

चौखम्बा संस्कृत ग्रन्थमाला

ग्रन्थ संख्या १०१

॥ श्रीः ॥

शब्दसतोपाहाजिनिधिः

(संस्कृताभिधानम्)

तर्कवाचस्पति-

श्रीतारानाथभट्टाचार्येण

सङ्कलितम्

तेनैव परिशोधितञ्च

चौखम्बा संस्कृत सीरीज ऑफिस, नारायणी-१

१९६७

प्रकाशक : चौखम्बा संस्कृत सीरीज आफिस, वाराणसी

मुद्रक : विद्याविलास प्रेस, वाराणसी

संस्करण : तृतीय, सं० २०२३ वि०

मूल्य : ४५-००

चौखम्बा संस्कृत सीरीज आफिस
पोस्ट आफिस 'चौखम्बा', पोस्ट बाक्स नं० ८

वाराणसी-१ (उ० प्र०)

भारतवर्ष

फोन नं० ३१४५

THE
CHOWKHAMBA SANSKRIT SERIES
WORK NO. 101

ŚABDASTOMA-MAHĀNIDHI
(A Sanskrit Dictionary)

COMPILED BY
TARKAVĀCHASPATI
S'RĪ TĀRĀNĀTHA BHATTĀCHĀRYA

THE
CHOWKHAMBA SANSKRIT SERIES OFFICE
VARANASI-1 (India)
1967

Publisher : The Chowkhamba Sanskrit Series office, Varanasi-1

Printer : Vidya Vilas Press, Varanasi-1

Edition : Third Edition, 1967

Price : Rs. 45-00

© The Chowkhamba Sanskrit Series Office
Oriental and Foreign Book-Sellers and Publishers

P. O. Chowkhamba, Post Box 8,

Varanasi-1 (India)

1967

Phone : 3145

प्रकाशकीयः प्रस्तावः

पण्डित-श्रीतारानाथ-तर्कवाचस्पतिपादानां शास्त्रनैपुण्यमद्यत्वे रुढिसुपगतम्। संस्कृतकोषनिर्माणस्योपसि एव काले त ईदृशस्य कस्यचित् सविशेषमुपयोगमावहतः संस्कृतमहाकोषस्य सङ्कलनं सम्पादनं च सर्वात्मना लक्ष्यकोटौ समस्थापयन् यो नाम युगपन्निर्दोषो व्यापको विश्वतोमुखश्च स्यात्। तदानीम् अध्यापक-गोल्डस्ट्रुकर-महोदयानामुत्कृष्टं सुबुद्धदमिधानं मातृकास्थिताद्यवर्णमात्रस्याप्यन्तं न जगाम। 'विलियम्स'कृतं चाभिधानमीदृश-वस्तुभूयिष्ठमासीद् येन प्राचीनवाङ्मयाध्येतृणां साधारणविद्यार्थिनां नोपकारसम्भवः। सज्जीकरणं त्वस्य भाषा-विज्ञानसम्मतमपि न व्यवहारानुकूलं, विशेषतस्तु देवनागरीलिपिसत्त्वेऽपि प्रतिपदं रोमनाक्षरयोजनया तथाऽनुप-योगिशब्दानां ग्रहणेन समासगतपदानां प्रत्येकं पुनरुल्लेखेन च तत्र निष्कारणं ग्रन्थबाहुल्यदोष आपतितः। 'बेन्फी'-पण्डितकृतमभिधानमपि अनावश्यकविषयबहुलमेवाभूत्। 'विलसन'निर्मितौ प्राधान्येन पर्यायशब्दा एव संगृहीतास्त-त्रत्यधातुविवरणमपर्याप्तदोषदुष्टम्। उपलभ्यमानाः प्राचीनसंस्कृतकोषग्रन्थाः प्रायशो विरलशब्दानां कविप्रयुक्त-विशिष्टशब्दानां च संग्रहपरा विशेषतस्तु श्लोकनिबद्धा वर्णमातृकाव्यवस्थारहिताश्च। एतादृश्यां वस्तुस्थितौ पण्डित-श्रीतारानाथास्तादृशस्य सर्वाङ्गसुन्दरस्य संस्कृतकोषस्य निर्माणमभ्यलपन् यस्य खलु विश्वतोमुखे पर्यन्ते कोषान्त-रेष्वदृष्टपूर्वं कृत्स्नमेव विषयजातं निःशेषतया लब्धास्पदं भवेत्। उक्तसंकल्पपरिपूर्तये तत्रभवन्तस्तर्कवाचस्पतयः संस्कृतभाषानिबद्धानि सर्वाण्येव शास्त्राणि मुनिपुणं परिशील्य सुबहुसंख्याकान् शब्दान् समगृह्यन्, तदुद्धटितव्यु-त्पन्नशब्दान्, तेषां विशेषार्थान् तद्गताखिलज्ञातव्यविषयांश्च यथाक्रमं समाकलयन्। किंच पुनः श्रीप्रसन्नकुमार-सर्वाधिकारि-पण्डित-श्रीकृष्णकमलभट्टाचार्ययोरनुनयेन तत्रभवन्तः श्रीतारानाथाः प्रथमतया बृहत्कोषस्य प्रकाश-नात् पूर्वं विद्यार्थिजनोपकारकं संक्षिप्ताकारं कोषमेकं प्राकाशयन् नेतुं मनश्चक्रुः। तदनुसारेण च शब्दस्तोममहा-निधिनामायं प्रस्तुतकोषग्रन्थः पञ्चभिः खण्डैर्विभक्त आविरभूत्। तदीयः प्रथमखण्डो द्विषष्ट्यधिकाष्टादशशततमे (१८६२ तमे) क्रैस्तियेऽब्दे वाचकेभ्य उपायनीन्तस्तु सप्ताशीत्युत्तराष्टादशशततमे (१८८७ तमे)।

शब्दस्तोममहानिधौ न्यायशास्त्रप्रयुक्तानां स्मृतिशास्त्रप्रयुक्तानां च शब्दानामर्थतात्पर्यादिवैशिष्ट्यं विशेषेण विवृतम्।

सुतरां खेदस्थानमिदमासीद् यदनर्घोऽयं कोषग्रन्थः सुबहोः कालात् प्रभृति निःशेषविक्रीततया पुनर्मुद्रणा-भावाच्चानुपलब्ध आसीत्। अतोऽस्माभिरुरीकृते विरलसुप्रसिद्धपुस्तकमुद्रणप्रकल्पे साम्प्रतमस्यापि पुनर्मुद्रणं विहितम्। नातिरोहितमेतत् स्याद् ग्रन्थप्रणयिनां सुधियां यदस्माभिरस्मिन्नेव प्रकल्पे साकमेवानेकैर्ग्रन्थान्तरै-र्वाचस्पत्य-शब्दकल्पद्रुमसदृशविपुलाकृतिकोषग्रन्थानामपि प्रकाशनमकारि।

वाचकमहाभागा एतस्मिन्नारम्भेऽपि पूर्ववदानुकूल्यं विदधुरिति सप्रश्रयमाशास्महे।

श्रीतारानाथभट्टाचार्येण

MEMOIR

PANDIT TARANATH BHATTACHARYA, TARKAVACHASPATI

(1812-1885)

Can anybody imagine that a Professor of Sanskrit College, Calcutta, appointed on Rs. 90/-per month and retiring when drawing Rs. 150 with a pension of Rs. 70-12as-6pies could have spent Rs. 80,000 in producing a voluminous Sanskrit Dictionary at his own expense after his retirement in 1873 (when its first part was published) and work on it for long twelve years without respite ? But this was possible for a Pandit of Taranath Tarkavachaspati's standing, because he was essentially a businessman who had substantial income from this source and whose unflagging zeal to produce a full-length Sanskrit Lexicon never abated.

Born the descendant of a brilliant galaxy of Pandits, such as, Makundaram Tarkavagis of the middle of the eighteenth century, an authority on Hindu Law and Jurisprudence, Ramram Bhattacharya, Tarkasiddhanta (Taranath's grandfather), Taranath was the son of Kalidas Bhattacharya, a man of uncommon intellect and prodigious memory who opened a *Chatuspathi*, (a Sanskrit *Tole*, School) for the first time in his native place Kalna. Kalidas received his early Training from Sambhu Chandra Tarkalankar who taught him *Kavya* (Court Epic), Rhetoric and *Dharma-Sutras* of the post-vedic period.

On admittance to his father's *Tole* at the age of nine Taranath began studying the *Mugdhabodha* which he committed to memory at the age of ten. At thirteen he finished *Amarakosha* and *Bhattikavya*. In 1830 he was admitted to the Sanskrit College, Calcutta, and was under the teaching of Jaygopal Tarkalankar and Nimchand Siromani, a renowned professor of Philosophy. Here he came in touch with Pandit Isvar Chandra Vidyasagar who was of course younger than him in age.

Earlier his teacher at his father's *tole* invested him with the title of *Sarvabhoutma*, while on finishing his career as a student in Sanskrit College the teachers of the College, charmed by his wonderful knowledge of Tarka-Shastra (Logic) honoured him with the title of Tarkavachaspati. Taranath then accompanied his father to Benares where he finished his study of Vedanta and Panini in four years. It was here that he frequently used to hold discussions with Pandit Kasinath Sastri, a famous Grammarian and Philologist. On return from Benares on 23rd January 1854, he was appointed an A-Class Professor of Sanskrit College, Calcutta, through the instrumentality of Pandit Isvar Chandra Vidyasagar. In this College he came in close touch with such luminaries of Sanskrit learning as Madan Mohan Tarkalankar, Premchand Tarkavagis, Bharat Chandraa Siromani and Jainarayan Tarkapanchanan. After digesting volume after volume of Sanskrit works on grammar, rhetoric and philology Taranath produced his first printed book *Sabdartharatna*, based on Panini, Katyayana and Patanjali, in 1851. Then came out another Bengali book, *Vakyamanjari*. These books unfortunately did not sell much. His extensive business both at Kalna and Calcutta ran in the course of years at a loss and he became pauper and involved in debt. In spite of being a businessman, Taranath could find time to devote himself heart and soul to the study of

Sanskrit literature. He was at this time seriously thinking of compiling and editing a really good and useful Sanskrit lexicon which could be regarded as allround and perfect. Goldstucker's excellent voluminous lexicon did not even reach the end of the first letter of the alphabet. Williams' Sanskrit-English Dictionary abounded in matters not needful to the ordinary students of classics ; its plan and arrangement though philological was not practical ; and it took up much unnecessary space by the employment of Roman character in addition to the Devanagari and in giving insertion to unnecessary forms and by repeating in every instance the leading word in the collocation of compounds. Benfey's Dictionary contains much useless matter. Wilson's Dictionary gives mere synonyms and is defective in the treatment of verbs. The extant Sanskrit Koshas (lexica) were mostly collections of rare words of significations meant essentially for poets ; they were all versified and there was no alphabetical order. Taranath was therefore keenly intent upon producing a full-length lexicon embracing within its comprehensive scope materials that were conspicuous by their absence in other *koshas*. With a view to the accomplishment of this task he began studying in right earnest the *Sruti*, *Smriti*, *Jyotisha*, *Tantra*, Grammar, Rhetoric, and compiled a vast number of words, recorded their derivatives, various meanings and other cognate details. Prasanna Kumar Sarvadhikary and Pandit Krishna Kamal Bhattacharya requested him to first publish a dictionary for students and the result was the publication of *Sabdastoma-Mahanidhi* in 5 parts the first of which appeared in 1862 and the last in 1887. The words that are to be found in *Smriti* and *Nyaya Sashtas* are treated in this book in their various aspects and meanings.

Encouraged by the success of this venture, he commenced collecting, collating and editing larger number of Sanskrit words for their fuller treatment and Sanskrit terms from the entire Sanskrit literature. One could find vast heaps of books, MSS. on his bedside to be used for the work, and it appeared as though every word he wrote upon were virtually inscribed in his very heart. A servant was found always in attendance upon him to fetch the requisite books, MSS. and papers that he required from time to time.

In 1873 the first part of *Vachaspathyam* saw the light of day consisting of 238 pages. And in 1884 with the publication of the last (22nd) part, the work was completed and he established his name and fame as a Sanskritist of vast learning.

About his career as an educationist the following account appears in the "History of the Sanskrit College" written in Bengali :—

"The General Committee of Public Instructions constituted in 1823 decided to appoint in place of Haranath Tarkabhusan, who was a teacher of *Mugdhabodha* in the Sanskrit, a Professor for the subject at a time when the grammar classes (upto 1827) were divided into two sections : Panini and *Mugdhabodha*. On that decision the Secretary to the Fort William College was entrusted with electing a suitable incumbent and Taranath was selected for the post. In his report the Secretary said : 'I would recommend that the first Chair for the post should be given to Taranath Tarkavachaspati, a resident of Ambika and formerly a student of Sanskrit College. This recommendation is made altogether from a conviction of this individual's superior qualification, and without any solicitations, direct or indirect,

on his own part. He does not teach in a *Tole* or public school, but he has, I am creditably informed, several private pupils, and I know from report and also personal conviction that he has kept up and added to the stores of Hindoo literature and science which he had acquired at College ; in fact his zeal for learning led him to visit Benares two or three times, on each of which occasion he resided at that city for a considerable period. In every department he is, in my opinion, far above mediocrity and in several branches of science I doubt if any Pandit of Bengal can compete with him, namely, in the Upanishads of the Veda, in Vedanta, Samkhya, Mimansa, Jyotisha and Patanjali....." (Letter dated 2. 1. 1845 from G. T. Marshall to Babu Rasamay Dutt, Secretary to the Council of Education, Sanskrit College Department).

On 23rd July, 1845 Taranath was appointed class I Professor of Grammar in Sanskrit College. He worked in that capacity till 31st December, 1873, when he retired from service.

He wrote many books of which the remarkable and noteworthy ones are the following :—

Sabdartharatna and *Vakyamanjari*, 1851 ; *Gayamahatmya* and *Gaya Shradhdhadi Paddhati*, 1861 ; *Tuladanadipaddhati*, 1866 ; *Sabdestomamahamidhi*, 1869-70 ; *Vachaspathyam Dictionary*, 1873-84 ; *Siddhanta-Kaumudi* 1862 ; *Ratnavali*, 1864 ; *Siddhantavindusar*, 1866 ; *Kumarasambhavam*, 1866 ; *Venisanhar*, 1866 ; *Asubodh Sanskrit Grammar*, 1869 ; *Dhaturupadarshika*, 1869 ; *Vrittrasanghar*, 1870 ; *Mudrarakshasa*, 1870 ; *Malavikagnimitra*, 1870 ; *Astadhyayi Sutra* of Panini, 1870 ; *Hitopadesha*, 1871 ; *Sankhyatattvakaumudi*, 1871 ; *Bhaminivilas Kavya*, with his own commentary, 1872 ; *Dasakumaracharit* of Dandi, 1872 ; *Kadambari*, with his own commentary, 1872 ; *Vaiyakaran Bhusanasar*, 1859 ; *Dhaturupadarsha*, 1869 ; *Rajaprasasti*, 1875.

In connection with the publication of *Siddhanta Kaumudi* E. B. Cowell, the then Principal of Sanskrit College wrote of Taranath as follows : "I question if any one in Bengal is equal to him." In a letter dated 7th April 1864, Cowell wrote to the educational authorities : "The book is well done and it is a great boon to Sanskrit learning that we have now a standard edition of such a valuable work." He characterised Taranath as an Encyclopaedia of Sanskrit learning.

Taranath's second son Jivananda had also been a famous Sanskrit scholar, well-known in Grammar, Mimansa, Rhetoric, Nyaya, Jyotisha and Smriti and received in 1870 the title of Vidyasagar from Sanskrit College. He edited and published about 250 Sanskrit works.

In December, 1844, Pandit Isvar Chandra Vidyasagar went on foot from Calcutta to Kalna village, a distance of 48 miles and saw Vachaspati engaged in teaching a large number of students.

From an address of honour presented to Taranath at Sanskrit College on 15th January, 1835, it appears that for nine long years he had been engaged in a close and deep study of Kavya, Alankara, Jyotisha, Nyaya, Vedanta, and Smriti and he digested every book and Mss. on the subjects that could be had at the library of Sanskrit College.

On 16th July, 1847, on the resignation of Vidyasagar from the Secretaryship of Sanskrit College, Taranath was appointed to the post. Under the encouragement and

direction of Principal, E. B. Cowell, Taranath edited and published on behalf of the College many rare books on Grammar and rhetoric. In his Foreword to the *Nyaya Kusumanjali* of Udayanacharya Cowell referred to Jaynarayan Tarkapanchanan and Taranath as "the two most learned Hindus I have met during my residence in India."

In connection with the publication of *Siddhantakaumudi* the Government paid to Taranath a subsidy of Rs. 15,000/-and purchased 500 copies of the book.

Such was the uncommon knowledge of Taranath in Applied Astrology that in 1885 he went to Benares and there met the famous Naiyayik Chudamani Kailas Chandra Siromani and pointed out the latter's error in an astrological calculation and explanation according to *Suryasiddhanta*, on the basis of the conclusion of Engilshman.

He set much premium on the value of time and was frequently found revising Sanskrit proof-sheets even while walking on public thoroughfares.

In 1860 Maharaja Jai Singh of Jaipur paid a visit to Sanskrit College and invited Taranath to Jaipur where he floored all the pandits in a discussion on intricate details of Vaishnavic Philosophy. He was besides an eloquent speaker in Bengali, Hindi and Sanskrit. When Kaliprasanna Singha was editing and translating the Bengali version of Vyasa's *Mahabharata*, he found the chapters dealing with *Vyasakuta* and *Mokshadharm* too difficult for his translation and explanation. He therefore invited Taranath to the task which was accomplished with credit because of the latter's vast knowledge of the Six Systems of Indian Philosophy.

Both he and his son Jivananda met Col. Olcot, founder of Theosophical Society, in 1883 and had a discussion with the latter on the basic principles of *Yogasastra*.

Among his well-known pupils were Rev. K. M. Banerjee, who had a number of Sanskrit works to his credit.

It may be news to many that Taranath had been a very expert cook who on the occasion of his mother's *sradh* ceremony treated the invited guests with thirty-two kinds of delicacies including a variety of Bengali sweets in preparation of which also he was known to be equally an expert. He had also supervised the cooking and feeding of over a lakh of Brahmins at Hetampur Rajbati in 1855.

At the age of sixteen he used to compose the wellknown *Kabi-gan* of Bengal and also the songs meant for *Hap-Akhrai* Party. He had the entire *Mahabharata* committed to memory which was so extraordinarily retentive that he could tell anybody offhand the contents of any Sanskrit book and particular pages thereof wherein the subjects occurred.

He died at Benares on 23rd June, 1885.

No one can doubt that the nineteenth century has been intellectually one of the greatest in history. The scholars like Taranath shared a new imaginativeness and daring and were possessed by a deeper seriousness and a sincerity which rejects all that is artificial, or merely academic and secondhand.

In the history of Sanskrit scholarship Taranath Tarkavachaspati will for ever be regarded as an institution by himself and have a place apart. The descendants of Taranath still live in Calcutta at 7, Ramanath Majumdar street.

साङ्केतिकशब्दसङ्केतज्ञापनम्

सङ्केत	सङ्केतबोध्य	सङ्केत	सङ्केतबोध्य	सङ्केत	सङ्केतबोध्य
पु०	पुंलिङ्गः	न० त०	नबृत्तपुरुषः	स्वादि०	स्वादिगणीयः
स्त्री०	स्त्रीलिङ्गः	कर्म०	कर्मधारयः	तुदा०	तुदादिगणीयः
न०	नपुंसकलिङ्गः	द्वि०	द्विगुसमासः	रुधा०	रुधादिगणीयः
पु० स्त्री०	अनपुंसकलिङ्गः	अव्ययी०	अव्ययीभावः	तना०	तनादिगणीयः
पु० न०	अस्त्रीलिङ्गः	ब०	बहुव्रीहिः	क्रयादि०	क्रयादिगणीयः
न० स्त्री०	अपुंलिङ्गः	३ ब०	तृतीयान्तान्यपदार्थबहुव्रीहिः	चुरा०	चुरादिगणीयः
त्रि०	त्रिलिङ्गः	५ ब०	पञ्चम्यन्तान्यपदार्थबहुव्रीहिः	अद०	अदन्त
अव्य०	अव्ययम्	६ ब०	षष्ठ्यन्तान्यपदार्थबहुव्रीहिः	पर०	परस्मैपदी
स०	समासः	७ ब०	सप्तम्यन्तान्यपदार्थबहुव्रीहिः	आत्म०	आत्मनेपदी
त०	तत्पुरुषः	न० ब०	नबृबहुव्रीहिः	उभ०	उभयपदी
२ त०	द्वितीयातत्पुरुषः	प्रादि० ब०	प्रादिभ्यो धातुजबहुव्रीहिः	सक०	सकर्मकः
३ त०	तृतीयातत्पुरुषः	द्व०	द्वन्द्वसमासः	अक०	अकर्मकः
५ त०	पञ्चमीतत्पुरुषः	समा०	समासान्तः	द्विक०	द्विकर्मकः
६ त०	षष्ठीतत्पुरुषः	शक०	शकन्धादित्वात्पररूपम्	द्विव०	द्विवचनान्तः
७ त०	सप्तमीतत्पुरुषः	नि०	निपातनात्	ब० व०	बहुवचनान्तः
ग०	गतिसमासः	+	प्रातिपदिकम्	गौरा०	गौरादित्वात्
शाक०	शाकपार्थिवादितत्पुरुषः	-	धातुः	ब्राह्म०	ब्राह्मणादित्वात्
उप०	उपपदसमासः	भ्वा०	भ्वादिगणीयः	पृषो०	पृषोदरादित्वात्
मयू०	मयूरव्यंसकादि	अदा०	अदादिगणीयः	चतुर्व०	चतुर्वर्णादित्वात्
प्रा०	प्रादिसमासः	जुहो०	जुहोत्यादिगणीयः	व्री०	व्रीह्यादित्वात्
उपमि०	उपमितसमासः	दिवा०	दिवादिगणीयः	सार्व०	सार्वविभक्तिकः

ओं तत्सत्

ग्रन्थारम्भः

श्रुत्यार्थाधिगमं सर्वप्रकृतिप्रत्ययाभिधम् । अलिङ्गं बहुलिङ्गञ्च शब्दत्रयाहमाश्रये ॥ १ ॥
वाचामधीश्वरीं देवीं भक्त्या नत्वा धितन्यते । तारानाथद्विजेनायं शब्दस्तोममहानिधिः ॥ २ ॥
यो बन्धविना सूत्रं शब्दरत्नस्रजं धिया । अशेषशेषुपीदात्रे तस्मै शेषात्मने नमः ॥ ३ ॥
निःशेषं नाशयन्त्वेनः शेषशेषमुखानि नः । यतः शब्दविशेषाणां रूपार्थाभ्यां प्रकाशनम् ॥ ४ ॥
सूत्रवार्तिकभाष्याणां कारकान् मुनिसत्तमान् । पाणिन्यादीन् प्रणम्येह व्युत्पत्तिर्द्श्यते मया ॥ ५ ॥
निघण्टुकारिणां ग्रन्थास्तद्व्याख्याकारिणां तथा । मञ्चिते द्योतयन्तोऽर्थान् प्रकाशन्तां सदा स्मृताः ॥ ६ ॥

मुखबन्धः

इह खलु पुरुषा यां काञ्चित् भाषामभ्यसितुमीहमानाः प्रयतन्ते तदर्थज्ञानसाधनं तत्तद्भाषाव्याकरणं
कोषश्चाधिगन्तुम् । तत्र व्याकरणान् प्रायेयौगिकशब्दमात्राणामर्थज्ञानं, कोषात् पुनः रूढानां शब्दानां केषाञ्चित्
यौगिकानामपि । कोषो नाम शब्दानामर्थबोधकं शास्त्रम् । तत्र संस्कृतकोषे प्रायेण लिङ्गसहितस्यैवार्थबोधनम् ।
तच्च यद्यपि संस्कृतभाषयेव विजातीयभाषयापि भवितुमर्हति, तथापि भाषान्तरेण भाषान्तरस्यार्थज्ञापने, सम्पूर्ण-
तात्पर्यार्थस्यास्फुरणात् एकविधभाषयाऽर्थस्य ज्ञापने तु भावार्थस्य स्फुटं स्फुरणात्, समानभाषयापि, प्रकृतिप्रत्यय-
विभागमप्रदर्श्य अखण्डार्थस्य बोधने तदवयवार्थस्याबोधात् खण्डशस्तथा बोधने तु अवयवशब्दार्थस्यापि सुखेन
ग्रहाच्च अवयवार्थप्रदर्शनपूर्वकम् एकविधभाषयैवार्थबोधनं युक्तम् । किन्तु प्रसिद्धेषु संस्कृताभिधानेषु अमरकोषादिषु
केवलम् अखण्डार्थस्यैव प्रतिपादनात् शब्दानां सर्वेषामर्थानामप्रतिपादनात् तत्र कीर्तितानामपि शब्दानाम्
अकारादिक्रममतिक्रम्यैव पाठेनार्थप्रतिपादनात् व्युत्पत्तिसूनामतीव दुर्गमत्वेन न तेषां समीचीनता । किञ्च तत्रोक्ता-
नामपि शब्दानामवयवार्थज्ञानमसुलभमेव । नानाकोषपठितानां शब्दानामेकत्र सङ्कलनेन पाणिन्यागममनुसृत्य
विविधविद्यावता डाकरोपाधिना 'उड्लिसन्' साहेबेन, वेदादिशास्त्रादिषु विशेषतः शब्दकल्पद्रुमाभिधाने कृतश्रमाभ्यां
विद्वद्भ्यां बोधलिङ्गस्थाभ्यां च प्रणीतयोः संस्कृताभिधानयोः प्रकृतिप्रत्ययविभागप्रदर्शनपूर्वकं सुपरिपाठ्या
बद्धत्वेऽपि तैः स्वस्वभाषयैव संस्कृतशब्दस्यार्थानां बोधनात् संस्कृतभाषयार्थबोधनमन्तरेण संस्कृतशब्दानामर्थ-
जातस्य अवयवार्थाग्रहेण विशेषतो न ग्रहः अपरिचिततत्तद्भाषाणान्तु सुतरामेव । अतः संस्कृतभाषाशब्दानामभिधानं

संस्कृतभाषयैव व्याख्यानयुतं प्रकृतिप्रत्ययादिविभागसहितं सुपरिपाटीकमेकमभिधानं व्युत्पत्तिसूनामवश्यमपेक्षितमिति निश्चित्य तथाविधाभिधानसङ्कलने ममात्तितरां सङ्कल्पो बभूव । किन्त्वसौ सङ्कल्पस्तत्प्रचारोपयोगिव्ययार्थसार्थविरहेण निरर्थकतया मुकुलित इव संबभूव ।

अथ तथाविधाभिधानप्रचारार्थं मुद्राव्यापारोपयोगिधनवाञ्छया एतद्देशाधिपसंस्थापितविद्यासमाजविभागप्रधानाध्यक्षं (डिरक्टर) इति पदेऽभिषिक्तं (एमे) इत्युपाधिकं श्रीयुक्तम् एङ्च् उद्गो इति नामकं साहेवं प्रत्यावेदितम् । मदावेदितेन च विविधविद्यानुरागवता विद्यावृद्धिविषये एकान्तोत्साहिना तेन प्रोत्साहितः वङ्गगवर्णमेण्ट अयुतं मुद्राः एतत्पुस्तकमुद्राव्ययसाहाय्यार्थं दातुमङ्गीचकार ।

एवमेतद्देशाधिपतिनाऽङ्गीकृते प्रचारोपयोगिव्ययानुकूल्ये चिरमुकुलितोऽपि स संकल्पः पुनः फलोन्मुखीबभूव । अथ तथाभिधसंस्कृताभिधाननिर्माणाय वेदस्मृतिपुराणमीमांसादिदर्शनज्योतिषतन्त्रवैद्यकव्याकरणालङ्कारादीनि शास्त्राणि समालोच्य बहुलाः शब्दाः सङ्कलिताः । किन्तु तदभिधानस्य बहुविस्तीर्णतया तन्मुद्राकार्यसम्पादने बहुकालापेक्षेति सम्भाव्य तस्मादेव संक्षिप्य साहित्यादिग्रन्थेषु प्रयुक्तशब्दानां प्रसिद्धार्थज्ञानानुकूलम् स्वल्पमभिधानमापाततः संस्कृतविद्यामन्दिरविश्वविद्यालयादिच्छात्राणां पाठार्थमपेक्षितमित्युद्भाव्य च संस्कृतपाठशालाप्रधानाध्यक्षेण (प्रिन्सिपल्) पदवीसमारूढेन श्रीयुत बाबू प्रसन्नकुमार सर्वार्थकारिणा महःशयेन, (प्रसिडेन्स्) विद्यालयसंस्कृतप्रधानाध्यापकेन आयुष्मता श्रीयुत बाबू कृष्णकमलविद्याम्बुधिमट्टाचार्येण च प्रोत्साहित इदं व्यरचयम् ।

अत्र च शब्दानां स्थूलाक्षरेण प्रथमं स्वरूपप्रदर्शनम् ततः सङ्केतविशेषेण लिङ्गप्रदर्शनं ततोऽवयवार्थप्रदर्शनम् ततः व्याकरणप्रक्रियाः ततोऽर्थविशेषकथनम्, यदर्थविशेषे लिङ्गभेदः प्रकृतिप्रत्ययभेदश्च तेऽत्र परतो दर्शिताः । 'नाम च धातुजमाह निरुक्ते' इत्युक्तेः सर्वशब्दानां धातुमूलतया पाणिनीयगणपठितधातून्पि स्थूलाक्षरेण शब्दक्रममध्ये एव निवेश्य तेषाम् धातूनामर्थविशेषः, गणभेदः, पदनियमः, इट्शून्यतादि, सकर्मकत्वादि, लटिलुङि च रूपञ्च दर्शितम् । यद्यपि अर्थविशेषोत्कीर्तनं संस्कृतभाषयैव सर्वत्र कृतं, तथापि यत्र वङ्गभाषयापि अर्थकथने प्रकृतार्थस्य स्फुटं प्रतीतिर्भवेत् तत्र कचित् कचित् ग्रन्थबहिर्भूततासूचकेन वेष्टनाकाररेखाद्वयेन वेष्टितया वङ्गभाषयाप्यर्थप्रकाशनं कृतम् ।

अत्र च यावता प्रयत्नेन अतीव सुगमता भवेत् तथा यत्रः कृतः । साहित्यप्रचलितशब्दप्रसङ्गात् दर्शनज्योतिषादौ प्रसिद्धाः पारिभाषिकशब्दादयोऽपि एकान्ततो नोपेक्षिताः कचित् कचित् सारतस्तेऽपि सार्था उद्दृक्ताः । अतिप्रामाणिकतया पाणिनीयागमानुसाध्यैव प्रत्ययादिसंज्ञादिकमत्राहतम् ।

एतस्यापि सम्पूर्णपुस्तकस्य एकदा प्रचारे तत्क्रयार्थम् एकदैव बहुद्रव्यापेक्षा स्यादिति अल्पवित्तानां कष्टं भवेत् तन्मा भूदित्यनया धिया खण्डश एव प्रचारे प्रयत्मानेन मया प्रथममिदं खण्डं प्राचारि ।

सम्भावयामि एतत् पुस्तकं प्रायः पञ्चभिः खण्डैः संपूर्णं स्यादिति । प्रयते च तथा, यथा मासाभ्यां मासाभ्यामेकैकं खण्डं प्रचारितं भवेदित्यत्र । एतस्य सङ्कलने शोधने च भूयान् परिश्रमः स्वीकृतस्तथापि अत्र यत्किञ्चिन्मम स्खलनं सुधीभिः समुद्राव्येत ततैः निजगुणेन परिशोधनीयम् । शिवमस्तु ओं तत्सत् ।

शब्दस्तोममहानिधिः ।

चिदात्मने नमः ।

अ

अ पु० अच्-ड । विष्णौ । अय्य० संबोधने, अधिष्ठे, निषेधे च ।
 अंश अदन्तचुरा० उभ० विभाजने । अंशय-ति ते अंशित-त् त ।
 अंश पु० अंश-घञ् । विभागे, विभाज्ये, अवयवे, एकदेशे,
 विभाज्याह्ने, राशित्रिंशभागे च ।
 अंशक पु० अंश-खुल् । ज्ञातौ, दायारे, राशित्रिंशभागे, दिने च ।
 विभाजके लि० स्त्रियाम् अंशिका ।
 अंशल लि० अंश+लच् । बलवति । [स्त्रियाम् अंशिनी ।
 अंशिन लि० अंश-णिनि । भागकारके, अवयविनि, ज्ञातौ च ।
 अंशु पु० अंश-उ । किरणे, प्रभायाम्, वेगे, सूत्रादिसूत्रांशे च ।
 अंशुक ली० अंश+क । वस्त्रे, सूत्रमस्त्रे, शुभ्रवस्त्रे, उत्तरीये च ।
 अंशुधर पु० अंशुधारि-अच्-ह्रस्वः । सूर्ये । वेगधरे लि० स्त्रि-
 याम् अंशुधरा ।
 अंशुपति पु० अंशु-पति इत० । सूर्ये । [स्त्रियाम् अंशुमती ।
 अंशुमत् पु० अंशु+मत् । सूर्ये । वेगवति अंशुमति च लि०
 अंशुमत्फला स्त्री० अंशुमत् फलं यस्याः । कदलीदृष्टे ।
 अंशुमतो स्त्री० अंशु+मत् । सालपर्णीदृष्टे सालपात्रे इति
 ख्याते । अंशुविशिष्टायां स्त्रियाश्च ।
 अंशुमाला स्त्री० अंशु-माला इत० । किरणजाले ।
 अंशुमालिन् पु० अंशु-माला+इनि । सूर्ये । किरणजालवति
 लि० स्त्रियाम् अंशुमालिनी ।
 अंशुहस्त पु० अंशुहस्त इव यस्य व० । सूर्ये ।
 अंस अदन्तचुरादि० उभ० विभाजने । अंसय-ति ते । [च पु० ।
 अंस ली० पु० अम्-घ । स्तब्धे । अंस-घञ् । विभाज्ये, अवयवे
 अंसकूट पु० अंस-कूट इत० । कज्जरे, राजन्योच्चांसकूटकण्ठ-

अक

पटुरिति प्रबोधचन्द्रोदयः ।
 अंसल लि० अंस+लच् । बलवति ।
 अंह चुरा० उभय० भासने । अंहय-ति ते आङ्गिह-त्-त ।
 अंह स्वादि० आत्म० गतौ । अंहते । आङ्गिह ।
 अंहति स्त्री० अंह-अति, न-हन् क्तिन् वर्णविपर्ययः इति
 वा । त्यागे, रोगे च । अंहती च ।
 अंहस् ली० अंह-असि । पापे ।
 अंहि पु० अंह-क्ति । पदे, दृष्टमूले च ।
 अंहिप पु० अंहिणा पिबति अंहि-पा-ड । दृष्टे ।
 अंहिस्त्वान् पु० अंहि-स्त्वान् इत० । गुल्फे ।
 अक वक्रगतौ स्वादि० घटादि पर० अकति आक्रीत् । अकयति ।
 अक इदित् स्वादि० चिह्नकरणे आत्मने० । अकृते ।
 अक ली० कं सुखं न० त० । पापे, दुःखे च ।
 अकच पु० न-कच वद्ध० । केतुग्रहे । केतुग्रहे लि० ।
 अकरणि स्त्री० न-क-अनि । आक्रोशभेदे, श्रापे च । [त्रि०
 अकरा स्त्री० न-क-अच् । आसलकीदृष्टे । कररहिते, कर्तृभिन्ने च
 अकर्कश लि० न-कर्कशः न० त० । कोमले, कार्कश्यरहिते च ।
 अकर्ण लि० न-कर्ण वद्ध० । बधिरं, कर्णरहिते च ।
 अकर्त्तन पु० न-कर्त्तन वद्ध० । वामने, खर्वे च ।
 अकर्म्मण्य लि० कर्म्मण्+य-त् न० त० । कर्म्मायोग्ये ।
 अकर्म्मन् लि० न-कर्म्मन् वद्ध० । कार्यावधे ।
 अकल्कन (क) लि० न-कल्कन (क) वद्ध० । दम्भरहिते लि० ।
 अकल्का स्त्री० न-कल्क वद्ध० । व्योतस्थावाम् । दम्भरहिते
 अकल्य लि० कलासु सायुः कला+यत् न० त० । रोगिणि ।

अकस्मात् अच्य० न-कस्मात् न० त० । कृष्णकारे, आगन्तके च
 अकाण्ड पु० न-काण्ड न० त० । असमये, अनवसरे च । न
 काण्डः (स्कन्धः सायको वा यस्य) बद्ध० । तत्स्थान्ये लि० ।
 अकाण्डे अच्य० न-काण्डे न० त० । असमये, अनवसरे च । [लि०
 अकाम पु० कम-घञ् न० त० । अनिच्छायाम् । व० कामरहिते
 अकामतः अच्य० अकाम-तसिन् । अनिच्छाहेतुतः ।
 अकाय पु० न-काय व० । राहौ । देहस्थान्ये लि० ।
 अकार पु० अ+कार । अ-स्वरूपवर्णे । कारः क्रिया न-कारो
 यस्य व० । कर्मस्थान्ये लि० ।
 अकारण न० न-कारण न० त० । कारणभिन्ने । न-कारण-
 (उद्देश्य, हेतु) व० । निम्नयोजने, हेतुस्थान्ये च लि० ।
 अकार्य न० क-एत्यत् न० त० । द्यूतक्रियाचौर्यसाहसदौ
 दुष्टकर्मणि । व० कार्यस्थान्ये लि० ।
 अकाल पु० न-काल न० त० । असमये, शुक्लादिनिमित्तकप्रता-
 दकरणायोग्ये काले । कर्णवर्णभिन्ने लि० ।
 अकालजलदोदय पु० अकाले जलदानासुदयः तत्पु० ।
 कज्जलचाम् । असमये सेवानासुदये च । [च ।
 अकिञ्चन लि० न-किञ्चन मयूरव्यंसकादि त० । दरिद्रे, निर्दने
 अकिञ्चनता स्त्री० अकिञ्चन+ता । परिपहत्यागे, दरिद्रे च ।
 अकिञ्चित्तु लि० न-किञ्चित्-ज्ञा-क । अत्यज्ञाने, ज्ञानस्थान्ये च ।
 अकिञ्चित्कर लि० न-किञ्चित्-क-अच् । अकर्मण्ये, क्रियास्थान्ये,
 निष्प्रयोजने च ।
 अकुण्ड लि० न-कुण्डा व० । अकुण्डिते, प्रतिभायुक्ते, कार्यदत्ते च ।
 अकुतोभय लि० न-कुतः भय-मयूरव्यंसकादि त० । भयस्थान्ये ।
 अकुप्य न० गुप्-अत् कखगः न० त० । स्वर्णरूपयोः ।
 अकूपार पु० न-कूप-अ-अण् । कच्छमे । न-कु-पृ-अण् दीर्घः ।
 महापारे, -समुद्रे, -दूरपारे-सूर्ये च ।
 अकुमार पु० न-कु-अ-अण् दीर्घः । समुद्रे सूर्ये च ।
 अकुल्य न० क-अप न० त० । अकार्ये, चौर्यादिदुष्टकर्मणि च ।
 कर्मस्थान्ये लि० ।
 अकृष्टपच्य लि० न-कृष्टे कर्षणे पच्यते पच-यत् । कृष्टादिकं
 विना स्वयं प्रके नीवारदौ ।
 अकृष्णकर्मन् लि० न-कृष्ण-कर्मन् व० । अदृष्टाचारे पुण्यशीले ।
 अकौशल न० कुशलस्य भावः कुशल+अण् न० त० । अपाटवे ।
 बद्ध० । पाटवस्थान्ये लि० ।
 अक्रा स्त्री० अक्र-कन् । मातरि ।
 अक्रत लि० अनृज-क्त । कृताञ्जने, परिमिते, व्याप्ते, संकुले च ।
 अक्रम लि० न-क्रम ह० । क्रमस्थान्ये, योगपदो, पादस्थान्ये च ।

अक्रान्ता स्त्री० न-क्रम-क्त । दृष्टव्याम् । क्रान्तभिन्ने लि० ।
 अक्रूर पु० न-क्रूर न० त० । यदुपश्रियन्तपभेदे । क्रूरभिन्ने लि० ।
 अक्रोध पु० क्रुध-घञ् न० त० । कोपनिवृत्तौ । व० कोपस्थान्ये लि० ।
 अच व्याप्तौ संहतौ च स्वादिगणीयः स्वादिश्च पर० । अच्योति
 अक्षति ।
 अच न० अच-अच् । इन्द्रिये, काथोद्भवराज्जने, (धुना) सर्ज्जर-
 सञ्चारे । अच-घञ् पु० । द्यूतसाधने पाशकादौ, घोडघ-
 मापकमानरूपे कर्षे, रथावयवने चक्रे, क्रयविक्रयचिन्तायाम्,
 विभीतकण्ठे वण्डा इति ख्याते, सप्ते, शकटे, विवादि-
 ज्ञाततत्त्वे, रुद्राचे, जपमालायाञ्च ।
 अचक लि० अच-अण् । पाशकादिक्रियाकारिणि, व्यापके च ।
 अचत न० अण्-क्त-न त० । यवे, चतरहिते च । लाजेषु पु० व० ।
 अचदर्शक पु० अच-दृश्-अण् । द्यूतकारिणि । व्यवहारादि-
 दर्शिनि लि० । स्त्रियाम् अचदर्शिका ।
 अचदृष्ट पु० अच- (व्यवहार) दृश्-क्तिप् । व्यवहारनिर्णेतारि ।
 द्यूतदर्शके लि० । [अचदेविनी ।
 अचदेविन् लि० अच-दिव-णिनि । द्यूतकारिणि स्त्रियाम्
 अचद्यू लि० अच-दिव-क्तिप् । पाशकादिक्रियाकारिणि, क्रोवे
 अचद्यु ।
 अचधुरा स्त्री० अच- (चक्र) धुर- (अय) इत० । चक्राग्रे ।
 अचधूर्त्त पु० धूर्त्त-क्त अच-धूर्त्त ७त० । द्यूतकारिणि, शाखोट
 इति प्रसिद्धे दृष्टे च ।
 अचधूर्त्तलि पु० अच- (शकट) धूर्त्त-तिल । दृष्टे ।
 अचपाटक पु० अच- (व्यवहार) पट-अण् । व्यवहारनिर्णेतारि ।
 अचपाद् पु० अच- (चक्र) पाद् व० । गौतमे (न्यायदर्शनप्रवर्त्तक
 मुनौ) । अच- (चक्र) पाद् (अवयव) इत० । चक्राङ्गे ।
 अचम लि० अच-अच् न० त० । अशक्ते । व० । अमारहिते ।
 अचमा स्त्री० अच-अच् न० त० । ईर्ष्यायाम्, असहने च ।
 अचमाला स्त्री० अच-माला इत० । जपमालायाम् । [लि० ।
 अचय पु० न० वि-अच् । क्षयभावे । व० । नाशरहिते, क्षयस्थान्ये च
 अचया स्त्री० सोमवारे अमावास्यातिथौ, रविवारे सप्तम्यां,
 कुजवारे चतुर्थ्याञ्च । वैशाखशुक्लतृतीयायामपि ।
 अचय्य न० अचयाय हितम् अचय+यत् । आदेशे देये
 हतमधुयुक्ते जले, अचयधर्मे च ।
 अचर पु० चृ-अच् न० त० । अकारादिवर्णे । नाशस्थान्ये
 लि० । वक्ष्याणि न० । [लेखके ।
 अचरचण (न) लि० अचरेण वित्तः अचर+चण (न) ।
 अचरचुक्षु लि० अचरेण वित्तः अचर+चुक्षु । लेखके ।

अक्षरजीवक लि० अक्षर-जीव-युक्त् । वर्णलेखनोपजीविनि,
स्त्रियाम् अक्षरजीविका ।

अक्षरजीविन् लि० अक्षर जीव-विनि । वर्णलेखनोपजीविनि,
स्त्रियाम् अक्षरजीविनी । [लेखन्यादौ ।

अक्षरतूलिका स्त्री० अक्षर-तूलिका इत० । वर्णलेखनद्रव्ये
अक्षरवाट पु० न क्षरतीति अक्षरः वट-वेष्टने घञ् ।
वाङ्मयुद्धभूमौ । [विशिष्टस्त्रियामपि ।

अक्षरसंस्थान न० अक्षर-संस्थान इत० । वर्णविन्यासे । वङ्ग०
लिप्यादौ च ।

अक्षवती स्त्री अक्ष-+मत्तृप् वल्गम् । अक्षक्रीडायाम् । अक्ष-
अक्षवित् लि० अक्ष-विद्-क्विप् । द्यूतक्षेत्रे व्यवहाराभिज्ञे च ।
अक्षशौण्ड पु० अक्ष-शौण्ड ७त० । द्यूतदक्षे । [च ।
अक्षसूत्र न० अक्ष सूत्र इत० । जपमालासूत्रे, यज्ञसूत्रे, उपवीते
अक्षायकीलक अस्त्री० अक्ष (चक्र) अक्ष-कीलक इत० । चक्रा-
पस्थापिते शङ्कौ । [हिते लि० ।

अक्षान्ति स्त्री० क्षम-क्तिन् न०त० । ईर्ष्यायाम् । व० । क्षमार-
अक्षारलवण न० क्षारलवण न०त०, व० वा । क्षारलवण-
भिन्ने सैन्धवे, सासुद्रे च । गोक्षीरं गोष्ठतश्चैव धान्यं सह्या-
क्षिला यवाः । सासुद्रं सैन्धवश्चैव अक्षारलवणं स्मृतमिति
स्मृतिपरिभाषितेऽपि ।

अक्षि न० अक्ष-क्षि । चक्षुषि । [मिति केचित् ।

अक्षिकूटक न० अक्षि-कूटक, इत० । चक्षुर्गोलके तत्तारकाया
अक्षिगत लि० अक्षिविषयगतः शाकपार्थिवदि त० । क्षीरिषो च
अक्षिभेषज पु० अक्षि-भेष (रोग) जि-ड । लोप्रविशेषे ।

अक्षिव न० क्षि-क् न०त० । सासुद्रलवणे । [पाते च ।

अक्षिविक्षणित न० अक्षि-वि-क्ष्ण-क्त । अपाङ्गदर्शने कटाक्ष
अक्षीव पु० क्षीव-क्, न०त० । सासुद्रलवणे । क्षीवो मत्तो न०
त० । मत्तभिन्ने लि० ।

अक्षोट पु० अक्ष-ओट, अक्षस्थेव विभोतकस्थेव, उटाः पर्णा-
व्यस्थिते वा । पार्श्वनीयपीलुहके आखूरोट इति प्रसिद्धे ।

अक्षोड पु० अक्ष-ओड । पार्श्वनीयपीलुहके ।

अक्षोभ पु० क्षुभ-घञ् न० त० । हस्तिसम्पन्नक्षत्रे । वङ्ग० ।
क्षोभरहिते लि० ।

अक्षौहिणी स्त्री० अक्ष (शकटादि) ऊहि-विनि । संख्याविशेष-
युक्तरथादिशेनायाम् । तत्संख्या च २१८७ हस्तिनः । २१८७
रथाः । ६५६० अश्वाः । १०८३५० मदाश्वः ।

अखट्ट पु० खट्ट-अच् न०त० । पिप्पलाहले पिप्पलाहलं ख्याते ।
अखट्टि स्त्री खट्ट-इ न०त० । अशिष्टव्यवहारे । अखट्टी च ।

अखण्ड लि० खडि-घञ् न०त० । संपूर्णं सकले । खण्डभिन्ने पु० न० ।

अखण्डन पु० खडि ल्युट् व० । काये । खण्डनशून्ये लि० ।

अखण्डित लि० खडि-क्त न०त० । सम्पूर्णं, खण्डितभिन्ने च ।

अखात न० खन-क्त न०त० । देवखाते, मनुष्याद्याखाते च ।
खातभिन्ने लि० । [गोमांसादौ, भक्ष्यभिन्ने च ।

अखाद्य लि० खाद-अर्हार्थं ग्यत् न० त० । भोजनानर्हे

अखिल लि० न खिल्यते न कणाश्चादीयते इति खिल-क
न०त० । समये । खिलभिन्ने कष्टभूम्यादौ स्त्री० ।

अग इदित् गतौ स्वादि० पर० । अङ्गति । आङ्गीत् ।

अग वक्रगतौ स्वादि० पर० घटादि । अगति आगीत् । अगयति ।

अग पु० न गच्छतीति गम-ङ न०त० । दृष्टे, पश्यते, सूक्ष्मे
च । गमनाकर्त्तरि श्रुद्रादौ लि० ।

अगच्छ पु० गम-श्च न०त० । दृष्टे ।

अगति स्त्री० गम-क्तिन् न०त० । उपायाभावे । वङ्ग० । गति-
शून्ये उपायशून्ये च लि० । [रोगशून्ये = घने च लि० ।

अगद पु० नास्ति गदो रोगो यस्मात् ५व० । औषधे । इव० ।

अगदङ्कार पु० अगदं करोति अगद-ङ् अण् सम् च । वैद्ये ।

अगम पु० न गच्छतीति गम-अच् न०त० । दृष्टे । अगन्तरि लि० ।

अगम्य लि० न-गन्तमर्हति गम-यत् न० त० । गमनानर्हे,
अन्यजातिस्त्रियाश्च स्त्री० ।

अगरी स्त्री० नास्ति गरी विषो यस्याः ५व० डीप् । भूषिकविप्र
हारिणि देवताड दृष्टे । विषहारिणि द्रव्यमात्रे लि० ।

अगरु न० न गिरति गृ-उ । अगुरुचन्दने स्तनामप्रसिद्धे ।

अगस्ति पु० अगं विन्याचलम् अस्यति अग-अस्-ति शकम्भा-
दि० । अगस्त्यनामके सनौ ।

अगस्तिद्रु पु० अगस्तिप्रियः द्रुहृत् क्षः शाक०त० । वकटके ।

अगस्ती स्त्री० अगस्तिनिवासत्वात् दक्षिणस्यां दिशि ।

अगस्त्य पु० अगं विन्याचलं ख्यायति लज्जाति स्थै-क ।
अगस्त्यनामके सनौ । [छिद्रे न० ।

अगाध लि० गाध प्रतिष्ठायाम् गाध-घञ्-न-व० । अतिगभीरे ।

अगाधजल पु० अगाध-जल-७व० । अतिगभीरजले हृद्रे ।

अगार न० अगम् न गच्छन्त्यच्छति प्राप्नोति अग-क्-अण् ।
गृहे । [च लि० ।

अगु पु० न, गौः किरणो यस्याः राहौ । किरणशून्यं, गोशून्यं
अगुरु न० न गुरुयस्मात् । अगुरुचन्दने स्तनामप्रसिद्धे, शिशपा-
(शिशु) दृष्टे च । गुरुभिन्ने, उपदेशकशून्ये च लि० ।

अगुरुशिशपा स्त्री० अगुरुः सारो यस्याः तादृशी शिशपा
मध्यपदलोपि त० । शिशु इति प्रसिद्धे शिशपादृष्टे ।

अगृहगन्ध न० न गृहो गन्धो यस्य इव० । हिङ्गुद्रव्ये । अगृह्य-
सौरभे द्रव्यमात्रे लि० ।

अग्नयायी स्त्री० अग्नि+येङ्-ङीष् । अग्नेर्येषिति स्वाहाख्यायाम् ।
अग्नि पु० अङ्गति ऊर्ध्वं गच्छति अग्नि-नि नलोपः । अग्नौ
स्नानमप्रसिद्धे तेजोभेदे ।

अग्निक पु० अग्नित् कायति प्रकाशते कै-क । इन्द्रगोपकीटे ।

अग्निकण पु० अग्नि-कण इत० । अग्नित्च्युतचुट्टांशे ।

अग्निकारिका स्त्री अग्नि-कारिका इत० । अग्निकृत्य होमा-
धानादौ, अग्नौघोपकौपधिभेदे च । [धानादौ ।

अग्निकार्य न० अग्नि-कार्य (क-स्यत्) इत० । अग्निकृत्य होमा

अग्निकाष्ठ न० अग्नेः (उद्घोपनाय) काष्ठम् तादर्थ्यपश्चा त० ।
अगुरुकाटे ।

अग्निकुकुट पु० अग्नेः कुकुट इव रक्तवर्णस्फुलिङ्गत्वात् । ज्वल-
दग्निव्याप्रवृत्तपुष्पे लुडा इति ख्याते ।

अग्निकोण न० अग्नेः कोणः इत० । पूर्वदक्षिणयोर्मध्ये दिग्-
भागे तस्य वह्निदैवत्यप्रसिद्धेः । [सीति प्रसिद्धे काचे च ।

अग्निगर्भ पु० अग्निगर्भं यस्य व० । सूर्यकान्तमणौ आत-

अग्निचयन पु० अग्निशोयतेऽनेन चि-ल्युट् । मन्त्रभेदे, काष्ठे
च । [कतवह्निस्थापने अग्निहोत्रिणि ।

अग्निचित् पु० अग्निं चितवान् चि-भूतार्थे क्तिप् । मन्त्रपूर्वक

अग्निज पु० अग्नि-जन-ङ । अग्निजारहणे । स्वर्णे न० ।

अग्निजातद्रव्ये लि० । [न० । वह्निजातमात्रे लि० ।

अग्निजात पु० अग्नेर्जातः जन-क्त । अग्निजारहणे स्वर्णे

अग्निजार पु० अग्निं जारयति जु-अण् । अग्निजारनामकहणे

अग्निजाल पु० अग्निं जारयति जु-अण् लत्वम् । अग्निजार
हणे । [इत० । अग्निशिखायाम् ।

अग्निजिह्वा स्त्री० अग्नेर्जिह्वेव । जाङ्गलीहणे । इत० । अग्नि
जिह्वायाम् । अग्निर्जिह्वा येषां व० । देवे

अग्निज्वाला स्त्री० अग्नेर्ज्वालेव । गजपिप्पलीहणे ।

अग्निदमना स्त्री० अग्निं दमयतीति दमि-ल्यु । गणिकारी
[नामकचुपभेदे ।

अग्निदेवा स्त्री० अग्निर्देवो यस्याः । कृत्तिकाल्यतारायां तस्या
अग्निदैवतत्वात् । अग्निदैवतमात्रे लि० ।

अग्निनिर्यास पु० अग्नेर्निर्यासः (बीरवत् निश्चन्द्रः) ।
उपचारात् तत्काते अग्निजारहणे । स्वर्णे न० ।

अग्निप्रस्तर पु० अग्निं प्रकृषाति स्तु-अच् अग्नेर्वा प्रस्तरः ।
चक्रमकीति ख्यातेऽनुगत्यापके प्रस्तरखण्डे ।

अग्निवाङ्ग पु० अग्नेर्वाङ्गिरव दीर्घशिखत्वात् । धूमे ।

अग्निभ न० अग्निरिव भाति भा-क । स्वर्णे । अग्नितत्
प्रकाशवति लि० ।

अग्निभू पु० अग्नेर्भवति भू-क्तिप् । कार्तिकेये । स्वर्णे न० ।
अग्निजातमात्रे लि० ।

अग्निमणि पु० अग्ने-र्मणिः । अग्निस्थापने आतसीति प्रसिद्धे
काचे । सूर्यकान्ते मणौ च ।

अग्निमयन पु० अग्नये मय्यतेऽसौ मन्य-ल्युट् नलोपा ।
गणिकारीति ख्याते गणिकारीहणे । तत्काष्ठयोर्धर्मणं हि
भटिति वह्निर्हृष्यते । अग्निमयनमन्त्रे च ।

अग्निमय्य पु० अग्नये मय्यतेऽसौ मन्य अच् । गणिकारीहणे ।

अग्निमार्कति पु० अग्निमार्कत+इञ् ह्रस्व कल्पभेदेः अग्नि-
वायुरूपयोर्देवयोः पुत्रे अगस्त्यसुनौ ।

अग्निमुख पु० अग्निमुखमिव यस्य । देवे, कृतद्रव्यं हि देवेर-
ग्निद्वारेणैवावस्यते । अग्निमुखे यस्य तस्मिन् । विप्रे, शाप-
रूपान्तेस्तस्य मुखे स्थितत्वात् । अग्निमुखः प्रधानमुपास्यो
यस्य तस्मिन् वा । विप्रे । अग्नेर्मुखे तु न० ।

अग्निमुखी स्त्री अग्निरिव मुखमयं यस्याः गौरादित्वात्
ङीष् । (भेला) भस्मातकहणे, पाकशालायाम्, गायत्रीमन्त्रे च ।

अग्निरक्षण न० अग्निः रक्ष्यतेऽनेन रच-ल्युट् । राक्षसादि-
भ्योऽग्निरक्षाकारके मन्त्रभेदे, अग्निहोत्रे च ।

अग्निरजस पु० अग्निरिव रच्यते दीप्यते रज्ज् अस् नलोपः ।
रक्तवर्णे इन्द्रगोपनामककीटे । अग्निवीर्ये, स्वर्णे च ।

अग्निवर्धन पु० अग्नेर्वर्धनः सुखेन दाह्यत्वात् । शालहणे ।
अग्निप्रिये लि० ।

अग्निवाह पु० अग्निं वाहयति गमयति बोधयति वा वाहेः
अण् । धूमे, छागे च । वह्निवाहकमात्रे लि० ।

अग्निवित् पु० अग्निं विन्दते विन्द-क्तिप् । अग्निहोत्रिणि
साग्निके । [स्वर्णे, वह्निरेतसि च ।

अग्निवीज न० अग्नेर्वीजम् तद्वृत्तेजातत्वात् उपचारात् ।

अग्निवीर्य न० अग्नेर्वीर्यं, तद्दीर्घजातत्वादुपचारात् स्वर्णे
वह्निरेतसि, तत्पराक्रमे च । व० । अग्निस्तस्य पराक्रमवति लि० ।

अग्निशिख पु० अग्निरिव शिखा यस्य । कुङ्कुमहणे, कुङ्कुमहणे,
अग्निस्तस्य शिखे जाङ्गलीहणे च । अग्निस्तस्य जटावति लि० ।

अग्निशेखर पु० अग्निरिव शेखरमयं यस्य । कुङ्कुमहणे कुङ्कु-
महणे जाङ्गलीहणे च । अग्निस्तस्यापवति लि० ।

अग्निष्टोम पु० अग्नेः स्तोमं स्तु-सन् पत्वम् । यागविशेषे ।

अग्निष्ठ पु० अग्नौ स्थातमर्हति स्था-क पत्वम् । वह्नौ स्थिति-
योग्ये लौहमये कटाहदिपात्रे ।

अग्निसम्भाव पु० अग्नेः सम्भवति भू-अच् । अरण्यकुसुम्भे ।
अग्निसम्भतमात्रे वि० ।

अग्निसहाय पु० अग्निना सह अयते अय-अच् । वायौ,
अग्निसहायधूमवद्देवगवच्चात् शीघ्रगतिवाञ्च वनकपोते च ।
अग्निसार न० अग्नौ सारो यस्य अत्यन्ताग्नापुत्तापनेऽपि
सारांशाद्गृह्णात् । रसाञ्जने । अग्नेर्मध्ये तु अस्ती० ।

अग्निस्वात्त (स्वात्त) पु० व०व० अग्नितः (आद्घोषविप्रकर-
रूपान्तेः) सुष्ठु आत्तं यद्गृह्णं येषां आ-दा-क्तं षत्वमिति
बहवः । मरीचिपुत्रे पितृगणविशेषे ।

अग्निहोत पु० अग्नौ-हयतेऽत एव । मन्त्रकरणकवह्नि-
स्थापनपूर्वकहोमादौ । अग्निहोतसंबन्धित्वात् वह्नी च ।

अग्निहोतिन् वि० अग्निहोतृ-इति । अग्निस्थापनपूर्वके
सायंप्रातरादिकात्रे होमकर्त्तरि साग्निके ।

अग्नीध्र पु० अग्निरिध्यतेऽनेन अग्नि-इन्ध-क्विप् । अग्निप्रज्वा-
लनमन्त्रे ।

अग्नीध्र पु० अग्निरिध्यतेऽनेन कर्त्ता अग्नि-इन्ध-रक् । अग्नि-
रक्षणकारके ब्रह्मापरपण्याये ऋत्विगभेदे । अग्निं धारय-
त्वात् अग्निध्र इत्यपि ङ-क । अग्निहोत्रे, होमादौ च ।

अग्नीन्धन वि० अग्निरिध्यतेऽनेन अग्नि-इन्ध-ल्युट् । मन्त्र-
भेदे । स्त्रियां टिप्तात् ङीप् । भावे ल्युटि । अग्निहोत्रे न० ।

अग्न्याधान न० अग्नेराधानम् आ-धाञ्-ल्युट् इत० । वेद-
मन्त्रद्वारा वह्निस्थापने । वङ् । अग्निहोत्रयागे ।

अग्न्यालय पु० अग्नेरालयः अग्नि-आ-ली-अच् इत० । वेद-
मन्त्रद्वारा वह्निस्थापनयोग्ये गृहे, तदाधारे-कुण्डे,
स्थण्डिले च ।

अग्न्याहृत पु० अग्निराहृतो येन अग्नि-आ-धाञ् कर्म्मणि
क्त, वा परनिपातः । अग्निहोत्रिणि साग्निके ।

अग्न्युत्पात पु० अग्निना कृत उत्पातः (अनिष्टस्त्वचकोपद्रवः)
उत्-पत-घञ् इत० । आकाशस्थअग्निगतविकारस्त्वचितो-
पद्रवे, उल्कापाताद्यशुभस्त्वचके, धूमकेतुगतविकारे च ।

अग्न्युपस्थान वि० अग्निरुपस्थीयतेऽनेन अग्नि-उप-स्था-
ल्युट् । वह्नेरुपस्थानमन्त्रे । स्त्रियां ङीप् । इत० । वह्ने-
रुपस्थाने न० ।

अग्र न० अङ्ग-रक् नलोपः । उपरिभागे, पेशभागे, आलम्बने,
पूर्वभागे, पलपरिमाणे, समूहे च । प्रधाने, अधिके,
प्रथमे च वि० ।

अग्रकाय अस्ती० अग्रः-कायः अवयवावयविनोरभेदात् अग्र-
हस्तवत् कर्म्म० । देहपूर्वभागे ।

अग्रग वि० अग्रे गच्छतीति अग्र-गम-ङ । प्रथमगामिनि ।
स्त्रियामप्यगा । [प्रधाने च ।

अग्रगण्य वि० अग्रे गण्यते अग्र-गण यत् ७त० । अग्रगणनीये,
अग्रगामिन् वि० अग्रे गच्छति अग्र-गम-णिनि ७त० ।

अग्रसरे । स्त्रियामप्यगामिनी ।

अग्रज पु० अग्रे जायते अग्र-जन-ङ । ज्येष्ठभ्रातरि । अग्र-
जातमात्रे वि० । ज्येष्ठभगिन्यां स्त्री० ।

अग्रजङ्घा स्त्री० अग्रा जङ्घा अवयवावयविनोरभेदात् क०
स० । जङ्घाग्रभागे ।

अग्रजन्मन् पु० अग्रे जन्म यस्य अग्र जन्मनिन् व्यधि०
वङ् । ज्येष्ठभ्रातरि, विभे च । अग्रजातमात्रे वि० ।

अग्रजात पु० अग्रे जातः अग्र-जन्म तत् ७त० । ज्येष्ठभ्रातरि,
विभे च । ज्येष्ठभगिन्यां स्त्री० । पूर्वजातमात्रे वि० ।

अग्रजाति पु० अग्रा अजातिर्यस्य अग्र-जन-तिन् । विभे ।
अग्रजिह्वा स्त्री० अग्रा जिह्वा अग्रहस्तवत् क० । जिह्वा-
ग्रभागे । [अग्रे च ।

अग्रणी वि० अग्रे नीयतेऽसौ अग्र नी क्तिप् एत्वम् । प्रभौ
अग्रतस् अग्र्यं अग्रे अग्राहा अग्र-तसिन् । पूर्वभागे, पूर्व-
भागावधिके च । [अग्रगामिनि । स्त्रियां ङीप् ।

अग्रतःसर वि० अग्रतः सरति गच्छति अग्रतस् ङ-ट ७त० ।
अग्रदानिन् पु० अग्रे दानं यस्य अग्र-दान-इति । प्रेतोद्दे-
शेन यद्दानं दीयते तत्प्रतिपादार्हणि अग्रदानीति ख्याते विभे ।

अग्रनख अस्ती० अग्रं नखं अग्रहस्तवत् क० । नखाग्रं ।
अग्रनासिका स्त्री० अग्रा नासिका अग्रहस्तवत् क० ।
नासिकाग्रभागे । [शोनि ख्याते ङुत्ते ।

अग्रपर्णी स्त्री० अग्रे पर्णं यस्याः जातित्वात् ङीप् । आलु-
अग्रभाग पु० भज्यते इति भागः एकदेशः अग्रः पूर्वः भागः
भज-घञ् क० । आह्वादादौ प्रथमसङ्गत्य देवे द्रव्ये अवयवस्य
अग्रदेशे च । यथा शरस्य शल्याग्रम् ।

अग्रभुक् वि० अग्रे देवपितादिभ्योऽदत्त्वा भुङ्क्ते अग्र-भुज-
क्विप् । औदरिके ।

अग्रभांस न० अग्रं प्रधानं भव्यत्वेन मन्यते मन्-स, दीर्घः
क० । हृदयस्य पद्माकारे (फुलका) इति नामके भांसे ।
केचित् व्युत्क्राथभांसमेकं नामेत्याहुः । अग्रभांस इति
प्रसिद्धे रोगभेदे च ।

अग्रमुख न० अग्रं मुखं अग्रहस्तवत् क० । मुख्याग्रं ।
अग्रयान न० अग्रे यानं यस्य आ-ल्युट् संज्ञात्वेऽप्रत्ययत्वम् ।
पुरोगामिनि सैन्ये । अग्रगामिमात्रे वि० ।

अग्रलोहिता स्त्री० अयसुपरिभागः लोहितं वस्त्राः व० ।

विस्तीति प्रसिद्धे शाकभेदे ।

अग्रवीज पु० अयं शाखायं वीजसुतादकं वस्य । लिङ्गाय-
नहृत्तुहृत्ते कलम इति प्रसिद्धे कायज्जाते कुराटकादिहृत्ते
अग्रसन्धानी स्त्री० अयं फलोत्पत्तेः प्राक् सन्धानं कार्यस्य
ज्ञानं यस्या ङीप् । यमपञ्चिकायाम् । यत् हि प्राणिवर्गस्य
प्राग्भवीयकत्वात्सारेण शुभाशुभस्वरूपं सर्वं लिख्यते
सा यमपञ्चिका, कैचित् यमपञ्चिकेति सा कथ्यते । अय-
सन्धानकारिणि तु ति० ।

अग्रसन्ध्या स्त्री० अयं सन्ध्यायाः सर्वोदयेकदेशः कालवाचिना
समस्यते इत्युक्तेः एक०त० । सन्ध्यापूर्वसमये । अथा पूर्वा
सन्ध्या इति क० । प्रातःसन्ध्यायाम् ।

अग्रसर ति० अये सरति गच्छति अय-ह-ट ७त० । अय-
गामिनि । स्त्रियां ङीप् ।

अग्रह पु० ग्रहः (परिग्रहः) न०त० । परिग्रहाभावे । बह्व० ।
परिग्रहशून्ये संन्यासिप्रसृतौ ति० ।

अग्रहर पु० अये ह्रियते दीयतेऽसौ अय-हृ-अच् । अयदेये
वस्तुनि भागाये च । अय-हृ-ट । अयहारिणि तु ति० ।

अग्रहस्त पु० अयः हस्तः अवयवावयविनोरभेदात् क० ।
हस्ताये ।

अग्रहायणः अस्त्री० हृत्तु व्रीहिकालयोरिति काले वाच्ये
हा-ल्युट् युक् च भावं स्वभावं जहाति ह्रायनो वर्षः
अयः पूर्वः ह्रायनः क० बालम् । मार्गशीर्षे मासि तस्य
च वर्षादिलम् अमरकोषादौ मार्गादिमारभ्य कार्तिकान्त-
मासकीर्तनात् स्पष्टमवगतम् ।

अग्रहायणी स्त्री० अम्बुनि जहातीति ह्रायनो व्रीहिः अथाः
अथा ह्रायनाः शालयो यस्यां संज्ञात्वात् णत्वं गौरादि-
त्वात् ङीप् । ऋगशीर्षनक्षत्रे । तस्य च नक्षत्रस्य रात्रौ
प्रथमप्रदयकाले अथवा व्रीह्यां धान्यानामुत्पत्तिर्लोक्ये दृश्यते ।
तस्य नक्षत्रं गौरायग्रहायणे मासि रात्रौ प्रथममृदेति ।

अग्रहार पु० अये ह्रियतेऽसौ हृ-घञ् । अग्रहरे (पूर्वोक्तेऽर्थे)
ब्रह्मचारिणे देये चेत्वादौ च । अय-हृ-अच् । अयहा-
रिणि ति० । स्त्रियां ङीप् ।

अग्राह्य ति० न-अह-णत् । ग्रहणायोग्ये शिवनिष्काल्यादौ
प्रतिग्रहायोग्ये तिलाक्षस्पर्शादौ च ।

अग्रिय पु० अये भवः अय-+डिङ् । उच्चैर्भ्रातरि । अथे
उत्तमे च ति० । [च ति० ।

अग्रिय पु० अये भवः अय-+व । उच्चैर्भ्रातरि । अथे उत्तमे

अग्रिय पु० अये भवः अय-+ह । उच्चैर्भ्रातरि । अथे उत्तमे
च ति० । [गामिनि ।

अग्रेणा ति० अये गच्छति अय-गम-कनिप् अलुक्स० । अय-
अग्रेण ति० अये गच्छति अय-गम-ङ्+अलुक्स० । अयसरे-
सेवके ।

अग्रेदिधिषू पु० दिधिं धैर्यं स्यति निरस्यति, दिधिषूः हिरुदा
पुनर्भूः योगित् दिधि-सो-ङ्-प्रत्यम् अये प्रधाना दिधिषूष्यस्य
अलुक्स० कवभावात्सत्ये । पुनर्भूविवाहकारिणि । निपा-
तनात् अस्य ह्युत्पन्नतापीयते । प्रागूढकनिष्ठमग्न्या अनूद्-
ज्जेष्टमग्न्यां च । ज्जेष्टायां यद्यनूदायां कन्याशास्त्रात्ते-
तुजा । सा चापेदिधिषूष्या पूर्वा तु दिधिषूः स्मृतेति
मनूनाः । एतत्पक्षे च अये स्वविवाहात् पूर्यं दिधिषूः
ज्जेष्टाविवाहकालासङ्गनरूपधैर्यलोपकारिणी अतुजा यस्या
इति विग्रहः ।

अग्रेवशा न० अये वनस्य ७त० अलुक्स० णत्वञ्च । वनापदेशे ।
अग्रेसर ति० अये सरति गच्छति अये ह-ट अलुक्स० ७त० ।

अयगामिनि स्त्रियां ङीप् । [च ति० ।

अय्य पु० अये भवः अय-+यत् । उच्चैर्भ्रातरि । प्रधाने अथे
अय इदित् गतौ स्वादि-आत्मने- सक० सेट् । अङ्कते । आङ्कित् ।
अय पापकरणे अदन्तचुरादि० उभय० । अययति-ते ।

अय न० चुरा० अय अच् । पापे, व्यसने, दुःखे च ।

अयमर्षणा ति० अयं पापं नश्यतेऽनेन अय-नष्ट-ल्युट् । सर्व-
पनाशार्थं जप्ये मन्त्रादौ । स्त्रियां ङीप् ।

अघोर पु० घुष-डीर । न घोरः (शान्तः) न०त० । महादेवे ।
घोरभिसे ति० । भाद्रकण्ठचतुर्दश्यान्त स्त्री० ।

अघोष पु० घुष-घञ् न० त० । वर्षाशारणवाह्यवत्वविशेषे ।
स च खयां यमः खयः+क ऋपौ विसर्गः शर एव च ।
एते शारातुप्रदानाः अघोषाश्च विद्वन्मते इति शिबोक्तं
दिशा खवादिवर्णां नाशसारणप्रयत्नः ।

अघ्न पु० न हृनि हृटिकर्त्तृत्वात् न-हृन्-यक् निपातनात्
साधु । प्रजापतौ । न हन्यते स्त्रीहत्याया निषिद्धत्वात् ।
स्त्रियां गवि तु स्त्री० ।

अङ्क (नक) संख्याकरणे विष्णुयुक्तकरणे अदन्तचुरादि० उभ०
सक० सेट् । अङ्कय-ति-ते आङ्कित-न्-त । अङ्कापयति ते
इति केचित् ।

अङ्क पु० अङ्क-घञ् । दण्डकाव्यविशेषे अङ्क इति प्रसिद्धे नाट-
कपरिच्छेदे, पर्वते, चिह्ने, रेखायां, युद्धभूषणे, समीपे च ।
क्रोडे तु अस्त्री० ।

अङ्कति पु० अनुच-गतौ अति कुलम् । वाते । पूजनार्थत्वे कर्मणि अति । जङ्गणि अग्नौ च । अग्निहोत्रिणि लि० । स्त्रियाम् अङ्कती च ।

अङ्कन लि० अङ्क-ल्युट् । अङ्कनसाधनद्रव्ये दागनीति प्रसिद्धे स्त्रियामङ्कनी । विष्णुकरणमात्रे न० ।

अङ्कपालि (ली) स्त्री० पा-अलि अङ्क-पालि इत्० वा ङीप् । क्रोडप्रान्ते । अङ्केन पालयतीति अङ्क-पालि-इ । उपमा-तरि (धाइमा) इति प्रसिद्धायाम् । अङ्कस्य पालिरिव त० । आलिङ्गने च ।

अङ्कपालिका स्त्री० अङ्कपालि+क । धात्र्याम्, वेदिकायां, क्रोडप्रान्तभागे, आलिङ्गने च ।

अङ्कस् न० अङ्क-असन् कुलम् । विह्वे, शरीरे च ।

अङ्कित लि० अङ्क-क्त । विहिते, विलिते, कृतसंख्यायाञ्च ।

अङ्किन् लि० अङ्कः (आलिङ्गनस्थानत्वेन) अस्यास्ति अङ्क+इनि । अङ्केनालिङ्गे-च्छदङ्गादिवाद्यभेदे, क्रोडविशिष्टे च । स्त्रियामङ्किनी ।

अङ्कुर अस्त्री० अङ्क-उरच् । बीजादभिनवोत्पन्ने, चतिकास-द्वय जाते च तृणवृक्षादौ, जले च । शीघ्रसत्पद्यते इति साधस्यात् कधरे, लोम्नि च ।

अङ्कुरक पु० अङ्कुरते यत्नेन सञ्चर्यतेऽसौ अनुच-पुरच् ततः क । पञ्चादीनां वासस्थाने वासा इति ख्याते ।

अङ्कुरा अस्त्री० अङ्क-उरच् । हस्तिचालनोपयोगिनि वक्राये लोहास्त्रभेदे डाङ्गश्च इति ख्याते ।

अङ्कशुद्धर पु० दुःखेन धार्यते व्यवस्थायते दुर्-भारि खलु सखः अङ्कशुद्ध-दुर्हर इत्० । दुर्दान्तहस्तिनि ।

अङ्कुर पु० अङ्क-खर्जरादिवात् ऊरच् । अभिनवोत्पन्ने तृणवृक्षादौ । [लोहमयेऽस्त्रभेदे ।

अङ्कूष अस्त्री० अङ्क ऊपच् । हस्तिचालनोपयोगिनि वक्राये अङ्कोट (ठ) (ल) पु० अङ्कुरते लक्ष्यते कीलकैः । अङ्क-ओट (ओठ) (ओल) । पीतवर्णसारो गन्धयुक्तपुष्पे दीर्घकण्टक-युक्ते रक्तवर्णफले आकोङ् इति ख्याते छन्दे ।

अङ्कोलक पु० अङ्कोल+क । आकोङ् इति ख्याते छन्दे ।

अङ्कोलसार पु० अङ्कोलस्य सारः इत्० । अङ्कोटवृक्षजाते विषभेदे ।

अङ्कोलिका स्त्री० अङ्क-वल् अच् संप्रसारणे अङ्कोला+क । आलिङ्गनक्रियायाम् ।

अङ्कुर पु० अङ्के क्रोडे स्थापयित्वा वाद्यतेऽसौ अङ्के साधुः अङ्क-यत् । सार्वातालवयायाम् चतुर्दशाकुलाननः । हरीत-

क्याकतिर्यः स्यादङ्कोटङ्के स हि वाद्यते इत्युक्तेः क्रोडे स्थापनपूर्वकं वादनीये चतुर्दशादौ । अङ्कनीये लि० ।

अङ्क विह्वयुक्तकरणे अदन्तपुरादि उभय० सकर्मात्वा० सेट्-अङ्कय-ति ते आङ्गिग-त् त । मतान्तरे अङ्कापयति ते ।

अङ्क न० अङ्क-अच् । देहे, अवबन्धे, अप्रधाने, उपाये, मतसि च ।

अङ्कग्रह पु० अङ्क-ग्रह इत्० । देहवेदनायाम् ।

अङ्कज न० अङ्गात् जायते अङ्क-जन-ङ । कधरे । पुत्रे, केशे च पु० । देहजातमात्रे लि० ।

अङ्कण (न) न० अङ्कत्यत्वा अङ्क-ल्युट् प्रमोदरादित्वात् वा खल्वम् । (उठान) इति प्रसिद्धे प्राङ्गणे ।

अङ्कति पु० अङ्कति यात्यनेन कारणेन । अङ्क-अति कुलम् । बाह्वने । अङ्कते पूज्यते कर्मणि अति । जङ्गणि, अग्ने च । अग्निहोत्रिणि लि० । स्त्रियाम् अङ्कती च ।

अङ्कद न० अङ्कं दायति शोधयति दै-क । ताड्, वाजु, इति च प्रसिद्धे वाङ्मभूषणे । बालिपुत्रे-वावरे पु० । अङ्कदान-कर्त्तरि लि० । दक्षिणदिग्गजकरिण्यां स्त्री० ।

अङ्कना स्त्री० प्रशस्तमङ्गमस्ति यस्याः अङ्क+न । अङ्कसौष्ठववत्तां योषिति, योषिन्मात्रे, उत्तरदिग्गजकरिण्याञ्च ।

अङ्कनाप्रिय पु० प्री-क अङ्कना-प्रिय इत्० । अशोकवृक्षे तत्-पुष्पेण स्त्रियः स्वाङ्कं भूषयन्तीति । योषित्प्रियमात्रे त लि० । [आलिङ्गने ।

अङ्कपालि स्त्री० अङ्कं पालयते संवध्यतेऽत्वा अङ्क-पाल-इ ।

अङ्कपालिका स्त्री० अङ्कं देहं पालयतीति अङ्कपालि-खलु । धारमा इति ख्यातायाम् उपमातरि । अङ्क-पालनकारके लि० ।

अङ्कमर्ह पु० अङ्कं मर्हयति संवाहयति अङ्क-मर्ह-णिच् अच् । देहसंवाहके-सेवके । अङ्कमर्दनकारके लि० ।

अङ्कमर्हक पु० अङ्कं मर्हयति अङ्क-मर्ह-णिच् खलु । देहसं-वाहके-सेवके ।

अङ्कमर्हिन् पु० अङ्कं मर्हयति अङ्क-मर्ह-णिच्-णिनि । अङ्क-मर्दके सेवके । अङ्कमर्दनकारके लि० । स्त्रियां ङीप् ।

अङ्कुरक्त पु० अङ्केन रक्तः रन्ज-क्त इत्० । कम्पित्यदेशजाते-रक्तवर्णचूर्णवति-मुहारेचनीति वाणिजेष्वा वैद्येषु च प्रसिद्धे छन्दभेदे । रक्ताङ्कमात्रे लि० ।

अङ्कुरक्षणी स्त्री० अङ्कं रक्ष्यतेऽनया अङ्क-रक्ष-ल्युट् ङीप् । आङ्ग्राखा इति प्रसिद्धे वस्त्रे । अङ्कुरक्षणाकारके लि० ।

अङ्कुराग पु० अङ्कं रक्ष्यतेऽनेन अङ्क-रन्ज-करणे वज् । अङ्कचेष्टने कुङ्कुमादौ । भावे घञि । अङ्कस्य विवेचने ।

अङ्गराज पु० अङ्गेपु तन्नामकदेशेपु राजते राज-किन् ७त० ।
अङ्गदेशाधिमे कर्णे ।

अङ्गव न० अङ्गे स्वायये वाति अन्तर्भवति अतिशेषणात्
सङ्कुचिताङ्गमिव भवति अङ्ग-वा-ङ् । शुष्कफले ।

अङ्गविक्रिति पु० वि-क-क्तिन् अङ्गस्य विक्रितिद्याननादि-
र्यस्मात् ५त० । मृगीनाडा इति ख्याते अपस्काररोगे ।
इत० । अङ्गस्य विकारे स्त्री० ।

अङ्गविच्छेप पु० वि-च्छिप-घञ् अङ्गस्य विच्छेपः चालनं यत्
व० । अङ्गुल्यादिविन्यासभेदेन लिङ्गदिधे न्यत्वे । इत० ।

अङ्गस्य चालनमात्रे ।

अङ्गवैकृत न० विकृतस्य भावः विकृत+अण् अङ्गेन अङ्ग-
चेष्टया वैकृतं हृदयभावो ज्ञायते यत्न वज्र० । आकार
इति ख्यातायाम्-हृदयगतभावावेदेकचेष्टायाम् । इत० ।
अङ्गस्य विकारे न० ।

अङ्गस् पु० अन्ज-अप्पन् कुलञ्च । पक्षिणि इत्युज्ज्वलदत्तः ।

अङ्गसंस्कार पु० अङ्गं सन्निवृत्तेऽथ अङ्ग-सम्-क आधारे
घञ् । देहसंशोधनादिसंस्कारकारके स्थाने गोधूमचूर्णा-
दिनाङ्गमर्द्दने च । भावे घञ् इत० । अङ्गस्य संस्कारे
विलेपनादौ । अङ्गं संस्कारोति अङ्ग-सम्-क-कर्त्तरि-अण् ।
कुङ्कुमादौ लि० ।

अङ्गहार पु० अङ्गं ह्रियते चाल्यतेऽथ अङ्ग-हृ आधारे
घञ् । अङ्गुल्यादिविन्यासभेदेन लिङ्गदिधे न्यत्वे । भावे
घञ् इत० । अङ्गस्य हरणमात्रे ।

अङ्गाङ्गिभावः पु० अङ्गस्य अङ्गिनश्च भावः । गौणमुख्यभावे ।

अङ्गाधिप पु० अधि पा-क अङ्ग-अधिप इत० । अङ्गदेशपतौ
कर्णे । अथ अङ्गाधिपतिरित्यपि ।

अङ्गार अस्त्री० अङ्ग-आरन् । अर्द्धदग्धे-अग्निसंक्रान्ते
अग्निमृज्ये वा आङार इति प्रसिद्धे-काष्ठखण्डे । मङ्गल
ग्रहे पु० । रक्तवर्णे लि० ।

अङ्गारक पु० अङ्गार+कार्थे क । रक्तवर्णत्वात् मङ्गलग्रहे,
कुरण्टकवृक्षे, भीमराज इति ख्याते-भङ्गाराजवृक्षे च ।

अत्यार्थे क । स्फुल्लिङ्ग इति विख्याते-अङ्गारचुद्रांशे ।

अङ्गारक न० तैलमङ्गारकं नाम सर्वज्वरविनाशनमिति
वैद्याकपरिभाषिते तैलविशेषे ।

अङ्गारकमणि अस्त्री० अङ्गारकस्य मणिः इत० । प्रभावे तस्य
मङ्गलग्रहसामिकलस्य व्योतिषे प्रसिद्धिः ।

अङ्गारधानिका स्त्री० अङ्गाराणि धीयन्तेऽस्याम् अङ्गार-धा-
आधारे ल्युट् टित्त्वात् ङीप् ततः स्त्रीर्थे कप् टाप् । अङ्गा-

राधारे (आङ्ठा) इति (धुनची) इति च प्रसिद्धे पात्रभेदे ।

अङ्गारपरिपाचित न० अङ्गारे (ज्वलदग्निव्याप्तकाष्ठखण्डे)
परिपाच्यते परि-पच स्त्रीर्थे णिच् क्त । कावाव इति
प्रसिद्धे-पक्वमांसादौ ।

अङ्गारपुष्प पु० अङ्गारमिव लोहितवर्णं पुष्पं यस्य व० ।
जिवापुति, इति ख्याते इङ्गदीदृष्टे ।

अङ्गारमञ्जरी स्त्री० अङ्गारमिव रक्तवर्णा मञ्जरी यस्या
व० । समासान्तकवभावानुसृत्वे संज्ञात्वात् । रक्तवर्णे-कर-
मुचा इति ख्याते करञ्जवृक्षे ।

अङ्गारवल्ली स्त्री० अङ्गारमिव रक्तफलत्वात् रक्ता वल्ली क० ।
रक्तवर्णफलवत्यां-कुञ्च इति प्रसिद्धायाम्-युञ्जालताया
करञ्जवृक्षे च ।

अङ्गारशकटी स्त्री० शक्तोति वोढुं शकटम्, अत्यं शकटं,
शकटी, यथादिवत् अत्यार्थे ङीप् अङ्गारस्य शकटी इत० ।
(आङ्ठा) धुनाचीति च प्रसिद्धे अङ्गाराधारे पात्रभेदे ।

अङ्गारि स्त्री० अङ्गार+मल्लर्थे टन् ट्योदरादित्वात् कलोपः ।
अङ्गाराधारे आङ्ठा इति प्रसिद्धे पात्रविशेषे ।

अङ्गारिका स्त्री० अङ्गारं विद्यतेऽस्याः अङ्गार+मल्लर्थे टन्
टाप् । आङ्ठा इति ख्याते अङ्गारपात्रे ।

अङ्गारिणी स्त्री० अङ्गार+इनि । अङ्गारधानिकायां (आङ्ठा
इति ख्याते पात्रे) । अङ्गारवति लि० ।

अङ्गारित पु० अङ्गारमिवाचरतीति अङ्गार+क्तिप् ततः
कर्त्तरि क्त । पलाशकलिकोद्गमे । अङ्गारं करोतीतीत्यर्थे
णिच् क्त । दग्धप्राये लि० ।

अङ्गिका स्त्री० अङ्गम् आच्छादयति अङ्ग+इनि-के स्त्रियां
टाप् । आङ्ठाखा इति प्रसिद्धे कञ्जकवस्त्रे ।

अङ्गिन् लि० अङ्ग+इनि । प्रधाने, अवयवविशिष्टे, देहवति च ।

अङ्गिरस् पु० अङ्ग-असि ङिरागमः । स्वनामख्याते अग्निभेदे
ब्रह्मणोऽस्यजाते पुत्रे ।

अङ्गीकार पु० अनङ्गम् असंकीयम् अङ्गं क्रियते अङ्गं चि-क-
घञ् । स्वीकारे अभ्युपगमे ।

अङ्गीकृत लि० अङ्ग-चि-क कर्म्मणि क्त । अभ्युपगते स्वीकृते

अङ्गुरि (री) स्त्री० अङ्ग-उलि-रलयोरकल स्मरणात् रत्वम् ।
आङ्गुल इति प्रसिद्धायाम् हस्तपादशाखायाम् वा ङीप्
अङ्गुरीयोरगच्छतेति रघुः ।

अङ्गुरीय न० अङ्गुली भवम् अङ्गुलि-क । बालमूलादित्वात्
वा रत्वम् । अङ्गुलिभूषणे आङ्गुटीति प्रसिद्धे ।

अङ्गुरीयक न० अङ्गुली भवम् अङ्गुलि-क । बालमूलादित्वात्

वा रत्ये स्वार्थे क । अङ्गुलिभूषणे आङ्गुटीति ख्याते ।

अङ्गुलि पु० अङ्ग-उल । हस्तपदशाखायां आंगुल इति ख्याता-
याम् वात्स्यायनमुनौ अङ्गुष्ठे च । यवोदरैरङ्गुलमष्टसंख्ये-
रिति भोस्कराचार्योक्तेः अष्टयवोदरपरिमाणे तु न० ।

अङ्गुलि (लौ) स्त्री० अङ्ग-उलि । हस्तपदशाखायाम् आङ्गुल
इति ख्यातायाम् । वा ङीपि अङ्गुली च । हातशुद्धा इति
ख्याते गजकर्णिकारुद्धे च ।

अङ्गुलितोरण न० अङ्गुल्याः तोरणमिव कृतम् । चन्द्रनादि-
द्वारा कृते ललाटस्थाङ्गुलितोरणतिलके ।

अङ्गुलित्र न० अङ्गुलिं त्रायते अङ्गुलि+त्रे-क । चामाटीति
प्रसिद्धे ज्याकर्षणकृतखेदवारणार्थम् अङ्गुलिबद्धे चर्मणि
बद्धगोधाङ्गुलि इति भट्टिः ।

अङ्गुलिवाण न० अङ्गुलिस्त्रायतेनेन त्रै-क इत० । चामा-
टीति प्रसिद्धे ज्याकर्षणकृतखेदनिवारणार्थम् अङ्गुलिबद्धे
चर्मणि ।

अङ्गुलिसुद्रा स्त्री० अङ्गुल्या सुद्रं रति अङ्गुलि+सुद्र रा-क
इत० । धारयितुर्नामनिरसुद्रासहिते आङ्गुटीति प्रसिद्धे
अङ्गुलीभूषणे ।

अङ्गुलिमोटन न० अङ्गुल्योर्मोटनं मर्दनं यत्न व० । अङ्गुलि-
द्वयमर्दनजाते तड्डि इति प्रसिद्धे शब्दे ।

अङ्गुलिषङ्गा स्त्री० अङ्गुलौ षङ्गौ यस्याः षत्नम् व० । (याउ)
इति प्रसिद्धे अङ्गुलिसंश्लेषकारके यवागूद्वये ।

अङ्गुलिसन्देश पु० अङ्गुल्या अङ्गुलिध्वनिना सन्दिश्यते
सं-दिश-घञ् । अङ्गुलिध्वनिद्वारा संज्ञादाने, अङ्गुलिस्फोट-
नमात्रेऽपि ।

अङ्गुलिस्फोटन न० अङ्गुल्योः स्फोटनं ताडनं यत्न व० ।
(तड्डि) इति प्रसिद्धे अङ्गुलिद्वयमर्दनजाते शब्दे ।

अङ्गुलीपञ्चक न० अङ्गुलीनां पञ्चकम् पञ्चसंख्या । हस्तस्थाना-
मङ्गुलीनां ससुदाये ताश्च अङ्गुष्ठतर्जनीमध्यमानामिका
कनिष्ठानामिकाः । [प्रसिद्धे अङ्गुलिभूषणे ।

अङ्गुलीयक न० अङ्गुलीयकवत् वा रत्नाभावः । आंगुटीति

अङ्गुलीसम्भूत पु० अङ्गुलौ सम्भूतः सम्-भू-क्त ७त० । नखे ।
अङ्गुलिसम्भूतमात्रे लि० ।

अङ्गुष्ठ पु० अङ्गुलौ पाणौ प्राधान्येन तिष्ठति अङ्गु-स्था-क अम्बा-
म्बेत्यादिना षत्नम् । दृष्टाङ्गुलौ । अम्बाम्बेति स्त्रुतेऽङ्गुशब्द-
प्रयोगात् अङ्गुशब्देऽपि हस्तवाचोति ज्ञापितम् ।

अङ्गुष्ठमात्र लि० अङ्गुष्ठ+परिमाणार्थे मात्रच् । अङ्गुष्ठमध्य-
पर्वपरिमिते । अङ्गुष्ठमालोह्यवरोऽपि दृष्ट इति श्रुतौ ।

अङ्गुष्ठ पु० अङ्गु-ऊर्ध्व । नकुले वाणे च ।

अङ्गुस्त्र न० अङ्गु-अधि । पात्रे ।

अङ्गि पु० अधि गतौ इ । चरणे दृजमूले च ।

अङ्गि पु० अधि गतौ क्रि । चरणे दृजमूले च ।

अङ्गिपु पु० अङ्गिणा मूलेन पिवति भित्तजलादिकम् पा-क
इत० । दृजमात्रे ।

अङ्गिपरिष्का स्त्री० अङ्गुलौ मूले अङ्गुप्रेरारम्भ वा पर्यमस्याः
व० जातित्वात् ङीप् ततः स्वार्थे के ह्रस्वे टाप् ।
सिंहपुच्छाकारपुष्पवति चाङ्गुलिया, इति ख्याते दृष्टे ।
अङ्गिप्रपर्यायिपि नाम ।

अङ्गिवस्त्रिका स्त्री० अङ्गुलौ रारम्भ वस्त्रौ पर्यायत्वेन ततः
स्वार्थे के ह्रस्वे टाप् । सिंहपुच्छाकारपुष्पवति चाङ्गुलिया,
इति प्रसिद्धे दृष्टे । अङ्गिप्रवस्त्रौपि नाम ।

अच अविस्पष्टकथने उभय० स्वादि० सक० सेट् । अचति ते ।
आचीत् आचिष्ट ।

अच पूजने गतौ च इदित् पर० स्वादि० सक० सेट् ।
अचति आच्योत् आचनञ् । अच्यत् गतौ तु अच्यत् ।

अच अव्यक्तकथने इदित् उभय० स्वादि० सक० सेट् । अच-ति
ते । आच्योत् आचिष्ट । [चलुभिन्ने न० ।

अचक्षुस्त्र लि० चक्ष-उचि व० । मन्दनेने नेत्रहीने च । न०त० ।

अचण्डी स्त्री० चण्डि कोपने अच् गौरादित्वात् ङीष् न०
त० । शान्तस्वभावायां गवि । कोपनभिन्ने लि० ।

अचर न० न चरति चलति-चर-अच् न० त० । स्थाने
स्थितिशीले पृथिव्यादौ चराणामनमचरमिति मनुः ।
चलनशून्ये लि० ।

अचल पु० न चलति चल-अच् न०त० । पर्वते, गौजे इति ख्याते
शङ्खौ, शिखे, ब्रह्मणि च । पृथिव्यां स्त्री० । चलनशून्ये लि० ।

अचलत्वप् पु० अचला शतधा प्रचालनेनापि मालिन्या
नपगमात् स्थिरा लिट् कान्तियस्य व० । कोकिले । स्थिर-
कान्तिमति लि० । कर्म० । स्थिरायां कान्तौ स्त्री० ।

अचिन्त्य न० चिन्ति-कर्मणि यत् न०त० । चिन्तयितुमियत्तया
परिच्छेत्तुञ्चाशक्तो परब्रह्मणि । चिन्तयितुमशक्तो वस्तुमात्रे
लि० । अचिन्त्याः खलु ये भावा इति स्मृतौ ।

अचिर न० चि-रक् न०त० । अत्यकाले । अत्यकालस्या-
यिनि द्रव्यमात्रे लि० ।

अचिरद्युतिः स्त्री० अचिरा बद्धकालस्थायिनी द्युतिर्वस्था
व० । विद्युति । अत्यकालस्थायिद्युतिमति लि० । कर्म० ।

अत्यकालस्थायिन्यां कान्तौ स्त्री० ।

अचिरप्रभा स्त्री० प्र-भा अह् अचिरा अचिरस्याधिनी
प्रभा यस्याः व० । विद्युति । च्युता दिवः स्यात्सुरिवाचि-
रप्रभेति भट्टिः । अत्यकालस्याधिप्रभावति लि० । कर्म०
अचिरायां दीप्तौ स्त्री० ।
अचिररोचिस् स्त्री० अचिरं रोचिर्यस्याः व० । विद्युति ।
अचिरप्रभावति लि० । कर्म० । अचिरप्रभायाम् न० ।
अचिरांशु स्त्री० अचिरा अंशवोऽस्याः व० । विद्युति ।
अत्यकालस्याधिकिरणवति लि० । कर्म० । अचिरकिरणे पु० ।
अचिरात् अव्य० अचिरं अवतीति क्तिप् । शीघ्रे, अविलम्बे च ।
अचिराभा स्त्री० अचिरप्रभावत् । आ-भा-अङ् । विद्युति
अचेतन लि० चित-णिच्-युच् चेतना ज्ञानम् व० । चेतना-
शून्ये । चित-ल्यु न०त० । ज्ञानविशिष्टभिन्ने ।
अचेतस् लि० चित-असि व० । विवेकशून्ये, दुष्टचित्ते, चित्त-
शून्ये च । अव्ययी० । चित्ताभावे अव्य० ।
अचेतन्य लि० चेतनस्य भावः चेतन+यक व० । चेतन्यरहिते,
ज्ञानशून्ये च । न०त० । ज्ञानभिन्ने न० ।
अच्छ अव्य० छी-क न०त० । आभिसुखे ।
अच्छ लि० न कृति ढटिम्, न+छो क० । स्वच्छे निर्मले च ।
भल्लुके, स्फटिके च पु० ।
अच्छभल्ल पु० अच्छ-आभिसुखेन भल्लते गच्छति अच्छ+भल्ल-
अच् । भल्लुके । अल भल्ल इत्यपि पृथक् नाम ।
अच्छम् अव्य० न-छो कश्चुन् । आभिसुखे ।
अच्छिद्र लि० छिद्र-रक् व० । छिद्रशून्ये, अङ्गहानिः
छिद्रं तच्छून्ये वैदिककर्म्मणि च ।
अच्छिद्रावधारण न० अच्छिद्रतया साकृतयावधारणम्
अव धारेर्लुट् । कृतस्य वैदिककर्म्मणोऽच्छिद्रतया अव-
धारणे कृतैतत्कर्माच्छिद्रमस्तिव्यभिहापक्षे ।
अच्छोद् लि० अच्छम् उदकं यस्य उदकस्योदभावः । निर्मल-
जलवति तडागादौ । तद्वामकप्रसिद्धे सरसि न० ।
अच्युत पु० च्योतते च्युत-क न०त० । विष्णौ । च्युतिशून्ये लि०
अच्युताग्रज पु० अच्युतस्य कणस्य अये जायते अच्य+जन ड
इत० । बलभद्रे ।
अच्युताङ्गज पु० अच्युतस्याङ्गात् जायते अङ्ग+जन-ङ ।
इत० । कामदेवे । तदङ्गजातमात्रे लि० ।
अच्युतात्मज पु० आत्मनोऽङ्गात् जायते जन-ङ इत० । कामदेवे ।
अच्युतावास पु० आ-उच्यते सेव्यतेऽल आ-वस-घञ् इत० ।
अश्वत्थह्वे । अश्वत्यः सर्व्वेष्टायाभित्युक्तेषां तलोपा-
स्यतात्तदावासत्वम् ।

अच्युति स्त्री० च्यु-तिन् न०त० । चरणाभावे । वङ् । नाश-
शून्ये लि० ।
अज गतौ जेपणे च स्वादि० पर० सक० सेट् । अजति । अवै-
पीत् आजीत् । अजिता वेता ।
अज दीप्तौ इदित् चुरादि० उभय० सेट् अक० । अजयति
ते । आङ्गिजत् त ।
अज पु० न जायते जन-ङ न०त० । ब्रह्मणि, विष्णौ, हरे,
जीवात्मनि ईश्वरे, क्रागे, मेघराशौ, सूर्य्यवंशीयराजभेदे
दशरथपतिरि, आत् विष्णोर्जाते कामदेवे च । जन्म-
रहिते लि० । जगत्कारणे सत्त्वरजसमोगुणात्मके प्रधाने
अजामैकां लोहितयुक्तकणां बह्वीः प्रजाः सृजमानामिति
श्रुतेः । आग्याञ्च स्त्री० ।
अजकर्ण पु० अजस्य कर्ण इव कर्णो यस्य व० । क्रागत्स्य
लम्बायमानपल्लयुक्ते पियासाल, इति ख्याते क्रागकर्णे,
ठक्के मरिचपत्रे च ।
अजकर्णक पु० अजकर्ण इव कायति पल्लवद्वारा प्रकाशते कै-
क । पियासाल इति ख्याते ठक्के ।
अजकव अस्त्री० अजो विष्णुः को ब्रह्मा च वाति शरत्वेनाल
वा+अधिकरणे क इत० । शिवधनुषि । बावुइ इति
ख्याते वर्वरीठक्के पु० ।
अजकाव अस्त्री० अजकौ विष्णुब्रह्माणौ अवतीति अण्
उप०स० । शिवधनुषि ।
अजक्षीर न० अजायाः क्षीरं पुं वङ्गावः । क्रागदुग्धे ।
अजग पु० अजं क्रागं यन्नाङ्गत्वेन गच्छति गम-ङ इत० ।
विष्णौ । अजेन गन्तरि बह्वौ च ।
अजगन्धा स्त्री० अजस्य गन्धपत्र गन्धोऽस्याः । जोयानीति
ख्यातायां वनयमान्याम् ।
अजगन्धिका स्त्री० अजस्य गन्ध इव गन्धो यस्याः व० ततः
स्वार्थे के टाप् । बावुइ इति प्रसिद्धे वर्वरीशान्के ।
अजगन्धिनी स्त्री० अजस्य मेघस्य गन्धो लेशः एकदेशः
शृङ्गमिति बावुत् तदास्याः फलाकारेणासीति अजगन्ध+
इनि डीप् । गाढरशिक्या इति प्रसिद्धे अजगन्धीठक्के ।
अजगर पु० अजं क्रागं गिरति गिरति गृ अच् । ठक्के ।
अजगव पु० अजगो विष्णुः शरत्वेन लिपुगासुरवधकावे-
रस्यास्ति अजग+व । शिवधनुषि । [धनुषि ।
अजगाव पु० अजगं विष्णुमवति अव-अण् उप०स० । शिव-
अजघन्य लि० न जघन्य (अघम) न०त० । अघमभिन्ने जेष्ठे च ।
अजजीविक लि० जीव्यतेऽनया जीववतीति वा जीव-

बुद्धि-बुद्धि वा अजरव क्रयविक्रयादिभ्यां घालनादिना
वा जीविका जीवनोपायोऽस्य व० । आगक्रयविक्रयादिना
जीविकावति ।

अजटा स्त्री० नास्ति जटा शिफा यस्याः व० । (भुङ्क्तामला)
इति प्रसिद्धे शिफारहिते वृक्षभेदे ।

अजडा स्त्री० अजडयति स्पर्शमात्रादङ्गमर्दनार्थं चालयति
न+जड-णिच् ततः अच् । आलुङ्गयति प्रसिद्धे वृक्षभेदे ।

अजय्या स्त्री० अजानां समूहः । अज+य्यन् स्त्रीत्वात्
टाप् । अजसमूहे । तद्वन्नानावर्णत्वात् स्वर्णयुधिकायाञ्च ।

अजदण्डी स्त्री० अजस्य ब्रह्मणोदण्डोऽस्याः व० गौरा-
ण्डीप् । ब्रह्मदण्डोदणे ब्रह्मणो वस्त्रार्थदण्डस्य तदीयकाष्ठेन
करणान्तथात्वम् ।

अजननि स्त्री० न+जन-आक्रोशे अणि । आक्रुशमाने जन्मा-
भावे । अर्थभावे व्यय्यी० । जनन्या अभावे व्यय्य० ।

अजन्य स्त्री० लौकिकहेतुभिर्न जन्यते न+जन-णिच्-यत् ।
युभायुभसूचके दैवकृते भूकम्पादावुत्पाते । जन्यभिन्ने त्वि०

अजप पु० अक्षयं जपति निन्दार्थे नञ्, जप्-अच् । कुपाठके ।
अजं पाति रक्षति अज+पा-क । आगपालके त्वि० ।

अजपा स्त्री० प्रयत्नेन जपितमशक्या अयलोच्चारिता जप-
अच् । आसप्रश्वासयोः वह्निर्गमनागमनाभ्याम् अक्षरनि-
ष्पादनरूपे जपे, हंसः, सोहमिति वा मन्त्रभेदे च ।
जपन्त्ये त्वि० ।

अजपात् (द) पु० अजस्य पाद इव पादोऽस्य वा अन्वाकार-
लोपः । रुद्रभेदे तदेवगाकत्वात् पूर्वभाद्रपदनक्षत्रे च ।

अजभक्ष पु० अजैर्भक्ष्यतेऽसौ भक्ष घञ् इत० । वावुश्च इति
प्रसिद्धे वर्वरीवृक्षे तत्पत्रमजैरिति प्रीतितो भक्ष्यते ।

अजमीढ पु० अजोमीढः यज्ञे सितः यत्न व० । आजमीर इति
प्रसिद्धे देशे । तद्देशाधिपे राजनि अणि । आजमीरः
युधिष्ठिरे ।

अजमोदा स्त्री० अजस्य मोद इव मोदो गन्धो यस्याः अजं
मोदयति वा । सुद-घञ् इत० । मोदि-अन् वा । उग्रगन्ध-
वत्सं वनयमान्याम् यमानीमात्रे च ।

अजम्भा पु० नास्ति जम्भा दन्तोऽस्य व० । भेके तस्य दन्ताभावात् ।
दन्त्यन्त्ये त्वि० ।

अजय पु० जि-अच् न० त० । वीरभूमिनगरसन्निधाने
अजय इति नामके नद्विशेषे च । अजेन आगेन याति-
या-क इत० । आगवाहने अजो पु० । अजये जयन्त्ये
त्वि० । अज्य० जयाभावे । नास्ति जयो मादकत्वेनास्याम् ।

सिद्धिः भाङ्ग इति च प्रसिद्धनामिकायाम् विजयायाम् स्त्री० ।
अजय्य स्त्री० जि-शकार्थे यत् । जेतुमशक्ये दुर्जये शतौ ।

अजरा स्त्री० जृ-अङ् न० व० । (छतकुमारी) इति प्रसिद्धे
वृक्षे तस्य जराभावात् । जराभ्यन्त्ये त्वि० । जराभावे
अजरसम् अव्य० ।

अजर्य न० न जीर्यति जृ-यत् न० त० । सौहार्दे ।

अजलोमन् पु० अजस्य लोमेव लोम (मञ्जरी) यस्य उपमान-
व० । (शूकशिखी) इति ख्याते अजलोमवन्मञ्जरी-
विशिष्टे वृक्षभेदे ।

अजवीथी स्त्री० अजेन ब्रह्मणा निर्माता वोधी पदं इत० ।
गगनसेतुरुमे (यमनाला) इति ख्याते, आयापथे । याभारभ्य
अगस्त्यस्थानपर्यन्तं पितृयानपथः ।

अजशङ्की स्त्री० अजस्य मेघस्य शृङ्गमिव फलमस्याः व० ।
(गाङ्गुलिशङ्का) प्रति प्रसिद्धे मेघशृङ्गवृक्षफलवति वृक्षे ।

अजस्त न० । न-जस र । सन्तते विच्छेदरहिते । तथाभूत-
कालस्यायिनि वस्तुमात्रे त्वि० ।

अजहत्तार्या स्त्री० न जहत् स्वार्थीयाम् न+हा-शत २ व० ।
स्वार्थापरित्यागेन परार्थावबोधिकायां लक्षणायाम् । यथा
श्वेतो धावतीत्यादौ श्वेतशुभापरित्यागेन तद्वति लक्षणा ।

अजहल्लिङ्ग पु० न जहत् लिङ्गं यम् हा-शत २ व० ।
नियतलिङ्गके विशेष्यस्यान्यलिङ्गकत्वेऽपि खल्लिङ्गात्वागेन
विशेषणे शब्दे । तथा चान्यत्र विशेषणस्य विशेष्यानुसारि-
लिङ्गत्वनियमेऽपि अस्य न तथा नियमः । यथा वेदः
श्रुतिर्वा प्रमाणम् ।

अजहा स्त्री० न जहाति शुकान् । न+हा-श । आल्-
कुशीति ख्याते वृक्षे ।

अजागर पु० जागृ-णिच्-अच् न जागरो यस्मात् ५ व० ।
सेवनेन निद्राराहित्यकारके यदपेक्षयाऽन्यस्मिन् जाग-
रणकर्तृत्वं नास्ति तादृशे (भीमराज) इति ख्याते शङ्क-
राजे । शङ्कराजः सुजागर इति रमसवाक्यात् तस्या-
त्यन्तनिद्राराहित्यकारित्वम् ।

अजाजी स्त्री० अजेन आगेन आजोविचेषो गन्धोऽस्तत्वात्
त्वागे यस्याः अज-घञ् दोभावाभावः व० । सर्व-
भक्षेणापि आगेन गन्धोऽस्ततया त्यज्यमाने, जीरा इति
प्रसिद्धे जीरके वृक्षे ।

अजाजीव पु० अजेस्तद्रूपपोषणादिना तत्क्रयविक्रया-
दिना वा आजीवति । आ-जीव-अच् इत० । आग-
पालके तत्क्रयविक्रयाभ्यामाजीविनि च ।

अजातककुद् पु० न जातं ककुदमंसकूटं यस्य जन-क्तं व०
ककुदशब्दस्यान्त्याकारलोपः । अपूर्णककुदवति अत्यवयवस्य
गवादिवत् ।

अजातशत्रु पु० जातस्य जन्तुमात्रस्य न शत्रुः अत्राङ्गभो-
जीत्यादिवत् नञोव्यवहितेन शत्रुशब्देनान्वयात् असमर्थ-
समासः । युधिष्ठिरे राजनि । एवमजातारिरपि तत्रैव ।

अजाति स्त्री० जन-क्तिन् न० त० । अतुल्यत्वात् । व० । जातिभ्यश्च
जात्यादौ जन्मभ्यश्च नित्ये लि० ।

अजादनी स्त्री० अजैकप्रायतेष्वै अन्यस्य दुःस्वर्गलेनाजैरे-
वाद्यते इति वा अद-कर्माणि ल्युट् इत० । दुरालभा इति
विचिति इति च प्रसिद्धे स्वर्गं दुःखदायके वृत्तभेदे ।

अजानि पु० नास्ति जाया यस्य व० जायाया निङादेशः ।
जायारहिते ।

अजानेय पु० अजेऽपि विद्येतेऽपि आनेयो यथास्थानं प्राप-
णीयो आरोही येन अज-विद्येते अप् बोभावाभावः आ-
नी-कर्माणि यत् ततः व० । वज्रशस्त्रप्रहारेऽपि निर्भयेन
यथास्थानमारोहणः प्रापके अये, उत्तमाश्च ।

अजप्रिया स्त्री० अजानां प्रिया । कुल इति ख्याते वदरीष्टे ।

अजि पु० अज-इ । तेजसि । गतिमति लि० । तेन पदाजिः ।

अजिन न० अज-इत्यन बोभावाभावः । चर्मणि ।

अजिनपत्रा (ली) (विका) स्त्री० अजिनं चर्मैव सुम्लिष्टं
पत्रं पत्रो यस्याः व० । चर्मचिक्ता इति प्रसिद्धे पत्रिभेदे
(ली) इत्यत्र गौरादित्वात् ङीप् । ततः स्वार्थे के
ह्रस्वे टाप्-पत्रिका इत्यपि ।

अजिनफला स्त्री० अजिनं (चर्मधिकारत्वात् भस्त्रा) इव
फलं यस्याः अजिनपूर्वकत्वेन जातिलक्षणं ङीपं बाधित्वा
टाप् । टेपारी इति प्रसिद्धे भस्त्राकारफले वृत्तभेदे ।

अजिनयोनि स्त्री० अजिनस्य चर्मणः योनिः कारणं इत० ।
हरिणमात्रे । [चत्तरे ।

अजिर न० अज-किरन् बोभावाभावः । उटानइति ख्याते

अजिह्वा लि० हा-मन् द्वित्वालोपो ततः न० त० । सरले

अजिह्वाग पु० अजिह्वां सरलं गच्छति गम-ड । वाणे ।
सरलगामिनि लि० ।

अजिह्व पु० जि वन् ङङ् च जिह्वा रसना सा नास्ति यस्य व० ।
भेके । जिह्वाभ्यश्च लि० ।

अजीर्ण न० ज-भावे क्त न० त० । जठरानलमान्द्येन भुक्तान्ना-
देरपाके, रोगभेदे च । कर्त्तरि क्तो जीर्णकृञ्चि लि० ।

अजीव लि० जीव-भावे चञ् व० । जीववरहिते ष्टे श्ये च ।

अजीवनि स्त्री० न जीव्यात् न-जीव-आक्रोशे अनि ।
अभिशापविषये जीवनाभावे ।

अजेय लि० जेतुमशक्ये न-जि-यत् । जयायोग्ये ।

अजैकपाद(इ) पु० अजस्य हागस्य एकः पादइव पादो यस्य
उपमाव० वा पादस्यान्त्याकारलोपः । रुद्रविषये, तद्देवताके
पूर्वभाद्रपदनक्षत्रे च ।

अज्जूका स्त्री० अर्जयति या सा अर्जि-जक रकारस्य जत्वम् ।
मात्रं नटकर्म तद्विषयकथने वेश्यायाम् ।

अज्झटा स्त्री० अचति दोषं नाशयति अच-क्षिप् भटति
संख्यते भट-अच् ततः कर्म० । (भुङ् आभला) इति
प्रसिद्धे वृत्ते ।

अज्ञ लि० न जानाति न-ज्ञा-क । ज्ञानभ्यश्च, भूषे, अत्यन्ते च

अज्ञान न० ज्ञा-भावे ल्युट् न० त० । ज्ञानविरोधिनि
ज्ञाननाशे (अविद्या) इति वेदान्तप्रसिद्धे जगत्कारणे,
ज्ञानाभावे च । व० । ज्ञानभ्यश्च लि० ।

अज्ञेति पु० अन्च-अति । वायो ।

अज्ञेय पु० अन्च-अलच् । प्रान्तभागे वस्तुप्रान्ते च ।

अज्ञित लि० अन्च-क्त । पूजिते, आकुक्षिते च । अज्ञितस्य-
पादमिति भट्टिः ।

अज्ञितम् स्त्री० अज्ञिता पूजिता वक्त्रोक्तता वा भुव्यया ।
सुन्दरयोषिति वक्त्रोक्ततम्भुवि च स्त्रियाम् । कर्म० (भू) तथा
भूतभूलतायाम् स्त्री० ।

अज्ञ (ज्ञ) मिश्रणे गतो व्यक्तीकरणे च रूपदि० पर० सक०
वेद० अनक्ति । आङ्गोत् । अज्ञिता अङ्गता । वि-व्यक्ती-
करणे व्यनक्ति कालवितयेऽपि योग्यतामिति साधः ।

अज्ञान न० अज्यतेऽनेन करणे ल्युट् । कञ्चले । भावे ल्युट् ।
मिश्रीकरणे, गमने, मालित्वे, व्यक्तीकरणे च । कर्त्तरि ल्युट् ।
उत्तरदिशो हस्तिन्यां हनुमतो-मातरि च स्त्री० । णिचि
युच् । शक्तिलक्षणाभिन्ने शक्यलक्ष्यान्यार्थबोधके शब्दव्या-
पारे, स्त्री० । अन्त्यार्थवीकृतव्यापृतिरज्ज्ञेति काव्यप्रकाशः ।

अज्ञानकेशी स्त्री० अज्ञानमिव केशो यस्याः ५त० । केश-
संस्कारके हृष्टविलासिनीनामके गन्धद्रव्ये । यत्संयोगात्
केशस्य लक्षणा स्यात् ।

अज्ञानाधिका स्त्री० अज्ञानाधिका लक्षणात् ५त० ।
(आजनाइ) इति ख्याते कीटभेदे ।

अज्ञानावती स्त्री० अज्ञानं विद्यतेऽस्याः अधिकाङ्गवर्णत्वात्
अज्ञान+भटप् वत्सं दीर्घश्च । ईशानकोणस्य इक्षिन्नाम् ।

अज्ञानिका स्त्री० अज्ञाना स्वार्थे के टाप् कापि पूर्वाकारस्य

दत्तम् । (अजनाइ) इति प्रसिद्धे अजनाख्ये कोटभेदे ।
अजनी स्त्री० अज्यते चन्दनकुङ्कुमादिभिरसौ अजन्-कर्मणि
ल्युट् ङीप् । कुङ्कुमाद्यलुलिप्रायाम् स्त्रियाम् । करणे
ल्युटि कटुकाष्ठे, कालाञ्जनद्वये च ।
अजलि पु० अजन्-अलि । संयुतकरपुटे, कुडवपरिमाणे च ।
अजलिका स्त्री० अजलिरिव कायति प्रकाशते अजलि+कै-
टाप् । बालभूषिकायाम् ।

अजलिकारिका स्त्री० अजल्लेः कारिका करणं क-धात्व-
र्थनिर्देशे ल्युल् । अजलिकरणे अजल्लेरिवकारिका स्पर्शमा-
त्रेण पल्लवपुटस्य संपुटीकरणात् क-ल्युल् इत् । लजालु
इति ख्यातायाम् लज्जाशीलतायाम् सा हि स्पर्शमात्रात्
सङ्कोचेन पल्लवपुटं संपुटं कुर्वती अजलमिव करोति ।
अजल्लेः कारः करणं नित्ययोगेन अख्यस्याः । क-भावे
चञ् इत् । ततः नित्ययोगे मत्वर्थीयः टन् ठस्येकः टाप् ।
प्रतिमायां तस्या हि यत् निष्कर्षणसमये अजलिकरणं
तत् नित्ययोगेन तिष्ठति । अजलि+क-कर्त्तरि ल्युल् ।
विनयेनाजलिकारके लि० ।

अजस लि० अजन्-असच् । सरले ।

अजसा अज्य० अजन्-भावे अच् अज् गतिं विलम्बं वा सति
सो-क्लिप् । विलम्बान्तमे श्रेष्ठे याघार्थ्ये च ।

अट गतौ भ्वादि० सक० पर० सेट् । अटति आठीत् ।

अटनि (नी) द्वि० अटति मौर्वीम् अट-अनि वा ङीप् ।
धरुरूपे गुणारोपणस्थाने ।

अटरूप पु० अटति भ्रमति अट-अच् तं रोषति हिनस्ति
रूप-क अटङ्गिर्वी रथ्यते न युज्यते रूप-क । (वासक)
इति ख्याते दृष्टे । [ङीप् दीर्घता । वने ।

अटवि (वी) स्त्री० अटनि चरमे वयसि यत् अट-अवि वा
अटाव्या स्त्री० अट-यङ्-भावे अ स्त्रीत्वात् टाप् । परि-
भ्रमणे दृष्टागमने च ।

अट्ट अतिक्रमे वधे च भ्वादि० आत्म० सक० सेट् । अट्टते ।
आट्टिष्ट । [आट्टिटत् त ।

अट्ट अनादरे चुरादि० उभय० सक० सेट् । अट्टयति ते ।
अट्ट पु० अट्टयति अनाद्रियतेऽन्यथात् अट्ट-उ० चञ् ।
प्रासादस्योपरिदृष्टे, प्राचीरोपरिस्थसैन्यदृष्टे, तल स्थिता
हि नरा अन्यान् हीनतया नाद्रियन्ते, अतिशये च ।
तस्मिन् सति च अत्योत्कर्षेऽनादरः ।

अट्टट्ट अज्य० अट्टप्रकारः अट्टस्य गुणवाचितया प्रकारे द्वित्वम्
शक्यं भ्वादि० पररूपम् । अलुत्कटे हासे ।

अट्टहास पु० अट्टेनातिशयेन हासः हस-वञ् इत् । उज्जहासे ।
अट्टहासक पु० अट्टहास इव कायते कै-क । अट्टहासेन
दन्तानां वह्निर्निगमादतिशुभ्रत्वं तद्वत् शुभे कुन्ददृष्टे ।

अट्टालक पु० अट्ट इव प्रासादोपरिदृष्टमिव अलति पर्याप्तो
भवति अल-ल्युल् । प्रासादोपरिस्थे इष्टकादिदृष्टे ।

अट्टालिका स्त्री० अट्टाल+स्त्रार्थे क । इष्टकादिनिर्मिते राजदृष्टे
अट गतौ भ्वादि० पर० सक० सेट् । अटति । आठीत् ।

अट गतौ इदित् आत्म० भ्वादि० सक० सेट् । अटते ।
अड उद्यमे भ्वादि० पर० अक० सेट् । अडति । आडीत् ।

अड व्याप्तौ स्वादि० पर० सक० सेट् वेदव्यास्य प्रयोगः ।
अड्णोति । आडीत् । [अडुति । आडुति ।

अड् अभियोगे समाधाने च भ्वादि० पर० सक० सेट् ।
अण शब्दे भ्वादि० पर० अक० सेट् । अणति । आणीत् ।

अण जीवने दिवा० आत्मने० अक० सेट् । अणते आणिष्ट ।
अण(न)क लि० अणति यथेच्छम् नदति अण-अच् ततः कुला-

याम् क । अधमे, निन्दते च । दन्त्यमध्यवायम् ।
अणव्य लि० अण-उन् अणुस्य स्त्रुक्ष्णस्य भवनं जेतम्
अणु+यत् । सर्षपादिसस्यत्यन्त्रियोग्ये (सुनाभूमि) ख्याते जेत

अणि पु० स्त्री० अणति शब्दायते अण-इन् । आरा इति ख्याते
रथचक्रापरिस्थिते कीलके स्त्रुक्ष्णाद्यपभागे च । स्त्रीत्वे वा
ङीप् । अलादेर्दीर्घतापोष्यते । तेन आणिः आणी ।

अणिमन् पु० अणोर्भावः अणु+इमनिच् । स्त्रुक्ष्णत्वे
स्त्रुक्ष्णपरिभाषे, ऐश्वर्यभेदे च यद्वशात् स्त्रुक्ष्णभूय
सर्वत्र गन्तं शक्नोति । ऐश्वर्याणि च । अणिमा लघिमा
प्राप्तिः प्राकाश्यं महिमा तथा । ईशित्वं च वशित्वञ्च तथा
कामावसायिता इत्युक्तानि । एतेषां स्वरूपाणि ऐश्वर्य-
पदार्थनिरूपणे वक्ष्यन्ते ।

अणीयस् लि० अणु+ईयष्ट । अतिस्त्रुक्ष्णे अणोरणीयान्
महतो महीयानिति श्रुतिः । स्त्रियाम् (सी) ।

अणु लि० अण-उन् । कुट्टे, स्त्रुक्ष्णपरिमाणवति, द्रव्ये, लेशे च ।
स्त्रियाम् अण्वी च । (चिना, काठनी, श्यामा) प्रभृति
स्त्रुक्ष्णान्ये पु० ।

अणुक लि० अणु+निपुणार्थे क । निपुणे । स्वार्थे क । सूक्ष्मे
अल्पे क । कुट्टे ।

अणुभा स्त्री० अण्वी स्त्रुक्ष्णा भा दीप्तिर्यस्याः व० । विद्युति ।
अण्ड न० अमन्नि संप्रयोगं यानि अनेन अम-उ टवर्गादि-

त्वेऽपि डस्य नेचत्वम् । पुंसोऽङ्गावयवे, पक्षिडम्बे, वीर्ये च ।
अण्डज पु० अण्डात् डिम्बात् जायते जन-ड । अण्डजाते

पत्तिणि, सपें, मत्स्ये, कांकासा इति ख्याते ककलासे च ।

अण्डजातमात्रे वि० । मृगनाभिकसूयान्त स्त्री० ।

अण्डालु पु० अण्ड+आलु । डिस्विशिष्टे मत्स्ये ।

अण्डोदर पु० अण्डः पुमवयवभेदः अस्यास्तीति अण्ड-इरन् ।
पुरुषे, समर्थे च ।

अत बन्धने इदित् भ्वादि० पर० सक० सेट् । अन्तति । आनीत् ।
अत बन्धने भ्वादि० पर० सक० सेट् । अतति । आनीत् ।

अत प्रापसे, सातत्ये, गतौ च भ्वादि० पर० सक० सेट् ।
अतति । आनीत् । के अतितः ।

अतट पु० तस्यते आह्वन्यतेऽन्धसा इति तटं जलाघातस्थानं
तन्नास्ति यस्य व० । आङ्गरीति प्रसिद्धे आलम्बनस्थानमन्ये,
पर्यन्ताद्युच्चस्थाने, भूमेरधोभागे च ।

अतल न० अस्य भूखण्डस्य तलं पृषोदरात् इदमोऽलम् ।
सम्प्रपातालमध्ये प्रथमखण्डे, भूमेरधोभागे । तलमन्ये वि० ।
अतलस्पर्श वि० न तलस्याधोभागस्य स्पर्शो यत्र व० ।
अतिगभीरे ।

अतस पु० अत-गतौ असच् । वाते । सातत्यार्थात् अत-असच् ।
आत्मानि । गौरादिवात् ङीष् । तिसि, मसिना इति
ख्याते अतसीदृजे । तत्सूत्रजाते चौमवस्त्रे न० ।

अति अव्य० अत-इ । पूजायाम्, उत्कर्षे, अतिक्रमणे,
अतिशये च ।

अतिकथ वि० अतिक्रान्तः कथाम् । कथनायोग्ये, अशब्देभ्ये,
नटे च । [सके दृजे ।

अतिकन्दक पु० अतिरिक्तः कन्दः यस्य व० । हस्तिकन्दना-
अतिकेशर पु० अतिरिक्तानि केशराण्यस्य व० । कुजकदृजे ।
अतिक्रम पु० अति-क्रम-घञ् ह्रस्वः । उल्लङ्घने । अतिक्रान्तः
क्रममिति प्रादि स० । क्रमोल्लङ्घने वि० ।

अतिगण्ड पु० परिभाषया विष्कुम्भाधधि षष्ठे योगे ।
अतिगन्ध पु० अतिशयितो गन्धो यस्य व० । चम्पकदृजे ।
अतिशयितगन्धवति वि० ।

अतिचरा स्त्री० अतिक्रम्य चरति दुर्गभूमिजातत्वात् उःप्राप-
त्वाच्च अति+चर-अच् । पद्मचारिणीदृजे उत्तरदेशभवे,
तस्यार्थे पद्मभेतिगद्दर्शनात् स्थलपद्मिन्नामिति केचित्

अतिचार पु० अतिशयेन चारः अतिक्रम्य वा चारः अति+
चर-वञ् । अतिशयितगमने, ज्योतिःशास्त्रप्रसिद्धे मङ्ग-
लादियहपञ्चकस्य सूर्यसंपर्कविशेषात्तत्तजोऽसहिष्णुतया
वक्रशीलादिगत्या स्वस्वभोग्यकालसङ्गच्छा राश्यान्तरगमने,
अस्य विशेषस्त इहदम्भिधाने दर्शयिष्यते ।

अतिचारिन् पु० अति+चर-णिनि । पूर्वोक्तातिचारिवति
यष्टे । अतिक्रम्य अतिशयेन वा गन्तुमात्रे वि० ।

अतिकृत्र पु० अतिक्रान्तमृगवम् प्रादि० स० । क्वातिया इति
प्रसिद्धे स्थलवृणविशेषे, तालमाखना इति प्रसिद्धे जल
वृणभेदे च । स्वार्थे क । अत्र अतिष्ठत्कोटपीति नाम ।
कृत्वाकारपत्रपुष्पवति सुल्फा इति प्रसिद्धे शाकभेदे स्त्री० ।
चौरस्थामिमते कृत्वा इत्येव नाम । कृत्वातिक्रमकारिणि
वि० । अतिक्रमेऽव्ययो० । कृत्वातिक्रमे अव्य० ।

अतिजगती (ति) स्त्री० अतिक्रान्ता जगती द्वादशाक्षरपादां
दृष्टिं प्रा० स० । त्रयोदशाक्षरपादके छन्दोभेदे । जगती
भुवनमतिक्रान्तवति वि० । तत्र पुंसि क्लीबे च (अतिजगति) ।
अतिजव वि० अतिशयितो जवो यस्य व० । अतिवेगवति ।
द्रुतगामिनि च ।

अतिजागर पु० अतिशयितो जागरो निद्राराहित्यं यस्य
व० । नीलवके पत्तिणि तस्य सर्वदा जागरुकत्वात् ।
निद्राराहित्यवति वि० । [पत्तिणाम् अतिदोषगमने ।

अतिडीन न० अतिक्रान्तं डीनं पक्षिगतिभेदं प्रा० स० ।

अतितराम् अव्य० अति+तर-ततः आस । अत्यन्तातिशये ।

अतितीक्ष्ण वि० अतिशयेन तीक्ष्णः कटुरसो यस्य व० ।
मरीचादौ । सजना इति प्रसिद्धे शोभाञ्जने पु० ।

अतितीव्रा स्त्री० अतिशयेन तीव्रा प्राकादौ दुर्ज्वरत्वात्
प्रा० स० । यन्मिमसां गाढदृक्वा इति ख्यातायां दृक्वायाम् ।
अतितीव्रगुणे वि० ।

अतिथि पु० अतति गच्छति न तिष्ठति अत इतिन् । अध्व-
योगेन आगन्तुके गृह्णागते, विमये च तस्य इन्द्रियेषु
संसर्गमात्रकावे एव चेतसि स्थितिर्नोत्तरकालमिति गति-
रनुमीयते ।

अतिथिसपर्या स्त्री० अतिथीनां सपर्या पूजनम् सपर-
धातुः कण्डूदिः तेन यक् ततो अङ् । प्रत्यहं गृहस्थस्य
कर्त्तव्यपञ्चयाम्ये मनुष्ययज्ञेऽतिथिपूजनादौ ।

अतिदिष्ट वि० अति-दिश-क्त । अतिदेशस्य कर्मणि । यथा
प्रकृतिवत् विकृतिः कर्त्तव्येति वाक्ये न प्रकृतिभूतदर्शयागदे
रङ्गकार्याणि प्रयाजादीनि विकृतौ पञ्चादियागेऽतिदे-
श्यन्ते । अतिदेशोनाम इतरधर्मस्य इतरस्थान् प्रयोगाय
प्राप्तिः इति भीमांसायां स्थितम् । करणव्युत्पत्त्या
तदुपदेशवाक्यमपि तथा ।

अतिदीप्य पु० अतिशयेन दीप्यते अति-दीप-कर्त्तरि यत् ।
रक्तचितके लालचिता इति ख्याते दृजे ।

अतिदेश उ० अति-दिश-घञ् । अतिदिशब्दार्थे व्याख्यात
रूपेऽर्थे । अतिदिश्यतेऽनेनेति करणे चञि तत्प्रतिपादक-
वाक्येऽपि ।

अतिधन्वन् उ० अतिरिक्तं धनुर्धन्वन् धनुषोऽनङ् । उत्कृष्ट-
धनुर्धनुर्धने योषे । मरुस्थलातिक्रमकारिणि लि० ।

अतिधृति स्त्री० अतिक्रान्ता धृतिम् अष्टादशाक्षरपादिकां धृतिं
प्रा० स० । ऊनविंशत्यक्षरपादके ऊन्दोभेदे । धृतिर्धैर्यं
मुनीषो वा तदतिक्रमकारिणि लि० ।

अतिनु (नौ) लि० अतिक्रान्तोनावम् प्रा० स० क्रीवे ह्रस्वः ।
नौकातिक्रमकारिणि । पुंसि स्त्रियां च अतिनौ ।

अतिपतन न० अति-पत-ल्युट् । अतिक्रमे, अत्यये च ।
पातातिक्रान्तिरिति लि० ।

अतिपत्ति स्त्री० अति-पद-क्तिन् । अनिप्यत्तौ, अतिक्रमे च ।
पत्तिं सेनामतिक्रान्ते लि० ।

अतिपत्त लि० अति+पद-त् । अतिक्रान्ते ।

अतिपथिन् उ० अतिशयितः सुन्दरः पन्थाः प्रा० स० अतेः
पूजार्थत्वात् न समासान्तः । सत्पथे ।

अतिपातक न० अतिक्रान्तोऽत्यन्तदुष्टलेनान्यत् पातकं प्रा०
स० । पुंसां मातृशुषादुहितगमनजन्ये स्त्रीणाञ्च पुत्रपितृ-
शुशुरगमनजन्ये पातकविशेषे । पातकमतिक्रान्तवति
पुण्यशीले लि० । [प्रातःकाले ।

अतिप्रगे अय्य० अति प्रगीयतेऽस्मिन् काले गै-के । अत्यन्त
अतिप्रश्न उ० अति+प्रश्न-नङ् । निरुत्तरप्रश्ने ।

अतिप्रसक्ति स्त्री० अति-प्र-सन्ज-क्तिन् । अत्यन्तासक्तौ,
प्रसङ्गमतिक्रान्त्यन्तर्ध्वं संबन्धे अतिप्रसङ्गे च । लक्ष्ये लक्षण-
संबन्धः प्रसङ्गः अलक्ष्ये तत्सम्बन्धोऽतिप्रसङ्गः । प्रस-
ङ्गमतिक्रान्तवति लि० ।

अतिप्रसङ्ग उ० अति-प्र-सन्ज-घञ् । अतिप्रसक्तिवद्र्थे ।

अतिबल लि० अतिशयितं बलं यस्य ब० । अतिशयितबल-
वति । अतिशयितं बलं यस्याः पूव० । अत्यन्तबलाधायि-
कायां पीतवर्णायां वेडियाला इति ख्यातायां लतायां,
विश्वामित्रेण लक्ष्मणसुनितः प्रिणिते रामाय दत्ते अस्त्र-
विद्याभेदे च स्त्री० । अतिशयितं बलम् प्रा० स० । अत्यन्तं
बले, सामर्थ्ये, सैन्ये च न० ।

अतिभूमि स्त्री० अतिशयिता भूमिर्मर्यादा प्रा० स० । अति-
मर्यादायाम्, आधिक्ये च । अतिक्रमेऽव्ययी० । मर्या-
दातिक्रमेऽव्य० । भूमिं भुवं मर्यादां वाऽतिक्रान्तवति लि० ।

अतिमङ्गल्य उ० अतिमङ्गलाय हितम् अतिमङ्गल+यत् ।

विल्लङ्घ्ये । अतिमङ्गलाय अतिमङ्गलयुक्ते च लि० ।

अतिमर्यादा अय्य० । अतिक्रमे अव्ययी० । मर्यादातिक्रमे ।
प्रा० स० । मर्यादामतिक्रान्तवति लि० ।

अतिमात्र लि० अतिक्रान्तो मात्रामल्पं प्रा० स० । अति
शयिते, मात्रातिक्रमकर्त्तरि च ।

अतिसुक्त लि० अतिशयेन सुक्तः विद्वद्भिरुक्तः गतः अति
सुच-कर्त्तरि क्त । निर्व्याससुक्तिमति । अतिक्रान्ता सुक्तः
शौभ्रात् प्रा० स० । साधवीलतायां पु० ।

अतिसुक्तक लि० अतिसुक्त-स्वार्थे क । निर्व्याससुक्तिमति ।
अतिशयितसुक्ते च । अतिशयेन सुक्तं विस्तारोऽस्य सुच-
भावे क्त ब० । कप् । अतिविरुद्धे तन्दुकट्टके पु० ।

अतिमोदा स्त्री० अतिशयितो मोदो यस्याः ब० । नवमङ्गि-
कायाम् । अत्यन्तमोदवति लि० ।

अतिरथ उ० अतिक्रान्तो रथं रथिनम् प्रा० स० । योध
विशेषे “अमितान् योधयेद्यस्तु संप्रोक्तोऽतिरथस्तु स”
इत्युक्तलक्षणे । रथातिक्रमकारके लि० ।

अतिरसा स्त्री० अतिशयितो रसो यस्याः ब० । रान्ता
इति ख्यातायां मूर्खालतायाम् । [यज्ञविशेषे ।

अतिरात्र उ० अतिक्रान्तो रात्रिम् प्रा० स० अत्र-समासान्तः ।
अतिरिक्त लि० अति-रिच-क्त । अतिशयिते, अष्टे, भिन्ने,
शून्ये च । भावे क्त । अतिशये आधिक्ये न० ।

अतिरुद्ध लि० अतिशयितः रुद्धः प्रा० स० । अत्यन्तरुद्धे
खेहशून्ये । तथाभूते कङ्कुकोद्गादिधात्रे पु० । अति-
क्रान्तोरुद्धम् । अतिशयस्त्रिगुणे लि० । [आधिक्ये च ।

अतिरेक उ० अति-रिच्-घञ् । अतिशये, भेदे, प्राधान्ये,
अतिरोग उ० अतिशयितो रोगः रुज घञ् । लयरोगे ।

अतिरोमश उ० अतिशयितः रोमशः अतिरोमन्+श ।
वनजाते छागे । अत्यन्तरोमाश्वे लि० ।

अतिवक्तृ लि० अति-वच्-हच् । वाक्वक्त्रे, वाचोयुक्तिदक्षे च ।
अतिवर्णाश्रमिन् उ० अतिक्रान्तो वर्णानाश्रमिणश्च प्रा० स० ।

ब्राह्मणादिवर्णभिन्ने ब्रह्मचर्याश्रमभिन्ने च पञ्चमाश्र-
मिणि “यो वेदान्तमहावाक्यश्रवणेनैव केशव । आत्मान-
मोक्षं वेद सोऽतिवर्णाश्रमो भवेदित्या” द्युक्तलक्षणे ।

अतिवर्त्तिन् लि० अति-वृत्-णिनि । अतिक्रमकारके ।

अतिवर्त्तुल उ० अतिशयितः वर्त्तुलः वृत्-लल । वाटुलाकलाद
इति ख्याते वर्त्तुलाकारके कलाये । अत्यन्तवर्त्तुले लि० ।

अतिवाद उ० अति-वाद-घञ् । अत्युक्तौ, कठोरवाक्ये,
अप्रियवाक्ये च ।

अतिवादिन् वि० सर्वानतीत्य वदतीति अति-वद-णिनि ।
सर्वोनतिक्रम्य वदन्शीले, सर्वमतस्वशब्देन स्वमतव्यव-
स्थापके च । [क्रान्ते च ।

अतिवाहित वि० अति+वह-णिच्-क्त । आपिते, अति-
अतिविकट पु० अतिशयेन विकटः वि+कटच् । दुष्टहस्तिनि ।
अतिकराणे वि० ।

अतिविषा स्त्री० अतिक्रान्ता विषम् प्रा० स० । आइच्
इति ख्यातायां लतायाम् । विषातिक्रमकारके वि० ।
अतिवृत्ति स्त्री० अ-त-वृ-त्तिन् । अतिक्रमे । वृत्तिर्जीविका
तामतिक्रान्ते वि० ।

अतिवृष्टि स्त्री० अति-वृ-त्तिन् । अत्यन्तवृष्टौ शस्त्रोपघात-
कोपद्रव रूपे इतिभेदे ।

अतिवेल वि० अतिक्रान्ते वेलाम् मर्यादाम् कूलं वा प्रा० स० ।
अतिशयिते, निर्मर्यादे, सद्यस्कूलतिक्रमकारके च ।
(अतिक्रमे अव्ययी० । वेलातिक्रमे अव्य०)

अतिव्याप्ति स्त्री० अतिशयेन लक्ष्यमलक्ष्यद्विविशिष्य व्याप्ति-
व्यापनम् अति-वि-आप्-क्तिन् । अतिशयव्यापने 'लक्ष्य-
स्थेबालक्ष्यस्यापि व्यापने' । तथाच यत् यत् स्थितिरु-
चिता ततोऽन्यत्वापि तस्य सम्बन्धे अतिव्याप्तिः । यथा
वृष्टिव्याः गन्धो लक्षणं तत्रैव तस्य स्थितिरुचिता तस्य
वायुादौ सत्त्वप्रसङ्गे अतिव्याप्तिः । यथा वा धूमे बह्वे व्याप-
कता न तु जले, तस्याः जले प्रसक्तौ अतिव्याप्तिः ।

अतिशक्ति स्त्री० अतिशयिता शक्तिः कर्मसाधनसामर्थ्यम्
देहजं बलम् वा प्रा० स० । अतिशयिते सामर्थ्ये, अधि-
कबोध्यं च । अतिक्रान्तः शक्तिम् प्रा० स० । सामर्थ्याति-
क्रमकारके वि० । अतिशयिता शक्तिर्यस्य व० अतिशय-
बलवति वि० । अतिक्रमेऽव्ययी० । शक्त्यतिक्रमे अव्य० ।

अतिशङ्करी स्त्री० अतिक्रान्ता शङ्करीम् चतुर्दशाक्षरपादिकां
वृत्तिम् प्रा० स० । पञ्चदशाक्षरपादके छन्दोभेदे ।

अतिशय पु० अति-शीङ्-अच् । आधिक्ये, अतिरेके, च । अति
क्रान्तः शयं हस्तं प्रा० स० । हस्तातिक्रमकारके वि० ।

अतिशयित वि० अति-शीङ्-क्त । अधिक्ये, अतिक्रान्ते च ।

अतिशयोक्ति स्त्री० अतिशयेन उक्तिर्निर्द्देशः वच-क्तिन् ।
अर्थालङ्कारविशेषे अलङ्कारशास्त्रप्रसिद्धे । सा००परि०

अतिशायन न० अति-शीङ् ल्युट् अतिशयने महविति सूत्र-
निर्द्देशात् दीर्घः । आधिक्ये, प्रकर्षे च ।

अतिशीत न० अतिशयितं शीतम् प्रा० स० । अत्यन्तशीतल-
सर्षे । तद्विशिष्टे वि० ।

अतिशोभन वि० अति+शुभ-ल्यु । अत्यन्तशोभान्विते, अष्टे च ।

अतिसन्ध्या स्त्री० अत्यासन्ना सन्ध्या प्रा० स० । पूर्वोदिवसीय
रात्रिशेषदण्डादिसूर्योदयपर्यन्तः, सूर्यास्तात् पूर्वोत्तर-
दण्डात्मकस्य कालः सन्ध्या तस्याः आसन्ने काले ।

अतिसर्ग पु० अति+सृज-वज् । दाने, कामचारानुज्ञायां
यथेच्छं क्रियतामित्याद्याभिलाषरूपायाञ्च । सर्गे वृष्टिमनि-
क्रान्तरि वि० ।

अतिसर्जन न० अति+सृज-ल्युट् । दाने, वधे, विप्रलम्भे च ।

अतिसायम् अव्य० अत्यासन्नं सायम् प्रा० स० । सूर्यास्त-
कालः सायम् तस्यासन्ने काले ।

अति(ती)सार पु० अतिशयेन सारयति रेचयति अति+ह-
णिच्-अच् । बहुद्रवीभूतमलनिःसारके उदरामये
रोगे । अतिर्दीर्घतापि वा ।

अति(ती)सारकिन् वि० अतिसारो रोगोऽस्यास्ति अतिसार+
इनि कुक् च । अतिसाररोगवति । अतिर्दीर्घतापि वा ।

अतिवृष्टि वि० अति+वृ-क्त । दत्ते, प्रेरिते ।

अतिसौरभ पु० सुरभेर्भावः अणि सौरभम्, अतिशयितं
तदस्य व० । अत्यन्तामोदवति आम् । सौरभान्विते
वस्तुभावे वि० ।

अतीत वि० अति+इन्-क्त । अतिक्रम्य गते, नाशप्रतियो-
गिनि भूते काले तत्कालवृत्तिपदार्थभावे च ।

अतीन्द्रिय वि० अतिक्रान्तमिन्द्रियं तदविषयत्वात् प्रा० स० ।
इन्द्रियायोग्ये अप्रत्यक्षे, नेत्रश्रोत्रनासिकारसनत्वक्क्षेता-
सीन्द्रियाणि तैर्ज्ञातुमशक्ये विषये । [त्यन्तैतन्नाशये च ।

अतीव अव्य० अत्येव-इवः अवधारणे प्रा० स० । अवष्टता-

अतुल वि० तुल-णिच् अ तुला सा नास्ति यस्य व० ।
उपमान्यूय, अत्यन्तशोभाढे च । तिलवृक्षे पु० ।

अतुल्य वि० तुलां सादृश्यमर्हति तुला+यत् न० त० । अनुपमे-
सौन्दर्यातिशयशालिनि च ।

अतृप्ति स्त्री० तृप्त-क्तिन् अत्यन्ताभावाद्येन० त० । तृप्ति
राहित्ये । व० । तृप्तिरहिते, असन्तोषिणि, लोलुपे, च वि० ।

अतृट् वधे भा० आत्म० सक० सेट् । अट्टते आट्टिष्ट । णिच्
अट्टयति ते आतिट्टत् त ।

अत्ता स्त्री० अतति संवर्धति अत-तक इडभावः । मातरि
सुप्राञ्च । स्वायं के कापि अत इत्से । अत्तिका च ।

अत्यन्त न० अतिक्रान्तोऽन्तं सीमाम् प्रा० स० । अतिशये ।
तद्युक्ते सर्वपरिच्छेदान्ति क्रान्ते वि० । अतिक्रमेऽव्ययी० ।
परिच्छेदातिक्रमे नाश्रातिक्रमे च अव्य० ।

अत्यन्तकोपन वि० अत्यन्तं कुपति अत्यन्त+कुप-ल्यु
२त०स० । अत्यन्तकोपशालिनि ।

अत्यन्तगामिन वि० अत्यन्तम् अन्तात्ययं गच्छति अति+अन्
अत्यये अव्ययीभावः ततः-गम-णि-न । अत्यन्तिके, अति
शयगमनशीले च । स्त्रियासत्यन्तगामिनी ।

अत्यन्तसंयोग पु० अत्यन्तेन साकल्येन संयोगः संबन्धः
व्याप्तिरिति यावत् अन्तर्भवसानमतिक्रान्तः संयोगो वा
अत्यन्त+सम्+युज-ञ् । सन्ततसंबन्धे ।

अत्यन्ताभाव पु० अत्यन्तः नित्यः अभावः कर्म० । नास्तीति
वाक्याभिलष्यमाने नाशप्रागभावभिन्ने संसर्गाभावे । यथा
भूतले घटो नास्ति इति वाक्येन न्यायसते भूतले घटा-
भावः प्रतीयते । स च न नाशः नापि प्रागभावः । नाश
प्रागभावयोस्तु न अत्यन्तता प्रतियोगिकाले तयोरसत्त्वात् ।

अत्यन्तिक वि० अत्यन्तं गच्छति अत्यन्त+ठ ठस्येक । अति-
शयितभ्रमणकारिणि ।

अत्यन्तीन वि० अन्तस्यात्ययः अत्यन्तम् अत्यये व्ययी०
अत्यन्तं गामी अत्यन्त+ख । अतिशयितगतिशीले ।

अत्यन्त पु० अतिशयितोऽश्लोरसः फलपलादौ यस्य व० ।
तत्तल इति प्रसिद्धे तिलिङ्गीदृक्ते । अत्यन्ताश्लोरसवति वस्तु-
भावे वि० । वनबीजपुरे टावालेषु इति प्रसिद्धे दृक्ते स्त्री० ।

अत्यन्तपर्णी स्त्री० अत्यन्तं पर्णं यस्याः जातित्वात् ङीप् ।
अत्यन्तपल्लयुक्ते वनबीजपुरे टावालेषु इति ख्याते दृक्ते ।

अत्यय पु० अति+इन्-अच् । अतिक्रमे, अभावे, विनाशे, दोषे,
कष्टे, अतिक्रम्य गमने, कार्यस्यावश्यावस्थाभावाभावे च ।

अत्यर्थ न० अतिक्रान्तमर्थमतुरुपल रूपं गति०स० । अति-
शये । तद्विशिष्टे वि० । अत्यये अव्य० । अर्थाभावे अव्य० ।

अत्यल्प वि० अतिशयितोल्पः प्रा०स० । अत्यन्ताल्पे अणुतरे ।
अत्यष्टि स्त्री० अतिक्रान्ता अष्टिं मोड़शास्त्रपादिकां दृष्टिं
गति०स० । सप्तदशाक्षरपादके कन्दोभेदे ।

अत्याचार पु० अतिशयेन आचारः तिरस्कारः अति-आ-क-
ञ् । तिरस्कारे । अतिशयित आचारो मूर्तिः प्रा०स० ।
महारेहे । अतिशयित आचारो यस्य व० । तद्विशिष्टे वि० ।

अत्यागिन् वि० त्यज-धिणुन् मन्दार्थे नञ् त० । कर्मफला-
ननुसन्धानेन कर्माहुषायिनि, त्यागिभिन्ने च ।

अत्याचार पु० अत्युल्लेख आचारः आ+चर-ञञ् प्रा०स० । अनु-
चितचरणे । अतिक्रमे अव्ययी० । अचारातिक्रमे अव्य० ।

अत्याधान न० अति-आ-धा ल्युट् । अतिक्रमणे, सम्बन्धभावे,
उपरिस्थापने च । अव्ययी० । अग्न्याधानातिक्रमे अव्य० ।

अत्याल पु० अतिशयेन समन्तात् अलति पथोप्राप्ति अति+
आ+अल-अच् । लालचिता इति ख्याते रक्तचिह्नक
दृक्ते, तस्य अत्यल्पकालेन समन्तात् व्यापनात् ।

अत्याश्रम वि० अतिक्रान्तआश्रमान् तद्विहितधर्मान् गति०स० ।
सर्वाश्रमत्यागिनि पञ्चमाश्रमिणि संन्यासिनि । तत्तात्या-
श्रमिन् इत्यपि । अतिशयित आश्रमः प्रा०स० । उत्त-
माश्रमे संन्यासे पु० ।

अत्याहित न० अत्यन्तमाधीयते तद्विवारणार्थं मनोदीयतेऽस्मिन्
आ+धा-क्त । अत्यन्तभीतो, प्राणहानिशङ्काकरे अनर्थे च ।
अत्युक्ति स्त्री० अतिशयेन अनौचित्येन वा उक्तिः अति+वच-
क्तिन् । अतिशयोक्तौ, अवाय्योक्तौ, निर्गुणे जने आरो-
पितगुणेन स्तवने ।

अत्युक्त्या स्त्री० उक्त्या एकाक्षरपादिका दृष्टिः अतिक्रान्ता
ताम् गति०स० । द्वाक्षरपादके कन्दोभेदे । उक्त्यनामक-
सामभेदातिक्रान्तिरिति वि० ।

अत्यूह पु० अतिशयेन जहते शब्दायते अति+जह्-अच् ।
कालकण्ठे डेओ इति प्रसिद्धे दालूहे पक्षिणि । अति
शयेन जहसर्कः प्रा०स० । अतिशयवितर्के । नील इति
ख्यातोपधौ नीलिकायां स्त्री० । अतिक्रमेऽव्ययी० । वित-
र्कातिक्रमे अव्य० ।

अत अव्य० अस्मिन् एतस्मिन् वा इदम्+एतद्+वा सप्तम्या-
स्त्वं प्रकृतेरनुभावश्च । अस्मिन् एतस्मिन् वेत्यर्थे ।

अतभवत् वि० इदम्+एतद्+वा प्रथमायास्तल् । पूज्यार्थे,
श्लाघ्ये, च । स्त्रियासत्त्वभवती ।

अति (त्ति) पु० अद-विन् सप्तमिमध्ये सुनिविशे । अत् पठे
वा तलोपे अतिरित्यपि । निमिषे वि० बहुवचनान्तः ।

अतिजात पु० अत्येर्नेत्वात् जातः जन-क्त ५त० । चन्द्रे, अप-
त्यार्थं तपस्यां कुर्वतोऽत्येर्नेत्वात् जातो हि चन्द्रः ।

अत्ति (वि) न् पु० अद-विनि । सप्तमिमध्ये सुनिमिषे । पठे
तलोपः ।

अथ अव्य० चु०-अर्थ-ड पृषो० रजोपः । संशये, आरम्भे, आन-
न्तर्ये, प्रश्ने, विकल्पे, प्रकरणे, ससुज्ञये, पञ्चान्तरे च ।
मङ्गलं तु नास्त्यर्थः किन्तु अधोन्नरप्रयुक्तोऽप्ययं श्रुत्या
मङ्गलसाधनं भवति ।

अथकिम् अव्य० अथ+क् वते कवते वा डिप् । स्त्रीकारे ।

अथर्वन् पु० अथ+वर्-वणिप् । अथर्वनामकसुनिविशे तन्मुनि
दृष्टतया तुरीये वेदे च ।

अथर्वविद् पु० अथर्ववेदे तदुक्तं कर्म वा वेत्ति विद-क्लिप् ।

अथर्ववेदस्य श्रद्धोदेवीरभीष्टयस्त्रयादिकस्य, तद्विहिताभिषा-
रादिकर्मणश्च वेत्ति पश्चिमादौ ।

अथवा अव्य० अथ+वा-क्विप् । पञ्चानरे ।

अथो अव्य० अथ-डो ष्टपो० रलोपः । अथशब्दार्थे आरम्भादौ ।

अद् भवने भ्वा० पर० इदित् सक० सेट् । अन्दति । आन्दीर् ।

अद् भक्षणे अने च अदा० पर० सक० अनिट् । अत्ति अथ
सत् जघास अत्ता अत्सति सति जिवत्सति ।

अद् अव्य० अद्-क्विप् । आसर्थ्ये ।

अदत्ता स्त्री० न० दा-क्त । अपरिणीतायास् स्त्रियास् । अदत्त-
भाले लि० । अप्राप्तये न०त० । अदत्तन्त भयक्रोध
शोकवेगज्वरान्तिरित्याद्यभिहितलक्षणे दानाभाषेनापिते
दत्त्वापि प्रत्याहृतुं योग्ये लि० । [चौरे ।

अदत्तादायिन् लि० अदत्तमादत्ते आ+दा-णिनि इत्० ।

अदम्भ लि० दम्भ रक् दम्भस्य न०त० । अनस्ये अदम्भ-
दर्भाभिशय्य स स्खलोमिति भारविः ।

अदर्शन लि० दृग्-भावे ल्युट् न०व० । दर्शनयोग्ये, अतीन्द्रिये,
नामे, व्याकरणशास्त्रपरिभाषिते लोपे च । अव्ययी० ।
दर्शनाभावे अव्य० ।

अदल पु० दल्यते भिद्यते इति दलं पलं दल-कर्माणि षज्
न० व० । दलशून्ये ह्रिजल इति ख्याते दृष्टे । पलशून्ये
दृष्टभावे लि० । धृतकुमार्या स्त्री० ।

अदस् लि० न दस्ते उत्प्लियतेऽङ्गुलिर्यत् इदन्त्या निर्धार-
णाय पुरोवर्त्तिस्त्वेवाङ्गुलिनिर्यः सम्भवति नापुरोवर्त्तिनि ।
न+दस्-क्विप् । अपुरोवर्त्तिनि परोक्षे ज्ञाते वक्तुनि ।

अदत्ता पु० दम्भमशक्ये दृग्-खत् न०त० । निराकारतया
दाहायोग्ये परमात्मनि । दाहानर्हे महारोगिप्रभृतौ लि० ।

अदिति (ती) स्त्री० न+दा-डिति वा ङीष् । दातुं ङेक्षमयो-
ग्यायाम् भुवि, दितिरसुरमाता तद्विरोधिन्यामदितौ सुर-
मातरि दक्षप्रजापतेः कन्यायाम् कश्यपपत्न्याम्, अदिति
देवताके पुनर्वसुनक्षत्रे च । दो-क्तिन् दितिः खण्डस्तद्व-
हिते लि० ।

अदितिज पु० अदितेर्जायते जन-ङ ५त० । देवे ।

अदीन लि० दो-क्त न०त० । कातर्यरहिते उदारे ।

अदृष्ट न० दृग्-क्त न०त० । पुण्यपुण्यरूपे भागे, इन्द्रियायो-
ग्यत्वात् ब्रह्मादृष्टम् । अदृष्टहेतुके भयादौ च ।
दृष्टिभेदे लि० । [पूर्ववदृष्टे ।

अदृष्टपर्य लि० न पूर्वं दृष्टः सह सृषेति स० परनि० ।

प्रदृष्टि स्त्री० विद्वद्वा दृष्टिः विरोधार्थे न०त० । क्रूरदृष्टौ,

सरोपवक्रदृष्टौ, दर्शनाभावे च । व० । दृष्टिभूत्ये लि० ।

अङ्गा अव्य० अत्यते अत् तं सन्ततं गमनं ज्ञानं वा दधाति क्विप् ।

याथार्थ्ये, साक्षात्कारे, स्फुटे, अवधारणे, अतिशये च ।

अङ्कुत न० अततीत्यत् अव्ययमात्मिकाद्ये तथा भाति भा-हु-
तच् । आकस्मिके उत्कापातादौ । आलङ्कारिकप्रसिद्धे नव-
रसान्तर्गतविश्वयस्यायिभावके रसे च । तद्, त लि० ।

अङ्कुतस्वन पु० अङ्कुतं स्वनो यस्य रुन्-अच् व० । महा-
देवे । कर्म० । आसर्थ्यशब्दे । व० । तथाशब्दवति लि० ।

अद्य अव्य० अस्मिन्नह्नि इदंशब्दस्य निपातः सप्रस्यर्थे ।
अस्मिन् दिवसे । आधाराधीत्येऽपि अस्य समासान्तरचटकता
तेनाद्यदिवसादारभ्य इति, अद्यप्रभृत्यवनताङ्गीति कुमारः ।

अद्यतन लि० अद्य भवः अद्य+ञु तडागमश्च । अद्यभवे वक्तु
भाले । स्त्रियाभद्यतनी ।

अद्यत्वे अव्य० इदंशब्दस्य इदानीमित्यर्थे निपा० । अधुनाथे ।

अद्यस्वीना स्त्री० अद्य ऋः परदिने वा प्रसोष्यते । अद्य-
वस्+ख टिलोपः । आसन्नप्रसवायां गर्भिण्याम् ।

अद्रि पु० अद-क्तिन् । पर्वते, दृष्टे, सूक्ष्मे, परिमाणभेदे च ।

अद्रिकर्णो स्त्री० अद्रिः अद्रिनामिका गिरिर्बालभूपिका
तस्याः कर्णः कर्णतल्यं पलं यस्याः गौरादित्वात् ङीष् ।
बालभूपिकातल्यपलायाम् अपराजितालतायाम् ।

अद्रिकोला स्त्री० अद्र्यं कुलाचलाः कोलाः शङ्ख इव
यस्याः व० । भूमौ ।

अद्रिज न० अद्रौ जायते जन-ङ ७त० । शिलाजत इति
खनामप्रसिद्धे नञ्द्रव्ये । गेरि इति प्रसिद्धे द्रव्ये इति
केचित् । पार्वत्यां स्त्री० । पर्वतभवभावे लि० ।

अद्रितनया स्त्री० अद्रेर्हिमाचलस्य तनया । पार्वत्याम् ।

अद्रिभिद् पु० अद्रिं भिनत्ति भिद्-क्विप् इत्० । इन्द्रे ।

अद्रिभू स्त्री० अद्रावपि भवति भू-क्विप् ७त० । अपराजिता-
लतायास् तस्याः पर्वतेऽप्यतिकठीरभूमिके जायमानत्वात् ।

अद्रिराज पु० अद्रीणां राजा टच् । हिमाचले ।

अद्रिसार पु० अद्रेः सार इव । लौहे ।

अद्रोश पु० अद्रीणां अद्रेर्वा ईशः इत्० । हिमाचलेऽग्निवे च ।

अद्रय न० द्वावयवं द्वयं नञ् व० । सजातीयविजातीयस्वगत
भेदशून्ये परब्रह्मणि । सजातीयद्वितीयरहिते, द्वयशून्ये च
वक्तुभावे लि० । नास्ति द्वयं यस्य सते व० । बुद्धभेदे पु० ।

अद्रयवादिन् पु० अद्रयं वदति सर्वमेव वक्तु चित्सवरूपं
नान्यदतो द्वितीयमस्तीति वदतीति वद-णिनि । अद्वैत-
वादिनि वैदान्तिके वाङ्मार्गाभावेन ज्ञानात्मके सर्वं वक्तु

स्वीकर्तरि बौद्धे च । स्त्रियां-वादिनी ।

अद्वितीय लि० न द्वितीयः सदृशो यस्य व० । सजातीय द्वितीयरहिते । केवले एकस्मिन् परमात्मनि न० ।

अद्वैत लि० द्विधा इतं भेदं गतम् द्वीतम् तस्य भावः द्वैतं तन्नास्ति यस्य न० । सजातीयादिभेदशून्ये केवले परमात्मनि ।

अद्वैतवादिन् लि० अद्वैतं सर्वमेव चिदात्मकं वदतीति वद-
णिनि । सर्वमेव चिदात्मनि रङ्गेइव रजतादिवत्
आरोपितं सत् प्रतिभाति तदुपायार्थज्ञाने च यथा रजत-
बुद्धिर्निवर्तते एवं चिदात्मनि यागार्थानावगते सर्वं वार्ह्यं
वस्तु निवर्तते इति वादिनि वेदान्तिके बुद्धविशेषे च ।

अधःक्षिप्त लि० अधो नीचे क्षिप्तम् क्षिप्-क्त शाक० त० ।

अधोमुखेन स्थापिते न्यक्षिते न्युजीकृतेऽधस्ताद्विहिते च ।

अधःपुष्पी स्त्री० अधोमुखानि पुष्पाख्यस्थाः जातित्वात्
ङीप् । सुलका इति ख्याते अवाकपुष्पीकृते ।

अधन लि० नास्ति धनं स्वाधीनतया यथेष्टसुपयोक्तुं यस्य व० ।
भार्यापुलदासादिषु तेषां धनस्वामित्वेऽपि कार्यं यथेष्ट-
विनियोगस्य पत्न्यादिसामेक्षत्वात् अधनत्वम् भार्यापुलश्च
दासश्च त्वयएवाधनः स्मृताः । यत्ने समधिगच्छन्ति यस्यै
ते तस्य तद्धनमिति स्मृत्युक्तं । निर्धने, अल्पधने च ।

अधम लि० अवर-अम अवरस्याधादेशः । कुलिते, हीने च ।

अधमर्ण लि० अवश्यदेयम् ऋणं तत् अधमं शोध्यं यस्य
व० । अवश्यदेयणशोधके स्वातक इति प्रसिद्धे ऋण-
प्रहीतरि ।

अधमाङ्ग न० अधमम् अङ्गम् कर्म० । चरणे ।

अधर पु० न ध्रियते हृष्ट-अच् न० त० । ठोट इति ख्याते
ऊर्ध्वे, नीचे वा ओष्ठे । धरणं धरा तत्संबन्धरहिते चोने,
तले, नीचे च लि० ।

अधरात् अव्य० अधर+प्रथमायाः पञ्चम्याः सप्तम्या वा पति ।
अधोभागे । विवक्षावशात् अधरात्-रमणीयम् आगतो
वसति वेत्यर्थात्तुसन्धानेन प्रथमान्तादृशा बोध्याः ।

अधरेण अव्य० अधरस्मिन् देशे, कावे, दिशि वा अधर+
एनप् । आसन्ने नीचे देशादौ अवरस्यां दिशि च ।

अधरेद्युस् अव्य० अधरस्मिन्नस्मिन् अधर+एद्युस् । अधरदिवसे
अधर्म्य पु० ध्रियतेऽनेन धृ-मणिन् विरोधे न० त० । धर्मवि-
रोधिनि वेदनिषिद्धकर्मजन्ये पापे, तद्वैतभूतप्राणिहिं-
सादौ च । पुण्यरूपधर्मशून्ये लि० । गुणाद्यापरमार्थ्याः
धर्मस्माद्गृहीते ब्रह्मणि न० ।

अधश्चरः पु० अधःकर्मणि स्यादौ चरतीति चर-ट ।

चौरे । अधःस्थानगामिनि ठ लि० । स्त्रियाश् ङीप् ।

अधःशय्या स्त्री० शीङ्-क्यप् शय्या ७ त० । भूमिशयने ।

अधस् अव्य० अधर+अधि अवरशब्दस्थाने अधादेशश्च ।
पाताले, अधःस्थानमात्रे च । तत्रापि अर्धवशात् प्रथमा
पञ्चमीसप्तम्यर्थौ ङङ्येयाः ।

अधस्तात् अव्य० अधर+अस्ताति । अधःशब्दवत् नीचार्थे ।

अधि अव्य० न+धा-क्ति । अधिकारे, ऐश्वर्ये, स्वत्वे, अधि-
कृत्येत्यर्थे, उपरि, आधिक्ये, अतिशये च । आधीयते दुःख
मनेनेति आ+धा-क्ति वा ह्रस्वः । मनःपोडायाम् पु० ।

अधिक लि० अधि+क । अतिरिक्ते, अनेकस्मिन्, अर्थात्तद्वार
भेदे (सा०१०परि० द्रष्टव्यम्)

अधिकरण न० अधि+क-ल्युट् । आधारे, व्याकरणशास्त्रे
परिभाषिते अधिकरणसंज्ञके कर्तृकर्मद्वारा क्रियाशब्दे
कारके, यथा गेहे स्थाल्यामन्नं पचतीत्यादौ गृहस्थ
कर्तृद्वारा, स्थाल्याश्च कर्मद्वारा, परस्परया प्राकक्रिया-
अवयवम् । पूर्वोत्तरभीमांशाशास्त्रप्रसिद्धे एकार्थप्रतिपादके
न्यायसमुदाये अधिक्रियते निरुपार्थं विचारोऽस्मिन्
विषयसंशयपूर्वपक्षसिद्धान्तनिर्णयात्मकपञ्चाङ्गबोधकवाक्यस-
मुदाये च । तत्र विचारार्हं वाक्यं विषयः तस्यार्थविषये
सन्देहः इदमित्यं न वेति विकल्पः । तत्र सन्दिह्यमानयो-
पपत्तयोः अस्त्यक्षे युक्तिप्रदर्शनवाक्यं पूर्वपक्षवाक्यं सिद्धान्तः
पूर्वपक्षोक्तां युक्तिं खण्डयित्वा सत्पक्षे युक्तिप्रदर्शन-
वाक्यम् । ततश्चेत्यादिभिलाषेन सिद्धान्तसिद्धार्थोपसंहारकं
वाक्यं निरुपार्थकवाक्यमिति विस्तारस्तु दृष्टद्विधाने ।

अधिकरणविचाल पु० अधिकरणस्य विचालः अन्यथाकरणं
वि-चल घञ् इत्० । द्रव्यस्य अवस्थान्तरकरणेन संख्या-
न्तरकरणे, विचालो नाम यदेकमनेकं क्रियते अनेकं वैकं
क्रियते इति भाष्यम् । एकस्य राशेः पञ्चधाविभागे, पञ्चा-
त्मकस्य वा एकधा विभागेऽधिकरणस्य संख्याया विचालः ।
अधिकर्म्मिक पु० (म०) अधिकृत्य हृष्ट कर्मणोऽलम् अधि-
कर्म-ठ । हृष्टाध्यजे, हृष्टस्वविगिभ्यः शुल्कादानकर्मणि
नियुक्ते च ।

अधिकाङ्ग पु० अधिकोऽङ्गात् । वर्मधरैर्योर्ध्वैर्हृदयमध्यं
वर्मदाख्यं बद्धपट्टिकादौ । व० । अधिकाङ्गवति लि० ।

अधिकार पु० अधि+क-घञ् । आरम्भे, यथेष्टं क्रयविक्रयादि
कर्तृत्वसम्पादके स्वामित्वे, विनियोज्यपुरुषेण संबन्धे, यथा
विहितकर्मणि ब्राह्मणादेरधिकारः । राज्ञां कुलविह्वा-
दिधारणादौ, यथाऽयं कुलधारणेऽधिकारी, प्रकरणे,

व्याकरणशास्त्रे पूर्वसूत्रोपात्तपदादेशस्वरत्वं सूत्रेषु अनु-
दत्तौ च ।

अधिकारविधि पु० अधिकारे फलत्वाय विधिर्विधानम्
विधा-कि ७त० । कर्मजन्यफलभोक्तृज्ञापके विधौ यथा
यजते इत्यनेन यागजन्यफलभोक्ता स्वर्गकामीति ज्ञाप्यते ।
अधिकार्यवचन न० अधिकार्यस्य स्तुतिनिन्दाभ्यामारो-
पितस्य वस्तुधर्मादतिरिक्तस्य वचनम् वच-ल्युट् इत० ।
स्तुत्यर्थवादे, निन्दार्थवादे च ।

अधिकृत पु० अधि+क-क्त । आयाव्यायाद्यवेषके, अध्यक्षे
कर्मजन्यफलसंबन्धिनि च । स्वामित्ववति लि० । [च ।
अधिक्षिप्त लि० अधि+क्षिप-क्त । स्थापिते, निन्दिते, कृताधिक्षेपे
अधिक्षेप पु० अधि+क्षिप-घञ् । तिरस्कारे ।

अधिगत पु० अधि+गम-क्त । ज्ञाते, प्राप्तौ, स्वीकृते च ।

अधिगम पु० अधि+गम-घञ् । ज्ञाने, प्राप्तौ, स्वीकारे च ।

अधित्यक्ता स्त्री० अधि+त्यक्तन् । पर्वतस्थोपरिभूमौ ।

अधिदेवता स्त्री० देवस्य देवता अधिका देवता देवताया-
अपीश्वरत्वात् । देवानामपि सूर्यादियहादीनामीश्वरे
रूपादौ । ते च स्मृत्युक्ता बोध्या यदधिष्ठानात् सूच्यादयः
लक्षकार्यं कुर्वन्ति ।

अधिदैवत न० देवतैव स्वार्थे अण् । अधिदेवतावत् समासाधौ ।
हिरण्यगर्भे, अन्नधामिनि पुरुषे च पु० । स च देवतानि
चक्षुरधिष्ठातृणि सूर्यादीनि तत्तत्कर्माणि नियुज्य चक्षु-
रादीनोन्द्रियाण्यनुगृह्णातीति तस्य सर्वदेवतेश्वरत्वम् ।

अधिनाय पु० अधिनीयते वायुना गन्धाधारसूक्ष्मांशनयनद्वारा
तत्तत्स्थानं ह्रियतेऽसौ अधि+नी-घञ् । गन्धे ।

अधिप लि० अधि+पा-क्त । राजनि, प्रभौ च ।

अधिपति पु० अधि+पा-डति । प्रभौ । [प्रभौ ।

अधिभ पु० अधिभवति स्वामीभवति स्वाम्यर्थेऽन्ताधिः भू-क्तिप् ।

अधिमांसक पु० अधिको मांसो यत्वं व० कप् । दन्तारोग-
विशेषे “हृन्मुखे पश्चिमे दन्ते महाशोशोमहाक्षः । काष्ठा-
स्त्राद्यौ कफजतो विज्ञेयः सोऽधिमांसक इति वैद्यकम् ।

अधिमास पु० अधिको रविमासादतिरिक्तः शुक्लप्रतिपदा-
दिदर्शानुसङ्गाद्भेदासः प्रा०स० । मलमासे असंक्रान्त-
मासोऽधिमासो निरुक्त इति स्मृत्युतेः रविसंक्रान्तिवर्जितो
मासोऽधिमासः । तथाहि मीनादिस्थोरवियेषामारम्भः
प्रथमे क्षणे । ते चैवाद्या इत्युक्तदिशा मेघस्थे रवौ यस्य
चान्द्रमासस्यारम्भः स वैशाख इत्येवं वैशाखादिलक्षणे
स्थिते यस्मिन् चान्द्रमासे रवेः राश्वत्तरसंक्रमो न, तस्य

तदुत्तरस्य च चान्द्रमासस्य उभयोर्मेघस्थे रवौ आरम्भात्
उभयोरपि वैशाखता, तत्वाद्योऽधिमासः संक्रान्तिहीनत्वात्
द्वितीयः शुद्धः इति स्मृत्युतेः प्रसिद्धम् ।

अधिराज पु० अधिको राजा प्रा०स० टच् । सार्वभौमे ।

अधिरोहिणी स्त्री० अधिरुह्यतेऽनया अधि+रुह्-करणे
ल्युट् । मर इति, सिद्धि इति च प्रसिद्धे काष्ठवंशादि
निर्मिते उच्चस्थानारोहणसाधने सोपानवन्दे ।

अधियज्ञ पु० अधिकृतः स्वामित्वया यज्ञो यस्य व० । विष्णौ ।

अधियोगः युज-घञ् योगः अधिकोयोगः प्रा०स० । ज्योतिष
प्रसिद्धे यावत्कशुभयोगे । स च गमनसमयलक्ष्णे, तस्माद्वा
चतुर्थे, पञ्चमे, सप्तमे, नवमे, दशमे वा स्थाने बुधजीव-
भार्गवाणां मध्ये द्वयोरेकत्वं, उक्तस्थानमध्ये अन्यतमस्थाने
वा स्थितौ सत्यां योगः तत्वं यातुः क्षेपं शत्रुहानिश्च
फलम् । सुहृत्त० या० प्र० ।

अधिवास पु० अधि+वस-घञ् । निवासे । वार्षेर्घञ् । गन्धमा-
ल्यादौः संस्कारे । अधिवासयति देवता अनेन अधि+
वस-णिच्-करणे घञ् । यन्तारम्भपूर्वदिवसे देवता
स्थापनादिकर्माणि ।

अधिवासन न० अधि+वस-णिच् अधिकरणे ल्युट् । यन्तार-
स्मात् पूर्वदिवसे देवतास्थापनादौ । भावे ल्युट् । गन्ध-
माल्यादौः पूज्यादेः संस्कारकरणे ।

अधिवासित लि० अधि-वस-णिच्-क्त । गन्धमाल्यादिभिः
कृतसंस्कारे, कृतप्रागुक्ताधिवासे देवादौ च ।

अधिविन्न स्त्री० विद-भावे क्त । अधि उपरि विन्नं विवाहो-
ऽस्याः । कृतसप्तिकायाम् अध्यूढायाम् स्त्रियाम् । कृत-
पूर्व विवाहायाः उपरि पत्या पुनर्विवाहकरणे प्रागुढाया
भार्याया अधिविन्नत्वम् । अधिविन्नस्त्रियै देयमिति स्मृत्युतेः ।

अधिश्रयण न० अधि उपरि श्रयणं पाकार्थं स्थापनं औज-
भावे ल्युट् । चूल्मा उपरि स्थापने, तत्पूर्वकपात्रे च ।
अधिशीयते पच्यतेऽत्र, करणे ल्युट् टित्वात् स्त्रीण् ।
चूल्माम् आका इति, चूला, इति च स्वातायाम् स्त्री० ।

अधिष्ठाह लि० अधि+स्था-हच् पलम् । अच्यक्षे, नियमित
कार्यविशेषाकरणेन कृताकृतावेचके च ।

अधिष्ठान न० अधि-स्था ल्युट् । नियमितकार्यविशेषा-
करणेन सान्निध्यमात्रकरणे, स्थितौ, वेदान्तशास्त्रप्रसिद्धे
आरोपाधिकरणे च । अधिकरणे ल्युटि । पुरे । करणे
ल्युटि । चक्रे, प्रभावे च चक्रमेण प्रभावेन च प्रवृत्तकृत्यादि
सम्भवात् ।

अधीत लि० अधि+इङ-क्त । पठिते । भावे क्त । अध्ययने न० ।
अधीतिन् लि० अधोतमनेन अधीत+इति । कृताध्ययने ।

अधीन लि० अधिगतमिनं प्रभुं गतिस० । आयत्ते धनाधीन
इत्यादौ तु धने अ-इ-त वाक्ये समासे अधुत्तरपदात् ख ।

अधीर लि० धीरः धैर्यान्वितः न०त० । चञ्चले ।

अधीश लि० अधिक ईशः प्रा०स० । अधिकप्रभौ सार्वभौमे ।

अधीश्वर लि० अधिक ईश्वरः प्रा०स० । सार्वभौमे स्त्रियां ङीष् ।

अधीष्ट न० अधि+दिवा०इष-भावे क्त । सत्कारपूर्वकनियोगे ।
कर्म्मणि क्त । सत्कारपूर्वकं नियोजिते लि० ।

अधुना अव्य० अधिन् न काले इदमशब्दस्य नि० । संप्रतीत्यर्थे ।

अधुनातन लि० भवार्थे अधुना+अनुल् । इदानीमन्वे स्त्रियां ङीष् ।

अधुष्ट लि० धृष-निलज्जले क्त न०त० । लज्जाशीले । [नीये] ।

अधृष्य लि० धृष-अर्थाय यत् न०त० । धर्षणायोग्ये अनभिभव-
अधोऽशुक न० अधर+अथमार्थे असि अधरस्य अधादेशश्च ।

परिधानवस्त्रे ।

अधोऽञ्ज पु० अज्ञात इन्द्रियात् जायते अञ्ज प्रत्यञ्जान-
नम् जन-ङ ५त० अधरमपाङ्गकलाङ्गिनं तद्यस्य व० ।
अधर-प्रथमार्थे असि अधादेशश्च । इन्द्रियायोग्ये, “अधो न
जीयते जातु यस्मात्तस्मादधोऽञ्ज इत्युक्तं” लक्षणे, वा विष्णौ ।

अधोजिह्विका स्त्री० अस्या जिह्वा जिह्विका अस्यार्थे क
अधोऽधरा जिह्विका कर्म्म० । आलजिभ इति ख्यातायाम्
तालुस्थजिह्विकायाम् । [भागे पाताललोके ।

अधोभुवन न० अधोऽधरं भुवनं लोकः कर्म्म० । भूमेरधरे
अधोमुख लि० अधो मुखं यस्य व० । अवाङ्मुखे, ज्योतिष-

शास्त्रे प्रसिद्धे नववर्गभेदे च । यथा मूलाश्लेषा कृत्तिका च
विशाखा भरणी तथा । मघा पूर्वार्त्तयं चैव अधोमुख
गणः स्मृत इति । गोजिह्वास्थष्टके स्त्री० टाप् ।

अधोलोक पु० अधोऽधरो लोकः कर्म्म० । भूमेरधरपाताले ।

अध्यक्ष लि० अधिगतोऽहं व्यवहारं गतिस० । नृपस्य ऊच-
धारणादिव्यवहारेऽधिकृते । अध्यक्षोति व्याप्नोति अधि+
अच-अच् । व्यापके । अधिगतं मूलतया अचमिन्द्रियमगति
स० । प्रत्यक्षज्ञाने । अर्श आदिवात् अचि, तद्विषये लि० ।

अध्यग्नि अव्य० अग्नौ अग्निस्मीमे वा विभक्त्यर्थे सामीप्येऽर्थे
वा अव्ययी० । अग्नौ अग्निसमीमे वा । तत्र स्थाने
विवाहादौ स्त्रीभ्यो दत्ते धनादौ न० । स्मृतिशास्त्रे चाग्नि-
व्रथे परिभाषास्य कृता यथा विवाहकाले यत् स्त्रीभ्यो
दीयते ह्यग्निस्मिधौ । तदध्यग्नि कृतं सङ्गिः स्त्रीधनं
परिकीर्तितमिति ।

अध्यगुडा स्त्री० अधिकमण्डं वीज यत्ना, इत० । अधिक

बीजवत्यां भुङ्क्ते आमला इति ख्यातायाम् भूष्यामलक्याम् ।

अध्यधीन लि० अधिकोऽधीनः प्रा०स० । अध्यधीने गर्भदासे च ।

अध्ययन न० अधि+इङ-ल्युट् । पठने, गुरुसखोद्धारणासुसारि-
णि उच्चारणे च । अध्ययनञ्चाक्षरमात्रपाठ इति वैदिकाः
साधारणरूपेणमिति मीमांसकाः ।

अध्यर्ह लि० अधिकमर्हं यस्य व० । खाईन सहिते वस्त्रमात्रे ।

अध्यवसाय पु० अधि+अव+सो-वञ् । इदमेवमेवेति विषय
परिच्छेदे निश्चये । स चात्मधर्म इति नैयायिकाः बुद्धिधर्म
इति सांख्यादयः । उपात्तविषयाणामिन्द्रियाणां वृत्तौ भवता
बुद्धेः रजसमोऽभिभवे सति यः सत्त्वसमुद्भूतः सोऽयमध्यव-
साय इति वृत्तिरिति चाख्यायते इति सांख्यतत्त्वकौस्तुभ-
रिभाषितलक्षणः, कर्त्तव्यमिति योऽर्थः निश्चयः चित्-
सान्निव्यात् प्राप्तचैतन्याया बुद्धेः परिणामः सोऽयमध्य-
वसाय इत्युक्तलक्षणे वा निश्चयः । उत्साहे च ।

अध्यात्म अव्य० आत्मानि देहे मनसि वा विभक्त्यर्थे अव्ययी० ।

आत्माधिकरणे देहाधिकरणे चित्ताधिकरणे च । तदधि-
कृत्य विद्याविषये आत्मतत्त्वे, स्वभावोऽध्यात्मसुच्यते इति
गीतावचनात् स्वभावे, भावस्य स्वरूपं प्रत्यक्षचैतन्यमिति
तस्मिन्, परब्रह्मणि च । अतएव अध्यात्मविद्यामन्दादी-
नामेतद्विषयकविद्यार्थत्वं वेदान्तादौ प्रसिद्धम् ।

अध्यापक लि० अधि+इङ-णिच्-ण्युल् । प्रागुक्ताध्ययनकार-
यितरि, उपाध्याये च ।

अध्यापन न० अधि+इङ-णिच्-भावे ल्युट् । पाठनायाम् ।
युचि तु स्त्रीत्वात् टाप्, अध्यापना तस्मिन्नेवार्थे ।

अध्याय पु० अधि+इङ-वञ् । अध्ययने, वेदादिशास्त्रस्य
एकार्थकविषयसमाप्तिद्योतके विश्रामस्थाने अंगविशेषे, ‘स-
र्गावर्गः परिच्छेदोऽह्वाताध्यायाङ्गसंप्रदाः । उच्छ्वासः परि-
वर्त्तश्च पटलः काण्डमेव च । स्थानं प्रकरणञ्चैव प्रवो-
ह्मासाह्निकानि च । पुराणादौ परिच्छेदा अनेके परि-
कीर्त्तिता इत्युक्तान्यतमप्रकारे च ।

अध्यारूढ लि० अधि+आ-रूढ-कर्त्तरि क्त । आरोहण
कर्त्तरि अधिके च ।

अध्यारोप पु० अधि+आ-रूढ-णिच्-पुक् च पञ् । अत-
स्मिन् तदुद्धारोपे मिथ्याज्ञानम् किञ्चिदधिष्ठानमधि-
कृत्य तादृशरोपः अध्यारोपः यथा अक्षरपूजां रज्जुमधि-
कृत्य सर्परोपः तथैव अजगद्रूपे ब्रह्मणि जगद्रूपरोपः ।
तादृशे मिथ्याज्ञाने ।

अध्यावाह्निक न० अध्यावाहनं पितृवृत्तात् भर्तृवृत्तागम-
स्तकाले लब्धं अधि+आ+वह-ल्युट् ततः लब्धार्थे ठन् ठस्ये
क । यत् पुनर्लभते नारी नीयमाना हि पैतृकात् ।
अध्यावाह्निकं नाम स्त्रीधनं परिकीर्तितमिति स्मृत्युक्तं-
लक्षणं पितृकुलात् भर्तृकुलगमनकाले तेभ्यः प्राप्य स्त्रीधने ।
अध्याशन न० अधि+आ+अश-ल्युट् । भोजनोपरिमीजने ।
अध्यास पु० अधि+आस+पञ् । अतस्मिन् तद्वद्बो अध्यारोपे ।
अधि+आस+पञ् । आसने । [निवेशिते च ।
अध्यासित वि० अधि+आस+क्त । अधिष्ठिते । णिचि ।
अध्याहार पु० अधि+आ+हृ+पञ् । आकाङ्क्षाविषयपदारुप-
न्वाने, ऊहे, तर्क, अपूर्वोत्प्रेरणे च ।
अध्यूह पु० अधि+वह+क्त । प्रभौ सृष्टे च । आरोहण
कर्त्तरि वि० । अध्यूहं साम गीयते इति श्रुतिः । अधि-
उपरि ऊहसद्वाहो यस्याः व० । कृतसपत्निकायां स्त्रियां
कृतद्वितीयविवाहस्य प्रागूहवोषिति स्त्री० ।
अध्येषण न० अधि+इष+प्रेरणे ल्युट् । सत्कारपूर्वकमाचा-
र्यादेः प्रेरणे, प्रवर्त्तनमात्रे च । युचि टापू तस्मिन्ने-
वार्थे स्त्री० । [अस्थिरे च ।
अध्रुव वि० ध्रु-क न०त० । चले, विकारवति, अनिले,
अध्वग पु० अध्वन्+गम-ङ् । पथिके, सूर्ये, उष्ट्रे च । पथिगासक
मात्रे वि० । गङ्गायां स्त्री० ।
अध्वगभोग्य पु० अध्वगेन अतिसौलभ्यात् अयललभ्यफलत्वाच्च
भोग्यं इत० । आमडा इति प्रसिद्धे आम्नातकण्ठे ।
अध्वजा स्त्री० अध्वनि जायते जन-ङ् ७त० । सोना इति
ख्याते स्वर्णपृष्ठीकण्ठे ।
अध्वन् पु० अचि बलम् अद-कनिष्पादेशः । पथि, अधिक
दुरारोहणे च । (सर्वभचकत्वात्) काले, हिंस्रं च । अद्यते
खण्डशो भक्ष्यतेऽनेनेति करणे घञि । अवयवे ।
अध्वनीन वि० अध्वानमलं गच्छति अध्वन्+ख । पथिके ।
अध्वन्य वि० अध्वानमलं गच्छति अध्वन्+यत् । पथिके ।
अध्वर पु० अध्वानं सत्पथं राति रा+क्त । यज्ञे । न ध्वरति
कृत्वा न भवति ध्वृ-अच् न०त० । सावधाने, अद-
वस्रमध्यं द्वितीयवसौ च ।
अध्वरथ पु० अध्वैव रथो यस्य व० । पथिप्रज्ञे दूते । अध्वने
हितो पर्याप्तो रथो यस्य व० । पथिगमनोपयुक्ते रथे ।
अध्वर्यु पु० अध्वरमिच्छति अध्वर+अच्- युच् ततोऽन्याकार
लोपः । यजुर्वेदे होमकारिणि कलिजि ।
अध्वशल्य पु० अध्वनि शल्यनिवाचरतोति क्लिप्त+अच् ।

प्रधिकानां पादवस्त्रादौ शल्यवद्भेदकारके आपाङ् इति
ख्याते अपामार्गकण्ठे ।

अन जीवने अदादिपर० अक०सेट् । अनिति आनीत् ।

अन जीवने द्वा० आत्म० अक० सेट् । अन्यते आनित् ।

अनञ् वि० नास्ति अचञ्चकं नेत्रादिकमिन्द्रियं वा यस्य व० ।

चक्रान्त्रे चतुरादीन्द्रियान्त्रे च ।

अनन्तर न० अप्रशस्तान्यनराणि यत् व० । सङ्गुणस्याक्षपके

दीपोद्दोषकवाक्ये, अवाच्ये निन्दावचने, गालि इति

प्रसिद्धे दुष्टवचने च ।

अनञ्चि पु० अप्रशस्तं मन्दमति न०त० । मन्दनेने । व० ।

तद्वति तत् अनञ्च इत्येव टच् समासान् ।

अनग्नि पु० नास्ति अग्निः अतः स्मार्त्ता वाऽस्य । ओतेन

स्मार्त्तेन वा विधिना अनाहिताग्नौ मृदुस्यादौ, सर्वथा

अग्निशून्ये प्रव्रजिते च ।

अनघ वि० नास्ति अघं पार्पं दुःखं व्यसनं कालुष्यं वा यस्य ।

पापशून्ये, दुःखहीने, व्यसनशून्ये मलशून्ये स्वच्छे च ।

अनङ्ग न० नास्ति अङ्गमाकारो यस्य । अकाशे चित्ते ।

कन्दर्पे पु० । अङ्गशून्यभावे वि० । [विशेषे ।

अनङ्गशेखर पु० क्रमेण लघुगुरुनिवेशवति दण्डकमेदे, कन्दो-

अनच्छ वि० न अचक्षः निर्मलः न०त० । कलुषे, अप्रशस्ते च ।

अनञ्जन न० न अव्यते लिप्यते अन्ज-कर्माणि ल्युट् न०

त० । निःस्रवणे आकाशे, परब्रह्मणि च । अञ्जनं दोष-

सद्गृहिते नारायणे पु० । तथाभूतवस्तुभावे वि० ।

अनङ्कुष्ट पु० अनः शकटं वहतीति नि० । एडा इति प्रसिद्धे

गवि । स्त्रियां गवि ङीपि अनुहुही अङ्गाहीति च ।

अनध्याय पु० अध्यायोऽध्ययनसमावार्थं न०त० । अध्यय-

नाभावे । न अधीयतेऽस्मिन् काले इति अधिकरणे

घञि, अध्ययनाय निषिद्धे “वातर्मासद्वितीयायाम् ।

मन्वादिषु युगादिषु । अष्टकाश्च च संक्रान्तौ शयने बोधने

हरेः । अनध्यायं प्रकुर्वीतित्वादुक्ते काले, निर्घाते भूमि

चलने इत्याद्याकालिकानध्यायकाले च ।

अनन्त पु० नास्ति अनः गुणानां यस्य व० । गन्धर्वशरः

सिद्धाः किन्नरोरगचारणाः । नानां गुणानां जानन्ति

तेनानन्तोऽयस्यते इत्युक्तं लक्षणे विष्णौ, मेघे च । बल्लशी-

र्षकत्वादपरिच्छिन्ने शेषनागे, तदवतारे बलभद्रे च । अनः

परिच्छेदः देशतः कालतः वस्तुतय यस्य नास्ति तस्मिन्

परब्रह्मणि आकाशे च न० । बल्लविस्तारवति सिन्दुवार

दृष्टे पु० । अवधिसूत्रे, इयत्तान्त्रे च वस्तुभावे वि० ।

अनन्तव्रत न० अनन्तस्य व्रतमुपासनाद्यन्तात् इत० ।

भाद्रपुक्कचतुर्दश्यां कर्त्तव्यं स्नानात् स्थाते व्रते ।

अनन्ता स्त्री० नास्ति अन्तोऽस्या व० । विशल्यायामोषधौ अनन्तमूल इति ख्याते मूलभेदे, पार्वत्याम्, पृथिव्याम्, दुःस्पर्शायां दुरालभायां, दूर्वायां, हरितिकां आमलक्याम्, गुडूच्याम्, अग्निमन्थडूचे, अग्निशिखाडूचे, श्यामलतायाम्, पिप्पल्यां च ।

अनन्यज पु० नास्ति अन्यदास्मात् सर्ववस्तुभेदानां तदात्मकत्वात् स विष्णुः तस्मात् जायते जन-ड ५ त० । कामदेवे ।

अनन्यवृत्ति लि० न अन्यस्मिन् ध्येयभिन्ने वृत्तिर्यस्य व० । एकान्तचित्ते । [अर्थालङ्कारभेदे पु० ।

अनन्यय लि० नास्ति अन्वयो यत्न व० । अन्वयशून्ये ।

अनय पु० अयः शुभावहो विधिसादन्यः न० त० । अशुभदेवे द्यूतकारिणासपसव्यगमने च । नयो नीतिः नी-अच् न० त० । नयभावे अनौतौ व० । तच्छून्ये लि० ।

अनर्गल लि० अर्गलं दाररोधकस्तम्भः व० । दाररोधकस्तम्भ-शून्ये, प्रतिबन्धकशून्ये च ।

अनर्थ लि० अर्थो मूल्य न० व० । असूत्ये ।

अनर्थ पु० अर्थः प्रयोजनं विरोधे नञ् त० । अनिष्टे व० ।

अभीष्टरहिते विष्णौ पु० आप्तकामत्वात् । अर्थोऽभिधेयः प्रयोजनं वा नास्ति यस्य व० । अर्थरहितभावे लि० ।

अनर्थक न० अर्थोऽभिधेयोऽप्राप्तस्त्ये नञा व० । उरःप्रवृत्तिः कप् समासान्तः । समुदायार्थशून्ये प्रलापे, असम्बन्धे वाक्ये च । व्यर्थे लि० ।

अनर्थान्तरम् न० अन्योऽर्थः अर्थान्तरं मयूर० ततः न० त० । अभेदे, एकार्थे ।

अनल पु० नास्ति अलः पर्याप्तैर्यस्य वज्रदाह्यदहनेऽपि हस्ते-रभावात् व० । वज्रौ, अष्टवस्तुमध्ये पञ्चमे वसौ, अनल-दैवतत्वात् क्तिकान्त्ये च । चिता इति ख्याते चित्तके वृत्ते, पु० तस्य सर्वतः पर्याप्तत्वेऽपि पर्याप्तेः सीमाभावात्, भेदा इति ख्याते भङ्गातके वृत्ते पितृनामके देहस्ये आद्य-द्वारके धातौ च । अव्ययी० । नलाभावे अव्य० । न० त० । नलभिन्ने । अन-कलच् । षट्ठिर्वस्तुमध्ये पञ्चाशत्संख्याते वर्षे ।

अनलप्रभा स्त्री० अनलस्य प्रभेव प्रभा यस्य व० । ज्योतिष्मती-नामिकायां लतायाम् ।

अनल पु० अनिलोऽयम् अन-क्लिप् अन् अलिर्यत्न व० । वक् वृत्ते तस्य मधुभिर्भस्मरागां जीवनधारणात् ।

अनवधानता स्त्री० अवधीयते मनः संयुज्यते कर्त्तव्यकर्मणि

यथास्थितं पवर्त्तयतेऽनेन अव+धा-करणे ल्युट् अवधानं विनष्टमिदं तन्नास्ति यस्य तस्य भावः । प्रमादे । कर्त्तव्येऽकर्त्तव्यताबोधेन ततो निवृत्तिः, अकर्त्तव्ये च कर्त्तव्यताबोधेन तत् प्रवृत्तिः प्रमादः ।

अनवरत लि० अव+रम्-भावे क्त अवरतम् तन्नास्ति यस्य व० । निरन्तरे उत्कृष्टे च ।

अनवलम्बन न० सीमन्तोच्चयनानन्तरं चतुर्थे मासि कर्त्तव्ये गर्भस्य संस्कारविशेषे स्नानात् प्रसिद्धे ।

अनवसर लि० अवसरत्वेन अव+र-अच् अवसरः उचितः कालः स नास्ति यस्य व० । उचितकालविहीने । न० त० । अवसरभावे ।

अनवस्कार लि० अवस्थित्यते शोष्यते अव+कु-अच् मुडागम अवस्कारो मलः स नास्ति यस्य व० । विमले ।

अनवस्था स्त्री० अव+स्था-अङ् अवस्थितिः न० त० । अवस्था-भावे, तर्कदोषविशेषे, उपपाद्यस्य समर्थनाय उपपाद-कस्यानुसरणं तर्कः यत् तर्के उपपाद्योपपादकयोर्विभक्तिर्नास्ति तादृशतर्कस्यानवस्थादोषः तेन स तर्को न आहूतः ।

अनवस्थान न० अव+स्था-ल्युट् न० त० । अवस्थानाभावे । व० । वायौ पु० । सञ्चलभावे लि० ।

अनघ्नन अघ्न ल्युट् न० त० । भक्षणभावे, उपवासे च । व० । भोजनशून्ये लि० ।

अनश् न० अनिति शब्दावते अन-असुन् । शकटे । करणे ल्युट् । ओदने । मातरि स्त्री० ।

अनसूया स्त्री० असू-कण्डूदिलात् यक्-अङ् न० त० । असूया गुणेषु दोषारोपस्तदभावे, अतिसनिपलगाच्च ।

अनाकुल लि० न आकुलः न० त० । अव्यये, एकाग्र्ये, स्थिरे, असङ्कीर्णवाक्ये च ।

अनाक्रान्ता स्त्री० आक्रान्तमयोग्या सर्वतः कण्ठकाहृतत्वात् आ+क्रम-क्त न० त० । कण्ठकारिण्ये । आक्रान्तभिन्ने लि० ।

अनागत लि० आ+गन्-क्त आगतः न० त० । भाविनि, अप्राप्ते, अद्यपि स्थिते, आगमनकर्तृभिन्ने च ।

अनागतार्त्तवा स्त्री० ऋतोः स्त्रीषु व्यस्येदं विकाशनम् आर्त्त-वम्+अतु+अण् न आगतमार्त्तं यस्याः व० । स्त्रीधर्मशून्यायां लम्बिकायां कन्यायाम् ।

अनाचार पु० आ+चर-यञ् अप्राशस्त्येऽभावे वा नञा त० । कदाचारे, आचाराभावे च । व० । आचारहीने लि० ।

अनातप पु० आ+तप-अच् न० त० । आतपस्य रौद्रस्याभावे कायायां च । व० । आतपशून्ये लि० ।

अनात्मन् पु० अतति सातत्येन तिष्ठति अत-मनिन् अप्राशस्ये
भेदार्थे च न०त० । आत्मभिन्ने, अपलटात्मनि देहादौ
“अप्राप्तः प्राप्यते योऽयमत्मानं त्यज्यतेऽथ वा । जानीयात्
मनात्मानं बुद्ध्यान् वपुरादिकम्” इति प्रतिपादिते च ।
अनादर पु० आ+ट्-अच् आदरः गौरवहेतुका सम्मानना
विरोधे नञ् त० । परिभवे, तिरस्कारे च तस्य आदरविरो
धित्वात् । व० । आदरशून्ये लि० । [व० ।

अनादि पु० आदिः कारणम् पूर्वकालो वास नास्ति यस्य
परमेश्वरे । नास्ति आदिः प्राथमिकोऽस्मात् ५ व० ।
हिरण्यगर्भे पु० तस्या हृदेः प्रथमोत्पत्तेः । आदिशून्ये लि० ।
अनामन न० अननमनः अन-अच् अनं जीवनम् अमयति
रुजति अम-अनि । अर्शरोगे । नामशून्ये मलमासे
पु० तस्य वैदिककर्मनिरुतयाटनामत्वात् । नामशून्ये लि० ।
अनामय पु० अम-घञ् आमं तपं यात्यनेन या-क आ-
मयो रोगः न० त० । रोगाभावे आरोग्ये । न० व० ।
रोगशून्ये लि० ।

अनामा स्त्री० ब्रह्मणः शिरश्छेदनसाधनतया यद्गुणायोग्य
त्वात् नास्ति नाम यत्तयायोग्यं यस्याः व० । सनन्त्वात्
डाप् । स्तनामप्रसिद्धायां मध्यमाकनिष्ठयोः मध्यगायामहु-
त्वात् । स्थायैक अनामिकायत् । तथा हि शिवेन ब्रह्म-
शिरश्छेदमितिपुराणे प्रसिद्धम् अतएव तस्यां पवित्री-
करणार्थं पवित्रनामककुशधारणं क्रियते ।

अनायास पु० आ-अस वज् अत्यार्थे न०त० । प्रयत्नाभावे,
अत्यप्रयासे, अकेशे च । व० । प्रयत्नशून्ये लि० ।

अनयासकृत न० अनायासेन अत्यप्रयत्नेन कृतं न०त० ।
अत्यायासेन साध्ये काषादौ ।

अनारत न० आ-र-त् अनारतं विरतिः अत्यन्ताभावे न०त० ।
मनन्ते, अविरते अविच्छेदे च । व० । तद्वति लि० ।

अनार्जव पु० ऋजोर्भावं आर्जवं सरलता साच्छन्द्यं नजा
७ व० । रोगे । अव्ययी० । ऋजुत्वाभावे अव्य० । ६ व० ।
कुटिले लि० ।

अनार्थक(ज) न० । अनार्थदेशे आर्थवर्त्तादिभिर्देहीपान्त-
रादौ भव अनार्थ+क । अयुक्ताष्टे । जडति पक्षे तस्मिन्
जायते जन-ड । अनार्थदेशजाते लि० ।

अनार्थतित्त पु० अनार्थप्रियस्तित्तः शाक० त० । चिराता
इति स्थाने भूनिम्बे ढले ।

अनादृष्टि स्त्री० अ+ट्-क्तिन् अभ्यासः आगत्य न०
त० । अभ्यासाभावे, आगमनाभावे च । व० । तद्वति लि० ।

अनादृष्टि स्त्री० आ-इषत्-डप् क्तिन् न० त० । ईषदृष्टेरस्य
भावे शस्योपवातकोपद्रवे इतिभेदे ।

अनाशक पु० । आ सम्यक् यथेच्छम् आशः अशनम् आ+अश्
घञ् न०त० । यथेच्छभोगाभावे, तमेतं ब्राह्मणा विविदि-
षन्ति वेदानुवचनेन तपसाटनाशकमेति स्मृतिः ।

अनाशिन पु० न नश्यति नश-णिनि न०त०, न अश्नाति
कर्मफलं अश णिनि न०त० वा । नाशशून्ये, कर्मफलानो-
त्तरि च परमेश्वरे ।

अनाशुन् लि० न+अश्-कप् नि० । अशनमकृतवति ।

अनास्था स्त्री० आ+स्था-अङ् आस्था आदरः न०त० ।
अनादरे । व० । आदररहिते लि० ।

अनाहत न० आ-हन्-भावे क्त आहतं छेदे भोगी वा
न० व० । छेदभोगादिरहिते नवीने वस्त्रे । तन्त्रशास्त्रे
प्रसिद्धे हृदयस्थिते हृदयदलपक्षे “शब्दो ब्रह्मसवः शब्दो-
टनाहृतो यत्न इत्युक्ते अनाहतास्थं तत्पुंशं सुनिभिः
परिकीर्तितमित्युक्तलक्षणे च अस्मिन् पक्षे च आहतमाघातः
कलुषनात्माद्यभिवातः तस्मात्ति यस्य तादृशः शब्दे अस्मा
स्ति अर्थ आदित्वात् अच् । अनाहतशब्देन च परापश्यन्ती
मध्यमावैखरीतिप्रगिज्ञानां वाग्वृत्तीनां मध्ये मध्यमा
वाक कथ्यते तस्याः हृदयपक्षे उत्पन्नत्वात् । व० ।
आघातरहिते वस्तुभावे लि० ।

अनिकेत लि० नास्ति निजैतः नियमेन वासे यस्य व० ।
नियतनिवासशून्ये परित्राजके ।

अनिमिसेष पु० नास्ति निमिषः चतुःस्यन्दनं यस्य क्षिप-
घञ् कुटादि० न रुण-मिष आदि घञ्-वा ६ व० । चतुः-
स्यन्दनशून्ये देवे मत्स्ये च । निमेषो दृष्टिप्रतिबन्धक-
स्तच्छून्ये विष्णौ च । न निमिषति चलतीति नि+मिष-क
न०त० । कावे । क्रियाशून्ये वस्तुभावे लि० ।

अनियन्त लि० नि+यन्त वु० त न०त० । अनियमिते,
उच्छृङ्खले च ।

अनिरुद्ध पु० न केनापि युद्धेन निरुद्धः नि+रुध-क्त न०त० ।
कामदेवदले, उषापती, वासुदेवसङ्घर्षाप्रयुक्तानिरु-
द्धाख्यचतुर्व्यूहस्य परमेश्वरस्य अनिरुद्धस्य अत्यन्तचलस्य
नेत्रसेटधिगततरि अनिरुद्धाख्ये अंग्रे च अग्रतिरुक्ते लि० ।

अनिरुद्धपथ न० न निरुद्धः प्रम्या यत्न व० । आकाशं तत्र
कस्यापि गतिरोधनाभावात् । रुद्धवत्संभवे ।

अनिर्देश्य लि० निर्देश्यं जातिगुणक्रियासंज्ञाभिर्निर्देश्यमयक्यम्
निर+दिष्-शक्यार्थे यत्न न०त० । निर्दिशेति निर्धर्मके

परमात्मनि तस्य जातिगुणाद्यभावेन इदं तदिति निर्देशा-
योग्यत्वात् ।

अनिर्वचनीय पु० निर्वचनं निरुक्तिः लक्षणादिना ज्ञापनं
तदगोचरतया निर्वक्तुमशक्ये विवदादौ, परात्मनि च ।

अनिल पु० अनिलनेन अन-इलच् । वायौ, तैव सर्वेषां
प्राणधारणात् तद्देवताके स्वातिनत्वात्, “ वाताः पञ्चाश-
दूनका ” इत्युक्तगणदेवतामेदे, अष्टवसुमध्ये पञ्चमे वसौ च ।

अनिलप्लवक पु० अनिलं वातरोगं हन्ति हन्-क ततः प्राशस्ये
क । वयडा इति ख्याते हन्ते तत्फलस्य वातनाशकत्वात् ।

अनिलसख पु० अनिलस्य वायोः सखा उच् । वज्रौ ।

अनिलान्तक पु० अनिलो वातरोगस्तस्यान्तकः अन्तं करो-
तीति अन्त+णिच् खलु । जीयापुति इति ख्याते हन्ते ।

अनिलामय पु० अनिलकृत आमयः शाकं तं । वातरोगे ।

अनिवार वि० नास्ति निवारो निवारणं यस्य । अविच्छेदे,
सतते, अनिवार्यं च ।

अनिश वि० निशा चेष्टाव्याघातः सा नास्ति यस्य व० । अवि-
रते, निरन्तरे, सदाभवे वस्तुनि, रात्रिर्वर्जिते च ।

अनिष्ट वि० इष्ट-कृत् विरोधे नञा त० । इष्टस्य सुखादे-
र्विरोधिनि प्रतिकूलवेदनीये दुःखे, तत्साधने, पामे, विषादौ,
अपकारे च । नागबलायां स्त्री० ।

अनीक न० अनिलनेन अन-ईकन् । सैन्ये, तस्य हि जीवनर-
क्षकत्वात् । न नीयते अपसार्यतेऽस्मात् । नी-क्लिप् व०
कप् ह्रस्वाभावः । युद्धे, ततोहि प्रायोसरणाद्वापसारणम् ।

अनीकस्थ पु० अनीके युद्धे तिष्ठति स्था-क । युद्धगते सैन्ये ।

अनीकिनी स्त्री० अनीकं युद्धं प्रयोजनतया अस्त्रस्थाः अनीक
+इनि । सेनायाम्, हस्त्यादिसंख्याविशेषवत्यां सेनायाञ्च
तत्संख्या च हस्तिनः २१८७ । रथाः २१८७ । अश्वाः
६५६१ । पदातयः १०८३५ सस्रदिताः २१८७० ।

अनीश पु० नास्ति ईशो नियन्ता यस्य व० । सर्वनियन्त्रि
विष्णौ । न०त० । ईश्वरमिद्रे स्वामिन्ने च वि० ।

अनीह वि० ईह-अङ् न० व० । स्पृहान्मन्ये निक्षेपे च ।

अनु अव्य० अन-उ । सहर्षे, पश्चादर्थे, सादृश्ये, लक्षणे, हीने,
व्याप्तौ, कश्चित्प्रकारप्राप्तज्ञापने, भागे, अनुक्रमे, आयागे,
समीपे च ।

अनुक वि० अनुकामयते अनु+कम्-ङ । कामनावति ।

अनुकम् अव्य० अनुकामयते अनु-कम् क्तिप् । वितर्के ।

अनुकम्पा स्त्री० अनु+कम्प-अ । दयायाम्, किञ्चिञ्चलने च ।

अनुकरण न० सादृश्ये-अनु+क-ल्युट् । अनुकरणे । तच्च

देशभाषावयवादिभिः सदृशीकरणम् । अनुक्रियतेऽनेनेति
करणे ल्युट् । सदृशीकरणसाधने । यथा पटत्वाप्रभृति
शब्दाः अव्यक्तशब्दस्थानुकरणानि ।

अनुकर्षण पु० अनुकृष्यते स्वसंबन्धेन चक्रेण अनु+कृष घञ् ।
रथाधःस्थिते चक्रोपरिवहे काष्ठे, पूर्वस्त्वोपात्तपदादेरु-
त्तरत्वात्त्वयार्थमाकर्षणे च । कर्त्तरि ल्यौ नानोऽप्यर्थे ।

अनुकल्प पु० कल्पयते विधीयते इति कृप-णिच्-अच् कल्पो-
विहितः अनु हीनः कल्पो सुखकल्पादधमः प्रा०स० ।
गौणकल्पे, प्रतिनिधौ च । यथा मध्यभावे गुडः ।

अनुकामो न वि० कामस्य अभिलाषस्य सदृशमनुकामं सादृश्ये
ऽव्ययी० ततः गच्छतीर्थे ख । यथेष्टगमनशीले ।

अनुकार पु० अनु-क-वञ् । देशभाषादिभिः सदृशीकरण ।

अनुकूल वि० कूलमावरणं स्नेहेनानुबन्धमिति यावत् अनु-
गतस्तं गतिस० । सहचरे, सहाये, स्वपक्षपातिनि, अल-
ङ्कारशास्त्रप्रसिद्धे नायकभेदे च । सा० ३परि० ।

अनुक्रम पु० अनु+क्रम-घञ् न वृद्धिः । परिपाठ्याम् । अनु
पूर्थे अव्ययी० । यथाक्रमे अव्य० ।

अनुक्रमणिका स्त्री० अनुक्रमयते यथोत्तरं परिपाठ्या आर-
भ्यतेऽनया अनु+क्रम-करणे ल्युट् स्त्रीत्वात् ङीप् स्थायं
के ह्रस्वः । अनुक्रमज्ञापके, ग्रन्थाद्यंशे वक्तव्यस्य, ग्रन्थशेषे
च उक्तार्थस्य, अर्थसमुदायस्य संभाहके पुराणादेरंशविशेषे ।
स्थायं काभावेऽनुक्रमणीत्वणि, तत्रैव ।

अनुक्रोश पु० अनुक्रोशत्यनेन क्रुश आह्वाने रोदने च वञ् ।
दयायाम् । अनुगतः क्रोशं गतिस० । प्राप्तक्रोशके वि० ।

अनुग वि० अनु+गम ड । पश्चाद्गमिनि, सहचरे, आनु-
लोम्यं गते च ।

अनुगत वि० अनु+गम-क्त । पश्चाद्गते, सहगते, आनुलोम्यं,
गते, सामान्यधर्मग्रहणेन संगृहीतेऽखिले विशेषे च ।

अनुगम पु० अनु+गम घञ् वृद्धाभावः । पश्चाद्गमने, सहायी
भवने, आनुलोम्यकरणे, सामान्यधर्मोण सर्वेषां विशेषरू-
पाणां संग्रहे च ।

अनुगुण वि० अनुकूलो गुणो यस्य । अनुकूले अनुगते च ।

अनुग्रह पु० अनु+ग्रह-अप् । अभीष्टसम्पादनेच्छारूपे प्रसादे,
आनुकूल्ये, अनिष्टनिवारणपूर्वकेऽसाधनेच्छारूपायामभ्यु-
पत्तौ, “ विरूपोन्मत्तनिः खानामकुत्सापूर्वकं हि यत् । पूरणं
दानमानाभ्यामनुग्रह उदाहृत ” इत्युक्तलक्षणे दरिद्रादि-
पोषणे च । ग्रहो ग्रहणं सूर्यादिग्रहो वा अनुगतस्तम्
गति स० । ग्रहणागुगते सूर्यादिग्रहागुगते च वि० ।

अनुचर लि० अनु+चर-ट । सहचरे, पश्चाद्गामिनि, दासादौ, स्त्रियां ङीप् । अनुगतचरं दूतं गतिस० । दूतागुणे लि० ।
अनुज लि० अनु पश्चात् जायते जन-ङ । पश्चाज्जाते सहोदरे भ्रातरि । तादृश्यां भगिन्यां स्त्री० ।
अनुजीविन् अनुजीवित्माश्रयित् शीलमस्य अनु+जीव-णिनि । सेवके, आश्रिते च ।

अनुज्ञा स्त्री० अनु+ज्ञा-अङ् । स्वयंप्रवृत्तस्यान्यस्य प्रवृत्तिविधाताकरणेन प्रवर्तनाख्यपायामनुमतौ ।
अनुतर्प न० अनुवृत्त्यतेऽनेन करणे घञ् । सुरापानपात्रे, मद्ये, मद्यपाने च । भावे वञ् । अभिलाषे पानेच्छायाम् ।
अनुताप पु० अनु+तप-घञ् । इदमनुचितं कृतमिति स्वतःतेवगुणो दुःखजनकतया ज्ञानेन पश्चात्तापे ।

अनुत्तर लि० उत्तर+उत्तमः नञा ५व० । अत्यन्तश्रेष्ठे । ६व० । उत्तरवाक्यरहिते । न०त० । उत्तरदिग्भिन्ने स्त्री० ।
अनुदात्त पु० उच्चैरात्तः उच्चारित उदात्तः न०त० । वर्णोच्चारणस्थानेषु कण्ठादिषु नीचोच्चारणप्रत्यक्षविशेषे स्वरभेदे ।
अनुदित पु० उत्+इण्+क्त ईषदर्थे न०त० । किरणभावेण ईषदुदितस्यै प्रविरलतारके काले । उदितेऽनुदिते चैवेति मतः ।

अनुदुत लि० अनु+दृ-क्त । पश्चाद्गते, "अईमात्वं दूतं ज्ञेयं दूताईमात्वं अनुदुतमित्युक्तलक्षणेषु वादनविषये कालविशेषे च ।
अनुधावन न० अनु+धाव-ल्युट् । पश्चाद्गमने, तत्त्वनिश्चयायानुसरणे, अनुसन्धाने च ।

अनुध्या स्त्री० अनु+ध्वा-अङ् । अनुचिन्तने, अनुपद्ये, आसक्तौ च । [मानवने च ।

अनुनय पु० अनु+नी-अच् । विनये, प्रणिपाते, प्रार्थने, अनुनासिक पु० अनुगता नासां गतिस० । तलोच्चार्यमाणाद्यैः । नासागुगतेन मुखेनोच्चार्यमाणेषु वर्णान्येषु ङजादिषु ।
अनुपद अख्य० पदस्य पश्चात् अव्ययी० । पश्चाद्गमने, अव्यवधाने च । अनुगतं पदम् गतिस० । पश्चाद्गामिनि लि० ।

अनुपदिन् लि० अनुपदम् अन्वेष्टा अनुपद+अन्वेष्टरोत्यर्थे इनि । अन्वेष्टकर्मणि । गवामेवान्वेष्टरोत्यन्वे । स्त्रियां ङीप् ।
अनुपद्मिनी स्त्री० अनु पदस्य आयामतुल्यायाः आयासेऽव्ययी० । अनुपदं वहेत्यर्थे स्त्री । पादतुल्यायामवत्यं पादवद्वायां पादकायाम् भोजा इत्यादि ख्यातायाम् ।

अनुपपत्तिः स्त्री० उप+पट्+क्तिन् । उपपत्तिर्युक्तिः न०त० । युक्तप्रभावे, असङ्गतौ च ।

अनुपम लि० उप+मा-अङ् न०व० । उपमायुक्तं, सादृश्य-

रहिते उत्तमे च । कुसुदाख्यस्य दिग्गजस्य योपिति स्त्री० ।
अनुपरत लि० उप+रस-क्त न०त० । अविरते अनिरुद्धे च ।
अनुपलब्धि स्त्री० उप+लभ-क्तिन् न०त० । लाभभावे, प्रत्यक्षाभावे च । तत्र च कारणाणि "अतिदूरात् सामीप्यादिन्द्रियघातान्नोऽनवस्थानात् । सौक्ष्माद्व्यवधानादभिव्यक्ता समानाभिहारादिति सांख्यकारिकोक्तानि ।

अनुपसंहारिन् पु० न्यायमते परिभाषिते दृष्टहेतुविशेषे । स च दृष्टान्तरहितोन्वयो व्यतिरेकी वा दृष्टहेतुः । यथा सर्वमनित्यं प्रमेयत्वादित्यनुमाने सर्वस्यापि पक्षत्वेन अन्ये दृष्टान्तो नास्ति नापि व्यतिरेके दृष्टान्तः सर्वस्यापि प्रमेयतया तदभावस्य कुलाम्यसिद्धेः ।

अनुपाकृत लि० उप+आ-कृ-क्त न०त० । मन्त्रवैद्ये प्रशोरचमादिसंस्कार उपकरणं तद्वृत्ति ।

अनुपात पु० अनु+पत-करणे घञ् । अङ्गशास्त्रे प्रसिद्धे त्रैराशिके, पूर्वाङ्गपातानुसारेणापराङ्गपातने च । भावे घञि, पश्चात्पतने ।

अनुपातक न० अनुपातयति स्वरूपं नरकं गमयति अनु+पत-णिच्-लुक् । ब्रह्माहत्यादिमहापातकसदृशे वेदिन्यादिजन्ये पापविशेषे । तानि च पञ्चविंशत्प्रकारहेतुवत्त्वेन तावत्संख्यातानि प्राय० लि० अनुपा० प्र० ।

अनुपान न० अनु भेषजेन सह पश्चाद्वा पोष्यते कर्मणि ल्युट् । औपधाज्ञे तेन सह, तत्पश्चाद्वा पेये मधुशुद्धादौ । पानस्य जलस्य समीपे अव्ययी० । जलसमीप्ये अव्य० ।

अनुपूर्व पु० अनुगतं पूर्वं परिपाटीं गतिस० । यथाक्रमे ।
अनुप्रासः पु० अनुगतः रसाद्यनुगुणं प्रकट भासं वर्णव्यासं समवर्णरचनां समवर्णोच्चारणं वा अनु+प्र-अस् घञ् । अलङ्कारे प्रसिद्धे स्वरवैषम्येऽपि समवर्णानां रचनायाम् ।

अनुप्लव पु० अनु+प्लु-अच् । सह, ये, अनुचरे, दासे च ।
अनुबन्ध पु० अनु+बन्ध-यथायथं भावादौ घञ् । बन्धने,

इच्छापूर्वकदोषकरणे, वातपित्तादिदोषाणामप्राधान्ये, प्रकृतिप्रत्ययागमादेशानां गुणद्वयव्यापिकादिपार्थम्यबन्धनोपे परिनिबन्धनपदकालेषु अन्वयमाधतया नञ्चरे इत्थंज्ञया कृतलोपे वर्णादौ, स्वखानुवादिनि अप्रधाने, प्रकृतस्थानुवर्त्तने, संबन्धे, पश्चाद्वाच्यग्रभपरिणामे, शास्त्रस्यादौ वक्तव्येषु अधिकारिविषयप्रयोजकसम्बन्धेषु, लेशे, फलसाधने च ।

अनुबन्धिन् लि० अनुबध्नाति अनु+बन्ध-णिनि । सहचरे अनुचरे, अनुरोधिनि, व्यापके च । स्त्रियां ङीप् ।

अनुबन्धी स्त्री० अनुबध्यतेऽतिशयेन व्यापयतेऽनया अनु+

बन्ध-घञ् गौरा० ङीष् । हिकारोगे, लक्षणायाञ्च ।

अनुबन्ध लि० बधार्थं बन्धोऽनुबन्धः ख्यत् । बधार्थं बन्धे गवादी ।

अनुबोध पु० अनु-बुध णिच् घञ् । पूर्वलिप्तचन्दनादेर्गोहो-
पनार्थं पुनर्भेदनादौ पञ्चाक्षे च ।

अनुभव पु० अनु+भू-अप् । स्मृतिभिन्ने ज्ञाने ।

अनुभाव पु० अनुभावयति उद्बोधयत्यनेन अनु+भू-णिच्-
करणे-घञ् । कोषदण्डादिजाते रात्रां तेजोविशेषे ।
सामर्थ्ये च । कर्त्तरि अञि । अलङ्कारशास्त्रप्रसिद्धे रस-
व्यञ्जके । “भावं मनोगतं साक्षात् स्वगतं व्यञ्जयन्ति ये ।
तेऽनुभावा इति ख्याताः । इत्युक्तलक्षणं भुभङ्गादौ ।

अनुमत लि० अनु+मन-क्त । स्वयंप्रवृत्ते इदं क्रियतामिति
प्रोत्साहनार्थमनुज्ञाते ।

अनुमति स्त्री० अनु+मन-क्तिन् । अनुमतौ अनुज्ञायाम् ।
अनुमन्यते कलाहीनत्वेऽपि पूर्णमाविहितयागादिकरणा-
यानुज्ञायतेऽस्याम् अधिकरणे क्तिन् । कालाहीनचन्द्रवत्यां
शुक्लचतुर्दशीयुतपूर्णिमातिथौ ।

अनुमन्तृ लि० अनु+मन-लृच् । स्वयमुदासीने कार्यादौ
प्रवृत्तस्यान्यस्योत्साहवर्द्धनार्थमनुज्ञाकर्त्तरि ।

अनुमरण न० अनु+लृङ्-ल्युट् । भर्त्तरि स्मृते तद्देहाप्राप्तौ
तत्पादकादिपहणेन पृथक्चित्तारोहणेन स्त्रीणां देहत्यागे ।

अनुमान न० अनु+मि-मा-वा भावादौ ल्युट् । व्याप्तस्य दर्शनेन
व्यापकस्य निश्चये, यथा वह्निर्धूमस्य व्यापक इति धूमस्तस्य
व्याप्त इत्येवं तयोः भूयःसहचार पाकस्यानादौ दृष्ट्वा पञ्चात्
पर्वतादौ उद्भूयमानशिखस्य धूमस्य दर्शने तत्र वह्निरस्तीति
निश्चीयते । करणे ल्युटि । तद्धेतुभूते धूमादौ । श्रुतेरेव
स्वतः प्रामाण्यं, यत्र श्रुतिः साक्षात् न श्रूयते तत्र स्मृति
वाक्यात् श्रुतिवाक्यमुच्यते इति श्रुत्यनुभापकं स्मृतिवाक्य-
मप्यनुमानपदेनाभिधीयते इति मीमांसकाः ।

अनुमिति स्त्री० अनु+मि-मा-वा क्तिन् । प्राग्दर्शिते भाव-
साधनानुमानशब्दस्यार्थे ।

अनुमोह पु० अनु+मुह-घञ् । प्रकृतकर्म्मणि प्रवृत्तिविधाता-
करणेनान्यप्रोत्साहानुक्कूलव्यापारे, त्वया यत् कृतं तन्मोह-
नुमतमित्यादिभिलापसाधने ।

अनुयाज पु० अनु+यज-घञ् कृत्वाभावः । दर्शपूर्णमासाङ्गे
प्रयाजादिषु पञ्चसु यागेषु ।

अनुयायिन् लि० अनु+या-णिनि । सहये, अनुचरे,
दावादौ, पञ्चाङ्गामिनि च । स्त्रियां ङीप् ।

अनुयोग पु० अनुयुज्यते कथनाय नियुज्यते अनु+युज-

घञ् । प्रश्ने । सति हि प्रश्ने, पृष्टः कथनाय प्रवर्त्तते ।

अनुराग पु० अनु+रन्ज+घञ् । अत्यन्तप्रीतौ, स्नेहे च ।

अनुगतौ रागं गतिसं० अतिरागाद्युगे लि० ।

अनुराधा पु० अनुगता राधां विशाखां गतिसं० । खनामप्रसिद्धे
सप्रदर्शनक्षेत्रे ।

अनुरूप अव्य० रूपस्य सादृश्ये योग्यत्वे वा अव्ययी० । साद-
र्ये, योग्यतायाञ्च । अर्थआद्याचि । सहये, योग्ये च लि० ।

अनुरोध पु० अनु+रूध-घञ् । अनुसरणे, आराध्यादेरिष्ट-
सम्पादनेच्छायाञ्च ।

अनुलाप पु० अनु वारंवारं लप्यते लप-घञ् । सुहृद्भाषणे ।

अनुलेप पु० अनु+लिप-भावे घञ् । चन्दनादिभर्त्तने ।
कर्म्मणि घञि । अनुलिप्यमाने चन्दनादौ ।

अनुलोम पु० अनु+लोमन्+यथाक्रमे अव्ययी० अच् । यथाक्रमे ।

अनुलोमज पु० अनुलोमेन यथाक्रमेण जातः जन-ङ् ।
परिणीतललियादिस्त्रीषु पित्रादिभ्य उक्तृष्टेभ्यो वर्णैभ्यो
जाते सूर्वाभिषिक्तादौ संकीर्णवर्णे ।

अनुवर्त्तन पु० अनुगतौ वर्त्तनमाराध्यादेरिष्टसम्पादनं गतिसं०
अनु+वृत्-ल्युट् । अनुरोधे, आराध्यादेरिष्टसम्पादने च ।

अनुवाक पु० अनु+उच्यते-वच्-घञ् कृत्वम् । गानश्रुत्ये
हृद्विशेषे, हृदयजुःसमूहे, वेदांशे शस्त्रनामां ख्याते च ।

अनुवाक्या स्त्री० अनु+वच्-ख्यत् कृत्वम् । हृद्विद्भेदः
प्रशस्ता तत्पाठ्यायां देवताज्ञानसाधने हृदि ।

अनुवात पु० अनु+वा+क्त । शिथ्यदेशाद् शुरुदेशगन्तरि वायौ ।

अनुवाद पु० अनु+वद-घञ् । ज्ञातार्थस्य प्रतिपादने, सिद्ध-
स्थोपन्यासे, प्रमाणान्तरावगतार्थस्य शब्देनौक्तौ, कश्चि-
तस्य भाषान्तरेण कथने च ।

अनुवासन न० अनु+वृ-वस-ल्युट् । धूपादिना सौरभा-
न्वितकरणे, स्नेहयुतकरणे च ।

अनुवृत्ति लि० अनु+वृत्-क्त । व्याप्ते, पालिते, अनुगते, प्रीति-
विशिष्टे, अनुवृत्तिमति च ।

अनुवृत्ति स्त्री० अनु+वृत् क्तिन् । प्रवाहरूपेणानुगतौ, अनु-
रोधे, सेवायाम्, आनुकूल्ये, व्याकरणशास्त्रे प्रसिद्धे पूर्व-
स्त्वोपात्तपदादीनामनुत्तरत्वं स्त्वोच्चतुर्कर्मण्युपेक्ष्याहारे च

अनुव्रज्या स्त्री० अनु+व्रज-क्यप् । अनुसरणादिरूपे सेवने ।

अनुश्रय पु० अनु+शीङ्-अच् । अत्यन्तद्वेषे, पञ्चात्तापे, पूर्ववैरे
च । अनुगतः श्रयं हस्तं गतिसं० । हस्तानुगते लि० ।

अनुश्रयिन् पु० अनु+शीङ्-इनि । यावत्कर्म्मक्षयं चन्द्र-
लोके स्थिता सावशेषे एव कर्म्मणि पञ्चात्तापान्विते भूमि-

लोके जलमहायागन्तं प्रवृत्ते जीवे । पञ्चात्तापयुते लि० ।
अनुशासन न० अनु+शास्-ल्युट् । शासने, आश्रयायाम् उप-
 देशे, नियोगकरणे च । शिष्यते आख्यायते लक्षणादि-
 नेति करणे ल्युटि । व्युत्पादने । व्युत्पादनञ्च अतस्माभूतेभ्यो
 विशेष्य अनुशिष्याणां बोधनम् यथा व्याकरणे साधु-
 व्दानामसाधुभ्यो विविच्य प्रबोधनम् ।
अनुशीलन न० अनु+शु-शील-ल्युट् । सुकुरालोचने, पुनः
 पुनरभ्यासे च ।
अनुशोचन न० अनु+शुच-ल्युट् । शोके । स्वार्थे णिचि युचि ।
 अनुशोचना तत्त्वार्थे स्त्री० ।
अनुश्रव पु० अनुश्रूयते गुरुपरस्परयोच्चारणादनु अभ्यस्यते,
 श्रूयते एव ननु केनापि क्रियते वा अनु+शु+अप् । वेदे,
 तस्य श्रूयमाणतायाएव सर्वसम्मतत्वात् ।
अनुषङ्ग पु० अनु+अनुज-चञ् क्तलम् । दयायाम्, आसक्तौ,
 एकत्र श्रुतपदस्य अत्यन्तावयवमनुवृत्तौ, अत्योद्देशेन प्रवृ-
 त्तौ तत्क्रियानालोच्यकृतवाक्यस्य सिद्धिरूपे स्मृतिशास्त्र
 प्रसिद्धे प्रसङ्गे च ।
अनुष्टुप् स्त्री० अनु+स्तम्भ+किप् पलम् । सरस्वत्याम्, अष्टा-
 चरपादके छन्दोभेदे च । [करणे ।
अनुष्ठान न० अनु+स्था-भावे ल्युट् पलम् । विहितकर्मादि
अनुष्ठा लि० उष्णः दलः न०त० । अलसे, उष्णभिन्ने शीते च ।
 उत्पले न० । अलसोहि शीतवाधाभावेऽपि शीतवाधामभि-
 नयन् कर्त्तव्यकर्माणि जङ्ग इव भवति दृक्स्तु शीतेऽपि
 तदग्रायित्वा कर्त्तव्यकरणाव अजङ्ग इव सन् व्याप्रियते
 इति तयोक्त्यानुष्णता । अल कारिण्यर्थे कनि अनुष्ण-
 कोऽपि । [टापि अत इत्थम् । नीलदूष्यायाम् ।
अनुष्णावल्लिका स्त्री० अनुष्णा शीतला वल्लोव इवार्थे क ।
अनुसन्धान न० अनु+सम्+धाञ् ल्युट् । अन्वेषणे, चिन्तने च ।
अनुसरण न० अनु+ह-ल्युट् । अनुगमने, सदृशीकरणे । भावे
 घञि अनुसारोऽयम् ।
अनुस्यूत लि० अनु+सिप् क्त जट् । पश्चिते, सततसंभवे च ।
अनुस्वार पु० स्तृ-चञ् उदात्तादिस्वरवक्त्रात् स्वरवर्णाएव
 स्वाराः अनुगतः स्वाराणु गतिस० । स्वराश्रयेण उच्चार्यमाणे
 विन्दुरोऽस्य वा व्यञ्जमानेऽनुनासिके वर्णभेदे अनुस्वारो विस-
 र्गचेलुपक्रम्य आश्रयस्थानभागिनइत्युक्तेः तस्य तत्वालम् ।
अनुरूप पु० अनु+ह ल्युट् । देशभाषाचेष्टादिना सदृशी-
 करणे, सादृश्यधर्माविष्करणे च । [शोले च न० ।
अनूक पु० अनु+उच समवाये क क्तलं लि० । गतजन्मनि । कुले

अनूचान पु० अनु+उच-कान नि० । शिवादिप्रवृत्तसहित
 वेदाध्ययनकारिणि, वेदाधीनुवचनसमर्थे च ।
अनून लि० जन-कान०त० । परिपूर्ण, समये, अहीने च ।
 नूनं निश्चितं न०त० । अनिश्चिते ।
अनूप लि० अनुगता आपोयत्न ७०० अच् स० आतउचम् ।
 जलप्राये देशे, तत्स्थले सर्वदावाप्तिनि महिषे, “बह्वस्तुर्वेद
 दृक्च वातश्लेष्मासमानितः । देशोऽनूप इति ख्यातः” इत्युक्ते
 देशविशेषे च पु० । अनूपसर इति प्रसिद्धे देशे वा ।
अनूपज न० अनूपे जलप्राये देशे जायते जन-उ ७०० । आदा
 इति ख्यते आर्द्रके, तस्य जलप्रायेऽप्यत्वात् । तत्
 स्थानजातमात्रे लि० ।
अनूरु पु० न स्त ऊरु यस्य व० । सूर्यसारथौ अरुणे विन-
 ताज्येष्ठपुत्रे । तस्य अनूपर्णे एव गर्भे माता अण्डस्य स्फोट-
 नादूरुमध्यङ्गविकलत्वं पुराणे प्रसिद्धम् ।
अनूरुसारथि पु० अनूरुः सारथिः रथनियन्ता यस्य । सूर्य
 अष्टच पु० नास्ति अभ्यस्ततया ऋक् यस्य अच् सामभानः ।
 ऋक्श्रुत्ये अनुपनीते वालके ।
अष्टत न० अष्टतं सत्यं न०त० । सत्यभिन्ने अयथार्थे । अष्टतलव्यव-
 हारस्तु प्रायेण कथने एव लोके दृश्यते क्वचित् वस्तुन्यपि
 यथा रङ्गे रजतादिकं, तल रजतमिदमिति ज्ञानञ्च । तद्वति
 लि० । ७०० । वाणिज्ये न० तल्लव्यवाञ्छयात् ।
अनेक लि० एक+न०त० । एकभिन्नेषु वस्तुषु । नञ्प्रत्यये
 उत्तरपदासुरारौषेव लिङ्गवचनतानियमेऽपि अल वक्तु
 वचनान्तैव तेन पतन्त्यनेके जलधेरिवोक्त्य इति भावः ।
अनेकप पु० अनेकाभ्यां सुखशुण्डाभ्यां दाभ्यां पिवति पा-क ।
 द्विपे हस्तिनि । [रूपे ।
अनेकरूप लि० अनेकानि बहूनि रूपाण्यस्य व० । चित्त-
 अनेकान्त लि० न एकएवान्तः परिच्छेदो यस्य व० । अनि-
 यतरूपे, अनतिशये च । [णिनि २त० । बौद्धभेदे ।
अनेकान्तवादिन पु० अस्ति नास्ति वेत्येकान्तं न वदति वद-
 अनेकभूक लि० एडो बधिरो भूको वाक्शक्तिरहितश्च नास्ति
 यस्मात् ५०० । काला, बोवा इति ख्याते श्रवण-
 वचनशक्तिरहिते, शठे च ।
अनेहस् पु० न हन्यते हन-असि प्रकृतेरेहादेशः । काले ।
अनैकान्तिक पु० एकान्तं नियतं व्याप्नोति एकान्त+उक् न
 त० । व्यभिचारिणि दुष्टे हेतौ । यथा धूमसाधने बहिर्हेतुः
 न एकान्तोनियमो व्याप्तिर्यत्न ७०० । अनेकान्तोऽप्येत्यर्थः ।
अनोऽकह पु० अलसः प्रकटस्वाकं गतिं हन्ति हन-उ । दुष्टे ।

अन्त न० अम-तन् । स्वरूपे, समाये च । शेषे पु० न० । नाग्रे, प्रान्ते, सीमायां, निचये, अवयवे च पु० । निकटे, मनोहरे च लि० ।

अन्तःकरणं न० क-करणे ल्युट् । अन्तरभ्यन्तरं, तद्वृत्ति पदार्थानां ज्ञानादीनां वा करणं कर्म०, इत० वा । ज्ञान-सुखादिषाधने आभ्यन्तरे इन्द्रिये मनोबुद्धिचित्तादिपदभि लभ्यमाने । अवान्तरभेदस्तु दृष्टदभिधाने ।

अन्तःकुटिल पु० अन्तर्मध्ये कुटिलः । वक्राकारमध्यावयववति शब्दे । वक्रान्तःकरणे लि० ।

अन्तःपुर न० अन्तराभ्यन्तरं पुरं गृहं कर्म० । अन्दर इति प्रसिद्धे राज्ञां स्त्रीणां स्थानयोग्ये गृहे । तत्र स्थितत्वात् राजमहिलायामपि । पुरगृहसमासे अचि स्त्रीत्वात् ङीप् । अन्तःपुरीत्यपि ।

अन्तःसत्त्वा स्त्री० अन्तरभ्यन्तरे गर्भे सत्त्वं प्राणी यस्या व० । गर्भस्थयां स्त्रियाम् ।

अन्तःखेद पु० अन्तःखेदो मदस्यन्दनं घर्षजलं यस्य व० । मदस्त्राविणि हस्तिनि ।

अन्तक पु० अन्तं करोति अन्त+तत् करोतीत्यर्थे णि-खुल् । यमे । नाशकारके लि० ।

अन्तकार लि० अन्तं नाशं करोति क-ट उप० स० । नाशकारके ।

अन्तग लि० अन्तमवसानं गच्छति गम-ड । पारगामिणि अवसानं गते च । क्त अन्तगत इत्यपि तत्त्वार्थे ।

अन्तर् अव्य० अन्-अरन् तुङागमश्च । मध्ये, प्राप्ते, स्त्रीकारे चित्ते च ।

अन्तर न० अन्तं राति ददाति रा-क । अवकाशे, अवधौ, परिधानांशुके अन्तर्धाने, भेदे, परस्परवैलक्षण्ये विशेषे, तदर्थे, छिद्रे, आलीये, विनार्थे, वह्निरर्थे, व्यवधाने, मध्ये, सदृशे च । उदाहरणानि तु दृष्टदभिधाने ।

अन्तरङ्ग लि० अन्तर्मध्येऽङ्गानि यस्य । आलीये, व्याकरण-शास्त्रे प्रसिद्धे प्रकृतिप्रत्ययकार्थमध्या प्रकृत्याश्रिते कार्थे च ।

अन्तरा अव्य० अन्तरेति इण्-डा । निकटे, मध्ये, विनार्थे च ।

अन्तरात्मा पु० अन्तर्बर्त्ता आत्मा । अन्तःकरणे, सर्वान्त-र्यामिनि परमेश्वरे, अन्तःकरणाभिमानिनि जीवे च ।

अन्तराय पु० अन्तरं व्यवधानमयते अय-अच् । विघ्ने । व्यव-धानकारके लि० ।

अन्तराल न० अन्तरं मध्यसीमाभाराति स्पृहाति आ-रा क रस्य लत्वम् । मध्ये, अन्तरे च । सार्थे अपि आन्तरालम् ।

अन्तरिक्ष न० अन्तः स्वर्गपृथिव्योर्मध्ये ईच्छते ईज-कर्माणि घञ्, अन्तः फल्गुणि यस्य वा एवो० पक्षे ह्रस्वः

फल्गुणस्य रित्त्वं वा । पञ्चमेषसङ्चारयोग्ये भूलोकसूर्य-मध्यवर्त्तिनि आकाशप्रदेशे । अत्र अन्तरीक्षमपि ।

अन्तरित लि० अन्तर+इण-कर्त्तरि क्त २त० । अन्तरं व्यवधानं करोतीति णिचि कर्माणि क्त वा । व्यवधानं गते, व्यव-धापिते, तिरस्कृते च । [आतईत्त्वम् । द्वीपे ।

अन्तरीप पु० अन्तर्मध्ये गता आपोऽस्य व० अच्स० अन्तरीय न० अन्तरे भवं गङ्गादित्वात् ङ् । परिधाने वस्त्रे "नाभौ धृतञ्च यद्वस्त्रमाच्छादयति जानुनी । अन्तरीयं प्रशस्तं तदच्छिन्नसुभयान्तोरित्येवंलक्षणे ।

अन्तरे अव्य० अन्तरेति इण् विच् । मध्ये ।

अन्तरेण अव्य० अन्तरेति इण्-ण टवर्गादित्थेऽपि णस्य नेत्त्वम् । विनार्थं, मध्यार्थं च ।

अन्तर्गड लि० अन्तर्मध्ये गडुरिव निरर्थकः । सीमाप्रदेशे जातस्य गलमांसपिण्डस्य गडोर्यथा निरर्थकत्वम् तद्वन्निरर्थके ।

काव्यान्तर्गडभूता यानालङ्कारः प्रहेलिकेति साहि० १० परि ।

अन्तर्गृह न० अन्तर्गृहस्य । गृहमध्ये, वाराणसीस्थे सप्ता-वरणवति स्थानविशेषे च ।

अन्तर्जठर न० अन्तर्जठरस्य । जठरमध्ये, कुक्षिमध्यस्थकोष्ठे च

अन्तर्जल न० अन्तर्जलस्य अव्ययी० । जलमध्ये, जलमध्ये-कर्त्तव्येऽधर्मार्थमन्तर्जने च । होममन्तर्जलादिनीति स्मृतिः ।

अन्तर्ज्योतिः न० अन्तः ज्योतिरिव प्रकाशकम् । अन्तरालाणि ।

अन्तर्द्धन न० अन्तर्द्धयते मादकता आधीयतेऽनेन । दध-करणे ल्युट् । किणुप्रभृतौ मद्यबीजे ।

अन्तर्दाह पु० अन्तर्मध्ये दाहः दह-घञ् । देहाभ्यन्तरस-न्नामे, कोष्ठसन्नामे च ।

अन्तर्द्वार पु० अन्तर्मध्ये द्वारम् । गृहमध्यस्थे गुप्तद्वारे ।

अन्तर्द्वान न० अन्तर+धा-ल्युट् । तिरोधाने दृश्यपदा र्थस्य दर्शनायोग्यस्थाने स्थितौ, सन्यादीनां शरीरत्वागे च । अङ्गि । अन्तर्द्वान्तैवार्थे स्त्री० ।

अन्तर्द्धि पु० अन्तर+धा कि । आच्छादने, व्यवधाने, अन्तर्धाने च

अन्तर्भूत लि० अन्तर्मध्ये भूतः भू+क्त । मध्यस्थिते, अन्तर्गते च अन्तर्भनसु लि० अन्तर्गतं वाङ्मयापाराज्जमतया अन्तरैव स्थितं मनो यस्य । व्याकुलचित्ते, समाहितमनस्ते च ।

अन्तर्यामिन् पु० अन्तर्मध्येऽनुप्रविश्य यमयति स्वस्वकर्माणि इन्द्रियादीनि जीवं वा व्यापारयति यम-णिच्+णिनि । वायौ, "अन्तराविश्य भूतानि यो विभक्तगोलकेऽभिः । अन्तर्यामिन्वरः साक्षात् भवे" दित्युक्तेः आत्मकोटिभिः निज व्यापारैः प्राणादिवृत्तिभिरित्यर्थः । ईश्वरे, अन्तरैष

यमयतोत्पादिदृष्टदरस्यकान्त्यामिमाणाणोक्तेः । अनर्ग-
तवस्तुज्ञातरि लि० ।

अन्तर्वेशिक लि० अन्तर्वेशे राक्षामाभ्यन्तरगृहे नियुक्तः
नियुक्तायै ठ । अन्तःपुरे रक्षणार्थं नियुक्ते कुञ्जवासनादौ ।

अन्तर्वत्नी स्त्री० अन्तरस्य अस्ति गर्भः । अन्तर-महत्प-
नि० । गर्भवत्यां स्त्रियाम् ।

अन्तर्वेशि पु० अन्तःस्थित एव वाणयति उद्गारशब्दं कारयति
वशा शब्दे इन् गुणस्य मतम् । (देकुर) इत्यादि ख्यात-
स्त्रोद्गारशब्दस्य कारके अजोर्णनामके रोगभेदे ।

अन्तर्वाणि लि० अन्तर्गता अन्तःकरणे स्थिता शास्त्रवाक्या-
त्मिका वाणी यस्य न० न कम्पं ह्यस्त्वच । वज्रशास्त्र-
वाक्याभिज्ञे पण्डिते ।

अन्तर्वेदी स्त्री० पृथिव्यामध्यस्थितत्वादनर्वेदीव । हरि-
हारावधिप्रयागपर्यन्ते शशस्थलीति ब्रह्मावर्त्त इति च
ख्याते देशे ।

अन्तर्हित लि० अन्तर्-धा-क्त । गुप्ते, तिरोभूते च ।

अन्त (ने) वासिन् पु० अन्ते समीपे वस्तुं शीलमस्य वस-णिनि
सप्तम्या वा लुक् । शिष्ये । स्त्रियां डोए । समीपवर्तिनि लि०

अन्तश्शय्या स्त्री० शयनं शय्या ग्रीह-कषण् अन्तस्य नाशार्थं
शय्या चतुर्थ्यर्थे ङित० । मरणाार्थं भूमिशय्यायाम्, तद्धेतु-
त्वात् श्शयाने च । अन्त एव शय्या निर्व्यापारार्थक-
त्वात् कर्म० । मरणे ।

अन्तःस्था लि० अन्तःस्थशोष्णोर्मध्ये तिष्ठतीति स्था-क्लिप् ।
यखलवास्त्रेषु वर्णेषु । वा विसर्गलोपतोऽन्तस्या अपि ।

अन्तावसायिन् पु० नखकोशानामन्तमवसातुं केतुं शीलमस्य
अव+सो-णिनि युक् च । नापिते । अन्ते दृष्टे वयसि
अवस्यति तिसितीति तत्त्वम् । सुनिभेदे । अन्ताय स्वतो-

पकते जन्तनाशाय अवस्यति । प्राणिहिंसके चारुणालादौ ।

अन्ति (का) स्त्री० अन्त्यते संवध्यते अन्-ङ । नटाभिनयन-
कावे तदुक्तौ जेष्ठमगम्याम् । स्वार्थे के टापि अन्तिकेत्यपि
अन्तिक लि० अन्त्यते संवध्यते समीपेन, अन्त-घञ्
लोऽस्यास्तीति मतधीयः ङन् । समीप्यवति । स्वार्थे ङनि
समीप्ये पु० । चतुर्थांशं न० । आपोधिभेदे स्त्री० ।

अन्तिकाश्रय पु० अन्तिके समीपे आश्रयते आ+श्री-ञच् ।
निकटस्थे, अप्रलम्बनस्थाने च ।

अन्तिम लि० अन्ते भवः अन्त+ङिञल् । अन्तभवे, चरमे च ।

अन्त्य पु० अन्ते पर्यन्ते वसतीति अन्त+वत् । चारुणाले । सन्ता-
याम् स्त्री० । अन्तिमे वस्तुनि लि० । यथा नञ्प्रत्ययानां

मध्ये देवतो, राशीनां मध्ये मीनः वर्णानां मध्ये रङ्कार
इत्यादि । संख्याभेदे त० “जलधिसान्त्यं परार्द्धमिति दश-

गुणोत्तरा संख्ये”ति भास्कराचार्योक्तेः परार्द्धदशभागे ।
अन्यज पु० अन्योऽधमः जायते जन-ङ । मूत्रे, स हि वर्णानां

विप्रादीनां चतुर्थां मध्ये अधमो जातः । “रजकश्चम्भकारश्च
नटो वरुड एव च । कैवर्त्तसिद्धमिहान्त्य सभैते ह्यन्यजाः स्मृता”

इति स्मृत्युक्तेषु सप्तसु रजकादिषु च । अधमजातमात्रे लि० ।

अन्यजन्मान् पु० अन्यं जन्म यस्य । मूत्रे । स हि विप्रचत्वि
यवैश्यजन्मानन्तरं ब्रह्मणः पादात् श्रेष्ठे जातः ।

अन्यावसायिन् पु० “निषादस्ती ठ चण्डालात् पुलस्त्यावसा-
यिन्म् । श्शयानगोचरं कृते, इति वक्तुः निषादस्त्रियां

चण्डालजाते सुरदाफरास इति ख्यातिं सङ्कीर्णवर्णे ।

“चण्डालः श्वपचः क्षता सूतो वेदेहकस्तथा । सागधायोगवौ
चैव सन्तैरेन्यावसायिनः, इत्यङ्गिरसोक्तचण्डालादिषु च ।

अन्येष्टि स्त्री० इष्टि यांगः यज-क्तिन् अन्या इष्टिः । मृतस्य
दाहादिरूपे चरमसंस्तारे “नान्येष्टिर्नास्त्यस्यश्चय” इति स्मृतिः

अन्त न० अन्त्यते देहो बध्यतेऽनेन । अति बन्धने तल् ।

देहबन्धके “उक्ताः साक्षात्स्त्रियो व्यासाः पुंसामन्त्याणि
सूरभिः अर्द्धव्यामेन ह्रीनानि स्त्रीणामन्त्याणि निर्द्देशत् ।”

इति वैद्यकोक्तपरिमाणवति नाडीभेदे ।

अन्दुक पु० अन्त्यते बध्यतेऽनेन यदि बन्धने कू स्वार्थे के कृत्स्नः
अभिधानात् पुंस्त्वम् । हस्तिपादबन्धने निगड़े, पादकीले च ।

अन्दू स्त्री० अन्त्यते बध्यतेऽनेन अदि+कू । निगड़े स्त्रीपाद-
भूषणे च । [न्दिधत् त ।

अन्व इटिनाग्रे अद० चु० उभ० अक०सेट् । अन्वयति ते अ-

अन्व पु० न० अन्वयति चतुष्पा न पश्यति अच् । चतुर्दयहोने ।

अन्वतेऽनेनेति करणे वजि । अन्वकारे जले च न० ।

अन्वक पु० अन्वयति अन्व-युक् । देशभेदे, सुनिभेदे, यदुवंश्य
वृषभेदे, हिरण्यवज्जुते दैत्यभेदे च । तमसि न० ।

अन्वकारिपु पु० अन्वकाधुरस्य रिपुः । शिवे, अन्वकस्य
तमसो रिपो रूय्ये, चन्द्रे, बहौ च ।

अन्वकार पु० न० अन्वं करोति क-अण् उप० ष० ।
तेजोऽभावे तमसि ।

अन्वकूप पु० अन्वयतीत्यर्थः स चासौ कूपः । सान्त्वकारे
कूपे । अन्वः कूपो यत्न ७७० । नरकभेदे । अन्वस्य इष्ट्या-

भावस्य कूपइव । मोहे । स हि सर्वइष्ट्याभावस्याकारः ।

अन्वतमस न० अन्वयति अन्व+अच् तास्यति अनेनेति
तम्-असि कर्म० । अच् समासान्तः । निविडान्वकारे ।

अन्यथासिद्धिः न० तमिस्ता तमस्ततिः तमिस्त्वेव तमिस्त्वं अन्य-
यतोऽन्यम् कर्म० । निविडान्धकारे । अन्यस् अन्यकारकं
तमिस्त्वं यत् ७७० । नरकविशेषे । सांख्यशास्त्रे प्रसिद्धे
भयविशेषविषयकेऽभिनिवेशे पु० ।

अन्यभूमिका स्त्री० अन्धं दृष्ट्वाभावं सृणाति सुष-सुषुल् दीर्घः ।
देवतादृष्टे तत्क्षणे हि चक्षुःशक्ता भवतीति वैद्यकप्रसिद्धम् ।

अन्यस् न० अद्यते अद-अद्यन् हुम् धञ् । ओदने ।

अन्धिका स्त्री० अन्धयति अन्ध-सुषुल् । रात्रौ, दूतभेदे स-
प्ताम्, भिड्वाख्यापधौ, आन्दुलीति स्वाते नेत्ररोगभेदे च ।

अन्यु पु० अन्य-क्त । कृपे ।

अन्युल पु० अन्य-उल । शिरोषट्ठे ।

अन्यु पु० अन्य-र । देशभेदे, तत्स्थानोक्ते, जातिभेदे च ।

अन्न न० अनित्येन अन-नन् अद्यते इति वा अद-क्त
अन्नाद्यतया न जग्धिः । ओदने, सिद्धान्ते, “गर्भं चेतुगतं
प्रोक्तं सतृपं धान्यसृज्यते । आसं तु वितृपं ज्ञेयं सिद्धमन्न-
सदाहृतम्” इति स्मृतेः ब्रीह्यवादावामान्ते, पृथि-
व्याम्, अन्नहेतुत्वात् तस्या अन्नत्वम् अतएव वेदान्ते तेजो-
ऽवन्नात्मिकां प्रकृतिरित्युक्तम् । उपचारात् उपकरणे च ।

अन्नकोष्ठक पु० अन्नस्य ब्रीह्यादेः स्वल्पं कोष्ठमिव अल्पार्थे
क । कुटी इति स्वाते धान्यादेः स्थापनस्थाने ।

अन्नगन्धि पु० अन्नस्य गन्धस्त्वगन्धो यस्य व० इत्यमसान्तः ।
अतिसारे, उदरामये च रोगे । अन्नस्य गन्धो लेशो यत्न
व० इत्यमसान्तः । अल्पान्ने भोजनादौ लि० ।

अन्नप्राशन न० प्रकटं विधानेन प्रथमप्राशनं प्राशनं इत० ।
षष्ठाष्टमसादादौ बालकादेर्विधानेन प्रथममन्नभोजने ।

अन्नभय पु० अन्नस्य विकारः अन्न+विकारार्थे भयट् । स्थूलशरीरे ।
अद्विवर्तितमात्रे लि० । अन्नमयं हि सौम्य मन इति श्रुतिः ।

अन्नविकार पु० वि+क-घञ् इत० । अन्नस्य विकारे
शोणितमासादिपरिणामजे चरमघातौ शुक्ले । वि+कृ-
घञि । अन्नस्य विच्छेपे ।

अन्नाशन न० अन्नस्य विधानेन आशनम् । अन्नप्राशनार्थे ।

अन्य लि० अन-यत् । भिन्ने, सदृशे च । सर्वनामतास्य ।

अन्यतम लि० अव्यु० । वज्रनां मध्ये निर्धारिते एकस्मिन् ।

अन्यतर लि० अव्यु० । द्वयोर्भेदो निर्धारिते एकस्मिन् सर्व० ।

अन्यत् अव्यु० अन्य+लृत् । व्यतिरेके, विनाशे च “अन्यत्
धर्मादन्त्याधर्मादिति” श्रुतौ प्रथमार्थे एव लृत् ।

अन्यथा अव्यु० अन्य-प्रकारार्थे थाच् । विनाशे, इतरप्रका-
रार्थे, वितर्के, दुष्टे च ।

अन्यथासिद्धि स्त्री० अन्यथा यस्य कारणतां विनापि सिद्धिः
कार्यजन्य तस्य अन्यथासिद्धिरिति न्याये परिभाषितरूपे
वस्तुनि यथा घटजन्यकाले तत् गर्हभस्य स्थितावपि
तस्य कारणतां विनापि घटादिद्विधिरिति घटादौ
गर्हभादेरन्यथासिद्धिः ।

अन्यद्वा अव्यु० अन्यस्मिन् काले दाच् । अन्यस्मिन् काले ।

अन्यपूर्वा स्त्री० अन्यः पूर्वो यस्याः । पूर्वपतिमरणोदौ
पश्चात् कृततद्विधपतिकायां पुनर्भुवि । अग्निआदित्वादन्वि-
अन्या पूर्वा यस्य वा । तत्परिणतेरिति पुनर्भूयते पु० ।

अन्यभृत् पु० अन्येन भ्रियते भृ-कर्मणि क्तिप् । कोकिले ।
कर्मणि क्ते अन्यभृतोऽप्यत्र । कर्त्तरि क्तिप् परपोषके लि० ।

अन्यादृश लि० अन्यस्वेव दर्शनस्य अन्य+दृश् क्तिन् आत्वह
स्त्रौ । अत्यसदृशे, अन्यप्रकारे च । दृक् अन्यादृशः, क्से
अन्यादृशोऽप्यत्रैवार्थे ।

अन्याय पु० न्यायो विचारः, सङ्गति, औचित्यं, प्रतिज्ञादिपञ्चक-
प्रतिपादकवाक्यञ्च न०त० । विचाराभावे, सङ्गत्याभावे, अनौ-
चित्ये, पञ्चाङ्गन्यायमिदं च न्यायशब्दार्थे तदधिकं वक्ष्यते ।
ब० । विचारान्न्ये, औचित्यन्न्ये, असङ्गते, प्रतिज्ञादिपञ्चक
वाक्यन्न्ये च लि० ।

अन्योदर्थ्य पु० अन्यस्मिन् स्वभावेभिन्ने उदरे गर्भे भवः उदर+
यत् । एकपितृके भिन्नमातृके वैसात्वे भ्रातरि । अन्यो-
दर्थ्यस्तु संसृष्टीति स्मृतिः । तथाभगिन्यां स्त्री० । अन्यो-
दरजातमात्रे लि० । अतएव दायभागे तद्वचनव्याख्याने
भ्रातृपुत्रादीनामपि अन्योदर्थ्यपदार्थतया सहजमित्युक्तम् ।

अन्योन्या लि० अन्य+कर्मव्यतिहारे (एकजातीयक्रिया-
करणे) द्वित्वम् पूर्वपदे सुच । परस्परार्थे । कृतद्वित्वस्यापि
सर्वनामता तेनान्योऽन्यस्मै इत्यादि । अलङ्कारशास्त्रमिदं
अलङ्कारभेदे न० तच्च साहि १०परि० ।

अन्योऽन्याभाव पु० अन्योऽन्यस्मिन् अन्योऽन्यस्य अभावः ।
भेदे भेदो हि यथा घटे पटस्य तथा पटे घटस्य सदा
ऽस्ति संसर्गाभावस्तु नैवं वटे भूतलस्याभावेऽपि भूतले
घटस्य कदाचित् सत्त्वसंभवेनाभावाभावात् ।

अन्योन्याश्रयः लि० अन्योन्याश्रयतीति आ+श्री-अच् ।
परस्परसापेक्षे । न्यायभूते तर्कविशेषे पु० । स च एकस्य
ज्ञानजननाय यथाऽन्यज्ञानापेक्षा तथा अन्यस्य ज्ञानजनना
येतरस्य ज्ञानापेक्षेति सापेक्षापेक्षितनिमित्तकोऽनिरः
प्रसङ्गः विस्तरस्तु दृष्टदभिधाने ।

अन्यच्च लि० अनुगतमन्यमिन्द्रियं मनिस० । प्रत्यक्षे, अनुपदे,

अनुगे च । अन्वः समीपेऽव्ययी० टचि । चतुर्निकटे अव्य० ।
 अन्वच् लि० अनु+अन्व-किन् । अनुगामिनि अनुपदे च ।
 अन्वय पु० अनु+इण्-अच् । सन्ततौ, अनुगतौ, अनुदत्तौ, अनु-
 कृत्ये, कार्य-कारणस्थानुसरणे, कार्यसत्तापादकसत्ता कस्य
 कारणस्य कार्यस्थितौ, स्वचत्तानियतसत्तावति, कार्ये संबन्धे
 च पदानां, पदोपस्थाप्यपदार्थानाञ्च परस्पररेण संबन्धे च ।
 अन्वयबोध पु० अन्वयस्य पदोपस्थाप्यपदार्थानां संबन्धस्य
 बोधः इतः । न्यायमते शब्दजन्ये शब्द इति नामके
 प्रत्यक्षानुमानादिभिन्ने बोधे । वैशेषिकमते शब्दजन्ये अनु-
 मित्यात्मके एव बोधे ।
 अन्वयव्यतिरेकिन् लि० अन्वयव्यतिरेकी खोऽस्य । साध्य-
 साधके हेतुविशेषे, यथा वह्निमाधने धूमः । स हि वह्निमति
 महानसादौ वह्निभाववति जलादौ च भाषाभावाभ्यां
 वह्नेरन्वयव्याप्तिः व्यतिरेकव्याप्तिरिति न्यायमते प्रसिद्धम् ।
 अन्वयव्याप्ति स्त्री० अन्वयेन व्याप्तिव्यापनं नियततया ।
 स्थितिः इतः । यत् धूमस्तत् वह्निरित्येवं रूपायां व्याप्तौ ।
 अन्वयसर्ग पु० अनु+अव+इज-घञ् । यथेष्टं क्रियतामित्येवं
 रूपायामनुज्ञायाम् ।
 अन्ववाय पु० अन्ववायते उत्पत्त्यनुसंबध्यते अनु+अव+
 अव-घञ्, इण्-अच् वा । वंशे, सन्ताने च ।
 अन्वष्टका स्त्री० अनुगतामष्टकास् गतिस० । अष्टकानन्तर-
 त्विषु गौणचान्द्रपौषमाघफाल्गुनमासानां कृष्णनवमीषु ।
 तत्तु साग्निकस्य मातृश्राद्धमष्टकाश्राद्धवत् कर्तव्यम् ।
 अन्वह अव्य० अहि अहि वीष्मार्थेऽव्ययी० अच् । प्रतिदिने
 अन्वाचय पु० एकस्य प्राधान्यादन्य आचोयते बोध्यते यत्
 अनु+आ+चि-अच् । उद्देश्यसिद्धानुद्देश्यसिद्धौ । यथा
 भिलां गच्छ यदि गां पश्येत्ताज्ञानय, अत्र भिलायाभेव
 उद्देशः न गमने, तत्सिद्धान्तरं गवानयनमनुद्दिष्टमपि
 साध्यतया निर्दिष्टम् ।
 अन्वाजे अव्य० अनु आजयत्यनेन अनु+आ+जि-डे । दुर्बलस्य
 बलाधाने । सप्रत्ययप्रतिरूपकोटयम् ।
 अन्वादेश पु० अनु+आ+दिश घञ् । पूर्वापातस्य किञ्चित्-
 कार्यान्तरं विधातुं पुनरुपदेशः । यथा अनेन व्याकरण-
 मधीतं न्यायमेतं प्रपाठयेति न्यायपाठनार्थं पुनरुपदेशः ।
 कथितकथने, अनुवादार्थे च ।
 अन्वाधेय न० अनु+आ+धाञ् यत् । “विवाहात् परतो यत्तु
 लब्धं भर्तृकुलात् स्त्रिया । अन्वधेयं तु तत्प्राप्तं लब्धं
 वस्तुकुलात्तथे”त्युक्तलक्षणे स्त्रीधने । पश्चादधेये वस्तुनि लि०

अन्वासन न० अनु+आस-ल्युट् । पश्चादुपवेशनरूपे सेवने,
 अनुशोचने च । आधारे ल्युटि श्रित्यमृष्टे ।
 अन्वाहार्य न० अनु व्याप्तौ, भासिभासि आह्वयते अनु+आ
 +हृ-ल्युट् । प्रतिभासकस्येवाभावास्त्रावहिते आह्वे
 “पितृणां भासिकं आह्वमन्वाहार्यं विदुर्बुधा” इति स्मृतिः,
 यागदक्षिणायाञ्च ।
 अन्वाहार्यपचन पु० अन्वाहार्यं आह्वयं पच्यतेऽनेन
 पच+ल्युट् । दक्षिणाग्नौ ऋग्वेदविधिना स्थापितेऽग्नौ ।
 अन्विच्छा स्त्री० अनु+इष-अ नि० । अन्वेषणे ।
 अन्विष्ट लि० अनु+इष-क्त । अन्वेषिते ।
 अन्वीक्षा स्त्री० अनु अवगणादनु ईक्षा श्रुतार्थस्य युक्तायुक्त-
 त्वपर्यालोचना अनु+ईष-अङ् । वेदवाक्यावगणानन्तरं
 तदर्थपर्यालोचनायाम् । अतएवैतदुपयोगिनी विद्या
 आन्वीक्षिकीत्युच्यते ।
 अन्वेषण न० अनु+इष-ल्युट् । अनुसन्धाने । व्यवधानादिना
 अदर्शनं गतस्य ज्ञानार्थं प्रयत्नोत्थानुसन्धानम् । वाञ्छा-
 याञ्च । युचि । अन्वेषणा । तस्मिन्नेवायं स्त्री० ।
 अप स्त्री० वञ्च० आप-क्लिप् लृसः । जले ।
 अप अव्य० न पाति पा-ङ । वियोगे, विकृतौ, विपरीते,
 निदर्शने, आनन्दे, वञ्चने, चौर्ये च ।
 अपकर्म्मन् न० अपकृष्टं कर्म्म प्रा० । दुष्टाचरणे । व० । दुष्टा-
 चरणवति लि० ।
 अपकर्ष पु० अप+कष-घञ् । उचितवर्म्मापिचया हीनतायां,
 स्वकर्त्तव्यकालात् पूर्वकालकरणे च ।
 अपकार पु० अप+कष-घञ् । अनिष्टोत्पादने, तद्धेतौ हेतवे च ।
 अपकारिणर् स्त्री० अपकारेण हेतवेण गौर्यते गृ-क्लिप् ।
 मर्त्त्यनवाक्ये । [कावे जते च ।
 अपकृष्ट लि० अप+कष-क्त । अधमे, हीने, स्वकालात् पूर्व
 अपक्रम पु० अपकृत्य क्रमो गतिः क्रम घञ् अट्ठिः पलायने ।
 अपक्रिया स्त्री० अप+कष-क्त । द्रोहे, अपकारे च ।
 अपक्रोश पु० अप+क्रुश-घञ् । निन्दने । उपक्रोशोऽप्यत्र ।
 अपक्षेपण न० अप+क्षिप-ल्युट् । अवःस्थानसंयोगहेतौ क्रिया
 विशेषे, अधःपातने च । अवक्षेपणमस्यलार्थे ।
 अपगत लि० अप+गस-क्त । गते, पलायिते, गते, द्रवीभूते च
 अपघन पु० अप+हन अप घनादेशः । देहे, घनो निवि-
 डस्तद्विज्जिते लि० । [च ।
 अपघात पु० अप+हन-घञ् । अपकृष्टहनने दुष्टहेतुककरणे
 अपचय पु० अप+चि अच् । हानौ, अपहरणे, व्ययने च ।

अपचायित लि० अप+चाय-चि-स्वायं णिच्-वा क्त । पूजिते ।
अपचार उ० अप+चर-घञ् । अहिताचरणे । अपगतचारे,
दूतहीने च लि० । [चि-क्त । हीने ।

अपचित लि० अप+चाय-क्त चायः चिभावः । पूजिते ।
अपचिति स्त्री० अप+चाय+क्तिन् प्रकृतेचिभावः । पूजायां
चि+क्तिन् । हानौ व्यथावाञ्छ ।

अपटान्तर लि० पटेन तिरस्करित्वा अन्तरमन्त्र । अव्यव-
हिते, आसक्ते, संसक्ते च । अपटान्तरमित्यथैवार्थः ।

अपटी स्त्री० अत्यः पटः पटी न०त० । कानात् इति ख्याते
वस्त्रप्रावरणे । [लभे च

अपटु लि० पटुर्दणः न०त० । रोगिणि, दन्तारहिते कार्या-
अपतपणा न० अप+तप-ल्युट् । रोगादौ उपवासं, हस्यभावे च
अपत्य न० न पतन्ति पितरोऽनेन पत-यत् न०त० । पुलङ्गहृत्-
रूपे संताने । [ओषधिविशेषे गर्भदायिविद्यादौ च ।

अपत्यदा स्त्री० अपत्यं तद्धेतुं गर्भं ददाति । सेवनेन गर्भपादके
अपत्यशत्रु उ० अपत्यस्य शत्रुः इत० । कर्कटे ।

अपत्र उ० न विद्यते पत्रमस्य । अङ्कुरे तस्य पत्राभावात् ।
अपत्रप लि० अपगता त्रपा लज्जा यस्मात् पूव० । लज्जाहीने ।

अपत्रपा स्त्री० अप+त्रप-अङ् । अन्यहेतुकलज्जायाम् ।

अपत्रपिण्ड लि० अप+त्रप-इष्णुच् । स्वभावतो लज्जाशीले ।

अपथ न० न पथ्याः न०त०वा अच् । कुपये, पयोऽभावे च । अत्र
वा अचोऽभावे अपथिन् इत्यपि । न० । पथिन् इत्ये लि० ।

अपथ्य लि० पथि (रोगिभोजने) हितं पथिन्+यत् न०त० ।
रोगिभोजनायोग्ये । [अवदानमथ्यार्थे ।

अपदान न० अप+दैप-ल्युट् । शोधने, (प्रशस्ये) कर्मणि
अपदिश न० दिशयोर्मध्ये अप+दिश+अव्ययी० । दिशोर्मध्ये
विदिक् इति कोण इति च ख्याते ।

अपदेश उ० अप+दिश-घञ् । लब्धे, स्वरूपाच्छादनरूपे,
कृते, निमित्ते, स्थाने च ।

अपध्वंसज उ० अपध्वंस्यतेऽनेन अपध्वंसः वर्णानां भिन्नरूपता
संपादकः सङ्घर्षलक्षणाज्जायते जन-उ पूत० । भिन्नवर्ण-
सङ्क्रमजाते करणादौ सङ्कीर्णवर्णे । [चूर्णिते च ।

अपध्वस्त लि० अप+ध्वन्-क्त । निन्दिते, परित्यक्ते, अव-
अपनयन न० अप+नी-ल्युट् । दूरीकरणे, खण्डने च ।

अपनोदन न० अप+तद-ल्युट् । दूरीकरणे, खण्डने च ।

अपश्वश न० अप+भ्रश्व-पतने घञ् । पतने । अपश्वशते
कधर्महेतुतया पत्यतेऽनेन करणे घञ् । साधुशब्दभिन्ने
अपशब्दे भाषाशब्दे यज्ञादौ तत्कथनस्य पापहेतुत्वात् ।

अपमान न० अप+मि-मा-वा ल्युट् । अवज्ञायाम् ।

अपमित्यक न० अपमितिरपमानं तेनाकं दुःखं यत् । अपमान
हेतुकदुःखदायके कष्टे, तदुपहर्णे हि उत्तमर्णसमोपेऽना-
दरात् दुःखं भवति ।

अपष्टत्य उ० अपकष्टो अत्यः प्रा०ष० । मरणहेतुरोगादिकं
विना शस्त्रादिना स्वयमन्यतो वा मरणे ।

अपथान न० अप+या-ल्युट् । अपसरणे, पथावने च ।

अपर न० न पूर्यते यतः पृ-अपादाने, अप् । गजस्य पञ्चाङ्गागे ।
न पृष्ठाति सन्तोषयति पृ-अच् । शत्रौ । अर्वाचीने, भिन्ने
च लि० । पश्चिमायां दिशि, अष्टवेदादिविद्यायां च स्त्री० ।

अपरक्त लि० अप+रन्ज-कर्त्तरि क्त । विरक्ते, अननूकूले ।

अपरति स्त्री० अप+रन्-क्तिन् । विरागे, निवृत्तौ च ।

अपरत्र अव्य० अपर+त्रल् । पञ्चादर्थे, परकाले च ।

अपरत्व न० अपरस्य भावः त्व । अपर इति व्यवहारके न्यायमते
गुणभेदे, तच्च द्विविधं कालिकं दैशिकञ्च तत्र भाषादपरः
पौष इति कालिकं, पाटलिपुत्रादपरा काशीति दैशिकम् ।

अपरपक्ष उ० अपरो निजतः पक्षः कर्म० । कृष्णपक्षे ।

अपररात्र उ० अपरं रात्रेः एक० त० टच् । रात्रिशेषे ।

अपरस्पर न० अपरश्च परश्च द्व० पूर्वपदे सुञ् । क्रियासातत्ये
सन्ततैकरूपक्रियाकरणे ।

अपराजित उ० परा+जि-क्त न०त० । शिवे, विष्णौ,
कृषिभेदे च । पराजितभिन्ने लि० । दूष्यायां, खनाम
ख्यातायां लतायां, दुर्गायां, चेफालिकायां, जयन्तीहले,
असनहले, शङ्खिनीहले च स्त्री० ।

अपराङ्मुष्टत्क उ० अपराङ्गो लब्ध्वात् स्युतः प्रपङ्को वाणी
यस्य अप+राध-क्त व० । लब्ध्वाप्प्राप्तिसाधके धातुके ।

अपराध उ० अप+राध-घञ् । अकार्यादिकरणरूपे दोषे ।

अपरान्त उ० अपरस्या अन्तः । पाश्चात्तादेशभेदे तत्तेश्वादिनि लि०

अपराक्त उ० अपरमहः एक० त० टत् अह्नादेशो यत्तच्च ।
विधा विभक्तदिनस्य तृतीये भागे ।

अपरिग्रह उ० परि+ग्रह-अप् न०त० । असंयत्ते, स्त्रीजारा-
भावे च । नास्ति कस्याप्यौपीनाद्यतिरिक्तः परिग्रहो
यस्य व० । परिज्जाजले । परिग्रहमात्रपूत्र्ये लि० ।

अपरिच्छिन्न लि० परि+च्छि-क्त न०त० । इयत्तारहिते ।

अपरिहार्य लि० परि+हृ-यत् न०त० । प्रहिंसुंमयोग्ये

अपरेद्युस् अव्य० अपरिग्रहहनि अपर+एद्युस् । अपरदिने

अपरोऽच्च न० परोऽतीतः अक्षयामिन्द्रियाणां न भवति पर+
अक्षि+असमर्पणं टच् मि० छट् । विषयेन्द्रियसन्निकर्षं

जन्ते प्रत्यक्षरूपे ज्ञाने । अर्थ आद्यादि तद्विषये लि० ।
 अपपर्णा स्त्री० न प्रर्णान्यपि भोजनं यस्याः । हिमाद्रिजायाम्
 तपसि स्थितया तथा पर्णस्याप्यभोजनत् । पर्णशून्ये लि० ।
 अपर्ण्यात् लि० परि+आप-क्त न०त० । असमर्थे, असमर्थे च ।
 अपलाप पु० अप+लप-घञ् । सतोऽप्यसत्त्वेन कथनरूपे
 अपङ्गवे, प्रेम्णि च ।

अपवरक न० अप+चु०-वर-इ-ङ्कायां कर्मणि खलु । वासगृहे ।
 अपवर्ग पु० अप+वृज-घञ् । दाने, निर्वाणभावे, फलसाधने,
 समाप्तौ च ।

अपवर्जन न० अप+वृज-ल्युट् । दानादावपवर्गार्थे ।
 अपवर्त्तन न० अप+वृत्-णिच्-ल्युट् । परिवर्त्तने, वक्त्रीभावे,
 अङ्गशस्त्रे प्रसिद्धे भाज्यभाजकयोरुभयोरपि तत्पर्ययरूपेण
 केनचिदङ्गेन विभाजने च ।

अपवाद पु० अप+वद-घञ् । निन्दायाम्, आशयाम्,
 प्रशये, विश्रामे, विशेषविधिरूपे बाधके, वेदान्तप्रसिद्धे रङ्गे
 प्रतिभातस्य रजतस्य रङ्गमात्ररूपताभावे च ।

अपवारण न० अप+चु० । ङ-ल्युट् । अन्तर्धाने ।

अपविद्ध लि० अप+व्यध-क्त । त्यक्ते, प्रत्याख्याते प्रतिनिधौ,
 “मातापितृभ्यामुत्पृष्टं तयोरन्यतरेण वा । वं पुत्रं परि-
 मृच्छीयादपरिविद्धः स उच्यते इत्युक्तरूपे पुत्रभेदे च ।

अपविधा स्त्री० अपगतं विधं यस्याः पूत० । विषहारिण्याम् ।

अपवृत्त लि० अप+वृत्-क्त । पराङ्मुखीभूते ।

अपशब्द पु० अपकष्टः शब्दः प्रा०स० । संस्कृतभिन्ने शब्दे “तएव
 शक्तिवैकल्यप्रमादालसतादिभिः । अन्यथोच्चारिताः शब्दा
 अपशब्दा इतीरिता इतिर्ह्युक्तदिशा भङ्कृतशब्दएव अन्य-
 थोच्चारणादसाधुत्वं गते भाषाशब्दे ।

अपशोक पु० अपगतः शोको यस्मात् व० । अशोकवृक्षे ।
 शोकरहिते लि० ।

अपष्टु अव्य० अप+स्था-क्त प्लम् । निर्दोषे, शोभने, विपरीते,
 च । प्रतिकूले, विरुद्धार्थे च लि० । काले पु० ।

अपष्टुल लि० अप+स्था-उल्लृप् प्लम् । निमित्ते, विपरीते च

अपसद लि० अपकष्टइव सीदति सद-अच् । अधमे, नीचे च ।

अपसर्जन न० अप+सृज-ल्युट् । दाने, परिवर्त्तने ।

अपसर्प पु० अप+सृप-अच् । गुप्त्रचरे । घञि अपसरणे ।

अपसस्य पु० अपगतं सव्यं यत् । दक्षिणभागे । पितृतीर्थे न० ।

अपस्कर पु० अपकीर्यते स्वस्वस्थाने निक्षिपते अप+कृ-अप्
 घडागमः । चक्रभिन्ने रथाङ्गे रथारम्भके काष्ठे ।

अपस्त्रात लि० अपकष्टं स्त्रातः । मृतशुद्दिश स्त्राते ।

अपस्मार पु० अपगतः स्मारः स्मरणं यस्मात् पू० ।

सिरगीवृत्ति रूपाते रोगभेदे । तस्मिन् सति तद्दोषिण्य
 स्तदानीं सर्वविषयस्मृतिर्नश्यति । [अपसारिते ।

अपहस्ता लि० अपसारणार्थो हस्तो यस्मिन् । गलहस्तादिना

अपहार पु० अप+हृ-घञ् । अपसारणे, अपचये, चौर्ये,
 सङ्कोपने, धनस्वाम्यनुपयोगिव्यये च ।

अपहृत् पु० अप+हृ-अप् । सतोऽपि वस्तुनोऽसत्त्वेन कथन
 रूपेऽपलापे, प्रेम्णि च ।

अपहृति स्त्री० अप+हृ-क्तिन् । अपलापे, अलङ्कारशब्दे
 प्रसिद्धे अर्थालङ्कारभेदे च सा०१०परि० ।

अपांनाथ पु० इत० । अलुक् स० । ससृष्टे ।

अपांनिधि पु० नि+धा-कि इत० अलुक् स० । ससृष्टे ।

अपांपति पु० पा+डति इत० अलुक् स० । ससृष्टे, वरुणे च ।

अपांपित्त न० इत० अलुक् स०वा । अग्नौ, तस्य जलहेतुत्वात्
 तत्पित्तत्वम् “आकाशाद्वायुद्वयोर्गन्धैरग्निरन्नेराप” इति
 श्रुतिः अत्र वा लुकि अग्निर्नामत्यपि ।

अपाक पु० पच-घञ् न०त० । पाकाभावे, भुक्ताच्चादेरग्निमान्द्या
 दिना पाकाभावे च । ७व० । तत्पाधने अजीर्णतारोने ।
 ईव० । पाकरहिते आमे लि० ।

अपाकरण न० अप+कृ-ल्युट् । निराकरणे ।

अपाकशाक पु० न पच्यते शाको यस्य । आर्द्रके तस्य मूलमेव
 भोजनार्थं पच्यते न शाकः ।

अपाङ्ग्य लि० सङ्घिः सह भोजने पङ्क्तिमर्हति अङ्गार्थे ङ
 न०त० । सङ्घिः सह एकपङ्क्तौ भोजनानर्हे स्तेन
 पतितादौ । अत्र अजि अपाङ्ग्य इत्यपि ।

अपाङ्ग पु० अपाङ्गति तिर्यक् चलति नेत्रं यत् अप+अङ्ग
 घञ् । नेत्रप्रान्ते, तिलके च । अपगतोऽङ्गात् गत्यादि०
 स० । अङ्गहीने लि० ।

अपाङ्गक पु० अपकष्टमङ्गं यस्य व० कप् । अपाङ्ग इति रूपाते
 अपामार्गे । नेत्रान्ते पु० । अपगताङ्ग लि० ।

अपाङ्गदर्शन न० अपाङ्गेन नेत्रालाभ्यां दर्शनं इत० । कटाक्षे ।

अपाटव न० नास्ति पाटवं पटुता यत् पटु+भावेऽण् । ७व० ।
 रोगे । न०त० । पटुताभिन्ने । ईव० । पटुताशून्ये लि० ।

अपात न० पात्रं आह्वयभोजनदानादियोग्यं न०त० । विद्यादि
 हीनेऽनाचारे, दानादियोग्यताहीने कुपात्रे, नटादौ च ।

अपातीकरण न० अपात्रं आह्वयभोजनाद्ययोग्यं क्रियतेऽनेन ।
 निन्दितप्रतिपदादिजनिते पापभेदे । “निन्दितेभ्यो धना-
 दानं वापिष्यं मृदुहिवन्म । अपातीकरणं सौमममस्यस्य च

भाषण'मिति मनूतेः तदेतद्भूते निन्दितधनादानादौ च ।
अपादान न० व्याकरणप्रसिद्धे वियोगक्रियावधिभूते विभाग-
जनकतत्क्रियानाधारे तत्क्रियान्यविभागश्च ।
अपान पु० अपसरणेनानित्यनेन अप+अन-घञ् । सततमधो-
गमनशोले, गुह्यदेशस्थे, "अधोनयत्पानस्त आहारश्च
नृणां पुनः"रित्युक्तलक्षणे "सूत्रशुक्रवहोवायुरपान इति
कीर्त्यते" इत्युक्तलक्षणे च वायौ । गुह्ये न० ।
अपामार्ग पु० अपसृज्यते व्याधिरनेन सृज्-करणे घञ् कुल-
दीर्घे । आपाङ् इति ख्याते ढ्ये ।
अपाय पु० अप+इण्-अच् । वियोगे, नाशे, अपसरणे च ।
अपार वि० उत्तरोऽवधिः पारः न० व० । उत्तरावधिमूल्ये ।
नद्यादेरव्योचने अवारे तीरे न० ।
अपार्थ वि० अपगतोऽर्थोऽभिधेयः प्रयोजनं वा यस्मात् ५ व० ।
अर्थमूल्ये, प्रयोजनमूल्ये च । व० कपि । अपार्थक्यमथवायै,
निष्प्रयोजने, असंबन्धार्थके वाक्ये च ।
अपाट वि० अप+आ-ट-क्त । अनाच्छादिते, अप्रतिबडे
स्वतन्त्रे, उद्घाटिते च ।
अपाटत वि० अप+आ+टत-क्त । लुप्तिते, पराटते च ।
अपाश्रय पु० अप+आ+शी-अच् । आश्रयमूल्ये । अपाश्रयतीति
कर्त्तरि अचि । अधीने । करणेऽचि । चन्द्रातमे ।
अपासन न० अप+अस-णिच्-ल्युट् । मारणे ।
अपास्त वि० अप+अस-ल्येप् क्त । निरस्ते-अवधीरिते च ।
अपि अव्य० न प्रियति गच्छति पि-गतौ क्तिप् न तुक् । अशक्य
करणाद्योद्यारूपायां, शतयुत्कर्षमाविवर्तमस्तुतिरूपायां,
वा सम्भावनायां, सन्देहे, निन्दायां, प्रश्ने, ससुचये,
अत्यपदार्थे, कामचारानुज्ञायाम्, अवधारणे, पुनरर्थे च ।
अपिगीर्ण वि० अपि+गृ-क्त । स्तुते, वर्णिते, उद्घालने च ।
अपितु अव्य० अपि+तन्-ङु । किन्त्वर्थे, यदर्थे, यदपीत्यर्थे च ।
अपिधान न० अपि+धाञ् ल्युट् । आच्छादने, अथ अपेर-
ल्लोमे । पिधानमपि । [पिनङ्गमप्यत्र ।
अपिनङ्ग वि० अपि+नङ्-क्त । परिहिते वसनादौ । अपेरल्लोमे
अपीच्य वि० अपि+न-अचवते सौन्दर्याङ्गीयते च्यु-ङ । उपसर्ग
दीर्घः । अतिशुन्दरे । [ढ्ये । पुच्छहीने वि० ।
अपुच्छा स्त्री० नास्ति पुच्छमयं यस्याः । शिखरहीने शिंशपा-
अपुनरावृत्ति स्त्री० पुनरावृत्तिरागमनं यत् ७ व० । निर्व्याण
सुक्तौ । [६ व० । पुनर्गमनमूल्ये वि० । न० व० । पुनरागत्यभावे
स्त्री० । [६ व० । अत्यन्तसुक्ते । न० व० । पुनर्जन्माभावे ।
अपुनर्भव पु० न पुनर्भवो जन्म यत् ७ व० । निर्व्याण भोक्ते ।

अपुष्पफलद् पु० पुष्पं विनापि फलं ददाति दा-क उप० स० ।
पुष्पमूल्ये फल वति पनसोदुम्बरादिढ्ये ।
अपूप पु० न पूयते विशीर्यति पू-प । गोधूमादिचूर्णपिष्टके ।
अपूरणी स्त्री० न पूर्यते सन्ततः कण्टकादृततया दुरारोह-
त्वात् । शाल्मलिढ्ये । संख्यापूरणसाधनभिन्ने च ।
अपूर्व वि० न पूर्वं दृष्टम् । अविदिते आश्चर्य्ये । [६ व० ।
कारणमूल्ये परमात्मनि पु० । वैधनिषेधक्रियाजन्ये काला-
न्तरभाविनोः सुखदुःखयोर्हेतुभूतयोः पुण्यपापयोः न० ।
पूर्वकालादिभिन्ने वि० ।
अपूर्वविधि पु० अपूर्वे प्रमाणान्तरेणाप्राप्ते विधिर्विधानम्
वि+धा-क्ति । अप्राप्तप्राप्ते लिङादिपदवेदनीये शब्दवि-
शेषे । यथा स्वर्गकामो यजेतेति लिङ्युक्तं वाक्यं प्रमाणान्त-
रेणाप्राप्तस्य स्वर्गसाधनत्वस्य यागे बोधयत् अपूर्वविधिः ।
अपेक्षा स्त्री० अप+ईच्-अङ् । आकाङ्क्षायां, कार्यकारणयो-
रवश्यसम्बन्धे च । अपेक्षते प्रत्ययसुत्तमं त्वामिति कुमारः
अपेक्षाबुद्धि स्त्री० अयमेकः अयमेकइत्याकारिकायां अनेक-
त्वादिविपर्ययां बुद्धौ ।
अपेक्षाबुद्धिज वि० न्यायमते प्रसिद्धे द्वित्वाद्यारभ्य परार्द्ध-
संख्याभेदे, द्वित्वादिकं हि प्रायुक्तामेक्षाबुद्धिर्बोध्यते ।
अपोगण्ड वि० पुनाति पवते वा पू-विच् न पोगण्ड एकदेशो-
दस्य । शिशौ, वलिंभे, विकलाङ्गे, अतिभीरौ च ।
अपोह वि० अप+उह्-क्त । निरस्ते, बाधिते च ।
अपोदका स्त्री० अपगतसुदकं यस्याः ५ व० । पूतिका इति
ख्याते शाके ।
अपोह पु० अपगत-ऊहो वादिससृङ्गावितसर्कौ यस्मात् ५ व० ।
वादिससृङ्गाविततर्कनिरासार्थके प्रतिवादिससृङ्गाविततर्क-
रुद्धे तर्कभेदे । अप+उह्-क्त घञि गुणे पररूपम् । त्यागे,
अतद्वाहत्तौ च ।
अप्पति पु० अपां पति इत० । वरुणे ससृङ्गे च । [कादौ ।
अप्रकाण्ड पु० न प्रकाण्डः स्वस्थो यस्य । स्वन्दमूल्ये भिखि-
अप्रकाश वि० प्र+काश-घञ् न० व० । नाद्ये रङ्गभूमिस्थ-
सामाजिकसन्निधाने एव प्रकाशे जनान्तिकपदबोधनीये
रङ्गस्थपात्नादिवोधयोग्ये । परब्रह्मणि न० । न० व० । प्रका-
शाभावे, गोपने च पु० ।
अप्रकटगुण वि० न प्रकटः गुणो यस्य न० व० । व्याकुले ।
अप्रतिकर वि० न प्रतिक्रियते गोपनार्थं न व्याप्रियते यस्मिन्
क-आधारे अप् । विश्वासपात्रे ।
अप्रतिरथ न० न प्रतिकूलो रथोयत् । युद्धार्थयाने, युद्ध-

ससवे याताकृतमङ्गले, सासावयवभेदे च । न प्रतिपद्यो
रधो रथान्तरमस्य इव० । अतुल्ये बोधे, विष्णौ च पु० ।
अप्रतिरूपकथा स्त्री० नास्ति प्रतिकृपा प्रत्युत्तरी भूता कथा
यस्याः । उत्तरवाक्यरहितायां वाचि ।
अप्रत्यक्ष वि० ज्ञानभेदः प्रत्यक्षं न०७३० । प्रत्यक्षागोचरे अतीन्द्रिये
न०त० । प्रत्यक्षाभावे । न०६३० । प्रत्यक्षज्ञानमन्ये वि० ।
अप्रधान न० । न०त० । प्रधानभिन्ने गौणे ।
अप्रस्तुतप्रशंसा अप्रस्तुतस्वाप्ताकारणिकार्थस्याक्षेपादिना प्रशंसा
सुतिः । अलङ्कारप्रसिद्धे अर्थालङ्कारविशेषे । सा०१०परि० ।
अप्रहृत वि० न प्रहृत्यते अग्रहण-कृत न०त० । अनाहृते
अकटभूम्यादौ खिल इति ख्याते ।
अप्राग्य वि० प्राग्य प्रधानं न०त० । अप्रधाने ।
अभ्रस् स्त्री० वज्र० । अभ्राः सरलि ह-अधि । ससद्रा-
दुत्पन्नत्वात् उर्ध्वश्यादिसर्गवेष्यायाम् । पचाद्यधि । अभ्ररा ।
अफल पु० नास्ति फलं यस्य । फलमन्ये रांडा इति ख्याते
दृष्टे । निष्फले दृष्टमात्रे, निष्प्रयोजने वस्तुभावे च वि० ।
फलमन्यायां दृष्टकुमार्यां, भूम्यामलक्याञ्च स्त्री० ।
अफेन न० नास्ति फेनं यस्य । दृष्टविशेषनिर्यासे आफिङ्
इति ख्याते अहिफेने ।
अव शब्दे इदित् आदि० आत्म० सक० सेट् । अवस्ते आन्विष्ट
अवङ्ग न० न संबध्यते स्य वन्ध-कृत । ससदायार्थमन्ये निरर्थके
वाक्ये । स्वार्थे के । अवङ्गकमण्डल । संबन्धहीने वि० ।
अवङ्गमुख वि० न वङ्गं नियन्त्रितं मुखमस्य । दुष्टवाक्य
वादिनि दुर्मुखे । [वाक्ये न० ।
अवध्य वि० वध+अर्हार्थे यत् न०त० । वधानर्हे । अनर्थक-
अवन्ध्य वि० वन्धे फलप्रतिबन्धे साधु वन्ध-यत् न०त० । सफल ।
अवल पु० नास्ति बलं यस्मात् ५३० । वरुणदृष्टे तत्त्वबने हि बल
लघुः । इव० । बलरहिते दुर्बले च वि० । योषिति स्त्री० ।
अवाध वि० नास्ति बाधा यस्य । अप्रतिबन्धे, पीडामन्ये च ।
अविन्धन पु० आपद्वन्धनं दाह्याकस्य । वाङ्मनो वज्रान्मो च
अञ्ज न० अङ्गो जायते जन-ड ५३० । पद्मे, “अर्जुनमञ्ज” खर्व-
निखर्व”त्वादिभास्करार्योक्तेः शतकोटिसंख्यायाञ्च । शङ्खे
पु० न० । चन्द्रे धन्वन्तरौ च पु० ।
अञ्जज पु० अञ्जात् विष्णुनामिपञ्चात् जायते जन-ड ।
वेषसि । “सरागौ, सारगे, सौम्ये लम्पस्ये वा भृगोः
सुते । जीवे वाञ्जजयोगोऽयं यातुः शतुविनायकदि”त्युक्त-
लक्षणे ज्योतिषप्रसिद्धे यात्रिकयोगभेदे च ।
अञ्जभोग पु० अञ्जस्य शङ्खस्य भोग आकार इवाकारो यस्य ।

वराटके । अञ्जस्य पद्मस्य भोगः देहाकारः । पद्मकन्दे ।
अञ्जयोनि पु० अञ्जं योनिरुत्पत्तिस्थानं यस्य । विधातरि ।
अञ्जवाहन पु० अञ्जमिव शुभलात् दृष्टमो वाहनमस्य ।
दृष्टवाहने शिषे ।
अञ्जहस्त पु० अञ्जहस्तो हस्तात् किरणात् यस्य । सूर्ये, सूर्य-
किरणसंपर्कादेव चन्द्रपाटद्विरिति ज्योतिषसिद्धान्तः ।
अञ्जिनी स्त्री० अञ्जानि सन्त्यक्षिन् देशे, अञ्जानां समूह
इति वा इति स्त्रीत्वम् । पद्मयुक्तलतायां पद्मसमूहे च ।
अञ्जिनीपति पु० अञ्जिन्याः पद्मलसमूहस्य पतिः प्रकाशकतया-
ऽनुजूलः । सूर्ये ।
अब्द पु० अपोददाति दा-क । मेघे, जलदे, वल्लरे, सद्य इति
ख्याते सुलके, शैलभेदे च ।
अब्दसार पु० अब्दस्य सप्तस्य सारो रसपरिपाकः । कर्पूरभेदे
अब्धि पु० आपो धीयन्तेऽत्र धा-आधारे कि । जलधौ ।
अब्धिकफ पु० अब्धेः ससद्रस्य कफ इव । ससद्रफेने ।
अब्धिदीपा स्त्री० अब्धिसंख्याता लवणादिसप्तसंख्याता दीपा
अस्याः । जम्बुप्रभृतिषु द्वीपवत्याम् पृथिव्याम् । [चन्द्रे ।
अब्धिनवनीतक पु० अब्धेः ससद्रस्य नवनीतमिव स्वार्थे क ।
अब्धिसण्डूका स्त्री० अब्धिं मण्डयति मण्ड-ऊक गौरा-
डीप् । सुक्तासाधने शुक्ता । [शते ।
अब्धिश्यन पु० अब्धौ श्यनमस्य । विष्णौ, सहि प्रलये अब्धौ
अम्भश्च पु० अपोभक्तयति । सर्पभेदे । नित्यं जलपायिनि वि० ।
अम्भ न० अपो विभर्ति भ-क । मेघे, । न विभर्ति किञ्चित् ।
वकारहीन एवायं गगने ।
अम्भलिङ्ग पु० अम्भं मेघं लेटि अत्युन्नताया सृशति । लिङ्-
खण्डं सुश्च । वायौ । मेघस्पर्शनि उन्नतमे वि० । [भेदे ।
अम्भक न० अम्भमिव कायति राजते कै-क । [आव्] धातु-
अम्भङ्गप न० अम्भं कपति स्पर्शादिना पीडयति । कप-खच्
सुम् च । वायौ । अत्युन्ने वि० ।
अम्भपुष्प न० अम्भस्य पुष्पमिव शुभलात् कार्यत्वाच्च ।
जले । अम्भमिव पुष्पमस्य व० । नेतसदृशे पु० ।
अम्भमातङ्ग पु० अम्भमात्मको मातङ्गः शा०त० । ऐरावते गजे ।
अम्भसु स्त्री० अम्भे अम्भमात्मके ऐरावते माति मा-डु ।
ऐरावतस्य योषिति ।
अम्भसुवस्त्रभ पु० अम्भगो वस्त्रभः इत० । ऐरावते गजे ।
अम्भरोहस् पु० अम्भात् तच्छब्दात् रोहति रह-अधि ।
वेदूर्यमणौ तस्य हि मेघशब्दादङ्गदेः इति प्रसिद्धम् ।
अम्भोत्थ न० अम्भात् तद्विभर्षणादुत्पत्तिरिति स्थान-क । वज्रं ।

अत्र(त्र)क्षय न० अत्र(त्र) क्षयि वेदे साधु ब्रह्मन्+यत् । न० व० ।
 हिंसाया वेदमिन्दित्वात् । माद्योक्तौ अयं न बध्य इत्या-
 कारके वाक्ये ब्रह्मण्यभावे च । व० । ब्रह्मण्यन्येति ।
 ब्रा(वा)क्ष्यण पु० अप्राशस्ये नञात् । अपकटविभे ।
 भ ध्वनौ स्वा० आत्म० इदित् अक० सेट् । अभ्यते आम्बिष्ट ।
 अभय न० भी-अच् न० त० । भयाभावे । इव० । भयमन्येति ।
 न भयमस्मात् पूव० । परमात्मनि, तज्ज्ञाने च । अभयं
 वै जनक ! प्राप्नोऽसीति श्रुतिः । हरितक्यां स्त्री० ।
 अभयहिङ्गुम पु० अभयार्थं हिङ्गुमः । जयटक्कायाम् ।
 अभव पु० भू-घञ् न० त० । मरणे, अविद्यमानतायाम् ।
 न्यायमते द्रव्यादिषट्कं भावः पदार्थसङ्घे ।
 अभवण न० भाव-ल्युट् न० त० । मौने, कथनाभावे च ।
 अभि अय० न भाति भा-कि । कश्चित् प्रकारं प्राप्तस्य द्योतने,
 आभिसुख्ये, अभिलाषे, बोध्यायां, लक्षणे, समन्तादर्थे च ।
 अभिक ति० अभिकामयते अभि+कम्-नि० । कासके ।
 अभिक्रम पु० अभि+क्रम भावे-घञ् अटङि । आरम्भे, आरोहणे,
 युद्धे, शत्रुसंमुखयाने । कर्मणि घञि । आरम्भे । [च ।
 अभिख्या स्त्री० अभि+ख्या-अङ् । अभिधाने, गोभायां, कीर्त्तौ
 अभिग्रस्त ति० अभि+ग्रस्त । शत्रुभिराक्रान्ते ।
 अभिग्रह पु० अभि+ग्रह-अच् । लुट् इति ख्याते, प्रकाशहरणे,
 अभियोगे, आभिसुख्येनोद्यमे, गौरवे च । ल्युटि अभि-
 ग्रहणमप्यल न० ।
 अभिघात पु० अभि+हन-वञ् । प्रहारे, क्रियाभेदेन द्रव्यस्य
 द्रव्यान्तरेण संयोगविशेषे, यथा वर्णोद्धारणकाले कण्ट-
 तालुप्रवृत्तिषु स्थानेषु वायोः संयोगः । संघम्वसाले च ।
 अभिघातिन् पु० अभि+हन-णिनि । शत्रौ । प्रायुक्ताभि-
 घातवति ति० ।
 अभिघार पु० अभि+घृ-भावे-घञ् । होमे आभिसुख्येन
 घृतादेः सेचने । कर्मणि घञ् । सिध्यमाने घृते ।
 अभिचार पु० अभि+चर-घञ् । हिंसाफलकेषु मारणोच्चाटन
 स्तम्भनप्रवृत्तिषु अथर्ववेदतन्त्रादिप्रसिद्धेषु कर्मसु ।
 अभिजन पु० अभिजन्यतेऽस्मिन् जन-घञ् अटङि । कुले,
 ख्यातौ, जन्मभूमौ, कुलश्रेष्ठे च ।
 अभिजात ति० अभि प्रशस्तं जातं जन्म यस्य । कुलीने,
 पण्डिते, श्रेष्ठे च । अभिजन्मप्यल ।
 अभिजित् न० ज्योतिषपरिभाषिते उत्तराषाढानक्षत्रे श्रेष्ठ-
 चतुर्थप्रसङ्गितश्रवणानक्षत्राद्यकलापक्षकक्षमे राशिराज-
 योनिरिंशाक्षककांशे । अभिसुखीभूय जयति शत्रून्मेव

अभि+जि-करणे क्तिप् । शत्रुजयिनि, यात्रासुखलक्षणेभेदे,
 पञ्चदशविभक्तदिनस्याष्टमे भागे स्मृतिप्रसिद्धे कुतपकाले च
 अभिज्ञ ति० अभिज्ञानाति अभि+ज्ञा-क० । निपुणे, पण्डिते च
 अभिज्ञा स्त्री० अभि+ज्ञा-अङ् । प्रथमसुखे ज्ञाने ।
 अभिज्ञान न० अभिज्ञायतेऽनेन । अभि+ज्ञा-करणे ल्युट् ।
 सोऽयमिति ज्ञानसाधने चिह्ने ।
 अभितस् अय० अभि+तस्ति । सामीप्ये, आभिसुख्ये, उभ-
 यतोऽर्थे, शीघ्रतायाञ्च ।
 अभिद्रवण न० अभि+द्रु-ल्युट् । वेगेन गमने ।
 अभिद्वेष्टा पु० अभि+द्वेष्ट-घञ् । आक्रोशे, अनिष्टचिन्तने,
 अपकारे च ।
 अभिधा स्त्री० अभि+धाञ्-भावे कङ् । अभिधाने, शब्दनिष्ठे
 अर्थबोधजनकताशक्तिभेदे च । अभिधीयतेऽनेनेति करणे
 अङि । वाचकशब्दे । भट्टमते अर्थफलजनकव्यापाररूपायां
 शब्दार्थनिर्वायां भावनायाञ्च ।
 अभिधान स्त्री० अभि+धा-भावे ल्युट् । कथने । करणे ल्युट् ।
 संज्ञायां, शब्दार्थप्रतिपादके निघण्टुकोषादिनामके पण्ये च ।
 अभिधेय ति० अभि+धा-कर्मणि यत् । वाक्यार्थे, संज्ञिनि च ।
 अभिध्या स्त्री० अभि+ध्या-अङ् । परधनस्याजिहीर्षायां, जिघृ-
 क्षायां, चिन्तने, विषयप्रार्थनायां च ।
 अभिनन्द पु० अभि+नन्द-घञ् । सन्तोषे, प्रतिपाद्यशुण्यकथनादि
 प्रवर्तके ज्ञाने, प्रशंसायाञ्च । ल्युटि । अभिनन्दनमप्यल न० ।
 अभिनय पु० अभि+नी-करणे अच् । हृद्गतभावव्यञ्जके
 शरीरचेष्टादौ । भावे अचि । अभिनेयपदार्थस्य शरीर-
 चेष्टाभाषणादिभिरनुकरणे । अभिनयति बोधयत्यर्थमल
 आधारे अच् । शरीरचेष्टादिभिर्दृश्यपदार्थज्ञापके रूप-
 कादौ दृश्यकाव्ये ।
 अभिनव पु० अभि+नु-अप् । स्वने । नूतने ति० ।
 अभिनवोद्भिद् (द) पु० अभिनवसुद्भिद्या जायते उद्+भिद-
 क्तिप् क वा । अङ्कुरे । [च ।
 अभिनहन न० अभि+नह+ल्युट् । अभितोबन्धने, दृढबन्धने
 अभिनिर्मुक्त पु० अभि सञ्जतः सायन्मनकर्मणा निर्मुक्तः ।
 सूर्यास्तकाले निद्रावशात् त्यक्ततत् कालकर्त्तव्यकर्मणि ।
 अभिनिर्याण न० अभि-निर्+या+ल्युट् । जिगीषया गमने ।
 अभिनिवेश पु० अभिमोनिवेशः वञ् । अवस्थामिदं कर्त्तव्य-
 मित्याप्यहससन्विते मनःसंयोगभेदे, योगशास्त्रप्रसिद्धे मरण
 भीतिजनके अज्ञानविशेषे, अनित्यैरपि देहादिधिर्पिदोषो
 वा भूदिति मरणनिवारणार्थमापद्ये च ।

अभिनीत वि० अभिनी-क्त । युक्ते, विनीते, अक्रोधने, क्षमा-
वति, भूषिते च । [आभिसुख्येन गते च ।

अभिपन्न वि० अभि+पद-क्त । अपराधवति, आपद्गते, स्वीकृते,
अभिप्राय पु० अभि+प्र+इण-अच् । आशये, सम्मतौ च ।
अभिभव पु० अभि+भू-अप् । पराजये, तिरस्कारे, अनादरे, च
अभिभूत वि० अभि+भू-क्त । किं कर्तव्यमिति ज्ञानमूल्ये,
पराभूते, व्याकुले च ।

अभिमत वि० अभि+मन-क्त । सम्मते, आहते, अभीष्टे च ।
अभिमन्त्रण न० अभि+मन्त्र-ल्युट् । मन्त्रपाठेन संस्कारकरणे,
निमन्त्रणे, आह्वाने च । [चक्षुरोगभेदे ।

अभिमन्यु (न्य) पु० अभि+मन्य-अच् मन्य इति पक्षे मन-श ।
अभिमर पु० अभिमन्यतेऽत एव-अप् । युद्धे, मरणनिरपेक्ष-
तया कृते युद्धोत्साहे च ।

अभिमर्द्द पु० अभि+मर्द-घञ् । युद्धे, मर्दा, पीडने च ।
अभिमान पु० अभि+मन-घञ् । आत्मन्युत्कर्षारोपे,
मिथ्यागर्वे, अर्थादिदुर्पे, ज्ञाने, प्रलये, हिंसायाश्च ।

अभिसुख वि० अभिगतो सुखं गतिस० । सम्मुखे । स्त्रियां ङीष् ।
अभिसृष्ट वि० अभि+सृष्ट-क्त । संसृष्टे, मिलिते, संबद्धे च ।
अभियुक्त वि० अभि+युज-क्त । परैः रुद्धे, आसक्ते, व्यवहार-
विषये, प्रतिवादिनि च ।

अभियोक्तृ वि० अभि+युज-हच् । व्यवहारे अपराधयोजन-
कर्त्तरि वादिनि, अभियोगकर्त्तरि च ।

अभियोग पु० अभि+युज-घञ् । अन्यकृतस्य निजधर्षणस्य
रूपाय विज्ञापने, युद्धार्थमाह्वाने, अपचिकीर्षयाक्रमणे,
आपहे, शपथे, उद्योगे च । [प्रिये, मनोहरे च ।

अभिराम वि० अभिरम्यतेऽस्मिन् रम-आधारे घञ् । सुन्दरे,
अभिरूप पु० अभिरूपयति सर्वं स्वात्मकं करोति चुरूप-अच् ।
शिवे, विष्णौ च । अभिरूपयति निरूपयति । पण्डिते ।
उत्कृष्टं रूपं यस्य । कन्दर्पे, चन्द्रे च । मनोहरे वि० ।

अभिलाप पु० अभिलप्यते संकल्पातेऽनेन करणे लप-घञ् ।
देशकानादिकीर्तनपूर्वकं विहितकर्मैतदहं करिष्ये इत्येवं
रूपे वाक्ये । कर्मणि घञ् । शब्दे ।

अभिलाष पु० अभि+लू-घञ् । ऊर्द्धे च ।
अभिलाष (श) पु० अभि+लष(श)-घञ् । इच्छायां, लोभे च ।
आभिलाषोऽप्यत्रार्थे । हिद-घञ् । प्रणामे ।

अभिवाद् पु० अभि+वद-घञ् । अप्रियवाक्ये । अभि+बु०
अभिवादन न० अभि+बु० वद० ल्युट् ॥ अभिसुखीकरणार्थं
वाचिके प्रणामे । आभिसुख्याय आनुकूल्याय वाद्यते

आशीः कार्यतेऽनेन वद-णिच्-ल्युट् । स्वनामोच्चारण-
पूर्वकं नमने । तत्प्रकारस्तु वृहदभिधाने ।

अभिविधिः पु० अभि+वि+धाञ्-क्ति । व्याप्तौ, सहाय्ये च ।
अभिव्यक्त पु० अभि+वि+अनुज-क्त । उत्तरादिना प्रत्यक्ष-
योग्यतामापन्ने ।

अभिव्यक्ति स्त्री० अभि+वि+अनुज-क्तिन् । प्रत्यक्षयोग्यतायां
अभिव्याप्ति स्त्री० अभितो-व्याप्तिः वि+आप-क्तिन् । साक-
ल्येन योगे, सर्वविषयसम्बन्धे, सर्वतोदृष्टौ च ।

अभिग्रह वि० अभि+ग्रह-क्त । इदं तेऽनिष्टं भूयादित्येवं
रूपस्य गुरुविप्राद्याभिशापस्य उद्देश्ये ।

अभिग्रस्त वि० अभि+ग्रन्-घञ् । अयं परस्मिन् गच्छतीत्या-
दिना मिथ्यावाक्येन मथुनविषयको दोषारोपो यस्मिन्
जने क्रियते तस्मिन् । [कृतमिति मिथ्यापवादे ।

अभिग्रहि स्त्री० अभि+ग्रन्-घञ् । स्वर्णस्तेयादिकमनेन
अभिशाप पु० अभि+ग्रह-घञ् । स्वर्णमनेन हृतमित्यादि
मिथ्यादूषकवाक्यकथने । द्विजगुरुभक्तिकर्त्तृके अनिष्टं
ते भूयादित्येवमनिष्टस्याशंसने च ।

अभिषङ्ग पु० अभि+सन्-घञ् । पराभवे, अक्रोधे, शपथे,
व्यसने च “अभिषङ्गजडं विजज्ञिवानि” ति रघुः ।

अभिषव पु० अभि+सू-अप् । यज्ञान्स्थाने, यज्ञे, स्थाने,
पीडने, सुतोत्पादनादिव्यापारे, सोमलतापाने, तत्कण्डने च ।
अभिषवण न० अभि+सू-ल्युट् । स्थाने, यज्ञान्स्थाने,
सोमादिकण्डने च ।

अभिषेक पु० अभि+सिच्-घञ् । विधिना शान्त्यर्थं, सेचने,
अधिकारप्राप्त्यर्थं स्थाने, यथा राज्याधिकारार्थं राज्ये-
ऽभिषेकः वाममार्गे शक्तिदीक्षायामधिकारार्थं शाक्ताभिषेकश्च
मन्त्रादिना शिरसि जलप्रक्षेपमावेशेन मार्जने च ।

अभिषेकण न० सेनया शत्रोरभिसुखं यानस् अभि+सेना+णि
ल्युट् पत्यन्ते । सेनया शत्रुं योधयितुं तदभिसुखमने ।

अभिष्टुत वि० अभि+स्त-क्त । वर्णिते, स्तुते च ।

अभिव्यन्दः पु० अभि+स्यन्द-भावे घञ् । अतिदृष्टौ स्वप्ने,
जलादिलक्षणे च । कर्मणि घञि । अक्षिणे । स्वर्गाभि-
व्यन्दवसनमिति कुमारः । करणे घञि । नेत्ररोगे ।

अभिव्यन्दनगरं पु० अभिव्यन्दनेन प्रधाननगरातिदृष्ट्या तद-
तिवाहेन कृतं नगरम् । शास्त्रानगरे ।

अभिसन्ताप पु० अभि+सम्+तप-आधारे घञ् । युद्धे ।
भावे घञि । अभिशपे, सन्तापे च ।

अभिसन्धान न० अभि+सम्+धा-ल्युट् । वज्रने, प्रतारणे च ।

अभिसन्धि पु० अभि+सम्+धा-क्ति । अभिसन्धाने, उद्देशे च ।
अभिसम्पात पु० अभि+सम्+पत-आधारे घञ् । युक्ते । भावे
घञि । प्रतने । [स्त्रियां ङीप् ।

अभिसर वि० अभितः सरति रु+ट । सहाये, अनुचरे
अभिसर्जन न० अभि+रज-भावे ल्युट् । दाने, वधे च ।

अभिसार पु० अभि+र-घञ् । बले, युक्ते, सहाये, साधने,
स्त्रियाः पुंसो वा संभोगार्थं निर्जनसङ्केतस्थानगमने च ।

अभिसारिका स्त्री० अभि+र-सारेर्वा खुन् । कान्तप्रार्थ-
नया स्वयं संकेतस्थानगामिन्यां, स्वस्थाने वा कान्तानयन
करिष्यां स्त्रियाम् ।

अभिसारिणी स्त्री० अभि+र-खिनि । अभिसारिकायाम् ।

अभिरुष्ट पु० अभि+रुज-क्त । दत्ते, उल्लुपे, त्यक्ते च ।

अभिरुह पु० अभि+रु-घञ् । अपविर्कीर्षया अभिगम्याक-
मणे, साक्षाच्चैर्ये, अभियोगे, कवचादिधारणे च ।

अभीक वि० अभिकामयते अभि+काम-नि० । कामके,
स्वामिनि, क्रूरे, निर्भये च । कवी पु० ।

अभीक्ष्णम् अच्य० अभिक्षिण्यैति क्षु-अस दीर्घः । नित्ये, शब्दार्थे,
भ्रष्टे च । तद्वति द्रव्ये प्रकृष्टे भ्रष्टे सतते च वि० ।

अभीक्ष् स्त्री० भी-रुक् न० । शतमूल्याम् असङ्कुचितपत्र-
तादभीक्ष्मसखाः । भयमूल्ये वि० । [शतमूल्याम् ।

अभीरुपत्री स्त्री० न भीरुणि असङ्कुचितत्वात् पत्राख्यस्याः ।

अभीरुषट् पु० अभि+सन्ज-घञ् दीर्घः । आक्रमे, शप्ते च ।

अभीषु पु० अभि+इष-कु । किरणे, लागाम इति ख्याते प्रयत्ने,
कामे, अनुरागे च ।

अभीष्ट वि० अभि+इष-क्त । वाञ्छिते, दयिते, हृद्ये च ।

अभेद पु० भिद+वञ् न० । भेदाभावे, तादात्म्ये, अविशेषे
च । व० । विशेषशून्ये, भेदशून्ये च वि० ।

अभेदा न० कर्माणि भिद-एत्यत् न० । हीरके । भेदगानर्हे वि०

अभ्यग्र वि० अभिमुखसम्पं यस्य । निकटे, आसन्ने च ।

अभ्यङ्ग पु० अभि+अनृज-घञ् कुत्वम् । तैलादिमर्द्दने ।

अभ्यञ्जन न० अभ्यज्यतेऽनेन करणे अनृज-ल्युट् । तैलादौ ।
भावे ल्युटि अभ्यङ्गे ।

अभ्यधिक वि० अभितोऽधिकः । सर्वोत्तमे ।

अभ्यन्तर न० अभिगतसन्तरम् । अन्तराले, मध्यस्थाने ।

अभ्यमित वि० अभि+अस-रोगे क्त । रोगयुक्ते ।

अभ्यभित्रीण वि० अभि+अभितमलं गामी ख । शत्रुमभि,
सामर्थ्येन गन्तरि । [सामर्थ्येन गामिनि ।

अभ्यभितीय वि० अभि+अभितमलं गामी क्त । शत्रुमभि,

अभ्यमित्य वि० अभि+अभितमलं गामी यत् । शत्रुमभि, सा-
मर्थ्येन गन्तरि । [दख नत्वम् । समीपे ।

अभ्यर्ण वि० अभि+अर्ह-कर्माणि क्त अविदूर्ये इष्टभावः

अभ्यर्हित वि० अभि+अर्ह-क्त । उचिते, अष्टे, पूजिते च ।

अभ्यवकर्षण न० अभि+अव+कृष-ल्युट् । शल्यादेरुद्धारणे ।

अभ्यवस्कन्द पु० अभि+अवस्कन्द-घञ् । शत्रोराक्रमे, शत्रुभिः
क्रियमाणे प्रहारे, आसादने, प्रपाते च । ल्युटि । अभ्यव-
स्कन्ध नमस्यार्थं न० ।

अभ्यवहार पु० अभि+अव+हृ-घञ् । भोजने । [करणे ।

अभ्यसन पु० अभि+अस-ल्युट् । अभ्यासे पौनःपुन्येनैकक्रिया-

अभ्यसूया स्त्री० अभि+असू-उपतापे कण्डादि० यक् प्रत्यया-
न्तात् अ, स्त्रीत्वात् टाप् । गुणेषु दोषारोपणे ।

अभ्याकाङ्क्षित न० अभि+आ+काङ्क्ष-क्त । मिथ्याभियोगे ।

अभ्याख्यान न० अभि+आ+ख्या-ल्युट् । मिथ्याभियोगे,
मिथ्योद्भावने च । [घौ । सम्प्रसागतभावे वि० ।

अभ्यागत पु० अभि+आ+गम-क्त । अट्टपूज्ये गतेऽति-

अभ्यागम पु० अभि+आ+गम-घञ् अट्टिः । विरोधे, समरे,
अनिके अभिगमने, भोगे, स्वीकारे, फलसंबन्धे च ।

अभ्यागारिक वि० अभि+अगरे तद्वते व्यापृतः ठक् ।
गृहहन्तिपुत्रादिपोषणे व्याकुले । [आरम्भे च ।

अभ्यादान न० अभि+आ+दा-ल्युट् । अभिसुखेनादाने,

अभ्यान्त वि० अभि+अस-क्त नि० । रोगयुक्ते ।

अभ्यामर्ह पु० अभि+आ+अर्ह-आधारे घञ् । रणे । [च ।

अभ्याश पु० अभि+अश्व-व्याघ्रौ घञ् । अवशमेवेत्यर्थे अनिके

अभ्यास पु० अभि+अस-वञ् । आहत्तौ । शत्रोराकर्षणं,

तदर्थं युक्तायुक्तत्वविचारः, पौनःपुन्येन तदावृत्तिः, शिष्य-

भ्यादानमित्येवंरूपविद्याभ्यासे, पौनःपुन्येन कीर्तने, अ-

निके, विज्ञातीयज्ञानानन्तरिते सजातीयैकरूपज्ञानप्रवा-

हरूपे ध्यानादेरभ्यासे च ।

अभ्यासादन न० अभि+आ+सद-णिच्-ल्युट् । शस्त्राद्यैः

शत्रोर्विबीर्यताकरणे, शत्रोः सम्मुखगमने च ।

अभ्याहार पु० अभि+आ+हृ-घञ् । अभिहारार्थे ।

अभ्युत्थान न० अभि+उत्-स्था-ल्युट् । आदरेणासनानादि

उत्थाने गौरवेषोत्थानादिना प्रत्युद्गमने, उत्थितिभावे,

उद्यमे, उद्गमे च ।

अभ्युदय पु० अभि+उत्-इण्-अच् । अभीष्टकार्याणां प्राद-

र्भावे, दृष्टौ, आशासुमानचूडादिसंस्कारे च । अतएव

तदर्थकचादम् अभ्युदयिकमित्युच्यते ।

अभ्युदित पु० अभितः सर्वतः उदतिशयेन इतं गतं प्रातर्विहितं
कर्म्म यस्मात् । सूर्योदयकाले निद्रायाः कृततत्कालकर्त्तव्ये
मन्त्राचारिणि । उदिते, प्रकाशिते च वि० ।

अभ्युद्यत वि० अभि+उत्+यन्-क्त । अयाचितोपस्थितेऽदादौ
अभ्युपगम पु० अभि+उप+गम-घञ् अट्टिङ् । स्त्रीकारे
समीपगतौ च ।

अभ्युपपत्ति स्त्री० अभि+उप+पद-क्तिन् । अनिटनिवारण
पूर्वकाभीष्टसम्पादनरूपे अट्टपट्टे, सान्त्वने च ।

अभ्युपाय पु० अभि+उप+इष्-अच् । स्त्रीकारे अधिकोपाये
अभ्य गतौ भादि० पर० सक० सेट् । अभ्रति । आभीत् ।

अभ्रि स्त्री० अभ्र-गतौ-इन् । नौकामलापकर्षार्थं काष्ठरचिते
कुहाले । स्त्रियां ङीप् अभ्रीत्यपि ।

अभ्रेष पु० भ्रेष-चलने घञ् न०त० । न्याये, उचिते च ।

अम रोगे चुरा० उभय० अक० सेट् । आमयति ते आमिसत् त ।

अम गतौ, भोजने, शब्दे च भादि० अक० सेट् । अमति आमीत् ।

अम पु० अम-घञ् अट्टिङ् । रोगे । अपक्वफलादौ वि० ।

अमङ्गल पु० नास्ति मङ्गलं यत् । एरण्डवृक्षे । इव० । कुशलशून्ये
वि० । न०त० । मङ्गलाभावे । [पाते ।

अमत न० अमलसमत् अम-भोजने आधारे त्वत् । भोजन-
अमर पु० मृ-पचाद्यच् न०त० । देवे, अट्टशब्दिकमध्ये अमर-
सिंहनामके शाब्दिके, खुहीवृक्षे, स हि हिंस्रोऽपि पुनः पुनः
प्ररोहति, सहसा न म्रियते । पारदे, तस्यापि वज्रगादौ
वज्रतापनेऽपि भ्रंशः । अस्थिसंयुगे च स हि मङ्गलकालं
भूमौ स्थितोऽपि न जीर्यति । इव० । मरणशून्ये वि० ।

अमरद्विज पु० अमरपूजकः द्विजः शाक० त० । देवले
पूजारीति ख्याते विभे । [इच्छुगन्ध्यां स्त्री० ।

अमरपुष्पक पु० अमरमविशीर्यं पुष्पं यस्य । कलहवृक्षे,
अमरा स्त्री० मृ-पचाद्यच् न०त० । द्रुव्यायां, गुडूच्यां, शूण्यायां,
जरायौ, वटवृक्षे, वृत्तकुमार्यां च । अर्श आदित्वादच् ।

अमरावती स्त्री० अमराविव वती । मृदूच्याम्
अमरतस्त्व पु० अमृतं दीधितिरूपमायायनं कृतं सू-क्तिप् । चन्द्रे ।
अमृतान् देवान् कृते । देवमातरि स्त्री० ।

अमृतसोदर पु० अमृतं सोदर एकस्यानजं यस्य । उच्चैः-
श्रवसि । उच्चैःश्रवसो हि ससृद्रादुत्पत्तिः । तज्जातीयत्वात्
घोटकमात्रे । [लतायाम् ।

अमृतस्त्व स्त्री० अमृतमिव स्त्वति स्तु-पचाद्यच् । रुदनी-
अमृतान्त्वस् पु० अमृतमन्यो मञ्जं यस्य । देवमात्रे ।

अमृताशन पु० अमृतमश्नाति अश-ल्यु । देवमात्रे ।
अमृताहारण पु० अमृतमाहरति माहदास्त्रनिवारणार्थं
सर्गात् भूक्तो नयति आ+हृ ल्यु । गरुडे तस्यामृतह-
रणवृत्तान्तो महाभारते आदिप० ११ अ० ।

अमेधस् वि० नास्ति मेधा यस्य इ० अविच् । मूर्खे, कलबुद्धौ च

लक्ष्मां, भूम्यालक्यां, नाभिनालायां च स्त्री० ।

अमा अव्य० न माति किप् । सङ्घार्थे, निकटे च । अमावा-
स्यायां तिथौ, चन्द्रस्य सर्वकलाव्यापकतया स्थितायां सूर्य-
किरणसंपर्काददीप्तायां कलायाश्च स्त्री० ।

अमांस वि० नास्ति मांसं यस्य । दुर्बले । मांसहीनो हि दुर्बलः ।

अमात्य पु० अमा सह वसति त्वक् । मन्त्रिणि । तस्य सह-
चरत्वात् । [मनः कष्टदायके दुःखे ।

अमानस्य न० मानसे साधु न भवति मानस+यत् न०त० ।

अमाव(वा)स्यास्त्री० अमा सह वसतश्चन्द्राकौ यत् वस-यत्
यद्यदा कृष्णपक्षे तिथौ तद्दिने चन्द्राकौ केकराणि स्यौ ।

अमित्र पु० अम-रोगे इव । रिपौ । [वि० ।

अमुक्त न० सुच-क्त न०त० । सदा धार्यं कुरिकाभेदे । सक्तमित्रे

अमुत अयं अदस्+त्वत् । परलोके, जन्मान्तरे च ।

अमूर्त्त वि० मूर्त्ति+अर्श आदित्वादच् न०त० । मूर्त्तिशून्ये
वायुादौ । [शून्ये वि० ।

अमूला स्त्री० नास्ति मूलं यस्याः । अग्निशिश्रावृक्षे । मूल-

अमृत न० मृ-क्त न०त० । मोक्षे, होमावशिष्टद्रव्ये, सुधायां, जले,

वृत्ते, अमृतं स्यादयाचितमिति मनूक्ते अयाचितलब्धे च ।

परमच्छापि न० । मरणशून्ये वि० । विभीतके स्त्री० ।

अमृतजटा पु० अमृता जटा यस्याः । जटामांशोवृक्षे ।

अमृतदीधिति पु० अमृतमिवायायनकरी दीधितिः किरणो
यस्य । चन्द्रे । [पटोले पु० ।

अमृतफला स्त्री० अमृतमिव स्वादु फलं यस्याः । द्राक्षायाम्

अमृतयोग पु० ज्योतिषप्रसिद्धायां नक्षत्रविशेषयुक्तायां वार-
विशेष युक्तायाश्च तिथौ ।

अमृतवल्ली स्त्री० अमृताय जीवनसाधनाय वल्ली । मृदूच्याम्

अमृतसू पु० अमृतं दीधितिरूपमायायनं कृतं सू-क्तिप् । चन्द्रे ।

अमृतान् देवान् कृते । देवमातरि स्त्री० ।

अमृतसोदर पु० अमृतं सोदर एकस्यानजं यस्य । उच्चैः-

श्रवसि । उच्चैःश्रवसो हि ससृद्रादुत्पत्तिः । तज्जातीयत्वात्

घोटकमात्रे । [लतायाम् ।

अमृतस्त्व स्त्री० अमृतमिव स्त्वति स्तु-पचाद्यच् । रुदनी-

अमृतान्त्वस् पु० अमृतमन्यो मञ्जं यस्य । देवमात्रे ।

अमृताशन पु० अमृतमश्नाति अश-ल्यु । देवमात्रे ।

अमृताहारण पु० अमृतमाहरति माहदास्त्रनिवारणार्थं

सर्गात् भूक्तो नयति आ+हृ ल्यु । गरुडे तस्यामृतह-

रणवृत्तान्तो महाभारते आदिप० ११ अ० ।

अमेधस् वि० नास्ति मेधा यस्य इ० अविच् । मूर्खे, कलबुद्धौ च

अभेद्य न० भेद्यं पवितं न०त०। पुरीषे । पवितभिन्ने लि० ।
 अमोघ लि०। मोघो निष्फलः न०त०। सफलं, अर्थं च । गद-
 भेदे पु० । पटोललतायां, हरितक्यां विहङ्गे च स्त्री० ।
 अम्बु गतौ भ्वादि० पर०सक०सेट् । अम्बति आम्बोत् ।
 अम्बक न० अम्बति शीघ्रं नश्वरस्थानपर्यन्तं गच्छति अम्ब-युल ।
 नेत्रे । अम्बाते स्नेहेनोपगम्यते घञ् स्वार्थे क । पितरि ।
 अम्बर न० अवि शब्दे घञ् अम्बः शब्दं रात धत्ते अम्ब+
 रा-क । शब्दाश्रये आकाशे, भस्मरशब्दयुक्ते वस्त्रे, खनाम
 ख्याते गन्धद्रव्ये, अभ्रकधातौ च ।
 अम्बरि(री)घ न० अम्बाते पच्यतेऽत आम्ब-अरिप नि० वा
 दीर्घः । भाजनाखोला इति ख्याते भर्जनपात्रे । अम्ब
 रोषमपि । दीर्घयुक्तस्य विष्णौ, शिवे, भास्करे, बालके, आम्बा
 तकटके, नरकभेदे, अस्तुतापे, सूर्यवंशवृत्तभेदे च पु० ।
 अम्बट पु० अम्बाय चिकित्सकशब्दाय तत्प्रख्यापनार्थं तिष्ठते-
 ऽभिप्रेति स्यात् क पत्वम् । चिकित्सके विप्रात् वैद्यकन्यायां
 जाते सङ्कीर्णवर्णं, देशभेदे, हस्तपके च । यूष्णिकाया स्त्री०
 स्वार्थे के ह्रस्वे अत इत्थे अम्बठिकायत्वे वामनहाटीति
 प्रसिद्धायां ब्राह्मीलतायाश्च ।
 अम्बठकी स्त्री० अम्बठं कायति आदानार्थमाह्वयति कै-क गौरा०
 छेष् । (पलाण्डु) इति स्थातायां लतायां पाठ्याश्व ।
 अम्बा स्त्री० अम्बाते स्नेहेनोपगम्यते अम्ब-कर्षाणि घञ् ।
 मातरि, नाष्टोक्तावपि तत्रैव, अम्बशालतायां, काशीराज-
 कन्यायाश्च ।
 अम्बाला स्त्री० अम्बेति शब्दं लाति धत्ते ला-क । मातरि ।
 अम्बालिका स्त्री० अम्बालैव स्वार्थे के ह्रस्वे अत इत्थम् ।
 मातरि, पाण्डु राजमातरि च ।
 अम्बिका स्त्री० अम्बैव स्वार्थे के ह्रस्वे अत इत्थम् । मातरि,
 धतराष्ट्राजमातरि, जगदुत्पादकत्वात् दुर्गायाम्, अम्बष्ठा
 लतायाम् कटकीति स्थातायां लतायाश्च । [स्त्री०]
 अम्बु न० अवि शब्दे -उ । जले । राम्बा इति स्थातायां लतायां
 अम्बुकण्टक पु० अम्बुनः कण्टकमिव । कुम्भीरे, मृङ्गाटके च ।
 अम्बुकिरात पु० अम्बुनि किरात इव हिंस्रः । कुम्भीरे ।
 अम्बुकीश पु० अम्बुनि कीशः वानर इव । शुश्रुक इति ख्याते
 शिशुमारो जलजन्तुभेदे ।
 अम्बुचामर न० अम्बुनि चापरमिव । शैवले ।
 अम्बुज न० अम्बुनि जायते । पद्मे । चन्द्रे हिज्जन् इति
 ख्याते टच्चे च पु० । शङ्खे पु० न० ।
 अम्बुद पु० अम्बु ददाति दा-क । भेधे, सुल्लके च ।

अम्बुधि पु० अम्बुनि धीयन्नेऽत धा-आधारे कि । ससृष्टे ।
 अम्बुवाची स्त्री० "अम्बुन् वारे सङ्ख्यायुक्तकालं भियुनं
 प्रजेत् । अम्बुवाचो भवेत्स्त्रियं पुनस्तत्कालवारयोरिति"
 ज्योतिषोक्तेः "रजोयुक् च्छाम्बुवाचो ह्यादि"ति शृनेव
 सूर्याक्रान्ताङ्गानक्षत्रप्रथमचरणे जातरजस्वायां भूषौ ।
 अम्बुधिस्रवा स्त्री० अम्बु धरिव स्रवति स्रु-अच् । पत्नान्त-
 र्ब्रह्माकायां द्रुतकुमार्याम् ।
 अम्बुपत्ता स्त्री० अम्बुनि पत्ने यस्याः । उच्चटाहचे ।
 अम्बुप्रसाद पु० अम्बुनि प्रसीदन्यनेन प्र+सद-घञ् । निर्मा-
 लीति प्रसिद्धे कतकटके । [च ।
 अम्बुभट्ट पु० अम्बुनि विभर्षि भट्-किप् । भेधे ससृष्टे सुल्लके
 अम्बुमातज पु० अम्बुमाले जलमाले जायते जन-उ ।
 शासक इति ख्य ते शम्बुके । [श्रिन्यां स्त्री०]
 अम्बुसूह न० अम्बुनि रोह त जायते सूह-क । पद्मे । खलप-
 अम्बुवासिनी स्त्री० अम्बुनि जलप्रधाने वसति वस-णिनि ।
 पाटलाहणे । [सुल्लके च ।
 अम्बुवाह पु० अम्बुनि वहति वह-अण् । भेधे, तद्वासनामके
 अम्बुवाहिनी स्त्री० अम्बुनि वाहयति नौकातः वहिरपसा-
 रवति वह+णिच्-णिनि । काष्ठादिरचिते नौकाजल-
 सेचनीपात्रे ।
 अम्बुवेतस पु० अम्बु जातोवेतसः शाक०त० । जलवेतसे ।
 अम्बुशिरीषिका स्त्री० अम्बुः शिरीषः अन्त्यार्थे के स्त्रीत्वम् ।
 जलशिरीषे । [इति स्थातायां जचौकायाम् ।
 अम्बुसर्पिणी स्त्री० अम्बुनि सर्पति सर्प-णिनि ७त० । (जोक)
 अम्बूजत लि० अम्बु अम्बु, जतं अम्बु श्लेशालकायाम् उप-
 चारात्तद्युक्तं ततः चि-ल-क्त । निषीदनयुक्ते वचसि ।
 अम्बुस् न० अम्बि-शब्देऽसुन् । जवे, बालानामौषधौ च ।
 अम्बुसार न० अम्बुसः सारः वा शरीति वा विसर्गः । सुक्ता-
 याम् । सत्वे अम्बुसारमपि ।
 अम्बोज न० अम्बुसि जायते जन-उ ७त० । पद्मे । चन्द्रे पु० ।
 शङ्खे पु० न० । जलजातमाले लि० । [पद्मसमूहे ।
 अम्बोजखण्ड न० अम्बोजानां समूहः अम्बोज+ख(ण)ण्ड
 अम्बोजयोनि पु० अम्बोजः हरिनाभिपद्मं योनिः उत्पत्ति-
 स्थानं यस्य । विधातरि ।
 अम्बोजिनी स्त्री० अम्बोज+समूहार्थं, तद्वति देशे वा इति ।
 पद्मसमूहे, पद्मयुक्तदेशे लतारूपे च ।
 अम्बोद् पु० अम्बो ददाति दा-क । भेधे, सुल्लके च । जल-
 दानकर्त्तरि लि० ।

अम्भोधर पु० अम्भोधरति हज-धारणे अच् । मेघे ।

ससद्रे, सस्तके च ।

अम्भोधि पु० अम्भाधि धीयन्ते यत् धा-आधारे कि । ससद्रे ।

अम्भोनिधिः पु० अम्भांनि निधोयन्तेऽल नि-धा-कि । ससद्रे

अम्भोराशि पु० अम्भां राशिरिव एकलोपचितत्वात् । ससद्रे

अम्भोरुह न० अम्भं रोहति रुह-क । पद्मे ।

अम्भय वि० अपां विकारः अप्+भयट् । जलविकारे फेनादौ ।

अम्भ पु० अमति सौरभेण दूरं गच्छति अम-रन् । आम्भहणे ।

फलपलादौ न० । एवं प्रायः सर्वत्र हलवाचके ।

अम्नात पु० अम् रसं सर्वत्र पलपुष्पादौ अतति व्याप्नोति

अत-अण् रस्य वा लत्वम् । (आमहा) अम्नातकहणे स्वां

के अम्नातकौटपि । वा रत्नाभावे अम्नातः । के। अम्नातकश्च ।

अम्भ न० अम-ल्ल । (घोल) तक्के । (टक)रसे पु० । तद्वति त्रि० ।

अम्भक पु० अम्भोऽम्भः अलार्थे क । (मान्दार) नकुचहणे ।

अम्भकेशर पु० अम्भः केशरोऽस्य । बीजपूरे ।

अम्भरूड पु० अम्भा चूडा शिखाऽस्य । अम्भशाले ।

अम्भजम्बीर पु० अम्भो जम्बीरः । (गोहानेषु) जम्बीरहणे ।

अम्भनायक पु० अम्भं रसं नयति नी-खुल । अम्भवेतसे ।

अम्भनिशा स्त्री० अम्भरसे निःशेषेण शते शीङ्-ड । शठीहणे

अम्भपल पु० अम्भं पल यस्य । अम्भनकहणे ।

अम्भपती स्त्री० अम्भं पत्वं यस्याः । पलाशीलतायम् ।

अम्भपनस पु० अम्भं पनसः कर्म० । (मान्दार) नकुचहणे ।

अम्भफल पु० अम्भं फलं यस्य । तैत्तल इति ख्याते हलाम्भे ।

अम्भभेदन पु० अम्भं विद्यतेऽसौ कर्मणि ल्युट् । अम्भवेतसे

अम्भरूहा स्त्री० अम्भाय रोहति रुह-क । मालवजनागवल्लीनाम्

अम्भलोनि(शि)का स्त्री० अम्भं रसं लाति मृज्जति अम्भलः

तमूनयति अल्युपासुत्वात् हीनयति जन-खुल वा शत्वम् ।

आमरुल इति ख्याते लताभेदे ।

अम्भवती स्त्री० अम्भो रसो विद्यतेऽस्याः अम्भ+भटप् वत्वम्

अटरालु इति ख्याते लताभेदे ।

अम्भवन्ध्या स्त्री० बन्ध-कर्मणि स्यत् । अम्भसंबन्धे, कन्धभेदे ।

अम्भवाटिका स्त्री० अम्भस्य रसस्य वाटिका स्थानमिव ।

नागवल्लीभेदे । [पाण्डुर इति ख्याते चुक्रे ।

अम्भवास्तुक पु० अम्भरसान्वितोवास्तुकः शाकभेदः । चुक-

अम्भबीज न० अम्भस्य बीजं कारणम् । (तैत्तल) हलाम्भे ।

अम्भट्टञ्च न० अम्भस्य रसस्य हलदवाधारः । (तैत्तल) हलाम्भे ।

अम्भवेतस पु० अम्भोवेतसद्रव नम्रश्च । चुका इति ख्याते चुक्रे ।

अम्भशाक पु० अम्भः शाको यस्य । चुका इति ख्याते चुक्रे ।

अम्भसार पु० अम्भो रसणव सारः प्रधानं यस्य चुक्रे निम्बके,

हिन्नाले च । काञ्चिके न० । [इति ख्याते हले ।

अम्भहरिद्रा स्त्री० अम्भरसान्विता हरिद्रा । आमहरिद्रा

अम्भा स्त्री० अम्भो विद्यतेऽस्या अर्शआद्याच् । निम्बिहाम् ।

अम्भाङ्गुष्ठा पु० अम्भम् अङ्गुष्ठाकारमयं यस्य । चुक्रे ।

अम्भान् पु० अद्यते अद-कर्मणि ल्युट् कर्म० । कुरष्ट क

हणे । [हणे । क्लानभिन्ने त्रि० ।

अम्भान पु० म्लै-क्त न० त० । आमला इति ख्याते महा-ह्वा

अम्भिका स्त्री० अम्भैव स्वांथे क । निम्बिहाम् । अम्भामीनेत्यपि

अय गतौ भा० आत्म० सक० सेट् । अयते आधिप ।

अय पु० एति सुखमनेन इण्-करणे अच् । प्राक्तने शुभकर्मणि,

शुभदायके-दैवे विधाने च । [नरकभेदे । अयस्थानमथत् ।

अयःपान न० अयः, द्रवीभूतं तप्तलौहं पीयतेऽल ल्युट् ।

अयःशूल न० अय इव शूलम् उपतापकम् । तीव्रे उपतामे,

लौहसताक्षभेदे च, अयशूलमथत् । [माघे पु० ।

अयश्चिन्त्य त्रि० यच्चाय साधुन भवति यत्त-यत् । यत्तानर्हे ।

अयन न० अय-भावे ल्युट् । गतौ, दक्षिणत उत्तरस्याम्,

उत्तरतश्च दक्षिणस्यां सूर्यस्य गतौ, तथाहि हादशरा-

श्यालकस्य राशिचक्रस्याङ्गं मकरावधि मिथुनपर्यन्तं राशि-

पटकं क्रमेण उत्तरायनतः तत्र स्थितोऽर्कः स्वगत्या प्राचीं

गच्छत्यपि किञ्चित् किञ्चिन्निर्यगुगत्या उत्तराभिक्कामति

ततः कर्कटावधि धनुःपर्यन्तं राशिपटकं क्रमेण दक्षिणा-

वनतं तत्र स्थितोऽर्कः प्रावत् दक्षिणामेवाभिक्कामति सेयं

गतिरयनशब्देन ज्योतिषे व्यवहियते एवञ्च सौरैः पङ्-

भिर्मासैरेकमयनमित्यपि तत्र प्रसिद्धम् । “अयनविष्णुपदी

पङ्गीतय” इति लुक्तेरयनाख्यसंक्रान्तौ, सा हि पारिभाषि

कायनशब्दवाच्या । नभोमण्डले प्रवहन्निनेन पञ्चाङ्गत्या

बन्धस्यमायस्य राशिचक्रस्य निराधारतया दोषायमान

त्वेन सम्प्रविशंगपर्यन्तं प्राक्, पञ्चाङ्ग या गतिर्भवति तला-

पि, तदि अदमासाधिक ६६।८ घटपटिकैरेकैकमयनतीत्य

प्राक्, पञ्चाङ्ग चलतीति । ८०० अष्टादशशतवर्षैः सम्प्रविशंग

पर्यन्तं प्राक्गत्या पुनः पश्चात् पञ्चाङ्गत्या च प्रागवलम्बते ।

यदा चैवं राशिचक्रं प्राक् गच्छति तदा राशिचक्रनिर्दिष्ट-

मेवादिस्थानात् उक्तकालभेदेनैकांशातिक्रमेण क्रमशः

प्राचि, प्राक्ते, प्राक्ते वा स्थाने रव्यादियहाणां प्रभापुञ्ज-

सञ्चारः, यदा त पश्चादवलम्बते तदा निर्दिष्टमेवादिस्थानात्

तथैव परे, परतरे, परतरे, च स्थाने यहाणां प्रभापुञ्ज

इति भेदः । इदानीञ्च पश्चिमगमनं ततः पश्चादेव अहमभा-

स्वारः । तथाच ज्योतिषोक्तगणितरीत्या भेषादितः पञ्चादेकविंशतिं मीनादीनवर्णां एवेदानीं विषुवादिचक्रान्तिर्भवति एवं विष्णुपद्यादीनामपि तत्तदर्थ एव पञ्चप्रभासस्वारः । अथवायनानुसारेण पञ्चप्रभासस्वारस्वीकारः दिनमानविशेषस्य लम्पपरिमाणस्य, क्रायापदविशेषस्य, च बोधार्थमिति सिद्धान्ते प्रसिद्धम् । कारणे ल्युटि । उक्तायनज्ञानसाधने शास्त्रे, “ज्योतिषामयनञ्चैवेति” सैन्यनिवेशविशेषरूपव्यूहप्रवेशमार्गे च “अयनेषु च सर्वेषु यथाभागमवस्थिता” इति गीता । आधारे ल्युटि । पथि, मृष्टे, आश्रये, स्थाने, “ता यदस्यायनं पूर्वमिति” मनुः । प्रायुक्तराशिचक्रस्य अंशरूपे गतिस्थानविशेषे च “तत्काले सायनार्कस्येति” नीलकण्ठः ।

अयनसंक्रान्ति स्त्री० अयनेन राशिचक्रस्य पश्चात्, प्राग्वागत्या कृता संक्रान्तिर्पश्चात् प्रायुजस्य सञ्चारः समुत्क्रम-स्तन् । चलसंक्रान्ती, भेषादिभिर्हादृशस्य स्थानेषु विभक्तस्य राशिचक्रस्य प्राक्, पश्चाद्वा दोलायमानतया निर्दिष्टभेषादिस्थानात् पश्चात् पूर्व वा पश्चमप्रायुजसञ्चारः आक्रान्तराशिं विहाय राश्यान्तरे गमनं चलसंक्रान्तिः अनियतस्थानतया चलत्वात् । निर्दिष्टराशिस्थानेषु पश्चात् मण्डलसञ्चारः अचलसंक्रान्तिः राशिचक्रान्तिरिति चोच्यते नियतमेकस्थाने एव जायमानत्वादचलत्वम् । अनेनैव संक्रान्त्या यथा भाषादिव्यवहारे न दोषः चलसंक्रान्त्या तु बहुवो दोषास्तथा दृष्टदभिधाने वक्ष्यते ।

अयस् न० इण्-अणुन् । लौहे, तस्मिन् स्थावरमध्यस्थानसाक्षिध्यात् चलति ।

अयस्कान्तः पु० अयसां मध्ये कान्तः रमणीयः कस्तूरीदिवत् सत्वम् । कान्तिलौह इति ख्याते लौहभेदे । इतः । सन्निधिसाक्षिण लौहाकर्षके चुम्बक इति ख्याते प्रस्तरभेदे च ।

अयस्कार पु० अयस्-ङ-अण् उप०स० । लौहकारः ।

अयाचित न० याच-क्त न०त० । अन्वताख्यदृष्टौ “अन्वतं स्वादाचित”मिति मनुः । अप्रापितं लि० ।

अयि अव्य० इण्-इन् । पञ्चे, अनुनये, संबोधने, अनुरागे च अयुक्कृद् पु० अयुजः सप्तसप्त कदा अस्म । दृष्टौ संख्याया वीसार्थत्वम् (कृतिम्) इति ख्याते सप्तपण्यदृष्टे ।

अयुक्त लि० न+युज-क्त । विषयासक्ततया कर्तव्यधनवहिते, अनुचिते, आपन्नते च ।

अयुग्म न० न युग्मात्मकम् । विजोड इति ख्याते विपक्षे ।

अयुग्मच्छद् पु० अयुग्मानि सप्त सप्त कदा अस्म । सप्तपण्यदृष्टे

तस्य हि प्रत्येकपक्षे सप्त सप्त पणानि विद्यन्ते ।

अयुत लि० यु-क्त न०त० । असंयुते । दशसहस्रसंख्यायां न० ।

अये अव्य० इण्-एच् । कोपे, विषादे, संभ्रमे, कृतौ, संबुद्धौ च

अयोग पु० युज-यञ् न०त० । योगाभावे, कुवोगे, विवोगे च । न०ब० । विधुरे, कूटे, कठिनोदये च ।

अयोगवः पु० अय इव कठिना गौर्वाणी यस्य नि० अच् । मृदात् वैश्यायां जाते प्रतिवामजे सङ्कीर्णवर्णे ।

अयोगवाह पु० अक्षरसंभाषास्त्रुतेषु अद्भुत इत्यादिषु चतुर्दशसु नास्ति योगः पाठादिरूपः संबन्धो येषां ते तथापि बाह्ययन्त्रि पलणत्वादिकार्यादिकं निष्पादयन्ति बाहेः अचकर्म० । अनुस्वारविसर्गादिषु, “अनुस्वारो विसर्गसप्तकप्रपौ चैव पराश्रितौ । अयोगवाहाविज्ञेया इति शिवाङ्गदुपदिष्टे ।

अयोगुल पु० गुलः गौलाकारः अयसा निर्मितोगुलः । गोलोति ख्याते लौहगुटिकायाम् । [हृत्वात् ।

अयोऽग्र न० अयोऽग्रे सखे यस्य । सखले तस्य सखे लौहव-

अयोधन पु० अयांसि हृयन्तेऽनेन हन-अप् चनादेशस्य नि० । हातुर्हीति ख्याते लौहद्वारे ।

अयोध्या स्त्री० युध खत् न०त० । सरयूतीरे खनामख्यातायां नगर्याम् । योधनानर्हे लि० ।

अयोनिय पु० योनौ उपवारात् मातरि न जायते । परमेश्वरे । सोतायां स्त्री० । [मले ।

अयोमल न० अयसो मल इव । लौहगूथ इति ख्याते लौह-अर न० ऋ-अच् । चक्रस्य नाभिनेर्म्योर्मध्यस्थे काष्ठे, शीघ्रे च शीघ्रतादिगुणवति लि० । स्वार्थे क् । शैवाले । पण्डे प्रापहीति ख्याते पु० ।

अरघट्ट(क) पु० अरं शीघ्रं घट्टते चाल्यतेऽर्थौ । महाकूपे, तदुपरिनिबद्धजलोत्तोलनकाष्ठे च । स्वार्थे क । तत्रैव

अरजस् लि० रन्ज असन् नलोपः न०त० । रजोगुणकार्यकामक्रोधादिभ्यः । अनार्त्तवायां नञिन्कायां स्त्री० ।

अरणि पु० अणि । सूर्ये, गणितारोति ख्याते दृष्टे । ऋच्छति प्रापयत्यग्निम् । अग्निमन्थनकाष्ठे हि० । स्त्रियां ङीप् ।

अरणिक पु० अरण्ये अग्निमन्थनकाष्ठाय साधु क । अग्निमन्थनकाष्ठसाधने अग्निमन्थदृष्टे । [दृष्टे पु० ।

अरण्य पु० अर्थते श्रेष्ठे वयस्य ऋ-अन्य । वने, कटफल-अरण्यकदली स्त्री० अरण्यस्यैव कदली । गिरिकदल्यां

तस्याः प्रामादावहत्यते । [ख्यातायां वनकार्यास्याम् ।

अरण्यकार्पासी स्त्री० अरण्यस्यैव कार्पासी । वनकापास इति

अरण्यकुलतिका स्त्री० अरण्यस्य कुलतिका खलुकुलत्या ।

वनकुलधीति ख्यातायां कुलतिकायाम् ।

अरण्यकुसुम्भ पु० इत० वनकुसुम्भे ।

अरण्यचटक पु० इत० वनचटके ।

अरण्यजाटुक न० अरण्ये जायते जन+ङ कर्म० । वन
आदा इति ख्याते वनाङ्गे ।

अरण्यजीर पु० इत० वनजीरे ।

अरण्यधान्य न० इत० नीवारादौ वनधान्ये ।

अरण्यमल्लिका स्त्री० इत० । ङाश इति ख्याते दंशे ।

अरण्यसुङ्ग पु० इत० । वनसुङ्गे ।

अरण्यवायस पु० इत० । दांडका इति ख्याते द्रोणकाके ।

अरण्यवास्तूक पु० इत० । वनवेतो इति ख्याते वनवास्तूकशके ।

अरण्यभूरण पु० शा०त० । वनभवे ओल इति ख्याते वनभूरणे

अरण्यश्रवा पु० अरण्ये श्वेव हिंस्रः । हके ।

अरण्यपट्टी पु० अरण्याय गन्तुं पट्टी । ज्येष्ठशुक्लपञ्चाम् ।

“ज्येष्ठे मासि सिते पले पट्टो वारण्यसंज्ञिता । व्यजनैक-
करासस्यामटानि विपिने स्थियः” इति स्मृतिः ।

अरण्यानी स्त्री० महदरण्य नि०डीप् आनुक् च । महारण्ये ।

अरति पु० ऋ-अति । क्रोधे । रम-क्तिन् न०त० । अनवस्थित-
चित्ततायाम्, रागाभावे, रतिविरहे, उद्वेगे, “स्वामीष्टवस्व-
लाभेन चेतसो यानवस्थितिः अरतिः” इत्यं रूपे इष्टवि-
योगान्ननोत्थाकुलीभावे च स्त्री० । न०व० । रागहीने लि०

अरति पु० ऋ-कति रतिः बहुसटिकरः स नास्ति यत् ।
विस्तृतकनिष्ठे बहुसटिकस्ते, तत्परिमाणे, कफोष्णौ च ।

अरम् अव्य० अल-अम् वा लस्य रत्वम् । यत्समाप्तेऽल-
मर्थं शीघ्रतायाञ्च ।

अररति पु० ऋ-अरच् । कवाटे, अपिधाने च ।

अररे अव्य० अरं शीघ्रं राति रा-डे । शीघ्रं प्रत्युत्तर
लामेच्छया कृते अतिव्यग्रतया संबोधने ।

अरणु(त) पु० ऋ-अनु वा खत्वम् । (शोभा) श्लोभाकहणे ।

अरविन्द न० अराणि चक्राङ्गाणीव दलानि विन्दते विन्द+श+पञ्चे
अराति पु० न राति ददाति सुखं न+श-तिच् । शलौ ।

अराल पु० ऋ-विच् अर अरमालाति आ+ला-ङ् । सर्जरासे
मसहस्रानि । कुटिले लि० । वेश्यायां स्त्री० ।

अरि पु० ऋ-इ । शलौ रथाङ्गे, चक्रे, विट्खदरे, कामक्रो-
धादिषु षट्सु, तत्संख्यासाम्यात् षट्संख्यायां, ज्योति-
षप्रसिद्धे लम्बावधिके षष्ठ्याने च । [नकाष्ठे ।

अरित न० ऋकत्वनेन ऋ-इव । हलि इति ख्याते गौकाचाल

अरिमह पु० अरि रोगरूपं शत्रुं च द्वाति षट्-अच् । कामसहृदये
अरिलेह पु० अरेविट्खदिरस्त्रेव भेदः सारः स्यन्दोऽस्य ।

(युद्धवावाला) हृद्यभेदे । आरिच भेदाति रज्ज्वात्
अलं स्थितिं भिद-अच् । विट्खदरे ।

अरिषड्ढक न० षट् अष्टौ च इ० ततः परिमाणार्थे क षड्ढ
कम् अरिस्वामिकं षड्ढकं शाक त० । विवाहे वर्जनीये

योगविशेषे, तथाहि दम्पत्योः परस्परराश्वमेच्या परस्परस्य
राशेः षष्ठ्ये ऋष्टमत्वे वा अशुभं, तयोः राश्वोर्मित्व-

स्वामिकत्वे पुनर्न दोषः शत्रुस्वामिकत्वेऽतीव दोषः
अरिषड्वर्ग पु० षष्ठां वर्गः सप्तदायः षड्वर्गः अरीणां

कारुक्रोधलोभमोहमदमात्सर्यरूपाणामन्तःशत्रूणां षड्वर्गः
देवोभागवतवत् विष्णुभागवतवत्सु गमकतया समासः ।

कामादिषु षट्स्थान्तरेषु शत्रुषु ।

अरिष्ट पु० रिष-क्त । न० व० । निपुणे, निम्बे, हृद्यभासुरे,
अचलभेदे, काके, कङ्कपक्षिणि, रोटा इति ख्याते फेनिल

हृद्ये च । अशुभे, मरणचिह्ने तन्त्रे, चक्षुर्जले, सुतिकागारे,
मद्ये च न० । ५०० । शुभे । स्वार्थे क । निम्बे, फेनिले

हृद्ये च पु० ।

अरिष्टताति पु० अरिष्ट+ताति । शुभाशंसने । शुभङ्कुरे लि०
अरिष्टसूदन पु० अरिष्टमसुरं सूदयति सूद+ल्यु । विष्णौ ।

अशुभनाशके लि० । [सम्पादके रोगभेदे ।
अरुचि पु० न रुचिर्यत् । सत्यप्रमिलापे भोजनायोग्यता

अरुज पु० न रुजति रुज-क । सौदास इति ख्याते हृद्ये ।

अरुण पु० ऋ-उनन् । सूर्ये, सूर्यसारथौ, शुद्धे सन्धाराने,
निःशब्दे, दानवभेदे कुष्ठभेदे, पुद्गागृह्ये च अव्यक्तरागे

च । क्षणभित्तरागे वर्णे पु० तद्वति लि० । कुङ्कुमे,
सिन्दूरे च न० । सञ्ज्ञिषायां श्यामाकायाम्, अतिविषायां

नदीभेदे कदम्बपुष्पायाञ्च स्त्री० ।

अरुणलोचन पु० अरुणे रक्ते लोचने यस्य । पारावतपक्षिणि
अरुणसारथि पु० अरुणः सारथिर्यस्य । सूर्ये, ।

अरुणालुज पु० इत० । गच्छे । अरुणावरजसत्वेव ।
अरुणोदक न० अरुणसुदकं यस्य । सरोवरभेदे ।

अरुणोदय पु० अरुणस्योदयः तत्किरणस्योदयो यत् । “चतस्रो
षटिकाः प्रातररुणोदय उच्यन्ते” इत्युक्ते सूर्योदयात् प्राचि कासे

अरुणोदा स्त्री० अरुणसुदकं तस्या उदकस्योदः । मन्दरादि
शिखरात् भूमौ पतन्यां नद्याम् ।

अरुणोपल पु० अरुण उपलः । तुनीति ख्याते पद्मरागे ।
अरुनुद् लि० अरुणि मन्त्राणि तद्वति हृद-अच् सभ् च ।

मर्मपीडके, हृदयप्रत्यक्षमर्मस्थानस्यकारके च ।
 अरुन्वती स्त्री० अरुन्वतः । वशिष्ठपत्न्याम् ।
 अरुष्क पु० अरुर्मर्मस्थानं कायति पोडयति कै-क । स्थर्मात्रेण
 व्रणकारके भङ्गात्कण्डले ।
 अरुष्कर पु० अरुर्वणं करोति अरुस्+क+अच् । भङ्गा-
 त्कण्डले । व्रणकारिणि लि० ।
 अरुस् पु० अ-उधि । अर्के, रक्तखदिरं च । मर्मणि न० ।
 व्रणे, वृत्ते च पु० न० ।
 अरुहा स्त्री० न किञ्चिन्मूलमाश्रित्य रोहति आकाशे एव
 रोहति । रुह+क । मस्यामलश्याम् ।
 अरे अय० रु-ए । रोपाङ्गाने, नीचसंबोधने, अपकृतौ, असूयायाञ्च
 अरेरे अय० अरे+वीष्पायां द्विकृतिः । नीचसंबोधनादौ ।
 अरोक लि रुच-दोषौ घञ् रोकश्चिह्नं दीप्तिघ्नः । न० व० ।
 क्षिद्रून्त्ये, दीप्तिमून्त्ये च । [कृत् त ।
 अर्कं तापे, स्तुतौ च चुरा० उभ० सक० सेट् । अर्कयति ते आर्चि-
 अर्कं पु० अर्च-कर्मणि घञ् कुलम् । सूर्ये, इन्द्रे, ताम्रे,
 स्फटिके, विष्णौ, पण्डिते, आकन्द इति ख्याते दृष्टे,
 आरक इति ख्याते कायविशेषे च ।
 अर्ककान्ता पु० अर्कौर्ककारिणः कान्तोऽनुकूलो यस्याः कम-
 न्तः । ङङ्ङडिड्या इति ख्याते दृष्टे । इव० । सूर्यप्रियायाम्
 अर्कचन्दन पु० अर्कस्य प्रियचन्दनः शाक० त० । रक्तचन्दने ।
 अर्कतनय पु० इत० । सुमीवे, कर्णे, यमे, शनौ, वैवस्वतमनौ
 च । यमुनायां स्त्री० द्विवचनान्तः । अग्निनीकुमारयोः पु०
 अर्कपत्र पु० अर्कः सूर्यइव तीक्ष्णं पत्रं यस्य । अर्कदृष्टे ।
 अर्कपर्णोप्यल । इत० । अर्कदृष्टस्य पत्रे न० ।
 अर्कपादप पु० अर्कः अर्कदृष्टइव तीक्ष्णः पादपः । निम्बे ।
 अर्कपुष्पी स्त्री० अर्कस्यार्कदृष्टस्य पुष्पमिव पुष्पमस्याः ।
 कटुन्निनीदृष्टे । [सूर्यप्रियायां, छायायाञ्च ।
 अर्कप्रिया स्त्री० अर्कं प्रीणाति प्री-क० । जवायाम् । इत० ।
 अर्कचन्धु पु० अर्कस्य वस्तुरिव । गौतमे सूर्यवंशे बौद्धे ।
 अर्कभक्ता स्त्री० अर्कस्य भक्ता तत्किरणसंपर्के एव तस्याः
 सौन्दर्यम् ङङ्ङडिड्या इति ख्यातायां लतायाम् ।
 अर्कमूला पु० अर्कइव सर्पाणां दुष्पसङ्गं मूलं यस्याः । श्वेतरमूल
 इति ख्यातायां लतायाम् ।
 अर्कवल्लभ पु० अर्कस्य वल्लभः समानवर्णं पुष्पात्वात् । रक्तपुष्प
 त्वेन अर्कप्रियपुष्पे वस्तुकण्डले ।
 अर्कव्रत पु० अर्कस्माराधनार्थं व्रतम् । साधयुक्तव्रतस्यादौ
 कर्त्तव्ये अर्काराधनार्थं व्रते । अर्कसेव व्रतं नियमः

“सहस्रगुणसत्स्वदुमादत्ते हि रसान् रवि” रित्युक्ते यथा
 रविणा लोकद्वयं रसस्य ग्रहणमेवं प्रजापालनार्थमेव
 राज्ञा प्रजाभ्यो यत् करस्य ग्रहणं तादृशे “अद्यै मासान्
 यथादित्यस्तोयं गृह्णोति रश्मिभिः । तथा हरेत् करं
 राज्ञान् नित्यमर्कव्रतं हि तदिति” मनुक्ते व्रते च ।
 अर्काश्मन् पु० अर्कस्य अनुगतः, अश्मा । सूर्यकान्तमणौ, च
 हि सूर्यरश्मिसंपर्कादुज्ज्वलति ततस्तस्यार्कसम्बन्धित्वम् ।
 अर्कोपल पु० अर्कस्यानुगत उपलः । सूर्यकान्तमणौ ।
 अर्गल स्त्री० न० अर्ज-कलट् कुलम् । कपाटमध्यस्थे रोधके
 काठादिदण्डे, सप्रशतोत्तोलस्यादौ पाशे स्तोलविशेषे च
 “अर्गलं कीलकं चादौ पठित्वा कवचं पठेत् । जपेत् सप्र-
 शतीं पश्चादित्युक्ते । कल्लोवे, कपाटे च न० । जुद्रागले स्त्री०
 गौरा० डीप् अर्गलो, स्थायं के, अर्गलिकाप्यलार्थे ।
 अर्घं मूल्ये भादि० पर० सक० सेट् । अर्घति आर्धेत् ।
 अर्घ पु० अर्घे-घञ् । श्रेयवस्तुनो ग्रहणार्थं तत्त्वरूपे देवे
 रजतादिद्रव्यरूपे मूल्ये । सामगैर्यं सयकारः क्षीवलिङ्गस्य
 प्रयोक्तव्यः । अर्ह-करणे घञ् न्यङ्कादित्वात् कुलम् ।
 पूजोपचारे दूर्वाक्षतादौ ।
 अर्घ्यं अर्घं+देयार्थं यत् । अर्घार्थं दीयमाने जलादौ । अर्घदान
 योग्ये पञ्चे लि० । [आर्जिष्ट ।
 अर्चं पूजायाम् उभ० भादि० सक० सेट् । अर्चति ते आर्चीत्
 अर्चं पूजायां चुरा० उभ० सक० सेट् । अर्चयति ते आर्चयत् त
 अर्चा स्त्री० अर्च-आधारे अङ् । प्रतिभायाम् । भावेऽङ्, पूजायाम्
 अर्चि स्त्री० अर्च-इन् । बह्मादिशिखायाम् । [लि० ।
 अर्चिष्मत् पु० अर्चिर्विद्यतेऽस्य मत्पु० । सूर्ये, बह्ना च । दीप्ति
 अर्चिस् न० पु० अर्च-इमि । वज्रादेः शिखाया, मयूखे च ।
 अर्ज अर्जने भादि० पर० सक० सेट् । अर्जत, आर्जित् ।
 अर्ज संस्कारे चुरा० उभ० सक० सेट् । अर्जयति ते आर्जयत् त ।
 अर्जक पु० अर्जयति रज्जुम् अर्ज-रज्जुल् । वावुइ इति ख्याते
 दृष्टे, तच्च कृतन्तना हि रज्जुनिर्मितं । अर्जनकर्त्तरि लि०
 अर्जन न० अर्ज-ल्युट् । स्वामित्यसम्पादके व्यापारभेदे
 सम्पादने च ।
 अर्जुन पु० अर्ज-उनन् । खनामख्याते दृष्टे, मध्यमपाण्डवे,
 हेहयाधिपे कार्त्तवीर्ये, करवीरे, मयूरे, धवलं च । शुभ
 तायुणवति लि० । आर्जनि इति ख्याते नेत्ररोगे न० ।
 अर्जुनी स्त्री० गौरा० डीप् । ऊपायां, बाङ्गदायां नद्यां,
 स्त्रियां गवि, कुड्याञ्च ।
 अर्जुनोपम पु० अर्जुनः खनामख्यातः दृष्टे उपमा यस्य ।

सेयुन इति ख्याते शाकम्भे, महापलाय्यदृष्टे च ।
 अर्था पु० अ-न । अकारादौ वर्णे ।
 अर्थाव पु० अर्थांश्च सन्त्यस्मान् अर्थास्-व सलोपः । ससृष्टे ।
 अर्णवोद्भव पु० उद्भवत्यस्मात् उद्-भू-अपादाने अप् इव० ।
 अग्निजारदृष्टे । चन्द्रे च । अमृते न० । अयां स्त्री० ।
 अर्णसू न० अमृति अ-असुन् उदके लुट् चेति, लुट् । जले ।
 अ(स्त्रा)र्त्तगल पु० आर्त्तद्व गति गल-अच् प्रथो० वा
 ह्रस्वः । नीलमिश्रिकायाम् । ह्रस्वाभावे आर्त्तगलश्च ।
 अर्त्तन न० अत-ल्युट् पत्ते इयङ्भावः । निन्दायाम् ।
 अर्त्ति स्त्री० अर्ह-क्तिन् । पीडायाम् । करणे क्तिन् । धनुष्कोशाम् ।
 अर्थ याचने अर्द० चु० आत्म० द्विक० सेट् । अर्थयते आर्त्तिथत
 मतान्तरे अर्थोपयते आर्त्तिथापत ।
 अर्थ पु० अर्थ-भावादौ घञ् । विषये, अभिषेये, धने, वस्तुनि,
 प्रयोजने, निवृत्तौ, हेतौ, प्रकारे, अभिलाषे, लक्ष्ये च ।
 अर्थदूषण न० अर्थस्य अपहरणादिना दूषणम् इत० । धना-
 पहरणे, व्यसनस्थाने क्रीडादौ धनव्यये च ।
 अर्थना स्त्री० अर्थ-युच् । भिन्नयाम् ।
 अर्थपति पु० अर्थानां पतिः इत० । नृपे, कुबेरे च ।
 अर्थप्रयोग पु० अर्थानां प्रयोगः इत० । दृष्ट्यादर्थमधमर्णा-
 यार्थदानादौ, दृष्टिलाभार्थं धनप्रयोगे च ।
 अर्थवत् लि० अर्थः सन्निहितोऽस्य मतुप् वलम् । सन्निहित-
 धने धनिनि । असन्निहितधने तु न मतुप् किन्तु इतिस्तेन
 तल्ल अर्थोत्पद्ये । प्रयोजनवति, अभिषेयवति च ।
 अर्थवाद पु० अर्थस्य लक्षणाया स्तुत्यर्थस्य, निन्दार्थस्य वा
 वादः वद-करणे घञ् । प्रशंसनीयगुणवाचके, निन्दनीय-
 दोषवाचके च शब्दविशेषे । भावे घञि । तत्कथने ।
 अर्थव्ययञ्ज लि० अर्थस्य धनस्य व्ययं तत्प्रकारं जानाति ज्ञा-
 क । किं धनं, कथं, कुत्र, कियत् कस्मै, वा व्ययितव्यमि-
 ति विशेषाभिज्ञे ।
 अर्थशास्त्र न० अर्थस्य भूमिधन-देः प्रापकं शास्त्रं शाक०त० ।
 नीतिशास्त्रे, अभिचारादिकर्मप्रतिपादके शास्त्रे च ।
 अर्थागम पु० अर्थस्य आगमः आ+गम-घञ् अर्हद्भिः । आये ।
 अर्थान्तर न० अर्थोऽर्थः अर्थान्तरं भय० त० । अन्त्यार्थे,
 न्यायमते लक्ष्यविषयार्थं प्रयुक्ते शब्दसामर्थ्यादलक्ष्यविषय-
 त्वकृते वाक्ये । तस्य प्रतिपादनेहावने वादिनिघट्टः ।
 अर्थान्तरन्यास पु० प्रकृतार्थविषये अन्यार्थस्य न्यासः ।
 अलङ्कारप्रसिद्धे अर्थालङ्कारभेदे सा० १०५० ।
 अर्थोपपत्ति स्त्री० अर्थेन अनुपपद्यमानेनापादकेनापादस्यापत्तिः

कल्पनम् आ+पद-क्तिन् । जीवतश्चैवस्य दृष्टास्य स्वप्नानेन
 वह्निः सन्वकल्पनादौ, सीमांसकादिभते अनुमानातिरिक्तायां
 आपादकस्यानुपपत्तिज्ञानेनापादस्य कल्पनायाम्, न्याय-
 मते व्यतिरेकव्याप्तिज्ञानजन्यायामनुमितौ, अर्थालङ्कार
 भेदे च सा० १०५० ।
 अर्थिक पु० अर्थयते इत्यर्थी याचकः कुलितार्थे क्ते । निष्ठा-
 गतव्यादेर्जागरणार्थं नियुक्ते स्तुतिपाठकादौ ।
 अर्थिन् लि० अर्थ+इनि । याचके, सेवके, व्यवहारे-वादिनि,
 असन्निहितधने धनस्वामिनि च ।
 अर्थ्य लि० अर्थे साधु यत् । न्याय्ये । अर्थ-कर्माणि यत् ।
 प्रार्थनीये । शिलाजतुनि न० ।
 अर्ह बधे स्वादि० उभ० सक० सेट् । अर्हति ते आर्हति आर्हद् ।
 अर्ह याचने, गतौ, पीडायां च, स्वादि० पर० सक० सेट् । अर्हति
 आर्हति । याचने शरद्वधनं नाहति चातकोऽपीति रघुः ।
 अर्ह बधे चुरा० उभय० सक० सेट् । अर्हयति ते आर्हदत् त ।
 अर्हना स्त्री० अर्ह-भावे युच् । भिन्नायां गतौ पीडायाश्च ।
 अर्हित लि० अर्ह-क्त । पीडिते, गते, याचिते च । वातरोगे न०
 अर्ह्य पु० अर्ध-घञ् । खण्डे । तस्यांशे न० । खण्डिते लि० ।
 अर्हगङ्गा स्त्री० अर्हं गङ्गायाः एकदे० त० । स्नानादौ गङ्गा-
 स्नानादेरर्हफलदायिण्यां कावेरीनद्याम् ।
 अर्हचन्द्र पु० अर्हं चन्द्रस्य एक०त० । चन्द्रस्यार्हं, तदाकारे-
 नखलते, गलहस्ते, वाणभेदे, स्त्रीणां तिलकभेदे च ।
 तेजोदीप्ति ख्यातायां लिट्ति स्त्री० । स्मार्थं के हस्ते
 अतइत्वे । अर्हचन्द्रिका कर्णस्थोऽलतायां चित्रपण्याश्च ।
 अर्हचोलक न० अर्हं चोलस्य न०त० संज्ञायां कन् । काञ्चुलीति
 ख्याते कुप्रांसकवस्त्रे ।
 अर्हतिक्त पु० अर्हं तिक्तं यस्य । नेपालनिम्बे ।
 अर्हनारीश्वर पु० अर्हङ्गे या नारी तस्या ईश्वरः । हर-
 गौरीरूपे शिवे ।
 अर्हपारावत पु० अर्हनेन अर्हनेन पारावतइव । चित्रकण्ठ
 कपोते तित्तिरीति ख्याते पक्षिणि ।
 अर्हपुलायित न० “शताङ्गद्विक्रमादूने मण्डलायितवल्गितैः ।
 उन्मुखस्याङ्गस्य गतिरर्हपुलायितमिति ” परिभाषिते
 अवगतिभेदे । [यत्र । काव्यवत्सभेदे शब्दान्तकारे
 अर्हभ्रमक पु० अर्हं स्त्रोकादे गतागताभ्यामेककृपतया भ्रमो
 अर्हमात्रा स्त्री० अर्हं मात्रायाः विस्तृष्टचन्द्राकारव्यव्यायां
 मञ्जरूपायाम् वाचि । अर्हमात्रा उच्चारणकाव्यो
 येवाम् । ह्रस्वेषु व्यञ्जने चार्हमात्रकमित्युक्तेः ।

अर्द्धयाम पु० अर्द्धं यामस्य । अष्टधा विभक्तस्य दिनस्य रात्रिर्वा
अष्टमे भागे यत् वारवेलाकालवेलाव्यवहारः ।

अर्द्धरथ पु० अर्द्धं रथस्य रथनामकयोधविशेषस्य । निजदयोधे
अर्द्धरात्र पु० अर्द्धं रात्रिः । द्वितीयप्रहरशेषरूपे निशीथे ।
अर्द्धवीक्षण न० अर्द्धमसंपूर्णं वीक्षणम् वि+ईक्ष-ल्युट् ।
कटाक्षदर्शने । [इति ख्याते मत्स्यभेदे ।

अर्द्धशफर पु० अर्द्धः प्रकृतशफराद्भिनः शफरः । दाडका
अर्द्धासन न० अर्द्धमासनं यत् । स्नेहव्यञ्जके सम्मानभेदे ।
अर्द्धमसनं ज्योषे यत् । निन्दायाम् ।

अर्द्धोदय पु० माघमासीयामातिथिनक्षत्रवारविशेषयुक्ते “माघे
मासि सिते पक्षे अमा स्यादकसंयुता । नक्षत्रे अवश्ये देवि !
व्यतीपातो वटा भवेत् । अर्द्धोदयः सविज्ञेय” इत्युक्ते योगे ।
अर्द्धोदक न० अर्द्धमूरोः अर्द्धोर्ध्वं तत् काशते काश-ड ।
ऊर्ध्वोदपरपर्यन्ताङ्गाच्छादनं वस्त्रं, उत्तमस्त्रीणामर्द्धोर्ध्वं
पर्यन्ते चोलकाकारे परिधेयवस्त्रं च ।

अर्पण न० ऋ-णिच्-पुञ् ल्युट् । निक्षेपे, खलत्वागे च । करणे
ल्युटि । मन्त्रादौ । जुह्वप्रभृतौ स्त्री० । संप्रदाने ल्युटि ।
देवादिषु । अधिकरणे ल्युटि । त्यागाधिकरणे वज्रादौ ।
कर्माणि ल्युटि । हविरादौ त्याज्यद्रव्ये ।

अर्पित पु० ऋ-णिच्-पुञ् च इदम् । हृदये, अग्रभांसे च ।
अर्ध (व) हिंसने, भ्रादि० पर० सक० सेट् । अर्धति आर्वात् ।
अर्धुर्बुद्ध न० अर्ध (व) विच् तस्मै उदेति अर्ध (व्)+उद्+
इष्-ड । आर्ध इति ख्याते मांसपिण्डाकारे रोगभेदे,
दशकोटिसंख्यायां तत्संख्यातेषु च । पर्वतभेदे पु० ।

अर्भ पु० ऋ-भ । बालके । [च ।
अर्भक पु० अर्भएव स्वार्थे क । बालके, भूर्खे, कशे, अल्पे, सदृशे
अर्थ्यं लि० ऋ-यत् । स्वामिनि । वैश्ये पु० । स्त्रियां टाप् ।
अर्थ्या वैश्यजातिस्त्रियां स्वामिन्याश्च । वैश्यपत्न्यान्त ङीप् ।
अर्थ्या । वैश्यजातीयायां स्त्रियाम् आलुक् ङीप् च ।
अर्थ्याणीत्यपि ।

अर्थ्यमन् पु० अर्थ्यं अर्धं भिमोते मा-कनिन् । सूर्ये, तद्देवताके
उत्तरफलपुनोक्तत्वे, अकटले, पितृणां राजनि च ।
अर्थ्वन् पु० ऋ-वन्निप् । घोटके, इन्द्रे, गोकर्णपरिमाणे च ।
स्त्रियामर्थ्वती वडवायां कुट्टित्यामपि ।

अर्वाच् अर्धम् । अवरं काले देशे वा अग्नति अनुच-किन् ।
पृषो० अर्वादेशः । पश्चात्काले मध्यगते । विपर्यस्ते च
अर्वाच्+अर्धं तस्य लुक् । अवरकालादौ मध्ये च अर्धम् ।
तद्वये अर्वाकृतन इत्यादि ।

अर्वाचीन लि० अर्वाकाले पश्चात्काले भवः ख । पश्चाद्भवे
अर्शस् न० ऋ-असृन् शुक् च । बलिकाकारे शुद्धस्वरोगभेदे
वा पृषो० सलोमे । अर्शमयत् ।

अर्शस् लि० अर्शस्+अस्यर्थट् च । बलिकाकारे ऋषु हाव्याधियुक्ते
अर्शोन्न पु० अर्शोहन्ति हन-ट । (ओल) न्यूरणे, भस्मातके च ।
अर्शोची स्त्री० अर्शस् हन-ठ टित्वात् ङीप् उप० सं० । ताल
मूल्याम् भस्मातक्याश्च । [भस्मातके ।

अर्शोऽहित पु० अर्शोऽहितः सेवनेन तन्नाशकत्वात् । इत० ।
अर्हं पूजने, योग्यत्वे च भ्रादि० पर० सक० सेट् । अर्हति,
अर्हति चानर्ह । [शक्ते च । योग्ये लि० ।

अर्हं पु० अर्ह-कर्म्मणि घञ् । पूजाप्रशंसादिभिरारब्धे ईश्वरे,
अर्हण पु० अर्ह-ल्यु । बुद्धभेदे । भावे ल्युट् । पूजने न० । करणे
ल्युटि । पूजोपकरणे पुष्पादौ, उपयने च न० ।

अर्हणा स्त्री० अर्ह-युच् । पूजायां, योग्यतायाश्च ।
अर्हत् पु० अर्ह-कर्म्मणि शब् । बुद्धभेदे । पूज्ये लि० ।

अर्हन्त पु० अर्ह-भाच् । बुद्धभेदे ।

अर्ही स्त्री० अर्ह-अङ् । पूजायाम् ।

अल भूषणे, वारणे, पर्याप्तौ च स्वा० उभ० सक० पर्याप्तौ
अक० सेट् । अलति ते आलोत् आलिष्ट ।

अलक पु० अलति भूषयति सुखम् अल-वुन् । ललाटस्थे
क्षिप्ताग्रे कुटिलकेशे, अङ्गलिप्रकुङ्कुमे च । क्षिपकादिनात्
कापि नेत्वम् । कुबेरपूर्याम् अष्टमेवर्षावधिदशमेवर्षपर्य-
न्तवयस्त्रायां कन्यायाश्च स्त्री० ।

अलकानन्दा स्त्री० अलति पर्याप्नोति वुन् अलका नन्दयतीति
अच् नन्दा कर्म्मण गङ्गायाम् । अलकै नन्दति अच् । कन्या-
याम् । सा हि अलकैस्तुष्यति [(पियासाल) पीतसालवणे ।

अलकप्रिय पु० अलकान् प्रीणाति चिकणिकीरोति प्री-क ।

अलकाधिप पु० अलकाया अधिपः इत० । कुबेरे ।

अलक्त पु० न रक्तोऽस्मात् ५०० रस्य लत्वम् । लाकारणे,
स्वार्थे के । अलक्तकोऽप्यल तद्धेतौ लाचायाश्च ।

अलक्ष्य लि० नास्ति लक्षणमनुमापकं लुचिह्नं वा यस्य । अन-
हमेये, लुचिह्नस्य न्ये च । न० त० । दुर्लक्षणे न० व० । तद्धति लि०

अलक्षित लि० लक्ष-क्त न० त० । अज्ञाते, लक्षणेनानुमिते च ।

अलक्ष्मी स्त्री० विरोधार्थं नञा त० । लक्ष्मीविरुद्धायां निर्गतौ
आलक्ष्मीति ख्यातायाम् ।

अलगर्ह पु० लगति स्पृशति क्षिप् लग् अर्हयति अर्ह-अच्
अल् स्पृशन् सन् अर्हः न भवति । विषमस्य ललव्यावे
पृषो० धलम् न्दधोति वा न्दध-अच् वा । अलगर्होऽप्यल ।

अलङ्कार न० अलङ्-अ-भावे ल्युट् । भूषायाम् । करणे ल्युटि । वलयादौ भूषणे ।
 अलङ्कारिणा लि० अलङ्-क-इण् । भूषणे अलङ्कनकरणशीले
 अलङ्कारिण लि० अलं समर्थः कर्मणे ख । कर्मण्ये ।
 अलङ्कार उ० अलङ्+क-वञ् । भूषायाम् । करणे घञि
 हारादौ भूषणे, साहित्यविधयदीयगुणप्रतिपादके ग्रन्थे,
 शब्दभूषणे-अनुप्रासादौ, शब्दार्थभूषणे-उपमादौ च ।
 अलङ्क्रिया स्त्री० अलङ्+क-श । भूषायास् ।
 अलम् अव्य० अल+अच् । भूषणे, पर्याप्तौ, निवारणे, निषेधे
 निर्वहे, शतौ, अलर्थे, अवधारणे च । [बोधनसमर्थे ।
 अलग्नरूपीण लि० अलं समर्थः प्रतिपुरुषाय । प्रतिमह्लादि-
 अलङ्गुष उ० अलं पुष्पाति पुष्प-क प्रपी० पल्लवम् । प्रहृते,
 दमने, राक्षसभेदे च । लज्जालुष्टे स्वर्गवेशायाञ्च स्त्री० ।
 अलवाल न० लवसालाति ला-क न० । टल्लसार्थं टल्लमूले
 मृदादिकृते जलाधारे वेष्टने स्थाप्ये । आलवालमपि ।
 अलस लि० न लसति व्याप्रियते लस अच् । अवश्यकर्तव्येषु
 शरीरापाठवमभिनीय कृताप्रवासे, क्रियामन्दे च । पाद-
 रोगभेदे, हृत्तभेदे च उ० । हंसपदीलतायां स्त्री० ।
 अलसक पु० अलसं करोति क-ड । उदरामयरोगभेदे ।
 अलात पु० न० । ला-क्त न० । कोथाला इति ख्याते
 आङ्गार इति ख्याते च अर्द्धदग्धकाष्ठे ।
 अलासु स्त्री० न लब्धते न+लवि-उ णित् नलोपश्च टद्धिः ।
 (लाउ), लम्बायाम् । वा ऊङि । अलाबूचाल ।
 अलि उ० अलति दंष्ट्रे, कूजिते, शब्दिते, वा समर्थो भवति
 अल-इन् । भ्रमरे, टक्षिके, काके, कोकिले, सुरावाञ्च ।
 अलिक न० अल्यते भूयते अल-कर्मणि इकन् । ललाटे ।
 अलिङ्ग लि० नास्ति लिङ्गमनुमापकचिह्नादि यस्य । कार्यादि
 रूपलिङ्गरहिते अननुमेये ।
 अलिञ्जर पु० अलनमलिः अल-इन् तं जरयति जृ-ञच्
 टपी० सम् । (जाला) इति ख्याते मृगस्ये जलाधारे
 पालभेदे भणिके । [टक्षिके, भ्रमरे च ।
 अलिन पु० अलः पर्याप्तः सर्वत्र गतिविद्यतेऽस्य अल+इनि ।
 अलिन्द पु० अल्यते भूयते अल-कर्मणि किन्दच् । द्वारप्रको-
 षाद्वहिवारवर्त्तितुम्, द्वारवहिर्भागे च ।
 अलिपतिका स्त्री० अलिर्दक्षिक इव पल्लमस्याः व० कपि अत
 इत्यम् । दक्षिकपल्लवखलतायाम् । अलिपण्यथ ।
 अलिप्रिय न० अलीनां प्रियमधिकमादकलात् । रक्तोल्-
 पले । पाटलाष्टके स्त्री० । अलिबल्लभायाम् ।

अलिभोद्धा स्त्री० अलीन् बोद्धति सुद-णिच्-अच् । (गणि-
 आरी), गणिकारीष्टके ।
 अलीक न० अल-इकन् । अप्रिये, ललाटे, स्वर्गे च । अलति
 गच्छत्यधोऽनेन । असत्ये । मिथ्याकथने हि नरकपातः ।
 अलौकिक लि० लोके विदितः टक् न० । लौकिकप्रत्यक्षा-
 गम्ये लोकातोते, चमत्कारिणि च ।
 अल्प लि० अल-प । लुटे, ईषदर्थे, सूक्ष्मे, मर्त्ये च । स्वाधे के ।
 अल्पकमथल । यथासि पु० । [लि० ।
 अल्पगन्ध न० अलो गन्धोऽस्य । रक्तकैरवे । सत्वगन्धयुक्ते ।
 अल्पतनु लि० अल्पा लुहपरिभाषा तनुः शरीरं यस्य ।
 खर्वे, दुर्बले, खल्पास्त्रियुक्ते च ।
 अल्पप्रमाणक पु० अल्पं प्रमाणमस्य व० कप् । (तरुञ्ज)
 (खरुञ्ज) वा इति ख्याते ष्टके । अल्पप्रमाणयुक्ते लि० ।
 अल्पसारिण पु० अल्पः सारिणः शाकः कर्म० । (नटिया)
 इति ख्याते शाके । [प्रमाणे सरसि ।
 अल्पसरस् न० अल्पं सरः कर्म० । डोवा इति ख्याते अल्प
 अल्पायुस् पु० अल्पमायुः जीवनकालो यस्य । छागे पशुपु
 तस्यैवायुष्कलात् । अल्पायुष्कलात् लि० ।
 अल्पिका स्त्री० अल्पेन स्वाधे के अत इत्यम् । सुदृढपर्याम् ।
 अल्पिष्ठ लि० अतिशयेनाल्पः अल्प+इष्ट । लुहदरे ।
 अल्पीयस् लि० अल्प+ईयश्च । अल्पनाल्पे । स्त्रियां ङोप् ।
 अल्ला स्त्री० अल्यते इत्यल् किप् अले भूषायै मृह्णाति
 बालम् अल्ल+ल। क। मातरि । अलतीति अल् पर्याप्तः
 लाति सर्वानस्ति मृह्णाति जानाति वा । सर्वज्ञायां
 सर्वमन्त्रिकायां परमात्मदेवतायाम् सा च अथर्ववेदे अल्ला-
 स्तेत्यादिभिरुक्ते प्रसिद्धा ।
 अव रत्ने, गतौ, स्पृहायां, हप्तौ, शोभायां, अवणे, व्याप्तौ,
 आलिङ्गने, प्रार्थने, प्रवेशे, सत्तायां, दृष्टौ, ग्रहणे, बधे,
 सामर्थ्ये, अवगमने, करणे, इच्छोत्पादने च यथायथं सक०
 अक० च भ्वादि० सेट् पर० । अवति आवीत् ।
 अव अव्य० अव-अच् । निश्चये, व्याप्तौ अनादरे, असाकल्ये,
 आलम्बने, शुद्धौ, परिभवे, नियोगे, निम्नतायां च ।
 अवकर पु० अवकोर्यते संसार्कान्यादिभिः अव-कृ-वप् ।
 संसार्कान्यादिभिः क्षिप्ते धूल्यादौ ।
 अवकाश पु० अव+काश-वञ् । अवस्थितियोग्यतासम्पादके
 कावे, देशे च । तत्र कालिकोऽवकाशः क्रियान्तरस्थितयो
 ग्यतासम्पादकः सचावसर इत्युच्यते, "कलावकाशे रुचि
 संकृप्त" इति भट्टिः । द्रव्यान्तरस्थितियोग्यतासम्पादके

देशिकः स चावकाश इत्येव "अवकाशं किलोदन्वानिति"रुः
 अवकीर्णं लि० अव-कृ-कर्मणि क्त । चूर्णिते, ध्वस्ते च ।
 अवकीर्णं लि० अवकीर्णं ध्वस्तं व्रतमस्यस्य इति । जतव्रते ।
 अवकृष्टं लि० अव+कृ-क्त । दूरीकृते, अपसारिते, वहिष्कारिते च ।
 अवकेशिन् लि० अवच्युतं कं सुखं यस्मात् ५ व० अवकं शून्यतां
 फलशून्यतामीशितुं शीलमस्य अवक+ईश-णिनि । अफले
 हस्ते । अवसन्नाः केशा विद्यन्ते अस्य इति । अलकेशयुक्ते ।
 अवक्रय पु० अवक्रियते प्रतिरूपदानेन स्वाधीनं क्रियतेऽनेन
 अव+क्रो-अच् । पाह्यस्य प्रतिरूपत्वेन देये भूत्ये, भाटके च
 अवक्षुतं लि० अव-क्षु-क्त । उपरि कृतक्षुते । [भर्तृत्वे च न० ।
 अवक्षेप पु० अव+क्षिप-घञ् । निन्दायाम् । ल्युटि अवक्षेपणमथल
 अवगणितं लि० अव+गण-क्त । तिरस्कृते, अवज्ञाते च ।
 अवगण्ड पु० अव+गम-ङ डकारस्य नेचम् । गण्डस्य ग्रन्थे ।
 अवगतं लि० अव+गम-क्त । निम्नगते, ज्ञाते च ।
 अवगाढं लि० अव+गाह-क्त । निविडे, अन्तःप्रविष्टे, निमग्ने च
 अवगाह पु० अव+गाह-घञ् । स्नाने, अन्तःप्रवेशे च । आधारे
 घञ् । स्नानस्थाने । वा अस्त्रोपे वगाहोप्यल । ल्युटि अव-
 गाहनमप्यल । [च ।
 अवगीतं लि० अव+गै-क्त । निर्व्यादे जनापवादे, दुष्टे, गर्हिते
 अवगुण पु० अव+गुण-क । दोषे ।
 अवगुणन न० अव+गुण-ल्युट् । योषितां शिरःप्रावरण
 क्रियायाम् । करणे ल्युटि । सुखाच्छादने यस्ते ।
 अवगुणित्वा स्त्री० अव+गुण-ल्युट् स्त्रीत्वाट् टाप् अत-
 इत्सम् । स्त्रीणां सुखावरणशायाम्, जवनिकायाश्च ।
 अवगुणितं लि० अव+गुण-क्त । कृतावगुणने, चूर्णिते च
 अवगृह्य न० अव+गृह-क्यप् । व्याकरणे सिद्धे प्रत्यक्षसंज्ञके पदे
 अवगौरण न० अव+गुर-उद्यमे ल्युट् । वधायास्त्राद्युद्यमे ।
 अवग्रह (या)ह पु० अव+ग्रह-घञ् वा । दृष्टिजलप्रतिबन्धे ।
 अवग्रहण न० अव+ग्रह-ल्युट् । प्रतिरोधे ।
 अवघट्ट पु० अव+घट्ट-अच् । बन्धे, (जांता) घट्टे च । [च ।
 अवघात पु० अव+हन-घञ् । अवहनने, तण्डुलादेर्विहतपीकरणे
 अवचय पु० अव+चि-अच् । पुष्पफलाद्यादाने । [वस्ते ।
 अवचूड (च) पु० अवनता चूडायां यस्य वा डोलः । ध्वजाधोवद्धे
 अवचूर्णितं लि० अव+चूर्ण-क्त । पिष्टे, जिप्ते, चूर्णीकृते च ।
 अवचूलकं अवनता चूडा यस्य ङख ललम् संज्ञायां कन् ।
 चामरे । [अवच्छेदकतानिरूपके च ।
 अवच्छिन्नं लि० अव+च्छिद-क्त । सुक्षुचिते, विशिष्टे, न्यायमते
 अवच्छुरितं न० अव+छुर-क्त । अट्टहासे । मिश्रिते लि० ।

अवच्छेद पु० अव+छिद-घञ् । विरामे, परिच्छेदे एकदेशे च ।
 अवच्छेदकं लि० अव+छिद-ल्युक् । एकदेशे, व्यावर्त्तकविशेषणे च
 अवच्छा स्त्री० अव+क्षा-अङ् । अनादरे ।
 अवष्ट पु० अव+ष्ट-ल्युट् । गर्त्ते, कूपे, ऐन्द्रजालिकजीविकावति च ।
 अवष्टि स्त्री० अव+ष्ट-ल्युट् । गर्त्ते, कूपे च । वा ङोप् अवष्टीत्यपि ।
 अवष्टीटं लि० अवनता नासिका प्रा० ष० । नतार्थे नासायाः
 टीटादेशः अर्धआदित्वाद्च । (खांदा) नतनासिके जने ।
 अवटु पु० अव+टीक-ङु । गर्त्ते, दृष्टभेदे, कूपे च । सीवापस्था-
 ज्ञागे, सीवाया उन्नतभागे च स्त्री० । [गतिभेदे
 अवडीन न० अव+डो-ल्युट् । अवरोहणरूपे पक्षिणां
 अवतंस पु० न० अव+तनु-घञ् । कर्णपुरे, शिरोभूषाभेदे च ।
 अवतमस न० अवकटं हीनं तमः प्रा० ष० अच् । अस्त्राभ्यकारे ।
 अवतार पु० अव+तृ-करणे घञ् । तीर्थे, (पुष्करिण्यादेः
 सोपानपङ्क्तौ) । भावे घञ् । अवरोहणे, देवानामंशावेश-
 वशेन पादुर्भावे च ।
 अवतारण न० अव+तृ-णिच्-ल्युट् । भूतादीनामवेशनेन
 प्रादुर्बने, अवरोपणे, मन्त्रप्रस्तावने च । अवतारण्यप्यल ।
 अवतोकं स्त्री० अवपतितं तोकमस्याः । स्ववदगर्भायां स्त्रियाम्
 अवदंष्ट्र पु० अव+दन्-घञ् । भर्त्सिते चर्चणद्वये, (मद्यपा-
 नोत्साहादिकारके चर्चणद्वये) । [मनोत्ते च लि० ।
 अवदात पु० अव+दै-क्त । शुभे, पीते च वर्णे । तद्वति, विशुद्धे
 अवदान न० अव+दो-ल्युट् । खण्डने, पराक्रमे, अतिक्रमे,
 शुद्धिकरणे, वीर्यसूत्रे च । [युक् । भेदनकर्त्तरि लि० ।
 अवदारकं पु० अवदारयति ङ-णिच्-बुष् । (खोमता) खनिने
 अवदारण न० अव+ङ-णिच्-करणे ल्युट् । खनिने ।
 अवदाह न० अव+दह्यते दह-कर्मणि घञ् । वीर्यसूत्रे ।
 अवद्यं लि० वद-यत् न० त० । अधमे, पाणिनि, निन्द्ये, कथना-
 योग्ये च । [विषयान्तरतो मनोनिवर्त्तते ।
 अवधान न० अव+धा-ल्युट् । मनोयोगविशेषे, यज्ञशब्दे
 अवधारण न० अव+ध-णिच्-ल्युट् । इयत्तापरिच्छेदे,
 अवसेवेति विषयपरिच्छेदके निश्चये च । [विसे ।
 अवधि पु० अव+धा कि । सीमायां, काले च । आधारे कि ।
 अवधीर अवज्ञायाम् अद० चुरा० उभय० सक० सेट् । अवधीर-
 यति ते आवधधीरत् । सतान्तरे अवादिधीरत् ।
 अवधूतं लि० अव+धू-क्त । अभिभूते निवर्त्तिते, चाक्षिते,
 अनादृते च । "यो विलङ्घ्यान्मन्त्रान् वर्णान् आत्मन्येव स्थितः
 उमान् । अतिवर्णाश्रमी योगी अवधूतः स उच्यते" इत्यु-
 क्तलक्षणो वर्णाश्रमधर्मात्यागिनि सद्गमसिनि पु० ।

अवध्वंस पु० अव+ध्वन्-घञ् । परिह्वाने, चूर्णिते, निन्दायाश्च
अवन न० अव+ल्युट् । प्रीणने, रक्षणे, प्रीतौ च ।

अवनत वि० अव+नम-क्त । अधोभूते, आनते च ।

अवनति स्त्री० अव+नम-क्तिन् । औद्धत्याभावे, विनये, अधो-
नमने च । [वाद्ये न० ।

अवनङ्ग वि० अव+नङ्-क्त । स्वचिते, रोपिते च । षट्ङ्कादि-
अवनय पु० अव+नी-अच् । अधोनयने ।

अवनाट वि० अवनता नासिका प्रा० स० नतार्थे नासिकायाना-
टादेशः अर्धआद्याच् (खांदा) अवनतनासिके जने ।

अवनि (नी) स्त्री० अव-अनि । भूमौ । वा ङीप् अवनीत्यपि ।

अवनेजनं न० अव+गिज-ल्युट् । प्रज्वालने, आह्वे प्रिण्ड-
प्रदानार्थमास्तुतकुशस्थानसेचने च ।

अवन्ति (न्ती) पु० स्त्री० अव-भि । सालवदेशे ।

अवन्तिका स्त्री० अवन्तिषु कायति प्रकाशते । मालवदेशीय-
राजधान्यासृज्यिन्याम् । [काञ्चिके ।

अवन्तिसोम न० अवन्तिषु अभिषुतं सोममिव शाक्तं ।

अवपात पु० अव+पत-घञ् । विले, अधःपतने, निपाते च ।

अवशत वि० अव+शु-क्त । सहस्रावतीर्णं ।

अवभास पु० अव+भास-घञ् । साक्षात्कारे, अन्यधर्मसा-
न्यस्मिन्नारोपणे भावे च ।

अवच्छेद्य पु० अव+च्छ-क्यन् । सुखयत्तसमाप्तौ क्रियमाणे यज्ञ
श्रेषे कर्मणि, यज्ञाङ्गभूते यज्ञान्ते च्छाने च ।

अवश्रुत वि० अवनता नासिका प्रा० स० नतार्थे नासिकायाम्भ-
टादेशः अर्धआद्याच् । अवनतनासिके (खांदा) जने ।

अवस वि० अवत्यश्वादात्मानम् अव-सम् । कदाचारादौ,
कुलिते, नीचे च । ज्योतिषप्रसिद्धे एकतिथिद्वयान्तवति
एकस्मिन् दिनवारे न० । अवसदिनमप्यत्र ।

अवसत वि० अव+सन-क्त । अनाहते ।

अवसर्द्द पु० अव+सर्द-घञ् । पीडने । [शभेदे च ।

अवसर्ग पु० अव+सर्ग-घञ् । आलोचनायास्, नाटकस्य सम्बन्धं

अवसानना वि० अव+सुरा-सन-युच् । अपमानकरणे ।

अवसानित वि० अव+सुरा-सन-क्त । कताप्रमाने ।

अवमोटन न० अव+सुट्-णिच्-ल्युट् । (मोचङ्गान्) परिवर्त्त-
नेनान्यथापादनरूपे परिमोटने ।

अवयव पु० अव+यु-अच् । देहादावङ्गे, उपकरणे, न्यायमते
प्रतिज्ञाहेतुदाहरणादिषु पञ्चसु वाक्येषु च ।

अवर ल० अव+रा-क्त । चरमे, अधमै, कार्ये च । पञ्चाहर्त्तिनि
देश काले पु० तंहर्त्तिनि वि० । हस्तिजङ्घायाः पञ्चाद्देशे न० ।

अवरज पु० अवरश्मिन् काले जातः । कनिष्ठसोदरे भ्रातरि,
शूद्रे च । कनिष्ठसोदरभगिन्यां, शूद्रायाश्च स्त्री० टाप् ।

अवरति स्त्री० अव+रस-क्तिन् । विरामे, निवृत्तौ च ।

अवरवर्ण पु० कर्म० । शूद्रे,

अवरीण वि० अव+रीड-क्त । तिरस्कृते ।

अवरुज्ज वि० अव+रुध-क्त । आच्छादिते, वस्त्रादिना प्रतिरुद्धे च
अन्तःपुरवासिन्यां भोग्यायां दास्यां राजयोषिति च स्त्री० ।

अवरूढ वि० अव+रुह-क्त । अवतीर्णं, स्वस्थानादुत्थिते ।

अवरोध पु० अव+रुध-भावे घञ् । निरोधे । कर्मणि घञ् ।

राजान्तःपुरस्यायां योषिति, राजदारेषु च । आधारे
घञ् । राजान्तःपुरे । ल्युट् । अवरोधनमप्यत्र न० ।

अवरोधिक पु० अवरोधे रक्षणार्थं नियुक्तः ठन् । राजान्तः-
पुररक्षणार्थं नियुक्ते वामनादौ ।

अवरोपित वि० अव+रुह-णिच्-पुक् च क्त । उत्पादिते ।

अवरोह पु० अव+रुह-घञ् । अवतरणे, ऊर्ध्वदेशान्निम्न-
देशगमने, आरोहे च । पचाद्याच् । तरोर्मूलादप्यर्थान्त-
माकूटायां शुङ्ख्यादिलतायां । अपादाने घञि । स्वर्गे,
ततो हि भोगावसाने सर्वेऽवतरन्ति ।

अवरोहशास्त्रिन् पु० अवरोहति छिद्रोऽपि पुनः प्ररोहति
अव+रुह-अच् कर्म०, अवरोहति अधोगच्छति मूलमस्याः
तादृशी शाखा कर्म० ततः बाङ्गल्ये मलर्जाय इतिर्वा ।
वटहन्ते, तस्मै छेदनेऽपि पुनः प्ररोहः च । शाखातोऽपि
बह्विन् मूलान्यवतरन्ति ।

अवरोहिका स्त्री० अव-रोहति अत्यन्तमधोगच्छति रुह-
खुल् टाप् कापि अतश्चक्षम् । अश्वगन्धालतायाम् ।

अवरोहिन् पु० अव+रुह-णिनि । वटहन्ते । अवरोहिशाखोऽप्यत्र
अवर्ण पु० वर्ण-घञ् विरोधे नजात० । प्रशंसविरोधिनि अपवादे

अवलम्ब अव+लब्ध घञ् श्वेतवर्णं । तद्वति, मूर्खे च वि० ।

अवादेरतो लोमे, वल्लोऽप्यत्रैवार्थे ।

अवलम्ब पु० अव+लब्ध-क्त नि० इडभावः । (माजा) देह-
मध्यभागे । संबद्धभावे वि० ।

अवलम्ब पु० अव+लब्ध-आधारे घञ् । आश्रये । करणे घञि ।

अवलम्बसाधने दण्डादौ । अवलम्बनमप्यत्र ल्युट् ।

अवलम्बित वि० अव+लब्ध-क्त । आश्रिते, वस्त्रादिना बद्धे च

अवलम्बित वि० अव+लब्ध-क्त । गविते, कतलेपने च ।

अवलीढ वि० अव+लिङ्-क्त । भङ्गिते, कतावलेहे च ।

अवलीला स्त्री० अवरा लीला । अन्यायासि, अनादरे च ।

अवल्लेप पु० अव+ल्लिप-घञ् । गर्भे, लेपने, दूषणे, सम्मन्धे च ।

अवलेपन न० अव+लिप-भावे ल्युट् । विलेपे, स्त्रलये,
सङ्कल्ये च । करणे ल्युटि । चन्दनादे ।

अवलेह पु० अव+लिह-घञ् । जिह्वामेघे खादने । कर्म्मणि
घञि । तयाखाद्ये औपधादौ च ।

अवलोकन न० अव+लुक्-ल्युट् । दर्शने, अनुसन्धाने च । करणे
ल्युट् । आलोके, नेत्रे च । [लतायाम् ।

अवसृज्य पु० अवलृगोरशोभनाज्जायते जन-ड । सोमराजी
अववाह पु० अव+वद-घञ् । निन्दायाम्, विश्वासे, आत्तायाम्,
अवालम्बने च । [परवशे, पराधीने च ।

अवशृति० नास्ति वशमायत्तत्वं यस्य । स्वाधीने, कामादि-
अवशृष्टि लि० अव+शृष-क्त । अतिरिक्ते, परिशिष्टे, अधिके च

अवश्यम् अव्य० अव+श्ये-ङम् । निश्चये, अशक्यनिवारणे च ।
अवश्याय पु० अव+श्ये-ण । कुज्झटिकायाम्, अभिमाने च ।

अवश्रयण न० अव+श्री-अच् । चतुर्तोऽवतार्य स्थापने ।
अवष्टब्ध लि० अव+स्तम्भ-क्त । आसन्ने, आक्रान्ते, अवल-

म्बिते, प्रतिरुद्धे च ।

अवष्टम्भ पु० अव+स्तम्भ-घञ् । स्वर्णे, स्तम्भे, प्रारम्भे, रोधने,
गर्वे च "रघोरवष्टम्भमेव पवित्रे"ति रघुः ।

अवस् अव्य० अवर+प्रथमायाः पञ्चम्याः सप्रथ्या वाऽर्थे अवि
अवादेशः । वाह्ये पञ्चादर्थे च ।

अवसथ पु० वस-अथन् न० ५ व० । निलये, पामे च ।

अवसथ्य पु० अवसथ+स्थार्थे यत् । आवासे, पामे च ।

अवसर पु० अव+सृ-अच् । प्रस्ताये, जिज्ञासानिष्ठतयेऽवश्य
वक्तव्ये, वत्सरे, मन्त्रभेदे, वर्षणे, क्रियास्थितियोग्यतास-
म्पादकरूपे कालिकोटवकाशे च । [कामचारानुष्ठानायां च ।

अवसर्ग पु० अव+सृज-घञ् । अतिवशमे, यथेष्टं क्रियतामिति
अवसर्प पु० अव+सृप-अच् । चरे । [रूपावसन्नतायाञ्च ।

अवसाह पु० अव+सद-घञ् । नाशे, विषादे, स्वकार्याक्षमत्व
अवसाहन न० अव+सद-णिच्-ल्युट् । कार्याक्षमत्वापादने,
नाशने च । [हत्वौ च ।

अवसान न० अव+सो-ल्युट् । विरामे, समाप्तौ, सीमायां,
अवसाय पु० अव+सो-घञ् । समाप्तौ, ग्रंथे, निश्चये च ।

अवसित लि० अव+सो-क्त । समाप्ते, ऋद्धे, ज्ञाते, परिपक्वे,
निश्चिते, सहितधान्ये च । अव+सि-क्त । संबद्धे ।

अवस्कन्द पु० अव+स्कन्द-आधारे घञ् । जगोपशान्ते सैन्यनि-
वेशस्थाने शिविरे, आक्रमणे च । [तरणे, आक्रमणे च ।

अवस्कन्दन न० अव+स्कन्द-ल्युट् । सर्वाङ्गेषावगाहने, अव
अवस्कार पु० अव+कृ-अप् सृट् । विषादिमले । अपादने अपि

गुह्यदेशे उपस्थादौ । [अवादेशः । अवरकालादौ ।

अवस्तात् अव्य० अवरस्मिन् अवरस्मात् अवरमित्यर्थे अस्ताति
अवस्तार पु० अव+स्तृ-घञ् । परदा इति ख्यातायां
जवनिकायाम्, आस्तारणे च । [अवस्थाने च ।

अवस्था स्त्री० अव+स्था-अङ् । कालकृतायां देहादेर्देशायाम्,
अवस्थान न० अव+स्था-ल्युट् । स्थितौ । आधारे घञि ।

आवासे, प्रतिष्ठायाञ्च ।

अवस्थन्दन न० अव+स्थन्द-ल्युट् । हिंसने ।

अवस्तंसन न० अव+स्तम्भ-ल्युट् । अधःपतने, च्युतौ च ।

अवहार पु० अव+हृ-कर्त्तरि ण । चौरैः, प्राह्वनामके, जलजन्त
भेदे च । भावे घञि । युद्धादिविश्रामे । कर्म्मणि घञि ।

निमन्त्रितविप्रादिभ्यो देये ङ्ये । [भावे ।

अवहित्या स्त्री० न० न वह्निष्ठाति स्या-क ट्ठो० । हृद्गत-
अवहेल न० स्त्री० । अव+हेल-अङ् घञर्थे क वा । अनादरे ।

अवाक्पुष्पी स्त्री० अवाक् अधोमुखं पुष्पमस्याः । (सुलफा)
इति ख्यातायाम् शतपुष्पिकायाम् ।

अवाक्शिरस् लि० अवाक् शिरोऽस्य व० । अधोमुखे ।

अवाय लि० अवगतमयमस्य । नम्रमुखे ।

अवाङ्मुख लि० अवाक् मुखमस्य । अधोमुखे ।

अवाच् लि० अवाञ्छति अव+अनुच-क्विप् । अधोमुखगते,
अवरे-देशे, काले च । दक्षिणस्यां दिशि स्त्री० ङीप् ।

नास्ति वाक् यस्य इव० । वाक्यरहिते लि० । पूर्वार्थे औ
अवाञ्चौ, अत्र अवाचौ इत्यादिभेदः । कालाद्यर्थे प्रथमादीनां
स्थानेऽस्माति तस्य लुक् । अवरकालादावर्थे अव्य० ।

अवाच्य न० वच-ण्यत् कृतम् न० १० । दुष्टवचने, वचना-
नङ्गे, निन्दनीये च अवाच्+यत् । अवरकालादौ भवे लि० ।

अवान्तर लि० अवगतमन्तरं मध्यम् प्रा० स० । प्रधानान्तः
पातिनि अङ्गादौ, सामान्यस्य विशेषे च ।

अवार न० न वारमत्र । नद्यादेर्जलानतिक्रमेण प्राप्य तीरे ।

अवारपार पु० अवारं पारञ्च स्त्री यस्य अर्शआद्याच् ।
उभयजूलवति ससृष्टे ।

अवारपारीण लि० अवारपारे गच्छति+ख । पारगामिणि ।

अवारिका स्त्री० नास्ति वारि यत्र । धन्याके, तस्य अति-
शुष्कफलत्वेन जलशून्यत्वात् ।

अवासस् लि० न वासोऽस्य । वस्त्ररहिते नग्ने ।

अवि पु० अव-इन् । सूय्ये, मेघे, छागे, पर्वते, भूपिककम्बले,
प्रभौ च । ऋतुमत्यां स्त्रियां लज्जायाञ्च स्त्री० वा ङीप् ।

अविकट पु० अवि+समूहे कटच् । भेषसंघाते । विकट उभः

न०त० । उपभिन्ने मौस्ये ।

[अजगन्माहृतं ।

अविगन्धा स्त्री० अवेन्हागस्य गन्ध इव गन्धः पुष्पादावस्थाः ।

अविग्न पु० विज-क्त न०त० । (करमचा) करमईकटले ।

अवितथ न० न वितथं मिथ्या न०त० । सत्ये ।

अविद्या स्त्री० विद-क्यप् न०त० । विद्याभावे, अहङ्कारहेतौ अज्ञाने, विद्याविरोधिन्याम् अयथार्थबुद्धौ च । वेदान्तमते भावाभावाभ्यामनिर्वाच्यामचेतनायां मायायाम् ।

अविहङ्कर्णी स्त्री० न विद्वः अष्किष्टः पर्णरूपः कर्णोऽस्याः । पाठालतायाम् ।

अविनाभाव पु० विना व्यापक्यते न भावः स्थितिः । व्यापकस्थित्यनुरोधिसत्तारूपायां व्याप्ता ।

अविनीत लि० अव+नी-क्त । उद्धते । कुलटार्या स्त्री० ।

अविप्रिय पु० अवीन् मेघान् प्रीणाति प्री-क । श्यामाहणे ।

विप्रियमपकारः न०त० । प्रतिकूलभिन्ने । न०व० । अपकारन्युन्ये लि० । श्येतालतायां स्त्री० ।

अविभक्त पु० वि+भज-क्त । संसृष्टे, विभागरहिते द्रव्ये-स्वामिनि च । अविभक्ता विभक्ता वा सपिण्डाः स्यावरे सभाः इति, अविभक्तं स्यावरं यत्सर्वेषामेव तद्भवेदिति च स्मृतिः ।

अविस्तुक्त न० 'न विस्तुक्तं शिवाभ्यां यदविस्तुक्तं ततो विदु'-रित्युक्तलक्षणे काशीक्षेत्रे । वि+सुच-क्त न०त० । सुक्तभिन्ने लि० ।

अविरत लि० वि+रम भावे-क्त न०व० । विरामन्युन्ये, अनवरते द्रव्यादौ च क्रियाविशेषणत्वे न० ।

अविरति स्त्री० विरामो विरतिः भावे क्तिन् न०त० । विषयादौ स्थिरचित्ततायाम्, विरामभावे च ।

अविरल लि० न विरलः न०त० । घने, निविडं ।

अविलम्बित लि० वि+लवि-क्त न०त० । विलम्बन्युन्ये त्वरायुक्ते द्रव्यादौ । क्रियाविशेषणत्वे न० ।

अविवेक पु० वि+विच-घञ् न०त० । सदसद्विवेकाभावे, सम्भूत्येककार्यकरणे, भ्रमे च । न०व० । विवेकन्युन्ये लि० ।

अविवेकिन् लि० वि+विच-विभृण् न०त० । विवेचकभिन्ने, मूर्खे, ग्रास्ताद्युपदेशन्युन्ये, विवेकोभेदसहजिन्ने च । साङ्ख्यमते प्रधाने, महदादौ च । प्रधानं महदादिभ्यः, महदादयश्च प्रधानात् न विविच्यन्ते (भिद्यन्ते) इत्युक्तम् तत्रैव ।

अविशेष पु० वि+शिष-घञ् न०त० । विशेषभावे, अभेदे च । न०व० । विशेषन्युन्ये तल्ये लि० । साङ्ख्यादिमतसिद्धेषु तन्मात्राख्येषु सूक्ष्मभूतेषु तानि च इदमेतदेवंगुणकमिति व्याहृततया नानुभूयन्ते इत्यविशेषाः ।

अविश्रान्त लि० वि+अम-क्त न०त० । विरामरहिते द्रव्ये ।

अविष पु० अव+इषच् । ससृष्टे, न्यपे च । डीप् । नद्यां स्त्री० ।

विषन्युन्ये लि० । (आतइच्) विद्यायां स्त्री० टाप् ।

अविसोढ न० अवेदं गन्धम् अवि+सोढ न पत्वम् । मेथ्यादुग्धे ।

अविस्पष्ट न० विस्पष्टं नृतमालेखार्थावबोधकं सुखेन श्रवणयोग्यञ्च वि+स्पष्ट-क्त न०त० । अस्पष्टवाक्ये । [प्यत्व ।

अवीचि पु० नास्ति वीचिः सुखमत्र । नरकभेदे अवीचिमयोऽ-

अवीजा स्त्री० ईषदर्थे नजा व० । अल्पबीजवत्यां द्राव्यायाम् ।

बीजन्युन्ये लि० । [प्रवर्त्तमाने निषेधके अनुमाने ।

अवीत न० वि+इण्-क्त न०त० । न्यायप्रसिद्धे व्यतिरेकसुखेन

अवीर लि० वीरः पुत्रादि नास्ति यस्य । पुत्रादिन्युन्ये । न०त०

वीर्यवह्निने । पतिपुत्ररहितायां स्त्री० । 'अजातपुत्रा-

विधवा साठवीरा परकीर्त्तितेति' स्मृतैः । [धाने च ।

अवेक्ष्य न० अव+ईक्ष-ल्युट् । दर्शने, प्रतिजागरणे, अव-

अव्यक्त पु० वि+अनृज-क्त न०त० । विष्णौ, कामे, शिवे, सांख्य

मते सर्वकारणे, प्रधाने, रूपाद्यहीनतया चक्षुराद्यागो

चरत्वात्तस्य, वेदान्तमते सूक्ष्मगरीरे स्वप्नावस्थायां शब्द

प्रवृत्तिनिमित्तजंतिगुणादिभिर्निर्जिते निराकारे ब्रह्मणि

च न० । अस्पष्टे वस्तुमाले लि० । [ईषदृक्ते अरुणवर्णे ।

अव्यक्तराग पु० न व्यक्तोऽत्यव्यक्तीरागोऽरुणिमा यस्य ।

अव्यङ्गा स्त्री० अवेरङ् शङ्कनिवाङ्मसदाः । शुकशिम्ब्याम् ।

न विकलमङ्गस्य इव० । विकलाङ्गभिन्ने पूर्णाङ्गे लि० ।

अव्यञ्जन पु० नास्ति व्यञ्जनं शुभलक्षणं शृङ्गं यस्य । शृङ्ग-

हीनपशौ, सुलक्षणन्युन्ये, चिह्नन्युन्ये च लि० ।

अव्यण्डा स्त्री० न विगतमण्डं बीजमस्याः । शुकशिम्ब्याम् ।

अव्यय पु० न व्ययते पङ्क्त्यां न सञ्चलति व्ययभयचलनयोः अच् ।

सर्पे । व्ययान्युन्ये लि० । नास्ति व्यथा यस्याम् ७त० ।

हरितक्याम् शुण्डाञ्च स्त्री० । [व्ययान्युन्ये लि० ।

अव्यथिन् पु० बद्धचलनेऽपि न व्यथते व्यथ-इनि । अश्वे,

अव्यभिचारिन् लि० वि+अभि+चर-णिनि न०त० ।

केनापि प्रतिकूलहेतुना निवारयितुमशक्ये । न्यायमते

व्यभिचारो व्याप्तेरभावतत्त्वन्युन्ये हेतौ पु० ।

अव्यय पु० न० वि+इण्-अच् न०त० । सर्वांश्च विभक्तिषु

सर्ववचनेषु च एकरूपे शब्दवृत्तिधर्माविशेषे, यथास्व-

रादयोऽव्ययाः सर्वतैकरूपाः शिवे, विष्णौ च पु० ।

आद्यान्तरहिते विकारन्युन्ये लि० । परब्रह्मणि न० ।

'सदृशं लिपु लिङ्गेषु सर्वांश्च च विभक्तिषु । वचनेषु च

सर्वेषु यद् व्यति तदव्ययमिव स्तुतिः ।

अव्ययीभाव पु० अनव्ययसव्ययं भवत्यनेन अव्यय+चि-भू

घञ् । व्याकरणसिद्धे समासविशेषे । तत्र हि उपकुम्भ-
मित्यादौ अनव्ययस्यापि कुम्भादिपदस्याव्ययत्वम् ।

अव्यवस्था स्त्री० वि+अव+स्था-अङ् न०त० । इदं कर्तव्य-
मिदं नेति नियमाभावे, शास्त्रादिविरुद्धायां व्यवस्थायाम्,
अविधौ च । [भोजनादौ एकत्वावस्थानायोग्ये पतितादौ ।
अव्यवहार्यं लि० वि+अव+हृ-ण्यत् न०त० । शयनासन-
अव्यवहितं लि० वि+अव+धा-क्त न०त० । व्यवधानरहिते
साक्षात्संबन्धे ।

अव्याकृतं लि० वि+आ+कृ-क्त न०त० । वेदान्तमते अप्रकटी-
भूते वीजरूपे जगत्कारणेज्ञाने । सांख्यादिमते प्रधाने च ।

अव्याप्यवृत्तिं लि० व्याप्य स्वाधिकरणं देशादिकं साकल्येन
संबध्य न वृत्तिः स्थितिर्धेयः । स्वाधिकरणे देशादौ प्रदेश
विशेषस्थिते वस्तुनि । यथा घटोभूतलादौ एकदेशे एव
तिष्ठति इत्यतोऽव्याप्यवृत्तिः । व्याप्यवृत्तिस्तु जात्यादिः
घटादौ साकल्येन सम्बध्य स्थित इति न्यायमते प्रासङ्ग्यम् ।

अव्युत्पन्नं लि० वि+उद्+पद-क्त न०त० । ससृज्यशब्दस्या-
वयवशोऽर्थबोधकताशक्तिः व्युत्पत्तिस्तच्छून्ये अवयवार्थान्तरन्ये
शब्दे, शब्दार्थानभिज्ञे मूर्खादौ च ।

अश्वं संवृत्तौ-व्याप्तौ च स्वादि-आत्मन् वेट् सक० । अश्वं ते
आशिष्ट आष्ट आनशे ।

अश्वं भोजने क्रादि० पर० सक० सेट् । अश्वानि आशीत् ।
अश्वकुम्भौ स्त्री० अश्वं ते व्याप्नोति अश-अच् अशा स्त्रुभ्राति
जलमावृणोति स्त्रुभृ-ट् पृथो० सलोपः टित्वात् ङीष्
कर्म्म० । अत्यक्त्वात् जलव्यापके जलोपरिजाते पाना
इति ख्याते हृणभेदे ।

अशनं पु० अश्वं ते व्याप्नोति अश-ल्यु । पीतसालहृत्ते दन्त्य-
मध्योऽप्ययमवार्थे भावे ल्युट् । व्याप्तौ, भोजने च न० ।
कर्म्मणि ल्युट् । अच् न० ।

अशनपर्सौ स्त्री० अशनस्य पीतसालस्य पर्शमिव पर्शमस्याः ।
आराटो इति ख्याते हृणभेदे तस्य पीतसालहृत्त्यपर्सत्वात्
अशनाया स्त्री० अतिलोभेनाशनमिच्छति अशन+क्यच्-
भावे अ । बुभुजायाम् । [बुभुजायाम् न० ।

अशनायितं लि० अशन-क्यच्-कर्त्तरि-क्त । कुपिते । भावे-क्त ।
अशनि पु० स्त्री० अश्वं ते संहन्ति अश-अनि । जघोत्यच् ज्यो-
तिषि वज्जे, प्रस्तरवर्षणि उल्काविशेषे, विद्युति च ।

अशब्दं लि० नास्ति शब्दो, वेदादौ वाचकशब्दो वा यस्य ।
शब्दहीने, वेदे वाचकशब्दवर्जिते च “प्रधानेऽशब्दस्य शर्मरूप-
मव्ययमिति” श्रुतिः “इत्यनेनाशब्दमिति” शारीरकसूत्रे च

अशरीरं लि० नास्ति शरीरं तदभिमानो वा यस्य । “प्रत्यग्-
ज्ञानप्रतिबिम्बस्ते मिथ्याज्ञाने सहेतुके । नेतिनेतिसंरूप-
त्वादशरीरो भवत्यय”मित्युक्तलक्षणं सकलनिषेधरूपे देह-
न्यून्ये परमात्मनि, शरीराभिमानन्यून्ये जीवन्मुक्ते च
“अशरीरं वाव सन्तं प्रियाप्रिये न स्पृशत इति श्रुतिः ।

अशस्त्रं न० शस्त्र-करणे इन् शस्त्रं वेदादि विरोधे न०त० ।
वेदादिविरुद्धे नास्तिकागमादौ ।

अशितं लि० अश-कर्म्मणि क्त । भक्षिते । कर्त्तरि क्त । हप्ते ।

अशितङ्गवीनं लि० अशितारूपं गावोऽव । पूर्वगोचारणक्षेत्रे ।

अशितम्भवं लि० अशितस्तृप्नो भवत्यनेन ख सुम् च ।
हृप्रसाधने अन्नादौ । [इत् । चतौ ।

अशितं पु० अश-संस्कृतौ इत् । चौरैः । भोजनार्थात् कर्म्मणि

अशिरं पु० अश-भोजने इत् । बह्वौ, राक्षसे, सूर्ये, वायौ च ।
वस्त्रे न० । [याम् । स्वार्थे के ह्रस्वे अशिञ्चिकाप्यत् ।

अशिशी स्त्री० नास्ति शिशुर्यस्याः ङीष् । शिशुहीनायां स्त्रि-

अशीति स्त्री० दशानामवयवं दशतिः दशकमष्टश्रुता दशतिः
नि० अशीत्यादेशः । अष्टश्रुतिं दशके संख्याभेदे, तत्सङ्ख्यान्विते च

अशुभं न० नास्ति शुभं यस्मात् ५ व० । पापे “प्रयत्नलोपोचि-
तमशुभं नाशयती”ति स्मृतिः । न०त० । अमङ्गले । तद्वति लि०

अशोषं लि० नास्ति शेषो यस्य । शेषरहिते सम्पूर्ण । क्रियावि-
शेषणत्वे न० । नञ् त० । शेषाभावे ।

अशोकं पु० नास्ति शोको यस्मात् ५ त० । स्नानमख्याते
अशोकहृत्ते, वङ्गलहृत्ते च । पारदे न० । कटुकहृत्ते स्त्री० ।

इत० । शोकन्यून्ये लि० । [कटुकोति ख्यातायां कटुक्याम् ।

अशोकरोहिणी स्त्री० अशोक इव रोहति रुह-णिनि ।

अशोच्यं लि० शुच-योग्यत्वे श्यत् न०त० । शोचितमयोग्ये

अशौचं न० शुचेर्भावः शौचं न०त० । स्मृतिप्रसिद्धे, विहितकर्मा-
नधिकारित्वसम्पादके अधर्मे, शुचित्वाभावे च । स्वार्थे

अञ् अशौच्यमप्यत् “आशौच्यादिप्रसूच्येते”ति स्मृतिः ।

अश्लकदली स्त्री० अश्वं ते अश-मन् कर्म्म० । काष्ठकदल्याम् ।

अश्लकुट्टं पु० अश्लानि प्रस्तर एव धान्यादिकं कुड्डयति ।

वानप्रस्थभेदे, तस्योदूखलादिन्यून्यत्वेन तण्डुलादेर्निस्त-

धीकरणं प्रस्तरे एव विहितम् । [मरकतमणौ ।

अश्लगवर्भं पु० अश्लना कृतो गर्भोऽस्य । पद्मा इति ख्याते

अश्लगवर्भं पु० अश्लगवर्भाज्जायते जन-ड । मरकतमणौ

अश्लयोनिरप्यत् । [हृत्ते ।

अश्लमं पु० अश्लानं हन्ति भिनन्ति हन-ट । पाषाणभेदके

अश्लमं न० अश्लमो जायते जन-ड । प्रस्तरजाते शिलाजतनि,

लौहे च । अश्वजतरण्यत् । [भेदके टङ्गनामास्ते ।
 अश्वदाराण पु० अश्वानं दारयति दृ-णिच्-ल्यु । पाषाण-
 अश्वान पु० अश्वाने व्याप्नोति, संहृत्यनेन वा । कर्त्तरि करणे वा
 मनिन् । पाषाणे । [चूत्तागञ्च । असूनामन्त्वः । अस्त्वन्तोऽप्यत् ।
 अश्वन्त न० अश्वानोऽन्तोऽत्वं शक० पररूपम् । अशुभे चेत्वे,
 अश्वन्तक पु० न० अश्वानमन्तयति । चूत्तागम्, दीपाधारका-
 दने, तस्य विशेषे च । आवुडेति ख्याते अश्वोटकदृष्टे,
 अश्वपत्वे कोविदारकदृष्टे च पु० ।
 अश्वपुष्प न० अश्वानः पुष्पमिव । शिलाजतनि, शैलेये गन्धद्रव्ये
 अश्वमपल न० अश्वमेव भाजयति चूर्णितं करोति । भज-
 णिच् अण् दृष्टो० जस्य लत्वम् । द्रव्यचूर्णकारके हामान
 टित्ते इति ख्याते लौहपालभेदे ।
 अश्वमिदं पु० अश्वानसङ्ग्रह्य जायते । पाषाणभेदके दृष्टे ।
 क । अश्वमिदोऽप्यत् ।
 अश्वरी स्त्री० अश्वानं राति रा-क गौरा० डीप् । मूलक-
 च्छरीने स हि मूलद्वारे प्रसारमिव कठिनमांसं रचयति ।
 अश्वरीम्न पु० अश्वरीं मूलकच्छं हन्ति हन-ट । वरुणदृष्टे
 अश्वरीचर पु० अश्वरीं हरति हृ-ट । (देधान) देवधान्ये ।
 अश्वसार पु० न० अश्वानः सार इव । लौहे । इव० । तेत्तुल्य-
 कठिने वि० । [अस्यते अश्व-कर्माणि रक् अस्त्वमप्यत् ।
 अश्व(स्व) न० अश्वते नेत्वं कष्टम् वा अश्व-रक् । चतुर्जले, रक्ते च
 अश्व(स्व)प पु० अश्वं (स्व) पिबति पा-क । राक्षसे ।
 अश्वान्तं वि० अश्व-भावे-क्त न० व० । सन्तते निवृत्तिरहिते च ।
 कर्त्तरि क्त न० त० । सान्त्वयि वि० । [वा डीप् ।
 अश्वि(स्त्री) स्त्री० अश्व-रि । अश्वदेवरूपभागे षट्हादिकोणे च
 अश्वि(स्व) पु० अश्वते अस्यते वा । अश्व (अश्व) रक् । चतुर्जले ।
 अश्वील न० मियं नाति षट्हाति ला-क रस्य लत्वम् श्री-
 मिधादित्वात् ल वा न० त० । लज्जादिसम्पादिकायाम्
 याम्यभाषायाम् ।
 अश्लेषा स्त्री० न श्लिष्यतेऽन्योन्यम् सप्रतारात्मकत्वेऽप्यस्याः
 योगकारकतारान्तराभावात् न परस्परमेलनम् श्लिष-
 यच् न० त० । अश्लिष्यन्विनयमतारायाम् । श्लेषः
 अलङ्कारविशेषः संबन्धो वा न० व० । तद्रहिते वि० ।
 अश्व पु० अश्व-कन् । घोटके । [अश्वगन्धद्रव्ये ।
 अश्वकान्तिका स्त्री० अश्वस्य भेदमिव कन्दोर्मूलमस्याः ।
 अश्वकर्ण पु० अश्वस्य कर्ण इव पत्रमस्य । खनामख्याते साल
 दृष्टे । स्वाधे के अश्वकर्णकोऽप्यत् ।
 अश्वखरज पु० अश्वस्य खरो च, अश्वी च खरस्य वा तभ्यां

जायते पुं बहुवचः । खचरे घोटकभेदे । खराश्वजोऽप्यत् ।
 अश्वखुर पु० अश्वस्य खुरमिव खुरं मूलमस्य । नखोति ख्याते
 गन्धद्रव्ये । अपराजितायाम् स्त्री० ।
 अश्वगन्धा स्त्री० अश्वस्य गन्ध एकदेशे भेदमिव मूलमस्याः ।
 वरः हर्षणं तुल्यपत्वे खनामख्याते सुदृढचर्मभेदे ।
 अश्वग्न पु० अश्वं हन्ति हन-ट । करवीरदृष्टे तस्याश्वनाशकत्वात्
 अश्वतर पु० तनुरश्वः अश्व+तनुले टरच् अश्वग्रामनेनोत्पन्नत्वे
 श्वत्वं तस्य तनुलेश्वान्नापितकत्वात् । गर्हभेनाश्वान्तुलने,
 खचरोऽश्वविशेषे, सर्पभेदे च । जातित्वेन स्त्रियां डीप् ।
 अश्वत्य पु० न अश्विरं शास्त्रलिखित्यादिवत् तिष्ठति स्या क
 नि० । खनामख्याते दृष्टे, गर्हभाण्डदृष्टे, चिरमस्यावि-
 त्वात् संसाररूपे दृष्टे च "जर्जसूलमधःशास्त्रमन्त्र्य प्राङ्ग-
 रव्यय"मिति गीता ।
 अश्वपाल पु० अश्वान् पालयति पा+णिच्-लन् अण् । घोट-
 कारकके । खलु अश्वपालकोऽप्यत् जले न० ।
 अश्वपुच्छी स्त्री० अश्वस्य पुच्छमिव केशरोऽस्य । माषपर्याङ्गिणे
 अश्वबाल पु० अश्वस्य बालः केशर इव तदाकारपुष्पत्वात् ।
 क्याशा इति ख्याते काशे । इत० । अश्वस्य केशे ।
 अश्वभार पु० अश्वं मारयति मृ-णिच्-अण् । करवीरे । खलु
 अश्वभारकोऽप्यत् । [पाकारादाङ्गे किन्नरे । स्त्रियां डीप्
 अश्वमुख पु० अश्वस्य मुखमिव मुखमस्य । अश्वकारमुखे पुश्-
 अश्वमेध पु० अश्वो मेध्यते बध्यतेऽत्वं मेध-वज् । यज्ञभेदे ।
 अश्वमेधीय पु० अश्वमेधस्यायं हितोवा क् । अश्वमेधाङ्गेऽश्वे ।
 अश्वयुज स्त्री० अश्वं युजति रूपेणातु करोति क । अश्विनी
 नक्षत्रे तस्या अश्वतल्यरूपत्वात् । युज-क्तिन् अश्वयुगपि
 अश्वेन अश्वकारेण युज्यते यत्वा चान्द्राश्विनमासि पौर्ण-
 मास्याम् । तस्मिन् चान्द्रमासे च "अश्वयुक् कृष्णपक्षे तु
 अश्वं कुर्वीत"ति धृतिः । मत्वर्थेऽपि । अश्वयुजोऽप्यत्
 अश्वरोधक पु० अश्वं रुन्धि रूध-खलु । करवीरे दृष्टे ।
 अश्ववक्त्रा पु० अश्वस्य वक्त्रमिव वक्त्रमस्य । अश्वमुखाकार-
 मुखवति पुरुषाकारान्याङ्गे किन्नरे ।
 अश्ववार(ह) पु० अश्वं वारयति वुरा-ह-अण् । अश्वारो-
 हिति । वर-णिच्-अण् । अश्ववाहीऽप्यत् ।
 अश्वस्तान वि० न श्वोभवं अश्व+स्तुल् तट् च । परदिनास्थायिनि
 एकदिननिर्वाहोचितेऽन्वादे "अश्वस्तानविधानेन हर्त्तव्यमि"ति मनुः
 अश्वाल पु० अश्वस्याधीव अच् समा० । देवसर्पपङ्कते ।
 अश्वामिधानी स्त्री० अश्वोऽभिधीयतेऽभिधीयतेऽनया अभि-
 धा-ल्युट् । अश्वमभ्यनरज्ज्वामभिधानीशब्दवाम् "इमान-

मन्त्राद्वयनां मन्त्रस्येत्यभिधानीमादत्ते' इति श्रुतिः ।

अश्वारि पु० अश्वस्यारिः इति० । मन्त्रिणे ।

अश्वारोह पु० अश्वमारोहति रुह-अण् । अश्ववाहके, अश्व-
रोहणेन युक्तकर्त्तरि च । अश्वगन्ध्यायां स्त्री० । [आह्वये ।

अश्वारोहक पु० अश्वसन्नेदमिवारोहति खलु । अश्वग-
अश्विन् पु० द्विव० अश्वः सन्ति ययोः इति । स्वर्गवेदयोः

अश्विनी स्त्री० अश्वः अश्वकारो विद्यते यस्याः अश्व+इनि ।
सम्प्रविशतिनवमभ्ये प्रथमे नक्षत्रे ।

अश्विनीकुमार पु० द्विव० अश्वीभूता संज्ञानास्त्री सूर्यपत्नी
तस्यामश्वरूपेण सूर्येण जातौ कुमारौ । स्वर्गवेदयोः ।

अश्वीय न० अश्वानां समूहोदयेभ्योहितं वा ऋ । अश्वसमूहे
अश्वहिते लि० । [अश्वे ।

अश्वोरस न० अश्वानासर इव सख्यम् षच्समा० । सख्ये
अप दोमौ अक० गतौ, यच्छे च सक० भ्वादि० उभ० सेट् ।

अपति ते आपीत् आपिष्ट ।

अपडचीण लि० न सन्ति षडचीणि औलेन्द्रियाणि यत्न
ख । ततोयजनकर्णाश्रुते द्वाभ्यामेव कृते मन्त्रादौ ।

अषाढ(ङ) पु० अषाढ(ङ)वा युक्ता पौर्णमासी अषाढी (डी)
सा यत्न मासे अण् वा ह्रस्वः । वैशाखादितस्तृतीये मासे

आषाढमासे । आषाढी पूर्णिमा प्रयोजनस्य प्रयोजनार्थे
अण् । ब्रह्मचारिधार्थे दण्डे, तस्य हि आषाढपौर्णमास्यां

विहितकर्मोपरयोगितात् आषाढः आषा(डी)ढोदयमयत्न ।
अषाढा(ङा) स्त्री० षाटिः साह्रं सह-णिच्+क्तिन् षत्वम् अर्घ

आद्यच् न० त० प्रथो वा डत्वम् । अश्विन्यवधिके पर्वादिक्के
विशे, उत्तरादिक्के एकविंशे च नक्षत्रे । अषाढायत्न ।

अष्टक न० अष्टौ अध्यायाः परिमाणमस्य अष्टन्+कन् ।
पाणिनेरष्टाध्यायीत्यन्ते, प्रत्येकमष्टाध्यायात्मके ऋग्वेदांशे च

अष्टका स्त्री० "अष्टका तु समाख्याता सप्तम्यादिदिनवयमि"
त्युक्तसंज्ञे सप्तम्यादिदिनवये, अश्वानि पितरोऽस्यां तिथौ

अष्ट-एकन् । पौषमाशफाल्गुनानां कृष्णपक्षयोः, "अष्टका
पितृदेवत्ये" इत्यजादिपाठात् न इत्त्वम् । तद्विहितश्राद्धे च

अष्टन् लि० वङ् । अश्व-आप्तौ कनिन् तट् च । संख्याभेदे ।
अष्टपदिका स्त्री० अष्टसु दिक्षु पादा अस्याः अन्यलोपः

कोपि पद्मावे संज्ञायां कन् ह्रस्वः । (हापरमाणि) लतायाम्
अष्टपाद् पु० अष्टौ पादा अस्य व० वा अन्यलोपः षट्पदविशेषे,

शरभं, लतायाश्च । अष्टपादोऽयम् ।
अष्टमङ्गल पु० अष्टसु स्थानेषु उरः, मुख, चतुष्टयपुच्छसख-

पृष्ठस्यकेषु चेत्यष्टात्मकं मङ्गलमस्य । तादृशसंज्ञायुक्ते

अश्वे । अष्टानां मङ्गलद्रव्याणां समाहारः । "लोकोऽस्मिन्
मङ्गलान्यष्टौ नास्तीति गौडताशनः । शिरस्यं सर्पिरादित्य

आपो राजा तथाऽष्टम" इत्युक्तेषु अष्टसु द्रव्येषु ।
अष्टमान न० अष्टौ सदयः मानं परिमाणमस्य । कुडवरूपे

अष्टसुटिमिते परिमाणभेदे ।
अष्टमी स्त्री० अष्टानां पूरणो । पञ्चदशकलात्मकचन्द्रस्य अष्टम

कलाक्रियारूपायां खनामख्यातायां तिथौ अष्टमंख्या
पूरणयाश्च । अश+क्त अष्टं संवाते व्याप्तिं वा माति मा-

अश्व क गौरा० डप् । कोटास्तयायाम् ।
अष्टमूर्त्ति पु० अष्टौ भूम्यादयो मूर्त्तयोऽस्य । "चितिर्जलं तथा

तेजो वायुराकाशमेव च । यदाकैश्च तथा चन्द्रः मूर्त्तयोऽष्टौ
पिनाकिनः" इत्युक्ताष्टमूर्त्तिधारिणि शिवे ।

अष्टलौहक न० अष्टानां लौहानां धातूनां समाहारः ।
"सुवर्णं रजतं ताम्रं सीसकं कान्तिकं तथा । वङ्गं लौहं

तीक्ष्णलौहमित्यष्टौ धातवः स्मृता" इत्युक्तेषु अष्टसु धातुषु ।
अष्टाकपाल पु० अष्टसु कपालेषु मृत्पात्रेषु संस्कृतः पुरोडाशः ।

संस्कारार्थकस्य तद्वितस्य लुक् आत्मम् । अष्टसु कपालेषु
संस्कार्ये पुरोडाशे, तस्याध्वे यज्ञे च ।

अष्टाङ्ग पु० अष्टावङ्गानि यस्य । योगविशेषे, यमनियमासन
प्राणायामप्रत्याहारध्यानधारणासमाधिक्ये योगशास्त्रांते

एतेषां स्वरूपादि तत्तच्छब्दार्थे वङ्गते । "जानुभ्याश्च
तथा पद्भ्यां प्राणिभ्यासरसा धिया । शिरसा वचसा दृष्ट्या

प्रणामोऽष्टाङ्गैरित इत्युक्तलक्षणं प्रणामे "आपः क्षीरं
कुम्भाय च दधि सर्पिः सतखण्डलम् । यवः सिद्धार्थकश्चैव

अष्टाङ्गोऽर्घः प्रकीर्तितः" इत्यष्टद्व्यष्टिते पूजोपकरणेषु,
शारीरकके च तस्य प्रत्येकपङ्क्तौ अष्टपदरूपाङ्गकत्वात् ।

अष्टादशन् लि० वङ् । अष्टाधिका दश, अष्टौ च दश चेति
वा । संख्याविशेषयुक्ते । पूरणे डटि । तत्पूरणे लि० । [पाचने

अष्टादशाङ्ग पु० न० अष्टादश अङ्गानि यत्न । वैद्यकप्रसिद्धे
अष्टापद पु० न० अष्टौ अष्टौ पदानि पङ्क्तावस्य हस्तौ संख्या

शब्दस्य वीक्षण्यत्वाङ्गीकारात् आत्मम् । शारीरकके ।
अष्टसु धातुषु पदं प्रतिष्ठा यस्य । रूपे । शरभे, लतायाश्च

पु०, तयोरष्टपदत्वात् । अष्टाभिः विधिभिरापद्यते क्वा+पद-
अच् । अग्निमाद्यष्टविधियुक्तं कैलाशे । अष्टमंख्यातेन

आपद्यते ऋप् । काले ।
अष्टि स्त्री० अश्वते भूमौ क्षिप्यते अश्व-क्तिन् प्रथो० षत्वम् ।

आटि इति ख्याते योजे, षोडशाक्षरपादके छन्दोभेदे च ।
अष्टीक्षा स्त्री० "आध्यापयन् वस्तिष्ठन् रुद्रा वातशूलोश्च-

ताम् । कुर्यात्तोत्रात्तिमटीलां मूलविष्णुमार्गरोधिनीमिति
वैद्यकोक्तलक्षणयुक्ते वातलन्ये व्याधिभेदे ।

अष्टौवत् पु० नास्ति अतिशयितमस्थि यस्मिन् सतृप् पृपो०
नि० । (आंठु) इति ख्याते जानूर्वाः सन्निस्थाने ।

अस दीप्तौ अक० ग्रहणे गतौ च सक० भ्वादि० उभ० सेट् । असति
ते आसीत् आसिष्ट । 'लावण्य उत्पाद्य इवासे'ति कुमारः

अस विद्यमानतायाम् अटा० अक० पर० सेट् । अस्ति अभूत् ।

अस जेमे टिवा० पर० सक० सेट् । अस्त्यति आस्त्यत् ।

असंस्कृतं लि० सम्+ज-क्तं सम् न०त० । गभीधानादिसंस्कार
रहिते, व्याकरणसंस्कारान्तर्ये अपश्यदे च ।

असक्तत् अय्य० न सकत् न०त० । पौनःपुन्ये ।

असक्तं लि० सन्ज-क्तं न०त० । आसक्तिशून्ये फलाभिलाष
शून्ये च "असक्तः सुखमन्वभूदिति रघुः । "कुर्यात् वि-
दांसयाऽसक्तः" इति गीता । [पथि च पु०]

असङ्कुलं लि० न सङ्कुलः । परस्परविरुद्धे । यामादिपथे विस्तीर्णे
असङ्क्रान्तमास पु० न सङ्क्रान्तः राश्वन्तरं प्राप्नोरेव यत्न
चान्द्रमासे । शुक्लपतिपदादिदर्शान्ते रक्रमणान्तर्ये मलसासे ।

असङ्गुत् लि० नास्ति संख्या यस्य । पराङ्गीतीते, वडसंख्यके च
असङ्ग पु० सन्ज-ज-क्तं न०व० । सङ्गरहिते परमात्मनि,

हरी च । न०त० । सङ्गविरोधिनि, पुनर्वित्तलोकेषणात्याग
रूपे वैराग्ये । न०व० । विषयरामाभाववति लि० ।

असङ्गतं लि० सम्+गम-क्तं न०त० । सङ्गतितौचित्यो तच्छून्ये,
अनन्तराभिधानोत्पापकाकाङ्क्षाविषयभिन्ने च । "नासङ्गतं
प्रयुज्यते" भियुक्तोक्तिः । [अर्थालङ्कारभेदे सा०१०परि०]

असङ्गति स्त्री० सम्+गम-क्तिन् न०त० । सङ्गतिविरुद्धे ।

असत् लि० अस+शब्द न०त० । सङ्निधे, निरुपाख्ये निःस्व-
रूपे निषेधरूपेण प्रतीयमाने, अभावत्वान्नये, "असद्वा
ऊतं दत्तं तत्पक्षं कृतं च यत् । असदित्युच्यते पार्थ"ति
गीतोक्ते असद्वा कृते होमादौ च । इत्ये पु० । टटाचा-
रिणि असाधौ लि० । स्त्रियां ङीप् कुलठायाम् ।

असद्गृह पु० असति अविद्यमाने वस्तुनि ग्रहः आपहः ।
बालादीनाम् आवदार इति ख्याते आपहभेदे ।

असपर्णी स्त्री० असनस्य पर्णमिव पर्णमस्याः । वातकण्ठे ।

असभ्य लि० सभायामर्हः यत् न०त० । सभायामनुपयुक्तौ ।
स्त्रीवर्णनादौ, खले च । [राजस्य ज्येष्ठपुत्रे पु० ।

असमञ्जस न० समञ्जसं युक्तियुतं न०त० । असङ्गते । सगर-
असमय पु० अपकटाये न०त० । टुटकावे व्ययोग्यकावे च ।

असमर्थ लि० समर्थः शक्तः न०त० । अशक्ते, दुर्बले च । समर्थः

सङ्गतार्थः न०त० । असङ्गतार्थे, व्याकरणशास्त्रे प्रसिद्धायां
यत्न यस्यान्वययोग्यता तत्सहचराभावेनापेक्षायाम् अत-
एव असाद्भोजोत्पादौ असमर्थसमासः नञ्पठस्य
आक्षेपेन सहान्वयायोग्यत्वात् भोजनेन च सहचाराभा-
वेन अपेक्षणीयत्वात् ।

असमवायिकारणम् न० समवैति सम+अव+अण-णिनि
न०त० कर्म० । न्यायमते समवायिकारणं द्वयं तद्विभक्तं द्वय-
वृत्ति यत् गुणादिकं कारणं तस्मिन्नेति । यथा कपालद्वय-
संयोगरूपो गुणोपपत्त्यद्वयान्विता क्रिया संयोगविभागादेः
असमीचीकारिन् लि० समीक्ष्य विविच्य न करोतीति क्त+
णिनि । विवेचनामकृत्यैव कर्मकारको, सूक्ष्मं च ।

असम्बद्ध न० सम्बद्धं परस्परमन्वितं न भवति सम्+बन्ध-क्तं
न०त० । अर्थान्वयोपेक्षेनान्वितार्थके वाक्ये ।

असम्बद्धप्रलाप पु० इत० । असम्बद्धस्य असङ्गतस्य कथने,
असङ्गतस्य अवस्तुतस्य निष्प्रयोजने कथने च ।

असम्बन्ध लि० नास्ति सम्बन्धो अन्योऽयं पीडा यस्य । पर-
स्परसंबन्धरूपपीडारहिते विरले, बाधारहिते च । "असं-
बाधा देवनादी"ति भारतम् ।

असम्मतं लि० सम्+मन-क्तं नास्ति सम्मतो यस्मात् ५५० ।
प्रणयिजने । न०त० । अनभिमतं "असम्मतः कस्तव सक्ति
मार्ग"मिति कुमारः । [तामिमानरहिते च ।

असम्बुग्ध लि० सम्+सृज-क्तं न०त० । अकृतसन्दर्भे पण्डित-
असृक् पु० सृति कृ-उ न०त० । (कुतुरसोङ्गा) दृष्टे । [शून्ये लि०
असृजन पु० न सहति सह-ल्यु न०त० । शत्रौ । क्षमा-

असाधारण लि० न०त० । साधारणं सामान्यधर्मयुक्तं तद्विभे,
तन्माहवतिधर्मयुक्ते, विशेषे, अधिके च । न्यायमते
"यत्सूत्रमवस्थाहारादतः स त्वसाधारणो मत"इत्युक्ते सपञ्च-
विपचाटतो दृष्टे हेतौ पु० । यथा वह्निसाधने गगनादि-
हस्तः स च पक्षे पक्षतादौ, पक्षभिन्ने जलादौ च न विद्यते
गगनादेः कुलापि विद्यमानत्वाभावात् ।

असाधु लि० न०त० । साधुभिन्ने, असङ्गरिते, संस्कृतशब्द-
भिन्ने, अप्रमत्तादौ च ।

असाध्य लि० सिध-णच्-साधादेशः यत् न०त० । "ऊर्ध्वं साध्य
अवोयाधमसाध्यं युगपद्गत"मित्युक्ते प्रतिकारानर्हं रोगभेदे,
असाधनीये, उर्ध्वमे शत्रौ च ।

असाम्प्रतम् अय्य० न साम्प्रतम् युक्तं न०त० । अयुक्ते ।

असार पु० नास्ति शारो यस्य । शारहीने एरण्डवृक्षे । न०
त० । सारभिन्ने । न०व० । तिश्नारे लि० । "असारः खसु

संसार' इत्युद्धृतः ।

[प्रतिरूपकम् अव्य० ।

असि पु० अस-दीप्तौ चोपे वा इन् । खड्गे । लमत्यर्थे विभक्ति
असिक्ती स्त्री० सो-क्त सिता केशादौ शुभ्रा जरती तन्निद्रा
अष्टज्ञा क्तादेशः ऊप् च । अन्तःपुरचारिण्यामष्टज्ञायां
प्रेम्यायाम्, नदीभेदे च । [यत् । कुट्टीपधाने ।

असिगण्ड पु० अस्यते क्षिप्यते अस-इन् असिः क्षिप्रोगण्डो
असित पु० सितः शुभ्रः विरोधे न०त० । शुभ्रवर्णमिदं तद्वि-
रुद्धे कृष्णवर्ण । तद्वति लि० । कृष्णपत्रे पु० । नीलोपधौ,
अन्तःपुरचारिण्यामष्टज्ञायां प्रेम्यायाश्च स्त्री० टाप् ।

असितकार्जिस् पु० असितयति णिच्-यत्तु सा अर्जिः शिखा
यंश्च । बह्वौ तच्छिखासन्त्येन हि सर्वेषामसितत्वम् ।

असितफल पु० असितं कृष्णं फलं यस्य । मधुनारिकेले ।

असिदंष्ट्र पु० असिरिव तोष्णा दंष्ट्रा यस्य । मकराख्ये यादशि

असिद्ध लि० सिद्धौ निष्पन्नः पक्षः न०त० । अपक्वे, अनिष्पन्ने च
न्यायमते आश्रयासिद्धिप्रभृतिलिखिधेतेषु हेतौ पु० ।

असिद्धि स्त्री० सिध-क्तिन् न०त० । अनिष्पत्तौ, अपाके,
न्यायमते आश्रयासिद्धिप्रभृतिलिखिधेतेषु च ।

असिधाव पु० असिं खड्गं धावति मार्जयति धाव-अण् ।
शस्त्राणां मार्जनकरे । यत्तु । असिधावकोटयत् ।

असिधेनुका स्त्री० असिर्धेनुरिव यस्याः ब० वा कप् । असेर्धे-
नुतल्यत्वेन तद्वत्सतल्यस्यायाम् कुरिकायाम् ।

असिपत्र(क) पु० असिरिव तोष्णं पत्रमस्य वा कप् । इकुट्टे
गुण्डनामकलणे च । असिरेव पत्राकारो यत् । नरक-
भेदे । असेः पत्रमिवाच्छादकम् । खड्गकोपे न० ।

असिपत्रवन न० असिरेव पत्राकारो यस्य कर्म० । नरकभेदे
“यस्मिन् वै निजवेदपथादनापदि अपगतः पाषण्डश्चोपग-
तस्तमसिपत्रवनं प्रवेशेति भागवतम् । [जन्तुभेदे ।

असिपुच्छ पु० असिरिव धारायुक्तः पुच्छोऽस्य । शिशुमारो जल
असिपुत्तिका स्त्री० असेः पुलीव स्वार्थे कन् ह्रस्वे अत
इत्त्वम् । कुरिकायाम् । कनभावे असिपुलीत्ययत् ।

असिमेढ्रा पु० असिरिव तोष्णः मेदो निर्यासो यस्य । विट्छदिरे

असिहेति पु० असिर्हेतिः साधनमस्य । खड्गेन युद्धकर्त्तरि ।

असु पु० अस्यते क्षिप्यते अस-उ । चित्ते । कर्त्तरि उ । ताभे ।
करणे उ । पञ्चदत्तिषु वायुभेदेषु पु० बङ्ग० । [लि०

असुख न० विरोधे न०त० । सुखविरोधिनि दुःखे । न०ब० । तद्वति
असुधारण्य न० असूनां प्राणादिपञ्चवायुहृत्तानां धारणम् ।
जीवने । [उर । सुरविरोधिनि दैत्ये । रालौ स्त्री० ।

असुर पु० अस-दीप्तौ उर । सूर्ये । अस्यति क्षिपति देवान्

असुररिपु पु० असुराणां रिपुः । दानवशत्रौ विष्णौ ।

असुरसा स्त्री० न सुहृ रसो यस्याः ५ ब० । (वायुइतलसी)
वर्ज्यरोहणे तस्या अतिसुरसत्वात् ।

असूयक लि० असूय् कण्डादि यकि-बुञ् । गुणेषु दोषा-
रोपणशीले । [रोपणे ।

असूया स्त्री० असूय्-यकि अ, स्त्रीत्वात् टाप् । गुणेषु दोषा
असूय्(त्वा)ण न० सुच-ल्युट् रे परे दीर्घः नास्ति सूच्यण
मनादरो यस्मात् न०५ ब० । पाठान्तरे असूनासूच्यणं तापो-
यस्मात् अनादरे । [न्युपे सूय्यादर्शिनि राजदारादौ ।

असूय्यस्पर्श लि० सूय्यमपि न पश्यति दृग्-ख्य्-सम् च । अत्य-
असूय्यकार पु० असृजं शोणितं करोति क-ट । शरीरस्य रस-
धातौ, अन्नादेरशितस्य प्रथमं रसरूपता, रसस्य रक्त-
रूपतेति वैद्यके प्रसिद्धम् । [त्वचि ।

असूयधरा स्त्री० असृजं धरति इ-अच् । शोणितधारिण्यां
असृज् न० न सृज्यते इतरारागवत् संसृज्यते सृज्यत्वात् न-
सृज् किन्, अस्यते क्षिप्यते इतस्ततो नाडीभिः अस्य
सृजि वा । रक्ते, कुङ्कुमे, विष्कुम्भावधिके घोडशे योगे ।

असेचनक लि० न सिच्यते तस्यते मनोऽल सिच-ल्युट् संज्ञायां
कन् । अत्यन्तप्रियदर्शने यद्दर्शनाम्नो न तस्यति ।

अस्त पु० अस्यते सूर्यकिरणा यत् आधारे क्त । पश्चिमाचले,
कर्माणि क्त । क्षिप्ते अवसिते च लि० । सूर्यौ ज्योति-
पोक्ते लग्नात् सप्तमे स्थाने च न० । भावे क्त । अवसाने
क्षेपे च न० । [निर्वाणशोभे ।

अस्तक पु० अस्तं अपुनराटस्मि अवसानं वा करोति क-ड ।

अस्ताम् अव्य० अस-तमि । नाशे, अदर्शने च ।

अस्तामन न० मननं मनःज्ञान अस्तत्वेन मनोज्ञानं यत् । सूर्या-
देरदर्शनसाधने भूगोलकक्षया तिरोधाने, “तिरोधा-
नञ्च यत्नैति तदेवास्तमनं रवेः । नैवास्तमनमस्य नोदयः
सर्वदासतः इति ज्योतिषोक्तेः तत्काले च ।

अस्तमय पु० अस्तोमीयते ज्ञायते यत् भिन्-अच् । प्रलयदौ,
सूर्यस्यातिप्रत्यासक्त्या प्रकाशमावेनान्यग्रहाणामस्तत्वं वि-
योगे चोदयः “रविणास्तमयोयोगे वियोगसूदयो भवेद-
त्युक्तेः कान्यग्रहाणां रवियोगे च । [माचले अस्तगिरौ ।

अस्ताचल पु० अस्यते किरणा यत् आधारे क्त कर्म० । पश्चि-
अस्ति अव्य० अस-गतिप् । स्थितौ, विद्यमानतायाश्च “अस्ति
नास्ति न जानातीत्यादि ।

असु अव्य० अस-दीप्तौ लृप् । अतृप्त्याय, पीडायाम् प्रतिक्रमे
असूयायाम्, प्रकर्षे, अङ्गीकारे, प्रशंसायाम्, लक्षणे, असूया-

पूर्वकाङ्क्षीकारे च ।

[संभृतलङ्घिने त्रि० ।

अस्थान न० क्यै क्त न०त० । निन्दायाम्, भर्त्सने च । स्थानः
अस्थ न० अस्थते क्षिप्यते अस-ङ्गन् । ज्ञेयास्ते शरादौ । करणे
दुन् । चापे, रिपुक्षेपणसाधने प्रहरणमात्रे खड्गादृपि ।
अस्थकण्टक पु० अस्थं कण्टक इव । बाणे तस्यापस्य कण्टका-
कारत्वात् । [किन्-स्व-ल् इत० । अस्त्रव्रणरोगचिकित्सके ।
अस्थचिकित्सक पु० अस्थस्य अस्त्रजन्यव्रणस्य चिकित्सकः
अस्थिन् त्रि० अस्थं धतुरस्यास्ति इति । धतुर्दरे, अस्थधारिमात्रे च
अस्थान न० न स्थानं तलपर्यगौ यस्य । अगाधे, भन्दस्थले,
अनधिकारिणि च । [स्थाने धातुभेदे ।
अस्थि न० अस्थते अस्+क्थिन् । सांसाभ्यन्तरस्थे हाड इति
अस्थिजत् पु० अस्थि-क-क्विप् । अस्थिकारके भेदधातौ ।
अस्थिज पु० अस्थौ जायते जन-ङ । अस्थिपरिपाकाज्जाते
तदन्तःस्थे मज्जाधातौ । [शिवे ।
अस्थिवन्धन् पु० अस्थि अस्थिमयं धतुरस्य व० अनङ् समा० ।
अस्थिपञ्जर पु० अस्थि पञ्जर इव । शरीरस्यास्थिसञ्चये
पिञ्जराकारे कङ्काणे । [कुङ्कुरे च ।
अस्थिमज्ज पु० अस्थि मज्जयति मज्ज-अण् । (हाडगिला) पत्रिणि,
अस्थिमालिन् पु० अस्थिमयी मालाऽस्त्यस्य इति । शिवे ।
अस्थिर त्रि० न०त० । स्थिरभिन्ने चञ्चले ।
अस्थिविग्रह पु० अत्यन्तकृशत्वात् अस्थिसारो विग्रहो देहो
ऽस्य । शिवावचरे षड्ङ्गीटे । [पत्न्यसति दृष्टे ।
अस्थिष्टङ्गला स्त्री० अस्थौ षड्ङ्गलेव योजनहेतुः । (हाडजोडा)
अस्थिसंहार पु० अस्थीनि संहारति योजयति सम्+हृ-अण् ।
(हाडजोडा) पत्न्यसति दृष्टे ।
अस्थिसार पु० अस्थूः सारः रसपरिणामः । अस्थिजाते
मज्जाधातौ । अस्थ्यय सारो यस्य । रक्तमांसमूल्ये त्रि० ।
अस्त्राविर त्रि० नास्ति स्त्रावा शिरा यस्य इरच् । शिराव
र्जिते, स्व-लशरीरमूल्ये च ।
अस्त्रिधदार न० अस्त्रिधं दारं कर्म० । देवदारुभेदे
अस्त्रदू त्रि० अस्-मदिक् । अस्त्रप्रत्ययावलम्बनत्वेन वेदो प्रत्य-
गात्मनि, देहाभिमानिनि जीवे च ।
अस्त्रि अस्+अस्-मिन् । अहमेव, "त्वामस्मि वच्मि विद्मः" मि-
ति साहित्यदर्पणे । [पुरुषयोरभेदाभिमाने सोष्टे ।
अस्त्रिता स्त्री० अस्त्रि इत्यस्य भावः तत् । सांक्ष्यसिद्धे प्रधान-
अस्त्रखदिर पु० अस्त्रवर्णः रक्तवर्णः खदिरः । विट्खदिरः ।
अस्त्रज् न० अस्त्रात् इधिरात् रसपाकेन जायते । मांसि ।
अस्त्रपत्रक पु० अस्त्रमिव रक्ते पत्रमस्य संज्ञायाम् कन् । रक्त

शक्ते भिन्नडादये ।

[पा-क । राजसे पु० ।

अस्त्रपा पु० अस्त्रं पिबति पा-क्विप् । (जोंक) जलौकमि ।
अस्त्रफला स्त्री० अस्त्रमिव लोहितं फलमस्याः । सल्लकीदृष्टे ।
अस्त्रविन्दुच्छ्रदा स्त्री० अस्त्रविन्दुः रुधिरविन्दुरिव छद्रो दलं
यस्याः । लज्जणानामके दृष्टे ।
अस्त्रमातृका स्त्री० अस्त्रस्य रुधिरस्य मातेव पोषिका संज्ञायाम्
कन् । अशितादादेः रसरूपे देहस्थे प्रथमे धातौ ।
अस्त्रोधिनी स्त्री० अस्त्रं क्षतजमाशु रुपाद्धि रुध-णिनि ।
लज्जालुलतायाम् । [श्वेततुलसीदृष्टे ।
अस्त्रार्जक पु० अस्त्रं रुधिरं सेवनेनार्जयति अर्ज-स्वुल् ।
अस्त्रच्छन्द त्रि० नास्ति स्वस्य छन्द आयत्तता यस्य । पराधीने
अस्त्रतन्त्र त्रि० न स्वस्य तन्त्रः अधीनः । पराधीने ।
अस्त्रन्त न० असूनाम् अन्तो यस्मात् पू० । चूष्मां तदन्वितापा-
द्धि प्राणक्षयः । अशुभे च । इत० । मरणे पु० ।
अस्त्रप्र पु० नास्ति खगेनिद्रा यस्य । देवे । निद्रातहिते त्रि० ।
अस्त्रार्थ त्रि० खगाय हितं न भवति । खर्गहेतुधर्मविरोधिनि
निषिद्धाचरणादौ । [गोशुरदृष्टे अतिक्रमये ।
अस्त्रादुकण्टक पु० अस्त्रादुरमधुरः कण्टको यस्य । (गोशुरी)
अस्त्राध्याय त्रि० न स्वाध्यायो वेदाध्ययनमस्य । वेदाध्ययन-
हीने "अस्त्राध्यायं वषट्कारमि"ति स्मृतिः । न स्वाध्यायो
यस्मिन् । अध्ययननिषिद्धकाले अस्त्रयादौ । अधीयते अधि-
+इङ्-चञ् अध्ययः स्वस्य स्ववर्णावसारेण अध्यायः स्वा-
ध्यायः "स्त्राध्यायोऽध्यतय" इति श्रुतिः न०त० । स्वाध्यायभिन्ने
अस्त्रामिक त्रि० न स्वामी यस्य । स्वामिरहिते "अटव्यः
पर्यताः पुण्या नट्यस्त्रीर्षाणि यानि च । सर्व्वग्यस्त्रामि-
कान्याड न हि तेषु परिपश्य" इति स्मृतिः ।
अस्त्रैरिन् पु० स्वैरी स्वाधीनः न०त० । परतन्त्रे ।
अह गतौ आत्म० स्वा० सक० सेट् । अहते आहृष्ट । [त ।
अह दीप्तौ चुरा० इदित् उभ० अक० सेट् । अंहयति ते आह्विहत्
अह अव्य० अह-अच् । प्रशंसायां, क्षेपे, वियोगे, निषहे, आ-
चारातिशये, अर्चने च । [गर्व्वयुक्ते ।
अहंयु त्रि० अहम् अहङ्कारोऽस्त्यस्य अहम्+यु अनादेशः ।
अहङ्कार पु० अहमिति कारो यस्मात् क-अपादाने घञ् ।
गर्व्वे "अहङ्कारश्च सर्व्वेषां पापबीजममङ्गलम् अङ्गारखेपु च
सर्व्वेषां गर्व्वपर्यन्तसुदृति"रिति पुराणात् गर्व्वैवौत्तम्यम् ।
अहङ्कृत त्रि० अहमिति कृतं येन । सगर्व्वे ।
अहृत न० हन-क्त न०त० । "ईषद्भौतं नवं नवं सटशं यद्
धारितम् । अहृतं तद्विजानीयात् पापनं सर्व्वकर्म्मसि"त्यु-

कलक्षणे वस्त्रे । हतभिन्ने वि० । [न+हा कनिन् । दिवसे ।
अहन् न० न जहाति सर्वथा परिवर्तमानत्वात् न त्वजति ।
अहम् अह-अस । अहङ्कारार्थे । स्वात्मसम्बन्धितयाऽभिमाने च ।
अहमहमिका स्त्री० अहमहं गच्छेद्व्यत्य वीषायां हित्वम्
ठक् न ठिलोपः । परस्परारुद्धारे अहमेवायगख
इत्येवं रूपायामन्यो व्योक्तौ च ।

अहंपूर्विका स्त्री० अहं पूर्वाऽहं पूर्व इत्यभिधानं यत् ।
योधानां युयुत्साधिक्येन अहमेव पूर्व यास्यामीत्यव्यवसाये ।
अहम्यति स्त्री० अहमित्याकारा मतिः ज्ञानं मन+क्तिन् ।
अविद्यायाम् अयास्त्रिद्वन्द्वधर्मावभासके अज्ञाने ।
अहर्गण पु० अह्नां गणः ससूहः । विंशद्दिनात्मके मासे ।
ज्योतिषप्रसिद्धे ग्रहाणां स्वदशासाधनार्था वृष्टेः वर्तमान-
दिनपर्यन्ते दिनसमूहे च ।

अहर्दिव न० अहनि च दिवा च नि० । प्रतिदिने ।
अहर्पति पु० अह्नां पतिः । सूर्ये, अहर्गणघादयोऽप्यत्र ।
अहर्मुख पु० अहोमुखमादिभागः । प्रलूषे । [स्त्री० ।
अहल्य वि० हलेन न कष्टं । हलाकटे चले । गौतमर्षिपत्न्यां
अहस्कार पु० अहः करोति क-ठ कक्षादित्वात् सत्वम् ।
दिवाकरे सूर्ये, अर्कहले च । [सूर्ये, अर्कहले च ।
अहस्यति पु० अहः पतिः इतः कक्षादित्वात् सत्वम् ।
अहह अय्य० अहं जहाति अहम्+हा क प्रथो० । सम्बोधने
आचर्ये, खेदे, क्रोधे, प्रकर्षे च । [च वि० ।
अहार्य पु० ह-यत् न० त० । पर्वते । हर्तुमशयो, अभेद्यो
अहि पु० आहनि आ+हन+डिन् ठिलोपः आहो हृस्वच ।
सर्पे, हलासुरे, सूर्ये, धातुघटे वीषके, राहौ, पथिके,
खले, वप्रे, सर्पस्नामिके अश्लेषान्धले च ।

अहिंसा स्त्री० हिन्स-अङ् न० त० । वाक्कुमनःकायैः पर-
पीडाभावे, प्राणिपीडानिहतौ, अशास्त्रीयप्राणिपीडनाभावे
च “अहिंसा परमो धर्मः” इति स्मृतिः ।

अहिका स्त्री० अहिरिव कायति प्रकाशते उराक्रमत्वात् ।
शाल्मलिहणे । [नगरीभेदे स्त्री० ।

अहिच्छत्र पु० अहेः फणाकारः क्षत्रम्भादकः । सेपट्टक्रीहणे,
अहिजित् पु० अहिं सर्पं हत्तासुरं वा जितवान् जि-किप्
ठक् च । विष्णौ, इन्द्रे च । [जिह्वाखलतायाम् ।

अहिजिह्वा स्त्री० अहेर्जिह्वेव तदाकारशिखत्वात् । नाग-
अहित पु० न० त० । शत्रौ । पय्यभिन्ने वि० ।

अहितुण्डक पु० अहेस्तुण्डं मुखं तेन दीपयति ठन् । व्याख्य-
माहिणि, सर्पखेलके च ।

अहिद्विष् पु० अहिं सर्पं हत्तासुरं वा हितवान् द्विष-भूते
किप् । गरुडे, इन्द्रे, मयूरे, नकुले विष्णौ च ।

अहिनिर्लयणी स्त्री० अहिर्निर्लायतेऽस्याम् निर्+नी-ल्युट् ।
(खोलस) इति ख्याते सर्पनिर्झाके ।

अहिपुत्रक पु० अहेः पुत्रः लुट्सर्प इव कायति प्रकाशते कै-
क । लुट्सर्पाकारे नौकाविशेषे ।

अहिफेन पु० अहेः फेनः गरुडमिव तीक्ष्णयुक्त्वात् । आभिङ्
इति ख्याते वृक्षभेदे । [उत्तरभारतपदनक्षले च ।

अहिबुध्न पु० अहेरिव बुध्नौ पीवा यस्य । रुद्रभेदे, तद्देवताके
अहिभय न० अहेः, वृहस्पत्यात् आहताकारत्वाच्च अहि-

तल्यात् स्वपञ्चाञ्च भयं भी-अच् । सर्पभये रात्रौ स्वपञ्च-
जनिते भये च । [भयनाशिकायाम् भूयामलक्ष्याम् ।

अहिभयदा स्त्री अहिभयं द्याति खण्डयति दो-क । सर्प
अहिभुज् पु० अहिं भुङ्क्ते किप् । गरुडे, मयूरे, नकुले च ।

अहिमर्दनी स्त्री० अहिर्मर्दयतेऽनया वृद्ध-ल्युट् । मन्वना-
कुलीनामलतायाम् ।

अहिमार पु० अहिं मारयति वृ-णिच्-अण् । अरिभेदकहणे ।
अहिमेदक पु० अहिं मेदयति स्पर्शमात्रेण गलवति मारयति
मिद-णिच्-खुल् । अरिभेदकहणे । [ताम्बूल्याम् ।

अहिलता स्त्री० अहिलीकस्य पातालस्य लता शाक० त० ।
अहीरणि पु० अहीन् ररयति दूरीकरोति रर-अणि । द्वि-
मुखसर्पे तद्दर्शनाद्वीतरे सर्पाः पलायन्ते । [विदपाठे ।

अहृत पु० नास्ति कृतं हवनं यत् । धर्मसाधनत्वेऽपि अहोमे
अहे अय्य-अह-ए । जेमे, नियोगे च ।

अहेरु पु० न हिनोति हि-र न० त० । शतबूल्याम् ।
अहैतुक वि० हेतुं प्रयोजनसहिष्णु कृतं हेतुकं न० त० ।

फलाभिसन्धानरहिते, कापश्चरहिते च ।
अहो अय्य० न+हा-डो । प्रोक्ते, धिगर्थे, विषादे, दयायां,
सम्बोधने, विश्रम्भे, प्रशंसायाम्, वितर्के, अस्त्रयायाञ्च ।

अहोरात्र पु० अहच रात्रिच टच् समा० । सूर्योदयस्य-
मध्यवर्त्तिकाले पट्टिदण्डात्मके आसुप्ते दिने पैत्रादिमानन्त
वृहदभिधाने । [अनुकम्पायाञ्च ।

अहोवत अय्य० अहो च वत च इ० । खेदे, सम्बोधने,
अस्त्राय अय्य० कु-वज् वृद्धिः प्रथो० वस्य वर्यं न० त० । शीघ्रे ।

आ

आ अय्य० आप् किप् प्रथो० पलोपः । वाक्ये (वाक्यस्थान्य-
वाक्यद्योतने) पूर्वमेवं संस्था इदानीमेवमिति प्रतिपादनपरे

स्मृतौ (आ एवं मन्त्रे इति स्मृतस्यान्यथापादने) अत-
कस्यायाम् । ससञ्चये, अङ्गीकारे, ईषदर्थे क्रियायोगे,
सोमायां व्याप्तौ च । वाक्यस्मृतिभिर्न ऽस्य छिन्नवसिच्छन्ति
आकस्मित लि० आ+क-च-लने क्त । कर्मयुक्ते, ईषत्कस्मिते च
आकर पु० आकुर्वन्त्यल कुर्वन्ति व्यवहारमल वा क-अच् ।
समूहे, अष्टे च । आकीर्यन्ते धातयोऽल कृ-अप् । रत्ना-
द्युत्पत्तिस्थाने । [आकरे करप्पहृषार्थं नियुक्ते ।

आकरिक लि० आकरे रत्नाद्युत्पत्तिस्थाने नियुक्तः ठक् ।
आकर्ष पु० आकथ्यते विषयान्तरतोऽनेन आ+कष-वञ् ।
पाशके, शारफलके, द्युते, इन्द्रिये धन्विनो धनुर्भ्यासे
च । भावे घञि । आकर्षणे । आधारे घञि । निकषे
उपले । खलादिगतं धान्यमाकथ्यतेऽनेन करणे घञि ।
अङ्गुष्ठाकारे आङ्गुष्ठा इति ख्याते काष्ठभेदे ।

आकर्षिक पु० आकर्षति सञ्चिकर्षणं लोहं आ+कष-खुल् ।
(चुम्बक) इति ख्याते अयस्कान्ते । आकर्षणकर्त्तरि लि० ।

आकर्षणी स्त्री० आकथ्यतेऽनया आ+कष-ल्युट् टिप्वात्
ङीप् । उच्चस्वपुष्पाद्याहरणार्थे (आङ्गुष्ठी) यष्टिकाभेदे ।

आकालन न० अ+कल-ल्युट् । आकाङ्क्षायां गणनेऽनुसन्धाने च
आकल्प पु० आ+कष-णिच्-वञ् । वेशरचनायाम्, भूषणे च
कल्पपर्यन्ते अव्य० । आकल्पं नरकं भुङ्क्ते इति स्मृतिः ।
आकल्पक पु० आकल्पयति अन्यस्यान्यथात्वं कल्पयति आ+
कष-णिच्-खुल् । अक्षाने, औत्सुक्ये, हर्षे च ।

आकष पु० आकथ्यते यत् कष-अच् । खर्णादिकषणसाधने
(कोष्ठि) प्रसरभेदे । [भवाये ठक् । अकक्षाज्ञये ।

आकस्मिक लि० अकस्मात् कारणसम्पत्तिं विनापि भवति
आकाङ्क्षा स्त्री० आ+काङ्-ल्युट् । अभिलाषे, न्यायमते
वाक्यार्थज्ञानहेतौ यत्पदं विना यत्पदस्यानन्यथात्वं यत्पदे
तत्पदवत्स्वरूपे, संबन्धे च ।

आकाय पु० आकीर्यते यस्मिन् आ+चि यत् नि० । निवास ।

आकार पु० आ+क-वञ् । मूर्तौ, अवयवसंस्थानविशेषे च ।
आकार्यते आविष्कार्यते हूततोभावेनेन आ-क-णिच्
करणे वञ् । हूतभाववैदेके सखप्रसादवैवर्त्यरूपे प्रीति-
प्रीतिस्त्रुचके देहवेदने । भावे घञ् । हूतते भावे, इक्षिते च
आकारगुप्ति स्त्री० गुप-क्तिन् आकारस्य हूतभावस्य गुप्ति
गोपनम् । रत्यादिजनितसखप्रसादस्य भयजनितविषादा-
देश गोपने । [आङ्गाने । युचि स्त्रीत्वात् टाप् ।

आकारण न० स्त्री० आ+क-णिच् ल्युट्, युच् वा ।

आकालिक लि० अकावे भवं ठक् । असमयोलम्बं वस्तुनि ।

स्त्रियां ङीप् 'आलिकीं वीक्ष्य मधुप्रदृष्टि'मिति कुमारः ।
समानकालौ आद्यान्तौ यस्य समानकालस्य अकालदेशः
इकञ् च नि० । आशुविनाशिनि, आदन्त्योरभावात्,
पूर्वदिवसे यत्कस्ये उत्पत्तिः परेद्युस्तत्समये एव नञ्चरे,
"आकालिकमनध्यायमेतेष्विति" मनुः आशुविनाशित्वात्
विद्युति स्त्री० ।

आकाश पु० न० समन्तात् काश्यते आ+काश-अच् । गगने ।

आकाशदीप पु० आकाशे दीपयानो दीपः शा० क० । "तला-
यां तिलतलेन सायं सन्ध्यासमागमे । आकाशदीपं यो
दद्यादित्युक्तलक्षणे दीपभेदे । [(पाना) कुम्भिकायाम् ।

आकाशमूली स्त्री० आकाशे भूमिभूतन्यदेशे मूलमस्याः ।

आकाशरत्निन् पु० आकाशे अत्युच्चप्राचीरोपरिस्थितः सन्
रत्नति । दुर्गवर्हिः प्राचीरोपरिस्थिते रत्नके ।

आकाशवल्ली स्त्री० आकाशस्य वल्ली शाखे अत्युच्चगिष्मत्वात् ।
अमरवेल इति ख्यातायां लतायाम् ।

आकाशवाणी स्त्री० आकाशे भवा वाणी । अदृश्योत्पा-
दकपुरुषत्वेनाकाशादिवोत्पन्नायां वाचि ।

आकीर्ण लि० आ+कृ-क्त । व्याप्ते, विस्त्रिप्ते च । [सम्पादने च
आकुञ्चन न० आ+कुचि-ल्युट् । सङ्कोचे, प्रसारितस्य संचिप्रल
आकुञ्चित लि० आ+कुचि-क्त । आसुग्ने सङ्कोचिते च ।

आकुल लि० आ+कुल-क । व्याकुले । [अत्यन्ताकुले च ।

आकुलाकुल लि० आकुल+प्रकारे द्विलम् । आकुलप्रकारे,
आकूत न० आ+कृ भावे क्त । आशये अभिप्राये । [रूपे च ।

आकृति स्त्री० आ+कृ-क्तिन् । आकारे अवयवसंस्थाने, जातौ,

आकृतिच्छ्रता स्त्री० कृदयति कृद-णिच् कर्त्तरि द्रुन् कृत्स्नः
३त० । (घोष) घोषातकीलतायाम् ।

आकीकरा स्त्री० "दृष्टिराकीकरा किञ्चित्स्फुटापाङ्गे प्रसा-
रिता । मोलिताङ्गौ पुराणौ ताराव्यावर्त्तनोत्तरे"त्युक्त-
लक्षणे दृष्टिभेदे पारिभाषिकम् ।

आक्रान्द पु० आ+क्रन्द-वञ् । सारावे रोदने, आह्वाने, शब्दे
च । कर्षणि वञ् । भित्ते, भ्रातरि च । आधारे वञ् ।
दाशे युद्धे, दुःखिनां रोदनस्थाने च । आक्रान्दयति
अच् । स्वदेशाक्रमणमाचरतः पार्ष्णिप्राहस्य प्रयोजके
तत्परवर्त्तिनि न्ये । [आक्रमणमथल न० ।

आक्रम पु० आ+क्रम-वञ् अदृष्टिः । वलेनातिक्रमणे । ल्युट् ।

आक्रान्त लि० आ+क्रम-क्त । कृताक्रमणे अभिभूते व्याप्ते च ।

आक्रोड पु० आक्रोडयत् क्रोड-वञ् । क्रोडास्थाने उद्यानादौ

आक्रोश पु० आ+क्रुश-वञ् । विरुचिन्तने, शपे, निन्दायाम्

ल्युट् आक्रोशनमप्यल न० । [पाशक्रीडया जाते वैरे ।
आक्षयूतिक न० अक्षयूतेन पाशक्रीडया निर्दिष्टम् ठक् ।
आक्षपाटिक पु० अक्षपटे क्रीडास्थाने व्यवहारस्थाने वा नि-
युक्तः ठक् । अक्षदर्शको, व्यवहाराध्यक्षे प्राप्तिविके च ।
आक्षार पु० आ+क्षार-णिच्-घञ् । अगम्यगमनं कृतं तथेति
पुरुषं प्रति, अगम्यगमनं तया कृतमिति स्त्रियं च प्रति-
दूषणे । ल्युट् आक्षारणमप्यल न० । युच् टाप् । अत्रार्थे ।
आक्षारित लि० आ+क्षार-णिच्-त्त । आक्षारोमैशुनविष-
यापवादस्तेन दूषिते ।

आक्षिक् पु० अक्षमिन्निद्रं व्याप्नोति तर्पकत्वात् । रज्जुकहचे ।
आक्षीव पु० आ+क्षीव-णिच्-अच् । शोभाजनदृष्टे । आ+
क्षीव-त्त नि० । मत्ते ।

आक्षेप पु० आ+क्षिप-घञ् । भर्तृने, अपवादे, आकर्षणे,
धनादिन्यासरूपे निक्षेपे” अर्थात्कृत्वाभेदे च सा०?००० ।
आक्षेपक लि० आ+क्षिप-युल्लु ! निन्दाकारके । “यदा तु
धमनीः सर्वाः क्षुपितोऽभ्येति साहृतः । तदा क्षिपत्याशु
सुडुमुडुदेहं नमश्चरः । सुडुमुडुल्लादोपादाक्षेपक
इति स्मृत, इत्युक्तलक्षणे वातरोगभेदे च ।

आक्षोड पु० अक्ष-ओड् स्वार्थे अण् । शैलपीतुदृष्टे आख-
रोट इति ख्याते । ओट । आक्षोडोऽप्यल । [नोप्यल ।
आख पु० आखनत्यनेन आ+खन-ड । खनिते । व । आख-
आखण्डल पु० आखण्डयति भेदयति पर्वतान् आ+खडि-
डलच् । इन्द्रे । [सूषिके च । खननकर्त्तरि लि० ।
आखनिक पु० आ+खन-कर्त्तरि इकन् । चौरे, शूकरे,
आखनिकवक पु० आ+खन-करणे इकवक । खनिते ।
डर । आखरोऽप्यल ।

आखु पु० आ+खन-डु । सूषिके, चौरे, शूकरे च । कर्मणि
डु । देवताडदृष्टे । “विभवे सति नैवात्ति न ददाति जुहोति
न । तमाङ्गराखु” नित्युक्तलक्षणे केषणे च ।

आखुकर्णी स्त्री० आखोः सूषिकस्य कर्ण इव पर्यमस्याः ।
(उन्दुरकाणी) सूषिककर्णतत्त्वपर्यायत्वात् लतायाम् । [गणेशे ।

आखुग पु० आखना सूषिकेण गच्छति । गम-ड । सूषिकवाहने
आखुपर्णिका स्त्री० आखोः कर्ण इव पर्यमस्याः डीप् स्वार्थे
कन् अत इत्त्वम् । (उन्दुरकाणी) इति ख्यातायां लतायाम् ।

आखुभुज पु० आखुं भुङ्क्ते भुज-क्तिन् । सूषिकभक्षके विडाले
आखुविषडा स्त्री० आखुविषं सूषिकविषं हन्ति हन-ड ।
सूषिकविषहरे देवताडदृष्टे, देवतालीलतायाञ्च ।

आखेट पु० आखिखन्ने त्वास्तेन प्राणिनोऽल आ+खिट-चञ् ।

प्राणित्वासदायां नृगयायाम् । स्वार्थे कन् आखेटकोऽप्यल ।
आखेटिक पु० आखेटे कुशलः ठक् । नृगयाकुशले कुकुरे ।

आखोट पु० आखः खनितमिव उटानि पर्णान्यस्य । आख-
रोट इति ख्याते शैलपीलौ । [च । भावे अङ् । कथने ।

आख्या स्त्री० आख्यायतेऽनया आ+ख्या-अङ् । संज्ञायां, नान्नि
आख्यात लि० आ+ख्या-त्त । कथिते, व्याख्याते, व्याकरण
प्रसिद्धे तिङन्ते पदे च “क्रियाप्रधानमाख्यातमि”ति यास्कः ।
आख्यात लि० आ+ख्या-टच् । कथनकर्त्तरि । पाठयित-रि
“आख्यातोपयोगे” इति प्राणिनिः ।

आख्यान न० आ+ख्या+ल्युट् । प्रसिद्धेतिङत्तकथने यथा
अष्टतमन्यनादुपाख्यानम् ।

आख्यायिका स्त्री० आ+ख्या-खुल् कापि अत इत्त्वम् ।
विदिनदत्तान्तार्थायां कथायाम्, गद्यापद्यप्रबन्धे च । कथके लि० ।

आगत लि० आ+गम-त्त । आयाते, उपस्थिते, प्राप्ते च ।
भावे क्त । आगमने न० ।

आगन्तु लि० आ+गम-तुन् । अनियतस्थायिनि अतिथौ,
आगमनशीले च । स्वार्थे कन् । आगन्तकोऽप्यल ।

आगम न० “आगतं शिववक्त्रे स्थौ गतञ्च गिरिजाश्रुतौ ।
मतञ्च वासुदेवस्य तस्मादागमसमुच्यते” इत्युक्तलक्षणे “वृष्टिश्च
प्रलयश्चैव देवानां च तथार्जनम् । साधनश्चैव सर्वेषां पुरश्च-
रणमेव च । घट्कर्म्मसाधनश्चैव ध्यानयोगश्चतुर्विधः सप्त-
भिलक्षयैर्युक्तं त्वागमं तद्विदोऽविदुरित्युक्तलक्षणे च तन्त्रशास्त्रे ।

“सिद्धं सिद्धैः प्रसाधैस्तु हितं बाल परल च । आगमं
शास्त्रमाप्तानामित्युक्तलक्षणे शास्त्रमाले च । भावे घञ्
अट्टिः उपदेश आगतौ च पु० । आगम्यते ज्ञायतेऽनेन
करणे घञ् । व्यवहारे सन्दिग्धार्थसाधके पत्रलेख्यादौ । आ-
गच्छति प्रकृतिप्रत्ययातुपघातेन प्राप्नोति अच् । व्याकरण-
प्रसिद्धे प्रकृतिप्रत्ययातुपघातेन तन्मध्ये आगन्तरि इडादौ ।

आगसू न० आ+इण्-असुन् इणः गादेशः । अपराधे, पापे च ।

आगामिन् लि० आ+गम-णिनि । आगन्तके, प्रवासिनि ।
भविष्यति काले, तदुक्तौ च । [क्व-अण् वा । गृहे ।

आगार न० आ+ग-कर्म्मणि घञ्, आगच्छति आग+आ+
आगू स्त्री० आ+गम-क्लिप् मलोमे जकारादेशः । इदं कर्त्तव्य
मेवेत्यङ्गीकारे प्रतिज्ञायाम् च ।

आग्नीध्र न० अग्निमिवे क्लिप् नलोपः अग्नीध्र होता
ततः स्थानार्थे रण् । होतृगृहे, सतृवंशे नृपभेदे च ।

आग्नेय न० अग्निदेवतास्य कण् । खर्णे, घृते च । इदमर्थेऽपि ।
रक्तवर्णे । “अग्निनोक्तं पुराणां यदाग्नेयं वेदशङ्कान् नित्यु-

तलचये महापुराणभेदे वङ्गपुराणे च । अग्निदेवताके
द्रव्यमात्रे लि० । दक्षिणपूर्वदिशि, अग्निरोषिति स्नाहा
याम् अग्निदेवताकावाच्यं च स्त्री० उनीप् ।
आग्रयण न० अग्रहायणे नवग्रहे विहितं ग्रहो० हारोपः ।
नवग्रहसंनिधित्तो इच्छिप्ये यज्ञे ।
आग्रहायणिक पु० अग्रहायणी पौर्णमासी यस्मिन् मासे
ठक् । चान्द्र मार्गशीर्षमासि । अण् । अग्रहायणोऽयम् ।
आग्रहायणी स्त्री० अग्रहायण्या ऋगशिरसा नक्षत्रेण युक्ता
पौर्णमासी अण् उनीप् । चान्द्रमार्गशीर्षमासपूर्णिमायां
तस्या एव पूर्णिमाया ऋगशिरसा योगसम्भवात् ।
आग्रहारिक पु० अग्रहं प्रेतोद्देशकस्य हारं हरणमर्हति
ठक् । अग्रदानीये विभे । [पामार्गे ।
आघट्ट पु० आघट्टयति रोगान् नाशयति अच् । रक्तवर्णेऽ-
आघाट पु० आघटयति रोगान् विवोजयति आ+घट-णिच् ।
घञ् वृद्धिः नि० । रक्तापमार्गे, घीमायाञ्च । [वधस्थाने ।
आघात पु० आ+हन-घञ् । आहने । आधारे घञ् ।
आघार पु० आ+घृ-कर्मणि घञ् । घृते । भावे घञ् । होमादौ,
मन्त्रविशेषेण देवताविशेषाय घृतदाने ।
आघृणिता लि० आ+घृण-क्त । चालिते, आहिते च ।
आघ्राण न० आ+घ्रा-ल्युट् । गन्धग्रहणे, तन्मौ च ।
आघ्रात(ण) लि० आ+घ्रा-क्त वा तस्य नत्वम् । गृहीतगन्धे,
आक्रान्ते च ।
आङ्गिक लि० अङ्गेन अङ्गचालनेन विवृत्तं ठक् । भावव्यञ्जके
ऽङ्गनिष्ठे भूलेपोदौ, अङ्गजातमात्रे च । गृह्ये वाद्ये न०
आङ्गिरस पु० अङ्गिरसो मुनेरपत्यम् अण् । वृहस्पतौ ।
आचमन न० आ+चम-ल्युट् । विधिना जलप्राशने, सुखादि
प्रक्षालने, वैधकर्म्यादौ जलप्राशनपूर्वकमष्टाङ्गस्यैकरूपक्रिया
याञ्च, विस्तारो वृहदभिधाने । [पतङ्गृहे निषीवनपाले ।
आचमनक पु० आचमनस्य सुखप्रक्षालनस्य कं जलं यत् ।
आचमनीय न० आचमनाय सुखक्षालनाय हितम् क्, आ+
चम-कर्मणि अनीयर् वा । सुखप्रक्षालनार्थं जले । [भक्ष्यमात्रे
आचाम पु० आ+चम-भावे घञ् । आचमने । कर्मणि घञ् ।
आचार पु० आ+चर-घञ् । चरिते, मन्वाद्युक्ते स्नानाचम-
नादिव्यवहारे च । [हेलञ्चा] हिलमोचिकालतायाम् ।
आचारी स्त्री० सत्यक् चारः प्रसरणं यस्याः गौ० उनीप् ।
आचार्य पु० “उपनीय त्वयः शिष्यं वेदमध्यापयेत् द्विजः ।
सकलं सरहस्यं च तमाचार्यं प्रचक्षते” इति समूहलक्षणे
वेदाध्यापयितरि, “आन्वायतत्प्रविज्ञानाङ्गाराचरधमानतः ।

यमादियोगसिद्धतादाचार्य इति कथ्यते इत्युक्तलक्षणे
मतप्रस्थापके शङ्कराचार्यादौ च । स्त्रियां टाप् आचार्या ।
आचार्यपत्न्यान्त आचार्यानी । उनीप् न यात्वम् ।
आचार्यक पु० आचार्यस्य कर्म कन् । आचार्यकर्तव्यकर्मणि
आचित लि० आ+चि-क्त । संवृहीते, वाक्ये, पथिते च ।
दशभारमितपरिमाणे, शकटपरिमाणे च पु० । [आच्छादिते
आच्छन्न लि० आ+छद-क्त । आहते । छद-णिच्-क्त नि० ।
आच्छाद पु० आच्छाद्यतेऽनेन छद-णिच्-करणे घञ् । वक्षे ।
आच्छादन न० आ+छद-णिच्-ल्युट् । पिधानवक्षे ।
आच्छिन्न लि० आ+छिद-बलादुपहृते क्त । बलादुपहृते ।
आच्छुरित न० आ+च्छुर-क्त । सशब्दासि, नखाघातेन वाद्ये
च । स्तार्थे क । आच्छुरितकर्मण्यत् । [ऋगयायाम् ।
आच्छादन न० आच्छिद्यन्तेऽत्र छिद-ल्युट् ग्रहो० इत्युक्ते ।
आच्छ आचामे (दीर्घविस्तारे) । इदित् भादि० पर० अक०
सेट् । आच्छति आच्छीत् ।
आज न० आज्यतेऽनेन आ+अन्ज-यजर्थे क । एते ।
अजस्येदम् अण् । छागमांसदौ लि० ।
आजक न० अजानां समूहः वृज् । छागसमूहे । [हृजे ।
आजन्मसुरभिपत् पु० आ जन्मानः सुरभि पत्वमस्य । मरुवक
आजानेय पु० “शक्तिभिर्भिन्नहृदयाः स्वलन्तश्च पदेपदे ।
आजानन्ति यतः संज्ञाभाजानेयास्ततः स्मृता” इत्युक्त-
लक्षणे उत्तमाज्ञे । अवयवार्थस्तु अजानेयशब्दे दृश्यः ।
आजि स्त्री० अजन्यस्याम् अज-इण् न वीभावः । समरभूमौ,
संयामे, आलेपे, लणे, मर्यादायाम् च ।
आजीव पु० आजीव्यतेऽनेन आ+जीव-घञ् । आजीविकायाम्
कर्त्तरि ल्युप् । आजीविकात्पत् स्त्री० । [कर्मकारके ।
आजू स्त्री० आजयति आ+जू-क्तिर् दीर्घः । भूतिं विना
आज्ञा स्त्री० आ+ज्ञा-अङ् । निदेशे इदं क्रियतामिति
शासने, ज्योतिषप्रसिद्धे लग्नात् दशमे स्थाने च ।
आज्य न० आ अज्यते अन्ज-क्यप् नलोपः । एते । [एते च
आज्यभाग पु० आज्यस्य भागो यत् । होमे आहुतिविशेषे,
आज्यनेय पु० अज्यना नाम वानरी तस्या अपत्यं ठक् । हृतमति
आज्यनेय पु० अज्यनां भवः ठक् । (आजनाद्) कीटभेदे ।
आटविक न० अटव्यां भवः ठक् । आरखके सैन्ये ।
आटि(डि) पु० आ+अट्-इण् । शरारिपक्षिणि । आ+अड-
इण् । आडिरपत्य, मरुभेदे च । जातित्वेन स्त्रियां वा ङीप्
आटोप पु० आ+तप् घञ् ग्रहो० टत्वम् । दपे, संरम्भे, वात-
जन्ये उदरव्याधिभेदे च ।

आडस्वर पु० आ+डवि-चोपे, अरन् । हर्षे, दर्पे, तर्कस्थने,
आरम्भे, संरम्भे, अजिलोम्नि, घनगर्जिते, आयोजने च ।

आढक पु० न० आढौकते अच् प्रयो० । सर्वतोदशाकुलमाने,
प्रस्थचतुष्टयमिते, पुष्कलचतुष्टयमिते च धान्यमानपात्रे, षट्
पञ्चादशद्विकद्विगतसष्टिपरिमाणे, द्रोणस्य चतुर्थभागे च ।

आढकिक लि० आढक+वापाद्यर्थे ठञ् । आढकमितस्य धान्यस्य
वपनयोग्ये चोत्रे, तत्पात्रके, तत्खादके च । ख । आढकीनोष्णत्वं
आढकी स्त्री० आढौकते अच् प्रयो० । (अहर) इति ख्याते
शमीधान्यभेदे । [धनिनि च ।

आढ्य लि० आ+घौ-क प्रयो० । युक्ते, विशिष्टे, सम्पन्ने,
आणवीन लि० अणुधान्यानां शर्षपादीनां भवनं चोत्रम् ख ।

(सुनाडाडा) शर्षपादिभवनयोग्ये चोत्रे । अञ् आणवमस्य त्व
आणि पु० स्त्री० आ+अण-इन् । रक्षकप्रापस्थे कीलके,
कोटौ, शीघ्रि च । [शब्दे, भये च ।

आतङ्क पु० आ+तकि-चञ् । रोगे, सन्नामे, संन्देहे, सुरज
आतञ्जन न० आ+तन्-ल्युट् । वेगे, प्रापणे, आप्यायने,
दुग्धादौ दध्नादिभावापादनाय अस्त्रव्यप्रचोपे, निचोपे
उपद्रवे, द्रवद्रव्ये प्रक्षेपणीयते कठिनद्रव्यस्य चूर्णने, गलि-
तस्त्रांद्देह्यान्तरयोगेन जारणे च ।

आततायिन् लि० आततं विस्तीर्णम् आयितुं शीलस्य अत-
तिगिनि । वधोद्यते “अग्निदोगरदश्चैव शस्त्रपाणिधनापहः ।
चोत्रदारापहारी च षडेते आततायिनः” इत्युक्तप्रकारे ।

आतप पु० आ+तप-घ । प्रकाशे, उद्द्योते, सूर्याद्यालोके च ।

आतपत् न० आतपात् लायते । त्वै-क । कृत्वे । स्वार्थे कन् ।
आतपत्कमस्यत्वम् ।

आतपाभाव पु० इत० आतपस्याभावरूपायास्त्रायायाम् ।

आतर पु० आतरत्यनेन तृ-अप् । नद्यादेः तरणार्थं देये भाटकादौ
आतर्पण न० आ-तप-ल्युट् । प्रीतौ । शिचः-प्रीत्यने मङ्गलालेपने

आतायिन् पु० आ+ताय-णिनि । चिल इति ख्याते पक्षिभेदे
आतिथेय न० अतिथये इदं ढक् । अतिथिनिमित्तके भोज-
नादौ । तल साधुः ढक् । अतिथिसपर्यायां कुशले लि० ।

आतिथ्य पु० स्वार्थे व्यञ्ज् । अतिथौ, तस्य सेवादिकर्मा व्यञ्ज् ।
अतिथिसेवादौ न० ।

आतिवाहिक लि० अतिवाहे इहलोकात् परलोकनयने
नियुक्तः ढक् । स्वतस्य सूक्ष्मदेहादेर्लोकान्तरप्रापणार्थमीश्वर
नियुक्ते अर्चिर्वादिस्थानस्थिते देवभेदे । “अतिवाहिकास-
ल्लिङ्गादि”ति वेदान्तसूत्रम् ।

आतुर लि० आ+हर-क । रोगयुक्ते ।

आतृष्य पु० आतृष्यतेऽनेन आ+तृष-क्यप् । (आता) तृप्तविशेषे
आतोद्य न० आसमन्तात् तद्यते आ+तृद-ण्यत् । वीणादौ च-
तृविधे वाद्ये । [शत्रुणाभिभूते, कार्ये च । आत्तगर्वोऽप्यत्र ।

आत्तगन्ध लि० आत्तोदहीतोदरिणा गन्धो गर्वो यस्य ।

आत्मगुप्ता स्त्री० आत्मनैव दुस्पर्शत्वेन गुप्ता इतरमर्दनेभ्यो
रक्षिता । (आलुक्शी) लताभेदे ।

आत्मघातिन् लि० “व्यापादयेत् दृष्टात्मानं स्वयं योऽग्न्यादका-
दिभिः । अवैधेनैव मार्गेण आत्मघाती स उच्यते” इत्युक्त
लक्षणे आत्मनः स्वशरीरस्य प्राणेन सह वियोजयितरि जने

आत्मघोष पु० आत्मानं घोषयति स्वशब्दैः । काके, कुकुटे च,
ताभ्यां (का का) (कु कु) ध्वनिनैवात्मनामैकदेशस्य घोषणात्

आत्मज पु० आत्मनो जायते, आत्मा वा जायते जन-ड । पुत्रे,
आत्मा वै जायते पुत्र इति श्रुतिः आत्मजन्माप्यत्र ।
कन्यायां, मनोजन्यायां बुद्धौ च स्त्री० ।

आत्मदर्श पु० आत्मा स्वरूपं दृश्यतेऽत्र दृश-घञ् । दर्पणे ।

आत्मन् पु० आ+अत्-मनिन् । स्वरूपे, यत्ने, देहे, मनसि,
दृष्टौ, बुद्धौ, अर्के, बह्वौ, वायौ, जीवे, ब्रह्मणि च ।

आत्मबान्धव पु० “आत्ममातुः स्वसुः पुत्रा आत्मपितुः स्वसुः
सुताः आत्ममातुलपुत्राश्च विष्टेयाह्यात्मबान्धवा इत्युक्तेषु ।

आत्मभू पु० आत्मना स्वयम्, आत्मनि मनसि वा भवति भू-
क्तिप् । चतुर्मुखे विधातरि, कामे च ।

आत्ममूली स्त्री० आत्मैव रक्षणे मूलमस्याः दुस्पर्शतयेतर
महानामावेन स्वस्य स्वयं रक्षणात् । दुरालभालतायाम् ।

आत्मभूरि लि० आत्मानं विभर्त्तति स्वस्य च् । सोदरमातृपूरके
आत्मयोनि पु० आत्मैव योनिः कारणमस्य । हरौ, हरे,
विधातरि मनसिजे मर्दने च । [आत्मनो रक्षणे ।

आत्मरक्षा स्त्री० आत्मनो रक्षा यस्याः । दृक्भेदे । इत० ।

आत्महन् पु० आत्मानं हतवान् हन-क्तिप् । “येऽन्यथासन्त-
मात्मानमकर्तारं स्वयं प्रभुम् । कर्त्ता भोक्तेति मय्यन्ते तए-
वात्महन्ते जना, इत्युक्तलक्षणे आत्मनो याधार्थज्ञान-
रहिते, अज्ञे, आत्मघातिनि च जने ।

आत्माधीन पु० आत्मनोऽधीनः । पुत्रे, श्यालके प्राणाधारे च

आत्माश्रय पु० आत्मानमाश्रयति आ+श्रि-अच् । स्वस्य स्या-
मेक्षणरूपे तर्कदोषभेदे ।

आत्मीय लि० आत्मनोऽयं ह । आत्मसंबन्धिनि ।

आत्मोज्झवा स्त्री० आत्मनैवोद्भवति भू-अच् । माषपर्णीदृक्ते
आत्मा उद्भवो यस्याः । कन्यायाम् । पुत्रे पु० ।

आत्यन्तिक लि०० अत्यन्त+भवार्थे ढक् । अतिशयेन जाते ।

आत्ययिक लि० अत्ययः नाशः प्रयोजनस्य ठक् । नाशार्थे ।
आत्येय पु० अत्येयपत्यं ठक् । अतिस्निग्धत्वे, देहस्य रसधातौ च
आत्येयी स्त्री० न सन्ति कर्मयोग्यानि त्रीणि दिनानि यस्याः
उच्च समा० सा अत्या स्वार्थे ढञ् । ऋतसत्याम्, नदी-
भेदे च । पुनः स्वार्थे कनि ह्रस्वे आत्येयिकायत् ।

आथर्वण न० अथर्वणां सन्निना ढष्टो वेदः अण् । तस्यधीते
तत् विहितं वा पुनरण् । अथर्ववेदो ब्राह्मणे, तद्देवविहि-
तेऽभिचारः आदिकर्मणि च । [पाठके विप्रे ।

आथर्वणिक कि० अथर्वणां वेदमधीते ठक् । अथर्ववेद-
आदर पु० आ+ह-अण् । समादरे, सम्माने, आरम्भे च ।

आदर्श पु० आदृश्यतेऽल दृश-घञ् । दर्पणे, टीकायां प्रति-
रूपपुस्तके च । [ल्युट् । हस्तिघोषाहते स्त्री० ।

आदान न० आ+दा-ल्युट् । ग्रहणे, अस्वाभरणे च । कर्मणि
आदि पु० आ प्रथमं दीयते ऋह्यते आ+दा-कि । प्रथमे, प्राक्
सत्तायाम्, कारणे, सामीप्ये, प्रकारे, अवयवे च ।

आदिकारण न० आदि पूर्वं कारणं निमित्तम् । पूर्वनिमित्ते
आदितेय पु० अदितेरपत्यं ठक् । देवे ।

आदित्य पु० अदितौ भवः स्य । सूर्ये, देवे च । आदित्यमण्डलस्ये
हिरण्यस्ये विष्णौ, अर्कहृत्वे अदितिदेवताके पुनर्वसुनक्षत्रे च ।

आदित्यपत पु० आदित्यस्य अर्कहृत्स्य पतमिव पतमस्य ।
पतभेदे । इत० अर्कहृत्पतवे न० । [उभे अर्कहृत् ।

आदित्यपुष्पिका स्त्री० आदित्यवर्णं रक्तं पुष्पमस्याः । रक्त-
आदिदेव पु० आदौ दीव्यति स्वयं राजते । नारायणे,
शिवे, आदिकारणे वेधसि च । [गर्भे नारायणे च ।

आदिपुरुष पु० आदौ उरि देहे वसति क । प्रथमजीवे हिरण्य-
आदिम लि० आदौ भवः मण् । आद्ये । [कार्ये ।

आदिमत लि० आदिः कारणं विद्यतेऽस्य मतम् । सकारणे
आदिवराह पु० आद्योवराहः । विष्णौ तस्यादिवराहकृत्पत्न्यात्
आदिष्ट न० आ+दिश-भावे क्त । आज्ञायाम्, उपदेशे च ।

कर्मणि क्त । उपदिष्टे, व्याकरणप्रसिद्धे स्थानिजाते, यथा
इकः स्थाने यण् आदिष्यते इति यथादिष्ट इत्युच्यते ।

आदीनव पु० आ+दी-भावे क्त आदीनस्य वानम् वा-ड ।
दोषे, क्लेशे, दुर्दमे च ।

आहत लि० आ+ह-क्त । पूजिते, सादरे, कृतादरे च ।

आदिष्ट पु० आ+दिश-भावे घञ् । आज्ञायाम्, शासने, उप-
देशे च । कर्मणि घञ् । ज्योतिषशास्त्रोक्ते, फले, व्याकरणसिद्धे
प्रकृतिप्रत्ययोपधातुके कार्यभेदे (वर्णस्थाने वर्णान्तरोत्पत्तौ) च

आदेष्टु लि० पु० आ+दिश-लच् । कृत्वित्प्रतिभवेऽस्य-

दनार्थं कर्मा क्रियतामित्यादेशकर्तरि यजमाने, आदेश-
कर्मस्थाने लि० । [इत्यस्थाने, भाष्ये न० ।

आद्य लि० आदौ भवः यत् । प्रथमे । अद-यत् । अदनीय-
आद्यमापक पु० आदौ भवः आद्यं मुख्यं सत्यतेऽनेन करणे
घञ् कर्म० । पञ्चयुक्तापरिमाणे, भाषा इति ख्याते मापकं
सप्तमण्णात् इत्युक्तेराद्यत्वविशेषणम् तस्य कार्यविशेषोप-
योगितया गौणत्वाच्च मुख्यत्वम् अतएव 'दशार्हयुक्तं प्रव-
दन्ति मापमिति भास्कराचार्येण मापस्यपञ्चयुक्तत्वमेवाङ्गम् ।

आद्यून लि० आदिना जनः । आदन्त्ये । आ+दिब-क्त ।
अविशेषायां निदातस्य मत्वम् ऊट् च । [पेटुक] कर्मा-
न्तराकाङ्क्षाविरहेण केवलसुदरपूरके ।

आधमन न० आधीयते आ+धा-कमनन् । (बन्धकदाने)
आधौ, योगाधमनविक्रीतमिति स्मृतिः । [परैरिति स्मृतिः ।
आधर्षित लि० आ+हृष-क्त । अत्यायेनाक्रान्ते, 'मार्गेणाधर्षितः'
आधान न० आ+धा-ल्युट् । आधौ, सम्पादिना वृत्तिस्थापने,
"आधाने सोमपाने" वेति स्मृतिः । गर्भाधाने च ।

आधार पु० आ+ह-घञ् । अधिकरणे, आश्रये, व्याकरण-
प्रसिद्धे औपश्लेषिकवैयक्तिकानिव्यापकाख्यधिकरणकारके,
ग्रन्थसम्पादनार्थं जलरोधनार्थं बन्धने दृक्सेकांथं जलधार-
णार्थं आलवावे च । आधारबन्धप्रसूत्रैरिति रघुः ।

आधि पु० आधीयते मनोऽल । आ+धा-कि । आनसङ्खे
अत्याशायाम्, अधिष्ठाने, बन्धने, "आधौ प्रतिपद्ये क्रीते"
इति स्मृतिः । व्यसने च । [शयिततायाम् ।

आधिक्य न० अधिकस्य भावः व्यञ् । अधिकतायाम् अति-
आधिदैविक लि० देवान् अस्मिन्वाज्वादीन् अधिकृत्य निर्दत्तम्
अधि+देव-ठञ् द्विपदद्विः । अतिवातादिहेतुजाते दुःखे ।

आधिपत्य न० अधिपतेर्भावः व्यञ् । प्रभुत्वे ।

आधिभौतिक लि० भूतानि व्याघ्रसर्पादीन्यधिकृत्य जातम् ।
अधिभूत+ठञ् द्विपदद्विः । व्याघ्रसर्पादिजनिते दुःखे ।

आधिवेदनिक न० अधिवेदनकावे देयं ठञ् । अधिकं वेदन-
मधिवेदनं तत् प्रथमविवाहात्परं द्वितीयविवाहकावे स्त्रियै
देये धने । 'अधिविद्वस्त्रियै देयमाधिवेदनिकं सममि' तिसृतिः

आधुनिक लि० अधुना भवः ठञ् । इदानीन्तने, नव्ये च ।

आधेय लि० आ+धा-यत् । आश्रिते च उत्पाद्ये "आधेयश्चा-
क्रियते" भाष्यकारिका । [स्थिते हस्तिपके ।

आधीरण पु० आ+वीर-गतिचाहृथ्ये ल्यु । हस्तिगतिचाहृ-
आध्मात लि० आ+धा-क्त । शब्दिते, दग्धे, वातरोगजातायाम्
उदरस्तीतायाम् ।

आध्मान पु० “आध्मानमिति जानीयाहोपं तातनिरोधज”-
मित्युक्ते तातव्याधौ । आ+आ-भावे ल्युट् । स्त्रीतता-
याम् । नलिकानामगन्धद्रव्ये स्त्री० डीप् ।

आध्यात्मिक लि० आत्मानं मनःशरीरादिकमधिगत्य भवः
ठञ् । शोकमोहज्वरादिरूपे डःखे । [परणे च ।
आध्यान न० आ+ध्-ल्युट् । पिनायाम्, उत्कण्ठपूषक-
आध्वर्याव न० अध्वर्योः कर्म, भावो वा अञ् । यजुर्वेद-
विहिते अध्वर्युसम्बन्धिनि कर्मणि, तन्नाये च ।

आन पु० अन-घञ् । अनःस्त्रितस्य प्राणवायोर्नासिकयोस्तुष्टि
आनक पु० आनवति सेताहान् करोति अन-णिच् लुत् ।
पट्टे, छट्टे, स्रष्ट्वेभ्ये च । उल्हाहते लि० ।

आनकहन्तुभि पु० आनकः प्रोहारकः इन्दुभिर्देववाय-
विशेषी यस्य कण्णजन्तोस्तथे तथा वाद्यं तदष्ट्वे जातम् ।
छप्पितरि वसुदेवे । छहृष्टकायां स्त्री० डीप् ।

आनत लि० आ+नम-क्त । जतप्रमाणे अधोमुखे, विनयमते च
आनति स्त्री० आनमति प्रयोगीभवत्यनया आ+नम-क्तिन् ।
सन्तोषे । भावे क्तिन् । नस्त्रीभावे, अधोभवने, नम्रतायाश्च

आनञ्च न० आ+नह-क्त । चर्मणा वृक्षस्ये पट्टसुरजादौ
वाद्ये, केशभूषादिके च । पथिते, व्याप्रे, तदे च लि० ।
आनन न० आ अनित्यनेन आ+अन-ल्युट् । छडे ।

आनन्तर्ये न० अनन्तरमेव चतुर्वर्णादिलात् स्थायै यञ् ।
अनन्तरे अव्यवहिते । अनन्तरस्य भावः यस्य । अव्यवधाने
आनन्त्य न० अनन्त+भावे स्थायै वा अय । वाक्ये “आन-
न्यात् कुलधर्माणाम्”ति स्मृतिः । देशकालाद्यपरिच्छिन्ने

“तदात्मन्यं समन्तु ते इति स्मृतिः । अनन्तं सुखमित्यर्थः ।
आनन्द पु० आ+नन्द-वञ् । हर्षे, सुखे, दुःखाभावे, वक्ष्यि च ।
आनन्दवति लि० सत्यज्ञानमानन्दं वक्ष्यति स्मृतिः ।

आनन्दस्य पु० आ+नन्द-अपुञ् । आनन्दे ।
आनन्दन न० आ+नन्द-णिच्-ल्युट् । गमनागमनसमये
कुशलप्रश्ने गानन्दोत्पादने ।

आनन्दमय पु० आनन्देन प्रसुरः तत्प्रसूतवचने मयट् ।
जीवे, वेदान्तोक्ते सुप्रसिद्धमर्थिणि प्राप्ते च ।

आनन्दार्णव पु० आनन्दसार्णव इव । परमेश्वरे “सौज्ञा-
मृतत्विकोणस्याः सौम्याः प्रापविभर्जिताः आनन्दार्णवयो-
गोऽवभित्युक्ते यालालम्भभेदे च । इत० । अत्यन्तानन्दे ।

आनन्दि पु० आ+नन्द-इन् । हर्षे, कौतुके च । कौशल्यानन्दि
वर्जिनोराज इति रामायणम् ।
आनर्त्त पु० आ+नर्त्तन्यत् आ+नर्त्त-वञ् । नृत्यशालायाम्

रसे, जले, हारकावन्निष्ठदेशे, तद्देशवासिनि च ।

आनास्य लि० आ+नस-णिच्-अभिभवे, यत् । अभिभवनीये
आनास्य पु० आनयति यत्प्राननेन आ+नो-घञ् । जाले ।
भावे अच् आनयः । आनयने ।

आनाय्य पु० आनाय्यते गार्हपत्यादानीय संस्क्रियतेऽसौ
नो-य्यत् आयादेशः । वैदिकप्रसिद्धे दक्षिणाग्नी । [भेदे च
आनाह्य पु० आ+नह-घञ् । देव्यै विष्णुतरोपके वैद्यकोक्ते रोग-
आनुपूर्व्यी स्त्री० पञ्चमनुक्तस्य अनुपूर्व्यं तस्य भानः यञ् ततो
वा डीषि यलोपः । परिपाद्याम् भूलावधिके क्रमे
डोषभावपक्षे । आनुपूर्व्यमप्यत्र न० ।

आनुमानिक लि० अनुमानेन प्राप्तः ठक् । अनुमानमालसिद्धे
सांख्योक्ते प्रधाने “आनुमानिकमि”ति वेदान्तसूत्रम् ।

आनुश्रविक पु० श्रुतपाठादनुश्रूयते श्रुतश्रवोवेदस्ताव विहितः
ठक् । खगादिस्थापनतया वेदविहिते कर्मसमूहे “इष्टव-
दाश्रविक” इति साङ्ख्यकारिका ।

आनृत लि० अष्टतं शीतमस्य अप् । असत्यस्तभावे । [अक्रौर्थे च
आनृशस्य न० नृशंसो धातुकः न०त० भावे घञ् । दयायां,
आन्तर लि० अन्तर्मध्ये भवः अण् । आभ्यन्तरे । [सौसाहस्ये

आन्तरतस्य न० अन्तरतमस्य अत्यन्तसङ्गस्य भावः यञ् ।
आन्त्र न० अमलनेन अप-इन् उपधादीर्घः । नाडीभेदे । अन्त्र
खेदम् अण् । अन्त्रसम्बन्धिनि लि० । स्त्रियां डीप् ।

आन्दोल दोलने अद०पुरा० उभय० सक० सेट् । आन्दोलय-
ति ते आन्दुलोत् त । [अनुसन्धाने च ।

आन्दोलन न० आन्दोल-ल्युट् । पुनःपुनर्दोलने, सङ्कलने,
आन्वसिक लि० अन्तो भक्तं शिल्पमस्य ठक् । पाचके ।

आन्वयिक लि० अन्वये प्रसक्तकुले भवः टञ् । प्रसक्तकुलजाते
आन्वाहिक लि० अहनि अहनि अन्वस्मृ तल भवः ठञ् ।
प्रतिदिनसाध्ये प्राकादौ ।

आन्वीक्षिकी स्त्री० अत वेदश्रवणानन्तरमीत्वा परीक्षणम-
न्वीक्षा सा प्रयोजनमस्याः तल साधु वा ठञि लोप् । तर्क-
विद्यायाम् अध्यात्मविद्यायाञ्च । [भेदे पु० ।

आप न० अपां समूहः अण् । अपां समूहे । आप अच् वसु-
आपगा स्त्री० आपं जलसमूहं गच्छति प्राप्नोति । नद्याम् ।
आपण पु० न० आपणावन्ते विकीर्णन्यत्र पण-घ । छटे,
क्रयविक्रयव्यवशालायाञ्च । भावे घ । क्रयविक्रयव्यवहारे पु०

आपणिक लि० आपणो व्यावहारोऽस्यासि ठञ् । क्रयादि-
कर्त्तरि णिणि । [प्रसङ्गरूपे तर्कदोषे च ।
आपन्ति स्त्री० आ+पद-क्तिन् । आपदि, प्रापणे, अनिष्ट-

आपद् स्त्री० आ+पट्-क्लिप् । विपत्तौ ।
 आपन न० आप-ल्युट् । प्राप्नोति, सरोवे च कर्मणि ल्युट् । क्लेशे
 आपन्न लि० आ+पट्-क्त । विपदस्थे, प्राप्ते च ।
 आपन्नसत्त्वा स्त्री० आपन्नं सत्त्वं यया । गर्भवत्याम् ।
 आपमित्य क न० अपमित्य परीवर्त्ये निर्वृत्तम् अप+मे-क्ता
 ल्यप् ततो निर्वृत्तेऽर्थे क्त् क्त्वात् ङङि । तुल्यरूपद्रव्य
 विनिमयेन ग्रहणे । [नस्य हतीयभागभवे पितृश्राद्धादौ
 आपराहिक लि० अपराह्णे भवः ङङ् । लिधा विभक्तस्य दि-
 आपसु न० आप-अङ् । जवे, "आपोभिर्मांज्" मितिसृतिः
 "सर्वभापोभयं जगदि"ति देवे माहात्म्याम् । [लतायाम् ।
 आपस्तम्बिनी स्त्री० आपः स्मृताति स्तम्भ-णिनि । लिङ्गि यां
 आपाक पु० आपव्यतेऽल आ+पच+घञ् । (पोयान्) कुम्भ-
 कारस्य ष्यत्वात्पाकस्थाने । [घञ् । तत्कावे, भागे च ।
 आपात पु० आ+पत-भावे घञ् । सङ्घात पतने, । आधारे
 आपाततत् अयम् आपात+तसि ल् । अनिष्टये विनेत्यर्थे
 "आपाततोयदर्थस्ये"ति साहित्यदर्पणे ।
 आपान न० आ सधाय पिबन्त्यल । सुरापानार्थं सम्भूयोपवे-
 शने, (चक्रे) मद्यपानसमावाञ्छ ।
 आपानभूमि स्त्री० आपानस्य भूमिः । सुरापानस्थाने ।
 आपिस्त्रर न० ईषत् पिस्त्ररवर्णम् । स्पर्शे ।
 आपीड पु० आ+पीड-अच् । शिखामाल्ये शिरोभूषणे, षट्-
 वङ्निःसृतकाष्ठे च । [पीते लि० ।
 आपीत न० आपीयते आ+पा-क्त । शालिकधातौ । ईषत्-
 आपीन न० अ+याय-क्त पीभावः तस्य नत्वम् । (मेङ्)
 ऊषधि । क्रमे पु० । ईषत्स्तीति लि० ।
 आपूपिक न० अपूपानां पिष्टकानां समूहः ङक् । पिष्टकसमूहे
 पिष्टकसम्पादनेन जीव्यतोत्याद्यर्थे ङक् । पिष्टकाजीवे, तद्-
 भक्षणकारके, तद्दूरचयितरि, तद्गच्छणश्रीवे च लि० ।
 आपूथ्य पु० अपूपार्थं पिष्टः जग । सक्तुषु, गोधूमपूषादौ च । [च ।
 आपृच्छा स्त्री० आ+प्रच्छ-अङ् । आलापे जिज्ञासायामाभाषणे
 आप्न लि० आप-क्त । विप्रक्षे, प्राप्ते, लब्धे, सत्ये, रागद्वेषा-
 दिवर्जिते, यथार्थोपदेष्टरि भ्रमादिभूत्ये यथार्थज्ञातरि च ।
 आप्रकाश लि० आप्रः प्राप्नः काशः काशनाप्रिययो येन ।
 सम्पूर्णकाशे नित्यहमे । परमेश्वरे पु० ।
 आप्ति स्त्री० आप-क्तिन् । संबन्धे, योगे, लाभे प्राप्नोति च ।
 आप्नोक्ति स्त्री० आप्नस्य उक्तिः वच-क्तिन् । सन्दिग्धविषय
 निर्णयार्थं सिद्धान्तवाक्ये, यथार्थज्ञवाक्ये च ।
 आय न० आय-ल्यट् । (कुड्) कुण्डले । तन्माङ्गभूते मन्त्रादौ

प्राप्तये च लि० । अपां विकारः अयम् । जलविकारे फेनादौ
 लि० । [ल्युट् । तर्पणे प्रीयाने च । ल्यु । तत्कर्त्तरि लि० ।
 आप्यायन न० आ+याय-ल्युट् । द्रष्टौ, प्रीतौ च । शिच्-
 आप्रच्छन् न० आ+प्रच्छ-ल्युट् । आनन्दने गमनागमनसमये
 वस्त्रनाभयोक्त्युत्थलजिज्ञासायानन्दसम्पादने ।
 आप्रपद् अयम् अपदं पादायं तत्पर्यन्तम् अव्ययी० । पादाद्यपर्यन्ते
 आप्रपदीन लि० आप्रपदं पादाद्यान् प्राप्नोति ख । पादाद्यान्
 लम्बमाने वस्त्रादौ । [जलानां सर्वतः ससङ्कलने च ।
 आश्र(श्रा)व पु० आ+श्रु-घञ्-अप् वा । स्थाने । (क्यलाप) ।
 आश्रत लि० आ+श्रु-क्त । स्नाते । भावे क्त । स्थाने न० ।
 आश्रुतव्रत पु० आश्रुतं वेदाध्ययनानन्तरं स्नानं व्रतमस्यस्य ।
 अधीतवेदे, अङ्गतद्वहस्यायमे ब्रह्मचारिभेदे स्नातके ।
 आश्रद्ध न० आ सम्यक् बद्धम् बन्ध-भावे क्त । दृढबन्धने ।
 आधारे क्त । प्रेम्णि । कर्मणि क्त । भूषणे । करणे क्त ।
 योक्ते पु० । बद्धे आप्रे प्रतिबद्धे च लि० ।
 आश्रन्ध पु० आ+श्रन्ध-घञ् । दृढबन्धे, योक्ते च ।
 आश्राधा स्त्री० आ+श्राध-अङ् । पीडायां क्लेशे च । लीलाव-
 त्यादौ प्रसिद्धे । त्रिकोणशेले लम्बोभयपार्श्वस्य शेवलमध्ये
 रज्जुनिक्षेपाव्यायमाने भूखण्डे !
 आविल लि० आ+विल भेदने, क । कलुषे, अस्वच्छे च ।
 आवुक पु० आपनमाप् क्लिप् आपसुत्तनोति उद्+तन-ङ् ।
 नाथोक्तौ भगिनीपतौ ।
 आभरण न० आ+भृ-ल्युट् । भूषणे । [माने, वातरोगभेदे च ।
 आभा स्त्री० आ+भा-अङ् । दीप्तौ, शोभायाम्, कान्तौ उप
 आभाषण न० आ+भाष-ल्युट् । आलापे, परस्परकथने च
 आभाषित लि० आ+भाष-क्त । अभिसृष्टीकृत्य कथिते ।
 आभास पु० आ+भाष-घञ् । प्रतिबिम्बे दीप्तौ, चम्यादेरादौ
 सकृदिदर्शनोत्थापने अवतारणे च ।
 आभास्वर पु० आ+भाष-वरत् । सतःपट्टिमिते, हादगमिते
 वा गणदेवताभेदे । दीप्ते लि० । [पाणिने च ।
 आभिजात्य न० अभिजातस्य भावः अयम् । कौत्सीत्ये,
 आभीक्ष्ण न० लायंतेण । अत्यर्थे । तदति लि० । क्रियाविशेषणत्वे न०
 आभीक्ष्ण न० आभीक्ष्णस्य भावः अयम् । पौनःपुन्ये ।
 आभीर पु० आ ससक्तं भिर्यं राति रा-क्त । आहिर इतिख्याते
 ब्राह्मणादम्बुजायास्तत्प्रे वर्णसङ्करभेदे गोमे, देशभेदे च ।
 आभीरपक्षि(ह्री) स्त्री० आभीराणां पक्षिः । गोपयामि, पक्षे डीप्
 आभीस न० आ ससक्तात् भिर्यं राति आभी+ला+क्त । कडे
 नदति, भयानके च लि० ।

आभोग पु० आ-भुज-भावे आधारे वा घञ् । वरुणस्य ऊले परिपूर्णतायां, यत्ने, मानसमाप्तौ (भविता) कविनाम-ख्यापने च । [कर्त्तृणां तद्वृत्तार्थं कर्त्तव्ये आङ् ।

आभ्युदयिक वि० अभ्युदयार्थं दृढार्थं वि हृतं टक् । चूडादि आम वि० आ ईषत् अस्यते पच्यते आ+अम-घञ् । अपक्वे वैद्यकोक्ते अजीर्णताख्ये रोगभेदे पु० ।

आमगन्धि न० आमस्यापक्वस्य गन्धइव गन्धो यत्न इत् समा० । अपक्वमांसादित्यगन्धाख्ये ।

आमनस्य न० अप्रशस्तं मनो यस्य तस्य भावः स्यञ् । दुःखे ।

आमन्त्रण न० आ+मन्त्र-ल्युट् । अभिनन्दने, संबोधने, कामचारानुष्ठानरूपे स्तनामख्याते च । अवश्यकर्त्तव्ये नियोगो निमन्त्रणं यथा आद्यादौ भोजने, अकरणे प्रत्य-वायासाधने नियोगो अमन्त्रणं यथा स्थूलविशेषे शयने ।

आमन्त्रित वि० आ+मन्त्र-क्त । आमन्त्रिते, संबोधिते च । व्याकरणे संबोधने या प्रथमा तस्यां न० ।

आमय पु० आमं रोगं यात्यनेन या-ङ् । रोगे ।

आमयाविन् वि० आमयोऽस्यास्ति विनि दीर्घश्च । रोगयुक्ते ।

आमर्शन न० आ+वृश् ल्युट् । स्पर्शे । [निर्वीर्यमित्युट् ।

आमर्ष पु० न+वृष-घञ् दीर्घः । क्रोधे, "निरुद्योगं निरामर्षं

आमलक पु० आ+मल वुन् । वासकवृक्षे । ऊप् । धात्वाम् तिष्ठफलायां च स्त्री० । तस्याः फलं फले लुगिति तद्धितस्य लुक् । भावीफले न० । [स्तनामख्याते वातरोगभेदे ।

आम्रवात पु० आमयति षोडशति अम-णिच्-अच् कर्त्त० ।

आमातीसार पु० कर्त्त० । स्तनामख्याते रोगभेदे । [स्थाने

आमाशय पु० आमस्याशयः । नाभिस्तनयोर्मध्यभागे अपाक

आमिच्छा स्त्री० आमिष्यते सिच्यते मिष-सक् । तप्ते पक्वे इग्धे दधियोगजायां (काना) विहृता । [ख आमिच्छीणमप्यत्र ।

आमिचीय न० आमिषायै हितं ऊ । आमिषोपकरणे दधि

आमिष न० पु० आ+मिष-क् । मांसं, भोग्यवस्तुनि, उत्कोचे,

रुचिररूपादौ, लोभसञ्जये, लाभे, कामगुणे, भोजने, विषये च

आमिषप्रिय पु० इत् । कङ्कपक्षिणि । मांसाभिलाषिणि वि०

आमिषाशिनू वि० आमिषमश्नाति अश-णिनि । मांसभक्षके

आमिषी स्त्री० आमिषनामैकदेशनामिकायां जटासांस्याम् ।

आमुक्त वि० आ+मुच परिधाने क्त । परिहिते । कर्त्तरि क्त ।

परिहितकवचे जने । [लुक्तायां नाटकाङ्गे प्रस्तावनायाम्

आमुख न० "आमुखं तद्विजानीयात् बुधैः प्रस्तावना मते"

आमुष्मिक वि० अमुष्मिन् परलोके भवः टञ् टिलोपश्च ।

परलोके जन्मान्तरे भवे वस्तुनि । स्त्रियां ङीप् ।

आमुष्यायण वि० अमुष्याप्रत्यचीकृतस्यापि सङ्गत्वेन सञ्चरि-तत्वेन च प्रख्यातस्याप्रत्ये फक् षष्ठा अलक् । सङ्गोद्भवे ।

आमोद् पु० आ समन्तात् मोदयति आ+सुट+णिच्-अच् ।

अतिदूरव्यापके गन्धे, गन्धमात्रे च । आ+सुट भावे घञ् हर्षे

आमोदिन् वि० अमोदोऽतिदूरगोगन्धोऽस्यस्मिन् । सुखसुग-न्धितापादके कपूरादौ, हर्षवति च ।

आम्नाय पु० आम्नायते अभ्यस्यते आ+म्ना-घञ् । वेदे, आगमे निगमे, गुरुपरम्परागते, सदुपदेशे, वंशे, कुलक्रमेण कथने च । भावे घञ् । अभ्यासे ।

आम्न पु० अम-रक् दीर्घश्च । स्तनामख्याते वृक्षे । तत्फलादौ न०

आम्नातक पु० आम्नं तद्रूपम् आ ईषत् अतति याति आ+यत् खलु । आमडा इति ख्याते वृक्षे ।

आम्नावर्त्त पु० आम्नइव आ ईषत् तल्लरसतया वर्त्तते आ+वृत्-अच् । आम्नातकवृक्षे ।

आम्नेडित न० आ+म्नेड-उच्चादे अच् उच्चात्तेनैवाचर्थते ।

आम्नेड+आचारे क्तिप् ततः क्त । उच्चात्तेन यथा कथितस्य पुनःपुनः कथनं क्रियते एवं कथितस्य द्विस्तिकथने ।

आम्ना स्त्री० आ सम्यक् अम्नो रसो यस्याः । तन्निद्याम् स्वार्थे कनि आम्निकाप्यत्र ।

आय पु० आ-इण्-अच् । लाभे । प्राप्तौ, धनागमे, ज्योतिषोक्ते एकादशस्थाने, पामादौ स्वामिप्राप्त्यभागे वनितागारपालके च

आयःप्युल्लिख वि० अयःप्युलेनार्थान्विच्छति । तीक्ष्णोपा-येनाभीष्टसाधने जने । [अतियत्नमालिनि

आयत वि० आ+यम-क्त । दीर्घे आकृष्टे च । आ+यत-अच् ।

आयतच्छ्रदा स्त्री० आयतः ऊदोऽस्याः । कदम्बम् ।

आयतन न० आयतन्नेऽत्र यत-आधारे ल्युट् । देदादिवन्द्य स्थाने, आश्रये, विद्यामस्थाने, यज्ञस्थाने च ।

आयति(ती) स्त्री० आ+या इति वा ङीप् । उत्तरकावे, प्रभावे, फलदानकावे च । आ+यम-क्तिन् । सङ्क्षे-पे, दैर्घ्ये, प्रापणे च ।

आयन्त वि० आ+यत-कर्त्तरि क्त । अधीने, वप्रीभूते ।

आयन्ति स्त्री० आ+यत-क्तिन् । स्नेहे, वधित्वे, सामर्थ्ये, शीघ्रि, शयने, प्रभावे च । [लौकिकवचे स्त्री० ङीप् ।

आयस न० अयसा यिष्मिन् तद्विकारो वा अण । लौहपात्रादौ

आयस्त वि० आ+यस-क्त । लिप्ते, लोभिते, हृते तीक्ष्णीकृते

आयाम पु० आ+यम-घञ् । दैर्घ्ये ।

आयास पु० आ+यस-अच् । परिश्रमे, अतियत्ने च ।

आयु पु० इण्-उण् । जीवनकावे, भावावधौ जटायुं सामिति

महिः ।

[कर्मार्थे, कुशले च ।

आयुक्त लि० आ+युज-क्त । व्यापारिते, ईषद्युक्ते, नियुक्ते,
आयुध न० आ+युध-करणे चजर्थे क । प्रहरणमात्रे ।

आयुधिक पु० आयुधं शिल्पमस्य ठक् । शस्त्राजोवे । तदर्थे क
आयुधीयचाल । [स्त्रोपाङ्गे ।

आयुर्वेद पु० आयुर्विन्दतेऽनेन चञ् । चिकित्साशास्त्रे वेद-
आयुर्वेदिन् लि० आयुर्वेदोपेक्ष्यतया विद्यतेऽस्य इति ।

आयुर्वेदस्ये चिकित्सके । [आयुधिके तृतीये योगे पु० ।

आयुष्मत् लि० आयुर्विद्यतेऽस्य मत्पु । चिरजीविनि । विष्णु
आयुष्य लि० आयुषे हितम् यत् । आयुषोहितकारके पथ्ये ।

स्वार्थं यत् आयुषि न० । [रघुः ।

आयुस् न० इण-अधि-णिञ् । जीवनाकारे 'आयुषः क्षये' इति
आयुयोग पु० आ+युज-चञ् । गन्धमात्योपहारे, व्यापारे, रोधे च

आयुयोग पु० अश्वत्थामायासत्यस्य प्रतिशोभनवर्णसङ्करजे जातिभेदे
आयोजन न० आ+युज-ल्युट् । उद्योगे, आहरणे च ।

आयोधन न० आ+युध-आधारे ल्युट् । युद्धस्थाने । भावे
ल्युट् । योधने, तत्फलं बधे च ।

आर पु० ऋ-चञ् । मङ्गलपत्रे, शनिपत्रे, मधुरान्धफले वृक्षभेदे
च । पित्तले, कोषे, प्रान्तभागे, स्रग्जलोहे च न० ।

आरकूट पु० न० । आरं पित्तलं कूटयति लूणीकरोति अच् ।
पित्तलाभरणे । 'किमारकूटाभरणेन न शिव' इति नैषधम् ।

आरच्छ पु० आ+रच-अच् । हस्तिजुष्माधःस्थले, हस्तिमस्तक
कर्णणि, सैत्ये च । रचने लि० । भावे चञ् । रक्षायाम् ।

आरग्वध पु० रगे-गङ्गायां क्षिप् आरगं रोगगङ्गायामपि हन्ति
अच् वधादेशश्च । सौदाल इति ख्याते हवे ।

आरट्ट पु० आरक्षते विख्यायते आ+रट् टच् ठस् नेचवम् ।
अस्योत्पत्तिस्थाने (आरव) देशभेदे । [घोटके ।

आरट्टज पु० आरट्टे देशे जायते जन-इ । (आरव) स्थानजाते
आरणि पु० आ+र ऋणिच् । आवर्त्ते पयसां स्ततोश्च भे ।

आरर्त्त लि० अरस्ये भवः यक् । वनजाते ऋगसिंहादौ ।
आरस्यक पु० अरस्ये भवः ततः स्वार्थं क । पथि, आध्याये,

न्याये, विहारस्थाने मनुष्ये, इक्षिणि च । वेदस्यांशविशेषे
न० । "आरस्यकमधीय वेति" मनुः ।

आरति स्त्री० आ-रम-क्तिन् । उपरमे, निहन्तौ च ।
आरनाल न० ऋच्छतेति आरः ऋ+ण, नञ-गन्धे चञ् ।

आरो नालोगम्बो यस्य । काङ्क्षिते । वा कप् । आरनालकमप्यत्र

आरभटी आरभ्यतेऽनवा आ+रभ-अटि ङीप् । नाखे रचनाभेदे
आरम्भ पु० आ+रभ-चञ् ङम् च । तरावाम् वेगे-उद्यमे, दर्पे,

उपक्रमे, प्रस्तावनायाश्च । कर्णणि-चञ् । आरभ्यमात्रे ।

आरम्भवाह पु० आरम्भस्य वादो यत् । न्यायमते वैशेषिक-
मते च "प्रथिव्यवृद्धिवायूनां क्रियासंयोजिताण्यवः ह्यणु-

कादिक्रमेणैवमारभन्ते इदं महदिति" तयोः स्वीकारात्

आर(रा)व पु० आ+र-चञ् अप् वा । शब्दमात्रे ।

आरा स्त्री० आ+र अच् । चर्मभेदकास्त्रभेदे । टेको इति
ख्याते लौहास्त्रे च । 'आरापमात्रो ह्यवरोऽपीति' श्रुतिः

आरात् अव्य० आ+रा-आति । दूरे, समीपे च ।

आरात्तिक न० आरात्रापि निर्दलं ठक् दीपो हि रात्रावेव
प्रदर्शते इदं दिनेऽपि दर्शयते । (आराति) नीराजनकर्णणि ।

आराधन न० आ+राध-ल्युट् । पात्रे, साधने, पूजने,
तोषणे, प्राप्तौ च ।

आराधना स्त्री० आराध-यञ् स्त्रीत्वात् टाप् । शिवायाम् ।

आराम पु० आ+रम-आधारे चञ् । उपवने, कलिमवने,
क्रीडावने च । [वक्रगामिणि लि० ।

आरालिक पु० आरालं कुटिलं शिल्पमस्य ठक् । पाचके ।

आर पु० ऋ-उण् । वृक्षभेदे, कर्कटे, मूकरे च ।

आरेवत पु० आरेवयति रेवयति मलं रेव-णिच्-विच् अतति-
अच् । अत्यन्तसारके (घोन्दा) आरग्वधहे ।

आरोग्य न० अरोगस्य भावः अञ् । रोगराहित्ये अनामये ।

आरोग्यशाला स्त्री० आरोग्यार्थं शाला । चिकित्सागृहे ।

आरोप पु० आ रृह-णिच्-पुक् चञ् । अत्यक्षिन् अत्यधर्मा-
वभासे यथा रज्ज्वां सर्पज्ञानम् । रूपकानुसारादौ त्र

सत्यपि बाधज्ञानेऽभेदावबोधः शब्दः न प्रतिक्रियते ।

आरोह पु० आ+रृह-चञ् । दैर्घ्ये । उतमस्त्रीणां नितम्बे,
आरोहणे, उच्छ्रये, परिभाषाभेदे च ।

आरोहण न० आ+रृह-करणे ल्युट् । पाषाणादिरचिते
उच्चपाषादरोहणसाधने (सिद्धि) शोपाने । भावे चञ् ।

निम्नस्थानादुर्द्ध-गमने ।

आर्चिक पु० कर्त्ता व्याख्यानं ठक् । कर्त्ता व्याख्यानं । कश्चु
भवः ठक् । ऋग्वेदभवे लि० । ईश्वरार्चिकस्यैव लि० ।

आर्जव पु० कर्जोर्भावः अण् । सरस्वत्यां परप्रतारणाराहित्ये
आर्त्ति लि० आ+र-क्त । मोहिते, दुःखिते, क्रमस्ये च ।

आर्त्तव न० कर्त्तौ भवम् अण् । स्त्रोद्धमे, दुग्धे च । कटारस्य
प्राप्तः अण् । कटारं फलप्रादौ लि० । शोधक्याम् स्त्री०

जीप् । [धनुस्त्रोपाङ्ग ।

आर्त्ति स्त्री० आ+र-क्तिन् इति भातौ उदिः । शोकायाम्
आर्त्तिव्य न० कर्त्तुः कर्म अञ् । कर्त्तव्यमर्थे कर्णणि ।

आर्थिक लि० अर्थं गृह्णाति अर्थात् आगच्छति वा ठक् । अर्थ-
पात्रके अर्थागते च । [आरभ्य घटे गच्छे च स्तो० न० ।
आर्द्र न० अर्द्ध-रक् दीर्घश्च । स्निग्धे, सजलवस्तुनि । अग्निनीत
आर्द्रक न० आर्द्रायां भूमौ जातं वृक्ष । (आदा) खनाम-
ख्याते मूलभेदे ।

आर्य्य पु० ऋ-ग्यत् । स्वामिनि, गुरौ, सुहृदि च । अष्टकुलो-
त्पन्ने पूज्ये, अष्टे, सङ्कते, नाथोक्तौ मान्ये, उदारचरिते,
शान्तचित्ते “कर्त्तव्यमाचरन् कामकर्मकर्त्तव्यमनाचरन् । तिर-
ति प्रकृताचारे स वा आर्य्य इति स्मृतः” इत्युक्तलक्षणे
जने च लि० ।

आर्य्यक पु० अतिशयेनार्यः पितोरपि पूज्यत्वात् प्राशस्ये
कन् । पितामहे, मातामहे च । स्वार्थे कन् । अष्टे लि० ।
आर्य्यपुत्र पु० आर्यः ऋशुरो गुरुश्च इत० । प्रपौ, गुरुपुत्रे च ।
आर्य्यावर्त्त पु० आर्याणामावर्त्तदेशः । ‘आ सद्यश्चासु वै पूर्व्या-
दा सद्यश्चासु पश्चिमात् । हिमवदिभ्योर्मध्यमाख्यावर्त्तं प्रच-
क्षते’ इति मन्त्रो देशभेदे ।

आर्ष लि० ऋषिभिः प्रोक्तम् स्मृतं वा अण् । ऋषिप्रणीते
धर्मशास्त्रे, तत्स्मृतौ वेदे च । “आर्षधर्मोपदेशश्चेति मनुः”
आर्ष आदाय गौयुगमित्युक्ते विवाहभेदे पु० ।

आर्हत पु० अर्हन्नेव स्वार्थे अण् । बुद्धविशेषे । तत्त्वम्बन्धिनि लि० ।
आर्हन्ती स्त्री० अर्हन्तोभावः अयं तुम् च ङीप् यलोपः ।
योग्यतायाम् । [वङ्गपु च लि० ।

आल न० आलयन्ति भूषयन्ति अच् । हरिताले । अनल्पे,
आलभन न० आ+लभ-ल्युट् । स्वार्थे ।

आलम्ब्य पु० आ+लभि घञ् । अवलम्बे, आश्रये च ।

आलम्बन न० आ+लभि-ल्युट् । आश्रये, अलङ्कारभते रसा-
श्रये विभावे च । [लम्बमिति स्मृतिः] स्वार्थे च ।

आलम्ब्य पु० आ+लभ घञ् सम् च । वधे, “अञ्चालम्बं गवा-
आलय पु० आलीयतेऽस्मिन् अच् । गृहे । अव्ययी० लैयपर्य्य-
न्ते । अज्य० । “पिबत भागवतं रसमालयमि”ति भागव० ।

आलयविज्ञान न० आलयं विज्ञानम् । बौद्धभते लयपर्य्यन्त
स्थायिनि कृद्धारण्यदे विज्ञाने तन्मते हि सर्वज्ञानानां
लक्षितयाऽनुभवजन्यसंस्कारस्य तस्मिन् ज्ञाने एव प्रक-
ल्पनात् पूर्व्यानुभूतस्य स्मृतिसम्भवः ।

आलवाल न० आ समन्तात् जललवमालाति आ+लो-क ।
दृजमूले सेकायं ऋदादिघटिते जलाधारे सेतौ ।

आलस्य न० अलसस्य भावः अयम् । सत्यपि सामर्थ्येऽवश-
कर्त्तव्येऽनुत्साहकूपेऽलसत्वे । अलसएव ब्राह्मणादित्वात्

स्वार्थे अयम् । अलसत्वयुक्ते । [रज्ज्वां, बन्धनमात्रे च ।

आलान न० आलीयतेऽल आ+ली-ल्युट् । गजबन्धनस्त्रभे
आलाप पु० आ+लप-घञ् । कथोपकथने, सम्भाषणे च ।

आलाबू स्त्री० आ+लवि ऊङ् नलोपश्च । तम्बासु ।

आलावार्त्त न० आ समन्तात् अलमत्यर्थं वर्त्तते चाल्यते
आ+अल+वृत्-णिच् घञ् । वस्त्रनिर्मिते व्यजने ।

आलि(ली) स्त्री० आ+अल-इन् । आगन्तुकजलवारणार्थं
शस्त्रसैकजलधारणार्थं च दृढिरूपे सेतौ, सख्यां सम-
वयस्तायां, पङ्क्तौ, आरामादिदृढत्वश्रेयसाम्, सन्तौ च ।
वा ङीप् आलीत्यप्यत्र । शुद्धान्तःकरणे अत्यर्थं च लि० ।
अमरे, दृष्टिके च पु० ।

आलिङ्गन न० आ+लिङ्गि-ल्युट् । प्रीतिपूर्वकमन्योन्यदेह
संश्लेषणे, परिस्पर्शे च । [स्पर्दङ्गे च ।

आलिङ्ग्य लि० आ+लिङ्गि-ग्यत् । आलिङ्गनीये, यवाकृति-
आलिङ्ग्य पु० अलिङ्ग्य एव अण् । जाला इति ख्याते
कण्टके जलपात्रे मणिके ।

आलिम्पन न० आ+लिप-ल्युट् सम् च । मङ्गलार्थं लेपने ।

आलीढ न० “नमिता पूर्वजङ्गा तु पश्चिमा प्रशुणा भवेत् ।
असमोमध्यकायः स्यादालीढस्य च लक्षणमित्युक्तलक्षणे
“आलीढं दक्षिणं पादमित्युक्तलक्षणे च धन्विनां पादविन्यास
विशेषणावस्थाने । आ+लिङ्-क्त । भुक्ते, क्षते च लि० ।
‘सैनान्यमालीढमिवाश्वराक्षरं’ति रघुः । भावे क्त लङ्गने न०

आलीनक न० आर्षत् प्रयासेन अस्मिन्संभ्रमालेखे लीयते
दूवीभवति आ+ली-क्त कंधायां कन् । (रां) इति ख्याते रङ्गे
आलु पु० आ+लु-ङ् । खनामख्याते कन्दभेदे, भेलके, मेचके
पलिणि च । भारी इति ख्यातायां लुङ्घटिकायां स्त्री० ।

आलुक न० आलुरेव स्वार्थे कन् । मूलभेदे, काशालुगङ्गालु
प्रभृतिकन्दमाले च । शेषे नामे पु० । आ-लू-क्लिप् संज्ञायां
कन् ङीप् । आलूकी रक्तालुप्रभेदे स्त्री० ।

आलेख्य न० आ-लिख-आधारे-ग्यत् । चित्रपटादौ ।

आलेख्यशेष लि० आलेख्यं चित्रमेव शेषो यस्य व० । ऋते,
तस्य चित्रे एव प्रतिदृष्टिरूपेण अवस्थानात् ।

आलोक पु० आ+लुक्-घञ् । दर्शने, उद्द्योते, बन्दिनामालोकने-
त्यादि स्तुतिवाक्ये । “आलोकशब्दं वयसां विरावैरिति रघुः

आलोचन न० आ+लुच्-ल्युट् । कर्त्तव्यतयाऽवधारणे,
विवेचने च । “अस्ति ह्यालोचनं ज्ञानं प्रथमं निर्विक-
ल्पकम् । बालमकादि विज्ञानसदृशं शुद्धवस्तुजम् । ततः
परं पुनर्वस्तुधर्मैर्जात्यादिभिर्वया । बुद्धादवसीयते सापि

प्रत्यक्षलेन सम्भते'ति सांख्योक्ते निर्द्वर्भके शुद्धवस्तुविषयके
प्राथमिके ज्ञाने च ।

आवपन न० आ+उ-कणे ल्युट् । धान्यस्थापनपात्रे
(धन्या इति ख्याते) वप-णिच्-भावे ल्युट् । सर्वसुखेने ।
आवरक न० आ+उ-करणे अप् संज्ञायां वुन् । अपवरके,
आच्छादके वस्त्रादौ ।

आवरण न० आ+उ-करणे ल्युट् । (ढाल) चर्ममयफलके ।
भावे ल्युट् । आच्छादने, वेदान्तमतेऽविद्यादिना ज्ञान-
प्रकाशाच्छादने च । [मिते च ।

आवर्जित लि० आ+वर्ज्-क्त । आहृते, क्षिप्ते, दत्ते, आन-
आवर्त्त पु० आ+उ-कण् । चक्राकारेण जलस्य स्वयं भ्रमणे,
ध्रुवाख्ये रोमसंस्थानभेदे घोटकविज्ञे वामावर्त्तनामके मणौ
आवर्त्तने, चिन्तने च । अच् । मेधाधिपभेदे मानिकधातौ च न०

आवर्त्तन न० आ+उ-कण् ल्युट् । (आवटन) दुग्धादेरा-
लोडने । आवर्त्तते परिवर्त्तते यस्मिन् काले । सध्याह्नोत्तरं
यदा प्रथमतः पूर्वस्यां दिशि सूर्येच्छाया प्रथमं गच्छति,
तस्मिन् काले 'आवर्त्तनसमीपे वेति स्मृतिः । धातुद्रव्यस्य
द्रवीकरणे च ।

आवर्त्तनी स्त्री० आवर्त्तते द्रवीकृत्य आलोड्यतेऽव आ+उ-
कण्-आधारे ल्युट् । ताम्रादिधातुद्रव्यस्य द्रवीकरणाधारे
वृत्तस्ये (सुची) पालभेदे, मूषायाम् ।

आवर्त्तित लि० आ+उ-कण्-क्त । अभ्यस्ते, युषिते च ।

आवर्ह पु० आ+उ-कण् । उत्थाटने । [स्त्रियां ङीप् ।

आवश्यक लि० अवश्यं भव्यः मनोभाः वुञ् । नियतकाल्ये
आवसथ्य पु० आवसत्यव वस-अथच् । वसतिस्थाने, विश्राम-
स्थाने, व्रतभेदे च । [मपनीतत्तणे राशीकृते धान्ये च ।

आवसित लि० आ+अव+सो-क्त । पक्कधान्ये, मर्दनानन्तर
आवहमान लि० आ+वह-शानच् । क्रमागते ।

आवाप पु० आ+वप-वृज् । आलवाले, (धन्या) पालभेदे, प्रयोगे,
भाण्डे, वलये, शत्रुचिन्तने परराष्ट्रचिन्तने, निस्त्रोद्धत
भूमौ, प्रधानहोमे च । [छाभरणे वलयदौ ।

आवापक पु० आ+वप-कर्मणि वृज् संज्ञायां कन् । प्रको-
आवापन न० आ+वप-णिच्-खुन् । (तांत) खलयन्ते ।

आवास पु० आ+वस-आधारे वृज् । वासस्थाने गृहादौ ।

आवाहन न० आ+वह-णिच् ल्युट् । साक्षिध्याय देवानामाह्वाने
आविक न० अविना तज्जोमा निर्भितं ठक् । कम्बले । अवैर्भ-
वस्य सम्बन्धिनि लि० । [इति ख्याते करमर्हृष्टे च ।

आविग्न पु० आ+विज कर्त्तरि क्त । उद्दिग्ने (पाणिआमला)

आविह्व लि० आ+अध-क्त । विह्वे, वस्त्रे, पराहने, क्षिप्ते,
अभिभूते, सूर्ये च ।

आविध पु० आविध्यतेऽनेन व्यध-वृज्यै क । काशादिवेधनसाधने
(भसर) (तरपिन) सूत्राकाराद्ये अस्ते । [व्याप्ते च ।

आविष्ट लि० आ+विश-क्त । भूतादिपक्षे, आवेशयुक्ते, निविष्टे,
आविस् अव्य० आ+उ-इस् । प्रकाशे । एतच्छब्देन सह
भूधातुः प्रकाशार्थे यथा आविर्भावः । कज्धातुः प्रकाश
करणेऽर्थे यथा आविष्कारः ।

आवीरचूर्ण पु० आ समन्तात् विशेषेण ईर्यते लिप्यते
आ+वि+ईर-वृज् कर्म० । आवीर इति ख्याते फल्गुनि
'आवीरचूर्णं रुचिरं गृह्णतां परमेष्ठिनः' इति पुराणम् ।

आवुक पु० आवति पालयति उण् संज्ञायां कन् । नाद्योक्तौजनके
आटत् स्त्री० आ+उ-कण्-संपादित्वात् क्तिप् । परिपाश्यामनुक्रमे ।
आटत लि० आ+उ-क्त । वेष्टिते कृताच्छादने ।

आटत लि० आ+उ-क्त । निष्टते, 'आटतानां गुरुकुलादिति
स्मृतिः अभ्यस्ते, युषिते च ।

आटत्ति स्त्री० आ+उ-कण्-क्तिन् । अभ्यासे, पुनः पुनर्गुणने चण्डप्राः
शताष्टतिपाठादिति पुराणम् । [द्वन्द्वदारकट्टये ।

आवेगी स्त्री० आवेगोद्वेगस्याः अर्ध आद्यच् गौराङ्गीप् ।

आवेश पु० आ+विश-वृज् । अहङ्कारभेदे, संरम्भे, अभि-
निवेशे, आसङ्गे, अनुप्रवेशे, यथा भूतावेशः । यष्टभवे,
भूतादिना रोगे च । [भूतावेशे रोगे, सूत्र्येन्दुपरिधौ च

आवेशन न० आ+विश-आधारे ल्युट् । शिल्पशालायाम्
आवेशिक लि० आवेशे गृहे भवः आगते वा ठक् । अतिथौ
असाधारणे स्वकीये वान्मवादी च । [वेङ्ग ।

आवेशक पु० आवेष्टयति खुल् । आवरणकारके प्राचीरादौ
आशंसा स्त्री० आ+शंस-अ । अप्राप्तस्य प्राप्तीच्छायाम्,
इष्टार्थाशंसने च । [क्त । कपने न० ।

आशंसित लि० आ+शंसि-क्त । वाञ्छिते, कथिते च । भावे
आशंसु लि० आ+शन्-उ । इच्छावति, इष्टार्थलाभेच्छौ,
कथयितरि च ।

आशङ्का स्त्री० आ+शङ्क-अ । तासे, सङ्कोचे, ईषदितर्के च
आशय पु० आ+शी-अच् । अभिप्राये, आधारे, विभवे,
पनसट्टये वैद्यकोक्ते व्यजीर्णे स्थाने च । आ फलविपाकात्

चित्तभूमौ श्रेते इति कर्त्तरि अच् कर्मजस्य वासनारूपे
संस्कारे, घर्माधर्मरूपे अट्टे च । आधारे अच् ।
आशयवति चित्ते । भावे अच् । शयने स्थाने च ।

आशर पु० आश्रयति आ+शृ-अच् । अन्तौ, रात्रौ च ।

आशा स्त्री० आ समन्तात् अश्रुते अश-अच् । दिशि, अशक्यो-
पायार्थविषयायाम्, दीर्घाकाङ्क्षायां अनधिगतविषयायां
लक्षणायां च । [इतः० लक्षणसंबन्धे दिशां बन्धे च ।

आशावन्ध पु० आशां दिशं बध्नाति अच् । मर्कटजाले, बन्ध-घञ्
आशास्य लि० आ+शास-ण्यत् । आशीःसाध्ये, आशं-
सनीये च “आशास्यमन्यत् पुनरुक्तमि”ति रघुः ।

आशित लि० आ+क्रादि० अश-क्त । भुक्ते, अशनेन तप्ते च ।
आशितङ्गवीन अशितङ्गवीनवत् सर्वम् । दीर्घादिरिति बह्वः
आशितम्भव पु० अशितम्भववत् सर्वम् । दीर्घादिरिति बह्वः
आशिस् स्त्री० आ+शाम-क्तिप् इत्त्वम् । हितप्रार्थने अमीष्ट
द्विप्रार्थने, सर्पतालुस्यदन्ते, सर्पदंष्ट्रावामाशोत्पिष्टो० ।
आशीर्वाद् पु० आशिषोवादः वद-घञ् । मङ्गलप्रार्थने आ-
शीर्षचने च ।

आशीविष पु० आशिषि आश्यां वा विषोऽस्य ण्यो० । सर्पे ।
आशु अव्य० अश-उण् । क्षिप्रत्वे । वर्षाभवे षष्ठिकादौ धात्वे,
पाठले व्रीहौ च पु० न० । क्षिप्रं लि० । क्रियाविशेषणत्वे न०

आशुगपु० आशु+गम-ङ् । वायौ, वागे, सूर्ये च । शीघ्रगमिनि लि०
आशुपती स्त्री० आशु पतं यस्याः । शङ्खकीलतायास् ।

आशुमुक्षि पु० आ+शुप्-सन्+अनि । अग्नौ, वायौ च ।
आशौच न० अशौचमेव स्थाप्येण् । अशौचसमनर्थं वैदिक-
कर्मानर्हावस्थायाम् ।

आश्रय्य न० आ इति चर्यतेऽभिनीयते आ+चर ण्यत् सुट्
च । अपूर्व्ये अद्भुते चित्ते, विस्मये च । अद्भुतवति लि०
आश्रमन पु० आ+अश-मनन् । सूर्यसारथौ अरणे । [रघुः
आश्रान लि० आ+श्रय-क्त । ईषद्भुनीभूते पथशास्त्रानकर्हमानि”ति
आश्रम पु० न० आ+अम-आधारे घञ् अटद्धिः । ब्रह्मचर्या-

दिक्ते शास्त्रोक्ते धर्मभेदे, सुनोनां वासस्थाने, मठे, वने च
कलौ तु ब्रह्मचर्यवानप्रस्थौ न स्तः गृहस्थभिक्षुकाश्रमावेव
“गृहस्थो भिक्षुकश्चैव आश्रमौ द्वौ कलौ युगे” इति
स्मरणात् सर्वल्लेशहानेन विश्रामस्थाने परमेश्वरे च ।
आश्रमधर्म पु० आश्रमेषु विहितो धर्मः । ब्रह्मचार्यादीनां
शास्त्रविहिते धर्मौ ।

आश्रय पु० आ+श्रि-अच् । सामीप्ये, आधारे, गृहे, राज्ञां
सन्निप्रवृत्तिषु घट्टेषु गुणेषु मध्ये प्रवृत्तलोराश्रयस्वरूपे गुणे च
आश्रयाश्र पु० आश्रयमाधारं काष्ठमश्रिति अश-अण् । वज्रा ।

आश्रय पु० आ+श्रु-अप् । अङ्गीकारे, लोशे च । आश्रयतीति
वाक्यमपवाद्यच् । प्रवर्त्तयितुं निवर्त्तयितुं वा शक्ये वचनस्थिते
आश्रित लि० आ+श्रि-क्त । आश्रयप्राप्ते, शरणगते, आधेये च

आश्रुत लि० आ+श्रु-क्त । अङ्गीकृते, आकर्णिते च ।

आश्लेष पु० आ ईषदेकदेशेन श्लेषः संबन्धः आ+श्लिप-घञ् ।
एकदेशसंबन्धे । [इण् । रषादौ लि० ।

आश्व न० अश्वानां समूहः अण् । अश्वसमूहे । अश्वैरुह्यते-
आश्वत्य न० अश्वत्यस्य फलमित्यणि तस्य न लुक् । अश्वत्यफले ।

आश्वयुज पु० आश्वयुजी अश्विननक्षत्रयुक्ता पौर्णमासी यस्मिन्
मासेऽण् । शुक्लप्रतिपदादिके दर्शान्ते चान्द्रे आश्विने मासे

आश्वयुजी स्त्री० अश्वयुजा अश्विनीनक्षत्रेण युक्ता पौर्णमासी
‘नक्षत्रेण युक्तः काल’ इत्यण् । आश्विनमासीयपौर्णमास्याम्

आश्वत्स पु० आ+श्वस्-घञ् । निर्द्वितीयं आश्वयुजान् भीतस्य
भयनिवारणार्थं सान्त्वने च । [चान्द्रे मासि ।

आश्विन पु० अश्विनी पौर्णिमा यस्मिन् मासे । खनामख्याते
आश्विनी स्त्री० अश्विना अश्वकारवता नक्षत्रेण युक्ता पौर्णि-

मा नक्षत्राण् । आश्विनमासिकपौर्णिमास्याम् ।
आश्विनेय पु० द्विव० अश्विन्याः अश्वकारवत्ताः सूर्यपत्न्याः

संज्ञाया व्यपत्ये ढक् । सर्वेदायोः । [गम्ये स्थाने ।
आश्वीन लि० अश्वनैकाहेनातिक्रम्यते खञ् । अश्वस्य एकाह

आषाढ पु० आषाढी पौर्णिमाऽस्मिन् मासेऽण् । खनामख्याते मासे
आषाढी स्त्री० आषाढ्या नक्षत्रेण युक्ता पौर्णिमा ‘नक्षत्रेण

युक्तः काल’ इत्यण् । आषाढमासीयपौर्णिमास्याम् ।
आस उपवेशने अदादि० आत्म० चक० सेट् । आस्ते आसिष्ट

आस् अव्य० आस-क्तिप् । स्मरणे, अपाकरणे, कोपे, सन्तापे,
पीडायां, सगर्वतर्जने च ।

आसक्त लि० आ+सन्ज-क्त । आसङ्गे युक्ते विषयान्तरनिवृ-
त्त्या तत्परे च । नित्ये सतते च न० । तद्वति लि० ।

आसङ्ग न० आ+सन्ज-घञ् । अभिनिवेशे, प्राप्तस्योपस्थित-
स्यापि नाशतो रक्षणभिलाषे, भोगभिलाषे, कर्तृत्वाभिमाने

च । तद्युक्ते लि० । सौराष्ट्रवर्दि स्त्री० ।
आसन्ति स्त्री० आ+सद्-क्तिन् । संसर्गे, लाभे, सन्निधौ ।

न्यायादिमते यत्पदार्थेन यत्पदार्थस्थानव्यापेना तयोरेव्यव-
धानेन पदेनोपस्थापने च ।

आसन न० आस-ल्युट् । उपवेशने । आधारे ल्युट् पीठादौ,
हस्तिस्तम्भदेशे, सन्ध्यादिषु घट्टेषु न्यपण्येणु यत्तु दुर्गादीन्य-

वरुध्य स्थितौ, यात्रानिष्ठतौ, अष्टाङ्गयोगमध्ये तृतीयेऽङ्गे
पद्मासनादौ । अस्यति ल्यु स्थाप्येण् । जीरकटले पु० ।

युच् टाप् । स्थितौ ।
आसन्न लि० आ+सद्-क्त । निकटस्थे, उपस्थिते च ।

आसव पु० आ+सृ-अप् । मद्यमात्रे “श्रीधुरिचुरसैः पक्वै-

रपकैराखो भवेदि" लुप्तप्रकारे मद्ये च । [तालङ्घ्ये
 आसवद् पु० आसवस्य (ताङ्घी) मद्यस्य कारणं दुः शक० त० ।
 आसादन न० आ+सद-णिच्-ल्युट् । सन्निधाने, स्थापने च
 आसादित लि० आ+सद-णिच्-क्त । लब्धे, सन्निधापिते,
 आयोजिते च ।
 आसार पु० आ+सृ चञ् । धारासम्पाते वेगदृष्टौ, प्रसरणे,
 सैन्यामां सञ्चतो व्याप्तौ च । करणे चञ् । सृष्टृद्वये ।
 आसीनप्रचलायित न० आसीनेन उपविष्टेनैव प्रचलवत्
 आचरितस् प्रचल-क्यच्-क्त । उपविष्ट निद्रावशेन प्रचलन
 रूपे (ढोला) दोलने । [घादने (बोयान) इति स्थाने पाठे
 आसुति स्त्रीः आ+सृ-क्तिन् । सोमानिष्ठीकने अभिषे, मद्यनि-
 चासुतीवल पु० आसुतिरस्यास्ति वलच् दीर्घः । शौण्डिके ।
 सोमाभिषवशालिनि याज्ञिके लि० ।
 आसुर पु० 'आसुरो द्रविषादाम्' दित्युक्तवचने धनदानेन
 कन्याविवाहे । असुरस्येदम् अण् । असुरसंज्ञित्विनि लि० ।
 स्त्रियां ङीप् 'आसुरो रात्रिरन्यत्रे' इति कृतिः ।
 आसुरस्व न० इत० । "अयज्वनान्त यद्व्यवसासुरस्व" तदु-
 च्यते' इति मनुक्ते अयाग्निकधने ।
 आसेचन लि० असेचन+स्यार्धेण । असेचनार्थे अहमिप्रकारकं
 यस्य दर्शनं तत्र । स्वार्थे कन् आसेचनकर्मण्यत् ।
 आसेध पु० आ+सिध-चञ् । राजाघरादन्त्यत्र गमनादेः प्रति-
 पेधरूपेऽवरोधे ।
 आसेवा स्त्री० आ+सिध-अ । अभिलाषपूर्वकं धौनःपुन्येन
 प्रहृतौ । [आधारे षञ् । रणे ।
 आस्कन्दन न० आ+स्कन्द-ल्युट् । शोधने, आक्रमणे च ।
 आस्कन्दित न० आ+स्कन्द-स्वार्थे णिच्-क्त । अस्मनतिभेदे
 त्वरितगमने च । स्वार्थे कन् । आस्कन्दितकर्मण्यत् ।
 आसार पु० आ+सृ-करणे ञप् । हस्तिपुच्छस्य कन्दले भुल
 इति स्थाने । ल्युट् । आसारणमप्यत्र न० ।
 आस्तिक लि० अस्ति परमोक्त इति मतिर्यस्य ठक् । परलोका-
 स्तित्वादिनि "अस्तीकुत्ता गतो ब्रह्मादास्तिकसेन कथ्यते
 इति निरुक्तसंज्ञाके जरत्कारसुनिमुते । आलीकोऽप्यत्र ।
 आस्तिक्य न० आस्तिकस्य भावः कर्म वा । वैदिकधर्मं अज्ञायाम्
 आस्तिकीजननी स्त्री० इत० । जरत्कारसुनिपत्यं जरत्कार-
 नास्त्रां वासुक्तिमगिन्यां मनसादेयाम् ।
 आस्था स्त्री० आ+स्था-अङ् । आलम्बने, अपेक्षायां, अज्ञा-
 यां, स्थितौ यत्रे च । आधारे अङ् । प्रतिभायां, स्थाने च ।
 आस्थान न० आ+स्था-आधारे ल्युट् । सभायां, विश्रामस्थाने

च । स्त्रीत्वमपि तत्र ङीप् । आस्थानोत्पत्त्यैवार्थे ।
 आस्थित लि० आ+स्था-क्त । आकृते प्राप्ते, अङ्गीकृतवति च
 आस्थद् न० आ+पद-घ सृट् च । प्रतिज्ञायाम्, पदे, स्थाने,
 काले, प्रभवे च । ["एरावतास्थानकर्कशेनेति कुमारः
 आस्थालन न० आ+स्थुर-णिच् ल्युट् स्थालादेशः । चालने
 आस्थोट पु० आ+स्थुट्-अच् । स्वयं फलस्य स्थोटनात् अर्कद्वये
 (तालठोका) मल्लादेर्वाङ्गादेर्हस्ताजेन शब्दकरणे च । "हा-
 परमाली) वनमल्लार्ग स्त्री० । ल्युट् आस्थोटनमप्यत्र न० ।
 आस्थोटक पु० आस्थोटोऽर्कद्वय इव । (आखरोट) ग्रैलमाली
 आस्थोटनी स्त्री० आस्थोयते विदार्यतेऽनया अस्थुट्-णिच्-
 करणे ल्युट् स्त्रीत्वात् ङीप् । (तरपन) वेधनास्ते ।
 आस्थोत पु० आ+स्थुट्-अच् घृषो० टस्य तलम् । अर्कद्वये
 कोविदारद्वये, भूपलाशद्वये च । स्वार्थे कन् । आस्थोतकोटर्कद्वये
 आस्थोता स्त्री० आ+स्थुट्-अच् घृषो० । अपराजितायां,
 वनमल्लार्ग (हापरमाली) लताभेदे च ।
 आस्थ न० अस्थते पाशोऽत्र+अस-आधारे ण्यत् । हस्ते ।
 तन्मध्ये च । आस्थे भवः यति यलोपः । सुष्ठमवे लि० ।
 आस्थपत न० आस्थमेव पतनमस्य । पद्मे ।
 आस्थलाङ्गल पु० आस्थं लाङ्गलमिव भूविदारकं यस्य । सुकरे
 आस्थलोमन् न० इत० । पुरुषसृज्जाते लीम्बि (दाढ़ि) ।
 आस्था स्त्री० आस-ण्यत् टाप् । स्थितौ, आसने च ।
 आस्थासव पु० आस्थस्यासवः प्रसवः इत० । लालावाम् (घुघु)
 (लाल) इति स्थानाद्याम् । [अप् । निरन्तरास्त्वण्ये ।
 आसव पु० आस्रवाते मनीऽनेन करणे ञप् । लगे । भावे
 आस्राद् पु० आ+स्रद्-तर्धोणि षञ् । रमे।भावे षञ् । रसाभवे
 आह अव्य० आ+हन-ङ् । आजेमे, नियोगे, दृढसम्भावे,
 उवाचैत्यर्थे 'अपाह्न वर्षीं विदितो महेस्वर' इति कुमारः ।
 आहत लि० आ+हन-क्त । गुणिते, तादृते, वन्धाद्यतोऽसी-
 त्यादौ भृगार्थके दाक्ष्ये च । कक्षायाम् पु० । पुरातने नूतने
 च वस्त्रे न० ।
 आहतलक्षण पु० आहतमभ्यस्तं लक्षणं यस्य । शुभेः प्रसिद्धे
 आहर पु० आ+हृ-अच् । उत्स्रासे, अलःस्थितस्य वायोर्मु-
 क्षेन परिगतौ ।
 आहव न० आहवन्तेऽरयोऽत्र आ+ह्वे-अप् संप्रसारणे
 गुणः । युद्धे । आहवतेऽत्र आ+ह्व अप् । यज्ञे ।
 आहवनीय पु० आहवनमर्हति ह । गार्हपत्यान्नेरुद्भूय हो-
 मायं जतसंस्तारे वज्रौ । आ+ह्व-अनीयर् । हवनीये ।
 आहार पु० आ+हृ-चञ् । आहरणे, द्रव्यमात्रस्य गलायःक-

रणरूपे भोजने च । 'नीराहाराश्च ये जीवा' इति श्रुतौ
जलपानेऽप्याहारशब्दः । कर्मणि घञ् । अन्नादौ भक्ष्ये ।
आहार्यं वि० आ+ङ्-घञ् । आहरणीये, आगन्तुके,
कविने, आरोगे नाद्ये रचिते रसादिव्यञ्जकभूषादौ च ।
आहाव पु० आ+ङ्-घञ् संप्रसारणे ढङिः । कूपसमीपे
गवादीनां जलपानाय प्रस्तरादिना रचिते (खाल)जलाशये,
युद्धे, आह्वाने च । [कते, कताधानसंस्कारे च ।
आहित वि० आ+घञ्-क्त । न्यक्ते, स्थापिते, अर्पिते,
आहितुश्छिङ्क वि० अहितवृत्ते न दीव्यति ठक् । व्यालपाहिषि
आकृत वि० उद्देश्यस्य अभिसंख्येन सावादेव कृतं क्त-क्त ।
रहस्यकर्तव्येषु पञ्चसु यत्नेषु । मनुष्ययज्ञे भूतयज्ञे चेतन्ये ।
आकृति स्त्री० आ+क्त-क्तिन् । देवोद्देशेन सम्बन्धेणानौ हविः क्षेपे
आहेय न० अहेरिदम् ठक् । सर्पसंबन्धिनि चर्माविषादौ ।
आहो अव्य० आ+हन्-हो । प्रश्ने, विकल्पे, विचारे च ।
आहोपुरुषिका स्त्री० अहमेव पुरुषः शूरः मयू० अहो
पुरुषः तस्य भावः वृज् स्त्रीलात् टाप् । दर्पजन्ये आत्मनि
उत्कर्षसम्भावने ।
आहोस्वित् अव्य० आहो च स्विञ् ह० । विकल्पे, प्रश्ने च ।
आह्विक वि० अह्ना साध्यं ठक् । दिनसाध्ये, स्नानसंन्यातर्प
णादौ च । इदमर्थे ठक् । दिनसम्बन्धिनि । अध्याया-
नर्गते अन्यस्य प्रकरणसमूहे न० ।
आह्लाद पु० आ+ह्लाद-घञ् । आनन्दे । [च ।
आह्वय पु० आ+ह्वे य । नाभनि संज्ञायाम् प्राणिषाधने द्युते
आह्वान न० आ+ह्वेञ् ल्युट् । आकारणे आह्वतौ च ।

इ

इ पु० अस्य विष्णोरपत्यम् अ+इञ् । कामे । अस्थेदम् अ+इञ् ।
भेदे, रोपोक्तौ, निराकरणे, अनुकम्पायाम्, सेदे, विषय-
ये, निन्दायाम्, सम्बोधने च । [सद्राभञ्जन इत्युद्भटः ।
इ गतौ भ्रादि० पर० सक० अनिट् । अयति ऐषीत् । अयस्ययति
इक् आरणेऽधिपूर्वक एव क्त् अदादि० पर० सक० अनिट् ।
अध्येति अध्येषीत् इष इव तिङि न कति । अधीयन् ।
इक्षु पु० इष-कृष् । सधुररसयुते अक्षिपले खनामख्याते द्रव्ये ।
इक्षुकाण्ड पु० इक्षोः काण्ड इव काण्डोऽस्य । काण्डवृक्षे ।
इक्षुकुट्टक पु० इक्षुं कुट्टयति कुट्ट-खलुल् । गुडकारके लषी-
वलादौ । [क्षुद्रगोक्षुरे च ।
इक्षुगन्ध पु० इक्षुरिव गन्ध एकदेशावयवो यस्य । काण्डवृक्षे,
इक्षुगन्धा स्त्री० इक्षोर्गन्ध इव गन्धोऽस्याः । शुक्लविदार्याम्,

कण्ठभूमिकुप्ताण्डे, काशे, गोक्षुरे च । स्नायु के अत
इत्तम् । इक्षुगन्धिका भूमिकुप्ताण्डे । [धान्यविशेषे ।
इक्षुतुल्या स्त्री० इक्षुणा तुल्या पत्रादिना । (जनार) ।
इक्षुनेत्र न० इक्षुनीयते पुनरुत्पादनायारोप्यतेऽनेन नी-द्रन् ।
इक्षोर्नेत्रमिव वा इक्षुत्पादके इक्षुनेत्राकारे तदुपन्यौ ।
इक्षुपत्र पु० इक्षोः पत्रमिव पत्रमस्य । (जनार) धान्यभेदे ।
इक्षुप्र पु० इक्षुरिव पूर्यते मृ-कर्मणि घञर्थे क । शरद्वृक्षे ।
इक्षुमती स्त्री० इक्षुसद्रसोऽस्यास्यां मतम् । नदीभेदे ।
इक्षुमूल पु० इक्षोर्मूलं पन्थिरिव मूलं पन्थिर्यस्य । वंशवृक्षे ।
इत० । इक्षुमूले तदुपन्यौ न० । [इक्षुनिष्पीडने यन्त्रे ।
इक्षुयन्त्र न० इक्षोस्तन्निष्पीडनस्य यन्त्रम् । (महाशाल)
इक्षुर पु० इक्षुमिक्षुगन्धं राति रा-क । (तालमाखना) कीकि-
लाख्ये वृक्षे, काशे च । ततः स्नायु के । तत्पार्थ, इक्षुलशरे च ।
इक्षुरस पु० इक्षो रस इव रसो यस्य । (नडा) इति ख्याते
तथाभेदे । इत० । इक्षोः रसे ।
इक्षुरसक्ताय पु० इक्षुरसस्य काशः पाकभेदः । गुडे ।
इक्षुवल्ली(क्षुरी) स्त्री० इक्षुरिव सुस्वादो वल्ली वल्लीरी वा
लता । क्षीरविदार्याम् । [इक्षुमेले ।
इक्षुम(टि)टीका स्त्री० इक्षोर्माटीव इवाऽर्थे के वा वृक्षः ।
इक्षुवालिका स्त्री० इक्षुरिव वलति खलुल् । तालमाखना
इयि ख्याते वृक्षे, काशे च ।
इक्षुशर पु० इक्षुरिव शरणाति शर-कच् । काशभेदे तद्वने
गन्तुर्गालवृत्तेर्दृष्टत्वात् तस्येक्षुवत् हिंसकत्वम् ।
इक्षुशाकट पु० इक्षुयां भवनं जेतम् इक्षु+शाकटच् । (दो)
(कल्प) इति ख्याते इक्षुभवनयोग्ये मेले । तदर्थे शाकिन् ।
इक्षुशाकिनुशब्दोऽप्यर्थः ।
इक्षुसार पु० इत० । गुडे । [व्यामृ स्तृथ्यवृक्षे आदिराजे च ।
इक्षुका पु० इक्षुमिक्षुमाकरोति इक्षु+आ+क-हु । कटुत-
इक्षुरि पु० इक्षुरिवासमन्तद्वृत्ति आ+ह-इन् । काशवृक्षे
इक्षुवालिका पु० इक्षुरिव अलति व्याघ्राति खलुल् । काशे ।
इक्षु गतौ भ्रादि० पर० सक० सेट् । एषति ऐषीत् ।
इक्षु गतौ इदित् भ्रादि० पर० सक० सेट् । इक्षति ऐक्षीत् ।
इक्षु गतौ इदित् भ्रादि० पर० सक० सेट् । इक्षति ऐक्षीत् ।
इक्षु अच्ययने अधिपूर्वं एव क्त् अदा० आत्म० सक०
अनिट् । अधीते अध्यैष्ट अच्यगीष्ट । अधिजने, अध्यैष्यत
अध्यगीष्यत ।
इक्षित न० इगि-क्त । अभिप्रायव्यञ्जकदैहिकवेष्टायाम् ।
इक्षुद पु० इति उ इक्षुः रोगस्तम् इति दो-क । तापसतरौ

गौरा० डीप् इङ्गदीत्यथैव ।

[वि० ।

इच्छक पु० इष-शक । टावालेव इति ख्याते हजे । इच्छायुक्तो
इच्छा स्त्री० इष-श । इदं मे भूयादिति मनोधर्ममेव सुखे
तत्साधने च चित्तवृत्तौ न्यायमते, “निर्दुःखत्वे सुखे चेच्छा
तज्ज्ञानादेव जायते । इच्छा तु तदुपाये स्यादिष्टोपाय-
त्वधीर्यदौ”त्युक्तदिशा सुखादिज्ञानेन तत्साधनत्वज्ञानेन
च जायमाने इदं मे भूयादित्येवं रूपे आत्मधर्मे
अभिलाषे च ।

इच्छावती स्त्री० इच्छाद्वयस्याः सतप मस्य वत्वम् । मैथुने-
च्छावत्यां कासकायाम् इच्छामात्रयुक्तायाञ्च ।

इच्छ् वि० इष-उ नि० । इच्छायुक्ते, इच्छाशीले च । [हले ।
इज्जल पु० इण-क्विप् तत् इत् जलं यस्य । (हिजल) निचुल
इज्य पु० इज्यतेऽसौ यज-क्यप् । सुरगुरौ, नारायणे च । पूज्ये वि०
इज्या स्त्री० यज-भावे-क्यप् स्त्रीत्वात् टाप् । यज्ञे, यजेदानीदृष्यं
त्वात् दाने, सङ्गमे च । कर्मणि क्यप् । प्रतिमायां, गवि,
कुटुम्बाञ्च । [अच् । पुनः पुनर्यज्ञकारके ।

इज्याशील वि० इज्यां यज्ञं शीलयति पुनः पुनराचरति शील-
इट गतौ भ्वादि० पर० सक० सेट् । एतति ऐटीत् ।

इडा स्त्री० इल-अच् वा लस्य इत्वम् । गवि, वाचि, भूसौ,
सर्गे, वामपाश्र्वस्थायाम् वक्रायां नाद्याञ्च ।

इण् गतौ णिन् अदादि० पर० सक० अनिट् । एति ऐपीत् ।
इतर वि० इना काशेन तरः तृ-अ । नीचे भिन्ने पामरे च ।
इतरेतर वि० इतर+हितम् । अन्योन्यार्थे परस्परार्थे ।
इतरेतरयोग पु० इतरेतरस्य परस्परस्य योगः एकपदार्था-
न्वयित्वेन वयम् । चार्थविशेषे, व्याकरणे यत् इन्द्रसमासे
समस्यमानानां पदानां प्राधान्यं तदर्थे ।

इतरेदुस् अय्य० इतर-एदुस् । अत्यस्त्रिहन्नीत्यर्थे ।

इतस् अय्य० इदम्+तसिन् । अस्त्रिहन्नीत्यर्थे ।

इतस्ततः अय्य० इतश्च ततश्च । अस्त्रिहन्नीत्यर्थे ।

इति अय्य० इण-क्तिच् । हेतौ, प्रकाशने, निर्देशने, प्रकारे,
अनुकर्षे, समाप्ते, प्रकरणे, स्वरूपे, साक्षिध्वे, विवक्षा-
नियमे, मते, प्रत्यये, अवधारणे, व्यवस्थायाम्, परामर्शे,
माने, इत्यमर्थे, प्रकर्षे, उपक्रमे च ।

इतिकर्तव्यता स्त्री० इति इदं कर्तव्यं तस्य भावः । इदं
कत्वा इदं कृत्यमित्येवं परिपाटीरूपे कर्मासुष्ठानकमे ।

इतिह अय्य० इति एवं ह किल ह० । उपदेशपरम्परायाम्
अथाऽत्र वटे यत् इत्युपदेशपरम्परैव न तु केनापि
हृदा तथा कथितम् ।

इतिहास पु० इतिह पारंपार्योपदेश आस्तेऽस्मिन् इतिह+
आस घञ् । “धर्मार्थकाममोक्षायासुपदे प्रसमन्वितम् ।
पूर्ववृत्तकथायुक्तमितिहासं प्रचक्षते इत्युक्तलक्षणं पुरा-
वृत्तप्रकाशको भारतादिग्रन्थे ।

इत्यस् अय्य० इदम्+यस्य । इदं प्रकारे अनेन प्रकारेणेत्यर्थे ।
इत्यस्मूत वि० इदं प्रकारं भूतः प्राप्तः भू-क्त । एवं प्रकारप्राप्ते ।
इत्वर वि० इण् वरप् । पथिके, नीचे, क्रूरकर्मणि च । षण्डे
पु० अभिसारिकायां स्त्री० ।

इद ऐश्वर्ये इदित् भ्वादि० पर० अक० सेट् । इन्दति ऐन्दीत्
इदम् वि० इदिकमि नलोपश्च । पुरोवर्त्तिनि दृष्टे चराचरे
इदानीम् अय्य० इदम्+दानीम् इश् च । सम्यक्त्वार्थे ।
इद्व न० इन्ध-भावे क्त । आतपे, दोषे, आश्वर्ये च । कर्त्तरि-
क्त । दृष्टे, निर्मले च वि० ।

इधम् न० इन्ध-सक् । समिधि, अग्निमन्दीपने काष्ठे च ।

इन पु० इण-नक् । स्वर्थे, भ्रमौ, नृपविशेषे च ।

इन्द्रिरा स्त्री० इदि-इर । लक्ष्म्याम् । [नीलोत्पले ।

इन्दि(न्दी)वर न० इन्दि(न्दी) वा लक्ष्मीस्तस्यावरमभोटम् ।

इन्दीवरीणी स्त्री० इन्दीवर+समूहे देशे वार्थे इनि । उत्पल-
समुदाये, तदुक्तलतायाञ्च । [शतमूल्याम् ।

इन्दीवरी स्त्री० इन्दी लक्ष्मीं दृष्ट्वाति दृ-अच् गौरा० डीष् ।

इन्दु पु० उन्नति चन्द्रिकया भुवं क्षिप्तं करोति उन्द-उ
आदेरिञ्च । चन्द्रे, तद्देवताके मृगशिरोनक्षत्रे तत्सम-
संख्ये एकसंख्यायुक्ते, कपूरे च ।

इन्दुकलिका स्त्री० इन्दुरिव शुभ्रा कलिका यस्याः । केतक्याम्

इन्दु कान्तः पु० इन्दुः कान्तोऽभीष्टोऽस्य । चन्द्रकान्ते मणौ ।

इन्दु जनक पु० इत० । ससुरे । [नद्याम् ।

इन्दु जा स्त्री० इन्दोर्जायते जन-ड । सोमोद्भवायां नर्मदायां

इन्दु पुत्र पु० इत० । वृषपुत्रे । [जाङ्गलीहले ।

इन्दु पुष्पिका स्त्री० इन्दुरिव शुभ्रं पुष्पमस्याः । (विषनाङ्गला)

इन्दुभट् पु० इन्दुं विभक्तिं भट्-क्विप् । शिषे । [राजपन्थाञ्च ।

इन्दु मती स्त्री० इन्दु+प्रागस्ये सतप् । पूर्णिमायाम्, अज-

इन्दु रत्न न० इत० । सुतायां तस्याश्चन्द्रदेवताकत्वात् ।

इन्दु लेखा स्त्री० इन्दोर्लेखेव । चन्द्रकलायाम् । तदंशनाम्नां

सोमलतायाम्, तद्वत् आध्यायनकारिण्यामभ्यतायां, तद्वद्-

कुलपुष्पत्वात् यमनिकायाञ्च ।

इन्दु लौहक न० इत० । इन्दुदेवताके, लौहके, रौप्ये धातौ ।

इन्दु वल्ली स्त्री० इत० । चन्द्रनामिकायां सोमलतायाम् ।

इन्द्र पु० इदि+र । देवाग्निषे, परमेष्ठिने, इन्द्रदेवते ऋषिगणलले,

द्वादशार्कमध्ये अर्कभेदे, इन्द्रतल्यभङ्गाको चतुर्दशसंख्यान्विते,
विष्णुस्मादितः पङ्क्तिं योगे, कुटजवृक्षे च ।

इन्द्रक न० इन्द्रस्य कं सुखमिव कं यत् । सभाभङ्गे ।

इन्द्रकील पु० इन्द्रस्य कील इव अत्युत्तमात् । मन्दरपर्वते ।

इन्द्रकोष पु० इन्द्रस्य कोष इव सुखदायकत्वात् । मञ्जे, खड्गायाञ्च ।

इन्द्रगोप पु० इन्द्रो गोपो रत्नकोऽस्य वर्षाभवत्वात् । इन्द्र-
क्षिते रत्नवर्णे कीटभेदे ।

इन्द्रजाल न० इन्द्रेण कौशलदायैवर्थेण जालं द्रुष्टुर्नैवावरणम्
यथास्थितवस्तुदर्शनाच्चमलसाधनात् । मन्त्रौषधादिना अन्य-

थास्थितस्य वस्तुनोऽन्यथात्वेन दर्शनसाधने कुहके (वाजो) ।

इन्द्रजालिक वि० इन्द्रजालं शिल्पमस्य ठन् । कुहककारिणि ।

इन्द्रजित् पु० इन्द्रजितवान् जि-भूते क्रिप् । रावणसुते मेघनादे ।

इन्द्रतूल न० इन्द्रस्यैव तूलमाकाशे उड्डियमानत्वादिन्द्र-
स्वामिकत्वम् । आकाशे मरुता चात्यमाने कार्पासे सूत्रे ।

इन्द्रदार पु० इन्द्रस्य तद्भवनस्य दारु अत्युत्तमापतयाकाश-
गामित्वादिन्द्रभुवनदारुत्वम् । देवदारुवृक्षे ।

इन्द्रदु पु० इन्द्रस्य दुष्टजः । अर्जुनवृक्षे, कुटजवृक्षे च ।

इन्द्रधनुस् न० इन्द्रस्य धनुरिव । “रविकिरणा बद्धवर्णा
वातेन विलोडिता नभसि । शक्रायुधसंस्थाना दृश्यन्ते
तत्तु इन्द्रधनुरि”त्युक्ते नभसि वायुचालिते शक्रधनुरा
कारेण परिणते रविकिरणे ।

इन्द्रध्वज पु० न० इन्द्रस्य ध्वजः । भाद्रशुक्लद्वादश्या नक्षत्रेण
प्रजाद्वयार्थं पूज्यमाने उच्छ्रिते शक्रदेवताके ध्वजे ।

इन्द्रनील पु० इन्द्र इव नील । “नीरमध्ये लिपेन्नीलं नीरं
चेत् नीलतां नयेत् । इन्द्रनीलमि”ति ख्यातमित्युक्तलक्षण-
(पाद्मा) मरकतमणौ ।

इन्द्रपुष्पा स्त्री० इन्द्र इव नीलं पुष्पमस्याः (विषलाङ्गला)
जाङ्गलीवृक्षे । व० वाकपि । इन्द्रपुष्पिकाप्यत्र । [पुरे ।

इन्द्रप्रस्थ न० इन्द्रस्य तत्स्थानमेरोः प्रस्थ इव (दिल्लीति) ख्याते

इन्द्रभेज न० इन्द्र इव भेजं श्रेष्ठत्वात् । (शुट्) शृण्वाम् ।

इन्द्रमहकासुक पु० इन्द्रमहं कामयते कम-उक । लङ्कुरे ।

इन्द्रयव न० पु० इन्द्रस्य कुटजवृक्षस्य यवाकृतिवीजत्वात्
यवो बीजम् । कुटजवृक्षस्य यवाकारे तित्तरसे धीजे स्व-
नामख्याते । [रोगे । इन्द्रेण लुप्ते । वि० ।

इन्द्रलुप्त न० इत० (टाक) इति ख्याते मल्लकोपरिकेशनाशके

इन्द्रलुप्तिक वि० इन्द्रलुप्तमस्यां ठन् । (टाक) रोगयुक्ते
शीर्षके (टेको) इति ख्याते जने ।

इन्द्रवंशा स्त्री० वर्षवृक्षेण द्वादशाक्षरपादके ऊन्दोभेदे ।

इन्द्रवज्रा स्त्री० वर्षवृक्षेण एकादशाक्षरपादके ऊन्दोभेदे ।

इन्द्रवारुणी स्त्री० इन्द्रं वारयति चु० व-उन्नन् । (राखाल
सभा) तित्तरसायां श्वेतमूलायां पीतपुष्पायां लतायाम् ।

इन्द्रवृक्ष पु० इत० । देवदारुवृक्षे ।

इन्द्रवृक्षा स्त्री० इत० । व्रणरोगभेदे ।

इन्द्रव्रत न० इन्द्रस्यैव वर्षणे व्रतम् । “वार्षिकांश्चतुरो मासान्
यथेन्द्रोऽप्यभिवर्षति । तथाभिवर्षेत् स्वं राष्ट्रं कामैरिन्द्र
व्रतं चरन्नि”ति स्मृत्युक्ते प्रजापालने राज्ञोव्रतभेदे ।

इन्द्रशत्रु पु० इन्द्रः शत्रुः शातयिता यस्य । हताशुरे ।

इन्द्रसार्वर्षि पु० चतुर्दशे मनौ । [वालिनामके वानरे च ।

इन्द्रसुत पु० इत० । जयन्ते, मध्यमपाण्डवे पार्थे, अर्जुनवृक्षे,

इन्द्रसुरस पु० इन्द्रः कुटजवृक्ष इव सुरसः पथ्यरसः ।
(निशिन्दा) सिन्धुवारे ।

इन्द्राणिका स्त्री० इन्द्रः कुटज इव आनयति सेवनेन जीवयति
अन-णिच्-एवल् संज्ञालेन णत्वम् । निर्गुण्डाम् (निशिन्दा) ।

इन्द्राणी स्त्री० इन्द्रस्य पत्नी डोप् आनुक् च । शचीनाम्न्या
मिन्द्रपत्न्याम् । इन्द्रः कुटज इव आनयति अन-णिच्-अण्

(निशिन्दा) सिन्धुवारे वृक्षे स्थूलैलायां, सूक्ष्मैलायां,
गौर्यादिषु षोडशमातकासु मध्ये आद्यायां मातकायाञ्च ।

इन्द्रानुज पु० इत० । विष्णौ, स हि कश्यपाददितौ वामनरूपेण
इन्द्रस्य पश्चात् जातः । इन्द्रावरजोऽप्यत्र ।

इन्द्रायुध न० इन्द्रस्यायुधं धनुरिव । इन्द्रधनुःशब्दार्थे ।

इन्द्राश्रन पु० इन्द्रेण अश्रयते भुज्यते कर्मणि ल्युट् ।
(सिद्धि) भङ्गायाम् ।

इन्द्रिय न० इन्द्रस्य प्रत्यगात्मनः लिङ्गमनुभाषकम्, तेन दृष्ट
मम चक्षुः मम श्रोत्रमित्येवमभिमतम्, इन्द्रेण ईश्वरेण दृष्टं,

प्रीणितं वेद्यादर्थे इन्द्र-+घ । आत्मनो विषयोपलब्धिकारण-
तयेश्वरवृष्टेषु ज्ञानकर्त्तृसाधनेषु चक्षुरादिषु । [प्रतिबन्धे

इन्द्रियनिग्रह पु० इत० । स्वस्वविषयेभ्यश्चक्षुरादीनां ग्रहति

इन्द्रियव्रध पु० इत० । इन्द्रियाणां स्वस्वकार्यान्मलरूपे “वा-
धिर्यं कुठरान्मलं जडतादजिघ्रसा तथा । मूकता कौण्ड-
पङ्कत्वौ व्योदावर्त्तमत्तता” इत्युक्तप्रकारे एकादशेन्द्रि-

याणां क्रमेणैकादशविधे धाते ।

इन्द्रियवृत्ति स्त्री० इत० । “शब्दादिषु पञ्चानामालोचनमात्र
मिथ्यते वृत्तिः । वचनादानविवरणोत्सर्गानन्दश्च पञ्चाना-

मि”ति सांख्योक्ते श्रोत्रादीनां शब्दादिषु प्रकाशमार्थे व्यापारे ।

इन्द्रियसंप्रयोग पु० इन्द्रियाणां संप्रयोगः स्वस्वविषयेषु प्र-
योगः व्यापारणम् । इन्द्रियसम्बन्धे । इन्द्रियसन्निकर्षोऽप्यत्र

इन्द्रियार्थं पु० इन्द्रियाणामर्थो विषयः । शब्दस्पर्शरूपरस-
गन्धात्मके इन्द्रियवेद्ये विषये ।

इन्द्रियायतनं न० इत० । शरीरे ।

इन्द्रियार्थसन्निकर्षं पु० इन्द्रियाणामर्थैः स्वस्वविषयैः सह
सन्निकर्षः संबन्धः । प्रत्यक्षज्ञानहेतौ इन्द्रियविषयसंयोगे ।

इन्धं युतौ आदि० आत्म० अक० सेट् । इन्धते, ऐन्धेष्ट ।

इन्धनं न० इच्छतेऽन्निरनेन इन्ध-करणे ल्युट् । काष्ठे ।

इभं पु० इण-भ किञ्च । हस्तिन, तत्तुल्यभंस्त्रके अष्टसंख्यान्विते च

इभकणा स्त्री० इभोपपदा कणा शक०त० । गजपिपपल्याम् ।

इभदन्ता स्त्री० इभस्य दन्तश्च शुभं पुष्पमस्याः । शुभ-
पुष्पवत्यां नागदन्त्याम्, विषोषधौ च ।

इभनिमीलिका स्त्री० इभं हस्तिनमपि निमीलयति सेवनात्
निद्रापयति । भङ्गायाम् ।

इभपालकं पु० इभं पालयति । (भाङ्गत) हस्तिपके ।

इभया स्त्री० इभैर्यावते भव्यतया प्राप्यते वा कर्म्मणि क ।
स्त्रेण लीरादौ । [उभे च ।

इभ्य लि० इभं हस्तिनमर्हति यत् । प्रचुरधनवति आभ्ये,
इभ्या स्त्री० इभावहिता इभ+यत् । शल्लकीदौ । [उभे च ।

इयत् लि० इदं परिमाणस्य इदम-वहप । एतावदेव स्त्रियां
इयत्ता स्त्री० इयतो भावः तत् । सीमायां, परिमाणे, संख्यायाञ्च

इरच्छद् पु० इरया जलेन मायति वर्धते इरा-मद-खश्
ह्रस्वः सुम् च । बज्जालौ वाङ्मनवे च ।

इरा स्त्री० इण् रक् इं कामं राति रा-क वा । भूमौ, वाचि,
सुरायाम्, जले, अग्ने च । [जलचरे, भूचरे च लि०

इराचरं न० इराञ्च चरति चर-ट् । (शिल) करकायाम् ।

इराजं पु० इरया सुरया वीर्यतेऽसौ अज-वञ् । कन्दर्पे ।

इरावती स्त्री० इरां भूमिम् अवति अव-ग्रह उोप् । वट-
पडलोत्ते, सा हि पाषाणभेदेनेनापि भूमिमागच्छति ।

इरिया न० ऋ-इन किञ्च । जषरभूमौ, निरालम्बे, शून्ये च
इरेष्टं पु० इत० । वरुणे, वागीशे, भूमिपतौ, विष्णौ च ।

इर्वारु स्त्री० उर्व-आरु प्रथो० । (काकुड्) ककश्याम् । आलु ।
इर्वारुपथ्य । [फुटी (स्वयं भिन्नपक्षककश्याम्) ।

इर्वारुलुपुष्पिका स्त्री० इर्वारुः शुक्तिवैव सत्यं स्फोटनात्
इल्ल शयने अक०गतौ जेमे च सक० तदा० पर०सेट् । इल्लति

इल्ल जेपथे चुरा० उभ०सक० सेट् । एल्लयति ते ऐल्लित् त ।
इल्लविला स्त्री० पुलस्त्यसुनिपत्ताम् कुवेरजनन्याम् । एतल्ल-

म्बन्धेनैव कुवेरस्य ऐल्लविल इति नाम ।
इला स्त्री० इल-क । भूमौ, गवि, वाचि, जम्बुद्वीपस्त्रनववर्षभयो

वर्षभेदे तत्सीमा चेलादृतशब्दार्थे वक्ष्यते । वैवस्वतमनुक-
न्यायां बुधपत्न्याम् । सा हि विष्णुवरात् पुंस्वभावाद्य
पुनः शङ्कराभावात् स्त्रीत्वं गता बुधस्तु तासुपयस्य पुरुरवश्च-
सुत्यादयामासिति पुराणैः प्रसिद्धम् ।

इलाट्ट न० इला प्रथिवी दृता येन । नववर्षात्मकजम्बुद्वीपस्य
वर्षभेदे तच्च वर्षद् “पञ्चान्ध्याल्लवतः प्राच्यां गन्धमादन-
शैलतः । इलाट्टं नीलगिरेर्योन्यतो निषधादुदक्” इत्यु-
क्तं चतुःसीमावच्छिन्ने देशेऽस्ति ।

इली स्त्री० इल-इन् उोप् । (हात्तुहरी) करवालिकायाम् ।

इलीश्व० इलीव करवालिकेव शोभते शुभ-उ । करवालिका
सदृशावयवे स्त्रनामख्याते मत्स्यभेदे ।

इल्लल पु० इल-वलच् नि० गुणाभावः अत्यन्तचञ्चले मत्स्यभेदे,
वशिष्ठनाशिते दैत्यभेदे च ऋगशिरोदेशस्थपञ्चताराशिर-
स्थाद्यु ताराश्च स्त्री० व०व० ।

इव व्याप्तौ इदित् आ०पर० सेट् सक० । इन्वति ऐन्वीत् ।

इव अव्य० इवि-क । सादृश्ये, उल्लेखायाम्, ईषदर्थे, वाक्यालङ्कारे च

इष गतौ सर्पणे च दिवा०पर०सक०सेट् । इष्यति, ऐषीत् ।

इष वाञ्छायाम् तदा०पर०सक०सेट् । इष्यति, ऐषीत् एषिता-
एषा एषिला इष्टा । इष्टः । [एषितः एषिला ।

इष पौनःपुन्ये क्रमादि० पर० अक० सेट् । इष्याति ऐषीत् ।

इष पु० इष-गतौ क्तिप् यात्रा जिगीषणां सास्यच्छिन् अर्थ
आद्यच् । आश्विने मासि ।

इषि(धी)का स्त्री० ईष गत्यादिषु (इ) ईकन् कित् ह्रस्वश्च ।
गजनेत्रगोलके । दीर्घमध्यस्तु काशे, सङ्ग्रामध्यवर्तिहणे च

इषु पु० स्त्री० ईष्यते हिंस्यतेऽनेन ईष-उ कित् ह्रस्वश्च । वाणे
तत्तुल्यसंख्ये पञ्चसंख्यान्विते च ।

इषुधि पु० स्त्री० इषवौ धीयन्तेऽल धा-क्ति । वाणाधारे तूष्णे ।

इषुपुङ्खा स्त्री० इषोः पुङ्खमिव पुष्पमस्याः । शरपुङ्खादौ ।

इष्ट लि० इष-क्त । पूजिते, अमिलयिते, प्रिये च । यज-क्त ।

यज्ञादौ कर्म्मणि, एरुड्डदौ च पु० । संस्कारे न० ।

“एकान्तिकर्म्म हवन् त्रेतायां यज्ञं ह्रयते । अन्तर्वेद्याञ्च
यद्वागमिदं तदभिधीयते । अग्निहोत्रं तपः सत्यं वेदाना-
श्चार्यपालनम् । आतिथ्यं वैश्वदेवश्च प्राक्किरन्मनुजलक्षणं
धर्मकार्यं च ।

इष्टका स्त्री० इष-तकन् । (इष्ट) ददादिनिर्मिते ऋतुखण्डभेदे

इष्टकापथ्यं न० इष्टकानिर्मितः पन्थाः । इष्टकानिर्मिते
पथि । इष्टं कापथमपानं यस्य । अभीवायुहेतौ उद्यीरे ।

इष्टगन्धं लि० इष्टो गन्धो यस्य । सुगन्धिद्रव्ये । वासुकायां न०

इष्टा स्त्री० इच्छतेऽनया यज-करणे क्त । शमीड्ये ।
 इष्टापूतं न० इष्टं च पूतं हयोः समाहारः पूतपददीर्घः ।
 प्रायुक्ते अग्निहोत्रादौ इष्टे, “वापीकूपतडागादि देवता-
 यतनानि च । अन्नप्रदानमारामः पूतमित्यभिधीयते” इति
 मनूक्ते पूतं च । [इष्ट-क्तिन् । अभिलाषे ।
 इष्टि स्त्री० यज-क्तिन् । यागे, दर्शपौर्णमासाङ्गयागभेदे च ।
 इष्टसन पु० अस्थिते क्षिप्यतेऽनेन अस-ल्युट् इत् । धनुषि ।
 इष्टास पु० इष्टवः अस्थितेनेन अस-वञ् इत् । चापे । इष्टून् अ-
 स्थति अण् । वाणलोपके धन्विनि लि० ।
 इह अव्य० इदम्+ह इशादेशः । अस्मिन् काले देगे दिशि वा ।
 इहत्य लि० इह भवः इह+त्यप् । इहकालादिजाते ।

इ

ई स्त्री० अस्य विष्णोः पत्नी ङीष् । लक्ष्माम् । [ऐषीत्
 ई कान्तौ अक०, गतौ व्याप्तौ च सक० अदा० पर० अनिट् । एति
 ई गतौ दिवा० आत्म० सक० अनिट् । ईयते ऐष्ट ।
 ईक्ष दर्शने भ्वादि० आत्म० सक० सेट् । ईक्षते ऐक्षिष्ट ।
 ईक्षणा न० ईक्ष-भावे ल्युट् । दर्शने । करणे ल्युट् । नेले ।
 ईक्षणिक लि० ईक्षणं हस्तरेखादीक्षणे शुभाशुभदर्शनं शिल्प-
 मस्य ठन् । शुभाशुभफलकथनेनोपजीविनि दैवज्ञे । स्त्रियां टाप्
 ईक्षा स्त्री० ईक्ष-अ । दर्शने ।
 ईख गतौ इदित् भ्वादि० पर० सक० सेट् । ईक्षति ऐक्षीत् ।
 ईज गतौ निन्दायाच्च भ्वा० आत्म० सक० सेट् । ईजते ऐजिष्ट
 ईज गतौ निन्दने च इदित् भ्वा० आत्म० सक० सेट् । ईजते ऐजिष्ट
 ईड स्तुतौ चुरा० उभ० सक० सेट् । ईडयति ते ऐडिडत् त
 ईड स्तुतौ अदा० आत्म० सक० सेट् । ईडे ईडिषे ईडिष्ते ऐडिष्ट
 ईडा स्त्री० ईड-अ । स्तुतौ ।
 ईडित लि० ईड-क्त । स्तुते कृतस्तुते ।
 ईति स्त्री० ईयतेऽनया ई-क्तिन् । डिक्के, उत्पादिते, प्रवादे,
 “अतिष्ठिरनाडिः शलभाः भूमिकाः खगाः । अत्यासन्नाच
 राजानः षडेताश्चैतवः स्मृता” इत्युक्ते लक्षेणपद्वेषे च । [ईड्ये
 ईहक्ष लि० अस्थेव दर्शनमस्य । इदम्+हृ-क्श् इशादेशे दीर्घः ।
 ईहक्ष्ण (य) लि० अस्थेव दर्शनमस्य । इदम्+हृ-क्श् किन्-इशादेशः
 दीर्घः । एताड्ये । ट-ईहशोऽभ्यल । स्त्रियां ङीष् । [छायाञ्च ।
 ईसा स्त्री० आप् मिच्छा आप् षन्-अ । प्राप् मिच्छावामि-
 ईक्षित लि० आप्-षन्-क्त । आप् मिष्टे, इष्टे अभिहिते च ।
 ईर गतौ वा चुरा० उभ० षणे भ्वादि० पर० सक० सेट् ।
 ईरवति ते ईरति ऐरिर्वत् त ऐरीत् ।

ईर कल्पे अक०, गतौ सक० अटा० आत्म० सेट् । ईरते ऐरिष्ट ।
 ईर्य ईर्यायां भ्वादि० पर० अक० सेट् । ईर्यति ऐर्यीत् ।
 ईर्य न० ईर-मक् । व्रणे । हस्तादिरयमिति वह्नः प्रयो० ह्रस्वः
 ईर्य ईर्यायां भ्वादि० पर० अक० सेट् । ईर्यति ऐर्यीत् ।
 ईर्या स्त्री० ईर्य-अ । परोक्षपांसहिष्णुतायामक्षान्तौ ।
 ईर्यालु लि० ईर्यां लाति ला-ङ् । ईर्यायुक्ते ।
 ईला स्त्री० ईड-क डस्य लत्वम् । प्रथिव्यां, वावि, गवि च ।
 ईलित लि० ईड-क्त डस्य लत्वम् । स्तुते ।
 ईश ऐश्वर्य्ये अदा० आत्म० सक० सेट् । ईष्टे ईशिषे ईशिष्ते ऐशिष्ट
 ईशु पु० ईश-क्तिप् । परमेश्वरे । स्वामिनात्वे लि० । [लि०
 ईश पु० ईश-क । महादेवे, परमेश्वरे, हिरण्यगर्भे च । स्वामिनि
 ईशान पु० ईश-शानच् । महादेवे, परमेश्वरे, शिवस्य अष्टसू-
 र्त्तमध्ये सूर्य्यसूक्तीं च । शमीड्ये स्त्री० ङीष् । स्वामिनि लि०
 ‘ईशानो भूतभव्यस्ये’ति श्रुतिः । शिवपत्न्याम् स्त्री० ङीष् ।
 ईशिता स्त्री० ईशिनो भावः तल् । अणिमाद्याद्यैश्वर्य्यमध्ये
 सर्वेषां स्वामित्वरूपे ऐश्वर्य्ये ईशितमयत्वं न० ।
 ईश्वर पु० ईश-वरच् । महादेवे, कन्दर्पे, पातञ्जलोक्ते केश-
 कर्म्म विपाकाशयैरपराष्ट्रे पुरुषविशेषे चैतन्यात्मनि,
 “ईश एवाहमत्यर्थं न च मामीशते परे । ददामि च सदै-
 श्वर्य्यमीश्वरस्तेन कीर्त्तयते ” इत्युक्तलक्षणे परमेश्वरे,
 प्रभवादिमध्ये वत्सरभेदे च । आश्वे, स्वामिनि च लि०
 स्त्रीत्वे गौरा० ङीष् । ‘ईश्वरीं सर्वभूतानामिति श्रुतिः
 ईश्वरी स्त्री० ईश्वरस्य शिवस्य स्त्री ङीष् । दुर्गायाम् । ईश-
 वनिप् ङीप् । रान्तादेशश्च । लिङ्गिनीलतायां बन्ध्याकर्क-
 श्याम्, सुद्रज्जालतायाम्, नाकुलोद्ये च ।
 ईष लङ्के (उद्धृतशस्यलोत्पात् कणश आदाने) तदा० पर० सक०
 सेट् । ईषति ऐषिष्ट । [ईपते ऐषिष्ट ।
 ईष दाने ईक्षणे, सर्पणे हिंसने च भ्वादि० आत्म० सक० सेट् ।
 ईषत् अव्य० ईष-अति । अल्ले, किञ्चिदर्थे च । [लि०
 ईषत्कार पु० ईषत्+क-खल् । लेखे, अल्ले च । अल्पप्रयाससाध्ये
 ईषत्प्राण्ड पु० ईषदकतेति त० । श्वतरक्ते धूसरे । तद्वति लि०
 ईषदुष्ण पु० ईषदकतेति त० । अल्पतप्ते मन्दोष्णे । तद्वति लि०
 ईषद्रक्त पु० ईषदकतेति त० । अव्यक्तगोमध्यस्थिते काष्ठे ।
 ईषा स्त्री० ईष-क । हल्युगयोर्मध्यस्थिते काष्ठे ।
 ईषादन्त पु० ईषेव दन्तौ यस्य । ईषादीर्घदन्ते हस्तिनि ।
 ईषिका स्त्री० ईषेव इने प्रतिकृताविति कन् । गजाजि
 गोखले, तलिकायां, अस्त्रविशेषे च । ‘सोऽभिमन्त्य शरेशो-
 कानीषिकास्त्रमिति रामा० । पर्फरीकादि० नि० ईषीकायाम्

ईह चेष्टने भादि० आत्म० अक० सेट् । ईहते ऐहिष्ट ।
ईहा स्त्री० ईह-अ । चेष्टायाम्, उद्यमे, वाञ्छायाञ्च ।
ईहाभ्यु प० इहां स्तुगयते अण् । इके (नेकड़ावाच) अल-
ङ्कारास्त्वलङ्किते नाटकभेदे च साङ्गि० इपरि० ।

उ

उ शब्दे भादि० आत्म० अक० अनिट् । अवते औष्ट ।
उ अय्य० उक्तिप् न तुक् । सन्तोषने कोपवचने, अनुकम्पायां,
नियोगे, विस्मये च । अत-हु शिषे पु० । [भावेत्त । कथने न०
उक्ता वि० वच-क्त । कथिते । एकाक्षरपादके छन्दोभेदे स्त्री० ।
उक्ति स्त्री० वच-क्तिन् । कथने ।
उक्त्य न० वच-यक् । नवविधालङ्कारास्त्वोऽवयवभेदे, महा-
व्रतास्थे यत् प्रधानभूते शस्त्ररूपे सामवेदस्त्राङ्गे, प्राणं च ।
यत्तमभेदे पु० । एकाक्षरपादे छन्दोभेदे स्त्री० । उक्तैत्यन्ये
उक्त्यशास् पु० उक्त्यानि सामावयवशस्त्राणि शंसति-शंस-
क्तिप् नि० । यजमाने । [उक्ताभ्यभूव आस चकार ।
उक्त सेचने भादि० पर० सक० सेट् । उज्जति औचीत् ।
उज्जतर पु० ततुरुक्ता उज्जन्त-ततुल्ले-र्थे णरच् । तृतीयवयः-
प्राप्ते षष्ठे । ज्ञातो स्त्रीले ङीप् । [लि० ।
उज्जन् पु० उज्ज-कनिन् । दृष्टे, ऋषभौपधौ च । सेचनकर्तारि
उख गतौ भादि० पर० सक० सेट् । औखति औखीत् उवोख
उख गतौ इटि० भादि० पर० सक० सेट् । उज्जति औजीत् ।
उखा स्त्री० उख-क । पाकपात्रे पिठरादौ (हांडि) ।
उख्य वि० उखाश स्यात्कां संस्कृतं यत् । स्थालीपके मांसादौ
उग्र पु० उच-रक् गङ्गानां देवः । महादेवे, वायुसूर्तिधारिणि
शिषे क्षत्रियात् ऊढायां मूढायास्तुद्धे संकीर्णवर्णे
(आयुर्गो) उग्रगुणत्वात् शोभाङ्गनद्वये, केरलदेशे, क्रूरसंज्ञके
“उग्रः पूर्वसंधानका इति ज्योतिषोक्ते नक्षत्रसमुदाये च
वत्सनाभाख्ये शिषे न० । उक्तो वि० । वचायां, यवान्यां,
धन्याके, उग्रजातेः स्त्रियां च स्त्री० टाप् ।
उग्रकाण्ड पु० उग्रः काण्डोऽस्य । (करेला) कारविल्ले दृष्टभेदे
उग्रगन्ध पु० उग्रः गन्धः पुष्पेऽस्य । चम्पके, कटफले, अर्ज-
कद्वले लघुने च । हिङ्गुन न० । उक्तदगन्धाख्ये लि० ।
यवा पासु वचायाम्, अजमोदायाञ्च स्त्री० टाप् ।
उग्रचण्डा स्त्री० उग्र चण्डा कोपना कर्म० । देवीभेदे ।
उग्रतारा स्त्री० उग्र द प भयात् तारयति भक्तान् । तारा-
रूपायां देयाम् । [शत्रुभिरपहृषतुक्ते वि०
उग्रधन्वन् पु० उग्रं धनुर्वस्य व० अनङ् सभा० । शिषे शक्रे च ।

उग्रनासिक वि० उग्रः दीर्घा नासिका यस्य । दीर्घनासिके ।
उग्रश्रवस् पु० उग्रस् उल्लङ्ग श्रुतिधरं श्रवः कर्णो यस्य ।
रोमहर्षकसुते पौराणिके ब्रूते । [जनकत्वेन ख्य ते ऋषे
उग्रसेन पु० उग्रः सेनाऽस्य । यद्वंशे आङ्गकनामके कंसस्य
उच्च समवाये दि० पर० सक० सेट् । उच्चति औचत्-औचोत्
उचित वि० उच-क्त वच-कितच् वा । न्यस्ते परिचिते, युक्ते ।
उच्च वि० उत्तुष्टिष्य वाङ् चोद्यते उद्+चि-ङ । उन्नते ।
उच्चटा स्त्री० उद्+चट्-अच् । लग्नभेदे, गुड्यायां, चूडाला-
याम्, भूम्यामलकायां, नागरसुतायां दम्भे (चेचुया) चङ्गायाञ्च
उच्चण्ड वि० उद्+चडि-अच् । अल्लन्नोप्ये, त्वरायुक्ते अचिलम्बिते
उच्चतर पु० कर्म० । नारिकेले । [तया तत्त उच्चैर्हस्तालदानात्
उच्चताल न० उच्चः तालः हस्तातालः यत् । पानगोष्ठां मत्त-
उच्चन्द्र पु० उच्छिष्टः स्वल्पावशिष्टश्चन्द्रो यत् प्रादि० चातु० व०
शिष्टशब्दलोपः । रात्रिशेषे । [सुदृढ्यावचिते नीवारे
उच्चय पु० उत्थाय वयः चि-अच् । उपमारेक्तोलने । हस्ताभ्या-
उच्चाटन न० उद्+चट्-णिव-ल्युट् । उत्साटने स्वस्थानात्
विश्लेषणे ‘उच्चाटनं स्वदेशादेर्भ्रमणं परकीर्तितम्’ इति
तन्त्रोक्ते पटकस्यान्तर्गतेऽभिचारभेदे च । [विष्टायाम् ।
उच्चार पु० उद्+चर-णिव घञ् । उच्चारणे । कर्माणि घञ् ।
उच्चावच वि० उदक उत्कृष्टञ्च अथाक् अपक्वञ्च मयू० नि० ।
उत्तुङ्गतापकहात्मके नानाभेदे । [वस्त्रखण्डे ।
उच्चूल पु० उन्नता चूडा यस्य डस्य लत्वम् । ध्वजोर्ध्वस्थिते
उच्चैःश्रवस् पु० उच्चैरुन्नतं श्रवोऽस्य । उन्नतकर्णं सच्छ्रजाने
द्वेतवर्णे इन्द्रस्य वाहनभूते अश्वभेदे । उच्चैरुच्चगदं
शृणोति श्रु-अद्यन् । वधारे ।
उच्चैर्घुष्ट न० उच्चैस्+घुष् क्त । (ढेहरा) उच्चघोषणायाम् ।
उच्चैस् अय्य० उद्+चि ङेसि । अत्यर्थं, महति, उन्नते च ।
अकवि उच्चकैरप्यत्र । [शास्त्रविरुद्धेऽधर्मकाले च ।
उच्छास्त्र वि० उन्नतं शास्त्रात् ग० म० । अतिक्रान्तशास्त्रे
उच्छिख वि० उन्नता शिखा यस्य प्रा० व० । उन्नताये ।
उच्छिन्ना स्त्री० उद्+छिन्-क्तिन् । उच्छेदे, नाशने च ।
उच्छिलोन्म उच्छिखं शिलीन्मम् । कृताङ्गे । विकसितशिली
न्युत्तुक्ते वि० । ‘उच्छिलीन्ममवन्ध्यामिति’ मेघदूतम् ।
उच्छिष्ट वि० उद्+शिष्ट-क्त । भुक्तावशिष्टे, त्यक्ते च ।
उच्छिष्टभोजन पु० पञ्चयज्ञावशिष्टं देवमैवेद्यं वा भोजन-
मस्य । पञ्चयज्ञावशिष्टस्य देवमैवेद्यास्य च भोक्तारि ।
उच्छिष्टमोदन न० उच्छिष्टं भ्रमरोच्छिष्टं मधु तेन मोदते
वर्द्धते सुद ल्यु । (मोम) शिष्टकृते ।

उत्खातकेलि पु० 'उत्खातकेलिः शृङ्गाद्यैर्वप्रकोडा निग-
दाते' इत्युक्तलक्षणे ढपगजादेः शृङ्गादिना चत्तिकाखनने

उत्त वि० उद्-क्त । लिङ्गे आर्द्रवस्त्विति ।

उत्तंस पु० उद्+तप्-अच् । कर्णाभरणे, शिरोभूषणे च ।

उत्तम वि० उद्+तप्-क्त । संतप्ते, स्वाते च । शुष्कभासे न० ।

उत्तम वि० उद्+तप् । उत्कृष्टे । प्रियव्रतवृत्तस्य एवे पु० ।

उत्तमर्ण पु० उत्तमवृत्तमस्य । वृत्तप्रयोजके (महाजन) ।

उत्तमसाहस न० "सागीतिशतसाहसोदण्ड उत्तमसाहस-
मित्युक्ते दण्डभेदे ।

उत्तमाङ्ग न० कर्म० । मस्तके । [तो निष्ठत्तौ ।

उत्तम्भ पु० उद्+स्तम्भ-घञ् । प्रवृत्तिबाधिकायामनिष्टसाधन-

उत्तर न० उत्तोर्यते प्रकृताभियोगोदनेन उद्+त-अप् । राज-

सभामे वादिकताभियोगशोधने उत्तराख्ये व्यवहाराङ्गे

"प्रश्नक्षोद्यधिया पृच्छा तस्य भञ्जनसुत्तर"मित्युक्ते दोष-

भञ्जनवाक्ये च । विराटराजपुत्रे पु० । उदीच्यां दिशि

विराटराजसुतायाञ्च स्त्री० । अनन्तरे देशे, काले च पु० ।

अनन्तरदिदेशकालवृत्तौ वि० ।

उत्तरकाल पु० कर्म० । भविष्यत्काले आयतौ ।

उत्तरकुस पु० नववर्षात्मकस्य जन्मद्वीपस्य वर्षभेदे ।

उत्तरकोशला स्त्री० अयोध्यानाम्नरां नगर्याम् ।

उत्तरङ्ग न० उत्तरमङ्गम् कर्म० शकम्बा० । द्वारोर्ध्वस्थदा-

रणि । उद्गततरङ्गे वि० ।

उत्तरच्छद् पु० कर्म० । शय्याया उपयोज्यस्तारणवस्त्रे ।

उत्तरपक्ष पु० वादे पूर्वपक्षस्य सर्वज्ञमे सिद्धान्तपक्षे ।

उत्तरफाल्गुनी स्त्री० फाल्गु मनुहरे नयति । नी-डी कर्म० ।

अश्विन्यादिनक्षत्रेषु द्वादशे नक्षत्रे दक्षिणोत्तरस्थिततार-

काहयात्मके ।

उत्तरभाद्रपद स्त्री० भद्राय हितः भाद्रः पद पादचतुर्थ्यां

यस्याः स० ततः कर्म० । अश्विन्यादिनक्षत्रेषु षड्विंशे नक्षत्रे

पदशब्देन समासः टाप् । उत्तरभाद्रपदाप्यत्र ।

उत्तरमोमांसा स्त्री० कर्म० । मल्लमोमांसायास् वेदान्तदर्शने ।

उत्तरा अय्य० उत्तर+आत् । उत्तराक्षां दिशि काले देशे वेत्त्यर्थे

उत्तरा 'प्रति पिष्टलमापक्षे सपिण्डीकरणादनु क्रियन्ते याः

क्रियाः पिष्टाः प्रोच्यन्ते उत्तराहि ता इत्युक्ताश्च सपिण्डी-

करणीत्तराश्च आङ्गक्रियाश्च । [त्तरात् उत्तराङ्गित्वेयं ।

उत्तरात् अय्य० उत्तर+आत् । दिग्देशकालविषये उत्तरस-

उत्तराधिकारिन् वि० उत्तरमधिकरोति अधि+ङ-णिनि ।

पूर्वसाधिसत्तोपरमे तत्त्वस्वभावीनसत्त्ववति ज्ञाताधिकारे

उत्तराभास पु० उत्तरमिवाभासते आ+भास-अच् । उडो-

उत्तरायण न० 'माघादि मासयुग्मैस्तु ऋतवः षट् क्रमादितः ।

उत्तरायणमाघौ सौरित्युक्तलक्षणे ऋतवयात्मके मावादिके

मासषट्के काले । उत्तरा दिशि सूर्यस्य अयनं यस्मिन् काले

इति व्युत्पत्तेः । तदारम्भकाले मकरसंक्रमणदिनेऽपि ।

उत्तराषाढा स्त्री० अश्विन्यादिनक्षत्रेषु एकविंशतितमे नक्षत्रे

उत्तरासङ्ग पु० उत्तरे ऊर्ध्वभागे आसज्जते आ+सन्ज-घञ् ।

उत्तरीयवस्त्रे । [रश्मिन् उत्तरस्मात् उत्तरमित्यर्थे

उत्तराहि अय्य० उत्तर+आहि । दिग्देशकालविषये उत्त-

उत्तरीय न० उत्तरस्मिन् देहभागे भवः कः । ऊर्ध्वदेहधार्थ्ये वस्त्रे

उत्तरेण अय्य० आसन्नदिग्देशकालानां प्रथमान्तसम्प्रत्यन्तानां

सर्धेषु 'तत्वागारं धनपतिवृत्तानुत्तरेणाक्षदोय'मिति मेघदूतम्

उत्तरेद्युस् अय्य० उत्तरस्मिन् दिने उत्तर+एद्युस् । आ-

गामिदिवसे इत्यर्थे ।

उत्तान वि० उद्गतत्वानो विस्तारोयस्मात् । विस्तारवृत्त्ये,

(चित) भूमिलम्नवृत्तया ऊर्ध्वभागेन स्थिते, ऊर्ध्वमुखे च ।

उत्तानक पु० उद्-तन-खुल् । उच्चटार्थे ।

उत्तानपत्रक पु० उत्तानभूर्जसुखं पत्रमस्य । रक्ते एरवृत्तये

उत्तानपाद् पु० ख्यम्बुधो भनोः पुत्रे भुवपितरि वृषभेदे ।

उत्तानशय वि० उत्तानः ऊर्ध्वमुखः सन्नेत्रे गते -अच् ।

अतिश्रिप्तौ तस्य च तदानीमवताने सामर्थ्याभावात् ।

उत्ताप पु० उद्+तप-घञ् । उष्णतायाम्, सन्तापे च ।

उत्तार वि० उद्गता तारा यस्य । उद्गततारकनेत्युक्ते । उत्कृष्ट

सारः । अत्यन्तोच्चे । [विकरणे, लरिते, उन्नते च । श्रवणभेदे पु०

उत्तास वि० चुरा० तल-प्रतिष्ठायाम् अच् । प्रतिष्ठिते महति ।

उत्तीर्ण वि० उद्+तृ-क्त । सुक्ते, पारंगते च ।

उत्तुङ्ग वि० उत्कटं तृङ्गम् । अत्युन्नते । [(खड्ग) अष्टधात्ये

उत्तप पु० उद्गतः कण्डनाभावेऽपि तपोऽस्मात् । लाजाख्ये

उत्तेजना स्त्री० उद्+तिज-णिच्-युच् । प्रेरणायाम्, व्यग्रता

करणे, उद्दीपने, तीक्ष्णिकरणे च ।

उत्तेजित वि० उद्+तिज-णिच्-क्त । प्रेरिते, उद्दीपिते च ।

भावे क्त । उत्तेजनायाम् "उत्तेजितं मध्यवेगं योजनं

स्त्वथवलयेत्युक्ते अश्वगतभेदे न० ।

उत्तेरित न० उद्-त भावे इतच् शृणो एत्वन् नि० । अश्व-

गतिभेदे । अर्थ आद्यच्च । "उत्तेरितोऽतिवेगाव्यो न

शृणोति न पश्यती"त्युक्तगतियुक्तेऽप्ये पु० ।

उत्तोलन न० उद्+तल-उक्ताने ल्युट् । ऊर्ध्वं नीत्वा तोहने,

उत्तोलित लि० उद्+उ०+ल-त्त । उत्तोलने, कृततोलने च ।
उत्त्यक्त लि० उद्+त्यज-त्त । उर्द्धन्निम्ने, परित्यक्ते च ।

उत्थान न० उद्+स्था-ल्युट् । उर्द्धपतने, उद्यमे, उर्द्धभव-
नचेष्टायाम्, उद्गमे च । करणे ल्युट् । उत्थाहे, पौरुषे,
हर्षे च । अधिकरणे ल्युट् । रणे, राज्यचिन्तनरूपे तन्त्रे,
प्राङ्गणे, चैत्ये च ।

उत्थानैकादशी स्त्री० उत्थानस्य हरेः निद्रातः प्रबोधनस्य
काल एकादशी । चान्द्रार्त्तिकशुक्लैकादश्याम् ।

उत्थित लि० उद्+स्था-त्त । दृष्टियुक्ते, उद्युते, उत्पन्ने च ।

उत्थिताङ्गुलि पु० उत्थिता उद्युक्ता अङ्गुलयो यत् । (चापङ्गु)
विस्तृताङ्गुलिके करतले चपेटे ।

उत्पत पु० उत्पतति उर्द्धं गच्छति उद्+पत-अच् । पक्षिणि
उत्पतन न० उद्+पत-ल्युट् । उर्द्धगमने, उत्पत्तौ च ।

उत्पत्ति स्त्री० उद्+पद-क्तिन् । जन्मानि, जीवस्य देहसम्बन्धे,
सांख्यादिमते आविर्भावे च । उद्+पत-त्तन् । उर्द्धगमने ।

उत्पत्तिविधि पु० मीमांसकमते कर्त्तव्यरूपविदके विधौ
यथा अग्निहोत्रं जुहोतीत्यादि ।

उत्पल न० उद्+पल-अच् । नीलपद्मे, कुमदादौ, कुशेषधौ च ।

उत्पलगन्धिक न० उत्पलस्य गन्धश्च गन्धोऽस्य इत् समा०
पञ्चायां कन् । गोशीर्षाख्ये चन्दने ।

उत्पलपत्र न० उत्पलस्य पत्रमिव । तिलकभेदे, स्त्रीणां स्नानादौ
नखजते च । इतः। इन्दीवरस्य दले ।

उत्पलिनी स्त्री० उत्पलानि सन्धस्मिन् देशे तेषां समूहो
वा इति । उत्पलधूतलतायां, कुवलयसमुदाये च ।

उत्पवन न० उद्+पू-करणे ल्युट् । कुशकण्डिकायां पवित्रेण
जलादेरुत्प्लेपणे ।

उत्पश्य लि० उद्+दृश्-श । उर्द्धदृष्टिकारके, उत्प्लेखे च ।

उत्पाटन न० उद्+पट-णिच्+ल्युट् । उन्मूलने ।

उत्पात पु० उद्+पत-अच् । उपद्रवे । उद्+पत-श । आक-
स्मादागते प्राणिनां शुभाशुभसूचके देवनिमित्ते भूकम्पादौ ।

उत्पादक पु० उर्द्धस्थिताः पादा अयस्य कप् । अष्टपदे शर-
भाख्ये गजारातौ पशुभेदे तस्य दृष्टस्थचतुश्चरणलादूर्ध्वं
पादलम् । उत्+पद-णिच्+ल्युट् । पितरि पु० । उत्पा-
दनकर्त्तरि लि० । [[टिटिर] टिटिभमणिणि ।

उत्पादशय पु० उत्पाद उर्द्धनिष्पादः सन् शये शी-ल्यु ।

उत्पिञ्जल लि० उद्+पिञ्ज-कलन् । अत्यर्धाङ्गुले ।

उत्प्रास पु० उद्+प्र+अश्-दीर्घादिषु घञ् । उपहासे ।

उत्प्रेक्षा स्त्री० उद्+प्र+प्रेक्ष-अ । उद्भावने अर्थाङ्कार-

भेदे च सा० १०प० ।

[रूपे उन्मज्जने (भासा) ।

उत्प्लवन न० उद्+प्लु-ल्युट् । उल्लम्पने, जलादेरुपरिस्थिति
उत्प्लवा स्त्री० उत्प्लवनेरुपरि प्लवते शु-अच् । नौकायाम् ।

उत्पुल्ल लि० उत्+पुल-त्त । दलानामन्योत्पुल्लेषेण
विकाशिते कुसुमादौ । [जले च ।

उत्स पु० उन्द्-स । पर्वतादितः स्ववज्जलस्य पातस्थाने, स्व-

उत्सङ्ग पु० उद्-सन्ज-अच् । क्रोडे । सङ्गाडुल्लान्ते लि० ।

उत्सर्ग पु० उद्+हज-अच् । व्याकरणोक्ते सामान्यविधाने,
न्याये, त्यागे, दाने, यागभेदे, अपानवायोर्व्यापारे च ।

उत्सर्जन न० उद्+हज-ल्युट् । दागे त्यागे च । [च

उत्सर्पण न० उद्+सर्प-ल्युट् । उत्सर्प्य पुरतो गतौ, उल्लङ्घने

उत्सव पु० उद्+सृ-अप् । आनन्दजनकव्यापारे विवाहादौ ।

उत्सवसङ्केत पु० उत्सव आनन्दजनकः सङ्केतः स्त्रीपुंसयोः

रत्यर्थमनुरागादाह्वानम् यस्य । अख्येयं स्त्रीत्वेवं दाम्पत्यनि-

यमस्य स्त्रीपुंसयोरनुरागाभावहेतुकस्यैरविहारशानिनि

पार्श्वतीये जातिभेदे । 'शरैरुत्सवसङ्केतानिति' रघुः ।

उत्सादन उद्+सद-णिच्-ल्युट् । उत्सारणे, उद्दत्तने च ।

उत्सारक पु० उद्+सृ-णिच्-ल्युट् । द्वारपाले तेन हि

प्रभुद्वारतो जना दूरीक्रियन्ते । [स्थानान्तरकरणे च ।

उत्सारण न० उद्+सृ-णिच्-ल्युट् । दूरीकरणे, चालने,

उत्साह पु० उद्+सह-अच् । उद्यमे, अध्यवसाये, कर्त्तव्य-

कृत्येषु स्थिरतरे प्रयत्ने "उत्साहो मन्त्रमूलं स्यादिति

नीतिविदां मतम् । प्रभुशक्तिं मन्त्रमूला तस्मादुत्साहवान्

भवेदित्युक्ते राज्ञां गुणविशेषे, कल्याणे, कृते, वीर-

त्वेरस्य भावदे च साहि० ३परि० ।

उत्साहवर्द्धन पु० उत्साहं वर्द्धयति वृध्-णिच्-ल्युट् । वीर-

रसे । वृध्-ल्युट् इतः । उत्साहस्य वृद्धौ न० ।

उत्साहशक्ति स्त्री० उत्साहएव शक्ति र्वलम् । राज्ञां विक्रम-

हेतौ बले । [सिक्तयुक्ते, उपप्लुते, त्यक्तमर्यादे च ।

उत्सिक्त लि० उद्+सिञ्ज-त्त । गर्विते उद्धते, वर्द्धिते, उपरि-

उत्सुक लि० उद्+सृ-क्तिप् कनि ह्रस्वः । इष्टार्थसम्पादनाय

उद्युक्ते, अभीष्टोगमिष्यतीत्युत्सुक्यञ्चिते च ।

उत्सृष्ट लि० उद्+सृज-त्त । त्यक्ते, कृतोत्सर्गं, दत्ते च ।

उत्सृक पु० उद्+सिञ्ज-अच् । गर्व्यं, उद्धते उद्धृत्य वहिःसिञ्चने च

उत्सृध पु० उद्+सिध-अच् । देहे, उन्मत्तौ 'पयोधरोत्सृध-

निपातेति कुमारः ।

उद् अन्त्यः उ-क्तिप् तृक् प्रपोः दत्वम् । प्रकाशे, विभागे,

प्राक्कणे, उर्द्धे, उत्कर्षे, प्राबल्ये, अस्वास्थ्ये, शक्तौ, प्राधान्ये,

वस्त्रे, भावे, मोक्षे, 'तस्य उदिति नामेति' श्रुतेर्ब्रह्मणि च
उदक न० उद-खुल् नलोपश्च नि० । जले पृषो० कलोमे
उदमथल । [करञ्जभेदे ।

उदकीर्त्य पु० उदेन जलेन कीर्यते कृ-क्यर् । (उहरकरमचा)
उदकुम्भ पु० उदकेन पूर्णः कुम्भः शाक० त० । जलपूर्णकुम्भे
शान्त्युदकुम्भहस्ता इति भट्टिः । [चतुस्रमत्याम् ।

उदक्या स्त्री० उदकं शुद्धार्थं स्नानजलं चतुर्थदिने अर्हति यत् ।
उदगट्टि उदगुत्तरस्यामट्टिः । हिमाचले ।

उदगयन न० उदकं उदीच्यामयनम् । उत्तरेयणे माघादिके
मासषट्के 'उदगयने आपूर्यमाणे' पक्षे इति स्मृतिः ।

उदग्र वि० उन्नतमयं यस्य । उच्चैः । [घृतादिपात्रे (कुपो) ।

उदङ्ग पु० उदच्यते उद्विष्यतेऽल उद-+अच्-घञ् । चर्मामये
उदच् अयम् । उदच् दिग्देशकाले वाच्ये प्रथमापञ्चमीसप्तम्यर्थे
अस्माति तस्य लुक् । प्रथमालाद्यर्थस्तौ उत्तरदिगादौ ।

उद-+अनुच-किन् । उत्तरे देशे काले च पु० । सादौ उदङ्
उदङ्घौ । दिशि स्त्री० ङोप् उदीचौ ।

उदज पु० उद-+अज-अच् । पशुप्रेरणे ।

उदञ्चन न० उद-+अनुच-करणे ल्युट् । पिधानार्थे पाले
(ढाकना) । भावे ल्युट् । जङ्घं चोपणे ।

उदञ्चित वि० उद-+अनुच-क्त । जङ्घनिष्ठे, पृजिते च ।

उदधि पु० उदकानि धीयन्तेऽस्मिन् धाञ्-आधारे कि उदा-
देशः । ससृष्टे, षटे च ।

उदधिमल पु० उदधेमल इव । ससृष्टफेने ।

उदन्त पु० उद्वतोऽन्तोनिर्णयो यस्मात् । वाचांयाम् वृत्तान्ते
कुशलादिकथने, साधौ च । [अ । पिपासायाम् ।

उदन्त्या स्त्री० अतिगाढेन उदकमिच्छति क्यच् उदन्भावः ।

उदन्वत् पु० उदकानि सन्त्यस्य सतप उदन्भावः सस्य वः । ससृष्टे

उदप आघाते (सौलः) पर० सक० सेट् । उदपति । औदापीत् ।

उदपान पु० न० उदकं पीयतेऽस्मिन् पा-ल्युट् उदादेशः ।

कूपसमीपस्थे खाते कुड्जलाधारे ।

उदमान पु० 'कुल्या स्यादप्रभिर्द्राणैर्द्रोणपादेन चाङ्कः ।

अस्याङ्गशतिकोभाग उदमान उदाहृत इत्युक्ते मानभेदे ।

उदय पु० उद-+इ-अच् । ओतिषोक्ते राशेऽदयकूपे लम्बे ।
आधारे अच् । उदयाचले पूर्वपर्वते 'यैश्वल दृश्यते भा-

खान् स तेपासदयः स्मृत' इत्युक्तलक्षणो दृष्टियोग्यस्थाने च
भावे अच् । प्रथमदर्शनयोग्यभवन, दृष्टौ, ससृष्टतौ उत्पत्तौ च ।

उदयन पु० उद-+इ-ल्यु । वलराजे, अगस्त्ये सुनौ, कुशमा-

ञ्जलिप्रभृतिपत्न्यकारके उदयनाचार्ये च । भावे ल्युट् । उदये

उदर न० उद-+इ-अप् । जठरे नाभिस्तनयो मध्यभागे । आ-

धारे अप् । युद्धे । उद-+इ-अप् उदो दलोपश्च । उदरोगे ।

उदरग्रन्थि पु० उदरे ग्रन्थिरिव । गुल्मानामकरोगे । [वन्धवस्त्रे

उदरत्राण न० उदरं त्रायतेऽनेन ल्युट् । (कमरबन्ध) उदर-

उदरपिशाच वि० उदरे तत्सत्तौ पिशाच इव । सर्वाङ्गभक्षके ।

उदरम्भरि वि० उदरं विभर्ति भ-खि सम् च । पञ्चयज्ञा-

द्यकरणेनाक्षोदरमात्रपोषके ।

उदररोग पु० इत० । उदरी इति ख्याते रोगे । [ख्याते रोगे

उदराभय पु० उदरस्थानं रोगं याति नयति या-क । खनाम

उदरावर्त्त पु० उदरे आवर्त्त इव गभीरत्वात् । नाभौ ।

उदरिणी स्त्री० उदरे गर्भोऽस्यस्याः इति । गर्भवत्याम् ।

उदरिन् वि० उदरं दृष्टव अस्यास्ति महत्त्वे मत्वर्थीय

इति । तन्दिने (भुडियुक्ते) । इल । उदरिलोऽप्यल ।

उदर्क पु० उद-+अर्क-अर्च-वा घञ् । उत्तरकाले भाविफ-

लके शुभाशुभकर्माणि च ।

उदर्चिस् पु० उद-+उर्ध्वार्चिः रश्मिरस्य । उच्छिखे वह्नौ ।

उत्तमष्टकान्तितात् कन्दर्पे जङ्घरेतस्मात् शिबे च ।

प्रा०स० । उद्गातायां शिखायां न० ।

उद्वसित न० उद-+अव-+सि-क्त । गृह्ये । [जलेन मथिते तन्मे

उद्विषित् न० उदेन जलेन मथयति वर्द्धते सि-किप् । अर्द्ध-

उदात्त पु० उद-+आ-+दा-क्त । वर्णोत्पत्तिस्थानेषु उच्चैःस्वरेण

उच्चारिते । ह्यो महति, दातरि च वि० । अलङ्कारभेदे न०

उदान पु० उद-+अन-घञ् । जर्द्धगमनोत्क्रमणवृत्तियुक्ते

कण्ठस्थे वायौ, उदरावर्त्त नाभौ, सर्पभेदे च ।

उदार वि० उद-+आ-+रा-क । दातरि, महति, सरले,

दक्षिणे, गभीरे, असाधारणे च ।

उदावर्त्त पु० उद-+आ-+इत-घञ् । 'यलोर्ध्वं जायते वायो-

रावेगः स चिकित्सकैः । उदावर्त्त इति प्रोक्तो व्याधिः'-

रित्युक्तलक्षणे वातव्याधौ ।

उदासीन वि० उद-+आस-शानच् । मध्यस्थे, विवदमानयो

रेकतरपक्षानवलम्बके, जिगीषोर्द्ध पतेः शत्रुमित्रभूमितौ

व्यवहिते परतरे, उपेक्षके च ।

उदास्थित वि० उद-+आ-+स्था-क्त । चरे, द्वारपाले, अ-

ध्यजे, प्रज्ज्याकूपस्थानच्युते नटसङ्गासे परित्राजके च ।

उदाहरण न० उद-+आ-+ह-भावे ल्युट् । एकदेशप्रसिद्धा

सकलसिद्धार्थं कथने । कर्मणि ल्युट् । इष्टसिद्धार्थव्यवभाचे

दृष्टान्ते, प्रकृतसिद्धार्थं निर्दर्शनरूपे उपोद्घाते च । [तै च ।

उदाहृत वि० उद-+आ-+ह-क्त । दृष्टान्ततयोपन्यसे, कथि-

उदित लि० वद-क्त । कथिते । उद+घृ-क्त । उल्लिखिते, उद्गते, उद्गते च ।
उदीच्य लि० उदीचि उत्तरकालादौ भवः यत् । उत्तरकालादिभवे
वस्तुनि शरावत्या नद्याः पश्चिमोत्तरदेशे, (बाला) गन्धद्रव्ये च ।
उदीरणं न० उद+ईर-ल्युट् । कथने, उच्चारणे च ।
उदीर्णं लि० उद+हृ-क्त । उदारे, सहति, उद्गते च उदीर्ण-
रागप्रतिरोधकमिति भावः ।

उदुम्बर पु० उदुम्बरवत् सर्वम् । उल्ताभावः ।
उदुम्बरपर्णी स्त्री० उदुम्बरपर्णीवत् सर्वम् । न डत्वम् ।
उदुम्बरफला स्त्री० उदुम्बरफलावत् सर्वम् । न डत्वम् ।
उदूखल न० उर्द्धं खं लाति ला-क प्रपो० नि० । तण्डुलादि
कण्डनार्थं काष्ठादिरचिते द्रव्ये, गुग्गुलौ च ।
उदूढं लि० उद+वह-क्त । जडे, स्थूले, धृते च । उदूढलोक-
वितथेनेति भावः ।

उद्गतं लि० उद+गम-क्त । उदिते, उत्पन्ने, उद्गते, उद्गते च ।
उद्गमनीय न० उद+गम-अनीयर् । धौतवस्तुद्वये 'उद्गोतप-
त्युद्गमनीयवस्तेति' कुमारः । [लि०]
उद्गाढं न० उद+गाह-क्त । अतिशये । अत्यन्ते । अतिशययुक्ते
उद्गाह्य पु० उच्चैर्गायति साम उद+गै-लृच् । सामवेदगायके ।
उद्गार पु० उद+गृ-घञ् । उद्गमने । [भेदे च]
उद्गीति स्त्री० उद+गै-क्तिन् । उच्चैर्गाने, माताहृत्ते आर्या-
उद्गीथ पु० उद+गै-घञ् । सामवेदावयवभेदे ।
उद्गूर्णं लि० उद+गुरी-उद्यमे क्त । उद्यते ।

उद्गाहितं लि० उद+ग्रह-णिच्-क्त । उपन्यस्ते, ब्रह्मे, उदीर्णे,
प्रत्यायिते, याहिते च । [च । प्रशस्ते लि०]
उद्ग पु० उद+हन-अप् नि० । हस्तपुटे, वस्त्रौ, वायौ, प्रशंसायां
उद्गन पु० उद+हन-अप् नि० । काष्ठतल्लसाधनेऽधःस्थकाष्ठे
यदपरि निधाय काष्ठं तच्छते ।

उद्गर्णं न० उद+घृ-ल्युट् । इष्टकया (भासा) गात्रादिवर्षणे ।
उद्घाट पु० उद+घट-णिच्-घञ् । राजस्वयङ्गस्थाने घट्टे ।
उद्घाटक पु० न० उद+घट-णिच्-ल्युट् । कृपात् जलोद्धार-
णार्थं यन्त्रभेदे (अरघट) (घुरना) इति ख्याते । कारणे ल्युट्
उद्घाटनमप्यत्र न० । भावे ल्युट् उद्घाटनम् । प्रतिबन्धनि-
रासे, कृतवन्त्यस्य बन्धापकरणे च न० ।

उद्घात पु० उद+हन-घञ् । आरम्भे, पादस्वलने 'प्राणेन
प्रेर्यमाणेन अपानः पीड्यते यदि । गत्वा चोर्द्धं निर्वर्त्तत
एतद् उद्घातलक्षण'मित्युक्तलक्षणे प्राणायामाङ्गकुम्भकभेदे,
उत्सृजे, सङ्गरे, शक्ते, यन्त्रपरिच्छेदे च ।

उद्गंश पु० उद्गति । मसकदंशके (उकुण) कीटभेदे ।

उद्गान न० उद दो-ल्युट् । बन्धे, चूल्गाम्, बाहुवानले, मध्यलग्ने च
उद्गामन् लि० उद्गतं दासः । बन्धरहिते, अप्रतिबन्धे, स्वतन्त्रे,
अत्युपे च । उत्कृष्टं श्रेष्ठं दासं प्राशाख्यमस्तं यस्य । वरुणे पु० ।
उद्गालं पु० उद+दल+णिच्-अच् । बद्धवारकटक्षे, वनकोट्टये
च । संज्ञायां कन् । वेदप्रसिद्धे ऋषिभेदे ।

उद्दिष्टं लि० उद+दिश-क्त । उपदिष्टे, अभिलषिते च कृन्द
शास्त्रे प्रसारविशेषज्ञानसाधने न० ।

उद्दीपनं न० उद दीप-णिच्-ल्युट् । प्रकाशने, उत्तेजने च ।
ल्यु । अलङ्कारोक्ते रसाद्युद्दीपके चन्द्रादौ विभावे सा० ३प०
उद्देश पु० उद दिश-घञ् । अवसन्धाने, अन्वेषणे, अभिलाषे च
उद्देशतस् अयम् । उद्देश+तसि ल् एकदेशेनेत्यर्थे संज्ञेपार्थे च ।
उद्द्राव पु० उद-द्रु-घञ् । पलायने ।

उद्योत पु० उद+द्युत-घञ् । प्रकाशे । [प्रगल्भे, आहृते च लि०]
उद्युत पु० उद+हन-क्त । राजमन्त्रे । वाक्यादिवञ्चले, अविनीते,
उद्युरणं न० उद+हृ-भावे ल्युट् । सुतौ, वमने, ऋणशुद्धौ,
उन्मूलने च । कर्मणि ल्युट् । वान्तेऽन्नादौ ।

उद्घर्षं न० पु० उद+हृष-णिच्-घञ् । उत्खने ।
उद्घर्षणं न० उद+हृष-णिच्-ल्युट् । रोमाञ्छे ।
उद्घव पु० उद+ऊ-अप् । यज्ञाग्नी, कण्ठदयिते यादवविशेषे च
उद्धान न० उद्दीयतेऽस्मिन् धाञ्-ल्युट् । चूल्गाम्, वमिते, उद्गते च
उद्धार पु० उद्घ्रियते उद+हृ-कर्मणि घञ् । ऋणे । भावे घञ् ।
सुतौ, उद्धारे च । [उद्दे भारन्त्ये च ।]

उद्घुर लि० उद्गता धूरस्यात् प्रा० व० अच् समा० । निर्भरे,
उद्घृत लि० उद धू-क्त । उत्क्षिप्ते, उत्कर्मिते च ।
उद्घूननं न० उद धू-णिच्-ल्युट् । उत्क्षेपणे ।
उद्घूलनं न० उन्मर्हितं धूलिं करोति उद्घूलि+णिच्-भावे ल्युट् ।
धूलिमर्द्दने । 'एलावङ्गकर्पूरकस्तूरीमरिचत्वचाम् । चूर्ण-
स्योद्घूलनं देयं भोज्ये क्षीरेणुसम्भवे मांसमत्स्यभवेऽप्येवा'मि-
त्युक्तरूपे व्यञ्जनोपकरणे चूर्णभेदे च ।

उद्घृतं लि० उद-हृ-धृ-या क्त । उत्क्षिप्ते, भुक्तोन्मर्धिते, कृतो-
द्घारे, पृथक्कृते, उच्छेदिते च । [उत्तरीयवर्ज्यकृतहस्ते ।]

उद्घृतपाणि लि० उत्तरीयात् उद्घृतः बहिष्कृतः पाणिर्देन ।
उद्घमानं न० उद्घमति बहिरात् उद+धा-ल्युट् । चूल्गाम्
उद्घा पु० उच्छल्युद्गमं उच्छ्रयत् नि० । नदभेदे ।

उद्घन्धनं न० उद+बन्ध-ल्युट् । गलरज्ज्वादिना कबन्धने 'उद्घ-
न्धनमृता ये चेति' स्मृतः ।

उद्घुङ्ग लि० उद+बुध-क्त । विकर्मिते न्यायादिमते ज्ञातवस्तुनः
संबन्धिज्ञानादिना कृतोद्दीपने संस्कारे च । यथा हस्ति-

दर्शनात् अनुभूतहस्तिपकसंस्कारस्य उद्बोधरूपे उद्दीपने
 कृते हस्तिपकः स्मर्यते इति प्रबुद्धे जागरिते, उद्बुद्धौ च
 जगद्वातीमिति स्मृतिः । [ननाय संस्कारोद्दीपने च
 उद्बोधे पु० उद्+बुध-घञ् । किञ्चिद्बोधे न्यायादिमते स्मृतिज-
 उद्बोधे पु० उद्+भट्-अच् । कच्छपे, तगडु, लादेः प्रस्फोटनहेतौ
 न्यूर्पे, श्रेष्ठशये महाशये, प्रवरे, अन्याद्विर्भूते श्लोकादौ च
 उद्भव पु० उद्+भू-अप् । जन्मनि उत्पत्तौ । अपादाने अप् ।
 परमेश्वरे । [बु० भू० ल्युट् । चिन्तने ।
 उद्भावन न० उद्+भू-णिच्-ल्युट् । कल्पने, उत्पादने च । उद्-
 उद्भिज्ज वि० उद्+भिज्जति किप् उद्भिज्ज तथा सन् जायते
 जन-ड । भूमिसद्भिज्ज जाते तरुणुलमादौ 'उद्भिज्जाः स्या-
 वराः सर्वे बीजकाण्डप्ररोहिण्ये' इति मनुः ।
 उद्भिद् वि० भूमिसद्भिज्जति उद्+भिद्-किप् । दृक्त्वण्युलम-
 वल्लीलतारूपे पञ्चविधे स्यावरभेदे । यागविशेषे पु० ।
 उद्भिद् वि० उद्+भिद्-क्त । दृष्टादौ पञ्चविधे स्यावरे ।
 उद्भूत वि० उद्+भू-क्त । उत्पन्ने । न्यायमते प्रत्यक्षयोग्ये च
 उद्भेद पु० उद्भिद्यतेऽङ्गमल घञ् । रोमाञ्चे । भावे घञ् । स्फुरणे
 उद्भम पु० उद्भास्यत्यनेन उद्+भम-घञ् अट्ठिः । उद्भगे ।
 उद्यत वि० उद्+यम-क्त । उद्युक्ते, उद्दीकिते, प्रवृत्ते, यन्माध्याये च ।
 उद्यम पु० उद्+यम-घञ् अट्ठिः । उद्योगे ।
 उद्यान न० उद्+या-आधारे ल्युट् । आक्रीडे वने । भावे-
 ल्युट् । निःसारणे । कर्माणि ल्युट् । प्रयोजने ।
 उद्योग पु० उद्+युज-घञ् । यत्ने, चेष्टायां, उद्यमे च ।
 उद् पु० उन्नतिं क्रियति उन्द्-रक् । जलविडाले । (उद्दिराल)
 उद्घ पु० उद्गतोरथो यस्मात् । रथकीले । उद्गतरघत्तल्यः
 पक्षो यस्य (ताम्रचूडविहगे ।
 उद्दिक्त वि० उद्+रिच-क्त । अतिशयिते, अधिके, स्फुटे च ।
 उद्देक पु० उद्+रिच-घञ् । दृष्टौ, अतिशये, उपक्रमे च ।
 उद्घर्त्त पु० उद्+घट्-घञ् । अतिशयिते, अधिके च ।
 उद्घर्त्तन न० उद्घर्त्तनेऽनेन उद्-घट्-णिच्-ल्युट् । शरीरनिर्म-
 लीकरणद्रव्यादौ । भावे ल्युट् । विलेपने, घर्षणे च । उद्+
 घट्-ल्युट् । उत्तने ।
 उद्बुद्ध पु० उद्बुद्धति उद्भिं नयति पितृन् बह्व् अच् । पुले
 'प्रथमामि रद्बुद्ध'मिति तन्मस् । उद्भिं वद्धति अच् ।
 प्रवहवायोर्द्विस्थिते वायुभेदे,
 उद्धान्त पु० उद्गतं वान्मसन्तजलमस्मात् प्रा० व० । निर्मदे
 गजे । उद्+वम-क्त । उद्गीर्णे उद्घते च वि० ।
 उद्भासन न० उद्+बु० वम-ल्युट् । भारणे उद्+वम+णिच्-

ल्युट् । विमर्जने । [रूपे परिणये ।
 उद्वाह पु० उद्+वह-वञ् । विवाहे भार्यात्वसंपादकव्यापार-
 उद्वाह वि० उद्गतोवाह्यस्य । उद्घसत्तोलितवाहौ 'उद्वाह-
 रिव वामन' इति रघुः । [तया व्याकुलचित्ते, लुभिते च
 उद्दिग्ग वि० उद्+विज्-क्त । उद्देगयुक्ते, दुःखपरिहारात्मक
 उद्दुत्त वि० उद्गतो दृक्तात् गतिः । उद्घर्त्ते । उद्+घट्-क्त ।
 उत्क्षिप्ते, भुक्तोष्मिते च ।
 उद्देग पु० उद्+विज्-घञ् । व्याकुलचित्ततायाम् विरहजल्ये
 दुःखोदगमे, भये च । गुहाकफले न० । उद्गतोवेगो
 दृक्तात् । निश्चले, स्थिते । शीघ्रगामिनि च ।
 उद्देत वि० उद्गतो वेलात् । अतक्रान्तमर्थान्दे ।
 उद्देष्टन न० उद्+वेष्ट-ल्युट् । हस्तपादयोर्वन्धने, उपश्लेधे च
 उद्गतं वेष्टनात् वि० । उन्मुक्तवन्धने वि० ।
 उद्भ्रस उच्छे क्त्वा० पर० अक० सेट् । उद्भ्रसाति औप्रासीत्
 उद्भ्रस उत्क्षेपे उच्छे च (क्षणश्रदादने) चु० सक० सेट् । उद्भासयति ते
 उन्द् क्लेदे रुधाः पर० अक० सेट् । उन्नतिः । औन्दीत् । [विधिं
 उन्द् रु पु० उन्द्-अरु । मूषिके उर-उरु । उन्दुरः उन्दुरुधा-
 उन्द् रकर्णौ स्त्री० उन्दुरस्य कर्णद्वयं पर्यमस्या । आलुकर्णाम्
 उन्दूर पु० उन्द्-जरु । मूषिके ।
 उन्न वि० उन्द्-क्त किञ्च आर्द्रं (भिजे) दयापरे च ।
 उन्नत वि० उद्+नम-क्त । उच्चे, महति च ।
 उन्नतानत वि० उन्नतं च तदानतञ्च । उच्चनोचस्यानादौ ।
 उन्नति स्त्री० उद् नम-क्तिन् । दृष्टौ, उदये, गरुडभार्यायाञ्च ।
 उन्नत वि० उद्+नम-क्त । उद्भवे, उत्कटे च ।
 उन्नमित वि० उद्+नम-णिच्-क्त । उत्तोलिते, उद्दीकिते च ।
 उन्न(न्ना)य पु० उद्+नो-अच् घञ् वा । कूपादितो जलादेरुत्तोलने
 उन्नयन न० उद्+नो-ल्युट् । वितर्के, उद्घ प्राप्तये च ।
 उन्नस वि० उन्नता नामा यस्य नसादेशः । उन्नतनामिके ।
 उन्निद् वि० उन्नता निद्रा सृष्टा यस्य । विकसिते ।
 उन्नाजक पु० उद्+मज्ज-णुल । 'कण्ठदमे जले स्थित्वा तपः
 कृत्वा प्रवर्त्तते । उन्नाजकः स विज्ञेयसापक्षोलोकपूजित'
 इत्युक्तलक्षणं तापसे । जलादेरुपरि उत्तहाचके वि० ।
 उन्नात्त पु० उद्+मद-करणे क्त । धूमरे सुचक्रन्दृष्टे च ।
 कर्त्तरि क्त । उन्नादवति, यद्वावेशवति च वि० ।
 उन्नाद् वि० उद्गतो मदोहर्षोऽस्य । उन्नादयुक्ते । करणे अच्
 मादके द्रव्ये । [मनस्ते च ।
 उन्नानस् वि० उद्भ्रान्तं मनोऽस्य । उत्कण्ठायुक्ते, अन्य-
 उन्नाय पु० उद्+मज्ज-घञ् । बर्ध ।

उन्माथ पु० उन्माथतेऽनेन उद+मथ-करणे घञ् । आभिष-
दानेन मृगादिबन्धनार्थं निवेशिते कूटयन्त्रे (फांद) इति
स्त्वान्ति । भावे घञ् । विलोचोत्थापने, हिंसने च ।

उन्माह पु० उद+मह-घञ् । चित्तविभ्रमे, भूताद्यावेशात् चित्त-
स्थानवस्थितौ, विरहिणां स्मरणतापस्याभेदे, कायिकरोग-
कृते मतिभ्रंशे च । [देवस्य वाणभेदे ।

उन्मादन पु० उद+मद-णिच्-ल्यु । उन्मासताकारके काम-
उन्मान न० उद+मा-करणे ल्युट् । उद्भूताने स्वर्णादेरुद्भूत-
मानसाधने, तोलकादौ, परिमाणमात्रे च । [प्रकाशिते च ।

उन्मिषित लि० उद+मिष-क्त । प्रफुल्ले, विकसिते किञ्चित्
उन्मीलन न० उद+मील-ल्युट् । उन्मेषे, विकाशने च ।

उन्मुख लि० उद+ऊर्ध्वं मुखमस्य । ऊर्ध्वास्ये, उद्युक्ते च ।

उन्मुद् लि० उद्गता मुद् । यस्मात् । त्वत्तुष्ट्रे, विकसिते च ।

उन्मूलन न० उन्मूलन+णिच्-ल्युट् । उन्मूलने उद्गतमूलकरणे ।

उन्मेष पु० उद+मिष-घञ् । चक्षुरादेरुन्मीलने, किञ्चिदकाशे च
उप अख्य० वप-क । अधिकार्ये, छीने, आसने, साधोष्ये, साहस्ये,

प्रतियत्ने-शुषाधाने, व्यामौ, पूजायाम् शक्तौ, आरम्भे,
दाने, दीपाख्ये, आसर्ग्यकरणे अत्यये, निदर्शने च ।

उपकाश्ट लि० उपगतः कश्टं गतिः । निकटे, कष्टासने च ।
आमान्ते, अशानास स्फुटितगतौ च न० ।

उपकरण न० उपक्रियतेऽनेन उप-क-ल्युट् । प्रधानसाधक
रूपेऽङ्गे यथानभोजनादौ व्यञ्जनादि, शयने खड्गादि, स्नाने-
शुशुपनादि, पूजायां पुष्पादि । भूषादीनां क्लृप्तचामरादि
परिच्छेदे च ।

उपकार पु० उप-क-घञ् । प्रधानस्नानशुशुपनादने, उपकृतौ
उपकारक लि० उप+क-खुल । उपकारकर्त्तरि । स्त्रीत्वे टापि
अतइत्वे उपकारिका । नृपालये, पटनिर्मितराजसदने च
उपकार्य लि० उप+क-खलत् । उपकारयोग्ये । राजालये,
पटनिर्मितराजसदने च स्त्री० टाप ।

उपकुञ्चि स्त्री० उप+कुञ्ज-र । कणजीरके । खुलि टापि
अतइत्वे । उपकुञ्चिकाप्यल तृत्यायां कृच्छ्रैलायाञ्च ।

उपकुर्व्याण पु० उप-क-यानच् । सावधिकत्रयार्थकारिणि
वेदाध्ययनार्थं कश्चित्कालं ब्रह्मचर्यव्रतधारिणि ।

उपकुल्या स्त्री० उप+कुल-त्र्यप् । पिप्पल्याम् उपगतः
कुल्यां कलिंसं सरः । कुल्यासदने लि० । [जलाशये

उपकूप पु० उपगतः कूपं गतिः । कूपसमीपस्थे खातरूपे

उपक्रम पु० उप-क्रम-घञ् । उपायज्ञानपूर्वकारम्भे, प्रथमारम्भे
विक्रियायाञ्च ।

उपक्रोश पु० उप+क्रुश-आह्वाने घञ् । निन्दायाम् । आसन्न-
क्रोशे लि० । अख्ययी० क्रोशसमीपे अख्य० ।

उपक्रोष्टु पु० उप+क्रुश-हृच् । गर्हभे । निन्दके लि० ।

उपक्रुम् लि० उप+कृप-क्त । विन्यसे, उपभोगार्थं प्रस्तुते च ।

उपगत लि० उप-गम-क्त । स्वीकृते, उपस्थिते, ज्ञाते च । [च

उपगम पु० उप+गम-घञ् अटद्धिः । समीपगमने, अङ्गीकारे, ज्ञाने

उपगीति स्त्री० उप+गै-तिन् । आख्याविशेषे कन्दोभेदे ।

उपगूह्य लि० उप+गूह-ख्यत् । आलिङ्गने, आह्वे च । भावे
ख्यत् । आलिङ्गने ।

उपगूहन न० उप+गूह-ल्युट् । आलिङ्गने, गृहणे च ।

उपग्रह पु० उप+ग्रह-अप् । कारावन्धने, वन्दीकरणे, उपयोगे
अनुकूलने च । कर्मणि घञ् । कारागृहे बन्ध्याम् । ज्योति-
षोक्ते ग्रहतत्त्वे गगनस्थे ज्योतिःप्रदीपे धसकेत्यादौ च ।

उपग्राह्य न० उप+ग्रह-ख्यत् । उपग्रहे (भेट) ।

उपघात पु० उप-हन-घञ् । अपकारे, नाशने, रोगे च ।

उपघ्न पु० उप+हन-क नि० । आसन्ने आशये ।

उपचक्र पु० उपमितं चक्रेण तल्लयनासत्वात् । चक्रवाकपक्षिणि ।

उपचय पु० उप+चि-अच् । दृष्टौ, उन्नतौ, ज्योतिषोक्तेषु लम्बतः
तृतीयषष्ठशमैकादशस्थानेषु च ।

उपचरित लि० उप+चर-क्त । उपासिते लक्षणया बोधिते च ।

उपचर्या स्त्री० उप+चर-क्यप् । चिकित्सायां, सेवायाञ्च ।

उपचाय्य पु० उपचीयते संस्क्रियतेऽसौ नि० । यज्ञं संस्कृतान्नौ ।

उपचार पु० उप+चर-घञ् । चिकित्सायां, सेवाया, व्यवहारे,
उक्तोक्ते, लक्षणया शकार्थतयागेनान्यार्थपरत्वकल्पने, अथार्थ-
वाक्येन सन्तोषकरणे च उपचारपदं न चेदिदमिति कुमारः ।

उपचित लि० उप+चि-क्त । दग्धे, समृद्धे, सञ्चिते, समा-
हिते, अवयववृद्ध्या वृद्धीभूते च ।

उपचिता स्त्री० उपगता चित्तं वर्णम् । उत्तरपक्ष्याम् चित्ता-
तारासमीपस्थायां स्नातौ च ।

उपच्छन्द पु० उप+छन्द-घञ् । ग्रहणार्थं प्रार्थनेऽसुरोषे च ।
तस्मिन्नुपच्छन्दयति प्रयोज्यमिति रघुः ।

उपजाति स्त्री० वर्णवृत्ते कन्दोभेदे ।

उपजाप पु० उप+जप-घञ् । भेदे, विच्छेदे, उपजापः कृतस्ते-
नेति मावः । उपांशुजपे च ।

उपजिह्वा स्त्री० उपगता जर्हसखी जिह्वा यस्याः । काकी
भेदे । प्रा० स० । उपरिस्थायां जिह्वायाञ्च (आलजिभ) ।

उपजीविका स्त्री० उपजीवयति उप+जीव-करणे कर्तृलोप-
चारात् खलु अत इत्त्वम् । जीवनीपायभूतायां वृत्तौ ।

उपजीविन् लि० उप+जीव-णिनि । आश्रिते ।
 उपजीव्य लि० उप+जीव-ण्यत् । आश्रये ।
 उपज्ञा स्त्री० उप+ज्ञा-कर्म्मणि अङ् । विनोपदेशेन स्वयसङ्गाव्ये
 प्रथमं ज्ञायमाने । भावे अङ् । आद्ये ज्ञाने । [उपायने
 उपढौकन न० उप+ढौक-कर्म्मणि ल्युट् । (भट्ट) उपहारे
 उपत्यक्ता स्त्री० उप+त्यक्तृ । पर्वतस्त्रासङ्गायां भूमौ ।
 उपदंश पु० उप+दंश-घञ् । मद्यपानरौचके (चाटनी) भक्ष्य
 द्रव्यं, भक्ष्यद्रव्योपकरणमात्रे, उपस्वरोगभेदे च ।
 उपदर्शक पु० उप+दर्श-णिच्-सुलृ । हारपाले । दर्शयितरि लि०
 उपदा स्त्री० उप+दा-अङ् । उत्कीचे, उपढौकने च ।
 उपदेश पु० उप+दिश-घञ् । मन्त्रादिकथने, अनुशासने,
 हितकथने, प्रवर्तकप्रवृत्ति च ।
 उपद्रव पु० उप+द्रव् । उत्पत्तेः शुभाशुभद्रवके भूकम्पादौ,
 रोगजन्येऽन्यकिन्-पिपासादाहदौ विकारे च ।
 उपद्रुत लि० उप+द्रु-क्त । व्याकुले, प्राप्नोपद्भवे च ।
 उपधा स्त्री० उप+धा-अङ् । 'धर्माधिकारमौलैश्च प्रत्येकं परि-
 शोधने । उपेत्य धीयते यस्मादुपधा तेन कीर्तिते'त्युक्ते
 धर्माधीन्युपन्यासेन मन्त्रिणां परीक्षणे, व्याकरणशेते,
 अन्त्यवर्णात् पूर्ववर्णे च ।
 उपधातु पु० उपमितः धातुभिः । स्वर्णादिप्रधानधातुसङ्घेषु
 'समीपधातवः स्वर्णभाजिकं तारभाजिकम् । तत्त्वं कांस्थञ्च
 रीतिश्च सिन्दूरञ्च शिलाजत' इत्युक्तेषु सप्तसु द्रव्येषु,
 शरीरस्थेषु रसादिजन्येषु सप्तदुग्धादिषु च ।
 उपधान न० उपधीयते शिरोऽतः । (वाजिश) शिरोधाने, प्रणये,
 व्रतभेदे, विषे च । [शनरूपे कपटे, रथचक्रे च ।
 उपधि पु० उप+धा-क्ति । अन्यथास्थितस्य वस्तुनोऽन्यथा प्रका-
 उपधूपित लि० उप+धूप-क्त । आसन्नमरणे, सन्नापयुते च ।
 उपधृति स्त्री० उप+धृ-क्तिन् । किरणे ।
 उप(पा)ध्मानीय पु० उपपद्य भ्रायतेऽनेन उपधानञ्चोक्तलो-
 ज्ञार्थमाणः । पक्षयोः परपोः उच्चार्यमाणे विसर्गसङ्ग्रेषे
 भेदे तस्य व्यञ्जिका अर्द्धविधर्गाकारा रेखा । उपाध्मानीयश्च
 उपनत लि० उप+नम-क्त । उपस्थिते, प्राप्ते च ।
 उपनय पु० उप+नी-अच् । उपनयने 'गृह्योक्तकर्म्मणा येन
 समीपं नीयते गुरोः । बालो वेदाय तद्योगाद्बालस्यो-
 पनयं विद'रिति स्मृत्युक्ते संस्कारविशेषे । न्यायमते
 यो यो धूमवान् स वह्निमान् अयमपि तथेत्यादिवाक्यरूपे
 न्यायावयवभेदे, ज्ञानलक्षणजन्ये ज्ञानभेदे च ।
 उपनयन न० उप+नी-ल्युट् । स्मृत्युक्ते संस्कारभेदे उपनयार्थे

उपनाह पु० उप+नह-घञ् । वीणायां तन्त्रवन्धनस्थाने, वृणा-
 द्युपशमाधिं लेपनद्रव्ये च । [द्रव्ये ।

उपनिधि पु० उप+नि+धा-क्ति । न्यासे विज्ञानेन स्थापिते

उपनिषद् स्त्री० उपनिषीदति प्राप्नोति ब्रह्मात्मभावोऽनया ।

उप+नि+सद-क्लिप् । ब्रह्मविद्यायां, तत्प्रतिपादके वेद-

शिरोभागे वेदान्ते च । [वीथौ राजमार्गे ।

उपनिष्कार न० उपनिष्कारन्ति सैन्यान्त्य (उप-निस्-क+अप् ।

उपनिष्क्रमण न० उप+निस्-क्रम-ल्युट् । राजपथे ।

उपनेत न० उपगतं नेतम् । नेत्रसमीपे धृते काचादिनिर्मिते

नेत्रोपकारके द्रव्ये (चसमा) ।

उपन्यास पु० उप+नि+अस-घञ् । वाक्योपक्रमे ।

उपपति पु० उपमितः पत्या । जारे ।

उपपत्ति स्त्री० उप+पद-क्तिन् । युक्तौ, सङ्गतौ च ।

उपपद् म० उपोच्चारितं पदम् प्रा०सं० । समीपोच्चारिते

नामोत्तरे उच्चारिते शस्त्रवर्णादिरूपे शब्दे, व्याकरणे प्रत्य-

यादिविधायकस्वरूपे सप्रत्ययनपदेन निर्दिष्टमाने पदे च । यथा

कर्म्मण्यण इत्यादौ कर्म्मणीतिसप्रत्ययनं पदम् अणप्रत्ययवि-

धाने उपपदम् । [रघुः ।

उपपन्न लि० उप+पद-क्त । युक्तियुक्ते, 'उपपन्नं ननु शिवमिति

उपपातक न० उपमितं पातकेन । गोवधादिरूपे पात्रे ।

उपपादन न० उप+पद+णिच्-ल्युट् । युक्त्या समर्थने

सम्यक्प्रतिपादने च । [प्रतिपादिते च ।

उपपादित लि० उप+पद+णिच्-क्त । युक्त्या समर्थिते, सम्यक्

उपपुर न० उप समीपे पुरम् । पुरसमीपे शास्त्रानगरे ।

उपपुराण म० उपमितं पुराणेन । सर्गप्रतिसर्गाद्युक्तिरूप-

पुराणलक्षणयुक्तेषु सनत्कुमाराद्युक्तेषु अष्टादशसु ग्रन्थेषु ।

उपप्लव पु० उप+प्लु-अप् । गगनादुल्कापातादिरूपे उपद्भवे,

तन्द्रार्तिपहणे च ।

उपप्लुत लि० उप+प्लु-क्त । पीडिते, यस्ते-चन्द्रके च उपप्लुते च ।

'उपप्लुतं पातमद' इति भाषः । [शोपकारके ।

उपभूषण न० उपभूष्यतेऽनेन ल्युट् । वस्त्राचामरादौ भूष-

उपभोग पु० उप+भुज-घञ् । भोजनादिजन्ये सुखादुभवे भोगे

उपमर्द्द पु० उप+मर्द्द-घञ् । आलोडने, हिंसने, पूर्वधर्म्मविना

शनेन धर्म्मान्तरोत्पादने च । [शा० १०प०

उपमा स्त्री० उप+मा-अङ् । सादृश्ये, अर्थासङ्गारभेदे च ।

उपमान न० उपमीयतेऽनेन उप+मा-ल्युट् । सादृश्यज्ञानसाधने

सादृश्यप्रतियोगिनि च, येन सादृश्यं भवति तस्मिन्, यथाचन्द्र

इव सुखमित्यादौ चन्द्र उपमानम् । भावे ल्युट् । सादृश्यज्ञाने

उपमिति स्त्री० उप+भि-क्तिन् । सादृश्यज्ञाने उपमायाम् ।

उपमेय वि० उपमीयतेऽसौ उप+भि-यत् । सादृश्यान्वये यथा चन्द्रश्च सुखमित्यादौ सुखम् ।

उपमेयोपमा स्त्री० अर्थालङ्कारभेदे साहि० १०५० ।

उपयन्तृ पु० उप+यन्-ङ् । स्त्रियो विवाहकर्तारि पत्न्यौ ।

उपयम पु० उप+यम्-घञ् अट्ठिङि । विवाहे । वा वृद्धिः । उपयामचात् । [वैवाहिके मन्त्रे ।

उपयमन न० उप+यम-ल्युट् । विवाहे । करणे ल्युट् ।

उपयाचक वि० उपगम्य याचकः याच-खलु । समीपे आगम्य याचजाकर्तारि । [देवाय देये पञ्चादौ च ।

उपयाचितकन० उप+याच-क्त सार्थं कन् । प्रार्थिते, स्नेहसिद्धये

उपयुक्त वि० उप+युज-क्त । न्याये, रविते, भुक्ते च ।

उपयोग पु० उप+युज-घञ् । आवरणे भोजने, इष्टसिद्धि-साधने व्यापारे च । [साधनतायाम्, प्रयोजने च ।

उपयोगिता स्त्री० उपयोगिनी भावः तत् । आनुकूल्ये, इष्ट-

उपयोगिन् वि० उप+युज-घिणुन् । इष्टसाधने अनुकूले उपयुक्ते च । [सनेष्वासक्ते, रञ्जनद्वयेण रक्ते च ।

उपरक्त पु० उप+रन्ज-क्त । राजपसे चन्द्रे सूर्ये च । व्य-

उपरक्षण न० उप+रक्ष-ल्यट् । रक्षार्थं सैन्यादिस्थापने ।

उपरत वि० उप+रभ-क्त । विरते, निहते, ऋते, सर्व-कामनाभ्यासे च ।

उपरतस्पृह वि० उपरता निवृत्ता स्पृहा यस्य । सत्यपि जीवने स्वामित्वे, विषयभोगादौ च अत्यन्तनिवृत्ताभिलाषे । 'पितर्युपरतस्पृहे' इति स्मृतिः ।

उपरति स्त्री० उप+रभ-क्तिन् । विरतौ, लभ्यप्राप्तादौ दासिन्ये, विषयेभ्य इन्द्रियाणां निवारणे, विहितकर्म्मणाम् विधानतस्तद्व्याकरणे सत्यासि 'पुमर्थः कर्म्मणा नेति धीर्या सोपप-रतिर्भवेदित्युक्तरूपायां बुद्धौ च ।

उपरत्न न० उपमितं रत्नेन गतिः । मणिसदृशेषु 'उपरत्नानि काचस्य कर्पूरीऽश्मा तथैव च । सुतायुक्तिस्तथा शङ्ख इत्युक्ताकाचादिषु । [च 'फेनोपरमे दद्यादिति' वैद्यकम् ।

उपरम पु० उप+रम-घञ् अट्ठिङि । विषयवैराग्ये, निवृत्तौ ।

उपराग पु० उप+रन्ज-घञ् । रवचन्द्रयोर्ग्रहणे । ग्रहणञ्च राक्षसिष्ठितभूमिच्छायाया चन्द्रस्य, चन्द्रमण्डलेन च रवे मण्डलाच्छादयति सिद्धान्ते स्थितम् ।

उपरि अव्य० ऊर्ध्वं +रिल् उपादेशश्च । प्रथमापञ्चमीषमस्य-नार्थवृत्तेः ऊर्ध्वशब्दसार्थः ।

उपरिष्ठात् अव्य० ऊर्ध्वं-रिष्ठात् उपादेशश्च । उपरिष्ठशब्दसार्थः

उपरोध पु० उप+रुध-घञ् । आनुकूल्याय कथनरूपेऽपरोधे, समीपे रोधने च । [वि० ।

उपरोधक न० उप+रुध-खलुल् । वासवद्वे । अनुरोधकर्तारि

उपल पु० उपनीयते उपस्तोयते गिरिरनेन नी-ड नस्य लत्वम् ।

प्रस्तरे । अर्थ आदिवाद् । पाषाणचितायां मृदि स्त्री० ।

उपलक्षण समीपस्थस्य स्वसंबन्धिनस्य लक्षणं ज्ञानं यस्मात् ।

खस्य स्वान्यस्य च अजहत्स्वार्थया लक्षणाया बोधके शब्दे

यथा काकेभ्योदधि रक्ष्यतामित्यत्र काकपदं खस्य स्वान्या-

देः आदेश बोधकम् । [उपलब्धेरिति' वेदान्तस्त्रुत्वम्

उपलब्धि स्त्री० उप+लभ-क्तिन् । ज्ञाने, प्राप्तौ च । 'नाभाव

उपलम्भ पु० उप+लभ-घञ् भुम् च । लाभे, ज्ञाने च ।

उपलिङ्ग न० उपमितं लिङ्गेन । लोकविज्ञसाधनभावेन

लिङ्गेनानुमापकेन सदृशे अलौकिकसाधनभावके अरिष्ट-

सूचके भूकम्पादौ उपद्रवे ।

उपवट पु० उपमितो वटेन । वटवृक्षसदृशे प्रियासालवृक्षे ।

उपवन न० उपमितं वनेन । वनतुल्ये कृत्रिमे आरोपितवृक्ष-

समूहे उद्याने । [वर्णणमप्यत्र न० ।

उपवर्ह पु० उप+वृह-घञ् । शिरोधाने (वालिश) ल्युट् । उप-

उपवसथ पु० उप+वस-अथ । यासि ।

उपवास पु० उप+वस-घञ् । 'तपनोदयमारभ्य यामाष्टकम-

भोजनम् । उपवास इति ख्यात' इति स्मृत्युक्ते अनाहारे ।

उपवाचा पु० उप+वह-ण्यत् । राजवाहके ।

उपविष पु० उपमितं विषेन । 'अर्कचोरे' कुहीचोरे तथैव

कलिहारिका । धस्तूरः करवीरस्य पञ्च चोपविषाः स्मृता

इत्युक्तेष्वर्कचोरीदिषु ।

उपवीत न० उप+अज-क्त-वीभावः । वहिर्भूतदक्षिणहस्ततया

वामांशस्यापिते कार्पासे यज्ञसूत्रे ।

उपवीतिन् वि० उपवीतं विद्यतेऽस्य । यज्ञोपवीतयति ।

उपवृंहित वि० उप+वृह-क्त । वर्द्धिते ।

उपवेद् पु० उपमितः वेदेन । वेदसदृशे आयुर्वेदादौ ।

उपव्याघ्र पु० उपमितो व्याघ्रेण । व्याघ्रतुल्ये मृगान्तके

(चितावाच) चित्वाकाख्ये पशुभेदे ।

उपशम पु० उप+शम-घञ् अट्ठिङि । इन्द्रियाणां निवृत्ते,

दृष्टानामे, रोगप्रतीकारे, शान्तौ च ।

उपशय पु० उप+शी-अच् । समीपशयने, 'औषधान्विहार-

णाद्युपयोगं सुखावहम् । विद्यादुपशयं व्याधेरिति' वैद्य-

कोक्ते उपयोगभेदे च ।

उपशय्य न० उपगतं शय्यम् अस्थिस्थानं (भागाद्) । यामाने

उपशाय पु० उप+शी-घञ् । यासिकभटानां प्रयागेण शयने ।
 उपश्रुति स्त्री० उप+श्रु-क्तिन् । अङ्गीकारे देवशुभाशुभप्रश्ने च ।
 उपश्लेष पु० उप ईप्सत् एकदेशेन श्लेषः संबन्धः । आधाराधे-
 ययोरैकदेशसंबन्धे । यथा गृहघटयोः । [रिणि लि०]
 उपष्टम्भक न० उप+स्तम्भ-ल्युट् । स्थूण्यायाम् । स्तम्भका-
 उपसंग्रह पु० उप+सम्+पह-अप् । पादस्पर्शपूर्वकनमस्कारे
 उपसंयम पु० उप+सम्+यम-घञ् अटद्धिः । उपसंहारे ।
 उपसंन्यान न० उपसंन्यतेऽनेन व्यञ्ज-ल्युट् । परिधानयस्ते ।
 उपसंहार पु० उप+सम्+ह-घञ् । समाप्ति, संग्रहे च ।
 उपसन्नि स्त्री० उप+सद-क्तिन् । सेवायां सङ्गमात्वे, प्रतिपादने च
 उपसन्न लि० उप+सद-क्त । उपस्थिते, निकटागते च ।
 उपसम्पन्न लि० उप+सम्+पद-क्त । यद्गार्थहते प्रोक्षिते प्रशौ,
 प्राक्तेन संस्कृते मांसादौ, प्रथामे, कृते च । [धानाद्योपगमे ।
 उपसर पु० उप+ह-अप् । स्त्रीग्यादिषु पुंगवादीनां गर्भां
 उपसर्ग पु० उप+हज-घञ् । रोगविकारे उपद्रवे, शुभाशुभ-
 सूचके महाभूतविकाररूपे उत्पाते, व्याकरणोक्तेषु "नि-
 पाताश्चादयोऽन्वाः प्रादुपसर्गकाः । द्योतकत्वात् क्रिया-
 योगे लोकादवगतादन्वे इत्युक्तलक्षणेषु क्रियायोगे प्रादिषु च
 उपसर्जन न० उप+हज-ल्युट् । असुख्ये गौणे, विग्रथणे,
 व्याकरणात्ते समासशब्दे प्रथमाननिर्दिष्टे च ।
 उपसर्ग्य स्त्री० उपस्रियतेऽनौ ह-यत् । गर्भग्रहणयोग्यायाम्
 क्लृप्तत्वां गवि । [क्तन् । चन्द्राकिसमीपे मण्डलाकारे परिधौ
 उपसूर्य्यक न० उपगतं सूर्य्यं सूर्य्यमिव चन्द्रं वा संज्ञायां
 उपसूर्य्यकमण्डल न० उपसूर्य्यकं मण्डलं वेदनम् कर्मां ।
 चन्द्राकिस्रेष्टने परिधौ । [युक्ते, विष्टे च लि० ।
 उपसृष्ट न० उप+हज-क्त । मेधुने । व्याकरणोक्ते प्रादुपसर्ग-
 उपसेक पु० उप+सिच+घञ् । सेचनेन स्रष्टकरणे ।
 उपस्कर पु० उप+क-अप् सृष्ट् च । व्यञ्जनादिसंस्कारके पिष्ट
 धन्याकहरिद्रादौ (वाटना) गृहोपकरणे दण्डदृखलादौ च
 उपस्थान लि० उप+स्था-लच् । सेवके, उपगते, कृतिगभेदे च ।
 उपस्थान न० उप+स्था-ल्युट् । उभेत्य स्थितौ, नमस्कारे च
 उपस्थित लि० उप+स्था-क्त । समीपस्थिते, प्राप्ते, आगते च
 उपस्यर्श पु० उप+स्यृ-घञ् । स्पर्शे, स्नाने च । उपस्यृश्यने
 ग्रन्थिगणयत् । विधिना जलपानपूर्वके मुखदिस्यर्शरूपे
 वेधाचमने । तथेत्युपस्यृश्येति रघुः ।
 उपस्यृष्ट लि० उप+स्यृ-क्त । आचाने कृताचमने, समीपे
 आमनादौ स्पृष्टे च । [हारसमीपे अव्य० ।
 उपहार पु० उप+हृ-घञ् । (भेट) उपढौकये । अव्ययी० ।

उपहार पु० उप+हृ-अप् । युद्धे । निर्जने निकटे च न० ।

उपांशु अव्य० उप+अनु-उ । निर्जने अद्रकागे च । [जिह्वोष्ठी
 चालयेत् किञ्चित् देवतागतमानसः । निजश्रवणयोग्यः
 स्वादुपांशुः स जपः स्मृत इत्युक्तलक्षणे सक्तः देर्जणे पु० ।
 'उपांशुः स्वाच्छतयुग इति मनुः ।

उपाकरण न० उप+आ+क-ल्युट् । उपनयनपूर्वकं वेदस्य
 ग्रहणे, आचरणं पूर्वमायां कर्तव्ये वैधकर्मविशेषे, संस्कार-
 रपूर्वकं यत् पशूनां हनने, आरम्भे च ।

उपाकर्म्म न० उप+क-मनिन् । उपाकरणस्यार्थे ।

उपाकृत लि० उप+आ+क-क्त । यत्ते हननार्थं कृतसंस्कारे
 प्रशौ, आरम्भे च ।

उपाख्यान न० उप+आ+ख्या-लुट् । पूर्ववृत्तकथने, 'रामो
 प ख्यानमल्लेवेति महाभारतम् । कथनमात्रे च । [गमने च ।

उपागम पु० उप+आ+गम-घञ् अटद्धिः । स्त्रीकारे, समीपा-

उपाङ्ग न० उपमितसङ्केन गतिः । अङ्गसदृशे प्रधानोपयोगिनि
 'साङ्गोपाङ्गैरिहोदिता' इत्यमरः ।

उपाजे अव्य० उप+अज-के धीभावभावः । दुर्बलस्य बलाधाने
 उपात्त लि० उप+आ+दा-क्त । गृह्णीते, प्राप्ते च 'अयं
 केविदुपात्तस्येति स्मृतिः । अन्तर्गतमदे गजे पु० ।

उपात्यय पु० उप+अति+इण-अच् । लोकशास्त्राचाराति-
 क्रमे, व्यतिक्रमे, कर्मोत्सङ्गे, नाशे च ।

उपादान न० उप+आ+दा-ल्युट् । ग्रहणे, स्वस्वविषयेभ्य
 इन्द्रियाणां निवारणरूपे प्रत्याहारे, कार्यजननार्थसुपादी-
 यमाने कार्यान्विते कारणे, यथा वृद्धादि घटादेः, स्वर्णादि
 अलङ्कारादेः, जननार्थं गृह्यते । तच्च सर्वदा कार्येष्वनुगतम्

उपादेय लि० उप+आ+दा-यत् । उत्कृष्टे, प्राप्ते, प्रधाने,
 विधये च उपादेये शुणो भवेदिति भट्टकारिका ।

उपाधि पु० उप+आ+धाञ्-कि । धर्मचिन्तायाम्, विशेषण्ये
 उपाधिर्भियते न तु तद्वानितिसांख्यसूत्रम् । स्वधर्मस्थान्य-
 गततयावभासके, यथा दर्पणादि स्वगतं नीलिमादिकं
 स्वपतिविश्रितसुखगततया, जवापुष्पं च स्वगतं रक्तत्वं
 स्कटिकगततयाऽवभासयति अतोऽत्र दर्पणादि नीलिमाद्य-
 वभासने उपाधिः । न्यायमते हेतुव्यभिचारीज्ञावके
 साध्यव्यापके साधनाव्यापके पदार्थे च ।

उपाध्याय पु० उपेक्षाधीयतेऽस्मात् उप+अधि+इङ्-घञ् ।
 'एकदेशन्त वेदस्य वेदाङ्गान्यपि वा पुनः । योऽध्यापयति
 उत्तरार्थमुपाध्यायः स उच्यते' इति मनुक्तलक्षणे वेदैकदेश-
 तदङ्गाध्यापके । स्त्रियां ङीप् उपाध्याया उपाध्यायीतिरूप-

इयम् । उपाध्यायस्य पत्नीत्यर्थे ङीष् आनुक् वा उपाध्या-
यानी उपाध्यायो च । [कायाम् ।

उपानह् स्त्री० उप+आ+नह्-ङिप् उपसर्गदीर्घः । चर्मपाडु-
उपान्त पु० उपमितमन्त्रेण प्रा०सं० । निकटे, प्रान्ते च ।

उपान्त्य लि० उपान्ते भवः यत् । अन्तासमीपभवे ।

उपाय पु० उप+अय+घञ् । साधने, उपगमे, राक्षां रिपु-
निराकरणहेतुषु सामादिषु च । [गमने च ।

उपायन न० उप+अय-ल्युट् । तोषकारके उपहारे, समीप-
उपारत लि० उप+आ+रत-क्त । निवृत्ते 'उणरताः पश्चिम-
रात्रिगोचरादि'ति भारविः ।

उपालम्ब पु० उप+आ+लभ-घञ् सम् च । निन्दार्पूर्वक-
दुष्टवचने, परस्परदूषणे च ।

उपावृत्त लि० उप+आ+वृत्-क्त । अमापनयनाय पुनःपुन-
र्भूमिलुठितेऽर्थे, प्रतिनिवृत्ते च । [लि० ।

उपासक लि० उप+अस्-खल् । उपासानकर्त्तरि, सेवके च
उपासक पु० उपासज्जने शरा अत्र । उप+आ+सृज्-घञ् ।

तृणे । [सेवने । युच् । देवताद्वाराधने स्त्री० ।

उपासन न० उप+अस-लोपे ल्युट् । शराभ्यासे । आस+ल्युट्
उपासित लि० उप+आस-क्त । सेविते, कृतोपासने देवादौ च ।

उपासि स्त्री० उप+आस-क्तिन् । उपासनायाम् 'यदुपासिम-
शिववेति' कुचमाञ्जलिः ।

उपाहित पु० उप आसन्नमहितं यतः । उल्कापातादौ अग्न्यात्मा
तर्क्ये उपहृते । उप+आ+धा-क्त । आरोपिते, योजिते च लि०

उपेक्षक लि० उप+ईक्ष-खल् । विवादिनो जयपराजयसंक्षेपे,
तत्कृतहर्षविषादशून्ये, उदासीने, प्रतीकारावृत्तये च

उपेक्षा स्त्री० उप+ईक्ष-अ । त्यागे "इदं न मम स्यादिति"-
आभेदे, औदासीन्ये, अनपेक्षणे च ।

उपेन्द्र पु० उपगत इन्द्रम् अनुजलात् । विष्णौ । स हि
कश्यपात् अदितौ इन्द्रादपरं वामनरूपतया संजातः ।

उपेन्द्रवज्रा स्त्री० एकादशाक्षरपादके छन्दोभेदे ।

उपेय लि० उप+इय-यत् । उपायसाध्ये, प्राप्तये च ।

उपोढ लि० उप+वृद्ध-क्त । सन्निवेशविशेषयुक्ते व्यूढे सैन्ये
निकटे, जडे कृतविवाहे च ।

उपोत्तम लि० उपगतसुत्तमसन्त्यम् । अन्तासमीपे उपान्ते ।

उपोदकी स्त्री० उपगतसुदकसम् । पूतिकायाम् (पुद्गलात्) ।

उपोद्घात पु० उप+उद्+हन-घञ् । प्रकृतोपपादके उदाहरणे
प्रकृतार्थं वर्णयितुमर्थान्तरवर्णने, "चिन्तां प्रकृतसिद्धायां सु-
योद्घातं विदुर्बुधा" इत्युक्तसंज्ञायां चिन्तायाश्च ।

उपोषण न० उप+उष-ल्युट् । उपवासि अहोरात्राभोजने ।

उपोषित न० उप+वस+भावे-क्त । उपवासे । कर्त्तरि क्त ।

उपवासकर्त्तरि लि० । [धान्यादौ ङेत् ।

उप्प लि० वप-क्त । कृतवापे धान्यादौ । अधिकरणे क्त । उप्प-

उप्पकृष्ट लि० पूर्वसुप्पं पश्चात् कृष्टं पूर्वकालेत्यादि सं० । बीज
वपनानन्तरं कृष्टे ङेत् (बीजाकृते ङेत्) । (काडान्) ।

उब्ज आर्जवे तृदा० पर० अक० सेट् । उज्जति औज्जित् ।

उभ लि० द्विव० । उ-भक् । द्विविविशिष्टार्थे । अस्स समासादि
इतौ प्रयोगो नास्ति । [ऽर्थे ।

उभय लि० उभौ अथयवौ अस्स उभ+अयट् । द्विविविशिष्टे-

उभयतस् अय्य० अम-तसिल् इतौ अयः । उभयपार्श्वे ।

उभयथा अय्य० उभ+याच् । इतौ अयः । उभयप्रकारेणेत्यर्थे

उभयद्युस् अय्य० उभ-द्युस् इतौ अयः । उभयदिनयोः ।

एद्युस् । उभयेद्युरथत्वं ।

उम् अय्य० उ-डुस् । रोषे, स्त्रीकारे, प्रत्ये च ।

उमा स्त्री० औः शिवस्य मा लक्ष्मीः । दुर्गायाम् 'उमेति माता

तपसे निषिद्धा पञ्चादुमाख्यां सुसुखी जगन्मै'ति निरुक्तायां

पार्ष्वत्याम् । उं शिवं माति पतित्वेन मत्स्यते मा+क ।

शिवपत्न्याम् । वे-मक संप्रसारणम् । हरिदायाम्

अतसीदृजे (महिना) कीर्त्तौ, कान्तौ, शान्तौ च ।

उमाकट पु० उमाया अतस्या हरिद्राया वा रजः कटश्च ।

अतस्या हरिद्रायाश्च रजसि । [मैशादयोऽप्यत्र ।

उमाधव पु० उमाया धवः पतिः इतः । महादेवे । उमाकान्तो-

उमासुत पु० इतः । कान्तिकेये । उमापुत्रादयोऽप्यत्र ।

उम्भ पत्तौ तृदा० पर० सक० सेट् । उम्भति औम्भीत् ।

उर गतौ (सौतः) पर० सक० सेट् । ओरति औरीत् ।

उरग पु० उरशा मच्छति उरस्+गम-ङ् सलोपश्च । सर्पे,

तद्देवताके अश्लेषान्तरत्वे च ।

उरगाशन पु० उरगानश्नाति उरग+अश्-ल्युट् । उप० सं० ।

गर्हणे । ल्युट् । उरगाशनम् सीसके न० ।

उरण पु० ऋ० क्यु, धातोर्ऋच् । मेघे । [(दादमर्हन्) दृजे ।

उरणाक्ष पु० उरणस्य नेपथ्य अलीव अजि पथं यस्य । दद्रुघ्ने

उरञ्ज पु० उर उतकट भ्रमनि भ्रम-ङ् प्रथोऽलोपः । मेघे ।

उररी अय्य० ने-ररीक् । अङ्गीकारे, विस्तारे च ।

उररीकृत लि० उररी+क-क्त । अङ्गीकृते, विस्तृते च ।

उररुद्ध पु० उररुद्धाद्यतेनेन रुद्ध-णिच्-व लुङ् । कषणे ।

उरस् न० ऋ-असृन् धातोर्ऋच् । वल्गुः स्यत्वे ।

उरसिज पु० उरसि जायते जन-ङ् त० । सप्तम्या अलुक् ।

स्त्रीवशीजाते स्मने ।

[प्रशस्तवचोयुते ।

उरसिल वि० प्रशस्तसरोऽक्षस्य प्रागख्ये मलर्थाय इलच् ।

उरस्कट पु० उरः कथ्यते आद्रियतेऽनेन कट-वचर्थे क ।

बालानामुत्तरीयभेदे तद्विषये यन्मोपवीताकारे वस्त्रभेदे च ।

(बुकवाकाङ्) ।

[उरस्ताणमप्यत्र न० ।

उरस्त्र न० उरस्तायते त्रै-क । वचोरचके कवचे । ल्युट् ।

उरस्य पु० उरसा निश्चितः उरस्-यत् । स्त्रजाते औरसे पुत्रे

उरस्यत् वि० प्रशस्तसरोऽक्षस्य प्रागख्ये मतप् मस्य वः ।

प्रशस्तवचोयुते ।

उरी अय्य० वेञ् रीक् । अङ्कोकारे, विसारे च ।

उरीकार पु० उरी-क-वञ् । स्त्रीकारे, विसारे च ।

उरीकृत वि० उरी-क-क्त । अङ्गीकृते, विसृते च । [वा डीप्

उरू वि० ऊर्णु-कु उलोपो ह्रस्व । विद्याले, महति च स्त्रियां

उरूक्रम पु० उरूमहान् क्रमः पादोदिक्रमो वा यस्य । विष्णौ

उरूवृक् पु० उरू-वृ-जक आलोपच । एरण्डवृक्षे रतौरगडे च

उरीज पु० उरस् जन-३त० । स्त्रीस्मने । [माकडसा] मर्कटके

उर्णनाभ पु० उर्णव कृतं नामो गर्भेऽस्य अन् सभा० ह्रस्वः ।

उर्णा स्त्री० ऊर्णयते आच्छादायते ऊर्णु-ङ ह्रस्व । मेपादिभोजि

उर्द्वे माने खादे च सक० क्रीडायाम अक० आ० आल० सेट् । उर्द्वेते

उर्द्वे पु० उर्द्वे-रक् । जलविडाले (उद्दिराल)

उर्व हिंसायां आ० पर० सक० सेट् । उर्वति और्वीत् ।

उर्वरा स्त्री० उरू-र-अच् । सर्वशस्ययुक्तायां भूमौ ।

उर्वशी स्त्री० उरून् अश्रुते वशीकरोति उरू-अश-क गौरा०

डीप् । स्वर्गवेष्टायाम् ।

उर्वशीरमण पु० इत० । चन्द्रवंशे बुधपुत्रे पल्लवोनामके राशि

उर्वीक् पु० उरू-र-उण् । कर्कशाम् । स्वार्थे कन् और्वे ।

उर्वी स्त्री० उरू-स्त्रियां युणवचनत्वात् डीप् । भूमौ ।

उल दाने (भौतः) पर० सक० सेट् । ओलति औलीत् ।

उलप पु० न० बल-कपञ् संप्रसारणम् । शाखापत्रप्रचययुतायां

लतायाम् । कोमले लणभेदे न० (उलुखङ्) ।

उलूक पु० बल-समवाये एक संप्रसारणम् । मेचके, इन्द्रे, दुर्व्यो

धनामातलशकुनिपुत्रे च । लणभेदे न० । (उलुखङ्)

उलूखल न० ऊर्द्ध खम् उलूखं प्रयोगे नत् लाति ऋह्णाति

ना-क । धान्यादिकलण्डनसाधने काष्ठमये पाले (उखरी)

युगुलौ च । [शिशुके, (शोशक) मस्यभेदे च

उलूपिन् पु० ओः शम्भोरिव रूपसंस्थिति इति रस्य लत्वम् ।

उलूलु पु० उरू उरू इति रस्य लत्वम् । दृढिभूचके माह्व्यादौ

स्त्रीध्वनिभेदे 'उलूखलुध्वनिश्चकार' इति नैषधम् ।

उल्का स्त्री० उप-दाहे क नि० पस्य लः । रेखाकारे गगनात्
पतत्तेजःपुञ्जे । (भेदे (ख्याकः) याली)

उल्कामुखी स्त्री० उल्लेव रालौ ज्वलत् मुखं यस्याः । शृगाली

उत्सुक न० उप-दाहे रुक्, पस्य लः । अङ्गारे ।

उल्ल वि० उद्-लल-अच् । बङ्गरोमयुक्ते ।

उल्लसित वि० उद्-लल-क्त । तरलिते, आन्दोलिते च । [पु०

उल्लाघ वि० उद्-लघ-क्त नि० रोगनिर्मुक्तौ, द्रव्यं शुचौ, च । मरिचे

उल्लाप पु० उद्-लप-वञ् । काकुवाक्ये, शोकरोगादिना

ध्वनेर्विकारे च । [स्थानीये परिच्छेदे च

उल्लास पु० उद्-लस-वञ् । प्रकाशे, आल्लादे, पन्थसाध्याय

उल्लिखित वि० उद्-लिख-क्त । उल्लोणं तनूकते उपरि

लिखिते, चित्रिते च ।

उल्लेख पु० उद्-लिख-वञ् । उच्चारणे अलङ्कारभेदे साहि० १०५

उल्लेखन न० उद्-लिख-ल्युट् । वमने, खनने, उच्चारणे च

उल्लोच पु० उद्-लोच-वञ् । चन्द्रातपे विताने ।

उल्लोल पु० उद्-लोड-वञ् उल्ल लत्वम् । महातरङ्गे ।

उल्ल न० बल-वक् संप्रसारणञ् । गर्भवेष्टनचर्माणि जरायौ ।

उल्लवण वि० उद्-वण-अच् प्रयोगे दस्य लः । व्यक्ते, स्पष्टे ।

उ(प)शती स्त्री० उप-शत, वश-शत संप्रसारणम् वा ।

स्त्रियां डीप् । अकल्याणायां वाचि ।

उशनस् पु० वश-जनसि । भार्गवे शुक्ले । सौ उशना संवृद्धौ

उशनन् उशन, उशनः ।

उशीर पु० न० वश-रैरन् किञ्च । (वश खण्डे) वीरणभूले ।

उष बधे, दाहे च आदि० पर० सक० सेट् । ओषति औषीत् ।

उष बधे दाहे च आदि० पर० सक० सेट् । ओषति औषीत्, औषत्

उष पु० उष-क दिने शुग्गुलौ, रात्रिभेदे, चारुवृत्तिकायां च

कामनायुक्ते नि० । [च (चड्) ।

उषण न० उप-क्युन् । मरिचे । पिप्पल्यां, शुग्गुलौ च वृत्तिके

उष्विध पु० उपसि संध्यायां बुध्यते होमार्थं पञ्चालने प्रकाशते

उषस्-बुध-क अचरदिलत्वात् रः । अग्नौ रक्तचिद्विके च ।

उषस् न० उष-असि किञ्च । प्रसूये, पञ्चपञ्चाशद्वटिकोत्तरकावे

उषसी स्त्री० उषं तापकलात् दिवसं सति उष-सी-क गौरा०

डीप् । सायं सन्ध्यायाम् ।

उषा स्त्री० उष-क टाप् । "तेजःपरिहृतिरुषा भानोरर्द्धोदयं

यावदि"ति वराहोक्ते कावे वायराजस्रतायाम् ।

उषाकल पु० उषायां कलः शब्दोऽस्य । कुक्कुटे ।

उषापति पु० उषाया वायराजस्रतायाः पतिः । अग्निहो

कन्दर्पात्मजे लण्णपौत्रे । उषाकान्तादयोऽप्यत्र ।

उधित लि० उध-त्त । पर्युधिते दधे च । वस-त्त । स्थिते ।
 उध् पु० उध-इन् किञ्च । खनामख्याते पशुभेदे, बाह्यरथे च ।
 उष्ण पु० उध-नक् । योष्णे ऋतौ, आतमे, पलाण्डौ नरकभेदे,
 शीतभिन्ने स्थे च । तडति, आलस्यरहिते दले च लि० ।
 उष्णक लि० उष्णमिव करोति कन् । अनलसे, प्रिकारिणि च
 उष्णं करोति उष्ण+णिच् । खुल् ऊवरे पु० ।
 उष्णागु पु० उष्णा गावः किरणा अस् । सूर्ये । उष्ण रश्मिरथ्यत्
 उष्णनदी स्त्री० कर्म० “यमद्वारे महाधारे तप्ता वैतरणी
 नदी” लुक्तायाम् उष्णनद्यां वैतरण्याम् ।
 उष्णवारण पु० उष्णं वारयति द-णिच्-ल्यु । आतपले, कवे
 उष्णवीर्य पु० उष्णदुग्धं वीर्यमस्य । शिशुमारारुखे जलजनौ ।
 उपवीर्यवति लि० ।

उष्णांशु पु० उष्णा अंशवो यस्य । सूर्ये ।
 उष्णागम पु० उष्णस्वागमेऽस्मिन् । निदाघकाले ।
 उष्णासह पु० उष्ण आसह्यतेऽत्र आ+सह-अच् । हेमन्ते
 ऋतौ । उष्णं न सहते अच् । असह्याण्ये लि० ।
 उष्णिका स्त्री० अत्यमन्नमस्याम् अत्यार्थे कन् नि० अत्यस्य उष्णा-
 देशः । यवाग्वाम् (याउ) । उष्णकशब्दात् टाप् । दद्यायाम्
 उष्णाह् स्त्री० उत्स्निह्यति किन् नि० प्रत्यम् । सप्ताक्षर-
 पादके छन्दोभेदे । सादौ उष्णक् उष्णिग्भ्याम् ।
 उष्णीष पु० न० उष्णमीषते हिनस्ति ईष-क शक० पर-
 रूपम् । शिरोवेष्टनवस्त्रे, (पागडी) किरीटे च ।
 उष्णोपगम पु० उष्णस्य उपगमोऽत्र । निदाघकाले ।
 उष्ण पु० उध-मक् । निदाधे, आतमे, योष्णे ऋतौ च ।
 उष्णपा पु० उष्णं पिबन्ति पा-किप् । श्वगोः पुत्रे पितृगणभेदे ।
 उष्ट पु० वसन्ति रक्षा अत्र वस-रक् । किरणे, सूर्यकिर-
 णानां जलहेतुत्वात् रक्षवत्त्वम् । टप्ते च । सुरभ्यां उपचिता
 लतायां च स्त्री० । [उवोह जहृत्ः

उह वधे भ्रादिपर० सक० सेट् । औहति औहत्, औहीत्,
 उह अय्य० उ च ह च ह० । संवोधने, एवार्थे च ।
 उहह अय्य० उह च ह च । संवोधने । [कर्मणि च ।
 उह्यमान लि० वह-कर्मणि शानच् । आकथ्यमाणे, वहन-

ज

ज अय्य० जेज् किप् । संवोधने, वाक्यारम्भे, दयायां, रक्षायाञ्च
 ज पु० अवतीति अव-किप् जठ् । सहादेवे चङ्गे च । पालके लि०
 जत लि० जय-तन्तुघ्नान्ते क्त । सूते, सूत्रेण यधिते च ।
 जति स्त्री० जय-क्तिन् । सूतौ । अव-क्तिन् नि० । रक्षणे,

लीलायां, क्षरणे च । [लीलाभारे आमीने (मेड)
 जधस् न० उन्-अद्यन् निपा० उतोदीर्घः । स्त्रीगव्यादेः
 जधस्य न० जधसि भवस् जधस्+यत् । दुग्धे ।
 जन परिहाणे अदन्तचुरा० उभ० अक० सेट् । जनयति ते
 औनिन-त त औनयीत् औनयिष्ट ।
 जन लि० जन-हानौ अच् । हने, असंपूर्णे च ।
 जम् अय्य० जय-सक् । रोषोक्तौ, प्रश्ने, निन्दायां, स्पर्द्धायाञ्च
 जय तन्तुघ्नान्ते भ्वा० आत्म० सक० सेट् । जयते औयिष्ट ।
 जररी अय्य० जय-ररीक् । अङ्गीकारे, विस्तारे च ।
 जरव्य पु० जरु+भवार्थे यत् । वैश्ये । तस्य मङ्गल जरुते
 जम् ‘जरु वैश्य’ इति श्रुतेः प्रसिद्धम् । जरुसम्भवे लि० ।
 जरी अय्य० जय-रीक् । अङ्गीकारे, विस्तारे च ।
 जर पु० जरुयते आच्छाद्यते जरु-कर्मणि कु तुलोपच ।
 जानूपरिभागे ।
 जरुज पु० जरुर्ब्रह्मण जरुजायते जन-ड । वैश्ये ।
 जरुपर्वन् पु० जरुः पर्वेव । जानुनि (हांटु)
 जरुसम्भ पु० जरुं संभ्राति अण् । खनामख्याते रोगे ।
 जरुसम्भा स्त्री० जरोरुपमानभूतः सन्मो यस्याः । कदलीवृक्षे ।
 जरुर्जी जीवने बले च चु० उभ० अक० सेट् । जरुर्जयति, ते
 और्जिजत् त ।
 जरुर्ज पु० जरुर्ज-आधारे वज् । कार्तिके मासि । भावे घञ् ।
 बले, उत्साहे च । अद्युनि शान्तोऽध्ययमवार्थे ।
 जरुर्जस्वल् लि० जरुर्ज+अस्वये वलच् । बलवति । विनि ।
 जरुर्जसौत्यथल ।
 जरुर्जित लि० जरुर्ज-क्त । बलातिशययुक्ते, दृढियुक्ते च ।
 जरुर्जनाभ पु० जरुर्जं तन्तुर्नाभावस्य अच् सभा० ह्रस्वः । मर्कटे
 (माकडसा) अजभावे जरुर्जनाभिरथ्यत् भ्रुवोर्मध्यस्थे महा-
 पुरुषचित्ते आवर्त्ताकारे लोमसङ्घये च ।
 जरुर्जा स्त्री० जरु-करणे ड । मेघलोमनि ।
 जरुर्जाय पु० जरुर्जाः सन्तग्रस्य युच् । मेघे, कम्बले, जरुर्जनाभे,
 क्षणभङ्गरे च ।
 जरुर्ज आच्छादने अदा० उभ० सक० सेट् । जरुर्जति, जरुर्जते,
 और्जावीत् और्जुवीत् और्जवीत् और्जविष्ट और्जविष्ट ।
 जरुर्ज लि० उद् हाड-ड प्रथो० उरादेशः । उञ्चे उपरि च
 जरुर्जक पु० जरुर्जं सन् कायति शब्दायते । मृदङ्गभेदे स च
 गोपुच्छवदाकारस्त्रितालपरिमितः सुखेऽष्टाङ्गुलः जरुर्जं
 धृत्वा वाद्यते । [तङ्गे उपरि च
 जरुर्ज लि० उत् उपरि ध्वन्यते धन-ड आदेशरादेशः । उञ्चे

ऊर्ध्वकण्ठी स्त्री० ऊर्ध्वः कण्ठः सख्यमस्याः व० गौरा० डीप् ।
महाशतावरीलतायाम् ।

ऊर्ध्वजानु वि० ऊर्ध्वं जानुनी यस्य । उपरिभागे स्थलजानुयुक्ते
ऊर्ध्वं वि० ऊर्ध्वं जानुनी यस्य जानुनी वा तु । उपरिभागे
स्थलजानुयुक्ते । [गजारातो पशुभेदे

ऊर्ध्वपाद पु० ऊर्ध्वाः पृष्ठस्थाः चलारः पादा अस्य । शरभाख्ये
ऊर्ध्वपुण्ड्र पु० ऊर्ध्वं ऊर्ध्वं मुखः पुण्ड्रः इत्युच्यते । लला-
टस्य ऊर्ध्वं मुखे पुण्ड्रे लुप्तं रेखात्वयात्मके तिलकभेदे ।
तद्वारणे विधिविधादिकं दृष्टदभिधाने वक्ष्यते ।

ऊर्ध्वम् अव्य० उद्-ह्वञ् उभ आदेरुदेशश्च । ऊर्ध्वशब्दायं ।
ऊर्ध्वमान न० ऊर्ध्वं भारोय भोयते येन मा-लुप्ट् । पलकपादि-
मिते पाषाणादौ (वाटखारा) । तेन हि ललाटाबासोपितेन
खर्णादेर्गुरुलक्ष्मीयते । उच्चतापरच्छेदकपरिभाषणे च ।

ऊर्ध्वरेतस् पु० ऊर्ध्वं न पतत् रेतो यस्य । महादेवे, सनकादौ
सम्प्राप्तिनि, भोगे च ।

ऊर्ध्वलिङ्ग पु० ऊर्ध्वं सुक्लृप्तं लिङ्गं चिह्नमस्य । महादेवे ऊर्ध्वं
लिङ्गं विरूपाक्षमिति सन्ध्याङ्गमन्त्रः ।

ऊर्ध्वलोक पु० कर्म० । स्वर्गः ।

ऊर्ध्वसित पु० ऊर्ध्वं उपरिभागे अक्षितः कृष्णः आसितो वा ।
कारवेक्ष (कारवा) ऊर्ध्वोपविष्टेति० ।

ऊर्ध्वि पु० स्त्री० ऊर्ध्व-मि-अनेदञ् । तरङ्गे, प्रकाशे, वेगे, वस्त्र-
सङ्कोचरेखायाम्, पीडायाम्, उत्कण्ठायाम्, बुभुक्षादिषु,
वटसु च 'यथा बुभुक्षा च पिपासा च प्राणस्य, मनुसः
श्रुतौ । शोकमोहौ, यरीरस्य जरावत्त्वपङ्कज्य' इति ।

"पङ्कजितामामन्त्रानां नमनोद्धमनाकृतिः । अतिवेग
समायुक्ता गतिरूर्ध्वरूपा दृष्टे'त्युक्तलक्षणायां मन्त्रगतौ स्त्री०

ऊर्ध्विका स्त्री० ऊर्ध्विरिव कायति कै-क । तरङ्गवत्प्रकाश-
माने अङ्कुरीयके । स्वार्ये कन् । तरङ्गादौ च ।

ऊर्ध्विमत वि० ऊर्ध्विरिव वक्रताख्यस्य मतम् यवा०
मस्य न वः । वक्रे तरङ्गवति च ।

ऊर्ध्विमालिन् पु० ऊर्ध्विमालाऽख्यस्य इति । सप्तद्रे ।

ऊर्ध्वपु० ऊर्ध्व-इजायां क । आरुह्य, प्रभाते, रन्ध्रे चन्दनादौ च
ऊर्ध्वप न० ऊर्ध्व-लुप । मरिचे, पिप्पलीमूले, शुक्रग्राह्ये । (चिता)
विलम्बे पु० । पिप्पल्यां चले च (चर) स्त्री० ।

ऊर्ध्वर वि० ऊर्ध्व+मलर्षीयो रः । ऊर्ध्ववति आरुह्यत्तिकायुक्ते
देहे यक्षिदुर्गं धीजं न प्रदीहति ।

ऊर्ध्वरज न० ऊर्ध्वराज्यायते जन-ड । (पाङ्गा) सप्तभेदे ।

ऊर्ध्ववत् वि० ऊर्ध्व-मतम् मस्य वः । ऊर्ध्वरभूतौ ।

ऊर्ध्वन् पु० ऊर्ध्व-मनिन् । योगे व्याकरणोक्तेषु सौम्यादुनो-
न्त्यार्थमात्रेषु शेषमहर्षेण वक्ष्यते ।

ऊर्ध्व वितर्कं भादि० आत्म० सक० सेट् । ऊर्ध्वते औहिष्ठ ।

ऊर्ध्व पु० ऊर्ध्व-वज् वितर्कं आगमाविरोधिना तर्कण आगमार्थस्य
संशयपूर्वपक्षनिवारणेन, उत्तरपक्षव्यवस्थापनेन निर्णयकृते
परीक्षणं, अनन्वितार्थकविभक्तिलिङ्गस्यागपूर्वके अव्यय-
योग्यविभक्त्यादिकल्पने, यथा पार्श्वे सौम्यास इति वङ्क-
वचनमन्वितमपि एकोहिष्ठे अनन्वितत्वात् सौम्य इत्येक-
वचनान्ततया कल्पनम् पदान्तरेणाङ्गापूरणे च । [च ।

ऊर्ध्वा स्त्री० ऊर्ध्व अ स्त्रीत्वात् टाप् । अथाहारे ऊर्ध्वशब्दार्थे

ऊ

ऊ गतौ भ्वा० पर० सक० अनिट् । ऊच्छति । आरत् आर्षति ।

ऊ गतौ जुहोत्यादि० पर० सक० अनिट् । इत्यसि आरत् ।

ऊ हिंसायां स्वा० पर० सक० अनिट् । ऊष्यति । आर्षति ।

ऊक्य न० ऊच-यक् । धने स्वर्णे, सृतिप्रसिद्धे दायक्ये धने च

ऊच्छ पु० ऊच-स किञ् । भङ्गके । नलले सेषादौ च पु० न० ।

ऊच्छगन्धा स्त्री० ऊच्छान् गन्धयति हिनस्ति गन्ध-अच् । ऊषि
जाङ्गलीच्छे. महाश्वेतायां, जीरविदायांश्च ।

ऊच्छगिरि पु० कर्म० । कुलाचलभेदे ऊच्छनामके पर्वते ।

ऊच्छराज पु० ऊच्छाणां राजा त० टच् । जाव्यवति, चन्द्रे च
ऊच्छवत् पु० ऊच्छाः सन्त्यस्मिन् मतम् मस्य वः । नर्मदातीरस्ये
पर्वतभेदे ।

ऊग्नेद पु० ऊक्प्रधानो वेदः । देवदैवत्ये स्नानमख्यते वेदभेदे

ऊच स्तुतौ तदा० पर० सक० सेट् । ऊचति आर्षति ।

ऊच् स्त्री० ऊच-क्लिप् । अर्थवशेन नियताक्षरपादयुते वेदांशे ।

ऊच्छ मोहे मूर्तौ गमने च तदा० पर० सक० अज्-च । सेट् ।

ऊच्छति आर्षति । आनच्छ । [आच्छजे

ऊज गतौ अजने च भ्वा० आत्म० सक० सेट् । अजते आर्षति

ऊजीष न० ऊज-इप्-क्लिप् । अर्जनपात्रे कटाहादौ । धने,
नरकभेदे च ।

ऊज्जु वि० ऊज-जु । सरले । स्त्रियां वा डीप् ऊज्जो ऊजुः ।

ऊष्ण गतौ तना० उभ० सक० सेट् । अक्षीति ऊष्णोति, ऊष्णते
आर्षति आर्षति ।

ऊष्ण न० ऊ-क्त नि० नलम् । अधमर्षेण उत्तमर्षात् पुनर्देव-
त्वेनाभ्युपगम्य दृष्टीते धने, (धार) जले, दुर्गे, दुर्गभूतौ च ।
देवर्षिपितृगणोद्देशेन यथाक्रम यत्तवेदाध्ययनपुनोत्पादनकृते
ऽवष्टाकार्येज्यस्य ऊष्णमस्य मनेहीति रघुः ।

कृष्णमत्कुण्ड ५० इदम् कृष्णं मस देयमिति कुण्ठति अन्धुपगम्भ
शब्दायते कृष्ण+असाद् कुण्ठ-क। नन्मके प्रतिभुवि (जामिन)
कृष्णभागाण कृष्णं परकीयमृषमासीयलेन मार्गयति चुरा०
कृष्ण-ल्युट्। प्रतिभुवि। (जामिन)।

कृष्णसुक्ति स्त्री० सुच-क्तिन् इत०। कृष्णशोधने।

कृष्णादान न० कृष्णादानम्। उत्तमस्यैनाधमस्यैत् दत्त-
धनतुल्यधनस्य सहस्रिकप्रहणे अष्टादशव्यवहारमध्ये व्यव-
हारभेदे। "तेषामाद्याकृष्णादान"मिन्नादि स्मृतिः।

कृष्णिन् पु० वि० कृष्ण+मत्वर्थीय इति। कृष्णवति अधमस्यै
कृष्णपस्ते 'कृष्णीन स्याद् यथापिते'ति स्मृतिः। [आर्त्तिष्ट
कृत गतौ (सौत्वः) पर० सक० सेट्। कृतोयते आर्त्तियिष्ट
कृत न० कृ-त्त। 'कृतसुखंशिवं शेष'मित्युक्तेः ब्राह्मणस्य
उपजीव्यहृतौ भोजे, जले, कर्मफले 'कृतं पिबन्ता'विति
श्रुतिः सुप्रिये वाक्ये मानसादिसत्ये च। दीप्ते, सत्ये,
पूजिते च वि०।

कृतधामन् पु० कृतं सत्यं धाम यस्य। परमेष्ठरे, विष्णौ च।

कृतम् अव्य० कृत-कर्म। सत्यमित्यर्थे।

कृतम्भरा स्त्री० कृतम् विभर्ति कृतम्+भृ-अच्। योगशास्त्र-
प्रसिद्धे विषयसिन्धुत्वे यथार्थज्ञानरूपे चित्तवृत्तिभेदे।

कृति स्त्री० कृ-क्तिन्। गतौ स्वर्द्धायाम् निन्द्यायाश्च। कर्मणि
क्तिन्। वर्त्तन्ति मङ्गले च।

कृतु पु० कृ-तु क्तिञ्। 'विश्वरः पुत्रसमयो योभो वर्षा शर-
द्विषः। माघादिमासयुग्मैस्त कृतवः षट् क्रमादिभे'इत्युक्ते काल-
भेदे। शेषितदर्शनयुक्ते गर्भधारणयोग्ये स्त्रीणामवस्था-
भेदे "कृतः स्वाभाविकः स्त्रीणां रालयः षोडश कृताः"
इति मनुः। दीप्तौ मासे च। [अव्ययहृत्ते।

कृतुप्राप्त वि० कृतस्तद्योग्यः पुष्पादिः प्राप्तोऽनेन, फलेपहौ
कृतुमती स्त्री० कृतु+मतप्। रजसलायां स्त्रीधर्म्मिण्याम्।

कृतुराज पु० कृतूनां राजा इत० टच् सभा०। वसन्ते कृतौ।

कृतुवृत्ति पु० कृतूनां वृत्तिः पर्यायेणावर्त्तना यत्। ववरे।

कृते अव्य० कृत (सौत्वः) के। वर्जने विनाशे च।

कृत्विज् कृउ+यज्-किन्। याजके, 'अन्नप्रायेयं पाकयज्ञानग्नि
होमादिकान् मन्त्रान्। यः करोति हतो यस्य स तस्यैवि
गिहोव्यते' इति मन्त्रोक्ते स्नातुष्ठेयवैदिकादिकर्मकरे।

कृत्स्न न० कृष-त्त। पक्वमर्हितधान्ये सिद्धान्ते च। सवृद्ध
सम्पन्ने च वि०।

कृद्धि स्त्री० कृष-क्तिन्। हृत्तौ, देवभेदे, औषधिभेदे च।

कृष्ट हृत्तौ दिवा० स्ना० च पर० अक० सेट्। कृष्यति कृष्टीति

आर्क्षीति आर्क्षत्। [तृदा० पर० सेट्। कृषति आर्क्षीत्।

कृष दाने हिंसायां निन्द्यायां युद्धे च सक० श्लाघायां अक०

कृभु पु० अरि स्वर्गे अर्द्धतौ वा भवति कृ+भू-हु। देवे।

कृभुक् पु० कृभवो देवाः क्षियन्ति वसन्त्यत क्षि+ङ। स्वर्गे
वर्ज्ये इन्द्रे च। [स्त्रादौ कृभुक्ताः कृभुक्ताणौ।

कृभुक्षिन् पु० कृभुक्ताः वर्ज्यं स्वर्गोवाटस्थास्ति इति। इन्द्रे

कृष गतौ तृदा० पर० सक० सेट्। कृषति आर्क्षीत्।

कृषभ पु० कृष-अभक्। हृषभे, औषधिभेदे, सुनिभेदे च।

कृषभतर पु० तनुः कृषभः तनुत्वे टरच्। भारवृद्धे मन्द
शक्तौ हृषभे। जातित्वेन स्त्रियां डीप् हृषभतरी।

कृषभध्वज पु० कृषभो ध्वजो यस्य। शिवे। हृषभध्वजोऽप्यत

कृषभा स्त्री० कृषभ इवाचरति कृषभ+क्तिप्-ङच्। पुमाका-

रायां स्त्रियां, श्रुकशिम्भ्याम् शिवाकतायाश्च।

कृषि पु० कृष-इन् क्तिञ्। वेदे, मन्त्रद्रष्टरि सुनौ, अतुवेय-
कर्मज्ञापकस्तुलकदाचार्ये, गोलप्रवरप्रवर्त्तके सुनौ च।

कृषियज्ञ पु० कृष्युद्देश्यको यज्ञः। ब्रह्मणो वेदाध्ययने।

कृष्टि स्त्री० कृष-करणे क्तिन्। उभयतो धारायुक्ते खड्गे।

कृष्य पु० कृष, कृषप्। मृगभेदे। [हृत्ते

कृष्यगन्धा स्त्री० कृष्यस्य गन्ध इव गन्धो यस्याः। हृष्टदारके

कृष्यप्रोक्ता स्त्री० कृषिभिरप्रोक्ता। शतावल्याम्, अतिवला-

याम्, श्रुकशिम्बीहृत्ते च।

कृष्यभूक पु० कृष्यो मृगो भूको यत्। 'कृष्यभूकस्तु पम्पायाः

पुरतः पुष्पितद्रुम इति रामायणोक्ते पर्वतभेदे।

कृष्यशृङ्ग पु० कृष्यस्य शृङ्गभेदस्य शृङ्गमिव शृङ्गस्य। विभा-
शृङ्गपुले लोमपादराजकन्यायाः शान्तायाः पत्न्यौ।

कृ

कृ गतौ जुहो० पर० सक० सेट्। आर्त्ति आरोत्। आर आरतः।

ए

ए अव्य० इण्-विच्। दयायां, स्मृतौ आमन्त्रणे, अस्त्रयायां,
आह्वाने च। विष्णौ पु०।

एक वि० इण्-कन्। एकत्वरूपप्रथमसंख्यावित्ते, केवले, सुख्ये,
अन्यार्थे, सत्ये, अद्वितीये, समाने, अत्ये च।

एकक वि० एक+कन्। असहाये। [परस्परकारके ङात्ते च।

एककार्थ्य वि० एकं कार्यं प्रयोजनमस्य। एकरूपकार्यकरे,

एकशुरु पु० एकोऽभिन्नो शुरुर्यस्य। समानाध्यापके सतीर्थ्ये।

एकचक्र न० एकं चक्रं यत्। हरिग्रहे। सूर्यारणे पु०।

उरोभेदे स्त्री० यत्न वकाशुरवर्धं पाण्डवाः स्थिताः [सर्पादौ]
 एकचर लि० एकः सन् चरति पचाद्याच् । एकाकिचारिणि
 एकचर्या स्त्री० एकस्य चर्या चर, क्यप् । असहायगमने ।
 एकजाति पु० एका जातिजननं यस्य । मूत्रे । एकजन्माप्यत्र
 एकजातीय लि० एकः प्रकारो विधा यस्य प्रकारार्थं जातो-
 यत् । तस्यप्रकारा ।
 एकतम लि० एक+इतमच् । बहूनां मध्ये जात्यादिभिर्निर्द्वायै
 एकस्मिन् । यथा भवतामेकतमः साधुः ।
 एकतर लि० एक+इतरच् । द्वयोर्मध्ये जात्यादिभिर्निर्द्वायै
 एकस्मिन् । यथा, भवतोरेकतरः साधुः ।
 एकतान लि० एकं तानयति चु० तन-अज्ञायाम् अण् । अनय
 चित्तवृत्तौ एकविषयासक्तचित्ते तद्गतचित्ते च ।
 एकताल पु० एकः समसालोमानं यत् । समन्वितलये,
 विच्छेदरहिते च नृत्यगीतादौ ।
 एकत्व अ० एक+त्वल् । एकस्मिन्नित्यर्थे । [व्यावर्तके च ।
 एकत्व न० एक-त्व । ऐक्ये, अभेदे, साम्ये, सायुज्यसत्तौ, भेद-
 एकदण्डिन् पु० एकः केवलः शिखायज्ञोपवीतादिभ्यः
 दण्डोऽस्तीति । “यदा हृदाध्यवसितं परं ब्रह्म सनात-
 नम् । तदेकदण्डं संवृद्धं सोपवीतां शिखां त्यजेदित्युक्ताच्च
 ज्ञेयं परित्राजके ।
 एकदन्त पु० एको दन्तोऽस्य । गणेशे । एकदंष्ट्रोऽप्यत्र ।
 एकदा अव्य० एक+कावे दाच् । एकस्मिन् कावे इत्यर्थे ।
 एकदृक् लि० एका दृक् यस्य । एकनेत्रे काणे । काके पु० ।
 एकं सर्वसमिद्धं पश्यति दृश-कृप् । शिवे ।
 एकदेश पु० कर्म० । अवयवे, प्रतीके ।
 एकधा अव्य० एक+प्रकारे धाच् । एकप्रकारे “एकधा बहुधा
 चैव दृश्यते जलचन्द्रवदिति श्रुतिः ।
 एकधुरा स्त्री० एका धूः कर्म० अच् । एकभारे । तद्वहतीत्यर्थेऽण्
 तस्य लृक् । एकभारवाहके गवादौ । [वाहके गवादौ ।
 एकधुरावह लि० एकधुरां वहतीति वह-अच् । एकभार-
 एकधुरीण लि० एकधुरां वहतीति ख । एकभारवाहके गवादौ
 एकपक्ष लि० एकः पक्षो यस्य । सहाये ।
 एकपत्नी स्त्री० एकः समानः अनयोवा पतिर्यस्याः ऊपि लृक्
 च । सपत्न्यां पतिव्रतायाञ्च । यो धर्म एकपत्नीनामिति मनुः
 एकपद न० एकं पदं पदगतियोग्यकालो यत् । एकपदगति-
 योग्यकाले तत्काले । कर्म० । एकस्मिन् पदे । निहन्ति स
 एकपदे इति भावः । [वर्त्तनि पथि ।
 एकपदौ स्त्री० एकः पादोऽस्याम् । स्वाङ्गत्वात् ऊपि पद्मावः ।

एकपदे अव्य० एक+पद-के । अकस्मादित्यर्थे ‘कथमेकपदे
 निरागसंमिति कुमारः ।
 एकपिङ्ग पु० एकं नेत्रं पिङ्गमस्य । कुबेरे स हि सास्रयं गौरीं
 निरीक्ष्य तच्छापात् नष्टनेत्रो जातः पुनः शिवप्रसादात्
 तच्चक्षुषः पिङ्गलत्वं जातमिति पुराणकथा । एकपिङ्गलोऽप्यत्र
 एकभक्तव्रत पु न० ‘दिनार्द्धसमयेऽतीते भुज्यते नियमेन यत् ।
 एकभक्तमिति प्रोक्तं रात्रौ तन्न कदाचने’त्युक्ते व्रतभेदे ।
 एकयष्टिका स्त्री० एका यष्टिवापली यस्याः व० क्यप् ।
 (एकनर) एकावलीहारभेदे ।
 एकराज् पु० एको राजते कृप् । सार्वभौमे ।
 एकवचन न० वच-ल्युट् इत० । व्याकरणोक्ते एकसंख्या
 वाचके स्वादौ तिङ्गदौ च । [गवि ।
 एकवर्षिका स्त्री० एको वर्षो वयःकालो यस्याः । एकहायन्यां
 एकविंशति स्त्री० एकाधिका विंशतिः । एकाधिकविंशतिसं-
 ख्यायां तद्वति च । एकविंशदादयश्चैवम् । [भेदे च ।
 एकवीर पु० एको वीरः कर्म० । महावीरे अतिवीरे दृष्ट-
 एकशफ पु० एकः शफोऽस्य । एकचुरयुक्तेषु खरादिषु “खरो
 ऽश्वोऽन्तरो गौरः शरभश्चमरो तथा । एते चैकशफा”
 इत्युक्तेषु पशुषु ।
 एकशेष पु० एकः शेषो यत् । व्याकरणप्रसिद्धे द्वन्द्वस्यानीये
 वृत्तिभेदे । यथा घटः घटी इत्यत्र घटौ ।
 एकश्रुति स्त्री० एका अभिज्ञा उदात्तादिभ्यः श्रुतिरुच्चारणम् ।
 प्रातिशाख्ये प्रसिद्धे उदात्तानुदात्तस्वरितानामविभागेनोच्चारणे
 एकसर्ग लि० एकस्मिन् सर्गे निबध्यो यस्य । अनन्यमनसि
 एकाग्रचित्ते । [वर्षवयस्कायां गवि ।
 एकहायनी स्त्री० एकोहायनो वयोमानं यस्या ऊपि । एक-
 एकाकिन् लि० एक+आकिन् । असहाये ।
 एकाक्ष पु० एकमक्षि यस्य पञ्च समा० । काके । काणे लि० ।
 एकाग्र लि० एकमग्रं विषयो यस्य । विषयान्तरव्याख्या
 एकमात्रमनस्ते विलोपरहितज्ञाने च । स्वार्थं व्यञ्ज्य एकाग्रमप्यत्र
 एकादश लि० एकादशन्+पूरणे ङट् । एकादशानां पूरणी-
 भूते । [संख्यायुक्ते ।
 एकादशन् लि० एकश्च दश च आत्वम् । एकाधिकदश-
 एकादशद्वार न० एकादश द्वाराणि यत् । शरीराख्ये पुरे तत्र
 हि नासिकान्त्रोत्रनेत्राणः द्वयं दशमिति षट् मुखस्थानि,
 मुखमेकम्, नाभ्या सह अधःस्थानि त्रीणि, ब्रह्मरन्ध्रञ्चैक-
 मित्येकादश द्वाराणि सन्ति ।
 एकादशी स्त्री० एकादशानां पूरणी । उभयपक्षीयप्रतिपदा

दितः एकादशपर्यायां तिथौ । यत् हि हरिवासरव्रतम्
एकादशविंशति स्त्री० एकेन न विंशति एक+नञ् आडक् ।

एकोनविंशतिसंख्यायां तद्युक्ते च । एवमेकादशविंशदादयः ।

एकान्त लि० एकः व्यन्तो निश्चयो यत् । अत्यन्ते ।

एकान्ततस् व्यञ्० एकान्त+तसिल् । अव्यभिचारिणि ।

एकान्त लि० एककालमेवात्र भव्यं यत् । एकभक्तव्रते ।

एकान्तविंशति स्त्री० एकेन न विंशतिः । एक+न+आडक्
दस्य वा न । एकोनविंशतिसंख्यायां, तद्युक्ते च । एवमे-
कान्तविंशदादयः [गवि ।

एकाब्दा स्त्री० एकः अब्दो वयोमानं यस्याः । एकहायन्यां

एकायन लि० एकमयनं विषयो यस्य । विषयान्तरव्यावृत्त-
चित्ते एकायमनस्ते । कर्म० एकस्थाने । [एकायचित्ते ।

एकायनगत लि० एकायनमेकविषयं मनोहारा गतः ।

एकावली स्त्री० एकाद्वितीया व्यावली माला मणिलेखी ।
(एकनर) द्वारभेदे, अर्थालद्वारभेदे च ।

एकाग्रय लि० एक आग्रयो यस्य । अनन्यगतिके ।

एकाठील पु० एकमस्थि काष्ठं तत्सुखं लाति ला-क पठ्यं
दीर्घश्च । वकड्छे पाठायां स्त्री० । [पुस्तम् । एकदिने ।

एकाह पु० एकमहः द्विपु० अच् । अह्नाहान्ताः पुंसीति

एकाहगम लि० एकाहेन गम्यते गम-वञ् । एकाहगम्ये देहे

एकाहार पु० एकस्मिन् दिवसे एक आहारो भोजनम् ।

एकदिनहृत्येकवारभोजने । न० । तद्वति लि० । [एकत्वे

एकीभाव पु० अनेकस्य एकस्य भावः एक+चि-भू-उप० घञ् ।

एकीय लि० एक+ऊ । एकपक्षभावे, एकसम्बन्धिनि च ।

एकोद्दिष्ट न० एक उद्दिष्टो यत् । एकोद्दिष्टेन विहिते आदे

‘गकसद्दिश्य यच्छाङ्गमेकोद्दिष्टं तदुच्यते’ इति स्मृतिः ।

तच्च प्रेतप्राज्ञं तत्सुखविधिकं सांवल्यिकं आङ्गमिति ।

एज कम्पने भ्वादि० आत्म+अक० सेट् । एजते ऐजिष्ट ।

एज दीप्तौ भ्वादि० पर+सक० सेट् । एजति ऐजीत् ।

एठ बाधने भ्वादि० आत्म+अक० सेट् । एठते ऐठिष्ट ।

एड पु० इल-स्वप्ने अच् डस्यलः भेदे । वधरे लि० ।

एडक पु० इल-खलु ल् डस्य लः । वनच्छगले, पृथुहङ्गे भेदे
भेषमाने च जातित्वात् स्त्रीत्वे अजादित्वात् टप् एडका ।

एडगज पु० एडौ भेषो गजो भक्षवत्वादस्य । दद्रुघ्ने (दादमर्हन्)

एडभूक लि० श्रुतिरहितएडोवधिरयासौ भूकः । वाक्-
श्रुतिगन्तिरहिते ।

एडु(डु)क न० ईड-(ज)उक नि० गुणः । हिंसायाम् । अन-
न्येकास्थियुक्ते कुक्ष्ये, भित्तौ च ।

एण पु० इ-ण तस्य नेत्वम् । कृष्णवर्णे ऋगे । स्त्रियाम् एणौ

एणतिलक पु० एणतिलकमिव चित्रं यस्य । ऋगाङ्गे चन्द्रे ।

एत लि० पु० इण् तन् । कर्त्तूरवर्णे । तद्वति लि० । स्त्रियाभेनो च

एतद् लि० इण्-अदि तृक् च । पुरीवर्त्तिनि बुद्धिस्थे ।

एध दृष्टौ भ्वा० आत्म+अक० सेट् । एधते ऐधिष्ट । [काटे

एध पु० इच्छतेऽग्निरनेन इन्ध-करणे घञ् नि० नलोप गुणौ ।

एधस् न० इच्छतेऽग्निरनेन इन्ध अग्निं नलोप गुणौ । काटे

एधित लि० एध-क्त । दृष्टियुक्ते ‘मधुसन्धिसमेधिते’ति भावः ।

एनस् न० इण्-असुन् रुट् च । पाप्मे, अपराधे च ।

एरका स्त्री० इण्-रक । निर्णयितृणभेदे ।

एरण्ड पु० ईरयति वायुम् मलं वा ईर-अण्डच् नि० गुणश्च ।

दृचभेदे (एरडी) । (भेरण्डा)

एरण्डपतिका स्त्री० एरण्डस्य पत्रमिव पत्रमस्याः न०

संज्ञायां कन् अत इत्त्वम् । दलीदृजे ।

एला स्त्री० इल-अच् । एलालतायाम् (एलाची) ।

एलापर्णी स्त्री० एलायाः पर्णमिव पर्णमस्याः । रास्त्रायाम्
(काटा आमरुल) ।

ए(ल)लावालुक न० एलेव वलते वल-उण् संज्ञायां कन् ।
वा ह्रस्वः । गव्यद्रव्यभेदे ।

एव अव्य० इण्-वन् । सादृश्ये, अनियोगे, अवधारणे, चार-

नियोगे, विनियुक्ते, परिभावे ईषदर्थे च । विशेष्यसङ्गतः

अन्ययोगव्यवच्छेदे । यथा पार्थ एव धनुर्धरः इत्यादौ

पार्थाय पदार्थे प्रशस्तधनुर्धरत्वम् व्यक्चिद्यते । विशेषण-

सङ्गतः अन्ययोगव्यवच्छेदे । यथा शङ्खः पाण्डुर एवेत्यादौ

शङ्खे पाण्डुरत्वायोगो व्यक्चिद्यते । क्रियासङ्गतः अत्य-

न्नायोगव्यवच्छेदे यथा नीलं सरोजं भवत्येवेत्यादौ सरोजे

नीलत्वात्यन्तायोगो व्यक्चिद्यते । गन्तरि लि० ।

एवम् अव्य० इण्-वन् । सादृश्ये, इत्थंप्रकारे, ‘एवंवादिनि

देवर्षाविति’ कुमारः अवधारणे, स्त्रीकारे, प्रश्ने च ।

एष गतौ भ्वा० आत्म+अक० सेट् । एषते ऐषिष्ट ।

एषण पु० एष-ल्यु । लौहमये वाणे । लुच् । इच्छायां इल-

लोकधनकामनायं स्त्री० । ल्युट् । स्वर्णकारादीनां तला-

साधने न० । विस्फोटभेदके अस्त्रभेदे स्त्री० डीप् । स्वार्थे

कन् । एषणिकाप्यल ।

ए

एकागारिक लि० एकमसहायमगारं प्रयोजनमस्य ठक् । चौरे

एकाग्र लि० एकाग्र+स्वार्थेऽण् । एकाग्रचित्ते अनन्यासङ्गचित्ते

ऐकात्म्य न० एक आत्मा स्वरूपं यस्य तस्य भावः व्यञ् ।
ऐक्ये एकस्वरूपत्वे ।

ऐकान्तिक लि० एकान्तं व्याप्नोति ठञ् । अभ्यभिचारिणि,
अवश्यं भाविनि । स्त्रियां ङीप् । "ऐकान्तिकी हरिर्भक्तिरु-
त्पातायेव कल्पते इति पुराणम् ।

ऐकाहिक लि० एकाहे भवः कालात् ठञ् । एकदिननिमित्ते ।
एकाहमनोत्य भवः । एकाहानन्तरं जायमाने ज्वरे दिने
दिने एकसमये जायमाने ज्वरे च पु० । ऐकाहिकं ज्वरं
हन्ति तस्य नामानुकीर्त्तनमिति ज्वरनागकमन्त्रः ।

ऐक्य न० एकस्य भावः एक+व्यञ् । अभेदे एकस्वरूपायाम् ।
ऐक्य लि० इचोर्विकारः इचु-अण् । इचुविकारे गुडादौ ।
"ऐक्यं गुडवर्जितं" मिति स्मृतिः ।

ऐक्याक पु० ऐक्याकीर्त्तनापत्यम् अण् नि० । सूर्यवंश्ये ऋषे
ऐक्युद न० इहृद्याः फलम् फले अण् तस्य न लुक् । इहृदी
इक्षुफले ।

ऐष लि० एणस्य कृष्णवर्णस्येदम् अण् । कृष्णवर्णचर्म्यादौ ।

ऐषोय लि० एष्या इदम् ढक् । कृष्णवर्णोचर्म्यादौ ।

ऐतिह्य न० इतिह्य पारम्पर्योपदेशः अनिर्दिष्टप्रवक्तृकोप-
देश इति यावत् स्वार्थे आञ् । पारम्पर्योपदेशे । यथावत् वटे
यत्नः प्रतिवसतीत्यादि परम्परापदेशमात्रम् । न तु के
मायेतदुपलभ्य कथितम् ।

ऐन्द्व न० इन्द्रदेवताऽस्य । मृगशिरानकले चन्द्रसम्बन्धिनि
लि० । सोमराज्याम् स्त्री० ङीप् ।

ऐन्द्र लि० इन्द्रस्येदम् इन्द्र+अण् । शक्रसम्बन्धिनि । ज्येष्ठा
नक्षत्रे न० । स्त्रियां ङीप् । "ऐन्द्री तमसुरेश्वर" मिति दुर्गा-
देवतार्थेऽण् । इन्द्रदेवताके लि० । प्राच्या दिशि स्त्री० ।

ऐन्द्रजालिक लि० इन्द्रजालेन चरति । मायाकारके । (वाजिकर)

ऐन्द्र पु० इन्द्रस्यापत्यम् इञ् । इन्द्रपुत्रे, जयन्ते, अर्जुने,
सुघोषवानरे, काके च । [प्रकाशे ।

ऐन्द्रियक लि० इन्द्रियेण प्रकाश्यः वुञ् । इन्द्रियजन्यप्रत्ययेण
ऐर न० इरा अक्षं तद्विकारः । अक्षमये ब्रह्मलोकस्थे
सरसि च ।

ऐरावण पु० इरा सुरा वनसुदकं यत्न पूर्वपदादिति शतम्
तत्त भवः अण् । इन्द्रगजे ऐरावते ।

ऐरावत पु० आ जगानि सन्त्यस्य इरा+मत्तप् मस्यव इरा-
वान् ससुद्रस्तत्त भवः अण् । ससुद्रजाते इन्द्रगजे ।

ऐरावती स्त्री० इराः सन्त्यस्य मत्तप् मस्य वः इरावान्
तत्त ससुद्रः भवा अण् । विद्युति ।

ऐरिण न० इरिणे जघरे भवः । लवणभेदे । (पाङ्गा) ।

ऐरेय न० इरा अक्षम् तत्त भवः ढक् । अक्षमये मद्ये ।

ऐल पु० इलायाः अपत्यम् । बुधपुत्रे पुनरुवोनामके ऋषौ ।

ऐलजिल पु० इलजिलाया अपत्यम् अण् । कुबेरे ।

ऐशानी स्त्री० ऐशानो देवताऽस्याः । उत्तरपूर्वदिशि ।

ऐश्वर्य्य न० ईश्वरस्य भावः । अणिमाद्यष्टविधविभूतिभेदे ।

ऐषमस् अव्य० अक्षिन् वत्सरे नि० । वर्त्तमानवत्सरे । [जाते

ऐहलौकिक लि० इह लोके भवः ठञ् द्विपदद्विभिः । इहलोक

ऐहिक लि० इह भवः कालात् ठञ् । इहलोकमये गृहीत-
शरीरसम्बन्धिनि स्मृचन्दनादिस्तुत्यानुभवादौ च ।

ओ

ओक पु० उच-क नि० चस्य कः । पक्षिणि वृषले च ।

ओकस् न० उच-असुन् न्यङ्गादित्वात् क्तम् । गृहे आश्रय-
माले च । [उत्कृष्णे केयकीटे ।

ओकीदनो स्त्री० ओक आश्रयः सूर्यरूपम् अदन्तं भक्ष्यं यस्याः ।

ओख गोषणे, भूषणे, निवारणे च सक० सामर्थ्ये अक० भ्वा०
पर० सेट् । ओखति औखीत् । [द्रुतवृत्त्ये च ।

ओष पु० उच-घञ् णो० व । समूहे, जलवेगे, परम्परायां

ओङ्कार पु० अव-मन् तस्याकारलोपः, जट् गुणः ओस् ततः
स्वरूपे कार । प्रणये । [ओजिजत्-त

ओज वले अद० चुरा० उभ० अक० सेट् । ओजय-ति-ते

ओजस् न० उज्ज-असुन् वलोपे गुणः । दीप्तौ अवष्टम्भे,
प्राणवले, प्रकाशे, सामर्थ्ये, ज्योतिषोक्ते प्रथमतयादौ

विषमरागौ, शस्त्रादिकौशले, धातुतेजसि, शानेन्द्रियाणां

पाटने, काव्यगुणभेदे, गौडरीत्याम्, वैद्योक्ते 'भ्रमरैः

फलपुष्पेभ्यो यथा सन्निवृत्ते मधु । तद्गोदोऽजः शरीरेभ्यो

धातुः सन्निवृत्ते यथा मधु" इति लक्षणे धातुरसपोषके

वस्तुभेदे च । अच् । ओजघन्दोऽप्यव ।

ओजिष्ठ लि० अतिशयेनोजस्वी ओजस्विन् इहन् मतो

लुक् । अतितेजस्विनि सारतमे च । [उङ्घिधाने नीवारे ।

ओडिका स्त्री० उ-ड तस्य नेचम् गौरा० ङीप् स्वार्थे क क्तस्वः ।

ओडी स्त्री० उ-ड तस्य नेचम् गौरा० ङीप् । [उङ्घिधाने नीवारे

ओड् पु० न० आ+ईषत् उमति उन्-रक् दस्य डः । जवापुष्पे

ओड् पुष्प पु० ओड् पुष्पमस्य । जवापुष्पे ।

ओण अपसारणे भ्वा० पर० सक० सेट् । ओणति औणीत् ।

ओत लि० आ+वेज+क्त । अन्तर्व्याप्तौ 'ओतञ्च प्रातश्चेति'

श्रुतिः । पटे दीपतनौ च ।

ओतु वि० अव-तन् जठ गुणः । पिङ्गले ।
 ओदन पु० उन्द-युच् नलोपो गुणश्च । भक्तो स्निहाने ।
 ओदनपाको स्त्री० ओदनस्य पाक इव पाको यस्याः ङीप् ।
 नीलभित्तिपाकयाम् ओषधिभेदे च ।
 ओदनी स्त्री० ओदन इवाचरति ओदन+क्विप्-ततः अच्
 गौरा० ङीप् । (वेलेद्या) वलायाम् ।
 ओम् अव्य० अव-मन् तस्यालोपोः गुणः । प्रणवे, आरम्भे,
 स्त्रीकारे, ओमित्युक्तवतोऽप्येति साधः । अनुमतौ, अपाकतौ,
 अस्त्रीकारे, मङ्गले, गुमे, सेये, अङ्गणि च ।
 ओल पु० आ-उन्नति आ+उन्द-क नलोपे ण्यो० दस्य
 लत्वम् । मूरणे (ओल) इति ख्याते कन्दे । आर्द्रे वि०
 ओलज जेपे इदित् भा० पर० सक० सेट् । ओलज्जति औलज्जति
 ओलज्ज लोपे वा चुरा० उभ० पञ्चे भादि० पर० सक० सेट् ।
 ओलडयति ते ओलडति औललडत् त औलडीत् ।
 ओष पु० उष-वज् । दाहे ।
 ओषण पु० उष-ल्यु । कटुरसे (भाल) इति ख्याते रसभेदे ।
 ओषधि स्त्री० ओषोदाहो धीयतेऽल । ओष+धा-कि
 जातिविषयत्वात् स्त्रीत्वे वा ङीप् ओषधी च । फलपाकान्ते
 ग्रीहिवादौ । [हिमालयपुरे ।
 ओषधिप्रस्य पु० न० । ओषधिप्रधानः प्रस्यः शाक० ।
 ओषधिपति पु० इत० । चन्द्रे । ओषधीशोऽप्यल । [च्छेदे ।
 ओष्ठ पु० उच्यते उष्णाहारेण उष-कर्माणि ठन् । (ओष्ठ) दशन-
 ओष्ठपुष्प पु० अगोपमानं पुष्पं यस्य । बन्धूकृष्टणे ।
 ओष्ठी स्त्री० ओष्ठ इवाचरति ओष्ठ+क्विप् ततः अच् गौरा०
 ङीप् । विष्णुफलनामके (तेलाकुचा) हृद्ये ।
 ओष्ठोपमफला स्त्री० ओष्ठ उपमीयतेऽनेन ओष्ठोपमं फलं
 यस्याः । विष्णुकालतायाम् ।

औ

औक्ष न० उच्छ्रां हवायां समूहः अण् टिलोपः षसमूहे ।
 वुञ् । औक्षकमप्यल ।
 औख्य वि० उखायां पक्षम् अण् । ख्यालीपक्षे मांसादौ ।
 औचित्ती स्त्री० उचितस्य भावः अण् स्त्रीलपञ्चे पिष्यात्
 ङीप् यलोपः । न्याय्यत्वे सत्यत्वे च ।
 औचित्य न० उचितस्य भावः अण् । उचितस्य भावे न्याय्यत्वे
 औक्षुस्वर पु० चतुर्ह्रस्व यमेषु मध्ये यमभेदे, कुष्ठरोगभेदे च ।
 औत्काश्टर पु० उत्कण्ठाया भावः आह्वानं अण् । उत्कण्ठायाम्
 औत्तानपादि पु० उत्तानपादस्य नृपभेदस्यापत्यम् इज् ।

ऐहिकभोगसाधनकर्मण्यो ज्योतिर्मण्डले निश्चलतया
 तारकारुमेण स्थिते भ्रुवनामके नृपतौ ।
 औत्सर्गिक वि० उत्सर्गं सामान्यविधिसंज्ञितं ठञ् । सामान्य
 विधियोग्ये । [क्येन कृतलरेति रत्नावली] ।
 औत्सुक्य न० उत्सुकस्य भावः अण् । उत्कण्ठायाम् औत्सु-
 औदनिक वि० ओदनः शिल्पमस्य ठञ् । रूपकारे ।
 औदरिकवि० उदरे प्रसितः ठक् । आद्याने, (पेटुक्) उदर-
 मातृपूरणपेक्षके ।
 औदश्चित न० उदश्चिति अर्द्धजलमयिते तन्ने संस्कृतम् अण् ।
 उदश्चितसंस्कृते द्रव्ये । तदार्थे ठक् औदश्चितकमप्यल ।
 औदार्य न० उदारस्य भावः गुणवचनत्वात् अण् । उदारतायाम्
 औदासीन्य न० उदासीनस्य भावः अण् । शुभाशुभयोरुपे-
 चायाम् ताटस्थे ।
 औदास्य न० उदासे उद्+आस-अच् भावार्थे अण् । वैराग्ये
 कसुरागशून्यतायाम् मनोयोगविरहे ।
 औद्दालक न० 'प्रायो वल्मीकमध्यस्थाः कपिलाः स्वल्पकोटकाः ।
 कुर्वन्ति कपिलं स्वल्पं तत् स्यादैद्दालकं मधु इत्युक्ते मधुनि
 औद्भिद् न० 'उद्भिदं पांशुलवणं यज्जातं भूमितः स्वयमि'त्युक्ते
 पांशुलवणे, 'विदार्थं भूमिं निष्ठां यत् मङ्गला धारया
 क्षवेत् । ततोयमौद्भिदं नामे'त्युक्तलक्षणे जले च । उद्भिद्य
 जायते जन-ड उद्भिज्जं ततः स्वार्थेऽण् औद्भिज्जमप्यल ।
 औद्वाहिक न० उद्वाहकात्वे लब्धं ठञ् । विवाहकात्वे लब्ध-
 धनादौ । 'मैत्रमौद्वाहिकश्चैवे'ति स्मृतिः ।
 औपचारिक पु० उपचार एव विनयादिवात् स्वार्थे ठक् ।
 उपचारार्थे ।
 औपनिषद् पु० उपनिषत्स्वेव वेदाः अण् । वेदान्तमात्रवेद्ये
 परमात्मनि 'तं त्वौपनिषदं पुरुषमि'ति श्रुतिः ।
 औपनीविक वि० नीविषमीमे व्याप्तं ठक् । नीविषमीमे व्या-
 प्ते । 'औपनीविकमस्य किल स्त्री'ति साधः ।
 औपस्य न० उपमैव चतुर्वर्णां स्वार्थे अण् । साहचर्ये ।
 औपथिक वि० उप+अय-घञ् उपायस्तेन लब्धः ठक् ह्रस्वश्च ।
 उपायलब्धे, युक्ते न्यायगतवस्तुनि च ।
 औपसर्गिक पु० उपसर्गेण निष्पादितः ठञ् । वातादिवदि-
 पातजाते रोगभेदे ।
 औरश्च न० उरश्चस्य भेषसेदम् अण् । भेषादिलोभजाते कम्बले
 औरश्चक न० उरश्चायां समूहः वुञ् । भेषसमूहे ।
 औरस पु० उरसा निश्चितः अण् । 'सर्ववर्णायां संस्कृतायां स्वय-
 सत्पादवेत्तुयम् । औरसं तं विजानोयादिलुप्तलक्षणे पुंवे ।

और्द्धदेहिक लि० अर्द्धो देहः प्रेतदेहः तत्र भवं तस्मै देयं
वा आह्वादि ठक् । मृतदिनमारभ्य सपिण्डीकरणान्तं क्रिय-
माणे जलदानआह्वादिलक्षणे कर्मकलापे । अनुश्रुतादित्यात्
द्विपदद्वौ और्द्धदेहिकमप्यत्र ।

और्व पु० उर्वस्यापत्यम् अण् । वाडवानले तस्योर्वसुनिजातत्वात्
तत्स्थानञ्च भूगोलस्य दक्षिणसीमायाम् । उर्व्यां भवः ।
पांशुलवणे ।

औलूक न० जलूकानां समूहः अण् । मेचकसमूहे ।

औलूक्य पु० वैशेषिकदर्शनकारके कणादमनौतच्छास्त्रवेत्तरि च ।

औशनस न० उशनसा शुक्लेण प्रोक्तम् अण् । शुक्लप्रोक्ते
उपपुराणादौ दण्डप्रणयनरूपे शास्त्रे च ।

औशीर न० वश्-ईरन् किञ्च ततः प्रज्ञाद्यण् । ससदितयोः
शय्यापीठयोः ।

औषध न० औषधौ भवः अण् । रोगनाशके औषधिभवे द्रव्ये,
रोगहारके द्रव्यमात्रे च ।

औष्ट्र न० उष्ट्रेदम् अण् । उष्ट्रदम्भादौ ।

औष्ट्रक न० उष्ट्राणां समूहः वुञ् । उष्ट्रसमूहे । [गौदौ]

औष्ण लि० ओष्ठे भवः यत् । ओष्ठस्थानोच्चार्यमाणे उवर्णपव-

इति अतारानाथतर्कवाचस्पतिभट्टाचार्यविरचिते शब्दसोममहानिधौ

स्वरवर्णादिकाः शब्दाः समाप्ताः ।

अंततस्तत् ।

क

क पु० कै शब्दे कव दीप्रौ वा ड । ब्रह्मणि, वायौ आत्मनि,
यमे दसप्रजापतौ सूर्ये, अग्नौ विष्णो, काले कामयन्वौ
राजनि, मयूरे देहे मनसि, धने, प्रकाशे, शब्दे च । सुखे
शिरसि, जले रोगे च नः ।

कांस पु० कम-स । उपरिमेष्टने न्यमे श्रीकृष्णनातले । तैजस-
द्रव्ये, कांस्थे, (त स्वरङ्गमिच्छणजनितधातुद्रव्ये । (कांसा)
स्वर्णरजतादिनिर्मितगनपात्रे । आढक इति प्रसिद्धे
परिमाणे च अस्ती० । प्रष्टो० तालव्यान् इति केचित् ।

कांसक न० कंसादि कं जलं यस्मात् पूब० । (हीराकस) इति
प्रसिद्धे नेत्रौषधौ तत्संयोगाद्भि अग्निसंयोगेन कंसादिव
चतुरादितो जलं स्ववति । [जातिभेदे

कांसकार पु० कंभ+क-अण् उप० । (कांसारी) इति प्रसिद्धे
कांसजित् पु० कंस+जि-क्विप् इत० । कंसनृपजयकारिणि, श्रीकृष्णे
कंसहन् पु० कंस+हन् क्विप् इत० । कंसदैत्यघातके श्रीकृष्णे ।
कांसाराति पु० कंस+आराति इत० । कंसनृपशत्रौ श्रीकृष्णे ।
कांसास्थि न० कसः अस्थीव उपमितसमासः । शुक्लतया-
ऽस्थिसदृशे (कांसा) इति प्रसिद्धे घातभेदे ।

कक इच्छायाम् भ्वादि-आत्म० सक० सेट् । ककते । अककिट ।
कक गतौ भ्वादि-इदित् आत्म० सक० सेट् । ककते । अककिट ।
ककुत्स्य पु० ककुदि असुरवधार्थमिन्द्रेण प्रार्थितः सन् दृष-
रूपधरस्य इन्द्रस्य ककुदि दृष्टभागे तिष्ठति ककुत्-स्था-
क । सूर्यवंशीयनृपभेदे यदपत्यतया ककुत्स्येति संज्ञा-
भाजः सूर्यवंशीया अभवन् ।

ककुद् अस्ती० कं सुखं कौति कुशब्दे क्विप् तुक् च तस्य दः ।
दृषत्कन्वदृष्टस्यमांसपिण्डाकारे, (भुङ्) इति ख्याते दृषाङ्गे,
नृपच्छादौ नृपचिह्ने, प्रधाने, पर्वताग्रभागे च ।

ककुद् अस्ती० कस्य देहस्य सुखस्य वा कुं भूमिं ददाति दा-क ।
(भुङ्) इति ख्याते दृषाङ्गे, प्रधाने, नृपचिह्ने, छ्वादादौ,
पर्वताग्रभागे च ।

ककुद्भत् पु० ककुदस्यास्तीति सनुप् भयान्तत्वेऽपि यवादिनात् न
मस्य वः । दृष्टे, दृष्टोषधिविशेषे च । ककुदिभ मांसपिण्ड-
मस्यास्तीति सनुप् ङीप् । कक्षाम् स्त्री० ।

ककुन्दर न० कस्य शरीरस्य (दृष्टदेहस्य) कुं भूमिं दारयतीति
ककु-द-णिच्-अच् प्रष्टो० । दृष्टवंशधः स्यगर्ताकारे कूपके
ककुभ् स्त्री० कं वातं स्कुभ्नाति स्कुभं क्विप् प्रष्टो० । दिशि,
शोभायाम्, चम्पकमालायाम्, शास्त्रे, रागिणीभेदे च ।

ककुभ पु० कं वातं स्कुभ्नाति क प्रष्टो० । वीणाङ्गे, स्वरगाभीर्य
सम्पादनार्थमधीवद्वालाभूमयभाण्डे । कस्य वातस्य कुः भूमिः
भात्यऽस्मात् ककु+भा-क । विसीर्णशास्त्रत्वात् वातभूमिप्र-
काशकेऽर्ज्जुनदृष्टे, रागभेदे च । दिशि, रागिणीभेदे च स्त्री० ।

कक्क हासे भ्वादि० पर० अक० सेट् । ककते । अककीत ।

कक्कोल पु० ककते गच्छतीति क्विप् कक्, कोलति संख्यायति अच्
कोलः कक् चासौ कोलश्चेति कर्म० । गन्वद्रव्यभेदे (कांकोल)
इति वङ्गभाषाख्याते वनकूपर इति पाञ्चाभ्ये ख्याते ।

कक्कोलकन० इदमर्थे कन् । कक्कोलदृष्टजान्ते गन्वद्रव्ये वनकूपर
इति ख्याते । तस्य कोषे फलवत्त्वात् कोषफल इति प्रसिद्धिः

कक्क पु० कष-हिंसायां स । स्त्रीणाम् उत्तरीयवस्त्रस्य पञ्च-
ङ्गागस्य अञ्चले (आंचल) लतायाम्, शुष्कतण्डुले, शुष्कवने च ।
पार्श्वभागे, राजान्तःपुरे, बाह्योर्मिले दृष्टप्रदेशनिहितधो-
ऽशुकस्यैकदेशे (काक्का) वस्त्राञ्चले, हस्तिबन्धनरज्ज्वाम्,
काष्ठाम्, प्रकोष्ठके, नृहभित्तौ, साम्ये, स्वर्द्धास्यदे कक्क-
रोगभेदे च (कांकविराली) स्त्री० ।

कक्कावेच्छक पु० कक्कं वनसुपवनं साम्यं स्त्रीबाहुभूलं वा कक्कां
राजशुद्धान्तं वावेच्छते अव-ईच्छ खुलु । शुद्धान्तपालके,
उद्यानपाले, रङ्गाजीवे, कवौ, जारे च । [भद्रकुलायाम् ।
कक्कोत्या स्त्री० कक्कात् शुष्कतण्डुलात् उत्तिष्ठति उद्+स्था-क ।
कक्का स्त्री० कक्के भवा यत् । दृष्टिकायाम् हृष्यादिप्रकोष्ठे,
सादृश्ये, वस्त्ररज्ज्वौ, मेखलायाम् गजबन्धनरज्ज्वौ उद्योगे,
पार्श्ववङ्ककल्याणां तादृशाश्चङ्गवः वुत इति, उत्तरीय
वस्त्रे च । [अकागीत् ।

कक्क क्रियामात्रे भ्वादि० पर० सक० अक० च सेट् । ककति अकगीत्
कक्क पु० ककि गतौ अच् । (कांक) पञ्चिभेदे यस्य पक्षेण शर-
पुङ्खः क्रियते । युधिष्ठिरे च सङ्घं विराटनगरे तां संज्ञां लेभे ।

कक्कट पु० कं देहं कटति क+कट-सम् च, ककि लौल्ये अटन्
वा । कवचे । स्वार्थे कन् । कङ्कटकोऽप्यत्र । [मात्रे च ।

कक्कण न० कं शुभं कणति कम्-कण-अच् । करभूषणे, भूषण-
कङ्कत न० ककि-अतच् । केशप्रसाधयाम् (काकुङ्) ।

कङ्कतिका स्त्री० ककि-अतच् गौरा० ङीष् स्वार्थे कनि ह्रस्वे
टाप् । प्रसाधन्याम् (काकुङ्) नागवलायाञ्च ।

कङ्कती स्त्री० ककि-अतच् गौरा० ङीष् । प्रसाधन्याम् ।

कङ्कतोति पु० कङ्कस्य तोटिरिव चक्षुरस्य । मत्स्यभेदे (काकिंला)
अच् समा० । कङ्कलोटीऽप्यत्र ।

कङ्कपत पु० कङ्कस्य पत्नेण पतं पथोऽस्य । पुङ्खे तत्पञ्चयुक्ते शरे
कङ्कमुख पु० कङ्कस्य मुखमिव मुखमस्य । (सांङ्गाशि) संदंशे

कङ्काल पु० कं सुखं शिरो वा कालयति क्षिपति कल-अच् ।

लङ्मांशरहितशरीरारम्भकेऽस्थिसङ्घे ।

कङ्कालमालिन् पु० कङ्कालानां मालादृश्यस्य इति । रुद्रे ।

कङ्कु (कु) पु० ककि-उ । (काङ्को) धालभेदे । प्रपो० कस्य गः कङ्कुत्थल । [लस्य हिले । कङ्कुत्थिल्यत् ।

कङ्कुल पु० कङ्कुरव इलति कङ्क+इल-इ । अशोकवृक्षे । प्रपो०

कच रवे स्वा० पर० अक० सेट् । कचति अकचोत् अकचोत् ।

कच बन्धे, हेषे च स्वा० पर० इदित् सक० सेट् । कञ्चति अकञ्चोत्

कच बन्धे सक० दीप्तौ अक० स्वादि-आत्-सेट् । कचते अकचिड

कच पु० कच-अच् । केशे, दृढस्यतिपुले, शुष्कत्रणे, मेघे च ।

हस्तिन्यां स्त्री० । भावे च । बन्धे शोभायाञ्च ।

कचाचित्ति लि० कच आचितो विकीर्णो यश्च । विकीर्णकेशे ।

‘कचाचित्तौ विष्णि’ति भारविः ।

कचाभोद न० कचमाभोदयति आ+सुद-णिच्-अच् । (वाला)

दृतिस्थिते गम्भद्रव्ये ।

[नवपलिकाङ्गे वृक्षे ।

कचु स्त्री० कच-उ । खनामस्थाने (हरिद्रा मानकं कचुरिति)

कञ्चर लि० कुक्षितं चरति कु-चर-अच् कदादेशः । मलिने । तन्ने न०

कञ्चित् अय० काम्यते इति कम् चोयते निचोयते अर्थे यस्मात्

कम्+चि-किप् प्रपो० स्य दः । स्वाभिलषितप्रापनाय-

कते प्रये, हर्षे, मङ्गले च ।

कच्छ लि० कच-बन्धे-छ, केन जलेन कृणाति दीप्यते कृ-ड वा ।

जलभावे देशे । तटे, पुद्गामङ्गले, नौकाङ्गे च पु० । परिधा-

नाङ्गले, (काछा) वाराह्याम्, चोरिकायाञ्च (झिल्ली) स्त्री० ।

कच्छप पु० कच्छे पिबति पा-क । जूष्मे । स्त्रियां जातिनात्

ङीप् । मल्लयुद्धबन्धभेदे च ।

कच्छरुहा स्त्री० कच्छे जलभायदेशे रोहति रुह-क । दूर्वायाम्

कच्छर लि० कच्छूरस्यास्ति र ह्रस्वश्च । कच्छ रोगवति । कुक्षितं

हरति कु+हर-क कदादेशः । परस्त्रीगमिनि । पुंस्त्व्यां स्त्री०

कच्छू स्त्री० कचं देप्तिं ह्यति क्री-जू । कण्डूकारके रोगभेदे

कच्छूझी स्त्री० कच्छू हन्ति हन-उक् टित्वात् ङीप् । पटो-

लतायाम् ।

[[आलकुक्षी) शब्दाम्, गम्भग्रन्थाञ्च ।

कच्छूरा स्त्री० कच्छूराति ददाति रा-क । मूकशिव्याम्

कच्छोटिका स्त्री० कच्छ्या उटिका वेदनं वट धालयनिर्हेशे

वुज् संप्रसारणञ्च । कच्छावेदने । अर्थ आदायि स्त्रीलात्

टाप् कच्छवेदनयुक्तायां शाब्दाम् ।

काज रोहे (बौवः) इदित् पर० अक० सेट् । कञ्जति अकञ्जीत् ।

काज्जल न० कुक्षितभीषिहा जलं नेत्रस्य यस्मात् कोः कङ् ।

अञ्जने । तद्वर्णत्वात् मेघे पु० । मत्स्यभेदे स्त्री० टाप् ।

काज्जलरोचक पु० न० काज्जलं रोचयति रुच-णिच्-अच् ।

दीपाधारे (पिनसुच) । इति वङ्गभाषायां प्रसिद्धे ।

काञ्चिका स्त्री० कचि एषुल । वंशशाखायाम् (कञ्जी) ।

काञ्चु क पु० कचि-उकन् । योभादेः चोलागतौ सन्नाहे लौह-

वस्त्रेणि, निम्नोक्ते (खोलस) स्त्रीणां चूलिकायां वस्त्रे च ।

काञ्चुकिन् पु० कञ्चुक+इति । राज्ञामन्यः पुराधिकारिणि द्वार-

पात्रे, सर्पे जारे, यवे, चणके च । आवङ्गकवचे लि० ।

काञ्चुलिका स्त्री० कचि-उल गौरा० ङीप् स्वार्थे कन् ह्रस्वे टाप् ।

स्त्रीणां कूर्पांसवस्त्रे (कांचलो) कनभावे । कञ्चुलीत्यप्यत्र ।

काञ्च पु० कर्मित्वव्ययं जलादिवाचि तस्मिन् जले मृष्टिं वा

जायते जन-ड । पद्मे, केशे, कारणजले क्षिप्रवीजजातत्वात्

चलुरानने च । [तस्य क्षणवर्षस्येन केशग्रहणत्वात् ।

काञ्चक पु० कञ्चः केशद्वयं कायति कै-क । (मयना) पविभेदे

काञ्चार पु० कं जलं जारयति जृ-अच् । सूर्ये, नृक्षणि च ।

उदरे न० । अचि । कञ्जरोप्यत्र ।

काट गतौ स्वादि० पर० सक० सेट् । काटति अकाटीत् अकाटीत् ।

काट गतौ स्वा० इदित् पर० सक० सेट् । काटति अकाटीत् ।

काट गतौ स्वा० पर० सक० सेट् । काटति अकाटीत् अकाटीत् कटः

काट इतौ वर्षणे च स्वादि० पर० सक० सेट् । काटति अकाटीत् ।

काट पु० कट-अच् कर्मणि च वा । हस्तिगण्डस्थले, कटिपार्श्वे,

गडादिरचिते आसने (मादुर) (दडमा) । अतिशये, काष्ठे,

तण्डुले, श्वे, शबरधे, ओषधौ, श्लेशाने च । क्रिया-

कारके लि० । [कट रोहिण्याम् । कट वराप्यत्र ।

काटवरा स्त्री० कटं दृणोति कट+व-खच् सञ्च् । (काटकी)

काटक अस्त्री० कट-वुन् । मेखलाख्ये पर्वतमध्यभागे, वाङ्-

भूषणे वलये, हस्तिदन्तमण्डले, चक्रे, सासद्रलवणे, राजभा-

न्याम्, सेनायाञ्च । [कामरूपिणि राजशे च ।

काटम् पु० कटं प्रवते मु-क्वि दीर्घश्च । महादेवे, विद्याधरे,

काट(टि)प्रोथ प्रोथ-अच् कटस्य (कथा वा) प्रोथोमांसपिण्डः ।

स्त्रिचि कटिदेशस्थीमांसपिण्डे, कथाञ्च ।

काटभङ्ग पु० भङ्ग-वच् इत् । सैन्यभङ्गद्वारा राजविनाशे,

धान्यानां हस्तच्छेदने च । [लतायाम्, अषराजितायाञ्च ।

काटभी स्त्री० कट इव भाति-ड गौरा० ङीप् । ज्योतिष्मती-

काटम्भरा स्त्री० कटं विभर्ति भृ, खच् संञ्च् । (गन्धमादाज)

राजवलायाम् । श्लोनाकटके पु० ।

काटशर्करा स्त्री० कश्चेत् आजयते कटं फलं तत् शर्करा

खर्परिव यस्याः (लाटा) गङ्गुडीलतायाम् ।

काटाञ्च पु० कटं गण्डं अश्नति व्याप्नोति अच् । अपाङ्गुलौ ।

कटायन न० कटस्य दृष्ट्यासनशायनसुपत्तिर्यान्म् । वीरणमूले
कटाह पु० कटमाहन्ति आ-ह-ड । सहिषीशिशौ, तैलादेः
पाकसाधनपाने, खर्परे, नरके च ।

कटि(टी) स्त्री० कट-इन् । शोणिते (काकांल) । कटिकारा
नत्वात् वा ङीप् । [वर्धणि च ।

कटिच न० कटिं त्रायते त्रै-क । काङ्गाम्, कटिचस्ते, कटि-
कटिल्ल पु० कट-इल्ल । कारवेले (करेला) ।

कटिसूत्र न० कटौ धार्थं सूत्रं शाकं । कटिधार्थं कापांस-
रचिते धातुमये वा सूत्रे (घुनसी गोठ) । [वर्धो धार्थते

कटीतल पु० कक्षां तलमासदमस्य । वक्रसूत्रे यतोऽसौ कटिदेशे
कटोर पु० कट-ईरन् । जघने, कन्दरे, च । कक्षां न० ।

संज्ञायां कन् नितम्बे । तद्वत्, तीक्ष्णं, मत्सरणि च त्रि०
कटु न० कट-उ । दूषणे, दुष्टकार्ये, रसभेदे (आल) तद्वत् त्रि० ।

चम्पके, चीनकर्परे, पटोले, कटुकीलतायाञ्च स्त्री० वा ङीप् ।
कटुक पु० कटु स्वार्थे संज्ञायां वा कन् । पटोले, सुगन्धिल्ले,

अर्कहले, (आकन्द) कुजहले, (कुर्ची) राजसर्पिषे, (राइ
सर्षा) शुशीपिपलीसरिचरूपे लिङ्गनि न० । [लम्बूने च

कटुकन्द पु० कटुः कन्दो मूलं यस्य । शिपुहले (सजना) आर्द्रके,
कटुकफल पु० कटुकं फलमस्य । कङ्कोले ।

कटुका स्त्री० कटु+संज्ञायां कन् । (कटुकी) कटुरोहिण्याम्,
ताम्बल्यां, राजिकायां, (राइसरसा) तिक्तालानुके च (तितलाउ)

कटुकी स्त्री० कटु+स्वार्थे कन् गौराङ्गी । (कटुकी) कटुकायाम्
कटुकीटक पु० कटुः कीटः स्वार्थे कन् । मशके । [पक्षिणि ।

कटुकाण्य पु० कटुस्तीक्ष्णः काणो यस्य । (तितिर) टिट्टिभ-
कटुग्रन्थि पु० न० । कटुर्यस्थिरस्य । पिपलीमूले, शुशीमूले च

कटुच्छद पु० कटुः च्छदः पत्रं यस्य । तगरहले (टगर)
कटुतिक्तक पु० कटुश्चासौ तिक्तचेति अत्रार्थे कन् । भूनिम्बे,

श्याहले च कटुतन्त्र्याम् स्त्री० । टाप् अत इत्यम् ।
कटुमुखी स्त्री० कर्ष्णः । (तितलाउ) लताभेदे । कटु तृणं

सुखमस्याः ङीप् कटुतृणलीत्यथल । [लिकमथल ।
कटुतय न० कटूनां त्रयम् । शुशीपिपलीसरिचानां त्रये । कटु-

कटुदला स्त्री० कटु दलं यस्याः । (काकुड़) कर्कश्याम् ।
कटुफल पु० कटु फलं यस्य । पटोले । श्रीवल्लीहले स्त्री० ।

कटुभङ्ग पु० कटुः भङ्ग एकदेशो यस्य । शुशुगाम् । कटुरभि
भङ्गः हितकारी कर्ष्णः कटुभङ्गोऽप्यल ।

कटुमञ्जरिका स्त्री० कटुमञ्जरी यस्याः । अपामार्गे ।
कटुर न० कटुं विपाके कटुरसंरति रा-क । तक्रे ।

कटुरस पु० कटुस्तीक्ष्णो रसो ध्वनिर्यस्य । भेके ।

कटुरोहिणी स्त्री० कटुः सती रोहित शिनि । कटुकायाम्
कटुवार्त्ताकी स्त्री० कर्ष्णः । श्वेतकण्ठकारिकायाम् ।

कटुबीजा स्त्री० कटुबीजं यस्याः । पिपल्याम् ।
कटुस्त्रेह पु० कटुः स्त्रेहः तैलादिषु नियोगो यस्य । सर्पिषे

कटार पु० कटो-क्त कटुमावरणम् ऋच्छति ऋ-अण् । (काटार)
अस्तभेदे । ऋ-युल कटारकोऽप्यल ।

कटफल पु० कट-क्लिप् कट फलं यस्य । (कायफल) श्रीपर्णी-
हले गान्धार्याम्, (गासार) हह्वाम्, काकमाच्याम्, वार्त्ताक्याञ्च

कटुर न० कट-वरन् । तक्रे, दधिसरे, व्यङ्गने च ।
कट्टी स्त्री० कटु+गुणचनत्वात् ङीप् । (कटुकी) कटुकायाम् ।

कठ आध्याने (उत्कण्ठापूर्वकखरणे) वा चुरा० उभ० पक्षे
स्वा० पर० सक० सेट् इदित् । कण्ठयति ते कण्ठति ।

अचकण्ठत् त अकण्ठोत् । [अकाठोत् ।
कठ कच्छजीवने आदि० पर० अक० सेट् । कठति अकाठोत्

कठ आध्याने उत्कण्ठापूर्वककठौ इदित् स्वा० आत्म० सक०
सेट् । प्रायेणोत्प्लवः । उत्कण्ठते उत्कण्ठट । [तरि च ।

कठ पु० कठ-अच् । सुनिभेदे कृष्णेदीयशाखायाम् तच्छाख्यार्थे
कठाकु पु० कठ काकु । पक्षिभेदे ।

कठिञ्जर पु० कठ-इन् कठिं कठिनं जरयति जृ+णिच् अच् ।
प्रयो० सम् च । तलस्याम् पलाशहले ववूरायाञ्च । [स्त्री०

कठिन त्रि० कठ-इनच् । क्रूरे, निष्ठुरे, कठोरे, लघ्वे च स्यात्स्याम्
कठिनष्ट पु० कठिनं ष्टमस्य । कच्छपे ।

कठिनी स्त्री० कठिन+गौरा० ङीप् । वर्णलेखनसाधने इव्ये ।
खटिकायाम् । 'कठिनोः विष्णोर्'ति नैपधम् स्वार्थे कन्

अत्रैवार्थे । [लाञ्छनच्छविरिति साधः ।
कठोर त्रि० कठ-ओरन् । कठिने, पूर्णे च । कठोरताराधिप-

कड भेदने रणणे च चुरा० इदित् उभ० सक० सेट् । कण्ड-
यति ते अचकण्डत् त । [कण्डीत् अकण्डिट ।

कड हर्षे स्वा० उदित् उभ० सक० सेट् । कण्डति ते अक-
कड भरणे तदा० पर० सक० सेट् । कडति अकाडीत् अकडीत् ।

कडक न० कड-अच् संज्ञायाम् कन् । (करकच्) लवणभेदे ।
कडङ्गर न० कडं गिरति गृणाति वा अच् नि० सम् ।

मापसङ्गादिकाष्ठे (आगडा) दुसे ।
कडङ्गरीय त्रि० कडङ्गरमर्हति । वृषभचणयोर्व्ये गवादौ ।

कडम्ब पु० कड-अव्यच् । शाकनाडिकायाम्, (डांट) कोणे,
प्रान्तभागे च ।

कडम्बी स्त्री० कडम्बो भृगुशया विद्यतेऽस्याः अर्थ आद्याचि
गौरा० ङीप् । (कलमी) शाकभेदे तस्याः कडम्बभूयत्वात् ।

कण्टार पु० गड-सेचने आरन् गस्यपकादेशः । पिङ्गलवर्णे । तद्वति
वि० । करभकण्टकडारसाशा इति भावः ।

कडु कार्कश्ये भ्वा० पर० अक० सेट् । कडुति अकडुति ।
कण आर्त्तस्वरे भ्वा० पर० अक० सेट् । कणति अकाणीत्
अकणीत् । णिचि अचीकणत् त अचकाणत् । [यति ते
कण गती भ्वा० पर० अक० सेट् । कणति अका(क)णीत् । णिचि कण-
कण पु० कण-निमीलने अच् । धान्यादेशतिष्ठच्छांगे, लेगे च
गौरा० डोप वनजीरके स्त्री० । अल्पार्थे टप् । जुदांगे,
जीरके पिप्रल्याम्, श्वेतजीरके च । [कणत् अचकाणत् त
कण निमीलने चुरा० उभ० अक० सेट् । काणयति ते । अची-
कणजीरक न० कर्म० । जुदजीरके ।

काणभञ्ज पु० भञ्ज-अण् उप० । श्यामचटके कणादेसुनौ 'कण-
भञ्जपञ्चानुसारिणा मिति प्रकाशिका । खन् कणभञ्जकोप्यत्
काणिक पु० कणो विद्यतेऽस्य व्यस्यर्थे ढन् । गोधूमचूर्णे, (मयदा)
अतिष्ठच्छांगे, अग्निमन्थहले च स्त्री० ।

कणित न० कण आर्त्तस्वरे क् । पीडितानां शब्दे ।

कणिश न० कणो विद्यतेऽस्य इति कणो तं श्यति शो-क ।
गस्यमञ्जुर्थां धायादिर्गार्थे च ।

कणीयस् वि० कण+इयत् । अत्यन्ताले ।

कणे अव्य० कण-के । अभिलाषातिशये ।

कणेर पु० कण-एर । कर्णिकारहणे । वेश्यायां, हस्तिन्याञ्च स्त्री०
कण्टक पु० न० कटि खल् । स्वयये, जुष्टश्रौ, रोमाञ्चे,
मत्स्यादिस्थि द्रुमाङ्गे (कांटा) 'लम्नासुद्यूनकर्मणि केन्द्र-
सक्तञ्च कण्टकमिति ज्योतिषोक्ते लम्न, ततः चतुर्थसप्त-
मदशसंस्थानेषु च । [(शिशुल) ।

कण्टकद्रुम पु० मण्डकाचितो द्रुमः शाक० । शाखालीहले
कण्टकप्राष्टता स्त्री० इत० । द्रुमकुमार्याम् ।

कण्टकफल पु० कण्टकाचितं फलं यस्य । पनसहणे (काटाल)
कण्टकफलोऽप्यत् । [देयुण तस्याहने कण्टकाचितत्वात्
कण्टकहन्ताकी स्त्री० कण्टकाचिता हन्ताकी । वार्त्ताक्याम्
कण्टकश्रेणी स्त्री० कण्टकाणां श्रेणी यत् । कण्टकाय्याम् ।
कण्टकारिका स्त्री० कण्टकान् इत्यन्ति कण्टक+कृ-खुल्
खनामस्थाने ह्ये । फलेऽणि लुक् हरितक्यादिवात् स्त्री०
कण्टकारी स्त्री० कण्टक+कृ-अण् । दृढत्वाम् । फलेऽणि
तस्य लुक् हरितक्यादिवात् स्त्री० ।

कण्टकाशन पु० कण्टकमन्त्राति अश-ल्यु । उष्ट्रे ।

कण्टकित वि० कण्टको रोमाञ्चो जातोऽस्य इतच् । जात-
पुलके 'प्रीतिकण्टकितत्वच' इति कुमारः ।

कण्टकिन् पु० कण्टक+इनि । मत्स्यभेदे, खज्जूरहले विक-
ङ्कतहले (वरची) गोकुरे, खदिरहले, वदरहले, वंशभेदे,
(वेड पांग) । वार्त्ताक्यां, शोणभिरकण्टाञ्च स्त्री० ।

कण्टकिल पु० कण्टक+इलच् । (वेडपांग) । वंशभेदे । [याम्
कण्टकिलता स्त्री० कण्टकिनीलता कर्म० । (शशा) त्वपुषीलता
कण्टको स्त्री० कण्टक+अर्शआदिवाद् गौरा० डोप ।
वार्त्ताकीभेदे । [दृढत्वाम् ।

कण्टतनु स्त्री० कटि-अच् कण्टा कण्टकान्विता तनुर्यस्याः ।
कण्टदला स्त्री० कटि-अच् कण्टं दलं यस्याः । केतक्याम् ।
कण्टपत्र पु० कण्टं कण्टकान्वितं पत्रं यस्य । विकङ्कतहले ।
कण्टपत्रफला स्त्री० कण्टं कण्टकान्वितं पत्रं फलञ्च यस्याः ।
ब्रह्मदण्डग्राम् । [कृतहले । (वरची)

कण्टपाद् पु० कण्टः कण्टकान्वितः पादो मूलं यस्य । विक-
कण्टफल पु० कण्टं कण्टकान्वितं फलं यस्य । गोकुरे,
पनसे, धूलूरे, लताकरञ्जे, एरण्डभेदे च ।

कण्टल पु० कण्ट+मलर्थीयो लच् । वावुले (वावला)

कण्टवल्ली स्त्री० कण्टा कण्टकान्विता वल्ली कर्म० । ओवल्लीहले
कण्टात्तगला स्त्री० कण्टा अर्त्तगला कर्म० । नीलभिरकण्टाञ्च
कण्टालु पु० कटि+आलु । दृढत्वां, वंशभेदे, वार्त्ताक्याञ्च ।

कण्ट पु० कण-उ तस्य नेलस् कटि-अच् वा । घोवापुरोभागे,
मदनहले, समीपे, होमकण्डाहाहोऽहुलिमितस्थाने च ।

कण्टतलासिका स्त्री० कण्टतले अक्षकण्टस्वरूपस्थाने आस्ते
आस-खल् । अश्वघोवावेष्टकचम्पादौ ।

कण्टाग्नि पु० कण्टे अग्निः पाकार्ग्न्यर्थस्य । पलिषि, तस्य
कण्टाधःकरणमात्रेणैवान्नादेः पाकाद्गोप्राप्तिवात् कण्टा-
ग्नित्वम् । [अरिते च । जले, गोशीभेदे च स्त्री० ।

कण्टाल पु० कटि-आलच् । शूरणे (खोल) युङ्गे, उष्ट्रे, नौकाङ्गे,
कण्टिका स्त्री० कटि-खल् । (एकनर) कण्टाभरणभेदे ।

कण्टी स्त्री० जुष्टः कण्टः अल्पार्थे डोप । अक्षकण्टवेष्टनरञ्ज्याम्
कण्टीरव पु० कण्टां रवो यस्य । सिङ्गे, मत्तगजे, कपोते च
कण्टे काल पु० कण्टे कालः सप्तम्याः अनुक् । महादेवे ।

कण्डन न० कडि-ल्युट् । सपलादिना तण्डुलादेरितिस्तपता
सम्पादने (कांडान) । [कण्डनी चोदकुम्भश्चेति मनुः ।

कण्डनी स्त्री० कण्डप्रतिधनेन कडि-ल्युट् । भूपले उदूखले च
कण्डिका स्त्री० कडि-खल् । वेदैकदेशे ।

कण्डु स्त्री० कडि-उ । गावचपणे, तत्कारके रोगे च (चुलकान) ।

कण्डु(खडू)र पु० कण्डु, कण्डु, वा राति रा-क । कारवेष्ट-
लतायाम् (करेला) शूकशङ्खग्राम्, (आलकुशी) स्त्री० ।

कण्डू स्त्री० कण्डूञ् गात्रविघर्षणे संपदादिवात् किप् ।
 कण्डूयने गात्रघर्षणे । 'कपोलकण्डू'मिति कुमारः ।
 कण्डूकरी स्त्री० क-टक् उप० । शूकशिव्वाम् (आलकुशी) ।
 कण्डूभ्रं पु० कण्डू-हन्-टक् । आरुग्दे, गौरसर्पे च ।
 कण्डूति स्त्री० कण्डूय-क्तिन् । कण्डूयने गात्रघर्षणे ।
 कण्डूयन स्त्री० कण्डू-यक् ल्युट् । कण्डूयन् गात्रघर्षणे ।
 कण्डूया स्त्री० कण्डूयक् कण्डूय-स्त्रीत्वात् टाप् । कण्डूम्
 कण्डूल पु० कण्डू-लच् । कण्डूकारके शूरणे । कण्डूयुक्ते वि०
 कण्डोल पु० कडि-ओल । वंशादिरचिते धान्यस्यापनपात्रे ।
 (डोल) उट्टे च । [पोका]
 कण्डूघ पु० कण्डूनामोघो यस्मात् ५ व० । शूककोटे (शूया-
 कण्डू पु० कण-वन् । सुनिभेदे । पापे न० ।
 कतक पु० तक-हासि कस्य जलस्य तको हासः प्रकाशो यस्मात् ।
 ५ व० (निर्मांजो) हृत्तभेदे । यस्य फलदम्पकात् जलप्रसादः
 कतम वि० किम्+इतमच् । बहूनां मध्ये एकस्य जातिप्रत्यये
 इतमच् । बहूनां मध्ये एकस्मिन् जातिविशिष्टे विशेषधर्मा-
 ज्ञानाय वृष्टे । द्वयोर्मध्ये तथार्थे इतरच् । कतरः ।
 कति वि० किम्+इति । संख्याभेदपरिज्ञानाय वृष्टे ।
 कतिपय वि० कति+अयच् पुक् च । कतिशब्दार्थे ।
 कचृण कुक्षितं हृणं कोः कदादेशः । वृत्रौ (चाकुलिया) कुम्भि
 कायां (पाना) सुगन्धिल्लणे च ।
 कत्तोयं न० कुक्षितमीषहा तोयं यत् । मद्ये ।
 कत्य श्लाघायां भ्वा० आत्+अक् सेट् । कत्यते अकत्यिष्ट ।
 कत्त शैथिल्ये अद० चुरा० उभ० अक् सेट् । कत्यति ते अचक
 तत् त । [अचीकथत् त अचकथत् त ।
 कथ वाक्यरचनायां अद० चुरा० उभ० अक् सेट् । कथयति ते
 कथक वि० कथ-खुल् । तत्त्वनिर्णयार्थं वादरूपकथाकर्तारि,
 कथोपजीविनि नाटकवर्णनकर्तारि च । [रमनालम्बेति भावः
 कथङ्कारस् अय्य० कथम्+ल-णञ् । कथं कृत्येत्यर्थे । 'कथङ्का-
 कथञ्चन अय्य० कथम्+चन । केनाशेनेत्यर्थे ।
 कथञ्चित् अय्य० कथम्+चित् । कथञ्चनार्थे अतियत्नेनेत्यर्थे च
 प्राणान् कथञ्चिदपि धारयितुमिति रसमङ्गरी ।
 कथम् अय्य० किम्+प्रकारार्थे यत् कदादेशः । केन प्रकारेणेत्यर्थे
 कथमपि अय्य० कथम् च अपि च इ० । अतियत्नेनेत्यर्थे अति-
 गौरवेणेत्यर्थे च । [यत् । २त० । किंप्रकारप्राप्ते ।
 कथम्भूत वि० कं प्रकारं भूतः प्राप्तः किम्+द्वितीयान्नादपि
 कथा स्त्री० कथ-अ । कथने, 'प्रमथकल्याणं शोककल्याणं प्राप्ताः
 कथां विदुः । परस्परान्यथा या स्नात् सा मतात्यायिका

बुधैरित्युक्तलक्षणे वाक्ये प्रबन्धरचनायां कादम्बर्यादिग्रन्थे,
 पञ्चप्रतिपक्षोपन्यासेन विचारणायां, वादरूपे वाक्ये च ।
 कथाप्रसङ्ग पु० कथायां प्रसङ्गो यस्य । वावट्टके । गोधीवचने
 बाह्वले, विषवैद्ये 'कथाप्रसङ्गेन जनैरुदीरितादि'ति भारविः
 कद रोदने, वैक्लवे अक्० आह्वाने सक० भ्वा० इदित् पर०
 सेट् । कन्दति अकन्दीत् । [अकादिष्ट । णिच्-कदयति ते ।
 कद विह्वलीभावे दिवा० अत्त० अक्० सेट् घटादि । कद्यते
 कदध्वन् पु० कुक्षितोऽध्वा कदादेशः गति० वुपधे । [ल्युट् । युद्धे
 कदन न० कद-णिच्-ल्युट् । पापे, मर्दने, मारणे च । आधारे
 कदम्ब पु० कद-अम्बच् । खनामस्थाने वृक्षे । सर्पे देवताङ्
 वृक्षे । समूहे च न० । स्वार्थे कन् । संघे न० ।
 कदम्बगोलकन्याय पु० कदम्बपुष्पस्य गोलके यथा सर्वावय-
 वेषु युगपत्पुष्पाणासुत्पत्तिस्तद्वद् एकदोत्पत्तौ दृष्टान्तभेदे
 कदर पु० कं जलं दृष्टाति पचाद्याच् । श्वेतस्फादरे (काटावाव-
 ला) वृक्षभेदे च । [क्त । विडम्बिते, दूषिते च ।
 कदर्थित वि० कुक्षितोऽर्थः कदर्थस्तत् करोतीति णिच्-कर्माणि
 कदर्थ्य वि० कुक्षितोऽर्थः स्वाभी कुमति० । सति विभवे अदा-
 तरि, चुट्टे । 'आत्मानं धर्मकृत्यञ्च खलदाराञ्च पातयन् ।
 यो लोभात् सञ्चिनोत्यर्थान् स कदर्थ्य इति स्मृतं' इत्युक्तं
 लक्षणेऽर्थसञ्चयकारके च ।
 कदल पु० कद-कलच् । रम्भावृक्षे । अजादित्वात् टाप् । वृक्षी
 लतायां (चाकुलिया) शाल्मलीवृक्षे च । [पताकायां, रुग्भेदे च
 कदली स्त्री० काय दल्यते त्वगादौ जलवाङ्मल्यत्वात् । रम्भावृक्षे,
 कदलीकुसुम न० इत० । (मोचा) कदलीपुष्पे ।
 कदलीदण्ड पु० इत० । कदलीमध्यस्थे दण्डाकारे पदार्थे (घोड़)
 कदा अव्य० कस्मिन् काले किम्+दा कदादेशः । कस्मिन् काले इत्यर्थे
 कदाख्य पु० कुक्षिता आख्या यस्य कदादेशः । (कुड़) वृक्षे
 कदाचन अव्य० कदा+चन । अनिर्णीरिते कस्मिंश्चित् कालेऽर्थे
 चित् । कदाचित् अव्य० कदा+चित् कदाचनार्थे कदा-
 पोत्यर्थे च । [तद्वति वि० ।
 कदुष्ण न० कुक्षितम् ईषदुष्णं कोः कदादेशः । ईषदुष्णे स्पर्शे ।
 कद्रु पु० कद-र । पिङ्गलवर्णे । तद्वति वि० नागमातरि स्त्री० ।
 कद्रू स्त्री० कद्रु+संज्ञायामूह् । नागमानरि कक्षपपत्ताम् ।
 कद्रु(द्रु)पुत्र पु० इत० । सर्पे । कद्रु(द्रु) सुतादयोऽप्येत्यर्थे ।
 कद्वद वि० कुक्षितं वदति वु+वद्-अच् कदादेशः । गर्हितवा-
 क्यवादिनि । [अकानीत्
 कन प्रीतौ अक्० गतौ सक० भ्वा० पर० सेट् । कनति अकनीत्
 कनक न० कन-वुन् । स्वर्णं, किङ्गुकवृक्षे, कण्णकुसुमे-धुस्तरे धूसूरे च

कनकखार पु० कनकस्य तद्द्रावणाय खारः । (खोडागा) टङ्गे
तत्त्वस्य कौत्तु हि भाटिति कनकं द्रवति ।

कनकच्छत्र न० कनकटण्डं छत्रं यस्य शाक० । राजच्छत्रे ।
कनकप्रसवा स्त्री० कनकमिव प्रसवः पुष्पं यस्याः । खर्ग-
केतव्याम् ।

कनकरस पु० कनकमिव रसो यस्य । हरिताले ।

कनकलोङ्गव पु० कनकोति कना दीप्ता कला अवयवः तया
उद्भवति उद्+भू-अच् । (धूना) खालनिर्यासे ।

कनकाचल पु० कर्म० । सुभिरपञ्चते, धान्य चलादिषु दमसु
दानीयपञ्चतेषु मय्ये दानीये खर्गपञ्चते च ।

कनकाध्यक्ष पु० ७त० । सुवर्णरत्नणादावधिक्षते ।

कनकारक पु० कनकं दोषं यथा तथा नष्टकति सर्वतो
व्य भ्रंति कृ-ण्वन् । कोविदारहणे ।

कनकालुका स्त्री० कनकनिर्मिता आलुः संज्ञायां कन् ।
भट्टारे (भारी) सौवर्णकलसे च ।

कनखल पु० तीर्थभेदे ।

कनिष्ठ वि० अयमेवास्मिन्निगयेन अलो युवा वा इदन् कना-
देशः । अति यनि अत्यन्ते अतुजे च । अतुजायां सर्वा-
भ्यः चुडाङ्गुली च स्त्री० टाप् । कनिष्ठभ्रातः पलाशपि
अजादित्वात् टावेव ।

कनी स्त्री० कन-अच् गौरा० छोप् । दुहितरि ।

कनोनिका स्त्री० कन-इत् संज्ञायां कन् टाप् अत इत्थम् ।
अक्षितारायां, कनिष्ठाङ्गुली च ।

कनीयस् वि० अयमनयोरतिगयेन युवा अलो या ईयसु
कनादेशः । ह्योर्मध्ये अत्यन्तरे, युवतरे, अतुजे च । स्त्रियां छोप् ।

कनीयस् न० कती दीप्तिः तस्यै यस्मिन् यस्-अच् । ताम्बे ।
कन्तु पु० कम्-त। कामदेवे । हृदये न० । कं सुखमस्तीति कम्+
अत्यर्थे तु । सुखवति वि० । [वस्तुच्छटे] (कांघा)

कन्या स्त्री० कम्-यन् । वृत्तयभिर्तौ (कांघा) कूलपणितजोर्ण-
कन्यारी स्त्री० अतिकण्टक इतत्वात् कन्यामपि कृच्छति वेधनेन
प्रविशति कृ-अण् । दुष्प्रवेशस्थे ह्ये ।

कन्द पु० न० कन्दति कन्दयति कन्दते वा कदि-अच् णिच् अच्,
घञ् वा । मूरणे (ओल) शस्यमात्रमूले, वृद्धने च (गाजर)
मेषे पु० । [सुधुनी] इति ख्याते कन्दे च ।

कन्दगुडची स्त्री० कन्दोद्भवा गुडुची शाक० । गुडुचीभेदे,
कन्दट न० कदि-अटन् । जेतोत्पले । [उच्छा]

कन्दफला स्त्री० कन्दात् फलं यस्याः । चुट्टकारवेस्वायाम् ।

कन्दर पु० स्त्री० कम् जलेन दीर्यते कम्+ह-अच् । वट्टा-

कारे गिरनितम्बदेशे सुहायाम्, स्त्रीत्वे टप् छोप् च ।
अङ्गुष्ठे पु० । खाट्टके न० ।

कन्दराकर पु० इत० । पर्वते ।

कन्दराल पु० कन्दरा+अत्यर्थे लच् । गर्हभाण्डहले डल-
हले (पाकुड़) खाखोट हले च । [पापाणभेदे ह्ये ।

कन्दरोद्भवा स्त्री० कन्दरे उद्भवति उद्+भू-अच् । चुट्ट-
कन्दर्प पु० कम् सुखं तेन तत्त्व वा दृश्यति कम्+हृ+अच्,
कम् कुलितो दारोऽस्मात् वा । कामदेवे ।

कन्दर्पकाप पु० कन्दर्पस्य रूप इव । स्त्रीविह्वले ।

कन्दर्पजीव पु० कर्दं जीवयति उद्दीपयति जीव णिच्
अण् । कामवर्द्धनामकहले ।

कन्दर्पमूषल पु० कन्दर्पस्य मूषल इव । पुरुषविह्वले ।

कन्दल न० कदि-कलच् । कपाटे नवाङ्गुरे, करध्वनी अप-
वादे, कन्दलीनतापुष्पे च । कनके, युद्धे कलामे च पु० ।

कन्दली स्त्री० कन्दे लीयते ली-ङ, कदि-कलच् वा गौरा० छोप् ।
वृग्भेदे गुल्मभेदे, पताकायाम्, पद्मबीजे, भूमिकदल्याम् ।

कन्दलीकुसुम न० इ०त० । भूमिकदलीपुष्पे, कलामे च
कन्दवर्द्धन पु० कन्देन वर्द्धते हृध-ल्यु । मूरणे (ओल)

कन्दवल्ली स्त्री० कन्दाटारभ्य वल्ली । बन्धककौश्याम् ।

कन्दमूरण पु० कन्दप्रधानः मूरणः शाक० (ओल) मूरणे
कन्दु पु० स्त्री० कन्द उ सलोपः । (ताओया) खे टनीपाले

कन्दुपक्कं तैलपक्कमिति स्मृतिः तण्डुलादेः भर्जनपात्रमात्रे
च गोक्षुले कन्दुगालावामिति स्मृतिः । [ति कुमारः ।

कन्दुक पु० कदि-उक । केन्दुके 'सा कन्दुकैः कलिमपुलकैश्च'
कन्दुपक्का वि० जलोपसेकं विना कन्दुपाले पक्कं तण्डुलादि ।

गुल्मतया भ्रष्टतण्डुलादौ । कन्दुपक्कानि तैलेनेत्यादिस्मृतिः

कन्दोट पु० कदि-ओटन् । जेतोत्पले । नीलोत्पले न० ।

कन्दोत पु० कन्दे मूले उतः वेज्-क्त । कुचदे ।

कन्दर पु० कम् जलम् धारयति धरः । मेषे । कम् शिरस्तस्य
धरा । घोषायाम् स्त्री० ।

कन्धि पु० कम् शिरो धीयतेऽस्मिन् कम्+धा-क्ति । घोषायाम् ।

कन्द न० कद-क्त । पातके, मूर्च्छायाञ्च ।

कन्यका स्त्री० वक्षता कन्या कन्दा+अन्तात्तार्थे कन् विपकादि-
त्वात् नेत्यच् । 'कन्यका दशमे प्रोक्तेति स्मृत्युक्त्यां दश-
वर्षायां कुमार्याम् ।

कन्या स्त्री० कन-यत् कन्यायाः कनेन् वेति निर्देशात् वयसि
प्रथम इति न छोप् । अनुदायां कुमार्याम्, मेपादितः
वष्टे राशौ च ।

कन्याकुञ्ज पु० कथाः कुञ्जा यत् । कान्यकुञ्जदेशे तत् हि
वायुना कथाशतस्य कुञ्जत्वं ज्ञातमिति रामायणकथा ।

कन्याट पु० कथा अटत्यत्वं घञ् । वासभवने ।

कप चलने (सौत्वः) पर० अक० सेट् । कपति अकपीत् अकापीत्
कप चलने आदि इदित् आत्मा० अक० सेट् । कप्ते अकम्पिट्
कपट पु० न० के मूर्ध्नि अये पट इवाच्चादकः । अन्यथास्थि-
तस्य वस्तुनोऽन्यथात्वेनाच्छादने ।

कपटिन् लि० कपट+इनि । क्लयुक्ते । चीनानामगम्भद्रव्ये पु० ।
कपर्द पु० पर्व पूरणे क्तिप् रात् वज्रोपे पर् पर्तिः कस्य
गङ्गाजलस्य परा पूर्यो दायति शुध्यति क+पर+दैप्-क ।
हरजटावाम् । केन सुखेत् पूर्तिं दधाति दा-क । वराटके
अत्यर्थे कन् स्तोत्रे टाप् अतश्चम् । कपर्दिकायत् ।

कपर्दिन पु० कपर्द+अत्यर्थे इनि । महादेवे ।

कपाट स्त्री० न० कं वातं पाटयति वह्निर्भयति पट णिच्
अण् । द्वारावरणेन वातरोधके स्तनाभस्थाने काष्ठद्वौ ।
अणलत्वात् स्त्रियां ङीप् । कपाटीत्ययत् ।

कपाल पु० न० कं जलं पालयति अण् । घटादेरवयवे शिरोस्थि,
यतीनां भिक्षापात्रे, कर्परे च । सौत्वकप-कालन् । समूहे,
कुष्ठरोगभेदे च ।

कपालभट्ट पु० कपलं ब्रह्मणः शिरोस्थिमयं पात्रं विभर्ति
भट्ट-क्तिप् । शिवे । [शिवे । दुर्गायां स्त्री० ङीप् ।

कपालभालिन् पु० कपालानां भाला विद्यतेऽस्य इनि ।
कपालिका स्त्री० कुष्ठं कपालमस्यार्थे कन् अतश्चम् । भग्न-
स्वस्थयत्वेण (खापरि) । [व । तद्वति लि० ।

कपि पु० सौत्व कप-इ । वाररे, रक्तचन्द्रे, वराहे, कपिलवर्णे
कपिकच्छू स्त्री० कपोनामपि कच्छः यस्याः पूव० । (आल्लुगी)
कपिकण्डूहेतौ शुकशिवाम् ।

कपिका स्त्री० कप-वुन् । नोलसिभुवारहणे ।

कपिकेतन पु० कपिः केतनं ध्वजरूपं चिह्नं यस्य । अर्जुने
कपिध्वजोऽयत् । [तथात्वात्

कपिचूडा स्त्री० कपोनां चूडेव । आम्नातवृद्धे तस्य सुकुलेन
कपिचूत पु० कपोनां चूत इव प्रियः । आम्नातकृष्टे ।

कपिज पु० कं जलमिव पिप्लते वष्यते पिजि-क नलोपः ।
(शिलारस) चिह्नके ।

कपिञ्जल पु० कसिव पिप्लते पिजि-कलच् । गौरतिक्तिरौ,
चातके च 'कपिञ्जलानालभेते'ति श्रुतिः ।

कपित्य पु० कपिस्तिष्ठत्यत्वं तत्फलप्रियत्वात् स्या-क ष्ठो० ।
(कएतवेन) वृक्षभेदे कपित्यवद्राशन इति भागवतम् ।

कपित्यत्वका पु० कपित्यस्य त्वगिव त्वक् वल्कलमस्य । एलवालुकवृक्षे
कपित्यास्य पु० कपित्यमिवास्त्रं यस्य । गोलाकुलाख्ये वानरभेदे
कपिप्रभा स्त्री० कपावपि प्रभा स्वयुष्मत्प्रसारोऽस्याः । (आल-
कुशी) कपिकाच्छाम् ।

कपिप्रिय पु० इत० । आम्नातकृष्टे कपित्ये च ।

कपिरथ पु० कपिः हनुमान् रथश्च बाह्वनम् यस्य । रामचन्द्रे
कपीरथे यस्य । अर्जुने ।

कपिल पु० कव-इलच् पादेशः । अग्नौ, वासुदेवे, सांख्य-
शास्त्रकारके सनिभेदे, स च कर्हमप्रजाणतितो देवहृत्वां
भगवद्भ्येन जातः । कुकुरे, दानवभेदे, पिङ्गलवर्णे च
तद्वति लि० । स्वर्णवर्णायां मवि, नदीभेदे, रक्तपुष्पवर्णात्
शिशपायां पुण्डरीकनाभदिगजकारिण्याञ्च स्त्री० ।

कपिलधारा स्त्री० कपिलेव शुद्धा धारा यस्याः । गङ्गायां
स्वर्गनद्याम् । कपिलानां धारा दुग्धधारा यत् । काष्ठ्यां
प्रसिद्धे तन्नामकतीर्थे ।

कपिलशिशपा स्त्री० कर्म० । पीतपुष्पयुतायां शिशपायाम् ।

कपिलाक्षी स्त्री० कपिलमन्त्रिवत् पुष्पमस्याः । पीतपुष्पायां
शिशपायाम् । [इन्द्रे ।

कपिलाश्व पु० कपिलरूपेणाश्वहरणात् कपिलवर्णाश्वयोगाच्च
कपिलोमफला स्त्री० कपिलोमन्यपि फलं कष्टयुगमस्याः ।
(आलकुशी) दुरालभायाम् ।

कपिलोह न० कपितल्यं पिङ्गलं लोहं धातुः । पिच्छे ।

कपिवक्त्रा पु० कपेर्वक्त्रमिव वक्त्रमस्य । नारदे तस्य शापकृत-
कपितल्यास्यत्वं पुराणे प्रसिद्धम् । [आम्नातकृष्टे ।

कपिवदन्य पु० कपिषु वटान्यो बड्फलवच्चेन तत्प्रदानात् ।

कपिवल्ली स्त्री० कपिरिव तल्लोमतल्या वल्ली । गजपिमल्याम्
कपिश पु० कपिः कपिलवर्णाऽस्यास्ति अत्यर्थे श । (शिलारस)

सिङ्गके । लणपीतमिश्रे वर्णे च । तद्वति लि० । नदीभेदे,
कपिषां तीर्त्वेति रघुः । माधव्यां लतायाञ्च स्त्री० ।

कपिश्री स्त्री० कपिश+गौरा० ङीप् । माधव्याम् मद्रिारभेदे च

कपिशोर्ष न० कपोनां प्रियं शोर्षमयम् शाक० । प्राकाराये ।

कपिशोर्षक न० कपेः शोर्षमिव कार्यात् कै+क । हिङ्गुले ।

कपीज्य पु० कपिभिरिज्यते यज-क्यप् । क्षीरिक वृद्धे ।

कपीतन पु० कपीनाम् ईं लच्छीं तनोति तन-अच् । आ-
म्नातकृष्टे, शिरोषहणे च ।

कपीन्द्र पु० कपिरिन्द्र इव । हनुमति । कपोनामिन्द्रः । सुधीवे ।

कपीष्ट पु० कपोनामिष्टः । राजादाने कपित्ये च ।

कपूय लि० कुक्षितं पूयते पूयो-विसरणे अच् ष्ठो० । उलोपः ।

कुडिदे । कपूयचरणाः कपूययौनिमापयन्ते इति श्रुतिः ।
कपोत उ० कोवातः पोत इव यस्य । पारावते पञ्चिमात्रे च ।
कपोतक न० कपोत इव कायति प्रकाशते कै-क । सौवीराञ्जने
कपोतपालिका स्त्री० पालयति पाल+खुल्-उप० । लम्भाय
प्रसारितदारुभेदे सौधादिप्रान्ते काष्ठादिरचिते पक्षिवास-
स्थाने विडङ्के (पायराखोप) ।

कपोतपाली स्त्री० कपोतान् पालयति कर्मण्यण्य उप० ।
प्रासादप्रान्ते दारुनिर्मिते पक्षिस्थाने विडङ्के (पायराखोप)
कपोतवर्णी स्त्री० कपोतस्य वर्ण इव वर्णो यस्याः गौरा-
ङ्गेष् । च्छब्दालायाम् ।

कपोताङ्घ्रि उ० कपोतस्याङ्घ्रिरिव रक्तवर्णत्वात् । नलीनामद्रव्ये
कपोतारि उ० कपोतस्थारिः इतः । श्वेनपक्षिणि ।

कपोल उ० सौत्वक्प-ओलच् । गण्डे । गल्ले (गाल) ।

कफ उ० केन जलेन फलति फल-ङ । शरीरस्थे धातुभेदे
श्लेष्मणि । [एवम् । लालायाम् आस्थारुवे (पृथु) ।

कफकूर्चिका स्त्री० कफं कूर्चति विकरोति कूर्च-विकारे
कफणि पु० स्त्री० केन जलेन फणति स्फुरति इन् । भुजमध्य
पन्थौ । कूर्परे (कुतुर) स्त्रीत्वे वा ङीप् । [हृदिकारके वि० ।

कफवर्द्धन पु० कफं वर्द्धयति वृध-णिच्-ल्यु । प्रखण्डकटणे । कफ-
कफविरोधिन् पु० न० कफं विरुणद्धि वि+रुध-णिनि । मरवे,
कफविरोधकारके वि० । [वर्धूरुडले, कफनाशके वि० ।

कफान्तक उ० कफमनयति तत्करोतीति अन्त+णिच्-एवम् ।

कफारि उ० इतः । शुखटग्राम् ।

कफिन् वि० कफोऽस्त्यत्र कफ+इनि । श्लेष्मप्रधाने जने ।

कफोष्णि उ० स्त्री० केन जलेन फणति इन् पृथो० ओत्वम् ।

भुजमध्यपन्थौ कूर्परे (कुतुर) स्त्री० वा ङीप् ।

कवन्ध उ० कं सुखं वधाति बन्ध-अण्, कं बध्यते छिद्यते-
स्मात् बन्ध-घञ्, केन वायुगा बध्यते, कोवायुबन्धो वा यस्य
यथायथं बाधम् । उदरे, धूमकेतो, राहौ, राक्षसभेदे च ।
जले न० । 'मनुष्याणां सङ्ख्येत इतेषु हृतमूर्धसु । तदा-
वेशात् कवन्धः स्नादेकोऽमूर्द्धा क्रियान्वित इत्युक्तलक्षणे
शिरःशून्यक्रियायुक्तदेहे अस्ती० । [वः । कपिलवृद्धे ।

कवित्य उ० कपयतिष्ठन्त्यत्र तत्तियलान् स्या-क पृथो० पक्ष
कम् अव्य० कम-णिङभावपक्षे विच् । पादपूरणे, जले,
मस्तके, सुखे, मङ्गले, निन्दायाम् ।

कम वाङ्मयांश्च भिदि० आत्म० रुका० सेट् । कामयते अचो-
कमत अचकमत । [अचकमत ।

कम कामनायाम् चुरा० आत्म० सक० सेट् । क मयते अचो कमत

कमठ उ० कम अठन् । कच्छपे । यतीनां जलपात्रे न० ।

कमण्डलु पु० न० मण्डनं मण्डः कस्य जलस्य मण्डलात् ला-
कु । करङ्गे, संन्यासिनां जलपात्रभेदे, मूच्छदणे, चतुर्स्याद-
जातौ च । [अशोकवृक्षे पु० ।

कमन वि० कामयते कम-ल्यु । कासुके, अभिरूपे, सुन्दरे च ।

कमनच्छद पु० कमनः सुन्दरः छदोऽस्य । कङ्कपञ्चिणि ।

कमनीय वि० कम-अनोयर् । मनोहरे, कामनायोग्ये च ।

कमल न० कं जलमनति भूयति कम्+अल-अच् । पद्मे ।

कम-कलन् । तान्मे, लोमानि, औषधे, जले च न० । मृग-
भेदे, सारसविहगे च पु० । [पद्मवृक्षे

कमलखण्ड उ० न० कमलानां समूहः कमल+(घ)खण्डच् ।

कमला स्त्री० कमलं दित्यतेऽस्या अर्थ्यादित्वात् कच् ।
लच्छाम् । कम-कलच् वरस्त्रियाम् ।

कमलालया स्त्री० कमलमालयो यस्याः । लच्छाम् ।

कमलासन उ० कमलभासनं यस्य । चतुरानने ब्रह्मणि ।

कमलिनी स्त्री० कमलानां समूहः देशो वा कमल+इनि ।
पद्मवृक्षे पद्मयुक्तलतायाम् ।

कमलोत्तर न० कमलमिवोत्तरसुन्दरम् । कुसुम् उप्पे ।

कमिठ वि० कम-णिङभावपक्षे टच् । कासुके स्त्रियां । कमितो

कम्प उ० कपि-चलने घञ् । गावादिक्म्पे वेपथौ । [चलने

कम्पन वि० कपि युच् । कम्पयुक्ते । शिशिरे कृतौ पु० भावे ल्युट्

कम्पिल(ल) पु० कपि-इलच् । (कमलायुंढा) रोचन्याम् । कपि-
इलच् करङ्गे, 'देवीं कपिलवासिनी'मिति श्रुतिः ।

कम्पिलक पु० कम्पिलएव स्वार्थं कन् । (करमवा) करञ्जभेदे ।

कम्प लि० कपि-र । कम्पान्विते ।

कम्ब गतौ स्था० पर० सक० सेट् । कम्बति ककम्बीत् ।

कम्बल पु० कम्ब कलच् । नागभेदे साक्षायां, प्रावारं, कमौ च ।

स्नानमस्थाने मेपलोननिर्मिते वस्त्रासनादौ, जले च न०

कम्बलिन् पु० कम्बलः गलरोमरूपसाक्षात्यस्य इनि । वृषभे

कम्बलवति वि० । [वृषभवाह्ये शकटे गन्तीरये च ।

कम्बलिवाह्य न० कम्बलिना वृषेण वाह्यम् वह-ण्यत् ।

कम्बि स्त्री० कम-इन् वुक् च । दव्याम् (हाता) वा ङीप् । कम्बी

कम्बु पु० न० कम-उ वुक् । शङ्खे गजे च । शम्बुके, वलये, नलके च
न० । प्रीथायां स्त्री० । [स्वार्थे कन् कम्बुकण्ठपात्रम्

कम्बुकण्ठी स्त्री० कम्बुरिव कण्ठोऽस्याः । कम्बुप्रोवायाम् ।

कम्बुपुष्पी स्त्री० कम्बुः शङ्ख इव पुष्पस्थाः । शङ्खपुष्पाम्

कम्बुमालिनी स्त्री० कम्बूनां तलसपुष्पाणां मालास्त्यस्याः

इनि । शङ्खपुष्पाम् ।

कम्बोज पु० कवि-ओज । हस्तिभेदे, शङ्खभेदे “धनुनं समा-
रम्भं श्लेष्माहलिणपूर्यतः कम्बोजदेश” इत्युक्तदेशे च ।
कम्बोतायिन् पु० कम्बुरिवातायी । शङ्खतल्यश्चेतपूर्वकाये
शङ्खचिह्ने । [याम् (गाम्भार)]
कम्बारी स्त्री० कं जलं विभर्ति क०+भट्-अण्-उप० । गम्भा-
कम्ब त्वि० कम्-णिङभावपठे र । मैथुनेष्वावति कासुके मनोहरे च
कर पु० कृ-अप्, क-अच् या । हस्ते, किरणे, राजपादौ
राजस्ते, वर्षोपले, प्रत्यये, हस्तिहस्ते, हस्तनक्षत्रे च ।
किञ्चित्कर्मोपपदे तत्कर्मकारके । यथा कर्मकरः यश्चरः
करक पु० क-वुन् । करझटचे, पत्तिभेदे, दाडिमटचे, कोविदार-
टचे, वज्रलटचे, करीरे, नारिकेलस्थि च (नारिकेलेर
खोल) । कमण्डलौ पु० न० । कर-स्त्राथे कन्, वर्षोपले
(शिल) पु० स्त्री० । स्त्रियां गौरा०-ङीप् करकी ।
करकङ्कणन्याय पु० कङ्कणशब्दस्य करभूषणार्थकत्वेऽपि यथा
करशब्दप्रयोगस्तत्र तत्संलग्नताद्योतनाथेः तद्रूपे ढटान्ते ।
करकण्टक पु० करस्य कण्टक इव । नखे ।
करकाजल न० करकाया जलम् इत० (वरफ) करकास्यन्दिजले
करकाम्भस् पु० करकाया अम्भ इवाभ्यो यस्य । नारिकेले ।
करग्रह पु० करस्य बधूकरस्य वरेण ग्रहे ग्रहणं यत् । विवाहे
करग्रहारम्भ पु० करस्य राजपादौ यस्य ग्रहणं प्रजाभ्य
आदानं तत्सारम्भः । वार्षिककरस्य प्रथमादानारम्भे (प्रत्यह)
करङ्ग पु० कीर्यते द्रव्यमत्र कृ-अप् करोऽङ्को गर्भेऽस्य शक० ।
नारिकेलस्थि (खोल), मस्तकखर्परे (माथारखुली), कम्-
ण्डलौ पात्रभेदे च ‘ताम्बूलकरङ्गवाहिनी’ति कादम्बरी ।
करच्छद् पु० कर इवावरकच्छदोऽस्य । शाखोटटचे (सिंहोडा)
करज पु० करे जायते जन-ड । नखे व्याघ्रनखाख्यगन्धद्रव्ये
(नखी) च । कं शिरः जलं वा रज्जयति रन्नुज-णिच्-अण्
नि० । (करमचा) करझटचे । [स्थिते टचे ।
करञ्ज पु० कं शिरः जलं वा रज्जयति अण् । (करमचा) इति
करञ्जफल पु० करञ्जस्य फलमिवान्नं फलं यस्य । कपित्थे
(कएतवेत्) । [दुःखेन दोह्यायां गवि स्त्री० टाप् ।
करट पु० क-अटन् । गजगण्डे, काके, कुक्ष्यटचे च ।
करटिन् पु० करटः गजगण्डः ततः अख्यर्थे इति । हस्तिनि ।
करटु पु० क-अटु । (करकटिया) इति नामके विहगे ।
करशो न० क-ल्युट् । क्रियाविषयौ साक्षात् अव्ययधानेन
साधने व्याकरणोक्ते कारकभेदे, वर्षे, हेतौ, जले, इन्द्रिये,
गात्रे च, करणं यत्तव कान्तिसन्त्येति कुमारः । भावे
ल्युट् । क्रियायाम् न० । ज्योतिषोक्तेषु बवबालवादिष्वे-

कादशसु तिथ्यर्हेषु, वक्ष्येन मूद्रायास्तत्पादिते जातिभेदे च
(करणकायस्य) पु० ।

करणाधिप पु० करणानामिन्द्रियाणामधिपः । जीवे आत्मनि ।
करण्ड पु० क-अण्डन् । सधुचक्रे (भौचाक), खड्गे, कारण्डवे
विहगे, वंशादिरचिते पुष्पपात्रे (साजी), सङ्घे च (कौटा),
यस्मिन् रोगे स्त्री० टाप् ।

करतल पु० इत० । हस्तस्य तले, हस्ते च ।

करताल न० तल-प्रतिष्ठायां घञ् करे तालो यस्य । वाद्य-
भेदे (करताल), तद्धि करे स्थापयित्वैव वाद्यते ।

करताली स्त्री० करौ ताद्येते यत् ताड-घञ् इत० गौरा०
ङीप्-ङस्य लः । करतलध्वनौ ।

करतोया स्त्री० करस्य गौरीविवाहकाले शिवकरस्य तोयात्
स्ववर्द्धनवारितः सम्भूतं तोयं यस्याः । कामरूपदेशे स्वना-
मख्यातायाम् नद्याम् ।

करपत्र न० करात् पतति-पत द्रुन् । (करात) क्रकचे दाह-
भेदके अस्त्रभेदे । कारावे पत्रं वाहनं यत् । जलक्रीडा-
याम् । तत्र हि हस्ताभ्यां परस्परमुत्तोल्य क्रीडते ।

करपत्रवत् पु० करपत्रमिव पत्रवन्तोऽस्यस्य मत्पु । ताल-
टचे । [रतैरण्डे च ।

करपर्ण पु० करः हस्त इव पर्णं यस्य । (भ्येट) भिषङ्गातकटचे
करपल्लव पु० करस्य हस्तस्य पल्लव इव । अङ्गुली ।

करपाल न० कर एव पालं जलनिक्षेपपालं यत् । हस्ताभ्या-
मुत्तोल्य परस्परजलदानक्रीडने । कर्म० । हस्तरूपे पात्रे
करपाल पु० करं पालयति पाल-अण् । खड्गे । संज्ञायां कन्
टाप् अतश्चम् । हस्तयटौ । (सिंटा) स्त्री० ङीप् ।

करपीडन न० करस्य बधूकरस्य वरेण पीडनं ग्रहणेन मर्दनं
यत् । विवाहे । [गतिर्यस्य । खड्गे ।

करवाल पु० करस्य बालः शिशुरिव । नखे । करे बावो
करभ पु० कृ-अभच् करे भाति भा क वा । मणिबन्धात् कनि-
ष्ठापर्यन्ते करस्य बाह्यदेशे, करिशावके, उद्गृगिणी (नखी)
नामयन्मद्रव्ये, उद्ग्रे च । ‘करभकण्टकदार’मिति माघः

करभप्रिया स्त्री० करभस्य उद्ग्रे प्रिया । डुरालभायाम् ।
(आलङ्कृषी) ।

करभवल्लभ पु० इत० । उद्ग्रे प्रिये पीलुटचे, कपित्थटचे च ।

करभादनी स्त्री० करभैः उद्ग्रे रद्यते अद-कर्मणि ल्युट्
टिप्त्वात् स्त्रियां ङीप् । डुरालभायाम् । (आलङ्कृषी)

करमर्द्द पु० करं स्पर्शति मर्द-अण् । (करमचा) करझटचे ।
खण्डु करमर्द्दकोऽप्यत्र । तत्स्पर्शे हि करकण्डूरिति तस्य तथात्वम्

करमई न पु० करं नृणांति नृद-ल्लु। (करमचा) करं नृणांति।
 करमाला स्त्री० करः कराङ्गुलिपर्य्य मासेव अपसंख्याहेत-
 त्वात्। 'आरभ्यानामिकाभ्यां दक्षिणावसंयोगतः। तर्ज-
 नीमूलपर्य्यन्तं करमाला प्रकीर्त्तित्युक्तलक्षणायां अपसं-
 ख्यायं कराङ्गुलिपर्य्यदशकरूपायां मालायाम्। [अस्त्रभेदे।
 करमुक्त न० कुरेण सृज्यते यत्नं प्रति शिष्यते सृज-क्त। (वङ्गशी)
 करस्व ति० क-अस्वच्। मिश्रिते। मिश्रणे पु०।
 करस्वित ति० करस्वो मिश्रणं जातोऽस्य इतच्। मिश्रिते
 मधुकरनिकरकरस्वितेति जयदेवः। [दधिमिश्रितसक्तुषु।
 करम्भ पु० केन जलेन रम्यते सिध्यते रभ-घञ् सञ् च।
 कररुह पु० करे रोहति रुह-क। नखे। [पाणे (तरवार)
 करवाल पु० करं वालयति रलति चु० वल-पालने अण्। क-
 करवीर पु० करं वीरयति चु० वीर-विक्रान्तौ अच्। कपाणे
 खड्गे, खनामख्याते हत्ते, रसमाने, देशभेदे च।
 करवीरक पु० करवीर इव कायति कै-क। अर्जुनहत्ते।
 सार्थे कन्। करवीरार्थे। [(अरहर)
 करवीरभूषा स्त्री० करवीरखेव भूषा यस्याः। आढक्याम्।
 करशाखा स्त्री० करस्य शाखेव। अङ्गुली। [निर्गते जलकणे
 करशीकर पु० करस्य हस्तिहस्तस्य शीकरः। हस्तिहस्तात्
 करम्पूक पु० करस्य मूकः सूचीव। नखे।
 करसूत्र न० इत०। विवाहादौ हस्ते सङ्गृह्यार्थं बध्यमाने सूत्रे।
 करहाट पु० करं हाटयति दीपयति हट-दीप्तौ णिच्-अण्।
 पद्मादिमूले, मदनद्रुमे, पिण्डीतरौ, देशभेदे च।
 करहाटक पु० करं हाटयति हट-दीप्तौ णिच्-ण्वल्। मदन
 हत्ते। इत०। हस्ताभरणे सुवर्णे। [(करमुचा)
 करामई पु० करमान्द्राति आन्-मृद-अण् उप०। करमई
 कराल ति० कृ-अप् करोविचोपः तस्मै अलति पर्याप्नोति अल-
 पर्याप्नोति-अच्। विकटे भयानके। तैलभेदे (गर्जनतैल)।
 सर्जरसयुक्ततैले, (तैलधुना) च न०। दन्तरे, उञ्जे च ति०।
 (अनन्तमूल) हज्जभेदे पु०।
 करास्मोट पु० करेण आस्मोटः शब्दो यत्। वक्ष्यते सङ्गु-
 चितरूपेण स्थापितं एकवाह्यै इतरकरस्थाघातेन शब्दकरणे
 (तालटोका)। इत० वाह्यास्मोटे।
 करिक पु० क-इक। मिट्टखदिर। [च।
 करिणी स्त्री० करिन्-ङीप्। हस्तिन्यां धेनुकायाम् देवताभेदे
 करिदारक पु० करिणं दद्याति हिनस्ति द-ण्वल्। सिङ्गे।
 करिन् पु० करः शुण्डादण्डः अस्तीत्यर्थे इनिः। हस्तिनि।
 करीर पु० कृ-इरन्। घटे। वंशाङ्गुरे, हिमांशुवृक्षस्य करीर-

मेवेति नैषधम्। कित्तागाम्, हस्तिदन्तमूले च स्त्री०।
 करीष पु० न०। कृ-ईषन्। शुष्कगोमये। [वात्यायाम्।
 करीषङ्गुषा स्त्री० करीषं कपति कच-हिंसायाम् खच् सञ् च।
 करुणा पु० क-उन। करुणाख्ये रसभेदे, करुणाख्ये हृदये च।
 'दगासुदसुत्करुणे' इति नैषधम्। दीने, अनाद्ये दुःखिते,
 करुणायति च ति०। दयायां स्त्री० टाप्।
 करुणविप्रलम्भ पु० करुणरसात्विगे विप्रलम्भः। अलङ्कार
 प्रसिद्धे शृङ्गाररसमध्ये विप्रलम्भभेदे साहि० ३ परि०।
 करुणापर ति० करुणायां परः आसक्तः करुणा परा वा
 यस्या। अत्यन्तकरुणायुक्ते। [स्त्रियां करुणामयी।
 करुणामय ति० करुणा+प्राचुर्ये मयट्। प्रचुरकरुणावति
 करुण पु० कृ+जष। देशभेदे। [खगे।
 करेटु पु० के जले रेटति रेट-कु। (करकटिया) इति ख्याते
 करेणु पु० क-एतु। गजे। हस्तिन्यां स्त्री०।
 करोट पु० न० के गिरसि रोटते रुट्-द्युतौ अच्। गिरोऽस्थि।
 इन्। करोटिरप्यत्र स्त्री० वा ङीप्।
 कर्क हासे सौलः पर० अक० सेट्। कर्कति अकर्कीत्।
 कर्क पु० करोति कणोति क्रियते वा यथायथं वाक्यम् क-क
 तस्य नेत्स्वम्। बह्वौ, द्वेतांश्च, दर्पणे, कुलीरे, कर्कटहत्ते, कण्टके,
 मेघादित्यहर्षे राशौ च। घटे पु० स्त्री० वा ङीप्।
 कर्कट पु० सौल-कर्क-अटन्। लुङ्गामलके, कट्फले, कर्करेटौ
 पक्षिणि, जलजन्तुभेदे कुलीरे, (काकड़ा) मेघादित्यहर्षे
 राशौ, शरत्कालीहत्ते च। सार्थे कन् कर्कटकोटयेष्वर्थेषु,
 इत्युभेदे च।
 कर्कटमृङ्गी स्त्री० कर्कट इव शृङ्गं यस्याः। (काकडाशिकना)
 हज्जभेदे। सार्थे कन् कर्कटमृङ्गिकाप्यत्र।
 कर्कटि स्त्री० कर्कं कण्टकमटति इन् शक०। (काकुड) इवारी
 शाखालीहत्ते च। वा ङीप् अत्रार्थे, कर्कटशृङ्गाश्च।
 कर्कटु पु० सौल-कर्क-अटु। करेटुपक्षिणि (करकटिया)। [(कुल)
 कर्कन्धू स्त्री० कर्कं कण्टकं दधाति धा-ङ् नि० सञ्। वदर्याम्
 कर्कार पु० कर्क-हासे-अरन्। दर्पणे, चूर्णपाषाणखण्डे कङ्करे,
 (कांकर) सुहरे च। घञ्। कर्कं हाशं राति रा-क हङ्
 कठिने ति०।
 कर्कराङ्ग पु० कर्करं कठिनमङ्गं यस्य। खड्गने पक्षिणि।
 कर्करान्धुक पु० कर्करः कठोरः अतिशयिताम्बकारवत्पान्
 अन्धुः रूपः संज्ञायां कन्। अत्यन्ताम्बकारवति रूपे।
 कर्करी स्त्री० कर्कं हाशं राति रा-क गौरा० ङीप्। (भारी)
 सनाञ्जलपाने, कन्दोर्भूतादिपक्षिणाश्चनसाधने (भाजरा)

पात्रे च । कर्क+रा-ईक । कर्करीकोटप्यत्व ।
 कर्करेट् पु० कर्कति शब्दं रेट्ते भाषते रेट्-भाषणे उ ।
 (कर्कटिया) इति स्वाते खगे ।
 कर्कश पु० करे कशति कश-शब्दे अच्. प्रथो०, कर्कः काटिन्त्यम्
 अस्त्यर्थे श कृ लोपे विच् कर् कश-हिंसायाम् अच् कर्म०
 वा । कर्कशे (करमचा) कासमर्ह, इक्षौ, खड्गे, खरस्पर्शे
 च । साहसिके, क्रूरे, निर्हये, खरस्पर्शवति च लि० ।
 कर्कशच्छृद् पु० कर्कशः छृद्ः पत्रमस्य । सिहोडा) शाखोट
 ह्ये प्रतोले च । कर्कशदलोप्यत्व । कौभातकां स्त्री० टाप्
 कर्कसार न० कर्क हासं श्वेततां सरति गच्छति छ-अण् ।
 कर्कशे (दधिमिश्रितहाह) । [कुष्माण्डां स्त्री० वा ऊङ् ।
 कर्काक् पु० कर्क हासं श्वेतताच्छ्रति छ-उण् । कुष्माण्डे ।
 कर्कोट पु० कर्क-ओट । सर्पभेदे, स्वार्थे कन् । 'कर्कोटको नाम
 सर्पो यो दृढविष उच्यते' इत्युक्तलक्षणे सर्पे, विज्ञहर्चे,
 इक्षौ, (कांकोले) स्वाते ह्ये च । [घोषातक्याम् ।
 कर्कोटिकी स्त्री० कर्क-ओट-संज्ञायां कन् गौरा० ऊङ् । पीत-
 कर्कोटी स्त्री० कर्क-ओट गौरा० ऊङ् । (काकुड्) कर्कश्याम्
 कुष्माण्डाश्च । स्वार्थे कन् । कर्कोटिकाप्यत्व ।
 कर्चूर पु० कर्ज-ऊर प्रथो० । (कर्चूर) गन्धद्रव्ये, शक्यां च ।
 कर्ज पोडायाम् आ०पर० सक० सेट् । कर्जति अकर्जति ।
 कर्ण भेदने अदन्त चुरादि० उभ० सक० सेट् । कर्णयति ते अच
 कर्णत् त । आ-अवधे आकर्णयति ते ।
 कर्ण पु० क-नन्, कर्ण-भेदने, अच्, कीर्यते शब्दग्रहणाय कृ-नन्
 वा । श्रोत्रेन्द्रिये, अरिले केनपातके, अङ्गदेशाधिपे प्रधासते
 स्वर्यात्मके, त्रिभुजलोले भुजकोटिभिन्नायां तिथ्येष्वस्याश्च
 कर्णकोटी स्त्री० कर्णयति भिनन्ति अच् कर्णां स्वल्पः कोटः
 अल्पार्थे ऊङ् । कोटी कर्म० । (काण्डाड) शतपद्याम् ।
 कर्णगूय न० इत० । कर्णमूले ।
 कर्णजलूका स्त्री० कर्णे जलूके । शतपद्याम् (काण्डाड)
 कर्णजलूकेषु इत्यप्यत्व । [जाह्नविलोचनेति भट्टिः ।
 कर्णजाह्र न० कर्णस्य मूलम् । कर्ण+जाह्र । कर्णमूले 'कर्ण-
 कर्णधार पु० कर्णं नौकागतनिरूपणदण्डं (हाल) धारयति
 छ-णिच्-अण् । नाविके (काण्डाडारि) । [कर्णभूषणभेदे ।
 कर्णपाली स्त्री० कर्णं पालयति पाल-अण् । (कानवाला)
 कर्णपुष्प पु० कर्णं इव पुष्पं यस्य । शोरटालतायाम् ।
 कर्णपूर पु० कर्णं पूरयति पूर-अण् । कर्णभरणे, नीलोत्पले,
 शिरीषहले व्यशोकहले च एतेषां पुष्पैः स्त्रीकर्णस्य भूषा ।
 कर्णपूरक पु० कर्णं पूरयति पूर-अण् । कर्णपूरार्थे ।

कर्णमूल न० इत० । कर्णस्थे मलाकारे पदार्थे (काणेर खल)
 कर्णवर्जित लि० इत० । वधारे (काला) श्रोत्रमूल्ये । सर्पे पु०
 कर्णवेध पु० विध-घञ् इत० । कर्णवेधनरूपे संस्कारभेदे ।
 कर्णवेष्ट पु० कर्णौ वेष्टते अनेन । कुण्डले । श्वल्, कर्णवेष्टको-
 ऽत्वं । भावे ल्युट् । कर्णावरणे न० ।
 कर्णशष्कुली स्त्री० कर्णस्य शष्कुलीव । कर्णगोलके, तन्मध्या-
 काशे च 'अवलम्बितकर्णशष्कुली'ति नैषधम् ।
 कर्णम्बूल न० इत० । कर्णरोगभेदे । [लताभेदे ।
 कर्णस्फोटा स्त्री० कर्णे स्फोटो विदारणं यस्याः । (काणफाटा)
 कर्णाट पु० 'रामनाथं समारभ्य श्रीरङ्गान्तं किलेश्वर !
 कर्णाटदेश इत्युक्तदेशे' काव्यरीतिभेदे, स्त्री० ऊङ् ।
 कर्णाभरणक पु० कर्णाभरणमिव कायति पुष्पद्वारा ।
 आरग्वधे ह्ये । (सौन्दाल) [कर्णचालने ।
 कर्णास्ताल पु० आ+स्तृ-णिच्-स्तालादेशः इत० । कर्णां
 कर्णि पु० कर्ण-इन् । शरभेदे, कण्टकारिकायां स्त्री० वा ऊङ् ।
 कर्णिका स्त्री० कर्ण-ण्वल् । करहस्ताये, करमध्याङ्गुली,
 वीजकोपे पद्मवराटे, लेखन्याम्, कुङ्कुम्याम् अग्निमन्त्रवृत्ते,
 अजशङ्कीह्ये च । कर्ण+भूषणे इकन् । कर्णभूषणभेदे ।
 कर्णिकार पु० कर्णिकाच्छ्रति छ-अण् उप० । (गणियारां)
 ह्यभेदे, आरग्वधह्यभेदे च (छोट सौन्दाल) ।
 कर्णिरथ पु० कर्णः सामीप्येनास्त्यस्य कर्णी स्त्वन्तः तल ई
 शोभा यस्य न समासालः कप् स चाशौ रथो रथतल्यं
 वाहनं कर्म० । स्तन्ववाह्ये याने (पालकी) इत्यादौ ।
 कर्णिसुत पु० कर्णाः कंसमातुः सुतः । कंसासुरे ।
 कर्णजप पु० कर्णे जपति जप-अच् सप्तम्या अलुक् । सूत्रके
 पिशुने, खले च । [अचकर्त्त त ।
 कर्त्तृ शैथिल्ये अद० चुरा० उभ० अक० सेट् । कर्त्तयति ते
 कर्त्तृ न० कर्त्तृ कृदने कर्त्त-ल्युट् । कृदने । हलपिण्डात्
 स्तृत्वनिष्काशनव्यापारे (काट्वाकाटा)
 कर्त्तरी स्त्री० कर्त्त-घञ् कर्त्तं राति रा-क गौरा० ऊङ् ।
 कर्पाश्याम्, पत्नीकतहिरण्यादेः छेदनसाधने (कातारी),
 केशादिकसनसाधने (काचि) अस्त्रे, 'क्रूरपथ्यगतचन्द्रो
 लम्नं वा क्रूरपथ्यगम् । कर्त्तरी नाम योग्यं भिति
 ज्योतिषोक्ते योगभेदे च ।
 कर्त्तृ लि० क-लच् । कारके, व्याकरणोक्ते कारकान्तरयोगोक्तिरि
 क्रियाश्रये स्वतन्त्रे, तत्प्रयोजके च । चतुरानने पु० ।
 कर्त्तृका स्त्री० कर्त्त-लच् इडभावः संज्ञायां कन् । अस्त्रभेदे ।
 कर्त्तृ शैथिल्यकरणे अद० चुरा० उभ० सक० शैथिल्ये अक०

सेट् । कर्तयति ते अचकर्त्तत् । त्त कर्त्तितः ।
 कर्त्तौ स्त्री० कर्त्त-अच् गौरा० डीप् । (काटार) इति ख्यते अस्ल-
 भेदे । क-लच् कारिकायां स्त्रियां स्त्री० डीप् । [अकर्हीत्
 कर्ह कुक्षितरवे उदरभन्धे च भ्वा० पर० अक० सेट् । कर्हति
 कर्ह पु० कर्ह-अच् । कर्हमे ।
 कर्हट पु० कर्ह-अटन् । पङ्क्तेश्वरे, पङ्क्ते च ।
 कर्हस पु० कर्ह-अस् । पङ्क्ते, पाप्ते, वज्रपाण्ड्यायासुत्यन्ने प्रजा-
 पतिभेदे । मसि न०, पङ्कवति लि० । [पङ्के एव हि प्ररोहः
 कर्हसक पु० कर्हमे कायति प्रकाशते कै-क । शास्त्रिभेदे, तस्य
 कर्पट पु० न० कृ-कर्मणि विच्-क-पटः कर्म० । लङ्कते जीर्ण-
 वस्त्रे (लाताकानि), मलिनवस्त्रे च । करस्व पटः शक० ।
 चर्म्मार्दिमार्जनाथं हस्तन्यस्ते वस्त्रखण्डे कषायरक्ते वस्त्रे च ।
 कर्पटधारिन् लि० कर्पटं मलिनं जीर्णं रक्तं वा वस्त्रं धारयति
 णिनि । मलिनार्दिवस्त्रधारके भिचुकादौ । [कर्पटोत्पल्य
 कर्पटिक लि० कर्पट-ठन् । कर्पटवस्तुयुक्ते भिचुकादौ । इति
 कर्परं पु० कप-अरन् लताभावः । कपाले शीर्षोद्भास्तिनि,
 (साधारखुली), शस्त्रभेदे (कात), कटाहं च ।
 कर्परान्शु पु० कर्परखांशः । (खापरा) शर्करायाम् ।
 कर्पराल पु० कर्परमलति अल-अण् । कन्दराले, अचोडहले च
 कर्परी स्त्री० कप-अरन् लताभावः गौ० डीप् । दाहुरिहा-
 लारभवे तुल्ये (तुंते) । [जातित्वे लीप् । कर्पासीत्यपि ।
 कर्पास पु० न० क-पास । वस्त्रयोनौ (कापास) वृक्षभेदे ।
 कर्पासफल न० इत० । (माकाटी) कर्पासीबीजे ।
 कर्पूर पु० न० कप-अर लताभावः । सुनामख्याते गन्धद्रव्ये
 कर्पूरमणि पु० कर्पूरवर्णो मणिः । रत्नभेदे, कर्पूरप्रसायल
 कर्पररस पु० कर्पूर एव रसः । रसकर्पूरे ।
 कर्त्त गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । कर्त्तति अकर्त्तित् ।
 कर्त्तृर पु० कर्त्त-अर । राक्षसे, शशाङ्ग । स्वर्णे, हरिताले च न० ।
 कर्म्मकार पु० कर्म्म करोति क-ट । यमे । अत्ये लि० । स्त्रियां
 डीप् । [कर्म्मसमूहे, तत्प्रतिपादके वेदभागे च ।
 कर्म्मकाण्ड पु० कर्म्मणां समूहः दूर्व्यादिखात् काण्डच् ।
 कर्म्मकार पु० कर्म्म+क-अण् । लौकिकारके जातिभेदे, (कासार)
 वेतनं विना (वेगार) कर्म्मकारके, वाहके च ।
 कर्म्मक्षेत्र न० कर्म्मणां तद्विधानाद्योचितं क्षेत्रम् । भारतवर्षे ।
 कर्म्मठ लि० कर्म्मणि कुशत्रः कर्म्मन्+ठ । क्रियाकुशले ।
 कर्म्मशय लि० कर्म्मणि साधुः कर्म्मन्+यत् । कर्म्मणि योग्ये, तल
 प्रवीणे च । वेतने अस्त्री० ।
 कर्म्मदेवता स्त्री० कर्म्मणां यागादिना देवता । यज्ञेन देवत्वं

प्राप्ते 'अस्मिन् कल्पेऽश्वमेधादि कर्म्म कृत्वा महत्पदम् ।
 अवाय देवैर्याः पूज्यास्तस्माः कर्म्मदेवता इत्युक्तलक्षणे देवे
 कर्म्मधारय पु० व्याकरणोक्ते अभेदान्वयिना समानविभक्तिनो
 पदेन वटिते सभासभेदे । [रूपे कारके च ।
 कर्म्मन् न० क-अनिन् । क्रियायाम्, व्याकरणोक्ते कर्म्मुरिष्टतस
 कर्म्मफल न० कर्म्मणः फलम् । कर्मविप. कर्जनिते सुखदुःखादौ,
 कर्मरङ्गफले च (कासाराङ्गानेव)
 कर्म्मभू स्त्री० कर्म कर्मणादि परिकर्म, पुण्यादिकर्म वा तस्य भूः ।
 कटभूमौ, आर्यावर्त्से, भारतवर्षे च विहितकर्माख्यत्वेन वर्षे
 क्रियन्ते नान्यत्वा । [जैमिनिप्रणीते ग्रन्थे ।
 कर्म्मभीमांसा स्त्री० इत० । कर्मकाण्डप्रधानवेदभागविचाररूपे
 कर्म्ममूल न० कर्मणां मूलम् । कुशलणे । तेन हि वैदिकादि
 सर्वं कर्म निष्पाद्यते ।
 कर्म्मरङ्ग पु० न० कर्मणि भोजनादौ रङ्गो रतिर्यस्मात् रन्ज-पञ्ज
 (कासाराङ्गा) जस्वीरभेदे, तद्गोत्रेने हि भोजनादौ रुचिर्भवति
 कर्म्मविपाक पु० विपच्यते वि-पच-कर्मणि घञ् कर्मणो
 विपाकः । शुभाशुभकर्मजन्ये तत्फलभूते सुखदुःखादौ ।
 कर्म्मव्यतिहार पु० वि-अति-हृ-घञ् । कर्मणा व्यतिहारः
 इत० । परस्परैकजातीयक्रियाकरणे, क्रियाविनिमये च यथा
 यः कश्चित् येन कर्म्मणा इतरं संबधाति, इतरोऽपि तज्जा-
 तीयेनैव कर्म्मणा तं संबधाति, तयोः कर्मविनिमयो भवति ।
 यथा अ योम्यं ताडयत इत्यादौ । [लोदयं कर्म्मकारिणि च
 कर्म्मस्यूर पु० कर्म्मणि स्यूरः । प्रयत्नेन प्रारब्धकर्म्मसमापके, आफ-
 कर्म्मसङ्ग पु० कर्मणि सङ्ग आसक्तिः सन्ज-घञ् । इदमहं
 करोमि अनेनैतत् फलं भोक्ष्ये इत्याकारकेऽभिनिवेशे ।
 कर्म्मसंन्यासिन् पु० विहितकर्माणि विधानेन संन्यस्यति सं+
 नि+अस्-णिनि । सर्वकर्मत्यागिनि यतौ ।
 कर्म्मसाक्षिन् पु० साक्षात् पश्यति नि० साक्षी इत० । 'सूर्यः
 सोमो यमः कालो महाभूतानि पञ्च च । एते शुभाशुभस्येह
 कर्मणो नव साक्षिण इत्युक्तेषु सूर्यादिषु नवसु ।
 कर्म्मसिद्धि स्त्री० इत० । इष्टानिष्टफलप्राप्ते 'स्वकर्मसिद्धिं
 पुनराशंसते' इति कुमारः ।
 कर्म्मार्थ्य्य पु० ३त० । क्रियासाक्षिणि कृताकृतावेच्छके ।
 कर्म्मार्थ पु० कर्म कटच्छति कट-अण् । कर्मकारे (कासार) जाति-
 भेदे, वंशभेदे (वेडवांश), कर्मरङ्गे वृक्षे च ।
 कर्म्मिष्ठ लि० अतिप्रयेन कर्म्मो दृष्टन् इनेर्लुक् । क्रियादले जने
 कर्म्मन्द्रिय न० कर्मणां क्रियाणां साधनभूतमिन्द्रियम् । हस्त-
 पादादौ, ततो हि चलनादानादिक्रिया निष्पद्यते ।

कर्त्तृ दपे स्वांपरं अकं सेट् । कर्त्तृति अकर्वीत् ।
 कर्वट् पु० कर्व-अट् । द्विशतयाममध्ये सुन्दरस्थाने, यत्न गत्वा
 क्रयविक्रयदिना चन्द्रिहतजनपदवासिनो जना जीवन्ति
 तादृशे यामे पुरे वा नगरमात्रे च ।
 कर्वर पु० कर्णाति हिनस्ति कृ-वधे वरच् । व्याघ्रे, राजसे च ।
 मृगाले स्त्री० ङीप् । [स्वार्थे कन् ण्वल् । स्नेहातकट्ते
 कर्वुदारपु० कर्व दपे ङण् तं दारयति ङ-अण् । कौविदारकट्ते
 कर्वुर पु० कर्व-उर । राजसे, पामे, नानावर्णे च । तद्वति लि०
 कर्ष पु० न० कर्ष-अच् कर्मणि षच् वा । षोडशमापके माने,
 तन्निर्गते सुवर्णे च ।
 कर्षक पु० कर्ष-ण्वल् । कर्षीवले ।
 कर्षफल पु० कर्षं तन्मात्रं फलमस्य । विभीतकट्ते, आमलक्याम्
 स्त्री० टाप् । [लागामेर लौह] ।
 कर्षिणी स्त्री० कर्ष-णिनि । क्षीरिणीकट्ते, खलोने च (अश्व-
 कर्ष पु० कर्ष-ज । करीषाम्नौ (द्विद्वार आशुन) । कर्षी च ।
 कुल्यायां, नदीमात्रे च स्त्री० । [कश्चिन् काले इत्यर्थे ।
 कर्हि अव्य० कश्चिन् काले किम्+र्हिन् कादेशः । अनद्यतने
 कर्हचित् अव्य० कर्हि+चित् । कश्चिन्शित्काले इत्यर्थे ।
 कल संख्यायां सक० शब्दे अक० स्वा० आत्मा० सेट् । कलते अकलिट्
 कल गतौ संख्यायाञ्च अद० चुरा० उभय० सक० सेट् । कलयति-
 ते अचकलत् त । [कलत् त ।
 कल नोदने (प्रेरणे) चुरा० उभय० सक० सेट् । कलयति ते अची
 कल पु० कल-शब्दे षच् अट्ठङि । मधुराव्यक्तशब्दे, सालकट्ते
 च । कड मदे षज्ये क डस्य लः । रीतसि । अजीर्णे लि०
 कलकण्ट पु० कलः कलान्वितः कण्टोऽस्य । कोकिले हंसे, पारा-
 वते च । जातिले स्त्रियां ङीप् कलकण्ठी । [कोलाहले ।
 कलकल पु० कलप्रकारः गुणवचनत्वात् प्रकारे द्वित्वम् ।
 कलघोष पु० कलो घोषो यस्य । कोकिले ।
 कलङ्ग पु० कलयति किं कल् चासौ अङ्गचेति । चिह्ने, अप
 वादे, ताम्रादिधातूनां भलभेदे (कलकान), ताम्रादियोगात्
 अस्त्रादेर्विकारे च ।
 कलञ्ज पु० केतिशब्दं लङ्गति भाषते क इत्यव्यक्तालुकरणम्
 लजि-अण् । विषाक्तास्त्रेण हृते रुग्ने, पल्लिणि च 'न कलञ्जं
 मलयै'दिति श्रुतिः । तात्कृते 'कलञ्जसंवेदनधूमपानात् स्वा-
 ह्न्यपुष्पिर्भुज्यरोगहानिरिति' वैद्यके तत्वेवनात् सुखशुद्धादि
 रक्ता । रूपकैर्देशभिः प्रोक्तः कलञ्जी नाभेत्युक्तपरिभाषे च
 कलन न० गड-ङ्गु नस्य कः डस्य लः । नित्ये, भाषायां वाञ्छ
 कलधीत न० कलः मलः धौतोरस्य । स्वर्णे, रजते च ।

कलधूतमध्यत् । [मधुराव्यक्ते शब्दं
 कलध्वनि पु० इव० । कोकिले, पारावते, मयूरे च । कर्म० ।
 कलन पु० कल-ल्यु । वेतसकट्ते । भावे ल्युट् । चित्रे, दोषे, लङ्घने
 एकमासिकगर्भे, अङ्गणे, संख्याने, गणने यस्य च, न० ।
 'कलनात् सर्वभूतानाम्'ति श्रुतिः ।
 कलभ पु० कल-अभच् । पञ्चवर्षीये हस्तिशावके, धूसूरकट्ते च ।
 कलभवल्लभ पु० इत० पीलुकट्ते । [इव ते रघुमिति रघुः ।
 कलम पु० कल-अम । लेखन्याम्, चोरे, धान्यभेदे च । 'कलमा
 कलम्ब पु० कड-अस्वच् डस्य लः । नालिकाशाके (कलमी), वाण्ये,
 कदम्बकट्ते, शाकनाद्याञ्च । स्वार्थे कन् । कलम्बकोप्यत्वात् ।
 कलम्बिका स्त्री० कलम्बो भूम्नाऽव्यस्य ठन् । कलम्बीशाके,
 श्रीवास्थिनाद्यां मन्थायाञ्च ।
 कलम्बी स्त्री० कड-अस्वच् डस्य लः । के जले लम्बते अच् वा
 गौरा० ङीप् (कलमी) जलजशाकभेदे । कलम्बी गोवधा-
 त्तिकेति श्रुतिः । [कर्म० । मधुराव्यक्ते शब्दे ।
 कलरव पु० क-अप् रवः कलोरवोऽस्य । कोकिले, पारावते च
 कलल पु० न० कल-अलच् । गर्भवेदनचर्माणि जरायौ शुक्र-
 शोणितयोः संसर्गं च । [सालनिर्यासे (पुना) ।
 कललज पु० कललं शुक्रशोणितसंघात इव जायते जन-ङ ।
 कलविङ्ग (ङ्ग) पु० कलं वङ्ग (ङ्ग)ते वगि(वकि)-गतौ अच् प्रपो०
 अत इत्यम् । चटके खगे, इन्द्रिये च ।
 कलश पु० न० कलं शब्दं श्रवति शु-गतौ ङ । घटे ।
 कलशि स्त्री० कलं श्रति शो-रन् आलोपः । घटे । 'कलशि-
 सुदधिगुर्वी'मिति भाषः । वा ङीप् । अवलम्बितकर्णशम्कु-
 लीकलशीकमिति नैषधम् प्रश्नपथ्याम् (चाकुलिया) ।
 कलस पु० केन जलेन लसति अच् । घटे 'कलसं जलसंभृत'-
 मिति नैषधम् । जातिलात स्त्रियां ङीप् । द्रोणभाषे लि०
 कलह पु० न० कलं हन्ति हन-ङ । विवादे, युद्धे, अस्त्रिकोपे च
 कलहंस पु० कलप्रधानो हंसः । राजहंसे, 'कलहंसः कलयां
 बभूव स इति नैषधम् । कादम्बहंसे (वालहंस), नृपोत्तमे,
 परमात्मनि, वर्षाकृतेषु, त्रयोदशाक्षरपादके रुन्दोभेदे च ।
 कलहान्तरिता स्त्री० 'कोपात् कान्तं पराणुद्य पश्चात् तापा-
 न्तिता यदि । कलहान्तरिता प्रोक्ते'त्युक्तलक्षणे नायिकाभेदे ।
 कला स्त्री० कल-अच् । चन्द्रमण्डलस्य षोडशे भागे, दत्तधन-
 स्थाधिकलभ्यांशे (सुद) अवयवे, कालपरिभाषे, ज्योतिषोक्ते
 राशेस्त्रिंशद्भागस्य षष्ठिभागे, नौकायाम्, कपटे विभूतौ,
 सामर्थ्ये, संख्यायां, मरीचिपत्रात्, चतुःषष्टिप्रकारेषु
 गीतवाद्यादिषु च ।

कलाद् पु० कलामंशमादत्ते आ-दा-क । स्वर्णकारे तेन हि
अलङ्कारगठनार्थं गृहीतधनस्यांशोऽपह्रियते ।
कलादक पु० कलामति कला+अद-एवल् । स्वर्णकारे गठ-
नार्थं दत्तद्रव्यांशस्य भोजनं तेन हि क्रियते ।
कलानिधि पु० कला निधीयन्तेऽत्र । कला+नि+धा+क्ति । चन्द्र
कलानुनादिन् पु० कलमनुनदति शानि । भ्रमरे, चटको च
कलान्तरं पु० अन्यत्र कला अंशः मयू० । दृष्टिभेदे 'मासे शतस्य
यदि पञ्च कलान्तरं स्यादिति लीलावतो, अन्यस्यां चन्द्र
कलायाश्च, 'अथोत्प्लान्तराणोव कलान्तराणी'ति कुभारः ।
कलाप पु० कलामाप्नोति कला-आप्-अण् । समूहे, मयूरपिच्छे,
भूषणे, काञ्चगाम्, ठूणे, चन्द्रे, व्याकरणभेदे यामभेदे च ।
कलापक पु० कलाप+क स्वार्थे कन् । कलापार्थे, हस्तिस्नान्धव्ये,
एकवाक्यतापक्षे 'लोकचतुष्को न० कलापकं चतुर्भिः स्यादि-
त्यन्तेः । [शाखावति वटे च । कल+आप्-णिनि] कोकिले
कलापिन् पु० कलामोवर्होऽस्यास्ति इति । मयरे तद्वर्होऽस्य-
कलाभट् पु० कलां विभक्तिं कला+भट्-किप् । चन्द्रे । [यां स्त्री०
कलाय पु० कलमयते अय-अण् । (मटर) धान्यभेदे । गण्डद्व्यां-
कलालाप पु० कलमालपति आ+लप-अण् । भ्रमरे । [वि०
कलावत् पु० कला+अल्यर्थे मलप् मस्य वः । चन्द्रे । कलावति
कलि पु० कल-इन् । विभीतकहणे, विवादे, युद्धे, मूरे,
अन्ययुगे च । कोरके स्त्री० वा ऊर्गे कली च ।
कलिक पु० कल+मत्वर्थे ठन् । वक्रभेदे (कोचवक्त्र) [मूले च
कलिका स्त्री० कल-इन् स्वार्थे कन् । (कलि) कोरके, वोरण-
कलिकापूर्व्य न० कलिकेव अपूर्वमहदं पुण्यादुल्लम् । प्रधान-
कर्म्मज ए प्रधानापूर्वस्य हेतुभूतं तद्वान्तरकर्म्म जन्ये पुण्यादौ
कलिकार पु० कलिं करोति क-अण् । भूयाटपक्षिणि,
पूतिकरञ्जे च ।
कलिकारक पु० कलिं करोति क-एवल् । नारदे । कलहकारके
वि० । कलिकार+स्वार्थे क । भूयाटपक्षि पु० । [कल्याम् ।
कलिकारो स्त्री० कलकाश्च्यति कृ-अण् । (विषलाङ्गुलिया) ला-
कलिङ्ग पु० कलिं गच्छति गम-लच् सप्त डिङ् । पूतिकरञ्जे
धूम्यटे, कृटजहणे, शिरोप्रहणे, मूचहणे, 'जगन्नाथात्
पूर्वभागे कल्यातीरान्तरं शिवे ! । कलिङ्गदेशः 'संप्रोक्त'
इत्युक्तदेशे, 'उत्कलादर्शितपथः कलिङ्गामिसुखो यया'विति
रघुः । इन्द्रयवे च । योषिति लिङ्गतायाश्च (तेउङ्) स्त्री०
कलित वि० कल-क्त । विदिते प्राप्ते, भेदिते, गृहीते, उक्ते ।
संख्याते, विचारिते, बडे च ।
कलिद्रुम पु० कवेराश्रयः रुमः । विभीतकहणे तत्र हि, नलस्य

राश्रमिन्द्रावाप्रे कलिना सुचिरं स्थितमिति भारतकथा ।
कलिन्द पु० कलिं ददाति द्यति वा लच् सप्त च । अग्नि-
विशेषे, यतो यमुनानदी निःसृता, विभीतकहणे, सूख्ये च ।
कलिन्दकन्या स्त्री० इत० । यमुनायां कलिन्दजादयोष्यत् ।
कलिप्रिय पु० कलिः कलहः प्रियो यस्य । नारदे, वानरे च ।
इत० विभीतके । द्वे० प्रियविवादे जने लि० ।
कलिल वि० कल-इलच् । गहने, मिये च । [लाङ्गुल्याम् ।
कलिहारी स्त्री० कलिं हरति हृ-अण् । (विषलाङ्गुलीया)
कलुष पु० स्त्री० कल-उषच्, लुप हिंसायां क कस्य जलस्य लुपो
घातकः इति वा । महिषे । पापे न० । तद्वति लि० ।
कलेवर न० कले शुक्रे वरं श्रेष्ठम् तदुत्पन्नत्वेऽपि शुचि । सप्तम्या
अलुक् । देहे । [वाङ्मुषिके ।
कलोपजीविन् वि० कलां दृष्टिमुपजीवति उप+जीव-णिनि ।
कल्क पु० न० कल-क तस्य मेचम् । इततैलादिगेषे, दम्भे, विभी-
तकहणे, विद्यायाम्, 'तुरस्तेनामकगन्धद्रव्ये, इततैलादिपाके-
देये ओषधिद्रव्ये च 'द्रव्यमात्रं शिलापिष्टं युष्कं वा जल-
मिश्रितम् । तदेव मूरिभिः पूजैः कल्कद्रव्यमिधीयते इत्यु-
क्तलक्षणे द्रव्यभेदे, शास्त्रे, पापे च । [क्रोधने कलहे च ।
कल्कन न० कल्कं करोति णिच्-भावे ल्युट् । दम्भे, शास्त्रे,
कल्कि पु० कल्क+तत् करोतीति णिच्-इन् । 'सम्बलयाम-
सुखस्य ब्राह्मणस्य महात्मनः । भवने विष्णुयशसः कल्किः
प्रादुर्भवित्यतीत्युक्तलक्षणे चरैरवतारे ।
कल्किन् पु० कल्क-इनि । रामो रामश्च रामश्च बुद्धिः कल्की च
ते दशति विष्णोः रवतारभेदे ।
कल्प पु० कप-अच् घञ वा । वस्तुक्रियाणां सपदेशके, शिष्टा-
कल्पव्याकरणादीनामन्यतमे वेदाङ्गभेदे, बौधायनादिकृते
अनुष्ठेयक्रमविधाने, कृत्वात्मके कर्म्मपद्धतिष्वप्ये, ब्रह्मदिने,
प्रलये, विकल्पे, कल्पहणे, न्याये च । उत्तरपदस्य 'सादृश्ये
कल्प । यथा पितृकल्पः शुरुकल्पः ।
कल्पक पु० कप-णिच् एवल् । नापति । छेदके, कल्पनाकारके वि०
कल्पतरु पु० कल्पते फलदानाय अच् कर्म० कल्पहणे । [भेदे च
कल्पन न० कप-भावे ल्युट् । कृत्रिमो, छेदने, न्यायोक्ते अस्तुमिति
कल्पना स्त्री० कप-णिच्-युच् । पल्लयनादिना कर्णार्थं सर्ज्या-
करणे, न्यायोक्ते अस्तुमितिभेदे, रचनायाश्च ।
कल्पान्त पु० ७व० । प्रलये ।
कल्पाप पु० कर्म शुभकर्म्म स्याति सो-क-प्रयोः प्रत्येकं लत्वञ्च ।
नरकभेदे । पापे न० । तद्वति, मलिनं च लि० ।
कल्पाप पु० कलयति कल-किप् तं मापयति क्लिभभवति अण्

साधः उप०। राजसे, चित्रवर्णे, कल्याण, कल्याणखुरवणे
च। तद्वति वि० म्लियां डोए।

कल्याणकराट पु० कल्याणः काटो यस्य। शिवे तस्य स्वयं चेत-
लात् विषयोऽपि कल्याणत् कल्याणखुरता।

कल्य न० कल-यत्, कलासु साधु कला-यत् वा। प्रभाते, मधुनि
ज्योतिषोक्तं लग्ने च। वाक्श्रुतिवर्जिते सज्जीभृते, वीतरोगे,
दत्ते कल्याणे च जने वि०। [उपचारात् तत्कालभक्ष्ये

कल्यजग्धि स्तो० अद-तिन् कल्ये प्रातर्जग्धिः। प्रातर्भाजने
कल्याणा न०। कल्ये प्रातः अग्नये शय्यते अणुचञ्। हेमि,
मङ्गले च। शुभयुक्ते वि०। स्त्रियां गौरा० डोए।

कल्याणकृत् वि० कल्याणं शुभं शास्त्रविहितं करोति क-क्लिप्।

शास्त्रविहितकर्मकारके 'नहि कल्याणकृत् कश्चिदिति' गीता

कल्याणिका स्तो० कल्याण-श्रुत्यर्थे ठन्। मनःशिलायाम्।

कल्ल कृजने अशब्दे च भ्वा० आत्म० अक० सेट्। कल्लते अकल्लिष्ट

कल्ल वि० कल्ल-अच्। बधिरे अवणेन्द्रियभूये।

कल्लालि पु० कल्ल-ओलच्। कम जलं लोलं चपलं यथाहा अत्र

पश्ये अत्रुखारस्य ललम्। महातरङ्गे, हृषे च। वौरणि वि०

कव स्तुतौ वर्णने च भ्वा० आत्म० सक० सेट्। कवते

अकविष्ट। [कवकानि चेति स्मृतिः

कवक पु० कृ-अप् संज्ञायां कन्। यामि, भूच्छाका, 'पलाखुं

कवच पु० कं वातं वक्ष्यति वन्च-क। गर्हभाण्डे वृजे, पटह-

वाद्ये च। वर्मणि, तन्त्रोक्ते पूजादौ पादो भूर्जपत्रे लिखि-

त्वा धार्थ्ये च देवतामन्त्रन्यासयुक्ते वाक्यसोमे पु० न०

कवर पु० न० कृ-अरन्। अस्त्रे, लवणे, केशपात्रे च। खचिते,

संष्टौ, शवले च वि०। वर्वरायण स्तो० टाप्। कं शिरो

वृणोति आच्छादयति क+ठ-अच् गौरा० डोए। केश-

विन्यासे केशवेश, काकोल्यां हिङ्गुशाले वर्वरायाञ्च स्त्री०

कवर्ग पु० कृपठितो वर्गः सजातिसंघः। वादिपु पञ्चसु वर्णेषु।

एवं चवर्गादयः। [एवं चवर्ग्य चवर्गीयादयः।

कवर्गीय पु० कवर्गे भवः कृ। कवर्गमाश्रमने वर्णं। यत्। कवर्ग्यः

कवल पु० केन वलते वल-अच्। पात्रे, (गिरेभाह) मत्स्यभेदे च

कवलित वि० कवलं पात्रं करोति लिच्-क्त। भुक्ते, व्याघ्रे च

कवाट न० कं वातं वटति वट-वेटने अण्। द्वाररोषके

काष्ठखण्डे। लुङ्गेऽप्यं डोए। कवाटी।

कवि पु० कृ-इ। शुके, वाल्मीकिमुनौ, भास्करे, काव्यकर्तारि,

ब्रह्मणि च। अतीतागमवर्षज्जे सूक्ष्माद्यदर्शनि परिण्डने

च वि०। खलीने स्त्री० वा डोए कवी।

कजिक न० कृ-इ संज्ञायां कन्। खलीने यद्वि लौहमयं धोटक-

सुखाभ्यन्तरे प्रपहयोजनार्थं दीयते तस्मिन्। [कइ]।

कविका स्त्री० कृ-इ संज्ञायां कन्। खलीने, मत्स्यभेदे च

कविज्येष्ठ पु० कविषु ज्येष्ठः। वाल्मीकिमुनौ।

कविता स्त्री० कवेः कर्म भावो वा तल्। कविकृते काव्ये

'भवति कविता कामिनीति' प्रसन्नरात्रम्। [तद्वति वि०

कवोष्ण न० ईषदुष्णम् कोः कवादेशः। ईषदुष्णे स्पर्शे।

काव्य न० कृ-यत्। पितृद्वेष्टेन दत्तेऽन्नादौ। [पितृगणभेदेः।

काव्यवालपु० काव्यं पितृद्वेष्टकं द्रव्यं वालयति चु० वल-अण्।

काश शब्दे भ्वा० अक० पर० सेट्। कशति अकशीत् अकाशीत्

काशा स्त्री० कश-अच्। अश्वादेशालनार्थं ताडनसाधने

पदार्थे, (कोडा, चावुक)।

काशार्ह वि० कशमर्हति अर्ह-अच्। कशया ताड्ये अदानेऽश्वादौ

कशिपु पु० कश-ञ्जि नि०। भक्ते, वस्त्रे च। ससृदितयोर्भाज्य-

वस्तयोः, शय्यायाञ्च 'सत्यां जितौ किं कशिपोः प्रयास'-

रिति प्रयोगात्।

कशेरु पु० न० कं शृणाति शृ-हिंसायां उ एरडादेशः। उष्टा-

स्थनि, जलजे मूलभेदे च (केशुर)। स्तार्थे कन्। अर्वाधे।

कशेरू स्त्री० कशेरु+अपाणिजातिवाचत्वात् ऊह्। जलकन्दे

(केशुर)। [मलिने वि०।

कश्मल न० कश-कल सट् च। मूर्च्छायां, मोहे, पापे च।

कश्मीर पु० कश-ईरन् सट् च। कश्मीराख्ये देशे। [यत्र

कश्मीरज पु० कश्मीरे जायते जन-ड। कुङ्कुमे कश्मीरजन्मा-

कश्य न० कश-यत्। अश्वमध्यभागे, मत्स्यभेदे च। कशमर्हति

कश+यत्। कशार्ह अदानेऽश्वादौ।

कश्यप पु० कश्यं मद्यां पिबति पा-क। 'ब्रह्मणस्तनयो योऽभूत्

मरीचिरिति' विश्रुतः। कश्यपस्तस्य पुत्रोऽभूत् कश्यपानात्

स कश्यप इति निरुक्ते सुनिभेदे, स्तम्भभेदे, मत्स्यभेदे च।

कष बधे भ्वा० पर० सक० सेट्। कषति। अकषीत् अकाषीत्

कष पु० कष-अच्। (कष्टी) पापाण्यभेदे, 'कषपापाण्यनिभे नभ-

स्तवे' इति नैषधम्। [कण्डूयने च न०

कषण पु० कष-ल्यु। अपक्ते (कांचा)। भावे ल्युट्। घर्षणे,

कषाय पु० कषति कण्डन् कष-आय! श्दोनाकवृद्धे, रामे,

अन्तःकरणदोषे, 'कषाये कर्मसिः पक्ते ततो ज्ञानं प्रजायते'

इति वेदान्तपरिभाषायाम्। धपटजे (धगाह), रसभेदे

(कषा), रक्तपीतमिश्रितवर्णे च। तद्वति वि०। काये पु०।

कुड्दुरालभायां स्त्री०।

कपायित वि० कपायो रक्तपीतवर्णो जाताऽस्य इतच्। जार

कपाये 'अपुनैव कपायितस्मिन्' इति कुमारः।

कषायिन् पु० कषाय+इनि । सालहृत्ते, नकुचहृत्ते, खज्जरी
हृत्ते च । विषयरागवति वि०

कष्ट न० कष-क्त कश्चगहनयोः कषइति नेट् । पीडायाम्
व्यथायाम्, पीडायुक्ते । गहने च वि० ।

कस गतौ भ्रा० पर० सक० सेट् । कसति अकसीत् अकासीत् ।
कस् गतने गतौ च अट्+इदित् आत्म० सक० सेट् । कस्ते अकसिष्ट

कस् गतने गतौ च सक० अट्+आत्म० सेट् । कस्ते अकसिष्ट
कसनोत्पाटन पु० कसनं कासरोगम् उत्पाटयति ल्यु । वास

कहृत्ते, 'वासकः कासनायक' इति वैद्यकोक्तेः । [च ।
कसेरु पु० कस-उ एरुनागमः । कशरी, शूकरस्य प्रिये जलकन्दभेदे

कक्षीर पु० न० कं जलं तोरयति अच् नि० सुट् । रङ्गे (राङ्) धातौ
कक्षूरिका स्त्री० कष-जर हट् च गौरा० डीष् कक्षूरी स्त्री०

कन् ह्रस्वे अत इत्त्वम् । शृगमदे । प्रयो० कतो ह्रस्वे
कक्षुरिकाप्यत्व । [शृगनाभिजाते गन्धद्रव्ये ।

कक्षूरी स्त्री० कसति गन्धोऽस्याः कष-जर हट् च गौरा० डीष् ।
कक्षार न० कं जले द्वादने द्वाद-अच् प्रयो० दस्य रः । श्वेतोत्पले

कांस्य न० कंसेन निष्पादितम् कंस-जरा वाद्यभेदे, पानपात्रे च ।
स्त्री० ध्वज् । ताच्छरङ्गनिश्चिते उपधातौ, 'उपधातुर्भवे-

त्कास्यं ह्योत्तराणिरङ्गयोरित्युक्तेः । स्त्री० कन् । उक्तार्थे ।
कांस्यकार पु० कांस+क-अण् उप० । (कांसारि) जातिभेदे

काक पु० कै-गर्दे कन् तस्य नेचम् । खनामख्याते पक्षिणि ।
खड्गे, अष्टके तिलके च ।

काककला स्त्री० काकस्य कला अवयवो जङ्घेवावयवो यस्याः
काकजङ्घाहृत्ते । [काकस्य नाशः ।

काकघ्नी स्त्री० काकं हन्ति ट । मङ्गाकरघ्ने, तत्फलसेवने हि
काकचिञ्चा स्त्री० काकवर्णा चिञ्चा प्रान्तभागः फले यस्याः ।

गुञ्जायाम् । प्रयो० । काकचिञ्चिः, काकचिञ्चो, काकचञ्चाप्यत्व
काकच्छट् पु० काकस्य छट्ः पल इव छटो यस्य । खज्जनखगे

काकजङ्घा स्त्री० काकस्य जङ्घेवावयवो यस्याः । खनामख्याते
वृक्षभेदे (कैथोयाठेङ्गा)

काकजम्बु स्त्री० काकवर्णा जम्बुः । भूमिजम्बुम् ।
काकतालीय स्त्री० काकगमनसमये तालपतनमतर्कितहेतुकं

तदिव छ । अवितर्कितसम्भवे यादृच्छिकागतौ ।
काकतित्ता स्त्री० काकस्यापि तित्ता । गुञ्जायाम् ।

काकतिन्दुक पु० काकवर्णः तिन्दुकः । काकपीलुके (कुचला)
काकनासा स्त्री० काकस्य नासिव फलमस्याः । काकजङ्घायाम्

(कैथोठेङ्गा) काकनासाप्यत्व ।
काकपत्र पु० काकस्य पत्र इव । मस्तकपाश्चदयस्य 'बालानां

तृशिवा मोक्ता काकपत्र' इत्युक्ते केशरचनाभेदे (काण्पाट्टा)
काकपद् न० काकस्य पदसिद्धिः । क्षिपौ पतितवर्णस्य उपरि-

लेखने तत्स्थानसूचनार्थं न्यस्ते काकपदाकारे चिह्ने ।
शीर्षस्य काकपदाकारे केगपुञ्जे च (शिक्रा) ।

काकपर्णी पु० काकवर्णं पर्णमस्याः । सुहृपण्याम् ।
काकपीलु पु० काकप्रियः पीलुः शाक० । (कुचला) काकतिन्दुके

ताकपीलुक पु० काकानां पीलुरिव । (कुचला) काकतिन्दुके ।
काकपुट पु० काकेन पुष्टः । कौर्किरे, कौकिलया हि काकनीडात्

वायसडिम्बमपनीय तत्स्थाने खडिम्बं स्थाप्यते काक्या च
खडिम्बवृद्धा तत् परिपाल्यते इति प्रसिद्धम् ।

काकपुष्प पु० काकवर्णं पुष्पमस्य । यन्त्रिपर्णे हृत्ते ।
काकभीरु पु० काकात् भीरुः । पेचके ।

काकभाची पु० काकान् भक्षते भवि-अण् नलोपः । कटफल
लतायाम् । (गुडकाभाइ) । [५ व० । सुहृपण्याम् । (सुगानी)

काकमुञ्जा स्त्री० सुदं गच्छति सुद-गम्-ड काका मुञ्जा यस्याः
काकरुहा स्त्री० काकवत् रोहति अन्नरीचे मूलशून्यतया

जायते । (परगाढा) वन्द्यहृत्ते ।
काकलक पु० कुक्षितं कलं कायति कै-क । शोवायासुन्नतदेगे

काकली स्त्री० कल-इ ईषत् कलिः कादेशः वा डीप् ।
सूक्ष्मे मधुरगन्धे ।

काकलीरव पु काकली मधुराव्यक्तो रवो यस्य । कौकिले ।
काका स्त्री० काकः काकवर्णो विद्यतेऽस्याः अर्थ आद्याच् ।

काकोल्यां, काकनासायाम् काकमाच्याञ्च ।
काकाक्षिगोलकन्याय पु० काकस्य एकं चतुर्थया उभयगोलके

पर्यायेण चतुः कार्यकारकमेवमेकस्योभयसंभवे दृष्टान्ते ।
काकाङ्गी स्त्री० काकस्याङ्गं नासिव फलमस्याः । काकनासायाम्

काकाण्ड पु० काकस्याण्ड इव फलं यस्याः । मङ्गानिम्बे ।
कोलशिम्बाम् स्त्री० टाप मङ्गाज्योतिष्प्रत्ययं च डीप् ।

काकादनी स्त्री० काकैरुद्यतेऽसौ काक+अद-ल्युट् । गुञ्जायाम्
काकाल पु० काकं काकेतिरवन् लाति ला-क । द्रोणकाके ।

काकिणी स्त्री० कंक-लोख्ये घञ् तस्मै अणिति अण् प्रयो० ।
(वुडि) पणचतुर्थीये 'वराटकाणां दणकद्वयं यत् सा काकि-

णीति लीलावती । काकिनीत्यप्यत्व ।
काकी स्त्री० काकस्य जातित्वात् स्त्रियां डीप् । काकयोषिति

काकवर्णत्वात् वायशीलतायाम् ।
काकु स्त्री० कक-उण् । शोकभीत्यादिभिर्ध्वनेर्विकारे, अलङ्कार

प्रसिद्धे विरुद्धार्थकल्पके नञादौ शब्दे च । [सूर्यवंशे नृपे
काकुत्स्थ पु० ककुत्स्थः सूर्यवंशीयः नृपभेदस्तस्यापत्यम् अण्

काकुद न० काकु' ध्वनिभेदं ददाति धने दा-क, काकुद्वयते-
ऽस्मिन् धनार्थे क वा शक० । तालुनि जिह्वेन्द्रियाधिष्ठान-
स्थाने (तालया) ।

काकेन्दु पु० काकवर्णस्तन्दुः पृष्ठो० । (कुचला) कटुतिन्दुके ।
काकेष्ट पु० काकानामिष्टः । निम्बे तस्य हि फलं काकानामिष्टम्
काकोदर पु० कुक्षितमकति अक-अच् कोः कादेशः काकमी-
पत्रमिदुदरं यस्य । सर्पे । [कन्] । (यज्ञदुमर) वृक्षभेदे ।
काकोड (ड) स्वरिकास्त्री० काकप्रिया उड (डु) स्मरी संज्ञायाम्
काकोल पु० कक-लोले स्वार्थे णिच्-ओल । द्रोणकाके, सर्पे,
श्रुकरभेदे च । नरकभेदे, विषभेदे च पु० न० । वायस्याम्,
अश्वशब्दायाञ्च स्त्री० । [झीत् अकाङ्क्षिष्ट ।

काच्च वाष्ण्यायाम् स्त्री० उभ० इदित् सक० सेट् । काङ्क्षति अका-
काच्च लि० ईषत् कुक्षितमज्जि यस्य कोः कादेशः । कुक्षिताजे
जने, ईषद्दर्शने कटाक्षे न० ।

काक्षी स्त्री० कवे भवा अण् ङीप् । त्वरिकायाम् (अरहर)
काक्षीव पु० ईषत् जीवत्यस्मात् जीव-घञ् कादेशः । शोभा-
ञ्जनहृत्ते (सजना) ।

काङ्गा स्त्री० काञ्चि-अ । इच्छायाम् ।

काङ्गा स्त्री० कुक्षितमङ्गमस्याः कादेशः टाप् । वचायाम् ।
काच पु० कच्यतेऽनेन कच-बन्धने दीप्तौ च घञ् । शिक्ये,
(शिका) मणिभेदे, मृत्तिकाभेदे आरे, (काच्) भिक्षुके
च (भोस) ।

काचन न० काचयति बध्नाति अनेन कच-स्वार्थे णिच्-ल्युट् ।
पलवम्बनद्रव्ये लाक्षादौ । काचिदित्यर्थे अव्य० ।

काचलवण न० काचस्य लवणम् । काचोत्पादनसाधने लवणे,
(धोरा) । कणलवणे (काबालोण) ।

काचसौवर्चल न० इत० । काचमृत्तिकासम्भवे लवणे ।

काचस्थाली स्त्री० काचस्य स्थालीव (पारुलगाछ) । वृक्ष-
भेदे, काचमयपाले च ।

काचात्त पु० काच इवाजि यस्य । कपर्दकात्रे वृहद्वक्त्रे ।

काचित् लि० काचे शिक्ये चितं द्रुतं पृष्ठो० । शिक्यद्वते पदार्थे
काञ्चन पु० काचि-दीप्तौ ल्यु । स्वनामस्थाने वृत्ते, चम्पके,
नागकेशरे, उडुम्बरे, धुस्तूरे च । स्वर्णे, पद्मकेशरे, काङ्गादि-
पुष्पे दीप्तौ च न० ।

काञ्चनक पु० काञ्चनमिव कायति प्रकाशते कै-क । पल्लभेदे,
कोविदारहृत्ते च । हरिताले न० । [जापाकला] ।

काञ्चनदली स्त्री० काञ्चनमिव दलं यस्याः । स्वर्णकदल्याम् ।

काञ्चनक्षीरी स्त्री० काञ्चनमिव क्षीरं यस्याः गौरा० ङीप् ।

वीरिणीलतायाम् ।

[गणितारी] ।

काञ्चनपुष्पी स्त्री० काञ्चनमिव पुष्पमस्याः । गणिकारोहके,
काञ्चनार पुः काञ्चनं दीप्तिमच्छति ऋ-अण् । काञ्चनहृत्ते,
काञ्चनाल पु० काञ्चनाय दीप्तौ अलति पर्याप्नोति अल-अच् ।
कोविदारहृत्ते । [हरितायां, गोरचनायाम्, स्वर्णक्षीरोहृत्ते च

काञ्चनी स्त्री० काञ्चतेऽनया काचि-दीप्तौ करणे ल्युट् ङीप् ।
काञ्चि(ञ्चि) स्त्री० काचि-इन् वा ङीप् । स्त्रीकटिभूषणभेदे,
(चन्द्रहार, गोठ) "एकयष्टिर्भवेत् काञ्ची मेखला त्वय्यष्टिका ।
वलयः षोडश ज्ञेयः" इत्युक्तलक्षण यष्टौ, गुञ्जायाम् "अयो-
ध्या मधुरा माया काशी काञ्ची अवन्तिके"ति पुरीभेदे च ।

काञ्ची(ञ्चि)पद न० इत० । जघने ।

काञ्चिक न० अनुज-धात्वर्धनिर्देशे वुन् कुक्षिता अञ्जिका
व्यक्तिर्यस्य । आरनाले (कांजी) ।

काण पु० कण-निमीलने घञ् । काके । एकचक्षुर्युक्ते लि० ।

काण्ड पु० न० कण-शब्दे ड तस्य नेत्वम् दीर्घः । सम्भे,
हृणादिगुच्छे, वृक्षस्तम्भे, (गुडी) वाणे, अवसरे, प्रस्तरे,
नाडीहृन्दे, नावे, वज्रपरिच्छेदात्मके पन्थप्रकरणे, निर्झ-
नस्थाने च । अवीटहृत्ते पु० । [करेला] ।

काण्डकटुक पु० काण्डे स्तम्भेऽपि कटुकलितः । कारवेले,
काण्डकीलक पु० काण्डे कीलमिव यस्य कपु समा० । लोभे,
तस्मिन् कीटसंख्यात् हि कीलमिव र्व्यव जायते ।

काण्डतित्त पु० काण्डे तित्तः । भूमिम्भे (चिराता) ।

काण्डपट पु० काण्ड इव पटः । (कानात) पटभेदे, यस्य
संकोचे काण्डरूपता भवति ।

काण्डपृष्ठ लि० काण्डानि पृष्ठे यस्य । शस्त्राजीवे । 'स्वकुलं
पृष्ठतः कृत्वा यो वै परकुलं व्रजेत् । तेन दुश्चरितेनारौ
काण्डपृष्ठ इति कृत' इत्युक्तलक्षणे जने पु० ।

काण्डरुहा लि० काण्डात् प्ररोहते । कटुक्याम् (कटुकी
काण्डीर लि० काण्डो वाणोऽस्मात्ति ईर । (तीरन्दाज) वाणधरे
अपामार्गे न० । मञ्जिष्ठायां कारवेल्गाम् स्त्री० ङीप् वा ।

काण्डेक्षु पु० काण्डेन स्तम्भेन इक्षुरिव । (तालमाखना) वृक्षभेदे
काण्व पु० कण्वेनाधीतः कण् । यजुर्वेदीयशास्त्राभेदे । अपत्यार्थं
२७ । कण्वपुत्रादौ लि० ।

कातर लि० ईषत्तरति स्वकार्यं कर्तुं शक्नोति कु+तृ अच्
कोः कादेशः । अधीरे, व्यसनाकुले, भीते, विषये, चञ्चले च ।
तदध्यासितकातराज्जीति रघुः । के जले आतरति अगते
न तु विशेषतो मज्जति । उडुमे ।

काटण न० कुक्षितं वृक्षं कादेशः । कुक्षितहृत्ते ।

कात्यायन पु० कव्यस्यापत्यं फक् सुनिभेदे । स च धर्मशास्त्र
कर्ता वररुचिनामा व्याकरणधर्तिकर्ता च ।

कात्यायनी स्त्री० कव्यस्यापत्यं स्त्री० फक् । दुर्गायां सा हि कस्या
नरे कव्यस्यापत्यमावीत् । अर्द्धवयस्कायां कात्यायवस्त्रायां
विधवायाश्च ।

कादम्ब पु० कद-णिच्-अध्वच् । (बालहंस) कलहंस, काणे,
इत्यौ च । कदम्बे भवः अण् । कादम्बमत्व लि० ।

कादम्बर न० कादम्बं राति लाति प्रकृतिव्येन रा-क । ऐक्ये
उडादौ, तस्य विकारे मये च । कादम्बं कदम्बोद्भवं रसं
राति रा-क । तत्तुल्यरसत्वात् दधितरे पु० ।

कादम्बरी स्त्री० कुक्षितं मलिनमम्बरं यस्य कौः कदादेशः
कदम्बरो बलभद्रस्तस्य पिता अण् । हलिप्रियायाम् मदि-
रायाम् । कादम्बं रसं राति रा-क गौरा० छीप् ।
कोकिलायाम्, सरस्वत्याम्, शारिकायाश्च ।

कादम्बिनी स्त्री० कादम्बाः कलहंसा बलाका वा अनुधावक-
त्वेन सन्वयस्याः इति । भेषमालायाम् । [कालभने ।

कादाचित्क लि० कदाचिद् भवः कालार्थत्वात् ठक् । कदाचित्-
काद्वेष्य पु० कद्राः अपत्यम् ठक् । नराकारे फणालाङ्गुलवति
देवयोनिभेदे नागे, सर्पे च । [गो सुखे च ।

कानन न० सु० कल-दीप्तौ ल्युट् युच् वा । वने, गृहे, ब्रह्म
काननाग्नि पु० धृत० । शमीवृक्षे, तज्जातवह्निना हि वनदाहः
कानीन पु० कयाया अनूयाया अपत्यम् अण् कनीनादेशश्च ।
'कानीनः कव्यकाजानां मातामहसुतो मत' इति स्मृत्युक्ते
पुत्रभेदे । यथा व्यासः कर्णश्च ।

कान्त पु० कम-क्त, कम-क्त वा । पत्न्यौ, लौहे, सूर्यपूर्वकः
सूर्यकान्तशिलायाम्, चन्द्रपूर्वकः चन्द्रकान्तमणौ, वसन्ते,
हिज्जलवृक्षे च । कस्य ब्रह्मणाऽलो यस्मात् । वायुदेवे ।
कुक्षुभे लौहभेदे न० । मनोरमे, शोभने, अमोहे च
लि० । नार्था, प्रियवृद्धौ च स्त्री० ।

कान्तपुष्प पु० कान्तं पुष्पमस्य । कोविदारवृक्षे ।

कान्तलक पु० कान्तं लकति लक-आस्त्रादने अच् । (तुंद) लज्जे लब्धे
कान्तलौह पु० कान्तो लौहो यस्य । अयस्त्वान्ते । कर्म० ।

(कान्तिलौह) लौहशरे । [पुष्पोद्भसौपधं यस्य । अशोकवृक्षे

कान्ताहि, दोहद पु० कान्ताहिः नारीपादस्पर्शः दोहदं
कान्तायसम् न० कान्तमयः अच् समा० । (कान्तिलौह)
लौहशरे । हव० । अयस्त्वान्ते मणौ ।

कान्तार पु० कस्य जलस्य सुखस्य अन्तस्तं कान्तं मनोहरं वा
प्रकृति षट्-अण् । कोविदारवृक्षे, इन्दुभेदे उपद्रवे, कानने,

पद्मभेदे, महारण्ये, दुर्गमवर्त्मनि, गर्ते च ।

कान्तारक पु० कान्तं वनस्थच्छक्ति षट्-एवुल् (काजला) इन्दुभेदे
कान्ति स्त्री० कम-क्तिन् । शोभायां, दीप्तौ, अभिलाषे च ।
कान्तिदा स्त्री० कान्ति+दा-का । सोमराजोलतायाम् कान्तिप्रदेवि०
कान्तिदायक न० कान्ति-दा-एवुल् । कालीयकवृक्षे । कान्ति-
प्रदे वि० । [भव्यभेदे ।

कान्दवन० कन्दौ भञ्जनपात्रे संस्कृतम् अण् । (मिठाई) पक्वान्ने
कान्दविक लि० कान्दवं पण्यमस्य ठक् । अपूपकारिणि तदु-
पजीविनि (मिठाईकर) । [भीत्या पलायिते ।

कान्दिग्भूत लि० कां दिग्ं यामीत्युक्ते भूतः प्राप्तः प्रथो० ।

कान्दिशीक लि० कां दिग्ं यामीत्याह ठक् प्रथो० । भीत्या
पलायिते । [प्रथो० । देशभेदे, विपभेदे च (कनौज)

कान्यकुञ्ज न० कन्याः कुञ्जा यत् कन्याकुञ्ज+स्वार्थेऽण्
कापटिक लि० कपटेन चरति ठक् । कपटव्यवहारिणि गृष्टे,
परमस्मिन्ने च । छात्रभेदे पु० ।

कापथ पु० कुक्षितः पन्थाः अच् समा० कादेशः । निन्द्ये वर्त्मनि ।

कापालिक पु० कपालेन मस्तककर्परेण व्यवहरति भोजनपा-
नादिकं करोति ठक् । खनामख्यातिवर्णे, कुलाचारभेदे च ।

कापिल पु० कपिलेन प्रोक्तमधीतेऽण् । सांख्यशास्त्रज्ञे,
पिङ्गलवर्णे च । तद्वति लि० ।

कापिश न० कपिशवर्णोऽस्त्यस्य प्रज्ञायण् । मद्यभेदे ।

कापिशायनी स्त्री० कपिशस्य मद्यभेदस्त्रायनम् स्थानं अय-
ल्युट् छीप् । द्राक्षालतायाम् ।

कापुरुष पु० कुक्षितः पुरुषः कौः कादेशः । निन्दितपुरुषे ।

कापोत न० कपोतानां समूहः अण् । पारावतसमूहे । कपोत-
वर्णत्वात् कपोतस्येदम् अण् । सौवीराञ्जने, सर्जिकाक्षारे च
कापोताञ्जन न० कापोतं च तदञ्जनं चेति कर्म० । सौवीराञ्जने
काफल पु० कुक्षितं फलमस्य । (काटफल) वृक्षभेदे ।

काम न० कम-णिच्-अच् । शुभे, इष्टानतिक्रमे, निक्वामे च ।

कम-वञ् । काम्ये, अलभ्यतौ, इच्छायामभौटविषयाभिलाषे,

'पुंसां या विषयापेक्षा स काम इति भवत्यते' लुक्लक्षणे
विषयापेक्षणे, कन्दर्पे च पु० । [पत्न्याम् रतौ ।

कामकला स्त्री० कामस्य कला प्रिया । कलाहेतुत्वात् काम-
कामकार लि० कामं काम्यं करोति अण् । कामतः प्रवृत्तौ
लामकेलि पु० कामे रतौ केलिप्रस्य । जारे । कर्म० । सुरते

काममामिन् लि० कामं गच्छति गम-णिनि । यथेष्टाचरण-
शीले । प्रथो० सम् । कामं गामीत्यथल [स्त्रिच्छाचारे

कामचार पु० कामेन स्त्रेच्छया चर+धञ् चारः ।

कामदं वि-कमान् ददाति दा-क । अभीष्टदायके, वनभेदे च
कामदुघा स्त्री० कामं दोषि दुह-क घादेणः । अभीष्टसन्पाद-
यित्र्याम् सुरभौ गवि ।

कामदुह स्त्री० कामं दोषि दुह-क्तिप् । सुरभौ गवि । [गवि
कामधेनु स्त्री० कामस्य अभीष्टस्य दोहनस्य हेतुर्धेनुः । सुरभौ
कामध्वंसिन् पु० कामं ध्वंसयति ध्वन्स-णिच्-णिनि । शिवे ।
कामपाल पु० कामान् पलयति पाल-रत्नणे-अण् । वनभेदे ।
कामम् अयं काम-णिङ्-अच् । अनुमतौ, प्रकामे, पर्याप्तौ,
असूयायाम् अनुमतौ, अकामानुमतौ, स्वच्छन्दार्थे, अनि-
ष्टस्यागत्या स्वीकारे च । [रूपे, सुन्दररूपे च वि० ।

कामरूप पु० स्वनामख्याते देशभेदे । कामोरूपं यस्य । स्वच्छा
कामरूपिन् पु० कामतो रूपं यस्य इति । विद्याधरे । मनो-
चक्रपवति, स्वच्छारूपधारिणि च वि० ।

कामल पु० कामेन लसति लस-ङ् । वसन्तकाले । मलयें
लच् । कामयुक्ते वि० । कामं कान्तिं लुनाति लू-ङ् । रोग-
भेदे (कायोल) पु० स्त्री० स्त्रियां टाप् ।

कामवल्लभ पु० इत० । आम्नहते तन्मुकुलं हि कन्दर्पप्रियम् ।
कामवृन्ता स्त्री० कामतो वृत्तं यस्याः । पाटलायाम् ।
कामवृत्त पु० कामेन वीजादुरनिरमेन्नतया यथेच्छं वृत्तः ।
वन्दाके (परगाढा) ।

कामशर पु० कामस्य शर इव मुकुलबन्धनेन । आम्नहते ।
कामसख पु० इत० । कामस्य सखा+टच् समा० । वसन्तकाले,
तद्वद्दीपके चन्द्रे च । [वात्स्यायनप्रणीते ग्रन्थे ।

कामस्तूत्र न० कामस्य तत्तन्त्रस्य स्तूत्रम् । कामतन्त्रप्रतिपादके
कामाङ्गुश न० कामस्याङ्गुश इव । नखे ।

कामात्मता स्त्री० कामात्मनो भावः तत् । कर्मफलभिलाषशी
लत्वे । कामात्मता न प्रशस्तेति मनुः ।

कामात्मन् वि० कामे फललक्षणायामात्मा+तन्+करणं यस्य ।
फलकामनावति, कामाकुलचित्ते च । काम आत्मा स्वरूपं यस्य ।
काममये काम्यमानविषयशताकुलचित्तत्वेन तद्रूपता पद्मसभावे ।

कामान्ध पु० कामं यथेष्टमन्वयति स्वरं विरहिणम् चुरा०
अन्ध-अच् । कोकिले । कामेनान्धः इत० । विवेकहीने वि० ।
कामालु पु० कामतोऽलति अल-पर्याप्तौ ण् । रत्नकाञ्चनहृद्ये
कामावशा(सा)यिता स्त्री० कामान् अवशते अव+शीङ्
णिनि तस्य भावः तत् । अभिमादादविधेयार्थमप्ये सत्य-
सङ्कल्पतारूपे ऐश्वर्य्ये कामान् अवसाह्वं निश्चेतुं शीलमस्य
स्यतेः णिनि ततस्तत् । कामावसायिताप्यत्रैवार्थः ।

कामिन् पु० काम-णिनि । चक्रवाके, पारावते, चटके, सा-

रसखगे च एतेषां कामाधिक्यात् कामित्वम् । कानवति
वि० स्त्रियां ङीप् कामिनी । मोरुस्त्रियाम्, दारुहरि-
द्रायाम्, मदिरायाञ्च स्त्री० ।

कामीन पु० काममनुगच्छति ख । रामपुंगे । कामानुगते वि०
कामुक पु० कम-णिङ्-उक् । अशोकहृद्ये, अतिशुक्तके, माध-
वीलतायाम्, चटके च । मैयनकामनातिशयवति वि० । स्त्रियां
ङीप् कामुकी । इच्छासात्वत्यान्त टाप् कामुका । [लतायान्
कामुककान्ता स्त्री० कामुकानां कान्ता प्रिया । अतिशुक्तक
काम्पित्य पु० कम्पिलाया नद्या अदूरभवो देशः ख । उत्तर
देशभेदे, तत्र जातायां गुण्डारोचनाख्यायां लतायाञ्च ।

काम्वल पु० काम्वलेन परिहृतो रयः । काम्वलेन समुत्तरोहिते रये
काम्वविक पु० कम्बुः शङ्खः शिल्पमस्य । शङ्खकारे (शांखारि)
काम्वोज पु० कम्बोजो देशोऽभिजनो निवासो वा यस्य अण्
कम्बोजदेशोद्भवस्यै, पुद्गागहणे, स्वच्छभेदे च । धवलस-
दिरे, माधपण्याम्, हयपुच्छाच्च, स्त्री० ङीप् ।

कास्य न० कम-णिङ्-यत् । 'यत् किञ्चित् फलमुद्दिश्य, यत्त-
दानतपःक्रिया । क्रियते बहुलायासं तत्कास्यं परिकी-
र्तितमित्युक्ते कर्मणि । कमनीये, सुन्दरे च वि० ।

काय पु० चीयतेऽन्नादिभिः चिञ् चञ् नि० । देहे । कः प्रजा-
पतिर्ब्रह्मा वा देवताऽस्य अण् इत् अन्नादेशः दृष्टिरया-
देशश्च । प्रजापतिदेवताके चरौ, प्रजापत्यविवाहे कनिष्ठा-
नामिकयोरोधोभागे, स्वल्पाहुलिसूलरूपे, ब्राह्मेतीर्थे, लज्जे,
स्वभावे, मूलधने च ।

कायस्य पु० काये तिष्ठति काय+स्या-क । परमात्मनि, लिपि-
करहत्तौ (कायत) जातिभेदे च । कायलिङ्गत्वनया स्या-क
टाप् । हरीतक्यम् आमलक्याञ्च स्त्री० ।

कायिका स्त्री० कायेन निर्वाह्या ठक् । गवादिकर्मकरण-
रूपायां 'दोह्यवाह्यकर्मयुक्ता कायिका ससुदाहृते'ति सृष्ट्यु-
क्तायां दृष्टौ प्रत्यब्धं पणतद्वद्वादिदेयदृष्टौ च 'कायाविरो-
धिनी शब्दत् पञ्चाङ्गाद्या त्रु कायिकेति नारदवचनात् ।

कार पु० कृहिंसायां, क करणे वा भावे घञ् । वध्ये, निश्चये, यत्ने
क्रियायाञ्च । कृ विघ्नेषु आधारे घञ् । हिमाद्रौ, यतौ च ।
कर्मोपपदे कर्त्तरि अण् । तत्तत्कर्मकर्त्तरि यथा कर्म-
कारः स्वर्णकार इत्यादिः । कृ-कर्मणि घञ् विजिम्भे
धान्यादिराशौ ।

कारक लि० क-खुन् । क्रियाजनके । क्रियोपाधिके साक्षात्
क्रियान्वयिनि व्याकरणोक्ते कर्त्तृकर्मादिषु षट्पु न० ।

कारकदीपक न० अलङ्कारशास्त्रे अर्थालङ्कारभेदे शा० १०५० ।

कारण न० क-णिच् करणे ल्युट् । हेतौ, यद्व्यतिरेके का-
र्यात् मतिस्त्विति, यथा द्रव्यं विना घटस्यावृत्त्यतिरतो
द्रव्यो घटस्य कारणम् ॥ साधने, इन्द्रिये, देहे च । कञ्
हिंसायां स्वार्थे णिच् भावे ल्युट् । वधे । क्रियते इति
कर्मणि ल्युट् । कर्मणि, वाद्यभेदे च । कृञ् हिंसायां
णिच्-युच् टाप् कारणा । यातनायां स्त्री० ।

कारणमाला स्त्री० अर्थालङ्कारभेदे साहि० १० परि० ।

कारणोत्तर न० कारणेन उत्तरम् । व्यवहारेषु वाद्युपन्यस्तं
वस्तु सत्यत्वेनाङ्गीकृत्य तत्रतिकूलतासाधनकारणकथने
यथा अथ शतं धारयतीत्यभियोगे सत्यं नष्टोक्तं किन्तु
शोधितम् इयं भूमिर्भूदोयानेन भुज्यते इत्यभियोगे सत्यमे-
तस्य भूमिः किन्तु दानेन क्रयादिना वा इदानीं समेत्युत्त-
रकथनम् । कारणमप्येतदर्थं "मिथ्योत्तरे पूर्ववादे कारणे
प्रतिवादिनीति" कारणोत्तरेऽपि कारणशब्दप्रयोगात् ।

कारणवृत्त पु० रम-ङ् तस्यनेचम् रण्डः ईषत् रण्डः का-
रण्डः तं वाति वा-कः । हंसभेदे ।

कारम्भा स्त्री० ईषत् रम्भा कौः कादेशः । प्रियकुण्डले ।

कारव पु० केति रवोऽस्य । काके ।

कारवी स्त्री० कारं वाति वाक्, केन जलेन रौति व्यच्, गौरा-
डोप्, र+अच् करणे मयूरस्तस्येदम् अण्+कृ-हिंसायां
णिच् क्तिप् कारं तमवति अण् वा । शतपुष्पायाम्, रुद्र-
जटायाम्, मयूरशिखायाम् । कारवेले, त्वक्पत्राभम् (तेज-
पात) कण्णजीरके च ।

कारवेले पु० कारं वेलेते वेले-अण् । (करेला) लताभेदे ।
अलार्थे डोप् । लुट् कारवेलेयाम् (उष्का)

कारस्कर उ० कारं करोति क-अण् नि० सुट् । किम्पाकटले
कारा स्त्री० कृ-भिदादित्वात् अङ् नि० दोषिः । वस्त्रनापारे,
द्रव्याम्, वीणाधःस्थकाष्ठमयभाण्डे, सुवर्णकारिकायाञ्च ।

कारागार न० कारवागारम् । वस्त्रालये ।

कारापथ पु० लक्षणान्तरजयोरङ्गद्वन्द्वेयोराज्यविषये देशभेदे
कारि स्त्री० कृ-इज् । क्रियायाम् । शिल्पिनि लि० ।

कारिका स्त्री० क-धालर्थनिर्देशे ण्युल् । क्रियायाम् । कर्तारि
ण्युल् । नटयोगिनि । स्वत्याचरदृष्ट्या वङ्गलार्थबोधके
श्लोके, शिल्पे च कृ-भावे ण्युल् । यातनायाम् । क-वुष्ण
नापितादिकल्पे, दृष्टिभेदे च (घट) ।

कारिता स्त्री० क-णिच्-त्त । "कारिता नाम सा दृष्टिर्धर्मि-
केन स्वयं कर्ततेति" स्त्रुत्युक्ते दृष्टिभेदे (घट) ।

कारोरी स्त्री० कं जलसृज्यति क+क-विच् कारं मेघः तमी-

रयतीति ईर-अण् । दृष्टिस्मृदादिकायां यज्ञक्रियायाम् ।

कारोरीमनु दृष्टिरिति श्रुतिः ।

कार् लि० क-अण् । शिल्पिनि, कारके च । विश्वकर्मणि पु० ।
कार्ज पु० कं जलमासृजति, कृत्स्नं सृजति वा सृज-क ।
करभे, वल्मीके, नागकेशरे, गैरिके, स्वयंजाने देहस्थे
तिलादिचिह्ने च ।

कारुणिक लि० करुणा शीलमस्य ठक् । दयालौ दयाशीले ।

कारुण्यन० करुणस्य भावः करुणैव वा घञ् । दयायाम् ।

कार्तस्वर न० कृतस्वरे आकरभेदे भवं, कृताः पठताः
स्वरायेन तज्जै वेदिकाय ब्राह्मणाय वा इदम् वा अण् ।
स्वर्णे, धुसूरे, काञ्चनहृत्ते च ।

कार्तिक पु० कृत्तिकायां जातः अण् । स्कन्दे, कृत्तिकानक्षत्रेण
युक्ता पौर्णमासी कार्तिकी साक्षिन् मासे अण् । खनाम-
ख्याते शरदृतोहितीये मासे ।

कार्तिकिक पु० कृत्तिकानक्षत्रेण युक्ता पौर्णमासी कार्तिकी
सा यत्न मासे ठक् । कार्तिके शरदृतोहितीये मासे ।

कार्तिकी स्त्री० कृत्तिकानक्षत्रेण युक्ता पौर्णमासी अण् ।
चान्द्रकार्तिकमासस्य पौर्णमास्याम् । [शिवपुराणे ।

कार्तिकेय पु० कृत्तिकानामपत्यं तत्प्राणितत्वात् ठक् । स्कन्दे
कार्तिकोत्सव पु० ०७० कर्त्तिकशुक्लप्रतिपदि कर्त्तिके दीपोत्सवे
कार्त्युर् न० कृतस्वस्य भावः व्यञ् । साकल्ये, सामग्र्ये ।

कार्पट पु० कीर्यते कृ-विच् कर्-पटः कर्म० सङ्घ भवति
अण् । लावायाम् (चापडागाला) स्वाधेऽण् लुङ्गवस्तुखण्डे-
कर्पटेन जीर्णवस्त्रेण चरति अण् । कार्याधिनि (उन्नेद्व्यार)

कार्पटिक पु० कर्पटेन कापायवस्त्रेण चरति ठक् । तीर्थयात्रोद्यते
कार्पण्य न० लपणस्य भावः व्यञ् । उचितव्ययविमुक्ततया
धनसञ्चयेच्छायां, दैत्ये च कार्पण्यदोषोपपन्नस्वभाव इति गीता

कार्पास न० कार्पासाः फलम् अण् तस्य लुक् तस्य विकारे
वा अण् । (तूना) कार्पासीफले । तज्जातवस्तुदातौ लि० ।

कार्पासनासिका स्त्री० कार्पासस्य नासिकेव सूत्राकर्पण-
स्थानम् । यथा नासिकासूत्रदानेन पञ्चादिराज्यते एवं
सूत्राकर्पके तर्कौ, यन्त्रे (टकी)

कार्पासी स्त्री० क-पास स्वार्थेऽण् । दृष्टभेदे (कापास)

कार्मण्य लि० कर्मणि कुशलः अण् । क्रियायु दक्षे, योगविद्यायाम्
कार्मिक लि० कर्मणा शिल्पिकर्मणा निरुतं ठक् । विचित्रवस्त्रादेः

कार्मुक पु० कर्मणे प्रभवति उकञ् । वंशे, श्वेतखदिरं, महा-
निम्बे हिज्जले च । धनुषि न० । क्रियादष्टे, कर्मण्ये च लि०

कार्य न० क-अण् । प्रयोजने, हेतौ, व्याकरणोक्त्यु आ-

देशप्रत्ययागमेषु न्यायमते प्राग्भावप्रतियोगिनि घटपटादि
विकाररूपे कार्ये, विनश्यते, अवयववति, देहादौ,
विवादे, पुण्यापुण्यरूपे अपूर्व्ये च । कर्तव्ये लि० ।

काश्य न० कश्य भावः व्यञ् । जगते । स्वार्थे व्यञ् । कश्
सालहजे, नकुचे (डेयो) हजे च पु० ।

कार्पापण पु० न० कर्षस्यायम् अण् चा+पण-घञ् कर्षस्य
आपणः । (काहन) षोडशसु पणेषु, पणे च । [तोला)
कार्पिकपु० कर्षस्यायम् ठञ् । पणचतुर्थभागे, रूप्यमाने च
कार्प्य पु० लप क स्वार्थे व्यञ् । सालहजे ।

काल पु० कुलितमलति अल-अच् कोः कादेशः । कण्वर्णे ।
तद्वति लि० । लौहे, कङ्कोलके, न० । कालयति सर्वं चुरा०
कल०-अच् । यमे, महाकाले शिवे, शनैश्चरे, कोकिले, रक्त-
चित्रके, कासभर्ते, ज्येष्ठश्राद्धदिनसमये च पु० । अयं च
सर्वकार्येषु निमित्तं कारणम् । स च आदितादिक्रिया-
प्रचयरूपस्तदुपाधिको घटादिरूपो वा ।

कालक पु० चु० काल-खुल् । जलौ, (देहस्थचिह्नभेदे) जलव्याले
च । कालशाके, यकति, बीजगणितोक्ते अव्यक्तराशिसंज्ञा-
भेदे च न० । [खड्गने, कलविद्धे, दालूहे च ।

कालकण्ट पु० कालः कण्टो यस्य । नीलकण्ठे शिवे, भयूरे,
कालकूट न० कालमपि कूटयति दहति, कूट-अण् । विषे,
कालस्य स्त्वोः कूटो राशिरिव । 'देवाद्युररणे देवैर्हृतस्य
पृथुमालिनः । दैत्यस्य रुधिराज्जातसरस्वत्यसन्निभः ।
निर्वासः कालकूटोऽस्य मुनिभिः परिकीर्तितः । सोऽ-
हिच्छले, षडङ्गवेरे कोऽङ्गणे मलयेऽभवदित्युक्ते ह्यनिर्यासरूपे
विषभेदे पु० न० । [च । स्तूय्ये ।

कालकृत् पु० कालं समयं स्वगत्या करोति कृ-क्विप् तक्
कालकेशी स्त्री० कालः केश इव पलादियस्याः । नीलामोषधौ
कालखण्ड न० कर्म० । दक्षिणकुलिस्ये मांसखण्डे यकति ।
कालचक्र न० कालचक्रमिव षडृतूपारवत्त्वात् सदा परि-
वर्त्तमानत्वाच्च । कालस्वरूपे द्वादशमासात्मके संज्ञितर-
स्वरूपे चक्रौ । [ज्योतिर्विदि दैवज्ञे ।

कालचिन्तक पु० कालं चिन्तयति विचारयति चिन्ति-खुल् ।

कालधर्म पु० इत० स्त्वौ, समयस्वभावे च ।

कालनियोग पु० कालेन कृतो नियोगः कालस्य वा नियोगः
आज्ञा नि+युज-घञ् । दैवान्नायां, कालकृतनियमे च
कालनिर्यास पु० कर्म० । गुणलौ ।

कालनेमि पु० रालभभेदे, हिरण्यकशिपुपुत्रे दैत्ये च 'काल-
नेमि'वधे युद्धे इति पुराणम् ।

कालपर्ण पु० कालं कर्णं पर्णमस्य । तगरहजे ।

कालपुच्छ पु० कालः पुच्छोऽस्य । 'शुणैरेणसमः कालपुच्छो मुनि
भिरोरित' इत्युक्ते ष्टगभेदे ।

कालपृष्ठ पु० कालं पृष्ठमस्य । ष्टगभेदे, कङ्कपर्शणि, चापे च
कालोयम इव पृष्ठमस्य । कर्णस्य चापे ।

कालमान पु० कालं मानमस्य । कृष्णजीरके, कृष्णतुलस्याञ्च ।

कालमूल पु० कालं मूलमस्य । रक्तचित्कण्टके ।

कालमेघी स्त्री० कालं वर्णं मिषति स्पर्द्धते मिष-अण् । मञ्जि-
ठायाम्, भोगराज्याम्, निवृत्ति च ।

कालरात्रि स्त्री० कालस्य रात्रिर्नाशिका । सर्वभूतापहारि-
ण्याम् स्त्व्युदेव्याम् यसमभिगन्याम्, कल्पान्तरात्तौ, दीपा-
वलीतु या प्रोक्ता कालरात्रिय सा मतेत्युक्ते कार्तिका-
मावास्यारात्रिसमये च ।

कालवण न० कर्म० । विडम्बणे ।

काललौह न० कर्म० । कृष्णायस्य लौहभेदे ।

कालदन्त पु० कालं कृष्णं दन्तमस्य । कुलत्यहजे ।

कालशाक न० कर्म० । आङ्गीये शाकभेदे ।

कालसर्प पु० नित्यकर्म० । कृष्णसर्पे महाविषे (केडो साप)

कालसार पु० कालेन सारः शबलः । कृष्णसाराभिधे ष्टगे,

कालसूत्र न० कालस्य यमस्य स्त्वभिव । कुलालचक्रस्त्व-
च्छेदनरूपे नरकभेदे ।

कालसेय न० कलस्यां दधिकुम्भे भवं लक् । तक्ते ।

कालस्क्लन्ध पु० कालः स्क्लन्धो यस्य । तमालहजे, तिल्लुकहजे,
जीरकहजे, दुष्प्रदिरे, उडुम्बरे च ।

काला स्त्री० काल+अर्शाद्यच् । कृष्णत्विति । कानयति
अच् । मञ्जिठायाम् । कल-ज्ये कर्मणि घञ् । अश्वगन्धा-
याम्, पाटलाहजे, कृष्णजीरके, नीलकायाञ्च । [चन्दने ।

कालागुरु ग० कर्म० । प्राग्ज्योतिषदेशोत्पत्तिके कृष्णागुरु-

कालाग्नि पु० कालकारः स्त्व्युकारी अग्निः । प्रलयान्नौ
कालानलादयोऽप्यत्र । [कलविद्धे, कपिल्लले पल्लिणि च ।

कालानुनादिन् पु० अतुनदति अतु नदगति कर्म० । भ्रमरे

कालानुसारक न० कालः ष्टगमद इवातुसरति 'दूरतो
गच्छति' स्त्व-खुल् । कृष्णागुरुणि पीताम्बुचन्दने ।

कालानुसारिन् न० कालः ष्टगमद इवातुसरति गन्धेन
दूरतो गच्छति णिनि । शैलेये गन्धद्रव्ये ।

कालानुसार्य पु० न० । कालेन ष्टगमदेनातुसार्यते अतु-
स्त्व-खयत् । शैलेये गन्धद्रव्ये, शिशपाहजे, (शिशु) तगरे च

कालान्तरविष पु० कालान्तरे दर्शनकालात् वज्रकालानन्तरं

विषं यश्च। भूषिकादौ। तस्य हि विषं कालान्तरे कष्टदम्
 कालायस्य न० कर्म०। लौहभेदे।
 कालाशुद्धि स्त्री० कालस्य शुभकर्मयोग्यसमयस्य अशुद्धिः।
 शुभकर्मकरण प्रयोजके स्रुत्याद्युक्ते कालदोषे।
 कालिक पु० काले वर्षाकाले चरति ठक्। वक्रखगे, कालं
 कृष्णवर्णमसुसरति ठक्। कृष्णवन्दने कालायुरुणि।
 प्रकटः दीर्घः कालोऽस्य प्रकटो ठक्। बेरे। कालेन निर्हृते
 कालस्येदं वा ठक्। कालभवे कालसंबन्धिनि च लि०। कालो
 वर्षोऽस्यस्याः ठक्। देवीभेदे दृष्टिकपलद्वये, (विचाति)
 क्रमेण देयवस्तुमूले, नवमेघे, पटोलशाखायां रोमा-
 ल्याम् मांसां, काक्याम्, शिवायां, मेघावली, स्वर्णादिदोषे
 घुरायां, काकोल्यां, श्यामास्थविहगे प्रतिभासदेयद्वौ
 कुम्भटिकायां, निगिरायां हरीतक्यां च स्त्री०।
 कालिङ्ग पु० कुक्षितं लिङ्गमस्य। भूमिकर्कारौ, हस्तिनि, सर्पे,
 लौहभेदे च। कालिङ्गानां राजा अश्। कलिङ्गदेशपतौ
 न्यपतौ वज्रपु तस्य लुक् कलिङ्गाः। “कलिङ्गदेशमारभ्य पञ्चा-
 द्योजनं शिवे।। दक्षिणस्यां महेशानि। कालिङ्गाः परि-
 कोर्त्तता इत्युक्तदेशभेदे ब० व० गौरा० डीप्। राजकर्कश्याम्।
 कालिन्दी स्त्री० कलिन्दाद्रौ भवा अण्। यमुनायाम्।
 कालिन्दीभेदन पु० भिनत्ति हलेनाकृषेण न गतिरीधनादिना
 अन्यथा करोति भिद-ल्लु इत०। वलभद्रे तत्कथा च हरिवंशे
 कालिमन् पु० कालस्य भावः इमनिच्। कृष्णतायाम्।
 काली स्त्री० कालो वर्षोऽस्यस्याः अच् डीप्। देवीभेदे,
 मत्स्यगन्ध्यायां व्याघ्रमातरि सत्यवत्याम्, नवमेघालौ,
 परीवादे कालाङ्गल्यां, विहति, रात्रौ, दृष्टिकाल्याम्,
 (विचाति) बह्वर्जिज्ञाभेदे च।
 कालीयक पु० कालस्य वर्षं स्थायं दृढाच्छः संज्ञायां कन्।
 दारुहरिद्रायाम्। कृष्णचन्द्रे न०।
 कालेय पु० कलेरपत्यम् ठक्। दैत्यभेदे, (कालाय कृष्णपर्ण
 तस्यै प्रभवति ठक्। यकृति। कालचन्द्रे न०। स्वार्थं
 कन्। कुङ्कुरे। कालीयके चन्द्रे न०। हरिद्रायाम् पु०।
 काल्पनिक लि० कल्पनायाः आगतः ठक्। कल्पिते, आरोपिते,
 कल्पनाभवे च। [गर्भधारणयोग्यकालप्राप्तायां गवि।
 काल्या स्त्री० कालः गर्भधारणयोग्यः समयः प्राप्नोऽस्य यत्।
 कावेरी स्त्री० कस्य जलस्य वेरं शरीरं तस्मैदमित्थम्। सरि-
 ज्ञेदे। कुक्षितमपविलं वेरं यस्याः स्वाङ्गात् डीप्। वेश्यायां
 ५. व०। हरिद्रायाम्। [कवित्वे च।
 काव्य पु० कविरेव स्वार्थं व्यञ्। शुक्ते। कवेः कर्म। पन्थभेदे

काव्यलिङ्ग न० अर्थालङ्कारभेदे। सा० १० परि०।
 काव्यार्थापत्ति स्त्री० अर्थालङ्कारभेदे। सा० १० परि०।
 काश दीप्तौ भा० आत्म० अक० सेट्। काशते अकाशित्,
 काशमास चकाशे शिच् अचकाशत् त।
 काश दीप्तौ दिवा आत्म० अक० सेट्। काशते। अकाशित्
 शिच् अचकाशत् त।
 काश पु० काश-अच्। रोगभेदे, क्षुते, तृणभेदे च। तत्-
 पुष्पे न०। एवल्। काशकः। काशभेदे।
 काशिराज पु० इत० ठक् समा० ड्यापोरिति ह्रस्वः। नृपभेदे,
 दिशोदासे धन्वन्तरौ नृपे च।
 काशी स्त्री० काण-अच् गौरा० डीप्। स्वनामख्यातायां
 नगर्यां ‘काशीतलवाहिनी गङ्गे’ति प्रशोत्तरसमानम्।
 काशीश न० कं जलमन्युते व्याप्नोति कन्-अश-णिनि तेषु मध्ये
 ईष्टे क। (हीराकस) उपधातुभेदे तत्संयोगात् दन्ता-
 दितो जलस्ववणात् तस्य जणव्यापनप्रधानत्वम्।
 काश्मीर न० कश्मीरदेशेषु भवः अण्। कुङ्कुमे, पुष्कर-
 मूले, टङ्के (सोहगा) ‘शारदापीठमापरभ्य कुङ्कुमाद्रित-
 टान्तकम्। तावत् काश्मीरदेशः स्यात् पञ्चाशयोजनात्मक
 इत्युक्ते देशे ब० व० च। तेषां राजा अण्। काश्मीरनृपे।
 तस्य वज्रपु लुक्। काश्मीराः।
 काश्मीरज न० काश्मीरदेशे जायते जन-ड। कुङ्कुमे, कुटे,
 (कुङ्कु) पुष्करमूले च। गौरा० डीप् गान्ध्यायाम् अतिवि-
 पायाम् स्त्री०। व०। काश्मीरजन्मायव।
 काश्यप पु० कश्यपस्य गोत्रापत्यम् विदाद्यञ्। मुनिभेदे, ऋग-
 भेदे, मीनभेदे, गोत्रभेदे, तत्प्रवरान्तगतसुनिभेदे च
 कश्यपात्मजभावे हि०।
 काश्यपि पु० कश्यपस्यापत्यम् इञ्। गरुडापजे अरुणे।
 काश्यपी स्त्री० कश्यपस्येयम् अण् डीप्। पृथिव्याम्।
 काश्यपेय पु० कश्यपस्यापत्यम् ठक्। सूर्ये। गरुडे च।
 काष्ठ न० काश-अण्। इन्धने दारुणि। [व्याम्
 काष्ठकदली स्त्री० काष्ठमिव कठिना कदली शाक०। वनकद-
 काष्ठकीट पु० इत०। घुणाख्ये कीटे। [पक्षिभेदे।
 काष्ठकुट्ट पु० काष्ठं कुट्टयति छिनत्ति अण्। (काष्ठोकरा)
 काष्ठकुहाल पु० कुष्ठहालयति दलं विदारणे अण् शक०।
 कुहालः इत०। नौकादेर्नलापनयनार्थं काष्ठघटिते कुहाले।
 काष्ठतच्छ पु० काष्ठं तच्छति क्षिप्। रथकारे वर्द्धकौ (कुतर)
 ख्यातिं सङ्कीर्णवर्णे।
 काष्ठतच्छक पु० काष्ठं तच्छति एवल्। रथकारे वर्द्धकौ (कुतर)

काष्ठलेखक पु० वाचं लिखति एषु । पुणाखं कीटे ।
 काष्ठा स्त्री० काश-वधु । दिशि, दासहरिद्रायाम् स्थितौ,
 पर्यवसानभूमौ, अष्टादशनिमेषात्मके काले, उत्कर्षे, काष्ठागत
 केहरसाविवृद्धिमिति कुमारः सीमायाञ्च परा हि काष्ठा
 तपसस्तया पुनरिति कुमारः ।
 काष्ठास्त्ववाहिनी स्त्री० पुनःपुनरस्त्ववहति शिनि, काष्ठस्याम्बु
 वाहिनी । काष्ठरचितनौकाकृतजलसेचन्याम् द्रोण्याम् ।
 (सेवोनी) । [सिष्ट कासामास णिच् अचकासत् त ।
 कास कुलितशब्दे आदि० आत्म० अक० सेट् । कासते अका-
 कास पु० कास-घञ् । रोगभेदे ।
 कासघ्नी स्त्री० काशं रोगं हन्ति टक् । कष्टकार्याम् । [भेदे ।
 कासमर्ह पु० काशं हन्नाति ऋद-अण् । (कालकाशुन्दे) हञ्-
 कासमर्हण पु० ऋद-ल्यु इत० । पटोले ।
 कासर पु० के जले आसरति आ+ञ् अच्, ईषत् सरति
 स्थूलकायत्वात् कोः कादेशः वा । मङ्गिषे ।
 कासार पु० केन जलेनासम्यक् सारोऽस्य, ईषत् सारोऽस्य
 वा । सरोवरे, सपद्मे निष्यद्मे वा सहाजलाशये ।
 कासारि पु० इत० । कासमर्ह, आलुके च ।
 कासीश न० जुट् : कासः कासीतां श्यति शो-क । (हीराकस)
 उपधातुभेदे । [रोगेच ।
 कासू स्त्री० कष-ज णिञ् । विकलवाचि, दीप्तौ, बुद्धौ,
 काहल पु० कुलितं हलति लिखति अच् कोः कादेशः ।
 जुहुते, विहाले च । शब्दभाले, महादङ्गायाम्, वाद्यभेदे,
 महाध्वनौ, अव्यक्तवाक्ये न० । शुष्के, भृगे, खले च लि० ।
 काहलापुष्प पु० काहलेव पुष्पस्य । धूसरे ।
 कि ज्ञाने जुहो० पर० सक० अनिट् । चिकेति अकैपीन् ।
 किंवदन्ति (न्ती) स्त्री० किम्+वद-भिच् वा डीष् । जन-
 सुतौ सत्ये असत्ये वा लोकापवादे ।
 किंवा अव्य० किञ्च वा च इ० । विकल्पे, अद्यवेत्यर्थे ।
 किंशक पु० कुलितं शृणाति किम्+शृ-ञुण् । धान्याद्यप-
 भागे, वाण्ये, कङ्कपचिणि च ।
 किक्कीदिवि पु० किक्कीति दीव्यति शब्दायते किक्कि+दिव-
 इन् नि० दीर्घः । चापविहगे । [स्त्रियां डीष् ।
 किङ्कर लि० किञ्चित् कुलितं वा करोति-ट । भृत्ये, सेवके ।
 किङ्किणी स्त्री० किञ्चित् किणं करोतीति णिच्-अच्-गौरा०
 डीष् । कटिभूषणे लुद्धयिष्ठिकायास्व विकङ्कतदण्डे च ।
 किङ्किर पु० किम्+कृ-क । कोकिण्ये, भ्रमरे, ह्ये, कन्दर्पे च ।
 रक्तावर्णे स्त्री० ।

किङ्किरात पु० किङ्किरा रक्तवर्णभवति गच्छति पुष्पद्वारा
 यण् । अशोकदण्डे, शुकपल्लिणि रक्ताम्लदण्डे (रक्तभाटी)
 अत-अच् कर्म० । कन्दर्पे, कोकिण्ये च । [वनायाञ्च ।
 किञ्च अव्य० किञ्च च च इ० । आरम्भे, रुच्यये, साकल्ये, सम्भा-
 किञ्चन अव्य० किम्+चन । असाकल्ये, अल्पे च । प्रश्निकर्ण-
 पलाशे पु० ।
 किञ्चित् अव्य० किम्+चित् । असाकल्ये, अल्पे च ।
 किञ्चुलुक पु० किञ्चित् चुलुमति सौल चुलुम्प-डु संज्ञायां कन् ।
 (केचौ) सहीलताख्ये कीटभेदे ।
 किञ्चत्क पु० किञ्चित् जलति जल-अपवारणे क तस्य नेत्स्वम् ।
 केसरे, पुष्परेणौ, नागकेशरे च पद्ममध्यस्थे केशाकारे ।
 करहाटवेष्टने न० ।
 किट गतौ सक० भये अक० आ० पर० सेट् । केटति अकेटीत्
 किटि पु० किट-गतौ इन् किञ्च । शूकरे । [मले च (काट)
 किट्ट न० किट-क्त इङ्भावः । धातुनां मले, तैलाद्यधोभागस्थे
 किण पु० कण गतौ अच् ष्टपो० अत इत्स्वम् । (धंटा) ।
 शुष्कवर्णे, मांसग्रन्थौ, घर्षणे च चिह्ने च ।
 किणिह्री स्त्री० किण-अख्यर्थे इनि किणिनी ग्रथान् हन्ति ड
 गौ० डीष् । अपामार्गे ।
 किण्व पु० न० कण-व नि० । सुरावीजे द्रव्ये 'किण्वादिभ्यो
 मदशक्तिवदि'ति सांख्यसूत्रम् । पाप्मे न० ।
 कित संशये रोगापनयने च स्वा० पर० सक० सेट् । चिकित्सति
 अचिकित्सीत् । वासे अक० इच्छायां सक० । केतति अकेतीत्
 कित ज्ञाने जुहो० पर० सक० सेट् । चिकेति अकेतीत् ।
 कितव पु० कि-भावे-ज्ञा कितेन वाति वा-क । शूतकारके,
 वज्रके, खले, चोरनामकगन्धद्रव्ये, पुष्करदण्डे च ।
 किन्तनु पु० किञ्चिन्मात्रा ननुयस्य । अटपादे (माकङ्क्षी)
 कीटभेदे । [विरुद्धार्थे, किं पुनरित्यर्थे च ।
 किन्तु अव्य० किञ्च त्व च इ० । पूर्ववाक्यसङ्कोचप्रापने, प्रायुक्त-
 किन्नर पु० कुलितो नरः कुत्ता च अचसखले नरदेहत्वात्
 नरसखले चाश्वदेहत्वात् । देवयोनिभेदे देवाणां गायके ।
 किन्नरेश पु० इत० । कुबेरे धनदे ।
 किन्न अव्य० किञ्च त्व च इ० । प्रश्ने, वितर्के, सादृश्ये, स्थाने च
 किम् अव्य० किं डिङ् । प्रश्ने, निषेधे, वितर्के, निन्दायाञ्च ।
 किमु अव्य० किञ्च उ च इ० । विमर्शे सम्भावनायाञ्च ।
 किमुत अव्य० किञ्च उत च इ० । प्रश्ने, वितर्के, विकल्पे,
 अतिशये च ।
 किम्पच लि० किं पचति अच् । कपणे सहि आत्मोदरपूर्ति-

मात्रं पचति नागन्तुकातिविध्योदानार्थम् ।
 किम्पवान् लि० किम्+पच-आनच् । आत्मोदरपूर्तिमात्रं
 पाककर्त्तरि कपणे । [कपणे लि० ।
 किम्पाक पु० निन्दितः पाकोऽस्य (माकाळ) इतिख्याते दृष्टे ।
 किंपु(पू)रुष पु० कुलितः पु(पू)रुषः । देवयोनिभेदे देवगायके ।
 हिमाचलहेमकूटयोर्मध्यस्थे नववर्षात्मकजम्बुद्वीपस्यैकतमे वर्षे
 कियत् लि० किम्+परिमाणे, वत्पु किचः क्यादेशः वक्ष्यः । किं-
 परिमाणे इत्यर्थे । [डिक्चे टिक्चोपेणुल् । उद्योगे उल्गाहे ।
 कियदेतिका स्त्री० कियत् एतत् आरम्भमाणं करोति णिचि
 किर पु० कृरक । शूकरे ।
 किरण पु० कृ-क्यु । सूर्ये, रश्मौ च ।
 किरणमालिन् पु० किरणानां मालाऽस्यस्य इति । सूर्ये ।
 किरात पु० कीर्यन्तेवस्तरा अत्र कृ-क पर्यन्तदेशस्तमति
 अयम् । स्तोत्रजातिभेदे पर्यन्तदेशाश्चिणि, अत्यन्तनौ,
 'तप्तकुण्डं समारभ्य रामलोचनान्कं शिबे ! । किरातदेशो
 देविशि ! विन्ध्यशैलेऽवतिष्ठति इत्युक्तदेशे च ।
 किराततित्त पु० किरातदेश उत्पत्तिस्थानत्वे नास्यस्य अच् ।
 कर्म्म० (चिरात) म्याते दृष्टे, अश्वगम्भादृष्टे, भूनिम्बे च ।
 किरि पु० कृ-इक् । शूकरे
 किरीट पु० न० कृ-कीटन् । सुकुटे, शिरोवेष्टने च ।
 किरीटिन् पु० किरीट+इनि । कर्जुने । सुकुटवति लि० ।
 किर्मी स्त्री० किरति किप् किरं माति मा-क गौरा० डीप् ।
 पलायदृष्टे, गृष्टे, स्वर्णपुच्छलिकायाम्, लौहपुच्छलिकायाश्च ।
 किर्मीर पु० कृ-ईरन् कित् सडागमस्य । नारङ्गदृष्टे, राक्षस-
 भेदे, चित्रवर्णे च । तद्धनि लि० ।
 किल अञ्ज० किल-क । वाचांयाम्, अलुशयार्थे, निचये, संभाव्ये प्रशि-
 द्धप्रमाणद्योतके, सत्ये, हेतौ, अर्चौ, अलीके, तिरस्कारे च ।
 किलकिञ्चित् 'हर्षाद्भुदितगीतादिव्यामिश्रं किलकिञ्चितम्' इत्युक्ते
 स्त्रीणां प्रियासभेदे 'दमयन्तीकिलकिञ्चित् किले'ति नैषधम् ।
 किलकिला स्त्री० किलकिलेति बोधायानं हित्वंततः क्यच् ततः
 किप् । हर्षस्त्रने, सिंहनादे, वानराणां शब्दानुकरणे च ।
 किलाटक पु० 'नष्टदग्धस्य पक्षस्य पिण्डः प्रोक्तः किलाटक'
 इत्युक्ते शीरविकारे ।
 किलाटिन् पु० किलति क, अट-थिनि कर्म्म० । वंशे दृष्टे ।
 किलास न० किल-क-तमस्तति अश्+अण् । विष्णुरोगे (हृत्ती)
 किलिञ्च पु० किल-इन् ततो जातः जन-ड पु० । कटे, सूर्य-
 काष्ठे च । [धर्माधर्माफलभूते अनिष्टे संसारे च ।
 किचिष न० किल-टिषच् नुक् । अपराधे, पाप्मे, रोमे,

किशल पु० न० । किं शलति शल-अच् पु० । पल्लवे ।
 किशलय पु० न० । किञ्चित् शलति चलति कयन् पु० । पल्लवे ।
 किशोर पु० कश्-ओरन् नि० । हस्तिशिशौ, सूर्ये, तरुणा-
 वस्थे 'किञ्चिच्छूरः किशोरः स्यात् वतो हि दशमात् परम् ।
 शूरत्वं दृश्यते किञ्चिदित्युक्ते दशवर्षोत्तरपञ्चदशवर्षवयस्कौ
 लि० । स्त्रियां डीप् ।
 किष्क वधे चुरा० आत्म० सक० सेट् । किष्कयते अचिकिष्कत
 किष्किन्व(न्व) पु० ओड्देशस्थे पर्यन्तभेदे । तत्रत्यगुहायां स्त्री०
 किष्कु पु० स्त्री० किष्क-उ । हा दशाङ्गुलिपरिमाणे, प्रकीर्णदेशे,
 हस्तपरिमाणे च । [नवे च (नाडा) ।
 किष्क, पर्वन् पु० किष्कुमितं पर्वं यस् । इक्षौ, वंशदृष्टे, पाट
 किसलय पु० न० किञ्चित् सलति सल-गती कयन् पु० । पल्लवे ।
 कीकट पु० किञ्चित् कुलितं कटति पु० । अश्वे । मगधदेशे व० व०
 च 'कीकटेषु गया उपत्येति पुराणम् । कपणे, निर्जने च लि० ।
 कीकश पु० कीति कशति कश्-शब्दे अच् । चण्डाले ।
 कीकस पु० कीति कसति कस-गती अच् । कमिजभेदे
 अस्थि न० कठिने लि० ।
 कीकि पु० कीति शब्दं कावति डि । चापपक्षिणि ।
 कीचक पु० कीचक्यक्तं चकति चक-टस्यादौ अच् । दैत्यभेदे,
 'कीचका नाम ते वंशा ये स्वनन्यगिलाहताः' इत्युक्ते वेणु-
 भेदे (तलतावांश) विराटराजश्याले, केकयाधिपे नृपभेदे च
 कीचकाजित् पु० कीचकं जितवान् जि-भूते किप् । भोमसेने
 'एवं कीचकमिदादयोयत्न । [अवीकितत्-त ।
 कीट वम्बे वर्षे च चुरा० उभ० सक० सेट् । कीटवति ते
 कीट पु० कीट-अच् । कमिभ्यः खूले लुप्तजन्तुमात्रे । स्वार्थे
 कन् । तद्वार्थे मगधजातो च । कठिने लि० ।
 कीटन्न पु० कीटं हन्ति हन-टक् । गन्धके ।
 कीटजा स्त्री० कीटभ्यां जायते जन-ड । जहनि लाजायाम् ।
 कीटमणि पु० कीटेषु मणिरिव । खद्योते ।
 कीटश पु० किम्+टश्-किप् किमः की । किंप्रकारे । ट ।
 कीटशः । क्स् । कीटलोऽयत्न ।
 कीनाश पु० कुलितं नाशयति किन्नाति नि० । यमे, 'कीनाशनि-
 केतनातिवि'मिति साधः वानरभेदे, कर्षके, पशुभे, जुह्वे च ।
 कीर पु० कीति ईरयति इर-अच् । शुक्रपक्षिणि, देशभेदे
 व० व० । मांसे न० ।
 कीर्य लि० कृत् । आच्छन्ने, निहिते, विविधे च ।
 कीर्त्तना स्त्री० चुरा० कत-युच् टाप् । यशसि ।
 कीर्त्ति स्त्री० पु० कत-क्तिन् । यशसि ।

कीर्त्तिर्नितं वि० बु० कृत-क्त । कथिते-ख्याते च ।
 कीर्त्तिर्नित्येष पु० कीर्त्तिरेव शेषः । सरणे । न० । श्रुते लि० ।
 कील वक्षे आदिपर० सक० सेट् । कीलति अकीलीत् ।
 कील पु० स्त्री० कील-क । अग्निशिखायाम् । करणे घञ् । शङ्खौ,
 शस्त्रे, कफोष्णौ स्तम्भे, लेशे च ।
 कीलक पु० कील+स्त्रासं संज्ञायां वा कन् । कीलार्थे, गवां दोह-
 नार्थं वस्त्रस्तम्भे, गवां कण्डूयन्त्रार्थे स्तम्भे च ।
 कीलाल न० कीलां वह्निशिखामलति वारयति अण् । जले,
 रुधिरि च । कीलामौर्वान्नेः शिखां लाति ला-क । अश्रुते ।
 कीलेन प्रतिबन्धेन अश्रुते वार्यते अल-घञ् । पशौ पु०
 कीलित लि० कील-क्त । बद्धे । भाषे-क्त । बन्धे न० ।
 कीश पु० कस्य वायोरपत्यम् अत इज् किः हनुमान् ईशो
 यस्मिन् । वानरे । [ङीप्] । कीशपर्णीत्ययम् ।
 कीशपर्ण पु० कीशः तन्त्रोभेयं पर्णमस्य । अपामार्गे । जातित्वे
 कु शब्दे आ० आत्म० सक० अनिट् । कवते पकोट ।
 कु आसंखरे तदा० आत्म० सक० अनिट् । कुटादि । कुवते अकुत
 कु शब्दे अदा० पर० अक० अनिट् । कौति अकौपीत् ।
 कु अय्य० कु+ङु । पापे, निन्दायाम्, ईषदर्थे, निवारणे च ।
 भूमौ, धरायाश्च स्त्री० ।
 कुक आदाने आ० आत्म० सक० सेट् । कोकते । अकोकित ।
 कुकील पु० कोः प्रथिव्याः कील इव स्तम्भेहस्तात् । पर्वते
 कुकुट पु० कौ कुटति कुट-क । (सुसनि) इति ख्याते प्राकभेदे
 कुकुद पु० सत्कारपूर्वकमलदुतकन्यादातरि ।
 कुकुन्दर पु० कुं भूमिं दारयति अन्तर्भूतस्यैव ट-अण् नि० ।
 कुक्षितं कुन्दरमल, स्तुद्यते कामिनाऽल स्तुट् नि० वा ।
 स्त्रीणां नितम्बस्थे आबन्ताकारे घृष्टवशादधोगर्हये ।
 कुकुर पु० कुं प्रथिवीं कुरति कुर-क । यदुबंशोयन्त्रभेदे तेषां
 वयातिग्रापात् राज्यं नालीति पुराणकथा । कुकुरस्त्रिय
 इति भाषः । दशार्धे देशभेदे व० व० ।
 कुकुल पु० कोः भूमेः कुलं कुक्षितं वा कुलम् कु-जलच् धातोः
 कुगागमच । तृषानवे, बहुभिः सहोष्णैर् गर्तं, वर्षाणि च ।
 कुकोल न० कुक्षितं कीलति कुल-अच् । कीलिटणे ।
 कुकुट पु० कु-क्लिप् कुक् तेन कुटति कुट-क । (कुक्कुट) ख्याते
 श्वने, तथोल्कायां, वनकुकुटे, वह्निस्तुलिके च स्मार्थे कन् ।
 तत्रैव 'अष्टाज्जातो निषाद्यान्त स वै कुकुटकः श्रुत' इति
 मन्त्रोक्तं सङ्कीर्णार्थे । स्त्रियां ङीप् ।
 कुकुटमस्तक पु० कुकुटलोचनस्तकं यस्मिन् । चण्डे (चङ्) । [त्रतभेदे
 कुकुटत्रत न० अष्टभाद्रपदसप्तम्यां सन्नामार्थं स्त्रीभिः कर्तव्ये

कुकुटशिल पु० कुकुटस्थ शिलेव शिखा यस्मिन् । कुकुटहस्ते
 तस्य हि पुष्पाणि कुकुटशिलातुल्यानि ।
 कुकुभ पु० कुक् इत्यव्ययं शब्दं कौति कु-भक् । वनकुकुटे ।
 कुकुर पु० कोकते क्लिप् कुरति शब्दायते कुर-शब्दे क कर्म० ।
 खनामख्याते पशौ । अन्विपर्ये दृष्टे न० । [दृष्टभेदे
 कुकुरद्रु पु० कुकुरस्याप्रयोर्दृष्टं शकः । (कुकुरसीडा)
 कुकुवाच् पु० कुक् इत्यव्ययं वाक् यस्मिन् । चारुद्रश्वने ।
 कुक्षि पु० कुष-क्षि । उदरे, उदरस्य वागदक्षिपार्श्वयोश्च (कोक)
 कुक्षिम्भरि लि० कुक्षिं विभर्ति भृ-इन्-सम् च । देवातिथि-
 वक्ष्यनेनालोदरमात्रपूरके ।
 कुक्षिरन्ध्र न० कुक्षेरिव रन्ध्रं क्षिप्रं यत् । नखे ।
 कुक्षुम न० कुक्षयि आदीयते कुक-उमक् नि० रुम् । काश्मीर
 देशजे खनामख्याते गन्धद्रव्ये । [मोक्षनिस्त्याने पूर्वतभेदे ।
 कुक्षुमाद्रि पु० कुक्षुमस्त्राकरः अद्रिः । काश्मीरदेशस्थे कुक्षु-
 कुच रोपे, सस्यार्थे, लेखने च सक० कौटिल्ये अक० त० पर०
 सेट् कुटादि । कुचति अकुचीत् कुचोच ।
 कुच उच्चे शब्दे आ० पर० अक० सेट् । कोचति अकोचीत् ।
 कुच पु० कुच-सस्यार्थे-अच् । खने ।
 कुचन्दन न० कुक्षितं गन्धहीनत्वात् चन्दनम् । रक्तचन्दने,
 (वकम्) दृष्टभेदे च ।
 कुचफल पु० कुचाविव फलमस्य । दाडिमद्वये ।
 कुचर लि० कुक्षितं चरति चर-अच् । परदोषकथनशीले ।
 कुचेला स्त्री० कुक्षितं चेलेनैव पलमस्याः । विद्वक्केष्टके गौरा०
 ङीप् । अम्बुश्यां (आकनादि) । [कोजिला, कुत्ता
 कुज लोके, आ० पर० सक० सेट् उदित् । कोजति अकोजोत्
 कुज पु० कौ प्रथिव्यां जायते जन-ङ । मङ्गलपक्षे, नरक सुरे,
 दृष्टमात्रे च । सीतायां कात्यायनाश्च स्त्री० ।
 कुक्काटि(टी) स्त्री० कु-क्लिप् कुत् भट-संहृतौ इन्, वा ङीप् ।
 (कुवासा) नीहारे ।
 कुक्षन न० कुन्च-व्युट् । कौटिल्ये अनादरे च 'वाताद्यावर्त्म-
 सङ्कोचं जनयति यदा मलाः । तदा द्रुष्टुं न शक्नोति कुक्षनं
 नाम तद्विड्' इत्युक्ते नेत्ररोगभेदे च । खण्डं कन् नभोरेणौ ।
 कुक्षि पु० कुन्च कौटिल्ये इन् । "अदृष्टमभवेत् कुक्षिः कुक्षयो
 ऽटी च पुष्कल" इत्युक्ते मानभेदे ।
 कुक्षिका स्त्री० कुन्च-पुल् टाप् । कक्षजोरके, (कुचं) इति
 ख्याते मत्स्यभेदे (कन्ची) वंशशाखायां, तालकीहाटने यन्त्र
 भेदे (काटी) उद्वाटिनी कुक्षिकेति प्रसन्नराघवम् ।
 कुक्षित न० कुन्च-क्त । तगरपुष्पे । वक्त्रे, सङ्कुक्षिते च लि०

कुञ्ज पु० कौ प्रथियां जायते जन-ड० । हलिहनी, समन्ता-
ज्ञातादिभिराच्छादिते मध्यम्ये पर्वतादेः स्थानभेदे पु० न० ।

कुञ्जर पु० कुञ्ज-अक्षय्ये २ । इक्षिणि ।

कुञ्जरच्छाय पु० 'योगीशनाथबोधदशां कुञ्जरच्छायसंज्ञकः ।
भवेन्नावायां संख्ये च श्रमिन्त्यर्थे करस्मिते इत्युक्ते योग
भेदे । [प्यत्थाम् ।

कुञ्जरपिप्पली पु० कुञ्जर इव स्वरूपा पिप्पली । गजपि-
कुञ्जराशन पु० कुञ्जरैरुक्षते अश-मन्वे ल्युट् । अश्वत्थहृत्ते ।
कुञ्जल न० कुक्षितं जलं यत् पु० । काञ्चिके । (आमानि) ।
कुट कौटिल्ये तदा० पर० सक० सेट् कुटादि । कुटति अकु-
टीत् चुकोट ।

कुट प्रतापने चुरा० आत्म० सक० सेट् । कोटयते अकुटयत् ।
कुट वैकल्ये स्था० इदित् प० अक० सेट् । कुण्डति अकुण्डीत् ।
कुट पु० कुट-अच् दुर्गे (गङ्गा) पर्वते, हृत्ते च । घटे पु० न० । गृहे
स्त्री० छीप् । शिवाकुटे अस्ते पु० । अत्र कुट्ट इत्येवेत्यन्ये
कुटङ्ग पु० कुटं गृहं कथति ड पु० । गृहाच्छादने, (चाल)
गिरिषन्निघटे च ।

कुटज पु० कुटे पर्वते जायते जन-ड० । (कुर्वा) हृत्ते भेदे यस्य
फलम् इन्द्रयवः । कुटे घटे जायते । अगस्त्यसुनौ श्रोणाचार्ये च
कुटजवीज न० । इत० । इन्द्रये ।

कुटस्रट् पु० कुटन् वस्तीभवन् नटति । श्लोकाकहृत्ते । स्रसके न० ।
कुटप पु० कुट-कपन् । सनौ । गृहसमीपस्थोपवने, कुडवरूप-
मन्वे भेदे च । पङ्के न० । [छीप् ।

कुटि पु० कुट-रन् । हृत्ते, देहे, जले च । लुङ्गृहे स्त्री० वा
कुटिचर कुटी जले चरति चर-अच् । वारिचरे म्युकरे
कुटीटि)र पु० अल्पा कुटी रैरन् । पर्वतमालादौ (कुडें)

कुटिल लि० कुट-रल् । वस्त्रे, भङ्गुरे च । तगरपुष्पे न० ।
कुटिलग पु० कुटिलं गच्छति गम-ड० । सर्पे । नद्यां स्त्री०
टाप् । वस्त्रगामिणि लि० । [वा क अच् । यतिभेदे ।

कुटि(टी)चर(क) पु० कुष्ठां कुटी वा चरति, चकति त्वयति
कुटुम्ब पु० न० कुटुम्ब-अच् । पोष्यवर्गे बान्धवे, सन्ततौ, द्वितीय
गृहे च । [कुटुम्बत ।

कुटुम्ब इतौ चुरा० आत्म० अक० सेट् । कुटुम्बयते अकु-
कुटुम्बिनी स्त्री० कुटुम्ब-इनि । पतिपुत्रादियुतायां प्रशंसि-
तायां स्त्रियाम् । [ति-ते अकुटुम्बत् त ।

कुट्ट छेदने, निन्दने च अद० चुरा० उभ० सक० सेट् । कुट्टय-
कुट्ट प्रतापने अद० चुरा० आत्म० सक० सेट् । कुट्टयते अकुट्टयत् ।
कुट्टक पु० कुट्ट-रन् । स्त्रीणावत्यादौ प्रसिद्धे गणिते अङ्कभेदे ।

छेदने लि० ।

[स्त्रियाः समागमकारयित्वाम् ।

कुट्टनी स्त्री० कुट्ट-ल्युट् छीप् । (कुट्टनी) परपुरुषेण सह पर-
कुट्टमित न० 'केशसुनाधरादीनां पक्षे हृत्तेपि सम्भूनात् ।

प्राङ्ः कुट्टमितं नाम शिरःकरविधूननमित्युक्ते स्त्रीणां
विलासभेदे ।

कुडल पु० न० कुट-कमलच् । सुकुले विकाशोन्मुखकलिकायाम् ।
नरकभेदे न० यत् रज्जुभिर्गन्धना नारकिभ्यो दीयते ।

कुड छेदने सौलः पर० सक० सेट् । कोठति अकोटीत् ।

कुड वैकल्ये आलस्ये अक० मोचने सक० च इदित् भ्यां
पर० सेट् । कुण्डति अकुण्डीत् ।

कुड पु० कुड-अच् । हृत्ते ।

कुडर पु० कुड-कारन् । मन्वन्दण्डवन्वनाथस्तम्भे । [हृत्ते पु० ।

कुडार पु० स्त्री० कुड-कारन् । अस्त्रभेदे (कुडाल) स्त्रियां छीप् ।

कुडार पु० कुड-कारन् । वानरे, हृत्ते, शस्त्रकारे च ।

कुडेर पु० कुड-एरन् । श्वेततलस्याम्, वस्त्रौ, (वानुङ्ग) इति स्थाने
हृत्ते च । सार्धे कन् । (वानुङ्गतली) इति हृत्ते ।

कुड वैकल्ये स्था० इदित् पर० अक० सेट् । कुण्डति अकुण्डीत्

कुड दाहे स्था० इदित् आत्म० सक० सेट् । कुण्डते अकुण्डिष्ट

कुड रत्नणे चुरा० इदित् उभ० सक० सेट् । कुण्डयति ते
अकुण्डयत् त ।

कुड अदने सक० वाल्ये अक० तदा० पर० सेट् । कुटादि ।
कुडति अकुडीत् चुकोड । [माचभेदे ।

कुडप(व) पु० कुड-कपन् (कपन्) वा । प्रस्यचतुर्थीप्रत्यये परि-
कुडमल पु० न० कुड-कमलच् । विकाशोन्मुखकलिकायां,
नरकभेदे न० ।

कुडा न० कुड-यत् । भित्तौ, विरेपने च ।

कुडाच्छेदिन पु० छिद-क्षिणि इत० । चौरै येन गृहभित्तिं
विदार्य चौर्यं क्रियते ।

कुडाच्छेद्य पु० कुडां च्छेद्यं यस्य । खनके ।

कुषा आभाषणे, मन्त्रणे च अद० चुरा० उभ० सक० सेट् ।
कुषयति ते अकुषयत् त । [अकोपीत् ।

कुषा उपकरणे गच्छे च तदा० पर० सक० सेट् । कुषति
कुषप पु० कृष-कपन् संभारणञ्च । त्वक्ताप्राये स्तनदेहे श्वे,
पूतिगन्धे च तद्वति लि० । गौरा० छीप् । विट् सारिकायाम्
(युयाचालिक) ।

कुषि पु० कुष-रन् । तद्वत्ते (तुद) कुक्षितकारे लि० ।

कुषाह लि० कुटि-अच् । श्रियाह मन्त्रे, अक्षय्ये, कूले च ।
रन् । कुषाहः । मूर्ध्नि ।

कुण्ड पु० कुण्डाते कुडि भदे, कुडि-दाहे वा घञ् । जीवति भर्त्तरि जारजे पुत्रे मानभेदे पात्रे, जलाशये च । होमीयाग्नि त्यापनस्थ नभेदे पु० न० । डीप् । स्थात्याम् स्त्री० ।

कुण्डपाय्य पु० कुण्डे न पीयते सोमोऽस्मिन् । यज्ञभेदे । कुण्डल न० कुडि दाहे रत्नये वा कलच् । कर्णभूषणे, वेष्टने, पाशके, बलये च ।

कुण्डलना स्त्री० कुण्डलं वेष्टनं करोति णिच् ततो युच् । वेष्टने 'विषमां कुण्डलनामवापिते'ति नैषधम् तन्त्रप्रसिद्धे मन्त्राधारस्थिते शक्तिभेदे (जिलिपी) इति ख्याते पञ्चानभेदे गुडुचोलतायां सर्पजातिस्त्रियाञ्च ।

कुण्डलिन् पु० कुण्डल+अरुच्यर्थे इनि । सर्पे ।

कुण्डलिनी स्त्री० कुण्डलं वलयकारवेष्टनमस्य इनि । सर्पाकारेण लिनेष्टनयुते तन्त्रप्रसिद्धे शक्तिभेदे, सर्पाञ्च । [कुडि]

कुण्डिका स्त्री० कुण्ड+संज्ञायां कन् । कमण्डली, स्थात्याञ्च कुण्डिन पु० कुडि-इनच् । सुनिभेदे विदर्भनगरे देशभेदे च कुतप पु० कुत्पितं तपति तप-अच् । स्वयं, वज्रौ, मातृगणे,

अतिथौ, गवि, भागिनेये, दौहित्रे च । वाद्ये, नेपालकम्बले, कुशटये पञ्चदशधाविभक्तदिनस्याष्टमांशे काले च अस्त्री० स च मध्याह्नात् पूर्वोत्तरदण्डद्वयात्मकः सङ्कर्षरूपः कालः । [हने च ।

कुतस् अन्त्य+किम्+तसिल् क्रादेशश्च । कस्मादित्यर्थे, प्रश्ने, नि-कुतुक न० कुतं चर्मनिर्मितस्नेहपात्रमिव कायति कै-क प्रथो० सुखः । फलनिरपेक्षतया विकीर्णिते कौतुके ।

कुतप पु० हस्ताः कुतः दुपच् । अल्पे चर्ममये हतादिस्नेह-पाले (कुपी)

कुतुम्बु न० कुत्पितं तुम्बु कुगति० । कुत्पिततिन्दुकफले ।

कुतु स्त्री० कुत्पितं त यत्ते तन-क् । चर्मनिर्मिते हतादिस्नेह-पाले (कुपा)

कुतुहल न० कुतं चर्ममयं स्नेहपालं हलति बिभ्रति हल-अच् । अपूर्जवस्तुदिदृक्षातिप्रये चेष्टाभेदे, फलनिरपेक्षतया विकीर्णिते कौतुके च । प्रशस्ते, अजृते च लि० ।

कुतृण न० कुत्पितं तृणं कुगति० । (पाना) कुम्भग्राम् ।

कुत्र अन्त्य+किम्+लल् क्रादेशः । कस्मादित्यर्थे । तत्रविन् । कुत्रचिदित्यल्लार्थे ।

कुत्स निन्दने चुरा० आत्म० सक० सेट् । कुत्सयते अचुकुत्सत कुत्सा स्त्री० कुत्स-अ ठाप् । निन्दायाम्, परिवादे च ।

कुत्सित न० कुत्स-क्त । कुष्ठनामौषधे (कुड) । निन्दिते लि० ।

कुप्य क्लेशे (कोप) इदित् भादि० अक० सेट् । कुप्यति अकुम्बीत्

कुप्य पूतिगन्धे दिवा० पर० अक० सेट् । कुप्यति अकुम्बीत् ।

कुष पु० स्त्री० कुष-अच् । हस्तिप्रुष्टस्थे चित्तकम्बले 'कुयेन-

नागेन्द्रमिवेन्द्रवाहनमिति' भावः स्त्रियां ठाप् । कुशटये पु०

कुदाल पु० कुं भूमिं दलयति विदारयति दल-अण् । (कोदाल) भूमिखननसाधने अस्त्रभेदे ।

कुहटि स्त्री० कुत्सिता वेदवाह्या ढट्टिलकौदिरूपा कुगति० ।

वेदवाह्यताकिंककल्पनायाम् । 'याच काच कुहट्य' इति मनुः

कुहल पु० न० कुं भूमिमुदलयति उद्+दल-अण् सक० । कोवि

दारुणे, काकनासायाञ्च, भूमिखननसाधनेऽस्त्रे (कोदाल) न०

कुनख पु० कुत्सितनखकारके रोगभेदे । तथानखयुक्ते जने लि०

कुनखिन् लि० कुनख+अस्त्वर्थे इनि । कुनखरोगयुक्ते सङ्कु-चितनखयुक्ते जने च । [कारके लि० ।

कुनट पु० कुत्सितं नटति नट-अच् । श्योनाकटले । कुत्सितनाख

कुनटी स्त्री० कौ नटति अच् गौरा० डीप् । मनःशिलायाम्

कुनली स्त्री० कोः प्रथिव्या नलद्वय गौरा० डीप् । वकटले ।

कुनाशक स्त्री० कुं नाशयति नश-णिच्-ण्वल् । डुरालभायाम्

कुन्च वक्रणे अनादरे च भा० पर० सक० सेट् । कुञ्चति अकुञ्चीत्

कुन्त पु० कुं भूमिं सुनत्ति उन्त-त सक० । गवेधुकायां (गड्गडे) धाचे, पाशाख्यायुधे, भङ्गे च ।

कुन्तल पु० कुन्तं कुन्तापाकारं लाति ला-क । केशे पानपात्रे,

जने, हस्ते च । जनपदभेदे व० व० ।

कुन्तलवर्धन पु० कुन्तलाम् वर्धयति वृध्-णिच् लु । भङ्गराजे तद्रूपसेवनेन हि केशवृद्धिः ।

कुन्ति पु० कम-भित् पु० । देशभेदे । युधिष्ठिरादिमातरि स्त्री०

वा डीप् । सा च नूरसेनराजस्त्रीरसी प्रधानास्त्री कन्या

अपुत्राय कुन्तिभोजाय पित्रा अपत्यकृत्याव दत्ता ।

कुप्य क्लेशे च क्रादि० पर० अक० सेट् । कुप्यति अकुम्बीत्

कुन्द पु० कुं-भूमिं दावति द्यति वा दै-दो-वा क नि० हम् ।

(कुंद) प्रुष्टहस्तभेदे कुन्दुहतामगम्बद्वये अक्षियन्ते, (कुंद)

कुवेरस्य निधिभेदे, करवीरहस्ते च ।

कुन्दुर पु० कुं भूमिमुनत्ति जल्लादित्वा नि० । सुगम्बिद्रुयभेदे

कुन्दुरकी स्त्री० कुन्दुरविर प्रसिद्धतिः कन् गौरा० । शङ्खकीटये

कुप आच्छादने इदित् वा चुरा० उभ० पञ्चे भादि० पर० सक० सेट्

कुप्ययति ते कुप्यति अकुप्यत् त अकुम्पीत् ।

कुप द्युतौ चुरा० उभ० अक० सेट् । कोपयति ते अचुकुपत् त ।

कुप कोपे दिवा० पर० अक० सेट् । कुप्यति अकुपत् अकुम्पीत् ।

कुपाणि लि० कुत्सितः पाणिरस्य व० । वक्रहस्ते ।

कुपिन्द पु० कुप-किन्दच् । तन्त्रगणे ।

कुपील पु० कुक्षितः पीलुः । काकेन्दौ (कुचन) [दिगिन्दिते
कुपूय लि० कुक्षितं पूयते पूय-विचरणे अच् । जात्याचार-
कुपूय न० रुप-क्यप् लि० । स्पर्शकृशभ्यामन्यस्मिन् तैजसादौ
उपधातौ. (इक्षा) इति ख्याते धातौ च ।

कुच इदित् कृतौ वा० चुरा० उभ० पञ्चे आ० पर० सक० सेट् ।
कुम्बयति ते कुम्बति अचुकुम्बत् त अकुम्बीत् ।

कुवे(र) पु० कुम्बति धनं एरक् नलोपच । यशराजे नन्दीहजे
च । कुक्षितं वेरं देहोऽस्य । 'कुत्वायां किति शब्दोऽयं
शरीरं वेरस्यते । कुवेरः कुशरीरत्वादित्यवर्गवमध्योपयम् ।

कुक्षितशरीरे न० । मन्दे लि० । [पाटलाहजे, लताकरञ्जे च
कुवे(र)रास्त्री स्त्री० कुवे(र)रस्थानीवाचि पुष्पमस्याः पच् सम० ।
कुञ्ज पु० ईयत् उज्जमार्जवमस्य शक० । खड्गे, कृपामार्गे च ।

'हृदयं यदि वा पृष्ठसन्नतं क्रमशः सक्तु । कुञ्जो वायुर्यदा कुर्या
तदा तं कुजमादिशे'दित्युक्तलक्षणरोगवति जने (कुजो) लि०
कुलक पु० कुज+कन् । कुजे । अहासहे पुष्पप्रधाने ह्वये च

तत्पुमे न० । 'अशोकात् पुष्पसाहस्रत् सेवतीपुष्पसत्तमम् ।
सेवतीपुष्पसाहस्रात् कुजकं पुष्पसत्तममिति नारसिंहम् ।
कुमार केलौ अद० चुरा० उभ० अक० सेट् । कुमारयति ते
अचुकुमारत् त ।

कुमार पु० कुमारयति क्रीडति, कुक्षितो मारो यस्मात्, कौ
मारयति डङान् वा । शुके पक्षिणि, कान्तिकेये, नासोक्तौ
शुभराजे, अश्ववारके, सिन्धुनदे, वरुणहजे, पञ्चवर्षीये,
बालके च । स्त्रियां ङीप् ।

कुमारभृत्या स्त्री० अ-क्यप् इत० । प्रसवकाले गर्भिण्याः
परिचर्यायाम् । 'कुमारभृत्याकुशलेरिति रघुः ।

कुमारिका स्त्री० कुमार+वयसि प्रथम इति ङीप् ततः स्वार्थे
कन् । पञ्चवर्षीयायां अविवाहितायां कन्यायाम्, नवम-
ल्लिकाहजे, भारतवर्षस्य खलुभेदे च 'वर्णव्यवस्थितिरहैव
कुमारिकाश्चे' इति सिद्धान्तशिरोमणिः ।

कुमारी स्त्री० कुमार+ङीप् । नवमल्लिकायाम्, एतकुमार्यां
नदीभेदे, अपराजितायां बभ्याकर्कोक्षां स्थूलैलायां
वरुणपुष्पे 'संप्राप्ते हादमे वर्षे कुमारीलभिधीयते' इति
ऋतुत्वायां हादवर्षीयायाम् अनूदायां कन्यायाम्, श्यामा-
पक्षिणि च । [अचुकुमारत् त ।

कुमाल केलौ अद० चुरा० उभ० अक० सेट् । कुमालयति ते
कुमालक पु० कुमाल-क्त् । सौरीरदेशे ।

कुसुद् न० कौ भूमौ मोदते सुद-क् । कैरवे, रक्तोत्पले च ।
क्षपणे, अपीते च लि० ।

कुसुद् न० कौ भूमौ मोदते सुद-क् । कैरवे, कल्लारे, (कोर)
श्वेतोत्पले च । बानरभेदे, दैत्यभेदे, कर्पूरे च पु० ।

कुसुद्वान्धव पु० इत० । चन्द्रे तस्य कुसुदपकाशकत्वेन
तद्वाध्वत्वम् एवं तद्वाघाटयोऽप्यल कर्पूरे च ।

कुसुदा स्त्री० कौ भूमौ मोदते सुद-क् टाप् । (पाना) वारिप-
र्याम्, गाम्भारीहजे, शालपर्णीहजे धातकीहजे, कटफले च ।

कुसुदामिख्य न० कुसुदस्वेवामिख्या शोभा यस्य । रजते ।

कुसुदिनी स्त्री० कुसुदानां समूहः इति । कुसुदसमूहे । अख्यर्थे
इति । कुसुदयुक्तपुष्करिण्यादौ कुसुदलतायाञ्च ।

कुसुदत् लि० कुसुदानी प्रावाख्यस्मिन् इतत्पु मस्य वः ।
कुसुदवज्जलदेशे । स्त्री० ङीप् । कुसुदित्याम् ।

कुम्भ पु० कुं भूमिं कुक्षितं वा उन्मति उन्म भूरणे अच् शक० ।
घटे, सुद्रोमभेदे, हस्ति शिरःस्थानांसपरिणद्धये, 'तैः किं
मत्तकरीन्द्रकुम्भकुहरे' इति प्रसन्नराचवम् । कुम्भकर्णस्य पुत्रे,
वेष्टापतौ, प्राणायामाङ्गे श्वाशरीधके चेष्टाभेदे, 'दश द्रोणा

भवेत् खारी कुम्भस्तु द्रोणां विंशतिरित्युक्ते परिमाणभेदे'
धातु दशम्यः कुम्भे भ्योहरतोऽभ्यधिकमिति ऋतिः ।
ज्योतिषप्रसिद्धे जेपावधिके, एकादशराशौ च । युगुलौ,

लिङ्गति च न० ।

कुम्भक पु० कुम्भ इव कायति निश्चलतया प्रकाशते कै-क ।
'त्यागसंरोधने हित्वा निरोधः कुम्भकः ऋत' इत्युक्ते
श्वाशप्रवाहत्यागेन प्राणवायोनिरोधकमे प्राणायामाङ्गे
योगशास्त्रादौ प्रसिद्धे व्यापारे ।

कुम्भकर्ण पु० कुम्भ इव कर्णावस्य । रावणावुजे राक्षसभेदे
कुम्भकार पु० कुम्भं करोति क, अण् उप० । जातिभेदे, कज्जभ-
पक्षिणि च ।

कुम्भकारिका स्त्री० कुम्भ-क-ण्वल् । कुल्लयायाम् (कुल्लयकलाइ)

कुम्भकारी स्त्री० कुम्भ+क-अण् ङीप् । मगःशिलायां, कुल-
त्याञ्जने, कुम्भकारपत्न्याञ्च ।

कुम्भतुस्त्री स्त्री० कुम्भाकारा हस्ती । (गोललाउ) अलावुभेदे
कुम्भयोनि पु० कुम्भो योनिकल्पितस्थानं यस्य । अगस्त्यमुनौ

कुम्भयोनेर्महोजस इति रघुः । द्रोणाचार्ये, द्रोणपुत्रा
ञ्च । कुम्भसम्भवादयोप्यटल । [पाकस्यागे (कुमारशाळा) ।

कुम्भशाला स्त्री० कुम्भस्य पाकशाळा इत० । कुम्भादि-

कुम्भाण्ड पु० कुम्भाकारः अण्डः । कुम्भाण्डे, बाणाशुर-
मन्त्रिणि च गौरा० ङीप् कुम्भाण्डौ स्त्री० कुम्भाण्डे ।

कुम्भिका स्त्री० कुम्भ+अख्यर्थे ङन् । (पाना) वारिपण्याम्,
पाटलाहजे, द्रोणपुष्पे च ।

कुम्भिल् पु० कुम्भ+अख्यर्थे इति । हस्तिनि, कुम्भीरे, पुम्भुलौ च
कुम्भिल पु० कुम्भ+अख्यर्थे इलच् । चौरे शालमत्स्ये, लोका-
र्थचौरे, श्वाले च ।

कुम्भी स्त्री० कुम्भ-अच् गौरा० छीप् । उखायां, पाटला
वृक्षे, वारिपय्याम्, पुद्गाके, गणिकारिकायां, कटफले च ।
कुम्भोपाक पु० कुम्भां तैलवटे पाको यस्मिन् । 'परत्वं य
मातृचरासप्ततैले यत्नोपरत्नयति स कुम्भोपाक' इत्युक्त-
लक्षणे नरकभेदे । [जन्तुभेदे नम्ने ।

कुम्भीर पु० कुम्भिनं हस्तिनमपीरयति ईर-अण् । जल-
कुम्भीरसत्तिका स्त्री० कुम्भीरोपपदा सत्तिका शाक० त० ।
(कुम्भीरे पोका) कोटभेदे ।

कुर शब्दे तदा० पर० अक० सेट् । कुरति अकोरीत् ।
कुरङ्कर पु० कुरं शब्दं करोति क-अच् ट० छम् । सारसपक्षिणि
कुरङ्ग पु० कौ रङ्गति रङ्ग-अच् । "कुरङ्ग ईपत्ताम्बः स्या
हरिणाकृतिको मङ्गान् इत्युक्तविज्ञेयगभेदे गगनात् च ।
कुरङ्गम् पु० कौ रङ्गं निमीते मा-ड । हरिणभेदे ।
कुरण्ट पु० कुर्यते शब्दगते कुर-अष्टक । पीतम्निष्ठग्राम् स्त्रार्थे
कन् । अत्रैवार्थे ।

कुरर पु० कवते कुड-शब्दे करन् । उत्क्रोशपक्षिणि ।
कुररी स्त्री० कुरर-छीप् । कुररपक्षिस्त्रियां, मेष्वाञ्च ।
कुरल पु० कुर-कलच् । कुररपक्षिणि अलकलपक्षिणेषु च ।
कुरव पु० अत्यमकरन्दवत्त्वाद्दीनामीषद् रवो यत् । रक्त-
म्निष्ठग्राम्, कुरवके, सितमन्दारे च । कुक्षितशब्दे,
वङ्ग० । तथाशब्दयुक्ते लि० । ततः स्त्रार्थे कन् तेष्वेवार्थेषु
(कुडचि) इति ख्याति उपपद्यते । "कुरवकस्तवक व्यति-
पक्षिणी"ति भाषः ।

कुरस पु० कुक्षितोरसोऽयम् । मद्यभेदे । कुक्षितरसयुक्ते लि० ।
गोजिह्वालतायां स्त्री० टाप् । कुग० । कुक्षितरसे पु० ।
कुर उ० क-कु । चन्द्रवंशीयरजभेदे, "हस्तिनापुरमारभ्य-
कुरुचोलाञ्च दक्षिणे । पञ्चालपूर्वभागे तु कुरुदेशः
प्रकीर्तित' इत्युक्ते देशभेद व० व० । ओदने, कलकारि-
कायाम्, नववर्षात्मकस्य जम्बुद्वीपस्य वर्षभेदे च पु० ।

कुरुक्षेत्र न० कुक्षितं रौति कुरु पापं कर्म तस्य क्षेपणात्
अपाकरणात् क्षेत्रम् 'तरन्तुकारन्तुकार्योर्दन्तरं' राम-
हृदनाञ्च भवद्रुकस्य । एतत् कुरुक्षेत्रसमन्वपञ्चकं प्रजा-
पतेरुत्तरवेदिस्थिते इत्युक्ते देशे तद्वि कुरुपाण्डवानां
युद्धभूमिः । [अत्रैवार्थे ।

कुरुण्ट पु० कुरुण्टति रुटि-ल्लये अण् । पीतम्निष्ठग्राम् । खलु

कुरुवक पु० ईषत् रौति कुरु शब्दे संज्ञायां कुन् । उडट् ।
रक्तम्निष्ठग्राम्, पीतम्निष्ठग्राम् ।

कुरुविन्द पु० कुरुन् विन्दति विद्-य सुचाटित्वात् सम् ।
सुलायां, कुललाये, दर्पणे, हिङ्गुले च । पञ्चरागमणौ न० ।

कुरुविल्व पु० कुरुपु विल्व इव । पञ्चरागमणौ (सायिक ।

कुरुविस्त पु० कुरुपु विस्तः । चतुस्त्रोलकमिते स्वर्ग ।

कुरुटङ्ग पु० कुरुणां जनपदानां राजानः तदाजस्य तद्विस्तस्य
वङ्गपु लुक् तेषु कुरुपु टङ्गः । भीष्मे ।

कुरुप्य न० ईषत् रूपं शुभत्वेन सादृश्यात् । रङ्गनामके धातौ
कु(कू)र्ह् क्रीडायां भ्वा० आत्म० अक० सेट् । कु(कू)र्ह्ते अक(कू)र्ह्ते
कु(कू)र्ह्ते न० कु(कू)र्ह्-ल्युट् । क्रीडायां । [कर्मणौ च ।

कुरपर पु० कुर-क्लिप् कुर पिपत्ति अच् परः कर्म० । जानुनि,
कुरपास पु० न० कुरिरे अख्यते आस्ने वा घञ् ट० । स्त्रीणां
कञ्जुलिकायां (कांसुली) स्त्रार्थे कन् । अत्रैवार्थे ।

कुर्वत् लि० क-शट् । कर्मकारे भट्टये, कारके च ।

कुर्वद्रूप पु० कुर्वत् फलोन्मुखं रूपं यस्य । बौद्धसर्तारुहे
फलजननाय योग्ये घान्यादौ बीजे ।

कुल वन्धे संहतौ च भ्वा० पर० अक० सेट् । कोलति अकोलीत्
कुल न० कुल-क । वंशे, सजातीयगणे, देये, गृहे, देहे,
तन्त्रोक्ते जीवादौ, मध्यमहलद्वयेन कथ्यमाणायां भूमौ च
"दयो कुलन्त भुङ्गोतेति मनुः । कुले भवे लि० ।
शिशुकुलप्रधाने पु० ।

कुलक न० कुल-अच् संज्ञायां कन् । पटोले, एकवाक्यतापदे
पञ्चादिकश्लोकसमुदाये च । वल्मीके, काकतिन्दुके, कुरु-
वकटचे च पु० ।

कुलकुण्डलिनी स्त्री० कुलैः कुलाचारैरुपास्या कुण्डलिनीनां
हृदितवनेटनाकारवती शक्तिः । तन्त्रशास्त्रप्रसिद्धे मूलाधार-
स्थिते सर्वातुल्ये शक्तिभेदे । [पालिकायां स्त्री० टाप् ।

कुलज लि० कुले सत्कुले जायते जन-ड । सत्कुलोद्भवे । कुल-
कुलटा स्त्री० व्यभिचारार्थं भिक्षार्थं वा कुलानि अटति अट-
अच् शक० । अधर्मा पुं वल्लाम्, भिक्षुकां सत्वाञ्च ।

कुलत्य पु० कुले-तिष्ठति स्या-क ट० । कलावभेदे (कुलत्यकलाव)
वनकुलत्ये स्त्री० टाप् ।

कुलतिका न० कुलत्य इव इवार्थे कन् । कुलत्याञ्ज-
नाकारे प्रसारभेदे । स्त्रार्थे कन् वनकुलत्ये । [उत्वे ।

कुलधारक पु० कुलस्य वंशस्य धारकः छ-णिच्-चुल् । औरसे
कुलपति इत० । 'हनीनां दशसार्द्धं योऽङ्गद्वानादिभ्योपपन्नः ।
अध्यापयति विपरिधौ कुलपतिः खल्व' इति पुराणोक्तं

लक्षणशालिनि मुनिविशेषे, सैन्यवशांश्चले च ।

कुलपर्वत उ० कौ पृथिव्यां लीयते ली-ड कर्मा० । 'महेन्द्रो

मलयः सङ्गः शुक्तिमान्द्रवपर्वतः । विन्ध्यस्य पारिपा(या)

त्वय सप्तै ते कुलपर्वता इत्युक्तेषु महेन्द्रादिषु पर्वतेषु ।

कुलाचलादयोप्यत्र ।

कुलपालक न० कुलं पालयति पाल-यन् । (कमलाखेव)

नारङ्गभेदे । यशपालके लि० । [सत्यां स्त्रियाम्]

कुलस्त्री स्त्री० कुलस्यैव स्त्री नान्यगामिनी । कुलरजिकायां

कुलाचार इत० । कुलोचिते धर्मो 'जीवः प्रकृतितत्त्वश्च दिक्

कालाकाशमेव च । क्षित्यपतेजोवायव्यश्च कुलमित्यभिधीयते ।

ब्रह्मबुद्ध्या निर्धक्त्वमेतेष्वाचरणश्च यत् । कुलाचारः स

एवेतत् इत्युक्त्यर्थे ज्ञाने च ।

कुलाय उ० कुलं पत्निसंवातोऽयतेऽत्र अय-घञ् । पत्नित्तये-

नीडे, स्थानमात्रे च । कौलायोगतिरस्मात् । देहे न० ।

कुलायिका स्त्री० कुलायः पत्निसंस्थानं विद्यतेऽस्यां ठन् ।

पत्निशालायां (विडियाखाना) ।

कुलाल उ० कुल-कालन्, कुलमलति अल-अण्, कुलमालात्

आ+ल-क वा । कुम्भकारे, (कुमार) कुङ्कुभपल्लिचि च ।

कुलाली स्त्री० कुलमलति अल-अण् । नीलोत्पलभेदे, अञ्जन

भेदे, अरण्यकुल्लिकायाम्, कुम्भकारभाष्यायाञ्च ।

कुलाह उ० कुलमाहति आ+हन्-ङ । ईषत् पीतवर्णं कृष्ण-

जानौ अत्रे । ततः संज्ञायां कन् । ककलावे, (राक्षाकुले

खाड़ा) इति स्थाते शकभेदे च ।

कुलाहल उ० कुलमाहलति स्मर्हते अच् । (कुकरबोझा) हृद्यभेदे

कुलि उ० कुल-इन् । हस्ते । कण्ठकार्यां स्त्री० वा ङीप् ।

कुलिक उ० कुल+अस्पर्धे ठन् । अष्टनामान्तगतनागभेदे,

(कुलोखाडा) इति स्थाते शास्त्रे, ज्योतिषोक्ते रव्यादिबारे

वेलाभेदे च । कुलचष्टे लि० ।

कुलिङ्ग उ० कौ पृथिव्यां लिङ्गति चरणार्थं गच्छति अच् ।

चटके, भूष्याटे, (फिङ्गा) भूमिप्रत्यासन्नतया धान्यादिचा-

रिणि खगे च । कुलितलिङ्गे न० । ब० । तद्वति लि० ।

सायं कन् चटके । ङीप् कर्कटशृङ्गाश्च । [मेटिकाष्टे] ।

कुलिङ्गाक्षी स्त्री० कुलिङ्गमक्षि फलमस्याः वच् समा० । (मेटारी)

कुलिन् उ० कुल+अस्पर्धे इनि । पर्वते । सत्कुलवति लि ।

कुलि(वी)र उ० कुल-इरक् ईरक् वा । कर्कटे (कांकड़ा) मेघा-

वधिके चतुर्थे राशौ च ।

कुलिश उ० न० कुलौ हस्ते गते शी-ङ, कुलिनं पर्वतं स्थति

शी-ङ वा । वज्जे । कौ लिशति लिष्यति लिश-क ।

अस्थिसंहारदृष्टे, मलयभेदे च ।

[भगिन्याश्च ।

कुली स्त्री० कौ लीयते ली-ङ ङीप् । कण्ठकार्यां, पत्रा उच्चे

कुलीन उ० कुले आकरे भवः ख । देहहये । तन्त्रोक्ते कुला-

चारवति, सत्कुलोद्भवे च लि० ।

कुलीनक उ० कौ भूमौ लीनः लो-क्त संज्ञायां कन् । वनसङ्गे

कुल्माष उ० कोलति कुल-क्लिप् कुल् माघोऽस्मिन् ङव० ।

'अर्द्धस्त्रिंशच्च गोधूमा अन्ये च चणकादयः । कुल्माष इति

कथ्यन्ते इत्युक्तेषु अर्द्धस्त्रिंशद्गोधूमादिषु 'च हि कुल्माषान्

खादन् विभिन्ने इति स्मृतिः । सूर्यस्य पारिषादिकभेदे,

गूकधात्रे यवादौ च । काञ्जिके मसीपरिणामे च न० ।

कुल्य न० कुल-संस्त्य णे क्यप् । अस्थि, अष्टद्वीषीरूपपरि-

माणे, मृपे, अस्थिषे च । कुले भवः, कुलाय हितो वा यत् ।

सत्कुलोद्भवे कुलहिते च लि० । कुल-क्यप् टाप् । कलि-

मायामत्स्यनद्याम्, जीवत्यामोषधौ, कुलस्त्रियां, स्थूल-

वातां कौ च स्त्री० । [उत्पले च ।

कुव न० कुं भूमिं वाति गच्छति वा क । जलजे, पुष्पमात्रे,

कुवङ्ग न० कुलितं वङ्गम् । सीसके (सीसा) धातुभेदे ।

कुवल न० कौ वलते वल संचलने अच् । उत्पले, सप्ताफले

च । कोलिङ्गे स्त्री० ङीप् । बदरीफले न० ।

कुवल्य न० कौर्वलयमिव शोभाहेतुत्वात् । उत्पले, जेतोत्पले

नीलोत्पले च, 'कुवलयदलश्चामिस्त्रीर्ये हटे' इत्युद्भवदूतम् ।

कुवलयापीड लि० कुवलयमापीडा भूषणं यस्य । नीलोत्पल

भूषणवति जने । कंशासुरस्य हस्तिरूपधारिणि दैत्यभेदे उ० ।

कुवाद लि० कुलितं वदति अण् । अपरदोषकथनशैले । भावे

घञ् कुग० । कुलितवाक्ये ।

कुविन्द उ० कुं भूमिं विन्दति विद-श् । तन्तुवाये मृद्गीगर्भे

विश्वकर्म्मणो जाते वर्णभेदे च (तांति) ।

कुटन्तिहत् उ० कोः प्रव्याः हन्ति वेष्टनं करोति क-क्लिप् ।

(कांटाकरङ्गा) स्थाते हृष्टे । कुतसितहृत्किर्त्तरि लि० ।

कुवेणि(पी) स्त्री० कुलितं वेणुने मत्स्या अस्याम् वेण-इन्, वा

ङीप् । मत्स्यधान्याम् (खालुङ्क) ।

कुश उ० न० कौ गते शी-ङ् पापं स्थति शी-वाङ् कुशति कुश-

क वा । खननमस्थाने तथे । कुशोन्मृष्टगर्भको दन्ति रास-

सुते च 'रिपुनागाङ्गुशं कुश'मिति रघुः । मोक्षे, हतसस-

द्रेणाहते द्वीपभेदे च उ० । जले न० ।

कुश हुतौ इदित् स्वादि० पर० सक० सेट् । कुशति अकुशीत् ।

कुश लेप्ते दि० पर० सक० सेट् । कुशति । अकुशत्-अकुशीत् ।

कुशुभ्रज उ० जबकस्य नृपस्यानुजे भ्रातरि ।

कुशपुष्प न० कुशाकारं पुष्पमस्य । पञ्चपर्णे दृश्ये ।

कुशल न० कुश-कलन् । कल्य षे । तद्वति लि० । कुशान् खाति
ला क । दत्ते लि० । कौ प्रथिव्यां शलति चलयति कार्याणि
शल-अच् । कार्यचतुरे लि० ।

कुशलिन् लि० कुशल+अस्त्यर्थे इनि । कल्याणवति । “कुश-
लिनी वल्लस्य वार्त्तापी”ति साहि० ।

कुशस्थल न० इत० । कान्यकुब्जदेश । द्वारकायां स्त्री० ङीप् ।

कुशा स्त्री० कुश-क । वस्त्रायां, रज्ज्वां, मधुकर्कोष्ठां, शानगानां
स्तोत्रगानार्थेष्वौडम्बरयङ्गु च ।

कुशाकार पु० कुशैराकीर्यते समन्तादपेय मूलाच्छादनेन
वेष्टते आ+कृ अच् । यज्ञाग्नौ । स हि कुशकण्डिकायां
कुशैराव्रियते ।

कुशाग्रीय लि० कुशाग्रमिव छ । अतिरूक्ष्ये ।

कुशाखलि पु० कुक्षितः शाखलिः । रोहितकण्ठे ।

कुशावती स्त्री० कुश-अस्त्यर्थे मत्तप् मस्य वः दीर्घः । रामा-
त्मजहृदयस्य राजधान्याम् पुर्याम् ।

कुशिक पु० कुश+अस्त्यर्थे ठन् । जमदग्निपितरि, विश्वामित्रस्य
पितरि च सन्निभेदे । कुश+इषार्थे इकन् । काशे, सर्जहृत्ते,
विभीतकण्ठे, अश्वकर्णहृत्ते, तैलशेषे च । नैकरे(ठेरा) लि० ।

कुशी स्त्री० कुश-अयोविकारेऽयं ङीप् लि० । कौहविकारे फाले
कुशीलव पु० कुक्षितं शीलं कुगति० अस्त्यर्थे व, कुशीलं वाति
वा-क-वा । कीर्त्तिस्मृत्तारके मटे, चारणे, यावके च ।
कुशीलवदन्तिनास्यप्रचारकत्वात् वाक्कीलो सन्तौ ।

कुशीलव पु० द्वि० व० । कुशस्य लवस इ० नि० । रामपुत्रयोः ।
कुम्भल पु० कुश-कुलच् । तृपान्नौ, अदनकोष्ठके, इष्टकादि-
निर्मिते धान्यादिस्थापनाई स्थाने च ।

कुशूलधान्यक पु० कुम्भलेपरिमितं धान्यं यस्य । यावता-
धान्येन वर्षेत्तयं खस्य सत्कुटुम्बस्य सत्कलस्य निर्वाहो
भवति तावन्मालसञ्चितधान्ये विभे । [कर्षिकारहृत्ते च ।

कुशेशय न० कुशे जले यते शी-अच् अलुक् । पद्मे, सारसपक्षिणि,
कुप निष्कपे क्रादि० पर० सक० सेट् । कुष्णाति अकोपीत् ।
निरस्तु वेट् निरकोपीत् निरकुष्ठत् ।

कुषाकु पु० कुष्णाति कुष-काकु । वानरे, स्त्र्यर्थे, वह्नी च ।
प्ररोत्तापिनि लि० । [कुठ] रोगभेदे च ।

कुठ न० कुष्णाति रोगम् देहं वा कुष-कथन् । (कुठ) विषभेदे
कुठगन्धि न० कुठखेव (कुड) गन्धोऽस्य इत् सम० । एलबालुके
कुठगन्धिनी स्त्री० कुठस्य गन्धोऽस्त्यस्याः इनि । अश्वगन्धायाम्
कुठघ्नी स्त्री० कुठं हन्ति हन क ङीप् । काकोडुम्बरिकायाम्

कुठनाशन पु० कुठं नाशयति नश-शिव-ल्यु । वाराही-
कान्दे, गौरसर्पे, शिरोपट्टके च । [सोमराज्याम् ।

कुठनाशिनी स्त्री० कुठं नाशयति नश-शिव-ल्यु ङीप् ।

कुष्ठल न० कुक्षितं स्थलम् अश्ववादिवात् चलम् । कुक्षितस्थले

कुष्ठसूदन पु० कुष्ठं सूदयति सूद-ल्यु । आरम्भे (सोन्दा)।

कुष्ठहन्तृ पु० कुष्ठं हन्ति हन-लच् । हस्तिकान्दे (हातिकान्दा)

कुष्ठहृत् पु० कुष्ठं हरति हृ-क्तिप् हृक् च । (विट्खदिरे) ।

कुष्ठारि पु० इत० । विट्खदिरे, पटोले, गम्बले च ।

कुष्ठिन् लि० कुठ+अस्त्यर्थे इनि । कुष्ठरोगयुक्ते ।

कुष्माण्ड पु० ईषत् ऽष्मा पिच्छेत्तत्वात् अश्वेषु धीजेषु

यस्य यक० । (कुमड़ा) ख्याते दृश्ये, शिवस्य गणदेवता

भेदे च । जातित्वात् स्त्रियां ङीप् कुष्माण्डोत्पल्यत्वात् सताभेदे

ऋग्वेदप्रसिद्धेषु ऋग्विशेषेषु कुष्माण्डौ पावमानीश्वरिभिरितिः

स्वार्थे कान् कुष्माण्डकोपि (कुमड़ा) दृश्ये ओषधौ,
उभार्या, कर्कारौ च ।

कुस स्त्र्ये दिवा० पर० सक० सेट् । कुसति अकुसत्-अकोषीत्

कुसित पु० कुस-क्त । जनपदभेदे । ईषच्छब्दे पु० । तद्वति लि० ।

कुसीद न० ‘कुक्षितात् सीदतश्चैव निर्विशङ्कितं ऋह्यति । चतु-

र्गुणं वाटगुणं कुसीदाख्यं ततः स्मृतमित्युक्ते ऋह्यभेदे

(सुद) अर्थप्रयोगे, इङ्गि(सुद) जीविकायाम् ‘स्यान्नाभिनमिन्नं

यत् दानपहणमिष्यते । तत् कुसीदमिति शेष’मित्युक्ते

स्थानरत्न मूलधनस्य यथावस्थित्यै, ततोन्नाभाव्य चोत्सर्गोप-

मर्णाभ्यां दत्ते, ऋह्येति च धने । अर्थआदिवाद् । तत्

प्रयोगकर्त्तरि लि० ।

कुसीदिक लि० कुसीदाय दृष्टौ प्रयच्छति कुसीद+ठन् । दृष्ट्या

जीविनि वार्द्धुपिणे । स्त्रियां पिप्वात् ङीप् ।

कुसुम न० कुस-उभक् । पुष्पे, फले, स्त्रीरजसि, नेत्ररोगभेदे च

कुसुमपुर न० (पाटना) इति ख्याते पाटलिपुत्रे नगरे, प्रभो०

अन्तर्लोमे कुसुममण्डल ।

कुसुममध्य पु० कुसुमं मध्ये फलमध्ये यस्य । (चाबदा)

दृश्यभेदे । [मिति गीता ।

कुसुमाकर पु० इत० । वसन्ते ऋतौ “विङ्गि मां कुसुमाकर”

कुसुमागम पु० कुसुमानामागमो यत्वा काले । वसन्ते ऋतौ ।

कुसुमाञ्जन न० कुसुमाकारमञ्जनं शाक० । प्रैत्तलमञ्जवति

पुष्पाकारे अञ्जनभेदे । [खर्वात्तनैव पुष्पाकारत्वम् ।

कुसुमात्मक न० कुसुममेवात्मा सारूपं यस्य । कुङ्कुमे तस्य

कुसुमाधिप पु० कुसुमेषु कुसुमप्रधानेषु दृश्येषु अधिपः

श्रेष्ठः सुगन्धित्वात् । चम्पकहृत्ते

कुसुमायुध उ० कुसुममायुधमस्य । कामदेवे । [मद्ये च ।
कुसुमासव न० कुसुमस्य तद्रसस्यासवम् । पौष्णे मधुनि, तज्जाते
कुसुमेषु पु० कुसुमानोषधौ यस्य । कामदेवे । [पुष्पसमूहे ।
कुसुमोच्चय उ० कुसुमानोच्चयः समूहो यत् । स्वर्गे । इत०
कुसुम्भ न० कुस-उष्म । पुष्पप्रधानवृक्षे (कुसुम्भ) "कुसुम्भ"

नालिकाशार्कं वासोऽकुमिति स्मृतिः । स्वार्थे क कभण्डलौ ।

कुसृति स्त्री० कुसृतिना सृतिः सृ-क्तिन् । शार्थे ।

कुसुम्भ उ० कु भूमिस् ईषहा स्तुभाति स्तुम्भ-अच् नलोपः
नि० । विष्णौ, ससृष्टे च ।

कुसुम्बुव न० कुसृतिं तस्मति त्वि-मईने उच् नि०-सृट् । धन्योके
कुसु(म्भ)वृक्षौ दर्शने च चुरा० आत्म० सक० सेट् । कुसु(म्भ)यति
अचुकुक्ष णात् । [अचुकुक्षत ।

कुक्ष विस्मयने अद० चुरा० आत्म० सक० सेट् । कुक्षयते
कुक्ष अय्य० किम्+ङ-ऊ तिहोरिति क्वादेशः । कुलेत्यभिप्राये
कुक्षक न० कुक्ष-युक् । इन्द्रजालभायया अन्यथास्थितस्य
वस्तुनोऽन्यथादर्शने । तद्युक्ते लि० ।

कुक्षुन न० ईषत् यत्नेन हन्यते हन-कर्माणि अच् । मृद्गावले
ईषद् यत्नेन हलि कर्तरि अच् । सपे, चोरे च । कुं
भूमिं हलि स्मृतं अच् । सपिके । कुक्ष-युच् टाप् । दम्भ-
चर्यायां स्त्री० । ईष्यामौ लि० ।

कुक्षुर उ० कुं हरति ह-अच् । नागभेदे । कुक्षं विस्मापनं
रति रा-क् । छिद्रे । कर्णे, कण्ठे कण्ठगन्धे, समीपे च न०

कुक्षुलि उ० कुक्षितं हलति हृष-इन् । ताम्बूल्याम् (पान)
कुक्षा स्त्री० कुक्ष-अच् । कुक्षमटिकायां, कटुक्याञ्च ।

कुक्षुल्ल स्त्री० कुक्ष-कु-वा ऊङ् । नष्टेन्युकलायां षडईशी-
युतायामावस्थायां, कोकिलालापे च 'त्वमपि चन्द्रविरोधि
कुक्षुरव' इति 'उक्षरति कुक्षुरवध्वनिभिरे'ति चोद्भूतः ।

कुक्षुकण्ट उ० कुक्षुरितशब्दः कण्ठे यस्य । कोकिले ।

कुक्षुरव उ० कुक्षुरिति रवो यस्य । कोकिले । कुक्षुरव्वादयोप्यत्र

कुक्षुलिका स्त्री० कुक्षितं हेतुयति ण्वुन् । कुक्षमटिकायाम् ।

कुक्षान्तश्चरे तदा० आत्म० अक० सेट् कुटादि । कुवते अकुविष्ट

कु शब्दे क्रादि० उभ० अक० सेट् प्रादि० । कुनाति कुनीते
अकवीत् अकविष्ट ।

कुकुद् उ० कृतकत्वात्कृतकन्यादातरि ।

कुचिका स्त्री० कुचिक् संघायां कन् । तलिकायाम् ।

कनभावे वा ङीप् । कुचीत्वयात् ।

कुज शब्दे भा० पर० सक० सेट् । कुजति अकुजीत् ।

कुजित न० कुज-क्त । पक्षिशब्दे अव्यक्तशब्दे च 'मधुकरनि-

करकरम्बितकुजित कुञ्जकुटीरे' इति जयदेवः ।

कूट उ० कूट-अच् कर्माणि घञ् वा । अगस्त्यसुनी । गृहे पु०
स्त्री० । निचले, धावादिगामौ, अयोधने (नेहार) लौह-
सङ्घरे, दम्भे, मायायां, यथार्थवस्तुच्छादने, अद्रिःशृङ्गे,
तच्छे, फालाधारे-लाङ्गलाङ्गे, मूर्खे मृगवन्धनहेतौ-यन्त्रे,
भग्नशृङ्गखण्डे, पुरदारि च पु० । स्वार्थे कन् फावे ।
संज्ञायां कन् । कवर्थासु, सरानामगन्धद्रव्ये च पु० ।

कूट अपरादे दानाभावे च चुरा० आत्म० सक० सेट् । कूटयते
अचुकूटत्-त । [कूटयति ते अचुकूटत्-त ।

कूट दाहे मन्त्रगे प्रच्छादने च अद० चुरा० उभय० सक० सेट्
कूटकार्षापण उ० कर्म० । मिथ्याभूतरोषादि सद्रायासु
कूटकत् पु० कूटं मिथ्याभूतं करोति क-किप् तक् च ।

कायस्थे । कितवे लि० । कलसादिपत्रकस्थाने (पोयान) ।

कूटपालक उ० कूटं मृत्तिकास्तूपं पालयति ण्वुन् । कुलात् ।

कूटयन्त्र न० कूटेन कृतं यन्त्रम् । आभिषादिदानेन मृगपलि-
धारणार्थं पातिते यन्त्रे ।

कूटशाल्मलि उ० कूटः मिथ्याभूतः शाल्मलिः । कृष्णशाल्मलौ
कूटसंक्रान्ति स्त्री० 'अर्द्धरात्रौ व्यतीते त्रयदा संक्रमते
रविः । सा त्रेया कूटसंक्रान्तिरिति स्मृत्युक्ते रवेरर्द्धरात्रौ
चरं राख्यनरषष्ठारे ।

कूटसाक्षिन् लि० कर्म० । साक्षे मिथ्याभिधायिनि ।

कूटस्थ लि० कूटोऽयोधनवत् निषलं यथा तथा तिष्ठति स्था-क ।

एकरूपतया सर्वकालस्थायिनि परिणामादिकार्यान्तरन्यूने-
आकाशादौ, ब्रह्मणि च । व्याघ्रनखाख्यगन्धद्रव्ये पु० ।

कूटागार न० कर्म० । मृदागारे, चन्द्रशालिकायाम्, (चिलावर)
क्रोडागृहे च । [मये अस्त्रभेदे ।

कूटायुध न० कर्म० । अन्तर्गुप्तिनिशितशस्त्रे वहिःकाष्ठादि-
कूटार्थभाषा स्त्री० कूटार्थस्य कल्पितार्थस्य भाषा कथा ।

प्रबन्धकल्पनाकृपायं कथायाम् ।

कूड घनीभावे तदादि० पर० अक० सेट् । कूडति अकूडीत् ।

कूण सङ्कोचे अद० चुरा० उभ० अक० सेट् । कूणयति-ते
अचुकूणत्-त ।

कूण सङ्कोचे चुरा० आत्म० अक० सेट् । कूणयते अचुकूणत ।

कूणि लि० कूण-इन् । रोगादिना बहुचित्तमखकारादौ लने

कू(कु)प दोषेण्ये अद० चुरा० उभ० अक० सेट् । कू(कु)पयति-ते
अचुकू(कु)पत्-त ।

कूप उ० कुक्षिताः ईषत् वा कामो यत् अच् समा०, कुवन्ति
मण्डूकाः अस्मिन् कूप-पक् दोषेण वा । रुनामख्याते जला-

धारे, गर्त्ते च । ततः संज्ञायां कन् । नौकादौ गुणाधारे
(मास्तुल) काष्ठमये दृष्टे । [रोमाञ्चे ।

कृपाङ्ग(ङ्ग) पु० कृपाकारोङ्गश्चित् कृपाकारमङ्गं वाङ्मिन् ।
कृपार पु० कृं प्रथिवीं पिपतिं पूरयति अण् पूर्वदीर्घः । ससृष्टे
कृपी स्त्री० कृप-अच् गौ०ङीष् । स्नेहादिधारणार्थे चर्ममये पात्रभेदे
कूर्च पु० न० कुर्यते कुर-चट् नि० दीर्घः । भ्रुवोर्मध्ये, स्थिते
लोभोच्चये, श्लशुणि, कैतवे, दम्भे, मयूरपुच्छे, कुशसुटौ,
अकुशकुलिसधस्योपरिभागे, अङ्घ्रौ, शीर्षे, आसनभेदे,
तन्त्रोक्ते वोजभेदे च (ङस्) । [दयोऽप्यत्व ।

कूर्चशिरस् न० इत्त० अङ्गिस्तन्त्रे (गुडमुडा) । [शेखरा-
कूर्चशीर्ष पु० कूर्चं श्लशु तद्वत् शीर्षमस्य । नारिकेले । कूर्च
कूर्चिका स्त्री० कूर्च-श्लशु अत्यर्थे ठन् । (जीरसा) दुग्ध-
विकारे, स्त्रविकायां, तलिकायाम्, कुट्टमले, कुञ्जिकायाञ्च
द्रव्यमार्जनसाधने द्रव्ये, -(कुं'च) तृणपुच्छे च ।

कूर्पास पु० कूर्पासवत् सर्वम् ।

कूर्म्मा पु० कुलितः कौ वा कर्म्मार्थेण यस्य ण् । कच्छपे,
“उन्नीलने स्रुतः कूर्म्मा” इत्युक्ते देहस्ये वायुभेदे च ।

कूर्म्माचक्र न० कूर्म्माकारं चक्रम् । ज्योतिर्वेत्ते क्षमिकर्म्मोप-
योगिनि, तन्त्रोक्ते जपादिकर्म्मोपयोगिनि च कूर्म्माकारे चक्रभेदे
कूर्म्मापुराण न० कूर्म्मण कूर्म्मावतारेण भगवता उक्तम्
पुराणम् । अष्टादशसु पुराणेषु मध्ये पुराणभेदे ।

कूर्म्माष्टक न० कूर्म्मस्य षष्ठमिव इवार्थे कन् । शरावे (शरा) ।
कूल आहतौ स्वा० पर० सक० सेट् । कूलति अकूलीत् ।
कूल न० कूल-अच् । नद्यादेर्जलसमीपस्थाने तीरे, स्तूपे, गैलष्टवे च
कूलक पु० कूल-खुल् । क्षमिपर्वते, वल्लीके स्थाने । (उपरदीपि)
कूलङ्गण पु० कूलं कषति कष-खच् सम् च । सञ्चरे । नद्यां स्त्री०
कूलवर पु० न० कूलं शब्दे जुटादि वरच् । रथस्य चक्रकाणस-
ङ्गके काष्ठे युगन्वरे, कवचे च । रथे लि० ।

कूष्माण्ड पु० कुलित उष्मा अण्डेषु वीजेषु यस्य । (कुमङ्गा)
हृत्तभेदे गणदेवताभेदे च । जातित्वातङ्गीषु कुष्माण्डोलम्बल ।

कृ कतौ स्वा० उभ० सक० अनिट् । करोति ते अकार्धित् अकृत ।
कृ कतौ तना० उभ० सक० अनिट् । करोति कुरुते अकार्धित्
अकृत । कतिमः । [अकृत ।

कृ वधे स्वादि उभ० सक० अनिट् । कणोति कणुते अकार्धित्
कृक पु० क-कन् । गले ।

कृकण पु० क इति कणति कण-शब्दे अच् । (कयार) क्रकुर
पञ्चिणि, कुधाकारके देहस्ये वायुभेदे च ।

कृकर पु० क इति शब्दे करोति । कुधाकरे देहस्ये वायौ ।

कृकलास पु० कृकं कण्डं लासयति अण् । सरटे (कांकलास)
पञ्चिणि । [मयूरे, सरटे च ।

कृकवाकु पु० कृकेण वक्ति वच-परिभाषणे जुगुप् कच । कुकुटे,
कृकाटिका स्त्री० कृकं कण्ठमटति अट-खुल् टाप् कापि-
अत इत्त्वम् । श्रीवायामुद्यतदेशे ।

कृक्क न० कत-रक् ङोऽन्नादेशः । कष्टे, दुःखे, तत्कारणे-पापे,
कष्टदायके-प्राजापत्यादिद्रव्ये, मूलकृक्कुरोगे च । तद्वति लि० ।
कृत क्रेदे तदा० पर० सक० सेट् । सुचादि । जनति अकर्त्तान्
कर्त्तिष्यति-कर्त्तुं स्यति क्तः ।

कृत वेष्टे रुधा० पर० सक० सेट् । कृणत्ति क्तः अकर्त्तान् ।

कृत न० क-क्त । ‘चत्वार्याङ्गः सहस्राणि वर्षाणाम् कृतं युग’
मिति मनुक्ते दिपमानेन चतुःसाहस्रमितवर्षे, मानुषमानेन
१७२८०००मितवर्षे, सत्ययुगे, पर्याप्ते, अलमर्थे, फले च ।
रचिते लि० ।

कृतक न० कृत० कृन् । विह्वलवणे । कविभि, भिष्याकल्पिते च लि० ।
कृतकृत्य लि० कृतं कृत्यं कर्त्तव्यं येन । कृतार्थे समाप्रकार्ये,
धन्ये, विदुषि च ।

कृतक्षणा लि० कृतः क्षणः समयो येन । लब्धावकाशे ।

कृतज्ञ लि० कृतं हन्ति हन-क । कृतोपकारस्य जनस्य अप-
कारे प्रवर्त्तमाने ‘कृतज्ञे नास्ति निष्कृतिरिति पुराणम् ।

कृतच्छिद्रा स्त्री० कृतं छिद्रं यस्याः । कोषातकीलतायाम् ।

कृतज्ञ लि० कृतं कृतोपकारं जानाति ज्ञा-क । कृतोपकार
ज्ञातरि-प्रत्युपकारके । कुकरे पु० ।

कृतधी लि० कृता सम्पादिता धीर्येन । शास्त्राभ्याससंस्कृतानः
करणे, स्थिरचित्ते, ‘कृतधीः किं प्रभाषेते’ति गीता ।

कृतप्रणाश पु० कृतयोः पुण्यापुण्ययोर्नैगमन्तरेण प्रणाशो
नाशः । कृतहानौ ।

कृतम् अव्य० कृत-कसु । अलमर्थे, निषेधे च ।

कृतमाल पु० कृता मालास्य । आरग्वधे, (सिन्दाल) कर्णिकारे च

कृतलक्षणा लि० कृतानि लक्षणा यस्य । शुभैर्विख्याते ।

कृतवर्म्मान् पु० हृदिकाद्यते यादवे क्षत्रियभेदे ।

कृतश्रम लि० कृतः श्रमो येन । महोत्साहान्विते ।

कृतवीर्य्य पु० कृतं वीर्य्यमनेन । एकवीर्य्यपात्रात्ने कार्त्तवीर्या-
र्जुनजनके नृपभेदे । वीर्यान्विते लि० ।

कृतविद्य लि० कृता अभ्यस्ता विद्या येन । अभ्यस्तविद्ये ।

कृतसाधनिका स्त्री० कृतं साधनं यस्याः कप् यद्योपः टापि
अत इत्त्वम् । अभ्युदायां स्त्रियां यस्या विवाहात् पश्चात्
तत्प्रतिना विवाहान्तरं कृतं तस्याम् ।

कार्तिकेवा जातः इति पुराणकथा अनुसम्वातव्या ।
 कृष्ण आकर्षणे विलेखने च तदा० आत्म० सक० अनिट् ।
 कृषते । अकृशत-अकृष्ट ।
 कृष्ण आकर्षणे विलेखने च स्वा० पर० सक० अनिट् । कर्षति
 कृष्णासीत्-अकार्षात्-अकृशत् ।
 कृष्णक पु० कृष-कुन् । काले, हृषे । कर्षके लि० ।
 कृष्ण(श/स)र पु० तिलतण्डुलसम्पाकः कृ(श/स)सर, परिकीर्तित
 इत्युक्ते तिलमिश्रिते पक्के तण्डुलाद्यन्त्रे ।
 कृषि स्त्री० कृष-इक् । वैश्यादृष्टिभेदे भूमिकर्षणरूपे शस्योत्पा-
 दनव्यापारे । कर्मणि इक् । भूमौ ।
 कृषिजीविन् लि० कृष्या जीवति जीव-णिनि । स्वयमस्वयं
 वा कृतया कृषिद्वया जीविनि ।
 कृषीवल लि० कृषिरस्यास्ति वलच् दीर्घश्च । कर्षके ।
 कृष्टपच्य लि० कृष्टे ज्वेते स्वयमेव पच्यते पच-क्यप् । धान्यादौ
 कृष्ण पु० कृष-नक् । भगवतोऽवतारतारभेदे वासुदेवे देवकी-
 नन्दने । “कृषिर्भूवाचकः शब्दः णश्च निर्द्वितवाचकः ।
 तयोरैक्यं परं ब्रह्म कृष्णइत्यभिधीयते” इत्युक्ते परब्रह्मणि,
 वेदव्यासे, अर्जुने मध्यमपाण्डवे च । कृष्णवर्णत्वात् कान्ते,
 कोकिले, करभईके (करमच्चा) हृषे, नीले, वर्णे च तद्वति
 लि० । कालागुरुणि अशुभकर्मणि च न० । द्रौपद्यां,
 नीलोदले, कणायां, द्वाजायां, नीलपुनर्नवायाम्, कृष्ण-
 जीरके, गाम्भार्या कटुकायाम्, राजसर्पे, पर्वथां,
 काकोल्यां, सोमराज्याञ्च कृष्णवर्णत्वात् स्त्री० टाप् ।
 नीलाञ्जने, लोहे, मरिचे च पु० ।
 कृष्णकलि पु० कृष्ण इव चूडालः कलिः कलिकाऽस्य ।
 स्वनामस्थिते पुष्पप्रधाने दृष्टे । [लि० ।
 कृष्णकाय पु० कृष्णः कायो यस्य । महिषे । कृष्णवर्णतस्तुयुक्ते
 कृष्णगन्ध पु० कृष्ण उभो गन्धोऽस्य । शोभाञ्जनदृष्टे ।
 कृष्णगर्भ पु० कृष्णवर्णगर्भोऽस्य । कटफले । [स्वातेपुष्पदृष्टे ।
 कृष्णचूडा स्त्री० कृष्णस्य चूडा इव चूडाऽस्य । स्वनाम-
 कृष्णचूर्णं न० कृष्णस्य चूर्णम् । कौहमले (लोहार पु) ।
 कृष्णजटा स्त्री० कृष्णा जटा यस्याः । जटामांस्याम् ।
 कृष्णजीरक पु० कर्म० । कृष्णवर्णजीरके (कालजीरे)
 कृष्णहैपायन पु० होमे भवः फञ् कर्म० । वेदव्यासे तस्य
 पराशरात् यष्टनाहमे एव जन्मेति पुराणम् ।
 कृष्णधूसू(धन्)र पु० कर्म० (कनकधुरतर) दृष्टभेदे ।
 कृष्णपर्णो स्त्री० कृष्णं पर्णमस्याः । कालद्वलसौ कृष्णतुलस्याम्
 कृष्णपच्य पु० कर्म० । प्रतिपदाद्यमावस्थान्नाह पञ्चदश

तिथिषु “चन्द्रद्विकरः शुक्लः कृष्णसम्प्रत्ययात्मक” इत्युक्ते
 भासाई काले । [दृश्य । करभई ।
 कृष्णपाक पु० पच्यते इति पाकः फलं कृष्णः कृष्णवर्णः पाको
 कृष्णपाकफल पु० कृष्णपाकं फलमस्य । करभई ।
 कृष्णफल पु० कृष्णं पाकावस्थायाम् फलमस्य । करभई,
 सोमराज्यां स्त्री० टाप् । [कटुकायाम् ।
 कृष्णभेद पु० कृष्णवर्णेन भेदश्चेदः खरडोऽस्य । वा डोप् ।
 कृष्णमुद्ग पु० कर्म० । (कालमुद्ग) सुद्गभेदे ।
 कृष्णरुह स्त्री० कृष्णः सन् रोहति रुह-क । जलकालतायाम्
 कृष्णलवण न० कर्म० । सौवर्णलवणे । (कालालोष) ।
 कृष्णलक पु० कृष्णं वर्णं लाति स्तृज्जाति ला-क संज्ञायां कन् ।
 गुल्माफले तस्याऽकृष्णत्वात्तथात्वम् “पञ्चकृष्णलकोमाय” इति मन्त्रः
 कृष्णला स्त्री० कृष्णं वर्णमईफले लाति ला-क टाप् । गुञ्जायाम्
 कृष्णलोह न० कर्म० । अयस्काले ।
 कृष्णलोहित पु० कृष्णः सन् लोहितः वर्णौ वर्णेनेति सभा० ।
 रक्तकृष्णमिश्रितवर्णे । तद्वति लि० ।
 कृष्णवक्त्रा पु० कृष्णं वक्त्रमस्य । वानरे ।
 कृष्णवर्ण पु० कृष्णो वर्णोऽस्य । राहौ यहे । कृष्णः अशुभो
 वर्णः । शूरे । व० । कृष्णवर्णवति लि० ।
 कृष्णवर्त्मन् पु० कृष्णं वर्त्म धूमप्रसाररूपगतिस्थानमस्य । वज्रो,
 राहौ यहे, चिलकदृष्टे च । कृष्णमपवित्रं वर्त्मचरणं यस्य ।
 दुष्टकर्मकारके लि० ।
 कृष्णवस्त्रिका स्त्री० कर्म० । जलकालतायाम् ।
 कृष्णवस्त्री स्त्री० कर्म० । कृष्णतलस्य स्त्र्, कर्मकाञ्च ।
 कृष्णवीज पु० कृष्णं बीजमस्य । रक्तशियौ । कालिङ्गे न० ।
 कृष्णटन्त स्त्री० कृष्णं टन्तमस्याः । पाटलादृष्टे माधपण्डीञ्च ।
 संज्ञायां कन् कापि जत इत्त्वम् । गाम्भार्याम् ।
 कृष्णशा(सा)र पु० कृष्णचासौ शारः (सारः) शबलश्च
 वर्णौ वर्णेनेति स० । कालसारदृष्टे ।
 कृष्णशालि पु० कर्म० (कालधान) धान्यभेदे ।
 कृष्णशिश्विका स्त्री० कर्म० । काकाखड्याम् ।
 कृष्णशिशु पु० कर्म० । कृष्णशोभाञ्जने (कालसजना) ।
 कृष्णशृङ्ग पु० कृष्णं शृङ्गमस्य । महिषे ।
 कृष्णसर्प पु० कर्म० । (राज सर्प) राजसर्पे ।
 कृष्णसार पु० कृष्णः सारोऽस्य । शिंपपादृष्टे (शिशु)
 कृष्णस्त्वन् पु० कृष्णः स्त्वन्तोऽस्य । तमालदृष्टे ।
 कृष्णाशुब न० कर्म० । कालागुरुणि, ‘कृष्ण’ गुणाधिकं तत्
 लोहवत् बारि मज्जती’त्युक्तालक्षणे धूपकाष्ठे ।

कृष्णाजिन न० कर्म० । कृष्णधारस्तृणवर्षिणि ।
 कृष्णायस न० कर्म० टच् समा० । कृष्ण लौहे अयस्कान्ते ।
 कृष्णार्चिस् पु० कृष्णः कृष्णता अर्चिर्भ्यो यस् । कृष्णता
 कारकशिखे वज्रौ ।
 कृष्णार्जक पु० कर्म० । विषमे (कालतुलसी) वनवर्षदे ।
 कृष्णावास पु० कृष्णस्यावासोऽस्मिन् । अयत्यद्वये ।
 कृष्णिका स्त्री० कृष्णव संज्ञायां कन् । (राइ) राजसर्पधे ।
 कृष्णोक्तु पु० कर्म० । (काजला) इक्षुभेदे ।
 कृष्ण स्त्री० कृष्ण-अर्चार्थे कृष्ण । कर्षणाः कृष्याम् भूमौ ।
 कृ विभेदे तदा० पर० सक० सेट् । किरति अकारोत् । कीर्णः
 कृ हिंसने क्रादि० उभ० सक० सेट् । कृणाति अक्ररोत् ।
 कृ विज्ञाने चुरा० आत्म० सक० सेट् । कारयते अचोकरत् ।
 कृत संग्रहे च० उभ० सक० सेट् । कीर्त्तयति-ते अचकीर्त्त-त
 स्तोत्र वि० कृप-क्त । रचिते, नियते, कृपेन सोपानपथेनेति रघुः ।
 केकय पु० देशभेदे, तद्वाञ्छ अणो वज्रपु लुक् । तद्देशराज-
 भेदे च व० व० । नद्योगात् जन्यजनकभावोपचारात्
 केकयो स्त्री० भरतमातरि । [द्वताजियुक्ते पुरुषे (टेरा)
 केकर पु० के मूर्द्धि कर्तुं शीलमस्य क-अच् अलुक् स० । निम्ना-
 केका स्त्री० के मूर्द्धि कायते कर्मणि ड अलुक् स० । मयूरवायस्य
 केकावल पु० केका+अस्यर्थे वलच् । मयूरे ।
 केकिन् पु० केका+अस्यर्थे इनि । मयूरे ।
 केचन अव्य० किमः+पुं सि जसि रूपं ततवन । केचिदित्यर्थे
 एवं केचिदित्यथ । [केतत्-त ।
 केत मन्त्रणे अद० चुरा० उभ० सक० सेट् । केतयति-ते अचि
 केतक पु० कित-निवासे यत् । 'केतकः सूचिकापुष्पोजम्बुकः
 मकचच्छद' इत्युक्तलक्षणो दृष्टे । तत्पुष्पे न० । गौरादि०
 डीप् । केतकीत्यथ ।
 केतन न० कित-भावाधिकरणकर्म कारणेषु यथायथं ल्युट् ।
 मृष्टे, निमन्त्रणे; केतो, ध्वजे, चिह्ने, कृत्ये च ।
 केतु पु० चाय-तृक्य-देशः । रोगे, व्युत्तौ, पताकायाम्, चिह्ने,
 रिपौ च । राहोः शरीरात्मके उपपद्ये । तेषामुत्पातरूपता
 ज्योतिषे सिद्धा व० । व० ।
 केतुमाल न० 'द्वकेतनं केतुमालं प्रतीच्यां गन्धमादना' दित्युक्ते
 जम्बुद्वीपस्य नवखण्डान्तर्गते खण्डभेदे ।
 केदार पु० के शिरसि दारोदस्य । पर्वतभेदे, तत्स्य
 शिवलिङ्गभेदे, भूमिप्रभेदे, आलवाले, चले च ।
 केनिपात पु० के जले निपातोऽस्य अलुक् स० । अरिते नौका-
 देर्गतिर्निशमके (हाल) इति प्रसिद्धे काष्ठे । वा कपि तलैवाथे

केन्दु पु० कुक्षित इन्दुः कीः कादेशः । तन्दुकद्वये । संज्ञायां
 कन् (गाव) गालकद्वये ।
 केसुक पु० के शिरसि अमयति रुजति अमउक् अलुक् स० ।
 (केन्द) इतिख्याते केन्दुद्वये । फलं केसुकवर्जितमिति सूतिः
 केयूर पु० के बाहुशिरसि याति या-जरक् अलुक् स० ।
 (वाजु) (ताड़) बाहुभूषणे ।
 केरल पु० व० व० । 'सुप्रज्ञायं समारभ्य यावद्देशे जनार्दन !
 तावत् केरलदेशः स्यादित्युक्ते देशे । वैदिकयामानधिका-
 रिणि-प्रसूधारिणि' कोलिसर्पा माहिकका दर्वाचोलाः
 सकेरलाः । सर्वे ते क्षत्रियास्तात । धर्मस्तेषां निराकृत
 इति हरिवंशोक्ते क्षत्रियभेदे च ।
 केरल चालने स्था० पर० सक० सेट् । केरति अकेलीत् ।
 णिचि अचिकेलत् त । [स्त्री० वा डीप् ।
 केलि पु० स्त्री० केर-इन् । परीहासे, क्रीडायाञ्च । छविष्यां
 केलिदृच्छ पु० केलेः क्रीडार्थे दृष्टः । केलिकदम्बद्वये ।
 केलिसचिव पु० केलौ सचिवः, सहायः नर्मसचिवे क्रीडावि-
 षये मन्त्रिणि । [अचिकेयत् त ।
 केव सेवने स्था० आत्म० सक० सेट् । केवते अकेविट्, णिचि
 केवल वि० केव-कलच् के सरसि वलयति वल-अच् अलुक् स० ।
 एके, कतन्ने च । निश्चिते, ज्ञानभेदे, शुद्धे च न० ।
 केविका स्त्री० केव-यत् लु टाप् । कीदृक् देशपथिद्धे केवेर
 इति ख्याते पुष्पप्रधाने दृष्टे, भृङ्गारौ च ।
 केश पु० क्लिश्यते क्लिप्नाति वा क्लिष्ट-अच् ललोपश्च
 कस्य देशोवा । वरुणे, ह्रीवेरे, दैत्यभेदे, विष्णौ, चिकुरे च
 मञ्जवातजातोपधातुविशेषोऽयं केशः । अस्य परब-
 र्त्तिनः पाशादिशब्दाः केशभूयस्त्ववाचिनः । बालास्तु त-
 त्वराः पाशो रचना भार उद्भूयः । हस्तः पक्षः कलापश्च
 केशभूयस्त्ववाचा इत्युक्तैः ।
 केशकोट पु० इत० । यूकाख्ये केशकोटे । (उत्तुण) [मार्गे
 केशपर्णा स्त्री० केश इव पर्यामस्याः जातिस्तात् डीप् । अपा-
 केशपाशी स्त्री० केश+पाश-गौरा० डीप् । शिखायाम् केश-
 मध्यस्थचूडायाम् । [यमीदृष्टे ।
 केशमयनी स्त्री० केशे बद्धा मय्यतेऽसौ मय ल्युट् डीप् ।
 केशमार्जक न० केशान् मार्ष्टि रुज-यत् लु । (काकुड
 चिरुणि) ख्याते केशप्रसाधिकायां कङ्कतिकायाम् ।
 केशर पु० के जले ग्रीर्यते शृ-अप् । शिङ्खलमस्यायां जटा
 याम्, अयस्त्वमस्यकेषु । पुद्गागद्वये, वज्रगद्वये, नीलकेशर-
 द्वये सरानामगन्धद्रव्ये च । हिङ्गुले न० । किङ्गुले पु० न०

केशरञ्जन पु० केशान् रञ्जयति रञ्ज-णिच् ल्यु । भङ्गराज-
हृत्ते (भीमराज)

केशराज पु० केशा राजन्ते ऽनेन घञ् । भङ्गराजे (भीमराज)
केश(स)रिन् पु० केश(स)राः सन्त्यस्य रिनि । सिंहैः अश्वे, पुद्गाग
वृक्षे नागकेशरहणे, वीजपूरकहणे हनुमत्पितरि वानरभेदे च
केशरूपा स्त्री० केशस्यैव रूपमस्याः । वन्दाकहणे (परगाळा)
केशव पु० केशौ ब्रह्मरक्षौ सर्वेश्वरावपि अतुकम्पातया वाति
वा-ङ्, केशं केशिनं अर्गआद्याच वाति हिनन्ति वा-क वा ।
विष्णौ । 'यस्मात् त्वयैष दुटात्मा हतः केशो जनार्दन !
तस्मात् केशधनात्मा त्वं लोके ख्यातो भविष्यसौत्युक्तः ।
'अश्वो ये प्रकाशन्ते मम ते केशसंजिताः सर्वज्ञाः केशव
तस्मात् सां प्राङ्दक्षिणस्य तमा इत्युक्ते सूर्याद्यंशवति परे
अश्वे च । केश-+आश्वस्ये व । प्रशस्तकेशवति लि० ।

केशवद्विनी स्त्री० केशान् वर्धयति वृध-णिच्-णिनि ।
सहदेवीलतायास् ।

केशवेश पु० केश्य वेशः । कालोबन्धने । [सहदेवोलगायास् ।
केशारूढा स्त्री० केशा आरोहन्त्यनया रूढ-घञर्थे क ।
केशिक लि० प्रशस्तः केशोऽस्त्यस्य ठन् । प्रशस्तकेशयुक्ते जने
केशिका स्त्री० केशिन इव कायति प्रकाशो कै-क । यता-
वरीहृत्ते । [वति । विष्णौ, दैत्यभेदे, सिंहे च पु० ।
केशिन् लि० प्रशस्ताः केशाः सन्त्यस्य केश-+इनि । प्रशस्तकेश-
केशिनिस्त्वद्धन् पु० केशिनं निरुद्धयति हिनन्ति नि+स्त्वद्ध-
णिच्-ल्युट् । कण्ठे केशिहादयोऽप्यत्र ।

केश्य न० केशाय हितं केश+यत् । कण्ठे गुरुणि । भङ्गराजे पु०
केसर न० के जले सरति स्त-अच् । हिङ्गौ, नागकेशरहणे
कासीसे, स्वर्णे च । नागकेशरहणे, तरङ्गस्तम्भस्थे केशे,
सिंहस्तम्भस्थजटायां पुद्गागहृत्ते, वज्रहृत्ते च पु० ।
किङ्कले पु० न० ।

कै शब्दे आ० पर० अक० अनिट् । कायति अकासीत् ।
कैकयी स्त्री० कैकयानां देशानां राजा तद्वापत्यम् अणि ङीप् ।
दशरथपत्न्यां भरतमातरि । [कैकयदेशभृते ।

कैकेय पु० कैकय+राजनि+अञ् नि० अत एत्वं वृद्धिः ।
कैकेयी स्त्री० कैकेयस्यापत्यं स्त्री अण् । भरतमातरि दशरथपत्न्याम्
कैटभ पु० कैटवत् भाति भा-क स्वायै अण् । दैत्यभेदे ।

कैटभजित् पु० कैटभं जितवान् जि-भूते क्तिप् तुञ् च ।
विष्णौ । कैटभायादयोऽप्यत्र ।

कैटय्य पु० किट् लसि घञ् कैटं राति रा-अतिक्तत्वात् क स्वायै
अञ् । निम्बे, भनिम्बे कटफले, पूतिकरञ्जे मदनहृत्ते च ।

कैतव न० कितवस्य कर्म अण् । कपटतायास् स्वार्थे अण् ।
द्यूते, वैदूर्यमणौ, धुस्तरपुष्पादौ च । [जैतवसूचे न०

कैदार पु० कैदारस्य जैवस्यायम् अण् । कैदारजन्ये शान्तिधाये ।
कदार(रि)क न० कैदार+समूहार्थे वुञ् ठञ् वा । जैवमपूहे
कैरव न० के जले रौति क-अच् अलुक् स० कैरवो हंसस्तस्य
प्रियम् अण् । कुसुदे, शुकोत्पले, शत्रौ च ।

कैरविणी स्त्री० कैरव+इणि । कुसुदससदाये तद्युक्तालतायाञ्च ।
कैरवी स्त्री० कैवराय हिता अण् । चन्द्रिकायास् ।

कैरात पु० किरात इव शूरः इवार्थे अण् । बलवत्पुरुषे,
किरातदेशे (पर्यन्तदेशे) भवः अण् । भूनिम्बे शम्बरचन्दने च न०

कैराल न० केरलदेशे भवम् अण् । विडङ्गे ।

कैलास पु० के जले लासो लसनं दीप्तिरस्य अलुक् स०

केलसः स्मटिकस्तस्यैव शुभः अण् केलीनां समूहः अण्-

कैलं तेनास्त्यते ऽल आस घञ् वा । शिवकवेरयोः स्थाने ।

कैलासपति पु० इत० । शिवे । [(जैले) धीवरजातौ ।

कैवर्त्त पु० के जले वर्त्तते वृत्त-अच् अलुक् स० ततः स्वार्थे अण् ।

कैवर्त्तमुस्तक पु० कर्म० । जलस्थितमुस्तके (केयुर) ।

कैवल्य न० केवलस्य शुद्धस्य उपधिरहितस्य भावः । मोक्षे ।

कैशिक न० केशानां समूहः टक् । केशसमूहे । नाटकप्रसिद्धे
हृत्तिभेदे स्त्री० ङीप् सा० ई प० ।

कैशोर न० किशोरस्य भावः अञ् । 'पौगण्डं दशभावाध,
कैशोरमापञ्चदगादि'त्युक्तायां किशोरावस्थायाम् ।

कैश्य न० केशानां समूहः षञ् । केशसमूहे ।

कोक पु० कोकते कुक-आदाने अच् । चक्रवाके, हृत्ते,
ज्येष्ठम् खर्जुरीहृत्ते, ददरे विष्णौ च ।

कोकनद् पु० कोकान् चक्रवाकान् नदति नादयति अनाभूत-
स्यर्थे नद-अच् । रत्तकुसुदे, रत्तपद्मे च । [तद्वति लि० ।

कोकनदच्छवि पु० कोकनदस्थेन च्छविर्दी प्रत्यस्य । रत्तार्थे
कोकवन्धु पु० कोकयोर्वक्रवाकयोर्मेलनकारित्वात् बभ्रुरिव ।
सूर्ये । [जातौ स्त्रियां टाप् ।

कोकिल पु० कुक-आदाने इलच् । खनामख्याते विहगभेदे
कोकिलाच्च पु० कोकिलस्याजीव रत्तमणि पुष्पं यस्य । (ताल-
माखना) हृत्तभेदे, करवीरभेदे, इन्दुगन्धवाच्च ।

कोकिलावास पु० इत० । आसहृत्ते ।

कोकिलेक्षु पु० कोकिल इव कण्ठे इलुः । (काजला) इन्दुभेदे ।

कोङ्कण पु० कोमिति कणन्त्यल । 'अथाभ्यङ्गं समारभ्य
कोटिदेशस्य मध्यगे सस्रद्रूपान्देशो हि कोङ्कणः परि-
कीर्तित' इत्युक्ते देशभेदे ।

कोच उ० कुच-अच् । देशभेदे, तद्देशस्थे 'तीवरस्त्रैव स पुलः
मांसच्छेदसङ्गवः । कोचजातिरिति ख्यात' इत्युक्ते
जातिभेदे च ।

कोजागर उ० कोजागर्तीति वदत्यस्मिन् उ० । आश्विनपौर्ण-
मास्याम् । 'निशीथे वरदा लक्ष्मीः कोजागर्तीतिवादिनी'ति ।

कोट उ० कुट-वज् । कौटिल्ये, दुर्गे च (गङ्) ।

कोटर उ० न० कोटं कौटिल्यं राति रा-क । ह्यस्यगङ्गुरे ।

कोटवी स्त्री० कोटं वाति वा-क गौरा० डीप् । नमिकायां
स्त्रियां दुर्गायाश्च ।

कोटि स्त्री० कुट-इज् । धनुषोऽपभागे वस्तुमात्रस्यापभागे,
पृक्कायाम् (पिङ्गुशक) संशयस्यालम्बने, वादे निर्याया-
र्थे कृते पूर्वपक्षे, शतलक्षमितसंख्यायां, नतसंख्येये च ।
वा डीप् कोटीलम्बल । [गोपकोटि ।

कोटिक उ० कोष्ठा वक्रधा कायति प्रकाशते कै-क । इन्द्र-
कोटिर उ० कोटिं राति रा-क । इन्द्रे, नक्षत्रे, इन्द्रगोपकोटे च
कोटिवर्षा स्त्री० कोटिभिरप्येवैति मधु ह्य-अण् । (पिङ्गु)
शाकभेदे ।

कोटि(टी)य उ० कोष्ठा अप्येष शक्ति शो-क । खोटभेदेऽप्ये
कोटीर उ० कोटिभोरयति ईर-अण् । किरौटे, जटायाश्च ।
कोट्ट उ० कुट्ट-वज् नि० युषः । दुर्गे (गङ्) राजधानीभेदे च ।
कोट्टमी स्त्री० कोट्टं वाति वा-क गौरा० डीप् । लम्बायां
स्त्रियाम् सक्तकोष्ठाश्च ।

कोट्टार उ० कुट्ट-आरक् उ० । क्रूमे पुष्करिण्याः पाटके च ।
कोठ उ० कुटि-अच् नि० नवीपः । मण्डलाकारे कुठरोगे ।
कोष्ण उ० कुण्-करणे वज् कर्तरि अच् वा । येन धतुराकृतिना
काष्ठेन वीणादयोवाद्यान् तस्मिन् वादनसाधने काष्ठे,
वटहाटीनामेकदेशे, अक्षौ, आस्त्राणामपभागे, लघुङ्गे,
मङ्गलपत्रे च । [मत्स्ये (लकुष्ण) ।

कोणकुण्ड उ० कोणे मलकैकदेशे कुण्ठति चरति कुण्ठ-क ।
कोट्टगड न० कुण्ठये विच् कोट्टगडोऽस्त्व । धनुषि, भुज-
तायां, देशभेदे च ।

कोट्टव उ० कु-विच् कोः द्वति हु-अच् कर्त्त० (कोदो) धान्यभेदे
कोप उ० कुप-भावे वज् । क्रोधे कामाग्रान्तिजे चित्तवृत्तिभेदे ।
कोपनक उ० कुप-यच् कोपनः स इव कायति कै-क ।
चोरनामकगन्धद्रव्ये ।

कोपना स्त्री० कुप-युच् टाप् । प्रकृत्वा कोपयत्यां स्त्रियाम् ।
कोपशीले नि० । [कोपगालिनि नि० ।

कोपिन् उ० अप्यशं कुण्ठति चिनि । जलपारावते । अप्यशं

कोमल न० कु-कलच् सट् नि० युषः । जले । स्फटौ, अकठिने,
मनोहरे च नि० । जीरिकायां स्त्री० टाप् ।

कोमलवल्कली स्त्री० कोमलं वल्कलं यस्याः । लवण्याम् ।
कोयष्टि उ० कं जलं यष्टिर्वायस्य उ० अत व्योत्पन् । जल-
कुक्षुमे पचिषि । संज्ञायां कन् । (टिटिर) टिटिभपचिषि
कोरक उ० न० । कुर्वते कुर-वन् । कलिकायाम्, कृष्णाले, ककोले
च 'विकारकोरकाणोति' भावः । असरे पुंलङ्कीतिः
प्रायिकाभिप्रायेण ।

कोरङ्गी स्त्री० कुर-अङ्गच् डीप् । सूक्ष्मलतायाम्, पिप्पल्याश्च
कोरदूष उ० कोरं दूषयति दुष-णिच् अण् (कोदो) धान्यभेदे
कोल उ० कुल-संख्यागे अच् । कोले-शनिपत्रे, शूकरे, उडुमे
(डोङ्गा), भुजान्तरे, भेलके, चित्तायाम् (चित्ता), अस्तभेदे,
टङ्कद्वयमाने, जातिभेदे, देशभेदे च । चव्ये, मरिचे, तौलक
माने, वदरफले च न० ।

कोलक उ० कुल-युल् । अडोठहले, वक्रवारहले (कांकला) च ।
गन्धद्रव्यभेदे, मरिचे, ककोले च न० ।

कोलकन्द उ० कोलमिव कन्दोऽस्य । महाकन्दभेदे ।

कोलदल न० कोलं वदरीफलमिव दलमस्य । नखीनामगन्धद्रव्ये

कोलपुच्छ उ० कोलस्य शूकरस्येव पुच्छोऽस्य । कङ्कपचिषि

कोलमूल न० कोलस्य वदर्या इव मूलम् । पिप्पलीमूले ।

कोलम्बक उ० कुल-अम्बच् संज्ञायां कान् । तन्मीभिर्भक्ष्य अस्मात्
प्रभृतिषुसुदाये वीणायाः काये । [प्रत्यक्षम् ।

कोलवल्ली स्त्री० कोल इव वल्ली तत्तुल्यरोमवत्त्वात् । गजपि-
कोलशिश्वि स्त्री० कोलपाटाकारा शिम्बरस्याः । 'आलक-
शीति ख्यातायां शूकरपादिकायां लतायाम् ।

कोला स्त्री० कुल-अच् टाप् । पिप्पल्याम्, चव्यभेषजे, कोलि-
हले, देशभेदे च ।

कोलाविध्वंसिन् नि० कोलां विध्वंसितं वस्तुं शीलमस्य
विशब्देन धातोरन्यार्थपरत्वम् । पर्यंतवासिनि स्त्री भू-
भेदे, 'एवं पालयतस्तस्य कुच्छाः पर्यंतवासिनः । कोलावि-
ध्वंसिलः प्राप्ता इति देवीभागवतम् । कोलाविध्वंसिमल-
येति देवीमाहात्म्याम् । कोलाशब्दः कोलाहलवाचकत्वात्
च कोलाहलेनैव राज्यविध्वंसं कुर्वन्ति ये । तेषु ।

कोलाहल उ० कुल-वज् तमाहलति अच् । वक्रविधे दूर
गमित्यव्यक्ते शब्दे ।

कोलि उ० स्त्री० कुल-इज् । वदर्याम् स्त्रीलपत्रे वा टीप् ।

कोविद् उ० कुब्-शब्दे-विच् कोर्वदं भेति विद्-क ।
पण्डिते विदुषि ।

कोविदार उ० कुं भूमिं विदधाति-वि+दृ-अण् । रक्तकाञ्च-
नारे (रक्तकाञ्चन) ।

कोश(ष) उ० कुश(ष) घञ् । पानपात्रे, कुण्डले, खड्गपिधाने,
(खाप) कतकतयोः स्वरूपयोः, अर्थसञ्चये, प्रेक्षाम्
अण्डकोषे, शब्दादिसंघटे, योनौ, शिम्बायाम्, सुप्रगेहे.
हिरण्यदिस्थापनगृहे, मञ्जू वायाम्, आच्छादके, पनसादि
फलस्थानः स्थावयवभेदे च (कोया) । [टाप् ।

कोशफल न० कोशे फलमस्य । कौले, त्रुप्याम् (शशा) स्त्री०
कोशल उ० स्त्री० कुश-कलच् नि० गुणः । अयोध्यापुरे वा टाप्
कोशलात्मजा स्त्री० कोशलानां राजा तद्राजस्य लुक् । (इत०) ।

रासचन्द्रस्य मातरि । [ठन् । उत्कोचे (घुष)
कोश(ष)लिक न० कोश(ष) धनसञ्चयं लाति ला-क ततः भावे
कोशाङ्ग उ० न० कोशाकारमङ्गमस्य । वज्रमूले वज्रभेदे ।

कोशा(ष)तकी स्त्री० कोश(ष)मतति ण्वन् गौरा० ङीप् । (भिक्षा)
पटोल्यां तत्फलवैपि हरीतक्यादित्वात् स्त्रीत्वम् ।

कोशिला स्त्री० कोश+अत्यर्थे पिच्छादित्वाद् इलच् । सङ्ग-
पर्याम् । [धान्याद्याद्यभागे च (शुक्ला)

कोशी(षी) स्त्री० कुश (कुष) अच् गौरा० । चर्मपादुकायाम्
कोष उ० कोषवत् ।

कोषचक्षु उ० कोषाकारा चक्षुरस्य । सारसपक्षिणि ।
कोषट्टि स्त्री० कोषस्य धनसञ्चयस्य ट्टिः । धनट्टौ । कोष-
सायणस्य ट्टिर्विष्णुः । रोगभेदे उ० ।

कोषशायिका स्त्री० कोषे शयते शी-ण्वल् । हरिकायाम् ।
कोषिन् उ० कोष+इनि । आच्छादके ।

कोष्ठ उ० कुष-घञ् । गृहमध्ये, उदरमध्ये, धान्यादिस्थापने
कुण्डले च (शटी) काकोये लि० । [लि०

कोष्ठा न० ईपदुष्णम् कोः कादेशः । ईपदुष्णस्त्री० । तद्वति
कोसल उ० कौष्ठिण्यां सलति उत्कर्षं गच्छति अच् घृ० गुणः ।
सरयूतीरनिविष्टे देशे । अयोध्यायां स्त्री० । [भेदे च ।

कोष्ठल उ० कौष्ठलति स्थति अच् घृ० गुणः । वाद्यभेदे मदा-
कौकुटिक उ० कुकुटीं मायां, पादप्रतनदेशस्य प्रथमं ठक् ।
दाक्षिके, कीटादिबध्नीत्या पादलोपस्थानद्रष्टरि संन्यासिणि च

कौक्षेयक कुक्षौ सततं पक्वः ठक् । सततकुक्षिपक्वे खड्गे
कौट उ० कूटे अद्रिष्टके भवः अच् । कुटजे (कुर्ची) कुक्षां
प्रायःभवः । स्वतन्त्रे लि० ।

कौटज उ० कूटमेव कौटं तत्र जातः । कुटजे वृक्षे । [व्याधे
कौटतल्ल उ० कर्म० । खाधीनकर्मापजीविनि । [जीविनि
कौटिक लि० कूटेन स्वगवन्धनयन्त्रेण चरति ठक् । सांसविक्रय

कौडविक लि० कुडवः सम्भवति (खड्गिन् सभावेशयति) तस्य
वापः वपनयोग्यं ज्ञेयम् वा ठक् । कुडवधान्यस्थापनयोग्ये,
पात्रे, तद्वपनयोग्ये ज्ञेये च ।

कौणप उ० कुणपः शयः भवत्येव विद्यतेऽस्य अण् । राजसे ।
कौतुक न० कुतुक+प्रज्ञादत्वात् स्थायं अण् । अपूर्वदर्शनौत्सुक्ये
कौतूहल न० कुतूहल+प्रज्ञादित्वात् स्थायंऽण् । कौतुके ।

कौटवीण लि० कौटवाणां भवनं ज्ञेयम् ख । (कोटो) धान्य-
भेदभवनयोग्ये ज्ञेये । यधौ ।

कौन्ती स्त्री० कुन्तिषु देशेषु भवा अण् ङीप् । भस्मगन्धियो-
कौप लि० कूपे भवः अण् । 'भूमौ खातोऽल्पवित्तारो गम्भीरो
मण्डलाकृतिः । वक्षोऽवक्षः स कूपः स्यात्तदन्धः कौप-
च्यते' इत्युक्ते कूपोदके, स्त्रियां ङीप् न विरसाः कौपो-

रपः प्रास्यतीति साहि० ३५० ।

कौपीन न० कूपे पतनमर्हति अकार्यार्थे नि० । पापे, तद्वति
लि० । गोप्यत्वात् पुरुषलिङ्गमपि कौपीनम् तदाच्छादकत्वात् ।
मेखलानिवहे वस्त्रखण्डे च । 'कौपीनवन्तः खलु भाग्यवन्तः'
इति पुराणम् ।

कौमार न० कुमारस्य भावः अच् । 'जातः कुं पृथिवीं पदभ्यां
सारयेत् स कुमारक' इत्युक्ताल्लङ्घायां 'कौमारं पञ्चमा-
ब्दान्तमित्युक्तापस्थायां कौमारं यौवनं जरेति गीता ।

कौमारी स्त्री० कुमारस्य कार्तिकेयस्येयम् अण् । कार्तिकेय
शक्तौ, इतकुमारीशिकायाश्च । अपूर्वपतिः कुमारी'
सपपदेति कौमारापूर्ववचने इत्यण् । भार्यायाम् ।

कौमुद उ० 'कौ' मोदन्ते जनायस्मिन् कौमुदस्तेन कीर्तित इत्युक्ते
चिह्ने कार्तिकमासे ।

कौमुदी स्त्री० कुमुदानां मूर्धच्छेदरियम् अण् । ज्योत्स्नायां
तल्लम्बके हि कुमुदप्रकाशः कविकल्पितः । 'कौ' मोदन्ते जना
यस्याद्धानामावैः परस्परम् । कृष्टास्तुटाः सुखापन्नास्तेन सा
कौमुदी मता' इत्युक्ताल्लङ्घायां कार्तिकपौर्णमास्याम् ।
आश्विनपौर्णमास्यामपि ।

कौमुदकी स्त्री० कोः पृथिव्याः पालकत्वात् मोदकः कुपो-
दको विष्णुः तस्येयम् अण् । विष्णुगदायाम् ।

कौरव उ० कुरोरयम् कच्छादित्वाद् । कुरुवृषसन्ततौ वृ-
राष्ट्रात्मजेषु पाण्डवेषु च उभयोरपि कुरुवंशजातत्वात् ।

कौरव्य उ० कुरु-ण्य । कुरुवंशजे क्षत्रिये । वज्रमु लुक् । कुरवः
कौल लि० कुले सत्कुले भवः अण् । सत्कुलीने । तन्मोक्षे कुला-
चाररते च । [सत्या भिलुक्याः पुत्रे । स्त्रियां ङीप् ।

कौलटिनेय उ० स्त्री० भिलुक्याः सत्या अपत्यम् ठक् । रनादेश्यच ।

कौलटेय पु० स्त्री० कुलटायाः सत्याः असत्या वा अपत्यम् ।
ठक् । सत्याः असत्याश्च कुलटायाः पुत्रे । स्त्रियां ङीप् ।

कौलटेर पु० स्त्री० कुलटायाः असत्या अपत्यम् ठक् । वन्धव्याः पुत्रे

कौलिक वि० कुलाद गतः ठक् । कुलपस्य रागते । कुलेनाचरितः

ठक् । कुलाचारे । कौल कुलधर्मं प्रवर्त्तयति ठक् । कुल-
धर्मप्रवर्त्तके तन्त्रोक्ते शिवे, भन्वादी च ।

कौलीन न० कौ प्रथिष्यां लीनं यस्मात् अलुक् स० । पुष्टे,
परीवादे, दुष्टकार्ये च । कुलीनस्य भावः कर्म वा । कुलीन
कर्मणि, प्राणिभिर्दृते च ।

कौलेय वि० कुलेभ्यः ठक् । सत्कुलोपन्ने ।

कौलेयक पु० कुले भवः स्या ठक् । कुलागते कृकुरे ।

कौवेरी स्त्री० कुवेरस्यैव अण् । माहमेदे, उत्तरदिशि च ।

कौशल न० कुशलस्य भावः अण् । क्रियायां नैपुण्ये ।

कौश्लिका स्त्री० कुशलस्य प्रच्छा ठक् । कुशलप्रश्ने । कुश-
लाय स्वमङ्गलाय नोयते ठक् । उपायने उपदौकते ।

कौश्लेय पु० कौशल्यायाः अपत्यम् ठक् यलोपः । रामचन्द्रे

कौशल्या स्त्री० कुशलैव चातुर्वर्णादित्यात् ष्यञ् । राममातरि

कौशास्वी स्त्री० कुशास्त्रेन निर्वृत्ता नगरी अण् । वत्सपत्तने

कौशिक पु० कुशिकस्य गोत्रापत्यम् षट् अण् । विद्वांसिने सुनौ

कोशे भवः ठक् । नकुले, ब्यालपाहे, पेचके, इन्द्रे,
गुगुलौ च । कोशेऽधिकतः ठक् । कोषाध्यक्षे ।

कौशिकफल पु० कौशिकेन विज्ञापितेण वृक्षे फलं यस्य ।
नारिकेले । [शत्रुत्वं लोकसिद्धम् ।

कौशिकारारि पु० इत० । मेवकश्लौ काके तस्य पेचक-

कौशिको स्त्री० "शरीरकोशाद्यस्तस्याः पार्वत्याः निःसृता-

श्विका । कौशिकीति समाख्यातेत्युक्तञ्च यथायां दुर्गायाम्

नदीभेदे 'कौशिको चन्द्रभागा चे'ति स्मृतिः नास्ति इतिभेदे च

कौशेय वि० कोशादुत्पत्तम् ठक् । कृषिकोपादिजाते वस्त्रे ।

कौसल्या स्त्री० कोसलस्य राज्ञोऽपत्यं अण् । राममातरि

पाणिनिस्तुले दन्त्यसकारनिर्देशात् दन्त्यसकारानयम् ।

कौसल्यायनि पु० कौसल्याया अपत्यं फिञ् । श्रीरामे ।

कौसुम्भ पु० कुसुम्भ + सार्थे अण् । अरण्यकुसुम्भे शाकभेदे च

कुसुम्भेन रक्तम् अण् । कुसुम्भरागरञ्जिते वस्त्रादौ लि०

कौस्तिक वि० कुष्ठस्या चरति ठक् । मायाकारके शास्त्रयुक्ते ।

कौस्तुभ पु० कुं भूमिं स्तभ्राति कुस्तुभोजनधिः तत्र भवः

अण् । विष्णोर्विशःस्ये 'कौस्तुभस्तु महातेजाः कोटिस्त्वर्थ-

सप्तप्रभ, इत्युक्तञ्च मणिभेदे ।

कौस्तुभवन्त्रस् इव० कौस्तुभो वक्षसि यस्य । विष्णौ ।

क्रथ वधे वा० चु० उभय० पञ्चे स्वा० पर० सक० सेट् घटादि ।

क्रथयति-ते क्रथति अचक्रथत्-त अकथीत्-अकाथीत् ।

क्रस दोषौ कौटिल्ये च दिवा० पर० अक० सेट् घ० । क्रस्यमि

अक्रसीत्-अक्रासीत् क्रसयति-ते क्रसित्वा-क्रस्ता ।

क्रस दोषौ वा० चु० उभ० पञ्चे स्वा० क्रसयति-ते । क्रसति ।

अचक्रसत्-त अक्रसीत्-अकाधीत् । क्रसित्वा-क्रस्ता ।

क्रू शब्दकरणे क्वादि० उभ० सक० सेट् धादि० । क्रुनाति क्रुनीते

अक्रावीत् अक्रविट् ।

क्रूय दुर्गन्धे आर्द्रभावे गन्धे च स्वा० आत्म० अक० सेट् ।

क्रूयते अक्रूयिष्ट । क्रोपयति ते । क्रूतः ।

क्नर कौटिल्ये स्वा० पर० अक० सेट् । क्नरति अक्नारीत्]

क्रकच पु० क्र इति कचति शब्दायते कण-शब्दे अच् । यत्स्य-

लाख्ये ह्ये । करपले (करत) पु० न० । ज्वेतिपोक्रे

योगभेदे च ।

क्रकचच्छद पु० क्रकच इव छदो यस्य । केतकीहले ।

क्रकचपादूद पु० क्रकचमिव पादो यस्य वा अन्यलोपः । कृकलासि

क्रक वष्टौ स्त्री० क्रकच इव वृष्टं यस्याः । (क्रद) मत्स्यभेदे ।

क्रकण पु० क्र इति कणति शब्दायते कण-अच् । (कवार) पक्षिणि

क्रकर पु० क्र इति शब्दे कर्त्तुं शीलमस्य ताच्छील्येऽच् (कवार)

क्रकणे पक्षिणि ।

क्रतु पु० कृ-कत । यूपसहिते, तद्वहिते वा यज्ञे, संकल्पे, 'यथा-

क्रतरश्मिन् तथा प्रेत्य मवती'ति श्रुतिः । ब्रह्मणः कराज्जाते

मरीच्याद्यन्तर्गते सुनिभेदे, वैश्वदेवभेदे, इन्द्रियेषु च ।

क्रतुदोषनुद् पु० क्रतुनामिन्द्रियाणां दोषं नुदति क्तिप् ।

प्राणायामे "दंष्ट्रान्ने भ्रायमानानां धातुपाञ्च यथा सन्ताः ।

प्राणायामैस्तथा दोषाः शस्यन्तीन्द्रियगं च राद्व्युत्पत्तये-

न्द्रियदोषनाशकत्वम् ।

क्रतुद्विप पु० क्रतुं द्वेपि द्विप-क्तिप् । अक्षरे, नासिके च ।

क्रतुध्वंसिन् पु० क्रतुं दध्वयन् ध्वंसयति ध्वंस-णिच्-

णिनि । शिवे । [द्वेवे ।

क्रतुभुज् पु० क्रतुं यज्ञे दत्तहविरादिकं भुङ्क्ते भुज-क्तिप् ।

क्रतुराज पु० क्रतुर्गं राजा टच्समा० । राजसूययज्ञे ।

क्रथ वधे स्वा० पर० सक० सेट् घटा० । क्रथति अक्रथीत्-अक्रा-

थीत् । क्रथयति-ते । [थत्-त ।

क्रथ प्रतिहर्षे चु० उभय० सक० सेट् । क्रथयति-ते अचक्र-

क्रथन न० क्रथ वधे क्लृट् । मारणे छेदने च राजयोज्ञां सकृट्

क्रथनमट्टरिति प्रबोधचन्द्रोदयः । संज्ञायां कन् उङ् ।

क्रद् रोदने वैकल्ये क्क० आङ्गाने सक० स्वा० पर० सेट् ।

क्रन्दति अक्रन्दति ।

[अक्रदिष्ट क्रन्दयति ।

क्रद् वैकल्ये स्वा० आत्म० अक० सेट् घट् दि० । क्रदते क्रन्द निरन्तरशब्दकरणे चुरा० अक० उभ० सेट् । प्रायेणाङ्-पूर्वः आक्रन्दयति ते आचक्रन्दत् न ।

क्रन्दन् न० क्रदि-भावे ल्युट् । शोकादिनाश्रुपतने । [क्रपयति क्रप कपायाम् स्वा० अक० आत्म० सेट् घटादि । क्रपते अक्रपिष्ट क्रम गतौ वा स्वा० पञ्चे दिवा० पर० सक० सेट् । क्रामति क्रमयति अक्रमोत् क्रमित्वा क्राम्वा ।

क्रम पु० क्रम-घञ् । नियतपूर्वापरभावरूपे विधाने, अनुक्रमे, शक्तौ, आक्रमणे, पादे च ।

क्रमि पु० क्रम-इन् । क्रमिपदार्थे ।

क्राक्रिमिन्न पु० क्रमिं हन्ति हन-क । विडङ्गे ।

क्रमिज क्रमेजायते जन-ङ । अयुक्चन्दने । लाजायां स्त्री० ।

क्रमु पु० क्रम-उ । शुवाके (चुपारी) ।

क्रमुक पु० क्रम-उन् ततः संज्ञायां कन् । भद्रसस्तके अक्षा-दारुणि, शुवाके, पट्टिकालोप्ते च । [कन् । तलैवार्थे ।

क्रमेल पु० क्रामति क्रम-विच् एलति अच् कर्म० । उङ्गे । स्वार्थे क्रय पु० क्री-भावे अच् । मूल्यदानेन द्रव्यग्रहणे ।

क्रमलेख्य न० इतः “मृदं सेवादिकं क्रीला तल्लेख्येन चरा-चितम् । पत्रं कारयते यत् क्रमलेख्यं तदुच्यते” इत्यु-क्तलक्षणे क्रयस्त्रचकपत्रे (कयाला) ।

क्रमविक्रयिक पु० क्रयविक्रयाभ्यां जीवति ठन् । वणिग्जने क्रयिक प० क्रयेन जीवति ठन् । वणिग्जने ।

क्रय्य लि० क्रयाय क्रेतारः क्रीडीयुरितिवृत्ता प्रसारितम् क्री-वत् क्रय्यसादर्थे इति नि० । क्रयनिमित्तं हट्टे प्रसारिते द्रव्ये क्रय्य न० कृव-ययत् रलयोरैकत्वात् । आमभावे ।

क्रव्याद् पु० क्रयमति अद-क्विप् । राजसे, मृध्रादौ च ।

क्रव्याद् पु० क्रयमति अद-अण् । राजसे, सिंहे, म्येने, शव-भासभक्षकेऽग्नौ ‘क्रव्यादोऽमृतमलणे’ इत्यग्निनामनेदे अवस्थात् क्रशिमन् पु० कशस्य भावः इमनिच् । कयत्ये ।

क्रान्त पु० क्रम-क्त । अष्टे । आक्रान्ते अतिक्रान्ते व्याप्ते संक्रान्ते च लि० । [अतीतदृष्टिः ।

क्रान्तदर्शिन् लि० क्रान्तमतीतं पश्यति णिनि । पण्डिते क्रान्ति स्त्री० क्रम-क्तिन् । आक्रमणे, गतौ, खगोलमध्यस्थ-सूर्यगत्यर्थं तिथ्यगोचरेखावाङ्ग ‘अयनादयनं यावत् कला तिथ्यं तथा परा । क्रान्तिसंज्ञा तया सूर्यः सदा पथ्येति भासयन्ति’त्युक्तकथायामपि ।

क्रमि पु० क्रम-इनि इच्चादेः । क्रमिशब्दार्थे । [क्रीप्

क्रिमिन्न पु० क्रमिं हन्ति हन-क । विडङ्गे । सोमराज्यां स्त्री० क्रिया स्त्री० क-भावे य टाप् । आरम्भे, चेष्टायाम्, इन्द्रिय-व्यापारे, पाकादिशब्दप्रवृत्तिनिमित्ते फलव्यापाररूपे धातोरर्थे, निष्कृतौ, पूजायाम्, शिवायां, चिन्तायां, करणे, गभीधानादिसंस्कारे, व्यवहारपादविशेषे च । ‘सर्वेष्वर्थविवादेषु बलवत्युत्तरा क्रिये’ति स्मृतिः ।

क्रियापादः पु० कर्म० । व्यवहारे सान्निधेय्यादिभिः पतिज्ञा तार्थसाधनरूपे तृतीये पादे ‘पूर्वपक्षः स्मृतः पूर्वोद्दितीयोत्तरः स्मृतः । क्रियापादस्तृतीयः स्यादिति स्मृतिः ।

क्रियाफल न० इत० । ‘उत्पत्तिराप्तिर्विकृतिः संकृतिश्च चतुर्विधम् । क्रियाफलं प्राङ्कार्या’ इत्युक्ते कर्मफले उत्प-न्यादौ, यागादिजन्ये पुण्यापुण्यादौ च ।

क्रियायोग पु० योगार्थं क्रियमाणे देवाराधनादौ । ‘यस्तु वाह्यार्थयोगः क्रियायोगः स उच्यते । प्रधानं कारणं योगो सुतेष्टं निवरोत्तमः । क्रियायोगस्तु योगस्य कारणं परमं मतमिति पुराणम् ।

क्रियासमभिहार पु० सम्+अभि+हृ-घञ् । इत० । क्रि-यायाः पौनःपुन्ये । क्रियासमभिहारेण विराध्यन्तं ज्ञेयं क इति भावः । [क्रीणाति क्रीणीते अक्रीणीत अक्रीट ।

क्री क्रये (मूल्यदानेन द्रव्यग्रहणे) क्रीादि० उभ० सक० अनिट् ।

क्रीड खेलने स्वा० पर० अक० सेट् । क्रीडति अक्रीडति ।

क्रीडन न० क्रीड-ल्युट् । परीक्षासे, क्रीडायाश्च ।

क्रीडा स्त्री० क्रीड-अ । परीक्षासे खेलने च ।

क्रीत पु० क्री-क्त । हादशपुलान्गते ‘क्रीणीयात् वस्तुपत्त्यर्थं मातापितोर्यमनिकात् । स क्रीतकः सुतस्तस्येत्युक्ते पुत्रभेदे । कृतक्रमे वस्तुमाले लि० ।

क्रीतानुशय पु० क्रीते अनुशयः इष्टत्वादिना पञ्चात्तापो यत् । अष्टादशविवादेषु ‘क्रीत्वा मूल्येन यः पथ्यं क्रैता न वक्तुं सत्यते । क्रीतानुशय इत्येतद्विषादपदस्यच्यते’ इत्युक्ते विवादभेदे ।

क्रुड बाल्ये दिवा० आ० अक० सेट् । क्रुडते । अक्रोडिष्ट ।

क्रुच् पु० क्रुन्च-दिक् । (कोच) वकभेदे । जातित्वे टाप् क्रुञ्चा ।

क्रुञ्च पु० क्रुन्च कर्मणि घञ् । क्रुञ्चपर्वते । अच् टाप् । वीणाभेदे क्रुध्(धा) स्त्री० क्रुध-सम्पदादित्वात् क्तिप् वा टाप् । कामा-प्राप्तिहेतुके चित्तवृत्तिभेदे कोमे ।

क्रुध कोमे दिवा० पर० अक० सोपसर्गः सक० अनिट् ।

क्रुध्यति अत्यमभिक्रुध्यति अक्रुधत् ।

[क्षीत्

क्रुन्च गतौ, वक्रणोऽनादरे च सक० पर० सेट् । क्रुञ्चति अक्रु-

क्रुञ्च क्लेशे ह्येषे च कृष्णपरं अक० सेट् । क्रुञ्चति अक्रुञ्चोत्
क्रुश रोदने आक्रोशे च सक० भा० पर० अनिट् । क्रोशति
अक्रुञ्चत् । [आह्वते लि० ।

क्रुष्ट क्रुश-भावे क्त । रोदने, रवे च । आह्-कर्णणि क्त ।
क्रूर लि० कृत-रक् धातोः कृ० कठिने, निर्दये, परद्रेष्टकारिणि,
वृशसे, उष्णे च । रक्तकरवीरे ह्येनखगे, कङ्कपविशि
ज्योतिषोक्ते रविमङ्गलमन्दराङ्गकेतरूपे पृष्टे, पूर्वात्यय-
भरणीमघादेषु नचले च पु० ।

क्रूरराविन् पु० क्रूरस्य रौति रु-णिनि । श्रेणकाते ।

क्रौय लि० क्रौ-यत् । क्रौव्ये वस्तुमाले ।

क्रौड पु० न० क्रुड-घञ् । अङ्ग (कोल) । राक्षसे अक्ररे च
पु० । अश्वाभासरश्च भुजान्तरे च स्त्री० टाप् । वारा-
हीकन्दे पु० स्त्री० ।

क्रोडाङ्गि पु० क्रोडे अङ्गि, र्यङ् । कच्छपे ।

क्रोश पु० क्रुश-घञ् । परापकाराय विसृष्टमिभेदे, परानिष्टा
मिसापे, अनिष्टविषयहोषहेतुके चित्तवृत्तिभेदे च ।

क्रोधज पु० क्रोधात् जायते जन-ङ् । क्रोहे 'क्रोधात् भवति
संक्रोह इति गीता । 'पैशुन्यं साहसं क्रोहः ईर्ष्याः स्रव-
धद्वेषणम् । वाग्दण्डजञ्च पारुष्यं क्रोधजोऽपि शण्डोक्त
इत्युक्ते व्यसनभेदे च ।

क्रोधन पु० क्रुध-ल्यु । कोपयुक्ते, कोपशीले, तन्मोक्षेषु अट्ट
शैरेषु भैरवभेदे, पटिसंवल्लरमध्ये ज्योतिषोक्ते 'रोगो-
मरणदुर्भिक्षं विरोधोवहस्यकुलः । क्रोधने विषमं सर्व-
नित्यं क्तफलमे वल्लरभेदे च ।

क्रोश पु० क्रुश-घञ् । रोदने आह्वाने च । अट्टसहस्रहस्त-
माने (कोश) 'क्रोशः सहस्रहस्तयेन तेषा'मिति लीला-
वती । मतान्तरे सहस्रहस्तमाने । [स्त्रियां क्रोश्री ।

क्रोष्टु पु० क्रोशति क्रुश-तन् । श्गाले । सार्धे कन् अलैवार्थे ।

क्रोष्टुकपुच्छिका स्त्री० क्रोष्टुकस्य पुच्छमिव पणान्यस्याः ।
(वाङ्मन्या) टुष्टिपण्याम् । [मृगाल्यां, लाङ्गल्याञ्च ।

क्रोष्ट्री स्त्री० क्रुश-तन् ह्रस्वत् ङीप् । भूमिकृश्याण्डे, विदार्यार्थे ।

क्रौञ्च पु० क्रुञ्च+कार्थे अच् । (कौचवक) वकभेदे ऊरुरपलिणि,
दैत्यभेदे, दक्षिणसद्रेणाष्टे ह्रीपभेदे, पर्यंतभेदे च ।

क्रौञ्चदारक(ण) पु० क्रौञ्चं दैत्यं पर्यंतं वा दारयति ह-णिच्
एतन् युच्वा । कार्तिभेदे स हि 'क्रौञ्चक्रौञ्चो हतो दैत्यः
क्रौञ्चादौ हेमकन्दरे । स्तन्देन युक्ता सुचिरं चित्रमायी
सुमायिना । स शैलस्तस्य दैत्यस्य स्थातवितेष कर्मणा ।
केतुतामगमस्तस्य नाम्ना क्रौञ्चः स उच्यते इति पुराणम् ।

क्रौञ्चादन न० क्रौञ्चानां वकभेदानासदनं भव्यम् । स्वर्णाले,
(चञ्चु) चिञ्चोत्के, पिप्पल्याञ्च । पद्मबीजे स्त्री० ।

क्लाय वधे वा चुरा० उभ० पञ्चो स्वा० पर० सक० सेट् घटादि० ।

क्लथयति ते क्लथति अक्लिथयत् अक्लाथीत् अक्लथीत् ।

क्लाद् रोदने अक० आह्वाने सक० इदित् पर० भा० सेट् । क्लन्दति
अक्लन्दीत् । [अक्लदिट् क्लदयति ते ।

क्लाद् वैकल्ये दि० आत्म० अक० सेट् घटादि० । क्लद्यते
क्लाद् रोदने भा० उभ० इदित् अक० सेट् । क्लन्दति ते
अक्लन्दीत् अक्लन्दिट् । [अक्लिपत्-त ।

क्लप अव्यक्तावाक्ये चुरा० उभ० अक० सेट् घटा० । क्लपयति-ते

क्लम ग्लानौ दिवा० पर० अक० सेट् । क्लाम्यति अक्लमीत् । क्लमि-
त्वा-क्लान्त्वा । क्लान्तः । [मीत् । क्लमित्वा क्लमितः ।

क्लम ग्लानौ स्वा० पर० अक० सेट् । क्लामति अक्लमत् अक्ल-

क्लम पु० क्लम-घञ् अष्टदिः । आयासे, असे च । [क्लृत्वा ।

क्लमथ पु० क्लम-अथच् । आयासे । [विष्ट-क्लथयति क्लमत्वा ।

क्लाव भवे दिवा० आत्म० अक० सेट् घटादि० । क्लव्यते अक्ल-

क्लान्त लि० क्लम-क्त । अमाने । [अक्लोदीत्-अक्लोदीत् ।

क्लाद् आर्द्राभावे दिवा० पर० अक० सेट् । क्लिदाति । अक्लिदत्-

क्लाद् रोदने इदित् भा० उभ० अक० सेट् । क्लिन्दति अक्लिन्दीत्

क्लान्त लि० क्लिद-क्त । आर्द्रे ।

क्लिश उपतापे दि० आत्म० अक० सेट् । क्लिश्यते । अक्लिशट्

क्लिशित्वा । क्लिशितः-क्लिष्टः । [अक्लिषत्

क्लिश विघाते कृष्ण० पर० सक० सेट् । क्लि आति अक्लोषीत्-

क्लिशित लि० क्लिश-उपतापे क्त । क्लेशयुक्ते वा । इडभावे क्लिष्टोऽप्यल

क्लीतक न० क्लीव-क्लिप् नि० वलोपः क्लीं तक्तत ह्रस्वते अच्

मधुके (यस्मिधु) । [नील्यसोपधौ ।

क्लीतिकिका स्त्री० क्लीतकं त्रयोऽक्षस्यः ठन् लत्यम् ।

क्लीव(व) मदे अमागलभ्ये च स्वा० आत्म० अक० सेट् । क्लीव

(व)ते अक्लीव(वि)ट् । [निष्कृष्टाद्ये च ।

क्लीव(व) पु० क्लीव(व)-अच् । नपुंसके, विक्लमहीने, धर्मलत्यादौ,

क्लु गतौ स्वा० आत्म० सक० सेट् । क्लवते अक्लविट् ।

क्लोद् पु० क्लिद-घञ् । प्रतीभावे, चन्द्रे च ।

क्लोश वधे उपतापे स्वा० आत्म० सक० सेट् । क्लोषते अक्लोशिट्

क्लोश पु० क्लिग-घञ् । 'ड'खे, रोगादौ, योगशास्त्रोक्तेषु अवि-

द्यास्मितादिषु पञ्चसु । [कौन्तेये'ति गीता ।

क्लौव्य(व्य) न० क्लीव(व) भावे-घञ् । निष्कौवपले 'मा क्लौव्यं गच्छ

क्लोमन् न० क्लुङ् गतौ मनिन् । 'अधस्त दक्षिणे भागे हृद्-

यात् क्लोम तिष्ठति । जघवाहि शिरामूले हृत्पास्थानं मतं

बुधैरित्युक्ते बाह्योर्मध्ये स्थानभेदे । [नेति चालार्थे ।
 क्वा अव्य० किम्+अ कादेशः । कुलेत्यर्थे चिह्ननयोः । कचित् कच-
 कण शब्दे भ्वा० पर० सक० सेट् । कणति अकाशीत् अकाशीत्
 कण पु० कण-अच् । वीणायाः शब्दे, ध्वनिमात्रे च ।
 कथ निष्पत्ते भ्वा० पर० सक० सेट् । कथति अकथीत् । [च
 कथित ति० कथ-क्त । अतिशयपक्षे व्यञ्जनादौ, दृश्यमलपाचमादौ
 कथ्य पु० कथ-वच् । ड० खे, द्रव्यमात्रस्यातिशये पाके ।
 काथोद्भव न० काथाड्भवति अच् । तत्प्राञ्जने ।
 कोल चालने गतौ च भ्वा० पर० सक० सेट् । कोलति अकोलीत् ।
 कोलयति अचिकोलेत् । [अचक्षुत् त ।
 क्षज कृच्छ्रजीवने इदित् चुरा० उभ० अक० सेट् । क्षजयति ते
 क्षज वधे भ्वा० आ० सक० सेट् घटा० । क्षजते अक्षजिष्ट । क्षजयति
 क्षज गतौ दाने च भ्वा० आत्मा० इदित् सक० सेट् । क्षजते
 अक्षजिष्ट । [अक्षजिष्ट ।
 क्षण वधे तना० उभ० सक० सेट् । क्षणोति क्षणते । अक्षणीत्
 क्षण पु० क्षणोति ड० खम् क्षण-अच् । उल्लेखे, अवसरे, मध्ये,
 दृश्यमलपरिमिते कावे, निमेषक्रियाचतुर्थभागे च ।
 क्षणद् पु० क्षणं यात्रिकादिसङ्गं तस्यैव वा ददाति दा-क ।
 गणके । जने न० । रात्रौ स्त्री० ।
 क्षणप्रभा स्त्री० क्षणं व्याप्य प्रभा यस्याः । विद्युति ।
 क्षणभङ्ग पु० क्षणात् भङ्गो यस्य । उर्णनाभे, सर्वेषां सावय-
 वानां प्रतिक्षणमवयववैलक्षण्यत्वात् कदाचित्कालस्य स्त्री-
 कारो यस्मिन् मते तादृशं बौद्धादीनां मते ।
 क्षणभङ्ग र ति० क्षणात् भङ्ग्यते भन्ज-कर्म्मकर्त्तरि पुरच् ।
 क्षणैकनाशे वस्तुमात्रे ।
 क्षणिक ति० क्षणं व्याप्नोति ठन् । एकक्षणमात्रस्यायिनि
 पदार्थे । येषां प्रथमक्षणे उत्पत्तिः द्वितीयक्षणे स्थितिरु-
 तीयक्षणे नाश इति ते क्षणिका यथा बुद्धादय इति तार्किक-
 काः । कार्यकारणसमर्थानां सत्यदायानामाद्यक्षणे उत्प-
 त्तिर्द्वितीयक्षणे नाश इति बौद्धाः 'यत् तत्क्षणाधिकमिष्युक्तेः
 क्षत न० क्षण-भावे क्त । क्षतद्रुतपूर्वादौ ग्रन्थे । कर्मणि क्त ।
 ग्रन्थयुक्ते लि० ।
 क्षतघ्न पु० क्षतं हन्ति हन-क । (उत्तुरोधा) क्षपभेदे । लाक्षायाश्च
 क्षतज न० क्षतात् जायते जन-ड । रुधिरं ।
 क्षति स्त्री० क्षण-क्तिन् । हानौ, अपचये क्षये च ।
 क्षत्तु पु० क्षद-लच् । मूढात् क्षत्रियायास्तपत्रे सङ्कीर्णवर्णे,
 प्रतोहारे, सारधौ, भुजिव्यापुले, नियुक्ते, वेधसि च ।
 क्षत्तु पु० क्षण-क्लिप् क्षत् तत्क्षयायते तै क । क्षत्रिये 'क्षतात्

क्षित् त्वावत इत्युच्यते क्षलक्ष शब्द इति रघुः ।
 क्षत्तवन्तु पु० क्षलक्ष वन्तुरेव तत्कर्म्मकर्त्तृत्वाभावात् न तत्-
 कर्त्ता । क्षलकायां क्षमे निन्द्ये क्षत्रिये ।
 क्षत्रिय पु० क्षत्रसापत्यं घ । क्षत्रजाति राजन्ये 'क्षतजं सेवते
 कर्त्ता वेदाध्ययनसंयुतम् । दानादानवर्हिभूतः स वै
 क्षत्रिय उच्यते इत्युक्ते वर्णभेदे ।
 क्षद् संशये सौत्व० आत्मा० सक० आनिट् । क्षदते अक्षत् ।
 क्षप क्षेपे अद्-चुरा० उभ० सक० सेट् । क्षपयति ते अक्षपत् त
 क्षप सहने चुरा० इदित् उभ० सक० सेट् । क्षमयति ते
 अक्षम्यत् त ।
 क्षप प्रेरणे चुरा० उभ० सक० सेट् । क्षपयति ते अक्षिपत् त
 क्षपणक पु० क्षपयति विषयरागे क्षप-युच् संज्ञायां कन् ।
 बौद्धसंन्यासिनि । एकः क्षपणक । शाकाहर्त्तव्युद्धः ।
 क्षपा स्त्री० क्षपयति चेष्टाम् क्षै-णिच् पुक् च कच् । रात्रौ ।
 क्षपाकर पु० क्षपायां रात्रौ करोदीधिति र्यस्य । चन्द्रे स हि
 रात्रौ सूर्यतेजसा दीप्यते ।
 क्षपाट पु० क्षपायामटति क्षट-अच् । रात्रौ 'ततः क्षपाटैः
 पृथुपिङ्गलाक्षरिति भट्टिः । [क्षान्तः ।
 क्षम सहने भ्वादि० आत्मा० सक० वेट् । क्षमते अक्षमिष्ट अक्षं
 क्षम सहने दिवा० पर० सक० सेट् शमादि० । क्षाम्यति 'कामं
 क्षाम्यत यः क्षमीति माघः । अक्षमीत् ।
 क्षम न० क्षम-अच् । युक्ते । शर्ते, हिते, क्षमापति च लि०
 क्षमता स्त्री० क्षम+तल् । योग्यतायां, शब्दनिष्ठे अर्थप्रकाशन
 सामर्थ्ये च 'क्षमता च क्षमिर्' इति मीमांसा ।
 क्षमा स्त्री० क्षम-अच् । तितिक्षायाम्, 'बाह्ये बाह्यात्मिके चैव
 ड० खे चैत्यात्मिके कचित् । न क्षम्यति न वा हन्ति सा-
 क्षमा परिकीर्त्तिता, 'आक्रुष्टोऽभिहतो वापि नाक्रोशेत्
 च हन्ति वा । अडष्टैर्वाहमनःकायैस्तिष्ठोः सा क्षमा-
 मनेति चोक्तं लक्षणायां चित्तवृत्तौ, भूमौ च ।
 क्षमिन् लि० क्षम-धितुण् ह्रस्वाभावः । क्षमावति । 'कामं क्षाम्य
 त यः क्षमीति माघः ।
 क्षय पु० क्षि-अच् । नाशे, क्षये, क्षपचये, कासरोगभेदे च
 मृदे, विरामे, हिंसायाम् ६० वर्षमध्ये 'देशमङ्गलं दुर्भिक्षं
 क्षये संक्षीयते प्रजाइत्युक्तफलके वत्सरभेदे, रविस्क्रान्ति
 द्वयवृत्तशुक्लप्रतिपदादिके अमावास्याने मासे 'द्विस्क्रान्त-
 मासः क्षयः कर्त्तव्यादौ' । 'सौराद्यदा चन्द्रमसो गरीयान्
 मासो द्विस्क्रान्तिरसौ चयाख्य इत्युक्ते मासे च ।
 क्षययु पु० क्षि-अयु (कासरोगे) ।

चयनाशनी स्त्री० चयं कासं नाशयति नश्-णिच्-णिनि ।
जीवनीहृद्ये । [धमा० । कृष्णपक्षे ।

चयपक्ष, पु० चयस्य (चन्द्रस्य चयार्थः) पक्षः अक्षरासादिवत्
चार संवलने भ्वा० पर० अक० सेट् । चरति अचारीत् ।

चर पु० चर-अच् । भेषे । 'कार्यकारणरूपन्तु नचरं चरस्यते' इत्युक्ते नश्चरे लि० । 'चरः सञ्चरिण भूतानी'ति गीता ।

जले न० । [यति ते चलति अचिचलत् त अचालीत् ।
चल शोधने वा चु० उभ० पक्षे भ्वा० पर० सक० सेट् । चाल

चव पु० चु-अप् । लुते, (ह्रांश्चि) राजिकाभेदे च ।
चवक पु० चय+संसायां कन् । राजिकाभेदे, अपासार्गे च ।

चवथु पु० चु-अथुच् । लुते (ह्रांश्चि) [हि लुतं जायते ।
चवपत्नी स्त्री० चवः पत्नेषु यस्याः । द्रोगपुण्यास् तत्पत्न्याप्राये

चात्त न० चवस्य कर्म भावे वा-अण् । शैथ्यं तेजो हृतिर्दाह्यं
युक्ते चाप्यपलायनम् । दानमीश्वरभावश्च जालकर्म स्वभा-

वज'भित्तुते चत्विक्कर्मणि 'जाल' द्विजलञ्च परस्परार्थ-
मिति भट्टिः । [सामर्थ्यं तत्प्रतीकारपराङ्मुखे ।

जान्ति लि० चम-क्त । सहिष्णुः केनचित्पीडनेऽपि सति
जान्ति स्त्री० जम-क्तिन् । जमायाम् सामर्थ्यं सत्पथ्यपकारि-

णोऽप्यपकाराचिकीर्षायाम् ।
चाम लि० जै-क्त तस्य म । चीरे, दुर्बले च ।

चार पु० चर-ण । (खार) इति ख्याते रसे, लवणे, चार-
जाते कावे, भस्मनि, गुड्दे, धूसं च । उड्गणे (सीहागा)

यश्चारे, विडलवणे, सर्जिकाचारे च न० । [पिठके च
चारक पु० चर-चुल् । (जालि) नवकलिकाहन्दे पश्चिमस्यादि

चारदला स्त्री० चारो देवेष्वस्याः । जुहुवास्तकशाके ।
चारभूमि स्त्री० चारयुक्ता भूमिः । अम्बु चिसमीपस्य भूमौ

किमाचर्थ्य चारभूमौ प्राणदा यमदूतिकेत्युद्भूतः ।
चारस्तिका स्त्री० चारसंयुक्ता स्तिका । उपरस्थाने ।

चारित लि० चर-णिच्-क्त । अपवादपक्षे, आप्रदोषे, स्थाविते च
चालित लि० चु० चल-क्त । निर्णिते कृतप्रचालने च ।

चि जये भ्वा० पर० अक० अनिट् । जयति अजेषीत् ।
चि हिंसायां स्वा० पर० सक० अनिट् । जिघोति जिघुतः

जिघ्रः जिघ्रुवः । अजेषीत् । [अजेषीत् ।
चि गतौ सक० निवासे अक० तदा० पर० अनिट् । जियति

चि हिंसायां क्त्वा० पर० सक० अनिट् । जिघाति अजेषीत् ।
चिष्ण हिंसायां तना० उभ० सक० सेट् । जिघोति जिघुते

अजेषीत् अजेषिष्ट ।
चिति स्त्री० चि-निवासे आधारे क्तिन् । भूमौ, भावे क्तिन्

निवासे । चि-जये भावे-क्तिन् । जये, रोचनास्त्वगन्धश्चैव च ।
चितिधर पु० चितिं धारयति धृ-णिच् अच् ह्रस्वः । पश्यते

कूर्मवासुकिदिग्गजेषु च ।
चितिपति पु० इत० । राजनि न्यपतौ एवं तृतीयादयोष्यत्

चितिरुह पु० रोहति रुह-क० ७त० । वृक्षे ।
चितिवर्द्धन पु० चितिं वर्द्धयति वृध्-णिच् ल्यु । शब्दे 'करोमि

चितिवर्द्धन'मिति भट्टिः । [अचिप्र ।
चिप मेरुषे तदा० उभ० सक० अनिट् । चिपति-ते अजेषीत्

चिप नोदने दिवा० पर० सक० अनिट् । चिपति अजेषीत् ।
चिपणि(सी) स्त्री० चिप-अनि वा डीप् । नौकादण्डे (दाड)

शस्त्रे, वह्निशे च ।
चिप्त लि० चिप-क्त । प्रेरिते, ल्यक्ते, विस्तीर्णे अजज्ञाते,

रागहेषादिप्रयादिप्रयासक्ते चित्ते, वायुरोगपक्षे च ।
चिप्र न० चिप-रक् । अज्ञातिपेक्ते नक्षत्रभेदे शीघ्रे च तद्वति लि०

चिप्रकारिन् लि० चिप्रं करोति क्-णिनि । (चालाक)
शीघ्रक्रियाकारके ।

चिप्रपाकिन् पु० चिप्रं शीघ्रं पच्यते चिगन् । (गन्धभादि-
लिया) द्रुमभेदे । शीघ्रपाकवति लि० ।

चिव निरसने भ्वा० पर० सक० सेट् । जेवति अजेवीत् ।
चिव निरसने दिवा० पर० सक० सेट् । जीव्यति अजेवीत् ।

जेविता ल्युटा । [अचेष्ट ।
ची हिंसायां भ्वा० उभ० सक० अनिट् । जयति-ते अजेषीत्

चीज अव्यक्तशब्दे भ्वा० पर० अक० सेट् । जीजति अजीजीत्
चीष्ण लि० चि-क्त । दुर्बले, कामे च 'चतुर्दश्यष्टमे यामे चिंशी

भवति चन्द्रमा इति स्मृतिः ।
चीव(व) भदे भ्वा० आत्म० अक० सेट् चीव(व)ति अजीवी(वी)त्

चीव(व) लि० चीव(व)-क्त नि० । गते । [जले च ।
चीर न० ची-सम्पादित्वात् क्तिप् तामोरयति ईर-अण् । दुग्धे

चीरकण्ट पु० चीरं कण्ठे यस्य । स्तनस्थे बालके । [स्रागञ्च
चीरकण्ट पु० चीरमिव कण्ठो यस्य । चीरविदार्याम्, चीरव

चीरकाण्डक पु० चीरान्वितं काण्डं यस्य कप् । कुहोद्वये,
अर्कहृत्ते च ।

चीरदल पु० चीरं दले यस्य । अर्कहृत्ते ।
चीरनाश पु० चीरं नाशयति नश्-णिच्-अण् । साखोटहृत्ते

(सेखोड़ा) तत्पत्न्यादिनिर्यासयोगे शीघ्रमेव दुग्धं दधि-
वत् घनीभवतीति तस्य दुग्धनाशकता ।

चीरपर्णी स्त्री० चीरं पर्णं यस्याः डीप् । अर्कहृत्ते ।
चीरवल्ली स्त्री० ची रा चीरवती वल्ली । चीरविदार्याम्

स्वार्थे कन् अणोह्रस्वः चीरवक्षिका अवैवार्थे ।

चीरविक्षिति स्त्री० इतः 'दध्नासङ्गः पयः पक्तं यत् स्वात् सा दधिर्बुचिकैलुक्तायाम् । (चीरसा) दधिर्बुचिकायाम् ।

चीरवृक्ष पु० चीरप्रधानो वृक्षः । उदुम्बरे राजादयाम् ।

चीरशर पु० चीरं शृणाति शृ-अच् । (क्षाना) आमिन्नायाम् ।

चीरशाक न० 'अपक्वमेव यद्वट्' चीरशाकं हि तत् पयः इत्युक्ते नष्टे उग्धे राजादने च । भूकुशाण्डे स्त्री० ।

चीरशुक्ल पु० चीरमिव शुक्लः । शृङ्गाटके (पानिफल)

चीरसार पु० चीरस्य सारः । नवनीते 'चीरसारसपनीये'त्युद्भटः (क्षाना) आमिन्नायाश्च । [फेनी] शर्कराफेने ।

चीरहृण्डोर पु० इतः । उग्धफेने । चीरमिव हृण्डोरः

चीराब्धि पु० चीरस्य उग्धरसस्याब्धिः । चीरससद्रे एवं चीरसागरादयोऽप्यत्र । [स्त्री० ।

चीराब्जिज पु० चीराब्जौ जायते जन-ड । चन्द्रे । लघ्वाणां चीराबी स्त्री० चीरमवति खव-अण् डीप् । दुग्धिकायाम् (दधौ)

चीरिका स्त्री० चीर+अस्यर्थे ठन् (चीरा) राजादयाम् ।

चीरिणी स्त्री० चीर+अस्यर्थे णि । तित्तदुग्धायां पीत-दुग्धायां च चीरलतायाम् ।

चीरिन् पु० चीर+इनि । कुह्याम् वटे, अक्षे, उदुम्बरे, अर्कवृक्षे, राजादने, सोमलतायाम्, स्थालीवृक्षे च ।

चीरिष्ठ पु० कर्म० । चीरयुक्तेषु नमोधातुल्योदुम्बरपारिश-अच्चाख्येषु पञ्चष्टु वृक्षेषु ।

चीरोद पु० चीरसदृशस्य उदकस्योदादेशः । चीरससद्रे ।

चु चुतौ अदा० पर० अक० सेट् । चोति अजाधीत् चुचाव । चुतः । चुत्वा । चुवयुः । [दुर्गम]मिति माघः ।

चुण लि० चुद-क्त । अभ्यस्ते, विहते च 'अभोज्यमनुगतयाति-चुत्' स्त्री० चु-संपदा० क्तिप् लृक् च । (ह्रांश्चि) चुते ।

चुत न० चु-क्त । नास्मत्तः वायुनिःसरणजे शब्दे । (ह्रांश्चि)

चुद मेघणे रुधा० उभ० सक० सेट् । चुणत्ति चुन्ने । अचु-दत् अचोदोत् अचोदिष्ट । [मूलप्राहिणि च

चुद्र लि० चुद-रक् । मीषे, कपणे, क्रूरे, दरिद्रे, अल्पे, चुद्रकण्टकी स्त्री० चुद्रं कण्टकं यस्याः डीप् । वृहत्याम् ।

चुद्रकण्टिका चुद्रं कण्टकं यस्याः टाप् अत इत्त्वम् । कण्टकारिकाकलतायाम् ।

चुद्रकम्ब पु० कर्म० । शम्बूके । [चुङ्कुर]

चुद्रवण्टिका स्त्री० वण्टेव कन् घण्टिका कर्म० । किङ्किणायाम्

चुद्रजन्तु पु० कर्म० । 'चुद्रजन्तुरगस्यः स्यादथवा चुद्रएव वा ।

शतं वा प्रसूतौ येषां केचिदा नकुलादपी'त्युक्ते खल्ये सन्ते ।

चुद्रजम्बू(म्बु) स्त्री० कर्म० । भूमिजम्बूयाम् ।

चुद्रजीरक न० कर्म० । कणजीरके, सुगन्धे च ।

चुद्रधात्री स्त्री० कर्म० । कर्कटवृक्षे ।

चुद्रधान्य न० कर्म० । कङ्कुमभृतौ वृणधान्ये ।

चुद्रपत्रा स्त्री० चुद्रं पत्रं यस्याः टाप् । चाङ्गेय्याश्च (चुकोपालङ्ग) । डीप् । वचायाम् ।

चुद्रपनस पु० कर्म० । नकुचे (मान्दार) ।

चुद्रफल पु० चुद्रं फलमस्य । जीवमवृक्षे । कण्टकायाम् अस्मिन्मत्यां, भूमिजम्बाश्च स्त्री० टाप् ।

चुद्रभण्टाकी स्त्री० कर्म० । वृहत्याम् ।

चुद्रमुस्ता स्त्री० कर्म० । कसीरकन्दे ।

चुद्रवार्त्ताकिनी स्त्री० कर्म० । कण्टकायाम् ।

चुद्रवार्त्ताकी स्त्री० कर्म० । वृहत्याम् ।

चुद्रशङ्ख पु० कर्म० । शम्बूके । [लि०

चुद्रशीर्ष पु० चुद्रं शीर्षमस्य । भयूरगिष्ठावृक्षे, खल्यशीर्षवति

चुद्रशुक्ति स्त्री० कर्म० । जलशुक्तिकायाम् । स्वार्थे कन् तल्वैवार्थे

चुद्रश्वास पु० कर्म० । खल्यकासरोगे ।

चुद्रसहा स्त्री० सह-अच् चुद्रस्य सहा इतः । सहप्रण्यासं माज्जार्गगन्धायाम् ।

चुद्रसुवर्ण न० कर्म० । पिप्पले । [ह्रस्वे टाप् । अवैवार्थे ।

चुद्रहिङ्गुली स्त्री० कर्म० । कण्टकायाम् । स्वार्थे कन् अणो

चुद्रा स्त्री० चुद-रक् । वेश्यायाम्, कण्टकायाम्, सरवावां, मल्लिकामाले, चाङ्गेय्याम्, हिंसायां, गन्धुकायाश्च (गङ्ग-गङ्गेधान । [क्रियायाम् ।

चुद्राग्निसम्य पु० कर्म० (छोटगणिआरी) खल्यगणिकारि-

चुद्रास्त्रपनस पु० अस्त्रः अस्त्ररसः पनसः कर्म० । नकुचे (हृज्यो) (मान्दार) । [लङ्] स्वार्थे कन् तल्वैवार्थे ।

चुद्रास्त्रा स्त्री० अस्त्रा अस्त्ररसा कर्म० । चाङ्गेय्याम् (चुकोपा-

चुद्रेवार्त्ता पु० कर्म० । गोपालकर्मस्थाम् ।

चुद्रोडुम्बरिका स्त्री० कर्म० । माकोडुम्बरिकायाम् ।

चुध बुभुजायां दिवा० पर० सक० अनिट् । चुधति अचुधत् ।

चुध्(धा) स्त्री० चुध-सम्पादित्वात् क्तिप् वा टाप् । भोजनेच्छायाम्

क्षुप पु० क्षु-पक् । क्षुषशाखाग्रिफायुक्ते शाखोटादिद्रुमे,

हारकापिशुमदिकस्ये पर्यन्तभेदे, राजन्यभेदे च ।

क्षुभ पु० क्षुभ-क्त नि० । मन्थनदण्डे । क्षुभिते लि० ।

क्षुभ सङ्कोचने भा० आत्म० सक० सेट् । क्षोभते अक्षुभन्

अक्षोभिष्ट-क्षुभः । क्षुभितः । [क्षोभीत । क्षुभितः ।

क्षुभ अङ्गचालने वा दिवा० क्त्वा० अक० सेट् । क्षुभति क्षुभति

कुभित लि० कुभ-क्त । आलोडिते, व्याकुले, भीते च ।
 कुमा स्त्री० कु-मक् । (महिना) (तिथी) अतस्याम् ।
 कुर विभेदने तदा० पर० सक० सेट् । कुरति अचोरीत् ।
 कुर पु० कुर-क कु-रक् वा । नापितास्ते पञ्चादीनां शफे, (कुर)
 कोकिलाचे, गोकुरे, महापिण्डीतके, बाणे च ।
 कुरक पु० कुर-कुन् । गोकुरे, (गोकुरी) कोकिलाचे, तिलकद्रुमे च
 कुर(रि)कर्मन् न० कुरस्, कुरिणो वा नापितस्य कर्म० । चौरै
 नक्षत्रेशादिकर्त्तृने 'कुर(रि)कर्म न कुर्वीत जन्मभासे च
 जन्मभे' इति स्मृतिः । [कुरभाण्डादयोऽप्यत्र ।
 कुरधान न० कुरोधीयतेऽस्मिन् नापितास्त्राधारे (भाङ्)
 कुरधार स० न० णां धारेव शरपलधारा यत् । नरकभेदे ।
 कुरपत पु० कुर इव पलभस्य । बाणे, कुरतस्यपण्युक्ते
 शरवणादौ लि० ।
 कुरपतिका पु० कुर इव पत्नं यस्याः । पालङ्गशाले ।
 कु(खुर)रप पु० कुरः (कुरः) इव घृणाति हिनस्ति घृ-क (खुरपी)
 इति स्थाते घासच्छेदनास्ते, तत्कुल्याप्यफलके शरे च ।
 कुरमर्द्दिन् पु० कुरं कृद्वाति घर्षयति कृद-णिनि नापिते ।
 कुरमुखिन् पु० कुरेण मुखयति मुख-णिनि इत० । नापिते
 कुराङ्ग पु० कुर इवाङ्गस्य । गोकुरे (गोकुरी) ।
 कुरिणी स्त्री० कुर+अस्यर्थे इनि ङीप् । वराहकान्तायाम्
 नापितभाष्यायाञ्च ।
 कुरिन् पु० कुर+इनि । नापिते, पशौ च ।
 कु(खु)ल्ल लि० कुद(खु) किप् कुद(खुत्) तां लाति ला-क ।
 अल्ये, लघौ, कनिष्ठे च । [पामरे, अल्ये च ।
 कुल्लक लि० कुधा लक्ष्यते लक-आस्तादने घञर्थे क । नोचे,
 कुल्ल न० लि-ङ् । देहे, अन्नःकरणे, इन्द्रिये, 'इन्द्रियाणि
 दृगैकञ्च पञ्च चेन्द्रियगोचराः । इच्छा द्वेषः सुखं दुःखं
 संघातश्चेतना इति । एतत् चेलमिति गोतोक्ते इन्द्रिया-
 दिष्वाने, शस्याद्युत्पत्तिस्थाने केदारे, सिद्धस्थाने, कलत्रे
 मेधादिराणि च ।
 चेतज पु० चेत्ये जायते जन-ङ् । 'यस्तत्तजः प्रसीतस्य
 लीवस्य व्याधितस्य वा । स्वधर्मेण नियुक्तायां स पुत्रः
 चेतजो मत' इत्युक्ते दादशविध पुत्रमध्ये पुत्रभेदे । चेलजा-
 तमात्रे लि० । गोलिकायाम् श्वेतकण्टकायाञ्च स्त्री० ।
 चेत्रज्ञ पु० चेलं देशमात्मने जानाति ज्ञा-क । 'चेलो-
 य्वाणि शरीराणि तेषाञ्चैव यथासुखम् । आत्मानं वेत्ति
 संयोगादतः चेलज्ञ उच्यते' इत्युक्ते जीवात्मनि ।
 चेतपति पु० इत० । 'रुद्रं चेतपतिं प्राहुः केचिदग्निमया-

परे । स्वतन्त्र एव वा कैचित् चेलस्य पतिरुच्यते' इत्युक्तेषु
 रुद्रादिषु, चेलस्याभिभावे च चेलपालादयोऽप्यत्र ।
 चेतकृद्वा स्त्री० चेत्ये रोहति कृद्-अच् । वालुककस्याम् ।
 चेतोजीव पु० चेलं शस्योत्पादनभूमिराजीवो यस्य । लघके
 चेतिक लि० चेल+अस्यर्थे टन् । चेलसामिनि ।
 चेत्रिन् लि० चेल+अस्यर्थे इनि । चेलसामिनि ।
 चेतिय पु० परचेले देहान्तरे चित्तस्यः परचेल+च नि० ।
 देहान्तरचित्तमनीये असाध्यो रोने, 'दण्डोऽयं चेतियो
 वेन मय्यपातो'ति भट्टिः परचेलोत्पन्ने चेलजपुलादौ च
 चेलजातमात्रे लि० । [विलम्बे, हेलायाञ्च ।
 चेष पु० चिप-चञ् । विचेषे, निन्दायाम्, गर्वे, प्ररणे, लङ्घने,
 चेषक लि० चिप-च्युत् । चेषकर्त्तरि । घञ् स्थाप्ये कन् ।
 पम्बादौ पम्बकसुरत्येन चिप्पपाठे, युष्मे च । लीलावती
 प्रसिद्धे कुङ्कले संयोजनीये अङ्गविशेषे च ।
 चेषण न० चिप-च्युट् । प्ररणे, आपने च 'आयुषः चेषणा-
 र्थेन दातव्यं स्त्रीधनं सदे'ति स्मृतिः ।
 चेषणिका स्त्री० निष्यते चाल्यतेऽनया चिप-कनि । नौका
 चालनदण्डे, (डाङ्) जालभेदे च (चेषला) ।
 चेषणीय चिप-अनीयर् । भिन्द्यापलेऽस्ते, पाषाणादिके वा
 चेषास्ते च । चेषमात्रे लि० ।
 चेषिष्ठ लि० अयमेवामतिशयेन चिप्रः इहन् । अतिशीघ्र
 गामिणि, 'आयुर्वै चेषिष्ठा देवते'ति स्मृतिः ।
 चेष न० लि-मन् । चोरनामगन्धर्व्ये । लब्धवस्तुनोरचणे पु०
 न० । कुशले न० । तद्वति लि० । सत्तौ न० ।
 चेषफला स्त्री० चेषाय फलान्यस्याः । उडम्बरद्रुमे ।
 चेष सेवने भा० पर० सक० सेट् । चेषति अचेषीत् ।
 चै चये भा० पर० सक० ञ्निट् । जायति अजासीत् ।
 चैत न० चेलोपां समूहः भिच्चादिलात् ज । चैतसमुदाये ।
 चैरेय लि० चोरे संस्कृतः टञ् । चोरसंस्कृते अजादौ ।
 यवाग्न्यस्त्री० ङीप् । [चौशिरमाल
 चौणि(णी) स्त्री० चु-नि वा ङीप् । धरायाम् । घृ० नि०
 चौद् पु० चुद-चञ् । रजधि, चूर्णे, प्रेषणे च ।
 चौदक्षम लि० चौदं चमते अच+विचारसङ्घे तत्पनिर्णयार्थं
 विचारणीये अप्रवक्तव्येण वाक्ये । [चुद्रतरे ।
 चौद्दिष्ठ लि० अयमेवामतिशयेन चुद्रः इहन् चौदादिशः ।
 चौभ पु० चुभ-चञ् । व्यर्थमितकृतः सञ्चलने, चित्तस्य
 भयादिहेतवे स्वतायांसामर्थ्ये च ।
 चौभण पु० चौभयति चुभ-णिच्-ल्यु । कामवाणभेदे

सांख्यायुक्ते प्रकृतिमेरेके पुरुषे, देवरे च ।

चौद्र न० चुद्राभिः सरवाभिनिर्दत्तम् अण् । 'मक्षिका
कपिलाः स्रग्ध्याः चुद्रास्वास्तकृतं मधु । सुनिभिः
चौद्र'मित्युक्तमित्युक्ते मधुनि ।

चौद्रज न० चौद्राज्यायते जन-ड । मधुजाते (मोम) सिक्थके
चौद्रधातु पु० कर्म० । माक्षिके मधुनि ।

चौद्रप्रिय पु० चौद्रमिव प्रियः सादृश्यात् । जलमधुकदुमे
इत० । मधुप्रिये लि० ।

चौद्रेय न० चुद्राभिः कृतम् ढक् । सिक्थके । (मोम)
चौम पु० न० चुमाया अतस्त्राविकारः अण् । अतसी-
वत्कलजाते वस्त्रे, दुकूले, शणजे वस्त्रे च । चु-मन् प्रज्ञा-
दित्वाद् अङ्गुलिकायाम् । [न्यायाञ्च

चौमी स्त्री० चुमैव प्रज्ञादण् । अतस्त्रास् चुमानिर्मितक-
चौर न० चुरेण निर्दत्तम् अण् । चुरनिष्ठाद्ये वपनादौ ।
क्ष्णु तेजने अदा० पर० सक० सेट् । क्ष्णौति अक्ष्णावीत् ।
क्ष्मा स्त्री० क्षमते भारं क्षम-अच् उपधालोपच । धरायाम् ।
क्ष्माभृत् पु० क्ष्मां पृथिवीं विभर्ति पालयति वा भृ-क्षिप्
तृक् च । द्यमे, पञ्जते च । भृष्टदादयोऽप्यल ।

क्ष्माय विधनने भ्वा० आत्म० सक० सेट् । क्ष्मायते अक्ष्मायिष्ट
क्ष्मील निषेवे भ्वा० पर० अक० सेट् । क्ष्मीलति अक्ष्मीलीत् ।
क्ष्विड क्षेहे भ्वा० अक० अक० सेट् । क्ष्वेडते अक्ष्विडत् अक्ष्वेडिष्ट
क्ष्विद मोहने क्षेहे अक० भ्वा० आत्म० सक० सेट् । क्ष्वेदते
अक्ष्विदत् अक्ष्वेदिष्ट । [अक्ष्विदत्

क्ष्विद कूजने दिवा० पर० अक० सेट् । क्ष्विदति अक्ष्वेदीत्-
क्ष्विद कूजने भ्वा० पर० अक० सेट् । क्ष्वेदति अक्ष्वेदीत् ।
क्ष्वेड पु० क्ष्विड-अच् । पीतकोषाद्रुमे, विषे, नर्षात्तके ध्वनौ च
घोषातकीषुमे न० । उराचदे, कृटिने च लि० । [शलाकायाञ्च ।

क्ष्वेडा स्त्री० क्ष्विड-अच् टाप् । घोषातक्याम्, सिंहनादे वंश-
क्ष्वेडित न० क्ष्वेड-क्त । सिंहनादे ।

क्ष्वेल संचाखने, गतौ सक० 'प्रीहायाम् अक० भ्वा० पर० सेट् ।
क्ष्वेलति अक्ष्वेदीत् षिचि लुङि अचक्ष्वेलत् ।

क्ष्वेला स्त्री० क्ष्वेला-अ । प्रीहायाम् ।

ख

ख पु० खर्ष-ड । खर्षे । इन्द्रिये, देहे, पुरे, नख्ये, अम्ने,
वित्तौ, आकाशे, खर्गे, मुखे च न० ।

खकृख हासे भ्वा० पर० अक० सेट् । खकृखति अखकृखीत्
खग पु० खे आकाशे गच्छतीति गम-ड । खर्षे, देवे, श्रेते,

विहगे, वायौ, खर्षचन्द्रादिषु परेषु च ।

खगगति स्त्री० इव० । 'डीनं प्रडीनसुडीनं संडीनं परिडीनं
कम् । विडीनमयडीनश्चानिडीनं डीनडीनकम् । गतागतं
प्रपतितं सम्पातः पक्षिणां गतिरित्युक्ते विहगगमने ।

खगप पु० खगान् पाति पा-क । गरुडे खगपत्तादयोऽप्यल ।

खगस्थान न० इत० । दुषस्थे कोटरे । [क्षेमविहगे ।

खगान्तक न० अन्त्यति अन्तं करोति क्षिच्-खुल् इत०

खगोल पु० खं गोल इव । भूगोलोपरिस्थिते नख्खलाकारे
आकाशे तस्य संस्थितिमानविषये इहदभिधाने द्रष्टव्यः ।

खच भूतौ उत्पत्तौ च क्पा० पर० सक० सेट् । खच्जाति अच
चीत्-अखाचीत् । [खच् त ।

खच बन्धने अद० चुरा० उभ० सक० सेट् । खचगति-ते अच-

खचर पु० खे आकाशे चरति चर-ठ । रागसे खिचर छीप् ।

खर्षे, वायौ, पृष्टे अक्षतरे च । आकाशगमिनि लि० ।

खचित लि० खच-क्त । बन्धे, संयुक्ते च ।

खज बन्धे भ्वा० पर० सक० सेट् । खजति अखाजीत्-अखजीत्

खज पशुतायां भ्वा० इदित् पर० अक० सेट् । खजति अखज्जीत्

खज पु० स्त्री० खज-अच् । दर्व्याम् (हाता) बन्धदण्डे च ।

खजाका स्त्री० खज-आक । दर्व्याम् । (हाता)

खज्योतिस पु० खे आकाशे ज्योतिरस्य । खज्योते कीटे ।

खञ्ज (क) पु० खजि गतिवैकल्ये अच् खुल् । (खंड़ा) पादविकले ।

खञ्जखेट पु० खञ्ज इव खेटति अच् । खञ्जनविहगे ।

खञ्जखेला पु० खञ्ज इव खेलति अच् । खञ्जखणे । [वार्धे

खञ्जन पु० खञ्ज, लुम् । खनामस्थाने विहगे । खर्षे कन् तलै-

खञ्जरीट पु० खञ्ज इव खञ्जति ख-मतौ कीटम् । खञ्जनविहगे

खट काङ्क्षे भ्वा० पर० सक० सेट् । खटति अखाटीत्-अखट्टीत्

खट पु० खट-अच् । अन्धकूपे कर्के, दण्डे, तथे लङ्कसे च ।

खटिक पु० खट+ठन् । कुञ्जपाणौ । (खडि) लेखनद्रव्ये

स्त्री० खटिका लिखीतीति नैषधम् । [सप्तम्यमा यस्तेलुङ्गटः

खटिनी स्त्री० खट+इति लेखनद्रव्ये (खडी) न दतति कृटिनी

खटी स्त्री० खट-अच् गौरा० छीप् । (खडी) लेखनसाधनद्रव्ये

खट्ट इतौ चुरा० उभ० सक० सेट् । खट्टयति ते अचखट्टत् त ।

खट्टा स्त्री० खट-कन् । 'अट्टाभिः काष्ठस्यैव जता अट्टेति'

कथ्यते इत्युक्तायां शब्दायाम् ।

खट्टाका स्त्री० चुद्रा-खट्टा अस्त्रार्थे कन् अभिहितउत्तकत्वात्
वा अत इत्तम् । खत्खट्टायाम् ।

खट्टाङ्ग पु० राजभेदे । खट्टाया अङ्गमिव । नरपञ्जरे, ईजायुव
विषये, पृष्ठपथे च । इत० खट्टायां स्त्री न० । खट्टाङ्गवर-

धारक इति वटुकस्तोत्रम् । [वटुकमैत्रये च ।
 खड्गाङ्गभट्ट उ० खड्गाङ्गं विभर्ति भृ-किप् त्वक् च । शिवे,
 खड्गाङ्ग उ० खड्गा अस् आङ्ग-क्त नित्यसं । प्रमादवति ।
 खड्गाश्रिते । वि० । [अखण्डिष्ट ।
 खड्ग मन्थने भञ्जने च भा० आत्म० इदित् सक० सेट् । खण्डते
 खड्ग भेदे चुरा० उभ० सक० सेट् । खडयति ते अचोखडत् त ।
 खड्ग न० खड-अच् । तणभेदे (खड) पानान्तरे, भेदे च पु०
 खड्गस्त्री स्त्री० खडङ्ग इत्यव्ययतादृशं करोति क-ड गौ० डीप् ।
 पञ्चहारे (खड्गिकि) । [स्थिते लेखनद्रव्ये ।
 खड्गी स्त्री० खडि अच् नि० नलोपः गौरा० डीप् । खनाम
 खड्ग पु० खडि-ग नि० नलोपः । गण्डकपङ्के तद्वति गण्डकपयौ
 च । (गायङ्गार) चोरनामगन्धद्रव्ये, अधौ च । लौहे च ।
 खड्गकोष पु० इत० । चर्मादिभये अधिपिधाने (खाप) वस्तुनि
 (ढाल) खड्गावरणे च । [खड्गकोषे (खाप) च
 खड्गपत्र पु० खड्गस्य पत्रविधाच्छादकम् । (ढाल) खड्गावरणे
 खड्गपिधान न० खड्गः पिधोयतेऽनेन । (खाप) खड्गकोषे ।
 खड्गिन् पु० खड्ग-अस्यर्थे इनि । गण्डारे । खड्गधारिजने वि०
 खण्ड पु० खडि-घञ् । भेदे 'खण्डं खण्डं यदुर्धना' इति देवी-
 माहात्म्यम् । विड्त्वण्ये, इत्त्विकारे (खाड) च न० ।
 कर्मणि घञ् । एकदेशे पु० न० । [भेदे ।
 खण्डकर्ण पु० खण्डइव कर्णः कन्द्रीयस्य । (शकरकन्द) आलु-
 खण्डकालु पु० खण्डइव कायति कै-क कर्म० । (शकरन्द)
 आलुभेदे । [कांडची
 खण्डधारा स्त्री० खण्डे एकदेशे धारा यस्याः । कर्तव्याम्
 खण्डन न० खडि-ल्युट् । भञ्जने, भेदने, छेदने, निराकरणे च
 खण्डपरशु पु० खण्डयति खण्डः परशुरस्य । शिवे, तच्छिष्ये
 जामदग्नौ च । खण्डपरशुरयत्न ।
 खण्डिक पु० खण्ड-अस्यर्थे ठन् । कलाये, कर्मभेदे, क्लेशे च । क्रुद्धे
 वि० । खण्डिकोपाध्यायः शिष्याय चपेटं ददातीति भाष्यम्
 खण्डित वि० खडि-क्त । भेदिते छिन्ने, द्विधाकृते च 'ज्ञातान्य
 सङ्गविहितैः खण्डितेष्वङ्कषयितेत्युक्तञ्चिद्वायां स्त्री०
 खण्डी स्त्री० खण्डयते गौरा० । वनछद्मे ।
 खण्डीरं पु० अपकृष्ट खण्डो मुख्यादित्वात् । पीतछद्मे ।
 खतमाल पु० खे तमाल इव । धूमे, मेघे च । [अखदीत ।
 खट् स्थैर्ये अक० वधे सक० भा० पर० सेट् । खदति अखादीत-
 खटिर पु० खट-किरण् । (खण्ड) दुग्धभेदे, इन्द्रे, चन्द्रे च ।
 खटिरपत्रिका स्त्री० खटिरस्य पत्रमस्याः डीप् ततः संज्ञायां
 कन् कापि वृष्णः । अरिखटिरेवज्जालुतायाश्च । कनभावे

खदिरपत्रोत्थयत्वेव । [विना खदिरपत्रेणेत्युद्धृतः ।
खदिरसार उ० इत० । खदिरद्रुमस्य निर्वोसजे सारे (खरए)
खदिरिका स्त्रीखदिरः खदिरशोऽस्यस्याः उन् । लाक्षायां
तस्या हि खदिरतल्लयनिर्वांसः ।
खदिरी स्त्री० खद-किरच् गौरा० डीप् । खज्जालुलतायाम्,
शाकभेदे, (हाषजोडा) लतायाञ्च । [भेदे
खदिरोपम न० खदिर उपमा यस्य । (कांटावावला) द्रुम-
खद्योत उ० खे द्योतते द्युत-अच् । स्वर्थे, कीटभेदे च (जोनाकेपोका)
खधूप उ० खमाकाशं धूपयति धूप-अण् । (हाउद्) प्रभृतौ
अग्निमीडने 'सुसुधुः खधूपानि'ति भट्टिः ।
खन विदारे स्वा० उभ० सक० सेट् । खनति अखानीत-अखनीत्
अखनिट् स्थायात्-खन्यात् । [कोडा] वि०
खनक उ० खन-नुन् । मूषिके, सन्धिकौरे च । भूमिदारके
खनि(नी) स्त्री० खन-इ वा ङीप् । भातुरलाद्युत्पत्तिस्थाने ।
आकारे भूविदारणे च ।
खनित न० खन-इत् । (खोन्ता) अस्त्रभेदे ।
खपुर उ० खमिन्द्रियमाकाशं वा पिपत्तिष्ठ-क । गुवाकद्रुमे,
(सुपारो) भद्रसस्यके, व्याघ्रमुखे च । ऊर्ध्वगते पुरे, घटे च
न० । अलसे वि० । [पयस्यूर्ध्वपाना] ।
खमूली स्त्री० खे आकाशे भूमिमन्तरेणापि मूलमस्याः । वारि
खस्व गतौ स्वा० पर० सक० सेट् । खस्वति अखस्वीत् ।
खर उ० खं स्रजविलसतिशयेनास्वस्वर खमिन्द्रियं राति-रा-क
वा रलयोरैकत्वम् । गर्भे, अश्वतरे राक्षसभेदे च 'चेरतः
खरद्रुपणावि'ति भट्टिः । कण्ठकटिछभेदे, कामि, कङ्कविहगे,
कुररपक्षिणि, इ० संवत्सरमध्ये वत्सरभेदे रवेः पार्श्वचरे,
तिमस्यश्रे च । तद्वति, कठिने च वि० । 'खरविशदमभ्य-
वहार्थ'मिति भाष्यम् । देवतादृष्टे स्त्री० टाप् ।
खरकाठिका स्त्री० खरस्यं काष्ठं यस्याः । वलायामौषधौ
खरगन्धा स्त्री० खरोगन्धो यस्याः । नागवलायाम् । [रामे च
खरघातन पु० खरछपरिणं घातयति हन-णिच्-ल्यु । नागकेयरे,
खरच्छद् उ० खरः छद्ः पत्रमस्य । (उलुखड्) तणभेदे ।
खरणास्य) वि० खरा कठिना नासिकास्य नासिकाया नस
वान्त्यलोपः । गत्वञ्च कठिननासिके ।
खरत्वच् पु० खरा कठिना त्वक् यस्य । खज्जालुभेदे ।
खरदण्ड न० खरः प्रपाद्यपेक्षया कठिनोदण्डोनालो यस्य । पक्षे
खरदला स्त्री० खरं दलं यस्याः । काण्डिखरे ।
खरद्रुपण उ० खरस्यं द्रुपणस्य आदकात्तद्देशो यत् ।
धरारे (धतरा) वज्रदोषे वि० ।

खरध्वस्त्रिं पु० खरं खरनामानं राक्षसं ध्वंसयति धनुसं गिच
गिति । रामे ।

खरनादिनी स्त्री० खरं नदति नद-गिति । रेणुकानामगन्धद्रव्ये
खरपत्र पु० खराणि पत्राण्यस्य । शाकद्रुमे, मरुचके, अल-
पत्रतुलसाश्च । गोजिह्वायां स्त्री० टाप् ।

खरपत्रक पु० खरपत्र+संज्ञायां कन् । तिलकद्रुमे ।

खरपादाब्ज पु० खरैः पादैर्मूलैराढाः । कपिलद्रुमे ।

खरपुष्पा(ष्मी) स्त्री० खराणि पुष्पाण्यस्याः वा ङीप् । वर्ष-
राशाके (बावुङ्ग तुलसी) ।

खरमञ्जरी स्त्री० खरा मञ्जरी यस्या गौरा० ङीप् । अपामार्गे
खरवल्लीका स्त्री० खरा वल्ली सैव स्वार्थे कन् । नागवल्लगाम्
(पान) । [गर्हभण्डे] । कर्म० उप्पण्डे ।

खरशब्द पु० खर उपः शब्दोऽस्य । कुररखने । इत०
खरस्थान्ध पु० खरः स्तब्धोऽस्य । प्रियालद्रुमे । खर्जूया स्त्री०
खराश्वा स्त्री० खरैरुप्यते भुज्यते अश-व । मयूरशिखायाम्
(रुद्रजटालता) ।

खर पु० खन-जु रक्षानादेशः । दर्पे, अश्वे, दन्ते, कामदेवे
श्वेतवर्णे च । श्वेतवर्णवति, निषिद्धरुचौ, निर्बोधे, क्रूरे च
वि० पतिम्बरायां कथायां स्त्री० । [अखर्ज्जित् ।

खर्ज्जि व्यधयां अक० मार्ज्जने सक० पर० सेट् । खर्ज्जति
खर्ज्जन न० खर्ज्ज-ल्युट् । कण्डूगणे । [रीडुमे च ।

खर्ज्जु(र्ज्जु) स्त्री० खर्ज्ज-उ वा जङ् । कण्डूयने, कीटभेदे, खर्ज्जु-
खर्ज्जु(र्ज्जु) पु० खर्ज्जु(र्ज्जु) कण्डूयनं हन्ति हन-ठक् ।
चक्रमर्द्दे, (दादमर्द्देन) अर्कद्रुमे च ।

खर्ज्जूर पु० खर्ज्जुं राति स्मग्ने कण्डू ददाति । कीटभेदे
(खयापोका) (खेजूर) द्रुमभेदे पु० स्त्री० । स्त्रीले ङीप् ।
तत्फलं, कृष्ये च न० ।

खर्जू दंशने भ्वा० पर० सक० सेट् । खर्जूति अखर्जूति ।

खर्पूर पु० कर्पूरगन्धवत् पृ० खलम् । तस्करे, धूर्ते, भितापात्रे
कपात्रे भिन्नरसयखण्डे च । धातुभेदे, तत्प्राञ्जनभेदे च न०

खर्ब(र्व) गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । खर्ब(र्व)ति अखर्बी(वी)त् ।

खर्ब(र्व) पु० खर्ब(र्व)-अच् । कुञ्जे, तिथिभेदे, संख्याभेदे (सह-
स्रकोटौ) "अबुदमज्ज" खर्बनिखर्ब्ज्ज"मिति लीलानती
तत्संख्याते च । नीचे, वामने च वि० ।

खर्ब(र्व)ट् पु० खर्ब(र्व) अट् । "यकतो यत् त यामो नगरं
चैकतः स्थितम् । मिथं त खर्ब(र्व)टोनाम नदीगिरिसमा-
कुल" इत्युक्तचिह्ने यामे ।

खर्बशाख वि० खर्बा शाखाः हस्तपादादयोऽस्य । वामने,

खुशशाखावति द्रुमे पु० ।

[लताफलभेदे ।

खर्ब(र्व)ज न० खर्ब(र्व) ज तस्याः जायते जन-ङ् । (खरसज)
खर्ब गर्बे भ्वा० पर० अक० सेट् । खर्बति अखर्बीत् ।

खल चलने खलने च भ्वा० पर० अक० सेट् । खलति अखालीत्
खल न० खल-अच् । धान्यमर्द्दनस्थाने, (खामार) भुवि, तिल
कल्के च (खडल) । नीचे, अधमे, क्रूरे च नि० । खे लीयते
ली-ङ् । स्तब्धे । खं वर्णतः लाति ला-क । तमालद्रुमे ।

खलति पु० खल सञ्चलने अति पृ० । इन्द्रमुद्रोगे (माधार
टाक) तद्वति वि० । [फराश्च] ।

खलपू वि० खलं मूर्ध्नि पुनाति पू-क्लिप् । स्थानशोधनकारिणि
खलाधारा स्त्री० खल आधारे यस्याः । (तेलापोका) तैल-
पायिकायाम् ।

खलि पु० खल-इ । तैलकीट्टे (खडल)

खलि(ली)न पु० न० खे सुखच्छिद्रे लीनं पृ० वा हस्तः । अत्र
सुखस्यायां कविकायां (कडिपाल)

खलिनी स्त्री० खलानां धान्यमर्द्दनस्थानानां समूहः इति ।
धान्यमर्द्दनस्थानसंघे । [मत्स्यभेदे ।

खलिश पु० खे आकाशे जलाद्रूर्ध्वभागे लिशति क । (खलचा)
खलीकार पु० अखलं खलं करोति चि-क-घञ् । अपकारे
तत्कारणे हि अखलोऽपि खलो भवति ।

खलु अव्य० खल-उ । प्रश्ने, सान्त्वने, प्रोक्षायां, माने, निषेधे,
अनुनये, वाक्यस्य भूषणपूरणयोः, निषये, हेतौ च ।

खलेकपोत पु० खले धान्यमर्द्दनस्थाने यथा कपोता युगपत्
पतन्ति एवं विशेषणानामेकत्वं युगपदन्वयरूपे न्यायभेदे ।

खलेवाली स्त्री० खले वायुन्ने आत्मन्ने दृषभा यस्याः । गण्य-
मर्द्दनभूमिमध्यस्थे काष्ठे (मिटिकाष्ठ) ।

खल्या स्त्री० खलानां समूहः यत् । धान्यमर्द्दनस्थानसमूहे ।

खल्य पु० खलतीति क्तिप् खलत् लाति ला-क । वस्त्रभेदे, कर्मणि,
गर्ते, चातके, हतौ (मशक) औषधमर्द्दनपात्रे च (खल)

खल सम्प्रतिपत्तिवत्तयोः-प्रादुर्भावे, क्त्वा० पर० अक० सेट् ।
खलति अखलीत्-अखलीत् । [हिमे (ओस) ।

खलाय न० इत० । राज्ञां आकाशान्ति निशन्दिनि जले
खल्य पु० देशभेदे, हिमालयप्रान्तैकदेशे, तद्देशस्थे 'शबकैस्तु
क्रियालोपादिभिः क्षत्रियजातयः । दृषत्वं गता इत्युप-
क्रम्य ननुना दर्शिते पतिते क्षत्रियभेदे च ।

खुप वधे भ्वा० पर० सक० सेट् । खपति । अखापीत्-अखपीत्
खुस पु० खानि इन्द्रियाणि स्मृति निशब्दीकरोति सो-क ।

(खोस) (पाण्डु) रोगभेदे ।

खस्खस् प० (पोस्) नामकफलके द्रुमभेदे यस्य नियांसः
 सहफेनः (आफिह) ।
 खाजिक पु० खे आकाशे वीयते अज-वज् खाजोगतिः सोटखा-
 स्ति ठन् । लाजेषु (खड) ईषद्वायुयोगे हि तेषामाकाशगतिः
 खटि पु० स्त्री० खट-इन । शबरये । स्त्री० वा डोप् असङ्गहे ।
 खाण्डव पु० इन्द्रप्रस्थनगरसन्निधेय वने ।
 खात न० खन-क्त । गर्ते, पुष्करिण्यादौ च 'पूँसं खातादि-
 कर्म चे'ति कृतः ।
 खातक पु० खन-चज् खार्धे कन् (खाड) परिखायाम् । खात
 इव कायति कै-क । अधमर्णं (अर्णी) 'खात(द)को-
 विसहीनः स्थास्त्रको विसवान् यदी'ति कृतः ।
 खातभू स्त्री० खातस्व भूः स्थानम् । परिखायाम्, अल्पभूमे च ।
 खाद भक्षण्ये भा० पर० सक० सेट् । खादति अखादीत् ।
 खादक पु० खादति खाद-णल् । कृष्णपादके अधमर्णं
 'खादकोविसहीनः खादि'ति कृतः । भक्षणे लि० ।
 खादिर लि० खदिरस्य विकारः अज् । खदिरकाष्ठनिर्मिते
 यूपदौ 'खादिरे पशु' बध्नाति खादिरं कीर्यकामश्चेति
 श्रुतिः । खदिरनिर्यासे (खयर) पु० ।
 खारि(री) स्त्री० खमाराति रा-क गौरा० डीप् वा च्छस् ।
 द्रोणचतुष्टयकृते धार्यादिमानभेदे ।
 खारीक लि० खार्याम् वापः, खारीपरिमाणस्य वा ईकज् ।
 खारीभित्ताद्यवपनयोग्ये कोले, खारीमिते धान्यादौ च ।
 खिट भवे भा० पर० अक० सेट् । खेटति अखेटीत् ।
 खिद् दैचे दिवा० रुधा० च आत्म० अक० अनिट् । खिद्यते
 क्षिप्ते अक्षिप्त । खिद्यः । [खिन्दतः] । अखेत्सीत् खिद्यः
 खिद्य परिधाने तदा० पर० अक० अनिट् सुचादि । खिन्दति
 खिन्न लि० खिद-क्त । दैव्ययुक्ते, अलसे, खेदयुक्ते च ।
 खिल कथय आदाने तदा० पर० सक० सेट् । खिलति अखेलीत् ।
 खिल लि० खिल-क । हलादिना अकृष्टे कोलादौ शारतः
 संजिमे पूर्वलातुक्तपरिधिषे, यथा कृष्णदेवादौ श्रीसूक्तम्,
 यजुर्वेदे शिवसंकल्पादि, महाभारते हरिवंशः । खिलेषु हरि-
 वंश इति पुष्पिकाव्याख्याने 'खिलो नारायणः प्रोक्तस्तद्
 गुणा इषवः कृता इति नीलकण्ठे नोक्तेः नारायणे च ।
 खु धनौ भा० आत्म० अक० अनिट् । खवते अखोड ।
 खुज लोभे भा० पर० सक० सेट् । खोजति अखोजीत् ।
 खुज्जाक पु० खुज-आक पु० । देवताडहणे । [खिड
 खुड अञ्जे इदित् भादि० आत्म० अक० सेट् । खुडते अखु
 खुड भेदने चुरा० उभ० सक० सेट् । खोडयति-ते अचुखोडत्-त

खुड भेदने चुरा० उभ० इदित् सक० सेट् । खुडयति-ते अचुखुडत्-त
 खुर विवेखने तदा० पर० सक० सेट् । खुरति अखोरीत् ।
 खुर पु० खुर-क । खनामख्याते पशूनां शफे, कोलदले, नखी-
 नामगन्धद्रव्ये, नापितास्ते, खदादीनां पादे च (खुरा) ।
 खुरक पु० खुर इव कायति कै-क । तिलहणे ।
 खुरणस्(स) लि० खुर इव नासिकाऽस्य नसादेशः वा
 अन्यलोपः खलञ्च । चिपिटनासिके ।
 खुरली स्त्री० खुर इव लाति ला-क गौरा० डीप् । शराभ्यासि
 खुरालिक पु० खुराणामालिभिः कायति प्रकायते कै-क ।
 (भाङ्) नापितास्त्रभाण्डे, नाराकास्ते, उपधाने च ।
 खु(खू)र्ह क्रीडायां भा० आ० अक० सेट् । खु(खू)र्हते अखु(खू)र्हिष्ट
 खेचर पु० खे चरति चर-ट् अलुक् । शिवे, सूर्यादिप्रहे,
 विद्याधरे च स्त्रियां डीप् । 'चित्तं हरति खे यज्जात
 जिह्वा हरति खे गता । भुवोरन्तर्गता जिह्वा खेचरी
 नाम सङ्घिकेति' तन्मोक्षे सुद्रामेदे स्त्री० ।
 खेट भोजने अद० चु० उभ० सक० सेट् । खेटयति ते अखिखेटत् त
 खेऽट पु० खेऽटति । सूर्यादिप्रहे, 'यस्मिन्नुक्ते स्थिताः खेटा'
 इति ज्योतिषम् । कफे, शामभेदे च । ऋयायां पु० न० ।
 अधमे लि० । कर्मणि लहे च न० । [दुर्गाध्यानम् ।
 खेटक पु० खेट-णल् । फलके (ढाल) खेटकं पूर्णचापश्चेति
 खेड भोजने अद० चु० उभ० सक० सेट् । खेडयति ते अचखेडत् त
 खेद पु० खिद-घञ् । शोकः, अवसन्नतायाश्च ।
 खेदिनी स्त्री० खेदयति खिद णिच् णिनि । अग्रनपूर्वीद्रुमे
 खेय न० खन-यत् । परिखायाम् (गडखाड) खनयोगे लि० ।
 खेल चालने गत्याञ्च भा० पर० सक० सेट् । खेलति अखेलीत् ।
 अविखेलत् त । [शारिफलके स्त्री०
 खेलन न० खेल ल्युट् । क्रीडायाम् । आधारे ल्युट् डीप् ।
 खेला स्त्री० खेल-अ । क्रीडायाम् ।
 खेव सेवने भा० आ० अक० सेट् । खेवते अखेदिष्ट अविखेवत ।
 खेसर पु० खे आक पादव शीघ्रगामित्वात् सरति कृ-ट् अलुक्
 स० । गर्हभादकीजाते अवाहर्हभीज ते वा अक्षतरे पशुभेदे
 खे स्थैर्ये अक० खनने हिंसायाञ्च सक० भा० पर० अनिट् ।
 खायति अख-सीत् ।
 खोट गतिप्रतिघाते भा० पर० सक० सेट् । खोटति अखोटीत् ।
 खोट क्षमे अद० चु० उभ० सक० सेट् । खोटयति ते अचुखोटत् त
 खोटि(टी) स्त्री० खोट-इ वा डोप् । चतुरायां स्त्रियां पाल-
 ङ्गीहणे च । [अचुखोडत् त
 खोड गतिप्रतिघाते भा० पर० सक० सेट् । खोडति अखोडीत् ।

खोड जेमे अद० बु० उभ० सक० सेट । खोडयति ते अचुखोडत् त
खोड लि० खोड गतिप्रतिघाते अच् । खड्गे । (खोंडा) ।

खोर गतिवैकल्ये स्वा० पर० सक० सेट । खोरति अखोरीत्
अचुखोरत् त । [अचुखोर्लत् त

खोर्ल गतिवैकल्ये स्वा० पर० सक० सेट । खोर्लति अखोर्लीत्
खोर(ल) लि० खोर(ल) अच् । खड्गे ।

ख्यात लि० ख्या-क्त । ख्यातियुक्ते, कथिते च । [अख्यत् ।
ख्या कथने अदा० पर० सक० सेट । आर्द्धधातुकमात्रविषयोऽयम् ।
ख्याति स्त्री० ख्या+क्तिन् । प्रशंसायाम्, प्रसिद्धौ, कथने च

ग

ग पु० गै-क । गन्धर्व, गणेशे, हन्दोपन्योक्ते एकगुरुवर्णे च ।

गगन न० गम-युच् गोऽन्तादेशः । शब्दं प्रासादिकम् । आकाशे ।

गगनध्वज पु० गगनस्य ध्वजश्च । मेघे, सूर्ये च ।

गगनेचर पु० गगने चरति चर-टक् । सूर्यादियुक्ते, नक्षत्रे च
गग्ध हसने स्वा० पर० सक० सेट । गग्धति अगग्धीत् ।

गङ्गा स्त्री० गम-गन् । खनामख्याते नदीभेदे ।

गङ्गाज पु० गङ्गायां जायते जन-ड । भीष्मे, कार्तिकेये च
स हि अग्नौ निषिक्तस्य शिववीर्यस्य शोढमशक्यतया अ-
ग्निना गङ्गायां संक्रमणे तस्माज्जात इति पुराणकथा ।

गङ्गाधर पु० गङ्गां धरति धृज्-ऊच् इत० । शिवे, स हि
जटायां तामधारयदिति पुराणम् । सधृष्टे च ।

गच्छ पु० गम-श । दुर्भे, लीलावतीप्रसिद्धे अङ्गभेदे च ।

गज मदे खने च स्वा० पर० अक० सेट । गजति अगाजीत्-अगजीत्
गज खने स्वा० इदित् पर० अक० सेट । गजति अगज्जीत् ।

गज पु० गज-अच् । हस्तिनि, अष्टसंख्यायां दिग्गजानामष्ट-
त्वात् तथात्वम् । 'अरक्षीनां शतान्यष्टावैकपञ्चविकानि च ।
गजप्रमाणमाख्यातमित्युक्ते 'साधारणनवाङ्गुल्या त्रिशदङ्गु-
लिको गज' इत्युक्ते च परिमाणभेदे, ज्योतिषोक्ते वास्तु-
भेदे, वैद्यकोक्ते गजपुटाख्ये गर्भभेदे च ।

गजच्छाया स्त्री० 'यदेन्दुः पिष्टदेपले सूर्यश्चैव करे स्थितः ।
याम्या तिथिर्भवेत् सा हि गजच्छायेति कीर्त्तितेत्युक्ते,
'कृष्णपक्षे तयोदयस्य मघासिन्दुकरे रविः । यदा तदा
गजच्छायेत्युक्ते च योगभेदे 'द्विगुणा ह्यात्मनः ख्याया दर्श-
स्यादपराङ्मुखी गजच्छायेति सा प्रोक्तेत्युक्ते दर्शापराङ्मुखे च
गजता स्त्री० गजानां समूहः तत् । हस्ति समूहे ।

गजदन्त पु० गजस्य दन्ताविव दन्तावय । गणेशे । हस्तिदन्त-
तत्त्वदन्तवति लि० । इत० करिदन्ते पु० ।

गजपिप्पली स्त्री० गजोपपदा । पिप्पली शाक० । खनामख्या-

तायां पिप्पल्याम् । [इत्युक्ते औषधपाकार्थे गर्भभेदे ।

गजपुट पु० 'हस्तप्रमाणो गर्तो यः पुटः स तु गजाङ्गुय'

गजप्रिया स्त्री० इत० । शङ्खकोट्टमे । [लायाम् (हातिशाला)

गजवन्धनी स्त्री० गजा बन्धनेऽव ल्युट् ङीप् । हस्तिवन्धनशा-

गजभक्ष्या स्त्री० गजैर्भक्ष्या । शङ्खकोट्टमे ।

गजवल्लभा स्त्री० इत० । वज्रवीजायां गिरिकदल्यां, शङ्खकाञ्च

गजसाङ्ग्य न० गजेन हस्तिनामकट्टमेण सहित आङ्गयो

यस्य । हस्तिनापुरे (दिङ्गि) । [हस्तिपालके

गजाजीव पु० गजैस्तत्त्वानादिभिराजीव्यते जीव-अच् ।

गजानन पु० गजस्यैवाननं यस्य । गणेशे स हि शनिदृष्ट्या

द्विद्वयस्तकः पश्चात् गजमस्तकेन तन्मुखमिति पुराणम् ।

गजारोह पु० गजमारोहति रुह-अच् । हस्तिपाले (माङ्गत)

गजा(द)ग्रान पु० गजैरश्य(द्य)ते कर्मणि ल्युट् । अद्वत्य

दुर्भे । शङ्खकायां स्त्री० ङीप् । [गजाङ्गयमथत्य

गजाङ्ग न० गजसंहिता आङ्गायस्य शाक० । हस्तिनापुरे ।

गजेष्टा स्त्री० गजानामिष्टा । विदार्थ्याम् (भूमिकुङ्गाखेटे)

गञ्ज पु० गजि-ञञ् । अवज्ञायाम् । आधारे षञ् । भाण्डा-

गारे खनौ, कोठगारे च । पामरगृहे, हट्टस्थाने,

मद्यभाण्डे, मदिरागृहे च स्त्री० टाप् ।

गड सेके स्वा० पर० सक० सेट घटा० । गडति अगाडीत्-

अगडीत् । गडयति-ते । [गण्डति अगण्डीत् ।

गड वदनैकदेशे (गण्डनव्यापारे) इदित् स्वा० पर० अक० सेट ।

गड पु० गड-अच् । मत्स्यभेदे (गडुइ) विभे, परिखायां,

व्यवधाने, देशभेदे च । स्वार्थे कन् गडुइ(मत्स्ये) । [लवणे

गडदेश्च न० गडदेशे शाम्बरदेशे जायते जन-ड । शाम्बर

गडि(लि) पु० गड(ल)-इन् । सति सामर्थ्ये दुष्टतया भारवहन

भीत्या शयाने (गडो) गवादी 'सुखं स्वपिति गोगडि(लि)'रिति

गडु पु० गड-उ । रोगे घाटामस्तकयोर्मध्ये मांसवर्द्धके रोगे,

गलगण्डे, कुञ्जे, शल्याक्षते विषमयन्त्रौ च काव्यान्तर्गडु-

भूतत्वाच्चालङ्कारः प्रहेलिकेति साहि १०५० ।

गडुर(ल) पु० गडुः कुञ्जरो गोटरूपश्च र ल वा । कुञ्जे ।

गडेर पु० गड-एरक् । मेघे (गाडोल) ।

गडुर(ल) पु० गड-डर (डल) वा डस्य नेत्वम् । मेघे ।

गडुरि(लि)का स्त्री० गडुर(लं) मेघमनुधावति ठन् । मेघात-

गन्ध्यां मेघपङ्क्तौ । तत्पाठस्यादविच्छिन्नगती ।

गण संख्याने अद० बु० उभ० सक० सेट । गणयति ते

अजीगणत् त अजगणत् त ।

गण पु० गण-ञञ् अच् वा । शिवातु चरे भूते, समूहे, संख्यायां,

(गजसंख्या २७ रथसंख्या २७ अश्वसंख्या ८१
पटतिसंख्या १३५) एवं संख्यान्वितायां सेनायाम्, एकैक
विकरणभेदसासेदुषां आद्यादिधातूनां समूहे, ज्योतिषोक्ते
देवादिसंज्ञकनक्षत्राणां समूहे छन्दोपन्योक्तेषु वर्षत्ययान्त-
केषु भयरादिषु अष्टसु च ।

गणक पु० गणयति-यवुन् । दैवज्ञे ।

गणदेवता स्त्री० गणः सन् गणीभूय वा देवता । संहत्य दैवत्यं
प्राप्तेषु आदित्या द्वादश मोक्षा विभे देवा दश स्रताः ।
वसवश्चाष्टसंख्याताः पटविंशत् तृप्तिता मताः । आभास-
राचतः पटविंशताः ब्रह्मद्वयकाः । महाराजिकनामानो
हे शते विंशतिस्तथा । साध्या द्वादश विख्याता रुद्राश्चैका-
दश स्रता इत्युक्तं तत्संख्याभेदावितेषु आदित्यादिषु ।
गणनाय पु० गणानां प्रमयादीनां नायः । गणेशे शिवे च
गणनायकादयोऽप्यत्र ।

गणराज न० गणानां राजीषां समाहारः । गणशब्दस्य
संख्यावस्तत् द्विगुणं षष्ठ्यन्तात् । रात्रिहन्ते ।

गणरूप पु० गणा बह्विज रूपस्यस्य । अर्कहन्ते ।

गणशस्त्रं अश्वं गणान्-गणान् रति गण+शस्त्रं । बभ्रुशस्त्रं

गणस्रासकं पु० गणान् स्रासयति स्रष्ट-णिच्-यवुन् । चोरनामगन्धे
गणान् तं गणायोक्तुं, गणानां वाऽन्यत् । मठादौ बह्वजनी-
हेशेनोक्तुं, बह्वस्त्राभिकेऽन्ते च 'गणादं गणिकादस्येति
मनुना निषिद्धाद्यस्य गणितम् ।

गणिका स्त्री० गणः समूहो ह्यस्याः भर्तृत्वेन ठन् । वेष्टायाम्,
चिन्ताकर्षकत्वात् यूथिकायाम् (युद्ध) कृत्तिन्याञ्च ।

गणिकारिका स्त्री० गणनं गणिः गण-इ तं करोति अण्
ङीप् गणिकारी स्वार्थे के लृत् । (गणियारी) दुभे । कन-
भावे गणिकारीत्यर्थः ।

गणित न० गण-भावे क्त । गणने । करणे क्त । व्यक्ताव्यक्त-
रूपे अङ्गशास्त्रे । कर्मणि क्त । कृतगणने संख्याते लि० ।

गणोय लि० गण-एय । गणनीये ।

गणोस् पु० गण-एस् । कर्षिकारहन्ते, कृत्तिन्यां, वेष्टायाम् ।

गणोश् पु० गणनामीशः । स्वनामख्याते देवे, शिवे च ।

गण्ड पु० गडि-अच् । कृत्तिजयोले, कपोलयाले, गण्डके,
(गण्डकार) चित्ते, वीर्यज्ञे, पिदके, वीरे, हयभूषणे, बभ्रुदे,
स्फोटके, घन्यौ, ज्योतिषोक्ते विष्णुध्यादिमध्ये योगभेदे,
त्याज्ये वैवाहिकजन्मलम्बे अश्विन्यादितारादण्डभेदे च
गण्डक पु० गण्ड+कार्यं कन् । स्वनामख्याते प्रभौ (गण्डार)
संख्याभेदे, अन्तराश्वे, अश्वभेदे च ।

गण्डकारी स्त्री० गण्डं यन्त्रि भग्नसंयोजनरूपं सन्धिं करोति
क-अण् ङीप् । (हातजोड़ा) वराहक्रान्तायामोपधौ ।

गण्डकी स्त्री० 'गण्डकाश्चैकदेशे च शालग्रामशिलास्यल'मि-
त्युक्ते नदीभेदे । [शिलायाम् ।

गण्डकीशिला स्त्री० गण्डकाश्चलशिला । शालग्राम-
गण्डगतं न० गण्डाः स्फोटका गालेऽवयवे यस्य (आता)
सीताफले । [दूर्वाभेदे ।

गण्डदूर्वा स्त्री० गण्डयुक्ता यन्त्रिमती दूर्वा (गाटदूर्वा)

गण्डमाला स्त्री० गण्डानां स्फोटकानां माला । 'स्नाहण्ड-
माला बद्धमिय गण्डै रित्युक्तं लक्षणं रोगभेदे ।

गण्डमालिका स्त्री० गण्डानां यन्त्रिनां माला यस्य वा कप्
अत इत्त्वम् । लज्जालुहणे ।

गण्डलेखा स्त्री० लिख्यतेऽलं लेखा स्वमी गण्डः स्वलीव ।
प्रशस्तगण्डस्यस्याम् । गण्डभिन्नादयोऽप्यत्र । [पठेषु लघाटे च

गण्डशैल पु० गैलस्य गण्डरुद्र, राजःसः । पर्वतात् प्रतितेषु स्थले-
गण्ड पु० स्त्री० गडि-उ । यन्त्रौ, उपधाने च । स्त्रीत्वे वा ङङ्
गण्डपट्ट पु० गण्डयुक्तानि पदानि यस्य । (कैको) किञ्चित्कुले ।
जातौ ङीप् ।

गण्डपु पु० गडि-ऊपण् । स्रष्टृप्रत्यये तोवे 'गजाय
गण्डपूजक'मिति कुमारः । करिहस्याये, प्रष्टृत्वा प्रमिते
जले, कराङ्गुलौ च । [लब्धारि, गणनीये च ।

गण्य लि० गणं लब्ध्वा गण+यत्, गण-यत् वा । गणं संख्यानं
गतं लि० गम-क्त । ज्ञाते, प्राप्ते, याते, लब्धे, पतिते,
समाप्ते च । भावे क्त । गमने ।

गतागत न० गतं चागतञ्च इ० । यातायाते 'गतागतं कामकारा
लभन्ते' इति गीता । गतज्ञागतञ्च यत् । पल्लिगतिभेदे
गतात्तवा स्त्री० कृतोरयमार्त्तवः तत्फलं गर्भादि च गत
आर्त्तवो यस्याः । बन्धायाम् हृत्वायञ्च ।

गति स्त्री० गम-भावादौ क्तिन् । गमने, पथि, जाने, दशायां,
बाढायाम्, उपावे, नाडीत्रणपथे, कर्मफले, प्राप्तौ च ।

गद पु० गद-अच् । श्रीकृष्णासुजे, रोगे च । भावे क् । कथने, विषे च

गदा स्त्री० गद-अच् टाप् । स्वनामख्याते लौहादिकौलिते,
लौहस्ये वाट्टभेदे, पाटलाहणे च ।

गदाग्रज पु० इत० श्रीकृष्णे ।

गदाधर पु० गदां धरतीति धृ-अच् इत० । श्रीकृष्णे ।

गदाराति पु० ७त० श्रीभूषे । [तद्वति लि०

गदद् इ० गदिलव्यतां गदति क्, अच् वा अच् अन्तास्फुटशब्दे ।

गदध्वनि पु० गदद्ः कपादिनाऽव्यक्तः ध्वनिः । हृष्यशोकादिना

सकमेन वायुना यथास्थानासु सारणात् संजाते अव्यक्तध्वनौ ।

तद्वति लि० । [समूहे न० ।

गद्य लि० गद्य-यत् । कथनीये । पद्यभिन्ने कविकृते अपदे पद-

गन्ती स्त्री० गन्त्यतेऽनया द्रुन् ङीप् । हृषवहनीये शकटे ।

गन्तीरथ पु० गन्ती रथ इव अभीष्टस्थानप्राप्तत्वात् । शकटे

गन्ध द्रोहे चुरा० आ० अक० सेट् । गन्धयते अजगन्धत ।

गन्ध पु० गन्ध-अच् । संवन्धे, लेभे, गन्धके, गर्जे, शोभाञ्जने, हृद-

चन्दनादीनां घ्राणग्राह्ये शुणभेदे स च गन्धः पञ्चविधः

‘सूणीकितो वा हृष्टो वा दांहाकर्षित एव वा । रसः सन्ध-

र्द्धजोवाणि प्राण्यङ्गाद्भव एवेति’ पञ्चविधकारणभेदात्

हृदचन्दनादौ च ।

गन्धकान्दक पु० गन्ध+अर्थ आद्यच् गन्धयुक्तः कन्दोऽस्य कप ।

कशेरुषि । [पदार्थे ।

गन्धकचूर्ण पु० गन्धकप्रधानचूर्णः । (वाङ्म) इति ख्याते

गन्धकाष्ट न० गन्धयुक्तं काष्ठम् कर्म्म० । अरुचन्दने ।

गन्धकुट्टी स्त्री० गन्धस्य कुट्टोवाधारः । सुरानामगन्धद्रव्ये ।

गन्धकुसुमा स्त्री० गन्धयुक्तं कुसुमं यस्याः । (गणिवारी)

गणिकारीहणे । [वेणा] गन्धवति भूहणे ।

गन्धखेडक न० गन्धस्य खेडा यत्न कप् डलयोरेकत्वात् ।

गन्धजात न० गन्धो जातो यत् । तेजपत्रे ।

गन्धज्ञा स्त्री० गन्धं जानात्वनया चञ्चर्थे क । नाशिकायाम् ।

गन्धतैल न० गन्धयुक्तस्य चन्दनस्यास्ति संयोगेन जनितं

तैलम् । यन्त्रवाक्शेण जनिते तैले । (आतार) प्रभृतौ

गन्धत्वच् स्त्री० गन्धान्विता त्वक् यस्याः । एलायाम् ।

गन्धदक्षा स्त्री० गन्धयुक्तं दत्तं यस्याः । अजमोदायाम् ।

गन्धन न० गन्ध-भावादियु ल्युट् । उल्लाहे, प्रकाशने, रूचने,

हिंसायाञ्च ।

गन्धनाकुली स्त्री० गन्धान्विता नाकुली राक्ष्मा । राक्षामेदे

गन्धनिलया स्त्री० गन्धस्य निलयो यत् । नवमल्लिकायाम्

गन्धपत्र पु० गन्धयुक्तं पत्रं यस्याः । तुलस्याम् । गठीभेदे स्त्री०

गन्धपत्रिका स्त्री० गन्धयुक्तं पत्रं यस्याः कप् कापि अत

इत्त्वम् । अजमोदायाम् ।

गन्धपत्री स्त्री० गन्धयुक्तं पत्रं यस्याः गौरा० ङीष् । अश्व-

गन्धायाम्, अश्वशायाम्, अजमोदायाञ्च ।

गन्धपलाशिका स्त्री० गन्धयुक्तं पलाशं यस्याः कप् । हरिद्रायाम्

गन्धपाषाण पु० गन्धयुक्तः पाषाणः । गन्धके ।

गन्धपुष्प पु० गन्धःपुष्पेषु यस्याः । वेतसे, अलोटहणे, बङ्गवारे

अग्नौके च । केतकां, नील्याम्, गणिकारीहणे च स्त्री० टाप्

गन्धफल पु० गन्धयुक्तं फलं यस्य । विल्वे, कपित्थे च । विदा-

य्यां, शल्लक्याञ्च स्त्री० टाप् । प्रियङ्गौ स्त्री० ङीप् ।

गन्धवन्धु पु० इत० । अ.क.ड.ले । [गन्धभादान्] लताभेदे ।

गन्धभद्रा स्त्री० गन्धेन लेभमात्सवेनेन भद्रं यस्याः पूव० ।

गन्धभाण्ड पु० गन्धस्य भाण्ड इव । (गन्धभादान्) लताभेदे

गन्धभांसी स्त्री० गन्धयुता भांसी कर्म्म० । जटामांसीभेदे ।

गन्धमादन पु० गन्धेन मादयति मद-णिच् ल्यु । पर्वत-

भेदे । भस्करे, वानरे, गन्धके च पु० ।

गन्धमादिनी स्त्री० गन्धेन मादयति मद-णिच्-णिनि । लाजा

याम्, सुरानामगन्धद्रव्ये च । [द्रव्ये ।

गन्धमालिनी स्त्री० गन्धमालाऽख्यस्या इनि । सुरानामगन्ध

गन्धमुखा स्त्री० गन्धं मुखेऽस्याः । छङ्गन्दर्याम् (छं'चा)

गन्धमुण्ड पु० गन्धं मुण्डयति मुण्ड+तकारोति णिच्-अण् ।

(गन्धभादान्) लताभेदे ।

गन्धभूत पु० गन्धो भूले यस्य । शल्लकीहले-शश्याम् । पु०-

स्त्री० वा ङीप् । स्वार्थे कन् अवैवार्थे । [ख्यातेपुण्यहणे च ।

गन्धसृग् पु० गन्धप्रधानो सृग् । गन्धयोनौ कस्तूरीसृग्गे । [स्निनाम

गन्धराज न० गन्धेन राजते राज-अच् । चन्दने, कण्ठगुग्गुलौ,

गन्धराजी स्त्री० गन्धानां राज्ञो टच् ङीप् । गन्धो गन्धद्रव्ये

गन्धर्व्य पु० गन्धमर्जितं अर्ध्व-गतौ अच् शक० । सृग्भेदे,

अश्वे, कीकिले, स्वर्गगायके देवयोनिभेदे, गायनमात्रे च ।

गन्धर्वनगर पु० न० गन्धर्व्याणां नगरमिव । श्रुत्याधिष्ठाने

पुराकारे नीलप्रीतादिभेदरचनाभेदे, इन्द्रजाते च ।

गन्धर्वगुरमयत् ।

[धोनिविष्टे स्थाने ।

गन्धर्वलोक पु० इत० । युद्धतोकोपरि विद्याधरलोकस्या

गन्धर्ववेद पु० इत० । सामवेदस्त्रोपवेदे सङ्गीतविद्यायाम् ।

गन्धर्वहस्त पु० गन्धर्वस्य सृग्भेदस्य हस्तः पाद इव

पत्रमस्य । एरण्डहले । स्वार्थे कन् तलैवार्थे । [भेदे ।

गन्धलता स्त्री० गन्धान्विता लता । प्रियङ्गौ । [ख्याते जाति-

गन्धवशिज् पु० गन्धोपजीवी वणिक् । (गन्धवेनिया) इति

गन्धवती स्त्री० गन्ध+मउण् मस्य व । व्यासमातरि, भूमौ,

वायुवरुणयोर्नगर्थ्याम्, सुरायाञ्च ।

गन्धवल्कल न० गन्धो बल्कलेऽस्य । (दारचिनि) त्वचे ।

गन्धवल्ली स्त्री० गन्धान्विता वल्ली । सहदेवीलतायाम्

गन्धवल्लीत्यस्यल । [नायकादौ लि०

गन्धवह पु० गन्धं वहति वह-अच् इत० । वायौ । गन्धयुक्ते

गन्धवारि न० गन्धवासितं वारि । गन्धद्रव्येण वासिते जले ।

गन्धवाह पु० गन्धं वहति वह-अण् उप० । वायौ । नाशिकायां स्त्री०

गन्धविह्वल पु० गन्धेन विह्वलयति ह्वल-णिच्-अच् । गोधूमे
गन्धव्रीजा स्त्री० गन्धो वीजे यस्याः । मेधिकायाम् ।

गन्धव्याकुल पु० गन्धेन व्याकुलयति वि+आ+कुल-णिच्-
अच् । कक्कोले । [वासमति] प्रभृतौ ।

गन्धशालि पु० गन्ध प्रधानः शालिः । आसोदवति धान्यभेदे
गन्धसार पु० गन्धयुक्तः सारो यस्य । चन्दनद्वये ।

गन्धसारण पु० गन्धं सारयति ह-णिच्-ल्यु । दृक्छव्याम्
गन्धसोम न० गन्धार्थं सोमोविधुर्यस्य । कुष्ठदे चन्द्रोदये हि
तस्य गन्धः ।

गन्धा स्त्री० गन्ध-णिच् अच् । गन्धहेतौ चम्पककलिकायाम्
गन्धाखु स्त्री० गन्धयुक्त आखुः । कुष्ठन्द्याम् (कुं'चा)
गन्धाजीव पु० गन्धेन गन्धद्रव्येणाजीवति आ+जीव-अच् ।
(गन्धवेने) गन्धवर्णिजि ।

गन्धाद्या पु० गन्धेनाद्याः । चन्दनद्वयो, नागरङ्गद्वयो च ।
गन्धयुक्ते वि० । 'गन्धाद्याः सुमनोहर' इति तन्त्रम् ।
स्वर्णयूयां, गन्धपत्तायाञ्च स्त्री० ।

गन्धाश्ला स्त्री० गन्धयुक्तः अश्लो यस्याः । वनवीजपूरके ।
गन्धार पु० गन्धस्त्वच्छति ह-अण् उप० । रागे, सिन्दूरे,
स्वरभेदे च । देशभेदे न० व० । [लताभेदे ।

गन्धास्त्री स्त्री० गन्धमलति पथ्यां प्रोति अल-अण् । (गन्धभादाल)
गन्धास्त्रीगर्भ स्त्री० गन्धश्रेणी गर्भं यस्याः । सूक्ष्मलायम्
गन्धाटक न० गन्धानां गन्धद्रव्याणामटकम् । चन्दनाद्यादृष्ट
गन्धद्रव्येषु प्रपञ्चस्तु दृष्टदमिधाने दृष्टव्यः ।

गन्धिनी स्त्री० गन्धोविद्यतेः स्त्र्याः इति । सुराणां गन्धद्रव्ये ।
गन्धिपर्णी पु० गन्धि गन्धयुक्तं पर्णं यस्य । सप्रच्छदद्रुमे (आतिम)
गन्धोत्कटा स्त्री० गन्धेन उत्कटा उपा । दमनकद्वये ।

गन्धोत्तमा स्त्री० गन्धेन उत्तमा उत्कटा । मदिरायाम् ।
गन्धोली स्त्री० गन्धयति अर्हयति गन्ध-ओलच् गौरा-
ङीप् । वरटायाम् (बोलता) ।

गभस्ति पु० गम्यते ज्ञायते गभ-ङ गः विधयस्तं बभस्ति भास्
यति भस-क्तिच् । किरणेषु, सूर्ये च । स्नाहायां वह्नि-
पत्न्यां स्त्री० वा ङीप् ।

गभस्तिमत पु० गभस्ति+मतप् । स्त्र्यर्थे । [स्त्र्यर्थे]

गभस्तिहस्त पु० गभस्तयो हस्ता इव जलाकर्षकत्वात् यस्य ।
गभीर वि० गच्छति जलमल गभ-ईरन् भास्नादेशः । निम्न-
स्थाने, अतलस्थाने, गहने, दुष्प्रवेशे, दुर्बारे च ।

गभ्र गतौ भ्वा० पर० सक० अनिट् । गच्छति अगमन् ।

गभ पु० गभ-अप् । द्यूतभेदे, जिगीमोषां लायाम्, गमने, पक्षि,

सदृशपाठे च । [कत्वात् समास इति भाष्यम् । गमयितरि च ।
गमक वि० गमयति बोधयति गम-णिच्-ल्युल् । बोधके, गम-
गम्भारी स्त्री० कं जलं विभर्त्ति भ-अण् ङीप् पु० कस्य गः ।
(गामारी) द्रुमभेदे ।

गम्भीर वि० गच्छति जलमल गभ-ईरन् भुगागमः जि० ।
निम्नस्थाने, मन्दे गभीरार्थे च । जम्भीरे, पक्षे, कृष्णमन्त्रभेदे
च पु० । स्वरे सत्त्वे च नाभौ च त्रिषु गम्भीरता शुभा ।

गम्भीरवेदिन पु० गम्भीरं मन्दं वेत्ति विद-णिनि । 'चिर-
कालेन यो वेत्ति शिलां परिवितामपि 'गम्भीरवेदी'
विशेषः स गज इत्युक्तचित्ते, 'त्वग्भेदात् शोणितस्त्रावात्
मांसस्य क्रयनादपि । आत्मानं यो न जानाति स स्यात्
गम्भीरवेदिनेत्युक्तचित्ते च गजे । तच्च गम्भीरवेदिताम्यत्वं
गय पु० अक्षरभेदे, वानरभेदे, नृपभेदे च । तीर्थभेदे स्त्री० टाप्
गर पु० गृ-निगरणे अच् अप् वा । विषे, रोगे, ववावधिके
पञ्चमे करणे च । [ङीप् ।

गरङ्ग पु० गरं विषं हन्ति । वर्वरे । मत्स्यभेदे (गडुङ्ग) स्त्री०
गरल न० गिरति जीवनं गृ-अलच् । विषे, सर्पविषे, त्वणपले च
गरागरी स्त्री० गरं मूषिकविषमागिरति आ+गृ-अच् गौ०
ङीप् । देवताङीद्रुमे ।

गरिम्ब पु० गुरोर्भावं इमनिच् गरादेशः । गौरवे । [यानम्यन
गरिष्ठ वि० अतिशयेन गुरुः इव । गुरुतरे । रैयसुनि गरी-
गरी स्त्री० गृ शब्दे अच् गौरा० ङीप् । देवताङीद्रुमे ।
गरुड पु० गरुड्वाङ् इत्येते ङी-ङ पु० तलोपः । कश्यपात्मजे
विनतागर्भजाते पत्निराजे ।

गरुडध्वज पु० गरुडो ध्वजः चिह्नमस्य । विष्णौ ।
गरुडपुराण न० गरुडेन प्रोक्तं पुराणम् । पुराणभेदे ।
गरुडाग्रज पु० इतः विनतायाः क्सेत्रपुत्रे स्त्र्यर्थसारधौ अरण्ये ।
गरुत् पु० गृ-गृ-या उति । खगानां नभोगतिहेतौ पक्षे (पाखा)
गरुत्तत् पु० गरुत् अस्वस्य मतप यवादिवात् न मस्य व ।
गरुडे, विह्वगमाले च ।

गर्ग पु० गृ-ग । ब्रह्मणः पुत्रे सुनिभेदे ।
गर्गरी स्त्री० गर्ग इति शब्दं राति रा-क गौ० ङीप् । दधि
मन्थनपात्रे, कलशे च । मत्स्यभेदे, तरुणपशौ च पु० ।
गर्ज जर्ज्जाहेतुकशब्दे भ्वा० पर० सक० सेट् । गर्जति । अग
ज्जीतं 'गर्जं गर्जं क्षणं सूटे'ति देखीमाहात्म्यम् ।

गर्ज रवे चुरा० डभ० सक० सेट् । गर्जयति ते अजगर्जत-त
गर्जर न० गृ-विच् गरं जरयति ह-णिच् ङङ् । (गाजर) मूलभेदे
गर्जित न० गर्ज-ङ । सेधशब्दे । कर्त्तरि क्त । मत्तकृत्तिनि

गर्भे पु० गृ० तन् । भूमिच्छिद्रे, स्त्रीनितम्बस्थे कूपकारेऽंशे, रोगभेदे च 'धनुः सङ्क्षारयद्यौ च गतिर्यासां न विद्यते । न तानदीशब्दधरा गर्भास्ता' इत्युक्ते स्त्रो० टाप् ।

गर्भिका स्त्री० गर्भोदस्थस्याः ठन् । तन्मवपनशालायां (तांतधर) गर्ह रवे वाचुरा० उभ० पक्षे भ्वा० पर० अक० सेट् । गर्हयति-ते गर्हति अजगर्हत्-त अगर्हीत् । [विङ्ङ्गे च न०]

गर्हभ पु० गर्ह अमच् (गाधा) गर्हभे, गम्भभेदे च । चेतकुष्ठदे, गर्हभशाक पु० स्त्री० गर्हभस्य भक्ष्यः शाकः । ब्रह्मयष्टिद्रुमे (वामनहारी) भाग्यम् स्त्री० डीप् ।

गर्हभाण्ड पु० गर्हभं गम्भविशेषमस्ति अम-ड डस्य नेचम् । पलादिष्वल्यल्लकारे द्रुमे (पाकुड़) झणे ।

गर्हभाह्वय पु० गर्हं गम्भविशेषमाह्वयति ह्वे-य । गर्हभ इति आह्वयो यस्य वा । कुष्ठदे ।

गर्हभी स्त्री० गर्ह-अमच् गौ० डीष् । गोमयकीटे, श्वेतकरुण-कार्थ्या, अपराजितायाम् । गर्हभ+पु० योगे डीष् । रासभ्याम्

गर्ह लिङ्गायां चु० उभ० सक० सेट् । गर्हयति ते अजगर्हत् त गर्ह्य पु० गृध-घञ् अच् वा । अतिशयस्यूहायां, गर्हभाण्डद्रुमे च गर्ह्यन्ति लि० गृध-युच् । कुब्जे ।

गर्ह गतो भ्वा० पर० सक० सेट् । गर्हति अजगर्हीत् ।

गर्ह दर्पे अद-चुरा० आत्म० सेट् । गर्हयते अजगर्हत् ।

गर्ह पु० गर्ह-दर्पे घञ् । अहङ्कारे ।

गर्भ पु० गृ० भन् । स्त्र्ये देहजन्मकारके शुक्रशोणितानुवन्धन्ये 'गर्भाशयगतं शुक्रमात्तवं जीवसंज्ञकम् । प्रकृतिः सवि-कारा च तत् सर्वं गर्भसंज्ञितं'मित्युक्ते मांसपिण्डे, शिगौ, कुक्षौ, नाटकसम्भवे, पनसकण्ठके, अपवरके, 'भाद्र-कृष्णचतुर्दश्यां यावदाश्रयते जलम् । तावद् गर्भं विजानो-यादित्युक्ते भाद्रकृष्णचतुर्दश्यां गङ्गाजलाश्रावनस्थाने, अन्ने, अम्नौ, पुत्रे, च ।

गर्भक पु० गर्भे केशमध्ये कायति कै-क । केशमध्यस्थे माल्ये । गर्भगृह न० गर्भ इव गृहम् । गृहमध्यभागे ।

गर्भघातिनी स्त्री० गर्भं हन्ति हन-णिनि । लाङ्गलिकाह्वये । गर्भद् पु० गर्भं ददाति दा-क । पुत्रजीवह्वये । लुपभेदे स्त्री०

हच् डीप् । गर्भदानीत्यपि अत्रार्थः । [पठेधान्] ।

गर्भपाकिन् पु० गर्भं पाकीपिद्यतेऽस्य इति । घटिकधान्ये गर्भपातक पु० गर्भं पातयति पत-णिच्-ण्वल् । रक्तशोभा-ञ्जने (लालसज्जना) । [कणिकाप्रीद्वये] ।

गर्भपातनी स्त्री० गर्भः पाल्यतेऽनया पत-णिच्-ल्युट् डीप् ।

गर्भपातिनी स्त्री० गर्भं पातयति-पत-णिच्-णिनि डीप् ।

विशल्याह्वये ।

[गर्भायां स्त्रियाम्]

गर्भवती स्त्री० गर्भोविद्यतेऽस्या सतृप् मल व । आपन्न गर्भशय्या स्त्री० गर्भस्य शय्येव स्थानम् । 'शङ्खनाभ्याकृति-यीनिस्त्यावर्त्ता सा च कीर्तिता । तस्यास्तृतीये त्वावर्त्ते गर्भशय्या प्रकीर्तिता'त्युक्तलक्षणे गर्भोत्पत्तिस्थाने । 'गर्भशय्यां गतोवे'ति वेणीसङ्चारः । [गर्भस्य पतने]

गर्भस्त्राव पु० स्त्र-घञ् इत् । प्रसूतिकालात् पूर्व रोगादिना गर्भस्त्राविन् पु० गर्भं स्त्रावयति स्त्र-णिच्-णिनि । हिन्ताल्लहणे गर्भागार न० गर्भइवागारम् । गृहमध्यभागे वासगृहे । गर्भएवागारम् । गर्भस्थाने ।

गर्भाधान न० गर्भः शुद्धतया आधीयतेऽनेन । दशविधसंस्कारान्तर्गते गर्भपातस्य संस्कारपूर्वकं गर्भनिधेके ।

गर्भाशय पु० गर्भं आश्रयतेऽत्र शी-अच् । गर्भवेष्टनचर्माणि जरायौ गर्भाष्टम पु० गर्भात् गर्भस्य हृत्तसमयादष्टमः । गर्भस्य हृत्तवधि-केऽष्टमे मासि वर्षे वा 'गर्भाष्टमेऽष्टे कुर्वीतेति मनुः ।

गर्भिणी स्त्री० गर्भोऽस्यस्याः इति । गर्भवत्यां सगर्भायां स्त्रियाम् गर्भोपघातिनी स्त्री० गर्भमुपहन्ति, उप+हन-णिनि । गर्भघा-तिन्यां गवि । [हृत्तभेदे च ।

गर्भुत् स्त्री० गृ-उति हृत् च । स्वर्णे, लतायां, (सयना) गर्भे मदे भ्वा० पर० सक० सेट् । गर्भवति अजगर्हीत् ।

गर्भ पु० गर्भ-घञ् । अभिमाने, 'ऐश्वर्यरूपतारुण्यकुलविद्या-वलैरपि । इष्टलाभादिना न्येषामवशां गर्वैरित'त्युक्ते-ऽवज्ञाभेदे च । [अजगर्हत् । पक्षे स्वादिकृपम् ।

गर्ह निन्दायां वाचुरा० पक्षे भ्वा० आत्म० सक० सेट् । गर्हयते गर्ह्य कृतायां भ्वा० आत्म० सक० सेट् । गर्हते अजगर्हिट् ।

गर्ह्य लि० गर्ह-यत्यत । निन्द्ये, अधमे च ।

गर्ह्यवादिन् लि० गर्ह्यं वदति वद-णिनि । कुत्सितवादिनि कइदे गल मक्षणे स्त्रावे च भ्वा० पर० सक० सेट् । गलति अगालीत्

गल चारणे चुरा० आत्म० सक० सेट् । गलयते अजीगलत्

गल पु० गल-अच् । कण्ठे (गला) सङ्कर्षसे (धुना) बाद्यभेदे, गटकमत्स्ये च ।

गलक पु० गल-दुन् । स्वल्पशुक्लमत्स्ये । [मांसपिण्डे]

गलकम्बल पु० गले कम्बल इव । साक्षायां गत्रां गलस्थिते

गलगण्ड पु० ७त० । (गरगण्ड) । रोगभेदे ।

गलगृह पु० 'आरम्भानन्तरं यत् प्रसारम्भो न दृश्यते । गर्गादिस्तनयः सर्वे तत्रैवाङ्गुलिचपङ्'मित्युक्ते प्रसारम्भाभा-ववति पदार्थे, 'क्षणापले चतुर्थी' च सप्तम्यादिदिनत्वयम् । 'त्वयोदशीचतुष्कञ्च अष्टावैते गलग्रहा' इत्युक्ते तिथ्यष्टके च

गलन्ति का स्त्री० गल-गल् ङीप् अन्त्यार्थे कन् स्वल्पशक्तिधारा
युतायां (भार) कर्त्तव्यां देवे देया गलन्तिकेति क्तः ।
गल(ले)स्तनी स्त्री० गले स्तनो यस्याः वा अलुक्च० । आम्बाम् ।
गलहस्त पु० गले हस्तः । अपसारणार्थं गलेऽर्पिते हस्ते (गलाटिपि)
गला स्त्री० गल-अच् । लज्जालुलताभेदे, अलम्बुषायाञ्च ।
गलित वि० गल-क्त । पतिते स्वस्ते, व्युते, हस्तादितो भ्रष्टे च ।
गलेगण्ड पु० गलेगण्ड इव यस्य । पक्षिभेदे (हाङ्गेला)
गलोद्देशं पु० गलेख उद्देशः समीपम् । गलसमीपस्येऽवयवे ।
गल्ला शब्दे, प्रागल्भ्ये, स्वा० आ० सक० सेट् । गलभते अगल्भिट्
गल्ला स्त्री० गलानां कण्ठानां समूहः । कण्ठसमुदाये ।
गल्ल पु० गल-ल तस्य नेत्त्वम् । (गाल) गण्डे ।
गल्लक पु० गलति किप् गल् तं लाति षट्क्लाति ततः स्वार्थे
कन् । चपके मद्यपानपात्रे । [भेदे च
गवय पु०-अपच । गोसदृशे गलकम्बलहोने पशुभेदे वानर-
गवल पु० गुडं शब्दे अप्तं लाति ला-क । वतमहिषे ।
तत्त्वम्बित्वात् तच्छृङ्गे न० ।
गवाच्च पु० गवां क्लिरणानामपि रन्मुनिष । जालाकारे
कुलवधदृष्टिस्थाने वातायने ।
गवाक्षी स्त्री० गां भूमिमल्लोति अण् ङीप् । (गोसक) लता-
भेदे, (शेखोडा) शाखोटे, अपराजितायाञ्च । [ङीप् ।
गवाक्षन न० गोभिरव्यते अद्-ल्युट् । घासे । इन्द्रवारुणयोः स्त्री०
गवेडु पु० गवे दीयते दीक्षु रचये कृष्टं दस्य ड अलुक् स० ।
(गडगडे) धान्यभेदे । [कनि स्त्रीत्वेन टाप् अलैवार्थे ।
गवेधु पु० गवे धीयते धाञ्-धारणे कृ । (गडगडे) धान्यभेदे,
गवेशको स्त्री० न० । गवाक्षीशः गौरवः तद्याभूतः इव कायति
के क गौरा० ङीष् । (गौरवचाकुलिया) लताभेदे ।
गवेष अन्वेषणे अद्-चुरा० आत्म० सेट् । गवेषयते अजगवेषत ।
गवेषणा स्त्री० गवेष-युच् टाप् । अन्वेषणे । ल्युट् अलैवार्थे न० ।
गव्य वि० गोर्विकारः गवि भव, गोर्हितं, गोरिदं, वा सर्वत्र यत्
गोसम्बन्धिनि, गोर्हितादौ च । ज्यायां रागद्वये च न० ।
गव्यति स्त्री० गोर्वृत्तिः । क्रोशद्वये क्रोशे च ।
गह गहने अद्-चु० उभ० सक० सेट् । गहयति ते अजगहत् त
गह्वन न० गाह-युच् ण् । ह्रस्वः । कानने, गह्वरे, दुःखे च ।
दुर्गमे, दुष्प्रवेशे च लि० । 'गहना कर्मणो गतिरिति गीता
गह्वर पु० गाह-वरच् नि० । निकुञ्जे । दम्भे, वने, रोदने,
विषमस्थाने, अनेकानर्थसङ्घटे च न० । गुहायां न० स्त्री०
स्त्रीत्वपञ्चे ङीप् ।
गा गतौ स्वा० आत्म० सक० अनिट् । गते अगास्त ।

गा स्तुतौ सक० जन्मानि अक० जुहो० । जगाति अगासीत ।
गाङ्गेय पु० गङ्गा-उक् । भीष्मे, कर्त्तिकेये च । 'यं गर्भं सुपुत्रे
गङ्गा पावकाहीप्रतेजसम् । तदुत्सवं पर्वते न्यस्तं हिरण्यं
समपदाते'त्युक्ते स्वर्णं, तन्नामानको धुसूरे, सुस्तके, कयेरुणि च
गाङ्गेरुकी स्त्री० गाङ्गं जलसीरयति लिपति ईर-कु स्वार्थे
कन् गौरा० ङीष् । नागवलायाम् ।
गाजर न० गां जरयति जृ-णिच्-अच् । गृञ्जने (गाजोर) ।
गाढ न० गाह-क्त । अतिशये दृढे । तद्युते, अवगाढे, सेविते च
लि० । तपस्विगाढां वमसां प्रापेति रघुः ।
गाणिक्य न० गणिकानां समूहः पञ्च । वेष्ट्यासमूहे ।
गाण्डि पु० गण्ड-इन् ण् दङि । घन्तौ ।
गाण्डि(खड्ग)व पु० न० । गाण्डिर्ग्रन्थिरस्यास्ति वा पूर्वपद-
दीर्घः । अर्जुनचापे, चापमात्रे च । [सावे, अर्जुनचले च
गाण्डो(खड्ग)विन् पु० गाण्डो(खड्ग)व-इनि । अर्जुने, धातुश्च
गात्र शैथिल्ये अद्-चु० आत्म० अक० सेट् । गात्रयते अजगात्रत
गात्र न० गा-ड्रन् । देहे, गजापजङ्घादौ च ।
गात्रभङ्ग पु० भनुज-घञ् गात्रस्य भङ्गोऽवसादो यस्याः ।
अकृशिव्याम् । इत० । अङ्गभङ्गे (गामोड्वा) स्त्री० ।
गात्रानुलेपनी स्त्री० गात्रमनुलेपयतेऽनया लिप-ल्युट् ।
अनुलेपनवर्तिकायाम् ।
गायक वि० गै-घकन् । गायके गानोपजीविनि ।
गाथा स्त्री० गै-घन् । आख्यान्धन्सि प्राज्ञतादिभाषारचिते
पद्ये, श्लोके च । [अगाधिष्ट । अजगमधत्
गाध प्रतिश्रयां सन्त्ये लिश्याञ्च स्वा० आ० अक० सेट् । गाधते
गाध पु० गाध-घञ् । स्थाने, लिश्यायां, तलस्पर्शे च । [नृपभेदे
गाधि पु० गाध इन् । चन्द्रवंशे कान्यकुब्जाधिपे, विश्वामित्रपितरि
गाधिज पु० गाधेर्जायते जन-ड । विश्वामित्रे ।
गाधेय पु० गाधि-अपत्ये ढक् । विश्वामित्रे सुनौ ।
गान न० गै-ल्युट् । गीतौ, ध्वनौ च ।
गान्दिनी स्त्री० गङ्गायां, वादयवंशस्य अक्षरस्य सातरि च ।
गान्धर्व वि० गान्धर्वस्येदम् अण् । गान्धर्वस्येदम् । 'इच्छया न्यो-
न्यसंयोगः कथायाश्च वरस्य च । गान्धर्वः स तु विप्रोय'
इत्युक्ते विश्वामित्रे, भारतवर्षीयोपहोपभेदे च पु० । समवेद-
स्त्रोपवेदे सङ्गीतशास्त्रे, पदस्यस्वरसंघातस्थानेन सङ्कतस्थायां
प्रयुक्तस्वावधनेन गान्धर्वस्यभिधीयते'इत्युक्ते गाने च न० ।
गान्धार पु० गन्धं सौरभमन्धकति अण् प्रज्ञाद्यण् । चिन्द्रे
गीतिविषये रामभेदे, सरभेदे च । कन्दार इति स्थाने
देशोद्भवे लि० । गन्धके न० ।

गान्धारराज पु० गान्धारराजा जनपदानां राजा टच् ।
 दुर्धनधनमातामहे सुवले, तत्सुते शकुनौ च ।
 गान्धारी स्त्री० गान्धारस्य स्यपत्यम् अण् । दुर्धनस्य
 मातरि हतराष्ट्रस्य पत्याम् ।
 गान्धिका पु० गन्धेन जीवति ठक् । गन्धवणिजि ।
 गायत्री स्त्री० गायन्तं त्रायते त्रै-क । वेदोक्ते, मन्त्रभेदे, षड्-
 चरपादके छन्दोभेदे च ।
 गायन त्रि० गै-यण्ट् । गानोपजीविनि । स्त्रियां ङीप् ।
 गारुड न० गारुडो देवताऽस्य । भरकतमणौ, विषमन्त्रे, स्वर्णे
 च । तेन प्रोक्तमित्यण् । गारुडेनोक्ते पुराणभेदे च ।
 गारुडिक पु० गारुडेन विषमन्त्रेण जीवति ठक् । विषवैद्ये ।
 गारुत्मत न० गारुत्मान् देवतास्य अण् । भरकतमणौ ।
 गार्हपत्य पु० गृहस्थायां गार्हः अण् स पत्यं पत्यं यस्य ।
 गृहप्रचरचितपत्यके वाणे । [गार्भिण्यमप्यत् ।
 गार्भिण न० गर्भिणीनां समूहः अण् । गर्भिणीसमूहे । यञ् ।
 गार्हपत्य पु० गृहपतेः नाम्ना युक्तः । यज्ञियाग्निभेदे ।
 गार्हस्थ्य न० गृहस्थस्य भावः कर्म वा । गृहस्थ्यायमकर्त्तव्ये
 कर्मणि, तद्धर्मं च ।
 गालव पु० चु० गल-वञ् तं वाति वा-क । सुनिभेदे, लोप्रहणे च
 मालि पु० चु० गल-इन् । ग्रामे, व्याक्रोशे च । [अगाढ
 गाह विलोडने स्था० व्यात्म० सक० वेट् । गाहते अगाहिट्-
 गि(र्)रा स्त्री० गृ क्तिप् वा टाप् । वाक्ये ।
 गिरि पु० गृ-क्ति । पर्यते । 'सदोर्ध्वगच्छोर्ध्वोनीरो सुक्तकेशो
 दिगम्बरः । सर्वत्र समभावेन भावयेद्यो नरोत्तमः । इष्ट
 देवीधिया नारीं स गिरिः परिकीर्त्तित इत्युक्तलक्षणे संन्या
 सिनि, परिव्राजकोपाधिभेदे च । यथा आनन्दगिरिः ।
 गिलति स्त्रोक्तम् गृ-अच् । बालसूषिकायां स्त्री० वा ङीप् ।
 गिरिकदली पु० ७त० । बद्धवीजायाम् वनरम्भायाम् ।
 गिरिकर्णी स्त्री० गिरिर्बालसूषिकेव कर्णः पत्यं यस्याः ।
 अपराजितायाम् । स्वार्थे कन् गिरिकर्णिकाप्यत् ।
 गिरिका स्त्री० गिरि-संज्ञायां कन् । बालसूषिकायाम् ।
 गिरिज न० गिरौ जायते जन-ङ् । अम्बे, शिलाजतुनि, लोहे,
 गैरिके च । नधुक्रमेदे पु० । पार्श्वत्वां मातुलङ्गगाञ्च स्त्री०
 गिरिदुर्ग न० गिरिरेव दुर्गम् । राज्ञां शत्रुभ्यो निःशङ्कतया
 वासस्थानं दुर्गम् (गड्) । पर्यतरूपे तादृशे स्थाने, 'सर्वेण
 त प्रयत्नेन गिरिदुर्गं समाश्रयेदिति मनुः ।
 गिरिनिम्ब पु० ७त० महानिम्बवृक्षे ।
 गिरिपीलु पु० इत० (फालसा) इति वृक्षभेदे ।

गिरिपुष्पक न० गिरेः पुष्पसिन्धु इत्यर्थे कन् । मैलेये, शिलाजतुनि
 गिरिभिद् पु० गिरिं भिनत्ति भिद्-क । पाषाणभेदके वृक्षे, इन्द्रे च
 गिरिमल्लिका स्त्री० गिरौ मल्लिव इत्यर्थे कन् । कुटजवृक्षे ।
 गिरिश पु० गिरौ श्वेते शी-ङ्, गिरिरस्यस्य लोमांश्च वा ।
 शिवे । [णिनि । अपराजितायाम् ।
 गिरिशालिनी स्त्री० गिरिणा बालसूषिकाकर्णेनेव श्वलेते शल-
 गिरिसुत पु० इत० । सैनाकपर्वते । पार्श्वत्वायाम् स्त्री० ।
 गिरिश पु० गिरेः केलासस्य ईशः । महादेवे ।
 गिल पु० गिलति गृ-सूल् । क लत्वम् । जम्बोरे ।
 गिलित त्रि० गृ-क गिलो जातोऽस्य वारकां इतच् । भक्षिते
 गीत न० गै-त्त । गाने तल्लक्षणादिकं वृहदभिधाने ।
 गीता स्त्री० गै-कर्त्तव्यं त्त । गुरुशिष्यकल्पनया उपदेशात्मके
 कथाविशेषे सा च भगवद्गीतारामगीतादिभेदात् बह्वला
 किन्तु भगवद्गीतायामेव प्रसिद्धिः । गीता सुगीता कर्त्तव्या
 किमन्यैः शास्त्रविस्तरैः । या स्वयं पञ्चनाभस्य सुखपद्मात्
 विनिःसृतेति श्रीधरस्वामिद्वयवचनम् ।
 गीति स्त्री० गै-क्तिन् । गाने, आख्याच्छन्दोभेदे च ।
 गीर्णि स्त्री० गृ-क्तिन् । गिलने, स्तनौ च ।
 गीर्वाण पु० गीरेव वाणो यस्य । देवे ।
 गीष्पति पु० गिरां पतिः इदुपधत्वात् पत्वम् । वृहस्पतौ ।
 वा रत्ने विसर्गे च । गीर्पतिः गीःपतिरप्यत् ।
 गु ध्वनौ स्था० व्यात्म० अक० अनिट् । गवते अगोट् ।
 गु विरोधार्थे तदा० कुटा० पर० अक० अनिट् । सुवति अयुत
 गुग्गुलु(सु) पु० गुज-क्तिप् गुक् व्याधिः ततो युडिति रजति
 उ-गुड-क वा डलवोरकत्वम् । रुनामख्यातनिर्यासके
 वृक्षभेदे, रक्तशोभाञ्जने च ।
 गुच्छ पु० गु-संप० क्तिप् गुतं ष्यति ङो-क । कलिकाकुसुमादि
 समूहवति स्तवके, काण्डसूत्रे मूलत एव शाखाप्रधान-
 संघातके धान्यमल्लिकादेः स्तम्बे, दार्दिश्या टिके हारभेदे,
 मयूरपुच्छे च । स्वार्थे कन् । उत्तमार्थेषु । संज्ञायां कन् ।
 रीठाकरञ्जे यन्त्रिपर्ये न० ।
 गुच्छकरञ्ज पु० गुच्छाकतिः करञ्जः । करञ्जभेदे ।
 गुच्छदन्तिका स्त्री० गुच्छीभूता दन्ताः पुष्परूपाः सन्तस्याः
 ठन् । कदल्याम् तस्या हि मोचकरूपे पुष्पे गुच्छाकतिद-
 न्तरूपत्वम् । [प्रत्येकपत्रस्य गुच्छात्मात्वम् ।
 गु(त्स)च्छपत्र पु० गुच्छाकतीनि पत्राण्यस्य । तालवृक्षे तस्य हि
 गु(त्स)च्छपुष्प पु० गु(त्सा)च्छाकतीनि पुष्पाण्यस्य । सप्रच्छदवृक्षे ।
 संज्ञायां कन् । रीठाकरञ्जे धातव्यां स्त्री० ङीप् ।

गु(स)च्छफल उ० गु(स)च्छाहतीनि फलान्यस्य । रीठाकरभे-
राजादत्यां, कतकेच । अग्निदमन्यां, काकभाच्यां, द्राक्षा-
यां, कदल्याञ्च स्त्री० टाप् ।

गु(स)च्छाह् उ० गु(स)च्छ इव ऋष्यति कृष-अच् । चतुर्विंशति-

यष्टिके हारभेदे । इत० गुच्छ(स)स्त्राह् उ० न० । [जुगोज

गुज भवने तदा० कुटा० पर० अक० सेट् । गुजति अगुजि

गुज कूजने स्वा० पर० अक० सेट् । गुजति अगोजीत् ।

गुज कूजने स्वा० पर० सक० सेट् इदित् । गुजति अगुजोत्

न जुगुज्ज यः कलमिति भट्टिः ।

गुञ्जा स्त्री० गुजि-अच् । लताभेदे (कुंभ) तत्फलंऽपि हरि-

तक्यादित्वादणो लुक् । 'तस्या यवाभ्यां कथिताल गुञ्जेति

लीलावती । गौधूमद्वयमाने, चतुर्धन्यमाने, पटहे, मदिरा-

टहे, मधुरध्वनी, चयांयाञ्च ।

गुटि(टी) स्त्री० गु-टिक् वा ङीप् । गौलाकारायां वटिकायाम् ।

स्त्रार्थे कन् । तलैवार्ये गुटिकापातादिना व्यञ्जनमिति दाव-

भागः । [अजुगुण्डत्-त ।

गुट वेष्टने चुरा० उभ० इदित् सक० सेट् । गुण्डयति-ते

गुड वेष्टने रक्षणे चुरा० उभ० इदित् सक० सेट् ।

गुण्डयति-ते अजुगुण्डत्-त ।

गुड रक्षणे व्याघाते च तदा० कुटा० पर० उक० सेट् ।

गुडति । अगुडीत् । जुगोड ।

गुड उ० गुड-क । गोष्ठे, हस्तिचक्षुषे, इक्षोरयो यः सम्यको

जायते षोडशद्वयः । स गुडः गौडदेशे तु मत्स्यखण्डेन

गुडोमत इत्युक्ते स्नानमख्याते इक्षोरसपाकजाते पदार्थे

(फेनी) इति ख्याते पदार्थे, पासे, कार्पासाञ्च । [त्यत्तिः

गुडटण् न० गुडस्य गुडार्थं टणम् । इक्षौ तल हि गुडी

गुडत्वक्(च) उ० गुड इव मधुरा त्वक्(चा) यस्य । त्वचे (दारुणिनि)

गुडदारु उ० गुडप्रधानो दारुः शाक० । इक्षौ ।

गुडधेनु स्त्री० गुडनिष्किता धेनुः । दानार्थं धेनुत्वेन शास्त्रानु-

सारेण कल्पिते गुडादिपदार्थे । [मङ्गया)

गुडपुष्प उ० गुड इव मधुरं पुष्पमस्य । मधुकटुके (मौल)

गुडफल उ० गुड इव मधुरं फलमस्य । पीलुहजे ।

गुडवीज उ० गुड इव मधुरं बीजमस्य । मखुरे ।

गुडशिग्रु उ० गुड इव मधुरः शिग्रुः । रक्तगोभाङ्गने ।

गुडाका स्त्री० गुड-व्याघाते आक । निद्रावाम् ।

गुडाकेश उ० गुडाकाया निद्रातल्यावस्थस्य रेशः वधित्वात् ।

शिने, अर्जुने च ।

गुडाशय उ० गुड इव मधुरः आशयः फलमर्थं यदा । अखोट

हवे (आखरोट) इत० गुडामिलापे । [लतायाम् ।

गुड(डू)ची स्त्री० गुड-रक्षणे उ (ज) चट् । स्नानमख्यातायां

गुण्ड मन्त्रेण आखेटने इत्येके अट् । चु० उभ० सक० सेट् ।

गुणयति-ते अजुगुणत्-त ।

गुण उ० गुण-अच् घञ् वा । धनुषो मौर्व्याम् धनुराकर्मण-

दामनि, रज्जुमात्रे, सगुणोऽपि पूर्णकुम्भो यथा कूपे निम-

ज्जतीत्युद्धटः । शौर्ष्यादिधर्मे, राज्ञां सन्निविष्टहादिषु

पट्टरीसाधनेषु, 'षाङ्गुखसपयुज्जते' इति मायः । ज्ञान-

विनयादिषु, गुणा गुणानुबन्धित्वादिति रघुः । सांख्यमते

पुरुषोपभोगोपकरणभूतत्वात् तद्व्यनोपयोगित्वाच्च सत्व-

रजस्तम आदिषु पदार्थेषु । 'प्रकृतेर्गुणसमूहाः सज्जन्ते

गुणकर्मस्त्रि'ति गीता । अप्रधाने, न्यायमते रूपादिषु

चतुर्विंशतिपदार्थेषु, व्याकरणोक्ते 'सर्वे निविशन्तेऽपेति पृथग्

जातिषु दृश्यते । आधेयव्याक्रियाजघ्नोऽसत्त्वप्रकृतिगुण',

इत्युक्ते द्रव्यभालाञ्चिते द्रव्यभिन्ने उत्पाद्यादुत्पाद्या

समानाधिकरणे सिद्धरूपे वस्तुधर्मे, व्याकरणे परिभा-

षिते अदेष्टव्य इत्युक्ते अकारे, एकारे, ओकारे च अलङ्का-

रोक्तेषु साधुव्यादिषु, आहत्तौ, तनौ, उत्कर्षे, द्रव्याञ्च ।

गुणक उ० गुण-आखेटने ण्वुल् । व्यावर्त्तके प्रकृते 'गुणस्य

न्यमङ्गं गुणकेन हत्यादिति लीलावती । [पक्षपातिनि ।

गुणगट्ज्ञा नि० पक्ष-पक्षार्थे क्यप् इत० । गुणानां पक्षे

गुणनिका स्त्री० गुण-आखेटने युच् स्त्रार्थे कन् । अभ्यासे

निचयार्थं प्राक्तन्य पन्थस्य पुनः पुनरनुशीलने, वक्तुं गुण-

निकैव सेति मायः । [मूल्ये, नृत्ये, मालायाञ्च ।

गुणलज्जक उ० हल इव कायति कै-क गुणानां नौका-

कर्मणरज्ज्वनां बन्धनाधारः हजः । नौकाकर्मकदामाद्या-

धारे कावे । (मास्तुल) । [पूरिते ।

गुणित नि० गुण-आखेटने कर्षणि क्त । आहृते ताडिते

गुणिन् उ० गुणोऽस्त्वस्य इनि । भट्टमि । गुणविशिष्टे नि०

'गुणो गुणं वेत्ती'त्युद्धटः ।

गुणीभूत नि० अगुणः गुणः भूतः द्वि भू-क्त । अप्रधानोभूते

गुणीभूतव्यञ्ज न० गुणीभूतं वाच्यार्थादपकटं व्यङ्गं यत् ।

अलङ्कारोक्ते मध्येमे काव्ये । [कणश्च ।

गुण्ड उ० गुडि-वेष्टने अच् । अक्षिपत्वे त्वभेदे यस्य कण्डः

गुण्डकण्ड उ० इत० । कर्षण्ये (केगुर) ।

गुण्डारोचनिका स्त्री० गुण्डा रतो रोचना हरिद्रेव इवार्थे

कन् (कमलागुडि) हजभेदे ।

गुण्डक उ० गुण्ड+अस्यर्थे ठन् । रूर्णीकते तखण्डादे ।

गुग्गुलुत वि० गुग्गु-वेष्टने क्त । रजसाकीर्णं, कृषिते ।
 गुल्म पु० गुध-स किञ्च । स्तवके, विकाशोन्मुखकलिकायाम्,
 गुच्छार्थे, गृहपरिच्छेदे च । सक्तकादयः गुच्छकादिवत् ।
 गुद खेले भा० आत्म० अक० सेट् । गोदते अगोदित् ।
 गुद न० गुद-क । सलयागद्वारे अपानवायुनिस्सारणद्वारे ।
 गुदकील पु० गुदे कील इव । अग्नौरोगे । गुदाङ्गुरादयोऽप्यत्र
 गुदग्रह पु० गुदं गृह्णाति सङ्घ-अच् । उदावर्त्तनासक्ते रोगे ।
 गुद मिथ्या कथने चुरा० उभ० सक० सेट् इदित् । गुन्दयति ते
 अजुगुन्दत्-त ।
 गुध रोधे क्वा० पर० अक० सेट् । गुध्नाति अगोधीत् ।
 गुध क्रीडे भा० आत्म० अक० सेट् । गोधते अगोधित् ।
 गुध वेष्टने दिवा० पर० सक० सेट् । गुध्यति अगोधीत् ।
 गुन्द्र पु० गुन्द्र-अच् । शरत्तणे (गोदपटेरा) द्योति उच्चो च ।
 गुन्द्रमूला स्त्री० गुन्द्रस्यैव मूलमस्याः । एरकास्ये लक्षणभेदे ।
 गुन्द्रा स्त्री० गुद्रि-पचाद्यच् । एरकायाम् । गां जलं द्राव-
 यति द्रा-क घृ० । भद्रसक्तके, प्रियङ्गौ, गवेधुकायाञ्च ।
 गुप गोपने कृत्यने च भा० आत्म० सक० सेट् । निन्द्यां जुगुप्सते
 अजुगुप्सित् । गोपने गोपते अगोपित् । [पोत्-अगोप्सीत्
 गुप रक्षणे भा० पर० सक० सेट् । गोपायति-अगोपायीत् अगो-
 गुप व्याकुलीभावे दिवा० पर० सक० सेट् । गुपयति अगुपत्-अगोपोत्
 गुप्त वि० गुप-रक्षणे गोपने वा क्त । रक्षिते, ज्ञाते, गूढे,
 संदते च । वैश्यसंज्ञायां पु० ।
 गुप्तगति पु० गुप्ता गतिर्यस्य । अपसर्पे, गुप्तचरे ।
 गुप्तस्नेह पु० गुप्तः स्नेहस्तैलादिर्यत् । अङ्गोदृष्टने ।
 गुप्ति स्त्री० गुप-क्तिन् । रक्षणे, गोपने च राजाभात्मनगर्थां,
 परनगरार्थाञ्च रक्षायां (पहारः) गुप्तावपि मनोहरमिति
 कुमारः । कारागारे, भर्त्से, अवस्तरस्थाने, नौकाच्छिद्रे,
 यमे, गर्ताथं जितेः खनने च । [गुफितः ।
 गुफ पन्थे तदा० पर० सक० सेट् सुचा० । गुम्फति अगोफीत् ।
 गुम्फ पन्थे त० पर० सक० सेट् । गुम्फति अगुम्फोत् । गुम्फितः
 गुम्फ पु० गुम्फ-घञ् । पन्थने, बाहोर्भूषणे, वृक्षशृणि च ।
 गुम्फना स्त्री० गुम्फ-युच् । 'वाक्ये शब्दार्थयोः सस्यग्रचना
 गुम्फना ष्टते'त्यक्तायां रचनायाम् ।
 गुम्फित वि० गुम्फ-क्त । पथिते, प्रथिते च । [गुर्थः गोरथम्
 गुर वधे गत्याञ्च दिशो आत्म० सक० सेट् । गूर्यते अगोरित् ।
 गुर उदाये तदा० कृत्वा आत्म० अक० सेट् । गुरते अगुरित् ।
 गुरथम् गूर्यः ।
 गुरु पु० निरत्यजानं ष्टयाति उपदिशति वार्धमं गृ-कु उञ्च ।

'निषेकादीनि कर्माणि यः करोति यथाविधि । सम्भावयति
 चाक्षेपेन स विप्रो गुरुश्च्यते' इति मजूते निषेकादिकर्त्तरि
 पितृादौ, 'स गुर्यः क्रियां कृत्वा वेदमसौ प्रयच्छतीत्युक्ते
 आचार्ये, शास्त्रोपदेष्टरि, सम्प्रदायप्रवर्त्तके, उपाध्याये,
 तान्त्रिकमन्त्रोपदेष्टरि, दृष्टव्यतौ, तदधिदैवे पुत्र्ये, द्विभावे
 दोषे स्वरवर्णे, विन्दुविसर्गयुक्ते-एकभावे, संयुक्तवर्णात् पूर्व-
 स्थिते एकभावेऽपि वर्णे, श्रोत्राचार्ये, कपिकच्छाञ्च । बल-
 वति, सहति, पूज्ये, 'गुररग्निर्हिजातीनां वर्णानां ब्राह्म-
 णो गुरुः । पतिरेको गुरुः स्त्रीणां सर्वलाभ्यागतो गुरु-
 रिति पुराणम् । दुर्जरे, गुरुत्ववति च वि० स्त्रियां वा गूर्यी ।
 गुरुक्रम पु० इत० गुरुपरम्परोपदेशे । [विमातृगन्तरि ।
 गुरुतल्पग पु० गुरोः पितृकल्पं दारं नृ गच्छति गम-ड ।
 गुरुपता स्त्री० गुरु पाके दुर्जरे प्रलम्बताः । तिलिडीदले
 गुरुवर्जोन्न पु० गुरुवर्चः रोगभेदं हन्ति हन-क । निष्पाने
 (पातिलेव) । [शिंघपायाम्
 गुरुसारा स्त्री० गुरुः गुरुत्ववान् च रो यस्याः । [ग्रिष्ट]
 गुरुस्त्वान्व पु० गुरुः स्वामी यस्य । श्लेष्मातृकण्डे ।
 गुर्जर पु० देशभेदे (गुजराट) तद्देशवादिनि व० व० ।
 गु(गु)र्द् कुर्दने भा० आत्म० अक० सेट् । गु(गु)र्दते अगु(गु)र्दित् ।
 गु(गु)र्द् निवासे कुर्दने च चुरा० उभ० अक० सेट् । गु(गु)र्दयति
 ते अजुगु(गु)र्दत् त ।
 गुर्व उद्यमे भा० पर० अक० सेट् । गुर्वति अगुर्वीत् । गूर्णः ।
 गुर्विणी स्त्री० गुर्तर्गमोदक्यस्याः क्रीडादिस्वात् इति नि०
 गुणाभावः । गर्भिण्याम् ।
 गुर्वी स्त्री० गुरु-ङीप् । गर्भवत्यां 'नहि बन्धा विजानाति
 गुर्विसववेदना'मिति । गौरववत्तां स्त्रियां, गुरुस्तिवाञ्च ।
 गुर्तफ पु० गल-फक् नि० अस्तीञ्च । पदपन्थौ ।
 गुल्मा पु० गुड-रक्षणे वेष्टने वा मक् । डल्योरैक्याम् । प्रधानगु-
 र्पाधिष्ठिते रक्षणे पुरुषस्ये, (गजाः ६, रथाः ६, अश्वाः २०
 वदातयः ४५) एतत्कल्पान्विते सैन्यसमुदाये, सनातन्युक्ते
 रोगभेदे, वट्टदेशे रक्षणार्थं स्थापिते सैन्ये, अग्रकाय्ये
 जताप्रतानादौ दृष्टे, 'एकमूलेषु सङ्घातजातेषु गुरेक्षु भवतिषु
 लक्षणभेदेषु, जीह्वरोगे च ।
 गुल्ममूल न० गुल्माकृति मूलमस्य । आर्द्रने ।
 गुल्मवल्ली स्त्री० गुल्माकारा वल्ली । शोमलतायाम् ।
 गुल्मिनी स्त्री० गुल्म+रनि । द्राक्षाताम्बुलीप्रक्षतौ जलायाम्
 गुल्मी स्त्री० गुल्माकारफलत्वात् गुल्मारोगहन्तायाः अच्
 गौ-ङीप् । आमलकां, खट्वाम्, एलायाम्, वल्गुनि-

स्मितगृहे, वत्याम्, गृध्रनखीकृते, (गृध्रकाञ्चीली) ।
 गृध्रवाक पु० गु-पिनाकादिवात् आकृति० (सुपारी) क्रसुके
 गृह संवरणे स्वा० उभ० सक० सेट् । गृहति ते अगृहीत् अघुचत्
 अगृहीट् अगृह ।
 गृह उ० गृह-क । कालिकेये, अथे, राममिले गृह्वेराधिपे
 चण्डालनाये, गर्त्ते, विष्णौ च । सिंहउच्छीलतायाम् अक-
 तिमं देवस्वाते पर्वतगर्त्ते, हृदये च स्त्री० । गृहां प्रवि-
 टाविति श्रुतिः ।
 गृहाशय पु० गृहायां गर्त्ते आशते शी-अच् । अज्ञाने ।
 'सिंहव्याघ्रकाष्ठचतुरसृदीपिनस्तथा । वभ्रुजम्बुकमाकर्ज्या
 इत्याद्याः स्युर्गृहाशया इत्युक्तेषु सिंहादिषु, हृदये, बुद्धौ
 च स्थिते जीवे, ईश्वरे च 'गृहाशयं गङ्गरेव'मिति श्रुतिः ।
 गृहिल न० गृह-इलच् क्तिञ् । धने, वने च ।
 गृह्य लि० गृह-क्यप् । कच्छपे, दम्भे, परमात्मनि च । रहसि,
 भगे, लिङ्गे च न० । रहस्ये, गृह्यमर्हति दण्डादित्वात् यति ।
 अपकश्ये च लि० । [कुवेरधनराजके देवयोनिभेदे ।
 गृह्यक पु० गृह्यं कं सुखं यस्य, गृह्यं कृत्यं कायति कै-क वा ।
 गृह्यकेश्वर पु० इत० । कुवेरे ।
 गृह्यपुष्प पु० गृह्यं पुष्पमस्य । अक्षयलक्षणे । [जगाव । गूनः
 गू विशालागे तदा० कटा० पर० अक० सेट् । गुवति अगुविट्
 ग स्त्री० गच्छत्यपानेन देहात् गम-ङ् टिलोपच । विषायां,
 मले च । गूधात् क्षिप्पत्यवान्ताकाथनं पुंलिङ्गताकाथनञ्च
 प्रामादिकम् ।
 गूढ लि० गृह-क्त । गुप्ते, संछिन्ते, गृह्णे च । रहसि न० ।
 गूढज पु० गूढं गुप्ते यथा तथा जातः गूढः सन् वा जातः जन
 ड । दादशउलमध्ये पुलभेदे । [हिक्किनापि न उटचरम्
 गूढनीड पु० गूढं नीडं वासस्थानं यस्य । खञ्जनखगे तद्वाचस्थानं
 गूढपत्र पु० गूढं पत्रमस्य । अङ्गोदरे, करीरे च ।
 गूढपाद्(द) पु० गूढाः पादा अस्व वा पाद्भावः । सप्ते ।
 गूढपुरुष पु० कर्म० । गुप्तचरे, प्रणिधौ ।
 गूढपुष्प पु० गूढानि संछिन्तानि पुष्पायस्य । वज्रलक्षणे ।
 गूढफल पु० गूढं यथा तथा फलति अच् । वदरे ।
 गूढमैथुन पु० गूढं केनाप्यदृश्यं मैथुनं यस्य । कांक्षे ।
 गूढवस्त्रिका स्त्री० कर्म० । अलोटलक्षणे ।
 गूढसाक्षिण पु० कर्म० । 'अर्थिना सार्वथिर्वाधं प्रत्यर्थिवचनं स्फुटम् ।
 वः आभ्यते सदा गूढो गूढसाक्षी स उच्यते' इत्युक्ते साक्षिभेदे
 गूढाङ्ग पु० गूढान्यङ्गमस्य । कच्छपे ।
 गूढोत्पन्न पु० उत्पद्यते गृहे यस्य न च ज्ञायेत कस्य सः । स

गृहे गूढ उत्पन्नस्तस्य स्वात् यस्य तत्पत्न्यं इत्युक्ते पुलभेदे ।
 गृध्र पु० न० । गृ-अच् । विषायायाम् ।
 गृध्र उच्यते चरा० आ० अक० सेट् । गृध्रयते अजगृध्रत ।
 गृध्र वधे गतौ च दिवा० आत्म० सक० सेट् । गृध्रयते अगृध्रिष्ट ।
 गृध्र सेके स्वा० पर० सक० अर्निट् । गरति अगर्भीत ।
 गृध्र ध्वनौ स्वा० पर० अक० सेट् । गर्जति अगर्जीत ।
 गृध्र ध्वनौ स्वा० पर० अक० सेट् इदित् । गृध्रति अगृध्रति ।
 गृध्रजन पु० गृध्रजति भवत्येव कथ्यते रोगेषु गृध्रजि-ल्युट् ।
 'गन्धाकृतिरसैस्तुल्यः स्तब्धस्तालः पलायजुने'त्युक्ते लक्षणे
 मूलभेदे (रञ्जन) इति ख्यते मूलभेदे च । विषदग्धपशु-
 मांसे न० । [अगर्भीत । गर्दित्वा-गृध्रा ।
 गृध्र लिङ्गायां दिवा० पर० सक० सेट् । गृध्रयति अगृध्रयत्-
 गृध्र लि० गृध्र-क्तु । लुब्धे ।
 गृध्र पु० गृध्र-कान् । (यक्षिनि) खगरेदे ।
 गृध्रनखी स्त्री० गृध्रस्य नखद्वयपत्रादि अस्याः स्त्रीप् ।
 वदत्याम् (कुलेखाडा) कुलिकलक्षणे च ।
 गृध्रराज पु० इत० । गृध्रात्मजे जटायुखगे ।
 गृध्रि स्त्री० सकृत् गर्भं गृध्रजति अग्र-क्तिच्-ए० नि० । सकृत्-
 प्रसूतायां गर्वि, वराहक्रान्त्यां, वदरायामोषधौ, काशप्रत्याञ्च
 गृह्व अहणे अद० चु० आत्म० सक० सेट् । गृह्वयते अजगृह्वत
 गृह्व न० अग्र गेहर्थाय क । इदकावृत्तिकादिरचिते गेहे ।
 गृह्व-अहणे अच् । कलत्रे 'न गृह्वं गृह्वमित्याहु-
 र्गृहिणी गृह्वस्यते' इति श्रुतिः । नामनि, मेधादिभवनने
 राशौ च । अर्द्धादित्वाद्यसुभयलिङ्गः तत्र एकगृह्वे न०
 पुंलिङ्गस्तु वज्रवचनान्तएव 'तत्तामार्' धनपतिगृह्व-
 निति मेधदूतम् । कलत्रेऽपि दारशब्दवत् व० व० ।
 गृह्वकच्छप पु० गृह्वे कच्छप इव । पेयगशिखायाम् ।
 गृह्वकान्या स्त्री० गृह्वे क येव । हतकुमार्याम् ।
 गृह्वकारक पु० गृह्वं करोति क-ल्युत् । (घराणि) गृह्वनि-
 स्थापकारके वर्षासङ्करभेदे । [चित्कण्ठे (पुपु)
 गृह्वनाशन पु० गृह्वं नाशयति नश-ल्यच् ल्यु । वनकपोते
 गृह्वगोधा स्त्री० गृह्वस्य गोधेव । (टिक्टिकी) ज्वेष्णाम्
 स्वार्थे कन् तत्त्वार्थे ।
 गृह्वपति पु० इत० । गृह्वसाक्षिणि, गृह्वस्थे, गन्तिषि, धर्मो च
 गृह्वभूमि स्त्री० गृह्वयोग्या भूमिः । वास्तुभूमौ ।
 गृह्वमणि पु० गृह्वे मणिरिव । प्रदीपे ।
 गृह्वगण पु० गृह्वस्य गण इव । कुकुरे । [गृह्वस्थे ।
 गृह्वमेधिन पु० गृह्वद्वारेभेदं संगच्छते मेध-मञ्जु मे धिनि ।

गृहमेधीय पु० गृहमेधीनोऽयं ह । गृहस्थकर्तव्ये धर्मः ।
 गृह्यालु वि० गृह-आलु । यज्ञोत्तरि । [समीपस्थोपवने ।
 गृहवाटिका स्त्री० गृहसमीपे वाटिका आरामः । गृह-
 गृहस्थ पु० गृहेषु दारेषु तिष्ठति अभिरमते स्था-क । गृहस्थि
 गृहागत पु० गृहसागतः आ-गम-क्त । आगन्तके, अतिथौ ।
 गृहागते वि० । [पक्षे उपवने ।
 गृहाराम पु० गृहे गृहसमीपे आरामः । गृहसमी-
 गृहावग्रहणी स्त्री० गृहमवग्रह्यते अनेन अव-ग्रह-करणे
 ल्युट् ङीप् । देहल्याम् (देओयाल) ।
 गृहणी स्त्री० गृह-अख्यर्थे इति । भार्यायाम् गृहकर्म्म-
 कुशलायाम् । 'गृहणी सचिवो मिथः सखीति रघुः ।
 गृहिन् पु० गृहा दाराः सन्त्यस्य इति गृहस्थे ।
 गृहीत वि० ग्रह-क्त । स्वीकृते, ज्ञाते, प्राप्तो, धृते च ।
 गृहेनर्हिन् पु० गृहे एव नर्हति न युद्धे, पात्रे समितादि०
 स० । कापुरुषे रणभीरौ गृहे आस्माद्यतिर ।
 गृह्य पु० ग्रह-पदास्त्रैरीत्यादिना कथ् । गृहासते खगे गृहे
 च भलहारे, वेदोदितकर्म्मप्रयोगज्ञापके गोभिलस्त्रवादौ
 ग्रन्थभेदे च । अलैरिणि आयत्ते, स्वपत्नीये पक्षे च
 वि० । गृहे भवः यत् । गृहभवे, वस्तुनि वि० । स्वार्थे कन्
 तत्त्वार्थे । नगरवाह्यस्थे ग्रामे स्त्री० टाप् गृहा ।
 गृ विज्ञापने चुरा० आत्म० सक० सेट् । गारयते अजीगरत ।
 गृ शब्दे क्र्यादि० पर० प्रादि० सक० सेट् । गृणाति अगारीत्
 गृ निगरणे लृ० पर० सक० सेट् । गिरति-गिलति अगारीत्-
 अगालीत् । [गेद्व । गेदित्वा गेत्वा ।
 गेद् गतौ स्वा० आत्म० सक० सेट् । गेदते अगेदिट् । अजि-
 गेन्दु(खड्ग)क पु० गच्छतीति न इन्दुरिव इवार्थे कन् । कन्दुके
 वस्तुनिर्भिते गोलाकारे क्रीडनके । घृषो० वा डत्वे गेखडुकश्च
 गेय वि० गे-भक्ष्यगेयेत्यादिना कर्त्तरि यत् । गायने । भावे यत् ।
 गीतौ 'गेवे केन विनीतं वा'मिति रघुः । कर्म्मणि यत् ।
 गातव्ये वि० पूर्वाह्णे गेयं शमेति भाष्यम् ।
 गेव सेवने स्वा० आ० सक० सेट् । गेवते अगेविट् । अजिगेवत्
 गेष अन्वेषणे स्वा० आत्म० सक० सेट् । गेषते अगेविट् । अजिगेवत्
 गेह न० गो गणेशो गन्धर्वो वा ईहः ईप्सितो यत् । गृहे ।
 गेहेनर्हिन् पु० गृहेनर्हिवत् सर्वम् । [रणभीरौ ।
 गेहेयूर पु० गृहएव मूरः । पात्रे समितादि स० । कापुरुषे
 गौ गाने स्वा० पर० सक० सेट् । गायति । अगालीत् ।
 गैरिक् न० गिरी भवः ठक् । (गिरि) इति स्थाते पर्वतजाते
 उपधातुभेदे, स्वार्थे च ।

गैरिकाच पु० गैरिकमिवानि पुष्पमस्य । जलमधुके ठक् ।
 गैरी स्त्री० गिरी जाता कथ् । (विष्णुलाङ्गली) लाङ्गलीठ्ये ।
 गैरेय न० गिरौ भवः ठक् । (शैलज) शिलाजतनि ।
 गो पु० गम-डो । वृषभे, खर्गे, किरणे, वज्रे जले, पशौ, चन्द्रे, वायो,
 सूर्ये, ऋषभनामौषधौ च । सौरमेयाम् वटौ, वाणे,
 दिशि, मातरि, वावि, भूमौ च स्त्री० ।
 गोकण्टक पु० गोर्धेनोः प्रथिव्या वा कण्टकः । क्षुरे, पिष-
 मोक्षते स्फुटं, विककृतवृक्षे च (वैदधि) ।
 गोकर्ण पु० गोर्धेनं कर्णो यस्य । सर्पे, 'गृह्यन्ति गोकर्ण-
 शरीरभक्त्या' इति चौरः । गोरिव कर्णावस्थ । अश्वतरे,
 ऋगभेदे, गणदेवताभेदे, अनामिकायुतविकृताङ्गुष्ठमाने,
 ग्रैवे तोर्धभेदे च ।
 गोकर्णी स्त्री० गौः कर्ण इव यस्याः । भूर्वालितायाम् ।
 गोकील पु० गोः प्रथिव्याः कोल इव । लाङ्गले, सुसले च ।
 गोकुल न० गवां कुलं यत् । गोस्थाने गोष्ठे, 'गोकुले कन्दु-
 शालाया'मिति स्मृतिः । प्रजनामके प्रसिद्धे स्थाने 'गोकुले
 रामकेशवाविति पुराणम् । इत० । गोसमूहे ।
 गोखुर पु० गोः खुर इव । गोखुरवृक्षे इत० । गवां क्षुरे ।
 गोघ्नश्चि पु० गोघ्नश्चिरिव । करीषे (वज्रा) गवां घन्तिः पङ्क्ति
 यत् । गोष्ठे । गोघ्नश्चिरिव, गोजिह्वकोषधौ ।
 गोघ्न पु० गोर्धेन्यते यस्मै हन-सम्पदाने ठक् । अतिथौ तदा-
 गमने हि मधुपर्काय गौर्बधो विहितः । कर्त्तरि ठक् ।
 गोघातके वि० ।
 गोचर पु० गावः इन्द्रियाणि चरन्त्यस्मिन् वि० क । इन्द्रिय-
 विषये रूपरसादौ । गावश्चरन्त्यस्मिन् । गवां प्रचार-
 स्थाने, देशभावे, ज्योतिषोक्ते जन्मराश्ववधिके तत्तत्
 स्थाने स्वार्थादिग्रहणनेषु च । 'गोचरे वा विलम्बे वा ये
 यहारिष्टरूचका इति ज्योतिषम् ।
 गोचर्यम् न० इत० । गवां चर्यणि, 'सप्तहस्तेन दण्डेन लिङ्गदण्डे-
 निवर्त्तनम् । दण् ता चेव गोचर्यं' लुक्ते भूमिपरिमाणभेदे च
 गोच्छाल पु० गां भूमिमाच्छादयति छद्-णिच् कथ् पु० ।
 भूकदम्ब (चाकुलिया) । [त्वम् । श्रीह्लादिषु ।
 गोजा स्त्री० गावः प्रथिव्यां ग्रीह्यादिरूपेण जायते विट् आ-
 गोजिह्वा स्त्री० गोजिह्वेव । (गोजिवा) लताभेदे । स्वार्थे कन्
 अत्रे वार्थे । [गवादय्या । अच् (तरसज) शीर्षठने पु०
 गोड्वा स्त्री० गां भूमिं तस्मिन् अर्हते लवि-क पु० । (गोष्ठक)
 गोष्ठी स्त्री० गुण-घञ् वि० गुणः गोष्ठ-आवपनेऽर्थे ङीप् ।
 धान्याधारे (गुण) स्थाते आशयन पात्रे छिद्रवस्ते, पाषाणां,

‘हिन्दूषां गोमूदाङ्गते’ति सागभेदे, द्वितीयपरिमाणे च ।
 गोःखण्ड पु० गोरखड इव । नीचजातिभेदे (गोंड) दृढनाभौ च तद्वति
 गोतम पु० बद्धाचः पुत्रे स्वनामस्थाने स्तुतिभेदे ।
 गोतीर्थ न० गोक्षेत्रकं तत्स्थित्या तीर्थमिव । गोछे ।
 गोत्व पु० गां छविर्वां त्वायते त्वै-क । पर्वते । नामनि, जानने,
 खेलने, पथि, कृत्वा, सजातीयमण्ये, पौत्राद्यपत्ये वंशे, कृषि-
 शब्दाच्चेष्टादिपुरुषेषु शास्त्रिभ्यादिषु चतुर्विंशतौ मनू-
 तेषु च । विस्तारो दृष्टदमिधाने ।
 गोतज्ज वि० गोत्वे समाने गोत्वे जायते जन-ड । एकगोत्वोत्पन्ने
 गोत्रभिदू पु० गोत्रान् पर्वतान् भिनन्ति भिद-किप् । इन्द्रे ।
 गोवा स्त्री० गोवाः पर्वताः सन्त्यस्याः अर्घ्यं आदित्वादच् ।
 धरावास् । गो+समूहे त्वम् । गोसमूहे । [दन्ते पु०
 गोदन्त म० गोर्दन्त इवावयवो यस्य । हरिताले । इत० । गवां
 गोदाने न० गावः केशादीवन्ते क्षियन्तेऽल दो-ल्युट् । केशान्त-
 रूपसंस्कारभेदे ‘अथास्य गोदानविधेरनन्तर’मिति रूपः ।
 गोदारण न० गां भूमिं दारयति द-णिच्-ल्यु । लाङ्गले,
 कुहाले च । [तीर्थाचार्यमन्त्रः
 गोदावरी स्त्री० नदीभेदे । गोदावरि । सरस्वति । इति जले
 गोधन न० गवां धनं समूहः । गोसमूहे । गौरैव धनमस्य । गो-
 रूपधनवति लि० । गौरैव धनम् । गोरूपे धने न० ।
 गोधा स्त्री० सुध्यते भेद्यते वाङ्मनया करणे घञ् । धनुर्गुणा
 घातवारणाश्च प्रकोष्ठे बद्धे चर्म्मणि । कर्त्तरि अच् ।
 (गोसाप) इति स्थाते सर्पभेदे ‘शशकः बल्लुकी गोधेति’
 मनुः । स्वार्थे कन् अलैवार्थे ।
 गोधाप्रदी स्त्री० गोधेव पादो मूलमस्याः स्वाङ्गत्वात् जातित्वाच्च
 छीयि पङ्क्त्यावः । (गोयालिया) लताभेदे । स्वार्थे कन् अलैवार्थे
 गोधास्तन्त्र पु० गोधेव स्तम्भोऽस्य । विट्छदिरे ।
 गोधि पु० गुध-इन् । ललाटे, गोधायां च ।
 गोधिनी स्त्री० गुध-णिनि । दृष्टमीभेदे ।
 गोधूज पु० गुध-जम् । मीहिभेदे (गोडम) नागरङ्गे च ।
 गोधूलि पु० गोम्य उल्लिख्यते धूलिर्यत्र काले । (सन्ध्यातपाकृति
 पश्चिमदिक्दिभागे व्योम्नि स्फुरद्विरलतारकसन्निवेशे) । रुद्धे
 गवां खुरपुटोद्गतिरैव गोभिर्गोधूलिरित्युक्ते काले ।
 गोनर्ह पु० गां जलं नर्हयति नर्ह-अण् । सारसपक्षिणि,
 पर्वतभेदे च । कैवर्त्तसंज्ञके न० ।
 गोनर्हीश पु० गोवर्दे तल्लोभे देवे भवः । पाणिनौ स्तनौ ।
 गोवस पु० गोरिव नासास्य नसादेशः । सर्पभेदे ।
 गोप पु० गां भूमिं वा पाति रक्षति पा-क । (गोयाल) जाति-

भेदे । यामाधिकते भूरक्षके, उपकारके च लि० ।
 गोपघोष्टा स्त्री० गोपप्रिया घोष्टा । हस्तिकोक्तौ, ‘वदरी-
 सट्टाकारो दृष्टः सूक्ष्मफलो भवेत् । अट्टव्यामेव सा
 घोष्टा गोपघोष्टेति कीर्त्तिरित्युक्तदृष्टे च ।
 गोपति पु० इत० । गवां पत्यौ छप्, (सांङ्) छपपत्नौ शिवे, भूमि
 पतौ, नृपे, श्रीकृष्णे, किरणपतौ सूक्ष्मे, स्वर्गपतौ शक्ते,
 नृपभनामौषधौ च ।
 गोपदल पु० गोपदशालस्थानं लाति ला-क । गुवाके ।
 गोपभद्र पु० गोपेभ्यो भद्रमस्मात् पु० । शालूके । [गाम्भार्याम्
 गोपभद्रिका स्त्री० गोपेभ्यो भद्रं यस्मात् पु० कप् अत इच्छम् ।
 गोपवल्ली स्त्री० गां पाति पा-क कर्म० । सूक्ष्मतायां श्यामा-
 लतायां (श्यामावासा) ।
 गोपा स्त्री० गां पाति पा-क टाप् । श्यामालतावासा ।
 गोपानसी स्त्री० गवां किरणानां पानं गोधनं गोपानं सति
 सो-क गौरा० छीप् । कुक्ष्येपु छादगर्धं बद्धे वक्रक, छे,
 (सुदनी) वस्त्रनाधारे पटलाधारे वंशपञ्जरे च । [कृष्णे च
 गोपाल पु० गां सुरभीदृष्टभादिकं भूमिं वा पालयति । गोपार्थे,
 गोपालकर्कटी स्त्री० । पाल-अण् गोपालस्य गोरलकस्य
 प्रिया कर्कटी । सुद्रुक्कर्कशाम् ।
 गोपुच्छ पु० गोः पुच्छ इव पुच्छो यस्य । गोलाङ्गुलवानरे ।
 गोपुच्छाकारत्वात् हारभेदे । इत० । गोलाङ्गुले न० ।
 गोपुर न० गावः पूर्यन्ते यत्र पू-मूल० क । पुरद्वारे कैवर्त्तसंज्ञके च
 गोय पु० गुय-यत् । रक्ष्ये दासीपुत्रे । रक्षणीयमात्रे, गुह्ये च लि०
 गोमती स्त्री० नदीभेदे, वेदमन्त्रभेदे च । [अजुगोमत-त ।
 गोम लेपने अद० चुरा० उभ० सक० सेट् । गोमयति-ते
 गोमन्त पु० विन्ध्यपर्वतस्य प्रत्यन्तपर्वते ।
 गोमय पु० न० गवां पुरीषम् गो+मयट् । गोपुरीषे (गोवर) ।
 गोमयच्छत न० गोमये तदाधारस्थाने छलमिव । शिलोन्मे
 (छातिया) । [रियायोका) कीटभेदे
 गोमयोत्या स्त्री० गोमयादुत्तिष्ठति उद+स्था-क टाप् । (गुव-
 गोमयु पु० गां विकृतां वाचं भिनोति मा-उण् । मृगावे,
 गन्धर्वभेदे च ।
 गोमिन् लि० गो+अस्यर्थे मिनि । गवां स्वामिनि । मृगाले पु०
 गोमुख पु० गोरिव मुखमस्य । यलभेदे, नम्रो, कुटिला-
 कारे वाद्यमाण्डे, बौरलतसम्बिभेदे, लेपने, तन्मोक्षे जप-
 मालास्यापनयि पट्टसूत्रादिनिर्मिते यन्त्रभेदे च । हिमा-
 लयैकदेशात् गङ्गापतनगुहायां स्त्री० छीप् ।
 गोमूतिक्का स्त्री० गोमूलं साधनत्वेनास्याः ठन् । गोमूलजातायां

लतायां गोमूलतुल्यसन्निवेशविशेषवति काव्यवशे च ।
गोमेद पु० मणिभेदे, द्वीपभेदे च । 'गोमेदे गोपतिनाम इत्यु-
पक्रम्य यत्रवाटे हता गावो दग्धाः कोपाग्निना तदा ।
तन्मदसा महीछन्ना गोमेदः स ततोऽभवदिति पुराणोऽस्य
गोमेदता निरुक्ता ।

गोमेध पु० गावो मेधन्ते यत्र मेध-आधारे घञ् । यत्रभेदे ।
गोरक्ष पु० रक्षतीति रक्ष-अच् । गारङ्गद्वये (गोरक्षचाकुलिया) ।
लताभेदे च । गोरक्षके लि० ।

गोरक्षकर्कटी स्त्री० कर्म० । लुद्रकर्कश्याम् (राखालकांकुड) ।
गोरक्षजम्बु स्त्री० गोरक्षे गोमे जम्बुति । घोण्टाफले
गोधूमे च । [(गोरक्षचाकुलिया) लुपभेदे ।

गोरक्षतण्डली स्त्री० गोरक्षं तण्डुलं बीजं यस्याः ।
गोरक्षतुम्बी स्त्री० गोरक्षी तुम्बी । कुम्भाकारतुम्ब्याम् ।
गोरोच न० गौः किरण इव रोचते रुच-अच् । हरिताले
गोरोचना स्त्री० गोभ्यो जाता रोचना हरिद्रा । खनाम-
ख्याते गन्धद्रव्ये 'गोरोचनालक्तकतुम्बेनेति तत्त्वम् ।

गोर्द न० गुर अन्दादिवात नि० । मत्तिये मसकस्य हते
गोल पु० गुड-घञ् डलवोरैक्यम् । गर्ज तोवर्तुले, मदनकुम्भे,
भर्त्तरि हते जारजे पुत्रे, अक्षोतिपोक्ते भूगोले, खगोले,
एकरायौ षड्ग्रहयोगे च । मण्डले न० । सार्धादौ कन्
हते भर्त्तरि जारजाते पुत्रे, मणिके, (जाला) गुडे, पिण्डे,
गन्धरसे कलाये च ।

गोला स्त्री० गां दीप्तिं लाति ला-क । गोदावरीनद्याम्
खख्यां, कुनख्यां, पलाञ्जने, मणिके, मण्डले, बालक्रीडनके च
गोलाङ्गूल पु० गोरीव कर्णं लाङ्गूलमस्य । कर्णमुखे मानर-
भेदे न्यायभेदे च । [शिलीमु च (कातिया)

गोलास पु० गवि गोमये लासो जस्य यस्य । गोमयकोटे,
गोलिह पु० गोमिर्लिह्यते लिह घञर्थे क । घण्टापाटलौ
(घण्टापाटलि) । [पाटलि) ।

गोलीट पु० गोमिर्लिह्यते लिह-क्त । घण्टापाटलौ (घण्टा-
गोलोक पु० न० इत० । वैकुण्ठस्य दक्षिणभागस्य स्थानभेदे,
विष्णुनिवासस्थाने पु० ।

गोलोभिका स्त्री० गौः गोमदशं लोमास्य डीप् ततः
स्वार्थे कनि अणो क्तस्यः । (पाधुरी) (गोधुमा) इति च
ख्यातायां प्रस्तरिख्यम् औष्टुकपुच्छायाञ्च ।

गोलोमी स्त्री० गोरीव गोलोमसदृशं लोमास्य डीप् । वेत-
दूर्वायाम् । गोलोमसु जाता अण् । वचायाम् । गोलोम्ना-
मियम् अण् । वेश्यायाम् ।

गोवन्दनी स्त्री० गवि भूमौ वन्द्यते ल्युट् । म्रियङ्गो, पीतदण्डो
त्यले च । [भेदे घासादिहारा तस्य हि गोवर्द्धकत्वम् ।
गोवर्द्धन पु० गां वर्द्धयति वृध-णिच् ल्यु । हन्दावनस्ये पर्वत-
गोवर्द्धनधर पु० गोवर्द्धनं पर्वतं धारयति धृ-अच् । श्रीकण्ठे
नन्दनन्दने । [गवाध्यात् लि० ।

गोविन्द पु० गां विन्दति विद-य । श्रीकण्ठे, वृहस्पतौ च ।
गोविश्र पु० न० इत० । गोमये ।

गोशीर्ष न० गोः शीर्षमिव 'गोशीर्षः पर्वतस्तत्त्वजातत्वात् ।
मलयैकदेशे जाते चन्दने । इत० गोमस्तके न० ।

गोशीर्षक पु० गोशीर्षमिव कायति कौ-क । द्रोणपुष्पीहले
ऋषभाद्रिजाते गोरीचनातुल्ये चन्दनभेदे च । [ऋषे
गोशृङ्ग पु० गोः शृङ्गमिव शृङ्गमयं यस्य । वृहद्वह्ने । इत० गोः

गोष्ठ संघाते भ्यां आत्म० अक० सेट् । गोष्ठे अगोष्ठि ।

गोष्ठ न० गावस्तिष्ठन्त्यत्र घञर्थे क घत्वम् । गवां स्थाने ।

गोठीस्त्री० गावोऽनेका वाचस्तिष्ठन्त्यत्र घञर्थे कः बलं गौरा-
डोप् । सभावाम् ।

गोष्पद् न० गोः पदम्, गावः पद्याते यंस्थान् देशे वा पुट् ।

गोः पदजाते गर्त्ते, गोपदप्रमाणे च । गोभिः सेवितो
देशः । गोप्रधाने देशे लि० ।

गोसंख्य पु० गावः संघटे संघल-अच् । गोमे ।

गोसम्भवा स्त्री० गोरिव सम्भवी लोमादिस्पर्शकारो वस्याः ।
श्वेतदूर्वायां । गोजाते लि० ।

गोसव पु० गावः स्रवन्ते मध्यन्तेऽत्र सु-अप् । गोमेधयज्ञे ।

गोस्तन पु० गोः स्तना इव गुच्छो यस्य । चतुर्थदिकहारे ।

गोस्तनी स्त्री० गोरिव स्तनः फलमस्याः । ब्राह्मभेदे ।

गोस्थानक न० गवां स्थानं स्वार्थे कन् । गोष्ठे ।

गोहरितकी स्त्री० गोः हरितकीव हितकारित्वात् । विलहणे

गोहित पु० गवां हितं यस्मात् पूव० । विल्ले, घोषलतायाञ्च ।

गोहितकारके लि० ।

गौड पु० । 'वङ्गदेशं समारभ्य भुवनेशालयं गिरेः । गौडदेशः

समाख्यात इत्युक्ते देशे । तद्देशस्य जने व० व० । 'शार-

स्वताः कान्यकुब्जा गौडमैथिलकोत्कलाः पञ्च गौडा इति

ख्यातादिभ्यस्योत्तरवाचिन इत्युक्ते दिव्यपर्वतोत्तरभा-

गवासिषु ब्राह्मणभेदेषु च ।

गौडवासु(सू)क पु० न० 'तदेव चेत् वृहत्पलं रतं खादौष्ठ-

वास्तुकमित्युक्ते वास्तुकभेदे । [काव्यरीतिभेदे च ।

गौडी स्त्री० गुडस्य विकारः अण् । सराभेदे शलङ्कारोक्तं

गौण लि० गुणादानतः अण् । गुणयोगात् प्रवृत्ते शब्दे अशुद्ध

हन्धोपपादितेथे च । शब्दनिष्ठे अर्धबोधकताशक्तिरूपे
हन्धिमिदे स्त्री० ङीप् ।

गौतम पु० गौतमस्यापत्यम् शिष्यो वा अण् । शतानन्दे नाचिके-
तस्यो जनके सुनिभेदे, शाक्यकिञ्चे च । [बरीनद्याम्
गौतमसम्भवा स्त्री० गौतमात् सम्भवतीति अच् । गोदा-
गौतमो स्त्री० गौतम+इदमर्थे अण् ततो ङीप् । गौतमप्रणो
तायां गोडशपदार्थीकपायायाम् शाक्यसिंहप्रणीतायाश्च वि-
द्यायां, गोदाबरीनद्याम्, राक्षसीभेदे, कण्वभगिन्याश्च ।

गौधार पु० गोधायाः अपत्यम् । आरक् । गोधापुत्रे ।
गौधेय पु० गोधा+ठक् । गोधापुत्रे द्रक् गौधेरोऽप्यल ।
गौर पु० गुर-र नि० । श्वेतवर्णने, चन्द्रे, धवह्वये, अरुणवर्ण-
श्वेतवर्णे च तत्सङ्घर्षवति, विग्रहे च लि० । स्त्रियां गौरी ।
केशरे, पङ्कजे, कुङ्कुमे, स्वर्णे च न० ।

गौरजीरक पु० कर्म० । श्वेतजीरके ।
गौरत्वच् पु० गौरी त्वक् यस्य । इक्षुदीह्वये (जीवपुति)
गौरव न० गुरोर्भावं कण् । युक्त्ये अभ्युत्थानादिसम्माने च ।
गौरवित लि० गौरवं जातमस्य तार० इतच् । प्रुञ्च ।
गौरशाक पु० गौरः शाकोऽस्य । मधूकभेदे ।

गौरी स्त्री० गौर+ङीप् 'शब्देन्दुशब्दधवला ततो गौरी तु वा
मतेत्युक्तायां पार्श्वत्याम् 'अष्टवर्षा भवेद्गौरी'त्युक्तायाम्
अष्टवर्षावाम् अष्टवृत्ततरङ्गस्त्रायां कत्यायां, हरिद्रायाम्
दाहहरिद्रायां, गोरोचनायाम्, प्रियङ्गु, भूमौ, नदीभेदे,
मञ्जिण्यां, श्वेतदूर्वायां, मञ्जिकायाम्, तण्डुलाम्, सुवर्ण-
कदलाम्, आकाशमांसां रागिणीभेदे च । [कुमारः ।

गौरीपुष्प पु० गौरीव पीतं पुष्पमस्य । प्रियङ्गुह्वये । [मिति
गौरीशिखर न० पार्वती तपस्यास्थाने 'जगाम गौरीशिखर-
गौडीन न० पूर्वाभूतं गोडं खञ् । भूतपूर्वगोष्ठे । [न्यिष्ट
ग्रथ कुटिलीकरणे आत्म० इदित् सक० सेट् । पन्थते अप-
ग्रथित लि० पन्थ संदर्भ-क्त । गुम्फिते, हिंसिते, आक्रान्ते च ।
ग्रथ्य संदर्भं वा चु० पठे क्त्वा० उभ० सक० सेट् । पन्थयति-ते
पन्थति पन्थीते अजपन्थत्, अपन्थीत् अपन्थिष्ट ।
ग्रथ्य पु० पन्थ-वञ् । गुम्फने, धने च । करणे वञ् । शास्त्रे ।
अनुष्टुप्छन्दस्ते पठ्ये च ।

ग्रथ्य पु० पन्थ-इत् । वंशादिसम्भौ (गांठ) स्वाते कौटिल्ये,
'पन्थपन्थिरिह क्वचिदिति' नैषधम् । पन्थिपर्णह्वये,
बन्धने, रोगभेदे च । [गङ्गुली, करीरे च । दैवसे पु० ।
ग्रथ्यिक न० पन्थ-अस्य चैठम् । पिप्पलीमूले । पन्थिपर्णे,
ग्रथ्यदूर्वा स्त्री० पन्थिमती दूर्वा (गांठदूर्वा) दूर्वाभेदे ।

ग्रथ्यिपर्णा न० पन्थिपन्थयुतं पर्णं यस्य । चोरनामगन्धद्रव्ये ।
ग्रथ्यिफल पु० पन्थि पन्थियुक्तं फलमस्य । कापित्वह्वये, मदनह्वये,
कुङ्कुरे च (कुङ्कुरसोऽङ्ग) ।

ग्रथ्यिभेद पु० पन्थिं भिनत्ति भिद-अण् (गांठकाटा) चौरभेदे
'अङ्गुलिं पन्थि भेदस्य छेदयेत् प्रथमे पृष्ठे' इति स्मृतिः ।
ग्रथ्यिमत पु० पन्थिः सन्धिरस्त्रास्ति मतुप् (हाडजोडा)
अस्थिसंहारकह्वये । पन्थियुक्ते लि० ।

ग्रथ्यिमतफल पु० पन्थिमत फलं यस्य । (मान्दार) नकुचे ।
ग्रथ्यिमूल न० पन्थियुतं मूलमस्य । गृञ्जने (गाजर)
ग्रथ्यिमूला स्त्री० पन्थि पन्थियुतं मूलमपि यस्याः । मालादूर्वायाम्
ग्रथ्यिल न० पन्थिं लाति ला-क् । पिप्पलीमूले, आङ्ग्रे के च ।
विकङ्कतह्वये, (वक्त्रि) करीरे, तण्डुलीयशाके (पोदिना)
भद्रसुतायां, मालादूर्वायाश्च स्त्री० । हितावल्लाम् पिप्पलौ
चोरनामगन्धद्रव्ये पु० । पन्थिमति लि० । [पन्था ।

ग्रस भक्षणे स्वा० आत्म० सक० सेट् । ग्रसते अपघृष्ट पसित्वा-
ग्रस भक्षणे वा० चुरा० उभ० पठे स्वा० सक० सेट् । ग्रस
यति-ते ग्रसति अजिग्रसत्-त अप्रासीत् अप्रसीत् ।
ग्रस्य न० ग्रस-क्त । लुप्तवर्षपदे वाक्यविशेषे, भक्षिते लि० ।
ग्रह ग्रहणे क्त्वा० उभ० सक० सेट् । गृह्णाति गृह्णीते
अप्राहीत् अप्रहीट् ।

ग्रह आदाने वा चुरा० उभ० पठे स्वा० पर० सक० सेट् । ग्राहयति-
ते ग्रहति । अजिग्रहत्-त अप्राहीत्-त अप्रासीत् ।
ग्रह पु० ग्रह-अच् । सूर्यादिषु ननसु । अतृपण्ये, निर्वन्धे,
ग्रहणे, रणोद्यमे, बालारिष्टकारकेषु पूतनादिषु, चन्द्र-
सूर्ययोर्धांसि च 'तदा सम्भाव्यते ग्रह' इति ज्योतिषम् ।

ग्रहण न० ग्रह-भावादौ ल्युट् । खोकारे, आदाने, आदरे,
करे, ज्ञाने, बन्धने, चन्द्रसूर्ययोर्धांसि, इन्द्रिये च ।

ग्रहणि(शी) स्त्री० ग्रह-अनि वा ङीप् । खनामस्त्राते रोग-
भेदे । [रोगहारिणि लि० ।

ग्रहणीहर न० ग्रहणी हरति ह-अच् । लवङ्गे, ग्रहणी-
ग्रहनाश पु० ग्रहं ग्रहण्यारिष्टं नाशयति नश-णिच्-अण् ।
(क्षातिवान्) हृद्यभेदे ।

ग्रहपति पु० इत० । सूर्य एवं ग्रहनायकादयोऽप्यल ।

ग्रहयाग पु० ग्रहेभ्यो यागः । अरिष्टनिवारणार्थं पुष्पं वा ।
ग्रहोद्देशके वागभेदे ।

ग्रहाधार पु० इत० । प्रवणकले ।

ग्रहवह्नि पु० ग्रहाणां वह्निः । 'कपिलः पिङ्गलो धूमकेतव
जठराग्निः । शिखी च हाटकश्चैव महातेजा ऊताग्रः

कृताशनश्च विज्ञेयो नवैते पक्षवृक्षयइत्युक्ते स्वर्यादि
क्रमेण वक्षिमेहे ।

ग्राम पु० पक्ष-मन् आदनादेशः 'विप्राश्च विप्रश्चत्वाश्च यत्न चैव
वसन्ति हि । स तु ग्राम इति प्रोक्ताः श्रद्धाणां वास एव वा'
'तथा श्रद्धाजनप्रायाः सुसम्पन्नकुलोवलाः सेतोपयोगभूमध्ये
वसति यामसंज्ञिकेत्युक्तलजणे विप्रादीनां वासस्थाने, यथा
कुटुम्बिनः सर्वेष्वेकीभूता भवन्ति हि । तथा स्त्रियाणां
सन्देशे ग्राम इत्यभिधीयते' इत्युक्ते स्वरभेदे, किञ्चिच्छ-
ब्दोपपदे तदर्थसंघाते च यथा शब्दग्रामः अर्थग्राम इत्यादि
ग्रामगृह्णा स्त्री० पक्ष-वाङ्मार्गे क्यप् । ग्रामवर्हिर्भूतायां
सेनायाम् ।

ग्रामणी पु० ग्रामं नवतिनी-क्लिप् यत्नम् । नापिते । पक्षौ,
प्रधाने च लि० । ग्रामगम्यायां वेद्यायां, नीलिकायाश्च स्त्री० ।

ग्रामता स्त्री० ग्रामाणां समूहः तत् । ग्रामसमूहे ।

ग्रामधर्म्यं पु० ग्रामे भवः अथ कर्म० । मैत्र्ये व्यवाये ।

ग्राममुख पु० ग्रामस्य मुखं यत् । इदं ।

ग्रामस्य पु० इत० । कुकुरे । [विप्रे

ग्रामवाजक पु० इत० । ग्रामस्य नामावर्णां वाजके अपकट

ग्रामान्त न० इत० । ग्रामस्य समीपस्थे ग्रामनिकटे ।

ग्रामीण पु० ग्रामे भवः खञ् । कुकुरे, काले, ग्राम्यश्रुकरे
च । ग्रामीण्ये लि० । ग्रामीणस्य प्रथमत इति भाषापरि०
नीलिकोषधौ, पालङ्काशके च स्त्री० ।

ग्राम्य लि० ग्रामे भवः व । प्राकृते, सूडे, ग्रामभवे, ज्योति-
षोक्ते मिथुनादि राशिभेदे 'क्षामेपष्ठपात्राद्या ग्राम्याः
प्रोक्ता इत्युक्तेषु पशुभेदेषु, अश्लोकव्यञ्जके भण्डादिवान्ये,
च । तुलायां नील्याश्च स्त्री० ।

ग्राम्यकन्द पु०-कर्म० । कन्दभेदे (ग्रामेर ज्योष) ।

ग्राम्यकर्कटी स्त्री० कर्म० । कुम्भाखण्डे ।

ग्राम्यकुङ्कुम न० कर्म० । कुसुमे ।

ग्राम्यपशु पु० कर्म० । 'गौर्मेपोऽजो मनुष्यश्च अश्वश्चतर-
गर्हभाः' इत्युक्तेषु सप्तस्य पशुषु ।

ग्राम्यवल्गुभा स्त्री० इत० । पालङ्काशके (पालङ्क)

ग्राम्याश्च पु० कर्म० । गर्हभे ।

ग्रामन् पु० पक्षते पक्ष-ड प्राः आवनति वन-संभक्तौ विष्-
कर्म० । प्रक्षरे, पर्वते, जेजे च । इडे लि० ।

ग्राम पु० पक्ष-घञ् । पिच्छाकारे अन्नादेः कवले 'कुङ्कुटाण्ड-
प्रमाणं वा यावद्वा प्रविशेत्सुखम् । एतं ग्रामं विजानीयादि
त्युक्ते सुखपूरणयोर्म्यादादौ ।

ग्राम पु० पक्ष-भावे घञ् । आदाने, ग्रामे, पक्षणे च । कर्त्तरि
ण । जलजन्तुभेदे (हाङ्गर) । [तरि लि० ।

ग्रामक पु० पक्ष-खुल् । खेनपक्षिणि विषयैद्यो च । पक्षी-
ग्रामिणी स्त्री० पक्ष-णिनि । सुद्रुडुरालभायाम् (लिङ्ग)
ताम्बमूलादये, पक्षीत्याश्च । [कारके च लि० ।

ग्रामिन् पु० पक्ष-णिनि । कपित्थे । ग्रामके, मलवम्ब-
ग्रामिफल पु० ग्रामि मलवम्बकं फलं यस्य । कपित्थद्वये ।
ग्राम्य लि० पक्ष-खल् । पक्षीतुष्यति, पक्षणीय्ये, उपादेये,
स्त्रीकार्ये, सेवे च ।

ग्रीवा स्त्री० गृ-व नि० । कम्बरायाम् ।

ग्रीष्म पु० ग्रस-म नि० । निदासे, घर्मजनके आतपादौ तदा-
धारकासे ज्यैष्ठापाङ्मासे, ज्यैष्णि च तद्वति लि० ।

ग्रीष्मजा स्त्री० योष्मे जावते जन-ड । (लोषा आता)
लवण्याम् नवमङ्गाश्च ।

ग्रीष्मपुष्पी स्त्री० योष्मे पुष्पं यस्याः । कर्णपुष्पद्वये ।

ग्रीष्मभवा स्त्री० योष्मे भवति भू-जञ् । नवमङ्गिकायाम् ।

ग्रीष्मसुन्दर पु० ७त० । (गिमा) शाकभेदे ।

गुच चौर्थे गतौ च भ्वा० पर० सक० सेट् । योचति अयु-
चत्-अपोचोत् । चुचिता-युक्ता ।

ग्रीव न० योवायां भवस् अण् । योवाभरणे ।

ग्रीवेय न० योवायां भवं ङञ् । योवाभरणे ङकञ् यैवेयकम-
यत् । 'यैवेयकं नेऽब्बल'मिति साहि० ।

ग्लस भवणे भ्वा० आत्म० सक० सेट् । ग्लसते अग्लसिष्ट ।
ग्लसित्वा-ग्लस्ता ।

ग्लह आदाने वा चुरा० डभ० पद्ये भ्वा० सक० सेट् । ग्लह
यति-ते ग्लहति अजग्लहत-त अग्लहोत् ।

ग्लह पु० ग्लह-व । द्यूतादौ कते पद्ये, द्यूते च ।

ग्लान्ति लि० ग्लै-ञ् । ग्लानियुक्ते ।

ग्लुच चौर्थे गतौ च भ्वा० पर० सक० सेट् । ग्लोचति अग्लु-
चत्-अग्लोचोत् । ग्लोचोत् । [अग्लुचत्-अग्लुचोत् ।

ग्लुच चौर्थे गतौ च भ्वा० पर० सक० सेट् ग्लोचोत् । ग्लुचति
ग्लोप दैत्ये गतौ चाले च भ्वा० आत्म० सक० सेट् । ग्लोपते
अग्लोपिष्ट । अजिग्लोपत् ।

ग्लेव सेवने भ्वा० आ-सक० सेट् । ग्लेवते अग्लेविष्ट । अजिग्लेवत
ग्लेव अन्वेषणे भ्वा० आ० सक० सेट् । ग्लेवते अग्लेविष्ट अज
ग्लेषत् । [आग्लोचोत् ।

ग्लै कृत्ते कृष्यजे च भ्वा० पर० अक० अनिट् । ग्लायति
ग्लौ पु० ग्लै-डौ । चन्द्रे, कर्पूरे च ।

घ

घ पु० घट-ड । घटायां, घर्षण्ये च ।
 घग्घ ह्रस्वे स्वा० पर० अक० सेट् । घग्घति अघग्घीत् ।
 घट वेदायां स्वा० आत्म० अक० सेट् घटादि । घटते अघटिष्ट
 घटयति । घटा । [घटत्-त ।
 घट हिंसे सक० संघाते अक० चु० उभ० सेट् । घटयति-ते अजी
 घट द्यूतौ वा चु० उभ० पक्षे स्वा० पर० अक० सेट् । घटयति ते
 घटति । अजीघटत्-त अघाटीत् अघटीत् । [घटत्-त
 घट शब्दकरणे चुरा० उभ० अक० सेट् इदित् । घटयति-ते अज-
 घट पु० घट-अच् । कलसे, कुम्भशब्दार्थे परिमाणभेदे च ।
 घटक लि० घटयति खविषिष्ठतया निरूपयति घट णिच्-णुन् ।
 वाक्यलक्षणादिषु मध्यपातिनि पदार्थे, योजने च ।
 घटना स्त्री० चु० घट-युच् । संहतकरणे, योजने, भेलने,
 करिणां समूहे च । [डम्बरे च ।
 घटा स्त्री० घट-अ । घटने, सभायां, समूहे, गजसंहतौ, मेघा-
 घटिका स्त्री० 'युञ्जन्तराणां इदितं च पश्चात्पलानां घटि-
 का किलेके'ति ज्योतिर्विदाभरणोक्ते पट्टिपलात्मके दण्डरूपे
 काले । घटयति विहितकार्यकरणाय घट-णिच्-णुन् ।
 दण्डद्वयरूपे मुहूर्तकाले काले । अलौघटः कन् । खलो
 घटे । इवार्थे कन् । नित्ये न० ।
 घटी स्त्री० घटेन कालमानसापकेन सञ्चिद्रेण कुम्भेन प्राप्या ।
 दण्डात्मके काले । अत्यार्थे ङीप् । जुष्टे घटे ।
 घटीयन्त्र न० इत० । कूपादिनो जलोद्धारणदम्बे अरघट्टे,
 उद्घाटने, ग्रहणीरोगभेदे च । [भेदे ।
 घटोत्कच पु० हिडिम्बायां राज्ञ्यां भीमसेनाज्जाते राजघ-
 घट् चालने स्वा० आत्म० सक० सेट् । घटते अघट्टिष्ट ।
 घट् चालने चुरा० उभ० सक० सेट् । घटयति-ते अजघटत्-त
 घट्ट पु० घट्टतेऽत घज् । स्नानायापतरणस्थाने (घाट) शुल्का-
 पङ्क्त्यस्थाने च । भावे घज् । चालने । [जातिभेदे ।
 घट्टजीविन् पु० घट्टं जीवति जीव-णिनि । (पाटुनि) प्रसिद्धे
 घट्टित लि० घट्ट-त्त । निर्मिते, चालिते, चित्तपटादेरञ्जनायम्
 अञ्चूर्णमण्डेन लिप्ते वस्त्रादौ (कलप दिष्ट घोट) ।
 घण दीप्तौ तना० उभ० अक० सेट् । घणोति घणुते । अघा-
 णीत्-अघणीत् अघणिष्ट । घणित्वा-घण्टा ।
 घण्टा स्त्री० ह्रन्-ट तस्य नेत्वम् नि० च । कांक्षादिनिर्जिते
 वाद्यभेदे । अतिवलायां, नागवलायां, घण्टापादौ च ।
 घण्टाकर्ण पु० घण्टे च कर्णावस्थे । शिवात्मचरभेदे (घंटु) ।
 घण्टापथ घण्टीपलक्षितः, घण्टावतां हस्त्यादीनां गमनयोग्यो

वा पन्थाः टच् । 'दग्धन्वन्तरो राजभागो घण्टापथः
 स्रुत' इत्युक्तपरिमाणे नगरप्रधानवर्त्मनि ।

घण्टापाटलि पु० ह्रन्त्ये त्वा ह्रन्-कर्मणि ट् टस्य नेत्वम्
 घत्वं नि०, पट गतौ घज् पाटस्तं जाति ला-ङि कर्म० ।
 (घण्टापाटलि) दण्डभेदे ।

घण्टारवा स्त्री० घण्टारौति आ+ह-अच् । (वनशण)
 हज्जभेदे वस्य फलं पक्वं सत् भोज्यायते ।

घण्टाली स्त्री० घण्टां तच्छब्दमलति अल-अण् ङीप् । कोषा-
 तक्याम् । इत० । घण्टाश्रेणौ ।

घण्टावीज पु० घण्टे व बीजमस्य । जयपाने दृढे ।

घण्टिका स्त्री० जुष्टा घण्टा स्वल्पार्थे कन् । जुष्टघण्टायां
 त तुल्याकारत्वात् (आलजिव) तालुस्थजिह्वायाम् । [एवे
 घण्टेश्वर पु० व्रणदायके मङ्गलस्य मेधानाभ्यां पत्न्यां जाते
 घन पु० ह्रन्-अप घनादेशः । मेघे, सुप्तायां, ओघे, दार्ढ्ये,
 काटिन्ये, विस्तारे, देहे, लौहसङ्घरे, कफे, अश्वके, समतिघातश्च
 घनः प्रदिष्ट' इत्युक्ते सजातीयोद्भवयस्यान्योन्यगुणने च
 यथा त्वद्वर्णां घनः २० चतुर्णां ६४ । निविडे, सान्द्रे, पूर्णे,
 दृढे च लि० । कांक्षतालादिवाद्ये, मध्यमन्त्रे लोचने च न०

घनकफ पु० घनस्य मेघस्य कफ इव । मेघोपघे करके ।

घनच्छट्ट पु० घनो निविडश्चट्टो यस्य । शिथौ ।

घनत्वच् पु० घना निविडा त्वक्यस्य । लोभे ।

घनद्रुम पु० कर्म० । विकण्टकद्वये ।

घननाभि पु० इत० । घ्ने तस्य मेघयोनित्वात् तन्नाभित्वं घ्न-
 ज्योतिः सखिलमरुतामिति मेघद्रुते तद्भेदतोक्ता । [तथात्वम्

घनपत्र पु० घनानि पत्राण्यस्य । पुमर्थवायाम् । [स्थानतया च

घनपट्टवी स्त्री० इत० । आकाशे तस्य मेघाधारतया तत्त्वहार-

घनरस पु० घनस्य रसो निष्यन्दः । जले । कर्म० । सान्द्रनिर्वा

सादौ । कर्पूरे पीलुपत्र्याम् पु० । व० निविडुरसे लि० ।

घनवस्त्रिका स्त्री० घना निविडा वस्त्रौ । अश्वतथवालातयाम्

घनवल्ली स्त्री० घनस्य मेघस्य वल्लीव । विद्युति ।

घनसार पु० घनस्य सार इव शीतलत्वात् । कर्पूरे, दक्षिणावर्ते
 पारदे, जले च ।

घनस्कन्ध पु० घनः स्कन्धो यस्य । कोशाब्जद्वये ।

घना स्त्री० रुद्रजटायां माघपण्याम् । [राजपथे ह्रीं ति नैषधम्

घनागम पु० घनानां मेधानासागमो यत् । वर्षाकाले 'घनागमे

घनाघन पु० ह्रन्-अच् नि० । इन्द्रं वर्षकमेघे मत्ते-वाहके-

गले, चक्रे, अन्योन्यघट्टने च । निरन्तरघातके लि० ।

घनात्यय पु० घनानामत्ययो यत् काले । शरत्काले ।

घनामय पु० घनो दडः आमयो यस्मात् पुनः खर्जूरद्वये ।
 घनामल पु० घनोऽमलः विशेषणसं० । यास्तूकशके ।
 घनोपल पु० इत० । घनस्य उपल इव संहृत्य कठिनत्वात् ।
 करके (शिल) ।
 घनव गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । घन्यति अघन्योत् ।
 घरट्ट पु० घ-अच् धरोऽट्टः यस्मात् पुनः सक० । (जाता) 'प्रति-
 हट्टपथे घरट्टजादि'ति नैषधम् ।
 घर्घर पु० पुनःपुनः घरति यङ् लुक् अच् । चलद्वारिध्वनौ
 नदभेदे, हारे, खरभेदे च । जुद्धघण्टिकायाम् स्त्री० ।
 घर्घरिका स्त्री० घर्घर+अस्यर्थे ठन् । जुद्धघण्टायाम् वाद्य-
 भेदे । भ्रष्टभाष्ये, नदभेदे च पु० ।
 घर्ष गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । घर्षति अघर्षति ।
 घर्षम् पु० घ-सेके सक० नि० गुणः । अमार्गस्य गात्रात् निष्पन्दि-
 नि-जले, आतमे, स्त्रीप्ले च । [कतौ घ्रणभेदे ।
 घर्षविचर्चिका पु० घर्षोत्या विचर्चिका । (घाभाचि) राजिका
 घर्षणाल पु० घर्षणाय अलति पर्याप्तोति अल-अच् । शिला-
 पुत्रके (जोडा)
 घर्षणी स्त्री० घष-कर्माणि ल्युट् ङीप् । हरिद्रायाम् ।
 घष(स) क्षरणे भ्वा० आत्म० अक० सेट् इदित् । घष(स)ते
 अघष(सि)ट् । [घष्यति ।
 घस भक्षण्ये भ्वा० पर० सक० अनिट् । घसति । अघसत् । दस्ता
 घस्मर नि० घस-कर्मन् । भक्षण्ये ।
 घस्त्र पु० घस-रक् । दिवसे । हिंसे नि० ।
 घाट पु० घु० घट्-अच् । गोवायाः पशुभागे । तत्रैवार्थे
 स्त्री० टाप् । स्वार्थे कन् अत्रैवार्थे ।
 घाण्टिक पु० घण्टया चरति ठक् । 'रात्रां प्रबोधसमये घण्टा
 शिलास्तु घाण्टिका'इत्युक्तलक्षणेषु रात्रां प्रबोधनाय घण्टां
 वादयित्वा स्तुतिपाठकेषु, धुस्ते च । घण्टावादके नि० ।
 घात पु० हन-घञ् । प्रहारे, मारणे, अङ्गस्य पूरणे, गुणने च ।
 करणे घञ् । वाणे ।
 घातिन् नि० हन-तच्छीलार्थे गिनि । हननकरणात् ।
 घातुक नि० हन-उकञ् । हिंसे, क्रूरे च ।
 घार पु० घ-सेके घञ् । सिचने । [मध्यभेदे (घिआड) ।
 घार्त्तिक पु० हतेन निर्मितः तस्य विकारो वा ठक् । हतपूरे
 घास पु० घस-कर्माणि घञ् । गवादीनां मध्ये लम्भभेदे ।
 घिण्ण यद्गणे भ्वा० आ० सक० सेट् इदित् । घिण्यते अघिण्यट्
 घु ध्वनौ भ्वा० आत्म० अक० अनिट् । धवते अधोष्ट ।
 घुट आवर्त्तने भ्वा० आत्म० सक० सेट् । घोटते अघुटत्

अघोटिष्ट ।

[जुघोट ।

घुट प्रतिघाते ठ० कुटा० पर० सक० सेट् । घुटति अघुटीत्
 घुट पु० ठ० घुट-अच् । चरणयन्त्रौ गुल्फे । इन् । तत्रैवार्थे
 स्त्री० वा ङीप् । स्वार्थे कन् अत्रैवार्थे । [जुघोट ।
 घुङ् व्याघाते ठ० ऊ० पर० सक० सेट् । घुङति अघुङीत्
 घुण भ्रमणे ठ० पर० सेट् । घोणते अधोण्यट् ।
 घुण भ्रमणे ठ० पर० सेट् । घुणति अधोण्योत् ।
 घुण यद्गणे भ्वा० आत्म० सक० सेट् । घुणते अधोण्यट् ।
 घुण पु० घुण-क । खनामस्थाने काष्ठभक्षकक्रमौ ।
 घुष्ट पु० घुट-क नि० हम् । गुल्फे । स्वार्थे कन् । तत्रैवार्थे ।
 घुर ध्वनौ भीमभवने च ठ० पर० अक० सेट् । घुरति अधोरीत् ।
 घुरि पु० घुरित्यव्यक्तं ध्वनिं घुरति घुर-क । (घुरिण्या) कीट-
 भेदे मृकारण्ये च 'न घुरिण्यायितघुरीति सा० १परि०
 घुष कालौ कतौ च भ्वा० आत्म० सक० सेट् इदित् । घुंसते अघुंसिष्ट
 घुष वधे भ्वा० पर० सक० सेट् । घोषति अघुषत् ।
 घुष स्तुतौ आविष्करणे च वा चु० उभ० पले भ्वा० पर० सक०
 सेट् । घोषयति ते घोषति अजुषयत् । अघुषत् ।
 घुस्त्र न० घुस-कण्यच् । कुङ्कुमे । 'घुस्त्रैर्यत् जलाग्रयोदरे'
 इति नैषधम् ।
 घूक पु० घू इति कायति कै-क । उलूके मेचके ।
 घूकारि पु० इत० । काके तस्य मेचकदैरित् लोकसिद्धम् ।
 घूकावास पु० इत० । शाखोटद्वारे तस्य निविष्टस्तृणाखा-
 युतत्वेन कीटतृणत्वात् दिवाभीरोर्धूकस्यावासस्थानत्वम् ।
 घूर हिंसायां सक० जीर्णतायाम् अक० दि० आत्म० सेट् ।
 धूर्यते अधूरिष्ट । घूर्णः । [घूर्णितः ।
 घूर्ण भ्रमणे ठ० उभ० सक० सेट् । घूर्णति ते अधूर्णीत् अधूर्ण्यट्
 घृ सेके भ्वा० पर० सक० अनिट् । घरति अधर्षति । [घारितः
 घृ सेके चु० उभ० सक० सेट् । घारयति ते अजीघरत् । घारयिता
 घृ भाषे अक० सेके सक० जु० पर० अनिट् । जिघर्त्ति अधर्षति ।
 घृण दीप्तौ तना० उभ० अक० सेट् । घर्णति धर्षते अधर्षति ।
 घृण यद्गणे भ्वा० आत्म० सक० सेट् इदित् । घृणते अधर्षिट् ।
 घृणा स्त्री० घ-सेके नक् । काष्ठण्ये, दयायां, जुगुप्सायाञ्च ।
 घृणि पु० घ-नि नि० गुणाभावः । किरणे, ज्वालायां, तरङ्गे,
 सूर्ये च ।
 घृत न० ह-भासे भावे क्त । दीप्तौ । कर्तरि क्त । दीप्ते नि० । सेका
 र्थस्य कर्त्तरि क्त । जले, पकनवनीते रपिपि च न० ।
 घृतकुमारी स्त्री० हतप्रधाना कुमारी । खनामस्थानायाभो-
 यधौ तस्या हि दले दक्षिणे हतमिव अवति ।

हृतपूर पु० हतेन पूर्यते पूर-चञ् । पक्षाद्भेदे (चिओड) ।
हृतासी स्त्री० असुरोभेदे ।

हृष संघर्षे सक० हर्षे अक० भ्रा० आत्म० सेट् । धर्षते अर्घर्षिट्
हृष्टि उ० हृष-क्तिच् । बराहे । क्तिन् । धर्षणे, स्वर्षायां, विष्णु-
क्रान्तायां, वाराह्याञ्च स्त्री० ।

हृष्टिला स्त्री० हर्षं लाति ला-क । हृष्टिप्रयत्नाम् । (चाकुलिया)
घोट(क) उ० घुट-अच् षुल् वा । अये । [लोके प्रसिद्धः ।
घोटकारि उ० इत० । महिषे तस्य महिषेण सङ्घे वैरिभावश्च
घोणा स्त्री० घुष-अच् । अश्वनासिकायां, नासामाले च ।
घोणिन् उ० घोणा नासाऽस्त्वस्य मोह्यादित्वात् इनि ।
बराहे तस्य दीर्घनासत्वात् तथात्वम् ।

घोण्टा स्त्री० घुष-ट तस्य नेत्वम् । (सिआकुल) वदरीभेदे ।
घोर उ० घुर-अच् । शिवे, कृपिभेदे, सांख्योक्तेषु रजःप्रधानेषु
आकाशादिविशेषधर्मेषु । विषे न० । दारुणे, भयानके,
दुर्गमे च त्रि० ।

घोररासन उ० घोरं रासनं शब्दोऽस्य । शृगाले ।
घोरा स्त्री० घुर-अच् । देवताडीलतायां, भयानकायां रात्रौ,
सांख्योक्तायां राज्ञां मनोहत्तौ, ज्योतिषोक्ते 'रवावुषमे
संक्रमे भास्वरस्य भवेद्घोर'नास्तीत्युक्ते रविसंक्रान्तिभेदे च ।

घोल उ० न० घुड-कर्षणि चञ् डस्स ल । तस्मै मचितदम्नि ।
घोष उ० घोषन्ति गावोऽत्र घुष-आधारे घञ् । आभीरपक्ष्णाम्
भावे चञ् । ध्वनौ, अलुदनादे च । कर्त्तरि अच् । अपात्रागै,
व्याकरणेते वर्षविशेषोत्पत्तौ वा ह्यप्रयत्नभेदे च । कांक्षे न० ।

घोषणा स्त्री० घुष-णिच्-युच् । लोके ख्यापनार्थसूत्रैः शब्दकरणे ।
घोषा स्त्री० घुष्यते भ्रमरैरियं कर्षणि चञ् । शतपुष्पायां,
मधुरिकायां, कर्कटशृङ्गां, कोशातक्याञ्च ।

घ्रा गन्धग्रहणे भ्रा० पर० अक० पृष्णमात्रे सक० अनिट् । जिप्रति
अघ्रात-अघ्रासीत् । घ्राणः-घ्रातः । [आघ्राते त्रि०
घ्राण न० घ्रायतेऽनेन घ्रा-ल्युट् । नासिकायाम् । घ्रा-क्त ।
घ्राणतर्पणे उ० घ्राणं नासिकां तर्पयति तृप्-णिच्-ल्यु । सुगन्धौ

ङ

ङ्ग पु० कु-ङ । विषये, विषयराश्याम् ।
ङ्गु ध्वनौ भ्रा० आत्म० अक० अनिट् । ऊवते अङ्गुविट् ।

च

च चय० चि-ङ । अन्वाचने (एकस्य प्राधान्येनेतरस्यानुपपत्तेः
चोत्तौ) यथा यामं गच्छ अज्ञानाय अत्र यामगमन-

मेव मुख्यमजानयनत्वात्पङ्क्तिक् । ससुद्धये (परस्पर-
मेचारहितस्नानेकस्य एकस्मिन् कर्मादौ अन्वये) यथा
पिता पुत्रश्च यामं गच्छति । अत्रैकस्मिन् गमने कर्मणि
पितृरिव पुत्रस्यापि अन्वयः । इतरेतरयोगे (परस्पर-
सामेसाणामेकस्मिन् कर्मादावन्वये) तत्र च इन्द्रसमाश्रय
यथा पितापुत्रौ गच्छतः । अत्रौभयोरपि एकस्मिन् प्रत्येक-
रूपेण गमने परस्परसामेक्षतयैवान्वयः अन्वाचयादयमेवास्व
विशेषः । सामेक्षता च स्वघटितनामोत्तरवर्त्तिविभक्त्यन्व-
यित्वेन । समाहारे (मिलितानामन्वये) यथा हस्तपादं
वाद्यति अत्र हस्तादीनां मिलितानामेवान्वयः इतरेतरयोगे
त प्रत्येकस्यान्वयः अथवा तद्वृत्तिपदसमुद्देशोपस्थाप्यतत्तत्
पदार्थसंघटितरेव तत्र प्रधानं संघटितैकत्वात् तत्त्वैकवचनता ।
व्यासवाक्ये च चकारेणोभयत्र इतरेतरयोगस्य समाहार-
रूपसंघटते च प्राधान्यं द्योत्यते । पक्षान्तरे, अवधारणे, हेतौ,
तत्त्वत्वे, विनियोगे, पादपूरे च । चखडे, चन्द्रे,
कच्छमे, चोरे च पु० । दुर्जने निर्वाजे च त्रि० ।

चक्र भ्रान्तौ सौ० पर० अक० सेट् इदित् । चकृति अचक्रीत् ।
चक्र प्रतिघाते सक० तप्तौ अक- भ्रा० उभ० सेट् घटा० ।

चकति-ते अचकीत्-अचकीत् अचकित् । चकयति ।

चकास दोषौ अदा० जज्ञा० पर० अक० सेट् । चकास्ति
अचकासीत् । अचचकासत् ।

चकित न० चक-भावे क्त । भये, । कर्त्तरि क्त । भीते त्रि० ।
मोडुमाल्लरपादके कन्दोभेदे स्त्री० ।

चकीर उ० चक-तप्तौ चोरिन् । खनामख्याते-प्रक्षिभेदे चकीर
पारणकरोति सुरारिः ।

चक्र आर्त्तौ चुरा० उभ० सक० सेट् । चक्रयति-ते अचचकृत-त
चक्र उ० क्रियतेऽनेन क-घञर्थे क नि० हिलम् । चक्रवाके

पक्षिणि, (चक्रा) रथाङ्के, (चाका) सैन्ये, ससुद्धये, रात्रौ, दन्ध
भेदे, कुम्भकारोपकरणे, 'कलसे निजहेतुदण्डजः किञ्च-
चक्रभ्रमिकारिते'ति नैषधस्य अस्तभेदे । उटभेदे, जलावर्त्ते,
यामजाले, तगरपुष्पे, व्यूहभेदे, तन्त्राङ्केषु सूत्राधारादिषु
स्थितेषु वटुषु पद्मेषु, सर्वतोमद्रादिषु, देशार्चनयन्त्रेषु, 'त्रो-
चक्रमेतदुद्दिशति'ति तन्त्रम् । सन्वदीक्षापयोगिषु अकडभा
दिषु, बीरादिचक्रेषु, 'प्रहृत भैरवीचक्रं सर्वे वर्षां ह्रिजो-
'समा' इति तन्त्रम् अलङ्कारोक्ते काव्यबन्धविशेषे च न० ।
अङ्गुलीद्विवात् द्विलिङ्गत्वेऽपि लक्ष्यभेदेनेवास्व लिङ्गनिबन्धः
चक्रक उ० चक्रमिव कायति कै-क । स्वापेक्षामेक्षमेलनिब-
न्धनेऽनिदमसङ्करूपे तर्कभेदे ।

चक्रकारक न० नखाकतित्वेन चक्रवत् वेष्टनं करोति क-खुल
इत० । व्याघ्रनखाख्ये गम्भद्रव्ये ।

चक्रकुल्या स्त्री० चक्रस्य तद्वद्वेष्टनाकारस्य कुल्लेवाधारः ।
(चाकुलिया) छिन्नपण्याम् । [चक्रमर्दं । (दादमर्दन)

चक्रगज पु० चक्रे चक्राकारे दद्रुरोगे गजइव मर्दकत्वात् ।
चक्रगुच्छ पु० चक्रमिव वेष्टनाकारो गुच्छः स्तम्भो यस्य ।
अशोकहृत्ते । [विष्णौ, सर्पे च ।

चक्रधर पु० चक्रमल्लभेदं फणमण्डलं वा धारयति छ-अच् ।
चक्रधारा स्त्री० चक्रस्य धारापम् । चक्राग्रे यदंशस्य तीक्ष्णता
या चाग्रे एवेत्यपमेव धारा । [नखाख्ये गम्भद्रव्ये ।

चक्रनख पु० चक्राकारो नखइव कुम्भादि० न गतम् । व्याघ्र-
चक्रपद्माट पु० पद्मं पद्मानमटति अण् पद्माटो गजचक्रे
चक्राकारे दद्रुरोगे पद्माटः गजइव मर्दकत्वात् । चक्रमर्दं
हृत्ते (दादमर्दन) [छिन्नपण्याम्

चक्रपर्णी स्त्री० चक्रमिव पर्णमस्याः ङीप् । (चाकुलिया)
चक्रपाणि पु० चक्रं प्रहरणं पाणौ यस्य । विष्णौ ।

चक्रपाद पु० चक्रं पाद इव गतिसाधनत्वात् यस्य । रथे
चक्रमिव पादोऽस्य । हस्तिनि ।

चक्रपुष्करिणी स्त्री० हरिचक्रेण निष्ठाता पुष्करिणी ।
चाग्रीतीर्थस्थे मणिकर्णिकास्थे चक्रतीर्थे । [योगः ।

चक्रबन्धु पु० चक्रयोः भेलकत्वात् बन्धुत्वि । सूर्य्ये दिवाहि तयो
चक्रभेदिनी स्त्री० चक्रौ भिनत्ति परस्परं विद्यो जयति भिद-
षिनि । रात्रौ तत्र हि तयोर्वियोगः लोकप्रसिद्धः ।

चक्रभ्रम पु० चक्रमिव भ्रमति अच् । कुन्दाख्ये शिल्पिनां यन्त्रभेदे
चक्रमर्दं पु० चक्रं चक्राकारं दद्रुरोगं रुद्राति रुद्र-अण् ।
(दादमर्दन) लुपभेदे । खुल् चक्रमर्दकोऽप्यत्र ।

चक्रला स्त्री० चक्रं रोगभेदं लाति ला-क । उज्जटायाम् सुस्ताभेदे
चक्रवर्त्तिन् पु० चक्रे भ्रमण्डले, वर्त्तितुं, चक्रं सैन्यचक्रं वा
सञ्चरन्ती वर्त्तयितुं शीलमस्य दृढ-दृढ-णिच् वा षिनि ।
समुद्रप्रथमं लज्जिते रथोच्चरे, वास्तुकशास्त्रे च । चक्रात् वर्त्तिनि
वि० । जलकायां, जलमांस्याम् अलक्तके च स्त्री० ङीप् ।

चक्रवाक पु० चक्रगन्धेन उच्यते वच-परिभाषणे क्रमणि
वच् । खगोलस्थिते खगे । [प्रकृते । मण्डले न०

चक्रबाहु (लु) पु० चक्रमिव बाहुते वेष्टयति अच् । लोकालोका
चक्रटङ्गि स्त्री० 'हृदरेणि पुनर्हृद्विशकटद्विचदाहृते'ति स्रज्जुते
हृदभेदे (हृदरे हृद) ।

चक्रव्यूह पु० चक्रमिव व्यूहः सैन्यस्थितिरवनाविधेयः ।
युद्धार्थं मण्डलाकारे सैन्यस्थापने ।

चक्रा स्त्री० चक्र तप्तौ रक् । नागरसस्तायां, कर्कटशङ्कुमात्रे ।
चक्राङ्ग पु० चक्रस्याङ्गमर्दं चक्रमिवाङ्गं यस्य । हंसे । चक्रमङ्ग-
मस्य । रथे । [मोचिकायां, मञ्जिष्ठायाञ्च

चक्राङ्गा स्त्री० चक्रं तप्तिकरमङ्गमस्याः । कटुरोहिण्यां, हिल-
चक्रिन् पु० चक्र+अस्त्वर्थ इनि । विष्णौ, सर्पे, चक्रवाके,
कुम्भकारे, रुद्रचक्रे, तैलिकभेदे चक्रवर्त्तिनि, चक्रमर्दं व्याल-
नखे, खरे, ग्रामजालिके च । चक्रवर्त्ति वि० ।

चक्रावत् पु० चक्रवत् भ्रमणमस्यास्ति मतुप् मस्य वः नि० अत
ईचम् । गर्भे, वृषभेदे च ।

चक्र कथने त्यागे च अदा० आत्म० सक० सेट् । चट् । अख्यन्
अख्यत भाष्यमते अक्यासीत् अक्यास्त । त्यागे तु
समचलित । [चाकना ।

चक्षुण न० चल-ल्यु न ख्यादेशः । मद्यपानोचके अवदंशे
चक्षुःश्रवस् पु० चक्षुषा शृणोति श्रु-अचुन् चक्षुरेव श्रवः
कर्णौ यस्य वा । सर्पे ।

चक्षुष्य पु० चक्षुषे हितः यत् । केतके, पुण्डरीकहृत्ते, शोभाङ्गने,
रसाङ्गने च । सौवीराङ्गने स्पलपद्मे, खर्परीतले च न० ।
प्रियदर्शने, चक्षुर्हिते च लि० । कुलत्पिकायां, सुभगायाम्,
अजशृङ्गाम्, वनकुलत्पिकायाञ्च स्त्री० ।

चक्षुस् न० चल-उधि मिञ् तेन न ख्यादेशः । लोचने ।
चक्षुषातने स्नादि० पर० सक० सेट् । चक्षोति अचक्षीत् अचक्षीत्
चक्षुरेव पु० सौ० चक्षि उरच् । रथे, हृत्ते च । ग्रामनाले न० ।
चक्षुर्मण न० क्रम-यङ्-ल्युट् । पुनः पुनर्भ्रमणे, अतिशयभ्रमणे,
दृढस्ततो भ्रमणे, कुटिलभ्रमणे च ।

चक्षुरी स्त्री० चक्षुष-गतौ घञ् तं लाति ला-क रल्लः घञ्+
अल्यप् र वा गौरा० ङीप् । भ्रमर्त्तुं, तिनिहीडने च ।

चक्षुरीक पु० चर-ईकन् पर्यरीकादित्वात् नि० । भ्रमरे ।

चक्षुष पु० चक्षुष-अलच् चञ् गतिं वा लाति ला-क वा ।
काष्ठके, वायौ च । चपले, अस्थिरे च लि० । विद्युति,
लक्ष्मणाञ्च स्त्री० ।

चक्ष्वा स्त्री० चक्षुष-अच् । नलनिर्मिते कटभेदे (चां च) चक्ष्वेति
इवार्थे कन् 'लुक् मतुष्ये' इति तस्य लुप् । तण्मयपुरुषे ।

चक्षु पु० चक्षुष-उ । एरण्डके, रत्नैराखे, नाडीवशाके च ।
मणिषामोठे (ठोट) । अल वा ऊर्ध्व इत्येके । चक्षुः ।

चक्षुस्त्विति पु० स्त्री० चक्षुः स्त्रुचिखि यस्य । कारण्डवपण्णिणि
स्त्रीलपणे वा ङीप् । वा कप् अल्वेव ।

चट भेदे भा० पर० सक० सेट् । चटति अचटोत्-अचाटोत् ।

चट नष्टे भेदे च लु० उभ० सक० सेट् । चाटयति ते अचोचटन् न

चटक पु० चटति भिनति धान्यादिकम् कुन् । कलविङ्गे (चटुइ)
स्वार्थे कन् चटककोऽप्यल । जातौ स्त्रियामजादित्वात् टाप्
न ट ङीप् । कन्पक्षे चटकिंका ।

चटकाशिरस् पु० चटकायाः शिर इव । पिपलीमूले ।

चटु पु० चट-कु । प्रियवाक्ये, व्रतिनामासनभेदे, उदरे च ।
लोवलमपीत्यन्ये ।

चटुल लि० चट-उलच् । चड्डले, चपले । विद्युति स्त्री० ।

चड कोमे भ्वा० आत्म० अक० सेट् इदित् । चण्डते अचण्डि ।

चड कोमे चुरा० उभ० अक० सेट् इदित् । चण्डयति ते अच-
चण्डत् त । [चाणयति ।

चण शब्दे भ्वा० पर० सक० सेट् । चणति अचाणीत्-अचणीत्
चण गतौ क्तिंसे च् भ्वा० पर० सक० सेट् वा चटा० । चणति
अचाणीत्-अचणीत् । चणयति-चाणयति ।

चण दाने भ्वा० पर० अक० सेट् चटा० । चणति अचणीत्-
अचाणीत् । चणयति । [यस्य गोत्रापत्यं चाणक्यः ।

चणक पु० चण-दाने कुन् । शस्त्रभेदे (बुट्) (कोला) छनिभेदे च
चण्ड पु० चडि-कोमे-अण् । तिलिङ्गीढगे, यमदूते दैत्यभेदे च ।

तीक्ष्णं न० । तीक्ष्णतायति अतिकोपने च लि० । स्त्रियां
ङीप् । चण्डी । 'मल्लिकासकुले चण्डी' लुङ्ढटः ।

चण्डा पु० चडि-अच् टाप् । चौरनामगन्धर्व्ये, शङ्खपुष्पायु,
लिङ्गिनीलतायां, कपिकच्छां, आखुपर्ण्यां, श्वेतदूर्वायां,
पद्मावतीनद्याश्च ।

चण्डांशु पु० चण्डासीमा अंशवो यस्य । सूर्ये ।

चण्डात पु० चण्डमतति अत-अच् । करवीरे ।

चण्डातक पु० न० चण्डां कोपनामतति अत-एल् लु । वरस्त्रोणा
मर्द्दोऽप्यर्थन्ते वस्त्रे । [मार्कण्डेयादित्यादिने सङ्कीर्णवर्णे

चण्डाल पु० चडि-आलच् । खनामख्याते जातिभेदे, शूद्रेण
चण्डिमन् पु० चण्डस्य भावः इमनिच् । उपले ।

चण्डी स्त्री० चडि-अच् वङ्गादित्वात् ङीप् । कोपवत्तां, दुर्गायां
तन्नाहाव्ययुक्तत्वात् सप्तशतीनामके स्त्रौले च 'चण्ड्याः
शतावृत्तिपाठादिति स्मृतिः ।

चण्डीकुसुम पु० चण्डीप्रियं कुसुमं यस्य । रक्तकरवीरइन्द्रे ।

चत वाचने भ्वा० उ० क्ति० सेट् । चतति-ते अचतीत् अचतिट्
चतःपत्नी स्त्री० चत्वारि चत्वारि पत्न्याख्याः । चतुर्पापाणभेदे.

चतःपर्णी स्त्री० चत्वारिचत्वारि प्रतिपर्णे पर्णान्यस्याः । चतुर्-
म्लिकायाम् (आमरुच्)

चतुःफला स्त्री० चतुर्धा विभक्तं फलमस्याः । नामवन्नायाम्

चतुःशाला न० चतस्रः अत्योन्माभिः स्यः शाला यत् ।

अत्योन्माभिः स्यः चतस्रः अत्युत्तमभवे, 'एकपात्रे चतुःशाले,
दुर्भिन्ने इति ज्योतिषम् ।

चतुःसम न० चत्वारि समानि यत् । 'लवङ्गं जीरकं पथ्या
यमानी च चतुःसममित्युक्ते लवङ्गादित्यस्य चतुर्द्रव्यो-
त्मके औषधे, 'कसारिकाया ह्यौ भागौ चत्वारश्चन्दनस्य तु ।
कुङ्कुमस्य त्रयश्चैव शशिनश्च चतुःसममित्युक्तेषु मिलि-
नेषु तत्तत्परिमाणान्वितकस्तूरीचन्दनकुङ्कुमकपूरेषु च ।
वा सत्वे चतुश्चाममभ्युभयत् ।

चतुर् लि० व० व० चत-उल् लु । चतुःसंख्यायाम्, चतुःसंख्या-
न्यिते च । स्त्रियां चतस्रः । [नेत्रगोचरे च लि० ।

चतुर पु० चत-उल् लु । हस्तशालायाम् । कार्यकुशले, दक्षे,
चतुरङ्ग न० चत्वारि अङ्गानि यस्य । हस्त्यश्चरथपदातिकृपा-

ङ्गचतुष्टययुते सैन्ये । रत्नाहरितपीतश्यामलरूपाणि चत्वारि
बलरूपाणि क्रीडासाधनान्यङ्गान्यस्य । (चतुराजौ) क्रीडाभेदे

चतुरङ्गुला स्त्री० चतस्रोऽङ्गुल्यः प्रमाणस्य पर्यन्तः अच्-
समा० । आरग्वधे (सोन्दात्) ।

चतुरस्र लि० चतस्रः अक्षयः कोणाः यस्य सुपातेत्यादि
नि० । चतुष्कोणे, ज्योतिषोक्तयोः लग्नाश्चतुर्थादसंस्थान-

योच । दन्त्यगर्भं चतुरस्रमित्यन्ये । [सुखादयोऽप्यल ।

चतुरानन पु० चत्वारि आननानि यस्य । अङ्गानि एवं चतु
चतुर्थ लि० चतुर्थः पूरणः । येन चतुःसंख्या पूर्यते तादृशे
तुरीये । [हुराः सुता' इति स्मृतिः ।

चतुर्थीश पु० चतुर्थोऽंशः । चतुर्भागैकभागे पादे, 'चतुर्थीश-
चतुर्थी स्त्री० चन्द्रस्य चतुर्थकलावाः प्रवेशनिर्गमनरूपक्रिया-

त्मकतिष्ठौ, व्याकरणोक्तेषु ङे भ्याम् भ्यस् इति प्रत्ययेषु च
चतुर्दन्त पु० चत्वारो दन्ता अस्य । ऐरावते इन्द्रगजे ।

चतुर्दशान् लि० व० व० । चतुर्दशिका दश । संख्याभेदे तत्-
संख्याते पदार्थे च । तत्संख्यापूरणे तु ङट् । चतुर्दशः

स्त्रियां चतुर्दशी । चन्द्रस्य चतुर्दशकलाक्रियायां चतुर्दशी ।

चतुर्दल न० चतुर्भिर्वर्द्धते यत्तु चतुर्दलं तद्व्यतिरेक इत्युक्ते
द्विपदैश्चतुर्भिर्वर्द्धे यानभेदे (चौदोल) ।

चतुर्धा अर्थः चतुःप्रकारम् धाच् । चतुःप्रकारे ।

चतुर्भद्र न० चत्वारि भद्राणि धर्माधिकारमोक्षरूपाणि कल्या-
णानि अन्तर्नानातिरेकेण समाहृतानि । मिलिते धर्माद्विचतुष्टये ।

चतुर्भुज पु० चत्वारो भुजा इत्या अस्य । नारायणे ।

चतुर्थीग न० चतुर्थो युगानां समाहारः पालादित्वात् ङीप् ।

सत्यलेताद्वापरकलिकयुगचतुष्टये 'मित्रेयं तच्चतुर्थीगकितिमत्तुः
चतुर्गर्ग पु० चतुर्थो धर्माधिकारमोक्षायां वर्गः सप्तदायः ।

धर्मायकाममोक्षेषु चतुर्षु पुरुष र्धेषु ।
 चतुर्विंशति स्त्री० चतुरधिका विंशतिः । (चक्षिण) चतुर्थत-
 विंशतिसंख्यायाम्, तत् संख्याते च ।
 चतुर्विद्य पु० चतस्रो विद्या वेदान्तरूपा यस् । चतुर्वेद-
 वेत्तरि । प्रज्ञायाणि द्विपदद्विः । चतुर्वेदोऽप्यल ।
 चतुर्विधशरीर न० कर्म० । जरायुजागजजस्त्रेदजोऽङ्गिज्जेषु
 शरीरेषु । चतुर्विधशरीराणि धृत्वा सृष्ट्वा सृष्टंश्च इति
 चतुर्व्यूह पु० सृष्ट्यादिकार्याय चत्वारो व्यूहा विभागा यस् ।
 बाह्यदेवसङ्घर्षप्रद्युम्नानि रक्षात्मके विष्णौ । [चतुर्ध्वे च
 चतुष्क न० चतुर्भिः स्तम्भैः कायति कै-क । चतुःस्तम्भयुक्तमण्डपे
 चतुष्टय लि० चत्वारोऽवयवा विधा अस्ति तयम् । चतुर्विभाग-
 वति चतुष्के च । स्त्रियां ङीप् 'प्रहस्तिरासीष्कब्दानां चरितार्था
 चतुष्टयी'ति जुमारः । [ङीप् । (सुसुनी) शाकभेदे ।
 चतुष्पत्री स्त्री० चत्वारि चत्वारि प्रत्येकपले पलायस्याः
 चतुष्पथ पु० चत्वारः प्रस्थानः वृत्ताचर्यादयः आश्रमा यस्
 अच समा० । ज्ञाज्ञे । चतुर्था पथां समाहारः अच् ।
 (चौमाथा) चतुर्मुखे पथि ।
 चतुष्पद पु० चत्वारि पदानि चरणा यस् । गवादौ पशौ ।
 ज्योतिषोक्ते करणभेदे, मेघघण्टिर्धधुरन्तार्द्रमकरपूर्वा
 द्वरूपराशिभेदे च । पादद्वयस्य पाङ्गाने चतुष्पादप्यल ।
 चतुष्पदी स्त्री० चत्वारः पादा अस्याः पादस्य पाङ्गाने ङीप्
 पङ्गावः । चतुश्चरणात्मके पद्ये । [हल] सुद्राक्षिकायास्
 चतुष्पणी स्त्री० चत्वारि चत्वारि प्रतिपथं पणान्यस्याः । (आम-
 चतुस्त्रिंशत् लि० चतुरधिका त्रिंशत् । चतुरधिकायां त्रिंशति
 (चौतिश) तत्संख्याते च चतुश्चत्वारिंशदादयोऽप्यवम् ।
 चत्वर न० चत-चरच् । स्थण्डिले, यागार्थं संकृतभूमौ, अङ्कने
 च (उठान) । [(चक्षिण) संख्याभेदे तत्संख्याते च ।
 चत्वारिंशत् स्त्री० चत्वारि दशतः परिमाणमस्ति नि० ।
 चत्वाल पु० चत-वालच् । होमकुण्डे, दर्भे च ।
 चद् याचने भा० उभ० द्विक० सेट् । चदति-ते अचदीत् ।
 चद् आह्लादे दीप्तौ च भा० पर० अक० सेट् इदित् ।
 चन्दति अचन्दीत् ।
 चन हिंसायां अज्ञाप्रतिवाते च भा० पर० सक० सेट् घटा०
 चनति । अचानीत्-अचनीत् । चनयति ।
 चन शब्दे तदा० पर० अक० सेट् । चनति । अचानीत्-अच-
 नीत् । चानयति । [अचर्थे च ।
 चन अन्त्य० चन-शब्दे-अच् । अशाकल्ये यथा किञ्चन ।
 चनुच गतौ भा० पर० सक० सेट् । चनुति अचनुतीत् 'चञ्च

हुजभ्रमिते'ति धेणौ । [वानरभेदे, कोषप्रभेदे च ।
 चन्दन चदि-णिच्-ल्यु । मलयजाते गन्धधारे, रक्तचन्दने,
 चन्दनधेनु स्त्री० चन्दनेनाङ्किता धेनुः । 'पतिपुत्रवती नारी
 क्रियते भर्तुरप्यतः । चन्दनेनाङ्किता धेनुस्तस्याः स्वर्गाय
 दीयते' इति स्मृत्युक्तायां चन्दनाङ्कितायां देयधेनुवाम् ।
 चन्दनपुष्प न० चन्दनस्यैव पुष्पमस्य । लवङ्गे ।
 चन्द्र पु० चदि-रक् । इन्द्रौ, ऋगशिरानजले, कर्पूरे, काम्बिले,
 हीरके, जले, काम्ये, सुन्दरे, कृष्णवर्णे मयूरचन्द्रके,
 शोणसृक्ताफले च । आह्लादकद्रव्ये लि० स्वर्णे, सुके च न०
 चन्द्रक पु० चन्द्र इव कायति कै-क इवार्थे कन् वा । मयूरस्य
 पञ्चस्थिते चन्द्राक्षतौ पदार्थे, मत्स्यभेदे (चांदा) शिशु-
 वीजे, शुभ्रमरिचे च ।
 चन्द्रकला स्त्री० इतः । चन्द्रस्य षोडशे भागे, द्रविडवाद्यभेदे च
 चन्द्रकान्त पु० चन्द्रः कान्तोऽभीष्टो यस् । खनामख्याते
 मणिभेदे तद्दर्शने हि तस्य जलस्त्रावात् तत्कान्तत्वम् ।
 कैरवे, श्रीखण्डचन्दने च न० । रालौ, ज्योत्स्नायां,
 चन्द्रघोषायां, चन्द्रपत्न्याञ्च स्त्री० ।
 चन्द्रकान्ति न० चन्द्रस्यैव कान्तिरस्य शुभ्रत्वात् । रजते रूढ्ये,
 इतः चन्द्रस्य दीप्तौ । [पददीर्घः । मयूरे ।
 चन्द्रकावत् पु० चन्द्रक+अख्यर्थे मतम् मस्य वः संज्ञायां पूर्व
 चन्द्रकिन् पु० चन्द्रक+अख्यर्थे इति । मयूरे ।
 चन्द्रकूट पु० कामरूपस्थो पर्वतभेदे ।
 चन्द्रकुम्भ पु० प्रकृतनन्दस्य सुरानाम्नायां दासां जाते बाणक्येन
 योगानन्दं सप्तलं हत्वा कतराज्याभिभेके राजभेदे ।
 चन्द्रपुष्पी स्त्री० चन्द्र इव शुभं पुष्पमस्याः । श्वेतकण्टकाभ्याम्
 चन्द्रमाला स्त्री० चन्द्रस्य कर्पूरस्य वासेव तुल्यगन्धित्वात् ।
 स्थूलैरायास् । अत्यन्तवमध्य इत्यर्थे ।
 चन्द्रभागा स्त्री० काशीरदेशस्य नदीभेदे ।
 चन्द्रमण्डल न० इतः । चन्द्रस्य मण्डलाकारे विम्बे ।
 चन्द्रमस् पु० चन्द्रमाह्लादं मिमीतेति अहिमादेशः चन्द्रं कर्पूरं
 माति तुल्यति मा-असि वा । चन्दे ।
 चन्द्रमौलि पु० चन्द्रो मोलौ यस् । चन्द्रशेखरे शिखे ।
 चन्द्रवल्ली स्त्री० इतः । सोमलतायास् । [माधवीलतायास्
 चन्द्रवल्ली स्त्री० चन्द्र इव वल्ली सुधातुल्यमधुसामित्वात् ।
 चन्द्रव्रत न० चन्द्रस्य चन्द्रलोकप्राप्तये व्रतम् निवमः । आ-
 न्द्रायणसंज्ञके व्रते ।
 चन्द्रशाला स्त्री० चन्द्रः शालेवाधारे यस्याः । ज्योत्स्नायां ।
 चन्द्र इवाङ्गादिका शाला । प्रासादोपरिस्थे गृहे (चिबेवर)

स्वार्थे कन् तलै व । [देशस्थे पर्वतभेदे च ।
 चन्द्रशेखर पु० चन्द्रः शेखरं शिरोभूषणं यस्य । शिवे पूर्व-
 चन्द्रसम्भव पु० सम्भवत्यस्मात् सम्भवः चन्द्रः सम्भवो यस्य ।
 बुधे एवं सोमसुतादयोत्यत्र । नर्मदायां, इधूलैलायाञ्च स्त्री० ।
 चन्द्रहास पु० चन्द्र इव हासः प्रभाऽस्य चन्द्रं हसति वा
 सितत्वात् अण् वा । खड्गे । रौप्ये न० पुङ्ख्यां स्त्री० ।
 चन्द्रा स्त्री० चदि-रक् । एलायां, चन्द्रातपे च (चान्दोया) ।
 चन्द्रातप पु० चन्द्रस्य आतो गमनं ततः पाति पा-क ।
 (चादोया) विताने चन्द्रस्य आतप इव किरणः । ज्योत्-
 स्नायाम् । [तारापीडसुते नृपभेदे च ।
 चन्द्रापीड पु० चन्द्र आपीडः शिरोभूषणं यस्य । शिवे,
 चन्द्रिका स्त्री० चन्द्रः स्वाम्यत्वेन अस्वस्याः ठन् । ज्योत्-
 स्नायां, खल्लैलायाम्, कर्णम्पीठायाम्, तयोदशाक्षरपादके
 रुन्दोभेदे च । [कान्तमणौ ।
 चन्द्रिकाद्राव पु० चन्द्रिकाया द्रावोनिवन्दो यस्य । चन्द्र-
 चन्द्रिकापायिन् पु० चन्द्रिकां पिबति पा-णिनि । चक्रार-
 पणिनि । [न्याम् ।
 चन्द्रे टा स्त्री० चन्द्रऽष्टा यस्याः । उत्पललतायाम् उत्पलि-
 चन्द्रोपल पु० चन्द्रप्रियः उपलः । चन्द्रकान्तमणौ ।
 चप चूर्णकिरणे चु० उभ० सक० सेट् घटा० । चपयति-ते
 अचीचरत-त । चिधातोरेव स्वार्थे णिजित्यन्ते ।
 चप सान्त्वने स्वा० पर० सक० सेट् । चपति अचापीत्-अच-
 पीत् । चपयति ।
 चप गतौ चु० उभ० सक० सेट् इटि । अभ्ययति ते अचचम्पत् त
 चपल पु० चप-णिव घञ् चपं सान्त्वनं लाति ला-क ।
 पारदे, मोने, चोरनामगम्यद्वये, प्रस्तरभेदे, राजमाषे च ।
 तरले, चङ्गले, जणिके, विकले, दुर्विनीते च । लि०
 लच्छायां विट्, पुंस्त्वयाम्, पिप्पल्यां, विजवायां, मदि-
 रायां, जिह्वायां, आर्याभेदे च स्त्री० ।
 चपेट पु० चप-चअर्थे क चपाय सान्त्वनाव इटति गच्छति
 इट-क । विस्तृताङ्गुलिके हस्ते प्रतये (चापड्) स्त्रीमपोयते
 खण्डिकोपाध्यायः । शिष्याय चपेटा ददातीति भाष्य-
 प्रवेगात् । स्वार्थे कन् अत्रैवार्थे ।
 चम मञ्जसे स्वा० स्वादि० च पर० सक० सेट् । चमति आचामति
 विचमति चमोति । अचमीत् । चमित्वा-चान्त्वा ।
 चमत्कार पु० चमदित्ययत्तं क्रियते छ-धञ् । लोकातीतवस्तु
 दृष्ट्वा वितस्य आनन्दहेतौ प्रकाशे विस्मये, अप्रमार्गदृष्टे च
 चमर पु० चम-अरच् । मङ्गिपाकतौ रुग्भेदे, यस्य पुच्छेन

चमराख्यं व्यजनं भवति, दैत्यभेदे च । जानौ स्त्रियां
 छीप् चमरी । चमरव्यजने चमरे न० । [काञ्चनारे च ।
 चमरिक पु० चमरनिव पुष्पमख्यस्य ठन् । कोविदारदृष्टे रक्त-
 चमस पु० न० चम-असच् । काठजाते यज्ञिये पात्रभेदे, सोम-
 रसपानमात्रे च । पिष्टकभेदे लड्डुके च पु० ।
 चमीकर पु० लतस्तराभिधे स्वर्णस्योत्पत्तिस्थाने यद्योगात्
 स्वर्णं चामीकरमित्युच्यते ।
 चमू स्त्री० चम ज । सेनामात्रे (गजाः ७२६, रथाः ७२६
 अश्वाः २१८०, पदातयः ३६४५), एतत्संख्याभेदा-
 न्तिते सैन्यभेदे च । [चर्मणेति माघः ।
 चमूस् पु० चम-जरच् । रुग्भेदे, कोविदारदृष्टे च । चारु चमूस्
 चम्पक पु० चपि-गतौ कुन् । (चांपा) इति नामके वृक्षभेदे ।
 कदलीफलभेदे न० (चांपाकला) ।
 चम्पकमाला स्त्री० इत० । स्वर्णचम्पकैः निर्मितायां स्त्रीणां
 कण्ठाभरणे (चांपकलो) दशाक्षरपादके पङ्क्तिच्छन्दोभेदे च ।
 चम्पकरम्भा स्त्री० चम्पक इव रम्भा । स्वर्णकदल्याम् ।
 चम्पकोप पु० चपि-अच् कर्म्म० । पनसे तस्य हि कोषोभस्यते
 चम्पा स्त्री० चपि-अच् । नगरोभेदे नदीभेदे तीर्थभेदे कर्णस्य
 भार्यायाञ्च ।
 चम्पाधिप पु० इत० । कर्णे । [मगख्यांम् ।
 चम्पावती स्त्री० चम्पा+अउप् मस्य व । कर्णराजधात्यां
 चम्पू स्त्री० 'गद्यपद्यमयी वाणी चम्पूरित्यभिधीयते इत्युक्ते
 काव्यभेदे ।
 चम्प गतौ स्वा० पर० सक० सेट् चम्पति अचम्पीत् ।
 चय गतौ स्वा० आ० सक० सेट् । चयते अचयिष्ट ।
 चय पु० चि-अच् । प्राकारमूले प्राकाराधारपेदिकायाम्, समूहे
 समाहृतौ च । [प्रादेष्ट्यादितो ग्रहणे च ।
 चयन न० चि-ल्युट् । दृष्टकादीनामूहध्यानयनरूपे रचनाभेदे,
 चर गतौ स्वा० पर० सक० सेट् । चरति अचारीत् ।
 चर संग्रये चुरा० उभ० सक० सेट् । चारयति-ते अचीचरत
 चर पु० चर-अच् । स्वरराष्ट्रदन्तज्ञानार्थं राजनियोगेन
 इतस्ततो भ्रमणकर्त्तरि चारे प्रणिधौ, कपहके, ज्योति-
 पोक्तेशु भेषककटतलामकरराशिषु च । स्वातिपुनर्वसुअवस्था
 दितिकरूपे नक्षत्रभेदे सोमवारे च न० । चले जङ्गमे लि० ।
 चरक पु० चर-कुन् स्वार्थे कन् वा । चारे राजदूते, पर्यटे भिक्षौ,
 वैद्यकशास्त्रकर्त्तरि, सुनिभेदे ततः कृते तद्वामके पन्थे च ।
 देवाकर्ण्य सुश्रुतेन च रक्तस्योक्तो राजानोऽखिलमिति नैपथम् ।
 चरण पु० न० । चर-करणे ल्युट् । पादे, वैदेकदेशे शाखा-

रूपे मन्त्रे, तदध्येतरि जने, गोत्रे च । भावे ल्युट् ।
 गतौ, भक्षणं, आचारे, ग्रीवे च न० ।
 चरणग्रन्थि पु० इत० । गुल्फे ।
 चरणायुध पु० चरणायामायुधयति आ+युध-क । कुक्कुटे ।
 चरणग्रन्थि पु० चरणानां वेदशास्त्रानां व्यूहो विशेषणो-
 निरूपणं यत् । व्यासकृते मन्त्रभेदे ।
 चरम लि० चर-अमच् । अन्ते अवसाने, पश्चिमे च ।
 चरमाचल पु० चरमः पश्चिमः अचलः कर्म० । अस्ताचले ।
 चरमगैलादयोऽप्यत्र । [एक व० । कपर्दीके पु० ।
 चराचर न० चर-अच् नि० । जगति । समा० इ० । जङ्गमेजङ्गमे
 चरित(त्र) न० चर-क्त (इत् वा) । अतुष्टाने, सञ्चारे, व्रत-
 कर्मादौ, चेष्टिते, लीलादौ च ।
 चरु पु० चर-उ । हव्यान्ने, होमायं पाच्यान्ने, 'अन्नवस्त्रावितान-
 नरूपपात्रयोर्द्वयचरुरिति याज्ञिकाः । चरुपाकपात्रे
 भाण्डे च । [चित्-त् । चर्चितः चर्चा ।
 चर्च अध्ययने चुरा० उभ० सक० सेट् । चर्चयति-ते अचच-
 चर्च उक्तौ भर्तृने च त० पर० सक० सेट् । चर्चति अचर्चति ।
 चर्चरी स्त्री० चर्च-अरन् गौरा० ऊीप् । गीतिभेदे, कुटिल-
 केणे, हर्षक्रोडायाम्, साटोपवाक्ये, छन्दोभेदे च ।
 चर्चा स्त्री० अर्च-अ । विचारे, चिन्तायां, चन्दनादिना देह-
 लेपने च । [लेपने
 चर्चित लि० चर्चा-जाताश्च इतच् । चन्दनादिना कृतगालावु-
 चर्च गतौ भक्षणं च भ्वा० पर० सक० सेट् । चर्चति अचर्चति ।
 चर्माकार पु० चर्म तन्मयं पादुकादिकं करोति क-अण् ।
 (चामार) पादुकाकारे एषं चर्मकदादयोऽप्यत्र ।
 चर्माखती स्त्री० चर्माख्यस्याम् सतप् नि० । नदीभेदे ।
 चर्मादण्ड पु० चर्माणां कतोदण्डः । कणायाम् (कोड़ा)
 चर्मन् न० चर-मनिन् । रत्नावर्या कृतौ, इन्द्रियभेदे येन स्पर्श-
 उपलभ्यते तस्मिन् 'शरीरावरकं प्रसृतं चर्म इत्यभिधी-
 यते इत्युक्ते (टाल) फलके च ।
 चर्मपादुका स्त्री० चर्मनिर्मिता पादुका । उपानहि (जुता)
 चर्मप्रभेदिका स्त्री० प्रभिनन्ति प्र+भिद्-खुल् इत० । चर्म-
 वेधनेऽस्तुभेदे ।
 चर्मप्रसेविका स्त्री० चर्माणां प्रसीव्यते सिध-खुल् । अग्नि
 सन्दीपनायं चर्मनिर्मिते भस्त्रानां यन्त्रे ।
 चर्मिन् पु० चर्म-फलकमस्यास्ति ग्रीवादिवादिनि । फल-
 कास्त्रवति, त्वय्यचर्मवति, भूर्जदृष्टे, भङ्गोदरे, कदल्याञ्च ।
 चर्या स्त्री० चर-क्यप् । नियमापरित्यागे गुरुपदिष्ट व्रताद्यनुष्ठाने

चर्च भवे (दन्तैश्चर्चने) वा चुरा० उभ० पक्षे भ्वा० पर० ।
 चर्चयति-ते चर्चति अचर्चयत्-त अचर्चति ।
 चर्चणि पु० कष-अणि घृः आदेशत्वम् । जने 'स चर्चणीना-
 सदगादि'ति भागवतम् । [चलःचालः ।
 चल गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् ज्वलादि० । चलति अचालीत्
 चल विज्ञप्ते त० पर० अक० सेट् । चलति अचालीत् ।
 चल प्रेषणे चुरा० उभ० सक० सेट् । चालयति अचोचलत्-त
 चल लि० चल-ज्वलादिवात् वा अच् । तरले, चञ्चले, कम्प-
 युक्ते । भावे क । कम्पे । [पलादयोऽप्यत्र ।
 चलदल पु० चलानि चञ्चलानि दलान्यस्य । अद्वयदृष्टे चल-
 चला स्त्री० चल-अच् । लक्ष्मणां, सिद्धिके च ।
 चलाचल लि० चल-अच् नि० । अत्यन्तचञ्चले । कांके पु०
 चवि स्त्री० चर्व-इन् घृ० । (चर) चर्वे । [मध्यत्वार्थे ।
 चविका स्त्री० चर्व कुन् घृ० । चर्व्ये (चर) इकन् घृ० । चविक-
 चर्व्य न० चर्व्यते चर्व-यत् घृ० । (चर) दृष्टे, वचायां, कापीत्याञ्च
 चर्व्यजा स्त्री० चर्व्यसि व जायते जन-ड । गजपिप्पल्याम् ।
 चष भवे भ्वा० उभ० पर० सक० सेट् । चषति-ते अचापीत्-
 अचपीत् अचषिष्ट ।
 चष बधे भ्वा० पर० सक० सेट् । चषति अचापीत्-अचपीष्ट ।
 चषक पु० न० चष-करणे कुन् । मद्यपानपात्रे । कर्मणि कुन् ।
 मधुनि, मद्यभेदे च न० ।
 चषाल पु० चष-आलच् । यन्त्रियपगुवभ्रानाथे काष्ठे यूपमध्ये-
 देये वलयाकारे काष्ठमये लौहमये वा पदर्थे ।
 चह प्रतारणे भ्वा० पर० सक० सेट् । चहति अचहीत् ।
 चह प्रतारणे अद० चुरा० उभ० सक० सेट् । चहयति-ते
 अचचहत् त । [चहत्-त ।
 चह प्रतारणे चुरा० पर० सक० सेट् घटा० चहयति अची-
 चाकचक्य न० चक-अच् चकः प्रकारे द्वित्वं चकचकस्तस्य
 भावः । उज्ज्वलतायाम् । चाकचक्यादिषाद्वय संदर्शनस-
 स्रूतेति वेदानपरिभाषा । [मनौ च ।
 चाक्षुष न० चाक्षुषा निर्वृत्तम् अण् । चाक्षुष्ये ज्ञाने, मष्टे
 चाक्रिक पु० चक्रेण समूहेन चरति ठक् । संहत्य स्तुतिपाठके
 घाष्टिकार्थे ।
 चाङ्गुरी स्त्री० 'चाङ्गुस्तु शोभने दन्ते' इत्युक्ते चाङ्ग-शोभनदन्ता
 मीरयति इर-अण् गौरा० ऊीप् । (आमरुल) लुपभेदे ।
 चाट पु० च० चट-भेदे अच् । आदौ विश्वाससत्त्वाद्या पश्चात्
 धनापहर्तारि चौरि "चाटचारणदासेषु दत्तं भवति
 निष्कलसि"ति स्मृतिः ।

चाटकेर पु० चटकायाः चटकस्य वाटपत्यम् एरञ् । चटकापत्ये ।
 चाट पु० न० चट-ञ्ण । प्रियवाक्ये भिष्याप्रियवाक्ये च स्तार्थे
 कन् । अत्रैवार्थे 'विश्वच्यचाटुकशतानी'ति साहि० २ परि० ।
 चाटुपटु पु० चाटौ भिष्यापरितोषणे वाक्ये पटुः । (भाण्ड)
 (खोसासुदे) जने । घ० पक्ष वः चाटुवटुरप्यत्र विदूषको च ।
 चाणकीन लि० चणकस्य भवनं जेतम् खञ् । चणकभवनयोग्ये
 जेत्यादौ । [हत्वा चन्द्रगुप्ताय राज्यं दातरि विष्णुसुप्ते
 चाणक्य पु० चणकस्य सुनेर्गोत्रापत्यम् यञ् । नव नन्दान्
 चाणून(र) पु० चण(न)-जरण् । कंसासुरस्य प्रधानमन्त्रे ।
 चाणू(नूर)सूदन पु० चाणू(नूरं) सूदयति ल्युट् । श्रीकण्णे ।
 चाण्डाल पु० चण्डाल एव प्रजाद्याण् । अपचे चण्डालार्थे ।
 चातक पु० चतति वाचते सततमन्मो मेदम् चत-खुल् । स-
 नामख्याते पञ्चभेदे । [चातुरी तुरी]ति नैषधम् ।
 चातुरी स्त्री० चतुरस्य भावः तस्येदं वा अण् । 'चातुर्ये
 चातुर्मास्य न० चतुर्थे मासेषु विहितम् यथ । चतुर्माससाध्ये
 यज्ञभेदे व्रतभेदे च 'आषाढशुक्लद्वादस्यां पौर्णमास्यामथापि
 वा चातुर्मासव्रतारम्भ'मित्युपक्रम्य 'कार्तिक्यां शुक्लपक्षे
 तु द्वादस्यां तत् समापयेदित्युक्तं' वाराहे ।
 चातुर्वर्ष्य न० चत्वारो ब्राह्मणाद्वेवर्षा एव स्तार्थे ष्यञ् ।
 ब्राह्मणादिषु चतुर्षु वर्षेषु 'चातुर्वर्ष्यं मया दृष्ट'मिति
 गीता । भावे-ष्यञ् । चतुर्वर्ष्यधर्मं ।
 चान्द्र पु० चन्द्रोदेवताऽस्य, तस्मैदेमिति वा अण् । चन्द्रकाल-
 मग्नौ, विंशतिव्यासके पौर्णमास्यन्ते, अमान्ते वा मासे
 च । चान्द्रायणव्रते न० । चन्द्रलोके पु० । चन्द्रेण प्रोक्त-
 मण् । त्याकरणभेदे । तदधोते पुनरण् । चान्द्रव्याकरणा-
 ध्यायिनि लि० । [मिस्तयेत्युक्तलक्षणे मासि ।
 चान्द्रमास पु० कर्म० । 'तत्विंशता भवेन्मासश्चान्द्रस्तु' तिथि-
 चान्द्रायण चान्द्रचन्द्रलोकोऽप्यतेऽनेन अय-ल्युट् शतत्वम् । व्रतभेदे
 चान्द्रो स्त्री० चन्द्रस्येयम् अण् । चन्द्रपत्न्यां ज्योतस्त्रायाञ्च ।
 तत्तुल्यशुभ्रत्वात् जेतकण्टकायांम् । [नवमे राशौ च ।
 चाप पु० चपस्य वंशभेदस्य विकारः अण् । धनुषि, भेषावधिके
 चापल न० चपलस्य भावः कर्म वा अण् । अविश्वकारि-
 तारूपे, प्रयोजनं विनाऽपि पाण्यदेवालयरूपे वा चपल-
 कर्मणि 'मास्यर्थेऽपरागाद्देवापलं त्वनवस्थिति'रित्युक्त-
 लक्षणेऽनवस्थाने च । ष्यञ् । चापल्यमप्यल ।
 चामर पु० न० चमरस्य विकारः तत्पुष्कनिर्मितत्वान् । चमर
 पुष्कलतप्यजने । [अग्ने च
 चामरपुष्प पु० चामरमिव पुष्पमस्य । कसुके, काशे, केतके,

चामीकर न० चमीकरे आकरभेदे भवः अण् । स्वर्णे धुसूरे च
 चासुखडा स्त्री० चमूं सेनां विजयादिसमूहकृपां लाति आदत्ते
 ला-क घ० । दुर्गायाम् 'यस्माच्चण्डश्च सुखञ्च गृहीत्वा
 त्वसुपागता चासुखडिति ततो लोके ख्याता देवी'तित्युक्ते
 वा चण्डसुखडानयित्वां दुर्गायाम् ।
 चाम्पेय न० चम्पायां भवः टक् । चम्पके, नागकेशरे, स्वर्णे,
 किङ्गल्के च । स्तार्थे कन् किङ्गल्के ।
 चाय दर्शने स्वा० उभ० सक० वेट् । चायति ते अचायीत्-
 अचासीत् अचायिष्ट-आचास्त ।
 चार पु० चर एव स्तार्थे अण् । चरे 'चारैः प्रशस्ति राजानं'
 इति नीतिशास्त्रम् । चर-भावे घञ् । गमने वन्धे च ।
 आधारे चञ् । कारागारे । कलिमविषे न० ।
 चारण पु० चारयति कीर्त्तिं चर-णिच् ल्यु । कीर्त्तिं सञ्चार-
 के नटे 'चाटचारणदसि'ति स्मृतिः ।
 चारित न० चरितमेव स्तार्थेऽण् । चरिते ।
 चारु पु० चर-ञ्ण । दृष्टव्यतौ । मनोज्ञे मनोहरे लि० ।
 चारुकेश्वरा स्त्री० चारुणि केशराख्यस्याः । नागरकुलायाम् ।
 चारुनालक न० चारु-नालं यस्य कप् कुम्भा० । रत्नपद्मे ।
 चारुपर्णी चारुणि पर्णाख्यस्याः डीप् । (गन्धमादाल)
 प्रसारिण्याम् ।
 चारुफला स्त्री० चारुणि स्वादूनि फलान्यस्याः । द्राक्षायांम्
 चार्त्तिक्य न० चर्त्त-धालये खुल् चर्त्तिकेय स्तार्थे ष्यञ् ।
 चन्द्रनादिना गाल्लेपने । [वेष्टिते रथे ।
 चार्म्मा पु० चर्मणा परिहृतो रथः अण् । चर्मणा सर्वतो
 चार्म्माण न० चर्मणां समूहः अण् । चर्मसमुदाये ।
 चार्म्माण चर्मिणां समूहः अण् । चर्मिसमुदाये (ढालि) समूहे
 चार्त्वीक पु० चारुलोकसिद्धीवाको वचनं यस्य घ० । प्रत्यक्ष-
 प्रमाणयादिनि लौकायतिके यस्य मतप्रस्थापको दृष्टव्यः
 चार्त्वी स्त्री० चारु-डीप । चारुत्वगुणवत्याम्, स्त्रियां ज्योत्-
 स्त्रायाम्, दीप्तौ, कुनेरपत्याञ्च ।
 चाल पु० चल-ण । खनामख्याते गृह्णादने लणादौ ।
 चालनी स्त्री० चाल्यते शस्यादिरनया चल-णिच्-करणे ल्युट्
 खनामख्याते वज्रच्छिन्ने शस्यादिवालनसाधने प्रदार्थे ।
 चाप पु० चप-भक्षणे णिच्-अच् । स्वर्णचुङ्गे नीलाङ्ग खगे
 (नीलकण्ठ) ।
 चास पु० चष-णिच्-अच् । इक्षौ चापे पञ्चिणि च ।
 चि चयने स्वादि० उभ० द्विक० अनिट् । चिनोति चिनुते ।
 अचैवीत् अचेष्ट चिक्वाय-चिचाव । चाययति चपयतीत्येके ।

चित् चयने वा चु० पले स्था० उभ० द्वि० अनिट् घटादि ।
 चपयति-ते चयति ते । अचीचपत् अचैषीत् अचेष्ट ।
 चिकित्सक पु० कित-रोगापनयने स्वार्थे सन्-एवुल् । रोगापन-
 यनकर्त्तरि वैद्ये । [करणे ।
 चिकित्सा स्त्री० कित-स्वार्थे सन्-अ । रोगप्रतीकारोपाय-
 चिकित्स्य लि० चिकित्सयिषं योग्ये अर्हार्थे गत्यत् । साध्ये
 रोगे रोगात् मोचनयोग्ये जने च ।
 चिकुर पु० चि इत्यध्यात् शब्दे कुरति कुर-क । केशे, हृत्-
 भेदे, पर्वते, सरीसृपे च । चपले, तरले, चञ्चले च लि० ।
 चिक्र पीडने चु० उभ० सक० सेट् । चिक्रयति ते अचिक्रत् त
 चिक्रण पु० चिक्र-किप् चिक् तं कण्ठि कण्ठ शब्दे अच् ।
 गुवाकृष्टे । तत्फलं न० । मरुणे स्निग्धे (चिकन) लि० ।
 चिकण गुणवत्यां उत्तमायां गवि स्त्री० ।
 चिच्छक्ति स्त्री० चिदेव शक्तिः । 'चिच्छक्तिः परमेश्वरस्य विभक्तं
 चैतन्यमेवोच्यते' इत्युक्ते चैतन्ये । [स्वार्थे कन् अलैव ।
 चिञ्चा स्त्री० चिमित्यध्यात् शब्दे विनोति चि-ङ । तिन्निडीष्टे ।
 चिञ्चास्त न० चिञ्चवाल्म्यम् । अस्तशान्ते ।
 चिट् प्रेषणे स्था० पर० सक० सेट् । चेटति अचेटीत् ।
 चिट् प्रेषणे चु० उभ० सक० सेट् । चेटयति ते अचीचिटत् त
 चित्त ज्ञाने स्था० पर० सक० सेट् । चेतति अचेतीत् । चित्तम् ।
 चित्त ज्ञाने चु० आत्म० सक० सेट् । चेतयति ते अचीचितत् त ।
 चित्त स्मृतौ चु० उभ० सक० सेट् इदित् । चिन्तयति ते अचिन्तित् त
 चित् स्त्री० चित-संस्कारां किप् । ज्ञाने चेतनायाम् चैतन्ये ।
 चित् अव्य० चित-किप् । असाकृष्टे यथा किञ्चित् जातचित् ।
 चित लि० चि-क्त । क्षतचयने उपपादौ कृष्टे च । श्वदा-
 हार्थकाष्ठचुल्लां स्त्री० ।
 चिति स्त्री० चि-क्तिन् चितायां, समूहे, वेदान्तोक्ते निर्विषय
 संबेदे, 'निर्विशेषचित्तिरेव केशवे'ति संचेपशारीरकम् ।
 प्रासादादिषु इष्टकादिसंस्थानानां अङ्गशास्त्रोक्ते (वर)
 इति स्थाने पदार्थे, अग्निस्थानभेदे च ।
 चित्त न० चित्यते ज्ञायतेऽनेन चित्त-त्त । मनसि, वेदान्तोक्ते
 अनुसम्भवात्मकचित्तमिति अलःकरणे, चिताकाष्ठे च ।
 चित्तविज्ञेय पु० चित्तं विज्ञेयमिति योगादपनयन्ति चिप-अण् ।
 योगशास्त्रोक्तेषु योगप्रतिपक्षेषु व्याध्यादिषु नवसु । [द्विरोगे
 चित्तविज्ञेय पु० चित्तस्य विज्ञेयोनवस्थानं यस्मात् ५ व० । उन्मा-
 चित्तविन्मम पु० चित्तस्य विन्ममो विशेषेण अभ्रमणमनवस्थानं
 यस्मात् ५ व० । उन्मादरोगे ।
 चित्तसमुन्नति स्त्री० सम्+उद् नम-क्तिन् इत० । चित्तस्य

सम्यगुद्गमने तद्गतौ गर्वे च चित्तोन्नतिरप्यत्र गर्वे च ।
 चित्ताभोग पु० सम्यग् भोग आभोग एकविषयता इत० ।
 एकविषये स्थिरचित्तायाम् ।
 चित्य पु० चीयतेऽसौ चि-क्यप् । अन्नौ । चितायां स्त्री० ।
 चित् क्षणिके-लेख्ये अङ्गते च अद० चु० उभ० सक० सेट् । चित्-
 यति ते अचिचितत् त ।
 चित्र पु० चित-किप् त्वायते त्वै-क वातलोपः चित्-अच् वा ।
 यमभेदे 'हकोदराय चित्राये'ति तर्पणमन्त्रः । अशोकहृत्,
 (चिता) चित्रकहृत्, एरण्डहृत्, आकाशे, कुशभेदे, नानावर्णे
 च । तद्वति अङ्गते च लि० । लेख्ये तिलके शब्दालङ्कारभेदे
 च न० । स्वार्थे कन् उक्तार्थे (चिरात) हृत्भेदे । चित्रद्वय
 कायति कै-क व्याघ्रभेदे पु० । [च (घुघु) ।
 चित्रकण्ट पु० चित्रः कण्टोऽस्य । पारावते तद्भेदे वनकपोते
 चित्रकम्बल पु० कर्म० । कम्बलभेदे । [चित्रकारोप्यत्र ।
 चित्रकर पु० चित्रं करोति क-ठच् । वर्णसङ्करभेदे । अण्
 चित्रकाय पु० चित्रः कायो यस्य । (चितावाच) व्याघ्रभेदे ।
 चित्रकूट पु० चित्रं कूटमस्य । पर्वतभेदे ।
 चित्रगुप्त पु० यमभेदे 'चित्रगुप्ताय वै नमः' इति तर्पणमन्त्रः ।
 चित्रतण्डुला स्त्री० न० चित्रतण्डुलोऽस्याः । विडङ्गे ।
 चित्रत्वच् पु० चित्रा त्वक् यस्य । भूर्जत्वचे ।
 चित्रदण्डक पु० चित्रोदण्डः काण्डो यस्य कप् । (ओल) शूरणे
 चित्रपट पु० कर्म० । (छिट) प्रभृतौ वस्त्रे ।
 चित्रपत्रिका स्त्री० चित्राणि पत्राण्यस्याः संज्ञायां कन्
 कापि अत इत्वम् । श्रेणपुष्पां, कपित्थपत्रांश्च ।
 चित्रपत्री स्त्री० चित्राणि पत्राण्यस्याः ङीप् । जलपिप्पल्याम्
 चित्रपदा स्त्री० चित्रं पदं स्वाधिष्ठानस्थानं यस्याः । गोधा-
 लतायां, अष्टाक्षरपादके छन्दोभेदे च । [श्याम्
 चित्रपर्णी स्त्री० चित्राणि पर्णान्यस्याः । (चाकुलिया) प्रश्निप-
 चित्रपादा स्त्री० चित्रौ पादौ यस्याः । सारिकापक्षिणि ।
 चित्रपुष्पी स्त्री० चित्राणि पुष्पाण्यस्याः ङीप् । अम्बडालतायाम्
 चित्रपृष्ठ पु० चित्रं पृष्ठमस्य । कलविहङ्गपक्षिणि ।
 चित्रफला स्त्री० चित्रं फलं यस्याः । कण्टकार्यां वार्त्ताक्याम्
 चित्रभानुः पु० चित्राभानवो यस्य । अग्नौ, सूर्ये, चित्रकहृत्,
 अर्कहृत् च । [दुम्बरिकायाम् ।
 चित्रभेषजा स्त्री० चित्रसाध्वं भेषजं यस्याः ५ व० । काको-
 चित्ररथ पु० चित्रोरथोऽस्य । सूर्ये, गन्धर्वभेदे च ।
 चित्रलता स्त्री० कर्म० । मङ्गिष्ठायाम् ।
 चित्रलेखा स्त्री० अश्वरो भेदे कुम्भाण्डलतायाम् उपासस्थानं,

अष्टादशाक्षरपादके छन्दोभेदे च ।

चित्रवीर्यं पु० चित्रमार्थं धीर्यमस्य । रत्नैरण्डे ।

चित्रशिखण्डिज पु० चित्रशिखण्डिनोऽङ्गिरसो जायते जन-ड । दृष्टस्तौ ।

चित्रशिखण्डिन् पु० चित्रः शिखण्डः अस्यस्य इति ।

‘मरीचिरङ्गिरा अतिः पुलस्त्यः पुलहः क्रतुः । वसिष्ठ-
स्तेति मन्त्रेते चेयाक्षितशिखण्डिन’ इत्युक्तेषु सप्तसु मुनिषु

चित्राङ्ग पु० चित्रमङ्गमस्य । रक्तचित्रके. सर्पे च । [भेदे च

चित्राङ्गद पु० शान्तपुराजसुते विचित्रवीर्यभ्रातरि, गन्धर्व-

चित्राङ्गी स्त्री० चित्रमङ्गमस्याः । मङ्गिधायी कर्णजलौकसि च

चित्रायस न० कर्म० अचसमा० । तीक्ष्णलौहे (इत्यात) ।

चिद्रूप पु० चिदेव रूपमस्य । आत्मनि, स्फूर्तिमति च ।

चिदाकाश न० चिद् आकाशमिव निर्लेपत्वात् सव्याधारत्वा-
त् । शुद्धे ब्रह्मणि ।

चिदाभास पु० चित आभासः प्रतिबिम्बः । बुद्धावात्मप्रतिबिम्बे

जीवे बुद्धिचित्चिदाभासविति वेदान्तः । [दृष्टपदार्थस्वरणे

चिन्ता स्त्री० चित्-अ । प्रागनुभूतज्ञानजन्ये संस्कारोद्बोधे पूर्ण-

चिन्तामणि पु० चिन्ताविषयस्य (तदुद्भवार्थे) मणिः । चिन्ता-

मात्रेण चिन्तितवस्तुदायके मणौ, स्मर्यमणौ च । ‘यथा

चिन्तामणिं स्मृत्वा लोहं काञ्चनतां व्रजे’दिति ।

चिन्न पु० चित नष्टं । (चिन्ता) शस्यभेदे ।

चिन्मय पु० चिदेव चित्-मयत् । चेतव्यरूपात्मके परमेश्वरे
‘चिन्मयस्याद्वितीयस्ये’त्यादि । [स्वार्थं कन् । अतैवार्थे

चिपिट पु० चि-पिटच् क्तिञ् । (चिडा) इति ख्याते द्रष्टुके

चिर न० चिरक् । दीर्घकाले । तद्वर्त्तनि पदार्थे लि० ।

चिरक्रिय लि० चिरकालेन क्रिया यस्य । दीर्घकाले ।

चिरजीवक पु० चिरं जीवति जीव-ण्वल् । जीवकदृष्टे ।

चिरजीविन् पु० चिरं जीवति णिनि । काके, जीवकदृष्टे,

शास्त्रलिङ्ग्ये, भार्कसङ्ख्ये, ‘अश्वत्यामा बलिर्व्यासो हनुमान्श्च

विभीषणः । कपः परशुरामश्च सप्तैते चिरजीविन’

इत्युक्तेषु सप्तसु च । चिरजीविनि लि० ।

चिरजीविन् पु० चिरं जीवति जीव-णिन् । चिरजीविपदार्थे

चिरण्टी स्त्री० चिरेण अटति पितृदृष्ट्यात् भर्तृगेहम् अट-अच्

पु० । यौवनवत्त्वां पितृगेहस्थायां स्त्रियाम् ।

चिररिक्त पु० चिररिक्तौ रसो यत् । (चिराता) भूमिम् ।

चिरत्न लि० चिरे भवः त्र । चिरन्तने पुरातने ।

चिरन्तन लि० चिरम्+अन्त् तट् च । पुरातने । स्त्रियां ङीप् ।

चिरपाकिन् पु० चिरेण पाकोऽस्यस्य दुर्जरात्वात् । कपिले

चिरपुष्प पु० चिराणि पुष्पाण्यस्य । वज्रलट्ठे ।

चिरम् अव्य० चिर-रमुक् । बद्धकालार्थे ।

चिररात्र पु० चिरा रात्रिः अच् । बद्धकाले ।

चिररात्राय अव्य० चिररात्रान् अयते अव्य-अण् । बद्धका-

चिरविल्ल पु० चिरं विनति विल-भेदेने व । करञ्जदृष्टे ।

चिरस्तृता स्त्री० चिरं प्रस्तृता । बद्धकालप्रसववत्त्वां गवादी ।

स्वार्थं कन् अवार्थे ।

चिरस्य अव्य० चिरमस्यति अस-ण्यत् शकं । दीर्घकाले ।

चिरात् अव्य० चिरमतति अत-क्लिप् । दीर्घकाले, गरुडे पु० ।

चिराय अव्य० चिरमयते अण् । चिरकाले दीर्घकाले ।

चिरायुस् पु० चिरमायुर्यस्य । देवे । चिरजीविनि लि० ।

चिरि हिंसे स्वादि० पर० सक० सेट् । चिरिणोति अचिरायीत् ।

चिरेण अव्य० चिर+णत् । दीर्घकालार्थे । [चिभिंटोप्यल् ।

चिर्भट्टी स्त्री० चिरेण भटति अच् ङीष् पु० । कर्कशाम् ।

चिल वासे तु० पर० अक० सेट् । चिलति अचेलोत् ।

चिलिचिम पु० चिल इन् चिलिं वासं चिनोति चि-मक् ।

(वेलेगुडुगुडिया) मत्स्यभेदे ।

चिल्ल शैथिल्ये भावकतौ च स्या० पर० अक० सेट् । चिल्लति

अचिल्लोत् ।

[चिल् । क्लिन्ननेवे लि० ।

चिल्ल पु० चिल्ल-अच् । (चिल) पविभेदे । क्लिन्न+ल क्लिन्नस्य

चिल्लक पु० चिल्ल-ण्वल् । लोभे । क्लिक्कायां स्त्री० ।

चिल्लाभ पु० चिल्ल इव प्रसह्यहारित्वादाभाति भा-क ।

मन्थिभेदके चौरै ।

[वास्तूकशक्ते च ।

चिल्ली स्त्री० चिल्ल-अच् गौरा० ङीष् । क्लिक्कीकोटे, लोभे,

चिवु(क)न० चोद-संवरणे ङ पु० ह्रस्वः । ओठाधोभागे । स्वार्थे

कन् तलैवार्थे । सुचकुन्ददृष्टे पु० ।

चिह्न लक्षण्ये अ० चु० उभ० सक० सेट् । चिह्नयति ते अचि-

चिह्नत् त ।

[लक्षण्ये ।

चिह्न न० चिह्न-अच्, चह-न उपाध्याय इत्त्वम् वा । लाञ्छने

चीक सर्पणे वा चु० उभ० पञ्चे स्या० पर० सक० सेट् । चीकयति ते

चीकति अचोचिकत् त अचीकोत् ।

चीन पु० चि-नक् पु० दीर्घः । ‘मानसेशात् दक्षपूर्वे चीन-

देशः प्रकीर्तित’ इत्युक्ते देशे, तद्देशस्थे जने व० व० ।

तन्त्रोक्ते तद्देशाचारभेदे च । तद्देशोद्भववस्ते न० ‘चीन-

पीनस्तनवनदद्याद्वेलने’त्युद्धटः । कङ्कतल्लय्मीभेदे

स्त्रले, स्त्रगभेदे च पु० । पताकायां, सीसके च न० । स्वार्थे

कन् । कङ्कधान्यभेदे ।

[अविभेदे ।

चीत्कार पु० चीदित्यव्यक्तशब्दस्वकारः क-पञ् । भयहेतुके

चीनपिष्ट न० पिच-क्त पिष्टं चूर्णं इत० । (चीनेर सिन्दूर)
सिन्दूरभेदे । [अचिचीवत् त ।

चीम प्रशंसायां भा० व्या० सक० सेट् । चीमति अचीमीत् ।
चीर न० चि-क्तन् दीर्घश्च । वल्लखण्डे 'चीराणि किंपथिन स-
न्ती'ति भागवतम् । जेखनभेदे, चूडायां, सीषके वल-
लचः खण्डे, वल्लभेदे च । [इत्त्वम् । चक्षुषाके

चीरपत्रिका स्त्री० चीरमिव पत्रमस्याः स्तार्थे कन् अत
चीरपर्णं पु० चीरमिव पर्णमस्य । शालहृद्ये ।

चीरितच्छद पु० चीरवटाचरितः छदो दत्तं यस्य । पालझ्याके
चीर्णं लि० चर नक् ष्ट० अत ईत्वंम् । कते, शीलिते, सञ्चिते च
चीव ग्रहणे संहतौ च भा० उभ० सक० सेट् । चीवति ते अचो-
वीत् अचोविष्ट । अचिचीवत् त ।

चीव दोमौ चुरा० उभ० सक० सेट् । चीवयत् ते अचीचिवत् त ।
चीवर न० चि खरच् दीर्घश्च । भिचुवस्ते, कौपीनादौ ।

चूक पीडने चु० उभ० सक० सेट् । चूकयति ते अचुचुक्त् त ।
चुक्त पु० चक-रक् अत उत्त्वञ्च । अस्त्वितसे (चुकापालङ्ग)

शाकभेदे, शुक्रभेदे च । स्तार्थे कन् (आमरुल) शाके,
तिन्निद्याञ्च स्त्री० । [चिञ्जायां काश्चिकभेदे च स्त्री० ।

चुक्रास्त पु० चुकमिवास्तम् । दृष्टास्ते । अस्त्वलोपायां,
चुक्रिका स्त्री० चुक्रैव स्तार्थे कन् । (चुकापालङ्ग) शाकभेदे ।

चु(चू)चुक न० चु(चू)च इत्यव्यक्तं शब्दं कावति यत्तु कै-क ।
कुचापे स्तनहन्ने । [सिट् । चुच्यति अचुच्यीत् चुक्तः ।

चुच्यं ज्ञाने मन्वने पीडने चुरादिसम्पादने च भा० पर० सक०
चुट अलोभावे भा० पर० अक० सेट् । चोटति अचोटीत् ।

चुट अलोभावे भा० पर० अक० सेट् इदित् । चुष्टति अचुष्टीत्
चुट छेदने वा० चु० उभ० पक्षे तदा० कुटा० पर० सक० सेट् ।

चोटयति-ते अचुचुटत्-त पक्षे चोटति अचुटीत् चुचोट ।
चुट छेदने चुरा० उभ० सक० सेट् इदित् । चुष्टयति-ते

अचुचुष्टत्-त । [उडृत्-त ।
चुट्ट अलोभावे चुरा० उभ० अक० सेट् । चुट्टयति-ते अचु-

चुड छेदने चुरा० उभ० सक० सेट् इदित् । चुष्टयति-ते
अचुचुष्टत्-त । [अचुष्टीत् ।

चुड अलोभावे भा० पर० अक० सेट् इदित् । चुण्डति
चुड्ड(दूड) कतौ ह्रावे च भा० पर० सक० सेट् । चुडुति अचुडुत्

चुण छेदने तं० कु० पर० सक० सेट् । चुणति अचुणीत् चुचोण ।
चुत क्षरणे भा० प० अक० सेट् । चोतति अचुतत्-अचोतीत्

चुद नोदने चु० उ० सक० सेट् । चोदयति-ते अचुचुदत्-त ।
चोदना चूडा ।

चुप मन्दगतौ भा० पर० अक० सेट् । चोपति अचोपीत् ।

चुष चुम्बने वा० चु० उभ० पक्षे भा० पर० सक० सेट् इदित् ।

चुम्बयति-ते चुम्बति अचुचुम्बत्-त अचुम्बीत् ।

चुष्यक पु० चुषि-ण्वल् । स्वनामख्याते अयस्कान्ते मणौ ।

धूर्त्ते, चुम्बनकर्त्तरि, यन्त्रकदेशाभिज्ञे च लि० ।

चुर खरे (परद्रव्यापहरणे) वा० चु० उभ० पक्षे भा० पर०
सक० सेट् । चोरयति-ते चोरति अचुचुरत्-त अचोरीत्

चुरा स्त्री० चुर-क टाप् । चौर्ये ।

चुल सञ्चये चुरा० उभ० सक० सेट् । चलयति-ते अचुचुलत् त

चुलुक पु० चुल-उकक् । प्रसूतौ निविडपक्षे, भाग्डभेदे च ।

मापमात्रमञ्जनयोग्ये जले न० ।

चुलुकिन् पु० चुलुक+अख्यर्थे इनि । शिशुमाराकारे भस्त्रभेदे

चुलुम्प लौल्ये भा० पर० अक० सेट् । चुलुम्पति अचुलुम्पीत्

चुल्ल भावकतौ भा० पर० अक० सेट् । चुल्लति अचुल्लोत् । [लि०

चुल्ल पु० क्लिन्नस्य चुलादेशः लघुप्रत्ययः क्लिप्ते नेत्वे तद्युक्ते जने

चुल्लि(ल्लो) स्त्री० चुल्ल-इन् वा क्रीप् चुद-लिक् वा । पार्कार्य-

मग्निस्थापनस्थाने (चुला) चुल्ली चिरं रोदितोत्पुष्टः ।

अच् । चुल्लायल ।

चूडा स्त्री० चुद-अङ् लि०, चुल-सञ्चये दीर्घः अङ् इत्यलः

वा । मयूरशिखायां मस्तकमध्यस्थशिखाभावे, जुटिकायां,

वाड्भूषणे, शिखायाम्, (अप्ये), भूषणभावे, कृपे, दश-

विधसंस्कारान्तर्गते संस्कारभेदे च । 'प्रचयेऽष्टे तृतीये वा

चूडा कार्ये'ति मनुः ।

चूडामणि पु० इत० । गिरोरले 'चूडामणीकतविधुरिति ।

चूडान्त न० चूडायामष्टेष्टम् । दृष्टास्ते ।

चूडाल न० चूडा शिखाख्यस्य ल । मस्तके । शिखायुक्तजने लि०

श्वेतयुग्मयां, नागरसुखायाम्, उड्डालणे च स्त्री० टाप् ।

चूण सङ्कोचे चुरा० उभ० सक० सेट् । चूणति अचूणीत् ।

चूत पु० चुप-क्त ष्ट० । आन्ते, नवभूतप्रसवोगमिष्यतीति कुमारः

च्यू-क्त ष्ट० गृहद्वारे न० । स्तार्थे कन् आन्ते, कृपके च ।

चूर दाहे दिवा० आत्म० सक० सेट् । चूर्यते अचूरिष्ट । चूर्णः

चूर्णं मेघणे चु० उभ० सक० सेट् । चूर्णयति-ते अचुचूर्णत्-त ।

चूर्ण पु० चूर्ण-ण्वल् । मेघणजाते रजसि धूसौ (आवीर) ख्याते

द्रव्ये, ताम्बूलचर्वणोपयोगिद्रव्ये च चूर्णमानोद्यतां तर्णमिति

चूर्णक पु० चूर्णे-ण्वल् । सक्तुप । स्तार्थे कन् चूर्णार्थे च । 'अक-

ठोरान्नं स्वल्पमासं चूर्णकं विड'रित्युक्ते गद्यभेदे न० ।

चूर्णकार पु० चूर्णं करोति क-अण् । चुनारी) जातिभेदे ।

चूर्णकुन्तल द० चूर्णयते इति चूर्णः कर्म० । शिरःस्थे चुड्मके

(अलङ्कारे) ।

[महाभाष्ये, कपर्देके च ।

चूर्णिणीं पु० चुर-चर-वा क्तिच् नि० । पतञ्जलिङ्गते
चूला स्त्री० चुल-अ दीर्घः । प्रासादोपरिस्थे गृहे (चिलाघर)
चूड़ायाञ्च । [मूले, नाटकाङ्गभेदे च ।

चूलिका स्त्री० चुल-ससञ्चये ण्वल् ए० दीर्घः । हस्तिकर्ण-
चूर्ण पाने भा० पर० सक० सेट् । चूपति । अचूपीत् ।
चृत हिंसे पन्थने च तृप्त० सक० सेट् । चृतति अचर्तीत्
चृत(प) संदीपने वा चु० उभ० पद्ये भा० पर० सक० सेट् ।
चर्त(प)यति-ते । अचोचृत(प)त-त अचर्त्त(प)ीत् । पद्ये
चर्त्त(प)ति अचर्त्ती(प)ीत् ।

चेष्ट(ङ) पु० चिट्-परप्रैष्ये अच् वा टस्य ङः । दासे उभयल
ङीप् । दास्याम् । ण्वल् । दासे, उपनायके च स्त्रियां
चेष्टा(ङि)का । [स्वतया कथने च ।

चेत् अय्य० चित्-विच् । यद्यर्थे पञ्चान्तरे, असन्देहेऽपि सन्दि
चेतकी स्त्री० चित-बुन् । हरितक्याम् । तत्फलेटपि स्त्री० ।
चेतन पु० चित-युच् । आत्मनि, जीवे परमेश्वरे प्राणिनि
च । चैतन्यशब्दे लि० ।

चेतनकी पु० चेतनं करोति ङ-ङ गौ० ङीप् । हरितक्याम् ।
चेतना स्त्री० चु० चित-युच् । बुद्धौ ज्ञाने ।
चेतनीया स्त्री० चेतनाय हिता ङ । ऋद्धिनामौषधे ।
चेतस् न० चित-असुन् । चित्ते । आत्मनि पु० 'साचीचेताः
केवलौ निर्गुणश्चे'ति श्रुतिः । [जीवे ।

चेतोमुख पु० चेतो मुखं द्वारमस्य । वेदान्तोक्ते सुषुप्त्यभिमानिनि
चेदि पु० देशभेदे । तद्देशस्ये जने ब० व० ।

चेदिपति पु० वेदोनां पतिः । शिशुपावे उपरिचरवसुनामके
व्यपे च । चेदिराजादयोऽप्यत्र । [अविचेत् त ।

चेल लौल्ये गतौ च भा० पर० सक० सेट् । चेलति अचेलीत्
चेल न० चिल-आच्छादने कष्मणि घञ् । वस्त्रे । चेल-लौल्ये
अच् । अघमे लि० ।

चेल्ल चालने गतौ च भा० पर० सक० सेट् । चेल्लति अचेल्लीत्
चेष्ट ईडायां भा० आ० अक० सेट् । चेष्टते अचेष्टट । अच-
चेष्टत्-अचिचेष्टत् ।

चेष्टा स्त्री० चेष्ट-अङ् । 'आत्मजस्या भवेदिच्छा ऋच्छाजन्या
भवेत् कतिः । कतिजन्या भवेच्चेष्टे'त्युक्ते कायिके व्यापारे ।
चैतन्य न० चेतन+भावे स्त्रायै वा ङ्यञ् । चेतनायां, ब्रह्मणि,
प्रकृतौ च । [स्वभावान् ।

चैत्त न० चित्तस्येदम् अण् । बौद्धमते विज्ञानातिरिक्ते
चैत्य न० चित्ताया इदमण् । यामादिपवित्रे महादण्, देवा-

वासे दृष्टे, जनानां सभास्यतरौ, बुद्धभेदे, आवतने,
चिताचिह्ने, जनसभायां, यक्षस्थाने, जनानां विश्राम-
स्थाने, देवस्थाने च । [हिते गृहे ।

चैत्यगृह न० चैत्यस्य समीपे गृहम् । चतुष्पथस्ये चैत्यसन्नि-
चैत्यगृह पु० कर्म० । अश्वत्यादिप्रसिद्धे दृष्टे ।

चैत्र पु० चित्वाणवलेण युक्ता पौर्णमासी चैत्री सास्त्रिन् मासे
२ण् । स्वनामख्याते शुक्लप्रतिपदादिदशान्तरूपे मासे ।

ठक् । चैत्रिकः । कन् । चैत्रकोष्यल पञ्चतमेदे च ।

चैत्ररथ पु० चित्ररथेन गन्धर्वेण निर्हत्तम् अण् । कुबेरोद्याने
चैत्रावली स्त्री० चैत्रे सम्यक् वलिरस्याम् । चैत्रपौर्णमास्याम्
चैत्री स्त्री० चित्वाणवलेण युक्ता पौर्णमासी अण् । चैत्र-
मासपौर्णमास्याम् तत्रैव तद्योगसम्भवात् ।

चैद्य पु० चेदीनां जनपद नामयम् ङ्यञ् । शिपुपात्रे ।

चैदना स्त्री० चु० चुद-युच् । 'चैदना चोपदेशश्च विधिवै-
कार्यवाचिनः' इति भट्टोक्ते प्रवर्त्तनावाक्ये 'चैदनालक्षणा-
र्थो धर्मः' इति शीमांसास्त्वल् । प्रेरणायां, तर्जनायां,
प्रवर्त्तनायाञ्च । [लि० ।

चैद्य न० चुद-यत् । पद्मे, पूर्वपक्षे, अद्भुते च । प्रेरणाहं
चैपन न० चुप-ल्युट् । मन्दगमने, दृष्टीमयने मौने च ।

चैर पु० चुर-अच् । सौयकतारं परद्रव्यापहारके गन्धद्रव्य-
भेदे, कण्ठशयाञ्च । [पन्थिपर्यटने ।

चैरक पु० चैरः स्वनामख्यातदण्डव कायति कै-क ।
चैरपुष्पी स्त्री० चैर इव पुष्पस्या रात्रिविकाशितात् ।

गङ्गिद्याम् । स्त्रायै कन् अत दूत्तम् । चैरपुष्पिकाभ्याम् ।

चैरा स्त्री० चैरदृष्ट्यं रात्रिविकाशित्वेन पुष्पमस्यस्या अर्थे
अ टाच् । गङ्गपुष्पिकायाम् ।

चै(चै)रिका स्त्री० चैर+कर्मणि ठन् ठक् वा । चैर्ये ।

चैल न० चुल-घञ् । स्त्रीणां कञ्चुकास्थे आप्रपदीने वस्त्रे ।
(चैला) इति ख्याते पुंसां वस्त्रभेदे च द्राक्षिकलिङ्गयोर्मध्ये,
देशभेदे पु० । [किष्कपर्वणि च ।

चैलकी पु० चुल-ण्वल् गौरा० ङीप् । करीरे, नागरके,
चैली स्त्री० अल्पशोले ङीप् । कुर्पासके वस्त्रभेदे ।

चैल्य लि० चूष-यत् ए० । इन्दुरण्डादौ भक्ष्यभेदे ।

चौड(ल) न० चूडा प्रयोजनमस्य अण् । चूडाकर्मणि संस्कार-
भेदे । वा ङस्य लः । [पहारके । चौरनामगन्धर्वे पु० ।

चौर लि० चुरा ग्रीनमस्य चोरण्ववा अण् । प्रच्छन्नपरद्रव्या-
चौर्य न० चोरस्य भावः कर्म वा ङ्यञ् । परद्रव्यापहरणे ।

च्यवन पु० च्यु-युच् । सनिभेदे ।

च्यु गतो भ्वा० आत्म० सक० अनिट् । अच्यते अच्योष्ट ।
च्यु हासे सहने च चुरा० उभ० सक० अनिट् । अच्ययति ते
अच्यच्यवत् ।

च्युत करणे भ्वा० पर० अक० सेट् । च्योतति अच्युतत्-अच्योतीत्
च्युति स्त्री० च्यु-क्तिन् । करणे नागे च अपादाने क्तिच् । भगे

छ

छ वि० छो-क । छेदनकर्त्तरि, निर्मूल्ये, तरले च । छेहे न०
छगल पु० छो-कलच् युट् च । पपुभेदे छागे । जातौ छोप् ।
नीलवस्त्रे न० । छद्मदारकहणे स्त्री० टाप् । स्वार्थे कन् ।
पशुभेदे छागे ।

छगलान्त्री(छ्मो) स्त्री० छगलसेवान्वम् अङ्गिर्वा अस्याः
गौरा० छोप् । छद्मदारकौबधे, छके च । स्वार्थे कन् । अलैवार्थे
छटा स्त्री० छो-अटन् । दीप्तौ, परस्मैरयाञ्च ।

छटाफल पु० छटेव परस्मैरान्वितं फलं यस्य । गुवाके ।

छत्त पु० छद-णिच्-प्रुन् ह्रस्वः । वचाकारमूलपत्रे (छातरिया)
क्षुपभेदे । श्रुतपत्रे न० । अतिछत्तायां (सत्ता) छत्ते स्त्री० ।

छत्तक पु० छत्वमिव कायति कै-क । (राङ्गाकुलेखाडा) छत्ते,
मत्सरङ्गे पत्तिणि च । स्वार्थे कन् छत्ते न० ।

छत्तपत्र न० छत्वमिव पत्रमस्य । स्थलपत्रे, भूर्जपत्रहणे पु०

छत्तपुष्प पु० छत्वमिव पुष्पमस्य । तिलकहणे ।

छत्तभङ्ग पु० छत्वमस्य भङ्गो यत् । नपनाशे, वैधये अस्मात्तन्त्र्ये च

छत्ताक न० छत्ता अतिच्छलेव कायति कै-क । शिबी० भे
'छत्ताकं विष्ट्वराहस्ये'ति मनुः ।

छत्ताकी स्त्री० छत्वमकति अक-कुटिलगतौ अण् । राज्ञायाम्

छद् संहतौ अद० चु० उभ० सक० सेट् । छदयति ते अचिच्छदत् त

छद् बलाधाने जीवने च भ्वा० पर० अक० सेट् । छदति-
अच्छदत्-अच्छदीत्-अच्छादीत् ।

छद् संवरणे वा० चुरा० पठे भ्वा० उभ० सक० सेट् इदित् ।

छन्दयति-ते अचच्छन्दत्-त । छन्दति-ते अचच्छन्दीत्
अचच्छन्दिट् । [अच्छादीत् अचच्छदिट् ।

छद् अपवरणे भ्वा० उभ० सक० सेट् । छदति छदते । अचच्छदीत्-

छद् पु० छद-क । पले, पत्तिणां पले, पम्पिपर्णहणे, तमाल-
हणे च । [ल्युट् । पिधाने ।

छदन न० छद-ल्युट् । पले, पले, (तिजपात) त्वचे च । भावे

छदपत्र पु० छदार्थं पत्रमस्य । भूर्जपत्रे । [तृष्णपुञ्जे ।

छदि पु० छद-इन् । पटले (चाल) इति स्याते ऋहाच्छादके

छदिस् स्त्री० छद-इसि । पटले (चाल)

छद्गतापस पु० छद्गना छलेन तापसः । लोकप्रसारणार्थं
तापसतापस्यापनाय तापसलिङ्गधारिणि तत्कम्मान्तुछा-
यिनि वैडालप्रतिके ।

छद्गन् न० छाद्यते स्वरूपमनेन छद-मनि । कपटे छले ।

छन्द पु० छदि संवरणे धातोरनेकार्थत्वात् इह इच्छायाम् षञ् ।

अभिलाषे, वशातायाम्, विषभेदे च ।

छन्दस् न० छदि-असि । वेदे, स्त्रौचारे अभिलाषे, निय-

तात्पर्यवर्णमात्रादिसंनिवेशवशात् चतुश्चरणादौ उक्थादि-
भेदे गायत्र्यादौ छन्दसि, पद्ये च ।

छन्दोग पु० छन्दः सामवेदं गायति गै-क । सामवेदो विप्रादौ

छन्न लि० छद-णिच् ता नि० । काच्छादिते । निर्जने
रहसि न० ।

छप गतौ वा चुरा० उभ० पठे भ्वा० पर० सक० सेट् इदित् ।

छपयति ते छपयति अचच्छपयत् त अचच्छप्योत् । [छान्वा

कस भक्षणे भ्वा० पर० सक० सेट् । कसति अचच्छोत् । कसित्वा-

छद् वमने चुरा० उभ० सक० सेट् । छद्दयति ते अचच्छद्दत् त ।

छद्दन् पु० छद्द-णिच्-ल्यु । निम्बहणे मदनहणे च । भावे

ल्युट् । वमने न० । [अलैवार्थे

छद्दिही स्त्री० छद्द-णिच्-इन् । वमनरोगे वा छोप् ।

छद्दिका स्त्री० छद्द-णिच्-ल्यु । उत्कासिकायां, विष्णुका-

न्तायाञ्च । धात्वर्थे ल्युट् । वमने ।

छद्दिकारिपु पु० इत० । सुहृत्तायाम् । छद्दिनाशके लि० ।

छद्दिष्ण पु० छद्दिं हन्ति-हन्-उक् । निम्बभेदे । छद्दिनाशके लि०

छद्दिस् स्त्री० छद्द-इसि । वमने ।

छल न० छो कलच् । शास्त्रे, स्वरूपाच्छादने छद्गनि, न्यायोक्ते

तात्पर्यान्तरेण प्रयुक्तस्य शब्दस्थानान्तरकल्पनेन वाद्युक्तौ

प्रतिवादिता दत्तदृष्टये च । यथा नेपाळादागतौ ५यं नवक-

म्बलवत्त्वादिति वादिन उक्तौ नवशब्दस्य नूतनत्वाद्यपरत्वे

स्थिते प्रतिवादिता तस्य नवसंख्यायुक्तार्थत्वकल्पनेन नाश

नवसंख्यककम्बलवत्त्वमिति यद्दृष्टव्यं दीयते ।

छलना स्त्री० छल+तत्करोति णिच्-भावे-युच् । परप्रता-

रणायाम् । [छाल] लतायाम्, सल्लतौ च ।

छल्ली स्त्री० छद-क्लिप् तां लति ला-क गौ० छोप् । वस्त्रे

छवि स्त्री० छति अस्मिन् छिनति तसौ वा नि० । शोभायां

कालौ च । [अच्छपिह ।

छप वधे भ्वा० उभ० सक० सेट् । छपति ते अचच्छापीत् अचच्छपीत्

काग पु० छो-गन् । कागळे । जातौ क्षियां छोप् । उरोडाग्रे च ।

इदमर्थे अण् । छाग्यादुग्धे छागसांसे च न० ।

कागल पु० कागलएय प्रजादाण । खनामख्याते पशौ, काग-
लस्यापत्यम् अण । वृषभेदे ।
कागवाहन पु० कागो वाहनमस्य । अग्नौ ।
कात लि० को-कर्माणि कर्तारि वा त्त । क्षिप्ते, दुर्भवे च ।
कातेतरास्फुटति काय० प्र० १७० ।
कात पु० युपेर्दीपावरणं कृतं तच्छीलमस्य ण । शिष्ये, वरटाः
कपिलाः पीताः प्रायोहिमवतो वने । कुर्वन्ति कलका-
कारं तज्जं कालं मधु कृतमित्युक्ते मधुभेदे न० ।
कादन पु० कद-गिच्-ल्यु । नीलाग्नानदये । भावे ल्युट् ।
कादने । करणे ल्युट् । पले न० ।
कान्दस पु० कन्दोवेदमधीतेऽण् । वेदाध्ययनकर्तरि ।
कान्दोय्य न० कन्दोग+आन्नायाद्यर्थे ज्य । सामगानां धर्मं
आन्नाये, (मन्त्रमाङ्गणालके शास्त्रे) समूहे च ।
काया स्त्री० को-ण । आतपाभावे, कालौ, प्रतिविम्बे, पालने,
उत्कीर्णे पङ्क्तौ, संज्ञाप्रतिरूपायां स्तूय्यभाष्यायाम्, उन्-
विंशाक्षरपादके कन्दोभेदे च ।
कायातनय पु० इत० । शनैश्चरे 'कायाद्युतादयोष्यत् ।
कायापुरुष पु० कायया पुरुष इव । आकाशे दृष्टव्ये निज-
कायातुरूपे कायात्मके पुरुषे ।
कायावृत्त पु० कायाप्रधानो ह्यवः शाक० । वटादौ वृत्ते ।
किङ्कनी स्त्री० किङ्क इत्यव्यक्तं नासिकाग्रद्वयं कनति शब्दा-
यते अच् गौरा० ङीप् । (नाक्किङ्गी) वृक्षभेदे ।
किङ्का स्त्री० किङ्क इत्यव्यक्तं शब्दं करोति ङ ड । कृते ।
किङ्कर लि० किङ्-कुरप् ण् । तृक्च । वैरिणि, धूर्ते, कदके च ।
किङ्कां ङीप् । कदने न० । [अचिच्छदत् अचिच्छत्, किङ्का ।
किङ्क वैधीकरणे रुधा० उ० सक० अनिट् । किङ्कति किङ्के अचिच्छीत्-
किङ्कित् पु० किङ्-किरच् । कुठारे पावके, रज्जुभेदे, करवाले च ।
किङ्कुर लि० किङ्-कुरच् । वैरिणि, धूर्ते, कदके, कदमद्रव्ये च ।
किङ्क भेदने अद० चुरा० उभ० सक० सेट् । किङ्कयति ते
अचिच्छिदत् त । [व्योतिषोक्ते लम्बतोऽष्टमस्थाने च ।
किङ्क न० किङ्-रक् किङ्-अच् वा । दूषणे, गर्ते, अवकाशे
किङ्कान्तर पु० किङ्कमन्त्रमध्यं यक्ष । नवे ।
किङ्कित लि० किङ्क-क्त । विद्वे कतच्छिद्रे ।
किङ्कपत्नी स्त्री० किङ्कं पत्नं यस्याः । अम्बुषायाम् । (आकनादी)
किङ्कमस्ता स्त्री० किङ्कं मस्तं यस्याः । महाविद्यायां विद्याभेदे
किङ्करुह पु० किङ्कोऽपि रोहते रुह-क । तिलवृक्षे । गुड-
चां, यक्षक्यां, केतक्याञ्च स्त्री० ।
किङ्कोद्धवा स्त्री० किङ्कापुङ्गवति उद्+भू-अच् । गृह्याम् ।

कुकुन्दरी स्त्री० कुङ्क इत्यव्यक्तं दृष्टाति अच् ण् । (कुङ्क)
जन्तुभेदे स्तम्भमधिके ।
कुट् कदने वा चुरा० उभ० पक्षे त० कुटा० पर० सक० सेट् ।
कोटयति ते कुटति । अचुच्छुटत् त अचुच्छीत् ।
कुङ्क कदने त० कु० पर० सक० सेट् । कुङ्कति अचुच्छुटत् चुच्छीड
कुप स्वर्गे त० पर० सक० अनिट् । कुपति अचुच्छीत् ।
कुप पु० कुप-क । क्षुपे, स्वर्गे, चपले, युद्धे च ।
कुर कदने स्वा० पर० सक० सेट् । कुरति अचुच्छीत् ।
कुर लेपने त० कु० पर० सक० सेट् । कुरति अचुच्छीत् ।
कुरिका स्त्री० कुर-कुन् । अस्त्रभेदे (कुरि) । कुर-क गौ-
ङीप् । कुरीलयत् ।
कृद् सन्दीपने वा चु० उ० पक्षे स्वा० पर० सक० सेट् । कृदयति ते
कृदति । अचिच्छदत्-अचिच्छदत् त अचिच्छीत् ।
कृद् देवने दीप्तौ च अक० वमने सक० रुधा० उभ० सेट् ।
कृणत्ति कृन्ते अचिच्छदत्-अचिच्छीत् ।
कृप याचने द्विक० शब्दे अक० वा चुरा० उभ० पक्षे स्वा० पर०
सेट् । कृपयति ते कृपति । अचिच्छदत् त-अचिच्छीत् त ।
अचिच्छीत् । [नागरे च लि० ।
क्रेक पु० को-रैकन् । स्थापितो पविणि, श्लेगे च । विदग्धे,
क्रेकानुप्रास पु० क्रेकस्य विदग्धस्य म्रियोऽनुप्रासः शाक० ।
अनुप्रासभेदे शब्दानुसारे । [क्षारभेदे ।
क्रेकोक्ति स्त्री० क्रेकायाः विदग्धाया उक्तिः । वक्रोक्तिरूपेऽक-
क्रेद् कदने अद० चु० उभ० सक० सेट् । क्रेदयति ते अचिच्छदत् त
क्रेद् पु० किङ्-घञ् । क्रेदने क्रेदके, भाजके च । 'क्रेदं घृणं घृणं
क्रेदमिति लीलावती । कर्मणि घञ् । खण्डे, 'वलाहक
क्रेदविभक्तारागमिति कुमारः ।
क्रेदिक पु० क्रेदं नित्यं सर्पति टक् । वेतसे ।
क्री कदने दि० पर० सक० अनिट् । क्रीति अचिच्छात् अचिच्छीत् ।
क्रीटिका स्त्री० चु० कुट-ण्वल् । तज्जन्यवृष्टजनिते शब्दे ।
क्री गतौ स्वा० आत्म० सक० अनिट् । क्रीवते अचिच्छीत् ।

ज

ज पु० जि-जन-वा ड । शिवे, विष्णौ, जनके, वेगे, सक्तौ
विधे, कन्दोय्योक्ते युद्धमध्यमे वर्णनये च ।
जञ् मन्त्रणे सक० ज्ञासे अक० अदा० जञा० पर० सेट् ।
जञिति अजञीत् ।
जगञ्जलुः पु० जगतां चक्षुरिव सर्वपदार्थदर्शकत्वात् । सूर्ये
जगत् पु० मम-क्षिप् नि० वाचौ । जङ्गमे लि० विभे कोके न० ।

जगतप्राण पु० जगतां प्राणो जीवनहेतुत्वात् । बायो ।
 जगत्सृजिन् पु० जगतां सृजिष्य सर्वस्य सत्तादुद्गमात् । सृज्ये
 जगती स्त्री० गम-क्तिप् नि० । पृथिव्यां, भुवने, जने, जम्बु
 खेले, वास्तुभेदे, द्वादशाक्षरपादके छन्दोभेदे च ।
 जगदाधार पु० इत० । बायो, जगतामाश्रये च 'कालो हि
 जगदाधार' इति सूतिः । [द्वालो] मिति सूतिः
 जगद्धाली स्त्री० धा-लच् इत० । दुर्गाभेदे । 'उद्दृष्ट्वा जग-
 जगद्योनि पु० जगतां योनिरुत्पत्तिः यस्मात् । शिने, विष्णौ,
 हिरण्यगर्भे, कुमारे च । इत० पृथिव्याम् । [भैरवभेदे च ।
 जगन्नाथ पु० इत० । विष्णौ, तदीयस्त्वभेदे, विमलापीठस्थे
 जगत् पु० गल-अदने यङ् अच् नि० । मद्यकल्ले (मदेर मोडा)
 मदनहस्ते, पिष्टमद्ये धूतं च ।
 जग्ध लि० अद-क्त । भुक्ते ।
 जग्धि स्त्री० अद-क्तिन् । भोजने, सहभोजने च ।
 जघन न० वक्रं हन्ति हन-यङ् अच् इत० । स्त्रीणां ओषिपुरो
 भागे, ओषौ च । 'पीनस्तनजघनाया' इत्युद्धटः ।
 जघनेफला स्त्री० जघने इव मध्यभागे फलमस्याः अलुक्च० ।
 काकोडुस्वरिकायाम् ।
 जघन्य लि० हन-यङ् अच् इत०, जघनमिव इवार्थे यत् वा ।
 अघने, चरमे, गर्विते च । शूद्रे पु० । जघनमनुशोभितं
 यस्य । पुंसं लिङ्गे ।
 जघन्यज पु० जघन्ये चरमे जायते जन-ङ । शूद्रे, कमिठे लि०
 जङ्गम लि० गम-यङ् अच् । गतिशक्तिर्युते ।
 जङ्गल न० गल-यङ् अच् इत० । वने, रहसि च । मांसे पु०
 जङ्गा स्त्री० जघन्यते कुटिलं गच्छति गत्यर्थकस्य छन्देः
 कौटिल्ये यङ् अच् इत० । गुल्फजान्तेरन्तराले अवयवे ।
 जङ्गाकारिक लि० कृ-अप् कारः विलेपः इत० ततः अस्यर्थे
 उन् । जङ्गाच लनेनाजीववति धावके (धाउङ्गे)
 जङ्गाल लि० जङ्गा वेगवती अस्यस्य लच् । धावके जङ्गाजो-
 विनि । 'हरिणैणकुक्कुटप्रपतत्यङ्गुशम्बराः । राजीवश्च
 तथा स्रग्डी जङ्गावाः परिकीर्त्तिता' इत्युक्तेषु श्लोकेषु पु० ।
 जङ्गिल लि० अतिशयवेगवती जङ्गास्यस्य लच् । वेगव-
 ज्जङ्गाविशिष्टे धावके ।
 जज युङ्गे स्वा० पर० अक० सेट् । जजति अजाजीत्-अजजीत्
 जज योधने स्वा० पर० सक० सेट् इदित् । जजति अजङ्गीत्
 जट संहतो स्वा० पर० अक० सेट् । जटति अजाटीत् अजटीत् ।
 जटा स्त्री० जट-अच् । अयोन्यसंलग्ने केशे, प्रतिनां शिखा-
 याम्, संहारेः सटायाम्, दृष्टादेर्मूले, (जङ्) जटामांसां,

वेदस्य पाठभेदे, दृष्टजटायाम् लतायाम् यथावस्थांश्च ।
 जटाजूट पु० इत० । जटानां जूटे (बन्धे) समूहे च 'जटा-
 जूटसमायुक्तामिति दुर्गाध्यानम् । [गन्धद्रव्यभेदे ।
 जटामांसी पु० जटां मन्यते मन-ञ दीर्घश्च । खनामख्याते
 जटायु(स्) पु० जटां याति या-ङ्, जट-संहतो अच् जटं
 संहतमायुरस्य वा । खनामख्याते खगभेदे, युगुलौ च ।
 जटाल पु० जटाल्यस्य लच् । युगुलौ, वटे, कर्पूरे, सृक्के
 च । जटायुक्ते लि० । जटामांसां स्त्री० ।
 जटावल्ली स्त्री० जटेव वल्ली । दृष्टजटायाम् । [वा डीप् ।
 जटि(टी) पु० जट-इन् । वटहस्ते, समूहे च । जटामांसां स्त्री०
 जटिन् पु० जटा अस्यस्य इति । श्लेके (पाकुड़) अक्षत्यतस्य-
 पत्रयुक्ते दृष्टभेदे । जटावति लि० ।
 जटिल पु० जटा अस्यर्थे द्रव्यम् । सिंहे, मृगचारिभेदे च
 जटायुक्ते लि० । जटामांसां, पिप्पल्यां, ववायां, दशन
 दृष्टे च स्त्री० । [भेदे पिप्पलौ (जडुल) ।
 जटु(डु)ल पु० जट-उलच् इत० उलङ्ग इ वा । देहस्य कण्ठविह
 जठर रु० जायते जन्तुर्गर्भां वाक्छिन् जन-अर-ठान्तादेशः ।
 कुक्षौ । दृष्टे, कठिने च लि० ।
 जड लि० जलते घनीभवति जल-अच् उलङ्ग लः । इष्टानि-
 दानभिन्ने, हिमार्त्ते, मूके, बुद्धिहीने, अप्रकाशे, वेदप-
 ह्णसमर्थे मूर्खे च । जले, शीघ्रके च न० । जडयति नत-
 कारोति णिच्-अच् । शूकाशिल्यां भूम्यालक्याश्च स्त्री० टाप्
 जटु न० जन-उ तोन्तादेशः । अलङ्कते, लाक्षायाश्च ।
 जटुका स्त्री० जट+प्रवार्थे कन् । (चामिका) पत्रिभेदे गन्ध
 द्रव्यभेदे, जन्दां, पर्पस्यां, तिर्यक्फलायां, निशाग्रायाश्च ।
 जटुकारी स्त्री० जट करोति क-अण् डीप् । जटुकालतायाम्
 जटुरसः पु० इत० । अलङ्कते ।
 जटु न० जन-व तात्तादेशः । स्लाभकलयोः सम्बन्धौ, कष्ट-
 साधोभागस्थितयोरस्यौ च ।
 जन जनने जुहो० पर० अक० सेट् घटा० । जजन्ति । अजनन्-
 अजनीत् अजानीत् । जनयति जनितः । [यति जातः
 जन जनने दि० आ० अक० सेट् घटा० । जायते अजनिट् । जन-
 जन पु० जन-अच् । लोके, पामरलोके, महोलोकाद्दुर्लभे लोके च
 जनक पु० पु० जन-णिच्-ण्वल् । पितरि, मिथिलाधिपे राज
 भेदे च । कारणे लि० । [राजपत्याम्
 जनकसुता स्त्री० जनकस्य सुततया स्वाता । सीतादेव्यां
 जनता स्त्री० जनानां समूहः तल् । जनसमूहे ।
 जननि(नी) स्त्री० जन-अनि वा डीप् । मातरि, जनिनाम-

गन्धर्व्ये, दयायां, कटुकायां, मञ्जिषायाम्, अलक्तके,
जटामांशाच्च ।

जनपदं पु० जनाः पद्यन्ते गच्छन्ति यत् पद-च । देशे ।

जनमेजय पु० जन+एज-णिच्-खश्-सम्च् । परीक्षित्राजपुत्रे,
वृषभेदे । पु० । जन्मेजयोऽप्यत्र ।

जनयित् पु० जन-णिच्-टच् । पितरि । मातरि स्त्री० ऊनीप्
जनलोक पु० महोलोकोपरि भुवनभेदे ।

जनवल्ग्वभ पु० ईत० । श्वेतरोहितद्वये । जनप्रिये लि० ।

जनस्यति स्त्री० जनेषु स्यतिरेव न दृष्टव्याः । सत्वसिद्ध्या-
साधारणलोकप्रसिद्धौ किम्बदन्त्याम् ।

जनस्थानं न० दण्डकारण्यस्य समीपे स्थानभेदे, जनाधार-
स्थाने च । जनस्थाने भ्रान्तमित्युद्धटः ।

जनान्तिकं न० ईत० । जनसमीपे, अप्रकाशे, विपताकरेणा-
न्यानपवार्यान्तिके जनान् । अत्योन्मामन्त्र्यं यत् स्वात्
जनानां तज्जनान्तिकमित्युक्ते नाटकेऽभिनयकर्त्तारस्यो-
न्मद्यप्रभाषणे च ।

जनाह्नं पु० जनैरर्घ्यते वाच्यते स्वाभिरुपसौ अर्ह-वाचने
कर्म्मणि ल्युट्, जनं जननमर्हयति वा अर्ह-हिंसायां ल्यु
वा । विष्णौ ।

जनाश्रय पु० जनानां लोकाशमाश्रयः । मण्डपे ।

जनि(नी) स्त्री० जन-भावे इन् वा डीर् । उत्पत्तौ अभूत-
प्रादुर्भावे, जायते गर्भोऽस्याम्, नार्याम् । मातरि, स्नुषायां,
जायायाञ्च । जायते आरोग्यमनया । औषधिभेदे जतुकायाञ्च

जनुस् न० जन-उषि । उत्पत्तौ ।

जनु(नू) स्त्री० जन-उ वा ऊङ् । उत्पत्तौ ।

जनेष्ट पु० जनानामिष्टः । सहरद्वये । दृष्टिनामोषधी, जातीपुष्पे,
हरिद्रायां जतुकायाञ्च स्त्री० । (त्वाभिमानिनि जीवे ।

जन्तु पु० जन-त । जननशोभे प्राणिनि अविद्यादोषात् देहा-
जन्तुका स्त्री० जन्तुभिः कायति प्रकाशते कै-क । लाघायां,
तस्याहि कोटे प्रकाशः । हिङ्गुले च ।

जन्तुः पु० जन्तुं कमीन् हन्ति टक् । वीजपुरे । विङ्गुले,
हिङ्गुनि च न० । प्राणिघातके लि० ।

जन्तुफलं पु० जन्तवः फलेऽस्य । उदुम्बरे ।

जन्तुमारी स्त्री० जन्तुं कमीन् मारयति श्च-णिच्-अण् उप० ।
निम्बुके (निम्बुकी) । (तत्र हि बहुकोटानां स्थितिः ।

जन्तुला स्त्री० जन्तुं कोटान् लाति ला-क । काष्ण्टके
जन्मन् न० जन-मनि । उत्पत्तौ, आद्याक्षयसम्बन्धे, गर्भव्यासयो
निनि सारणेन देहग्रहणे, न्यायाद्युक्ते अपूर्वदेहादिभिः

सम्बन्धे, ज्योतिषोक्ते जन्मनचले, स्वाधिके दशमे उन-
विंशे च नचले, जन्मलग्ने च ।

जन्ममास पु० ईत० । 'आरभ्य जन्मदिवसं यावत् विश्विनानि
च । जन्ममासः स विशेष वर्यितः सर्वकर्म्मस्त्रित्युक्ते जन्म-
दिनावधिके विश्वदिनात्मके मासे ।

जन्मान्तरं न० अन्यत् जन्म मयू० । भवान्तरं परलोके ।

जन्माष्टमी स्त्री० श्रीकृष्णस्य जन्मतिथौ मुख्यचान्द्रेण श्राव-
णस्य कृष्णाष्टम्याम् ।

जन्मिन् पु० जन्माख्यस्य ग्रीष्मादि० इनि । प्राणिनि जीवे ।

जन्म लि० जन-कर्त्तरि यत् । जायमाने । जन-णिच्-यत् ।

उत्पादो, जनको च । जनो बधूं बहति नयति वा यत् ।

नवोदात्तातिमितभ्रत्यसिद्धेषु लि० । अङ्के, परीवादे, प्रीतौ,

युद्धे, देहे च पु० । भावे यत् । जनने न० । मातृवय-

स्यायां स्त्री० । [पीत-अजपीत ।

जप उच्चारणे वाचि च स्वा० पर० सक० सेट् । जपति अजा-

जप पु० जप-अच् । वेदमन्त्रादेरावृत्तौ असङ्ख्युच्चारणे 'जपस्त-

द्भाषणं ध्येयसम्मुखीकरणं सुने इत्युक्ते मन्त्रादिभाषणे च ।

जपा(वा) स्त्री० जप-अच् वा पश्यवः । स्नानमस्थाने दृष्टे तत्पुष्पे च

जभ मैथुने स्वा० पर० सक० सेट् । जभति अजम्भीत् ।

जभ मैथुने स्वा० पर० सक० सेट् इदित् । जम्भति अजम्भीत्

जभ जृम्भाणे स्वा० आत्म० अक० सेट् इदित् । जम्भते अजम्भिष्ट

जभ नाम्ने चुरा० उभ० सक० इदित् । जम्भयति ते अजजम्भत् त

जभ जृम्भाणे स्वा० आत्म० सेट् । जभते अजम्भिष्ट । [जान्ता

जम भजे स्वा० पर० सक० सेट् । जमति अजम्भीत् । जमिता-

जमदग्नि पु० परशुरामस्य पितरि सनिभेदे ।

जम्पती पु० द्वि० व० । जाया च पतिश्च ह० जायाया जम् ।

दम्पत्योः स्त्रीपुरुषयोः । [पङ्के, शैवाले, केतक्याञ्च ।

जम्बाल पु० जम्ब-वञ् जम्बमालाति आदत्ते आ+ला-क ।

जम्बालिनी स्त्री० जम्बाल+अस्त्वर्थे इनि । नद्याम् ।

जम्बीर पु० जम-विच् वीर-विक्रान्तौ क कर्म० । (गोड़ानेव)

दृक्भेदे, मरुवके, सितार्ज्जके च ।

जम्बु(स्व) स्त्री० जम-जू नि० बुक् टप्० वा ऊङ् (जाम) । इति

ख्याते दृष्टे । तस्याः फले अण् तस्य वा लुप् । जाम्बवम् ।

वा ह्रस्वे । जम्बु चायत् ।

जम्बुक पु० जम्बुइव कायति कै-क । (गोलावजाम) इति

ख्याते दृष्टे, श्योनाकभेदे च । स्वार्थे कन् जम्बु शब्दार्थे

जम्बु द्वीप पु० जम्बुद्वीपचिह्नितो द्वीपः शाक० । समद्वीपमध्ये

स्नानमस्थाने द्वीपभेदे ।

जम्बु क पु० जम्बु-उल्लूकादि० नि० । शृङ्गाणे, नीचे, वरुणे,
जम्बुकार्थे च (गोलापजाम) द्वाकाभेदे स्त्री० ।

जम्बा पु० जम्भि-वज् । दैत्यभेदे, दन्ते, जम्बीरे, अंशे, हनौ, तले च ।
भावे वज् । भक्षणे जृम्भाणे च । अ० जृम्भायां स्त्री० ।

जम्भभेदिन् पु० जम्भ दैत्यं भिनति भिद-णिनि । इन्द्रे
जम्भभेदनादयोप्यल ।

जम्बुला स्त्री० जम्भं जृम्भां लाति ला-क । राजसीभेदे तस्याः
स्वरणे चरनाशात् चरनाशे च तत्पूज्याङ्गजम्भाया अपि
नाशः 'समुद्रस्योत्तरे तोरे जम्बुला नाम राजसी'ति ।

जय पु० जि-भावे अच् । शत्रूणां भिमाने, नारायणपार्श्वचरे,
'एतौ द्वौ पार्श्वगौ मल्लं जयो विजय एव चेति भागवतम्
विराटपुरस्थे युप्रसन्नके वधिष्ठरे च ।

जयटक्का स्त्री० जयसूचिका टक्का । वाद्यभेदे ।

जयद्रथ पु० जयन् रथो यथ । सिन्धुराजे दुर्योधनभगिनी-
पतौ खनामस्थिते नृपे, सूर्ये, भीमे च ।

जयन्त पु० जि-भाच् । इन्द्रस्य पुत्रे चन्द्रे, शिवे, विराटपुरस्थे
युप्रसन्नके भीमे च ।

जयन्ती स्त्री० जयति रोगान् अन्याथौ धानि वा जि-शट
ङीप् । जरायाम्, नादेयाम् दुर्गाभेदे 'जयन्ती मङ्गला का-
लीति मन्त्रः । पताकायाम्, जयन्तीदृशे, 'रोहिणीसङ्गिता
कृष्णाभासे च आवणेऽप्यमी । अर्द्धरात्रादधर्षोद्धमं कलयापि
यदा भवेत् जयन्ती नाम सा प्रोक्तेलुक्तलक्षणे योगभेदे च ।
जयपत न० । जयसूचकं पत्रम् । 'पूर्वोत्तरक्रियायुक्तं' निष्प-
यानं यदा नृप । प्रदद्यात् जयिने लेख्यं जयपत्रं तदु-
च्यते' इत्युक्ते पत्रे ।

जयपाल पु० जयेन सज्जयेन पालयति पाल-अच् । खनाम
स्थिते सारकफलके दृष्टे । इत० । विष्णौ, नृपे च ।

जया स्त्री० जि-अच् । हरितक्याम्, जयन्त्याम्, दुर्गायां, तत्-
सङ्घर्षायां, गणिकारिकायां, विजयायां (भङ्गा) पताकाभेदे,
नीलदूर्वायाम्, शान्तादृशे, ज्योतिषोक्ते 'त्वयोदश्यष्टमो चैव
हतोया च जया मते'त्युक्ते तिथिसमुदाये च ।

जय्य वि० जेतुं शक्यः जि-यत् क्रयजय्यौ तदर्थे नि० । जेतुं शक्ये

जरठ वि० जृ-अरठच् । कर्कशे, कठिने, पारुष्ये, जीर्णे च ।

जरशा पु० न० । जृ णिच्-लुप् । जीरके, झिङ्गुनि, शौवर्चले,
कृष्णौषधौ च । कासमहे पु० । कृष्णजीरके स्त्री० ।

जरत् वि० जृ-अरत् । दृढे, जीर्णे, जरायुक्ते, पुरातने च ।
स्त्रियां जरती ।

जरत्कार पु० मनसादेव्याः पत्नौ सतिभेदे । मनसादेव्यां स्त्री०

जरद्वय पु० जरन् गौः षच् सभा० । दृक्षीये, दृष्टभेदे च ।

जरन्त पु० जृ-भाच् । महिषे । जीर्णे वि० ।

जरा स्त्री० जृ-अङ् । शैथिल्यापादकावस्थाभेदे ।

जरायु पु० जराभेति जुष् । गर्भावरणचर्माणि गर्भाशये,
जटायौ पक्षिणि च ।

जरायुज वि० जरायुतो जायते जन-ङ । 'पशवश्च ऋगाश्चैव
व्यालाश्चोभयतोदतः । रक्षांसि च पिशाचाश्च मनुष्याश्च
जरायुजा' इत्युक्ते पञ्चादिमनुष्यान्तेषु 'यत्तु चर्माकतिः
स्त्वस्या जरायुः सानिगद्यते । शुक्रगोषितयोर्योगस्तस्मिन्
संजायते यतः । तत्र गर्भे भवेद्यस्मात् तेन प्रोक्तोजरा-
युज इत्युक्ते गर्भे च । [दित्युक्तनिश्चयौ नृपभेदे ।

जरासन्धः पु० 'जरया सन्धितो यस्मात् जरासन्धस्ततोऽभव-
जसूय पु० न० जृ-जयन् । स्रग्भमांसे । [अज(र्चिं)(र्क्षिं)(र्जीं)त्
जर्च(र्क्षिं)(र्ज) उत्तौ भर्त्सने च त० पर० सक० सेट् । जर्च(र्क्षिं)(र्ज)ति
जर्ज्जर पु० न० । जर्ज्ज-अरन् । शकध्वजे, शैलजे, गन्धर्व्ये च ।

जीर्णे वि० । [द्रव्ये । जीर्णे वि०

जर्जरीक वि० जर्ज-ईकन् पर्फरीकादि० नि० । बद्धन्किट्टे
जर्भो उत्तौ निन्दायाश्च त० पर० सक० सेट् । जर्भेति अजर्भीत्
जर्भिल पु० ज-विच् कर्म० । अरश्यतिले । [अजर्भीत् ।
जर्त्स भर्त्सने उत्तौ रक्षणे च स्वा० पर० सक० सेट् । जर्त्सेति
जल आच्छादने चुरा० उभ० सक० सेट् । जालयति ते
अजीजलत् त । [अजालीत् । जलः जालः ।

जल तीक्ष्णतादिभवेन स्वा० पर० सक० सेट् ज्वलादि । जलति
जल वि० जल-अच् । जडे । उदके, स्त्रीधरे, गन्धर्व्ये, ज्योति-
षोक्ते लम्बावधिके चतुर्थस्थाने, पूर्वाषाढानक्षत्रे च न०

जलकरटका पु० जलस्य कण्टकद्वय । शृङ्गाटके । (पानफल)
कुम्भीरे च ।

जलकपि पु० जले कपिरिव । शिशुभारे जलजन्तभेदे (सोसक)

जलकरङ्ग पु० जलस्य करङ्ग इवाधारः । नारिकेले, मेवे च ।

जले करङ्गद्वय । शङ्खे जललतायाश्च ।

जलकाक पु० जले काकद्वय । (पानकौडो) पक्षिभेदे ।

जलकुन्तल पु० जलस्य कुन्तलः केश इव । शैवाले ।

जलचर पु० जलेचरति चर-टक् । याहादिषु जलजन्तुषु ।

जलज पु० जले जायते जन-ङ । शैवले, वानीरद्वयोद्विजल

दृष्टे, मत्स्ये, ज्योतिषोक्तेषु कर्कटमोनमकरान्यार्द्धराशिषु च ।

जारभेदे, पद्मे च न० । शङ्खे पु० न० । जलजातमात्रे वि० ।

जलजन्तु पु० इत० जलस्थेषु याहादिषु प्राणिषु । [(जोक्तं)

जलजन्तुका स्त्री० जलजन्तु+अन्त्यार्थे कन् । जलौकायाम्

जलद् पु० जलं ददाति दा-क । मेघे, कर्पूरे च जलदातरि वि० ।
 जलदागम पु० जलदागमो यस्मिन् जाये । वर्षाकावे
 जलधर पु० जलानां धरः छ-अच् । मेघे-कर्पूरे, ससृष्टे, तिलि-
 शङ्खे च । जलधारिणि लि० । [लन्दोभेदे च ।
 जलधरमाला स्त्री० इत० । मेघपङ्क्तौ, द्वादशाक्षरपदके
 जलधि पु० जलानि धीयन्तेऽल धा-क्ति । ससृष्टे । तोयधि-
 प्रभृतयोऽप्यल, चतुःसङ्ख्यायां संख्याभेदे, 'जलधिसान्यं
 मध्यं परार्द्धमिति' लीलावती । [याञ्च ।
 जलधिजा स्त्री० जलधेर्जायते जन-ङ । लङ्गाम् । [सङ्ख्या-
 जलनिधि पु० जलानि निधीयन्तेऽल नि+धा-क्ति । ससृष्टे चतुः-
 जलनिर्गम पु० जलानां निर्गमः । नद्यादे जलभ्रमणे, अधःस्थि-
 तस्य जलस्रोतुर्गतौ, प्राकारादिषु जलनिष्सारणजालके च
 जलनीली स्त्री० जलं नीनयति नील+तलकरोति णिच्-अण् ।
 शैवावे । स्वार्थे कन् जननीलिकाप्यल ।
 जलपृष्ठजा स्त्री० जलस्य पृष्ठे उपरि जायते जन-ङ । शैवावे
 जलप्राय न० जलं प्रायं यत् । जलबङ्गवे देशे ।
 जलश्रव पु० जले श्रवते श्रु-अच् । (उद्विराल) जलजन्तभेदे
 जलबुद्बुद् न० इत० । जलविम्बे । [मत्स्वरङ्गविहगे
 जलमङ्ग पु० जले मङ्गुरिव निरन्तरमञ्जोन्मञ्जनत्वात् ।
 जलमार्ग पु० इत० । प्रणाल्याम् (नाला) (नरदशा)
 जलसूच पु० जलानि सूचति सूच-क्तिप् । मेघे ।
 जलमोद न० जलेन जलयोगेन मोदयति सेविनं सुद-णिच्-
 अच् । उशीरे (वेणारमूल) । [धारायन्त्वे ।
 जलयन्त्र न० जलानामुत्क्षेपार्थं यन्त्रम् । (फोहारा) ख्याते
 जलवल्कल पु० जलानां वल्कल इव । कुम्भिकायाम् ।
 जलविषुव न० रवेः तुलाराशिंसंक्रान्तौ ।
 जलवेतस पु० जले जातो वेतसः शाक० । वेतसभेदे । [च
 जलव्याल पु० जलस्थो व्यालो हिंस्रः । सर्पभेदे, कूरकर्मणि जन्तौ
 जलशायिन् पु० जले मसृष्टजले शोते शी-णिनि । नारायणे ।
 जलशुक्ति स्त्री० जलस्य शुक्तिरिव । शम्भके ।
 जलमूक न० जलस्य मूकमपम् । शैवावे ।
 जलमूकर पु० जलस्य मूकर इव । कृष्णीरे । [(जोंक)
 जलसर्पिणी स्त्री० जले सर्पति सृप-णिनि । जलौकायाम्
 जलहस्तिन पु० जले हस्तीव । पाहाख्ये जलजनौ । ७त० ।
 जलस्थे हस्तिरूपे जन्तुभेदे ।
 जलहास पु० जलानां हास इव शुभलात् । फेने, ससृष्टफेने च
 जलाधार पु० इत० । तडागादौ जलाशये, ससृष्टे च । जलमा-
 धारी यस्य । शृङ्गाटके । उशीरे न० । जलस्थिते लि०

एवं जलाशयादयोऽपि शब्दा अन्वर्थे बोध्याः ।
 जलाद्री स्त्री० जलेनाद्री । जलेनाद्रीकृते व्यजने ।
 जलालूक न० इत० । शालूके, पद्मादिकन्दे स्थालमूले च ।
 जलावन्त पु० व्या+इत-णिच्-अच् इत० । खतो जलानां भ्रमणे
 जलौका स्त्री० जलमोको यस्याः पु० । जलौकायाम् ।
 जलेश्वर ज० जले चरति चर-टक् अलुक् स० । हंसादौ ।
 जलेश्वन पु० जलाशयेऽन्वयानि यस्य । वाङ्मनवे । [हृक्
 जलेश्वहा स्त्री० जले रोहति-रुह-अच् अलुक् स० । कुटुम्बिनी
 जलेश्वय पु० जले शेते शी-अच् अलुक् स० । मत्स्ये ।
 जलेश्वर पु० इत० । वक्ष्ये, ससृष्टे च ।
 जलौच्छास पु० जलायुच्छसन्त्येभिः उद्-वृष-घञ् । प्रहृ-
 जलस्य निर्गममार्गे, अधिकजलस्य सार्धतोवहने च ।
 जलोद्वर न० जलप्रधानसुदरं यस्मात् ५५० । उदरामयरोमभेदे ।
 जलोद्भवा स्त्री० जले उद्भवति उद्+भू-अच् । खल्यमाङ्गीशान्के
 जलौकस स्त्री० जलमोको वसतिरस्याः । (जोंक) ख्यातायां
 रत्नायाम् । अक्षरमते व० व० ।
 जलौकस पु० जलमोकोऽस्यस्य अच् । (जोंक) रत्नपायां
 जलौकसेनेव रत्नाकटिनिगुणेन वेश्याजनेनेन वासवदत्ता
 जलौका स्त्री० उच क नि० क जलमोकः स्थानं यस्याः ।
 (जोंक) रत्नपायाम् ।
 जल्प वाग्वि शेषे भ्वा० पर० सक० सेट् । जल्पति अजल्पोत् ।
 'मयि जल्पति कल्याधिनाथे' इति न्यायचिरीमणिः ।
 जल्प पु० जल्प-घञ् । परमतनिकारणपूर्वकं स्वमतस्थापन
 रूपे वाक्यभेदे, तत्त्वमुक्तौः कथारूपे वादे, कथने च ।
 जल्पाक लि० अल्प-पाकन् । बहुकुलितवाक्यवदनशीले (वाचाल)
 जव संघाते चुरा० उभ० सक० सेट् इदित् । जम्बयति-ते अजजम्बन्त
 जव पु० जु-अण् । वेगे ।
 जवन पु० जु-युच् । वेगवति शीघ्रगे द्योतके । देशभेदे, जाति-
 भेदे च । [(परदा) ख्याते वस्त्रभेदे ।
 जवनिका स्त्री० जवन्त्यस्यां जू-ल्युट् स्वार्थे कन् । (कानात्)
 जवस न० जु-असच् । घासे ।
 जविन् पु० जवोऽस्यस्य इति । घोटके, उष्ट्रे च । वेगवति लि०
 जघ्र बध्ने भ्वा० उभ० सक० सेट् । जघति ते अजाघीत्-अजघीत्
 जस मोक्षणे दिवा० पर० सक० सेट् । जसति अजसत्-अजा-
 सीत् अजसीत् । [अजीजसत् त ।
 जस बध्ने अनादरे च चुरा० उभ० सक० सेट् । जासयति ते
 जस रक्षणे चु० उभ० सक० सेट् इदित् । जंसयति ते अजजंसत् त
 जहत्स्वार्था स्त्री० जहत् स्वार्थेयाम् । लक्षणाभेदे, यथा आयुर्हत

जहद्जहल्लक्षणा स्त्री० जहद् अजहद् सार्थायां तादृशी लक्षणा । वाच्यार्थैकदेशत्यागेनैकदेशतौ लक्षणायाम् यथा सोऽयं देवदत्त इत्यत्र तत्कालैतत्कालरूपार्थत्यागेन केवलदेवदत्तमात्रार्थबोधनात् वाच्यार्थैकदेशवृत्तिता ।

जहल्लक्षणा स्त्री० जहत् सार्थायाम् उत्तरपदलोपः कर्म० । जहत्सार्थायां लक्षणायाम् । यथा आयुर्धृतम् ।

जह्नु पु० चन्द्रवंशीये राजर्षिभेदे येन गङ्गावतरणकाले गङ्गा-
पीतेतिपुराणम् । [गङ्गायाम् ।

जह्नुतनया स्त्री० जह्नुस्तनयेव तदुदरं गत्वा ततो निःसरणात् ।

जह्नुसप्तमी स्त्री० वैशाखशुक्लसप्तम्याम् ।

जागर पु० जागृ-अप् । निद्राभावे जागरणे, कवचे च ।

जागरित न० जाग्र-क्त । इन्द्रियैर्विषयोपलब्धियोग्यावस्था-
याम् । जीवो हि स्वप्नादिहेतुकर्मनाशे इन्द्रियविषयान्
अनुभवेयं स्थूलविषयान् व्यवहारिकांश्च पदार्थान्
यस्यामवस्थायामनुभवति तज्जागरितम् । कर्त्तरि-क्त ।
जागरणयुक्ते लि० । [विश्वरंजो जीवे ।

जागरितस्थान पु० जागरितं स्थानमस्य । वेदान्तोक्ते
जागरूक लि० जागृ-जक । जागरणशीले, अग्रमत्ते च ।

जागर्थ्या स्त्री० जागृ-श । जागरणे । अ । जागराण्यत्र । [रीत्
जागृ निद्राभावे अदा०पर०अक० सेट् जला० । जागर्ति अजाग-
जागृति पु० जागृ क्तिन् । जन्तौ, ऋषे च ।

जाग्रत् न० जागृ-गृह । इन्द्रियादिभिः विषयज्ञानयोग्या-
वस्थायाम् । तद्वति लि० स्त्रियां ङीप् ।

जाङ्गल पु० जङ्गले भवः, तत् शीलितं यस्य वा अण् । कपिञ्जले
खगे निर्जलदेशे हरिणादिषु पशुषु कुचदेशसमीपस्थे देशे
च तद्देशस्थे लि० व० व० ।

जाङ्गलि पु० जङ्गलं परिशीलितमस्य जङ्गल-इङ् । विषवैद्ये ।
जाङ्गलिक पु० जाङ्गल्याविषविद्याया चरति ठक् । विषवैद्ये ।
जाङ्गली स्त्री० जाङ्गलेरियम् अण् ङीप् । विषविद्यायाम्,
नृकर्मिस्त्वङ्ग ।

जाङ्गली स्त्री० गम-यङ् उलच् नि० ङीप् । विषविद्यायाम् ।
जाङ्गिक लि० जङ्गाभ्यामाजीवति वेतनादि० ठक् । भावके,
जङ्गाजीविनि । उङ्गे पु० । [च लि० ।

जात न० जन-क्त । समूहे, व्यक्ते, जन्मनि च । उत्पत्ते, प्रसूते
जातक न० जातस्य हितम् कन् । जातस्य शुभाशुभनिर्णायके
हस्तजातकादौ धन्ये, जातकर्मण्ये संस्कारभेदे च ।

जातकर्मण् न० जातस्य कर्म मन्त्रवत् सर्पिःप्राशनादि ।
संस्कारभेदे ।

जातमात्र लि० जात एव मयूर० । सद्योजाते बालकादौ ।

जातरूप न० जातं रूपमस्य । प्रशस्तवर्णे, स्वर्ण ।

जातवेदस् पु० जातान् प्राचिनः विन्दते जठरानलत्वेन विद-
लाभे अद्युन् । वह्नी, चित्तकण्ठे च ।

जाति स्त्री० जन-क्तिन् । जन्मनि, अनुगतैकाकारवृत्तिजनन
समर्थं, अवयवव्यङ्गे सज्जदुपदेशव्यङ्गे च धर्मभेदे, यथा गोत्व-
मनुष्यत्वादि ब्राह्मणत्वम् इत्यादि च । व्याकरणोक्ते प्रौढा-
द्यपत्वात्तु गोत्वे, वेदशास्त्राभेदे च । न्यायोक्ते साधर्म्य
वैधर्म्याभ्यां व्याप्तिनिरपेक्षाभ्यां वादिवाक्येषु दूषण-
दानरूपे वाक्ये, षड्जादिषु सप्तसु स्वरेषु, अलङ्कारभेदे,
शुद्ध्याम्, आसन्नक्यां, काम्ये, छन्दसि, जातिफले,
मालत्यां, (चावेली) पुष्पप्रधानदले च ।

जातिकोष न० जात्याः कोषनिब (जायफल) जात्याम् जय-
न्याम् स्त्री० ङीप् ।

जातिब्राह्मण पु० जात्या ब्राह्मण । 'तपःश्रुत्याभ्यां यो
हीनो जातिब्राह्मण एव स' इत्युक्ते निन्द्ये विभे ।

जातिशस्य न० जात्याः शस्यम् (जायफल) जातिफले ।

जातिस्रर लि० जातिं पूर्वजन्म स्मरति स्मृ-अच् । अतीत-
जन्मदत्तान्तकृतियुक्ते जने ।

जाती स्त्री० जन-क्तिच् ङीप् । मालत्याम् (चावेली) तत्पुष्पेऽपि
लताभेदे च यस्याः फलं (जायफल) ।

जातीफल न० इत० (जायफल) इतिख्याते फले ।

जातीय लि० जातौ भवः क्त । संभानजातियुक्ते सजातीये
किञ्चिच्छब्दात् जातीयप्रत्ययः । प्रकारार्थे । यथा तार्किक-
जातीयः तार्किकप्रकारः । [अविकल्पे, निषेधे च ।

जातु अव्य० जै-स्ये तुन् । कदाचिदित्यर्थे, शब्दे, निन्दायाम्
जातुधान पु० जात कदाचिदित्यर्थे प्राप्य धनं सन्निधानमस्य ।
राक्षसे । [निर्णीते पदार्थे ।

जातुष लि० जह्नो विकारः अण् शुभानमः । जह्नविकार-
जातुर्कर्ण पु० कुम्भभेदे ।

जातेष्टि स्त्री० यज-क्तिन् इष्टिः जातस्य संस्कारार्थं कर्तव्या
इष्टिः यागभेदः । जातकर्माख्ये संस्कारभेदे ।

जातोच्च पु० जातः प्राप्तदम्यावस्थः उच्चा टच् समा० । युवदृष्टे
जात्य लि० जातौ भवः यत् । कुलीने, अष्टे, कान्ते च ।

जात्यन्त्र लि० जातौ जन्मयेवान् । जन्मान्त्रे 'जात्यन्त्रोप-
रक्षणे'ति मनुः ।

जात्युत्तर न० जात्या व्याप्तिविधुराभ्यां साधर्म्यवैधर्म्याभ्यां
उत्तरम् । न्यायोक्ते चयदुत्तरे ।

जानकी स्त्री० जनकस्थेयम् दुहित्वेन अण् । सीतायाम् ।
 जानपदं वि० जनपदे भवः, तत आगतौ वा अण् । देशस्य
 देशादायते च । जनपदानां द्वौ स्त्री० ङीप् ।
 जानु न० जन-जुण् । अङ्गुलीयोर्मध्यभागे (आङ्गु) स्थायै
 कन् अलैरायै । [रामे ।
 जामदग्न्य पु० जमदग्नेरपत्यम् यञ् । जमदग्निपुत्रे परशु-
 जामाह पु० जायां भाति भिमोति भिमोते वा लृच् । दुहितृ
 पतौ, वल्लभे, स्नाभिनि च ।
 जामि स्त्री० जन-मिष्णि नि० ङङि । भगि यां दुहितृ, स्नुषायां,
 कुलस्त्रियां, सन्निहितस्त्रियाम् 'जामये यानि गेहानी'ति मनुः
 जाश्वत् पु० रामायणप्रसिद्धे भल्लूकराजे ।
 जाश्वती स्त्री० जाश्वतोऽपत्यं स्त्री । कण्ठस्य भाष्याभेदे
 जाश्वतकन्यायाम् 'शान्! शान्! महाबाहो! शृणु
 जाश्वतीसुते'ति स्मर्यस्तवः । नागदमन्याश्च ।
 जाश्वनदं न० जम्बनदे भवम् अण् । स्वर्णे 'तीरश्च तद्रसं
 प्राप्य सुखवायुविशेषिता । जाश्व, नदाख्यं भवति सुवर्णं
 सिद्धभूषणमित्युक्ते सुवर्णभेदे (तद्रसं जम्बुरसम्) धुसूरे च
 जायक न० जयति गन्धान्तरं जि-रुल् । पीतवर्णे सुगन्धिकाये
 जाया स्त्री० जन-यक् । 'पतिर्भायः । संप्रविष्ट गर्भो भूत्व ह जायते
 जायायास्तद्धि जायात्' यदस्यां जायते पुनरित्युक्तायां
 स्त्रियाम्, ज्योतिषोक्ते लम्मतः सप्तमे स्थाने च ।
 जायाजीव पु० जायया जीवति जीव-क । नटे ।
 जायानुजीविन् पु० जायामनुजीवति अनु+जीव-बिनि ।
 नटे, वेष्टापतौ, वक्त्रे, दुःस्थे च ।
 जायु पु० जयति रोगान् जि-उण् । औषधे ।
 जार पु० जीर्यतेऽनेन जृ-करणे षञ् । उपपतौ ।
 जारज वि० जारज जायते जन-ड । अनियुक्तायास्तपपति-
 जाते कृष्णे गोलके च पुत्रे ।
 जारणी स्त्री० जारयत्यनया चु-जृ-करणे ल्युट् । स्थूलजीरके
 जाल पु० चु० जल सम्भरणे षञ्, जल-घातने णिच्-अच्, जले-
 लियते इत्यण् च । कदम्बद्वये गवालच्छिरे 'गवालजालैर-
 भिनिष्यतन्त्य' इति भट्टिः । मत्स्यधारणार्थं शयस्कृतनिर्मिते
 खनामखत आनाये, अस्फटिकलिकायां, लुङ्गफले, स्तम्भ-
 पञ्खादिधारणार्थं वागे च । शास्त्रे, दन्धे, समूहे, इन्द्रजाले च
 न० । स्थायै कन् । गवालच्छिरे पु० । मोचकफले नय-
 कलिकासमूहे, चारके च न० ।
 जालकारक पु० ल-रुल् इत् । जालस्य मज्जिकादिपातनाय
 प्रागकारके-मर्कटे (माकड़स) शास्त्रस्य कलियस्य च कर्करि वि०

जालन्तर पु० विगतांस्थे देशे तद्देशस्य जने व-व० ।
 जालपाद् पु० जालमिव पादावस्थ पाद्भावः । हंसे (भरारि)
 पञ्चभेदे च । [भेदे ।
 जालवर्चुरक पु० जालाकारो वर्चुरकः । (कांटावावला) हल
 जालिक पु० जालेन चरति जाल+उक् । वायुरिके जाल-
 जीविनि, कैवर्त्ते, मर्कटके च । जालोपजीविनि वि० ।
 जालिनी स्त्री० जाल+अस्त्वर्थे इनि । चित्तशालायां, कोषात
 कयाम्, (भिक्षा) तस्याः पक्षफलकोषे हि जालवत्त्वम् ।
 जाली स्त्री० जालं विदातेऽस्याः अच् गौरा० ङीप् ।
 (भिक्षा) लताभेदे । [आमलकाश्च ।
 जाल्म वि० जालयति अपवारयति म । पंकरे, सूखे, क्रूरे,
 जालाल पु० जवालया अपत्यम् अण् । सुनिभेदे ।
 जाल्मो स्त्री० 'जातुहारा पुरादातां अङ्गुः सपीय कोपतः ।
 तस्य कन्यास्वरूपा च जाङ्गवी तेन कीर्त्तित'त्युक्तनिर्वाच-
 नायां गङ्गायाम् ।
 जि जये स्वा० पर० सक० अनिट् । जयति अजैषीत् ।
 जिगीषा स्त्री० जि-सन् य । जयेच्छायां, प्रकर्षे, उद्यमे च ।
 जिह्वा सु वि० ज्ञातमिच्छुः ज्ञा-सन् उ । जातुमिच्छौ, सुखयौ च
 जित न० जि-भावे क्त । जये । कश्मेणि क्त । अभिभूते पराजिते
 जयलब्धे, वशीकृते, आयत्तीकृते च ।
 जितकाशिन् वि० जितेन जयेन काशते प्रकाशते णिनि ।
 जिताह्वे, जयिनि च । [जितेन्द्रिये ।
 जितात्मन् वि० जित-वशीकृत आत्मा इन्द्रियं मनो वा येन ।
 जितेन्द्रिय वि० जितानि वशीकृतालीन्द्रियाणि येन । 'सुखा
 ददा तथा सृष्टा भुक्ता प्राप्ता च यो नरः । न ह्यप्यति
 ग्लायति वा स विज्ञेयो जितेन्द्रिय' इत्युक्ते हर्षविषादन्द्ये
 शान्ते जने । कामदक्षिण्ये पु० ।
 जित्य पु० जि-क्यप् । दृष्टव्ये कष्टभूमिसमीकरणार्थं स्वूलकावे
 (मर) । अथ स्तोत्रोक्तिः प्राप्तादिकी ।
 जित्वर जि-च्छरप् । जयिषीते । स्त्रियां ङीप् ।
 जिन् पु० जयति संघारं जि-नक् । बुद्धे, विष्णौ च । जित्वरे वि०
 जिम् भजे स्वा० पर० सक० सेट् । जेमति अजेमीत् ।
 जिरि हिंसायां स्वा० पर० सक० सेट् । जिरिषीति अजिरासीत्
 जिव प्रीणने स्वा० पर० सक० सेट् इदित् । जिम्बति अजिम्बीत्
 जिप सेके स्वा० पर० सक० सेट् । जेषति अजेपीत् ।
 जिष्णु पु० जिष-रुल् । अयुक्ते, इन्द्रे, विष्णौ, स्वर्णे, वसुषु
 च । जित्वरे वि० ।
 जिह्वा वि० हा-मन् द्विलादि नि० । कुटिले, मन्दे, तगरद्वये च

जिह्वाग पु० जिह्वा गच्छति गम-ड। सपे, मदनद्वये च। मन्दगे,
कुटिले च वि०।
जिह्वा स्त्री० खेडि अनया लिह व नि०। रसज्ञानेन्द्रिये
रसनयाम्। [विसर्गरेखावेष्ट्ये विसर्गभेदे
जिह्वामूलीय पु० जिह्वामूले भयः छ। कखाभ्यां प्राक् अर्ध-
जिह्वारद पु० जिह्वैव रदोदन्तसर्वणसाधनं यस्य। दन्तहीने
जिह्वैव सर्वणकरे खगे। [हृद्, जरति, चर्म्मपुटे च।
जीन लि० व्या-वयोहानौ कर्त्तरि क्त संस्मारणं दीर्घश्च।
जीमूत पु० व्या-किप् जीः तया जरया मूतो वद्धः सू-वन्धने
क्त, जयति नभः, जीयते वायुना वा जि-क्त मूट दीर्घश्च
वा। जेषे, सप्तके, पश्यते, धृतिकरे, देवत-डटने, इन्द्रे
षोषातकीलतायाश्च। [(जीरा) ख्याते पदार्थे
जीर पु० व्या-रक्। जीरके, खड्गे, अणौ च। संज्ञायां कन्।
जीर्ण पु० जु-क्त। जीरके। गैलजे न०। जरायुक्ते लि०।
स्थूलजीरके स्त्री०।
जीर्णपर्ण पु० जीर्णानि पर्णा यस्य। कदम्बे। पुरातनपत्र
युक्ते लि०। कर्म्म०। पुरातनपत्रे न०।
जीर्ण स्त्री० जृ-क्तिन्। जीर्णतायाम्।
जीर्णोद्धार पु० जीर्णस्य भग्नमन्दिरादेवजीरो यत्। संस्कारभेदे
जीव प्राणधारणे स्या० पर० अक० सेट्। जीवति अजीवति।
श्चिच् अजिजीवत् त अजिजिवत् त।
जीव पु० जीव-क। देहाभिमानिनि आत्मनि अनुष्यावधि कीट
पथ्यन्ते चेतेने 'प्राणान् जैवत्ररूपेण धारयन् जीव उच्यते
इत्युक्ते प्राणिनि। करणे घञ्। जीवनोपाये। जीव-श्चिच्
अच्। हृच्भेदे। भावे घञ्। प्राणधारणे।
जीवक पु० जीवयति जीव-श्चिच् खलु। औषधभेदे। पीत-
शावे हृच्, क्षपणे च। सेवके, हृष्टाजीविनि, जीव्यात्
आशिषि वृन्। आशासमानजीवने जने लि०।
जीवघन पु० जीवण घनोमूर्तिः सैवमग्निसाधकस्य वस्य।
हिरण्यमर्भे। [चकोरपञ्चिणि
जीवजीव पु० जीवान् जीवयति दर्शनेन तद्विकरत्वात् क।
जीवञ्जीव पु० जीवान् जीवयति खच्। चकोरे, हृच्भेदे च
जीवन न० जीव्यतेऽनेन जीव-ल्युट्। हृत्तौ, जले, मज्जनि,
सैयङ्गरीने च। भावे ल्युट्। प्राणधारणे। जीवयति
श्चिच्-ल्यु। इत्वे, जीवकौषधे, वायौ, सुदुर्गलकडवे च पु०
जीवनयोनि स्त्री० इत०। न्यायोक्ते देहे प्राणसञ्चारकारणे
अवीन्द्रिये यत्भेदे।
जीवनहेतु पु० इत०। 'विद्या गित्यं भजिः सेवा गोरक्षा

विपणिः कषिः। इतिभैरव्यं कवीदृष्टं दश जीवनहेतव'
इत्युक्तेषु विद्यादिषु जीवनोपायेषु दंशसु।
जीवनी स्त्री० जीव्यतेऽनया जीव-ल्युट् डीप्। जीवन्त्याम्,
काकोल्यां, खर्गहरितकीभेदे, शम्यां, गुडूच्याम्, वन्दायाश्च
जीवन्तिका स्त्री० जीव-भ डीप्। स्वार्थे कन्। सुखे अत
इत्त्वम्। गुडूच्याम्, जीवाख्यशान्ते, वन्दायां, हरितक्याश्च
जीवन्ती स्त्री० जीव-भ डीप्। जीवन्त्यां, अधुमवाख्यौषधौ,
शम्यां, गुडूच्यां, वन्दायां, हरितक्याश्च।
जीवन्मुक्त लि० जीवन्नेव मुक्तः त्यक्तसंसारः। कृतात्मसाक्षात्
कारे प्रारब्धकर्मक्षयपर्यन्तं सुषुप्तिवत् व्यवहर्त्तरि आत्मज्ञे
जीवे 'सुषुप्तिवद् जायति यो न पश्यति ह्यन्तः पश्यन्पि
चाद्वयत्वतः। तथाच कुर्वन्पि निष्कृतिश्च यः सव्याज-
विद्वान्य इतीह निश्चयइत्युक्ते ब्रह्मात्मज्ञानयुक्ते।
जीवन्मुक्ति स्त्री० जीवतएव मुक्तिः कर्तृत्वभोक्तृत्वादिव वात्।
जीवतो बन्धनिवृत्तौ।
जीवपुत्रक पु० जीवयतीति क जीवः पुत्र इव हर्षहेतुत्वात्
इयार्थे कन्। (जीवापुत्रा) हृच्भेदे।
जीवपुष्पा स्त्री० जीवं पुष्पं यस्याः। हृहृज्जीवन्याम्।
जीवप्रिया स्त्री० इत०। हरितक्याम्। [हृदिनामौषधे च
जीवभट्ट स्त्री० जीवानां भट्टं यस्याः ५ व०। जीवन्तीलतायां
जीववल्ली स्त्री० जीवयतीति जीवा कर्म०। वीरकाकोल्याम्
जीवस्थान न० इत०। मर्मस्थि।
जीवा स्त्री० जीव-अच् जीवयतेरच् वा टाप्। धनुषो
गुणे, जीवन्तिकायासौषधौ, वचायां, शिञ्जिते, भूगौ,
जीवनोपाये च। [सञ्जीवनौषधे च
जीवातु पु० न०। जीव-आत्। अने, जीविते, जीवनौषधे, हृत्त-
जीवात्मन् पु० कर्म०। देहाभिमानिनि जीवे।
जीवाधार पु० इत०। हृदये, देहे च। [आजीवने
जीविका स्त्री० जीव-अच् कन् अत इत्त्वम्। जीवनोपाये
जीवितकाल पु० जीव-भावे क्त तस्य कालः। जीवनावधि
काले आयुषि।
जीवितेश पु० इत०। यने, प्राणस्वामिनि, 'जीवितेश्वरमतिं
जगाम स' इति रघुः। जीवातौ, चन्द्रे सूर्ये च। म्रियमाने लि०
जीवोपाधि पु० इत०। स्रग्ध्रपुमिजायदवस्थासु।
जीव्या स्त्री० जीवाय हिता यत्। हरितक्याद, जीवन्त्यां,
गोक्षुरदुग्धायाश्च।
जु रंहि स्या० पर० अक० अनिट्। जवति। अजौपीत्। जवः
जु गतौ सौ-आत्म-सक० अनिट्। जवते। अजोह।

जुग त्यागे स्वा० पर० सक० सेट् इदित् । जुहति । अजुहति ।
 जुगुप्सा स्त्री० रुप-निन्दायां स्वार्थे सन् अ टाप् । निन्दायाम् ।
 जुह्नु इ० जुगि-अच् । हृद्गदारकण्ठे वा स्त्री० इति केचित् ।
 जुटिका स्त्री० जट-संहतौ टाप् छ० । शिखायां, संहतकेशे च ।
 जुड प्रेरणे चु० उभ० सक० सेट् । जोडयति ते अजुडत ।
 जुड बन्धे तदा० जुडा० पर० सक० सेट् । जुडते अजुडोत् ।
 जुड गतौ त० पर० सक० सेट् । जुडति अजोडोत् । [जोतत् त
 जुत दीप्तौ भा० आत्म० अक० सेट् । जोतते अजोतिट् । अजु-
 जन गतौ त० पर० सक० सेट् । जुनति अजोनीत् ।
 जूर्ध्व बधे भा० पर० सक० सेट् । जूर्वति अजूर्वोत् । जूर्त्तः जूर्त्तिः
 जुल्ल देवणे चु० उभ० सक० सेट् । जोलयति ते अजुल्लत् ।
 जुष हस्तौ तर्के च वा चु० उभ० पर० भा० पर० सक० सेट् । जोष-
 यति ते जोषति अजुषत् । अजोषोत् ।
 जुष हर्षे अक०, सेवने सक० तदा० आत्म० सेट् । जुषते अजोषिट् ।
 जुष्ट न० जुष-क्त । उच्छिष्टे । सेविते लि० ।
 जुह् स्त्री० जुहोत्यनया छ-क्लिप् नि० । पलाशकावनिर्मिते
 अर्द्धचन्द्राकारिण्ये यज्ञपात्रभेदे, पर्यायमेव यज्ञपात्रभेदे च
 'यस्मै पर्यायमयी जुहर्मवती'ति श्रुतिः ।
 जुट् इ० जट बन्धे च छ० । बन्धे, समूहे, जटायाञ्च ।
 जति स्त्री० जु-क्तिन् नि० दीर्घः । वेगे ।
 जूर बवोहानौ अक० बधे सक० दिवा० आत्म० सेट् । जूर्यते
 अजूरिट् । जूर्त्तः ।
 जूर्ण इ० जूर-क्त । (उलुक्छु) लक्ष्मभेदे ।
 जूर्ति स्त्री० ज्वर-क्तिन् संप्रसारणम् । ज्वरे ।
 जूष बधे भा० उभ० सक० सेट् । जूषति ते अजुषोत् । अजुषिट् ।
 जूष इ० न० जूष-चञ् अच् वा । सहादीनां काये (यूष) ।
 जूषण न० जूष-ल्यु । भातप्रत्ययम् (धारमुक्) ।
 जृ न्यहारे भा० पर० सक० अमिट् । जरति अजार्जोत् ।
 जृम् जुम्बधे (हृदतोला) आदि० आत्म० सक० सेट् इदित् ।
 जृम्भते अजृम्भिट् ।
 जृम्भ जृम्भे भा० आत्म० सक० सेट् । जर्भते अजर्भिट् ।
 जृम्भ इ० जृम्भ-चञ् । छल्लिकाये (हृदतोला) अ टाप् । अतएव
 स्त्री० । ततः स्वार्थे कान् अत इत्सम् । जृम्भिकायत्वेव ।
 जृम्भकारण न० जृम्भ-पिच्-ल्युन् कर्त्त० । विपक्षस्य जृम्भोप-
 लक्षितमिन्द्राकारकेशेभ्यः ।
 जृम्भिणी स्त्री० जृम्भ-पिणि । एलापक्याम् ।
 जु जरायां दिवा० पर० अक० सेट् छटादि० । जोषति अजरत्
 अजारीत् । जीर्णः । जरा । जरयति ।

जु जरायां वा चुरा० उभ० पर० क्वादि० आदि० अक० सेट् ।
 जारयति ते जूषाति । अजीजरत् अजरत् अजारीत् ।
 जेमन न० जिम-ल्युट् । भक्षणे ।
 जेय लि० जि-कर्म्मणि यत् । जेत्यस्यात् ।
 जेष गतौ स्वा० आत्म० सक० सेट् । जेषते अजेषिट् । पिबु
 अजिजेषत् । [अजिजेहत् त
 जेह यत्ने भा० आत्म० अक० सेट् । जेहते अजेहिट् । पिबु ।
 जै जये स्वा० पर० अक० अमिट् । जयति अजाषोत् । जानः ।
 जैत लि० जेतैव जेत प्रज्ञादि० अण् । जयशीले । प्रारदे इ० ।
 औपधे न० ।
 जैती स्त्री० जेतैव जेत+स्वार्थे अण् डीप् । जयन्तीहमे ।
 जैन इ० जिनीदेवतास्य अण् । बौद्धधर्मावलम्बिनि अर्हदुपासके
 जैमिनि इ० वेदमोक्षांसास्त्रकर्मरि व्यासशिष्ये सुनिभेदे ।
 जैवाटक इ० जीव-आलच् ततः कण् टडिच् । चन्द्रे, औपधे,
 कर्पूरे च । दीर्घायुष्के लि० ।
 जोङ्गक इ० न० । जुगि-वर्जने ल्युट् नि० । अगुचचन्दने ।
 जोषम् अव्य० जुष-अच् । सुखे, प्रशंसायां, लक्ष्णीमर्थे, लङ्गने च ।
 जोषा स्त्री० जुष्यते जुषते वा जुष-घञ् । नाय्याम् ।
 जोषित् स्त्री० जुष-इति । नाय्याम् ।
 ज्ञ इ० ज्ञा-क । ब्रह्मणि, पण्डिते, सोमप्रले, बुधे च ।
 ज्ञाप मारणे, आलोके, निशाने, गोपणे, स्तनौ च चुरा० उभ०
 सक० सेट् छटा० । ज्ञापयति ते अजिज्ञपत्-त ।
 ज्ञपित लि० ज्ञप क्त । मारिते, ज्ञापिते च नि० । ज्ञप्तोऽयत् ।
 ज्ञप्ति स्त्री० ज्ञप-क्तिन् । बुद्धौ ।
 ज्ञा बोधे क्वा० पर० सक० अमिट् । जानाति अज्ञाषोत् ।
 ज्ञा ज्ञपधात्वर्थे चुरा० उभ० सक० सेट् छटा० । ज्ञपयति ते
 अजिज्ञपत्-त ।
 ज्ञा प्रेरणे चुरा० उभ० सक० सेट् । ज्ञापयति ते अजिज्ञपत्-त
 ज्ञातसिद्धान्त इ० ज्ञातः सिद्धान्तः तत्स्वार्थो येन । सिद्धान्तघे
 ज्ञाति इ० ज्ञा-कर्म्मरि करणे वा क्तिच् । पितरि पितृवंशे सपिण्ड
 सकुलसमानोदकसमोत्पन्नस्य एकगोत्रोत्पन्ने पितृव्यादौ ।
 ज्ञातेय न० ज्ञातेर्भावात् ङक् । ज्ञातिये ।
 ज्ञान न० ज्ञा-भावे ल्युट् । सामान्यविशेषरूपे बुद्धिमान्,
 'ज्ञानं द्विधा वस्तुमात्रयुक्तं निर्विकल्पकम् । स्विकल्पान्त
 संसादियुक्तत्वाद्नेकधा । संकल्पसंशयभ्रान्तिवृत्तिसाह-
 च्छन्निदृश्याः जज्ञोऽनध्यवसायश्च तथा येऽनुभवोदय' इत्युक्तेषु
 नानाविधेषु बुद्धिपरिणामेषु । [ब्रह्मबोधोपाये निष्ठाभेदे ।
 ज्ञानयोग इ० ज्ञानस्य योगः कौशिकं ब्रह्मप्राप्त्युपायो वा ।

ज्ञानलक्षणा स्त्री० ज्ञानमेव लक्षणं स्वरूपं यस्याः व्यापृतेः ।
न्यायमते ज्ञानसाधनाय अलौकिके सन्निकर्षभेदे । सम्प्रति
वद्विषयस्य ज्ञानं जननीयं पूर्वं तद्विषयज्ञानमेव तत् पूर्व-
ज्ञातवस्तुनः प्रत्यासत्तिः ।

ज्ञानवापी स्त्री० काश्यां स्थिते तीर्थभेदे ।

ज्ञानसाधनं न० सिध्-णिच्-करणे ल्युट् इत्० । इन्द्रिये ।

ज्ञानापोह पु० अप+उह-घञ् इत्० । विस्मरणे ।

ज्ञानाभ्यास पु० इत्० । 'तस्मिन्ननं तत्कथनमन्योन्यं तत्-
प्रबोधनम् । एतदेकपरत्वञ्च ज्ञानाभ्यासं विदुर्मुधा' इत्युक्ते
ध्येयविषयचिन्तादौ ।

ज्ञानिन् लि० ज्ञानमस्यास्ति इति । ज्ञानसामान्यवति, तत्त्व-
ज्ञानिनि च 'तेषां ज्ञानी नित्ययुक्त' इति गीता । दैवज्ञे पु०
ज्ञानेन्द्रियं न० इत्० । अवयवदर्शनादिज्ञानसाधने ओल-
नेलनासिकाजिह्वात्वग्रूपेन्द्रिये, अन्तःकरणे च ।

ज्या जरायां क्वा० प्रा० पर० अक० अनिट् । जिनाति अज्यासीत्
ज्या स्त्री० ज्या-अट् । धनुषो गुणे भौर्व्याम्, मातरि, भूमौ च
ज्यानि स्त्री० ज्या-क्तिन् । जीर्णतायां, हानौ, नद्याञ्च ।

ज्यायस् लि० अतिशयेन वृद्धः ईयसु ज्यादेश इत आचक्षु ।
अतिशयवृद्धे । स्त्रियां ङीप् ।

ज्यु गतौ भ्वा० आत्म० सक० अनिट् । ज्यवते अज्योष्ट ।

ज्युत दीप्तौ भ्वा० पर० सक० सेट् । ज्योतति अज्युतत् अज्योतीत्
ज्युत दीप्तौ स्त्री० आत्म० अक० सेट् । ज्योतति अज्योतिष्ट ।
णिच् । अज्युज्योतत् त ।

ज्येष्ठ लि० वृद्ध+इष्टन् ज्यादेशः । अतिवृद्धे, श्रेष्ठे च । अयमे
पु० । ज्येष्ठभगिन्याम्, वयोज्येष्ठायां, ज्येष्ठस्य पत्न्यामपि
स्त्री० अजादित्वात् टावेव । गङ्गायाम् अलक्ष्याम्, अश्वि-
न्यवधिके अष्टादशे नक्षत्रे च स्त्री० गृहगोधिकार्यां (टिक-
टिकी) स्त्री० ङीप् 'ज्येष्ठोक्तते तु तेष्वेवं मिति स्मृतिः ।

ज्येष्ठतात पु० तातस्य ज्येष्ठः राजदन्तादि० । पितरग्रजे (जैठा)
ज्येष्ठश्वस्रू स्त्री० ज्येष्ठत्वात् पत्न्याः अग्रजत्वेन अविवाहत्वात्
पत्नीमाव्यतयैवात्मनो मान्यत्वाच्च अश्वरिव । पत्न्याज्येष्ठ-
भगिन्याम् । [सामाङ्गे व्रते च ।

ज्येष्ठसामन् न० मङ्गलानं दिवसस्य सप्तमि गीते सामनि, तत्-
ज्येष्ठाश्वस्रू पु० ज्येष्ठ आश्वमो यस्याः । 'यस्मात् त्वयोयाश्वमिणो
ज्ञानेनाज्ञेन चान्यहम् । 'गृहस्थेनैव धार्यन्ते तस्मात्
ज्येष्ठान्मो गृहीत्युक्ते गृहस्थान्मो । इति । गृहस्थान्-
मीत्यथल । [अण् । खगमख्याते चान्दे मासे ।

ज्येष्ठ पु० ज्येष्ठानक्षत्रेण युक्ता पौर्णमासी ज्येष्ठी सास्मिन् मासे

ज्येष्ठी स्त्री० ज्येष्ठायुक्ता पौर्णमासी अण् । चान्द्रज्येष्ठमास-
पौर्णमास्याम् तलैव तत्सम्भावात् ।

ज्येष्ठा न० ज्येष्ठस्य भावः अण् । ज्येष्ठत्वे 'विप्राणां ज्ञानतो
ज्येष्ठा' मिति मनुः । [ज्यवते अज्यास्त ।

ज्यो नियमे उपनये व्रतोपदेशे च भ्वा० आत्म० सक० अनिट् ।
ज्योक् अ० ज्यो-डोकि । सम्प्रत्यर्थे, कालभूयस्त्वे, शीघ्रतायां
प्रश्ने च । [यच् । ज्योतिरिङ्गणोऽथल

ज्योतिरिङ्ग पु० ज्योतिरिव इङ्गति इगि-गतौ अच् । खद्योते
ज्योतिर्विद् पु० ज्योतिषां सूर्यादीनां गत्यादिकं वेत्ति विद्-
क्तिप् । ज्योतिः शास्त्राभिज्ञे ।

ज्योतिश्चक्रं न० इत्० । सूर्यादीनां ज्योतिषां मण्डले, 'सप्त-
विंशतिभ्यो ज्योतिश्चक्रं स्तिमितवायुममि'त्युक्ते सप्तविंशति
नक्षत्रात्मके राशिचक्रे च ।

ज्योतिश्शास्त्रं न० इत्० । ग्रहनक्षत्रादीनां गतिस्वरूपादि-
निर्णायके 'पञ्चस्तम्भमिदं शास्त्रं होरागणितसंहिताः ।
केरलिः शत्रुनं चेति ज्योतिश्शास्त्रसुदीरितमित्युक्ते पञ्चाङ्गे
शास्त्रे । [तिः शास्त्रे । वृद्धौ । ज्यौतिषमथल

ज्योतिष न० ज्योतिरधिकतया कृतोपन्यः नि० न वृद्धिः । ज्यो-
ज्योतिष्क पु० ज्योतिरिव इवार्थे कन् । चित्कण्ठे, मेधिका-
बीजे, गणिकारीष्टके च । स्वार्थे कन् । ग्रहनक्षत्रादिषु व०
व० । ज्योतिष्मतीलतायाम् स्त्री० सेरोः शृङ्गान्तरे न० ।

ज्योतिष्टोम पु० ज्योतीषि सोमायस्य पत्वम् । षोडशत्विक्-
साध्ये यज्ञभेदे ।

ज्योतिष्मत् पु० ज्योतिरत्यस्य मत्पु । सूर्ये लक्ष्मीपस्ये
पर्वतभेदे च (मालकाङ्गनी) लताभेदे । रात्रौ, योगशास्त्रोक्ते
चित्तवृत्तिभेदे च स्त्री० ङीप् । ज्योतिर्युक्ते लि० ।

ज्योतिस् पु० द्योतते द्युत्यतेऽनेन वा द्युत-इष्टन् आदेर्दस्य-
जः । सूर्ये, अरनौ, मेधिकाष्टके च । नेलकनीनिकाम-
ध्यस्ये दर्शनसाधने, पदार्थे, नक्षत्रे, प्रकाशे, स्वयंप्रकाशे,
सर्वावभासके चैतन्ये च न० ।

ज्योरस्ता स्त्री० ज्योतिरत्यस्याम् न उपधालोपस्य । कौस्तुभम्
चन्द्रकिरणे च । ङीप् । ज्योतिर्युक्ता रात्रौ, (भिङ्गा) पटो-
लिकायां रेणुकानामगन्धद्रव्ये च स्त्री० ।

ज्यौतिषिक पु० ज्योतिषं शास्त्रं वेत्त्यधीते वा ठक् । दैवज्ञे ।

ज्जि अभिभवे भ्वा० पर० सक० अनिट् । ज्ययति अज्जैषीत् ।

ज्जी वयोहानौ वा० चुरा० डभ० पठे क्वा० प्रा० प० अक० अनिट् ।

ज्जाययति ते जिज्जाति अजिज्ययत् त अज्जैषीत् ।

ज्वर रोगे भ्वा० प० अ० सेट् घ० । ज्वरति अज्वारीत् । ज्वरयति ते

ज्वर पु० ज्वर-ध । खनासख्याते रोगभेदे ।
 ज्वरम् पु० ज्वरं हन्ति हन-टक् । गुडूच्याम्, वास्तुके च ।
 ज्वरनाशके लि० । मज्जिपायां स्त्री० डीप् ।
 ज्वरान्तक पु० अन्तयति अन्त+तत् करोति णिच् खुल् इत० ।
 नेपालनिम्बे, आरग्वधे, लौहघटितौषधभेदे च । ज्वरनाशके लि०
 ज्वरापहा स्त्री० ज्वरमपहन्ति अप+हन-ड । (बेलगुण्ड)
 बिल्वगुण्डग्राम्, बिल्वपत्रग्राह्य । ज्वरनाशके लि० ।
 ज्वरित लि० ज्वरः संजातोऽस्य तारका० इतच् । ज्वरयुक्ते ।
 ज्वल दीप्तौ चलने च स्वा० पर० अक० सेट् घटा० ज्वला० ।
 ज्वलति अज्वालीत् । ज्वलयति । ज्वलः ज्वालः ।
 ज्वलन पु० ज्वनति ज्वल+युच् । वह्नौ, चित्रकटके च ।
 भावे ल्युट् । दीप्तौ दाहे च ।
 ज्वलनाशम् पु० ज्वनतीति ज्वलनो देदीप्यमानोऽर्ककिरण
 सम्पकात् अश्ला उपलः । सूर्यकालमयौ ।
 ज्वलित लि० ज्वल-क्त । दाधे, दीप्ते, उज्ज्वले, भास्वरे च ।
 ज्वाल पु० ज्वल-ण । अग्निशिखायाम् । स्त्रीत्वमपि टाप् ।
 दग्धान्ने दाहे च । दीप्ते लि० । [त्वात् । वह्नौ ।
 ज्वालजिह्व पु० ज्वालः शिखेव जिह्वा यस्य दाह्यवस्तुलेहक-
 ज्वालामुखी स्त्री० पीठस्थानभेदे । (ज्वालामुख्यं महाजिह्वो
 देव उन्मत्तभैरवः । अम्बिका सिद्धिकानाम्नी सानो जाल-
 म्वरे समेति तन्म्वम् ।

भ

भ पु० भग संहतौ यज्ञे पिधाने वा ड । भञ्जावाते, चुर-
 गुरौ, इन्द्रे, ध्वनौ च । गट्ठ्ये लि० ।
 भङ्गार पु० भमित्यव्यक्तशब्दस्य कारः क-घञ् । अमरादिशब्दे
 भङ्गृति स्त्री० भन् इत्यव्यक्तशब्दस्य कतिः क-तिन् ।
 कांसादेर्धनौ । [ध्निपुक्ते प्रचण्डानिले च
 भञ्ज्या स्त्री० भमितिकला भञ्जते यत् ड । ध्वनिभेदे, तथा-
 भञ्जानिल पु० भञ्ज्यापधानोऽनिलः शाक० । प्रचण्डानिले
 भञ्ज्यावातादयोऽप्यल ।
 भट संहतौ स्वा० पर० अक० सेट् । भटति अभाटीत् अभाटीत्
 भटा स्त्री० भट-अच् । शीघ्रे ।
 भटिति अव्य० भट क्तिप् भट् इण-तिन् इत० । शीघ्रे
 भन(ण)स्कार पु० भन(ण)दित्यव्यक्तशब्दस्य कारः क-घञ् ।
 कङ्कणादिध्वनौ । [भान्तः
 भम स्वा० पर० सक० सेट् । भमति अभसीत् । भमित्वा-भान्त्वा
 भम्प पु० भम-पन्, भमिति कृत्य पतति पत-ड वा । वेगेनोद्धा-

दिदेशादास्फालनपूर्वकपतने, लम्बे च । स्त्रीत्वमपीच्छति ।
 पातालभस्माच्च ताः इति वीरचरितम् । [टाप् । तलैवार्थे
 भार पु० भू-अप् । निर्भारे उत्थानिगते जलप्रवाहे । अङ्-
 भार्च(र्छ)(र्भ) उक्तौ भर्त्तने च तु० पर० सक० सेट् । भार्च(र्छ)-
 (र्भ)ति अभर्चार्च(र्छ)(र्भ)ीत् ।
 भर्भर पु० भर्भ-अरन् । (भांज) इति ख्याते वाद्यभेदे
 पटहे, कलियुगे, नदभेदे च । वाद्यभेदे स्त्री० डीप् ।
 भलज्जला स्त्री० जलनं जलति अच् घृ० । हस्तिकर्णास्फालने ।
 भल्ल पु० जातिभेदे ।
 भल्लक पु० न० भर्भ-एवल् घृ० । कांस्थवाद्यभेदे 'शिवागरे
 भल्लकश्चेति स्मृतिः । [क्ते च स्त्री० टाप् ।
 भल्लरी स्त्री० भर्भति भर्भ-अरन् घृ० । वाद्यभेदे । शुद्धे,
 भाघ वधे स्वा० पर० सक० सेट् । भाषति अभाषीत् अभषीत्
 भाष ग्रहणे पिधाने च स्वा० उभ० सक० सेट् । भाषति-ते
 अभाषीत् अभषीत् ।
 भाष पु० भाष्यते कर्माणि घ । मत्स्ये, मीनराशौ च । भावे-घ ।
 तार्पे । अच् । खिले, वने च न० । नागवलायां स्त्री०
 भाषकेतु पु० भाषी मीनो मकरो वा जैतुर्यस्य । मदने ।
 भाषकेतनादयोऽप्यल ।
 भाट पु० भट-णिच्-अच् । निकुञ्जे, कान्तारे, व्रणादीनां
 सार्जने, भूम्यामलक्यां वृथिकायाश्च स्त्री० टाप् ।
 भाटल पु० भट-णिच्-अलच् । शुद्धीपारुलौ । [याम् ।
 भामक न० भम-कर्माणि खुल् । (भामा) अतिशयपक्वकका-
 भावु पु० भा-इति वाति गच्छति वा-डु । (भाड) दृष्टभेदे
 सार्थे कन् । तलैव ।
 भिङ्गाक न० लिङि-आक घृ० । (भिङ्गा) फलभेदे ।
 भिङ्गिनी स्त्री० लिङि-णिनि घृ० । जिङ्गिनीदृष्टे, उत्कायाश्च ।
 भिङ्गी स्त्री० लिङि-अच् गौरा० डीप् । जिङ्गिनीदृष्टे । (भिङ्गा)
 भिञ्ज्या स्त्री० भिञ्ज्या अस्त्व स्याः अच् गौरा० डीप् ।
 भिङ्ग्याम् (भिजिपोका) ।
 भिरुही स्त्री० भिमिति रटति श्व घृ० गौ० डीप् । (भाटि)
 दृष्टभेदे । सार्थे कन् । अलैवार्थे । [(भिभिपोका)
 भिरिका स्त्री० भिरीति कायति शब्दायते कै-क । भिङ्ग्याम् ।
 भिङ्गी स्त्री० चिल्लति चिल-अच् घृ० गौरा० डीप् । (भिभि
 पोका) कीटभेदे । संज्ञायां कन् । व्यातपरश्चौ वक्त्राश्च ।
 भिरुट पु० लुण्ट-अच्-घृ० । अकाण्डे दुम्भे, सक्के, गुल्मे च ।
 भू वयोहानौ दिवा० पर० अक० सेट् । भौर्यति अभारीत् भारा
 भु गतौ स्वा० आत्त० सक० अनिट् । भावते अभारोड ।

ज

ज पु० छप्पे, युक्ते कुटिलगतौ, गायने, धर्धरध्वनौ च ।

ट

ट पु० टल-ड । वामने, पादे, निस्सने च । करङ्गे-टङ्कारे च न० ।
टक वक्षे च० उभ० सक० सेट् इदित् । टङ्कयति-ते अटटङ्कत्-त ।
टङ्ग पु० टकि घञ्-अच् वा । कोपे, कोषे, खड्गे पाषाण
भेदनेऽस्ते च । चतुर्माषकरूपे परिमाणे जङ्गुयां नील
कपिले, खनिने, दर्पे च पुन० ।

टङ्कक पु० टङ्कते घञ् सञ्चायां कन् । (तङ्का) रजतसद्रायाम्
टङ्कन पु० टकि-युच् । चारभेदे (सोहागा) ।
टङ्कानक पु० टङ्क कोपमानयति उद्दीपयति अन्-णिच्
णुल् । जङ्गदाकट्ये (वामनगाछा) ।

टङ्कार पु० टङित्यव्यक्तशब्दस्य कारः क-घञ् । ध्वनिभेदे
धनुर्ज्याकर्षणजे शब्दे, विस्फयहेतुके शब्दे च ।

टङ्ग पु० टकि-अच् घृ० । (टाङ्गि) अस्त्रभेदे, जङ्गुयाश्च
टङ्कन पु० टकि-युच् घृ० । (सोहागा) चारभेदे ।

टङ्गिनी पु० टकि-णिनि घृ० । (आकनादी) पाठायाम् ।
टल विभवे भ्वा० पर० अक० सेट् ज्वला० । टलति अटालीत् ।
टलः टालः ।

टिटि(ट्टि)भ पु० टिटि(ट्टि) इत्यव्यक्तशब्दं भाषते भाष-ड ।
(टिटिर) पक्षिभेदे । स्वार्थे कन् अत्रैवाथे ।

टिप नोदने चुरा० उभ० सक० सेट् । टेपयति-ते अटोटिपत्-त ।
टिप्पनी स्त्री० टिप्-क्लिप् टिपा पन्थते स्तूयते अच् । टीकायाम्
टीक गतौ भ्वा० आत्म० सक० सेट् । टीकते अटीकिट् ।
टीका स्त्री० टीक-क । विषमपदव्याख्यानरूपायां दृष्टौ ।
टल विभवे भ्वा० पर० अक० सेट् । इलति अटालीत् ।

ड

ड पु० मण्डले चन्द्रविम्बे मूल्या महेश्वरे दृष्टद्वयनौ च ।
डकुर पु० देवप्रतिमायां, द्विजोपाधिभेदे व ।

ड

ड पु० डी-ड । वाङ्वाङ्मौ, शब्दे, चासपक्षिणि, शिषे च ।
डङ्ग(ङ्गारी) स्त्री० कर्कटीभेदे ।
डप संहतौ वा चुरा० उभ० पक्षे भ्वा० आ० अक० सेट् । डप-
यति-ते डपते अडोडपत्-त । अडपिड ।
डव राशीकरणे वा चुरा० उभ० पक्षे भ्वा० आत्म० सक० सेट्
इदित् । डम्बयति-ते डम्बते अडडम्बत्-त अडम्बिड ।

डव प्रेरणे वा० चुरा० उभ० पक्षे भ्वा० पर० अक० सेट् ।

इदित् । डम्बयति-ते डम्बति अडडम्बत्-त अडम्बिड ।

डभ संहतौ वा चुरा० उभ० पक्षे भ्वा० आत्म० सक० सेट्

इदित् । डम्बयति-ते डम्बते अडडम्बत्-त अडम्बिड ।

डमरु पु० डम् इति शब्दस् इयस्ति ऋ-उन् । वाद्यभेदे कापा-
लिकयोपिवाद्ये, चमत्कारे च ।

डल्लक न० बंधादिरचिते पात्रभेदे (डाला) ।

डवित्य पु० काष्ठमये ढगे ।

डड(ड्ड) पु० दह उ(ज) ऋग्यादि० नि० । नकुचे (मान्दार)

डाकिनी स्त्री० डाकानां समूहः इति । काल्दा गणभेदे ।

डामर पु० शिवोक्ते तन्त्रशास्त्रभेदे ।

डिशिडम पु० डिशिड इति शब्दं विनोति प्रकाशयति नि-ड ।

वाद्यभेदे (पान आसला) डम्भभेदे च । [सखड्फेने ।

डिशिड(खड्डी)र पु० डिशिड इति शब्दोऽस्य रः पूर्वपददोषः

डित्य पु० काष्ठमये गजे स्थानरूपी युवा विद्वान् सुन्दरः
प्रियदर्शनः । सर्वशास्त्रार्थवेत्ता च इत्येवमभिधीयते
इत्युक्ते पुरुषभेदे च ।

डिप संहतौ वा चुरा० उभ० पक्षे भ्वा० आत्म० अक० सेट् ।

डेपयति-ते डेपते आडोडिपत्-त ।

डिप प्रेरणे वा च० उभ० पक्षे तदा० कृता० च पर० सक० सेट् ।

डेपयति-ते डिपति आडोडिपत्-त अडिपत् अडिपीत् ।

डिप संहतौ वा चुरा० उ० पक्षे भ्वा० आत्म० अक० सेट्

इदित् । डिम्बयति-ते डिम्बते । अडिडिम्बत्-त अडिडिम्बिड

डिव प्रेरणे वा च० उभ० पक्षे भ्वा० पर० सक० सेट् इदित् ।

डिम्बयति-ते डिम्बति अडिडिडिम्बत्-त अडिडिम्बीत् ।

डिम संहतौ वा चुरा० उभ० पक्षे भ्वा० पर० सक० सेट् इदित् ।

डिम्बयति-ते डिम्बति । अडिडिडिम्बत्-त अडिडिडिम्बीत् ।

डिम हिंसने सौ० पर० सक० सेट् । डेमति अडेमीत् ।

डिम पु० डिम-क । दृश्यकाव्यरूपनाटकभेदे ।

डिम्ब पु० डिभि-वच् । शिशौ, अश्वे, ग्रीहनि, विडम्बे, अश्वस्ते-
कलहे, एरण्डे, भवहेतुके-ध्वनौ, भवे, भ्रमरे पुङ्गवे च न०

डिम्बाह्वय पु० डिम्बतुल्य आह्वयः । नृपतिनृन्ये युक्ते ।

डिम्भ पु० डिभि-अच् । मूर्खे, शिशौ च । स्वार्थे कन् अत्रैव
अतिशिशौ स्त्री० ।

डी नभोगतौ भ्वा० आ० अक० सेट् । डयते अडयिड डीनः

डी नभोगतौ द्वि० भ्वा० अक० सेट् । डीयते अडयिड डीनः ।

डीन न० डी-भावे क्त । पक्षिणां गतौ तद्विधेयो दृष्टदभिधाने

डुगडुभ पु० डण्ड-इत्यनुकरशब्दं भणति तेन भाति वा

भण-भा-वा ड (ढोडा) इति ख्याते सर्पभेदे । [अनैव ।
डोर न० दोष-रा-ड ड०] हस्तवाह्यादौ वस्त्रनखले साधे कन्

ठ

ठ पु० ठकायाम्, शुनि, तल्लाङ्गुले, निर्गुणे, ध्वनौ च । [वाद्यभेदे
ठका स्त्री० ठक् इति कायति कै-क । यशःपट्टे स्तनामख्याते
दुष्ट अन्वेषणे भ्वा० पर० सक० सेट् । दुष्टति अदुष्टीत् ।
दुष्टि पु० दुष्ट-इन् । गणेशे काश्यां प्रसिद्धे दुष्टिहाराजे ।
ढोल पु० दोलायमानो वाद्यते ड० । स्तनामख्याते वाद्यभेदे ।
ढौक प्रेरणे गत्याच्च भ्वा० आत्म० सक० सेट् । ढौकते अढौ-
किट । शिच् अदुढौकत्-त ।

ण

ण पु० णख गतौ ड प्र०। शत्वम् । विन्दुदेवे, भूषणे, गुण
वर्जिते, जलस्थाने, निर्णये, ज्ञाने च ।
णक्त गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । नक्षति प्रणक्षति अनक्षीत्
शोषवेशत्वात् सति निमित्ते शत्वम् एवमन्वेषामपि ।
णख गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । शोषादशत्वात् शत्वम् ।
नक्षति प्रणक्षति । अनक्षीत् अनाक्षीत् ।
णट न्यत्वे सामिनये नटकार्ये हिंसयामयं न शोपदेशी । भ्वा०
पर० अक० सेट् । नटति प्रणटति अनाटीत् अनटीत् ।
हिंसायाम् प्रनटति ।
णट नटकत्वे भ्वा० पर० घटा० । नटति प्रणटति अनाटीत्-
अनटोत् । शिच् नटयति अनीनटत् । [दीत् अमदीत् ।
णद् अत्यन्तशब्दे भ्वा० पर० अक० सेट् । नटति प्रणटति अना-
णद् भासे च् । उभ० सक० सेट् । नादयति-ते प्रणादयति
अनीनटत्-त । [अनभिष्ट ।
णभ हिंसे भ्वा० आत्म० सक० सेट् । नभते प्रणभते अनभत्
णभ हिंसे दिवा० क्त्वा० च पर० सक० सेट् । नभति प्रण-
भयति नभ्नाति प्रणभ्नाति । अनाभीत्-अनभीत् ।
णभ शब्दे अक० नतौ सक० भ्वा० पर० अनिट् । नभति
प्रणभति अनंसीत् नत्वा नतः । [यति अनयीत् ।
णय गतौ रक्षणे च भ्वा० पर० सक० सेट् । नयति प्रण-
णद् शब्दे भ्वा० पर० अक० सेट् नर्हति प्रणर्हति अनर्हति ।
णल वस्त्रे भ्वा० पर० सक० सेट् ज्वला० । नलति प्रणलति ।
अनालीत् । नलः नालः ।
णश अदर्शने नाशे च दिवा० पर० अक० वेट् । नश्यति
प्रणश्यति अनेशत् अनशत् । अशान्तत्वे न शत्वम् प्रनष्टः

णस कौटिल्ये भ्वा० आत्म० अक० सेट् । नसते प्रणसते ।
अनसिष्ट । [ते । अनासीत् अनसि ।
णह वस्त्रे दिवा० उभ० सक० अनिट् । नहति-ते प्रणहति-
णस ध्वनौ भ्वा० आत्म० अक० सेट् । नासते प्रणासते अना-
सिष्ट । अननासत्-त ।
णिच्च चुम्बने भ्वा० पर० सक० सेट् । निक्षति प्रणिक्षति ।
कत्तु वा शत्वमिति पाणिनिः । [अनिञ्जिष्ट
णिज शोधने अदा० आत्म० सक० सेट् इदित् । णिङ्क्ते प्रणिङ्क्ते
णिज शोधने जु० उभ० सक० अनिट् । नेनेति प्रणेनेति ।
नेनेति अनिजत्-अनेवीत् अनिजत् ।
णिद् सन्निधाने अक० निन्दने सक० भ्वा० उभ० सेट् ।
नेदति-ते प्रणेदति-ते । अनेदीत् अनेदिष्ट ।
णिद् कुल्लने भ्वा० पर० सक० सेट् इदित् । निन्दति प्रणि-
न्दति अनिन्दीत् । कत्तु वा शत्वमिति पाणिनिः ।
णिल दुर्वेषे तदा० पर० सक० सेट् । निक्षति प्रणिक्षति ।
अनेवीत् । [अनिस्वीत् ।
णिव सेके भ्वा० पर० सक० सेट् इदित् । निश्चति प्रणिश्चति ।
णिश समाधौ भ्वा० पर० सक० सेट् । नेशति प्रणेशति
अनेशीत् ।
णिष सेके भ्वा० पर० सक० सेट् । नेषति प्रणेषति अनेषीत् ।
णिस चुम्बने अदा० सक० सेट् इदित् । निस्ते प्रणिस्ते अनिं-
सीत् । कत्तु वा शत्वमिति पाणिनिः । [अनेषीत्
णी प्रापणे भ्वा० उभ० द्विक० अनिट् । नयति प्रणयति
णोल नीलताकरणे भ्वा० पर० सक० सेट् । नीलति प्रणीलति
अनीलीत् । [अनीवीत् ।
णीव स्थौल्ये भ्वा० पर० सक० सेट् । नीवति प्रणीवति ।
णु स्तुतौ अदा० पर० सक० वेट् । नौति प्रणौति अनावीत्-
अनौषीत् सुबुवि । [अनौलीत् अनुत्त ।
णुद् प्रेरणे तदा० उभ० सक० अनिट् । रुदति-ते प्रणुदति
णू स्तुतौ त०क्त्वा० पर० सक० सेट् । रुवति प्रणुवति अरुवीत्
णोद् सन्निधाने उभ० सक० सेट् । नेदति-ते प्रणेदति-ते ।
णेष गतौ भ्वा० आ० अक० सेट् । नेषते प्रणेषते । अनेषिष्ट
अनिनेषत्-त । एते धातवः नादिका अपि सति हेतौ शत्व
कार्यद्योतनार्थं गणो शोपदेशितया पठिताः प्रयोगे ह
दन्त्यनादय एव पुनः प्रादियोगे शत्वसुधयानि ।

त

त पु० तक-सङ्घने हासे वा ड । चोरे, अरुते, पुच्छे, क्रोड़े,
क्लेच्छे, रत्ने, श्रृङ्गालपुच्छे च । तरणे, पुण्ये स्त्री० न० ।

तत्क सङ्घने हासे च भ्वा० पर० सक० सेट् । तत्कति अताकीत् अतकीत्
तत्क दौःस्थे भ्वा० पर० अक० सेट् इदित् । तत्कति अतङ्गीत्
तत्क न० तत्क-रक् । चतुर्धाशजलयोगेन मथिते दधि ।
तत्ककूर्चिका स्त्री० (खाना) पके उष्णदुग्धे तत्क्रयोगेण जाता-
याम् अभिजायाम् ।

तत्त्व कार्ये वा भ्वा० पञ्चे खा० पर० सक० वेट् । तत्त्वति तच्छोति
अतचीत्-तच्छिता अताचीत् तटा । भर्त्सने तु संतच्छति
तत्त्वक पु० तत्त्व-खुल् । विश्वकर्म्मणि, वर्द्धकौ, (कुतार) कश्य-
पस्य छुते नागभेदे च ।

तत्त्वणी स्त्री० तच्छतेऽनया ल्युट् । वास्याम्, (वाइस्) काष्ठ-
तत्त्वणसाधने अस्त्रभेदे च । [नक्षत्रे च ।

तत्त्वन् पु० तत्त्व-कनिन् । त्वष्टरि, वर्द्धकौ, विश्वकर्म्मणि, चित्वा-
तत्त्वशिला स्त्री० चिम्बुदेगे नगरीभेदे ।

तत्त्व गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् इदित् । तत्त्वति अतङ्गीत्
तत्त्व ग० गृ-अच् तस्य क्रोडस्य गरः । (तगर) इति छन्दे ।
तत्त्वन् न० तत्कि-ल्युट् । दुःखेन जीवने ।

तत्त्वलील लि० तत्-शीलं यस्य । स्वभावतः फलनिरमेयतया
प्रवर्त्तमाने तत्त्वभावे जने ।

तट उच्छ्राये भ्वा० पर० सक० सेट् । तटति अताटीत्-अतटीत्
तट लि० तट-अच् । कूले नद्यादेस्तोरे । अमरमते स्त्रियां ङीप् ।
तट आहतौ चु० उभ० सक० सेट् । ताटयति-ते अतीतटत् व
तटस्थ लि० तटे तिष्ठति स्थान-क । तीरस्थे, समीपस्थे,
मध्यमप्रविशैः शान्तिकल्पे, स्वरूपतिरिक्ते विशेषणे च ।

तटाक पु० तटमकति अक-वक्रगतौ अण् । तङ्गागे ।

तटाग पु० तटमगति अग-वक्रगतौ अण् । जलाशयभेदे तङ्गागे
तटिनी स्त्री० तट+अङ्गर्थे इति । नद्याम् । [तङ्गत् त

तड दोमौ आहतौ च चु० उभ० सक० सेट् । ताडयति ते अती-
तड आहतौ भ्वा० आत्त० सक० सेट् इदित् । तण्डते अतण्डित
तडाक पु० ताडते आहृत्यते तटोदनेन तड-आकन् नि० ।

जलाशयभेदे तङ्गागे ।

तडाग पु० तड-नि० । 'प्रशस्तभूमिभागस्थो बहुसंवत्सरोपितः ।

जलाशयस्तडागः स्या'दित्युक्ते 'शतेन धनुर्भिः पुष्करिणी,
त्रिभिर्दोर्घिका, चतुर्भिर्दोर्घिणः, पञ्चभिस्तडाग' इति वशि-
ष्ठीके पञ्चशतान्युगधर्म्मिर्न द्विषहस्तान्यूनहस्तत्वेन फलके
पञ्चचत्वारिंशद्वस्तान्यूनदोर्घिवस्तारे जलाशये, कूटयन्त्रे च ।

तडा(टा)घात पु० उच्चैः करिकराघातं तडा(टा)घातं विडुर्बुधा
इत्युक्तायां वप्रक्रीडायाम् अभ्यस्यन्ति 'तडा(टा)घातमिति कु०
तद्धित् स्त्री० ताडयत्यभ्रम् चुरा० तड्-इति निः स्रस्वः । विद्युति

तद्धित्वत् पु० तद्धित् अस्यस्य मतप् स्रस्वः । भेधे, सुस्तके च ।
तण्डक पु० तडि-खुल् । खड्गने, फेने, समासप्राये वाक्ये,
गृहदाम्णि, तण्डकाभ्ये च । सायावड्डले, उपघातके च
जने लि० । परिष्कारे पु० न० ।

तण्डुल पु० तडि-उलच् । धान्यादिसारे-निस्तुभे धान्यादौ,
तण्डुलीयशाके च । विडङ्गे पु० स्त्री० टाप् ।

तण्डुलीय पु० तण्डुलाय हितं क । (कुट्टने) (चापानटे) शाक-
भेदे, विडङ्गे च । स्वार्थे कन् उक्तशाके । [विडङ्गे

तण्डुलीयिका स्त्री० तण्डुलाय हिता क संज्ञायाम् कन् ।
तण्डुलेय तण्डुलाय हिता ङ । तण्डुलीयशाके । यत् । तण्डुल्योष्यत
तत् अव्य० तन-क्लिप् । हेतौ । [प्रथौ च लि०

तत न० तन-क्त । वीणादिवाद्ये । वाद्यौ पु० । व्याप्ते, विस्तृते,
ततपत्नी स्त्री० ततं पत्नं यस्याः । कदल्याम् ।

ततस्थ लि० अव्ययात् ल्यप् । तत्त्वभवे ।

तति स्त्री० तन-क्तिन् । ज्ञेयौ ।

तत्काल पु० सः कालः । वर्त्तमानकाले ।

तत्कालधी लि० तत्किन् उचिते काले धीर्बुद्धिर्यस्य । अग्नि-
हादिनिवारणाय भट्टिति प्रत्युत्पन्नबुद्धौ जने ।

तत्क्रियः लि० वेतनं विना स्वभावतः सा क्रिया कर्म यस्य ।
कर्मकरणशीले, वेतनं विना कर्मकारे ।

तत्क्षणा पु० सचासौ क्षणः कालः । सदोर्थे ।

तत्त्व(त्वं) न० तन-क्लिप् ततो भावः तस्य भावो वा त्व वा तत्त्वोपः ।
यावार्थ्ये, स्वरूपे, अनारोपितस्वरूपे, परमात्मनि, ब्रह्मणि
तदिति सर्वनाम सर्वं च ब्रह्म तस्य नाम सर्वनाम तस्य
भावः । ब्रह्मत्वे । विश्वस्मिन् गृहत्वाद्यादौ, चेतधि, वस्तुनि,
साङ्गोक्तेषु प्रकृत्यादिषु प्रज्ञविंशतौ पदार्थेषु ।

तत्त्वज्ञान न० इत० । यद्यर्थज्ञाने, ब्रह्मज्ञाने च ।

तत्पर लि० तत्परस्तत्तमं यस्य । तद्गते, तदाशक्ते च ।

तत्परायस्य लि० तदेव परमयनं यस्य शलम् । तदाशक्ते ।

तत्पुरुष पु० व्याकरणोक्ते सचासभेदे ।

तत्फल पु० तनोति क्लिप् तत् विसृष्टिं फलति विकाराते अण् ।

पुष्पमालविकाशिनि कुवलये, कण्ठौषधौ वीरवाधौषधौ च ।

तत्त्व अव्य० तत्किन् कालादौ लब् । तत्त्वित्यर्थे ।

तत्त्व लि० तत्त्व भवः अव्ययात् ल्यप् । तत्त्वभवे वस्तुनि ।

तत्त्वभवत् लि० सः पूज्योभवान् प्रथमार्थे तत् ततः कर्म० । पूज्ये
स्त्रियां ङीप् । तत्त्वभवती 'तत्वापि तत्त्वभवती'ति वैषधम् ।

तथा अव्य० तेन प्रकारेण प्रकारे वाच् । साध्ये, अभ्युपगमे,
प्रष्टप्रतिवाक्ये, सङ्क्षये, निश्चये च ।

तथागत उ० यथा पुनरावृत्तिर्न भवति तथा गतो ज्ञातः । बुद्धिमुनौ
तथाच अव्य० तथेति चिनोति चि-ङ । पूर्वोक्तार्थद्वयीकरणे
तथाहि अव्य० तथा च हि च द्व० । निर्दर्शने प्रसिद्धमेवेत्यर्थे
तस्य न० । तथा तत्त्वं साधु यत् । सत्ये । तद्वति लि० ।
तद् लि० तन-अदि डिङ् । पूर्वोक्ते बुद्धिस्थे, परामर्शयोग्ये
विप्रकटविषये च । ब्रह्मणि न० । 'ओं तत्सदिति निर्देशो
ब्रह्मण' इति गीता ।

तदा अव्य० तस्मिन् काले दाच् । तस्मिन् काले इत्यर्थे ।
तदात्मन् लि० स आत्मा यस्य । तत्स्वरूपे ।
तदात्व न० तदेवस्य भावः तदा+त्व । तत्काले ।
तदानीम् अ० तस्मिन् काले-तद्+दानीम् । तदेत्यर्थे ।
तद्गत लि० तस्मिन् गत आसक्तः । तत्परे एकान्तचित्ततया तत्वाप्तौ
तद्गुण उ० अलङ्कारोक्ते अर्थालङ्कारभेदे ।

तद्गुणसंविज्ञान उ० तत्र ब्रह्मोद्गो गुणस्य गुणीभूतस्य
(विशेषणस्य) संविज्ञानं विशेष्यपारतन्त्र्येण बोधनं यत् ।
व्याकरणोक्ते ब्रह्मोद्गोसमासभेदे भवति च लम्बकर्ममान-
येत्यादौ गुणीभूतस्य कर्मस्थायानयनम् ।

तद्वन लि० तदेव धनं यस्य । कपणे स हि सर्वमेव धनमप-
ख्याप्रतयावधार्य आत्मनि तद्वनत्वमेवामिमन्यते ।

तद्वर्धन लि० उद्देश्यान्तरं विनाटपि स एव धर्मो यस्य अनिच्
समा० । स्वधर्मोऽयमिति बुद्ध्या धर्माय प्रवर्त्तमाने जने ।

तद्वित्त उ० तेनो विप्रहृष्यतत्तत्प्रकृतीनां स्वविशिष्टतया प्रयो-
गेभ्यः हितः । व्याकरणोक्ते प्रत्ययभेदे । [न्द्रीत् ।

तद्वि अवसादे मोहे सौ० पर० अक० सेट् इदित् । तन्नूति अत-
तद्वत् अव्य० तेन तल्लं या तल्ल्या सा चेत् क्रियेत्यर्थे वति ।

तल्लङ्गश्रियावति । तस्य तल वा तल्लमित्यर्थे वति । त-
न्तुल्येऽर्थे यथा तद्वत् शिवस्य विभुता, तद्वत् शिवे भक्ति-
रित्यादि । तद् अस्त्यर्थे महत् मस्य वः । तद्विशिष्टे लि० ।

तन विस्तृतौ तना० उभ० सक० सेट् । तनोति तनुते अतानीत्-
अतनोत् अतत-अतनित् ततान तेने । तनित्वा-तानत्वा ।

तन उपकारे श्रद्धायां शब्दे आघाते च वा० चुरा० उभ० पञ्चे
भा० सक० सेट् । तनयति ते तनति अतोतनत् त अतानीत्-
अतनीत् । उपसर्गात् दैव्ये । आतानयति दीर्घो भवति ।

तनय उ० तनोति कुलम् तन-कयन् । एवे । इहिति, चक्र
कुल्यायां, लतायां, दत्तकुमार्याञ्च स्त्री० टाप् ।

तनिसन् उ० तनोर्भावः इति निच् । तनुत्वे, काशे च ।

तनु स्त्री० तन-ङ । देहे, सूतौ वा ऊङ्, तनूच । अस्त्रे, विरले,
कये च लि० स्त्रियां वा ङीप् तन्वी तनुः ।

तनुच्छाय उ० तन्वी छाया यस्य । वर्धुरकष्टे । इति० ।

देहच्छायायां स्त्री० न० । [स्त्री० देहजातमात्रे लि० ।

तनु(नू)ज उ० तनोः तन्वा वा जायते जन-ङ । एवे । इहिति

तनुत न० तनुं देहं लायते त्वै-क । कवचे । व्युट् । तनुत्वाय मध्यत्व

तनुत्व वा स्त्री० तन्वी त्वचा वस्त्रकलं यस्याः । जुष्टास्मिन्मन्त्रे ।

तनुपत्त उ० तनूनि कशानि पत्ताणि यस्याः । इन्द्रोदधे ।

तनुभस्त्रा स्त्री० तनोर्देहस्य भस्त्रेव । नासिकाय स् । कर्म० ।

जुष्टभस्त्रायाम् ।

तनुभृत् उ० तनुं देहं प्रिमर्त्ति आत्मत्वेनाभिमन्यते भृ-किप् ।

जीवे 'या इत्यजा तनुभृतमिति भागवतम् ।

तनुमध्या स्त्री० तनु कथं मध्यं यस्याः । कथमध्यायां स्त्रियां,
षड्चरपादके छन्दोभेदे च । [च

तनुवार न० तनुं देहं दणोति द-अण् उ० । कवचे, सन्नाहे

तनुवीज उ० तनूनि कशानि बीजानि यस्याः । बीजवदरे ।

तनुस् न० तन-उसि । देहे ।

तनूनपात्(द्) उ० तनू न पातयति पत-णिच्-किप् । अन्नौ,

जठरस्थलेऽपि भुक्तान्नपाचनादस्य देहापातकत्वम् । तनू न

पाति रजति पा-शब्द । वज्रौ । अत्र पञ्चे तनूनपालौ इत्या-

दिभेदः तन्वा जनं कथं पाति तनूनपं दृष्टादि तद्वति अद-
किप् । वज्रौ अस्मिन् पञ्चे तनूनपादौ इत्यादिभेदः ।

तनूरुह न० तनौ रोहति रुह-क । खोमनि पक्षिणां पञ्चे च

तनुसुतमुस्ततनूरुहीकतामिति नैषधम् । [तक्ता

तनुच गतौ स्वा० पर० सक० । तद्वति अतद्धीत् । तद्वित्वा

तनुच सङ्कोचने रुधा० पर० सक० वेट् । पाणिनीयगणे अनुज्

साहचर्यादयं वेडेव वोपदेवगणे उदित्करणं प्रासादि-

कम् । तनक्ति अतद्धीत् अताद्धीत् ।

तनुज सङ्कोचने रुधा० पर० सक० । पाणिनीयगणे (तनुज्)

इत्यत्र तनुज् इति पाठान्तरम् अनुज्साहचर्यात् अव्य-

मूदिच्चात् वेडेव । तनक्ति अतद्धीत् अताद्धीत् ।

तनु उ० तन-तन् । आरे, अपत्ये, सन्तौ, स्त्रौ च ।

तनुकीट उ० तनोः कीटः । (युट्कीका) कीटभेदे ।

तनुनाभ उ० तन्तुर्नाभावस्य अच् समा० । (भाकड्सा) नूतायाम्

तनुनिर्व्यास उ० तन्तुरिव निर्व्यासो यस्य । तालद्वये ।

तनुपर्जन्य न० तनोः यज्ञोपवीतस्य दानरूपं पर्जन्यं । चान्द्र-

आवणपौर्णमास्याम् तद्विने हि वामनाय यज्ञोपवीतदानो-

त्सवः स्त्रौ वै विहितः ।

तनुभ उ० तन्तुना सन्तया भाति भा-क् । सर्पे, वस्त्रे च ।

तनुर(त्त) न० तन्तुर्विद्यतेऽस्य र-लच् वा । कृष्णाहे ।

तन्तुर्वापि पु० तन्तून् वपति वप-अण् उप० । तन्तुवाये (तांति)

तन्तुवाय पु० तन्तून् वयति वे-अण् । (तांति) जातिभेदे ।

तन्तुविग्रहा स्त्री० तन्तुगो विग्रहे यस्याः । कदल्याम् । तत्-

त्वचि हि बहुलत्वाणि प्रादुर्भवन्ति । [गृहे

तन्तुशाला स्त्री० तन्तूनां वपनाय शाला । (तांतघर) तन्तुवपन

तन्तुसन्तत त्वि० तन्तुभिः सन्ततं व्याप्तम् । सूतवस्त्रे ।

तन्तुसार तन्तुवद्वय सारो मज्जास्थ । युयाकटके ।

तन्त्र न० तन-ड्रन् । सिद्धान्ते, ओषधौ, कुटुम्बकार्ये, प्रधाने,

तन्त्रवाये, परिच्छेदे, हेतौ, उभयार्थं सकृत्प्रवृत्तौ, इति

कर्त्तव्यतायाम् राष्ट्रे, परच्छन्देः कारणे, अर्थसाधने, तन्त्रौ,

सुराद्रुचिन्तायाम् परिजने, तन्त्रवायशलाकायाम् प्रबन्धे,

शपथे, धने, गृहे, वपनसाधने, कुले, वेदशास्त्राभेदे,

वेदादिशास्त्रे, स्त्रनामख्याते शिष्याद्युक्ते शास्त्रे च ।

तन्त्रक न० तन्त्राद्विराट्प्रवृत्तम् कन् । मन्त्रिणे वस्त्रे ।

तन्त्रता स्त्री० तन्त्रस्य भावः तत् । अनेकोद्देशेन सकृत्प्रवृत्तौ

यथा तर्पणपूजनाद्यनेककर्मोद्देशेन सकृत्स्नाने कृते सर्वं

कर्मोद्देशानसिद्धिः ।

तन्त्रवाप(य) पु० तन्त्राणि तन्तून् वप(य)ति वप-वे-वा अण्

उप० । तन्त्रवाये (तांति) । [गृह्याम्

तन्त्रिका स्त्री० तन्त्रयते तन्त्र-ई ततः स्वार्यं कन् अणो ह्रस्वः ।

तन्त्री स्त्री० तन्त्रि-ई । गृह्याम्, वीणाभेदे, देहशिरायाम्,

रज्ज्वाम्, नदीभेदे, युवतीभेदे च ।

तन्द्रा स्त्री० सौ० तद्रि-अ । आलस्ये, निद्रायाम्, प्रमीलायाम्

तन्द्रालु त्वि० सौ० तद्रि-आलुच् । निद्राशीले ।

तन्द्रि(न्द्री) स्त्री० सौ० तद्रि-इन् वा ङीप् । आलस्ये निद्रायाम्

तन्मय त्वि० तदेव मयट् । तद्भावापन्ने अभेदे ।

तन्मात्र त्वि० तदेव मयूर० । तदात्मके । सा मात्रा यस्मिन् ।

साख्योक्तेषु 'तस्मिंस्तस्मिंश्च तन्मात्रा तेन तन्मात्रत्वा कृता ।

तन्मात्राख्यविशेषाणि अविशेषास्ततोऽङ्गिते । न शान्ता नापि

घोरास्ते न मूढाश्चविशेषिणः, इत्युक्तेषु पञ्चषु शब्दादि-

कारणीभूतेषु भूतेषु ।

तन्वी स्त्री० तनु-ङोप् । पृथ्वाणाम् । तनुत्वयुक्त्यायाम्

कशाङ्गस्त्रियाञ्च । [अतपिष्ट ।

तप दाहे स्वा० उभ० सक० षेट् । तपति-ते अतापीत्-अतपीत्

तप उपतापे सक० ऐश्वर्य्ये अ० दि० आ० अणिट् । तथ्यते अतप्त ।

तप दाहे डु० उ० सक० षेट् । तापयति-ते अतीतपत्-त ।

तप उपतापे सक० ऐश्वर्य्ये अक० स्वा० पर० अणिट् । तपति

अतापीत् ।

तप पु० तप-अच् । श्रीष्टे ज्यैष्ठाषाढात्मके व्रतौ ।

तपती स्त्री० तप-शब्द नि० । छायागाम्नायाम् सूर्य्यपत्न्यां, नदी-

भेदे, सूर्य्यसुतायाञ्च यद्योगात् ऊरवस्तापत्या उच्यन्ते ।

तपन पु० तप-ल्यु । सूर्य्ये, तापे, भस्मातकटके, नरकभेदे, श्रीष्टे-

व्रतौ, अकटके, सुद्राग्निमन्यटके, सूर्य्यकान्तमणौ च ।

तपनतनय पु० इत० । यसे । वसुनायां, शमीटके च स्त्री० ।

तपनी स्त्री० तप-ल्यु गौरा० ङीप् । गोदावरीनद्याम् ।

तपनीय न० तप-अनीयर् । स्वर्णे । स्वार्थे कन् । अत्रैवार्थे ।

तपस् पु० तप-अस्तुन् । चान्द्रे माघे मासि, शिशिरे व्रतौ, जन-

लोकोपरिस्थे लोकभेदे च । आलोचने, स तपोऽकुर्वतेति

श्रुतिः स्वाश्रमविविक्तधर्मैः, वैधे क्रोशजनके चान्द्रायणादौ

कर्मणि, ज्योतिषोक्ते लघ्नतोनवमस्थाने च न० ।

तपस्य पु० तपसि तपश्चरणाय माधुः अनतिशीतोष्णत्वात्

यत् । फाल्गुने मासि । तपसि माघे भवः यत् । कुन्दपुष्प

टके तपश्चरणे साधुर्यत् । तपस्यभिरते त्वि० । [याञ्च

तपस्या स्त्री० तपश्चरति तपस्+क्यच्-अ । तपश्चरणे, व्रतचर्यां

तपस्विन् त्वि० तपस्+अस्त्यर्थे विनि । तापसे, चान्द्रायणा-

दिश्रतधारिणि, अशुक्लमेष्टे, दीने, प्रशस्ततपोवति च । इत-

करञ्जे, मल्लभेदे, चटके च पु० ।

तपस्विनी स्त्री० तपस्+विनि ङीप् । तपोयुक्तायां स्त्रियां,

जटामांस्यां, कटुरोहिण्याम्, दीनायाम्, शुक्लमायां, स्त्रियाञ्च

तपात्यय पु० तपस्य षीष्णस्यात्ययोऽवसानं यत् काले । वर्षा-

काले 'तपात्यये वारिभिरुज्जिते'ति कुमारः ।

तपोधन पु० तपोधनमतीवेष्टत्वात् यस्य । तापसे, तपनटके च

तपोवन न० इत० । तापसेष्वेयं वनभेदे, तन्नामके तीर्थभेदे च

तप्तकुम्भा पु० तप्तः कुम्भो यत् । नरकभेदे ।

तप्तकच्छ न० 'षट्पलन्त पिबेदम्भस्त्रिपलन्त पयः पिबेत् ।

प्रथमेकं पिबेत् सर्पिस्तप्तकच्छं' विधीयते इत्युक्ते व्रतभेदे,

'पयो इतसुदकं वायुं' तप्तं प्रतिलग्रहं पिबेत् स तप्तकच्छ

इति गौतमोक्तेः पुस्त्यपि । [यत् । नरकभेदे ।

तप्तपाषाणकुण्ड न० तप्ताः पाषाणा यत् ताडयं कुण्डं

तप्तवास्तुक न० तप्ता वालुका यत् । नरकभेदे ।

तप्तसुद्रा स्त्री० तप्ता सुद्रा चिह्नम् । वैष्णवोचितधर्माङ्गुपेटग्नि

तापितलोहशलाकादिनां कृते भगवदायुधाकारे कृता धातु-

मयीं सुद्रां तापयित्वा स्वकां तनुम् । चक्रादिविहितं भूपः

धारयेत् वैष्णवो नर इति ब्रह्माख्योक्ते चिह्नभेदे ।

तप्तसुराकुण्ड न० तप्तायाः सुरायाः कुण्डं यत् । नरकभेदे ।

तप्तस्वर्म्भिकुण्ड न० तप्तस्वर्म्भोः कुण्डं यत् । नरकभेदे ।

तम खेदे श्रकं इच्छायां सकं दिवां शमां परं सेट् ।
ताम्यति । अतमत्-अतमीत् । तमित्वा तान्वा ।

तम पु० ताम्यति तम-अच् । तमोगुणे, मतानरे, राहौ च ।
तमालहजे च राहौ स्त्री० । अन्वकारे पादाये च न० ।

तमःप्रभ पु० तमस इव प्रभा यस्य । नरकभेदे । नरकभूमौ स्त्री०
तमस् न० तम-असृन् । नेत्रहृत्तिरोधके नैशादिध्वान्ते, शोके,
प्राप्ते, कार्यार्थार्थविभेदे, विशेषदर्शनविरोधिदोषे सांख्योक्ते

युक्वरणकमेव तम इत्युक्ते गुणभेदे राहौ च । [इति रघुः
तमस न० तम-असृच् । अन्वकारे । नदीभेदे स्त्री० तमसापगाया
तमस्विनी स्त्री० तमस् अस्वर्थे विनि । राहौ ।

तमाल पु० तम-कालन् । खनामख्याते हजे, तिलके, वरुण-
हजे, खड्गे, कृष्णखदिरं च । वंशत्वचि पु० न० । ताम्बू-
लवल्लीयाम्, वरुणहजे च स्त्री० ङीप् ।

तमालक पु० तमाल+खार्थे कन् । तमालहजे, सुनिषखशाके,
न० । पत्रके (तेजपात) पु० न० । [च । तमालहजे पु०

तमालपत्र न० तमालस्य पत्रमिव । तिलके, (तेजपात) पत्रके
तमि(मी) स्त्री० तम-इन् वा ङीप् । राहौ ।

तमिस्त्र न० तमोऽस्य त्र नि० । अन्वकारे, कोमे, सर्वाङ्गहार-
मूले अक्षाने च । शान्त्वकारराहौ स्त्री० ।

तमिस्त्रपत्र पु० तमिस्त्रप्रधानः पत्रं शाकं । कृष्णपत्रे । प्रथ
मतोऽन्वकारस्याभिर्भावात् तस्य तत्प्रधानत्वम् ।

तमोघ्न पु० तमोऽन्वकारं मोहमज्ञानं वा हन्ति हन-टक् ।
स्त्र्ये, वल्लौ, चन्द्रे, बुद्धे, विष्णौ, शिवे च ।

तमोज्योतिस् पु० तमसि अन्वकारे ज्योतिरस्य । खद्योते कीटे
तमोऽपह पु० तमोऽन्वकारमज्ञानं वापहन्ति अप-ह-ड ।

स्त्र्ये, चन्द्रे, वल्लौ, ज्ञाने च । तमोहृदादयोऽप्यत्र ।
तस्य गतौ स्वा० पर० सक० सेट् । तस्यति अतस्वीत् ।

तय गतौ रत्तणे च स्वा० आ० सक० सेट् । तयते अतयिष्ट ।
तरच् पु० तरं गतिं मार्गं वा क्षिपोति मितङ्ङुं डु । रुगादने

सुङ्ङुव्याप्ते । [तिथ्यगूढादिङ्ङवने ।
तरङ्ङु पु० तृ-अङ्ङच् । (डेउ) ऊर्ध्वौ वायुना जलस्य सञ्चालनेन

तरङ्ङिणी स्त्री० तरङ्ङ+अस्वर्थे इनि । नद्याम् । [चञ्चले च
तरङ्ङित लि० तरङ्ङः संज्ञातोऽस्य तार० इतच् । जाततरङ्ङे,

तरण पु० तृ-ल्यु । भेलके (डोङ्गा) स्वर्गे च । भावे ल्युट् ।
पारगमने, लवने च न० ।

तरणि पु० तृ-अणि । स्त्र्ये, भेलके, अर्कहजे, किरणे,
ताम्बे च । नौकायां, हतकुमार्याम् स्त्री० वा ङीप् ।

डोवन्तः प्रज्ञाचारिण्यमपि ।

तरण्ड पु० न० तृ-अण्डच् । वङ्ङिशीस्त्रलवन्नेनकाचे, (क्षिप)
लवने च । देशभेदे पु० । नौकायां लि० स्त्रीत्वपक्षे ङीप् ।

तरतम लि० न्यूनधिकभावावितेऽर्थे । तारतम्येन वर्तमान
इति शरीरकभाष्यम् । [स्त्री० ङीप् ।

तरन्त पु० तृ-अन्तच् । ससृष्टे, लवने, भेके राक्षसे च । नौकायां
तरपण्य न० तरस्य नद्यादिपारयानस्य पण्यं शुल्कम् । नद्यादेः
पारयानार्थे देवे शुल्के ।

तरल पु० तृ-अलच् । हारमध्यस्थे मणौ, हारे, तले च ।
चपले, काशके, विसारे, भास्वरे सध्यन्त्ये-इव्ये, द्रवीभूते-
पदार्थे च लि० । यवाग्राम्, सुरायाश्च स्त्री० ।

तरलित लि० तरलइवाचरति तरल+क्तिप्-क्त । आन्दोलिते
कम्पिते, धूते, लुलिते च । [भेदे ।

तरवारि पु० तरं शतृणां गतिं वारयति वृ-णिच् इन् । खड्ग-
तरस् न० तृ-करणादौ असृन् । जले, वेगे, सवेगगमने, रोगे,

तीरे, वानरे च । [णस्य वलप्रदत्वात् तथात्वम्
तरस न० तरो वेगोपलब्धितं बलमस्यस्मिन् अच् । मांसं, तल्लव्य-

तरसा अव्य० तृ-असाच् । भट्टितोऽर्थे गैद्ये ।
तरस्त्रिन् पु० तरस्+अस्वर्थे विनि । वायौ, गरुडे च । वेगवति,

चूरे च लि० । [वसनदशायाश्च ।
तरि(री) स्त्री० तृ-इ वा ङीप् । नौकायाम्, वसनपेटके,

तरिक पु० तराय पारगमनाय हितः उन् । लवने, भेलके । नौ-
कायां स्त्री० टाप् ।

तरी स्त्री० तृ-ई । नौकायाम् । अडोबन्तत्वात्तु सलोपादि ।
तरु पु० तृ-उ । हजे । [एवं हलस्वरङ्गादयोऽप्यत्र ।

तरु(ष)खण्ड पु० तरुणां समूहः तरु+(ष)खण्ड । हलसमूहे
तरुण पु० तृ-उन्नन् । एरण्डहजे, स्थूलजोरके च । कुञ्ज

पुष्पे न० । नूतने यूनं च लि० । युवत्यां स्त्री० ङीप् ।
डोवन्तस्तु हतकुमार्यां, दन्तीहजे (सिञ्जोती) पुष्पहजे च ।

तरुणज्वर पु० 'आसप्ररात्रं तरुणं ज्वरमाहुर्मनीषिणः' इत्यु-
क्ते सप्ररात्रपर्यन्ते ज्वरे ।

तरुङ्गा स्त्री० तरुषु रोहति रुह-क । वन्दाके (परगाडा)
तरुवल्ली स्त्री० तरोर्वल्लोव । वन्दाके ।

तरुविलासिनी स्त्री० तरोर्विलासिनीव । नवमल्लिकायाम् ।
तर्क पु० तर्क-वज् । आकाङ्क्षायां, वितर्के, बुद्धिषाध्यं विचारे,

व्याप्यारोपणेन व्यापकप्रसङ्गे, यथा अत्र यदि वङ्ङि-
र्न स्वात् धूमोऽपि न स्वात् । सीमांसादिशास्त्रे, आगना-

विरोधिन्यायेन आगमार्थपरीक्षणे, व्यभिचारशङ्कानिवर्तके
न्यायोक्ते आत्माश्रयादिपक्षके, अविज्ञातार्थे कारणोप-

पतितस्तत्त्वज्ञानार्थे-जडे, उग्रोवायाह । [अतत्कर्तृ-त ।
तर्क दोषौ अक० वितर्के सक० चुरा० उभ० सेट् । तर्कयति ते
तर्कविद्या स्त्री० तज्ञः । गौतमोक्तानां प्रमाणप्रमेयादीनां
भोडुशानां पदार्थानां विद्यायां, काणादाद्युक्तपद-
र्यादिविद्यायाह ।

तर्कारी स्त्री० तर्कमृच्छति ऋ-अण् । जयन्तीहृत्ते ।
तर्क्युः क्त-उ नि० । (टको) इति ख्याते यन्त्रभेदे ।
तर्कुलासक पु० तर्कुं लासयति चासयति लघ-णिच्-णुल् ।
तर्कुचालके यन्त्रे (चरका) ।

तर्ज्ज भर्त्तने स्वा० पर० सक० सेट् । तर्ज्जति अतर्ज्जति ।
तर्ज्ज भर्त्तने चु० आ० सक० सेट् । तर्ज्जयते अतर्ज्जत ।
तर्जनो स्त्री० तर्ज्जति नया तर्ज-ल्युट् । अङ्गुष्ठान्तिकस्थे अङ्गुली
तर्ण पु० लघ-अच् । वस्त्रे । णुल् । गोवस्त्रे, 'कण्णस-
नावा तर्णकपङ्क्तिरिति छन्दोभ० । सद्योजाते-शियौ च ।

तर्हं हिंसे स्वा० पर० सक० सेट् । तर्हति अतर्हति ।
तर्ह स्त्री० तर्ह-लट्-ना ज । काष्ठनिर्मितायां द्यौः ।
तर्पण न० लघ-ल्युट् । लघ्नौ । णिच्-ल्युट् । प्रीणने, ऋहस्य
कर्त्तव्ये पञ्चयज्ञान्तर्गते पितृयज्ञे, यज्ञकांटे च ।

तर्पिणी स्त्री० तर्पयति प्रीणयति णिनि । पद्मचारिण्योषधौ
तर्ज गतौ स्वा० पर० सक० सेट् । तर्जति अतर्जति ।

तर्भन् न० तृ-मनिन् । यूपापभागे । [मानादित् भागवतम्
तर्पे पु० लघ-वञ् । अभिनाये लघ्णायाह 'निहत्ततर्पेणगोय-
तर्हि अव्य० तद्-+हिन् । तस्मिन् कावे इत्यर्थे ।

तल प्रतिष्ठायां वा चुरा० उभ० पक्षे स्वा० पर० अक० सेट् ।
तालयति ते तलति । अतीतलत् त अतालीत् ।

तल पु० न० तल-अच् । स्वरूपे, यथा भूमितलं करतलम् ।
अधोभागे, चपेटे, तालहत्ते च । खड्गस्रष्टौ, आधारे,
स्त्रभावे च पु० वने न० । उद्धाघातवारणे, गर्ते च स्त्री० न० ।
तलप्रहार पु० तलेन चपेटेन प्रहारः प्र-+हृ-वञ् । (चापहृ-
भारा) चपेटाघाते ।

तलातल न० अतलादिषु मध्ये पञ्चमे पाताले ।
तलित न० तल+तारका० इतच् । ऋट्भांसे । [खले च लि०
तलिन न० तल-इनन् । शय्यायाम्, विरसे, कोकि, तुच्छे,
तलुन पु० लृ-उनन् रस्त्र लः । बायौ । यूनि, तल्ले च लि०
युवत्यां स्त्री० ऊपी ।

तल्प पु० न० तल-पक् । शय्यायाम्, अङ्गुलिकायां, दारेषु च ।
तल्पकीट पु० इत० । (छारपोका) कीटभेदे ।

तल्लज पु० लज-कान्तौ अच् तल्लजः । प्रशक्ते उत्तरपद-

स्थेयम् प्रशंसावचनैवेति सभासुऽपि नियतलिङ्गएव तेन
ब्राह्मणीतल्लज इत्येव ।

तष्ट लि० तच्-त्ता । तनूकते द्विधाकृते, युष्मिणे च ।
तष्ट पु० तच्-लच् । (छुतार) जातिभेदे, विश्वकर्माणि, वर्द्धकौ च
तस अलङ्कारे वा चुरा० उभ० पक्षे स्वा० पर० सक० सेट्
इदित् । तंशयति-ते तंशति अततंशत-त अतंशीत् ।
तस उत्तरेपे दिवा० पर० सक० सेट् । तस्यति अतशीत् अता-
शीत् । तसित्वा तस्वा ।

तस्कार पु० तत् करोति तद्-+क-अच् नि० । चौरे, प्रकाशाम्
काशाभ्यां परद्रव्यापहारके, दमनकहृत्ते, उक्ताशान्ते च । कोप-
वत्यां स्त्रियां स्त्री० ऊपी ।

ताच्छील्य न० तत् शीलमस्य ध्वज् । नियततत्त्वभावे ।
ताट(ड)ङ्ग पु० ताडते ताडः वा डस्त्र टः अङ्गः चिह्नं यस्य
शक० । कर्णभूषणभेदे ।

ताटस्थ न० तटस्थस्य भावः ध्वज् । औदासीन्ये, नैकस्थे च ।
ताडका स्त्री० । राक्षसीभेदे । [(कोडा) (चावुक) ।

ताडनी स्त्री० ताडतेऽनया तड-आघाते ल्युट् । कशयासु
ताडपत्र न० ताडयति अच् ताडं पत्रमिव । कर्णभूषणभेदे ।
ताडि(डी) स्त्री० चु० तड-इ । (ताडियात) ख्याते हृत्तभेदे ।

ताण्डव न० तण्डुना छनिना प्रोक्तमनुष्ठानं यस्य अण् ।
'मुन्दत्वं' ताण्डवं प्रोक्तं स्त्रीन्दत्वं लास्यस्यते' इत्युक्ते मुंशं
न्दत्ये, लणभेदे, उद्धतन्दत्ये च ।

ताण्डवप्रिय पु० ताण्डवं प्रियं यस्य । शिषे, नन्दप्रियभावे लि०
तात पु० तन-क्त दीर्घच् । पितरि । अतृकस्ये, पूज्ये च लि० ।
तात्पर्य्य न० तत्परस्य भावः ध्वज् । वक्तुं रिच्छायासु, अभि-
प्राये, तत्परतायाह । [तडहेये च ।

तादर्थ्य न० तदा इदम् तदर्थं तस्य भावः ध्वज् । तदर्थत्वे,
तादात्म्य न० स आत्मा स्वरूपं यस्य तस्य भावः ध्वज् । अभेदे,
स्वरूपे च । [ताडक् । टक् । ताडयः । एतावत्सुक्तार्थे

तादृच्छ लि० तल्लेन दर्शनमस्य दृश्य-कृत् । सधाविधेऽर्थे । किंप ।
तान पु० तन-वञ् । 'विस्तार्यत्ने प्रयोगाय मूर्च्छाशेषेणयः ।
तालास्तेऽप्यनपञ्चाशत् सप्रस्तरसस्रङ्गा' इत्युक्ते गागात्रे
स्तरभेदे 'तानप्रदायित्वमिषोपगन्धति'ति कुभारः विस्तारे
च । ज्ञानविधये न० ।

तान्तिक लि० तन्त्रं सिद्धान्तं तन्त्रमक्यास्त्रं वाचीते भेद वा
ठक् । ज्ञातसिद्धान्ते, ब्रह्मवादिनि, तन्त्रशास्त्राभिज्ञे च ।

ताप पु० तप-वञ् । सन्नाप्ते, कण्ठे च ।

तापस न० तपसि स्थापु यत् । तपस्वपले (तेजपात) । तपः

अक्षयस्य अक्ष् । तपस्विनि त्रि० । दसनकटणे, सकटणे च उ० ।
तापसतत्त उ० तापसोपयुक्तस्य । इहदीहणे तत्तैलादिना
तापसानां सर्वकर्मनिर्वहत् ।

तापसप्रिय उ० तापसानां प्रियः स्त्रियाप्रदत्वात् । प्रियाल्लणे
तापिच्छ (ञ्च) उ० तापिनं स्त्रादयति जयति वा हृद-जि-वा ड
पृथो० । तामाल्लणे । [पश्चिमवाङ्मिनीभेदे ।

तापी स्त्री० तापयति अक्ष् गौरा० डीष् । विन्ध्याचलस्य
तामरस न० तामरे जले सति सस-ड । पद्मे, ताम्बे, खर्णे,
धुसूरे, ह्यादशाष्टरपादके-रुन्दोभेदे च ।

तामलकी स्त्री० ताय-क्विप् ताः कर्म० । भूम्यामलक्याम् ।
तामस उ० तमसि अन्वकारे अविद्यागुणे वा रतः अण् । संपे,
उलूके, खडे च । तमसा गुणभेदेन निर्दत्तम् अण् । सांख्योक्ते

तमोजन्ये अहङ्कारादौ लि० । तमसः राहोरपत्यम् अण् ।
राड्यतेषु ज्योतिषोक्तेषु केटुषु । तमसा व्याप्रा अण्
डीप् । रालौ, जटामांश्याम्, तमोधिक्कायां स्त्रियाञ्च स्त्री०

तामिस्त्र उ० तमिस्त्रमक्ष्यस्मिन् ण् । सांख्योक्ते अष्टादशविधे
विपर्ययरूपाज्ञानभेदे, भोगेष्ठाप्रतिघातजे क्रोधे, तमिस्त्रा
चारिणि राक्षसे च । अन्वकारमये नरकभेदे न० ।

तामूल न० तम-जलच् बुगागमः दीर्घश्च । (पान) रूपाते नाग-
वल्लीदले सुवाके च ।

तामूलकरङ्ग उ० इत० । (पानवाट्ठा) तामूलधारपाले ।

तामूलपत्र उ० तामूलमिव पत्रमस्य । पिण्डालौ ।

तामूलवल्ली स्त्री० तम-क्विप् ताम्, वुल-मज्जने क पृ० दीर्घः
कर्म० । तामूलारूपा वल्ली । (पान) नागवल्लीनाम् स्वार्थे कन्
अर्त्तवार्थे । [विक्रयोपजीविनि जातिभेदे ।

तामूलिके लि० तामूलं पत्रमस्य उक् । (तामूल) तामूल-
तामूलिन् लि० तामूल-अक्षयर्थे इति । (तामूलि) जातिभेदे
ताम्व न० तम-रक् दीर्घश्च । धातुभेदे (तांसा) कुष्ठरोगभेदे च
अक्षयवर्णं उ० तद्वति लि० ।

ताम्वकर्णी स्त्री० ताम्बो अक्षयौ कर्णौ यस्याः । पश्चिम
दिग्धस्त्रिन्याम् । [जातिभेदे ।

ताम्वकार उ० ताम्ब ताम्वमयं करोति क-अण् । (कांसारि)

ताम्वकूट न० ताम्वस्य ताम्ववर्णस्य कूटमिव (ताम्वकूट) इति रूपाते
पदार्थे, 'संविदा कालकूटश्च ताम्वकूटश्च घुस्तुरमि'तितन्त्रम्

ताम्वचूड उ० ताम्बा चूडा यस्या । कुकुदे ।

ताम्वतपुत्र न० ताम्वश्च तपु च ताम्बां जायते जन-ड ।
कांश्च तस्थोभयधातुजन्तत्वात् ।

ताम्वपट्ट न० नाक्षयमं पट्टम् । (पाटी) ताम्वमये लेखनपत्रे ।

ताम्वपत्र उ० ताम्ववर्णं पत्रमस्य । जीवशाके । कर्म० । ताम्वमये
लेखनपत्रे न० । [महोदधे'रिति रघुः ।

ताम्वपर्णी स्त्री० नदीभेदे 'ताम्वपर्णीसमेतस्य हस्तासारं
ताम्वपल्लव उ० ताम्बाणि पल्लवानि यस्य । अशोकल्लवे ।

ताम्वपाकिन् उ० पच्यते पाकः फलपुष्पादि ताम्बः पाकः
अक्षयस्य इति । गर्हभाण्डल्लणे ।

ताम्वपुष्प उ० ताम्बाणि रक्तानि पुष्पाण्यस्य । भूमिचम्पके ।

ताम्वपुष्पिका स्त्री० ताम्बाणि पुष्पाण्यस्याः डीप् संज्ञायाम्
कन् ह्रस्वः । रक्तविरहिते (नालतेओडि) । [धातव्याञ्च ।

ताम्वपुष्पी स्त्री० ताम्बाणि पुष्पाण्यस्याः डीप् । जवायाम्,

ताम्वफल उ० ताम्बं फलमस्य । अजोठल्लणे । [आन्जुश्री ।

ताम्वमूला स्त्री० ताम्बं मूलमस्याः टाप् । डुरालभायाम्

ताम्ववल्ली स्त्री० कर्म० । मञ्जिष्ठापाम् ।

ताम्ववीज उ० ताम्बं वीजं यस्य । कुलत्वे ।

ताम्वट्ठ उ० कर्म० । रक्तचन्दनल्लणे, कुलत्वे च ।

ताम्वट्ठन्त उ० ताम्बं ट्ठन्तमस्य । कुलत्वे, स्त्रीत्वमपि टाप् ।

ताम्वशिविन् उ० ताम्ववर्णां शिखाक्षयस्य इति । कुकुटे ।

ताम्वसार उ० ताम्ववर्णं सारमस्य । रक्तचन्दनल्लणे । कर्म० ।

तस्यारे न० । [रक्तचन्दने च

ताम्वसारिक उ० ताम्बः सारोऽक्षयस्य उन् । रक्तश्चदिरे,

ताम्विक उ० ताम्वघट्टनं शिल्पमस्य ताम्वस्यायं वा ठक् । कांश्च

कारे (कांसारि) जातिभेदे, ताम्वनिर्मिते कर्षमते पदार्थे च

ताय पालने विस्तारे च भा० आत्म० सक० सेट् । तायते

अतायि-अतायिष । णिच् अततायत्-त ।

तार उ० हृ-स्वार्थे णिच् अन्, प्रेरणे णिच्-करणादौ घञ् वा ।

वानरभेदे, शुद्धकृत्याम्, मृणावे, देवीमृणावे, (ह्रीं) तरणे,

शिरोजातध्वनौ च । नञ्त्वे नेत्वमध्यस्थकनीनिकायाञ्च

स्त्री० न० । कृष्ये न० । अत्युच्चनादे, अत्युच्चे निर्णये च लि०

महाविद्याभेदे, वालिपत्न्यां, दृष्टस्तिभाय्यां याञ्च स्त्री० ।

तारक उ० तारयति हृ-णिच्-एषुल् । नाविके, मेलके, दैत्य-

भेदे च । नञ्त्वे, नेत्वमध्यस्थकनीनिकायाञ्च स्त्री० टाप्

लिपा० नेचम् तारका । तारणकर्त्तरि लि० तत् स्त्रियां

तारिका । [तारकहादयोप्यल ।

तारकजित उ० तारकं जितवान् जि-भूते क्तिप् । कार्त्तिकेवे

तारकित न० तारका जाताः अक्षय इतच् । नञ्त्वयुक्ते-आकाशे

तारण उ० तारयत्यनेन ह्युट् । मेलके । ६० वर्षमध्ये 'शस्त्रं

भवति चासात्वं तारणे सुरवन्दिने' इत्युक्ते वत्सरभेदे च ।

तारवितरि लि० ।

तारतम्य न० तरतमयोर्भावं ध्वज् । न्यूनाधिक्य । निर्जनं
निधनमेतयोर्द्वयोस्तारतम्यविधिस्तत्तवेतसामित्युद्भूतः ।

तारपुष्प पु० तारं निर्मूलं शुभ्रत्वात् पुष्पमस्य । कुन्ददृष्टे ।

तारमाचिक न० तारस्य रूपस्य माचिकम् उपधातुभेदः ।
रजतहृत्त्ये उपधातुभेदे ।

तारशुद्धिकर न० तारस्य रजतस्य शुद्धिं धातुनरयोगात्
जातमलशुद्धिकरोति क टक् । सीसके तत्सम्पर्काद्धि रज
तस्य मलशुद्धिकेति सिद्धिः । [सुधीषे च ।

तारापति पु० इत० । शिवे, चन्द्रे, बृहस्पतौ, बालिवानरे,
तारापीड पु० तारापीडमिव यस्य । चन्द्रे, कादम्बरीकथा
प्रसिद्धे षट्पभेदे च । [त्वात् । कपूर् ।

तारात्र पु० तारो निर्मूलः जलमूल्यः अश्वः सेवकश्च शुभ्र-
तारिणी स्त्री० तारयति तृप्णिच्-णिनि । शिवपत्न्यां

द्वितीयायां महाविद्यायाम्, तारणकर्त्ता स्त्रियाञ्च ।

तार्किक लि० तर्कं वेत्तधीते वा ठक् । तर्कशास्त्राध्येतारि, तद्-
भिज्ञे च । तर्कशास्त्रज्ञं गौतमकणाददृष्टव्यत्वादिप्रणीतं शास्त्रम् ।

तार्क्ष्य पु० । कश्यपसूत्रे । [रथे, अश्वकर्णद्वये, रसाञ्जने च ।

तार्क्ष्य पु० । तार्क्ष्यापत्यम् यज् । गरुडे, अरुणे, सूर्ये, अश्वे, सुवर्णे,
तार्क्ष्यीक लि० तृतीय+स्तार्क्ष्ये ईकम् । तृतीये ।

ताल पु० तल-घञ्, णिच्-अच् वा । स्तनामख्याते दृष्टे, विस्तृता-
भ्याम् अङ्गुष्ठमध्यमाभ्यां, परिमिते दीर्घपरिमाणभेदे,
करतले, करास्फोटे, (ताल) कांस्यमयवाद्यभेदे, (करताल)
खड्गखटौ च । लेख्यपत्रे न० 'तालोद्वादशभिर्जातुभ्रम-
णात् परिकीर्तित' इत्युक्ते द्वादशधा हस्तेन जातुमण्डल-
परिभ्रमणोपलक्षिते कालरूपे मानभेदे, गीतादौ द्विव-
मात्रादितालक्रियामाने च ।

तालक न० तल-यणुल् । द्वारपिधानयन्त्रे, हरिताले, आठक्याञ्च
तालध्वज पु० तालचिह्नितो ध्वजो यस्य । बलभद्रे ।

तालनवमी स्त्री० भाद्रपदमन्थ्याम् । तद्दिने देवभ्योविधानेन
तालदानं कृतौ विहितम् ।

तालपत्र न० तालस्य पत्रमिव । कर्णभूषणभेदे ताडके ।

तालपत्रिका स्त्री० तालस्य पत्रमिव पत्रमस्याः ङीप् संज्ञायां
कन् ह्रस्वः । तालमूलीदृष्टे ।

तालपत्री स्त्री० तालस्य पत्रमिव पत्रमस्याः । भूषिकपत्र्याम्
तालपर्ण न० स्त्री० तालस्य पर्णमिव पर्णमस्य । भुरानामगन्धे

दृष्टे । स्त्रीत्वे ङीप् । आदक्यां स्त्री० ङीप् ।

तालमूली स्त्री० तालस्य मूलमिव मूलमस्याः । रुपय्याम्
स्वार्थे कन् । तालमूलिकाप्यल् ।

तालटन्त न० ताले करतले दन्तं बन्धनमस्य, तालस्थेव दन्त-
मस्य वा । व्यजने (पाका) स्वार्थे कन् । अन्वार्थे ।

तालाङ्ग पु० तालस्तालचिह्नितः अङ्गः ध्वजोदस्य । बलदेवे ।

तालिका पु० तालेन करतलेन निर्दन्तः ठक् । षट्पटे (चापङ्ग)
(हानतालि) । ताली+स्वार्थे कन् । तालमूल्याम् स्त्री० ।

ताली स्त्री० तालेन तद्विर्यासेन निर्दन्ता अयम् । (ताङ्गी) ताल-
जातसुरायाम् । तल-खन्नात् अच् गौरा० ङीप् ।

(ताङ्गियात्) दृष्टभेदे, तालमूल्याम्, (भूद्व्यामला) दृष्टभेदे,
आदक्याम्, (अङ्गर) तालीशपत्रास्थे दृष्टे, तालकौद्वाटन
यन्त्रे (काटि) कुक्षिकायाञ्च ।

तालीश न० तालीव रोगान् श्यति शो-ड । स्तनामख्याते दृष्टे
तालीशपत्र न० तालीशं तालीवद् रोगनाशकं पत्रं यस्य ।

स्तनामख्याते दृष्टे, भूम्यामलक्याञ्च ।

तालु न० तरन्त्यनेन वर्षाः तु-जुष् रस्य लः । जिह्वेन्द्रियाधि-
ष्ठाने (तेलो) स्थानभेदे । स्वार्थे कन् तालुकमप्यल् ।

तालुजिह्व पु० तालु एव जिह्वा यस्य । कुम्भीरे तस्य जिह्वा
मूल्यत्वेऽपि तालुनैव रसास्वादात् ।

तावत् अव्य० तत्परिमाणमस्य नि० । साकल्ये, अवधौ, माने,
अवधारणे, प्रशंसायां पञ्चानरे, वाक्यभूषणे, तदेत्यर्थे च ।

'भर्त्तापि तावत् क्रयकैशिकाना'मिति रघुः । तत्परिमाण-
वति लि० स्त्रियां ङीप् तावती । [तैकत् त

तिका गतौ भा० आत्म० सक० षेट् । तेकते अतेकिट् णिच् अत
तिका आस्त्रान्दे वधे च स्ता० पर० सक० षेट् । तिलोति अतेकीत्

तित्त पु० तिज-त्त । वरुणद्वये, कुटजे, रसभेदे (तेत)
च । तद्वति लि० । पर्पटोपधौ न० । कटुकायां पाठायां,

लिक्कण्याञ्च स्त्री० टाप् ।

तित्तक पु० तित्त+संज्ञायां कन् । भनिम्बे, (चिराता) चिरतित्तो
लण्णखदिरे, निम्बे, रकुदीदृष्टे, तित्तार्थे, पटोले च ।

कटुदुम्ब्यां स्त्री० टाप् । [नायाम् ।

तित्तगन्धिका पु० तित्तो गन्धो लेशोऽपि यस्याः । वराहक्रा-
तित्तगुञ्जा स्त्री० गुञ्जेव तित्ता राजदन्ता० । करञ्जे ।

तित्ततण्डुला स्त्री० तित्तस्तण्डुलोद्व्यः शस्यं यस्याः । पिप्पलायाम्
तित्ततुम्बी स्त्री० कर्ण० । कटुदुम्ब्याम् (तित्तवाल) [अजशृङ्ग्याञ्च

तित्तदुग्धा स्त्री० तित्तं दुग्धं निर्व्याधौ यस्याः । वीरिण्याम्,
तित्तपत्र पु० तित्तं पत्रमस्य । (काकरोल) कर्कोटके ।

तित्तपर्वन् स्त्री० तित्तं पर्वं पन्निर्वस्याः । पन्निर्व्यायायाम्

तित्तपुष्पा स्त्री० तित्तानि पुष्पाण्यस्याः । (आकनादी) पाठायायाम्

तित्तफल पु० तित्तानि फलानि अस्य । कतकदृष्टे (निम्बास्थ)

तिक्तभद्रक पु० भद्रं करोति शिचू-एबुल् तिकोऽपि भद्रकः
कर्म० । पठोवे ।
तिक्तरोहिणी स्त्री० तिक्ता सती रोहति रुह-णिनि कर्म० ।
कटुकायाम् (कटुकी) स्वार्थे कन् अव्यये ।
तिक्तवल्ली स्त्री० कर्म० । मूर्खावतायाम् ।
तिक्तबीजा स्त्री० तिक्तानि बीजानि यस्याः । कटुत्वमाप् ।
तिक्तशाक पु० तिक्तः शाकोऽयम् । वरुणद्रुमे, खदिरवृक्षे च ।
तिक्तसार पु० तिक्तः सारो निर्यासोऽयम् । खदरे ।
तिक्तिका स्त्री० तिक्ता स्वार्थे कन् वृक्षे अतश्चम् ।
कटुत्वमाप् । [अतेगीत् ।
तिग आक्षन्ते हिंसायाश्च स्वा० पर० सक० सेट् । तिग्नं ति
तिग्न न० तिज-सक् जस्य गः । तीक्ष्णे, तद्वति क्ति० ।
तिग्मरश्मि पु० तिग्मरश्मयोऽयम् । सूर्ये । तिग्माश्वाद्योऽप्यत्र
तिघ घातेन स्वा० पर० सक० सेट् । तिघ्नोति अतेघोत् ।
तिज तोष्णोत्करणे, चु० उभ० सक० सेट् । तेजयति ते अतीतिजत् त
तिज जमायां स्वार्थे सन् निगाने न सन् स्वा० व्यात्म० सक० सेट् ।
तितित्यते तेजते । अतितिविष्ट अतेजिष्ट । [चालव्याम्
तितउ पु० तल-डउ सन्वृडउ इति निर्द्देशात् न सम्भिः ।
तितिचा स्त्री० तिज-चालौ स्वार्थे रुन् अ टाप् । जमायां
परापमानादिष्वहने, शीतोष्णादिह्रस्वहने च ।
तितिचु वि० तिज-सन् उ । प्राणवियोगकालकभिन्नगीतदि
सहनशीले । [(तितिर) मयिभेदे ।
तितिर(र)ि पु० तित्ति इत्यव्यक्तशब्दं राति रा-क, डि वा ।
तिथि(मी) पु० स्त्री० अत-इथिन् घृ० वा ऊोप् । पञ्चदश
चन्द्रकालक्रियाकृपाश्च प्रतिपदादिषु, पञ्चदशसङ्ख्यायाश्च ।
तिथिचय पु० तिथीनां तिथ्युपलब्धित चन्द्रकालानां लयः जया
रम्भो यस्मिन् । दर्शे अमावास्यायाम् । इतः । तिथीनां नाम्ने
तिथिायो पु० तिथीन् प्रथयति खगत्या निष्पादयति प्र-
णी-किप् । चन्द्रे 'शायलनीं तिथिप्रथय' इति भट्टिः ।
तिनिडीक न० तिम-आर्द्राभावे खनीकादयश्चेति नि० ।
चुक्ते (तेतल)हचभेदे पु० कलोमे । तिनिष्पादयत्यर्थे स्त्री० ।
उस वा लले तिनिष्पादयत्यर्थम् ।
तिन्दु पु० तिज-जु-न्दगयादि० नि० । (तेड) स्वाते हचे स्वार्थे
कन् (गाव) इति स्वाते हचे पु० स्त्री० स्त्रीले डीप् ।
तिप रवणे स्वा० व्यात्म० सक० वेट् । तेपते अतेपिष्ट अतिप्र ।
तिम आर्द्राभावे स्वा० पर० अक० सेट् । तेमति अतेमीत् ।
तिम आर्द्राकरणे दिवा० पर० सक० सेट् । तिम्यति अतेमीत् ।
तिमि पु० तिम-इन् । मत्स्ये, सद्ये, तद्वने महाकाये मत्स्यभेदे

च । 'अस्ति मत्स्यसिनिर्वास तथाचास्ति तिमिङ्गलः । तिमि
ङ्गलंगिलोऽप्यस्ति तद्विलोऽप्यस्ति लक्ष्मणे'ति रामायणम् ।
तिमिङ्गल पु० तिमि मत्स्यं गिरति गृ-निगरणे खश्च
सम् च । मत्स्यभेदे, तं गिरति तिमिङ्गलंगिलः महासम्ये
तिमित वि० तिम-कर्त्तरि क्त । निश्चये, क्तिन्ने च (भिजे)
तिमिर न० । तिम-किरच् । अन्धकारे, नेत्ररोगभेदे च ।
तिमिष पु० तिम-इषक् । घ्राभ्यकर्कश्याम्, नाटाङ्गले च ।
तिरश्चीन वि० तिर्यक्+स्वार्थे ख । तिर्यग्भूते । 'गतं तिर-
श्चीनमनूसारधेरिति भावः । [तिर्यगर्थे च
तिरस् अय० तृ-अलुक् । अन्तर्धाने, तिरस्कारे, अवज्ञायाश्च,
तिरस्कारिणी स्त्री० तिरस्+क णिनि नि० । जवनिकायां
(परदा) 'तिरस्कारिण्यो जलदा भवन्तीति कुसारः ।
तिरस्कार पु० तिरस्+क-चञ् । अनादरे, अधिसेपे च ।
तिरीट पु० तृ-रिटक् । लोप्रहसे ।
तिरोधान न० तिरस्+धा-ल्युट् । अन्तर्धाने ।
तिरोहित वि० तिरस्+धा-क्त । अन्तर्हिते, आच्छादिते च ।
तिर्यक् अव्य० तिरस्+अनुच किप् तिथ्यादेशः । वक्त्रे, निरुद्धे
च । पशुषु, पक्षिषु, वक्रगामिणि च वि० ।
तिल गतौ स्वा० पर० सक० सेट् । तेलति अतेलीत् ।
तिल स्नेहे ल० पर० अक० अनिट् । तिलाति अतेलीत् ।
तिल स्नेहे चुरा० उभ० सक० सेट् । तेलयति ते अतीतिलत् त
तिल पु० तिल-क । खनामख्याते हजे, ततफलेऽपि पु० ।
तिलक पु० तिल-कुन् तिल+इवायै स्त्रले वा कन् वा । तिल
हजे, अश्वभेदे, रोगभेदे, मरुवके च । सौवर्चले, मात-
लाङ्गे न० । खनामख्याते नासादौ धार्ये चन्दादिविशेषके
पु० न० । प्रधाने वि० । रघुकुलतिलक इति नाटकम् ।
तिलकट न० तिलस्य रजः तिल+कटच् । तिलानाम् चूर्णे ।
तिलकाल्क पु० तिलस्य काल्कः । पिण्याको (खल) ।
तिलकालक पु० तिल इव कालकः कष्णः । देहस्ये तिला-
कारे चिह्ने, रोगभेदे च ।
तिलकिट्टन० इत० । (काट) तैलमले, पिण्याको च (खल) ।
तिलतैल न० तिलस्य स्नेहः तिल+तैलच् । तिलस्नेहे । तिल-
रसोऽयम् । [कतायां घेनौ
तिलधेनु स्त्री० तिलनिर्मिता घेनुः । दानार्थं विधानेन तिल-
तिलपर्णी स्त्री० तिलस्येव पर्यायान्यस्याः डीप् । रक्तचन्दने ।
तिलपिञ्ज पु० निष्पलकिलः तिल+पिञ्ज । निष्पलकिले
मेज । तिलमेजोऽयम् । [अजगरे सर्पभेदे ।
तिलित्स् पु० तेलनं तिलिर्गतिस् त्वरति रुद्रना गच्छति उ ।

तिलोत्तमा स्त्री० 'तिलं तिलं ससानीय रत्नाणा यद्विनिर्मिता ।

तिलोत्तमेति तत् तस्या नामेलुक्तनिर्वचने अस्यरोभेदे ।

तिलौहं न० तिलमश्रित औदने यत् । कश्यपे ।

तिल्य न० तिलानां भवनं ज्ञेयं यत् । तिलभवनयोग्ये ज्ञेये

तिल्य गतो स्वा० पर० सक० सेट् । तिल्यति अतिल्लीत् [अत्रैव ।

तिल्य पु० तिल्यतेनेन तिल-स्नेहने वक् । लोभे स्वार्थे कन् ।

तिष्ठन्, अयं तिष्ठति गामो यत् नि० । दोहनकाले 'आ-ति-

ष्ठु जपन् सन्ध्या'मिति भट्टिः । अस्त्राययोभावनियमन

तयाव्ययत्वमेव पुंलिङ्गतोक्तिः प्रामादिकी ।

तिथ्य पु० तथ्यन्त्यस्मिन् तृप-क्यप् नि० । पुष्यनक्षत्रे त्रिष-

दीप्तौ यक् अक्षरादि० नि० । कलियुगे । तिथे नक्षत्रे

जातः अण् तस्य लुक् । पुष्यनक्षत्रजाते ति० ।

तिथ्यफला स्त्री० तिथे कलियुगेऽपि फलयस्थाः ५ व० ।

'नित्यमामलके लक्ष्मी'रित्युक्तेः आमलक्याम् । [तीकत्-त ।

तीक याचने स्वा० आत्म० द्विक० सेट् । तीकते अतीकित अति-

तीक्ष्ण न० तिज-कृष्ण दीर्घश्च । मरणे, युद्धे, विषे, लौहे,

शस्त्रे, शोभे, सासृज्जवणे, सृक्कके, चपके, उप्ये, (भाल)

रसे च, तद्वति ति० । यवचारे, श्वेतगुणे, कुन्दुरके ।

ज्योतिषोक्ते आर्द्राक्षेपाज्ये शमूलनक्षत्रे च पु० । तीव्रे

आत्मत्यागिनि, निरात्मस्ये ससृज्यौ योगिनि च पु० ।

तीक्ष्णक पु० तीक्ष्ण+संशयां कन् । गोरसर्पणे, सृक्कके च ।

तीक्ष्णकण्टक पु० तीक्ष्णः कण्टकोऽस्य । धूसूरे, बर्बुरे,

रङ्गदीहणे, वंशे च । कम्बारीहणे स्त्री० टाप् ।

तीक्ष्णकान्द पु० तीक्ष्णः कान्दोमूलस्य । पलाण्डौ । [अत्रैवार्थे

तीक्ष्णागन्ध पु० तीक्ष्णः गन्धोऽस्य । शोभाञ्जनहले । वा कप् ।

तीक्ष्णागन्धा स्त्री० तीक्ष्णः गन्धोऽस्याः । वचायां, राजिकायाम्,

कन्धार्यां, हृष्यैलायाम्, जीवन्त्याम् ।

तीक्ष्णतण्डुला स्त्री० तीक्ष्णः तण्डुला यस्याः । पिप्पल्याम् ।

तीक्ष्णतैल न० तीक्ष्णस्य ज्ञेयः तैलच् । सुहोचोरे, सर्ज्जरसे, मद्ये च

तीक्ष्णपत्र पु० तीक्ष्णानि पत्राण्यस्य । तन्मुकहणे ।

तीक्ष्णपुष्प न० तीक्ष्णं पुष्पमस्य । लवङ्गे । केतक्यां स्त्री० टाप् ।

तीक्ष्णफल पु० तीक्ष्णं फलमस्य । तन्मुकहणे ।

तीक्ष्णमूल पु० तीक्ष्णं मूलमस्य । शोभाञ्जने, कुलञ्जने च ।

तीक्ष्णरस पु० तीक्ष्णो रसोऽस्य । यवचारे ।

तीक्ष्णम्बुक पु० तीक्ष्णं म्बुकोऽयं यस्य । यवे ।

तीक्ष्णसारो स्त्री० तीक्ष्णः कठिनः सारोऽस्याः । शिंशपायाम्

(शिरा) ।

[अत्रलक्ष्यपर्यायश्च ।

तीक्ष्णा स्त्री० वचायाम्, कपिकक्याम्, महाज्योतिष्मत्याम्,

तीक्ष्णायस न० तीक्ष्णमयः अयं सनाः । (इत्यात) लौहभेदे ।

तीक्ष्णक्षेदने दिवा० पर० अक० सेट् । तीक्ष्णति अतीक्ष्णीत् ।

तीक्ष्णपारगतौ कर्मसमाप्तौ अद० चुरा० उभ० अक० सेट् ।

तीक्ष्णयति-ते अतितोक्ष्णीत् ।

तीक्ष्ण न० तीक्ष्ण-अयं । नद्यादेः कृते, सायके च । सीसके पु० ।

तीक्ष्णमृत्ति पु० (विहोत्) विदेहदेशे ।

तीक्ष्णं वि० लृ-क्ता । उत्तीर्णे, अभिभूते, आमुते च ।

तीक्ष्ण न० लृ-थक् । शास्त्रे, यज्ञे, ज्ञेये, उपाये, स्त्रोरजसि,

नद्यादेरवतरणे, घट्टादौ, 'क्षततीर्थः पयसामिवाशय' इति

भारविः । विद्यादिगुणयुतपात्रे, उपाध्याये, मन्त्रिणि,

योनौ, दर्शने, ब्राह्मणे, आगमे, निदाने, अग्नौ, उपकूप-

जलाशये, दैहिके मानसिके, भौमिके च विविधे पवित्र-

स्थाने च । तत्र दैहिकानि तीर्थानि 'अङ्गुल्यपे दैवं तीर्थं

स्वात्मज्ञान्योमूले कायम् (प्राजापत्यम्) । मध्येऽङ्गुलीकृत्योः

पैत्रं मूलेऽङ्गुल्यपे ब्राह्मण'मित्युक्तानि, मानसानि, यथा 'सत्यं

तीर्थं चमा तीर्थं तीर्थमिन्द्रियनिग्रहः । सर्वभूतदया तीर्थं

सर्वलार्ज्जवमेव च । दानं तीर्थं दमस्तीर्थं सन्तोषस्तीर्थ-

सच्यते । ब्रह्मचर्यं परं तीर्थं तीर्थश्च प्रियवादिता । ज्ञानं

तीर्थं हृत्सिन्धुं पुण्यं तीर्थसदाहृतम् । तीर्थानामपि तत्तीर्थं

विशुद्धिः मनसः परे' त्युक्तानि । भौमानि यथा 'यथा

शरीरस्थोद्देशः केचित् मेध्यतमा मताः । तथा पृथिव्या-

उद्देशः केचित् पुण्यतमाः स्मृताः । प्रभावाद्भुताग्नेः

सलिलस्य च तेजसः । परिप्लव्हात् सनीनाञ्च तीर्थानां

पुण्यता स्मृतेत्युक्तानि । [मकपिलादिषु ।

तीर्थकर पु० तीर्थं हितशासनभागं करोति क-टक् । गौत-

तीव्र स्थौल्ये स्वा० पर० अक० सेट् । तीव्रति अतीव्रते ।

तीव्रर पु० लृ-ध्वरजन्तः नि० । ससृष्टे, व्याधे, वर्षसङ्करजाति-

भेदे (तेजोर) ।

तीव्र पु० तीव्र-रक् । शिबे । लौहे, सीसके, तीक्ष्णे च न० ।

तद्वति, दुःसृष्टे, अत्यपे, नितान्ते च वि० । कटु, रोहिण्यां,

राजिकायां, गण्डदूष्यायां, महाज्योतिष्मत्यां, नदीभेदे च स्त्री०

तीव्रकण्ट पु० तीव्रः कण्टो यस्यात् ५ व० । शिवनेन कण्टपी-

डुके शूरणे (ओल) तस्य कण्टोद्देहितालोक प्रसिद्धा ।

तीव्रगन्धा स्त्री० तीव्रो गन्धोऽस्याः । यवाग्वाम् ।

तीव्रज्वाला स्त्री० तीव्रं यथा तथा ज्वालयति उद्देजयति

शिविनम् ज्वल-णिच्-अ । धातक्याम् । तत्स्थग्ने गाले

ब्रणजन्त लोकप्रसिद्धम् ।

तीव्रवेदना स्त्री० कर्म० । अत्यन्तपीडायां यातनायाम् ।

तुल्यौ अक० हिंसायां प्रतीतिं च सक० अदा० पर० अनिट् ।
तौति तद्वीति । अतोभीत ।

तुल्य० तद०-मित० डु । सप्तम्ये, अवधारणे, नियोगे,
प्रमंसायाम्, विनिर्गमे, उक्तशब्दानिष्ठतौ, पादपूरणे च ।

तुगा(ङा) स्त्री० तुज-तुज वा वज्ज । वंशरोचनायाम् ।

तुङ्ग पु० तुन्ज-वज्ज । पर्वते, उद्गाढव्ये, नारिकेले, ज्योति-
भोक्तेषु स्त्रियादीनाम् अंगविशेषोपलक्षितभेषादिषु राशिषु
च । उच्चायुक्ते उच्च प्रदाने च लि० । किङ्कर्त्त० न० ।

तुङ्गभट्ट पु० मदीयकटे हस्तिनि । दक्षिणदेशस्थे नदीभेदे स्त्री० ।

तुङ्गिनी स्त्री० तुन्ज-विष्णुन् जस्य गः । महाशतावर्याम् ।

तुच्छ न० तद०-सम्प० क्तिप् तदा व्यथया क्तिप् छो-क । पुलाके
गस्थस्यैव धाव्ये (तप्) । हीने, अल्पे शून्ये च लि० ।

तुच्छद्रु पु० कर्म० । एरण्डवृक्षे तस्य निःसारत्वात् तुच्छत्वम् ।

तुच्छधान्यक न० कर्म० । पुलाके (मुसी) ।

तुज दीप्तौ चु० उभ०-अक०-सेट् इदित् । तज्जयति-ते अतस्तज्ज-त

तुज प्राण्ये वले च भा०-पर०-अक०-सेट् इदित् । तुज्जति अतस्तीति

तुज हिंसे भा० पर० सक० सेट् । तोजति अतोजीति ।

तुट कलहे त०-कु०-पर०-अक०-सेट् । तुटति अतुटोत् तुतोड ।

तुड भेदे त०-कु०-पर०-अक०-सेट् । तुडति अतुडोत् तुतोड ।

तुड निष्पीडने भा०-आ०-सक०-सेट् इदित् । तुडते अतुडिड

तुड द्विधाकरणे भा० पर० सक० सेट् । तोडति अतोडोत्
अततोडत्-त ।

तुड्ड अनादरे भा०-पर०-अक०-सेट् । तुडुति अतुडुत् ।

तुण कटिलीकरणे त०-पर०-अक०-सेट् । तुणति अतोपीत् ।

तुण्ड पु० तुण-इन् । तुण्डव्ये (तन्द्)

तुण्ड न० तुडि-तोडने अच् । तुण्डे ।

तुण्ड(गिड्)केरी स्त्री० प्रशस्तं तुण्डं(गिड्) कन् तद्-ईरयति
ईरते वा ईर-अण् । कार्पाश्याम् तस्याः फलसुखविदारे हि
विस्तीर्णसूत्राङ्गकार्पाशोत्पत्तेः । विम्बिकायाम् (तेला-
कुचां) तस्याः फलेन हि सुखाङ्गोपधाहृद्यदानात् । स्वार्थे
कन् तुल्यः । तुण्ड(गिड्)केरिकायाम् ।

तुण्ड(गिड्)केशी स्त्री० तुण्डे गडौसुळे कायति कै-क तुण्ड
(गिड्)कः ओठः तत्र ईष्टे तत्तुल्यशोभाधारणात् ईश-अच्
गौरा० ङीप् । विम्बिकायाम् (तेलकुचा) ।

तुण्ड पु० तुण्ड-इन् । तुण्डे, चञ्चौ च । विम्बिकायां, वन्द्यां,
नाभौ च स्त्री० वा ङीप् । स्वार्थे कन् उभयत्र । [(भुङ्गियुक्ते)

तुण्डभ(ल) लि० तुल्यि+वलि० भ विष्णा० लच् वा । तुल्ये

तुल्य कृतौ अद०-चु०-उभ०-अक०-सेट् । तुल्ययति-ते अतस्तुल्यत्-त ।

तुल्य पु० तद०-धक् । अस्मौ । तुल्य-अच् । (तुंते) अङ्गनभेदे न० ।
नील्याम्, सूक्ष्मलायाश्च स्त्री० । स्वार्थे कन् अत्रैव ।

तुल्याङ्गन न०-कर्म० । अङ्गनभेदे (तुंते) । तद्वर्णत्वात् मयूरकण्ठे
तुल्य व्यथने तदा०-उभ०-अक०-अनिट् । तुल्य-ते अतोहीति अतस्त

तुल्य न० तुण-अदने अददि० नि० । उदरे कुचौ ।

तुल्यकूपी स्त्री० तुल्यः कूपः कूपी तुल्यस्य कूपीव । नाभौ ।

स्वार्थे कन् । तुल्यकूपिकायाम् ।

तुल्यकृज लि० तुल्यसदरं मार्ष्टि कृज-क । अलसे, मन्दे च ।

तुल्य पु० तद०-इन् नि० । गन्धर्वभेदे, उदरे च । नाभौ स्त्री०
वा ङीप् । स्वार्थे कन् अत्रैव ।

तुल्यक लि० तुल्यमतिप्रथितमस्यस्य ठन् । दृक्लुप्तौ । [कुचौ च

तुल्यभ(ल) लि० तुल्य-अस्यर्थे भ लच् वा । दृक्लुप्तौ-दृक्लु-

तुल्यलफला स्त्री० तुल्यलं दृक्लुप्तफलमस्याः । लघुधाम् (शशा)

तुल्य पु० तद०-क । (तुंद्) दृक् । व्यथिते, क्षिप्तौ च लि० । स्वार्थे
कन् अत्रैवार्थे । [जीविनि (दरजी) ।

तुल्यवाय पु० तुल्यं क्षिप्तं वयति वे-अण् । सौषिके सूक्ष्मा-

तुल्य वधे सक० पर०-सेट् । तुल्यति अतस्मीत् । [अतस्मीत् ।

तुल्य वधे सक० लेशे अक० त० पर०-सेट् । तुल्यति-तुल्यति

तुल्य वधे भा० पर० सक० सेट् । तुल्यति अतस्मीत् ।

तुल्य वधे सक० लेशे अक०-तदा० पर० सेट् । युफति तुल्यति
अतस्मीत् ।

तुप वधे भा० पर० सक० सेट् । तोपति अतोपीत् ।

तुप वधे सक० लेशे अक०-त०-स०-पर० सेट् । तुल्यति अतोपीत्

तुप अर्हने चुरा० उभ० सक० सेट् । तुल्ययति ते अतस्तुल्यत्-त

तुप वधे सक० लेशे अक०-त०-स०-पर०-सेट् । तुल्यति अतोपीत् ।

तुप वधे भा०-पर०-अक०-सेट् । तोपति अतोपीत् ।

तुप अर्हने वा चुरा० उभ०-अक०-पञ्चे भा० पर०-सेट् इदित् ।

तुल्ययति-ते तुल्यति अतस्तुल्यत्-त अतस्मीत् ।

तुभ हिंसे भा० आत्म० छडि उभ०-अक० सेट् । तोभते । अत-
भत् अतोभिष्ट । [अतोभीत्

तुभ हिंसे दिवा० क्त्वा० च पर० सक० सेट् । तुल्यति तस्माति

तुमुल पु० सौ० तु-मुलक् । कलिदुमे (वयडा) व्याकुले युडे
च । सङ्कुले-युडे न० ।

तुम्ब पु० तुम्बति रुचिं तुवि-अर्हने अच् । अलाहाम् तुवि इन्
वा ङीप् तुम्बीत्ययम्, दृक्लुप्तलायां, आमलक्यां,

गवि च स्त्री० । [गो० ङीप् । तुम्बरीत्ययम् स्त्री० ।

तुम्ब पु० तुवि-उक् । गन्धर्वभेदे, धन्याके च । उरन्

तु र वेगे जु०-पर०-अक०-सेट् । तुतोर्ति अतोरीत् । [दर्शनान्

तुर न० तुर-क । तूरे ग्रीमे । वेगे स्त्रीत्वमपि तुराषाडिति-
तुरग पु० तुरेण वेगेन गच्छति गम-ड । घोटके, चित्ते च ।

तुरगस्थ-य पु० तुरग+गमूहे स्थायच् । अयसमूहे । इत० ।

अश्वस्थे ।

[अश्वगन्धायाम् ।

तुरगी स्त्री० तुरगस्तुरगगन्धोऽस्त्यस्याः अच् गौरा० ङीप् ।

तुरङ्ग पु० तुरेण गच्छति गम-ञ्ज सम् वा ङिङ् । घोटके, चित्ते
डिङ्गामावे तुरङ्गमोऽप्यत् ।

तुरि(री) स्त्री० तुर-इन् वा ङीप् । तन्त्रवायस्य काशादिनि-
मित्ते वयनसाधने (साङ्ग) तङ्गटचातुरीतुरीति नैषधम् ।

तुरीय ति० चतुर+प्रणे तोय नि० । चतुर्थे वेदान्तोक्ते
युद्धे नियुक्ते ब्रह्मणि ।

तुरीयवर्ण पु० कर्म० । मृदे ।

[द्वयोऽप्यत् ।

तुरङ्गवदन पु० तुरङ्गस्य वदनमस्य । किदरे, तुरङ्गवक्त्रा-

तुरङ्गारि पु० इत० । करवीरे हस्ते, महिषे च ।

तुरासाह पु० तुरावेगं सृष्टे तुरावेगवन्तम् आसाहयते अभि-
भवति वा क्षिपु डलपले पत्वम् । इन्द्रे ।

तुरष्क पु० तुर-उधिक् स्थाय कन् इत्सोरिति पत्वम् ।
गन्धद्रव्यभेदे (शिलारप) ।

तुर्य ति० चतुर्णां पूरणः यत् नि० । चतुर्थे ।

तुर्य हिंसे भा० पर० सक० सेट् । तुर्यति अतुर्यत् । तुर्यः ।

तुर्वसु पु० ययातिवृत्तितावभेदे ।

तुल उच्चाते वा चुरा० उभ० पले भा० पर० सक० सेट् । तोलयति
ते तोलति अतुलन् त । तुलयति तु तुलाशब्दान् णिच्
तुलसी स्त्री० तुलामस्त्याति अस्-अण् शक० । "यस्या देवि ! तुला
नास्ति विशेषे चाखिलेषु च । तुलसी तेन सा ख्याते" लुक्ते
खनामख्याते ह्ये ।

तुला स्त्री० तुल-भिदा० अङ् । सादृश्ये, माने, स्तृहाणां दार-
वस्त्राद्ये, पलशने, भाषणे, भेषावधितः सप्तमे राशौ, तोलन
दण्डे, दिव्यप्रमाणरूपे 'विषवर्जं ब्राह्मणस्य सर्वेषामन्त
तुला सृते'ति नारदोक्ते परीक्षाभेदे च ।

तुलाकोटि(टी) स्त्री० तुलया तुलां वा कोटयति कुट-परि-
तामे-इ वा ङीप् । मूरे, तुलाकोटिकाणैरित्युद्धटः ।

तुलाधर ति० तुलाया मानदण्डस्य धरः छ-अच् । वाणि-
जके, तुलाराशौ, तुलादण्डधारके-गुणे च ।

तुलापुरुष पु० षोडशमहादानालगते दानभेदे विस्तरस्तु
मल्लतुलादानादिप्रज्ञते । [तुलादण्डे

तुलामान न० तुलार्थं तोलनार्थं मानं मीयतेऽनेन मा-ल्युट् ।

तुलावीजन० तुलायाः वीजं मूलम् । गुञ्जायाम् तदारभ्यैव हि

मानं शास्त्रे दर्शितं यथा 'दशार्द्धपूजं' प्रवदन्ति माधमिति ।
तुलित ति० तुला+तत्करोति णिच्-कर्माणि क्त । परिमिते
सदृशकृते ।

तुल्य ति० तुलया संस्मितं यत् । सदृशे । [भिरेकत्वा पाने

तुल्यपान न० तुल्येन सजातोयेन सह पानम् । सजातीयैर्बहु

तुल्ययोगिता स्त्री० अलङ्कारोक्ते अर्थालङ्कारभेदे ।

तुवर पु० तरति हिनस्तिरोगान् सौ० तु-वरच् नि० गुणा-
भावः । धान्यभेदे । कषायरसे च तद्वति ति० । आढक्याम्

भौराष्ट्रस्तिकायाश्च स्त्री० । प्रित्वात् ङीप् । स्वार्थे कन्
तुवरिकाप्यत्रैव । [रक्तचक्रमहमे

तुवरीशिश्व पु० तुवर्या आढक्या इव शिम्बा यस्य ।

तुष तोषे दिवा० पर० अक० अनिट् । तुष्यति अतुषत् ।

तुष पु० तुष-क । विभीतकष्टे (वयडा) धान्यत्वचि खनाम-
ख्याते द्रव्ये च ।

तुषानल पु० तुषस्थानलः । तुषजाते अग्नेौ । [तद्वति ति० ।

तुषार पु० अन्तर्भूतगन्धे तुष-आरक् । हिमे, कर्पूरे, शीते च

तुषित पु० तुष-कितच् । 'तोषः प्रतोषः सन्तोषो भद्रः शान्ति
रिभस्सतिः । इध्मः कविर्विभुः स्वाहा सुदेवो रोचनो

द्विषट् । तुषितानाम ते देवा आसन् स्वायम्भुवोऽनरे' इत्यु-
क्तेषु द्वादशसंख्येषु सतान्तरे षट्तिंशत्संख्येषु गण्येवेषु ।

तुष्टि स्त्री० तुष-तिन् । सन्तोषे 'अकृतार्थस्य लोकस्य कृतार्थोऽ
स्त्रीति या मति'रित्युक्तायां बुद्धौ तद्वर्तिनवधेति शाङ्खोक्ताश्च
आध्यात्मिकवाङ्मयभेदेन नवभेदाश्च सिद्धिषु मातृकाभेदेषु च ।

तुस ध्याने भा० पर० सक० सेट् । तोसति अतोसीत् ।

तुह बधे भा० पर० सक० सेट् । तोहति । अतुहन्-अतोहीत् ।

तुहिन न० तुह-इनन् । हिमे, चन्द्रेतेजशि च ।

तुहिनांशु पु० तुहिनमश्वो यस्य । चन्द्रे । हिमांशुप्रभृतयोप्यत्र

तूड अनादरे स्वा० पर० सक० सेट् । तूडयति अतूडीत् । णिच्
अतूडन् त ।

तूण सङ्कोचे अद० चु० उभ० सक० सेट् । तूणयति ते । अतूणन् त

तूण सङ्कोचे चु० उभ० सक० सेट् । तूणयति ते अतूणन् त ।

तूण पूरणे चु० आ० सक० सेट् । तूणयते, अतूणयत् त ।

तूण(णी) पु० स्त्री० तूण-क स्त्रीत्वपञ्चे गौ० ङीप् । वाणाधारे

खनामख्याते इपुधौ । तूण-इ वा ङीप् सङ्कोचे स्त्री० ।

तूणीर पु० तूणीं सङ्कोचं राति ददाति रा-क । तूणे, इपुधौ

तूर हिंसे, सक० वेगे अक० दिवा० आत्म० सेट् । तूर्यति अतूरिष्ट

तूर्य न० तुर-क्त जट् तस्य नः । ग्रीमे, मत्सरे तद्वति ति० ।

तूर्य न० तुर-यत् । वाद्यभेदे ।

तृण पूरणे चुरां आंसकं सेट् । तृणयते अतृणत ।
 तृण इयतापरिच्छेदे निष्काशने च स्वा० पर० सक० सेट् ।
 तृणति अतृणीत् ।
 तृण पु० न० । तृण-क । कार्पासभेदे (तुला) "तृणराशिमिवानल" इति स्मृतिः । आकाशे, (तुंद) दृक्भेदे च न० । कार्पासां स्त्री० । स्वार्थे कन् अलैव न० । [योऽप्यल ।
 तृणकार्मुकं न० इत० । तृणस्फोटनार्थं धनुषि । तृणचापाद-
 तृणनाली स्त्री० तृणनिर्मिता नाली । पिङ्गिकाशाम् (पाइज) स्वार्थे कन् अलैवार्थे । [(तुलार गाछ)
 तृणपिचु पु० पिच-मर्द्दने कुन् तृणप्रधानः पिचुः । तृणदृष्टे तृणदृष्ट पु० तृणसाधने दृष्टः शाक० । शास्त्रलिङ्गो ।
 तृणिली स्त्री० तृण-इन् वा ङीप् । चित्रसाधने खनाम-
 ख्याते पदार्थे ।
 तृणिका स्त्री० तृण+अरुच्यर्थे ठन् । (तोषक) शय्योपकरणभेदे ।
 तृणयति ण्वल् । चित्रसाधने (तृणी) इत्ये "उन्मीलितं तृणं कथं चित्रं" मिति कु० सुवर्णादेरावर्तनपरोक्षोपयोगिपदार्थं वीरणादिशलाकायाञ्च ।
 तृणिली स्त्री० तृण+इनि । शास्त्रलिङ्गो ।
 तृणफला स्त्री० तृणं तृणवत् फलं यस्याः । शास्त्रलिङ्गो ।
 तृवर पु० तु-वर दीर्घश्च । कालेऽजातप्रहरे गवि, अजातप्रहस्यके पुरुषे, कषायरसे च । तद्वति लि० । आढक्यां, सौराष्ट्र-
 ऋत्तिकायाञ्च स्त्री० ङीप् ।
 तृष तृषी स्वा० पर० सक० सेट् । तृषति अतृषीत् ।
 तृष्णींशील लि० तृष्णींशीलं यस्य । मौनावलम्बिनि ।
 तृष्णीक लि० तृष्णींशीलं यस्य शीलेऽर्थे कन् मजोपच, मौनावलम्बिनि । [तृष्णीकामयल ।
 तृष्णीम् अथ० तृष-नोम । मौने । अकचप्रतिकृषे काशि ।
 तृस्त न० तुष-तन् दीर्घश्च । जटायां, संवृतकेशेषु, घृणी, स्त्रुक्ष्णे च तृस्त गतौ स्वा० पर० सक० सेट् । तृस्तति अतृस्तीत् ।
 तृण भवे तना० उभ० सक० सेट् । तृणति तर्णीति तृणुते-
 तर्णुते । अतर्णीत् अतर्णीष्ट । तर्णीला-तृण्डा ।
 तृण न० तृण-नक् ह्रस्वोपच । नडादी, खटे (खड़)
 तृणकारण्ड न० तृणानां समूहः दूर्वा० काण्डश्च । तृणसमूहे तृणकेतु पु० तृणेषु केतुरिव श्रेयत्वात् । वंशदृष्टे, तालदृष्टे, असारलेन तृणद्रुमतृणध्वजवप्यल ।
 तृणजाति स्त्री० तृणमेव जातिः । उलपादौ (खड़) ।
 तृणद्रुम पु० तृणजातोया द्रुमा असारत्वात् शाक० । नारिकेले, वाले, शुवाके, तास्यां, केतक्यां, खर्जूरे, खर्जूयाञ्च ।

तृणधान्य न० तृणमिव धान्यं अकष्युत्पन्नत्वात् शाक० ।
 नीवारं, श्यामाकादौ च ।
 तृणाराज पु० तृणेषु राजते राज-अच् इत० टच् वा । तालदृष्टे तृणबीज न० इत० । श्यामाके धान्ये ।
 तृणसारा स्त्री० तृणमेव सारोऽस्याः । कदल्याम् तस्याः सर्वथाऽसारत्वान्नायात्वम् । [धारपत्रयुक्ते तृणभेदे तृणेषु पु० तृणमिचुरिव तीक्ष्णधारत्वात् । वल्लजायाम् तीक्ष्ण-
 तृणौकस् न० तृणनिर्मितभोकः । तृणनिर्मिते गृहे (खड़ेरघर) तृणौपध न० तृणात्मकमौषधम् । एलवालुकास्थे गम्भिर्ये तृणया स्त्री० तृणानां समूहः पाशा० य । तृणसमूहे ।
 तृतीय लि० तृयाणां पूरणः त्रि+तीय सम्भसारणश्च । तृया-
 णां पूरणे-येन त्रित्वसंख्या पुर्यते तस्मिन् पदार्थे ।
 तृतीयप्रकृति स्त्री० स्त्रीपुं सत्वमेव तृतीया प्रकृतिः प्रकारः ।
 नपुंसके लीङे ।
 तृतीया स्त्री० चन्द्रमण्डलस्य तृतीयकलायाः स्वार्थमण्डल-
 प्रवेशनिर्गमान्यतररूपक्रियात्मिकायां तिष्ठौ ।
 तृतीयास्त लि० तृतीयं कृतं त्रिगुणार्थं तृतीय+डाच्+क-क्त ।
 त्रिवारकटे चेत्ये ।
 तृद अनाररे क० उभ० सक० सेट् । तृदति तृन्ने । अतर्हीत्-
 अतृदत् अतर्हीष्ट । तर्हीला-तृन्वा ।
 तृन्प(स्फ) प्रीणने तु० पर० सक० सेट् । तृपति तृप्सति अतृप्सीत् ।
 तृन्फ(स्फ) प्रीणने तु० पर० सक० सेट् । तृपति तृप्सति अतृप्सीत् ।
 तृन्ह हिंसे तु० पर० सक० सेट् क्तावेट् । तृहति अतृहत् ।
 तृप प्रीणने स्वा० पर० सक० सेट् । तृपेति अतर्पीत् ।
 तृप सन्दीपने प्रीणने च वा चुरा० उभ० पठे स्वा० पर० सक० सेट् । तर्पयति ते तर्पति अतर्पत् त अतीतपत् ।
 अतर्पीत् । [अतर्पीत्-अतृपत् ।
 तृप प्रीणने दि० पर० सक० सेट् । तृपति अतर्पीत्-अतृपत्-
 तृप प्रीणने तु० सु० पर० सक० सेट् । तृप्सति अतर्पीत् ।
 तृप्ति स्त्री० तृप-क्तिन् । अतिशयमद्येन भक्षणं चानिहत्तौ ।
 तृफ प्रीणने तु० पर० सक० सेट् । तृफति । अतर्फीत् ।
 तृ(वि)फला स्त्री० तृयाणां फलानां समूहः वा सद्यसार-
 णश्च । हरितक्यामलकीवयस्यारूपफलत्वे ।
 तृष तृष्णायां दिवा० पर० सक० सेट् । तृषति अतृषत् अतर्पीत् ।
 तृष(वा) स्त्री० तृष-क्तिप् । मायुरितने हलन्तत्वात् वा टाप ।
 तृष्णायां, अरुणाम्, लाङ्गुलिकीदृष्टे च ।
 तृषाभू स्त्री० इत० । क्रोमनि हृदयस्थे स्थानभेदे ।
 तृषित लि० तृषा जातास्य तार० इतच् । तृषाश्रिते ।

तृणाज् वि० तृण-नजिह् । तृणायुक्तं लुब्धं च । [च ।

तृणा स्त्री० तृण-न किञ्च । पिपासायां, लोभे, अप्राप्ताभिलाषे

तृणाक्षय्य पु० तृणाया लोभस्य क्षयो यस्मात् पु० । शमे,

‘तृणाक्षय्यसुखस्यैते नार्हन्ती’ति स्मृतिः ।

तृहृ हिंसे त० पर० सक० वेट् । तृहृति अतर्हीत् अतृहृत् ।

तृहृ हिंसे वा चु० उ० पले रुधा० पर० सक० वेट् । तर्ह्यस्ति ते

तृणेति अतर्हृत् त अतोहृत् त अतर्हीत् अतृहृत् ।

तृ तरणे सुवने अभिभवे च भा० प० सक० सेट् । तरति अतारीत्

तेज निशाने पालने च भा० पर० सक० सेट् । तेजति अतेजीत्

तेजःफल पु० तेजस्करं फलं यस्य । (तेजवल) दृष्टभेदे ।

तेजन पु० तेजयति शस्त्रमग्निं वा तिज-णिच्-ल्यु । वंशे

सञ्ज्ञे च । सन्नाशं कन् । शराभिधे हणे, भूयांयां, ज्योति-

शालाञ्च स्त्री० ङीप् ।

तेजपत्र न० तेज-अच् तेजं पत्रं यस्य । त्वचे (तेजपाता)

तेजवती स्त्री० तेजनं तेजः अत्यर्थं महत् मस्य वः । गज-

पिप्पल्याम् ।

तेजस् न० तिज-असुन् । उष्णस्य शक्तिर्यस्यादादौ द्रव्यभेदे

सांख्यमते शब्दस्य शतनामसहितद्रूपतन्मात्रादुत्थिते भूते

दीप्तौ, प्रभावे, पराक्रमे, वीर्ये, नवनीतोद्भवे-हतादौ, तापके

ज्योतिषि स्वर्यादौ, शरीरकान्तौ, सुवर्णादौ-धातुद्रव्ये,

मज्जनि, पिप्ते, ‘आधिक्योपासनादेः प्रयुक्तस्य परेण यत्

प्राणालयेऽप्यसहजं ततेजः ससदाहृतमित्युक्ते अपमाना-

देरसहने ‘तेजो निरर्गजं सत्वं वाजिनं स्फुरणं रज

इत्युक्ते अश्वाणां स्वाभाविके बले, चैरन्यात्मके परमज्यो-

तिषि मज्जणि, सांख्योक्ते सत्त्वगुणे च ।

तेजस्वती स्त्री० तेजस्-अत्यर्थं महत् मस्य वः । गजपिप्प-

ल्याम्, चव्ये, (चइ) महाज्योतिष्मत्यां, बह्वेः पुण्यां, (तेज-

वल) हलभेदे च ।

तेजस्विनी स्त्री० तेजस्+विनि । तेजोयुक्तायां स्त्रियां,

ज्योतिष्मत्यां लतायास् (तेजवल) तेजःफलयाञ्च ।

तेजीयस् लि० तेजस्विन्+अतिशयने ईयसुनि विनेर्लुक् ।

तेजोयुक्ते ‘तेजीयसां न दोषाय बह्वेः सर्वभुजोयधे’ति

भाष्यवत् ।

तेजोमय्य पु० तेजो मयूति सन्ध-अण् । गणिकारिकायाम् ।

तेजोमय लि० तेजस्+प्रचुराये मयट् । तेजःप्रचुरे तेजःप्रधाने

ज्योतिर्मये च । स्त्रियां ङीप् । ‘तेजोमयी वाग्’ति श्रुतिः

तेजोमात्रा स्त्री० तेजसां सत्त्वगुणानां मात्राऽयः । इन्द्रियेषु

भूतानां सात्विकांशेभ्य एव तेषामुत्पत्तिः सांख्यसिद्धा ।

तेप कस्ये, च्युतौ च भा० आ० अक० सेट् । तेपते अतेपिट् ।

तेम पु० तिम-घञ् । आर्द्राभावे ।

तेमन न० तिम-ल्युट् । आर्द्राकरणे । कर्मणि ल्युट् । व्यञ्जने ।

तेव क्रीडने भा० आ० अक० सेट् । तेवते अतेविट् ।

तेजस न० तेजसोविकारः अण् । दृते, धातुद्रव्ये च । सांख्योक्ते

सत्त्वगुणोत्पन्ने लि० ।

तेजसावर्त्तनी स्त्री० तेजसं धातुद्रव्यमावर्त्तयितुं आ-इत

णिच्-आधारे ल्युट् ङीप् । मूषायाम् । (सर्पि) ।

तैतिल पु० गण्डकपशौ । ववादितसहस्रं करणे न० ।

तैत्तिरीया स्त्री० तित्तिरिभ्योऽधिगता ङण् । यजुर्वेदीयशा-

खाभेदे ङण्ययजुषि । याज्ञवल्केन हि शुक्लोऽधीत्य तेन

सह विवादे मूर्तिमानेव यजुर्वेदे उद्घातः तत्त्वत्वाद्यान्ये

तस्यान्वेवाग्निस्तित्तिरिपत्तिरूपं धृत्वा तं भक्षितवन्तस्ते-

भ्यस्तित्तिरूपेभ्य एव विप्रेभ्यो या शाखा ऋहीता सा

तैत्तिरीया शाखेति पुराणादौ प्रसिद्धम् ।

तैत्तिरीयि(य)क लि० तैत्तिरीयां शाखां वेत्तयिषीते वा ठक्

कन् वा । तैत्तिरीयशाखाध्यायिनि । [भेदयुक्ते ।

तैत्तिरिका न० तिमिरं नेत्ररोगभेदः अत्यस्य ठक् । नेत्ररोग-

तैर्थिक लि० तीर्थं दर्शनशास्त्रं कृतमनेन ठक् । शास्त्रकारे

कपिलकणादादौ ।

तैल न० तिलस्य विकारः अण् । ‘तिलादिस्निग्धवस्तूनां स्नेह-

सैलसुद-हृतमित्युक्ते तिलस्य पातसीप्रभतीनां स्निग्धवस्तूनां

स्नेहरूपे विकारे । (तैल) सिद्धौ च (शिलारस) ।

तैलकार पु० तैलं करोति क-अण् (तेली) (कलु) इति

प्रसिद्धे वर्षसङ्करे चाक्रिके तैलनि । [च ।

तैलकिट्ट न० इत० (काट) इति ख्याते तैलमले (खल)पिण्याने

तैलङ्ग पु० ‘ओषैलं तु समारभ्य चोलेयान्मध्यभागतः तैल-

ङ्गदेशोदेवेशीत्युक्ते देशे । तदस्थे जने व० व० ।

तैलधान्य न० तैलोपयोगि धान्यं समुपश्रयस्म । तिलातधी च

तोरी (डी) च विविधेषामपि सर्षपः । द्विधा राजी खसश्चैव

बीजं कौस्तुभसम्भवम् । एतानि तैलधान्यानीत्युक्तेषु

तिलादिषु । [पर्यहस्ये ।

तैलपर्णी पु० तैलाक्तमिव पर्णं यस्य मध्यपदलोपि स० । मन्वि-

तैलपा स्त्री० तैलं पिबति पा-क । (तिलापोका) कीटभेदे ।

तैलपायिका स्त्री० पा-ण्वुन् इत० । (तिलापोका) (आरसुला

कीटभेदे ।

तैलफला स्त्री० तैलं फले यस्याः । इक्षुदीट्ये, विभीतके च ।

तैलभाविनी स्त्री० तैलं भावयति चु० भू-शुद्धौ णिनि ।

जातिष्वदृष्टे, तत्पुष्पेण वासितं हि गन्धतैलं भवति ।
 तैलस्य ताता स्त्री० तिलस्य पातोऽथ ज नि० समुच् । स्वधा-
 याम्, तदुपलक्षिते आद्ये च । [गन्धद्रव्यभेदे ।
 तैलसाधन न० तैलं साधयत्यनेन सिध-णिच्-ल्युट् (काकशा)
 तैलीन लि० तिलानां भवनं जेलं ख । तिलभवनयोग्ये जेले ।
 तैष पु० तिष्यनक्षत्रयुक्ता पौर्णमासी तैषी सास्मिन् मासे अण् ।
 चान्द्रपौषमासे । [पौषस्य पौर्णमास्याम् ।
 तैषी स्त्री० तिष्येण नक्षत्रेण युक्ता पौर्णमासी अण् । चान्द्र-
 तोक न० सौ० तु-क तस्य नेत्वम् । अपत्ये पुले, दुहितरि च ।
 तोटक न० द्वादशाक्षरपादके छन्दोभेदे । [अतुतोडत् ।
 तोड अनादरे भा० पर० सक० सेट् । तोडति अतोडोत् । णिच्
 तोडी(री) स्त्री० तड-अन् गौरा० डीप् वा डस् रः । सनाम
 ख्याते तैलसाधने धान्यभेदे । [चालनदण्डे च ।
 तोत्त न० तुद-ङ्गन् । गवादिताडनदण्डे (पाशुनि) गजादि-
 तोदन न० तुद्यतेऽनेन ल्युट् । तण्डे सुले । भावे ल्युट् । व्यधायाम्
 तोमर पु० न० तु-विच् तोर्गो तो क्रियतेऽनेन ऋ-अच् । हस्तकेष्वे
 मल्ल्याये दण्डाकारेऽस्तभेदे (रायवांश) । [ले च ।
 तोमरिका स्त्री० तोमर+संज्ञावां कन् । आठक्याम् । [नक्ष-
 तोय न० सौ० तु विच् तवे पूर्वै यति या-क । जले पूर्वावाढा
 तोयकाम पु० तोयं कामयते कम्-अण् । जलवेतसे । जला-
 भिलाषुके लि० ।
 तोयकच्छ्र न० जलमात्रपानरूपे व्रतभेदे । [जलदातरि लि०
 तोयद् पु० तोयं ददाति दा+क । मेघे, सस्ये च । हते न० ।
 तोयधि पु० तोयानि धीयन्तेऽल धा-कि । सस्ये तोयनिध्या
 दयोष्यत् । [लाङ्गल्याम् ।
 तोयपिप्पली स्त्री० तोये पिप्पलीव । (काचडा) शाकभेदे
 तोयपुष्पी स्त्री० तोयेन वज्जलदानेन पुष्पाण्यस्याः । पाटला
 दृष्टे । [ल्यु । कतके (निम्बाल्य)
 तोयप्रसादन पु० तोयं प्रसादयति फलयोगेन प्र+सद-णिच्-
 तोयफला स्त्री० तोयप्रधानं फलं यस्याः । इवारी कर्कटीभेदे
 तोयवल्ली स्त्री० तोयसन्निहितस्थाने वल्ली । कारवेले (उष्णे)
 तोयसूचक पु० तोयं तोययति सूचयति रणेण सूच-शुल् । भेके
 तोरण पु० न० तुर-शुच् । वहिर्द्वारे, स्तम्भोपरिस्थे सिंहाकारे
 काष्ठे द्वारवाह्यभागे च । कम्बरायां न० ।
 तोल पु० न० तुल-अच् । शुद्धाशीतिपरिमाणे कर्षं । स्वार्थं कन्
 शुल् वा । तोलकमथत् ।
 तौर्थ्य न० त्वर्थं सरजादौ वाद्ये भवम् अण् । सरजादिध्वनौ ।
 तौर्थ्यलिक न० त्वयः परिमाणस्य कन् तौर्थ्योपलक्षितं लिकम् ।

नृत्यगीतवाद्येषु सस्रदिनेषु 'वनेऽपि तौर्थ्यलिकमि'ति नैषधम्
 तौलिकपु० त्वस्या जीवति ठक् । चिलकरे ।
 त्यज हानौ दाने च भा० पर० सक० अर्निट् । त्यजति अत्याचीत् ।
 त्यद् लि० त्यज-अदि डिङ् । तच्छब्दार्थे 'योवा खोवा भवाम्य
 हभि'ति वेण्याम् ।
 त्यागिन् लि० त्यज-घिणुन् । दातरि, न्युरे, वर्जनयोग्ये,
 कर्मफलत्यागि च 'यस्तु कर्मफलत्यागो स त्यागीत्यभि-
 धीयते' इति गीता ।
 त्रक गतौ भा० आत्म० सक० सेट् । त्रकते अत्रकटि ।
 त्रख गतौ भा० पर० सक० सेट् । त्रखति अत्रखीत् अत्राखीत्
 त्रख गतौ भा० पर० सक० सेट् इदित् । त्रङ्गति अत्रङ्गीत् ।
 त्रग गतौ भा० पर० सक० सेट् इदित् । त्रङ्गति अत्रङ्गीत् ।
 तद् चेष्टायां भा० पर० अक० सेट् इदित् । तन्दति अत्रन्दीत् ।
 तप लज्जायां भा० आ० अथक० सेट् वा ष० । तपते अत्रपिह
 अत्रप । णिच् । तपयति त्रापयति । तपा
 तपा स्त्री० तप-भावे अङ् । लज्जायाम् । अच् । कुलटायाम् ।
 कुले कीर्त्तौ च । [शोषके, रङ्गे च ।
 तपु न० अग्निं ददा तपते लज्जते इव लज्जया इवीभवति वा
 तपुटी स्त्री० तप-उटङ् गौरा० डीप् । सूक्ष्मै लायाम् ।
 त्रपुष स्त्री० तपते क्षिप् तप् उष-दाष्टे क क० । कर्कटीदृष्टे
 गौरा० डीप् । (क्षीरा) (शया) ख्याते दृष्टे ।
 तपुस् न० तप-उषि । रङ्गे ।
 तय न० स्त्री० तयाणां भययः तयोऽवयवा येषां वा अयच् ।
 तित्वसंख्यायाम् 'कथल्यसपाकल्ये'ति मनुः । स्त्रीत्वपक्षे
 डीप् । 'असौ नरशिक्षितयो'ति भाषः । तित्वसंख्या-
 विशिष्टे लि० स्त्रियां डीप् । ऋगादिवेदत्रये, 'तथीव
 नीताङ्गुणेन विस्तर'मिति नैषधम् । ब्रह्मादिमूर्त्तित्रये,
 षुरभ्याम्, सुमतौ, सोमराजीदृष्टे च ।
 तयीधर्म्य पु० त्वया वेदत्रयेण विधीयमानो धर्मः शाक० ।
 वैदिके धर्मे ज्योतिषोभादौ ।
 तयोद्गन् लि० त्वयश्च दश च, त्राधिका वा दश । त्रपधिक
 दशसंख्यान्ति । तत्पूरणे त डट् । तयोद्गः लि० चन्द्रस्य
 तयोद्गमलाक्रियाकूपे तिथौ स्त्री० डीप् ।
 तस धृतौ पक्षे निषेधे च चुरा० उभ० सक० सेट् । त्वयति
 ते अतिवसत् त ।
 तस भासे वा० चुरा० उभ० पक्षे भा० पर० अक० सेट् इदित् ।
 त्वयति ते त्वंसति वसतवसत् त अत्रासीत् ।
 तस भये वा दिवा० पक्षे भा० फणा० पर० अक० सेट् । त्वसति

तस्यति अलसीत् अलासीत् त्वसतः तत्सतः ।
 तस्य न० त्वस-भवे घञर्थे क । वने । त्वस हतौ अच् । जङ्गमे त्वि०
 तसरेणु पु० त्वसः चवो रेणुः क० । 'जालान्तरगते भानौ
 कृष्णं यदृश्यते रजः । प्रथमं तत्प्रमाणानां त्वसरेणुं
 प्रचक्षते' इत्युक्ते गवाक्षान्तर्गतस्वर्यकिरणेषु दोषयुग्माने
 परमाणुषट्कात्मके द्वाणुकत्वयात्मके रजसि ।
 तस्य त्वि० त्वस-क्त । भोते चकिते । शीघ्रे न० ।
 तस्तु त्वि० त्वस-क्त । भौरौ त्वस्योने ।
 त्वापुष त्वि० त्वपुषा निर्हत्तम् अण् । रङ्गभये पात्वादौ ।
 त्वायन्ती स्त्री० त्वै-सस्य० क्तिप् त्वा अयति स्वा० इ-ई-
 वा शत । (वला) ख्यातायाम् लतायाम् ।
 त्वायमाण स्त्री० त्वायते त्वै-शानच् । (वला) ख्यातायां लतायाम्
 त्वि त्वि० व० व० तृ-ङि । त्वित्संख्याविधिषे । स्त्रियाम् त्वित्सा
 देशः । त्वित्त् इत्यादि ।
 त्विंश त्वि० त्विंशत्+पूरणे डट् । त्विंशत्पूरणे, त्विंशत्तमे,
 'त्विंशत्कलधाराये भोग' इत्यभिधीयते इति ज्योतिषम् ।
 त्विंशक त्वि० त्विंशता क्रीतः वुन् । त्विंशत्संख्यानितद्रव्येण
 क्रीते वस्तुनि । [यं, तत्त्वज्ञानिते च ।
 त्विंशत् स्त्री० त्वयोदशतः परिमाणस्य नि० । विदशकश्चा-
 त्विंशत्पत्त न० त्विंशत्संख्यानि पत्ताणि दलानि प्रतिपुष्प-
 मस्य । कुसुदे ।
 त्विक न० त्वयाणां संघः कन् । त्वित्संख्यायाम् दृष्टवंशाधो
 भागे, कटिभागे, त्विफलायाम् (हरितक्यामलकीवयस्या-
 फलत्रये) त्विकटुनि, (गुण्डीपिप्पलीमरिचत्रये) वातादिषु
 मिलितेषु च । त्विषु कायति कै-क । गोजुरे दृष्टे पु० ।
 त्विककुट् पु० त्वीणि ककुटतल्यानि शङ्काग्रस्य ककुटस्य अन्त्य-
 लोपः । त्विकुटास्ये पञ्चतमेदे । [गोजुरदृष्टे ।
 त्विकटु पु० त्वीन् वातादिदोषान् कटति व्यादयोति अच् ।
 त्विकटु न० त्वयाणां कटुरसानां समाहारः । मिलितेषु गुण्डी-
 पिप्पलीमरिचेषु । [दृष्टे, भस्मभेदे च (टङ्गरा) ।
 त्विकण्ट पु० त्वयः कण्टाः कण्टका अस्म । गोजुरे, कुण्डी-
 त्विकाल न० त्वयाणां कार्यकालभूतभविष्यत्कालानां समाहारः ।
 भूतभविष्यद्दृष्टमानकालत्रये प्राप्तर्भयाहृत्सायाहृत्पकालत्रये
 च । 'त्विकालं पूजयेद्देवीमिति तन्मम् ।
 त्विकालञ्च पु० त्विकालवर्त्तिपदाद्यान् जानाति ज्ञा-क ।
 सर्वज्ञे त्विकालविदाद्योदप्यत्व । [पर्वते ।
 त्विकूट पु० त्वीणि कूटान्यस्म । लङ्गाडूरचन्द्रिहिते समेलास्ये
 त्विकोण त्वि० त्वयः कोणायस्म । त्विकोटियुक्ते पदार्थे, ज्योति-

षोक्ते लग्नात् नवमपञ्चमस्थाने न० । 'त्विकोणगान् गुरुः
 पश्यन्ति' इति ज्योतिषम् ।
 त्विकोणफल न० त्विकोणे त्विकोणाकारं फलम् । गुण्ठाटके
 (पानीफल) । [कन् तत्रैव ।
 त्विगर्त्त पु० सुशर्माख्यरूपतेर्देशे । तद्देशस्य जने व० व० । स्वार्थे
 त्विगुण न० त्वयाणां गुणानां समाहारः । सांख्योक्ते प्रधाने ।
 त्विभिर्गुण्यते गुण-संख्याने घञ् । त्विभिर्गुणिते त्वि० ।
 त्विगुणाकृत त्वि० त्विगुणं कला षट् डाच् क-क्त । त्विधा-
 हलेन षट् चेत्वादौ ।
 त्विगुणात्मक न० त्वयो गुणाः सत्त्वादयस्मात्मा स्वरूपं
 यस्य कप् । सांख्यमतोक्ते प्रधाने, वेदान्तोक्ते अज्ञाने च ।
 त्विजटा स्त्री० रामायणप्रसिद्धे राजसीभेदे ।
 त्विणाचिकेत पु० त्विः कतो नाचिकेतोऽग्निचितो येन ।
 अध्वर्युभेदे 'पञ्चाग्नयो ये च त्विणाचिकेता' इति स्मृतिः
 त्विण्ये(ने)त पु० त्वीणि नेत्वायस्म । शिबे । पूर्वपदात्
 संज्ञायामिति यात्वे प्राप्ते गिरिनद्यादित्वात् वा णत्व
 मिति केचित् । जुष्तादि० नेत्यस्ये ।
 त्वितय न० त्वयाणां भवयवः त्वयोऽवयवा येषाम् वा तयप् ।
 त्वयश्चार्थे त्वित्संख्यायाम् । त्वित्संख्यानिते त्वि० ।
 त्विदण्ड न० त्वयाणां दण्डानां समाहारः । वाङ्मनःकाय-
 दण्डेषु, तेषां दण्डोपलक्षिते संन्यासाद्यमे च ।
 त्विदण्डिन् त्वि० त्विदण्डमन्त्रस्य इति । 'वाग्दण्डोऽथ
 मनोदण्डः कायदण्डस्तथैव च । यस्मैते निहिता नुहौ
 त्विदण्डोति स उच्यते इति मन्त्रोक्ते संन्यासिभेदे ।
 त्विदला स्त्री० त्वीणि त्वीणि दलानि प्रतिपत्नं वस्त्राः ।
 (गोयालिया) गोधापदीलतायाम् ।
 त्विदश पु० त्विको दशा जन्मसप्तविनाशस्मात् न तु दृष्टि
 परिणामस्य सप्तर्शानामिव दशाः येषाम् । देवेषु । अथ
 वा त्वप्रधिकास्त्रिराष्टताश्च दश परिमाणेष्वं षट् शाकं
 अधिकाष्टतशब्दलोपः एकस्मैव त्विदशस्य तन्मन्त्रयोक्ता
 णात् उभयार्थपरत्वम् । त्वयित्प्रमृत्त्यगणवति देवे यथा
 अक्षां द्वादश, ब्रह्मा एकादश, वसवोऽष्टौ, विश्वे देवौ
 द्वाविति । अथमेव पञ्चः सत्यसुगुणः त्वी च दश चेति
 छान्दोग्येऽभिहित्वात् त्वप्रधिकाष्टतताद्योतनार्थं त्वी चेति
 द्विवचनान्ततया निर्देशः ।
 त्विदशाधिप पु० इत० । इन्द्रे ।
 त्विदशाध्यक्ष पु० त्विदशां दशानां जापत्यप्रसुप्तप्रोनां त्विद-
 शानां देवानां वाऽध्यक्षः । सर्वसाधिपि ब्रह्माणि, विष्णा च

विदशाख्य पु० इत० । खर्गे । विदशावासादयोष्यत् ।
 विद्विष पु० तयो ब्रह्मादयोदीव्यन्यत् घञर्थे आधारे क,
 विधा सत्त्वादिभेदेन दीव्यन्ति प्रकाशने दिव-क वा ।
 खर्गे, आकाशे, सुखे च न० ।
 विद्विषेऽश पु० इत० । देवे विद्विषौकषादयोऽप्यत् ।
 विदोष पु० त्रयाणां वातपित्तक्षेपणां सन्निपातेन दोषः ।
 वातादिष्वन्निपातजे विकारकारके रोगभेदे ।
 विधा अयं विप्रकारे धाच् । विप्रकारे ।
 विधामन् पु० लीणि धामानि भूरादीनि स्थानानि, तेजांसि
 सत्त्वादीनि वा यस्य । शिषे, विष्णौ, अग्नौ च ।
 विधारक पु० विषु भागेषु धारा यस्य कप् । गुणवृद्धये ।
 विधारखुङ्गी स्त्री० लिप् भागेषु धारा यस्याः कर्म० ।
 (तेकांटासिङ्ग) खुङ्गीभेदे ।
 विनयन पु० लीणि नयनानि यस्य । ज्ञुभ्रादिषु पाठात् संज्ञा-
 यामपि न णत्वम् । शिषे । नेत्रत्वयवति लि० । दुर्गायाम्
 स्त्री० टाप् । विनेत्रादयोऽप्यत् तत्र वा णत्वमिति भेदः
 विनेत्रा स्त्री० लीणि नेत्राणीव यस्याः । वाराहीकन्दे ।
 विपताक न० तिस्रः पताका इव यत् । पताकाकारवलि-
 तयान्विते ललाटे, मध्यमानामिकाशङ्कोचेनावशिष्टाङ्गुलि-
 तयोन्नतत्वेन विपताकाकारितकरे पु० । 'विपताकं करं
 मत्वेत्यादि अलङ्कारे जनान्तिक्कण्डर्निर्वचने स्थितम् ।
 विपद्यशा स्त्री० त्रयाणां पद्यां समाहारः अचसमा० तेन
 गच्छति गम-ङ् । गङ्गायाम् ।
 विपद्वा स्त्री० त्रयः पादा अस्त्र पादस्त्र पाद्भावः टावृचीति
 टापि भत्वात् पद्भावः । छन्दोभेदे ।
 विपद्ही स्त्री० त्रयः पादा अस्त्राः पादस्त्र पाद्भावे डीपि पद्भावः ।
 (गोयालिया) गोधापदीलतायाम् । छन्दोभेदे, हृंशपद्यां,
 हस्तिगात्रवन्धे, तत्पादवन्धने, 'विपदोच्छेदिनामपी'ति रघुः
 अर्घ्यादिपादाधारे च (तेपाया) । स्वार्थे कन् ह्रस्वः लिप-
 दिकाप्यत् ।
 विपर्षा लीणि लीणि प्रतिपत्वं पर्षाण्यस्याः । किंयुक्ते । वनका
 पार्श्वं स्त्री० वा टाप् । डीप् शालपपर्षां, छन्निपर्षांभेदे च
 विपाद पु० त्रयः पादा अस्त्र पादभावः । विष्णौ 'पादोऽस्य
 सखांभूतानि विपादस्याहृतं दिवी'ति श्रुतिः । उचरे च ।
 विपिवत् पु० लिभिः कर्षाभ्यां जिह्वया च पिबति स्मृशति
 जलं पा-शब्द । वार्ध्वाभ्यां लब्धकथं आगभेदे ।
 विपि(वि)टप पु० मत्स्यपातालापेक्षया हतोर्यं पि(व)टपं भुवनम्
 दत्तौ विशदस्त्र पुरणार्धता । खर्गे ।

विपुट पु० त्रयः पुटा यस्य । (खेसारी) कलायभेदे शरे,
 तालकयन्त्रे, गोचुरे, हस्तभेदे च । हस्तकलायां, मल्लिकायां
 (तेओडि) विष्टदोषधौ, कर्णस्कोटायां, देवीभेदे च स्त्री०
 टाप् । विष्टति एरण्डे वा डीप् । त्रयाणां पुटानां समा-
 हारः । पुटत्वये स्त्री० ङीप् ।
 विपुटीफल पु० विपुटी पुटत्वयं फलेऽस्य । एरण्डवृक्षे ।
 विपुण्ड्र न० त्रयाणां पुण्ड्राणां इक्षुवदाकाराणां समाहारः ।
 ललाटस्थे त्रिर्गु रेखात्रयात्मके, ऊर्ध्वरेखात्रयात्मके च
 तिलकभेदे । स्वार्थे कन् । 'वक्राः ललाटगालिखो भस्मरे-
 खास्त्रिपुण्ड्रकमित्युक्ते तिलकभेदे ।
 विपुर पु० लीणि खर्गादिस्थानि पुराण्यस्य । खसुरभेदे ।
 समाहार द्विष्टः पात्वा० न ङीप् । पुरत्वयमात्रे न० ।
 विपुरान्तक पु० इत० । शिषे । विपुरहादयोऽप्यत् ।
 विपुषा स्त्री० लीन् वातादिदोषान् पुष्पाति पुष-क ।
 कण्विष्टति (काष्ठतेओडि)
 विपुष्कर न० ज्येष्ठादिभेदेन विधा स्थिते ब्राह्मे तीर्थे 'वाराः
 क्रूरास्त्रिभिर्द्रा नक्षत्रं भस्ममादकम् । जातेऽथ जारजो
 योगः मरणे च विपुष्कर' इति ज्योतिषोक्ते योगभेदे पु०
 विभण्डी स्त्री० लीन् वातादिदोषान् भण्डति भण्ड परिभाषणे
 अण् । विष्टति (तेओडि) । 'वोर्ग' इति लोलावतो
 विभुज न० तयो भुजा अस्त्र । विभुजोष्णत्वे 'विभुजे भुजयो
 विभुवन न० त्रयाणां भुवनानां लोकानां समाहारः पात्वा०
 न ङीप् । विलोक्यां मिलितेषु खर्गमर्त्यपातालेषु ।
 विमधु न० त्रयाणां मधूनां मधुराणां समाहारः । 'हृतं सिता
 मालिकं च विज्ञेयश्च मधुत्वमित्युक्ते मधुरत्वये । कश्चे
 दोक्ते मधुवाता' इत्यादिके मन्त्रविक्रमेदे तदभिज्ञे च पु० ।
 विमार्गशा स्त्री० विमार्गार्गं गच्छति गम-ङ् । गङ्गायां 'विमार्ग
 र्गमेव विदिवस्त्र मार्ग' इति कुमारः । [पापडा] लुपभेदे
 त्रियष्टि स्त्री० लिप् वातादिषु यष्टिरिव विद्रावकत्वात् । (क्षेत-
 त्रियामा स्त्री० त्रयो यामाः प्रकुरा अस्याः । 'त्रियामां रजनीं
 प्राञ्जल्यक्ताद्यन्तचट्टय'मित्युक्तायां रात्रौ, हरिद्रायाम्,
 नील्यां, कण्विष्टति च ।
 विरात न० तिसृणां रात्रीणां समाहारः यच्च समा० रात्रि
 त्रये, तदुपलक्षिते दिनत्रये च 'विरातमशुचिर्भवेति'ति श्रुतिः
 विरेख पु० विलोको रेखा यत् । शङ्खे ।
 विलोकी स्त्री० त्रयाणां खर्गादीनां लोकानां समाहारः
 ङीप् । लोकत्रये 'यदि विलोकी गणनापरेति' नैषधम् ।
 विलोकेश पु० त्रयाणां लोकानामीशः उत्तरपदद्विष्टः । स्वर्थे,

शिवे, विष्णौ च ।

[रजतताम्रमिश्रधातुत्वये ।

तिलौहक न० त्रयाणां लौहानां धातूनां समाहारः । सुवर्ण-
तिवर्गं पु० त्रयाणां धर्मार्थकामानां वर्गः । धर्मार्थकाम-

रूपेषु पुरुषार्थेषु, त्रिफलायां, कटुतिके, साङ्गोक्ते सख-
रजस्तमोरूपगुणत्वये । 'जयःस्थानं च दृष्ट्विष्य त्रिवर्गो
न ति वेदिना'मित्युक्ते आयव्ययद्विरूपेषु पदार्थेषु च ।

तिवर्णक पु० त्रयो वर्णाः पुष्पेष्वस्य कप् । गोक्षुरे । समा० हिं-
पात्वा० स्वार्थे कन् । त्रिफलायां, त्रिकटौ, ब्राह्मणजत्रिव्यवैश्य-
रूपे द्विजातिवर्णत्वये च न० । [तिवर्णवयस्कायां गवि ।

तिवर्षिका स्त्री० त्रीणि वर्षाणि वयोऽस्याः स्वार्थे कन् ।
तिविक्रम पु० त्रीन् लोकान् विशेषेण सामयेन क्रामति वि-
क्रम-अच् । विष्णौ, 'तिरित्येव त्रयो लोका कोर्त्तिता सृनि-
सप्तमैः क्रमते तांस्तथा सञ्चान्' त्रिविक्रमो जनाह्न' इति
हरिवंशः बलिबन्धनसमये हि तस्य तथारूपत्वम् ।

तिवीज पु० त्रीणि त्रीणि बीजानि प्रतिफलं यस्य । श्यामाके
तिवट् (ता) पु० त्रीन् अवयवान् दृष्टोति दृ-क्किप् त्रिभिरवयवै-
र्हता वा । (तेजोवि) ओषधिभेदे, वर्त्तनं दत् त्रिखः द्रुतो
यत्न । त्रिगुणे त्रि० 'विप्रसोर्द्धवत् त्रिवृ'दिति स्मृतिः । तासां

त्रिवृतमेकैका करोतीति संत्यक्तेषु मिश्रितेषु तेजोजलाक्षेषु च
त्रिवृत्पर्णी स्त्री० त्रिवृत् त्रिदोषघ्नम् पर्णमस्याः । (हेलङ्गा) हिल
भोचिकायाम् । [युक्तप्रवाहे च दक्षिणे उत्तरे च प्रयागे ।

त्रिवेणी स्त्री० त्रिखः त्रैखः प्रवाहा यत्न कप् । सप्तप्रवाहे
त्रिवेणु पु० त्रयो वेणवो यत्न । रघुसहस्रं त्रयवर्गभेदे ।

त्रिवेदिन् पु० त्रयो वेदाः पाश्चात्वेन सन्त्यस्य इति । ऋगादि-
वेदत्रयपाठके ।

त्रिशङ्कु पु० रूढ्यर्थं ग्रीयन्त्रयभेदे । त्रिषु अवयवेषु शङ्कुरिव ।
शूलभे, साज्जारे, चातके, खद्योते च ।

त्रिशाखपत्र पु० त्रिखः शाखा अस्मा तादृशं पत्रं यस्य । विल्ले
त्रिशिख पु० त्रिखः शिखाः प्रतिपलमस्य । विल्ले । राक्षसभेदे
च । लिम्बूले, मण्डलान्तरे च न० । शिखालयवति
माण्यकादौ त्रि० ।

त्रिशिरस् पु० त्रीणि शिरांस्यस्य । राक्षसभेदे, ज्वरे, कुबरे च
त्रिशिर्षक न० त्रीणि शिर्षांस्यस्य कप् । लिम्बूले ।

त्रिमुल न० त्रीणि मूलानि शिखापाणि यत्न । खनाम-
ख्याते अक्षभेदे । [माले त्रि० स्त्रियां ङीप्

त्रिमुलिन पु० त्रिमुलमस्य इति । शिवे । त्रिमुलधारि
त्रिमुल पु० त्रीणि मूलांस्यस्य । लिङ्गुटपर्वते ।

त्रि(वृ)ष्टु स्त्री० त्रिषु स्थानेषु स्फुभाति स्फुन्भ-क्किप् यत्नम्

त्रेः संप्रसारणं वा । एकादशाक्षरपादके कन्दोभेदे ।

त्रिसन्ध्य न० त्रिच्छां सन्ध्यानां समाहारः । त्रिकात्रे प्राह्णा
पराह्णमध्याह्नरूपकालत्वये । त्रिसन्ध्य यः पठेन्नित्यमिति ।

त्रि(ष)सवन न० त्रीणि सवनानि यत्न काले वा पत्यम् ।
त्रिकात्रे । समाहारद्विष्टुः । त्रैकालिके स्नानत्वये च ।
'वाग्यतस्त्रि(ष)सवनं चरेदिति स्मृतिः ।

त्रिस्रोतस् स्त्री० त्रिषु लोकेषु स्रोतो यस्याः । गङ्गायाम्
त्रिहल्य त्रि० त्रिवारं हलेन कटं यत् । त्रिवारकटं सेवे
त्रिहायस्त्री स्त्री० त्रयो हायना वयोमानमस्याः ङीप् णत्वम् ।
त्रिवर्षायां गवि । [अनुद्रीत् ।

तुट छेदने दिवा० तृदा० ऊ० पर० सक० सेट् । तुष्टति तुष्टति
तुट छेदने चुरा० आ० सक० सेट् । त्रौदयते अतुष्टत ।

तुटि(टी) स्त्री० तुट-इन् किञ्च वा ङीप् । लेगे, संगये, रूच्छे-
लायां, निमेषद्वयरूपे कालभेदे, हानौ च ।

तुन्प(म्) वधे स्वा० पर० सक० सेट् । तुम्पति श्वलुम्पीत् ।

तुन्फ(म्) वधे स्वा० पर० सक० सेट् । तुम्फति अतुम्फीत् ।

तुप(फ) वधे स्वा० पर० सक० सेट् । तोप(फ)ति अतोपो(फी)त्

तेता स्त्री० त्रीन् इता नि० । दक्षिणान्निगार्हपत्याहवनीयात्मके

समुद्दिते अग्नित्रये, सत्ययुगानन्तरवर्त्तिनि युगभेदे, द्यूत-
क्रीडासाधनस्यालस्य यस्मिन् पार्श्वे त्रयोऽङ्गुलस्य पार्श्वस्य
उत्तानतया पतने, द्युतविशेषे वराडकानां मध्ये त्रयाणां उ-
त्तानतया पतने च 'तेताहृतसर्वस्व'मिति शृच्छकटिकटीका

लेखा अर्थः त्रिप्रकारार्थे धाच् त्रैस्ते इत्यादेशः । त्रिप्रकारे
त्रै पालने स्वा० आ० सक० अनिट् । त्रायते अत्रात् ।

त्रैगुणिक त्रि० त्रिगुणार्थं प्रयच्छति त्रिगुणं ग्रहैर्दमेकगुणं
प्रयुङ्क्ते 'तत्रयच्छति गर्ह्यमिति ठक् । एकगुणं दत्त्वा
त्रिगुणं ग्रहीतरि वार्द्धयिकभेदे ।

त्रैगुण्य न० त्रयाणां गुणानां सत्त्वरजस्तमसां समाहारः ततः
स्वार्थे ष्यञ् । रुक्मादिषु गुणेषु 'त्रैगुण्यविषया वेदा' इति
गीता । गुणत्रयकार्यपुण्यापुण्य कर्मफलयुक्ते संसारे च ।

त्रैध न० त्रिप्रकारम् त्रि-धञ् । त्रिप्रकारार्थे ।

त्रैलोक्य न० त्रयाणां लोकानां समाहारः ततः स्वार्थे ष्यञ् ।
सर्गमर्त्यपातालालोके लोकत्वये ।

त्रैलोक्यविजया स्त्री० त्रैलोक्यं विजयते सेवने स्वाधीनं
करोति वि-जि-अच् । भङ्गायाम् (भाङ्)

त्रैविद्य पु० त्रिस्त्रो विद्याः समाहृताः ऋग्यजुःसामरूप
स्त्रिविद्यं तदधीते वेद वा अण् । वेदत्रयभिन्ने ।

त्रैटुभ न० त्रिटुवेव स्वार्थे अण् । एकादशाक्षरपादके कन्दोभेदे ।

तोडि(टो) स्त्री० चु० लुट-इ वा डोप् । कटफले, चङ्गाम्,
(पञ्चि ठोठ) पञ्चिभेदे मत्स्यभेदे च ।

तोत्त न० । तै-उल । गवादिताडने (पांशुनि) लगुडे ।

तौक गत्यां भ्या० आत्म० सक० सेट् । तौकते अलौकिक ।
णिच् । अतलौकत् ।

व्यम्बक उ० । त्रीणि व्यम्बकानि नेत्राण्यस्य व्युत्पत्त्यन्तरं दृष्ट-
मिधाने । शिवे । कृचित् भाषायांमपि इयडादेशस्ये-
त्वात् त्रियम्बकोऽप्यल 'त्रियम्बकं संयमिनं दर्शयति कु० ।

व्यम्बकसख उ० । इत० वचसमा० । कुबेरे ।

व्यहस्पृश उ० । त्रयाणामङ्गां तिथीनां स्पर्शां यत्नेकस्मिन् सौर
दिने । तिथिलवस्पर्शयुक्ते एकस्मिन् सौरदिने ।

व्यहस्पृश उ० । त्रीणि अहानि वारान् सूर्यगति स्पर्श-किन् ।
वारलवस्पर्शकारिष्वभेदक्यां तिथौ ।

त्येणी स्त्री० । त्रीणि एतानि कर्तुराणि यस्या डोप् तस्य न ।
(सजासुतोम) श्वाचिक्षोमनि ।

त्य त्रि० तन-विच् अनश्च वः । भिन्ने अत्यस्मिन्नर्थे सर्वनामायम्
त्वक्पञ्चक न० । त्वचः पञ्चकम् । 'न्यपोधोऽम्बराश्वत्यशिरीश
अवपादपाः । पञ्चैते शीरिणो हृत्पातोषां त्वक्पञ्चकं मत-
मित्युक्ते न्यपोधादिवल्कले ।

त्वक्पत्र न० । त्वगिव पत्रमस्य गुडत्वचि (दारचिनि) तेज-
पत्रे च । हिङ्गुपत्रां स्त्री० डोप् । [स्त्रीत्वे डोप्

त्वक्पुष्प न० । त्वचः पुष्पमिव । रोमाङ्गे । किलासरीगे पु० स्त्री०
त्वच्च काश्चै भ्या० पर० सक० सेट् । त्वचति अलचीत् अलचीत्

त्वच्च संवृत्तौ भ्या० पर० सक० सेट् । त्वचति अलचीत् । [(दारचिनि)
त्वक्सार उ० । त्वचि, त्वक् वा सारोऽस्य । वंशे, गुडत्वचि च

त्वग्गन्ध उ० । त्वचि फलवल्कले गन्धोऽस्य । नारङ्गे, जम्बोरे ।
त्वग्दोषान्त उ० । त्वग्दोषस्थानो यस्मात् ५ वः । हस्तिगन्धे ।

त्वच्च संवरणे तु० पर० सक० सेट् । त्वचति अलचीत् अलचीत्
त्वच्(चा) स्त्री० । त्वच-संपा० किप् वा टाप् । वल्कले, चर्मणि,
गुडत्वचि च ।

त्वच न० । त्वच-अच् । चर्मणि, वल्कले, त्वक्पत्रे च (तेजपात) ।
त्वचिसार उ० । त्वचि सारोऽस्य हृत्तदन्ता० सप्तम्या अलुक् । वंशे

त्वत् त्रि० तन-क्षिप् अनो वः तुक् च । अन्यार्थे सर्वनामायम्
त्वन् च गतौ भ्या० पर० सक० सेट् । त्वन्नति अतस्तीत् । तस्मिन्ना

तङ्गा । [स्त्री० मतान्तरे क्तावेट् अन्यत्र सेट् ।
त्वन् च सङ्कोचे रुधा० पर० सक० वेट् । त्वनक्ति अतस्तीत् अत्ता-

त्वर वेगे भ्या० आत्म० अक० सेट् घटा० । त्वरते अत्तरिच ।
णिच्-त्वरयति । त्वरा ।

त्वर स्त्री० त्वर-अङ् । वेगे, अभीष्टलाभार्थं विलम्बासहने च
त्वरित न० । त्वर-क्त । शीघ्रे । तद्वति त्रि० ।

त्वरितोदित त्रि० । त्वरितं शीघ्रं यथा तथोदितसञ्चारितम्
वद-क्त । शीघ्रोच्चारिते ।

त्वष्टृ उ० । त्वञ्-टन् । देवशिल्पिनि विश्वकर्माणि, इ दशादित्य
मध्ये आदित्यभेदे, तक्षणाकारिणि (कुतारः) वर्षसङ्करभेदे,
चित्रानञ्जले च । [किप् । ताडक् । एताभ्युक्तार्थे

त्वाह्व त्रि० । तवेव दर्शनमस्य कश्च । त्वह्वदृशे, ट । तादृशः ।
त्वाष्ट्र उ० । त्वदुरपत्यम् । उचासुरे संज्ञानाम्नां सूर्यपत्रासु

स्त्री० डोप् । त्वष्टा देवताऽस्य अण् । चित्रानञ्जले ।
त्विष्(पा) स्त्री० । त्विष्-सम्भ० किप् वा टाप् । दीप्तौ । [अत्विचत

त्विष् दीप्तौ भ्या० उभ० अक० अनिट् । त्विषति ते । अत्विषत्
त्विष्पति उ० । इत० अलुक्कुस० । सूर्य्ये ।

त्वर कङ्गतौ भ्या० पर० सक० सेट् । त्वरति अत्वारोत् ।
त्वर उ० । त्वर-उ । खड्गमुद्यौ ।

थ

थ उ० । युड-ड । पञ्चते, भयवारके, व्याधिभेदे, भयविज्ञे
मन्त्रे च । रथणे, मङ्गले, भये च न० ।

थुड संवृत्तौ तु० कु० पर० सक० सेट् । थुडति अथुडीत् ।
थुत्कार उ० । थुदित्यव्यक्तशब्दस्य कारः क-चञ् । मिडीवन-

त्यागानुकरणण्ये ।
थुर्थ्य वधे भ्या० पर० सक० सेट् । थूर्वति अथूर्वीत् । थूर्तः ।

द

द उ० । दा-दैप-दो-वा क । पञ्चते, दत्ते खण्डने च । भार्यायाम्
स्त्री० । दातरि त्रि० । 'दे ! वःपतिर्विदुषो'ति नैषधम् ।

दंश उ० । दन्श-अच् । वनमज्जिकायाम् (डांश) दन्श-करणादौ
घञ् । वर्ष्मणि, गर्भणि, दोषे, खण्डने, सर्पाघाते, दन्ते च ।

दंशन न० । दन्श-भावे ल्युट् । दन्तादिना खण्डने । करणे
ल्युट् । वर्ष्मणि ।

दंशित त्रि० । दंशः वर्ष्म संजातोऽस्य । कतसद्भावे हतवर्ष्मणि
दंष्ट्रा स्त्री० । दृश्यतेऽनया दन्श-घ्नन् अजा० न डोप् । दन्तभेदे

दन्तपङ्क्तिद्वयप्रान्तस्थायां द्विगुणाकृतायां दन्ताबलौ ।
दंष्ट्रिन् पु० । दंष्ट्रा-अस्मर्थे इनि । शूकरे, गर्भे च । दंष्ट्रायुक्ते त्रि० ।

दक्ष दक्षौ शीघ्राथे च भ्या० आत्म० अक० सेट् । दक्षते अदक्षिच ।
दक्ष त्रि० । दक्ष-अच् । निपुणे कार्यकुशले, शिक्षिते, अगले च

कुक्कुदे, शिवदंष्ट्रे, सनिभेदे, मद्भाषः दवाकुक्कुक्ताते प्रजा-

पतिभेदे च पु० । [संख्यकासु । दक्षजादयोऽप्यत्रैव ।

दक्षकन्या स्त्री० इत० । अक्षिभ्यादिताम्रभूतिषु पञ्चाशत्
दक्षिण पु० दक्ष-इतन् । सर्वनायिकासु समासुराणे नायक-
भेदे । मध्यदेशात् दक्षिणे देशे शरीरस्य दक्षिणभागे
च । अतुत्तरे, सरले, परच्छन्दानुवर्तिनि अवामभागस्य
औदार्यवति च लि० । [कालिकायाम् ।

दक्षिणकालिका स्त्री० दक्षिणचरणेन शिवहृदयारूढायां
दक्षिणतस् अव्य० दक्षिण+अतस्तु । दक्षिणे देशे दिशि वा ।
दक्षिणपूर्वा स्त्री० दक्षिणपूर्वयोरन्तराला दिक् व० । अग्नि-
कोणे विदिशि । [रूपे मार्गे तन्मोक्ते आचारभेदे च ।
दक्षिणमार्ग पु० कर्म० । पिष्टयानरूपे कर्मिणां गतागतस्व-
दक्षिणस्य पु० दक्षिणे तिष्ठति स्था-क । सारथी ।

दक्षिणा अव्य० दिग्देशहत्तेर्दक्षिणशब्दात् प्रथमापञ्चमीसप्तम्यर्थे
आच् । प्रथमाद्यर्थविशेषेति ते दक्षिणदिग्देशार्थे । वाय्वदिशि,
यज्ञमेषे कर्मणः साङ्गतां देवे ब्रूय्ये, यज्ञपथ्याम्, अध्वरस्वेव
दक्षिणे'ति रघुः । प्रतिष्ठायाम्, दक्षिणकालिकायाम्, रवि-
प्रजापतेः कन्यायां, परिक्रमवृत्त्यै, नायिकाभेदे च स्त्री० ।

दक्षिणाग्नि पु० कर्म० । अन्वाहार्यपथनाख्ये सप्तियाग्निभेदे
दक्षिणाचार पु० कर्म० । 'सधर्मनिरतो नियत् पञ्चतत्त्वेन
पूजयेत् । स एव दक्षिणाचारः शिवोभूत्वा शिवां यजे'दि-
त्युक्ते आचारभेदे ।

दक्षिणात् अव्य० दक्षिणा आति । प्रथमापञ्चमीसप्तम्यर्थहत्ते
दिग्देशहत्तेर्दक्षिणशब्दस्यार्थे । आहि दक्षिणाहोत्यत्र ।

दक्षिणापथ पु० ७त० । ऋग्वदवन्तिनगरीमतिक्रमस्य दक्षिणदि-
ग्वर्त्तिदेशभेदे ।

दक्षिणामूर्ति पु० क० । न पुंल्लङ्घः । शिवस्य मूर्तिभेदे ।

दक्षिणायन न० दक्षिणस्यामयमम् गमनं, तत् यस्मिन् कावे
वा । कर्कटे रविप्रक्रमणे, तदादिपञ्चाशे काते च ।

दक्षिणाकस् पु० दक्षिणे भागे अक्षरं यमस्य । व्याधकत
दक्षिणाङ्गत्रये ऋगे ।

दक्षिणावर्त्त लि० दक्षिणे आवर्त्तते आहत-अच् । दक्षिणा-
वर्त्तयुक्ते पदार्थे 'दक्षिणावर्त्तयुक्तोऽयं'मिति णाटकम् ।

दक्षिणोन्मूलन पु० दक्षिणे ईर्ष्यं प्रणं यस्य लि० अतिष् । व्याध-
कतत्रययुक्तदक्षिणाङ्गके ऋगे । [दक्षिणीयोऽप्यत्र ।

दक्षिण्य लि० दक्षिणामर्हति यत् । दक्षिणार्हे ऋत्विगादौ । छ ।

दग्ध लि० दह-ज्ञा । भस्मीकते । कचृणे न० । [रोहितावाम्

दग्धरुह पु० दग्धापि रोहति रुह-क । तिलकहृत्ते, भस्म-

दग्धिका स्त्री० कुक्षिता दग्धा कुक्षिते कन् । [पोडाभात्

दग्धात्ते । दग्धा+स्त्रायै कन् अतइत्स्वम् । दग्धाहृत्ते ।

दग्धेष्टका स्त्री० कर्म० । आभने (आभा) ।

दध त्यागे पालने च भा० पर० सक० सेट् इति । दधति अदधतीत्
दध घातने स्वा० पर० सक० सेट् । दधोति अदाधीत्-अदधीत्
दग्ध दग्धपातने अट् । चुरा० उभ० सक० सेट् । दग्धयति ते
अददग्धत्-त ।

दण्ड पु० न० दण्ड-अच् । लघुङ् (लाठि) । व्यूहभेदे, प्रकाण्डे
अष्टे, कोणे, मन्थनदण्डे, सैन्ये च पु० । दम्यतेऽनेन दम-ड
तस्य नेत्स्वम् । छट्पलात्तके काले, भूमिमानभेदे, (काठा)
सूर्यास्तचरे च पु० । दण्ड-भावे घञ् । अर्थापहाररूपे
राष्ट्रां चतुर्थोपाये । दण्ड-कर्त्तरि अच् । यस्मै पु० ।

दण्डका स्त्री० दण्डकारण्ये जनस्थाननामके वने ।

दण्डकाक पु० दण्डाकारः काकः । श्लेषकाके ।

दण्डकारण्य दण्डकनामव्यपतेर्देशे शुक्रभापाद् वनतां गते
जनस्थाने वने, तीर्थभेदे च ।

दण्डधर (धार) पु० दण्डं धारयति दृष्टि-अच् लुसः
अण् वा । यस्मै, ऋषे, कुम्भकारे च । दण्डहस्ते लि० ।

दण्डनायक पु० इत० । चतुरङ्गसेनाध्यक्षे । [द्युत्तनीतिशास्त्रे
दण्डनीति स्त्री० दण्डोनीयते बोध्यते यया नी-तिज्ञ । शुक्रा
दण्डपारुष्य न० दण्डेन पारुष्यं यत् । अष्टादशविवादमध्ये
दिवादभेदे, रात्र्यां व्यसनभेदे च ।

दण्डविष्कम्भ इ० दण्डं विष्कम्भाति विरूपयति वि-स्कम्भ
अच् घत्वम् । दधिमन्थनकाष्ठभेदे (बोलमञ्जोया बुद्धि)

दण्डदण्डक पु० दण्डाकारः पलादिहीनत्वात् दृक् । सुहीदृष्टे
दण्डादण्ड अव्य० दण्डैश्च दण्डैश्च प्रकृत्येदं प्रष्टुं युज्यते
क्रियाव्यतिहारे इच् समा० पूर्वपददीर्घः । परस्परदण्डक-
रण्यकप्रहारपूर्वकं प्रष्टुं युजे ।

दण्डाहत न० दण्डेनाहन्यते आन-हन क्त । तन्ते (बोल)

दण्डिन् पु० दण्ड+अन्त्यर्थे इनि । यस्मै, ऋषे, हारपाले,
मञ्जुघोषे रतेः पार्श्वचभेदे, जिमभेदे, दमनहृत्ते, चत-
र्थान्त्रमविशिष्टे, काव्यादर्शकर्त्तरि ऋविभेदे च । दण्डधारके
लि० । स्त्रियां ङीप् ।

दन्त लि० दा-क्त । विष्टे, ल्यक्ते, रचिते च । हादशङ्खमध्ये पुल-
भेदे (दन्तक) वैश्यासोपाधिभेदे । भूतदत्तश्च वैश्यासोति स्मृतः
दन्ताभ्यास्ये भगवतोऽवतारभेदे च । भवे क्त । दाने,
'दत्तं सप्तविधं प्रोक्तमदत्तं षोडशात्मकम् । परममूल्यं षट्ति
स्तुष्ट्या स्नेहात् प्रत्युपकारतः । स्त्रीणाञ्चास्तुष्टयर्थे च दत्तं
सप्तविधं षट्ति'मित्युक्ते दानभेदे च न० । स्वार्थे कन् स्त्रिया-

ख्याते 'दद्यात् माता पिता वार्यं स पुत्रो दत्तको भवेद्' त्युक्ते पुत्रभेदे पु० ।

दत्ताप्रदानिक न० दत्तस्याप्रदानं पुनरादानमस्यस्मिन् ठन् । अष्टादशविवादान्तर्गते दत्तवस्तुनः पुनरुपादानविषये 'दत्ता द्रव्यसम्यगयः पुनरादातुमिच्छति । दत्ताप्रदानिकं नाम व्यवहारपदं हि तदि'ति नारदोक्ते व्यवहारभेदे ।

दत्तात्मन् पु० दत्त आत्मा येन । 'दत्तात्मा तु स्वयं दत्त' इत्युक्ते पुत्रभेदे ।

दत्तिम लि० दानेन निर्दत्तः दा-क्ति-तेर्भूष च । दाननिर्दत्ते । 'माता पिता वा दद्याद्वा यमद्विः पुत्रमापदि । सद्यं प्रीतिसंयुक्तं स ज्ञेयो दत्तिमः सत' इत्युक्ते दत्तकपुत्रे पु० ।

दद दाने धृतौ च भ्वा० आ० सक० सेट् । ददते अदिदद ददे दद् पु० दद-च । रोगभेदे (दाद) कच्छपे च ।

ददुद्ग पु० दद् हन्ति हन-उक् । चक्रमर्द्धके । (दादमर्द्धन) ।

ददुण लि० ददु-अख्यर्थे न । ददून हलस्य वा । ददुरोगवति

ददू पु० दरिद्रा-क नि० । त्वरोगभेदे (दाद) ।

दध दाने धारणे च भ्वा० आ० सक० सेट् । दधते अदधिष ।

दधि न० दध-इन् । (दध) दुग्धविक्रितभेदे, वस्त्रे च । धा-क्ति द्विलम् । धारणकर्त्तरि लि० ।

दधिक्षुचिका स्त्री० 'दध्ना सह प्रयः पक्वं यत् स्यात्तद्विद्वि-के'त्युक्तायामभिधायाम् (क्रान्ता) । [कण्ठवेध]

दधित्य पु० दधिवत् इत्यर्थे पुष्पमस्याः कप् अत इत्थम् ।

शेतापराजितायाम् । कवभावे छीप् । कोलशिख्याम् ।

दधिफल पु० दधिवत् इवः फलेष्वस्य । कपिले ।

दधिमण्ड पु० इत० । दधः मल्लि (मात) ख्याते पदार्थे ।

दधिसक्त पु० व० व० । दध्युपसिक्ताः सक्तावः । दधिमिश्रितसक्तुषु

दधिसार न० इत० । नवनीते ।

दधीच(चि) पु० अथर्वसुनेरौरसे कर्हमप्रजापतिकन्यायां जाते सुनिभेदे, उक्ताश्वरवधार्थं यस्यास्थिभिः देवैर्वज्रं निर्मितम्

दधीचास्थि न० इत० । तेन निर्मितत्वेन तत्पारोपः । वज्रं तन्नामके हीरके च ।

दध्नु पु० दध-न । यमभेदे 'औडम्बराय दध्नुयेति यमतर्पणमन्त्रः

दधु स्त्री० कश्यपपत्न्याम् दध्नुजापतेः कन्यायां दानवभातरि

दधुज पु० दधुजायते जन-ड । अहरे, दहजस्तुप्रभृतयोऽप्यत्र

दन्त पु० अन्तर्भाषितवर्ण्ये दन्त-तन् । चर्वणसाधनेऽस्थि-भेदे (दांत) कुञ्जे, पर्वतनिजले, साहनि, हाविंशत्-संख्यायाञ्च ।

दन्तक लि० दन्ते प्रसृतः कन् । दन्तमार्कनोपजीविनि ।

नागदन्ते, गिरिप्रदेशात् तिर्यग्वर्हिर्गते पाषाणे च पु० ।

स्वार्थे कन् दन्तार्थे पु० ।

दन्तकर्षण पु० दन्तान् कर्षति कृष-ल्यु । जम्बोरे ।

दन्तकाष्ठ न० दन्तधावनार्थं काष्ठम् । दन्तधावनसाधने काष्ठे । तत् यस्मात् ५०० विकङ्कतदृष्टे पु० । [तेट]

दन्तच्छद् ०० दन्तास्काद्यन्तेऽनेन छद्-णिच्-च कृत्स्नः । ओष्ठे

दन्तच्छद्दीपमा स्त्री० दन्तच्छद्ओष्ठ उपमीयतेऽनया अङ् ।

विम्बिलतायाम् (तेलाकुचा) तत्फलेन हि ओष्ठसादृश्यं प्रसिद्धम्

दन्तधावन पु० दन्तान् धावयति शोधयति धाव-ल्यु । खदि-

रद्व्ये, गुञ्जकरञ्जे, वज्रले च । भावे ल्युट् । दन्तशुद्धौ ।

दन्तपतक न० दन्तद्वय शुभ्रं पतं दलं यस्य । कुन्दपुष्पे ।

दन्तपुष्प न० दन्तद्वय शुभ्रं पुष्पमस्य । कुन्दे, कतकफले च ।

दन्तफल न० दन्तद्वय शुभ्रं फलम् । कतकफले । दन्तवत्

फलमस्य । कपिले पु० । पिप्पल्याम् स्त्री० टाप ।

दन्तमूलिका स्त्री० दन्तद्वय शुभ्रं मूलं यस्याः कप् । दन्तीद्वये

दन्तवक्त्र पु० दन्तप्रधानं वक्त्रमस्य । कण्ठद्वये न्यपतिभेदे ।

दन्तवीजक पु० दन्तवत् बीजानि यस्य । दाडिमे दृष्टे ।

दन्तशूठ पु० दन्तान् शूठति क्षेदयति अच् । जम्बीरे, कपिले कर्म्मरङ्गे, नागरङ्गे च । चाङ्गैर्यं चुक्रान्तिकायां स्त्री० ।

दन्ताघात पु० दन्तमाहन्ति आ+हन-अण् । निम्बूके । भावे घञ् । दन्तौराहनने ।

दन्तालिका स्त्री० दन्तान् अलति भूषयति, तेभ्यो वा पथ्या-प्रोति अल+अण्-एवल् वा । वल्गायाम् । (लागाम)

दन्तावल पु० दन्त+अख्यर्थे वलच् पूर्वदीर्घः । हस्तिनि ।

दन्तिका स्त्री० दन्त-तन्+गौरा० ङीप् स्वार्थे कन् । दन्तीद्वये ।

दन्तिन् पु० दन्त-इनि । हस्तिनि ।

दन्तिनी स्त्री० दन्त-इनि । दन्तीद्वये । [भोषधौ च ।

दन्ती स्त्री० दन्त-तन्+गौरा० ङीप् । उडुम्बरपत्र्यां, प्रत्यक्षपत्र्यां-

दन्तीबीज न० इत० । रेचके फलभेदे जयपाले ।

दन्तुर लि० उन्नतः दन्ताः सन्त्यस्य दन्त+उरच् । उन्नतदन्त-युक्ते, उन्नतानते विषये स्थाने च ।

दन्तुरच्छद् पु० दन्तुर उन्नतानतः छद्दो यस्य । बीजपुरे ।

दन्तोलुखलिका पु० दन्ताय एव लुखलः कण्डलसाधनं विद्या-तेऽस्य ठन् । तापसभेदे स हि दन्तैरेव मौल्यादीन् कण्ड-

यित्वा खादति । इनि । दन्तोलुखलीत्यत्र ।

दन्त्य लि० दन्ते दन्तमूले वा भवः यत् । दन्तदन्तमूलयोर्जाति तद्वर्गादौ वर्णे । दन्तयो हितः यत् । दन्तहितकारके ।

दन्द्भूक पु० गच्छितं दग्धति दग्ध-गर्हाणं यङ्-जक । राचसे,
सरोष्टये, सर्पे च । [दन्धिता दन्धा ।

दन्भ दन्धे स्त्री० प० अक० सेट् । दन्धोति अदन्धोत् ।
दन्भ संघाते चु० आत्म० अक० सेट् । दन्धयते अददन्धत् ।
दन्भ दंघने स्त्री० पर० सक० अनिट् । दग्धति अदाङ्गोत् ।
दन्भ प्रेरणे चु० उभ० सक० सेट् इदित् । दन्धयति ते अददन्धत् ।
दन्भ प्रेरणे चु० उभ० सक० सेट् । दन्धयति ते अदीदन्धत् ।
दन्भ न० दन्भ-रक् । अल्ते, 'अदन्धदन्धमधिगच्छे'ति भारविः
दन्भ शमे दग्धे च दि० शमा० अक० सेट् । दास्यति अदन्धत्-
अदन्धोत् । दन्धिता दान्धा ।

दम् पु० दम्-घञ् । दग्धे, बाह्येन्द्रियाणां ध्येयविषयव्यति-
रिक्तेभ्यो निर्वचने, 'नियहो बाह्येन्द्रियोनां दम् इत्यभिधी-
यते' इत्युक्ते बाह्येन्द्रियव्यापारोपे, विकारहेतुवन्निधाने-
ऽपि मनसः स्वार्थे, 'कुलितान् कर्माणो विम । यस्तु चित्त
निवारणम् । स कीर्त्तितो दम्' इत्युक्ते कृत्कर्माभ्यो भगवो
निवारणे, कर्हमे, दमने च । [चोवज्' इति साधः

दम्घोष पु० शिशुपालपितरि चन्द्रवंशे ऋषभेदे, 'सुदमोदम-
दम्घोषसुत पु० ३१० । शिशुपाले । दम्घोषजादयोऽप्यत्र ।
दम्भनक पु० दम्-भ्यु स्त्रार्थे कन् । (दीना) दम्भेदे, कुन्ददम्भे च
दम्भनी स्त्री० दम्भतेऽभया ल्यट् । अग्निदम्भनीह्वे ।
दम्भयन्ती स्त्री० दम्-णिच्-शट् । नलराजपत्न्याम्, भद्र-
मल्लिकायाश्च ।

दम्भित लि० दम्-त्ता नि० । दान्ते, भारवहनादिक्लेशसहे च ।
दम्भु(मू)नस् पु० दम्-उनासि वा दीर्घः । अनौ, शुक्राचार्ये च
दम्भती पु० द्वि० व० । जाया च पतिश्च दम्भे जायाशब्दस्य दमा-
देशः । मिलितयोः जायापत्न्योः ।

दम्भ पु० दम्-घञ् । कपटे शाये ।
दम्भोलि पु० दम्भोति खेदयति दन्भ-ओलि । दन्धेऽस्ते ।
दम्भ पु० दम्-वत् कप् वा । प्राप्तभारवहनयोग्यवयवो वल्ले,
अनदुहि च । दम्भनीये दम्भनाह्वा शाये च लि० [अदधिष्ट ।
दम्भ गतौ वधे, दाने पालने च स्त्री० आत्म० सक० सेट् । दम्भते
दम्भ स्त्री० दम्-भिदा० अङ् । 'यत्नादपि परक्लेशं हर्तुं या
हृदि जायते । इच्छा भूमिद्वारमेव । सा दया परिकीर्त्ति-
ते'त्युक्तचण्डिकाभेदे । [इत्युङ्गटः ।

दम्भालु लि० दम्-आलुच् । कपायुक्ते । 'दम्भालुरपि स कणः'
दम्भित पु० दम्-त्ता । पत्नौ । प्रियमाले लि० । भाष्यायां स्त्री०
दम्भ अव्य० द-अप् । दम्भे, गर्त्ते च पु० न० । 'दरादराभ्यां
दरकम्पिनो'ति नैषधम् । कन्दरे पु० स्त्री० स्त्रीले उपो ।

दरकण्टिका स्त्री० दरः कण्टः यस्याः स्त्रार्थे कन् । शतावय्याम्
दरद् स्त्री० द-अदि । प्रपाते, भये, पर्वते, शरे, स्नेहजालि
भेदे, हृदये च ।

दरद् पु० भये, देशभेदे च । तद्देशस्ये व० व० । दरदाः खसा
इति मनुः । दरं भयं ददाति दा-क । भयप्रदे लि० हिङ्गुले पु० न०

दरिद्र पु० दरिद्रा-अच् आलोपः । निर्द्धने, दीने च ।
दरिद्रा दुर्गतौ अदा० स्वपा० जजा० पर० अक० सेट् । दरि
श्रुति अदरिद्रोत्-अदरिद्राशोत् ।

दर्दुर पु० दुर्नाति कर्णौ शब्दैः उरन् नि० । भेषे, भेके,
वाद्यभेदे, पर्वतभेदे, ऋषयपालभेदे च । यामजाले न० ।

दर्दू स्त्री० दरिद्रा-क नि० । (दाद) रोगभेदे ।

दर्प पु० दप-घञ् अच् वा । ऋगभेदे, गर्भे, अङ्गारे च ।

दर्पक पु० दर्पयति दप-णिच् ण्वल् । कामदेवे ।

दर्पण पु० चु० दप-संदीप्ते ल्यु । रूपप्रतिबिम्बदर्शनाधारे,
आदर्शे, पर्वतभेदे च । नेत्रे न० ।

दर्भ पु० दम्-अन्धे घञ् द-भ वा । 'कृपाः काशा वल्लजाश्च
तथान्ये तीक्ष्णरोमशाः । मौञ्जाश्च शाहलाश्चैव पट् दर्भाः
परिकीर्त्तिता' इत्युक्तेषु काशादिषु षट्सु लघेपु ।

दर्वि(वी) स्त्री० द-विन् वा ऊप् । व्यञ्जनादिहारके (हाता)
कागदिनिर्मिते पदार्थे । स्त्रार्थे कन् । अन्धार्थे गोजिह्वा-
लतायाश्च । [वा क-अच् । सर्पे ।

दर्जीकर पु० दर्जीव करः फणो यस्य दर्जीविव फणां करोति
दर्श पु० दश्यते शास्त्रे चन्द्रार्कचक्रयो यत् दश-घञ् । अमा-
वस्यायां तिथौ 'अद्यो न चन्द्रसूर्या'तु दर्शनाह्वा लघ्यते,
इत्युक्ते । तत्प्राथ्ये यागभेदे च । दर्शपौर्णमासाभ्यां यजेतेति
श्रुतिः । भावे घञ् । दर्शने । दश-अच् । दृष्टि लि० ।

दर्शक पु० दर्शयति राजानम् आगतान् । दश-णिच्-ण्वल् ।
हारपाले । दर्शयति लि० । दश-ण्वल् । दृष्टि लि० ।

दर्शन न० दश-ल्युट् । नेत्रे, स्वप्ने, वृद्धौ, धर्मे, उपलब्धौ,
दर्पणे, अध्यात्मज्ञानोपायेषु न्यायादिषु शास्त्रेषु च ।

दर्शनीय लि० दश-अनीयर् । मनोहरे, दर्शनयोग्ये च ।

दर्शयित् पु० दश-णिच्-लच् । हारपाले स हि हारागतान्
राजानं दर्शयति । दर्शनकारयितरि लि० ।

दल भेदे स्त्री० पर० सक० सेट् वा घटा० । दलति अदासीत्
णिचि दलयति दालयति ।

दल भेदे चु० उभ० सक० सेट् । दलयति-ते अदीदलत् ।

दल न० दल-अच् । शस्त्रच्छेदे, अपकष्टद्रव्ये, पले, तमालपले,
उज्जतायाम्, पङ्के, अर्धे च । खण्डे, उत्प्लवङ्गस्तनि च पु० ।

दलकोष पु० दलान्येव कोमोयस्य । कुन्दपुष्पदले तस्य पुष्पे
कोषान्तराभावात्तत्त्वम् ।

दलनिर्मोकीक पु० दलतीति दलं वल्कलं निर्मोकी इव यस्य ।

भूर्जपलदले तस्य हि वल्कलस्य निर्मोकीकारत्वम् ।

दलपुष्पा स्त्री० दलं स्वयं विदीर्णं पुष्पमस्याः । नेतक्याम् ।

दलाढक पु० दलेनाढक इव । स्वयंजाततिलदले, घृत्नाम्,

कुन्दे, नागकेशरे, शिरीषे, करिकर्णौ, फेने, खातके, गैरिके च

दलामल न० दलेनामलम् । भरुवके । मदनदले, दमनदले च पु०

दलान्मल न० दलेनामलम् । चुके (चुकापालङ्ग) ।

दलित लि० दल-क्त । प्रफुल्ले, खण्डिते, अर्द्धविते च 'व्येका-

दलित्वा विभाजितेऽनेनेति लीला० । [सप्तच्छददले ।

दलेगन्धि पु० दले गन्धो यस्याः इत् सभा० सप्तम्यामलुक् ।

दव गतौ स्वा०पर०चक०सेट् इदित् । दन्वति अदन्वीत् ।

दव पु० डनोति ड-अच् । वने, वनानले च । भावे अप् । उपतामे

दवधु पु० टु-ड- उपतापे व्यधुच् । संतापे, गांलादिदाहे च ।

दवाग्नि पु० दवस्य वनस्याग्निः । दावानले ।

दविष्ठ लि० अतिशयेन दूरः-इष्टन् अन्त्यलोपः गुणश्च । अति

दूरे । ईवद्युनि दवीयस् । अलैषार्यै स्त्रियां ङीप् ।

दश दीप्तौ चु०उभ०चक०सेट् इदित् । दंशयति-ते अददंशत्-त

दश दंशने चुरा०आल०चक०सेट् इदित् । दंशयते अददंशत् ।

दशक न० दश परिमाणमस्य कन् । दशति, दशकस्यायाम् ।

दशकण्ट पु० दशकण्टा यस्य । रावणे । दशकन्धरादयोऽप्यल

दशत् पु० दश परिमाणमस्य अति । दशानां वर्गे-दशके दश-

सङ्ख्यायाम् ।

दशधा अव्य० दशप्रकारम् वाचं । दशविधे ।

दशन् लि० दन्श-कनिन् । (दश) सङ्ख्याविशेषे ।

दशन पु० दशतेऽनेन नि० मनीषः । दन्ते, शिखरे च । करणे

ल्युट् । कवचे । भावे ल्युट् । दंशने, दन्तादिनाधाते च ।

दशनोच्छिष्ट न० दशनेनोच्छिष्टं यत् । अधरादिबुम्बने

'देवतोदयनोच्छिष्टपरिपूतपुट' इति माघः । निश्वासे पु० ।

दन्नोच्छिष्टे लि० ।

दशपुर न० दश दिग् पिपतिं पृ-क । कैवर्तीसुखके । दश

पुरो यत् अच् सभा० । मालवदेशैकखण्डे ।

दशवल पु० 'दानश ललमावीर्यस्थानप्रज्ञावलानि च । उपा-

यः प्रणिधिर्दानं दश बुद्धवलानि वै' इत्युक्तानि दश

मलानि यस्य । बुद्धमनौ ।

दशभुजा स्त्री० दश भुजा यस्याः । 'इतिष्ठत् पुराकले मनोः

स्वभुजोऽनले प्रादुर्भूता दशभुजा देवी'त्युक्तायां दुर्गायाम्

दशम लि० दशानां पूरणः ङटि मट् । येन दश सङ्ख्या पूर्यते

तस्मिन् । स्त्रियां ङीप् ।

दशमिन् लि० नवतैर्दशैश्च दशमी साऽवस्थाभेदादवस्था पूरणा-

धात् इति । नवत्युद्धवयस्ते अतिदृष्टे ।

दशमी स्त्री० दशानां पूरणी । शतायुर्वै पुरुष इत्युक्ते नराणां

शतायुष्यनियमात् तस्यायुषो दशधाविभागे नवत्यधिकाया-

नवस्यायामतिदृष्टावस्थायां, चन्द्रस्य दशमकलायाः प्रवेश-

निर्गमान्यतररूपात्मके तिष्ठिभेदे 'आरभ्य तस्यां दशमी च

यावदिति' इति स्मृतिः । 'उन्मादो मूर्च्छा' इतिरित्येताः स्मरदश

दशैव स्युः' इति विरहावस्थाभेदे मरणरूपावस्थायाञ्च ।

दशमीस्य लि० दशम्यामवस्थायां तिष्ठति स्या-क । अतिदृष्टे

नवत्यधिकवयस्को-लीणारागे-स्मृतिहीने, विच्छेदवशात् मर-

णावस्थामाप्ते कामिदृष्टे च ।

दशमूल न० दश मूलानि यत् । पाचनभेदे । दशानां मूलानां

समाहारः पात्वा० । 'विलम्बोनाकागाम्भारीपाटलागणि

कारिकाः । शालपर्णी पृश्निपर्णी वृहतीहयगोचुरस् ।

उभाभ्यां पञ्चमूलाभ्यां दशमूलमुदाहृतमित्युक्तेषु विल्वादि-

दशकमूलेषु ।

दशरथ पु० दशस्य दिव्य गतो रथो यस्य । सूर्यवंशे ऋषभेदे

दशरथसुत पु० इत० । रामे एवं दशरथात्मजादयोऽप्यल ।

दशहरा स्त्री० दशविधानि दशजन्मार्जितानि च पापानि

हरति ह-ठक् । गङ्गाजन्मदिने ज्यैष्ठ्यशुक्लदशम्याम् ज्येष्ठ-

शुक्लदशमीमधिकृत्य 'दशपापहरा' यस्मात्तस्मात् दशहरा'

स्मृतं तस्युक्तम् ।

दशा स्त्री० दन्श-अङ् लि० नलोपः । अवस्थायां, दीपवत्त्वात्

'अभेदने न च स्नेहं न प्रालं न दशान्तरम् । परोपकार-

निरता मण्डीदीपा इवोत्तमा' इत्युद्भटः । चित्ते, कालगत-

विशेषरूपायां गर्भवासजन्माद्यावस्थायां बाल्ययौवनादि-

रूपायाञ्च, कामकते विरहिण्यां नेत्ररागाद्यावस्थादशके,

ज्योतिषोक्ते मन्त्रालुसारेण स्त्रियादिपञ्चायां स्नामितेन

भोक्तृकाले च विस्तरो दृष्टदम्भाने ।

दशार्क पु० दशया तैलादिकमाकर्षति आ+कृष-अच् । प्रदीपे

वस्त्राञ्चले पु० स्त्री० पुंस्त्वे व०व० ।

दशाङ्गधूप पु० 'मध स्रुतं दत्तं गन्धो शुग्गुलशुक्लैश्च ।

सरलं सिद्धिद्विधायं दशाङ्गधूप उच्यते' इत्युक्ते धूपभेदे

प्रकारान्तरमयस्मिन् विस्तरो दृष्टदम्भाने । [खण्डे ।

दशापवित न० दशावस्थाञ्चलं पवित्रिय । आद्यादिदेवे वासः-

दशावस्था स्त्री० दशस्य दिव्य आरोहति आ+रुह-क । कैव-

नीचस्थके । [दृष्टिः । देवभेदे । नदीभेदे स्त्री० ।

दशार्ण पु० दश-क्षणानि दुर्गाणि जलानि वा यत् क्षणशब्द

दशार्ह पु० यदुराजदेगे । तद्देशस्ये ब० व० ।

दशावतार पु० दश मोनादयोऽवतारायस्य । विष्णौ ते चाव-
तारा दृष्टदमिधाने दर्शयिष्यन्ते ।

दशाश्व पु० दश अश्वारथे यस्य । 'रथस्तिचक्रः सोमस्य
कुन्दाभास्तल वाजिनः । वामदर्शितो युक्ता दश तेन
चरत्यसावि'त्युक्ते चन्द्रे । [काशीस्थे तीर्थभेदे ।

दशाश्वमेधिक पु० दश अश्वमेधा ब्रह्मणा कृताः सन्त्यल तन् ।

दशाह पु० दशानामह्नां समाहारः टच् समा० नाह्नादेशः ।

दशद्यु दितेषु 'दशाहं स्रुतकी भवेदिति' स्मृतिः ।

दशेन्धन पु० दशा वर्तिकैव इन्धनं यस्य । प्रदीपे ।

दशेरक पु० मरुदेशे । तद्देशस्ये ब० व० ।

दस उत्क्षेपे दि० पर० सक० सेट् । दस्यति । अदसत्-अदासीत्-
अदसीत् । दसिला-दस्ता ।

दस भासे चु० उभ० सक० सेट् इदित् । दंसयति-ते अदंसत् त

दस दर्शने दंशने च चु० आ० सक० सेट् इदित् । दंसयते अदंसत्

दस्यु पु० दस-यच् नानादेशः । चौरै, रिपौ, महासाहसिके च

दस्य पु० दस-रच् । गर्हभे । अश्विनीकुमारयोः, द्वि० व० । अश्विनी
तारके च । [अददं हत् त ।

दह दीप्तौ अक० दाहे सक० चु० उभ० सेट् इदित् । दंहयति ते

दह दाहे आ० पर० सक० अनिट् । दहति अघाबोत् ।

दहन पु० दह-ल्यु । अन्नौ, चित्तकण्ठे, भस्मातके, दुष्टचेतसि
च । भावे ल्युट् । दाहे न० ।

दहर पु० दह-अरन् । मूषायाम् धातुद्रव्यद्रव्यपात्रे (सुचि)

सूक्ष्मे 'दहरोऽक्षिन् अन्नराकाश' इति स्मृतिः । अत्ये च लि०

दहराकाश पु० कर्म० । बिदाकाश ईश्वरे ।

दाण दाने आ० पर० सक० सेट् ण इत् । यच्छति अदात् ।

दा दाने जुहो० उभ० सक० सेट् । ददाति दत्ते अदात् अदित

दा छेदने अदा० पर० सक० अनिट् । दाति अदात् ।

दाक्षायाणी स्त्री० दक्षस्यापत्यं स्त्री किञ्च गौरा० डीप् । अश्वि-
न्यादिताराद्य, सतीनाभ्यां शिवपत्न्याश्च ।

दाक्षिणात्य पु० दक्षिणस्यां दिशि भवः दक्षिण+त्यक् । नारि-
केष्वे । दक्षिणदिग्भवमाले लि० ।

दाक्षिण्य न० दक्षिणस्य भावः ध्वज् । अस्तुलले । दक्षिणा
मर्हति ज्य । दक्षिणार्हे हस्तिजि । [सुनेमांतरि ।

दात्री स्त्री० दक्षस्य गोत्रापत्यं स्त्री० इज् डीप् । पाणिनि-

दात्रीसुत पु० इत० । व्याकरणकर्त्तरि पाणिनिस्तनौ ।

दाडि(लि)म द्वि० दल-घञ् दालः तेन निर्दत्तः इमप् वा
लस्य डः । दाडिम्बदृष्टे स्त्रियां डीप् 'वियोगिनीमैवत दाडि-'
मीमसावि'ति नै० । [दृष्टे । इत० । दाडिम्बपुष्पे न० ।

दाडिमपुष्प पु० दाडिमस्य पुष्पमिव पुष्पमस्य । रोहितक

दाडिम्ब पु० दा-डिम्ब डस्य नेचच् । स्नानामस्थिते दृष्टे ।

दात लि० दो-तन् । क्लिप्ते । दैप-तत् । शुद्धे ।

दात्युह पु० दो-क्तिन् दितिं खण्डनं वहति दितिवाट् सएव
अण् वाह ऊह-आदेरित आत्त्वम् । कालकण्ठके पक्षिभेदे ।

दात न० दा-ङ्गन् । छेदनसाधने (दा)शस्त्रे । [अदीदांसिष्ट

दान ऋजुताकरणे, छेदने च । आ० अक० सार्धे सन् । दीदांसते

दान न० दो-दै-दा-वा ल्युट् । हस्तिमदजले, पालने, छेदने,
शुद्धौ, त्यागे च ।

दानव पु० दनोरपत्यम् अण् । अश्वरे ।

दानवारि पु० इत० । देवे, विष्णौ च । कर्म० । हस्तिमदजले न०

दानशील लि० दानं शीलं सततमनुष्ठानं यस्य । बद्धदातरि ।

दानशौण्ड लि० दाने शौण्डः दक्षः । बद्धप्रदे । [दक्षिणते च

दापित लि० दा-षिच्-क्त । साधिते, धनादिना वशीकृते,

दामन् स्त्री० न० दो-मनिन् । दोहनकावे पशुवन्धनरज्ज्वौ

रज्जुमाले, मालायाश्च । स्त्रीत्वे वा ड.पू । दामा दामे ।

दामनपर्जन न० इत० । दमनभञ्जनतिष्ठौ चेत्युक्तचतुर्हस्याम्

दामनी स्त्री० दामैव प्रज्ञा० अण् वा डीप् । पशुवन्धनरज्ज्वौ

दामोदर पु० 'दामानि लोकनामानि तानि यस्योदरान्तरं ।

तेन दामोदरो देव' इत्युक्ते विष्णौ ।

दाम्भिक लि० दम्भेन चरति धर्मं ठक् । लोकेषु कीर्त्त्यादि-
ख्यापनार्थं धर्मचारिणि वैहालग्रन्थिनि, दम्भयुक्तौ च ।

वकपक्षिणि पु० । [अददायत्-त

दाय दाने आ० आ० सक० सेट् । दायते अदायिष्ट णिच्-

दाय पु० दा-कर्मणि घञ् । 'विभागोऽर्थस्य पितृास्य पुत्रैर्यत्न

प्रकल्पते' इत्युक्ते पितृादिष्वन्वयवति तदुपरमे तत्त्वम्-

न्विभिः पुत्रादिभिर्विभजनीये द्रव्ये, विवाहकावे जामा-

त्वादिभ्यो देवे धने च । भावे घञ् । दाने । दो-भावे

घञ् । खण्डने । दैप-करणादौ घञ् । अन्वुनि, स्थाने,

लये, खोलाखनवाक्ये च ।

दायभाग पु० दायस्य सम्बन्धिसामिकधनस्य तत्त्वम्बन्धिसम्बन्धा-

दौ तस्य सम्बन्धिभिः पुत्रादिभिर्भागः विभजनं गुटिकापाता

दिना व्यञ्जनम् । अष्टादशविषादान्तर्गते विवादभेदे, ताह-

शविवादविषये पुत्रादिभिः पितृादिधनस्य विभजने च ।

दायाद पु० दायं विभजनीयधनमादत्ते आ+दा-क । पुत्रे ।

दाययन्ति अद-अण् उपपदसमासः । सपिबले ।

दार उ० व० व० दारयन्ति भ्रातृस्तेषु ह-णिच्-अच् ।

पत्न्याम् सा हि पत्युः भ्रातृस्तेषु भिनत्तीति लोकाप्रसिद्धम् ।

दारक उ० ङणाति भिनत्ति उदरं ह-ण्वल् । बालके बालिकायां

स्त्री० टाप् अत इत्यम् । भेदके लि० । यामभूकरे उ० ।

दारकर्मन् उ० दारौपयिकं दारसम्पादकं कर्मन् । विवाहे

‘सवर्षाणि विजातीनां दारकर्मणी’ति स्मृतिः ।

दारद उ० दरदि देशे भवः अण् । विषभेदे, पारदे, हिङ्गुले च

दरदा देशेन एकदिक् अण् । दरद्वेशसन्निकर्षे सञ्चरे ।

दाक न० ह-उण् । काष्ठे, पित्तले, देवदारौ च । शिल्लिनि,

दारके च लि० । [काष्ठे च न० ।

दारक उ० कृष्णवारणौ । दार-स्वार्थे कन् । देवदारुहृत्ते,

दारुगन्धा स्त्री० दारुणि गन्धो यस्याः । (बीडा) गन्धद्रव्ये ।

दारुण उ० दारयति चित्तं ह-भये उनन् । चित्तके, रौद्ररसे,

भयानकरसे च । भयानरे, दुःसङ्गे, भीमणे, भयहेतौ च लि० ।

दारुणिशा स्त्री० दारुण्य-निशा शत्वम् । दारुहरिद्रायाम्

दारुपत्नी स्त्री० दारुण्यं पत्नं यस्याः ङीप् । हिङ्गुपत्त्रायाम् ।

दारुपुलिका स्त्री० दारुण्यो पुलिका । काष्ठपुस्तिकायाम् ।

दारुसार न० दारु सारं अण् । चन्द्रे । [पदार्थे ।

दारुसिता स्त्री० दारुण्यो सिता मधुरत्वात् । (दारुिनी)-

दारुहरिद्रा स्त्री० दारुण्यो हरिद्रा । स्नातकस्थानायाम्

हरिद्रायाम् ।

दारुहस्तक उ० हस्त इव कन् दारुण्यः हस्तकः । काष्ठ-

निर्मिते हस्ताकारे (हाता) पदार्थे ।

दार्वट न० दारुवत् निचलतया निरूपणीयविषयनिश्चयार्थ-

मटन्यत्वं अट-वजर्थे क । चिन्तामृते, मन्त्रमृते च ।

दार्व्याघाट(त) उ० दारुणि आहन्ति हन-अण् वा ढान्ता-

देशः । (काठगोकरा) पक्षिभेदे ।

दार्विका स्त्री० दारयति उल्लादि० नि० दार्वी दारुहरिद्रा

तस्या विकारः ठक् । दारुहरिद्राकाष्ठोद्भवे तले । दार्वी

+संज्ञायां कन् अथो लुलः । गोनिङ्गालतायाम् ।

दार्वी स्त्री० ह-जुष् गौ० ङोष् । देवदारुणि । उल्ला० नि० ।

हरिद्रायाम् गोनिङ्गालायाम् दारुहरिद्रायाम् ।

दास उ० चु० दस-अण् । कोदरे (कोदो) धान्यभेदे, मधुभेदे च ।

देवताकीलतायां स्त्री० ङीप् ।

दाव उ० डनोति ड-अण् । वने, वनभेदेऽन्यो, अम्बिमाले च

भावे षञ् । तामे । [सादयोथल ।

दावाग्नि उ० दास्य वनस्त्राग्निः । वनोद्भवेऽन्यौ । दावान-

दाविक लि० देविकायां नद्यां भवः । अण् देविकादेरेत

आत्स्यम् । देविकानदीभवे । [श्री(सी)त् ।

दाश(स) हिंसने स्वा० पर० सक० सेट् । दान्त्रो(स्त्री)ति अदा-

दाश दाने चु० उभ० सक० सेट् । दाशयति-ते अदिदाशत्-त

दाश दाने स्वा० उ० सक० सेट् । दाशति-ते अदाशीत् अदा-

शिष्ट । णिच् अदिदाशत्-त ।

दाश(स) उ० दशति मत्स्यान् दश्य षञ् नि०, दास्यते मूल्यामसौ

दास-षञ् वा । मत्स्योपजीविनि धीवरे ।

दाश(स)पुर न० दाशा(सा)न् कैवर्त्तान् पिपूत्तिं पाशयति

पृ-क । कैवर्त्तसिक्तके । [रथाय मैथिलीति गाढकम् ।

दाशरथ्य उ० दशरथस्येदम् अण् । श्रीरामे ‘प्रदीयतां दाश-

दाशरथि उ० दशरथस्यापत्यम् अत इज् । दशरथस्यापत्येषु

श्रीरामादिषु चतुर्षु । [वा । विष्णौ, दशार्हदेशजे लि० ।

दाशार्ह उ० दाशं दानमर्हति कर्ह-अण् दशार्हवंशे भवः अण्

दाशोरक उ० मालवदेशे । तद्देशस्थे जने व० व० ।

दास दाने स्वा० उभ० सक० सेट् । दासति ते अदाशीत् अदा-

शिष्ट । णिच् अदिदाशत्-त ।

दास उ० दास-अण् । शूद्रे, ज्ञातात्मनि, धीवरे, दानपाले

शूद्रस्त्रीपाधौ ‘शूद्रे दासं प्रयोजयेदिति’ स्मृतिः । दास्यते

देवतेऽसौ भक्तादि दास-षञ् । मृत्युं सेवके च हि० ।

स्त्रियां ङीप् दासी ।

दासी स्त्री० दस सेमे कर्मणि षञ् । भिष्टग्राम्, काकजङ्घा-

याम्, नीलभिष्टगां, चेन्नास । दासस्य पत्नी ङीप् । शूद्र-

पत्न्यां, कैवर्त्तभाष्यायाञ्च ।

दासेय उ० दास्या अपत्यं ठक् । दास्यो गमजाने दासे । दासस्य

धीवरस्यापत्यम् ठक् । व्यासजनन्यां स्त्री० ।

दासेर उ० दास-एरक् । उद्रे । दास्या अपत्यं ठक् । दासीपुत्रे

दासे । स्वार्थे कन् । अत्रैवार्थे ।

दाह उ० दह-अण् । भस्मीकरणे, गात्रादिघ्ननामे च ।

दाहक उ० दह-उण् । चित्तकहणे, रक्तचित्तके च । दाह-

कर्तरि लि० । स्त्रियां दाहिका ।

दाहहरण न० दाहो ह्रियतेऽनेन लघुट् णिच्-कर्त्तरि ल्यु

वा । शीतलमुक्ते (वेणार मूल) । दाहनायके लि० ।

दिक्कर उ० दिक्कुर्वीतेऽसौ कृ-अण् । तद्वणे । युवत्यां स्त्री०

दिक्पति उ० इत० । दिशामधीचरेषु ‘इन्द्रो वज्रिः पितृपति

नर्द्धतो वरुणो मरुत् । कुबेर ईशः पतयः पूजादीना

मधीचरा’ इत्युक्तेषु इन्द्रादिषु ‘सूर्याः शक्रः क्षमापुत्रः

संहिकेयः शनिः शशी । सौम्यस्त्रिदशमन्त्री च पूजादीना

मधीश्वरा' इत्युक्तेषु स्वर्यादिषु च । 'पवनो दिक्पतिर्भूमि-
रिति मन्त्रः । एवं दिक्पालादयोऽपि इन्द्रादिवेव ।

दिग्गम्बर पु० दिक् अन्त्यमेवास्वरं यस्य । शिवे, चपयकभेदे,
'दिग्गम्बरा मध्यमत्वमाह्वरापादमस्तकम् । चैतन्यस्याधि-
संघर्षे रा नखाप्यन्तेरपी'त्युक्ते जीवस्य देहपरिमाणाङ्गी-
कारके, बौद्धभेदे च । नम्ये त्वि० । कालिकायां स्त्री० ङीप् ।
दिग्गमम्बरमिवावरकत्वात् । तमसि न० ।

दिग्गज पु० इत० । 'ऐरावतः पुण्डरीकः वामनः कुसुदोऽङ्गनः
पुष्पदन्तः सार्वभौमः सुप्रतीकश्च दिग्गजा' इत्युक्तेषु पूर्वा-
दिदिक्षु भूमिधारणाय स्थितेषु ऐरावतादिषु गजेषु ।

दिग्ध पु० दिह-क्त । विषाक्तवाणे, वज्रौ, प्रबल्ये च । भावे क्ता ।
क्षेत्रे, वेपने च न० । कर्मणि क्ता । लिप्ते त्वि० । [भावे त्वि० ।

दिङ्मात न० दिग्योरीतेर्भावा अंशः । एकदेशे । इव० । अत्य-
दिति (ती) स्त्री० दो-अवशखण्डने क्तिच् वा ङीप् । दैत्यभा-
तरि कक्षपपत्न्याम् । भावे क्तिन् न ङीप् । खण्डने ।

दितिज पु० दितेर्जायते जन-ङ । अचुरे । दितिसुतादयोऽप्यल
दिधिषु (यु) पु० दिधिषूमात्मन इच्छति क्यच्-क्लिप् पु० वा
ह्रस्वः । हिङ्गवायाः स्त्रियाः स्त्रामिनि ।

दिधिषू स्त्री० दधाति पापं धिष्यते वा धा-धिष-वा ज नि०,
दिधि धैर्यं स्याति सो-ज वा यत्वम् । हिङ्गवायां स्त्रियां पुनर्भू
स्त्रियाम्, 'ज्येष्ठायां यदान्तायां कन्यायाः सुहृतेऽनुजा ।
सा चापेदिधिषूचैया पूर्वा त दिधिषू' स्मृत्युक्तायां
ज्येष्ठायाः पुनर्भावां सत्याम् जडायां कनिष्ठमगिन्याञ्च ।

दिधिषूपति पु० इत० । 'भ्रातृवर्तस्य भार्यायां योऽचुरज्येत
कामतः । धर्मोपायि नियुक्तायां स ज्ञेयो दिधिषूपति'रि-
त्युक्ते पुनर्भूपतौ । ज्येष्ठविवाहाभावे जडायाः कनिष्ठाया
भगिन्याः पत्न्यौ च ।

दिन न० द्यति तमः । सूर्यकिरणोपलब्धिते षट्दशङ्कालके
तद्विशिष्टे वा चतुर्थांशकालके काले । तच्च मनुष्याणां षट्-
दशङ्कालकम् । पितृणाम् गौणचान्द्रमासालकं तेषां हि
चन्द्रलोकोपरिस्थितेः लक्षणाधीतएव सूर्यस्य तल्लोके
किरणस्य रश्मिभ्यः शुक्लादृशां पुनर्भूतत्वेनाच्छादनाच्च न
तत्त्वसम्बन्धः । देवानामह्वराणाञ्च सौरवर्षकालालकं तद्
विस्तारस्तु दृष्टदमिधाने । ज्ञान्धो दिव्यमानेन युमसहस्र-
रूपकानालकमिति धिवेकः ।

दिनकर पु० दिनं करोति सोदयेन क-टक्, दिने-करः
किरणो यस्य वा । सूर्ये ।

दिनक्षय पु० 'एकस्मिन् सावने त्वह्न विधीनां कृतयं यदा

तदा दिनक्षयः प्रोक्त' इत्युक्ते एकसावनदिनवृत्तितिधि
त्वय रूपे काले ।

दिनपति पु० इत० । सूर्ये, अर्कवृत्ते च । दिनेषादयोऽप्यल ।
दिनमणि पु० दिने मणिरिव प्रकाशकत्वात् । सूर्ये, अर्कवृत्ते च
दिनम् संघाते च्चु० आत्म० सक० सेट् । दिक्षयते अदिदिक्षत
दिनादि पु० इत० । प्रातःकाले ।

दिनान्त पु० इत० । दिवावसाने सायंकाले । [अदिदिक्षत् त
दिभ्य प्रेरणे चुरा० उभ० सक० सेट् इदित् । दिक्षयति-ते
दिभ्य संघाते चुरा० उभ० सक० सेट् । दिक्षयति ते अदिदिक्षत्-त
दिलीप पु० सूर्यवंशे न्यभभेदे रघोः पितरि ।

दिव प्रीतौ भा० पर० सक० सेट् इदित् । दिव्यति अदिन्योत् ।
दिव जिगीषायां पयो व्यवहारे इच्छायां आश्रयाच्च दिवा०
पर० सक० सक० च सेट् । दीव्यति अदेवीत् । देवित्वा द्यात्वा

दिव कूजने च्चु० आत्म० सक० सेट् । देवयते अदिदेवत ।

दिव अर्हे च्चु० उभ० सक० सेट् । देवयति ते अदीदिवत् त ।

दिव् स्त्री० दिव-डिवि । स्वर्गे, आकाशे च । [दिवसे, वने च

दिव न० दिव-क । स्वर्गे, 'दिवौकस' इत्यादादन्तात् । आकाशे,

दिवस पु० दीव्यन्त्यल दिव-असच् क्तिञ्च । 'नाडीपटितम
साल सावनो दिवसः स्मृतः । त्रिंशद्भागोऽर्कराशेस्तु दिवसः
सौर उच्यते । चान्द्रस्तु तिथ्यवच्छिन्नो भौमो भूपरिधे-
र्मत' इत्युक्तेषु सावनादिषु दिनेषु ।

दिवसमुख न० इत० । प्रभाते ।

दिवस्यति पु० इत० अलुक् स० सत्वञ्च । इन्द्रे ।

दिवसृथिवी स्त्री० हि० व० । दिवञ्च पृथिवी च नि० सृट् ।

मिलितयोः भूमिस्वर्गयोः रोदस्योः ।

दिवा अय्य० दिव-का । दिवसे ।

दिवाकीर्त्ति पु० दिवैव कीर्त्तिः लज्जं यस्य रात्रौ सुरकर्म्म-
निषेधात् । नापिते । ['पङ्कजानां दिवातनीमि'ति भट्टिः

दिवातन त्वि० दिवा भवः स्रुतद् च । दिवाभवे । स्त्रियां ङीप् ।

दिवान्ध पु० दिवा दिने अन्धः दर्शनाभावात् । 'मेचकादौ
'दिवाभ्याः प्राणिनः केचि'दिति चण्डौ ।

दिवाभीत पु० दिवा दिवसे भीतः । चौरै, चन्द्रे, मेचके च ।

'दिवाभीतमिवाञ्चकार'मिति कुमारः ।

दिवि पु० दिव कि । चापपणिनि ।

दिविज पु० दिवि जायते जन-ङ हल० अलुक् स० । स्वर्गो
दिविभवादयोऽप्यल । [दिधिषादयोऽप्यल ।

दिविषद् पु० दिवि सीदति क्तिप् सुप्रमादि० पत्वम् । देवे

दिवो (वौ) कस् (स) पु० दिवि दिवम् वा ओकस् यस्य प्र०

अदन्तत्वम् । देवे । 'तारकेण दिवौकस' इति कुमारः
 दिवौदास उ० चन्द्रवंशीये काशिराजे नृपभेदे ।
 दिव्य न० दिवि भवं यत् । लवङ्गे चन्दने, शफथरूपे, अलौकिक
 प्रमाणभेदे गुग्गुलौ, तन्मोक्षे भावभेदे च । नायकभेदे
 पु० । दीव्यतेऽनेन दिव-क्यप् । मनोहरे द्योतनात्मके च लि०
 दिव्यगन्ध पु० दिव्यो मनोहरो गन्धोऽयम् । गन्धके । लवङ्गे न० ।
 सूक्ष्मैलायां स्त्री० । कर्म० । उत्तमगन्धे पु० ।
 दिव्यगायन पु० कर्म० । गन्धर्व्यं ।
 दिव्यतेजस् स्त्री० दिव्यं तेजो यस्याः । ब्राह्मीलतायाम् ।
 दिव्यदोहद न० यत् दीयते त देवेभ्यो मनोराज्यस्य चिह्ने ।
 उपयाचितकं दिव्यदोहदं तद्विडुर्बुधा' इत्युक्ते अभीष्टसिद्धये
 देवेभ्यो देवे ब्रुव्ये ।
 दिव्यपुष्प पु० दिव्यं पुष्पमस्म्य । करवीरे । महाद्रोणायां स्त्री०
 दिव्यलता स्त्री० कर्म० । भूज्वलतायाम् ।
 दिव्यसार पु० दिव्यः सारो यस्म्य । शालहले ।
 दिव्या स्त्री० दीव्यतेऽनेन दिव-क्यप् । बन्ध्याककौश्यां शता-
 वय्याम्, महाभेदायां, ब्राह्मणाम्, श्वेतदूषायां, श्वेतजीरके,
 हरितक्याम् ।
 दिव्योदक न० कर्म० । भेषजले ।
 दिव्योपपादुक पु० उपपद्यते साहपित्वादिदृष्टकारणमनमेवैव
 अदृष्टसङ्कतानुभूय एव उत्पद्यते उप+पद-उकञ् पिशा-
 चादिव्याघ्रस्ये दिव्य इति विशेषणं तेषाञ्च साहपित्वा-
 दिदृष्टकारणामेवामाभेदेपि दिव्यत्वाभावात् तथात्वम् । देवे
 दिव्यौषधि स्त्री० कर्म० । मनःशिलायाम् ।
 दिग् दाने आक्षेपने च लु० उभ० सक० अनिट् । दिशति अदिशत
 दिग्)शा स्त्री० दिग्-क्तिप् वा टाप् । आशायाम् ककुभि ।
 दिग्श्च लि० दिशि भवं दिग्भ्य उपनीतं वा यत् । दिग्भ्ये, दिग्भ्य
 उपनीते च । [काले पु० । उपदिष्टे लि० ।
 दिष्ट न० दिश-क्त । भाग्ये 'न दिष्टमिष्टं कुरुते' इति भावः ।
 दिष्टान्त पु० दिष्टस्य भाग्यस्थानः । भाग्यस्थानोपलक्षिते नरके
 दिष्ट्या अव्य० दिग्-यक् अङ्गादि० नि० । मङ्गले, हर्षे, भाग्ये-
 नेत्यर्थे च । [अधिलक्षित-अदिग्ध ।
 दिह लेपने अदा० उभ० सक० अनिट् । देहि दिधे अधिचत्
 दी जये दि० आत्म० अ० अनिट् । दीयते अदात् । दिग्ये । दीनः
 दीक्ष मौख्ये, यागे, उपनयने, नियमज्ञतयोरपदेशे च भा०
 आ० सक० सेट् । दीक्षते अदीक्षट् ।
 दीक्षणीया स्त्री० दीक्ष-अनीयर् । सोमसाधये यज्ञभेदे ।
 दीक्षा स्त्री० दीक्ष-अ नियमे, संस्तारे 'विवाहदीक्षां निरवर्त्तय

दयुर्' इति रघुः । 'दीयते विमलं ज्ञानं क्षीयते कर्मवा-
 सना तेन दीक्षति सा प्रोक्ते'ति तन्मोक्षे अभीष्टप्रदमन्त्र-
 ग्रहणे, तदुपदेशे, यागे च ।

दीक्षागुरु पु० दीक्षायां गुरुरुपदेश । मन्त्राद्युपदेशि ।
 दीक्षान्त पु० दीक्षायाः प्रधानयागस्य अन्तः-अन्तोपलक्षितः
 तत्समापको यागभेदः । अवध्वज्यरूपे यागभेदे ।
 दीक्षित लि० दीक्ष-क्त । सोमयागादौ संकल्पं विधाय धृतनियमे ।
 दीक्षा तन्मोक्षा संजाताऽस्य इतच् । तान्मिकदीक्षावति ।
 दीदिवि पु० दिव-क्तिन् अभ्याधीदीर्घश्च । दृष्टव्यतौ । कश्चे
 पु० न० । उदिते लि० । [किरणे
 दीधिति स्त्री० दीधी-क्तिन् यहादिलादिट् इकारलोपश्च ।
 दीधी देवने दीप्तौ च अदा० जन्ता० आत्म० अक० सेट् ।
 दीधीते अदीधिट् । [सूषिकायां स्त्री० ।
 दीन लि० दी-क्त तस्य नः । दुःखिते, भीते च । तगरपुष्पे न० ।
 दीनार पु० दी-आरक् सेट् च । स्वर्णभूषणे, सुद्रायां, सुवर्ण-
 कर्षद्वये, निष्कामने, हार्तिगृत्तिकापरिमितकाष्ठने च ।
 दीप दीप्तौ दि० आत्म० अक० सेट् । दीक्षते-अदीपि-अदी-
 पिट् । दीप्तः । शिचि अदीपित् अदिदीपित् । [निते
 दीप पु० दीप-क । प्रदीपे तैलादिज्योत्स्नोऽनेन वत्तिकादाहकशिखा
 दीपक पु० दीप+सार्धं कन् । प्रदीपे, स्थेनपञ्चिणि, रागभेदे
 च । कुङ्कुमे अर्थालङ्कारभेदे च न० । दीपयति शिचि एवुल् ।
 यमास्याम्, स्त्री० । कार्यप्रकाशके, कुशले च लि० । स्त्रियां
 टाप् अत इत्स्वम् यन्त्रप्रभेदे ।
 दीपन पु० दीपयति भक्षणात् जठरान्निवृत्तं जयति दीप-शिचि
 ल्यु । पलायनौ, काशमर्द्दने, मयूरशिखायां शालिकाशके,
 तगरमूले, कुङ्कुमे च । दीपनकर्त्तरि लि० । पाठायां,
 भेषिकायां, ताव्याञ्च स्त्री० दीप् ।
 दीपपुष्प पु० दीप इव पुष्पमस्म्य । चम्पकहले ।
 दीपमालिका स्त्री० दीपानां माला यस्याम् कप् अत इत्स्वम् ।
 दीपान्तितायामभावस्थायाम् । इत० । दीपसूक्ष्मे ।
 दीपट्टल पु० स्वार्थे कन् दीपस्थाधारो ङङ् । (पितलसुच)
 दीपाधारे तैजसे जागदिनिर्झिते वा पदार्थे ।
 दीपान्विता स्त्री० दीपैरन्विता । मौखचान्द्रेण कार्त्तिकस्य
 सुख्यचान्द्रे शास्त्रिनस्त्वामावस्थायाम् ।
 दीप्त पु० दीप-क्त । निम्बके, सिंहे च । स्वर्णे हिङ्गुनि च न० ।
 ज्वलिते, दग्धे भासिते, दीप्तिमति च लि० । चाङ्गलिकायाम्,
 अग्निशिखोपधौ, ज्योतिष्मत्याञ्च स्त्री० टाप् ।
 दीप्तिजिह्वा स्त्री० दीप्ता ज्वलन्ती जिह्वा यस्याः । उक्तासुख्यां

शृगालीभेदे तस्या हि रात्रौ जिह्वाचलतीति प्रविद्धम् ।
दीप्ताग्नि पु० दीपः अग्निर्जठरान्तो यस्य । अग्नये ।
तीक्ष्णजठराग्निमति वि० ।

दीप्ति स्त्री० दीप-क्तिन् । कान्तौ, 'कान्तिरेव वयोभोगदेशकाल-
गुणादिभिः । उद्दीपिताऽतिविस्तारं प्राप्ता दीप्तिरिहो-
च्यते' इत्युक्ते स्त्रीणां गुणभेदे ।

दीप्तिक स्त्री० दोषा कायति कै क । दुग्धपाषाणदृष्टे ।

दीप्य पु० दीप-यत् । जीरके । श्वेतजीरके न० । दीपने साधुर्यत् ।
यमान्यां पु० स्त्री० । [स्वरवर्णे च । आयते वि० ।

दीर्घ पु० ह-चञ् घञ् नेत्त्वम् । शाललतादृष्टे, उद्रे, द्विमात्रे
दीर्घकणा स्त्री० दीर्घः कणो लेशो यस्याः । श्वेते जीरके ।

दीर्घकण्टक पु० दीर्घः कण्टको यस्य । नर्वुरे (वावला) ।

दीर्घकण्ट पु० दीर्घः कण्टो यस्य । वके । आयतकण्टमात्रे वि०

दीर्घकन्द न० कर्म० । मूलके । दीर्घः कन्दो यस्याः कप् अत
इत्त्वम् । मूषल्याम् स्त्री० । [तलैवार्थे ।

दीर्घकील पु० दीर्घः कीलो यत् । अगोटके । स्वार्थे कन् ।

दीर्घकोपिका स्त्री० दीर्घः कोपो यस्याः कप् अत इत्त्वम् ।

(भिनिक) दुर्णमायाम् । तालयमध्योऽपि ।

दीर्घग्रन्थि पु० दीर्घो ग्रन्थिः पर्व यस्य । गजपिप्पल्याम् ।

दीर्घग्रीव पु० दीर्घा ग्रीवा यस्य । उद्रे, नीलक्रौञ्चे च ।

दीर्घच्छद पु० दीर्घाच्छदा यस्य । इक्षौ ।

दीर्घजङ्घ पु० दीर्घा जङ्घा यस्य । उद्रे, वके च ।

दीर्घजिह्व पु० दीर्घा जिह्वा यस्य । सर्पे ।

दीर्घतल पु० कर्म० । तालदृष्टे । [ज्यां स्त्री० ङीप् ।

दीर्घदण्ड पु० दीर्घा दण्ड इव काण्डेन । एरण्डदृष्टे । गोर-

दीर्घदर्शिन पु० दीर्घात् पश्यति दृश-णिनि । दूरदर्शिन

पण्डिते, भङ्गुके च । आगामिकार्यज्ञे, दूरदर्शितात् वि०

दीर्घदृष्टि पु० दीर्घा दृष्टिरस्य । पण्डिते । दीर्घा दूरगा दृष्टि-
येया इव० । दूरवीक्षणे यन्त्रभेदे । [न शत्वम् । शङ्खे

दीर्घनाद पु० दीर्घा दूरगमित्वात् विस्तीर्णा नादोऽस्य जुम्भा०

दीर्घनिद्रा स्त्री० कर्म० जुम्भा० न शत्वम् । रुद्रौ, वज्रकालिक
निद्रायाम् । 'दीर्घनिद्रामवापित' इति रघुः । [लताभेदे

दीर्घपटोलिका स्त्री० कुलिता पटोली कन् कर्म० । (धुधुल)

दीर्घपत पु० दीर्घाणि पत्न्या यस्य । राजपत्न्याश्चै, विष्णुकन्दे,
हरिदर्भे, कुन्दरे, ताले, कुपीलो चा अत्यजम्बुदृष्टे, गन्ध-

पत्न्याश्च स्त्री० टाप् । सञ्ज्ञायां कन् अत इत्त्वम् । दत-

कुमाय्या, श्वेतवचायाश्च । चक्षुशाके, पलाशीलतायाश्च

स्त्री० ङीप् ।

[चाकलिया ।

दीर्घपर्णी स्त्री० दीर्घाणि पर्यागस्यस्याः ङीप् । दृष्टिपर्यास
दीर्घपल्लव पु० दीर्घः पल्लवोऽस्य । शण्डदृष्टे । कर्म० । दीर्घच्छदे
पु० न० । दीर्घच्छदयुक्तात्वे वि० ।

दीर्घपादप पु० कर्म० । ताले, पुने च ।

दीर्घपृष्ठ पु० दीर्घं पृष्ठमस्य । सर्पे ।

दीर्घफल पु० दीर्घाणि फला यस्य । आरग्वधे (सोन्माल) संज्ञायां
कन् । अगस्त्यदृष्टे पु० । कपिलद्राक्षायां, जठुकायाश्च स्त्री०

दीर्घमूल पु० दीर्घं मूलं यस्य । मोरटालतायां, विल्वभेदे च ।

वीरणे न० । कर्म० । संज्ञायां कन् । मूलके । श्यामालतायां

स्त्री० टाप् । डुरालभायां स्त्री० ङीप् ।

दीर्घरागा स्त्री० दीर्घा वज्रकालस्यायी रागो रञ्जनं यस्याः ।

हरिद्रायाम् । [चिरकाले ।

दीर्घरात्र न० कर्म० । दीर्घायां रात्रौ । ७७० । वज्ररात्रियुक्ते

दीर्घरोमन् पु० दीर्घाणि रोमा यस्य । भङ्गुके ।

दीर्घवल्ली स्त्री० कर्म० । पलाश्यां, पातालगच्छीलतायां, माहेन्द्र
वारुण्याम्, आयतायां लतायाश्च ।

दीर्घदन्त पु० दीर्घं दन्तमस्य । श्लोनाके दृष्टे । स्वार्थे कन् ।

तलार्थे । इन्द्रचिर्भय्यां स्त्री० टाप् । संज्ञायां कन् अत

इत्त्वम् । एलापण्याम् स्त्री० ।

दीर्घशाख पु० दीर्घा शाखा यस्य । शालदृष्टे । संज्ञायां कन्

अत इत्त्वम् । एलापण्याम् स्त्री० टाप् । [राजाज्ञे ।

दीर्घशूक पु० दीर्घः शूकोऽयमस्य । शालिभेदे । सञ्ज्ञायां कन् ।

दीर्घसत न० कर्म० । दीर्घकालिके यज्ञभेदे इव० । तत्कर्तरि

वि० । 'हविषे दीर्घसतस्य सा चेदानीं प्रचेतस' इति रघुः ।

दीर्घसूत वि० दीर्घेण चिरकालेन सूत्रमोक्षितकर्म यस्य ।

चिरकालेन प्रारब्धकर्मास्तुष्टातरि । कर्म० । आयततन्त्रौ न०

दीर्घस्कन्ध पु० दीर्घः स्कन्धः काण्डोऽस्य । तालदृष्टे ।

दीर्घायुष्य पु० दीर्घमायुष्यं यस्य । श्वेतमन्दारकदृष्टे, मार्कण्डेये च

दीर्घायुस् पु० दीर्घम् आयुर्जीवनकालोऽस्य । काके, शाक्याल्लिदृष्टे च

दीर्घिका स्त्री० दीर्घैव विस्तारमपेक्ष्य आयतैव । जलाशयभेदे

अस्या लक्षणं तडागशब्दे द्रष्टव्यम् । [न०

दीर्घा वि० दृ-क्त । विदारिते, भीते च भावे क्त । विदारे, भये च

दु गतौ भा० पर० सक० अनिद् । दधति अदीपीत् केचित् वेड-

यमित्याहुस्तेन अदावीदित्यपि । [दूनः । दधुः ।

दु उपतापने भा० पर० सक० वेड् । दुनोति अदावीत् अदीपीत्

दुःख दुःखकरणे अद्-चुरा० उभ० सक० सेट् । दुःखयति ते

अदुडुःखत्-त ।

दुःख न० दुःख-अच्-घञ् वा । प्रतिशूलवेदनीये चित्तधर्माभेदे,

न्यायमते आत्मधर्मभेदे, पीडायां, कष्टे च । दुःखसाधने
पदार्थे, तद्वति च वि० । [दुःखानां वितरणे ।
दुःखतय न० इत० । अत्र्यात्मिकाधिदेविकाधिभौतिकरूपे
दुःशासन पु० दुःखेन शिष्यतेऽसौ शास-खलर्था युच् । भारत
प्रसिद्धे दुर्वीधनस्थाननरानुजे छतराद्रुते ।
दुःपमस् अव्य० दुष्टं सममल तिष्ठन्० अव्य० पलम् । गह्वे
इव० अपलम् । असमञ्जसे वि० ।
दुःसहा स्त्री० दुःखेन सह्यते दुर्+सह-खल् । नागदमन्याम्
दुःस्थ वि० दुःखेन तिष्ठति स्या-क । दीने, मूर्खे, लुब्धे च ।
दुःस्थित वि० दुर्+स्था-क्त । अनवस्थिते, दुःखेन स्थिते च
दुःस्पर्श पु० स्त्री० दुःखेन स्पृश्यतेऽसौ दुर्+स्पृश-खल् । दुरा-
लभायाम् । लताकरञ्जे पु० । कष्टकार्याम्, कपिकच्छाम्,
आकाशवल्लभाञ्च स्त्री० । दुःस्पर्शैवस्तुमावे वि० ।
दुकूल न० दु-जलच् कृक् च दुष्टं कूलति कूलआवरणे क
वा ए० । चौमास्त्रे, ह्यच्छावस्त्रे, ह्यच्छावस्त्रे च ।
दुग्ध न० इह-क्त । पयसि क्षीरे, स्त्रीजातिस्तननिष्पन्दिद्रव-
द्रव्ये । कर्मणि क्त । कृतदोहायां धेन्वादौ स्त्री० । प्रपूरिते
वि० । भावे क्त । दोहने न० ।
दुग्धपाषाण पु० दुग्धं निर्यासः पाषाणइव यस्य । (शिर
गोला) स्थाते ह्यक्षभेदे । स्तार्थं कन् । अत्रैवार्थे ।
दुग्धिका स्त्री० दुग्धं क्षीरमिव निर्यासोऽस्त्वस्याः टन् । (दुधि)
(क्षीरा) इति स्थाते ह्यक्षभेदे ।
दुग्धी स्त्री० दुग्धमिव निर्यासोऽस्त्वस्य अर्धआद्याच् गो-
उगीष् । दुग्धिकायाम् (दुधि) ।
दुद्रुम पु० दुष्टो द्रुमः पु० । हरितपत्रे पलाण्डौ ।
दुन्दुभि पु० दुन्दु इति शब्देन उभति पूरयति उभ-क शक० ।
दृढदृढकायां, मेथ्यां, वरुणे दैत्यभेदे, राजसभेदे, विषे,
इ० वर्षमध्ये 'प्राणिनां जायते हर्षो दुन्दुभौ वरवर्षिणो'
त्युक्तलक्षणे वत्सरभेदे च । पाशके स्त्री० ।
दुर(श्) अव्य० दु रक् सुक् वा । दुष्टे निन्दायां, निषेधे, दुःखे च
दुरच् पु० दुष्टोऽन्तः प्रा० कपटपाशके । दुष्टोऽसौ यत् । दुष्टयूते
दुरत्यय वि० दुःखेनातीयते दुर्+अति-इ-खल् । दुरतिक्रम-
क्षीये, दुस्तरे च । [दुर्गमे, दुर्ज्ञेये च ।
दुरदृष्ट न० इष्टमदृष्ट प्रा० । दुर्भाग्ये पापे । [दुर्व्याये
दुरधिगम वि० दुःखेनाधिगम्यते दुर्+अधि+गम-खल् ।
दुरध्व पु० दुष्टोऽध्वा प्रा० अच् । दुष्टवर्त्मनि ।
दुरन्त वि० दुष्टोऽन्तोऽवसानं यस्य । ऋगयाद्यूतपानादिषु
व्यसनेषु तानि हि प्रथमं सुखयित्वा अन्ते दुःखयन्ति ।

दुर्ज्ञेयोऽन्तः परिच्छेदो यस्य । दुर्ज्ञेये, गभीरे च ।
दुरभिग्रह पु० दुःखेनाभिसुख्येन गच्छतेऽसौ खल् । अपामार्गे
दुःखेन गच्छे वि० । दुरालभायां, कपिकच्छाञ्च स्त्री० ।
दुराग्रह पु० दुष्टआग्रहः निर्वन्धः । युक्तिरहितेऽभिनियमे,
इव० । तद्युक्ते वि० ।
दुराचार पु० दुष्ट आचारः प्रा० । विरुद्धाचरणे । इव० । तदा
चारवति वि० । 'अपि चेत् सुदुराचारः' इति गीता ।
दुरात्मन् वि० दुष्ट आत्मा चित्तं यस्य । दुष्टचित्ते जने ।
दुराधर्ष पु० दुष्टान् राजानान् काधर्षयति अच् । श्वेतसर्पे
तत्क्षेपणे हि वेतालादीनामपसर्पणं श्रुतौ दर्शितम् ।
दुःखेन ईषदपि धर्षयितुमशक्यम् दुर+आ+धृष-खल् ।
धर्षयितुमशक्ये वि० । कुटुम्बिनीद्वये स्त्री० ।
दुरारुह पु० दुःखेनारुह्यतेऽसौ दुर्+आ+रुह-धञर्थे कर्मणि
क । विले, नारिकेले च । खर्व्यूयां स्त्री० ।
दुरारोह पु० दुःखेनारुह्यते दुर्+आ+रुह-खल् । शाश्वलि-
द्वये । शीवङ्गां स्त्री० । दुरारोहमावे वि० ।
दुरालभा(म्ना) स्त्री० दुःखेनालभ्यते स्पृश्यते असौ दुर्+
आ+लभ-खल् वा सुम् । (आलङ्गुशी) लतायाम् ।
दुरालाप पु० दुष्ट आलापः प्रा० । दुष्टवचनकथने ग्लानिप्रकाशे
च । इव० । तद्वति वि० ।
दुरासद वि० दुःखेनासद्यते गम्यतेऽसौ दुर्+आ+सद-खल् ।
दुर्गम्ये, दुर्धर्षे च 'स बभूव दुरासद' इति रघुः ।
दुरित न० दुष्टमितं गमनं नरकादिस्थानप्राप्तिरनेन । पापे ।
दुरक्त न० दुष्टसक्तम् । श्रापे । [दुर्निवारे ।
दुरुच्छेद वि० दुःखेन उच्छिद्यतेऽसौ दुर्+उद्+छिद-खल् ।
दुरुत्तर वि० दुःखेन उत्तीर्यते दुर्+उद्+तृ-खल् । दुस्तरे
दुष्टसुतरम् प्रा० । दुष्टे उत्तरे न० ।
दुरुह वि० दुःखेन ऊह्यते वितर्क्यते ऊह-खल् । दुर्विज्ञेये ।
दुरोदर पु० दुष्टम् समन्तादुदरमस्य । द्यूतकारे, पाशे, अक्षे
च । द्यूते न० । 'दुरोदरच्छाजितामि'ति भारविः ।
दुर्ग पु० दुःखेन गम्यतेऽसौ कर्मणि ड । अक्षरभेदे, तद्वन्त्यां
देव्यां स्त्री० । 'तलैव च वधिव्यामि दुर्गमाख्यं महासुरम्
दुर्गादेवीति विख्यातमिति चण्डो । अपराजितायां, नी-
त्याम् । गुग्गुलौ पु० । दुःखेन गच्छत्यत्र दुर्+गम-आधारे
ड । पर्वतादिभिर्दुर्गमे पुरे, कोट्टे (केल्ला) (गड्) स्थाति
न० । दुर्गमदेये, उच्छ्रिते, दुःखेन सम्पाद्ये च वि० । कास-
क्रोधादिदुःखेन दुस्तरे संसारे न० ।
दुर्गत वि० दुर्गच्छति दुर्+गम क्त । दूरिष्टे दोषगते च ।

दुर्गति स्त्री० डर्+गम-क्तिन् । नरके, दारिद्र्ये, दुष्टायां गतौ च
दुर्गन्ध पु० डटो गन्धः । पूतिगन्धे । इव० तद्वति लि० । पलाण्डौ पु०
दुर्गसञ्चय पु० दुर्गं देशे सञ्चरत्यनेन । (सांको) संक्रमे ।
दुर्गानवमी स्त्री० इत० । जगद्वालीनामकदुर्गापूजाकाल-
रूपायां कार्त्तिकशुक्लनवम्याम् ।

दुर्जन लि० दुष्टो जनो यस्मात् यदाचरणेन साधुरपि दुष्य-
ति । खले । दुष्टः जनः प्रा० स० । खले पु० ।

दुर्जर लि० ज-अङ् जर डः खेन जर जोर्यता यस्य ।
डः खेन जोर्यति पदार्थे । ज्योतिष्मतेष्वतायां स्त्री० ।

दुर्जात न० दुष्टं जातम् प्रा० । व्यसने, आपदादौ । इव० ।
असम्यग्जाते अतुचिते च लि० ।

दुर्गाभा स्त्री० दुष्टं निन्दितं नासास्य ङोप् खलम् । दीर्घ-
कोपिकायाम् (भित्तुक) ।

दुर्दान्त पु० दुष्टं दानं दमनं यत् । कलहे । डः खेन दम्यते
अ दम-क्त । अशान्ते वल्लतरे लि० ।

दुर्दिन न० द्यति तमः इति दिनं दुष्टं मेधाच्छादनादिना तमो-
नाशकरात्पह्नीनं दिनं प्रा० । मेधाच्छादने दिवसे । दुष्टं
खरूपहीनं दिनं यस्मात् ५ व० । मेधान्वकारे, वर्षणे च ।

दुर्द्वर पु० डर्+ष्ट-खल् । नरकभेदे, क्षपभौषधौ, भङ्गातके
दैत्यभेदे च 'दुर्द्वरं दुर्मुखसूत्रेति' चण्डौ । डः खेन सुष्ठुमुभि-
हृदये धार्यते, केनापि न धार्यते वा खल् । विष्णौ । डः ख
धार्ये दुर्द्वरे च पदार्थे लि० । [कन्यारीष्टजे च स्त्री० ।

दुर्द्वर्ष लि० डः खेन धृष्यते । अक्षौष्ये, अप्रदृष्ये च । नागदमयां
दुर्वल लि० दुष्टं बलं यस्य । बलशून्ये, क्षये, अल्पसांसे च ।
दुर्भग लि० दुष्टं भागं भाग्यं यस्य । अल्पभाग्ये । पतिस्ते ह-
न्यूनायां स्त्रियां स्त्री० ।

दुर्भाग्य न० दुष्टं भाग्यं प्रा० । डर्+हट् पापे । इव० । तद्वति लि०
दुर्भिक्ष अयम् भिक्षाया अभावः अर्थोभावेऽव्ययीभावः अद-
न्तादम् ततोयासप्रत्योर्वा तेन 'दुर्भिक्षे राष्ट्रविज्ञे' इति
दुर्भिक्षमल्पमित्यादि च सिद्धम् । भिक्षाया अभावे, तदुप-
लक्षिते काले अत्यान्नकाले च ।

दुर्मति लि० दुष्टा मतिर्येष्य । विवेकप्रतिबन्धकपापेन कलुषित
बुद्धौ जने, इ० वर्षमध्ये 'भवद्भै मध्यमा दृष्टिर्दुर्मते सद्यप-
स्थिते इत्युक्तलक्षणं वर्षभेदे पु० । प्रा० स० । दुष्टायां बुद्धौ ।

दुर्मनस् लि० दुष्ट चिन्तादिना व्याकुलं मनोऽस्य । विम-
नस्ते । शतावस्थां स्त्री० ।

दुर्मरा स्त्री० डः खेन म्रियते मृ-अच । दूवीयाम् ।

दुर्मुख पु० दुष्टं मुखमस्य । अश्वे, वानरे, नागभेदे, दैत्यभेदे च ।

अप्रियवादिनि लि० ।

[कासमर्षचिन्ते ।

दुर्मैधस् लि० दुष्टा मेधाऽस्य अस्मिन् समाम् । मन्दबुद्धौ विव-
दुर्योधन पु० डः खेन युध्यतेऽसौ युध-खलघोर्वा युच् । धतराड्-

नृपतेर्ज्यैष्ठ्यपुत्रे नृपभेदे । डः खेन योध्ये लि० ।

दुर्लभ पु० डर्+लभ-खल् । कर्तुरे । दुष्प्रपि लि० 'मानुष्यं
दुर्लभं लोकं विद्या तत्र सुदुर्लभं'ति पुराणम् । डराल-
भायां, श्वेतकण्ठकार्याच्च स्त्री० ।

दुर्ललित न० दुष्टं ललितम् इष्टम् लल-ईसेत्त । चन्द्रप्रार्थनादि-
रूपे अलम्ब्यविषये आशये । (आवादार) दुश्चेष्टिते च । 'दुष्टं
ललितं यस्य । तादृशाशयवति (आवादेरे) । दुश्चेष्टे च लि० ।

दुर्लब्ध वधे स्वा० पर० सक० सेट् । दूर्वति अदूर्वति । दूर्त्तः ।
दुर्वर्ण न० दुष्टोऽपि वर्ण्यते रज्यतेऽनेन दुष्टं मलिनं वा
वर्णयति शुभ्रतापादनेन रूपान्तरं करोति । रजके, एल
वालुके च । दुष्टवर्णवति मलिने लि० ।

दुर्वीरसस् लि० दुष्टं वासीऽस्य । मलिनवस्ते । अतिपुत्रे शङ्करा-
यजाते सुनिभेदे पु० । [विधमि'ति नैपथम् खले मूर्खे च
दुर्विध लि० दुष्टा विधा यस्य । द्रिष्टे 'विदधाते रुचिगर्व्यदु-
दुर्हृद् लि० दुष्टं हृदयं यस्य शत्रावर्णे नित्यं हृदादेशः ।
शत्रौ । दुष्टचित्ते लि० अत्र दुर्हृदयोऽपि ।

दुल उत्तमे चुरा० उभ० सक० सेट् । दोलयति-ते अदुल्लत्
दुलि(ली) स्त्री० दुल-इन् लि० पिलुक् वा ङोप् । कम-
खाम् । सुनिभेदे पु० ।

दुश्चस्मिन् पु० दुष्टं चर्म्म यस्य । अग्राहतभेदे 'दुश्चर्मा शुक्-
तली स्यात्' इति स्मृत्युक्ते महापातकजचिह्नवति ।

दुश्चप्रवन पु० डः खेन प्रयत्नं पतनं यस्य, दुष्टः क्रुद्धश्च वावने
सुनिरस्य वा । इन्द्रे, सहिष्यवनेन कदाचित् कोपात् स्व-
पदात् पातितः ।

दुष्प वैकृते दिवा० पर० अय० अनिट् । दुष्यति अदुष्यत् अदुष्यत्
दुष्कर न० डः खेन कीर्यते कृ-खल् । आकाशे । क-खल् ।
दुखेन कार्ये लि० ।

दुष्कस्मिन् न० दुष्टं कर्म्म प्रा० स० । पापे । इव० । तद्वति लि०
दुष्कृत न० दुष्टं कृतं कतिः । पापे । 'सुज्ञतं दुष्कृतं लोके गच्छ-
न्मनुगच्छतीति' क्तिन् दुष्कृतिरप्यत्र । इव० । तद्वति लि०

दुष्ट लि० इष-क्त । दुर्वले, अधमे, दुर्जने, दोषयुक्ते च । (कुङ्)
कुष्ठे पु० । उच्यताम् स्त्री० । [स्थाने च ।

दुष्टु अव्य० डर्+स्था-कु यत्वम् । गिन्तायां, निजकटायां, डः-
दुष्प्रत पु० दुष्टानि पलाय्यस्य । चोरनामगन्धर्व्ये ।

दुष्प्रधर्मणी स्त्री० डः खेन प्रदृष्यते कर्म्मणि ल्युट् । वार्त्ताक्याम्

दुष्प्रवेशा स्त्री० डःखेन प्रवेशो यत् । कन्यारीहृत्ते । [पतौ ।
दु(ष्)ष्मन्त पु० चन्द्रवंशीये राजभेदे भरतराजपितरि प्रकुलला-
दुह दोहे अदा० उभ० द्विक० अनिट् । दोग्धि दुग्धे ।

अधुनत अधुनत अदुग्ध ।

दुह वधे स्वा० पर० सक० सेट् । दोहति अदुहत्-अदोहीत् ।
दुहितुःपति पु० इत० अलुक् स० । जामातरि ।

दुहित स्त्री० इह-हृच् गुणाभावः इट् च नि० । सुतायाम्
दू खेदे दिवा० आत्म० अक० सेट् । दूयते अदविट् । दूनः ।

दूत पु० इ-क्त दीर्घ । सन्देशहरे वार्त्ताहरे ।

दूति(तो) स्त्री० दू-क्तिच् वा ङीप् । स्त्रीपुंसयोः सन्देशहारि-
कायां स्त्रियाम् । 'रतिदूतिपदे निवेशिते'ति कुमारः ।

दूत्य न० दूतस्य दूत्या वा भावः कर्म वा यत् । दूतकर्म्मणि
दूतस्त्वभावे च । [दूने रसने सितापीति नैषधम् ।

दून वि० दू-क्त । अध्वगतादिना आत्ने, सन्मते च 'पित्तं न
दूर वि० दुःखेनेयते प्राप्यते दूर-+इण्-रक् इणो लोपच ।

विप्रकटे अगोचरे च ।

दूरदर्शन पु० दूरात् पश्यति दृश-युच् । गृध्रे ।

दूरदर्शिन् पु० दूरात् कार्योत्पत्तेः प्राक् पश्यति दृश-णिनि ।
पण्डिते । दूरान् दृशके ति० ।

दूरमूल पु० दूरपर्यन्तं मूलमस्य । सञ्जलणे (सज) ।

दूर्वा स्त्री० दुर्व-हिंसायां अ । खनामख्याते घासभेदे ।

दूर्वाकाण्डे न० दूर्वाणां समूहः काण्डच् । दूर्वासमूहे ।

दूर्वाष्टमी स्त्री० भाद्रशुक्लाष्टम्यां तद्दिने दूर्वाया देवाञ्जनस्य
स्मृतौ विधानात्तथात्वम् । दूर्वाष्यत् 'आवणी दौर्गन्धमी
दूर्वा चैव ऊतायनीति स्मृतौ तत्पार्थे दूर्वाशब्दप्रयोगात् ।

दूषण पु० रावणस्य मातृजस्त्रेये राज्ञसभेदे । दूष-णिच्-ल्युट् ।
दोषदाने न० । [नेत्वमवे (पिबुटि)

दूषिका स्त्री० दूषयति नेत् क्लिप्तं करोति दुष-णिच्-ल्युट् ।
दूषित वि० दुष-णिच्-क्त । अभिशक्ते, निन्दिते, दसदोषे च

दूष्य न० दुष-णिच्-य । वस्त्रनिर्मिते गृहे । दूषणीये ति० ।

'दूष्यं वचोमम पुनर्निपुणं विभाव्येति शिरोमणिः । कथायां
गजसध्यवन्धनरज्ज्वाञ्च स्त्री० ।

दू वधे स्वा० पर० सक० अनिट् । दूणोति अदार्पीत् ।

दू आदरे तदा० आ० सक० अनिट् आङ्पूर्वः । आद्वियते आहत
इकप्रसाद स्त्री० दृशं प्रसादयति प्र+सद-णिच्-आच् । कुल-
त्यायां तदङ्गनेन हि दृशः प्रसादो भवति ।

दूद न० दृह-क्त नि० इडभावः । लौहे रूपककाव्यभेदे, अति-
मये, नितान्ते च । तद्वति, स्थले, प्रगाढे, वलवर्तिते, शक्ते,

कठिने च ति० ।

[युक्ते हृवभेदे

दृढकण्टक पु० दृढः कण्टकोऽस्य । (धलाआकड़ा) सुप्रकण्टक
दृढकाण्ड पु० दृढः कठिनः काण्डः स्तम्भोऽस्य । वंशदले
दोर्धरोहितके न० ।

दृढचुरा स्त्री० दृढं चुरमिवायं यस्याः । वलजायाम् दृढभेदे
दृढग्रन्थि पु० दृढो ग्रन्थिः पक्षांस्य । वंशे ।

दृढदृष्टि पु० दृढं कठिनं दृष्टिं कर्म० । सञ्जलणे । वलजायां स्त्री०
दृढनीर पु० कालेन दृढतां प्राप्तं नीरं यस्य । नारिकेले

तस्य जलेनैव हि क्रमशः तन्मस्यस्यद्यते ।

दृढपत्र पु० दृढं पत्रं यस्य । वंशे । वलजायां स्त्री० गौरा०
ङीष् । [दृढभेदे ।

दृढपादा स्त्री० दृढः पादो मूलमस्या ङीप् । (भुइ आमला)
दृढप्ररोह पु० दृढः प्ररोहः अङ्कुरोऽस्य । सञ्जलणे ।

दृढफल पु० दृढाणि फलानि यस्य । नारिकेले । [श्यामायाम्
दृढवन्धिनी स्त्री० दृढं वन्नाति यथाति स्वास्थ्यं णिनि ।

दृढभूमि वि० दृढा भूमिरस्य । योगविशेषेण संस्कृतान्तःकरणे
विषयसुखरागादिना चालयितुमशक्ये चित्ते ।

दृढमुष्टि पु० दृढा मुष्टिः यत्, यस्मात् वा । खङ्गे तद्धारणे
हि मुष्टेर्दृढता । दृढा अशियिला मुष्टि, र्यस्य । कपणे ।

स हि धनादिकं मुष्टौ निधाय अदिसया दृढतरं वन्नाति ।

दृढमूल पु० दृढं मूलमस्य । सञ्जलणे, नारिकेले च ।

दृढवल्कल पु० दृढं वल्कलमस्य । पूगदले । अम्बुजायां स्त्री०
तत्तल दृढत्वचापि ।

दृढवीज पु० दृढं बीजमस्य । वदरे, चक्रमर्द्धे, बबुरे च ।

दृढव्रत वि० दृढं व्रतं नियमोऽस्य । आफलोदयं प्रारम्भकार्या
त्यागिनि । [संज्ञते

दृढसन्धि वि० दृढः सन्धिः सन्धानं यस्य । निश्चिद्रूपतया

दृढसूत्रिका स्त्री० दृढं सूत्रं यस्याः स्वार्थं कन् अत इत्वम् ।
मूर्खालतायाम् ।

दृढस्तम्भ पु० दृढः स्तम्भोऽस्य । चीरिकादले ।

दृढा स्त्री० दृढयते इ-क्त । जीरके ।

दृढि पु० इ-क्तिच् । चर्मनिर्मितोदकपात्रे, चर्मनोदनचर्म-
यन्त्रे (भिक्षि) मत्स्यभेदे च ।

दृढिहर पु० दृढि चर्मपात्रं हरति इन् । कुकुरे ।

दृढफलेणे त० पर० अक० सेट् । दृढति दृढ्यति अदृढ्यते ।

दृढभू पु० दृढ-ञ नि० । नृपे, वज्जे, सूर्ये, सर्पे, चक्रे च

दृढ बाधने तु पर० सक० सेट् । दृढति अदृढीत् ।

दृढ सन्दीपने वा चुरा० उभ० पक्षे स्वा० पर० सक० सेट् । दृष-

यत्निते दर्पति । अदीहपत् त अददर्पत्-त अदर्पित ।
 हृष हर्षे गर्वे च दिवाःपरं अकं सेट् । हृषति अहपत् अदर्पित
 दर्पित्वा इत्वा । हृषः । [चरान्] इति रामकवचम् ।
 हृष लि० हृष-क्त । गर्हिते 'वरहृषान् जवानैव रावणादिनिशा
 हृष लोके तुःसु० परं अकं सेट् । हृषति अदर्पित ।
 हृष लि० हृष-क्त । ग्रहिते, भीते च ।
 हृष ग्रहणे वा चुरा० उभ० पञ्चे तु० परं सकं सेट् । दर्भयति
 ते हृषति अदीहभत् त अददर्भत् त अदर्भित ।
 हृष भये वा चुरा उभ० पञ्चे स्वा० परं अकं सेट् । दर्भयति-
 ते दर्भति । अदीहभत् अददर्भत् त । अदर्भित ।
 हृष राशीकरणे चुरा० उभ० सकं सेट् । हृषयति ते अद-
 हृषत-त । [अद्राणीत् ।
 हृष चाक्षुषज्ञाने स्वा० परं सकं अनिट् । पश्यति अदर्शत्-
 हृष(श्रा) स्त्री० हृष-सम्भ० भावे क्तिप् वा टाप् । दर्शने ज्ञाने ।
 करणे क्तिप् । नेत्रे, ह्रिलसंख्यायाञ्च । कर्त्तरि क्तिप् ।
 साक्षिणि, इष्टरि ज्ञातरि च लि० ।
 हृष(ष)द् स्त्री० हृविदारे कदि सृक् (शुक्) वा ह्रस्वः । पाषाणे
 निष्पेषणशिलायाञ्च (शिल) । [हृषह्रलो'रिति मनुः ।
 हृष(ष)द्वती स्त्री० हृषद्+मत्प मस्य वः । नदीभेदे 'सरस्वती
 हृष न० हृष-क्त । स्तपरचक्रभये । वीक्षिते, लौकिके च लि० ।
 हृषरजस् स्त्री० हृष रजो यया । प्रौढायां स्त्रियाम् ।
 हृषान्त पु० हृषोऽन्तो नाशोऽवसानं परिच्छेदश्च यस्मिन् ।
 मरणे, शास्त्रे, प्रतिपाद्यप्रतिपादकयोः बुद्धिसाम्यविषयरूपे
 उदाहरणे, यथा यो धूमवान् स वस्तिमान् यथा पाकस्या-
 नमित्यादौ धूमवस्तिमत्त्वयोर्व्याप्तौ पाकस्थानमुदाहरणम्
 अलङ्कारोक्ते अर्थालङ्कारभेदे च ।
 हृषि स्त्री० हृष-भावे क्तिन् । दर्शने, बुद्धौ च । करणे क्तिन् ।
 नेत्रे, ह्रिलसंख्यायां 'चतुर्जल्यमनोवृत्तिश्चिद्युक्ता रूपभा-
 सिका हृषिरित्युच्यते' इत्युक्तायां मनोवृत्तौ च ।
 हृषिविष पु० हृषौ विषं यस्य । सर्पभेदे ।
 हृष हृषौ स्वा० परं अकं सेट् । दर्शति अदर्शित् अथमदिच्च
 तत्वं हंहति अहंहित । [दरयति ।
 हृ भये स्वा० परं सकं सेट् घटा० । दरति अदारीत् शिप् ।
 हृ विदारे दिवा० क्त्वा० च घा० परं सकं सेट् । दीर्घति
 इणाति । अदारीत् ।
 हृ भये क्त्वा० घा० परं अकं सेट् । इणाति अदारीत् ।
 हृ पालने स्वा० आत्म सकं अनिट् । दयते अदात् ।
 हृ श्रीकृष्णे स्वा० आत्म अकं सेट् । देवते अदेविट् ।

देव पु० दिव-पवाद्याच् । अमरे । द्योतनात्मके आत्मनि 'दीव्यति
 क्रीडते यस्माद्देवाचते द्योतते दिवि । तस्मादेव इति प्रोक्तः
 सूर्यते सर्वदेवतैरित्युक्ते परमेश्वरे ब्राह्मणसोपाधौ च ।
 इन्द्रिये न० । पूज्ये लि० । नास्त्रोक्तौ राजनि पु० ।
 देवक पु० श्रीकृष्ण मातामहे देवक्याः पितरि नृपभेदे ।
 दे(दै)वकी स्त्री० देवकस्य नृपतेः आत्मजा पुंयोगे केकयीति
 वदुणीप् । श्रीकृष्णस्य मातरि वसुदेवस्य भार्यायाम् ।
 अपत्यार्थेऽण् दैवकीति तलैव । सुतादयोऽप्यत्र ।
 दे(दै)वकीनन्दन पु० इत० श्रीकृष्णे वसुदेवात्मजे दे(दै)वकी-
 देवकुसुम न० देवानां प्रियं योग्यं वा कुसुमम् शाकं । लवङ्गे
 देवखात न० देवेन खातं खन-क्त । अजनिमे जलाशये ।
 ७२० देवसमीपस्ये खाते च ।
 देवखातविल न० देवेन खातं विदारितं विलम् । सुहायाम्
 देवगायन पु० इत० । गन्धर्व्यं ।
 देवगिरि पु० देवानां प्रियः गिरिः । पर्वतभेदे ।
 देवगुरु पु० इत० । बृहस्पतौ । यदिके हारे ।
 देवच्छन्द पु० देवैश्चन्द्यते प्रार्थ्यते छन्द-कर्मणि घञ् । शत
 देवजग्धक न० देवैरव्यते स्म अद-क्त जग्धादेशः स्वार्थे कन् ।
 कर्त्तृणे, गन्धर्वाणे च । [चन्द्रेण पञ्चसु वृत्तेषु ।
 देवतर पु० इत० । मन्दारपारिजातसन्तानकल्पवृक्षहरि
 देवता स्त्री० देव+स्वार्थे तल् 'क्वचित् स्वार्थिका अपि प्रत्ययाः
 प्रकृतितो लिङ्गवचनान्यतितर्कने, इति भाष्योक्तः स्त्रीत्वम् ।
 इन्द्रादौ सुरे । [वृक्षभेदे, अग्नौ, राहौ, मेघे च ।
 देवताड पु० देवमिन्द्रियं ताडयति ताड-अच् । (देताड)
 देवदण्डा स्त्री० देवमिन्द्रियं दण्डयति दण्ड-अच् । नागबलायाम्
 देवदत्त पु० देवा एनं देयाद्यः आग्रिभिः क्तच् । देवार्पिते तन्ना-
 मके जने, अर्जुनशङ्खे 'देवदत्तं धनञ्जय' इति गीता
 जृम्भाणकरे वायौ च । देवाय दत्तः । देवोद्देशेन त्यक्ते लि० ।
 देवदाह न० देवानां प्रियं दाह यस्य तत्काष्ठचन्दस्य देव-
 प्रियत्वात् । खनामख्याते वृत्ते अयं पुमानप्यत्र अस्मि पुरः
 पश्यति देवदारुमिति रघुः । [बीजपूरके, जेष्टायाञ्च ।
 देवदासी स्त्री० देवमिन्द्रियं दास्यति दास-वधे अण् । वन-
 देवदीप पु० देवेषु इन्द्रियेषु दीप इव रूपप्रकाशत्वात् । सोमने
 देवदुन्दुभि पु० देवानां दुन्दुभिरिव हर्षप्रदत्वात् । रक्ततल-
 क्षाम् । इत० । देवदक्षायाम् ।
 देवदूती स्त्री० देवानि इन्द्रियाणि दूयन्ते खिद्यन्तेऽनया दू-
 तित्वा ङीप् । वनबीजपूरके ।
 देवदेव पु० देवेषु मध्ये दीव्यति दिव-अच् । महादेवे ।

देवधान्य न० देवानां योग्यं धान्यम् । (देधान) धान्यभेदे ।
 देवन ए० दीव्यत्वेन दिव-करणे ल्यट् । पाशके । भावे ल्युट् ।
 क्रीडायां, दीपौ, व्यवहारे, जिगीषायां, स्तुतौ च न० ।
 दीव्यत्वाधारे ल्युट् । लीलीयाने, पद्मे च ।
 देवनदी स्त्री० इत० । गङ्गायाम्, 'असंवाधा देवनदी'ति महाभा०
 देवनिष्मिता स्त्री० देवैः निर्मिता । गुडुष्याम् ।
 देवपथ पु० देवैरर्च्यैरादिभिरातिवाहिकैरुपलङ्घितः पन्थाः अच्
 समा० उत्तरमार्गे । देवानां पन्थाः । छायापथे (यमनाला)
 देवपुरोधस् पु० इत० । वृहस्पति ।
 देवप्रिय पु० इत० । पीतभङ्गराजे । वकपुष्पे न० ।
 देववला स्त्री० देवानामिन्द्रियाणां बलं यस्याः पूव० । सह-
 देवीलतायाम् ।
 देव(म)ल्लभ ए० इत० । पुद्गावृद्धे ।
 देवभवन न० देवानां भवनमिव । अश्वत्थवृक्षे । इत० । स्वर्गे
 देवभूय न० देवस्य भावः भू-कृप् । देवले देवसायुज्ये ।
 देवमणि पु० देवेषु मणिरिव प्रकाशकत्वात् । शिवे, अश्वस्य
 कण्ठस्य रोमावर्त्ते, कौस्तुभमणौ, महाश्वेतायाञ्च ।
 देवमातृक लि० देवः पर्जन्यरूपीन्द्रः मातेव मालकोऽस्य ।
 वटिजलसम्पन्नोहिपानिते देशे ।
 देवयान न० इत० । देवस्थे देवैरुपलङ्घितं यानं मार्गः । अर्चि-
 रादिमार्गे शुक्राचर्यकन्यायां स्त्री० ङीप् । [देवांशभूते ।
 देवयोनि पु० देवा एव योनिः कारणमस्य । विद्याधरादौ
 देवर पु० देव-अर । पत्युः कनिष्ठभ्रातरि ।
 देवरथ पु० इत० । देवानां नभोगमनसाधने विमानादौ याने ।
 देवराज पु० देवानां राजा टच् समा० । इन्द्र देवाविपादयोष्यत्
 देवराते पु० देवा एनरायास्तुः कृत् । अभिमन्युसुते परोक्षिन्नुपे
 देवर्षि पु० वेदव्रता ऋषिः देव एव सन् ऋषिः । नारदादिषुनौ
 देवल पु० सुनिभेदे व्यासशिष्ये धौम्यस्य ज्येष्ठभ्रातरि, देवान्
 जोषिकायं साति ला-क । देवोपजोषिणि । स्वर्गं कन् अलैव
 'देवकोपोपजोषी च माम्ना देवल्लो भवे'दित्युक्ते विभे ।
 देवलता स्त्री० दीव्यति प्रकाशते देवा कर्म० । नवमस्त्रिकायाम्
 देवलोक पु० इत० । स्वर्गं । देवस्य देवरस्य सम्पद्रूपलोकः ।
 'भूर्भुवःकोटय भुवर्लोकः स्वर्लोकोऽथ महर्जनः । तपः सत्यञ्च
 संप्रैते देवलोकः प्रकीर्तित' इत्युक्तेषु भूरादिषु सप्रभु लोकेषु
 देववर्त्तिक पु० इत० । विश्वकर्माणि । [उत्पे, गुग्गुलौ च ।
 देववृक्ष पु० दीव्यति देवः कर्म० । सप्रपण्डिते, ६३० मन्दारादि
 देवव्रत पु० देवम् इन्द्रियसंयमनं व्रतमस्य । भीष्मे । [धीने च
 देवसात् अच् । देवेभ्यो देवं तदधीनं साति वा देवेभ्योदेयै, तद-

देवसायुज्य न० युनक्ति युज-क सच् युजेन सयुजः तस्य भावः
 सायुज्यं देवेन सायुज्यमेकात्मनयोगिता । देवसहयोगे ।
 देवसेना स्त्री० इन्द्रस्य स्रुतायां षष्ठीनाम्नां कार्त्तिकेयपत्न्याम्,
 मातृकभेदे । इत० । देवानां सेनायाञ्च ।
 देवसेनापति पु० इत० । कार्त्तिकेये । इन्द्रसुते, देवसेनानाभीशेच
 देवस्व न० 'यद्वनं यज्ञशीलानां देवस्व' तद्विदुर्बुधा' इत्युक्ते धने
 देववृत्ति स्त्री० स्वायम्भुवमनोः कन्यायाम् ।
 देवा स्त्री० दिव-अच् । पद्मचारिण्यां लतायाम्, अश्वनपण्याञ्च ।
 देवागारिक लि० देवागारे नियुक्तः ठन् । देवागारे नियुक्ते
 देवाजीव लि० देवं देवप्रतिमाद्रव्यमाजीवति जीव-अण् ।
 (पूजारी) देवले । णिनि देवाजीवोत्पत्त्यत् ।
 देवात्मन् पु० देवो विष्णुरात्मा यस्य । अश्वत्थे तस्य विष्णुरूप
 त्वम् अश्वत्थरूपी भगवानिति मन्त्रात् सिद्धम् ।
 देवानांप्रिय पु० अलुक् समासः । हाने । सूखे लि० ।
 देवापि पु० चन्द्रवर्षे ऋषभेदे ।
 देवार्ह न० देवानर्हति अण् । सुरपण्ये । सहदेवीलतायां स्त्री० ।
 देवयोग्यमाले लि० । [देवायतनमप्यत् ।
 देवालय पु० देवानामालयः । स्वर्गं, देवप्रतिमादीनां गृहे च
 देवावास पु० इत० । अश्वत्थवृक्षे ।
 देविका स्त्री० दिव-ण्वल् । "अर्द्धयोजनविस्तारं पञ्चयोजन-
 मायताम् । एतावद्देविकामाहुः" इत्युक्ते नदीभेदे पुस्तरे च ।
 देवी स्त्री० दीव्यति दिव अण् गौ० ङीप् । दुर्गायाम्, सूर्यायां,
 शुक्रायाञ्च । देवस्य पत्नी ङीप् । देवपत्न्यां, नास्तीत्युक्ते कृता
 भिषेकायां राजवनितायां, विप्रस्त्रीणां सप्तमी च देव्यन्ता
 विप्रयोषित' इत्युक्तेः ।
 देव पु० दिव-इ । देवरे स्वामिनः कनिष्ठ भ्रातरि ।
 देवेश न० इत० । महादेवे । तत्पत्न्यां दुर्गायां स्त्री० ङीप् ।
 देवेष्ट पु० देवानामिष्टः । गुग्गुलौ । देवमेदजातत्वात् देवप्रिय-
 त्वमस्य । वनवीजपूरके स्त्री० ।
 देवीद्यान न० इत० । देवीद्यानानि वेभ्राजं सिन्धुकं सिधुका-
 रणम् । नन्दनञ्चेति चत्वारित्युक्तेषु चतुर्षु वनेषु ।
 देश पु० दिश-अच् । भूगोलविभागमाले कुरुपञ्चलादिषु प्रसि-
 द्धजनपदेशेषु स्थानमाले च ।
 देशरूप न० देशं देशः प्रशस्तदेशः उचिते सभञ्जसे ।
 देशिनी स्त्री० दिशति दिश-करणस्य कर्तृत्वविधत्वायां
 णिनि । तर्जन्याम् ।
 देशान्तर न० अन्योदेशः मयूर० । 'वाचो यत्न विवेद्यान्ने
 गिरि वा व्यवधायक । महान्देशान्तरं यत्न तद्देशान्तर-

सूच्यते, इत्युक्ते देशभेदे, ज्योतिषोक्ते सुमेरुलङ्कायोर्भध्य-
रेखावर्त्तिदेशावधिके देशे तदधिके अन्तरयोजनादौ च ।
देशिक उ० देशेषु प्रसितः ठन् । पथिके । देशोदेशनोपदेश
स्तत्र साधु ठन् । गुरौ । [तर्ज्यन्याम् ।
देशिनी स्त्री० दिशति दिश-करणस्य कर्त्तृत्वविचारायां णिनि ।
देश्य न० दिश-ण्यत् । पूर्व्यपक्षे । देशमहति यत् । देशयोग्ये
लि० । [ज्योतिषोक्ते लग्ने च । भावे घञ् लेपने पु० ।
देह पु० न० दिह-घञ् । स्थूलसूक्ष्मकार्यकारणरूपे शरीरे
देहधारक पु० न० देहं धारयति घ-णित् च लुत् । अस्थि ।
देहभृत् पु० देहं विभर्त्ति भृ-क्तिप् । जीवे ।
देहयात्रा स्त्री० देहो याति गच्छत्यनेन या-करणे घृन् न
ङीप् । शरीररक्षासाधने भोजने । इत० । मरणे तदुप-
लक्षिते यमपुरीगमने च ।
देहली(लि) देहं लेपनं लाति स्फलाति ला-क गौरा० ङीष् घृ०
वा लृक्षः । लेपनयोग्यायां द्वारपिण्डिकायां, (देयाल)
कपाटस्थे ऽधःकाष्ठखण्डे च ।
देहसार उ० इत० । मज्जनि । [चावर्त्ति ।
देहात्मवादिन् पु० देहमेव आत्मतया वदति वद-णिनि ।
देहिन् लि० देह+अस्त्वर्थे इनि । प्राणिनि देहात्माभिमानिनि जीवे
ह्येव बोधने भा० पर० सक० सेट् पित् । दायति अदासीत् दयात्
ह्येतेय पु० दितेरपत्यम् दिति ङक् । असुरे । शय । दैत्योप्यल ।
दैत्यगुरु उ० इत० । शुक्राचार्ये, दैत्याचार्यादयोप्यल ।
दैत्यनिस्सृजन पु० दैत्यान् निस्सृजयति हिनस्ति सृद-णित्
ल्यु । विष्णौ ।
दैत्यमेवज पु० दैत्यानां मेदाज्जायते जन-ङ । गुणबौ ।
पृथिव्यां । स्त्री० मधुकैटभमेदजातत्वात्साक्षात्पात्यम् ।
दैत्या स्त्री० दैत्यस्य प्रिया यत् । दैत्यभाष्यायाम्, सुरायां,
सुरानामगन्धर्व्ये, चण्डोपधौ च ।
दैत्यारि पु० इत० । विष्णौ । [लि० ।
हेन न० दीनस्य भावः । दीनत्वे । दिने भवं अण् । दिनभवे
हेनन्दिन लि० दिनं दिनं प्रतिदिनम् तत्र भवम् अण् नि० ।
प्रतिदिनभवे ।
दैनिन्दनप्रलय पु० ७त० ब्रह्मणः स्वमानानुसारेण प्रति-
दिनावसाने सर्ववृष्टवस्तुनां क्षये । विस्तरो वृष्टदमिधाने ।
हेन्य न० दीनस्य भावः ण्यञ् । दीनत्वे, कार्पण्ये च ।
दैव न० देवादागतम्, देवोदेवताऽस्य, देवस्त्वेदं वा अण् । भाग्ये
कबोम्बले शुभाशुभकर्माणि, 'प्रागजन्मनि कृतं कर्म' शुभं
वा यदि वाऽशुभम् । दैवशब्देन निर्दिष्टमिह जन्मनि तद्

बुधैरित्युक्ते पूर्वजन्माज्जिते कर्माणि, दक्षिणकस्ताडुलीना
मयूररूपे देवतोर्थे, मन्त्राणामनुयाहकदेवताज्ञाने, उत्पात-
ज्ञाने च । विवाहभेदे, विविधभूतादिसर्गे च पु० । देव-
सम्बन्धिनि आज्ञाहोमादौ लि० ।
दैवज्ञ पु० दैवं पूर्वजन्माज्जितशुभाशुभं जनानां जन्मलज्जादिनः
जानाति ज्ञा-क इत० । गणके ज्योतिर्विदि । लक्षणादिनः
शुभाशुभज्ञायां स्त्रियां स्त्री० टाप् ।
दैवत पु० न० । देवएव देवता ततः प्रज्ञादण् । देवे । देवताना
समूहे अण् । देवसमूहे न० ।
दैवतन्त्र लि० दैवस्यैव तन्त्रमायत्तम् । भाग्याधीने ।
दैवपर लि० दैवमेव परं श्रेष्ठं यस्य । दैवसारे यज्ञविष्ये ।
दैवप्रश्न पु० 'नक्तं' निगम्य यत्किञ्चिच्छुभाशुभकरं वचः । श्रूयते
तद्विदुर्चीरा दैवप्रश्नमित्युक्ते रालौ अकस्मात् आकाशादौ
श्रूयमाणे शुभाशुभसूचके वाक्ये ।
दैवलेखक पु० दैवं लिखति । गणके । [संस्कृतवाक्याञ्च ।
दैववाणी स्त्री० देवस्यैवम् अण् कर्म० । आकाशवाक्याम्
दैवसर्ग पु० देवकृतः सत्यगुणकृतः सर्गः । सांख्योक्तभूत-
सर्गमध्ये सात्त्विकांशच्छब्दौ ।
दैवात् अव्य० दैवमतति क्तिप् । हठादित्यर्थे ।
दैविक न० देवोदेवताऽस्य ठक् 'देवानुद्दिश्य यच्छास्त्रं' दैविकं
तत् प्रचक्षते इत्युक्ते देवोद्देश्येने आङ्गे । देवस्त्वेदं देवादागतं
वा ठक् । देवादागते देवसम्बन्धिनि च लि० ।
दैवी स्त्री० देवस्यैवम् अण् । सात्त्विकप्रकृतौ, 'दैवी सम्पदविभो-
क्षायैति' गीता । देवसम्बन्धिन्याञ्च ।
दैवोदासि पु० दिवोदासस्यापत्यम् अत इज् । प्रतर्हने ऋप् ।
दैव्य न० देवेन कृतम् देवानामिदम् वा यज् । भाग्ये ।
दैवसम्बन्धिनि लि० ।
दैशिक लि० देशेन निर्दत्तं देशस्त्वेदं वा ठक् । देशसम्बन्धिनि
न्यायोक्ते देशकृतस्वरूपभेदे विशेषणसम्बन्धे च । स्त्रियां ङीप्
दैष्टिक लि० दिष्टं भागधेयमेव सर्वसाधनमिति यस्य सतिः
ठक् । भाग्याधीनतावादिनि ।
दो ऊदे दिवा० पर० सक० ञ्जिट् । दाति अदात् ।
दोःशिखर न० इत० । स्तम्भे । [गवि स्त्री० ङीप् ।
दोग्धृ पु० डह-लृच् । वले, गोपाले, दोहनकर्त्तरि लि० ।
दोर्दण्ड पु० दोर्दण्डश्च दोर्धत्वात् कार्यसाधकत्वाच्च । बाह-
दण्डे । एवं भुजदण्डादयोऽप्यल ।
दोर्मूल न० इत० । कच्छे बाहुमूले । [दीलयात् दोलोत्पत्त्यत्
दोल पु० डल-भावे ञ्ज् । श्रीकण्णस्य दोलनरूपे उत्सवभेदे ।

दोला स्त्री० डल-अच् टाप् अ वा । (डौली) यानभेदे, उद्या
नादौ क्रीडायां दोलनयन्त्रे च । स्त्रायें कन् । अत्रार्थे ।

दोलायमान वि० दोलां दोलनमामयते अय-शानच् ।
दोलनं कुर्वति दोलायन्त्वाद्धे ।

दोष उ० दुष-घञ् । दूषणे पापे च 'वातः पित्तः कफश्चेति त्रयो-
दोषाः समासत' इत्युक्तेषु वातादिषु, अलङ्कारोक्ते रसा
दोषकाभावात्ते दुष्टशब्दादिभेदे न्यायाद्युक्तेषु रागद्वेषभेदेषु च
दोषग्राहिन् वि० दोषानेव गृह्णाति न युष्ठात् यष्ट-णिनि ।
दोषग्राही युष्णत्यागो चालनीव हि दुर्जन' इत्युक्ते दुर्जने
दोषज्ञ वि० दोषान् जानाति ज्ञा-क । पश्छित्ते, वातादि-
दोषज्ञे चिन्तित्वे च ।

दोषतय न० दोषाणां तयम् । वातपित्तकफेषु ।
दोषा अञ० दुष-अच् । रात्रौ ।

दोषाकर उ० दोषा रात्रिं करोति तस्मिन् करः किरणो यस्य
वा । चन्द्रे । दोषाणामाकरः दोषाश्चैव पु० । [रिकायाम्]

दोषाक्षी स्त्री० दोषा रात्रौ क्षिप्रमिति अच् टाप् । वनवर्धु
दोषैकदृक् वि० दोषेयव न युगे एकादृक् यस्य । खले ।

दोस(ण) उ० दम करणे डोमि । भुजे, भागुरिमते टाप् पतवन्
दोह उ० डह-कर्मणि घञ् । दुग्धे 'संदोहयादमेहनी'ति

स्मृतिः । आधारे घञ् । दोहनपात्रे । भावे घञ् । दोहने ।
दोहद् उ० न० द्वयोः गर्भिणीतदपत्ययोर्द्वयस्य वि० । गर्भं

सदृक्षिणा दोहदलक्षणमिति रघुः । दोहमाकर्धं ददाति
दा-क । (साद) गर्भियमिलाये लालसायाञ्च । चित्ते, गर्भं

लक्षणे च न० । पु० औत् । दोहदमप्यत्र ।
दोहदिनी स्त्री० दोहदोस्त्वस्याः इनि । गर्भिण्याम् 'ताञ्च

हिहृदयां नारीमाहुर्दोहदिनीमित्युक्तेः ।
दोहनी स्त्री० दुह्यतेऽत्र आधारे ल्युट् ङीप् । दोहनपात्रे ।

दोहा स्त्री० सावाहतभेदे । [कर्मणि च ।
दौत्य न० दूतस्य भावः कर्म वा ष्यञ् । दूतस्य भावे तत्क-

दौर्भागिनेय उ० दुर्भगाया अपत्यम् ढक् इनडादेशः हि
पदद्विः । दुर्भगापुत्रे ।

दौर्भनस्य न० दुर्भनसो भावः ष्यञ् । बाह्याभ्यन्तरकारणैर्भनसः
दौस्थ्ये, साधोभावे दुःखहेतुके वित्तस्यावसादे च ।

दौवारिक पु० द्वारे नियुक्तः ठक् । द्वारपालः । प्रतीहार्थी स्त्री०
दौष्कुलेय वि० दुष्कुलस्यापत्यम् ढक् । गिन्दित्तुलजादौ ।

दौहित उ० इहितरपत्यम् अण् । इहितः सन्ते 'दौहितं
खड्गमित्याहुरपत्यं इहितस्तिताः । कपिलाया इतश्चैव

दौहितमिति चोच्यते इत्युक्तेषु खड्गादिषु न० ।

द्यावापृथिवी स्त्री० द्वि० व० । द्यौश्च पृथिवी च द्व० द्यावा-
देशः । स्वर्गपृथिव्योर्मिलितयो एवं द्यावाभूम्यादयोऽप्यत्र
द्यावाभूमौ जनयन्निति स्मृतिः ।

द्यु अभिषर्पणे अदा० पर० सक० अनिट् । द्यौति अद्यासीत् ।
द्यु उ० दिव-क्लिप् ङ० च्छस् । अग्नौ, सूर्ये, अर्कद्वये च

आकाशे, दिवसे च न० ।
द्युत दीप्तौ स्वा० आत्म० सक० सेट् । द्योतते अद्युतत् अद्योतिष

द्युति(तौ) स्त्री० द्युत-इन् वा ङीप् । कान्तौ, दीप्तौ, शोभायाम्
प्रकाशे च । [द्युमन्त्यादयोऽप्यत्र ।

द्युपति उ० इत० । सूर्ये अर्कद्वये च एवं दिवोमणिरिव
द्युम्न० दिव मनति स्वा-क । घने, बले च ।

द्यूत न० दिव-क्त । (जुया) पाशकम्रीड़ायाम् अप्राणिकरणक
क्रीड़ायां, कैतवे च ।

द्यूतकर वि० द्यूतं करोति क-ठक् । पाशकादिक्रीड़ाकारणे
(जुयारी) श्वल् । द्यूतकारकोप्यत्र । क्लिप् । द्यूतकदप्यत्र

द्यूतपूर्णमा स्त्री० द्यूतस्य द्यूतार्थं पूर्णमा । आश्विनपौर्ण-
मास्यां कोजागरपौर्णमास्याम् ।

द्यूतप्रतिपद(दा) स्त्री० चतुर्थ्यर्थे इत० । कार्तिकशुक्लप्रति-
पदि । 'द्यूतप्रतिपदा नाम तव भाषी महोत्सव' इति स्मृतिः

द्यूतवृत्ति उ० द्यूतसेव वृत्तिर्जीविका यस्य । सभित्ते ।
द्यौ तिरस्कारे स्वा० पर० सक० अनिट् । द्यायति अद्यासीत् ।

द्यौ स्त्री० द्यूत-ङो । खर्गे, आकाशे च ।
द्यौत उ० द्यूत-घञ् । प्रकाशे, आतमे च । [दादौ ।

द्रढिमन् पु० दृढस्य भावः इमनिच् दृढादेशः । दृढत्वे
द्रष्ट(स्य) न० दृश्यन्त्यनेन स(स्य) अस् च । घनमिदं द्रवीभूते दद्रि

द्रम गतौ स्वा० पर० सक० सेट् । द्रमति अद्रसीत् ।
द्रव्य उ० 'वराटकानां दशकद्वयं यत सा काकिणी ताद्य

पण्यतसः ते षोडश द्रव्य' इत्युक्ते परिमाणभेदे (काह्न) ।
द्रव उ० द्रु-अप् । रसे पलायने, गतौ, वेगे परीहासे च ।

द्रवज उ० द्रवात् रसात् जायते जन-ङ । शुङ्गे । द्रव्यजात-
भावे वि० ।

द्रवत्व न० द्रवति स्थन्दते द्रु-अच् तस्य भावः । न्यायोक्ते
स्थन्दनकारणे पृथिवीजलतेजोदत्तौ गुणभेदे ।

द्रवद्रव्य न० द्रवतीति द्रवं कर्म० । दुग्धदधिघटादौ निष्प-
न्दिनि द्रव्ये । [पयसाञ्च ।

द्रवन्ती स्त्री० द्रु-शब्द । नद्याम् । शतमूलिकायां भूषिक-
द्रविड उ० देशभेदे । तद्देशस्थे व० व० ।

द्रविण न० द्रु-इनन् । वित्ते, काञ्चने, पराक्रमे, बले च ।

द्रविणनाशन पु० द्रविणं वर्णं नाशयति नश-णिच् ल्यु ।
शोभाञ्जनद्वये ।

द्रव्य न० द्रु-यत् । पित्तले, वित्ते, विधेयनद्रव्ये, भेषजे,
भव्ये, जतनि, विनये, मद्ये, न्यायोक्तेषु वृथिव्यादिषु सुण
वत् नवम् । व्याकरणोक्ते लिङ्गसंख्यान्वयिनि पदार्थे ।
द्रोहस्य विकारः तस्यैदम् वा यत् । वृत्तविकारे तस्य-
स्वन्निनि च लि० ।

द्रष्टृ लि० दृ-य-ट् । विचारकृशले-चेतने, साक्षिणि, द्रष्टा
दृष्टेः कर्त्तरीत्युक्ते दर्शनकर्त्तरि च ।

द्रा स्त्रे पलायने अदा० अक० अनिट् । द्राति अद्रासीत् ।
द्राक् अव्य० द्रा-क्त । शीघ्रे भटितोत्यर्थे । [अद्राङ्गीत् ।
द्राच्च काङ्क्षायां स्वा० पर० सक० सेट् इदित् । द्राङ्गति
द्राक्षा स्त्री० द्राक्षि-अ नि० नलोपः । नृद्धोकायाम् (किस-
मिस) 'द्राणे । द्रव्यस्ति के'त्वामिति जयदेवः ।

द्रास्त्र शीघ्रणे अलमर्थे च स्वा० पर० सक० सेट् । द्रास्त्रति अद्रा-
सीत् । णिच् अद्रास्त्रत् । [अद्रापीत् । णिच् अद्रास्त्रत्
द्राघ व्याघासे शक्तौ भ्रमे च स्वा० पर० सक० सेट् । द्राघति
द्राघिमन् पु० दीर्घस्य भावः इमनिच् द्राघादेशः । दीर्घत्वे ।
द्राघिष्ट लि० अतिशयेन दीर्घः इन् द्राघादेशः । अतिदीर्घे ।

श्रेयस्सन् द्राघोयस् इत्यप्यत्र । स्त्रियां ङीप् ।

द्राड विभेदे स्वा० आ० सक० सेट् । द्राडते अद्राडित् ।
द्रावक पु० द्रु-णुवु । चन्द्रकालमणौ, जारे पिङ्गे रसभेदे च ।
द्राविडी स्त्री० द्रविडे जाता अण् । सूक्ष्मलायाम् ।
द्राह जागरे स्वा० आत्म० अक० सेट् । द्राहते अद्राहिट् णिच्
अद्राहत् ।

द्रु गतौ स्वा० पर० सक० अनिट् । द्रवति अद्रुवत् त ।
द्रु अमुभावे स्वा० पर० सक० अनिट् । द्रुणोति अद्रुपीत् ।
द्रु पु० द्रवत्यर्थे द्रु-क्तु डु वा । वृत्ते, शाखायाञ्च । गतौ स्त्री० ।
द्रुघण पु० द्रु-हति अनेन हन-करणे अप् ह्रस्वः कृतञ्च ।
सहारे, परस्त्रे, ब्रह्मणि चतुर्मुखे, भूमिचम्पके च ।

द्रुड मज्जने स्वा० पर० सक० सेट् । द्रोडति अद्रोडीत् ।
द्रुड मज्जने त० क्त० पर० सक० सेट् । द्रुडति अद्रुडीत् ।
द्रुण कृटिलीकरणे त० पर० सक० सेट् । द्रुणति अद्रोणीत् ।
द्रुणस् लि० द्रुवि दीर्घा नासिकास्य नसादेशः णत्वञ्च । दीर्घ-
भासिके जने । [कच्छप्याम् कर्णजलौकायाञ्च ।

द्रुशी स्त्री० द्रुण-क गौरा० ङीप् । काष्ठाखु बाहिन्याम्
द्रुत पु० द्रवत्यर्थम् द्रु-क्त । वृत्ते । शीघ्रेषु नृत्यगीतवाद्येषु,
शीघ्रे च न० । शीघ्रतावति, द्रुवीभूते, पलायिते च लि० ।

द्रुपद पु० चन्द्रवंशे युधिरादेः शशुरे नृपभेदे ।

द्रुम पु० द्रुः शाखास्यस्य म । वृत्ते, पारिजाते, कुबेरे च ।

द्रुमामय पु० द्रुमस्यामय इव । लाजायाम् । [कर्णिकारे ।

द्रुमोत्पल पु० द्रुमेषु मध्ये उत्पलमिव तदाकारपुष्पस्य ।

द्रुसस्तक पु० द्रुषु सस्तक इव । प्रियालवृत्ते ।

द्रुह अनिट्चिन्तने दिवा० पर० वेट् । द्रुहति अद्रुहत् ।

द्रोहिता-द्रोग्धा-द्रोहा ।

द्रुहिण पु० द्रुह-इन्नन् किञ्च । जगत्स्रष्टरि चतुर्मुखे ।

द्रु वधे गतौ च स्वा० क्त्वा० च । उ० सक० सेट् । द्रुषोति द्रुणते द्रुणाति
द्रुणीते अद्रावीत् अद्रविट् । [किट् । णिच् अद्रिद्रेकत्

द्रेक स्त्रे अत्राहे च स्वा० आत्म० अक० सेट् । द्रेकते अत्रे-

द्रौ स्त्रे स्वा० पर० अक० अनिट् । द्रायति अद्रासीत् ।

द्रोण पु० द्रुण-अच्, द्रु-न वा । भारतप्रसिद्धे खनामख्याते योद्ध-
भेदे, द्रोणकाके, (डाडवाक) दृष्टिके, सेवभेदे (घलघचिया)
दृष्टभेदे आङ्कचतुष्टयरूपे परिमाणे जलाशयभेदे च
तडागशब्दे लक्षणं द्रष्टव्यम् ।

द्रोणकाका पु० कर्म० । काकभेदे (डाडकाक) । [राक्षायाम् ।

द्रोणगन्धिका स्त्री० द्रोणपुष्पस्यैव गन्धे यस्याः स्वार्षे कन ।

द्रोणि(णी) स्त्री० द्रुण-इन् वा ङीप् । जलाद्याधारे पालभेदे,
नदीभेदे, शैलजनामगन्धद्रव्ये, काष्ठाखुवाहिन्याम् ।

द्रोणीदल पु० द्रोणोव दलमस्य । केतकीद्वये ।

द्रोह पु० द्रुह-घञ् । अनिट्चिन्तने ।

द्रोहचिन्तन न० द्रोह एव चिन्तनम् । परानिट्चिन्तने ।

द्रोणायन पु० द्रोणस्यापत्यं फक् । अञ्चत्यन्नि ।

द्रोणिक लि० द्रोणं स्खिन्नु समावेशयति पचति वा ठक् ।

द्रोणमितधा न्यवपनयोग्ये स्त्रे द्रोणपचनयोग्ये पाले च ।

द्रौपदी स्त्री० द्रुपदस्यापत्यम् स्त्री अण् । द्रुपदराजात्मजायाम्

इन्द्र पु० इन्द्रो महाभित्तौ 'इन्द्र' रहस्यमर्थ्यादेत्यादिना नि० ।

व्याकरणोक्ते उभयपदार्थे प्रधाने सन्नाभेदे । 'लुत्ति पासे

शोकमोहौ रागहंषौ तथैव च । कामक्रोधप्रभृतयो इन्द्र-

शब्देन वर्णिता इत्युक्ते परस्परविरुद्धे, शोकाशोकादौ,

शीतोष्णादौ, रहस्ये, कलहे, युद्धे, मिथुने, दुर्गे च ।

इन्द्रचर पु० इन्द्रोभूय चरति चर-पचाद्यच् । चक्रवाके

हय न० इन्द्रवयवावस्य हयवर्षं बाहि-अयट् । हित्संख्यायां

न० स्त्री० ङीप् 'अतद्वयोजित्वरे'ति नै० 'स्वनद्वयं चारु

तथे'ति कु० हित्संख्यान्विते लि० द्वयं गतं सञ्जातीति कु०

स्त्रियां ङीप् । [स्या कर्त्तरि-क्त । हाः(हा)स्मितोऽप्यत्र

हाः(हा)स्य पु० द्वारि तिष्ठति स्या-क वा विसर्गलोपः । द्वारपाले

द्वाचत्वारिंशत् स्त्री० द्व्यधिका चत्वारिंशत् द्वौ च चत्वारिंशच्च
वा आत्वम् । (वेयालिश) संख्याभेदे द्वाविंशदादयोष्यत् ।
द्वादश लि० द्वादशानां पूरणः उट् । वेग द्वादशसंख्या पूर्यते
तस्मिन् । [संख्याभेदे द्विराष्टत्ता दश विंशतिसंख्यायाम्
द्वादशन् उ० द्वौ च दश च द्व्यधिका द्वादश आत्वम् (वारो)
द्वादशकार उ० द्वादश करो कृत्वा अस्य । कार्त्तिकेये दृष्ट-
स्यतौ च द्वादशहस्तादयोष्यत् । [द्वादशलोचनादयोष्यत् ।
द्वादशनेत उ० द्वादश नेत्राण्यस्य । षडानने कार्त्तिकेये ।
द्वादशाङ्गुल उ० द्वादश अङ्गुलयः प्रमाणस्य तद्वितार्थे द्विगुः
तद्वितस्य लुकि अच् समा० । वितस्तिप्रमाणे । [च ।
द्वादशात्मन् उ० द्वादश आत्मानो मूर्तयोऽस्य । स्वर्ये, अकण्डये
द्वादशासुम् उ० द्वादश वर्णमासुर्यस्य । कुकुरे ।
द्वापर उ० द्वौ परौ प्रकारौ विषयौ वा यस्य दृ० आत्वम् । संशये
सत्यवितानन्तरे युगभेदे । द्वाङ्गुलान्वितपाशकपार्श्वे च ।
द्वापराय उ० पाशकस्य द्वाङ्गुलान्वितं पार्श्वं द्वापरं तस्य अयः
उत्तानतया पतनम् । द्यूतभेदे द्वाङ्गुलान्वितपार्श्वस्योत्तान-
तया पतने । [गौतमे सुनौ च ।
द्वासुधायण उ० द्वयोरसुयोरपत्यम् । नि० । द्वयोः पुले ।
द्वार् स्त्री० द्वृवरणे णिच्-विच् । गृहादिनिर्गमनस्थाने,
प्रतीहारे, उपाये, सुखे च । [उपाये, सुखे च
द्वार न० द्वृ-णिच् अच् । गृहादिनिर्गमनस्थाने, प्रतीहारे,
द्वारका स्त्री० द्वारेण प्रयत्नद्वारेण कायति कै-क । ससद्रसन्नि-
कटे तीर्थभेदे द्वारवत्यादयोऽप्यत् ।
द्वारकेश उ० इत० । श्रीकण्ठे । [एतुल् च । एतावप्युक्तार्थे ।
द्वारप लि० द्वारं पाति रक्षति पा-क । द्वारपात्रे । पाल-अण्,
द्वारयन्त न० इत० । तालके । (ताला) (कुलुप) ख्याते पदार्थे
द्वारावती स्त्री० द्वाराणि मोक्षोपायाः सन्त्यस्याम् महत् पूर्य
दीर्घः । तीर्थभेदे पुरी द्वारावती चैव सम्र ता इति पुराणम्
द्वार+अस्यर्थे ठनि । द्वारिकाप्यत् ।
द्वारिन् लि० द्वारं पाल्यते नास्त्वस्य इति । द्वारपात्रे ।
द्वाविंशति स्त्री० द्व्यधिकाविंशतिः द्वौ च विंशतिश्च आत्वम् ।
(वाद्दश) सङ्ख्याभेदे ।
द्वि लि० द्वि० व० । द्वृ-ड । द्वित्वसङ्ख्यानिते ।
द्विक उ० द्वौ कौ काकारौ यत् । काके, कोके, द्वावयवम् कन्
द्वित्वसङ्ख्यायाम् तद्वति च न० । एकं द्वित्वं द्विकञ्चेति
कारिका ।
द्विककुट्ट उ० द्वे कुट्टे यस्य अन्यलोपः । उट् ।
द्विगु उ० व्याकरणोक्ते समासभेदे । इव० । गोद्वयस्याभिनि लि०

द्विगुण लि० द्वाभ्यां युग्यते युष्-वजर्थे क । द्वाभ्यां युषिते
द्विगुणाकृत लि० द्विगुणं कत्वा कटम् डाच्+क-क्त । द्वि-
वारकटं चेत्वे ।
द्विज उ० द्विजायते जन उट् द्वौ सङ्ख्याया वारार्थत्वम् । ब्राह्मणे
ब्राह्मणादिवर्णत्वये, 'जन्मना जायते नृष्टः संस्कारैर्हिज
उच्यते' इति स्मृतिः । दन्ने, अखण्डजे विष्णवादी, तत्सुखद्वये च
द्विजकुस्मित उ० इत० । खेष्वातकचचे तत्फलस्य द्विजाना-
समञ्जसत्वात् तद्विन्यत्वम् ।
द्विजदेव उ० द्विजेषु देवदेव । ब्राह्मणे, ऋगौ च ।
द्विजन्मन् उ० द्वे जन्मनी यस्य । ब्राह्मणक्षत्रियवैश्यरूपवर्ण-
त्वये, 'मातरपेऽधिजननं द्वितीयं मौड्डीवन्मने, इति स्मृतिः
दन्ने, अखण्डजे च ।
द्विजवन्धु उ० द्विजो बन्धुर्यस्य तद्गौतमसत्वात् । स्वकार्य-
रहितेषु जन्ममात्रोपजीविषु अधर्मेषु ब्राह्मणक्षत्रियवैश्येषु
द्विजराज उ० इत० उट् समा० । चन्द्रे, अनन्ते, गण्डे च ।
द्विजवर उ० द्विजेषु वरः । विप्रे । द्विजवर्षद्विजोत्तम-दयोष्यत्
द्विजशप्त उ० इव० । राजमाषे (वरवटी) । [कागन्धर्व्ये च ।
द्विजा स्त्री० द्विजायते जन-ड टाप् । पालङ्गां भार्यां, रेणु-
द्विजाति उ० द्वे जातौ जन्मनी यस्य । 'ब्राह्मणः क्षत्रियवैश्य-
स्त्रयोवर्णा द्विजातय' इति मनुक्ते वर्णत्वये 'मातरपेऽधिज-
ननं द्वितीयं मौड्डीवन्मने' इत्युक्ते स्त्रियां तथात्वम् ।
द्विजिह्व उ० द्वे जिह्वे यस्य । सर्पे । खण्डे, चोरे, दुःसाध्ये च लि०
द्वितय लि० द्वावयववाक्यस्य द्वावयवं वा द्वि-तयम् । द्वित्वसङ्खा-
न्विते 'यदि वायौ द्वितवेऽपि तेऽचला' इति भारविः
स्त्रियां ङीप् । द्वित्वसङ्ख्यावाञ्च न० ।
द्वितीय लि० द्वयोः पूरणःतीय । द्वयोः पूरणे । उन्मस्य
द्वितीयकलाक्रियारूपे तिथौ स्त्री० भार्गव्येऽण् । द्वितीये
भागे । [रकटं चेत्वे ।
द्वितीयाकृत लि० द्वितीयं कत्वा कटम् डाच्+क-क्त । द्वि वा
द्विदत् लि० द्वौ दन्तावस्य वयसि दन्तस्य द्वादशेऽऽ । द्विदन्तो-
पलक्षितवयस्यो दृषादौ स्त्रियां ङीप् ।
द्विदैव उ० द्वौ देवावस्य अण् उत्तरपदद्विः । विशाखानजले
तस्याः शक्ताग्निदेवतात्वात् तथात्वम् ।
द्विधा अव्य० द्विप्रकारम् द्वि-धाच् । द्विप्रकारे ।
द्विधालेख्य उ० द्विधा लेखं रेखाभर्हति यत् । हिन्नाल-
डणे । द्विप्रकारलेखनीये लि० ।
द्विध उ० द्वाभ्यां सुखशुखद्व्याभ्यां पिवति पा-क । कृत्स्निनि ।
द्विपद् उ० द्वे पदे यस्य । मनुष्ये, देवे, पक्षिणि, राक्षसे, च

‘मिथुनतुलाघटक व्याहृतिपदाख्या चापपूर्वभागश्चेति’ ज्योति
षोक्ते राशिभेदे च ।

द्विपदा स्त्री० द्वौ पादावस्था पादस्थान्यलोपः टापि भत्वात्
पदादेशः । ऋजि श्रेष्ठे । छन्दोभेदे ङीष् द्विपदी ।

द्विपर्णी स्त्री० द्वे द्वे पर्णे प्रतिपर्णमस्याः ङीष् । वनकोष्ठां
शालपर्ण्यां, धृन्निपर्ण्याञ्च । पर्णद्वययुक्ते लि० । स्त्रियां
टाप् । [जरासन्धे च ।

द्विमातृक पु० द्वे मातरावस्थ । दुर्गाचासुरगुहापालिते गणेशे,
द्विमुख पु० द्वे मुखे यस्त्व । राजसर्पे । सुखद्वयवति लि० ।
जलौकायां स्त्री० ङीष् । एवं द्विमूर्द्धादयोऽप्यत्र अक्षरभेदे च ।

द्विरद पु० द्वौ रदौ यस्त्व । हस्तिनि ।

द्विरागमन न० द्विराट्त्तमागमन् शक० । ‘वृत्ते पाणिग्रहे
गेहात् पितुः पतिगृहं प्रति । पुनरागमनं यत् स्यात्तत्
द्विरागमनं विदुः’ रित्युक्ते विवाहानन्तरं कन्यायाः पुनर्गमने ।
द्विरुक्त लि० विवादादिना द्विरुक्तसञ्चारितम् । ‘विवादे विवाये
हर्षं खेदे दैत्येऽवधारणे । प्रसादने सम्प्रभे च द्विस्त्रिरुक्तं
न दुष्यतीत्युक्तेः विवादादिभिः द्विवाररुक्ते व्याकरणोक्ते
अभ्यस्तसंज्ञके च ।

द्विरूठा स्त्री० द्विवारमूढा वह-क्त । पुनर्भूस्त्रियाम् ।

द्विरूप पु० द्वे रूपे यस्मिन् । कोषभेदे । रूपद्वयवति लि० ।

द्विरेफ पु० द्वौ रेफौ वाचकनाम्नि यस्त्व । अमरे तच्छब्दस्य
रेफद्वयवत्त्वेन तद्वाच्यमधुकरपदार्थेपि द्विरेफवत्त्वम् ।

द्विवचन न० द्वौ वक्ति द्वौ वा उच्येते अनेन । व्याकरणोक्ते
द्वित्वबोधके अतिसप्रभृतिप्रत्यये ।

द्विवर्षा स्त्री० द्वे वर्षे वयः परिमाणमस्य आर्हीयः उक्
अध्यर्हति स्वार्थे कन् तस्य लुक् । द्विवर्षवयस्कायां गवि ।

द्विवार्षिक लि० द्वयोर्वर्षयोः भवः उक् उत्तरपदद्विः ।
द्विवर्षभवे तण्डुलादौ ।

द्विशफ पु० द्वौ शफौ यस्त्व । ‘गौरजोमहिषः कृष्णः शूकरो
गवयो रजः । द्विशफाः पशवसंभे अविच्छिन्नसंभ्रम’ इत्यु-
क्तोपु पशुपु । [द्वयोर्व्याप्तौ ।

द्विशस् अव्य० द्वौ द्वौ ददाति करोति वा । एकक्रियया
द्विप वरे अदा-उभ-सक-अनिट् । द्वेष्टि द्विष्टे अद्विजत् अद्विजत
द्विपत् पु० द्विप-शब्द । शलौ । [शलुतापने ।

द्विषन्तप पु० द्विषन्तापयति तप-णिच्-खच् ह्रस्वः सुम् च ।

द्विष्ठ लि० द्वयोः स्थितिः स्था-क सुषमा० पत्यम् । द्वयोः
स्थिते संयोगादौ पदार्थे । [द्विवारार्थे ।

द्विस् अव्य० द्वि-क्रियावृत्तिगणने सुच् । द्विराट्त्तक्रियायाम्

द्विसप्तति स्त्री० द्व्यधिका सप्ततिः द्वौ च सप्ततिश्च वा नात्वम् ।
(वाहात्तर) संख्याभेदे । [तण्डुले ।

द्विस्त्रिंशत् न० द्विराष्टत्तं त्रिंशत् पक्षम् । (सिद्धिचाउल) सिद्ध
द्विहस्त्य लि० द्विवारं हस्तेन कष्टम् यत् । द्विवारं हस्तेन कष्टं ज्ञेते
द्विहायनी स्त्री० द्वौ हायनौ वयोमानं यस्याः ङीष् । द्विवर्ष
प्रयस्कायां गवि । [गर्भहृदयेन च तस्यास्तथात्वम् ।

द्विहृदया स्त्री० द्वे हृदये यस्याः । गर्भिर्यस्याम् । स्वहृदयेन
द्वीन्द्रियग्राह्य पु० द्वाभ्यां नेत्रत्वगिन्द्रियाभ्यां गृह्यतेऽसौ ।
न्यायोक्ते ‘सङ्ख्यादिरपरत्वान्नो द्रवत् स्नेह एव च । एते
त द्वीन्द्रियग्राह्या’ इत्युक्ते गृह्यभेदे ।

द्वीप न० द्वयोर्गता आपोऽत्र अच् आदेरत ईञ्च । जलमध्यस्थे
स्थलभागे ‘जम्बुशाककुशकौस्तुभशास्त्रलिङ्गचपुष्करा’ इत्युक्तेषु
लवणसमुद्राद्यादृतेषु भूमिप्रदेशभेदेषु द्विवर्णे चर्म्मणि च ।
द्वीपवत् पु० द्वीप-अस्त्वर्थे मत्पु मस्य वः । नदे । समुद्रे च ।
नद्यां भूमौ च स्त्री० ङीष् ।

द्वीपिन् पु० द्वौ वर्णावयते ई-पक् द्वीपं द्विवर्णं चर्म्म तदस्यस्य
इनि । व्याघ्रभेदे (चितावाच) ।

द्वीपिशतु पु० द्वौ । शतमूल्याम् तद्वत्त्वे हि तस्य नाशः ।
वृ संवरणे आ० पर० सक० अनिट् । द्वरति अद्वापीत् ।

द्वेषा अव्य० द्वि-प्रकारे धाच् एदादेशः । द्विधार्थे ।

द्वेष पु० द्विप-वञ् । विरोधे, अनिष्टसाधनताज्ञानजन्ते
रागप्रतिबन्धिचित्तवृत्तिभेदे ।

द्वेषण लि० द्विप-युच् । शलौ । भावे ल्युट् । द्वेषे नः ।

द्वेष्य लि० द्विप-यखत् । शलौ । [जीवे बाहुपौ ।

द्वैगुणिक लि० द्विगुणं यद्द्वीतमेकारुणं प्रत्यक्षति टक् । दृष्ट्या-
वैत न० द्विधा इतम् द्वौतं तस्य भावः अण् । द्विधाभेदे-

द्वित्वसङ्ख्यायाञ्च । स्वार्थेऽण् । द्विधाभेदवति लि० ।

द्वैतवन न० द्वे-इते गते यस्मात् कर्म्म । शोकमोहादिद्वन्द्व-
रहिते वनभेदे ।

द्वैतवादिन् लि० द्वौतं वदति वद णिनि । जीवेश्वरयोर्भेदा-
भ्युपगन्तरि नैयायिकादौ । [स्ये ।

द्वैतीयिक लि० द्वितीय एव स्वार्थे ईकक् । द्वित्वसङ्ख्यापूरणे

द्वैध न० द्वि-प्रकारे धसुञ् । द्विप्रकारे ।

द्वैप पु० द्वीपिनो विकारः अञ् । व्याघ्रविशेषचर्म्मणि । तेन
परिहृते रजः पुनरञ् । द्वीपिचर्म्मणा परिहृते रजे ।

द्वैपायन पु० द्वीपमयनं जम्बुभूमि र्यस्य द्वीपायनः स एव
प्रज्ञाव्याण् । ‘द्वीपे न्यस्तस्या वातस्तस्मात् द्वैपायनोऽभ-
व’ इत्युक्ते व्यासे ।

इमात्तर उ० हयो मांलोपपत्त्यम् अण् उत्वं रपरत्वं । दुर्गा-
चासुण्डाभ्यां पालिते गणेशे, जरासन्धे नृमे च ।

द्याणुक न० इयोरयोः संयुक्तयोर्भवः कन् । परमाणुद्वय-
जाते द्रव्यभेदे ।

द्रष्टृ न० हे हेमरूपे अन्तुते व्याप्नोति अश-क्त । तान्त्रे ।

द्वारासुध्यायण उ० असुध् प्रसिद्धस्यापत्यम् फक् आसुध्यायणः
हयोरसुध्यायणः इत० । 'उभयोरप्यसौ रिक्थी पिण्ड-
दाता च धर्मत' इत्युक्ते तत्र, मम चायमिति समयेन परि-
वृत्तीते पुत्रभेदे । [ग्रहजाते ज्वरादौ ।

द्वाराहिक लि० हयोरसुः समाहारः ग्रहः तत्र भवः ठञ् ।

ध ।

ध उ० धे धा-ना ड । धन्ने, कुबेरे, ब्रह्मणि च । धने न० ।

धक् नाशने चुरा० उभ० सक० सेट् । धक्यति-ते अद्धकृत्-त
धट उ० धन अच् टान्तादेशः । तुलायां (तराजु) दिव्यप्रमाण-
रूपे परीक्षाभेदे च ।

धटक उ० द्विचत्वारिंशद्रुत्तिकालके परिमाणभेदे ।

धण ध्वाने भ्वा० पर० सक० सेट् । धणति अघाणीत् अघणीत् ।
धनूर उ० धयति धाहन् धा-जर प्र० । धूर्तूरे । [अधनीत्
धन धान्योत्पादने जुहो० पर० अक० सेट् । धनति अधानीत्
धन रवे भ्वा० पर० अक० सेट् । धनति अधानीत् अधनीत् ।
धन न० धन-अच् । वसुनि अर्थे, स्नेहे, धनिष्ठान्तत्वे च ।

धनञ्जय उ० धनं जयति जि-खच् सुम् च् । अर्जुने, वज्रौ,
नागभेदे, पोषणकरे देहव्यापिवायौ, ककुभट्टे चित्रकट्टे च
धनद् उ० धनं दयते द्वे-पाठने । कुबेरे हिज्जलट्टे च ।
दा-क धनदातरि लि० । [तदनुचरत्वम्

धनदानुचर उ० इत० यत्ने कुबेरस्य यक्षराजतया यक्षाणां

धनदानुज उ० इत० । रावणे ।

धनपति उ० इत० । कुबेरे ।

धनपिशाची स्त्री० धने पिशाचीव । धनाशायां धनलोभे
धनहरी स्त्री० धनं हरति अच् गौरा० डीष् । चौरनामक
गन्धद्वये । [प्रत्यादयोप्यत्र ।

धनाधिप उ० इत० । कुबेरे । धनामामधिपे लि० । धनाधि-
धनिक उ० न० धनिवत् कायति कै-क । धन्याके । धने उ० ।

धनं विद्यातेऽस्यस्य ठन् । धनस्त्रासिनि उत्तमार्णे लि०

'धनिकस्य यथास्वीति स्मृतिः । स्त्रियां टाप् । सा च

प्रियङ्गुट्टे, वध्वाञ्च । [स्थाने नक्षत्रभेदे ।

धनिष्ठा स्त्री० अतिग्रयेन धनवती इष्टन् इनेर्लुक् । खनाम

धनुष्याट उ० धनुषस्य पाटो विस्तारोऽस्य । पियालट्टे ।

धनुर्गुण उ० इत० । सौव्याम् ।

धनुर्दुर्म उ० इत० । वंशे, ततएव धनुषोजननात् ।

धनुर्द्वार उ० धनुषोरयति छ-अच् । धानुष्के (तीरन्दाज)

धनुर्दृष्ट उ० धनुषः साधनं दृष्टः । भस्मातके, वंशे, अश्वत्थे च

धनुर्वेद उ० धनुषः उपचारात् तत्त्वज्ञेयणीयास्तप्रयोगादेः उप-
योगी वेदः । यजुर्वेदस्योपवेदे यस्मात्प्रयोगोपसंहारप्रति-
पादकमन्त्रसहिते शास्त्रभेदे ।

धनुष्क उ० धनुःकरे यस्य पलम् । धानुष्के (तीरन्दाज)

धनुष्यात् उ० धनुषस्यस्य मत्प पलम् । धानुष्के ।

धनुस् उ० धन-उचि । पियालट्टे धनुर्दरे लि० । चापे,
मेपादितो नवमे राशौ च न० ।

धन्य उ० धनाय हितम् धनं लब्ध्वा धनस्य निमित्तं संयोगः
उत्पातो धनं प्रयोजनमस्य वा यत् । अश्वकर्णद्वये ।
श्लाघ्ये, कृतार्थे, पुण्यशक्ते, धनोपयोगिन्यर्थशास्त्रे, धनाय
हिते, धनस्य कारणे च लि० । आभिलक्ष्याम्, धन्याके च
स्त्री० टाप् । [स्थाने दृष्टे ।

धन्याक न० धन-आकन् प्रिययाकादि० नि० । (धनिया) इति
धन्यदुर्ग न० धन्वना मरुणा कृतं दुर्गम् । चतुर्दशं पञ्चयोजन
मरुभूमिद्विभेदे दुर्गभेदे ।

धन्व न० सौ० धन्व अच् । चापे ।

धन्वन् न० सौ० धन्व कनिन् । धनुषि, मरुदेशे च ।

धन्वन्तरि उ० धन्वन् शिल्पगात्रं तस्यान्तरियति ऋ-इन्
शक० । 'नारायणांशो भगवान् स्वयं धन्वन्तरिर्महान् ।
पुरा सप्तद्रुमधने ससुत्तस्थौ महोदधेरित्युक्ते स्वर्गवैद्यभेदे,
दिवोदासे काशिराजे, विक्रमादित्यसभासदे पण्डित-
भेदे च 'धन्वन्तरिपणकामरसिंहशङ्खवेतालभट्ट्यादि ।

धन्वन्तरिग्रस्ता स्त्री० इत० । (कटकी) कटुक्याम् रोगोपशम
नाय तेन तस्यायासः कृतः । [लभायाम् ।

धन्वयवास उ० धन्वनो मरुभूमिर्धवासः ततोत्यज्जत्वात् । दुरा-

धन्वयास उ० धन्वनो यासो नियास इव । दुरालभायाम् ।

धन्वी उ० धन्वं विद्यातेऽस्य इति । अर्जुने, ककुभट्टे, दुरा-
लभायाम्, वज्रुके च । विदग्धे, धानुष्के लि० ।

धन्विस्थान न० इत० । 'वैष्णवं सप्तपादश्च वैशाखं सप्तकुलं
तथा । प्रत्यालीढं तथालीढं स्थानान्यान्तेतानि धन्विनामि-
त्युक्तेषु धानुष्कस्थितिभेदेन ।

धम ध्वाने सौ० पर० सक० सेट् । धमति अधनीत् । [लि०

धमन् उ० धम्यतेऽनेन धम-ल्यु । नडे, भस्माध्मायके, कुबेरे

धमनि(नी) स्त्री० धम-अनि वा डीप् । नाद्यां, शिरायां, हृद्-
विनासिद्यां, सीमायां, हरिद्रायाञ्च । [खोपा]

धम्मिल्ल पु० सौ० धम-विच् मिल-क पु० कर्म० । संयतेषु केशेषु
धर पु० छ-अच् । पर्वते, कर्म्मराजे, वसुभेदे, कार्पाससूत्रे च ।
धरण पु० छ-युच् । पर्वतभेदे, लोके. गुणे, धान्ये दिवाकरे,
सेतौ च । चतुर्विंशतिरत्तिकामाने दशरत्तिकापरिमाणे च ।
धरणि पु० धृ-अनि वा डीप् भूमौ, कन्दविशेषे, कन्दालौ
वनकन्दे च स्त्री० ।

धरणि(णी)धर पु० धरणि(णी) धरति छ-अच् । पर्वते.
विष्णौ, कच्छमे च । [नाद्याम्]

धरा स्त्री० धृ-अच् । पृथिव्याम्, गर्भाशये-जरायो, मेदोवह्नायां-
धराधर पु० धरां धारयति धृ-अच् । पर्वते वराहकूपे विष्णौ च
धराभर पु० धरायामभर इव । ब्राह्मणे एवं भूदेवादयोऽप्यत्र ।
धरित्री स्त्री० धृ-इत् गौरा० डीप् । भूमौ ।

धर्म पु० न० । धृ-न्त् । शास्त्रविहितकर्म्मोद्योजनजन्ये भावि-
फलसाधनभूते शुभादष्टे 'स्रुतिस्मृतिभ्यासृदितं यत् स धर्मः'
इत्युक्ते स्मृते स्मार्ते कर्म्मणि । 'विहितक्रियया साध्यो धर्मः'
पुंसां गुणो मतः' इत्युक्ते कर्म्मजन्ये अदष्टे च आत्मनि,
देहधारणात्, जीवे, आचारे, वस्तुगुणरूपे, स्वभावे, उप-
मायासु, यागादौ, अहिंसायां, न्याये, उपनिषदि, यमे,
सोमाध्यायिनि, सत्तुङ्गे, धनुषि, ज्योतिषोक्ते लग्नात्
नवमस्थाने च । दानादौ न० ।

धर्मोत्तम न० ब्रह्मवेदिः कुरुतेत्तं पञ्चरात्रसूदान्तरम् । धर्मोत्तमं
कुरुतेत्तं द्वादशयोगजनपदोत्पत्तिकु कुरुतेत्तं । इतः० धर्मस्थाने
धर्मघट पु० धर्मार्थो घटः । सौरवैशाखे प्रत्यहं दातव्ये सुग-
न्धोदकपूर्णे घटे । [भाष्यायाम्]

धर्माचारिणी स्त्री० धर्मं दाम्पत्यधर्मं चरति चर-णिनि ।
धर्मज्ञान न० 'पात्रेभ्यो दीयते नित्यमनमेष्ट प्रयोजनम् ।
केवलं धर्मबुद्ध्या यत् धर्मदानं प्रचक्षते' इत्युक्ते प्रयोजना-
न्तरानुद्देशेन दाने ।

धर्मद्रवी स्त्री० धर्मजनको द्रवो यस्याः । 'विष्णुपादापसंभूते !
गङ्गे विपथगामिनि ! धर्मद्रवीति विख्याते' इत्युक्तायां
गङ्गायास्त्व । [जटादिधारिणि]

धर्माञ्जिन् वि० धर्मोऽञ्जिमिश्रास्यस्य इति । जीविकार्थं
धर्मपत्नी स्त्री० धर्मार्थं पत्नी । प्रथमं समवायां सवर्णायाम्
स्त्रियां, कीर्त्तौ, वाचि, स्मृतौ, मेधायां, धृतौ, चसायाञ्च ।

धर्मपुत्र पु० इतः० । युधिष्ठिरे । [यमा०] । यमे, युधिष्ठिरे च ।
धर्मराज पु० धर्मोऽयं राजते पचाद्याच् । धर्मस्य राजा वा ढक्

धर्मलक्षणं न० धर्मो लक्ष्यतेऽनेन लक्ष-ल्युट् । 'धृतिः कमा
दमोऽस्तेयं शौचमिन्द्रियनिग्रहः' । धीविद्या सत्यमक्रोधः
दशकं धर्मलक्षणं'मित्युक्ते धृत्वादौ दशके ।

धर्मावाणिजिक पु० वाणिज्ये स्वार्थे ढक् वाणिजिकः इतः० ।
पुण्यलक्ष्मीफलभिलाषुके । [नाथ दातरि]

धर्मवैतं सिक पु० पापेन धनसुपाज्यात्मनो धार्मिकवस्त्याप-
धर्मशास्त्र न० धर्मप्रतिपादकं शास्त्रम् । सन्वादिप्रयुक्ते
स्मृतिशास्त्रे ।

धर्मशील वि० धर्मः शीलं सततमनुष्ठेयं यस्य । धार्मिके ।
धर्मासंस्थापन न० धर्मस्य सम्यक् अधर्मानिराकरणेन स्थाप-

नम् । 'वेदोदितधर्मव्यवस्थापने धर्मासंस्थापनायैव सम्म-
वाचि युगेयुगे इति पुराणम् ।

धर्मासंहिता स्त्री० धर्मदृष्टार्थं संहिता बद्धा रचिता सप्त+धा-
त्ता । सन्वादिप्रयुक्ते धर्मप्रतिपादनार्थे शास्त्रे ।

धर्मात्मन् पु० धर्म आत्मा स्वभावो यस्य । धर्मानुगतचित्ते ।
धर्माधिकरण पु० धर्माधर्मप्रक्रियतेऽसौ कर्मणि ल्युट् ।

'सप्तः शतौ च मिले च धर्मशास्त्रविशारदः' । 'विप्रसुखः
कुलीनश्च धर्माधिकरणो भवे'दित्युक्ते धर्माध्यये । इतः० ।

'धर्मशास्त्रानुधारेण अर्थशास्त्रनिरूपणम् । 'यत्नाधिक्रियते
स्थाने धर्माधिकरणं हि त'दित्युक्ते विचारस्थाने न० ।

धर्माध्यक्ष पु० 'कुलशीलगुणोपेतः सर्वधर्मपरायणः ।
प्रवीणः प्रपणाध्यक्षो धर्माध्यक्षोऽभिधीयते' इत्युक्ते धर्मा

धिकरणे । इतः० । सर्वधर्मस्य सांविधि परमेश्वरे च ।
धर्माभास पु० धर्मइवाभासते अशास्त्रोक्तत्वात् । 'स्रुतिस्मृति-

भ्यासृदितं यत् स धर्मः प्रकीर्त्तितः । अत्यशास्त्रेषु यः प्रोक्तो
धर्माभासः स उच्यते' इत्युक्ते अन्यशास्त्रोक्ते अप्रशस्ते धर्मे ।

धर्मासन न० इतः० । राक्षोधर्मतो दर्शनार्थमासने ।
धर्मान् वि० धर्म + अक्यर्थे इति । पुण्यवति वस्तुगुणस्वरूप

धर्मयुक्ते वि० ।
धर्माष्ठ वि० अतिप्रयेन धर्मां इष्टं इमेर्लुक् । अत्यन्तधर्मवति

धर्म्य वि० धर्मादनमेतः धर्मोऽयं प्राप्नो वा यत् । धर्मयुक्ते,
धर्मलभ्ये च । [हिंसायाञ्च]

धर्म पु० धर्म-घञ् । प्रागल्भ्ये, अमर्षे, शक्तिवन्धने, संतुतो,
धर्म्य न० छप-भावे ल्युट् । परिभवे, रसणे धर्मशब्दार्थे च ।

कर्मणि ल्युट् । अभिसारिकायां स्त्रियास्त्व स्त्री० डीप् ।
धर्मित न० छप-भावे ता । मैथुने । कर्मणि ता । जतधर्मणे

तिरस्त्रुते च वि० । असत्तां स्त्रियास्त्व स्त्री० ।
धव गतो स्वा० पर० सक० सेट् इदित् । धवति अधवन्तीत् ।

धव ५० धवति धुवति धुनोति धुनाति वा धु-धू-वा अच् ।
पत्नी, धूर्त्त, नरे, खनामख्याते ढव्चे च । भावे अप् ।
कम्पने ।

धवल ५० धवं कम्पं लाति ला-क । धवढ्ये, वीरणढ्ये श्वेत-
मरिचे, वृषभे, चीमकपूरे, श्वेतवर्णे च । तद्वति, सुन्दरे
च लि० । शुक्लवर्णायां गवि स्त्री० टाप् गौराऽङीष् वा ।

धवलपद्म ५० धवलौ पद्मौ यस्य । हंसे । कर्म० । शुक्लपद्मे
धवलमृत्तिका स्त्री० कर्म० । खडिन्याम् । (खडि)

धवलोत्पल न० कर्म० । कुसुदे ।

धवित्व न० धूयतेऽनेन ध-इत् । व्यजने ।

धा धारणे पोषणे दाने च जुहो-उभ० धक० अनिट् । दधाति
धत्ते अधात् अधित । धतिमस् । [(धाइ) गुल्मभेदे ।

धातकी स्त्री० धातुं करोति गिच् कुन् पिप्पल्यादि० ङीप् ।

धातु ५० धा-तन् । 'धारणाद्वातवस्ते स्वातपित्तकफास्त्वय'
इत्युक्तेषु वातादिषु 'रधासृङ्मांसभेदोऽस्थिमज्जशुक्राणि
धातव' इत्युक्तेषु, रसादिषु, 'सुवर्णरूपयताम्नाणि कृरितालं
मनःशिला । गौरिकाञ्जनकाषोसधीसलोहं सहिष्णुलम् ।
गन्धकोऽम्बकमित्याद्याधातवोगिरिसम्भवा' इत्युक्तेषु स्वर्णा-
दिषु, 'हेमतारारनागाश्च ताक्षरङ्गे च तीक्ष्णकम् । कांस्यकं
काललौहञ्च धातवो नव कीर्तिता इत्युक्तेषु हेमादिषु नवघु,
'हिरण्यं रजतं कांस्यं ताम्रं' सीसकमेव च । रङ्गमायसं
रैत्यञ्च धातवोऽष्टौ प्रकीर्तिता इत्युक्तेषु अष्टषु, 'सुवर्णं
रजतं ताम्रं लौहं कुप्यञ्च पारदम् । रङ्गञ्च सीसकञ्चैव
इत्यष्टौ देवसम्भवा' इत्युक्तेषु अष्टषु वस्तुषु, लोकेषु सर्व-
धारणात् परमेश्वरे स एष चिद्वातरिति श्रुतिः ।
व्याकरणोक्ते गणपठिते क्रियवाचके भूप्रभृतौशब्दभेदे च ।

धातुघ्न न० धातून् हन्ति हन-उक् । काञ्जिके ।

धातुद्रावक न० धातून् द्रावयति स्वसम्बन्धात् द्रु-णिच्
श्वल् । (सोहागा) ठङ्गणे ।

धातुपुष्पिका स्त्री० धातरि पुष्पमस्य स्य उन् । (धाइफल)
धातुपुष्पाम् । [पुष्पग्राम् ।

धातुपुष्पी स्त्री० धातरि पुष्पमस्या ङीप् । (धाइफल) धात-
धातुभृत् ५० धातून् विभर्ति भृ-क्लिप् । पञ्जते देहस्य धातु

पोषके रसरूपे प्रथमे धातौ च ।

धातुमालिक न० धातुषु मध्ये मालिकम् । मालिके उपधातुभेदे
धातुमारिणी स्त्री० धातून् खर्णादीन् मारयति ऋ-णिच् ।

णिनि । सर्जिकायां (सोहागा)

धातुवैरिन् ५० इत० । गन्धके ।

धातुशेखर न० धातूनां शेखरमिव । काशीसे उपधातुभेदे ।

धातु ५० दधाति धा-हृच् । चतुर्मुखे ब्रह्मणि विष्णौ च ।
धारणकर्त्तरि, पालके च लि० ।

धातुपुष्पी स्त्री० धातु पोषकं पुष्पं यस्याः । (धाइफल) ढव्च
भेदे । स्वार्थे कन् ह्रस्वः । अतैवार्थे ।

धात्री स्त्री० धीयते पीयतेऽसौ धा-घृन् पिप्वात् ङीप् ।
मातरि, आमलक्याञ्च । स्वार्थे कन् । आमलक्याम् ।

धात्रीपत न० धत्वा इव पतमस्य । तालीशपत्ने । इत० ।
आमलकीदले । [स्वार्थे कन् ह्रस्वः । ततैवार्थे ।

धातैयी स्त्री० धात्री-इवार्थे ढक् । उपमातरि (धाइमा)

धानक न० धीयते कर्माणि ल्युट् संज्ञायां कन् । धन्याके ।

धाना स्त्री० धा-न-टाप् । धन्याके, व्यङ्गुरे, चूर्णे सक्तुषु
च । भृष्टयवे व० व० ।

धानाचूर्ण न० धानानां भृष्टयवानां चूर्णम् । सक्तुषु (कात)

धानी स्त्री० धीयतेऽस्याम् आधारे-ल्युट् ङीप् । आधारे यथा
राजधानी मत्स्यधानीत्यादि । पीलुढ्ये च ।

धातुष्क लि० धतुःप्रहरणमस्य ढक् धतुपा जीवति ढज् वा ।
धतुर्द्वरे । अप्रामागै स्त्री० ।

धातुय्य ५० धतुषे हितः यज् । वंशे ।

धानेय न० धानाय साधु ढक् । धन्याके ।

धान्य न० धाने पोषणे साधु यत् । सतुषे तखण्डादौ शालि-
तिलयवादै च तद्भेदे ढहृदभिधाने । धन्याके, चतुस्तिल-
परिमाणे पूर्वद्वारदृष्टे च ।

धान्यकोष्ठक न० इत० । धान्यरजार्थे दृष्टे (गोला) ।

धान्यत्वच् स्त्री० इत० । तृपे ।

धान्यपञ्चक न० इत० । 'शालिधान्यं व्रीहिधान्यं शुकधान्यं
हतोयकम् । शिम्बिधान्यं लुद्धधान्यमित्युक्तं' धान्यपञ्चक
मित्युक्तेषु शाख्यादिषु ।

धान्यराज ५० धान्येषु राजा ढक् समा० । यथे । [वार्द्धिकत्वे

धान्यकर्द्धन न० धान्यस्य कृदणप्रयुक्तस्य वर्द्धनं यत् । (वाडी)

धान्यवीर ५० धान्येषु वीर इव बलहेतुत्वात् । माथे ।

धान्यशीर्षक न० इत० । धान्यस्य सङ्ख्यासं धान्याभ्यादवोष्यत्

धान्याक न० धान्यमिवाकति अक-कुटिलगतौ अच् ।

धान्याचल ५० दानार्थं विधानेन धान्यनिर्मिते पर्वते । तत्
प्रकारस्त ढहृदभिधाने ।

धान्यास्त न० धान्येषु अभिषुतमश्नुम् शाक० । काञ्जिके ।

धान्यात्तम ५० धान्यपूत्तमः । शालिधान्ये ।

धामन् न० धा-मनिन् । गेहे, देहे, रक्षसौ, आश्रये, स्थाने

जन्मनि, त्विधि, ज्योतिषि, प्रभावे, स्वयं प्रकाशे च ।
 धामनिधि पु० धामानि ते जांसि ति धीयन्तेऽल नि+धा+कि ।
 स्वर्थे, अर्कहोत्रे च । [याम्, घोषके च
 धामार्गध पु० धामोऽर्थे वाति वा-क । अपाभार्गे, पीतघोषा-
 धाव्या स्त्री० धीयते पुष्यतेऽग्निरनया, धीयतेऽर्थ्यते समिदनया
 वा धा-एवत् नि० अग्निज्वालनार्थायास्त्विति सामिधेय्याम् ।
 धार न० धाराभिर्निर्द्ध्यन्तम् अण् । 'धाराभिः पतितं तोयं
 गृहीतं स्मीतवाससा' शिलायां वसुधायां वा धौतायां
 पतितञ्च यत् इत्युपक्रम्य 'भाजने गृह्यस्ये वापि स्थापितं
 धारस्त्यते' इत्युक्ते शिलादिभाजनहृते वर्षेद्भवे जले ।
 धारणा स्त्री० छ-णिच्-युच् । 'यमादिगुणसंयुक्ते मनसः स्थिति-
 रात्मनि । धारणा प्रोच्यते सङ्घियोगास्तविशारदै' रित्यु-
 क्तायामात्मनि चित्तस्य स्थितौ, मथ्यादायां न्याय्यपथस्थितौ,
 निचये च । छ-णिच्-ल्युट् । नाशां, श्रेणी च स्त्री० ङीप् ।
 धारा स्त्री० छ-णिच्-अङ् । घटादिच्छिद्रे, सन्ततौ, द्रवद्रव्यस्य
 सन्तत्या पतने, खङ्गादेर्निश्चिताये, उत्कर्षे, यशसि, क्षति-
 दृष्टौ, समूहे, मेघस्यासारवर्षणे, सङ्घे, पुरीभेदे, 'अश्वानान्त
 गतिधारा विभक्ता सा च पञ्चधैत्युक्ते अश्वानां गतिपञ्चके,
 'इतीव धारामवधीर्येति नै० । सैन्याग्रिमस्तन्वे च ।
 धाराकदम्ब पु० धाराकालिकः कदम्बः शाक० । प्राग्मेख्ये
 कदम्बभेदे । धाराणां कदम्बं समूहो यत् । मेघे ।
 धाराट पु० धाराशमटति धारां, धारया वा अटति अच् ।
 चातके, अग्ने, मेघे, मत्सजसङ्गे च ।
 धाराधर पु० धारां धारयति छ-णिच्-अच् ह्रस्वः । मेघे
 'धाराधर ! धरा वारिधारये'ति चातकाटकम् ।
 धाराफल पु० धारायुक्तानि श्रेणीबद्धानि फलान्यस्य । मदनहले
 धारावाहिन् त्वि० धारया सन्तत्या वहति वह-णिनि । सन्त-
 त्या पातके, क्रमेणाविच्छेदेन जायमाने च । स्वार्थे कन् ।
 धारावाहिकोपलार्थे ।
 धारासम्पात पु० धाराणां सम्पातः पतनम् । महादृष्टौ ।
 धारास्तुही स्त्री० धारायुता स्नुही शाक० । विधारायां
 स्नुह्याम् (तेकाटासिजु) ।
 धारिणी स्त्री० छ-णिनि । भूमौ, शास्त्रालिहोत्रे च ।
 धारिन् पु० छ-णिनि । पीलुहोत्रे । धारणकर्त्तरि त्वि० ।
 धार्तराष्ट्र पु० छतराष्ट्रं सुराजदेशे भवः अण् । सर्पभेदे
 कृष्णवर्णचक्रुवरणोपलक्षिते श्वेतकाये हंसे च । छतराष्ट्र-
 स्थापत्यम् अण् । दुर्वोधनादौ 'निपतन्ति धार्तराष्ट्रा'
 इति वेष्ट्याम् ।

धार्मिक त्वि० धर्मं चरति सततमनुशीलयति टक् । धर्मशीले
 धार्म्यं न० छह्रस्व भावः व्यञ्ज् । निर्लज्जत्वे ।
 धाव जने सक० शुद्धौ च भ्वा० आत्म० शीघ्रगतौ अक० सेट् ।
 धावते अधाविष्ट । सर्त्तर्धावादेशस्तु पर० ।
 धावक पु० धाव-णिच्-एवुल् । रजके । धाव-एवुल् । शीघ्रगे ।
 धावनकर्त्तरि त्वि० (धाउङ्गिया) ।
 धावन न० धाव-ल्युट् । शोधने, शीघ्रगमने च । [कार्यास्तु
 धावनि(नी) स्त्री० धाव-अनि वा ङीप् । छत्रिपर्याया कण्ट-
 धि छतौ ल० पर० सक० अनिट् । धियति अधेपीत ।
 धिक् अव्य० धा-धक्-वा डिकि । अनिट् शब्देभ्योजनने, निर्भ-
 त्वने निन्दायाम्, 'धिग्धक् शक्रजितमिति नाटकम् ।
 निन्दनीये च । तदर्थं तु न द्वितीया 'धिक् च कविते' तुल्यः ।
 धिक्कार पु० धिक्+क-धञ् । तिरस्कारे ।
 धिक्कृत त्वि० धिक् निन्दनीयः कृतः क-क्त । निर्भर्त्सिते ।
 धिक्कृत सन्दीपने सक० क्लेशे जीवने अक० भ्वा० आत्म० सेट् ।
 धिक्कृत अधिष्णिष्ट । [धिनोति अधिष्णीत् ।
 धिव प्रीयाने अक० गतौ सक० स्वा० पर० सेट् इदित् ।
 धिष रवे जु० पर० अक० सेट् । दिधेष्टि अधेपीत ।
 धिषण पु० छप-क्य, धिषादेशः । दृहस्तौ ।
 धिषणा स्त्री० छण्योत्यनया छप-क्य धिषादेशः । बुद्धौ ।
 धिषण्य न० छप-ण्य नि० । स्थाने, गृहे, शतौ, नक्षत्रे च ।
 अग्नौ, अग्निभेदे, शुके च पु० । [अधेष्ट । धीनः ।
 धी अनादरे आराधने च दिवा० आत्म० सक० अनिट् । धीयते
 धी स्त्री० ध्यै-क्लिप् संवसारणञ्च । बुद्धौ ज्ञाने ।
 धीगुण पु० इत् । 'शुभ्रूपा अवणञ्चैव सङ्घं धारणं तथा ।
 अहापोहार्थविज्ञानं तत्त्वज्ञानं च धीगुणा' इत्युक्तेषु
 अटसु बुद्धिधर्मेषु । [पण्डितादौ त्वि० ।
 धीमत् पु० धीः प्रज्ञास्वस्य मत्तप् । दृहस्तौ । बुद्धिमति
 धीर अवज्ञायां अद्-चुरा० उभ० सक० सेट् । नित्यमवपूर्वः ।
 अवधीरयति-ते अवादिधीरत् त । अवधेय्ये ।
 धीर त्वि० धियं राति रा-क्, धियमीरयति ईर-अण् धी-कन्
 वा । धैर्योन्विते, विनोते, वलयुते, पण्डिते च । कथमोपधौ,
 वलिराजे, बुद्धिमेरुके बुद्धिचाशिणि परमेश्वरे च पु० ।
 कुङ्कुमे न० । नायिकाभेदे, काकोल्यां, महाज्योतिष्यत्यां,
 स्थिरायां चित्तहृत्तौ च स्त्री० ।
 धीराधीरा स्त्री० धीरा च अधीरा च । नायिकाभेदे ।
 धीरोद्वात्त पु० नायकभेदे ।
 धीवर पु० दधाति मत्स्यान् धा-घरच् नि० । कैवर्त्ते ।

धीमक्ति स्त्री० इत० । शुद्धादिषु अष्टसु धीगुणशब्दे दर्शितेषु बुद्धिगुणेषु ।

धीसाख पु० धियः सखा टच्समा० । असाख्ये धीसचिवे ।

धु कम्पने स्त्रा० उभ० सक० सेट् । धुनोति धुनीते । अधौ-पीत अधोऽट् ।

धुन्न सन्दीपने भ्वा० आत्म० सक० सेट् । धुजते । अधुचिष्ट ।

धुत लि० धु-क्त । त्यक्ते, कम्पिते च ।

धुनिनी स्त्री० धुनीति वेतसादीन् धु-निक् वा ङीप् । नदीमात्रे

धुन्नुसार पु० दृष्टदृश्यपदे, इन्द्रगोपे कीटे, गृहधूमे (भूल) च

धुरा स्त्री० धूर्व-क्लिप् वा टाप् । चिन्तायाम्, रथाद्यपभागे, यानसङ्घे, भारे च ।

धुरन्धर लि० धुरं धारयति धृ-णिच्-खच् सम् ह्रस्वः ।

भारवाहके वृषादौ, भारसङ्घे च । धवलदृजे पु० ।

धुरीण लि० धुरं वहति ख । भारवाहके, ऋष्टे च ।

धूर्व लि० धुरं वहति यत् । भारवाहके, ऋष्टे च ।

धूर्व हिंसे भ्वा० पर० सक० सेट् । धूर्वति अधूर्वति । धूर्त्तः ।

धुवित्व न० कु० धु-इत् । यत्रादौ वङ्गिसंघुचणे ।

धु(धू)स्त(स्तर)र पु० धूस-क्लिप् त्वर-क कर्मा० ण्ठ० वा ह्रस्वः ।

(धुतरा) स्त्र्याते ढले । [अधोऽट्]

धू कम्पने भ्वा० उभ० सक० वेट् । धवति अधवति अधविष्ट

धू कम्पने वा० चुरा० उभ० पठे तदा० कु० पर० सक० सेट् ।

धूनयति ते धुवति अदूधनत् अधुवीत् ।

धू कम्पने स्त्रा० क्वादि० प्रादिश्च उभ० सक० वेट् । धूनीति

धूयते धुनाति धुनीते । अधावीत् अधविष्ट अधोऽट्

‘धूनीति चम्पकवनानि धुनीत्यथोक्तमिति । ‘वायुर्विधूनयतीति च कविरहस्यम् ।

धूत लि० धू-क्त । भक्षिते, कम्पिते, तर्किते, त्यक्ते च ।

धूनक पु० धूनयति संघुचते वङ्गिस् चु० धू-स्वल् चुगाममः ।

यजधूमे (धुना) । [अदूधपठ-त ।

धूप दीप्तौ चुरा० उभ० अक० दीपने सक० सेट् । धूपयति-ते ।

धूप तापे अक० तापने सक० भ्वा० पर० सेट् । धूपायति अधूपायति

अधूपीत् । [गन्धद्रव्योऽप्ये धूमे, तस्मादधनद्रव्ये च ।

धूप पु० धूपयति रोगान् दोषान् वा धूप-अच् । शुगलुप्रश्रुति

धूपन पु० धूप-ल्यु । यजधूमे (धुना) ।

धूपटच्छ पु० इत० सरलदृजे । धूपीटङ्गमस्य । धूपाङ्गमस्य ।

धूपित लि० धूप-क्त वा आयाभावः । अध्वादिगमनैर्न ज्ञाने,

सन्नापिते च । [ध्वजे पदार्थे ।

धूम पु० धू-मक् । आर्द्रकाष्ठजाते मेघकण्डलयोः कारणे वङ्गि

धूमकेतन पु० धूम-केतनो यस्य । वङ्गा । धूम इव केतनः ।

तारापुञ्जात्मके धूमकेतौ उत्पत्तये ।

धूमकेतु पु० धूमइव केतुः । उत्पत्तयेऽप्युभयसूचके तारापुञ्ज-

भेदे । इव० । वङ्गौ धूमध्वजादयोऽप्यत्र ।

धूमगन्धिक न० धूमस्यैव गन्धोऽस्त्यस्य ठन् । रोहिषदृजे ।

धूममहिषी स्त्री० धूमस्य महिषीव । कुष्माटिकायास् ।

धूमयोनि पु० धूमोयोनिरस्य । मेघे, सुसके च । इत० । वङ्गौ

आर्द्रकाष्ठे च । [तद्वति लि० ।

धूमल पु० धूमं धूमवर्णं लाति ला-क । कृष्णलोहिते वर्णे ।

धूमाभ पु० धूमस्यैवाभा यस्य । धूमवर्णे । तद्वति लि० ।

धूमावती स्त्री० सहाविद्याभेदे । [हितं यत् । धूमसाधने लि०

धूम्या स्त्री० धूमानां समूहः पाशादि० य । धूमसमूहे । धूमाय-

धूम्याट पु० धूम्या इव अटति अट-अच् । (फिङ्गा) पक्षिभेदे

धूम पु० धूमं तद्वर्णं राति रा-क० ण्ठ० । धिङ्गुके, खरलोमवर्णाभे

कृष्णलोहिते वर्णे च । तद्वति लि० ।

धूमक पु० धूमइव कायति कै-क । उष्ट्रे । [पतिभेदे च

धूमलोचन पु० धूमो लोचने यस्य । कपोते, महिषासुरसेना-

धूमवर्णा पु० धूमो वर्णादस्य । धिङ्गुके, कृष्णलोहितवर्णे च ।

तद्वति लि० । [दृष्टे तस्या धूमसारत्वात्तथात्वम् ।

धूमिका स्त्री० धूमोवर्णः सारोऽस्त्यस्य ठन् । (शिशु) शिशपा

धूर वधे गतौ च दि० आ० सक० सेट् । धूर्यते अधूरिष्ट । धूर्त्तः

धूर्जटि पु० जठ-मंघ्राते इन् धुरस्त्वैलोक्यचिन्ताया जटिः

सङ्घातोऽल । शिबे ।

धूर्त्त पु० धूर्त्त-धूर-वा क्त । धूर्त्तदृष्टे, चोरकदृष्टे, नायकभेदे,

‘धूर्त्तोऽपरां सुखतो’ति सा० ३प० । लौहकीटे, विष्-

लवणे च । द्यूतकारके, वङ्गके च लि० ।

धूर्त्तक पु० धूर्त्तइव वङ्गकइव इवार्थे कन् । शृङ्गाणे ।

धूर्वह लि० धुरं वहति वह-अच् रेफे इणो दीपः । भारवाहके

धुरन्धरे । धूर्वह इति ह्रस्वयुक्तकल्पनं ग्रामादिकम् ।

धूलि(लो) स्त्री० धू-लिक् वा ङीप् । रजसि परागे ।

धूलिध्वज पु० धूलिरेव ध्वजोदस्य । वायौ ।

धूलिपुष्पी स्त्री० धूलिपुष्पं पुष्पमस्या ङीप् । केतक्याम् ।

स्वार्थे कन् ह्रस्वः । अत्रार्थे ।

धूलिकदम्ब पु० धूनीनां कदम्बं यत् । कदम्बदृष्टे, वरूणदृष्टे,

तिलिगदृष्टे च । इत० । धूनीसमूहे न० ।

धूश(घ)(स) शोभने चुरा० उभ० सक० सेट् । धूश(घ)(स)यति ते

अदूधश(घ)(स)न् त ।

धूसर पु० धू-सर किञ्च न प्रत्यम् । गर्हमे, उष्ट्रे, कपोते,

तैलकारे, ईषत्याखुवर्णे, लणश्चेतवर्णे, गुलुपीतवर्णे च
तत्तद्वर्णवति वि० । [हस्तिगुण्डच्छे० ।

धूसरपत्रिका स्त्री० धूसरं पत्रमस्यस्याः ढन् । (हातिगुंड़ा)
धृ पतने स्वा०आ०अक० अनिट् । धरते अष्टत ।

धृ स्थितौ अक० धृतौ सक० स्वा० उभ० अनिट् । धरति ते
अधार्षीत् अष्टत ।

धृ स्थितौ अक० धृतौ सक० तदा०आ० अनिट् । ध्रियते अष्टत
धृ धारणे, चुरा० उभ० सक० अनिट् । धारयति ते अदीधरत् त
धृज गतौ स्वा०पर० सक० सेट् इदित् । धृजति अष्टजोत् [च
धृतराष्ट्र पु० चन्द्रवंश्ये दुष्येधनपतिरिन्द्रपभेदे, नागभेदे, पक्षिभेदे
धृति स्त्री० धृतिन् । तटौ, धारणे, यागे, विष्कम्भावधिके
अष्टमे योगे, सुखे, धारणायाम्, अवसादेऽपि शरीरादे
स्तम्भनशक्तौ, अष्टादशाक्षरपादके ऊन्दोभेदे, अष्टादशसङ्ख्या-
याञ्च । [धर्षिता धृष्टा ।

धृष संहतौ अक० हिंसे सक० स्वा०पर० सेट् । धर्षति अधर्षीत्
धृष प्रागल्भ्ये स्वा०पर० अक० सेट् । धृष्यति अधर्षीत् । धृष्टः
धृष सामर्थ्यवन्ने चुरा०आत्म० अक० सेट् । धर्षयते अदीधृषत
अधर्षत ।

धृष क्रोधे अभिभवे च वा चु० उभ० प्रत्ने स्वा० सक० सेट् ।
धर्षयति ते धर्षति अदीधृषत् त अधर्षत त अधर्षीत् ।

धृष्णज् वि० धृष-नजिज् । प्रगल्भे निर्लेज्जे वेषुदत्वे च (कञ्चो)
धृष्ण, वि० धृष-क् । प्रगल्भे निर्लेज्जे च ।

धृष्ट वि० धृष-क्त । निर्लेज्जे, प्रगल्भे, नायकभेदे च ।

धृष्टद्युम्न पु० धृष्टं प्रगल्भं द्युम्नं बलं यस्य । दुपदन्तपङ्क्ते ।
धेनु स्त्री० धयति सुतान् धे-नु इङ् । नवप्रसूतायां गवि ।

धेनुक पु० धेनुरिव इवार्थे कन् । असुरभेदे । हस्तिन्यां स्त्री० ।
स्वार्थे कन् । धेनौ । धेनुकहादयोऽप्यल

धेनुकसूदन पु० धेनुकं सूदयति हिनस्ति सूद-ल्यु । श्रीलक्ष्णे
धेनुदुग्धकर पु० धेनोर्दुग्धमिव किरति कृ-अच् । गर्जरे (गाजर)
धेनुष्या स्त्री० धेनु+संज्ञायां यत् सुक् च । कृष्णशोधनार्थसुत्तम-
र्थाय बन्धकत्वेन दीयमानायां धेनौ ।

धेनुक न० धेनूनां समूहः ठक् । धेनुसमूहे ।

धैर्यं न० धीरस्य भावः व्यञ् 'स्थिरचित्तोन्नतियां तद्वैर्यमिति
गोयते' इत्युक्ते मनसः स्थैर्यं, औद्यत्ये, 'मनसो निर्विका-
रत्वं' धैर्यं सत्यपि हेतुष्वित्युक्ते मनसो विकाराभावे
अव्याकुलत्वे, विद्राद्युपस्थितावपि प्रारब्धापरित्यागहेतौ
चित्तवृत्तिभेदे च ।

धैवत पु० 'गत्वा नाभेरधोभागं वस्तिं प्रायोर्हगः पुनः ।

धावन्निव च यो याति कण्ठं देहं स धैवत' इत्युक्ते कण्ठो-
त्थिते स्वरभेदे । [णिच् अङ्घ्रिधोरत् त

धोर गतिचातुर्यं स्वा०पर० अक० सेट् । धोरति अधोरीत् ।
धोरण न० धोरत्यनेन धोर-ल्यु ल्युट् वा । हस्त्यश्चरथादौ
याने । भावे ल्युट् । अश्वगतिभेदे ।

धोरणि(णी) स्त्री० धोर-अनि वा ङीप् । परम्परायाम् 'सद्यः
स्खलन्माधुरीधाराधोरणिधौतधामनी'त्युङ्गटः ।

धौत वि० धाव-क्त जट् । मार्जिते, प्रक्षालिते, उत्तेजिते,
गुम्भे च । रजते न० ।

धौतकौषेय न० कर्म्म० । प्रक्षालिते कृषिकोषजाते वस्त्रे ।

धौरित न० धीर-क्त प्रज्ञाव्यञ् । अश्वानां चतुरायां गतौ ।
स्वार्थे कन् । तत्त्वार्थे ।

धौरेय वि० धुरं वहति ढक् । भारवाहके दृषादौ ।

ध्मा अग्निसंयुतौ दीर्घश्वासहेतुके शब्दभेदे स्वा०पर० तादृश
शब्देन वादने सक० अनिट् । धमत अध्मासीत् ।

ध्मात वि० ध्मात-क्त । संयुजिते दीर्घश्वासहेतुकशब्दयुक्ते ।

ध्माच्च आकाङ्क्षे सक० धोररवे अक० स्वा०पर० सेट् इदित् ।
धाङ्गति । अध्माङ्गीत् । [कङ्कोलिकायां स्त्री० गौ०ङीष्

ध्माङ्ग पु० ध्माच्चि-अच् । काके, मत्स्यभजके, पक्षिभेदे, भिक्षुके च

ध्माङ्गोली स्त्री० ध्माच्चि-ओल गौ० ङीष् । काकोलीलतायाम्

ध्यान न० ध्यै-ल्युट् । चिन्तने, ध्येयवस्तुविषयचिन्तने, चित्तस्थैक

तानप्रवाहे, 'ब्रह्मैवास्मीति सद्गुण्या निरालम्बतया स्थितिः ।

ध्यानशब्देन विख्याता परमानन्ददायिनी'ति वेदान्तोक्ते

ब्रह्मविषये चित्तस्थैर्यं, 'ध्यै चिन्तायां कृतौ धातुचिन्ता

तत्त्वेन निश्चला । एतद् ध्यानमिह प्रोक्त'मिति तन्मोक्ते

ध्येयस्य चित्तस्थिरतया निश्चये च ।

ध्याम न० ध्यायते पशुभिः ध्यै-मन् । गन्धर्वणे दमनकटचे

च । संज्ञायां कन् । रोहिषतणे ।

ध्यै चिन्तने स्वा०पर० सक० अनिट् । ध्यायति अध्मासीत् ।

ध्रज गतौ स्वा०पर० सक० सेट् । ध्रजति अध्रानीत् अध्रजीत्

अयमिदिङ् ध्रजति अध्रजोत् ।

ध्रण ध्याने स्वा०पर० अक० सेट् । ध्रणति अध्रणीत्-अध्रणीत्

ध्रस कण्ठ आदाने कृष्ण०पर० सक० सेट् । ध्रस्नाति अध्रसीत्

अध्रसीत् । ध्रसित्वा ध्रस्ता । [यति ते अदिध्रसत् त

ध्रस उत्तरेके कण्ठ आदाने च चुरा० उभ० सक० सेट् । ध्रास-

ध्राक्ष काङ्क्षे धीररवे च स्वा० प० सक० सेट् इदित् । ध्राङ्गति

अध्राङ्गीत् । [अध्रासीत् । चङि अदध्रासत् ।

ध्राख शोधने अलमर्थे च स्वा०पर० सक० सेट् । ध्राखति

प्राप्त गतौ भ्वा० आ० अक० सेट् । द्राघते अट्टाडि । चङि
अट्टाघात् ।

प्राड विभेदे भ्वा० आत्म० सक० सेट् । द्राडते अट्टाडि ।

प्रिज गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । प्रेजति अप्रेजीत् ।

भ्रु स्पर्शे अक० सर्पणे सक० तु० कृ० पर० अनिट् । भ्रुवति
अभ्रुशीत् द्रुमाव ।

भ्रु स्पर्शे अक० सर्पणे सक० भ्वा० पर० अनिट् । भ्रवति अभ्रुषीत्
भ्रु व पु० कृ० भ्रु-अच् । शङ्कौ, विष्णौ, हरे, उत्तानपादन्धपुत्रे
वसुभेदे, ज्योतिषोक्ते योगभेदे, नामाग्रे, स्थाणौ, ललाटस्थे
आवत्तभेदे, भूगोलस्थोत्तरदक्षिणैर्नृद्वयोपरिस्थे, स्थिरे
ताराभेदे च । निश्चिते, तर्मे, आकाशे, उत्तरालयरोहिणी
नक्षत्रेषु च न० । सन्तते, अपरिणामिनित्ये, स्थिरे च
ति० । सूर्यायाम्, शालपर्ण्याञ्च स्त्री० । शरारिपक्षिणि
पु० स्त्री० । सद्यायां कन् । गीतिभेदे न० (ध्रुवा)

भ्रेक उल्हाडे शब्दे च भ्वा० आत्म० अक० सेट् । भ्रेकते अभ्रे-
किट् । चङि न कृत्स्नः ।

भ्रै लप्ता भ्वा० पर० अक० अनिट् । भ्रायति अभ्राषीत् ।

भ्रौव्य न० भ्रुवस्य भावः अच् । स्पर्शे ।

ध्वंस पु० ध्वन्स-घञ् । विनाशे ।

ध्वंसन न० ध्वन्स ल्युट् । अधःपतने, गमने, नाशे च ।

ध्वज गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । ध्वजति अध्वजीत् अध्वाजीत्
अयमिदिदिपि । ध्वजति अध्वज्जीत् ।

ध्वज पु० ध्वज-अच् । शौण्डिके, सर्पे च । चतष्कोणाकारे
वृषदण्डोपरिस्थे वस्त्रखण्डे, खड्गाङ्गे, मेढ्रे च पु० न० ।

ध्वजदुम पु० ध्वजाकारः दुमः । तालडले ।

ध्वजभङ्ग पु० ध्वजस्य मेदस्य भङ्गः स्वसामर्थ्यहीनता यत् ।
कीवलसूचके रोगभेदे ।

अजाहृत न० ध्वजेन सहाहृतः । 'संयामादाहृतं यत्तु विजित्य
द्विपतां कुलम् । स्वाम्यर्थं जीवितं त्यक्त्वा तद् अजाहृत
सच्यते' इत्युक्ते धनविशेषे । तादृशे दासे पु० ।

ध्वजिन् पु० ध्वज+अत्यर्थे इनि । नृपे, रणे, ब्राह्मणे,
हरिजे, सर्पे, मयविक्रयोपजोविनि शौण्डिके, मयूरे च ।

ध्वजिनी स्त्री० ध्वजः अत्यस्याः इनि । सेनायाम् ।

ध्वण ध्वाने भ्वा० पर० अक० सेट् । ध्वणति अध्वाणीत् अध्वणीत्
ध्वन रवे भ्वा० पर० अक० सेट् वा घटादि । ध्वनति अध्वानीत्-
अध्वनीत् । ध्वनयति ध्वानयति । [अध्वनयीत् ।

ध्वन शब्दे अद० चु० उभ० सक० सेट् । ध्वनयति अदिध्वनत्
ध्वन पु० चु० ध्वन-घञ् । शब्दे ।

ध्वनि पु० ध्वन+इन् । अयत्ने षट्पादशब्दे, अलङ्कारोक्ते
उत्तमकाव्ये च । [विकारे काकुप्रभृतौ ।

ध्वनिविकार पु० ध्वनेर्विकारः । शोकादिना शब्दस्य

ध्वन्स गतौ भ्वा० अधःपतने च भ्वा० आत्म० अक० सेट् । ध्वंसते
अध्वंसत् । क्ता वेट् ।

ध्वस्त ति० ध्वन्स-क्त । व्युत्ते, नष्टे, गणिते च । [अध्वाङ्गीत्
ध्वाञ्च(काङ्गे) घोररवे च भ्वा० पर० सक० सेट् इति । ध्वाङ्गति
ध्वाङ्ग पु० ध्वाञ्चि-अच् । काके, वके, भिलुके, गृहे च ।

ध्वान पु० ध्वन-घञ् । शब्दे ।

ध्वान्त न० ध्वन-क्त नि० । अन्धकारे ।

ध्वान्तारि पु० इत० । स्वार्थे अर्कटणे, चन्दे, वज्जौ च ।

ध्वान्तोन्मेष पु० ध्वान्ते अन्धकारे उन्मेषोऽस्य । खद्योते ।

न

न अव्य० नह-बन्धने ङ । निषेधे । तत् क्रियायोगे अभवे तद्विन्न
योगे भेदे उपमायाञ्च । बन्धे, प्रस्तुते, रत्ने च पु० ।

नकुल ति० नास्ति कुलमस्य । निष्कुले । सर्पवैरिणि बभ्रौ,
शिवे, चतुर्थपाण्डवे च पु० । कुक्कुट्यां जटामांसां शङ्खिन्यां
कुङ्कुमे च स्त्री० ङीप् ।

नकुलेष्टा स्त्री० इत० । राक्षसां तस्या नकुलप्रियत्वस्तथात्वम्
नक्त नाशने चु० उभ० सक० सेट् । नक्तयति-ते अननकृत्-त ।

नक्त न० नज-क्त । रात्रौ शब्ददिनातिक्रमेण रात्रिभोजनरूपे व्रते च
नक्तक पु० नज-तकन् । (न्याकिङ्) कर्पटे जीर्णवस्त्रखण्डे ।

नक्तचारिन् पु० नक्ते रात्रौ चरति चर-णिनि । मेचके,
विडाले च । रात्रिचारिभावे ति० ।

नक्तच(ञ्च)र पु० नक्ते, नक्ते वा चरति ठक् । रात्रिसे, चौरे,
मेचके, विडाले च । रात्रिचरे ति० स्त्रियां ङीप् ।

नक्तन्तिव न० नक्तञ्च दिवा च नि० । सप्रम्यर्थदत्तौ अहोरात्रौ ।

नक्तम् अव्य० नज-प्रीडे तस्य । रात्रौ ।

नक्तमाल पु० नक्तम् रात्रौ आ अलति अच् । करङ्गदले ।
तत्तवत न० 'नक्तं निशायां कुर्वति गृहस्थो विधिसंयुक्तः' ।

निशि व्रतं तु विज्ञेयं यामार्द्धे प्रथमे सदेत्युक्तलक्षणे दिवा-
भोजनाभावविशिष्टे रात्रौ प्रथमयामार्द्धे भोजनरूपे व्रते ।

नक्त पु० न क्रामति दूरस्थलम् न+क्रम-ङ् । कुम्भीरे । (भण
काट) द्वारायकाळे, नासिकायाञ्च न० ।

नक्तराज पु० इत० टच् समान् । (हाङ्गर) जलजन्तुभेदे ।

नक्षत्र न० नञ्-अलन् । अश्विन्यादितारकाश्च ।

नक्षत्रचक्र न० नक्षत्रघटितं चक्रम् । अश्विन्यादिसप्तविंशति

नक्षत्रात्मके खगोलस्थे राशिचक्रे । तन्त्रोक्ते मन्त्रपह-
णोपयोगिचक्रभेदे च । [विष्णौ च

नक्षत्रनेमि पु० नक्षत्राणां नेमिरिव । भुवास्थे तारके, चन्द्रे,
नक्षत्रमाला स्त्री० नक्षत्राणामिव माला । सप्तविंशतिभौ-
क्तिर्नैर्मिस्मिन् हारभेदे । इत० । नक्षत्रपङ्क्तौ ।

नक्षत्रसूचक पु० नक्षत्राणि शुभाशुभतया सूचयति यत्तु ।
'अविदितैव यः शास्त्रं देवज्ञत्वं प्रपद्यते । स पङ्क्तिद्रूपकः
पापी संयो नक्षत्रसूचक' इति 'तिथ्युत्पत्तिं न जानन्ति
ग्रहाणां नैव साधनम् । परावाक्येन वर्तन्ते ते वै नक्षत्र-
सूचका' इत्युक्ते सिद्धान्तानभिज्ञे ज्योतिर्विदि । शिनि
नक्षत्रसूचीत्यर्थः ।

नक्षत्रेश पु० इत० । चन्द्रे नक्षत्रपत्यादयोऽप्यत्र ।

नख सर्पणे भ्रा० पर० सक० सेट् । नखति अनखीत् अनखीत् ।
नख पु० न० । न खं क्तिद्रूपम् । करजे अङ्गुल्यपस्थे कण्टके ।
नखकुट्ट पु० नखान् कुट्टयति कुट्ट-अण् । नापिते ।
नखनिघ्नन्त न० नखानि क्लृप्त्वा न्नेन कृत-ल्युट् पु० छम् ।
नखच्छेदनार्थे नापितास्त्रभेदे ।

नखर पु० न० । न खं राति राक । नखे । [नखायुधोऽप्यत्र ।
नखरायुध पु० नखरमायुधं यस्य । सिंहे, व्याघ्रे, कुक्कुटे च
नखशङ्ख पु० नख इव शङ्खः । कुट्टशङ्खे ।

नखाङ्ग पु० नखमङ्ग इव यस्य । व्याघ्रनख्यम् ।

नखी स्त्री० नखमस्यस्य अर्थ आदित्यादौ गौरा० ङीप् ।
खनामख्याते, गन्धद्रव्ये ।

नग पु० न गच्छति गम-ड । पर्वते, हस्ते च ।

नगण पु० कन्दोपन्योक्ते लघुरूपवर्णने । न गण्यते गण-अच् ।
(मालकांकनी) हस्तभेदे, पारावतपद्याम् स्त्री० टाप् ।

नगनन्दिनी स्त्री० इत० । हिमालयपुत्रां दुर्गायाम् ।

नगभिद् पु० नगान् भिनत्ति भिद-क्लिप् । इन्द्रे । पर्वतभेदेने
लि० । [भेदायाम् ।

नगभू स्त्री० नग एव भूत्युत्पत्तिस्थानं यस्य । कुट्टपाषाण
नगर न० नगाः हक्षाः पर्वता वा सन्त्यस्मिन् नग+र । 'पुण्य-
क्रियादिनिगुणैश्चात्तुर्वर्ण्यजनैर्युतम् । अनेकजातिसंघं
नैकशिल्पिसमाकुलम् । सर्वदेवतसंघं नगरं त्वभिधीयते
इत्युक्तलक्षणं पुरभेदे । वा गौरा० ङीप् । नगरीत्यप्यत्र ।

नगरन्ध्रकर पु० नगस्य क्रौञ्चपर्वतस्य रन्ध्रं करोति क-अच् ।
कीर्तिकेये 'स नगरं नगरन्ध्रकरौजश्च' इति रघुः ।

नगरोत्था स्त्री० नगरादुत्पत्तिरित् उद्+स्था-क् । नगरस्थायां
स्त्रियां, नागरस्तथायाङ् ।

नगरौषधि स्त्री० इत० । कदल्याम् ।

नगाट पु० नगेषु दृष्टेषु अटति अच् । वानरे ।

नगाधिप पु० नगानामधिपः । हिमालयपर्वते ।

नगाश्रय पु० नगः पर्वतः आश्रयोऽस्य । हस्तिकन्दहस्ते ।
पर्वतवासिनि लि० ।

नगौकस् पु० नग ओको यस्य । पक्षिणि, शरभे, सिंहे च ।

नग्न लि० नज-त्त । विवस्ते । 'दिगम्बरस्थे वौडभेदे पु० । 'द्विक-
च्छः कच्छशेषश्च सुक्तकच्छस्तथैव च । एकवासा अवासाश्च
नग्नः पञ्चविधः स्मृत' इत्युक्तेषु द्विकच्छादिषु, 'कृष्यजुः
सामसंज्ञं यं त्रयो वर्णादतिर्हिज ! । एतामुज्जति यो
मोहात् स नग्नः पातकी स्मृत' इत्युक्ते वेदत्रयीरूपा-
वरणत्यागिनि जने च ।

नग्निका स्त्री० नग्नैव स्वार्थे कन् । अट्टरजस्त्रायां स्त्रियाम्

नज व्रीडायां भ्रा० आ० अक० सेट् । नजते अनजिष्ट । नग्नः

नज् अक्य० न+अज् जिदस्वभ्यो नलोपपठयः तेन अजितो न
नादिलोपः नैकधेयादि । अभावे, निषेधे, अल्पत्वे, अप्राश-
स्ये, अतिक्रमे, ईषदर्थे, सादृश्ये, विरोधे, भेदे च । तत्र
सादृश्ये अत्राङ्गणः । अभावे अपांपम् । भेदे अघटः पटः ।

ईषदर्थे अतुदरी कन्या । अपत्ये अकेशा । विरोधे अचुरः ।

नट पु० नटति नट-अच् । नाटकादिदृश्यकाव्याभिनयकर्त्तरि
नर्तकभेदे, जायाजीविनि वर्णसङ्करभेदे, अशोकलणे, थोना-
कलणे, नले, किष्कुपर्वणि, गोदन्तहरिताले च ।

नट नटते हिंसने च भ्रा० पर० सक० सेट् । नटति अनटीत्
अनाटीत् अणोपदेशतया नखलम् परिनटति । [णलम् ।

नट भ्रंशे च्युतौ च चु० उभ० अक० सेट् । नाटयति-ते अनोनटत् । न
नटन न० नट-ल्युट् । नट्ये । [नादयोऽप्यत्र ।

नटभूषण नटान् भूषयति भूष-ल्यु । हरिताले । नटमण्ड

नटी स्त्री० नट-अच् । गौरा० ङीप् । नलीनामगन्धद्रव्यं,
वेश्यायाश्च । नट+पुंयोगे ङीप् । नटयोपिति स्त्री० ।

नड भ्रंशे चु० उभ० अक० सेट् । नाडयति-ते अनोनडत्-त ।
योपदेशत्वाभावाच्च णलम् ।

नड पु० नड अच् । नलटणे ।

नडकीय लि० नडाः सन्त्यस्य क कुक् च । नडवति देशे ।

नडप्राय पु० नडः प्रायो यत्र । नडवडले देशे ।

नड्या स्त्री० नडानां समूहः पाशां य । नडसमूहे । [ङीप् ।

नडुत् लि० नडाः सन्त्यस्य ङात्प मस्य व । नडयुक्ते देशे स्त्रियां

नडुल् लि० नडाः सन्त्यस्य ङलच् । नडयुक्ते देशे ।

नत लि० नभ-त्त । कृतनभने ज्योतिषोक्ते दिनार्हान्नरित-

जन्मनाडिकायां पु० । विस्तरस्तु वृहद्भिधाने । तगरसूत्रे न० ।
 नतद्रुम पु० कर्म० । लताशालवृक्षे ।
 नतनासिक लि० नता नासिकाऽस्य । चिपिटनासिके (खान्दा)
 नताङ्गी स्त्री० स्तनजघनभारान् नतमङ्गमस्याः ङीप् । नाय्याम्
 नति स्त्री० नम-तिङ् । नम्रतायाम् । 'लिकोणमथ पटकोणमङ्ग-
 चन्द्र' प्रदक्षिणम् । दण्डमटाङ्गस्य सप्रधा नतिलक्षण-
 भित्तुक्ते सप्तभेदे नमनभेदे च एतल्लक्षणं वृहद्भिधाने ।
 नह् स्तोत्रे भ्याः पर० अक० सेट् इदित् । नन्दति अनन्दीत्
 नन्दधुः । प्रनन्दति ।
 नह् पु० नद-अच् । सिन्धुभैरवशोभादौ अकविभे जलप्रवाहे
 नदी स्त्री० नद-अच् नदट् इति निर्द्देशात् । टिप्तात् ङीप् ।
 गङ्गायस्यनादिषु गुरुलघुजलप्रवाहेषु 'धनुःसहस्राख्यदौ च
 गतिर्यासां न विद्यते । न ता नदीशब्दवहा' इत्युक्ते धनुः-
 सहस्राष्टकान्यनदेशवाहिन्यामेव नदीशब्दप्रवृत्तिः । तासु
 च 'सर्व्यां गुर्व्यां प्राप्नुवती वाहिनी स्यात् नदी पचा-
 दाहिनी निचयेन' इति 'प्रायो नृडवहा सुर्व्यां लघुः
 शीघ्रवहाः स्तुता' इति च विशेषः ।
 नदीकान्त पु० नदी कान्ता यस्य । सस्ररे, हिज्जलवृक्षे, सिन्धु-
 वारके च । जम्बूद्वीपे काकजङ्घोपधौ च स्त्री० ।
 नदीकूलप्रिय पु० नदीकूलं प्रियं यस्य । जलवेतसे ।
 नदीज पु० नद्याः समीपे जायते जन-ङ । अर्जुनवृक्षे
 अग्निमन्त्रवृक्षे च । हिज्जलवृक्षे, सोतोजले च न० । नदी-
 जातमात्रे लि० । 'नदीज ! लङ्केश्वनारिकेल' इति भारतम्
 नदीन पु० इत० । सस्ररे, वरुणे च । नदीभिन्ने लि० ।
 नदीमातृक लि० नदी मातृव पोषिकाऽस्य । नदीजलसम्पन्न
 ग्रीहिपालिते देशे ।
 नदीष्ठा लि० नद्यां स्नातृं जानन्ति स्ना न क्तम् । नदी
 स्नानं कृते यस्यां यस्यां नद्यां यथारतरणीयं तज्ज्ञानधुक्ते
 नदीसर्ज्ज पु० नद्यां वृज्जतेऽसौ वृज-अप् । अर्जुनवृक्षे ।
 नह् लि० नह-क्त । बह्वे, उभूते च ।
 नह्नी स्त्री० नह्यतेऽनया इन् ङीप् । चर्मा निर्मितरज्ज्वाम् ।
 ननन्द स्त्री० ननन्दति कतायामपि सेवायां न तृष्यति न+नन्द-
 ण् । भर्तृभगिन्याम् (ननद) ट् इति । ननान्दः । यत् ।
 ननु अव्य० ननुति नुद-ङ् । प्रश्ने, अवधारणे, निश्चये, अतुमतौ
 अनुज्ञायाम्, अनुनेये, चान्त्वे, सन्तोषने, आभन्तरे, पर-
 कृतौ, अधिकारे, सम्पन्ने, दुष्टौ, सम्पन्नादे, स्तुतौ,
 आलोपे, प्रत्युक्तौ, उत्पन्नायाञ्च ।
 ननुच अव्य० ननुच चच समाहार इ० । विरोधोक्तौ ।

नन्द पु० नन्द-अच् । श्रीकृष्णस्य पितरि गोपभेदे, सहानन्दि
 सुते नृपतिभेदे, आनन्दे, निधुभेदे, प्राग्दक्षिणद्वारवृक्षे,
 वास्तुभेदे च ।
 नन्दक पु० नन्दयति नन्द-णिच् ण्वल् । हरेः-खड्गे, भंके च ।
 आनन्दजनके, कुलपालके च लि० ।
 नन्दकिन् पु० विद्यामयोनन्दकोटसिरस्य ठन् । विष्णौ ।
 नन्दगोपित स्त्री० इत० । राज्ञायाम् । [भट्टिः
 नन्दधु पु० नन्द-अधुच् । आनन्दे 'यस्यासौ तस्य नन्दधु' इति
 नन्दन पु० नन्दयति नदि-णिच् । पुत्रे, भंके, पर्वतभेदे 'वक्र-
 चीरास्त्राद्या गावो नन्दनं नन्दने प्रिये' इत्युक्ते ङी० धर्ममध्ये
 वत्सरभेदे च । इन्द्रोद्याने न० । आनन्दकारके लि० ।
 नन्दनन्दन पु० नन्दस्य नन्दनः । श्रीकृष्णे, नन्दसुतादयोऽप्यत्र
 नन्दनन्दिनी स्त्री० इत० । दुर्गायाम् । 'नन्दगोपवृक्षे जाता
 यशोदागर्भसम्भावे'ति चण्डो । नन्दसुतादयोऽप्यत्र ।
 नन्दा स्त्री० नन्द-अच् । 'नन्दते सुरलोकेषु नन्दने वसतेऽथवा ।
 हिमाचले महापुच्छे नन्दा देवी ततोऽभव' इत्युक्तायां गौर्याम्
 अलिङ्गरे, (नाद) सम्पदि, 'प्रतिपदेकादशी पठो नन्दा-
 त्रैवा मनोविभिरित्युक्तेषु तिथिभेदेषु, 'स्थिरे जीवबारे तत्र
 नन्देति संज्ञेति, कृत्स्नसंक्रान्तिभेदे, ननन्दरि, तीर्थभेदे च ।
 नन्दि पु० नन्द-इन् । खन्नामख्याते वृक्षे आनन्दे 'कौशल्या-
 नन्दिवह्नौ नो रासः' इति रामायणम् । सह्यादेवस्य पार्श्व-
 चरभेदे नन्दिकेश्वरे । द्यूताङ्गे पु० न० ।
 नन्दिकेश्वर पु० शिवस्य पार्श्वचरभेदे । तेन प्रोक्तमणु तस्य
 लुक् । पुराणभेदे । [नन्दिहृत्तादयोऽप्यत्र ।
 नन्दिता पु० नन्दयति णिच्-णिनि कर्म० । धववृक्षे ।
 नन्दिन पु० नन्द-णिनि । शिवद्वारपात्रे । गर्दभाच्छे, वटद्रुमे च
 नन्दिनी स्त्री० नन्दयति नन्द-णिनि । वशिष्ठधेनौ, सुतायाम्,
 उमायां, गङ्गायां, ननन्दरि, व्याडिभातरि, रेणुकौषधौ च
 नन्दिनीसुत पु० इत० । व्याकरणस्य संधकारके व्याडिस्थनौ
 नन्दिपुराण न० नन्दना प्रोक्तं पुराणम् । उपपुराणभेदे ।
 नन्दिर्द्धन पु० नन्दि नन्दं नन्दनं वा वर्द्धयति वृद्ध-णिच्
 ल्यु । तनवे, मिले, धिने च । आनन्दवर्द्धके लि० ।
 नन्दीवृक्ष पु० नन्द-इन् वा ङीप् कर्म० । अश्वत्थभेदे, तृजे,
 (तद) कुबेरके, भेषजद्रव्याञ्च । (नन्दीशरादयोऽप्यत्र ।
 नन्दीश पु० नन्दी ईश इव । शिवद्वारपात्रे । इत० । शिवे
 नन्द्यावर्त्त पु० 'दक्षिणासुरतालिन्द्वयं यत् पश्चिमाश्वत्थम् ।
 पूजनीयोत्तररज्ज्वां नन्द्यावर्त्तं वदन्ति त' इत्युक्ते नृपग-
 भेदे, तगरवृक्षे, मत्स्यभेदे च ।

नपुंसक पु० न० न स्त्री न पुमान् नि० । 'स्तनकेशवती नारी
लोमशः पुरुषः स्मृतः । उभयोरन्तरं यज्ञ तदभावे नपुं
सक'मित्युक्तलक्षणे स्त्रीवे । शब्दे तद्युद्धारस्तु सत्वरजोभ्यां
साम्यावस्थापद्धाभ्यामुत्पन्नत्वात् अनादिस्कारविशेषवत्त्वाद्वा
नपुं पु० न पतन्ति पितरोऽनेन न+पत-ट्ठच् नि० । पौत्रे,
दौहित्रे च । पौत्र्यां, दौहित्र्याञ्च स्त्री० ङीप् ।

नभ न० नभ-अच् । आकाशे । आवर्णे मासि पु० ।
नभः(स्म)सद् पु० नभसि सीदति सद्-किप् । देवे ।
नभश्चर पु० नभसि चरति अच् । मेघे, वायौ, पक्षिणि, विद्या-
धरे, स्त्र्यादिषु ग्रहेषु, राज्ञे च । आकाशगमिनि लि०
नभसं न० नभ-असच् । आकाशे । [आकाशे न० ।

नभस् पु० नभ-असि । आवर्णे मासि, मेघे, पतद्ग्रहे च ।
नभसङ्गम पु० नभसं गच्छति गम-खच् सम् च । पक्षिणि ।
नभस्य पु० नभसि मेघे साधु यत् । भाद्रपदमासि ।
नभस्वत् पु० नभोऽस्य साध्यत्वे न मत्पुं मस्य व । वायौ ।
नभोमणि पु० नभस्य आकाशस्य मणिरिव प्रकाशकत्वात् । स्त्र्यर्थं
नभोरजस् न० नभसो रज इव दृष्टावकारत्वात् । अन्धकारे
नन्वाज पु० न भ्राजति भ्राज-किप् । मेघे ।
नमस् अक्ष० नम-असि । नतो, त्यागे, रते च ।

नमस्कार पु० नमस्+क-घञ् । कराभ्यां शिरःसंयोगविशेषेण
स्वापकर्षकचक्रे व्यापारभेदे ।

नमस्य लि० नमस् करोति नमस्+क्य-नमस्य-कर्मणि यत् ।
नमस्कारणीये । भावे अ । नतो, पूजायाञ्च स्त्री० ।

नमुचि पु० न मुञ्चति न+मुच-कि । शुक्लनिशुम्भयोः कनि-
ठाजुजेऽसुरभेदे ।

नमुचिद्विष् पु० इत० । इन्द्रे, नमुचिस्त्रदनादयोऽप्यत्र ।
नमेरु पु० नम-एक । सुरपुत्रागडगे, रुद्राञ्च च ।

नम्ब गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । नम्बति अनम्बीत् ।
नम्ब लि० नम-र । नते, विनयान्विते च ।

नम्बक पु० नम्ब इव कायति कै-क । इवार्थे कन् वा । नेतसे
स्वार्थे कन् । नम्बे लि० ।

नय गतौ भ्वा० आत्म० सक० सेट् । नयते अनयिष्ट ।
नय पु० नी-अच् । नीतो शुक्राचार्यादिप्रणीते शास्त्रभेदे, दूत-
भेदे च । कर्त्तरि अच् । नेतरि न्याये च लि० । [प्रापणे ।

नयन न० नीयतेऽनेन करणे ल्युट् । नेत्रे चक्षुषि । भावे ल्युट्
नर पु० नृ-ट्ठ-वा अच् । परमात्मनि 'आपो वै नरसूनुव' इति
मनुः । विष्णौ, नरावतारे, अर्जुने, ऋषिभेदे, मनुष्ये,
गणितशास्त्रोक्ते ज्ञायाप्रज्ञाज्ञाकोपयोगिनि, शङ्खौ च ।

नरक पु० नृ-वृन् । भूमिगर्भे वराहज्जाते दैत्यभेदे, पापिनां
दुःखभोगस्थानभेदे रौरवप्रभृतौ च । तेषां विभेदो वृहद-
भिधाने । [वृहदभिधाने ।

नरककुण्ड पु० इत० । पापिनां यातनाभोगकुण्डेषु । विस्तरस्तु
नरकजित् पु० नरकं नरकासुरं जितवान् जि-भूते-किप् ।
श्रीकृष्णे । नरकान्तकादयोप्यत्र ।

नरदेव पु० नरोदेव इव । नृपतौ ।
नरनारायण पु० इत० । नरस्य नारायणश्च इ० । 'कृष्णार्ज्जुनाव
तारिणोः सुनिभेदयोः । भगवतोऽवतारभेदे एकवचनभेदे व०
नरपति पु० इत० । राजनि । नरेशादयोऽप्यत्र ।

नरपुङ्गव पु० पुमान् गौः पुङ्गवः इव । नरः पुङ्गव इव भार-
वहनयोग्यत्वात् । मनुष्येष्टे, नृपे च ।

नरमाला स्त्री० नराणां तन्मुखानां माला । नरसुख-
मिर्मितायां मालायां 'नरमालाविभूषणे'ति चण्डी ।

नरमेध पु० नरो मेध्यते बध्यते प्रोक्षणादिभिः संस्क्रियते वात् ।
नरभांसरूपव्यकरणके यागभेदे ।

नरवाहन पु० नरा वाहनान्यस्य । कुबेरे, स हि मनुष्यैर-
ह्यते । मनुष्यवाह्यमात्रे लि० ।

नरसिंह पु० नरचासौ सिंहश्च । अवयवभेदेन नरसिंहयो-
राकारयुक्ते हिरण्यकशिपोनोशार्थमाविर्भूते भगवदव-
तारभेदे नरहृत्यादयोप्यत्र । नरः सिंह इव शौर्यादिम-
त्त्वात् । नरमेधे । [दयोप्यत्रार्थे ।

नरस्तान्ध पु० नर+समूहे स्तम्ब । नरसमूहे एवं मनुष्यस्तान्धा-
नरेन्द्र पु० नर इन्द्र इव । राजनि, विषवैद्ये, एकविंशत्य-
चारपादके छन्दोभेदे च ।

नरोत्तम पु० नरेषु उत्तमः । पुरुषोत्तमे नारायणे, 'यः
स्वकात् परतोवेह जातनिर्वेद आत्मवान् । हृदि क्त्वा
हृदि मेहात् प्रव्रजेत् स नरोत्तम' इत्युक्ते वैराग्यवति
पुरुषे नृपे च 'नराणाञ्च नरोत्तम' इति गीता ।

नर्त्तक पु० नृत-टुल् । चारणे, नृत्येष्टे च 'यादयं नृत्यपाल'
स्यात् गीतं योज्यं च ताडयन् । नृत्यस्य धारणात् पालं
नर्त्तकः परिकीर्तित' इत्युक्ते नृत्याभिज्ञे नटीलि० ।
पिप्सात् स्त्रियां ङीष् ।

नर्त्तन न० नृत-ल्युट् । नृत्ये । [न नृत्यम् प्रवर्तति ।
नर्द्द शब्दे लक्ष० गतौ सक० भ्वा० पर० सेट् । नर्द्दति अनर्द्दित्
नर्म्माद् पु० नर्म्बे परिहासं ददाति दा-क । कैलेशचित्रे । परि-
हासदायके लि० । सोमोज्ञायां दक्षिणस्यायां नद्यां स्त्री०
नर्म्बान् न० नृ-मनिन् । परीहासे कैङ्गौ ।

नल बन्धे आ०परः सक०सेट वा घटा० । नलति अनालीत् ।

शिव नलयति नालयति ।

नल ए० नल-अच् । तणभेदे, चन्द्रबन्धे, नटभेदे, वानरभेदे,

आह्वदेवे, पितृगणभेदे, 'कथवालस्यथा नल' इति पुराण-

मन्त्रः देवभेदे च । पद्मे न० । [पदार्थे, पर्वणि च

नलक न० नल इव इवार्थे कन् । शाकास्थि, नाडीवत् सच्छिद्रे

नलकिनी स्त्री० नलकं सच्छिद्रमस्थि अस्ति इति । जङ्घायाम्

नलकुवर ए० नलः कुवरो युगन्धरोऽस्य । कुवेरपुत्रे ।

नलद न० नलं बन्धं गतिं वा द्यति दो-क । उशीरे । 'स्यादस्या

नलदे विने'ति नैपथम् । पुष्पकरणे, जटामांसां च स्त्री० ।

नलपट्टिका स्त्री० नलनिर्मिता पट्टिकेव । (दरमा) कटभेदे ।

नलमीन ए० नलाश्वः मीनः । (चिह्नुङ्गी) मत्स्यभेदे । [च

नलिका स्त्री० नल-स्वार्थे कन् टाप् । नाशाम्, सुगन्धिद्रव्यभेदे

नलित ए० नल-क्त । (नालता) शाकभेदे ।

नलिन न० नल-इनन् । पद्मे, शैवाले, तोये च । [नलिकायाञ्च

नलिनी स्त्री० नलाः सन्त्यस्या इति । पद्मसंघे, पद्मयुक्तदेशे,

नलिनीखण्ड न० नलिनी+समूहे खण्ड । पद्मिनीसमूहे ।

नली स्त्री० नल-अच् गौरा० उषे । मनःशिलायां, विद्रुम-

लतायाम्, नलिकायाञ्च । (नालताशाक) ।

नल्व ए० नल-व । चतुःशतहस्तमितदेशे, हस्तचतुःशते च ।

नव ए० न-अच् । सवे, रक्तपुनर्नवायाञ्च । अच् । नूतने लि० ।

नवग्रह ए० कर्म० संज्ञात्वात् न द्वियुः । 'सूर्यचन्द्रौ मङ्गलश्च

बुधश्चापि बृहस्पतिः । शुक्रः शनैश्चरो राहुः केतवश्च नव-

ग्रहा' इत्युक्तेषु नवसु ग्रहेषु तेषां स्थानादि बृहदभिधाने

नवति स्त्री० नव दशतः परिमाणस्य लि० । (नव्युद्) सङ्ग्रामभेदे

नवदल न० कर्म० । कमलकार्णिकासमीपस्थे दले, नूतने पत्रे च

नवदुर्गा स्त्री० कर्म० संज्ञायात् न द्वियुः । 'प्रथमा शैलपुत्री च

द्वितीया ब्रह्मचारिणी । तृतीया चन्द्रघण्टेति कुङ्गाखण्डेति

चतुर्थिका । पञ्चमी स्कन्दमतेति षष्ठी कात्यायनीति च ।

सप्तमी कालरात्रिश्च महागौरीति चाष्टमी । नवमी सिद्धिदा

प्रोक्ता नव दुर्गा मता भुवोऽत्युक्ताश्च शैलपुत्रादिषु नवसु

दुर्गामूर्तिषु ।

नवद्वारपुर न० नव द्वारणि यत्न तादृशं पुरम् । देहे तत्तु हि

ह्रेश्मिन्, चक्षुषी, नासिके च सख्यमेकमिति ऊर्ध्वस्थानि सप्त,

हे पायूपस्थे अधः इति नव किद्रूपणि द्वारणि सन्ति ।

'नवद्वारपुरे देही'ति गीता ।

नवधा अय्य० नवन्+प्रकारे धाच् । नवप्रकारे ।

नवधातु ए० कर्म० संज्ञात्वात् न द्वियुः । 'हेमवतारानागाश्च

ताम्ररङ्गे च तीक्ष्णकम् । कांक्षञ्च कान्तलौहञ्च धातवो नव

कीर्तिता' इत्युक्तेषु हेमादिषु नवसु ।

नवन् लि० व० । न-अनि । (नय) संख्याभेदे ।

नवनीत न० नवं नीयते अ नो-क्त । (साखन) पयःसारभेदे

नवनीतक न० नवनीतस्य विकारः कन् । एते ।

नवपत्रिका स्त्री० 'कदली दाहिमो धान्यं हरिद्रा मानकं

कचुः । विल्वोऽशोको जयन्ती च पित्रेया नवपत्रिका'

इत्युक्ताम् नवसु कदल्यादिषु पत्रिकाषु ।

नवमल्लिका स्त्री० कर्म० । नवमालिकायाम् पुष्पप्रधाने वृक्षभेदे

नवम लि० नवानां पूरणः ङटि सट् । नवसंख्या येन पूर्यते

तस्मिन्, चन्द्रस्य नवमकलाक्रियारूपे तिथिभेदे स्त्री० ङीप्

नवमालिका स्त्री० कर्म० । खनामस्थाने पुष्पप्रधाने वृक्षभेदे

नववधू स्त्री० कर्म० । नवोदयायां स्त्रियाम् ।

नववध्वागमन न० इत० । नववध्वाः प्रथमतः पितृवृत्तात्

पतिवृत्ते आगमने ।

नवरत्न न० नवानां रत्नानां समाहारः । 'सत्तामाणि क्यवैदूर्य

गोमेदा वज्रविद्रुमी । पद्मरागं मरकतं नीलञ्चे'त्युक्तेषु

नवसु रत्नेषु । 'धन्वन्तरिपण्यकामरसिंहशङ्खवेतालमट्टघट-

कर्पूरकालिदासाः । नित्यं वराहमिहिरश्च नवापि रत्ना

न्यासंस्तथावररुचिरित्युक्तेषु नवसु विक्रमादित्यसभ्य कुधेषु

नवरात न० नवानां रात्रीणां समाहारः अक्षुषमा० आश्वि-

न्यादिमासेषु शुक्लपतिपदार्वाधशुक्लनवमीपर्यन्तेषु नवसु ति-

थिषु तद्विषयेषु कर्त्तव्ये व्रतभेदे च । 'चैत्रेऽश्विने तथापादे

माघे कार्त्तिकेऽमहोत्सवः । नवरात्रे महाराजेति देवीभाग-

वते नवसु दिवसेष्वपि नवरात्रयज्यप्रयोगः ।

नववस्त्र न० कर्म० । अवाहते नूतने वस्त्रे ।

नवशायक ए० 'गोपोमाली तथा तैशी तन्वी मोदकवाञ्जी ।

कुलालः कर्मकारश्च नापिता नव शायका' इत्युक्तेषु

जातिभेदेषु ।

नवश्राद्ध न० कर्म० । एकादशश्राद्धकर्त्तव्ये श्राद्धे ।

नवसूतिका स्त्री० नवं सूतं प्रसवोऽस्यस्याः ठन् । धेनौ,

नूतनप्रसूतायां गवि ।

नवान्न न० कर्म० । नवीनान्ने नवमज्जं यत् । नवाद्भागमकाले 'नवो-

दके नवान्ने च गृहप्रच्छादने, तथा पितरः स्यूहन्त्यन्नमिति सूतिः

नवीन लि० नव+ञ्च । नूतने ।

नवोदक न० कर्म० । नवजले । नवसदकं यत् । रवेराश्रानक्षाल

स्थितिं समये सौराष्ट्रादस्य कतिपयदिने ।

नवोद्धृत न० कर्म० । नवमीते, नूतनोद्धृतमाले लि० ।

नय्य वि० नु-यत् । नूतने । रक्तपुनर्नवायां पु० ।
 नष्ट वि० नश-क्त । तिरोहिते, दर्शनायोग्ये, ध्वस्ते च ।
 नष्टचन्द्र पु० 'नष्टचन्द्रो न दृश्यते भात्रे मासि सितसिते ।
 चतुर्थ्यासुदितोऽशुद्धः प्रतेषिद्धो मनीषिभि'रित्युक्ते
 भौरभाद्रमासे उभयपक्षचतुर्थ्यासुदिते चन्द्रे ।
 नष्टचेष्टता स्त्री० नष्टा चेष्टा यस्य तस्य भावः तत् । हर्षशो-
 कादिभिः सर्वचेष्टारोहित्ये । [लुप्लक्षार्त्तवह्नौ, निरग्मौ च ।
 नष्टाग्नि पु० नष्टोऽग्निर्यस्य । प्रभादादिना नष्टवैतानिकाग्नी,
 नष्टेन्दुकला स्त्री० नष्टा इन्दुकला यस्यम् । चतुर्दशीयुक्ते
 दर्शे । 'चतुर्दश्यष्टमे यामे क्षीणो भवति चन्द्रमा इति
 सूत्रेस्तद्युक्तामावास्यायां हि इन्दुकलाचयः ।
 नस्य न० नसे हितम् । नासिकादौ अपङ्गारादिरोगनिवार-
 णार्थं नसि देये चूर्णे । [नाककोड़ा] वलीवर्हे ।
 नस्योत पु० नसि नासिकायाम् सम्यक् जतः आ+वे-त्ता ।
 नह अय्य० । न च हृ च । प्रत्ययरश्मे ।
 नहि अय्य० । नह-इन् । निषेधे ।
 नहुष पु० । चन्द्रवंशे नृपभेदे, नागभेदे च ।
 नहुषात्मज पु० ययातिनामके नृपे । नहुषपुत्रादयोप्यत्र ।
 ना अय्य० नह-डा । निषेधे ।
 नाक पु० न कमरं दुःखं तन्नास्ति यत्र । खर्गे । 'यत्र दुःखेन
 संमिदं न च यस्तमनन्तरम् । अभिलाषोपनीतं च तत्
 सुख खः पदास्यद'मित्युक्ते । खर्गस्य दुःखं नून्यत्वं ।
 नाकिन् पु० नाको वासस्थानेन नास्यस्य इति । देवे ।
 नाकु पु० नम-उ नाक्यादेशः । वस्त्रिके, पर्वते च ।
 नाकुली स्त्री० नकुलस्येदम् प्रियत्वात् अण् । कुकुटीकन्दे
 चविके, (चर) राक्षसायां यवतितायां, श्वेतकण्टक्याञ्च ।
 नाग न० न गच्छन्ति अगः न अगः । मनुष्याकारेषु फणला-
 ङ्गलविशिष्टेषु वासुकादिषु सर्पेषु, हस्तिनि, सेधे, नाग-
 केशरे, नागदन्तके, सुस्तके, देहस्थे उद्धारकारके पवन-
 भेदे, ववादिमध्यकारणभेदे च । नगे भवः अण् । पञ्जतभवे
 वि० । रङ्गे, सीसके च न० ।
 नागकेशर पु० नागाख्यः केशरः । खनामख्याति उपपद्यते ।
 नागगन्धा स्त्री० नागखेव गन्धोऽस्याः । नाकुलीकन्दे ।
 नागज म० नागात् जायते जन-ड । सिन्दूरे, रङ्गे च ।
 नागजिह्वा स्त्री० नागानामिव जिह्वा भूलायस्याः । अनन्त
 मूलायाम् लतायाम् । [हस्तिदन्ते । स्वार्थे कन् । तत्रैव
 नागदन्त पु० नागस्य दन्त इव । गृहान्निर्गतदारुणि । इत० ।
 नागदन्तिका स्त्री० नागस्य सर्पस्य दन्तसदृशस्त्वन्विषम-

स्त्वत्र ठन् । (विज्ञाति) इति स्थातायाम् लतायाम् ।
 नागदन्ती स्त्री० नागदन्त आख्यातेनास्यस्य अच् गौ० डीप् ।
 (ह्रातिशु० डा) लतायाम्, वेष्टायाञ्च ।
 नागदम्बनी स्त्री० नागाः सर्पा दम्बन्ते अनया दम्ब-ल्लुट्
 डीप् । (इसरभूल) लताभेदे ।
 नागद्व पु० नागप्रियः द्वुः । कुहीडने तस्य सर्पपूजास्थानत्वेन
 तत्प्रियत्वम् अतएव 'कुहीडितपसस्थितामि'ति सूत्रौ
 सर्पाधिदेवतायाः मनसायाः कुहीडवाशित्वमुक्तम् ।
 नागनिर्व्यूह पु० नागाकरः निर्व्यूहः । नागदन्तके भित्तस्थे
 नागाकारे निर्गतकाष्ठखण्डे ।
 नागपाश पु० नागः पाश इव बन्धनहेतुत्वात् । वरुणस्यास्त
 भेदे । नागाकारः पाशः । 'साईद्वयावर्त्तनानु नागपाश
 इति सूत्रः' इतितन्त्राति यन्त्रिभेदे ।
 नागपुर न० दक्षिणदेशप्रसिद्धे नगरभेदे, हस्तिनापुरे च ।
 इत० । पातालस्थे नागानां नगरे । [नगकेशरे वृत्ते] ।
 नागपुष्प पु० नागगन्धयुक्तं हस्तिमदगन्धयुक्तं पुष्पमस्य ।
 नागपुष्पफला स्त्री० नागाकारं पुष्पं फलति प्रकृते फल-अच्
 कुष्माण्डास्यम् । [लतायाम्] ।
 नागपुष्पी स्त्री० नागाकारं पुष्पमस्याः डीप् । नागिन्यां
 नागफल पु० नागाकारं फलमस्य दीर्घत्वात् । पठोलभेदे (पुषुल)
 नागवृत्ता स्त्री० नागानां दन्तिनां वलयस्याः ५४० । (गोरख-
 चाकुलिया) लताभेदे । [सादेव्याञ्च] ।
 नागमातृ स्त्री० इत० । कद्रुधमाख्यायां कश्यपपत्न्याम्, मन-
 नागमार पु० नागं हस्तिनं मारयति मृ-ण्विच्-अण् ।
 मङ्गराजे तद्गवणे हि हस्तिनो नागः । हस्तिमारके वि० ।
 नागयष्टि स्त्री० नागाश्रयाधो यष्टिः । (रङ्गकाष्ठ) पुष्करिण्यादौ
 अष्टानां नागानां मध्ये उद्धृतनामाश्रयारेण तदीयस्याश्रय
 त्वेन कल्पिते दीर्घयूपाकारे काष्ठे ।
 नागर वि० नगरे भवः । विदग्धे । अगं राति अगः न अगः ।
 देवरे, नागरङ्गे, जम्बीरभेदे, सुस्तकभेदे च (नागरसुधा) ।
 नागरक पु० नगरे भवः ततः कुक्षितार्थे प्राविण्ये वा वृज् ।
 चौरै, चित्रलेखनकरे गिल्लिनि च ।
 नागरधन पु० नागराख्यः धनः सुस्तकः । (नागरसुधा)
 सुस्तकभेदे । [नाराङ्गी] ।
 नागरङ्ग पु० नागस्य सिन्दूरखेव रङ्गोरागो यत् । जम्बीरभेदे
 नागरसुस्तक पु० न० कर्म० । खनामख्याति सुस्तकभेदे । नागर
 सुस्तायत् । [संसा० अनन्ते-सर्पे, ऐरावते-गजे च ।
 नागराज पु० नागानां सर्पाणां हस्तिनां च राजा टच्

नागलता स्त्री० नागाकारा नागलोकस्य वा लता । ताम्बूल्यां
पुरुषलिङ्गे च ।

नागलोक पु० इत० । पाताले ।

नागवल्लरी स्त्री० नागाकारा नागलोकस्य वा वल्लरी लता ।
ताम्बूल्याम् नागवल्लरादयोप्यत्र ।

नागसम्भव न० नागं सीसं सम्भवोऽस्य । सिन्दूरे । [च
नागस्फोता स्त्री० नाग इव स्फोता । नागदन्तीष्टले, दन्तीष्टले
नागहनु पु० नागस्य हस्तिनो हनरिव । नखनामगम्भद्रव्ये
नागहन्ती स्त्री० नागान् सर्पान् हन्ति तच्छीप् । बन्ध्याकर्कश्याम्
नागान्तक पु० इत० । गरुडे । नागारातिरम्यत्वं बन्ध्या-
कर्कश्याच्च । [तुम्ब्याम् ।

नागालावु स्त्री० नागः नागकुम्भ इवालावुः । कुम्भाकारायां
नागाशुन न० नागान् अन्नाति अश-ल्यु । गरुडे । [योप्यत्र
नागाह्व न० नागेन युक्ताह्वा यस्य । हस्तिनापुरे । नागाह्ववाद-
नागी स्त्री० नाग+ण्युयोगे ङीप् । सर्पयोषिति, हस्तियोषिति
च । स्त्रील्ये जनपदेत्यादिना ङीप् । स्थूलगुणयोगात् हस्ति-
तल्यायाम् स्त्रियाम् । दीर्घगुणयोगात् सर्पतल्यायान्त
स्त्रियां न ङीप् किन्तु टाप् । [ख्यानभेदे च

नाचिकेतस् पु० अन्तैः, ऋषिभेदे, तत्प्राप्ते, वेदोक्ते उषा-
नाट पु० नट-घञ् । नृत्ये, कर्णाटदेशे च ।

नाटक पु० कामाख्यास्थपर्वतभेदे, 'नाटकं ख्यातवृत्तं ख्यात्
पञ्चसन्धिसमन्वितं सित्ताद्युक्तलक्षणं सा० ६५० द्रष्टव्यकाव्य
भेदे न० । नाटयति चुरा० नट-णुल् । नर्तके लि०

नाटास्त पु० (तरुञ्ज) लतापनसे ।

नाटार पु० नटस्यापत्यम् आरब्ज् । नटस्य पुत्रे ।

नाटिका स्त्री० नाटकप्रभेदे । [ऽप्यत्र ।

नाट्ये(र) नट्या अपत्यम् ढक् । नट्या अपत्ये । ढक् । नाटरो
नाट्य न० नटानां कर्म ष्यञ् । नटकन्तव्ये नट्यगीतवाद्यरूपे
लिङ्गे । [देवप्रासादसम्मुखस्ये गृहे ।

नाट्यशाला स्त्री० नाट्यस्य नाट्यार्थं शाला । (नाटमन्दिर) ।

नाट्योक्ति स्त्री० नाट्ये नटकर्मणि उक्तिः । नाटकविषये
वचने । तद्विस्तरस्तु दृष्टद्विधाने ।

नाडिन्धम पु० नाडीं वंशनलीं धमति ध्वा-खश् धमादेशः
सुम् हुस्वस्य । स्पर्णकारे । [(नालितशाक)

नाडिपत्र पु० नाडीमयं पत्रं यस्य पु० हुस्वः । नाडीचशाके ।

नाडि(डी) स्त्री० नड-भङ्गे चु० नड-इन् । वा ङीप् । देहस्यायां
शिरायां, गुच्छस्य काण्डे, नावे, व्रणभेदे, गरुडद्वार्यायां,
पटिपलात्मके कावे, त्वणभेदे, वंशनल्यां च ।

ना(डि)डीका स्त्री० नाडीनालं विद्यतेऽस्य ठन् वा हुस्वः (कलस्वी)

शाके 'कुम्भम्' नाडिकाशाक'मिति स्मृतिः पट्टशाके पु० ।

नाडीच पु० नाडिं चमति चम-ड । (नालित) शाकभेदे ।

नाडीचक्र न० 'नाडीमण्डलमासाद्य कुक्कुटाण्डमिव स्थितम् ।

नाडीचक्रमिति प्राञ्जकृष्णाद्याः सस्रजता' इत्युक्ते नामि-
स्थे नाडीनिस्सारणचक्रभेदे । [भेदे, सुनिभेदे च ।

नाडिजङ्घ पु० नाडीव जङ्घाटस्य । काके, ब्रह्मणः प्रिये वक्

नाडीतरङ्ग पु० नाडी तरङ्ग इव यस्य । कर्कोत्थे ।

नाणक पु० न अणकः कुक्षितः नजर्जनशब्देन स० । प्रशस्ते,
सद्राचिक्रिते निष्कादौ न० । 'तलाशासनमानानां कूटकत्
नाणकस्य चे'ति स्मृतिः ।

नाथ उपतामे प्रार्थने च पर०, आशीर्वादे आत्म०, सक० ऐश्वरे
अक० सेट् । नाथति अनाथोत् आशिषि नाथते अना-
थिष्ट । णिचि अननाथत् ।

नाथ पु० नाथ-ऐश्वरे अच् । अधिपे स्वाभिनि, प्रार्थनीये लि०

नाथवत् लि० नाथोऽस्यस्य मत्तमस्य व । पराधने परतन्त्रे ।

नाथहरि पु० नाथं हरति हृ-इन् । पशौ ।

नाद पु० नद-घञ् । शब्दे, अर्द्धमात्रात्मके अर्द्धचन्द्राकृति-
व्यज्ये अनुस्वारतल्ये वर्णे, 'नाभेरूर्ध्वं हृदि स्थानात् मा
रुतः प्राणसंज्ञकः । नदति ब्रह्म रन्धाने तेन नादः प्रकी-
र्तित इत्युक्ते, 'आकाशाग्नेर्महज्जातो नाभेरूर्ध्वं ससृचरन् ।
सुखेऽभिव्यक्तिमापन्नः यः स नाद इतीरित' इत्युक्ते च
प्राणवायुवृत्तिभेदे च ।

नादेय न० नद्या नदस्य वा इदम् ढक् । सैन्धवलवणे सौकीराञ्जने
नदीनदसम्बन्धजले च । काशहणे वेतसदृशे च पु० । नदी
भवे लि० । नागरङ्गे, जयायां, पताकायाम्, अश्ववेतसे, भूमिजं-
स्व्याम्, अग्निमन्थे, जवायां, काकजम्बायां च स्त्री० ङीप् ।

नाध नाथार्थे स्वा० आ० सक० सेट् । नाधते अनाथिष्ट ।

नाना अव्य० न+नाज् । विनार्थे, अनेकार्थे, उभयार्थे च ।

नानाकन्द पु० नाना कन्दा यस्य । पिण्डालौ । बहुविधमूले लि०

नानार्थ लि० नानाविधाः अर्थाः अभिधेयानि प्रयोजनानि
वाचस्याः । बहुविधाभिधेये, बहुप्रयोजने च ।

नान्तरीयक लि० अन्तर् प्रतिबन्धादिना व्यवधानं तदनु-
भवति क्व नजर्जनशब्देन समासे नान्तरीयं ततः आर्थे
कन् । अवश्यम्भाविनि, व्याप्ते च ।

नान्दी स्त्री० नन्दनि देवाः पितरो वा यत्र नन्द-इन् ङीप्
पु० सन्तुष्टौ । 'नान्दीश्राव' ततः कुर्वादि'ति स्मृतिः, नाट-
कादौ स्तूलधारेण कर्तव्ये 'देवद्विजन्तपादीनामाशीर्वाद-

परायणाः । नन्दन्ति देवता यस्मात्सन्धानान्दी प्रकीर्त्तिते'
त्युक्ते मङ्गलाचरणभेदे च ।

नान्दीमुख पु० नान्दीयं वृत्तार्थं नन्दनान्वितं सुखं यस्य । कृपा
दिस्वस्वभवेने पठे । नान्दी वृत्तिस्तदर्थं आहं चासुखे यस्य ।

नान्दीआङ्गभुजि पिङ्गगणे । मातादौ स्त्री० ङीप् ।

नान्दीवादिन् पु० नान्दीयं वदति वादयति वा । नाटकादौ
नान्दीकरे स्तुतधारे, तदर्थं तूय्यादिवादके नटादौ च ।

नापित पु० नुरकर्मकारके जातिभेदे ।

नाभि पु० नह्यन्ते अत्र नह्यन्तेऽनेन वा नह् इज् भान्ता
देशः । द्वादशवृत्तचक्रस्य मध्ये, रथचक्रस्य वामपिण्डग्राम्,

चत्वये च । नृगमदे स्त्री० । प्राणवृत्तभेदे (नाह्) पु० स्त्री० ।

स्त्रीत्वे वा ङीप् । प्रधाने, सुखे लि० ।

नाभिज पु० नाभौ विष्णुनाभौ जायते जन-ङ । चतसुखे
ब्रह्मणि, नाभिजन्मादयोप्यत्र ।

नाम अव्य० नामयति नम-णिच् ङ । स्त्रीकारे, विष्णवे, स्मरणे,
सम्भावनायां, निन्दायां, प्राकाशे, विकल्पे, अलीके, कोपे च

नामकरण न० नाम क्रियतेऽल क-ल्युट् । 'दशमेऽहनि पिता
नाम कुर्व्या'दिति श्रुत्युक्ते दशमादिदिने कर्त्तव्ये संस्कारभेदे

नामधेय न० नामैव स्वार्थे धेय । नामनि वाचकशब्दे संज्ञायाम्
'वाचारम्भणं विकारो नामधेय'मिति श्रुतिः ।

नामन् न० नम्यतेऽभिधीयतेऽर्थेऽनेन नामन्सीमन्निति नि० ।
आकाशादिप्रपञ्चार्थबोधके संज्ञाशब्दे, आख्यायाम् तानि च

पञ्च 'उष्णाद्यान् कदन्तं च तद्धितान् संसासजम् । शब्दा-
नुकरणं चेति नाम पञ्चविधं स्मृत'मित्युक्तेः ।

नामश्रेष्ठ लि० नामैव श्रेष्ठो न देहादिरस्य । नृते । नाम-
मात्रं श्रेष्ठो यत् । मरणे पु० ।

नायक पु० नी-ण्वल् । नेतरि, स्वामिनि, प्रभौ, हारमध्यमणौ,
सेनापतौ, शृङ्गाररसावलम्बने पत्युपपत्यादौ च । प्राप-

यितरि च् लि० ।

नायिका स्त्री० नी-ण्वल् । शृङ्गारसालम्बने भाव्यादौ, दुर्गा-
याः मङ्गलरीपु उपचण्डादिषु च ।

नार पु० नरस्यायम्, अण् । बालके, जले च । 'आपो नारा इति
प्रोक्ता' इति मठः । परमात्मसम्बन्धिनि मनुष्यसम्बन्धिनि

च लि० । 'नारं सृष्ट्वा तु सज्जेह'मिति स्मृतिः । नराणां
समूहः अण् । नरसमूहे न० ।

नारक पु० नृ-वृन् प्रज्ञाद्यण् । नरके । नरके भवः अण् ।
नरकस्थे लि० ।

[भोगिनि जीवे ।

नारकिन् लि० नारकं भोग्यत्वेनास्यस्य इति । नरकयातना

नारङ्ग पु० न अरङ्गः अरङ्गानं पक्ष्यं स्वनामख्याते जम्बीर-
भेदे, पिप्पलीरसे, विटे च । गर्ज्यरे न० ।

नारद पु० नारं जलं ददाति दा-क । 'नारं पानीयं मिल्यते'
तत् पिबेभ्यः सदा भवान् । ददाति तेन ते नाम नारदेति

भविष्यते'त्युक्तनिर्वचनयुते स्मिभेदे । नारमज्ञानं द्याति
दो-क, नारं ज्ञानं ददाति दा-क वा । स्मिभेदे तत्रोक्ते

पञ्चविंशतिसहस्रात्मके महापुराणे न० ।

नारदीय न० नारदेन प्रोक्तम् ऋ । उपपुराणभेदे ।

नारसिंह न० नरसिंहमधिकृत्य कृतः ग्रन्थ इत्यण् । उपपु-
राणभेदे । [लौहमये अस्त्रभेदे ।

नाराच न० नराणां समूहः नारमाचामति चम-ङ । सर्व-
नारायण पु० 'आपो नारा इति प्रोक्ता आपो वै नरसू-

नवः । ता यदस्यायनं पूर्वं तेन नारायणः स्मृतः' इति
मनूक्तनिर्वचनवति विष्णौ ।

नारायणक्षेत्र न० इत० । 'प्रवाहसवधिं कृत्वा यावत्क्षेत्रत-
दयम् । अत्र नारायणः स्वामी'त्युक्ते गङ्गायाः प्रवाहा

वधिहस्तचतुष्टयमितस्थाने । [चित्तात्मके विधानभेदे ।

नारायणवलि पु० स्मृत्युक्ते स्मृतानां पापखण्डादीनां प्राय-
नारायणी स्त्री० 'जलायना नराधारा सखद्वयनापि ना ।

नारायणी समाख्याता नरनारी प्रकीर्त्तित्युक्तायां विष्णुशक्तौ
लक्ष्मां, दुर्गायां, 'नारायणि नमोऽस्तु ते' इति चण्डौ
गङ्गायां, श्रतावस्थां च ।

नारिकेल पु० नल-इण् नालिः केन वायुना जलेन वा इत्यति
चलति इल-क कर्ष० रलयोरैक्यम् । खनामख्याते इण्डो

नारीष्टा स्त्री० नारीभिरिष्टा । मल्लिकायाम् ।

नाल न० नल-ज्वलादि० ण । कण्ठे, उत्पलादिदण्डे, कण्ठावे
न० स्त्री० । 'माला कण्ठालाम्भुजो भजाम' इति नै० ।

नालि(ली) स्त्री० नल-इण् वा ङीप् । देहस्थधिरावाम्,
शाकभेदे, पद्मादिदण्डे च । संज्ञायां कन् । श्वेतकलम्बग्राम्,

नाटीषाके, चर्ममयकशायाम्, हस्तिकर्षवेधन्याम्, नाले,
बुद्धिच्छिद्रे, वेणुभाजने, दण्डात्मके कावे च ।

नालिता स्त्री० नल, यिच् क्त । खनामख्याते शाकभेदे ।

नालीक पु० नास्या नायति कै-क । ससमाने लौहसंयुक्ते
अन्तस्त्रिद्वे शरभेदे, शरीरे च । पद्मपण्डे न० ।

नाविक पु० नावा चरति ठक् । कर्षधारे ।

नाव्य लि० नावा दीर्यतेऽसौ नौ-यत् । नौतार्ये देशे ।

नाश पु० नश-वज् । पलायने, अदर्शने, निधने, अतृप्तलक्षे च
नासत्य पु० हि० व० । नास्ति अस्त्यं ययौः नञ् प्रकृत्या, नाशं

त्यजतः त्यज-ड नि० वा । अग्निनीकुमारयोः तौ हि स्वर्य-
तेजोऽसम्भवाभावाः संज्ञायाः उत्तरकुक्ष्य अश्वरूपं पृत्वा
तपस्वन्त्याः अश्वरूपधारिणा स्वर्येण संगतायाः अन्य-
पुरुषाधिया तद्देतो नासारश्चेन त्यजन्यास्तद्भासात्वागेन
जाताविति पुराणकथा ।

नासा स्त्री० नास-शब्दे अ । नासिकायां गन्धग्राहकेन्द्रिय-
भेदे, शब्दे च । [भक्तकाठ]

नासादारु न० नासायै शब्दाय दारु । दारोर्द्वय्ये काष्ठस्वरूपे
नासालु पु० नासायै नासिकाशब्दाय अलते पञ्चांगेति अल-
उष्ण । कटफलद्वये तत्फलचूर्णयोगे हि नासिकाशब्दो भवति

नासिका स्त्री० नास-एवम् । गन्धग्राहकेन्द्रियभेदे नासायाम्
नासिक्य वि० नासिकायै हितं तत् भवो वा यत् । नासाभवे,
नासिकाहिते च । नासाभवयोरग्निनीकुमारयोः पु० द्वि० व०

नासीर न० नास-ईरन् । अपसरे सैन्ये, सेनासखे च । अपसरे वि०
नास्ति अयं अस्तीति विभक्तिप्रतिरूपसम्यग् सुप् सुपेति
नञ् शब्देन सं० । अविद्यमानतायां, सत्त्वाभावे, यथा

नास्तिवीरा गौः, 'अस्ति नास्ति न जानाती'ति चाणक्यः
नास्तिक वि० नास्ति परलोकसत्त्वाधनमदृष्टं, तत्त्वानीयरो वा
इति सतिरस्य ठन् । परलोकभाववादिनि तत्साधना-
दृष्टाभाववादिनि, तत्त्वानिष्ठ ईश्वरस्य सत्त्ववादिनि च
चावर्कादौ । [भावज्ञानस्य मिथ्यात्वात् ।

नास्तिकता स्त्री० नास्तिकस्य भावः । निष्ठादृष्टौ परलोकाद्य
नास्तिक्य न० नास्तिकस्य भावः कर्म वा यत् । शास्त्रोक्तेषु
फलवत्कर्मसु अफगतावुद्धौ ।

नि अयं० नह-डि । निवेगे, भृशार्थे, नित्यार्थे, संशये, कौशले,
लोपे, उपरमे, सामीप्ये, आदरे, दाने, मोक्षे, अलभावे,
बन्धने, राशौ, अधोभागे, विद्यासि, निचये, निषेधे च ।

निःशलाक वि० निर्गतः शलाकायां निर्गता शलाका यस्मात्
वा । निर्जने रहसि । [हि शीघ्रं शल्यं निर्गच्छति ।

निःशल्या स्त्री० निर्गतं शल्यं यस्याः ५ व० । दन्तीद्वये । तत्त्वेष्वने
निःशेष वि० निर्गता शेषात् प्रा० सं० । निखिले सकले । च

निःशोध्य वि० निर्गतं शोध्यसमात् ५ व० । निर्मले, दृष्टे, शोधिते
निःशयणी स्त्री० निःशेषेण अयत्ननया अ-ल्युट् ङीप् ।

अधिरोहिण्याम् (भरु) । [पाने, खर्जुरीद्वये च ।

निःश्रेणि(णी) स्त्री० निर्गता श्रेणिः पंक्तिरत्न । वंशनिर्मिते सो-
निःश्रेयस न० नितराम् श्रेयः नि० अच् समा० । मोक्षे,
सङ्गले, विज्ञाने, भक्तौ, अनुभावे च ।

निःश्वास पु० निर्+श्व-घञ् । सुखनासाभ्यां निर्गते वायौ ।

निःसत्त्व वि० निर्गतं सत्त्वं यत् । धैर्यं शून्यं, बलशून्यं,
प्राणिशून्यं च ।

निःसम्पत् पु० निर्गतः सम्पातो गतागतं यस्मात् । अर्द्धरात्रि ।

निःसरण न० निःसरत्यस्मात् निर्+छ-ञ्वादाने ल्युट् ।
गेहादिद्वारे । भावे ल्युट् । निर्गमे, सरणे, निर्वाणे च ।
करणे ल्युट् । उपाये ।

निःसार पु० निर्गता सारात् । शाखोद्वहणे, श्योनाकटजे च ।
साररहिते वि० । कदलीद्वये स्त्री० । [दिभ्यो निर्गमपद्ये

निःसारण न० निःसार्यतेऽनेन निर्+छ-णिच्-ल्युट् । गृह्णा
निःस्त्रेहा स्त्री० निर्गच्छति स्त्रेहो यस्मात् । अतसीद्वये
(लमिना) स्नेहशून्ये वि० ।

निःस्त्राव पु० निःस्त्रवति स्त्राव । (साङ्ग) (फेण) भक्तारसे ।

निःस्व पु० नास्ति स्वस्य । दरिद्रे । [निषङ्गे च ।

निकट न० नि+वृद्धार्थे कटच् । नि+कट-अच् वा । समीपे

निकार पु० नि+कृ-अप् । समूहे, सारे, न्यायदेये, वित्ते, निधौ च ।

निकर्षण न० निर्गतः कर्षणात् । यानादौ गृह्णादिरचनार्थं
परिच्छिन्ने देशे, बहिर्बिहरणभूमौ च ।

निकष(स) पु० नि+कष(स) अच् च वा । (कषटीपातर) कष-
पाषाणे, शाण्ये, अस्त्रादितोष्णतासाधने पाषाणादौ च ।

निकषण न० नि+कष-भावे ल्युट् । उल्लेखने । [स्त्री०

निकषा अयं० नि+कष आ । निकटे, मध्ये च । राजसमातरि

निकषात्मज पु० इत० । राजस्य निकषाङ्गजादयोऽयम् ।

निकषोपल पु० कर्म० । शाण्ये । स्वर्णादिकषणसाधने प्रस्तरे
(कषटीपातर) च ।

निकाश न० नि+कस-घञ् । यद्येक्षिते, इष्टानतिक्रमे, अति-
शये, निकासनप्राप्तेति कृ० गृह्ये, परमात्मनि च । [च

निकाय पु० नि+चि-घञ् कृत्यम् । समानधर्माप्राप्तिर्भवे, निवास

निकाय्य न० निचोयतेऽल नि+चि श्यत् कृत्यम् । गृहे ।

निकार पु० नि+क-घञ् । परिभवे, अपकारे, तिरस्कारे च ।
कृ-घञ् । धान्यादेरुद्धेक्षणे ।

निकार पु० नि+क-णिच् घञ् । सारणे, परिभवकरणे ।

निकुञ्ज न० निशेषेण कौ जायते जन-ड प्र० । लतादिप्रहितस्थले

निकुम्भ पु० नि+कुम्भ-अच् प्र० । कुम्भकर्णराजससुते, दनि-

द्वये च गौरा० ङीप् निकुम्भीत्यल । [स्यायां देव्याञ्च

निकुम्भिला स्त्री० लङ्गायाः पश्चिमभागस्यायां युहायां तत्-

निकुरश्च न० नि+कुर-शब्दे अश्वच् । समूहे ।

निकृत वि० नि+कृ-क्त । परिभूते, उपभूते, प्रत्याख्याते

वञ्चिते, नीचे, शटे च ।

निकृति स्त्री० नि+कृ-क्तिन् । शास्त्रे, जेमे, तिरस्कारे, दैन्ये च
निकृष्ट लि० नि+कृष-क्त । जाल्याचारादिभिर्निन्दिते, अप-
कृष्टे, अधमे ।

निकेत पु० नि+कित-निवासे आधारे घञ् । गृहे, निकेतने,
निकेतन न० नि+कित-निवासे आधारे ल्युट् । गृहे ।
कर्माणि ल्युट् । पलायणौ पु० ।

निकोचक पु० नि+कुच-शब्दे वुन् । अचोठहत्ते ।
निकोठक पु० नि+कुठि-वुन् पु० नलोपः । अचोठहत्ते ।
निकृ(क्ता)ण पु० नि+कृष-अप्, घञ् वा । वीणायाः शब्दे ।

निलिप्त लि० नि+लिप-क्त । न्यस्ते, स्थापिते, (गच्छिते) ।

निलेप पु० नि+लिप-कर्माणि घञ् । अन्यस्मिन् अर्पिते
स्वधनादौ, शिल्लिहस्ते संस्कारार्थं प्रदत्ते च । भावे घञ् ।
स्वद्रव्यस्यान्यस्मिन् विश्वासात् स्थापनरूपे 'स्वद्रव्यं' यदि
विश्वासात् निलिपत्यविशङ्किते । निलेपो नाम तत्प्रोक्तं

व्यवहारपदं बुधैरित्युक्तं व्यवहारभेदे च ।
निखल्य पु० निखल्यति नि+खल्य-गतौ अच् । 'अख्युदमजं'
खल्यनिखल्यमहापद्मशङ्खवस्त्रादि'ति लीलावत्युक्ते दृश्य-
हस्तकोटिरूपे संख्याभेदे तत्संख्ये च । वामने लि० ।

निखात लि० नि+खन-क्त । खनित्वा स्थापिते ।

निखल लि० निष्ठत्तं खिलं श्रेयो यस्मात् । सकृदे समये ।

निगड पु० न० । नि+गल-अच् डलयोरैक्यात् डत्वम् । गृह्य
लायाम् । (वेङ्गी) निवृत्तौ गडः सेचनसंज्ञात् कठिनत्वात् ।
लोहमये हस्तिपादवन्धने अन्तुके ।

निगडित लि० निगडो जातोऽस्य तारः इतच् । बद्धे संयते
निगद् पु० नि+गद-अच् । भाषणे, शब्दमाले च ।

निगम पु० निगम्यतेऽल्य अनेन वा नि+गम-घञ्, निगमे पुर-
भेदे भवः अण् न इङिः वा । वाणिजे, पुरभेदे, कटभेदे
वणिकपथे, निचये, अध्वनि, प्रतिज्ञायाम्, पर्यायकथनेन
वेदार्थबोधके ग्रन्थभेदे, न्यायमतसिद्धे पञ्चावयवव्यायमध्ये
चरमावयवे, न्यायशास्त्रे, तन्त्रभेदे, वेदे च 'निगमकल्पतरो'-
रिति भागवतम् ।

निगमन न० नि+गम-ल्युट् । प्रतिज्ञूलप्रमाणबाधनेन प्रकृत
प्रमाणोपसंहारात्तत्के पञ्चाङ्गन्यायमध्ये 'तस्मात् वङ्गिभान्'
इत्याद्याकारके चरमावयवे ।

निग(ग)र पु० नि+गृ-अप्, घञ् वा । भोजने ।

निगाल पु० नि+गल-अदने घञ् । अश्वगलदेशे ।

निगट् पु० नि+गृह-क्त । वनसङ्घे । शुभ्रे, आलिङ्गिते च लि०

निगृहीत लि० नि+ग्रह-क्त । तर्जिते, पीडिते, अवबुद्धे च

निग्रह पु० नि+ग्रह-अप् । भर्त्सने, सीमायाम्, बन्धने, अनु-
ग्रहाभावे, चिकित्सायां, निषिद्धपटत्तस्य तिरस्कारे मारणे,
पटत्तिवारणाय रोधे च ।

निग्रहस्थान न० निग्रहस्य वादिपराजयस्य स्थानम् । गौत-
मीकेषु षोडशसु पदार्थेषु मध्ये अन्तिमे पदार्थे । विस्तरस्तु
दृष्टदभिधाने । [शामे ।

निग्राह पु० नि+ग्रह+घञ् । अनिष्टं ते भूयादित्येवं रूपे
निघ पु० निर्विशेषणं हन्यते हन-क नि० । समविस्तारदर्धे,
तुल्यारोहरिणाहे च पदार्थे ।

निघण्टिका स्त्री० नि+घटि-ण्वुल । गुलुञ्चहत्ते ।

निघण्टु पु० नि+घटि-उ । नामग्राहके कोषाभिधानादौ ।

निघस पु० नि+अद-अप् घसादेशः । भोजने ।

निघ्न लि० नि+हन-घञर्थे क । अधीने, युगिते च । 'हिरु-
णान्धनिघ्न' इति लीलावती ।

निचय पु० नि+चि-कर्माणि अच् । अवयवादिना उपचिते
पदार्थे, 'सर्वे ज्ञयान्ता निचया' इति पुराणम् । भावे
अच् । ससृज्ये, वस्तुसमूहे, निचये च ।

निचाय पु० नि+चि-घञ् । राशौलते धान्यादौ ।

निचित लि० नि+चि-क्त । व्याप्ते, पूरिते, सङ्कीर्णैर्निर्मिते च

निचुल पु० नि+चुल-क । हिज्जलहत्ते, वेतसे, निचोले च ।

निचूल पु० नि+चुल-क पु० दीर्घः । इज्जले हत्ते, निचोले च

निचोल पु० नि+चुल-अच् । प्रच्छदपटे (येन शय्यादि प्रच्छा-
द्यते तस्मिन्) दोलिकाद्यावरणवस्त्रे, स्त्रीपिधानपटे च ।

निचोलक पु० नि+चुल-ण्वुल । सैव्यादेः चोलाकृतौ सन्नाहे,
वारवाणे, कूर्पांसे च । [दने पटे ।

निचोली स्त्री० नि+चुल-क गौरा० ङीष् । स्त्रीणां प्रच्छा-
निज नि० नि+जन-ड । आत्मीये, स्वाभाविके, नित्ये च ।

निगिडका स्त्री० (तेओङ्गा) कलायुग्मे ।

नितम्ब पु० नि+तम्ब-अच्, निम्बतं नम्यते काम्यते काशुकैः
तम-ब वा । स्त्रीणां पश्चात् कटितटे, स्नात्वे, कूजे, कश्या
अधोभागे, कटके, (पर्यंतवचतिस्थाने) कटिभाले च ।

नितम्बिनी स्त्री० नितम्ब+प्राशङ्ग्ये इनि । प्रशङ्कानितम्ब-
वत्सां स्त्रियां, स्त्रीभाले च । [त्यर्थे च

नितराम् अव्य० नि+तर-आद्य । सुतरामित्यर्थे, अतिशयेने-
नितल न० निःशेषेण तलसधोभागः । पातालभेदे ।

नितान्त न० नितान्त्यति स्म नि+तन्-क्त । एकान्ते अत्यन्ते ।
तद्वति लि० ।

नित्य न० निश्चयेन नियतं वा भवं नि+त्यप् । सतते अहरहः

क्रियमाणत्वेन विधिबोधिते, प्रत्यवायसाधनाभावप्रतियोगिनि
कर्माणि, यथा अहरहः सन्ध्यासुपासीतेति अत्र सन्ध्याभावे
प्रत्यवायसाधनत्वम् । अविच्छिन्नपरम्परादे, उत्पत्तिविनाश-
रहिते च यथा वर्णाः नित्याः । तद्वति, शायते, कालत्वस्ये,
वस्तुनि च लि० । ससङ्गे पु० । [नादौ ।
नित्यकर्म न० कर्म० । अकरणे प्रत्यवायसाधने सन्ध्यावन्द-
नित्यत्वम् लि० । नित्यं तद्वत् : नित्येन ब्रह्मानन्देन वा तद्वत् ।
परमानन्दभावेन सतततद्वत् 'नित्यत्वमो निराश्रय इतिगो०
नित्यदा अयं नित्यं दात् । सातत्ये, सदेत्यर्थे । [तन्नि ।
नित्यसुक्त पु० नित्यं सुक्तः । कालत्वयेवपि बन्धन्यत्वे परमा-
नित्यसुक्त पु० कर्म० । फलयोगं विना जीवनसात्वनिमित्तेन
विहिते यथाकथञ्चित् प्रतिनिध्यादिना, अक्षय्यद्रव्येण
चासुदेवे, अग्निहोवादी यज्ञे ।
नित्यसत्त्वस्य लि० । नित्यसत्त्वत् यत् सत्त्वं धैर्यं गुणभेदो वा
तत् तदिति स्यात्-क । धैर्यावलम्बिन, रजस्तमसो अभिभूय
सदा सत्वगुणावलम्बनि च ।
नित्यसमास पु० कर्म० । व्याकरणोक्ते समसमानयावत्तद
रहितविग्रहवाक्यरूचिते समासभेदे ।
नित्यानध्याय पु० सर्वथा वर्जनीयवेदपाठकालादौ । 'द्वावेव
वर्जयेन्नित्यसनध्यायौ प्रयत्नतः । स्वाध्यायभूमिज्ञाशुद्धा
मात्मानं चाशुचिं द्विजः' इति 'ब्रह्मनिर्णयसनध्यायानधीयानो
विवर्जयेद्दे'तिमनुना प्रदर्शितेऽनध्यायभेदे ।
नित्याभियुक्त लि० । नित्यमभि सभलात् युक्तः योगे व्याघृतः ।
देहयात्रासात्वार्थं प्रयतमाने, इतरत्यागासक्तो योगिनि
निर्दर्शन द० नि+दृश्-ल्युट् । उदाहरणे, दृष्टान्ते च अर्थात्
लङ्कारभेदे स्त्री० टाप् ।
निदाघ पु० नितरां दह्यतेऽत्र नि+दह-घञ् न्यङ्गादि० कृत्यम् ।
उष्णे, घर्मे, घर्मेकाले ज्यैष्ठ्यादमासयोः, घर्मेजले च ।
निदाघकर पु० निदाघं घर्मे करोति क्त-अच् । सूत्र्ये ।
निदाघकाल पु० इत० । शीघ्रतया ज्यैष्ठ्यादमासयोः ।
निदान न० नितरामसाधारणया दीयते दा-ल्युट् । आदिका-
रणे, कारणमात्रे, शुद्धौ, तपसः फलयाचने, वस्त्रदासनि,
अवसाने, रोगनिर्णायके ग्रन्थभेदे, रोगहेतौ च ।
निदिग्ध लि० नि+दिह-क्त । उपचिते, वेपादिना वर्द्धिते च
एलायां स्त्री० । ततः संज्ञायां कन् । कण्ठकारिकायां स्त्री०
निदिध्यासन न० । निरन्तरं विचारो यः श्रुतार्थस्य शुरो-
रुक्तात् । तन्निदिध्यासनं प्रोक्तं'मिति निरुक्ते विचारभेदे
'ताभ्यां निर्वाचकित्वेऽर्थे चित्तस्य स्थापितस्य यत् । एकता-

नत्वमेतद्वि निदिध्यासनमुच्यते' इत्युक्ते ध्यानभेदे च ।
निदेश पु० नि+दिश-घञ् । शासने, आचाराय, कथने, निकटे,
भाजने च ।
निद्रा स्त्री० नि+द्रा-अङ् । शयने 'यदा तु मनसि क्लान्ते
कर्मात्मनः क्लमान्तिताः । विषयेभ्यो निवर्त्तन्ते तदा
स्वपिति मानवः' इत्युक्ते हेतुके विषयेभ्यो कर्माद्रियाणां
व्यापारोपरमरूपे जीवस्यावस्थाभेदे स्वप्ने ।
निधन पु० न० नि+धा-क्यु । मरणे, नाशे, कुले, ज्योतिषाक्ते
लग्नावधिके अष्टमस्थाने ।
निधान न० नि+धा-ल्युट् । शङ्खपद्मादौ निधौ, 'निधान-
कुम्भस्य यथेति रघुः । आश्रये, कार्यावसाने च ।
निधि पु० नि+धा-क्ति । धनाधिदेवशङ्खपद्मादिभेदे । विस्तरस्त
दृष्टदभिधाने । पुनरादानाय क्वचित्प्रदेशे अर्पणे, अस्वामिके
द्रव्यभेदे च । आधारे कि । आधारे । यथा गुणनिधिः ।
वारिधिरित्यादि ससङ्गे, नलिकानामगन्धद्रव्ये च पु० ।
निधीश पु० इत० । कुवेरे निधिप्रत्यादयोऽथत्व ।
निधुवन न० नितरां धुवनं हस्तादिकम्पनं यत् । सुरते
स्त्रीपुंसयोः केलिभेदे । 'निधुवनविगोदेन च मनु'मिति
श्यामास्तोत्रम् । [च ।
निन(ना)द पु० नि+नद-अप्, घञ् वा । ध्वनौ शब्दे, रघवोपे
निन्द्रा स्त्री० निन्द-अ । अपवादे, गङ्गायां कुत्सायां, दूषणे च
निप पु० न० । नियतं पिबित्यनेन पा-क । कलसे, कदम्बदण्डे पु० ।
निपत्या स्त्री० निपतत्यत् आधारे क्यप् । पिच्छिलभूमौ,
युद्धभूमौ च । [चादिषु, प्रादिषु च ।
निपात पु० निरुक्तः पातः । अन्तिमपतने मरणे, व्याकरणोक्तेषु
निपान न० नियतं पीयतेऽत्र । कूपसमीपस्थे जलाशये,
कूपोद्धृतजलाधारस्थाने, गौदोहनपाले च ।
निपीडित लि० नितरां पीडितः नि+पीड-क्त । (निगङ्गान)
कृतनिपीडने ।
निपुण लि० नि+पुण-कर्माणि क । प्रवीणे, क्रियासु दक्षे ।
निफला स्त्री० निरुक्तं फलं यस्याः । ज्योतिष्प्रत्यासू लतायाम्
निबन्ध पु० नि+बन्ध-घञ् । कालविशेषे देयत्वेन प्रतिश्रुते
वस्तुनि, 'निबन्धो द्रव्यमेवमवे'ति स्मृतिः संप्रत्ययभेदे, मूल
रूपरूपे रोगभेदे, बन्धने च । 'निबन्धायाश्चुरी मते'ति
गीता । निबन्नाति कोष्ठम् अच् । निबन्धणे तत्सर्वने हि
कोष्ठरोधो भवति ।
निबन्धन न० निबन्धतेऽनेनात्वात् ल्युट् । हेतौ, वीणाया-
स्तन्मूनिबन्धनोर्ध्वभागे च । भावे ल्युट् । बन्धने ।

निभ पु० निभाति नि+भा-क् । व्याजे । उत्तरपदस्थः । सट्ठे
वि० । यथा पितृनिभः मातृनिभेत्यादि तत्त्वदृशः इत्यर्थः ।

स्वातन्त्र्येणास्य न प्रयोगः ।

निभालन न० नि+चु०भल्-ल्युट् । दर्शने ।

निभृत वि० नि+भृ-क् । छत्ते, विनीते, निचये, एकाग्र्ये, गुप्ते,
निर्जने, अस्तावोपस्थिते च 'नभसा निभृतेन्दुने'तिरपुः

निमज्जथु पु० नि+मज्ज-अयुच् । अवगाहने, निसेष्टतया
स्थितौ च । [निमज्जतया स्थितौ च ।

गिमज्जन न० नि+मज्ज-ल्युट् । अवगाहने, जलादौ प्रवेशे,

निमन्त्रण न० नि+मन्त्र-ल्युट् । अकरणे प्रत्यवायसाधने नि-
योगभेदे यथा आह्वादौ भोजनार्थं नियोगः 'तस्याकरणे
प्रत्यवायो जायते इति स्मृतौ प्रसिद्धम् आह्वाणे च ।

निमान न० निमोयते क्रोयतेऽनेन मा-ल्युट् । मूत्रे ।

निमि पु० इच्छाकुर्वंशे, चन्द्रवंशे च नटभेदे ।

निमित्त न० नि+मिद-तल् । कारणे, हेतौ, शरव्ये, चिह्ने,
भावशुभाशुभसूचके ज्योतिषाद्युक्ते शकुने च 'निमित्तज्ञ
स्तपोधन' इति रघुः 'निमित्तानि च पञ्चामी'ति गीता ।
उद्देश्ये च । 'निमित्तात् कर्मसंयोगे' इति पाणिनिः ।

निमित्तकारण न० कर्म० । न्यायोक्ते समवायसमवायिभिन्ने
कारणे यथा घटादौ स्फादिः समवायिकारणं कपालद्वयसंयोग-
वासमवायिकारणसूतदुभयभिन्नं कुलालादि निमित्तकारणम्

निमिषेष्ण पु० निमेषति नि+ष्वा० मिष-क अच् वा । काल-
भेदे, चतुष्पः स्वाभाविकसन्दनमितकाले (पलक), भावे अप्
कु०न पुण्यः, घञ् वा गुणः । चक्षुर्मीलने ।

निमीलन न० नि+मील-ल्युट् । मरणे, सङ्कोचने, चक्षुर्भुङ्क्षे च

निम्न वि० निम्नं मनति स्ता-अभ्यासे क । गभीरे नीचे ।

निम्नगा स्त्री० निम्नं गच्छति गम-ङ । नदीमात्रे । नोचगामिनि वि०

निम्नोन्नत वि० निम्नं तदुन्नतञ्च । उन्नतानते वन्धुरे ।

निम्ब पु० निम्बति स्वास्थं निमि सेचने अच् । (निम) वृक्षे ।

निम्बतरु पु० निम्ब-अच् कर्म० । मन्दारवृक्षे ।

निम्बवीज पु० निम्ब-अच् तद्बीजं यस् । राजादनीवृक्षे ।

निम्बू स्त्री० निम्ब-ज । (नेव) वृक्षभेदे । स्वार्थे कन् । अत्रैव ।

निम्बोचन न० नि+म्बुच्-ल्युट् । अस्तप्राये ।

नियत वि० नि+यम-क् । निश्चिते, नित्ये, आचारयुक्ते, नियम-
वति, वशीकृतेन्द्रिये च । नित्यकर्मणि न० ।

नियति स्त्री० नि+यम-क्तिन् । नियमे, भाग्ये 'नियतिः केन
वाध्यते' इति पुराणम् । प्राक्तनशुभाशुभकर्मणि, पुण्ये च ।

नियन्तृ पु० नियच्छति वाहान् नि+यस-लच् । सारथी । शासि

तरि, पशुप्रेरके वि० । स्त्रियां ङीप् । [रुद्धे च ।

नियन्त्रित वि० नितरां यन्त्रितः नि+यन्त्र-क् । अवाधे, प्रति
नियम पु० नि+यम-घञ् । यन्त्रणे, प्रतिज्ञायां, निषेधे, अङ्गी-

कारे, पूर्वमीमांसिते पञ्चतः प्राप्तस्य इतरपञ्चदशमेन
एकतरपक्षे व्यवस्थापने, यथा द्रोहीनवहन्ति । अत्र
वित्तपीकरणसाधनभूतस्य नखादेरवहनस्य वा उभयोः
प्राप्तौ अवघात एव प्रवृत्तिर्व्यवस्थाप्यते । व्रते, 'निय-
मस्तु स यत् कर्मानित्यभागान्तसाधनमित्युक्ते अनित्ये
आगन्तव्यसाधने उपवासादौ कर्माणि, शौचादिषु च ।

वित्तरस्तु वृद्धदमिधाने ।

नियामक पु० नि+यम-स्वल् । कर्णधारे । नियन्त्रि वि०

नियुत न० 'यतं सहस्रभयुतं नियुतं प्रयुतं तथे'त्युक्तायां लक्ष-
सङ्ख्यायां 'लक्षसु नियुतैवे'त्युक्तायां दशलक्षसंख्यायां,
तत्तत्सङ्ख्यान्ति च ।

नियुद्ध न० निरुद्ध नितरां वा युद्धम् । बाहुयुद्धे ।

नियोग पु० नि+युज्-भावे घञ् । अवधारणे, आश्रयाम्, निक-
टस्थ प्रेरणे च । नियुज्यतेऽस्मिन् आश्रये घञ् । कार्ये ।

नियोग्य वि० नियोक्तुमर्हति ख्यत् । नियोगकरणाहे प्रभौ ।

नियोज्य वि० नियोक्तुं शक्यते कर्मणि ख्यत् कुलाभावः ।
प्रेष्ये प्रेरणाहे श्रुत्ये । [स्क्रान्ताद्यर्थे च

निर अय्य० नृ-क्तिप् न दीर्घः । निषेधे, निषेधे, वहिर्भावे नि-
निरंश वि० निर्गतोऽंशोऽस्य । अंशरहिते पतितस्त्रीवादिपुला-
दौ । राश्यांशरहिते प्रथमदिने अन्तिमदिने संक्रान्तिदिने च

निरग्नि पु० नास्ति अग्निरस्य । अग्निधायाश्चैतकर्मभूत्येषु
विप्रादिषु त्रिषु वर्षेषु ।

निरङ्कुश वि० निर्गतोऽङ्कुशात् । बाधाम्भूत्ये, अनिवार्ये च ।

निरञ्जन वि० निर्गतमञ्जनं यस्मात् । अञ्जनभूत्ये निर्मले । अञ्जनं
तमः सलिनस्वभावत्वात् तस्मात् निर्गतं तन्निर्गतं यस्माद्वा ।

परमब्रह्मणि 'निरञ्जनं साम्यस्यैति दिव्य'मिति श्रुतिः ।

निरतिशय वि० निर्गतोऽतिशयोऽस्मात् । अतिशयभूत्ये पर-
मोत्कृष्टे । [निरत्ययं सामे'ति भारविः ।

निरत्यय वि० निर्गतोऽत्ययोऽस्मात् । निषेधे अमायिके च

निरन्तर वि० निर्गतमन्तरात् निर्गतमन्तरं वा यस्मात् ।

निविद्धे, निरवधौ, निष्कष्टोच ।

निरपत्तप वि० निर्गतोऽपत्तपायाः । निर्लेज्जे ।

निरर्गल वि० निर्गतमर्गलं यस्मात् । अवाधे प्रतिबन्धरहिते च

निरर्थक वि० निर्गतोऽर्थो यस्मात् रूप । निष्प्रयोजने
अभिधेयभूत्ये च ।

निरवग्रह वि० निर्गतोऽवग्रहात् । निष्प्रतिबन्धे ।
 निरवद्य वि० निर्गतोऽवद्यात् । दोषशून्ये, उत्कृष्टे च ।
 निरवयव पु० निर्गतोऽवयवात् । परमाणौ । आकारशून्ये
 आकाशादौ वि० ।
 निरवशेष वि० निर्गतोऽवशेषो यस्मात् । सर्वस्मिन् ।
 निरवसित वि० निर+अव+गो-क्त । पालवह्निष्कृते (यस्य
 भोजनपालं संस्कारेणापि न शुध्यति तस्मिन्) चण्डुलादौ
 नीचवर्णे । [निष्कासने च ।
 निरसन न० निर+अस-ल्युट् । परित्यागे, प्रतिशेपे वधे,
 निरस्त वि० निर+अस-क्त । लरितोच्चारिते, निष्कृते, क्षिप्ते,
 प्रतिहते, भस्मिते च ।
 निराकरण न० निर+आ+क-ल्युट् । निवारणे, दूरीकरणे च
 निराकरणे वि० निर+आ+क-ल्युट् । निवारणशीले
 प्रतिपेक्षकक्षेत्रे च ।
 निराकृत वि० निर+आ+क-क्त । दूरीकृतं, निवारितं च ।
 निराकृति स्त्री० निर+आ+क-क्तिन् । निवारणे ।
 निरामय वि० निर्गतं व्यामयात् । रोगरहितं । वनच्छगले,
 शूकरे च पु० ।
 निराशाल पु० नितरां रमतोऽल रम-जालु । कपिलवृक्षे ।
 निरालम्बा स्त्री० निर्गतं आलम्बोऽश्नात् । आकाशलम्बिन्यां
 मांशम् । [नास्तिके वि० ।
 निरीश न० निर्गतमीशयाः । फाले । ईश्वरशून्यतावादिनि
 निरुक्त न० निश्चयेनोच्यतेऽल । निर+वच-क्त । 'वर्णांगमो
 वर्णविपर्ययश्च द्वौ चापरौ वर्णविकारनामौ । धातोस्तदर्थान्ति-
 शयेन योगस्तदुच्यते पञ्चविधं निरुक्तं'मित्युक्तदिशा प्रकृतिप्र-
 त्ययाद्यावयवार्थनिर्वचनप्रतिपादके वेदाङ्गे अन्वभेदे ।
 निरुक्ति स्त्री० निर+वच-क्तिन् । निर्वचने प्रकृतिप्रत्ययाद्यव-
 यवार्थकथनद्वारा सञ्चिदार्थबोधने ।
 निरुपाख्य वि० निर्गता उपाख्या यस्मात् । असत्यदार्थे
 बन्ध्यापुलादौ, वाचोमनसश्च विषयतयोक्ते खनायोग्ये अस्फुट
 स्वरूपे च ज्ञान्ति । [शब्दे ।
 निरुद्ध पु० निर+वह-क्त । शक्तिरहित्यलक्षणयाऽर्थबोधके
 निरुदललक्षणा स्त्री० निरुद्धा शक्तिरहित्या लक्षणा । व्याक-
 रणबोधादिहेतुतः प्रसिद्धार्थे शक्तिरहित्यायां लक्षणरूपायां
 शब्दसार्थबोधनायकौ ।
 निरुद्धि स्त्री० निर+वह-क्तिन् । प्रसिद्धौ ।
 निरुपण न० निरूप-ल्युट् । तत्त्वज्ञानातुक्कूलशब्दप्रयोगे
 विचारे, निर्दग्ने, आलोके च ।

निरूपित वि० निरूप-क्त । नियुक्ते, कृतनिरूपणे, कल्पिते,
 न्यायोक्ते निरूपकतासंबन्धेन सम्बन्धिनि च ।
 निरोध पु० निरुध-घञ् । नाशे, 'न निरोधो नवोत्पत्तिर'-
 ति पुराणम् । प्रलये, प्रतिरोधे च । [रोधने
 निरोधन न० निरुध-ल्युट् । कारागारादौ प्रवेशनेन गति-
 निवृत्तिं नियता स्मृतिर्दण्डा यत् । दक्षिणपश्चिमदिक्पतौ ।
 अलच्छागाम् स्त्री० । निरुपद्रवे वि० । [शालुमल्लिहते ।
 निर्गन्धपुष्पी स्त्री० निर्गन्धं गन्धशून्यं पुष्पं यस्याः छीप् ।
 निर्गुण पु० निर्गतो गुणेभ्यः । सत्त्वरजसमोक्षपगुणत्वयन्त्र्ये
 निर्धर्मके परमात्मनि । निर्गताः गुणाः शैल्यादयो रूपा-
 दयो वा यस्मात् । गुणहीने वि० ।
 निर्गुण्डी स्त्री० निर्गता गुड्यात् वेष्टनात् ष्टं गौरा० छीप् ।
 नीरसे, कलिकायां, सिन्धुवारहणे, पद्मकन्दे च ।
 निर्गन्ध पु० निर्गतो गुणेभ्यः । जपणके, दिग्गम्बरे, बौद्धभेदे,
 द्यूतकारे, सुनिभेदे च । निर्धने, सूक्ष्मे, निःसहाये, निर्बदे,
 गते च वि० । स्वार्थे कन् । जपणे, निष्फले च पु० ।
 वस्त्ररहिते वि० ।
 निर्गन्धन न० निरुध-कौटिल्ये ल्युट् । भारणे ।
 निर्गन्धिक पु० निर्गतो अन्धर्वस्त्रपन्थिर्यस्य कपः । जपणके ।
 निर्गुणे, अन्धहीने च वि० ।
 निर्घात पु० निरुध-घञ् । 'पवनः पवनाभिहतो, गगनाद-
 वनी यदा पतति । भवति तदा निर्घातः' इत्युक्ते पवना
 हतपवनजन्ये शब्दभेदे । 'निर्घाते भूमिचलने' इति स्मृतिः
 निर्घण वि० निर्गता घणा दया यस्मात् । निर्दये ।
 निर्घोष पु० निरुध-घञ् । शब्दमाले ।
 निर्जन वि० निर्गतो जनो यस्मात् । जनैरनाकीर्णं विजने
 निर्जर पु० निर्गता जरा यस्मात् । देवे । जरान्त्र्ये वि० ।
 ५ व० । अस्मते न० ।
 निर्जरा स्त्री० निर्गता जरा यस्याः ५ व० । गृह्यां, तालपत्र्यां च
 निर्भर पु० निरुध-घञ् । पर्वताभिः स्तृतजलप्रवाहे (भरणा)
 निर्भरिणी स्त्री० निर्भरः पर्वताभिः स्तृतजलप्रवाहः कारण-
 त्वनास्यस्या इति । नद्याम् ।
 निर्णय पु० निरुध-घञ् । निश्चये, तदभावाद्याहित्वे सति
 तदुपाहिणं ज्ञाने, सन्देहे यथा भावाभावौ हावेव विषय-
 तया भासेते नैवं निश्चये तत्र एकविधपवावभासते । निरो-
 धपरिहारे, भीमांशोक्ते पञ्चावयवव्यायसम्यक् चरमावयवे,
 न्यायोक्ते 'सन्दिग्हा पक्षप्रतिपक्षयोः साधनवाधनाभ्यास-
 र्थावधारणे च ।

निर्णयपाद पु० चतुष्पादव्यवहारमध्ये चरम वयने येन सभा
सदां जयपराजयपदार्थनिर्णयस्तस्मिन् पादे ।

निर्णयित्वा वि० निर्+निज-क्त । शोधिते, अपगतमले च ।

निर्णयजक पु० निर्+निज-खुल् । रजके ।

निर्दहन पु० निर्+शेषेण दहति ल्यु । भस्मताके । करणे-
ल्युट् डीप् । स्यालतायां स्त्री० । निर्गतोदहनोदस्मात् ।
औतादिवह्निमुखे वि० ।

निर्दिष्ट वि० निर्+दिश-क्त । उपदिष्टे प्रदर्शिते, कथिते च
निर्देश पु० निर्+दिश-भावे घञ् । शासने, आज्ञायां, उपदेशे
च । निर्दिश्यतेऽभिधीयतेऽनेन घञ् । प्रतिपादकशब्दरूपे
नास्ति, वेतने च 'कालमेव प्रतीयेत निर्देशं शतको यथे'ति
पुराणम् । कथने, उपान्ते, देशान्निर्गते च वि० ।

निर्द्धन पु० निहन् धनमस्मात् । जरहने । धनहीने वि० ।

निर्द्धारण न० निर्+धृ-णिच्-ल्युट् । जातिगुणक्रियासंज्ञाभिः
समुदायादेकदेशस्य पृथक्करणे । यथा नराणां क्षत्रियः
शूरः इत्यादौ नररूपसमुदायात् क्षत्रियजातेरेकदेशस्य
शूरत्वेन पृथक्करणम् । [विषये च ।]

निर्द्धारित वि० निर्+धृ-णिच्-क्त । कृतनिश्चये निर्द्धारण-
गर्हन् वि० निर्गतोदन्तेभ्यः शीतोष्णदिविषद्वयसंयुगलेभ्यः ।
रामद्वेषशीतोष्णलाभालाभादिद्वन्द्वरहिते ।

निर्वन्ध पु० निर्+वन्ध-घञ् । आयाहे, अभिनिवेशे ।

निर्वाध वि० निर्गता बाधा यस्मात् । निरुपद्रवे बाधाशून्ये च ।

निर्भय पु० निर्+भी-अच् । ह्यशेषे । भयरहिते वि० ।

निर्भर न० निर्+शेषेण भरो भारोऽव । अतिमात्रे । तद्युक्ते वि० ।

निर्मलक अय० मलिकायाः अभावः । मलिकाया अभावे ।

निर्मल्यदास् न० निर्मल्यस्य अग्न्युत्थापनस्य दास् कावम् ।
घर्षणेन अग्न्युत्थापनसाधने काष्ठे । [न्युत्ये योगिभेदे ।]

निर्मलम वि० निर्गतो समकारो यस्मात् । पुतदेहादौ समता-

निर्मल वि० निर्गतो मलात् । रजस्वलाद्यादिमलहीने, रागा-
दिमलरहिते, अशुद्धिरहिते, शुद्धे च । अभ्रके न० ।
निर्गतोमलो यस्मात् ५३० । कतके तस्य हि फलसम्बन्धात्
जलमलनाशकत्वम् प्रसिद्धम् । [कामभेदे च ।]

निर्म्माण न० निर्+मा-ल्युट् । रचनायाम्, सारे, समञ्जसे,

निर्म्माण्य न० 'विसर्जिते तु देवेषु निर्माण्यं भवति क्षणादि'-
त्युक्ते देवनिर्माणोत्तरं देवसदृश्यं देवोच्छिष्टे ।

निर्मुक्त पु० निर्+मुच-क्त । मुक्तकञ्चुके सर्पे (खोलसखाडायाप)
निःशेषेण मुक्तः । निष्परिप्लवे, सङ्गरहिते, बन्धशून्ये च ।

निर्माक पु० । निर्+मुच-घञ् । सर्पकञ्चुके (खोलस) मोचने,

सन्नाहे, आकाशे च । [नदामनि, अध्वादिनिर्गमे, मोक्षे च
निर्याण न० निर्+या-ल्युट् । गजावाङ्मदेष्टे, पशूनां पादवन्ध-
निर्यातन न० निर्+यत-णिच्-ल्युट् । वैरशुद्धौ, प्रतिदाने,
दाने, न्याससमर्पणे च ।]

निर्यास पु० निर्+यस-घञ् । दृष्टात् तरलतया निर्गतं कालेन
कठिनतां प्राप्ते, रसे (गौंद) दृढरसे, काये च ।

निर्यह पु० निर्+जह-क ट् । नागदन्तके, द्वारे, निर्यासि,
आपीड्ये, श्रेष्ठरे च ।

निरव्ययनी स्त्री० नितरां लयति अहिरस्याम् त्वचि ल्युट्
डीप् ट् । सर्पत्वचि (खोलस) 'यथाहिनिरव्ययनी प्रत्यक्षा
मृता शेत' इति श्रुतिः । [कथनरूपायां निरुताौ ।]

निर्वचन न० निर्+वच-ल्युट् । प्रकृतिप्रत्ययविभागेन अर्थ

निर्वपण न० निर्+वप-ल्युट् । अन्नादीनां विभागे, दाने च ।

निर्वर्त्तित वि० निर्+वृत्त-णिच्-क्त । निष्पादिते ।

निर्वहण न० निर्+वह-ल्युट् । नाशोक्तौ प्रस्तुतकथासमाप्तौ,
प्रकृताभिनयस्य निर्वोहे, नाटकसम्बन्धे च ।

निर्वाण न० निर्+वा-भावे क्त नि० न । मोक्षे, आत्यन्तिकमोक्षे,
निवृत्तौ, विनाशे, गजमज्जने, कर्दमे च । कर्त्तरि क्त ।

निर्वसे, शान्ते, सुप्ते, निश्चये, शून्ये, विघ्नान्ते च वि० ।

निर्वाह पु० निर्+वह-घञ् । लोकापवादे । [च ।]

निर्वापण न० निर्+वप, वा-वा णिच्-ल्युट् । सारणे जघे दासे

निर्वासन न० निर्+वस-णिच्-ल्युट् । नगरात् वह्निष्करणे,
सारणे, हिंसने, विपर्जनने च । [च ।]

निर्वाह न० निर्+वह-घञ् । कार्यसमादाने, निष्पत्तौ, समाप्तौ

निर्विकल्प वि० निर्गतो विकल्पो ज्ञातज्ञेयादिभिर्भागे विभे-

ष्यविशेषणतासम्बन्धो वा यस्मात् । वेदान्तोक्ते ज्ञातज्ञेया-

दिभिर्भागशून्ये विशेष्यविशेषणतासम्बन्धरहिते च ब्रह्मा-

त्मकालविषये अखण्डाकारके एकविषयके ज्ञाने, 'आत्मा-

रामा विहितरतयो निर्विकल्पो समाधाविति वेणी० । वा

कप् । 'तत् प्रमा नाप्रमा नापि ज्ञानं यद्विर्विकल्पकम् ।

प्रकारतादिभूयं हि सम्बन्धानवगाहि यत्' इति न्यायोक्ते

अलौकिके आलोचनात्मके ज्ञानभेदे ।

निर्विकार पु० प्रकृतेरन्यथाभावः विकारः स निर्गतो यस्मात् ।

जन्मादिषड्भावविकारहीने परममन्त्रि । विकारशून्ये वि०

निर्वीजा स्त्री० निर्गतं बीजं यस्याः । द्वावाभेदे 'अल्पबीजे

बीजशून्ये च वि० । साङ्गोक्तौ समाधिभेदे पु० ।

निर्वृति स्त्री० निर्+वृ-क्तिन् । सुखे, सुस्थितौ, अस्वगमने,

मोक्षे, मृत्यौ च ।

निर्वृत्त लि० निरु+उत-क्त । निरुद्धे । निर्गता वृत्तिर्यस्य ।
उत्तिरहिते लि० ।

निर्वेद पु० निरु+विद-घञ् । स्वस्यावमाने, वङ्ककालेगाय-
मिहे पदार्थे निरुपयोजनत्वेन अतुतापे, औदासीन्ये,
वैराग्ये, 'तदा गन्तामि निर्वेदं श्रौतव्यस्य श्रुतस्य चे'ति
गीता अलङ्कारोक्ते शान्तिरसस्य श्यायिभावे च ।

निर्वेश पु० निरु+विश-घञ् । भोगे, वेतने, मूर्च्छने, विवाहे च
निर्व्ययन न० व्यय-भावे ल्युट् निश्चयेन व्ययनं भयं चलनं वा
वत् । छिद्रे, शोकस्थाने, व्यसनार्दौ, दुःखोत्पादके व्यापारे च
निर्व्युट् लि० निरु+वि-वह-क्त । त्यक्ते, व्यसमाप्ते, यत् वस्तु
सम्यगुपेणापयार्प्रं तस्मिन् च । यथा पत्न्यादीनां भर्तृधने
न सम्यक् स्वत्वं यथेष्टदानासामर्थ्यात् इति न तस्य निर्व्यु-
टत्वं भवति च दौहित्रादेः स्वत्वं सम्यगेव पयार्प्रमत-
लनिर्व्युटम् । [निष्कासने च ।]

निर्हरण न० निःशेषेण हरणम् । दाहार्थं शवादिहरणे,
निर्हारी पु० निरु+हृ-घञ् । निश्चातयत्यादेः उद्धरणे, भल-
मूलादियगे, 'आहारनिर्हारविहारयोगा' इति स्मृतिः ।
प्रेतदेहस्य दाहार्थं वह्निर्नयने, यथेष्टविनियोगे च । 'न
निर्हारं स्त्रियः कुर्युरिति' मनुः ।

निर्हारिन् पु० निर्हरति दूरं गच्छति निरु+हृ-णिनि ।
दूरगाभिगम्ये । निर्हरणकर्त्तरि लि० ।

निर्हारी पु० निश्चयेन हृदाः हृद-घञ् । शब्दे ।

निलय पु० निलीयतेऽल ली-अच् । गृहे, आवासस्थाने च
निवचने अय्य वचननियमे । निवचनेत्यत्र वाचं नियम्येत्यर्थः ।

निवपन न० नियतं वपनम् । पिलाद्युशेन दाने ।

निवर्त्तन न० उभयतो विंशतिवशमिते जेलादौ 'निवर्त्तनं
विंशतिवशमिते' इति ली० । नि+उत-णिच्-ल्युट् । निवारणे

निवर्त्तणे न० नितरां वर्त्तनं वृत्तिर्हिंसायां ल्युट् । मारणे ।

निवसति स्त्री० नि+वस-आधारे अतिच् । गृहे ।

निवसथ पु० न्युष्यतेऽल नि+वस-अथच् । ग्रामे ।

निवसन न० न्युष्यतेऽल ल्युट् । गृहे । नि+वस-आच्छादने
ल्युट् । वस्त्रे । [सप्तवायुमध्ये वायुभेदे ।]

निवह पु० नितरां वह्निं वह-घञ् । समूहे । नि+वह-अच् ।

निवात पु० निवृत्तौ निवृत्तौ वा वातोऽस्मात् । दृढकवचे
शस्त्राद्यभेद्यकवचे, आश्रये च । वातशून्ये देशे लि० ।

निवातकवच पु० हिरण्यकशिपोः एवस्य संज्ञादस्य दैत्यस्य पुत्रे
दैत्यभेदे ।

निवाप पु० न्युष्यते नि+वप-घञ् । पिलाहृशेन दाने, दानमाले च

निवास पु० नि+वस-आधारे घञ् । गृहे, आश्रये च 'जग-
न्निवाधो वसुदेवसंज्ञनी'ति भाषः ।

निविड लि० नितरां विडति संहृयते नि+विड-क । सान्द्र-
घने, नीरश्वे, दृढे च । निनता नासिका नि+नासायाः
विडच् । नतनासिकायाम् स्त्री० ।

निवीत न० नि+अज-क्त । कण्ठलम्बिते यज्ञस्थले । व्यञ्ज-
संवरणे क्त संप्रसारणादि । प्राहृतवस्त्रे ।

निवृत्त नि+उत-भावे क्त । निषेधे, 'निवृत्तं पदार्थ' इति भाष्यम्
कर्त्तरि क्त । विरते लि० । [महाफलेति मनुः ।]

निवृत्ति स्त्री० नि+उत-क्तिन् । उपरमे, विरतौ च 'निवृत्तिस्तु
निवेदन न० नि+विद-णिच्-ल्युट् । सम्मानपूर्वकं प्रापने,
समर्पणे च । [निवेशने, उद्वाहे, स्थाने च ।]

निवेश पु० नि+विश-घञ् । विद्यासे, शिविरे, आगन्तुकसैन्य-
निवेशन न० नि+विश-आधारे ल्युट् । गेहे । भावे ल्युट् ।
प्रवेशे, स्थितौ च । [रात्रौ, हरिद्रायाञ्च

निशु स्त्री० नितरां श्यति तनूकरोति व्यापारान् शो-क पु० ।

निशु(शा)भन न० नि+शम-णिच्-ल्युट् वा ह्रस्वः ।
अवशे, दर्शने च ।

निशा स्त्री० नितरां श्यति व्यापारान् शो-क । रात्रौ हरि-
द्रायाम्, 'अजगोपतियुग्मञ्च कर्कधन्विच्छगा निशा' इति
ज्योतिषोक्तेषु भेषादिराशिषु च ।

निशाकर पु० निशां करोति क-ट । चन्द्रे, कुक्कुटे च ।

निशाचर पु० निशायां चरति चर-ट । राक्षसे, शृङ्गाले,
मेघके, सर्पे, पिशाचे, चक्रवाके, चोरे च । रात्रिचरमाले लि० ।
डीप् । राक्षसाम् कुलटयां केशिनीनामगन्धर्व्ये च स्त्री०

मिश्रा(शि)त लि० नि+शो-क्त वा इत्थम् । तेजिते तोष्णीकिते
निशान न० नि+शो-ल्युट् । तोष्णीकरणे ।

निशान्त न० निशावामस्य ते स्म अम-गतौ कर्मणि क्त ।
गृहे । नितरां शाले लि० ।

निशापति पु० इत० । चन्द्रे, कर्पूरे च ।

निशिपुष्पा स्त्री० निशि रात्रौ पुष्प्यति पुष्प-अच् अलुक्ख० ।
शेफालिकायाम् । निशिपुष्पीत्यादयोऽप्यत्र ।

निशीथ पु० निशेरतेऽल नि+शी-थक् । अर्द्धरात्रौ, रात्रिमाले च
निशीथिनी स्त्री० निशीथोऽस्थस्या इति । रात्रौ ।

निशुम्भ पु० नि+शुम्भ-अच् घञ् वा । शुम्भासुरासुरे दैत्यभेदे ।
मर्द्दने च 'प्रागप्राप्तिनिशुम्भान्मवध' इति वीरचरितम् ।

निशुम्भमर्द्दिनी स्त्री० निशुम्भं गृह्णाति गृह्-णिनि इत० ।
दुर्गायाम् ।

निष्क्य पु० निरु+धि-अच् । संशयाच्छान्ते निरुधे, सिद्धान्ते,
इदमेवेति विषयपरिच्छेदे च ।

निष्कल लि० निरु+कल-अच् । स्थिरे, अचले, असम्भावना-
विपरीतभावनारहिते च । भूमौ, शालपत्राद्यौ स्त्री० टाप् ।

निष्वास पु० नि+श्वा-अच् । सुखनादिकाभ्यां प्राणवायोर्निष्कारणे

निष्कृष्ट पु० नितरां सञ्जनि शरा यत् सन्ज-अच् । तृणीरे

निष्कृष्टिन् लि० निष्कृ+अच् । इति । धनुर्द्वारे ।

निष्कृष्टा स्त्री० निष्कृष्टस्य स्त्री० जनाः सद-अच् । पक्षविक्रय-
शालायां (हाटबाबा) रुड्डे, चुद्रसङ्कायाश्च ।

निष्कृष्टर पु० नि+सद+क्लिप् निष्कृष्ट आसनं तां हृणाति वरः
आवरकः ह-अच् । जम्बाले कर्हमे ।

निष्कृष्ट पु० नि+सद-अच् । कठिने, देशभेदे च तद्देशस्य
व० व० । तद्देशभेदे, निषादक्षरे, हरिवर्षस्य सख्यादा-
पञ्जते च पु० ।

निषाद पु० निषीदति मनः, पापं वा वस्तिन् पद-अच् ।
'निषादं रौति कुञ्जर' इत्युक्ते तन्मौकशो लिखिते स्वरभेदे,
चण्डाले, ब्राह्मणात् जडायां मृदायास्तन्ने पारशवाख्ये
वर्णसङ्करे च । [णिनि । हस्तिपात्रे

निषादिन् पु० निषादयति उपवेशयति हस्तिनं नि+सद-णिच्
निषिद्ध लि० नि+धिष-क्त । निषेधविषये, इदं धनताम्रम
निषेधकेन नञ्पदेन, लिङाद्युपपत्तनञ्पदेन वा बोध्यं,
पदार्थे बाधिते च । [मितिमहः ।

निषेक पु० नि शिच-अच् । गर्भाधाने 'निषेकादि श्रमशानान्'
निषेध पु० नि+धिष-अच् । निष्ठौ, प्रतिषेधे, नञादिना
बोधितार्थे । [प्रादिभ्यो न णत्वम् ।

निष्क माने पु० आत्म० सक० सेट् । निष्कयते अनिनिष्कत ।

निष्क पु० न० निश्चयेन कीयति कै-क । शास्त्रोक्तप्रमाणमात्रक
परिमितसुवर्णानामटाधिकशते, व्यवहारिकरूपके दीनारे,
(टाका) चतुर्भिः सुवर्णपरिमिते मानभेदे, षोडशप्रभे
(काङ्चन)परिमाणे, यवोभूषण्ये, हेममाले, पञ्चपरिमाणे च

निष्कण्ट पु० निर्गतः कण्ठोऽस्मात् । स्वात्मन्ये वरुणाख्ये दुभे
निष्कर्ष पु० निरु+कष-अच् । इयत्तापरिच्छेदे, निश्चये च ।

निष्कल लि० निर्गता कला यस्मात् । कलाभूत्ये, नटवीर्ये
च । आधारे पु० । कलावयवस्तन्मूले, ब्रह्मणि न० ।
'निष्कलस्याद्वितीयस्ये'ति उपाख्यम् । विगतार्त्तवायाम्
हृदायां स्त्रियां स्त्री० वा गौरा० ङीप् ।

निष्कासित लि० निष्+कष-गतौ णिच्-क्त । निःसारिते ।

निष्कुट पु० निष्+कुट-क । गडसमीपस्थे उपवने, केदारो

चेते, राजास्य अन्तःपुरे च । [वा ङीप् । एलायास
निष्कुटि(टी) स्त्री० कुट-इन् कौटिल्यम् निर्गता कुटिर्यस्याः
निष्कुपित लि० निरु+कुप-क्त । अविच्छिन्ने, निस्सञ्चिते च
'काकैर्निष्कुपित'मिति गङ्गासूत्रे ।

निष्कुह पु० निःशेषेण कुहयते विष्कापयति कुह-क । हृत्वा-
दिस्थे स्वयं जाते रग्ने कोटरे ।

निष्कृति स्त्री० निरु+कृ-क्तिन् । निस्तारे, निर्मुक्तौ, पापादिभ्य
उच्चारणे च 'कृतघ्नं नास्ति निष्कृति'रिति स्मृतिः ।

निष्कृष्ट लि० निरु+कष-क्त । सारांशे ।

निष्कोषण न० निरु+कुष-ल्युट् । अन्तरवयवानां वह्निर्निष्कारणे

निष्क्रम पु० निरु+क्रम-अच् । बुद्धिसङ्कटौ, निर्गमे, दुष्पुत्रे च

निष्क्रमण न० निरु+क्रम-ल्युट् । वह्निर्गमने, चतुर्थे भासि
प्रशोः कर्तव्ये संस्कारभेदे च 'चतुर्थे भासि कर्तव्यं प्रशो-
निष्क्रमणं गृह्णादिति सप्तः ।

निष्ठा स्त्री० नि+स्था-अच् । नाशोक्त्या प्रस्तुतकथासमाप्तौ,
निष्पत्तौ, नाशे, काले, यावज्जायाम्, उत्कर्षे, व्यवस्थायाम्,
क्षेत्रे, व्रते, युगयुग्मपादौ, तत्परतायां, धर्मादौ चडायां च
'लोकेऽस्मिन् द्विविधा निष्ठा'तिगीता । निश्चयेन स्थितौ च
'तेषां निष्ठां तु तामसी'ति गीता । [द्व्यादौ व्यञ्जने

निष्ठान न० निष्ठीयतेऽल स्या-ल्युट् । भक्ताद्युपपत्तिचने

निष्ठी(ष्ठे)व पु० नि+धिष-अच् वा दीर्घः । सुखेन श्लेषनिरसने ।
ल्युट् वा दीर्घः । निष्ठीवननिष्ठे वने एते अयम् ।

निष्ठुर न० नि+स्था-अच् । पक्षपात्ये । कठोरे, लि० ।
'युष्माकमेध्यशब्दानां वचनं निष्ठुरं विदुः । यदन्यद्वा वचो
नीचं स्त्रीषु समेषुनाश्रयमित्युक्ते, अस्त्रीलपात्ये न० । तच्च-
द्विशिष्टे लि० ।

निष्पूत लि० नि+धिष-क्त । विभ्रं ।

निष्पात लि० नितरां ज्ञातः पारं गतः युजो वा नि+ष्पा-क्त
चत्वम् । निपुणे, पारङ्गते च ।

निष्पन्न लि० निरतिशयं पक्वं । अतिशयेन पक्वं काश्चित्ते
दशमूलादौ । पक्वं पाकः निरा० ष० । पाकभूत्ये लि० ।

निष्पत्ति स्त्री० निरु+पद-क्तिन् । समाप्तौ, सिद्धौ च ।

निष्पत्ताकृति स्त्री० पत्वं पुङ्गमस्यास्ति अच् पत्वं शरः तस्या-
प्रपात्ये निष्कासनं सपत्वं ततः कृजि । 'सपत्निकात्वा-
व्यामलान्तव्यघने' इति डाच्-क्तिन् । अतिव्यथायाम् ।

निष्पत्तिका स्त्री० निर्गतं पत्वं यस्याः पू० । करीरदणे
(डाउरकाटा) ।

निष्पन्न लि० निरु+पद-क्त । सिद्धे, समाप्ते च ।

निष्परिशङ्क लि० निर्गतः कन्वाकौपीनपुस्तकाद्यतिरिक्तः
परिग्रहोऽस्मात् । परमहंस परित्राजके । त्यक्तशङ्के लि० ।
निष्पाव उ० निष्पद्यते तृषाद्यपनयनेन शोध्यतेऽनेन निरु+पू-
करणे चञ् । कूर्पादिवायो तेन हि खलस्यधान्यादिकं
कडङ्गरादिभ्यश्च करोति । कर्षणि चञ् । कडङ्गरे (आग-
डा) राजमाषे (वरवटी) श्वेतशिविधान्ये, शिवीमाले च ।
निर्विकल्पे लि० । [औतादिपङ्क्तिभ्यो लि० ।
निष्पावक उ० निरु+पू-ण्वल् । श्वेतशिविग्राम् (वरवटी)
निष्पावी स्त्रीः निरु+पू-चञ् गौ । श्वेतशिवीधान्ये (वरवटी)
निष्पृष्ट लि० निवृत्ता स्युहा यस्य । वैषयिके सुखे इच्छाम्युच्ये ।
निष्पृष उ० निरु+पिष-चञ् । संघर्षे । रहिते च ।
निष्प्रतिभ लि० निर्गतः प्रतिभायाः । जडे, अज्ञे, प्रागल्भ्य
निष्प्रवाणि लि० मोयन्तेऽस्यामनया वा प्र+वेञ्-ल्युट् ङीप्
प्रवाणी तन्मवावशलाका निर्गतः प्रवाण्यः निरा० स० ।
नवाखरे, अभिनवे । (तानकाटा) वसने ।
निष्फल लि० निर्गतं फलं यस्मात् । फलरहिते । पलावे फल-
म्युच्ये धान्यकाखे (नाडा) उ० । विगतात्तवायां स्त्रियां स्त्री०
निस्तु अर्थः नि+स्तो-क्तिप् उ० । निषेधे, निषये, साकल्ये,
अतीते च ।
निसर्ग उ० नि+सृज-चञ् । स्वभावे, स्वरूपे, सृष्टौ च ।
निसिन्धु उ० नितरां सिन्धुरिव वङ्गद्रवपत्तादिमत्त्वात् । सि-
न्धुवारे (सिन्धु) ।
निस्तुदन न० नि+स्तृद-ल्युट् । मारणे वचे ।
निस्तुता स्त्री० नितरां स्तुता स्तु-क्ता । विद्वतायाम् (नेत्रोङि)
निस्तुष्ट लि० नि+स्तृज-क्ता । न्यक्ते, मध्यस्थे च ।
निस्तुष्टार्थ उ० 'उभयोर्भावसुद्धीय स्वयं वदति चोत्तरम् ।
सन्दिष्टः कुरुते कर्म निस्तुष्टार्थस्तु स स्तुत' इत्युक्ते दासभेदे
नितारण न० निरु+तृ-करणे ल्युट् । उपावे । भावे ल्युट् ।
नितारे, पारगमने, तरणे, निर्गमे च ।
निस्तार्हण न० नि+स्तृह्-हिंसायां ल्युट् । मारणे ।
निस्ताल लि० निरस्तं तलं प्रतिष्ठा यस्य । वर्तुषे, तलम्युच्ये, चले
च । गौरा० ङीष् । वटिकायाम् स्त्री० । नितरां तलम् ।
तले न० । [अभीष्टप्राप्ते च ।
नितार उ० निःशेषेण तारः पारगमनम् । उद्गारे, पारगमने,
निस्तुपक्षीर उ० निस्तुपमन्तःश्वसं चौरमिव शुभं यस्य ।
गोधूमे तस्य हि शुभं चौरवत् शुभम् ।
निस्तुपित लि० निस्तुप+कृती पिप्-क्ता । त्वमिहोने कृते
तण्डुलादौ, लघ्वकृते, लृक्ते च ।

निस्तुिंश उ० निर्गतस्त्विंशद्भ्योऽङ्गुलिभ्यः उच्च सभा० ।
खड्गे, त्रिंशदङ्गुल्यधिकस्यैव खड्गत्वात् ततो न्यूनत्वे
कुरिका । तत्सुख्यहिंसकात्वात् निर्द्वये लि० ।
निस्तुिंशपत्रिका स्त्री० निस्तुिंशद्वय पत्रमस्त्यस्याः उच्यते ।
(मनसा) सुहोभेदे ।
निस्तुिंशगुण्य लि० निस्तुान्तः त्रैयुग्यात् त्रिगुणकार्यात् संश-
रात् त्रिगुणकार्येभ्यः काशादिभ्यो वा । कामनादिभ्यो
संसारतीते च 'निस्तुिंशगुण्यो भवार्जुने'ति गीता । [काश्याम्
निस्तुिंशफला स्त्री० निस्तुिंशं स्नेहम्युच्ये फलं यस्याः । श्वेतकण्ट-
नितुिंश(ध)न्त उ० निस्तु(ध)+न्त-चञ् वा पलम् । सन्तने
ईप्त्वरूपे निष्कान्तं सन्तनं यस्मात् । सन्तनम्युच्ये लि०
निस्तु(स्त्रा)व उ० नि+स्तु-अप्, संज्ञायां चञ् वा । भक्तमण्डे
(माङ्ग) अपचरणे च ।
निस्तु(स्त्रा)न उ० नि+स्तन-अप् चञ्, वा । शब्दे ।
निस्तुनन न० नि+हन ल्युट् । वधे ।
निस्तुव उ० नि+स्तृ-अप् संसारणञ् । आह्वाने । [काश्याम्
निस्तुका स्त्री० नितरां जहाति भवं हा-कन् न हस्तः । गोधि
निस्तुति लि० नि+धा-क्ता । स्थापिते, उपस्थिते, निक्षिप्ते च ।
नितरां हितः । अत्यन्तहिते ।
निस्तुव उ० नि+स्तृ-अप् । शास्त्रे अथवा स्थितस्य वस्तुनो
न्यथात्वेन सूचने अपलामे । स्तृ-क्तिन् । आपस्तुतिरप्यल
निस्तुत् उ० नितरां हृदाः नि+हृद-चञ् । अत्यन्ते शब्दे ।
नीकाश उ० नि+काश-चञ् दीर्घः । निषये । पचाद्यच् । सट्ठे
किन्तु निभादिवत् परपदस्यतयैवास्व प्रयोगोनाम्यथा
वचनोक्ताश्रयादि ।
नीच लि० निस्तुष्टार्थो लघ्वर्णो चमति चम-ड । पामरे, निम्ने
वामने च । चोरनामके गन्धद्रव्ये उ० ।
नीचभोज्य उ० इत० । पलाण्डौ । पामरभक्ष्यमाले उ० ।
नीचैस्व अर्थः निस्तुष्टं चीयते चि-डैसि दीर्घश्च । नीचे, अल्पे,
लुप्ते च । [निवासस्थाने पक्षिणां कुलाये च
नीड उ० निश्चिता इत्यन्त्य इल-क डलयोरैक्यात् लक्ष् ड ।
नीडज उ० नीडे जायते जन-ड । विहगे नीडोद्भवाद्योऽप्यल
नीति स्त्री० नीयन्ते उच्चीयन्तेऽर्था अनया नो-क्तिन् । शुक्रा-
द्युक्तशास्त्रविद्यायां कार्यकारणयोरभेदात् तच्छास्त्रे च ।
भावे क्तिन् प्रापणे ।
नीतिशास्त्र न० नीतिबोधकं शास्त्रं शास्त्रं । शुद्धपञ्चकामान्दक-
पञ्चतन्महाभारतहितोपदेशादौ शास्त्रे ।
नीप्र(म) न० निषयेन धरति हृद्योति वा जलादि-ड-ड वा

भूलं क दीर्घः । पटलप्रातभागे । वने, नैसौ चन्द्रे,
रेवतीनक्षत्रे च ।

नीप पु० नी-पक् । कदम्बे, बन्धुके, नीलाशोकवृक्षे च ।

नीर न० नी-रक्, निर्गतं रादग्नितो वा 'अग्नेराप इति'
श्रुतेस्तस्मात्तज्जन्त्यस्म । जले, रसे च ।

नीरज न० नीरे जायते जन-ड । पद्मे, सक्तायां, कुशोपधौ च ।

जलजातमात्रे लि० । जलजन्तुभेदे पु० (उदवेराज) ।

नीरद पु० नीरं ददाति दा-क । मेघे, सल्लके च । निर्गता
रदो दन्तोऽश्वात् । दन्तस्थे लि० ।

नीरन्त्र लि० निर्गतं रन्त्रं यस्मात् । सान्द्रे वने ।

नीरस पु० निःसरन् रसो यस्मात् । दाहिमे । रसहीने
लि० 'नीरसतरय'मित्युद्धटः ।

नीराजन न० नीरस्य शान्त्युदकस्य अजनेन लोपोऽन्त लि०, निःशे
षेण राजनमन्त वा । दीपादिना सत्कारे निर्मच्छने, 'पञ्च-
नीराजनेन कुर्यात् प्रथमं दीपमालया । द्वितीयं सोदकाजेन
तृतीयं धौतवाससा । चूतान्नत्यादिपत्रैश्च चतुर्थं परिकी-
र्तितम् । पञ्चमं प्रणिपातेन साष्टाङ्गेन यथाविधी'त्युक्तादिशा
दीपादिभिः पञ्चवारसंस्तारे आरात्विके, आश्विनमासादौ
घोटकादेः पूजनविशेषे च ।

नीराजना स्त्री० निःशेषेण राजना राज-णिङ्-युच् । दीपा
दिना संस्तारे 'नीराजनां जनयतामिति' नैषधम् । वाजि-
नीराजनविधिविति रघुः । [रोगरहिते लि० ।

नीरज् स्त्री० निहत्ता रज् । स्वास्थ्ये । निर्गता रज् यस्मात् ।

नीरज न० निहत्ता रजा यस्मात् पू० । कुशोपधौ (कुङ्)

नील पु० नील वर्णं क । इलाहृतवर्षस्योत्तरस्य रम्यक
वर्षस्य मर्यादापर्वते, भारतवर्षस्य पर्वतभेदे, वानरभेदे,
निधिभेदे, लाञ्छने, वटवृक्षे, 'चरणानि सुखं पुच्छं यस्य मे
तानि गोपतेः । लावारसवर्षश्च तं नीलमिति निर्द्देशेदि'
त्युक्ते, 'लोहितो यस्तु वर्णेन पुच्छायेण तं पाण्डुरः । श्वेतः
खुरविषाणाभ्यां स नीलो ह्य उच्यते' इत्युक्ते च हृषभेदे,
'नीलं वा हृषसृजोदे'ति वायुपुराणम् । कृष्णवर्णं च ।
तद्वति लि० । औपधौ स्त्री० स्त्री० । नील्या रक्तमन् ।

नीलीरक्ते लि० । इन्द्रनीलमणौ (नीलम) तालीशपत्रे,
विषे, सौवीराञ्जने च (तृते) न० ।

नीलक न० नील इव कायति कै-क । (कालालवण) काच-
लवणे, वीजगणितोक्तायां यावत्तावन्मानसामनार्थायामव्यक्त-
राशिसंज्ञायां, लौहभेदे च । अक्षनष्टके पु० ।

नीलकण्ठ पु० नीलः कण्ठोऽस्य । 'लीराक्षे'र्मथ्यमानाच्च विपं

हालाहलोल्लभूत् । हरेण धारितं कण्ठे नीलकण्ठस्ततो
हर' इत्युक्ते शिवे, मयूरे, दास्यूदे, यामचटके, खड्गने,
पीतसारे-चन्दनभेदे च । मूलके न० । [हृत्ते

नीलकन्द पु० नीलः कन्दो मूलमस्य । विषकन्दे, मृत्पिपकन्दे च
नीलकुरण्डक पु० कर्म० । नीलमिश्रष्टाम् । नीलमिश्रटी-
त्ययत् । [हृत्ते च ।

नीलताल पु० तलमेव तालं नीलं तालमस्य । हिन्ताले, तमाल
नीलदूर्वा स्त्री० कर्म० । हरितवर्णदूर्वायाम् । [वति लि० ।

नीलध्वज पु० नीलाकारो ध्वज इव । तालवृक्षे । नीलध्वज-
नीलनिर्यासक पु० नीलवर्णो निर्यासो यस्य कप् । नील-
वर्णोऽसनष्टके । नीलवर्णनिर्यासे पु० । इव० । तद्वति लि० ।

नीलपत्र न० नीलं पत्रं पत्रं पुष्पदलं वा (पावङ्गि) यस्य ।
नीलवर्णं कुसुदे, युगलवृक्षे, अश्वत्थकण्डके नीलासनष्टके,
दाहिमे च । कर्म० नीलवर्णपत्रे न० । इव० । तद्वति लि० ।

नीलपुष्प पु० नीलं पुष्पमस्य । नीलशङ्कराजे, नीलाञ्जने च ।
यन्त्रिपत्रे न० । अपराजितायां स्त्री० । अतस्यां (महिनां)
स्त्री० । स्वार्थे कन् तलैव ।

नीलफला स्त्री० नीलं फलं यस्याः । जम्बूवृक्षे ।

नीलमणि पु० कर्म० । (नीलम) इन्द्रनीलमणौ ।

नीलमाष पु० कर्म० । माषभेदे (कालकसाय) ।

नीललोहित पु० नीलः कण्ठे लोहितः केशेषु । शिवे तदु-
द्देश्यके व्रतभेदे, कृष्णरक्तमिश्रिते वर्णे च । तद्वति लि०
कर्म० । जम्बां स्त्री० । [मूर्खतायां, कृष्णभेदे च ।

नीलवर्षाभू पु० वर्षायां भवति भू-क्षिप् कर्म० । कृष्णवर्ण-
नीलवल्ली स्त्री० कर्म० । वन्दायाम् (परगाढा) ।

नील(लो)वस्त्र नील्या रक्तं नीलं कर्म० नील्या वा रक्तं वस्त्रं
शाक० । नील्या रञ्जिते वस्त्रे 'नीलीवस्त्रं न स्पृशेति'
सूत्रेति । नीलवस्त्रनादयोऽयम् । इव० । तद्वति लि० ।

नीलटन्त न० नीलं टन्तमस्य । तले ।

नीलट्टपा स्त्री० नीलवर्णं पत्रं पुष्पं फलं च वर्षति प्रकृते
हृष-क । वात्ताकीभेदे । [सरस्वती'ति तत्संज्ञात् ।

नीलसरस्वती स्त्री० द्वितीयविद्यायां तारायाम् । 'मातर्नील-

नीलसार पु० नीलः सारोऽस्य । तिन्दु हृत्ते (केद) । [योष्यत्
नीलसिन्दुक पु० कर्म० । कृष्णवर्णसिन्दुवारे नीलसिन्दुवाराद-
नीलाञ्जन न० कर्म० । सौवीराञ्जने (तृते) ।

नीलाश्वर पु० नीलमश्वरं यस्य । वलदेवे, शनैश्वरे च ।
कर्म० । नीलीरक्ते वस्त्रे न० । इव० । तद्वति लि० ।

नीलाञ्जा पु० ईषतकालेन स्नायति आ-ञ्ज-क कर्म० । नील

मिथ्यग्राम् । तस्या हि पुष्पमल्यकालेनैव गलति ।
नीलालु पु० कर्म० । श्यामवर्णकन्दे आसुभेदे ।
नीलासन पु० कर्म० । (पियासाल) दृष्टभेदे । [इति च ।
नीलिनी स्त्री० नीलोवर्णोक्त्याः इति । नीलोदके क्षण्णलि-
नीलोत्पल न० कर्म० । इन्द्रीवरे सौगन्धिके नीलवर्णे कुसुदे
नीवाक पु० नियतं वाको वचनं वच-घञ् दीर्घः । अर्वाचिहेतो
धान्यसज्जयादरे । [कडङ्करीयैरिति रघुः ।
नीवार पु० नि+ङ-घञ् दीर्घः । तद्वधान्यभेदे 'नीवारपाकादि
नीवि(नो) स्त्री० नित्ययति निवीयते वा नि+ञ्ये इन् यलोपः
दीर्घो ङिञ् वा ङीप् । वणिजां मूलधने, कटीवस्त्रधने च
'नीविं प्रति प्रणिहिते तु करे' इति सा० ३५० । [जनपदे ।
नीवृत् पु० स्त्री० नियतं वर्तते ऽल नि+वृत्-क्लिप् दीर्घः । देशे,
नीशार पु० नितरां शीर्थेति हिमानिलावत्वानेन वा नि+
शृ-घञ् दीर्घः । हिमानिलनिवारणे प्रावरणे, काण्ड
पटे च (कानात्) । [हिमे च ।
नीहार पु० निहितयते नि+हृ-घञ् दीर्घः । घनीभूते शिशिरे,
नु अय्य० सुदति नौति वा भित्त० दु । विकल्पे, असुगये, अतीते,
प्रसे, हेतौ, वितर्के, अपमाने, अपदेशे, अतुतापे च ।
नुड वधे तु० कु० प० सक-सेट् । सुडति असुडोत् । न शत्वम्
सुति स्त्री० सु-क्तिन् । स्त्रवे, प्रशामे च ।
सुत्त(न) लि० सुद-त्त तस्य वा नः । मेरिते, जिमे च ।
नूतन लि० नव एव नवतन नवस्य नूः । अभिनये नवीने ।
ल । नूतोत्पल । [इले ।
नूद पु० सुदति पापं क पु० दीर्घः । अश्वत्थाकारे वृद्धादारुणि
नूनम् अय्य० सु+जन-अभि । वितर्के, निश्चिते, आरणे,
वाक्यपूरणे, उत्तेजाद्योतने च । [पादाङ्गदे ।
नूपुर न० नू-क्लिप् सुवि पुरति पुर-अन्तगमने क । (नेपुर)
ट पु० नी-ङ्गन् ङिञ् । मनुष्ये, पुरुषे च । जातौ ङीप् । नारी
टग पु० इच्छाङ्गवशे नटभेदे ।
नृकरोटिका स्त्री० इत० । नरकपात्रे ।
नृत्तल्लम् पु० नृन् चट्टे पश्यति भक्ष्यत्वेन चक्ष-अक्षन् न खा
देशः । राक्षसे । [नत्स्येति ।
नृत नर्तने दि० पर० अक-सेट् । नृत्यति अनर्तति नर्त्तयति-
नृत्त(न्य) न० नृत-क्त क्णप् वा । तालमानयुक्ते सविवासाङ्ग-
विज्ञेपरूपे नर्तने ।
नृप पु० नृन् प्राति रयति पा-क । 'चतुर्थोजनपर्यन्तोऽधिकारी
नृपो भवेदित्युक्ते राजविशेषे, राजमाले च ।
नृपकन्द पु० कन्दानां नटपः अष्टः राजद० । राजपलाख्यौ ।

नृपति पु० इत० । कुबेरे, राजनि च । [हृत्तादयोऽप्यल ।
नृपद्रुम पु० द्रुमणां नटपः राजद० । राजदृष्टे आरम्भे राजः
नृप्रिय पु० इत० । (वेङ्गुवांश) वंशभेदे तस्य दुर्गवेष्टनकारि-
त्वान्तर्भावत्वम् । राजपलाख्यौ, शालिधा ये, आम्ने च ।
राजवल्लभे लि० । केतक्यां राजखर्जूर्याञ्च स्त्री० ।
नृप्रियफला स्त्री० नृप्रियं फलं यस्याः । वार्त्ताक्याम् ।
नृप्रसभ न० नृपणां सभा शाला संहतिर्वा । राजसमूहे
राजासदशालायाञ्च ।
नृपोचित पु० नृपेयु उचितः । राजमापे । राजयोग्ये लि० ।
नृयज्ञ पु० नृणां यज्ञः । अतिविपुजने । नरयज्ञादयोऽप्यल ।
नवराह पु० ना वराहः । अंशभ्यां मनुष्यवराहाकृतौ
भगवद्वतारभेदे । [परद्रोहिणि च ।
नृशंस लि० नृन् शंसति शन्नुञ्च हिंसायाम् अण् । घातके, क्रूरे,
नृसिंह पु० ना सिंहः । अंशभ्यां मनुष्यसिंहाकृतियुक्ते
भगवतोऽवतारभेदे ।
नृनीतौ क्वादि० श्वादि० पर० सक० सेट् । नृणाति अनारीत्
अणोपदेयत्वान्न शत्वम् । [नरयति । न शत्वम् ।
नृनये श्वा० पर० सक० सेट् घटा० । नरति अनारीत् । णिच्
नृजक पु० निज-शुद्धौ -खुल् । रजके । शोधकमाले लि० ।
नेह लि० नी-हच् । प्रभौ, निर्वाहके नायके, प्रवर्त्तके, प्रापके,
च । स्त्रियां ङीप् । निम्बदृष्टे पु० ।
नेत्र न० नयति नीयते वाऽनेन द्रुन् । मन्थनदामनि, वस्त्रभेदे,
दृष्टमूत्रे, रये, जटायां, नाद्यां, शल कायाम्, चक्षुषि
च । प्रापयितरि, नयनसाधने, प्रवर्त्तके च लि० ।
नेत्रच्छद पु० नेत्रे छाद्यते अनेन छद णिच् क ह्रस्वः । नेत्रपि-
धायके चर्म्मसंगे नेत्रपुटे ।
नेत्रपर्यन्त पु० नेत्रयोः पर्यन्तः कोणः सीमा । अपाङ्गे ।
नेत्रमल न० इत० । चक्षुर्मले दूषिकायाम् (पिचुटि) ।
नेत्ररञ्जन न० नेत्रे रञ्जयते अनेन रञ्ज-करणे ल्युट् । कज्जले
नेत्ररोगहन् पु० नेत्ररोगं हन्ति हन-क्लिप् । दृष्टिकालोदये
तस्य हि नेत्ररोगनाशकत्वं वैद्यके प्रसिद्धम् ।
नेत्राक्षु न० इत० । चक्षुर्जले अक्षुषि । [दृष्टभेदे ।
नेत्रोपमफल पु० नेत्रे उपमा यस्य तादृशं फलमस्य । (वादास)
नेत्रौप्र(धि)वी स्त्री० इत० वा ङीप् । अजष्टक्षाम् (गाडुरिङ्गा) ।
नेदृष्ट लि० अतिशयेनान्तिकः इच्छन् नेद देशः । अतिशयनिकटस्थे
नेदीयस् लि० अतिशयेनान्तिकः ईदृशन् नेदादेशः । अत्यन्त-
समीपस्थे । [नाटकादेरभिनयार्थसज्जाभूतौ च ।
नेपथ्य न० नी-विच् नयः नेतः पथ्यम् । भूषणे, वेशे, वेशस्थाने,

नेपाल उ० खन।सखाते 'जटेश्वरं सकारभ्य योगेशानं महे-
यरि।। नेपालदेशो देवीशो'त्युक्ते देशभेदे।

नेपालकखल उ० इत०। कुषाख्यं चित्रकखले।

नेपालनिस्त्र उ० इत०। ज्वरान्तके हृणनिम्बे, निम्बभेदे च।

नेपालमूलक न० इत०। हस्तिकन्दसदृशे मूलभेदे।

नेपालिका स्त्री० नेपाले भवा ठन्। सनःप्रलायाम्।

नेम उ० नी-मन्। अवधौ, कावे, अर्धे, प्राकारे, कैतवे, गर्ते,
नाखे, अन्यस्मिन्नित्यर्थे च। अर्धोर्ध्वस्य सर्वनामता।

नेमि उ० नी-मि। तिनिरुद्धे। कूपसमीपे-रज्जुधारणार्थे लि-
काउयन्त्रे, चक्रान्ते च। (रथचक्रस्य भूमिस्पर्शनयोग्ये भागे)
कूपान्तिकस्य-समानस्थलभागे स्त्री० वा डीप्।

नेमिश्र न० ब्रह्मणा सृष्टस्य चक्रस्य नेमिः शीर्थतेऽल शु-ड।
नेमिश्रारण्ये ज्ञेये। स्मार्थेऽण्। नेमिश्रमथल।

नैकभेदं लि० न एके अनेके नगर्त्तेन सुश्रुतेति स० नैके
भेदा यस्य। अनेकप्रकारे उच्चावचे।

नैगम उ० निगम एव प्रज्ञादायु। नीलाम्, उपनिषदि ब्रह्म
विद्यायाम्, तत्प्रतिपादके-वेदान्ते च। निगमे भवः अण्।
वर्णगजने, नागरे च। [उत्तमायां गवि।

नैचिकी स्त्री० नीचैरयन् चरति उक्। टिलोपः गौ० डीप्।

नैत्य(त्वि)क न० नित्यसमुद्रयस्य कन्। ठन् वा। नित्यामुद्रये,
'नैत्य(त्वि)कान्ते भुजिक्रिये'ति स्रुतिः।

नैपुण्य(ण) न० निपुणस्य भावः ध्वज् अण् वा। दक्षतायाम्
नैमित्तिक लि० निमित्तादागतम् उक्। पुलजन्मादिनिमित्त-
माश्रित्य विहिते जातेष्वादे 'नित्यं नैमित्तिकं चरे'दिति स्रुतिः।

नैमित्तिकलय उ० कर्म० 'चतुर्युगसहस्रान्ते ब्राह्मो नैमित्तिको
लयः' इत्युक्ते ब्रह्मदिनावसाने जगतां प्रचये। [त्वम्।

नैमिष न० तीर्थभेदे निमेषेण विष्णुना तत्प्राचुरविनाशात् तथा
नैमेय उ० नि+मि-यत् स्मार्थेऽण्। विनिमये परीवर्त्ते।

नैयग्रोध न० न्यग्रोधस्य विकारः अण् नख मलुक। वटफलादौ
नैयायिक लि० न्यायं वेद्यधीते वा उक्। न्यायज्ञ।

नैरन्तर्य न० निरन्तरस्य भावः ध्वज्। अविच्छेदे।

नैराश्य न० निराशस्य निष्काशस्य भावः ध्वज्। आशा-
न्यूनत्वे 'नैराश्यं परमं सुखं'मिति पुराणम्।

नैर्ऋती स्त्री० निर्ऋतेरियम् अण्। दक्षिणपक्षिणायां विदिशि
'नैर्ऋती दिशमाश्रये'दिति स्रुतिः।

नैर्मल्य न० निर्मलस्य भावः ध्वज्। निर्मलत्वे स्फुल्ले। 'विष-
येष्वतिपरागो मानसो मल उच्यते। तेजो हि विरागस्य
नैर्मल्यं ससुदाहृतमि'त्युक्ते विषयवैराग्ये च।

नैवेद्य न० निवेदं निवेदनमर्हति ध्वज् नि+विद्-णिच् कर्मणि
यत् स्मार्थे अण् वा। 'निवेदनीयं द्रव्यन्त नैवेद्यमिति,
कथ्यते' इति स्रुत्युक्ते देवतोद्देशेन त्यक्तव्ये द्रव्ये।

नैषध उ० निषधानां जनपदानामयम् अण्। नलनामनि-भूपतौ,
तदधिकृत्य कृते ग्रन्थे, न०। तद्देशमने तत्त्वम्विनि च लि०

नैष्कर्म्य न० निष्कर्मणो भावः ध्वज्। विधिना सर्वकर्मत्यागे
'न कर्म धामनारम्भात् नैष्कर्म्य'मिति इति गीता।

नैष्किक उ० निष्के हेन्नि दीनारे तदगारे गृहे नियुक्तः उक्।
कोषाध्यक्षे, उद्देशालायां नियुक्ते।

नैष्ठिक पु० निष्ठा संसारसमाप्तिः प्रयोजनस्य उक्। ब्रह्मचर्येण
यावज्जीवं सुकुलवासिनि-ब्रह्मचारिभेदे। निश्चलतया-
स्थितिः निष्ठा तत्प्राप्तः उक्। निश्चलायां स्थितौ सक्ते
लि० स्त्रियां डीप् नैष्ठिकी।

नैसर्गिक लि० निस्सर्गेण स्वभावेन निर्दत्तः उक्। स्वाभाविके।
नैस्त्रिंशिक लि० निस्त्रिंशः प्रहरणस्य उक्। खङ्गने योद्धरि
नो अय्य० नह-डो। अभावे।

नोचेत् अय्य० नो च चेत्तु इ०। निषेधे।

नोपस्थाट लि० न उपतिष्ठति स्था-त्वं। दूरस्थे। हीने
'अत्यवादी क्रियाद्देशो नोपस्थाता निरुत्तर' इति स्रुत्युक्ते
दृष्टवादिभेदे। [कन्। नौकापत्यैवार्थे।

नौ स्त्री० नुद-डौ। जलोपरि भ्रमनसाधने तरणिभेदे। स्मार्थे
नौकादण्ड उ० इत०। नौकायाः चालनार्थं पार्श्वद्वयवद्
काष्ठदण्डे (दांड)। [न्यक्ततिरप्यर्थे।

न्यक्कार उ० न्यक्त-क-ध्वज्। नीचकारणे तिरस्कारे च। क्तिन्।
न्यग्रोध उ० न्यक् दृग्दक्षि रुध-ध्वज्। वटछले, शमीछले वाङ्ग-
द्वयविस्तारकृतव्यासङ्गपरिमाणे (वाङ्गो) सर्वाणि न्यक्तव्य
स्थिते विष्णौ, विषपर्यायां मोहनौषधी च। भूषिकपर्यायां
स्त्री० डीप्।

न्यग्रोधपरिमखडला स्त्री० 'स्तनौ सुकठिनौ यस्या नितम्बे
च विशालता। मध्ये जीणा भवेद्या सा न्यग्रोधपरिमखडले,
त्युक्तलक्षणायां नायाम्। [शङ्के नृगभेदे च।

न्यङ्ग उ० नितरास्रुति नि+अनृच-उ कुलम्। सुनिभेदे, वङ्ग
न्यङ्गुभूरुह उ० न्यङ्गरिभ भूरुहः। श्लोनाकहले। तस्य
वङ्गशृङ्गाकारत्वात्तथात्वम्।

न्यच् लि० निम्बस्रुति नि-अनृच-क्तिन्। नीचे निम्बे।

न्यक्षित लि० नि+अनृच-क्त। अधःक्षिप्ते।

न्यस्त लि० नि अस्-क्त। क्षिप्ते त्यक्ते, पिङ्गुछे, निहिते च।

न्याद उ० नि+अद-ध्वज् न घरादेशः। भोजने।

न्याय पु० नि+ई-इन् वा घञ् । उचिते गौतमोक्ते शास्त्रभेदे,
तदुक्ते प्रतिज्ञादिपञ्चकप्रतिपादिकवाक्यविशेषे, नीतौ नयो-
पाये, भोगे, युक्तौ, युक्तिमूलवृत्तान्तभेदे च ।
न्याय्य लि० न्यायादनयेतं यत् । उचिते, युक्तियुक्ते च ।
न्यास पु० नि+अस-कर्मेणि भावे वा घञ् । स्थाप्यद्रव्ये (गण्डित)
अर्पणे विन्यासे, संन्यासे च । [अतिप्रिये च लि० ।
न्युज्ज पु० नि-उज्ज-अच् । सामनेदाङ्गेषु षट्सु प्रणयेषु । मनोहरे,
न्युजा लि० नि+उज्ज-घञ् कृत्वाभावः । अधोमुखे कुञ्जे । (कुजो)
यत्तपालभेदे (दर्भमयस्तुति) पु० । कर्मरत्नफले न० ।
न्यून लि० न्यूनयति नि+जन-परिमाणे अच् । जने गृही च ।

प

प पु० पत, पा-वा ड । पवने, पातरि, पर्णे, पाने च ।
पक्षणे पु० पचति पच-क्तिप् क्यञ्-अच् कर्म० । श्वराण्ये ।
पक्षिम लि० पच-क्ति-ततो-भप् । पाकनिर्दिष्टे । [पाके च
पक्व लि० पच-क्त तस्य वः । परिणते, दडे, विनाशोन्मुखे, क्षत-
पक्वोक्तं पु० पक्वं करोति क-क्तिप् । निम्बवृक्षे ।
पच परिपहे चु० उभ० सक० सेट् । पचयति ते अपपचत् त ।
पच परिपहे अद० चु० उभ० सक० सेट् अयं आदिश्व पर० ।
पचति पचयति ते अपपचत् त अपपचोत् ।
पच पु० पच-अच् । शुक्लकण्ठप्रतिपदादिपञ्चदश्यान्पञ्चदश
तिथ्यात्मके काले, खगानां पतन्त्रे (पाका) शरस्य उज्ज्वले पत्त्रे,
केशात् परः । समूहार्थे, यथा केशपच इत्यादि । पार्श्वे, गृहे,
न्यायोक्ते संदिग्धसाध्यवति पदार्थे, यथा पर्वतो वृत्तिमान् ।
विरोधे, वले, सहाये, सख्यौ, सुहृदिभ्यो राजकुलारे, खगे,
वलये, समूहे, पिष्टे, देहाङ्गे च ।
पचक पु० पचइव कायति कै-क । पार्श्वहारे (खिडकी)
पचता स्त्री० पचस्य भावः । न्यायोक्ते अनुमानेच्छाभाव
समानाधिकरणे साध्यवत्तानिश्चयाभावे यत् बहुधादिकं
शङ्कते तत् धर्मिणि वक्षिष्यन्निश्चयाभावे एव पचत्वं
तत् तद्विषयसत्त्वे त् अनुमानेच्छासत्त्वएव पचता नेत-
रुचति न्याये स्थितम् । [खगानां पचस्य मूले च (डाना)
पचति स्त्री० पचस्य मूलम् ति । पचारभक्ते प्रतिपदि तिथौ
पचद्वार न० पचे पार्श्वे द्वारम् । (खिडकी) पार्श्वे द्वारे
पचपात पु० पचे अन्यायसाहाय्ये पातः अभिनिवेशः ।
अन्यायसाहाय्ये ।
पचपातिता स्त्री० पचपात+अस्यर्थे इति तस्य भावः तत् ।
साहाय्यकरणाभिनिवेशे, पचाभ्यां पतने च 'न परं पचि'

पचपातितेति नैपद्यम् ।

[तिथौ ।

पचान्त पु० पचस्यान्तो यत् । अभावास्यायां पूर्विमायाञ्च
पचिणी स्त्री० पचत्वस्य अङ्गनी विद्योते चस्या इति । आगामि
वर्त्तमानदिगाभ्यां युक्तायां रात्रौ ।
पचिल लि० पचः साहाय्यसत्त्वर्थे इत्यच् । साहाय्यकारके ।
न्यायभाष्यकारे वात्स्यायनमुनी पु० ।
पचिन् पु० पच+अस्यर्थे इति । वागे, विहङ्गमे च ।
पचान् न० पच-मनिन् । नेवावरके लोभि, पद्मादेः, केशरे,
सूत्रादेरत्यल्पभागे, खगादेः पचे च ।
पङ्क पु० न० पचि-घञ् नि० । कुलम् । कर्हमे, पाये च ।
पङ्क(ङ्के)ज न० पङ्के जायते जन-ङ पचे अलुक् सं० । पद्मे,
सारसपक्षिणि च । पङ्कजन्मादयोऽप्यत्र ।
पङ्कशूरण पु० पङ्के शूरण इव । शालूके ।
पङ्कार पु० पङ्कश्चकति क-अच् उभ० । श्वले, सेतौ च ।
पङ्किल लि० पङ्क+अस्यर्थे इत्यच् । कर्हमेवति देशे ।
पङ्केश्वर न० पङ्के रोहति रुह-क अलुक् सं० । पद्मे, सारसखगे च
पङ्कि स्त्री० पचि-क्तिन् । सजातीयसन्ततौ (पातं) पङ्काक्षरपाद-
के, दयाक्षरपादके च छन्दोभेदे, दशसंख्यायाञ्च तेन पङ्क्तिरप्य
इति दशरथसंज्ञा । श्रुतिव्यां, गौरवे, पाके, प्रपञ्चे च ।
पङ्क्तिदूषक पु० पङ्क्तिं आह्वे भोजनार्थसुपविष्टानां विम्राणा
भावलिं दूषयति दुष-णिच् खलु । अपाङ्कतेवे आह्वादी
अभोजनीये कितवादी । विस्तरस्तु वृहदभिधाने ।
पङ्क्तिपावन पु० पङ्क्तिं आह्वे भोजनार्थसुपविष्टानां भावलिं
पुनाति पू-णिच्-ल्यु । आह्वे भोजनार्थसुपविष्टानां पङ्क्तिप-
चित्ताकारके विद्याविशिष्टादी । विस्तरस्तु वृहदभिधाने ।
पङ्क्तिवीज पु० पङ्क्तिभूतानि बीजानि यस्य । वयुरवृत्ते ।
पङ्कु लि० खजि-कु-पगादेशः तुक् च । गतिहीने स्त्रियां जङ् ।
श्वनैचरे पु० । [पङ्क्तिः पचा ।
पच पाके भा० उ० सक० अनिट् । पचति ते । अपाक्षीन् अपक्त ।
पच व्यक्तीकारे भा० आत्म० अनिट् । पचते । अपक्त ।
पच विस्तारे चु० उ० सक० सेट् इदित् । पचयति ते अपपचत् त
पचनी स्त्री० पच्यतेऽनया ख्युट् । वनबीजपूरके जम्बीरभेदे
पचम्पचा स्त्री० पचति पच-अच् उ० सम् हित्वा । दाह-
हरिद्रायाम् ।
पज आवरणे भा० पर० सक० सेट् इदित् । पजति अपजोत् ।
पज्ज पु० पद्भ्यां जङ्गाण्यसंख्याभ्यां जायते जन-ङ । 'पद्भ्यां
'पद्भ्यां जायते'ति श्रुतिः । [धनिष्ठादिनचत्पञ्चमे च ।
पञ्चक न० पञ्चानामवयवस्व कन् । पञ्चसंख्यायां ज्योतिषोक्ते

पञ्चकषाय पु० कर्म० । 'जम्बुमात्स्यलिवाद्यालं वज्रलं वदरं
तथा । कषायाः पञ्च विज्ञेया' इत्युक्तेषु पञ्चसु कषायेषु ।
पञ्चकोल न० । 'पञ्चकोलं कषामूलं कण्ठ्यचव्याग्निनागरे'रि
त्युक्ते पाचनभेदे ।

पञ्चकोप पु० पञ्च कोषा इवावरका यस्य । वेदान्तोक्ते अन्न-
यादिपञ्चकोषाभिमानिनि जीवे । समा० हि० । पञ्चसु अन्न-
मयादिकोषाख्येषु देहादिषु न० ।

पञ्चगव्य न० गोविंकारः यत् पञ्चानां गव्यानां समाहारः । 'पञ्च-
गव्यं दधिहीरघृतगोमूत्रगोमयै'रित्युक्तेषु दध्यादिषु पञ्चसु
पञ्चसूडा स्त्री० पञ्च सूडा यस्याः । अस्रोभेदे ।

पञ्चजन पु० पञ्चभिः भूतैर्जन्यते जग-पञ्च न उद्भिः । सनुष्ये,
दैत्यभेदे च यस्यास्या ज्ञणस्य पाञ्चजन्यः शब्दो जातः ।

पञ्चतत्त्व न० सद्यं चांशं तथा सत्यो सुद्रा मैथुनमेव च । पञ्च-
तत्त्वमिदं प्रोक्तं भित्ति तन्मोक्तं सद्यादिषु पञ्चसु, साक्षा-
द्युक्तेषु भूम्यादिषु पञ्चसु भूतेषु च ।

पञ्चवटी स्त्री० वटो वृक्षः समा० हि० । 'अथत्योविल्लवृक्षश्च
वटश्चावावशोककः । शास्त्रे पञ्चवटीत्युक्ते'त्युक्तेषु अथत्या-
दिषु पञ्चसु वृक्षेषु, रामायणप्रसिद्धे जनस्थानस्य स्थानभेदे च ।

पञ्चवक्त्रा पु० पञ्च वक्त्राणि यस्य । शिवे रुद्रात्मभेदे च । पचि-
वित्सारो-अच् पञ्च वक्त्राभस्य । सिद्धे, पञ्चास्य पञ्चसखादयोप्यत्र
पञ्चवत्कल न० समा० हि० । 'न्ययोधोडुस्वरात्पञ्चवत्कलेतस-
वत्कलम् । पञ्चवत्कलमित्युक्तमित्युक्तेषु वटादिवत्कलेषु ।

पञ्चवाण पु० पञ्च वाणा यस्य । 'सम्बोहोन्मादन्तौ च शोप-
णस्तापनस्तथा । स्तम्भनचेति कामस्य शराः पञ्च प्रती-
तिता' इत्युक्तशरपञ्चकयुक्ते कामे । पञ्चशरादयोऽप्यत्र ।

पञ्चशस्य न० समा० हि० । 'घास्यस्रष्टास्तिला आषाः यवाः
मिश्रार्थकोऽथ वा । पञ्चशस्यमिति प्रोक्तं'मित्युक्तेषु धान्यादिषु
पञ्चशस्य पु० पञ्च शाखाकारा अङ्गुलयो यत्र । हस्ते ।

पञ्चशिख पु० सन्निभेदे, 'बोदुः पञ्चशिखस्तथे'ति पुराणम् ।

पञ्चसुगन्धिक कर्पूरकङ्कोललवङ्गपुष्पयुवाकजातीफलपञ्चकेन ।
समाश्रभागेन च योजितेन मनोहरं पञ्चसुगन्धिकं स्या'दि-
त्युक्तेषु मिलितसुगन्धद्रव्येषु ।

पञ्चसूना स्त्री० पञ्च सूनाः प्राणिबधस्थानानि । 'पञ्च सूना
मृहस्यस्य नृक्षी मेघययुष्करः । कण्डनी चोदकुम्भस्ये'त्यु-
क्तेषु पञ्चसु कीटवधस्थानेषु ।

पञ्चाग्नि पु० पञ्च अग्नय उपास्या यस्य । छान्दोग्ये 'वेत्त सथा
सौम्य । पञ्चस्याभाज्यतायाः पुरुषवचसो भवन्ती'ति प्रश्न-
पूर्वकं प्रदर्शितायां स्तर्गमेवादिषु पञ्चसु स्थानेषु अग्निस्तेनो

पासनरूपायां विद्यायाम् 'पञ्चाग्नयो ये च विष्वाचितेता'
इति श्रुतिः । पञ्चाग्निमिति च ।

पञ्चाङ्ग न० समा० हि० । 'त्वक् पत्रं कुक्षं मूलं फलञ्चैकस्य शा-
खिनः । एकत्वस्य' त पञ्चाङ्ग'मित्युक्ते एकवृक्षस्य त्वगा-
दिषु पञ्चसु, 'तिथिर्वारश्च नक्षत्रं योगः करणमेव च । पञ्चा-
ङ्गमेतद्विज्ञेय'मित्युक्तेषु तिथ्यादिषु च । पञ्च अङ्गानि यस्य ।
'जपहोमौ तर्पणश्चाभिषेको विप्रमोजनम् । पञ्चाङ्गोपासनं
लोके पुरश्चरणमिष्यते' इति तन्मोक्तपुरुश्चरणभेदे, पञ्च
अङ्गानि आयत्तानि यस्य । क्रूमौ पु० तस्य हि हस्तपाद-
योवाकपाङ्गपञ्चकस्य यथेष्टं सङ्कोचविकाशयोः खेच्छया
करणादायत्तत्वम् । [एरण्डवृक्षे] । पञ्चाङ्गल्युक्ते वि० ।

पञ्चाङ्गुल पु० पञ्च अङ्गुलय इव पत्ताकारा यस्य अच् समा०
पञ्चाङ्गुत न० समा० हि० । 'दुग्धं च शर्करा चैव घृतं दधि तथा
मधु । पञ्चाङ्गुतमिदं प्रोक्तं'मित्युक्तेषु पञ्चसु दुग्धादिषु ।

पञ्चास्र न० 'अथत्य एकः पितृमर्द्द एको द्वौ चम्पकौ त्रीणि
च केशराणि । सम्राथ ताला नव नारिकेलाः पञ्चास्रवापी
नरकं न यातो'त्युक्तेषु अथत्यादिषु वृक्षेषु ।

पञ्चाल पु० देशभेदे । तद्वस्थे व० व० ।

पञ्चाली स्त्री० पञ्चं प्रपञ्चमलति पय्यांशेति अल-अण् ।
वस्तुगतपुत्तलिकायां, गानभेदे च (पाचाली) ।

पञ्चाशत् स्त्री० पञ्च दशतः परिमाणमस्य नि० । (पञ्चाश)
सङ्ख्याभेदे, तत्संख्यातेषु च ।

पञ्चेन्द्रिय न० समा० हि० । 'ओत्वलम्नेवरसनप्राणं पञ्चेन्द्रियं
नत'मित्युक्तेषु ओत्वादिषु ज्ञानेन्द्रियेषु, वाक्पाणिपादपादप-
स्थानि कर्मेन्द्रियाणि चे'त्युक्तेषु वागादिषु कर्मेन्द्रियेषु
च पञ्चसु । [कङ्काले] । विहङ्गादिवन्धनस्थाने न० ।

प(पि)ञ्जर पु० न० पजि-(पिजि)-वा अरच् । शरीरास्थितन्द्रे
पञ्जल पु० पजि-अलच् । कोलकन्दे ।

पञ्जि(ञ्जी) स्त्री० पजि-इन् वा ङीप् । कूलसाधननालिकायां
(पादज) स्वार्थे कन् । अत्र, पाणिनीयकूलवृत्तिभेदे
तिथिवारादिपञ्चाङ्गबोधिकायां पत्रिकायाश्च (पांजि) ।

पञ्चतपस् वि० पञ्चाग्निमसार्थं तपोऽस्य । चतुःपार्श्वस्याग्निचतु-
ष्टयोर्हस्त्यर्ह्यरूपतेजःपञ्चकैलस्यमाने 'पञ्चसः पञ्चतपस'
इति भाषः । [संख्यायास्] । तत्सङ्ख्याते वि० ।

पञ्चतय न० पञ्चानामवयवः पञ्चावयवा येषां वा तदप्यु । पञ्च-
पञ्चतन्मात्र न० तदेव तन्मात्रं पञ्चानां तन्मात्राणां समाहारः ।
साक्षादिशिक्षेषु महाभूतकारणीभूतेषु शब्दस्पर्शरूपरसग-
न्धस्वादिधारेषु पञ्चसु रूपाभूतेषु ।

पञ्चत्व न० पञ्चाना षड्विधाभिधानां भावः त्व । सरणे, तत्त्व
हि देहभक्षकमृतानां स्वस्वांशस्य स्वेषु स्वेषु प्रवेशः
इति तस्य पञ्चरूपता । तत् । पञ्चतायात् ।

पञ्चदश लि० पञ्चदशानां पूरणः षट् । येन पञ्चदशसङ्ख्या पूर्यते
तस्मिन् । स्त्रियां ङीप् । सा च चन्द्रस्य पञ्चयोः पञ्चदश-
कलाक्रियारूपायां पूर्णिमावासमावस्यायाश्च तिथौ,
विद्यारण्यप्रणीते वेदान्तपञ्चभेदे च ।

पञ्चधा अर्थ० पञ्चप्रकारम् पञ्चन्+धाच् । पञ्चप्रकारे ।
पञ्चन् लि० पञ्च-विस्तारे अणि । (पांच) सङ्ख्यायुक्ते ।
पञ्चनख पुं० पञ्च नखा यस्य । हस्तिनि, व्याघ्रे च । पञ्च-
नखयुक्ते लि० । ते च शशकादयः 'शशकः शङ्खुकी गोधा
खङ्गी कूर्मश्च पञ्चपः । भक्ष्यान् पञ्चनखेष्वङ्क इति ऋतुः
पञ्चनद पुं० पञ्च नद्यो यत् । 'वितस्तोरवतीचन्द्रभागा मङ्गे
सरिह्वरा । शतद्रुव विपाशा च तेन पञ्चनदः स्रजत'
इत्युक्ते (पञ्चाय) इति ख्याते मङ्गदेगे । पञ्चानां नदीनां समा-
हारः । काशीस्थान् 'किरणा धृतपापा च सुप्रतोया सर-
स्वतो । गङ्गा च यमुना चैव पञ्च नद्यः प्रकीर्त्तिता' इत्यु-
क्ताश्च विन्दुसाधवतीर्वचन्निहिताश्च पञ्चसु नदीषु ।

पञ्चपर्णी स्त्री० पञ्च पञ्चर्षानि प्रतिपर्षं यस्याः । (गौरवचा-
कुलिया) क्षुभेदे । स्थायै कन् अलैव ।
पञ्चपल्लव न० सप्ता० द्विष्टुः । 'आकाशत्ववटपल्लवयज्ञोदुम्बर-
पल्लवाः । पञ्चपल्लवमित्युक्ते वैदिककर्माणि, 'पनसाम्'
तथाश्वत्थं वटं वज्जलमेव चेति तन्मोक्षे तान्निवककर्माणि
च स्थाप्यवटोपरि हेये पल्लवपञ्चके ।

पञ्चपाल न० पञ्च पालाणि आहोह्ये स्थानि यत् । देवपल्लव्यं
पितृादित्तिकमिति पालपञ्चकोद्देशेन कर्त्तव्ये विकृतिपार्श्वेण
आक्षेपञ्चानां पालाणां समाहारः । पञ्चसु पालेषु ।
पञ्चप्रदीप पुं० पञ्च प्रदीपा यत् । आरात्तिकार्थं पञ्चप्रदीपालके
दीपपालभेदे । [पाश्चैयु उष्मिन्, इत्युक्ते अश्वभेदे ।
पञ्चभद्र पुं० पञ्चसु देहस्थानेषु भद्रः । 'पञ्चभद्रस्तु हृत्पृष्ठे सख-
पञ्चभूत न० पञ्चानां भूतानां समाहारः । वैशेषिकाद्युक्तेषु
चित्तपदेजोवायुधोशात्मकेषु भूतेषु ।

पञ्चम लि० पञ्चानां पूरणः पञ्चन्+चट् । येन पञ्चसङ्ख्या
पूर्यते तस्मिन् । स्त्रियां ङीप् । सा च चन्द्रस्य पञ्चमकला
क्रियारूपायां तिथौ च ।
पञ्चमकार न० पञ्चानां अकारादिवर्णानां समाहारः । तन्मो-
क्षेषु अद्यावासमस्तसङ्ख्यामैधुनेषु ।
पञ्चमहायज्ञ पुं० सप्तान् यज्ञः महायज्ञः ततः कर्म० । नित्यं

मृदहस्यकर्त्तव्येषु स्वाध्यायपाठाग्निहोत्रयागातिविपजन-
पितृतर्पणवर्त्तिकर्माख्येषु पञ्चषु पञ्चसूनादोषापनोदकेषु
कर्म्मसु । पञ्चयज्ञशब्दोप्यत्राये ।

पञ्चमास्य पुं० पञ्चमः सारभेदः आस्ये तदेकदेशकण्ठे यस्य ।
कोकिले 'पञ्चमं रौति कोकिल' इति हि स्वार्थ्यते ।

पञ्चमूल न० सप्ता० द्वि० । 'वित्तयोगानकागाभारीपाटलागण-
कारिकाः । पञ्चमूलमिति ख्यातमित्युक्ते पाचनभेदे ।

पञ्चरत्न न० सप्ता० द्वि० । विद्रुमं ह्रीरकं नीलं पद्मरागञ्च
सौत्तिकम् । पञ्चरत्नमिदं मोक्षमित्युक्तेषु पञ्चसु रत्नेषु ।

पञ्चरात्र न० 'रात्रन्त ज्ञानवचनं ज्ञानं पञ्चविधम् षट्तरम् । पञ्च-
रात्रमिति ख्यातमित्युक्ते पञ्चज्ञानसाधने नारदाद्युक्ते पञ्चभेदे
पञ्चलाङ्गलक न० पञ्चभिलाङ्गलैः स्वर्णसयैः कायति कै-क ।
षोडशमहादानमध्ये महादानभेदे ।

पञ्चलौहक न० लौहं धातुः सप्ता० द्वि० । 'सुवर्णं रजतं ताम्रं
रङ्गं नागं तथैव च । पञ्चलौहमिति मोक्षमित्युक्ते धातुपञ्चके

षट् गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । षटति । अपाटीत् अपटीत् ।

षट् टीप्नो चु० उभ० अक० सेट् । षाटयति ते अपीपटतु त ।

षट् वेष्टने अद्० चु० उभ० अक० सेट् । षटयति ते अपपटतु त

षट् लि० षयते वेष्टते अच् । वस्त्रे । स्त्रियां गौ० ङीप् ।
प्रियालङ्घने पुं० । पुरस्कृते लि० । [शेष्यत् ।

षट्कार पुं० षटं करोति क्त-अण् । तन्त्रवाये । [षट्महाद-

षट्कुटी स्त्री० षट्निर्मिता कुटी शा० । षट्सये षट्हे (तांनु)

षट्पञ्च न० षयते आयेष्टते षट्-अति, भूतपूर्वं षटत् षट् ।

जीर्णवस्त्रे । षट्तिव वेष्टित इव चरति षट्-अच् । चौरैः पुं०

षटल न० षट्-वेष्टने कलन् । (चाल) कृदिषि । स्त्रीत्वमप्यत्र
गौ० ङीप् । ढले, पञ्चभेदे च पुं० ।

षट्वासक पुं० षटान् वासयति-सुरभीकरोति वास-सुल् ।
वसनवासके कुङ्कुमादिचूर्णे ।

षट्ङ पुं० न० । षटेन हन्यते हन, षट् इत्येवं षट्ङ् जहाति वा
हा-ना ङ । ठकावाद्ये । सकारभेदे पुं० ।

षटि(दो) स्त्री० षट्-इन् वा ङीप् । षटभेदे, कुम्भिकादले च ।

षटीर न० षट्-इरन् । चात्रन्यास मूलके, केदारि, मेघे,
वंशधारे, खदिरि, उदरे, कन्दर्पे, चन्द्रे च । 'परिधीत-
षटीररवैरलस' इत्युद्भूतः । उक्ते, हरणीये च लि० ।

षटीयस् लि० अतिशयेन षट्ः इवञ्च । अतिशयकार्यदक्षे ।

षटु लि० षट्-उ । निष्ठुणे, गीरोने, तोष्णे ऋदुः, निष्ठु रे धूर्त्तं
च । स्त्रियां वा ङीप् । षटोले पुं० । लवके, पांशुलवणे
खलाके च न० ।

पटुजातीय लि० पटुप्रकारः जातीयर् । पटुप्रकारे ।
 पटुपर्णी स्त्री० पटूनि पर्णान्यस्याः । स्वर्णशीरिणीदले ।
 पटुरूप लि० प्रशस्तः पटुः प्राशस्त्ये रूपम् । अतिशयदत्ते ।
 पटोल पु० पट-ओलच् । खनामख्याते लताभेदे । वस्त्रभेदे न०
 पटोली (लिका) स्त्री० अपलटः पटोलः डीप् (किङ्का) ख्या-
 तायां लतायाम् । स्वार्थे कन् । तलैर्वाथे ।
 पट्ट न० पट क्त नेट् ट वा तस्य नेत्त्वम् । नगरे । चतुष्पथे,
 राजादिष्वेवमपत्ते, (पाट्टा) पीठे, 'ललाटपट्ट'मित्युद्भूतः ।
 फलके (टाक) राजसिंहासने, उत्तरीयवस्त्रे, कौप्ये, (रेशम)
 पेषणे च । प्राषाणे पु० ।
 पट्टज न० पट्टात् जायते । पट्टनिर्मिते वस्त्रे (रेशमिकापट्ट)
 पट्टदेवी स्त्री० पट्टे राजासने देवी कृताभिषेका स्त्री । राज
 महिष्याम् (पाट्टापी) पट्टमहिष्यादयोष्यत् । [प्रधाननगरे
 पट्ट(त्त)न न० पट(त)न्ति जना यत् पट-पत्, वातनन् । नेट् ।
 पट्टरङ्ग न० पट्टं रज्यतेऽनेन रत्नज-करणे पञ्च । (वक्त्रम्) इति
 ख्याते पदार्थे । ल्युट् । पट्टरङ्गनमप्यत् ।
 पट्टभाक् पु० कर्म० (वालिता) शाकभेदे ।
 पट्टिकालोभ्र पु० पट्टिकाकारः लोभ्रः । (पट्टियालोभ्र) लोभ्र-
 भेदे । पट्टिलोभादयोष्यत् ।
 पट्टिन् पु० पट्ट+अस्यर्थे इनि । रत्नलोभ्रे ।
 पट्टिल पु० पट्ट अस्यर्थे इलच् । पृत्तिकरजे । [अप्रठीत्
 पठ लिखितानुरवाचने भ्वा० पर० सक० सेट् । पठति अपठोत्-
 पठ गतौ भ्वा० आ० सक० सेट् इति । पण्डिते अपण्डित ।
 पण्ड संज्ञतौ वा चु० उ० पले भ्वा० अक० सेट् इति । पण्ड-
 यति-ते पण्डति अपपण्डत्-त अपपण्डोत् ।
 पण व्यवहारे (क्रयविक्रयादौ) स्तुतौ च भ्वा० आ० सक० सेट् ।
 पणायति -ते पणते व्यवहारे तु पणायति इत्येव । अप-
 णायोत् अपणायिष्य अपणयिष्य ।
 पण पु० पण्यतेऽनेन पण-अच् । मूल्ये, धने, ताके कर्षपरि-
 मिते (पयसा) ख्याते द्रव्ये च । भावे अच् । स्तुते, द्यूते,
 ग्लहे, (पराजये, इदं देयमित्येव) नियमे । व्यवहारे च 'सा-
 काकिनी ताश्च पणयतस्' इत्युक्ते चतुःकाकिनीपरिभाषे च
 पणान् न० पण-भावे ल्युट् । विक्रये ।
 पणव पु० स्त्री० पणं व्यवहारं वाति वा-क् । पट्टभेदे 'पण-
 वाणकगोचस्त्रा' इति गीता । [वणिजां पणया' इति भट्टिः
 पणयाया स्त्री० पण-स्वार्थे आय-तत्-अ । व्यवहारे 'न चोपलेभे
 पणायित लि० पण-आय-क्त । स्तुते । आयाभावपले पणित-
 मप्यत् ।

पणितव्य लि० पण-तव्य । विकेतव्ये, स्तोतव्ये, व्यवहार्ये च
 यत् । पण्यमप्यत् । [चारिण्यां बुधौ स्त्री० टाप् ।
 पण्ड पु० पण-ड तस्य नेत्त्वम् । कृते, निष्फले च । तत्त्वानु-
 पण्डापूर्व न० पण्डं फलासाधनमपूर्वम् । वस्तुतः फलासाधन-
 योग्ये फलानुपहिते धर्माधर्मात्मकेऽदृष्टे यथा सन्ध्यावन्द-
 नादेरभावे दूरदृष्टं जायते सन्ध्यादेर्यन्दने तु तस्यानुपपत्त्या
 फलानुपहितं दूरदृष्टं नश्यतीति तत्पण्डापूर्वमिति मीमांसा
 पण्डित पु० पण्डा तत्त्वानुगा बुद्धिजातास्त तार० इतच् ।
 शास्त्रतात्पर्यज्ञे विदुषि ।
 पण्यवीथी स्त्री० इत० । विक्रयद्रव्यविक्रयशालायां (हाट्चाला)
 हट्टे च । स्वार्थे कन् । पण्यवीथिका, पण्यशाला चाप्यत् ।
 पण्यस्त्री स्त्री० कर्म० । वेश्यायाम्, पण्यङ्गनादयोष्यत् ।
 पण्यजीव पु० पण्येन क्रयविक्रयद्रव्येणाजीवति आ+जीव
 अच् । वणिग्जने । [अपपतत्-त ।
 पत गतौ अद० चु० उभ० सक०, ऐश्वे अक० सेट् । पतयति-ते
 पत ऐश्वे दि० आ० अक० सेट् । पत्यते अपतिष्य । [अपपत् ।
 पत गतौ भ्वा० पर० सक०, ऐश्वे अक० उच० सेट् । पतति
 पतग पु० पतत्यनेन पतः पतत्यनेन गच्छति गम-ड । विहङ्गमे ।
 पतङ्ग पु० पतन् सन् गच्छति गम-खच् डिङ् । स्वर्थे, शस्त्रभे,
 (फडिङ्ग) खगे, शालिभेदे, मधुकट्टे च । [कायाम्
 पतङ्गिका स्त्री० चुट् । पतङ्गः पतङ्गी ततः कन् । चतुर्भुज-
 पतञ्जलि पु० पतन् अञ्जलिर्यस्मै नमस्त्यत्वात् शक० । पाणि-
 नीयस्तत्त्वभाष्यकारे, योगस्तत्त्वकारे च सुभिभेदे ।
 पतत् पु० पत-शब्द । पतिषि ।
 पतत्त पु० पतन्तं लायते त्वै-क् । पतिषां पत्ते (पाका) ।
 पतति पु० पत-अलिन् । पतिषि, पतस्त्रौ पतत्तयः ।
 पतत्तिन् पु० पतन्तोऽस्मात्ति इनि । पतिषि पतन्तिषी ।
 पतङ्ग, ह पु० पतत् सुखादिभ्यः खवत् जलादि ऋङ्गाति ।
 (पिकदानी) पालभेदे ।
 पतयासु लि० चु० पत-आलुच् । पतनशीले पातके ।
 पताका स्त्री० पत्यते बोध्यते बोधादिभेदोऽनया पत-आकम् ।
 बंधोपरिदेये त्रिकोणाकारे वस्त्रखण्डे, सौभाग्ये, नाटकाङ्गे,
 अङ्गे, कैतौ, छन्दोयन्त्रोक्ते लघुपुरुषव्यक्तिज्ञानार्थं चक्रभेदे च
 पताकिन् लि० पताका+अस्यर्थे इनि । पताकाभारिणि ।
 ज्योतिषोक्ते तदाकारवति रिष्टरूपके चक्रभेदे पु० ।
 पति पु० पा-डति । भर्त्तरि । अधिपतौ लि० । स्त्रियां वा डीप् ।
 पतित लि० पत-क्त । चलिते, गतिते धर्मादित्यागादिजन्य
 दूरदृष्टवति जने च 'पतितानां न दाहः स्या' इति ऋतिः

पतिवरा स्त्री० पतिं दृष्टीते दृ-खन् । स्तेष्वया पतिवरण-
कारिकायां कन्यायाम्, कण्ठजीरको च ।
पतिवती स्त्री० पतिरस्यया सतृप्ति० लुक्, अस्त्व वः, डीप्
च । सपवायां स्त्रियाम् ।
पतिव्रता स्त्री० पतिः पतिसेवने व्रतं यस्याः । सत्यां योषिति ।
पत्ति पु० पद-तिन् । सेनायाम् । क्तिन् । गतौ, (१ रथः, १ गजः
३ खराः, ५ सेनाः) एतत् संख्यान्विते सेनाभेदे च स्त्री० ।
पत्नी स्त्री० पति-यज्ञसंबन्धे डीप् लुक् च । पतिव्रतयज्ञवत्यां
विधिना कटायां योषिति ।
पत्न न० पत-ङ्गन् । वाहनमाले, पण्ये, पत्तिणां पञ्चे, लेखनाधारे
द्रव्ये, धातुमयपत्राकारे द्रव्ये च । लिप्यां स्त्री० डीप् ।
पत्नगुप्त पु० २० । (तिकाटासिन्) द्रव्ये ।
पत्नघना स्त्री० पत्नै घना । सातवाहणे ।
पत्नहारक पु० पत्नाकारः दारकः कर्म० । (कारात्) क्रकचास्ते
पत्नपुष्प पु० पत्नमेव पुष्पमिव सुगन्धित्वात् यस्व । रक्ततलस्याम्
संशयां कञ् । तलस्यां स्त्री० टाप् ।
पत्नभङ्ग पु० पत्नस्येव भङ्गः खण्डो यत्न । सनादौ पत्नख-
ण्डाकतिरूपेण लेख्ये तिलकादौ । गौरा० पत्नभङ्गीत्यथल
पत्नरथ पु० पत्नं पथः रथश्च गतिसाधनं यस्व । पत्तिणि ।
पत्नलेखा स्त्री० पत्नस्य लेखा । चन्दनादिना पत्नाकतिले-
खने । ७ व० । सनादौ तथालेख्ये तिलकादौ ।
पत्नवल्ली स्त्री० पत्नस्य वल्ली अशीव । चन्दनादिना लेख्ये
पलाशा अशीतल्ये तिलकाकारे पदार्थे ।
पत्नश्रेष्ठ पु० पत्नेषु श्रेष्ठः । विल्लहणे ।
पत्नस्त्वचि स्त्री० पत्नाणां स्त्वचिर्व । कण्टके ।
पत्नाङ्ग न० पत्नं पुञ्जति अन्, पत्नमेवाङ्गमस्य वा । भूर्जपत्ने
(वक्रम) काष्ठभेदे, रक्तचन्दने च ।
पत्नाङ्गुलि स्त्री० पत्नसहितङ्गुलिर्यत्न । चन्दनादिना सनादौ
लेख्ये पत्नयुक्ताङ्गुल्याकारे तिलकभेदे ।
पत्नाञ्जन न० पत्नं लेखनपत्नमज्यतेऽनेन लघुट् । मस्याम्
पत्नालु पु० पत्नाकत आलुः । काञ्चालुभेदे ।
पत्नावलि स्त्री० इत० । पर्णश्रेणौ पत्नाणां लेख्यपत्नाणां
वली च । वा डीप् । पत्नभङ्गे । [सार्धं कञ् तलैव
पत्नी स्त्री० पद-ङ्गन् डीप् । लिपौ तदाधारत्वात् पत्ने च ।
पत्तिन् पु० पत्नं पथः अस्त्वस इति । पत्तिणि, घरे, स्थने,
रथिनि, पर्वते, तावे च । पर्णयुते लि० ।
पत्तोर्ण न० पत्नजता लणार्ण (रेषम) अस्त्वस्य अर्थ आद्यश्च ।
पट्टपङ्के, कौबेये । पत्ने पु लृष्ठां यस्व । ज्ञानावष्टये पु० ।

पथ गतौ भा० प० सं० सेट् । पथति अपथत् ।
पथ गतौ वा चु० उभ० पञ्चे भा० प० सक० सेट् इति । पन्थवति
ते पन्थति । अपपन्थत् त । अपपन्थीत् ।
पथ पु० पथ-अच् । मार्गे, पथि ।
पथिक लि० पन्थानं गच्छति पथिन्+कन् । देशान्तरयानाय
गृहान्निष्ठस्य पथिभन्तरि । [ठन् । कपिलद्राक्षायां ।
पथिका स्त्री० पथे पथिगमनाय हित्वा अनायासमव्यत्वात्
पथिद्रुम पु० पथ-ङ्गन् कर्म० । खदिरवृक्षे ।
पथिन् पु० पथ-ङ्गनि । (पथ) स्थाने अवधनि ।
पथ्य लि० पथे चिकित्सादुष्टारिमागार्थं हितम् । चिकित्सोपयो-
गिनि रोगिष्वेव वस्तुनि, हितकारके च । हरितकीटके,
बन्धाकर्कोशाश्च स्त्री० ।
पथ्यशाक पु० कर्म० । तण्डुलीयशाके ।
पद स्थैर्यं भा० पर० अक० सेट् । पदति अपादीत् अपदीत् ।
पद गतौ दि० आ० सक० अनिट् । पद्यते अपादि ।
पद गतौ अद० चु० आत्म० सक० सेट् । पद्यते अपपद्यत् ।
पद न० पद-अच् । चित्ते, स्थाने, पादे, उद्यमे, त्राणे, वस्तुनि
शब्दभेदे, (सृष्टिउत्पत्त्यर्थे) प्रदेशे, श्लोकपादे च ।
पद न० पद-क्विप् पादे । किरणेषु पु० ।
पदश लि० पदेन गच्छति गम-ड । पदातिके ।
पदन्यास पु० पदस्य गोप्यदैकदेशचतुरस्य न्यासः तद्वाभाचरं
यत् । गोचुरनुमे । इत० । पदस्पर्शेण ।
पदवित्री स्त्री० पद-अचि वा डीप् । पथि । [गामिनि
पदाजि पु० पादाभ्यामजति ईन् बीधावाभावः पदादेशः । पाद-
पदाति पु० पादाभ्यामतति अत-ङ्गन् पदादेशः । पदगामिनि
पदार्थ पु० पदबोधोऽर्थः शाकः । अभिधेये, वस्तुमाले सर्वेषां
शब्दबीधत्वात्तथात्वम् ।
पङ्ग पु० पङ्गां गच्छति गम-ड । पादेन गामिनि ।
पङ्गति(वी) स्त्री० पद+ङ्गन्-क्तिन् वा डीप् । पथि, पङ्क्तौ
पूजादिशापकपथ्यभेदे च ।
पङ्ग न० पद+मन् । कमले, गजसुखादिस्ये, विन्दुसुसदाये कम-
लाकारेण सै चादेरभिनिवेशरूपे व्यूहभेदे, निधिभेदे, 'अमुद-
मज' इति प्रत्ययान्नाम्नोक्तायां दृष्टान्दसंख्यायां, तल्लक्ष्यतेषु,
पङ्करमूले, वीरके, धातौ, शरीरस्थे, नाडीचक्रभेदे च ।
पङ्ककन्द पु० इत० । शाक्ये ।
पङ्ककाष्ठ न० इत० । ओषधिभेदे । [रनि । भूर्जपत्नवृक्षे ।
पङ्ककिन् पु० पङ्ककानि गजविन्दुजाह्लाकतपीपिन्द्वः सन्धस्य
पङ्ककेशर पु० इत० । किञ्चले, पद्मवराटसमीपस्थे पीतवर्णे

केशाकारे पद्मार्थे । [मञ्जुषि । कर्म० । कमलमभे न० ।
पद्मगर्भे उ० पद्मं विष्णुनामिपद्मं गर्भसत्तादकं यस्य । चतुर्मुखे
पद्मचारिणी स्त्री० पद्मनिव चरति स्थानं परितोऽप्य दूरं
गच्छति विनि । उत्तरकुक्ष्ये देशे प्रसिद्धे लताभेदे ।

पद्मनाभ उ० पद्मं नाभौ यस्य अच् । विष्णौ । [लघुले ।
पद्मपत्र न० इत० । कमलपत्रे । पद्मस्य पत्रं बाह्वनमिव । कम-
पद्मपुराण न० पद्ममधिलक्ष्य कृतमण्य तस्य तुल्यं कर्म० ।
महापुराणान्तर्गते पुराणभेदे ।

पद्मपुष्प उ० पद्मनिव पुष्पं यस्य । कर्णिकारुज्जे ।
पद्मबन्ध उ० पद्माकारौ बन्धः सन्निवेशः । शब्दालङ्कारभेदे ।
पद्मबन्धु उ० इत० । सूर्ये, भवने च । पद्ममितादयोऽप्यत्र ।
पद्मभू उ० पद्मं विष्णोर्नामिपद्मं भूत्यन्तस्थानं यस्य । चतुर्मुखे
मञ्जुषि । पद्मोद्भादयोप्यत्र ।

पद्मराग न० पद्मरूपे रागे यस्य । रत्नवर्णसम्भिभेदे (मायिक)
पद्मलावण्य उ० पद्मं लावण्यमस्य । सूर्ये, मञ्जुषि, नृपे, कुबेरे च
पद्मवासा स्त्री० वसत्राभाधारे षष्ठे इत० । सरस्वत्यां लक्ष्म्याम्,
लवङ्गे च । पद्मनिवासी निलयो यस्याः । पद्मनिवासादयोऽप्यत्र
पद्मवीज न० इत० । कमलवीजे (कमलगात्रा) ।

पद्मवीजाम् न० पद्मवीजमिवाभाति आ+भा-ङ् । (साखना)
जनने फलभेदे । [मनसादेव्यां, कुसुम्भपुष्पे च ।

पद्मा स्त्री० पद्ममकस्य अर्थ आद्याच् । लक्ष्म्याम्, लवङ्गे,
पद्माकर उ० इत० । पद्मयुक्ते तद्योग्ये वा अगाधे जलागरे,
पद्माट उ० पद्मवदटति अट-अच् । चक्रमर्द्धेऽप्ये (दादमर्दन) ।
पद्मावती उ० पद्म+अवत्यर्थे सतप् सस्य वः दीर्घश्च । (पद्म)
नदीभेदे, मनसादेव्यां, पद्मचारिणीलतायाश्च ।

पद्मासन न० पद्मनिवासनम् । योगशास्त्रप्रसिद्धे आसनभेदे ।
पद्मिनी स्त्री० पद्माती-सम्प्लः, सञ्जिह्वदेष्टो वा इति । कमल-
समूहे तद्युक्तादेशरूपायां सरोवरस्थलतायां, स्त्रीभेदे च ।

पद्मिनीकान्त उ० इत० । सूर्ये पद्मिनीमिदादयोप्यत्र ।

पद्मिन् उ० पद्मं विन्दुजालमस्त्वस्य इति । इतिनि । पद्मयुक्ते वि०

पद्मि शय उ० पद्मे गते शी-अच् अलुक् स० । विष्णौ ।

पद्म न० पदं चरणमर्हति पद+यत् । कविकृते चतुश्चरणात्मके
'पदां चतुष्पदी तच्च उतं जातिरिति द्विधे'त्युक्ते, वाक्यभेदे ।
पदव्यां स्त्री० । पद्मं जातः यत् । नृरे उ० । पदं विध्यति
यत् । शर्करायां स्त्री० । [वीत् अपनाविष्ठ अपनिष्ट ।

पद्म स्तुतो आ० आत्म० सक० सेट् । पद्मायते पद्मायति अपना-
पनस्य उ० पन-अधच् । (कांटात्) कण्टकिफले । [नती न०
पद्म वि० पद-ङ् । गलिते, च्युते च । पद-नन् । अधोमुख-

पद्मग उ० पद्मधोमुखं यथा तथा गच्छति, पद्मं न गच्छति
वा, गम-ङ् । मर्षे, पद्मकाष्ठे च । जातो डोप् । सध्याम् ।

पद्मगाशन उ० पद्मगान्नाति अश-ल्यु । गरुडे ।

पद्महा स्त्री० पदि महा ब्रह्मा नह-ङ् । चर्मपादुकायाम् ।

पद्मि स्त्री० पदं नहतेऽनया नह-ङ् । विष्णोः डोप् ।
चर्मपादुकायाम् । [यस्यम् ।

पद्मा स्त्री० नदीभेदे, 'पद्म लक्ष्म्य । पद्मायामि'ति राका-
पय गतौ आ० आत्म० सक० सेट् । पयते अपयिष्ट ।

पयःकन्दा स्त्री० पयः क्षीरं नन्दे यस्याः । क्षीरविदार्याम्

पयस् न० मा-असुन् इकारान्तादेशः । उग्रे, जले च ।

पयस्य वि० पयसो विकारः यत् । उग्यविकारे दध्यादौ ।
विङ्गादे उ० । क्षीरकाकोल्याम्, कर्णप्रपिकायां, कुटुम्बि-
न्यास्य स्त्री० डोप् । आभिधायां स्त्री० टाप् ।

पयस्विनी स्त्री० पयस्+अस्त्वर्थे विनि । धेनौ, नद्यां, कानो-
ल्याम्, क्षीरकाकोल्यां, उग्यमेत्यां, क्षीरविदार्यां, काग्यां,
जीवत्यां, रात्रौ च ।

पयोधर उ० पयोधि धारयति धृ-णिच्-अच् चुक्षः । मेघे,
स्त्रीरूपे । प्रायः पयोधरसञ्चरितरत्न सेतु'रित्युद्धटः
नारिकेले, कण्टक्यि, लोषकारे च । [निष्ठादयोऽप्यत्र ।

पयोधि उ० पयोधि धीयन्तेऽत्र पयस्+धा-क्ति । सञ्चरे पयो-
धरोर उ० पयो जणं रजति रन्ज-ङ् । खद्विरे ।

पयोलता स्त्री० पयःप्रधाना लता शाक० । क्षीरविदार्याम्

पयोव्रत न० पयोभापानरूपं व्रतम् । हादशाहसाध्ये व्रतभेदे
पर वि० पू-भावे कप्, कर्त्तरि अच् वा । अन्यस्मिन् भिन्ने इत्यर्थे,
उत्तरे, दूरे, सीमापरिक्षिप्ते, श्रेष्ठे च प्रोक्तं, केवले,
मञ्जुषि च न० । 'हे मञ्जुषी वेदितव्यं परस्मापर'मिति
श्रुतिः । शतौ उ० ।

परःशत न० शतात् परे नि० । शताधिकसंख्यायां, तस्य श्रुतेषु च
परःश्वस् अय्य० चः परे दिभे नि० । आगामिपरदिवासात्
परस्मिन् दिने । [तत्त्वस्थान्तितेषु च ।

परःसहस्र न० सहस्रात् परे नि० । सहस्राधिकसंख्यायां
परकीय वि० परस्येदम् ल-कुञ् च । परसंवन्धिनि । उप-
नायिकायां स्त्री० ।

परच्छन्द उ० इत० । परेच्छायां परच्छन्दोऽनुवर्तिनीत्युद्धटः
परस्य छन्देन छन्दो यस्य । पराधीने वि० ।

परजात वि० परस्मात्, परकर्त्तृत्वोपपन्ना जातः जन-ङ् ।
अन्येन जाते, परप्रयत्नेन पुष्टे च । [पय ।

परतन्त्र वि० परतन्त्रं प्रधानं यस्य । पराधीने पराप्रतादगे-

परत्वं न० परस्य भावः त्व । वैशेषिकमतसिद्धे शुषभेदे, भेदे च परपाकनिवृत्तं उ० परार्थः देवातिथ्यादर्थः पाकसंस्मान्निवृत्तः । 'वृहीत्यान्निं समारोप्य पञ्च यज्ञान् निर्वपेत् । पर-पाकनिवृत्तोऽस्यापि त्युक्ते पञ्चयज्ञाकारके ।

परपाकरोत उ० परस्य पाकस्तत्त्व रतः रम-त्त । 'पञ्चयज्ञान् स्वयं कृत्वा पराङ्मसपजीवति । सततं प्रातस्तथाय पर-पाकरोतश्च स' इत्युक्ते परपकाद्भक्षणं सततं प्रवृत्ते ।

परपिण्डाद् वि० परस्य पिण्डं आसमन्ति अद्-अण् । नित्यं पराङ्मसपजीवति ।

परपुष्ट उ० परया काक्या पुष्टः पुष्ट-क्त सर्वनाम्नः पुं वत् । को-किले, कोकिलया हि डिङ्स्वस्तोऽनादयया नोडस्य काक-डिङ्स्वमपसार्थं स्वडिङ्स्वे तत्त्वं स्यादिति काक्या स्वडिङ्स्वबुद्ध्या ऽनौ पुष्यते इति लोकप्रसिद्धिः । परभृतादयोऽप्यत्र । अन्य-पालिते वि० । वैश्यायाम् स्त्री० ।

परपूर्णा स्त्री० पर इतरः पूर्णो यस्याः । 'पतिं हित्वापकष्टं स्वसृक्तृष्टं या निवपते । परपूर्णेति सा प्रोक्ते'त्युक्तायां पुन-र्भूति स्त्रियाम् ।

परभाग उ० भज्यते सेव्यतेऽनेन भागः उत्कर्षः कर्म० । अत्य-लोत्कर्षे 'लक्ष्मपरभागतवे'ति रघुः । भागः खण्डः कर्म० । देशेऽपि, ईत० । परस्य भागे अंशे । [क्रिप् । काके ।

परभृत् उ० परं कोकिलडिङ्स्व' स्वडिङ्स्वबुद्ध्या विभर्ति, भृ-परम् अय्य० पृ-अभि । नियोगे, लेपे केष्वे च ।

परम वि० परं परत्वं भाति मा-क । उत्कृष्टे, प्रधाने, आद्ये, प्रणवे च ।

परमम् अय्य० पर+मा-डभि । अनुज्ञायास्, स्त्रीकारे च ।

परमर्षि उ० परमं ब्रह्म कथयति गच्छति जानाति वा कथ-गतौ इन् । 'कथयति परमं यस्मात् परमर्षिस्ततः स्मृत'इति निरुक्ते ब्रह्मवेत्तरि । कर्म० । अष्टे सुनौ । [संन्यासिभेदे

परमहंस उ० कर्म० । कुटीचकादिषु चतुर्षु सङ्गासिषु मध्ये परमाणु उ० कर्म० । वैशेषिकसिद्धे दृष्टिव्यादीनां चतुर्णां भूतानां ह्यणुकपावयवारम्भके सूक्ष्मभूते ।

परमात्मन् उ० कर्म० । 'आत्माऽस्य जगतो यस्मात् सर्वोत्क-र्षाञ्चयौ मतः । परमात्मा परं ब्रह्म तेन वेदे प्रकीर्तित' इत्युक्ते परब्रह्मणि । [परस्तत्त्वस्य ।

परमान्न न० कर्म० । प्रायसे दुग्धपकोऽन्ने देवादिप्रियत्वात् परमासुष उ० परमसायुर्यस्य दृ० । असनहले ।

परमासुस् न० परमं यथावधिकं आयुर्जीवितकालः । अनुष्ठा-दीनां ज्योतिषोक्ते गताद्यादिकाले । विस्तरस्तु दृष्टदभिधाने

परमेश्वर उ० कर्म० । जगत्सृष्ट्यादिकारके सगुणे त्रिमूर्तिके ब्रह्मणि, चक्रवर्त्तेति न्ये च ।

परमेष्ठिन् उ० परमे ब्रह्मणि तिष्ठति लीयते स्या-न्नि डिङ् पत्वम् । चतुर्मुखे ब्रह्मणि, शाण्पासमूर्तिभेदे च ।

परम्परा स्त्री० परम् अतिशयेन दृष्टाति पिपूत्ति वा दृ-ष्ट-वा अच् । वंशे, व्यवधाने, सन्ततौ अविच्छिन्नधारायास् 'एवं परंपराप्राप्तिमिति गीता । वधे, अनुक्रमे च ।

परम्पराक न० परस् अतिशयेन परा श्रेष्ठा परम्परा तथा धारया आकोहिमन् यत् अक कुटिलगतौ घञ्, प्रशला परम्-रा हिंसा अनिष्टाजनकत्वात् कन् वा नपुंसकत्वं कोधात् । यज्ञार्थं पयुहने । 'या वेदविहिता हिंसा नियतास्त्रिंश-राचरे । अहिंसामेव तां विद्यादिति' मनुकेस्तस्या अहिं-सात्वेन हि प्राशस्यम् । [गते ।

परम्परीण वि० परम्परया धारयागतः ख । अविच्छेदसन्तला-परवश वि० परस्य वशः आयत्तः । पराधीने ।

परवत् वि० परः परायत्तताऽस्यस्य सत्पुं मस्य वः । पराधीने परशु उ० परं दृष्टाति दृ-कु डिङ् । परवधे (टाङ्गी) अस्त्र-भेदे । सृष्ट-शुन् दृ आदेशः । पर्युरप्यत्र, अस्त्रसाधने च ।

परशुराम उ० परशुधारी रामः शाक० । जमदग्निजे भगवद्व-तारभेदे येन परशुना त्रि।सप्तकत्वो भूमिर्निःचलित्या कृता ।

परश्व(स्व)ध उ० श्वि-ड ष्टो दृङ्भिः परस्य च धयति, परस्य स्वं काष्ठं धयति वा धै-क । कुठारे अस्त्रभेदे ।

परस्पर वि० पर+वोष्वायां हित्वस् सुट् च । अन्योन्यस्त्रिणु पदार्थे । स्त्रीनपुंसकयोस्तु सार्धविभक्तिं आस अस्वच् । परस्पराम् परस्परमिति सर्वविभक्तौ ।

परस्त्रीपद न० परस्त्री परोद्देशेन पदं फलबोधनं यस्मात् । व्याकरणोक्तेषु तिवादिषु नवष्ट । स्वरितेतः, जितश्च धातो-रुत्तरतिवादिभिर्नवभिर्हि परार्थमेव फलं बोध्यते ।

परा अय्य० दृ-आ । प्रातिलोभ्ये प्राधान्ये, धर्षणे, आभिमुख्ये त्यागे, विक्रमे, भ्रष्टार्थे, गतौ, भङ्गे, अनादरे, तिरस्कारे, प्रत्या-दत्तौ च । मय्याकर्कोष्ठां 'परा जगनपायिनी'त्युक्ते मूलाधारस्ये शब्दभेदे, 'सा परा ययात्तरमधिगम्यते' इति श्रुत्युक्तायां ब्रह्मविद्यायास् स्त्री० ।

पराक उ० 'यनात्मनोऽप्रभत्तस्य द्वादशाहमभोजनम् । त्रतं परा-कोनामे'त्युक्ते द्वादशाहोपवाससाध्ये प्रायश्चित्तस्ये त्रतभेदे पराक्पुष्पी स्त्री० पराक् पुष्यं यस्याः । कपानर्गे ।

पराक्रम उ० परा+क्रम-घञ् न दृङ्भिः । बले देहजसाचार्ये । पराग उ० परागच्छति परा+गम-ड । धुत्तिसावे, उष्वरजवि,

‘स्फुटपरागपरागतपङ्कज’मिति साधः । स्नानीयद्रव्यै-कुङ्कु-
मचूर्णादौ, उपरागे, चन्दने च ।

पराङ्मुख लि० पराङ् प्रत्याहृतं सखं यस्य । विसृष्टे आर-
क्ताख्यातं निवृत्तावन्मुखे ।

पराच् लि० परा अङ्गति अनुच-क्तिन् प्रत्यक्तत्त्वभिन्ने-इदं-
व्यवहारविषये-वाह्ये वस्तुनि ।

पराचित लि० परेषांचितः पुटः व्याप्तो वा आ+चि क्त ।
परेण प्रतिपालिते, सम्यग्गुव्याप्तं च ।

पराचीन लि० परागभवः पराच्+ख । पराङ्मुखे, परकालिके च
पराजय पु० परा+जि-अच् । पराभवे (हारि) ।

पराधीन लि० परेऽधि इति वाक्ये समासे अष्ट्युत्तरपदात् ख,
परस्याधीनो वा । परायत्ते । [अन्यस्यान्ते न०

परान्न लि० परस्मान्मेवादसम् । पराधोपजीविनि । इत० ।

पराभव पु० परा+भू-अप् । तिरस्कारे, अभिभवे, विनाशे च
परामर्श पु० परा+मृ-अच् । युक्तौ, विवेचने, न्यायाद्युक्ते

व्याप्तिविशिष्टतया प्रजस्य ज्ञाने च यथा वक्षिष्यामधूमवान्
प्रवृत्त इत्यादि ज्ञानम् ।

परायण न० परमयत्नं शतम् । अत्यन्तासक्तौ, उत्तमाश्रये च
इव० । अत्यासक्तौ, यथा धर्मपरायणः धर्मं अत्यन्तासक्तः ।

नतपरे, अभीष्टे च लि० ।

परारि अव्य० पूर्वतरे वर्षे पूर्वतर+अरि परादेशः नि० ।
पूर्वतरवस्तुरे गततृतीयवत्परे । परोऽरिः । अत्यन्तशत्रौ पु०

पराङ् पु० परार्हति परा+ङ-उण् । कारवेष्टहणे (उच्छा) ।

पराङ् न० मृध-अच् कर्म० । परमसंख्यायां ‘पारंपराङ्’ गणितं
यदि स्यादिति नैषधम् । कर्म० । ब्राह्मण आयुषोद्विती-

याङ् । [यत् । अष्टे ‘पराङ्गवर्षांतराणे’ति रघुः ।

पराङ् लि० परार्हं चरमसंख्यासुपचारात् अतत्त्वमर्हति
परावर्त्त पु० परा+वृत्-अच् । परीवर्त्ते विनिमये ।

परावह पु० परा+वहति परा+वह-अच् । सप्तवायुमध्यं
परिवहवायोर्लक्ष्यं वायुभेदे ।

पराशर पु० व्यासपितरि, सुनिभेदे ।

पराश्रया स्त्री० परमाश्रयति आ+श्रि-अच् । वन्दायाम्
(परमाका) अश्रवणं विनि लि० ।

पराश्रन न० परा+श्र-लुट् । मारणे ।

परासु लि० परागताः अस्रवो यस्य । रुद्धे ।

परास्कन्धिन् पु० परान् आस्कन्दति-णिनि । चौरे ।

परास्त्र लि० परा+अश्र-क्त । निरस्त्रे, पराजिते च ।

पराङ् पु० परमुत्तरमङ्गः कर्म० टच् समा० पुं स्त्वङ् । परदिने

पराङ् पु० परमङ्गः एकदेशिस् टच् समा० अङ्गादेशः शतम् ।
दिवसस्य चरमभागे, स्रुत्युक्तेऽपराङ्काले च ।

परि अव्य० पृ-इन् । सर्वत इत्यर्थे, वर्जने, व्याधौ, श्रेष्ठे, कश्चित्
प्रकारं प्राप्ते, निरसने, पूजायां, भूषणे, उपरमे, शोके,
सन्तोषभाषणे, अतिशये, त्यागे, नियमे च ।

परिकर पु० परि+क-अप् । पर्यङ्के, परिवारे, समारम्भे,
समूहे प्रगाढगात्रवन्त्रे, विवेके, सङ्घचारिणि च ।

परिकर्मन् न० । कर्म संस्कारादि, तदास्माद्वा पुं० देहसंस्कारे,
कुङ्कुमाद्यङ्गोष्कनीयद्रव्ये, भूषणे च गणितानुगुणेषु सङ्क-
लनव्यवकलनगुणनभागकृतितत्पदवनतत्पदरूपेषु अष्टवि-

धेषु संस्कारेषु च । इव० । सेवके लि० ।

परिक्रम पु० परि+क्रम-अच् न टङ् । कीडादौ, पूजादौ
प्रदक्षिणीकरणार्थं पादेन गमने च ।

परिक्रिया स्त्री० परितः क्रिया वेष्टनम् । परिस्त्रादिना
पुरादेवेष्टने । [भेदे परितोऽप्यल ।

परिक्षित् पु० अर्जुनेन सुभद्रायाः सत्यादिने कुरुवंश्ये नृपति-
परिखा स्त्री० परितः खन्यते खन-ङ । पुरादौ रिपुप्रभृतीनां

दुष्प्रवेशतासिद्धये गर्तरूपायां जलाधारस्थाने वेष्टना-
कारभूमौ । [वेष्टिते, गते च ।

परिशत लि० परि+गम-क्त । प्राप्ते, ज्ञाते, विस्मृते, चेष्टिते,
परिशङ् पु० परि+पङ्-अच् । स्त्रीकारे, सैन्यपञ्चाङ्गाने च कर्मणि

च । भार्यायां, परिजने च । करणे अप् । मूले, शपथे च ।
परिघ पु० परि+हन-क नि० । परिघातास्ते लौकसङ्गरादौ,

लौकस्रले लङ्गुले-सङ्गरे, मूले, काचवटे, गृहे, विस्फोधा-
वधिके जनविशतितमे योगे च । [प्रणये च ।

परिचय पु० परि+चि-अच् । ज्ञातस्य धौनः पुं० येन ज्ञाने, संस्तवे,
परिचर्या स्त्री० परिवर+अप् । सेवयाम् ।

परिचाय्य पु० परिचोयते संस्क्रियतेऽसौ चि-अयत् । यज्ञाग्नी ।
परिचारक नि० परि+चर-ण्वल् । सेवके भव्ये ।

परिच्छद् पु० परि+च्छ-अच् च छुस् । उपकरणे हस्त्यश्च
रथप्रदातौ, वस्त्रादिभूषणे, परिवारे च । ‘सेनापरिच्छद-

स्तस्ये’ति रघुः ।
परिच्छेद् पु० परि+च्छि-अच् । विशेषरूपेण इत्युक्ताकरणे,
सर्गादिस्थानीये पन्थस्य विच्छेदस्थाने च ।

परिजन पु० परिगतो जनः । परिवारे, प्रतिपाल्ये जने ।
परिणत लि० परि+नम-क्त शतम् । परिपक्वे, इष्टं गते, अय-

स्थानरं प्राप्ते, तिर्थगदन्नावधतिनि गजे च ।
परिणय पु० परि+नी-अच् । विवाहे ।

परिणाम पु० परि+नम-घञ् । प्रकृतेरन्यथाभावे विकारे, येषे,
अर्णालङ्कारभेदे च ।

परिणाह पु० परि+नह-घञ् । विस्तारे ।

परिणोत पु० परि+नो-टच् । विवाहकर्त्तरि भर्त्तरि ।

परितस् अय्य० परि+तञिच् । सर्व्वत इत्यर्थे चतुर्हिन्तु ।

परिताप पु० परि+तप-घञ् । अल वा भावादौ घञ् । दुःखे,
उष्णतायाम्, शोके, भये, कर्म, नरकभेदे च । [वारणे च ।

परित्वाण न० परि+तवै-ल्युट् । रत्नणे, अनिष्टे प्रवृत्तस्य नि-
परिदान न० परि+त्तेन दानम् दा-ल्युट् । विनिमये द्रव्या-
न्तरपरिग्रहेन द्रव्यान्तरदाने ।

परिदेवन न० परि+दिव-ल्युट् । अमुगोचने, विलासे, कृतस्य
कर्मणोऽनुचितत्वधियानुतामे च । शिच्-युच् । परिदेवना-
यत्न, लाभे च स्त्री० । [यस्ते नाभरधोष्ठतवशने ।

परिधान न० परिधीयते परि+धा-कर्मणि ल्युट् । परिहित-
परिधि पु० परि+धा-कि । चन्द्रसूर्य्यस्योपस्थे जेपादिसंज्ञि
कपात् जायमाने वेदनाकारे मण्डले (सूर्य्यसभा) (चन्द्र-
सभा) यन्त्रियपशुवन्त्यनर्थ निखातायां यन्त्रियतरोः प्रला-
भादेः शाखायाम्, गोलमण्डलस्य परितो वेदनसूत्रमाने,
परितः पार्श्वे च ।

परिधिस्यु लि० परिधौ तिष्ठति स्था-क्त । परिचारके,
युद्धादौ रथिनो रत्नार्थं परितः स्थिते सैन्यादौ च ।

परिपन न० परिपचते अवबुध्यतेऽनेन पन-घञ् । शूलधने
परिपन्थक पु० परिपन्थयति दोषाख्यानं गच्छति खुल्,
पन्थानं वर्ज्जयित्वा गच्छति वा कन् पन्थादेशः । शत्रौ ।

परिपन्थिन् पु० परि+पन्थि-रनि । शत्रौ ।

परिपाक पु० परि+पच-घञ् । नैपुण्ये, उत्तमप्राप्ते च ।

परिपाकिनी स्त्री० परिपाक+अस्त्वर्थे रनि । लिङ्गति (तेजोटी)

परिपाटि(टी) स्त्री० परि+पु-घट-इन् । अनुक्रमे, आनुपूर्व्याम्

परिपुष्करा स्त्री० परितः पुष्करं मुखं यस्याः । (गोमुखं)
गोहृन्वायाम् । [यमाने सुखाकारे पदार्थे ।

परिपेल न० परि+पेल-अच् । कैवलीमुखके यैवलमध्ये जा-

परिपेलन न० परितः पेलयं ऋडुता यस्य । कैवर्त्तीसूक्तके ।

परिप्लव न० परि+प्ल-अच् । चक्षुषे अस्थिरे ।

परिवर्ह पु० परि+वर्ह-घञ् । ऋषयोऽग्रे हस्तस्वरथादिपरिच्छेदे
परिभ(भा)व पु० परि+भू-अप, घञ् वा । अनादरे, तिरस्कारे च

परिभाषण न० परि+भाष-ल्युट् । निन्दया दुष्टवचने आलापे,
नियमे च । [मनादस्य समुदायार्थे विधिपुस्तंभायाम् ।

परिभाषा स्त्री० परि+भाष-अ । कश्चिन्मसंज्ञायाम् अवयवार्थ-

परिभूत लि० परि+भू-क्त । तिरस्कृते, अनादरे च ।

परिमण्डल लि० परिगतो मण्डलम् । वर्त्तुलाकारे ।

परिमल पु० परि+मल-अच् । कुङ्कुमवन्दनादिमर्द्दने, मर्द्दनी
इते सुगन्धौ, परितः सम्बन्धे च । 'सतां परिमल' इत्युदयनः

परिमाण न० परिमीयतेऽनेन परि+मा-ल्युट् । (माप) तुलाङ्गुल
प्रस्थादिभिर्द्रव्यस्य परिच्छेदे । [ह्रिपरिमाणे च ।

परिमित लि० परि+मा-क्त । कृतपरिमण्ये, युक्ते, यथा-
परि(री)रम्भा पु० परि+रभ-घञ् सम्भूत वा दीर्घः । आलिङ्गने

परिवत्सर पु० संवत्सरपञ्चकान्तर्गते वत्सरभेदे ।

परिवर्ज्जन न० परिवर्ज्यतेऽनुभितेन वृज-णिच्-ल्युट् ।
भारणे । वृज-भावे-ल्युट् । त्यागे ।

परि(री)वर्त्त पु० परि+वृत्-भावे घञ् वा दीर्घः । विनियमे ।
आधारे, घञ् । युगान्ते काले, प्रत्यविच्छेदे व्यध्यावादी च कर्त्त-

रि अच् । कूर्मराजे । भावे ल्युट् । परिवर्त्तनं विनियमे ।

परिवह पु० परि+वह-अच् । सप्रवायुमध्यपातिनि वायुभेदे ।

परि(री)वाद् पु० परि+वद-घञ् वा दीर्घः । अपवादे 'सुरो-
र्यत्न परीवाद' इति मनुः ।

परिवादिनी स्त्री० परितो वदति स्वदावरकिं नदति वद-
यिनि । सप्रवन्तीयुक्तायां वीणायाम् अपवादकस्त्रींश्चिवाञ्च

परि(री)वाप पु० परि+वप-घञ् वा दीर्घः । वपने । वप-
णिच्-घञ् । मण्डले । ल्युट् । परिवीपणमध्यतः ।

परिवापित लि० परि+वप-वा-वा णिच्-क्त । सुविहृते ।

परि(री)वार पु० परित्रियतेऽसौ अनेन वा परि+व-घञ् वा
दीर्घः । परिजने कुटुम्बादौ, सङ्गकोषे, (खाप) परिवादे च ।

परि(री)वाह पु० परि+वह-घञ् वा दीर्घः । जलोच्छ्रिते
परितः समन्ताज्जलानासुच्छलनात् तथा त्वम् ।

परिविन्ध लि० परिविद्यतेऽसौ कर्मणि-क्त । अचलस्य
विवाहकाले अनूदे अष्टे । तादृश्यां भगिन्यां स्त्री० । अष्टेता-

नूडताकालेऽनुजोद्धाहृत्पदः दीपः परिवेदनं तेन दुष्यत
इति तस्य परिवेदनकर्मत्वम् ।

परिविन्धि पु० परिविद्यते परिवेदाज्जदोषेण दुष्यतेऽसौ
परि+विद-कर्मणि क्तिच् । प्राग्गुहासुखस्यानूदे अष्टे

परिवृष्ट लि० परि+वृष्ट-क्त । अधिपे प्रभौ ।

परिवेत्तु पु० परि+विद-टच् । अष्टेऽनूदे प्राग्गुहासुखस्यपरि
वेदनकर्त्तरि अमुजे भ्रातरि ।

परिवेहन न० परि वर्ज्जयित्वा उचितकालं वेदनं विवाहः लाभो
वा । अष्टे, अनूदे, अङ्गताम्याधाने च कनिष्ठस्य विवाहकरणे,

अग्न्याधानकरणे च दूरदृष्टजनके स्वरुक्ते दीपे ।

परिवेदनी स्त्री० परिविद्यते यथा परि+विद-कारणे ल्युट्
ङीप् । यासूद्धा परिवेदनदोषो भवति तस्यां स्त्रियाम्,
'परिवेक्ता परिवितिः यथा च परिविद्यते । सर्वे ते नरकं
यान्ति दाहत्याजकपञ्चमा' इति मनुः ।

परिवेश पु० परि+विश-व्याप्तौ भावे प्रज् । वेष्टने, निषादि
संपर्काज्जायमाने चन्द्रार्कमण्डलस्य वेष्टनाकारे । 'वाताद्यै
मण्डलीभूताः सूर्याचन्द्रमसोः कराः । मालाभा व्याम्नि
दृश्यन्ते परिवेशस्तु स स्फुट' इत्युक्ते मण्डले प्रदर्शयते ।

परिवेषण न० परि+विष-णिच्-ल्युट् । भोजनार्थमन्नादेः
भोजनपालने दाने ।

परिव्याध पु० परि+व्याध-कर्त्तरि ण । अश्ववेतसे ।

परिव्राज् पु० परि+व्रज-क्तिप् नि० । सर्वकर्माणि परित्यज्य
आश्रमन्तरगामिणि चतुर्थाश्रमिणि यतौ ।

परिव्राज(क) पु० परित्यज्य सर्वकर्माणि व्रजति व्रज-घञ्
खुल वा । चतुर्थाश्रमिणि यतौ । [प्रतिपादके अन्ये ।

परिशिष्ट न० परि+शिष-क्त अवशेष अस्त्वर्थे अच् । अवशिष्टांश
परिश्रम पु० परि+श्रम-घञ् न टङिः । व्यायामे श्लेष्-
कारके आयासे ।

परिश्रय पु० परि+श्रि-आधारे अच् । सभायाम् ।

परिषद् स्त्री० परितः सीदत्यस्याम् सद-क्तिप् । सभायां, धर्मोप
देशकपण्डितसमुदाये च । [पार्श्वचरे, परिश्रमे च ।

परिषद् पु० परितः सीदति गच्छति सद-अच् । अलुचरे
परिषद्वल नि० परिषद्+अस्त्वर्थे वलच् । सभासदे ।

परिष्क(स्त्र)िन् नि० परिष्कट्यते पूर्यते परि+स्कन्द घञ् वा ।
वलम् । परउटे । क्त । परिष्कट्यत्यल वा पत्ये परिष्कट्यत् ।

परिष्कार पु० परि+क-घञ् स्फुट् च । भूषणे विद्यमानवस्तुनो
गुणान्तरस्य सर्जनादौ, संस्कारे च । [नादिस्कारे च ।

परिष्कृत नि० परि+क-क्त स्फुट् च । भूषिते चेदिते, कृतमार्ज-
परिष्वङ्ग पु० परि+स्वनज-घञ् । आलिङ्गने ।

परिसर पु० परि+ह-अप् । नदीनगरपर्वतादेः समीपस्थाने,
मल्लौ, विधाने च । [न्तात् गमने च ।

परिसर्ग पु० परितः कृज्यते हज-घञ् । परितोषेष्टने सम्-
परिसर्या स्त्री० परि-ह-घट् । सर्वतो गमने ।

परिस्पन्द पु० परि+स्पन्द-घञ् । समन्तात् चलने, शङ्ख-
पञ्चादेः रचनाभेदे, परिष्कारे, परिजने च ।

परि(री)स्तृत् स्त्री० परिस्त्रवति प्राक्षादिना निर्गलति स्तु-क्तिप्
वा दीर्घः । प्रदिरायात् । क्त । परिस्तृताश्रय । [अनादरे च

परि(री)हार पु० परि+ह-घञ् वा दीर्घः । त्यागे, दोषापकरणे,

परि(री)हास पु० परि+हस-घञ् वा दीर्घः । कैलौ ।

परीक्षक नि० प्रमाणेन परीक्षते परि+ईक्ष-खुल् । प्रमाणा-
पन्यासेन विषयनिरूपणे ।

परीक्षण न० परि+ईक्ष-ल्युट् । प्रमाणेन वस्तुनिरूपणे ।

परीक्षा स्त्री० परि+ईक्ष-अ । दुष्टादुष्टत्वावलोचने प्रमाणेन
वस्तुनिरूपणे, स्फुट्युक्ते दृष्टादुष्टत्वसाधके तत्वादिप्रमाणे च

परीष्टि स्त्री० परि+ईष्ट-क्तिन् । अन्ते षण्णायाम्, परिचर्यायाञ्च

परीसार पु० परि+ह-घञ् । सर्वतो गमने ।

परत् अय्य० पूर्वस्मिन् वषे उत् परधानादेशः । गतवत्सरे ।

परत्वं नि० परवृत्तः त्व । गतवर्षभवे प्रदर्शयते ।

परुष न० पृ-उषन् । निष्ठुरवचने । नीलीभिक्षुद्राम् पु० ।
चित्तवर्णे, कठोरे च नि० ।

परुस् न० पृ-उषि । पन्थौ, (गांठ) पर्वणि च ।

परेत नि० परा+इण-क्त । मृते । [क्तिप् वा । यमे ।

परेतराज(ज्) पु० इत्० टच् समा०, परेतेषु राजते राज-अच्

परेद्यवि अय्य० परस्मिन्नहनि नि० । परदिवसे इत्यर्थे ।

परेद्युस् अय्य० परस्मिन्नहनि पर+एद्युस् । परदिने । [गवि ।

परेष्टुका स्त्री० परैरिष्यते हव-ठ स्वार्ये कन् । वृद्धप्रसवायां

परैधित नि० परैरेधितः एध-णिच्-क्त । अन्यपालिते ।

परोक्ष अय्य० अक्ष्णः परम् अय्य० स्फुट् नि० । अपत्यत्वे, अश-
आद्यात् । तद्विषये नि० ।

परोष्णी स्त्री० परा-उष्णा-कर्म-गोरा० ङीप् । तैलपायिकायाम्

पर्कटि स्त्री० पृच-अटि न्यङ्का० कृत्यम् (पाङ्क) मृचट्यते ।

पर्कटिन् पु० पृच-अटिनि नि० कृत्यम् । मृचट्यते । [पाङ्क] ।

पर्जन्य पु० पृषु सेचने अय्य जानादेशः । इन्द्रे, मेघे, 'यज्ञाद्-

वति पर्जन्य' इति मनुः । मेघशब्दे च । दाहहरिद्रायां स्त्रीः

पर्ण हरितभावे अ० पु० उभ० सक-सेट् । पर्णयति-ते अपपर्णत्-त

पर्ण न० पृ-न, पर्ण-अच् वा । पत्ते, पत्ते च 'सुपर्णा गरुडो

भत इति । पलाययते पु० । ताम्बूले न० । पत्तयुक्ते नि० ।

पर्णखण्ड पु० पर्णमेव खण्डयते यस्य पुण्यहीनत्वात् । पुष्प-

हीने वनस्पतौ छले ।

पर्णचोरक पु० पर्णे चोरयति चुर-खुल् । चोरनान्नगन्धद्वये

परावर पु० पर्णनिर्मितः नराकारः शवः । अस्थलाभादौ

स्फुट्युक्ते दाह्ये शवप्रतिनिधौभूते पर्णनिर्मिते नराकारे ।

पर्णभेदिनी स्त्री० पर्णानि भिनत्ति भिद-णिनि । प्रियङ्गुछले

पर्णलता स्त्री० पर्णप्रधाना लता शाक० । ताम्बूलीलतायाम् ।

पर्णवल्ली स्त्री० पर्णप्रधाना वल्ली शाक० । पलायीलतायाम् ।

पर्णशाला स्त्री० पर्णनिर्मिता शाला शाक० । पञ्चनिर्मिते

कुटीरे । [काले गलङ्गालयाभ्रसम्भव इति प्रसिद्धिः ।
 पर्णांशुन पु० पर्णानि अन्नाति अश-ल्यु । मेघे तस्य पञ्चभक्षण
 पर्णास(सि) पु० पर्णानि अस्वति अस-अच् इन् वा । ललस्याम्
 पर्णिन् पु० पर्ण+अस्वर्थे इति । इत्ते । मापपर्ण्या स्त्री० ङीप् ।
 पर्ह अपानवायुक्रियायां आ० आत्म० अक० सेट् । पर्हते अपर्हिष्ट
 पर्प गतौ आ० पर० सक० सेट् । पर्पति अपर्पीत् ।
 पर्प न० घृ-प । गृहे, नवहणे, खञ्जवाहनसाधने पीठदौ ।
 पर्पट पु० पर्प-अटन् । (क्षेत्पापडा) लुपभेदे, सुहृदिद्व्यकते
 (पापर) स्वाते पिष्टकभेदे, सौराष्ट्रवृत्तिकावाम्, उत्तरदेश-
 भवे सुगन्धिद्रव्ये च स्त्री० गौरा० ङीप् ।
 पर्पे गतौ आ० पर० सक० सेट् । पर्पति अपर्पीत् ।
 पर्यङ्क पु० परिगतोऽङ्कम् प्रा० । खड्गयाम्, योगपट्टे 'पर्यङ्क-
 पन्थिवन्दिशुणितभुजगाले'त्यादि षष्ठ्यकटिकम् ।
 पर्यङ्कपादिका स्त्री० पर्यङ्क इव पादा यस्याः संचायां
 कन् । कोलशिख्याम् ।
 पर्यङ्कवन्ध पु० पर्यङ्कस्य योगपट्टस्य बन्धः बन्ध-वञ् । योग-
 पट्टवस्त्रादिना घृष्टजातुजङ्घाबन्धने 'पर्यङ्कवन्धं निविष्टं'
 जिभेदेति कुमारः । ल्युट् । अत्रैव न० ।
 पर्यटन न० परितोऽटनम् । पुनः पुनर्भ्रमणे ।
 पर्येतुयोग पु० परितोऽतुयोगः प्रज्ञः । दूषणार्थं जिज्ञासा-
 याम् एतेनास्त्रापि पर्येतुयोगस्यानवकाश इति दायभागः ।
 पर्यन्त पु० परिगतोऽन्तं सीमाम् । आभवनार्थे शेषसीमायाम्
 पर्यन्तभू स्त्री० पर्यन्तस्य शेषसीमायाः भूः । आभार्थे
 शेषसीमास्थाने । परिसरे ।
 पर्यय पु० परिलज्य शास्त्रलौकिकमर्थ्यादाम् अयः इज्ज-
 अच् । शास्त्रलौक्यवह्नरातिक्रान्ते आचारे ।
 पर्ययस्था स्त्री० परि+अय+स्था-अङ् । विरोधे, प्रतिपक्षवादे
 च । ल्युट् । तत्रैव न० । तच्च तत्कर्त्तरि लि० ।
 पर्यस्त लि० परि-अस-लोपे क्त । विचित्रे, पतिते, हते च ।
 पर्य्याग न० परि+या-ल्युट् पु० । अन्धसञ्ज्ञायां प्रत्ययने
 (जिन्) इण-ल्युट् । पर्ययणमप्यत ।
 पर्याप्त न० परि+आप्-भावे क्त । यथेष्टे, तप्तौ, सामर्थ्ये, नि-
 वारणे, योग्यत्वे च । कर्त्तरि क्त । समर्थे, प्राप्तो च लि० ।
 पर्याप्ति स्त्री० परि+आप्-क्तिन् । मरणादितो निवारणे,
 प्रकाशे, प्राप्तौ, सामर्थ्येन प्राप्तौ, न्यायमतसिद्धे समुदाये
 अत आनपदायां सर्वत्र सन्धस्वरूपे सन्धस्वभेदे च ।
 पर्याय पु० परि+इण वञ् । अत्युक्ते, प्रकारे, व्यवसरे,
 निष्कारे, द्रव्यधर्मभेदे समर्थबोधके शब्दे च ।

पर्यायशयन न० पर्यायेण क्रमेण शयनम् । वाचिकभटानां
 क्रमेण शयने ।
 पर्युदञ्चन न० पर्युदच्यते उद्विगते कर्मणि ल्युट् । कथे ।
 पर्युदस्त लि० परि+उद्+अस-क्त । निवारिते फलप्रत्यवाय-
 न्यतया भेदार्थकमजा निषिध्यमाने 'यथा रालौ आह
 न कुर्वति'ति अत्र हि रालौ आहनेन फलं न वा प्रत्यवायः
 इति रात्रिः पर्युदस्तां तद्विज्ञानावस्थायां आहम् ।
 पर्युदास पु० परि+उद्+अस-वञ् । निवारणे फलप्रत्यवाय
 न्यतया भेदार्थकमजा बोधे 'प्राधान्यं हि विधेयत्व प्रति-
 पक्षेऽप्रधानता । पर्युदासः स विज्ञेयो यत्तोत्तरपदेन नञ्'
 लुक्त्वचण्ये निषेधे च विस्तरस्तु बृहदभिधाने ।
 पर्युषित लि० परिक्रम्य स्वकालमतिक्रम्य उषितम् वस-क्त ।
 (वासि) यातयामादौ पदार्थे, 'यातयामं गतरसं पूति
 पर्युषितञ्च यदि'ति मनुः ।
 पर्युषणा स्त्री० परितस्तर्कादिना एषणा परीक्षा । तर्कादिद्वारा
 पदार्थपरीक्षायाम्, अन्वेषणायाम् ।
 पर्युपूतौ आ० पर० सक० सेट् । पर्यति अपर्पीत् ।
 पर्यत पु० पर्व-अतच् । पर्याणि भागाः सन्त्यस्य त वा । गिरौ
 भूधरे, दानार्थं कल्पिते पर्वतकारे गुह्यदिशैलदशके, सुनि-
 भेदे 'नाल चित्तमनु तं प्रययौ यत् पर्वतस्तु खल्विति' नैषधं
 सत्यभेदे (पावदा) इत्ते, शाकभेदे च ।
 पर्यतमोचा स्त्री० इत्त० । गिरिकदल्याम् ।
 पर्वतवासिनी स्त्री० पर्वते वसति वस-क्तिनि । आकाश-
 मांस्याम्, गायत्र्याम् ।
 पर्वतीय पु० पर्वते भवः क् । (पाहाड़ीया) जातिभेदे 'पर्वतीय
 गणैरभूदिति'रिचुः । पर्वतजातमात्रे लि० ।
 पर्वन् न० घृ-वनिप् । उल्लवे, पन्थौ (गांठ) लक्षणभेदे, प्रक्षारे,
 पन्थविच्छेदस्थाने 'चतुर्दृष्ट्यो चैव अभावस्या च पूर्णि-
 मा । पर्वोऽग्रेतानि राजेन्द्र ! रयिसंक्रान्तिरेव चेति' छन्दो-
 क्तोऽपु पञ्चसु कालभेदेषु च । [तौ इत्ते
 पर्वयोनि पु० पर्वं पन्थि वेतिरुत्पत्तिस्थानं वक्ष्य । इच्छुप्रष्ट-
 पर्वरुहं पु० पर्वणि रोहति रुह-क्तिप् । दाडिमे । [[गाढदूर्वा]
 पर्ववल्ली स्त्री० पर्वप्रधाना पन्थिमेधावल्ली । सालादूर्वायाश्च
 पर्वसन्धि पु० पर्वणः सन्धिः । पञ्चदश्याः (पूर्णिमायाः) अभावस्या
 याच) प्रतिपदक्षिणेशान्तराले चन्द्रसूर्यमध्ययोग्ये काले ।
 पर्वुका स्त्री० पर्वुरिव कावति प्रकाशते कै-क् । पार्श्वस्थे
 अस्थि । तस्य परश्चधकारत्वात् तथात्वम् । पर्वूरप्यत ।
 पर्व खेहे आ० आत्म० सक० सेट् । पर्पति अपर्हिष्ट ।

पर्षद स्त्री० दृष-अदि । सभायाम्, धर्मोपदेशकपण्डितसभाजे च । ततः अस्म्यर्थे बलच् । सभासदे लि० ।

पल गतौ भ्रा० पर० सक० सेट् जला० । पलति अपालीत् ।

पल रचणे चुरा० उभ० सक० सेट् । पालयति ते अपीपलत् त पल न० पल-अप् । मांसि, आसिषे, कर्षचतुर्थपरिमाणे, शास्त्रीय तोलकचतुर्थे लौकिकसाष्टरत्तिहिमाधकाधिकतोलकवित- यपरिमाणे, षष्टियुर्वचरोच्चारणयोग्ये दण्डपट्टभागे विना- डिकाख्ये काले च । पलाने (तुच्छधान्ये) पु० । [(राज)

पलगण्ड पु० पलं मांसं गण्डति गण्डमिव करोति । लेपनकरे

पलङ्कप पु० पलं मांससहित्य कपति हिनस्ति खच् । राक्षसे, कणशुगुलौ च । राक्षसायां, लाक्षायाम्, शुगुलौ, गोक्षुरे, महाभावाभ्यां, पलाये, मल्लिकायाञ्च स्त्री० टाप् ।

पलल न० पल-कलच् । मांसि, पङ्के, तिलचूर्णे च । पलं लाति ला-क । रोक्षसे पु० ।

पलागु पु० पलं मांसमण्डति अण्ड-उ । (मेवाज) मूलभेदे 'पलागु' कवकानि चेति मनुः । [नान्यस्थानगमने ।

पलायन न० परा-अय-ल्युट् रख लः । भयादिना स्थानत्यागे- पलाल पु० न० पल-कालन् । शस्यस्य न्ये धान्यकाण्डे (वाडा) (पोयाल) [हि रख दङ्गिः ।

पलालदोहद पु० पलालं दोहदं यस्य । आम्बडचे पलालवेष्टने पलाश न० पल-गतौ चजर्थे क पलं चलनमश्रुते, पलं वियोगिनं मांसमिश्राति शोषकत्वाद्वा अश-अण् । खनामख्याते हले 'नवपलाशपलाशवन' सिति माधः । पर्षदवर्णत्वात् हरिद्वर्णे पु० । तद्वति लि० । लाक्षायां, लताभेदे च स्त्री० गौ० ङीप् ।

पलाशक पु० पलं मांसमन्नाति स्थुलं शक्याम् । पलाशहले च

पलाशपर्णी स्त्री० पलाशहलस्यैव पर्णमस्याः । अश्वगन्धायाम्

पलाशिन पु० पलाशानि सन्त्यस्य इति । हले । [भिषगां गवि च

पलिक्री स्त्री० पलित+ङीप् नि० । हृदायां श्लोषति, बालग-

पलित न० पल-भावे क्त । केशादौ जरया जातायां श्वेततायाम्,

मांसादेर्विलपरीतभावे च । कर्त्तरि क्त । हले । स्त्रियां

पलिता । योषिति ल पलिक्रीत्युक्त्वा ।

पल्यङ्क पु० परिगतोऽङ्कं रख लः । शक्यायाश्च । (पालङ्क)

पल्ययन न० परि-इण-ल्युट् रख लः । घोटकसज्जाभेदे (जिन्)

पल्युल छेदने, पूतो च अद-चुरा० उभ० सक० सेट् । पल्युल-

यति ते अपपल्युलत् त । [यति ते अपपल्युलत् त

पल्युल छेदने प्रवित्तकरणे च अ० बु० उभ० सक० सेट् । पल्युल

पल्ल गतौ भ्रा० पर० सक० सेट् । पल्लति अपल्लीत् ।

पल्ल पु० पल्ल-अच् । स्थूलकुम्भलके दहति धायादिस्थापन- स्थाने (पालुड) (सराइ)

पल्लव पु० पल्यते सम्प० क्तिप् पल्, ल्युते लू-अप् कर्त्त० । अस्मि नवे पल्लविस्तारे, 'लवोऽपि पल्लवे' इति नैषधम् तद्युक्त- शाखायां विस्तारे, बले, अलक्तकारागे, बलये, वापने च ।

पल्लवदृ पु० पल्लवप्रधानः दृः । अशोकहले ।

पल्लवित लि० पल्लवं नूतनपल्लं विस्तारो वा जातः अस्व तार० इतच् । पल्लवयुक्ते, विस्तारयुक्ते च 'द्विपल्लितं पल्लवितञ्च विभ्रत'मिति नैषधम् ।

पल्लि(ह्री) स्त्री० पल्ल-इन् वा ङीप् । लुट्प्राप्ते, कुश्याम्, गेहे च ।

पल्लं गृहमाश्रितेनाश्रयस्थाः अच् । गृहगोविकायाम् स्त्री० ङीप्

पल्लिका स्त्री० पल्लानां गृहे कायति कै-क । गृहगोविकायाम्

पल्लल पु० न० पल-वल । लुट्ते सरसि (डोवा) 'स पल्ललजलेऽ धुने'ति भासिनीविलासः [कर्त्तरि अच् । वायौ ।

पव पु० पू-अप् । धान्यादेः शोधने, बल्ललीकरणे च व्यापारे ।

पवन पु० पू-युच् । धान्यादेः शोधने, बल्ललीकरणे च व्यापारे,

कर्त्तरि ल्यु । वाते । भावे ल्युट् । शोधने न० । करणे

ल्युट् । जले न० । व्यापारे ल्युट् । आसवडादिमाक-

स्थाने । (पोयान) । 'पवनोपरिपङ्कजे' इत्युक्त्वाः ।

पवनव्याधि पु० पवनजनितो व्याधिरस्य शाक० । उद्धने,

संनयन् पवनव्याधे'रिति माधः । कर्म० । वायुरोगे पु० ।

पवनात्मज पु० ईत० । हनुसति, भीसे, वल्लौ च 'वायोरग्निरिति

श्रुतेस्तस्य वायुजातत्वात्तत्सुतत्तम् । पवनसुतादयोऽप्यत्र ।

पवनाश पु० पवनमन्नाति अश-अण् । सर्पे, वायुभक्षके लि० ।

युच् । पवनाशनोऽप्यत्र ।

पवमान पु० पूज्-शानच् । वायौ ।

पवि पु० पू-इन् । वज्रे ।

पवित लि० पू-क्त । पवित्ते, स्त्रुते च कर्त्तरि न० ।

पवित स्त्री० न० पू-इत् । यज्ञाद्यर्थे, कुशे 'पवित्तासि वैष्ण

वी'ति यजुर्मन्त्रः । ताप्ते, जले, वर्षणे, घर्षणे, अर्घोप-

करणे, यज्ञोपवीते, मधुनि, हते, 'अनन्तर्गर्भितं सायं कौशं

हिदलमेव च । प्रादेशमात्रं विज्ञेयं पवितं सर्वं कर्त्तव्यं'

स्मृत्युक्ते कुशहये च न० । व्रतादिना शुद्धे लि० । तिलहले,

एलजीवहले च पु० । हलस्यां, हरिद्रायां, नदीभेदे च स्त्री०

पवितक पु० पवित+कार्थे कन् । अश्वत्थे, उडुश्वरे, कुशे,

दशनकहले च ।

पवित्रारोपण न० पवितस्य यज्ञोपवीतस्य विष्णवे आरोपणं

दानं यत् । 'आवण्यशुक्लदादृष्ट्यां केशवोद्देशेन यज्ञोपवीत-

दानरूपे उत्सवे । पवितारोहणमव्यव ।

पश(ष) बाधे स्वा० उभ० आ० सक० सेट । पश(ष)ति ते अप-
शी(पी)त् अपाशी(पी)त् अपशि(षि)ट ।

पश(ष) स्वर्ग, गतौ, अनुपसर्गात् बन्धे, बाधे च अद० चु० उभ०
सक० सेट । पश(ष)यति ते अपपश(ष)त् त ।

पश(ष) बन्धे चुरा० उभ० सक० सेट । पश(ष)यति ते अपपीपश(ष)त्
पशु पु० सर्वमविशेषेण पश्याति दृश-कु पश्यादेशः । रुगादौ

लोमवह्नाङ्गुलवति जन्तुभेदे, देवे च । दर्शनार्थेऽव्ययम् ।

पशुपति पु० पशूनां सर्वत्र समदर्शनां देवानां पतिः । मन्त्रादेवे

पशुराज पु० पशूनां राजा टच्समा० । सिद्धे । [आस्वातकफले

पशुहरितकी स्त्री० पशूनां हरीतकीव हितकारित्वात् ।

पश्यात् अच्य० अपर+प्रथमापञ्चमोसप्तम्यर्थे आति पश्यादेशः ।

प्रथमाद्यष्टतेरपरशब्दार्थे, चरमे, अधिकारे च ।

पश्यात्ताप पु० पश्यात् चरमत्तापः । अनुशये कृतस्य कर्मणो

ऽनुचितत्वधिया अनुशोचने ।

पश्याद्भि पु० अपरसर्गं पश्यादेशः । शेषाङ्गे अपरभागे, 'पश्याङ्गेन

प्रविष्टः शरपतनभया'दिति शकुन्तला ।

पश्चिम लि० पश्चात् भवः डिभच् । गेपभवे । प्रतीच्यामस्ताचल

सन्निकटायां दिशि स्त्री० ।

[चौरभेदे

पशुतोहर पु० पशुनलमादय हरति हृ-अच् अनुक् इत० ।

पशुन्ती स्त्री० दृश-शल्-ङीप् । परादिशब्दचतुष्टयमध्ये

शब्दभेदे विलोको दृहदभिधाने ।

पश्याचार पु० पशुदेवः समदर्शी तस्माच्चारः । तन्मोक्षे

वैदिकभागांनुसारिणि आचारे । [अपासीत् अपसिष्ट

पस बाधे, अन्ये च स्वा० उभ० सक० सेट । पसति ते अपसीत्-

पस नाशने चु० उभ० सक० सेट इदित् । पंसयति ते अपपसत्-त

पङ्क्तव पु० पशुधारिण्येच्छजातिभेदे, 'शक्ता जवनकाख्योजाः

पारदाः पङ्क्तवान्' इति मनुः ।

[यति ।

पा पाने स्वा० पर० सक० अङ्गिन् । पिबति आपात् । णिच् पाय-

पा रवणे अदा० पर० सक० सेट । पाति अपासीत् । णिच्-पालयति

पांशव पु० पांशोर्विकारः अण् । (पाङ्गा) लक्षणभेदे, पांशुजादयोप्यत्र

पांशु(ष) उ० पश-पसि-वा कु० उ० । धूलौ, शस्त्रार्थे चिरसंस्थिते

शुष्कगोले, कपूरभेदे च ।

पांशुपत्त न पांशुभिः सञ्चितगोस्यैः पन्नमस्य । वास्तूकशके

पांशुर उ० पांशु रति-रा क । खल्ले, दंशके च (डांश) ।

पांशुल पांशुः पांशु तुल्यं पापमस्यास्ति । पापवति, पुंस्त्रले च

कुलटायां स्त्री० । 'अपाशुनानां धुरि कीर्त्तनीये'ति रघुः ।

चिभूतियुक्ते शिबे पु० । धूलियुक्ते लि० । लिधा निदधे प्रदं

समूहमस्य पांशुवे' इति श्रुतिः ।

पांसन लि० पसि-ल्यु० उ० । दूषके ।

पाक उ० पच भावे घञ् । पचने, लोदने, लोदनेन निष्पादने

निष्पत्तौ, परिणामे च आधारे घञ् । स्थाल्यादौ, पेचके,

राष्ट्रादिभङ्गे, भये च । पिबति स्तनं पा-क । शिशौ लि०

स्त्रियां पाका ।

पाककृष्ण पु० फलपाके कृष्णः । (पानीआमला) वृक्षभेदे ।

पाककृष्णफल पु० पाके परिणामे कृष्णं फलं यस्य । (पानी

आमला) वृक्षभेदे ।

[लि० ।

पाकज न० पाकाज्यायते जन-ड । काचलवणे । पाकजातमालि

पाकयज्ञ उ० पाकसाध्यो यज्ञः । चरुपाकसाध्ये दपोत्सर्गादौ

कर्मणि ।

[तेजपत्रे

पाकरञ्जन न० पाकं पच्यमानं रञ्जयति रनुज-णिच्-ल्युट् ।

पाकल न० पाकं लाति ला-क । कुट्टौषधौ (कुड) । वल्लौ,

वायौ च पु० । कर्कोट्यां स्त्री० गौ० ङीप् ।

[योथल

पाकशाला स्त्री० इत० । पाकस्थाने । पाकगृहपाकस्थानाद-

पाकशासन उ० पाकं तन्नामासुरं शास्ति शास-ल्यु० । इन्द्रे ।

पाकिस लि० पाकेन निर्दत्तम् इमन् । पाकनिष्पत्ते । [उ० ।

पाक्य न० पच-ण्यत् कुलम् । विह्वलवणे पांशुलवणे च । यवक्षारे

पाचिक लि० पचतः प्राप्तः ठक् । पचतः प्राप्ते, प्राप्तिप्राप्ति

सम्भावनाविषये एकतरपक्षे दत्तहस्ते नियमे, 'नियमः

पाचिके सती'ति मीमांसा ।

पाचक उ० पचति पच-ण्वल् । वल्लौ । पाककर्त्तरि सूदादौ,

भुक्तावजारकोषधौ च लि० । पिताख्ये धातुभेदे न० ।

पाचन न० पच-णिच्-ल्युट् । पितादिदोषनाशके वैद्यकोक्ते

कायभेदे, प्रायश्चित्ते च । पच-णिच्-कर्त्तरि ल्यु । वल्लौ,

अम्बरसे, रत्नैरखण्डे च पु० । हरितक्यां स्त्री० ङीप् ।

पाञ्चजन्य उ० पञ्चजने दैत्यभेदे भवः यज्ञः । विष्णुशङ्खे 'पाञ्च-

जन्यं हृषीकेशः' इति गीता ।

[ङीप् पाञ्चाली ।

पाञ्चाल लि० पञ्चालदेशे भवः अण् । पञ्चालदेशभवे । स्त्रियां

पाटञ्चर उ० पटञ्चर एव स्वार्थे प्रत्रादित्वाद्गण । चौरैः ।

पाटल उ० पाटयति पट-णिच्-कलच् । स्तरक्तवर्णे । तद्वति

लि० (पाटल) ख्याते वृक्षे स्त्री० । तदुल्लेखे, व्याशुधान्ये च न०

पाटलि स्त्री० पट-णिच् अलि वा ङीप् । (पाटल) ख्याते वृक्षे

'पाटलिसंसर्गसुरभिवनवाता' इति शकुन्तला । घण्टापाटलौ च

पाटलिपुत्र न० (पाटना) इति ख्याते नगरभेदे ।

पाटव न० पटोभावं अण् । पटुतायाम् । क्रियायोग्यतायाम्

आरोग्ये च अपाटवाद्याशौचाद्यै'रिति श्रुतिः ।

पाटी स्त्री० पठ-णिच् इन् डीप् । धारायां, व्यक्तगणनायां
लोलावत्यादौ (वाला) इति ख्याते लुपे च । [चारणे च
पाठ उ० पठ-वञ् । अत्राणाञ्चाराणे गुरुसुखश्रवणपूर्वको-
पाठक उ० पठति पाठयति वा खुल् । अध्वतरि, अध्यापके च
पाठशाला स्त्री० इत० । पाठमन्दिरे ।
पाठा स्त्री० पठ-कर्मणि घञ् टाप् । विद्वकण्यम् (आकनादि)
पाठिन उ० पठ-णिनि । चित्रदृष्टे । पाठके लि० ।
पाठीन उ० पाठिं 'ष्ट' नमयति नम-ड दीर्घः । युग्लुदृष्टे
मत्स्यभेदे च (बोयाल) 'पाठीन रोहितावाद्याति' इति मनुः
पठ-ईनण् । पाठके लि० । पण्यवीथ्यां, हृष्टे च स्त्री० ।
पाणि उ० पण-इण् आयाभावः । करे, कुलिके दृष्टे च (कुलेखाङ्गा)
पाणिगृहीती स्त्री० पाणिगृहीतो यस्याः डीप् । भाष्यायाम्
पाणिग्रहणं न० पाणिगृह्यतेत्यल्ल-आधारे ल्युट् ।
विवाहे । 'पाणिग्रहणसंस्कारः सवर्णासूत्रपदिश्यते' इति
मनुः । पाणिपीडनादयोऽप्यल्ल ।
पाणिष उ० पाणिं हन्ति, पाणिना वा हन्ति वादयति हन-टक्
कुलम् । पाणिताडके, पाणिना ऋदङ्गादिवादके च ।
पाणिनि उ० पणनं पणः ततः अस्त्वर्थे इति तदपत्यम्
अण् तस्य कालः इज् । अष्टाध्यायीव्याकरणादिकारके
दाचीपले शास्त्राहरीयपासभने सुनिभेदे ।
पाणिनीय लि० पाणिनिना प्रोक्तम्, तस्मैदम् वा ऊ । पाणि-
निना कृते अष्टाध्यायीरूपादौ व्याकरणादौ ।
पाणिभुज् उ० पाणिरिन् भुज्यते भोज्यते भुज-भोटने क्रिप् ।
उडम्बरदृष्टे । पाणिना भुङ्क्ते भुज क्रिप् । हस्तेन भक्षणे लि०
पाणिवाद उ० पाणिं, पाणिना वा ऋदङ्गादिकं वादयति वद-
णिच्-अण् अच् वा । हस्तताडके, हस्तेन ऋदङ्गादिवा-
दके च । खुल् । पाणिवादकोऽप्यल्ल ।
पाणिसर्गा स्त्री० पाणिना ऋज्यतेऽसौ ऋज-खलत् । रज्जौ
पाण्डुर उ० पडि-अर दीर्घश्च । मरुवकदृष्टे, श्वेतवर्णे च । तद्वति
लि० । कुन्दपुष्पे, गैरिके च न० । [उले युधिष्ठिरादौ ।
पाण्डव उ० पाण्डोरपत्यम् अण् । चन्द्रवंशस्य ऋषभेदस्य जेवजे
पाण्डु उ० पडि-कु नि० दीर्घः । चन्द्रवंशे, ऋषभेदे, श्वेतवर्णे, कैतकी
धूलिसन्निभे पीतवर्णाङ्गे वर्णभेदे च । तद्वति लि० नागभेदे,
श्वेतहस्तिनि, रोगभेदे, पटोलदृष्टे च उ० । माषपर्ण्यां स्त्री०
पाण्डुकण्टक उ० पाण्डुवर्णांनि कण्टकानि यस्य । अपामार्गे
पाण्डुकम्बल उ० कर्म० । श्वेतवर्णप्राकारे । कम्बल इव ।
पाण्डुः राज० । प्रस्तरभेदे । [वर्णकम्बलाप्राप्ते रथे ।
पाण्डुकम्बलिन् उ० पाण्डुकम्बल+अस्त्वर्थे इति । पाण्डु-

पाण्डुतस् प्र० कर्म० । धवदृष्टे । [हस्तिनि, श्वेतवर्णे च ।
पाण्डुनाग उ० नाग इव पाण्डुः राज० । पुच्छागदृष्टे, श्वेत-
पाण्डुफल उ० पाण्डूनि फलान्यस्य । पटोले । चर्मभ्यां स्त्री०
पाण्डुर उ० पाण्डुवर्णांनि टस्यास्ति र । श्वेतपीतमिश्रिते वर्णे ।
पडि-उर दृष्टिः । श्वेतवर्णे च । तद्वति लि० काम-
लाख्ये रोगे, श्वितरोगे च न० । माषपर्ण्यां स्त्री० टाप् ।
पाण्डुरङ्ग उ० पाण्डुरमङ्गस्य यक० । (पाटराङ्गा) शान्ते
पाण्डुरद्रुम उ० कर्म० । कुटजदृष्टे (कुङ्की) ।
पाण्डुराग उ० पाण्डुः रागे वर्णो यस्य । दमनकदृष्टे ।
पाण्डुलोमशा स्त्री० पाण्डूनि लोमान्नीवाङ्गानि सन्ति यस्याः
श । माषपर्ण्यां । श्वेतलोमवति लि० ।
पात उ० पत-वञ् पतने । पा-क्त । रक्षिते लि० । पत-ण ।
ज्योतिषोक्ते क्रान्तिसाम्यसम्पादके राक्षस्ये यद्भेदे ।
पातक न० पातयति अधो गमयति पत-णिच्-खुल् । पातित्य-
सम्पादके पाप्मे, पापजनके प्राणिवधादौ च ।
पातञ्जल न० पतञ्जलिना प्रोक्तम् अण् । पाणिनिस्त्ववार्त्तिकः
व्याख्यानरूपे 'अथ शब्दानुशासन'मित्यादिके महाभाष्ये,
'अथ योगानुशासन'मित्यादिके-योगशास्त्रे च ।
पाताल न० पत-आलञ् । धरायास्तलस्थं भुवने, ज्योतिषोक्ते
लग्नाच्चतुर्थे स्थाने च ।
पातालनिवास उ० नि+वस-आधारे चञ् पातालं निवासी
यस्य । दैत्ये पातालनिलयादयोऽप्यल्ल ।
पातुक लि० पत-उकञ् पतनशीले । प्रपाते, जलहस्तिनि च उ०
पात न० स्त्री० पाति रत्नव्याधेयं, पिबत्यनेन वा पा-घ्नन् स्त्रियां
डीप् । जलाद्याधारे भोजनयोग्ये अन्नमे, विद्यादियुक्ते
दानयोग्ये ब्राह्मणे 'ब्राह्मणं पातमाङ्गः' इति स्मृतिः यज्ञिये
सुवादौ, तीरद्वयमध्यवर्त्तिनि जलाधारस्थाने, नाटके
ऽभिनेये नायकादौ च न० ।
पातीय लि० पात्वे यत्तपात्वे योग्यः ऊ । यत्तद्रव्ये । स्वार्थे
ऊ । योग्ये, 'विप्रः पातीयतामिश्रति' इति स्मृतिः ।
पातिसमित लि० पात्वे भोजनपातासादनकाले एव समितः
सङ्गतः । भोजनादन्यत् अतुपस्थिते कार्यादृष्टे । [च
पाथ न० पीयतेऽदः थ । जले । पाति रक्षति थ । अन्नौ, स्त्र्यर्थे
पाथस् न० पाति रक्षति, पीयते वा पा-पाने, रक्षणे वा असुन्
धुक् च । जले, कने च अन्नभोजने हि देहुरला ।
पाथेय लि० पथि हितं दञ् । पथि भोजनोचिते द्रव्ये ।
पाद् उ० पद-णिच् क्रिप् । चरणे पादे । [दृष्ट्यादेभूले च ।
पाद उ० पद्यते गम्यतेऽनेन करणे घञ् । चरणे, चतुर्थेऽंशे,

पादकटक पु० पादस्य कटक इव । नूपुरे ।

पादकच्छु पु० पादमितस्यार्थं यमितिः कच्छः शाकः । 'उप-
वासिन चैकेन पादकच्छउदाहृत' इत्युक्ते व्रतभेदे ।

पादग्रहण न० पादयोः ग्रहणं यत् । पादग्रहणपूर्वके
प्रणामभेदे 'अन्य पादग्रहणं प्रत्यहृष्टाभिवादन'मिति भट्टः ।

पादचारिन् पु० पादेन चरति चर-णिनि इतः । पदाती ।
पद्मं गन्तरि लि० ।

पादत्ताण न० पादौ त्रायेते येन त्रै-करणे ल्युट् । पादुकायाम्
पादप पु० पादेन भूजेन पिबति सिक्तं जलम् पा-क । वृक्षे ।

पाद पाति रक्षति पा-क । पादपीठे । [गाढा]

पादपुरुषा स्त्री० पादपं रोहति रूह-क । वन्द्यायाम् (पर-
पादपीठ न० इतः । पादस्थापनायने । 'सिंहासनं तस्य स-
पादपीठमिति भट्टिः । पादुकायां स्त्री० टाप् ।

पादमूल न० इतः । चरणस्याधोभागे ।

पादरोह पु० पादेन भूजेन रोहति रूह-अच् । वटवृक्षे ।

पादवस्त्रोक्त न० पादस्य वस्त्रोक्तमिव । स्त्रीपदरोगे (गोद)

पादविक लि० पदवीं भावति ठक् । पक्षिके पक्षिभावके ।

पादविरजस् स्त्री० पादौ विरजसौ धूलिभूयस्त्वौ यस्याः ।
५व० । पादुकायाम् । [पौषा] दानादौ ।

पादशस् अर्थ० पादं पादं ददाति करोति वा शस् । (पौषा-
पादशैल पु० पादाकारः शैलः । प्रत्यन्तपञ्चते ।

पादस्तोत्र पु० । पादौ स्तोत्रयति अण् । रोगभेदे ।

पादाग्र न० इतः । चरणोपभागे प्रपदे ।

पादाङ्गद न० पादस्य अङ्गदमिव । नूपुरे ।

पादात् न० पदातीनां समूहः अण् । सैन्यसमुदाये पादाभ्या-
मतति गच्छति अच् । पदाती सैन्ये । पादातिपादातिकोटस्थत्वं

पादुका स्त्री० पद-णिष्ण-ज ततः स्त्रायै कन् ह्रस्वः । चर्ममये
पादाच्छादने पदार्थे (जुता) । कनभावे पादूरस्थत्वं ।

पादुकाकार पु० पादुकां करोति क-अण् उप० । चर्मकारे
पादकृत्पादुकाकृदादयोऽप्यत्र ।

पादु न० पादाय पादप्रवालनाय साधु यत् । पादप्रवालनार्थे
जले । अर्पां स्त्रीत्वेन स्त्रीत्वमपि । 'पादाः पाद्याः इत्यादि
पादादानमन्त्रः । [आशारे ल्युट् । पानभाजने ।

पान न० पा-ल्युट् । द्रवद्रव्यस्य गलाधः संयोजने, रक्षणे च
पानगोष्ठी स्त्री० पानार्थं गोष्ठी सभा । (चक्र) पानार्थं सभायाम्

पानभाजन न० पीयतेऽस्मिन् पा-ल्युट् कर्म० । पानपात्रे
पानपात्रादयोऽप्यत्र ।

पानीय न० पीयते यत् पा-अनीयर् । जले । पानव्ये रजि-

तव्ये च् लि० ।

[(पाना) कुम्भासम् ।

पानीयपृष्ठज पु० पानीयपृष्ठे जलोपरि जायते जन-ड ।

पानीयफल न० इतः । (साखना) जलकन्दफलभेदे ।

पानीयमूलक न० पानीये मूलं यस्य कण् । सोमराज्याम् ।

पानीयशालिका स्त्री० पीयतेऽस्याम् आधारे अनीयर् ताडशी
पानीयवितरणार्थं वा या शाला स्त्रार्थे कन् । प्रपादाम्
(जलकृतवृक्षे) ।

पानीयामलक न० कर्म० । (पातिआमला) वृक्षभेदे ।

पाप्य पु० पन्थानं गच्छति पथिन्+अण् पन्थादेशः । पथिके ।

पाप न० पाति रक्षति आत्मानमस्मात् पा-अपादाने प ।
नरकहेतौ डुरदष्टे तत्पापेन हिंसादौ, ज्योतिषोक्तेषु अर्द्धे
नचन्द्ररविप्रभृतिषु पक्षेपु । [पापनाशके त्रि० ।

पापघ्न पु० पापं हन्ति ठक् । तिष्ठे तस्य हि दानेन पापनाशकत्वम् ।

पापचेली स्त्री० पुनः पुनः पचति पा-यङ्-अच् पापचोवायुस्त-
भीरयति ईर-अण् रस्य लः । (आकनादि) पादाक्षतायाम्

पापपुरुष पु० पापात्मकः पुरुषः पुरुषाकारः । तन्मोक्षे वाच
कुञ्चित्य पापात्मके ध्येये नराकारे पदार्थे ।

पापशमनी स्त्री० पापं शम्यतेऽनया शस-णिच्-करणे ल्युट् ।
छोपु । शमीडके ।

पापात्मन् पु० पापयुक्त आत्मा अन्तःकरणं यस्य । पापान्विते
जीवे 'पापात्मा पापसम्भव' इति पुराणम् ।

पापघ्न पु० आशोति व्याशोति आप-मनिन् नि० । पापे ।

पापघ्न न० पा मनिन् । विचर्चिकायां (खोस पाचडा) स्त्रीत्वमपि
मनन्तात् छीप् । पाप्माप्यत्वं ।

पापघ्न पु० पापं हन्ति ह्रन् ठक् । गन्धके । कटुक्यां स्त्री० छीप् ।

पापघ्न लि० पाप्माप्यस्य अर्थ्यर्त्तं न । पापरोगवति ।

पापघ्न लि० पाति क्तिप् पाः त्रयीधर्मः स म्रियतेऽनेन कृ-घ ।
मूर्खे, नीचे, खले च । [टाप् । गुडूच्याम् ।

पापरोहारा स्त्री० पापमरुद्धरति उद्-हृ-अण् अजादित्वात्
पापारि पु० इतः । गन्धके तत्त्वेनेन हि पापमरोगनाशः ।

पायस पु० पयसि दुग्धे संस्कृतः अण् । परभावे । पयःसम्भ-
विनि लि० 'पायसं दधिपक्त्वं' इति स्मृतिः । चन्द्रे च ।

पायु पु० पा-उण् । अपानवायुस्थाने ।

पाय्य न० पीयतेऽनेन मा-ल्यत् नि० प्रादेशः । परिभाषे ।
पानीये न० । निन्दनीये लि० । [अपपारत् त ।

पार कर्मसमाप्तौ अद० उ० उभ० षक० सेट् । पारयति ते
पार न० परमेव अण् पारं परं तीरं पृ-घञ् वा । नदीबङ्गनेन

माघे परे तीरे । पार-अच् घञ् । पानभागे ।

पारव्य ि परलोकाय हितं व्यञ्जं कुक्च । परलोकहितसाधने कर्मणि । [गन्त्रि, शेषगामिणि च ।

पारग वि० पारं गच्छति गम-ड । कर्मसमाप्तिकर्त्तरि, परपारं पारण न० पार-ल्युट् । व्रतान्तभोजने । युच् । तत्रैव स्त्री०

‘तव पारणा स्था’दिति रघुः । घृ-णिच्-ल्यु । मेघे पु० ।

पारतन्त्र्य न० परतन्त्रस्य भावः व्यञ्ज । पराधीनत्वे ‘पारतन्त्र्यं विधेः कृत’ इति सीमांसा । [कर्त्तरि परलोककर्मणे च

पारत्रिक वि० परत्र भवं, हितं वा ठक् । परलोकहितकारके पारद्(त) पु० घृ-णिच्-तन्, घृ० तस्य दः वा । धातुभेदे (पारा)

पारं ददाति दा-क । पारदायिनि वि० । [गामिणि ।

पारदारिक पु० परस्य दारान् गच्छति ठक् । यथेष्टं परस्त्री-पारदार्य्य पु० परस्य दारा एव दारा यस्य तस्य भावः व्यञ्ज ।

परदारगमने ‘पारदार्य्यं पारिविक्त’मित्युपपातकगणने स्मृतिः

पारमार्थिक वि० परमार्थाय पारलौकिकधर्माय हितं ठक् । परमार्थोपायभूते त्रयः साधने कर्मणि ।

पारम्पर्य्य न० परम्परैव स्थायं व्यञ्ज । कुलादिपरम्परयाम् ‘पारम्पर्य्यक्रमागत’ इति स्मृतिः ।

पारम्पर्य्योपदेश पु० पारम्पर्य्येण पितादिपरम्परया उपदेशः न तु साक्षात्कारादिज्ञानम् । ऐतिह्ये ‘यथा इह वटे यच्च’ इत्यादिरूपदिक्षते एव सर्व्वः, न तु तत्र यच्चः केनचित् दृश्यते । [जम्बान्तरादौ, हिते कर्मणि

पारलौकिक वि० परलोकाय हितं ठक् द्विपदद्विः । परलोके, पारश्व पु० ‘निषादः शूद्रकन्यायां यः पारश्व उच्यते । स

पारयज्ञेव श्वस्तस्मात् पारश्वः स्मृत’ इति भनूकै जडायां शूद्रायां ब्राह्मणेनोत्पादिते निषादरूपे सङ्कीर्णवर्णे, परस्त्री-

तनये, लौक्ये च । परशु+इदमर्थेऽण् । परशुसम्बन्धिनि वि०

पारश्वध पु० परश्वधः पश्वरुणस्य अण् । परशुना युद्धकर्त्तरि । ठक् । पारश्वधिकोप्यत्र ।

पारसीक पु० देशभेदे तद्देशस्थे जने न० व० । ‘पारसीकांसतो-जैतु’मिति रघुः । तद्देशस्थे घोटके पु० (आरवीषोड्)।

पारस्त्रीण्य वि० परस्त्रिया अपत्यं ङञ् इनडादेशः । जारजे परस्त्रियाः स्मृते । [वते (पायरा)

पारापत पु० पारादप्यापतति प्रेम्णा आ+पत-अच् । पारा-पारापा(वा)र न० पारमपारश्चाख्यस्य अर्थ आद्याच् । ससद्रे

ह० । तद्वत्त्वे । पारावारशब्दोपुभयवार्थे ।

पारायण व० पारं समाप्तिमयतेऽनेन व्य-ल्युट् । साकल्ये, मन्यादेनामाद्यन्ते, तत्पठे च । [षादेराद्यान्पाठके

पारायणिक वि० पारायणभावात्मभावतयति ठक् । पुरा-

पारावत पु० परं जीवमयति ज्ञानोपदेशेन अव-शब्द परावन् दस्तावेयः तस्मैदमित्यण् । कपोते (पायरा)

पारावतपद्मी स्त्री० पारावतस्त्रेव पादो यस्याः ङीप् पदादेशः । काकजङ्घायाम् । [जतायाम्

पारावताङ्गि पु० पारावतस्याङ्गि रिव मूलमस्य । ज्योतिष्मती पारावारीण्य वि० पारमवारश्च गच्छति खञ्ज । तटद्वयगा-

मिनि, ससद्रेपारगे च । पारापारीणोप्यत्र ।

पाराशर पु० पाराशरस्यापत्यम् शिवाद्याण् । वेदव्यासे । तेन प्रोक्तमित्यण् । पाराशरोक्ते भिन्नुद्धत्वे । तत्सदृशे स्त्री०

ङीप् । ‘कलौ पाराशरी स्मृति’रिति स्मृतिः ।

पाराशरिन् पु० पाराशरेण प्रोक्तं भिन्नुद्धत्वेयतयाऽख्यस्य इति । भिन्नुद्धत्वे सर्व्वकर्म्मव्यागिनि संन्यासिनि ।

पाराशर्य्य पु० पाराशरस्यापत्यं गर्गादिवात् यञ् । वेदव्यासे । अत इञ् । पाराशरिरप्यत्र ।

पारिकाङ्क्षिन् पु० पारमस्यास्ति इति पारि ब्रह्मज्ञानं तत्का-ङ्क्षति णिनि । मौनव्रतधारिणि वाच्यमे सनिभेदे ।

पारिजात पु० पारमस्यास्ति पारी ससद्रेस्तत्र जातः जन-क्त । देवतरुभेदे । स्थायं कन् । अत्रैव ।

पारिणाय्य वि० परिणयकाले लब्धम् व्यञ्ज । विवाहकाले लब्धे धने । ‘मातुः पारिणाय्यं स्त्रियो विभजेरश्नि’ति स्मृतिः

पारि(री)न्द्र पु० घृणाति हिंसति णिनि पारी इन्द्र इव शक-न्या० वा । सिद्धे, व्यजनरसर्पे च ।

पारिपत्यिक पु० परिपत्यं गृह्णाति ठक् मन्यादेशश्च । चौर पारिपा(या)त पु० विन्ध्यपर्व्वतपश्चिमदेशे मालवदेशस्य सीमा-

पर्व्वते । स्थायं कन् । तत्रैव ।

पारिपार्श्विक पु० परिपार्श्वं गृह्णाति तत्र चरति वा ठक् । सूत्रधारस्य पार्श्वचरे नटे, ‘नटी विद्रूपको वापि पारिपा-

र्श्विक एव वे’ति सा० इय० ।

पारिजव न० परि+ज-अच् स्थायं ऽण् । चक्षुषे, आकुले च पारिभद्र(क) पु० परितो भयमख्यस्य प्रज्ञाद्याण् (पालदामान्दार)

वृत्ते परिभद्राय कायति कै-क । देवदारुवृत्ते, निम्बवृत्ते च

पु० । कुशौषधौ न० ।

पारिभाव न० परि+भ-अच् स्थायं ऽण् । चक्षुषे, आकुले च पारिभद्र(क) पु० परितो भयमख्यस्य प्रज्ञाद्याण् (पालदामान्दार)

वृत्ते परिभद्राय कायति कै-क । देवदारुवृत्ते, निम्बवृत्ते च

पु० । कुशौषधौ न० ।

पारिभाव न० परिभवाय रोगप्रशमनाय हितः व्यञ्ज । कुशौ-षधौ । परिभुवः प्रतिभुवो भावः व्यञ्ज । प्रतिभूभवने ‘साक्षित्वं प्रतिभाव्यङ्गे’ति स्मृतिः ।

पारिमाण्डल्य न० परितो मण्डलं यस्य, सर्व्वत्र विद्यमानत्वात् परिमण्डलः परमाणुस्य भावः व्यञ्ज । न्यायोक्ते कार-णतान्त्र्ये परमाणुपरिमाणे ।

पारिषद् पु० पिपूषिं पृ-णिनि पारो तं श्यति शो-क । (पलाश
पिपुल) श्याते छले ।

पारिषद् वि० परिषदि भवः तिष्ठति वा अण् । सभास्थे
सभ्ये । यञ् । पारिषद्योऽयत् । [यञ् । वलये, कटके ।
पारिहाय्यं पु० परिहितयेऽथो परि+हृ-कर्मणि घञ् स्वार्थे
पारीण वि० पारं गच्छति पार-खञ् । पारगे, कर्मसमा-
प्रिकारके । [अञ्जने छले, पृथिवीपतौ च

पार्थ पु० पृथाया अपत्यम् अण् । पृथापुत्रे, युधिष्ठिरादौ,
पार्थिव पु० पृथिव्या ईश्वरः अण् । राजनि । पृथिव्याऽविकारः
इदं वा अण् । भूमिभवे वि० । सीतायां स्त्री० । तगरपुत्रे न०
पार्श्वे वि० पर्वणि पूर्णिमादौ भवः अण् । पूर्णिमादिभवे
'न शरदः पार्वणशर्वरीश्वर' इति नैषधम् पर्वणि अभा-
वस्यादौ विहितम् अण् । स्तुत्युक्ते आहभेदे न० । पृ-वनिप्
प्रचाद्यण् । स्तवभेदे पु० ।

पार्श्वेते पु० पर्वते भवः अण् । (घोड़ानिम) निम्बभेदे, पर्वत
जातमाले वि० । शल्लक्यां, गोपालपूतिकायां, जीवन्त्यां,
सौराष्ट्रस्तिकायास्, जुहूपापाणभेदायां, धातुक्यां, दुर्गा-
याञ्च स्त्री० छीप् ।

पार्श्वतीनन्दन पु० इत० । कार्तिकेये, पार्वतीसुतादयोऽप्यत्र ।
पार्श्वेतेय न० पर्वते भवं ढक् । सौवीराङ्गने । स्त्र्यावर्त्तछले पु०
पार्श्वे पु० न० स्मृग-श्वण् धातोः पृ च । कलाधोभागे, समीपे, चक्रे,
पाशे च । पशूनां पार्श्वस्थानं समूहः पशू+णस् । पशूंसमूहे न०
पार्श्वपरिवर्त्तन न० पार्श्वेन परिवर्त्तनम् । यत्पार्श्वसंघः स्थाप-
यित्वा शयितं तत्पार्श्वसोर्ध्वोन्नयने (पागमोडा) पार्श्वस्थ
परावृत्तौ । सुप्रस हरेः भाद्रपुल्लहादस्यां कर्त्तव्ये पार्श्व-
परिवर्त्तनाख्ये उत्सवभेदे च ।

पार्श्वस्थास्थि न० कर्म० । (पाजर) शरीरपार्श्वस्थिते अस्थि
पार्श्वे पु० पार्श्वे भवस्तत्र स्थितौ वा अण् । सभास्थे । यञ्
पार्श्वोऽयत् ।

पार्श्वि पु० स्त्री० पृथ-नि नि० वृद्धिः । पादपत्र्ये शुल्फस्या-
धोभागे । (गोड़ारि) वृष्टे, सैन्धुष्टे, जिगीषायाञ्च पु० ।
पार्श्विग्राह पु० पार्श्वे पृथपदं गृह्णाति अण् । विजयाधं
जिगमिषोः पश्चात्पदपार्श्वि पृथस्थे शब्दौ ।

पाल रत्नेषु पु० उ० उ० सेट् । पालयति ते अपोपलत् त
पाल वि० पालयति पाल-अच् । रत्नेषु 'पालदोषविनाशे च
पाले दण्डोविधीयते' इति स्मृतिः ।

पालक पु० पालयति पाल-ण्वल् । अश्वरत्ने, चित्कटके च ।
पालक पु० पालं कृतं हनि हन-ढक् । कलाय्ये जलजहणभेदे

पालकः पु० पाल-सन्ध० क्तिप् पाला अङ्गते अङ्ग-वञ् । (पालङ्ग)
शाकभेदे स्त्रीत्वमपि छीप् । अत्रैव । कुन्दु रुटके स्त्री० गौ०
छीप् । कर्मणि यत् पालङ्गायत् ।

पालाश न० पलाशं पर्णसम्यस्य प्रचाद्यण् । तेजप्रदे । तद्वर्ण-
स्यस्य । हरिवर्णे पु० तद्वति, पलाशस्तेदम् अण् । पलाश
संबन्धिनि च वि० । 'ब्राह्मणस्य पालाशोदण्ड' इति स्मृतिः
पालि(ली) पाल-इन् वा छीप् । कोण्ये, पङ्क्तौ, यूकायाम्, सेतौ,
प्रान्तभागे प्रशंसायां क्रोडं च । स्वार्थे कन् । कोण्ये, कर्णपत्रे च
पालिन्द पु० पालिं ददाति दा-क ट्ठ० इम् । कुन्दु रुटके ।
श्यामानतायां स्त्री० गौरा० छीप् ।

पावक पु० पुनाति पू-ण्वल् । वृद्धौ, वैद्युताग्नी च ।
पावकि पु० पावक+अप-यार्थे इञ् । कार्तिकेये स हि शिव-
वीर्यात् वृद्धौ निहिताज्जात इति पुराणम् ।

पावन पु० पावयति पू-णिच्-ल्यु । अग्नी, व्यासे, सिद्धके,
प्रोतश्चक्रराजे च । गोमये, प्रायश्चित्ते, कच्छसाध्ये कर्मणि,
च न० । पाव्यतेऽनया ल्युट् छीप् । गङ्गायां, हरीतक्यां,
तलस्याञ्च स्त्री० । पवितासायके वि० ।

पाश पु० पश्यते वध्यतेऽनेन पश-घञ् । स्तवविहगादिबन्धने
रज्जुभेदे (फांद) रज्जुमाले च । केशादुत्तरं पाशः संघातः ।
यथा केशपाशः । कर्णात् परः शोभायः । यथा कर्ण-
पाशः शोभनकर्ण इत्यर्थः । कालादिभ्यः प्रागप् । अप-
कृष्णकाल इत्याद्यर्थे ।

पाशक पु० पश-ण्वल् । द्यूतक्रीडासाधने गुडिकादौ (पाशा) ।
पाशपाणि पु० पाशः पाशौ यस्य । वरुणे पाशहस्तादयो
प्यत्र पाश+इति । पाशीत्यप्यत्र ।

पाशुपत पु० पशुपतरिदं, सोऽस्य देवता वा अण् । वक्रछे ।
व्रतभेदे, अस्त्रभेदे च न० । तङ्गते वि० । [वैश्वधर्म] ।

पाशुपाल्य न० पशून् पालयति अण् तस्य भावः ततः यञ् ।
पाश्यात्य वि० पश्याद् भवः ल्यक् । पश्चिमदेशभवे ।

पाश्या स्त्री० प्राशानां समूहः यत् । पाशसमूहे ।

पाप(ख)ण्ड पु० पाति रक्षति दुरितेभ्यः पा-क्तिप् पाः वेद-
धर्मसं पण्डयति निष्कलं करोति, खण्डयति वा । 'पाल-
नाञ्च त्रयोधर्मः पाण्ड्येन निगद्यते (य)खण्डयन्ति तु तं
यस्मात् पा(प)खण्डस्तेन कीर्त्तित' इत्युक्ते वेदाचारव्यागिनि

पापण्डिन् पु० पां वेदधर्मं पण्डयति पण्ड+णिच् इति । पापण्डे
पापाण्य पु० पिपटि पिप-सञ्चूर्णने आनच् ट्ठ० । प्रस्तरे अत्यार्थे-
छीप् । (वाटखारा) तुलामानपापाण्यं ।

पापाण्यद्वारक पु० पापाण्यं दारयति द-ण्वल् । टङ्गास्ते

(पाथरकाटाङ्केनी) युच् । पाषाणदारणोप्यल ।

पाषाणभेदनं पुं पाषाणं भिनत्ति ल्यु । (हाड़जोडा) टज्-भेदे । [टज्भेदे ।

पाषाणभेदिन् पुं पाषाणं भिनत्ति भिद-णिनि (पाथुरचुर)

पि गतौ तु० सक० पर० अनिट् । पिथति । अपिपौत् ।

पिक पुं अपि-कायति कै-क अपेरतोलोपः । कोकिवे ।

पिकप्रिया स्त्री० इत० । महाजम्बुगम् ।

पिकबन्धु पुं इत० । व्याजटले ।

पिङ्ग पुं पिजि-वर्णे-अच् न्यङ्का० क्तलम् । मूषके दीपशि-

खामे पिङ्गलवर्णं च । तद्वति लि० । हरिताले न० ।

गोरोचनायां, नालिकायां, दुर्गायाम् हरिद्रायां, ह्रिङ्गनि,

वंशरोचनायाञ्च स्त्री० टाप् । शमीटले स्त्री० ङीप् ।

पिङ्गल पुं पिङ्गं लाति-ला-क, पिजि-कलच् वा क्तलम् ।

नागभेदे, रुद्रे, सूर्यपारिपाक्षिके, वानरे, निधिभेदे, सुनि-

भेदे, मङ्गले पङ्के, स्थावरविपभेदे, कुशेलूके ६० वर्षमव्ये

'पिङ्गले चारुपद्माक्षि । दुर्भिलं नर्मदातटे' इत्युक्तलक्षणे

पत्तारभेदे, प्राकृतच्छन्दोपन्यकारके, नागरूपे, सुनिभेदे,

दीपशिखारुख्ये वर्षे च तद्वति लि० । 'कुसुददिगजस्य

योषिति' नाडीभेदे, राजनोतो, शिंशपाटले, वामनाख्य-

दिगजस्य योषिति, वेष्टाभेदे च स्त्री० टाप् । 'यथा संकिंदा

कान्तायां सुखं सुजाप पिङ्गले'ति पुराणम् ।

पिङ्गललौहं न० लौहं धातुः कर्म० । पिस्तले ।

पिङ्गात्त पुं पिङ्गे अजिणी यस्य पच् समा० । शिवे तस्य

तृतीयैकगस्याग्निरूपत्वात्तथात्वम् । पिङ्गवर्णोप्यल ।

पिचण्ड पुं अपि+चम-ड तस्य नेत्वन् अपेरतोपोः । उदरे,

पथोरवयवे च । ट० इत्वम् । पिचिण्डोप्यल । [टङ्कुञ्चौ

पिच(चि)ण्डिल लि० पिच(चि)ण्ड+अस्यर्थे इत्वम् । तन्दिने,

पिचव्य पुं पिचवे तृलाय साधु यत् । कार्पासटले ।

पिचु पुं पच-उ ट० । कार्पासटले, (तृला) कुष्ठभेदे, कर्षे,

असुरभेदे, गश्कभेदे च ।

पिचुक पुं पिचुरिव कायति कै-क । मदनटले (मथना)

पिचुतल न० इत० । तले (तृला) । [निस्वटले ।

पिचुमन्दर्द् (ई) पुं पिचुं कुञ्चं मन्दयति, मृदाति वा अच् ।

पिचुल पुं पिचुं लाति ला-क । भावुकटले (भाउ) इज्जवे,

तले, जलवायसे च ।

पिच्च ऋदे चु० उभ० सक० सेट् । पिच्चयति ते अपिपिच्चत् त ।

पिच्चट न० पिच्च-अटन् । सोषके, रुद्रे, नेवरीगभेदे च ।

पिच्छ गधे त० प० सक० सेट् । पिच्छति अपिच्छीत् ।

पिच्छ न० पिच्छ-अच् । मयूरउच्छे, चूडयाञ्च । लाङ्गले पु० ।

शास्त्रालिङ्गके, पूगे, परम्परयायाम्, कोषे, मोचायां, भक्तसंभूत

मण्डे, पङ्क्तौ, शिंशपाटले, कोलिकायाम्, अश्वस्थ

चरणरोगभेदे च स्त्री० टाप् ।

पिच्छल लि० पिच्छ-कलच् । (पिचल) सिग्धे मङ्गले ।

पिच्छलदला स्त्री० पिच्छलं दलं यक्षाः । वदरीटले, पिच्छ-

लपत्तादयोप्यल । [शिंशपायाम्

पिच्छितिका स्त्री० पिच्छ-क्तिच् ट० इट् ततः स्वार्थे कन् ।

पिच्छिल लि० पिच्छा+अस्यर्थे इत्वम् । (पेचल) मङ्गले सिग्धे

पिच्छिलानि च दधीनीति काव्यप्र० । भक्तमण्डे, सरस-

व्यञ्जनरूपादौ, मण्डयुक्तभक्ते च । लेश्वातकटले पु० ।

पिच्छिलत्वच् पुं पिच्छिला लक्षणा त्वक् यस्य । नागरङ्गटले

पिच्छिलसार पुं पिच्छिलः सारोऽस्य । मोचरसे ।

पिज दीप्तौ वासे, वले च अक० हिंसायां दाने च सक० चु०

उभ० सेट् इदित् । पिजयति ते अपिपिजत् त ।

पिज्ज न० पिजि-अच् । वले । कपूरभेदे पु० । व्याकुले लि० ।

तले, हरिद्रायां, अहिंसायां च स्त्री० । भावेऽच् । वधे पु० ।

पिज्जट पुं पिजि-अटन् । नेलमवे (पिचुटि) ।

पिञ्जर न० पिजि-अरच् । हरिताले, खर्षे, नागकेयरे, विह-

गादिबन्धनस्थाने, देहास्थितन्दे च । अश्वभेदे पु० । पीत-

रक्तवर्णे, पीतवर्णे च पु० । तद्वति लि० ।

पिञ्जल न० पिजि-कलच् । हरिताले, कुशपत्रे च । अत्यन्ता-

कुलसैन्यादौ पु० । कुमानरवेडिते सापकुशपत्रवयवे स्त्री०

ङीप् । [पांरज] ।

पिञ्जिका स्त्री० पिजि-शुल् अत इचम् । तृलनालिकायां

पिटं संहतौ ध्वनौ च स्वा० पर० अक० सेट् । पेठति अपेठौत् ।

पिट(क) पुं पिट-क । वंशवत्वादिनिमित्ते पात्रभेदे (पेटरा)

विष्कोटे लि० । स्वार्थे कन् अत्वैव ।

पिट लेशे, अक० वधे सक० स्वा० पर० सेट् । पेठति अपेठौत्

पिटर पुं पिट-करन् । मृहभेदे । सुस्तायां, मन्वानदण्डे च

न० । स्थात्यां पु० स्त्री० स्त्रीत्वे ङीप् ।

पिड राशीकरणे स्वा० आत्म० सक० सेट् इदित् । पिण्डते

अपिण्डित । अयं चुरादिरपि उभ० । पिण्डयति ते

अपिपिण्डित-त ।

पिण्ड लि० पिडि-चञ् अच् वा । संहते घने च । देहे, देहैकदेशे,

मृहैकदेशे, सामगानां पिटभ्यो देवे गोलाकारे अन्ने, गोले,

सिद्धिके, चोड्रे, दन्दे, कवले, गजकुम्भे, मदनटले च पु० ।

आनीवने, लोहे, यजुर्वेदिभिः पिटभ्यो देवे आग्ने विज्ञा-

कारेऽन्ते च न० ।

[कन् । सिङ्गकगन्धद्रव्ये ।

पिण्डक पु० पिण्ड इव कायति कै-क । पिण्डालौ, स्वार्थे
पिण्डकान्द पु० पिण्डाकारः कन्दः । पिण्डालौ ।

पिण्डखर्जूर पु० स्त्री० पिण्डाख्यः खर्जूरः । खनामस्थाने द्रव्ये
पिण्डपुष्प न० पिण्डं संहतं पुष्पम् । अशोकपुष्पे, जवापुष्पे,
पद्मपुष्पे, तगरपुष्पे च ।

पिण्डपुष्पक पु० पिण्डं पुष्पमिव कायति कै-क । वास्तूकशाले
पिण्डफला स्त्री० पिण्डमिव फलं यस्याः । कटुतन्त्र्याम्
पिण्डसुस्ता स्त्री० पिण्डा संहता सुस्ता । नागरसुस्तायाम्
पिण्डमूल न० पिण्डमिव मूलमस्य । गर्जरे (गाजर) ।
पिण्डबीजक पु० पिण्डाकारं बीजं यस्य कप् । कर्णिकारद्वये
पिण्डाभ पु० पिण्डः संहत इवाभाति अच् । सिङ्गे ।
पिण्डाभ्र न० अभ्रस्येदं अण् आभ्रं पिण्डमिवाभ्रम् ।
मेघजातकरकायाम् ।

पिण्डायस न० पिण्डं संहतमयः अच् सभा० । तीक्ष्णायसे ।
पिण्डार पु० पिण्डं संधातव्यकृति ऋ-अण् । विकङ्कतद्वये,
स्वपणके, गोपे च । [कन्दगुडूच्याङ् । स्वार्थे कन् अल्व ।
पिण्डालु पु० पिण्डाकार आलुः । (गोलआलु) कन्दभेदे,
पिण्ड(गुडू)(गुडुका) स्त्री० पिण्ड-इन् वा डीप् स्वार्थे कन्
वा । सर्वकाष्ठसमूहनाधारे रथचक्रमध्ये स्थाने रथनाभौ,
पीठे, जानुनोऽधःस्थे मांससमप्रदेशे च ।

पिण्डत त्रि० पिण्ड-क्त । संहते, घनीभूते, युजिते च ।
तरुणे पु० । [गोडुम्बायां (गोडुक) ।

पिण्डला स्त्री० पिण्डं पिण्डाकारं फलमख्यस्याः इलच् ।
पिण्डोतक पु० पिण्डौ स्वल्पपिण्डं फलपुष्पद्वारा तद्वति अस्तु
करोति तक्-ह्रासे अच् । मदनद्वये, तगरे च । [द्वये

पिण्डोतगरं पु० पिण्डा स्वल्पपिण्डेनोपालक्षितस्तरः । तगर
पिण्डोपुष्प पु० पिण्डा उपलक्षितं पुष्पमस्य । अशोकद्वये ।
पिण्डोर पु० पिण्डं पिण्डाकारं फलभीरयति ईर-अण् ।
दाहिमद्वये । नीरसे त्रि० ।

पिण्डोन्मूर पु० पिण्डां भोजने एव नान्यत् नूरः । गेहे-
नर्हिनि, युद्धादावसमर्थे । [ज्योतिष्मतीलतायाम् ।

पिण्डा स्त्री० प्रसूते स्तूयते रोगहन्तृत्वेन यत् पु० इत्थम् ।
पिण्डाक पु० न० पण-अवहारे आकन् नि० । तिलकस्के (खल)
हिङ्गनि, बाङ्गीके च । सिङ्गे पु० स्त्री० स्त्रीत्वे डीप् ।

पितामह पु० पितुः पिता पितृ+डामह । पितुः पितरि,
पितृपितृद्वयोश्च । तत्पठ्यां स्त्री० डीप् ।

पितृ पु० प्राति रजति पा-टच् नि० । जनके । माता सहोक्तौ

पितृशेषः । मातापितोः द्विव० ।

[पितृ ।

पितृकानन न० इत० । श्मशाने । पितृवनपितृवृहदादयो-
पितृतीर्थं न० इत० । गयायाम् तर्जन्यकुण्डयोर्मध्यभागे च ।

पितृपति पु० इत० । यजे । पितराजादयोऽप्यत्र ।

पितृप्रसू स्त्री० पितृणां प्रसूतिवाचनदानयोश्चकासत्वात् ।
अपरसन्ध्याकाले, पितृमातरि च ।

पितृप्रिय पु० इत० । शृङ्गराजे ।

पितृभोजन पु० पितृभिर्भुज्यते कर्मणि ल्युट् । माघे, आदे
तद्दानस्य प्रशस्तत्वात् । भावे षञ् इत० । पितृभक्षणे ।

पितृयज्ञ पु० इत० पितृद्वेषेण यज्ञः । पितृतर्पणे । 'पितृयज्ञस्तु
तर्पणमिति मनुः ।

पितृयाण पु० पितृभिर्यायतेऽनेन कारणे ल्युट् पूर्व० णत्वम् ।
धूमादिचिह्निते स्मृतैः कर्मभिर्गन्तव्ये पथिभेदे । [दृष्टद्विभाजने

पितृलोक पु० इत० । चन्द्रलोकस्योपरिस्थे लोकभेदे विस्तरस्तु
पितृबन्धु पु० इत० । 'पितुः पितुः स्वसुः पुलाः पितृमातुः-
स्वसुः सुताः । पितृमातुश्च पुलाश्च विज्ञेयाः पितृबन्धव'

इत्युक्तेषु पितुः पितृष्वस्य पुलादिषु । [भ्रातरि ।

पितृव्य पु० पितृभ्राता पितृ+व्यत् । ज्येष्ठे कनिष्ठे वा पितृ-

पितृष्व(स्व) स्त्री० इत० वा षत्वम् । पितृभगिन्याम् ।

पितृष्वस्त्रीय पु० स्त्री० पितुः स्वसुरपत्यम् ऋ । पितृष्वः पुले
पितृसन्निभ पु० पिता सन्निभा तत्त्वता यस्य । पितृतुल्ये ।

पितृ न० अपि दो-क्त तादेशेः अलोपः न दीर्घः । देहस्य धातुभेदे
पितृघ्नी स्त्री० पितृं हन्ति हन-ठक् डीप् । गुडूच्याम् ।

पितृद्राविन् पु० पितृं द्रावयति द्रु+विच्-णिनि । मधुर-
जम्बीरे । [तोयपिप्पल्यां स्त्री० ।

पितृल न० पितृं लाति ला-क । तात्कादिजाते धातुभेदे ।

पितृारि पु० इत० । पर्येते (चेतपापघ्नां) लाकायां, बर्वरे च ।

पितृ त्रि० पितुः, इदं, प्रियं वा पितृत आगतं वा यत् ।

पितृसम्बन्धिनि । पितृतीर्थे तर्जन्यकुण्डयोर्मध्यस्थाने,
मधुनि, मधानक्षले च । पितृप्रिये माघे पु० । अमावस्यायां

तिथौ स्त्री० । [त्रि० ।

पितृन् पु० पत-सन्-शट् । प्रक्षिणि । पतनेऽप्यवति

पिधान न० अतिधा-ल्युट् अलोपः । खादने, उद्वहने च ।

पिण्ड त्रि० अपि+नच्-क्त अलोपः । परिहिते वस्त्रादौ ।

पिनाक पु० न० प्राति पा-आकन् नि० । शिवधनुषि, तच्छू-
लास्ते, पांशुवर्णौ च ।

पिनाकिन् पु० पिनाक+अस्यर्थे इनि । महादेवे ।

पिपासा स्त्री० प्रातिमिच्छा पा+नच्-अ । पानेऽप्यायाम् ।

पिपासु वि० पातुमिच्छुः पा० खन् उ । पानेच्छावति त्वपिने ।

पिपीतकी स्त्री० वेशाखशुक्लदादश्याम् । विप्रभेदे पु० ।

पिपीलक पु० अपि-पील-खलु अक्षीपः । (देखोपिपुङ्गु)

ख्याते कीटे (कुदेपिपुङ्गु) ख्याते कीटे स्त्री० टाप् ।

पिप्पल न० पा-अलच् घृ० जले, वस्तुस्वरूपभेदे च । अन्धत्य-
हृत्ते, बन्धनशून्यं पञ्चिणि च पु० । कथायां (पिपुल) स्त्री०

डीप् वा ह्रस्वः पिप्पलिः पिप्पली चाल । [हृत्ते ।

पिप्पलीमूल न० पिप्पल्या इव मूलमस्य । (पिपुलमूल) ख्याते

पिप्पु पु० अपि+पु-घ-डु अपरेखोपः । जडुवे । [हृत्तेभेदे ।

पियाल पु० पी-पाने कालन् । प्रियाले (प्रेयासाल) (मरगा)

पिल प्रेरणे चु० उभ० सक० सेट् । पेलयति ते अपोपिलत्-त

पिलक पु० पिल-कु ततः कन् । पीलुहृत्ते ।

पिलुपर्णी स्त्री० पिलु पर्णयस्याः डीप् । मोरटालतायाम् ।

पिल्ल न० क्लिदः च पितादेशः । क्लिन्नचक्षुषि । तद्युक्ते वि० ।

पिव सेचने आ० पर० सक० सेट् इदित् । पिबति अपिपीत् ।

पिश अवयवे तु० पर० सक० सेट् । पिशति अपिपीत् ।

पिशङ्ग पु० पिश-अङ्गच् किञ्च । पञ्चधूलितस्य पिङ्गलवर्णे
वदति वि० । [प्रेते च ।

पिशाच पु० पिशितमश्नाति अश-अण् घृ० । देवयानिभेदे,

पिशाचद्रु पु० इत० । शाखोटहृत्ते । पिशाचहृत्तादयोऽथवा ।

पिशित न० पिश-क्त । मांसि । जटाभांस्यां स्त्री० वा डीप् ।

पिशुन न० पिश-उनन् किञ्च । कुङ्कुमे । नारदे, कान्ते च पु० ।

खचके, क्रूरे च वि० । (पिङ्गिङ्) शकभेदे स्त्री० टाप् ।

पिष चूर्णने इ० पर० सक० अनिट् । पिषति अपिषत् ।

पिष्ट न० पिष-क्त । शीघ्रके, पिष्टके च । चूर्णिते वि० ।

पिष्टक पु० न० पिष्टाणां, तण्डुलचूर्णानां विकारः कन् । (पिडे)
ख्यातभेदे । [माकपाते कटाहादौ ।

पिष्टपचन न० पिष्टपच्यतेऽनेन पच-करणे ल्युट् । पिष्टक-

पिष्टप पु० न० पिश्र्यते, पिष्यते बाल पिश-पिष-वा प नि० भुवने

पिष्टात पु० पिष्टमनति अत-अण् । पटवासनार्थं चूर्णगन्धद्रव्ये ।

पिष्टिक न० पिष्टे भवः उ । (पिष्टालि) तण्डुलचूर्णजाते दुग्धा
कारे द्रवे पदार्थे । द्विदलपिष्टजाते स्त्री० टाप् ।

पिस गतौ आ० पर० सक० सेट् । पेषति अपिपीत् चङि न ह्रस्वः

पिस दीप्रौ वा चु० उभ० पक्षे आ० पर० सक० सेट् इदित् ।

पिंसयति ते अपिपिंसत् । पक्षे पिंसति अपिपीत् ।

पिस गवे बले च अक० वधे दाने गतौ च सक० चु० उभ०

सेट् । पेषयति-ते अपिपिंसत् ।

पिहित वि० अपि भा० क्त अक्षोपः । तिरोहिते आच्छादिते च

पी पाने दि० आत्म० अनिट् । पीयते अपेष्ट । ल्यप् निपीय ।

पीठ पु० न० पीयते पिद्यते वा अल पा० ठक् पिठ-क वा घृ०

दीर्घः । (पीङ्गे) आसनभेदे इतिनासासने च ।

पीठसर्पि वि० पीठेन सर्पति ह्यप्-णिनि । खड्गे ।

पीड वधे विलोडने च चु० उभ० सक० सेट् । पीडयति-ते अपि
पीडित्-त अपिपीडित्-त ।

पीडन न० पीड-ल्युट् । भरराष्ट्रस्थवृद्धादिनाऽभिभवे, शत्रु-
वृद्धादिना आक्रमणे, दुःखोत्पादने च ।

पीडा स्त्री० पीड-अ । व्यथायां, दुःखे च ।

पीडित वि० पीड-क्त । मर्दिते, वन्धिते, दुःखिते च ।

पीत न० पा० क्त । पाने, हरिताले च । हरिद्रावर्णे पु० ।

कर्माणि क्त । पानकर्माणि, पीतवर्णवति च वि० ।

पीतक न० पीत-स्वार्थे कन् । कुङ्कुमे, हरिताले च । अणु-

रणि-पञ्चमाष्टे, पितले, माचिके, श्योनाजभेदे, किरातहृत्ते,

नान्दीहृत्ते, पीतशाले च पु० । अव्यक्तमानार्थे संज्ञाभेदे न०

पीतकदली स्त्री० कर्म० । स्वर्णकदल्याम् (चापाकला) ।

पीतकन्द न० पीतः कन्दो यस्य (मर्जरे) (गाजर) ।

पीतकावेर न० कुक्षितं वेरं कावेरं पीतं कावेरं यस्मात् पु० ।

कुक्षिताङ्गं पीतं कुर्वति कुङ्कुमे, पितले च ।

पीतकाष्ठ न० कर्म० । पीतचन्द्रे पीताशुशुषि ।

पीतघोषा स्त्री० कर्म० । पीतपुष्पवत्यां घोषातव्याम् ।

पीततण्डुल पु० पीतस्तण्डुलो यस्य । (काङ्गुली) धान्यभेदे ।

जीरिकाष्ठे स्त्री० टाप् ।

पीततैला स्त्री० पीतं तैलं यस्याः । ज्वीतिवृत्तीकतायाम् ।

पीतदारु न० कर्म० । सरलहृत्ते, देवदारुणि, हरिद्रुहृत्ते ॥

पीतद्रु पु० कर्म० । सरलहृत्ते, दारुहरिद्रायाञ्च ।

पीतन न० पीतं करोति पीत+णिच्-ल्यु । कुङ्कुमे, हरिताले,

पीतदारुणि च । जले, अज्जातके च पु० । स्वार्थे कन् ।

आज्जातके (आमड़ा) पु० ।

पीतपर्णी स्त्री० पीतं पर्णं यस्याः । (विहङ्गी) लतायाम् ।

पीतपुष्प पु० पीतं पुष्पं यस्य । कर्षिकारहृत्ते । आटक्याम्,

इन्द्रवारल्याञ्च स्त्री० टाप् । शङ्खपुष्पां, सहृदेयां, महा-

कोपातव्यां, त्वपुष्पां, (प्रशा) च स्त्री० डीप् वा टाप् ।

पीतफल(क) पु० पीतं फलं यस्य वा कप् । माखोटहृत्ते,

कर्षारहृत्ते च ।

पीतवालुका स्त्री० पीता वालुकेव चूर्णनाम् । हरिद्रायाम् ।

पीतसुङ्ग उ० कर्म० । (शोनाहण) सङ्गभेदे ।

पीतयूथी स्त्री० कर्म० । स्वर्णयूथ्याम् ।

पीतराग न० पीतो रागो वर्णो यस्य । किङ्कल्के, धिक्के च ।

कर्म० पीतवर्णे पु० ईद० । तदति लि० । [स्वरादयोप्यत्र ।

पीतवासस पु० पीतं वासो यस्य । श्रीकृष्णे, पीतवस्त्रपीता-

पीतबीजा स्त्री० पीतं बीजं यस्याः । मेधिकायाम् । पीतवर्ण-

बीजयुक्ते लि० । [(पियासाल)

पीतशाल पु० पीतं फलं शलति याति अण् । असनद्वये ।

पीतसार न० पीतं सारं यस्य । पीतवर्णे चन्दनकाष्ठे, हरि-

चन्दने च । मलयजे, गोमेदमणौ, अमोठद्वये, तुरस्के,

बीजके च पु० । ततः कन् । निम्बे अमोठद्वये च पु० ।

पीतशालक पु० कर्म० खाद्ये कन् । (पियासाल) पियालद्वये ।

पीताङ्ग पु० पीतमङ्गमस्य । श्लोनाकभेदे ।

पी(नी)ति पु० पातिक् अज-क्तिच् व्यादेयः वा । घोटके ।

पा-भावे तिन् । पाने, गतौ, शुग्णयाञ्च ।

पीतिका स्त्री० पीतवति पीत+णिच्-प्पुल् । हरिद्रायाम्,

दाहहरिद्रायाम्, स्वर्णयूष्याञ्च ।

पीतिन् स्त्री० पीतमनेन इडादित्वादिनि । घोटके ।

पीन लि० प्याय-क्त संपसारणम् । स्थूले, दृढे, सम्पन्ने च ।

पीनस पु० पीनं पीनतां सति सो-क्त । नासिकारोगभेदे

कर्कशां स्त्री० ङीप् । [धस्तायां गवि ।

पीनोद्ग्री स्त्री० पीनमूधोऽस्याः ङीप् अनङन्तादेशः । पीपरो

पीय मीषने सौ० पर० सक० सेट् । पीयति अपीयीत् ।

पीयूष न० पीय-जपन् । देवानां पेयभेदे अष्टते । दुग्धे च ।

नवप्रसूतायाः गोः आसप्ररात्रभवे दुग्धे तत्र पेयूषमपि

पीलु रोधे भ्वा० पर० सक० सेट् । पीलति अपीलीत् ।

पीलु पु० पील-ड । परमाणौ, पीलुपाकः पिठरपाकः इति

वैशेषिकभेदः । गजे, अस्थिखण्डे, तालकाण्डे, वासे, कम्बौ,

कोकूषदेशखाते गुडफलेद्वये, कुङ्कुमे च ।

पीलुनी स्त्री० पील-उन गौ० ङीप् । सूत्रायाम् ।

पीलुपत्र पु० पीलयुक्तं लसिकलितं पत्रं यस्य । मोरटा

लतायाम् । [याम्, विम्बिकायाञ्च

पीलुपर्णी स्त्री० पीलुक्लितानि पर्णोद्वयस्याः ङीप् । सूत्रा-

पीव स्थौल्ये भ्वा० पर० अक० सेट् । पीवति अपीवीत् ।

पीवन लि० यै-कृतिप् । स्थूले, बलवति च । वायौ पु० ।

पीवर लि० यै-लृप् । स्थूले । स्त्रियां ङीप् । अमृगस्यां,

शतावर्षाञ्च स्त्री० टाप् । तरुणां गवि, हतमूल्यां, शाल-

प्रख्याञ्च स्त्री० ङीप् ।

पुंलिङ्ग न० ईत० । पुंसिङ्गे अङ्गभेदे । पुंस्रव लिङ्गमस्य

न० । व्याकरणोक्ते संस्कारविशेषयुक्ते शब्दविशेषे पु० ।

पुंसली स्त्री० पुंसो भर्तुः सकाशात् चलति पुरुषान्तरं

गच्छति अच् गौरा० ङीप् । असत्यां स्त्रियाम् ।

पुंस मर्द्दे चु० उभ० सक० सेट् । पुंसयति ते अपुंसत् त । [च

पुंसवन न० पुमान् स्मृततेऽनेन स्त्र-ल्युट् । गर्भसंस्कारभेदे, दुग्धे

पुंस पु० पुंसोभावविशेषं वा । पुंसिङ्गे अङ्गभेदे, तत्कार्ये

शुक्ले, पुरुषत्वे व्याकरणोक्ते शब्दद्वयो संस्कारविशेषार्थे च ।

पुंस(य) पु० पुं कुक्षितं कसति कष-गतौ अच् ट् वा शः ।

चण्डाले । अथमे लि० ।

पुङ्ग पु० पुमांसं खनति खन-ड । वाणमूले, पुष्पके च ।

पुङ्गव पु० पुमान् गौः कर्म० मच् सभा० । दृढे, ऋषभौघौ च ।

उत्तरपदस्थः अष्टवाचकः । यथा । नरपुङ्गवः नरः पुङ्गवइव

इति उपमितसमासवाक्यम् नरनेवार्थे । [सकुटाद्वयः

पुच्छ प्रमाणे भ्वा० ण्य० अक० सेट् । पुच्छति अपुच्छीत् । रात्र-

पुच्छ न० पुच्छ-अच् । पञ्चाङ्गागे लाङ्गुले च । [लमटकान् ।

पुच्छटि(टी) स्त्री० पुच्छ-अटि वा ङीप् । अङ्गुलिमोटने (आङ्गु

पुच्छिन् पु० पुच्छ-णिनि । कुक्षुटे, चर्मद्वये च । पुच्छ+अस्यर्थे

इति । लाङ्गुलयुक्ते लि० ।

पुञ्ज पु० उन्नत्या पुञ्जं जयति जि-ड । राशौ चये ।

पुट दीप्तौ अक० चूर्णने सक० चुरा० उभ० सेट् । पोडयति-ते

अपुटत् त ।

पुट स्तेपे तु० कु० पर० सक० सेट् । पुटति अपुटीत् पुपोट ।

पुट संभवे अद० चु० उभ० सक० सेट् । पुटयति ते अपुटत् त ।

पुट न० पुट-क । जातोफले, 'उपस्थोभाभावापन्नेन स्त्रदादि

कपालद्वयेन निश्चिते' । औषधपाकपालभेदे च । अश्लुरे

पु० न० । मित्रः सत्वत्वे, आच्छादने च पु० । पञ्चादिरचिते

दुग्धादिपात्रपाले लि० (दोना) स्त्रियां ङीप् ।

पुटपाक पु० पटेन पाकः । पुटपालेण औषधपाकभेदे ।

पुटभेद पु० पुटं संश्लेषं भिनत्ति अण् । नद्यादेशक्राकारे जला-

वर्त्ते, पत्तने नगरे, आतोद्ये च । [ल्युट् । नगरे ।

पुटभेदन न० पुटानि पात्राणि भिद्यन्तेऽन भिद-आधारे

पुटालु पु० पुटः संश्लिष्ट आलुः । कोलकन्दे ।

पुटिका स्त्री० पुट-क स्वार्ये कन् । एलायाम् ।

पुटित लि० पुट-क्त । पचिते, पाटिते, तन्त्रोक्ते, आद्यालयोः

अकारादिवर्णाभ्यां, मन्त्रालराभ्याञ्च उटयत् आहते च ।

पुटोदक पु० पुटं संश्लिष्टउदकं यस्य, पुटे कपालाकारपाल-

द्वयमध्ये उदकं वा यस्य । नारिकेले ।

पुट अनादरे चु० उभ० सक० सेट् । पुटयति-ते अपुटयत्-त ।

पुड मर्द्दे भ्वा० पर० सक० सेट् इदित् । पुण्डति अपण्डीत् ।

पुड उत्तर्गे त० पर० सक० सेट् । पुडति अपोषीत् ।
 पुण धर्मात्म्यकरणे त० पर० सक० सेट् । पुणति अपोषीत् ।
 पुण्डरीक पु० पुडि-रक नि० । अग्निकोणस्थे, दिग्गजे
 व्याघ्रे च । सितपद्मे, श्वेतपद्मे, भेषजे च न० । आम्ने,
 राजिलसर्पे, हस्तिचवरे, दम्भनकहजे, कमण्डलौ, श्वेतवर्णे,
 कुष्ठभेदे च पु० । श्वेतवर्णवति लि० ।
 पुण्डरीकाक्ष पु० पुण्डरीकमिव अक्षिणी यस्य भव० सभा० ।
 विष्णौ, शालपर्णीतल्यपर्णके नेत्रहितकारके चुपभेदे च न०
 पुण्ड्र पु० पुडि-रक । (पुडिया) इत्युभेदे, माधवीलतायां, चित्रके,
 तिलकहजे, कुट्टहजे, दैत्यभेदे च ।
 पुण्ड्रक पु० पुण्ड्र+कन् । माधवीलतायाम्, तिलकहजे, इत्युभेदे च
 पुण्य न० पुनाति पू-दुण्य । शुभाष्टे भस्मे । तद्वति लि० ।
 पुण्यकव्रत न० पुण्य+स्त्रिये कन् कर्म० । पुराणप्रसिद्धे व्रतभेदे,
 शास्त्रोचिते धर्मप्रदे उपवासादिव्रतभेदे च ।
 पुण्यगन्ध पु० पुण्यो गन्धो यस्य । चम्पके । [चसे ।
 पुण्यजन पु० पुण्यः विरहलक्षणया पापी जनः कर्म० । रा-
 पुण्यजनेश्वर पु० इत० । कुबेरे ।
 पुण्यतृण न० कर्म० । श्वेतकुम्भे ।
 पुण्यभूमि स्त्री० पुण्यस्य पुण्योत्पादनार्था भूमिः । आर्या-
 बर्तदेये 'आ सप्तद्रासु चै प्रज्वादा सप्तद्रासु पश्चिमात् ।
 तयोरोत्तरान्तरं निर्योराश्यावर्त्त'मिति मनुः तयोर्विन्ध्य-
 हिमाचलयोः । [युक्ते ।
 पुण्यवत् लि० पुण्य+भूषार्थे कठप् सख्यं वा । बल्लपुण्य-
 पुण्यलोक लि० पुण्यः पुण्यदायकः श्लोको यशश्चरितं वा
 यस्य । 'पुण्यश्लोको नलो राजा पुण्यश्लोको युधिष्ठिरः ।
 पुण्यश्लोका च वेदेही पुण्यश्लोको जनार्दनः' इत्युक्तेषु
 नलादिषु । पुण्यश्चरितयुक्तभाने च ।
 पुण्याह न० पुण्यमहः टच् सभा० । पुण्यजनके दिने ।
 पुण्याहवाचन न० पुण्याहस्य पुण्यजनकदिनस्य वाचनं
 ब्राह्मणद्वारा वादनम् वच-षिच्-ल्युट् । वैदिककर्मारम्भे
 तद्दिनस्य पुण्यतया ब्राह्मणद्वारा वादने ।
 पुत्तिका स्त्री० पुत् इति, यच्च तनोति तन-ड स्त्रिये कन् कृत्स्नः
 अत इत्यम् । जुष्टमक्षिकायाम् ।
 पुत्त(व) पु० पुतस्त्यायते पुत्+त्वे क 'पुत्तास्त्रो नरकाद्यस्मान्
 पितरं त्रायते हतः । तस्मान् पुत्त इति ख्यात' इत्युक्ते
 तनये । पू-त्ता कृत्स्नस्य । औरषादिद्वादशविधे तनये ।
 कन्यायां क्रीप् पुत्नी । ज्योतिषोक्ते लम्नात् पञ्चमे स्थाने पु० ।
 पुत्तपुत्रीमन्द्योरेकशेषे पुत् एव शिष्यते तयोरेकयोः द्विव० ।

पुत्तक पु० पुत्+स्त्रार्थानुक्तम्प्राञ्चादौ कन् । पुत्ते, धूर्त्ते, शरभे,
 हवभेदे, अनुक्तम्पान्विते च । कन्यायां टाप्, पुलिका ।
 पुत्तजीव पु० पुत्वं जीवयति जीव-अण् । (जिवापुता) हवभेदे
 ण्कुल् । अत्यर्थे । इ० सम् । पुत्तजीवकोप्यत् ।
 पुत्तदा स्त्री० पुत्वं ददाति सेवनात् गर्भे ददाति दा-क ।
 बन्ध्याकर्मणां, लक्ष्म्याकन्दे च । गर्भप्रदे पुत्तप्रदे च लि०
 पुत्तभट्टा स्त्री० पुत्तस्य भट्टं यस्याः पूव० । उहृक्जीवन्त्याम्
 पुत्तिका स्त्री० 'अम्नाहकां प्रदास्यामि तथैव कन्यामनुकृत्याम् ।
 अस्यां यो जायते पुत्तः स मे पुत्तो भवे'दिति सप्तमेन
 प्रदत्तायां कन्यायां, 'पुत्तिकाधर्म्मं शङ्कते'ति वृत्तिः ।
 पुत्तिकापुत्त पु० पुत्तिकैव पुनः पत्निकायाः पुत्तः वा । पुलि-
 कारूपेण पुत्तत्वेनाभ्युपगमायां कन्यायां, तत्पुत्ते च ।
 पुत्तेष्टि स्त्री० पुत्तस्य पुत्तार्था इष्टिः यज-ङ्गिन् । पुत्तगिर्नि-
 सके यागभेदे 'गृहीता पञ्चवर्षीयं पुत्तेष्टिं प्रथमं चरेदिति'
 पुथ्य हिंसे दि० पर० सक० सेट् । मृष्यति अपोषीत् । [अपुन्यीत्
 पुथ्य बधे सक० क्लेशे अक० आ० पर० सेट् इदित् । पुन्यति
 पुथ्य दीप्तौ कु० उभ० सक० सेट् । पोषयति-ते अपूपयत्-त ।
 पुङ्गल पु० गततीति गत-अच् पुत् कृत्स्नितं गतो यस्मात्
 पूव० । उत्कृष्टाकारे, रूपदिग्विष्टे इज्ये, श्वसुका-
 दिस्थानीये बौद्धायुक्ते पदार्थे च । [अभीष्टे ।
 पुनःपुनर् अज्य० पुनर्+वीक्षयां द्वित्यम् । सङ्क्षिप्तार्थे
 पुनःपुना पु० पुनःपुनाति पू-नक् इ० । नदीभेदे 'कोकटेषु गया-
 पुण्या नदी पुण्या पुनःपुने'ति बायुपुराणम् ।
 पुनःसंस्कार पु० पुनर्वाः संस्कारः उपनयनविवाहादिः ।
 सम+ज-वज् चुट्च । पापादिहेतुभिः कृतस्य संस्कारस्या-
 न्यधाभावे द्वितीयसंस्कारे 'पुनर्वसौ कृतो विप्रः पुनः सं-
 स्कारमर्हतीति ज्योतिषम् पौनर्भवेन भर्त्ता सा पुनः सं-
 स्कारमर्हतीति मनुः । [प्रजान्तरे द्वितीयवारे च ।
 पुनर् अज्य० पुन अर्ह इ० । अवधारणे, भेदे, अधिकारे,
 पुनरुक्तवदाभास पु० 'आपाततो यदर्थश्च पौनरुक्त्येव
 भासते । 'पुनरुक्तवदाभास' इत्युक्ते अलङ्कारभेदे ।
 पुनर्भव पु० द्विदोऽपि पुनरपि नवः सुभ्रादि० न श्रवम् ।
 नखे । खनामख्याते शाकभेदे स्त्री० टाप् । [याम् स्त्री० ।
 पुनर्भव पु० द्विदोऽपि पुनर्भवति भू-अच् । नखे । रक्तपुनर्भवा-
 पुनर्भू स्त्री० पुनर्भवति प्रथममेकस्य जाया भूलापरस्य पुनर्जाया
 भवति भू-क्तिप् । 'कन्यावतयोनियां पाणिपङ्कजदूधि-
 ता । पुनर्भूः प्रथमा प्रोक्ता पुनःसंस्कारकर्मणा' इत्या-
 द्युक्तायां द्विरुद्गायां स्त्रियाम् । पुनर्जातमाने लि० ।

पुनर्वसु पु० पुनरु-वस-उ । विष्णौ, शिवे च । अद्वित्यवधिने
प्रसन्ने नखले द्वि० ।

पुन्नाग पु० पुन्नान् नाम इव श्रेष्ठः प्रधानत्वात् च इव ।
स्नानासम्भवात् पुष्पप्रधाने हस्तभेदे, श्वेतोत्पले, जातीफले,
पाण्डुरवर्णहस्तिनि, नरश्रेष्ठे च । [पुन्नाहोऽप्यल ।

पुन्नाट पु० पुन्नातिव नाटयति नट-अच् । चक्रमर्दे । नड-अच् ।

पुन्नामनरक पु० पुत् इति नाम यस्य कर्म० । परदाराभिगम-
नादिभिः पौत्रशमिः प्रातःशोभ्ये नरकभेदे, परदारादिकं
प्रकृत्य 'एतेस्तु प्रायः पुरुषैः पुन्नामनरके प्रवेदि'ति पुराणम्
पुमस् पु० प्राति प्रा-पुमहन् । पुरुषे, मनुष्ये च । व्याकर-
णोक्तं संस्कारविशेषाधारे मन्दभेदे च ।

पुर अपगतौ त० पर-अक० सेट् । एतत् अपोरीत् ।

पुरःसरं वि० पुरोऽप्ये सरति ऋ-ट । अपगमिनि स्त्रियां ङीप् ।

पुरं न० पुर-अपगमने क । गेहे देहे पाटलिपुले नगरभेदे,
कुचमदलहस्तौ, नागरसुतायौ, चर्मणि, ऋजोपरिष्ठे च ।
बहुपामीष्यवह्नारस्थाने बहुहृद्वाहित्युक्ते प्रधानपामे न०
स्त्री० । स्त्रीले ङीप् । राशौ, पीतभिस्त्र्याम्, युग्मलौ च पु०
पुर स्त्री० पिपर्सि ऋ-दीर्घे क्तिप् । नगस्याम् ।

पुरञ्जन पु० पुरं देहं स्नादयेन स्वयन्निष्ठेन वा जनयति खच् ।
जीवे तद्वद्वेन तत्त्वान्निष्ठेन वा हि देहारम्भः ।

पुरस्त्रय पु० काकत्स्याख्ये सूर्यग्रहे नक्षत्रभेदे ।

पुरतस् अख्य० पुर-अतलुच् । अयत इत्यर्थे ।

पुरदिप् पु० पुराणां मयनिर्मितानां नगराणां दाहकत्वात्
हिट् द्विप-क्तिप् । शिवे । पुरारिप्रभृतयोप्यल ।

पुरन्दर पु० पुरं दारयति द-अच् । इन्द्रे, चोद्रे, (चड्) चत्वे च

पुरन्धिर्(स्त्री) पुरं गेहं धारयति पालयति द-अच् गौरा०
पृथो० वा क्लृप् । बहुकुटुम्बवत्याम्, प्रतिपलवत्याश्च स्त्रियां,
'रुहेरुहे व्यपपुरन्धिवर्गमि'ति कुमारः ।

पुरस् अख्य० पूर्वज्ञानं कालादौ अस्ति पुरादेशः । अपत इत्यर्थे

पुरस्कार पु० पुर-अ-क-अच् । अपशरणे, पूजने च ।

पुरस्कृतं वि० पुर-अ-क-अच् । पूजिते, अपकृते च । 'ययुना-
वपुरकृतेने'ति नैषधम् । अभिशप्ते, अरिपक्षे, स्त्रोक्तते,
सिक्ते च लि० ।

पुरस्तात् अख्य० पूर्व-कथाति पुरादेशः । दिग्देशकालरूपे-
प्रथमापस्तुमीसप्तम्यन्तस्य पूर्वयव्यस्यार्थे, अपत इत्यर्थे च ।

पुरा अख्य० पुर-का । अविच्छेदेन क्रियाकर्तृणो, पुराणो अतीते,
भाविनि, निकटे, पुराहणे च । उर-अक थाप् । पूर्वस्यां
दिशि, सुगन्धिद्रव्यभेदे च स्त्री० ।

पुराणं वि० पुरा-भवाः सु नि० तट् न, पुरा नीयते नो-ड वा
पूर्व० यावत्स, पुराभवे । 'सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वंशोऽसन्मन्तराणि
च । वंशावचरितश्चैव पुराणं प्रपञ्चलक्षणं'मित्युक्ते व्यासा-
दिप्रणीते शास्त्रभेदे न० ।

पुरातनं वि० पुरा भवं पुरा ऋ-तट् च । पुराभवे ।

पुराणपुरुष पु० पुराणैकपक्षतयः पुरुषः प्राक्०, कर्म० वा ।
विष्णौ, इहे पुरुषे च ।

पुराहन्त न० पुरा पूर्वज्ञानं काले यत् कृतं भूतं लक्षणया
तदाश्रितकथादि । इतिहासे, तत्प्रतिपादकग्रन्थे सङ्गा-
भारतादौ च । [लतास्त्राम् ।

पुरासिनी स्त्री० पुरं ऋज्वनस्यति अस्त्रं चिनि । सहदेवी
पुरीतत् स्त्री० न० पुरीं देहं तनोति तन-क्तिप् । देहारम्भके
(यांत) अन्तस्थे नाडीभेदे ।

पुरीमोह पु० पुरीं देहं मोहयति सह-णिच्-अण् । धुमूरे ।
पुरीप न० । ऋ-दीर्घे ईषन् क्तिप् । विद्यानाम् ।

पुर पु० ऋ-दीर्घे ङ । ययातेर्नपस्य कनिष्ठपुले यद्वायात् क्रूरुषां
पौरवैति संज्ञा । स्वर्गं, परागे, दैत्यभेदे, नदीभेदे च ।
प्रचुरे लि० । ['दैवं पुरुषकारणे'ति वृत्तिः

पुरुषकार पु० पुरुषस्य कारः रूप-अच् । पौरुषे पुरुषवेष्टिते
पुरुषद्वये लि० पुरुष उन्मूलनं यच्च दम्पच् । पुरुषतत्त्वोन्मूलने,
हयसच् । पुरुषहययोप्यल स्त्रियां ङीप् । [जागादयोप्यल

पुरुषसिंह पु० पुरुषः सिंह इव उपभि० । नरश्रेष्ठे एवं पुरुष

पुरुषार्थ पु० ईत० । धर्माधिकारमोक्षरूपेण पुरुषप्रयोजनेषु

पुरुषोत्तम पु० पुरुषेषु उत्तमः कर्म० वा । विष्णौ, उत्तम-
पुरुषे च । 'अथ सक्तिं पुरुषोत्तमादिति नैषधम् ।

पुरुह वि० पुर-अ-ह-ड । प्रचुरे । कु । पुरुहुरप्यल ।

पुरुहूत पु० पुरुषि प्रचुराणि ह्रस्वानि नामान्यस्य । इन्द्रे ।

पुरूरवस् पु० बुधनेलायासलादिते चर्यशीकान्ते चन्द्रवंशे न्ये

पुरोग वि० पुरोऽप्ये गच्छति गम-अ । अपगमिनि प्रधाने च ।
अच् । पुरोगमः, शिनि । पुरोगामीतिचाप्यल ।

पुरोडाश(पु) पु० पुरोद-अस्ते दाश-कर्मणि क्तिप्, चच् वा ।
हविषि यजितव्यम् ।

पुरोधस् पु० पुरोऽप्ये धीयते धा-असि क्तिप् । पुरोहिते ।

पुरोभागिन् वि० पुरः पूर्वं भजते भज-घिष्ण । सुषत्या-
गेन दोषभाववाह्निषि । अपभागवति लि० ।

पुरोहित उ० पुरोऽप्ये वटावटफलेषु कर्मणो धीयतेऽसौ धा-
क्त । रात्रां वटावटफलेषु कर्मणो पुरस्कृते जने ।

पुर्वं पूतौ आ-पर-अक० सेट् । पूर्वति अपूर्वौत् ।

पुष्पं निवेतने अक० पु० उ० सेट् । पूर्वयति ते अपुष्पवत् ।
 पुल उच्छ्रितौ वा पु० उ० म० प० सेट् । पुलयति
 ते पुलति अपुपलत् त अपोलोत् । [न०]
 पुल मङ्गल्ये आ० प० संक० सेट् । पुलति ते अपोलोत् । [पुलाके
 पुल(क) पु० पुल-क ततः स्वार्ये कन् वा । रोमाङ्गे, ककुपे च
 पुलकिन् पु० पुलकस्तदाकारं पुष्पमख्यस्य इति । धाराकदम्बे ।
 पुलस्ति(ख्य) पु० सुनिभेदे ।
 पुलह पु० सुनिभेदे । [धान्ये, भक्त्युलिकायां, सिमे च ।
 पुलाक पु० पुल+अक+अच् । संवेमे, गलान्नये (आगडा)
 पुलायित न० पुल+अच् क्त । अश्वगतिभेदे ।
 पुलिन न० पुल-इमन् किञ्च । तोयाइत्यिते तटे (चङ्हा)
 पुलिन्द पु० पुल-किन्दच् । बाण्डालभेदे ।
 पुलोमजा स्त्री० पुलोमा असुरभेदस्तस्यात् जायते जन-ठ ।
 इन्द्राण्यं, यन्मासु । [शचीमिन्द्रः उपमेये ।
 पुलोमन् पु० इन्द्रस्य द्वेष्टे असुरभेदे यं जिवा तत्कन्या
 पुलोमारि पु० इत० । इन्द्रे पुलोमशत्रुप्रशतयोष्यत् ।
 पुष पुटौ अक० प्रोषणे सक० दि० पर० अ० निट् । पुषति अपुपत्
 पुष पुटौ अक० प्रोषणे सक० क्प्ता० प० सेट् । पुषाति अयोषीत्
 पुष पुटौ आ० पर० अक० सेट् । पोषति अयोषीत् ।
 पुष पुटौ पु० उ० म० प० संक० सेट् । पोषयति ते अपुपुषत् न ।
 पुषा स्त्री० पुषाति पुष-क टाप् । लाङ्गुलीहमे ।
 पुषित लि० पुष-क्त । पुष्टे, प्रतिपालिते पचिष्टमादौ ।
 पुष्कर न० पुष-करन् कस्य नेत्वम् । गजकरायें, वाद्यभाण्डे,
 सखे, जले, आपणे, सङ्गफलके, पक्षे, तीर्थभेदे ऊष्टौषधौ,
 पद्मकोषे, वीथभेदे, युक्ते च । नागभेदे, रोगभेदे, नृपभेदे,
 सारसपक्षिणि च पु० । [न्याम् । पुष्करनाभीत्यर्थम् ।
 पुष्करकर्षिका स्त्री० पुष्करस्यैव कर्षिकायाः । स्थलपद्मि-
 पुष्करिणी स्त्री० पुष्कर+सन्कार्थं सक्षिप्तदेशार्थे च इति ।
 स्थलपद्मि नाम्, पद्मसमूहे, तदुद्भूततायाश्च । पुष्करमूले,
 शतधनुःपरिमितदीर्घविसारे जलाशयभेदे च ।
 पुष्करिन् पु० पुष्करं शुक्लाय्यकस्य इति । मले ।
 पुष्कल लि० पुष-कलच् कस्य नेत्वम् । 'अष्टसहस्रैश्चैव शुद्धिः
 कश्चोष्टौ च पुष्कलं' इत्युक्ते परिमाणभेदे । अष्टे, बड-
 उपस्थिते च लि० ।
 पुष्टि स्त्री० पुष-क्तिन् । पोषणे, ददौ, तद्देहत्वात् अश्वन्यायां,
 दद्यादौ पूज्यभोक्षणशालकामधो भावकाभेदे च ।
 पुष्टिदा स्त्री० पुष्टिं ददाति दा-क । अश्वगन्धायान्, ददौ,
 पोषयदानां, स्त्रियाश्च ।

पुष्प विकासो दि० पर० अक० सेट् । पुष्पति अपुष्पीत् ।
 पुष्प न० पुष्प-अच् । कुसुमे स्त्रीरजः, विकामे, कुवेरस्य
 विमाने, नेत्ररोगभेदे च । स्वार्ये कन् । कुवेरस्य विमाने,
 नेत्ररोगभेदे, रत्नमयकङ्कणे, रत्नाङ्गणे, लोहकांक्षे, वृद्ध-
 वारयोः अकक्षां, कासीये च । [अयनमात्रे
 पुष्पकरगण्डक न० इत० । (कुवेरराजि) वंशादिनिर्मिते पुष्प-
 पुष्पकेतु पु० पुष्पनिर्मितः केतुरङ्गनम् । कुसुमाङ्गणे ।
 पुष्पचाप पु० पुष्पमयं चापमस्य । कामदेवे इत्युपनादयोष्यत्
 पुष्पचामर पु० पुष्पं चापर इव यस्य । मदनकदम्बे ।
 पुष्पदन्त पु० वायुकोषस्थे दिग्गजे, विद्याभरभेदे च ।
 पुष्पदन्तक पु० अहिंस्य इत्यादिस्तवकर्तारि गन्धर्वभेदे ।
 पुष्पपुर न० घाटलिपुलनगरे कुसुमपुरे (पाटना)
 पुष्पफल पु० पुष्पयुक्तं फलमस्य । कपिले ।
 पुष्पमास पु० पुष्पप्रधानो मासः शकः । चैत्रे, वसन्तसमये ।
 पुष्परस पु० इत० । अकरन्दे कुसुमनिर्यासे ।
 पुष्पराग पु० पुष्पस्यैव रागो वर्णो यस्य । मण्डिभेदे (पद्मराग)
 पुष्परोचन पु० पुष्पं रोचनेव यस्य । नागकेयरे । [अयत्
 पुष्पलिङ्ग पु० पुष्पं केचि लिङ्ग-किप् । मधुकरे । क । पुष्पलिङ्गे
 पुष्पवती स्त्री० पुष्पं स्त्रीरजः अख्यस्य मष्टम् मस्य वः ।
 कृतमत्तं स्त्रियाम् । पुष्पविधिषे लि० । दिवाकरनिशाक-
 रयोः निवृतयोः द्विव० ।
 पुष्पवाटी स्त्री० इत० । पुष्पोद्याने । स्वार्ये कन् । अर्धव ।
 'दक्षिणेन पुष्पवाटिकाभचाप इव सूर्यते' इति शकुन्तला ।
 पुष्पवाण पु० पुष्पाख्येव वाणा अख्य । कामे पुष्पशरादयोष्यत्
 पुष्पशरासन पु० पुष्पमयं शरासनं धनुर्धर्यस्य । कामे ।
 पुष्पसूत्र्य पु० इत० । बहुसूत्रे । पुष्परहितमाने लि० ।
 पुष्पसमय पु० इत० । वधने कृती ।
 पुष्पाजीव पु० पुष्पमाजीवति आ+जीव-अच् । माताकारे ।
 पुष्पाञ्जन न० इत० । कुसुमाञ्जने (कोमकाञ्ज) । [तथाप्यम्
 पुष्पासव न० इत० । रीतीपुष्पे तस्य पुष्पोद्भवत्वात् मादकत्वाच्च
 पुष्पाह्वा स्त्री० पुष्पमित्याह्वा यस्याः । शतपुष्पायाम् ।
 पुष्पिताश्रा स्त्री० अर्धसमे कन्दभेदे ।
 पुष्प पु० स्त्री० कार्यं पुष्पति पुष-कटैरि यत् नि० । अक्षित्वादि
 (१७) नञ्प्रत्यये अष्टमे नञ्प्रत्यये, स्त्रीत्वे टाप् ।
 पुष्परथ पु० कर्म० यालोत्पद्यार्थे रथे ।
 पुष्पलक पु० पुष-इन् पुषिः पुष्टिस्तस्यैव अकति पर्याप्नोति अख-
 लम् । गन्धप्रधाने पद्मभेदे । 'सोन्नि पुष्पलकोद्भूत' इति ।
 पुष्पस्नान न० पुष्पनञ्प्रत्यये स्नानम् । शास्त्रोक्तविधानेन

पूजनवलययुक्तकालेऽभिषेकभेदे । [ति अणुपुस्तत् त ।

पुस्त बन्धे, अनादरे, आदरे च चु० उभ० सक० सेट् । पुस्तयति
पुस्त न० पुस्त-अच् । शूदावा दाक्षणावापि वस्तेषाम्यथ चर्मणा
लौहरत्नैः कृतं वापि पुस्तमित्यभिधीयते इत्युक्ते लिप्यादि
मित्यकर्मणि । स्त्रायं कन् । लिप्याचारे अन्य, पु० स्त्री०
स्त्रीत्वे ङीष् ।

पू शोधे दि० आत्म० सक० सेट् । पूयते अपविष्ट ।

पू शोधे भ्वा० आ० सक० सेट् । पवते अपविष्ट । [अपविष्ट

पू शोधे क्प्रदि० धा० उभ० सक० सेट् पुनाति पुनीते अपावीत् ।

पूग पु० पू-गन् क्तिञ् । (सुपारि) दृजे, मसूहे कन्दसि, मावे
कण्टकितृणे च ।

पूज पूजने चु० उभ० सक० सेट् । पूजयति ते अपूपजत् त ।

पूजा स्त्री० पूज-अ । कर्चने । ल्युट् । पूजनयत् न० ।

पूजार्ह लि० पूजार्हति अण् । पूजनयोग्ये ।

पूज्य पु० पूज-यत् । श्वशुरे । पूजनीयमाने लि० ।

पूष राशिकरणे चु० उभ० सक० सेट् । पूषयति ते अपूपुषत् त
पूत न० पू-क्त । अपनीतवृषे, (आगङ्गारहित) वरुलीकृते धान्ये
च । व्रतादिना गृह्ये लि० । सत्ये । गृह्ये, श्वतकुशे,
विकृतदृढे च पु० । दूर्वायां स्त्री० टाप् ।

पूतक्रतायी स्त्री० पूतक्रतेरिन्द्रस्य पत्नी ङीप् ऐङ् च । शच्याम्

पूतक्रतु पु० क्रतुभिः पूतः, पूताः पवितृतासम्पादकाः क्रतयो
यज्ञाः यस्य वा । इन्द्रे ।

पूतगन्ध पु० पूतगन्धो यस्य । वर्धरे (वातुदत्तलक्ष्मी)

पूतकुश न० कर्म० । श्वतकुशे ।

पूतना स्त्री० पूतं करोति पूत+णिच्-युच् । ह रीतक्यां, गन्ध-
मांसां, वकासुरभगिन्यां, या विषाक्तं स्तन्यं पाययन्ती कृष्णेन
हृता । रोगभेदे, बालकमाहकाभेदे च 'पूतना जम्भकादयः'

पूतनारि पु० इत० । श्रीकृष्णे ।

पूतफल पु० पूताभि फलान्यस्य । पनसे (कांटाळ) ।

पूति न० पू-तिच् । रोहिषदृढे । क्तिन् । पवितृतायाम् । पू-
विशरणे दुर्गन्धे च क्तिच् । दुर्गन्धे । दुर्गन्धवति लि० ।

पूतिक न० पूत्वा दुर्गन्धेन कायति कै-क । विजयाम्, पूतिक-
रञ्जे पु० । शकभेदे स्त्री० (पुद्) 'पूतिका मल्लघातिके'ति कृतिः

पूतिकरज (ज) पु० पूतियुक्तः करजः (जः) (नाटाकरभजा)
करजभेदे । [दाक्षिण] । संज्ञायां कन् । सरलदृढे पु० ।

पूतिकाष्ठ इत० पूतेः पावनार्थं काष्ठम् चतुर्थ्यर्थे इत० । देव
पूतिगन्ध पु० पूतिर्दुष्टो गन्धो यस्य । मन्त्रके, इक्षुदृढे च ।

कर्म० । दुर्गन्धे पु० ।

पूतिगन्धि पु० पूतिर्दुष्टो गन्धो यस्य इत् सन्धा० दुर्गन्धवति ।

पूतितैला स्त्री० पूति दुर्गन्धं तैलं यस्याः । ज्योतिष्यत्याम् ।

पूतिपत्त पु० पूतीनि पत्तायस्य । श्योनाकभेदे । [जम्बीरभेदे

पूतिपुष्पिका स्त्री० पूतीनि पुष्पायस्य । मातुलङ्गायाम्

पूतिफला (ली) पूतीनि फलान्यस्याः वा ङीष् । सोमराज्याम् ।

पूतिमयूरिका स्त्री० पूतिमयूरोव ततः इवायं कन् ।

अजसोदायाम् ।

[युक्तवायौ पु० ।

पूतिमेद पु० पूतिर्मेदोऽस्य । अरिभेदे विट्खदिरि । [दृष्टगन्ध

पूतिवात पु० पूत्यै पवितृतायै वातोऽस्य । विल्लदृढे । कर्म० ।

पूतिटक्त पु० कर्म० । श्योनाकदृढे ।

पूप पु० पू-पक् । पिष्टके (पिटा) ।

पूपाष्टका स्त्री० अष्ट परिमाणं यस्याः कन् अष्टका अष्टमी

उपचारात् तत्कर्तव्यं आह्वम् पूपद्रव्यसाधनाष्टका । कर्म०

अपहायगत्वाः परतः कष्टाष्टमीविहिते आह्वे ।

पूय दुर्गन्धे अक० भेदेने विशरणे च सक० दिवा० आत्म० सेट् ।

पूयते अपूयिष्ट ।

पूय न० पूय-अच् । व्रणादिनिःसृते रक्तविकारभेदे (पूज) ।

पूयारि पु० इत० । निम्बदृढे पुयनाशकादयोऽप्यत्र । [अपूरिष्ट

पूर पूर्यै ग्रीष्मने च दिवा० आत्म० सक० सेट् । पूर्यते अपूरि-

पूर पु० पूर-क । जलसमूहे, खादाभेदे, व्रणगुह्यौ च ।

पूरक पु० पूर-ल्युट् । वीजपूरे, जम्बीरभेदे (ठावा लेव) अङ्क-

शास्त्रप्रसिद्धे गृष्मके, तन्वादिप्रसिद्धे प्राश्यायसाङ्गे वायुत्वर्थेण

रूपे व्यापारभेदे च । पूरणकर्त्तरि लि० । कृतस्थातिवा-

हिकदेहोत्तारं मेतदेहनिर्वाहकेऽशीचम्रथ्ये देये पिण्डदृष्टकेन०

पूरण न० पूर-ल्युट् । अङ्कशास्त्रप्रसिद्धे गृष्मने, दृष्टौ, कुटनटे,

वापतलमु च । ल्युट् । सेतौ, सष्ट्रे च पु० । मङ्गवापूरणे

पूरयितरि च लि० । यथा द्वयोः पूरणः । द्वितीयः ।

पूरणी स्त्री० पूर्यतेऽनया । पूरणसङ्ख्यायां यथा द्वयोः पुरणी

द्वितीया । शास्त्रादिदृढे च ।

पूरित लि० पूर-क्त । पूर्णं, गुणिते च ।

पूरुष पूर-उभय । पुरुषे, नरे ।

पूर्ण लि० पूर-क्त नि० । पूरिते, सकृत्, शक्यं च ज्योति
षोक्ताश्च उभयपक्षयोः पञ्चमोदयशीघ्रदृष्टौ च स्त्री० ।

पूर्णकोष्ठा स्त्री० पूर्णं कोष्ठं यस्याः । नागरमुखायाम् ।

पूर्णपाल न० कर्म० । हर्षकाखे पुत्रजननोत्सवजह्मणात्

आत्मन्य वस्त्रादेर्यहणे, होमान्ते मङ्गलदक्षिणार्थतया देये

'अष्टसुदिर्भवेत् कुञ्जिः कुञ्जयोऽष्टौ च पुष्कलम् । पुष्कलानि च

चत्वारि पूर्णपालं विधीयते' इत्युक्तमानवति तथुल्लादौ ।

पूर्वसास पु० पूर्वसाखां विहितः अण् । पूर्वसायां कर्त्तव्ये
यागभेदे 'दग्धपूर्वसासाभ्यां यजेते'ति श्रुतिः । [तिथौ ।

पूर्वसास्त्री स्त्री० पूर्वसासवन्त्रसा यथा गौराऽङ्गोप । पूर्वसा-
पूर्वबीज पु० पूर्णानि बीजान्यत्र । बीजपुरे । (टावानेषु)
पूर्वसा स्त्री० पूर-क्तिन् नि० पूर्णं पूरणं चन्द्रकलापूरणं
मिमोते भा-क्त । चन्द्रस्य पञ्चदशकलापूरणयां तिथौ ।

पूर्त्त न० पूर-क्त नि० । खातादिसर्गेषु विश्वजनोद्देशेन जला-
शयदानादौ । भावे क्त । पूरणे न० । काले, छन्दे, पूरिते च लि०

पूर्व(वे) निवासि अक० निमन्त्रणे सक० चुरा० उभ० सेट् पठ्ये भा०
पर० । पूर्व(वे)यति पूर्व(वे)ति अपूर्व(वे)त् । अपूर्व(वे)ति

पूर्व(वे) लि० पूर्व(वे)-अच् । प्रथमे, आदौ-दिग्दशकावे, समस्ते,
ज्येष्ठे भ्रातरि च । सर्वनामतास्य [भगिन्यां स्त्री०ङ्गीप् ।

पूर्व(वे)ज पु० पूर्व(वे) जायते जन-ङ । ज्येष्ठभ्रातरि । ज्येष्ठ-
पूर्व(वे)दिकपति पु० इत० । इन्द्रे ।

पूर्व(वे)दिग् स्त्री० कर्म० । प्रथमसूर्योदयसम्बद्धायां दिशि ।
पूर्व(वे)देव पु० पूर्व(वे) देवः पश्चात् पापाचारणात् भ्रष्टः,
अथ वा पूर्व(वे) ज्येष्ठो देवः । अक्षरे ।

पूर्व(वे)देश पु० कर्म० । प्राच्यामवस्थिते जनपदे ।
पूर्व(वे)पक्ष पु० कर्म० । अष्टादशविवादरूपे व्यवहारे प्रतिष्ठाकरे

प्रथमेऽवयवे, 'पूर्व(वे)पक्षोभवेदास्य भवेद्युस्तस्य साक्षिण' इति
श्रुतिः । 'विषयो विषयश्चैव पूर्व(वे)पक्षस्तथोत्तरम् । निर्णय-
यचेति सिद्धान्तः प्राक्तेऽधिकरणं श्रुतमिति भीमांशोक्ते

न्यायावयवभेदे सिद्धान्तविरुद्धकोटिप्रतिपादके वाक्ये ।
पूर्व(वे)पद न० कर्म० । व्याकरणोक्ते उत्तरपदादव्यवहिते प्राग्व-
र्त्तिनि, समासस्य प्रथमावयवे च सुप्तिङन्तरूपे पदे ।

पूर्व(वे)पर्वत पु० कर्म० । उदयाचले । यत्र सूर्यस्य प्रथमदर्शनं
तत्रस्य पर्वते । स चानियतस्थितिकोपियतः स्थानात् प्रथमं
सूर्योद्दर्शनयोग्यो भवति तदेव स्थानं पर्वत इति व्यव-
हियते । पूर्व(वे)शैलादयोऽप्यत्र ।

पूर्व(वे)शैलगुनी स्त्री० द्विव० । अश्विन्यवधिके एकादशे नक्षत्रे ।
पूर्व(वे)भाद्रपद पु० स्त्री० । अश्विन्यादिनक्षत्रेषु पञ्चविंशतितमे
नक्षत्रे । [विधायैव कृतधारो निवर्त्तते' इति सा०ङ्गप०

पूर्व(वे)रङ्ग पु० नाक्षे आदौ नटकर्त्तव्ये सङ्गीतादौ । 'पूर्वरङ्गं
पूर्व(वे)राग पु० रत्न-चञ्च नगोपः कर्म० । नायकवर्गैर्लनात्
प्राग्वर्त्तिनि 'अवणाद्गन्गाहापि मिशःसंछुरागयोः ।

दशाविशेषो योऽप्राप्तौ पूर्व(वे)रागः स उच्यते' इत्युक्त-
लक्षणे अवस्थाभेदे ।

पूर्व(वे)रूप न० कर्म० । वैद्यकोक्ते भाविरोगनिदानभूते चिह्नभेदे ।

पूर्व(वे)वादिन् पु० व्यवहारे पूर्व(वे) प्रथमं वदति वद-णिनि ।
प्रथमाभिधीकृति वादिनि (फैरादौ) ।

पूर्व(वे)षाढा स्त्री० अश्वि यादिषु नक्षत्रेषु विंशतितमे नक्षत्रे ।
पूर्व(वे)श्ल उ० पूर्व(वे)श्लः एकदेशिषु० टच् समा० अन्तादेशः

णत्वम् । लिधा विभक्तदिवसस्य प्रथमे भागे, 'पूर्वांशो वै
देवानामिति श्रुतिः । प्रथमे अर्द्धदिने च 'अथर्वं वन्दये-

न्नित्यं पूर्वांशो ह्ये प्रहरद्वये' इति पुराणम् । [दिवसे
पूर्व(वे)द्युस् अथ० पूर्व(वे)स्मिन् दिवसे पूर्व(वे)+एद्युस् । प्रथम
पूलं संहतौ वा चु० उभ० पठ्ये भा० पर० अक० सेट् । पूलयति-ते

पूलति । अपूपूलत् त अपूपीत् ।
पूष ढ्वौ अक० भा० पर० सेट् । पूषति अपूपीत् ।

पूष पु० पूष-क्त । मङ्गदासृष्टे (तत) ण्वल् । पूषकोपि अत्रैव ।
पूषन् पु० पूष-कनिन् । सूर्ये । [व्याप्रियते व्यापृत ।

पृ व्यापारे तु० आत्म० अक० अनिट् प्रायेणावस्य व्याप्पूर्वः ।
पृ प्रीतौ स्वा० पर० सक० अनिट् । पृषोति अपार्षीत् ।

पृ पालने जुहो० पर० सक० अनिट् वा दीर्घः । पिपर्त्ति पिपृष्टः-
पिपृर्त्तः । अपार्षीत्-अपारोत् । पमृष्टः-पमृष्टः ।

पृ पूर्तौ चु० उभ० सक० सेट् । पारयति-ते अपीपरत्-त ।
पृष्ठा स्त्री० पृच-कन् न्यङ्का० क्तवम् । (पिडिङ्) प्राकभेदे ।

पृच सम्पर्के अदा० आत्म० अक० सेट् । पृक्ते अपर्चिष्ट । क्त । पृक्णः ।
पृच सम्पर्के ह० पर० अ० सेट् । पृष्णति अपर्चीत् । क्त । पृक्णः ।

पृच संयमने सक० सम्पर्के अक० चु० उभ० पठ्ये भा० पर० सेट् ।
पर्चयति-ते पर्चति । अपीपृचत्-त अपपर्चत्-त अपपर्चीत् ।

पृच्छा स्त्री० प्रच्छ-अङ् संप्रसारणम् । मन्त्रे शातभिषज्या-
कथनाय प्रेरणे ।

पृज सम्पर्के, अदा० आत्म० अक० सेट् । पृक्ते अपर्जिष्ट । क्त पृ-णः ।
पृष्ठ हर्षे तु० पर० अक० सेट् । पृष्ठति । अपर्जिष्ट ।

पृष्ठा तर्पणे तु० पर० सक० सेट् । पृष्णति अपर्णीत् ।
पृतना स्त्री० पृतनन्-क्तिच् । सेनायाम्, सङ्घाविशेषान्वित-

रथहस्त्यादिसैन्यभेदे च (रथाः २४३ गजाः २४२
अश्वाः ७२८ पदातयः १३१५) ।

पृतनासाह पु० पृतनां साहयते सह-णिच्-क्तिच् । इन्द्रे । कत्व
प्रसङ्गे एव कत्वम् नान्यत्र । [अपपर्थत्-त ।

पृथ प्रवेष्टे चुरा० उभ० सक० सेट् । पार्थयति-ते अपीपृथत्-त
पृथक् अथ० पृथ-क्ति । भिन्ने, नानाऽरूपे, विनार्थे च ।

पृथक्त्व न० पृथक् इत्यस्य भावः त्व । वैशेषिकोक्ते पृथक्त्व-
वृद्धिसम्पादके गुणभेदे ।

पृथक्त्वचा स्त्री० पृथक् त्वचा यस्याः । मूर्खायाम् ।

पृथक्पृथक् स्त्री० पृथक् प्रस्थान्यस्याः स्त्री० । (चाकुलिया)
मुपभेदे । [भेदे, विशेषे ।

पृथगात्मता स्त्री० पृथक् आत्मा स्वरूपं यस्य तस्य भावः तत् ।

पृथगात्मिका स्त्री० पृथक् भिन्न आत्मा यस्याः कम् । व्यक्तौ
सामान्यधर्म्मस्य यथा सर्वत्र समरूपतया सत्त्वेनातुगम-
कत्वम् नैवं व्यक्तौ सस्याः भिन्नभिन्नास्मदलात् ।

पृथग्जन उ० पृथक् भिन्नो जनो यस्मात् । नीचे, मूर्खे, पाप्मरे च

पृथग्विध वि० पृथक् भिन्ना भिन्ना विधा यस्य । नाना रूपे ।

पृथग्बीज उ० पृथक् बीजा यस्य । भल्लातकद्वये (भेला) ।

पृथ्वा स्त्री० कुन्तिभोजकन्यायाम् कुन्त्याम् ।

पृथ्वाज उ० पृथ्वा जायते जन-ड । कुन्तीपुत्रे शुविष्ठिरादौ,
अर्जुनद्वये च । पृथ्वाजादयोऽप्यत्र ।

पृथिवी स्त्री० प्रथते विस्तारमिति प्रथ-पिवन् (पवन) वा
नि० संप्रसारणं पिच्छात् स्त्री० । धरायाम् स्त्रितौ ।

पृथिवीपति उ० इत० । नृपती भूपती । पृथिवीपालादयोऽप्यत्र

पृथु उ० पृथ-धु । स्वर्ग्यवशे वेनराजस्य दक्षिणवाङ्मन्यन
जाते नृपभेदे, क्षणजीरके च । सहति, स्थूले, दृष्टे च
वि० । स्त्रियां स्त्री० वा ।

पृथुक उ० न० । पृथुवत् कायति कै-क । चिपिटके, 'हिःस्त्रि-
मन्' पृथुकमिति कृतिः । बालके उ० । पृथुकार्त-
स्त्रपात्र'मिति हिङ्गुपत्रां, बालिकायाश्च स्त्री० ।

पृथुकोल उ० कर्म० । राजवदरे ।

पृथुपत्न उ० पृथूनि पत्न्याश्च । रत्नलगुने ।

पृथुपलाशिका स्त्री० पृथूनि पलाशाव्यस्याः गौ० स्त्री०
स्त्राये कन् । शयाम् ।

पृथुरोमन् उ० पृथूनि रोमाणि रोमस्थानीयशकान्यस्य । सत्स्ये
पृथुल वि० पृथु-स्त्राये लच्, पृथुः पृथुलसत्त्वस्य लच् वा ।
स्थूले । हिङ्गुपत्रां स्त्री० ।

पृथुशिख उ० पृथ्वी शिखा यस्य । श्लोमाकभेदे ।

पृथुदर उ० पृथु-उदरं यस्य । मेघे, दृढवृक्षौ वि० ।

पृथ्वी स्त्री० पृथुल शुण्युक्ता स्त्री स्त्री० । भूमौ, हिङ्गुपत्रां,
सूक्ष्मैलायाम्, पुनर्नवायां, क्षणजीरके च । स्त्राये कन् ।

पृथ्वीका । दृढेलावास् हिङ्गुपत्रां, क्षणजीरके च ।

पृथ्वीकुर्वक उ० पृथ्वी भूमौ कुर्वक इव शुभ्रत्वात् ।
चेतमन्दारके । [गजे, चित्रके द्वये च ।

पृदाकु उ० पर्द-गतौ काकु संप्रसारणम् । सपे, दक्षिणे व्याघ्रे

पृथ्वि वि० सुग-नि, प्रथ-नि वा उ० । स्वर्ग्यवशालिखके,
खल्ये च । रत्ने, देवक्यां, रक्षौ च स्त्री० । संप्रायां कन् ।

कुम्भिकायां (पावा) स्त्री० वा स्त्री० । [लगायाम् ।

पृथ्विगर्भ उ० इय० । देवकीसूतौ श्रीकृष्णे । [विश्यातायां

पृथ्विपर्णी स्त्री० पृथ्वि स्वल्पं पर्णसस्याः स्त्री० । (चाकुलिया)

पृथ्वे स्त्री० आ० सक० सेट् । पर्वते अपघटित ।

पृथत् न० पृथ-अति किञ्च । विन्दौ । सेकयुक्ते लि० ।

पृथत उ० पृथ-अतच् किञ्च । शुभ्रविन्दुमति कृगभेदे, विन्दौ च

पृथताम्पति उ० इत० अलुक् स० । वायौ ।

पृथताश्च उ० पृथतो कृगभेदोऽन्यत्र गतिसाधनं यस्य । वायौ

पृथत्क उ० पृथत्+संज्ञायां कन् । वाये ।

पृथदश्च उ० पृथतो विन्दोरश्च इव वाहकत्वात् । वायौ ।

पृथदाञ्च न० पृथयुक्तं दधिविन्दुयुक्तं दधिसेकयुक्तं वा आ-
ज्यम् शाक० । दधिसिक्तं दते ।

पृथन्ति उ० पृथ-भित् किञ्च । विन्दौ ।

पृथोदर वि० पृथुदरे यस्य पृथो० नि० । विन्दुगर्भिते । [भेदे च

पृष्ठ न० पृथ-धक् इडभावः । तनोः पञ्चाङ्गागे, वेदप्रसिद्धे स्त्री-
पृष्ठतस् अज्य० पृष्ठ+तसिल् । पञ्चाङ्गागे इत्यर्थः ।

पृष्ठदृष्टि उ० पृष्ठे पक्षात् दृष्टिरस्य । भक्षणे ।

पृष्ठवंश उ० इत० । पृष्ठस्य दण्डाकारेऽस्मि । [दृषादौ

पृष्ठवाच् उ० पृष्ठेन वहति वह-णित् । पृष्ठेन शकटादिवाहके

पृष्ठ्य न० पृष्ठ्यानां स्त्रीलापां समूहः यत् । स्त्रीलासमूहे । तद्वति
यागभेदे, पृष्ठेन वहति यत् । पृष्ठवाहकाद्यादौ च वि० ।

पृथ्वा स्त्री० मन्थ-निङ् संप्रसारणं चलम् । प्रविशन्त्यां, पार्थिवं च
पृ पागने पूर्त्तौ च क्त्वा० आ० पर० सक० सेट् । पृथ्वाति अपारीत्

पृ पूर्त्तौ लु० उभ० सक० सेट् । पार्थवति-ते अपीपरत् त ।

पेचक उ० पच-नुन् इड । (पेचा) उल्ले, गजपृष्ठसूत्रोपान्ते,
पृथ्वे, युके, मेघे च ।

पेचुली स्त्री० पच-उलच् इड गौ० स्त्री० । (कचु) शाकभेदे ।

पेटक उ० न० पिट-णुल् । एकाकादीनां स्थापनार्थं वेलादि

निर्मिते पदार्थे, समूहे च । [कारफलयुते द्वये ।

पेटिका स्त्री० पेटिव कायति कै-क पृ० । (टोपारी) पेटका-

पेट्टी स्त्री० पिट-अच् गौरा० स्त्री० । सत्यपेटके ।

पेण गतौ मेघे च सक० लृथे अक० स्वा० पर० सेट् । मेघति

अपेणीत् । चडि न ह्रस्वः । [चडि न ह्रस्वः ।

पेल कस्मे अज्य-गतौ सक० स्वा० पर० सेट् । पेलति अपेणीत् ।

पेल न० पेल-अच् । पुंश्विज्ञे सङ्गभेदे (अण्डकोश) । [च

पेलव वि० पेल-अच् पेलं वाति वा-क । कोमले, क्रमे, विरले

पेव सेपने स्वा० स्वा० सेट् । पेवते अपेविड । चडि न ह्रस्वः

पेश(स)स्त्र वि० पिश(स)-अलच् । सुन्दरे, दृष्टे, कोमले च ।

पेशि(यो) स्त्री० पिश-इन् वा डीप् । अखे, सांसपिखे,
खङ्गकोषे, नदीभेदे, पिशाचीभेदे राक्षसीभेदे च ।

पेप सेवने निरुधे च भ्वा०च्वा०स्क०सेट् । पेपते अपेपिष्ट
चङि न ह्रस्वः । [शतशुभ्रायाञ्च ।

पेषण न० पिष-ल्युट् । चूर्णेने । ल्यु । खले, (तेकाटासिज)

पेषणि स्त्री० पिष्यतेऽनया अग्नि वा डीप् । पेषणशिलायाम् ।

पेस गतो भ्वा०पर०स्क०सेट् । पेसति अपेसीत् । चङि न ह्रस्वः ।

पै शोषे भ्वा०पर०स्क०अनिट् । पायति अपासीत् ।

पैठर लि० पिठरे स्थात्यां संस्कृतम् अण् । स्त्रीलोपके सांसादौ
पैठीनसि उ० छनिभेदे ।

पैटक न० पित्तत आगतम् ठण् । पित्ततः प्राप्ते दाये ।

पैटप्प सेय(सीय) उ० स्त्री० पितः प्लुष्टरपत्यं ठक् कण्
वा ठकि टिलोपः । पित्तप्लुष्टरपत्ये ।

पैत न० पितृरिदं पिता देवता अस्व वा अण् । तर्ज्ज्यङ्गु-
योर्मध्यस्थाने पितृतीर्थे, पितृदेवताके, पितृसम्बन्धिन च लि०
पैल उ० छनिभेदे ।

पैशाच उ० पिशाचिन निष्ठतः अण् । 'सुप्तां मत्तां प्रमत्तां वा
रहो यलोपगच्छति । स पापिषो विवाहानां पेशाच' इत्युक्ते
विवाहभेदे । पिशचकृते, तत्संज्ञिनि च लि० ।

पैष्टिक न० पिष्टानां समूहः ठक् तद्विकारो वा ठक् । पिष्ट-
कमुष्टे, तद्विकारे यासे, मद्ये च । [मद्यभेदे ।

पैष्टी स्त्री० पिष्टस्य विकारः अण् डीप् । पिष्टकविकाररूपे

पौगण्ड लि० पवते पुनाति वा प्र-विच् । पौगण्ड एकदेशे
यस्य । विकलाङ्गे न्यूनाधिकाङ्गे 'पौगण्डः पञ्चमादब्दा
द्वयं च दशमाब्दत' इत्युक्तवयस्के बालके उ० । [च

पोटगल उ० पोटेन संक्षेपमात्रेण गलति गल-अच् । नखे, काशे

पोटा स्त्री०चु० पुट-अच् । पुरुषलक्षणयुक्तायां स्त्रियाम् ।

पोत उ०स्त्री० पू-तन् । बालके । नौकाकूपे याने, शस्त्रयाने,
गृहस्थाने, वस्त्रे, दशवार्षिकहस्तिनि च उ० गौरा०डोष् ।
पूतिकायाम् स्त्री० ततः स्तार्थे कन् । पोतिकायत्र ।

पोतवणिज् उ० पोते वणिक् । नौकाया वणिज्यकारे ।

पोतवाह उ० पोतं नावं वहति वह-अण् । नौकावाहके (दांडि)

पोताधान उ० पोतानां शिन्धूनामण्डजातमत्थानां बाधानम् ।
कुड्ममत्स्यसंघे (पोनारभाक) । [च ।

पोत न० पू-त्व । वज्जे, शूकरसुखापे लाङ्गलसुखापे, वहिले
पोतिन् उ० पोतमस्यस्य इति । शूकरे ।

पोष्ट्र उ० पुष्ट-हच् । (कांटा करमजा) करङ्गभेदे । पोषके लि०
पोष्यवर्गे उ० पोष्याणां प्रात्यानां वर्गेः ससुदायः । 'माता

पिता, पुत्रः पत्नी त्वपत्यानि समाश्रिताः । अश्यागतोऽ-
तिथिश्चाग्निः पोष्यवर्गे उदाहृत' इत्युक्ते, 'माता पिता
गुरुभ्राता प्रजा दीनः समाश्रिताः । अश्यागतोऽतिथि-

श्चाग्निः पोष्यवर्गे उदाहृत' इत्युक्ते च अवश्यप्रतिपात्यगणे
पौगण्ड न० पौगण्डस्य भावः अण् । 'कौमारं पञ्चमाब्दानं
पौगण्डं दशमावधौ'त्युक्ते शिशोरवस्थाभेदे । [इत्युभेदे ।

पौण्ड्र उ० देशभेदे । तद्देशवासिनि व० व० । स्तार्थे कन्

पौण्ड्रवर्द्धन उ० देशभेदे (वेहार) तद्देशवासिनि व०व० ।

पौत्त उ० स्त्री०पुलस्यापत्यं शिवाद्यण् । पुलस्य पुले नमस्ति, 'पौत्तेणा
नन्यमनुते' इति स्मृतिः । स्त्रियां डीप् ।

पौनःपुनिक लि० पुनःपुनः भवः ठक् टिलोपः । सुद्धर्मे ।

पौनःपुन्य न० पुनः पुनरित्यस्य भावः षज् । शशङ्गावे

पौनर्भव उ० पुनर्भुवि द्विरुद्गायां भवः अण् । द्वादशपुलमध्ये

पुलभेदे । पुनर्भुवः अयम् अण् । पुनर्भूसम्बन्धिनि लि० ।

'पौनर्भवेन भर्ता से'ति स्मृतिः । [पुरभवमावे लि० ।

पौर न० पुरे नगरे भवः अण् । रौहिण्ये (राभकपूर)

पौरव उ० पुरोर्गोत्रापत्यमण् । पुरनामचन्द्रवंशवृक्षपत्यापत्ये

पौरस्य लि० पुरोभवः लक् । पूज्यदिग्भवे, अग्रभवे च ।

पौराणिक लि० पुराणं वेत्तप्रधीते वा ठण् । पुराणसे ।

पौरुष न० पुरुषस्य भावः कर्म वा अण् । पुरुषत्वे, विक्रमे, उद्य-
मे च । पुरुषस्येदम् अण् । ऊर्ध्वविस्तृतवाहुपाणिकमनुष्यपरि-

माणे । 'जवेऽपि मानेऽपि च पौरुषाधिक'मिति नैवधम् ।

पौरोगव उ० पुरोऽप्ये पाच्यवस्तुषु गौर्मेतं यस्य पुरोयुः ततः
स्तार्थे प्रज्ञाद्यण् । पाकशालाध्यन्ते ।

पौर्णमास उ० पौर्णमासां विहितम् अण् । यागभेदे ।

तत्र कर्त्तव्यायामिदौ स्त्री० । 'पौर्णमासां पौर्णमासा
यजेते'ति स्मृतिः । [पूषिमायाम् ।

पौर्णमासी स्त्री०पूर्णो मासोऽस्त्वस्याः प्रज्ञादित्वात् अण् डीप् ।

पौलस्य उ०स्त्री० पुलस्तस्यापत्यम् ङज् । जुनेरे, रावणादौ च
शूर्पणखायां स्त्री० डीप् यलोपः । [यमादौ ।

पौलि उ० पुल-महत्त्वे ज्वला०ण तत इण् । ईषत्पके कलाय

पौलोमी स्त्री० पुलोमोऽपत्यम् स्त्री अण् । शश्याम् ।

पौष उ० पौषे पुष्यनक्षत्रयुक्ता पौर्णमासी अस्ति न मासे
अण् । पुष्यनक्षत्रयुक्तापौर्णमासीवटिते चान्दे मासभेदे ।

पौषी स्त्री० पुष्यनक्षत्रेण युक्ता पौर्णमासी अण् यलोपः ।

पुष्यनक्षत्रयुक्तायां पौर्णमासाम् । [रीतिपुष्पकज्जने ।

पौष्यक न० पुष्येण निर्दत्तम् अण् ततः स्तार्थे कन् । कुशमाङ्गने
प्राय इदौ भ्वा०च्वा०अक०सेट् । प्रायते, अप्रायि-अप्रायिष्ट ।

पुष उल्लेखं पु० उभयसकंसेट् । धोषयति ते । अपुषुषत् त ।
पुष विभागे दि० पर० सकंसेट् । पुष्यते अपुषत् अपुषोत् ।
यै इहौ स्वा० आ० अक० अनिट् । आयते अप्यास ।

प्र अयःप्रव-ड । आरम्भे, गतौ, उत्कर्षे, प्राचम्ये, सर्वतोभावे,
उत्पत्तौ, स्वातौ, व्यवहारे च ।

प्रकट वि० प्र+कट-अच् । स्फटे । [नरकभेदे च ।

प्रकटित वि० प्र+कट-क्त । प्रकाशिते । [स्मिरे' इति माघः

प्रकम्पन पु० प्र+कपि-णिच्-युच् । 'वायौ प्रकम्पनेनासु चक-

प्रकर पु० प्र+कृ-भावे अच् । समूहे अधिकारे च । कर्मणि

अच् । प्रकीर्णं पुष्पादौ वि० ।

प्रकरणं पु० प्र+कृ-ल्युट् । प्रस्तावे, अभिनेयनायकादिके दृश्य

काव्यभेदे, पन्थसम्बन्धौ, एकार्थप्रतिपादकपन्थाये च ।

प्रकर्ष पु० प्र+कप-चञ् । उत्कर्षे ।

प्रकाशण पु० प्रकटः काण्डः प्रा० । दृश्यं मूलादारभ्य शाखान्ते

भागे । प्रशस्ते न० । [अत्यर्थेऽनुमती च अयम् ।

प्रकाश वि० प्रगतः काशम् प्रा० सं० । यथेष्टे । प्र+कश-णञ् ।

प्रकार पु० प्र+क-चञ् । भेदे, सादृश्ये च ।

प्रकाश पु० प्र+काश-कर्तरि अच् चञ् वा । आतप्ते, विकासे

च । कर्तरि अच् । विकासयुक्ते वि० ।

प्रकाशात्मन पु० प्रकाशः आतपः अवभासो वा आत्मा स्वरूपं

यस्य । सूर्ये, परमेश्वरे च । व्यक्तस्वरूपे वि० ।

प्रकीर्णं न० प्र+कृ-भावे क्त । चासरे, भिन्नजातीयानां मिश्रणे च

प्रतिकरञ्जे पु० कर्मणि क्त । विविधे, विलुप्ते भिन्नजा

तीयैः मिश्रिते च वि० । स्वार्थे क्तु । अत्र चासरे न०

अच् पु० । [भेदे । व्याप्ते वि० ।

प्रकीर्ण्य पु० प्रकीर्ण्येतेऽर्थौ प्र+कृ-क्यप् । (नाडाकरमजा) करञ्ज

प्रकृत वि० प्र+कृ-क्त । अधिकृते, आरम्भे, प्रकरणप्राप्ते च ।

प्रकृति स्त्री० प्रकरोति प्र+कृ-क्तिच् । सांख्यमतसिद्धे जगदा-

रम्भके सत्त्वरजस्तमोरूपपञ्चतयात्मके प्रधाने, उपा-

दानकारणे, 'प्रकृतिश्च दृष्टान्तादुपरोधादिति शारी-

रकसूत्रम् । 'स्वभावे प्रकृतिस्त्वं नियोज्यतो'ति गोता ।

विज्ञे, स्वाभिनि, अज्ञाने, सहृदि, कोषे, राज्ञे, स्वाभ्यादौ

राज्याज्ञे, पौरुषेणौ, 'वृषतिः प्रकृतोर्वेचत'मिति रघुः

दुर्गे, वले, शिल्पिनि, शक्तौ, योषिति, परमात्मनि, प्रब्रूतेषु

करणे, युद्धे, जनौ, एकविंशत्यक्षरपादके छन्दोभेदे

मातरि, व्याकरणोक्ते प्रत्ययोत्पत्तिनिमित्ते शब्दभेदे च ।

प्रकृष्ट वि० प्र+कृष-क्त । उत्कृष्टयुक्ते ।

प्रकीष्ट पु० प्रगतः कोषं प्रा० सं० । कूर्परस्त्राधोभागस्य

मणिवन्धुपर्यन्ते इस्त्रावयवे, गृहद्वारप्रिण्डे च ।

प्रक्रम पु० प्र+क्रम-वञ् न टङि । क्रमे, अवसरे, उपक्रमे च
प्रक्रिया स्त्री० प्र+कृ-ग । अधिकारे, प्रकरणार्थे, राज्ञां कृत-
चामरवृन्नादिव्यापारे च ।

प्रक्ल(क्ल)ण पु० प्र+क्लण-अप् चञ् वा । वीणायाः शब्दे ।

प्रक्लेडन पु० प्र+क्लेड-ल्यु । नाराचाक्षे ।

प्रखर वि० प्रकटः खरः प्रा० सं० । अत्यन्तोषे । हयसज्जायां,
कुक्कुटे, अश्वतरे च पु० ।

प्रख्या वि० प्र+ख्या अ । सादृश्ये । व० । उत्तरपदस्यः ।

तुल्यार्थं यथा पितृप्रत्ययः एवं निभादयोऽप्यत्र ।

प्रगण्ड पु० गडि वदतैकदेशे अच् प्रकटो गण्डः अवशवः ।

कूर्परोपरिकल्पयन्तभागे । वहिःप्राकारे दुर्गप्राकारभित्तौ,

सैत्यानां निवेशनस्थाने च स्त्री० गौरा० डोप् ।

प्रगल्भ वि० प्र+गल्भ-अच् । प्रयुज्यमन्नतौ, प्रतिभाषिते च
नायिकाभेदे स्त्री० ।

प्रगाढ वि० प्रकर्षेण गाढम् गाह-क्त । अत्यन्तश्ले, दृढे च ।

प्रगुण वि० प्रकृतो गुणः येन प्रकटो गुणो यस्य वा । ऋजुता-

वति, दत्ते च । प्रकटगुणोऽप्यत्र । [योग्ये पदे ।

प्रगृह्य न० प्र+गृह-क्यप् । व्याकरणोक्ते खरसन्धिराहित्य

प्रगे अयम् । प्रगीयतेऽत्र प्र+गै-क्ते । अतिप्रातःकाले ।

प्रघण(न) न० प्र+हन अच् नि० कृत्यणत्वे । वहिर्द्वार-

प्रकीर्णके अतिन्दे । मतान्तरे अणत्वम् ।

प्रग्र(घ्रा)ह पु० प्रगृह्यते प्र+गृह+अप् चञ् वा । ग्रहणे

अवादीनां रज्ज्वौ, किरणे, तुलासूत्रे, मध्याम्, नियमने

भुजे, कर्षिकारदृष्टे च ।

प्रचक्रा न० प्रगतवक्तं प्रा० सं० । स्वचक्रात् परचक्रं प्रति चलिते,

प्रचण्ड वि० प्रकर्षेण चण्डः प्रा० । दुर्द्विषे, दुर्विष्टे, डुरले, प्रता-

पान्तिते च । श्वेतकरवीरे पु० । दुर्गाया नायिकाभेदे स्त्री०

प्रचण्डमूर्त्ति पु० प्रचण्डा मूर्तिरस्य । वरुण्डले । भयानक-

देहे वि० । [संयोगे च ।

प्रचय पु० प्र+चि-अच् । समूहे, उपचये, तज्जनके शिथिल-

प्रच(चा)र पु० प्रचरत्यत्र प्र+चर-अप् चञ् वा । पथि ।

भावे चञ् । प्रसारे गतौ च । [निश्चादिना पूर्णिते ।

प्रचलायित वि० प्रचलवदाचरितः प्रचल+क्यच्-क्त ।

प्रचुर वि० प्र+चुर-क्त । वृद्धले ।

प्रचेतसी स्त्री० प्रकर्षेण चेतयति मूर्च्छितं चित-णिच्-अचिच्

डोप् । कटुफले तद्वर्णस्य हि मूर्च्छानाशकता वैद्यकसिद्धा ।

प्रचेतस् पु० प्र+चित-अचिच् । वरुणे, सुनिभेदे, प्रकटहृदयेति०

प्रचोदनी स्त्री० प्रचोदयते अपसार्यते रोगोदनया बुद्ध-णिच्-
ल्युट् ङीप् । कण्टकारिकायाम् ।

प्रच्छ जिज्ञासायां तु० पर० द्विक० अनेट् । प्रच्छति अप्राचीत्
प्रच्छदपट् पु० प्रच्छाद्यतेऽनेन प्र+च्छद-णिच् च ह्रस्वः
कर्म० । (पाचुडि) प्रावरणवस्त्रे ।

प्रच्छन्न न० प्र+च्छ-क्त । उपद्वारे अन्तर्द्वारे । आच्छन्ने वि०
प्रच्छद्दिका स्त्री० प्रच्छदयति छद्दं णिच्-ल्युट् । वसिरोगे ।
प्रच्छादन न० प्रच्छाद्यतेऽनेन छद्द-णिच्-ल्युट् । उत्तरीयवस्त्रे
प्रजन पु० प्रजायतेऽनेन प्र+जन-अप् । स्त्रीगव्यादिषु पुंगवस्य
संयोजने (पालदेओया) ।

प्रजा स्त्री० प्र-जन-ङ । सन्ततौ, जने च ।

प्रजाता स्त्री० प्रजातं प्रजननं गर्भसोचनमख्यस्याः अर्थ
आद्याच् । प्रसूतायां स्त्रियाम् । प्र+जन-क्त । जाते वि०
प्रजापति पु० ईत० । चतुर्मुखे ब्रह्मणि, प्रजासृजके दक्षादौ,
नरपाले, जामातरि, सूर्ये, बह्मौ, त्वष्टरि च ।

प्रजावती स्त्री० प्रजा विद्यतेऽस्याः मतम् मख्य वः । भ्रातृ-
जायायाम्, 'सर्वेषामेकजातानामेकस्येत् पुलवान् भवेत्'
सर्व्यास्तांस्तेन पुल्लेण पुल्लिङ्गः' इत्युक्ते भ्रातृपुत्रस्याया-
त्मनः पुलत्वात् भ्रातृजायाया आत्मपुलवत्वम् । सन्तानवत्यां
स्त्रियाच्च । [प्रसिद्धते वि० ।

प्रज्ञा स्त्री० प्र-ज्ञा अ । बुद्धौ, सरसत्वाच्च । [अर्थ आद्याच् ।
प्रज्ञान न० प्र-ज्ञा भावे ल्युट् । बुद्धौ । करणे ल्युट् । चिह्ने,
प्रज्ञु वि० प्रगते विरले जाह्नवी यस्य जानुनो नुः । विरल-
जानुके जने । [निर्वाणे च ।

प्रडीन न० प्र+डी-क्त तस्य नः । पक्षिणां गतिभेदे । [विश्राप्ते,
प्रणय पु० प्र+नी अच् । प्रीतौ, तथा प्रार्थने, प्रसवे, स्नेहे,
प्रणयिन् पु० प्रणयः प्रेम अख्यस्य इति । भर्तरि, नायके च ।
भाष्यायां स्त्री० ङीप् । [पाथे शब्दभेदे ।

प्रणव पु० प्रकर्षेण नूयतेऽनेन प्र-नू-अप् । ओङ्कारे वेदादौ
प्रणाद् पु० प्र+नद-घञ् । अतुरागजे शीतकतादौ शब्दे
उच्चशब्दे, कर्णरोगभेदे च ।

प्रणाभ पु० प्र+नभ-घञ् । प्रणतो स्नापकर्षणोपकल्पापारे
करशिरःसंयोगादौ, 'पद्मां कराभ्यां जानुभ्यामृषा
शिरसा दृशा । वचसा मनसा चैव प्रणामोऽष्टाङ्ग उच्यते,
इत्युक्ते अष्टाङ्गव्यापारभेदे च । [साधौ, प्रिये च ।

प्रणाय वि० । प्र+नी य्यत् । असम्भते हेय्ये, प्रीतिशून्ये,
प्रणाली स्त्री० प्र+नल-घञ् गौरा० ङीप् । जलवहनमार्गे
परम्परायाच्च ।

प्रणिधान न० प्रणिधीयते प्र+नि+धा-ल्युट् । प्रयत्ने, अभि-
निवेशे, योगशास्त्रोक्ते चिन्तनविशेषरूपे समाधिभेदे च ।

प्रणिधि पु० प्रणिधीयते प्र+नि+धा-क्ति । चरे, अतुचरे,
यावने, अवधाने च । [नेति गीता

प्रणिपात पु० प्र+नि+पत-घञ् । प्रणामे । 'तद्विहिं प्रणिपाते-
प्रणिहितं वि० प्र+नि+धा-क्त । प्रामे, स्थापिते, समाहिते च
प्रणीतं वि० प्र+नी-क्त । पात्रेन रूपरसान्यथाभावापक्षे पदार्थे,
विभ्रमे, निवेशिते विहिते च । यज्ञे संस्तुताम्नौ पु० ।
यज्ञपात्रभेदे स्त्री० ।

प्रणय वि० प्र+नी-यत् । वश्ये अधीने ।

प्रतति स्त्री० प्र+तन क्तिन् । विस्तारे, बह्मगाश्च । बह्मगा वा ङीप्
प्रतन पु० प्र+तुल्य लट् च । पुरातने पदार्थे ।

प्रतल न० प्रकटं तलम् । पातालभेदे । प्रकटं तलमस्य ।
विसृताङ्गुलिके पाथौ पु० । [वत्यां लतायाम् ।

प्रतानिनी स्त्री० प्रतानः विस्तारोऽख्यस्याः इति । विस्तार-
प्रताप पु० प्र+तप-घञ् । कोषदण्डजाते तेजसि, तामे, चर्क-
टके च । [के वि० ।

प्रतापन पु० प्रतापयति तप-णिच्-ल्युट् । नरकविशेषे । ताम-
प्रतापस पु० तपसि साधु अथ प्रकटस्थापसः । शुक्लार्कटके ।
प्रतारण न० प्र+तृ-णिच्-ल्युट् । वञ्चने । युञ् । प्रतारणाल स्त्री०

प्रति अव्य० प्रथ इति । व्याप्तौ, लक्षणे, कश्चित् प्रकारभाष्यस्य
कथने, भागे, प्रतिदाने, प्रतिनिधीकरणे, स्तोत्रे, चोपे, निषये,
व्याहतौ, आभिमुख्ये, स्वभावे च । [कविमभूषायाच्च

प्रतिकर्मन् न० प्रति+क-सन्निन् । विद्यमानस्य गुणान्तराधने,
प्रति(तो)कार पु० प्रति+क-घञ् वा दीर्घः । वैरिन्यातने
कृतस्थापकारस्य तल्यरूपपापकारकरणेन शोधने, रोगा-
देचिकित्सायाच्च । [रूपे

प्रति(तो) काय प्रतिरूपं कायते काय-घञ् वा दीर्घः । तल्य-
प्रतिकूल वि० प्रतिरूपं कूलं पक्षोऽस्य । अननुकूले विरुद्ध-
पक्षावलम्बिनि । [निधौ च

प्रतिकृति स्त्री० प्रति+कृ-क्तिन् । प्रतिभाषायां, सादृश्ये, प्रति-
प्रतिक्षण अव्य० कृणं कृणं व्याप्य व्याप्तौ अव्ययी० । अभीच्छे
प्रतिक्षिप्त वि० प्रति+क्षिप-क्त । प्रेषिते अधिधिप्ते बाधिते
तिरस्कृते च । [यहणे, सैयष्टे, पतङ्गहे च ।

प्रतिग्रह पु० प्रति+ग्रह-अप् । स्वीकारे, अदृष्टार्थदत्तद्रव्यस्य
प्रतिघ पु० प्रति+हन-ङ ल्यङ् । कुलम् । प्रतिघाते, कोपे च ।
प्रतिघातन न० प्रति-हन स्तार्थे णिच् ल्युट् । भारणे ।

प्रतिच्छन्दस् न० छन्दोभिप्रायः प्रतिगतच्छन्दः । अभिप्राय-

रूपे, प्रतिकूपे, अचरोधे च । [रूपतायां सादृश्ये च ।
प्रतिच्छाया स्त्री० प्रतिकूपा छाया प्रा० । प्रतिभायां, प्रति-
प्रतिजागर पु० जागरण प्रतिनिधिः । प्रत्यवेक्षणाय गृह्यमवे-
क्षतेति निबोधे । [कारे भांसपिण्डे । (आलजिव) ।
प्रतिजिह्वा स्त्री० प्रतिकूपा जिह्वा । तालूमूलस्थे जिह्वा-
प्रतिज्ञा स्त्री० प्रति+ज्ञा-ञ् । कर्त्तव्यतयोपदेशे, साध्यवत्त्वेन
पक्षनिर्देशे, यथा पर्वतोवह्निमान् इत्यादिवाक्यम् अनेन
वह्निमत्त्वेन पर्वतस्य निर्देशः । व्यवहारे पक्षाभिधायके
‘इदमेनेन सम गृहीतो न ददातीति वाक्ये च । ल्युट्
प्रतिज्ञानमप्यत्र न० ।

प्रतिज्ञात लि० प्रति+ज्ञा-क्त । प्रायुक्तप्रतिज्ञाविषये ‘ततोऽर्थी
लेखयेत् सद्यः प्रतिज्ञातार्थसाधन’मिति स्मृतिः ।

प्रतिदान न० प्रतिकूपं तुल्यरूपं दानम् प्रा० स० । विनिमये तु-
ल्यरूपदाने, न्यस्तस्य द्रव्यस्य प्रत्यर्पणे च । [निश्चयेति भट्टिः

प्रतिध्वनि पु० प्रतिकूपो ध्वनिः । प्रतिशब्दे ‘प्रतिध्वनोनात्मकता
प्रतिध्वान पु० प्रति+ध्वन-ञ् । प्रतिशब्दे ।

प्रतिजन्तु पु० प्रतिनिहितो नम्रा पौलः प्रा० । प्रपौले ।

प्रतिनिधि पु० प्रति+निधीयते तुल्यरूपतया स्थाप्यते प्रति+
नि+धा-क्ति । प्रतिकूपे, प्रतिभायां च ।

प्रतिपक्ष पु० प्रतिकूलः पक्षो यस्य । शत्रौ । व्यवहारे विरुद्ध-
पक्षे प्रतिवादिनि च । प्रा० स० । सादृश्ये ।

प्रतिपत्ति स्त्री० प्रति+पद-क्तिन् । प्रवृत्तौ, प्रागल्भ्ये, गौरवे
प्राप्तौ पदप्राप्तौ, कर्त्तव्यताज्ञाने च ‘विषादलुप्तप्रतिपत्ति
विस्मृतमिति रघुः । [कोटउच्छे

प्रतिपक्षफला स्त्री० प्रतिपक्षं फलं यस्याः । सुदूकारवेष्टे ।

प्रतिपद स्त्री० प्रतिपद्यते उपक्रम्यते पञ्चोऽनया प्रति+पद-
क्तिप् । पञ्चारम्भके तिथौ ।

प्रतिपन्न लि० प्रति+पद-क्त । अवगते, स्वीकृते, ‘प्रतिपन्नं हि
विचेतनैरपो’ति कुमारः । विज्ञाने च । [च

प्रतिपादन न० प्रति+पद-णिच्-ल्युट् । दाने, बोधने, प्रतिपत्तौ
प्रतिप्रसव पु० प्रति+प्र+सृ-ञ् । निषिद्धस्य पुनःप्राप्तिस्मृता
वनायाम् । [रोधके लि०

प्रतिवन्ध पु० प्रति+वन्ध-ञ् । कार्यप्रतिषेधे । ण्युल् । प्रति-
प्रतिवन्धि (वन्दि) पु० प्रति+वन्ध- (वन्द) वा इज् । अग्निटा-

नरप्रसङ्गके वाक्ये ।

प्रतिबल पु० प्रतिकूलं बलं यस्य । ‘शत्रौ प्रतिबलजघे’रिति
वेणो० । प्रतिकूपं बलं यस्य । तुल्यबले लि० ‘यो मे
प्रतिबलो लोके’ इति चण्डी ।

प्रतिभय लि० प्रतिगतं भयमस्मात् । भयहेतौ भयङ्करे ।

प्रतिभा स्त्री० प्रति+भा-ञ् । बुद्धौ, प्रत्युत्पन्नबुद्धौ च ।

प्रतिभ पु० प्रतिनिधि भवति भू-क्तिप् । लज्जके (जासिन) ।

प्रतिभा स्त्री० प्रति+भा-ञ् । गजदन्तस्य वक्षे, सटशीकरणे,
सटशब्दतिकाशिलादिसूतौ । ‘प्रतिभायां शिलाबुद्धि’रिति
पुराणम् । व० । उत्तरपदस्थः । सटशे लि० । यथा देवप्रतिभः

प्रतिमान न० प्रतिमीयतेऽनेन प्रति-भि-सा-वा ल्युट् । प्रति-

विम्बे, प्रतिभायां, गजकुम्भास्त्राधोभागेतद्भवयोर्निधस्थाने च

प्रतिस्तुत लि० प्रति+स्त-क्त । परिहिते, परित्यक्ते च ।

प्रतिपत्य पु० प्रति+पत-नङ् । बाष्पस्थायाम्, उपग्रहे, निप-

हादौ, वन्द्यां सतो युष्मान् राधानरूपे संस्कारे, पृथगे,

प्रतिपहे च । प्रतिकूपो यत्नो यस्य व० । प्रतिपत्ययुक्ते लि०

प्रतिप्रातना स्त्री० प्रति+प्रात्यतेऽनया वु० । यत-युच् । प्रति-

मायाम् प्रा० स० । तुल्यरूपप्रातनायाम् ।

प्रतियोगिन् लि० प्रतिकूपं युज्यते प्रति+युज-घितुण् । प्रति

कूलसम्बन्धवति । यथा अभावस्य प्रतिकूलसम्बन्धवत्त्वात्

चटादिस्तस्य प्रतियोगी । विरुद्धपक्षे च ।

प्रतिकूप न० प्रतिगतं रूपम् । प्रतिच्छायायां, प्रतिविम्बे च

प्रतिगतं रूपमस्य व० । सटशे लि० । स्वार्थे कन् । अलैव ।

प्रतिरोध पु० प्रति+रुध-भावे ञ् । बाधे, प्रतिवन्धे, निरोधे,

तिरस्कारे, चौर्ये च । कर्त्तरि अच् । चोरे । ण्युल् । गान्ध्याभावपक्षे

प्रतिलोभ लि० प्रतिगतं लोभ आसुक्तुल्यमस्मात् प्रति+लोभन्

अच् सप्ता० । वामे विपरीते ।

प्रतिलोभज पु० प्रतिलोभात् जातः जन-ङ् । उत्तमवर्णस्त्रियाम्

अधमवर्णात् जाते सहोर्णवर्णे । [वाक्ये च ।

प्रतिवचन न० प्रतिकूपं वचनम् । प्रतिवाक्ये, उत्तरे, विरुद्ध-

प्रतिवात लि० प्रतिगतो वातो यतः । यस्मात् प्रदेशात् वायुः

प्रत्यागच्छति तस्मिन् देशे ‘प्रतिवातेऽनुवात चे’ति सङ् ।

प्रतिवादिन् पु० लि० प्रतिकूलं वदति वद-णिनि । प्रतिपक्षे

व्यवहारे प्रत्यर्थिनि अभियोज्ये (आभासी) कारणे प्रति-

वादिनीति स्मृतिः ।

प्रतिवासि (वेशि)न् लि० प्रत्यासन्नं वसति (विशति) प्रति+वस-

(विश) वा णिनि । (पङ्क्ति) गृहवासवासिनि । स्त्रियां

ङोप् । ‘दृष्टिं हि प्रतिवासि (वेशि)नी’ति साङ् ० १२० ।

प्रतिविधान न० प्रति+वि+धा ल्युट् । प्रतीकारे ।

प्रतिविम्ब न० प्रतिकूपं विम्बम् । विम्बसादृश्ये प्रतिकूपायायास्

प्रतिविषा स्त्री० प्रतिपिद्धं विषं यया । अतिविषायास् (आतङ्)

प्रतिशासन न० प्रति+शास-ल्युट् । भूवादेर्निर्णयस्य नियोगे

प्रतिश्याय पु० प्रति+श्र्यै-ण । शीनसरोगे । [रुहे, आश्रये च
प्रतिश्र्यय पु० प्रतिश्र्यीयते प्रति+श्रि-अच् । यच्छुहे, सभायां,
प्रतिश्रव पु० प्रति+श्रु-अच् । स्त्रीकारे ।
प्रतिश्रुत् स्त्री० प्रतिक्रुप्यते श्रु-क्विप् । प्रतिश्रुदे प्रतिश्रुनौ
प्रतिपेध पु० प्रति+सिध-वञ् । निषेधे 'मा कुञ्' इत्यादिना
निवारणे । ल्युट् । तत्त्व न० ।

प्रतिष्ठम् पु० प्रति+स्तुभ-वञ् घलम् । प्रतिवन्दे ।
प्रतिष्ठा स्त्री० प्रति+स्था-अच् । चितौ, व्रतयागादेः सभाप्रौ,
चतुरारपादके ऋद्धेभेदे, कृपादेः संस्कारे, व्रतानां सभाप्रौ
कर्त्तव्ये कर्मभेदे, आश्रये च 'ब्रह्मा प्रच्छे प्रतिष्ठे'ति श्रुतिः ।

प्रतिसर पु० प्रति+सृ-अच् । सैन्यपवाङ्गागे, हस्तस्त्रले च ।

प्रतिसर्ग पु० प्रतिक्रुपः प्रतिक्रुलो वा सर्गः । ब्रह्मणः सृष्टि-
तुल्यायां सरोद्यादिसृष्टौ प्रलये च । [निकायाम् (परादा)

प्रतिसीरा स्त्री० प्रतिसिनोति सीयते वा रक् दीर्घश्च । जव-
प्रतिसूर्यक पु० प्रतिक्रुपः सूर्यः सार्धं कन् । उपसूर्यक
समूहे (सूर्यसभा) । तत्समवर्णे ककलांसे च ।

प्रतिरुष्ट लि० प्रति+रुज-क्त । प्रत्याख्याते, प्रेषिते च ।

प्रतिसोमा स्त्री० प्रतिनिहिता सोमा सोमवल्ली । महिषवज्रासु

प्रतिहत लि० प्रति+हन-क्त । द्विदे, षष्ठे निरस्ते, प्रतिस्त्रलिते च

प्रति(ती)हार पु० प्रति+हृ-वञ् वा दीर्घः । हारे अण् ।

हारमे, मायाकारे च लि० स्त्रियांङीप् । ल्युट् । हारपात्रे

लि० णिनि । प्रतीहारोत्थत्वात्, मायाकारे च । [लि०

प्रतीक पु० प्रति+कन नि० दीर्घः । अवयवे । प्रतिक्रुपे, विलोमे च

प्रतीक्षा स्त्री० प्रति+ईक्ष अ । अपेक्षायासु ।

प्रतीक्ष्य लि० प्रति+ईक्ष-अयत् । पूज्ये 'प्रतीक्ष्यं तत्प्रतीक्ष्यै

पितृष्वे' इतिमाधः । [प्रतीक्ष्योत्थत्वात्

प्रतीचीन लि० प्रतीच्यां भवः ख । पश्चिमदिग्भवे । यत् ।

प्रतीत लि० प्रति+इण-क्त । ख्याते, ज्ञाते, हृष्टे, सादरे च ।

प्रतीति स्त्री० प्रति+इण-क्तिन् । ज्ञाने, ख्यातौ, सादरे, हर्षे च

प्रतीप लि० प्रति+अप्-कर्त्त० अच् नि० । प्रतिक्रुपे ।

चन्द्रवंशे ऋषभेदे पु० । [णिनि । भाष्यायासु ।

प्रतीपर्द्दिनी स्त्री० प्रतीपं प्रतिक्रुलं दर्शयति दृश-णिच्

प्रतीर न० प्रतीर्थ्यते प्र+तोर-क्त । तटे, तीरे ।

प्रतीवाप पु० प्रति+वप-वञ् दीर्घः । गलितसखादेरवचूर्णने

प्रतोद पु० प्रतुद्यतेनेन तद-वञ् । अन्वादिताङ्गनदण्डे (चावुक्)

प्रतोली स्त्री० प्र+तुल-अच् गौ०ङीप् । रथ्यायासु, पुराभ्य-

नारवर्त्तनि, हृष्टादौ नि भते पथि च ।

प्रल लि० प्र+ल । परातने ।

प्रत्यक्षणी स्त्री० प्रत्यक्षि प्रक्षान्यस्याः ङीप् । अपासार्गे
प्रत्यक्षुष्मीत्ययत् । [रुहे, सपिकप्रक्षान् ।

प्रत्यक्ष्यणी स्त्री० प्रतीची अशीव अस्याः न कप् । दली-

प्रत्यक्ष अय्य० प्रतिक्रुपसङ्गाः अय्ययी० अच् । इन्द्रियजले

ज्ञानभेदे । अर्ध आद्याच् । तद्विषये लि० ।

प्रत्यय लि० प्रतिगतमपमपत्वम् प्रा० । नूतने, योषिते च ।

प्रत्यङ्गिरा स्त्री० देवीभेदे ।

प्रत्यच् लि० प्रति+अनु-क्तिन् । पश्चिमकात्रे, पश्चिमदेशे च

पश्चिमायां दिशि स्त्री० ङीप् । प्रतीची ।

प्रत्यनीक पु० प्रतिक्रुलसनीकं यस्य । रिपौ, विप्रे च ।

प्रत्यन्त पु० प्रतिगतोऽन्तम् प्रा० । स्नेच्छदेशे । सन्निकटदेशे लि०

प्रत्यन्तपर्वत पु० प्रत्यन्तः सन्निकटः पर्वतः । दृष्ट्वापर्वत-

समीपस्य पर्वते ।

प्रत्यभियोग पु० प्रतिक्रुपोऽभियोगः । अभियुक्तेन प्रतिवादिना

स्वाभियोगिनं प्रति अभियोगान्तरकरणे ।

प्रत्यभिवाद पु० प्रति+अभि+वद णिच्-वञ् । अभिवादस्य

प्रतिक्रुपे आशीर्वाकनादौ । ल्युट् । प्रत्यभिवादनमत्व न० ।

प्रत्यय पु० प्रति+इण-अच् । शपथे, ज्ञाने, विश्वासे, अधीने,

शब्दे, छिद्रे, आधारे, निश्चये, सादुनि, कारणे,

'अपेक्षते प्रत्ययसत्त्वमसि'ति कुमारः । व्याकरणोक्ते प्रक-

तिं निमित्तोज्ञत्वं विधीयमाने शब्दभेदे च ।

प्रत्ययित लि० प्रति+अव-क्त । आप्ते, विश्वस्ते, प्रतिगते च ।

प्रत्यर्थिन् लि० प्रत्यर्थयते प्रति+अर्थ-पीडने णिनि । शत्रौ,

प्रतिक्रुलसर्धयते णिनि । व्यवहारे प्रतिवादिनि ।

प्रत्यर्पण न० प्रति+हृ-णिच्-पुक्-ल्युट् । प्रतिदाने ऋद्धौ-

तस्य धनादेः पुनर्दाने ।

प्रत्यवसान न० प्रति+अव+सो-ल्युट् । भोजने ।

प्रत्यवसित लि० प्र+अव+सो-क्त । भुक्ते ।

प्रत्यवस्तान्द पु० प्रति+अव+स्तान्द-वञ् । व्यवहारे चतुर्वधो

त्तरमध्ये उत्तरभेदे । ल्युट् । 'अर्थिनाभिहितो योर्थः प्रत्यर्थी

यदि तं तथा । प्रपद्या कारणं ब्रूयात् प्रत्यवस्तान्दं हि

तदि'ति स्मृत्युक्तलक्षणो उत्तरभेदे औपधभेदे च न० ।

प्रत्यवस्थाट लि० प्रत्यवतिष्ठते प्रतिपक्षतया विवदते प्रति+

अव+स्था-टच् । प्रतिपक्षवादिनि शत्रौ ।

प्रत्यवाय पु० प्रति+अव+इण-अच् । पापे ।

प्रत्याख्यात लि० प्रति+आ+ख्या-क्त । निराकृते दूरीकृते ।

प्रत्याख्यान न० प्रति+आ+ख्या-ल्युट् । निराकरणे ।

प्रत्यादिष्ट लि० प्रति+आ+दिश-क्त । निरस्ते ।

प्रत्यादेश पु० प्रति+आ+दिश+घञ् । निराकरणे ।
 प्रत्यालीढ न० प्रति+आ+लिङ्-क्त । 'आलीढं दक्षिणं पादं
 प्रत्यालीढन्त वासकं'मित्युक्ते वासपादसङ्कोचेन दक्षिणपाद-
 प्रसारणरूपे ध्वनिनां स्थितिविशेषे । आस्वादिते त्रि० ।
 प्रत्यासन्न त्रि० प्रति+आ+सद्-क्त । अतिनिकटस्थे ।
 प्रत्याहार पु० प्रति+आ+हृ-घञ् । योगशस्त्रप्रसिद्धे इन्द्रि-
 याणां स्वस्वविषयेभ्यो निराकरणे ।
 प्रत्युत्क्रम पु० प्रति+उद्+क्रम-घञ् न डङि । युद्धार्थोद्योगे,
 प्रधानप्रयोजनोद्देशेनाप्रधानारम्भे च ।
 प्रत्युत्तर न० प्रतिरूपसुतरस्थ । उत्तरस्थोत्तरवाक्ये ।
 प्रत्युत्थान प्रति+उद्+स्था-ल्युट् । अभ्युत्थाने आगतस्थ सन्धा-
 ननार्थसासनादुत्थितौ । [तत्कालोचितबुद्धौ ।
 प्रत्युत्पन्नमति त्रि० प्रत्युत्पन्ना तत्कालोचिता मतिर्यस्य ।
 प्रत्युद्गमनीय न० प्रति+उद्+गम-अनीयर् । धौतवस्तुयुक्ते,
 'मृहोततप्रत्युद्गमनीयवस्ते'ति कुमारः पाठान्तरं 'अहो वेति
 न युक्त्यम् सधुपस्थानयोग्ये, पूजनीये च त्रि० ।
 प्रत्यूप पु० प्रत्यूपति कृजति काष्ठान् ऊप-कृजायां क ।
 प्रभाते, अष्टवसुमध्ये वस्तुभेदे च । अस्मि । प्रत्यूपस् । प्रभाते
 प्रत्यूह पु० प्रति+जह-घञ् । विघ्ने ।
 प्रथ ख्यमती भ्रा० आ० सक० सेट् षटा० । प्रथते अप्रविष्ट णिच्
 प्रथयति । अह् प्रथा । [अपप्रथत् त ।
 प्रथ ख्यातौ अक० विद्येपे सक० चुरा० उभ० सेट् । प्रथयति-ते
 प्रथमं त्रि० प्रथ-अमच् । प्रधाने, आद्ये च । जमि सञ्ज्ञेनामतास्य
 प्रथा स्त्री० प्रथ-अङ् । ख्यातौ ।
 प्रथित त्रि० प्रथ-क्त । ख्याते । [स्त्र्यल्लत्वे ।
 प्रथिमन् पु० पृथोर्भावं पृथु-इमनिच् प्रथादेशः । पृथुत्वे
 प्रथुकं पु० प्रथ-कुक्त् । चिपिटके । [च ।
 प्रदर पु० प्र+हृ-अप् । विदारणे, भङ्गे, नारीणां योनिरोगभेदे
 प्रदीप पु० प्र+दीप-क । दीपे ।
 प्रदीपन पु० प्रदीपयति जठराग्निम् प्र+दीप+णिच्-ल्यु ।
 स्थावरे विषभेदे । प्रकाशके त्रि० ।
 प्रदेश पु० प्र+दिश+धञ् । एकदेशे, 'पितुः प्रदेशस्तवे'ति
 कुमारः । देशभावे च तर्जन्यङ्कुटसंस्थिते स्थाने, भित्तौ च ।
 प्रदेशन न० प्रदिश्यते दिश-ल्युट् । दृष्टादेरुपहारे (भेटी) ।
 प्रदेश(गि)नी स्त्री० प्रदिश्यतेऽनया प्र+दिश-करणे ल्युट्
 ङीप् । तर्जन्यां तथा हि वस्तु निर्दिश्यते गिनि । प्रदेशिनी
 कालेव । [चतुर्व्यूहात्मकविष्णोरंशभेदे च ।
 प्रद्युम्न पु० प्रकटं द्युम्नं बलं यस्य । कन्दर्पे वैष्णवागमोक्ते

प्रद्वव पु० प्र+हु-अप् । पलायने, धञ् । प्रद्रावोयति ।
 प्रधन न० प्र+धा-ञ्यु । युद्धे ।
 प्रधान न० प्र+धा-ल्युट् । साङ्ख्यमतसिद्धायां सत्त्वरजसमो-
 रूपगुणत्वयात्मिकायां प्रकृतौ, तत्कार्यं बुद्धितत्वे, परमा-
 त्मनि, प्रशस्ते, सचिवे च । सेनापत्यध्यक्षे पु० । अष्टे त्रि०
 प्रधि पु० प्रधीयन्ते काष्ठान्यत्र प्र+धा-क्ति । चक्रावयवकाष्ठा-
 सङ्गनस्थाने रथनाभौ ।
 प्रधूपिता स्त्री० प्र+धूप-क्त । सन्तापितायां 'व्यसनप्रधूपिता'-
 मिति कुमारः । ज्योतिषोक्तायां स्मृत्यर्थगन्तव्यायां दिशि च ।
 प्रपञ्च पु० प्र+पचि-विस्वारि घञ् । विस्तारे, वैपरीत्ये, सञ्चये,
 प्रसारणे, संसारे च ।
 प्रपथ्या स्त्री० प्रकटा पथ्या प्रा० सं० । हरीतक्याम् ।
 प्रपाद न० प्रारब्धं पदम् प्रा० सं० । पादस्वाप्रभागे ।
 प्रपन्न त्रि० प्र+पद-क्त । शरणागते, 'प्रपन्नार्त्तिहरे देवी'ति चण्डी
 प्रपा स्त्री० प्रपीयतेऽस्यां प्रा-ङ् । पानीयगृहे (जलसलघर)
 प्रपाठक पु० प्रकटः पाठोऽत्र कप् । वेदस्याध्यायावयवेऽंशभेदे
 प्रपात पु० प्रपतत्यस्यात् पत-घञ् । तटस्थिते निरवलम्बे
 पर्वतस्थाने, निर्मले, झूले, अवस्थिते च । भावे-घञ् पतने
 प्रपितामह पु० प्रजातः पितामहो यस्मात्, प्रकटः पितामहो
 वा । दत्तादिप्रजापतिरूपाणां प्रजाजनकानामुत्पादके चतु-
 र्मुखे ब्रह्मणि, पितामहपितरि च । तत्पत्न्यां स्त्री० ङीप्
 प्रपुन्नाड(ट) पु० पुमांसं नाडयति नाडयति नड-भंगे नट-अव-
 स्यन्दने वा अण् प्रकटः पुन्नाडः (पुन्नाटः) प्रा० । चक्रमर्द्धे
 (चाकुन्दा) ढले । डस्य लत्वे प्रपुन्नाडोऽप्यत्र ददुमर्द्धे च
 प्रपूर्विका स्त्री० प्रकर्षेण पूर्व्यते कण्टकैः । पूर-घञ् टाप-
 स्वार्थे कन् । कण्टकाख्यांस् ।
 प्रपौण्डरीक पु० पुण्डरीक+स्वार्थेऽण् । प्रकटं तदिव पुष्पं
 यस्य । गजमसुध्याणां चक्षुर्हितकारके शालपर्णीतल्लपत्रके
 लुपभेदे । [तत्क सप्रां स्त्री० ङीप् ।
 प्रपौत्र पु० प्रगतः कारणतया पौत्रम् । पौत्रस्य पुत्रे,
 प्रफुल्ल त्रि० प्र+फुल्ल-विकाराणे अच् । विकारायुक्ते । प्र+फल-क्त
 इडभावे अत इत्त्वम् । प्रफुल्लतमयत्वं । 'लोप्रद्रुमं सात-
 मतः प्रफुल्ल (लुत्) मिति रघुः ।
 प्रबन्ध पु० प्र+बन्ध-अच् । संदर्भे, पन्थादेः रचने च ।
 प्रबन्धकल्पना स्त्री० इत् । 'प्रबन्धकल्पनां लोकसत्तां प्राप्ताः
 कथां विदुः'रित्युक्तलक्षणायां सत्यसत्यायां बहुभिध्याकथायां
 प्रबाल न० प्रकर्षेण बलति अवकस्यते ज्वलादित्वात् णः ।
 नवपक्वत्वे 'पुष्पं प्रबालोपहितं यदि खादति'ति कुमारः ।

रत्नवर्णे मणिभेदे, (सुगा) वीणादण्डे च ।

प्रबोध पु० प्र+बुध-वञ् । प्रकटबुद्धौ, निद्राराहित्ये च ।

प्रबोधन न० प्र+बुध-णिच्-ल्युट् । कालादिहेतुभिः पूर्वगम्यस्य
न्यूनतायां प्रयत्नविशेषेण तदुद्दीपने ।

प्रबोधनी स्त्री० प्र+बुध्यतेऽनसा प्र+बुध-ल्युट् । डुरालभायाम्
प्रबुध्यते हरिरत्न । कार्तिकपुष्पकादस्याम् । प्र+बुध-णिच्-
णिनि ङीप् । प्रबोधिनी तत्त्वैव ।

प्रभञ्जन न० प्रभञ्जति लृष्णादीन् प्र+भञ्ज-युच् । वायौ ।

प्रभट्ट पु० प्रकटं भट्टमस्मान् ५५० । निम्बलते ।

प्रभव पु० प्रभवत्यस्मात् प्र+भू-अप् । आद्यप्रकाशस्थाने, उत्पा-
दके । 'क्त सूर्यप्रभवो रश्मि' इति रघुः । ६०३४ मध्ये वत्सर-
भेदे च । प्र+भू-भावे अप् । पराक्रमे जन्मनि च ।

प्रभा स्त्री० प्र-भा अङ् । दीप्तौ ।

प्रभाकर पु० प्रभां करोति कृ-अच्, सूर्ये मीमांसकभेदे च ।

प्रभाञ्जन पु० प्रभयाञ्जयति अञ्ज-णिच्-ल्यु । शोभाञ्जने ।

प्रभात न० प्र+भा-भावे क्त प्रकटं भातमल । प्रातःकाले
प्र+भा कर्त्तरि क्त । प्रभायुक्तौ लि० ।

प्रभाव पु० प्र+भू-वञ् । रात्रां कोषदण्डजाते तेजसि,
तेजसि, सामर्थ्ये, धिक्रमे, शालौ, उद्भवे च । [च ।

प्रभाष पु० प्र+भाष-अच् । अटवस्तुमध्ये वस्तुभेदे, प्रकटकथने

प्रभास पु० तीर्थभेदे 'प्रभासः पुष्कराणि चेति स्नानमन्त्रः' ।

प्रभिन्न पु० प्र+भिद-क्त । स्वबन्धे गजे । प्रभेदवति लि० ।

प्रभु पु० प्र+भू-ङु । विष्णौ, शब्दे, पारदे च । स्वामिनि,
अधिपतौ च लि० ।

प्रभूत लि० प्र+भू-क्त । प्रचुरे, उन्नते, भूते उन्नते च ।

प्रभृति अव्य० प्र+भृ-क्तिच् । तदारभ्येत्यर्थे । व० उत्तरपदस्यः ।
तदादिके लि० । [भेदे

प्रभेद पु० प्रभिद्यतेऽनेन प्र+भिद-वञ् । प्रकारे । भावे वञ्

प्रभृष्टक न० प्र+भृष्ट-क्त ततः कन् । चूडातोलस्त्वाने माल्ये

प्रमथ पु० प्र+मथ-अच् । शिवाचरभेदे अश्वे च । हरितक्यां स्त्री०

प्रमथन न० प्र+मथ-ल्युट् । बधे, क्लेशने, विलोडने च ।

प्रमथाधिप पु० ६३० । शिवे, महादेवे ।

प्रमद पु० प्र+मद-अप् । हर्षे । प्रमादालनेन अप् । धूसूरफले

न० । कर्त्तरि अच् । प्रमत्ते लि० ।

प्रमदवन न० प्रमदस्य हर्षस्य वनम् । राशोन्नः पुरस्ये वने ।

प्रमदा स्त्री० प्रमादालनया अप् । उत्तमयोषिति ।

प्रमदावन न० प्रमदाया उचितं वनम् । अन्नः पुरसेवनयोग्ये

वने प्रमदाकाननादयोप्यल ।

प्रमनस् लि० प्रहृष्टं मनो यस्य हृष्टपदलोपः । प्रहृष्टचित्ते ।

प्रमा स्त्री० प्र+मा-अङ् । यथार्थज्ञाने भ्रमभित्ते ज्ञाने ।

प्रमाण न० प्रमीयतेऽनेन । प्रमाज्ञानसाधने इन्द्रियादौ, मय्यां-
दायाम्, शास्त्रे, सत्यवादिनि, हेतौ प्रमातरि च । 'न प्रमाणं
यदीन्दुरिति सुहारात्तसम् । भावे ल्युट् । यथार्थज्ञाने ।

प्रमातामह पु० प्रारब्धौ मातामहो वेन । आरब्धपदलोपः ।
मातामहपितरि । तत्पठ्यां स्त्री० ङीप् ।

प्रमाद पु० प्र+मद-वञ् । कर्त्तव्ये अकर्त्तव्यत्वधिया ततो निवृत्तौ,
अकर्त्तव्ये कर्त्तव्यत्वधिया तत् प्रवृत्तौ वा अनवधानतायाम्
प्रमापण न० प्र+मोज् हिंसायां स्वार्थे णिच्-आत्वे पुक
ल्युट् । मारणे ।

प्रमिति स्त्री० प्र+मा-क्तिन् । प्रमायां यथार्थज्ञाने ।

प्रमीत लि० प्र+मीज् हिंसायां क्त । वृत्ते । 'प्रमीतौ पितरौ
यस्य' इति वृत्तिः यथार्थे हतप्रयी च ।

प्रमीला स्त्री० प्र+मील अ । तन्द्राम् ।

प्रमुख न० प्रकटं मुखमारम्भः । तदादित्वे । व० उत्तरपदस्यः ।
तदादिके, मान्ये, प्रथमे, प्रधाने, श्रेष्ठे च लि० । पुद्गाग-
द्वये, समूहे च पु० ।

प्रमुद् लि० प्रकटा मुद् यस्य । हृष्टे हर्षयुक्ते ।

प्रमुदित लि० प्र+मुद-क्त । हृष्टे हर्षयुक्ते ।

प्रमेह पु० प्र+मिह-वञ् । रोगभेदे ।

प्रमोचनी स्त्री० प्रकर्षणं मुच्यते निस्त्वचीक्रियते भोजनार्थम्
मुच-कर्म्मणि ल्युट् ङीप् । गोमुखायाम् (गोरुके) ।

प्रमोद पु० प्र+मुद-हर्षे वञ् । हर्षे ।

प्रयत लि० प्र+यस-क्त । पवित्ते, नियमयुक्ते च ।

प्रयत्न पु० प्र+यत-नङ् । कार्यानुकूले यत्नभेदे । 'प्रयत्तिश्च
निवृत्तिश्च तथा जीवनकारण'मिति न्यायोक्ते विविधयत्ने
स चात्मगुण इति वैशेषिकादयः बुद्धिधर्म इति सांख्या-
दयः । प्रयासे च ।

प्रयाग पु० प्रकटो यागो यस्मात् ५५० । गङ्गायमुनयोः सङ्गम
जाते तीर्थभेदे, इन्द्रे शनक्रतौ च । ५५० । अश्वे अश्वमे-
धाङ्गस्याश्वस्य तथात्वम् । कर्म० । प्रकटे यत्ने ।

प्रयास पु० प्र+यस-वञ् । महार्थतावशात् धान्यादौ जना-
नामादरातिशये ।

प्रयास पु० प्र+यस-वञ् । प्रयत्नशब्दार्थे, अज्ञाने च । [लोलावतो
प्रयुत न० दशलक्षसङ्ख्यायां तत्संख्याते च 'लक्षप्रयुतकोटयः' इति
प्रयोजकृत् लि० प्र-युज-कृच् । प्रयोगकर्त्तरि ऋणादानादौ धन-
प्रयोगकर्त्तरि उत्तमार्थे, प्रयोजकमाले च ।

प्रयोग पु० प्र+युज-घञ् । अतुष्टाने वशीकरणे, निदधने, अश्वे च
प्रयोजक लि० कार्यादौ भव्यादीन् प्रयुज्जि प्र+युज-घञ् ।

निकृष्टस्य भव्यादेः प्रेरके, व्याकरणोक्ते हेतुसंज्ञे कर्त्तरि च
प्रयोजन न० प्र+युज-ल्युट् । कार्ये, उद्देश्ये, हेतौ च ।

प्रयोज्य लि० प्रयोक्तुं शक्यते प्र+युज-शक्यार्थे यत् ।
नियोज्ये निकृष्टे भव्यादौ । [घञ् । प्ररोहे

प्ररूढ लि० प्र+रूढ-क्त । प्रहृष्टे, वक्ष्यन्ते, जाते च । भावे
प्ररोह पु० प्र+रूढ-अच् । अङ्कुरे 'मूलप्ररोह इवे'ति रघुः ।

आरोहे च ।

प्रलम्ब पु० दैत्यभेदे । प्र+लम्ब-अच् । प्रकर्षेण लम्बमाने लि० ।

प्रलम्बघ्न पु० प्रलम्बं हन्ति हन-टक् । बलदेवे प्रलम्बहादयोऽप्यत्र

प्रलय पु० प्रलीयतेऽस्मिन् प्र+ली-अच् । खट्वपदार्थानां नाश-

धिकरणे काले, ब्रह्मणोदिनावसाने च । भावे घञ् । नाशे,

चेदनाशे च 'प्रलयान्नास्मिधिते विबोचने' इति कुषाणः ।

प्रलाप पु० प्र+लप-घञ् । अनर्थकवाक्ये, निम्नप्रयोजने उक्त-
त्तादिवाक्ये च ।

प्रलापघ्न पु० प्रलापं हन्ति हन-क्तिप् । कुलत्थजातेऽङ्गने ।

प्रवचन न० प्र+वच-ल्युट् । वेदार्थज्ञाने, प्रकटवाक्ये च ।

प्रव(व)ण पु० प्र+व(व)ण-अच् । चतुष्यधे निम्नस्थाने, उदरे च

नखे, आयाते, प्रयुषे लण्ये, सुते, खिण्णे, व्यासक्ते, क्षीणे च लि०

प्रवयस्य लि० प्रकृष्टं वयोऽस्य । प्रहृष्टे ।

प्रवर पु० प्र+वृ-अप् । सन्ततो, गोले, गोत्रप्रवर्त्तकसुनिव्यावर्त्तके

सुनिगणे च । अष्टे लि० । अयुश्चन्दने न० ।

प्रवर्ग पु० प्र+वृज-घञ् । ह्योभाग्निभेदे ।

प्रवर्त्तक लि० प्रवर्त्तयति प्र+वृत्-णिच्-ल्युट् । प्रवृत्तिजनके ।

प्रवर्त्तना स्त्री० प्र+वृत्-णिच्-ल्युट् । प्रवृत्तिजनकव्यापारे

विध्यादौ 'अस्ति प्रवर्त्तनारूपमनु रूपं चतुर्वर्षीति भर्तृहरिः

प्रवर्ह लि० प्र+वृह-अच् । अष्टे, प्रधाने च ।

प्रवह पु० प्रवह-अच् । वायुभेदे । भावे अप् । नगराहर्हिगमने

प्रवहण्य न० प्र+वह-करणे ल्युट् । सतृष्यवाह्ये वक्त्राच्छादिते

स्त्रीवाहने कर्णारिधे (महापाल) ।

प्रवाणी स्त्री० प्र+वे-ल्युट् ङीप् । तन्त्रवायुशलाकायाम् (मातु)

प्रवाह पु० प्र+वद-घञ् । परस्पररागतवाक्ये, परस्परकथोप-

कथने च । [वस्तुनो दाने ।

प्रवारण न० प्र+वृ-णिच्-ल्युट् । काम्यदाने काम्यस्य उत्तम-

प्रवास पु० प्र+वस-घञ् । विदेशवासे ।

प्रवासन न० प्र+वस-णिच्-ल्युट् । विदेशवासने-सीताप्रवासन

मठो'रित्युत्तरचरितम् । गारणे च ।

प्रवासिन् लि० प्र+वस-णिनि । विदेशे वासिनि, 'प्रवासी
सुखभावातीति पदपञ्चाशिका । [उत्तमाश्वे च ।

प्रवाह पु० प्र+वह-घञ् । प्रहृष्टौ, जलस्रोतवि, व्यवहारे,

प्रवाहिका स्त्री० प्रवाहयति मलं ण्युट् । यक्ष्णीरोगे ।

प्रवाह्य पु० प्रहृष्टो बाहुः । कुपेरस्त्राधोभागे । [आकोर्णे च ।

प्रविदारण न० प्र+वि+वृ-णिच्-ल्युट् । युद्धे, विदारणे,

प्रविशेष लि० प्रकर्षेण विस्तेषो यस्य । विधुरे, परमविश्लेषे च ।

प्रविषा स्त्री० प्रहतं विषं यया । अविषायाम् । (आतङ्ग्य)

प्रवीण लि० वीणया प्रगायति प्र+वीणा+णिच्-अच् । निरुणे

प्रवृत्ति स्त्री० प्र+वृत्-क्तिन् । प्रवाहे, वार्त्तायाम्, अवन्यादि

देशे, हस्तिभेदे, न्यायोक्ते चिकीर्षाकृतिसाध्यताज्ञानाधीने

प्रयत्नभेदे च ।

प्रवृत्त लि० प्र+वृत्-क्त । वृत्तियुक्ते, मोढे च ।

प्रवेक लि० प्र+विच-घञ् । प्रधाने । [कम्बसे

प्रवे(वि)णी स्त्री० प्र+वेण-ङ् न वा ङीप् । गजस्तम्भस्थे चित्त-

प्रवेस पु० प्र+वेस-अच् । पीतसङ्गे (सोनासुग)

प्रवेश पु० प्र+विश-घञ् । अन्तर्गमने ।

प्रवेशन न० प्रविश्यतेऽनेन विश-करणे ल्युट् । प्रधानद्वारे,

सिंहद्वारे च । भावे ल्युट् । प्रवेशे ।

प्रवेष्ट पु० प्र+वेष्ट-अच् । वाह्ये, बाहुनीचभागे हृदिहस्तसंघे ।

गजप्रवृत्त्याने च । [तापस्त्रास्त्र स्त्री० ।

प्रव्रजित पु० प्र+व्रज-क्त । सद्ग्राहिनि । आस्थां, सुखीर्थी,

प्रव्रज्या स्त्री० प्र+व्रज-क्यप् । सद्ग्राहि, सर्वकर्मात्मागेन विधा-

नेनाश्रयान्तरगमने ।

प्रव्रज्यावसित पु० प्रव्रज्यातः संन्यासात् अवसितः ल्युतः

अव+सो-क्त । सद्ग्राह्यभवे ।

प्रशंसा स्त्री० प्र+शन्स अ । गुणाविष्कारेण कृतौ ।

प्रशसन न० प्र+शम-णिच्-ल्युट् । वधे, शान्तकरणे च

'लब्धप्रशसनस्वास्थ्यमिति रघुः । शान्तौ च 'सर्वाभाषा-

प्रशसनमिति चण्डौ ।

प्रशस्त लि० प्र+शन्स-क्त । प्रशंसनीये, अष्टे, क्षेपे च ।

प्रश्र पु० प्रच्छ-गल् । जिज्ञाषायाम् प्राप्तमिच्छया कथनाय प्रेरणे

प्रश्नी स्त्री० प्रच्छ+निङ् ङीप् । कुम्भिकायाम् (पाना) ।

प्रश्रय पु० प्र+श्रि-अच् । प्रशये ।

प्रश्रित लि० प्र+श्रि-क्त । विनीते ।

प्रष्ट लि० प्र+स्था-क नि० प्लम् । अष्टगमिनि, अष्टे च ।

प्रष्टौही स्त्री० प्रष्टं प्रथममर्थं वाति वह-क्तिप् । प्रथमगमिच्छाम्

प्रष्टवाह पु० प्रष्टं वहति सिद्धि । युगपान्तरं दृष्टादौ, युगपार्थे

प्रथमयोजिते, दृश्ये च । [अप्रसिद्ध । णिच् प्रसयति
 प्रस प्रसवे ततो च सक० दिवा० आ० सेट् घटा० । प्रस्यते
 प्रसक्त लि० प्र+सन्ज-क्त । प्रसङ्गविषये ।
 प्रसक्ति स्त्री० प्र+सन्ज-क्तिन् । प्रसङ्गे, आपत्तौ, अहुमितौ च
 प्रसङ्ग पु० प्र+सन्ज-घञ् । आपत्तौ, सम्बन्धभेदे स्मृतस्योपेक्षा-
 नर्हत्वरूपे सङ्गतिभेदे, स्मृत्युक्ते अन्योद्देशेन ज्ञतकर्तृणा-
 न्यस्य सिद्धिरूपे अथान्तरकार्यनिर्वाहे, प्रसक्तौ, प्रस्तावे च
 प्रसक्ति स्त्री० प्र+सद-क्तिन् । नैर्गल्ये प्रसन्नतायाम् । [स्त्री०
 प्रसन्न लि० प्र+सद-क्त । निर्मले, सन्तटे, ज्ञतापुत्रभेदे च सुरायां
 प्रसन्नता स्त्री० प्रसन्नस्य भावः तत् । प्रसादे अतुप्रहभेदे ।
 प्रसभ न० प्रगता सभा सभाधिकारोऽस्मान् । बलाकारे,
 'प्रसभोद्वृत्तिरिति रघुः ।
 प्रसर पु० प्र+सृ-अप्-अच् वा । प्रभये, वेगे, समूहे, युद्धे,
 नीवारे निकटाभिगमने 'ब्रणार्थे विस्तरणे सैन्यादेः सर्वता
 व्याप्तौ च । [स्त्री० लङ् तव ङीप्
 प्रसर्पण्य न० प्र+सृप-ल्युट् । सैन्यानां सर्वतोव्याप्तौ, अस्त्र
 प्रसव पु० प्र+सृ-अप् । गर्भमोचने । उत्पत्तौ, कार्यरूपे फले च
 'अद्वराचरं विषं प्रसवस्तस्य गीयते' इति कुबारः ।
 प्रसववन्धन न० प्रसवस्य पुण्यस्य बन्धनम् बन्ध-करणे ल्युट् ।
 हन्ते (बोधा) ।
 प्रसवित्री स्त्री० प्र+सृ-लृच् । जनन्याम् ।
 प्रसव्य लि० प्रगतं सव्यं वासत्वम् । प्रतिबूले ।
 प्रसहा स्त्री० प्र+सह-अच् । दृढत्वाम् ।
 प्रसह्य अव्य० प्र+सह-ल्यप् । दृढादित्यर्थः । 'प्रसह्य तेजोभि-
 रसंख्यतां गतैरिति साधः । [काशचौरै
 प्रसह्यचौर पु० प्रसह्य बलाकारेण चौरः । (डाकाइत) । प्र-
 प्रसाद् पु० प्र+सद-घञ् । नैर्गल्ये, अतुप्रहे, काव्यगुणभेदे,
 साख्ये, प्रसक्ते, देवनैवेद्ये, गुरुजनभुक्तावशिष्टे च ।
 प्रसादना स्त्री० प्र+सद-णिच्-युच् । सेवायाम् ।
 प्रसाधक लि० प्रसाधयति भूययति प्र+सिध-णिच्-ण्वन् ।
 निष्पादनेऽलङ्कारि च स्त्रियां टाप् । 'प्रसाधिकाश्चित्त-
 क्षप्रपाद'मिति रघुः । नीवारे स्त्री० टाप् ।
 प्रसाधन न० प्र+सिध-णिच्-ल्युट् । क्षतिवर्धनार्थे वेष्टे । करणे
 ल्युट् । कङ्कितकायाम् स्त्री० ङीप् ।
 प्रसाधित लि० प्र+सिध-णिच्-क्त । अवलङ्कृते, निष्पादिते च ।
 प्रसारण न० प्र+सृ-णिच्-ल्युट् । विस्तारकरणे क्रियाभेदे च
 प्रसारणी स्त्री० प्र+सृ-णिच्-ल्यु गौरा० ङीप् । (गम्भदाक्ष)
 लताभेदे ।

प्रसारिणी स्त्री० प्र+सृ-णिनि । लज्जालुलतायाम् ।
 प्रसारिन् लि० प्र+सृ-णिनि । विस्तारकारके ।
 प्रसित लि० प्र+सो-क्त । आसक्ते । [निगडादौ
 प्रसिति स्त्री० प्र+सि-बन्धने करणे क्तिन् । बन्धनसाधने,
 प्रसिद्ध लि० प्र+सिध-क्त । भूयते, ख्याते च ।
 प्रसू स्त्री० प्र+सृ-क्तिप् । जनन्याम्, कदल्यां, वीरुधि, चोटक्याञ्च
 प्रसूति स्त्री० प्रसू-क्तिन् । प्रसवे, अपत्ये, उदरे, जातरि च ।
 प्रसूतिका स्त्री० प्रसूतेव क्तन् । जातसन्तानायां स्त्रियाम् ।
 प्रसूतिज न० प्रसूत्या जायते जन-उ । उःखे, प्रसवादिजन्यं
 उःखं हि सर्वलोकसिद्धम् । [त्रि० ।
 प्रसून न० प्र+सृ-क्त तस्य नः । पुष्पे, फले च । जातमात्रे
 प्रसूत पु० प्र+सृ-क्त । अर्द्धाञ्जलौ, प्रहसे, प्रसादिते, विनीते,
 वेगिते, गते, नियुक्ते च लि० । जङ्घायां स्त्री० ।
 प्रसेवक पु० प्र+सिध-ण्वन् । वीणाप्रान्तवद्दे काठे ।
 प्रस्कन्न पु० ऋषिभेदे । स्कन्द-क्त तस्य नः । अवस्कन्दयुक्ते लि०
 प्रस्तर पु० प्र+स्त-अच् । पापाय, मणौ च ।
 प्रस्तार पु० प्र+स्त-घञ् । तण्वने, प्रक्षवादिचित्तश्रयायां, कन्दो
 यन्मोक्ते व्यक्तीभेदसंख्याज्ञानार्थे 'प्रस्तारे तु लघुं न्यस्य प्रथ
 मस्य गुरोरधः । यथोपरि तथा शेषं'मित्युक्ते प्रक्रियाभेदे च
 प्रस्ताव पु० प्र+स्त-घञ् । अवसरे प्रकरणे, प्रसङ्गे च ।
 प्रस्तावना स्त्री० प्र+स्त-णिच्-युच् । आरम्भे, सूत्रधारेण
 नद्यादिभिः सङ्ग प्रकृताभिनेयकथाप्रसङ्गार्थं कथनीये वाक्य
 स्तोभे 'नटी विद्रूपको वापीत्यादि सा० ६प० ।
 प्रस्तुत लि० प्र+स्त-क्त । प्रकरणप्राप्ते, प्रासङ्गिके, उपस्थिते,
 उद्यते, प्रतिपक्षे, प्रकर्षणं क्लृप्ते च ।
 प्रस्थ पु० प्र+स्था-क्त । चतुःकुडवात्मके, आदकचतुर्थांशे वा चान्या-
 देः परिमाणभेदे, विस्तारे च । प्रसृतस्य वासयोग्यभूतौ पु० न०
 प्रस्थान न० प्र+स्था-ल्युट् । जिगीषोर्धुङ्गार्धगमने, गमनमाले च
 प्रस्तोदन न० प्र+स्तुट्-करणे ल्युट् । शूरे । भावे ल्युट् ।
 ताडने, विकाशने, पाके च । [ल्यु । मात्यवति पर्वते पु०
 प्रस्रवण न० प्र+सृ-ल्युट् । अविवेकेन स्रवज्जले, उदरे, खेदे च ।
 प्रस्ताव पु० प्रस्तु-घञ् । सूत्रे । [स्यादने भागे ।
 प्रहर पु० प्रहियते वामिकटकादिरस्मिन् प्र+हृ-अप् । दिवस-
 प्रहरण न० प्रहियतेऽनेन हृ-ल्युट् । अस्ते, कर्णोरथे च ।
 आधारे ल्युट् । युद्धे । भावे ल्युट् । प्रहारे, दम्भे च ।
 प्रहर्षणी स्त्री० प्रहृष्यत्यनया हृष-ल्युट् ङीप् । हरिद्रायां
 लयोद्देशात्तरपादके कन्दोभेदे च । तल प्रहर्षणीत्येके । [६प०
 प्रहसन न० प्र+हस-ल्युट् । हासे, हस्यकार्यरूपकभेदे च । सा०

प्रहसन्ती स्त्री० प्र+हस-शत ऊनप । युक्तिकायां, वाचन्याम् ।
प्रहस्त पु० प्रकटो हस्तः प्रा० । विस्तृताङ्गुलिके पाणौ, रावण-
सेनापतिभेदे च । [मांसरोहिण्यम् ।

प्रहारवल्ली स्त्री० प्रहारस्य वेदनोपपन्नमना वल्ली शक० ।

प्रहि पु० प्रहितयतेऽल प्र+हृ-इन् डिञ् । कृपे ।

प्रहित लि० प्र+हि-क्त । क्षिप्ते, निरस्ते, प्रेरिते च । रूपे न०

प्रहेलिका स्त्री० दुर्वैधायिघानाय प्रन्ने (हेयालि) 'नरण्यालि

क्रितः कण्ठे नितम्बस्थानमाश्रितः । शुष्कणां सन्निधानेऽपि कः

कूजति सुष्ठुमुञ्ज' रित्यादि रूपे, अस्त्रोत्तरम् ईषदपूर्णजलः कलशः

प्रह्लाद पु० प्र+हृद-घञ् । हिरण्यकशिपोर्देवस्य पुत्रेऽसुरभेदे

प्रह्व लि० प्र+ह्वे-क । नञ् विनीते, आसक्ते च ।

प्रांशु लि० प्रकटा अंगवोऽस्य । उच्च, उन्नते ।

प्राकाश्य न० प्रकासस्य भावः व्यञ्ज । अष्टविधैश्वर्यमध्य, ईश्वर्या-

नभिधातरूपे ऐश्वर्यं स्वाच्छन्द्याद्युत्पत्तौ च । 'प्राकाश्यं ते

विभूतिर्वि' इति कुमारः । [कारे प्राचीरादौ ।

प्राकार पु० प्रकीर्यते कृ-घञ् दीर्घः । इटकादिप्रचिते वेदना-

प्राकृत लि० प्रकटप्रकृतमपक्रायं यस्य । नीचे । प्रकृतेरयम्

अण् । प्रकृतिसम्बन्धिनि । प्रकृत्या स्वभावेन निर्मुक्तः

अण् । स्वभावसिद्धे । प्रकृतेः संस्कृतगन्दात् आगतः

अण् । नाटकादौ प्रसिद्धे अपस्मंशगन्धभेदे ।

प्राकृतप्रलय पु० कर्म० । कार्यं ब्रह्मणो नाशे तेन सह

कार्यं जातस्य प्रकृतौ लये, तत्काले च ।

प्राकृतमित्त कर्म० । स्वभावसिद्धे मिले, विषयानन्तरस्य ऋप-

रूपात् प्राकृतगतोः अव्यवहितोत्तरविषयस्य ऋपे ।

प्राकृतशत्रु पु० कर्म० । विषयानन्तरवर्त्तिनि ऋपे ।

प्राकृतन लि० प्राचि काले, देशे, प्राच्यां दिशि वा भवः शु

तट् च । प्राग्भवे । 'प्रभेदिरे प्राक्तनजन्मविद्या' इति कु० ।

प्रागभाव पु० प्राग्वर्ती अभावः । इह कपाले चटो भविष्यती

त्यादिप्रतीतिविज्ञे अभावभेदे ।

प्रागुदीची स्त्री० प्राच्या उदीच्याश्चान्तराला दिक् दिग्माभा-

न्यन्तराले इति व० । पूर्वोत्तरदिशि ईशानकोणे ।

प्रागुज्योतिष न० कान्तरूपदेशे तद्देशस्य व० व० ।

प्राग्भार पु० प्रकटो भारः । उत्कर्षे परभाग, 'मांससन्निष्क-

पङ्क' 'प्राग्भारः' इति प्रवेशचन्द्रोदयः । प्रवृत्तापभागे च ।

प्राग्रहर लि० प्रकर्षणे अग्रे क्षियतेऽस्ती अण् । अग्रे ।

प्राग्र्य लि० प्रकर्षणार्थे भवः यत् । अग्रे ।

प्राग्वंश पु० प्राक् वंशः सप्रलीकयजमानादिषु सदायोऽल ।

हविर्ब्रह्मा पूर्वभागस्य यजमानादिष्वित्यर्थे ऋधे ।

प्राघार पु० प्र+घ-घरणे घञ् दीर्घः । यन्त्रादौ बह्वैश्वर्य-
घतादेः घरणे । [वशाद्यो च ।

प्राघुण पु० प्र+घा-घुण-क । आतंचौ । [अजिरे, पण-

प्राङ्गण न० प्रकटप्रकृतं पूर्व० णलम् । गृहभूमी (उठान)

प्राङ्गन्याय पु० 'आचारैणावसन्नोऽपि पुनर्लक्षयते' इति । श्रीऽ-

भिधेया जितः पूर्व० प्राङ्गन्यायस्य च उच्यते' इत्युक्ते

व्यवहारस्य उत्तरभेदे ।

प्राच् लि० प्र-अनुच्-क्विन् । पूर्वप्रित् काले देशे च । स्त्रियां

ऊनप्राची । सा च पूर्वस्यां दिशि, तन्मोक्षे पूर्वपूजकयो

र्मध्यदेशे च ।

प्राचीन लि० प्राक्+भवार्थे ख । पूर्वदिशेऽपि भवे । (आन्-

गादि) वनतिक्तायाम्, राजावाङ् स्त्री० टाप् ।

प्राचीनवर्हिस् पु० । इन्द्रे, ऋषभेदे च ।

प्राचीनामलक न० कर्म० । पानीयामलके ।

प्राचीनावीत न० 'सर्वं वाहुं घट्टइत्यल दक्षिणे तु द्विजातयः' ।

प्राचीनावीतमित्युक्तं पेल्ल कर्मणि योजये'दित्युक्ते । आद्यादौ

वामहरे वहिष्कृते सति दक्षिणस्वभार्षिते यशस्वत्वादे ।

प्राचीर न० प्राचीयते प्र+आ-वि-क्तन् दीर्घश्च । सर्वं तो

वेदनाकारे इटकादिनिर्मिते आवरणे (प्राचिर) । [पुले च

प्राचेतस्य पु० वाक्कोकिचनौ प्राचीनवर्हिषो ऋषस्य पुत्रे, वरुणस्य

प्राच्य पु० प्राचि भवः । शरावत्या नद्याः प्राग्दक्षिणे देशे ।

प्राजक पु० प्र+अज-खुल् वीभावभावः । सारथी ।

प्राजन न० प्र+अज-खुल् । तोदने पश्चाद्देशालनदण्डे (प्राचनी)

प्राजापत्य पु० प्रजापतिर्देवताऽस्य यज् । अष्टविवाहमध्य

विवाहभेदे, 'त्र्यहं प्रातिस्वहं शयं त्र्यहस्ययादधाचितम् ।

त्र्यहं परं च नास्तीयात् प्राजापत्यमिति स्मृतमिति' इत्युक्ते

द्वादशाहसाध्ये व्रतभेदे न० । प्रजापत्यविदेवताके चर्वादी

लि० । प्रव्रज्यान्मात्रे सर्वस्य दक्षिणकोटिभेदे स्त्री० ।

प्राजित पु० प्र-अज-हृच् वीभावभावः । सारथी ।

प्राज्ञ पु० प्रकर्षणे जानाति प्र-ज्ञा-क स्त्रार्थे अण् । पञ्चिते ।

राजगुणे च । प्रज्ञाऽस्य अण् । बुद्धिमति, दले च लि०

प्रज्ञा+स्त्रार्थे अण् । बुद्धौ, प्राज्ञस्य पत्नी ऊनप्राची । प्राज्ञपत्यां

स्त्री० । [प्रचुरे लि० ।

प्राज्य न० प्रकटप्रकृतं प्र+अनुज-अण् वा । प्रकटप्रते ।

प्राञ्जल लि० प्र+अनुज-अलट् । सरणे, ह्योषे च ।

प्राङ्घ्रिवेक पु० अर्धप्रमलविनीं पृच्छति प्रच्छ-क्विप् प्राट्, नयो-

वार्क्यं विच्छ्रविच्छ्रतया विवेचयति वि+विच-घञ् कर्म० ।

राजनिपुक्ते व्यवहारदर्शने, 'विवादासुगतं प्रहा पूर्ववाक्यं

प्रयत्नतः । विचारयति येनासौ प्राड्विवेकस्ततः स्मृत' इति स्मृतिः अत्र प्राड्विवाक इति केचित् पठन्ति ।

प्राण उ० प्र+अन-अच् । हृदयस्य नासापवर्त्तिनि वायो, काव्यजीवने रसे, वायुनाले, बले च । पञ्चदन्तिके देहस्य वायुभेदे, इन्द्रिये च व० व० ।

प्राणद् उ० प्राणं ददाति दा-क । जले, अग्ने च । जीवकडले उ० । हरितक्यां, कडिहले च स्त्री० । प्राणदातरि लि० । 'प्राणदा यमदृष्टिके' लुङ्गटः ।

प्राणनाथ इत० । पत्नी ।

प्राणमयकोष उ० रागादिकर्त्तृन्द्रियसहितः प्राणपञ्चकप्रचुरः कोषवदाच्छादकत्वात् कोष इव । वेदान्तोक्ते जीवस्वरूपा-च्छादके, कर्त्तृन्द्रियसहिते प्राणपञ्चके ।

प्राणसंयम उ० प्राणस्य प्राणरूपवृत्तिभेदस्य नासापवर्त्तिनो वायोः संयमो यत्र व्यापारे । प्राणायामे तेन हि व्यापा-रेण प्राणवायोर्वह्निर्ःसरणप्रतिरोधेन प्राणसंयम इति योगशास्त्रादिप्रसिद्धम् । [पल्याम् ।

प्राणसमा स्त्री० प्राणैः समा ठल्या प्रियत्वात् । प्रियतमायां प्राणायास उ० प्राणः प्राणवायुरायम्यते संयम्यते येन आ+

यम-अच् । योगादिशास्त्रप्रसिद्धे प्राणवायोर्निरोधसाधने व्यापारे । वह्निःस्यप्राणवायोर्लक्षणरूपपूरणेन, देहस्यस्य तस्य कुम्भवत् निक्षलतया रोधेन, निरुद्धस्य तस्य क्रमेण वह्निर्ःसारणरूपरेचनेन च प्राणवायोर्व्येष्टविमियोगरूप-व्यवसायसम्प्रादनमित्यसौ व्यापारसमुदायः प्राणायास इत्यु-च्यते 'प्राणास्त्रमनिचिं वश्यमभ्यामात् कुरुते त्व यत् । प्रा-णायासः स विज्ञेयः' इत्युक्तकण्ठे प्राणायासशब्दस्य पूरणं कुम्भकरेचनरूपव्यापारसमुदाये रुदिरिति बह्वः प्रत्ये-कस्मिन्नपि रुदिरित्यन्ते विस्तरो दृष्टदमिधाने ।

प्राणित्युत न० प्राणिभिः भेषकुक्कुटादिभिः प्रणपूर्यं व्युतं, दे-वनम् दिव-भाषे त्त । प्राणिभिः प्रणपूर्यं देवने ।

प्राणिन उ० प्राण+अण्प्रत्यये इति । जीवे चेतने ।

प्रातःकृत्य न० प्रातः प्रभाते कृत्यं कर्त्तव्यम् । प्रभाते कर्त्तव्ये शोचनानादौ । [प्रातरुपास्ये अन्तरूपे देवभेदे ।

प्रातःसन्ध्या स्त्री० प्रातरुपासा सन्ध्या । वैदिके तान्त्रिके च प्रातर् अय्य० प्र+अत-अच् । प्रभाते, प्रातः काको सङ्कर्त्तां स्त्री-नि'ति स्मृत्युक्ते सूर्योदयावधिसङ्कर्त्तां काले च ।

प्रातराश उ० अयस्यते भुज्यते अश-अच् प्रातः प्रभाते आशो-भोज्यम् । प्रातःकाले भोज्ये ।

प्रातिका स्त्री० प्र+अत-लुङ् टाप् । जवाडले ।

प्रातिपदिक उ० प्रतिपदि ज्ञयते ठञ् । अग्नौ, 'इन्द्राग्नी यत्र ज्ञयेते इति श्रुतौ यत्र प्रतिपदीत्यर्थः । व्याकरणोक्ते 'अर्ध-वद् अधातरप्रत्ययः प्रातिपदिकनि'त्याद्युक्ते प्रत्ययप्रत्यया-न्तभिन्ने धातुभिन्ने कर्त्तृक्षिप्तसमासनिष्पन्ने च शब्दभेदे न०

प्रातिभाव्य न० प्रतिभुवो भावः । (जामिनो) प्रतिभुवोभावे 'प्रातिभाव्यागतं सुत' इति स्मृतिः । [स्यासाधरणे धर्मं

प्रातिस्विक न० प्रतिस्वे एकैकस्मिन् भवः ठक् । प्रत्येकप्रदार्थ

प्रातिहारिक लि० प्रतिस्त्रियतेऽनेन प्रतिहारः कापक्षं साया सः प्रयोजनस्य ठक् । नायाकारके । [वेदाध्ययनादौ ।

प्राथमकल्पिक लि० प्रथमकल्पे भवः ठक् । प्रथमारम्भोचिते प्राथमिक लि० प्रथमे भवः ठञ् । प्रथमकालभवे । स्त्रियां छीप् प्रादुर्भाव उ० प्राडुस्+भू-अच् । प्रकाशे आविर्भावे ।

प्रादुस् अय्य० प्र+अद्-उसि । स्फुटत्वे, प्रकाशे, नान्ति, सम्भा-वनायां, दृष्टौ च ।

प्रादेश उ० प्र+दिश-अच् दीर्घः । तर्जनीसहितविक्षृताङ्गुष्ठे देशशाले च 'अङ्गुष्ठस्य प्रदेशिन्या व्यासः प्रादेश उच्यते इत्युक्ते परिमाणभेदे च ।

प्रादेशन न० प्र+आ+दिश-ल्युट् । दाने ।

प्राङ्ग उ० प्रगतोऽध्वानम् अच् सक्ता० । रथादौ, प्रकटोऽध्वा प्रा०स० प्रकटे पथि । नन्वे, बडे च लि० । [तायाञ्च

प्राध्वम् अय्य० प्र+आ+ध्वन-डभि । आरुद्रुष्ये, बन्धने, नञ-प्रान्त उ० प्रकटोऽन्तः । शेषसीमायाम् । ।

प्रान्तर न० प्रकटसन्तरं व्यवधानं यत्र । दूरगम्ये पथि । दृक्वा दिच्छायान्तर्ये पथि, वने, कोठरे च ।

प्राप्तपञ्चत्व लि० प्राप्तं पञ्चत्वं सरणं येन । स्मृते ।

प्राप्तरूप लि० प्राप्तं रूपं येन । मनोहरे, पण्डिते च ।

प्राप्ति स्त्री० प्र+आप-क्तिन् । दृष्टौ, लाभे, स्थानान्तरगती, संहतौ, अणिमाद्यैश्वर्यसंध्ये ऐश्वर्यभेदे, उदरे च ।

प्राप्य लि० प्र+आप-णवत् । गम्ये, लभ्ये च । व्याकरणोक्ते 'क्रिया कृतविशेषाणां सिद्धिर्यत्र न विद्यते दर्शनादनुमानाद्वा तन् प्राप्यमिह कथ्यते' इत्युक्ते कर्मभेदे न० ।

प्राष्टत न० प्र+आ+ष्ट-क्त । उपटौकनद्रव्ये । सार्थे कन् अत्रैव प्रामाद्य उ० प्रमादाव् कृतः जा । वासकडले ।

प्रामाणिक लि० प्रमाणेन निर्दृष्टः सिद्धः ठञ् । प्रत्यक्षादि-प्रमाणसिद्धे, शास्त्रसिद्धे च स्त्रियां छीप् ।

प्रामाण्य न० प्रमाणस्य भावः । तद्वति तत्प्रकारकत्वरूपे ज्ञान धर्मे, तच्च न्यायमते परतोपाह्वं भीमांशकादिसते स्ततः, स्वसाधन्या वा पाल्ममिति भेदः विस्तरो दृष्टदमिधाने ।

प्रायः पु० प्र+अय-इत्-वा षञ् अच् वा । कृतौ, अनशनकृतौ
वाङ्मले च । 'प्रायेण सात्मन्यविधा'विति कुत्तारः ।

प्रायश्चित्तं प्रायश्चित्त-कृतं । 'प्रायो नाम तपः प्रोक्तम्
चित्तं निश्चय उच्यते । तपो निश्चयसंयुक्तम् प्रायश्चित्तं
मिति स्मृतं भित्तुक्तलक्षणे पापक्षयमात्रसाधनत्वेन विधि-
बोधिते कर्मणि चान्द्रायणादौ ।

प्रायश्चित्तिन् वि० प्रायश्चित्तं कर्त्तव्यतयाख्यस्य इति । प्राय-
श्चित्तकरणयोग्ये पापनिश्चयवति जने ।

प्रायस् अख्य० प्र+अय-अधि । वाङ्मले, तपसि च । 'प्रायः
प्रयोधरसमुन्नतिरिव हेतु'रित्युद्भूतः ।

प्रायोपविष्ट वि० प्रायाय अनशनकृत्यवे उपविष्टः उप+
विश-क्त । अनशनेन भवरण्यायुक्तं ।

प्रायोपवेशः पु० प्रायाय अनशनकृत्यवे उपवेशः स्थितिः । सङ्क-
ल्पपूर्वकम् सकलकार्यत्यागेन अनशनमरण्याप्युद्यमे ।

प्रारब्ध न० आ+रभ-आरम्भे क्त प्रकटभारम्भं स्वकार्यं
जननाय कृतारम्भं येन । देहाद्यारम्भके अट्टभेदे तस्य
च भोगेनैव क्षय इति शास्त्रे प्रसिद्धम् । कृतारम्भे वि० ।

प्रार्थना स्त्री० प्र+अर्थ-युच् । याच्ञायां, हिंसायाञ्च । ल्युट् ।
याचने, हिंसने च न० । [च ।

प्रार्थित वि० प्र+अर्थ क्त । याचिते । अभिहिते, हते, शत्रुसंयते
प्रालम्ब न० प्रकर्षणालम्बते प्र+आ+लम्ब-अच् । कृजुतया
कण्ठात् लम्बमाने माल्यादौ ।

प्रालेय न० प्रकर्षणं लीयते प्र+आ+ली-यत् आत्मे एत्थम्,
प्रलयाय हितम् अथ नि० एत्थम् वा । हिमे । [रोप्यत् पु०

प्रावरण न० प्राप्रियतेनेन ल्युट् । उत्तरीयवस्त्रे । षञ् । प्रावा-
प्राहृत वि० प्र+आ+ह-क्त । प्रकर्षणाहृते वस्त्रे ।

प्राहृष्(वा) स्त्री० प्रकर्षणावर्धत्यल दृष-क्लिप् वा टाप् । वर्षाकाले
प्राहृषायणी स्त्री० प्राहृषायामयनं यस्याः पूर्वं एत्वम् ।

कपिकच्छाम् (आलङ्करी)

प्राहृषण्य पु० प्राहृषि भवः एत्वम् । कदम्बदृष्टे, धाराकदम्बे,
कुटजदृष्टे च । वर्षाकालभवे वि० । 'स्वं प्राहृषण्यैरिवे'ति
भट्टिः । पुनर्नवायां, कपिकच्छाञ्च स्त्री० ।

प्राहृष्य पु० प्राहृषि भवः यत् । कुटजे, कदम्बे च ।

प्राभिक वि० प्रभं करोति ठक् । कुशलादिप्रभकारके । सभ्ये पु०

प्रास पु० प्रकर्षणास्तुते अक्ष-कर्मणि षञ् । कुन्तास्ते ।

प्रासङ्ग पु० प्रसज्यते प्र+सज्-जञ् दीर्घः । दम्यवत्सनां
स्त्वान्ते शिञ्जार्थमासज्यमाने काष्ठे ।

प्रासङ्ग्य पु० प्रासङ्गं वहति यत् । हलादिकाव्याहके दृषादौ

प्रासाद पु० प्रसीदत्यस्मिन् प्र+सद्-चञ् पूर्वसद दीर्घः ।
देवानां राज्ञाञ्च गृहभेदे ।

प्रासिक पु० प्रासः प्रहरणमस्य ठक् । कुन्तास्तेण योद्धरि ।

प्रास्थिक वि० प्रस्थं तत्परिमितं धान्यादिकं स्वास्मिन् समान-
वेशयति, पचति वा ठक् । प्रस्थमितधान्यसमावेशयोग्ये
पात्रे, तस्मितधान्यादिपात्रके च । स्त्रियां ङीप् ।

प्राह्ल पु० प्रहृष्टं, प्रथमं वा अहः ठक्, अह्लादेशः एत्वम् । पूर्वाह्णे
प्राह्लेतेन वि० प्राह्ले पूर्वाह्णे भवः क्युल् लृट् च निपातनादे
त्वम् । पूर्वाह्णे भवे । [अतिप्रसूषे

प्राह्लेतराम् अख्य० अतिशयेन प्राह्ले तर-आह् एत्वं नि० ।

प्रिय पु० प्रीणाति प्री-तर्पणे क । भर्त्सरि, पत्नौ, गृहभेदे,
वद्विनाभौषधौ च । ह्येते वि० । भाव्यायां, एलायां, सज्जि-
कायां, मदिरायां, वात्सायाञ्च स्त्री० ।

प्रियंवद वि० प्रियं प्रियकरं सधुरं वदति खच् सञ् च ।
प्रियवादिनि खेचरे, गन्धर्वभेदे च पु० ।

प्रियक पु० प्रिय+संज्ञायां कन् । पीतसाले दृष्टे, कदम्बे, विचित्र-
सृगे, प्रियङ्गौ, भ्रमरे, कुङ्कुमे, असनदृष्टे च ।

प्रियङ्कर वि० प्रियङ्करोति खच् सञ् च । प्रियकारिणि ।
श्वेतकण्ठकार्या, दृष्टज्जीवन्त्याम्, अश्वगन्धायाञ्च स्त्री० ङीष्

प्रियङ्गु पु० प्रिय+गङ्ग-ङु नि० सञ् च । खनामख्याते दृष्टे
'प्रियङ्गुकलिकाकार'मिति बुधप्रणाममन्त्रः । राजिकायां,
पिप्पल्याम्, कङ्कौ, (काङ्कनौ) कटुकाञ्च ।

प्रियजीव पु० प्रियो जीवो यस्य । श्लोमाकभेदे । [प्रिये वि०

प्रियतम पु० अतिशयेन प्रियः तमप् । सयूरशिखादृष्टे, अति-
प्रियता स्त्री० प्रियस्य भावः तत् । स्नेहे प्रियत्वे । [सृष्टस्ये वि०

प्रियदर्शन पु० प्रियं दर्शनमस्य । जीरिकादृष्टे, शुक्लरुगे च
प्रियवर्णी स्त्री० प्रियो वर्णो यस्याः गौःङीष् । प्रियङ्गौ ।

प्रियव्रत पु० स्वायम्भुवसनोः ज्येष्ठे पुत्रे ।

प्रियवल्ली स्त्री० कर्म० । प्रियङ्गौ । [प्रियसंवादे ।

प्रियसन्देष्ट पु० प्रिय सन्दिशति अण् । चम्पकदृष्टे । इत० ।

प्रियसालक पु० कर्म० खार्थे कन् । असनदृष्टे (प्रियासाल)

प्रियासु पु० प्रियं प्रिटृणां प्रियमन्त्रं, मूले सितं जलमस्य
आम्लदृष्टे । [[प्रियासाल] । द्राक्षायां स्त्री० ।

प्रियासल पु० प्रियाय अलति प्रयप्रियोयि कल-अच् । प्रियसाले

प्री तर्पणे भा० उभ० षक० अनिट् । प्रियति ते अप्रैषीत् अप्रैष्ट ।

प्री प्रीतो कान्तौ दिवा० आत्म० अक० अनिट् । प्रीयते अप्रैष्ट ।

प्री तर्पणे षक० क्त्वा० उभ० कान्तौ अक० अनिट् । प्रीणाति

प्रीणीते अप्रैषीत् अप्रैष्ट ।

प्री तर्पणे सक० सु० उभ० अनिट् । प्राययति ते अप्रप्रयत्-त ।
प्रीणन न० प्री-णिच्-लुक्-ल्युट् । तर्पणे । [ऽप्यल लि० ।
प्रीत लि० प्री-क्त वा नलाभावः । हृष्टे । तस्य नत्वे प्रीयो-
प्रीति स्त्री० प्री-भावे क्तिच् । हर्षे, आमीदे, तमौ च ।
पु सर्थे भ्वा० आत्म० सक० अनिट् । प्रवते अप्रोष्ट ।
मुष्ट मर्हने भ्वा० पर० सक० सेट् । मोष्टति अप्रोटीत् ।
मुष भस्मीकरणे भ्वा० पर० सक० सेट् । प्रोषति अप्रोषीत् क्ता
वेट् । [अप्रोषीत् ।

मुष सेके पूचौ च सक० स्नेहे अक० क्वा० पर० सेट् । पुष्पाति
मुष्ट लि० मुष-क्त । दग्धे ।
प्रेक्षा स्त्री० प्रकर्षणं प्रमाणादिना ईक्षा । पय्याचोचनायाम् ।
प्रेक्षावत् लि० प्रेक्षा अस्त्वर्थे मत्पुं मस्य वः । समीप्यकारिणि
प्रेक्षा स्त्री० प्र-इखि अ । दोलायाम् परिभ्रमणे, स्वार्थकगतौ,
गृहभेदे, नृत्ये च ।

प्रेक्षित लि० प्र-इखि-क्त । कम्पिते ।
प्रेक्षोल दोहने अ० चुरा० उ० सक० सेट् । प्रोक्षोलयति ते अप-
प्रेक्षोलत् । प्रक्षोपसर्गलक्षणीत्यने तेन प्राक्षिखोलत् त ।
प्रेत पु० प्र-इष-क्त । नरकस्य जीवे, पिशाचभेदे, अतिवाहिक-
देहोत्तरं जायमाने देहभेदे, 'कृते सपिण्डीकरणे नरः
संवत्सरात् परम् प्रेतदेहं परित्यज्य भोगदेहं प्रपद्यते इति
स्मृतिः', नृते च ।

प्रेतकर्मान् न० इत० । मृतस्य दाहादिके सपिण्डीकरणान्ते कर्मणि
प्रेतमृह न० इत० । प्रसृगने प्रेतपुरादयोऽप्यल । [नदीभेदे ।
प्रेतनदी स्त्री० । प्रेतगम्या नदी । यमद्वारस्य वैतरणीनामके
प्रेतशिला स्त्री० गयातीर्थस्य प्रेतोद्धारणार्थे शिलाभेदे ।
प्रेत्य अव्य० प्र-इष-ल्यप् । लोकान्तरे 'प्रेत्य संज्ञा नास्ती'ति
श्रुतिः । [इन्द्रे, वायौ च पु० ।

प्रेमन् पु० प्रियस्य भावः इक्षनिच् प्रादेशः । स्नेहे, नर्माणि च
प्रेयस् लि० अतिशयेन प्रियः ईयसु प्रियस्य प्रादेशः । अतिशय
प्रिये । स्त्रियां ङीप् प्रेयसी सा च प्रियतमायां योषिति च
प्रेरण न० प्र-ईर-णिच्-ल्युट् । प्रेषणे निक्षेपस्य अत्यादेः
कार्यादौ नियोगे । णिच्-युच् । प्रेरणाप्यल स्त्री० ।

प्रेष गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । प्रेषति अप्रोषीत् ।
प्रेषण पु० प्र-इष-भञ् वा पररूपम् । प्रेषणे, पीडने च ।
प्रेष्ठ लि० अतिशयेन प्रियः ईषन् प्रादेशः । अतिशय प्रिये ।
प्रेमिष्य पु० प्र-इपु यत्युच् वा पररूपम् । दासे । प्रेरणीये लि०
जङ्गायां स्त्री० । [पशूनां हनने च ।

प्रोचय न० प्र-उच-ल्युट् । समन्तात् सेचने, बधे, यत्तार्थं

प्रोक्षित लि० प्र-उच-क्त । चित्ते, हिते, यत्तार्थं संकृते सांसादौ
च 'भक्षयेत् प्रोक्षितं सांख्यमिति स्मृतिः ।

प्रोच्छन न० प्र-उच्छि-ल्युट् । सांजने (पोंछा) ।

प्रोत लि० प्र-वे क्त । सुम्निते, सूते, खचिते च । वस्त्रे न० ।

प्रोत्फल पु० प्रकर्षेण उत्फलति प्र-उद्-फल-अच् ।
सिंहलाङ्गूलाकारपुष्पवति वृक्षभेदे ।

प्रोथ परिपूर्णतायाम् सामर्थ्यं च भ्वा० उभ० अक० सेट् । प्रोषति-
ते अप्रोषीत् अप्रोषिष्ट । चङि न क्तुस् ।

प्रोथ पु० न० । प्र-यन् । अश्वनासिकायाम् । कक्षां, शटके,
स्त्रीगर्भे, गर्ते, भीषणे, स्निग्धे, अश्वसुखे च पु० । पान्थे,
स्थापिते, प्रथिते च लि० ।

प्रोषित लि० प्र-वच-क्त इट् । प्रवासं गते विदेगं गते ।

प्रोषितभर्तृका स्त्री० योषितः भर्ता यस्याः कप । विदे-
गस्थपतिकायां नायिकायाम् ।

प्रो(प्रौ)ष्ठ पु० प्रकटः ओष्ठोऽस्य वा वृद्धिः । (उंठि) मत्स्यभेदे
गवि च । वा ङीष् । प्रोथीत्यप्यल ।

प्रो(प्रौ)ष्ठपद् पु० प्रो(प्रौ)ष्ठो गौस्तस्येव पदं यस्य । भाद्रपदास्ये
नक्षत्रविशेषे तेन युक्ता पौर्णमासी अण् सा यत्न मासि
पुनरप्यु वा न वृद्धिः । चान्द्रभाद्रमासि ।

प्रो(प्रौ)ष्ठपदा स्त्री० व० प्रो(प्रौ)ष्ठस्य गोरिव पदान्यस्याः । भाद्र-
पदनक्षत्रे पूर्वभाद्रपदताराया उत्तरभाद्रपदताराया च चतुर्नक्ष-
त्रात्मकत्वात् वृद्धत्वम् । [न वृद्धिः । भाद्रपौर्णमास्याम् ।
प्रो(प्रौ)ष्ठपदी स्त्री० प्रोष्ठ(प्रौ)ष्ठपदाभिर्युक्ता पौर्णमासी अण् वा
प्रौठ लि० प्र-वच-क्त वृद्धिः । प्रष्टवे, प्रगल्भे, निपुणे च नायि-
काभेदे 'तच्छ्रीं लिंशता मता पञ्चपञ्चशता प्रौठे'त्युक्तवय-
क्तायां स्त्रियाम् च स्त्री० टाप् ।

प्रौठपाद पु० 'आसनारूढपादस्तु जातुनीर्जङ्गयोस्तथा ।
कृतावसथिको यस्तु प्रौठपादः स उच्यते' इत्युक्तलक्षणे
आसनारूढपादे वस्त्रादिना कटिजङ्गाबन्धनेन स्थिते जने ।

प्रौठि स्त्री० प्र-वच क्तिन् वृद्धिः । सामर्थ्ये, उद्यमे च ।

स्रक्ष भक्षणे भ्वा० उभ० सक० सेट् । स्रक्षति अक्षचीत् ।

स्रक्ष पु० स्रक्ष्यते कीटैः स्रक्ष-भञ् । (पातुड) वृक्षे, स्रक्षवृक्ष-
चिह्निते वीषभेदे च ।

स्रव पु० स्र-भावे अप् । स्रवने । कर्त्तरि अच् । भेलके (भेला)
भेके, भेषे, वानरे, श्वपचे, जलकाके, प्रवरणे, पर्कडीवृक्षे,
कारणवृक्षणे, शब्दे, रिपौ, जलभेदे जलजुक्तैः, जलचर-
पक्षिभावे सारसादौ च । कैवर्त्तीस्रस्तके, गम्बहणे च न०
स्रवण पु० स्रवन् सन् गच्छति गम-ड टा० वानरे, भेके, सूर्ये

धारथी, अवपक्षिणि, शिरोपट्टन च । [भेदे, अक्षय्ये च
अवङ्ग ५० अवन् सन् गच्छति गम-ड खच् ५० । वानरे, अङ्ग-
अवङ्गम ५० अवन् सन् गच्छति गम खच् ५० । वानरे, भेके च ।
ज्ञात्त न० अवलस्य सङ्गृहः, तस्य विकारः, लस्य, फलं वा अण् न
लुप् । अक्षय्ये च फले, तद्विकारे, तत्संघदाये च ।

ज्ञावन न० सु-णिच्-ल्युट् । (उष्ट्रानां) द्रवद्रव्यस्य सभन्नाद्गतौ
ज्ञावित लि० सु-णिच्-क्त । जलादिना सभन्नात् व्याप्ते ।
सिंह गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । सेहति असेहीत् ।
झि(झी)हन् ५० झिह-कनिच् ५० वा दीर्घः । (पिशा) वासकुञ्जि-
पात्रस्थे नासस्थस्य, तद्विह्वेतके रोगभेदे च ।

झी गतौ क्वा० पर० सक० अनिट् । झीनाति अझीपीत् ।
झोहन् ५० झोहानं ह्नि हन-न । (रोडा) दाडिमतल्य-
कुसुमवति दृष्टभेदे । झोहयन्तु प्रभृतयोप्यल ।

झीहारि ५० इत् । अक्षय्ये (रोडा) दृष्टभेदे च । [अझोह
ञ्, सर्पणे उत्पुल्ल गतौ च भ्वा० आत्म० अक० अनिट् । अक्षते
भूत न० सु-क्त । तिथ्यगतौ, अभ्येन, गतौ, अक्षगतिभेदे च ।
मुष दाहे भ्वा० पर० सक० सेट् । झोषति अझोषीत् । ज्ञा वेट् ।
मुष दाहे दिवा० पर० सक० सेट् । झुष्यति अझुष्यत् । [अझोषीत्
मुष सेके पूर्त्ता च सक० अक० सेहे क्वा० पर० सेट् । मुष्णाति
मुष्ट लि० मुष-क्त । दधे । [सृद्-अझोषीत् ।

मुष दाहे विभागे च दिवा० पर० सक० सेट् । मुष्यति अमु-
झेव सेवेन भ्वा० आ० सक० सेट् । झेवते अझेविट् । चङि न ह्रस्वः
झोष ५० मुष-चञ् । दाहे ।

झा भक्षणे अदा० पर० सक० अनिट् । झाति अझाक्षीत् ।
झात लि० झा-क्त । भक्षिते ।

फ

फ न० फक-ड । स्रजकथने, निष्फलवाक्ये, फुत्कारे च । भ्रज्ज्वाते
वर्द्धके, जृम्भाविस्तारे, फललाभे च ५० । [अफक्कीत् ।
फक्ता अघदाचारे, सन्दृगतौ च भ्वा० पर० अक० सेट् । फक्कति
फक्किका स्त्री० फक-धातुनिर्द्देशे भावे एवल्-टाप् अतइत्त्वम् ।
असह्यवहारे (फाकि) तत्त्वनिर्द्देशार्थं पूर्वपक्षे च । 'फणि-
भाषितभाष्यफकि'ति नैषधम् । [(वासनहाटि) दृष्टे
फक्किका स्त्री० भङ्गति रोगान् भृज्ज-मर्द्दने एवल् ५० ।
फक्किपन्निका स्त्री० भृज्ज-णिनि ५० फक्कि रोगमर्द्दि पन्नं
यस्याः । 'स्पश्याम्' (इदुरकानि) । [वासनहाटि
फक्कि(झी) स्त्री० भृज्ज-इन् ५० वा ङीप् । भाग्याम् ।
फट् ५० स्त्री० स्फुट-विकाये अच् ५० । सर्पाणां फणायाम्

स्त्रियां टाप् । वा च दन्ते कितने च । [भेदे च ।

फट् अच् ५० स्फुट-क्लिप् ५० । योगे, तन्त्रोक्ते अस्त्रनाभके अन्व-
फण अनायासेनौत्पत्तौ भ्वा० पर० सक० सेट् फणा० । फणति
अफाणीत्-अफणीत् । फेणत्-पफणत् ।

फण गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । फणति अफाणीत्-अफणीत्
वा चटादि० । णिचि फणयति फणयति ।

फण पु० स्त्री० फण-अच् । द्रव्योकारे सङ्कोचविकाशवति भर्षसक्तके
फण(णा)धर ५० फण(णां) धरति छ-अच् । सर्पे । फण(णां)-
भृदादयोप्यल । [सामान्ये च ।

फणिष्कक ५० फणिनसञ्ज्ञति एवल् ५० । तुलसीभेदे, जम्बीर
फणिप्रिय ५० फणिनां प्राणप्रदत्तात् प्रियः । वायौ । सर्पा-
णां वायुभक्षकत्वेन वायोसन्निधयत्नम् ।

फणिफेन न० फणिनां फेनमिव । (आफिड) अहिफेने ।
फणिवल्ली स्त्री० फणिसदृशी दीर्घा, फणिलोकस्या वा वल्ली ।
नागवल्लग्राम् (पागलता) । [कुल्याम् ।

फणिहन्ती स्त्री० फणिनं हन्ति हन-लच् ङीप् । गव्यना-
फणिहृत् स्त्री० फणिनं हरति अपसारयति हृ-क्लिप् । कुड्र-
इराजभावात् ।

फणिन् ५० फणोऽस्थस्य इनि । सर्पे । फणवदादयोप्यल ।
फणीश्वर ५० इत् । अनन्ते, वासुक्तौ च ।

फल भेदने भ्वा० पर० सक० सेट् । फलति अफालीत् फलतः
आरम्भे त्त । मुलतः । अन्यत् फलितः । [फलितः ।
फल निष्पत्तौ भ्वा० पर० अक० सेट् । फलति अफालीत् । त्त
फल गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । फलति अफालीत् । फल्ला०
कर्त्तरि वा णः फलः फालः ।

फल न० फल-अच् । दृष्टादीनां शस्ये, लाभे, फलके, (ढाल)
कार्ये, उद्देश्ये, प्रयोजने, जातोपले, त्रिफलायां, कज्जोले,
वाणायामे, फाले, दाने, स्रक्के च । कुटजदृष्टे ५० । स्त्रायादी
कन् । (ढाल) इति ख्याति चर्ममये अस्त्रप्रतिघातनिवारके
पदार्थे । अस्थिखण्डे, नागकेशरे, काष्ठादिपट्टके च ५० ।

फलकपोणि ५० फलकः पाणी यस्य । (ढाली) चर्मणि ।
फलकर्कशा स्त्री० फलेन कर्कशा कठोरा । वनकोल्याम् ।
फलकृष्ण ५० फलेन कृष्णः । पानीयामलके ।

फलकेशर ५० फले केशरा इपास्य । नारिकेलदृष्टे ।
फलतय(लिङ्ग) न० इत् । वयस्यामलकीहरीतकीरूपेषु श्लाघा-
परूपकाङ्गोरूपेषु च लिपु फलेषु ।

फलद ५० फलं ददाति दा-क् । दृष्टमाने । फलदातरि लि०
फलपाक ५० फलेषु पाको यस्य । करमर्द्दके, पानीयामलके च

फलपाकिन् पु० फलपाकोऽस्त्वस्य । गर्हभाण्डे ।

फलपुष्पा स्त्री० फलानि पुष्पाणीव यस्याः । प्रिण्डखर्जूर्याम् ।

फलपूर पु० फलेन पूरः पूर्यः पूर-क्त । वीजपूरे । कन् । तत्रैव

फलप्रिया स्त्री० फलं प्रियं यस्याः । प्रियङ्गौ । [अनुभवे

फलभोगे पु० इत० । फलानां कर्मफलानां सुखदुःखादीनां भोगे

फलमुख्या स्त्री० फलेन मुख्या श्रेष्ठा । अजमोदायाम् ।

फलमुन्नरिका स्त्री० रुद्रं गिरति इन् फलं रुन्नरि यस्याः ।

प्रिण्डखर्जूर्याम् । [फले न० ।

फलवर्तुल पु० फलं वर्तुलं यस्य । कालिङ्गे वृक्षे । तत्-

फलवृक्षक पु० फलप्रधानो वृक्षः संज्ञायाम् कन् । पनसवृक्षे ।

फलशालिन् त्रि० फलेन शालते श्लाघते णिनि । फलयुक्ते

स्त्रियां ङीप् । [वदरवृक्षे ।

फलशैशिर पु० शिथिरं प्राप्तमस्य अण् फलं शैथिरं यस्य ।

फलश्रेष्ठ पु० फलेन श्रेष्ठः प्रशस्ततरः । आश्वहृष्टे ।

फलस न० फलं स्थिति सो-क । पनसवृक्षे ।

फलस्नेह पु० फले स्नेहो यस्य । अचोटरवृक्षे । [त्याम् स्त्री०

फलाब्धा त्रि० फलेनाब्धा सम्पन्ना । फलयुक्ते । काष्ठकद-

फलाध्यक्ष पु० फलमध्यक्षमिव यस्य । राजादने । फलदा-

नायक्ये ईश्वरे पु० । फलसाक्षीत्यादयोऽप्यत्र ।

फलाश्ल न० फलमश्लं यस्य । वृक्षात् । अश्लेषेतसे पु० ।

फलिन त्रि० फल+अस्त्वर्थे इन् । फलयुक्ते । ताडश्रेष्ठे पु०

फलिन् त्रि० फल+अस्त्वर्थे इनि । फलयुक्ते ताडश्रेष्ठे पु०

प्रियङ्गुवृक्षे स्त्री० ङीप् ।

फली स्त्री० फलमस्यस्याः अच् गौ० ङीप् । प्रियङ्गुवृक्षे ।

फलेग्रहि पु० फले-ग्रह इन् । योग्यकाले फलधरे वृक्षे ।

‘फलेग्रहीन् हंसीति’ भट्टिः । इण् । फलेपाहिरप्यत्र ।

फलेन्द्र पु० फलेन इन्द्रः ऐश्वर्यान्वितः । राजजम्बुवृक्षे ।

फलेरुहा स्त्री० फले रोहति रुह-क । पाटलिवृक्षे ।

फलोत्तमा स्त्री० फलेन उत्तमा । द्राक्षाभेदे ।

फलोदय पु० इत० । फलोत्पत्तौ लाभे, स्वर्गे, हर्षे च ।

फलशु त्रि० फल-उ शृच् च । रम्ये, सारे, निरर्थके च गवाती-

र्थस्य नद्यां स्त्री० । (फाण्ड) इति ख्याते धूलिरूपे पदार्थे,

काकोडुस्वरिकायाम्, वसन्तसमये, मिथ्यावाक्ये च पु० ।

फलशुन पु० फलशुन्यभेदे नीयतेऽश्विन् नो-ड । फाल्गुने सावि

फलशुनी स्त्री० फल-उनन् गुञ् गौ० ङीप् । काकोडुस्वरिका

याम् । अश्विन्यधिकेऽपवादश्रेष्ठे, द्वादशे च नवमे च व० व०

फलशुवाटिका स्त्री० फलानां वाटीव इत्यर्थे कन् । काको-

डुस्वरिकायाम् ।

फलशुटन्ताक पु० फलशुः रम्यं वृक्षाकं यस्य । श्लोनाकभेदे ।

फलशुत्सुव पु० फलशुनिमित्तक उत्सवः । फाल्गुनपौर्णमास्या

दिपु कर्मव्ये (आवीर) फलशुद्रव्यकरणे उत्सवे ।

फाल्य न० फलाय हितं यत् । पुष्पे । [सक्तौ च ।

फालिण पु० स्त्राय-नि वृ० । शुडविकारे, करभे (दधिमिश्रित-

फालित न० फण-णिच् क्त । शुडविकारभेदे (फेणो) ।

फाल्ट न० फण-क्त नि० । अनायासेन जने । जितेष्णतोये

श्रुतः फाल्ट इत्यभिधीयते इत्युक्ते काथभेदे ।

फाल न० फलाय शस्याय हितम् अण्, फल्यते विदार्थते

भूमिरनेन वा वज् । खनामख्याते लाङ्गलसुखस्य लौह-

भेदे । फालमस्यस्य अच् । वलदेने, सहदेवे च पु० । फलस्य

विकारः अण् । कार्पासवस्त्रे त्रि० । फालकरणके दिव्यप-

रीक्षाभेदे न० । फलेषु भवः अण् । जम्बीरबीजादौ पु० ।

फाल्गुन पु० फल-उनन् गुञ् च स्त्रायं प्रज्ञाद्याण् । अर्जुने

मध्यमपाण्डवे, अश्विन्यधिके एकादशे द्वादशे नवमे च

स्त्री० व० व० ङीप् । फाल्गुनीभिर्मुक्ता पौर्णमासी अण् ।

चान्द्रफाल्गुनमासपौर्णमासा स्त्री० ङीप् । शालमासे

अण् । चैत्रावधिके द्वादशे मासे पु० । वर्षस्य हि चैत्रादिलम्

फाल्गुनिक पु० फाल्गुनी फलशुनीनचान्युक्ता पौर्णमासी

अश्विन् मासे ङक् । चैत्रावधिके द्वादशे मासे ।

फुः पु० फल-डु । सन्तोषारणपूर्वके फुत्कारे, तुच्छवाक्ये च

फुट् त्रि० स्फुट-क्त वृ० । विदीर्णे, प्रस्फुटिते च ।

फु(फू)त् अच् । फल-डुति वृ० वा दीर्घः । अलकरणशब्दे ।

फुल्ल विकाशे आ० पर० अक० सेट् । फुल्लति अफुल्लौ । [न०

फुल्ल त्रि० फुल्ल-विकाशे अच् । विकशिते । पुष्पे ।

फेण(न) पु० स्त्राय-न वृ० सतान्तरे णत्वम् । दुग्धजलादेर-

पर्युपरिस्थे बुद्बुदाकारे पदार्थे (फेना) अस्य णान्तत्वमपि

‘हंसश्रेष्ठो नदीतीरे निनदैः संप्रतीथिरे । यथा सारसता

सन्त्रा अन्तरे फेणसङ्गता’ इत्युक्तौ पणे अन्तरे फेण अन्यस्य

रकारेण संयुता इत्यर्थः । हिमे च शुडविकारभेदे स्त्री० ङीप्

फेणा(ना)श्च न० इत० । बुद्बुदे ।

फेणि(नि)ल त्रि० फेन+अस्त्वर्थे इलच् । फेनविशिष्टे ।

कोलिफले, मदनवृक्षफले च न० । वदरवृक्षे, अरिष्टवृक्षे

च पु० । [तदगुणयोगात् धूर्त्तं, हिंसे च त्रि० ।

फोरव पु० फे इत्यव्यक्ते रगेऽस्य । शृगावे, राक्षसे च ।

फोर पु० फे इत्यव्यक्तं रौति रु-डु । शृगावे ।

फोल(ला) न० स्त्री० फेल-अच् वा टाप् । भुक्तसमुज्जिते, उच्छिष्टे

फोल गतौ आ० पर० ष० सेट् । फेलति अफेलौ । चङि न च्छसः

व

व उ० वल-ड । सूचने, तन्त्रसन्ताने, वपने, वरुणे, वटे, ससुद्रे, योनौ, जले च । गमने स्त्री० ।

वंहिष्ठ लि० अतिशयेन व(व)ङ्गः इष्टन् बंहादेशः । अति-
शयव(व)ङ्गले । [व(व)ङ्गले ।

वंह्रीयस् लि० अतिशयेन वङ्गः ईयसु बंहादेशः । अतिशय-
वट इहौ सामर्थ्यं च स्वा०पर०सक०सेट् । वठति । अवठीत्-
अवठीत् । वेटतः । [अश्विनीनक्षत्रे, दास्याञ्च ।

वडवा स्त्री० वलं वाति वा-कलस्य डः । घोटक्याम्, तदेवताके
वडवाङ्ग(ह)त न० वडवया दास्या ऊतः (हृतः) वा । दास
भेदे भक्तदासश्च विज्ञेयस्तथैव वडवाङ्ग(ह)त इति स्मृतिः ।

वडवाग्नि उ० वडवायाः शिवस्मृताश्वायासुखस्योदग्निः । ससुद्र-
स्थिते घोटकीषुखस्थे कालानले । वडवानलादयोऽप्यत्र ।
वडवामुख उ० वडवाया मुखं स्थानत्वेनास्यस्य अर्थ आदि-
त्वाच् । ससुद्रस्थे कालानले ।

वडवासुत उ० हि० व० इत० । अश्विनीकुमारयोः । [बेण्टः
वण गच्छे स्वा०पर०सक०सेट् । वणति अबासीत्-अवणोत् ।
वणिकपथ उ० इत० अचसमा० । हड्डे ।

वणिग्बन्धु उ० वणिजां बन्धुरिव पोषकत्वात् । नीलीछले ।
वणिग्भाव उ० इत० । वणिज्ये आजीवनार्थं क्रयविक्रयकरणे
वणिज्ज(ज) उ० पणायते व्यवहृरति पण-इजि इजो वा
पस्य वः । आजीवनार्थं क्रयविक्रयव्यवहारकर्तारि, ज्योति-
षोक्ते ववादितः पथे करणे च ।

वणिज्य न० वणिजो भावः कर्म० वा य । वणिज्ये आजीव
नार्थं क्रयविक्रयादिव्यवहारे, स्त्रीत्वमपि । चतुरेण चतुर्वर्ग-
चिन्तामणिवणिज्येति सुक्ताफलम् । [अवदीत् । वेदतः ।

वद खैय्ये निश्चलभवेन च स्वा०पर०सक०सेट् । वदति अवादीत्-
वद भाषणे वा सु० उभ०पत्वे स्वा०पर०सक०सेट् । वाद-
यति-ते अजीवदन्त । पत्वे वदतीत्यादि ।

व(व)दर उ० व(व)द अरच् । कोलछले । देवसर्पपटले, कापर्ण-
सजीजे च न० । वराहक्रान्तायां स्त्री० टाप् ।

व(व)दरफली स्त्री० व(व)दरस्यैव फलमस्याः । भूमिव(व)दर्याम्
व(व)दरवल्ली स्त्री० व(व)दरफलप्रधाना वल्ली शाक० । भूमि-
व(व)दरोतिस्थिते लताभेदे ।

व(व)दरामलक न० व(व)दरमिवामलकम् । प्राचीनामलके ।

व(व)दरि(री) स्त्री० व(व)द-अरि षा ङीप् । कोलछले,
कापर्णसां, कपिकच्छाञ्च ।

व(व)दरिकाश्रम उ० न० । वदरी+श्रापे कन् तस्याः समीपे,
तद्विहितोवाश्रमः । तीर्थविशेषे । व(व)दरीशैलोप्यत्र ।

व(व)दरीच्छदा स्त्री० व(व)दर्या इव च्छदा यस्याः । हस्ति-
कोलछले ।

व(व)दरीपत्त उ० व(व)दर्या इव पत्तमस्याः । नखीनाम-
गन्धद्रव्ये । स्वार्थे कन् । तलैव । [शेफालिकायाम् ।

व(व)दरीफला स्त्री० व(व)दर्या इव फलमस्याः । नोल-
वडफल उ० वडानि फलान्यस्य । करझछले । [क्षपणे ।

वडसुष्टि लि० वडः अमुक्तः दानायाप्रसारितो सुष्टिर्यस्य ।
वडशिश्व उ० वडो शिखा यस्य । शिशौ । शिखावन्मनयुक्ते
लि० । उच्चटायां स्त्री० । [व्यापारे ।

वध उ० हन-वज्र वधादेशः । हनने प्रायवियोगफलके
वध संयमने कु० उ०सक०सेट् । वाधयति-ते अजीवधत्-त ।

वध निन्दायां बन्धने च स्वादि० आत्म०सक०सेट् । बीभत्सते
अबीभत्सिद ।

वधिर लि० बन्ध-किरन् । श्रुतिशक्तिशून्ये अवशेषेन्द्रियरहिते

व(व)धू स्त्री० वध्नात्यविद्याया बन्ध-उ नलोपः, उच्च्यते
वड-ज वधान्नादेशः वा । नाथ्याम्, स्नुषायां, शस्त्राम्,
नघोठायाम्, भाथ्यायां, टक्कायाञ्च ।

व(व)धू(टि)टी स्त्री० अस्या व(व)धूः अस्वार्थे टि वा ङीप् ।
अत्यवयवस्यायां नाथ्याम् 'गोपव(व)धूटीडकूलचौरायेति
भाषापरिच्छेदः । [प्रसवःपञ्चादियस्य । रक्ताम्हाने ।

व(व)धूत्वप्रसव उ० व(व)ध्वा उत्सव आर्त्तवम् रजः सरव
बध्य लि० वधमर्हति वध+यत् । वधार्हे ।

वध्यभूमि स्त्री० हन-भावे यत् वधादेशः वध्यस्य भूमिः ।
इमशाने वधस्थाने । वध्यस्थानदयोप्यत्र ।

वध्र न० बन्ध-इन् नलोपः । सोसके, चक्ष्मसयरज्ज्वां स्त्री०
ङीप् । घृ० नस्य रः । वध्रीत्यमल स्त्री० ।

वन याचने तना० आत्म०ङिक०सेट् । वनते अवनित । ज्ञा वेद

वन्ध बन्धने क्त्वा० पर०सक०अनिट् । वध्नाति अवान्सीत् ।

वन्ध संयमने चुरा० उभ०सक०सेट् । वन्धयति ते अवबन्धत् त

वन्ध उ० बन्ध-चञ् । संयमने निगडादिना गतिरोधने

मृहादिवेष्टनसूत्रे च । कर्मणि घञ् । देहे, कणशोधन-
विज्ञासाय स्थापिते द्रव्ये आधौ च ।

वन्धक उ० बन्ध-खुल । विनिमये तत्स्यरूपद्रव्यदानेन द्रव्या-

नरपद्मरूपे परिवर्त्ते । आधौ न० । 'अशीतिभागो दृष्टि

स्यात् मासिमासि सबन्धके' इति स्मृतिः पुंस्यस्यामसत्वां

स्त्रियाम् स्त्री० गौरा० ङीप् ।

बन्धन न० बन्ध-भावे ल्युट् । निगडादिना संयमने, बधे च ।
करणे ल्युट् । रञ्जौ ।

बन्धनवेश्मन् न० इत० । कारांगारे बन्धनागारादयोष्यत् ।
बन्धनस्तम्भ पु० इत० । हस्तिसंयमनकाष्ठे आलाने ।

बन्धु पु० बन्धाति मनः स्नेहादिना बन्ध-उ । ज्ञातौ, मातुल-
पुत्रादौ, बन्धुभ्यः पितृमातृत इति स्मृतिः बान्धवे, मित्रे,
संगोत्रे, पितरि, मातरि, भ्रातरि, बन्धुजीवडले च ।

बन्धुजीव पु० बन्धुरिव जीवयति अण् स्वार्थे कन् । बन्धु-
जीवडले । (बन्धुशालि) छलभेदे च । [च ।

बन्धुता स्त्री० बन्धु+सधेत, भावे तल् वा । बन्धुसमूहे, तन्नामे
बन्धुर न० बन्ध-उरच् । सुकुटे । स्त्रोचिह्ने, तिलकले, बन्धु-
जीवडले, बधिरुहंसे, विडङ्गे, छपभौषधे, वने विहङ्गे च
पु० । रम्ये, नखे, उन्नतानते च लि० । वेश्यायां,
सक्तुषु । स्त्री० । बन्ध ऊरच् । रम्ये लि० । [लि०

बन्धुल पु० बन्ध-उलच् । असतोपले । सुन्दरे, रम्ये, नखे च
बन्धूक पु० बन्ध-ऊक । (बन्धुली) छले बन्धूकपुष्पसङ्काशमिति
रविप्रणाममन्त्रः रक्तपीतादिपुष्पे मध्याह्ने प्रकाशवति पुष्पे
छले, पीतशालके च । [च । इत० । बन्धूककुसुमे न० ।

बन्धूकपुष्प पु० बन्धूकस्यैव पुष्पमस्य । पीतशालके छले, जोरके
बन्धूलि पु० बन्ध-ऊलि । बन्धुजीवडले ।

बन्धु पु० लि० बन्ध-यत् । कालप्राप्तावपि फलशून्ये छले ।
निष्फले, 'अवन्धकोपस्ये'ति भारविः बन्धनीये च लि० ।
अपुत्रायां स्त्रीजातौ, बालास्ये गन्धर्वाय च स्त्री० ।

बन्ध्याकर्कोटी स्त्री० बन्ध्याया उपकारिणी पुत्रप्रदत्वात्
कर्कोटी । तिक्तकर्कोश्याम् अस्याः पुत्रदायित्वेन बन्ध्या
प्रकारितम् । स्वार्थे कन् अतश्चत्वम् । तलैव ।

बन्ध गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । बन्धति अवन्धीत् ।

बन्धु पु० भट्-कु-द्वित्वम् बन्ध-उ वा । शिवे, विष्णौ, नकुले, बङ्गौ,
सुनिभेदे, देशभेदे च तद्देशवासिनि व० व० । पिङ्गलवर्णे पु० ।
तद्वति लि० । स्त्रियां जङ् । खलतो बङ्गकरे पु० (फरास) ।

बन्धुधातु पु० कर्म० । स्वर्णं, धूसरं, गैरिकं च ।
बन्ध गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । बन्धति अवन्धीत् ।

बर् न० वृ-अप् । कुकुमे । वृ-अच् । आर्द्रके । असु । ईषदिष्टे
अव्य० । कर्मणि अप् । जामातरि देवादिभ्यः आगास्ये,
पिङ्गे, जारे च पु० । भावेऽप् । वरये । शुद्ध्यां,
लिफलायां, भेदायां, ब्राह्मणां, विडङ्गेषु पाठायां, हरि-
द्रायाञ्च स्त्री० टाप् । शतावर्था स्त्री० गौ० ङीप् ।

वर्ष गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । वर्षति अवर्षीत् ।

वर्षट् पु० वर्ष-अटन् । राजभाषे (वरवटी) । गौ० ङीप् । तलैव
ब्रौह्मौ, वेश्यायाञ्च । [अवर्षिट् ।

वर्ह दाने वधे स्तुतौ वाचि च भ्वा० आ० सक० सेट् । वर्हते
वर्ह न० वर्ह-अच् । सयूरपिच्छे, पत्ते, परिवारे च ।

बल जीवने, धान्यावरोधे च भ्वा० पर० अक० सेट् । बलति ।
अबालीत् बलतुः । [अबालीत् अवलिट् ।

बल दाने वधे निरूपणे च भ्वा० उभ० सक० सेट् । बलति-ते
बल जीवने च उ० अक० सेट् घटा० । बलयति-ते अबीबलत् त
ज्वलादि० ण । बलः बालः ।

बल निरूपणे च उ० आत्म० सक० सेट् । बलयते अबीबलत् ।
बल न० बल-अच् । सैन्ये, देहजे सासर्थ्ये, सौख्ये, गन्धर्वाय, रूपे,
शुभे, देहे, पल्लवे, रक्ते च । बलयुक्तो लि० । काके, बल-
देवे, वरुणछले, दैत्यभेदे च पु० ।

बलज पु० बलं ज्ञायत्यस्मात् ज्ञै-क । शुक्लवर्णे । तद्वति लि० ।
बलज न० बलात् जायते जन-ड । जले, पुरद्वारे, शस्त्रे,
शुद्धे च । बलजाते लि० ।

बलद् पु० बलं ददाति दा-क । 'पौष्टिके बलदः स्मृत' इत्युक्ते
पौष्टिककर्माङ्गे बल्लिभेदे । अश्वगन्ध्यायां स्त्री० । बलदातरि लि०
बलदेव पु० बलेन दीप्यति दिव-अच्, बलोद्भिक्तो देवो वा
शाक० । बलरासे । त्रायभाषणौषधौ स्त्री० ।

बलभद्र पु० बल+अर्थ आद्यच् बलो बलवानपि भद्रः सौम्यः ।
बलदेवे, गवये च । बलेषु भद्रा । त्रायभाषणौषधौ स्त्री०
स्वार्थे कन् । तलैव । [पजे रोहिणीनन्दने संकर्षणे रामे ।
बलराम पु० बलेन रसते रम-सञ्ज्ञायां कर्तरि षञ् । कृष्णा
बलवत् अव्य० बल+अतिशये सतृप् मस्य वः । अतिशये । बल-
दपि शिखिताना'मिति शकुन्तला । बलविशिष्टे लि० ।
'क्षीणा बलवती नाडी'ति वैद्यकम् । [षधौ ।

बलवर्द्धिनी स्त्री० बलं वर्द्धयति वृध-णिच्-णिनि । जीवकौ-
बलविन्यास पु० बलानां सैन्यानां विशेषेण दुर्भेदातायै न्यासः
स्थापनम् । व्यूहे सेनासन्निवेशविशेषे ।

बलशालिन् लि० बलेन शालते शल-णिनि । बलविशिष्टे ।
बलसूदन पु० बलं तन्नामकमसुरं स्रदयति स्रद-ल्यु । इन्द्रे
बला स्त्री० बलं कार्यत्वेनास्यस्याः । (बालियाडा) लुपभेदे,
विश्वामित्रेण रामाय दत्ते अस्त्रविद्याभेदे च ।

बलाका स्त्री० बलं कम्पनमकति गच्छति अक-अच् । वकभेदे
बलाट पु० बलमटति ददाति अट-अच् । सुक्ते ।

बलात् अव्य० बलं सामर्थ्यं कारणत्वेनातति अत-क्लिप् । कृता-
दित्यर्थे । पञ्चम्यन्तबलशब्दे नास्ति न गतार्थता बलात्कार इत्या-

दिशिह्वे तस्यावस्थसङ्गीकार्यत्वात् ।

बलात्कार पु० बलात्+क-वञ् । बलपूर्वककरणे, हठात्कारणे च

बलात्मिका स्त्री० बलमेवात्मा स्वरूपं कारणत्वात् यस्याः

स्वार्थे कन् अतइत्वम् । (हातिगुडा) हस्तिगुण्डीष्टम् ।

बलाद्या स्त्री० बलाय आद्या । (बेलियाडा) लुपभेदे ।

बलानुज पु० अनुजायते अनु+जन-ङ इत० । ओकण्ये ।

बलामोटा स्त्री० बलमामोटयति आ+सुट-ञच् । नागदम्-

न्याम् । अणन्तलोक्तिः प्रासादिकी तथात्वे ङीप् स्यात् ।

बलाय पु० बलस्यायः स्थानम् अय-वञ् । वरुणह्वे ।

बलाराति पु० बलस्य तन्नामासुरस्वारातिः । इन्द्रे । बलशत्रु

प्रभृतयोप्ययम् । [खलु] । पानीयामलके

बलालक पु० बलाय सामर्थ्याय अलति पर्याप्नोति अल-

बलाहक पु० बलं कथ्यमाजहति आ+हा-कुन् । भेषे

सुसक्ते, पर्वते, दैत्यभेदे, नागभेदे च । [कन्दः] । गुलुञ्चकन्दे

बलाहकान्द पु० बलं सामर्थ्यमाह्वयति आ+ह्वे-क ताडयः

बलि पु० बल-इन् । पूजोपहारे, ददत्त 'सौ बलिं चैव निजगा-

ताष्टयुचित'मिति चण्डो राजपाद्मे भागे, उपसृजे, चाम-

रदण्डे, गृहस्थकर्तव्यपञ्चयामध्ये भूतयज्ञे, 'बलिकर्म्म ततः

कुर्यादिति स्मृतिः । दैत्यभेदे विरोचनपुत्रे च 'येन बह्वो

बलीराजा दानवेन्द्रो महाबली'ति रत्नावल्यनमनः । जर-

या प्रलयचर्मणि स्त्री० वा ङीप् । 'गृहस्थस्तु यदा पश्येत्

बलीपलिनमात्मन' इति स्मृतिः । उदरावयवे । 'बलि-

त्वयं चारु बभार बाले'ति कुमारः । शुद्धस्य अङ्कुरा-

कारे मांसपिण्डे, गृहहदारुप्रभेदे च (पाण्ड) स्त्री० स्वार्थे

कन् । तल, अतिबलायाञ्च ।

बलिध्वंसिन् पु० बलिं ध्वंसयति स्वस्थानात् पातयति ध्वन्स-

णित्-णिनि । विष्णौ वामनावतारेण हि तस्य तथात्वम् ।

बलिन(भ)लि० बलि+अस्वर्थे-इन् भ वा । जरया शिथिलचर्म्मवति

बलिन् लि० बलमन्यस्य इनि । बलवति । उद्रे, महिषे,

हृषे, गृहकरे, बलरासे कुन्दह्वे, कफे, माघे च पु० ।

(बेलियाडा) लुपे स्त्री० ङीप् ।

बलिपुष्ट पु० बलिना पूजोपहारद्रव्येण पुष्टः पुष्ट-क्त । काके

बलिप्रिय पु० बलिनं प्रीणाति प्री-क । लोभद्रुमे ।

बलिभुज् पु० बलिं पूजोपकरणद्रव्यं गृहस्थदत्तबलिं वा भुङ्क्ते

क्लिप् । काके ।

बलि(ली)सुख पु० बलि(ली)युक्तं सुखमस्य शाक० । वानरे ।

बलिष्ठ लि० अतिशयेन बली बलिन्+इठन् । अत्यन्तबल-

वति । उद्रे पु० ।

बलिसङ्गन् इत० । पाताले बलिपुरादयोप्ययम् । [पान्ते(कांच)]

बलीक पु० न० बालयति आह्वयति बल ईकान् नि० । पटल

बलीयस् लि० अतिशयेन बली बलिन्+ईयस् । अत्यन्तबलवति

बलीवर्द्ध पु० वृ-क्लिप् बर् ईलच्छीष्ट वच ईवरी सौ ददाति

दा-क ईवहः बलीचासौ ईवर्द्धवति । उद्रे ।

बल्य न० बलाय हितं बल+यत् । प्रधानघातौ, युक्ते, बलसाधने

च । अश्वगन्धायाम्, अतिबलायां, प्रसारिण्याञ्च स्त्री० ।

बल्ह स्तुतौ दाने, वधे, च सक० याचने द्विक० भ्वा० आत्म०

सेट् । बल्हते अवलुह्ति ।

बष्क(स्त्र)यि(णी)नी स्त्री० मस्त्रा गतौ अयन् पु० मस्य वः सस्य

वा पत्वम् 'बष्क(स्त्र)योऽस्यास्ति इनि ङीप् पस्यत्वे

यात्वम् । चिरप्रसूतायां गवि । बष्क(स्त्र)यं वयतीति नी-ङ

गौ० ङीप् पस्यत्वे पूर्व०णत्वम् । बष्क(स्त्र)यणी(नी)त्ययत्वं

व(व)हृ ह्रस्वौ भ्वा०आत्म०अक०सेट् इदित् । वं(व)हृते अव(वं)

हृष्ट । महिषाहृष्टादयमोष्ठादिरिति पाणिनीयाः ।

दन्त्योष्ठादिरिति बोधदेवः ।

व(व)ङ्ग लि० वं(व)हृ-ङ्ग नलोपः । लिप्रभृत्यनेकसङ्ख्या-

न्विते, विपुले च । स्त्रियां वा ङीप् व(व)ङ्गी ।

व(व)ङ्गकण्टक पु० व(व)हृनि कण्टकान्यस्य । लुद्रगोलुरे ।

(गोखुरी) लुपभेदे । [कण्टकारिकायाश्च

व(व)ङ्गकण्टा, स्त्री० व(व)हृवः कण्टाः कण्टकाः यस्याः ।

व(व)ङ्गकान्द पु० इव० । गृहणे (ओल) । कर्कशां स्त्री० ।

व(व)ङ्गकार लि० व(व)हृनि किरति कृ-ञच् । (फरास्)

भार्ज्जनकरे । समभार्ज्जन्यां स्त्री० गौ०ङीप् । क-ञच् इत०

उद्रे । अनेककार्यकरे लि० ।

व(व)ङ्गकर्णिका स्त्री० व(व)हृवः कर्णा इव पर्णान्यस्य । आसु

कर्णाम् । [यूयां, चम्पककलिकायां, जीरके च स्त्री० ।

व(व)ङ्गगन्ध पु० इव० । कुन्दरुके । त्वचे, (तेजपात) न० ।

व(व)ङ्गगन्धदा स्त्री० व(व)ङ्गगन्धं ददाति दा-क । गृहभेदे ।

व(व)ङ्गप्रणिय पु० इव० । भावुके (भाउ) ।

व(व)ङ्गच्छिन्ना स्त्री० व(व)ङ्ग यथा स्यात् छिद्यते ष्य छिद-

क्त तस्य, दस्य च नः । कन्दगुडूच्याम् ।

व(व)ङ्गतिक्ता स्त्री० व(व)ङ्ग यथा तथा वा ङङ्गल्येन वा

तिक्ता । काकमाच्याम् ।

व(व)ङ्गतिथ लि० व(व)हृनां पूरणः व(व)ङ्ग+ङट् तियुक् च ।

अनेकसंख्याते, 'कावे गते वङ्गतिथे, इत्युङ्गटः ।

व(व)ङ्गत्व अव्य० व(व)ङ्गपु लल् । अनेकेषु कालादिषु ।

व(व)ङ्गत्वच् पु० इव० । भूर्जपत्रह्वे । स्वार्थे कन् तलैव ।

ब(व)हुदुग्ध पु० ब(व)ह्नि दुग्धानीव चूर्णानि शुभ्रवर्णत्वात्
यस्य । गोधूमे । प्रचुरचौरवत्तां गवि, क्षुहीटये च स्त्री० ।
सार्धं कन् अत इत्त्वम् । क्षुहीटये ।

ब(व)हुधा अव्य० ब(व)हु+प्रकारे-धाच् । अनेकप्रकारे
ब(व)हुपत्त पु० इव० । पलायणी अनेकपर्यायुक्ते लि० ।
लिङ्गित्याम्, हतकुमार्यां, तुलस्यां, दहत्यां, गोरक्ष-
दुग्धायां, जलकायाञ्च स्त्री० गौ० ङीप् । ततः संज्ञायां
कन् । भूम्यामलक्यां, मेधिकायां, महाशतावर्याञ्च ।

ब(व)हुपर्ण पु० इव० । सप्तच्छदहजे तस्य प्रतिपर्यं सप्तसप्तपर्यव-
त्वात् । अनेकपर्यायुक्ते लि० । मेधिकायां स्त्री० ङीप् । ततः
संज्ञायां कन् । आखुकर्ष्या स्त्री० टाप् । [वत्पातयात्वम्]

ब(व)हुपादू(द) पु० इव० । वा अत्युच्चोपः । वटहजे अनेकशिफा-
ब(व)हुपुत ब(व)ह्वः पुला-इव पर्यायस्य । सप्तच्छदे । अनेक-
पुलाइव भूलायस्य । शतमूल्यां स्त्री० ङीप् ।

ब(व)हुपुष्प पु० इव० । निम्बहजे । संज्ञायां कन् अत इत्त्वम् ।
धातव्यां स्त्री० । [तस्य प्रचुरवत्त्ववत्त्वात् सञ्ज्ञहजे पु०

ब(व)हुप्रज लि० इव० । बहुसन्तानवति । अकरे पु० । प्रजा-
ब(व)हुफल पु० इव० । कदम्बहजे, विकङ्कते, तेजःफले च ।

अनेकफलयुक्ते लि० । साधपर्यां, क्षविकायां, काक-
माच्यां, लिपुष्यां, (शशा) क्षुद्रकारवेल्गां, भूम्यामलक्याञ्च
स्त्री० । संज्ञायां कन् अत इत्त्वम् । भूमिवदर्यां स्त्री० ।
आमलक्यां स्त्री० ङीप् ।

ब(व)हुमक्षरी स्त्री० इव० संज्ञात्वात् न कन् । तुलस्याम् ।
ब(व)हुमल पु० इव० ॥ सीसके । अनेकमलयुक्ते लि० ।

ब(व)हुमूर्ति स्त्री० इव० । वनकापांसे । नानाकारवति लि०
ब(व)हुमूल लि० इव० । अनेकमूलवति । यिधौ पु० । संज्ञायां
कन् । उशीरे न० । शतावर्या स्त्री० टाप् । भाकन्यां ङीप्

ब(व)हुरसा स्त्री० इव० । महाज्योतिष्माल्याम् । नानारसवत्यां लि०
ब(व)हुरूप पु० इव० । रज्जोरसे (धना) शिखे, विष्णौ, हिर-
ण्यगर्भे, कामे, केशे च । नानारूपवति लि० ।

ब(व)हुरोमन् लि० इव० । अनेकरोमवति रोमणे । मेघे पु० ।
ब(व)हुल लि० ब(व)हि-कुलच् लि० नलोपः । अनेकसंख्या-
न्यते प्रचुरे । ब(व)ह्नि लाति ला-क । अस्त्रौ, कण्ठवर्णे

च पु० । तद्वति लि० । कण्ठपले पु० । ब(व)हुवेष्टि गते
निशाकर' इति कुमारः । आकाशे न० । नीलिकायां नील-
वर्णायां गवि च स्त्री० । कलच् पु० । ब(व)ह्वः । प्रचुरे

लि० । अग्निदैवतत्वात् कत्तिकानचले स्त्री० टाप् व० व० ।
बहुलगन्धा स्त्री० इव० । एलायाम् ।

ब(व)हुलच्छद पु० इव० । रक्तशीमाङ्गने ।

ब(व)हुलीकृत लि० ब(व)हुल+वि-क-क्त । (आगङ्गा) बुधस्या-
पसारणेन राशीकृते खलस्ये धान्ये, राशीकृतभावे च ।

ब(व)हुवल्क पु० इव० । प्रियाले । (पियासाल) ।

ब(व)हुवाहक पु० ब(व)ह्नि बाह्वयति अण्, ततः कन्,
खल् वा । श्लेषातके (लोना आता) ।

ब(व)हुविस्तीर्णा स्त्री० ब(व)हु यथा तथा विस्तीर्णा वि+
स्तृ-क्त । (कुचुद्र) कुचिकाहजे । [वि०

ब(व)हुवीज पु० इव० । (आता) आहृते हजे । प्रचुरवीजवति
ब(व)हुवीर्य पु० इव० । विभीतके, (वयडा) तण्डुलीयशक्ते,

(नटेशाक) शास्त्रालिहजे, मरुक्ते च । भूम्यामलक्यां स्त्री० ।
ब(व)हुवीर्य लि० इव० । अनेकधान्यादियुक्ते । व्याकरणोक्ते

प्रायेण अत्यपदार्थप्रधाने समासभेदे पु० ।
ब(व)हुशस् अव्य० ब(व)हु+शस् । अनेकवारानित्यर्थे 'गुण-

कृत्ये ब(व)हुयो नियोजित' इति कुमारः ।

ब(व)हुशत्य पु० इव० । रक्तखदिरं । अनेककीलयुक्ते लि० ।
ब(व)हुशाल पु० ब(व)हुभिः शालते शल-संज्ञायां कर्त्तरि

घञ् । क्षुहीटये । [युक्ते लि०
ब(व)हुशिखा स्त्री० इव० । जलपिप्पल्याम् । अनेकशिखा

ब(व)हुसार पु० इव० । खदिरं । अनेकसारवति लि० ।
ब(व)हुसुता स्त्री० ब(व)ह्वः सुता इव भूलायस्याः । शत-

मूल्याम् । अनेकपुलवति लि० । [नानयुक्ते लि०
ब(व)हुसूति स्त्री० इव० । अनेकप्रसववत्यां गवि । ब(व)हुस-

ब(व)हुसुवा स्त्री० ब(व)हु यथा तथा स्ववति सु-अच् । शल्ल-
कीहजे । अनेकधा चरणवति लि० ।

ब(व)हुच पु० इव० । अच् समा० । कृग्वेदे । रुक्ते न० । तदभिज्ञे
लि० । तत्पत्यां स्त्री० । [अबा(वा)ङिच् ।

बा(वा)ङ आह्वाने सक० स्त्राने अक० आ० आ० वेट् । बा(वा)ङते
बाहुव न० बहुवानां समूहः अण् । घोटकसमुदाये । बाहु-घञ्

बह्-घञ् लस्य डः वा बाहु इङिः तं वाति वा-क ।
ब्राह्मणे पु० । बहुवायां जातः अण् । और्ध्वं समुद्रस्ये

कालाग्निभेदे पु० । बाहुवाग्न्यादयोऽप्यत्र पु० ।
बाहुवेय पु० इव० बहुवायाः अपत्ये-डक् । अग्निनीकुमारयोः ।

बाहुव्य न० बाहुव+संवे-यत् । विप्रसमुदाये ।
बा(वा)ण पु० वण-शब्दे वण-गतौ वा संज्ञायां कर्त्तरि घञ् ।

शरे, गोस्तने, (वांट) विरोचनस्यते दैत्यभेदे, केवले च ।
शरपङ्के स्त्री० । नीलभिक्षट्टाम् पु० स्त्री० । भेदिन्यां दन्तोष्ण

वादित्वेन पठितः रायसकुटादयः वणशब्दे इति धातु-

प्रकृतिकत्वमाङ्करोऽस्योभयविधादितम् ।
 वा(वा)णलिङ्ग बाणदैत्येन संपूज्याविष्टज्य नर्मादायां निवृत्ति
 शिवलिङ्गभेदे । विलारो वृहदभिधाने ।
 वाणिज्य न० वणिजो भावः, कर्म वा ब्राह्मणादित्वात् ष्यञ् ।
 क्रयविक्रयादौ 'वाणिज्येन गतस्व मे वृहपते'रिति सा० २५०
 वाणि(णी) वण-इ णिङ् । वस्त्रादीनां वपनक्रियायाम् । वा
 ङीप् । वस्त्रादीनां वपनक्रियायां, वाक्ये, सरस्वत्याङ् ।
 वा(व)दर उ० स्त्री० व(व)दर+स्वार्थेऽण् । कार्पासवृक्षे, व(व)-
 दरखेदं तस्य विकारो वा अण् । कार्पासवृक्षे न० । तद्-
 स्त्रादौ लि० । [वा(वा)दरिरिष्यत् ।
 वा(वा)दरायण उ० व(व)दर्यां भवः फक् । वेदव्यासे । इजि ।
 वाध उ० बाध-वञ् । प्रतिरोधे । न्यायसत्ते स्वाभाववत्पदार्थे ।
 यथा वल्लिबुद्धौ बल्लुभाववान् द्रुदो बाधः । बाध-कर्त्तरि
 अच् । प्रतिबन्धके लि० । भावे चञ् । बोधप्रतिबन्धे, पीडने,
 उपद्रवे च । [चङि न ह्रस्वः ।
 बाध विहृतौ भ्वादि० आत्म० सक० सेट् । बाधते अबाधित ।
 बाधक लि० बाध-एलु । प्रतिबन्धके । स्त्रीणां षट्काले प्रजा
 जननशक्तिप्रतिरोधके रोगभेदे उ० ।
 बाधिर्य न० बाधिरस्य भावः ब्राह्मणादित्वात् ष्यञ् । अवण
 शक्तिराहित्ये रोगभेदे । [अपत्ये ।
 बान्धकिनेय उ० स्त्री० बन्धक्याः अपत्यं ढक् इतङ् च । असत्या
 बान्धव उ० बन्धु+स्वार्थे, इदमर्थे वाऽण् । बन्धुशब्दार्थे, पितृ-
 मातृसम्बन्धि मातृलादौ च ।
 बाल उ० न० (वाला) गन्धद्रव्यभेदे । मूर्खे, शिशौ च लि० । केशे
 उ० । अर्ग आदित्वादस्पर्धे अच् । अश्वशिशौ, अश्वबालधौ,
 हस्तिबालधौ, नारिकेले, पशुपक्षे च उ० ।
 बालक बाल+स्वार्थे कन् । शिशौ, (वाला) गन्धद्रव्ये च । अङ्गु-
 रीयके न० । अश्वकरिपुच्छयोः, बलये च उ० ।
 बालकप्रिया स्त्री० बालकं प्रीणाति प्री-क । इन्द्रवारुण्यां
 (राखालशशा) कदल्याङ् ।
 बाल(लि)विल्ल्य उ० अङ्गुष्ठपर्वमितेषु षट्सहस्रसंख्येषु पुल-
 ल्यकचायां क्रतोः एतेषु छनिभेदेषु ।
 बालगृह उ० इत० बालानां पीडके उपपद्मभेदे 'बालगृहाभि-
 भूतानां बालानां शान्तिकारक'मिति चण्डी ।
 बालतनय उ० बालास्तनया इव पन्नाख्यस्य । सदिरे बालद-
 लकालिपन्नादयोऽप्यल उ० ।
 बालधि उ० बाला धीयन्तेऽल धा-क्ति । केशयुक्तलाङ्गुले ।
 बालपुष्पी स्त्री० बालानि क्षुद्राणि उष्माख्यस्याः ङीप् ।

यूषिकायाम् । स्वार्थे कन् । तलैव ।
 बालभोज्य उ० इत० । चणके । बालकभक्षणीये लि० ।
 बालभूषिका स्त्री० कर्म० । क्षुद्रभूषिकायाम् ।
 बालव्यजन न० बाला एव व्यजनम् । चामरे । 'कुर्वन्ति
 बालव्यजनैश्चमर्य' इति कुमारः ।
 बालहस्त उ० बालानां केशानां समूहः बाल+हस्त । केशस-
 मूहे । बाला हस्त इव यत् । पशूनां लाङ्गुले ।
 बाला स्त्री० बालाः केशाकाराः पदार्थाः सन्त्यस्य अच् । नारि
 केले, हरिद्रायां मल्लिकाभेदे, बलये, कुटौ हतकुमार्या
 (वाला) गन्धद्रव्यभेदे, अम्बरायां, नीलकिण्टाम्, पोडय-
 वर्णायां स्त्रियां, कचायाङ् । स्वार्थे कन् । तलैव बालु-
 कायां, कर्षभूषणे (कानबाला) एलायाङ् । [त्यप्यल ।
 बालि उ० बल-इन् णिङ् । इन्द्रपुत्रे कपिराजे । णिनि । बाली-
 बालिश लि० बाङ्-इन् बाङि ङङि स्थिति श्रो-क ङस्य लः ।
 मूर्खे, शिशौ च 'बालिशमालि ! शयान'मित्युद्धटः ।
 बालाः सन्त्यस्य इनि बाली मूर्खा भवेऽल यी-ङ् । उप-
 धाने न० । [बालिहन्वादयोऽप्यल उ० ।
 बालिहन् उ० बालिं बालिनं वा हन्ति हन-क्तिप् । रामे
 बालु उ० बल-उण् । एलबालुकानामगन्धद्रव्ये । स्वार्थे कन् ।
 तलैव न० । पानीयामलके उ० । सिकतासु स्त्री० ।
 बालुकायन्त्र न० इत० । औषधपाकार्थं यन्त्रभेदे ।
 बालुकी स्त्री० चु० बल-उक गौरा० ङीप् । कर्कोटीभेदे । उ०
 लुक् । बालुङ्गीत्यप्यल ।
 बालेय उ० बलेरपत्यं, बलये हितं वा ढक् । रासभे, दैत्यभेदे,
 अङ्गारवल्ग्वर्था च । कोमले, बलिहिनि च लि० ।
 बालेयशाक उ० बलये हितः ढक् कर्म० । (वामनहाटि) शाकभे
 बालेष्ट उ० बालानामिष्टः इष-क्त । ब(व)दरे । बालकाभीष्टे लि
 बाल्य न० बालस्य भावः, कर्म वा वयोवचनत्वात् ष्यञ् । 'आ
 पोडशाङ्गवेङ्गल' इत्युक्ते अवस्थाभेदे ।
 बाष्प(स्य) उ० बाध-ष्ट० पत्वं सत्वं वा । नेत्रजले, जग्गणि च
 वा(वा)ह प्रयत्ने भ्वादि० आत्म० अक० सेट् । बाहते अबा-
 हिट । चङि न ह्रस्वः ।
 बाङ्ग उ० बाध-क्त पक्ष हः । भुजे कवावयवहूलिपर्यन्तेऽवयवे
 बाङ्गज उ० बाङ्गभ्यां ब्र(ब्र)बाङ्गभ्यां जायते जन-ङ् । क्षत्रिये
 'बाङ्ग राजन्यावति' स्तुतिः । [बङ्गे लौहचर्मदौ ।
 बाङ्गत उ० न० बाङ्गं लायते तै-क । अस्त्रावातवारुणाधि हस्त-
 बाङ्गदा स्त्री० (करतोया) नदीभेदे । सा हि अम्बगाङ्गनाम्
 लिखितस्य छनेः क्रिद्धहस्तं पुनर्ददाविति उराणम् ।

वाङ्मूल न० इत० । कचे (कांक) ।

वाङ्मुञ्च न० इत० । मङ्गमुञ्च ।

वाङ्मूल पु० वङ्गलानां कृत्तिकानामयं (स्वामी) अण्वङ्गौ । वङ्गलामि-युक्ता पौर्णमासी अण्व । कार्तिकपौर्णमास्या स्त्री० सात्व मासे पुनरण्व । चान्द्रकार्तिकमासे पु० ।

वाङ्मूलेय पु० व(व)ङ्गलानामपत्यं ढक । कार्तिकेये ।

वि(वि)ट आक्रोशे स्वा० पर० सक० सेट् । वे(वे)टति अवे(वे)टीत्

विद् अथवे स्वा० पर० सक० सेट् इदित् । विन्दति अविन्दीत्

वि(वि)न्दु पु० विदि-उ विद् उ नि० वा । अत्येऽंशे ।

विल भेदने वा चुरा० उभ० पञ्चे तु० पर० सक० सेट् । विलयति ते विलति । अवीविलत् त अवेलीत् ।

विस ज्ञेये दि० पर० सक० सेट् । विस्ति । अविस्त्-अवेसीत् ।

वीभत्स वि० वध-निन्दायां स्वार्थे सन् कर्मणि घञ् । पापिनि, जुगुप्सिते, घृणाविषये च । नाश्वादी प्रसिद्धे जुगुप्सा-स्वायिभावके रसभेदे, अर्जुने च पु० । तद्रसविषये विकृत-मांसादौ लि० । उ । वीभत्सुः । अर्जुने पु० ।

वुक्क कुक्कुरादिशब्दे कथने च वा चु० उभ० पञ्चे स्वा० पर० सक० सेट् । वुक्कयति ते वुक्कति अबुक्कत् त क्वक्कीत् ।

वुक्क न० वुक्क-अच् । हृदयस्य सोंसपिण्डे, अपमांसि, हृदये च अस्स स्त्रीत्वमपि स्त्रीत्वे टाप् गौ० ङीप् वा । वुक्काभातैर्यु-वतिनिकटे प्रौढवाक्येन राषेऽत्युद्भटः । छात्रे, (बोका) समये, च पु० । शोणिते स्त्री० टाप् । घृ० । वुक्कवृक्के अपि हृदये ।

वुक्काग्रमांस न० इत० । हृदयस्य सोंसपिण्डाकारे अपमांसि ।

बुट हिंसायां चुरा० उभ० पञ्चे स्वा० पर० सक० सेट् । बोटयति ते । बोटति । अबुबुटत्-त । अबोटीत् ।

बुड त्यागे संवरणे च तु० ङुटा० सक० सेट् । बुडति अबुडीत् ।

बुद् निशामने स्वा० उ० सक० सेट् । बोदति ते । अबुदत्-अबोदीत् अबोदिट् । ह्या वेट् ।

बुद्ध पु० बुध-क्त । भगवतोऽवतारभेदे येन वेदतत्कर्मणोर्निन्दा-कृता । जागरिते, ज्ञातवति च लि० ।

बुद्धि स्त्री० बुध-क्तिन् । ज्ञाने, सांख्योक्तं सुखदुःखाद्यवधि-धर्मवति प्रकृतिपरिणामभेदे, अन्तःकरणविशेषे, वेदान्तोक्ते निश्चयात्मकवृत्तिमति अन्तःकरणे च ।

बुद्धीन्द्रिय न० इत० । 'मनः कर्णौ तथा नेत्रे रसना त्वक् च नासिके । बुद्धीन्द्रियमिति प्रोक्तमि'त्युक्तेषु इन्द्रियेषु ।

बुद्धुद् न० बुद्-क० घृ० द्वित्वम् । जलस्य गोलाकारे विकारभेदे

बुध ज्ञापने स्वा० प० सक० अनिट् । बोधति अबोत्सीत् शिष्यं गुरुः

बुध ज्ञाने स्वा० उभ० सक० सेट् । बोधति ते । अबुधत्-अबोधीत्

अबोधि अबोधिट् । ज्वला० वा ण पञ्चे क । बोधः बुधः ।

बुध ज्ञाने दि० आ० सक० अनिट् । बुध्यते अबोधि अबोधिट् ।

बुध पु० बुध-क्त । पखिडते, दहस्यतिभार्यायां तारायां चन्द्रेश्व-जनिते पुत्रे यहभेदे, तस्य रोहिण्या प्रतिपालनात् रोहिण्येलम् ।

बुधरत्न न० बुधप्रियं रत्नं शाक० । मरकतमणौ । [स्याम्

बुधा स्त्री० बोधति ज्ञापयति रोगिणं बुध-ज्ञापने क । जटामां-

बुधाट्मसी स्त्री० बुधवारयुताट्मसी शाक० । चैत्रपौषहरिप्रयना

दीतरत्न काले बुधवारयुतायां शुक्लपञ्चाष्टम्यां, तत्कर्त्तव्येव्रते च

बुधित लि० स्वा० उभ० बुध-क्त इट् । ज्ञाते ।

बुध्ध न० बन्ध-नक् नलोपः बुधादेश्य । दृजमूले, मूलभावे च

प्रथुबुधोदराकृतिरिति घटविशेषणं शास्त्रे पूज्यम् ।

बुन्द निशामने स्वा० उभ० सक० सेट् । बुन्दति ते । अबुदत्

अबुन्दीत् । अबुन्दिट् । ह्या वेट् ।

बुन्ध निशामने स्वा० उभ० सक० सेट् ह्या वेट् । बुन्धति ते अबु-

धत्-अबुन्धीत् अबुन्धिट् ।

बुन्ध बन्धे चु० उभ० सक० सेट् । बुन्धयति ते अबुबुन्धत् त ।

बुभुक्षा स्त्री० भुज-सन्-अ । भोजनेच्छायां जुधायाम् ।

बुभुक्षित लि० बुभुक्षा+तार० इतच् । जुधायुक्ते 'बुभुक्षितः

किं द्विकरेण भुङ्क्ते इत्युद्भटः ।

बुल मज्जने चु० उभ० अक० सेट् । बोलयति ते अबुबुलत् ।

बुप(स) न० बुस्यते उत्सृज्यते बुस-उत्सर्गे क घृ० वा पत्यम् ।

(आगडा) तुच्छधात्ये फलरहितधाम्ने ।

बुस उत्सर्गे दि० पर० सक० सेट् । बुसति अबुसत्-अबोसीत् ।

बुस्त् आदरे अनादरे च चु० उभ० सक० सेट् । बुस्यति ते अबु-

सत्तत् त । [फलस्य त्याज्ये अग्ने, (भुधि) मांसपिण्डकभेदे च

बुस्त् न० बुस्यते नाद्रियते आद्रियते वा बुस्त्-अच् । पनसादि

वृष्ट्यां भूतौ च कृष्ण० घ्रा० पर० सक० सेट् । वृणाति अबादीत्

वे(वे)ह प्रयत्ने स्वा० आत्मने सक० अनिट् । वे(वे)हते अवे(वे)हिट्

चङि न ह्रस्वः ।

बोध पु० बुध-घञ् । ज्ञाने, जागरणे च । ज्वलादि-बुध-ण । ज्ञानवति

लि० । एषु । बोधकोऽयम् लि० । पिप्प एषु । सूचके लि०

बोधकर पु० बोधं निशान्ते जागरणं करोति ल-अच् । निशान्ते

प्रबोधकरे वैतालिके । ज्ञापके लि० ।

बोधन न० बुध-णिच्-ल्युट् । विज्ञापने, कालवशात् गन्धादे-

न्यूनतायां तदुद्दीपने, जागरणे च । 'श्रवणं बोधनं हरे'-

रिति पुराणम् । 'सायान्ते बोधनं कुर्यादिति स्मृतिः ।

बोधनी स्त्री० बोध्यतेऽनया, अत्र वा बुध-णिच्-ल्युट् ।

प्रिपत्त्यां तथा हि सूक्ष्मतो बोध्यते । कार्तिकैकादश्यां
तत्तु हि हरेर्बोधनम् ।

बोधि पुं० बुध-इन् । अश्वत्थद्वये, समाधिभेदे च । ज्ञातरि लि० ।
बोधितर ए० कर्म० । अश्वत्थद्वये । बोधिद्रुमादयोऽप्यत्र पु० ।
बौद्ध न० बुद्धेन प्रोक्तमण् । बुद्धप्रणोति निरोधरवादे शास्त्रे ।
तदधीयते इति पुरनण् । बौद्धागमाध्येतरि लि० । [पत्-त

व्युप उत्सर्गं विभागे च पु० उ० सक० सेट् । व्योषयति-ते अयु-
व्रण शब्दे भा० पर० सक० सेट् । व्रणति । अव्रणीत्-अव्रणोत् ।
व्र(व्र)तति स्त्री० प्रतनोति प्र+तन-क्तिच् घृ० ष्यञ् । ज्ञातायाम्
व्रतमिव करोतीति णिच् अति । दन्तोष्ठादित्यस्यपि ।

व्र(व्र)ध्नु पु० बन्ध-नञ् ब्रधादेशः । सूत्र्यं, अर्कद्वये, शिषे,
हस्तमूले च । मेदिनीकरेण दन्तोष्ठादित्वेन लिखनात्तथा
त्वमपि तन्मूलं ऋग्यम् ।

व्र(व्र)ह्मार्जुनं न० अहोरात्रोपितोभूत्वा पौर्णमास्यां विशेषतः ।
पञ्चगव्यं पिबेत् प्रातः व्र(व्र)ह्मार्जुनमिति ऋतमिन्त्युक्ते व्रतभेदे

व्रह्मकोशी स्त्री० व्र(व्र)ह्मणः कोशीव । अजसोदायाम् ।

व्र(व्र)ह्मचर्य्य न० व्र(व्र)ह्मणे वेदलाभाय चर्य्यते चर-यत् ।
वेदज्ञानार्थमुपनयनोत्तरभाष्ये, मैथुनराहित्ये च ।

व्र(व्र)ह्मचारिणी स्त्री० व्र(व्र)ह्म चर्य्यतेऽनया चर-ण्यिच्
करणे ल्युट्-ङीप् इत् । व्र(व्र)ह्मयष्ट्यां भाग्याम् ।

व्र(व्र)ह्मचारिन् व्र(व्र)ह्मणो वेदाय तद्गृह्णाय चरति चर-
ण्यिनि । उपनयनानन्तरं प्रथमाश्रमयुक्तेषु विपादिषु त्रिषु
वर्णेषु, कर्षणीद्वये, मैथुनराहित्यादि व्र(व्र)ह्मचर्य्यव्रतधा-
रिण्यां स्त्रियां च स्त्री०-ङीप् । आसीता ऋणात् ज्ञान्ता
नियतं व्र(व्र)ह्मचारिणीति ऋतिः । [नकद्वये

व्र(व्र)ह्मजटा स्त्री० व्र(व्र)ह्मणो जटेव संहतशास्त्रत्वात् । दम-
व्र(व्र)ह्मज्ञ लि० व्र(व्र)ह्म वेदं, तुरीयं शुद्धचैतन्यं वा जानाति
वेत्ति ज्ञा-क्त । वेदज्ञे, तुरीयशुद्धचैतन्यज्ञे च ।

व्रह्मज्ञान न० इत् । त्रिगुणावच्छिन्नातीततुरीयशुद्धचैतन्य-
विषयज्ञाने विस्मरो हृद्द्विभाषने ।

व्र(व्र)ह्मयज्ञ न० व्र(व्र)ह्मणे वेदाय प्रभवति शुद्धचैतन्यज्ञानाय
वा साधु व्र(व्र)ह्मणोऽहितो वा यत् । विप्रवेदरक्षणकर्तारि
विष्णौ, 'नमो ब्रह्मयज्ञदेवायेति विष्णुप्रणाममन्त्रः । विप्र-
धर्मो व्र(व्र)ह्मदायकद्वये च ।

व्र(व्र)ह्मतीर्थ न० इत् । पुष्करतीर्थं, पुष्करमूले च ।

व्र(व्र)ह्मत्व न० व्र(व्र)ह्मणो भावः त्व । ऋत्विग्विशेषस्य व्र(व्र)-
ह्मणो धर्मो, शुद्धतुरीयव्र(व्र)ह्मभावे च ।

व्र(व्र)ह्मदण्ड पु० इत् । विप्रसते अभिशापरूपे दण्डने 'व्र(व्र)ह्म

दण्डहता ये चेति ऋतिः । विप्रस्य यदौ च ।

व्र(व्र)ह्मदर्भा स्त्री० व्र(व्र)ह्मणो दर्भो धन्यनसखाः । यमान्याम्
व्र(व्र)ह्मदाय पु० व्र(व्र)ह्मणि(णे) वा वेदाध्ययनसमाप्तौ, विप्राय
वा राज्ञा दीयते दा कर्मणि घञ् । समावृत्तिप्रदाय देवे
धने 'व्र(व्र)ह्मदायागतं भूमिं हरेर्युग्मां(व्रा)ह्मणीयता'
इति ऋतिः । [कारे ह्यभेदे ।

व्र(व्र)ह्मदाय पु० व्र(व्र)ह्मणो विप्रस्य हितः दायः अश्वत्था-
व्र(व्र)ह्मन् न० दृष्ट-मनिन् दृष्टेर्नोऽङ्गेति नकारस्याकारे
रत्वम् । वेदे, तपसि, सत्ये, तत्त्वे, यथायै, तुरीये सर्व-
गुणातीते विशुद्धे चित्स्वरूपे च । हिरण्यगर्भे विप्रे
ऋत्विग्विशेषे च पु० । उल्लङ्घनदत्तेन दन्तोष्ठादित्वमेव
साधितम् मेदिनीकरेण ओष्ठादित्वेन कीर्त्तनात्तथात्वमपि
किन्तु तन्मूलं ऋग्यम् ।

व्र(व्र)ह्मनाल न० काष्ठं मणिकर्षिकासमीपस्थे तीर्थभेदे ।
व्र(व्र)ह्मनिर्वाण न० व्र(व्र)ह्मणि निर्वाणं निर्द्वेति । व्र(व्र)ह्म-
भावलाभे सकलानर्थनिवृत्तिरूपे परमानन्दे ।

व्र(व्र)ह्मपर्णी स्त्री० व्र(व्र)ह्मैव विसीर्णं सूबादारव्य स्थितानि
पर्णा-न्यस्याः ङीप् । दृष्टिपयर्ण्याम् ।

व्र(व्र)ह्मपवित पु० व्र(व्र)ह्मैव वेदोक्तकर्मणि वा पवितः । कुशे
व्र(व्र)ह्मपादप पु० व्र(व्र)ह्मणः, प्रियः वैदिककर्मयोग्यत्वात्
विप्रव्र(व्र)ह्मचारिवार्य्यदण्डार्थलाभा । पलायद्वये ।

व्र(व्र)ह्मपुत्र पु० व्र(व्र)ह्मणः पुत्र इव कपिलवर्णत्वात् । विप्रभेदे,
उत्तरदेशप्रसिद्धि नदभेदे, जलभेदे च । सरस्वत्यां नद्यां
स्त्री० । तस्याः प्रितामहजातत्वं पुराणप्रसिद्धम् ।

व्र(व्र)ह्मपुरी स्त्री० इत् । ब्रह्मोपासनास्थाने हृदये, तदाधार-
स्थाने सत्यलोके, काष्ठाच्च ।

व्र(व्र)ह्मवन्तु पु० व्र(व्र)ह्मा विप्रो बभ्रुवत्पादको यस्य ।
विप्राचाररहिते निन्द्यकर्मकारिणि जात्या विप्रे, विप्र-
तत्त्वे भट्टादौ च । [युञ्जे च

व्र(व्र)ह्मभूय न० व्रह्मणो भावः भू-क्यप् । व्र(व्र)ह्मभावे तत्सा
व्र(व्र)ह्मयज्ञ पु० व्र(व्र)ह्मनिमित्तकस्तदध्ययनतदध्यापनानि-
त्तको यज्ञः । वेदाध्ययनाध्यापनादौ । [हाटि] द्वये

व्र(व्र)ह्मयष्टि स्त्री० व्र(व्र)ह्मणो यष्टिरिवान्वनत्वात् (वाचन
व्र(व्र)ह्मरन्तु न० इत् । उत्सवाङ्गस्थिते ब्राह्मप्राप्तिहेतुके बिद्रुस्था-
ने । तच्छिष्टेण निष्क्रमणे हि जीवस्य व्र(व्र)ह्मप्राप्तिः श्रूयते

व्र(व्र)ह्मराक्षस पु० व्र(व्र)ह्मा विप्रोऽपि कुकर्माभिः राक्षसः ।
राक्षसरूपतां प्राप्ते भूतभेदे 'अपहृत्य च विप्रसं भवति
व्र(व्र)ह्मराक्षस' इति शतः ।

ब्र(त्र)ह्मार्थि उ० ब्र(त्र)ह्मां विप्रः चतुर्मुखस्त्यो वा वृद्धिः
वेदस्य सत्ता । वेदस्यार्थेषु वशिष्ठादिषु स्मृतिषु ।

ब्रह्मार्थिदेश उ० इत० । 'कुचलेतश्च मत्स्यश्च पाञ्चलाः शूर-
सेनकः । एष ब्र(त्र)ह्मार्थिदेशो वै' इति मनु०, कुचलेता-
दिदेशचतष्टये । [ब्र(त्र)ह्मस्वरूपे च ।

ब्र(त्र)ह्मलोको उ० इत० । ब्रह्माधिष्ठाने भवने सत्यलोके तृतीय
ब्र(त्र)ह्मवर्चस न० ब्र(त्र)ह्मणा वेदाध्ययनं तदनुष्ठानेन च
कृतं वर्चः तेजः अयुःसमागं वेदाध्ययनजये तेजसि ब्र(त्र)
ह्मवर्चसकामस्य कुर्याद्विप्रस्य पञ्चमे' इति मनुः ।

ब्र(त्र)ह्मवादिन् उ० ब्र(त्र)ह्म वेदं वदति पठति णिनि । वेदपाठके
ब्र(त्र)ह्म शुद्धं चैतन्यं सत्त्वात्मकतया वदति चेति वा वेदा-
न्तप्रतिपाद्यसत्त्वात्मकब्र(त्र)ह्मणे शुद्धचैतन्यं वदति बोध-
यति ब्र(त्र)ह्मबोधके शास्त्रे । [न ज्ञाने ।

ब्र(त्र)ह्मविद्या स्त्री० इत० । शुद्धचैतन्यात्मकस्य ब्रह्मणोऽभेदे-
ब्र(त्र)ह्मवि(वि)न्दे उ० ब्र(त्र)ह्मणि वेदपाठकाले (वि)विन्दुः ।

वेदाध्ययनकाले निःसृतजलवि(वि)न्दो । [संख्ये पुराणभेदे
ब्र(त्र)ह्मवैवर्त न० अष्टादशमहापुराणमध्ये अष्टादशसहस्र
ब्र(त्र)ह्मशल्य उ० ब्र(त्र)ह्मोव स्वरूपं शल्यं कण्टकापं यस्य ।
(वावला) वृक्षभेदे । [यन्त्रभेदे ।

ब्र(त्र)ह्मसंहिता स्त्री० वैष्णवाचारसिद्धान्ते अध्यायशतात्मके
ब्रह्मसायुज्य न० सह युनक्ति युज-क्षिप् सयुक्त तस्य भावः
सायुज्यं इत० । ब्र(त्र)ह्मभावे ।

ब्र(त्र)ह्मसू उ० ब्र(त्र)ह्माणं स्मृतवान् स्म-क्षिप् । चतुर्वर्त्यहा-
त्मकस्य विष्णोर्भूतिभेदे अग्निहोत्रे, तस्यावतारभेदे उषापती च
ब्र(त्र)ह्मसूत्र न० ब्र(त्र)ह्मणि वेदप्रवृत्तकाले उचितं स्मृतम् ।
यज्ञोपवीते, ब्रह्मप्रतिपादके शारीरकस्मृतये च ।

ब्रह्महत्या स्त्री० हन-क्यप् इत० । विप्रहृनने ।

ब्र(त्र)ह्महन् लि० ब्र(त्र)ह्माणं हतवान् हन-क्षिप् । विप्रहृत्याका-
रिणि । 'ब्र(त्र)ह्महान भवत्यन्यो ब्र(त्र)ह्महा वृषलीपतिः ।
यस्तस्यामाहितो गर्भः स तेन ब्रा(त्र)ह्मणो हत' इत्युक्ते वृष-
लीपतो, 'जुगोत्यतनजिह्वाश्च जीवोतिषाङ्गलिधनि ।
शूरोरपि च कर्तव्यमन्यथा 'ब्रह्महा' भवेदित्यादिस्मृत्यु-
क्तातिदेशिकब्र(त्र)ह्महत्यापापशुक्ते च उ० ।

ब्र(त्र)ह्मज्जत न० ब्र(त्र)ह्मणे विप्राय अतिथये ज्जतं दत्तम् ।
नित्यं वृहस्पकर्मव्यपश्रयज्ञान्मर्गतेऽतिथिपूजनरूपे यज्ञभेदे
ब्र(त्र)ह्माञ्जलि उ० ब्र(त्र)ह्मणे वेदपाठाय अञ्जलिः शूरो
विनयाञ्जलिः, खरविशेषप्राप्तार्थं वा अञ्जलिः संकुचित-
पाणिः । वेदपाठार्थं शुक्लिकेते कार्ये विनयाञ्जलौ, खर-

विशेषार्थप्राप्तयाम कृतसङ्कीर्णे पाणिद्वये च ।

ब्रह्माणी उ० ब्र(त्र)ह्माणम् आनयति जीवयति अन-विच-
क्षणं पूर्वःशतम् । ब्रह्मयज्ञौ 'हंसयुक्ते विमानेस्या साध-
स्त्वकमण्डलुः' आयाता ब्र(त्र)ह्माणः शक्तिः ब्र(त्र)ह्माणी सा-
भिधीयते' इति चण्डो । 'ब्रह्माणी ब्र(त्र)ह्मजननादि'ति
पुराणम् । ब्रह्मशब्दात् ङोप् आनङ् चेति त्वपाणिनीयम्
ब्र(त्र)ह्माण्ड न० इत० । 'तदण्डमभवद्भैरवं सहस्रांशुसम-
प्रभम् । तस्मिन् यज्ञे स्वयं ब्र(त्र)ह्मा सर्वलोकपितामहः'
इति मनु० ब्र(त्र)ह्माण उत्यादके अण्डाकारे भुवनकोषे
'ब्र(त्र)ह्माण्डमाण्डोदरम्भ्रास्यसिखितचण्डिमेति वीरच-
रितम् । तत्प्रमाणस्वरूपादिकं तद्वहदभिधाने वक्ष्यते ।

ब्र(त्र)ह्मावर्त्त उ० 'सरस्वतीदृग्दक्षलोदेवनद्योर्दन्तरम् । तं
देवनिर्मितं देशं ब्र(त्र)ह्मावर्त्तं प्रचक्षते' इति मनु० देशभेदे
ब्र(त्र)ह्मासन न० ब्र(त्र)ह्मणोऽध्यानार्थसासनम् । ईश्वरध्यानार्थं
आसने स्वस्तिकपद्मासनादौ ।

ब्र(त्र)ह्मी स्त्री० ब्रह्मण इयम् अण् टिलोपः ङोप् पु० न वृद्धिः ।
(वासनहाटी) शाकभेदे । [वृहदभिधाने ।

ब्र(त्र)ह्मीवृत्त न० संधाखरवलादिकारके वृत्तभेदे विस्तरो
ब्र(त्र)ह्मोपनेत उ० ब्र(त्र)ह्माणं विप्रमुपनयते तद्वैतदण्ड-
हेतुत्वात् उप-नो-तच् । पलायवृत्ते 'विप्रस्य पालाशो
दण्ड' इति स्मृतिः ।

ब्रा(त्र)ह्मा न० ब्रह्मण इदम्, तेन प्रोक्तम् वा अण् टिलोपः ।
अष्टवक्त्रे तीर्थे, तेन हि तीर्थेन द्विजाचमनं विहितमिति
तस्य तत्त्वस्त्वम्बिलम् 'प्राग्वा ब्रा(त्र)ह्मेन तीर्थेन द्विजो
नित्यमुपसृष्ट' इति स्मृतिः । ब्र(त्र)ह्मणोक्ते अष्टादशपुराणा-
न्तर्गते पुराणभेदे च । विवाहभेदे, पारदे च उ० । सरस्वत्यां,
सोमलतायां, ब्रह्मीशाके (वासनहाटि) शाकभेदे च स्त्री०
'आहृत्तानां शुक्जलात् विप्राणां पूजको भवेत् । वृषा-
णामशयो ह्येष ब्रा(त्र)ह्मो धर्म्मो विधीयते' इति मनु०
राज्ञां धर्म्मभेदे उ० । मातृभेदे स्त्री० ङोप् 'ब्रा(त्र)ह्मो
नारायणी तथेति तन्मन्त्रः ।

ब्रा(त्र)ह्माण उ० ब्र(त्र)ह्म वेदं शुद्धं परचैतन्यं वा वेत्त्यधीते वा
अण् ब्र(त्र)ह्माणो जाताविति न टिलोपः । ब्रह्मणो मुखजात-
त्वात् ब्रह्मणोऽपत्यम् अण् तेन न टिलोपः । विप्रं जाति
भेदे । वृक्षायां स्त्री० । 'ब्र(त्र)ह्म जानाति ब्राह्मण' इत्युक्ते
परब्र(त्र)ह्मणे लि० स्त्रियां ङोप् तत्पत्यं स्त्री० ङोप् ।
ब्रा(त्र)ह्माणं नृव उ० ब्रा(त्र)ह्माणं जातिमान् शास्त्रान् ब्रूते ।
'विप्रसंस्तारयुक्तोऽपि नित्यं सन्ध्यादिकञ्च यः । नैमित्तिकं च

नो कुर्यात् ब्रा(ब्रा)ह्मणमु व उच्यते' इत्युक्ते कदाचारवति
दिग्नि । [स्वार्थे कन् । श्रुत्वा विप्रदण्डे च ।
ब्रा(ब्रा)ह्मणयष्टि स्त्री० इत० । वा डीप् (बामनह्मटी) दृक्भेदे
ब्रा(ब्रा)ह्मण्य न० ब्रा(ब्रा)ह्मणानां समूहः भावो वा ष्यञ् ।
विप्रसमूचे । ब्राह्मणधर्मो, विप्रत्वे च ।
ब्रा(ब्रा)ह्ममुक्तेऽपुं ब्रा(ब्रा)ह्मा देवतास्य अण् टिलोपः कर्म० ।
अरुणोदयात् प्राग् वर्तमानि 'रात्रिच पश्चिमे यानि सङ्गतीं
ब्रा(ब्रा)ह्म उच्यते' इत्युक्तेः दण्डहयात्मके काले ।
ब्रा(ब्रा)ह्मीकन्ट् पुं० इत० । ब्रा(ब्रा)ह्मा इव कन्दो यस्य ।
बाराहीकन्ट् । [चत् अवोचत ।
द्रू कथने अदा० उभ० द्विक० सेट् । नवीति-आह नूते । अवो-

भ

भ म० भा-क । नक्षत्रे, नेपादिराशौ, पक्षे च । शुक्राचार्ये
पु० । भण-ड । भनरे, भानौ । कन्दोपन्योक्ते आदि-
शुक्ले अन्त्योपात्तलघुयुक्ते वर्णलिके च पु० । [च लि०]
भक्त पु० न० भज-क्त । अन्ने अदने । भक्तियुक्ते तदात्मके, विभक्ते
भक्तदास पु० । भक्तेन अन्नमात्रलाभेन दासः अङ्गीकृतदास-
भावः । पञ्चदशदासानर्गते दासभेदे । 'भक्तदासश्च विज्ञेय'
इति श्रुतिः ।

भक्तभण्ड पु० न० इत० । भक्तस्य निष्ठावे (भाड) ।
भक्ति स्त्री० भज-क्तिञ् । सेवायाम् आराधनायां, तदेकापचित्त-
वृत्तिभेदे, विभागे, गौणयां वृत्तौ, उपचारे, अवयवे, भङ्गायाम्,
अज्ञायाम्, रचनायाम्, 'भवति विरलभक्ति'रिति रघुः
भक्तियोग पु० भक्तिरेव योगः एकापचित्तवृत्तिभेदः । तदे-
कापचित्ततारूपे योगे । [भवात्मके रतिभेदे ।

भक्तिरस पु० भक्तिरेव रस आस्ताद्यः । भक्तिरूपे ध्येयाव-
भक्त अदने चु० उभ० सक० सेट् । भजयति-ते अवभजत्-त
भादित्वमपीत्येके भजति अभजौ ।

भज्यकार पु० लि० भज्यं करोति कृ-अण् । भज्यपिष्टकादि-
विक्रयोपजीविनि आपूप्रिके ।

भज्यपत्त स्त्री० भज्यं पत्तं यस्याः । ताम्बूल्याम् ।

भज्यालायु स्त्री० कर्म० । राजालाङ्गाम् ।

भग पु० न० भज-च । सूर्ये, अग्निमाद्यष्टविधैश्वर्ये, वीर्ये,
यशसि, श्रियां, ज्ञाने, वैराग्ये, योनौ, इच्छायाम् भाङ्गा
त्मो, यत्ने, धर्मे, योगे, सौभाग्ये, कान्तौ चन्द्रे च ।
व्योतिर्मोक्ते व्योमिनस्तत्तदैवते पूर्वफल्गुनीनक्षत्रे सङ्ग-
कयोगेऽपि व्याने च पु० ।

भगदन्त पु० महाभारतप्रसिद्धे कामरूपदेशाधिपे नृपभेदे ।

भगन्दर पु० भगं गृह्णसुक्कमध्यस्थानं दारयति दृ-खण्
सम् च । स्वनामस्थाने रोगभेदे ।

भगवत् लि० भगं 'ऐश्वर्यस्य समप्रस्य, वीर्यस्य, यशसः, श्रियाः
ज्ञानवैराग्ययोश्चैव पक्षां भग इतीङ्गनेत्युक्तम् ऐश्वर्यादि-
अस्यस्य महत् मस्य वः । ऐश्वर्यादियुक्ते परमेश्वरे,
उर्गायां स्त्री० डीप् । 'भगवत्या कृतं सर्वमिति चण्डौ ।

भगाङ्कुर पु० भगे गृह्णस्थानेऽङ्कुर इव । अर्गो रोगे ।

भगिनी स्त्री० भगं यत्नः पित्रादितो द्रव्यादानेऽस्य स्याः
इति । सोदरायाम् स्वसुरि ।

भगीरथ पु० सूर्यवंश्ये दिलीपराजपुत्रे नृपभेदे । येन गङ्गा
भूमितलमवतारिता । [ध्रुवैरुपहतमि'ति नाटकम् ।

भग्न लि० भन्ज-क्त । पराजिते, खण्डिते च भग्नं 'शम्भुधनु-
भग्नप्रक्रम' पु० भग्नः प्रक्रमो यत्नः । अलङ्कारोक्ते काव्यदोषभेदे
भङ्ग पु० भन्ज-घञ् । पराजये, खण्डे, भेदे, तरङ्गे, कौटिल्ये,
भये, पत्नरचनाभेदे, गमने, जलनिर्गमे च । मातल्याम्,
शणाख्ये शस्त्रे, लिङ्गतायां (तेजडो) विजयाञ्च (भाङ्) स्त्री०
भङ्गि(ङ्गी) स्त्री० भन्ज-ङ्ङ् पु० कृतम् वा डीप् । विच्छेदे,
कौटिल्ये, विन्यासे, कलावे, भेदे, व्याजे च ।

भङ्गुर लि० भन्ज-घुरच् । कुटिले, स्वयं भङ्गनशीले, नदीनां
वक्त्रे च । प्रियङ्गौ, अतिविषायायाम् च (आतङ्) स्त्री० ।

भङ्ग न० भङ्गानां भवनं ज्ञेयं यत् । भङ्गभवनयोग्ये ज्ञेये ।

भज भागे सेवायाञ्च भ्वा० उभ० सक० अनिट् । भजति-ते अभि-
जौ । भजतुः भजे ।

भज पाके दाने च चु० उ० सक० सेट् । भाजयति-ते अभीभजत्

भज दीप्तौ चु० उभ० सक० सेट् इदित् । भजयति-ते अवभजत्-त

भजमान लि० भज-शानच् । न्यायागतद्रव्यादौ, विभाजके,
सेवके च । [भाषणेऽयं घटा० । णिचि भटयति ।

भट पोषणे स्वा० पर० सक० सेट् भटति । अभटीत्-अभटीत् ।

भट पु० भट-अच् । योद्धरि, 'तद्भटचातुरीहरी'ति नैषधम् ।

वीरे, स्नेहभेदे, नीचभेदे, रात्रिचूरे च । इन्द्रवारुण्यां
(राखालयशा) स्त्री० ।

भटित न० भट-इत् । शूलपके भासादौ (कावाव) ।

भट्ट पु० भट-तन् । स्तुतिपाठवृत्तिमति (भाट) जातिभेदे
स्वामित्वे, वेदाभिज्ञे पण्डिते च ।

भट्टार पु० भट्टं स्वामित्वमृच्छति कृ-अण् । पूज्ये । संज्ञायां
कन् । सूर्ये । [नाखोक्तौ नृपे ।

भट्टारक पु० भट-भाषणे कृप् तृ-णिच्-ण्वच् कर्म० ।

भट्टिनी स्त्री० भट्टं खानिलमस्यास्ति इति ङीप् । विप्रभाष्यां
याम्, नाथोक्तौ अकृताभिधेकायां राज्ञः स्त्रियां च ।

भङ्ग परिभाषणे स्वा० आ० सक० सेट् इदित् । भङ्गते अभङ्गिष्ठ
भङ्ग कल्याणभाषणे चु० उ० सक० सेट् इदित् । भङ्गयति-ते
अवभङ्गत्-त ।

भङ्ग उ० भङ्गि-अच् ण् नलोपः । वर्णसङ्करभेदे ।

भण कथने स्वा० पर० सक० सेट् । भणति । अभभाषीत्-अभणीत् ।
चङि वा क्तस्वः । अवोभणत्-त अवभाषत्-त ।

भणिति स्त्री० भण-क्तिन् यच्चादित्वादिट् । कथने । गौडोर्वी-
यकुलप्रशस्तिभणितेरिति नैपथम् ।

भण्टाकी स्त्री० भट्टि-पाकन् ङीप् । वासोकायाम्, दृष्ट्याञ्च
भण्ट (खट्) क उ० भट्टि-उक्, उक् वा । श्लोकाकट्ठे ।

भण्ड उ० भङ्गि-अच् । अस्तीत्यवकाशभाषके (भांड) 'त्वयो
वेदस्य कर्तारो भण्डधूर्त पिशाचका' इति चाव्यं कवाक्यम् ।

भण्डिर (ख) उ० भङ्गि-इरच्, इरच् वा । शिरीषट्ठे । इल-
जन्तु । शुभे, शिल्पिनि, दूते च ।

भण्डी स्त्री० भङ्गि-अच् गौरा० ङीप् । मञ्जिण्याम्, शिरीषे
च । स्वार्थे कन् क्तस्वः । तत्त्वैवाथे ।

भण्डीर उ० भङ्गि-इरन् । तण्डुलीयशके, शिरीषट्ठे च ।
गौरा० ङीप् । मञ्जिण्याम् स्त्री० । [मञ्जिण्याम् ।

भण्डीरलतिका स्त्री० भङ्गि-इरन् कुट्टा लतालतिका कर्म० ।
भद्र हर्षे, शुभकथने, प्रीतौ च स्वा० आ० अक० सेट् इदित् ।

भन्दते अभन्दिष्ठ । [भन्दत्-त ।

भद्र कल्याणकरणे चु० उ० सक० सेट् इदित् । भन्दयति-ते अव-
भदन्त उ० भद्रि-भच् नलोपः । बौद्धभेदे । पूजिते लि० ।

भद्र न० भद्रि-रक् लि० नलोपः । मङ्गले, सुल्लके, स्वर्णे च ज्योति
भोक्ते ववादितः सप्रभे करणे स्त्री० न० । महादेवे, दृषे,
खड्गने, कदम्बे, हस्तिजातिभेदे वलदेवे रामचन्द्रे, शुभे-
श्वरे, कुहीरके च पु० । ज्योतिषोक्ताश्च द्वितीयासप्रभोद्वा-
योतिषिषु च स्त्री० । साधौ, अष्टे च लि० । स्वार्थे कन् । भद्र
सुल्लके न० । देवदारुणि उ० ।

भद्रकाशी स्त्री० भद्राय काशते अच् गौ० ङीप् । भद्रसुखायाम्
भद्रकुम्भ उ० भद्रकारकः कुम्भः । पूर्वकुम्भे, जलपूर्णेघटे ।

भद्रगन्धिका स्त्री० भद्रो गन्धोऽस्याः कप् अतइत्त्वम् । सुल्लके
भद्रचूड उ० भद्रा चूडा वक्षः । (लङ्कासिज) ट्ठभेदे ।

भद्रज उ० भद्राय जायते जन-ङ । इन्द्रयवे ।

भद्रतरुणी स्त्री० भद्रदायिका तरुणीव । कुञ्जकट्ठे ।

भद्रतरुग न० भद्राक्षरगा यत् । जम्बुद्वीपस्य नववर्षमथ्ये

वर्षभेदे भद्रावाद्योच्यते न० ।

भद्रदन्तिका स्त्री० कर्म० स्वार्थे कन् । दन्तीदन्तभेदे ।

भद्रदार उ० न० । कर्म० । देवदारुट्ठे ।

भद्रनामिका स्त्री० भद्रं मङ्गलं नामयति प्राप्नोति नम-णिच्
एवल् ? लायन्तीदृजे । [भाद्रपदाश्च ।

भद्रपदा स्त्री० व० न० भद्रस्य दृषस्वैव पदं यासाम् । पूर्वोत्तर

भद्रपर्णा स्त्री० भद्रं पर्णमस्याः अजादि० टाप् । कटम्भरा-
ट्ठे । प्रसारिण्यां, गान्धार्याञ्च ङीप् ।

भद्रमल्लिका स्त्री० कर्म० । मल्लिकाभेदे नवमल्लिकायाम् ।

भद्रसुख उ० कर्म० । शरभेदे ।

भद्रसुस्तक उ० कर्म० । नागरसुस्तके । भद्रसुस्तायत्वं स्त्री० ।

भद्रयव न० भद्रं यवद्वय । इन्द्रयवे । [ङीप् । गान्धार्याम् ।

भद्रवती स्त्री० भद्राणि पर्णानि सन्त्यस्या मत्पृ मस्य वः

भद्रवर्मान् उ० भद्रं दृष्यति दृ-मनिन् । नवमल्लिकायाम् ।

भद्रवला स्त्री० भद्राय वलति चलति वल-अच् । (गन्धभाटाल)
लताभेदे, गन्धिकायां, माधवीलतायाञ्च ।

भद्रवल्ली स्त्री० कर्म० संज्ञायां कन् क्तस्वः अतइत्त्वम् । (अनन्त
मूल) । गोपवल्लगाम् ।

भद्रश्रय न० भद्राय श्रियते श्री-अच् । चन्दनरसे ।

भद्रश्री पु० भद्रा श्रीयस्व । चन्दनट्ठे ।

भद्रालपत्तिका स्त्री० भद्रायानति पर्याप्नोति अल-अच्
ताडशं पलं यस्याः कन् अतइत्त्वम् । गन्धाल्याम् (गन्धाल)

भद्राली स्त्री० भद्रायानति पर्याप्नोति अल् गौरा० ङीप् ।
गन्धाल्याम् (गन्धाल) [दीर्घः । कटफलट्ठे ।

भद्रावती स्त्री० भद्र-अक्षयं मत्पृ मस्य वः संज्ञायां पूर्वैपट्

भद्राश्रम उ० इत० । चन्दने । [व्यापसने ।

भद्रासन न० भद्राय लोकमेवायास्यतेऽल खास-आधारि ष्युट् ।

भम्भराली स्त्री० भमित्ययत्तशब्दस्य भरमालाति षट्क्लाति आ-
ला क गौ० ङीप् । (डांश) मल्लिकायां । स्वार्थे कन् । तत्त्वैवाथे

भय न० भिभेत्यख्यात् भी-अच् । भयहेतौ । भावेऽच् । दैन्या-
ल्लके, घटतः खानिदृशम्भावनाकथ्ये वा चित्तदृष्टिभेदे,

नाटकप्रसिद्धे रसभेदे च । [रसभेदे, दुःखदुःखविहगे च पु० ।

भयङ्कर लि० भयं करोति क-अच् सन् च । भयजनके,

भयनाशिनी स्त्री० भयं नाशयति नश-णिच्-णिनि । त्वाय-
भाणालतायाम् । च । भवङ्करे लि०

भयानक पु० विभेत्यभ्यात् भी-जानक । व्याघ्रे, राक्षसे, रसभेदे

भर उ० भृ-अप् । अतिशये । कर्त्तरि अच् । भरषकर्त्तरि लि०

भरण न० भृ-अ्युट् । वेतने, पोषणे, धारणे च । अस्मिन्-

वधिके द्वितीये नल्ले, बोधकलतायाश्च स्त्री० डीप् ।
 भरशय न० भरण्याय हितम् यत् । भूयस्, वेतने च । स्त्रीत्वमपि
 भरशय भूज्जि० भरष्यं वेतनं भुङ्क्ते भुज-क्तिप् । वेतनिके कर्मकरे
 भरत पु० भरं तनोति तन-ङ । (जड़भरत) इति ख्याते स्मि
 भेदे, नाश्यास्तस्य, अलङ्कारास्तस्य च कर्तरि स्मिभेदे ।
 श्वरे, तन्तुवाये, चोले, केकवीचुते रासातुजे च । भरतेन
 प्रोक्तम् भारतं नाश्यास्तमधीयते अण् तस्य लुक् ।
 नटेपु । दुष्मन्तेन शकुन्तलायास्तथादिने ष्यभेदे पु० तस्या-
 पत्यानि इज्यतस्य बह्वपु लुक् । भरतवंश्ये ष्ये पु० ब० व० ।
 भरतखगुल न० भरतस्य ष्यस्य विज्ञितं खण्डम् । भारत-
 वर्षान्तर्गते कुमारिकाख्ये खण्डे ।
 भरतवर्ष न० इत० । भारते वर्षे ।
 भरताग्रज पु० इत० । दशरथश्चेष्टपुत्रे श्रीरामे ।
 भरद्वाज पु० ज्येष्ठस्य भ्रातृव्यस्य पत्यां समतायां दृष्ट
 स्मतिना जनिते स्मिभेदे । [तस्य नल्लश्च । भरिणी
 भरित पु० ष्ट-इतच् । हरिद्वर्णे । तद्वति लि० स्त्रियां डीप्
 भर्ग पु० भस्ज-वज् भर्जादेशे कृतम् । शिवे, ज्योतिःपदार्थे,
 आदित्यानर्गते ऐश्वरे तेजसि, आदित्यानर्गतं वर्चो भर्गा-
 ख्यं तन्म सुलुभिः । जन्मद्वलुविनायाय दुःखस्य लितयस्य च
 ध्यानेन पुरुषैर्विज्ञ दृष्टव्यं स्वरूपमण्डले इति याज्ञवल्क्यः
 तस्य तेजस ऐश्वर्यं 'यदादित्यगतं तेजो जगद्भासयतेऽ-
 स्मिलम् । यस्मिन्मसि यज्ञाग्नौ तत्तं ज्योतिर्विभामकमिति
 गातावासक्तम् । भावे चञ् भर्जने च । [धातरि च लि० ।
 भर्त्तु पु० ष्ट-इतच् । स्वामिनि, अधिपतौ, राजनि च । पोषके,
 भर्त्तृदारक पु० भर्त्तृरधिपस्य राज्ञः दारकः पुत्रः । नाद्योक्तौ
 राजकुमारे । तत्कन्यायां स्त्री० कन् । भर्त्तृदारिका ।
 भर्त्तृहरि पु० भर्त्ता हरिरिव । खनामख्याते वाक्यपदीयादि
 ग्रन्थकर्त्तरि धिक्मादित्यस्य ज्येष्ठे भ्रातरि राजभेदे ।
 भर्त्स्य अधिषेप्ते, चुरा० उभ० सक० सेट् । भर्त्सयति ते अवभर्त्सत् त
 भर्त्सन न० भर्त्स-ल्युट् । अपकारवचने अधिलेप्ते तिरस्कारा-
 थापकारार्थकवाक्योक्तौ । युच् । भर्त्सनाभ्यत् स्त्री० ।
 भर्त्स्यपत्तिका स्त्री० भर्त्स्यं निन्दनीयं पत्तमस्थाः कप अत
 इत्यम् । महानौलोडचे ।
 भर्भ हिंसायां भा० पर० सक० सेट् । भर्भति अभर्भीत् ।
 भर्मान् न० भ० भन्, मनिन् वा । खण्णे, भर्तौ, नाभौ, धुस्तरे च
 भर्व हिंसे भा० पर० सक० सेट् । भर्वति अभर्वीत् ।
 भल वधे दाने निरूपणे च भा० आ० सक० सेट् । भलते अभलिट
 भल निरूपणे बु० आ० सक० सेट् । भलयते अबोभलत ।

भलता स्त्री० भाति-भा-क कर्म० । राजवल्लभायायम् । [क्तीन्
 भल्ल दाने, वधे, निरूपणे च भा० प० सक० सेट् । भल्लति अभ-
 भल्ल पु० भल्ल-अच् । भल्लुके । अस्मभेदे पु० न० । स्वार्थे कन्
 भल्लुके पु० वा गौरा० डीप् तत्रैव । स्वार्थे कन् । भल्लुकाभ्यत्
 भल्लपुच्छी स्त्री० भल्लस्य पुच्छमिव पुष्पमस्थाः स्त्री० । (गौरत्वं
 तण्डुला) लुपभेदे ।
 भल्लात पु० भल्लं भल्लास्तभिव्रातति स्थार्शिनस् अत-अच् । (भेला)
 दल्लभेदे स्वार्थे कन् । अत्रैव । गौ० डीप् । भल्लातक्यभ्यत् ।
 भल्ल(लू)क पु० भल्ल-उ(ज) क । (भालूक) जन्तुभेदे ।
 भव पु० भू-भावे अण् । जन्मानि, सत्तायाम्, प्राप्नो च । भवत्यस्मात्
 अपादाने अण् । जलमूर्तिधरे महादेवे, जलस्य प्रथिवी-
 जेतत्वेन तद्रूपस्य शिवस्य जन्महेतुत्वम् । आधारे अण् ।
 संसारे । कर्त्तरि अच् । भव्ये, (चालता) दले, अङ्गले च ।
 भवत् लि० भा-इवउ । युष्मदर्शे, सर्वनामता चास्य । भवान्
 भवत्याः पुलः भवत् पुलः । भू-शत । वर्त्तमानकालार्थे भवन
 कर्त्तरि च भवन स्त्रियाद्यभयल डीप् शलनस्यनुम् ।
 भवदीय लि० भवतस्तवायम् ङ पदत्वम् जश्भावः । त्वत्-
 स्वन्विनि । [जन्मानि, सत्तायाश्च ।
 भवन न० भू-आधारे ल्युट् । ष्टे । भावे ल्युट् । भावे,
 भवादृश(श्)च् लि० भवतस्तवेव दर्शनमस्य भवत्+इश-क्तिप्
 दक्, कुश वा । भवसुख्ये जने । [दुर्गायाम् ।
 भवानौ स्त्री० भवस्य पत्नी भव+डीप् आनुक् च । शिवभार्यायाश्च
 भवाभीष्ट पु० भवस्य महादेवस्याभीष्टः अभि+इष-क्तः ।
 युग्मौ । [तद्वति लि० ।
 भविक न० भवाय हितम् टन् । ऊपले । अर्थ आद्यच् ।
 भवितव्य न० भू-भविष्यति कर्त्तरि च नि० तव्यत् । अवश्य
 मव्ये 'भवितव्यं भवत्येव यदिधर्मेनसि स्थितमिति । [च
 भवितव्यता स्त्री० भवितव्यस्य भावः तल् । अवश्यभावे, भाव्ये
 भविष्यु लि० भू-इष्युच् । भवनशीले ।
 भविष्य(त्) पु० भू-लटः सहेति शट्-लट् च ट् वा तलोपः ।
 भाविनि काले । तत्कालवर्त्तनि पदार्थे लि० । स्त्रियाश्च
 डीप् लुच् च 'अत्रात्रेपोभविष्यन्त्या इति रघुः । तलोप
 पले क्लोवता । उत्तरपदस्यः लि० । 'यद्विष्यो विनश्य-
 तोति पञ्चतन्त्रम् । भविष्यमधिष्ठत्य कृते पुराणभेदे न० ।
 भव्य लि० भू-क र्त्तरि नि० यत् । भाविनि 'अवश्यमव्येजनव-
 पहाप्रहेति नैषधं (चालता) फलभेदे सङ्गले च न० ।
 शुभे, सत्ये, योग्ये च न० तद्वति लि० । कर्मरक्ते, गज-
 पिपमल्यां च स्त्री० ।

भय कुकुरशब्दे स्त्री० पर० सक० सेट् । भयति अभयीतु-अभायीतु
भवक उ० भय-कुन् । कुकुरे । [अभयीतु ।

भय दीप्तौ अक० भर्त्ते सक० जु० पर० सेट् । वभस्ति । अभासीतु-
भस्त्रा स्त्री० भय-लन् । चर्म प्रसेविकायां अग्निस्त्वन्तु चणे
चर्मनिर्मिते यन्त्रभेदे । (यांता) गौ० डीप् । अत्रैव ।
स्वार्थे कन् टाप् न इत्त्वस् । भस्त्रकायैव ।

भस्त्रक न० भस्त्र करोति क-ड । (भस्त्रकोटे) वस्त्रभोजनकारके
रोगभेदे । भस्त्रेव इवार्थे कन् । कलधौते रूष्ये, विङ्ग्रे च ।
भस्त्रगन्धा स्त्री० भस्त्रान् इव गन्धोऽस्याः । रेणुकाख्यगन्धद्रव्ये ।
स्वार्थे कन् अत इत्त्वस् । तत्रैव । [गन्धद्रव्ये ।

भस्त्रगन्धिनी स्त्री० भस्त्रान् इव गन्धोऽस्यस्या इति । रेणुकाख्ये
भस्त्रगर्भे पु० भस्त्र गर्भे यस्याः । तिनिगृह्णे, कपिलशिश्रिपायां
च । रेणुकाख्यगन्धद्रव्ये स्त्री० टाप् ।

भस्त्रान् न० भस्त्र-मनिन् । (काङ्) दग्धगोमयादधिकारे ।
भस्त्ररोहा स्त्री० भस्त्रानि रोहते रुह-अच् । दग्धिकायास् ।
भस्त्रसात् अव्य० भस्त्र कात्स्नेन सम्पन्नं करोति भस्त्रान्+साति ।
साकत्स्नेन भस्त्ररूपकरणे ।

भा दीप्तौ अदा० पर० अक० अनिट् । भाति । अभासीतु ।
भा स्त्री० भा-अङ् । टाप् । दीप्तौ ।
भाक्त लि० भक्तेः गौणीवृत्ते रागतः अण् । औपचारिके
गौणीवृत्त्या बोधितेऽर्थे । भक्तस्यान्नस्येदम् अण् । अन्नसम्ब-
न्धिनि लि० ।

भाग पु० भज-भावे घञ् । भजने । कर्मणि घञ् । अंगे, इद-
वस्तुनोऽङ्गे, एकदेशे, भाग्ये, 'विंशशकस्तथा' राशेर्भागं
इत्यभिधीयते' इति ज्योतिषोक्ते राशेः विंशशके च ।

भागधेय न० भाग+स्वार्थे धेय अभिधानात् नपुंसकत्वम् ।
भाग्ये । भागेन धीयतेऽसौ धा-यत् । राजदेये करे ।
भागो धीयतेऽस्मै धा-सम्प्रदाने यत् । दायादे सपिण्डे ।

भागवत लि० भगवतः, भगवत्त्वा वा इदम् सोऽस्यदेवता वा अण्
भगवतः भगवत्त्वा वा भक्ते, तत्सम्बन्धिनि च 'भग्नाः कृषे-
र्भांगवता भवन्तीत्युद्भूतः तयोः सम्बन्धिगुणवर्णने पुराणे
उपपुराणे च न० 'वेने श्रुतं भागवतं पुराणमिति पुराणम्
नल कस्य पुराणत्वं कस्य उपपुराणत्वं तद्बृहदभिधाने
विक्र रेण निरूपयिष्यते । [दानादौ ।

भागशस् अव्य० भागं भागं ददातोत्याद्यर्थे शशि । एकैकभागस्य
भागह्वर लि० भागमंशं हरति अधिकारित्वेन षट्कृताति
ह-अच् । अंगप्राप्तिणि ।

भागहार पु० भज्यते इति भागोविभाज्यस्तस्य हारो हरणम्

ह-घञ् । अङ्गशास्त्रोक्ते भाज्यस्य विभागकरणे ।

भागिन् लि० भज-घितुण् । अंगविधिषे । [स्त्री० डीप् ।
भागितेय पु० भगिन्वा अपत्यम् टक् । स्त्रुपुले । तत्कन्यायां
भागीरथी स्त्री० भगीरथेन निर्दिष्टा आनीता तत्सम्बन्धिनी व
अण् । गङ्गायास् । 'भागीरथीनिर्भरथीकराणा'मिति कु०
भागुरि पु० स्मृतिव्याकरणादिकत्तरि स्मिभेदे ।

भाग्य न० भज-यत् कृत्वम् । शुभाशुभसूचके कर्मणि ।
भागः प्रयोजनसस्य यत् । भागवति लि० ।

भाङ्गीन न० भङ्गायाः विजयायाः भजनं चेत्वं खञ् । (भाङ्)
भङ्गाभवनयोग्ये चेत्वे । यञ् । भाङ्गसम्यक् । [भाजत् त

भाज पृथक्करणे, अद० चु० उभ० सक० सेट् । भाजयति ते अव-
भाजन न० भाज्यतेऽनेन भाज-ल्युट् । पाले, आधारे, योग्ये च
भाजी स्त्री० भाज-कर्मणि घञ् नि० डीप् । षट्पव्यञ्जनभेदे ।

भाज्य लि० भाज्यते विभज्यते भाज-कर्मणि यत् । विभजनीये
'भाज्यो हरः शुध्यति यदुयुणः स्यादिति' स्त्रीलावती ।

भाटक न० भट-पोषणे ल्युल् । परम्बहयानादेषुभोगार्थं
तत्सामिने दीयमाने धने । (भाडा)

भाण पु० भण-घञ् । 'भाणः स्यादूर्ध्वचरित' इत्याद्युक्तलक्षणे
दृश्यकाव्यभेदे साङ्गि० इप० ।

भाण्ड न० भा-अण्डच्, भण-ड-स्वार्थे अण् वा । पाले, तैला-
द्याधारे भाजने, (भाङ्) षट्भेदे, (भाङ्गार) 'ब्रह्माण्ड-
भाण्डोदरे'ति शीरचरितम् । वणिजां मूलधने, अश्वभूषा-
यां, नदीजलहयमध्ये पाले च । गर्हभाण्डे दृष्टे पु० ।
भाण्डस्य भावः अण् । भाण्डचरिते न० (भाङ्गामि) ।

भाण्डारिन् पु० भाण्डमृच्छति मृ-णिनि । (भाण्डारी) अ-
च्चादिद्रव्यमृष्टेषु कृताधिकारे ।

भाण्डिवाह पु० भाण्डं चुराद्याधारं (भाङ्गि) वहति अण् ।
नापिते । भाण्डि+अस्त्वर्थे लच् । भाण्डिलोप्यत् । [भेदे च

भाण्डोर पु० भण्ड-ईरच् ट० । वटदृष्टे, दन्दावनस्थे वटवन-
भाति स्त्री भा-क्तिन् । शोभायाम् ।

भाद्र पु० भद्राभिर्युक्ता पौर्णमासी भाद्री वा यस्मिन् मासे अण् ।
चैत्रादितः षडे चान्द्रे मासे । तन्मासीवपौर्णमास्यां स्त्री०
डीप् । भद्रेव स्वार्थे अण् । पूर्वोत्तरभाद्रपदाख्यनवत्ये
न० । 'भाद्रव्ये सागरे' इति ज्योतिषम् ।

भाद्रपदा स्त्री० व० व० । भद्रस्येदं अण् भाद्रं भाद्रसि व पद-
मासात् । अत्रित्यवधिके पञ्चविंशपञ्चिंशयोर्नचत्वयोः ।
तद्युक्ता पौर्णमासी अण् डीप् । भाद्रमासस्य पौर्णमास्यां
साऽल मासे अण् । चान्द्रे भाद्रे मासि । [मतीपुले

भाद्रमातुर पु० भद्रायाः सत्याः, मातुः अपत्यम् अण् डुरच् ।
 भानु पु० भा-नु । सूर्ये, अर्कद्वये, किरणे, प्रभौ, राजनि च ।
 भानुफला स्त्री० भानुरिव दीप्तिमत् फलं प्रसवी यस्याः । कद-
 ल्याम् तस्याः मोचकस्य सूर्यतुल्यवर्णत्वात्तथात्वम् । [त्यप्यत्र
 भानुमत् पु० भानुः किरणोऽस्य सतृप् । सूर्ये । भानुमाली
 भानुमती स्त्री० विक्रमादित्यवपतेः प्रख्याम् ।
 भाम क्रोधे भ्रा० आत्म० अक० सेट् । भामते, अभामिष्ट ।
 भाम पु० भाम-घञ् । क्रोधे, दीप्तौ च । कर्त्तरि अच् । सूर्ये ।
 कोपवत्यां स्त्रियां स्त्री० टाप् । [च
 भामिनी स्त्री० भाम-णिनि । कौपरीलायां स्त्रियां, स्त्रीमात्रे
 भार पु० भ-घञ् । गुरुत्वपरिमाणे, तद्वति द्रव्ये विंशतितुला-
 परिमाणे (अष्टसहस्रतोलकपरिमाणे) च पु० ।
 भारत न० भरतान् भरतवंशानधिकृत्य कृतोऽयम्यः अण्
 भारः वेदादिशास्त्रेभ्योऽपि सारांशः अख्यस्य त वा । वेद-
 व्यासप्रणीते लघुश्लोकात्मके ग्रन्थभेदे । भरतेन चिह्नितं,
 तस्येदं वा अण् । 'हिमाङ्गं दक्षिणं वर्षं भरताय ददौ
 पिता । तस्माच्च भारतं वर्षमित्युक्ते जम्बूद्वीपान्तर्गते
 वर्षभेदे । भरतस्य गोत्रापत्यम् अण् । भरतव्यस्य वंशे ।
 भरतेन सुनिना प्रोक्तमण् । भरतसुनिहते नाटकशास्त्रादौ
 न० । तदधीयते पुनरण् । नटे, अग्नौ च ।
 भारती स्त्री० भ-अतच् सार्धे प्रज्ञादायुं । वाक्ये तदधिदेव-
 तायां सरस्वत्यां, पवित्रभेदे, 'भारती संस्कृतप्रायो वाग्व्या-
 पारो नराश्रय' इति सा० ६५० अलङ्कारोक्ते इतिभेदे च ।
 भारद्वाज पु० भरद्वाजस्य गोत्रापत्यम् अण् । गोत्रप्रवर्त्तके
 सुनिभेदे, द्रोणाचार्ये, अग्रस्य सुनौ, व्याघ्राटविहगे,
 वृहस्पतिपुत्रे च । वनकार्पास्यां स्त्री० ङीप् । पु० । भार्द्वा-
 जीत्यप्यत्र । [हनदण्डे (वांक्) ।
 भार्यष्टि स्त्री० भारस्य वहुवार्था यष्टिः शाक० । भारव-
 भारवाह् (ह्) पु० भारं वहति अण्, श्लिष वा । भारवाहिनि ।
 खुल् । भारवाहकोऽप्यत्र ।
 भारवि पु० किराताज्युनीयकाव्यकारके कविभेदे ।
 भारश्च पु० भारीभूतो द्रवः । कालीनामगन्धद्रव्ये ।
 भारिक पु० भारं वहति भार+ठक् । भारवाहके ।
 भार्गव पु० भृगोरपत्यम् तद्गोत्रापत्यं वा अण् । शुक्राचार्ये,
 परशुरामे, पत्निनि, गजे च । तेन प्रोक्ता तेनाधीता ज्ञाता
 वा अण् । वेदप्रसिद्धे विद्याभेदे, पार्वत्यां लज्जयां दूळ्यायां
 च स्त्री० ङीप् ।
 भार्गी स्त्री० भर्गस्यैवमण् । (वासनहाटि) वृक्षभेदे ।

भार्या स्त्री० भृ-ण्यत् । विधिनोदायां स्त्रियाम् भरणीये लि०
 भाल न० भा-लच् । ललाटे भ्रुवोर्द्विभागे ।
 भालदर्शन न० भाले दृश्यते कर्माणि ल्युट् । सिन्दूरे ।
 भालनेत्र पु० भाले नेत्रमस्य । शिवे । भाललोचनादयोप्यत्र ।
 भालाङ्ग पु० भालस्वेवाङ्गीयस्य, भाले अङ्गीयस्य वा । शाक-
 भेदे, करपत्तेऽस्ते (करात्) रोहितमस्ये, महापुरुष-
 चिह्नयुक्ते पुरुषभेदे, शिवे, कच्छपे च ।
 भाल्ल (ल) क पु० भल्लूक+सार्धं अण् वा पु० ह्रस्वः । जन्तुभेदे
 भल्लूके । पु० । भाल्लुकोऽप्यत्र ।
 भाव पु० भावयति चिन्तयति पदार्थान् भू-भू-अच् । नाश्वोक्तौ
 नानापदार्थचिन्तके पक्षिण्डते । भावयति ज्ञापयति हृदयग-
 तम् भू-णिच्-अच् । हृद्गतवाक्यावेदके मानसविकारे स्वेद-
 कम्पादौ, व्यभिचारिभावे । भू-घञ् । साध्यरूपे सिद्धरूपे वा
 क्रियारूपे धातोरर्थे, रागे आशये च । [उत्पादके च लि०
 भावक पु० भाव-सार्धं कन् । मानसविकारे । पदार्थचिन्तके ।
 भावत्का पु० भवतोऽयं ठक् । भवत्वन्वयिनि । [चिन्ताभेदे च
 भावन न० भू-णिच्-ल्यु । (चालत) फलभेदे, भावे ल्युट् ।
 युच् । चिन्तायाम्, अधिवासने, ध्याने, प्रख्यालोचनायां,
 वैद्यकोक्ते औपधसंस्कारभेदे स्त्री० ।
 भावबोधक भावस्य रत्नादेर्बोधकः अनुभाषकः । रत्नाद्यनु-
 भाषके भुवङ्गादिदेहचेष्टाविशेषे, सुखरागादौ च ।
 भावानुगा स्त्री० भावं पदार्थमाशयं वातुगच्छति गभ-ङ् ।
 श्रुत्यायाम् अभिप्रायानुगन्तरि लि० । [चिन्त्रिते च
 भावित लि० भू-णिच् । वाकिते, प्राप्ते, शुद्धे चिन्त्रिते
 भाविनी स्त्री० भावः हृदयचेष्टाभेदोऽस्यस्या इति । स्त्री-
 भेदे, स्त्रीमात्रे च । भू-णिनि । भविष्यत्कालवर्त्तनि लि०
 स्त्रियां ङीप् ।
 भावुक न० भू-उकञ् । सङ्गले, तद्वति लि० । नाश्वोक्तौ
 भगिनोपतौ पु० । भावनायुते लि० 'हृद्धरहो रषिका-
 भुवि भावुका' इति भागवतम् । [न ह्रस्वः ।
 भाष वचने भ्रा० आत्म० द्विक० सेट् । भाषते अभामिष्ट । चङि
 भाषा स्त्री० भाष-अ । वाक्ये, संस्कृतादिवाक्ये च । अष्टादश
 भाषावारविलासिनीभुजङ्गः' इति सा० १५० । व्यवहारे
 प्रतिज्ञाज्ञचक्रवाक्ये 'यदावेदयते राज्ञे तद्ग्रापेयमिधीयते'
 इति स्मृतिः । [वाक्यरूपे प्रथमेऽंशे ।
 भाषापाद पु० कर्म० चतुष्पादव्यवहारे प्रतिज्ञाज्ञचक्रे
 भाषित न० भाष-भावे-क्त । कथने । कर्मणि-क्त । कथिते लि० ।
 'भाषितउ' इति पाणिनिस्मृतम् ।

भाष्य न० 'स्त्रुत्वार्थो वर्ण्यते यत्न पदैः स्त्रुत्वानुसारिभिः ।
स्वपदानि च वर्ण्यन्ते भाष्यं भाष्यविदो जना' इत्युक्तं
लक्षणे स्त्रुत्वव्याख्यापन्यभेदे । कथनीये लि० ।
भास दीप्तौ भा०+आत्म०+अक०+सेट् । भासते अभिषिष्ट । चङि
वा ह्रस्वः । अवीमसत् अवभासत् ।
भास स्त्री० भास-सम्पदा० क्तिप् । दीप्तौ, मयूखे इच्छायाच्च ।
भास पु० भास-वज् अल् वा । दीप्तौ, गोष्ठे, कुकुरे शुभ्रे च ।
'यज्ञार्थमदृष्टं वस्तु भासः काकोष्ठ्यवा भवेदिति स्मृतिः ।
भासुर लि० भास-पुरच् । दीप्तिगोष्ठी, स्फटिके च । वीरे पु०
कुवैषधे न० । [विद्याति]
भासुरपुष्पी स्त्री० भासुराणि पुष्पाण्यस्याः । दृष्टिकालौ
भास्कर पु० भासं करोति भास्+क-टच् कक्षाः । सूर्ये, अग्नौ
वीरे, अर्कदृष्टे सिद्धान्तशिरोमणिपुस्तकेषु लिखिते । स्वर्णे न०
भास्करप्रिय पु० इत० । पद्मारगमणौ (सुनि) ।
भास्वर लि० भास-वरच् । दीप्तिपुष्ते, सूर्ये, दिने, अर्कदृष्टे च
पु० । कुवैषधे न० (कुड) । [वीरे च । दीप्तिमति लि० ।
भास्वत् पु० भास्+अस्त्वर्थे सतृप् मस्य वः । सूर्ये, अर्कदृष्टे,
भिच्च लोभे लाभायोक्तौ सक० याचने द्विक० लेशे अक० भा०
आत्म० सेट् । भिचते अभिचिष्ट ।
भिचा स्त्री० भिच-अ । याचयायाम् ।
भिचाक लि० भिच-पाकन् । भिचाकारके । स्त्रियां ङीप् ।
भिचाशिन् लि० भिचालव्यसन्नति अग्र-यिनि । भिचा-
लव्योपजीविनि ।
भिचु पु० भिच-उ । सन्यासिनि चतुर्थ्याम् ।
भिचुक् पु० स्त्री० भिच-उक्त् । भिचोपजीविनि ।
भिचुड पु० स्त्री० भिच-ड पु० । कराकतिरक्तवर्णपथं वक्तु-
लाकारवीजे लुपभेदे । स्त्रीत्वे टाप् ।
भिन्ति न० भिद-क्त नि० तस्य न नः । खण्डे ।
भिन्ति स्त्री० भिद-क्तिन् । गृहादेः कुचो (देयाल) । स्त्रार्थे
कन् । तत्, पक्ष्यां च ।
भिद्व द्विभाकरणे, विशेषकरणे च रुधा० उभ० सक० अनिट्
भिनन्ति भिन्ने अभिद्वत् अभैलीत् अभित्त । [न्दीत्
भिद्व अंगकरणे भा०+पर०+सक० सेट् इद्वत् । भिन्दति अभि-
भिदा स्त्री० भिद-अड् । विदारणे, वैधोकरणे, विशेषकरणे च ।
भिदुर पु० भिद-जुरच् । वज्रे । इरच् । भिदिरस्यल न० ।
खण्डणे पु० ।
भिन्दिपाल पु० भिदि-विदारणे इन् भिन्दि भेदनं पालयति
पाल-अण् । हस्तलोभे नालिकास्त्रे, हस्तप्रमाणेऽस्त्रे च ।

भिन्न पु० भिद-क्त । विदारिते, मिन्निते, सङ्गते, अन्ये,
प्रस्फुटिते च । [कर्कोशास्त्रम् ।
भिन्नगात्रिका स्त्री० भिन्नं विदारितं गात्रमवयवो यस्याः ।
भिन्नपरिकर्मान् न० भिन्नस्य अयं संहितस्य परिकर्मा संज्ञा
रविशेषः । अङ्गशास्त्रोक्ते सांशस्य शुष्मभागादिसंज्ञारे ।
भिन्नभिन्नात्मन् पु० भिन्नप्रकारः प्रकारे हित्वम् तादृश आत्मा
यस्य । चणके (होला) । [ङीप् । पापाण्यभेदे ण्वे ।
भिन्नयोजनी स्त्री० भिन्नं युज्यतेऽनया युज-करणे ल्यट्
भिल भेदने वा चु० उ० पठे त्० पर० सक० सेट् । भेलयति-ते
भिलति अवीभिलत् त अभैलीत् । [चेति स्मृतिः
भिल्ल पु० भिल-लक् । श्लेष्मजातिभेदे । (भिल) 'कैवर्त्तभेदभिल्ला
भिल्लतक् पु० भिल्लप्रियः तदुपजीव्यत्वात् तक् । लोभे ।
भिल्ली स्त्री० भिल लक् गौ० ङीप् । लोभे ।
भिष रोगप्रतीकारे सौ० पर० सक० सेट् । भेषति अभेषीत् ।
भिषक् प्रिय पु० इत० । गुडूच्याम् ।
भिषग्भट्टा स्त्री० इव० । भट्टदन्तिकायाम् ।
भिषज् पु० भिषति चिकित्स्ते भिष-अजिक् । वैद्ये रोगप्रतीकारे च
भिस्सटा स्त्री० भिस्सामसं टीकते टीक-ड पु० । दग्धान् । पु० ।
भिष्मिटा भिष्मिटा भिष्मिटा भिष्मिका इत्यादयोऽप्यत्रैवार्थे
भिस्सा स्त्री० भिद्व-क्तिप् षो-क श्रुदस्य वः । अज् । [भाष
भी भये जु० पर० अक० अनिट् । विभेति अभैषीत् विभयामास वि
भी भये अक० भरखे सक० क्पादि० वा प्रा० पर० अनिट् ।
भीनाति-भिनाति । अभैषीत् ।
भी स्त्री० भी-सम्प० क्तिप् । भये ।
भीति स्त्री० भी-क्तिन् । भये, कम्पे च । क्त-भीतः । भययुक्ते लि०
भीम लि० विभेत्स्त्वत् भी-मक । भयहेतौ । भवानकरसे,
सहारेने, भीमसेने, अश्वमेतसे प पु० । इमायां स्त्री०
'भीमा'देवीति विख्यातं तन्मे नाम भविष्यतीति चण्डो ।
भीमरथी स्त्री० 'सप्तसप्ततिमे वर्षे, सप्तमे मासि सप्तमी । रात्रि
भीमरथी नामे'लुक्तायां रात्रौ ।
भीमसेन पु० युधिष्ठिरासुते मध्यमपाखण्डने, कर्पूरभेदे च ।
भीमैकादशी स्त्री० भीमेनोपाख्या एकादशी शाक० । साप-
शुक्लैकादस्याम् ।
भीरु लि० भी-क्रु । भयवीले । शतावर्था, कण्टकावर्था, शत-
पटिकायां, लायायां योषिति च । स्त्री० वा ऊर्ह । भययुक्ता
यां योषिति । [भययुक्ते लि० ।
भीरुक् पु० भी-क्रुकन् । शृगाले । व्याघ्रे । इत्युभेदे च ।
भीरुपत्नी स्त्री० भीरुणि पत्न्याणि यस्याः । शतमूल्याम् ।

भोलु लि० भो-कु। भयशीले। क्लुकन्। तत्र। भङ्गने पु०।
भोषण पु० भोषयते भो-षिच्-ल्यु भोषादेशः। भयानकरसे,
कुन्दरुके, हिलाले, शङ्कयाञ्च। महादेवे-कपोते च कु०।
गाई दारुणे च लि०।

भोष्ण पु० भो-मन् सुक् च। भयानकरसे। भयहेतौ लि०।
गङ्गागर्भजे शान्तसुप्तते स्नानमण्ड्याते कुरुवंश्ये चतिये पु०।
भोष्णजननी स्त्री० इत०। गङ्गायाम्। भोष्णप्रभृतयोष्यत्।
भोष्णपञ्चक न० भोष्णेनोपदिष्टं पञ्चकम्। कार्तिकशुक्लैका-
दश्यादिषु पञ्चसु तिथिषु, तत्कर्त्तव्ये व्रतभेदे च।

भोष्णाष्टमी स्त्री० इत०। भोष्णस्य देहत्यागदिवसे साधयुक्ता-
दश्याम् अतस्तस्मिन् दिने सर्ववर्णैस्तस्य तर्पणं कार्यम्।

भुक्त लि० भुज-कर्म्मणि क्त। भजिते। भावे-क्त। भक्षणं न०।
भुक्तसमुज्झित लि० पूर्व्य भुक्तं पश्चात् ससञ्चितं त्यक्तम्।
भोजनोत्तरं त्यक्ते अष्टादौ।

भुक्ति स्त्री० भुज-क्तिन्। भोजने भोगे, च व्यागमो निष्कलस्यात्
भुक्तिः स्तोत्राणि यत् नो' इति स्रुतिः।

भुक्तिप्रद पु० भुक्तिं भोगं भोजनं वा प्रददाति खल्पायास-
भक्ष्यत्वात्। स्रुते।

भुज्ज लि० भुज-सोटने क्त। रोगादिना कुटिलीकते। [भुज्जः
भुज्ज सोटने त्वं प० सक० अनिट्। भुजति अभौचीत्। तं
भुज्ज भक्षणे आ० पालने पर० सक० रूपा० अनिट्। भुज्जोऽन्नम्
अभौचीत्। भूमं भुनक्ति पालयति। 'दिवं सत्त्वानिव
भोक्षते नहीमिति' रघुः भुज्जः।

भुज पु० स्त्री० भुज्यतेनेन भुज-घञर्थे क। बाही, करे, निकोष
चतुष्कोणादिलेखरेष्वस्त्रविशेषे लीलावत्यादौ प्रसिद्धे 'तथा
यते तद्भुजकोटिघात' इति लीलावती।

भुजग पु० भुज-वक्रणे क भुजः कुटिलीभवन् सन् गच्छति
गम-ड। सर्पे, अल्लेषानश्वे च।

भुजगान्तक पु० इत०। गरुडे। भुजगनाशनादयोष्यत्।

भुजगाशन पु० भुजगान् अस्मात् अश-ल्यु। गरुडे, भुजग-
भक्षकादयोष्यत्। [अल्लेषानश्वे च।

भुजङ्ग पु० भुजः सन् गच्छति गम-खञ् डिङ्। सर्पे, जारे,
भुजङ्गप्रयात न०। हादशाक्षरपादके कुन्दोभेदे।

भुजङ्गसं पु० भुजः कुटिलीभवन् सन् गच्छति गम-खञ् सञ्।
सर्पे, अल्लेषानश्वे च। सीसके न०। [लीए। राज्ञायाम्।

भुजङ्गाली स्त्री० भुजङ्गस्येवालि एव यस्याः पञ्च सभा०
भुजङ्गाख्य पु० भुजङ्गतस्या आख्या यस्य। नागकेशरे।

भुजशिरस पु० इत०। स्तम्भभेदे।

भुजान्तर न० भुजयोरन्तरं मध्यम्। क्रीडे।

भुजिष्य पु० भुज-किष्यन्। दासे, रोगे, स्वतन्त्रे, हलसूत्रे च।
दास्यां, वेश्यायाञ्च स्त्री०। [ईशसंख्यायाञ्च।

भुवन न० भवत्यत्र भू-क्युन्। जगति, जने, आकाशे, चत-
भुवनकोष पु० भुवनस्य कोष इव। भूगोले ज्योतिषमन्यभेदे च

भुवर् अव्य० भू-थर-वुन् किञ्च। आकाशात्मके द्वितीये लोके।
भुवर्लोक पु० कर्म०। भुरादिसप्तलोकमध्ये द्वितीयलोके।

भू प्राप्नो च्चु आ० सक० सेट्। भावयते अवीभवत।

भू प्राप्नो भ्वा० सक० सेट्। भवति-ते अभूत् अभविट्।

भू राज्ञौ अक० चिन्तने मिथये च सक० चुरा० उभ० सेट्।
भावयति-ते अवीभवत्-त।

भू सत्तायां भ्वा० पर० अक० सेट्। भवति अभूत्। [यन्नाम्नौ च
भू स्त्री० भू-संप० क्तिप्। पृथिव्याम्, एकसंख्यायां, स्थानभावे-

भूकन्द पु० भुवः कन्द इव। (युलकुङ्कि)। महायावणिकाद्वये
भूकदम्ब पु० भुवि कदम्ब इव। (कोकसिम्) अलम्बुसद्वये।

भूकदम्बका पु० भुवि कदम्ब इव कायति कै-क। यवान्याम्।

भूकम्प पु० इत०। लोकानामनिट्स्वरूपे अद्भुतरूपे पृथिव्याः
स्वयं चलने।

भूकुम्भी स्त्री० भुवि कुम्भीव। भूमिपादसौ।

भूकुष्माण्डी स्त्री० भुवि कुष्माण्डोव। वदस्यम्।

भूकेश पु० भुवः पृथिव्याः केश इव। वटे, शैवले च।

भूखर्जुरी स्त्री० भुवि लग्ना खर्जुरी शाक० लुङ्गखर्जूर्याम्
भूमिखर्जूर्यादयोष्यत्।

भूगोल पु० भूगोल इव। गोलाकारे भूखण्डे तत्प्रमाणस-
रूपादिकं दृष्टदधिधाने मध्ये समन्ताद्गण्डस्य भूगोले
योनि तिष्ठति। विभाषः परमं शक्तिं ब्रह्मणो भार
स्वात्मिका'मिति सूर्यसिद्धान्तः।

भूच्छाया स्त्री० भुवच्छाया। सूर्यकिरणसम्पर्कवशात्। जाय-
माने राक्षसहभिधाने तमसि अन्धकारे।

भूजसू स्त्री० भुवो जम्बूरिव साडलात्। गोपुष्पे, विकङ्कतफले
च (वदवि) इत०। लुङ्गजम्बूम्। भूमिजम्बादयोष्यत् स्त्री०

भूत न० भू-क्त। न्याये, उचिते, पृथिवीजलतेजोवायुगगनरूपेषु
गन्धादिविशेषगुणवस्तुद्रव्येषु, जन्तुपुत्र्ये, यथार्थे, वास्तविके,
'भूतसम्यक्पश्यसं हीयते व्यवहारत इति स्रुतिः। तत्प्राप्तस्य
ज्ञाने च 'ब्रह्मं निरस्य भूतेन' इति स्रुतिः। पिशाचादौ,

कुम्भारे, योगीन्द्रे, कृष्णपले प्राणिनि च पु०। अतीते
दत्ते, सदृशे, प्राप्तं, सत्त्वं च लि०। कृष्णचतुर्दश्यां स्त्री० टाप्

भूतकेश पु० भूतानां केश इव। (भूतकेश) नामके केशभेदे

स्त्रीत्वमपि सा च तत्त्वमेकालिकायां च टाप् । नीलसिंखशरे ङीप् ।
भूतगन्धा स्त्री० भूतः प्रभूतः गन्धो यस्याः । सुरानामगन्धस्यै
भूतघ्न उ० भूतं हन्ति हन-टक् । भूर्जपत्रे तद्धारणे हि बालपत्र-
भूतादिनिवारणम् । भूतं प्राकृतं गन्धं हन्ति अच-करोति
लघुने, उङ्ग्रे च । भूतनाशको ति० । तुलस्यां स्त्री० ङीप् ।
भूतचतुर्दशी स्त्री० भूतप्रिया चतुर्दशी तदुद्देशेन तस्यां दीप-
दानात् । आश्विनकृष्णपक्षचतुर्दश्यां दीपान्वितामवा-
स्यापूर्वतिथौ यमचतुर्दश्याम् ।

भूतजटा स्त्री० भूतस्य जटवे । जटामांस्याम् ।
भूतद्राविन् उ० भूतान् द्रावयत्यनसारयति द्रु-णिच्-णिनि ।
रक्तकरवीरकले, भूतकुशकले, शाखोटकले च ।
भूतद्रुम उ० भूतद्रव द्रुमः । श्लेष्मातककले । भूतद्वन्दादयोष्यत्
भूतधात्री स्त्री० भूतानि जन्तून् धारयति धा-हच् ङीप् ।
पृथिव्याम् । [वटुककोलम् । भूतेशभूतपत्न्यादयोष्यत्
भूतनाथ उ० इतः । शिबे, वटुकभैरवे च । भैरवो भूतनाथश्चेति
भूतनाशन न० भूतान् नाशयति नश-णिच्-ल्यु । रुद्राणे ।
सर्पे, भस्मातेको च उ० ।

भूतपक्ष उ० भूतप्रियः पक्षः अश्वकारवत्त्वात् । कृष्णपत्रे ।
भूतपत्नी स्त्री० भूतद्रव कृष्णं पत्रं यस्याः । कृष्णतुलस्याम् ।
भूतपुष्प उ० भूतद्रव कृष्णं पुष्पं यस्य । श्लोनाककले ।
भूतभावन उ० भूतानि पृथिव्यादीनि भावयति जनयति भू-
णिच्-ल्यु, भूता सत्त्वा यथासां भावना यस्य वा । विष्णौ,
वटुकभैरवे च 'भूतात्मा भूतभावन' इति । तयोः स्त्रौ ।
भूतयज्ञ उ० भूतान् प्राणिनो वायसादीन् उद्दिश्य यज्ञो
बलिः । नित्यं षडहस्यकर्त्तव्यपञ्चयज्ञान्तर्गते बलिवैश्वदेव
कर्माणि 'भूतेश्वो बलिहरणं भूतयज्ञ' इति स्मृतिः ।
भूतल न० भूतैव तलम् । पृथिव्याम् । इतः । पाताले भूभरधोभागे
भूतलिका स्त्री० भूतलं पातालं सूक्ष्मेनास्यस्याः ठन् । प्रका-
याम् (पिङ्गिङ्गाक) वज्रद्वरगमूलत्वात्पातालत्वात् ।
भूतवास उ० इतः । (वयङ्गा) विभोतककले । भूतावासादयोष्यत्
भूतशुद्धि स्त्री० भूतानां देहहारभक्तपृथिव्यादीनां शुद्धिर्भावन-
विशेषात् शोधनम् । तन्मादौ प्रसिद्धे देहहारभक्तचतुर्विंशति
तत्त्वानां भावनविशेषेण संस्कारेण देवरूपतासम्पादने ।
भूतसार उ० भूतद्रव कृष्णः सारोऽस्य । श्लोनाककले ।
भूतहन्त्री स्त्री० भूतान् तद्भयं हन्ति हन-हच् ङीप् । बन्ध्या-
ककोशां, श्वेतद्रव्यायाञ्च तद्धारणे हि स्त्रीणां प्रजाप्रति-
रोषकभूतभयनाशः ।

भूतहर उ० भूतान् हरति अपसारयति हृ-अच् । युगुलौ

भूतहारिन् उ० भूतान् हरति स्थानान्तरं नयति हन-णिनि ।
देवदारुकले । [स्त्रिनामख्याते पृत्ते

भूतान् उ० भूतानां पिशाचानामङ्गुशङ्खापसारकत्वात् ।
भूतात्मन् उ० भूतानि पृथिव्यदीनि पञ्च द्रव्याणि आत्मा स्वरूपं
यस्य । देहे । भूतानि पञ्च द्रव्याणि भूताः प्राणिनश्च आत्मा
स्वरूपं यस्य । परब्रह्माणि, 'सर्वं खल्विदं ब्रह्म तज्जला-
नि'ति स्मृतिः । सर्वभूतात्मके हिरण्यगर्भे, विष्णौ, वटुक
भैरवे च 'भूतात्मा भूतभावन' इति तयोः स्त्रौ ।

भूतारि उ० इतः । हिङ्गौ तद्भयं हि भूतापसरणम् ।
भूतालो स्त्री० भूतानीव अलति पर्याप्नोति अल-अच् गौरा०
ङीप् । भूमिरालौ, मूषल्याञ्च । [विभोतककले च
भूतावास उ० भूतानां प्राणिनामावासः अधिष्ठानत्वात् । विष्णौ,
भूति स्त्री० भूक्तिन् । भवने, अणिमाद्युदभिधैतव्यं, शिवाङ्ग
भस्मनि, भूहणे, सम्पत्तौ, जात्यां, दृष्टिनामौषधे च ।
भूतिक उ० भूत्वा सम्पत्त्या कायति कै-क । भूनिम्बे, यमान्याञ्च
चन्द्रे, कटफले कस्तूरे च न० । पृथ्वः दीपेः । भूतीकोष्यत्
भूतण न० भुवः त्वणं गन्धवत्त्वात् (गन्धखड) त्वणभेदे । रोहि-
पत्तणे उ० । [कल्याम् (उन्दुरकानि)

भूद्रीभवा स्त्री० भूदर्या भूमिविवे भवति भू-अच् । आशु-
भूदार उ० भुवं दृणाति खनति सुसाद्यार्थम् दृ-अच् । शूकरे
भूदेव उ० भुवि देव इव । विभे ।

भूधर उ० भुवं धरति धृ-अच् । पर्वते । [लक्याम्
भूधात्री स्त्री० भुवि लग्ना धात्री आसन्नको शाकः । भूस्याम-
भूनिम्ब उ० भुवि लग्नः निम्बः शाकः । (चिराता) लुपभेदे ।
भूनीप उ० भुवि लग्नो नीपः शाकः । भूमिकदम्बे ।
भूप उ० भुवं पाति पा-क् । भूमिपाले भूमिपादयोष्यत् ।
भूपद उ० भुवि पदं मूलं यस्य । दण्डपाले । सत्तिकायां स्त्री० ङीप्
भूपलाश उ० भुवि पलाशं यस्य । विशल्यकारके लुपभेदे
भूपाल उ० भुवं पालयति पाल-अच् । भूपतौ ।
भूपेष्ट उ० भूपेष्टः । राजादनीष्टत्वे (पिशाचात्) तद्वीजस्य
चिरञ्चि इति ख्यातस्य राजप्रियत्वात्पात्यम् ।

भूभुज उ० भुवं भुङ्क्ते भुनक्ति पालयति वा भुज-क्लिप् । भूपाले
भूभुज उ० भुवं विभक्तिं धारयति, पालयति वा षट्-क्लिप् ।
पर्वते, भूपाले च ।

भूमन् उ० बहोर्भावः इभनिच् नि० बहोर्भादेशः । वज्रत्वे ।
भूमि(मी) स्त्री० भवन्त्यस्मिन् भूतानि भूमिक् वा ङीप् । पृथि-
व्याम्, स्थानमात्रे, जिह्वायां, योगशास्त्रोक्ते योगिनां चित्त-
रुभवस्थानभेदे, एकसङ्ख्यायाञ्च ।

भूमिका स्त्री० भूमिरिव कायति कै-क। रचनायां 'अन्व-
रूपैर्यदन्यस्य प्रवेशस्तत्र भूमिकेत्युक्ते नाथे-अभिनेयपात्वादि-
वेशान्तरपहणे यन्त्रे-वक्तव्यकथोद्घाते, कलायाञ्च 'नैया-
यिकादिभिरात्मा प्रथमभूमिकायामवतारित इति सांख्य-
प्रवचनभाष्यम् ।

भूमिचम्पक पु० भूमिलग्नः चम्पकः शाक०। (भूचाम्पा) हस्तभेदे
भूमिज पु० भुमेर्जायते जन-ड। मङ्गलपत्रे, नरकासुरे,
भूमिकदम्बे, मनुष्ये च। भूमिजातमात्रे लि०।

भूमिजगुग्गुल पु० कर्म०। आशापुरजाते गुग्गुलौ ।

भूमिपिशाच पु० भूमौ पिशाच इव। तालहले ।

भूमिमण्ड पु० भूमिं मण्डयति मण्ड-अण् । (ह्यपरमाति)
नताभेदे । [साधवीलतायाम् ।

भूमिमण्डपभूषण स्त्री० भूमिं मण्डपद्वय भूषयति भूष-ल्यु ।
भूमि(नी)रुह पु० भूम्यां भूमौ वा रोहति रुह-क। हले ।
भूहृदादयोप्यत्र । [यिच्-ल्यु । शवे ष्टे ।

भूमिवर्धन पु० भूमिं वर्धयति स्वदेहस्य पार्थिवार्थोपचयेन, दध-
भूमिष्ठ पु० भूमौ तिष्ठति स्था-क अस्मिन् षलम् । भूष्ठस्ये ।

भूमिस्पृश पु० भूमिं स्पृशति स्पृग-किन् । वैश्ये, मनुष्ये, चौर-
भेदे खड्गे, अश्वे च ।

भूमौन्द पु० भूमौ इन्द्र इव । ऋषे । [कुपे

भूम्यामलकी स्त्री० भूमिलम्ना आमलकी शाक०। खनामख्याते
भूम्यामली स्त्री० भूम्या सह आमलति सम्बन्धति आ-मल
अच् गौ-ङीष् । भूम्यामलक्याम् ।

भूयस् अय्य० भुवे भावाय यस्वति यस-भावे क्तिप् । पुनरर्थे
भूयस् लि० अतिशयेन वक्तुः इयत्तु नि० बहोर्भादेशः ।
वक्तुरे । स्त्रियां ङीप् । [प्रचुरे च ।

भूयिष्ठ लि० अतिशयेन वक्तुः इत्तु नि० भादेशः । वक्तुरे,
भूयुक्ता स्त्री० भुवा युक्ता संवत्ता । भूमिखर्ज्युष्याम् ।

भूरि पु० भू-किन् । विष्णौ, शिवे, इन्द्रे च । स्वर्णे न०
प्रचुरे लि० । [गन्धद्रव्ये ।

भूरिशब्दा स्त्री० भूरिः प्रचुरो गन्धो यस्याः । सुरानाम-
भूरिशम पु० भूरि भारयुक्तत्वेऽपि वक्तु गच्छति गम-अयु । गह्वरे

भूरिदग्धा स्त्री० भूरीणि दग्धानि नियांसा यस्याः । दधिकालौ
भूरिपुष्पा स्त्री० भूरीणि पुष्पाण्यस्याः । शतपुष्पायाम् ।

भूरिफेना स्त्री० भूरीणि फेनान्यस्याः । (वासकथा) सप्तलहणे

भूरिवला स्त्री० भूरीणि बलानि यस्याः ५ व०। अतिबलायाम् ।

भूरिमल्ली स्त्री० भूरि वक्तु यथा स्यात् यथा अवति मल-लच्
गौरा०ङीष् । अल्लशायाम् ।

भूरिमाय पु० भूरयः माय। यस्य । शृगाले ।

भूरिशस् अय्य० भूरि-शस् । वक्तुश्च इत्यर्थे ।

भूरिश्रवस् पु० चन्द्रवंशे शोभनस्तुते ऋषभेदे ।

भूरुण्डी स्त्री० भूर्व कण्डति आच्छादयति रुडि आहतौ
(साधवहन्तौ पठितः) अण् । (जातिगुण्डा) हस्तभेदे ।

भूर्ज पु० कर्ज-अच् ७त० । खनामख्याते वल्कप्रधाने हले ।
'भूर्जत्वचः स्पर्शवतीर्दधाना' इति कुमारः ।

भूर्जपत्त पु० भुवि-कर्जं पत्तं यस्य । खनामख्याते हले
भूर्जत्वचादयोप्यत्र । [योग्यस्थाने लोके ।

भूर् पु० भू-रुक् । अन्नरीचलोकादधःस्थे चरणसंज्ञार-

भूलगना स्त्री० भुवि लग्ना । शङ्खपुष्पायाम् । [यिदयोप्यत्र ।

भूवदरी स्त्री० भुवि लग्ना वदरी । लुट्कोप्याम् । भूमिवद-

भूष मण्डने वा चु० उभ०पक्षे स्वा०पर०सक०सेट् । भूषयति-
ते भूषति अकृभुषत्-त अकृभीत् ।

भूषण न० भूष्यतेनेन भूष-करणे ल्युट् । अलङ्कारे किरी-
टादौ । भावे ल्युट् । भूषायाम् ।

भूषा स्त्री० भूष-अ । मण्डनक्रियायाम् ।

भूषित लि० भूष-कृत् । अलङ्कृते ।

भूषण् लि० भू-गन्तु । भवनशोभे ।

भूस्तृण न० भूस्तृणस्य टृ० छम् । भूहणे ।

भृ भरणे स्वा०उभ०सक०अनिट् । भरति-ते अभर्षीत् ।

भृ धारणे, पोषणे च जु० उभ०सक०अनिट् । विभर्ति विभृते
अभर्षीत् अभृत् । विभर्मासास-वभार । अयु भरयुः ।

क्ति-सप् च । भृत्तिसः ।

भृकुंस(य) पु० भुवा कुंसा(शा) इङ्गितज्ञापनं यस्य टृ० भुवः
संप्रसारणम् । स्त्रीविशधारिणि ङट् ।

भृकुटि(टी) स्त्री० भुवः कुटिः भक्तिः संप्रसारणं वा ङीप् ।
भृभङ्गे । 'रचितभृकुटिबन्धं नन्दिना हारिरुद्धे इति हरविलासः

भृगु पु० अश्व-कु टृ० । छनिभेदे शिवे, शुकपत्रे, पर्वतसानी,
जमदग्नी, उच्चप्रदेशे च । भृगोगोत्रापत्यम् अण् वक्तुश्च लुक् ।

भृगवंशे च०व० । [हृदयपतितौ हि तेन रक्षा कृता

भृगुपति पु० भृगूणां भार्गववंशस्य पतिः । परशुरामे, तेषां
भृगुसुत पु० इत्त०। परशुरामे, शुक्राचार्ये च ।

भृङ्ग पु० भृ-गन् कित् लुट् च । भ्रमरे कलिङ्गविहगे, भृङ्ग-
राजे, जारे, भृङ्गारे, भृङ्गोले च । अभ्रमरे, सुकृतविष न०

भृङ्गजा स्त्री० भृङ्गइव जायते जन ड । भार्यायाम् । अयुश्चचन्द्रे न०

भृङ्गपथी स्त्री० भृङ्गइव कर्णं पथं यस्याः ङीप् । कृष्णै-
लायाम् । स्त्रायै कन् । अत्रैव ।

भङ्गप्रिया स्त्री० इत० । साधवीलतायां प्रचुरमधुमन्वात् तत्-
प्रियत्वम् । [नलोपः । भङ्गराजे (कोशुरिया) ।

भङ्गराज पु० भङ्गान् रजयति अनभूतस्यार्थे रन्ज-अच् ए०

भङ्गराजस् पु० भङ्गान् रजयति अनभूतस्यार्थे रन्ज-अच् न
नलोपः । भङ्गराजे । [कोशुरिया) । लुपभेदे ।

भङ्गराज पु० भङ्गान् रजयति रन्ज-णिच्-कनिन् नि० इत० ।

भङ्गरिट्टि (टि) पु० भङ्गरव रटति अच्, इन वा घृ० अतइत्तयम् ।

शिवपार्श्वचरभेदे । [भेदे

भङ्गरोल पु० भङ्गरव रौति रु-लच् । (भीमरुल) ख्याति कीट

भङ्गवल्लभ पु० इत० । धाराकदम्बे, भूमिकदम्बे च । भङ्गरव

वक्षभः । भूमिजन्तुस्त्री० । [यूधिकायाम् (युद)

भङ्गानन्दा स्त्री० भङ्गान् आनन्दयति आनन्द-णिच्-अच् ।

भङ्गाभीष्ट पु० अभि-इष क्त इत० । आग्रहणे ।

भङ्गार पु० निभर्त्ति जलं भ-आरक् नि० । स्वर्णभयजलपात्रे,

जलपात्रभेदे च (भारो) । भङ्ग इव चञ्चति च-अच् ।

भङ्गराजे । लवङ्गे, सुवर्णे च न० । भिक्षुनामकीटे स्त्री०

गौराङ्गीम् । स्वार्थे कन् । तलैव ।

भङ्गि पु० भ-गन् रुट् च । शिवपार्श्वचरभेदे ।

भङ्गिन् पु० भङ्ग अस्यर्थे इति । शिवपार्श्वचरभेदे वट्टये च ।

भङ्गी स्त्री० भ-गन् कित् रुट् च गौराङ्गीम् । अतिविषायाम्

भङ्गीफल पु० भङ्गा अतिविषाया इव फलमख्य । आघातके

भङ्गेष्टा स्त्री० इत० । द्रवतुकार्थी, भार्या, तरुण्यां काकजम्बाञ्च

भङ्ग मर्जने भ्वा० आत्म० सक० सेट् । मर्जने अभर्जिष्ट ।

निष्ठायां नेट् भक्तः । [भाजनाङ्गीला) मर्जनपालभेदे

भङ्गजन पु० भङ्गजातेऽनेन भ्रञ्ज-ल्युट् ए० संप्रसारणम् ।

भङ्गक लि० भ-क्त स्वार्थे कन् । वेतनेन कर्मकरे, 'भङ्गकाध्या-

पको यये'ति मनुः । [सूल्ये च ।

भङ्गि स्त्री० भ-क्तिन् । भरणे, पोषणे च । करणे क्तिन् । वेतने,

भङ्गिभञ्ज् लि० भङ्गिं वेतनं भुङ्क्ते भुज-क्तिप् । वेतनोपजी-

विनि कर्मकरे ।

भङ्ग्य पु० भ-क्यप् तक् च । दासि । भरण्ये लि० । भावे क्यप् ।

भरणे स्त्री० टाप् । 'कुमारभत्याङ्गयलै'रिति रघुः ।

भङ्ग(भ)मि पु० भ्रम-इन् ए० वा संप्रसारणम् । (घूर्णा) वायुभेदे,

अवस्थे च । 'किञ्च चक्रभ्रमजित्वादिना पुष्प' इति नैषधम्

भङ्ग अपः पतने दि० पर० अक० सेट् । अङ्गति । अङ्गत् अङ्ग-

येति । क्ता वेट् ।

भङ्ग न० अङ्ग-क । अतिगमे । तद्वति लि० ।

भङ्ग लि० भ्रञ्ज-क्त । जकोपसेकं पिना वातुकाभिसंयोगेन पक्वे

भू मर्जने भर्त्तने भरणे च क्वादि० पर० सक० सेट् । भङ्गाति
अभारीत् । [मण्डूकप्रख्यां स्त्री० ङीप् ।

भेज पु० भी-कन् कख्य नेप्त्वम् । (व्याड) जन्तुभेदे, भेषे च ।

भेकपर्णी स्त्री० भेकरव पर्णमस्याः ङीप् । मण्डूकप्रख्यां

भेड पु० भी-ड तख्य नेप्त्वम् । भेषे, (भेडा)

भेद पु० भिद-घञ् । पृथक्करणे अन्यतो विशेषे, राज्ञां विपक्ष

शासनार्थं तत्पक्षीयाः आत्यादिभेदेन, न्यायमतोक्ते अन्वया

भावे च यथा घडात् पटस्य भेदः (तादात्म्येनाभावः)

भेदक लि० भिद-ण्वल् । रेषके, विदारके, भेदकारके, विशेषणे च

भेदन लि० भेदयति भिद-णिच् ल्यु । विरेचने, विशेषणे च

हिङ्गौ अल्लवेतसे पु० न० । भिद-भावे ल्युट् । विदारणे

भेदित लि० भिद-णिच्-क्त । विदारिते, भिजे च । [यदि'ल्लभरः

भेद्य लि० भिद-ण्वल् । विदार्ये विशेष्ये च । [विषेणां भेद्यगामि

भेरि(री) स्त्री० भी-क्ति वङ्गा० नि० वा ङीप् । लहलहकायाम्

पटहे 'रवः प्रगल्भाकृतभेरिसम्भव' इति कुमारः इत्यु-

क्त्वल्लदसः 'ततः शङ्खाच्च सेर्य'चेति गीता ।

भेल पु० भी-रन् रल्ल लः । नद्यादिदारणार्थं झवे (भेला)

ख्याते, पटार्थे । स्वार्थे कन् तलैव । [चलितं न लुप्तः

भेष भये भ्वा० उभ० अक० सेट् भेषति ते अभेषीत् अभेषिच ।

भेषज् न० भेष-वञ् भेषं रोगभयं जयति जि-ङ । औषधे ।

भेषजाङ्ग न० इत० । औषधस्य अरुपेये वस्तुनि ।

भैक्ष न० भिक्षौ तत्पसूहो वा अण् । भिक्षायां, भिक्षासमूहे च

भैक्षचर्या स्त्री० चर-भावे क्यप् इत० । भिक्षाक्रियाकरणे ।

भैक्ष्य न० भिक्षायां समूहः घञ् । भिक्षासमूहे ।

भैक्षी स्त्री० भिक्षेगोप्राप्तितां तस्मै वा अल्यङ् ङीप् । माधुल्य-

कादश्याम्, भीमराजस्य पुत्र्यां दम्पत्यङ्ग । 'विहाय

भैक्षोमपदप्या कये'ति नैषधम् ।

भैरव न० भीरोरिदस् अण् । भये, तद्वति लि० । नाद्यादिप्रसिद्धे

भवानके रसे । भयसाधने लि० स्त्रियां ङीप् । शङ्करे, तदव-

तारभेदे रागभेदे, नदभेदे च पु० । शिवपत्न्यां स्त्री० ङीप्

भैषल्य न० भेषजभवे भिषजः कर्म वा अण् । औषधे ।

भोग अण्० भा ङी । शब्दोपधने ।

भोग पु० भुज-कर्मादौ घञ् । सुखे, सुखङ्खाद्यादुभये, पक्ष

स्त्रीणां भाटकादिके वेतने, वर्षस्य फल्पायां, तत्कावे, धने,

पात्रे, आहारे च । धर्म आद्याच् । धर्मे । आधारे घञ् ।

देष्टे, धाने च । अतिमोक्ते प्रह्लाथां तत्तन्नाश्रित्यतौ, भूत्या-

दिषु उत्पन्नद्रव्यविनियोगे, उपपद्यिनिद्योगे च 'तन्मूनाश्रवि-

भक्तानां भोगं नैव प्रदापयेदिति स्मृतिः ।

भोगदेह पु० भुञ्जते सुखदुःखादिकसत्त्व भुज-आधारे धञ्ज-
कर्त्त० । पुष्यपापफलभोगार्थे देहे, 'प्रितदेहं परित्यज्य भोग-
देहं प्रपद्यते' इति स्मृतिः ।

भोगभूमि स्त्री० भोगस्थैव भूमिः स्थानं । भारतवर्षादिके वर्षे
तत्र हि भोगएव न कर्म इति शास्त्रे स्थितम् ।

भोगवती स्त्री० भोगः सर्पगरीरं भूजादस्त्वस्याम् मनुष्यस्य
वः । पातान्नगङ्गायाम् 'भोगवती च पाताले' इति पुराणम् ।

भोगिन् स्त्री० भोग+अङ्गुल्ये इति । सर्पे, वृषे, यासाध्यर्क्षे,
नापिते च । भोगयुक्ते लि० भोगवदादयः सर्पे । भोगयुक्ते लि०

भोगिवल्लभ पु० इत० । चन्दने ।

भोगीन्द्र पु० भोगिनामिन्द्रः स्वामिवात्, भोगो इन्द्र इव
वा ; अनन्तदेवे वायुकौ च भोगीशदयोप्यत्र ।

भोग्य न० भुज-एवत् कृतम् । धने, धान्ये च । भोगार्हे लि० ।
भोगार्हस्त्रियां, वेष्टायाञ्च स्त्री० ।

भोज पु० भुज-अच् । स्वनामक्याते देशभेदे धारापुरस्य
वृषभेदे 'धन्यः श्रीभोजराजस्त्रिभुवनविजयी'त्युद्धृतः ।

भोजकट पु० भोजस्थे देशे ।

भोजन न० भुज-ल्युट् । कठिनद्रव्यस्य गलनविधयः संभोजने ।

भोज्य लि० भुज-एवत् भवणार्थत्वात् कृतम् । भवणीयद्रव्यमात्रे
भोटाङ्क पु० (भोटान्) देशभेदे ।

भोश् अच् भ्रा-डोषि । सम्बोधने, प्रश्ने विधाते च ।

भौतिक लि० भूतानि पृथिव्यादीनि पिशाचान् वा अधिकृत्य
जातानि टक् । भूताधिकारेण जाते उपद्रवे व्याख्यातो ।

भौम पु० भूधरेण्यत् तस्या इदं वा अच् । नरकाधुरं 'तत्र
भौमं गते जेतुं'मिति माघः । सङ्कनयहे च । भूमिभवे लि० ।

भौमरत्न न० भौमप्रियं रत्नं शाक० । प्रभावे ।

भौमिक लि० भूमौ अधिकृतः टक् । भूम्यधिकारिणि ।

भौरिक लि० भूरिणि स्वर्गे अधिकृतः टन् । स्वर्गाध्यक्षे ।

भ्यस भवे भ्रा० भ्रा० अक० सेट् । भ्यसते अभ्यसिष्ट ।

भ्रगा गन्धे भ्रा० पर० अक० सेट् । भ्रगति अभ्राणीत् अभ्रणीत्
भ्रकुं(श)स पु० भ्रवा कुं(श)मा यस्य टन्निः । भ्रकुंशगन्धार्थे ।

भ्रकुटि(टी) स्त्री० भ्रुवः कुटिर्भङ्गः ट् पु० वा डोप् । भ्रूभङ्गे ।

भ्रम चलने भ्रा० पर० अक० सेट् । भ्रमति अभ्रमत् अभ्रमीत्

भ्रम चलने दिश० पर० अक० सेट् गमा० । भ्राम्यति अभ्रमीत्

भ्रम चलने, भ्रा० पर० अक० सेट् । भ्रमति अभ्रमीत् कषा०

भ्रमलः दम्भमलः (चटि न ह्रस्वः । ज्वला० भ्रमः भ्रामः ।

भ्रम पु० भ्रम-अच् । विद्याज्ञाने (अथवाभूतस्य वस्तुमोऽन्व-

याकूपेण ज्ञाने) जलनिर्गमस्थाने, कुन्दे, (कुट्) भ्रमणे च ।

भ्रमर पु० भ्रम-करन् । मधुकरे ।

भ्रमरक पु० भ्रमर इव कार्यति क्री-क । ललाटलम्बिते भ्रमर-
तुल्ये चूर्णकुन्तले । स्वार्थे कन् । भ्रमरे, यङ्गु, बालमुपिकायाञ्च

भ्रमरप्रिय पु० इत० । धाराकदम्बे ।

भ्रमरातिथि पु० भ्रमरः अतिथिर्यस्य । चम्पके ।

भ्रमरामन्द पु० भ्रमरान् आनन्दयति आनन्द-णिच्-
अच् । वकुले । [ललाटस्थिते भ्रमरतुल्ये चूर्णकुन्तले ।

भ्रमरालक पु० भ्रमर इव अलति पथ्यांगेति अल-बुल्ल ।

भ्रमरी स्त्री० भ्रम-करन् गौ-डोप् । जतुकायां भ्रमरभाष्यायाञ्च

भ्रमरेष्ट पु० इत० । श्लोकाकटके । भार्यां भूमिजगद्वा स्त्री०

भ्रमरोत्सवा स्त्री० भ्रमराणाञ्च यत्रो सोदोयत् । माधवीकृत्यायाञ्च

भ्रमरा यधःपतने दि० पर० अक० सेट् । भ्रमयति अभ्राणीत् अभ्र-
णीत् । क्वा वेट् ।

भ्रष्ट लि० भ्रग-क्त । व्युत्ते यधःपतिते ।

[वभ्रञ्ज

भ्रसज पाके तु० अक० अनिट् । भ्रजति अभ्राणीत् । वभर्ज-

भ्राज दीप्तौ भ्रा० आ० अक० अक० सेट् । भ्राजते अभ्राजिष्ट

भ्रजे चभ्राजे । चङि वा लृक् । अथु भ्राजयुः ।

भ्राजिष्णु लि० भ्राज-रप्पुन् । दीप्तिशीले ।

भ्राट् पु० भ्राज-लृक् ट् । एकपितृजाते (भाइ) इति ख्याते
स्त्रिया सहोक्तौ । भ्राट्भगिन्योः द्विव० ।

भ्राट्ज पु० भ्रातृजायते जन-ड । भ्रातृपुत्रे । तत्कन्यायां स्त्री०

भ्राट्य पु० भ्रातृः पुत्रः भ्राट्+लृक् । भ्रातृपुत्रे, श्वरी च

भ्राट्प्रशुर पु० भ्रातापि पत्युर्ज्येष्ठभ्रातापि श्वरस्थानीयस्तत्

पितृतुल्यत्वात् । (भाइर) भर्तुर्ज्येष्ठभ्रातरि 'भर्तुश्चशुरता
ज्येष्ठे' इति भारतान्तरम् ।

[लि०

भ्रातीय पु० भ्रातरपत्यमिदं वा क । भ्रातृपुत्रे भ्राट्सत्वभिनि

भ्रान्त न० भ्रम-भावे क्त । भ्रमणे 'जनस्थाने भ्रान्ति'मिति

नाटकम् । कर्त्तरि क्त भिद्यमानयुक्ते, भ्रमणयुक्ते च

लि० धुस्त्रे पु० ।

भ्रान्ति स्त्री० भ्रम-क्तिन् । भ्रमणे, अयद्यर्थज्ञाने च ।

भ्रान्तिमत् पु० अस्वकारोक्ते अर्थाङ्कारभेदे ।

भ्रामक पु० भ्रमयति भ्रम-एवन् । शृगावे, धूर्त्ते, स्त्रियावर्त्ते

मणौ, अयस्थाने प्रसारे च ।

भ्रामर न० भ्रमरेण संभटं सन्नादितम् अस्त्रेदं वा अण्

मधुनि । भ्रमरसत्वभिनि लि० अयस्थाने पु० । 'भ्रातरं

रूपं तत्तांस्त्रेयपदपद'पितृपदस्य 'भ्रामरीति च वा

लोका' इति चण्डासक्तं चण्डीपूरीभेदे ।

भ्राश भावे भ्रा० प० अक० अक० सेट् । भ्रायति अभ्रायति अभ्रा-

गिष्ट । भेगे बन्हागे । चङि न हुस् । अथु भ्रागधुः ।
स्वाष्ट न० अष्टस्येदं तत्पचनसाधनत्वात् (भाजनाखोला) भर्जन
पातभेदे । अष्टुदित्स् अण् । भ्राष्ट्रमित्यप्यल ।

स्वास दीप्तौ भ्रागवत् सर्वम् ।

स्त्री भवे अक० भरणे सक० क्वा० वा घा० पर० अङि । स्त्रीणाति
भ्रिणाति अभ्रैपीत् । [अभ्रुडोत्

क्व० संवरणे सक० संघाते अक० ल० कु० पर० सेट् । भ्रुडति

भ्रु(भ्रू)कुंस् पु० भ्रुवः कुंसा यस्य घृ० वा हुस् । भ्रुकुंभवत् ।

भ्रु(भ्रू)कुटि इत० । घृ० वा हुस् । भ्रुकुटिवत् सर्वम् ।

भ्रू स्त्री० भ्रम-ङ् । नेत्ययोरुर्ध्वस्यायां रोमराजौ ।

भ्रूक्षेप पु० इत० । भ्रूमङ्गे सङ्केतज्ञापनाय भ्रुयोन्मिथ्यकचालने

‘भ्रूक्षेपमात्रानुमितप्रवेशमिति कुमारः । [अथभ्रुणत ।

भ्रूण आशयां विगङ्गायाश्च च० आत्म० सक० सेट् । भ्रूणयते

भ्रूणा पु० भ्रूण-घञ् । स्त्रीणां गर्भे, बालके च ।

भ्रूणाद् वि० भ्रूणं गर्भं हन्ति हन-क । भ्रूणहत्ताकारके ।

किप् भ्रुणहायल । [उष्मिचसुखस्य तस्येति कुमारः

भ्रूमङ्ग पु० इत० । क्रोधादिद्रावणार्थं भ्रुवन्मिथ्यकचालने ‘भ्रूमङ्ग

भ्रोज भासि भ्रा० आत्म० अक० सेट् । भ्रोजते भ्रान्नेजिष्ट । चङि

न हुस् ।

भ्रै(भ्रै)घ पतने चलने च अक० भ्रा० उभ० सेट् । भ्रै(भ्रै)पति ते

अभ्रै(भ्रै)पीत् अभ्रै(भ्रै)पिष्ट । चङि न हुस् ।

भ्रैघ पु० भ्रैघ-घञ् । उचितस्थानात् पतने ।

भ्रूत् भ्रजणे भ्रा० उभ० सक० सेट् । भ्रूजति ते । अभ्रुचीत् ।

अभ्रुजिष्ट । उर्गमते भ्रूजघातुरयम् ।

भ्राश दीप्तौ वा दि० पले भ्रा० व्या० अक० सेट् फणा० । भ्राशते

भ्राशते अभ्राशित भ्रैगे बन्हागे । (अथु) भ्रागधुः । वीप

देवमते भ्रागधातुरयम् ।

म

म पु० मा-क । चन्द्रे, शिवे, ब्रह्मणि, यमे, समये, मधुसूदने च
शिवे हलन्तमकारोपि ‘मकारस्तु महेद्वर’ इति प्रथवा-
लर्गतमकारार्थोक्तिः ।

मक भूपे गतौ च भ्रा० व्या० सक० सेट् इदित् । मङ्गते अभ्रङ्गिष्ट

मकर पु० मनुष्यं कणाति हिनस्ति कृ-अच् घृ० । जल-

जन्तुभेदे । मकराकारत्वात् मेपादितो दशमे राशौ च ।

मकि-घञ् घृ० तं राति रा-क । निधिभेदे ।

मकरकुण्डल पु० मकराकृति कुण्डलं कर्णभूषणम् । मकरा-

कृतौ कर्णभूषणे ।

मकरकैतन पु० मकरः मकरचिह्नितः कैतनो ध्वजो यस्य ।

कन्दर्पे मकरकैतुप्रभृतयोप्यल ।

मकरन्द पु० मकरमपि द्यति कामजनकत्वात् दी-अवस्वखलने

क घृ० सञ् । पुष्पमधौ, कुन्दहजे च । किङ्गल्ले न० ।

मकरन्दवती स्त्री० मकरन्द+वाङ्मल्ये मतृप सख्य वः ङीप् ।

पाठलायाम् । मधुविशिष्टे वि० । [करङ्गभेदे ।

मकराकार पु० मकरस्यैवाकारः फलस्य यस्य । (काटाकरमचा)

मकरालय पु० इत० । सघट्टे । मकरावासादयोप्यल ।

मकुट न० मकि-भूषणे उट घृ० । शिरोभूषणे सकुटे ।

मकुर पु० मकि-उरच् घृ० । दर्पणे, वकुलहजे, कुलानदहजे,

कलिकायाश्च ।

मकुल पु० न० मकि-उलच् घृ० । सकुले, वकुलहजे च ।

मकुटक पु० मकि-भूभायां उ-घृ० मकुं भूषां सकृति प्रति-

हन्ति स्तक-अच् सुषामा० पत्वम् । वनसुहे (सुगानि) ।

मकुष्ठ पु० कुल्लितं तिष्ठति स्या-क अश्वष्टा० पत्वम् सोयते

मा-ङ कर्म० । व्रीहिभेदे, षट्पुगामिनि वि० । स्वार्थे

कन् । वनसुहे ।

मकुलक पु० मकि-उलच् घृ० । दन्तीहजे, सकुले च ।

मक गतौ भ्रा० व्या० सक० सेट् । मकते अभ्रङ्गिष्ट ।

मकुल न० मक-उलच् । शिनाजस्तुनि ।

मघ रोपे संघाते च भ्रा० पर० अक० सेट् । मङ्गति अभ्रङ्गीत् ।

मघवीर्य्य पु० सर्वं संहतं वीर्य्यं यस्मात् एव० । प्रियालहजे ।

मघि(गी)का स्त्री० मघ-कुन् टाप् अतद्वचस्व घृ० वा दीर्घः ।

(माघि) कीटभेदे । [सिक्ककाधारे पदार्थे (मौचाकं) ।

मघिकासन पु० इत० मघ-घिकन् तया आस्यतेऽल व्युट् ।

मख सर्पणे भ्रा० पर० सक० सेट् । मङ्गति अभ्रङ्गीत् अभ्रङ्गीत् ।

मख सर्पणे भ्रा० पर० सक० सेट् इदित् । मङ्गति अभ्रङ्गीत् ।

मख पु० मख-घ । यज्ञे । [जलजाते मूखजे फलभेदे ।

मखान्न न० मखकाले भोज्यमन्नं सत्यज्ञत्वात् । (माखना)

मग सर्पणे भ्रा० पर० सक० सेट् इदित् । मङ्गति अभ्रङ्गीत् ।

मगध पु० मङ्गते अधोगम्यतेऽनेन मगि-अच् घृ० मगं दीपं

पापं वा दधाति घा-क । देशभेदे तद्देशस्थे जने व० व० ।

मगधोद्भवा स्त्री० मगधदेशे बाङ्गल्येनोद्भवति अथ । पिप्प-

खाम् तद्देशप्रसुरभवत्वात्तत्वात् ।

मघ कैतवे, द्यूतक्रीडादौ अक० गतौ निन्दायां आरम्भे च

सक० भ्रा० व्या० सेट् इदित् । मङ्गते अभ्रङ्गिष्ट ।

मघ भूषणे भ्रा० पर० सक० सेट् इदित् । मङ्गति अभ्रङ्गीत् ।

मघवत् पु० मघ-वजर्थे क हस्य घः मघः पूजा अत्यर्थे मतृप

मस्य वः । इन्द्रे मधवन्तो मधवतः । तत्पत्न्यां ङीप्
मधवती । [तत्पत्न्यां ङीप् मधोनी ।

मधवन् पु० मध-कनिन् नि० इन्द्रे मधवा मधवानौ । मधोनः ।
मघा स्त्री० मध-घ ह्रस्व चलम् । अश्विन्यवधिके दशमे नक्षत्रे
तस्याव पञ्चतारात्मकत्वात् बह्वलक्षमि 'पितरः सृष्टय-
न्धनसप्तकासु मघासु चेति स्मृतिः । मघां मूलश्च वर्ज्ये,
दिति मघायां पितृदानेति स्मृतिस्तु सप्तदायस्येकत्वा-
भिप्रायेण ।

मघातयोद्ग्री स्त्री० मघानक्षत्रेण युक्ता तयोद्ग्री । भाद्र-
पदातयोद्ग्री तत्रैव मघानक्षत्रसंयोगसम्भवात् 'प्रौढ-
पद्यासतीतायां मघायुक्ता तयोद्ग्री' इति स्मृतिः ।

मघी पु० मघानक्षत्रे भवः अथ ह्रस्वौ पु० ह्रस्वः ङीप् ।
मघानक्षत्रस्य रविभुज्यमानयुक्ते काले सौरभाद्रमासे जाय-
माने (आउस) धान्ये ।

मङ्गुर पु० मङ्गि-उरल् । दर्पणे ।
मङ्गु, अव्य० मङ्गि-उन् । शैथ्ये मङ्गार्थं च । पु० खस्य चलमपि
मङ्गल पु० अङ्गि-अलच् । भूमिमुते, पक्षभेदे प्रशस्ते व्यभीष्टार्थ-
विज्ञौ च । तद्वति लि० । दुर्गायां, हरिद्रायां, दूर्वायां,
प्रतिव्रतायाञ्च स्त्री० । [दुर्गाभेदे ।

मङ्गलचरिणिका स्त्री० मङ्गलवारे पूज्यायां चरिणिकायां
मङ्गलच्छाया पु० मङ्गला प्रशस्ता छाया यस्य । वटवृक्षे ।
मङ्गलपाठक पु० मङ्गलार्थं स्तुतीः पठति पठ-एवल् । स्तुति-
पाठके 'आ दृष्टामङ्गलपाठक ! शैलूपापसदेति वेणीसंहारः ।
मङ्गलप्रदा स्त्री० मङ्गलं प्रददाति प्र-दा-क । हरिद्रायाम् ।
मङ्गल्य न० मङ्गलाय हितं यत् । चन्द्रे, मङ्गलायुषि,
खर्गे, सिन्दूरे, दक्षि च । रुचिरे मङ्गलकरे च लि० 'सर्व-
मङ्गलमङ्गल्ये' इति चण्डी । अश्वले, विले, जीरके, मङ्ग-
रजे, नारिकेले, कपिले, रीठाकरञ्जे, लायमाशौषधेय पु०
मङ्गल्येक पु० मङ्गलयहस्य प्रियः सहोपनिवारणार्थं दीयमान-
त्वेन शास्त्रविधानात् । मङ्गुरे ।

मङ्गल्यकुसुमा स्त्री० मङ्गल्यं कुसुमं यस्याः । शतपुष्पाम् ।
मङ्गल्या स्त्री० मङ्गलाय हिता यत् । जीवन्त्यां, कृत्तिकागन्ध-
युक्तायुषि, रोचनायाम्, अवाकपुष्पाम्, शस्यं, शुक्ल-
वचायां, मिम्व्री, मापमर्था, शतपुष्पाम्, कृत्तिकाशौषधे,
हरिद्रायां, दूर्वायां, दुर्गायाञ्च स्त्री० । [अमङ्गित ।

मच दक्षे शाखे च अक० आ० आ० सेट् इदित् । मञ्चते
मच उच्चाकारणे, धारणे, पूजायां च सक० दीप्तौ अक० आ०
आक० सेट् इदित् । मञ्चते अमङ्गित ।

मचर्चिका स्त्री० चर्च-धात्वर्थनिर्देशे एवन् मस्य शम्भोरिव
चर्चिका ध्यानम् । प्रशस्ते । अव्युत्पन्नोऽयमित्येते ।

मञ्जकृत् न० मञ्जानं करोति क-कृप् । देहस्ये अस्थिरूपे
कोपे अन्नादिषु भुक्तेषु रसादिपरिपाकेन क्रमेषु शोणित-
वांसलग्नसिम्पुलशुक्राणासत्पक्षेः अस्थिः मञ्जकृत्त्वम्
मञ्जन् पु० मञ्ज-कनिन् । अस्थिजाते अस्थिमध्यस्थे स्नेहा-
कारे पदार्थे, वृक्षादेः सारांशे च ।

मञ्जन न० मञ्ज-ल्युट् । स्नाने ।
मञ्जसमुद्भव न० मञ्जः समुद्भवति सञ्+उद्+भू-अच् एत०
शुके तस्य मञ्ज जातवत् मञ्जकृच्छ्रदे दृष्टव्यम् ।

मञ्जा स्त्री० मञ्ज-अन् टाप् । अस्थिसारे वृक्षादेः सारांशे च
मञ्जाल न० मञ्जातो जायते जन-ड । भूमिजे युग्मलौ ।
मञ्जारस पु० मञ्जायाः रसः परिपाकः । शुके तस्य मञ्जा
सम्भवत् मञ्जकृच्छ्रदे उक्तम् ।

मञ्जु पु० मञ्जि-उच्छ्राये घञ् । सह्यायाम् (भांवा) वंशनिर्मिते
उद्वाघने, उज्जयिणीप्रभेदे 'मञ्जु' रघुनन्दनमिति पुरा-
णम् । स्वार्थे कन् । 'तत्रैव वृक्षोऽस्यः पतिरेव मञ्जुकागतः'
इति सा० १५० ।

मञ्जुर पु० मञ्ज-अरन् । तिलकटके, सक्तायाञ्च ।
मञ्जुरि(री) स्त्री० मञ्जु कृच्छ्रति कृ-इन् शक० पर० वा ङीप् ।
अभिनवोद्गाथायां सुकुमारयां पञ्चबाहुरूपयां वल्लभ्याम्
जीवन्तस्तु, तत्र, सक्तायां, तिलकलतायां, तुलस्याञ्च ।

मञ्जुरीनम्ब पु० मञ्जुर्येव तदवस्थायामपि नम्बः । वेतसे ।
मञ्जि(जी) स्त्री० मञ्ज-इन् वा ङीप् । मञ्जूर्याम् ।

मञ्जिफला स्त्री० मञ्जिः मञ्जुरी फले यस्याः । कदल्याम्
मञ्जिष्ठा स्त्री० अतिशयेन मञ्जिसती इष्टम् । स्वनामस्मृतायां
लतायाम् ।

मञ्जीर न० मञ्ज-ध्वनौ ईरन् । तूपरे, 'मञ्जुमणिमञ्जीरे
कलगम्भीरे' इति सा० १०५० । दक्षिणमण्डपदण्डमस्तम्भे च
मञ्जु लि० मञ्ज-उन् । मनोहरे ।

मञ्जुषोष पु० तन्वोक्ते उपार्थदेवभेदे ।
मञ्जुस्त्र लि० मञ्ज-उलच् । मनोहरे, निकुञ्जे शैवे च न० ।

मञ्जूषा स्त्री० मञ्जु जघन् । (पेटरा) पेटिकायाम् मञ्जिषयाञ्च
मठ खादे आ० प्र० अक० सेट् । मठति अमठीत् अमठीत् ।

मठची स्त्री० मठ-अचि ङीप् । प्रापाणवृष्टौ 'मठचीरुतेषु
कुसुमि' इति कान्दोम्यस्मृतिः । [ठीन्

मठ वासे अक० अर्हजे सक० आ० पर० सेट् । मठति अमठीत्-अमा-
मठ आध्याने आ० अक० सेट् इदित् । मठते अमङ्गित ।

मठ पु० मठलव मठ-वज्रये क। आवाद्यावासे, देवागारे,
गन्धीरये च। [त। विभागे भ्वा० आत्म० मण्डते।
मण्ड मोदे चु० उभ० अक० सेट् इदित्। मण्डयति-ते अममण्डत्
मण्ड भूषणे चुरा० उभ० पञ्चे भ्वा० पर० पक० सेट् इदित्। मण्ड-
यति-ते मण्डयति अममण्डत्-त अममण्डोत्।
मण्डक पु० मण्डि-कुन्तु पु० नलोपः। धान्यभेदे (मिहुया)।
मण्डु पु० सज्जन्ति अन्वे शब्दा अत्र सज्जन्-उ पु०। याद्यभेदे
(विपुलमरौ)। स्वार्थे मन्। अतैव।
मण्य अव्यक्तशब्दे भ्वा० पर० अक० सेट्। मण्यति अभाषीत् अमणीत्
मणि(णी) पु० स्त्री० मण-इन् स्त्रीलपञ्चे वा ङीप्। सुतादौ
रत्ने 'मणिहारारविरामणीयकमिति, नटनीलमणीवृह-
त्विषेति च नैषधम् स्वरस्य धात्वभेदे अलिङ्गरे (जाता)
लिङ्गापे, नागभेदे मणिवन्धे च। स्वार्थे कन् अलिङ्गरे न०।
मणिकर्षिका स्त्री० मणिकर्षः मणिमयकर्षभूषणमन्त्रस्यां उन्
विष्णुतप्रसादार्जनान् विष्णवेन शिवस्य मणिमयकुण्डल
प्रतनस्थाने काशीस्थे तीर्थभेदे।
मणिकार पु० मणिमयं भूषणं करोति क-अण्। (जहुरि)
मणिमयभूषणकारके प्रत्यवादिचतुःखण्डालकतत्त्वाय-
जिन्नामणिनामकप्रत्यकारे गङ्गेशोपाध्याये च
मणिकूट पु० मणीनां कूट इव मणिप्रचुरं कूटं शृङ्गं वास्य।
उत्तरदेशस्थे पर्वतभेदे। [कूपभास्वीपधे च।
मणिच्छिद्रा स्त्री० मणिरिव छिद्रमस्याम्। मेदानामौपधे,
मणित न० मण-क्त। रतिकाले स्त्रीणामव्यक्तशब्दभेदे।
मणिद्वीप पु० मणिसयः मणिप्रचुरः द्वीपः। कोरससुद्रम-
ध्यस्थे ध्येये द्वीपभेदे।
मणिपर्वत पु० इत०। पर्वतभेदे।
मणिपूर न० मणिभिरिव पूर्यते प्रचुरदीप्तिमत्त्वात्। तन्त्रोक्ते
नाभिदेशस्थे सुपुष्पानाडीमध्यगते पद्माकारे चक्रभेदे।
मणिवन्ध पु० मणिबंध्यतेऽत्र बन्ध-पञ्। प्रकोपपाण्ड्योर्ध्वस्थे
करप्रस्थौ, सैम्बलवणकारे पर्वतभेदे च।
मणिभूमि स्त्री० इत०। मणीनामाकरे। [खचिते मण्डभे।
मणिमण्डप पु० मणिमयः मणिप्रचुरः मण्डपः। मणि-
मणिसम्य पु० मणिसम्यक्ते निःसार्यतेऽस्मात् सम्य-अपादाने
पञ्। पर्वतभेदे। स कारणत्वेनास्यस्य अञ्। सैम्बलवणे
तस्य मणिबन्ध (मन्ध) क्षिप्रुदेशान्तिकस्थपर्वतजातत्वात्।
मणिमाला स्त्री० इत०। मणीनां भावेव। हारभेदे दन्तजत-
विशेषे, दीप्तौ, लच्छाग्राह्य। [मणिवर्णे पु०।
मणिराग न० मणेरिव रागो वर्णोऽस्य। हिरुले। इत०।

मणिद्वीज पु० मणय इव वीजान्वयः। दाडिमे।
मणिसर पु० मणीन् सरति कारणत्वेन गच्छति स्तु-अञ्।
मणिसचिते हारभेदे।
मण्ड पु० न० मन-ड तस्य नेचम। सर्वादानामपरसे, (माड)
सारे, पिच्छे च। आमलक्यां, सरायान् स्त्री०। दधिमण्डे
(मात्) न०। एरण्डवृक्षे, शाकभेदे, भूषायां च पु०।
मण्डक पु० मण्डि-खुल्लु। पिटकभेदे। [भूषायां न०।
मण्डन पु० मण्डयति मण्डि-खुल्लु। अलङ्कारके। भावे खुट।
मण्डप पु० न० मण्डि-पञ् मण्डं भूषां पाति रचति पा-क
मण्डि-कपन् वा। जनविश्रामस्थाने, देशादिगृहे च। यथा
चण्डोमण्डपः विष्णुमण्डप इत्यादि। मण्डपानकर्त्तरि
लि०। निष्पाद्यायां (श्रुतमिच्छेभेदे) स्त्री०।
मण्डल न० मण्डि-कलच्। चक्राकारेण वेष्टने, यथा सूर्यमण्डलं
भू मण्डलम् चतुःशतयोजनमिति-देशभेदे, मण्डलाका-
रेण विहिते पदार्थे, दादशन्धपत्रके, गोले, समूहे 'अर्थ-
मण्डलमण्डल'मिति वोपदेवः चक्रे, 'मण्डलाकारपादाख्यं
मण्डलं स्थानसीरित'मित्युक्ते ध्वनिनां स्थानभेदे मण्डलं
सर्वतोऽदृष्टि'रित्युक्ते 'सैन्यव्यूहभेदे, कान्तिसरेशः पत्ति-
वेशेन रचिते पदार्थे च यथा सङ्गमण्डलं सर्वतोभद्रमण्डल-
मित्यादि। विन्धे लि० स्त्रियां गौ० ङीप्। सा मण्डलूयायाञ्च
कुङ्कुरे, सर्पभेदे च पु०। ततः स्वार्थे कन्। विन्धे, कुडभेदे,
आदर्शे, मण्डलाकरे, व्यूहे कुङ्कुरे च पु०।
मण्डललटय न० मण्डलाकारेण नट्यम्। चक्राकारेण परि-
भ्रमणरूपे नट्ये। [याम्।
मण्डलपत्रिका स्त्री० मण्डलाकारं पत्रमस्याः। रत्नपुनर्वा-
मण्डलाधीश पु० मण्डलस्य देवविशेषस्याधीशः। मण्डलेन्द्रे
चतुःशतयोजनमित्येवाधिभेदे। [वटवृक्षे च।
मण्डलिन् पु० मण्डलं कुण्डलनमन्त्रस्य इति। सर्पे, विडाले
मण्डित लि० मण्डि-क्त। भूषिते। [सुनिभेदे बन्धभेदे च।
मण्डूक पु० मण्डयति वर्षासमयम् मण्डि-जक्त। मेके, शोणके,
मण्डूकपर्ण पु० मण्डूक इव पर्णमस्य। श्योनाके, शोणके च।
मण्डूक्यां स्त्री० टाप् ङीप् वा। माङ्गायां (वासनहाटि)
ओषधिभेदे (थुल्लुङ्गी) च स्त्री० ङीप्।
मण्डूकी स्त्री० मण्डूक इव पक्षमन्त्रस्य अञ् गौरा० ङीप्।
मण्डूक्यायाञ्च, आदित्यमङ्गायां, श्लाघायाञ्च, औषधिभेदे,
प्रगल्भनायिकायां, मण्डूकवोपिति स्त्री० ङीप्।
मण्डूर न० मण्डि-जर्च्। लौहमये। [जले (आलिपना)
मण्डोदक न० मण्डूकवोदकम्। आतपतण्डलचूर्णमिश्रित-

मतं त्वि० मन-क्त । मन्मते, अभिप्रेते, ज्ञाते, अर्चिते च । माने-क्त ।

मन्मतो, अभिप्राये, ज्ञाने, अर्थायाश्च न० ।

मतङ्ग पु० सायति अनेन मद-अङ्गश्च दृश्यतः । मेघे, चुनिभेदे च

मतङ्गज पु० मतङ्गात् ऋषेजातः जन-इ । गजे ।

मतङ्गिका स्त्री० मतं मतिमवति भूयति ऋणं पु० । प्रगल्भे
अव्युत्पन्नोऽयमित्येके । [आर्ये, शाकभेदे च

मति स्त्री० मन-भावे क्तिन् । ज्ञाने, इच्छायां, ह्यतौ च । क्तिच् ।

मतिदा स्त्री० मतिं दयति दो-क । ज्योतिष्मतीनतायाम् ।

(मिमुडी) ।

[भ्रंशे भ्रान्ती

मतिभ्रम पु० मतेर्भ्रमः अयथार्थविषयत्वेन भ्रमणम् । बुद्धि-

मतिविभ्रम पु० मतिं बुद्धिं विभ्रमयति वि+भ्रम-णिच् अण् ।

उन्मादरोगे, ।

मत्का पु० मद-क्लिप् सार्धं कन् । मत्कुणे (कारपोका) मभेदम्

कन् । मत्स्यम्विनि 'मैतन्मत्तं मत्कमिति' भट्टिः ।

मत्कुण पु० मद-क्लिप् कुणयति कुण-अच् कर्म० । कोटभेदे

(कारपोका) ।

[नागः

मत्कुणारि पु० इत० । (विद्धि) भङ्गायां तत्सम्पत्केण हि तस्य

मत्त पु० मद-क्त । इमदे गजे । शीवे, मदयुक्ते, हृष्टे च त्वि० ।

मत्तकाशि(मि)नी स्त्री० मत्तेव शीवेव काशते वसति गच्छति

वा णिनि पु० ह्रस्वः । उत्तमयोषिति, स्त्रीभावो च ।

मत्तमयूर पु० मत्तो मयूरी यस्यात् । मेघे, कन्दोभेदे च ।

मत्तवारण पु० कर्म० । मत्तहस्तिनि । मत्तं वारयति वृ-णिच्-

ल्यु । प्रासादवरण्डे न० । (वारेण्डा)

मत्तालम्ब पु० मत्तोरालम्बाते आ+लुञि-घञ् । (वारेण्डा)

प्रासादवरण्डे ।

मत्त गुप्तभाषणे चु० आ० सक० सेट् इदित् । मन्त्रयते अममन्त्रत

मत्सर पु० मद-सर । अत्युत्तमहृषे, परमस्यत्युत्तमहृषे, क्रोधे च

तद्वति, लपणे च त्वि० । मत्तिकायां स्त्री० । [मत्तो

मत्स्य पु० मद-खन् । जलजन्तुभेदे (मातृ)जातो स्त्रियां ङीप् ।

मत्स्यकरण्डिका स्त्री० मत्स्यानां करण्डकेवाधारः । (खालुङ्)

मत्स्यरजणाधारे पावभेदे । [वल्गाम्, जलपिप्पल्याश्च

मत्स्यगन्धा स्त्री० मत्स्यस्यैव गन्धोऽस्याः । व्याघ्रमातरि, मत्स्य-

मत्स्यण्डी स्त्री० मन्दं खन्दते ऋच् पु० । खण्डविकारे

(मिचुरि) स्वार्थे कन् । अत्रैव ।

मत्स्यधानी स्त्री० मत्स्या धीयन्तेऽक्षं धा-ल्युट् ङीप् । मत्स्य-

रजणाधारे (खालुङ्) पावभेदे । [वल्गाम् (कटकी)

मत्स्यपित्ता पु० मत्स्यस्य पित्तमिव रश्मोऽस्याः अच् । कटुरो-

मत्स्यरङ्ग पु० मत्स्येन रजति रन्ज-कर्त्तरि संज्ञायां घञ् ।

(मातृराज्ञा) पश्चिभेदे त्रिभुवनविदितो हा मत्स्यरङ्ग इत्युद्भूतः

मत्स्यराज पु० इत० । रोहितमत्स्ये ।

मत्स्यविद्वा स्त्री० विद-लाभे क्तः मत्स्योमत्स्यरश्मौ विद्मो यया

तत्त्वतित्कत्वात् । कटुक्वाप् ।

मत्स्यवेधन न० मत्स्योविध्यतेऽनेन विध-ल्युट् । वडिशे स्त्रीत्व-

मपि ङीप् । मदगुपजिणि (पानकौडि) पु० ।

मत्स्याक्षी पु० मत्स्यस्याक्षीव पयमस्याः । ब्राह्म्यां (वासनहाटि)

भोसनतायां, गरुडद्व्यायां, हिनभोचिकायाश्च ।

मत्स्याङ्गी स्त्री० मत्स्यइव तत्पित्तमिवाङ्गं तित्कत्वात् यस्याः ।

हिनभोचिकायाम् ।

[जलपिप्पल्याश्च ।

मत्स्यादनी स्त्री० मत्स्यइवाद्यते आस्वादते अद-कर्मणि ल्युट् ।

मत्स्योदरी स्त्री० मत्स्यगन्धयुक्तमुदरमस्याः । व्याघ्रमातरि,

मत्स्यगन्धायां, काशीस्थे तीर्थभेदे च । [णः, मयः सायः

मय विलोडने आ०पर० सक० सेट् । मयते अमथोत् ज्वला० वा

मय वधे सक०क्रेग्यक०भा० पर०सेट् इदित् । मन्थति । अमन्थोत्

मथन न० मथ-ल्युट् । वधे, क्लेशे, विलोडने च । 'चीरोदम-

थनोद्भूत' इति पुराणम् ।

[कारिकावृत्ते

मथन पु० मथ्यतेऽन्विचयनार्थमसौ मथ-कर्मणि ल्युट् । गणि-

मथित न० मथ-क्त । निर्जलतन्त्रे । पीडिते, हृते च त्वि० ।

मथुरा स्त्री० मय-उरच् । खनामख्यातायां नगर्याम् ।

मद हर्षे दि०पर०यक० सेट् शमा० । सायति अमदत् अमादीत्

अमदीत् । निष्ठायासनिट् पुपादिरयं तैन अमददित्ये-

वेति प्राणिनीयः । घटा० मदयति । [घटा० मदयति

मद गर्जे दैन्ये च भा०पर०यक०सेट् । मदति अमादीत्-अमदीत्

मद तर्पणे चु०या०सक०सेट् । मादयते । अमोमदत ।

मद जाये, स्वप्ने, मदे च । आमादे स्त्रौ दीप्तौ यथायथं अक०

सक० च अ० आत्म० इदित् । मन्दते अमन्दित् ।

मद पु० मद-अच् । हस्तिगण्डजले, आमादे गर्वे रेतसि,

हृगमदे, मत्ततायाम्, मदे, कल्याणकरे वस्तुनि च ।

मदकट पु० मदेन कटति कट-अच् । पण्डे (पाण्डु) मदीकटे त्वि०

मदकल पु० मदेन कलति कल-अच् । मत्तहस्तिनि-मदीकटे

अव्यक्तगदकारिणि च त्वि० । [मदिरायां स्त्री० टाप् ।

मदगन्ध पु० मदस्य हस्तिदानस्यैव गन्धोऽस्य । सप्रच्छदपत्रे

मदघ्नी स्त्री० मदं मदिरायां मत्ततां हन्ति-ङन-ट ङीप् । पूति-

कायाम् ।

[ङीप् ।

मदन पु० सायत्यनेन मद-करणे ऋण्ड । कामदेवे, सुरायां स्त्री०

मदनक पु० मदयति मद-णिच्-ल्युट् स्वार्थे कन् । दमनकण्डजे

मदन चतुर्दशी स्त्री० मदनस्य तदुपामनार्था चतुर्दशी । चैव-

शुक्लवतर्दश्याम् । [शुक्लवयोदश्याम् । सदनतिथ्यादयोप्यत्र
सदनत्रयोदशी स्त्री० सदनस्थोपाधनार्थां त्रयोदशी । चैत्र-
सदनसोहन पु० सदनसपि ओहयति सृष्ट-णिव ल्यु । ओहणे
सदनसदन न० इत० । स्त्रीविज्ञानभेदे । ज्योतिषोक्ते कम्पा-
बधिके सप्तमे स्थाने च । [दादौ दशभेदे ।

सदनावस्था स्त्री० सदनकतावस्था । कामिनां स्मारकते उन्मा-
सदनी स्त्री० साद्यत्यनया सद-ल्युट् । सुरायाम्, स्तननाभौ,
अतिमुक्तके च ।

सदभस्त्रिणी स्त्री० सदं भस्त्रति भन्ज-णिनि । शतमूल्याम् ।
सद्यन्ती स्त्री० सद-णिव-भञ्ज गौ० ङीप् । वनसङ्घिकायाम्
(काठमङ्गिका) स्वार्थे कन् ङुस् । तत्त्वार्थे ।

सदयितु पु० सद-णिव-इलुच् । कामदेवे, मेघे, शौण्डिके,
च । सद्ये न० । सादके लि० । [तल्लहणे ।

सदसार पु० सदं सारयति गमयति सृ-णिव-अण् उप० ।
सदाढ्य पु० सदेन सदाकारणेन (ताडि) रसेनाढ्यः । ताल-
हणे । रक्तशिक्षट्याम् स्त्री० ।

सदालापिन् पु० सदेनालपति व्या+लप-णिनि । कोकिले ।
सदिरा स्त्री० सद-किरन् । 'माध्वीकं पानसं प्राचं खाज्जूरं
तालमैश्वरम् । मैरेयं माधिकं टाङ्गं मधूकं नारिकेलजम् ।
सख्यमन्नविकारोत्थं मद्यानि हादमैव लि'त्युक्ते मद्यस्य-
माये, पक्षसङ्गने च । रक्तसदिरं पु० ।

सदोक्त पु० सदेन दानवार्तिना उक्तः उद्गमः । सत्तगजे ।
सदिरायां स्त्री० । सदोहते लि० ।

सदोदय पु० सदेन उदयः उप० । सत्ते'सदोदयाः ककुब्जन्'
इति रघुः । नार्थ्या स्त्री० ।

सदोद्भूत लि० सदेन उद्भूतः । जते । [पणिभेदे ।

सङ्गु पु० समञ्ज-उ प्र० धातोर्भदादेशः शुक् च । (पाणिनीयः)

सङ्गुर पु० सद-उरच् शुक् च । (सागर) मत्स्यभेदे । स्वार्थे कन् तल्लेव
सद्य न० साद्यत्यनेन करणे यत् । सदिरागन्धे उक्तसाध्वी-
कादिहादगविधे सादकद्रव्ये । [धातकीहणे (धादकुल) ।

सद्यवाहिनी स्त्री० सद्यस्त्रेव वाघो गन्धोविद्यतेऽस्याः इति ।

सद्यवीज न० इत० । क्षिणादौ (वाक्कल) मद्यकारणे पदार्थजाते
मद्यसन्धान न० मद्याय मद्योत्पादनाय सन्धानम् अभिषयः ।

मद्योत्पादनव्यापारे ।

मद्यामोद पु० मद्यस्त्रेव आमोदः गन्धोदयः । तज्जलहणे ।

मद्गु पु० मद्-रल् । 'विराटपाण्डुरागौर्मध्ये पूर्वदक्षकमेण च ।

अददेशः सहास्यात्' इत्युक्ते देहे, चक्षु, मद्गुले च ।

मधु न० मध-उ नक्ष धः । मद्ये, 'गर्जे गजं क्षणं मूढ । मधु-

यावत् पिवास्यह'मिति चण्डी । चोद्रे, 'मधु वाता कृता-
यते' इति मधुसूक्तम् पुष्परसे 'मधु द्विरेफः कुसुमैकपात्रे'
इति कुमारः । जले, मधुररसे च । 'मधु नरमिं सिम्भव'
इति मधुसूक्तम् । विष्णु कर्णमनजाते दैत्यभेदे । 'विष्णु-
कर्णमनोद्भूतावसुरौ मधुकैटभारिति पुराणं' कल्मीकस्या
भर्त्तरि दैत्यभेदे वसन्तत्तौ, चैत्रे भासि, (मौल) हज्रभेदे, अ-
शोकहणे, यदिसधौ च पु० । प्राणिनां शुभाशुभकर्माणि न० ।
जीवन्त्यां स्त्री० । स्वार्थे कन् । यदिसधौ, तपुणि च न० ।

मधुकर पु० मधूनि करोति सञ्चिय निष्पादयति क्त-अच् ।
भ्रमरे, तद्योपिति स्त्री० ङीप् । कामिजने, भ्रमरराजे
च पु० । मधुश्चदादयोपि भ्रमरे ।

मधुकर्कटी स्त्री० मधुः मधुरा कर्कटी । जम्बीरभेदे, मिट-
खजूरिकायाश्च । स्वार्थे कन् ङुस् । टाप् । वीजपुरे ।

मधुका स्त्री० मध्विव इवार्थे कन् । यदिसधौ, मधुपर्णहणे च
मधुकोष पु० मध्वर्थं लतः कोषः । (मौषाक) मलिकाजते
कोषाकारे पदार्थे । [कन् । तल्लेव ।

मधुखीर पु० मधु मधुरं खीरमस्य । खजूरहणे । [स्वार्थे
मधुखज्जूरी स्त्री० मधुमधुरा खज्जूरी । कतिमिदखज्जूरीभेदे ।

मधुज न० मधुनो जायते जन-ङ । शिखलके (मौल) । मधुदेव
भेदोजातायां भूमौ स्त्री० । [कमलावलेत् ।

मधुजम्बीर पु० मधुमधुरः जम्बीरः । अतिमिदजम्बीर ।

मधुजित् पु० मधुनासासुरं जितवान् जि-भूते क्तिप् । विष्णौ
मधुभिन्मधुरिपुमभृतयोप्यत्र ।

मधुहृत् न० कर्म० । इक्षौ । पुंस्त्वमि । [मधुलिकमप्यत्र न० ।

मधुतय न० मधूनां मधुराणाम् तयम् । मधुहतसितानां त्वये
मधुदूत पु० मधोर्वचनस्य दूत इवाप्यसरत्वात् । आम्नहणे ।
पाटलायां स्त्री० ङीप् ।

मधुद्रव पु० मधुरो द्रवोऽस्य । रक्तशिष्यौ ।

मधुद्रुम पु० मध्वयं मद्यार्थं द्रुमः । (मौल) हज्रभेदे, तस्योष्णे
हि पौष्पमधुसम्भव । [विकारादौ ।

मधुधूसि स्त्री० मधुमधुरा धूसिरिव । खण्डे (खांड) गुड-

मधुधेनु स्त्री० दानार्थं कस्य तायां मधुप्रभमिद्रव्यकृतधेनौ ।

मधुप पु० मधु विवति पा-क्त । भ्रमरे । मधुप्रायिनि लि०
'प्रारब्धौ मधुपैरकारणमहो' इत्युद्भूतः ।

मधुपर्क न० दृच-अच् मधुनः पक्वो योगे मल । मधुवृते
कांस्यपात्रस्थ कांस्यपात्रान्तरेणावृते दधि 'दधिसर्पिर्जनं
वीदं चिता चैतच्च पञ्चभिः, प्रोच्यते मधुपर्कसु' इत्युक्ते
दध्यादिद्रव्यपक्वके च ।

मधुपर्णी स्त्री० मधु इव हितकरं पणं यस्याः । गुडूयां,
गाम्भार्या, नीलीहृत्ते, वराहक्रान्तायाम्, मधुवीजपूरे च ।
मधुपालिका स्त्री० मधुनि पालयति पालयन्तु । गाम्भार्याम्
मधुपीलु पुं० कर्म० । मधुरपीलौ ।
मधुपुरी स्त्री० भवोद्वेगस्य उरी । मयुरायाम् ।

मधुपुष्प पुं० मधुमधुरं पुष्पं यस्य । मधुद्रुमे, (मौल) गिरीषहृत्ते,
अशोकहृत्ते, वकुलहृत्ते च । दन्तीहृत्ते, नागदन्तीहृत्ते च
स्त्री० टापु । [भूमिजम्बुहृत्ते ।

मधुप्रिय पुं० मधु मधुरं प्रियं यस्य । बलराजे । मधुइव प्रियः ।
मधुफल पुं० मधुरं फलं यस्य । मधुनारिकेले । मधुखजूरिकायां
स्त्री० टापु ।

मधुवज्रला स्त्री० मधु वज्रलं यत् । माधवीलतायाम् । [याम्
मधुमज्जिका स्त्री० मधुमज्जायिका मज्जिका (मौमाचि) सरघा-
मधुमज्जन् पुं० मधुरं मज्जा सारोऽस्य । आखोटकहृत्ते ।
मधुमत् ति० मधुमधुररक्षस्वस्य मत्तम् । माधुर्यवति 'मधुमत्
पार्यिबं रज' इति मधुसूक्तम् । नदीभेदे, योगशास्त्रप्रसिद्धे
योगिनां चित्तवृत्तिभेदे, वैदिकप्रसिद्धे 'मधु पाता' इत्यादौ
मृत्कलत्रे, तन्मोते देवी नायिकाभेदे च स्त्री० ङीप् ।

मधुमर्कटी स्त्री० मधुजाता मर्कटी शाकं । (सिताखण्ड)
मधुजाते खण्डे । [मालत्ताम् । स्वार्थे कन् । तत्त्व ।

मधुमस्त्रि (स्त्री) स्त्री० मत्त-इन् वा ङीप् मधुप्रधाना मस्त्रि (स्त्री)
मधुमूल न० मधुरं मूलम् । (मौआलु) व्यालुभेदे । [वा ङीप्
मधुयटि स्त्री० मधुरा यटिः काण्डम् । इक्षौ । यटिमधौ स्त्री०
मधुयटिका स्त्री० मधुरा यटिरिव इवार्थे कन् । यटिमधौ ।

मधुर पुं० मधु माधुर्यं राति रा-क, अस्वर्थे र वा । गुडा-
दिस्ये मिटरसे, माधुर्यरसवति, इजादौ, अनोहरे, 'मधुरया-
मधुबोधितमाधवी'ति साधः प्रिये च लि० । रक्तशिपौ,
राजाय्ये, रत्नेक्षौ, गुड्ये, गालौ, जीरके च पुं० । वङ्गे, सीसे च
न० । स्वार्थे कन् । जीरके शतपुष्पां यटिमधौ, काकोल्यां,
शतावर्था दृक्छीवन्त्यां, मधुकर्कटिकायां, मधूल्यां, वेदायां,
पालङ्कशाके (मौरी) मिश्याञ्च स्त्री० । स्वार्थे कन् अत
इत्त्वम् । मिश्याम् स्त्री० ।

मधुरजम्बीर पुं० कर्म० । (कमलाक्षेय) जम्बीरभेदे ।
मधुरत्वच पुं० मधुरा त्वचा यस्य । धवहृत्ते ।
मधुरफल पुं० मधुरं फलमस्य । राजवदरे ।
मधुरवल्ली स्त्री० कर्म० । मधुवीजपूरे, जम्बीरभेदे च ।
मधुरस पुं० मधुन इव रसो यस्य । इक्षौ, जले च । मूर्ध्यायां,
द्राक्षायां, उम्बिकायां, गाम्भार्याञ्च स्त्री० ।

मधुरस्त्व स्त्री० मधुरं स्त्वति स्तु-अच् । पिशङ्गस्त्वर्ज्याम् ।
मधुरास्त्वक पुं० कर्म० । आन्नातके ।
मधुलग्न पुं० मधुमधुररक्षो लग्नो यत् । रक्तशोभाञ्जने ।
मधुलिका स्त्री० मधु माधुर्यं लिटति गाहते लिट-क पुं० ।
राजिकायां (राइसर्पा) । [श्विनि । मधुलेहीस्त्वयत्त्व

मधुलिह् पुं० मधु लेदि आस्वादयति लिह्-किप् । भवरे
मधुवन न० मधुदैत्यापिशितं वनम् । मयुराञ्जेलस्य वनभेदे
किष्किन्वास्थे मधुप्रचुरे वनभेदे च ।

मधुवल्ली स्त्री० मधुप्रधाना वल्ली । यटिमधौ ।
मधुवार पुं० मधुनो मदास्य वारः क्रमः । पुनःपुनर्मदापानक्रमे
मधुवीज पुं० मधु मधुरं वीजं यस्य । दाडिमे ।

मधुवीजपूर पुं० कर्म० (लेवभेदे) मधुकर्कटिकायाम् ।
मधुव्रत पुं० मधु तत्त्वज्ञयो व्रतं सततात्तुशीलनं यस्य । भवरे
मधुशाख पुं० मधुमधुरा शाखाऽस्य । (मौल) हृत्ते ।

मधुशिशु पुं० मधुः मधुरः शिशुः । रक्तशोभाञ्जकहृत्ते ।
मधुशेष पुं० न० मधुनः शेषः उच्छिष्टम् । सिक्कके (मोम) ।
मधुश्रेणी स्त्री० मधुनः श्रेणीष । मूर्ध्यायाम् ।

मधुश्वासा स्त्री० मधुन इव श्वसित्यस्मात् श्व-अपादाने
षञ् । जीवन्तीहृत्ते । [सारव्यादयोऽप्यत्र ।

मधुशील पुं० मधु शीले गर्भेऽस्य । (मौल) गुडपुष्पहृत्ते । [मधु-
मधुसख पुं० मधोर्वसन्तस्य सखा रुहचरः अयु स० । कामदेवे
मधुसूदन पुं० मधु तन्नामासुरं हृदयति, मधु, जीवायां शुभा-

शुभकर्म, ज्ञानदानेन हृदयति वा हृद-स्यु । श्रीकृष्णे ।
'भक्तानां कर्मणाञ्चैव हृदयन् मधुसूदन' इति निरुक्ते ।
मधु माध्वोर्क हृदयति भजयति । भवरे । मधुइव
हृदयते भज्यते स्तुट् ङीप् । पालङ्गीशान्ते ।

मधुस्त्व पुं० मधुनि मदानि स्त्वन्त्यस्मात् स्तु-अच् । (मौलहृत्ते)
मधुस्त्वस् पुं० मधु स्त्वति अस्मात् स्तु-अयुन् । (मौल) हृत्ते ।
मधुस्वर पुं० मधुमधुरः स्वरोऽस्य । कोकिले । मधुरस्वरति

ति० [किप् । विष्णौ ।
मधुहृन् पुं० मधुनामासुरं कर्मफलं वा ज्ञानद्वारा हृन्ति हृन्
मधूक न० मधु-जक हस्य षः । यटिमधौ । (मौल) हृत्ते पुं० ।

मधूच्छिष्ट न० मधुन उच्छिष्टमवशिष्टम् । (मोम) सिक्कके
मधून्मिमतमयत् ।

मधूपद्म पुं० न० मधुदैत्यशोपद्ममाधवः । मयुरानगरे ।
मधूल पुं० मधु लाति ला-क पुं० । जलजगिरिजमधूकहृत्तयोः ।
मधुकर्कोश्याम् व्याने च स्त्री० गौराङ्गीप् । स्वार्थे कन् अत
इत्त्वम् टापु । मूर्ध्यायाम् ।

मध्य पु० मन-यक् नस्य धः । देहस्थावयवभेदे । (माजा) 'मध्येन सा वेदविलम्बसध्ये'ति कुमारः । न्यादादौ-सन्द्वेषीप्रत्यय-भिन्ने व्यापारभेदे, पूर्वापरसीमयोरन्तराले, पराङ्मुखस्यातो-ऽर्वाचीनायां सङ्ख्यायां, तत्संख्याते च । 'अन्त्यं मध्यं परार्द्धं'-मिति लीलाः ज्योतिषोक्तेः ग्रहाणां गतिभेदे स्त्री० तद्वति पद्ये पु० । न्याये, अन्तर्वर्तिनि च लि० । [सार्धं ।

मध्यगन्ध पु० मध्ये फलमध्ये गन्धो यस्य । आम्नहले । [शब्द-मध्यतस् अय्य० मध्य+तसिन् । प्रयमापञ्चमीसप्तम्यर्थेष्वन्तेर्मध्य-मध्यदेशे पु० कर्म० । 'हिमवच्चिन्त्ययोर्मध्यं यत् प्राग्विनयनादपि । प्रत्यगेव प्रयागाच्च मध्यदेशः प्रकीर्तित' इत्युक्ते देशभेदे मध्यन्दिन न० मध्यं दिनस्य अलुकसमा० । मध्याह्ने । मध्यपदलोपिन् पु० मध्यपदस्य लोपोऽन्त्यस्य इति । व्याकर-णप्रसिद्धे शाकपार्थिवादिके समासभेदे ।

मध्यम लि० मध्ये भवः स । मध्यमवे । सप्तस्वरमध्ये क्रौञ्च-स्वरसिंहे प्रथमे स्वरं पु० । [मध्यवर्त्तितात् । मध्यमपाण्डव पु० कर्म० । अर्जुने तस्य पूर्वापरयोर्द्वयोर्द्वयो मध्यममृतक पु० कर्म० । 'मध्यमस्तु कपीवल' इत्युक्ते मध्येन दासे कपीवलादौ ।

मध्यमलोक पु० कर्म० । धृष्टव्याम् तस्याः पातालस्वर्गलोकयो-र्मध्यवर्त्तितात् 'मध्यमलोकपाल' इति रघुः मध्यलोकोप्यत्व मध्यमसंग्रह पु० कर्म० । 'प्रथमं गन्धमाल्यानां धूपभूषणवास-मान् । प्रलोभनञ्चान्नपानैर्मध्यमः संपहोमत' इत्युक्ते मध्यमे स्त्रीसंपहुरूपे विवादभेदे ।

मध्यमसाहस्य कर्म० 'वासःपञ्चपानानां शृङ्गोपकरणस्य च । एतेनैव प्रकारेण मध्यमं साहसं कृतं'मित्युक्ते पर-कीयवस्त्रादेर्भङ्गाद्योपादिकूपे बलकरणकर्मरूपे साहस-भेदे 'प्रणानां द्वे शते सार्धं प्रथमः साहसः कृतः । मध्य-मः पञ्च विज्ञेय' इत्युक्ते पञ्चपण्यात्मके दण्डभेदे पु० ।

मध्यमा स्त्री० मध्य+म । दृष्टरज्ज्वायां नास्मात्, तर्ज्जन्यना-मयोरन्तःस्थायामङ्गुली, पद्मादीनां कर्णिकायाम्, लट्ठयो-त्पन्नाद्य वैखर्यादिषु मध्ये बाणोभेदे, नायिकाभेदे च ।

मध्यमाह्वरण न० बीजगणितप्रसिद्धे अव्यक्तमानज्ञापके गण-नाभेदे । [अर्धरात्रे ।

मध्यरात्र इ० मध्यं रात्रेः एकादशे स० अर्धं सका० । निशीथे मध्यवर्त्तिन् लि० मध्ये वर्त्तते जन-ण्डिनि । वादिप्रतिवादि-नोरन्त्ययोर्वा पञ्चमसिद्धयौर्वाक्यादिष्वयमिषपूर्वकं तत्तन्निर्णायके, स्वार्थविरोधेन परार्थसम्पादके, कार्य-सम्पादके च मध्यस्थे ।

मध्यस्थ पु० मध्ये तिष्ठति स्था-क । मध्यवर्त्तिनि, उदासीने च । 'माध्यस्थ्यमिदं व्यवहृतेऽर्थे' इति कुमारः ।

मध्या स्त्री० स्त्रियां टाप् । त्रावरपादके अन्तोभेदे नायिकभेदे मध्यमाङ्गुली च ।

मध्याह्ने पु० मध्यमह्नः एक०स० टच् सभा० अज्ञादेशः । त्रिधा विभक्तदिनस्य द्वितीये भागे, 'प्रातःकाळो हस्तसीक्तीन् सं गवसावदेव त । मध्याह्नस्त्रिचर्हसं स्था'दित्युक्ते पञ्चधा-विभक्तदिनस्य तृतीये भागे च । [कन् । तत्रैव ।

मध्यालुक पु० मधुर्मेधुर आलुः । (सौ आलु) मूलभेदे । ततः मध्यासव पु० मधुना पुष्परसेन कृत आसवः । (मौल) मधु-हुमधुज्जजाते मद्ये । [असनीत् ।

मन पूजायां सक०गर्वे अक०भा०पर० सेट् । मनति । असानीत्-मन गर्वे अक०चु०आ०सेट् । मानयते अमीमनत ।

मन मोघे तना०आ०सक०सेट् । मनुते अमानिष्ट ।

मन मोघे दि०आ०सक०अमिट् । मन्यते । अमस्त ।

मन धृतौ अद०चु०उ०अक०सेट् । मनयति ते अममनत् त ।

मन पु० मन-अच् । जटाभांस्मान् ।

मनःशिला स्त्री०मनः शब्दवाच्या शिला । (मच्छल) रक्तवर्णे 'उ-पधातुभेदे 'मनःशिलाविच्छ्रिता निषेडुरि'ति कुमारः । इ० वा कृत्से उपस्त्वमपि । 'दक्षैर्मनःशिलपुङ्खैरनिदार्थमाद्य'ति । मनस् न० मन्यतेऽनेन मन-अधि । सर्वैन्द्रियाप्रवर्तके अन्तरि-न्द्रिये, तच्च वेदान्तघते सङ्ख्यविकल्पात्मककटितमदन्तःकरणं सुखदुःखाद्याधारः 'कामः संकल्पोविचिकित्सा अज्ञाअज्ञा धृतिरदृतिर्ह्रीर्धौर्मोहिरित्येतत् सर्वं मन एवेति' धृतैः न्याय-मते तज्ज्ञानसाधनमिति भेदः । मनःशिलायाश्च ।

मनसा स्त्री० मनसं मनं स्यति सो-क । आसीकस्य सनेर्मातरि वासुकिमग्नित्यम् जरत्कारिमत्स्यां राक्ता जरत्कारौ ।

मनसादेवी स्त्री० मनसा दीव्यति दिवः करणस्य कर्मत्वात् कर्मोपदत्तेन अण् ङीप् अलुक्च० । मनसाशब्दार्थे ।

मनसिज्ज पु० मनसि जायते जन-उ सप्तम्या वा अलुक् । काम-देवे । लुकि । मनोजोष्यत् । एवं चित्तजातादयोष्यत् ।

मनसिष्ठय पु० मनसि शेते अच् वा अलुक् । काणदेवे ।

मनस्कार पु० क-घञ् मनसःकारोव्यापारभेदः चित्तस्य सुखतत्परत्वे ।

मनस्ताप पु० मनस्तपः अस्तुतापः । अस्तुतापे, मनःपीडायाश्च

मनस्त्रिन् लि० प्रथमं मनोऽन्त्यस्य विनि । प्रथममनस्ते ।

स्त्रियां ङीप् । 'मनस्त्रिनीनां प्रतिपत्तिरीदृशी'ति कुमारः

मनाक् अव्य०मन-आकि । ईषदर्थे, मन्दे च 'उत्तहृत्वाक्रान्तमना

मनागमदिति नैषधम् ।

[रुभेदे। ईषत्करे लि०]

मनाक्षर न० मनाक् करोति क-अच् । भक्षिकागम्युक्ते अणु-
मनावी स्त्री० मनोः पत्नी वा स्त्रीय् क्रीड् च । मनोः पत्न्याम्
मनित लि० भा० मन-क्त । ज्ञाते ।

मनीषा स्त्री० ईष-अच् मनस ईषा शक० । बुद्धौ ।

मनीषिन् पु० मनीषा अस्त्वस्य इति । पण्डिते । बुद्धियुक्ते लि०

मनु स्त्री० मन-उ । प्रकाशाम् (पिङ्गशाक) मनुपत्न्याम् ।

प्रजापतिभेदे, धर्मशास्त्रकर्त्तरि सायम्भुने स्मृतिभेदे च पु०

मनुज पु० मनोः सायम्भुवात् जायते जन-ङ् । मनुष्ये
क्षिप्रं जातौ स्त्रीय् । [जातौ स्त्रीय्]

मनुष्य पु० मनोरपत्न्यं यत् सुकु च । मानवे जातिभेदे । क्षिप्रं

मनुष्यधर्मन् पु० मनुष्यत्वे धर्मो यस्य नरवाहनत्वात् अ-

निच् सत्ता० । कुबेरे । [मनःशिक्षायाम् ।

मनोगुप्ता स्त्री० मनसा मनःशब्देन तच्छब्दवाच्यात्वात् गुप्ता ।

मनोजय लि० जु-अच् मनो जयं वेगवत् नमनाय यस्मिन् ।

पिबतुष्ये । मनस इव जयो यस्य । क्षतिवेगवति लि० ।

अस्मिजिह्वायां स्त्री० । [उज्जिह्वे ।

मनोजटङ्घ्रि पु० मनोजस्य कामस्य उज्जिह्वत्वात् पु० । काम-

मनोज्ञ लि० मनो जानाति प्रापयति बोधनाय प्रवृत्तीकरोति

अन्तर्भूतत्वर्ये ज्ञा-क । मनोहरे । मनःशिक्षायां, वन्याक-

कौशां, कठम्बां, जीरके, मदिरायाश्च स्त्री० ।

मनोभव पु० मनसि भवति भू-अच् । कामदेवे मनोजसमो-

भूभक्तवोषल । [प्रापकत्वात् । इच्छायाम्

मनोरथ पु० मनस एव रथोऽन्त, मनसो रथ इव वा इच्छसाथ

मनोरथ लि० मनोरथवति रम-णिच्-अच् उप० । मनोहरे ।

गोरोचनायां स्त्री० ।

मनोज्ञत लि० मनो ज्ञतं यस्य । प्रतिहते, प्रतिवहे च ।

मनोहर लि० मनो हरति स्वर्गनाय ह-अच् । हरिरे । उन्-

दणे पु० जात्यां, स्वर्गवृत्त्यां च स्त्री० । स्वर्गे न० । शिनि ।

मनोहारीति मनोहरे ।

मनोहा स्त्री० मनःशब्देनाह्वयते ह-पञर्थे क । मनःशिक्षायाम्

मनुज मार्जने सक० ध्वनौ अक० भा० पर० सेट । सञ्ज्ञति अमञ्जोत

मनु पु० मन-कृ दट् च । अपराधे, कटुष्ये, प्रजापतौ च ।

मन्त्र पु० मन्त्रि-अच् । ग्रन्थभाषणे, रक्षि कर्त्तव्यावधारणार्थस्तौ

देशादीनां साधनार्थं तन्मायुक्ते शब्दभेदे, वेदविभागभेदे च

मन्त्रजिह्व पु० मन्त्र एव जिह्वा आशादनवाधनं यस्य । अन्तौ,

मन्त्रेण दत्तद्विरासादकत्वात्तस्य तथात्वम् ।

मन्त्रदातृ पु० दा-हच् इत० । सुरी ।

मन्त्रिन् पु० मन्त्रयते शिनि । धीसचिवे येन सङ्ग रहसि
कर्त्तव्यमनवीयते तस्मिन् असात्यि ।

मन्त्र स्त्रेये अक० विलोडने सक० भा० पर० सेट । मन्त्रति अमन्त्रीत्

मन्त्र विघोडे क्त्वा० पर० द्विक० सेट । अघ्नाति अमन्त्रीत् ।

मन्त्र पु० मन्त्र-करणे पञ्च । मन्त्रनदृष्टे । 'सन्तुभिः सर्पिषा-

भ्यक्तैः शीतवारिपरिभुतैः । मातृष्णो नातिसान्द्रश्च मन्त्र

इत्यभिधीयते' इत्युक्ते मेघभेदे, सूर्ये, अर्कदृष्टे, नेत्रमले, कि-

रणे च । भावे चञ् । आलोचनादौ ।

मन्त्रज न० मन्त्रात् रक्षिमन्त्रनात् जायते जन-ङ् । नवनीते ।

मन्त्रन पु० मन्त्रतेऽनेन करणे ल्युट् । मन्त्रानदृष्टे ।

मन्त्रर न० मन्त्र-करण् । कुष्ठश्याम् । कोषे, फले, बाधे मन्त्रा-

नदृष्टे च पु० वस्त्रे, नीचे, जङ्घे, मन्त्रे च लि० । 'मर्त्यमन्त्रेभ्य

क्षयात्समन्त्र' इति नै० । केचैत्याः दास्यां स्त्री० ।

मन्त्रशैल पु० इत० । सङ्गममन्त्रनाय मन्त्रनदृष्टकूपेण कस्मिन्ते

मन्त्रपर्यन्ते । [न्दात्

मन्त्रान पु० मन्त्र-आनच् । मन्त्रनदृष्टे, आरम्भदृष्टे च (सी-

मन्त्र लि० मर्दि-अच् । भूयै लट्, कभाग्ये, रोगिणि, अस्थे,

सतन्त्रे, खले च । शनिपक्षे, हस्तिभेदे, वने, प्रलये च पु० ।

ज्योतिषोक्ते रविमङ्गलिभेदे स्त्री० ।

मन्त्र्य लि० मन्त्रं मच्छति गन-ङ् । मृडगामिनि शनि, क्षानि-

पुरुष, दध, हंस, गज, वरक्षिय इत्येते स्वभावान्मन्त्रगतयः ।

शिनि मन्त्रागामीत्यन्त लि० । क्षिप्रां स्त्रीय् ।

मन्त्रट पु० मन्त्रं टीकते टीक-ङ् । पारिभट्टके । (पालदेसादार)

मन्त्रता स्त्री० मन्त्रस्य भावः तत् । आलस्ये, जाघे, मन्त्रभावे च

'उच्चैरस्थति मन्त्रतामरसता'मिति चन्द्राशेषः ।

मन्त्रर पु० मर्दि-अरन् । सङ्गममन्त्रान्ते पर्यन्तभेदे, मन्त्रारदृष्टे,

खर्गे, हारभेदे, दर्पणे च । मृडये, मन्त्रे च लि० ।

मन्त्राकिनी स्त्री० मन्त्रमकति अक-णिनि । स्वर्गमङ्गायां

'स्वर्गं मन्त्राकिनी तर्पे'ति पुराणम् ।

मन्त्राक्रान्ता स्त्री० सप्रदशाक्षरपादके कन्दोभेदे ।

मन्त्राच न० मन्त्रं सङ्कुचितमसि यस्माद् यच्च सत्ता० । कच्छायाम्

मन्त्राग्नि पु० मन्त्रः पचने अत्यशक्तिकः अग्निः अग्नयः, य

यस्याहा । देहस्थे अपाचयशक्तिनेऽनले तद्गौ रोगभेदे च ।

मन्त्रार पु० मर्दि-अरन् । स्वर्गस्थे देवदत्तभेदे, पारिभट्टके च

मन्त्रिर न० मन्त्रतेऽन्त मर्दि-किरण् । मृष्टे, पुरे च । तस्य क्षिप्रि

त्यतिवेगे । सङ्ग्रे आहपञ्चाङ्गागे च पु० । (माडुर)

मन्त्रुरा स्त्री० मर्दि-अरन् । अष्टशालायाम्, शयनीयकटे च

मन्त्रोदरी स्त्री० मयदानवकन्यायां रावणपत्न्याम् ।

मन्दोष्ण न० मन्दोष्णदण्डम् । ईषदण्डस्ये । तद्वति त्वि० ।
 मन्द्र उ० मदि-रक् । वाद्यभेदे, गभीरध्वनौ च । अर्थे अत्यच्च
 तद्वति त्वि० । [कामचिन्तायां, कपित्थहृत्ते च ।
 मन्मथ उ० मननं मत् मन-क्रिप् भवति अच् इत० । कन्द्ये,
 मन्मथालय उ० इत० । आन्मथ्ये स्त्रीविभ्रभेदे च ।
 मन्था स्त्री० सेट्-मन-क्यप् । पीवायाः पक्षाद्गस्यायां शिरायाश्च
 मन्थु उ० मन-वुच् । शोके, दैव्ये, क्रतौ क्रोधे, अङ्गहारे च
 मन्थन्तर न० मन्नामन्तरमवकाशस्तदुपलक्षितकालो वा ।
 स्नायन्मुवादिमनूनामधिकारे तदुपलक्षिते काले च सत्त्व-
 युगमितवर्षाधिका एकसप्ततिचतस्र्युगमिता (३११४४०००)
 एतस्मिन्तवर्षास्तदवकाश इति छद्वाः ।
 मन्थ गतो भ्याःआःसक्त० सेट् । मन्थति अमभ्योत् ।
 मम अच् मन्-डम । पञ्चार्थतः अस्मच्छब्दार्थे तेन ममत्वमिति
 ममता स्त्री० मम भावः तत् । स्नेहे मदकारे मत्त्वमन्थे च ।
 एवं ममत्वप्रत्यय 'तथापिममतावर्त्ते' इति 'ममत्वं मम-
 राजस्ये'ति च चण्डो ।
 मय गतो भ्याःआःसक्त० सेट् । मयति अमभ्योत् ।
 मय उ० मय-अच् । उङ्गे अमयते । दानवभेदे च ।
 मयटक उ० मि+अच् मयं प्रवेष्टुं क्तकते प्रतिबन्नाति स्तक-
 अच् उ० पत्वम् । वनछन्ने ।
 मयु उ० मि-उ । निन्दते, मये च ।
 मयुठक उ० मिनोति मि-उ मयुः स्वा कुण् स्थकः कर्म० ।
 उ० पत्वम् वनछन्ने उ० । मयुठकोऽप्यल । [श्रीभाषाञ्च ।
 मयूख उ० माङ्-जख मयादेशः । लिप्ति, किरणे, शिक्षायां
 मयूर उ० मी-जरन् । स्नानाख्याते खगभेदे । इवार्थे कन् ।
 तत्ताज्जने (तते) न० । अपामार्गे, मयूरशिखाद्वये च उ०
 मयूरपीवक न० मयूरपीवेव तुन् । तस्ये (तते) ।
 मयूरजङ्घ उ० मयूरख जङ्घेव मूलमस्य । श्लोनाकहृत्ते ।
 मयूरतुल्य न० मयूरइव तद्वत् तत्त्वम् । तस्ये (तते) ।
 मयूरविदला स्त्री० मयूरैविदल्यते मयूर इव विशिष्टदल-
 मस्या वा । अल्लटायाश्च (युक्) (आमरुल) ।
 मयूरशिखा स्त्री० मयूरखेव शिखाऽस्याः । स्नानाख्याते
 लुपभेदे मयूरचूडादयोप्यल ।
 मयूरिका स्त्री० मयूरो विद्यतेऽस्याः तच्चन्द्रकतल्यदलत्वात्
 ठन् । अल्लटायाश्च (युक्) (आमरुल) ।
 मरक उ० म्-पुन् । दैविकधीतिकोपप्रवृत्तये प्राणिनामकाल-
 मरणे(मड़क) मारिभये । [मणिभेदे (पात्ता) ।
 मरकत न० मरकं मरिभयं तरल्यनेन लृ-ड । हरिद्वर्धे

मरकतपत्नी स्त्री० मरकतमिव हरिद्वर्धं पत्न्यस्याः डीप् ।
 पाठायाम् । (निमुद्र लुप) ।
 मरण न० म्रियतेऽनेन म्-करणे ल्युट् । वत्सनाभास्ये विणे ।
 भावे ल्युट् । देहात्मनोर्विच्छेदरूपे, प्राणवायोक्तमण्यरूपे
 वा व्यापारे । [उ० सुम् । मकरन्दे ।
 मरन्द उ० मरं मरणं द्यति भ्रमराणां जीवनहेतुत्वात् दी-क
 मराकाली स्त्री० मरो मरणकालिके दुःखमिवाकति यात्यनेन
 मराको दृष्टिकः च इवाकति पर्याप्तोति दुःखदानाय अल-
 अच् गौ० डीप् । दृष्टिकालौ (विष्कति) ।
 मराल उ० म्-आलच् । राजर्क्षे, 'तत्त्वमरालयमरालमरा-
 लक्ष्योति नैपथम् । कञ्जवे, कारखण्डे, अश्वे, मेघे, खले,
 दाडिमीवने च । चिकण्ये त्वि० ।
 मरि(री)च उ० म्-इच उ० वा दीर्घः । स्नानाख्याते हृत्ते
 मरि(री)चपत्तक उ० मरिचखेव पत्तमस्य कप् । सरलद्वये ।
 मरीचि उ० म्-ईचि । सप्तविंशत्ये वृक्षयोः मानसे ज्येष्ठे
 पुत्रे सुनिभेदे, कपणे च । किरणे उ० स्त्री० ।
 मरीचिका स्त्री० मरीचौ सूर्यकिरणेकमिव जलमिव यत्
 भ्रान्तौ । सूर्यकिरणे जलभ्रान्तौ, मृगतत्त्वणायाम् । [देहे चउ
 मरु उ० म्-उ । पर्वते, निर्जलदेशे च जलवकाद्वये (माडयार)
 मरुज उ० मरुदेशे जायते जन-ड । नखीनामगम्भद्रव्ये, निर्जल
 जाते त्वि० । मृगमर्कौश्याम् स्त्री० ।
 मरुत् उ० म्-उति । वायौ, देवे च । तार्थे प्रज्ञाद्यर्थ ।
 मारुतोप्यल । मरुवकौ, सन्धिपर्ये च न० । प्रकायां स्त्री० ।
 उ० लृङ् । मरुतोऽपि वायौ ।
 मरुत्कार उ० मरुतमपानवायुं करोति क्-अच् । राजभाषे
 मरुत्त उ० चन्द्रवंशे म्पभेदे । ततः संज्ञायां कन् । मरुवकौ ।
 मरुत्पथ उ० इत० । आकाशे । मरुद्वर्मादयोप्यल ।
 मरुत्पाल उ० । मरुतो देवान् पालयति पाल-अच् । इन्ने ।
 मरुत्पत् उ० मरुत्पाल्यत्वेनास्त्वस न पदत्वम् मस्य वः । इन्ने
 मरुत्पत्त उ० मरुतो वायोः सखा-टच् । इन्ने, वङ्गौ, चित्तचण्डये च
 मरुदान्दोलं न० मरुतमान्दोलयत्यनेन करणे घञ् । व्यजने ।
 मरुदिष्ट उ० मरुतां देवानामिष्टः । पुग्गु लौ ।
 मरुङ्गवा स्त्री० मरुतो वायो भवति वर्द्धते भू-अच् । (तालमूली)
 लुपे (खिरार) । [खदिरे ।
 मरुदुम उ० मरोर्भिजलदेशस्य दुष्कलत्वात् । विद्-
 मरुदाङ्ग उ० मरुत् वाह इव यस्य । धूमे, वह्नौ च ।
 मरुन्माला स्त्री० मरुतो मालेव । (पिङ्गुशका) प्रकाशाम् ।
 मरुभू उ० इत०, मरुभूमिर्वल (माडयार) देशभेदे, कर्म० निर्जलभुवि

मरुभूरुह पु० मरुभुवि निर्जलभूमौ रोहति रुह-क । करवीरे
मरुव पु० मरु निर्जलदेशं वाति कारणत्वेन वा-क । (माल-
दाना) (मरुवा) उचभेदे । स्वार्थे कन् । तल, उचभेदे,
(मयना) स्वल्पपत्रतुलस्याम्, जम्बीरभेदे, पुष्पप्रधाने
उचभेदे, (मरुयाफल) व्याघ्रे, राहौ, भवानके च ।
मरुसम्भवा स्त्री० मरौ सम्भवति अच् । सुड्डरालभायाम्
मरुस्यादयोष्यत् । [सुड्डरदिरे च ।
मरुड्भवा स्त्री० मरौ उड्भवति उद्+भू-अच् । कार्पास्यां,
मर्क गतौ सौ० पर० सक० सेट् । मर्कति अमर्कति ।
मर्कट पु० मर्क-अटन् । वानरे । उर्यनाभे (माकड़सा) स्यावर
विषभेदे (हाड़गिला) पत्रभेदे च स्वार्थे कन् । तलैव ।
मर्कटतिन्दक पु० मर्कटप्रियसिन्धु, कः शाक० । कुपीलौ ।
मर्कटपिप्पली स्त्री० मर्कटप्रिया पिप्पली शाक० । अपासार्गे
मर्कटप्रिय पु० इत० । खीरउणे (खिरु) ।
मर्कटवासस पु० इत० । (माकड़साजाल) लूताच्छले ।
मर्कटशीर्षे न० मर्कटस्य वानरस्य शीर्षमिव । हिङ्गुले । [वि०
मर्कटास्य मर्कटस्य वानरस्यास्यमिव रक्तात्वात् । तस्मै तद्वति
मर्कटौ स्त्री०मर्कटौ स्त्र्यस्याः स्त्रिग्वत्वेन अच् गौ० ङीप् । अभा-
मार्गे, अजमोदायाम्, करझभेदे (माकड़करमवा) वानर-
योषिति च । [ज्ञानाय चक्रभेदे ।
मर्कटीजाल न० रुन्दोपमोक्तं प्रस्तावे लघुगुरुस्थानविवेक-
मर्कर पु० मर्क-अरच् । मरुड्राजे (केशुरिया) भाण्डे सुर-
ङ्गावां, बन्ध्यायां-स्त्रियाञ्च स्त्री० टाप् ।
मर्च यङ्गणे चु० उभ० सक० सेट् । मर्चयति-ते अममर्चत्-त ।
मर्त्त पु० मृ-तन् । मनुष्ये भूषोक्ते च । तल भवः वत् । मर्त्यः ।
मनुष्ये ।
मर्द्दन न० मृद-ल्युट् । गालपादादिसंवाहने, घूर्णने च ।
मर्द्दल पु० मृद-वञ् मर्द्दं जाति ला-क । वाद्यभेदे (मादल) ।
मर्द्दित लि० चु० मृद-क्त । घूर्णितं, घर्षितं च ।
मर्द गतौ भा०पर सक० सेट् । मर्दति अमर्दति ।
मर्मज्ञ पु० मर्म जानाति ज्ञा-क । तलज्ञे । मर्मविदादयोष्यत्
मर्मन् न० मृ-मनिन् । जीवनस्थाने सन्निस्थाने तात्पर्ये च
'अपि धर्मागमसर्मपारमैरिति नैषधम् ।
मर्मर पु० मृ-अरन्सट् च । वस्त्रपर्णानां शब्दे (मड़मड़)
इत्यव्यक्तशब्दे । पीतदारुणि, हरिद्रायाञ्च स्त्री०गौ०ङीप् ।
मर्मस्थूश् लि० मर्म प्राणस्थानं स्मृयति स्मृय-किन् । अर-
न्तरे मर्मपीडके । [दीघ । मर्मपीडके ।
मर्माविध् लि० मर्म सन्निस्थानं विधायति विध-क्तिप् पूर्व

मर्मा अव्य० जियते-5वधिष्यतेऽल मृ-यत् । सीमायाम् स्त्री-
त्वमपि । कर्त्तरि यत् । मनुष्ये पु० । 'पेशो मर्मा अपश्यसे'
इति केतुमन्त्रः मर्मांसमुष्या इति सायनवेदभाष्यम् ।
मर्मादा स्त्री०मर्मायां सीमायां दीयते दा-अच् प्रमादीयते
वा परि+मा-दा-अङ् पु० पश्य-मः । न्याय्यपथस्थितौ,
सीमायाम् कृत्वे च ।
मर्व पूर्तौ भा०पर०सक०सेट् । मर्वति अमर्वति ।
मल इतौ भा०आ०अक०सेट् । मलते अमलट ।
मल पु० मृज्यते शोध्यते मज्ज-कल-टिलोपः । पापे, पुरीषे,
लौहादीनां किङ्के कलङ्के, मण्डूरादौ, देहजाते, खेदलेष्मादौ,
कर्पूरे, कपणे, वातपित्तकफेषु च ।
मलज्ज पु० मलं पिष्टं हृत्ति रेचयति हन-क । शास्त्रलोकन्दे
क्तिप् । मलहाष्यत् । नागदमन्यां स्त्री० ङीप् ।
मलद्रूपित लि० शत० । मलिने । [तत्फलस्य रेचकत्वात् ।
मलद्राविन् पु०मलं द्रावयति रेचयति द्रु-णिच्-अण् । जयपाले ।
मलपू स्त्री०मलं मलस्थानं पुनाति पू-क्तिप् । काकोडुम्बरिकायाम्
मलभेदिनी स्त्री० मलं भेदयति रेचयति भिद्-णिच् ।
कटुकायाम् । (कटुकी) ।
मलमास पु० मलौ दुष्टोमासः । 'अभावस्याहयं यत् रवि-
संक्रान्तिवर्जितम् मलमासः स विशेष' इत्युक्ते रविसं-
क्रान्तिशून्ये शुक्लप्रतिपदादिद्वात्रैक्ये चान्द्रे मासे ।
मलय पु० मल-कवन् । दक्षिणस्थे पर्वतभेदे । यत् चन्दनजम्ब
तल्लव्यतानिकस्य देशभेदे, उपवने, मन्दनवने नवसु द्वीपेषु
मध्ये द्वीपभेदे, कृषभदेवस्य पुत्रभेदे च ।
मलयज न० मलये पर्वते जायते जन-ड । चन्दने । मलय-
देशजाते वायौ पु० । तद्देशजाते लि० । [तेजोवि] ।
मलया स्त्री०मलयो देशोऽप्यस्याः कारणत्वेन अच् । लिङ्गतायां
मलविनाशिनी स्त्री० मलं तद्दोषं विनाशयति वि-नश-
णिच्-चिनि । शङ्खपुष्पायाम् ।
मलारि पु० मलस्य कलङ्ककिङ्गादेरिः । सर्वान्धारद्वयम् ।
मलिन लि० मल+अश्वर्थे इनच् । मलयुक्ते, दूषिते, कण्ठे च
इति । मलीष्यत्, दोषे, टङ्गणे, (सोहागा) ।
मलिनमुख पु० मलिनं मुखं यस्य । वङ्गौ, तस्यादौ धूमाय-
मानत्वेन कण्ठत्वात् वानरे च । मूरे, खले च लि० ।
मलिङ्गु च पु० मली वैदिककर्मानर्हत्वेन दुष्टः सन् मलोपति
गच्छति म्लुच-क । मलकासे, वायौ, अज्जौ, चौरै च ।
मलीमस लि० मल-ईस सच् । मलिने, लौहे, पुष्पाकाशीषे च
मल्ल इतौ भा०आ०अक०सेट् । मल्लते अमल्लट ।

मसु पु० मसु-अव् । वायुयुद्धकारके नियोजित, पाले, देशभेदे कपोले च ।

मसुक्त पु० मसुक्ते प्रियतेऽल । दीपाधारे पाले, वारिकेलफल-जाते पाले च (मावा) खनामपुष्पे स्त्री० टाप् अत इत्त्वम् ।

मसुज न० मसु देगे जायते जन-ड । मरिचे । [देशभेदे ।

मसुभू स्त्री० मसुभूडनस्य वाङ्मयुद्धस्य योग्या भूःस्थानम् मसुयुद्ध इत० । वाङ्मयुद्धे ।

मसुार पु० मसु इव कम्पति कट-अव् । रागभेदे रामिणी भेदे मसुिकायाश्च स्त्री० ऊर्ण ।

मसुि (स्त्री) स्त्री० मसु-इन् वा-ङोप् मसुिकायाम् संज्ञायां कन् । कृष्णवर्णदेहे व्याजोहितचक्षुवरणे हंसभेदे, मसुिकाचोम्बल ।

मसुिकापुष्प पु० मसुिकाया इव पुष्पमसु । कुटजवृक्षे कश्च एवे च इत० । मसुिकाकुचभे ।

मसुिपत्र न० मसुिरिव पत्रमसु । ऊलाके ।

मसु बन्धे भा० पर० सक० सेट् । मसति अमधीत् अभाषीत् ।

मस्य बन्धे भा० पर० सक० सेट् । मस्यति अमस्यीत् ।

मस ध्वनौ अक० कोपे सक० भा० पर० सेट् । मसति अम-शीत्-अभाषीत् ।

मसक पु० मस-वुन् । कोटभेदे (मसा) ।

मसकिन् पु० मसकोक्षस्य इनि । उदुम्बरवृक्षे ।

मसि (सी) स्त्री० मस (स) इन् वा ऊर्ण । (काळी) पत्रलेखन-द्रव्ये, नीलगण्डफालिकावृक्षे च ।

मस बधे भा० पर० सक० सेट् । मसति अमधीत् अभाषीत् ।

मस परिणामे परिणाम्ये च दि० पर० सक० सेट् । मसति अमसत् अमधीत् अभाषीत् । पुषादिरयं तेन अम-सदित्येवेति पाणिनीयाः ।

मसुन न० मस-ल्यु । सोमराजोदये ।

मसुरा स्त्री० मस-अव् । मसुरे ।

मसिका स्त्री० मसोव इवार्थे कन् । नीलगण्डफालिकायाम् ।

मसिजल न० मसिमिश्रितं जलम् । (काळी) लेखनद्रव्ये ।

मसिधान न० मसिधीयतेऽलाधारे ल्युट् । मस्याधारे (दोआब) स्त्रीत्वमपि तत्र ऊर्ण ।

मसिप्रख्य पु० मसिकदुपमवृक्षितमसुरादेव प्रख्यं विक्रयं यस्य । लेखनोपजीविनि । [यस्याः । लेखन्याम् ।

मसिप्रख् स्त्री० मस्याः प्रखरिव । मस्याधारे । मसिः प्रखरिव मसीना स्त्री० मस-इन् । अतस्याम् (तिथि) ।

मसु(क)र पु० मस-अव् अरव् वा । कलायभेदे (मसुरी) मेष्मावां, व्रीहिभेदे च स्त्री० टाप् ।

मसुरहिंदला स्त्री० मसुरादेव हिंदलं यस्याः । कृष्णविवृति (काव्यतेजोटी) ।

मसुरिका स्त्री० मसुरेव इवार्थे कन् । वधन्तरोगे, कुट्टिन्याश्च । मसुरी स्त्री० मस-अरव् गौ० ऊर्ण । वधन्तरोगे, विवृति, रक्त-विवृति च । [च । अतस्यां स्त्री० ।

मसुरा लि० मस-अव्, सम+अव-क ट० वा । स्निग्धे, अकर्मणे

मसु गतौ भा० पर० सक० सेट् । मसति अमसिष्ट ।

मसुर पु० मस्या-अरव् । वंशे, रन्ध्रयुक्तवंशे च । भावे अरव् । गतौ, ज्ञाने च ।

मसुरिन् पु० मसुरो ज्ञानं गतिवांस्त्वस्य इनि, मा कर्तुं कर्म-निषेधं शीलमस्य मा+क-इनि मसुरमसुरिणाविति

नि० । परित्राजके विधानेन स्वकर्मापरित्राजके भिन्नौ । 'धारयन् मसुरित्वमिति मटिः चम्पू च ।

मसुज खाने ट० पर० सक० क्निट् । मसुजति अमसुिीत् । क्त मन् । अयुक्त्वयुः ।

मसु (क) न० मस-क्त । मसुके । उच्चे लि० । संज्ञायां कन् शिरसि

मसु कस्नेह पु० इत० । शिरःस्थितमज्जायाम् मसुिम् ।

मसुटाव न० मसुति परिणमते मसुसुप्तं कर्म० । देवदारुणि

मसुिम् न० मस-क्तिन् मसिं परिणमतेऽं सम्पति सम्पत् गतौ अच् ट० मसुसुप्ते स्नेहाकारे पदार्थे (मगज) बांसमसुिम्

पह प्रभारे' इति प्रबोधचन्द्रोदयम् । [पीवायाम् । मसुमूलक न० मसुसु मूलमिव इवार्थे कन् । शिरोधरायाम्

मह पूजायां स्वाभार० सक० सेट् । महति अमहीत् ।

मह दीप्तौ चु० उ० सक० सेट् इदित् । महयति-ते अममहत्-त मह टङ्गौ भा० चा० सक० सेट् इदित् । महते अमहिष्ट ।

मह पूजने अद० चु० उ० सक० सेट् । महयति-ते अममहत्-त मह पु० मह-पजये क । उल्लेखे, सततानन्दजनकव्यापारे, ते-जसि यज्ञे, महिषे च ।

महत् लि० मह-अति । विपुले, वृक्षे च स्त्रियां महती । राज्ये न० । शास्त्रोक्ते महत्तले पु० 'प्रकृतेर्महानिति' इति ।

महती स्त्री० मह-अति गौ० ऊर्ण । नीलाम्भे नारदनीया-याम् । 'अनेकमार्थं महतीं सुकुलं' इति कावः । वृह-त्यां, वाचां कथां, विप्रलायां स्त्रियाश्च ।

महत्तत्त्व न० कर्म० । सांख्योक्तप्रकृत्यादिषु विंशतितत्त्वमध्ये प्रकृतिकार्ये अहङ्कारादिकारणे निश्चयात्मकवृत्तिविशिष्टे तत्त्वभेदे ।

महर् अव्य० मह-अव् । जर्जरस्थे लोकभेदे ।

महर्लोक पु० कर्म० । भूरादिषु जर्जरस्थे महावीरान्तर्गते चतुर्थे

लोके तत्परिभाषादिकं वृद्धभिधाने दर्शयिष्यते ।
महर्षि उ० कर्म० । परमर्षिशब्दार्थं वेदव्यासादी ।
महस् न० मह-अस् । तेजसि, यज्ञे, उत्सवे च ।
महा स्त्री० मह-अस् । (गौरवाभाक्तव्या) गोपवत्त्वाम् ।
महाकरटकिनी स्त्री० महत् करटकमक्ष्यस्य इति उगीप् ।
(फणिमनसा) उवाभेदे ।

महाकन्द उ० कर्म० । लघुने, राजपलाण्डौ, मूलके च ।
महाकपित्थ पु० कर्म० । विलहणे ।
महाकरञ्ज पु० कर्म० । करञ्जभेदे (कांटाकरमवा) ।
महाकर्णिकार पु० कर्म० । आरवधे (सौदाह) ।
महाकाय पु० इव० । शिवानुचरभेदे नन्दिनि, हस्तिनि च ।
विपुलदेहवति लि० । कर्म० स्त्र्युत्पदेहे पु० ।

महाकार्तिकी स्त्री० कार्तिकीमधिकृत्य 'प्रजापत्यं यदाकृतं
तयैतस्यां नराधिप । सा महाकार्तिकी प्रोक्ते'त्युक्तायां
रोहिणीनक्षत्रयुक्तायां कार्तिकपौर्णमास्याम् ।

महाकाल पु० कर्म० । अनवच्छिन्ने काले, शिवे च 'महाकालेन
च समस'तिकाकालाध्ययनम् (माकाल) कृताभेदे, सैरवभेदे च
'महाकालं यजेद्देव्या दक्षिणे भूध्वर्यक'मिति तन्त्रम् ।
महाकाव्य न० कवेः कर्म काव्यं कर्म० । सर्गबन्धुरूपे अष्टा
धिकसर्गके सन्धभेदे तल्लक्षणं साहित्यदर्पणे इप० ।

महाकुम्भी स्त्री० महती कुम्भीव (पाना) कटकले ।
महाकुल न० कर्म० । 'दशपुरुषविख्यातं योत्रियाणां महाकुल'
मिति मनुनेति दशपुरुषावधिबेदाध्ययिवंशे ।

महाकुलीन लि० महाकुले भवः खच् । महाकुलोद्भवे ।

महाकोशफला स्त्री० कर्म० । देवदालोलतायाम् ।

महाकोषातकी स्त्री० कर्म० । हस्तिपोषायाम् ।

महागन्ध न० महान् गन्धोऽस्य । हरिचन्द्रे, वेले च जलवेतसे
इत्ये पु० । नागवलायां, कविकायां, कूटजे च स्त्री० ।

महाशुक् पु० कर्म० । 'त्ययः पुरुषस्यातिशुरवो भवन्ति पिता
माता चाचार्यश्चे'ति ऋत्युक्ते पुरुषस्य पितादौ 'मतिरेको-
शुरः स्त्रीणां'मित्युक्ते दत्तकन्याया भर्त्तरि, अदत्तकन्यायाः
पितरि, मातरि च । महाशुक्निपाते च 'कास्यः किञ्चि-
ज्जवाचरेदिति ऋतिः ।

महाशुक्ला स्त्री० महान् शुक्लोऽस्याः । सोमशृङ्गाम् ।

महाशुक्ला स्त्री० महती शुक्ले मूलमस्याः । एन्निपयस्याम् ।

महाश्रीव उ० महती श्रीवास्त । उड्रे । दीर्घमीवायुक्ते लि० ।

महाशोषा स्त्री० घृण्यते कर्मणि घञ् कर्म० । कर्कटशृङ्गाम् ।

(काकडापिके) । कुन्दुवक्यास्तु महान् शोषोऽस्य । विपुल-

प्रवृत्ति लि० । [विपुलाययवति लि० कर्म०] विपुलाङ्गे न०

महाङ्ग उ० महद्गन्धस्य । उड्रे । गोबुरके रक्तचित्तके च ।

महाच्छद उ० महान् छदोऽस्य । देवदारुणे । [लि०

महाच्छाय उ० महती छाया यस्यां वटारुणे । विपुलच्छायायुक्ते

महाच्छिद्रा स्त्री० महत् छिद्रमस्याः । महाभेदायाम् ।

महाजटा स्त्री० महती जटा यस्याः । रुद्रजटाह्वे । विपुल

जटावति लि० । कर्म० । वृहत्यां, जटायाम् स्त्री० ।

महाजन पु० कर्म० । वेदवाक्येषु अज्ञावति जने । 'महाजने

येन गतो स पन्था' इति भारतम् ।

महाजम्बू स्त्री० कर्म० । राजजम्बूम् ।

महाजाली स्त्री० कर्म० । पीतवर्णचोषायाम् ।

महाज्येष्ठी स्त्री० 'ज्येष्ठे शुभः शशी चैव प्राजापत्यं रविस्तथा ।

पूर्णिमा रविपराधेय महाज्येष्ठौ प्रकीर्त्तिते'त्यायुक्तलक्षणायां

ज्येष्ठपौर्णमास्याम् । 'महाज्येष्ठां त दः पश्येत् पुरुषः

पुरुषोत्तमम्' इति पुराणम् ।

महाज्योतिष्मती स्त्री० (वज्रालकाङ्गिनी) कृताभेदे । [लि०

महाज्य उ० महेन उत्सवेनाद्यः । कटले कर्म० । महाधनवति

महातरु पु० कर्म० । कुहीरये विपुलह्वे च ।

महातल न० कर्म० । अथःस्थेषु पातालेषु जले पञ्चमे पाताले

महातारा स्त्री० कर्म० । तन्त्रोक्ते तारिणीभेदे, जिनदेव्याश्च

महाताली स्त्री० कर्म० । विपुलतालीभेदे राजताल्याम् ।

महातिक्ता उ० कर्म० । निम्बह्वे । अतिशयतिक्तरसवति लि० ।

सवतिक्तायां स्त्री० ।

महातीक्ष्ण स्त्री० कर्म० । मल्लतकटले (भेला) अतितीक्ष्णे लि०

महातेजस् उ० महत् तेजोऽस्य । पारदे । अतितेजस्विनि

लि० कार्तिकेये वह्नी च पु० ।

महातान् लि० महान् आत्मा स्वभाव आशयो यस्य । महाशये

महादान न० कर्म० । विनाशकादिहृत्तजपाङ्गे तलापुरुषादि

पोकृषपदार्थदाने 'अथातः संभवन्त्यानि महादानस्य लक्ष-

ण'मित्युपक्रम्य 'आद्यन्तु सर्वदानानां तलापुरुषसंज्ञकसि-

त्वादिना पोकृषदानान्यभिधाय 'विनाशकादिपह्लोकोपास

वस्तुकादिहृत्तजपानाम् । ब्रह्माप्नुतेषां कर्मवन्ततोनां स्-

मन्त्रतोऽहोमचतुष्टयं स्यात् । जपानि कृतानि तथैव चैवा

मन्त्रकर्मणामि यथास्वरूपमित्युक्तं आख्ये । विस्तरस्तु

मत्कृतहृत्तादानादिपह्लोकोऽस्य ।

महादारु न० कर्म० । देवदारुणि ।

महादेव उ० कर्म० । 'ब्रह्मादीनां वराणाश्च उनीनां ब्रह्मादि-

नाम् तेषां महत्तात् देवोऽयं महादेवः प्रकीर्त्तित' इति

इत्युक्ते, महती पूजिता विधे मूलपञ्चतिरीश्वरी तस्याः देवः
पूजितश्च महादेवस्ततः स्मृतः इत्युक्ते च विधे । [दृष्टव्यं च
महाद्रुम पु० कर्म० । अश्वत्थवृक्षे । तस्य विष्णुरूपत्वात् महत्त्वम्
महाधन न० महत् सूर्यरूपं धनमस्य । बङ्कसूत्रे । सुवर्णे,
विष्णुके, मनोऽवस्ते च । लघौ पु० । अतिधनवति वि० ।
महाधातु पु० कर्म० । स्वर्णे ।

महानदी स्त्री० । ओड्रदेशस्य नदीभेदे, सङ्गमिनीनां नद्याश्च
महानन्द् पु० महान् अतिदृष्टव्यं आनन्दो यस्य । सोऽयं कर्म०
अतिशयानन्दे पु० । 'माघमासस्य या शुक्ला नवमी लोक-
पूजिता । महानन्देति सा प्रोक्तेत्युक्तायां माघशुक्लनवम्यां
सुरायां नदीभेदे च स्त्री० ।

महानन्दि पु० कलौ क्षत्वात्कारस्य महापञ्चमभेदस्य पितरि
महानवमी स्त्री० कर्म० । आश्विनशुक्लमधिकृत्य ततोऽष्ट नवमी
यस्यां सा महानवमी स्मृतेत्युक्तायाम् आश्विनशुक्लनवम्याम्
महानवम न० महद्वनः संज्ञायाम् अच् । प्राकस्याने । [सा० ६५०
महानाटक न० दृश्यकाव्यनाटकभेदे 'एतदेव यदा सर्वेत्यादि
महानाद पु० महानादोऽस्य । गजे, गर्जनेषु, सिंहे, उड्रे च
महानिद्रा कर्म० । मरणे तत्र पुनः प्रवृत्त्याभावात् ।
महानिम्ब पु० कर्म० । (चोडानिम) वृक्षभेदे ।

महानिशा स्त्री० 'महानिशा तु विज्ञेया मध्यममहरद्वय'नि-
त्युक्ते रात्रिमध्यममहरद्वये । [तन्त्रभेदे न० ।
महानील पु० कर्म० । भङ्गराजे, मानभेदे, नागभेदे, महाजम्बाश्च
महासुभाव पु० महान् सुभाव आशयो यस्य । महाशये
महापञ्चविध 'ष्टश्री च कालकूटश्च सुस्तो वरुणामकः ।
पञ्चकर्षाति योगोऽयं महापञ्चविधाभिः' इत्युक्ते पञ्चविधे विधे
महापञ्चा स्त्री० महत् पञ्चमस्याः । महाजम्बूवृक्षे । [पथे च
महापथ पु० कर्म० । राजमार्गे, हिमालयोत्तरस्य स्वर्गारोहण
महापद्म पु० कर्म० । अष्टनागमध्ये, नागभेदे, कुबेरस्य निधिभेदे,
'अर्बुदमज' खर्वनिखर्वमहापद्मेति लोलावत्युक्तायाम्
अयुतकोटिसंख्यायां, तत्प्रख्याव्यते, नभभेदे च ।

महापातक न० 'महाज्ञेया सुरापानं क्रियं शुर्वङ्गनागमः
महान् पातकान्याहुस्तत्सर्वगं पञ्चम इत्युक्तेषु पञ्चसु
पातकेषु ।

महापिण्डोत्तक पु० कर्म० । कण्वर्षे विपुलमदनद्वये ।
महापीलु पु० कर्म० । मधुपीलो अतिमधुरत्वात्तस्य हि महत्त्वम्
महापुराण न० 'स्मृतिश्चापि मिहृष्टिश्च स्थितिक्षेपाश्च पाल-
नम् । कर्मणो वासना जातिं मनुष्यान् क्रमेण च । वर्णनं
प्रलयान् च मोक्षस्य च निष्पन्नम् । उत्कीर्त्तनं हरेरेव

देवानाञ्च पृथक् पृथक् । महापुराणं विज्ञेयमेकादशक
लक्षणमि'त्युक्ते व्यासप्रणीते पुराणभेदे ।

महापुरुष पु० कर्म० । सुरेश्वरे, नारायणे च । 'वन्दे महापुरुष !
ते चरणारविन्दसि'ति भागवतम् ।

महापुरुषदन्ता पु० महापुरुषस्य विष्णोः दन्ता इव महत्त्वात्
मूलान्यस्य । शतसूत्र्याम् ।

महापुष्पा स्त्री० महत् यन्त्रपुष्पत्वेन प्रशस्तं, पञ्चामेक्षया
स्थूलं वा पुष्पं यस्याः । अपराजितायाम् ।

महाप्रलय पु० कर्म० । मङ्गलो दिगवसाने जायमानः सर्वभूत
क्षयः प्रलयः तस्मै स्वमानेन शतवर्षावसाने जायमानस्तु
महान् प्रलयः तस्मिन्, तदुपलक्षिते, अन्यद्वयानधिकरणी
भूते काले च । अन्यभावानधिकरणीभूते काले इत्यन्ये ।

महाप्रसाद पु० 'पादोदकञ्च निर्मात्यं नैवेद्यञ्च विशेषतः ।
महाप्रसाद इत्युक्ता पादौ विष्णोः प्रयत्नतः इत्युक्ते देवै-
वेद्यादौ विपुलप्रसन्नतायाञ्च ।

महाप्राण पु० महान् बङ्ककालस्यायित्वात् अष्टः प्राणोऽस्य ।
द्रोणकाके कर्म० । वर्षाश्चारणस्य बाह्यप्रयत्नभेदे, स च वर्ष्य
द्वितीयचतुर्थवर्षाणां शेषमहानासञ्चारणप्रयत्नः तेषाञ्चा-
रणे हि प्राणवायोर्भूयान् प्रयास इति तेषामपि महा-
प्राणत्वस्य चारात् ।

महाफल पु० महत् पञ्चामेक्षया दृष्टव्यं फलमस्य । विल्लवृक्षे ।
इन्द्रवारुणां (राखालशशा) स्त्री० ।

महाबल पु० महत् बलं यस्य । वायो, बुद्धे च बलवति वि०
महत् बलं यस्मात् पू० । सोमके न० । पीतवाद्यालके स्त्री०

महाभारत पु० न० । 'चत्वारश्चैको वेदा भारतस्तुतदेकतः ।

पुरा किल सुरैः सर्वैः समस्तं तुलया धृतम् । चतुर्थ्यः
सरहस्तेभ्यो वेदेभ्योऽभ्यधिकं यदा । तदा प्रभृति लोकेऽ-
स्मिन् महाभारतमुच्यते । महत्त्वात् भारतत्वाच्च महा-
भारतमुच्यते' इत्युक्तलक्षणे व्यासप्रणीते लक्ष्मणोक्तान्ते
धन्वभेदे ।

महाभीता स्त्री० कर्म० । लज्जालुलतायाम् स्वर्णमन्त्रेण हि
शङ्कोचेन तस्या अतिभीतत्वम् । अतिभीते वि० ।

महाभूत न० कर्म० । सर्वेषां पञ्चात्मकावस्थायां स्थूलतप्त्रेषु
दृष्टव्यं पृथिव्यग्नेजोवाय्वाकाग्रेषु पञ्चसु भूतेषु । 'तं वेदा
विदधे नूनं महाभूतसमाधिने'ति रघुः ।

महाभट्ट पु० कर्म० । मीलभट्टराजे ।

महामनस् वि० महदुदारं मनसद्व्यापारोऽस्य । महाशये ।

महामातृ पु० 'मन्त्रे कर्मणि भूषायाम् वित्तं ज्ञाने परिच्छेदे ।

मात्वा तु महती येषां महामात्मास्तु ते स्रुता' इत्युक्ते ।
प्रधानमात्रे ।

महामाया स्त्री० कर्म० । अत्यस्त्रिंशत् अन्धधर्मावभाषो हि मावा
सर्वजगन्मूलतात्तस्या महत्त्वम् । जगत्कारणभूतायाम्
अविद्यायां तदधिष्ठात्र्यां दुर्गायाश्च 'महामया हरेरैषा
यया संभोह्यते जगदिति' चण्डो ।

महामाघ पु० कर्म० । राजभाषे सत्ताद्यपेक्षया तस्य हि महत्त्वम्
महासूत पु० महत् शौर्यकारित्यात् अष्टं सूतस्य । राजप-
लाखौ । [पशुपु महत्त्वात् तथात्वम् ।

महासृग पु० महान् स्रगः पशुः । गले, शरभे च तयोर्हि
महासेदु पु० स्त्री० । ६५० । वैद्यकप्रसिद्धाष्टवर्गोक्तं श्लोचधिभेदे ।
महामोह पु० महान् मोहः आन्तिहेतुको वस्तुतोऽनित्यत्वात्
रागः । संसारतद्विषयकारणरूपेऽज्ञानभेदे 'तमोऽविवेको
मोहः स्थादन्तःकरणविश्रम्भः । महामोहस्तु विज्ञेयो
प्राप्त्यभोगसुखैषणेत्युक्ते' मैथुनादिद्वयभोगेच्छारूपे अन्तः-
करणवृत्तिभेदे च वैषयिकसुखस्य वस्तुतोऽनित्यत्वात् तथात्वम् ।

महान्त न० कर्म० । अत्यन्ते, तित्तिहीनत्वे च तद्वृत्त पु० ।
महायज्ञ पु० कर्म० । नित्यं सृष्ट्युत्कर्षार्थं वेदाध्ययनाग्निहो-
त्रप्रतिष्ठनार्थं भूतबलिकर्मातिधिपूजनरूपेषु पञ्चसु कर्मसु ।
महारजत न० कर्म० । काञ्चने । तस्य हि रज्जुकात्पात् मह-
त्त्वम्, दृढद्रव्ये पुस्तूरे च पु० ।

महारजन न० रजत्त्वेन स्रुतं कर्म० । कुक्ष्यपुष्पे, खर्बे च ।
महारथ पु० । 'एकोदय सहस्राणि योषवेद्यस्तु' अन्विताम् ।
यक्षशास्त्रप्रवीणस्य विज्ञेयः स महारथः' इत्युक्ते योष-
भेदे । [शास्त्रिके न० ।

महारथ पु० ६५० । खर्बूरे, कशेरुषि, द्यूरी, पारदे च ।
महाराज(जि)क पु० महान् सन् राजते वृत् पु० इत्वं
वा । विश्वलधिकशतद्वयसंख्याते गणदेवभेदे ।

महाराजकुम्भ पु० कर्म० । आरम्भे (सोन्दाख) ।
महारात्रि स्त्री० । 'महारात्रि निपाते च महाकल्पो भवेत्पुनः । ।
प्रकीर्तिता महारात्रि' इत्युक्ते महाकल्पात्मके महामख्ये
'अर्द्धरात्रात् परं यत्पु सृष्टसंज्ञयस्यते । सा महारात्रिरुद्दि-
ष्टे'ति तन्मोक्ते अर्द्धरात्रौपरि सृष्टसंज्ञयात्मके रात्रिकावे ।

महाराष्ट्र पु० कर्म० । (महाराष्ट्र) देशभेदे । तद्देशः कारणत्वेन-
कल्पस्या अच गौ डीय । जलधिपक्ष्याम्, शाकभेदे च स्त्री०
महारिष्ट पु० कर्म० । गिरिजाते निम्बभेदे । अत्यशुभे न० ।

महारोग पु० कर्म० । 'लक्षादौ राजपक्षा च श्यावस्वर्गदोष
एव च । सपुण्येष्टाशरी च तथादरभवन्तौ । इत्येतेऽप्यौ

महारोगा महापातकसम्भावा' इत्युक्ते महापातकजन्येषु
लक्षादादिषु रोगेषु ।

महारौरव पु० रौरवस्य अण् कर्म० । 'महारौरवसंज्ञस्तु
जम्बाधस्ताच्चरुपटे । धस्यते खदिराङ्गारैः पच्यते कालम-
न्त्य' इत्युक्ते नरकभेदे ।

महार्घ लि० महानर्घो मूल्यं यस्य । बज्रपूज्ये ।

महार्णव पु० कर्म० । महासमुद्रे ।

महार्द्रक न० कर्म० । वनार्द्रके ।

महालय पु० महान् आत्यन्तिको लयो यत् । परमात्मनि
कर्म० । दृढदालये तीर्थस्थाने, विहारे, सौराश्विनकल्प-
पत्रे च न० । 'तस्यां दद्यात् न चेद्दत्तं पितृणां वै महालये
इति स्मृतिः ।

महालक्ष्मी स्त्री० कर्म० । चण्ड्याद्वितीयचरितदेवतारूपे 'सेवे
सैरिभमर्हिनीमिह महालक्ष्मीं करोजस्थिता' इत्युक्तलक्षणो
अष्टादशभुजाविते दुर्गाशक्तिभेदे, तन्मोक्ते लक्ष्मीभेदे च ।

महालोभ पु० कर्म० । लोभभेदे (पाठिया लोभ) ।

महावरा स्त्री० दृष्टोति विस्मृणाति दृ-व्यञ् कर्म० । द्रुपद्याम्

महावराह पु० कर्म० । दृढवराह रूपधारिणि भगवदवतारभेदे
महावरोह पु० महान् अवरोहोऽस्य । वटवृत्ते ।

महावल्ली स्त्री० कर्म० । माधवोक्ततायाम् ।

महावाक्य न० कर्म० । परस्परसंबन्धार्थके वाक्यसमुदायरूपे
एकवाक्ये 'वाक्यानामेकवाक्यत्वं पुनः संहृत्य जायते' इति
मीमांसकाः । वेदान्तोक्ते ब्रह्मविद्याप्रतिपादके 'तत्त्वमस्याद्यु-
पनिषद्वाक्ये, दानादौ अभिलाषवाक्ये च ।

महाविद्या स्त्री० कर्म० । 'काञ्ची तारा महाविद्या मोक्षयो
भुवनेन्दरी भैरवी, विद्वन्मता च विद्या भूमावती तथा ।
वगला सिद्धविद्या च भातङ्गी कमलपत्रिका । एताः दश-
महाविद्या' इत्युक्ताश्च काष्ठादिषु दशसु देवीषु ।

महाविषुव न० रवेर्भेदसंक्रमणे । तत्संक्रमणस्य सूर्यपतः
संक्रमणं, प्रभाउल्लस संक्रमणं वा । तत्र प्रभाउल्लससंक्रमण-
वर्षाभासुषारिण अष्टमसाधिकषट्षटिवत्सरेरेकैकांशं परि-
त्यज्य ततः प्रधात्वयात्तरादौ स्थाने भवति इदानीं च
प्रवादवर्गं, पूज्यायेन तं पूर्वपूर्वतरादौ स्थाने अभिव्यति ।
इत्यसंज्ञकमनियतस्यानत्वात् सूर्यसंक्रमणस्य स्थिरः
सर्वदेवस्थाने जायमानत्वात् ।

महावीचि पु० नास्ति वीचि । छत्रं यत् स अनीचिः कर्म० ।

छत्ररहिते, 'यत्नं कञ्चोवेन नीजने' इत्युक्ते ना नरकभेदे ।

महावीर पु० कर्म० । नन्दे, दृढमति, सिंहे, वज्रात्मौ, वज्रै

अतद्वरुणे, कोकिले, धनुर्दरे, एकवीरद्वये, महानुरे च
चीरकाकोलीद्वये स्त्री० ।

महावीर्यं पु० कर्म० । वाराहीकन्दे, परमात्मनि च। अतिबल-
वति लि० । वनकापांस्यां, संचायां-सूर्यपत्न्याञ्च स्त्री० ।

महावृहती स्त्री० कर्म० । वातायाम् ।

महावृक्ष पु० कर्म० । खुहीद्वये, वृक्षतरौ च ।

महाव्याधि पु० कर्म० । महारोगे, कुष्ठदौ रोगे च ।

महाव्याहृति स्त्री० कर्म० । वैदिके भूर्भुवःस्वरात्मके मन्त्रवये
महाव्रण न० कर्म० । (नालिषा) दुष्टव्रणे ।

महाव्रत न० कर्म० । अतिशयव्रते शारदेयदुर्गापूजादौ 'महा-
व्रतं महापुण्यं शङ्करायैरनुष्ठितमिति पुराणम् । द्वादश
वार्षिके प्रायश्चित्तात्मके व्रतभेदे च ।

महाशङ्ख पु० कर्म० । तन्मे वीराचारप्रविद्धे षड्कपालस्थि-
जाते 'द्वललाटास्थिखण्डेन रचिता जपमालिका । महाशङ्ख
मयी माला ताराविद्याजमे प्रिये'युक्ते माख्यभेदे, वृह-
च्छङ्खे च । 'पौण्ड्रं दधौ महाशङ्ख'मिति गीता ।

महाशठ पु० कर्म० । राजधस्तरे । अतिधूर्त्वे लि० ।

महाशयपुष्पी स्त्री० शयनस्थे पुष्पमय्य ङीप् कर्म० । वृह-
च्छयपुष्पाम् । स्वार्थे कन् । तलैव ।

महाशता स्त्री० शतं मूलानि सन्त्यस्य अच् कर्म० । वृहच्छतावर्था
महाशतावरी स्त्री० कर्म० । वृहच्छतावर्था ।

महाशय लि० महान् उदार आशयो यस्य । महाशुभावे ।

महाशाखा स्त्री० महती शाखास्तः । नागवन्धायाम् ।

महाशालि पु० कर्म० । खूलशालौ । [अतिशीतले लि० ।

महाशीता स्त्री० महती शीता शीतलवर्था । शतमूल्याम्

महाशुक्ति स्त्री० महती सक्ताकारणत्वेन प्रायस्क्यात् शुक्तिः ।
सक्ताहेतौ शुक्तौ । [ङीप्

महान्द्रु पु० कर्म० । आभीरे (आहीरे) जातिभेदे तत्पत्न्यां
महाशमशान न० कर्म० । काश्याम् समूलकर्म सहितसर्वजोवानां
पुनरुत्पादनाय नाशधारत्वात् तस्यास्तथात्वम् ।

महाश्यामा स्त्री० कर्म० । श्यामावतयां, शिंयपाभेदे च ।

महाश्रावणिका स्त्री० कर्म० (युलकुडौ) चुपभेदे ।

महाश्वेता स्त्री० कर्म० । शरस्वत्याम्, कृष्णभूमिकुण्डलाञ्च च ।

महाष्टमी स्त्री० कर्म० । 'आश्विने शुक्लपक्षे भवेद्या तिथि
रष्टमी । महाष्टमीति सा प्रोक्ते'त्युक्तायामाश्विनशुक्लाष्टम्याम्

महासर्जं पु० कर्म० । अघनवृद्धे, पनमवृद्धे च (काटाल)

महासह पु० कर्म० । पुष्पप्रधाने कुजकवले, मायपण्याम्, अन्ना
नवले च स्त्री० । अतिबले लि० ।

महासान्तपन न० । कर्म० । सप्ताहसाध्ये षट्युक्ते व्रतभेदे ।

महासार पु० महान् सारोऽस्य । दुष्खदरे ।

महासुगन्धा स्त्री० सुषु गन्धोऽस्याः कर्म० । गन्धनाकुल्याम्
अतिसुगन्धयुक्ते लि० ।

महासेन पु० महती सेनाऽस्याः कार्तिकेये । वृहत्सेनाधिपतौ लि०

महास्कन्ध पु० महान् स्कन्धोऽस्य । जम्बूद्वये ।

महाहास पु० कर्म० । अट्टहासे, उच्चहासे ।

महाहिगन्धा पु० अहर्गन्धो हिंसा यस्मात् अहिगन्धो नकुलः
समन्वेनास्त्वस्य अच् कर्म० । गन्धनाकुल्याम् ।

महाहस्ता स्त्री० कर्म० । कपिकच्छाम् (आगकुशौ) अतिखर्वे लि०

महि(ही) स्त्री० मह-इन् वा ङीप् । पृथिव्याम् । ङीबनस्तु
मालवदेशस्थे नदीभेदे ऽपि ।

महिका स्त्री० मह्यते मह-कुन् । हिमे ।

महिमन पु० महतो भावः इमनिच् डित्त्वेन टिलोपः । महत्त्वे,
ईश्वरैवर्थाभेदे च ।

म(मि)हिर पु० मह-(मिह-) किरच् । सूर्ये ।

महि(हे)ला स्त्री० मह-इलच् । योषिति, प्रियङ्गुलतायां, रेणु-
कागन्धद्रव्ये, सत्तायां स्त्रियाञ्च । एलच् । महिलापि योषिति ।

महिष पु० मह-टिषच् । खनामख्याते षशुभेदे, महिषासुरे च ।

रात्रः कृताभिषेकायां स्त्रियां, महिषजातिस्त्रियां, श्लोष-
विभेदे च स्त्री० ङीप् । [पवाहनादयोऽर्थत्वं ।

महिषध्वज पु० महिषो ध्वजचिह्नं वाहनत्वेनास्य । यन्मै । महि
महिषमहिनी स्त्री० महिषं महिषापुरं षड्भाति षट्-पिनि

ङीप् इत० । दुर्गाभेदे । [तलैव ।

महिषाघ पु० महिषस्याघोव अच् । युग्मुल्भेदे । स्वार्थे कन् ।

महिषासुर पु० रक्षासुरेण महिषासुरादिते अघुरभेदे,
महिषास्त्वयुगुलौ च । [भू-अच् । भूमिजयुगुलौ

महिषासुरसम्भव पु० महिषासुरातन्मेदसः सम्भवति
महीचिन्त पु० महीं चयते ईद्रे जि-ऐन्त्यर्थे क्षिप् तलच् । न्ये

महीज न० मह्या जायते जन-ङ । आर्द्रके । मङ्गलपक्षे, नर-
कासुरे च पु० ।

महीध्र पु० महीं धारयति ध्र-क । पर्वते । अच् । महीधरोऽयम्
महीप्राचीर न० मङ्गाः प्राचीरभिवारकत्वात् । सस्ररे ।

महीभृत् पु० महीं विभर्ति धारयति पालयति वा षट्-क्षिप् ।
पर्वते, भूमिपात्रे च । [‘महतो महीयान’ति श्रुतिः

महीयस् लि० अतिशयेन महान् महत्+इयच् । अतिमहति

महीयमान लि० महीयते मही+कण्डा० यञ्-शानच् ।
पूज्ये, अथे च ‘महीयमाना भवदाटिमात्र’मिति मङ्गिः

महीरुह पु० महां रोहति रुह-क । ठले, शाके च ।
 महीलता स्त्री० महां लतेव । (केचो) किञ्चुलके ।
 महेच्छ वि० सहगी इच्छा यस्य । महांगये ।
 महेन्द्र पु० महान् इन्द्रः इन्द्रस्यापि नियन्त्रतात् । परमेश्वरे,
 महेश्वर्यवति इन्द्रे, जम्बुद्वीपस्य पर्वतभेदे च ।
 महेन्द्रकदली स्त्री० महेन्द्रप्रिया तद्वर्णा वा कदली । कदलीभेदे
 महेन्द्रपुरी स्त्री० इति० अमरावत्याम् । महेन्द्रनगर्यादयोष्यल
 महेन्द्रवारणी स्त्री० महेन्द्रश्च वरुणश्च तयोरियं प्रियत्वात्
 अथ देवताद्वये उत्तरपदद्वयिः । (माकाल) लताभेदे ।
 महेरणा स्त्री० महं गजोत्पलमीरयति ल्यु । शल्लकीद्वये ।
 महेश पु० कर्म० । शिवे । महेश्वरोष्यल 'महेश्वरस्य स्वक एव
 नापर' इति रघुः ।
 महेश्वन्तु पु० इति० । विलङ्घने ।
 महैला स्त्री० कर्म० । स्थूललायाम् (वङ्गलाची)
 महोत्त पु० महान् उत्ता अच् समा० । दृष्टदृष्टे, 'महोत्तं वा
 महान् वा ओलियाय प्रकल्पयेदिति' मरुः ।
 महोटी स्त्री० महानि फलामेक्षया स्थूलानि उटानि पर्णा-
 न्यस्याः ऊपे । दृष्ट्यां, उत्पले च ।
 महोत्पल पु० कर्म० । पद्मे, सारसपक्षिणि च ।
 महोत्पल पु० कर्म० । सन्ततसुखसम्पादकव्यापारे ।
 महोत्साह वि० महान् उत्साहो यस्य । अत्यन्तोद्यमयुक्ते ।
 महोदधि पु० कर्म० । सद्युद्धे ।
 महोदय पु० महान् उदयो दृष्टिराधिपत्यं वा यत् । कान्य-
 कुजदेशे । तद्देशस्य पुरभेदे न० । स्मृत्युक्ताहोदययोगात्
 'अमर्कपाते अवयानि'त्यादिलक्षणात् 'किञ्चिद्दूरे महोदय'
 इत्युक्ते किञ्चिद्दूरे योगभेदे पु० । नागबलायां स्त्री० ।
 महोदरी स्त्री० महोदरं यस्याः । शतमूल्याम् दृष्टदृष्टरयुक्ते त्रि०
 महोन्नत पु० कर्म० । तालद्वये । अत्यन्तोन्नतियुक्ते त्रि० ।
 महोरग पु० कर्म० । दृष्टदृष्टभेदे महोरगाकारोऽस्त्यस्य अच् ।
 तगरमूले न० ।
 महोल्का स्त्री० कर्म० । दृष्टदृष्टलायाम् ।
 महोपध न० कर्म० । शुष्कग्रामं, लघुने, वाराहीकन्दे, वल्लभाभे
 विने, पिप्पल्याम्, अतिविषायां, वीर्यदौषधमाले च ।
 महोपधि स्त्री० कर्म० । द्रव्यायां, लज्जालुचुपे 'सहदेवी तथा
 व्याघ्री बला चातिबला तथा । शङ्खपुष्पी तथा सिंही
 अटमी च सुवर्चला । महोपधटकं प्रोक्तं'मित्युक्ते देवादीनां
 क्षान्द्रूपभेदे । श्वेतकण्ठकार्या ऊपे ।
 मा शब्दे अकम्भाने सकञ्जुञ्चाञ्चिन् । मिमोते अञ्जित ।

मा माने यदा०पञ्चकञ्चिन् । माति अमासीत् ।
 मा माने दि० आ० सञ्चञ्चिन् । मायते अमास्त ।
 मा अय्यञ्चिदुबन्धात् दैवादिकात् साधातोः क्तिप् । वारणे ।
 धातोर्ङित्त्वेन शब्दे ङित्वव्यवहारात् न भाङ्योगे इति
 प्राणिनिशून्यम् । ङिदुबन्धन्यन्धातुनिष्पन्नस्तु न ङित्
 तेन तद्योगे अडागमः स्यादेव 'मा निषाद । प्रतिष्ठां त्वम-
 गमः' इति रामायणम् । मा-क-टाप् । लच्छासु, मातरि
 च स्त्री० । मा-भावे क्तिप् । माने स्त्री० ।
 मांस न० मन-स दीर्घश्च । 'मां स भक्षयितासुल यस्य मांसमि-
 हाग्रहम् । इति मांसस्य मांसत्वमित्युक्ते प्राणिदेशस्य-
 शोणितपरिपाकजे धातुभेदे । [मांसरोहिण्यां लतायाम्
 मांसच्छदा स्त्री० मांसं छादयति छद-णिच्-अच् लृत् ।
 मांसज न० मांसाज्जायते जन-ङ । देहस्य मांसजन्ये भेदवि
 मांसदलन पु० मांसं श्लिष्टात्मकं मांसं दलयति दल-णिच्-ल्यु ।
 श्लिष्टधातुकद्वये ।
 मांसद्राविन पु० मांसं द्रावयति णिच्-णिनि । अम्लभेतसे
 मांसपेशि स्त्री० इति० । गर्भस्यावयवभेदे । वा ऊपे तलैव ।
 मांसफला स्त्री० मांसमिव कोमलं फलं यस्याः । वार्त्ताक्याम् ।
 मांसमासा स्त्री० मांस-परिणामे वच् मांसस्य परिणामो यस्याः
 ५५० । मासपण्याम् । [पुक्]। सुगन्धिद्रव्यभेदे (चाककषा)
 मांसरोहिणी स्त्री० मांसं रोपयति रुह-णिच्-णिनि वा न
 मांसल वि० मांस+लवत्वर्थे लच् । लवति, स्थूले, पुटे च ।
 मांसलफला स्त्री० मांसलं पुं फलमस्याः । वार्त्ताक्याम् ।
 मांससार पु० इति० । भेदवि । मांसस्नेहादयोष्यल ।
 मांसहासा स्त्री० मांसिन हस्यते कर्मणि वच् । देहस्य चर्मणि
 मांसिक वि० मांसं प्रयमस्य ठक् । मांसविक्रयोपजीविनि ।
 (कषाद) । [जटामांस्याम् ।
 मांसिनी स्त्री० मांसस्तदाकारस्तद्देहात् वाऽस्त्यस्याः इति ।
 मांसी स्त्री० मांसमस्यस्य अच् गौ ऊपे । जटामांस्याम् ।
 माकन्द पु० माति मा-क्तिप् माः परिमितः कन्दोऽस्य । आम्ने ।
 आमलक्यां, पीतचन्दने, (बहुभूली) चन्दने, नगरभेदे च
 स्त्री० गौरा ऊपे ।
 माकरी स्त्री० मकरस्य तत्स्वरविकालस्य इयम् अच् । मक-
 रस्वितरविकाले तदारभ्यमासास्य शुक्लवर्णम् । 'तस्य
 रोकश्च शोकश्च माकरी हन्त सप्रसीति' इति ।
 माच सुहृदां भा० पर० षक० । सेट् इति । माङ्गिति अमाङ्गीत् ।
 माचि (ली) क न० माचिकाभिः समुत्पन्नं कृतम् अच् पु० वा दीर्घः ।
 उपधातुभेदे मपुनि, तत्पुल्लस्ये ल्यार्थमाचिके रौप्यमाचिके च ।

माचिकाज न० माचिकाज्यायते जन-ड । चिखले (मोम)
 माचिकफल पु० माचिकमिव मधुरं फलमस्य । मधुनारिकेले
 माचिकशर्करा स्त्री० इत० । मधुजाते खण्डभेदे (सिताखण्ड)
 मागध पु० मगधदेशे भवः अणु । श्वेतजीरके स्तुतिपाठके
 (भाट) वर्षाशुक्रभेदे च यूथिकायां, पिप्पल्यां, सूक्ष्मायां,
 शर्करायां भाषाविशेषे च स्त्री० ऊनीप् । मगधदेशजाते लि०
 मागधखारिका स्त्री० लीलावत्युक्ते परिमाणभेदे ।
 माघ पु० मघानक्षत्रयुक्ता पौर्णमासी माघी साल माघेऽण् ।
 चैत्रावधिके एकादशे चान्द्रे माघे । तत्पौर्णमास्यां स्त्री०
 ऊनीप् । शिशुपालवधकाव्ये, तत्कर्त्तरि च पु० 'तावद्वा भार-
 ने भर्ति यावन्माघस्य नोदय' इत्युद्धृतः ।
 माघ्य न० माघे भवं यत् । ऊन्दपथे ।
 माङ्गल्य न० मङ्गलमेव मङ्गलाय हितं वा प्यञ् । मङ्गले, मङ्ग-
 लसाधने च । [तायाम् ।
 माङ्गल्याही स्त्री० माङ्गल्यमर्हति अर्ह-अच् । तायमाणा-
 माचिका स्त्री० मच-एलु । अन्वयायां, मलिकायाञ्च ।
 माञ्जिष्ठ न० मञ्जिष्ठया रक्तमण् । रक्तवर्णे । तद्वति लि० ।
 माठर पु० मन-अरन् ठान्देशः ततः स्तार्थे अणु, सूख्यस्य
 पारिपार्श्वे मठति स्वरण् वा । सूख्यस्य पारिपार्श्वे गणभेदे
 माण(न)क न० मा-अकच् चुटु लट् वा । स्तनामस्थाने कन्दभेदे
 'हृदिशा माण(न)कं कटुरिति नवमल्लिकामणमम् ।
 माणव पु० मनोरपत्य अणु अल्पार्थे शत्वम् । अल्पवयस्यो
 मनुष्ये । स्वार्थे कन् । तल, हारभेदे च ।
 माणवीन लि० माणवस्येदम् अच् । बालकसम्बन्धिनि ।
 माणव्य न० माणवानां समूहः यत् । बालकसमूहे ।
 माणिक्य न० मणिरिव कायति कै-क स्वार्थे प्यञ् । (माणिक)
 रक्तवर्णे रत्नभेदे, गृहगोपिकायाञ्च । [सम्बन्धवत्त्वे ।
 माणिवन्ध(मन्ध) न० मणिवन्ध (मन्ध) प्रवर्त्तते भवः अणु ।
 मातङ्ग पु० मतङ्गस्य सनेयम् अणु । गजे, किरातजातिभेदे,
 अन्तर्लब्धे च । दशमहाविद्याभेदे स्त्री० ऊनीप् । [भेदे ।
 मातङ्गमकर पु० मातङ्ग इव मकरो जलजन्तुः । महामत्स्य-
 मातरपित स्त्री० माता च पिता च इन्मे मातृ वा मातरादेशः ।
 मालापिलोः । प्रमे मातुरा नङ् । तयोर्थयोः ।
 मातरिश्वन् पु० मातरि आकाशे श्रयति वर्जितं श्वि-कनिन्
 डिञ् अलुक्श्च० । वायौ । [हारवौ
 मातलि पु० मत्तं क्षति ला-क सत्तलस्य/पत्यम् इञ् । इन्द्र-
 माता स्त्री० मा-अतच् । जनन्याम् । 'विश्वेश्वरीं विश्वमाता-
 मिति दुर्गास्तवः ।

मातामह पु० मातः पिता मातृ-डामह । मातः पितरि ।
 तत्पत्न्यां स्त्री० ऊनीप् ।
 मातुल पु० मातृभ्राता मातृ-डुलच् । मातृभ्रातरि । तत्पत्न्यां
 वा ऊनीप् वा आतुक्च । मातुलानी मातुली मातुला च ।
 मद-शिच्-डलच् पु० दस्य तः । धुसूरे, मदगट्टे, सर्पभेदे च
 मातुलपुत्रक न० मातुलस्य धुसूरस्य पुत्र इव कायति कै-क ।
 धुसूरे, इत० कन् मातुलस्युते ।
 मातुलुङ्ग पु० मातुलं गच्छति गम-खच् डिङ्ग पु० । वीज-
 पूरे, मधुकर्कोष्ठाच्च । संज्ञायां कन् । वनवीजपूरे ।
 मातृ लि० मा-तृच् । प्रमाणकर्त्तरि परिमाणकर्त्तरि, जीवे
 आकाशे च औ मातातौ । मा-तृ । 'माङ्गी माहेश्वरी
 चण्डी वाराही वैष्णवी तथा कौमारी चैव चाष्टशुभा
 चर्चिकेत्यष्टमातरं इत्युक्ते, शिवसङ्घरीभेदे, जनन्याम् भूमौ,
 विभूतौ, लच्छाम्, रेत्याम्, आस्तुकर्ण्याम्, इन्द्रवाचन्याम्,
 (राखालशशा) जटामास्यां, चण्डीप्रसिद्धाया देवीशक्तिषु च
 'मातुः कोपमयापिट' इति चण्डी ।
 मातृका स्त्री० मातेव कायति कै-क । उपमातरि, ब्रह्माण्या-
 दिषु चण्डीप्रसिद्धदेवीमूर्तिषु सर्वशब्दोत्पादकेषु अका-
 रादिकोनप्रज्ञाशब्देषु, कारणे, स्वरे च । मातृ-स्तार्थे
 कन् । मातृशब्दार्थे ।
 मातृबन्ध पु० इत० । मातुः पितुः पत्न्यः पुत्रा मातृमातुः-
 पत्न्यः सुताः । मातृमातुलपुत्राया विधेया मातृबन्धव,
 इत्युक्तेषु मातुः पितृव्यस्त्रीयादिषु । मातृबन्धवोपत्य ।
 मातृप्यब् स्त्री० इत० । मातृभगिन्याश्च अलुक्श्च० । मातुः
 पत्न्यापत्य ।
 मातृप्यस्त्रेय पु० मातृप्यसुरपत्यम् ठक् । मातृभगिनीपुत्रे
 तत्कन्यायां स्त्री० ऊनीप् । अणु । मातृप्यस्त्रीयोदपत्य ।
 मातृसिन्ही स्त्री० मातुः प्रमातुः सिन्हीव । बालकड्ये ।
 मान न० मा-लन् । साकल्ये व्यवहारणे च । अविच्छेदे, अल्पे,
 परिमाणे, कर्णभूषायाम्, वित्ते, लघुवर्णोच्चारणकावे, वर्षा
 वयवभेदे, 'कावेन यावता पाणिः पथ्यति जालुमण्डले ।
 सा माला कविभिः प्रोक्ता' इत्युक्तेषु चण्डीर्धनुवादिषु च
 स्त्री० । मीयन्तेऽनया विभयाः मा-लन् । इन्द्रियवृत्तौ ।
 'मालास्त्रयास्तु कौन्तेये'ति गीता । [काकारे चक्रे ।
 मातापताका स्त्री० ऊन्दोपप्योक्ते मालाप्रस्तावाद्युष्ये पता-
 मातामर्कटी स्त्री० ऊन्दोपप्योक्ते मालाहस्तप्रस्तावाद्युष्ये
 मर्कटीजालचक्रभेदे ।
 मातामेह पु० ऊन्दोपप्योक्ते मालाहस्तप्रस्तावाद्युष्ये मेहचक्रे

मात्रावृत्त न० मात्रया कृतं वृत्तम् । आख्यादौ छन्दोभेदे ।
 मात्सर्य्यं न० मत्सरस्य भावः व्यञ्ज् । परगुणद्वये 'मात्सर्य्यस्य-
 त्वार्य्यं विचार्य्येति साहि' । [स्थित् ।
 माय वधे सक० क्लेशे व्यक्त० भ्वा० प० सेट् इदित् । मान्यति अभा
 माय्य पु० मय-वञ् । पथि, मन्वने च ।
 मायुर लि० मधुरायां भवो मधुरायाः आगतो वा व्यञ्ज् ।
 मधुरानगरीभवे, तत आगते च ।
 माद पु० मद-वञ् । दर्पे, हर्षे च ।
 मादक लि० मादयति मद-णिच् एतुल् । असत्ताकारके द्रव्ये
 मायति कर्त्तरि एतुल् । दात्युहे पु० ।
 मादन न० मादयति मद-णिच्-ल्यु । लवङ्गे । कामदेवे, मदन
 दत्ते च पु० । विजयायां, माकन्द्याच्च स्त्री० गौ० छीप् ।
 मादृच्छ(ण) लि० मनेव दर्शनमस्य दृश-कुसट् किप्, वा ।
 मम तत्त्वदर्शने मल्लदृशे । [अतिविषयायाञ्च ।
 माद्री स्त्री० मद्र भग्न अण् । पाण्डुराजस्य द्वितीयपत्न्याम्
 माधव पु० माया धवः । नारायणे । मधु+स्थार्थे अण् । वसन्ते
 'स माधवेनाभिमतं सख्येति कुमारः' । मधुने पुष्करसाय
 मद्याय वा हितः अण् । वैशाखे तस्य वज्रपुष्पवत्त्वाम् तद्वित
 त्वम् । मधुकण्ठे च तत्पुष्पेण हि मद्यासम्भवः । मधु बाङ्ग-
 ल्येनाख्यस्याः अण् । वासन्तीलतायाम् स्त्री० छीप् ।
 माधवीलता स्त्री० कर्म० । स्नानमस्नानायां लतायाम् ।
 माधवेष्टा स्त्री० माधवे वैशाखे माधवस्य कृष्णस्य वा इष्टा ।
 वाराहीकन्दे ।
 माधवोचित न० माधव उचितो यस्य । ककोलके ।
 माधवोद्भव पु० माधवे वैशाखे उद्भवति फलवत्त्वेन उद्+भू-
 व्यच् । (पियाल) राजादव्याम् ।
 माधुर न० मधु-राति भ्रमरेभ्यो ददाति रा क-स्थार्थे अण् ।
 मल्लिकापुष्पे ।
 माधुरी स्त्री० मधुरस्य भावः व्यञ्ज् माधुर्य्यं पित्र्यात् स्त्रीत्व-
 पत्ते छीप् यलोपः । 'माधुर्य्यं, मधुरत्वे, सद्यस्त्वलमाधुरी
 भारे' सुकृतः । मधुर+स्थार्थे अण् । मदिरायाम् ।
 माध्यन्दिन न० मध्यन्दिनमेव-अण् । मध्यमदिने तदधिकृत्य
 कृतो ग्रन्थः अण् शुक्लयजुर्वेदीयशास्त्राभेदे ।
 माधीक स्त्री० मधुना मधुकपुष्पेण निर्दृष्टम् ईकक् ।
 मधुकपुष्पजाते मये । मधु एव स्थाये ईकक् श्राव्याफले
 'साधी माधीक ! चित्ना विजहति जयदेवः । [किंचे
 माधीकफल पु० माधीकमिव मधुरं फलमस्य । मधुनापि
 माधीमधुरा पु० माधीकमिव मधुरा पु० कलोपः । मधुरस्य-

ऊरिकायाम् । [अमीमांसिष्ट ।
 मान विचारे भ्वा० आ० सक० सेट् स्थाये सन् । मीमांसते
 मान अर्हे वा चु० उ० पठे० भ्वा० पर० सक० सेट् । मानयति ते
 मानति अमीमनत्-त अमानोत् ।
 मान न० मा-ल्युट् । परिमाणे हस्ततलाप्रस्थाद्यैर्द्रव्यपरि-
 ऋदे, प्रमाणे गानाङ्गे कालक्रियायां तालविरामोपल-
 क्षिते कालव्यापारे च । मन-वञ् । आत्मनि उत्कर्षाभिमा-
 नात्मिकायां चित्तसमुन्नतौ । 'स्वाभीष्टल्लेखनीयादिविरोधी
 मान उच्यते' इत्युक्ते अतुरक्तदम्पत्योः अवस्थाभेदे 'सुख
 मयि मानमनिदानमिति जयदेवः सम्माने च ।
 मानग्रन्थि पु० मानस्य रग्विर्बन्धनं यस्मात् । अपराधे ।
 मानरन्ध्रा स्त्री० मानाय कालप्रमाणज्ञानाय रन्ध्रं यस्याः ।
 तान्निर्दिष्टे सङ्क्षिप्ते कालज्ञानहेतौ घटीयन्त्रभेदे ।
 मानव पु० मनोरपत्यम् अण् । सदृश्ये स्त्रियां जातौ छीप् ।
 मानस न० मन एव अण् । मनसि, कैलासान्तिकस्य ब्रह्मणा
 कृते सरोवरभेदे च ।
 मानसव्रत न० मनसा कृतं मानसं कर्म० । 'अहिंसासत्यमस्तेयं
 ब्रह्मचर्यमनुभूयता । एतानि मानसानिष्यु मृतानि' त्युक्तेषु
 अहिंसादिषु ।
 मानसौकस्य पु० मानसभोगो यस्य । हंसे ।
 मानिनी स्त्री० मान-इनि । फलीदत्ते, मानवत्यां स्त्रियां च
 मानुष पु० मनोरयम् अण् सुक् च । मानवे, ततो जातौ स्त्रियां
 छीप् सातुषी ।
 मानुष्य न० सातुषस्य भावः यत् । मनुष्यत्वे ।
 मान्द्रा न० मन्दस्य भावः व्यञ्ज् । रोगे, मन्दतायाञ्च ।
 मान्द्राट् पु० समिन्त्रं धयति चे-हृत् । 'सामर्थ्यं प्राप्तोत्पन्नान्
 मान्द्रातासौ प्रकीर्त्तित' इति निरुक्तेः युवनाश्वराजपुत्रे
 रूपभेदे ।
 मान्य पु० मान-अर्थायां कर्मणि यत् । पूज्ये ।
 मामक लि० मम-इदम् अस्मद्+कन् अमादेशः । मत्स्यम्विनि
 खञ् । सामकीनोपल ।
 माया स्त्री० मा-य नैवम् । लक्ष्मि, कापक्षे, इन्द्रजात्यादौ,
 मिथ्यानुविष्टेयज्ञानभेदे, जपायां, दम्भे, लक्ष्म्यां बुद्ध्यादिर,
 ईश्वरस्वीपाधी, अष्टनवटनसाधिकायां यक्तौ । [(माजीकर) ।
 मायाकृत पु० मायामिन्द्रजातं करोति क-किप् । सामाकरे
 मायादेवीसुत पु० इत० । बुद्धे ।
 मायावत् लि० माया+अण्यर्थे सदृशं मल्ल वः । मायाविभेदे
 कंषराजे पु० । कामपत्न्यां स्त्री० छीप् । [क्रीप

मायाविन् त्रि० माया+अस्त्वर्थे विनि । मायाकरे स्त्रियां
मायिक त्रि० मायाकृत्यस्य ठन् । मायाकरे । इति मायीष्यत् ।
मायु पु० मा-यु । देहस्ये पिते । [मयूरसम्बन्धित्वं त्रि० ।
मायूर न० मयूराणां समूहः तस्येदं वा अण् । मयूरसङ्घे ।
मायूरी स्त्री० मयूरस्येदं प्रियत्वात् अण् ङीप् । अजमोदायाम्
मार पु० मृ-वञ् । मरणे । मारयति मृ-णिच्-अच् । काम-
हेने, विघ्ने, धुस्तरे च । [मारिभये । (वाज) पक्षिभेदे च
मारक पु० मृ-णिच्-वल् मृ-णिच् घञ् स्वार्थे कन् वा । मारणे
मारकस्थान न० मारणकारणे स्थाने । 'अष्टम' चायुषः
स्थानमष्टमादष्टमञ्च यत् । तयोरपि व्यवस्थानं मारकस्या
नसृज्यते, इत्युक्ते जन्मलम्भात् सप्तमे द्वितीये च स्थाने ।
मारि स्त्री० मृ-णिच्-इन् । मारणे वा ङीप् मारीत्ययत् ।
'मारीभये राजभये' इति वटुकस्तवः ।
मारिष पु० रिष-हिंसायाम् निषेधार्थकमाशब्देन स० ।
नास्थोक्तौ आर्ये, हिंसानिवारकतया तस्य तथात्वम् ।
तण्डुलीयशक्ते, दृक्भातरि च स्त्री० टाप् ।
मारीच पु० तारकाराक्षसीपले रावणानुचरे राक्षसविशेषे ।
मारुतव्रत न० 'प्रविश्य सर्वभूतानि यथाचरति मारुतः ।
तथा चरैः प्रवेष्टव्यं व्रतमेतद्वि मारुतमि'त्युक्ते रात्रौ धर्मभेदे
मारुतात्मज पु० इत० हनुमति, भीमे च इज् । मारुतिरप्ययत् ।
मारुतापह पु० मारुतं वायुदोषमपहन्ति अप+हन्-ङ ।
वरुणहले । वायुनाशके त्रि० ।
मार्कण्ड पु० मृकण्डोरपत्यञ् अण् ङ् । हनिभेदे ठक् । शक०
मार्कण्डेयोप्ययत् । तस्युष्टे लताभेदे स्त्री० । [भृङ्गराजे ।
मार्कव पु० मारयति क्तिप्-मारि केषकेशे जूयते जू-अच् ।
मार्ग संस्कारे सर्पणे च चुरा० उभ० षक्० सेट् । मार्गयति
अममार्गतु त ।
मार्ग अन्ये षण्णे वा० चु० उभ० षण्णे भ्वा० ष० षक्० सेट् । मार्ग-
यति-ते । मार्गति अममार्गतु त । अममार्गीत् । 'मृषतेर-
मार्गीदि'ति भट्टिः । भ्वा० भ्वा० इत्यस्ये तेन मार्गते,
मार्गमाद्य इत्यादि सिद्धम् ।
मार्ग पु० मृच-पुञ्जी-मार्ग-अन्ये षण्णे वा षञ् । पथि-तद्विशेषे
प्रकाशम् दृष्टदमिभाने वक्ष्यते । [लु । याचके त्रि० शरे पु०
मार्गिण न० मार्ग-ल्युट् । अन्ये षण्णे याचने, प्रत्यये च । कर्त्तरि
मार्गशिर पु० मृगशिरया युक्ता पौर्षभासो अण् हा यत् मासे
उत्तराय । चान्दे अथवायस्ये मासि तस्यैर्षभासां स्त्री० ङीप्
मार्गशीर्ष पु० साधनं मार्गशिरवत् । अपहायस्ये मासि । तत्-
पौर्षभासां स्त्री० ङीप् ।

मार्गित त्रि० मार्ग-क्त । अन्ये षिते । [यति-ते अममार्जीत्-त
मार्ज्जि मार्ज्जने सक० ध्वनौ अक० चुरा० उभ० सेट् । मार्ज्ज-
मार्ज्जि न० मार्ज्ज-ल्युट् । मोक्षमादिना निर्मलीकरणे ।
युच् । तत्रैवार्थे स्त्री० सा च सुरजध्वनौ च । करणे ल्युट् ।
सम्माजित्याम् (भाटा) । स्त्री० ङीप् ।
मार्ज्जार(ल) पु० मृज-आरन् वा रक्ष णः । विडाले रक्तवि-
त्वके खटासे च । ततः संज्ञायां कन् । मयूरे ।
मार्ज्जारगन्धा स्त्री० मार्ज्जारस्येव गन्धो यस्याः । सप्तप-
थीभेदे । स्वार्थे कन् । तत्रैव ।
मार्ज्जारी स्त्री० मृज-आरक् गौ० ङीप् । कस्तूर्याम् खटास-
जनौ, मार्जारयोपिति च ।
मार्ज्जारी(ली)य पु० मार्ज्जार+(ल)स्वार्थे ल्, मृज-आरीयक्
रस्य लत्वम् वा । विडाले, मृष्टे च कायशोधने न० ।
मार्जित पु० मार्ज-क्त । शोधिते । दधि-खण्डसमुपनिर्मरि
चादिलते, कर्पूरादिवाहिते भक्ष्यभेदे (रसा) ।
मार्त्तण्ड पु० मृते अण्डे भवः अण् शक्० । कूर्ये । तस्य च
मृताण्डजन्म 'मारितञ्च यतः प्रोक्तमेतदण्डं त्वयादितम्
तस्मान्मुने ! सुतस्रोदयं मार्त्तण्डाख्यो भविष्यती'ति पुराणोक्तम्
मार्त्तिक न० मृत्तिकाया निर्मितम् अण् । शरावे (शरा) मृद्वस्ये त्रि
मार्द्दङ्गिक त्रि० मृदङ्गं तद्वादयं शिल्पमस्य ठक् । मृदङ्गवादके
मार्द्दव न० मृदोर्भावः । मृदुत्वे, परदः स्वासहिष्णुतायाम् इवी
भावे च 'अभितप्तमयोऽपि मार्द्दवं भजते कैव कथे'ति रघुः ।
मार्प पु० मृष-क ततः स्वार्थे अण् । तण्डुलीयशक्ते ।
मार्पि स्त्री० मृज-क्तिन् । शोधने । [जातिभेदे
माल पु० मल-संज्ञायां वञ् । 'भिन्ना किराताश्चेत्युक्ते
मालक न० मल-खुल् । स्थलपक्षे । (माला) नारिकेलपात्रभेदे च
मालती स्त्री० मां लक्ष्मीं शोभां वा लतति वेष्टते लत-अण्
ङीप् । जातीलतायां, युवत्यां, काकमाच्यां, नदीभेदे,
विशल्यायां, ज्योत्स्नायां, निग्रायाञ्च ।
मालतीतीरज पु० मालत्या नदीभेदस्य तीरे जायते जन-
ङ । टङ्गणे (सोहागा) मालतीतीरभवादयोप्ययत् ।
मालतीपत्नी स्त्री० मालत्यास्त्रमाधकाजाला इव पत्नमस्याः ।
जातीपत्न्याम् (जैवती) । [जातीफले ।
मालतीफल न० मालत्यास्त्रमाधकाजालाः फलम् । (जावफल)
मालमारिक त्रि० मालानां भारोऽस्त्वस्य ठन् । पूर्वमदहस्यः
मालानां भारवति ।
मालव पु० अवन्तिदेशे (मालजोवा देश) रागभेदे च ।
मालविका स्त्री० मालवे भवा ठक् । विवृति (तेजोहि)

मालसी स्त्री० मालं चलनं जटादिना दुष्टत्वं सति सो-क गौ०

डीप् । केयपुष्टिकारके डले, रागिणीभेदे च ।

मालाकण्ट पु० मालाकारः कण्टः कण्टको यस्य । अपाभागे ।

मालाकन्द पु० मालाकारः कन्दो यस्य । भूतभेदे ।

मालाकार पु० मालां करोति क-अण् । (माली) वर्षसङ्कर भेदे । माल्यकारके लि० ।

मालाग्रन्थि पु० मालया ग्रन्थिरल । मालादूर्वायाश्च ।

मालाटण्ड न० मालाकारं लण्डम् । भूतण्डे । स्वार्थे कन् । तलैव

मालादीपक न० अलङ्कारोक्ते अर्थालङ्कारभेदे ।

मालादूर्वा स्त्री० मालाकारा दूर्वा । (गाठिदूर्वा) दूर्वाभेदे

मालारिष्टा स्त्री० मालाभूतसरिष्टं यस्याः ५० । पाथ्याम्

मालाली स्त्री० मालामलति भूषयति अल-अण् डीप् ।

पृङ्गायां (पिङ्गुशाके) स्वार्थे कन् । तलैव ।

मालिक पु० माला तन्निर्माणं शिल्पमस्य ठन् । मालाकारे जातिभेदे, पक्षिभेदे, रङ्गके च । माल्यकारके लि० ।

मालिका स्त्री० मालैव कन् अत इत्त्वम् । नवमल्लिकायां, श्रीवालङ्कारे, नदीभेदे सुरायां अतस्याम्, पुष्पमाल्ये, च । 'पाशाक्षमालिकाम्भोजेति लक्ष्मीध्यानम् ।

मालिन् पु० माला शिल्पमस्य स्य इति । मालाकारे, माल्यवति लि० । मालाकारपत्न्यां, पञ्चदशाक्षरपादके, कन्दोभेदे, गौर्याम् चम्पानगर्यां, मन्दाकिन्यां, कल्याणमालिकस्य नदीभेदे, अम्बिणिखाटके, डुरालभायां च स्त्री० डीप् ।

मालु स्त्री० मल-अण् । पल्लवतायां (पातलता) नार्याश्च ।

मालुधान पु० मालुरिव पल्लवतेव धीयतेऽसौ धा-कर्माणि ख्युट् । (मालुयासाप) सर्पभेदे । लताभेदे स्त्री० डीप् ।

मालूर पु० मां लक्ष्मीं परेषां लुनाति लूर-क् । विले, कथित्वे च मालेय लि० मालायां साधुः ढक् । मालारचनानिपुणे ।

माल्य न० मालायै हितं यत् । पुष्पे । स्वार्थे ष्यञ् । पुष्पमाल्यायां, मूर्तिस्थायां पुष्पमालायाश्च ।

माल्यपुष्प पु० मालायै हितं पुष्पमस्य । गण्डके गण्डपुष्पाय स्त्री० डीप् । स्वार्थे कन् । तलैव ।

माल्यवत् लि० माल्यमस्य स्य मत्पु मस्य वः । माल्यपुक्ते केतुमाकेलाहवर्षयोः सीमाम्भे पर्वतभेदे, सुकेयराक्षस पुत्रे रावणमन्त्रिणि राजसभेदे च । [कारके

माशङ्किता लि० भेति गन्दे निषेधाय करोति ढक् । निषेध-

माप पु० माप-संज्ञायां चञ् । (मापकलाद) ग्रीहिभेदे 'दशार्ज-रङ्गं मयदन्ति मापनिस्तुते' 'पुष्पाभिर्दंशभिर्मापं रत्नके' उ परिमाणभेदे ।

मापकलायं पु० मापाख्यः कलायः । खनामख्याते ग्रीही मापपर्णी स्त्री० मापखेव पर्णान्यस्याः डीप् । वनमापे ।

मापभक्तवलि पु० मापमित्रितं भक्तमेव वलिः पूजोपहार द्रव्यम् । मापमित्रिते भक्तरूपे पूजोपहारे ।

मापवङ्क पु० मापं मापय रमितं स्वर्थं वर्जयति आम्बिच्छदि अपहरति वर्ज्यं छेदने षणुल् । स्वर्णकारे ।

मापीण न० मापाणां भवनं चेतं खञ् । मापग्रीहिभवनं योग्ये चेतं । यत् । माप्यमय्यत् ।

मास पु० मासि परिच्छिनत्ति खगत्या कालस् मा-अनुत् । चन्द्रे विंशदिनात्मककालरूपे मासे च ।

मास पु० मास्य अण् । चन्द्रे विंशदिनात्मके काले च । स च सौरसावनचान्द्रमण्डलभेदाश्चतुर्विधः । मासचन्द्रयस्यायम् अण् चान्द्रे मासे तु छल्यः । मस्यते परिचीयते मस-परिभाषे कर-णे घञ् पञ्चपुञ्जात्मके यद्वायं माप स्वार्थे कन् तलैव ।

मासन न० मासं नयति मी-ड । सोमराजोलतायाम् ।

मासप्रमित पु० मासं प्रमातुमारब्धः । प्र+मा-क्त । कालाः इति स० । प्रतिपञ्चन्द्रे । [भक्तमण्डे

मासर पु० मस-परिभाषे घञ् मासं परिभाषां राति रा-क ।

मासान्त पु० मासस्य सौरस्य चान्द्रस्य वाऽन्तः अवसानम् । मासावसाने संक्रान्त्यादौ ।

मासिका लि० मासे भवः कालाट्ठञ् । मासभवे, प्रेतोद्देशेन मृतसजातीयतृतीयौ, पतिमासस्यमावस्यायां च कर्त्तव्ये आह्वे न० । मासिकाणि स्वकीये त्विति ऋतुतिः । 'पितृणां मासिकं आह्वनमाह्वार्थं विदुर्बुधा इति ऋतुतिः ।

मास्य अव्य० मस-णिच् मप् । निवारणे ।

माह माने म्वा० उभ० सक० सेट् । माहति ते अमाहीत् अमा-हिट् । चङि न च्छः । [महाकुलीनोप्यत्

माहाकुल लि० महाकुले भवः अण् । महाकुलोद्भवे । खञ् ।

माहात्म्य न० महात्मनो भावः ध्वञ् । महिमनि महत्त्वे ।

माहिष न० महिष्या इदम् अण् । महिषीदुग्धादौ महिषस्ये-दम् अण् । तच्छृङ्गादौ लि० । [सङ्करजातिभेदे ।

माहिष्य पु० महिष्या भवः ध्वञ् । जलेषु वैश्यायास्तृप्तये माहेन्द्र पु० महेन्द्रस्यायम् अण् । ज्योतिषोक्ते महेन्द्रादिसप्त त्रिभिर्दण्डभेदे । पूर्वस्थां दिग्धि, इन्द्रपत्न्यां, गवि च स्त्री० डीप् । [स्त्रीगव्यां स्त्री० डीप्

माहेय पु० मत्स्या अपत्यम् मही+डञ् । मङ्गले मरकादौ च माहेश्वर लि० महेश्वरादधिगतम् ततः आगत अण् । महे-श्वरतः प्राप्ते । यपतिज्ञायां स्त्री० डीप् । तस्येदम् अण् ।

‘माहे वरी ठपाळटा, इत्युक्ते माहभेदे दुर्गांमाले स्त्री०डीपू
मि जेणे खा०उभ०सक०अनिट् । मिनेति मिनुते अमाषीव्
अमास्त । त्ति सप् च मिलिस्म ।

मिच्छ् वधे स्वा०पर०सक०सेट् । मिच्छति अमिच्छीत् ।
मित लि०मि मा-वा-त्त । परिमिते, शब्दिते, अवच्छिन्ने, जिमे च
मितकृम पु० मितं परिमितं कृदु-गच्छति गम-खच् सप् च ।
गजे । परिमितगामिनि लि० ।

मितद्रु पु० मितं द्राति द्रवति वा कु नि० । ससुट्टे । [लि०
मितस्य च पु०मितं पचति पच-खच् सप् च । कपणे । परिमितपाचके
मिति स्त्री० मा-मि-वा-तिन् । ज्ञाने, माने, अवच्छेदे, विद्ये च
मित्त्वं न०मिद्यति क्षिप्तमिदं-त्वं । ज्ञेयमित्ते सुहृदि, राज्ञां
विषयानन्तरितव्यादितरिजान् राजनि तयोर्ह्योरपि
मध्यस्थव्यस्य राज्यहरणरूपेणकार्यकरत्वात् मित्तत्वं ।
मि-ज्ञा । ख्ये ।

मित्तसु पु० मित्तं याति या-कु । मित्तवत्त्वे ।
मिश्र वधे मेधायाञ्च सक०स्वा०उभ०सेट् । मेद्यति-ते अमेधीत्
अमेधित् । चङि न क्तुस् ।

मिश्रस् अय्य० मिश्र-अचन् । रहसि, अत्योत्कृष्टमित्यर्थे ।
मिथिला स्त्री० मिथ-किलच् । स्वनामख्यातायां राजधान्याम्
मिथुन न०मिश्र-उन्नन् किञ्च । स्त्रीपुं सयोः मेधादितस्तृतीये राशौ च
मिथ्या अय्य० मिथ-क्यप् । अस्यार्थे असत्त्वे ।

मिथ्याहटि स्त्री० मिथ्या-सफलस्यापि अफलत्वेन हटिः ।
नास्तिकतायां सफलस्यापि वैदिककर्मणो निष्फलत्वज्ञाने ।
मिथ्यानिरसन न० मिथ्या निरसतेऽनेन निर+अस-लोपे
करणे ल्युट् । शपथे ।

मिथ्याभियोग पु० मिथ्याभूतेनासत्त्वेनाभियोगः राज्ञोऽन्तिके
वेदनम् अभि-युज-चञ् । शतं मे धारयतीत्यस्यसुज्ञा
राज्ञोऽन्तिके अभियोगे ।

मिथ्याभिशांसुन न० मिथ्याभूतेनासत्त्वे नाभिशांसुन अपवादः ।
‘त्वया स्वर्णमपहृतमि’ अपवादकथने ।

मिथ्याभिशाप पु० मिथ्याभूतेनासत्त्वे नाभिशापोऽपवादः ।
मिथ्यापवादे । [अतद्वृत्ति तद्वत्त्वेन ज्ञाने ।

मिथ्यामति स्त्री० मिथ्याभूतस्य मतिः जन-तिन् । भ्रान्तौ-
मिथ्योत्तर न० कर्म० व्यवहारे ‘मिथ्यैतत् नाभिजानामि
तदा तव न सन्निधिः । अज्ञानचाक्षि तत्काले इति मिथ्या
वस्तुविश्रुतिरुक्तपकारे, उत्तरभेदे, (‘मिथ्योत्तरे पूर्ववादे’)
इति षट्तिः । [अमेदिट् । चङि न क्तुस् ।

मिद वधे मेधायाञ्च स्वा०उभ०सक०सेट् । मेदति-ते अमेदीत्

मिद खेहे स्वा०आ०लुङि प०अक०सेट् । मेदते अमिदत्
भावादौ क्ते भिन्नं मेदितम् ।

मिद खेहे वाचु०उभ०पञ्चोस्वा०प०अक०सेट् इदित् । मिन्दयति
अमिन्दत्-त । पञ्चे मिन्दति अमिन्दीत् । [क्ते मेदितं मिदस्
मिद खेहे दि०पर०सक०सेट् । मेद्यति-ते अमिदत् अमेदीत् ।
मिद खेहे चु० उभ०अक०सेट् । मेदयति-ते अमीमिदत्-त ।
मिल खेहे तु० उभ०अक०सेट् । मिलति अमेलीत् अमेलिट्
कुटादिरयमित्येके तेन अमिलीत् ल्युटि मिलनम् ।

मिव सेके स्वा० पर०सक०सेट् इदित् । मिनति अमिनोत् ।
मिश्र ध्वनौ कोमे च तु०पर०अक०सेट् । मिश्रति अमेशीत् ।
मिश्रि(शी) स्त्री० मिश्र-इन् वा डीप् । मधुरिकायां, (मौरी)
शतपुष्पायां, (सुलफा)जटांमंखाञ्च । अत्र पु०मिषि-मिषी
मिषि-मिषी इत्यादयः । उक्ताण्येषु । [अमिमिश्र(स्)त् त
मिश्र(स्) योजने अद०चु० उभ०अक०सेट् । मिश्र(स्)यति-ते
मिश्र लि० मिश्र-अच् । संयुते उत्तरप्रदस्यः ज्ञेयार्थे । यथा
आर्यमिश्राः । गजजातिभेदे, ज्योतिषोक्ते कान्तिकाविशाखा
नक्षत्रगणे च पु० । [इन्द्राद्याने ।

मिश्रकावण न० मिश्रकनामकं वनं पूर्वार्द्धे णत्वञ्च ।
मिश्रपुष्पा स्त्री० मिश्रं पुष्पं यस्याः अजा०टाप् । मेधिकायाम्
मिश्रवर्णं म० मिश्रचित्तो वर्णो यस्य । कण्ठाशुशुणि । मिश्रित-
वर्णमाले लि० । [वातांक्याम्

मिश्रवर्णफला स्त्री० मिश्रवर्चं चित्तरूपान्वितं फलं यस्याः ।
मिश्रव्यवहार पु० लोलावत्युक्ते गणनभेदे ।

मिश्रिता स्त्री० मिश्रिता चैव विज्ञेया मिश्रितार्थेस्तु संक्रमं
इत्युक्ते कान्तिकाविशाखानक्षत्रकाले रविचक्रमणे ।

मिश्रेया स्त्री० मिश्र-अच् मिश्रा ईयते ई-गतौ यत् एय
कर्म० शक० । मधुरिकायां (मौरी) शतपुष्पायाञ्च (सुलफा)

मिष सेचने स्वा०पर०सेट् । मेपति अमेषीत् । ज्ञा वेट् ।

मिष पराभिभवेष्व्यायाम् तु०पर०सक०सेट् । मिपति अमेषीत् ।

मिष न० मिष-क । खले, खड्गे पु० ।

मिषिका स्त्री० मिषी-कन् । जटांमंखाञ्च ।

मिष्ट लि० मिष-क्त । शित्ते, अर्द्धिते च । मधुररसे पु० तद्वृत्ति लि०

मिह सेचने स्वा०पर०सक० अनिट् । मेहति अमिहत् ।

मिहिका स्त्री० मिह-कुन् अत इत्थम् । मोहारे ।

मिहिर पु० मिह-किरच् । ख्ये, अर्कद्वये, हृदये, मेघे,
वायौ, चन्द्रे, विक्रमादित्यसमाख्ये ग्रहितभेदे च ।

मी वधे दि०आ०अक०अनिट् । मीयते अमेट् ।

मी वधे क्या०उ०अक०सेट् । मीनाति मीनेते अमाषीव्

अमल। त्त मीनः । [ति मयति अमीमत्-त अमीमत् ।
मी गत्वां मत्वाञ्च वा सु०उ०पठे भ्वा०पर०अक०सेट् । माययति-
मीढ लि० मिह-त्त । मूतिते ।
मीढुष्टम् पु० मीढुस्+तस नि० । शिवे ।
मीढवस् पु० मिह-कस नि० । शिवे । [वदतारभेदे च ।
मीन पु० मी-नक् । मत्स्ये, मेघादिता द्वादशे राशौ भग-
मीनकेतन पु० मीनः केतनो यस्य । कन्दर्पे । मीनध्वजादयोप्यत्र
मीननेत्रा स्त्री० मीनस्य नेत्रमिव सन्धिरस्त्राः । गण्डदूच्यां
मीनाचीत्यादयोप्यत्र । [गौ०डीष् । शर्करायाम् ।
मीनाण्डा स्त्री० मीनस्याण्डस्तदाकारा रेणुकाऽप्यस्य अच्
मीम शब्दे अक० गतौ सक० भ्वा० पर० सेट् । मीमति अमी-
मोत् । चङि न ह्रस्वः ।
मीमांसक पु० मीमांसां वेत्त्यधीते वा वुन् । मीमांसाशास्त्रज्ञे,
तदध्ययति च । मान-स्वार्थे सन् वुल् । सिद्धान्तकारके
मीमांसा स्त्री० मान-स्वार्थे सन् अ । विचारपूर्वकतत्त्वनिर्णये
तद्विप्रदादकपन्थभेदे च स च पन्थः कर्मब्रह्मविषय
भेदेन द्विविधस्तत्र कर्मकाण्डविषयसंशयनिवारण प्रति-
पादको पन्थो जैमिनिप्रणीतः स च पूर्वमीमांसात्वेन प्रसि-
द्धः ब्रह्मविषयसंशयनिर्णायकशरमः स च वेदान्तत्वेन प्रसिद्धः
मील निमेषे भ्वा०पर०अक०सेट् । मीलति अमीलीत् । चङि
वा ह्रस्वः ।
मीलन न० मील-ल्युट् । सदृशे, सङ्कोचने च ।
मीलित लि० मील-त्त । अप्रयुक्ते, सङ्कुचिते च 'मीलितं वद
भिरामताधिके, इति काव्यप्रकाशः ।
मीव सद्गीमवने भ्वा०पर०अक०सेट् । मीवति अमीवीत् ।
मु पु० मोचयति जीवान् स्वयं सच डु । मन्त्रे । [पलाण्डौ ।
मुकन्दक पु० मुदः मुदे कन्दो यस्य कप् पु० मुदो दलोपः ।
मुकु पु० मुच-ऊ पु० चस्य कः । मोले, उत्सर्गे च ।
मुकुट पु० मुकि-उट पु० । शिरोभूषणे ।
मुकुन्द पु० मुकुं ददाति दा-क पु० सम् । 'सकुमव्ययमानस्य
निर्वाणमोज्जवाचकम् तद्ददाति च यो देवः सकुन्दस्तेन की-
र्तित' इति निरुक्ते विष्णौ ।
मुकुम् अय्य० मुकि उचच् पु० । निर्वाणमोले ।
मुकुर पु० मुकि उरच् पु० । दर्पणे, वकुलहले, कुलावदण्डे,
मल्लिकाहले, कोषीहले, चोरके च ।
मुकुल पु० न० मुकि उलच् पु० । ऐपहिकायितकविकायाम्
देहे, आत्मनि च । [वनसुत्रे (मुगानी)
मुकुटक पु० सकुर्मलोत्सर्गस्तं स्तकति स्तक-अच् पु० मत्वम् ।

मुकुलक पु० मुकि-ऊलच् कन् । दन्तिहले ।
मुक्ता लि० मुच-त्त । त्वक्ते, प्राप्तामोले, आनन्दिते च ।
मुक्तरसा स्त्री० मुक्ती रसो यस्याः । राक्षायाम् ।
मुक्तसङ्ग लि० मुक्तः सङ्गोविषयासक्तिर्येन । त्वक्तसर्वविष-
यासङ्गे । परिप्राजके पु० । [हस्ता येन । वङ्गदानशीले ।
मुक्तहस्त लि० मुक्तः दानाय प्रसारितः न बद्ध इति यावत्
मुक्ता स्त्री० मुच-त्त । राक्षायाम् (मति) शुक्तिजे रत्नभेदे च ।
मुक्तापुष्प पु० मुक्तेय शुभ्रं पुष्पमस्य । कुन्दहले ।
मुक्ताप्रसू स्त्री० मुक्तां प्रसूते प्र+सू-क्तिप् इत० । शुक्ती ।
मुक्ताप्रालम्ब पु० मुक्तया मुक्ताविशिष्टतया प्रालम्बते अच् ।
मुक्ताहारे ।
मुक्ताफल न० मुक्ता फलमिव । भौतिके, लवनीफले, (नोयाड़)
कर्पूरे, वोपदेवकते भक्तिप्रधाने पन्थभेदे च 'चतुरेण चतुर्धा
चिन्तामणिषणिष्यया हेमाद्रिवोपदेवेन मुक्ताफलमचीक-
रदिति तदप्यन्यान् श्लोकः ।
मुक्तालता स्त्री० मुक्तया लतेव । मुक्ताहारे ।
मुक्तावली स्त्री० मुक्तया आवली हारभेदः । मुक्ताहारे । इत० ।
मुक्ताश्लेषौ भाषा परिच्छेदपन्थीकायां विज्ञानमुक्तावल्यां च ।
मुक्तास्फोट पु० स्त्री० स्फुट्यते विदीर्यते स्फोटः मुक्त्या
स्फोटः । शुक्ती ।
मुक्ति स्त्री० मुच-क्तिन् । मोचने संसारबन्धनराहित्ये मतभेदेन
आत्मनिकटुः खनिहृत्तौ, ब्रह्मस्वरूपावाप्तौ च देहिन्द्रिया
भ्यामालनो न्यन्यन्यत्वे च ।
मुक्तिमण्डप पु० मुक्तिप्रदो मण्डपः शाक० । काशीस्थे जग-
न्नाथमठस्थे च मण्डपभेदे तीर्थे । [यावत् । सिद्धौ ।
मुक्तिमुक्त पु० मुक्तिर्भोचनं तेन मुक्तोरहितः संक्षिप्त इति
मुख न० खन-अच् हिट् धातोर्मुट् च । 'प्रजापत्या यतः स्वातं
तस्मादाङ्गुर्मुखं बुधा' इत्युक्ते देहावयवभेदे । 'ओमौ च दन्मूलानि
दन्ता जिह्वा च तालु च । गलो गलादि सकलं सप्ताङ्गं मुख-
स्यते' इत्युक्ते गलादिषु प्राणकावयववति वदने । गृहस्य
निष्कारणवर्त्तन, गृहस्यण्डपादेः प्रवेशनिर्गमे, आरम्भे,
उपाये, नाटकादौ सन्धिभेदे, नाटकादिशब्दभेदे, आद्ये,
प्रधाने, शब्दे, नाटके, वेदे, च । नकुचहले पु० (डेयो) ।
मुखगन्धक पु० मुखस्य गन्धो यस्य सेवनात् कप् । पलाण्डौ ।
मुखचपला स्त्री० आख्यायान्तरे कन्दोभेदे ।
मुखज पु० ब्रह्मणो मुखजायवते जन-उ । विभे, ब्राह्मणोऽस्य
मुखभाषीदिति श्रुतिः । [ल्यु । पलाण्डौ ।
मुखदूषण पु० मुखं दूषयति सेवनात् दुर्गन्धेन दूष-विच्

मुखधौता स्त्री० मुखं धौतं यया धाव-क्त ऊट् पर० नि० ।
ब्राह्मण्यदौ (बामनहठि) ।

मुखनिरौचक लि० मुखनितराखं निरीकते खुलु । अलसे
स हि अत्योद्यत् स तस्यं कुखात् तदा नाहं करोमीत्याश-
येन इतरमुखं निरीक्षयायः स्वकार्ये न प्रवर्तते ।

मुखपूरण न० मुखं पूरयति पूर-ल्यु । गण्डप्रभितजलादौ ।
मुखप्रिय न० मुखं प्रीणाति प्री-क्त उप० । लवङ्गे मुखरोचक
माले लि० । [लि०]

मुखभूषण न० मुखं भूषयति भूष-ल्यु । ताम्बूले । मुखमण्डने
मुखमण्डनक पु० मुखस्य मण्डनमिव इवार्थे कन् । तिलक-
हजे । इत० । स्तार्ये कन् मुखभूषणे न० । ५०० कप् ।
मुखभूषणे लि० ।

मुखभोद पु० मुखं भोदयति सुद-णित् अण् । शोभाजने ।
मुखर लि० मुखं मुखव्यापारं कथनं राति आदत्ते करोतीति
यावत् रा-क्त । अप्रियवादिनि अप्येवादिनि च 'मुखरस्तत्र
हन्त्यते इति हितोपदेशः । काले, शङ्के-च पु० ।

मुखरित लि० मुखर इवाचरति मुखर+क्ति-क्त । शब्दायमाने
मुखलाङ्गल पु० मुखं लाङ्गलमिव भूमिविदारकं यस्य । श्रुकरे
मुखवल्लभ पु० इत० । दाडिमहजे तत्फलस्य मुखप्रियत्वात् ।
मुखप्रिये लि० ।

मुखवाचिका स्त्री० मुखं वाचयति अजडीकरोति सेवनात्
वच णिच् खुलु । अम्बुडायान् । [कपूरादौ च ।

मुखवास पु० मुखं वासयति सुरभीकरोति अण् । गन्धद्वये
मुखवासन पु० मुखं वासयति वासि-ल्यु । मुखसौरभकारके
गन्धे । तद्वति लि० ।

मुखविष्टा स्त्री० मुखं विष्टेव दुर्गन्धं यस्याः । तैलपायिकायां
तन्मुखस्यैवास्ते हि द्रव्यान्तरे दुर्गन्धो भवति ।

मुखव्यादान न० वि+आ+दा ल्युट् इत० । मुखप्रसारणे ।
मुखशोधन न० मुखं शोधयति शुध-णिच्-ल्यु । त्वचे (दार-
चिनि) कटुरसे पु० ।

मुखशोधन पु० मुखं शोधयति शुध-णिच्-णिनि । जम्बीरे
मुखस्त्राव पु० खवति कु-ण ईव० । लालास्त्रे मुखसन्दिजजे
मुखान्नि पु० मुखमेवास्त्रिद्वयं शपदानेन दाहकत्वात्
यस्य । विप्रे दावानजे च ।

मुखान्न पु० मुखमेवास्त्रं यस्य । कर्कटे ।
मुख लि० मुखे आद्यो भवः यत् । प्रययकले, जेहे च ।
मुग्ध लि० सुह-क्त । सूडे । मोहयति अन्तर्भूतयत्ने सुह-
कर्त्तरि क्त । सुन्दरे । नायिकाभेदे स्त्री० ।

मुच दन्धे शब्दे भा० व्यासः सक० सेट् । मोचते अमोचिष्ट
इदिदध्यसु । सङ्घते ।

मुच त्यागे चुरा० उभ० सक० सेट् । मोचयति-ते अमूचयत्-त ।
मुच त्यागे त० मुचादि० उभ० सक० अनिट् । सङ्घति-ते अमूचत्
असक्त । कर्मकर्त्तरि अकर्मकः 'सङ्घते सर्वपापेभ्यः, इति
पुराणम् । [रूपभेदे च ।

मुचकुन्द पु० सुव-क्त सङ्घः कुन्द इव । स्वनामख्याते पुष्पहजे,
मुज ध्वनौ अक० मार्जने सक० वा चुरा० पठे भा० पर० सेट् ।
मोजयति ते मोजति अमूजयत्-त अमोजीत् । इदिदध्य-
त्वार्थे । सङ्घयति ते सङ्घति असङ्घयत् त असङ्घीत् ।

मुञ्ज पु० सजि-अच् । (सज) रज्जुसाधने तद्वत्भेदे ।
मुञ्जकेशिन् पु० सङ्घइव केशः अक्षयस्य रनिः । विष्णौ ।

मुञ्जर न० सजि-अरन् । शालूके ।
मुट नर्दने भा० पर० सक० सेट् इदिट् । सङ्घति असङ्घीत् ।
मुट चोदे वा सु० उभ० पठे भा० पर० सक० सेट् । मोटयति ते
मोटति अमूटयत् त अमोटोत् । [समोड

मुट चोदने आक्षेपे च त० उ० पर० सक० सेट् । मुटति असङ्घीत्
मुट पलायने भा० आ० अक० सेट् इदिट् । सङ्घते असङ्घित ।
मुड केशादिच्छेदे नर्दने च भा० पर० सक० सेट् इदिट् । सङ्घति
असङ्घीत् ।

मुड सज्जने भा० आ० अक० सेट् इदिट् । सङ्घते असङ्घिट
मुण प्रतिज्ञाने त० पर० सक० सेट् । सङ्घति अमोचीत् ।
मुण्ड पु० न० सङ्घि कर्मणि घञ् । मलके, गोत्रे, सङ्घायसे च
दैत्यभेदे, नापिते, स्थाण्डले च पु० सङ्घिते लि० । नहा-
नावधिकायां, सङ्घरीकायाश्च स्त्री० टाप् ।

मुण्डक पु० सङ्घयति सङ्घि-णिच्-ल्यु । नापिते ।
मुण्डचणक पु० सङ्घयणक इव । कषाये ।
मुण्डन न० सङ्घि-भावे ल्युट् । केशच्छेदे वपने ।
मुण्डफल पु० सङ्घं शिरस्य फलमस्य । नारिकेले । [मेदे
मुण्डशालि पु० सङ्घः श्रुक्तः शालिः । निःश्रुते शालि
मुण्डायस न० सङ्घनयः अच् समा० । लौहभेदे ।
मुण्डितिका स्त्री० सङ्घि-इत स्त्रार्थे कन् अत इत्यम् टाप् ।
(सङ्घारी) इत्यभेदे ।

मुण्डित पु० सङ्घयति सङ्घि-णिच्-णिनि । नापिते ।
मुण्डिरी स्त्री० सङ्घि-इरच् मौ० लीच् । स्वनामख्याते इत्यभेदे
मुद संकार्जने सु० उ० सक० सेट् । मोदयति ते अमूदयत् त
मुद कर्म भा० आ० अक० सेट् । मोदते अमोदिट । [च
मुद(दा) स्त्री० सुद-ल्य० क्तिप् वा टाप् । कर्म, लाजनामोपधे

सुदिर उ० सुद-किरच् । मेघे, भेके च । काष्ठके लि० ।
सुद्र उ० सुद्र-गक् नेट् । (सुग) कलायभेदे, पलिभेदे, जलकाके च
सुद्रपणी स्त्री० सुद्रस्त्रेव पर्यसखाः । (सुगानी) वनसुत्रे ।
सुद्र न० सुद्रं गिरति गु-अच् । सन्निकाभेदे, लोटभेदे,
(सुधुर) पुष्पदण्डे, कलारदण्डे (कामराङ्गा) च उ० । स्वार्थे
कन् । तलैव ।

सुद्रल न० सुद्रं गिरति षट्-अच् रल लः । वनदण्डे, रोहिण
दण्डे च । गोमिषदण्डे प्रवरकारके सुनिभेदे, षट्भेदे च उ० ।
सुद्रष्ट उ० सुद्रं स्तकति प्रतिवध्नाति स्तक-ड ष्ट० षत्वम् । वन-
सुत्रे । अच् । सुद्रष्टकोप्यल ।

सुद्रा स्त्री० सुद्र-रक् । प्रत्ययकारिण्याम्, (मोहर) अङ्गुलिस्थे
सुद्राङ्गनयुक्ताङ्गुलीयके, स्पर्शरौप्यादितङ्कायाम्, अप्रकाशे,
'सुद्राङ्गिपिः शिल्पलिपिलिपिलुंखनसम्भवा । सुद्रिङ्का
सुगलभूता लिपयः पञ्चधा मता' इत्युक्तलिपिमध्ये लिपि
भेदे, 'तन्मप्रसिद्धे वीराचारसेव्ये प्रयुक्तास्तदुल्ला भवता गो-
धूमचणकादयः । तस्यानाम भवेन्मुद्रैः त्युक्ते पञ्चमकारादिद्र-
व्यभेदे, देशविशेषादधनायाङ्गुल्यादिचिन्निवेशविशेषे 'सुद्रा-
मकसुपि'ति तन्मम् सङ्कोचे च ।

सुद्रालिपि स्त्री० सुद्रया लिपिः । पञ्चधाविमल्ललिपिमध्ये
लिपिभेदे (आपार अथवा)

सुद्रिका स्त्री० मुद्रैव लुदा वा सुद्रा कन् । स्पर्शरौप्यादि
निर्मिते अङ्गुलिस्थे अङ्गनसाधनयोग्ये पदार्थे ।

सुद्रित लि० सुद्रा जानाटस्य इतच् । अप्रकाशिते, अङ्किते च ।

सुधा अव्य० सुह का ष्ट० ह्रस्व धः । सिध्याशब्दार्थे ।

सुनि उ० अन-इन् ष्ट० षत्वम् । दुःखेष्वसुदिनमनाः सुखेषु
विगतस्त्वृहः । वीतरागभयक्रोधः स्थिरधीर्मुनिरुच्यते,
इत्युक्तवचने स्थिरचित्ते वीतरागादौ जने । ते च सन्वलि
विष्णुहारीतादयः । सप्तसंख्यायाञ्च ।

मुनिखर्जुरी स्त्री० इत० । खर्जुरीभेदे । [सप्तच्छदे(जातिम्)]

मुनिच्छद् उ० सुनिषंख्याताः सप्तसंख्याः ऋदाः प्रतिपर्यं यस्याः ।

मुनितक उ० सुनिरगण्यनामकस्तकः । वकड्ये ।

मुनिद्रुम उ० सुनीनां प्रियो सुनिनामको वा द्रुमः । श्लोनाकदण्डे
वकड्ये च । [खड्गने च । इत० । ऋषिचुते ।

मुनिपुत्रक उ० सुनेः पुत्रः संज्ञायां कन् । दमनकदण्डे,

मुनिपुष्प न० सुनिद्रुमस्य पुष्पं भोजो भोजसिखडुत्तरपद
लोपः । वकपुष्पे । [भोजनाभावे च ।

मुनिभेषज न० सुनीनां भेषजमिव । हरीतक्यां, अगस्थे, सुनी,

सुनीन्ड उ० सुनिः इन्द्र इव । बुद्धे । ७त० । ऋषिभेदे ।

मुन्य गत्यां भ्वा० पर० सक० सेट् क्ता वेट् । सन्वति ससन्वीत् ।

मुन्या स्त्री० ताजकप्रसिद्धे जन्मवर्षावधि एकैकवर्षे लग्नत
एकैकराश्वन्तरे लग्नस्य गतिभेदे । सुषहाप्यल ।

मुन्यन्न न० सुनियोग्यमन्नम् । नीवारकन्दादौ ।

मुमुक्षु लि० भोजुमिच्छः सुच-सन्-उ । मोक्षेच्छावति । संसार
वन्धनाभावेच्छावति । यतौ उ० ।

मुमुक्षान उ० सुच-कान ष्ट० दीर्घः । मेघे, सक्तवति लि० ।
'दुपदादिव सुमुक्षान इति वेदमन्त्रः ।

मुमुषु लि० नर्तुमिच्छुः षट्-सन्-उ । आसन्नभरणे ।

मुर वेत्ते त० पर० सक० सेट् । सरति अमोरीत् ।

मुर उ० मुर-क । दैत्यभेदे, 'पार्थेनाथ द्विपन् मुर'मिति भावः

मुर उ० मुर-क । वेत्ते । ख नामख्याते गम्भद्रव्ये स्त्री० टाप् ।

मुरज उ० मुरात् वेदनात् जायते जन-ड । ऋद्धे वाद्यभेदे
मुरजफल उ० मुरज इव फलं यस्याः । पनसदण्डे । मृदङ्गफला-
दयोप्यल ।

मुररिपु उ० इत० । विष्णौ । मुरारिमुरमधनादयोप्यल ।

मुरला स्त्री० मुरं लाति ला-क । नर्तदायाम् । 'मुरलामारभे
हृते'ति रघुः । वंशीनाम्नि बाधे गौरा० ङीष् । [योप्यल

मुरलीधर मुरली धरति षट्-अच् श्रीलक्ष्णे, मुरलीवादन-
मुर्च्छ मोक्षे डङ्ग्री च भ्वा० पर० सक० सेट् । मूर्च्छति अमूर्च्छीत् ।

भावे क्त । मूर्तम् मूर्च्छितम् ।

मुर्मर उ० मुर-क । ष्ट० ह्रितम् । तुषाम्नी, कन्दर्पे, स्त्र्यांश्च च

सुर्व बन्धे भ्वा० पर० सक० सेट् । मूर्च्छति अमूर्च्छीत् निष्ठावामनिट्

मुल रोपणे चु० उभ० सक० सेट् । मोहयति ते अमहयत् त

मुश्टी स्त्री० सुष-अट् च गौ० ङीष् ष्ट० । धितकङ्कौ ।

मुश(स)ली स्त्री० सुष सुष वा अलक् ष्ट० षस्य घः गौरा० ङीष्
तालमूल्याम् वलगाञ्च स्वार्थे कन् पञ्चगान् ।

मुष बधे भ्वा० पर० सक० सेट् । मोषति अमोषीत् ।

मुष अदने दिवा० पर० सक० सेट् । सन्वति असप्तत्-अमोषीत् ।
पुषादिरयमित्ये ।

मुष सुषने क्पा० पर० द्विक० सेट् । सन्वति अमोषीत् ।

मुष(स)ल उ० सुष कलन् । ष्ट० षस्य वा घः (शा)वा अयोधे
खनामख्याते धान्यादिकखनसाधने पदार्थे ।

मुषा स्त्री० सुष-क-टाप् । धातुद्रावणे धातुभेदे (सुषी)

मुषित लि० सुष-क्त । अपहृतद्रव्ये जने ।

मुष्क उ० सुष-टाप् । पुरुषचिह्नभेदे अण्डकोषे, (वण्टापायक)
द्वये' तस्मादे, मांसवे, च स्वार्थे कन् तलैव ।

मुष्कान्य उ० ३त० । उपचारहितेरात्राकलः पुररुक्ते (जीजा)

मुष्टि पु० स्त्री० सप्त-तिष्ठ । बद्धपाशौ, पलपरिमाणे,
कुक्ष्याभ्यां च । क्तिन् । मोषणे स्त्री० ।

मुष्टिक पु० सृष्ट्या कायति कै-क । कंसराजमञ्जुभेदे । मुष्टि
मोषणं प्रयोजनस्य कन् । स्पर्शकारे ।

मुष्टिकान्तक पु० इतः । बलदेवे तस्य मुष्टिकासुरहृन्ना तथात्वम्
मुष्टिन्धय पु० मुष्टिं धयति धे-खच् सञ् च । बलके ।

मुष्टियन्त्र पु० मुष्टेर्वन्मो यत् । संग्रहे । इतः । मुष्टिवन्धने ।
मस खण्डने दि० पर० सक० सेट् । सस्यति अससत् आभोसीत्
पुपादिरयमित्ये ।

मुस(ष)(श)तिन् पु० मुस(ष)(श)ल+अत्यर्थे इनि । बलदेवे ।

मुस(ष)(श)त्य लि० मुस(ष)(श)तेन वेष्टः यत् । सपलवेष्टे ।

मुस्त संज्ञौ चु० उभ० सक० सेट् सस्तयति ते अमुस्तत् त ।

मुस्त पु० स्त्री० मुल-अच् स्त्रीत्वे टाप् । सस्तके । (सता) स्तार्थे
कन् । अलैव अस्ती० । स्थ वरविभेदे पु० ।

मुस्ताभ न० सुस्तेव भाति भा-क । (नागरस्य) सुस्तकभेदे

मुव मोहे वैचित्ये दि० उभ० अक० सेट् । सस्यति अससत्
मोहिता, मोघा, मोडा ।

मुहिर पु० सह किरि । कामे, मूर्खे च ।

मुहुस् अव्य० सह-उचिक् । धौनः पुन्ये ।

मुहुर्त स्त्री० ऊर्ध्व-त धातोर्मुद् च । द्वादशक्षणमिति कावे,
पञ्चदशधा विभक्तस्य दिनस्य पञ्चदशभागे, किञ्चिन्मूना-
धिकषटिकाद्वयकृते कावे च ।

मू बन्धे स्वा० आ० सक० सेट् । भवते अमविष्ट ।

मूक पु० मू-कच् । मत्स्ये, देवभेदे, दोने, वाक्शक्तिरहिते च लि०

मूढ लि० सह-त । मूर्खे, बाले, जडे, औरसे च ।

मूत लि० मू-त । दृढे, संयते च ।

मूत स्त्रिये अद्-चु० उभ० अक० सेट् । मूतयति ते अमुमवत् त

मूत न० मूल-अच् । प्रस्तावे उपस्थात् कर्तितजवे ।

मूतरोध पु० मूलस्य दोषो यस्मात् दुष-वच् ५ त० । प्रमेहरोगे

मूतनिरोध पु० मूलं निरुपति नि+रुध-अण् । मूत्रप्रति-
बन्धकरोगे । [कर्कोश्याञ्च ।

मूतफला स्त्री० मूलमेव फलं यस्याः । त्वप्याम् (शश)

मूताघात पु० मूलमाहन्नि आ+हन्-अण् । मूलहननकारिणि
रोगभेदे ।

मूत्राशय पु० इतः । नाभेरधोदेशे वस्तिनामकस्थाने ।

मूर्ख लि० सह-ख मुरादेशः । मूढे गायत्रीरहिते सार्धगायत्री
रहिते च । 'क्रियाहोमस्य मूर्खस्येति' स्मृतिव्याख्यायां
निबन्धकारैस्तथायकतया व्याख्यानात् ।

मूर्च्छना स्त्री० मूर्च्छ-युच् । 'स्वरः संमूर्च्छितो यत्र रागतां

प्रतिपद्यते । मूर्च्छनामिति तां प्राहुः कवयो प्याससम्भ-

वामित्युक्ते गानाङ्गभेदे 'स्फुटीभवदुपासविशेषमूर्च्छना'

मिति माघः । [व्यापारमत्यावस्थायां, दृढौ च ।

मूर्च्छा स्त्री० मूर्च्छ-अङ् । मोहे, अनिद्रायाश्च बाह्येन्द्रिय

मूर्च्छालि लि० मूर्च्छा+अस्यर्थे लच् । मूर्च्छाविशेषे ।

मूर्च्छित लि० मूर्च्छा जातास्य इतच् । मूर्च्छायुक्ते, दृढे,
उच्छ्रिते च ।

मूर्त्ति लि० मूर्च्छ-त । मूर्च्छान्विते, मूढे, कठिने च । मूर्त्तिरस्यस्य

अच् । मूर्त्तिमति न्यायोक्तेषु अवच्छिन्नपरिमाणवत्स्य

स्तिजलपावकप्रवचनः सु च ।

मूर्त्ति स्त्री० मूर्च्छ-क्तिन् । देहे, कठिन्ये, आकारे, प्रतिभायाञ्च

मूर्त्तिमत् पु० मूर्त्तिरस्यस्य मतप् । देहे । आकारयुक्ते, कठि-

न्ययति च लि० ।

मूर्द्धज पु० मूर्द्धि जायते जन-ड । केशे । मस्तकजातमात्रे लि० ।

मूर्द्धन्य लि० मूर्द्धि भवः यत् । मस्तकजाते । शिवाप्रत्योक्तोप
मृकारटवर्गषष्ठ्येषु पु० ।

मूर्द्धन् पु० सर्व-कनिन धृट्, च । मस्तके ।

मूर्द्धपुष्प पु० मूर्द्धि पक्षशिरसि पुष्पं यस्य । शिरोपह्वले ।

मूर्ध्वा स्त्री० मूर्ध्व-अच् । खनामस्थिते धतुर्गुणोपयुक्ते लताभेदे ।

गौरा० डीष्ट । मूर्ध्वीत्ययत् ।

[अमृष्टि ।

मूल प्रतिष्ठायां स्वा० उभ० अक० सेट् । मूलति ते असूलीत् ।

मूल रोषणे चुरा० उभ० सक० सेट् । मूलयति ते अमूलत् त

मूल न० मूल-क । शिफायाम् (जड़) (शिकड़) आद्ये च

निकुञ्जे, बाणि व्यापुपयोगिनि मूलधने, अन्निके, निजे,

चरणे, चूरणे, पिप्पलीमूले, टीकादिना व्याख्येयधन्ये च ।

अश्विन्यवधिके उनविंशे नक्षत्रे लि० ।

मूलक न० मूल+संज्ञायां कन् । कन्दभेदे (मूला) 'वर्जनीयं सदा

माघे मूलकं सदिरासम'मिति गोडीयस्मृतिः । विप्रभेदे पु०

मूलकपर्णी स्त्री० मूलकदलस्येव पर्णां यस्य । शोभाङ्गने ।

मूलकमूला स्त्री० मूलकस्यैव मूलस्य । चौरककुडीश्चे ।

मूलकमूलान् न० मूलेन सन्निवैषधादिना यत् वशीकरणदि

कर्म्म । औषधादिना वशीकरणकर्म्मणि ।

मूलजङ्घ्र न० मूलेन क्वाथितदलमूलेन जङ्घ्रम् । व्रतभेदे । तद्

यस्य । 'मूलजङ्घ्रः स्मृतो मूलै रिति' स्मृत्युक्तं तद्वति लि०

मूलज न० मूलाज्जायते जन-ड । आर्द्रके । उल्लादौ पु०

मूलजातमात्रे लि० ।

मूलतिकोण न० 'सिंहोदयश्च मेघश्च कन्या धन्वी धटोषटः ।

अकादीनां विकोणादीनां लुक्ते रव्यादीनां क्रमेण चिंहादिषु
राशिषु । [क्रियते तस्मिन् (पूजि) मूलधनादयोऽप्यत्र
मूलद्रव्यं न० कर्म० । मूलधने यद्वलम्बा बाणिज्यादिकं
मूलपर्याप्तं स्त्री० मूलसारभ्य पर्याप्तस्याः स्त्री० । मूलद्रव्यपण्यां
मूलपुष्करं न० पुष्करस्य मूलं राजः पर० । पुष्करमूले । [कायाम्
मूलपोती स्त्री० पूतञ्च गौ० स्त्री० मूलं प्रधाना पोती । पूति-
मूलप्रकृति स्त्री० मूलीभूता सव्याद्या प्रकृतिः । सांख्यमतोक्ते
सर्वेषां कारणीभूते साव्यावस्यापन्ने सत्त्वरजस्तमोरूपे
विगणाल्लके प्रधाने 'मूलप्रकृतिरविकृति' रिति सांख्यका-
रिका । उगांयाश्च ।

मूलफलदं पु० मूलेऽपि फलं ददाति प्रकृते दा-क । पनसदृशे
मूलरस पु० मूले रसो यस्याः । मोरटालतायाम् ।
मूलशाकटं न० मूलानां जलं शाकटम् । मूलभवनयोग्ये
जले । शाखिन । मूलशाकिनोप्यत्र ।

मूला स्त्री० मूलानि बाहुल्येन सन्त्यस्याः अच् । शतमूल्याम्
मूलाधार पु० इत० । नाभिलिङ्गयोर्मध्ये तस्य हि शरीरस्थ-
सकलनाडीनां मूलस्थानत्वात्तत्त्वम् । मूलाधारे विकोणाख्ये
दृष्ट्याज्ञानक्रियात्मके, मध्ये खयम्भूलिङ्गन्तु कोटिस्तूर्यस-
चक्रमभित्युक्तलक्षणे विकोणाकारे तन्त्रोक्ते चक्रभेदे च ।
मूलिन् पु० मूलमख्यस्य इति । दृष्टे । ठन् । मूलिकोऽप्यत्र ।
मूल्यं न० मूलाय पदादिकारणतन्त्रादये इदम् यत् । तन्त्रा-
द्यादानाय दीयमाने धने ।

मूष लुण्ठने भा० पर० सक० सेट् । मूषति अमूषीत् ।
मूष पु० स्त्री० मूष-क । मूषिके तेजस इव्यद्रावणपाले, (मुचि) च । गवाक्षे
'मूषाधिक्रादिमूषावहने'ति लोला० । देयताड्डवत् स्त्री०
मूषक पु० स्त्री० मूष-खलु स्त्रीत्वे प्राप् अत इत्थम् । उन्दुरौ ।
मूषककर्षी स्त्री० मूषककर्ष इव पुष्पाण्यस्याः । (उन्द, रकानी)
आखुपण्याम् मूषककर्षादयोऽप्यत्र ।

मूषिक पु० मूष-किकन् । उन्दुरौ । सुषिकपण्यां स्त्री० ।
मूषिकपर्णी स्त्री० मूषिककर्ष इव पर्याप्तस्याः जलजलभेदे
मूषी स्त्री० मूष-गौ० स्त्री० । रणादेर्द्रावणपाले (मुचि) ।
मूषीक पु० स्त्री० मूष कीकन् स्त्रीत्वे दृष्टम् । उन्दुरौ ।
मृ स्त्री० त० । सार्धधातुके लुङि आशीर्लिङि च आ० अन्यत्र
पर० अक० अमिट् । क्रियते । अमृत । समार । सर्तासि मृगीट
मृकण्ड पु० मृनिभेदे ।

मृच्छ संघाते भा० पर० सक० सेट् । मृच्छति अमृच्छीत् ।
मृग अन्वेषणे याचने च अ० बु० आ० सक० सेट् । मृगयते अमृगय
मृग अन्वेषणे द्वा० पर० सक० सेट् । मृगयति अमृगीत् ।

मृग पु० मृग-क । पशुमाले, हरिणे गजभेदे । अश्वित्यवधिके
पञ्चमे नक्षत्रे । अ० बु० मृग-भावे अच् । अन्वेषणे, याचने,
यज्ञभेदे च । अच् । मृगसदे, मकरराशौ च पु० ।

मृगगाभिनी स्त्री० मृग इव गच्छति गभ, शिनि । विडङ्गा-
याम् । मृगतुल्यमसनवति त्रि० स्त्रियां स्त्री० ।

मृगजीवन पु० मृगैस्तन्मांसादिभिर्जीवति जीव-ल्यु । व्याधे
मृगणा स्त्री० मृग-युच् टाप् । नटद्रव्यस्यान्वेषणे ।

मृगतृष्णा स्त्री० मृगणां तृष्णं तृष्णाहेतुत्वात् । सूर्यकिरणे
जलभ्रान्तौ, निर्जलदेशस्थं सूर्यकिरणं दूरतो वीक्ष्य मृगै
जलभ्रान्ता तृष्णाक्षैः सङ्घिः बन्धन्यते नच जलं लभ्यते
इति, यीमे मृगदेशे विकतादौ पतितरविकरणेषु जल-
भ्रान्तिरिति च प्रसिद्धम् । स्वार्थे कन् । तलैव

मृगदंशक पु० मृगं दंशति दन्त-खलु । कुकुरे ।

मृगधूर्त्तक पु० मृगेषु धूर्त्तकः । मृगाखे ।

मृगनाभि पु० मृगस्य नाभिः नाभिजन्मः । कस्तूर्याम् मृगसदे

मृगनाभिजा स्त्री० मृगस्य नाभे जायते जन-ड । कस्तूर्याम् ।

मृगनेता स्त्री० मृगो मृगशिरो नखत् नेलमिव प्रकाशकं
यत्र रात्रिषु । सौरमासस्य किञ्चिदधिकतयोर्विशदिना-
वधिसार्गशोधेशपथ्यन्तदिवसीय रात्रिषु ।

मृगपति पु० इत० । मृगणां पञ्चूनां पतिः स्वामी । सिंहे
मृगेन्द्रादयोऽप्यत्र ।

मृगप्रिय न० इत० । पर्वततले ।

मृगवधजा जीव पु० मृगवधेना जीवति जीव-अच् । व्याधे ।

मृगवन्धनी स्त्री० मृगोवध्यातेऽनया बन्ध ल्युट् स्त्री० । मृग-
वन्धनार्थे जाले । करणस्य कर्तृत्वविवशयां शिनि स्त्री० ।
मृगवन्धिनोऽप्यत्र ।

मृगभक्ष्या स्त्री० मृगैर्भक्ष्यते भक्ष-यत् । जटासांश्याम् ।

मृगसद पु० मृगस्य सदो गम्यो यस्मात् । कस्तूर्याम् ।

मृगसदवासा स्त्री० मृगसदस्तेव वासः सौरभस्याः । कस्तूरी-
सल्लिकायाम् । [प्रपुत्रधफलके व्यापारे आखेटके ।

मृगया स्त्री० मृगं याचनया या चज्ये क । (शोकार)

मृगयु पु० मृग-अख्यर्थे यु । ब्रह्मणि मृगालादीनां व्यापार-
भेदे, व्याधे च 'मृगयूषिव मृगोऽपि दक्षिणेर्षो'तिभट्टिः ।

मृगरसा पु० मृगो मृगमांसं तस्यैव रसोऽस्याः । सहदेवी-
लतायाम् । [राजते अच् । चन्द्रे ।

मृगराज पु० मृगणां पञ्चूनां राजा ठवु । सिंहे मृगेण

मृगराटिका स्त्री० मृगं रटति जीवत्येन रट-अच् गौ०
स्त्री० स्वार्थे कन् । जीवन्त्याम् ।

कृगारिपु उ० इत० । सिंहे कृगश्लुपभृतयोऽप्यल ।

कृगलक्षणा उ० कृगो लक्षणं यस्य । चन्द्रे कृगाह्लादयोप्यल ।

कृगवल्लभ न० इत० । कुन्दरहणे ।

कृगवाहन उ० कृगो वाहनं यस्य । वायो धावन् हरिण-
प्रस्थ इति वायुध्यानम् ।

कृगव्य न० कृगान् व्यथतेत्यल व्यथ-ड । कृगयायास् ।

कृगशिरस् न० पु० कृगश्चेव शिरोऽस्य । आश्विभयधिके पञ्च
मे नक्षत्रे कृगशिराप्यल स्त्री० टाप् । कृगशीर्षन्,
कृगशीर्ष, एतावप्यल पु० इ० । [लतायास्]

कृगा स्त्री० मृगो मृगमांसतल्लरसोऽप्यल अच् । सहदेवी-

कृगाक्षी स्त्री० मृगश्चेवाक्षि पुष्यं यस्याः पञ्च सप्ता० ङीष् ।

विषल्लयां मृगतल्लनयनवत्यां स्त्रियां च ।

कृगाण्डजा स्त्री० मृगस्याण्डाकारात् नाभिस्थितमांसपि-
ण्डात् जायते जन-ड । कस्तूर्याम् ।

कृगादन पु० मृगान् अस्ति अद्-ल्यु । लुट् व्याप्ते । मृगान्तकोप्यल

कृगादनी स्त्री० मृग इवादाते अद्-कर्माणि ल्युट् । सह-
देव्याम्, इन्द्रवाक्यव्याम्, (राखालगणा), कर्कोटीभेदे च

कृगाराति ि० इत० । कुकुरे, मृगश्लो, सिंहे च ।

कृगारि पु० इत० । कुकुरे, सिंहे, व्याघ्रे, रक्तशोभाजने च ।
तल्लेवने हि तल्ल नाशः ।

कृगाविध् पु० मृगं विध्यति विध-क्तिप् पूर्व दोषः । व्याधे ।

कृगित लि० कृग-क्त । अन्वेषिते, याचिते च ।

कृगेन्द्र पु० मृगः इन्द्र इव । सिंहे ।

कृगेन्द्रचटक पु० मृगेन्द्र इव हिंस्रचटकः पक्षी । श्वेनपक्षिणि

कृगेन्द्राशी स्त्री० मृगेन्द्रेण सिंहेणाश्रिते मल्लते अश-कर्माणि
यत् । वासके । [वासक्याम् (सादा राखालगणा) ।

कृगेव्यांश् स्त्री० मृगप्रिया इत्यांश्ः कर्कोटी । त्रैतायामिन्द्र-

कृगेष्ट पु० इत० । सहडले ।

कृगेक्षणा स्त्री० मृगस्य ईक्षणसिच पुष्यसंस्थाः । मृगेव्यांरो ।

कृज गोधने भूषणे च वा सु० उभ० । पञ्चे अदा० सक० वेट् ।
मार्जयति-ते माटिं अभीकृजत्-त असमार्जत्-त अमा-

र्जित् आकाचीत् अकृजत् ।
कृजा स्त्री० मृज-अङ् । मार्जने । [अमर्जीत् ।

कृज गोधने कृ० उ० च पर० सक० सेट् । मृह्णाति कृजति

कृज उ० मृह-क । शिवे तत्पत्न्याम् स्त्री० ङीप् आमुक् च

कृण हिंसे त-प-सक० सेट् । मृणति अमृणीत् ।

कृणाल न० मृण-कालन् । मृगादेर्नाखले कृले, वीरणमूले च
गौरा० ङीष् । कृणावीत्यपि विशतन्तो स्त्री० ।

कृणालिन् स्त्री० कृणालं विद्यतेऽस्य अच् कृणालं पद्मं ततः
समूहे तद्युक्तदेशे वा इति । पद्मसमूहे, पद्मयुक्तदेशे,
तद्युक्तलतायाञ्च ।

कृत न० कृ-भावे क्त । मरणे । तत्पुल्यङ्गः खजनके याचितके
दृष्टौ च । कर्त्तरि क्त । गतप्राप्ते लि० ।

कृतक न० कृतेन मरणेन कायति कै-क । मरणाशौचे कृतके
कृतकोटयवेति कृततिः ।

कृतकल्प लि० ईषदसमाप्नो कृतः कृत+कल्प । कृतप्राये ।

कृतजीव पु० कृतः नष्टः सन् पुनर्जीवति जीव-अच् । तिलकटके

कृतवत्सा स्त्री० कृतोवत्सो यस्याः । कृतापत्न्याः स्त्रियां स्त्री
गव्याञ्च 'कृतवत्सा च या नारीति' तन्मम् ।

कृतसस्त्रीवनी स्त्री० कृतान् संजीवयति सप्त+जीव-णिच्-ल्यु,
गौ० ङीष् । गोरकटुधायामोषधी तन्मोक्ते विद्यासेदे च

कृतस्नात लि० कृतं मरणं तन्निमित्तं स्नातः स्ना-त । मरण-
निमित्तं कृतस्नाने ।

कृतालक न० कृतमालयति भूषयति अल-णिच्-ल्युल् । आढ
क्याम् । कृत् कृत्तिका तालः प्रतिष्ठा यस्य । कृताल-

मप्यल । कन् तल्लेव ।

कृतफली स्त्री० कृतेष्वपि फलमस्याः । कुडौषधौ । (कुङ्)

कृत्तिका स्त्री० कृद्+तिकत् टाप् । कृदि (माटि) सा
शेत्वत्वे नाख्यस्य अच् टाप् । आढक्याम् ।

कृत्य पु० कृ-ल्युक् । यमे, देहादिभ्यः प्राणवियोरे-विजातीयत्व
मरणयोगनाशे-वा मरणे च ।

कृत्यनाशक पु० कृत्यं नाशयति नाशि-ल्युल् । पारदे तस्य
हि रसायनक्रियादिना शोधयित्वा सेवने कृत्यनाशकत्वम्

कृत्यनाशकमाले लि० ।

कृत्यपुष्प पु० कृत्यवे स्वाभिमरणाय पुष्पं यस्य । इक्षौ ।
तस्मिन् पुष्पिते हि तत्स्वामिभ्य नाशः ।

कृत्यफला स्त्री० कृत्यवे स्वनाशाय फलं यस्याः । कदल्यां
फलपात्रे हि तस्य नाशः । [दाहादेवाङ्गुरादेरङ्गवः ।

कृत्यवीज पु० कृत्युं दाह एव वीजं कारणमस्य । वंशे तस्य

कृत्यकृति स्त्री० कृत्यवे कृतिः प्रसङ्गोऽस्याः । कर्कटकयोषिति
प्रसवादेव हि तस्या नाशः 'यथा कर्कटकी गर्भमापत्ते

कृत्यवे निजम्' इति पुराणम् ।

कृत्यफला स्त्री० कृद्+प्रशस्तार्थे स क्त, वा । प्रशस्तकृत्तिका-
याम् । अर्थआदाश्च । आढक्याम् ।

कृद् शोटे कृ० प० सक० सेट् । कृज्जाति । अमर्हीत् ।

कृद्(दा) स्त्री० कृदाते कृदाते कृद् संप० क्तिप् । कृत्तिकायाम्

(माटी) टाप् । मृदाप्यत् ।

मृदङ्ग उ० मृद-अङ्गच् किञ्च । वाद्यभेदे ।

मृदङ्गफलिनी स्त्री० मृदङ्गाकारं फलमस्यस्य इति । घोषा

तक्यम् । तत्फलं मास्यादस्यस्य अच् । मृदङ्गाप्यत् ।

मृदु वि० मृद-क् । कोमले । स्त्रियां वा ऊप् मृद्वी मृदुः ।

चित्राचुराधास्यगरेवतीनक्षत्रेषु च । [भूर्जपत्रहृत्ते ।

मृदुचर्मिन् पु० मृदु कोमलं चर्म त्वचास्यस्य द्रोह्या इति ।

मृदुच्छद पु० छायातेऽनेन छदः त्वक् इव० । भूर्जहृत्ते ।

पञ्चतन्त्रीषु हृत्ते । कुन्दुरहृत्ते श्रीतालहृत्ते च ।

मृदुताल स्त्री० कर्म० । श्रीतालहृत्ते (तेजते) ।

मृदुत्वच्(च) पु० मृदुः त्वक् त्वचा वा यस्य । भूर्जत्वचहृत्ते ।

मृदुपत्र उ० मृदूनि पत्राण्यस्य । नले । कर्म० । कोमलपत्रे न० ।

इत० । तद्वति वि० । चित्तीशान्ते स्त्री० गौरा० ऊप् ।

मृदुपर्वक पु० मृदूनि पर्वकाण्यस्य । वेले । मृदुपत्रियुक्ते वि० ।

मृदुपुष्प उ० मृदूनि पुष्पाण्यस्य । शिरीषहृत्ते । इव० मृदु-

कुसुमवति वि० । कर्म० । कोमलपुष्पे न० ।

मृदुफल न० मृदूनि फलाण्यस्य । विकङ्कते (वहवि) मधुनारि

मेले च । इव० कोमलफलवति वि० । कर्म० । कोमलफले न० ।

मृदुल न० मृद-कुलच् । जले । कोमलमात्रे वि० ।

मृदुलोमक पु० इव० । शशके । कोमललोमयुक्ते वि० ।

कर्म० । कोमललोमि न० ।

मृदूत्पल न० कर्म० । नीलोत्पले, नीलपद्मे च ।

मृद्वीका स्त्री० मृदु+स्त्रीयै ईकन् । द्राक्षाणाम् कपिलद्राक्षायाञ्च

मृध न० मृध्यतेऽल वज्रर्थे क । युद्धे । [ईति अमर्षिहृत् ।

मृध आर्द्राभावे स्वा० उभ० सक० सेट् क्ता वेट् । मर्षति-ते अम

मृश स्वर्शने प्रणिधाने च तु० पर० सक० अनिट् । मृशति

इच्छार्चित् अमर्षीत् अमृशत् । मृष इत्येके ।

मृष जसायां तु० उभ० अनिट् । मृषति ते अमृशत् त ।

मृष जसायां अ० स्वा० उभ० सक० सेट् । मृषयति त अमृशत् त

मृष जसायां अ० स्वा० उभ० सक० सेट् । मृषति ते अमर्षीत् ।

मृष सेचने स्वा० पर० सक० सेट् । मर्षति अमर्षीत् । क्ता वेट् ।

मृष जसायां चु० उ० सक० सेट् । मर्षयति ते असोमृषत् अममर्षयत्

मृष जसायां स्वा० आ० सक० सेट् । मर्षति अमर्षीत् । [अमर्षिहृत्

मृष जस यां दिवा० उभ० सक० सेट् । मृषयति ते अमर्षीत्

मृषा अव्य० मृष-का । मिथ्याशब्दार्थे ।

मृषार्थक न० मृषा अत्यन्तासम्भूतोऽर्थो यस्य । 'कूर्मलोम-

तनुतामः शशमृदङ्गधनुर्ज' इत्यादिवाक्ये ।

मृषालुक् पु० मृषालक इव मञ्जरी अस्य । आनहृत्ते ।

मृषावाद पु० मृषा+वद चञ् । मिथ्यावाक्ये यथा हृदो

वह्निमानिः आदिवाक्यम् ।

मृषोद्य न० मृषा+वद-क्यप् । मिथ्याकथने ।

मृष्ट न० मृष-क्त । मरिचे । छद्रे शोधिते च वि० ।

मृ बधे क्य० धा० प० सक० सेट् । मृशति अमारीत् ।

मे परीवर्त्ते स्वा० आ० सक० अनिट् । मयते अमास्त ।

मेक(ख)ल पु० मि-कलच् खलच् वा नेत्वम् । अद्रिभेदे ।

मेक(ख)लकान्त्या स्त्री इत० । नर्मदानद्याम् । [नद्याम् ।

मेक(ख)लाद्रिजा स्त्री० मेक(ख)लाद्रेजायते जन-ड । नर्मदा

सेखला स्त्री० मि-खलच् । स्त्रोक्तस्याभूषणे उपनयनकाले मन्त्रा-

चारिधार्थ्यं कटीकुले, खड्गादेभ्यश्चाधारणार्थं उपर्यधोभागेन

बन्धे, शैलनितम्बे, नर्मदायां, दृष्टिपथ्यां, होमशाली-

परित्यक् मृत्कृते वेदनभेदे च ।

मेघ पु० मिह-घञ् कुत्वम् । धूमज्योतिःपवनसलिलसंघात

जन्ये जलधरे, सुप्तके राक्षसभेदे रागभेदे च ।

मेघजीवन पु० मेघो जीवनं यस्य । चातकपक्षिणि ।

मेघज्योतिस् न० इत० मेघजन्यं ज्योतिः । वज्रान्नी ।

मेघनाद पु० मेघस्त्रेण नादोऽस्य । वरुणे, रावणस्य पत्ने इन्द्र-

जिति । इत० । मेघशब्दे ।

मेघनादाहुलासक पु० मेघस्य नादेनाहुलस्यति अनु+लस-

यवुल् । मयूरे । णिनि । मेघनादाहुलासीत्यप्यत् । [सुप्तके

मेघनामन् पु० मेघस्य नामिव नाम यस्य । मेघवाचकशब्दशाब्दे

मेघपुष्पक न० मेघस्य पुष्पमिव । जले ।

मेघयोनि स्त्री० इत० । धूमै ।

मेघवर्षा स्त्री० मेघस्त्रेण वर्षाः । नीलोहृत्ते ।

मेघवर्त्मन् न० इत० । आकाशे । मेघवीथ्यादयोप्यत् ।

मेघवह्नि पु० मेघजन्यो वह्निस्तद्वर्षणजातोऽग्निः । वज्रान्नी

एवं मेघानलादयोप्यत् ।

मेघवाहन पु० मेघो वाहनमिव यस्य, मेघान् वाहयति

चालयति वा वह-णिच्-ल्यु । इन्द्रे ।

मेघसार पु० मेघस्य कर्पूरस्य सारः । चीनकर्पूरे ।

मेघस्तनितोद्भव पु० मेघस्तनितोद्भवति भू अच् । विकस्यकहजे

मेघागम पु० मेघानामागमे यत् । वर्षाकाले वर्षसौ ।

मेघनन्दिन पु० मेघेन तद्वह्निना नन्दति णिनि । मयूरे ।

मेघान्त पु० मेघानामन्तो यत् । शरकाले मेघावयादयोप्यत् ।

मेघास्थि न० मेघानामस्थीव संवृतकठिनत्वात् । करकायाम्

मेघक न० मघ-वुन् पु० । अन्धकारे, स्तोतोऽङ्गने च । मयूर-

चन्द्रके, मेघे, श्यामवर्णे च पु० । तद्वति वि० ।

मेठ(ड) उन्नादे स्वा०पर०सक०सेट् चडि न ह्रस्वः । मेठ(ड)ति
अमेठी(डी)त् ।

मेठुला स्त्री० मेठ-उलच् । आनलक्याम् ।

मेह् पु० मिह-द्रन् । मेधे, पुंशोऽधाराण्यचिह्ने च । [शिङा]

मेह् चङ्गी स्त्री० मेह्द्रव चङ्गी यस्याः । मेघश्ङ्गास् (गाडर-

मेघ वधे मेधायाञ्च सक०सक० अक० स्वा०उभ०सेट् । मेघति ते
अमेधीत् अमेधिट् । चडि न ह्रस्वः । [मेइकाठ]

मेधि धि पु० मेघ(व)-द्रन् । धान्यमहर्नाथं पशुवन्धनकाये

मेधिका स्त्री० मेध-णुल् । (मेधि) शाकभेदे । पिनि । अलैव
स्त्री०ङीप् । अच् गौरा०ङीप् । अलैवार्थे ।

मेद् वधे मेधायाञ्च सक०स्वा०उभ०सेट् । मेदति ते अमेदीत्
अमेदिट् । चडि न ह्रस्वः । [भेदे ।

मेदःसारा स्त्री०मेदसः इव सारोऽस्याः । अष्टवर्गप्रसिद्धौषधि
मेदक पु० मेद-णुल् । जगले (मेवा) ।

मेदज पु० मेदात् मक्षिषासुरमेदसो जायते जन-ड । भूमिज
युगुलौ । मेदोजातमात्रे लि० ।

मेदस् न०मेद-अहन् । सांसजने धातुभेदे (वसा) अच् । अलैव पु०

मेदस्क्रुत् न० मेदः करोति स्वपरिपाकेण जनयति क्षिप् । मंसि

मेदा स्त्री०मेदः कारणत्वेनास्यस्याः अच् । अष्टवर्गप्रसिद्धौषधिभेदे
मेदिनी स्त्री० मेदः मधुकैटभयोरासीन्मेदसैव परिश्रुता ।

वसुन्धरायाम् 'मधुकैटभयोरासीन्मेदसैव परिश्रुता ।

तेमेयं मेदिनी देवी प्रोच्यते' इति उपाख्यम् । मेदायाञ्च

मेदुर लि०मिद-चुरच् । अतिशयस्निग्धे । 'मेधैर्मेदुरमम्बर'-
[मिति जयदेवः । कर्कोल्यां स्त्री० टाप् ।

मेदोज न० मेदसो वपातो जायते जन-ड । देहस्ये मज्जहेतौ
अस्थिनामके धातौ ।

मेदोज्झवा स्त्री० मेदाडुहवति भू-अच् । अष्टवर्गप्रसिद्धौषधिभेदे
मेध मेधवत् सर्वम् । मेधति ते अमेधीत् अमेधिट् ।

मेधा स्त्री० मेध-अङ् । धारणावलां बुद्धौ यया बुद्ध्या ज्ञातस्य
न विचारणं तत् । अच् । यागे पु० । [स्त्रियां ङीप्

मेधाविन् पु०मेधा+अस्त्यर्थे विनि । शुक्लमे । मेधावति लि०

मेधस् पु० मेध-अहन् । स्वावन्धुवस्य मगोः पुनर्भेदे ।

मेधिर लि० मेधा+अस्त्यर्थे इरच् । मेधावति ।

मेधिष्ठ लि० अतिशयेन मेधावान् इदृन् मतोर्बुक् । अतिश-
यमेधावति जने ।

मेध्य लि० मेध-यत् । पवित्रे, शुचौ च । मेधाय यज्ञाय इति-
वत् । खागे, खदिरे, यवे च पु० । जेतक्यां, शङ्खपुण्यां
रक्तवचायाम्, रोचनायां, मस्याम्, मण्डूक्याञ्च स्त्री० ।

मेनका स्त्री० मि-नक । खर्वेस्याभेदे । मेनैव कन् । हिमालय
पत्न्याम् । [प्यत् ।

मेनकात्मजा स्त्री० इत् । हैमवत्यां दुर्गायाम् मेनासुतादयो-

मेना स्त्री०मि-न । हिमालयपत्न्याम् पितृणां मानस्यां कन्यायाम्

मेन्वी स्त्री० सा लक्ष्मीरिव इत्यन्ते इन्ध-वज् गौरा० ङीप् ।

(मेइदी) इत्ये तत्पत्यमर्हने, हि लक्ष्मातल्यरक्तहस्ता ।

मेप गतौ स्वा०अ०सक०सेट् । मेपते अमेपिट् । चडि न ह्रस्वः

मेय लि० सा-मि-वा यत् । परिच्छेदो, ज्ञेये च ।

मेर पु० मि-ह । सर्ववर्षेभ्य उत्तरस्थे पर्वतभेदे, जपमालोप-

रिस्थे, फलवीजादिके, कररूपमालायाम्कृत्पिपर्वभेदे च ।

मेरुक पु० मेरुरिव पीतवर्णत्वात् इत्यर्थे कन् । यक्षधूमे (धुता)

मेरुसावर्ण्य पु० । चतुर्हृद्यं बहुपु एकादशे मनौ ।

मेलक लि० मेलयति मिल-यिच्-यणुल् । विवाहे-योऽक्तभेदे ।

मेल-वज् कन् । सङ्गे । [मेलने च ।

मेली स्त्री० मिल यिच्-अच्-टाप् । नीलीडले, मस्याम्, अञ्जने,

मेलान्धु पु० मेलयाया मस्या अन्धुरिव । मस्याधारे (दोआत)

मेव सेवने स्वा०अ०सक०सेट् । मेवते अमेविट् । चडि न ह्रस्वः

मेघ पु० मिप-अच् । (मेडा) पशुभेदे चक्रमर्ददन्ते, ज्योतिषकस्य

द्वादश्यामे अश्विनीभरणीकान्तिकान्तवत्पदात्मके राशिभेदे

मेघकम्बल पु० मेघेण तल्लोम्ना निर्मितः कम्बलः । मेघलोम-

जाते वस्त्राकारे पदार्थे । [नेवाद्योप्यत्

मेघलोचन पु० मेघस्य लोचनमिव पुष्पमस्य । चक्रमर्दे, मेघ-

मेघवल्ली स्त्री० मेघश्ङ्गाकारफलयुक्ता वल्ली शाक० (गाडर

शिङ्गा) लताभेदे ।

मेघविपाणी स्त्री० मेघस्य विपाणं शङ्खाभिव फलं यस्याः

गौरा० ङीप् । (गाडरशिङ्गः) लताभेदे । स्तार्थे कन् तलैव ।

मेघश्ङ्ग पु० मेघश्ङ्गविवाकारोऽस्यस्य अच् । स्थावरविप-

भेदे (गाडरशिङ्ग) अजश्ङ्गां स्त्री० गौरा० ङीप् ।

मेघा स्त्री० मिप-कर्मणि वज् । (युजराटी) दूधल्लायाम् ।

मेघाधिकुसुम पु० मेघाचीव कुसुमं यस्य । चक्रमर्दे । मेग

पुष्पाद्योप्यत् ।

मेघाण्ड पु० मेघस्याण्ड एवाण्डोऽस्य । इन्द्रे तस्य हि दन्त्यये

ऽण्डनाथे मेघाण्डेन तत्करणमिति पुराणम् ।

मेघालु पु० मेघाणामालुरिव प्रियः । वर्ज्यरीहणे ।

मेघी स्त्री० मिप-अच् गौ० ङीप् । जदामांस्यां, तिनियदले,

च । जातौ ङीप् । मेपजातिस्त्रियाम् ।

मेह पु० मिह-वज् । प्रस्नावे, प्रमेहदोगभेदे च । अच् । मेधे ।

मेहघ्नी स्त्री० मेहं हन्ति हन-टक् ङीप् । हरिद्रायाम् आहं-

तन्मूलरससेवनादि मेहनाय इति वैद्यकप्रसिद्धिः ।
 मेहन न० मिहतेऽनेन मिह-करणे ल्युट् । शिन्ने ।
 कर्मणि ल्युट् । मूले । भावे ल्युट् । मूलोत्सर्गे ।
 मैत्र न० मित्रोदेवतास्य अण् मैत्रं पायु खेदं पुनरण् ।
 'विशोत्सर्गे मैत्रं कर्म समाचरेदि'ति स्मृतिः मित्रो देवताऽस्य,
 मित्रत आगतं, तस्येदं वा अण् । अतुराधानक्षले न० ।
 तस्य हि मित्रो देवता । मित्रतः प्राप्ते, 'मैत्रमौद्वा' ।
 कञ्चैवे'ति स्मृतिः । सृष्टृत्वस्त्वन्विनि च त्रि० । मित्रएव
 स्वायं प्रज्ञादायण् । मित्रे, ज्ञाज्ञणे च ।
 मैत्रावरुण पु० मित्रव वरुणव देवता द्वन्द्वे आनङ् । मित्राव-
 रुणयोरपत्यम् अण् । अगस्त्रे । इञ् । मैत्रावरुणिरपत्यम् ।
 कत्यभेदे हि तस्य तयोः पुत्रत्वं पुराणप्रसिद्धम् ।
 मैत्री न० स्त्री० मित्रस्य भावः अण् स्त्रीत्वपद्ये ङीप् । सौहार्दे
 ध्यञ् । मैत्र्यसप्यत् ।
 मैत्रेय पु० मित्राया अपत्यम् ढक् । सुनिभेदे, वृद्धदेवे च ।
 मैथिली स्त्री० मिथिलायां भवा अण् । सौतायाम् । मिथिला-
 या राजा अण् । मिथिलादेशाधिपे पु० ।
 मैथुन न० मिथुनेन स्त्रीपुंसाभ्यां निहृत्तम् अण् । अग्न्याधा-
 नादौ कर्मणि 'सा प्रशस्ता द्विजातीनां दारकर्मणि मैथुने'
 इति स्मृतिः अग्न्याधाने हि सप्तलीकस्यैवाधिकार इति तस्य
 तत्त्वाव्यवस्थम् । स्त्रीपुंससङ्गसंज्ञे साम्यधर्मं च ।
 मैनाक पु० मेनकायां श्वः कण् । पर्वतभेदे ।
 मैरेय पु० मिरायां देशभेदे औपधिभेदे वा भवः ढक् । मिरा
 देशजाते आसवे, 'मैरेयं धातकीपुष्पगुहधानाश्लसम्भव'मि
 त्युक्ते मयभेदे न० ।
 मोक्ष छेपे वा चु० उभ० प्रक्षे आ० पर० सक० सेट् । मोक्षयति
 ते मोक्षति अक्षमोक्षत् त अमोक्षीत् । [सरणे च ।
 मोक्ष पु० मोक्ष-वच् । सक्तौ मोक्षने 'नीविमोक्षोहि मोक्ष' इति
 मोक्ष त्रि० सृह्-व अच् वा कुलम् । निरर्थके, ह्रीने च । पारजि-
 टक्षे, पाटवीटक्षे, विडङ्गे च स्त्री० प्राचीरे पु० ।
 मोघपुष्पा स्त्री० मोघं पुष्पमार्त्तवं यस्याः । बन्ध्यायां स्त्रियाम्
 मोघ न० सुच-अच् । कदलीफले । शोभाञ्जने पु० । कदल्यां,
 नीलीटक्षे, शालमूलिहक्षे च स्त्री० टाप् । [वति त्रि०
 मोचक पु० सुच-ण्वल् । मोक्षे, कदल्यां, शोभाञ्जने च । वैराग्य-
 मोचन न० सुच-णिच्-वा भावे ल्युट् । सक्तौ, मोचने, दम्भे,
 शास्त्रे च । सच्यते रोगात् अनया करणे ल्युट् । कण्टकार्याम्
 मोचरस पु० इत० । शास्त्रालिनिर्वासं स्तनामस्थाने पदार्थे ।
 मोचाट पु० सुच-णिच्-अच् मोचाय रोगमोचनाय अटति

अट-अच् । क्षणजीरने रन्मास्थि च ।
 मोटक न० सट-खल् । आद्ये प्रितदानार्थं भुम्नजुषपक्षद्वये ।
 मोटा स्त्री० सट-अच् । बलायाम् ।
 मोट्टायित न० 'कान्तस्मरणवाचादौ हृदि तद्भावभावतः
 प्राकक्षमभिलाषस्य मोट्टायितमि'त्युक्ते, स्त्रीयामभिलाषभेदे ।
 मोद् पु० सट-वच् । हर्षे । [वर्णसङ्करजातिभेदे (मयरा)
 मोदक पु० मोदयति सट-णिच्-खल् । स्वाद्यभेदे (मोया)
 मोदमोदिनी स्त्री० मोदस्व मोदयति सट-णिनि । जम्बुम्
 मोदयन्ती स्त्री० सट-णिच्-यट ङीप् । वनमल्लिकायाम्
 (काठमल्लिका) ।
 मोदा स्त्री० मोदयति अजान् सट-णिच्-अच् । अजमोदायाम्,
 मोदाव्या स्त्री० मोदः अजमोदस्तोनाव्या । अजमोदायाम्
 हर्षयुक्ते त्रि० ।
 मोदिनी स्त्री० मोदयति सट-णिच्-णिनि । अजमोदायाम्
 मल्लिकायाम्, यूथिकायां, कस्तूर्यां, मदिरायाञ्च ।
 मोरट न० सर-अटन् । इन्धुमूले, अङ्गोष्ठपुष्पे, सम्राजोपित
 चोरे च । मूर्च्छालतायां स्त्री० । चौरमोरटायां पु० ।
 मोषक पु० सञ्जाति सृच-ण्वल् । तस्करे चोरे ।
 मोषण न० सृच-ल्युट् । लुब्धने, छेदने, वधे च ।
 मोह सृह्-वच् । मूर्च्छायाम्, अज्ञाने, भ्रान्तिसाधने, वेदान्तोक्ते
 अविद्यावृत्तिभेदे, दुःखे, देहादिष्वान्नामिमाने च ।
 मोहन पु० मोहयति सृह्-णिच्-ल्यु । धूसरे, कन्दर्पस्य शर
 भेदे च । मोहकारके त्रि० । स्त्रियां ङीप् ।
 मोहराति स्त्री० ब्रह्मणे निजपरिमाणेन पञ्चाशद्वे गते
 प्रलयभेदे 'कालरात्रिर् मोहरात्रिर् मोहरात्रि'ति चण्डो ।
 मौक्तिक न० सक्तैव स्वार्थे ढक् । सक्तायाम् ।
 मौक्तिकप्रसवा स्त्री० मौक्तिकं प्रसूते प्रसू अच् । शुक्तिभावे
 सक्तास्तेते शुक्तौ च । [सञ्जएव अण् । सञ्जहणे (कुज्) स्त्री०
 मौक्तिकशुक्ति स्त्री० इत० । सक्तास्तेते शुक्तौ । [मेखलायाम्
 मौञ्जी स्त्री० सञ्जखेयम् अण् । कटिसूत्रे विराडतमुञ्जलतायां
 मौञ्जीपत्ती स्त्री० मौञ्जाइव पत्तमस्याः । वल्लजायाम् ।
 मौञ्जीबन्धन पु० मौञ्जा मेखलाया बन्धोयत् । उपनयन-
 संस्कारे 'मौञ्जीबन्धः शुभः प्रोक्तश्चैव मौनगते रचावि'ति
 स्मृतिः इत० । तद्वन्धने न० । 'हितोयं मौञ्जीबन्धनमिति स्मृतिः
 मौञ्ज न० मूढस्य भावः ध्यञ् । मोहे, बाल्ये च ।
 मौञ्जल्य पु० मुहलस्य मुनेरपत्यं यज् । गोत्रकारके सुनिभेदे
 मौञ्जीन न० मुञ्जानां भवनं चोत्वं खज् । मुहभवनयोग्ये चोत्वे
 मौन न० मुनेर्भावः । वाग्व्यापारराहित्ये 'उच्चारै मधुने चैव

प्रज्ञावे दन्तधावने । खाने भोजनकाले च पट्टमौनं
समाचरेदिति स्मृतिः ।

मौनिकं लि० मौनमस्थस्य इति । वाग्व्यापाररहिते । मुनौ पु०
मौरजिकं लि० मुरजवादनं शिल्पस्य ठक् । मृदङ्गवादनशौले
मौख्यं न० मूर्खस्य भावः ध्वजः । जाष्टे, मूर्खतायाश्च ।
मौर्वी स्त्री० मूर्खा लता तत्तन्नुना निर्दत्ता अण् । धनुर्गणे,
अजप्रशस्त्रम् ।

मौलं लि० मूलं वेत्ति मूलादागतौ वाङ्मण । भूम्यादेरागमादि-
मूलज्ञे, 'यं परम्परया मौलाः सामन्ताः सामिनं विदु'
रिति स्मृतिः मूलादागते च ।

मौलं पु० स्त्री० मूलस्यादूरभवः इज् । चूडायां, किरोटे, संयत
केशेषु च । अयोक्कट्टे पु० । भूमौ स्त्री० वा डीप् ।

मौपलं न० सपलस्येदम् सङ्गमण् । सपलस्यनिषेधे 'गङ्गायां
मौपलं खानं महापातकनाशन'मिति पुराणम् । सपल-
मधिकृत्य कृतौ यन्त्रः अण् । महाभारतान्तर्गते 'सपलं
कुलनाशन'मित्यादिप्रतिपादके षोडशे पर्यणि ।

मौहर्तं पु० सूर्यं तत्रप्रतिपादकं शास्त्रं वेत्त्यधीते वाङ्मण ।
ज्योतिःशास्त्रज्ञे । ठक् । तलैव ।

मन्त्रा अभ्यासे भ्वा० पर० सक० सेट् । मनति अन्नासीत् । [त
मन्त्रं संयोजने स्नेहने च चु० उ० सक० सेट् । मन्त्रयति ते अममन्त्रत्
मन्त्रं संघाते संयोजने च भ्वा० पर० सक० सेट् । मन्त्रति अमन्त्रीत्
मन्त्रणं न० मन्त्र-ल्युट् । संयोजने, राशीकरणे, तैले यज्ञपात्रे च
मन्त्रं गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् क्वा वेट् । मन्त्रति अमन्त्रत्
अमन्त्रीत् अमन्त्रीत् । [अष्ट् मन्दा

मन्द् चोदे भ्वा० आ० सक० सेट् घटा० । मन्दते अमन्दिट् । मन्दयति
मन्दिमन् पु० मृदोर्भावं मृदु+इमनिच् मन्दादेशः । मृदुलं ।
मन्दिष्ठं लि० अतिमयेन मृदुः इट् मन्दादेशः । अतिमृदुत्व-
वति । ईयसुन् । मन्दीयानयत्व लि० । स्त्रियां डीप् । [चीत्
मनुच गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् क्वा वेट् । मनुचति अमनुचत् अमनो-
मनुच गतौ सर्वम् मनुचवत् । मनुजति अमनुचत् अमनुजीत् ।
मन्ट(ड) उन्मादे भ्वा० पर० सक० सेट् । मन्ट(ड)ति अमन्टी(डी)त्
चङि न ह्रस्वः ।

मन्त्रं चु० मन्त्रवत् सर्वम् । मन्त्रयति ते । अमन्त्रवत् त ।
मन्त्रान् लि० मन्त्र-क्त । मन्त्रिने, मन्त्रिनियुक्ते च ।

मन्त्रानि स्त्री० मन्त्रा-क्तिन् । कान्तिजये । [च लि०
मन्त्रिष्ठं न० मन्त्र-क्त नि० । अविस्मृतवाक्ये तद्वाक्ययुक्ते, मन्त्रे
मन्त्रं गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् क्वा वेट् । मन्त्रयति । अमन्त्रवत्-
अमन्त्रीत् ।

मनुच गतौ मनुचवत् सर्वम् । मनुजति अमनुचत् अमनुजीत् ।
मन्त्रे अपशब्दे वा० चु० उ० भ० पर० सक० सेट् । मन्त्र-
यति ते मन्त्रे मन्त्रति अमन्त्रे मन्त्रत् त अमन्त्रे मन्त्रति ।

मन्त्रे पु० मन्त्रे-चञ् । अपशब्दे 'मन्त्रे मन्त्रे वा यदपशब्द'
इति स्मृतिः । कर्त्तरि अच् । प्रामरजातौ, मीचजातौ च
पु० पापरते लि० हिङ्गुले न० ।

मन्त्रे कन्द पु० मन्त्रे-चपियः कन्दः । लघुने ।

मन्त्रे जाति स्त्री० मन्त्रे-चामिधा जातिः । गोमांसादिभक्षके
किरावादिजातिभेदे ।

मन्त्रे देश पु० मन्त्रे-चधारे देशः । चातुर्वर्ण्याचाररहिते देशे
मन्त्रे भोजनं न० मन्त्रे भुज्यते कर्मणि ल्युट् । यावके
अन्नभेदे ।

मन्त्रे मण्डलं न० इत० । मन्त्रे-देशे । [आस्थमण्डलं

मन्त्रे मुखं न० मन्त्रे-चानां मुखमिव रक्तत्वात् । ताम्ने मन्त्रे-
मन्त्रे-क्तिन् न० मन्त्रे-क्त । अपशब्दे असंस्कृतशब्दे ।

मन्त्रे ट(ड) उन्मादे भ्वा० पर० सक० सेट् । मन्ट(ड)ति अमन्टी-
(डी)त् । चङि न ह्रस्वः । [न ह्रस्वः

मन्त्रे सेवने भ्वा० आ० सक० सेट् । मन्त्रे-वते अमन्त्रे विट् । चङि
मन्त्रे कान्तिजये भ्वा० पर० सक० अन्टि । मन्त्रयति मन्त्रायीत् ।

य

य पु० या-ड । यायौ, यशसि, योगे, गतौ च । यम-ड । संयमे ।
या-कर्त्तरि ड । यातरि लि० ।

यकत् न० यं संयमं करोति क-क्लिप् तुक् च । कुक्षौ-दक्षिण-
भागस्थे मांसपिण्डे । तद्वर्द्धके रोगे च ।

यकदात्मिका स्त्री० यकतइवात्मा स्वरूपं यस्याः कप् । तैल-
पायिकायाम् (तेलापोका) ।

यकहैरिन् पु० यकतो रोगभेदस्य वैरी हन्ता । रोहितकटके
यकं पूजायां चु० आ० सक० सेट् । यकयते अयकयत् ।

यच पु० यज्यते यज्-कर्मणि यज् । देवयोनिभेदे, तदीश्वरे कुबेरे
इन्द्रश्चे च ।

यचकईम पु० यचप्रियः कर्दमः । 'कुङ्कुमायुक्कसूरीकर्पूरं
चन्दनं तथा । महासुगन्धमिलितं नामतो यचकईम'
इत्युक्ते समभागेन मिश्रिते कुङ्कुमादौ ।

यचतक पु० यचाणां वासयोग्यस्थलः । वटङ्के यचहवाद्योपयत्न
यचधूप पु० यचे पूजने योग्यो धूपः । (धुना) सर्व्वरसे ।

यचराज पु० यचाणां राजा टच् समा० । कुबेरे । यचेषु
राजते राज-क्लिप् । यचराज्यत पु० ।

यज्ञरात्रि लि० यज्ञमिया रात्रिः । कान्तिकपूर्णिमारात्रौ ।
 यज्ञामलक न० यज्ञाणामलकमिव । पिण्डच्छर्ज्यरफले ।
 यज्ञावास पु० इत० । यज्ञाणामावासः । वटहणे ।
 यज्ञोद्भुम्बरक न० यज्ञाणामुद्भुम्बरमिव इवार्थे कन् । अश्वत्थफले
 यज्ञमौ स्त्री० यज्ञमौ हन्ति हन-टक् ङीप् । श्राव्यायम् ।
 यज्ञान् पु० यज्ञ-मनिन् । रोगभेदे ।
 यज्ञ देवपूजने, दाने, सत्कृतौ च श्वा० उभ०यजादि० अन्तिट् ।
 यजति ते अयाचीत् अयट् । [इति श्रुतिः ।]
 यजति पु० यज्ञ-यतिच् । यागभेदे । 'यजतिषु ये यजामहे'
 यजन न० यज्ञ-स्युट् होवादिना पशुवीराज्यादिभिः सन्त-
 पूर्णकं वस्त्रौ प्रचोपरूपे यागे । स्यु । उत्तरपदस्यः सप्तभि-
 व्याहृतदेवादेर्वट्परि लि० यथा देवयजन इत्यादि । लवति
 यजमान पु० यज्ञ-गानच् । होवादे र्नियोक्तं प्रधानकर्मक-
 यजि पु० यज्ञ-इन् । यट्परि, यागे, यज्ञघातौ च ।
 यजुर्वेद पु० यजुषां ऋक्साममित्रानां सन्त्याणां प्रतिपादको
 वेदः । वेदभेदे स च शुक्लकण्ठभेदेन हिवा तद्विहरणं वृहदभिधाने
 यजुस् न० यज्ञ-उसि । ऋक्साममित्रे प्रादुर्च्छेदरहिते सन्तभेदे
 यज्ञपशु पु० इत्यते, हविर्दीयतेऽत्र वा यागार्थकयज्ञेभ्यो व्या-
 धारे वा न यज्ञः यज्ञार्थः पशुः । अये, छागे च ।
 यज्ञपुरुष पु० यज्ञरूपः पुरुषः । विष्णौ ।
 यज्ञभूषण पु० यज्ञम् भूषयति भूष-णिच्-ल्यु । अतदर्थम् ।
 यज्ञयोग्य पु० यज्ञे योग्यः । उद्भुम्बरहणे तत्त्वमिदादिभि हिं
 यज्ञः साध्यते ।
 यज्ञवल्ली स्त्री० यज्ञार्था वल्ली । शोभवल्लगाम् ।
 यज्ञवराह पु० यज्ञरूपोवराहः । आदिवराहे भगवदवतारभेदे
 यज्ञवाट पु० इत० । यज्ञस्थाने ।
 यज्ञवृक्ष पु० यज्ञार्थः वृक्षः । वटहणे ।
 यज्ञश्रेष्ठा स्त्री० यज्ञेषु तत्त्वधनेषु श्रेष्ठा । शोभवल्लगाम् ।
 यज्ञसार पु० यज्ञेषु यज्ञसाधनेषु सारः श्रेष्ठः । यज्ञोद्भुम्बरहणे
 यज्ञसूत्र न० यज्ञार्थं योग्यं संस्कृतं वा सूत्रं शाक० उपवीते
 यज्ञाङ्ग पु० यज्ञसाङ्गं साधनत्वे नाख्यस्य अच् । यज्ञोद्भुम्बरे,
 खदिरे, ब्रह्मयष्टिकायाञ्च । ते हि समित्पत्नादिना यज्ञं
 सम्पादयन्ति । [यज्ञशेषे च
 यज्ञान्त पु० इत० । अवश्ये यज्ञसमाप्तौ ज्ञानादिक्रियाभेदे,
 यज्ञिक पु० यज्ञः यज्ञाङ्गं साध्यत्वे नाख्यस्य ठन् । पलागे तत्त्व-
 मिदादिभिर्हि यज्ञोनिष्पाद्यते ।
 यज्ञिय लि० यज्ञाय हितः च । यज्ञकर्षयोग्ये । हापरयुगे पु०
 यज्ञियदेश पु० कर्म० । यज्ञकर्षयोग्यदेशे 'जम्भारस्य चरति

मृगो यत् स्वभावतः । स ज्ञेयो यज्ञियोदेश' इत्युक्ते देशे ।
 यज्ञीय पु० यज्ञाय हितः तस्येदं वा ऋ । यज्ञोद्भुम्बरे । याग-
 सम्बन्धिनि लि० । [यज्ञमादत्ते' इति श्रुतिः ।
 यज्ञीयवस्त्र-पादप पु० इत० । विकङ्कतहणे (वस्त्रि) 'वैकङ्कती'
 यज्ञेश्वर पु० यज्ञस्य प्रवर्तयिता ईश्वरः । विष्णौ ।
 यज्ञैष्ट न० ७त० । दीर्घरोहितवर्णे ।
 यज्ञोद्भुम्बर पु० यज्ञार्थ उद्भुम्बरः । स्वनामख्याते हणे ।
 यज्ञोपवीत न० यज्ञेन संस्कृतसुपवीतम् । यज्ञसूत्रे उपनयन
 संस्कारेण पवित्रीकृते त्विष्टति कर्षकृते वामस्वन्वात् दन्वि-
 णकुलितो लम्बमानतया धृते सूत्रभेदे ।
 यज्वन् पु० यज्ञ-भूते कनिष् । विधानेन कृतयागे ।
 यत ताडने उपस्तरे च सु० उ० सं० सेट् । यातयति । अयीयतत् त
 यत यत्ने श्वा० आत्ता० अक० सेट् । निशायामन्तिट् । यतते अयतिट्
 यतस् अय्य० यद्+तसिन् । यस्यादित्यर्थः ।
 यतस लि० एषां मध्ये यः यद्+डतसच् । एषां मध्ये यद्व्यर्थे
 यतर लि० । अनयोर्मध्ये यः यद्+डतरच् । अनयोर्मध्ये यद्व्यर्थे
 यति पु० यतते भोजाय यत-इन् । परिव्राजके संन्यासिनि ।
 यम्यते जिज्ञा अत्र यम-क्तिन् । कन्दोपन्यविख्याते
 जिज्ञाया विग्रामस्थाने, उच्चारणकालविच्छेदे स्त्री० । सा
 च 'कचित् कन्दस्यास्ते यतिरभिहितः पूर्व्यकतिभिः पदान्ते
 सा शोभां व्रजति पदमश्वे त्यजति चे'त्याद्युक्ता सप्ततिल्ल-
 पदान्ते एव कन्दोपन्यासुसारेण जिज्ञाया विग्रामरूपो
 चारण भावरूपा । यद्-डति । यसरिमाये व० व० लि० ।
 यतिचान्द्रायण न० यतिनेव कर्षव्यं चान्द्रायणं व्रतभेदः ।
 'अष्टावष्टौ समशीयात् पिण्डान् मध्वादिने स्थिते । निय-
 तासा हविष्यागो यतिचान्द्रायणं चरन्नि'त्युक्ते व्रतभेदे
 यतिम् पु० यमनं यतं यम-क्त यतमनेन इति । संन्यासिनि
 परिव्राजके । विधवायां स्त्री० ङीप् ।
 यत्न पु० यत-नङ् । आयासे, उद्योगे, वैशेषिकोक्ते प्रवृत्तिनिष्ठ-
 त्तिजीवनयोगिनिरूपणविन्यापने शुभभेदे च । सच व्याकुरुषुः
 इति नैयायिकादयः चित्तपुण इति सांख्यवैदान्तिकाः ।
 यत्न अय्य० यद्+तल् । यत्नित्यर्थः ।
 यत्न मञ्जीचने वा सु० उ० ७त० पठे श्वा० पर० सक० सेट् इदित् ।
 यन्तयति ते यन्तवि अययन्तत् त अयन्तीत् ।
 यथा अय्य० यद्+प्रकारे णाल् । येन प्रकारेणेत्यर्थः, सादृश्ये,
 योग्यतायां, आसुरूपे पदार्थानिष्ठतौ च । [याञ्च
 यथाकाम अय्य० काममतिशयस्य अय्ययी० । सांख्येय्ये यथेष्टता
 यथाकामिन् लि० यथाकामं सांख्यमध्यस्य इति ।

स्नेह्यावारिणि जने । स्त्रियां ङीप् ।
 यथाक्रमं अयं क्रमस्य आनुक्यं तस्यानतिक्रमो वा अय-
 यी० क्रमातुल्ये, क्रमानतिक्रमे च ।
 यथाजातं वि० जातं समयविशेषमनतिक्रम्य यथाजातं तद-
 स्थासि अच् । मूर्खे, नीचे च ।
 यथातथ अयं तथानतिक्रम्य अनतिष्ठतौ अय्ययी० । याथार्थ्यं
 यस्य वस्तुनो यद्रूपं भवितुमुचितं तथारूपभावे । यथायथ-
 मयत्तार्थे । [व्यभिचारे सत्यस्वरूपे अर्थयाद्यच् । सत्ये वि०
 यथार्थं अयं अर्थमनतिक्रम्य अय्ययी० । सत्यतायाम् अर्थस्या-
 यथार्थं अयं अर्थं योग्यतामनतिक्रम्य अय्ययी० । यथायोग्ये
 ततः अर्थं आद्यच् । सत्यभूते प्रदार्थे वि० ।
 यथार्हवर्णा पु० यथार्हं यथायोग्यं वर्णयति वर्ण-अण् । चरे
 यथाशक्ति अयं शक्तेरातुल्यम् आनुक्येऽय्ययी० । शक्ते-
 रातुल्ये, शक्त्यनुसारे । [शास्त्रानुसारे
 यथाशास्त्रं अयं शास्त्रस्यानुक्यम् अनतिक्रमो वा अय्ययी० ।
 यथास्थितं अयं यथा येन रूपेण स्थातुं योग्यं तथास्थितम् ।
 योग्यतायाम् अय्ययी० । सत्यतायाम् । अर्थं आद्यच् । सत्ये वि०
 यथास्व अयं स्वस्थानतिक्रमोऽय्ययी० । याथार्थ्ये । अर्थं
 आद्यच् । यथार्थे वि० ।
 यथेष्टित अयं ईष्टितस्थानतिक्रमः अय्ययी० । स्वाच्छन्द्ये,
 अर्थं आद्यच् । यथाभीष्टे वि० । यथेष्टमयत् । [उचिते वि०
 यथोचितं अयं उचितस्थानतिक्रमः । औचित्ये अर्थं आद्यच् ।
 यद् वि० । यज-अदि द्विज् । (ये) इत्येवं बुद्धिविशेषविषये अस्मि
 उक्तार्थे सर्वनामता । यस्मादित्यर्थे अयं ।
 यदा अयं यद्+दाच् । यस्मिन् काले इत्यर्थे ।
 यदि अयं यद्+णिच्-इन् णिषोपः । पञ्चान्तरे, सम्भावनायाञ्च
 यद् पु० यथातिष्ठतः ज्येष्ठान्ते, यस्य वंशे श्रीकृष्णावतारः
 तस्य गोलापत्यमणं बह्वंशु तस्य लुक् । यद्वंशे दर्गाह-
 देये च व० व० ।
 यदुनाथ पु० यद्वृत्तां नाथो रजकत्वात् । श्रीकृष्णे, यदुपल्ला-
 दयोषल । [यदृच्छालामसन्तुष्ट इति गीता
 यदृच्छा स्त्री० यद्+दृच्छ-अ+टाप् । स्वातन्त्र्ये, सैरतायाम्,
 यद्युवा अयं यदि च उ च वा च ह० । यद्यर्थे पञ्चान्तरद्योतने,
 'यद्युवात्परसम्भारस्तर्हि पशुनैवे'ति स्मृतिः यद्युवा उभयं
 चिकीर्षेदिति च तिख्यादितत्वम् । [महर्हरिकारिका ।
 यद्वा अयं यच्च वा च ह० । पञ्चान्तरे 'यद्वाभ्युदययोग्यते'ति
 यन्तु पु० यम-हृच् । सारथी, हस्तिपालके च । संयमयुक्ते वि०
 यन्त्र न० यति-अच् । संयमने, तन्मोक्षोद्देवाधिष्ठाने चक्रमेदे

प्राक्भेदे, सुगमतया ज्योतिष्कृताद्यवेक्षणसाधने प्रदार्थभेदे,
 सूत्रपारादेर्दार्ढ्यकादौ (तद्विन्) (भमर) (कुन्द) प्रदार्थं
 यन्त्रकं न० यन्त्रमिव इवार्थं कन् (कुं द) दारुभ्यामकयन्त्रभेदे
 यन्त्रगृहं न० इत० । तैलिकयन्त्रालये (धानिघर)
 यन्त्रगोलं पु० यन्त्रमिव ज्योतिष्कृताकृतिकगोलयन्त्रमिव गोलः
 वर्तुलः । कलायभेदे (मटर) [पौडायाम् स्त्री० टाप्
 यन्त्रणं न० यति-ल्युट् । नियमने, रक्षणे, बन्धने च । युच् ।
 यन्त्रप्रेषणी स्त्री० यन्त्रेणैव पिष्यतेऽनया पिष-ल्युट् । (याता)
 प्रेषणयन्त्रे ।

यम सैद्युने भा० पर० सक० अनिट् । यमति अयाप्तीत् ।
 यम उपरतौ भा० पर० सक० अनिट् क्तावेट् । यच्छति अयंसीत्
 यन्ता । [अयीयमत् त अययामत् त
 यम परिवेषणे चु० उ० सक० सेट् वा घटा० । यमयति यामयति
 यम पु० यम-चञ् । 'अहिंसा सत्यवचनं ब्रह्मचर्यमन्यता ।
 अस्तेयमिति पञ्चैते यमास्त्यानि व्रतानि च'त्युक्ते अहिंसादौ,
 इन्द्रियादीनां संयमने च । यमयति अच् । प्राणिनां
 शुभाशुभकर्मांशुसारेण दण्डविधायके ईश्वराशुभे दण्डि-
 णस्य देवभेदे तत्त्वान्तिकत्वात् कान्ते च । एकगर्भजाय-
 मने यमजे वि० । आहृत्येन यमसम्बन्धिनि शनौ, हित्य-
 संख्यायां योगे च पु० ।

यमकं न० 'सत्यर्थे प्रथमार्थाः स्वरयज्ञनसंहतेः' । क्रमेण
 तेनैवावृत्तिर्यमकं विनिगद्यत' इत्युक्ते शब्दावधारभेदे ।
 यमकोटि पु० स्त्री० भूगोलस्य चतुर्थपादान्तरिते लङ्कातः पूर्व-
 स्थां स्थितायां देवनिर्मितायां पुण्याम् 'लङ्का कुमभ्ये यम-
 कोटिरस्याः प्राग्'ति सिद्धान्तशिरोमणिः ।

यमजं वि० द्वि० व० । यमः एकदा एकल गर्भे सहचरः सन्
 जायते जन-ड । एकदा एकगर्भजातयोः ।

यमदूतिका स्त्री० यमस्य दूतीव इवार्थं कन् । तिलिङीठणे
 यमद्रुम पु० यमस्य द्रुमः । यमहारस्य शालुमखिडणे तत्तुल्य-
 लौहमयकीलाकीर्णदण्डेण हि मारकप्रीडनान्तस्य यम-
 द्रुमत्वम् । [द्वितीयायां यालायां मरणाति ज्योतिषस्य

यमद्वितीया स्त्री० इत० । कार्तिकशुक्लद्वितीयायाम् 'तथा यम
 यमदग्निं पु० हनिभेदे ।

यमनं न० यम-ल्युट् । बन्धने, उपरमे च । यमयति ल्यु । यमे पु०
 यमप्रिय पु० इत० । वटदण्डे ।

यमराजं पु० यमानां चतुर्दशानां राजा यमनिवासको राजा
 वा टच् सभा० । प्रेतानां राजाणि धर्म्मराजे । यमेषु
 राजते राज-क्लिप् । यमराज्यत्वम् ।

यमल न० यमं योगं लाति ला-क । युग्मे, द्वन्द्वावनस्ये
वृक्षभेदे च ।

यमलपत्र पु० यमलानि युग्मानि पत्राणि यस्य । अश्वत्थकटघे
यमवाहन पु० यमं वाहयति स्थानात् स्थानान्तरं गति ।
वह-सार्थे णिच्-ल्यु । मङ्गिणे ।

यमानी स्त्री० यच्छति अग्निमान्द्यमनया यम-करणे ल्युट्
ष्ट० आत्वम् । अजमोदायाम् । स्वार्थे कन् । तलैव ।

यमुना स्त्री० यम उनन् । कालिन्यां नद्यां, यमभगिन्याम्
सूर्यसुतायाम्, दुर्गायाञ्च ।

यमुनाम्नाट्ट पु० इत० । यमे । [तज्जे राजभेदे

ययाति पु० यस्य वायोऽस्ति यातिः सर्वत्र गतिरस्य । नडपा-
यस्य पु० या-कु द्वित्वञ्च । अश्वमेधीयेऽश्वे, अश्वसाले च ।

यव पु० यु-अच् । खनामख्याते शूकधान्यभेदे, 'वसन्ते सर्व-
शखानां जायते पञ्चशतनम् मोदमानाश्च तिष्ठन्ति यवाः
कणिशशालिनः' इति श्रीमांसा । स्वार्थे कन् । अत्रैव ।

यवक्ष्य न० यवानां भवनं चेतं यत् कुक् च । यवभवने चेत्ये
यवक्षार पु० यवजातः क्षारः । यवजातक्षारभेदे लवण-
भेदे (शोरा) च ।

यवज पु० यवात् जायते जन-ड । यवक्षारे, यवान्याञ्च ।

यवतिक्ता स्त्री० यवाकारं तिक्तं फलं यस्याः । 'रास्नायां
शङ्खिन्याञ्च ।

यवन पु० यु-ल्यु । देशभेदे, तद्देशस्थे जने व० व० । वेगे,
अधिकवेगवत्ये, गोधूमे, गर्जरूपे, तुरष्कजातौ ययाति
शत्रुस्य तत्पुत्रस्य तुल्यसौवंश्ये जातिभेदे च । वेगवति लि०
यवनद्विष्ट पु० यवनैर्द्विष्टः द्विष्ट-त्त । युगुलौ ।

यवनप्रिय न० इत० । भरिचे ।

यवनाचार्य्य पु० ताजकादिज्योतिःशास्त्रकारके पण्डितभेदे
यवनानी स्त्री० यवनानां लिपिः डीए आनुक् च । यवनानां
लिप्याम् ।

यवनारि स्त्री० यवनक्षारिः । श्रीकण्ठे । [भेदे

यवनाल पु० यवानामिव नाला (नाडा) यस्य । (देधान) धान्य
यवनालज पु० यवानां नालात् काण्डात् (नाडा) जायते ।
यवक्षारे । [कानात्] जवनिकायाम्

यवनिका स्त्री० युवन्त्यस्यां यु-ल्युट् डीए कन् अत इत्थम् ।

यवनी स्त्री० यु-ल्युट् डीए । यवानीनामकोषधौ यवनभा-
ष्याञ्च । 'यवनीमुखपद्माना'मिति रघुः ।

यवनेष्ट न० इत० । सीसके । भरिचे, रुक्मणे लघुने राज-
मलाण्डौ निम्बे च पु० । खजून्त्या स्त्री० टाप् ।

यवफल पु० यवाकारं फलमस्य । वंशे कुटजे च यस्य फल-
मिन्द्रयवः श्ववृक्षे, जटामांस्याञ्च ।

यवमध्य न० यवाकृति मध्यं यस्य । चान्द्रायणभेदे प्रथमदिनादा-
पञ्चदशदिनमेकैकपासवृक्षा, तदुत्तरं च आपञ्चदश दिनं
क्रमेणैकैकपासवृक्षान्या मासमध्ये व्रते तस्य मध्यदिवसानां
हि ब्रह्मलपासवत्त्वेन यवमध्यतत्त्वत्वम् ।

यवलास पु० यवेन लस्यते संज्ञायां कर्त्तरि घञ् । यवक्षारे ।

यवशूक पु० यवानां शूकः कारणत्वेनाख्यस्यः अच् । यव-
क्षारे यवशूकजादयोऽप्यत्र ।

यवस न० यु-असच् । घासे, हण्ये च । [(याउ)

यवागू स्त्री० युयते मिश्र्यते यु-आगू । षड्गुणजलपक्वे द्रवभेदे

यवाग्रज पु० यवस्यापात् शूकात् जायते जन-ड । यव-
क्षारे, यवान्याञ्च ।

यवानी स्त्री० डुष्टो यवः डीए आनुक् च । (जीयानि) पदार्थे

यवापत्य न० यवस्यापत्यमिव तज्जातत्वात् । यवक्षारे ।

यवास्तज न० यवजातान्ताज्जायते जन-ड । सौवीरके ।

यवास पु० यु-आस । इरालभायाम्, खदिरभेदे च । सुगन्धासिनी
हण्ये स्त्री० टाप् । स्वार्थे कन् । तलैव ।

यविष्ठ लि० अतिशयेन युवा युवन्+इठन् यवादेशः अतिरूपे

यवीयस् लि० अतिशयेन युवा युवन्+ईयस् यवादेशः 'अंशसंशं
यवीयांस' इति स्मृतिः । कनिष्ठे स्त्रियां डीए ।

यवोत्थ न० यवादुन्तिष्ठति उद्+स्था-क । सौवीरके ।

यव्य न० यवानां भवनं चेतं यत् । यवभवनयोग्ये चेत्ये । युत-
चन्द्राकांवल यत् । चान्दे भासे पु० । 'यव्यद्वयं आव-
णादि सर्वा नद्योरजस्रणा' इति स्मृतिः ।

यशःपटह पु० यशःस्वापकः पटहः । डकायाम् वाद्यभेदे ।

यशःशेष लि० यशएव शेषोऽस्य । स्मृते । कीर्त्तिशेषादवोप्यत्र

यशस् न० अश-असृन् धातोः युञ् । शौख्यादिप्रभूते ख्यात्यपर-
पथ्याये पदार्थे ।

यशस्या स्त्री० यशसे हिता यशस्+यत् । जीवन्त्याम् ऋद्धिना-

मोषधौ च । यशःसाधने लि० । 'धन्यं यशस्समायुष्यमिति ।

यशस्वत् लि० यशस्+मत्तए सस्य वः । यशोविशिष्टे । विनि ।

यशस्वीत्यप्यत्र स्त्रियां डीए । डीवन्तस्तु तत्र, ज्योतिषा

यवतिक्तायां, वनकार्यास्याञ्च ।

यशोद् पु० यशो ददाति दा-क । पारदे । यशोदातरि लि०

नन्दगोपपत्न्यां स्त्री० । 'नन्दगोपमृदेजाता यशोदागर्भ-
क्षणे' इति चण्डौ ।

यट्ट पु० यज-तच् । यागश्रीये ।

यष्टि स्त्री० यज-तिन् नि० । ध्वजादिदण्डे, भुजाद्यवलम्बने
दण्डे च क्तिच् । तन्त्रौ, हारलतायां, भार्यां, मधूकायां
(यष्टिमधु) वा ङीप् । शस्त्रभेदे च ।

यष्टीक न० यष्ट्या कायति कै-क । यष्टीमधौ, लताभेदे ।

यष्टीपुष्प पु० यष्टीव पुष्पागव्यस्य । जीवहृत्ते ।

यष्टीमधु पु० यष्ट्यां मधु अस्त्व । (यष्टिमधु) स्तनामख्याते लताभेदे
यस् यत्ने दिवा०पञ्चैस्वा०पर०अक०सेट् : यस्वति यसति संयस्वति
संयसति अयस्वति अयसत् अयासीत् अयसीत् ।

या गतो अदा०पर०सक०अनिट् । याति अयासीत् ।

याग पु० यज-चञ् । मन्त्रकरणके वस्त्राद्याधिकरणे हविः-
प्रक्षेपरूपे यज्ञे ।

याच याचने स्वा० उभ० द्विक० सेट् । याचति ते अयाचीत्
अयाचिष्ट । चङि न ह्रस्वः । अथ याचयुः । याचित्वम् ।

याचक लि० याच-खुल् । याचजाकारके ।

याचनं न० याच-ल्युट् । याचजायाम् । युच् । याचनायत्व स्त्री०

याचनक लि० याच-ल्यु, स्वार्थे कन् । याचके ।

याचित न० याच-भावे क्त । याचनदृष्टौ याचजायाम् ।
कर्माणि क्त । प्रार्थिते लि० । [ट्हीते (चाञ्चीया द्रव्य)

याचितक न० याचितेनाधिगतस् कन् । याचजाय धनस्वामितो

याचजा स्त्री० याच-नङ् । प्रार्थनायाम् ।

याजक पु० याजयति यज-णिच्-खुल् । धनादिनामाय
परार्थं यज्ञकर्त्तरि कृत्विगादौ ।

याज्ञवल्क्य पु० छनिभेदे ।

याज्ञसेनी स्त्री० यज्ञसेनस्य दुपदराजस्यापत्यं स्त्री० अत इज्
ङीप् । त्रौपद्यां पाण्डवभार्यायाम् ।

याज्ञिक पु० यज्ञायहितः यज्ञः प्रयोजनमस्य वा ठक् । दर्भभेदे,
खदिरे, पलाशे, अश्वले याज्ञके कृत्विगादौ, यज्ञमाने च ।

याज्य न० इज्यतेऽत एव यज-खल् । यागस्थाने देवप्रतिभायाञ्च
'याज्यं चेत्तमलङ्कार'मिति षट्तिव्याख्यायां दायभागे याज्यं
यागस्थानं देवता वेत्युक्तम् याजनीये लि० । करणे खल् ।
हविर्गणे स्त्री० ।

यातना स्त्री० शु० यत-युच् । तीव्रवेदनायाम् ।

यातयाम लि० यातो गतो याम उचितसमयो यस्य । जीर्णे
पर्युषिते 'यातयामं गतरस'मिति गीता । उच्छिष्टे,
परिमृक्ते च । [शत्रौ गन्तव्ये लि०]

यातव्य पु० यायतेऽसौ या-तव्य । वृषाणां युद्धार्थमभिगम्ये

यातायात न० यातञ्चायातञ्च या-भावे क्त आ+या-भावे क्त
समाहार इ० । गमनागमनयोः ।

यातु पु० या-त । राक्षसे । गन्तरि लि० । [राक्षसहन्तरि लि०]

यातुम्न पु० यातुं राक्षसं गन्तेन हन्ति हन-ठक् । युग्लौ,

यातुधान पु० यात इति धीयतेऽभिधीयते धा-ल्युट् । राक्षसे

यात स्त्री० या-लच् । देवरपत्न्याम् (या) यातरौ । लट् ।

गन्तरि लि० यातारौ । [देगेहेहेनोत्सवभेदे रथयात्रादौ च

यात्रा स्त्री० वा-ङ्गन् । जिगीषया रात्रां गमने, गमनमात्रे,

यातिक लि० यात्रायै हितम् । उत्सवे, उपाये, गमनहिते-
नचत्वादौ च ।

याथातथ्य न० तथा तद्रूपसौचित्यम् अव्ययी० तस्य भावः

ष्यञ् । यद्वस्तु यथा भवितुं युक्तं तस्य तथाभावे ।

याथार्थ्य न० यथार्थस्य भावः । सत्यत्वे वास्तविकत्वे ।

यादःपति पु० यादसां जलजन्तूनां पतिः । वरुणे, ससृष्टे च

याद्व पु० यदोगैत्रापत्यमण । यद्वंशे स्त्रियां ङीप् ।

तत्प्रधाने श्रीकृष्णे पु० । यदूनामिदम् अण्, गोमहिषादिके
धने न० दुर्गायां स्त्री० ङीप् ।

यादस् न० या-असृन् ठक् च । जलजन्तुभावे ।

यादसानाथ पु० ईत०अलुक्समा० । वरुणे, ससृष्टे च । यादसां-
पत्यादयोपत्य ।

यादृक्(श्)(श्) लि० यस्यैव दर्शनमस्य यदृ+इश्-कुञ्, (ट) क्तिप्

वा । यत्प्रदेशे यथाविधे । टान्तानु स्त्रियां ङीप् ।

यादृक्कि लि० यदृक्कया आगतः ठक् । यथेच्छया प्राप्ते ।

यान न० या-भावे ल्युट् । गमने, उपचितगन्तेः रात्राः सूत्राद्वा-

दिरक्षां कृत्वा रिपोरास्तेन्दनाय गमने च । करणे ल्युट् ।

गमनसाधने रथादौ ।

यापन न० या-णिच्-ल्युट् । कालादौ क्षेपणे, निरसने च ।

याप्य लि० या-णिच्-खल् । निन्द्ये अधमे, क्षेपणीये निःशे-

षमप्रतिकार्ये उषशमनीये रोगभेदे च ।

याप्ययान पु० याप्यं चोप्यं कुक्षितं वा पदभ्रम्यत्वात् इतरथा-

ह्यलङ्घा यानम् (महापाला) श्रविकायाम् । [इति सा०]

याम पु० यम-घञ् । समये प्रहरे च 'यामेयात स्तथापि नायात'

यामघोष पु० यामे घोषोऽस्य । कुक्कुटे । घटियन्त्रभेदे स्त्री०

यामल न० यमल+स्वार्थेऽण् । युगले, तन्त्रशास्त्रभेदे च ।

यामवती स्त्री० यामाः बहवः तिलसंख्यायुताः सन्त्यस्याः

भृन्नि सतए मस्य वः । रात्रौ, हरिद्रायाञ्च ।

यामाह पु० जायां माति लट् पु० । जामाहयन्त्रार्थे ।

यामि स्त्री० यम-इन् । कुलस्त्रियां भगिन्यां 'यामयोयानि ते-

हानीति सप्तः ।

यामित्व न० ज्योतिषोक्ते लम्नराशिभ्यां सप्तमे स्थाने ।

यामित्वेधः ७० यामित्वे सप्तमस्थाने वेधः पापप्रसङ्गयोगः
 विवाहादौ वर्ज्यं पापात् सप्तमगं शयीत्याद्युक्ते योगभेदे ।
 यामिनी स्त्री० यामाः तिसंख्यातः सन्त्यस्य षाड्गुणे इति ।
 रात्रौ, हरिद्रायाञ्च ।
 यामिनीपति ७१ इतः । चन्द्रे, कर्पूरे च । रजनीशदयोप्यत्र ।
 यामी स्त्री० यस्यस्यैयम् यमो देवतास्या वा अण् । दक्षिणस्यां
 दिशि यससस्त्वन्निन्यां यातनायां च । यामि+वा ङीप् ।
 यामिगर्भायै । [क्षणत्वात् यासुनजलतुल्यत्वम्
 यासुनेष्टक म० यमनायां भवं तद्विषेष्टकम् । सीसके तस्य हि
 यास्य ७० यामीदिकं निवासोऽस्य यत् । अग्नये, चन्दनदण्डे च
 यमोदेवतास्य । यससस्त्वन्निनि लि० । दक्षिणदेशस्ये लि०
 यास्यायन न० यास्यायाम् अयनं स्वर्थस्य गतिः । दक्षिणायने
 रवेः स्यगसंक्रान्तिः परेषु षट्सु भासेषु ।
 यास्योद्भूत ७० यास्ये दक्षिणदेशे उद्भूतः । श्रीतालदण्डे ।
 यायजूक ७० यज-यङ्-ऊक । पुनः पुनर्योगशीले ।
 याथावर ७० देशाद्देशान्तरं याति या-यङ्-वरच् । अश्वमे-
 धीयाश्च जरत्कारसुनौ च । ऋश्वक्रगमनशीले लि० ।
 याव ७० यु-अप् स्वार्थे अण् । अलक्ते । स्वार्थं कर्तुं । तत्र । याव
 इव कर्तुं (कुलवीकलारः) मोहिभेदे ।
 यावत् लि० यत् परिमाणस्य सप्तप । यत्परिमाणे । या-
 वति । साकल्ये, व्याप्ती, सीमायाञ्च अयम् ।
 यावत्तावत् अयम् । यावच्च तावच्च इ० । वीजगणितप्रसिद्धे
 अव्यक्तमानानयनाय कल्पे प्रथमे राशौ । [परिमाणपूर्णे
 यावतिथि लि० यावतां पूरणः यावत्+इट् इयुक् च । यावत्
 यावन ७० यु-णिच्-त्यु । सिद्धाख्यगन्धद्रव्ये ।
 यावनाल ७० यवनालएव स्वार्थे अण् । धान्यभेदे ।
 यावनालशर ७० यावनालइव शरः । शरभेदे ।
 यावनाली स्त्री० यावनालस्य विकारः अण् ङीप् । यावनाल
 भवायां शर्करायाम् ।
 यावन्शुक ७० यवन्शुकस्य विकारः अण् । यवहारे ।
 याष्ठीक ७० यष्टिः प्रहरणमस्य ईकम् । यष्ट्या योद्धरि ।
 यास ७० यस-कर्मरं संचायां षड् । इरावभायाम् ।
 यु मित्रणे अभिप्रये च अ० पर० सक० सेट् । यौति अयावीत् ।
 यु बभे क्त्वा० उ० सक० अणिट् । युनाति युनीते-अयोसीत् अयोऽ
 यु निन्दने चु० आत्म० सक० सेट् । यावयते अयोयवत ।
 युक्त लि० युज-क्त । मिलिते । अभ्यस्तयोगे योगिनि ७० ।
 उचिते, न्यायागतद्रव्यादौ च न० ।
 युक्तरसा स्त्री० युक्तो रसो यस्याः । राक्ष्यायां (काटाआमरली)

युक्ति स्त्री० युज-क्तिन् । न्याये, व्यवहारे, अनुमाने तत्साधक-
 लिङ्गज्ञानादौ, युक्तिरर्थावधारणमित्युक्ते नाटकाङ्गविशेषे च
 युग वर्जने स्वा० पर० सक० सेट् इति । युक्तिरिति अयुक्तीत् ।
 युग न० युगि-अच् ७० नलोपः । युग्मे, द्वित्वसंख्यान्ति, सत्य-
 त्वेतादापरकलिरूपे कालविशेषे तत्प्रमाणं दृष्टदभिधाने ।
 द्विनामौपधे, हस्तचतुष्कपरिमाणे च । रथहलादेरङ्गभेदे
 ७० (जोयान्) । [काष्ठस्य गड्भेदे
 युगकीलक ७० इतः । रथाद्यङ्गयुगधारणार्थं कीलकाकारे
 युगन्धर ७० युगं रथस्य युगकावं धरति धृ-खच् । रथस्य युग-
 काषासङ्गने कुवराख्ये काष्ठभेदे, पर्वतभेदे च ।
 युगपद् अयम् । युगमिव पठ्यते पद-क्तिप् । एककाले इत्यर्थः ।
 युगपत्त ७० युगमिव संहतं पत्तमस्य । कोविदारदण्डे स्वार्थं कर्तुं ।
 तत्रैव । शिंशपादणे स्त्री० टाप् अतइत्त्वम् ।
 युगपार्श्वग ७० युगपार्श्वे गच्छति गम-ड । अभ्यासार्थं ला-
 ङ्गलपार्श्वे ब्रह्मे इति । [नित्ये च
 युगल न० युगं द्वित्वं विद्यतेऽस्यस्य लच् । युग्मे, द्वित्वसंख्या-
 युगलाख्य ७० युगलेन वररूपेण व्यञ्जनवर्णद्वयेनाख्यायते
 आ+ख्या+क । वर्ज्यरदणे । [तत्काले च ।
 युगान्त ७० युगानां सत्यादीनामन्तस्युपलजितः कालः । प्रलये,
 युग्म न० युज-मक् ७० जस्यगः । द्वित्वसंख्यान्ति (जोडा)
 युगले । युग्मान्निर्गतभूतानि प्रयुक्त्योर्विचरन्त्ययोः । रुद्रेण
 द्वादशी युक्ता चतुर्दश्याय पूर्णिमा । प्रतिपदाप्यभावस्था
 तिथ्योर्युग्मं महाफलमित्युक्ते तिथिविशेषयोगे समराशिषु च
 युग्मपत्त ७० युग्मानि पत्ताख्यस्य । रक्तकाञ्चनदण्डे । युग्मपथां
 दयोप्यत्र । संज्ञायां कर्तुं । शिंशपादणे स्त्री० टाप् अतइत्त्वम्
 युग्मफला स्त्री० युग्मानि फलानि यस्याः । इन्द्रचिर्मन्त्रां,
 दक्षिकालौ च । [युगवाहकेऽश्वादौ लि० ।
 युग्य न० युगमर्हति यत् । बाहने याने । युगं वहति यत् ।
 युक्त् प्रमादे स्वा० पर० सक० सेट् । युक्त्तिरिति अयुक्तीत् ।
 युज संगमे युतौ च वा चु० उभ० पक्षे स्वा० पर० सक० सेट् ।
 योजयति ते योजयति अयूयुजत् त अयोजीत् ।
 युज युतौ क० उ० सक० अणिट् । युनक्ति युङ्क्ते उदयुङ्क्ते प्रयुङ्क्ते
 निर्युनक्ति । अयुजत् अयौचीत् अयुक्त ।
 युज योगे समाधौ दिवा० अक० अणिट् । युज्यते अयुक्त ।
 युज निन्दायां चु० आ० सक० सेट् । योजयते अयूयुजत ।
 युज् ७० दि० युज-क्तिप् । समाधिपति । युक् युजौ । क० युज-
 क्तिप् । संयोगवति लि० युङ् युङ्गौ युज्जः ।
 युज्जान ७० युज-यानच् । योगविशेषवति भावनासहकारेण

सर्वपदार्थानां ज्ञातरि, रथसारथौ, विभे च ।
 युत दीप्तौ भ्रा०आ०अक०सेट् । योतते । अयोतिष्ठ ।
 युत लि० यु-क्त । संयुक्ते, मिलिते, अमिलिते च ।
 युतक न० यु-क्त युत-क वा ततः स्वार्थे कन् । संशये, युगे,
 स्त्रीवसनाञ्चले, चरणायु, यौतुके धने, मैत्रीकरणे, संशये,
 श्रृंगार्ये च । संयुक्ते लि० ।
 युतवेष पु० विवाहादौ वर्ज्ये चन्द्रेण सह पापप्रहयोगे ।
 युद्ध न० युध-क्त । शस्त्रादिलेपणव्यापारे, योधने, तदाधारे
 संशये, ज्योतिषोक्ते यथाणां गतिभेदकते, योधनरूपे
 परस्परमिलनविशेषे च ।
 युध युद्धे दिवा०आ०अक०अनिट् । युध्यते । अयुद्ध ।
 युध्(धा) स्त्री० युध-सम्प० क्तिप् वा टाप् । युद्धे ।
 युधान पु० युध-कानच् । क्षत्रिये । [धत्तम् । पाण्डुवज्रणे ।
 युधिष्ठिर पु० युधि युद्धे स्थिरः गवियुधिभ्यां स्थिरः इति
 युप विभोहे दिवा०पर०अक०सेट् । युषति अयुपत् अयोपीद्
 युयुधान पु० युध-कानच् द्वित्वम् । इन्द्रे, शाल्यकिनामनि यादवे
 क्षत्रियभेदे, क्षत्रियभावे च । [त्वां युवजरतीत्यम्यल ।
 युवखलति स्त्री० युवतिरेव खलतिः । (टाक्) रोगवत्याम् युव-
 युवति(तो) स्त्री० युवन्-ति डीप् वा । यौवनवत्तां स्त्रियाम् ।
 युवन्-डीप् । यूनोत्यम्यल ।
 युवतीष्ठा स्त्री० युवतीनामिष्ठा । स्वर्णयूथिकायाम् ।
 युवन् लि० यु-कनिन् । अष्टे निसर्गबलवते । 'आषोडशज्ञवे-
 द्वाल्लक्षणस्तत उच्यते' इत्युक्तवयस्के तरुणे च ।
 युवनाश्व पु० स्वर्णवंशे, मास्त्राहपितरि नृपभेदे ।
 युवराज पु० युवैव राजा टच् सभा० । राजयोग्यक्रियार्थकार्य-
 करे राजपुत्रे ।
 युष भजने सौ०पर०अक०सेट् । योषति अयोषीत् ।
 युष्मद् लि० युष-सदिक् । संबोध्यचेतने भवच्छब्दार्थे तस्य चोक्ताथे
 सर्वनामता, लिप् लङ्गेषु समरूपता च ।
 यूक् पु० स्त्री० यू-क्तिप् कन् । सक्तये, (उक्तुण) स्त्रीत्वे टाप् ।
 यूति स्त्री० यु-क्तिन् नि० दीर्घः । मिश्रीकरणे ।
 यूथ न० यु-थक् ण् दीर्घः । सजातीयसमुदाये ।
 यूथनाथ पु० इत० । वन्यजगदीनां प्रधाने । यूथपादयोम्यल ।
 यूथिका स्त्री० यु-थक् ण् दीर्घः स्वार्थे कन् अत इत्थम्
 टाप् । अश्वानके, पाठायां, यूथाश्च (युद्धफुल) ।
 यूथी स्त्री०यु-थक् ण् दीर्घः गौ०डीप् । (युद्धफुल) एवमप्रधाने हस्ते
 यूप पु० न० यु-पक् ण् दीर्घः । यज्ञीयपशुवस्त्रनाकाप्रभेदे, याग-
 समाप्तिचिह्नार्थे स्त्राभे च । जयस्त्राभे पु० ।

यूपकटक ट०इत० । यज्ञसमाप्तिचिह्नककाष्ठस्य शिरःस्थे बल-
 याकारे काष्ठभये पदार्थे । [यूपद्रुमादयोम्यल

यूपद्रु पु० यूपाय द्रुः प्रकृतिविकृतिभावात् ४त० । खदिरहस्ते
 यूप वधे भ्रा०पर०अक०सेट् । यूपति अयोषीत् ।
 यूप पु० न० पूष क ण्पस्य यः । सन्नादिकायै । नन्नादाहस्ते पु० ।
 येष यत्ने भ्रा०आ०अक०सेट् । येषते अयेषिट् । चङि न क्तसः
 योक्ता न० युज्यतेऽनेन युज-ङ्गन् । ईशादण्डादौ युगबन्धनार्थं
 दामनि (योत) ।

योग पु० युज-भावादी घञ् । संयोगे, मेलने, उपाये, वर्णादि-
 धारणे, ध्याने 'योगश्चित्तवृत्तिनिरोध' इति पातञ्जलोक्ते
 सर्वविषयेभ्योऽन्तःकरणहर्त्तनिरोधे, 'सयोगं योगमित्याहु-
 र्जीवात्मपरमात्मनो'रित्युक्ते जीवात्मपरमात्मनोरैक्ये, युक्तौ,
 छन्दे, अलभ्यार्थलाभचिन्तायाम्, देहस्थैर्ध्यायै, शब्दादीनां
 प्रयोगे, समुदायशब्दस्वावयवार्थसम्बन्धे, 'योगबलं सभाष्ये'ति
 मीमांसकाः । 'योगः कश्चिद् कौशल' इत्युक्ते यथास्थितवस्तुनो
 ऽन्यथारूपप्रतिपादने, यथा संसारव्यवहारेतरपि कर्मणो
 ऽवबोधोद्योज्यत्वम् । ज्योतिषोक्तेषु रविचन्द्रयोगाधीनेषु
 विष्णुभ्रादिषु, सप्तविंशतौ पदार्थेषु तिथिवारनक्षत्राणाम्
 अन्यतराद्यतमानां योगविशेषे, अमृतयोगः अर्जुनोदय-
 योग इत्यादि उपाधौ च योगाधमनविक्रीतमिति स्मृतः ।

योगक्षेम न० योगश्च क्षेमश्च सभाहारः ६० । अलभ्यलाभवि-
 न्नासहिते लक्षपरिरक्षणे 'योगक्षेमं ब्रह्मस्य'मिति पुरा०

योगज न० योगात् जायते जन-ङ । अयुरुचन्दने । योगजात
 माते लि० न्यायाद्युक्ते प्रत्यवादिस्थापने अलौकिकसन्निक-
 र्धभेदे पु० । [दानप्रतिपक्ष'मिति स्मृत्युक्ते सोपाधिके दाने
 योगदान न० योगेन छलेन उपाधिना वा दानम् । 'योग-
 योगनिद्रा स्त्री० योगरूपा निद्रा । प्रसवे परमेश्वरस्य
 सर्वजीवसंहारेच्छया योगरूपे व्यापारे 'योगनिद्रासुप्तेषु'
 इति चण्डी तदधिष्ठातृणां दुर्गायाश्च ।

योगपट्ट न० योगाभ्यासार्थं पट्टम् । योगिधार्थं पट्टवृत्तभेदे ।
 योगपीठ पु० न० योगयोग्यं पीठमासनम् । देवादीनामासनभेदे
 योगमाया स्त्री० योगएव माया । भगवतो जगत्सर्जना-
 र्थायां शक्तौ, 'योगमायासुपाश्रित' इति भागवतम् । तद-
 धिष्ठातृणां दुर्गायाश्च । [म्यल स्त्री०

योगरङ्ग पु० योगेन रङ्गोऽयम् । (नारङ्ग) जम्बीरभेदे योगरङ्गा-
 योगरुद् पु० योगोऽवयवशक्तिः स्मृतिः समुदायशक्तिः एते
 स्तोऽस्य अच् । अवयवशक्ता समुदायशक्ता च अर्थबोधके
 पञ्चजगन्मादौ म्यल हि उभयशक्ता पञ्चजगत्सृष्ट्यरूपवि-

यवार्थविशिष्टपञ्चतविशिष्टस्य बोधः । उभयार्थबोधनाच्च
पञ्चजाते-कुसुदादौ, स्थलजाते-पद्मे च न तत्पदप्रयोगप्रसङ्गः
योगवाचिन् पुंयोगेन बह्वति बह्विनि । पारदे, जारभेदे च
योगाचार पुं योगेनाचरति आ+चर-घञ् । बौद्धभेदे तन्म-
ताचारविवरणं दृष्टदभिधाने ।
योगाधमन न० योगेन क्लेशनोपाधिना बाधनम् । सोपाधिके
क्लेशहेतुके च नन्वकदाने । 'योगाधमनविज्ञोत'मिति स्मृतिः
योगारूढ पुं योगमारूढः आ+रूढ-क्त । 'यदा तु नेन्द्रिया-
घेषु न कर्मस्वनुपपज्जते । सर्वसंकल्पसन्त्यासी योगारूढ-
सादोच्यते' इत्युक्ते योगभेदे 'योगारूढस्य तस्यैव शमः का-
रणवुच्यते' इति गीता । [आसनभेदे
योगासन न० योगार्थसासनम् । योगशास्त्रोक्ते स्वस्तिकादौ
योगिन् वि० युज-घिबुण् । 'आत्मौपम्येन सर्वत्र समं पश्यति
योऽर्जुनः ! सुखं वा यदि वा दुःखं स योगी परमो मतः'
इत्यादिगीताद्युक्तयोगयुक्ते संयोगवति च वि० स्त्रियां
ङीप् । सा च तत्त्व, दुर्गायां तत्त्वशक्तिभेदेषु नारैयण्यादिषु
चतुषष्टिप्रकारेषु, प्रतिपन्नवसो इत्युक्ते पूर्वादिदिग्भेदाद्
तिथिभेदेषु च । [दुर्गायां स्त्री० ङीप् ।
योगीश्वर पुं० इत० । याज्ञवल्क्यसूत्रे योगिनां श्लेष् च ।
योगेश्वर पुं० इत० । श्रीकृष्णे, 'योगेश्वर ! ततो मे त्वं दर्श-
यात्मान'मिति गीता । दुर्गायां बभ्याकर्मोऽं च स्त्री० ङीप्
योगेष्ट न० योगाय योजनार्थमिष्टम् । सीसके ।
योग्य वि० योगमर्हति यत् युज-ण्यत् वा । योगार्हे, उचिते,
निपुणे, शक्ते च । पुण्यनक्षत्रे पुं । ऋजिनामौषधे न०
योग्यता स्त्री० योग्यस्य भावः तत् । सामर्थ्यं, शाब्दबोधसाधने
'पदार्थं तत्त्व तद्वता योग्यता । परिकीर्तिते'त्युक्ते तत्पदार्थे
तत्पदार्थवत्कारूपे, परस्परान्वये बाधाभावरूपे वार्थे च ।
योग्या स्त्री० योगमर्हति यत् युज-कृत्वम् गृह्यत् वा । अय्यांसि
शास्त्राभ्यासे, सूख्यस्त्रियाञ्च ।
योग्यानुपलब्धि स्त्री० योग्यस्य प्रत्यक्षादिना उपनयुमर्हस्यातः
प्रलम्बिज्ञानम् । न्यायाद्युक्ते अभावप्राप्तौ साधनभेदे ।
तथाहि घटादिस्तत्त्वे तत्त्वघटाभावोनानुपलभ्यते तस्य प्रति
योगिने घटादेः सत्त्वेऽपि तत्प्रत्यक्षकारणसाम्यं सत्त्वेन
तत्प्रत्यक्षसाभावात् किन्तु घटास्याभावो न्यस्त्यते पिशाचाद्या
भावस्य तु न प्रत्यक्षता तत्रातिरिक्तपिशादादर्शनायोग्यत्वात्
योजन न० युज-भावादौ ल्युट् । संयोगे । णिच्-ल्युट् ।
संयोगकरणे । चतुर्षु कोशेषु । 'प्रथममगमदह्ना योजने'
इति लोलावती ।

योजनगन्धा स्त्री० योजनं व्याप्य गन्धो यस्याः । कस्तूर्याम्,
सीतायां, व्यासमातरि-सत्ववत्याञ्च । स्वार्थे कन् अत
इत्त्वम् । तलैव । [त्वात् । मञ्जिष्टायाम्
योजनपर्णी स्त्री० योजनं व्याप्य पर्णान्यस्याः विस्तीर्णपर्ण-
योजनवल्ली स्त्री० योजनं व्याप्य वल्लीव । मञ्जिष्टायाम् ।
स्वार्थे कन् अत इत्त्वम् । तलैव ।

योत न० यु-ङ्गन् । योतो (योत) ।

योद्ध पुं युध-त्वच् । युद्धकर्त्तरि ।

योध पुं युध-अच् । युद्धकारके । भावे ञच् । युद्धे ।

योधन न० युध-भावे ल्युट् । युद्धे । करणे ल्युट् । अस्त्राद्या-
युधे । कर्त्तरि ल्यु । युद्धकर्त्तरि पुं ।

योधसंराव पुं योधाय युद्धाय संरावः आह्वानम् । योधा-
नां युद्धार्थे परस्परआह्वाने । [शस्त्रभेदे ।

योनल पुं यवस्य नल इव काण्डोऽस्य पुं० उत्त्वम् । (देधान)

योनि पुं स्त्री० यु-नि । मण्यादीनामत्यतिस्थाने-आकरे, का-
रणे, जले, स्त्रीणां समाधारणचिह्ने, तद्देवताके पूर्वफलानी-
नक्षत्रे च । स्त्रीत्वे वा ङीप् । [युजेऽगुजं च देहे ।

योनिज न० योनिस्थानात् जायते जन-ङ । देहभेदे जरा-

योनिमुद्रा स्त्री० योन्याकारा मुद्रा । तन्त्रोक्ते देवताविशेष-
पूजाङ्गे प्रदर्शनीये अङ्गुलीसन्निवेशविशेषे लक्षणन्त दृष्टदभि०

योपा स्त्री० युष-अच् टाप् । स्त्रियाम् । नाथ्याम् ।

योपित् स्त्री० युष-इति । नाथ्याम् हलन्ताद्वा टाप् । योपितायत्न

योपित्प्रिया स्त्री० इत० । हरिद्रायाम् ।

यौक्तिक वि० युक्तित आगतः ठक् । युक्तिपिद्धे, योग्ये च ।

युक्तौ अधिगतः ठक् । नर्म्मसचिन्ने पुं ।

यौगिक वि० योगात् प्रकृतिप्रत्ययार्थसम्बन्धात् अधिगतः ठक् ।

प्रकृतिप्रत्ययलभ्यार्थवाचके शब्दे यथा पाचकादिशब्दः पाक-
कर्त्तृवाचकः । योगे योग्यः ठक् । योगयोग्ये । [न ह्यसः

यौट संबन्धे भ्वा+परः सक० सेट् । यौटति अयौटीत् । चङि

यौड यौडवत् सर्वम् । यौडति अयौडीत् । [लभ्ये धने

यौतक न० युतकाले विवाहकालेऽधिगतम् कण् । विवाहकाले

यौतव न० यु-त तस्य भावः अण् । परिमाणे । [धने ।

यौतक न० यौतयौगकालस्तत् लब्धं कण् । विवाहकाले लब्धे

यौधेय पुं योध एव ठक् । योद्धरि । ट । योधेयोप्यत् ।

यौन वि० योनिनः योनिस्त्वन्वात् आगतम् अण् । पाप्मे,

योनेरयसण् । वैवाहिकसम्बन्धे पुं ।

यौवत न० युवतीनां समूहः अण् । युवतिसमुदाये ।

यौवन न० यूने भावः अण् । तारुण्ये अगस्याभेदे । 'आ यो-

इयाद् भवेद्वा लक्षणकृत उपपत्तेः । उद्गः स्यात् श्रुते-
रुद्गमित्युक्तेऽवस्थाभेदे ।

यौवनकण्ठक पुंन० यौवनस्य कण्ठक इव चिह्नम् । (वयस्य
मोड़ा) प्रथमभेदे ।

यौवनदशा स्त्री० कर्म० । तारुण्ये अवस्थाभेदे ।

यौवनलक्षणा न० इत० । स्तने, लावण्ये च ।

यौष्माक वि० युष्माकमिदम् युष्मद्-अण् युष्माकादेशः । युष्मद्
सम्बन्धिनि । खज् । यौष्माकीनोप्यल वि० ।

र

र पु० रा-ङ । वज्रौ, उभे, कामानवे च ।

रंहुस् न० रङ्गि अच्युत् । वेगे ।

[कृत् त

रक खादे प्राप्नो च पु० उ० शक० सेट् । राकयति-ते अरीर-

रक्त न० रन्ज-करणे क्त । कृष्णे, ताम्बे, हिन्दूरे हिङ्गुले च ।

शरीरस्य रसपाकजन्ये मांसहेतौ रक्षिराख्ये धातुभेदे

च । भावे क्त । रागे । कृष्णमे हिङ्गुले रोहितवर्णं च पु०

तद्वति लि० । कर्त्तरि-क्त । अठरक्ते क्रीडारते च लि० ।

कर्मणि-क्त । नीत्यादिभिरङ्गिते लि० । करणे क्त । मञ्जि-

टयां, लाटयां, गुञ्जायाञ्च स्त्री० टाप् ।

रक्तक पु० रक्तं रक्षिरिव कायति कै-क, इवार्थे कन् वा ।

अखान्ठले, बभ्रुकण्ठे, रक्तशोभाजने, रक्तैरुण्ये च । रक्षिरे

रक्तवस्त्रे च न० । अतुरागिणि विनोदिनि च लि० ।

रक्तकन्द पु० रक्तवर्णः कन्दोऽस्य । विडुमे प्रवाले ।

रक्तकमल न० रक्तं कमलमिव । रक्तवर्णोत्पले । छ० । रक्त-
कमलमप्यल न० ।

रक्तकरवीर पु० कर्म० । रक्तवर्णपुष्पककरवीरकण्ठे ।

रक्तकाञ्चन पु० कर्म० । रक्तवर्णपुष्पककाञ्चनकण्ठे ।

रक्तकाण्डा स्त्री० रक्तः काण्डोऽस्याः । रक्तपुनर्नवायाम् ।

रक्तकुसुद न० कर्म० । रक्तवर्णपुष्पककैरे । कर्म० । रक्तकै-

रवरक्तकोकनदे अथल न० ।

रक्तकुसुम पु० रक्तानि कुसुमाव्यस्य । पारिभट्टे (पाण्डुकादार)

रक्तकेशर पु० रक्ता केशरा अस्य । पारिभट्टे, उद्यागण्डे च ।

रक्तखदिर पु० बारतो रक्तवर्णः खदिरः । रक्तवर्णसारके
खदिरकण्ठे ।

रक्तगन्धक न० रक्तेन गन्धकमिव । बोले (गन्धरस)

रक्तज्ञ पु० रक्तं हन्ति हन-टक् । रोहितकण्ठे । दूर्वायां स्त्री०

रक्तचन्दन न० कर्म० । सनामस्थिते चन्दनभेदे ।

रक्तचित्रक न० कर्म० । (चाचचिता) कुपभेदे ।

रक्तचूर्ण न० कर्म० । धिन्दूरे ।

रक्तभिण्डी स्त्री० कर्म० । (नालभाटि) पुष्पप्रधानकण्ठकभेदे ।

रक्ततुण्ड पु० रक्तं तुण्डमस्य । शुक्रपक्षिणि ।

रक्तदण्डा स्त्री० रक्तं दण्डं यस्याः । गोमूलिकायाम् ।

रक्तलिटत् (ता) स्त्री० कर्म० । (नालतेयोडि) टक्कभेदे ।

रक्तदन्तिका स्त्री० रक्ता दन्ता अस्याः छीप् संचायां कन्

अत इत्त्वम् । दाडिमोष्ठे दुर्गाशक्तिभेदे 'भलवन्त्याच

तानुपान् वैपचिस्तान् महासुरान् । रक्ता दन्ता भविष्य-

नीलपद्मस्य ततो मां देवताः सर्वे भर्त्यलोके च मानवाः ।

स्तुवन्तो व्याहरिष्यन्ति सततं रक्तदन्तिकां मिति चण्डी ।

रक्तदला स्त्री० रक्तानी दलान्यस्याः । नाबिकायाम् (नाबते)

रक्तहृश् पु० रक्ता हृक् नेत्रमस्य । कपोते । रक्तनेत्रादयोप्यल

रक्तधातु पु० कर्म० । गैरिके, ताम्बे च । देहस्य रक्षिरुद्धे

रसधातुजाते मांसधातुहेतौ धातुभेदे च ।

रक्तनाल पु० रक्तोनालोऽस्य । जीवधात्रे ।

रक्तप पु० रक्तं पिबति पा-क् । राक्षसे । रक्तपानकर्त्तरि

लि० । जलौकायां, डाकिन्याञ्च स्त्री० ।

रक्तपान्तिका स्त्री० रक्तानि पुष्पपन्नाख्यस्याः कप् अत

इत्त्वम् । रक्तपुष्पजवायाम्, राज्ञायाम् ।

रक्तपल्लव पु० इव० । अशोककण्ठे ।

रक्तपाकी स्त्री० रक्तः पाकः फलं यस्याः छीप् । उद्गुत्ताम् ।

रक्तपाद पु० इत० । शुक्रपक्षिणि । लज्जालौ लतायां, हंसपद्याञ्च

स्त्री० छीप् ।

[कायाम् । (जोक) ।

रक्तपायिनी स्त्री० रक्तं पातं शीलमस्याः प्रा+णिनि । जलौ-

रक्तपारद पु० न० कर्म० । हिङ्गुले ।

रक्तपित्त न० रक्ताय उट् पित्तम् यस्यात् । रोगभेदे 'रक्त-

पित्तात् भवेत् काय' इति वैद्यकम् ।

रक्तपुष्प पु० रक्तं पुष्पमस्य । करवीरे, रोहितकण्ठे, रक्तका-

ञ्चनकण्ठे, दाडिमकण्ठे, रक्तवकण्ठे, बभ्रुकण्ठे, पुष्पागण्डे च

स्थार्थे कन् । प्रलाभे । कर्म० । रक्तवर्णकुण्डले न० । प्रपटे,

शास्त्राखण्डे, जवाकण्ठे च स्त्री० टाप् ।

रक्तपुष्पिका स्त्री० रक्तानि पुष्पाणि यस्याः छीप् अत इत्त्वम् ।

लज्जालुलतायाम्, रक्तपुनर्नवायाम्, भूमिपाटलौ च ।

रक्तपुष्पी स्त्री० रक्तानि पुष्पाण्यस्याः छीप् । पाटखिण्डे

(पाटल) जवायाम्, आवर्णकीलतायाम्, नागदन्त्याम्

कक्षीकण्ठे च ।

[छयाञ्छे ।

रक्तपूरक न० रक्तं रक्षिरं पूरयति शिवनात् पूर-श्लुप् ।

रक्तप्रसव पु० रक्तवर्णः प्रसवः उष्मस्य । करवीरे रक्ता

ग्लाने च ।

[टाप् (तेजाकुचा) ।

रक्तफल पु० रक्तानि फलान्यस्य । बट्टये । विम्बिकायां स्त्री० ।

रक्तवालुक न० कर्म० । हिन्दूरे रक्तवालुकायल स्त्री० ।

रक्तमञ्जर पु० रक्तवर्णा मञ्जरी अक्षय स अक्ष । निबुलहणे ।

रक्तमूला स्त्री० इत० । लज्जालुलतायाम् ।

रक्तमेह पु० कर्म० । रोगभेदे ।

रक्तमोजण न० इत० । रुधिरस्त्रावणे । [कन् तलैव ।

रक्तयष्टि स्त्री० रक्तवर्णा यष्टिरस्त्राः । मञ्जिषायाम् । स्त्री० ।

रक्तरेणु पु० रक्ता रेणवोऽस्य । पलाशकलिकायाम् ।

रक्तलशुन न० कर्म० । (नालरशुन) मूलभेदे ।

रक्तला स्त्री० रक्तं रुधिरं छेदनेनाश्रयः लब्ध तत् खाति सेव-
नात् ला-क वा । काकतुल्यमायम् ।

रक्तवटी स्त्री० रक्तवर्णा वटी । मङ्गरिकायाम् ।

रक्तवर्ण पु० रक्तानां वर्णः सद्यदायः । दाहिकर्तृशुक्लाया-
नमृकहरिद्राजवाकुलम्बुपुष्पमञ्जिषाजलककम्पे समूहे ।

रक्तवर्ण पु० रक्तो वर्णोऽस्य । इन्द्रगोपकर्मभेदे । कर्म० ।

रोहितकम्पे पु० ।

रक्तवर्जन पु० रक्तं रुधिरं वर्जयति दध-ण्ड-स्यु । वात्तांको

रक्तवर्णभू पु० वर्णायां भवति भू-क्तिर् कर्म० । रक्तपुनर्नवायाम्

रक्तवीज पु० रक्तवर्णानि बीजान्यस्य । दाहिने । रक्तं रुधिर-

मेव बीजस्यतिः कारणं यस्य । 'रक्तविन्दुर्यदा भूमौ पत-
त्यस्य शरीरतः । सद्यस्यति मेदिन्यालक्षणान्तरादृष्ट' ।

इति चण्डीप्रतिपादितेऽष्टभेदे ।

रक्तटन्ता स्त्री० रक्तवर्णं टन्तं यस्याः । श्रेफालिकायाम् ।

रक्तट्टि स्त्री० इत० । देवकतोपग्रवभेदे रुधिरवर्धणे ।

रक्तशालि पु० कर्म० । (लावधान) धान्यभेदे ।

रक्तशिशु पु० कर्म० । (नालसजना) दृष्टभेदे ।

रक्तशीर्षक पु० रक्तं शीर्षास्य कप् । सरलद्रुमे ।

रक्तशृङ्गिक न० रक्तं शृङ्गिवाक्यस्य ठन् । विषभेदे ।

रक्तसम्पत्क न० रक्ता सम्पत् कन् । रक्तवर्णं कङ्कारे, पद्मे च

रक्तसरोकृष्ट न० कर्म० । रक्तपद्मे ।

रक्तसर्पप पु० कर्म० । (राश्रमर्षा) राजिकायाम् ।

रक्तसहा स्त्री० रक्तं सहते सह-अच् । रक्ताग्लाने ।

रक्तसार न० रक्तः सारोऽस्य । रक्तचन्द्रे । अश्वमेतसे पु० ।

रक्तसौगन्धिक न० कर्म० । (नालसृदि) रक्तवर्णकङ्कारे ।

रक्ताकार पु० रक्तवर्णं आकारो भूतिं यस्य । प्रवाहे ।

रक्ताक्ष पु० रक्तं अक्षिणी यस्य पञ्च सभाः । पारावते, रुधिर-
चकोरे, सारसे च । रक्तनेलवति, मूरे, जने च लि० स्त्रियां स्त्रीम्रक्ताङ्ग न० रक्तमङ्गं यस्य यस्याहा । । कुङ्कुमे । मङ्गलपद्मे
कम्पिस्ते (छहरकरमचा) च पु० । प्रवाहे पु० न० जीवन्त्याम्,
मञ्जिषायाञ्च स्त्री० स्त्रीम् ।रक्ताति(ती)सार पु० रक्तमिच्छितो(ति)सारः । वैद्यक-
प्रविज्ञे रोगभेदे ।

रक्ताधार पु० इत० । देहावरके चर्म्मणि । [मोले

रक्तापह न० रक्तं रुधिरमपहन्ति अप+हृन्-ड । गन्धरसे

रक्तापासागं पु० कर्म० । (नाल आपाङ्क) । चुपभेदे ।

रक्ताञ्जान पु० कर्म० । रक्तमहासहासतायाम् ।

रक्तालु पु० कर्म० । (शकरकन्द) आलुभेदे ।

रक्तिका स्त्री० । रक्तेव कन् चत इत्यम् । शुद्धायां, राजि-
कायां, परिभाष्यभेदे च ।

रक्तेक्षु पु० कर्म० । (काजला) इक्षुभेदे ।

रक्तेरखण्ड पु० कर्म० । (नालमेरखण्ड) दृष्टभेदे ।

रक्तोत्पल न० कर्म० । कोकनदे लोहितवर्णै-पद्मे । रक्तो-
त्पलमिव पुष्पमस्य यस्य । शास्त्रविद्ये (शिशु) पु०

रक्तस्यपलमिव । गैरिके न० । [तद्वति लि० ।

रक्तोत्पलाभ पु० रक्तोत्पलस्य कोकनदस्येवाभा यस्य । रक्तकम्पे

रक्ष पाखने आंभर-सक-सेट् । रक्षति करक्षीत् ।

रक्षःसभ न० रक्षसां राक्षसानां सभा । राक्षससभे ।

रक्षक लि० रक्ष-ण्वल् । रक्षकर्त्तरि क्तिवां टाप् अत इत्यम्

रक्षशि(षी) स्त्री० रक्ष-अनि वा क्षीए । त्रायणापालतायाम्

रक्षस् न० रक्षते ह्विरस्मात् रक्ष-अपादानेऽश्नु । राक्षसे ।

रक्षा स्त्री० रक्ष-अ टाप् । रक्षणे । रक्षति अच् टाप् । जहति,

भक्षनि च स्त्री० । रक्ष-अच् । रक्षके लि० ।

रक्षापत्तु पु० रक्षार्थं पत्तनस्य । भूर्जपत्तद्वये ।

रक्षित लि० रक्षतेऽल रक्ष-क्त । भाण्डे । उपाधिभेदे तदु-
पाधिविशिष्टजनकते वैद्यकप्रत्यभेदे च ।

रक्षिवर्ग पु० रक्षिणां वर्गः । सैन्यादिरक्षके (प्रहरिण्य)

रक्षोन्न न० रक्षोहन्ति हृन्-ठक् । काञ्जिके, हिष्टुनि च । तद्वन्वा

प्राणसम्बन्धादि रक्षसामपसरणम् । भक्षातकटवे जेतस-
धेमे च पु० । ऋग्वेदादिप्रसिद्धे 'लण्ड्य पाज' इत्यादिके ऋक्त

भेदे न० । वचायां स्त्री० । राक्षसघातकद्रव्यभावे लि०

रक्षोहन् पु० रक्षो हन्ति हृन्+क्तिप् । शुम्भवी तद्वन्वा प्राणा-

दि राक्षसानामपसरणम् । जेतसधेमे च । राक्षसहन्त्रि

लि० 'रक्षहा वज्रहृन् इति शुजुर्वेदः ।

रक्ष्य पु० रक्ष-नङ् । त्राये ।

रख सर्पणे आंभर-सक-सेट् इति । रक्षति अरक्षीत् ।

रख सर्पणे भा० पर० सक० सेट् । रखति अरखीत् अराखीत्
रग गहायाम् भा० पर० सक० सेट् घटा० एदित् । रगति अर
गीत् । रगयति ।

रग गतौ भा० पर० सक० सेट् इदित् । रङ्गति अरङ्गते ।
रग खादे आप्नौ च चु० उभ० सक० सेट् । रागयति अरीरगत् त
रघ दीप्तौ चु० उभ० सक० सेट् इदित् । रङ्गयति ते अररङ्गत्
रघ गतौ भा० आ० सक० सेट् इदित् । रङ्गते अरङ्गिष्ठ ।

रघु पु० लव-उ लख्य रत्वम् । सूर्यवंशे दिवीपसूनौ नृपतिभेदे
रघोरपत्यमण् बङ्गु लुक् । रघुवंशे अजमभ्यतौ क्षत्रिये
ब० व० । तान् अधिपत्य कृतो पत्न्यः अण् आख्यायिकायां
तस्य लुक् । काविदासप्रणीते जनविंशतिसर्गात्मके
महाकाव्यभेदे पु० । [इले श्रीरामे ।

रघुनन्दन पु० रघून् नन्दयति नन्द-णिच् लुक् । दशरथज्येष्ठ-
रघुनाथ पु० रघूणां नाथः रचकत्वात् ज्येष्ठत्वाद्वा । श्रीरामे
रघुपत्यादयोऽप्यत्र ।

रघुवंश पु० इत० । रघुजने । तस्यधिकृत्य कृतो पत्न्यः आख्या-
यिकायां तस्य लुक् । काविदासप्रणीते जनविंशतिसर्गा-
त्मके महाकाव्यभेदे ।

रघुवंशतिलक पु० रघुवंशे तिलकश्च । दशरथज्येष्ठपुत्रे श्रीरामे
रघुवर पु० रघुवरः श्रेष्ठः । श्रीरामे ।

रघूवह पु० रघुपु उवहः रक्षादिभारधारकः उद-वह-अच् ।
दशरथज्येष्ठपुत्रे श्रीरामे ।

रङ्ग लि० रक्ति-अच् । कण्ठे, मन्दे च ।

रङ्गु पु० रक्ति-उ । मृगविशेषे ।

रङ्ग पु० रग्नि-अच् । धातुभेदे, (राङ्) रन्ज भावे घञ् । रागे
आधारे घञ् । रणभूमौ, नाशस्थाने च । करणे घञ् ।
मृत्वे, टङ्कणे, (शोकागा) खादिरसारे च ।

रङ्गज न० रङ्गात् रङ्गधातोर्जायते जन-ङ । सिन्दूरे ।

रङ्गजीवक पु० रङ्गेष रङ्गनेन जीवति जीव-ण्वुल् । (रङ्गरेज)
शिल्पिभेदे, चित्तकरे, बाणजीविनि च ।

रङ्गद पु० रङ्गं रङ्गनं रागं ददाति दा-क । टङ्कणे, खदिरसारे च

रङ्गदायक पु० रङ्गं ददाति दा-ण्वुल् । कङ्कुर्, (काङ्गनी)
धान्यभेदे । [रसादिना हि नीलरागसम्भवः ।

रङ्गपत्नी स्त्री० रङ्गाय पत्न्यस्याः ङीप् । नीलीदृष्टे तत्पद-
रङ्गपुष्पी स्त्री० रङ्गाय पुष्पति कण् ङीप् । नीलीदृष्टे ।

रङ्गभूमि स्त्री० रङ्गतेऽत्र रन्ज-बन्ध कर्म० । नाशभूमौ

रङ्गभूमिं समासाद्योति घा० इप० । मल्लभूमौ च ।

रङ्गमातृ स्त्री० रङ्गस्य रागस्य मातेवोत्पादिका । आत्मायाम्

कृष्टिन्वाद्य सा हि नायकयोर्वर्त्तादिद्वारा रागं वर्त्तयति ।

रङ्गलासिनी स्त्री० रङ्गं रागं आसयन्मुद्रासयति इत्यरसेन
लस-णिच्-णिनि । शेफालिकायाम् ।

रङ्गवीज न० रङ्गस्थेन वीजसत्पत्तिसाधनं यस्य । कृष्ये रजते

रङ्गशाला स्त्री० रङ्गतेऽत्र कर्म० । (नाचघरे) नादादृष्टे ।

रङ्गाजीव पु० रङ्गं रङ्गनं नाशस्थानं वा आजीवति आ-
जीव-अण् । (रङ्गरेज) शिल्पिभेदे, चित्तकरे, मटे च ।

रङ्गारि पु० रङ्गस्थारिरिव जातत्वात् । करवीरे तद्रूपमवस्थान्नि
रङ्गस्य जीर्यता ।

रङ्गावतारक पु० रङ्गे नाशस्थानेऽवतरति वेशान्तरपरिप-
न्नेय अव-तृ-ण्वुल् । मटे, शैलूषे । णिनि । उक्तार्थे ।

रङ्गिणी स्त्री० रङ्गमिव शुभाणि भूतानि चत्न्यस्याः णिनि ।
शतसूक्ष्मां, वैदर्भिकां ललके च । रङ्गयुक्ते लि० ।

रङ्गस् न० रवि-असृन् । वेगे । [स्युट् । तलैव न० ।

रचना स्त्री० रच-युच् । रचने, पुष्पपक्ष्मादेर्विन्यासे । भावे

रच रचनायां अद० चु० उभ० सक० सेट् । रचयति ते अररचत् त

रज न० रन्ज क । स्त्रीकृत्ये । परामे, रेणौ गुणभेदे च पु०

रजक पु० रजति रन्ज-ण्वुल् नलोपः । वक्ष्मादेः रागकारणे
जातिभेदे (धोपा) ।

रजत न० रन्ज-अतच् नलोपः । कृष्ये, गजदन्ते, बधिरै, हारे,
मैत्रे, खर्णे, धवले च । शुक्लशुभ्रवति लि० ।

रजताचल पु० रजतकलितोऽचलः । दामार्थं कलिते, रजत-
जने पर्वते । रजतमिव शुभ्रोऽचलः । कैलासपर्वते रज-
तगिर्यादयोऽप्यत्र पु० ।

रजन न० रन्ज-ल्यु । रागे । [हरिद्रायां, जलकायाञ्च ।

रजनि(नी) स्त्री० रङ्गतेऽत्र रन्ज-कनि वा ङीप् । रात्रौ

रजनीकर पु० रजनीं सततं करोति क-ट । चन्द्रे ।

रजनीगन्धा स्त्री० रजन्त्यां गन्धो यस्याः । सुवासस्वाते
पुष्पप्रधाने इत्ये । [भटे च ।

रजनीचर पु० रजन्त्यां चरति चर-ट । रात्रौ, चौरै, शानिक

रजनीजल न० रजन्त्या जलमिव । नीहारे ।

रजनीपुष्प पु० रजन्त्या हरिद्रायां इव पुष्पमस्य । (पूति-

करमचा) करङ्गभेदे ।

रजनीमुख न० इत० । प्रदोषे सूर्यास्तकात् चतुर्दश-
लक्षे, सङ्कीर्णलक्षे वा काले । [लिकायाम्

रजनीहासा स्त्री० रजन्त्यां हासो विकारो यस्याः । शेफा-

रजेस् न० रन्ज-असृन् नलोपः । पुष्परेणौ, परामे, धूजौ,

घाङ्गोक्ते चेष्टादिकारणे प्रकृतिगुणभेदे च ।

रजस्यस्य लि० रजोऽस्यस्य वसच् । रजोयुक्ते । मङ्गिणे पु०
आर्चववत्त्वां स्त्रियां स्त्री० ।
रज्जु स्त्री० रज्ज-उ लि० । बन्धनसाधने दासनि (दंडि) वेण्याश्च
रज्जक म० रज्जयति रज्ज-णिच्-ल्युलु । हिङ्गुले प्रीतिकारके
लि० । कामिभ्राष्टणे पु० (दहृकारसभा) ।
रज्जन न० रज्जतेऽनेन रज्ज-कारणे ल्युट् । रक्तचन्दने,
मञ्जिषायां, नील्यां, शुष्कारोचनिकायां, (कबलायुडि)
येफाविकायां, हरिद्रायां, पर्पञ्चाञ्च स्त्री० ङीप् । भावे
ल्युट् । रागे । ल्यु । रागजनके लि० । सञ्जलये न० ।
संघायां कन् । कटफले पु० ।
रट भापचे आ०पर०सक०सेट् । रटति अराटीत् अरटीत् भावे
भाषि रटन्त्याप' इति क्ततिः ।
रटन्ती स्त्री० रट-भाग् ङीप् । भावे मास्यक्षिते पक्षे रटन्त्या-
स्या चटर्हशी । तस्यां प्रदोषसमये पूजयेत् सृष्टभा-
शिनी' मिलुक्तायां साधकश्च चटर्हस्याम् ।
रट भापचे आ०पर०सक०सेट् । रटति अराटीत् अरटीत् ।
रण्या गतौ आ०पर०सक०सेट् । रणति अराणोत् अरणीत्
चटादि० । रणयति ।
रण रवे आ०पर०सक०सेट् । रणति अराणीत् अरणीत् ।
रण न० रण्यते शब्दतेऽल रण-चञर्थे क । युद्धे, भावे क ।
शब्दे, कषे, गतौ च पु० । [कन्] उद्देशे कतिशये च ।
रणारणक पु० रणः शब्दस्तत्रकारः हिलम् ततः संघायां
रणसङ्कुल न० रणमेव सङ्कुलम् । तुष्टयुद्धे ।
रण्ड पु० रण-ड तस्य नेचम् । भूस्, विफले अर्द्धाङ्गवि-
शिष्टतया स्त्रियावयने लि० । भूषिकपत्त्यां विधवायाञ्च
स्त्री० । सार्धे कन् । अफलदृष्टादि ।
रण्डाश्रमिन् पु० रण्डः विफलः प्रजाहीनत्वात् आश्रमः
अस्यस्य इति । 'चत्वारिंशद्वत्तराणां शाठानाञ्च परे यदि ।
स्त्रिया वियुज्यते कश्चित् स तु रण्डाश्रमी मत' इत्युक्तं
वयसि स्त्रीवियुक्ते पुरुषे ।
रत न० रत भावे क्त । रमणे स्त्रीपुंसयोः सङ्गमे मैथुने, उल्ले
च । कर्त्तरि क्त । अचुरक्ते लि० ।
रति स्त्री० रत-क्तिन् । रागे, उल्ले, रमणे तदधिभावार्थं
कामदेवपत्न्यां च । [सङ्गमसाधे मैथुने ।
रतिक्रिया स्त्री रतये रतिक्रियो वा क्रिया व्यापारः । स्त्रीपुंस
रतिप्रति पु० इत० । कन्दर्पे रतिकान्तादयोऽयम् ।
रतिप्रिय पु० इत० । कामदेवे । इव० । रमणप्रिये लि० ।
रतिमन्दिरे न० इत० । रतिमन्त्रे स्त्रीभाषसाधारणविज्ञे च

रतिरमणा पु० रतिं रमयति रत-णिच्-ल्यु । कामदेवे ।
रतिलक्ष न० रतेर्लक्षं पदम् । मैथुने ।
रतिसत्वर स्त्री० रतिं सत्वरयति सत्वरान् करोत्यर्थे णिच्-
अण् । (पिङ्गु) शान्ते ।
रत्न न० रततेऽल रत-न तान्तादेशः । भाषिक्यादिप्रसारे,
सखजातिषु श्वेते, भाषिक्ये, हीरके च ।
रत्नकन्दल पु० रत्नेषु कन्दल इव रत्नत्वात् । प्रवावे ।
रत्नकूट पु० रत्नमयकूटः शङ्कमस्य । पर्यतभेदे ।
रत्नगर्भे पु० रत्नयुक्तं गर्भं सार्धं यस्याः सद्ये, कुबेरे च । पृथिव्यां
सलुजायां नाय्याञ्च स्त्री० ।
रत्नद्वीप पु० न० । रत्नमयो द्वीपः । तन्मोक्षे सुधासद्यसङ्घ-
स्थिततया श्वेते रत्नसयेऽन्तरीये । [निर्मितायां धेन्याम् ।
रत्नधेनु स्त्री० रत्नकालिता धेनुः । दानार्थं कालितायां रत्न-
रत्नपारायण न० रत्नानां पारायणं शाकल्येन स्थानम् ।
सर्वरत्नाधारे 'रत्नपारायणं नाम्ना लङ्गे'ति भट्टिः ।
रत्नमुख्य न० रत्नेषु मुख्यम् । हीरके । [रत्नयुक्ते लि०
रत्नवती स्त्री० रत्नानि सन्त्यस्याः सतृप् मस्य वः । पृथिव्याम्
रत्नसानु पु० रत्नानि शानावस्य । सुमेरुपर्वते ।
रत्नसू स्त्री० रत्नानि सूते सूक्तिप् । पृथिव्याम् ।
रत्नाकर पु० इत० । सद्ये रत्नोत्पत्तिस्थाने, मणिलेनौ च ।
रत्नाचल पु० रत्ननिर्मितः अचलः । दानार्थं कालिते रत्न-
निर्मिते पर्वते । [भूपरभेदे ।
रत्नाभरण न० रत्नवदितभाभरणम् शान् । (जङ्गाणो)
रत्नावली स्त्री० इत० । रत्नसमूचे, तद्वदित हृदे, वत्सराजप-
लीभेदे च रत्नावलीमणिलय कतः पन्थोऽण् आस्त्राविकायां
तस्य लुक् । श्रीहर्षकते चतुरङ्गात्मके नाटिकाभेदे । [ङीप् ।
रत्नि पु० स्त्री० क्त-कलिच् । बह्वर्थादिहस्तपरिभाषे । स्त्रीले वा
रय पु० रम्यतेऽनेन अल वा रत-कथन् । खनामख्याते यान-
भेदे, देहे च 'आत्मानं रयितुं विधिं शरीरं रयमेव चे'ति
गीता । पादे, नेतसद्ये, तिमिसद्ये च ।
रयकक्षा स्त्री० रयानां समूहः रय+कक्षच् । रयसमूहे ।
रयका(का)र पु० रयं करोति ल-अच्-अण् वा । 'रयनिर्माय-
कारके (मूलधार) वर्णसङ्करभेदे ।
रयकुटुम्बिन् पु० रयस्य कुटुम्बीय पात्रत्वात् । वारधौ ।
रयगर्भक पु० रयस्य गर्भनिव इवार्थे कन् । कर्षोरये सन्त्य-
वाह्ययाने (पात्रकी) ।
रयशुक्ति स्त्री० रयस्य शुक्तिः शङ्खवारणां रया उषषारात्
तत्स्थानम् । रयस्य शङ्खवारणां शुभस्थाने ।

रयचरणां पु० रयस्य चरणद्वय गतिहेतुत्वात् । रयचक्रे
मन्मथगमने चक्रवाकविह्वले रयपादादयोप्यल ।

रयद्रु पु० रयनिर्माणा यद्रुः रयनामको वा द्रुः । तिमिरदृष्टे
रयन्तर दि० रयेन तरति दृ-ख-व-सु-च । रयनेतरि ।
'अभिला श्रु' इत्यस्याद्वि गते चामभेदे न० । [उत्सवभेदे
रयवाता स्त्री० रयस्य वाता । आपादगुह्यद्वितीयायां कर्तव्ये
रयाङ्ग न० अङ्गते गम्यतेऽनेन अग्नि-करणे यञ् इत० । यमे
रयाङ्गशब्दः वाचकत्वे नास्ति अञ् । चक्रवाके पु० ।

रयाङ्गपाणि पु० रयाङ्गं चक्रं पाणौ यस्य । चक्रधरे विष्णौ
रयाञ्च पु० रयनाभ्ययतेऽशी आ-भ-भू-न० च । येतसदृशे ।
रयाञ्चपुष्प पु० अञ्चमिव पुष्पस्य रयनामकोऽभ्यपुष्पः कर्म० ।
येतसदृशे । [रयेन युद्धकारणे च ।

रयारोहिन पु० रयमारोहति आ-र-ह-णिनि । रयिनि
रयिक पु० रयो युद्धसाधनाधारत्वे नास्ति इत् । रयिनि ।
इर रयिरः । इन । रयिनः । इनि । रयो यतेष्वल ।

रयोपस्थ न० रयस्य उपस्थ इव । रयस्थे ।

रय्य पु० रयं बहुति यत् । रयवाङ्के षोडशे । रयस्येदं यत् ।

रयस्यन्निनि नि० रयस्य तद्गमनस्य योग्या शरणिः । प्रयस्क-
पथे, अभ्यन्तरमार्गे, रयानां समूहः यत् । रयसमूहे च स्त्री०
रद उत्साते आ० प० सक० सेट् । रदति आरादीत् अरदीत् ।
रद इ० रदति उत्सन्नति रद-अच् । दन्ते । भावे अच् । उत्सन्नने
रदच्छद पु० रदान् छादयति छद-णिच्-च छसः । कोटयोः
रदनादिच्छदादयोप्यल ।

रदन पु० रद-ल्यु । दन्ते, भावे-ल्युट् । विदारणे । [रक्षा
रक्ष हिंसने पाके च दि० पर० सक० सेट् । रक्षति अरक्षत् रक्षिता-
रन्ज राने, (वर्णान्तराधाने) सक० आसक्तौ अक० आ० उभ०
अनिट् । रजति ते अरक्षीत् अरक्षत् । घटा० रज्जयति
रज्ज्यारणे स रजयति ।

रज्ज राने आसक्तौ दिवा० उभ० सक० अनिट् । रज्जति
रज्जते अराक्षीत् अरक्षत् । घटा० रज्जयति । रजयति
रन्तिदेव पु० रज-संज्ञायां तिङ् कर्म० । चन्द्रवंशे न्यपभेदे
कुक्षुरे च । [सन्ने, इत्युद्धटः ।

रज्जन न० रज-पाके ल्युट् नुवागमः । पाके सरहृ । रज्जन
रज्ज न० रज-क्षिप्-ह-भू-क कर्म० । छिद्रे, दूषणे, ज्योति-
योक्ते लज्जतोऽट् कस्याने च ।

रज्जकण्ट पु० रज्ज्ये कण्टः काण्टकोटस्य । आसवर्ज्यकण्टयो
रज्जवंश पु० रज्जवडको वंशः प्राञ्च० । (तलतावाश) वंशभेदे ।
रप अज्ञातयो आ० प० सक० सेट् । रपति अपरापीत् अपरीत्

रप गतौ हिंसे च आ० प० सक० सेट् । रपति । अपरापीत् अपरा-
पीत् । इदिद्वयवम् । रप्नति अपरपीत् ।

रव गतौ सक० प० शब्दे अक० आ० आ० सेट् इदित् । रव्य
ति-ते अरव्यीत् अरव्यिष्ट ।

रभ अतृप्तयो आ० आ० अक० अनिट् । रभते अरभ्य ।

रभ शब्दे आ० आ० अक० सेट् इदित् । रभते अरभ्यिष्ट ।

रभस्य पु० रभ-अवच् । वेगे, हर्षे, ओत्सुक्ये, प्रीत्यापथ्याविचारे च

रभ स्त्रीजायां आ० आ० उवला० अक० अनिट् । रभते विर-

भति उपरभति अरंश उपारंशीत् । ज्ञा वेट् । य रभः

रभ पु० रभ-अच् । कान्ते अगोकदशे कायदेवे च ।

रभठ न० रभ-अठन् । हिङ्गुनि । स्वार्येऽण् । अज्वेव न० ।

रभठञ्जनि पु० रयठ इति शब्देन भ्रत्यते भ्रज-इत् । हिङ्गुनि

रभस्य पु० रभयति-रभ-णिच्-ल्यु । काभदेवे गर्हभे, हवाये मङ्गा-

रिष्टे (निम) प्रत्यौ, 'रभ्य' । त्वामनुयासीति कुमारः ।

जम्बुद्वीपान्तर्गते रम्यकनाम्नि वर्षे च । रभ-भावे ल्युट् ।

रभते । करणे ल्युट् । पठोलम्बे, कन् । जघने च न० ।

रम्यतेऽनया ल्युट् ऊट् । नाथ्याम्, उत्सवनाथ्यां,
वालाख्यद्वये च स्त्री० ।

रमणीय नि० रम्यतेऽल रम-आधारे-ल्युट् । सुन्दरे ।

रमल न० ज्योतिःशास्त्रभेदे ।

रमा स्त्री० रमयति रम-अच् । लक्ष्म्याम् ।

रमापति पु० इत० । नारायणे रजानायतलान्नादयोप्यल ।

रमाप्रिय न० इत० । पद्मे । विष्णौ पु० ।

रम्भ पु० रभि-अच् । रेणौ, महिषाक्षरजननेऽछरभेदे च ।

कदस्याम्, अश्वरोभेदे, वेष्टायां, गवां भ्रनौ, गौर्वां स्त्री० ।

रम्भात्तीया स्त्री० सार्गशीर्षे शुक्रतवीयाशाम्, उपचारान्,

तल कर्त्तव्ये व्रतभेदे च ।

रम्य नि० रम्यतेऽल यत् । सुन्दरे, वलकरे च । चम्पके, वकडले,

च पु० । पठोलम्बे न० । संज्ञायां कन् । जम्बुद्वीपस्य

नववर्षे सधे 'दक्षिणेन सुभोरुसु वेतस्य चोत्तरेण

च वायव्य' रम्यकं नामे'त्युक्ते वर्षभेदे ।

रम्य पुष्प पु० रम्याणि पुष्पाग्नस्य । शास्त्रलिङ्गये ।

रम्या स्त्री० रम्यतेऽल यत् । स्थलपद्मिण्याम्, रात्रौ च ।

रय गतौ आ० आ० अक० सेट् । रयते अरयिष्ट ।

रय पु० रय-अच् । वेगे, प्रवाहे च । [कम्बवे, नेलसोमि च

रज्जक उ० रज-किप् अजोमे तड् ला-क कर्म० । रज्जभेदे

रव गतौ आ० आ० अक० सेट् इदित् । रव्यते अरव्यिष्ट ।

रव पु० र-अनौ अण् । शब्दे ।

रवण उ० रु-यु०। कौकिले, उड्डे च । कांक्षे न०। शब्दकारके,
तीक्ष्णे च लि० ।

रवि उ० रु-रनु । सूर्ये, अर्कहृत्ते च ।

रविज उ० रवेर्जायते जन-ड । शनौ, शार्ङ्गसिनौ, वैवस्वते
मनौ, सृष्टीने, वानरे, यमे च यमनायां स्त्री० । रवि-
तनयादयोऽप्यत्र ।

रविनाथ त० रविनाथः प्रकाशकत्वात् यस्य । पद्मे, वस्तुके च
रविनेत्र उ० रविर्नेत्रं यस्य । विष्णौ । रविचोचनादयोऽप्यत्र
रविप्रिय न० इत० । रत्नकमले । करवीरे उ० ।

रविरत्न न० रवेः प्रियं रत्नम् । चाणिक्ये, ताम्बे च ।

रविलौह न० रवेः प्रियं लौहं धातुः । ताम्बे ।

रश् सने शौ० पर० अक० सेट् । रशति । अराशीत् अरशीत् ।

रशना स्त्री० रश-ल्यु । काङ्क्षाम्, जिह्वायाञ्च ।

रश्मि उ० अश-मि धातोश्च रश-मि वा । किरणे, अन्नादि
दामनि च पद्मे न० ।

रश् सने भा० प० अक० सेट् । रशति । अराशीत्-अरशीत् ।

रश् आस्तादे अ० उ० उ० अक० सेट् । रशयति-ते अररसत्-त

रश् उ० रश्यते रश-अच् । आस्तादे, रशनेन्द्रियपादौ साधुर्या
दिषुषभेदे, देहस्थे भुक्ताच्चादेः प्रथमपरिणामे, 'सम्यक्
प्रकाश भुक्तस्य सारोनिगदितोरस इत्युक्ते' धातुभेदे
माधुर्यादिरशयति, शुद्धादौ, उष्णस्य मधुनि, अलङ्कारोक्ते
सञ्चारित्यभिचारिरसकारित्यर्थे रस्यादिस्थाधिभावके
शृङ्गारादौ हृषे, वीर्ये, माधुर्यादिषुषे, राने, इवे, पारदे,
जले च गन्धरसे उ० न० ।

रसकर्पूर न० रसेन कर्पूरमिव । (रसकर्पूर) गन्धद्रव्यभेदे ।

रसकेशर न० रसेन केशरमिव नागकेशरस्यगन्धत्वात् । कर्पूरे

रसगन्ध उ० न० रसे गन्धोऽस्ति । वीरे गन्धरसे स्वार्थे कन्
तलैव । [हिङ्गुले च ।

रसगर्भ न० रसो गर्भे यस्य । पित्तलधातुद्रवजे रसाञ्जने,

रसज्ञ उ० रसं पारदं हन्ति हन-ठक् । टङ्गुले (सोडागा)

रसज न० रसात् भुक्तावसारत् प्रथमधातोर्जायते जन-ड ।

रुधरे । रसात् इक्षुप्रभूतेः द्रवात् जायते जन-ड । गुडं,
मद्यकोटे च पु० । रसभवादयोऽप्यत्र ।

रसज्ञा स्त्री० रसं जानाति अन्वया ज्ञा-ड । जिह्वायाम् रस-
ज्ञानसाधने जिह्वास्थानस्येन्द्रिये ।

रसज्येष्ठ उ० रसेषु ज्येष्ठः श्रेष्ठः । मधुररसे शृङ्गाररसे च ।

रसतेजस् न० रसस्य भुक्तावसारस्य तेजः सारः । रुधरे ।

रसदालिका स्त्री० रसायं दल्यते दल-कर्त्तृणि चञ् गौ०

डीष् कन् । पुण्ड्रे चो (पुडि आस) ।

रसधातु उ० रसाख्यो द्रवरूपो, वा धातुः । पारदे ।

रसधेनु स्त्री० दानार्थं कल्पितायाम् इक्षुरसनिर्मितायां धेनौ ।

रसन न० रस-ल्युट् । स्वादे ध्वनौ च करणे ल्युट् जिह्वायां
'पित्तेन दूने रसने सितापो'ति नैषध ।

रसना स्त्री० रस्यतेऽनया । रस-करणे ल्युट् अजा० टाप् ।

जिह्वायां, राक्ष्वायां, काङ्क्ष्यां, रक्त्वा च । [याम् ।

रसनेतिका स्त्री० रसो नेत्रमिव अक्ष्यस्या ठन् । मनःशिला-

रसपाकज उ० रसपाकेन जायते जन-ड । गुडं ।

रसफल उ० रसो जलं फले यस्याः । नारिकेलहृत्ते ।

रससाणिक्य न० रसेन पारदेन साणिक्यमिव तत् पाकज-
त्वात् । खनामख्याते पदार्थे ।

रसरज उ० रसेषु रसोवाराजेव श्रेष्ठत्वात् रसः द्रवद्रव राजते
वा पारदे रसनावादयोऽप्यत्र । [सस्य वः । पाकस्थाने ।

रसवती स्त्री० रस आस्ताद्यद्रव्यगन्धादि अक्ष्यस्याम् मत्तम्

रसशोधन न० रसं पारदं दूनीभूतं द्रव्यं स्वर्णादि वा शोध-
यति शुध-णिच्-ल्यु । टङ्गुले (सोडागा) ।

रसस्थान न० रसस्य पारदस्य स्थानम् । हिङ्गुले । [याम् ।

रसा स्त्री० पाकजः रसो माधुर्यादिरूपोऽक्ष्यस्याः अच् । उधि-

रसाग्रज न० रसस्य पित्तलधातुद्रवस्यापात् जायते जन-ड ।
रसाञ्जने ।

रसाञ्जन न० रसजातं पित्तलधातुजमञ्जनम् । खनामख्याते
'रीत्यान्त भावमानायां तत्किङ्कन्त रसाञ्जनमि'त्युक्ते पदार्थे

रसाढ्य उ० रसेन मधुररसेनाढ्यः । आन्वातके । रशयति लि० ।

रसातल न० रसायातलम् । पातालभेदे सप्तमे भूमे रसोभागे

रसाधिक उ० रसाय द्रवाय स्वर्णादिद्रावण्याय अधिकः
आदीयमानत्वात् । टङ्गुले । रसेनाधिका । काकोडुस्वरि
कार्यां स्त्री० ।

रसान्तर न० अन्योरसः मयूर० नि० । मत्ततरसादन्यस्मिन् रसे

रसाभास उ० रस इव आभासते आन-भास-अच् । अलङ्का-
रोक्ते 'अनौचित्यप्रवृत्तत्वे आभासो रसभासवोरि'त्युक्ते
पश्चादिपरनायकगतशृङ्गारादौ रसे । [अक्ष्य नेतसे उ० ।

रसान्त न० रसेनाक्षम् । टङ्गाक्षे, शुक्रे च (शुक्रपालङ्ग)

रसायन न० रससायनमिव । तन्त्रे कश्चाम्, विषभेदे वैद्यक
प्रसिद्धे औषधभेदे च गङ्गुडे, विष्णुके च उ० ।

रसायनफला स्त्री० रसायनमौषधविशेष इव फलं व्याधि
घातकं यस्याः । हृरितक्याम् ।

रसायनश्रेष्ठ उ० रसायनेषु औषधभेदेषु श्रेष्ठः । पारदे ।

रसायनी स्त्री० रसायनं रसस्थानमस्त्वस्या अच् गौ० डीप् ।
 गुरुव्याम् काकभाच्यां, बह्वाकरजे, गौरवदुग्धायाम् ।
 रसाल न० रसमालाति आ+ला-क । सिङ्गुके, गम्बरसे,
 गिखरण्याम्, (मेघभेदे) रसनायां, दूध्यायां, विद्यायां,
 राज्ञायाञ्च स्त्री० रसां भूमिमालयति आ+ली-ङ् । आन्ते,
 'रसालः सालः समदृष्टतासुने'ति नैपथम् इचौ, पनसे,
 गोघृमे, पुण्ड्रकैचौ च पु० [लिया] लुपभेदे ।
 रसालिहा स्त्री० रसां भूमिं छेति लृयति निङ्-क । (चाङ्-
 रसाली स्त्री० रसमालाति आ+ला-क गौरा० डीप् । (उडि
 आस्) इचुभेदे । [अण्] पलाशीलतायाम् ।
 रसाग्रसा स्त्री० रसां भूमिमाश्रयति दलैः आ+वस-णिच्
 रसास्त्रादिन् पु० रसं पुष्परसमाश्रयते आ+स्र-णिनि ।
 भ्रमरे, मधुरश्चेङ्गादि रसास्त्रादके नि० स्त्रियां डीप् ।
 रसिक पु० रसं वेत्ति अयुभवति ठन् । सारसपक्षिणि, अश्वे,
 गजे च । रससे, रसोत्थस्य ठन् । रसवति च नि० ।
 रसित न० चु० रस-आस्तादे-क्त । मेघादिशब्दे विहगादिशब्दे
 कर्त्तरि क्त । शब्दवति, कर्मणि-क्त । आस्तादिते च नि० ।
 रसुन पु० रस-उनन् । लउने । ओनन् रसोनः । तलैव ।
 स्वार्थे कन् । तलार्थे ।
 रसेन्द्र पु० रसः द्रवीभूतः इन्द्र इव श्रेयत्वात् । पारदे ।
 रसोत्तम पु० रस उत्तमो यस्य । सङ्गे । [हिङ्गुवे
 रसोद्भव न० रसः पारदम् उद्भवत्यस्मात् उद्+भू-अच् ।
 रसोपल न० रसः पारदमिव उपलोयते उप+ली-ङ् शुभ्रत्वात्
 भौक्तिके ।
 रस्य न० रसाङ्गुतावपरिणामादागतः यत् । रश्मिरे । रस्यते
 आस्ताद्यते रस-यत् । आस्ताद्ये नि० । रसाः, 'क्षिग्धाः
 स्थिरा हृद्या' इति गीता पाठायां, राज्ञायाञ्च स्त्री० ।
 रंह गतौ अ० चु० उभ० सक० सेट् । रंहयति ते अरंरहत्-त ।
 रंहस् न० रंह-असुन् । वेगे ।
 रंह गतौ आ० प० सक० सेट् इदित् । रंहति अरंहीत् 'तदन्तर
 प्रतिपत्तौ रंहति संपरिचक्षति इति शारोतककलम् ।
 रह त्यागे आ० प० सक० सेट् । रहति अरहीत् ।
 रह त्यागे अद्+च० उभ० सक० सेट् । रहयति ते अरंरहत्-त ।
 रहस् न० रह-असुन् । निर्जने, गोश्वे, बाधाथ्ये, रमणे च ।
 निर्जने अच् ।
 रहस्य नि० रहसि भवः यत् । गोश्वे, 'रहस्यमस्याः स महदिति
 नैपथम् । निर्जनं नभवे च । पाठायां, राज्ञायाञ्च स्त्री० ङाप्
 रहित नि० रह-त्यागे कर्मणि क्त । वर्जिते ।

रा दाने ग्रहणे च अद्+पर० सक० अनिट् । राति अराहीत् ।
 रा स्त्री० रा-सम् । क्तिप् । काङ्क्षने, रमसे, दाने च ।
 राका स्त्री० रा-क । प्रतिपद्युक्तायां पूर्वधास्यां सम्पूर्णेन्दु
 तिथौ, नदीभेदे नवजातरजस्वायां नार्थाश्च ।
 राक्षस पु० रक्ष एव स्वार्थे अणु 'क्षचित् स्वार्थिका अपि
 प्रत्ययाः प्रकृतितो लिङ्गवचना यतिवर्त्तने' इति भाष्योक्तः
 पुंस्त्वस् । स्वनामख्याते निक्षपात्मजे जातिभेदे । जातो
 डीप् । राक्षसजातिस्त्वियाम् स्त्री० । रक्षस इदम् अणु ।
 राक्षसम्भन्नि नि० स्त्रियां डीप् । 'राक्षसी रात्रिरन्यत्वे' त
 कृतिः । दंष्ट्रायां, चण्डिकायां चौरनामगन्धर्व्ये च स्त्री० डीप् ।
 राक्षसेन्द्र पु० राक्षस इन्द्र इव श्रेयत्वात् । विश्ववधः ज्येष्ठ
 पुत्रे निक्षपात्मजे रावणे । [लस्य रक्ष] लावायाश्च ।
 राक्षा स्त्री० लक्ष्यतेऽनया रक्ष-कर्माणि-घञ् पु० इति ।
 राख गोधने भूषणे निवारणे च सक० धास्यर्थे अक० भ्वा० पर०
 सेट् । राखति अराखीत् । चङि न ह्रस्वः ।
 राग पु० रन्ज-भावे घञ् नि० नवोपकुले । रङ्गने, वर्णने,
 प्रीतौ, अतुरागे, ऋमे, चन्द्रे च । करणे घञ् । लोहितवर्णे
 तद्विशिष्टलाक्षादौ च 'तेन रक्तं रागादिति प्राणिनिह्वलम्
 आपारे घञ् । वसन्तादिनामभिः प्रसिद्धे स्वरविशेषे ।
 रागचूर्ण पु० रागस्य रतेचूर्ण इव । कर्मि । रागाय चूर्ण्यतेऽ
 स्त्री चूर्ण-घञ् । खदिरं, लावायां च । रागयुक्तचूर्णं पु०
 रागदालि पु० द्रव्यतेऽसौ दक्ष-णिच् इन् पु० इति । रागेण
 रक्ततया युक्तौ दालिः । मक्षरे । [स्त्री० डीप् ।
 रागपुष्प पु० रागयुक्तं रक्तवर्णं पुष्पमस्य । बन्धूके । जवायां
 रागप्रसव पु० रागयुक्तौ रक्तवर्णः प्रसवोऽस्य । बन्धूके, रक्ता-
 खाने च । [वाणिक्ये] रक्तवर्णयुक्ते नि०
 रागयुज् पु० रागेण रक्तवर्णेन युज्यते युज-कर्माणि क्तिप् ।
 रागसूत्र न० रागयुक्तं सूत्रम् । मङ्गलत्वे ।
 रागाङ्गी स्त्री० रागयुक्तमङ्गं यस्याः डीप् । मङ्गिण्याम्
 इत० । रागाढाण्यत्वात् स्त्री० ।
 रागिणी स्त्री० रागेऽप्यस्या इनि । गीत्यङ्गे स्वरभेदे ।
 रागवति, अतुरक्ते, कासके, रतियुक्ते च नि० । [ह्रस्वः
 राघ प्रतीते आ० आ० सक० सेट् । राघते अराघिष्ट । चङि न
 राघव पु० रघोर्गोत्रापत्यम् अणु । रघोर्विश्वे, तत्प्रधाने
 श्रीरामे च । [श्वगविशेषलोभजाते वस्त्रभेदे ।
 राङ्गव न० रङ्गोरयं, विकारो वा तत्प्रोभजातत्वात् अणु ।
 राज दीप्तौ आ० उभ० अक० सेट् फखादि० । राजति ते अरा-
 जीत् अराखिष्ट रंजतः--रराजतः । चङि न ह्रस्वः ।

राजक न० राजां समूहः कन् । नपससदाये । राजैव कन् ।

न्ये पु० । राज-बभूवु । दीप्तिवति लि० ।

राजकल्प पु० ईषदसमाप्नो राजा राजन्+कल्प । राजतस्ये
राजकदम्ब पु० कदम्बानां राजा राजद० पर० । कदम्बभेदे ।
राजकर्कटी स्त्री० राजते राज-अञ् कर्म० । चीनाकर्कशाम्
राजकशेरु पु० कशेरुणाम् राजा राजद० । भद्रकलायाम् ।
राजकीय लि० राज इदम् क कुक् च । राजसम्बन्धिकायां दौ
राजकुमार पु० राजः कुमारः । अप्राप्तवयस्के सुहराज-
कायांनाहते राजपुत्रे ।

राजकुष्माण्ड पु० राजः कुष्माण्ड इव प्रियत्वात् । वार्त्ताक्याम्
राजकोषातकी स्त्री० राजप्रिया कोषातकी । (विद्याभिज्ञा)
वताभेदे । [कन् । राजखर्वमे (राजसर्प) ।

राजचवक पु० चवत्यनेन कु-कप् राजते राज-अञ् कर्म०
राजखर्जूरी स्त्री० राजप्रिया खर्जूरी । खर्जूरीभेदे ।

राजगिरि पु० राजान्नगिरिः । मगधस्य पञ्चतमेदे ।

राजघ लि० राजानं हन्ति हन-क लि० । राजहन्त्रि, तोष्णे च
‘राज नीरजनया च राजघ’ इति नैषधम् ।

राजजम्बू स्त्री० राजः जम्बूद्विप । पिण्डखर्जूरं राजते
अञ् कर्म० । महाजम्बाम् ।

राजज(य)ज्झन् पु० राजः चन्द्रस्य जयकारको ज(य)ज्झा ।
रोगभेदे ‘राजज(य)ज्झैव रोगाणामिति भाषः ।

राजतल पु० तल्ल्यां राजा राजद० नि० । कर्षिकारहते
राजताल पु० राक्षसाल इव प्रियः ‘सुवक्त्रहते । स्त्रीत्वमपि
ऊप् । ‘राजतालीवनध्वनिरिति रघुः । [सिद्धनद्वये ।

राजदन्त पु० दन्तातां राजा पर नि० । जर्घुपङ्क्तिस्थे मध्यव-
राजदेशीय पु० ईषदसमाप्नो राजा राजन्+देशीयर् । राज-
तस्ये राजकले । [राजधसूत्रकोष्यत पु० ।

राजधूसूरक पु० धूसूराणां राजा राज० पर० कन् । दृक्कसूरे
राजधर्म पु० राजो धर्मः । राक्षसधर्मकर्त्तव्ये प्रजापाल-
नादौ कर्मणि । [ऊप् । राजावासे महावयस्याम् ।

राजधानी स्त्री० राजा धीयतेऽस्यां धा-आधारे ल्युट्
राजधान्य न० धान्येषु राजा पर० । (श्यामा) श्यामाकधान्ये
राजन् पु० राज-कजिन् । न्ये, चन्द्रे, शनौ, चतुर्थे, यत्ने,
इन्द्रे, च । पूर्वपदस्थः उत्तरपदस्थश्च समभ्याहृतपदार्थ-
श्चेव वाचकः । यथा राजभाषः हनिराज इत्यादि ।

राजनीति स्त्री० राज्ञां नीतिः । राजघने शामाद्युपाये,
तद्व्यतिशदके-भास्ते च ।

राजन् पु० राजोऽयम् यत्, राज-अन्य वा । चतुर्थे राज-

एते, अन्यौ, जीरिकाहते च ।

[समूहे

राजन्यक न० राजन्यानां चतुर्विधायां समूहः कन् । चतुर्वि-
राजवत् लि० प्रथमो राजाऽन्यस्य प्रायस्ये भद्रम् मस्य
यः । सुन्दरराजवति देशे । [स्त्री० ऊप् ।

राजपटोल पु० राजप्रियः पटोलः । पटोले । मधुरपटोल्यां
राजपट्ट पु० राजः पट्ट इव । मणिभेदे ।

राजपथ पु० पथां राजा राजगमनयोग्यो वा पन्थाः अञ् ।
‘धनूंषि दग्ध विलारे श्रीमान् राजपथः स्तुतः । नृवाजि-

रथनागानामसंवाधसुखसुर’ इत्युक्ते राजमार्गे । [प्रवाण्डौ
राजप्रसाण्ड पु० प्रसाण्डूनां राजा जेष्ठत्वात् पर० । रक्तवर्ण-
राजपीलु पु० राजप्रियः पीलुः । महापीलुहते ।

राजपुत्र पु० राजचन्द्रस्य, न्यस्य वा पुत्रः । बुधपक्षे, नृप-
कुमारे वर्णसङ्करभेदे (राजपुत्र) ‘वैश्यादम्बकन्यायां राज
पुत्रस्य सम्भव’ इति पराशरः ।

राजपुत्री स्त्री० राजचन्द्रस्य पुत्रीव । कटुतन्त्रात् रेणुकायां
नृपरीतौ, मालत्याञ्च । इत० । नृपकन्यायाम् ।

राजपुष्प पु० राजा चन्द्र इव शुभ्रत्वात् पुष्पमस्य । नागकेशर
हते । कर्णपीडिते स्त्री० ऊप् ।

राजफणिज्झक पु० राज-अञ् कर्म० । नागरङ्गहते ।

राजफल न० राजप्रियं फलम् । पटोले । राजप्रियं
फलमस्याः । जम्बूाम् स्त्री० टाप् ।

राजवदर न० राजो वदरमिव प्रियत्वात् । रक्तामलके वद-
राणां राजा राजद० पर० । उत्तमकोटौ पु० ।

राजभद्रक पु० राजो भद्रं यस्मात् कप् । कुवे, (कुड) निम्बे,
मारिभद्रहते च । [धर्मे राजत्वे ।

राजभूय न० राजो भावः राजन्+भू-क्यप् । राजोऽसाधारण्य
राजभीष्य न० राजा भीक्षुं योग्यम् भुज-ग्यत् कृत्वम् ।
जातीकोषे, प्रियालहते पु० । नृपतेर्भोग्यवस्तुभावे लि०

राजमार्ग पु० राजयोग्यः मार्गः । राजपथे । [व्रीहिभेदे ।

राजमाष पु० माषेषु कलायेषु राजा जेष्ठत्वात् । (वरवटी)

राजसुहृ पु० सुहृषु राजा पर० नि० । (सुगानि) सुहृभेदे ।

राजरङ्ग न० राजयोग्यं रङ्गम् । रजते ।

राजराज पु० राजानमपि राजा प्रभूतधनत्वात् टच् समा० ।
कुवेरे, सार्वभौमन्ये, चन्द्रे च । [श्वेते, यतामनि न्ये च

राजर्षि पु० राजा नृपिरिव जेष्ठत्वात् ऋषयत्वाच्च । राज-
राजवंश्य लि० राजवंशे भवः यत् । राजवंशोद्भवे । जातिभेदे पु०
राजवर्त्मन् न० राजयोग्यं वर्त्मनः । प्रायुक्तवयस्ये राजपथे ।

इत० राजः कर्त्तव्यकर्त्तव्यि च ।

राजवला स्त्री० राज-अच् राजं बर्चयसाः ५ व० (गन्धभादात्)
लताभेदे ।

राजवल्लभ उ० इति । प्रियाये, राजवदरे, राजाक्षे, द्वयगुण
प्रतिपादके तन्नामविद्वक्त्रे पन्थभेदे च । राजः प्रिये त्रि०
राजपत्नी स्त्री० राजते राज-अच् राजा वल्ली कर्म० ४० ।
(उच्छा) लताभेदे । [राजमातवति देशे ।

राजवत् त्रि० राजा राजमातं विद्यतेऽस्य सतप् मस्य वः ।
राजवीजिन् त्रि० राजा वीजी कारणं यस्य । राजवंशे ।
राजट्ट उ० ट्टाणां राजा परं नि० । आरग्वधे (सोन्दात्)
राजप्रियो ट्टवस्तत्फलवीजजातलङ्कुकाया राजप्रिय
त्वात् । प्रियाये ।

राजशश उ० राज-अच् राजः शशः कर्म० । पङ्के (पाट) ।
राजशक् उ० शाकानां राजा परं नि० । वास्तुशक्ते ।
राजशङ्क न० राजां शङ्कामिव जडस्थितत्वात् । राजचिह्नश्च
राजस त्रि० रजसा निर्मितः अण् । रजसोयुष्मात् जाते
कर्मन्दिवादी जेनास्मिन् कर्मणा लोके ख्यातिमाप्नोति पुष्क
लाम् । न च शोचत्यसम्मतौ तद्विज्ञेयन्त राजसमित्युक्ते
ख्यात्यै क्रियमाणे कर्मणि च । रजःप्रधानमस्य अण् । रजः-
प्रधाने, सर्वेषां वस्तूनां त्रिगुणात्मकत्वेऽपि भूयस्त्वात्तद्
व्यपदेशः, इत्युक्तेः क्वचित् तत्प्रधानत्वेन व्यपदेशः ।

राजसभा न० स्त्री० राजां सभायां सभा । सप्रसभाजे ।
राजसर्पिष उ० सर्पणां राजा ज्ञेयत्वात्परं । (राजसर्पि) सर्पिष
भेदे । [यज्ञभेदे ।
राजसूय उ० राजा सूयते सू-क्यप् । राजमातृकर्मण्ये
राजस्य न० राज्ञे देयं स्वं कररूपम् धनम् । राजदेवे करे
इत० । राजयने ।

राजस्वर्ण उ० स्वर्णानां धुस्तराणां राजा परं । दृढदुष्कूरे
राजहंस उ० हंसानां राजा ज्ञेयत्वात्परं । रक्तवर्णचक्षुचरणयुक्ते
श्वेतवर्णे हंसभेदे, कलहंसे च । राजा हंस इव शारपक्ष्यात्
रूपभेदे । [तनरपुष्पे

राजहर्षण न० राजः स्रष्टान् हर्षयति हृष्ट-णिच्-ल्यु ।
राजातन उ० राजावसातनोति फलवीजम् आ+तन-अच् ।
बीरक्षीतिस्वातवीजज्ञेयफलवति प्रियाये ।

राजादन न० राजा अद्यते तत्फलवीजजातलङ्कुका अद-
कर्मणि ल्युट् । प्रियालक्षणे यस्य फलवीजं (चिरञ्जि) तेन
हि लङ्कुकां कृत्वा राजा भुज्यते । बीरिकायां (बीरद)
किंयुक्ते च । बीरिखा स्त्री० ऊनीप् ।

राजाञ्च उ० आञ्जाणां राजा ज्ञेयत्वात् परं नि० । आनभेदे

राजाञ्च उ० आञ्जानां राजा ज्ञेयत्वात् परं नि० । अञ्जवेतसे
राजाञ्च उ० आञ्जाणां राजा ज्ञेयत्वात् परं नि० । ज्ञेयार्क
दृष्टे । (सादा आनन्द) । [योग्ये त्रि० । जम्बां स्त्री०
राजाञ्च न० राजानमर्हति अर्ह-अण् । अगुरुचन्दने राज-
राजालावु स्त्री० राजते राजा अलावूः कर्म० । सितालाह्वाम् ।
राजावर्च उ० राजानमावर्चयति अटक्कुलयति आ-उत-णिच्
अच् । उपरत्वभेदे ।

राजि(जी) स्त्री० राज-इन् वा ऊनीप् । शैश्याम् प्रवृत्तौ,
रेखायाश्च । खार्चं कन् । रेखायाश्च । राजते राज-
इन् । राजसर्पिषे स्त्री० ।

राजिकाफल उ० राजिकाया इव फलमस्य । ज्ञेयसर्पिषे ।
राजि(जी)फला स्त्री० राजिभूतानि श्रेणिभूतानि फलानि
यस्याः । चीनाकर्कशाश्च ।

राजिल उ० राज-इल् । दुग्धसर्पे (डोड्यायाम्)
राजीव न० राजीं दलराजी अक्षस्य व । पद्मे राजीवराजीवश्च
लोकेति भावः । हरिणभेदे, जलभेदे, राजीवर्धह
दृग्गङ्गेति ऋतुः । गजे, शारसपक्षिणि च उ० ।

राजेन्द्र उ० राजा इन्द्र इव ज्ञेयत्वात् । 'वृत्तयोजनपथ्यन्तमधि
कारी रूपो भवेत् । यो राजा तत्कृतयुग्मः सयज् अण्डवे-
अरः । तस्माद्दृग्गङ्गो राजा राजेन्द्र' इत्युक्ताधिकारवति
भूतिभेदे ।

राज्ञी स्त्री० राजः पत्नी ऊनीप् स्वयं वा राजते राज-कनिन्
ऊनीप् वा । (राणी) राजपत्न्याम् स्वयं राजकर्मकर्त्ताश्च ।
राज्य न० राज्ञो भावः कर्म वा राजन्+अच् । राज-
कर्मणि, राजभावे च । [प्रजापालनादौ ।

राज्यधुरा स्त्री० इत० अच् सध्ना० । राज्यभारे तत्कर्मण्ये
राज्याङ्ग न० इत० । साख्यस्यङ्गत्वात्कोपरप्रादुर्गमलपक्षति-
रूपेण अदृष्टं राज्यसोपयोग्ये ।

राटि उ० रट-इण् । (शरात्) विह्वले, युद्धे स्त्री० वा ऊनीप् ।
उ० टस्य डत्वम् । राटिश्च्युताये ।

राट् उ० रट्-वञ् उ० डत्वम् । देशभेदे (राट्) खार्चं कन् तल्लेव
राट्वा स्त्री० रट्-वञ् डत्वम् । पुरीभेदे गौडं राट्महत्तमं
निरूपया तत्रापि राट्वा पुरीति प्रबोधचन्द्रोदयः ।

राट्तीय त्रि० राटो निनायोऽस्य दृष्ट्वाच् इति ख । राट्देशे गोह्वे
राति(ली) स्त्री० रा-त्रिप् वा ऊनीप् । रज्न्यां खल्लदेशस्य-
खूर्खमण्डलस्य अदर्शनयोग्ये काले, हरिश्चायाश्च ।

रातिकर उ० रातिं करोति ज-अच्, रातौ करः किरसो
ऽस्य वा । चन्द्रे, कपूरे च ।

रात्रि(रु)चर उ० रात्रौ चरति चर-अच् वा रुम् । रात्रि,
तज्जाति स्त्रियां स्त्री० स्त्री ।

रात्रिपुष्प न० रात्रौ प्रभाति पुष्प-अच् उत० । उतये ।

रात्रिमणि उ० रात्रौ मणिरिव दीप्तिमन्वात् । चन्द्रे ।

रात्रिवासस् न० रात्रेवास इवाच्छादकम् । अम्बुकारे ।

रात्रौ परिधेयं वासः शाक० । रात्रौ परिधेये वस्त्रे ।

रात्रिविगम उ० इत० । रजन्यवसाने तदुपलक्षिते प्रभातकाले च

रात्रिहास उ० रात्रेहास इव शुभत्वात् । श्वेतोत्पले ।

रात्रान्ध लि० रात्रावन्धः दृष्टिचययुक्तः । निशादृष्टिभ्रूत्ये
काकादौ । रात्रौ रोगकृतदृष्टिभ्रूत्ये (रातकाया) च ।

रात्रि लि० राध-कर्त्तरि कर्मणि वा क्त । सिद्धे, प्रजे च ।

रात्रान्त उ० रात्रिः सिद्धः अन्तो निर्णयो यस्मात् ५५० ।

सिद्धान्ते संशय वादिर्दृष्टिप्रक्षारिराकरषपूर्वकयथार्थपक्ष
प्रतिपादको वाक्ये ।

राध विज्ञौ अक्ष० गिष्ठादने, पात्रे च सक० खादि० दिवा०
च पर० क्निट् । राधेति राधति अरात्सीत् अराद्ध ।

राध उ० राधा विशाखां तद्युक्ता पौरुषभासी अण् स्त्री राधी
सा यत्नं प्राप्ते पुनरण् । चान्द्रे वशासे भासि । तत्पूर्णि-
मायां स्त्री० स्त्री । [युच् । पूजने स्त्री० टाप् ।

राधन न० राध-ल्युट् । राधने, प्राप्नो, तोषे च । राध-णिवृ-

राधा स्त्री० राध-अच् । विशाखानक्षत्रे तिरिषथा रमणीदेहत्वेना
भिभूते गोलोकस्थे परमेश्वराङ्गाङ्गस्वरूपे शक्तिभेदे, तत्रैव
श्रीदामश्यामात् इन्द्रावने जातायां वृषभानुसुताया प्रधान
गोपिकायाश्च, कर्णस्य पालयित्वां मातरि च । [दमोभ्यत् ।

राधाकान्त उ० राधायाः कान्तः । श्रीकृष्णे राधावल्लभा-

राधातनय उ० राधायास्तनयः । कर्णे स हि कन्यावस्थ्यायां
कूट्यात् कुलीगर्भजातस्तया च त्यक्तः राधया कूटपत्न्या
पाक्षित इति भारतम् । [तत्वात् ढक् । कर्णे ।

राधेय उ० राधाया अपत्यम् पुत्रत्वेन परिग्रहणेन तत्प्राप्ति

राम उ० राम-कर्त्तरि घञ् च वा । परशुरामे दशरथज्येष्ठपुत्रे
श्रीरामे, बलरामे च । मनोहरे, शुभे च लि० वास्तूके,

जुष्टे (जुष्ट) तमालपत्रे न० । [स्वस्वाम्यस्वाते त्वभेदे च ।

रामकर्पूरक उ० रामं मनोहरं कर्पूरमिव कर्ण । शौक्ति के,

रामगिरि उ० रामान्वितः गिरिः । शिलजुटपर्वते स हि
रामेण वनवासगमनकाले प्रथममन्वितः ।

रामचन्द्र उ० रामचन्द्र इवाच्छादकत्वात् । दशरथज्येष्ठपुत्रे
श्रीरामे । [सदनद्वये (मयनागादौ)

रामच्छर्दनक उ० राममभिरामं चर्द्वति क्षुद्र-णिवृ-णुन् ।

रामजननी स्त्री० इत० । वसुदेवपत्न्यां रोहिण्यां, जम्बदग्नि-
पत्न्यां रेणुकायां, दशरथपत्न्यां कौशल्यायाञ्च ।

रामण न० रमयति रम-णिवृ ल्यु-ष्ट० ढङिः । गिरिनित्ये,
तिन्दुके च (तेद) ।

रामणीयक न० रमणीयस्य भावः रमणीयमेव वा रमणीय+
वुञ् । रमणीयत्वे 'मणिवृत्तारामणीयकमिति नैष-
धम् रमणीये च । [इत० । सीतायां, रेवत्याञ्च

रामतृणी स्त्री० रामा अभिरामा तृणीव । (सिञ्चोती)पुष्पे

रामदूत उ० रामस्य दूतः वाक्ताहरः । हनुमति, स हि
रामवार्त्ता लङ्कायां सीताया आजाहार ।

रामदूती स्त्री० रामा अभिरामा दूतीव गन्धद्वारा प्रचार-
त् । त्वलसीभेदे । (रामतुलसी)

रामनवमी स्त्री० रामस्य जन्माधारो नवमी । चैत्रशुक्ल-
नवम्याम् । 'चैत्रे मासि नवम्यान्तं जातो रामः स्वयं हरिः'
रित्युक्त्यसंज्ञिता ।

रामपूग उ० रामः अभिरामः पूगः । युवाकभेदे ।

रामभद्र उ० राम एव भद्रः भङ्गलदायकत्वात् । श्रीरामे
'रामेति रामचन्द्रेति रामभद्रेति वा स्मरद्विति' उपाख्यम्

रामलवण न० कर्म० । शास्त्ररितवये ।

रामवल्लभ न० रामस्य वल्लभं प्रियम् । भूर्जपत्रे तद्वि
रामेण वनवासशयने प्रियतया धृतम् ।

रामशर उ० कर्म० । शरद्वज्रभेदे-स हि काण्डद्वारा बाण-
हेतुत्वात् मनोहरः ।

रामसख उ० इत० ढक् । सुप्रीने वानरराजे ।

रामा स्त्री० राम-णिवृकर्त्तरि घञ् । गीतादिकलाभिप्रायां नार्थ्यं
नारीमाले, नद्याम् हिकुनि, हिकुले, श्वेतकण्टकायां, गृह-
कथायां, अशोके, गोरौचनयां, बालायां, गैरिके च ।

रामायण न० । रामस्यायनं चरितमधिकृत्य लतोपन्योऽण् ।

रामचरितप्रतिपादके वाङ्मयिककृते महाकाव्यभेदे ।

रामालिङ्गनकाम उ० रामाणाम् स्त्रीणामालिङ्गनस्य
कामोदक । रत्नाङ्गाने । [दण्डभेदे ।

राम उ० रामोऽनेषुलस्य विकारोऽण् । व्रतभेदे-धार्म्य-व्रतभने

राल उ० रा-अलञ् । शालद्वजनिर्वासे (धुना) ।

रालकार्य उ० रामः कार्यो यस्य । शालद्वजे ।

राव उ० व-अच् । शब्दे ।

रावण उ० रवणस्यापत्यम् शिवा० अण् रावयति शत्रून् णिवृ-
ल्यु वा, लङ्काधिपतौ रावणे ।

रास शब्दे स्वा० आ० सक० सेट् । रासते अरासिच चङि न लुङ् ।

रावणगङ्गा स्त्री० रातपिर्मिता गङ्गा नदी। सिंहकदेशस्य
नदीभेदे। [पुले।]

रावणारि पु० इत०। श्रीरामे रावणान्कादयोप्यत्र। [उद्व-
रावणिय पु० रावणस्यापत्यम् अत इज्। मेघनादाख्ये रावण
राश शब्दे आ० आ० अक० सेट्। राशते अराधिष्ट चङि न ह्रस्वः
राशि पु० अद्युते व्याप्तेति अशु-इन् धातोर्हडागमच। धा-
न्यादीनां पुञ्जे, ज्योतिषकस्य हादशांशे मेघादौ, दृश्ये राशि-
प्रसिद्धये इति लोकावतीप्रसिद्धे व्यक्ताव्यक्तगणभेदे।

राशिचक्र न० राशिचटितं चक्रं दृश्यम्। मेघादिहादशराशि
युक्ते गोलाकारे वायुवगेन पूर्वतः पश्चात् अग्नियं बंध-
ममाणे ज्योतिर्मये सप्त विंशतिभिर्ज्योतिषकं स्मितवातु-
गमित्युक्ते ज्योतिषके।

राशिभोग पु० राशीनां स्वस्वगत्या यदैर्भोगः भज-वज्
कुलम्। रव्यादीनां स्वस्वगत्यद्वारेण राशियु गतिभेदे।

राशी(भि)कृत पुव अराशिः राशिः कृतः राशि+अभूतङ्गावे
चि, तदर्थे सभासो वा (देरी) पुञ्जीकृते एकत्वस्थीकृते।

राष्ट्र न० राज-इन्। जनपदे 'गौडं राष्ट्रमनुत्तममिति, प्रबोध-
चन्द्रोदयः। उपद्रवे च। [कारिकायाम्।]

राष्ट्रिका स्त्री० राज-इन् विष्वात् ङीष् सार्थे कन्। कण्ठ-
राष्ट्रिय पु० राष्ट्र भवः च। नाथोक्तौ राजस्याखे। क
तत्त्वार्थे। उभावपि राष्ट्रभवे लि०।

रास पु० रास-वज् रास-वज् वा। शब्दे, अग्नौ, धवले शङ्खला-
वन्धवत् द्वयोर्द्वयोर्मध्यस्थित्या क्रीडाभेदे, कोलाहले च।

रासभ पु० रास-अभच्। गर्हभे।

रासभवन्दिनी स्त्री० रासभस्य वन्दिनीव। सत्तिकायाम्।

रासमण्डल न० रासाथं शङ्खलावन्धवत् द्वयोर्द्वयोर्मध्यस्थित्या
क्रीडाभेदेन मण्डलं मण्डलाकारेण भ्रमणं यत्। रास-
क्रीडाधारस्थाने, श्रीकृष्णस्य तटुल्लवाङ्गे मण्डपभेदे च।

रासेश्वरी स्त्री० इत०। राधिकायाम्। [आमरुल]

रास्ता स्त्री० रास-नष्। सनासस्थितायां लतायाम् (काटा
राऊ पु० रङ्-उष्। त्यागे, त्यक्तारि, ज्योतिषकस्य सूर्यकि-
रणसंपर्कभावेन जायमानप्रथिवीकायाधिष्ठातरि पृथ-
भेदे, शंङ्गिकावृत्ते दानवे च।

राऊच्छत्र न० राहोर्गृहस्य छत्रमिव। आर्द्रके।

राऊदर्शन न० राहोर्दर्शनं यत्। चन्द्रसूर्ययोरुपरागरूपे
पृथगे 'स्थानं दानं तपः आह्वयनं राऊदर्शने' इति
श्रुतिः तेन उपरक्तेष्वेव चन्द्रे सूर्ये च तस्य दृश्यता नान्यदा
राऊमूर्धभिद् पु० राहोः सिंहिकावृत्तस्य मूर्धानं भिनति

भिद-क्रिप्। विष्णौ अमृतपानकाले देवपङ्क्तौ देवस्येण
स्थित्वाऽमृतं पिबन्तं दृष्ट्वा विष्णुस्तस्य गिरिचिखेदेति पुरा०

राऊरत्न न० राहोः प्रियं रत्नम्। गोमेदमणौ।

राऊस्यर्ष पु० राहोः सूर्यः साधितभूआवाहारा यत्।
चन्द्रसूर्ययोः उपरागरूपे पृथगे।

राऊच्छिष्ट पु० इत०। लघुने।

राऊत्सृष्ट पु० इत०। लघुने।

रि गतौ तु० पर० सक० अनिट्। रिचति अरैवीत्। [लि०]

रिक्त लि० न० रिच-क्त। मूल्ये, वने, निरर्थके च। सार्थे कन्। तल्लेव

रिक्ता स्त्री० रिच-क्त। उभयपक्षयोस्तुर्थी नवमोचतुर्थीतिविधौ

रिक्तभाण्ड न० रिक्तं भाण्डम्। तैलातिमूल्ये भाण्डे।

रिक्तहस्त लि० रिक्तो घनादिग्रन्थो हस्तो यस्य। निर्धने, भूरि-
दानादिना व्ययितधने च।

रिक्थ न० रिच-थच्। धने। मितान्वारयुक्ते अप्रतिबन्धे दाने
च 'स्वामी रिक्थकयसंविभागेत्यादि श्रुतिः।

रिक्थहारिन् लि० रिक्थं दायं हरति श्रद्धाति। दाव-
याहिणि पुलादौ। अच्। रिक्थपाहोप्यत्।

रिक्थिन् लि० रिक्थं पाह्यलेनाप्यस्य इति। दावहारिणि
दावादे 'उभयोरप्यसौ रिक्थौ'ति श्रुतिः।

रिख सर्पेण आ० पर० अक० सेट् इदित्। रिङ्गति अरिङ्गीत्।
अनिदिदययमित्येके रेचति अरेखीत्।

रिग गतौ आ० पर० सक० सेट् इदित्। रिङ्गति अरिङ्गीत्

रिङ्गया न० रिग्नि-स्युट्। स्तलने। रिखि ल्युट्। रिङ्गणनयत्

रिच सत्यार्थे विद्योगे च वा चु० उभ० पक्षे आ० पर० सक० सेट्।
रेचवति ते रेचति। अरीरिचत् त अरेवीत्।

रिच विरेके (अतिशय पुरीषोत्कर्षे) दधान० उभ० सक० अनिट्।

रिणक्ति रिङ्गते अरिचत् अरैवीत् अरिक्त।

रिज भर्जने आ० आ० अक० सेट्। रेजते अरेजिट्।

रिपु पु० रप-उ-पु०। शत्रौ, चोरनाशकवद्रूपे, ज्योतिषोक्ते
सन्नापिचया पृच्छत्यने च। [भेदे चतुर्धातुके लि०।]

रिपुवातिनी स्त्री० रिपुं कृति कृन्-गिनि। (कुपुड) लग्ना-

रिपुस्य लि० रिङ्गयति जि-अच्। शत्रुजविनि, नृपभेदे पु०

रिन्प् वधे तु० पर० सक० सेट्। रिम्पति अरिम्पीत्।

रिप्प पु० रिफ-अच् पु०। सन्नापिचया हादगे स्थाने।

रिफ कुलने सौ० पर० सक० सेट्। रेफति अरेफीत्।

रिफ हिंसायां निन्दायां बोधने च सक० लाभायाम् अक० तु०

पर० सेट्। रिफति अरेफीत्।

रिख गतौ आ० पर० सक० सेट् इदित्। रिखात् अरिखीत्।

रिभ रवे भ्वा० पर० सक० सेट् । रेभति अरेभीत् ।
 रि० रसा पु० रस-सन्-अ । रसणेच्छायाम् ।
 रिच गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् इदित् । रिचति अरिचतीत् ।
 रिश् हिंसायां त० पर० सक० अनिट् । रिशति अरिचत् ।
 रिश्य पु० रिश्यते रिश-क्यप् । र्गभेदे ।
 रिष बधे भ्वा० पर० सक० सेट् । रेपति अरेषीत् ।
 रिष्ट न० रिश-क्त । मङ्गले, अशुभे च । भावे क्त । नाशे,
 पापे च । अशुभादिभित्ति । र्गभे, रक्तशियौ च पु० ।
 स्त्रायै कन् । तेषु । [रिश्ये पु०]
 रिष्टि स्त्री० रिष-रिश्-वा क्तिन् । अशुभे, शस्त्रभेदे च । क्तिङ् ।
 रिह बधे भ्वा० पर० सक० सेट् । रेहति अरेहीत् । [रीणः ।
 री चरणे दि० आ० अक० अनिट् । रीयते अरेष्ट निष्ठातस्व न
 री गतौ बधे च सक० रवे अक० क्त्वा० भा० अनिट् ।
 रिणाति अरेभीत् ।
 रीठा स्त्री० री० ठलु ठस्व नेचन् । रीठाकरञ्जे ।
 रीठाकरञ्च पु० कर्म० । खनासख्याते ढले ।
 रीढा स्त्री० रिङ्-क्त ढडभावः । अयश्चायाम् ।
 रीण त्वि० री-क्त । चरिते स्तुते ।
 रीति स्त्री० री-क्तिन् । पितृत्वे, प्रभावे, चरणे, लौहकिङ्के,
 शोभायां, गतौ, स्वभावे, अलङ्कारोक्ते गौणादिरचनाभेदे च ।
 रीतिक न० रीतिरिव कावति कै-क्त । उष्माञ्जने स्त्रीत्वमपि
 स्त्रायै कन् । पितृत्वे न० ।
 रीतिपुष्प न० रीतेः पुष्पमिव । कुसुमाञ्जने ।
 रीव यङ्गणे, संवरणे च भ्वा० उ० सक० सेट् । रीवति ते अरी-
 वीत् अरीविष्ट । चङि न ह्रस्वः ।
 र्ध भ्र गौ अदा० प्र० अक० वेट् । रौति-रवीति अरावीत्-अरौवीत्
 र्ध बधे गतौ च भ्वा० आ० सक० अनिट् । रवते अरोट ।
 रक् प्रतिक्रिया स्त्री० रजः प्रतिक्रिया प्रतिकारः प्रति-
 क-भावे ष । चिकित्सायाम् ।
 रक्ता न० रज्-सन् नि० क्तवस् । काञ्चने, धसूरे, चोरे, नाग-
 केसरे च । [स्पर्शकारे जातिभेदे ।
 रक्ताकारक पु० रक्तां तन्निमित्तं भूषणं करोति क० बुन् ।
 रक्ताङ्ग पु० रक्तां विद्यतेऽस्य इति । राजभेदे । स्पर्शस्त्रासिनि
 त्वि० । रक्ता राजकन्यायां श्रीकृष्णपत्न्यां स्त्री० ङीप् ।
 रक्ताङ्ग त्वि० रज्-कस् ङ् वा दीर्घः । अविज्ञप्ते, निष्कृष्टे,
 कठोरे च । [अरोटिष्ट ।
 रक्ताङ्ग त्वि० रज-क्त । रोगान्विते, भुक्ते च । [श्रवचत्
 रज मोक्षे प्रकाशे च भ्वा० आ० अक० सेट् । रोजते लुङि उ० ।

रजक न० रज-कुन् । रजिकाकारे, साङ्गल्ये द्रव्ये, उत्कटे, अश्व
 भूषणे, माल्ये, सौवर्ण्ये आखाद्यारसे, रोचनायाम्, विङ्गले,
 लवणे च । वीजपूरे, दन्ते, निष्के, कपोते च पु० । [च ।
 रज्ज्(चा) स्त्री० रज्-सम्भ० क्तिप् वा टाप् । दीप्तौ, शोभायां, प्रकाशे
 रजि(ची) स्त्री० रज्-क्ति वा ङीप् । अतुरागे, आसङ्गे, स्मृहा-
 याम्, अभिलाषे, किरणे, शोभायां, तुमुचायां, गोरो-
 चनायां च । प्रजापतिभेदे पु० ।
 रजिर त्वि० रजिं राति ददाति रा-क । मनोहरं, सुन्दरं, सधुरं
 च । मूलके, कुङ्कुमे, लवङ्गे च न० । गोरोचनायाम् स्त्री० ।
 रजिराञ्जन पु० अञ्जतेऽनेन अञ्ज-करणे ल्युट् रजिर-
 शोभायुक्तोऽञ्जनः । शोभाञ्जने ।
 रज्य त्वि० रज्ये हितः यत् । सुन्दरे, रजिकरे च । सौवर्ण्ये
 न० । प्रत्यौ, कतकट्टये, शालिधान्ये च पु० ।
 रज्यकन्द पु० रज्यः रजिकरः कन्दो मूलमस्य । शूरणे (ओल)
 रज मञ्जने त० प्र० सक० अनिट् । रजति अरोचीत् निष्ठातस्व
 नः । रज्यः ।
 रज हिंसायां चु० उभ० सक० सेट् । रोजयति ते अरुजत्
 रज्ज्(जा) स्त्री० रज्-सम्भ० क्तिप् वा टाप् रज-यङ् वा ।
 रोगे, मङ्गे, मेष्पां, कुष्ठे च (कुङ्) ।
 रजाक्षर न० रजां रोगं करोति क-अच् । कर्मरङ्गफले (काश
 राज्ञा) रोगकारके त्वि० ।
 रज्ज् चोर्थे भ्वा० पर० सक० सेट् इदित् । रज्जति अरुजतीत् ।
 रज्ज् रोधे सक० दीर्घा० अक० चु० उ० सेट् । रोजयति ते अरुजत् त
 रज्ज् दीर्घा प्रतिघाते च भ्वा० आ० अक० सेट् । रोजते लुङि
 उभ० अरुजत् अरोटिष्ट । [टिष्ट
 रज्ज् उपघाते भ्वा० पर० सक० सेट् । रोजति अरोटीत् । [अरो
 रज्ज् प्रतीघाते भ्वा० आ० सक० सेट् । रोजते लुङि उ० अरुजत्
 रज्ज् गतौ चोर्थे सक० मन्दीभावे खड्गीभावे च अक० भ्वा० पर०
 सेट् इदित् । रज्जति अरुजतीत् ।
 रज्ज् पु० रजि-अच् ङ् ठस्व ङः । सुर्वच्ये देहे कवच्ये ।
 रज न० र-क्त । रजे प्रथमप्रभृतीनां शब्दे । [अरोदीत् ।
 रज्ज् रोदने अदा० पर० रदा० अक० सेट् । रोदति अरुजत्
 रज्ज् इति न० रज्-भावे क्त । क्रन्दने । कर्त्तरि क्त । कतरोदने त्वि०
 रज्ज् त्वि० रज-क्त । आवरणादिना वेष्टिते कतगतरोधे च ।
 रज्ज् पु० रोदति रज्-रज् । शिवमूर्तिभेदे 'शोऽरोदीत् यदो-
 दीत् तत् रज्ज् रज्ज्वि' इति । अजैकपादिर्हृषो
 विरूपाक्षः सुदेवरः । जयन्तोवङ्गकृपश्च ताम्रकोयरा-
 जितः । वैवस्वतश्च शक्तिता हरोरुद्रा इति स्मृता इत्युक्तेषु

एकादशषु शिवसूक्तिभेदेषु ।

रुद्रज उ० रुद्रत् जायते जन-ड । शिववीर्यजाते प्रारदे ।

रुद्रजटा स्त्री० रुद्रस्रजटेव पिङ्गलात् जटिलत्वात् । स्रजाम
ख्याते लताभेदे ।

रुद्रपत्नी स्त्री० इत० । दुर्गायाभू अतस्त्राञ्च (ससिना)

रुद्रप्रिया स्त्री० इत० हरितक्यासु दुर्गायाञ्च ।

रुद्रविंशति स्त्री० रुद्रसामिका विंशतिः । प्रभवदिपु षष्ठिवत्-
सरेषु अन्तिमेषु विंशतिवर्षेषु ।

रुद्रसावर्णि उ० चतुर्दश ननु मध्ये, द्वादश मनौ ।

रुद्राक्षी ड० रुद्रसाक्षीडा यत् । श्रृगाने ।

रुद्राक्ष उ० रुद्रसाक्षीव षट् । स्रजामख्याते इत्ये ।

रुद्राणी स्त्री० रुद्रस्रपत्नी रुद्र+ङीप् आनुक् च । शिवपत्न्याम्

रुद्रारि उ० रुद्रः अरिर्यस्य । कामदेवे ।

रुद्रावास उ० इत० । कैलासे, काश्याम्, श्रृगाने च ।

रुध कामे दि० आ० सक० अनिट् प्रायेणातुपूर्वः । असुरव्यते
अन्वद्व । [अरौक्षीत्

रुध आवरणे, रु० उभ० सक० अनिट् । रुधञ्चि रुन्धे अरुधत्
रुधिर न० रुध-किरत् । शरीरस्थे रसपाकजन्ये धातुभेदे ।

सङ्गलपहे' हस्तवर्णे च उ० तद्वर्णवति लि० ।

रूप आजुलीकरणे दि० पर० सक० सेट् । रूप्यति-अरुपत् ।
अरोपीत् । [भेदे च

रुमा स्त्री० रु-सक् । सुपीववानरभाष्यायाम् लवणस्थाने देश-
रु उ० रु-कु । रुग्भेदे । [रु-वुक् । रूवकोप्यत्

रुव उ० रु-कु । एरुण्डले । कन् । तत्, रतैरुण्डे च उ० ।

रुग् हिंसायां त० पर० सक० अनिट् । रुगति अरुगत् ।

रुष बधे आ० पर० सक० सेट् । रोषति अरोपीत् ।

रुष क्रोधे दि० पर० सक० सेट् । रूप्यति अरुपत् अरोपीत् ।

रुष क्रोधे चु० उभ० सक० सेट् । रोषयति ते अरुपत् त ।

रुष(पा) स्त्री० रुष-संप० क्तिप् वा टाप् । क्रोधे ।

रुषित लि० रुष-क्त वा इट् । क्रोधयुक्ते इडभावपक्षे इटोप्यत्
रुह उल्लवे आ० पर० सक० अनिट् । रोहति अरुहत् । ज्वला० ।

रुह लि० रुह-क । जाते । दूषायां स्त्री० उत्तरपदस्थः तत्ताड-
भूते लि० यथा भूहः वारिरुहम् ।

रुह पाकुर्ये कठोरतायाम् निःस्नेहे च । चु० आ० सक० सेट् ।
रुहयति ते अरुहत् त । [दनीदृशे स्त्री० ।

रुह लि० रुह-अच् । अचिक्रणे, स्नेहान्न्ये च । इत्ये उ० ।

रुहगन्ध उ० रुहो गन्धो यस्य । गुग्गुली ।

रुहदर्भ उ० कर्म० । हरिदर्भे कुशभेदे ।

रुचपत्त उ० रुचं पत्तमस्य (शाखोटवृक्षे ।

रुचप्रिय उ० रुचं प्रियं यस्य । नृपमौषधे ।

रूढ लि० रूह-क्त । जाते, प्रसिद्धे च 'रूढिरस्यास्ति अच् । प्रकृति
प्रत्ययार्थमनपेक्ष्य ससुदाययत्तार्थबोधने शब्दे यथा । घटः
गौरित्यादि । [पेक्ष्य शब्देन ससुदाययत्तार्थबोधने च
रूढि स्त्री० रूह-क्तिन् । जन्मनि, प्रसिद्धौ, प्रकृतिप्रत्ययार्थमन-
रूप रूपान्वितकरणे अक० चुरा० उभ० सक० सेट् । रूपयति ते
अरूपत् त ।

रूप न० रूप-क भावे अच् वा । स्वभावे, सौन्दर्ये, पशौ, नान्नि,
शब्दे, पञ्चादत्तौ, दृश्यकाव्ये नाटकादौ, श्लोके, शब्द-
धातूनां विभक्तिसौम्ये निम्नप्रशब्दे, शुक्लादिवर्णे च तद्वति
लि० । उत्तरपदस्थः सङ्ग्राह्ये लि० यथा पितरूपस्तनयः
मातरूपा कन्या । एकसंख्यान्विते न० 'रूपं भजेत् स्यात्
परिपूर्त्तिकात्' इति लीलावती । 'एकाव्यक्तं बोधयेदन्य-
पक्षात् रूपाख्यन्यस्तेतरस्याञ्च पक्षादिति वीजगणितोक्ते
अव्यक्तराशिसङ्घचरितव्यक्तसंख्यान्विते च ।

रूपक न० रूपयत्यल रूप-अच् कन् । अभिनयप्रदर्शके दृश्य-
काव्यभेदे, रूपमरूपस्य तुल्यं । भूते लि० रूप+सार्धं कन् ।
शुक्लादिवर्णे, आकारे च रूपकं रूपितारोपादित्यलङ्का-
रोक्ते अर्थानङ्कारभेदे, गुञ्जलयपरिभाषे, रजते च ।

रूपधारिन् लि० रूपं धारयति धारि-णिनि । रूपवति,
सौन्दर्यान्विते, वेशान्तररूपहिंसि नटे च ।

रूपवत् लि० रूप+मतृप् सस्य वः । शुभ्रादिरूपविशिष्टे, सौन्द-
र्ययुक्ते, आकारविशिष्टे च । [विश्यायाम् ।

रूपाजीवा स्त्री० रूपं सौन्दर्यमाजीवति आ+जीव-अच् ।

रूपिका स्त्री० रूपमरूपस्य ठन् । श्वेतार्कटके ।

रूप्य न० रूपाय आह्वयते स्पर्शादि यत् । अलङ्कारादिनि-
र्भाषाय आह्वयमाने स्वर्णे रजते च स्पर्शं यत् ।
रजतमाले । सुन्दरे लि० । [रूपत् त ।

रूप्याध्यक्ष उ० रूप्येण अध्यक्षः । कीर्षाध्यक्षे । [ति अर-
रूप भूल्यादिनासिञ्चीकरणे अद० चु० उभ० सक० सेट् । रूपयति
रूपका उ० रूप-णुल् । वासके इत्ये ।

रूपित लि० रूप-क्त । भूल्यादिभिर्मिश्रिते, अचिक्रणीकृते च
रे अय्य० रु-क्ते डिङ् । नीचादेः सम्बोधने । [ह्रस्वः

रेक शङ्कायां आ० आ० सक० सेट् । रेचते अरेचिष्ट । चङि न

रेक उ० रिच-चञ् । विरेचने । रेक-अच् । शङ्कायां, नीचे,
भेके च । रेक-अ । सन्देहे स्त्री० टाप् ।

रेखा स्त्री० लिख-अच् लस्य रः । अल्पे, रुचे, आभोगे,

विन्दुपुञ्जकते दण्डाकारेण चिह्नभेदे, पङ्क्तौ च ।
 रेचक न० रेचयति रिच-णिच्-लुक् । कङ्कडे, यवचारे, जय
 पात्रे, तिलकटके च । पुरीषनिस्सारणकारके लि० ।
 रेचन न० रिच्-ल्युट् । सलभेदनेन तन्निःसारणे ।
 रेचनक पु० रिच्यतेऽनेन ल्युट् संज्ञायां कन् । कम्पिल्लहणे ।
 कनभाभे वा डीप् । रेचनी रेचनाप्यल स्त्री० ।
 रेची स्त्री० रेचयति अच् गौ० डीप् । कम्पिल्लहणे, अङ्गोटे च ।
 रेज दीप्तौ भ्वा० आत्म० अक० सेट् । रेजते अरेजिष्ट । चङि
 न ह्रस्वः । [अरेजिष्ट । चङि न ह्रस्वः
 रेड वाचने वाचि च द्वि० भ्वा० उभ० सेट् । रेडति ते अरेडीत्
 रेणु पु० स्त्री० रि-ह । परागे, धूलौ, प्रांशौ च । पर्पटे पु० ।
 रेणुका स्त्री० रेणुना कायति कै-क । भरिचाकतौ सुगन्धि-
 ब्रूये, जमदग्निपत्न्यां परशुराममातरि च ।
 रेणुकासुत पु० इत० । परशुरामे रेणुकासुतजादयोप्यल ।
 रेणुरुपित पु० रेणुभिः रूपितः । गर्भे । धूलिधूसरे लि०
 रेणुसार पु० रेणुरिव सारोऽस्य । कर्पूरे । स्त्रावे कन् । तत्रैव
 रेतस् न० री-अचन् तट् च । पुंसो रक्तादिपरिपाकजन्ये देह-
 स्य मज्जहेतुके चरमधातौ शुक्ले, शिववीर्ये पाण्डे च ।
 रेप शब्दे अक० गतौ सक० भ्वा० आत्म० सेट् । रेपते अरेपिष्ट
 चङि न ह्रस्वः ।
 रेप लि० रेप-अच् । निन्दिते, क्रूरे, कपणे च ।
 रेफ पु० र+इफ । रकारात्मके वर्णे । रिफ-अच् । कुक्षिते
 लि० अचन् रेफम् । क्रूरे, अपभे, डटे कपणे च लि० ।
 रेख(व) गतौ सक० भूतो अक० भ्वा० आ० सेट् । रेख(व)ते अरे-
 बि(वि)ष्ट । चङि न ह्रस्वः ।
 रेभ शब्दे भ्वा० आत्म० अक० सेट् । रेभते अरेभिष्ट । चङि न ह्रस्वः
 रेवत पु० रेव-अतच् । जम्बीरे आरग्वधे वनरामश्चशुरे राजभेदे
 रेवती स्त्री० रेवतस्यापत्यमण्यं पु० । रेवतराजकन्यायां बलदेव-
 पत्न्याम् । रेव-अतच् गौ० डीप् । अश्विचवधितः सप्तविं-
 शतिसंख्याते नक्षत्रे, तत्संख्यायां, मातृकामेदे स्त्रीगव्याम्,
 नदीभेदे, दुर्गायाञ्च । [इत० । रेवतीशब्दोप्यल
 रेवतीरमण्यं पु० रेवतीं रमयति रम-णिच्-ल्यु । बलरामे ।
 रेवन्त पु० रेव-अच् । गुह्यकाधिपतौ कृत्यपुत्रभेदे ।
 रेवा स्त्री० रेव-अच् । नर्मदाख्यनद्याम् ।
 रेघ हेषायां (घोटकशब्दे) भ्वा० आत्म० अक० सेट् । रेघते अरे-
 पिष्ट । चङि न ह्रस्वः ।
 रै शब्दे भ्वा० पर० अक० अनिट् । रायति अरासीत् ।
 रै पु० रा-डै । धने, स्वर्णे च ।

रैत्य लि० रीतेः पित्तलस्य विकारः रीति+ख्यन् । पित्तल-
 स्ये पात्रादौ ।
 रैवत पु० रैवत्या नद्या अदूरो देशः अज् । हारिकासमीपस्थे
 पर्वतभेदे स्वर्णालुङ्गो, शिवे, दैत्यभेदे च । रैवत्यां भवः
 शब्द । चतुर्हस्तं मनुषु मनुभेदे ।
 रैवतक पु० रैवतएव कन् । रैवतपर्वते ।
 रोक न० रु-कन् तस्य नेत्वम् । छिद्रे, तन्मे रोकं च शोकश्चेति
 षट्तिः नौकायाम् च । रुच-घञ् नि० कृत्वम् । क्रयभेदे,
 दीप्तौ च पु० । [[कृड]
 रोग पु० रुज-घञ् । धातुवैषम्यजाते व्याधौ, कुठोषधे च
 रोगघ्न न० रोगं हन्ति हन-क । औषधे, वैद्यकशास्त्रे च
 रोगनाशके लि० ।
 रोगराज पु० इत० टच् समा० । राजयच्छव्याधौ ।
 रोगलक्षण न० रोगो लक्ष्यते ज्ञायतेऽनेन लक्ष-ल्युट् । रोगा
 लक्षणापके धातुवैषम्यहेतुके विह्वभेदे ।
 रोगशिला स्त्री० रोगाय तद्भिदृक्तये शिला । मनःशिलायाम्
 रोगहृ न० रोगं हन्ति हन-ड । औषधे, हन-क्तिप् रोग-
 हन् । रोगहन्ति-वैद्यादौ लि० ।
 रोगहर लि० रोगं हरति ह-अच् । व्याधिनाशके ब्रूयादौ ।
 रोगहारिन् पु० रोगं हरति ह-णिनि । चिकित्सके वैद्ये ।
 रोगितरु पु० रोगिप्रियस्तारुः शाक० । अशोकवृक्षे ।
 रोगिन् लि० रोग+अख्यर्थे रनि । व्याधियुक्ते स्त्रियां डीप् ।
 रोचन पु० रुच-ल्यु रोचयति वा ल्यु । कूटशालाहृदये
 श्वेतशोभाञ्जने, पलाञ्छौ, करञ्जे, अङ्गोटे, आरग्वधे
 दाहिके च । उत्तमयां नाथ्यां, रक्तकङ्कारे गोपिते, गोरो-
 चनायाञ्च स्त्री० टाप् । रुचिकारके लि० ।
 रोचनक पु० रोचनाय रुचिजननाय कायति कै-क । जम्बीरे
 रोचनफल पु० रोचनं रुचिकरं फलमस्य । बीजपूरके जम्बी
 रभेदे, चिर्गन्ध्यां स्त्री० ।
 रोचना स्त्री० रोचयतीति कर्त्तरि संज्ञायां ल्युट् अजा० टाप्
 मनःशिलायाम्, गोरोचनायां, आमलक्याम् श्वेतविडति,
 गन्धद्रव्यभेदे (गुडारोचना) च । [लि०
 रोचमान पु० रुच-यानन् । अक्षमीशस्यरोसावर्त्ते । रुचियुक्ते
 रोचिष्णु लि० रुच-इष्णु । दीप्तिमीधे ।
 रोचिस् न० रुच-इङ् । प्रभायाम् ।
 रोची स्त्री० रोचयति रुच्-णिच्-अच् गौ० डीप् । हिल
 मोचिकायाम् । [[कटौ]
 रोटिका स्त्री० रुट-ख्यल् । गोधूमादिचूर्णनिर्मिते पिष्टकभेदे

रोड अनादरे स्वा० पर० चक० सेट् । रोडति अरोडीत् चडि न
हृत्सः । [संज्ञायां कन् । यवासायास् ।

रोदन न० रुद-ल्युट् । क्रन्दने, करणे ल्युट् ङीप् । डुरालभायां
रोदस् न० रुद-असृन् । सर्गे, भूषौ च गौरा० ङीप् रोदधी-
ल्यप्त्वा द्यावाभूयोः स्त्री० द्विव० ।

रोध पु० रुध-ञच् । रोधने, आवरणे च । [प्रतिबन्धे न०
रोधन लि० रुधञ्चि रुध-ल्यु । रोधकर्त्तरि, भावे ल्युट् ।
रोधस् न० रुध-असृन् । नद्यादिभ्यो ।

रोध्र न० रुध-रन् । प्राप्ते, अपराधे लोभप्रवृत्ते च ।

रोध्रपुष्प पु० रोध्रस्य लोभस्येव पुष्पस्य । मधूकडले (मौल)
रोध्रपुष्पिणी स्त्री० । रोध्रस्य पुष्पगति पुष्पविकाशे णिनि ।
भातकीवृत्ते (धारफुल)

रोप पु० रुह-णिच्-हस्य पः कर्मणि अच् । प्राप्ते । भावे अच् ।

रोपणे, धान्यादेर्जननाय अङ्कुरादेरापणे च । छिद्रे न० ।

रोपण न० रुह-णिच्-हस्य पः ल्युट् । जनने, अङ्गनभेदे,
रुप-ल्युट् । विमोहने, अन्यथाभूतस्य वस्तुनोऽन्यथा
प्रापने । [रापणे

रोपित लि० रुह-णिच्-हस्य पः क्त । वृक्षादेर्जननाव क्ताङ्कुर-
रोमक न० रोमेव निविडं कायति कै-क । (रुम) नगरे,
पांशुवर्षणे च ।

रोमकन्द पु० रोमणा युक्तः कन्दो मूलमस्य । पिण्डालौ ।

रोमकपत्तन न० कर्म० । (रुम) नगरभेदे ।

रोमकूप पु० रोमणां कूपश्च । रोमाधारे विवरे 'न रोम-
कूपौ चमिपादिति नैषधम् ।

रोमकेशर न० रोमभिः केशरः पिङ्गस्येव । चामरे ।

रोमगुच्छ न० रोमभिर्गुच्छं स्तवकमिव । रोमसस्रदायात्मके
चामरे । कन् । अत्रैवाये । [रौवा)

रोमन् न० रु-मनिन् । देहजाते अङ्कुराकारे केशतुल्ये पदार्थे
रोमस्य पु० रोमं मृदाति मत्स्य-अण् ण् नलोपः । भुक्तस्य
मासादेः प्रगुभिरुद्गीर्यं चर्ज्यते 'रोमन्मस्यस्यतीति' ।

रोमभूमि स्त्री० द्वित्व० । चर्मणि ।

रोमलता स्त्री० रोमाणि लतेव । रोमराजौ ।

रोमविकार पु० द्वित्व० । रोमोद्गमे ।

रोमश्च लि० रोमाणि सन्त्यस्य श्च । प्रचुररोमयुक्ते । भेदे,
पिण्डालौ, मूकरो, कुम्भाश्व पु० (पाना)

रोमहर्ष पु० रोमणः हर्षश्च तद्व्यञ्जकत्वात् । रोमाञ्चे, हर्षौ
तुक्वादिभिः रोमकूपे जायमाने कण्टकाकारे पदार्थे ।
ल्युट् । रोमहर्षणमप्यत्र न० ।

रोमहर्षण पु० रोमाणि हर्षयति हृष-णिच्-ल्यु । विभीतक
हृत्ते, हृषभेदे च ।

रोमाञ्च पु० रोमणामञ्चः उद्गमः अनुच-अच् । रोमहर्षे ।

रोमाञ्चित लि० रोमाञ्चः जातोऽस्य तार० इतच् । जाडपुलके

रोमाली स्त्री० द्वित्व० । रोमावली तदङ्गवसाधने तारुण्याव-
वस्थायाञ्च । [लुच् रोमवति लि०

रोमालु पु० रोमयुक्त आलुः शाक० । पिण्डालौ । रोम+आ-

रोमालुविटपिन् स्त्री० रोमालुः रोमयुक्तः विटपी । कुम्भीवृत्ते

रोमावलि(ली) स्त्री० द्वित्व० । रोमश्रेणौ नामैकस्मिन् रोमपङ्क्तौ,
तदुपलक्षिते तारुण्यावस्थायाञ्च । [द्विदादयोप्यत्र

रोमोद्गम पु० रोमणास्रमः उद्-गम-अच् । रोमहर्षे । रोमो-

रोरुदा स्त्री० रुद-यङ्-अ टाप् । अतिशयरोदने ।

रोल पु० रु-लच् । पानीयामलके ।

रोलस्व पु० रौति रु विच् रौः सन् लम्बते गच्छति लम्ब-अच्
कर्म०, रोड-अस्वच् ङस्य लो वा । भ्रमरे ।

रोष पु० रुष-वञ् । क्रोधे । [युक्ते लि०

रोषण पु० रुष-युच् । पारदे, निकषप्रसारे, उपरभूषौ च क्रोध-

रोह पु० रुह-अच् । अङ्कुरे । रोहणकर्त्तरि लि० ।

रोहण पु० रुहतेऽवौ रुह-ल्युट् । पर्वतभेदे ।

रोहन्ता पु० रुह-भाच् । वृक्षभेदे, वृक्षमाले च । लताभेदे,
लतायाञ्च स्त्री० गौ० ङीप् ।

रोहि पु० रुह-रन् । नीजे, वृक्षे च । धार्मिके लि० ।

रोहिण न० रुह-रन् । पञ्चदशधा विभक्तदिनस्य नवमे भागे

'कुर्यादारोहिणं बुध' इति स्मृतिः रोहिणी देवताऽस्य
अण् । रोहिणमप्यत्र । वटवृक्षे, रोहितकवृक्षे च पु० ।

रोहिणी स्त्री० रुह-रन् गौ० ङीप् । स्त्रीगव्याम्, अश्विन्यव-

धिके चतुर्थे नक्षत्रे, वसुदेवपत्न्यां-वल्लभप्रसातरि, विद्युति,

कटुतन्त्र्यां लतायां, सोमवस्त्रे च । रोहित+स्त्रियां ङीप्

तस्य मत्स्येण्यम् । रक्तवर्णवत्यां स्त्रियाम् । सा च हरित-

क्याम्, काश्रम्याम्, मञ्जिण्याञ्च ।

रोहिणीपति पु० द्वित्व० । चन्द्रं वसुदेवे च रोहिणीलायादयोप्यत्र

रोहिणीव्रत न० रोहिणीयुक्ताष्टम्यां व्रतम् । रोहिण्युपल-

क्षितायां भाद्रपदाष्टम्यां कर्त्तव्ये उपवासरूपे व्रते ।

रोहित् पु० रुह-रति । सूर्ये, वर्णभेदे च । लताभेदे, मृग्याञ्च स्त्री

रोहित न० रुह-इतच् । रविरे, सरले, इन्द्रचापे, खनाम

ख्याते मत्स्यभेदे, रोहितकवृक्षे च । रक्तवर्णे पु० तदिति लि०

कन् । उक्तार्थे, मत्स्यभेदे खनामख्याते वृक्षे च ।

रोहिताश्व पु० रोहितवर्णाः अश्वा यस्व । वज्रौ ।

रोहितेय उ रोहितेय स्वार्थे ङ । रोहितकण्ठे ।
 रोहिण् उ० रोहित पुनस्त्रिंशोऽपि प्रादुर्भवति रुह, णिनि ।
 रोहितकण्ठे । रोहिण्यवति लि० । स्त्रियां ङीप् ।
 रोहिण् पु० रुह-इपन् । स्त्रनामख्याते ह्ये ।
 रौक्ष्य न० रुक्षस्य भावः अयम् । पार्ष्वे अचिक्रणतायाञ्च ।
 रौचनिक लि० रौचनया रक्तः अयम् । रौचनया रक्ते ।
 रौट(ङ) अनादरे भा० पर० सक० सेट् । रौटति अरौटीत् ।
 चङि न ह्रस्वः ।

रौद्र न० रौद्रो देवतास्य अयम् । सूर्यतापे, उपरसे च । तद्वति,
 भीषणे च लि० । दुर्गायां रुद्रजटाहणे च स्त्री० ङीप् ।
 रौष्य न० रुष्यमेव अयम् । रजते । [तत्रैवार्थे]
 रौम न० रुमायां नद्यां भवः अयम् । शास्त्ररिलवणे । स्वार्थे कन् ।
 रौरव उ० रौक्ष्यतेऽत रु-यङ्-ङिण् तेन प्राप्यं तस्येदं वा
 अयम् । नरकभेदे लवणं दृष्टदमिधाने । चञ्चुले, धूर्त्तं, घोरे च उ० ।
 रौहिण्य पु० रुह-इपन् स्वार्थे अयम् । चन्दनहले ।
 रौहिण्येय उ० रोहिण्यां भवः ङङ् । बुधपदे, वलरामे च ।
 मरकतमणौ न० । गोवले हि० ।
 रौहिण्य न० रुह-इपन् स्वार्थेऽयम् । मृगभेदे रोहितस्यत्वे च
 दूर्वायां, रोहिण्यमयाञ्च स्त्री० ङीप् ।

ल

ल पु० ला-क । रुन्दे, तन्त्रोक्ते भूमिदेवताके अन्नभेदे न०
 लक आस्रादे प्राप्नो च चु० उ० स० सेट् । लकयति ते अलीलकह त
 लकच पु० लक-अचन् । लिङ्गचहणे (मादार) ।
 लकुच पु० लक-उचन् । (मादार) हजभेदे ।
 लक्तक पु० लक-क्त नि० संज्ञायां कन् । अलक्तके (आलता)
 लक्तकस्मिन् पु० लक्तं करोति क-मनिन् । रत्नावर्णलोभे ।
 लक्ष्य दर्शने, अङ्गने च चु० उ० स० सेट् । लक्षयति ते अलक्षयत् त
 लक्ष न० लक्ष-अच् । पदे, चिह्ने, व्याजे, शरव्ये च । द्वायुतसं-
 ख्यायां स्त्री० न० । [बोधके शब्दे ।
 लक्षक लि० लक्षयति लक्षययार्थम् लक्ष-अच् । लक्षययार्थं
 लक्ष्य न० लक्ष्यतेनेन लक्ष-करणे ल्युट् । इतरभेदावसापणे
 चिह्ने, यथा दृष्टव्या गन्धोत्पत्त्यं स हि दृष्टिर्षीं परस्मात्
 भिन्नतया अनुमापयति । 'स्वरूपं तटस्थ' द्विधा लक्षणं
 स्यात् स्वरूपे प्रविष्टं स्वरूपादिभिन्नमित्युक्ते स्वरूपलक्षणे
 तटस्थलक्षणे च यथा आकाशो विलम्बं सञ्चिदानन्दो
 ब्रह्मेति । साकवत् स्वरूपं, जगज्जन्मादिकर्तृ ब्रह्मेति ।
 स्वरूपे, यथा घटस्वरूपं वस्तु । नास्ति, व्यवहारोपयोगिनि-

चिह्ने च । कर्त्तरि ल्यु । स्वरूपप्रतिपादने 'नोदनालक्षणा-
 योर्धर्मः' इति जैमिनिस्वरूपं नोदना विधिवत्कथमेव लक्षणं
 स्वरूपप्राप्तिका यस्य तादृशोऽर्थः धर्मः इति तदर्थः । शब्द-
 साधुताप्रतिपादके व्याकरणादिस्वरूपे च न० 'लक्षणं त्वज-
 भिन्नानामिति । कर्मणि ल्युट् । प्रतिपाद्ये यथा 'इत्थं'
 द्वादशलक्षणेति भाषणीयन्यायमाला द्वादशानां लक्षणानां
 प्रतिपाद्यविषयाणां समाहारः इति तदर्थः । लक्ष-युच् ।
 शब्दनिष्ठवाच्यार्थसंबन्धार्थबोधकताकूपे 'सख्य' र्वभाषे तद्योगे
 यथा चोऽर्थः प्रतीयते । कृतेः प्रयोजनार्थापि लक्षणा शक्ति-
 रपित्युक्ते, उत्तिभेदे स्त्री० । यथा गङ्गायां घोषः प्रतिवस-
 तीत्यादी गङ्गाशब्दस्य जलप्रवाहरूपे स्वार्थेऽन्यासश्चात्
 तत्सम्बन्धतीरादिबोधकता । सा च बहुधा विस्तरो दृष्ट-
 मिधाने । लक्ष्ये, सारसपक्षिणि च पु० तत्स्त्रियां स्त्री०
 लक्षित लि० लक्ष-कर्मणि क्त । लक्षणया बोधितेऽर्थे, छात्रे,
 अनुमिते च कर्त्तरि क्त । लक्षणाश्रये, लक्षकशब्दे च ।
 लक्ष्मन् न० लक्ष-मनिन् । चिह्ने, प्रधाने च । स्वार्थे अयम् पु० ।
 सारसपक्षिणि दशरथपत्न्याः सुमित्रायाः ज्येष्ठान्तजे च पु० ।
 श्वेतकण्ठकार्त्तवी, सारसपक्षिस्त्रियाम्, औषधभेदे च स्त्री०
 लक्ष्मी स्त्री० लक्ष-ई-सट् च । शोभायां, कान्तौ, विष्णोः-पत्न्याम्,
 सम्पत्तौ, सङ्क्षोषे, दृष्टिनासौषधे, फलिनीहणे, स्वसपक्षि-
 न्याम्, हरिद्रायां, शशां, सक्तायां, इत्ये च ।
 लक्ष्मीकान्त उ० इत् । विष्णौ, राजनि च लक्ष्मीपत्न्यादयो-
 ष्यन् । 'विहाय लक्ष्मीपतिलक्ष्मे'ति भारविः ।
 लक्ष्मीपुत्र उ० इत् । कामदेवे, गन्धर्वभेदे, अश्वे, कुमे च ।
 लक्ष्मीवत् पु० लक्ष्मीः शोभास्यस्य महत्प मल्ल वः । मनसे
 श्रीयुक्ते लि० स्त्रियां ङीप् । [चन्द्रे, उच्चैःश्रवसि च
 लक्ष्मीसहज उ० लक्ष्मी सङ्गं शीराब्जौ जायते जग-ह ।
 लक्ष्म न० लक्ष-यत् । वेधार्थसङ्घेयमाने शरव्ये । लक्षयया
 बोध्योऽर्थे, उद्देश्ये, सेवे, अनुभवे च लि० ।
 लल गतौ भा० पर० सक० सेट् । ललति । अलक्षती-अटाक्षीत्
 इदिदययम् ललति अलक्ष्णीत् ।
 लग लङ्गीभावे सक० गतौ भा० सक० प० सेट् । लङ्गति लङ्गप्रतीत्
 लग्न सक्रे भा० पर० सक० सेट् एदि । लङ्गति अलङ्गीत् षटा०
 लगयति । 'कायेष तस्या लङ्गति स्त्रे'ति नैषधम् ।
 लग्न खादे प्राप्नो च सक० चु० उ० स० सेट् । लगयति ते अलीलगत् त
 लग्नित लि० लग-क्त । संयते ।
 ललगु(ल)(र) उ० लग-उलच् लल्य हरौ वा । दण्डाकारे
 काष्ठनिर्मिते पदार्थे (खाटी) ।

लङ्का न० लङ्का-क्त तस्य नः । मेवादिराशीनामुदये लज्जिते
 लि० । लङ्का-क्त छ० । संज्ञते लि० । स्तुतिपाठके छ० ।
 लङ्कन इव इत्यर्थे कन् । प्रतिभुवि । (जातिन) 'खादको
 वित्तहीनः स्यात् लङ्कनो वित्तवान् यदीति ऋतिः ।
 लङ्गिका स्त्री० नम्रैव कन् छ० । अदृष्टरजःस्त्रायां स्त्रियाम् ।
 लघ् अभाजने सीमातिक्रमगतौ च भा० व्या० सं० सेट् इदित् ।
 लङ्कते अलङ्किते । 'कल्लोलिनीवल्लभसल्ललङ्कते' इति नाटकम् ।
 लघ् शोधने भा० पर० सं० सेट् इदित् । लङ्कयति अलङ्कयति ।
 लघ् प्रकाशे चु० उ० सं० सेट् इदित् । लङ्कयति-ते अलङ्कयन् ।
 लघ् व्यासादने चु० उ० सं० सेट् । लावयति-ते अलीलवत्-त
 लघ्मिन् पु० लघोर्भाविः इत्यन्त्रिंशः । लघुत्वे लावने,
 वेनोद्गमतिस्त्रावः । ईश्वरस्य ऐश्वर्यभेदे च ।
 लघिष्ठ लि० अतिशयेन लघुः इत्युन्निहद्वावः । अतिशय-
 लघुत्वयुक्ते । ईवच्छन् । लघीयानयत् स्त्रियां ङीप् ।
 लघु लि० लघि-क्त नि० नलोपः । शीघ्रे लघ्णाशुस्त्रि, वीर्य-
 मूले च । प्रकानामौषधौ स्त्री० । निःसारे, लाघवयुष्माप्ति,
 हृस्ते, मनोहरे च लि० । व्याकरणोक्ते ह्रस्वसंज्ञके व्यका-
 रादौ वर्णे, ज्योतिषोक्तेषु पृथ्वादिह्रस्वा लघुर्ल्युक्ते पृथ्वा-
 दिनक्षत्रेषु च पु० । लघुतावत्यां स्त्रियां स्त्री० वा ङीप् ।
 लघुकाश्मर्थ्य पु० कर्म० । कटफले हले ।
 लघुचिर्भटा स्त्री० कर्म० । खगेवारी कर्कटीभेदे ।
 लघुदन्ती स्त्री० कर्म० । सुदृढनीहले ।
 लघुद्राक्षा स्त्री० कर्म० । काकलीद्राक्षायाम् । [चन्द्रे] ।
 लघुनामन् पु० लघुवर्णयुक्तं नाम वाचकशब्दो यस्मात् । अशुभ
 लघुपक्षकं पु० लघूनि लुप्तानि पञ्चाग्नयस् कम् । (गुडारो-
 चना) लताभेदे ।
 लघुपुष्पं पु० लघु पुष्पं यस्मात् । भूमिकदम्बे ।
 लघुवदर पु० कर्म० । सुद्रकोलौ । भूवदर्याम् स्त्री० ङीप् ।
 लघुब्राह्मी स्त्री० कर्म० । सुद्रनाङ्गायाम् । [सुद्रान्धिमन्त्रे] ।
 लघुमन्त्र पु० । अस्त्रिलङ्काः मन्त्रः पूर्वपदलोपः कर्म० ।
 लघुलय न० लघु शीघ्रं लोयते ली-अच् । वीर्यमूले ।
 लघुसदाफला स्त्री० सदा फलं यस्याः कर्म० । सुद्रोद्वि-
 रिकायाम् (कोट दुसर) ।
 लघुहेमदुग्धा स्त्री० कर्म० । सुद्रोद्विन्द्रे (कोट दुसर) ।
 लघुदुम्भिका स्त्री० कर्म० । (कोट दुसर) उडुम्बरभेदे ।
 लङ्का स्त्री० लङ्का-अच् छम् च । स्वनामस्त्रातायां पुण्याम् ।
 लङ्काधिप पु० इव० । रावणे लङ्कानाथादयोऽयम् ।
 लङ्कायि(पि)का स्त्री० लङ्कामयते आसीति नाशुल् । प्रकाशं ।

(पिडिङ्क) शाकभेदे । [हलभेदे] । लङ्कावासिनि लि०
 लङ्कास्यायिन् पु० लङ्कायां तिष्ठति स्था-गिनि । (लङ्कासिज)
 लङ्कापिका स्त्री० लङ्कायामुष्यते वप-स्तुल् छ० । प्रका-
 याम् । (पिडिङ्कशाक) । [श्रवणे च] ।
 लङ्कन न० लघि-ल्युट् । अभाजने, अतिशय ममत्वे, क्रमणे,
 लङ्क चिह्नकरणे भा० पर० सं० सेट् । लङ्कयति अलङ्कयति ।
 लङ्क ब्रीडायाम् भा० व्या० सं० सेट् । लङ्कते अलङ्किते ।
 लङ्क तिरस्कारे भा० पर० सं० सेट् इदित् । लङ्कयति अलङ्कयति ।
 लङ्क अलङ्काने चुरा० उ० सं० सेट् । लङ्कयति-ते अलीलवत् त
 लङ्क भावणे हिंसायां दाने च सक० वासमर्थ्ये वासे च अक० चुरा०
 सेट् इदित् । लङ्कयति-ते अलङ्कयन् ।
 लङ्क भावने अद० चु० उ० सं० सेट् । लङ्कयति-ते अलङ्कयन् त
 लङ्ककारिका स्त्री० लङ्कं लङ्कां करोति लङ्कयन् अत
 इत्यम् । लङ्कालुलतायाम् ।
 लङ्का स्त्री० लङ्का-अच् । अलङ्कप्रवृत्तौ परदर्शने उद्वेगधिया
 ततो निवृत्तिसाधने चित्तवृत्तिभेदे ।
 लङ्कालु स्त्री० लङ्का-अलुच् । लताभेदे । लङ्कावति लि० ।
 लङ्काशील लि० लङ्कां शीलयति शील-अच् । लङ्काविधिः ।
 लङ्कित पु० लङ्का जाताऽस्त्यतार० इत्यच् । जातलङ्के शीघ्रिणे
 लङ्कितौ स्त्री० लङ्का अक्षय्ये इत्यच् गौ० ङीप् । लङ्कालु-
 लताभेदे ।
 लङ्क भावने अद० चु० उ० सं० सेट् । लङ्कयति ते अलङ्कयन् त
 लङ्क बालभावे अक० उक्तौ हिं० भा० पर० सेट् । लङ्कति ।
 अलाटीत्-अलटीत् ।
 लङ्कपथं न० लङ्कं उद० पथं यस्मात् । लङ्के (दारविनि) ।
 लङ्का स्त्री० लङ्क-व । (पाटाकरलका) करङ्गभेदे, वाद्यभेदे,
 घामचटके, कुसुमे, जवरके च ।
 लङ्क विहासे भा० पर० सं० सेट् । लङ्कति । अलाटीत्-अलटीत्
 लङ्क उत्तीर्णने जिह्वावाहने च भा० पर० सं० सेट् । लङ्कति
 अलाटीत्-अलटीत्-छटा० । लङ्कयति ।
 लङ्क उपक्षेपे चु० उ० सं० सेट् । लङ्कयति-ते अलीलवत् त ।
 लङ्क व्याप्तौ चु० उ० सं० सेट् । लङ्कयति-ते अलीलवत् ।
 लङ्क भावणे हिं० वा चु० पक्षे भा० पर० सेट् इदित् । लङ्क-
 यति ते लङ्कयति । अलङ्कयन् त अलङ्कयति ।
 लङ्क उत्तरेपथे वा चुरा० उ० पक्षे भा० पर० सं० सेट् इदित् ।
 लङ्कयति-ते लङ्कयति । अलङ्कयन् त अलङ्कयति ।
 लङ्क जेयणे अद० चु० उ० सं० सेट् । लङ्कयति-ते अलङ्कयन् त ।
 लङ्क क पु० लङ्क-दु तस्य मेत्तम् सार्थं कन् । गोप्रादिपूर्व

निर्मिते (लाडु) मिष्टानभेदे 'पृथुलकुक्षनतीति' नैषधम्
स्त्रीलक्ष्मि ।

लखण्ड पु० लखि-रन् । (लखण्डन) इति ख्याते देशभेदे ।
लत आघाते सौ० पर० सक० सेट् । लतति अलतीत् अलतीव
लता स्त्री० लत-अच् । शाखारहिते गुडूच्यादौ ।
लताकरञ्ज पु० लतारूपः करञ्जः । करञ्जभेदे ।
लताकसूरिका स्त्री० लतायां कसूर्या इव सुगन्धो यस्याः ।

कसूरोगन्धयुक्तफलवत्याम् लतायाम् ।
लतातट पु० लतेव दीर्घस्तम्भः । तालटचे, शालटचे, नागर
झटचे च । लतादुग्धादयोऽप्यत्र । [लताभेदे ।

लतापनस पु० लतायां पनसमिव स्थूलं फलमस्य । (तरसुज)
लताष्टका स्त्री० लतेव विस्तीर्णा षट्का । (पिङ्गिका) शाकभेदे
लताफल न० लतायां फलमस्य । पटोले ।
लतामरुत् स्त्री० लतायां मरुत् वायुर्वस्याः । षट्कायां तल्ल-
तासेवने हि वायुद्विगिरिति वैद्यकम् ।

लतायष्टि स्त्री० लतापि यष्टिरिव । मञ्जिषायाम् ।
लतायावक न० लतायां यावकमिव । प्रभावे ।
लतार्क पु० लतयाऽर्क इव । हरित्यलागुणैः ।
लप कथने भ्वा० पर० द्विक० सेट् । लपति । अलापीत्-अलपीत् ।
चङि न कृत्स्नः । [ल्युट् । कथने ।

लपन न० लप्यते उत्पत्येनेन लप-करणे ल्युट् । छले । भावे
लपित लि० लप-कर्मणि-क्त । कथिते । भावे क्त । कथने न० ।
लख आलम्बने सक० गन्धे अक० भ्वा० आत्म० सेट् इदित् । लम्बते
अलम्बित ।

लम्ब लि० लभ-कर्मणि क्त । प्राप्ते ।
लम्बवर्षा पु० लम्बो वर्षो वर्षेन प्रशंसा ज्ञानवत्त्वेन येन । पञ्चदशे
लम्ब गन्धे अक० भ्वा० आत्म० सेट् इदित् । लम्बते अलम्बित
लम्ब प्राप्नो सक० भ्वा० आत्म० व्यनिट् । लभते । अलम्ब । लम्बिभः
लम्बक पु० रस-वृन् रस्य लः । पिङ्गे जाते । [आसक्ते लि०
लम्बट पु० रस-अठन् पुश्च रस्य लः । परस्त्रीषु लोलुपे,
लम्ब पु० लवि-अच् । नर्त्तके, कान्ते, उत्कोचे, अङ्गशास्त्रोक्ते
लिङ्गजादिच्छेले भुजकर्णयोर्मध्यस्थे लम्बमाने स्त्रले च
'लम्बयुग्मं भूयङ्कं स्पष्टं' लिङ्गं फलं भवतीति लीलावती
दीर्घे, लम्बमाने च लि० ।

लम्बकार्ण पु० लम्बः कर्णो यस्य । कागे, हस्तिनि, राक्षसे,
श्वेनपक्षिणि, अश्वोदटचे च । लम्बश्रोत्रवति लि० कर्म० ।
लम्बमाने श्रोत्रे पु० ।

लम्बकेश लि० लम्बः दीर्घः केशः यस्य । दीर्घकेशाब्धे ।

कृशमये विष्टरे । दीर्घकेशयुक्ते लि० कर्म० । दीर्घे केशे ।
लम्बदन्ता स्त्री० लम्बोदीर्घः दन्त इव वीजकण्टको यस्य
सिंहनदीप्रभवपिप्पल्याम् । दीर्घदन्तवति लि० कर्म० दीर्घे
दन्ते पु० । [भावे ल्युट् । आश्रयणे न० ।

लम्बन न० लम्बते ल्यु । नाभिदेशपर्यन्तं लम्बमाने माल्यादौ
लम्बवीजा स्त्री० लम्बं दीर्घं वीजं यस्याः । सिंहलदेशजात
पिप्पल्याम् । [लक्ष्मां, गौर्याञ्च ।

लम्बा स्त्री० लम्बते लवि-अच् । तित्ततुस्वां (तितलाउ) ।
लम्बोदर पु० लम्बं दीर्घोदरं यस्य । गणेशे, तारानाम्नां
देव्यां स्त्री० ऊप । इप्परोदरवति लि० ।

लय गतौ भ्वा० आत्म० सक० सेट् । लयते । अलयित ।
लय पु० ली-अच् । संश्लेषे विनाशे, नृत्यगीतवाद्यानामेकतान
तारूपेण स्याच्चेत् । लीयते ऽल । सर्वभूतलरकरे प्रलयकावे, ईश्वरे च
लर्व गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । लर्वति अलर्वीत् ।

लल इच्छायां चु० उभ० सक० सेट् । ललयति-ते अलोललत् त
लल इच्छायां अद० चु० उभ० सक० सेट् । ललयति ते अलललत् त
ललजिह्व पु० ललन्ती आस्वाद्यास्वादानाय चलन्ती जिह्वा
यस्य । कुक्षुरे, उड्रे, हिंस्रस्य च । चलद्रसनायुक्ते लि० ।
ललन न० लल वृन् डस्य लः । चालने । केलौ, बाले, चालटले,
पियालटले च पु० । लल-ल्यु । जिह्वायां, नाय्याञ्च स्त्री० ।
ललनाप्रिय पु० कर्म० । कदम्बं । ह्रीवरे न० । जिह्वाप्रिये,
रसणोवलम्बे च लि० ।

ललन्ति का स्त्री० लल भ्वा० स्त्रार्थे कन् अत इत्थम् डस्य लः
नाभिदेशपर्यन्तं लम्बमाने माल्यादौ । [काधः स्पष्टभेदे (कपाल)
ललाट न० लल-अच् डस्य लः ललमटति अट-अण् । अल-
ललाटान्तप पु० ललाटं तापयति तप-णिच् लृच् कृत् । स्त्र्यै
ललाटतापके लि० 'लिपिललाटान्तपनिष्ठ' इति नैषधम् ।

ललाटपट्ट न० ललाटं पट्टमिव विस्तीर्णम् । प्रशस्तललाटे
ललाटफलकादयोऽप्यत्र । [ललाटस्ये चिह्ने च ।

ललाटिका स्त्री० ललाटे आवध्यते ठन् । ललाटभूषणे,
ललाम न० लल-अच् तमसति अल अण् । प्रधाने, ध्वजे,
शङ्खे, बालपौ, चिह्ने, भूषायां च घोटके पु० । नानात्वमपि ।

ललामक न० ललाम तिलकमिव इवार्थे कन् । ललाटपर्यन्तं
सम्मुखन्यस्ते माल्यभेदे ।

ललित न० लल-क्त । शृङ्गारालुगुणेषु चेष्टाभेदे, स्वरभेदे पु० ।
सुन्दरे, ईप्सिते लि० लल-क्त डस्य लः । चालने न० कसूर्या
नदीभेदे स्त्री० । [व्रतभेदे च ।

ललितासप्तमी स्त्री० भाद्रपदसप्तम्याम्, तद्दिनकर्तव्ये

लव पु० लू-अप । लेशे, विनाशे, छेदने, श्रीरामपुत्रे, कालपरि-
माणभेदे, गोलाभूलोम्बि, बाबे च ।

लवङ्ग न० लू-अङ्गच् । खनामख्याते द्रव्ये । स्वार्थे कन् तलैव
लवङ्गकलिका स्त्री० लवङ्गं कलिकेव । लवङ्गे ।

लवण न० लू-ल्युट् प्र-णत्वम् । रसभेदे, तत्प्रधाने-सैम्भवसौवर्चल-
विहादिरूपे पदार्थे च । तदुत्पत्तिस्थाने-विन्दुदेष्टे, ससृष्टे,
मधुदैत्यद्यते अक्षरभेदे च पु० । लवणरसयुक्ते, लवणवति
च लि० । नदीभेदे, महाज्योतिष्मत्तां, दीप्तौ च स्त्री० ।

लवणकिंशुका स्त्री० लवणरसान्वितः किंशुकः तन्नामकं
पलायं यस्याः । महाज्योतिष्मत्ताम् ।

लवणचार पु० लवणमयः चारः । लवणरसयुक्ते चारे ।

लवणखनि स्त्री० इत० । शास्त्रिलवणयोत्पत्तिस्थाने ।

लवणधेनु स्त्री० दानार्थं कल्पितायां लवणनिर्मातायां धेनौ ।

लवणाचल पु० दानार्थं कल्पिते अचलाकारे लवणसूत्रे ।

लवणाब्धि पु० लवणमयोऽब्धिः । लवणप्रसुरससृष्टे । लवण-
ससृष्टादयोष्यत् । [(करकचलवण)] ।

लवणाब्धिज न० लवणाभेजायते जन-ड । सासृष्टलवणे
लवणोत्तम न० लवणेषु उत्तमम् । सैम्बलवणे ।

लवणोद पु० लवणमयसृष्टकं यस्य उदादेशः । लवणससृष्टे ।

लवण न० लू-ल्युट् । छेदने, (लोना आता) द्रव्ये स्त्री० ङीप् ।

लवली स्त्री० लवं लेशं लाति-ला-क गौ-ङीप् । (नोयाङ्) द्रव्ये ।

लवित्र न० ल्यतेऽनेन लू-इत् । दात्रे । [अलीलश(ष)(स)त् त

लश(ष)(स) शिल्पयोगे चु०-उ०-अक०-सेट् । लाश(ष)(स)यति ते

लशु(शु)न न० लश-उनन् जनन् वा । रशुने ।

लस सृष्टायां दिवा०-भा०-चउभ०-सक०-सेट् । लप्पति-ते लपति
ते-अलपीत् । अलापीत् अलपित । [सीत् अलसीत्

लस लेशे क्रीडायां दीप्तौ च अक०-भा०-पर०-सेट् । लसति-अला-

लसा स्त्री० लसति लस-अच् । हरिद्रायाम् ।

लसीका स्त्री० लस-ईकल् । इक्षुरसे ।

लसज श्रीङायां भा०-आ०-अक०-सेट् । लज्जते अलज्जित ।
निशायमनिट् तस्य नञ् । लज्जः ।

लस्त लि० लस-क्त नि० इडभावः । छिदे, क्रीडिते, शिल्प-
युक्ते च । संज्ञायाम् कन् । धनुर्भ्यभागे पु० ।

लहरि(री) स्त्री० लेन-इन्द्रेणैव ह्रियते ऊर्द्धगमनाय हू-कर्म्मणि
इन् वा ङीप् । सङ्घातरङ्गे ।

ला आदाने अदा०-पर०-सक०-अनिट् । लाति अलासीत् ।

लाक्षिक लि० लक्षयथा बोधयति ठक् । लक्षयथा अर्थबो-
धके शब्दे । अस्त्वर्थे ठन् स्वार्थे अण् । लक्षययुक्ते ।

लाक्षय लि० लक्ष्यं वेत्ति ज्ञ । शुभाशुभलक्षयते ।

अस्त्वर्थे व्यञ् यत् वा । लक्षययुक्ते 'ल(ला)क्षय्यां स्त्रिय-
सङ्घे'दिति सृष्टिः । [पदार्थे ।

लाक्षा स्त्री० लक्ष्यतेऽनया लक्ष-अ प्र० इङिः । (ला) ख्याते
लाक्षातस् पु० लाक्षयोनिसत्तः । (ला) द्रव्यसाधने द्रव्ये
लाक्षादयोष्यत् ।

लाक्षातैल न० लाक्षया पक्वं तैलम् । वैद्यकप्रसिद्धे तैलभेदे ।

लाक्षाप्रसाद पु० लाक्षायां प्रसादो यस्य । पट्टिकालोप्ते ।

लाक्षाप्रसाधन न० प्रसाध्यते भूयतेऽनेन ल्युट् लाक्षा तद्रूप
एव प्रसाधनम् । अलक्तके ।

लाक्षारस पु० लाक्षाभिः स्फुटो रसः द्रवः । अलक्तकरसे ।

लाख गोमे, भूपणे, दाने वारणे च सक०-सामर्थ्ये अक०-भा०
पर०-सेट् । लाखति अलाखीत् षङि न ह्रस्वः । [लुप्तः

लाघ सामर्थ्ये भा०-आ०-अक०-सेट् । लाघते अलाघित षङि न

लाघव न० लघोभावः अण् । लघुत्वे, आरोम्ये च । [पदार्थे

लाङ्गल न० लङि-कलच् प्र० इङिः । खनामख्याते भूमिकर्षके

लाङ्गलदण्ड पु० इत० । लाङ्गलमध्यस्थे कारुण्ये दण्डे (दण्ड)

लाङ्गलपङ्क्ति स्त्री० लाङ्गलखाता पङ्क्तिः रेखा । शीतायाम्

लाङ्गलखातलेख्यभूमिरेखायाम् ।

लाङ्गलिकी स्त्री० लाङ्गलभिकाकारोऽक्ष्यस्याः ठन् गौ-ङीप् ।

(त्रिषलाङ्गला) द्रव्यभेदे । तत्र भयः अण् । विषभेदे पु० ।

लाङ्गलिन पु० लाङ्गलं प्रक्षरणसाधनत्वे नाक्ष्यस्य इनि । बल-

रात्रि लाङ्गलदण्ड इव दीर्घः आकारोऽक्ष्यस्य इनि ।

नारिकेलद्रव्ये । [(काचङ्गा) शकभेदे ।

लाङ्गली स्त्री० लाङ्गलाकारः उष्णमस्यस्याः अच् गौ-ङीप् ।

लाङ्गल न० लङि कलच् प्र० पञ्चनां पाचावर्त्तिनि रोमशुष्के ।

लाङ्गलिका स्त्री० लाङ्गलाकारोऽक्ष्यस्याः ठन् । उन्निपयस्याम्

लाङ्गलिन पु० लाङ्गलमस्यस्य इनि । वानरे तदाकरप्रपञ्च-

वति ऋषभौषधे च ।

लाक्ष अङ्कने भा०-पर०-सक०-सेट् इदित् । लाक्षति अलाक्षीत् ।

लाज भर्त्तने भा०-पर०-सक०-सेट् । लाजति अलाजीत् । इदि

दयययम् । लाजति अलाजोत् ।

लाज न० लाज-अच् चञ् वा । उशीरे। आर्द्रतयङ्गुले पु० । ऋ-

धात्रे (खड्) पु०-व०-ङीत्वमस्यत् । [भावे ल्युट् । अङ्कने ।

लाञ्छन न० लाञ्छयते लाक्षि-कर्म्मणि ल्युट् । विज्ञे, नामनि च

लाट पु० लट्-चञ्ज्ञायां चञ् । देशभेदे, वस्त्रे, जीर्णालङ्कारे,

विदग्धपुरुषे च । [शब्दावधारभेदे ।

लाटानुप्रास पु० लाटस्य विदग्धस्य प्रियः कर्ष० । अलङ्कारोक्ते

लाङ्ग लेपे अद० उ० उ० उ० स० स० सेट् । लाङ्गयति ते अलङ्गयत् त
लाभ पु० लभ्यते लभ-कर्मणिषच् । लूचननादिटोपिजे लभमाने
धने । भावे घञ् । प्राप्ता । [रोयस्य कप् । वीरश्चमूले
लामञ्जक न० लायते ला-क्विप् लाः आदौयमानः सञ्जा वा
लालान न० चु० लल-ल्युट् । स्नेहपूर्वकपानने । [योदोहदे च
लालसा स्त्री० लस-सृङ्गायां यङ् अ । अतिशयेच्छायाश्च, गर्भि-
लाला स्त्री० चु० लल-अ टाप् । सुखजनलले ।
लालाटिक पु० ललाटे प्रभोर्भाग्यं प्रक्षति ठञ् । प्रभुभाग्योप
जीविनि-कार्यासमर्थे । ललाटात् ललाटस्थभाग्यात् आ-
गतः, तस्येदं वा ठण् । भाग्याधीने लि० 'प्राप्तिस्तु लाला-
टिकीत्युद्भूतः ललाटस्थानि लि० ।

लालाविष पु० लालायां विषमस्य । लूतादौ कीटे ।
लालाद्राव लालां द्रावयति द्रु-णिच्-अण् । लूताकीटे ।
लालित्य न० ललितस्य भावः ध्वज् । सौन्दर्ये, मनोहरत्वे
'नैषधे मदलालित्य'लित्युद्भूतः । [घञ् । छेदने
लाव पु० ल-कर्त्तरि घञ् । प्रलिभेदे । स्वार्थे कन् । तत्रैव भावे
लावण्य न० लवणे संस्कृतम् अण् । लवणसंस्कृते औषधादौ ।
लावणिक न० लवणे संस्कृतम् ठण् । लवणे संस्कृतौषधादौ,
लवणं पण्यस्य ठण् । लवणविक्रयोपजीविनि वणिग्भेदे
लावण्य न० लवणस्य भावः ध्वज् । लवणत्वे, संज्ञाफलेषु आ-
यायारुलत्वमिवान्वरा । प्रतिभाति यदङ्गेषु तत्तावण्य-
मिहोच्यते इत्युक्ते देहसौन्दर्यभेदे च ।

लासिका स्त्री० लस-एवन् । तर्जक्याम् ए० । लासकाप्यत् ।
लास्य न० लस-ययत् । नृत्ये, वाराहव्यग्रीतिविजे । 'स्त्रीनृत्यं
लास्यसञ्चये' इत्युक्ते स्त्रीनृत्ये च । स्वार्थे कन् तत्रैव ।

लिङ्ग च पु० लङ्गच-ए० इत्थम् । (मान्दार) दृष्टे ।
लिङ्गा(का) स्त्री० लज्ज-अ ए० वा इत्थम् वा कश्च । यूकाश्छे,
'जालान्तरगते भानौ यज्ञाद्युदश्यते रजः । तेष्वभि-
र्भवेक्षिते'त्यक्ते परिमाणभेदे । [दिरण्यम्

लिख लेखने तदा० पर० सक० सेट् । लिखति अलेखीत् । कुटा-
लिख गतौ स्वा० पर० सक० सेट् इदित् । लिङ्गति अलिङ्गीत् ।
लिखन न० कु० लिख-ल्युट् । लेखने, लिपौ च ।
लिखित न० लिख-भावे क्त । लेखने । आधारे क्त । लिपौ,
विवादे अर्थसाधके प्रवादौ च 'प्रमाणं लिखित'मित्युक्तिः
लिङ्ग गतौ स्वा० पर० सक० सेट् इदित् । लिङ्गति अलिङ्गीत् ।
लिङ्ग चित्तीकरणे चुरा० उ० उ० स० सेट् इदित् । लिङ्गयति ते ।
अलिङ्गित् त ।

लिङ्ग पु० लिङ्गि-अण् । लिङ्गे, पुंसोऽसाधारणचिह्ने, अल-

साननाधने हेतौ, सांख्योक्ते प्रधाने, शिवसूक्तिभेदे, व्याधि,
व्यक्ते, शब्दनिष्ठे प्रदसाधुताप्रयोजके धर्माभेदे, अर्थप्रकाश-
नयानर्थे च । 'समता च लिङ्गमिति' सोमांशकाः ।

लिङ्गक पु० लिङ्गेन कायति कै-क । कपित्थदन्ते ।

लिङ्गवर्जिनी स्त्री० लिङ्गं पुंसचिह्नभेदं वर्जयति लङ्ग णिच्
णिनि । अप्रामाण्ये ।

लिङ्गट्टति पु० लिङ्गं संन्यासादिवेशधारणमेव इतिः जीविका
यस्य । जीविकार्थधन्यासचिह्नादिधारिणि कपटपरिव्राजके
लिङ्गिनी स्त्री० लिङ्गमिवाकारोऽस्यस्याः इति स्त्रीप् । (पंचयु-
रिया) लताभेदे ।

लिङ्गिन् लि० लिङ्गमस्य स इति । भिङ्गवति, जीविकार्थसं-
न्यासादिचिह्नवति, प्रशक्तलिङ्गवति-गजे च पु० ।

लिप लेपने, तदा० उ० उ० स० स० अनिट् । लिम्पति ते अलि-
पत् अलिपत अलिप्त । [लेखने च ।

लिपि(पी) स्त्री० लिप-इत् वा स्त्रीप् । लिखिताक्षरके पत्रे,
लिपिक(का)र पु० लिपिं करोति ल-अच् अण् वा । लेखके ।

लिप्त लि० लिप-क्त । भुक्ते, कतचन्द्रादिशेषे, सिलिते, विप-
दिग्धे च । अयोतिषोक्ते राशेः षट्भिर्भागात्मके कलाकृषे
भागे । 'लिप्तार्द्धहीनं यदि पूर्णमेतदि'ति ताजकम् दण्डा-
त्मकावे पु० । स्वार्थे कन् । अत इत्थम् । तत्रैव ।

लिप्तक पु० कुक्षितं लिप्तम् कन् । विपाक्तवाणे ।

लिप्ता स्त्री० लभ-एवन्-अ । लाभेच्छायान् ।

लिप्ताक पु० लिप-आकन् ए० । जम्बोरभेदे(पातिसेतु)खरे च
लिवि(वी) स्त्री० लिप-इत् ए० प्रत्य व० वा स्त्रीप् । लिपि-
शब्दार्थे लिपिकरादयोपि लिपिकाराद्यर्थे । [अलिखत
लिङ्ग श्लेषे अत्योभावे च दि० आ० अक० अनिट् । लिङ्गते
लिङ्ग गतौ त० पर० सक० अनिट् । लिङ्गति अलिङ्गत ।

लिङ्ग आस्तादने अदा० उ० स० अनिट् । लेडि लीडे ।
अलिङ्गत् त । [नः । लीनः

ली श्लेषे दिवा० आ० अक० अनिट् । लीयते अलेष्ट । निशतस्य
ली श्लेषे कदा० घा० पर० अक० अनिट् । लीनाति अलेषीत् ।

ली द्रावणे वाचु० उ० उ० स० स० अनिट् । लाययति ते
लापयति ते लयति अलीलयत् त अलीलयत् त अलेषीत्
लीढ लि० लिङ्-आस्तादे क्त । आस्तादिते, स्यूट् च ।

लीला स्त्री० लो-क्विप् लिङ्गं लाति अण् । खेलौ, विलासे, हङ्गा
रादिचेष्टायाम् लीलायाश्च ।

लीलावती स्त्री० लीला+अन्त्यर्थे अतएु मस्य वः । विलास
वत्यां स्त्रियां, भास्कराचार्यस्य पुत्रायां, तत्कृते अङ्गदम्भभेदे,

न्यायशास्त्रप्रसिद्धे 'नायः' शब्दोत्पत्त्यादिके पदार्थप्रतिपादके
अन्वये, पुराणप्रसिद्धे वेद्याभेदे च । [देयवने च ।
लीलोद्यान न० लीलायुद्धानम् । लीलायुद्धे चाराने,
लुक्कायित लि० लुक्कयितुं च अपनयने किं लुक् कायो यस्य
तद्व्यवहारति लुक्काय+किण्-त् । अन्वयितदेहे सुप्रदेहे
लुज कथने अष्टधातोरर्थे च चुरा० उभ० सक० सेट् इदित् । लुज्-
यति ते अलुलुङ्गत् त ।

लुञ्जित लि० लुञ्ज णिष्-त् । अपसारिते दूरीकृते ।
लुट् दीप्तौ अक० प्रतिघाते सक० स्वा० आत्म० सेट् । लोटते
लुङि उभ० अलुटत् अलोटिष्ट ।

लुट् हरणे भा० पर० सक० सेट् इदित् । लुष्टति अलुष्टीत् ।
लुट् दीप्तौ चु० उभ० सक० सेट् । लोटयति ते अलुलुटत् त ।
लुट् विबोद्धने, हरणे च सक० पर० सेट् । लुठति अलुठत् ।
चङि वा लुत्सः । [ठित्

लुठ विबोद्धने, विमोठने च भा० पर० सक० सेट् । लोटति अलो
लुठ गतौ चौर्ये च सक० लङ्गीभावे आलस्ये च अक० भा० पर०
सेट् इदित् । लुठति अलुठतीत् । [अलोठिष्ट ।

लुठ प्रतीघाते भा० आ० लुङि उ० सक० सेट् । लोटते । अलुठत्-
लुठ उपघाते भा० पर० सक० सेट् । लोटति अलोठीत् ।

लुट् लोटे तु० कु० प० अक० सेट् । लुठति अलुठीत् ।
लुट् चौर्ये चु० उभ० सक० सेट् । लोटयति ते अलुलुठत् त ।
लुठन न० चु० लुठ-लुट् । अन्वादेभ्यसादौ अमापनयनार्थं पुनः
पुनरङ्गचालने (लोटा) ।

लुठित लि० लुठ-त् । भूरिजताङ्गपरिवर्त्तने ।
लुड् भन्वने भा० पर० सक० सेट् । लोठति अलोडीत् । [डीत् ।
लुड् मंडतौ सक० स्तेपे अक० तु० कु० पर० सेट् । लुठति अलु-
लुष्ट अवघ्रायार्थं चौर्ये च वा चु० उ० प० भा० प० सक० सेट् ।

लुष्टयति ते लुष्टति अलुलुष्टत् त अलुष्टीत् ।
लुष्टक पु० लुष्ट-लुलु । (गटिया) शाकभेदे ।

लुष्टाक लि० लुटि-काकन् । चौरैः क्षियां गौ लीप ।
लुष्टक लि० लुटि-लुलु । चौरैः ।

लुष्ट चौर्ये चु० उ० सक० सेट् । लुष्टयति ते अलुलुष्टत् त
लुष्ट वधे सक० स्तेपे अक० भा० पर० सेट् इदित् । लुन्वति अलुन्वीत्
लुन् च अपनयने भा० पर० सक० सेट् । लुञ्जति अलुञ्जीत् ।

लुप वेदने विनाशने च तु० उ० उ० अक० सेट् । लुपति ते
अलुपत् अलुप । चङि वा लुत्सः । अलुपत् अलुलोपत् ।

लुप आङ्गीभावे दिवा० पर० अक० सेट् । लुपति अलुपत्
अलोपीत् निव्यस्य इत्येके ।

लुप्त न० लुप-त् । अपहृतधने नष्टे । लिप्ते लि० ।

लुब्ध वेदने वा चु० उ० प० भा० पर० सक० सेट् इदित् । लुब्ध-
यति ते लुब्धति । अलुलुब्धत् त अलुब्धीत् । [च लि०

लुब्ध पु० लुभ-त् । व्याधे । स्थायै कर्त्तृ तत्रैव । लम्बटे लौलुपे
लुभ विमोद्धने तु० पर० अक० सेट् । लुभति अलोभीत् ।

लुभ आकाङ्क्षायां दि० प० सक० सेट् । लुभति । अलुभत्-अलोभीत्
लुलु विमोद्धने सौ० पर० सक० सेट् । लोलति । अलोलीत् ।

लुलाप पु० लुल-पञ्चये क तमाप्नोति अणु । गङ्गिषे ।

लुलित लि० लुल-त् । आन्दोलिते, चालिते च 'अथ लुलितपत-
त्विमालिनि'ति भट्टिः ।

लुप चौर्ये भा० पर० सक० सेट् । लोपति अलोपीत् ।

लुप हिंसायां सौ० पर० सक० सेट् । लोपति अलोपीत् ।

लुब्ध आकाङ्क्षायां भा० पर० सक० अक० सेट् । लोठति अलुठत् ।

लुब्धेने क्रया० भा० उभ० सक० सेट् । लुनाति लुनीते अलामीत्
लूता स्त्री० लू-तक् । लोटभेदे (माकङ्क्षा) । स्थायै कर्त्तृ अत-
इत्तम् । तत्रैव ।

लून लि० लू-त् । निशान्तस्थ नः । लिङ्गे ।

लूम न० लू-मक् । लाङ्गुले ।

लुप्त वधे स्तेपे च तु० उभ० सक० सेट् । लुपयति ते अलुलुपत्
लेख पु० लिख्यते चित्वादि प्रदेष्टुं लिख-कर्त्तृणि यञ् । देवे
भावे यञ् । लेखने । कर्मणि यञ् । लेख्ये लि० । आधारे
यञ् । पत्ने लिपी च 'निर्धारितेऽर्थे लेखने'ति भाषः ।

लेखक पु० लिख-लुलु । लिपिकरे ।

लेखन न० लिख-लुलु । प्रस्तादौ वर्णादिधन्यास, वेदने च ।

आधारे लुट् । भूर्वापत्ते लिख्यतेऽनया लुट् । लेखन-
साधने स्त्री० लीप् । 'महाधारे लेखनीये'ति भट्टिः ।

लेखनिक पु० लेखनं गित्य मस्य ठन् । लिपिकरे ।

लेखपत्र पु० लेख कृपत्र इव अडत्वात् । इन्द्र ।

लेखहार पु० लेखं हरति हृ-अणु । पत्रवाहके । लुलु ।

लेखहारकोष्यत् । [संघायां यञ् टाप् । लिपी ।

लेखा स्त्री० लिख-लुलु । रेखायां, पङ्क्तौ च । आधारे

लेख्य लि० लिख-लुलु । लेखनीये । व्यवहारे स्वत्वादा
वेदके प्रत्यभेदे न० ।

लेख्यपत्र पु० लिख्यतेऽन्यत् लेख्यं पत्रं यस्य । तालडले ।

लेप गमने भा० आत्म० सक० सेट् चङि न लुत्सः । लेपते अलोपिष्ट

लेप पु० लिप-लेप-ना यञ् । भोजने, लेपने च । कर्मणि यञ् ।

लपयाम् (कलिपुन) । [एलगकले

लेपक पु० लिपति लिप-लुलु । लेपनकरे जातिभेदे ।

लेपन न० लिप-ल्युट् । (लेपा) इति ख्याति व्यापारे । कर्मणि
ल्युट् । तुरस्का नामगन्धर्व्ये ।

लेखिहान पु० लिह-यङ् कानच् घृ० यलोपः । सर्पे, पुनः पुनः
लेहनकरे तारादिदेवतापूजाङ्गे अङ्गुल्यादिसन्निवेशविशेष
रूपे सुद्रोमेदे स्त्री० । तल्लक्षणं दृष्टदभिधाने ।

लेश पु० लिङ्-अस्तीभावे घञ् । अल्पे, लवे च ।

लेष्ट पु० लेष-तन् । लोष्टे । [दनोप्यत् ।

लेष्टुघ्न पु० लोट् हन्ति हन क । लेटभेदके सुहरे । लोटभे-
लेह पु० लिह-घञ् । आहारे, आखादे (चाटा) व्यापारभेदे
च । भावे ल्युट् । लेहनमप्यत् न० ।

लेहिन पु० लिह-इनन् । टङ्गणे (सोहागा) ।

लेह्य वि० लिह-यत् । जिह्वया आखाद्ये । अस्ते न० ।

लैङ्ग न० लिङ्गमधिकृत्य कतो प्रत्यः अण् । अष्टादशस्र, महा-
पुराणेषु तृतीये पुराणे, लिङ्गं तदाकारः अस्त्वस्यां फलेषु
वस्याः अण् ङीप् । लिङ्गनीवणे । तस्येदमण् । लिङ्ग-
सम्बन्धे वि० । [गतो वा ठण् । लिङ्गादिभिः कल्पिते ।

लैङ्गिक वि० लिङ्गेनानुभाषकचिह्नादिना आपादितस्तत आ-
लोक दीप्तौ चु० उ० अ० सेट् । लोकयति ते अल्लुकत् त ।
लोक दर्शने भ्वा० आ० अ० सेट् । लोकते अल्लोकिट् । चङि
न ह्रस्वः । अल्लुलोकत् ।

लोक पु० लोकयते ऽसौ लोक-घञ् । भुवनेषु, जने च ।

लोकपाल पु० लोकान् पालयति पा-णिच् अण् । लोकपालके
रूपे, इन्द्रादिदिक्पाले, विनायकादिषु पञ्चसु । लोक-
रत्नकमाले वि० । लोकनाथादयोप्यत् ।

लोकवान्धव पु० लोकानां बान्धवः । सर्वकर्मप्रवर्त्तकत्वात् । सूर्ये
लोकमातु स्त्री० लोकानां मातेव रत्निका । लच्छाम् ।

लोकलोचन पु० लोकैर्लोच्यतेऽनेन लुच-ल्युट् । सूर्ये ।
इत० । सूर्ये न० । लोकनेत्रादयोप्यत् न० ।

लोकवाह्य वि० वहिश्चरति वहिस्+घञ् टिलोपश्च ५त० ।
लोकवर्हिभूते । [चावर्हिभूते ।

लोकायत न० लोकेषु आयतम् विश्वीर्णम् अनायासमाध्यत्वात् ।

लोकायतिक पु० लोकायतं तन्मतम् अस्त्वस्य ठन् । चावर्त्तके ।

लोकालोक पु० लोकयतेऽसौ लोकः न लोकयतेऽसौ कर्म० ।
खनामख्याते सूर्यकिरणसम्पर्कसीमापर्यन्ते । तस्य च

पार्श्वयोरातपानातपसस्त्वन्वात्थात्वात् ।

लोकेश पु० इत० । ब्रह्मणि, नृपतौ पारदे च । [न ह्रस्वः

लोच दीप्तौ चु० उ० अ० सेट् । लोचयति ते अल्लुलोकत् त चङि

लोच दर्शने भ्वा० आ० अ० सेट् । चङिन ह्रस्वः । लोचते अल्लोचि

लोचक न० लोच-ल्युट् । मांसपिण्डे, अलितारके, कञ्जले,
स्त्रीणां ललाटाभरणे, नीलवस्त्रे, कर्णपूरे, कदल्यां, मूर्ध्नीयां
सर्पकञ्चुके च ।

लोचन न० लोच्यतेऽनेन करणे ल्युट् । नेत्रे । भावे ल्युट् ।
दर्शनक्रियायाम् । युच् । दर्शने आलोचने च स्त्री० टाप् ।

लोचनहिता स्त्री० इत० । तत्प्राञ्जने । (तंते) । [खायाम्
लोचमस्ता क उ० लोच्यते इति, लोचं मस्तकं यस्य । मयूरशि-
लोट (ड) उन्मादे स्वा० पर० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । लोट-
(ड)ति । अलोटी (डी)त् ।

लोणा स्त्री० लवणमपेक्षते भक्षणसमये अण् घृ० । लुद्रांश्च
कायाम्, लोणांश्चाप्यत् स्त्री० । [घृ० । लवणजे चारभेदे ।

लोणार न० लवणवृक्षति कारणत्वेन ऋ-अण् उप० ।

लोत न० लू-तम् । चौरधने, लोभे, (वसाल) चिह्ने च । नेत्रा
स्वनि, लवणे च पु० ।

लोत न० लू-द्रन् । च लुजंते, चौरितधने च ।

लोध पु० रुध-अच् रस्य लः । स्त्र नामख्याते दृष्टे ।

लोम्र पु० रुध-रन् रस्य लः । (लोध) ख्याते दृष्टे ।

लोप पु० लुप-घञ् । विनाशे, क्षेदे, आकुलीभावे, व्याकर-
णोक्ते अदर्शनरूपे नाशे च । लोपयति स्त्रीणां रूप
गर्भम् अच् । अगस्त्यमुनिपत्न्यां स्त्री० ।

लोपासुद्रा स्त्री० रुदं राति रा-क कर्म० अगस्त्यमुनिपत्न्याम्

लोम न० लुप-द्रन् । स्तेयधने स्त्रीत्वमपीच्छति तत्पक्षे ङीप् ।

लोम पु० लुभ-आकाङ्क्षायाम् घञ् । परद्रव्येषु अतिशयिताभिज्ञाये
लोभिन् वि० लुभ-णिनि । परद्रव्येषु अतिदृष्ट्वावति ।

लोभ्य पु० लुभ-यत् । सङ्गे । लोभनीयपदार्थे वि० । [लाङ्गूले च

लोम न० लू-भन् । देहजाते केशाकारे रोमाख्ये द्रव्ये, तद्वति

लोमकर्ण पु० लोमवज्रलः कर्णे यस्य शक्रः । शशके ।

लोमकूप पु० लोम्नां कूप इव । रोमाधारे विन्हाकारे, गर्से

लोमघ्न न० लोमानि हन्ति हन-टक् (टाक) रोगभेदे ।

लोमन् लू-भनिन् । देहस्य केशतल्ये (रोया) पदार्थे ।

लोमपाद् पु० लोमयुक्तौ प्रादावस्य । अङ्गदेशस्य नृपभेदे ।

लोमश पु० लोमानि वाञ्छल्येन सन्त्यस्य श । मुनिभेदे ।

लोमयुक्ते वि० काकजङ्घायां, जटाभांसां, वचायाम्,
शुकशिख्याम् महाभेदायां, बलायां च स्त्री० ।

लोमशकारण्डा स्त्री० लोमश्च इव काण्डोऽस्याः । कर्कश्याम् ।

लोमशपर्याका स्त्री० लोमशानोव पर्यानि सन्त्यस्याः ठन् ।
मापयख्याम् ।

लोमशपुष्पक पु० लोमशमिव पुष्पमस्य । शिरीषवृक्षे ।

लोमहर्षण न० लोम्नां हर्षणं हर्षजनकव्यापारइव उद्भेद इति
यावत् । रोमाञ्चे । लोमानि हर्षयति उत्तमकथया हृष-

षिञ्-ल्यु व्यासयिष्ये स्तुतवक्ष्ये स्तनामख्याते प्रौराणिके ।

लोमहृत् पु० लोमानि हरति हृ-क्विप् तृच् च । हरिताले
लोह लि० लोह अच् डस्य लः । सतृष्णे चञ्चले च जिह्वायां
लघ्वाच्च स्त्री० । [चाङ्गय्यास् (चुकोपालङ्ग) ।

लोलिका स्त्री० लोडयति सेवने दलान् लोड ण्वुल् ।

लोलित लि० लुल-विभर्दे णिच् क्त । चालिते । [लोभयुक्ते ।

लोलुप(म) लि० लुभ-यङ्-अच् ट् । भक्ष्य वा पः । अति-

लोष्ट संहतौ भ्या० आ० सक० सेट् । लोष्टति अलोष्टि ।

लोष्ट पु० न० लोष्ट-घञ् अच् वा । सत्यिण्डे (डेला) लौहमले च

लोष्टघ्न पु० लोष्टं हन्ति मर्हयति हन-क । लोष्टभेदने घञ्-

रादौ । [लोष्टभेदनसाधके सुह्वरादौ ।

लोष्टभेदन पु० लोष्टं भिनत्ति विमर्हयति भिद्-ल्यु ।

लोह पु० न० लू-विच् लौसं जहाति हा-क । धातुभेदे,

धातुनाले शीसे च । अयुरुचन्दने न० ।

लोहकण्टक पु० लोहमिव कण्टको यस्य । अदनट्ये ।

लोहकार पु० लोहं तन्मयं शस्त्रादि करोति क-अण् । कर्मकारे

खुल् । लोहकारकोषाल ।

लोहकिट्ट न० इतः लौहमले । (लोहार गु) । [कांसे च ।

लोहचूर्ण न० इतः । (लोहाचुर) ख्याते पदार्थे । [धातुद्वये

लोहज न० लोहात् लोहाभ्यां वा जायते जन-ङ । लोहमले,

लोहद्राविन् पु० लोहानि धातुद्रव्याणि द्रावयति द्रु-णिच्

णिनि । टङ्क्षणे (लोहागा) । धातुद्रावके लि० ।

लोहष्ट पु० लोहमिव कठिनं पृष्ठमस्य । कङ्क्षपविणि ।

लोहमारक पु० लोहं मारयति जारयति स्त-णिच्-खुल् ।

शालिमशाके । [लि०

लोहल पु० लोहमिव लाति ला-क । अव्यक्तवचने, लोहपाहके

लोहवर न० लोहेषु सर्वधातुषु मध्ये वरम् । खर्णे ।

लोहस्नेषण न० लोहानि स्नेषादीनि स्नेषयति योजयति

क्षिप-णिच्-ल्यु । टङ्क्षणे (लोहागा) । [धातौ रीत्यादौ ।

लोहसङ्कर न० लोहानां धातुद्रवाणां सङ्करो यत् । मिश्रित

लोहाभिसा(हार) पु० लोहेन अभिलि(क्षि)यतेत्यल स्त-

(हृ)-वा घञ् । राश्यां युद्धयात्वादौ शस्त्रनीराजनावधौ

लोहित न० रुक्-इतच् रस्य लः । ऊङ्गुमे रक्तचन्दने, तण्डु-

ङ्गुमे, रुधरे च । रक्तगोभाञ्जने, रक्तवर्णे च पु० तद्वति लि०

लोहितक न लोहितमिव कायति कै-क । पित्तले । लोलित-

इवार्थे कन् । पद्मरागमयौ, मङ्गलपद्मे च पु० ।

लोहितचन्दन न० कर्म० । ऊङ्गुमे रक्तचन्दने च ।

लोहितपुष्पक पु० लोहितानि रक्तानि पुष्पाण्यस्य कप् ।

दाडिमट्ये ।

लोहितस्तिका स्त्री० कर्म० । गैरिके (गैरिमादौ) ।

लोहिता स्त्री० लोहित+अश् अयाच् । वराहकान्तायां, रक्त

पुनर्वायाच्च । [कोकिले च । रक्तनेत्रवति लि० ।

लोहिताक्ष पु० लोहिते अक्षिणी यस्य पच् समा० । विष्णौ,

लोहिताङ्ग पु० लोहितमङ्गमस्य । मङ्गलपद्मे, काम्यल्लट्ये च

लोहितायस् न० लोहितवर्णमिति इण् अयन् । तान्से ।

लोहितायस न० लोहितमयः अच् स० । ताम्बे, रक्तवर्णायो

जातिभेदे च । [रक्तवर्णयुक्तायां स्त्रियाम् ।

लोहिनी स्त्री० लोहितवर्णा स्त्री लोण्ये तस्य नय ।

लोहितात्म न० लोहेषु धातुपूतमम् । खर्णे ।

लौकायतिक न० लोकायतं चार्वाकशास्त्रं वेत्तुधीते वा

ठण् । चार्वाकमतभिन्ने । [लोकप्रसिद्धे च ।

लौकिक लि० लोके विदितः प्रसिद्धो वा ठण् । लोकविदिते

लौकिकाग्नि पु० कर्म० । विधानेनासंस्कृते वहुौ ।

लौड उक्तादे भ्या० पर० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । लौडति

अलौडोत् ।

लौह पु० लोहमेव स्वार्थे अण् । (लोया) धातुभेदे ।

लौहज न० लोहाज्जायते जन-ङ । मण्डरे ।

लौहभाण्ड पु० लोहस्य विकारः अण् कर्म० । (हामनदिक्षा)

लोहमये प्रातभेदे ।

लौहमल न० लोहस्य यमण् कर्म० । लोहकिट्टे ।

लौहित्य न० लोहितस्य भावः अच् स्वार्थे अज्वा । रक्तवर्णे,

नदीभेदे स्त्री० । 'तीर्थलौहित्ये' इति रघुः ।

ल्यौ स्त्रे क्त्वा० धा० पर० सक० अजिट् । लिनाति अल्येपीत् ।

ल्यौ गतौ क्त्वा० धा० पर० सक० अजिट् । लिनाति अल्येपीत् ।

व

व पु० वा-ङ । वायौ, रात्रौ, सन्मरणे, सान्त्वने, कल्याणे

बलपति, वसतो, समुद्रे, व्याघ्रे, वसने, शालूके, वन्दने च

वरुणे पु० न० । साट्स्थे अयं 'मणी वोद्रस्य लस्ते' इति

वंश पु० वंश-व नि० नुम् । पुत्रपौत्राद्युपलब्धवर्गे तृणजाति

भेदे (वांश) पृष्ठावयवे, वर्मे, इक्षौ सालट्ये च । वाद्यभेदे

स्त्री० गौ० ङीप् । 'वंशिकलेन वडिमेनेति छन्दोपनचम्पू' ।

वंशकपूर्वरोचना स्त्री० कपूर्वमिव रोचते रुच-ल्यु, इत० ।

वंशरोचनायाम् ।

वंशजीरी स्त्री० वंशस्य जीरमिवात्म्यस्य अत्र गौरा० डीए ।

वंशरोचनायाम् ।

वंशज पु० वंशात् जायते जन-ड । वंशजजाते यवाकारे

द्रव्ये । सत्कुलजाते त्वि० । वंशरोचनायां स्त्री० टाए ।

वंशतरुडुल पु० इत० । वेशुजाते तरुलुकाकारे पदार्थे ।

वंशधर त्वि० वंशं धरति । कुलाविच्छेदकारको वंशवर्धनीयत्व ।

वंशनेत्र न० वंशस्यैव नेत्रस्य । इक्षुभूले ।

वंशपत्र पु० वंशस्य पत्रमिव पत्रस्य । नलनामको त्वणे इत०

वंशदले न० । नाडीहृद्गो स्त्री० गौ० डीए । स्वार्थे कन् तत्वेन

वंशपत्रक न० । वंशपत्रमिव कन् । हरिताले ।

वंशपत्रपतित न० सप्रदशाक्षरपादके छन्दोभेदे ।

वंशपीत पु० वंशस्तृपत्रमिव पीतः । कण्ठगुग्गुली ।

वंशपुष्पा स्त्री० वंशस्य पुष्पमिव पुष्पसस्याः । सहदेवीलतायाम्

वंशपूरक न० वंशस्यैव पूरकं यस्य । इक्षुभूले ।

वंशरो(लो)चना स्त्री० वंशेषु रोचते रच-ल्यु वा रस्य लः ।

वंशपर्यस्थिते चेतवर्षे कपूराकारे द्रव्ये । (वंशलोचन) ।

वंशशर्करा स्त्री० वंशस्य शर्करेव । (वंशलोचन) पदार्थे ।

वंशस्तानित न० । हाटशाक्षरपादके छन्दोभेदे ।

वंशस्थविल्ल न० । हाटशाक्षरपादके छन्दोभेदे ।

वंशाग्र क० वंशस्य स्यात् मूलम् । वंशाङ्गुरे ।

वंशाङ्कुर पु० इत० । (कोड) इति ख्याति पदार्थे ।

वंशिक न० वंशोऽस्त्यल ठन् वंशइव वा कन् । अशुभचन्दने

वंशीधर पु० वंशी वंशजवाचं धरति छ-अच् । श्रीकण्ठे ।

वंश्य त्वि० वंशे सत्कुले जातः यत् । सत्कुलजाते । [अवङ्गिष्ट

वक्र कौटिल्ये अक० गतौ सक० भ्वा० आ० सेट् इदित् । वङ्गते

वक्र पु० वक्ति-अच् घृ० नलोपः । स्वनामख्याति विहगे,

स्वनामख्याते पुष्पदल, कुबेरे, राक्षसभेदे, यो भीसेन हतः ।

श्रीधरादिषाचनयन्त्रभेदे, श्रीधरणेन कृते दैत्यभेदे च ।

वक्रजित् पु० वक्रं जितवान् जि-क्लिप् उप० स० । श्रीकण्ठे

भोमसेने च वक्रान्नाकादयोप्यल ।

वक्रधूप पु० वक्र इव शुभो धूपः । एकधूपे ।

वक्रपञ्चक न० । कार्तिकशुक्लपञ्चम्यैकादश्यादितिषिपञ्चके ।

वक्रपुष्प पु० वक्र इव कुटिलं पुष्पस्य । स्वनामख्याते पुष्पदले

वक्रट्टित पु० वक्रस्यैव स्वार्थपरा उत्तिष्ठेया यस्य । 'अवर्गिट्टि

नैकेतिकः स्वार्थसाधनतत्परः । शठो मिथ्याविनीतश्च

वक्रहस्तिरुदाहृत' इत्युक्तलक्षणे परवक्ष्यते जने ।

वक्रव्रतधर पु० वक्र इव व्रतं धारयति छ-अच् । 'अधोदट्टि

नैकेतिकः स्वार्थसाधनतत्परः । शठो मिथ्याविनीतश्च वक्र-

व्रतधरोद्विज' इत्युक्ते स्वार्थसाधनतत्परे वक्ष्यते विप्रादौ ।

वक्रव्रतिवृत्त(क) पु० वक्रव्रत+अन्त्यर्थे वृत्ति ठन् वा । वक्रव्रतधरे ।

वकुल पु० वक्ति-कुलच् नलोपः । स्वनामख्याते पुष्पदले । कटु-

कायां स्त्री० टाए । काकोल्यां डीए घृ० । वकुलोपि वकुले पु०

वक्त्र गतौ भ्वा० आ० स० सेट् । वक्त्रति अवक्त्रिट् ।

वक्तव्य न० वच-तव्य । कुत्सिते, हीने, दुष्टे च 'दिवा वक्त-

व्यता पाते, इति स्मृतिः । कथनीये त्वि० भावे क्त । कथने न०

वक्तृ त्वि० उचितं वक्तु वक्ति वच-त्वच् । उचितवक्तृवादिनि

वक्तृ न० वक्तृयनेन इत् । सुखे, तगरभूले, वसनभेदे, छन्दोभेदे च

वक्तृभेदिन् पु० वक्त्रं भिनन्ति भिद-णिनि । विह्वरसे । सुख-

विदारके त्वि० । [नागरङ्गे इत० । सुखगन्धे ।

वक्तृवास पु० वक्तृं वासयति सुरभीकरोति वासि-अच् ।

वक्त्राशोधिन् पु० वक्त्रं शोधयति शुध-णिच्-णिनि । जम्बीरे

सुखशोधके ताम्बूलदौ त्वि० । स्त्रियां डीए ।

वक्त्रासव पु० वक्त्रास्यासव इव । अधररसे ।

वक्र न० वक्ति-रन् घृ० नलोपः । नदीवङ्गे । शनैचरे, सङ्गलपहे

चरे, त्रिपुरासुरे, पर्यन्ते, कुटिलगतौ च पु० । तद्वति त्वि०

'राङ्गकोट सदा वक्रा'वति ज्योतिषम् ।

वक्रकण्ठ पु० वक्रः कुटिलः कण्ठः कण्ठकोऽस्य । बदरहणे

ततः संघायां कन् । खदिरहणे ।

वक्राखण्ड पु० कर्म० । करताले ।

वक्रग्रीव पु० वक्रा ग्रीवा यस्य । उष्ट्रे । कुटिलपीडावति त्वि०

वक्रपुच्छ पु० वक्रं पुच्छं यस्य । कुङ्कुरे वक्रलाङ्गलादयोप्यल ।

वक्रपुष्प न० वक्राणि पुष्पाण्यस्य । वक्रदले, पलाशदले च ।

वक्रशल्या स्त्री० वक्रं शल्यमिव पक्षादि यस्याः । कटु, स्विनीदले

वक्राङ्ग पु० वक्राण्यङ्गान्यस्य । हंसे । कुटिलावयववति त्वि० कर्म०

कुटिलदेहे न० ।

वक्रिस न० वक्रस्य भावः इजनिच् । कौटिल्ये 'वशितव-

क्रिस प्रेक्षित'मिति शालतोषाधवम् घृ० अदलोप्यल ।

वक्रोक्ति स्त्री० कर्म० । कुटिलोक्तौ । 'वक्रोक्तिः वाक्यजीवितमि'

त्यलङ्कारोक्ते काव्याङ्गे, काकुवचने च ।

वक्र रोषे भ्वा० पर० स० सेट् । वक्रति अवक्त्रोत् ।

वक्षस् न० वक्ष-अचुन् रुट् च । हृदये उरसि ।

वक्षः(च)स्थल न० वक्षःस्थलमिव वा पित्तगर्भोपः । प्रशस्तवक्षसि

वक्षोज पु० वक्षसि जायते जन-ड । स्तने 'वक्षोजपानकदि'

त्युद्भटः ।

[अवक्षीत् अवाक्षीत् ।

वक्षीरुह पु० वक्षसि रोहति रुह-क । स्तने । [अयस् वक्षति

वक्षु गतौ भ्वा० पर० स० सेट् इदित् । वक्षति अवक्षीत् अनिद-

वग गतौ भ्वा०पर०सक०सेट् इदित् । वज्रति अवज्जीत् ।
 वग खञ्जे भ्वा०पर०सक०सेट् इदित् । वज्रति अवज्जीत् ।
 वगाह् पु० अव०गाह्-वज् अवगतौ लोपः । अवगाह्ने ।
 वघ गतौ निन्दायाम् आरम्भे च सक०जने अक्त०भ्वा०आ०सेट्
 इदित् । वज्जते अवज्जित् ।
 वङ्ग पु० वक्ति०वज् । नदीवक्त्रे । पल्लयने (पालान्) स्त्री०टाप् ।
 वङ्ग न०वगि-अच् । धातुभेदे (राड्) 'रत्नाकरं ससारभ्य ब्रह्म-
 पुत्रान्तर्गं प्रिये ! वज्रदेश इति प्रोक्तं' इत्युक्ते देशभेदे पु०
 व०व० चन्द्रशेखरे नटपभेदे पु० ।
 वङ्गज न० वङ्गात् जायते जन-ड । सिन्दूरे, वज्रदेशजाते लि०
 वङ्गशुल्बज न० वङ्गशुल्बाभ्यां रङ्गताम्राभ्यां जायते जन-ड ।
 रङ्गताम्रसितेयिकांशे धातौ ।
 वङ्गसेन पु० वङ्गमिव शुभा सेना पुष्पसख्य । वकहणे ।
 वङ्गारि पु० इत० । हरिताले तस्य वङ्गधातुजारणात्तथात्वम्
 वङ्गण पु० वज्र-ल्युट् पु० वज् । जरुसम्यौ (कुचकी)
 वच सन्देशे चु०उभ०सक०सेट् । वाचयति ते अवीवचत् त ।
 वच कथने अटा०द्विक०पर०अनिट् । वक्ति । अवोचत् । वक्ता ।
 वचन न० वच-ल्युट् । कथने, वाक्ये, शुण्डाम् । व्याकरणोक्ते
 संख्यार्थके सुपतिङरूपे प्रत्यये च ।
 वचनग्राहिन् लि० वचनं गृह्णाति तदनुसारेणाचरति यद्-
 षिनि । वचनेस्थिते वशीभूते ।
 वचनीय लि० वच-अनीयर् । कथनीये, निन्दनीये लोकापवादे
 च 'वचनीयमिदं व्यवस्थितमिति' क्तसारः ।
 वचनेस्थित लि० वचने वाक्ये तदुपदिष्टाचारे तिष्ठति स्वा-
 क्त अलुक्स० । वाक्यप्रतिपालके वशीभूते ।
 वचस् न० वच-अचस् । वाक्ये ।
 वचसांपति पु० इत० अलुक्स० । दृहस्पतौ । [पालके वक्षे] ।
 वचस्कार लि० वचः करोति क्-अच् कक्षादि० । वाक्यप्रति-
 वचा स्त्री० वच-अच् । (वच इति ख्याते द्रव्ये) ।
 वज गतौ भ्वा०पर०सक०सेट् । वजति । अवाजीत्-अवजीत् ।
 वज शरसंस्कारे गतौ च चुरा०उभ०सक०सेट् । वाजयति ते
 अवीवजत् त ।
 वज्र पु०न० वज-रन् । हीरके, इन्द्रस्यास्त्रभेदे च तज्ज दधीवि
 सुन्यस्थितोजातम् । बाणके, धातव्याम्, काष्ठिके, वज्रपुष्पे,
 लोहभेदे अश्वभेदे, ज्योतिषोक्ते विष्णुस्मार्दिषु सप्तविंशतौ
 योगेषु मध्ये योगभेदे च न० । कोकिलाजटले, श्वेतकुशे
 श्रीकण्ठस्य प्रपौत्रे यदुग्रशे, नटपभेदे च पु० ।
 वज्रचर्मन् न० वज्रमिव कठिनं चर्म यस्य । गण्डके खड्गिनि ।

वज्रतुण्ड पु० वज्राकारं तुण्डमस्य । गण्डे, गरुडे, मयके,
 वटभे च । [वज्रदशनादयोष्यत्]
 वज्रदन्त पु० वज्रमिव कठिनोदन्तोऽस्य । शूकरे, मूषिके च
 वज्रद्रु पु० वज्राकारोद्रुः । क्लीष्टले, वज्रद्रुमादयोष्यत् ।
 वज्रधर पु० वज्रं धरति क्-अच् । इन्द्रे वज्रधृतादयोष्यत् ।
 वज्रनिर्घोष पु० इत० । वज्रस्फुरितशब्दादौ, वज्रनिर्घोषोष्यत् ।
 वज्रपाणि पु० वज्रं पाणौ यस्य । इन्द्रे, वज्रहस्तादयोष्यत् ।
 वज्रपुट न० वज्रमिव कठिनं पुटमस्य । औषधपाचनपात्रभेदे
 वज्रपुष्प न० वज्राकारं पुष्पम् । तिलपुष्पे ।
 वज्रपुष्पा स्त्री० वज्राकृति पुष्पं यस्याः । शतपुष्पायाम् ।
 वज्रमय लि० वज्रात्मकम् मयट् । अतिकठिने ।
 वज्रमूली स्त्री० वज्रमिव कठिनं मूलमस्याः स्त्री । माषपण्याम्
 वज्रवल्ली स्त्री० वज्रमिव कठिना वल्ली । (हाडुजोड़ा) अस्थि-
 सञ्चारलतायाम् ।
 वज्रवीजक पु० वज्रमिव कठिनं वीजमस्य । लताकरञ्जे ।
 वज्रवट पु० वज्रमिव कठिनो वटः । सेह्लण्डले (सेओड़ा)
 वज्रा स्त्री० वज-रक् । शुङ्ख्याम्, क्लृप्ताम्, क्लृप्तां स्त्रीवन्तोऽपि
 वज्राङ्गा स्त्री० वज्रमिवाङ्गं यस्याः । गवेषुका (गडगडे) धान्य
 भेदे (हाडुजोड़ा) लताभेदे च ।
 वज्रास्थिशङ्खला स्त्री० वज्रजनकमस्थीव शङ्खला वन्धन
 यस्याः । कोकिलाजटले ।
 वज्रिन् पु० वज्रसंख्यस्य इनि । इन्द्रे । [प्रतारके च लि०
 वज्रक पु० वज्र-णिच्-लुत् । शृगाले गृहवज्रौ च । खले,
 वज्रन न० वज्र-ल्युट् । प्रतारके अन्यथास्ति तस्य वस्तुनोऽन्यथा
 रूपेण कथनादिनाऽन्यमोहोत्पादने । वृत् । वज्रनाथव स्त्री०
 वज्रक लि० वज्र-उक् । वज्रनाथोले । लुत् । अथर्थाथं ।
 वज्रुल पु० वज्र-उलच् पु० चस्य जः । तिमिरवटले, अशोक-
 वटले, वेतसवटले, स्थलपद्मवटले पत्रिभेदे च । वज्रे लि० ।
 वज्रुलदुम पु० वज्रुलाख्यः दुमः । अशोकवटले ।
 वज्रुलप्रिय पु० वज्रुलं वज्रं प्रीणाति प्री-क । वेतसे । [तत् त
 वट वेष्टने भागे च अट्-चु०उभ०सक०सेट् । वटयति ते । अव-
 वट वेष्टने भ्वा०पर०सक०सेट् । वटति । अवटोत्-अवाटोत् ।
 वट विभाजने वा चु० उभ० पक्षे भ्वा०पर०सक०सेट् इदित् ।
 वटयति ते वटयति । अववटयति अववटोत् । [अवटोत्
 वट कथने भ्वा०पर०द्विक०सेट् वट० । वटयति । अवाटोत्-
 वट स्त्रे सौ०पर०सक०सेट् इदित् । वटयति अववटोत् ।
 वट पु०वट-अच् । खन मख्याते वटं शयनमिति तन्मौ च । (भेटे)
 वटक पु० वट-कुन् । पिष्टकभेदे (वड़ा) [लतायां स्त्री० स्त्री]

वटपत्त पु० वटस्यैव पत्तमस्य । शिताकजहन्ते, पाषाणभेदी-
वटी स्त्री० वट-अच् गौरा डीप् । गोलाकारे (वट्टी) पदार्थे
स्वार्थे कन् ह्रस्वः । वटिकाप्यत्र स्त्री० ।
वटु पु० वट-उ । शाणवके, ब्रह्मचारिणि च ।
वटुक पु० वट-उक । बालके, भैरवभेदे च ।
वट असहायकरणे भ्वा०आत्म०सक०सेट् इदित् । वटते अवशिष्ट
वट सामर्थ्ये भ्वा०पर०सक०सेट् । वटति । अवाडीत्-अवडीत् ।
वटर पु० वट-अरन् । मूर्खे, अन्धे च । शठे, मन्दे च लि० ।
वड विभजनेषु०उभ०सक०सेट् इदित् । वडयति ते । अववण्डत् त
वड वेदने विभागे च भ्वा०आ०स०सेट् इदित् । वडते अवशिष्ट
वड आरोहणे सौ०पर०सक०सेट् । वडति । अवाडीत्-अवडीत्
वडभि(भो) स्त्री० वडते आरुह्यतेऽत्र वड-अभि वा डीप्
(सुदनि) मृद्वुडायां प्रासादाप्रत्ययट्टे च (चिबेवर) ।
वडा स्त्री० वड-अच् । सनामख्याते पिष्टकभेदे ।
वडिश न०वड इन् वडिं श्यति शो-क । मत्स्यधारणार्थे वक्रलौह-
कण्टकयुक्ते पदार्थे, वडिशेन आपीरिवास्मानि'ति इन्दावनचम्पूः
यङ् लि० वल-रक् लस्य डः । वडति । [वडि वा वृत्तः
वण शब्दे भ्वा०पर०सक०सेट् । वणति अववाणीत्-अववणीत् ।
वण्ट विभाजने अद०उभ०सक०सेट् । वण्टयति ते अववण्टत् त
वण्ट पु० वण्ट-अच् । भागे, दावादेः धारणस्थाने (वांठ)
अज्ञतोद्वाहे लि० । (डेङ्गे) ।
वण्टक पु० वण्ट-अच् । स्वार्थे कन् । भागे । शूल । विभाजके
वण्ट लि० वण-ठ तस्य नेत्त्वम् । खर्जे (वेटे)
वण्ड लि० वडि-अच् । अज्ञतोद्वाहे, हस्ताद्यङ्गविकले (वेडे) च
वत् अच् वा-डति । सादृश्ये वतप्रत्ययान्तोऽप्यत्रार्थे अव्य० ।
वत अव्य० वन-क्त । खेदे, अनुकम्पायाम्, हर्षे, विषादये, आमन्त्रणे च
वतंस पु०अव+तन्स-वञ् अववालोपः । कर्णभूषणभेदे, श्रेष्ठरे,
शिरोभूषणे, भूषणमाले च ।
वतरण्ड पु० अव+तडि अच् अववालोपः । संनिभेदे । [स्त्रियाम्
वतीका स्त्री०अवगतं तोकं यस्याः अववालोपः । अपत्यहीनायां
वत्स न० वस-स । वत्सः स्वले । गवादिशिशौ द्वि० । वत्सरे पु०
वत्सक न०वत्स इव इवार्थे कन् । पुष्पकाशीसे । कुटजे, इन्द्रिये च
वत्सकबीज न० वत्सस्य कुटजस्य बीजम् । इन्द्रिये ।
वत्सतर पु०स्त्री० वुट् वत्सः तरप् । वुट् वत्से, अप्राप्तजन
कावे गवादी । स्त्रियां डीप् । वत्सतरी । [विषभेदे ।
वत्सनाभ पु०वत्सान् प्रशुशिशून् नभ्यति हिनस्ति नभ-अच् ।
वत्सपत्तन न० वत्सस्य वत्सराजस्य पत्तनम् । उत्तरदेशस्थायां
कौश्याम्नां नगर्याम् ।

वत्सपाल पु० वत्सान् पालयति पाल-अच् । श्रीकृष्णे ।
वत्सर पु० वस-सरन् । सादृशमात्मके कावे । [वली
वत्सराज पु०चन्द्रंशे ऋषभेदे । 'वत्सराजचरितमि'ति रत्ना-
वत्सरान्तक पु० वत्सरस्थानं करोति अन्त+णिच्-ण्वुल् ।
फाल्गुनमासे वत्सरस्य चैवादिक्त्वात् फाल्गुनस्य तद-
न्तकालत्वम् । [तद्वति लि० ।
वत्सल लि० वत्सं वाति ला-क । क्षेप्युक्ते वात्सल्ये रसे पु० ।
वत्सात्री स्त्री०वत्ससाक्षीवाचि अस्स पञ्चसमा० गोडुस्वायाम्
(गोमक) । [शुद्ध्याम् ।
वत्सादनी स्त्री० वत्सैरद्यते प्रियत्वेन अद-ल्युट् डीप् ।
वद न्यत्वे अक० अभिवादाने सक० भ्वा०आ० सेट् इदित् ।
वन्दते अवन्दिट् । [अवदिट्
वद वाक्ये सन्देशे च भ्वा०उभ०सक०सेट् । वदति ते अवादीत्
वद वाचि भ्वा०पर०सक०सेट् यजा० । वदति अवादीत् उवाद् ।
वद वाक्ये सन्देशे च सक०चुरा०उभ०सेट् । वादयति ते अवीवदत्
वद लि० वदति वद-अच् । वक्तारि । [कथने न०
वदन न० उद्यतेऽनेन वद-करणे ल्युट् । सखे । भावे ल्युट् ।
वदा(द)न्य पु० वद-अन्यष्ट० वा दीर्घः । भूरिदानशीले ।
वदाम न० वद-आमन् । (वदाम) फलभेदे ।
वदाल पु० वद-आल । पाठीनमत्स्ये (बोयाल) स्वार्थे कन् तल
वदायद् पु० अत्यन्तं वदति वद-अच् लि० । बह्वक्तारि ।
वधू स्त्री० उह्यते पितृगृहात् पतिमृहं वह-ज धुकच् ।
माय्यायाम् नवीक्यायां पुत्र जायायाम्'ष्टकायां शब्दाश्च ।
वधूजन पु० कर्म० नारीजने । [डिङ्गुलेति भाषापरिः
वधूटी स्त्री० अस्या वधूः टी अस्त्ययस्त्रायाम् नार्था 'गोपवधूटी
वन सेवने सक०शब्दे अक०भ्वा०पर०सेट् । वनति अवानीत्-
अवनीत् । [अवतोत् । वनः वानः । वनयति ।
वन व्यापारे भ्वा०पर०सक०सेट् ज्व०घटा० । वनति अवानीत्-
वन याचने द्विक०तना०आ०सेट् ज्ञा भेट् । वनुते अवनिट् ।
वन उपकारे उपतापे च सक०शब्दे अक०वाचु०उ०पले भ्वा०
प० सेट् । वानयति ते वनति । अवोवनत् त । अवनीत्-
अवनीत् ।
वन न०स्त्री० वन-अच् । वृक्षसमुदायात्मके अरण्ये । स्त्रीत्वे
ङीप् । 'सुवनो सख्यवदत् पिकापिके'ति नैषधम् जले,
निवासे, आलये च ।
वनकदली स्त्री० ७त० । काष्ठकदल्याम् ।
वनकन्द पु० वनजातः कन्दः । अरण्यजाते मूल्ये ।
वनकापासी स्त्री०वनोज्जवा कापासी । (वनकापास) क्षुपभेदे

वनकोलि पु० वनोद्भवः कोलिः । (वनकुल) ह्ये ।
वनचन्दन न० वनस्थं चन्दनम् । अयुश्चन्दने ।
वनचन्द्रिका स्त्री० वने चन्द्रिकेव प्रकाशकत्वात् शुभ्रत्वाच्च ।
मल्लिकायाम् ।

वनचम्पक पु० ७त० (वनचांपा) चम्पकभेदे ।
वनज न० वने जलेटरण्ये वा जायते जन-ड । पद्मे । सुस्तकभेदे,
वनशूरणे च पु० । अश्वगन्धार्थां, गन्धपत्तार्थां, वनका-
पांस्यां, सुहृदपण्यां च स्त्री० । वनजातमात्रे लि० ।
वनतिक्त पु० वनेषु वनजातेषु मध्ये तिक्तः । हरीतक्याम्,
पाठायां (आकानादि) च स्त्री० । स्त्रार्थे कन् तलैव ।

वनदीप पु० वनस्य दीप इव । वनचम्पके ।
वनपल्लव पु० वनमिव निविडः पल्लवोऽस्य । शोभाञ्जने ।
वनपुष्पा स्त्री० वनमिव संहतं पुष्पं यस्याः । यतपुष्पायाम् ।
वनपूरक पु० पूरकः वीजपूरकः पूर्वपदलोपः वनोद्भवः पूरकः ।
वनवीजपूरे । [प्रियवाले लि० । त्वचे न० ।

वनप्रिय पु० वनं वनस्थं प्रीत्याति प्री-क । कोकिले, अरुण-
वनभुज् पु० वनं भुङ्क्ते भुज-किप् । हृदये, तन्नाभौषधे च ।
वनमल्लिका स्त्री० वनोद्भवा मल्लिका । दंढे, कीटभेदे (डांश)
वनमल्ली स्त्री० वनोद्भवा मल्ली । अरुण्यमल्लिकायाम् ।
वनमाला स्त्री० आजातुलस्विनी माला सर्वचतुर्गुणमोष्णत्वा
मध्ये स्थूलकदम्बाद्या वनमालेति कीर्तितेऽलङ्कारायां मालायां
वनमालिन् पु० वनमालाऽस्त्यस्य इति । वीक्ष्यन्ते, वाराहील-
तायां स्त्री० ङीप् । [स्त्री० गौराङ्गीम् ।

वनसुहृद् पु० वनोद्भवः सुहृद् । सुहृदभेदे (सुहृदिनि) । सुहृदपण्यां
वनसूत्रिका स्त्री० वनस्य सूत्रं जं शृङ्गमिवास्त्वस्याः अच् । (का-
कडाशिक्रा) कर्कटशृङ्गायाम् ।

वनमोचा स्त्री० वनोद्भवा मोचा । काष्ठकट्यायाम् ।
वनलक्ष्मी स्त्री० वनस्य लक्ष्मोरिव तदधिष्ठातृत्वात् । कदल्याम्
वनवर्धर पु० वनोद्भवः वर्धरः । कल्याणके । (वनवावुर्) ह्ये
वनवासिन् पु० वनं वासयति सुरभीकरोति वासि-णिनि ।
सम्पकहृदये, वाराहीकन्दे, शास्त्रावीकन्दे, नीलमहिषकन्दे,
हृदयभनाभौषधे च । वने वसति वस-णिनि । वनवास-
कर्त्तरि लि० । [वीजपूरे ।

वनवीज पु० वीजो वीजपूरकः उत्तरपदलोपः इत० । वन-
वनटन्ताकी स्त्री० वनस्य टन्ताकी वाताकी । टहल्याम् ।
वनव्रीहि पु० वनस्य व्रीहिः । नीवारे (उडिधान) ।
वनशूकरी स्त्री० वनस्य शूकरोव रोषयत्वात् । कपिकण्ठ्याम् ।
इत० । वनशूकरवोधिति । वनवराहे पु० ।

वनशृङ्गाट पु० वनस्य शृङ्गाट इव कष्टकाटतः । गोशुरे ।
स्त्रार्थे कन् । तलैवार्थे ।

वनशोभन न० वनं जलं शोभयति शुभ-निच ख्यु । पद्मे ।
वनसङ्कट पु० सम्+कट-अच् इत० । वरूरे ।
वनसरोजिनी स्त्री० वनस्य सरोजिनी पद्मिनीव शोभाकर-
त्वात् । वनकःपांस्याम् ।

वनस्पति पु० वनस्थ पतिः मि० सुट् । पुष्पं विना जायमान-
फले अस्त्यदादी ह्ये । [स्त्रार्थे कन् । तलैव ।

वनहास पु० वनस्य हास इव प्रकाशकत्वात् । कायहृदये
वनास्त्राक पु० अस्+नस्-उक्तञ् अवाक्षोपः । सुहृ ।

वनमल पु० वनमाल इव । करभङ्गे ।
वनान्न पु० वनस्य आन्न इव । कोशास्त्रे ।

वनायु पु० वन-आयुश्च । प्रशस्तघोटकोद्भवदेशभेदे (आरव) ।
वनयुज पु० वनयुदेशे जायते जन-ड । प्रशस्तघोटके । (आरवि)

वनारिष्टा स्त्री० वनस्य न रिष्टं यस्याः । वनहृष्टिवायाम् ।
वनालिका स्त्री० वनमलति भूषयति अल-खुल् । हस्तिशृङ्गी
लतायाम् ।

वनिता स्त्री० वन-त नि-इट् । योषिति, अशुरहत्यायां स्त्रियाच्च
वनिन् पु० वनस् आनयतयाऽस्त्यस्य इति । वानप्रस्थाचमयुक्ते
वनीयक स्त्री० वन-इन् आत्मनो वनिं याचनमिच्छति न्य-
ण्णुल् । याचके । पु० यलोपः । वनीकोमल ।

वनेचुद्रा स्त्री० ७त० अलुक्छ० । करञ्जे । [व्याधादौ
वनेचर पु० वने चरति चर-अच् अलुक्छ० । अरुण्यचारिणि
वनेसर्ज्ज पु० सृजति-सृज-अच् ७त० अलुक्छ० । असनहृदये ।

वनोद्भवा स्त्री० वन एव उद्भवति उद्+भू-अच् । वनकःपां-
स्याम् । वनजाते लि० । लि०

वनौकस् पु० वनमेव शोकः स्थानं यस्य । वानरे । वनवासिनि-
वन् च प्रतारणे भा०पर०सक० सेट् क्वा भेट् । वसति अवाक्षीत्
वन्दन न० वदि-व्युट् । स्वप्ने, प्रभासे च । युष् । वन्दनायल स्त्री०
वन्दनीय लि० वदि-अनीयर् । नमनीये, स्वप्नीये च पीत-
शृङ्गराजे पु० । गोरोचनायां स्त्री० ।

वन्दा स्त्री० वदि-कर्मणि वच् । (परगात्रा) लताभेदे ।
वन्दाका स्त्री० वदि-आकन् । वन्दायाम् । गौ०ङीप् वन्दाकील्यण्य
वन्दाक् लि० वदि-आक् । वन्दनीये । [(कयदी) वन्दने च
वन्दिन्दी) स्त्री० वदि-इन् वा ङीप् । कारावङ्गमनुयादौ
वन्दिपाठ पु० वन्दि स्तुतिं पठति पठ-अण् । स्तुतिपाठके ।
पन्दिन् पु० वन्दते स्तौति णिनि । राजादेः स्तुतिपाठके ।
वन्द्य लि० वदि-यत् । वन्दनीये । गोरोचनायाम् स्त्री० ।

वन्य न० वने भवः यत् । त्वच्, (दारचिनि) । वनश्रवणे वारा-
हीकन्दे, देवनगे च पु० । वनजातमात्रे लि० । वनानां
जलानां समूहः यत् । जलसमूहे स्त्री० ।

वप बीजवपने, तन्तवपने सुखडने च सक० स्वा० उभ० अनिट्
यजा० । वपति-ते अवाहीत् अवपत् । उभ्रिमः ।

वपन न० वप-ल्युट् । केशसुखडने बीजाधाने, तन्वाधाने च
वपनी स्त्री० उभ्यतेऽनया अत्र वा वप-ल्युट् ङीप् । नापितास्ते,
तन्तशालायां, (तान्तवर) यन्त्रभेदे (भाङ्ग) च ।

वपा स्त्री० वप-अच् । भेदसि (चरवि) छिद्रे च । 'वपाया हविष
इति श्रुतिः । [वप-उसि । शरीरे, प्रशस्ताकारे च ।

वपुस् न० उभ्यते देहान्तरभोगसाधनबीजीभूतानि कर्माण्यत्र
वपुष्टमा स्त्री० अतिशयेन ययुः प्रशस्ताकृतिः तमप् पत्वम् ।
पद्मचारिण्याम् लतायाम् ।

वपु पु० वप-लच् । जनके, कपीवले च । बीजादिवापके लि० ।
वप्र पु० न० उभ्यतेऽल रन् । दुर्गनगरादौ परिखाया उद्धृत-
वृत्तिकास्तूपे । जेले, रेणो, तटे, सीसके च न० । जनके,
प्राचीरे, प्रजापतौ च पु० । मङ्गिण्यायाम् स्त्री० ।

वस्त्र गतौ स्वा० पर० सक० सेट् । वस्त्रति अवस्त्रोत् ।
वस्त्र उद्गारे स्वा० पर० सक० सेट् फणा० ज्वला० । वसति अव-
सीत् । टु वसथुः । श्व वासः ।

वसथु पु० वस-अथुच् । वसने ।
वसन न० वस-ल्युट् । मर्हने, अर्हने, आहुतौ अधिकनिष्ठा-
रणे च 'स्वर्गाभिष्यन्दवसनमिति कुभारः । शथे पु० जलौ
कायां स्त्री० गौ० ङीप् ।

वसि स्त्री० वस-इन् । मर्हने । अग्नौ पु० । धूर्त्ते लि० ।

वसित पु० वस-णिच्-क्त । कृतोद्गारे ।

वय गतौ स्वा० आ० सक० सेट् । वयते अवयिष्ट ।

वयस् न० अज-असुन् बीभावः । विह्वने, वालाद्यवस्थायाम्
'वयोतिपातोद्गतवाते'ति नैषधम् यौवने च ।

वय(यः)स्य पु० स्त्री० वयसि यौवने तिष्ठति स्था-क । तस्थे
विभीतकयां स्त्री० । 'वयस्था नागरासङ्गा'दिति वैद्यकम् ।

वयस्य पु० वयसा तस्थः यत् । समानवयस्ते । सस्थां स्त्री० ।

वयुन न० वय-उभन् । जाते । देवतागारे पु० ।

वयोधस् पु० वयो यौवनं भस्ते धा-असुन् । तस्थे ।

वर इ० अद० बु० उ० सक० सेट् । वरयति ते अववरत् त ।

वर न० त्रियते इ-अप् वर-वज् वा । कुक्षुभे, सनागभीष्टे 'वरं
प्राप्तुम् परिश्रमे' इति तन्त्रम् । भावे अप् वर-वज् वा ।
इच्छायां याचने, आवरणे, वेष्टने च । कर्षणि अप् ।

अभीष्टे, श्रेष्ठे च लि० । जारे, युग्मलौ, जामातरि, पत्नी
च पु० । [वस्त्रभेदे च ।

वरक पु० इ-वुन् । वनसङ्गे, पर्पटे, तृणधान्यभेदे (चीना)

वरचन्दन न० कर्म० । कालीये, देवदारुणि कुक्षुम्बीजे च ।

वरट न० इ-अटन् । कुन्दपुष्पे । कीटभेदे (बोलता) हंसे च पु० स्त्री० ।

वरण न० इ-ल्युट् । कन्यादिदानाय जामातादेरभ्यर्थनासुत्रके
व्यापारभेदे, वेष्टने, कृत्विकादेः क्रियासु नियोगाय पूजनादौ,
उष्ट्रे, प्राकारे, वरुणपुत्रे च । काशीस्थे नदीभेदे (सांको)
ख्याते प्रदार्थे च स्त्री० । [अथर्ववेदौ च ।

वरण्ड पु० इ-अण्डच् (वयसफोडा) सुखरोगभेदे मातङ्गयुद्धार्थं

वरण्डक पु० न० इ-अण्डच् । स्वार्थे कत् । वरण्डशब्दार्थं
वर्तुणे, भित्तौ च । विशाले, कपथे, भीते च लि० ।

वरण्डालु पु० वरण्ड-आलु । एरण्डपत्रे ।

वरतिक्ता पु० वरः श्रेष्ठस्तिक्ता रधी यस्य । कुटजपत्रे । पाठा-
यां (आकनादि) स्त्री० । स्वार्थे कन् तलैव ।

वरता स्त्री० इ-अलच् । हस्ति कचस्वरज्जौ ।

वरत्वच पु० वरा त्वचा यस्य । निम्बपत्रे ।

वरद् लि० वरं ददाति दा-क । अभीष्टदातरि, प्रसङ्गे च ।
तस्मिन् वृक्षके हस्तादिवन्यासकृते सुद्राभेदे न० 'अभयं
वरदञ्चैव दक्षिणे' इति तन्त्रम् । कन्यायाम्, अश्वगन्धायाम्,
आदित्यभक्तायां, दुर्गायाञ्च स्त्री० ।

वरदाचतुर्थी स्त्री० माघशुक्लचतुर्थ्याम् । तामधिकृत्य 'चतुर्थी-
वरदा नाम तस्यां गौरी संपूजिते'ति श्रुतिः । [न०

वरफाल पु० वरं फलमस्य । नारिकेले पत्रे । कर्म० । अष्टे फले

वरमुखी स्त्री० वरं मुखं यस्याः ङीप् । रेणुकानामगन्धद्रव्ये ।

वरम् अव्य० इ-अम् । ईपदभीष्टे । [पतिस्वरायां कन्यायाञ्च

वरस्वरा स्त्री० वरं वृणोति खच् । (चाकुलिया) चक्रपत्रायां ।

वररुचि लि० वरा रुचियस्य । श्रेष्ठप्रीतिमति । पाणिनिशूल
वार्त्तिककारे कात्यायनसुनौ, विक्रमादित्यसभास्ते पण्डित
भेदे च , [प्राप्तवरे लि० ।

वरलब्ध पु० वरः उत्कर्षः पुष्पेषु लब्धौ येन प्ररणि० । चम्पके

वरला स्त्री० वरटा+लृ० टस्य लः । हंसां (बोलता) कीटभेदे
च गौरा० ङीप् । हंसात् । [चक्षुष्याम् ।

वरवर्णिनी स्त्री० वरः श्रेष्ठवर्णः प्रशंसाद्यस्य इति । उक्त-

वरवाङ्गीक न० कर्म० । कुक्षुभे ।

वरा स्त्री० इ-अच् । हरितक्यामलकीवयस्याकृते फलविके ।

रेणुकानामगन्धद्रव्ये, गुडूच्याम्, मेदायां, ब्राह्मण्याम्,
विडङ्गे, पाठायाम्, हरिद्रायाञ्च ।

वराक पु० वृ-पाकन् । शिवे। युद्धे नः। अवरे, शोचनीये च त्वि०
वराङ्ग न० कर्म० । मस्तके । त्रियते आश्रियते शुष्यते वृ-अपु,
कर्म० । गृह्ये योनौ, गृह्यलचि च । ईव० । गजे विष्णौ
कासदेवे च पु० । श्रेयवयवयुक्ते त्वि० । सञ्जायां कन् ।
गृह्यलचि (दारचिनि) न० हरिद्रायाम् स्त्री० गौ० डीप् ।

वराङ्गिन् पु० वराङ्गमख्यस्या इनि । अल्लवेतसे । श्रेयङ्गवनि त्वि०
वराट् पु० वरमल्पमटति अट-अण् । कपह् । जुद्धो वराट्
डीप् । जुद्धकपह्, स्त्रायै कन् । तत्त्रायै 'वराटकानां दशक-
द्वयं यदि'ति लोलावती अट-खुल् । पद्मवीजाधारे
कोपे, रज्जौ च पु० ।

वराट्करजस् पु० वराटके इव रजोऽल । नागकेशरे वृष्णे
वराट् न० वरे च परैर्यते अट-ल्युट् । राजादने (प्रियासाल)
वराट् पु० वरः आन् इव । करमह् ।

वराटोह पु० वर आरोहो मध्यं यस्य । हस्तिनि । प्रशस्त-
नितम्बवत्यां स्त्रियां च स्त्री० ।

वराशि पु० वरमावरणमयुते अश-इन् । स्थूलवस्ते ।

वरासन न० वराय वरणीयायास्त्यते क्षिप्यते अश-ल्युट् ।
जवापुष्पे । कर्म० । उत्तमे आसने न० । वरं प्रतिमस्यति
अश-ल्यु । पिङ्गे, जारे पु० । वरान् श्रेष्ठानपि अस्सति
दूरीकरोति ल्यु । द्वारपाले पु० ।

वराशि पु० वरायावरणायास्त्यते अश-इन् । स्थूलवस्ते ।

वराह पु० वराय अमीषाय सुक्तादिलाभाय आहन्ति खनति
भूमिम् आ+हन्-ड । शूकरे यज्ञवराहाख्ये भगवतोऽव-
तारभेदे च । पर्वतभेदे, सुस्तके, शिशुमारो, वाराहीकन्दे,
हीपभेदे च । [वृक्षभेदे ।

वराहकन्द पु० वराहस्य कं सुखं ददाति । खनासख्याते
वराहकान्ता स्त्री० वराहाणां कान्ताऽमीषा । वराहकन्दे ।
वराहक्रान्ता स्त्री० वराहेण क्रान्तेव । लज्जाबुलतायाम् ।
वराहिका स्त्री० वराहो भक्षकत्वेनाख्यस्याः ठन् । कपिकच्छाम्
वराही स्त्री० वराहो भक्षकत्वेनाख्यस्या अच् गौरा० डीप् ।
भद्रहलायाम् ।

वरिवस् न० वृ-वस्त्वं नि० इट् च । पूजने ।

वरिवसि(क्षित) त्वि० वरिवः पूजनं करोति कश्च-क्त वा
यजोपः । पूजिते ।

वरिवस्या स्त्री० वरिवस्+कत्वर्थे कश्च अ । पूजने शूद्रायाश्च
वरिष्ठ त्वि० अतिशयेन उरुः इष्टन् वरादेशः । उरुत्तमे ।

तिस्तिरिचिह्ने पु० । आदित्यभक्तायां स्त्री० । [प्रत्याञ्च
वरी स्त्री० वरी शतावरी पूर्वपदलोपः । शतावर्षांम्, सूर्य-

वरीयस् त्वि० अतिशयेन उरुः श्रेष्ठः इत्यस्य वरादेशः । उरुत्तमे
विष्कम्भादिषु मध्ये योगभेदे पु० ।

वरी(ली)वर्ष पु० वृध-वड्-लुक् अच् वृ० रस्य वा लः । वृषभे ।
वरुड पु० वृ-उडन् । अन्यजजातिभेदे 'रजकचर्म'कारश्च
नटोवरुड एव चेति स्मृतिः ।

वरुण पु० वृ-उनन् । पश्चिमाशापतौ जलेशे खनासख्याते,
देवभेदे, जले, सूर्ये च । [भवे मद्ये ।

वरुणात्मजा स्त्री० वरुणस्य जलस्यात्मजेव जन्यत्वात् । जल-
वरुणानी स्त्री० वरुणस्य पत्नी डीप् आसुक् च । वरुणपत्न्याम्
वरुण्य न० वृ-जयन् । तदुत्पाणे वर्मणि । रथगुप्तिस्थाने
परप्रहाररक्षार्थमाहते स्थाने पु० ।

वरुधिनी स्त्री० वरुणोऽख्यस्याः इनि । सेनायाम् ।

वरेण्य न० वृ-एत्य । कुङ्कुमे । प्रधाने, प्रार्थनीये च त्वि० ।

वरोट् न० वरायुटानि दलान्यस्य । मरुवकपुष्पे ।

वर्कर पु० वृक-अरन् । तरुणपथौ, मेघशावके, छागशाले च ।

वर्ग पु० वृज-वञ् । सजातीयसमूहे यथा मनुष्यवर्गः पशुवर्गः ।

समानधर्मभिः प्राण्यप्राणिभिः कृते संघे च यथा जवर्गः च-
वर्गः । यन्त्रपरिच्छेदे यथा स्वर्गवर्गः पातालवर्गः । अङ्गशास्त्रोक्ते
समानाङ्गद्वयस्य परस्परगुणने, यथा द्विकस्य चत्वारि,
त्रिकस्य नव, चतुष्कस्य षोडश, इत्यादि । "वर्गं भूतं पदं
कृतिमिति लोलावती । त्यागे च ।

वर्गमूल न० वर्गस्य समद्विघातात्मकजतेः मूलम् । अङ्गशास्त्र-
प्रसिद्धं समाङ्गद्वयेन हवाङ्गसङ्घावाः यन्मूलं घातसाधनं
तत् । यथा षोडशानां चत्वारि, नवानां त्रयः चतुर्णां
द्वौ इत्यादि ।

वर्गोत्तम पु० वर्गेषु पट्टं चेत्वादिषु उत्तमः नवांशः । 'वराणां
प्रथमे चांशे स्थिराणां प्रथमे तथा ह्यात्कानाञ्च नवमे
वर्गोत्तम इति स्मृत' इति ज्योतिषोक्ते विंशतिशतकालक-
राशेर्नवांशभेदे । [विशयायाम् ।

वर्चं दीप्तौ आ० आ० अक० सेट् । वर्चते अवर्चिष्ट । [ज्ञन्
वर्चस् न० वर्च-अहन् । रूपे, गुणे, तेजसि, विद्यायाञ्च, संज्ञायां
वर्चस्विन् त्वि० वर्चस्+अख्यर्थे विणि । तेजस्विनि ।

वर्जन न० वृज-ल्युट् । त्यागे, मारणे, हिंसायां च ।

वर्षं स्तुतौ विस्तारे शुक्लादिवर्षकरणे उद्योगे दीपने च षट् ।

वृ० उभ० च० सेट् । वर्षांप्रयति ते वर्षयति ते अववर्षन् त
वर्षं वर्षने वृ० उभ० च० सेट् । वर्षयति ते अववर्षन् त ।

वर्षं न० वर्ष-वञ् । कुङ्कुमे । ब्राह्मणादिजातौ, शुक्लादिहस्ते,
भेदे, अकाराद्याचरे च पु० । करपादौ वञ् । वषधि,

गुण्ये, अङ्गरागे च । स्वर्णे, व्रतभेदे, विवेचनद्रव्ये च । भावे
वञ् । विवेचने, स्तुती, गीतक्रमे, चित्ते च ।
वर्त्तक न० वर्षयति वर्ष-खुल । हरिताले, अतुल्ययोग्ये
पिष्टे दृष्टे वा चन्दनदौ द्रव्ये च । हितुलादौ पु० स्त्री०
मण्डने न० । एकस्मैव स्त्रादेः पदान्तरव्याख्यानरूपे
पञ्चभेदे न० 'लिप्ताकृते हतयवर्षके' इति भित्ताक्षरा ।
वर्षाकूपिका स्त्री० वर्षानामवराणां लेखनाय कुट्टः कूपः
कूपी सेव कन् । भस्माधारे । [चिलकरे ।
वर्षाचारक पु० वर्षं शुक्लादिरूपं चारयति चर णिच्-खुल ।
वर्षाज्येष्ठ पु० वर्षेण ज्येष्ठः प्रथमसप्तमत्वात् । अपजे, विमे ।
स्वस्वोपव्या ज्येष्ठवर्षे लि० 'वर्षज्येष्ठाय नारीति स्मृतिः
वर्षातृति (ली) स्त्री० वर्षानां लेखनसाधनं तृतिः । लेखन्याम्
स्वार्थे कन् । अत्रैव ।
वर्षाद न० वर्षं ददाति दा-क । कालीयके गन्धद्रव्ये । वर्षप्रदे लि०
वर्षादानी स्त्री० वर्षं रूपं ददाति दा-हच्-ङीप् । हरिद्रायाम्
वर्षादातरि लि० ।
वर्षादूत पु० वर्षा एव दूतो यत् । लिपौ ।
वर्षाधर्म पु० न० इत० । विप्रादीनामसाधारणे धर्मे यथा विप्रस्य
याजनाभ्यापनप्रतिपदादि, क्षत्रियस्य प्रजापालनादि ।
वर्षासङ्कर पु० संकीर्यते सम्+कृ-अप् वर्षतः सङ्करः । विप्रा-
दिभ्यो वर्षेभ्योऽनुलोमप्रतिषेधजान्ते भूषाभिषिक्तादौ
जातिभेदे 'जावते वर्षसङ्करः' इति गीता ।
वर्षा स्त्री० प्रगल्भवर्षाऽख्यस्याः फलप्राप्तादौ अच्-आठक्याम् ।
वर्षाङ्गा स्त्री० वर्षां अक्षराणि अङ्गानेऽनवा अङ्ग-अच् ।
लेखन्याम् । [अकाराद्याक्षरे शब्दभेदे
वर्षात्मन् पु० वर्षं आत्मा स्वरूपं यस्य । ध्वन्यात्मकादिलक्षण्ये
वर्षाह पु० वर्षं स्तुतिमहति अह-अण् । सङ्गे । [न्याम्
वर्षाका स्त्री० वर्षां अक्षराणि लेखनत्वेन सन्ध्याः ठन् । लेख-
वर्षित लि० वर्ष-क्त । स्तुते, कृतवर्षने, रूपान्तरभाषादिते च
वर्षाणी स्त्री० प्रगल्भवर्षाः अख्यस्याः इति ङीप् । हरिद्रायाम्
वर्षाण् पु० वर्षाऽख्यस्य इति । चिलकरे, लेखके ब्रह्मचारिणि
च 'अवाह वर्षां विदितो महेश्वर' इति कुमारः विप्रादि
जातो च 'वर्षिनां हि वधो यत्ने'ति स्मृतिः । [चुरे च
वर्त्तक पु० हत-खुल । (भास्वर) पञ्चभेदे । वर्त्तकाख्य अख्यस्य
वर्त्तन न० हत-ल्युट् । हतौ स्त्रितौ । णिच्-भावे ल्युट् । स्थापने ।
णिच्-करणे ल्युट् । जीवनीपात्रे न० । तक्रुपीठे स्त्री०
ङीप् । ल्यु । हतिसमिति, वर्त्तिष्यौ च लि० । वायवे पु० ।
वर्त्तनी स्त्री० वर्त्तते पादावत् । हत-णिच्-आधारे ल्युट् । पथि

वर्त्तमान पु० हत-शानच् । कालभेदे शब्दप्रयोगाधारे आरम्भा
परिसमाप्ते काले । तत्कालहतौ लि० । [लीहभेदे
वर्त्तलोह न० वर्त्तते हत-णिच्-अच् कर्म० । आवर्त्तनयोग्ये
वर्त्ति (ती) स्त्री० हत-इन् वा ङीप् । लेखे, नयनाङ्गने, गात्रा-
तुलेपने, दीपदशायाञ्च ।
वर्त्तिक पु० हत-तिकन् । (वटेर) विह्वगभेदे । वर्त्तनि वर्त्तते
हत, अच् वर्त्तः तत्त साधुः हितो वा ठन् । भारे ।
वर्त्तिन् लि० हत, णिनि । वर्त्तनीये ।
वर्त्तिष्य लि० हत-इण्यच् । वर्त्तनशीले । [काले । तद्वृत्तौ लि०
वर्त्तिष्यमाणा पु० हत-शानच् लुट् । सहेति सट् । भविष्यत्-
वर्त्तुलि लि० हत-उलच् । गोलाकारे प्रदार्थे । गृह्यने न० । कलाय
भेदे पु० । तक्रुपीधाम् स्त्री० । गजपिप्पल्याम् स्त्री० ङीप् ।
वर्त्तन् न० हत-मनिन् । पथि, आचारे, 'आ मनोवर्त्तनः' इति
रघुः । नेत्रच्छेदे च ।
वर्त्तनि स्त्री० हत-अनि सट् च । पथि ।
वर्द्धं छेदने, पूरणे च चु० उ० ष० षेट् । वर्द्धयति ते अवर्द्धत् ।
वर्द्धं पु० हत-अच् । ब्राह्मण्ययौ (वामनहाटि) वञ् । पूरणे, छेदे च
वर्द्धक पु० हत-खुल । ब्राह्मण्ययौ (वामनहाटि) पूरणे, छेदे च
वर्द्धकि पु० हत-अच् कश्चि कर्म० । त्वष्टरि (हृत्तार) ।
वर्द्धकिन् पु० वर्द्धकः वर्द्धीऽख्यस्य इति । त्वष्टरि (हृत्तार) जातिभेदे
वर्द्धन न० हत-ल्युट् । छेदने, पूरणे च । हत-णिच्-ल्युट् ।
हृत्तिकारके लि० । 'करोमि क्षितिर्वर्द्धन'मिति भट्टिः ।
हत-ल्युट् । हृत्तियुक्ते लि० । [सनालपात्रभेदे च (वदन्)
वर्द्धनी स्त्री० वर्द्धतेऽनया हत-णिच्-ल्युट् । संमार्ज्ज्ज्याम्,
वर्द्धमान पु० हत-शानच् । एरखडहणे । हृत्तियुक्ते लि० ।
शरावे (हृत्तात्रभेदे) विष्णौ, धनिनां, गृहभेदे, देशभेदे,
नगरभेदे च । हृत्तियुक्ते लि० ।
वर्द्धापन न० वर्द्धं छेदं करोति वर्द्ध+णिच्-आप् च ततोभावे
ल्युट् । नाडीच्छेदनकर्माङ्गे संस्कारभेदे ।
वर्द्धित न० हत-णिच्-क्त । छेदिते, पूरिते, प्रस्तुते च ।
वर्द्धिष्य लि० हत-इण्यच् । हृत्तियुक्ते ।
वर्द्धं न० हत-ङ् । चर्म्मणि । चर्म्मरज्जौ स्त्री० ङीप् ।
वर्द्ध गतौ वधे च आ० पर० सक० षेट् । वर्द्धति अवर्द्धति ।
वर्द्धकस्तुक पु० वर्द्ध इव कष्टकोऽस्य । वर्द्धे ।
वर्द्धकषा स्त्री० वर्द्ध कषति अच् । (चामकषा) सप्तखायाच्
वर्द्धन् न० हत-मनिन् । कवचे सजाहे । क्षत्रियोपाधौ पु० ।
वर्द्धहर पु० वर्द्धं हरति हृ-अच् । सजाह्वधारणयोग्ये
अवस्थाभेदे तद्वत् ।

वर्षि त वि० वर्षं करोति णिच्-त्त । कृतसन्नाहे, उद्युक्ते च ।
वर्ष्यं लि० ङ-यत् । प्रधाने, ऋषे च । कामदेवे पु० पीताम्बरायां
कन्यायां, कन्यामात्रे च स्त्री० । [मलिकामेदे ।

वर्षणा स्त्री० वरिति वर्षति शब्दायते अच् । (भणभणो)
वर्ष(वै)र न० वर्ष(वै)-अरच् । हिङ्गुवे, पीतचन्दने, गम्भरसे च ।

पाशरे, मूर्खे च लि० 'णत्वमिच्छन्ति वर्षरा' इत्यङ्गटः ।
केशभेदे (वाउरी) देशभेदे कृष्णार्जके । (कालउलसी) दृढे
च पु० । संज्ञायां कन् । चन्दनभेदे, शाकभेदे च पु० । पुष्पभेदे,

मलिकामेदे च स्त्री० (वापुर) दृढे स्त्री० टाप् ङीप् वा ।

वर्षा(वाँ) स्त्री० वर्ष(वै) अच् । (वावद) दृढभेदे ।

वर्षुर पु० वर्ष-उरच् । (वावला) दृढभेदे ।

वर्ष पु० न० दृष-अच् । दृष्टौ जम्बुद्वीपार्थभेदे जम्बुद्वीपे च ।
कर्त्तरि अच् । भेषे, दादगमासात्मके कावे च । प्रभवादिषु
षट्चिबल्यरेषु पु० ।

वर्षकेतु पु० वर्षस्य केतुरिव । रक्तपुनर्नवायाम् ।

वर्षपर्वत पु० वर्षाणां चिह्नभूतः शीमाभूतो वा पर्वतः ।
'हिमवान् हेमन्तदृष्ट निषधो मेरुरेव च । चैलः कर्णौ च
शङ्खौ च सम्रैते वर्षपर्वता' इत्युक्तेषु पर्वतेषु ।

वर्षपाकिन् पु० वर्षेण पाकोटस्यस्य इति । आन्नातकटके ।
तस्य हि सक्तुकोद्गमात् प्रायेण वलरानननरं फलपाकः ।

वर्षपुष्पा स्त्री० वर्षकाले पुष्पसस्याः । सहदेवीलतायाम् ।

वर्षप्रिय पु० वर्षं प्रियोदृष्ट । चातकपक्षिणि ।

वर्षवर पु० वर्षं रेतोवर्षणं दृणोति आदृणोति दृ-अच् ।

'ये तल्लक्षणाः प्रथममात्मीयाः स्त्रीस्वभाविनः । जात्या न
दृष्टाः कार्येषु ते वै वर्षवराः स्मृता' इत्युक्तलक्षणे राज्ञामननः
पुररजके षण्डे (खोजा) । 'नटं वर्षवरैरिति रत्नावली ।

वर्षटङ्गि पु० वर्षस्य दृष्टिरधिकता यस्मिन् । जन्मतिथौ, तद्दिन-
कतेष्वे पूजादौ च । 'युगाद्या वर्षद्वित्रि'ति स्मृतिः ।

वर्षा स्त्री० व-व० । वर्षन्ति भेषा अल । आश्वभाद्रात्मके
मासद्वये स्मृतौ 'वर्षातु च मघाद्य च'ति स्मृतिः ।

वर्षाङ्गी स्त्री० वर्षाणु अङ्गनस्याः । पुनर्नवायाम् । [वर्षासमाप्तौ
वर्षापगम पु० वर्षाणामपगमो यत् । शरत्काले इत० ।

वर्षाभव पु० वर्षाणु भवति भू-अच् । रक्तपुनर्नवायाम् ।

वर्षाभू पु० वर्षाणु भवति भू-क्तिप् । भेजे, रङ्गगोमे, महीलता
याम् । पुनर्नवायां, भेष्याञ्च स्त्री० । वर्षाभवमाले लि० ।

शब्दां पुनर्नवायाम् स्त्री० ङीप् ।

वर्षासद पु० वर्षाणु सादयति सद-अच् । मयूरे ।

वर्षिष्ठ लि० अतिशयेन दृढः इच्छन् वर्षादेशः । अतिशयदृढे

वर्षायस् लि० अतिशयेन दृढः । दृढ+इयच्छ वर्षादेशः ।

अतिदृढे स्त्रियां ङीप् ।

वर्षुक् लि० दृष-उक्ताच् । वर्षणपीले ।

वर्षापल पु० वर्षस्य दृढेरुपलः प्रस्तर इव । कारकेषु । (शिल)

वर्षान् न० दृष्-सन्तिन् । देहे ।

वर्हं वधे सकन्दोमौ अक० चु० उभ० सेट् । वर्हयति-ते अववर्हत् त

वर्ह उक्तेष्वे भ्वा० आ० सक० सेट् । वर्हते अवर्हिट । [यज्ञे च ।

वर्ह न० वर्ह-अच् । मयूरपिच्छे, पन्थिपण्ये दृढे, अग्नौ, दीप्ता,

वर्हि(र्हिः)कुसुम न० वर्हिरिव कुसुमस्य दृ० लोपः ।

पन्थिपण्ये । वर्हिः सुभादयोप्यल ।

वर्हिःपुष्प न० वर्हिः वक्षिरिव पुष्पस्य । पन्थिपण्ये ।

वर्हिःशुष्मान् पु० वर्हिःकुशः शुष्म बलस्य । वह्नौ कुशेन हि

वक्षिरिहयते ।

[बलम् । स्त्रीवेरे ।

वर्हि(र्हिः)ष्ठ न० वर्हिरिव तिष्ठति स्था-क वा विद्यमंलोपः

वर्हिण्य पु० वर्हमस्यस्य इति । मयूरे । इति । 'वर्हिण्यस्य

वर्हिज्योतिस् पु० वर्हिषा कुशेन ज्योतिरस्य । वह्नौ ।

वर्हिमुख पु० वर्हिर्वह्निमुखं यस्य । देवे तद्धारैव हि देवा
वहिरन्मन्ति ।

वर्हिषद् पु० व० व० वर्हिषि विप्रपाणिस्थेऽग्नौ अदन्ति वहिस्

अद-क्तिप् दृ० । पिङ्गयभेदे 'अग्निष्यन्ता वर्हिषद् अङ्गपा

आज्यपाक्षे'ति स्मृतिः । [वह्नौ

वर्हिष्केष पु० वर्ह-दीप्तौ इच्छन् वर्हिः दीप्तिमान् केयो यस्य ।

वर्हिस् स्त्री० दृष्टि इच्छन् लि० नलोपः । वह्नौ 'वर्हिषि रजतं

न देव'मिति श्रुतिः । पन्थिपण्ये, पिल्लके च (चित्ते) कुशे पु०

न० 'वर्हिदेवसदन'मिति श्रुतिः वर्ह-इच्छन् । दीप्तिवृत्ते लि०

वल संवरणे भ्वा० आ० सक० सेट् वा घटा० । वलते अवलिट्

वल न० वल्यतेऽनेन वल-क सैत्ये, बलशब्दाद्ये च ।

वलच्च पु० वल-क्तिप् अल-अच् कर्म० । धवले वर्षे दृढति लि०

वलाभि(भी) स्त्री० वल्यते आच्छाद्यते वल-अभि वा ङीप् ।

बहभीशब्दाद्ये गोपालस्याम् ।

वल्य पु० न० वल-अयन् । हस्तपादकटादौ । उत्तरपदस्यः

तदाकारवेदने यथा भूवल्यम् । वेदनभूमी, गोले च ।

वल्यित लि० वलयमिव आचरितम् वलय-क्ति-त्त । वेदिते ।

वला स्त्री० वल-अच् । (वेद्याला) ओषधिभेदे ।

वलाक पु० स्त्री० वल-आकन् । वकपक्षिणि स्त्रियां टाप् ।

वलाहक पु० वारि वहति दृ० । बलाहकशब्दस्यायं भेषादौ

वलिख लि० वल-अच् वलं संवरणमस्य इति । केकरे ।

वलिश न० वलिना उपहारद्रव्येण सति भक्ष्यानामहिशशब्दाद्ये

वल्की न० वल्यते संव्रियतेऽनेन ईकत् । वनीकशब्दार्थे पठ्यते
वलूनं लि० वलं देहोत्थापनमस्यस्य जनन् । वलविशिष्टे ।
वल्का भाषणे चु० उ० द्वि० सेट् । वल्कयति ते अववल्कत् त ।
वल्क न० वल-संवरणे कच् कस्य नेत्वम् । दवादीनां त्वचि,
वल्कले, मत्स्यानां त्वचि गुल्के (आंस) खण्डे च ।

वल्कतश्च पु० वल्काय तरुः । पट्टिकालोभे, युवाकड्ये च ।
वल्कतुम पु० वल्कप्रधानोद्गमः । भूर्जपत्रद्वये ।
वल्कल न० वल-कलन् कस्य नेत्वम् । त्वचे । (दारचिनि) दृक्
त्वचि (छाल) पु० न० ।

वल्कलोभ पु० वल्कभयो लोभः । पट्टिकालोभे ।
वल्गा गतौ भ्रतगतौ च भ्वा० पर० सक० सेट् । यत्नति अवल्गीत्
वल्गा स्त्री० वल्गा-अ । (लागास) अश्वसखस्ये रज्जुभेदे ।
वल्गात न० वल्गा-क्त । अश्वस्य गतिभेदे, गमने, वज्रभाषणे च ।
वल्गा पु० वल संवरणे उ०-गुल्क च । छागे । मनोहरे लि० ।

संज्ञायां कन् । चन्दने, वने, पणे च न० । चारुणि सुन्दरे च लि०
वल्गा पु० वल्गूनि पञ्चाणि यस्य । वनसुन्दे ।

वल्गु भन्वणे भ्वा० आत्म० सक० सेट् । वल्गुभते अवल्गुभिष्ट ।
वल्गुमिक् पु० वल-ईक सट् च । } कोटविशेषकते ऋत्तिकाम्
वल्गुमीक पु० वल-ईक सट् च । } स्तूपे (उयेर) छिपि ।

वल्गु (वल्गु) ल्युट्ने पवित्ताकरणे च अद० चुरा० उभ० सक०
सेट् । वल्गु (वल्गु) ल्युट्ने अववल्गु (वल्गु) ल्युट् त ।

वल्गु संवरणे भ्वा० आत्म० सक० सेट् । वल्गुते अववल्गुष्ट ।
वल्गु पु० वल्ग-वज् । युज्यत्वपरिभाषे 'वल्गुस्त्रियुज्ज' इति लीला०
वल्गुकी स्त्री० वल्गु-कुन् गौ० डीप् । वीणायास् सङ्गकोट्ये च ।
वल्गुभ पु० वल्ग-अभच् । दयिते, अघ्यवे, उत्तमाद्ये च ।
वल्गुभपाल पु० वल्गुभं पालयति पाल-अण् । अश्वपाजे ।

वल्गुर न० वल्गु-अरन् । कृष्णायुगलि, गहने, कुञ्जे च ।
वल्गुरि (री) स्त्री० वल्गु-अरिन् वा डीप् । मज्जयां, मेधिकायां च
वल्गुव पु० वल्गु-वत् तं वाति वा-क् । गोपे, प्राचके, भीमसेने च
वल्गु (वल्गु) स्त्री० वल्गु-इन् वा डीप् । लतायाश्च पृथिव्याश्च
दीर्घान्तस्तु । अजमोदायां, कैवर्त्तिकायाश्च, चव्ये च ।

वल्गुज न० वल्गुजां जायते जन-ड । सरिचे ।
वल्गुदूर्वा स्त्री० वल्गुरूपा दूर्वा । मालादूर्वायाम् ।
वल्गुवदरी स्त्री० वल्गुरूपा बदरी । भूमिवदर्याम् ।
वल्गुमुद्ग पु० वल्गुप्रधानः सुदः । वनसुद्रे (सुगानि)
वल्गुदृक् च० वल्गुव दीर्घो दृक् । सालद्वये ।
वल्गुर न० वल्गु-उरन् । कुञ्जे, मज्जयां, चेले, निर्जनस्थाने
शाहले, गह्वरे च ।

वल्गुर लि० वल्गु-अरन् । आतपादिना शुष्कभांसे, मृकरभांसे,
वनस्रोते, वाहने, उपरभूमी च ।

वल्गुग स्त्री० वल्गु-यत् । धात्रीद्वये ।

वल्गुज पु० वलते भुवं वेदयति वल-क्लिप् तादृशः सन् वज्रति
गच्छति वज्र-अच् । उलमे दृष्टभेदे । (वावुड) दृष्टभेदे स्त्री०

वल्गुह दीर्घौ चु० उ० अक० सेट् । वल्गुहयति ते अववल्गुहत्-त ।
वल्गुह उक्त्ये भ्वा० आ० अक० सेट् । वल्गुहते अववल्गुहट् ।

वव पु० वा-ड प्रकारे द्वित्वम् । ज्योतिषोक्ते तिथ्यङ्गात्मके प्रथमे
करणे । [अवशीत् ।

वश स्मृतायास् अदा० पर० सक० सेट् स्वपा० । वदि अवाशीत्
वश पु० न० वश-अच् । आयत्तत्वे, प्रभुत्वे च आयत्ते लि० ।

वशवद् लि० वशं वशकरं मधुरं, वशोऽहमिति वा वदति वद-
अच् सुम् च । प्रियवाक्यवादिनि, मधुरवादिनि, 'तवः' इति
वश' इति वादिनि च ।

वशक्रिया स्त्री० वशस्य क्रिया करणम् क-श । वशीकरणे ।

वशग लि० वशं गच्छति गम-ड । वशीभूते ।

वशवर्त्तिन् लि० वशे वरत्ते दत्त-णिनि । वशीभूते ।

वशासा स्त्री० वश- (वस) अङ् । बन्ध्यायां योषायां, कन्यायां,
करिष्यां, स्त्रीगव्याञ्च । [स्त्री० ।

वशिक लि० वशोऽस्यस्य ठन् । मृत्युं आयत्ते च अयुरुचन्दने,
वशित्व न० वशिनो भावः त्व । स्वातन्त्र्ये, ईश्वरस्य ऐश्वर्य-
भेदे च । तल् । वशिताऽप्यत्र स्त्री० ।

वशिन् लि० वशोऽस्यस्य इनि । जितेन्द्रिये, स्वाधीने, स्वतन्त्रे च
वशिर् न० वश-इरन् । सासुद्रलवणे गजपिप्पल्यास्, चव्ये च । पु०
वशि (शि) छ पु० अतिग्रथेन वशी-प्रभन् इनेर्लुक् पु० वा शस्य सः ।

अतिग्रथजितेन्द्रियतायुक्ते सुनिभेदे ।

वशीकरण न० अवशः वशः क्रियतेऽनेन वश-चि-क-ल्युट् ।
तन्वाद्युक्ते वशतासम्पादके मणिमन्त्रादौ ।

वशीर पु० वश-ईरन् । गजपिप्पल्याम् ।

वश्य न० वश-यत् । लवङ्गे । आयत्ते लि० ।

वष वधे भ्वा० पर० सक० सेट् । वषति अवषीत् अवाषीत् ।

वषट् अथ० वष-डषट् । देवोद्देशकश्चक्रियाम् ।

वषट्कार पु० वषट्-क-वज् । देवोद्देशकत्वाग्रूपे यज्ञे ।

वषट्कृत लि० वषट् इति कृत-क-क्त । कृते ।

वष्क गतौ भ्वा० आ० सक० सेट् । वष्कते । अवष्कटि ।

वष्कय पु० वष्क-अयन् । एकहायने वले ।

वष्कयणी स्त्री० वष्कयमेकहायनवल्गं नयति स्थानालं
नी-ड गौ० डीप् णत्वम् । चिरप्रवृत्तायां गवि ।

वष्कयिणी स्त्री० वष्कय एकहायनो वक्षोऽस्त्यस्या इति ।
चिरप्रसूतायां गवि । [अवीवसत् त

वसु नम्रतायां अक० वधे सक० चु० उभ० सेट् । वासयति ते
वसु स्तम्भे दिवा०पर०सक० सेट् । वसति अवसत् अवासीत् ।
क्वा वेट् ।

वसु निवासे स्वा०पर०सक० अनिट् यजा० । वसति अवासीत्
वसु आच्छादने अदा०आ०सक० सेट् यजा० । वस्ते अवसिट् ।
वसु वासने अद०चु०उभ०सक०सेट् । वसयति वे अववसत् त ।
वसति(ती) स्त्री० वस-यति वा डीप् । वासे यामित्याश्च,
‘वसतीरुषित्वे’ति रघुः, निकेतने, स्थाने च ।

वसु न० वस-ल्युट् । वस्ते, छादने, निवासे, वस्तभूषणे च
वसन्त उ० वस-भ् । मधुमाधवात्मके वदतुभेदे, रागभेदे च ।
वसन्तक उ० वसन्ते कायति कै-क । श्योनाकट्टे ।
वसन्तकुसुमाकर उ० प्रमेहरोगनाशके औषधभेदे ।
वसन्तजा स्त्री० वसन्ते जायते जन-ड । माधवीलतायास् ।
वसन्ततिलक न० चटईशास्त्ररपादके छन्दोभेदे ।
वसन्तदूत उ० वसन्तस्य दूत इव । कोकिले, आनन्दश्चे, पञ्च-
मखरे च । माधवीलतायास्, पाटलीट्टे, गणिकारि-
कायाश्च स्त्री० डीप् ।

वसन्तदु उ० वसन्तस्य प्रधानः दुः । आम्नष्टे । वसन्तदद्यादयोष्यत्
वसन्तसख उ० वसन्तस्य सखा अच् सभा० । कामदेवे ।
वसा स्त्री० वस-अङ् । मांसजाते, देहस्ये, धातुभेदे मेदधि,
मांसरोहिण्यां लतायाश्च ।

वसु न० वस उ । धने, रत्ने, दृढौषधे, श्यामे, खर्णे, जले च ।
वकट्टे, सूर्ये, वक्रौ, रश्मौ, गणदेवताभेदे, अटसङ्गायाश्च
पु० । मधुरे, शुक्ले च लि० । दीप्तौ, दृढौषधौ च स्त्री० ।
वसुदेवाताके धनिष्ठानजले पु० ।

वसुक पु० वसु इव कायति कै-क । अकट्टे वकट्टे च ।
वसुच्छिद्रा स्त्री० वसुसङ्गातानि छिद्राण्यस्याः । महाभेदायाम्
वसुदेव पु० वसुना दीव्यति दिव-अच् । श्रीकृष्णजनके यादवे
जलियभेदे । [छतादयोष्यत् ।

वसुदेवभू पु० वसुदेवात् भवति भू-किप् । श्रीकृष्णे वसुदेव-
वसुधा स्त्री० वसुनि धीयन्तेऽस्यां धा-क । प्रथिव्याम् ।
वसुधारा स्त्री० वसोदेविराजस्य प्रियाधं धारा हतादिस्व-
न्नतिः । माङ्गल्येषु, चेदिराजवस्त्रदेयेन दीयमानायां
हतादिधारायाम् ।

वसुन्मरा स्त्री० वसुनि धारयति घ-अच् सन् च । प्रथिव्याम्
वसुमती स्त्री० वसुनि सन्त्यस्यां भद्रम् । प्रथिव्याम् ।

वसुहट्ट उ० वस्त्रनां हट्ट इव । वकट्टे । [अववसत् त
वस्तु वधे गतौ च सक०याचने द्वि०चु०उभ०सेट् । वसयति ते
वस्तु पु० वस्त्यते वध्यते वस्त-घञ् । छागे ।

वस्तुक न० वस्त इव कायति कै-क । कविमलवणे ।
वस्तुकर्ण पु० वस्तस्य कर्ण इव पञ्चमस्य । सालट्टे ।

वस्तुगन्धा स्त्री० वस्तस्येव गन्धोऽस्याः । अजगन्धायाम् ।
वस्तुभोदा स्त्री० वस्तस्येव भोदो यस्याः । अजभोदायाम् ।
वस्ति पु० वस्ते आट्टणीति सूत्रस्य वस-तिच् । नाभेरधोभागे सूत्रा
धारे स्थाने, वासे च वसनदगायां स्त्री० व०व० । [अन्वष्टे ।
वस्तिकर्माट्ट उ० वस्तिकर्मणा तच्छोधनव्यापारेणाटाः ।
वस्तिमल न० दूत० । सूत्रे ।

वस्तु न० वस-तृन् । द्रव्ये । प्रदार्थे, सत्यप्रदार्थे च ।
वस्तुक न० वस्तु+इषार्थे कन् । वास्तुके शाकभेदे, जेतकलीशाके च
वस्त्य न० वस्ती साधु यत् । गृहे ।

वस्तु न० वस-जृन् । परिधानाद्युपयुक्ते कार्पासादौ वसने ।
वस्तुकुट्टिम न० वस्तुनिर्मितं कुट्टिमं यत् । वस्तुगृहे (तास) ।
वस्तुगृह न० वस्तुनिर्मितं गृहं प्राक० । (तास) वस्तु-
निर्मितं गृहे ।

वस्तुग्रन्थि पु० दूत० नीव्याम् । [लिकायास् ।
वस्तुपुत्तिका स्त्री० वस्तुनिर्मिता पुत्तिका । वस्तुनिर्मितपुत्त
वस्तुभूषण स्त्री० वस्तस्य भूषणं यस्याः पु० । मञ्जिण्याम् ।
साकर्ण्डट्टे पु० ।

वस्तरञ्जन पु० वस्त्रं रञ्जयति रन्ज-णिच्-लु । कुट्टम्भे ।
वस्तु न० वस-गन् । नेतने, द्रव्ये च । धने, त्वचि, गृह्यौ च सूत्रे पु०
वस्तुसा स्त्री० वस्तस्यति यो-क । स्नायी ।

वस्तौकसारा स्त्री० वस्तुनामौकस्य सारो यत् । इन्द्रनगर्वात्
इन्द्रनद्यां, कुबेरपुत्र्याश्च ।

वह दीप्तौ चु०उ० अक०सेट् इदित् । वंहयति ते अवंहित ।
वह प्रापणे स्वा० उ० द्विक० वजा० अनिट् । वहति ते अवा-
चीत् उवाह । [पथि, नदे च ।

वह पु० उह्यतेऽनेन वह-अच् । हपस्कन्धदेगे, चोटके, बाह्यौ,
वहल पु० वह-अलन् । पोते, हडे लि० ।

वहलगन्ध न० वहलो हडे गन्धो वस्तु । शम्बरचन्दने ।
वहलचक्षुस् पु० वहलानि चक्षुषीव उपप्राप्यस्य । जेपष्टम्भां
(गाडरगिफ्फा) ।

वहलत्वच पु० वहला कठिना त्वचा यस्य । जेतडीमे ।
वहला स्त्री० वहलानि उपप्रादीनि सन्त्यस्य कर्णं आधाय् ।
यतउपप्रायास् स्थूत्रैकायाश्च ।

वहित न० बह-इत् । पोते जलवाने । स्तार्थे कन् । अलैवार्थे
वहिरङ्ग न० वहिः प्रकृतेर्वाह्यमङ्गं यस्य । व्याकरणोक्ते प्रत्यया
दिनिमित्तके प्रत्ययुरावयवादिकार्ये ।

वहिरिन्द्रिय न० वहिर्देहाद्यास्य पदार्थस्य पाहकमिन्द्रि-
यम् । शब्दादिवाह्यविषयपाहकेषु श्रोत्रादिषु ।

वहिरुख लि० वहिः बाह्यविषये सुखं प्रवणता यस्य । बाह्य-
विषयासक्तमनस्को विषयासक्तो जने, विरुखे च ।

वहिस्र् अर्थः बह-इच्छत् । बाह्ये । [विभीतकटचे ।

वहैडक पु० बह-अच् बहः एडुक इव डहत् काण्डे यस्य ।

वह्नि पु० बह-नि । अग्नौ, चित्रकटचे, भस्मातके, निम्बके
तन्त्रोक्ते रकारे च । 'वर्गाद्यं वह्निसंस्थं'मिति श्लाभाश्लोकम् ।

वह्निकरी स्त्री० वह्निं देहस्यवह्निं करोति उद्दीपयति कट-
ङ्गी । धातो ढके (धाइफुल) वहुप्रदीपके लि० ।

वह्निकाष्ठ न० वहुदेदीहादाहनुकूलं काष्ठम् । दाहायुष्णि ।

वह्निगन्ध पु० वहुदेदीहादाहने गन्धो यस्य । यक्षधूमे (धुना)

वह्निगर्भ पु० वह्निगर्भे यस्य । वंशे, शमोढके स्त्री० ।

वह्निज्वाला स्त्री० वहुज्वालेव प्रदीपकारकत्वात् । धातकीढचे

वह्निदीपक पु० वह्निं देहस्यवह्निं सेवनाद्दीपयति दीप-णिच्

शुल् वह्निरिव दीपयति दीप-शुल् वा । कुसुम्भे अग्न्यु-

द्दीपके लि० अजसोदायाम् स्त्री० ।

वह्निनी स्त्री० वह्निं नयति नी-ङ गौ-ङ्गी । जटाभांस्याम्

वह्निपुष्प स्त्री० वह्निरिव तापकं पुष्पं यस्य । धातकीढचे ।

वह्निभोग्य न० इत० । एते । [गणिकारीढचे ।

वह्निमय पु० वहुदे वह्निजननाय मय्यतेऽसौ मन्य-वच् ।

वह्निमित्त पु० वह्निमित्तं यस्य । वायौ इत० । तत्रैव न०

वह्निरेतस् पु० वह्निं निमित्तं रेतो येन । शिवे । वहुहि हि

निमित्तात् शिववीर्यात् गङ्गादिष्वक्रमेण काचित्त्रियोत्पत्तिः

वह्निलोहक न० वहुदेः प्रियं लोहं धातुः स्तार्थे कन् । कांखे

वह्निवधू स्त्री० इत० । अग्निभाय्यायां स्नाहायाम्, तदा-

त्मके मन्त्रे च । वह्निजायादयोऽप्यत्र ।

वह्निवर्ण न० वहुदेरिव वर्णोऽस्य । रक्तोत्पले ।

वह्निवल्गुम पु० वहुदेवल्गुम उद्दीपकत्वात् । सर्ज्जरसे, (धुना)

वह्निवीज न० वहुदेदेहस्यवहुदेर्वीजमिव उद्दीपकत्वात् ।

जीरके, वह्निदेवताके तन्त्रोक्ते रकारे च ।

वह्निशिल्प न० वहुदेरिव रक्ता शिल्पाऽस्य । कुसुम्भे । फलि-

न्यां, धातक्याञ्च स्त्री० ।

वह्निशव पु० इत० । वायौ । देहस्यवहुदेरुद्दीपके जीरके ।

वह्य न० बह गत् । शकटे, बाह्यनसाले च ।

वा सुखाप्तौ अक० गतौ सेवने च सक० चुरा० उभ० सेट् ।
वापयति ते अवीचपत् त ।

वा गमने हिंसने च अदा० पर० सक० अनिट् । वाति अवासीत् ।

वा अर्थः वा-क्ता । विकल्पे, सादृश्ये, अवधारणे, सङ्क्षेपे,
वितर्के, प्रादपुराणे च ।

वांशिक पु० वंशो तद्वादनं शिल्पमस्य ठक् । वंशीवादनशीले
वांशी स्त्री० वंशे भवः अण् ङीप् । वंशरोचनायाम् ।

वाक पु० वच-वच् । वचने 'नमोवाकं प्रशास्यते' इत्युत्तरपरि-

तस् पन्थभेदे च 'वाकोवाक्ये तद्वासेत्यादि' कान्दोग्यम् ।

वकसेदम् अण् । वकसम्भञ्जिनि लि० ।

वाकुची स्त्री० वाति किप् वाः कुच-सङ्कोचे क गौ-ङ्गीकर्ष० ।

(ह्राकुच) औषधिभेदे । [वचनयुक्ते ।

वाक्पति पु० इत० । दृहस्यतौ, वाचः पतिरिव । निर्दोषोद्धत

वाक्पथ पु० वाचः पन्थाः विषयः अच् सभा० । वाक्यविषये

वाक्पाक्य न० वाचा पाक्यम् । 'देशजातिकुलादीनामा

क्रोधोन्यङ्गसंयुतम् । यद्वचः प्रतिकूलार्थं वक्पाक्यं तदु-

च्यते' इत्युक्तलक्षण अष्टादशविवादान्तर्गते विवादभेदे ।

वाक्य न० वच-यत् चक्ष कः । 'वाक्यं स्यादोग्यताकाङ्क्षासत्ति

युक्तः पदोच्चय' इत्युक्ते स्तार्थबोधसम्भाप्ते पदसङ्घट्टावे ।

वाज स्फुहावां स्वा० पर० सक० सेट् इदित् । वाङ्मति अवाङ्मोत्

वागीश पु० वाचा मोशः । दृहस्यतौ 'वागीशादाः सुमनस इति

न्यायसाला । सरस्वत्यां स्त्री० । 'वागीशा हृदये यस्ये'ति

श्रीधरः ।

वागीश्वर पु० इत० । दृहस्यतौ शुरौ च तत्पत्न्यां सरस्वत्यां स्त्री०

ङीप् 'वागीश्वरो मृतस्नातां फुल्लेन्द्रीवरलोचनाम् । वागी-

श्वरेण संयुक्तामिति तन्त्रम् ।

वागुजी स्त्री० वाचां युज्यते ध्वन्यते गुज-क गौरा० ङीप् ।

सोमराज्याम् । [पाशादी ।

वागुरा स्त्री० वा-हिंसने उर गन् च । मृगयार्थं मृगवन्धन-

वागुराट्ति पु० वागुरा मृगवन्धनपाशादिरेव इत्तिर्जी-

विका यस्य । व्याधे । [व्याधे

वागुरिक पु० वागुरा प्रहरणं यस्य वागुरयाचरति वा ठक् ।

वाग्दुस्वर पु० इत० । वाक्यस्तेभ्ये बहुलवाक्ये च ।

वाग्दुष्ट पु० वाचो वागिन्द्रियस्य दण्डः संयमनम् । जित-

भाषणे वाक्यसंयमे च । [जितसङ्कस्यायां कन्यायाम्

वाग्दत्ता स्त्री० वाचा दत्ता । विधिना वाक्यमालेण दातुं

वाग्दुष्ट लि० वाचा दुर्वचनेन दुष्टः । शुद्धिं वस्तुन्यशुद्धक

तया क्रयनेन दूषिते । 'वाग्दुष्टं भावदुष्टं' च वर्ज्यमेदिति श्रुतिः

वाग्देवता स्त्री० यावां देवता । सरस्वत्यां 'वाग्देवता
चरितचित्रितचक्षुः'ति जयदेवः । वाग्देव्यादयोऽथ ।
वाग्मिन् लि० वाच्+अस्यर्थे णिङि चस्य कः तस्य लोपः ।
प्रशस्तवाक्यवक्तारि । दृष्टस्तौ पु० ।

वाग्व्यत लि० वाचि वागिन्द्रियव्यापारोयतो येन । मौने 'वा-
ग्व्यतस्त्रिसवनं चरेदिति स्मृतिः' ।

वाङ्मय लि० वाक्स्वरूपम् अयच्छस्य कः । वाक्स्वरूपे शास्त्रे
वाङ्मयी स्त्री० 'हिमाद्रेस्तुङ्गशिखरात् प्रोद्भूता वाङ्मयी
नदीत्युक्ते नदीभेदे । सा च मिथिलादेशसन्निकटतया वहति
वाचंयम लि० वाचां यच्छति वाचा+यम-स्य सुम् ह्रस्वश्च ।
मितभाषिणि । मौनावलम्बिनि सुनौ पु० ।

वाचक पु० वक्ति अभिधाद्व्या बोधयति ण्वुल् । 'साक्षात्
सङ्केतितं योऽर्थमभिधत्ते स वाचक' इत्युक्ते शब्दभेदे ।
कथके लि० । वाचयति वच-णिच्-ण्वुल् । पुराणप्रतिपादके
लि० 'वाचकः पूजितो येनेति' पुराणम् ।

वाचन न० वच-णिच्-स्त्वर्थे वा णिच्-ल्युट् । पठने कथने च
युच् । पठने स्त्री० । [पापादौ ।

वाचनिक लि० वचनेन निर्दिष्टं ठक् । वाक्य निष्पादिते
वाचस्पति पु० इत० अलुक् समा० । दृष्टस्तौ ।

वाच्(वा) स्त्री० उच्यतेऽस्मी अनया वा वच-क्तिङ्-णि० वा
टाप् । वाक्ये, वागिन्द्रे च ।

वाचाट लि० वाक्+कुलायां वाङ्मयेऽर्थे आटच् भत्वात्
न कः । कुलितवक्तृभाषिणि । आलच् । वाचालोऽयम् ।

वाचिक लि० वाचा कृतम् वाच्+ठक् भत्वात् न कः । वाक्य-
निष्पादिते पापादौ । [वाक्य नैर्भल्ये च ।

वाचोयुक्ति स्त्री० इत० अलुक् स० । वाचादर्थितयुक्तौ
वाच्य न० वच-भावे ण्यत् न कः । दूषणे प्रतिपादने, कथने च ।

कर्म्मणि ण्यत् । दूष्ये, प्रतिपादो, अभिधया बोध्यर्थे च ।

वाक् कासे आ० पर० सक० सेट् इदित् । वाग्व्यति अवाग्व्यति ।
वाज न० वज-घञ् । अस्ते, हते, जले, यज्ञे च । शरपक्षे, वेगे च पु०

वाजपेय पु० न० वायमन् इतं वा पेयमन् । यागभेदे ।
वाजपेयिन् पु० वाजपेय+अस्यर्थे इनि । वाजपेययागकर्त्तरि
उपचारात् तदर्थे च ।

वाजसनेयिन् पु० वाजसनेयः अध्येयतेनाप्यस्य इनि । यजुर्वेद
शास्त्रभेदाध्यायिनि विप्रादौ । तदुक्तरीत्या कर्माहं शूद्रे
च 'शूद्रा वाजसनेयिनः' इति स्मृतिः । [कन् तलैव ।

वाजिदन्त पु० वाजिनां दन्त इव पुष्पमस्य । वासके । स्वार्थे
वाजिन् पु० वाजः वेगः पक्षौ वा अस्यस्य इनि । धोटके, वाणे,

वासके च वेगवति लि० । स्त्रियां ङीप् । सा च अश्वगन्धायाम्
वाजिन न० वाजिभ्योदेयम् अण् । आभिधानिः स्तुतजले
'तप्ते पयसि दधानयति सा वैश्वदेवाभिवा वाजिभ्यो
वाजिनमि'ति श्रुतिः ।

वाजिष्ठ पु० वाजिन इव दृढमस्य । अस्नानदृष्टे ।
वाजिभञ्ज पु० भञ्जते भल-कर्म्मणि घञ् इत० । चणके ।

वाजिभोजन पु० वाजिभिर्भुज्यते भुज-कर्म्मणि ल्युट् । सुहो
वाजीकरण न० अवाजी वाजीव क्रियतेऽनेन वाजिन्+वि-
ल-ल्युट् । 'यद्द्रव्यं पुरुषं कुर्व्यात् वाजिवत् सरतलमम् ।
तदाजीकरणं स्यातमि'त्युक्ते वीर्यदृष्टिकारके औपधभेदे
वाङ्मयी स्त्री० वाङ्मि-अ । इच्छायास् इष्टसाधनताधीन्येऽभी-
ष्टविषये चित्तदृष्टिभेदे । [वास्तुभूमौ स्त्री०

वाट पु० वट-घञ् । पथि, स्थाने, दृष्टिस्थाने च । गौ० ङीप् ।
वाटिका स्त्री० वट-ण्वुल् । वास्तुभूमौ (वेड़ियाला) लुपे, हिङ्गु-
पत्रमाञ्च । [लुपभेदे ।

वाट्या स्त्री० वाद्ये हिता तल साधुर्वा यत् । (वेड़ियाला)
वाट्याल पु० वाटीमलति भूषयति अल-अण् । (वेड़ियाला)

लुपभेदे गौरा० ङीप् । तलैव स्त्री० । ण्वुल् । तलैवार्थे पु०

वाड आज्ञावे आ० आ० अ० सेट् चङि न क्तस्य । वाडते अवाडि-
वाडवेय पु० वड्वायां भवः ठक् । सस्रक्ष्ये अश्रीस्रक्षजेऽनले ।

वाड न० वह-क्त नि० । अतिशये, तदुक्ते लि० । पु० गान्तव्यम् ।
प्रतिज्ञायां, स्वीकारे च अल्य० ।

वाण पु० वण-घञ् । शरे, गर्वांस्तेन, दैत्यभेदे, केवले, वज्रौ, का-
ण्डावयवे, भद्रस्रजे, कादम्बरीपन्थकारके-कविभेदे च 'पञ्च
बाणस्तु बाण' इति प्रसन्नराघवम् । नीलभित्तिग्रां पु० स्त्री० ।

वाणपुर न० इत० । शोणितपुरे कोट्टरीश्राव्ये पुरभेदे ।
वाणवार पु० वाणं परसक्तशरं वारयति ङु० ङ-अण् ।

योधादेचोलाकारे सन्नादे कवचे ।
वाणहन् पु० वाणं हतवान् हन्-ताडने भूते क्तिप् । श्रीकृष्णे
वाणजिदादयोऽयम् । [ङीप् । वाक्ये, तद्देवतायाञ्च

वाणि स्त्री० वण-इण् वा ङीप् । वपने, वायदण्डे, वेमनि,
वात गतौ सेवायां सुखीकरणे च सक्त० अद० चु० उभ० सेट् ।

वातयति ते अववातत् त ।
वात पु० वा-क्त । स्वर्गमालविशेषगुणके भूतभेदे पत्रने, देहस्य
धातुभेदे च । गन्तरि लि० । जारे, दृष्टनावयवे च 'प्रभात-
वाताहनीति भट्टिः ।

वातक पु० वात इव चञ्चलः इवार्थे कन् । अश्वनपय्याम् जारे च
वातकिन् लि० वातोदस्यस्य इनि कृञ् च । वातरोगयुक्ते ।

वातकेतु पु० इत० । धूलौ रजसि ।

वातघ्नी स्त्री० वातं रोगभेदं हन्ति हन-ठक् ङीष् । सालप
य्याम् (सालपानि) अश्वगन्ध्यायां, शिषडीक्षुपे च ।

वातध्वज पु० इत० । मेघे ।

[छले

वातप्रोथ पु० वातं रोगभेदं पुष्यति हिनस्ति पुष-अण् । प्रलाश
वातप्रमो स्त्री० वातं प्रमियोति प्र+मा- ई किञ् । शीघ्रगे ऋगे
वातमज पु० वातमजुलक्ष्य अजति अज-अच् व्यभावः । ऋगभेदे ।

वातमृग पु० वातातुगो ऋगः शाक० । शीघ्रगे ऋगभेदे ।

वातरक्त न० वातजं दुष्टं रक्तस्य रुधिरं यत् । रोगभेदे ।

वातरक्तघ्न पु० वातजरक्तं रोगभेदं हन्ति ठक् । कुक्षुरष्टचे
(कुक्षुरसोडा) ।

वातरक्तारि पु० इत० । (युलुब्ध) ख्यातायां लतायाम् । [छले ।

वातरक्त पु० वातस्त्रेय सततं रक्तचलनमस्य । चलदले अश्वत्य

वातरायण पु० वा-क्त ततस्तरप वातरमयनं यस्य णत्वम् ।

उन्मत्ते, प्रयोजनशून्ये पुरुषे, काण्डे, करपाले, कूटे, सरलद्रुमेच

वातरूप पु० वातेन रूप्यते रूप-वञ् । वातले, उत्कोचे, इन्द्र-
चापे च । [छले लि० ।

वातल पु० वातं रोगभेदं लाति ला-क । चक्षुषे । वायुकारके

वातव्याधि पु० वातेन कायस्य धातुभेदेन जनितो व्याधिः
शाक० । वातरोगे । [फलदले ।

वाताद पु० वाताय वातनिष्ठस्येऽद्यतेऽसौ अद-वञ् (वादाध)

वातापि पु० अगस्त्यनाथितेऽसुरभेदे । 'व्यातापिर्भोजितो येन

वातापिच महाबलः । ससद्रः शोषितो येन स मेऽगस्त्यः

प्रसीदत इति भोजनान्ते पाद्यमन्त्रः । [अगस्त्ये छनौ ।

वातापिसूदन पु० वातापि सूदयति हिनस्ति सूद-ल्यु ।

वाताभोदा स्त्री० वातेनाभोदो यस्याः । कस्तूर्याम् ।

वातायन न० वातस्थायनं गतिर्येन । गवाले वातस्त्रेय शीघ्र
मयनं गतिरस्य । अश्वे पु० ।

वातायु पु० वातमयते अय-उण् । हरिणे ।

वातारि पु० वातस्य रोगभेदसारिः । एरण्डदले, शतमूल्यां,
लेफालिकायां, यवान्यां, भाग्यां, खुल्यां, विडङ्गे, शूरणे,
भस्मातके, जलकायाञ्च ।

वाताश्ल पु० वात इव शीघ्रगोऽश्वः । आजानेये अश्वोत्तमे ।

वाति पु० वा-क्तिच् । वायौ ।

वातिक पु० वातादागतः ठक् । देहस्य वायुधातुजन्ये रोगभेदे ।

वातिग पु० वातिं वायुं गच्छति गम-ङ । वातांको गम-अच्
वातिगमोत्थत् । [छम् च । वातांको ।

वातिङ्गण पु० वातिं देहस्य वातं क्षेत्रेनात् गच्छयति गण-अच् ।

वातीय न० वाताय वातनिष्ठस्ये हितः ङ । काञ्चिके ।

वातुल पु० वातानां समूहः उलच् । वातसमूहे ।

वातूल लि० वात+अक्षयर्थे जलच् । वातरोगयुक्ते उन्मत्ते
समूहार्थे जलच् वातसमूहे पु० । [नोनः । वायुहीने लि०

वातोना स्त्री० वातमूनयति जन-अण् । गोजिह्वाक्षुपे वाते-
वात्या स्त्री० वातानां समूहः यत् । वातसमूहे 'वितत्य वात्या-
मयचक्रे'ति नैषधम् ।

वात्सक न० वत्सानां समूहः वुञ् । वत्ससंघे ।

वात्सल्य न० वत्सलस्य भावः व्यञ् । पुत्रादिस्नेहातृयुषे रसभेदे

वात्स्य पु० वत्सस्यापत्यं यञ् । गोत्रप्रवर्त्तके छनिभेदे ।

वात्स्यायन पु० वत्सस्य गोत्रापत्यं युवा वत्स+यञ् ततोयुनि
फक् । वत्सगोत्रोत्पन्ने न्यायसूत्रभाष्यकारके पञ्चिलाख्ये छनौ

वाद् पु० वद-वञ् । तत्त्वबुभुक्षया कथने, प्रमाणतर्कसाधनोपा-

लम्भः सिद्धान्ताविद्भ्यः पञ्चावयवोपपन्नः पञ्चाप्रतिपक्षपरि-
पक्षो वाद् इति गौतमोक्ते विचारार्त्तके वाक्यभेदे च ।

वादन न० वद-णिच्-कर्त्तरि ल्युट् । ऋद्धादिवाद्ये । भावे ल्युट् ।

ऋद्धादिताडनरूपे व्यापारे । [निर्मिते वक्तादौ ।

वादर न० वदरायाः कार्पास्याः विकारः ङण् । कार्पाससूत्र-
वादरङ्ग पु० वादरं वदरासंविपलादिषाड्भ्यं गच्छति गम

खच् ङिञ् । अश्वत्यदले ।

वादरत लि० वादे विवादे रतः रस-क्त । अतुदिनविवादशीले

वादरा स्त्री० वातं वायुं राति ददाति रा-क ष्ट० तस्य दः ।
कार्पास्याम् ।

वादरायण पु० वदरीप्रधानं स्थानं वादरं तदयनं स्थानं यस्य ।

नित्यं वदरिकाश्रमवासिनि वेदव्यासे । स्वार्थे इञ् ।

वादरायणिरण्यत् । अपत्ये इञ् । व्यासपुत्रे शुक्रदेवे ।

वादल न० वातं लाति षट्क्वाति ला क ष्ट० तस्य दः । मधुयज्ञौ

वादाम न० वातममति हिनस्ति अम-अण् ष्ट० तस्य मः ।

स्नानामस्थाने फलभेदे ।

वादित न० वद-णिच्-इत् । ऋद्धादिवाद्ये ।

वादिन् लि० वदति वद-णिनि । वक्त्रि-वर्धिनि, विवादकर्त्तरि,

विचारस्थले प्रथमपक्षप्रतिपादके च ।

वाद्य न० वद-णिच्-यत् । वादनीये ऋद्धादिवाद्ये ।

वाद्यभाण्ड न० कर्म० । वादनीयपाले । [विट् । चङि न छुल्लः

वा(वा)ध विधाते स्वा-आत्म० षक० षिट् । वा(वा)धते अवा(वा)-

वा(वा)ध पु० वा(वा)ध-वञ् । प्रतिरोधे, प्रतिबन्धे, न्यायोक्ते

स्वाभाववत्त्वेन घाते, अवा(वा)धायात्, पीडायाञ्च स्त्री०

ल्युट् । वा(वा)धनमप्यर्थे न० ।

वान न० वन-घञ् । शुष्कफले, शुष्के लि० । वनखेदं समूहो वा अण् । वनसम्बन्धिनि लि० तत्त्वे न० ।

वानप्रस्थ पु० वाने वनसमूहे प्रतिष्ठिते स्था-क । समूहकट्टे, पलाशवृक्षे, वनप्रस्थे एव स्वार्थे अण् । 'गृहस्थस्तु यदा प्रस्थेत् बलिपल्लतमात्मनः । पुत्रेषु दारान् निक्षिप्य वनं गच्छेत् सहैव वेत्युक्ते आश्रमभेदे । [स्वनामख्यातिं प्रगुभेदे

वानर पु० वानं वनसम्बन्धि फलादिकं राति गृह्णाति रा-क । वानरप्रिय पु० इत० । लीरिष्ठले ।

वानराघात पु० वानराघाताघातो यत् । लोभघटने ।

वानरी स्त्री० वानरस्य प्रियम् भक्ष्यत्वात् अण् ङीप् । मूक-शिवग्राम् । वानर+स्त्रियां ङीप् । वानरयोपपत्ति ।

वानरेन्द्र पु० वानर इन्द्र इव । सुभीवे । इत० । वानर-नायादयोऽप्यल । [लक्षणभेदे ।

वानल पु० वानं वनभावं निविडतां लाति ला-क । (वायुः)

वानस्पत्य पु० वनस्थतेर्यस्य प्रतिरूपः पुष्पाज्जातफलत्वात् । पुष्पजातफलके आम्बादौ ङ्ये ।

वानायु पु० वनायुदेशे (आरव) ।

वानायुज पु० वानायुदेशे जायते जन्म-ङ । घोटकभेदे । (आरवी)

वानीर पु० वन-ईरन् स्वार्थे ण्य । नेतसे, वज्रुल्लङ्घने च ।

वानीरक पु० वानीर इव इवार्थे कन् । सञ्जल्लङ्घने ।

वानेय न० वने जले भवः टक् । कैवर्त्तसुस्तके ।

वान्त लि० वन-क्त । उद्गीर्णं, वानाशील्युच्यते बुधैरित्युद्भूतः

वान्तिहृत् पु० वान्तिं वनरोगं हरति हृ-क्लिप् । (मयना) स्थाते ङ्ये ।

वान्तिदा स्त्री० वान्तिं कर्हि ददाति दा-क । कटकीष्टले ।

वाप पु० वप-घञ् । तन्वादेर्वीजादेशे वपने, वृक्षणे च । [दण्डे

वापदण्ड पु० उष्यतेऽनेन वप-करणे घञ् कर्म० । वेमनि तन्तुवपन

वापि(पी) स्त्री० वप-इञ् वा ङीप् । 'द्रोणात् दशगुणा वापी' तत्त्वलक्षणं जलाशयभेदे, जलाशयसत्त्वे च 'वापीं स्नात-भितो मतासी'ति काव्यप्रकाशः ।

वापीह पु० वापीं तलस्यजलं जहाति हा-क । चातके विहगे

वाय न० वायां भवः यत् । कुष्ठोषधे । वापीभवे, वप-ग्यत् । वपनीये च लि० ।

वाम न० वामन् । धने, वास्तूके च । मनोहरे, प्रतिकूले, सव्य-भागस्थे, अक्षधे च लि० सव्यदेहे न० । कामदेवे, महादेवे, तन्मोक्षे वेदाचारविबुधे भट्टादिपानरूपपाचारे च पु० ।

वामदेव पु० कर्म० । महादेवे ।

वामन लि० वम-णिच्-ल्युट्-ल्यु वा । दक्षिणदिग्गजे, अङ्को-

ट्टक्यै, वलिवच्चनार्थे प्रादुर्भूते हरैरवतारभेदे, पाणिनि स्ततस्य काशिकाट्टितकारके पण्डितभेदे च । लुसे लि० स्त्रियां ङीप् । वामनीं मूर्त्तिमाददे इति ।

वामलूर पु० वामं लुनाति लू-रक् । वस्त्रोक्ते ।

वामलोचना स्त्री० वामे सुन्दरे लोचने यस्याः । स्त्रीभेदे ।

वामवेध पु० वामः प्रतिकूलो वेधः । ज्योतिषोक्ते गोचरस्थ ग्रहाणां स्वस्वराश्ववधिकस्यानविषयस्थग्रहभेदकते योगभेदे 'वामवेधविधिना लशोभना अयसी' इति ज्योतिषम् ।

वामाचार पु० वामः वेदादिविबुधः आचारः । तन्मोक्षे मय-सांसादिसेवनरूपे आचरणे । [पीड-ल्युट् । पीलुङ्ये ।

वामापीडन पु० वामं यथा तथा आपीड्यते भूष्यतेऽनेन आ+

वामावर्त्त लि० वामेनावर्त्तते आ+उट-अच् । वासमार्गेणा वृत्तिस्मृति प्रदार्थे । भावे घञ् । वाममार्गेणाट्टौ ।

वामी स्त्री० वाम-नीरा-ङीप् । अश्वग्राम् 'अथोद्भवामीशतवा-हितार्थे इति रघुः । शृङ्गाल्यां रासभ्यां करभ्याश्च ।

वामोरू स्त्री० वामौ सुन्दरौ जरू यस्याः जरू । मयस्तो रमत्यां नार्थ्याम् ।

वाय पु० वे-घञ् । वपने । [वापदण्डे ।

वायदण्ड पु० वायतेऽनेन वे-करणे घञ् कर्म० । वेमनि

वायवी स्त्री० वायोरियं यत् स्त्रियां ङीप् यलोपः । वायुस-स्त्रिन्यां, स्त्रियां तच्छतौ, उत्तरपश्चिमायां दिशि च ।

वायव्य लि० वायुदेवताऽस्य वायु+य्य । वायुदेवताके प्रस्तादौ 'वायव्यं चेतं आगमालभेते'ति श्रुतिः । [ङ्ये, औवासे च

वायस लि० वयएव अण् । काके, वायं वपनं सति पो-क । अयुक्-वायसाराति पु० इत० । मेचके ।

वायसादनी स्त्री० वायसः काकैरयते अद-ल्युट् ङीप् । काकतृष्णां, महाज्योतिष्मत्याश्च ।

वायसी स्त्री० वायसस्यैवमण् प्रियत्वात् । काकोहुम्बरिकायाम् ।

वायसेक्ष पु० वायसानामिगुरिव प्रियः । कागलक्षे ।

वायसोली स्त्री० वायसमोडते ओड-उत्तलेपे कच् ङ्यलः शक० । काकमाच्याम् । स्वार्थे कन् । तलैव ।

वायु पु० वा-उण् । स्वर्गयुग्मे प्रसूतमन्त्रे भूतभेदे, उत्तर-पश्चिमविदिशाधिपतौ देवभेदे' देहस्थपातुभेदे च ।

वायुपुत्त पु० इत० । हनुमति, भोजे च वायुस्रतादयोऽप्यल ।

वायुभञ्ज पु० वायुं भजति भञ्-अण् । सर्पे । ल्यु । वायुभजणोऽप्यल

वायुवर्त्मन् न० । वायोर्विर्त्मे सञ्चारमार्गेऽप्यल । आकाशे ।

वायुवाह पु० वायुना उच्यते वह-घञ् । धूमे ।

वायुवाहिनी स्त्री० वायुं देहस्थवायुं वाहयति सञ्चारयति

वह-षिच-षिनि । वायुसञ्चारिण्यां देहस्थशिरायाम् ।
 वायुसख पु० वायोः सखा सहचरः अच् समा० । अम्नौ ।
 वायुसखि पु० वायुः सखा यस्य । अम्नौ ।
 वाय्वास्तद न० इत० । वायुसञ्चारस्थाने आकाशे ।
 वार न० वु० वृ-किप् । जले ।
 वार पु० वृ-वज् । सङ्गे अवसरे स्ववीर्यकाले (पात्ता) 'वारो-
 ऽङ्गराजस्यसुरि'ति सा० ३५० द्वारे, गिरे, कुञ्जदले,
 जणे, स्त्र्यादिप्रहाराणां अधिकृते दिने, यथा रविवारः
 रविस्वामिकं दिनम् इत्यादि । यज्ञपाले च ।
 वारक लि० वारयति वृ-षिच-ल्युट् । प्रवृत्तिनिरोधके । अश्व-
 गतिभेदे, अश्वविषे च पु० ।
 वारण न० वृ-षिच ल्युट् । प्रवृत्तिप्रतिरोधे, निषेधे हस्ता-
 दिधारणे च । गजे पु० । वाणवारे कवचे पु० न० ।
 वारणबुधा (वा) स्त्री० वारणं पुष्पाति पुष्प-क पु० । कदम्बाम्
 वारणवल्लभा स्त्री० इव० । कदम्बाम् ।
 वारहपा स्त्री० वारं जलं वर्षत्यल्ल वृष-क । धान्ये । [विश्यायाम्
 वारमुखा स्त्री० वारे वेश्याहन्तेमुखा । वज्रजनसकृतायां
 वारंवारम् अच्य० वृ-णसल्ल हितम् । पौनःपुन्ये ।
 वारलीक पु० वार्जलं अलीकं यत् । (वावृत्तलसी) चुपे ।
 वारयित् पु० वु० वृ-वज् । पत्नी । वारणकर्त्तरि लि० ।
 वारयोषा स्त्री० वारस्य जनसमूहस्य योषा साधारणत्वात् ।
 वेश्यायाम् । इत० । वारवज्जादयोष्यत् ।
 वारवासा पु० न० वार्यते वृ-वज् वारोवायर्थी वाणी यस्य । कवचे
 वारवाणि स्त्री० वारं समूहं वयते वष-इण् वा उनीप् । वेश्यायाम्
 वारानिधि स्त्री० वारान्जलराशीनां निधिराधारः नि-धा-कि
 अलुक् समा० । ससृष्टे ।
 वाराणसी स्त्री० वरणा च अशी च सीमालेनाख्यस्या अण
 पु० । काशीनगरे वराणस्यम्बत् ।
 वाराह पु० वराहस्येदं प्रियत्वात् अण् । महापिण्डीतक
 उभे वराहस्यम्बिनि लि० । [उनीप् । अश्वगन्धायाम् ।
 वाराहकर्णी स्त्री० वराहस्यायं वाराह इव कर्णः पल्लवस्याः
 वाराहपत्नी स्त्री० वाराहस्तत्कर्ण इव पल्लवस्याः उनीप् ।
 अश्वगन्धायाम् ।
 वाराहाङ्गी स्त्री० वाराहमिवाङ्गमस्याः उनीप् । दन्तीदले ।
 वाराही स्त्री० वराहस्येयमण उनीप् । अटमातकामध्ये वराह
 यक्तौ, 'वाराही नारसिंही चेति श्यामयस्त्वः । वराह-
 क्रान्तायाम् वराहयोषिति च ।
 वारि न० वृ-इन् । जले, स्त्रीरे च । वार्यतेऽनया वृ-षिच-

इन् वा उनीप् । गजबन्धायाम् 'वार्यगन्धामङ्ग इव प्रवृत्त'
 इति रघुः । वाचिसरस्त्रायाम् च स्त्री ।
 वारिकण्टक पु० न० वारिणः कण्टक इव । शृङ्गाटके ।
 वारिकर्णी स्त्री० वारिणि कर्ण इव पल्लवस्याः उनीप् । कुम्भग्राम्
 (पाना) स्वार्थे कन् । तलैव । [स्वार्थे कन् । तलैव ।
 वारिकुञ्ज पु० वारिणि कुञ्ज इव वक्राकृतित्वात् । शृङ्गाटके
 वारिचत्वर पु० वार्येव चत्वरूपमस्याधारत्वात् । कुम्भिकायाम्
 वारिचर पु० वारिषु चरति चर-अच् । मत्स्ये जलचर-
 जन्तुभाले लि० । [त्वात् श्रैवाले
 वारिचामर न० वारिणश्चामरमिव शोभाहेतुपञ्जाकृति-
 वारिज न० वारिणि जायते जन-ड । पद्मे, लवङ्गे, गौर-
 सुवर्णे, लवणभेदे च । शङ्खे, शम्भूके च पु० । [च
 वारितस्कर पु० वारिणस्तस्कर इव आपहारकत्वात् । स्त्र्यर्थे, भेषे
 वारित्वा स्त्री० वारिणस्त्रायते त्वै-क । जले । [लि०
 वारिद् न० वारि ददाति दा-क । भेषे, सुस्तके च । जलदातरि
 वारिधि पु० वारीणि धीयन्तेऽस्मिन् धा-कि इत० । ससृष्टे
 वारिनिध्यादयोऽप्यल । [पाना)
 वारिपर्णी स्त्री० वारिणि पर्णान्यस्याः उनीप् । कुम्भिकायाम्
 वारिपालिका स्त्री० वारीणि पालयति आकृष्याति पाल-
 ण्युल् । कुम्भिकायाम् (पाना) । [कायाम् (पाना) ।
 वारिपृष्ठी स्त्री० वारिणि पृष्ठाः पर्णमस्याः उनीप् । कुम्भि-
 वारिवदरा स्त्री० वारिचक्षीपमवा वदरेव । प्राचीनामलके ।
 वारिबालक न० वारिणो बालक इव । स्त्रीरे
 वारिभव न० वारिणे भवति प्रभवति भू-अच् । स्त्रोतोद्भवे ।
 वारिमसि पु० वारि जलं मसिचि नीलतापादकं यस्य । भेषे
 वारिमूली स्त्री० वारिणि मूलमस्याः उनीप् । कुम्भग्राम् (पाना)
 वारिरथ पु० वारिणि रथ इव गमनसाधनम् । भेलके ।
 वारिराशि पु० वारीणां राशयोऽल । ससृष्टे । [लि०
 वारिरुह न० वारिणि रोहति रुह-क । पद्मे, जलजातभाले
 वारिवदन न० वारियुक्तं वदनं यस्मात् । प्राचीनामलके
 तत्संवने हि सखे वारिनिश्चावः ।
 वारिवर न० वारि हयोति वृ-अच् । करमर्दने । [वदयाम् ।
 वारिवल्लभा स्त्री० वारि वल्लभमस्याः उत्पत्तिहेतुत्वात् ।
 वारिवाह पु० वारीणि वहति वह-अण् । भेषे ।
 वारिष्णु पु० वारिणि ससृष्टजले गते ग्री-ड । विष्णौ ।
 वारीश पु० इत० । ससृष्टे, वरुणे च । वारिनाद्यादयोष्यत् ।
 वारुण न० वरुणस्येदमण् । जले, वरुणस्यम्बिनि लि० ।
 वारुणि पु० वरुणस्यापत्यम् इज् । अग्न्यसुनौ कुम्भजात-

त्वात् मैलावस्थापत्यत्वाच्च तथात्वम् ।

वारुणी स्त्री० वरुणोदेवतास्य वरुणस्येदं वा अण् ङीप् ।
पश्चिमदिशि, मदिरायाम्, शतभिषानवति, दूर्वायां,
गण्डदूर्वायाम्, इन्द्रवारुणां, शतभिषानस्ययुक्तचैव-
लक्षणवयोदभ्यां, वरुणस्ति याज्ञ ।

वारेन्द्री स्त्री देवभेदे, (वारेन्द्रभूमि) (राजसाही) वज्रदेशप्रदेशे
वार्त्ता न० वृत्ति+अण् । आरोग्ये । निराग्रे, वृत्तिशीले च
वि० । दुर्गायां, कृषिकर्माणि, वृत्तौ, जनश्रुतौ, वृत्तान्ते, काल-
कर्त्तके भूतनाशने च स्त्री० । अस्मिन् महाभोहमये कटाहे
स्त्रय्यभिन्ना रात्रिदिनेभ्यनेन । सासर्तुदूर्वापरिषट्ठनेन
भूतानि कालः पचतीति वार्त्ता इति भारतम् ।

वार्त्ताक पु० वार्त्ताभारोग्यमाकयति गमयति अक-णिच्-अण् ।
वार्त्ताकौ । स्त्रियामपि तत्पक्षे ङीप् । पु० उत्त्वम् वार्त्ता
कुरण्यत् स्त्री० । 'वार्त्ताकुरेष्वा गुणसप्रयुक्तेति' वैयाकम् ।

वार्त्तावह पु० वार्त्तामावहति आ+वह-अण् । क्षत्रिवाण्य्या
जीविनि वणिग्भेदे । वृत्तान्तवाहके लि० ।

वार्त्तिक न० वृत्तिरूपेण कृतो ग्रन्थः ङक् । 'उक्तास्तुतुङ्कार्थं
व्यक्तकारि तु वार्त्तिक'मित्युक्ते श्रुतास्तुतुङ्कार्थविष्कारके
ग्रन्थभेदे ।

वार्हर न० वारे जलाय दीर्घते इ-अप् । दक्षिणावर्त्तगङ्गे,
काकचिह्नायाम्, कण्णलावीजे, कमिजे, आन्वीजे च ।

वारव दरम् । जले । [समूहे, वृद्धस्य भावे कर्माणि च ।

वार्हक न० वृहानां समूहः तस्य भावः कर्म वा वुञ् । वृह
वार्हक्य न० वृहस्य भावः कर्म वा अञ् कृक् च । वृहत्वे ।

वार्हि पु० वारि जलानि धीयन्तेऽत आ-कि उत्प० । ससृष्टे ।

वार्हिभव न० वार्हो ससृष्टे भवति भू-अच् । सासृष्टलवणे ।

वार्हिषि पु० वृह्या जीवति इण् वृहर्वुधुभिभावः । वृह्याजीवे ।
स्त्रार्थे कन् । तलैव । [वृह्याजीविनि

वार्हिपिन् लि० वृह्ति+अख्यर्थे णि प्रकृतेः नि० वार्हिभिभावः ।

वार्ह्य न० वार्हु वैभौवः अञ् । धान्यादेर्वर्द्धनोपाये (वाडिदेवा)

वार्हीणस पु० वारि जलानि धयति धा-किप् वार्हीः नसा
मासिका यस्य णत्वम् पु० । गण्डके । पु० वार्हीणसः ।

'विज्ञप्तं विन्दियजीवं सेंटं वृहजजापतिम् । वार्हीणसः
प्रोच्यतेऽसौ' इत्युक्ते पशुभेदे 'वार्हीणस्य वासेन तस्मिन्-
दशवार्षिकी'ति मनुः ।

वाश्मण न० वर्षणां समूहः अण् न टिलोपः । कवचसमूहे ।

वार्मिण न० वर्मिणां समूहः अण् न टिलोपः । कवचिसमूहे

वार्मुष पु० वारं जलानि सञ्चति सञ्च-किप् । मेमे ।

वार्षिक लि० वर्षे वर्षासु वा भवः ङक् । वत्सरभवे, वर्षाकालभवे
च । त्रायमाणालतायां न० स्त्री० स्त्रीत्वे ङीप् । वर्षक-
र्त्तव्यायां पूजायां स्त्री० ङीप् । 'शरतकाले महापूजा
क्रियते या च वार्षिकी'ति चण्डी ।

वार्षित न० वृहत्याः फलम् अण् तस्य न लुप् । वृहतीफले ।
वार्षद्रव्य(धि) पु० वृहद्रव्यस्यापत्यमण्, इज् वा । वृहद्रथराज-
पुत्रे जरासन्धे श्वमे ।

वार्षस्पत्य न० वृहस्पतिना प्रोक्तमधीते अत्र । चाव्वांके । तेन
प्रोक्तं तस्येदं वा अत्र । नीतिशास्त्रे, बौद्धागमे च वृहस्पति
सम्बन्धिनि लि० । [द्वितीये करणे ।

वालव पु० वल-वञ् वःलञ्चलनमस्यासि व । तिथ्यर्थात्मके
वाल्ले न० वल्लेन निर्हस्यम् । वल्कजाते वल्ले । [सनिभेदे
वाल्मिकि पु० वल्मिकौ भवः इज् । रामायणग्रन्थकर्त्तरि

वाल्मीकि(कि) पु० वल्मीके भवः अण् इज् वा । सनिभेदे ।

वावदूक लि० वद-यङ् लुक्-ऊकञ् । वृद्धवदनशीले वक्त्रारि
वावय पु० वय-यङ् लुक्-अच् । (वावुः) तुलसीभेदे ।

वावृत संभक्तौ दि० आत्म० सक० सेट् क्तावेट् । वावृत्यते अवा-
वर्त्तिट् । 'ततो वावृत्यमाना सेति' भट्टिः ।

वावृत लि० वावृत-क्त । कतवरणे ।

वाश तिरचां ग्रन्थे अक० आह्वाने सक० दि० आत्म० सेट् चङिः न
लृङिः । वाशते अवाशिष्ट । 'उद्वाशमानः पितर'मिति भट्टिः

वाशा स्त्री० वां गतिं शसति गो-क । वाशके । स्त्रार्थे कन् तलैव
वाशित न० वाश-भावे क्त । तिरचां शब्दे, आह्वाने च ।

वाशिता स्त्री० वाश-क्त । करिष्याम्, स्त्रीसाले च ।

वाशि(सि)ष्ट न० वशि(सि)ष्टेदम् अण् तेन प्रोक्तं वा अण् ।
वशिष्टप्रणीते उपपुराणभेदे, योगशास्त्रभेदे च ।

वशि(सि)ष्टसंबन्धिनि लि० । गोमत्यां नद्यां स्त्री० ङीप् ।

वाश्र न० वाश-रक् । शृङ्गे, चतुष्पथे च । दिवसे पु० ।

वाष्म(स्त्र) पु० वा-प सु(ष्ठ)क् च । जगन्नि, लोहे, चतुर्जले च
संज्ञायां कन् । मारिषशाके (मटिया) हिक्कपत्युं स्त्री० वा

गौ० ङीप् । वाष्मी(स्त्री)+कन् । वाष्मि(स्त्र)काम्यत् । [न

वास शरभीकरणे अ० बु० उ० सक० सेट् । वासयति ते अवासात्-
वास पु० वस-वञ् । शृङ्गे वल्ले अवास्थाने, वास-अच् । वासके,

सुगन्धे च । [वासकः कासनाशक' इति वैयाकम् ।

वासक पु० वास-ण्वुल् । स्वनामख्याते वृक्षे 'येन तेन प्रकारेण
वासकसज्जा स्त्री० 'कुरते भरुणं या तु सज्जिते वासकेश-
नि । सा तु वासकसज्जा स्यादि'त्युक्तलवणे नायिकाभेदे

वाससज्जाप्यत् ।

वासगृहं न० वासयोग्यं गृहम् । मध्यगृहे ।
 वासतेयी स्त्री० वसतये कृता ढक् । रात्रौ । वसतियोग्ये लि०
 'वनेषु वासतेयेष्विति भट्टिः ।
 वासन न० वास-ल्युट् । सुरभोकरणे धूपने, वारिधात्याम्,
 वस्त्रे, वासस्थाने, ज्ञाने च वस-णिच्-ल्युट् । निक्षेपाधारे,
 निक्षेपार्थे-सुद्राङ्गिते च । [सुरभीकरणे च
 वासना स्त्री० वास-युच् । प्रत्याशायां ज्ञाने, स्मृतिहेतौ, संस्कारे,
 वासन्त पु० वसन्तस्त्रेदम् वसन्तेभवः वा अण् । वसन्तप्रिये-
 उभ्रे, कोकिले च । वसन्तभवे-मलयवायी-सुह्र, कृष्णसुह्र
 मदनहले च । तत्कालभवे लि० । यूष्या भाववीलतायां,
 पाठलायां नवमस्त्रिकायां, तत्कालेपूज्यायां-दुर्गायाञ्च स्त्री०
 वासयोग पु० वासेन गन्धेन योगोयत् । (आविर) चूर्णभेदे
 वासर पु० न० । वस-अरन् । दिवसे । नागभेदे पु० ।
 वासव पु० वसुरेव स्वार्थेऽण् वस्त्राणि सन्त्यस्य वा अण् । इन्द्रे
 वसोरप्यत्वं स्त्री अण् ङीप् । व्यासमातरि मत्स्य-
 गन्धायाम् स्त्री० ।
 वासवदत्ता स्त्री० वासवदत्तामधिकृत्य कृतो ग्रन्थाः अण्
 आख्यायिकायां तस्य लुक् । वासवदत्ताचरिताख्यापके
 ग्रन्थभेदे । इत० इन्द्रदत्ते लि० ।
 वासस् न० वस-असि । वस्त्रे ।
 वासागार न० वासयोग्यमगारम् । वासयोग्ये गृहे गृहमध्ये
 वासि(षी) स्त्री० वस-इज् वा ङीप् । कुठारभेदे (वाङ्म)
 वासित लि० वाङ्म-क्त । सुरभीकृते ।
 वासिनी स्त्री० वासोऽस्त्यस्याः इति । शुष्कभिक्षुग्राम् ।
 वासु पु० वस-उण् । विष्णौ ।
 वासुकि पु० वसुना रत्नेन कायति कै-क सण्वइज् । सर्पराजे
 'भगिनी वासुके स्वार्थे'ति मनसास्तोत्रम् ।
 वासुदेव पु० वसुदेवस्यापत्यम् अण् । विष्णौ ।
 वासुदेवप्रियङ्गुरी स्त्री० इत० । शतावर्ण्याम्, श्रीकृष्णप्रिय-
 कारिण्यां स्त्रियाञ्च ।
 वास्तू स्त्री० वास-क । नास्त्यौ बालायाम् ।
 वास्तव न० वस्त्रेव अण् । सत्यभूते प्रदार्थे । [प्रदार्थे ।
 वास्तविक लि० वस्तुतो निर्दत्तम् ढक् । स्वतःसिद्धे सत्यभूते
 वास्तव्य लि० वसति वस-तव्य नि० । वासकर्त्तरि, वासयोग्ये
 स्थाने, वसतौ च पु० । [स्वार्थे कन् । शकभेदे ।
 वास्तु पु० वस-उण् । वासयोग्यमभौ, स्वनामख्याते शकौ च ।
 वास्तूक न० वास्तू-कन् पु० दीपः । वास्तूशकौ विज्ञीशकौ
 स्त्री० गौरां ङीप् ।

वास्त्येय लि० वस्त्रेदिदम् वस्त्ये हितं वा ढक् । वस्त्रिसंश्लिखिनि
 वासयोग्ये च ।
 वास्तोष्पति पु० इत० अलुक्समा० । इन्द्रे, वास्तुभूमिपतौ च ।
 वास्त्य पु० वस्त्रेणाढतो रथः अण् । वस्त्रेण सम्यगाढते रथे ।
 वास्त्येय पु० वास्त्याय हितं ढक् । नागकेशरे ।
 वाह् यत्ने स्वा० आ० अच० सेट् चङि न ह्रस्वः । बाहते अवाहित
 बाह पु० उल्लतेऽनेन असौवागवादिना वा वह-घञ् । अश्वे
 'बाहोभारचलट्यमि'त्युक्ते परिमाणभेदे च । [दयोष्यत्
 बाहद्विपत् पु० वाह्-हेटि द्विष-शब्द इत० । महिषे वाहरिधा-
 वाहन न० वाहयत्यनेन वह-णिच्-ल्युट् । रघादौ याने ।
 वाहस पु० वाह् गतिं स्थिति धो-क । अजगरे, सुनिषण्णे
 (सुसनि) शकौ च । [पृ० । गजकुम्भस्थाधोभागे ।
 वाहित्य न० वहतीति णिनि वाही-तस्मिन् तिष्ठति स्या-क
 वाहिनी स्त्री० बाहोऽस्त्यस्याः इति ङीप् । सेनायां, वहति
 वह-णिनि । नद्याम् 'वाहन्यः पार्थमेता न जहतीति
 काव्यप्रकाशः ।
 वाहिनीपति पु० इत० । सेनापतौ, सद्यद्रे च ।
 वाहीक पु० वह-कैकण् । जातिभेदे (जाट) । गौर्वाहीक
 इति अलङ्कारः । देशभेदे च ।
 वाह्य पु० वह-उण् । भुजे अवयवभेदे, अङ्गशास्त्रोक्ते चेत-
 व्यवहारे भुजाकारे रेखाभेदे च ।
 वाह्यमूल न० इत० । भुजद्वयस्य मूले कण्ठरूपे अङ्गे ।
 वाह्यवार पु० वाह्यं वारयति ट-णिच्-अण् । ज्ञेयातकटणे
 वाह्य न० वाह्यं चालनमर्हति यत् वह-ण्यहा । अन्धादौ याने,
 वानरे च । वहिर्भवः अयं टिलोपः । वहिर्भवे लि० ।
 वाह्येन्द्रिय न० बाह्यप्रदार्थानां शब्दादीनां ग्रहणयोग्यमिन्द्रि-
 यम् । शब्दादिबाह्ये चोत्पादौ इन्द्रिये ।
 वाह्यि(ह्यौ)क पु० वह-णिच् स्वार्थे कन् । देशभेदे । तद्देव-
 जाते-कुङ्कुमे, हिङ्गुनि न० ।
 वि अव्य० वा-कि । नियोगे, विशेषे- निश्चये, असहने, निषेधे,
 हेतौ, अव्याप्तौ, ईषदर्थे, परिभवे, शुद्धौ, अवलम्बने, ज्ञाने,
 गतौ, आलस्ये, पालने च । विहगे पु० । [पूर्यते तस्मिन्
 विंश लि० विंशतेः पूरणः विंशति+ङट् । येन विंशतिसङ्ख्या
 विंशक न० विंशतेरवयवः ङुन । विंशतिसंख्यायाम् ।
 विंशतिरधिका दीयतेऽस्मिन् शते आद्यो लाभो वृद्धि
 र्वा-ङुन् । प्रतिशतं विंशत्यधिकलाभादौ 'सासुद्रा विंशकं
 शत'मिति स्मृतिः ।
 विंशति स्त्री० द्वे दशतौ नि० । द्विदशकसंख्यायां, तत्सङ्ख्याते च

एक व०। सङ्गाविशेषार्थं तु सर्व्व व०। हे विंशती विश्वः
विंशतय इति ।

विंशतिक लि० विंशतेर्योग्यः । विंशतियोग्ये । [ङोप् ।
विंशतितम लि० विंशतेः पूरणः तस्य । विंशत्यर्थे स्त्रियां
विकङ्कट पु० वि+ककि-अट् । गोचुरे ।

विकङ्कत पु० वि+ककि-अट् । (वङ्ची) छत्ते, अतिवलायाश्च
विकच पु० विगतः कनो यश्च । अपणे बुद्धसंन्यासिनि, विधि-
ष्टः कचो यत् । ध्वजे केतो । वि+कच-अच् । विकशिते
इव० केशम्भूत्ये लि० । मङ्गावाणिशाय्यास्त्री० ।

विकट पु० वि+कट-अच् । विस्फोटके, साकण्डड्ये च ।
वि+कटच् । विगले, विकते, सुन्दरे, दन्तरे च लि० ।

विकण्टक पु० विगतः कण्टकोऽस्य । यवासे । शलुहोने लि० ।
विकल्पन न० वि+कल्-ल्युट् । आत्मसाधायाम् । युच्, तत्कर्त्तरि लि० ।
विकर्त्तन पु० वि+कत-ल्यु । सूर्य्ये, अर्कड्ये च ।

विकर्म्मस्य पु० लि० विकर्म्मणि निन्दिताचारे तिष्ठति स्या-क
कुलिमाचाररते । [हीने च ।

विकल लि० विरुद्धा कला यस्य । विबुधे, स्वभावहीने, कला
विकलाङ्ग लि० स्वभावहीनमङ्गस्य । स्वभावतो न्यूनाधिकाङ्गे
विकल्प पु० विभिन्नः कल्पः । स्वानिहेतो कल्पने, विविधकल्पने,
संशङ्गोपपत्ते, पक्षतः प्राप्तौ च । [नवायाश्च

विक्रय(स्व)र लि० वि+कश(स्व)-अरच् । प्रकाशशीले रक्तपुन-
विकषा स्त्री० विशेषेण कथ्यतेऽसौ कष-वर्ण्ये क । मङ्गिण्याम्
विक(प्र)सित लि० वि+कश(स्व)-क्त । प्रकाशयुक्ते ।

विकार पु० वि+क-अच् । प्रकृतेरन्यत्वे परिणामे ।

विकाल पु० विरुद्धः देवपैत्यादिकर्मानर्हः कालः । राक्षसी
नामकवेलायास् दिवसान्त्यकाले ।

विकाश न० विरुद्धः काशः । रुद्धि, विशिष्टकाशे प्रकाशे च
विकाशिन लि० वि+काश-णिनि । प्रकाशशीले विकचरे ।

विकिर उ० वि+कृ-क । विहने, कुशे च । विकीर्यते वर्ण्ये क ।
विज्ञापशाल्ये उत्प्लिग्नेतसम्पदादी ।

विकिरण न० वि+कृ-ल्युट् नि० इत्यन् रपरत्यङ् । अपणे
चिह्ने, हाने च । अर्कड्ये पु० । इव० किरणम्भूत्ये लि० ।

विकीर्ण लि० वि+कृ-क्त । विजिम्भे । [विकृतिप्राप्ते च ।
विकुर्व्वाण लि० वि+कृ-शानच् । कृपंहेतुना जातरोमञ्चादौ

विकुचि पु० सूर्य्यवंशे इक्ष्वाकुराजपुत्रे नृपभेदे ।

विकृत लि० वि+कृ-क्त । मोभूते मलिनोक्ते, रोगयुक्ते च ।

विकृति स्त्री० वि+कृ-क्तिन् । विकारशब्दार्थे ।

विकृति पु० वि+कृ-क्तिच् ङीप् । रोगे, डिम्बे च ।

विक्रम पु० विशेषेण क्रान्ति वि+क्रम-अच् अच् वा ।

निविक्रमे, विष्णौ, विक्रम-दित्यन्ते "रत्नानि वै वररश्चि
नैव विक्रमस्येति" ज्योतिर्विदाभरणम् । भावे चञ् । क्रमस्ये
करणे चञ् । चरणे, शौर्यातिशये, सामर्थ्ये च षष्ठिवर्ष-
मध्ये लवणं मधु मव्यञ्च मङ्गापे विक्रमे प्रिये !' इत्युक्त-
लक्षणे वत्सरभेदे च । [विक्रमाकौषल्य ।

विक्रमादित्य पु० विक्रमेणादित्य इव । खनामत्याते नृपभेदे
विक्रमिन् पु० वि+क्रम-णिनि । सिङ्हे, विष्णौ च विक्रमयुक्ते लि० ।
विक्रय पु० वि+क्री-अच् । मूल्यप्रत्ययेन परस्वल्पापादके व्यापारे
विक्रयानुश्रय पु० विक्रयस्यानुश्रयः पञ्चात्तापः । विक्रीतप-
दार्थस्य परावृत्तिफलके अनुतापे ।

विक्रयिक पु० विक्रयः अस्वस्य ठल् । विक्रेतरि ।

विक्रयिन् लि० वि+क्री-णिनि । विक्रयकर्त्तरि ।

विक्रान्त पु० वि+क्रम-क्त । सिङ्हे, मूरे च । भावे क्त । विक्रमे ।

विक्रिया स्त्री० वि+कृ-य । विकारे अच्यथास्थितस्य वस्तुनो-
ऽन्यथापरिणामे ।

विक्रीय लि० वि+क्री-यत् । विक्रययोग्ये पदार्थे ।

विक्रव लि० वि+कृ-अच् । व्याकुलोभावे ।

विक्रिन्व लि० वि+क्रि-दत्त । आर्त्रे, शीर्षे, जीर्षे च ।

विचाव पु० वि+चु-अच् । शब्दे कासादिरोगकृतशब्दे च ।

विचीर पु० विशिष्टं क्षोरमस्य । अर्कड्ये विगतक्षीरे लि० ।

विच्छेप पु० वि+क्षिप-अच् । त्यागे, प्रेरणे, दूरीकरणे च ।

विच्छेपशक्ति स्त्री० विच्छेपस्य दूरीकरणस्य जनिका शक्तिः ।

वेदान्तोक्ते अविद्याशक्तिभेदे । [दिशः । विच्छेपफल लि० ।

विश्व लि० विगतो नाशिका यस्य स्वादेशः । गतनाशिके । स्वा-

विख्यात लि० विशेषेण ख्यातः प्रसिद्धः वि+ख्या-क्त । प्रसिद्धे

विगणन न० विशेषेण गणनम् गण-ल्युट् । कृष्णशोधनार्थे-
सङ्ख्यागणने ।

विगत लि० वि+गम-क्त । प्रमादरहिते विशेषगते अपगते च ।

विगतार्त्तवा स्त्री० विगतमार्त्तवं रजो यस्याः । गतरज-
स्त्वायां स्त्रियाम् ।

विगन्धक पु० विरुद्धः गन्धोऽस्य कप् । इन्दुदाहृष्टे । लघुषायां
(शशा) स्त्री० गौ० ङीष् । स्वायं कन् तलैव ।

विगम पु० वि+गम-अच् । नाग्रे, अपावे च ।

विगर्हण न० वि+गर्ह-ल्यु । निन्दने । [निन्द्यायाम् ।

विगर्हित लि० वि+गर्ह-क्त । निन्दिते निषिद्धे च । भावे-क्त ।

विगाढ लि० वि+गाह-क्त । ज्ञाते, ज्ञातवगाहने च ।

विगान न० वि+गै ल्युट् । निन्द्यायाम् ।

विगीत लि० वि+गै-क्त । निन्दिते ।
 विगीति स्त्री० वि+गै-क्तिन् । निन्द्यायाम् ।
 विगुण लि० वि+गु-क्त । गुणरहिते ।
 विगूढ लि० वि+गुह-क्त । गर्हिते, गुप्ते च । [वाक्यस्य पदे च
 विगूढीत लि० वि+गुह-क्त । गूढीते, व्याकरणोक्ते विपुह-
 विग्र लि० विगता नाशिकाऽस्य आदेगः । विगतनाशिके ।
 विग्रह उ० वि+पह-अच् । देहे, विभागे, युद्धे, समासादिदृष्टि
 सप्तानां कवाक्यभेदे, विशेषज्ञाने च । [कान्ते काले ।
 विघटिका स्त्री० विभागः घटिकायाः । घटिकाघटिभागे प्रला-
 विघटित लि० वि+घट-क्त । वियोजिते विशेषेण रचिते च ।
 विघटित लि० वि+घट-क्त । चालिते, वियोजिते च ।
 विघस उ० वि+अद्-अच् । भोजनगृहे, आहारे च शिक्छके न०
 विघसाग्निम् लि० विघसं देवतादिस्त्रावग्रेष्वग्निनाति अश-
 णिनि । देवपैलकायान्नलरं तदग्निभोजिनि ।
 विघात उ० वि+हन-क्त । व्याघाते, व्याघाते च ।
 विघातिन् लि० वि+हन-चित्तुष् । निवारके । नाशके, नष्टे च
 'नित्यश्चायं बल् निमित्तो विघाती'ति व्याकरणम् । एवम् ।
 विघातकोष्यत्व ।
 विघ्न उ० वि+हन-क्त । व्याघाते अन्तराये, कष्टपाकफलायाश्च
 विघ्ननाशक उ० इत्त० । गण्ये विघ्नविनाशनादयोऽयम् ।
 विघ्नराज उ० विघ्न राजते अच् । गण्ये । विघ्नेषादयोऽयम्
 विघ्नहारिन् उ० विघ्न हरति कृ-णिनि । गण्ये ।
 विघ्नित लि० विघ्नो जातोऽस्ति इतच् । जातविघ्ने ।
 विघ्ने शानकान्ता स्तो० इत० । चेतद्व्याख्याम् ।
 विच प्रथक्करणे क० जु० च उ० अक० अनिट् । विनक्ति विवेक्ति
 विवृक्ते वि विवृक्ते । अविचत् अवेचीत् ।
 विचकिल उ० विच+क किल-क कर्ष० । मदनङ्को ।
 विचक्षण उ० वि+चक्ष-ल्यु । पण्डिते नागदन्त्यां, स्त्री० टाए
 विचयन न० वि+चि-ल्युट् । अन्वेषणे, पुष्पादिचयने च ।
 विचर्चिका स्त्री० वि+चर्च-ल्युट् । दासनि रोगभेदे ।
 विचार उ० वि+चर-अच् । तत्त्वनिर्णये, तदनुगुणे वाक्यसौम्ये च
 विचारण न० वि+चर-ल्युट् । सीमांशायाम् । युच् ।
 तत्रैव स्त्री० ।
 विचि(नी) उ० स्त्री० विच-इक् । तरङ्गे स्त्रीलपणे वा छीप् ।
 विचिकित्सा स्त्री० वि+कित्त-स्त्रार्थे शन् अ । सन्देहे ।
 विचित्त न० विशेषेण चित्तम् । कर्तृवर्षे । तद्वति, आचर्ये च
 लि० । स्त्रार्थे शन् । भुज्यमाने उ० ।
 विचित्तवीर्य उ० शान्तमुद्रात्मके न्यभेदे ।

विचित्राङ्ग उ० विचित्रमङ्गं यस्य । (चित्ते) आध्रभेदे, आचर्यदेहे लि०
 विचेतस् लि० विचत्तं उट् विचिष्टं वाचेतो यस्य । दुष्टचित्ते
 विचिष्टचित्ते च । [क्त । विगेषेण चेष्टायाम् न० ।
 विचेष्टित लि० विगतं चेष्टितमस्य । चेष्टाशून्ये, वि+चेष्ट भावे
 विच्छ दीप्तौ च उभ० सक० सेट् । विच्छयति ते अविच्छित् त
 विच्छ गतौ तु० पर० आद्यपक्षे उ० सक० सेट् । विच्छायति
 विच्छायते विच्छति । अविच्छायात् अविच्छायिष्ठ अविच्छीत्
 विच्छन्टक उ० विगिष्टः कन्दोऽयम् कप् । ईश्वरमृदभेदे ।
 विच्छाय न० वीनां पञ्चिणां छाया नपुंसकत्वम् । पञ्चिसूह-
 छायायाम् । विगता छाया यस्य । छायाधारिते लि० ।
 विच्छित्ति स्त्री० वि+छिद-क्तिन् । अङ्गरागे हारभेदे, छेदे,
 विनाशे, विच्छेदे, स्त्रीणां चेष्टाभेदे च । [छेदे न०
 विच्छिन्न लि० वि+छिद-क्त । विभक्ते, समालम्बे च भावे-क्त ।
 विच्छेद् उ० वि+छिद-अच् । वियोगे, सन्ततिराहित्ये, विभागे च
 विज प्रथक्करणे जु० उभ० सक० अनिट् । वेवेक्ति वेवित्ते अवि-
 जत् अविचीत् अविज्ज ।
 विज भये कम्पे च क० प० अक० सेट् । विनक्ति अविजीत् । [विभ्रः
 विज भये कम्पे च तु० आ० अ० अनिट् । विजते अविजिट् । क्त-
 विजन लि० विगतो जनो यस्मात् । निर्जने ।
 विजनन न० वि+जन-ल्युट् । गर्भमोचने, प्रसवे, उद्भवे च ।
 विजय उ० वि+जि-कर्त्तरि अच् । अर्जुने, विमाने यसे च ।
 भावे अच् । जये, परिभवपूर्वकपक्षणे च ।
 विजयकुञ्जर उ० विजयाय कुञ्जरः । राजवाहनगजे ।
 विजया स्त्री० आश्विनशुक्लपत्नीयदशम्याम् उन्मायाः सखीभेदे,
 'कथयत विजये'ति सद्राराण्यम् । दुर्गायां, जयन्त्यां,
 श्रेफालिकायां, मञ्जिण्यां, यमीभेदे, अविनमन्ये, भङ्गायाम्,
 (सिद्धि) अष्टहादशीमध्ये, यदा तु शुक्लहादस्यां नचत्वं अत्रयं
 भवेत् । तदा सा तु महापुण्या हादशी विजया सृष्टे'त्युक्ते
 हादशीभेदे, 'शुक्लपक्षस्य सप्तम्यां सूर्यवारी यदा भवेत् ।
 सप्तमी विजया नाम'त्युक्ते सप्तमीभेदे च । [वल्लिनि ।
 विजातीय-लि० विभिन्नां जातं धर्ममर्हति क् । विभिन्नधर्मा-
 विजिगीषा स्त्री० विजेतुमिच्छा वि+जि-सन् अ । सोदर-
 पूरणेच्छया निन्दनीयकम्पादौ प्रहसौ तन्निन्दाऽगणने,
 विजयेच्छायाश्च । उ । विजिगीषुः । जयेच्छावति लि० ।
 विजिन न० विज-इन् कश्च । वने इत्यमरे ।
 विजल उ० विज-उलच् कश्च । शास्त्रासीकन्दे ।
 विजृम्भाण न० वि+जृभि-ल्युट् । विकाशे, सस्वविकाशहेतुभूते
 वायुव्यापारभेदे (हारतोला) ।

विजृम्भित लि० वि+जृम्भ-क्त । विकशिते भावे क्त । प्रकाशे
विज्जुल न० विज-उल-जुल-उत् । लवे (दारविनि) ।
विज्ञा पु० विशेषण ज्ञानाति ज्ञा-क । प्रवीणे, पण्डिते च ।
विज्ञात लि० वि+ज्ञा-क्त । ख्याते, ज्ञाते च ।
विज्ञान न० वि+ज्ञा-ल्युट् । ज्ञाने, कर्मणि, शिल्पादिज्ञाने,
वेदान्तोक्ते अविद्यावृत्तिभेदे च ।
विज्ञानमयकोष पु० विज्ञानात्मकः कोष इवावरकाल्यात् ।
ज्ञानेन्द्रियसङ्घिते बुद्धिदृष्टिभेदे ।
विज्ञानिक लि० विज्ञानमख्यस्य ठन् । विज्ञ नयुक्ते ।
विट आक्रोशे सक० क्ते अक० आ-पर० सेट् । वेडति अनेडीत् ।
विट पु० विट-क । पिङ्गे, जारे, शृङ्गाररसनायकाचरुचरे धूर्ते,
विट ! विटपमसृमिति माघः । पर्वतभेदे, लवणभेदे,
खदिरभेदे, नारङ्गद्वये, मृषिके च ।
विटङ्क न० वि-टकि-अच् । कपोतपालिकायां प्रासादाद्यपस्ये
काठनिर्मिते कपोतावासस्थाने । (पायराखीप)
विटप पु० न० । विटं विस्तारं पाति पा-क । शाखायां, पल्लव-
विस्तारे, स्तम्भे, पल्लवे च विटपात्रके लि० 'विट ! विटप-
मसृन्दस्ते त माघः ।
विटपिन् पु० विटप+अस्यर्थे इनि । दृष्टे, वटदृष्टे च ।
विटलवण न० विडिव लवणम् इ० । विड्लवणे ।
विटि(टी) स्त्री० विट-कि वा ङीप् । पीतचन्दने ।
विट्खदिर पु० विडिव दुग्धः खदिरः । (गुप्तेवावला) दृष्टे
विट्चर पु० विषि-विद्यायां चरति चर-अच् । पाम्यन्त्रकरे
विटपति पु० विष्यते विग्र-क्तिप् विग्रः कल्यायाः पतिः ।
जामातरि । [लिङ्ग] पतिभेदे ।
विट्सारिका स्त्री० विडिव दुग्धः सारिका । (गुप्तेवा-
विड आक्रोशे आ-पर० सक० सेट् । वेडति अनेडीत् ।
विड न० विड-क । लवणभेदे । [लि०]
विडङ्क पु० न० विड-अङ्क-न् । खनामख्याते औपधभेदे । अभिज्ञे
विडम्बन न० वि-डवि-ल्युट् । तिरस्कारणे अनुकरणे च । युच् ।
विडम्बनाय्य स्त्री० । 'इयञ्च तेदया एततो विडम्बनेति कु०
विडाल पु० विड-कालन् । खनामख्याते पशुभेदे, नेत्रपिण्डे,
नयनौषधिभेदे च । विदार्यां स्त्री० ङीप् । संज्ञायां कन् ।
हरिताले न० । सार्धे कन् विडावे पशौ पु० ।
विडीन न० वि+डी-क्त । प्रविष्टां गतिभेदे ।
विडुल पु० विड-कुलन् । वेतसदृशे । [इ० वा कौत् । इन्द्रे ।
विडो(डो)जस् पु० विष-क्तिप् विट् व्यापकमोजो यस्य
विड्गन्ध न० विष इव गन्धोऽस्य । विड्लवणे ।

विड्लवण न० विडिव दुग्धं लवणम् । खनामख्याते लवणभेदे
विड्वराह पु० विट्प्रियो वराह । शक० । पाम्यन्त्रकरे 'लसुन
विड्वराहश्चेति जनुः ।
वितस पु० वि+तनु-अच् । प्रविष्टां वन्धनधात्रे रज्जुप्रभृती
वितरुडा स्त्री० वि-तडि-अ । स्वपद्याव्यवस्थापनेन परपञ्चमात्र
निराकरणे कथाभेदे, कलश्वीशाके च ।
वितथ लि० वि+तन-अच् । मिथ्याभूते पदार्थे, स्तब्धे यत् । तल्ले ।
वितद्रु स्त्री० वि+तन-अङ्क-च् । पञ्चावदेत्यस्य नदीभेदे ।
वितरुण न० वि+तृ-ल्युट् । दाने ।
वितर्क पु० वि+तर्क-अच् । सन्देहे, अज्ञे च ।
वितर्हि स्त्री० वि+तर्ह-इन् वा ङीप् । वेदिकायाम् । इ० ।
वितर्हिरेत्यल स्त्री० वा ङीप् ।
वितल न० विशेषेण तलम् । पातालभेदे ।
वितस्ति पु० स्त्री० वि+तस-क्तिच् । हादशाङ्गुलपरिमाणे विस्तृत
सकनिष्ठवध्यङ्गुलान्तपरिमाणे । [च । चन्द्राकरे पु० न०
वितान न० वि+तन-अच् । दृष्टिभेदे, अवसरे, यज्ञे, विस्तारे
वितानमूलक न० वितानं विस्तीर्ण मूलमस्य कप् । उशीरे
वितुन्न न० वि-तद-क्त । सुनिषण्णके संज्ञायाम् कन् । धात्ये ।
वित्त त्यागे अद० पु० उभ० न० सेट् । वित्तयति ते अविजित् त
वित्त न० वित्तयते त्यज्यते वित्त-अच् । धने । विद-क्त । ख्याते,
विचारिते, ज्ञाते, लब्धे च लि० ।
वित्त स्त्री० विद-क्तिन् । ज्ञाने, लाभे, विचारे च ।
वित्तेश पु० इत् । कुबेरे ।
विथ याचने आ० आ-दिक्-सेट् चङि नञ्त्वाः । वेथते अनेयिद
विद सुखाद्यनुभवे आख्याने, वादे च सक० वासे अक० पु०
उभ० सेट् । वेदयति ते अवीविदत् त ।
विद लाभे इ० उभ० सक० अगिन् । विन्दति ते । अविदत् अविचि
विद जीर्णसि रुधा० आ-सक० अगिन् । विन्ने अविचि ।
विद भावे, दिवा० आ० अक० अगिन् । विद्यते अविचि ।
विद ज्ञाने अदा० पर० सक० सेट् । वेति-वेद । अनेदीत् ।
विदग्ध लि० वि+दह-क्त । नागरे, निषण्णे, पण्डिते च ।
नायिकाभेदे स्त्री० । विशेषेण दग्धे लि० ।
विद् पु० विद-क्तिप् । पण्डिते, बुधपक्षे च ।
विद् पु० विद-क । पण्डिते, बुधपक्षे च ।
विदथ पु० विद-कथच् । योगिनि, क्षतिनि च ।
विद्वर न० वि+ह-अप् । (क्षयिमानसा) दृष्टे विद्वीकरणे पु० ।
विद्वर्भ पु० स्त्री० विगताः दग्धाः कुमायतः । कुविज्जनगरे (नागपुर)
विद्वल न० विशेषेण दृश्यते दल-चञ्चलं क । द्विधाभूते दाडिम

कल्मे वंशदिपाले च । कलायादौ, रक्तकाञ्चने पिष्टके च
 उ० लिङ्गति (तेजोङ्गि) स्त्री० । दल-मृन्मे लि० ।
 विदा स्त्री० विद-अङ् । ज्ञाने बुद्धौ च ।
 विदार उ० वि+ङ-अच् । विदारणे जलोच्छासे च ।
 विदारक उ० वि+ङ-ण्वल् । जलमध्यस्थतरंगिलादौ विदारण
 कर्त्तरि लि० शुष्कनदादेर्जलधारणयोग्ये गर्त्ते न० ।
 विदारण न० वि+ङ-ण्वल् । भेदे, मारणे, विङ्म्वे च ।
 युङ्गे उ० स्त्री० । कर्णिकारहणे उ० ।
 विदारी स्त्री० । विदारोऽस्त्वस्याः अच् गौः ङीष् । शाल-
 पण्याम् । (शालपान) भूमिकुशाण्डे च ।
 विदारीगन्वा स्त्री० विदार्याः भूमिकुशाण्डस्येव गन्धोयस्याः ।
 शालपण्याम् (शालपान) ।
 विदाहिन न० वि+दह-णिनि । दाहजनकद्रव्ये ।
 विदित लि० विद-क्त । ज्ञाते, प्रार्थिते च । भावे-क्त । विख्यातौ
 उपगमे, ज्ञाने च । तदस्यासि अच् । ज्ञातरि । 'विदितः
 सत्वाद्यविति भारविः ।
 विदिश स्त्री० विगत दिशम् । दिशोर्मध्ये (कोण) ।
 विदु उ० विद-ङ् । हस्तिकुम्भमध्यभागे ।
 विदुर लि० विद-कुरच् । नागरे, धीरे, ज्ञातरि च । कौरवाणां
 सन्निधि दासीगर्भजाते धर्मावतारभेदे च उ० ।
 विदुल उ० विद-कुलच् । नेतसे, जलवेतसे, गन्धहणे च ।
 विदूर न० विशिष्टं दूरम् । अतिदूरे तत्रस्थे प्रदार्थे लि० विदूरे
 केयूरे, कुक्षे, इति साहि० २परि० । वैदूर्यमणिमयस्याने
 उ० 'विदूरभूमिर्नमेषयद्' इति कुमारः ।
 विदूरज न० विदूरे देशभेदे जायते जन-ङ । वैदूर्यमणौ ।
 विदूरथ उ० । सूर्यवंशे ऋषभेदे ।
 विदूराद्रि उ० विदूरे देशेऽद्रिः प्रव्यतः । प्रव्यतभेदे । यत्
 वैदूर्यमणिरुत्पद्यते । [सहायभेदे । परनिन्दके लि० ।
 विदूषक उ० विदूषयति वि+दूष-णिच्-ण्वल् । भ्रष्टारारस-
 विदेश उ० विभिन्नो देशः । देशान्तरे, 'भ्रष्टाभावे भवति मरणं
 सज्जनानां विदेशे' इत्युक्तः ।
 विदेह उ० विगतो देहः देहसम्बन्धो यस्य । जनकाख्ये
 ऋषे, तदंशे च कैवल्यसुप्तियुते, देहसम्बन्धस्ये च लि०
 मिथिलायां स्त्री० ।
 विदेहकैवल्य न० कर्म० । 'त तस्य प्राणा ह्युत्थानानि इहैव
 सप्तवलीयन्ते, इत्याद्युक्ते जीवन्मुक्तस्य देहपातान्तरं
 निर्वाणमोक्षे ।
 विद्व लि० व्यध-क्त । लिङ्गिते, विप्रै, दुर्गे, बाधिते ताङ्गिते च ।

विद्वकर्ण उ० विद्वः कर्ण इव पञ्चमस्य । (आकनादि) पाठायाम्
 स्त्रीत्वमपि तत्रैव ङीप् ।
 विद्यमान उ० विद-मानच् । वर्त्तमानकाले, तद्वत्तौ प्रदार्थे लि०
 विद्या स्त्री० विद क्यप् । ज्ञाने । तत्त्वसाक्षात्कारे 'विद्यया
 स्वतन्त्रते' इति श्रुतिः । दुर्गायां, गणिकारिकाह्वये, तन्त्रोक्ते
 देवीमन्त्रे च । 'तस्य विद्या न सिध्यतीति श्लाभास्तवः ।
 विद्याचन (ण) लि० विद्यया ख्याते चन (ण) विद्यया विख्याते ।
 विद्याचुक्षु उ० विद्यया विख्यातः चुक्षु । विद्यया ख्याते ।
 विद्यादल उ० विद्यायै ज्ञानाय दल्यतेऽसौ । भूर्जहणे ।
 विद्यादान न० इतः । अध्यापने, पुस्तकदाने च ।
 विद्याधन न० विद्यया लब्धं धनम् । विद्यालब्धे 'उपन्यसे
 त यस्तस्य' विद्याया प्रणपूर्वकम् । विद्याधनन्त तद्विद्यादिति
 'शिक्षादालिज्यतः प्राप्तं सन्दिग्धप्रश्ननिर्णयात् अत्रा
 नसंशयोक्तेदात्तत्वं प्राध्ययनात् यत् । विद्याधनन्त तत्
 पाङ्क्तिरिति 'शिक्षित्वमपि हि धर्मोऽयमित्युपक्रम्य परं
 निरस्य वादेन विद्यया द्यूतपूर्वकम् । विद्याधनं तु तद्वि-
 द्यादित्युक्ते धने ।
 विद्याधर उ० विद्यां सन्नादिकं धरति धृ-अच् । देवयोनिभेदे
 विद्युत् स्त्री० विद्योतते वि+द्युत-क्लिप् । तडिति, सन्ध्यायाञ्च
 विद्युत्प्रिय न० इतः । विद्युदाकर्षके कांसे, धातौ ।
 विद्युन्माला स्त्री० अष्टाक्षरपादके छन्दोभेदे । [रोगभेदे ।
 विद्रधि पु० वेत्यनेन विद् हृदयं रुग्णं रुध-कि ण् । हृदय
 विद्रधिनाशन उ० विद्रधिं नाशयति नश-णिच्-ण्वल् । शोभाञ्जे
 विद्र(द्रा)व उ० वि+द्रु-अप् धञ् वा । पलायने, चरणे, रुद्धे च
 विद्रुत लि० वि+द्रु-क्त । प्राप्रुवे, पलायिते च । [किसलये
 विद्रुम उ० विगिष्टो द्रुमः । प्रवालरत्नह्वये विगिष्टो द्रुमोयतः
 विद्रुमलता स्त्री० विद्रुमस्य लतैव । नलीनासगन्धद्रव्ये स्वार्ये
 कल तलैव । [विद्रुमि ।
 विद्वत्कल्प लि० ईषदसमाप्तो विद्वान् विद्वत्+कल्प । ईषद्वने
 विद्वत्तम उ० अतिशयेन विद्वान् विद्वत्+तमप् । अतिपण्डिते
 तरप् विद्वत्तपोयत् । [विद्वत्कले । देश्य । तलैव ।
 विद्वद्देशीय लि० ईषदसमाप्तो विद्वान् विद्वद्+देशीयर् ।
 विद्वत् लि० विद-कश् । प्राप्ते, पण्डिते, आत्मज्ञानयुक्ते च ।
 विद्विष उ० विप्रेशे हेष्टि द्विष-क्लिप् । शत्रौ कविद्विषोयत् ।
 विद्वेष्ट उ० वि+द्विष-अच् । वैरिभावे शत्रुतायाश्च ।
 विद्वेषण न० वि+द्विष-णिच्-ण्वल् । तन्त्रोक्ते अमिचारकर्म
 भेदे येन शत्रूणां परस्परविद्वेषो भवति तस्मिन् व्यापारे ।
 वि+द्विष-ण्वल् । विद्वेषे ।

विध विधाने, ठ-पर-सक-सेट । विधति अयेधीत्
विध पु० स्त्री० विध-क अङ् वा । विधाने, गजभक्ष्यान्ने, प्रकारे,
वेधे वृद्धौ च । वेतने, कर्मणि च स्त्री० ।
विधवा स्त्री० विगतो धनो यस्याः । स्मृतप्रतिकायां स्त्रियाम् ।
विधाट् पु० वि+धा-ट् । प्रजापतौ, ब्रह्मणि, कामदेवे, सदि-
रायां, ऋगुसुनिपुल भेदे । विधानकर्त्तरि लि० । स्त्रियां
ङीप् सा च पिप्पल्याञ्च ।

विधान न० वि+धा-ल्युट् । करणे, विधौ, गजभक्ष्यान्ने च ।
विधानञ्च पु० विधानं जानाति ज्ञा-क । पश्छित्ते । विधिज्ञे लि०
विधायक लि० वि+धा-ल्युट् । विधानकर्त्तरि ।

विधि पु० वि+धा-क्ति । जगत्स्रष्टरि ब्रह्मणि, भाग्ये, क्रमे,
‘चिकीर्षीकृतिसाध्यत्वहेतुधीविषयो विधिरि’त्युक्ते प्रवर्त्तनाकारे
नियोगे, तज्जनने वाक्ये, विष्णौ, कर्मणि, गजभक्ष्यान्ने, वैद्ये,
अप्राप्तप्राप्तकरूपे वाक्यभेदे, संज्ञा च परिभाषा च विधिर्नि-
यमएव च ‘अतिदेशोधिकारश्चेति व्याकरणोक्ते स्मृत्यभेदे ।
विधिञ्च लि० विधिं क्रमं जानाति ज्ञा-क । विधानक्रमज्ञे
विधित्वा स्त्री० विधातुमिच्छा वि+धा-सन् अ । विधानेच्छायाम्
विधिदेशक पु० विधिं विधानं दिशति दिश+ल्युट् । विविद
र्गिनि सदस्ये, गुरौ च ।

विधिवत् अव्य० विधिमर्हति विधि+वति । विधिसुसारे ।
विधु पु० व्यध-ङ् । चन्द्रे, कर्पूरे, विष्णौ, ब्रह्मणि, शङ्करे, वायौ च
विधुत लि० वि+धु-क्त । कस्मिन्ते, त्यक्ते च ।
विधुनन न० वि+धु-णिच्-तुक्च । चालने ।
विधुनुद् पु० विधुं तदति तद-खण् सञ्च । राहौ ।
विधुर लि० विगता धू र्यस्य अच् समा० । विस्मृष्टे, विकले च
विगता धूः । वैकल्ये, विक्षेपे च न० ।

विधुवन न० वि+धु-ल्युट् । कस्मिन्ने । [न्तीति स्मृतिः
विधूत लि० वि+धू-क्त । कस्मिन्ते त्यक्ते च । ‘विधूतपाणास्तेभ्या-
विधेय लि० वि+धा-यत् । विधातुं योग्ये, वचनस्थे आयात्ते
विधिना बोधिते च ।

विध्वंस पु० वि+धन्-स-ञ् । नाशे ।
विनत लि० वि+न-स-क्त । प्रणते, भुक्ते, शिञ्जिते च । गरुडमातरि
कश्यपपत्नीभेदे, पिठकीभेदे च स्त्री० । [धुभयत् ।
विनतासून पु० इत० । अरण्ये, गरुडे च । विनतात्मजादयो
विनद् पु० विशेषेण नदति नद्-अच् । (आतिथान्) वृत्ते ।
विनस्त्रक न० विशेषेण नस्त्रमिव इवार्थे कम् । तगरपुष्पे ।
विनय पु० वि+नी-अच् । शिखायां, प्रणामे, अतुनये च ।
वि+नी-कर्त्तरि अच् । विनययुक्ते, जने, निश्चते, जिप्ने,

जितेन्द्रिये च ।

वचनस्थिते आयात्ते ।

विनयप्राहिन् लि० विनयं शिलां यज्ज्ञाति यच्-णिनि ।
विनयस्थ लि० विनये तिष्ठति स्था-क । वचनप्राहिणि आयात्ते
विनयान न० वि+न-स-ल्युट् । विनाशे, कुरुक्षेत्रस्थे तीर्थभेदे ।
विना अव्य० वि+ना । वर्जने, अन्तरणेत्यर्थे ।
विनाश्रुत लि० विनेति कृतम् विना+श्रु-क्त । त्यक्ते, रहिते च
विनायक पु० वि+नी-ल्युट् । गच्छेते, गरुडे, विष्ने, गुरौ च
विनययुक्ते लि० ।

विनाश पु० वि+न-स-ञ् । ध्वंसे, अदर्शने च ।
विनाशोन्मुख लि० विनाशाव उन्मुख उद्यतः । नष्टप्राये ।
वि(वी)नाह पु० वि+नह-ञ्च् वा उपसर्गदीर्घः । कूपसुखविधाने
विनिद्र लि० विगता निद्रा यस्य । प्रकाशिते, निद्राहीने च ।
विनिपात पु० वि+नि+प-ञ्च् । निपाते दैवादिकृते व्यसने,
अपमाने च । [द्रव्यान्तरपहणे, बन्धने च ।
विनिमय पु० वि+नि+मि-अच् । परिवर्त्ते तल्लब्धव्यादानेन
विनियोग पु० वि+नि+युज-ञ्च् । क्रियासु प्रवर्त्तने ‘अनेनेदन्त
कर्त्तव्यं विनियोगः प्रकीर्तित’ इत्युक्ते अतुष्टानक्रमविधाने च
‘आपं ऊन्द्व दैवत्वं विनियोगस्तथैवचेति स्मृतिः ।
विनीत लि० वि+नी-क्त । विनययुक्ते, कृत-दण्डे, जिप्ने, अप-
नीते, निश्चते च । सुशिक्षिताये, दमनवृत्ते च पु० ।

विनीय पु० वि+नी-क्यप् । कल्ने, पाप्मे च ।
विनेत लि० वि+नी-ट् । शिञ्जिते । न्यमे पु० ।
विनेय लि० वि+नी-यत् । शिञ्जणीये, प्राये च ।
विनोक्ति स्त्री० अलङ्कारोक्ते अर्थालङ्कारभेदे ।
विनोद् पु० वि+नुद्-ञ्च् । कौतुहले, क्रीडायां, खण्डने च ।
विन्दु पु० विद-उ नि० । जलतपो भुवोर्भध्ये, रेखागणितोक्ते
विभागानर्हे चिह्नभेदे, अतुष्टारे च । ज्ञातरि, दातरि,
वेदितव्ये च लि० । [भेदे स्वार्थे कन् । तत्रैव ।

विन्दुजाल न० इत० । हस्तिगुण्डावस्थिते विन्दुसदृशे चिह्न-
विन्दुपत्त पु० विन्दवः पत्ते यस्य । भूर्जपत्ते ।
विन्दुसरस् न० विन्दुभिः कृतं सरः । सरोवरभेदे ।

विन्धपत्नी स्त्री० विध-क पु० सम् च विन्धं पत्नमस्याः ङीप्
(वेलगुठ) कुपभेदे । [एलायां, लवलीडोचे च (नोयाड्) स्त्री०
विन्ध्य पु० विध-यत् पु० सम् च । पर्वतभेदे, व्याधे च ।
विन्ध्यवासिनी स्त्री० विन्ध्येऽवस्थे वसति वस-णिनि ङीप् ।
यद्योदागर्भजातायां दुर्गायाम् ।

विन्ध्याचल पु० कर्म० । विन्ध्यपर्वते ।

विन्ध्याटवी स्त्री० विन्ध्यस्या अटवी । विन्ध्यपर्वतस्थे वनभेदे

विन्न लि० विद-क्त। विचारिते, प्राप्ते, ज्ञाते, स्थिते च ।
 विन्यास पु० वि+नि+अस-चञ् । (आतियान) डले ।
 विन्यास पु० वि+नि+अस-चञ् । स्थापने, रचने, तन्त्रोक्ते
 अन्वयाद्युसारणपूर्वकं हृदयादिषु अङ्गुल्यादीनामर्पणे च ।
 विप चेमे च्चु० उभ०सक० सेट् । वेपयति-ते व्योविपत् त ।
 विपक्लिप्त लि० विपाक्लेन निर्हृतः । वि+पच-क्त्वा सपञ् ।
 विपाक्लोधीनजाते 'विपक्लिप्तज्ञानगतिरिति' भट्टिः ।
 विपक्ष लि० विरुद्धः पक्षो यस्य । प्रती, प्रतिकूलपक्षावलम्बिनि
 च । विरुद्धः पक्षः कुग० स० । प्रतिकूल पक्षे ।
 विपक्षी स्त्री० वि+पचि-अच् गौरा० डीप् । बोधायाम् स्वार्थे
 कन् अत इत्त्वम् । तत्रैव ।
 विपण पु० वि+पण-चञ्चये क । विक्रये ।
 विपि। पु०स्त्री० वि+पण-इन् स्त्रीकृतपले वा डीप् । पण्य-
 विक्रयशालायाम् (हाटचाला) हट्टे च ।
 विपत्ति स्त्री० वि+पद-क्तिन् । आपदि, नाशे, यातनायाश्च
 विपथ पु० विरुद्धः पन्थाः अच् सभा० । निन्दितमार्गे
 विपद्(दा) स्त्री० वि+पद-स्य० क्तिप् वा टाप् । विपत्तौ ।
 विपद्म लि० वि+पद-क्त । विपद्युक्ते, नष्टे च । सपे पु० ।
 विपरीत लि० वि+परि+इण्-क्त । प्रतिकूले ।
 विपर्यय पु० विगतानि पर्यायस्य कप् । पलाशवृक्षे ।
 विपर्यय पु० वि+परि+इण्-अच् । व्यतिक्रमे ।
 विपर्यय लि० वि+परि+अस-क्त । व्यतिक्रान्ते पराङ्मते च ।
 विपर्यय पु० वि+परि+अस-चञ् । वैपरीत्ये, व्यतिक्रमे
 उत्तमे च ।
 विपल पु० विभागः पलक्षः । पलपट्टिभागे कालभेदे । [पण्डिते
 विपक्षित पु० विप्रकटं चेतति वि+प्र+वित-क्तिप् ट् ।
 विपाक पु० वि+पच-भावे चञ् । पाके, खेदे च । कर्मणि
 चञ् । कर्मफलपरिणामे जात्यायुर्भोगरूपे पदार्थे ।
 विपाश(शा) स्त्री० विगतः पाशो यस्याः । खनामख्याते नदीभेदे
 विपिन न० वप-इनन् ट् । वने ।
 विपुल लि० वि+पुल-विकारे क । विस्तीर्णं, अगाधं, मेरुपर्वि-
 मस्ये भूधरे, मेरौ, हिमाचले च । आर्याजन्दोभेदे स्त्री० ।
 विपुलास्त्रवस्त्री० विपुलं रसं स्रवति अण् । पतकुमारीवृक्षे ।
 विप्र पु० वप-इन् ट् । अत इत्त्वम् वि+प्रा-क वा । ब्राह्मणे ।
 विप्रकार पु० वि+प्र+क-अच् । अपकारे, तिरस्कारे ।
 विप्रकाश न० विशेषेण प्राति प्रा-क विप्रं काशं यस्य । तल्लहले
 विप्रकर्ष पु० वि+प्र+क-अच् । दूरत्वे ।
 विप्रकृत लि० वि+प्र+क-क्त । उपद्रुते, तिरस्कृते च 'तस्मिन्

विप्रकृताः काले' इति कुमारः ।
 विप्रकट लि० वि+प्र+क-क्त । दूरस्थे । स्वार्थे कन् । तत्रैवाद्य
 विप्रचित्ति पु० वि+प्र+चित-क्तिच् । दानवभेदे ।
 विप्रतिपत्ति स्त्री० वि+प्रति+पद-क्तिन् विरोधे, 'परस्परं
 मनुष्याणां स्वार्थे विप्रतिपत्तिप्रति' स्रुतिः । संशये,
 विकारे च ।
 विप्रतिपद्म लि० वि+प्रति+पद-क्त । संदेहयुक्ते कृतविरोधे च
 विप्रति(ती)सार पु० वि+प्रति+सृ-चञ् वा दीर्घः । अनुतापे,
 अनुशये, रोधे च । [च
 विप्रयुक्त लि० विप्र+युज-क्त । वियुक्ते, विरहिते च । [वियोगे
 विप्रयोग पु० वि+प्र+युज-चञ् । विप्रबन्धे, विरोधे विसंवादे
 विप्रलब्ध लि० वि+प्र+लभ-क्त । वञ्चिते, 'प्रियः कृत्वा च सङ्कृतं
 यस्या नायाति सन्निधिम् विप्रलब्धेति सा चैवे'त्युक्तलक्षणे
 नायिकाभेदे स्त्री० ।
 विप्रलम्बा पु० वि+प्र+लभ-चञ् स्रुम् च । विसंवादे, वञ्चने,
 विरहे च 'युक्तरयुक्तयोर्भावे युक्तयोर्वयवा भियः अमीटा
 लिङ्गनादीनमनवाप्तौ प्रहृष्यते । न विप्रलम्बो विज्ञेय'
 इत्युक्ते ऋङ्कारावस्याभेदे ।
 विप्रलाप पु० वि+प्र+लप-चञ् । विरोधोक्तौ परस्परविस्-
 क्षार्थककथने । [टले, अगोकरले ।
 विप्रलोभिन् पु० विप्रलोभयति लुभ+णिङ्-णिनि । किरात
 विप्रश्रिका स्त्री विशेषेण प्रशोयस्याः पु० कप् अत इत्त्वम् ।
 वैवशायां स्त्रियाम् । [धीनतायाम् ।
 विप्रसात् अव्य० विप्रसाधीनं करोति विप्र+साति । विप्रस्थ-
 विप्रस्थ न० इत० । विप्रस्थानिके धने ।
 विप्रिय पु० विरुद्धं प्रियं प्रीक । अपराधे, अप्रिये च कृत-
 वानसि विप्रियं न से इति कुमारः इव० विगतप्रिये लि० ।
 विप्रुप् स्त्री० वि+प्रु-क्तिप् । विन्दौ, वेदपाठकाले सुखनिर्गत
 जलविन्दौ च ।
 विप्रोषित लि० वि+प्र+अस-क्त । गतप्रवासे ।
 विज्ञव पु० वि+ज्ञु-अप् । परवृत्तिराष्ट्रादितो भवे राष्ट्रोपद्रवे च
 विज्ञाव पु० वि+ज्ञु, चञ् । अक्षय्य गतिभेदे समन्तात् जलज्ञावे च ।
 विज्ञुत लि० वि+ज्ञु-क्त । व्यसनयुक्ते, उपद्रुते च 'अविज्ञुतमङ्ग-
 चर्यः' इति स्रुतिः ।
 विफल लि० विगतं फलमस्य । निरर्थके । केतक्यां स्त्री० ।
 विबध पु० विगतो बधो हननं गतिर्यस्यात् । संन्द्योत धान्य-
 तण्डुलादौ 'निबधविबधालार'ति भावः प्रदीर्घः भारे च ।
 विबन्ध पु० विबध्नाति बन्ध् वि+बन्ध-चञ् । रोगभेदे ।

विबुध पु० वि+बुध-क । पण्डिते, देवे, विबुधसख इति
भट्टिः । चन्द्रे च ।

विभक्त लि० वि+भज-क्त । पृथक्कृते, विभक्ते, कृतविभागे च
'अविभक्ता विभक्ता वा सपिण्डाः स्थावरे सभा इति
सूतिः । भावे क्त । विभागे न० ।

विभक्ति स्त्री० वि+भज-क्तिन् । विभागे 'संख्यालव्याप्यसामान्ये
शक्तिशान् प्रत्ययस्तु यः । सा विभक्तिर्हिधा प्रोक्ते'त्युक्तल-
क्षणे प्रत्ययभेदे च ।

विभव पु० वि+भू-अच् । धने, भोगे, सर्वमूर्त्तसंयोगरूपे, ऐश्वर्ये
परिहृत्युत्तरमर्थे 'हृष्टाः पुष्टाः जनाः सर्वे विभवेऽन्द्रे
वरानने ।' इत्युक्ते वर्षभेदे च ।

विभा स्त्री० वि+भा-अच् । किरण्ये, शोभायां, प्रकाशे च ।

विभाकर पु० विभां प्रकाशं करोति क्त-अच् । सूर्य्ये, अर्कदले च

विभाग पु० वि+भज-भावे घञ् । भागे । कर्मणि घञ् । अंशे,
खण्डे पूर्वस्वामिस्त्वनामोचरं तत्त्वस्वभावीगजातस्त्व-
यज्जकव्यापारभेदे । [गवीये, भजनीये धनादौ ।

विभाज्य लि० विभक्तुमर्हति वि+भज-अर्हायै गत्यत् । विभा-
विभाण्डक पु० सनिभेदे ।

विभात न० वि+भा-क्त । प्रभाते ।

विभाव पु० वि+भू-घञ् । परिचये, अलङ्कारोक्ते रससोदी-
पके आलम्बनादौ 'विभावेनानुभावेन व्यक्तः सञ्चारिणा
तथेति सा० ३५० । [त्युक्तलक्षणे अलङ्कारभेदे ।

विभावना स्त्री० 'प्रसिद्धकारणाभावात् काव्योत्पत्तिर्विभावने'

विभावरी स्त्री० वि+भा-कनिष् डीप् वनोर च । रात्रौ,
हरिद्रायां, कुट्टित्याम्, अतरक्तयोपिति, सखरस्त्रियाम्,
भेदीदले च । [चित्रकदले, हारभेदे च ।

विभावसु पु० विभायुक्ता वषवोऽस्य । सूर्य्ये, अर्कदले, वज्रौ,

विभाषा स्त्री० विरुद्धा भाषा वि+भाष अ । व्याकरणोक्ते
प्राक्तिकप्राप्तिलक्षणे 'नवेति विभाषेत्युक्तलक्षणे विकल्पविधाने

विभिन्न लि० वि+भिद-क्त । प्रकाशिते, विदलिते, विभक्ते च ।

विभीतक पु० विशेषेण भीत इव इवार्थे कन् । (वयङ्गा) दले ।

विभीषण पु० विशेषेण भोषयते गलून भो-णिच् चुक् च
ल्यु । रावणश्चातरि राक्षसे, नलदले च । [भयप्रदर्शने ।

विभीषिका स्त्री० वि+भी-णिच्-चुक् च धात्वर्थनिर्देशे ल्युत् ।

विभु पु० वि+भू-डु । सर्वमूर्त्तसंयुक्ते, प्रभौ, महादेवे ब्रह्मणि च ।

विभूति स्त्री० वि+भू-क्तिन् । भस्मि 'क्षणिषा लपिमा
प्राप्तिः प्राकाशं सहसा तथा । ईशित्वं च वसित्वञ्च
तथा कामावसायितेत्युक्ते ऐश्वर्य्ये च ।

विभूषा स्त्री० वि+भूष-अ । शोभायां, भूषणे च ।

विभ्रम पु० वि+भ्रम-घञ् । स्त्रीणां गृह्णाराज्ञेचेष्टाभेदे 'विभ्रम
स्वरयाऽकाशे भूषास्थानविषय्य'इत्युक्ते त्वरया भूषास्थान
नैपरीत्ये च 'यद्यस्मिन् विभ्रममण्डनानामिति कुमारः ।

विशेषेण, भ्रान्तौ, शोभायां, सन्देहे, भ्रमणे च ।

विभ्राज् लि० वि+भाज-क्तिप् । भूषणादिना दीप्ते ।

विमत लि० वि+मन-क्त । विरुद्धमतिपुक्ते । [व्याकुलचित्ते

विमनस्(स्का) लि० विचिप्रं मनो यस्य वा कप् । चिन्तादिना

विमर्द् पु० विमृद्यतेऽगौ वि+मृद-घञ् । (कान्ताहन्दिना)

दले । चक्रमर्दके च । भावे घञ् । मर्द्ने ।

विमर्शन न० वि+मृष्ट-ल्युट् । पराशर्मे, व्याघ्रोक्ते साध्य-

व्याघ्रैः प्रमत्तेन पक्षिण्ये, वितर्के च । घञ् तल्ले पु० ।

विमर्ष पु० वि+मृष्ट-घञ् । विचारे, नाटकाङ्गभेदे च ।

विमल लि० विगतो मलो यस्मात् । स्वच्छे निर्मले, विगतो

मलो यस्याः १६० । (बामारकषा) स्रग्जामासु जग-

जायते तस्ये देवीभेदे च स्त्री० ।

विमाल स्त्री० विरुद्धा माता । आलसपत्याम् ।

विमालज पु० विमालजायते जन-ङ । सापले भातरि ।

विमान पु० न० वि+मन-घञ् वि+ना-ल्युट् वा । देवयाने, रथे,

सार्वभौममृदभेदे च । अच् पु० यानमाले परिमाणे च न०

विमार्ग पु० विरुद्धो मार्गः । कुपये निन्दिताचारे ।

विमुख लि० विरुद्धमनस्तुलं सखमस्य । वहिर्मुखे, निहते च ।

विमुद् लि० विगता स्रग्जा स्रज्जलीभाषो यस्य । विकशिते,
स्रग्जारहिते च ।

विम्ब पु० न० । वी+वन्-सुम्भृ-स्त्री । दर्पणादौ भासमानप्रति

विम्बाभ्ये, कमण्डली च । सूर्यादिमण्डले च लकलासे पु० ।

विम्बायाः फलम् कण्ठं तस्य लुप् । विश्विकाफले ।

विम्बजा स्त्री० विम्बं फलं जायतेऽस्याः जन-ङ । विश्विकादले
(तेलाकुचा) ।

विम्बट पु० विम्बमटति अट-अच् गक० । सर्पे ।

विम्बा(स्त्री) स्त्री० विम्बमस्यस्याः अच् वा गौ-ङीप् । (तेलाकुचा)

लताभेदे । स्वार्थे कन् । तत्त्व, सूर्यादिमण्डले च ।

वियत् न० वि+यम-क्तिप् मलोपे तुक् । आकाशे ।

वियङ्गजा स्त्री० वियत्स्या गङ्गा । खगङ्गायां सन्दाकित्याम् ।

वियात लि० वि+या-क्त । दृष्टे, निर्लक्ष्ये च ।

वियोग पु० वि+युज-घञ् । विच्छेदे । ६० । पक्षियोगे [वि०

वियोगिन् पु० वि+युज-घिनुण् । चक्रवाके, पक्षिणि, विच्छेदवति

विरक्त लि० वि+रन्ज-क्त । विच्छिन्ने, विरते च ।

विरङ्ग पु० वि+रन्ज-घञ् । कङ्कडे ।
 विरचित वि० वि+रच-क्त । कते, निर्मिते च ।
 विरजस्मान् वि० विगते रसस्मसो यतः । सलगुणप्रधाने ।
 विरजस् विगतं रजो यस्याः । गतास्त्रयायां स्त्रियाम् । रजो-
 गुणहीने वि० ।

विरजा स्त्रीविशेषेण रज्यते रन्ज-अ । दूर्वायां, गोलोकस्ये
 राधासखीभेदे तच्छापाज्जायमाने नदीभेदे च ।

विराज् वि० वि+रज-घञ् । इन् वा सम् च । जगत्सदृश ।
 विरण न० विगृह्यो रणो मूलमस्य । उग्रोरे (वेणारमूल) ।
 विरत वि० वि+रम-क्त । निवृत्ते । [रराहित्ये च ।
 विरति स्त्री० वि+रम-क्तिन् । निवृत्तौ, विषयसेवायां-व्याप-
 विरक्त वि+रि+काल् । अवकाशे, विच्छिन्ने, अनिविद्धे च
 विरह पु० वि+रह-घञ् । विच्छेदे, अभावे, शृङ्गाररसस्य
 विप्रलम्भाख्ये अवस्थाभेदे च ।

विरहित वि० वि+रह-क्त । त्यक्ते, हीने च । [रागशून्ये वि०
 विराग पु० वि+रन्ज-घञ् । रागाभावे, विगतो रागो यस्य ।
 विराज् पु० विशेषेण राजते किम् । क्षत्रिये ब्रह्माण्डात्मक-
 स्थकदेहाभिमानिनि आदिपुरुषे, हन्तेभेदे च ।

विराट् पु० विशेषेण राटो यतः । देशभेदे, तद्देशाधिपे ऋषे च ।
 विराध पु० राजसभेदे ।

विराधन न० वि+राध-ल्युट् । पीडायाम् ।

विरास पु० वि+रस-घञ् । अवसाने, विरतौ, निवृत्तौ च ।
 विराल पु० वि+डल-घञ् डस्य रः । विडाले प्रशुभेदे ।

विराव पु० वि+र-घञ् । शब्दे ६७० । विगतरे वि० ।

विरिञ्च पु० वि+रिच-अच् सम् च । विष्णो जगत्सदृश
 वेधसि, ग्रिषे च । इन् । तलैवार्ये । [रिते च

विरुद्ध वि० विशेषेण रोहति वि+रुह-क्त । जाते, अङ्गु-
 विरूप वि० विकृतं रूपमस्य । दुष्टरूपयुक्ते, निन्दिते च
 पिप्पलीमूत्रे न० । अतिविषायां, दुःखमायायाम् स्त्री० ।

विरूपाक्ष पु० विरूपे विकटे अविष्णो यस्य षच् समा० ।
 महादेवे । विकटनेत्रे वि० ।

विरिक्त पु० वि+रिच-घञ् । मलादेरधोनिःसरणे, अतिरेके च
 विरेचन न० वि+रिच-णिच्-ल्युट् । मलादेर्निःसारणे, ज्वर-
 मध्ये विरेचन'मिति वैद्यकम् । विरेचयति वि+रिच-
 णिच्-ल्यु । पीशुवृत्ते पु० । भेदकमात्रे वि० ।

विरोक पु० न० वि+रुच-घञ् चस्य कः । छिद्रे, सूर्यकिरणे पु०
 विरोचन पु० वि+रुच-युच् । सूर्ये अक्षेष्टे, बलिपितरि
 प्रह्लादतनयेऽसुरभेदे, चन्द्रे च रोचयति रुच-णिच् ल्यु ।

रोहितकटके, श्लोनाकटके, घटकरञ्जे च पु० । रविकरे वि०
 विरोध पु० वि+रुध-घञ् । वैरे, विरुद्धतायाम् न्यायोक्ते सा-
 ध्येनामानाधिकारण्यरूपे हेतुदोषे, यथा वह्निमान् जला
 दित्यत्र जलरूपहेतोर्वह्निना सामानाधिकरण्यं नास्ति ।

विरोधन न० वि+रुध-ल्युट् । वैरे ।

विरोधिन् पु० वि+रुध-णिनि । रिपौ, घटिसंवत्सरमध्ये
 'जायते मातुषे कष्टं विरोधिनि न संशय' इत्युक्तवचने
 वत्सरभेदे च ।

विरोधीति स्त्री० अर्थाङ्कारभेदे, परवचनविरोधिवचने च ।
 विल स्तुतो लुप० सक्र० सेट् । विवति अवेक्षीत् ।

विल न० विल-क । छिद्रे, सुहायाम् । विलस्यति कारणत्वे-
 नाख्यस्य अच् । छोटको तमे, वाजिनो 'विलयोनय' इति
 कुमारः । वेत्से च पु० ।

विलय पु० विलय-अच् विषययुक्ते ।

विलक्षण वि० विशिष्टं लक्षणमस्य । विभिन्ने, विशेषणयुक्ते
 च । निष्प्रयोजनस्थितौ च न० । दानार्थं काञ्चनगुरुषमू-
 र्त्तियुतयस्याभेदे स्त्री० । 'अग्रीचान्तात् द्वितीयेऽङ्गि शय्यां
 दद्यात् विलक्षणाभि'ति सूतिः ।

विलग्न वि० विशेषेण लग्नं लम्ब-क्त तस्य नः जस्य गः ।
 संलग्ने । मध्यभागे, कटौ, उदितमेघादिराशौ च न० ।
 'गोचरे वा विलग्नवे'ति ज्योतिषम् । [कावे

विलम्ब पु० वि+लवि-घञ् । विलम्बने अशीघ्रत्वे प्रतीक्षणीय
 विलम्बित वि० वि+लवि-क्त । अशीघ्रे, मन्दे च मध्यवृत्त्ये न०
 विलय पु० वि+ली-अच् । प्रलये, नाशे च ।

विलला स्त्री० वि+लल-अच् । श्वेतवलयाम् । [गोधायां च
 विलालेश्य पु० विले शेतेशी अच् वा अलुक्त्वा । सर्पे, सूचिके,
 विलाप पु० वि+लप-घञ् । परिदेवनोक्तौ ।

विलास पु० वि+लस-घञ् । 'तात्कालिको विशेषस्तु विला-
 सीऽङ्गक्रियादिषु' इत्युक्ते स्त्रीणां शृङ्गारचेष्टाभेदे, चेष्टा-
 विशेषे, दीप्ति च ।

विलासिनो स्त्री० विलासोऽख्यस्य हनि ङोप् । नार्थ्यां,
 वेष्टावाञ्च । भोगवति वि० सर्पे, लण्णे, वङ्गौ, सारे,
 महादेवे चन्द्रे च पु० ।

विलीन वि० वि-ली-क्त । प्राप्रवृत्तीभावे घृतादौ, विरते, नष्टे
 च 'विलीनाशेषपातको'ति भागवतम् ।

विलेपन न० विलिप्यतेऽनेन कारणे ल्युट् । गात्रावलेपनद्रव्ये
 पिष्टे छटे वा चन्दनकुङ्कुमादौ । कर्माणि ल्युट् ङोप् ।
 यवावां, सुवेद्यायां स्त्रियाम् स्त्री० ।

विलोप्य पु० वि+लिप-यत् । यथावाम् विनेपनीये लि० ।
विलोचन न० वि+लुच-करणे ल्युट् । नेत्रे, भावे ल्युट् । दृशेन
विलोडित न० वि+लोड-क्त । तन्त्रे । आलोडिते लि० ।
विलोम लि० विगतं लोम यत् अन् समा० । विपरीते, अर-
घटके न० सर्पे, कुक्षुरे वरुणे च पु० ।

विलोमजिह्व पु० विलोमा विपरीता जिह्वा यस्य । गजे ।
विलोमवर्ण पु० विलोमजः स्वरानुक्ततया व्युत्क्रमजो वर्णः ।
उत्तमस्त्रियामधमवर्णेन जनिते सङ्कीर्णे वर्णे ।
विलोमी स्त्री० विशिष्टं लोम केशो यस्याः ५ व० अच् गौरा०
लोम् । आसलक्याम् ।

विलोले लि० वि+लुल-अच् । चञ्चले, विशेषसत्त्वो च ।
विल्ल न० विल-ल किञ्च तस्य नेत्रम् । आलवाले । [हीकन्दे
विल्लमूला स्त्री० विल्लमालविल्लमिव वेष्टितं मूलमस्याः । वारा-
विल्ल पु० विल-वन् किञ्च । श्रीफलवृक्षे, तत्फलादौ,
परिमाणे च न० । [प्रदार्थे शुष्कविल्वीत्यप्यत्र
विल्वपेयिका स्त्री० विल्वस्य मेघोऽस्त्यस्य ठन् । (बेलगुठा)
वि(वी)वध पु० वि+वध-अच् वा दीर्घः । धान्यतण्डुलादेराह्वये
भारे स्तम्भवहनयोग्ये (वाक) काश्मेदे च ।

विवर न० वि+वृ-अप् । विहरे, दोषे च ।
विवरण न० वि+वृ-ल्युट् । व्याख्याने, तत्कारके ग्रन्थभेदे च ।
विवरनालिका स्त्री० विवरयुक्तं नालमस्यस्याः ठन् । मेष्णी(वांश)
विवर्ण लि० विरुद्धो वर्णोऽस्य । अधमे, नीचे च ।
विवर्त्त पु० वि+वृत्-घञ् । नृत्ये, ससदाये, अपवर्त्तने वेदान्तोक्तौ
कारणात् विषयसत्ताकतया उत्पद्यमाने कार्ये च । यथा
रङ्गात् रजतम् ब्रह्मणो जगत् ।

विवश लि० विगतो वश आश्रयता यस्य । अश्रुतन्त्रे, व्याकुले
च 'विवशा कामवधूरिति कुमारः कृतरोधे च ।

विवस्वत् पु० वि+वस-क्विप् अस्त्वर्थे सप्तम् अस्य वः । सह्ये,
अर्कवृक्षे, अरुणे, देवे च ।

विवाद पु० विरुद्धोवादः । 'वृणादिदायकलहे द्वयो र्बहुतरस्य
वा । विवादो व्यवहारश्चेत्युक्तलक्षणे व्यवहारे, कलहे च ।

विवाह पु० वि+वह-घञ् । दारपरिग्रहे, तज्जनके व्यापारे च
विवाहित पु० विवाहो जातोऽस्य तारोऽतत् । जातविवाहे ।
विवाह्य लि० वि+वह-शयत् । विवाहयोग्ये, विशेषेण वाह्ये च
विविक्त लि० वि+विच-क्त । निज्जने, पथिते, असंयुक्ते च ।
कर्त्तरि-क्त । विवेकिनि लि० । दर्भगायां स्त्रियां स्त्री० ।

विविध लि० विभिन्ना विधा यस्य । नानाप्रकारे ।

विवीत पु० विशिष्टं वीतं गवादिप्रचारस्थानं यत् । प्रचुर-

तणघासादियुक्ते देशे ।

विहृत लि० वि+हृ-क्त । विहृते व्याख्याते च ।

विहृति स्त्री० वि+हृ-क्तिन् । विस्तारे व्याख्याने च ।

विधेक पु० वि+विच-घञ् । याथार्थ्ये वस्तुस्वरूपाधारणे
प्रकृतिपुरुषयोर्भेदज्ञाने च ।

विबोद्ध पु० वि+बुद्ध-लृच् । ज्ञासातार ।

विब्योक्त पु० वि+वा-कु तस्य व्योक्त स्थानम् । 'गर्वाभिमाना-
दिष्टेपि विब्योक्तोऽनादरक्रियेत्युक्तलक्षणे स्त्रीणां शृङ्गार-
चेष्टाभेदे ।

विश प्रवेशे तु० पर० सक० अनिट् । विशति अविलत् ।

विश पु० विश-क्विप् । मनुजे, वैश्ये च ।

विशङ्कट लि० वि+शङ्कटच् । विशाले । [च लि० ।

विशद् पु० वि+शद्-अच् । शुभवर्थे । तद्वति विशले, द्युक्ते

विशय पु० वि+शी-अच् । संशये 'विषयो विशयश्चेति' सोमांसा

विशर पु० वि+शृ-अच् । वधे ।

विशल्यकृत् पु० विशल्य तत्राहारवेदनानिट्तिं करोति क-
क्विप् । (हापरमाली) वृक्षे ।

विशल्या स्त्री० विगतं शल्यं तत्राहारवेदना यस्याः ५ व० ।
अग्निशिख्यवृक्षे, दन्तीवृक्षे, गुडूच्याम्, लिपुपायां अजसो
दायाञ्च । विगतशल्ये लि० ।

विशसन न० वि+शस-हिंसने ल्युट् । मारणे ।

विशसन पु० विशस्यतेऽनेन ल्युट् । खड्गे, 'असिर्विशसनः खड्ग
इति खड्गश्लोकम् । [तत्र, मारिते

विशस्त्र लि० वि+शस-क्त । नाशिते अतीते च । वा इट् ।

विशाख पु० विशाखानल्ले भवः अण् । कार्त्तिकेये । धन्विनां
वितस्वन्तरालपादावस्थाने, पुनर्नवायां, याचने च ।

विशाखज पु० विशिष्टा शाखा यस्य तथा सन् जायते
जनक । नारड्गे, विशाखानल्लज्जाते लि० ।

विशाखा स्त्री० विशिष्टा शाखा प्रकारो यस्याः । बहुलनल्लजा
तत्रोत्पत्तिरन्यथिके षोडशे नल्ले कटिल्लके च ।

विशारण न० वि+शृ-स्त्वर्थे शिच्-ल्युट् । मारणे ।

विशारद पु० विशालं ददाति दाक लस्य रः । वक्तुलवृक्षे
चुट्टुरालभायां स्त्री० पण्डिते, प्रगल्भे, अष्टे च लि० ।

विशाल लि० वि+शालच् । विस्तीर्णं, वृद्धि च । वृक्षभेदे,
वृक्षभेदे च पु० । इन्द्रवारुण्याम्, माहेन्द्रवारुण्यां नदी-
भेदे च स्त्री० विशालां विरजां तथेति पुराणम् । [टवृक्षे

विशालता स्त्री० विशालस्य भावः तल्ल । पार्श्वविस्तारे । [अस्यो
विशालतैलगर्भं पु० विशालं विस्तीर्णं तैलं गर्भं फलमध्ये यस्य ।

विशालत्वच् पु० विशाला त्वक् यस्य । सप्रच्छदे दृष्टे ।
विशालपत्र पु० विशालं पत्रमस्य । काशाली, तालवृक्षे च ।
विशालाक्ष पु० विशाले अक्षिणी यस्य यन्ममा० । महादेवे,
गण्डे, विष्णौ च दृष्टव्येति, लि० पा० अर्थात् नागदन्त्यां च स्त्री० ङीप् ।
विशाली स्त्री० वि+शलच् गौरा० ङीप् । अजमोदायाम् ।
विशाल पु० विशिष्टा विभक्ता वा शिखा यस्य । शरद्वृक्षे, वाणे,
तोमरे च इव शिखारहिते लि० । नालिकायाम् रथ्या-
वाद्य स्त्री० ।

विशिष्ट लि० वि+शिश-क्त । युक्तं, विलक्षणं, विशेषयुक्ते च ।
विशिष्टाद्वैत न० रामानुजायुक्ते प्रकृतिविशिष्टस्य ब्रह्मणोऽद्वयत्वे
विशीरो लि० वि+श-क्त । शुक्ले, जरावस्थापन्ने च ।
विशीरोपपण्य पु० विशीरोपपण्यमस्य । निम्बवृक्षे ।
विशुद्धा त्व० वि+शुध-क्त । दोषरहिते, विशदे च ।
विशुद्धि स्त्री० वि+शुध-क्तिन् । शोधने, दोषराहित्ये च ।
विशुद्धल लि० विगता शुद्धला पद्धति रथ्याः । परिपाटीशून्ये
विशेष पु० वि+शिश-वच् । प्रभेदे, प्रकारे, व्यक्तौ, तिलके,
'अन्योनित्वद्वयवृत्तिविशेषः परिकीर्तित' इति विशेष-
कोक्ते पदार्थभेदे, अर्थालङ्कारभेदे च ।

विशेषक पु० न० विशेषयति वि+शिश-णिच्-ण्वल् । ललाटकृते
तिलके । विशेषकर्त्तरि लि० 'विभिर्भेदं विशेषकस्य' लुक्ते
एकवाक्यतापन्ने श्लोकत्ववे न० ।

विशेषगुण पु० कर्म० । विशेषकोक्ते 'बुद्धादिषट्कं रूपादि-
चतुष्कं' स्वरूपावने । स्वाभाविकद्रवत्वञ्च अदृष्टं शब्द-
एव चेत्पुनरेषु गुणभेदेषु ।

विशेषण न० विशिष्यतेऽनेन वि+शिश-ल्युट् । भेदकधर्मो-
गुणक्रियादौ यथा नीलम् उत्पलं च लो गौरित्यादौ गुण
क्रियादिभेदकधर्मः ।

विशेषविधि पु० विशेषे विधिः । सामान्यविशेषयोर्मध्ये विशेष
गोचरे विधाने यथा ब्राह्मणोभ्यो दधि दीयतां शाखिण
ल्ल्याय तन्ममित्यल शाखिण्यस्य ब्राह्मणविशेषत्वेन तद्धि-
षये दधिदानापवादेन तद्विधानविधिः ।

विशेषित लि० वि+शिश-णिच्-क्त । भेदिते विशेषणयुक्तीकृते च
विशेषोक्ति स्त्री० अर्थालङ्कारभेदे ।

विशेष्य लि० विशिष्यते भेदात् गुणादिभिरसौ वि+शिश-
ण्यल् । गुणादिभिर्भेदे, व्यवच्छेदे, पदार्थे धर्मिणि च ।

विशोक पु० विगतः शोकः यस्मात् यस्य वा । अशोकवृक्षे
शोकरहिते लि० योगशास्त्रोक्ते चित्तवृत्तिभेदे स्त्री० ।

विशोधनी स्त्री० विशुध्यतेऽनया शुध-ल्युट् ङीप् । दन्तीवृक्षे

भावे ल्युट् । शोधने न० वि+शुध-ल्युट् । शोधनकारको लि० ।
विशोधिन् लि० वि+शुध-णिच्-णिति । शोधनकारको लि० ।
नातदन्त्यां स्त्री० ङीप् ।

विश्र(आ)णान न० वि+श्रण-णिच्-ल्युट् वा वृद्धिः । दाने ।
विश्रब्ध लि० वि+श्रम्भ-क्त । विश्रब्ध 'विश्रम्भ' परिचुम्बति
सा० । शान्ते, अतुल्यते, गाढे च ।

विश्र(आ)म पु० वि+श्रम्भ-वच् वा वृद्धिः । विरामे प्रवृत्त
व्यापारस्त्रावसाने च । [वध च ।

विश्रम्भ पु० वि+श्रम्भ-वच् । विश्रम्भे, प्रत्यये, केलिकलहे
विश्राव पु० वि+श्र-वच् । प्रसिद्धौ ख्यातौ च ।

विश्रुत पु० वि+श्रु-क्त । विख्याते ।

विश्रुष्ट लि० वि+श्रिष-क्त । वियुक्ते, शिथिले च ।

विश्लेष पु० वि+श्लिष-वच् । वियोगे शैथिल्ये च ।

विश्व न० विश्व-व । जगति संसारे । तदभिमानिनि जीवे पु० ।
आह्वयेविशेषे पु० व० प्र० सकले लि० तदर्थेऽस्य सर्वनामता ।
विश्वकर्मान् पु० विश्वेषु कर्म व्यापारो यस्य । सूर्ये, देव-
शिल्पिनि, सुनिभेदे, परमेश्वरे च ।

विश्वकृत् पु० विश्वं करोति कृ-क्तिप् । विश्वकर्म्मणि, परमेश्वरे च
विश्वकेतु पु० विश्वं केतवोऽस्य । अनिरुद्धे ।

विश्व(व्)क्रेन विश्व(व्)चोसेनायस्य । विष्णौ, प्रियङ्गुवृक्षे स्त्री० ।

विश्वगन्ध पु० विश्वतो गन्धोऽस्य । बोले गन्धरसे, मलाखौ च

विश्वगन्धा स्त्री० विश्वे सकला गन्धा यस्याः । दृढव्याम् ।

विश्वग्रन्थि स्त्री० विश्वतो ग्रन्थिर्यस्याः । हंसपदीलतायाम्

विश्व(व्)सु अव्य० विश्वसङ्घति किप् विश्व(व्) आदेशः । सर्वत
इत्यर्थे विश्वगामिनि लि० आश्रमागमे विश्व(व्) दृष्टव्यत्वं ।

विश्वधारिणी स्त्री० विश्वं धारयति धृ-णिनि । दृढव्याम्

विश्वपर्णी स्त्री० विश्वतः पर्णान्यस्याः । भूम्यामलक्याम् ।

विश्वप्सु पु० विश्वं स्नाति भवति स्ना-कानिम् । अग्नौ, चन्द्रे
देवे, विश्वकर्म्मणि, भूसौ च ।

विश्वभेषज न० विश्वेषां भेषजम् । शुद्धगम् ।

विश्वम्भार पु० विश्वं विभर्त्ति भृ-वच्-सुम् च । चन्द्रे, विष्णौ
च । पृथिव्यां स्त्री० ।

विश्वरूपक न० विश्वं रूपमस्य कप् । कृष्णायुक्कि ।

विश्वरेतस पु० विश्वं रेतेजान्यं यस्य । चतुर्मुखे ब्रह्मणि ।

विश्वरोचन पु० विश्वान् रोचयति रच्-णिच्-ल्युट् । नाडीचशाके

विश्ववेदस् पु० विश्वं वेत्ति विद-अङ् लुट् । चन्द्रादौ देवे, सर्वज्ञे च

विश्वसार न० विश्वेषां सारम् । तन्त्रभेदे । संज्ञायां कन् ।
(फलिभनसा) वृक्षे पु० ।

विषसृज् पु० विषं सृजति सृज-क्तिप् । चतुर्मुखे ब्रह्मणि ।
 विषसृत् ति० वि+सृज-क्त । जातविषासे, विषसितोऽयत्न
 वि० वा इट् । विषवायां स्त्रियां स्त्री० ।
 विषसृष्ट्या स्त्री० विषतः तिष्ठति स्या क । शतावय्यामे ।
 विषाची स्त्री० विषमञ्जति अनुव क्तिप् । अक्षरोभेदे ।
 विषात्मन् पु० विषमात्मा यस्य । विष्णौ ।
 विषामिन्त पु० विषं मिन्तमस्य पूर्वपददीर्घः । ब्रह्मार्पि-
 भेदे गाधिसृते ऋषे । [मिशरे च
 विषामिन्तप्रिय पु० इत० । नारिकेले श्रीरासे च । [पर
 विषाराम् पु० विषेषु राजते राज-क्तिन् । विषेष्वा राजनि,
 विषावसु पु० विषेषां वसु यस्यात् इ० दीर्घः । गन्धर्वभेदे ।
 रात्रौ स्त्री० ।
 विषास पु० वि+सृज-पञ् । इदमित्येवेत्याकारे चित्त-
 हृत्तिभेदे, प्रत्यये, अद्वावाञ्च ।
 विषदेव पु० व, व० कर्म० अलुक् । 'क्रतुर्देवो वसुः
 सत्यः कामः कालस्तथा धनिः । रोचकवाद्वाचैव तथा
 चान्यः पुरुषावा । विषदेवा भवन्त्येते दश आदेषु पूजिता'
 इत्युक्ते आददेवभेदे । गिन्धदेवस्तु वज्रौ पु० ।
 विषेश पु० इत० । शिवे, विषेश्वरादयोऽयत्न ।
 विषैषध न० विषेषु रोगेषु औषधम् । गुण्टागम् ।
 विष व्याघ्रौ जु० उभ-सक० अनिट् । वेवेष्ट वेविष्टे । अविषत्
 अविचत् त ।
 विष विप्रयोगे क्त्वा० पर० अक० अनिट् । विष्णाति अविचत्
 विष सेचने भा० पर० सक० अनिट् । वेषति अविचत् ।
 विष् स्त्री० विष-क्तिप् । विठायाम् ।
 विष न० विष-क्त । जले, पद्मकेशरे, ऋणाले, गन्धरसे,
 वल्गनाभे-विषे च गरलमाले पु० न० ।
 विषकण्टकिनी स्त्री० विषयुक्तं कण्टकमस्या अस्ति इति ।
 बन्ध्याकर्कश्याम् ।
 विषकण्ट पु० विषं कण्ठे यस्य । शिवे ।
 विषघा स्त्री० विषं हन्ति हन-ङ नि० क्तुलञ् । गुडूच्याम् ।
 विषघातिन् पु० विषं हन्ति हन-णिनि । शिरीषहले । विष-
 नाशके ति० ।
 विषघ्न पु० विषं हन्ति हन-क । शिरीषहले, यवासे, विभीतके,
 चम्पकहले च । हिलमोचिकायां (हेलेञ्चा) इन्द्रवायव्याम्,
 वल्ल्यायाम्, भूयामलक्याम्, रक्तपुनर्नवायाम्, हरिद्रा-
 याम्, हृषिकास्याम्, महाकरञ्जे च स्त्री० ऊनप् । विष-
 नाशके ति० ।

विषजिह्व पु० विषयुक्ता जिह्वेव प्रत्यमस्याः । देवताङ्गहले ।
 विषज्वर पु० विषमिव प्राणहन्ता ज्वरो यस्य । महिषे ।
 विषगुह न० विषेण परबुद्धम् । ऋणाले ।
 विषतिन्द पु० विषयुक्तस्तिन्दुः । कुपीली ।
 विषद् न० वि+पद-अच् । उप्यकाशीसे शुक्लवर्णे पु० । तद्वति ति० ।
 विषदन्तक पु० विषं दन्ते यस्य कप् । सपे ।
 विषधर पु० विषं धरति ध-अच् । सपे, 'विषधरविषममि'त्युद्धटः
 विषधर्मन् पु० विषस्येव धर्मोऽस्य अनिच् समा० । (आत्म-
 कुशी) लतायाम् ।
 विषनाशन पु० विषं नाशयति नश-णिच्-ल्यु । शिरीषहले
 विषनुद् पु० विषं रुदति रुद-क्तिप् । श्योनाकण्डले ।
 विषपुष्प न० विषमिव नीलं उप्यमलम् । नीलपद्मे । कप् ।
 सद्वहले । कर्म० । नीलपद्मे न० ।
 विषम ति० विगतो विरुद्धो वा समः । असमे, अयुक्ते उन्नता
 नते, दाक्षणे, सङ्कटे च 'भिन्नचिह्नचतुष्पादे विषमं परि
 कीर्त्तितमि'त्युक्ते पद्याभेदे न० । [समच्छेदे ।
 विषमच्छद् पु० विषमाः अयुष्मानि सप्त रुदाः यस्य ।
 विषमज्वर पु० विषम उषो ज्वर । ज्वरभेदे ।
 विषमनयन पु० विषमाणि अयुष्मानि त्रीणि नयनान्यस्य ।
 शिवे । विषमनेत्रादयोऽयत्न ।
 विषमर्दनी स्त्री० विषं रुदतेऽनया रुद-ल्युट् ऊनप् । गन्ध-
 नाकुल्याम् । स्त्राये कन् । तल्ले ।
 विषमस्य ति० विषमे उन्नतानते सङ्कटे वा तिष्ठति स्या-क ।
 उपद्रवप्राप्ते, सङ्कटस्थे, उन्नतानतदेशस्थे च ।
 विषमशिट् न० विषमं शिट् शासनम् । अनुचितशासने ।
 विषमायुध पु० विषमाणि अयुष्मानि पञ्च आयुधानि वा-
 ण्या यस्य । कामे । विषमेष्वादयोऽयत्न ।
 विषय पु० विषिष्यन्ति स्वात्मकतया विषयिणां निरूपयन्ति सम्ब-
 द्धन्ति वा वि+वि-अच् । इन्द्रियगोचरे-शब्दादौ, देशे च ।
 विषयिन् न० विषयोऽस्त्यस्य इति । ज्ञाने, इन्द्रिये च । विष-
 यासते ति० । रात्रि, कामदेवे, धनौ च पु० ।
 विषरूपा स्त्री० विषं भूषिकविषं रूपयति अतिक्लामति
 रूप-क । अतिविषायाम् (आतडच) ।
 विषलता स्त्री० विष-व्याप्तेव लता । इन्द्रवायव्याम् ।
 विषविद्या स्त्री० विषाय तद्विधस्ये विद्या । विषमसम्बन्धाने
 विषवैद्य पु० विषे विषापहारे वैद्यविकित्तकः । विषमसम्बन्धावति
 विषशालक पु० विषस्य रुणालस्य शालूकः । पद्मकन्दे ।
 विषहन्त्री स्त्री० विषं हन्ति हन-लच् ऊनप् । अपराजितायाम् ।

विषहारको लि० । [विषहारको लि० ।
 विषहारी स्त्रीऽविषं हरति हृ-अच् गौ०ङीष् । मनसादेव्याम्
 विषहा स्त्री० विषं हन्ति हन-ड । देवदालीलतायाम् ।
 विषा स्त्री० विषं नाशयन्ते नाशयस्वाः अच् । (आतङ्ग)
 अतिविषयायाम्, बुद्धौ च ।
 विषाण न० विष+कानच् । पशुष्टङ्गे, हस्तिदन्ते वराहदन्ते,
 कुशौषधे, चीरकाकोल्याञ्च ।
 विषाणिका स्त्री० विषाणमस्त्यस्याः ठन् । शृङ्गाम् (गाढर-
 शिङ्गा) कर्कटशृङ्गाम्, आमलक्याञ्च ।
 विषाणिन् पु० विषाणमस्त्यस्य इनि । शृङ्गिणि, हस्तिनि च ।
 शृङ्गाटके, कृपभौषधे च पु० ।
 विषाद पु० वि+पद-चञ् । अवसादे, जडतायाञ्च ।
 विषादनी स्त्री० विषाय तद्विष्टत्वे अद्यतेऽसौ अद-ल्युट् ।
 मलाशीलतायाम् ।
 विषान्तक पु० विषस्यान्तक इव । शिषे, विषहरे लि० ।
 विषापह स्त्री० विषमपहन्ति अप+हृन-ड । इन्द्रवारुण्याम्,
 नागदन्त्याम्, अर्कभूलायाञ्च (इश्वरभूला) ।
 विषाराति पु० इत० । कष्णधुस्तरे ।
 विषारि पु० इत० । हतकरङ्गे, महाचक्षुशाके च । [त के
 विषास्य पु० विषमास्ये यस्य । सर्वे विमातृमित्रास्त्वस्य । भक्त्या
 विषु अव्य० विष-कु । साम्ये, नानारूपे च ।
 विषुव न० विषु दिनरात्रयोः साम्यं वाति वा-क । समरात्रि
 दिनकालके अयनाग्रक्रमेण रवेः तुलामेषरात्रिसंक्रान्तिभेदे ।
 विषुवत् न० विषु साम्यमस्मात्ति सत्पु यवादिः अस्य वः ।
 विषुवशब्दार्थे ।
 विषौषधी स्त्री० इत० । नागदन्त्याम् ।
 विष्क हिंसायां च आ०सक० सेट् । विष्कयते अविविष्कत ।
 दर्शने उभ० विष्कयति ते अविविष्कत ।
 विष्कम्भ पु० वि+स्क्रान्भ-अच् । स्वार्थचन्द्रयोगजातयोगमध्ये
 प्रथमे योगे, विस्तारे, प्रतिबन्धे, रूपककाव्याङ्गभेदे, योगिनां
 बन्धभेदे, हस्ते, अवष्टम्भके-कीलकादौ च ।
 विष्क्रि पु० विकिरति वि+कृ-क सट् च । विह्वले ।
 विष्टप न० विष्ट-कपन् तुट् च । भुवने ।
 विष्टव्य लि० वि+स्तन्भ-क्त । प्रतिबन्धे अवस्थे ।
 विष्टम्भ पु० वि+स्तन्भ-अच् । प्रतिबन्धे रोगभेदे च ।
 विष्टम्भिन् लि० वि+स्तन्भ-णिनि । प्रतिबन्धके रोगविशेष-
 जनके च ।
 विष्टर पु० वि+स्तृ-अप् षत्वम् । 'उङ्'केयो भवेद्वज्रह्ना लम्ब-

केयस्तु विष्टर' इति 'वासावर्षस्तु विष्टर' इति च सूत्र्युक्ते
 दर्भकते आसनभेदे, आसनचात्रे, हस्ते च । [विष्णौ ।
 विष्टरश्च वस् पु० विष्टरः कुशसृष्टिरेव अश्वसी कर्णविस्थ ।
 विष्टरुहा स्त्री० विष्टा भूमी प्रविष्टा सती रोहति रुह-क ।
 स्वर्णकेतव्याम् ।
 विष्टार पु० वि+स्तृ-अप् षत्वम् । पङ्क्तिच्छन्दोभेदे ।
 विष्टि स्त्री० विष्ट-क्तिन् क्तिच् वा । वेतनं विना भारादिवहन-
 जन्ये क्लेशे, वेतने, कर्मणि, वर्षण्ये, प्रेषणे, तिथ्य-
 ज्ञातककरणमध्ये सप्तमे करणे कर्मकरे-भृत्ये, वेतनं
 विना कर्मकरे च पु० ।
 विष्टा स्त्री० विविधं तिष्ठति स्था-क षत्वम् । पुरीषे ।
 विष्णु पु० विष्-व्यापने नुक् । व्यापके, परमेश्वरे, वज्रौ शुद्धे,
 धर्मशास्त्रकारके सनिभेदे च 'मन्त्रविष्णुहारीते'ति
 कृतिः । 'यस्मात् विश्वमिदं सर्वं तस्य ब्रह्मा सङ्गात्मनः ।
 तस्मादेवोच्यते विष्णुर्विश्वधातोः प्रवेशनादि'त्युक्ते, वासुदेवेऽपि
 विष्णुक्रान्ता स्त्री० इत० । अपराजितायाम् तस्याः विष्णुपरि-
 त्यक्तत्वात्तथात्वम् । [तेन प्रसिद्धः न्यायभाष्यकर्ता ।
 विष्णुशुभ्र पु० चाणक्ये पण्डिते अयमेव वात्स्यायनपञ्चल-
 विष्णुतैल न० वेद्यकप्रसिद्धे तैलभेदे ।
 विष्णुधर्म्म पु० विष्णुपासनयोग्यो धर्मः शाक० । विष्णुपास-
 नोचिते नियमभेदे उपचारात् सत्प्रतिपादके मन्त्रे च ।
 विष्णुधर्म्मोत्तर न० विष्णु धर्म्म उत्तरः प्रधानः वसुधैव कुटुम्बकम्
 यस्य । संहिताभेदे ।
 विष्णुपद न० विष्णोः पदमिव व्यापकत्वात् । आकाशे ।
 विष्णुपदी स्त्री० विष्णुपदं कारणत्वेनाख्यस्याः अच् गौरा०
 ङीष् । गङ्गायाम् हृषसिंहहृषिककुम्भरागौ रवेः संक्रान्तौ च
 विष्णुमाया स्त्री० इत० । विष्णोः परमेश्वरस्य माया । अष्टटन-
 चटनपटोयस्याम् अविद्याशक्तौ, तदधिष्ठात्र्यां दुर्गायाञ्च ।
 विष्णुरथ पु० विष्णोः रथ इव गतिहेतुत्वात् । गरुडे ।
 विष्णुरात पु० विष्णुना रातः विष्णुर्वा रात्राज्जीवनमसौ रा-क्त
 त वा । परीणिदास्ये न्ये कहि गर्भस्थ एव अश्रुत्यामाक्षेण दग्धः
 सन् स्रुतः प्रसवानन्तरञ्च विष्णुना पुनर्जीवित इति भारतस्य
 विष्णुवल्गुभा स्त्री० इत० । तुल्यसाम्, अस्मिन्निष्ठाह्वये च ।
 विष्णुवाहन पु० विष्णुं वाहयति स्थानान्तरं नयति वह-यिच्
 ल्यु । गरुडे ।
 विष्णुवाह्य पु० विष्णुर्वाह्योऽयम् । गरुडे । [कर्षणशब्दे टङ्कारे
 विष्कार पु० वि+स्कर गिष् अच् आत् अच् षत्वम् । धनुर्मृणा-
 विध्य लि० विशेषेण वध्यः विष+यत् । विषेण वध्ये ।

विष्वक्सेन पु० विषुवी सेना यस्य । विष्णो विष्णु निर्मात्य
भक्तके, तद्वर्णभेदे च । प्रियङ्गु स्त्री० । [च
विष्वक्सेनप्रिया स्त्री० ईत० । लक्ष्म्याम् (चामर आलु) भेदे
विष्वक्पान न० वि+ष्वन-एल्ल पलणत्वे । भोजने ।
विष्वक्पु पु० वि+ष्वन-चञ् पलणत्वे । भोजने ।
विस् न० वि+पो-क । स्थाले ।
विसकशितका स्त्री० विसं स्थापनमिव कण्ठोऽस्त्वस्याः
ठन् । वलाकायाम् ।
विस उल्लङ्घनं दि० प्रर-सक० सेट् । विस्ति अवेसीत् ।
विसंवाद पु० वि+सम्+वद-चञ् । विप्रलम्भे, वक्ष्णे, अन्यथा
स्थितस्य वस्तुनोन्यथा कथनादौ च ।
विसकुसुम न० विषयुक्तं कुसुमम् । पद्मे ।
विसङ्कट पु० विग्रिष्टो सङ्कटो यस्मात् । सिङ्गे इङ्कुदीहके च ।
विसनाभि स्त्री० विसं नामो यस्य । पद्मिन्याम् पद्मसमूहे च
विसर पु० वि+हृ-अप् । समूहे, विस्तारे च ।
विसर्ग पु० वि+हृज-चञ् । दाने, त्यागे, जलत्यागे, विसर्ज-
नीयाख्ये वर्षभेदे, भोजे, प्रत्ये च भूतसर्गविसर्गादि
नवलक्षणलजितमिति श्रीधरः । [ल्युट् । प्रेरणे ।
विसर्जन न० वि+हृज-ल्युट् । दाने, त्यागे च । वि+हृज-णिच्
विसर्प पु० वि+हृप-अच् । रोगभेदे ।
विसर्पण न० वि+हृप-ल्युट् । प्रसारे ।
विसार पु० विसरति सपति वि+हृ-चञ् । मत्स्ये ।
विसारिन् लि० वि+हृ-णिनि । प्रसरणशीले । मत्स्ये पु०
माघपक्ष्या स्त्री० डीप् । [पद्मसमूहे पद्मलतायाश्च ।
विसिनी स्त्री० विसानां समूहः । तद्युक्तो देशो वा इति ।
विसूचिका स्त्री० विग्रिष्टा सूचीव इवार्थे कन् । रोगभेदे ।
विहृत लि० वि+हृ-क्त । विलीर्ये ।
विहृत्वर लि० वि+हृ-वरप् । प्रसरणशीले । स्त्रियां डीप् ।
विहृत्वर लि० वि+हृ-कारप् । विसरणशीले ।
विहृष्ट लि० वि+हृज-क्त । प्रेरिते रघवे विहृष्ट, इति रघुः
चित्रेऽत्यन्तं च । [रत्तिकापरिभाष्ये च ।
विस् पु० न० विस-उल्लङ्घनं क्त नि० नदट् । स्वर्णकर्षे, कशीति
विस्तर पु० वि+हृ-अप् । शब्दसमूहे, वाक्यसमूहे, विस्तारे,
प्रसवे, समूहे च । काधारे अप् । पीठे ।
विस्तर पु० वि+हृ-संज्ञायां कर्त्तरि चञ् । विहृते भावे
चञ् । विलीर्यतायाम् समासवाक्ये पदसमूहे च ।
विस्तीर्य लि० वि+हृ-क्त । विपुले विस्तारयुक्ते विभागे च ।
विस्तीर्यपण्य न० विस्तीर्यानि पण्यन्यस्य । मानके ।

विस्तृत लि० वि+स्तृ-क्त । विस्तारयुक्ते । [वह्निकणे विपभेदे च
विस्मृलिङ्ग पु० विस्मरति वि+स्मृ-डु वापः तद् लिङ्गस्य ।
विस्मोट पु० विस्मृटति वि+स्मृट-अच् । (विपफोडा) पदार्थे,
स्वार्थे कन् । स्मोटकभेदे विस्मोटकभया भेषपहेति श्री-
तला स्तोत्रम् ।
विस्मय पु० वि+स्मि-अच् । आश्चर्ये, अद्भुते, रसभेदे च ।
विस्मयान्वित लि० ईत० । विस्मययुक्ते, आश्चर्ययुक्ते च ।
विस्मापन पु० विस्मि-णिच्-अच्-आत् ल्यु । कुहने, कामदेवे
च । गन्धर्वपुरे न० । विस्मायनसम्यक् ।
विस्मित पु० वि+स्मि-क्त । विस्मययुक्ते ।
विस्मृत लि० विस्मृ-क्त । स्मरणाविषये ।
विस्मृति स्त्री० वि+स्मृ-क्तिन् । स्मरणाभावे ।
विस्त्र न० विस-रत्न । आसगम्यौ ।
विस्त्रं स पु० वि+स्त्रन्-चञ् । पतने, वारणे च ।
विस्त्रगन्धा स्त्री० विस्त्रो गन्धोऽस्याः । तदुपायाम् ।
विस्त्रगन्धि पु० विस्त्रेव गन्धोऽस्य इत्समा० । हरिताले ।
विस्त्रम्भ पु० वि+स्त्रन्-चञ् । विस्त्रासे, प्रत्यये, परिचये च ।
विस्त्रम्भिन् लि० वि+स्त्रन्-भ-णिनि । विस्त्रासयुक्ते, प्रययिनि च
विस्त्रसा स्त्री० वि+स्त्रन्-क । जरायाम् ।
विस्त्रसा स्त्री० वि+स्त्रसः आसगम्योऽस्त्यस्याः अच् । तदुपायाम्
विह्वग पु० विहायसा गच्छति गम-ड नि० पत्तिणि पु० विह्वगोऽयत्न
विह्वङ्गम पु० विहायसा गच्छति गम-खच् नि० पत्तिणि ।
विह्वङ्गराज पु० ईत० अच् समा० । गरुडे 'विह्वङ्गराजाङ्ग
रुहंरिति भावः । [सायाश्च ।
विह्वनन न० विह्वन्यते वि+ह्वन-ल्युट् । तुलपिप्लुचे, विभ्रं, हिं
विह्वर पु० वि+हृ-अप् । वियोगे । ल्युट् । तत्त्व न० ।
विह्वसित न० वि+हृ-क्त । मध्यमहाख्ये ।
विह्वस्त्र लि० विगतो हस्तो हस्तावलम्बनं यस्य । व्याकुले ।
पण्डिते, पण्डिते च पु० ।
विह्वपित न० वि+हा-णिच्-क्त । दाने ।
विह्वयस् पु० न० वि+हृ-अच्-ल्युट् नि० टङि । आकाशे
पत्तिणि च स्वार्थे अच् । विहायससमाकाशे व० ।
विहार पु० वि+हृ-चञ् । क्रोडार्थे पादाभ्यां गमने, स्वस्ये,
स्वस्ये, लीलायां, बौद्धदेवालये, वैजयन्ते च ।
विहित लि० वि+धा-क्त । कृते, विधिना बोधिते च ।
विहीन लि० वि+हा-क्त । तन्त्रे, वर्जिते च ।
विहृत न० वि+हृ-भावे क्त । विहारे, स्त्रीयां चेष्टाभेदे च ।
विह्वल लि० वि+हृ-अच् । भयादिना व्याकुले, विलोने च ।

बी कानो जनने च अकंगतो व्याप्तौ जेपे भोजने च सकं
अदा० उभ० अनिट् । नेति अवैपोत् ।

वी(वि)काश पु० वि+काश-वञ् वा दीर्घ । रङ्गवि, प्रकाशे च ।

वीक्षण न० वि+ईक्ष-करणे ल्युट् । नेत्वे । भावे ल्युट् । दर्शने

वीक्षा स्त्री० वि+ईक्षि-अच् । श्रृङ्गशिख्याम् । अ । गतिभेदे,
नृत्ये, अश्वगतिभेदे, सन्धौ च ।

वीवि(वी) पु० स्त्री० वे-डोचि स्त्रीत्वे वा ङीप् । तरङ्गे, अवन-
काशे, सुखे, अल्पे, किरणेषु च ।

वीचितरङ्ग पु० वीचेरिव तरङ्गो यत् । वीचितो यथा
उत्तरोत्तरं तरङ्गजननमेवं स्वजन्यजन्यादिरूपे न्याय-
भेदे यथा शब्दस्य दक्षादिदेवे उद्भवस्तज्जन्यशब्दपरम्परया
श्रोत्रेण सह सम्बन्धात् अवयवम् ।

वीचिसालिन पु० वीचीनां मालाऽस्त्यस्य इति । ससृष्टे ।

बीज व्यजने अद० चुटा० उभय० सक० सेट् । बीजयति ते अवि-
बीजत्-त । 'बीज्यते स हि सन्तप्र' इति कुमारः ।

बीज न० बी-क्तिप् जन-ङ कर्म० । कारणे, शुक्ले, अङ्गुरे,
तन्वावधाने, मज्जनि, अव्यक्तगणितभेदे, सन्धभेदे,
धान्यादेः फलादौ च ।

बीजक पु० बीजेन कारयति कै-क । मातृलङ्गके । [वराटके ।

बीजकोश पु० बीजानां कोश इवाधारः । पद्मबीजाधारे

बीजगर्भ पु० बीजानि गर्भे यस्य । पटोले ।

बीजशुभि स्त्री० बीजानां शुभिर्यस्याम् । शिख्याम् ।

बीजन न० बीज-ल्युट् । व्यजने । करणे ल्युट् । वानरादौ ।
वस्तुनि, चक्रवाके, जीवस्त्रीविविहने च पु० ।

बीजपादप पु० बीजप्रधानः पादपः । भस्मातकवृक्षे ।

बीजपुष्प न० बीजात् पुष्पं यस्य । मरुवके । [बीजपूर्णं यत् ।

बीजपूर पु० पूर्यते पूर-चञ् इत० । (टावा लेवु) जम्बोरभेदे

बीजफलक पु० बीजानि फले यस्य कप् । बीजपूरे जम्बीरे ।

बीजमातृका स्त्री० बीजानां मातेव इवार्थे कन् । पद्मबीजे ।

बीजरुद्ध पु० बीजेन रोहति रुह-क । बीजमालजाते धान्यः दौ

बीजरेचन न० बीजं रेचयति रिच-ल्यु । बीजेषु सन्धे रेचके
जयपालबीजे ।

बीजवपन न० बीजानि उच्यन्तेऽत्र वप-आधारे ल्युट् ।

जेत्वे । भावे ल्युट् । बीजस्य उत्पादनार्थं जेपणे ।

बीजरत्न न० बीजं रत्नमिवास्ति । मार्थकलाये ।

बीजवृक्ष पु० बीजमालाज्जातो वृक्षः । अश्वनद्वये ।

बीजसञ्चय पु० बीजानां वपनयोग्यधान्यादीनां सञ्चयः
संग्रहः सम्+चि-अच् । वपनयोग्यधान्यादिसंग्रहे ।

बीजसू पु० बीजं सूते सू-क्तिप् । पृथिव्याम् । [कृष्टे जेत्वे ।

बीजास्त त्रि० बीजेन सह लट्स् डाच् क-त्त । बीजेन सह

बीजास्त न० बीजेनास्त भिव । उच्चास्ते । [विशिष्टे त्रि०

बीजिन् पु० बीजमस्त्यस्य इति । उत्पादकेऽपितरि । बीज-

बीज्य त्रि० विशेषेण दृज्यः वि+यज-कप् । कुलीने ।

बीटि(टी) स्त्री० वि+इट्-इन् वा ङीप् । (पानेर बीड़ा)

सज्जितताम्बूले । स्वार्थे कन् । तत्वेव ।

बीणा स्त्री० अज-न बीभावः प्र० णत्वम् । स्वनामख्याते
वाद्यभेदे । [दण्डे ।

बीणादण्ड पु० इत० । बीणावाद्यस्य तालावपरिस्थे काष्ठ-

बीणावाद त्रि० बीणां वादयति वद-णिच्-अण् । बीणावादके

वीत न० वि-इण्-त्त । शुद्धासमर्थे हृत्प्रादिसौन्दर्ये, अङ्गुशकर्मणि
न्यायाद्युक्ते अतुमानभेदे च । शान्ते गते च त्रि० ।

वीतंस पु० वितनूष-वञ् वा दीर्घः । शृङ्गपञ्चिणां बभ्रनोप-
करणे दामप्रभृतौ, विश्वासहेतुप्रावरणे च ।

वीतशोक पु० वीतः विगतः शोको यस्यात् यस्य वा ।

अशोकवृक्षे, शोकहीने त्रि० । [क्तिच् । घोटके पु० ।

वीति स्त्री० वी-क्तिन् । गतौ, दीप्ता, भोजने, याचने च ।

वीतिहोत पु० वीतये पुराडायादिभक्षणाय ह्यन्ते देवाश्चल

ङ-त्वत् । वज्रौ । [वस्तीनि, दृष्टकाव्यनाटकाङ्गभेदे च ।

वीथि(थी) स्त्री० विथि-इन् पु० वा ङीप् । पङ्क्तौ, अशौ, गृहङ्गके,

वीथ्यङ्ग पु० वीथिरङ्गस्य । दृष्टकाव्यभेदे ।

वीथ्र त्रि० वि-इन्-वञ् । निर्भले । नभसि, वायौ च पु० ।

वीनाङ्ग पु० वि-नङ्-वञ् । कूपादिमुखमनसाधने (पाट)
ख्याते पदार्थे ।

वीप्सा स्त्री० वि+आप्-सन्-अच्-ईत्-अ अभ्यासलोपस्य । व्याप्तौ

वीष अद० चु० आ० अक० सेट् । वीचयते अविबीयत् ।

वीभ शीथ्यहेतुके उद्यमे विकल्पने च भ्वा० अक० सेट् । चङ्ति न
हृत्सः । वीभते अवीभिष्ट ।

वीर न० अज-रक्त बीभावः वीर-अच् वा । मरिचे, पद्ममूले,
काञ्जिके, उग्रोरेच । संज्ञायां कन् । करवीरे वेगवति शीथ्ययुक्ते

च त्रि० तन्मोक्ते जुलाचारे न० तद्वति त्रि० । शृङ्गां स्त्री० ।

वीरक पु० वि+ईर-ण्वल् । करवीरे ।

वीरणा न० वि+ईर-ल्यु । उग्रोरे (वेणारमूल) ।

वीरतर न० वि+ईर-अच् तरप् । वीरणे, शूरतरे त्रि० ।

वीरतक् पु० वि+ईर-अच् कर्म० । अर्जुनवृक्षे कोकिलाये,

भस्मातके, (मेला) विल्लभेदे च वीरवृक्षादयोप्यत्र । [याच् ।

वीरपत्नी स्त्री० वीरः पति र्यस्याः नुक् ङीप् च । वीरभाषां

वीरपत्ता स्त्री० वीरवति वीर-अच् तथाभूतं पञ्च
यस्याः । विजयायाम् भङ्गे ।

वीरपान(स्य) न० वीराणां पानन् वा शत्वम् । युद्धाय युद्ध-
खेदापनुत्तये वा सुरापानादौ । वीरणे न० ।

वीरभद्रं पु० वीरो भद्रोऽस्य । अश्वमेधीयेऽश्वे वीरेषु भद्रम् ।
वीररजस् न० वीर इव रजः रक्तत्वात् । सिन्दूरे ।

वीरसू स्त्री० वीरं स्तुते सू+क्तिप् । वीरभातरि ।

वीरसेन पु० वीरा सेना यस्य । नलराजजनके नृपभेदे ।

वीरहन् पु० वीरयति शौर्यान्वितं करोति वीर-णिच् अच् ।

वीरो यस्मान्नितं हतवान् हन-क्तिप् । नष्टाग्नौ विभे ।

वीरा स्त्री० वि+र-अच्, वीर+अच् वा । सुरानामगन्धर्व्ये,
वीरकाकोल्याम्, आमलक्याम्, एलवालुकायां, पतिपुत्र-
वत्सां स्त्रियां, रक्षायां, विदार्याम्, दुग्धिकायां, वीर-
वेदार्यां, काकोल्यां, महाशतावर्ष्यां, हतकुसाय्यां,
अतिविषायां, द्राक्षायां, शिंशपाद्वे च (शिशु) ।

वीरास्त्रं पु० वीरयति शौर्यान्वितं करोति वीर-णिच्-अच्
कर्म्म० । अस्त्रवेतसे । [इदं युद्धवेतसे ।

वीराशंसन न० वीरैराशस्यतेऽल आ+शन्स-ल्युट् । भय-
वीरासन न० वीरस्वेवासनम् । 'एकपादमथैकस्मिन् विव्यसेदु-
रस्थितम् इतरस्मिन् तथा पश्चात् वीरासनमिति स्मृतं'
मिलुक्ते आसनभेदे । [लतायाम् ।

वीरध्(धा) स्त्री० वि+रध-क्तिप् दीर्घः वा टाप् । विष्णुतायां
वीरेखर लि० इत० । वीरपतौ । काशीस्थे शिवलिङ्गभेदे पु०
वीर्य्यं न० वीर-यत्, वीरस्य भावो यत् वा । देहस्थे चरमधातौ
शुक्रे, पराक्रमे, वने, प्रभावे, तेजशि, दीप्तौ च । [युक्ते च
वीर्य्यवत् लि० वीर्य्यमस्यस्य मठए मस्य वः । वनवति, वीर्य्य-
वीवध पु० विशेषणं वध्यतेऽल वध-वज् न दृष्टिः । तण्डुला-
दिभ्यश्चे, मार्गे, भारे च । [वाहके ।

वीवधिका पु० वीवधः भारवहनं शिल्पमस्य ठन् । भार-
वीहार पु० विलियतेऽल वि+हृ-वज् दीर्घः । बुद्धमन्दिरभेदे ।
भावे वज् । विहारे ।

वुग योगे आ० पर० सक० सेट् इदित् । वृज्जति अवृज्जित् ।

वुट हिंसायां चुरा० उभ० सक० सेट् । वोटयति ते अवृज्जतं त
इदित्येके वुष्टयति ते अवुष्टयत् त । [अवुवृज्जतं त ।

वुध हिंसायां चुरा० उभ० सक० सेट् इदित् । वुध्यति ते
वुश(स) विभागे, पृथक्करणे च दि० पर० सक० सेट् । वुश(स्य)ति
अवोमी(सी)त् । [अवु(वु)वृ(वृ)पत् त ।

वू(वृ)ष हिंसायां चुरा० उभ० सक० सेट् । वूषयति ते

वृ आवरणे चु० उ० सक० सेट् । वारयति ते अवीवरत् त ।

वृ सेवायां क्यु० आ० सक० सेट् । वृणोति 'वृणोति हि विष्टयकारिण'

मिति भारविः । अवरीट्-अवरिष्ट-अदृष्ट । [रीट् अदृष्ट ।

वृ वरणे आ० उभ० सक० सेट् । वरति ते अवारीट् अवरिष्ट अव-

वृ वरणे स्वादि० क्यु० च उभ० सक० सेट् । वृणोति वृणते

वृणाति वृणोति अवारीट् अवरिष्ट अवरीट् अदृष्ट ।

वृंहित न० वृहि-क्त । करिगर्जने ।

वृक्त आदाने आ० आत्म० सक० सेट् । वर्कते अवर्कित ।

वृक्त पु० वृक्त-क्त । कुक्कुराकारे हरिणपातके व्याघ्रभेदे । काके,
वकटके, क्षत्रिये, अनेकद्रव्यजन्ये धूमे, सरलद्रवे, उदरस्थे
वक्रिभेदे च अम्बुजायां स्त्री० वा गौरा० ङीप् । वृक्त-
स्त्रियां स्त्री० ङीप् ।

वृक्तदंश पु० वृक्तं दशति दन्त-अच् । कुक्कुरे । [दशाङ्गादौ धूमे

वृक्तधूप पु० वृक्यते वृक्त-धज्ये क कर्म० । नानाद्रव्यमिश्रिते

वृक्तधूसं पु० वृक्त इव धूसः । शृङ्गावे । (तेओङ्गि) ।

वृक्ताक्षी पु० वृक्तस्त्वान्ति पुष्पमस्य षच् समा० ङीप् । विवृति

वृक्काराति पु० इत० । कुक्कुरे वृक्कारिपादयोप्यल ।

वृकोदर पु० वृकनासाग्निहारे यस्य । 'यस्य तोष्णो वृको नाम
जठरे हव्यवाहनः । मया दत्तः स धर्मात्मा तेन चासौ
वृकोदर' इत्युक्ते भीमे 'नृपमूवे वचनं वृकोदर' इति भारविः

वृक्णा लि० व्रथ-क्त । क्षिप्ते ।

वृत्त वरणे आ० आ० सक० सेट् । वृत्तते अवृत्तिष्ट । [कुटजवृत्ते

वृत्त पु० व्रथ-क्त् । व्रथनेऽपि जायमाने धूमे । वृत्तर्धे कन् ।

वृत्तचर पु० वृत्ते चरति चर-अच् । वानरे ।

वृत्तच्छाय न० इत० । वृज्जनां वृत्ताणां छायायाम् ।

वृत्तधूप पु० वृत्तोऽपि धूपस्तत् साधनम् । सरलद्रुमे ।

वृत्तनाथ पु० इत० । वटवृत्ते ।

वृत्तपाक पु० वृत्तस्य पाकः शिशुरिव जटिलत्वात् । वटवृत्ते ।

वृत्तभवन न० इत० । वृत्तस्थे कोदरे । [वन्द्यायाम् (परगाका) ।

वृत्तभक्षा स्त्री० वृत्तो भक्षो वेष्टकत्वात् भोजनीय इव यस्याः ।

वृत्तभेदिन पु० वृत्तं भिनत्ति भिद-णिनि । वृत्तभेदके अस्त्रभेदे ।

वृत्तमृज्जु पु० वृत्तस्य मृदि भूमी भवति भू-क्तिप् । जलवेतसे ।

वृत्तसहा स्त्री० वृत्ते रोहति सह-क । वन्द्यायाम्, अमृतस्रवायाश्च

वृत्तवाटिका स्त्री० वृत्तैर्वाटीव संघटत्वात् इवार्थे कन् ।

अमाल्यगणिकोपसेव्ये मृत्समीपस्थे उपवने । [अस्थे च

वृत्तादन पु० वृत्तमस्ति भिनत्ति अद-ल्लु । कुठारास्ते (नेहालि)

वृत्तान्तरमस्ति भिनत्ति । अश्वत्थवृत्ते, मधुप्लवे, पियावे

विदारके च । वन्द्यायां स्त्री० गौरा० ङीप् ।

हत्तान्न न० हत्तजातमक्षम् । तैलुल हत्तजाताऽस्त्यप्रधाने
हत्त, चुकास्ते च ।

हत्तौतपल पु० हत्तबादीयमानस्यसंयं येन । कर्षिकारहत्ते
हत्त हत्तौ रु०पर०सक०सेट् । हत्तति । अवर्त्तित् । निष्ठा अनिट् ।
हत्त न्यागे अदा०आत्म०सक०सेट् इदित् । हत्तते अहत्तिट्
नेदिदध्ययस् । हत्ते अवजिष्ट । निष्ठा कनिट् ।

हत्त त्यागे वा चु० उभ०पक्षे भ्वा० पर० सक०सेट् । वर्जयति ते
वर्जति । अववर्जत्-अवीहत्तत् । अववर्जित् । निष्ठा अनिट्
हत्त हत्तौ, त्यागे च रु०पर०सक०सेट् । हत्तति । अववर्जित् ।
निष्ठा कनिट् । हत्तः । [कृटिले लि० ।

हत्तजन न० हत्तजनेत्यल हत्त-जन् । पाप्मे, आकाशे च केशे पु०
हत्तजन न० हत्त-जनच किञ्च । पाप्मे, भुम्ने लि० । देगे पु० ।
हत्त प्रीणने, हत्तपर०सक०सेट् । हत्तति अववर्णित् ।

हत्त भञ्जणे तना०उभ०सक०सेट् । हत्तोति वर्णयति हत्तते अव-
वर्णित् अववर्णित् । हत्ता वेट् । [अववर्त्तित् त।

हत्त दीप्तौ चु०उ०सक० सेट् । वर्त्तयति ते अवीहत्तत् त
हत्त वर्त्तने भ्वा० आ० लुङि लृटि लृङि च उभ०अक०सेट् ।
वर्त्तते । अहत्तत् अवर्त्तित् हत्तति वर्त्तयति । हत्ता वेट् ।

हत्त संभक्तौ, वरणे च दि०आ०स०सेट् । हत्तते अवर्त्तित् । हत्ता वेट्
हत्त लि० हत्त । प्रार्थिते, कर्त्तादौ प्रार्थनादिना कृतनियोगे च ।

हत्त स्त्री० हत्त-क्तिन् । वेष्टने (वेडा) 'हत्तिञ्च तल कुर्वीते'तिस्मृ०
हत्तिङ्कार पु० हत्तिङ्करोति क-खच् । विकङ्कते (वर्चि) ।

हत्त न० हत्त-भावे क्त । 'गुरुपूजा हत्ता शौचं कृत्यमिन्द्रियनियमः
प्रवर्त्तनं हितानाञ्च तत्सर्वं हत्तस्यते' इत्युक्ते चरिते,
पद्यभेदे, हत्तौ च । हत्त-कर्त्तरि क्त । अतीते हटे, वर्त्तुले
अधीते स्मृते जाते च लि० कूर्त्स् ए० ।

हत्तगन्धि न० हत्तस्य पद्यभेदस्य इव गन्धो लेशोऽल इत्
समा० । 'भवत्युत्कालिकाप्रायं सभाषाञ्च ददात्यरम् । हत्तैक
देशसम्बन्धात् हत्तगन्धि पुनः स्मृत'मित्युक्ते गद्यभेदे ।

हत्ततण्डुल पु० हत्तो वर्त्तुलस्यण्डुलोऽस्य । यावन्नाले । [व्याम्
हत्तनिष्प्राविका स्त्री० हत्ता वर्त्तुञ्जा निष्प्राविका । नखनिष्प्रा
हत्तपर्णी स्त्री० हत्तानि पर्णान्यस्याः ङीप् । महाशयणपुष्पि-
कायाम्, पाठायाञ्च (आकानादि) ।

हत्तपुष्प पु० हत्तानि वर्त्तुलानि पुष्पाण्यस्य । शिरीषहत्ते ।
हत्तफल न० हत्तं फलमस्य । मरीचे, दाडिमे, बदरे च । वार्त्ता-
क्याम्, आसलक्याञ्च स्त्री० टाप् ।

हत्तमल्लिका स्त्री० हत्ता मल्लिकेव । चेतार्के ।

हत्तबीज पु० हत्तानि, बीजान्यस्य । भिण्डवाम् । आठक्याम् स्त्री०

हत्तस्य पु० लि० हत्ते गुरुपूजादौ चरिते तिष्ठति स्या-क ।
गुरुपूजादिचरित्वरते । [संदेशे च

हत्तान्त पु० हत्तो जातोऽन्तोर्निर्णयो यस्यात् । संवादे, वाचिक
हत्तस्त्री० हत्त-क्तिन् । वर्त्तने, स्थितौ, विवरणे च करणे क्तिन्
जीविकायाम् । कौशिकोसात्वतीभारत्यारभस्याख्ये रचना-
भेदे, वेदान्तोक्ते अन्तकरणेदेः परिणामभेदे च । 'बुद्धिहत्ति-

चिदाभासावि'ति 'ब्रह्मण्यज्ञाननाशाय हत्तिव्याप्तिरिति'ति च वे०
हत्तिकर्षित लि० हत्त्या कर्षितः । विषमस्ये, अत्यमात्रहत्तिके च
हत्त पु० हत्त-रक् । अन्वकारे, रिपौ, त्वट् पुले दानवभेदे,
सेधे, पर्यंतभेदे, मन्त्रे शब्दे च ।

हत्तद्विष् पु० इत० । इन्द्रे । हत्तरिषादयोऽयम् ।

हत्तहन् पु० हत्तं हतवान् हन-क्तिप् । इन्द्रे ।

हत्ता अव्य० ह-धात् किञ्च । निरर्थके ।

हत्तादान न० कर्म० । निष्फलदाने स्मृतिपदार्थिते देवपित्वा-
द्यर्थभिन्ने कार्ये-दानभेदे । [मांसे ।

हत्तामांस न० हत्ता भूतं मांसम् । देवाद्यनुद्देशेन हतपशूनां
हत्त न० हत्त-क्त । शैलजनमग्न्यद्रव्ये । हत्तदारके हत्ते पु० ।

हत्तियुक्ते, पण्डिते च लि० ।

हत्तकाक पु० कर्म० । द्रोणकाके ।

हत्तगङ्गा स्त्री० कर्म० । नदीभेदे ।

हत्तदारक पु० हत्तं दारयति हत्तिञ्च-ण्वल् । वीरताहत्ते ।

हत्तफल पु० हत्तं फलमस्य । हत्तदारके हत्ते ।

हत्तनाभि लि० हत्ता नाभिरस्य । (गोड) हत्तनाभियुक्ते ।

हत्तप्रपितामह पु० हत्तः प्रपितामहात् राज० । प्रपितामह
जनके । [पितरि ।

हत्तप्रमातामह पु० हत्तः प्रमातामहात् राज० । प्रमातामहस्य

हत्तवल स्त्री० कर्म० । महासमङ्गायाम् हत्तवलकरत्वात्तथात्वम् ।

हत्तराज पु० हत्तेषु राजते राज-अच् । अस्त्येते ।

हत्तविभीतक पु० हत्तः विभीतक इव । आत्मातके ।

हत्तअवस् पु० हत्तेभ्यः स्मृणोति अ-असुन्, हत्तेषु अवी
यशो यस्येति वा । इन्द्रे ।

हत्ता स्त्री० हत्त-क्त । गतयौवनायां स्त्रियाम् ।

हत्ति स्त्री० हत्त-क्तिन् । सन्धौ अव्युदये, सम्पत्तौ, समूहे च ।
हत्त-कर्त्तरि क्तिच् । औपधिविशेषे, कलानन्दे, (सुद)

'हत्ते रपि पुनर्हत्तिरिति'स्मृतिः । शैलेयगन्धद्रव्ये पु० ।

हत्तिका स्त्री० हत्ति+साधे कन् । हत्तिनामकौषधे ।

हत्तिजीविका स्त्री० हत्तिरूपा जीविका । ऋणदानादिपु
प्रयुक्तधनेभ्यो लामरूपजीविकायाम् ।

टडिआइ ह्यौ अभ्युदयाय आइम् । एतादीनां संस्काराङ्गे
पार्ष्णविक्रमे नान्दीयाङ्गे ।

टड्याजीव वि० टडिम् अधमर्षतः प्रयुक्तद्रव्याधिकलाभभाजी-
वति आ+जीव-अण् । वार्त्तिके । [अववर्धत् त ।

टध दीप्तौ षु० उभ० अक० सेट् । वर्द्धयति ते अवीटधत् त
टध ह्यौ भ्वा० आत्म० लुङि लृटि लङि च उभ० अक० एता० सेट् ।

वर्द्धते अटधत् अवर्द्धिष्ट वर्त्त्यति वर्द्धिष्यते । ज्ञा वेट् ।

टन्त न० ट-क्त नि० सञ् च । (वीटा) फलपक्त्वादिवञ्चने ।

टन्ताक पु० स्त्री० टन्तमकति अक-अण् । पासां कौ स्त्रीत्वे गौ० ङीप् ।

टन्तिता स्त्री० टन्तं जातमस्याः तार० इतच् । कटुकायाम् ।

टन्द न० टन्त्यते टणुते वा टण-एत वा दन् नि० । समूहे दशा-
वृन्दसंख्यायाञ्च, तुलसां, राधिकायां स्त्री० ।

टन्दार वि० टन्दस्त्विति क-अण् । मनोहरे ।

टन्दारक पु० टन्द+आर कन् । देवे । सुखे, मनोहरे च वि० ।

टन्दावन स्त्री० टन्दाया विहारस्थानम् वनम् । मधुरासन्नि-
कृष्टे वैष्णवे तीर्थभेदे । 'टन्दावन परित्यज्य पादमेकं न
गच्छतीति' उपाणम् ।

टन्दिष्ठ वि० अतिशयेन टन्दारको सुखः इत्थं टन्दादेशः ।
अतिशयसुखे 'टन्दिष्ठमाङ्गीत् वसुधाधिपानामि'ति
भट्टिः ईयसुन् टन्दीवानप्यत्र वि० स्त्रियां ङीप् ।

टण हतौ दिवा० पर० सक० सेट् । टणयति अटणत् अवर्णीत्
उपादिरयमित्येते तेन अटणदित्येव ।

टश पु० टय-क । वासकटजे, उन्दुरे च ओषधिभेदे स्त्री० ।

टस्थिक पु० मन्त्र-किकन् । (विष्ठा) कीटभेदे, शुककोटे, (शुयापोका)
मेघादितः अटमे राशौ, ओषधिभेदे, मदनटजे, कर्कटे,
गोमयकीटे च ।

टश्चिकप्रिया स्त्री० टश्चिकस्य शुककीटस्य प्रिया । पूतिकायाम्

टश्चिककर्णी स्त्री० टश्चिक इव कर्णो यस्याः । आसुकर्णायाम् ।

टश्चिका स्त्री० टश्चिकः तद्विषमस्यस्य अच् । (विष्ठाती) लुपभेदे

टश्चिकाली स्त्री० टश्चिक इवाकृतिं प्रयाप्नोति वेदनायै
अच् गौरा० ङीप् । (विष्ठाती) लुपभेदे ।

टश्चिपत्नी स्त्री० टश्चिक इव पत्नं विष्ठातमस्य पु० कलोपः
ङीप् । टश्चिकाख्याम् ।

टस्थीर पु० त्रय-कीरच् । श्वेतपुनर्नवायाम् ।

टप सेचने सक० भ्वा० पर० प्रजननसामर्थ्ये अक० सेट् । वर्धति
अवर्षीत् । ज्ञा वेट् । [अववर्धत् ।

टष प्रजननसामर्थ्ये चुरा० आत्म० अक० सेट् । वर्धयते-अवीटषत-

टप पु० टप-क । टपभे पुद्गले, मेघादितो द्वितीये राशौ, उरुष

भेदे, एकादशमनुकालिके इन्द्रे, धर्मै, षडङ्गिमात्रे, भूमिके,
शुकयुक्ते, वासकटजे, वास्तुस्थानभेदे, शलौ, कामे, बलयुक्ते
कषभनामोपधे, भयूरपिच्छे च ।

टपण पु० टप-क्यु । अशङ्कोपे ।

टपदंशक पु० टपान् भूमिकान् दशति दन्श-युक्त् । विङ्गले

टपध्वज पु० टपो ध्वजो यस्य । शिवे टपकेतनादयोप्यत्र ।

टपध्वाङ्गी स्त्री० टपो बलवान् धाङ्गः काको यस्याः पु० ।

गौरा० ङीप् । नागरसंज्ञायाम् ।

टपन् पु० टप-कनिन् । इन्द्रे, कर्णे, टपे, अर्धे, दुःखे च ।

टपनाशन पु० टपान् भूमिकान् नाशयति नश-णिच्+ल्यु ।
विङ्गले । [काशी आसुकर्णायाम् ।

टपपर्णी स्त्री० टपस्य भूमिकस्य कर्ण इव पर्णमस्याः । (उन्दूर-

टपपर्जन पु० टपे पर्व उल्लवो यस्य । शिवे, दैत्यभेदे च । टपं
बलकरं पर्व यस्य । भट्टारटजे, कशेरौ च ।

टपभ पु० टप-अभच् क्तिञ्च । वृषे, मेघे, जिनभेदे, कर्णच्छिद्रे,
कषभनामोपधे च ।

टपभगति पु० टपभेण गतिरस्य । शिवे टपभयानादयोप्यत्र ।

टपभध्वज पु० टपभो ध्वजोऽस्य । शिवे टपभकेतनादयोप्यत्र ।

टपभाची स्त्री० टपभस्य अलीव दुष्प्रायस्यस्याः । इन्द्रवारुण्याम्

टपभानु पु० । राधिकायाः पितरि ।

टपभानुसुता स्त्री० इत० । राधिकायाम् । [एमे नट्टे च

टपल पु० टप-कलच् । मूत्रे, षडङ्गने, घोटके, अघास्मिके, चन्द्र-

टपली स्त्री० 'मृदुर्गे' हे च गरी रजः पश्यत्यसंस्कृता । भूण-
हत्या पितृसंस्थाः सा कन्या टपली कृते'त्युक्तायां पित-
रुहे दृष्टरजस्यायामनूढायां कन्यायाम् । टपल+भाय्यायां
जातौ वा ङीप् । टपलजातिस्त्रियां, तद्भाय्यायाञ्च, 'मृदुहा
टपलीपति'रिति 'टपलीमेनपीतस्ये'ति च कृतिः ।

टपलोचन पु० टपस्येव लोचनं यस्य । भूमिके । इत० । टपनेत्ने
न० । इव० । टपत्यनेत्ने नि० ।

टपवाहन पु० टपो वाहनमस्य । शिवे टपभवाहनादयोप्यत्र

टपस्यन्ती स्त्री० टपेण जन्मनमिच्छति टप+जाभार्थे क्यच्
सृक् च । कासुक्यां 'लक्ष्मणां सा टपस्यन्ती'ति भट्टिः ।

टपा स्त्री० टपः भूमिकलादाकरः पर्णमस्याः । भूमिकपर्णायाम् ।

टपाकपायी स्त्री० टपाकपेः पत्नी ङीप् ऐङ् च । लक्ष्मणां,
गोथ्यां, साहायां, गच्छां, जीवन्त्याञ्च ।

टपाकपि पु० टपं धर्मं न कम्पयति न+कपि-इन् नद्योपः ।

महादेवे, दिष्णौ, अम्नौ, इन्द्रे च ।

टपाकर पु० टपस्य सामर्थ्यस्य करः क-अच् । नापे ।

दृष्टाङ्ग उ० दृष्टः अङ्गोऽस्य । शिवे, भक्तातके, पण्डे च
 दृष्टि भी स्त्री० दृष्ट-क्ति वा ङीप् । प्रतिनां कुशमयासनभेदे ।
 दृष्टोत्सृग् उ० उत्+सृज-घञ् इत् । मृताद्युद्भवेन तत्पुत्रादिभिः
 क्रियमाद्ये विधानेन दृष्टस्य त्यागे 'दृष्टोत्सृग् कर्त्तव्य'
 इति सूतिः । [दृष्टमाद्ये जले ।
 दृष्टि स्त्री० दृष्ट-क्तिन् । वर्षणे । कर्मणि क्तिन् । मेघादिभिः
 दृष्टिघ्नो स्त्री० दृष्टिं हन्ति कारणत्वेन जहाति हन-क ङीप् ।
 स्रग्भेनायाम् ।
 दृष्टिजीवन लि० दृष्टिः दृष्टिजनमेव जीवनं पालनोपायो यस्य ।
 दृष्टिजनमात्राजीविनि चातके । [दृष्टिभवे लि० ।
 दृष्टिभू उ० दृष्टौ तदुपलब्धिते काले भवति भू-क्तिः । भेदे ।
 दृष्टिण उ० दृष्ट-नि क्तिन् । यादवे वंशे, श्रीकण्ठे, भेदे च ।
 दृष्टिगर्भ उ० दृष्टिः यादवकुलं गर्भे यस्य । श्रीकण्ठे ।
 दृष्ट्य उ० दृष्टाय हितो यत्, दृष्ट-क्यप् वा । मापे । शुक्रदृष्टि-
 कारके लि० वाजीकरणे न० आभलकां गतावस्थां,
 स्रग्भनामौषधे च स्त्री० ।
 दृष्ट्यकन्दा स्त्री० दृष्ट्यः शुक्रवर्द्धकः कन्दो यस्याः । विदार्याम् ।
 दृष्ट्यगन्धिका स्त्री० दृष्ट्यः शुक्रवर्द्धको गन्धो यस्याः कप् अत
 इत्त्वम् । अतिवलायाम् ।
 दृष्ट्यक्ष्णी स्त्री० कर्म० । विदार्याम् । कन् अत इत्त्वम् । तत्रैव ।
 दृष्ट दीप्ती वा चु० उभ० सक० पञ्चे आ० पर० इदित् ।
 दृष्ट्यति ते अवष्टं हत् त । दृष्ट्यति अष्टं हीत् ।
 दृष्ट दृष्टौ शब्दे च अक० आ० पर० सेट् । वर्द्धति अष्टं हत् अवर्द्धीत्
 दृष्ट ध्वनौ दृष्टौ च आ० पर० सक० सेट् इदित् । दृष्ट्यति अष्टं हीत्
 दृष्ट दृष्टौ आ० पर० सक० सेट् । वर्द्धति अवर्द्धीत् ।
 दृष्ट उद्यमे त्व० पर० अक० वेट् । दृष्ट्यति । अवर्द्धीत्-अष्टं हत् ।
 दृष्ट दृष्टौ आ० आत्म० सक० सेट् इदित् । दृष्ट्यते अष्टं हत्
 दृष्टञ्च उ० दृष्टौ चञ्चरिष भञ्जरो यस्य । महाचञ्चुशाले ।
 दृष्टञ्चिन्त उ० दृष्टत् उदारं विचिं यस्मात् ५ व० । फलपूर्वे
 दृष्टत् लि० त्व० दृष्ट-अति । महति । स्त्रियां ङीप् ।
 दृष्टती स्त्री० दृष्टत्+गी० ङीप् । महत्यां स्त्रियां, लुङ्प्रवर्त्तकाम् ।
 वारिधायां, वाचि, कष्टिकारिकायाम्, नवाक्षरपादके
 कन्दोभेदे, उत्तरीयवस्त्रे च । स्वार्थे कन् । उत्तरीयवस्त्रे स्त्री०
 दृष्टतीपति उ० दृष्टतीनां वाचां पतिः दृष्टस्यती ।
 दृष्टत्कान्द उ० दृष्टत् कान्दो यस्य । मृज्जने, विष्णुकान्दे च ।
 दृष्टत्कान्द उ० कर्म० । (खागङ्गा) दृष्टभेदे ।
 दृष्टत्कालशाक उ० कर्म० । (वङ्ग कालकाशब्दे) शाकभेदे ।
 दृष्टत्कुचि उ० दृष्टत् कुचिर्भवति । तन्दिने ।

दृष्टत्काल उ० कर्म० । हिताले ।
 दृष्टत्किता स्त्री० कर्म० । पाठायाम् (आकनादि) ।
 दृष्टत्तृणा उ० दृष्टत्तृणं यत् । वंशे ।
 दृष्टत्त्वच् उ० दृष्टत् त्वच् यस्य । (आतिथान्) दृष्टे ।
 दृष्टत्पत्त उ० दृष्टत् पत्तमस्य । हस्तिकान्दे । (हानिकान्दा)
 दृष्टत्पाटलि उ० चु० पट-अलि कर्म० । धुस्तरदृष्टे ।
 दृष्टत्पाद् उ० दृष्टत् पादो मूलमस्य । वटदृष्टे ।
 दृष्टत्पालिन् उ० दृष्टत् पालयति पाल-णिनि । वनजीरके
 दृष्टत्पीलु उ० कर्म० । महापीले ।
 दृष्टत्फला स्त्री० दृष्टत् फलं यस्याः । कटुतुम्भ्याम् ।
 दृष्टत्साम न० कर्म० । 'त्वामिदं हवामाहे' इत्यस्यामृचि
 गीयमाने साम्नि ।
 दृष्टदंस्त्र उ० कर्म० । (कामराङ्गा) दृष्टे ।
 दृष्टदेला स्त्री० कर्म० । स्थूलैलायाम् ।
 दृष्टङ्गोल द० कर्म० । (तरुज) लतादृष्टे ।
 दृष्टद्वल न० दृष्टत् दलमस्य । पट्टिकालोभे, हिताले च ।
 दृष्टद्वल न० कर्म० । महालाङ्गले ।
 दृष्टद्वानु उ० दृष्टद्वानुः किरणो यस्य । सूर्ये, चित्तकदृष्टे च
 दृष्टद्वय उ० दृष्टत् रथोऽस्य । इन्द्रे, यज्ञपालभेदे, सामायवभेदे च
 दृष्टद्वत्क उ० दृष्टत् वत्कमस्य । पट्टिकालोभे ।
 दृष्टद्वत् उ० दृष्टत् वातो धातुभेदो यस्मात् ५ व० (देधान) दृष्टे
 दृष्टद्वारणी स्त्री० कर्म० । महेन्द्रवारण्याम् ।
 दृष्टद्वीज उ० दृष्टत् बीजमस्य । आम्नातके ।
 दृष्टद्वल उ० दृष्टत् नलो यस्य । महापोटगले ।
 दृष्टद्वला(डा) उ० स्त्री० दृष्टत् गलो यस्य वा लस्य डः । अर्जुने
 दृष्टस्पति उ० दृष्टत्याः वाचः पतिः दृ० नि० । जीवे देवाचार्ये
 वृ वरणे क्रान्ता० आ० उभ० सक० सेट् । दृष्ट्याति दृष्टीते अवारीवृ
 अवरिष्ट-अवरीष्ट-अवृत्त । [अवास्त
 वे स्मृतौ आ० उभ० यजा० सक० अनिट् । वयति ते अवासीत्
 वेग उ० विज-घञ् । प्रवाहे, जवे, रेतसि, मूलविषादिनिःसा-
 रणयत्ने, न्यायोक्ते संस्कारभेदे, महाकावे च । [ङीप्
 वेगिन् उ० वेग+अस्त्वर्थे इनि । श्येनविहगे वेगवति लि० । स्त्रियां
 वेजाना स्त्री० विज-अच् तमानयति आ-नी-ड । सोमराज्याम्
 वेण वाद्यादाने, गतौ, ज्ञाने चिन्तायाश्च आ० उभ० सक० सेट् ।
 वेणति ते । श्वेवेणीत् अवेणिट् । चङि न ह्रस्वः ।
 वेण उ० वेण-अच् । वर्षसङ्करजातिभेदे, वर्षसङ्करकारके
 दृष्टुराजभितरि नृपभेदे च ।
 वेणु(णो) स्त्री० वेण-इन् वा ङीप् । केशरचनाभेदे, जल-

समूहे, तत्प्रवाहे, देवदारुद्वये, नदीभेदे, गङ्गायस्नानासर-
स्वतीमेलनस्थाने च ।

वेणीर पु० वेण-ईरन् । अरिष्टद्वये (निम) । [भित्युद्धटः ।

वेणु पु० वेण-उण् । वंशे तद्विकारे वंशीवाद्ये च 'मा पूर्य वेणु-

वेणुक न० वेणुरिव वेणोर्विकारः वाकन् । तोत्वे (पाचनवादि)

वेणुकर्कर पु० वेणुरिव कर्करः । करवीरद्वये ।

वेणुज पु० वेणुतो जायते जन-ड । वेणुजाते यवाकारे तण्डुले

वेणुघ्न पु० वेणुं वंशीं घमति घ्ना-क । वेणुवादके ।

वेणुन न० वेण-उनन् । मरिचे ।

वेणुपत्नी स्त्री० वेणोरिव पत्नमस्याः । वंशपत्नीद्वये ।

वेणुयव पु० वेणुजातोयव इव । वंशजाते तण्डुलाकारे पदार्थे

वेणुवाद वि० वेणुं वादयति वद-णिच्-अण् । वेणुवादके
णुल् । तत्रैव लि० ।

वेणुवीज न० इत० । वेणुजाते यवाकारे पदार्थे ।

वेतन न० अज-तनन् वीभावः । कृतकर्मणोभ्यतौ ।

वेतनादान न० इत० । व्यवहारभेदे । [अपि तत्र ङीप् ।

वेतस पु० अज-असन् तन् च वीभावः । (वेत) दृश्यभेदे स्त्रीत्व

वेतसास्त पु० वेतस एव अस्त्व । अस्त्व वेतसे ।

वेतस्त्वत् लि० वेतसोऽस्त्वस्त्व इत्वत् । वज्रवेतसयुक्ते देशे ।

वेताल् पु० अज-विच् वीभावः तल-वज् कर्म० । मल्लविशेषे,
भूताविहितशवभेदे, शिवातुचरभेदे, द्वारपाले च ।

वेत्तु लि० विद-त्वच् । ज्ञातरि, वोढरि, लब्धरि च ।

वेत्तु पु० अज-त्वल् वीभावः । (वेत) वेतषट्ठे ।

वेतधर पु० वेत्तुं धरति धृ-अण् । द्वारपाले । वेतयष्टिधारके लि०

वेत(वा)वती स्त्री० वेतो वाङ्मयेनाख्यस्याः मत्तप् मस्य वः

वा ङीष् । मालवदेशस्य नदीभेदे 'शरावती वेतवती'ति
पुराणम् ।

वेत्तासन न० वेतनिर्मितमासनम् । वेतनिर्मिते आसने (मोडा)

वेथ याचने भ्वा० आ० हि० सेट् चङि न ह्रस्वः । वेथते अवेथिष्ट

वेद् पु० विद-अच् घञ् वा विष्णौ, ज्ञाने शास्त्रज्ञाने तत्साधने

धर्मब्रह्मप्रतिपादके संहितामन्त्राणात्मके ग्रन्थभेदे, शास्त्रोक्तो
चरित्रे च ।

वेदगर्भ पु० वेदोर्गर्भे यस्य । सर्ववेदकर्मरि हिरण्यगर्भे ।

वेदन न० विद-ल्युट् । ज्ञाने सुखदुःखाद्यनुभवे, विवाहे

च 'वसनस्य दद्यात्प्राज्ञा शूद्रयोः कृत्तव्ये' इति मनुः ।

युच् । वेदनापि उक्तायेषु स्त्री० । [समस्तवेदाभिज्ञे ।

वेदपारग पु० वेदानां पारमन्तं सोमां गच्छति गम-ड ।

वेदमातृ स्त्री० इत० । गायत्र्यां मन्त्रभेदे तस्या वेदरत्नक-

त्वात्तथात्वम् ।

[तथात्वम् वेदाशासादयोप्यत्र ।

वेदवास पु० इत० । ब्राह्मणे तस्य तत्पाठतदुक्ताचाराग्रयत्वान्

वेदविद् पु० वेदं वेत्ति विद-क्लिप् । विष्णौ । वेदज्ञे लि० ।

वेदव्यास पु० वेदान् व्यस्यति विभिन्नशास्त्रत्वेन पृथक् करोति

वि+अस-अण् । पराशरपुत्रे सत्यवतीगर्भजे कृनिभेदे ।

वेदस् पु० विद-असन् । वेत्तरि ।

वेदाङ्ग न० वेदस्याङ्गमिव । 'शिक्षा कल्पो व्याकरणं निरुक्तं

छन्दसां चयः । ज्योतिषाभयनञ्चैव वेदाङ्गानि षडेव त्व'

इत्युक्तेषु शिक्षादिषु षट्छ शास्त्रेषु । [प्रणवे ओङ्कारे ।

वेदादि पु० वेदस्यादिरिव तत्पाठे प्रथमोच्चार्यमाणत्वात् ।

वेदान्त पु० इत० । वेदश्रोतृभागे ब्रह्मप्रतिपादके उपनिष-

द्भ्ये ग्रन्थभेदे तदुपकारके शरीरकसूत्रभाष्यादौ च ।

वेदाधिप पु० इत० । 'ह्रस्ववेदाधिपतिर्जीवि यजुर्वेदाधिपो

ऋग्युः । सामवेदाधिपोमौसः शशिश्रोत्रवेदेप'इत्युक्तेषु

दृष्टव्यत्वादिषु, विष्णौ च ।

वेदान्तिन् लि० वेदान्तो ज्ञेयत्वे नास्त्यस्य इति । वेदान्तशास्त्रज्ञे

वेदाभ्यास पु० इत० । वेदस्वीकरणं पूर्वं विचारोऽभ्यासनं जपः ।

तद्गानञ्चैव शिष्येभ्यो वेदाभ्यासोहि पञ्चधेत्युक्तेषु वेदपाठ-

विचाराशुशीलनतन्मन्त्रजपप्राठनेषु ।

वेदि न० विद-इन् । अम्बुधायम् (आकनादि) परिष्कृतायां

भूमौ स्त्री० वा ङीप् । 'अध्वेन सा वेदिविलम्बमध्ये'ति

कुमारः । वेदिष्य उभयस्वाकारपिशुकावती पशुवन्धनाय

होमीयद्रव्यासादानाय वा कृतसंस्कारा परिष्कृता चतु-

रक्षादिरूपा भूमिः । पण्डिते पु० ।

वेदिका स्त्री० वेदिरिव इवार्थे कन् । मङ्गलकर्मार्थं दृष्टद्वारादौ

चतुररक्षादिदृष्टिकारूपकारेण निर्मिते भूखण्डे ।

वेदिजा स्त्री० वेदा होमवेदिता जायते जन-ड । द्रौपद्याम् ।

वेदिह् लि० विद-त्वच् इट् च । ज्ञातरि ।

वेदिन् पु० विद-णिनि । पण्डिते, हिरण्यगर्भे च । ज्ञातरि लि०

वेध पु० विध-घञ् । (वेदा) वेधने, उन्माने (चाङ्गा) 'परिधि-

नवमभागः श्रूकधान्येषु वेध' इति लीलावती । विवाहादौ

वर्ज्ये नवतलविशेषस्थितपद्मभेदकृतसंसर्गे च 'वेधं सर्व्वत्वं

वर्ज्ये'दिति ज्योतिषम् । [वेधकर्मरि लि० ।

वेधक न० विध-ण्वल् । कर्पूरे, अस्त्रवेतसे, धन्याके न० ।

वेधनी स्त्री० विध्यतेऽनया विध-ल्युट् ङीप् । (भोमरी) मणि

रत्नादिवेधकारणे अस्त्रभेदे । स्वार्थे कन् । तत्त्वार्थे, वेधि-

कायां, कर्तव्या च ।

वेधमुख्य पु० ७त० । कर्पूरे । संज्ञायां कन् । हरिद्राद्वये ।

वेधस् पु० वि+धा-अधुन् गुणः । हिरण्यगर्भे जगत्सदृशः,
विष्णौ, सूर्ये, श्वेताकीर्तये, प्रसिद्धे च ।
वेधित पु० वेधोजातोऽस्य तारः इतच् । विद्धे छिद्रिते ।
वेधिनी स्त्री० विध-णिनि । जलोकायाम् (जोंक)
वेन्धा स्त्री० वन-ध घृ० । नदीभेदे । [ह्रस्वः ।
वेप कम्पने स्वा०च्वा० अक० सेट् । वेपते अवेपिष्ट । चङि न
वेपथु पु० वेप-अधुच् । कम्पे ।
वेपन पु० वेप-ल्युट् । कम्पने । [पु०न० ।
वेम पु० वे-मन् न आत्वस् । वापदगुडे । मनिन् । अलैवाथे
वेर न० अज-रन् वीभावः । देहे, वातांको, कुङ्कुमे च । संज्ञायां
कन् । कर्पूरे । [ह्रस्वः
वेल चालने स्वा०प०सक० सेट् । वेलति अवेलीत् । चङि न
वेल कालोपदेशे, अ०चु०उ०अक०सेट् । वेलयति ते अवेलेत् त
वेल न० वेल-अच् । उपयने । काले समये सख्यांदायां ससुद्र-
गुले च स्त्री० । 'वेलासूले विभावरी परिहीणे'ति भट्टिः ।
वेल्ल चालने स्वा०पर०सक०सेट् चङि न ह्रस्वः । वेल्लति अवेल्लीत्
वेल्ल पु०न० वेल्ल-अच् । विद्धे । घञ् । चलने पु० ।
वेल्लज पु० वेल्ल-अच्-तथाभूतः सन् जायते जन-ङ । सरिले ।
वेल्लन न० वेल्ल-ल्युट् । अस्वादेभूतौ लुगुने काष्ठनिर्मिते
प्रदाथे (वेलुन) च मालाद्रुख्यां स्त्री० ङीप् । [च ति०
वेल्लित न० वेल्ल-भावे क्त । गमने । कर्त्तरि-क्त । कम्पिते, कृष्टि
वेल्लि स्त्री० । वेल्ल-इन् वा ङीप् । लतायाम् । संज्ञायां
कन् । (वेल्लुत) हले ।
वेवी कालौ गतौ व्याप्तौ शोपे भोजने च सक० प्रजनने अक०
अदा०आत्म०सेट् जचादि० वैदिक एवायम् । वेवीते अवेविष्ट
वेश पु० विश-घञ् । अलङ्कारादिना कतरूपान्तरे, नेपथ्य-
कर्मणि, वेश्यागृहे, गृहस्थान्ते, प्रवेशे च ।
वेशधारिन् पु० वेशं धरति चु० छ-णिनि । ह्येन रूपान्त-
रधारिणि, ह्यस्तपस्विप्रभृतौ ।
वेशान्त पु० विश-भञ् । लुट्सरोवदे, अग्नौ च ।
वेशर पु० वेशं राति रा-क । अन्तरे ।
वेश्मन् न० विश-मनिन् । गृहे ।
वेश्मभू स्त्री० कृत० । गृहकरणयोऽप्ये स्थाने ।
वेश्म न० विश-अयत् वेशाय हितं वा यत् । वेश्मालये पाठा-
याम् (आकनादि) वारयोषिति च स्त्री० । विश्वाजनालये च
वेप पु० विश-अच् घञ् वा । भूषणादिना रूपान्तरकरणे,
वेपण पु० विश-ल्युट् । कासमर्हे (कातकासुन्दे)/(धन्या) हले च
वेष्ट वेष्टने स्वा०आत्म०सक०सेट् । वेष्टते अवेष्टिष्ट ।

वेष्ट पु० वेष्ट-घञ् अच् वा । वेष्टने, श्वेष्टे, दृष्टनियमिंसे च ।
वेष्टक न० वेष्ट-सुलु । (पागडौ) उष्णीषे । कुष्माण्डे, प्राचीरे च पु०
वेष्टन न० वेष्ट-ल्युट् । कर्णशस्त्रुल्लाम्, उष्णीषे, सुकटे च ।
वेष्टवंश पु० वेष्ट-अच् कर्म० । (वेष्टवांश) वंशभेदे ।
वेष्टसार पु० वेष्टस्य सारः । श्रीवेष्टे ।
वेष्टित लि० वेष्ट-क्त । प्राचीरादिना आहते, रुद्धे च ।
वेस गतौ स्वा०प०सक०सेट् चङि न ह्रस्वः । वेसति अवेसीत् ।
वेसन न० वेस-ल्युट् । द्विदले, दालयचणकानाम् निस्तृषा
यन्त्रपेपितम् । तस्यैव वेसनमित्युक्ते चणकादिद्विदलचूर्णे च
वेसर पु० वेस-अरन् । अद्यतरे । [सर्वपादौ
वेसवर पु० वेसं वारयति छ-अच् । (वाटना) पिष्टधन्याक-
वेष्ट यत्ने स्वा०आ०अक०सेट् चङि न ह्रस्वः । वेष्टते अवेष्टिष्ट ।
वेहत् स्त्री० वि+हन् अति नञोपः । गर्भोपधातित्वां
वित्याम् ।
वेह्वार पु० वि+ह्व-घञ् घृ० । खनामख्याते देशभेदे । [ह्रस्वः
वेह्व गतौ स्वा०पर०सक० सेट् । वेह्वति अवेह्वीत् चङि न
वै शोपे स्वा० प०सक०सेट् अनिट् । वायति अवासीत् । निष्ठा-
तस्य नः । वानः निर्वाणः । [भ्विनि लि० ।
वै अल्य० वा-डै । पादपूरणे, अनुनये, संशोधने च । [तत्त्वम्ब-
वैकल्य न० विशेषेण कञ्चित् व्याप्नोति अण् । तिर्यक्कचाव-
लम्बिनि हारभेदे । वुन् । उरसि उपवीतकारेण दृष्टे
म ल्यभेदे । [विकङ्कतसंभ्विनि लि०
वैकङ्कत पु० विकङ्कत+स्वार्थेऽण् । (वैचि) ह्यभेदे । तस्यैदमण्य ।
वैकल्पिक लि० विकल्पेन प्राप्तः भवो वा ठक् । प्रथमापे ।
वैकल्य न० विकलस्य भावः अण् । विकलत्वे ।
वैकुण्ठ पु० विकुण्ठे भवः अण् विविधा कुण्डा माया यस्य
स्वार्थेऽण् वा । विष्णौ, गरुडे, इन्द्रे, सितार्ज्जुने च ।
वैकुण्ठ न० विकुण्ठस्य भावः अण् । विकारे ।
वैखरी स्त्री० विशेषेण खं राति रा-क स्वार्थेऽण् । अर्थबोधको
कण्ठस्थानादिषु उच्चार्यमाणे वर्णात्मके शब्दविशेषे ।
वैखानस पु० वि+खान-ङ अन्-अध कर्म० स्वार्थेऽण् । वानप्रस्थे
तापसभेदे 'वैखानसभ्यः श्रुतरामवात्स' इति भट्टिः ।
वैगुण्य न० विगते विकुण्ठे वा गुणोऽस्य तस्य भावः अण् ।
यत् यदुचितं तत्स्वरूपान्तरतापादने, अथायत्ने, असम्पन्नत्वे च
वैचित्य न० विचित्रस्य भावः अण् । नानारूपत्वे विलक्षणत्वे ।
वैजयन्त पु० विजयते वि+जि-भक्त स्वार्थेऽण् । इन्द्रमासादे,
अग्निमन्त्रहृजे, दानवभेदे च पताकायां, जयन्तीहृजे च
स्त्री० ङीप् ।

वैजिक न० बीजेन निर्दुत्तं ठक् । शिपुतैवे । बीजाय हितम्
ठक् । आत्मनि । स्वार्थे ठक् । कारणे । तस्येदं ठक् । बीज-
सम्बन्धिनि लि० ।

वैज्ञानिक पु० विज्ञानाय साधु ठक् । निपुणे, विज्ञानमधिकृत्य
कृतो ग्रन्थः ठक् । बीजागमे । तदध्वतरि, तत्सम्बन्धिनि च लि०
वैडालव्रत न० विडालस्येदम् अणु तदिव व्रतम् । 'यस्य धर्म-
ध्वजो नित्यं शक्रध्वज इवोच्छ्रितः । प्रच्छन्नानि च पापानि
वैडालं नाम तद्व्रतमि'त्युक्ते प्रकाशेन धर्माचरणेन सुप्र-
पापाचारे ।

वैडालव्रतिक पु० वैडालव्रतमस्तस्य ठक् । कृतेन धर्माचारिणि
कृततापसे । इति । वैडालव्रतीत्यम्यल ।

वैशाव न० वैष्णवां फलम् अणु, तस्य न लुप । वैष्णुफले । वैष्ण-
सम्बन्धिनि लि० । [स्वस्य ठक् । वंशीवादके

वैष्णविक लि० वैष्णोर्विकारः अणु वैष्णवं वैष्णवादां शिल्पस-
वैष्णिक लि० वीणा तद्वादनं शिल्पस्य ठक् । वीणावादके (
वैष्णु न० वैष्णोर्विकारः ठक् । गजचालनार्थं लौहसखे वंश-
दण्डे । वैष्णुस्तद्वादनं शिल्पस्य ठक् । वाष्णवादके लि०

वैश्य (न्य) पु० वैष्ण (न)स्यापत्यम् यञ् । वैष्णुते प्रयुनामके ऋप्रभेदे
वैतंसिक लि० वितसेन ऋगपञ्चादिवत्सुनोपायेन चरति
ठक् । सांसविक्रयोपजीवके व्याधे । [भृत्यादौ ।

वैतनिक लि० वेतनेन जीवति ठक् । वेतनोपजीवके कर्मकारे
वैतरणी (णि) स्त्री० वितरणेन दानेन लक्ष्यते अणु ङीप् वा
पृ त्सः । यमद्वारस्थे नदीभेदे, 'यमद्वारे महाधारे
तप्ता वैतरणी नदी'ति पुराणम् ।

वैतस्य पु० वेतस्यैव स्वार्थे ऽण् । अश्ववेतसे ।

वैतानिक पु० वितानस्यायम् ठक् । औतविधिनाटग्निस्त्रापने
'दाहादूर्ध्वमशौचं स्यात्' यस्य वैतानिको विधिरिति स्रुतिः
वैतालिक लि० विविधस्तालः मङ्गलगीत्यादिशब्दस्तेन व्यवहरति
ठक् । मङ्गलस्तत्वादिभिः राज्ञां प्रमोदकारके भागधादौ ।

वैतालीय पु० मातावृत्तभेदे ।

वैदग्ध्य न० स्त्री० विदग्ध्यस्य चतुरस्य भावः अणु स्त्रीत्वपक्षे
ङीप् । चातुर्ये, भङ्गौ च । षञ् । वैदग्ध्यम्यल न० ।

वैदर्भ पु० विदर्भाणां जनपदानां राजा अणु । विदर्भदेशाधिपे ।
वाक्यस्य कौटिल्ये न० । 'अष्टतिरत्यष्टतिर्वा वैदर्भी रीति-
रुच्यते' इत्युक्ते काव्यरचनाभेदे स्त्री० ङीप् । विदर्भे भवा
अणु । नलराजपत्न्यां दम्पत्यम् स्त्री० ङीप् ।

वैदल्य न० विदलस्य विकारः अणु । भिलुकस्य भिलाप्राप्तभेदे ।
पिष्टकभेदे पु० ।

वैदिक पु० वेदं वेत्त्यधीते वा-ठञ् । वेदज्ञे ब्राह्मणे वेदेषु
विहितः ठक् । वेदोक्ते लि० । स्त्रियां ङीप् 'वेदिकी
तान्त्रिकी मन्थ्या यथानुक्रमयोगव' इति तन्त्रम् ।

वैदुष्य न० विदुषो भावः विद्मन्-ष्यञ् । पाणिङ्ल्ये ।

वैदूर्य न० विदूरे भवः ष्यञ् । क्षणपीतवर्णे विडालनेतृत्वे
सणिभेदे ।

वैदेह्य पु० विशेषेण देह उपचयो यस्य स्वार्थे प्रज्ञाद्यण् । वणि
गजने । विदेहे भवः अणु ततः कान् । वणिगजने मूद्रात्
वैद्याजाते जातिभेदे च । ठक् । वैदिकीपि । वणिजि ।
विदेहानां राजा अणु । विदेहराजे जनके ऋपे ।

वैदेही स्त्री० विदेहेषु मिथिलादेशेषु भवा अणु । सीतायाम्
जनकालजायाम्, हरिद्रायाम्, पिप्पल्यां, वणिक् स्त्रियाञ्च
वैद्य पु० विद्याऽस्त्यस्य अणु । पण्डिते 'नाविद्यानान्तं वैद्ये-
ने'ति स्रुतिः भिषजि तदुपकारके-वासकट्ये च ।

वैद्यक न० वैद्यं चिकित्सकमधिकृत्य कृतो ग्रन्थः कन् । आधुर्वेदे
वैद्यबन्धु पु० इत० । आरग्वधट्ये ।

वैद्यमातृ स्त्री० वैद्यस्य मातेव । वासके तस्य वैद्यजीविकाङ्ग
रोगशान्तिकरत्वेन तत्पुत्रकालात् तन्मातृत्वस्यत्वम् ।

वैद्यसिंही स्त्री० वैद्यस्य सिंहीव । वासकट्ये ।

वैद्या स्त्री० वैद्यस्येयं प्रियत्वात् अणु । काकोल्याम् ।

वैध लि० विधित आगतः अणु । विधिप्रतिपाद्ये ।

वैधात पु० विधातरपत्यम् अणु । सनत्कुमारादौ स्निभेदे ।

वैधृति पु० विगता दृति र्वैष्णात् पु० दृष्टिः । विश्वत्मादिषु
मध्ये अन्तिमे योगे ।

वैधेय लि० विधीयतेऽसौ वि+धा यत् ततः स्वार्थे अणु । सूखे
वैधेय्य न० विरुद्धो धर्मो यस्य तस्य भावः ष्यञ् । विरुद्ध-
धर्मत्वे अन्यलक्षणे च । [वेदनमिति कुमारः ।

वैधट्य न० विधवाया भावः ष्यञ् । पतिविरुधे 'नववैधव्यमसङ्ग-
वैनतेय पु० विनतायाः अपत्यं ठक् । गर्भे, अरुणे च ।

वैनयिक लि० विनये रतः ठक् । शास्त्रज्ञानादिना विनयरते ।

वैनायिक पु० विनायं खण्डनमधिकृत्य कृतो ग्रन्थः ठक् ।
बौद्धागमे । उपचारात् तदभिज्ञे लि० ।

वैनाशिक पु० विनाशमधिकृत्य कृतो ग्रन्थः ठक् । सर्वेषां
क्षणभङ्गुरताप्रतिपादके बौद्धागमे तदभिज्ञे लि० विना-
शाय हितम् ठक् । ज्योतिषोक्ते षड्नाडीचक्रस्य जन्मनच-
त्वावधिव्योधिषे नक्षत्रे । क्षणिके, परतन्त्रे च लि० ।
उर्यनाभे पु० ।

वैनीतक पु० न० । विशेषेण नीयतेऽनेन करणे क्त ततः स्वार्थे

कन् । परम्परया वाहने शि विकारदौ ।
 वैपरीत्य न० विपरीतस्य भावः प्यञ् । विपर्यये ।
 वैभव न० विभोभावः अण् । विभुत्वे विभूतौ ।
 वैभ्राज न० विभ्राजइदम् अण् । देवोद्यानभेदे ।
 वैसुख्य न० विसुखस्य भावः प्यञ् । विसुखत्वे ।
 वैसात पु० विसातुरपत्यम् अण् । सापले भ्रातरि तथाभूत
 भगिन्यां स्त्री० ङीप् । [भगिन्यां स्त्री० ङीप्]
 वैसात्रेय पु० विसातुरपत्यम् ङङ् । सापले भ्रातरि तथाभूत
 वैयाकरण लि० व्याकरणं वेत्यधीते वा अण् । व्याकरणाभिज्ञे
 वैयात्र पु० व्यावचर्मणा परिहृतो रथाः अण् । व्यावचर्म-
 परिहृते रथे ।
 वैयात्रपट्ट पु० व्यात्रपट्टापत्यम् यञ् । गोत्रकारके सनिभेदेः
 'वैयात्रपट्टगोत्रायेति, भीषतर्पणमन्त्रः । [तिष्ठति] साधः
 वैयात्य न० वियातस्य भावः प्यञ् । निर्लेज्जत्वे 'वैयात्यं' चुर
 वैयासकि पु० व्यासस्यापत्यम् ङङ् । व्यासस्यापत्ये शुकदेवे ।
 वैयासिकी स्त्री० व्यासेन प्रोक्ता ङङ् ङीप् । व्यासप्रणीतायां
 संहितायासु ।
 वैर न० वीरस्य भावः अण् । विरोधे विद्वेधे ।
 वैरकर लि० वैरं करोति क-ट । विरोधकारके ।
 वैरक्त्य न० विरक्तस्य भावः प्यञ् । विरागे ।
 वैरनिर्यातन न० वैरस्य वैरकतापकारस्य निर्यातनम्
 निरु यत-णिच् ल्युट् । वैरकतापकारप्रतीकारे ।
 वैरप्रतीकार पु० इत० । वैरकतापकारस्य तत्परूपपाकार
 करणेन तस्य शोधने ।
 वैरशुद्धि स्त्री० इत० । वैरप्रतीकारे ।
 वैराग्य न० विरागस्य भावः प्यञ् । विषयवासनाराहित्ये
 ऐहिकासक्तविषयरागराहित्ये च ।
 वैरदण्ड पु० वीरस्यायं तन्नामकत्वात् कर्म० । अर्जुनदण्डे ।
 वैरानुबन्धिन् लि० वैरं पिबेयमनुवप्राप्ति शिनि । विद्वेषा
 नुरूपकारके, वैरानुगते च ।
 वैरिन् लि० वैररूपस्य इति । शत्रौ ।
 वैरूप्य न० विरूपस्य भावः प्यञ् । विरूपत्वे, अनुरूपत्वे,
 अयस्य भावे वस्तुनो विकारे च ।
 वैरव(न)नि पु० विरोधनस्यापत्यम् शिवाद्यासु ङङ् वा । अ-
 ग्निपुत्रे, सूर्यपुत्रे, वजिराजनासके दानवे च ।
 वैलक्षण्य न० विलक्षणस्य भावः प्यञ् । विलक्षणत्वे वैशिष्ट्ये ।
 वैलक्ष्य न० विलक्ष्यस्य भावः प्यञ् । लज्जायां, स्वभाव-
 वैलक्ष्ये च 'वैलक्ष्यहेतोर्गति'मिति नैपधम् ।

वैल्य न० विल्यस्य फलम् अण् तस्य न लुप् । विल्यफले
 तत्सम्बन्धिनि लि० । [वात्ताग्रे नैगसे (दोकानी) ।
 वैवधिक लि० विवधेन धात्यादिसंयुक्तेण व्यवहरति ठक् ।
 वैवर्ण्य न० विवर्णस्य भावः प्यञ् । विवर्णत्वे सानिन्ये ।
 वैवस्वत पु० विवस्वतोऽपत्यम् तस्येदं वा अण् । यमे शनौ,
 रूभेदे च तत्सम्बन्धिनि लि० 'वैवस्वतकारक्रियेत्युद्भटः
 दक्षिणदिशि स्त्री० ङीप् ।
 वैवाहिक लि० विवाहाय हितं साधु वा ठक् । विवाहयोग्ये
 'वैवाहिकीं तिथिं पृष्टा' इति कुमारः विवाहेन संबन्धे
 कन्यापुत्रयोः शशुरे, विवाहसम्बन्धिनि च लि० । 'पञ्चमे
 सप्तमे वापि येषां वैवाहिकी क्रियेति स्मृतिः ।
 वैशम्पायन पु० व्यासशिष्ये भारतवक्त्रि सनिभेदे ।
 वैशस्य न० विशस्यस्य भावः स्वार्थे वा अण् । हिंसने हिंसके वा
 वैशाख पु० विशाखानचलयुक्ता पौर्णमासी वैशाखी सा जल
 मासे पुनः अण् । खनामख्याते वर्षमध्ये द्वितीये चान्द्रे मासे
 तन्मासस्य पौर्णमास्यां स्त्री० ङीप् । विशाखा प्रयोजनमस्य
 अञ् । सम्भानदण्डे । धनुर्वैराणासवस्थानभेदे न० ।
 वैशिक्य न० विशिष्टस्य भावः प्यञ् । विशेष्यविषेणसम्बन्धे,
 विशिष्टबुद्धिनियामके सम्बन्धे, भेदे च ।
 वैशेषिक न० विशेषं पदार्थभेदमधिकृत्य कृतो ग्रन्थः ठङ् ।
 कणादप्रणीते शास्त्रभेदे । तदधीते अण् । काणादशास्त्राभिज्ञे
 लि० । तस्येदम् अण् । काणादशास्त्रसम्बन्धिनि लि० ।
 वैशेष्य न० विशेषस्य भावः प्यञ् । वैशिष्ट्ये भेदे च 'वैशे-
 प्यात्तद्वाद' इति साङ्ख्यम् । [ब्रह्मण्यज्जजाते जातिभेदे
 वैश्य पु० विगति उपभुङ्क्ते विश-क्तिप् स्वार्थे प्यञ् । वश्ये भेदे
 वैश्यवृत्ति स्त्री० इत० । क्षत्रिवाणिज्यादौ ।
 वैश्ववशा पु० विश्ववतोऽपत्यम् अण् विश्ववशादेयः । कुबेरे ।
 वैश्ववशालय पु० इत० । वटदण्डे कुबेरपुत्र्यासु । वैश्ववशा-
 वासादयोच्यते । [द्विजेन दीयमाने बलौ ।
 वैश्वदेव पु० विश्वेभ्यो देवेभ्यो देयो बलिः अण् । वैश्वदेवो-
 वैश्वानर पु० विश्वेषां नराणांयस्य कुक्षिस्थत्वात् अण्
 पूर्वदीर्घः । बह्वौ, चित्तकण्ठे, सामभेदावयवभेदे च ।
 वैषम्य न० विषमस्य भावः प्यञ् । विषमत्वे वैलक्षण्ये ।
 वैषयिक लि० विषयेण निर्हन्तः ठङ् । विषयनिर्हन्ते सुखादौ
 वैष्णव लि० विष्णुदेवताऽस्य तस्येदं वा अण् । विष्णुपासके
 विष्णुसम्बन्धिनि च स्त्रियां ङीप् । वैष्णव्यां शक्तौ 'वैष्णवी
 सप्तरे' नैवमिति चण्ङी । विष्णुसम्बन्धिनि लि० स्त्रियां
 ङीप् 'गायत्री वैष्णवी ह्येति स्मृतिः विष्णुधामनि न० ।

वैसाखिण पु० विसरति वि+ख-णिनि स्वार्थे अण् । मत्स्ये ।
वैज्ञासिक पु० विज्ञासिऽभिरस्तं करोति वा ठक् । नाट-
कादौ प्रसिद्धे भट्टाररसनयकसङ्घचरे विदूषके ।

वोढ पु० वहु-ढञ् । सनिभेदे 'वोढः पञ्चशिखस्तथेति' स्मृतिः ।
वोढृ लि० वहु-ढञ् । वाङ्मो स्थापनात्प्राप्तके 'भागीरथी
निर्भरणीकराणां वोढेति' कुमारः । पाणिप्राङ्मो पु०
'पिण्डदा वोढुरेव ते इति' स्मृतिः । भारवाङ्मो मूढे
च लि० षभे पु० ।

वोण्ट पु० वा-उण्ट । (वोंटा) इति ख्याते छन्दे ।

वोरव पु० वा-उर वोरं वाति वा-क । (वोरो) धान्यभेदे ।

वोल पु० वा-उलच् । गन्धर्वस्य गन्धर्व्यभेदे ।

वौषट् अय्य० वह-डौषट् । देवोद्देशेन हविस्थाने ।

व्यंसक पु० विगतोऽसौ यस्य कप् । धूर्त्ते 'मयूरव्यंसका-
दयश्चेति' पाणिनिस्त्वल् ।

व्यंसित लि० वि+अंस-क्त । वसिते । [च । विष्णौ पु०

व्यक्त लि० वि+अनृज-क्त । स्फुटे, प्रकाशिते, दृश्ये, प्राप्ते, स्थूले,

व्यक्ति स्त्री० वि+अनृज-क्तिन् । प्रकाशे क्तिच् । जने पृथगा-
त्मके, एकैकविधे च । [यस्य । विष्णौ पु० ।

व्यग्र लि० विगतमयं यस्य । व्याकुले, व्यासक्तौ च । विशिष्टमयं
व्यग्र न० विगतं विकलं वाङ्म० कर्म० । विकलाङ्गे, विगतमङ्गं
यस्य । अङ्गहीने लि० ।

व्यङ्ग्य लि० वि+अनृज-यत् । व्यङ्गनया दृष्ट्या बोधोऽर्थे, प्रकाशे
व्यच् व्याजे अक० सम्बन्धे सक० तु० कृ० प० सेट् । विचरति
अविचीत् विव्याच ।

व्यजन न० वि+अज-ल्युट् । त लट्ठनके ।

व्यञ्जक पु० वि+अनृज-णिच्-ल्युल् । हृत्तभावादिप्रकाशके
अभिनये, व्यञ्जनयार्थबोधके शब्दे च । प्रकाशकमात्रे लि०

व्यञ्जन न० विशेषेणाज्यते वि+अनृज-ल्युट् । रूपशकादौ
ओदनभोजनोपकरणे । वि+अनृज-णिच्-ल्युट् । अल-
ङ्कारप्रसिद्धे दन्तिभेदे । युच् । 'विरतास्त्रिधाद्याद्य यथावर्षो
बोध्यतेऽपरः । सा दन्तिव्यञ्जना नामे'त्युक्ते शब्दगन्तिभेदे ।

व्यञ्जित लि० वि+अनृज-णिच्-क्त । प्रकाशिते 'अव्यञ्जित-
हर्षलक्षण इति' कुमारः । व्यञ्जनादृष्ट्या बोधितेऽर्थे च ।

व्यङ्ग्यक पु० वि+अङ्-अच् ङवि-ल्युल् कर्म० शक० । एरवङ्गद्वये

व्यतिकर पु० वि+अति-ङ-अप् । सम्बन्धे, व्यसने च ।

व्यतिक्रम पु० वि+अति+क्रम-घञ् न टङिः । विपर्यये

'विवाचे च व्यतिक्रम' इति स्मृतिः ।

व्यतिरिक्त लि० वि+अति+रिच्-क्त । भिन्ने 'न दृष्टदन्तिव्यति

रिक्तसाधनमि'तिकुमारः ।

व्यतिरेक पु० वि+अति+रिच्-घञ् । विशेषे, अतिक्रमे,
अभावे, विनेत्यर्थे, अशैलङ्कारभेदे च ।

व्यतिपत्त लि० वि+अति+पनुज-क्त । मिलिते, यथिते च ।

व्यतिषङ्ग पु० वि+अति+पनुज-घञ् । परस्परमेलने ।

व्यती(ति)हार पु० वि+अति+हृ-घञ् वा दीर्घः । परीवर्त्ते
परस्परैकजातीयक्रियाकरणे । [भ्युपेत इति रघुः ।

व्यतीत लि० वि+अति-इण्-क्त । अतीते 'व्यतीतकालस्त्वहम्-

व्यतीपात पु० वि+अति+पत-घञ् दीर्घः । मञ्जोत्पातभेदे,
विष्कम्भादिषु मध्ये योगभेदे 'अवणा च धनिष्ठादौ नागदैव-
मस्तके । यदासा वरिवारेण व्यतीपातः स उच्यते' इत्युक्ते
योगभेदे च ।

व्यत्यय पु० वि+अति+इण्-अच् । व्यतिक्रमे, विपर्यये च ।

व्यत्यास पु० वि+अति-अस-घञ् । विपर्यये ।

व्यथ भवे चलने दुःखानुभवे च भ्वा० आ० अक० सेट् षटा० ।

व्यथते व्यथयिष्ट । अङ् व्यथा ।

व्यथा स्त्री० व्यथ-अङ् । पोद्वायासु, दुःखे च ।

व्यध ताडने दि० प सक० अनिट् । विध्यति अव्यासीत् ।

व्यध पु० व्यध-अच् । वेधे, छिद्नीकरणे, भेदने च ।

व्यध्य पु० विरुद्धः अघ्ना अङ्-समा० । उपपद्ये ।

व्यप क्षये चुरा० उभ० सक० सेट् । व्यापयति ते अविव्यपत् त ।

व्यपदेश पु० वि+अप+दिश-घञ् । कथने । संज्ञायां, कापक्षे च

व्यपरोपण न० वि+अप+रुह-णिच्-ल्युट् । छेदने ।

व्यपरोपित लि० वि+अप+रुह-णिच्-क्त । छिन्ने ।

व्यपाकृति स्त्री० वि+अप+आ+कृ-क्तिन् । निराकरणे, अस्त्री
कारे, निरूपणे च । [यार्थोपेक्षणे च ।

व्यपाश्रय पु० वि+अप+आ+श्रि-अच् । आश्रये । [अवव-

व्यपेक्षा स्त्री० वि+अप+ईक्ष-अ । अपेक्षायां व्याकरणोक्ते

व्यभिचार पु० वि+अभि+चर-घञ् । निन्दिताचारे स्त्रियाः पर-

पुरुषसंगमे, पुंसच परस्त्रीसंगमे, न्यायादिप्रसिद्धे छेददोषभेदे च

व्यभिचारिन् पु० वि+अभि+चर-णिनि । अलङ्कारोक्ते

रसाङ्गभेदे निर्वेदादौ, न्यायोक्ते व्यभिचाररूपछेददोषवति

पदार्थे च । परपुरुषगामिण्यां स्त्रियां स्त्री० ङीप् । [त

व्यय गतौ त्यागेऽद० चु० उभ० सक० सेट् । व्यययति ते अवव्ययत्

व्यय गतौ भ्वा० उभ० सक० सेट् । व्ययति ते अव्ययीत् अव्ययिष्ट

व्यय नोदे चु० उभ० सक० सेट् । व्याययति ते अव्यययत् त ।

व्यय पु० वि+इण्-अच् । विगमे, धनादेस्त्यागे, ज्योतिषोक्ते

लम्नात् द्वादशस्थाने च ।

व्यर्थं लि० विगतोऽर्थं प्रयोजनं वाऽस्य । निष्प्रयोजने, विफलं, अर्थशून्यं च । [अन्यत्वे च तद्वति लि० ।
 व्यलीक न० वि+अल+ईकच् । अकार्यं, कामजे, अपराधे, अप्रिये, व्यवकलन न० वि+अव+कल+ल्युट् । विद्योजने, विगमने, हीनतासम्मानने च । 'व्यवकलनमार्गेऽपीति लोलावती ।
 व्यवकलित लि० वि+अव+कल+क्त । विद्योजिते ।
 व्यवच्छिन्न लि० वि+अव+छिद+क्त । छिन्ने, विशेषिते च ।
 व्यवच्छेद पु० वि+अव+छिद+घञ् । पृथक्करणे, विशेष करणे, सोचने च ।
 व्यवधा स्त्री० वि+अव+धा+अ । व्यवधाने ।
 व्यवधान न० वि+अव+धा+ल्युट् । तिरोधाने इत्यान्तरेण इत्यान्तरस्याच्चादने च । [आच्छादके च ।
 व्यवधायक लि० वि+अव+धा+ण्वल् । व्यवधानकर्त्तरि, व्यवधि पु० वि+अव+धा+क्ति । व्यवधाने ।
 व्यवसाय पु० वि+अव+यो+घञ् । उद्यमे 'मरणव्यवसाय-बुद्धिर्मा'ति कुमारः उपजीविकायास्, अस्तुधाने, अवधारणे च 'व्यवसायात्मिका बुद्धिरिति गीता ।
 व्यवस्था स्त्री० वि+अव+स्था+अ । शास्त्रविहितस्य विषयान्तरपरिहारेण विषयविशेषे स्थापने, शास्त्रमर्थ्यादायाम् ।
 व्यवस्थित लि० वि+अव+स्था+क्त । विषयान्तरपरिहारेण विषयविशेषे अवस्थिते-शास्त्रविहिते पदार्थे ।
 व्यवस्थितविभाषा स्त्री० कर्म । व्याकरणोक्ते विषयान्तरपरिहारेण विषयविशेषेऽवस्थितरूपे विकल्पे ।
 व्यवहर्तृ लि० वि+अव+हृ+लृच् । व्यवहारकर्त्तरि ।
 व्यवहार पु० वि+अव+हृ+घञ् । अर्थविशेषबोधनाय शब्द-विशेषप्रयोगे, कृपादानादिवृत्तादशसु विवादेषु । 'सुखाचारव्यपेतेन साग्रेणाधर्मितः परैः । आवेदयति चेद्रात्रे व्यवहारपदं हि तद्वि'ति स्मृतिः । 'परस्परं मतव्याप्त्यां स्वार्थ-विप्रतिपत्तिषु वाक्यात् न्यायाद्यवस्थानं व्याहारउदाहृत' इत्युक्ते विवादनिर्णये, सहासनभोजनादौ च ।
 व्यवहारपद न० ईत० । व्यवहारविषये ।
 व्यवहारमात्रका स्त्री० व्यवहारस्य विवादनिर्णयस्य भावेन पोषकत्वात् परिच्छेदकत्वाद्वा इवार्थे कन् । व्यवहारनिर्णयार्थं माह्विकादिकार्ये क्रियासमुदाये, विस्तरौ वृहदभि०
 व्यवहारिक लि० व्यवहारः प्रयोजनमस्य ठन् । व्यवहारयोग्ये लोकप्रसिद्धे घटपटादौ, स्त्रियां ङीप् । इङ्गदृष्टेः पु०
 व्यवहारिकसत्ता स्त्री० कर्म । व्यवहारोपपत्तिके सत्त्वे वेदान्तकल्पिते ब्रह्मभिन्नपदार्थमात्रस्य वस्तुतोऽसत्त्वेऽपि व्यवहार-

योग्ये सत्त्वे येन घटादि व्यवहियते । तत्कार्यकारणोप-योगित्वेन कल्पिते घटादेरर्थक्रियाकारित्वलक्षणे सत्त्वे च ।
 व्यवहार्य लि० वि+अव+हृ+ण्वल् । इदमित्यभेदेत्वेन रूपेण व्यवहारविषये येन सह भोजनादि क्रियते तस्मिन् च ।
 व्यवहित लि० वि+अव+धा+क्त । व्यवधानवति पदार्थे ।
 व्यवधाय पु० वि+अव+इण्+घञ् । आस्यधर्मे मैथुने, अन्तर्ज्ञाने शुद्धौ-च तेजसि न० । [स्त्रियां ङीप् ।
 व्यवधायिन् पु० वि+अव+इण्+णिनि । आस्यधर्मकारके व्यसन न० वि+अस+ल्युट् । विपत्तौ, भ्रंशे, कामजाते, कोपजाते च स्त्रीभोगसद्युपानादौ दोषे, दैवादिकते उपद्रवे च ।
 व्यसनार्त्त लि० व्यसनैवोत्तः । दैवाद्युपद्रवयुक्ते ।
 व्यसनिन् लि० व्यसनस्य स्थिति इति । व्यसनयुक्ते कामजादि सद्युपानादिरूपदोषयुक्ते, दैवाद्युपद्रुते च ।
 व्यसु लि० विगताः असवो यस्य । न्यते, 'शेषे जातो भवेद्वा सु-रिति ज्योतिषम् ।
 व्यस्य लि० वि+अस+क्त । व्याकुले, व्याप्ते, विभक्ते च 'व्यस्य-रात्रिदिवस्तेति कुमारः विपरीते, 'व्यस्यविधिर्विवेश' इति लोलावती । समुद्रितपदार्थमध्ये एकैकस्मिन् । 'एते व्यस्ता समस्ता वेति स्मृतिः । समस्तभिन्ने च भावे-क्त । व्यतिक्रमे च ।
 व्याकरण पु० व्याक्रियन्ते व्युत्पाद्यन्ते अर्थवत्तया प्रतिपाद्यन्ते शब्दा येन वि+आ+क+ल्युट् । वेदाङ्गे शब्दसाधुताबोधके शास्त्रभेदे, वेदान्तोक्ते नामरूपाभ्यां जगतोविकाशने च ।
 व्याकुल लि० वि+आ+कुल+क्त । रोगादिना इतिकर्त्तव्य-तानिश्चयबहिर्ने । [रणे च
 व्याकृति स्त्री० वि+आ+क+क्तिन् । भङ्गौ, प्रकाशने, व्याकृत-व्याकृत लि० वि+आ+क+क्त । प्रकाशिते ।
 व्याकोश(प) लि० वि+आ+कुश(प) अच् व्यागतः कोश(प)त् प्रा०सं वा । प्रफुल्ले 'व्याकोशे(पे)न्दीवराज इति तन्मम् ।
 व्याख्या स्त्री० वि+आ+ख्या+अच् । विवरणात्मके शब्द-समूहस्ये चन्त्यभेदे कथने च ।
 व्याख्यात लि० वि+आ+ख्या+क्त । कथिते, विवृते च ।
 व्याघात लि० वि+आ+हृ+घञ् । अन्तराये, भूहारे, अर्था-लङ्कारभेदे, सप्रतिबन्धे कथने, प्रतिबन्धभेदे व्याघातावधि राशङ्केति खण्डनखण्डखाद्यम् । विष्कम्भादिप्रविश-तियोगमध्ये योगभेदे च ।
 व्याघ्र पु० वि+आ+घ्रा+क्त । जन्तुभेदे, रत्नैरण्डे, करङ्गे च ।
 व्याघ्रदल पु० व्याघ्रपाद इव दलमस्य शा० । एरण्डवृक्षे ।

व्याघ्रनख न० व्याघ्रस्य नखमिव । नखीनामगन्धद्रव्ये व्याघ्रस्य
नख इव दलान्यस्य । क्षुहीरुत्ते । इत० । व्याघ्रनखे ।
व्याघ्रपाद(इ) पु० व्याघ्रस्य पादइव मूलमस्य वा अन्त्यलोपः ।
विकङ्कतवृत्ते । सुनिभेदे च । [व्याघ्रलाङ्गले ।
व्याघ्रपुच्छ पु० व्याघ्रस्य पुच्छइव दलमस्य । एरण्डवृत्ते इत० ।
व्याघ्रादनी स्त्री० व्याघ्रेणाद्यते अद-ल्लुट् ङीप् । विवृतायाम्
व्याघ्रास्य स्त्री० व्याघ्रसेवासं यस्याः । विवृताये ।
व्याघ्री स्त्री० व्याघ्रस्तनखाकारः कण्टकोट्यस्याः अच् गौ०
ङीप् । कण्टकारिकायाम् । जातौ ङीप् व्याघ्रयोषिति ।
व्याज पु० वि+अज-घञ् बीभावाभावः । कपटे, वज्रनाफले
असत्यव्यवहारे कारणान्तरेण प्रवृत्तस्य कारणान्तरत्वे-
नोद्भवनरूपे अपदेगे च ।
व्याजनिन्दा स्त्री० इत० । कपटनिन्दायाम्, अर्थालङ्कारभेदे च
व्याजस्तुति स्त्री० इत० । कपटस्तुतौ, अर्थालङ्कारभेदे च ।
व्याजोक्ति स्त्री० इत० । छत्तेनोक्तौ, अर्थालङ्कारभेदे च ।
व्याड पु० वि+अड-अच् । मांसभक्षके व्याघ्रादौ पशौ,
सर्पे, इन्द्रे च वज्रके त्रि० । [व्याघ्रनखाख्ये गन्धद्रव्ये ।
व्याडायुध न० व्याडस्य व्याघ्रस्यायुधं नख इव तस्यस्य अच् ।
व्याडि पु० व्याकरणस्य संधिहकारके लोपकारके च सुनिभेदे ।
व्याध पु० व्यध-ण । रूग्णहंसके जातिभेदे ।
व्याधभीत पु० व्याधादभीतः भी-क्त । रूग्णे ।
व्याधि पु० वि+आ+धा-क्ति । रोगे, कुष्ठरोगे च ।
व्याधिघात पु० व्याधिं हन्ति-हन्-अण् । आरग्वधे (मोन्दा)ल
व्याधिहन्तृ त्रि० व्याधिं हन्ति हन्-हन् । वाराहीकन्दे ।
व्याधित त्रि० व्याधिजातोऽस्य तार० इतच् । व्याधियुक्ते ।
व्याधु(धू)त त्रि० वि+आ+धु-धु-वा-क्त । कम्पिते ।
व्यान पु० वि+अन-घञ् । देहस्ये सर्वशरीरव्यापके प्राणादि-
बन्धे वायुभेदे ।
व्यापक त्रि० विशेषेणाप्नोति वि+आप-ण्वल् । अधिकदेशतत्तौ,
न्यायोक्ते साधिकरणवृत्त्यभावप्रतियोगिनि च पदार्थे ।
तन्मोक्ते सर्वोद्गमस्त्वन्नि निवासभेदे च ।
व्यापन्न त्रि० वि+आ+पद-क्त । ऋते, विपद्युक्ते च ।
व्यापाद पु० वि+आ+पद-घञ् । स्त्रीहचिन्तने । [चिन्तने च ।
व्यापादन न० वि+आ+पद-बिच्-ल्युट् । मारणे, परानिष्ट
व्यापार पु० वि+आ+प्र-घञ् । व्यापारोभावना सेवोत्पादनां
सैव च क्रियेत्युक्तानां भावयित्तः उत्पादनक्रियायाम् ।
व्यापारिन् त्रि० व्यापारोऽस्यस्य इति । व्यापारवति कर्-
णादौ-व्यवसायवति वणिग्जने पु० ।

व्यापिन् त्रि० वि+आप-णिनि । व्यापके । विष्णौ पु० ।
व्याप्य त्रि० वि+आ+प-क्त । व्यापारयुक्ते ।
व्याप्ति त्रि० वि+आप-क्त । पूर्णं, न्यायोक्ते व्याप्तिमति पदार्थे
यथा वहे व्याप्ति धूमः ।
व्याप्ति स्त्री० वि+आप-क्तिन् । ईश्वरस्य ऐश्वर्यभेदे, न्यायमते
तदभाववति अविद्यामानरूपे पदार्थे यथा वहेर
भाववति जलादौ धूमो नास्तीति धूमादौ वहे व्याप्तिः ।
व्याप्य त्रि० वि+आप-ण्वल् । व्याप्ते । अल्पदेशतत्तौ पदार्थे
अवृत्तिसाधने न० । [रालपरिमाणे ।
व्याप्य पु० वि+अन-घञ् । त्रिव्यक्तपार्श्वतो विस्तृतयो बाह्योरन्त
व्याप्यत त्रि० वि+आ+यन-क्त । दीर्घं आयते, दूरे अति-
शये च । भावे-क्त । दैर्घ्ये, आयासे च न० ।
व्यायाम पु० वि+आ+अन-घञ् । असे, अमसाधने व्यापारे,
संज्ञानां अमकारके व्यापारे, पौरुषे, दुर्गसंस्तारे, विषये,
व्यामपरिमाणे च ।
व्यायोग पु० वि+आ+युज-घञ् । दृश्यकाव्यभेदे । [गर्ज च
व्याल पु० वि+अड-घञ् डस्य लः । सर्पे । हिंसकपशौ, दुष्ट-
व्यालगन्ध्या स्त्री० व्यालस्य गन्ध्या लेशोऽस्याः । काकोल्याम्
व्यालग्राह पु० व्यालान् सर्पान् गृह्णाति गृह्-अण् । (सापुड्)े
सर्पधारिणि । णिनि । अतैव । [समज्ञायाम् ।
व्यालजिह्वा स्त्री० व्यालस्य सर्पस्य जिह्वेव पल्लमस्याः । महा
व्यालदंष्ट्र पु० व्यालस्य व्याघ्रस्य दंष्ट्र इव कण्टकमस्य । गोलुरे
व्यालनख पु० व्यालस्य व्याघ्रस्य नखइव । गन्धद्रव्यभेदे व्याल-
दलोप्यत् । [कर्कटीभेदे
व्यालपक्षा स्त्री० व्यालस्य पाद इव पल्लमस्याः । इवारौ
व्यालस्य पु० विशेषेण व्यालव्यते वि+आ+लवि+अच् ।
रक्तैरण्डे । [द्रव्ये । व्यालनखाख्ये गन्धद्रव्ये पु०
व्यालायुध न० व्यालस्य व्याघ्रस्यायुधं नखइव । नखीनामगन्ध-
व्यावक्रोशी स्त्री० वि+अव+क्रुश-घञ् स्वायेंऽण् । पर-
श्वराक्रोशे । [परस्परहरेण
व्यावहारी स्त्री० वि+अव+हृ-घञ् स्वायें अण् ङीप् ।
व्यावहासी स्त्री० वि+अव+हृस-घञ् स्वायेंऽण् । परस्परहरेण
व्यावृत्त त्रि० वि+आ+वृत्त-क्त । वृत्ते, निवृत्ते च 'व्यावृत्तगति-
रुद्याने' इति कुमारः ।
व्यावृत्ति स्त्री० वि+आ+वृत्त-क्तिन् । निवारणे ।
व्यास पु० व्यसति वेदान् वि+अस-घञ् । पराशरवृत्ते सुनि-
भेदे, समसादिसमानार्थके विग्रहवाक्ये, विसारे, गोलवृत्त-
चोदस्य मध्यस्थरेखायाम् 'य एवं वाचयेहिमो स ब्रह्मन् !

व्यास उच्यते' इत्युक्ते पुराणपाठके विभे च ।

व्यासक्त लि० वि+आ+घञ्-क्त । व्यासक्ते तत्परे, संसर्गे च

व्यासङ्ग पु० वि+आ+घञ्-घञ् । काव्यान्तरत्वागेनैकपरत्वे
व्यासक्तौ च । [पिङ्गे च

व्यासिङ्ग लि० वि+आ+धिङ्-क्त । राजाज्ञादिनावरुद्धे नि-

व्याहृत लि० वि+आ+हृ-क्त । व्याघातयुक्ते ।

व्याहार पु० वि+आ+हृ-घञ् । वाक्ये उक्तौ ।

व्याहृति स्त्री० वि+आ+हृ-क्तिन् । उक्तौ, भूभुवःस्तरादिषु सम्यु-
मन्त्रभेदेषु च ।

व्युरक्तम् पु० वि+उद्+क्त-घञ् । क्रमवैपरीत्ये, व्यतिक्रमे च

व्युत्थान न० वि+उद्+स्था-व्युद् । विरोधकरणे, स्थातन्व्यकरणे,
प्रतिरोधने, नृत्तभेदे विशेषेण उत्थाने च । वि+उद्+
स्था-क्तिन् । व्युत्थितरस्य स्त्री० ।

व्युत्पत्ति स्त्री० वि+उद्+पद्-क्तिन् । विशेषेण उत्पत्तौ, शास्त्र
जन्मे शब्दार्थज्ञानादिसम्पाद्ये संस्कारभेदे, शब्दानामर्थाव-
बोधकगतौ च । [संस्कारयुक्ते पुरुषे च

व्युत्पन्न लि० वि+उद्+पद्-क्त । व्युत्पत्तियुक्ते शब्दे, तत्-
व्युद्स्था लि० वि+उद्+अस-क्त । निराकृते ।

व्युदास पु० वि+उद्+अस-घञ् । निराकरणे ।

व्युष त्वागे अद्+बु०उभ०सक०सेट् । व्युषयति ते अमुव्युषत् त
व्युष्ट लि० वि+उष-क्त । दग्धे, वि+वस-क्त इहभावः । पर्युषिते,
प्रभाते च । फले, दिवसे च न० ।

व्युष्टि स्त्री० वि+वस-क्तिन् । सङ्ग्रहौ, सुतौ, फले च ।

व्युस त्वागे दिवा०पर०सक०सेट् । व्युसति अव्युसत् अव्युषीत्

व्यूढ लि० वि+वह-क्त । निवेशनविशेषेण स्थिते सैन्यादौ
'व्यूढां दुपदपुत्रेण' इति गीता । संहते, 'व्यूढोरस्त्रौ ह्यस्त्रास्त्र
इति रघुः । प्रयुगे, परिहि ते विवाहिते च लि०
'व्यूढा का चन कच्यते'ति प्रबोधचन्द्रोदयः ।

व्यूढकङ्कट लि० व्यूढःपरिहितः कङ्कटःवर्षे येन । सङ्ग्रहकवचे

व्यूत लि० वि+वे-क्त । तन्त्रभिर्युज्यते ।

व्यूति स्त्री० वि+वे-क्तिन् । वस्त्रादिवपनकर्मणि ।

व्यूह पु० वि+जह-घञ् । समूहे निष्ठाणे च । सम्प्रकृतके, देहे
सैन्धवे, युद्धार्थं सैन्यसन्निवेशनविशेषे च । [पञ्चाङ्गागे ।

व्यूहपाणि पु० इत० । युद्धार्थमवस्थानविशेषेण स्थितसैन्यानां
व्ये स्तौ हतौ च आ०उभ०सक०अजिट् यजा० । व्ययति ते
अव्यापीत् अव्याप्त विव्याय विव्यतः ।

व्यो अव्य० व्ये-डो । लौहे, मोजे च ।

व्योकार पु० व्यो+ज-अण् । लौहकारके ।

व्योमकेश पु० व्योम्नि केशो यस्य । शिवे महादेवे ।

व्योमकेशिन् पु० व्योमाकारः केशोऽख्यस्य इति । महादेवे ।

व्योमचारिन् पु० व्योम्नि चरति चर-णिनि । विह्वले, देवे,
यह्नन्त्यादौ च ।

व्योमधूम पु० व्योम्नः धूम इव नीलत्वात् । भेषे ।

व्योमन् न० व्ये-मनिन् पु० । आकाशे, (आव) अश्वके, जले च
व्योममण्डल न० व्योम मण्डलमिव । मण्डलाकारे आकाशे
इत० । पताकायाम् । [अकक्षादुत्थिते वायोनिर्घाते च

व्योममुद्गर पु० व्योम्नोऽमुद्गर इव आघातहेतुत्वात् । गगनात्
व्योमयान न०७त० । आकाशगमनयोग्ये वाहने विमाने ।

व्योष न० वि+उष-अच् । शुष्कीमरीचपिप्पलीरूपे लिङ्गदुनि
व्रज गतौ आ०पर०सक०सेट् । व्रजति अत्राजीत् । [जत् त
व्रज रुक्षारे गतौ च बु०उभ०सक०सेट् । 'व्रजयति ते अवित्र-
व्रज पु० व्रज-घञर्थे क । समूहे, गोष्ठे, पथि, मधुराशयीपस्थे
देशभेदे च ।

व्रजनाथ पु० इत० । श्रीकृष्णे व्रजप्राप्तादयोप्यत्र । [श्रीकृष्णे ।

व्रजमोहन पु० व्रजान् व्रजस्थान् मोहयति सङ्ग-णिच्-ल्यु ।

व्रजवर पु० व्रजानां वरः प्रार्थनीयः । श्रीकृष्णे ।

व्रजवल्लभ पु० इत० । श्रीकृष्णे ।

व्रजाङ्गना स्त्री० इत० । व्रजस्य स्त्रियां गोप्याम् ।

व्रज्या स्त्री० व्रज-अण् । पर्यटने, गमने, जिगीर्षैर्युद्धार्थप्रयागे च
व्रण शब्दे आ०पर०सक०सेट् । व्रणति अत्रापीत् अत्रापीत्

व्रण अङ्गणतौ अद्+बु०उभ०सक०सेट् । व्रणयति ते अवव्रणत् त
व्रण पु० न० बु०व्रण-अच् । कृते ।

व्रणकृत् पु० व्रणं करोति कृ-क्तिप् । भङ्गातके, व्रणकारके लि०

व्रणद्विष् पु० व्रणं द्वेष्टि द्विष-क्तिप् । ब्राह्मणयष्टिकायाम् ।
व्रणघातके लि० ।

व्रणह पु० व्रणं हन्ति हन-ङ । एरहङ्गणे । शुद्ध्याम् स्त्री० ।

व्रणाश पु० व्रणनश्रति अश्र-अण् । गोले, गम्हरसे वटहले च
व्रत न० व्रज-घ अण् तः । भक्षणभेदे, पुण्यसाधने उपवासादि
नियमभेदे च ।

व्रतति(ती) स्त्री० व्रत-अति पु० वा स्त्रीप् । कृतायां विसारे च

व्रतसंग्रह पु० इत० । व्रतपङ्क्त्यां कृतदीक्षायाम् ।

व्रतादिश पु० इत० । उपवासादिश्रुतौपदेये ।

व्रतिन् पु० व्रतमस्थानि इति । व्रतधारके, यजमाने च ।

व्रत्यु ऋदे लृ०प सक० वेट् । इहनि अत्रापीत् अत्रापीत् ।

व्रत्यन पु० व्रत्यातेऽनेन व्रच-ल्यु । (वेनि) सखादिच्छेदनार्थे
पदार्थे । भावे ल्युट् । छेदने न० ।

व्रात पु० व-अतत् पु० । सभूहे ।

व्रातीन लि० व्रातेन संघेन जीवति । संवजीविनि ।

व्रात्य न० व्रातात् समूहात् च्यवति यत् । अव्यवहार्ये, संस्कार-
हीने, जातिमात्रोपजीविनि, 'अत ऊर्ध्वं त्रयोप्येते यथा-
कालमसंस्कृताः । सावित्रीपतिता व्रात्या' इति मनुः ।

व्रात्यस्त्रोम पु० व्रात्ययोग्यः स्त्रोमः । यज्ञभेदे ।

व्री वृत्तौ वृ० धा० पर० सक० अनिट् । व्रीणाति-व्रीणाति अत्र प्रीत्

व्री गतौ दिवा आत्म० सक० अनिट् । व्रीयते अत्रोद-निघातस्य
नः । व्रीषः ।

व्रीड लोपे सक० लज्जायाम् अक० दि० आ० सेट् । व्रीडते अत्रीडिष्ट

व्रीड पु० व्रीड-घञ् । लज्जायाम् । अ । तलैव स्त्री० ।

व्रीण वधे वा चु० उभ० पलो भ्वा० पर० सक० सेट् । व्रीणयति ते
व्रीणति अवित्रिणत् त अत्रोणीत् ।

व्रीहि पु० व्रीहि-किञ् । धान्यमाले, आशुधाये च । [यत्न
व्रीहिक लि० व्रीहिरस्वस्य ठक् । धान्यवति । इति व्रीहीत्य-

व्रीहिकाद्यन पु० व्रीहिषु काञ्चनं तद्रूपमस्वस्य अच् । मसूरे
व्रीहिपर्णी स्त्री० व्रीहीणा भव पर्णी चस्याः ङोप् । (ग्राज

पान) क्षुपभेदे । [चर्वादी ।

व्रीहिमय पु० व्रीहिपचुरः मयट् । व्रीहिनिर्मिते हविर्द्रव्ये
व्रीहिराजिक पु० व्रीहिषु राजते राज-अच् ततः स्त्रार्थे ठ ।

(काङ्कनि) धान्यभेदे ।

व्रुड संवरणे सक० संघाते अक० त० कु० पर० सेट् । व्रुडति
अत्र, डीत् । [त व्रू शति अत्र प्रीत् ।

व्रूश वधे वा चु० उभ० पलो भ्वा० पर० सक० सेट् । व्रूशयते अत्र व्रू शत्
व्रैह्येय लि० व्रीहीणां भवनं चोत्तं ठक् । व्रीहिभवनयोग्ये चोत्ते

स्त्री गतौ वरणे च वृ० धा० पर० सक० अनिट् । व्रीनाति विनाति
अव्रीणीत् ।

श

श न० शो-ड । मङ्गले । महादेवे, शस्त्रे च पु० ।

शंसु लि० शमस्वस्य शम्+युस् । शुभान्विते ।

शंव लि० शमस्वस्य शम्+व । शुभयुक्ते, भूषणापलौहे वच्चे च पु०

शंवर न० शंटणोति शम्+उ-अच् । जले ।

शंसा स्त्री० शन्स-अ । वाक्ये, वाक्यायां, प्रशंसायाश्च ।

शंसित लि० शन्स-क्त । निश्चिते, हिंसिते, कथिते स्तुते च ।

शंस्य लि० शन्स-यञ् । हिंस्ये, स्तुत्ये वाच्ये, च ।

शक लासे अक० संशये सक० भ्वा० आ० सेट् इदित् । शङ्कते
अशङ्किट् । [कीत् अशकिट् ।

शक सामर्थ्ये अक० दि० उभ० सेट् । शङ्कति ते अशकीत्-अश-

शक सामर्थ्ये स्वा० पञ्च० क० अनिट् । शङ्कोति कशकत्-अशकीत्
पुषादिरित्येके तेन अशकदित्येव ।

शक पु० शक-अच् । जातिभेदे, देशभेदे, स्वराज्यावधिवत्सराङ्ग
प्रवर्त्तके नृपभेदे, तदीये वत्सरे च । कलियुगे शककर्तृषु

युधिष्ठिरः विक्रमादित्यः शालिवाहनश्चेति त्रयोविताः ।

शकट पु० न० शक-अटन् । यानभेदे, अक्षरविशेषे, स्वत्वार्थे
ङीप् । क्षुद्रशकटे स्वार्थे कन् । शकटिका तलैव ।

शकटहन पु० शकटमसुरभेदे हतवान् हन-भूते किप् । श्रीकृष्णे
शकटाह्वा स्त्री० शकटाकारत्वात् तदाह्वा यस्याः । रोहिणी-

नक्षत्रे तस्याः शकटाकारचतुर्षोरालम्बकत्वेन तथात्वम् ।

शकल पु० न० शक-कलच् । खण्डे, एकभागे, त्वचि बल्लवे,
शस्त्रे (आंस) च न० ।

शकलिन् पु० शकलं शल्कमस्यास्ति इति । मत्स्ये ।

शकाब्द पु० शककर्तृनृपसंवन्धी अब्दः । शकपवर्त्तकनृप-
राज्यावधिवत्सरे तत्संख्यायाश्च ।

शकार पु० 'मद्रूपसूत्राभिमानो दुष्कुलतैश्च संयुक्तः । सोऽय-
मनूदाभ्यां राज्ञः श्यालः शकार' इत्युक्तलक्षण्ये राज्ञो-
ऽनूदभाष्याभ्यामिति ।

शकारि पु० शकारां स्त्रेच्छजातिभेदानामरिः । विक्रमादित्ये ।

शकुन न० शक-उनन् । शुभाशुभसूचकनिमित्ते-बाह्यस्वन्दन-
काकादिदेशनादौ, पक्षिमात्रे, पक्षिभेदे, षष्ठे च पु० । [स्त्री०

शकुनश्च लि० शकुनं जानाति ज्ञा-क । निमित्ताभिज्ञे, ज्येष्ठ्यां
शकुनि पु० शक-उनि । पक्षिमात्रे, चित्तपक्षिणि, सुवलराज-

पले दुर्व्योधनमातुले च । श्यामापक्षिणि स्त्री० ङीप् ।

शकुनिप्रपा स्त्री० इत० । पक्षिणां पानोपशालायाश्च ।

शकुन्त पु० शक-उन्त । पक्षिमात्रे, भासपक्षिणि, कोटभेदे च ।

शकुन्तला स्त्री० शकुन्ते लायते ला घञर्थे-क । मेनकागर्भ-
जातायां विश्वामित्रसुतायाश्च सा च ज तमात्वा मात्रोत्

सृष्टा शकुन्तलालिता प्रच्युत कश्यपसुनिना प्रतिपालिता
दुष्कलन्ध्रवेण गान्धर्वविधिना व्यूढेति भारतम् ।

शकुन्तलाङ्गज पु० इत० । मरतन्ध्वे ।

शकुन्ति पु० शक-उन्ति । पक्षिमात्रे, भासपक्षिणि च ।

शकुल पु० शक-उलच् । मत्स्यभेदे (शडल । [द्रुक्षायाश्च ।

शकुलाक्षी पु० शकुनस्त्राक्षी च सभा० ङोप् । गण्ड-

शकुलादनी स्त्री० शकुलैरद्यते अद-ल्यट् । (कटकी) शक-
भेदे जटासांक्षां, जलपिप्पल्यां, कटफले च ।

शकुलार्भक पु० शकुलशार्भक इव क्षुद्रत्वात्तदाकारत्वाच्च ।
(गडुड) मत्स्ये ।

शक्रत् स्त्री० शक्र-कृतम् । विद्यायाम् । [स्त्री० ङीप् ।

शक्रत्करि पु० शक्रत्किरति कृ-इत् । गवादीनां बले वल्गायां
शक्रहार न० इत० । सलद रे अपानस्थाने ।

शक्र(क)र पु० शक्र-क्तिप् क-अच् कर्म० शक्र-कारण वा ।
उपे । चतुर्हशाक्षरपादके ऋद्धिभेदे, नदीभेदे मेखलायाश्च

स्त्री० ङीप् । शकरोत्यपि चतुर्हशाक्षरपादके ऋद्धि ।
शक्त लि० शक्र-क्त । समर्थे ।

शक्ति स्त्री० शक्र-क्तिन् । सामर्थ्ये स्त्रीदेवतायाश्च । न्यायाद्युक्ते
कारणनिष्ठे कार्योपादनयोग्ये धर्मभेदे, शब्दनिष्ठे अथ-
बोधकताकूपे वृत्तिभेदे अस्त्यभेदे च ।

शक्तिग्रह पु० इत० । शक्तेः अर्थबोधकताकूपवृत्तौ ।

शक्तिग्राहक पु० शक्तिं गृह्णाति गृह्-णञ् । कार्तिकेये
शक्तिं ग्राहयति बोधयति गृह्-णञ् ण्युल् । 'शक्तिग्रहं
व्याकरणोपमानात् बोधाप्रवाक्यात् व्यवहारतश्च वाक्यस्य
गेषादिउदेवन्ती'त्याद्युक्ते शक्तिबोधके हेतौ ।

शक्तिधर पु० शक्तिं धरति ध-ञच् । कार्तिकेये सामर्थ्यधरे
लि० 'शक्तिधरः कुमारः' इति रघुः शक्तिभेदादयोप्यत्र ।

शक्तिपर्याय पु० शक्तिरिव पर्यायस्य । सप्रपर्ये ।

शक्तिपाणि पु० शक्तिः पाणौ यस्य । कार्तिकेये शक्तिहस्ता-
दयोप्यत्र । [योद्धारि ।

शक्तिहेतुकं पु० शक्तिहेतुः प्रहरणास्त्रं यस्य कम् । शक्ता
श(क)कु इ० श(क)च-तन् । (काठ) भण्डयवादिदृष्टे ।

शक्रुफला(ली) स्त्री० शक्रव इव सूक्ष्माणि फलान्यस्याः वा
ङीप् । शकीडणे ।

शक्ति(विद्) पु० वशिष्ठमुनेः पुत्रे पराशरस्य पितरि सुनौ ।

शक्रु लि० शक्र-ठ । प्रियभाषिणि ।

शक्य लि० शक्र-यत् । शक्तियुक्ते शक्ता बोध्यर्थे, समर्थनीये,
साध्यतां योग्ये, वाक्ये च ।

शक्यतावच्छेदक लि० इत० । शक्यपदार्थस्य धर्मो येन धर्मेण
अर्थस्य शब्दसङ्केतविषयता तस्मिन् धर्मे । यथा घटशब्दः
घटत्ववन्तं पदार्थं बोधयति अतस्तद्वन्मो घटत्वं घटशब्दस्य
शक्यतावच्छेदकम् । [मिचके च ।

शक्र पु० शक्र-रक् । इन्द्रे, कुटजवृक्षे, कर्जुनवृक्षे, जेष्ठानक्षत्रे,
शक्रगोपे पु० शक्रं शक्रधनुर्गोपायति समवर्णत्वात् । इन्द्रगोपे

शक्रज पु० शक्रात् जायते जन-ड । काके । इन्द्रजन्ये लि०
शक्रजातादयोप्यत्र । [मिघनादे राक्षसे, इन्द्रजेतरि लि० ।

शक्रजित् पु० शक्रं जितवान् जि-क्तिप् तक् च । रावणात्मजे
शक्रधनुस् न० इत० । मेघनादकृते शक्रधनुराकारे सूर्य-

किरणसम्यक्जे पदार्थभेदे (रासधनुक) । [कारे पदार्थे ।

शक्रध्वज पु० इत० । भाद्रपुष्कहादृश्यां पूज्ये इन्द्रदेवते ध्वजा-
शक्रनन्दन पु० इत० । अर्जुने । इन्द्रानन्दके लि० ।

शक्रपर्याय पु० शक्रस्य पर्यायो नाम यस्य शक्रः ।
कुटजवृक्षे इत० । इन्द्रस्य वाचकशब्दे ।

शक्रपादप पु० इत० । देवदारुवृक्षे । [सार्धे कन् । तत्रैव ।

शक्रपुष्पी स्त्री० शक्रस्यैव पुष्पमस्याः ङीप् । अग्निशिखावृक्षे

शक्रभवन न० इत० । खर्गे । शक्रावासादयोप्यत्र । [श्याम् ।

शक्रभूभवा स्त्री० शक्ररूपभुवि भवति भू-अच् । इन्द्रवार-

शक्रमात स्त्री० शक्रस्य मातेव । भार्याम् । इत० । इन्द्रजनयाम्

शक्रमूर्ध्नु पु० शक्रस्यैव शिखावान् मूर्ध्ना यस्य । वस्त्रीके ।

इत० । इन्द्रमस्तके शक्रशिर आदयोप्यत्र ।

शक्रवल्ली स्त्री० शक्रप्रिया वल्ली । इन्द्रवारुण्याम् ।

शक्रवाहन पु० शक्रं वाहयति वह्-णिच्-ल्यु । मेघे इन्द्रवा-

हनादयोप्यत्र ।

शक्रवीज न० शक्रस्य कुटजस्य वीजम् । इन्द्रयेव ।

शक्रशालिन् पु० शक्रनामकः शाखी । कुटजवृक्षे ।

शक्रसारथि पु० इत० । इन्द्रसारथौ मातलौ ।

शक्रसुत पु० शक्रस्य सुतः । वालिनामके वानरराजे ।

शक्रसुधा स्त्री० शक्रस्य सुधेव । पाण्डुरायां ।

शक्रवृष्टा स्त्री० इत० । हरीतक्याम् ।

शक्राख्य पु० शक्रस्यैवाख्या यस्य । मेचके । [मिन्द्रपत्न्याम् ।

शक्राणी स्त्री० शक्रस्य पत्नी ङीप् कानुक् च । पुलोमजाया-

शक्राशन न० शक्रेनाश्रिते अश-ल्युट् । भङ्गाधाम् ।

शक्राशन पु० शक्रं तन्नामान्श्रिते अश-ल्यु । कुटजवृक्षे ।

शक्रोत्थान न० शक्रस्य तदध्वजस्य उत्थानम् । शक्रध्वजस्थो-

त्थाने, तदुपवर्जिते उत्थवे च । इत० शक्रोत्थयोप्यत्र ।

शक्रुर पु० शं करोति कृ-अच् । महादेवे कल्याणकरे लि०

शिवप्रत्न्यां स्त्री० ङीप् । [शुभ्रत्वात् । कपूरे ।

शक्रुरावास पु० इत० । 'कैलासाचले शक्रुरावास इव

शङ्का स्त्री० शक्ति-अ । तारि, वितर्के, संशये च । [किते च ।

शङ्कित लि० शङ्का जातास्य तार- इतच् । भोते संदिग्धे वित

शङ्कु पु० शक्ति-उण् । स्थाणौ, सत्यभेदे, शल्यास्ते, कोलके,

दशकोटिरंख्यायां, तत्सङ्ख्याते, महादेवे, कलुपे, पञ्चशि

राजाके, भेद्रे, नखीनामद्वये, स्थायापरिमाणार्थे काष्ठादि

निर्दिष्टे, 'अक्राङ्गला त सूक्ष्मया काष्ठाङ्गुलमूलिका ।

शङ्कुसंज्ञा भवेदित्युक्ते कोलभेदे च ।

शङ्कुकर्ण पु० शङ्कुरिव कर्णावयवः । गर्भे ।

शङ्कुतश्च पु० शङ्कुयोग्यस्तुः । शङ्कुतश्च शङ्कुतचादयोऽप्यत्र ।
 शङ्कुला स्त्री० शक्ति-उत्तत् । उत्तमपत्रिकायाम् पूगच्छेदकास्त-
 भेदे (जाति) शङ्कुलाखण्ड इति सिद्धान्तकौषदी ।
 शङ्कु पु० न० शम-ख । खनामख्याते ससृज्जाते पदार्थे, लला-
 टास्थि, निधिभेदे, नखीनामगन्धद्रव्ये, कर्णसमीपस्थे-अस्थि
 नागभेदे, हस्तिदन्तस्थे, दगनिखर्वसंख्यायां, तत्संख्याते च
 शङ्कुक न० शङ्कुस्य विकारः वृत् । शङ्कुजाते वलयाकारे पदार्थे
 शङ्कुकार पु० शङ्कुं तद्विकारं वलयाकारं पदार्थं करोति ल-
 अण् । वर्णसङ्करजातभेदे (शांखारी)
 शङ्कुचूर्णं न० इत० । शङ्कुजाते चूर्णे ।
 शङ्कुद्राविन् पु० शङ्कु द्रावयति द्रु-णिप्-णिनि । अश्वमेतसे
 शङ्कुधरा स्त्री० द-अच् इत० । हिनमोचिकायाम् ।
 शङ्कुधम पु० शङ्कु धमति ध्मा-क । शङ्कुवादके । क्रिप् । शङ्कु-
 च्चा इत्यप्यत्र । [मपि तत्र डीप्
 शङ्कुतश्च पु० शङ्कुस्य नख इव । सुदृग्शङ्कु (जोङ्गडा) स्त्रीत्व-
 शङ्कुपुष्पी स्त्री० शङ्कुइव पुष्पमस्याः डीप् । (शङ्कुली) उच्चे
 शङ्कुभट्ट पु० शङ्कुं विस्ति भट्ट-क्रिप् तत् च । विष्णौ ।
 शङ्कुमुख पु० शङ्कुइव मुखमस्य । कुम्भीरे ।
 शङ्कुका स्त्री० शङ्कुोऽस्यस्याः ठन् । (चोरकावका) लुपभेदे
 शङ्कुन् पु० शङ्कु+अस्यर्थे इति । विष्णौ, ससृजे च ।
 शङ्कुनी स्त्री० शङ्कुोऽस्यस्याः इति । चोरपुष्पायाम्, श्वेतवु-
 क्राथां, यवतिक्तायां, स्त्रीभेदे, उपदेवताभेदे, (शाकचिन्नी)
 शङ्कुवत्यां स्त्रियाञ्च ।
 शङ्कुनीफल पु० शङ्कुन्या इव फलमस्य । शिरीषवृक्षे ।
 शङ्कुनीवास पु० इत० । शाखोटकवृक्षे ।
 शच गतौ भ्वा०च्वा०सक०सेट् इदित् । शङ्कते, अशङ्किष्ट ।
 शच वाचि भ्वा०च्वा०सक०सेट् । शङ्कते अशङ्किष्ट ।
 शचि(चो) स्त्री० शच-इन् वा डीप् । इन्द्रपत्न्याम् ।
 शचीपति पु० इत० । इन्द्रे । शचीमन्त्रादयोऽप्यत्र ।
 शट(ठ) स्त्रावायां चु०च्वा०अक०सेट् । शाट(ठ)वते अशीशट(ठ), त
 शट शादे गतौ भेदे च भ्वा० पर० सक० रोगे अक० सेट् ।
 शटति । अशटीत्-अशटीत् ।
 शट पु० शटति वज्रति शट-अच् । अस्त्रे, शिङ्केश्वरे, जटायाञ्च स्त्री०
 शटि(टी) स्त्री० शट-इन् वा डीप् । (धन बाहा) खनामख्याते
 औषधिभेदे । [अशटीत्-अशटीत्
 शट वधे सक० कृतने स्त्रे च अक०भ्वा०पर० सेट् । शटति
 शट आलस्ये चु०पर०अक०सेट् । शाटयति ते अशीशटत् ।
 शट डटवने अद०चु०उभ०सक०सेट् । शटयति ते अशशटत् ।

शट न० शट-अच् । तगरे, कुङ्कुमे, लोहे च । धूसरे, मध्यस्थ
 पुरुषे च पु० । धूर्त्ते ति० ।
 शटता स्त्री० शटस्य भावः तत् । शास्त्रे वज्रनायाञ्च ।
 शटस्वा स्त्री० शट-अच् अवि-अच् कर्म० शक० । अश्वलायाम् ।
 शड संपाते रोगे च अक०भ्वा०प० सेट् इदित् । शण्डति
 अशखिण्ड ।
 शण दाने भ्वा०पर०सक०सेट् । शणति अशशीत् अशशीत्
 शण पु० शण-अच् । खनामख्याते लुपभेदे ।
 शणघण्टिका स्त्री० शणस्य घण्टेव इवार्थे कन् । शणपुष्प-
 जाते घण्टारववति फले ।
 शणपर्णी स्त्री० शणस्यैव पर्णान्वस्याः डीप् । अशनपर्णाम् ।
 शणपुष्पी स्त्री० शणस्यैव पुष्पमस्याः डीप् (भनभने) वनशणे
 सार्थे कन् । तत्रैव ।
 शणसूत्र न० शणाज्जातम् सूत्रम् । शणजाते जाले ।
 शणालुक पु० शणइवालुकः । आरेवतवृक्षे (शोणालु)
 शणिका स्त्री० शणस्तत्पुष्पमस्यस्याः ठन् । शणपुष्पायाम् ।
 शण्ड न० शडि-अच् । पद्मादिचमूले, नपुंसके, वृक्षे च ।
 शण्डिल पु० शडि-इत् । शण्डिलस्य पितरि हनिभेदे ।
 शण्ड पु० शण-उ तस्य नेचम् । अन्तःपुररज्जौ कृत्तिसक्तीवे ।
 शत न० शो-डतच् । खनामख्यातसंख्यायाम्, तत्संख्ये ते
 वडसंख्यायां च । सार्थे कन् । तत्रैव न० ।
 शतक ति० शतं परिमाणमस्य कन् । शतसंख्यायुक्ते ।
 शतकुम्भा पु० शतं कुम्भायत् । खर्गखनिपर्वतभेदे ।
 शतकोटि पु० शतं कोटयोऽप्याणि यस्य । वज्रे शतगुणिता
 कोटिः शक० । शतगुणितकोटिसंख्यायां स्त्री० ।
 शतक्रतु पु० शतं क्रतवोऽस्य । इन्द्रे ।
 शतग्रन्थि स्त्री० शतं पन्थवोऽस्य । दूर्वायाम् । [करञ्जे च
 शतघ्नी स्त्री० शतं हन्ति हन-टक् । अस्त्रभेदे, दृष्टिकाव्यां,
 शततम ति० शतस्य पूरणः तमप् । शतसंख्यापूरणे ।
 शततारा स्त्री० शतभिषक् तारा शक० । शतभिषान्मन्त्रे ।
 शतदन्तिका स्त्री० शतं दन्ता इव सन्त्यस्य ठन् । नागदन्त्याम्
 शतद्रु पु० शतधा द्रुवति वृ-हु-न० । नदीभेदे । [शतप्रकारे अव्य०
 शतधा स्त्री० शतं पन्थीनधत्ते धा-क । दूर्वायाम् । शत+धाच्
 शतधामन् पु० शतं धामानि यस्य । विष्णौ ।
 शतधार पु० शतं धारा अप्याणि यस्य । वज्रे शतधारायुक्ते
 ति० । 'वहोः पवित्रमसि शतधारसि'ति श्रुतिः ।
 शतधृति पु० शतं धृतयोऽस्य । इन्द्रे, ब्रह्मणि, खर्गे च ।
 शतपत्त न० शतं बह्वि पत्तायस्य । पद्मे ।

एतत् यदि भिष्या स्यात् तदा मे एतद्विद' स्यादित्यादि
शपन पुं शप-ल्युट् । शपथे ।

शप्त लि० शप-त् । अभिशापपक्षे । उलपाख्ये लथभेदे पुं ।

शफ न० शम-अच् प्र० मखफः । गवादीनां खुरे, हलसूत्रे च ।

शफर पु० स्त्री० शफं राति रा-क । (पुंटी) मत्स्यभेदे स्त्रीत्व
पक्षे ङीप् । [वृत् त

शब्द शब्दकरणे अ०नु०उभ०सक०सेट् । शब्दयति ते अशश-

शब्द पु० शब्द-चञ् । ध्वन्यात्मके, वर्णात्मके च ओलेन्द्रियपाद्ये

आकाशादित्ये गुणभेदे । [क इत० । शब्दज्ञाने ।

शब्दग्रह पु० शब्दं गृह्णाति चङ-अच् । ओलेन्द्रियेवञर्थे

शब्दग्रहणं न० शब्दात्मकं गृह्ण । वेदात्मके, स्तोटात्मके च

नित्ये शब्दरूपे गृह्णाणि । [वाणभेदे ।

शब्दभेदिन् पु० शब्दानुसारेण भिनत्ति लक्ष्यम् णिनि ।

शब्दवेधिन् पु० शब्दानुसारेण विधति लक्ष्यं विध-णिनि ।

वाणभेदे, अर्जुने च । [लक्षणादौ वृत्तिरूपे सामर्थ्ये ।

शब्दशक्ति स्त्री० इत० । शब्दानामर्थवबोधकतारूपे अभिधा-

शब्दानुशासन न० अनुशस्यतेऽनेन अनु+शास-ल्युट् इत० ।

शब्दाधुताज्ञापके व्याकरणे ।

शब्दालङ्कार पु० शब्दमात्रगतोऽलङ्कारः । अलङ्कारशास्त्र-

प्रसिद्धेऽनुप्रासादौ अलङ्कारे ।

शब्दित लि० शब्द-क्त । आहृते ।

शम शालौ अक० शालीकरणे सक० दि० शमा०पर०सेट् ।

शाम्यति अशमत्-अशमीत् । क्ता वेट् । [शमत्-त

शम आलोचने चु०उ०सक०सेट् । शामयति-शमयति ते अशी-

शम पु० शम-चञ् । शालौ अलरिन्द्रियदमने ।

शमथ पु० शम-अथन् । शालौ ।

शमन पु० शमयति शम-णिच्-ल्यु । लोकानां पुण्यापुण्यफल-

दाहत्वेन दण्डकारणे यथे । शम-णिच्-भावे ल्युट् ।

शालीकरणे न० ।

शमनस्वस् स्त्री० इत० । यमुनायाम् ।

शमल न० शम-कलच् । विद्यायाम् । [शिव्यायाम् ।

शमिन् स्त्री० शम-इन् वा ङीप् । (शार्द) वृक्षभेदे (शुंटी)

शमिन् लि० शाम्यति शम-णिनि । शाले ।

शमीक पु० शम-ईकच् । सनिभेदे ।

शमीगर्भ पु० शमीगर्भे आशरत्वे नाक्यस्य अच् । वज्रौ, विप्रे च

शमीधान्य न० शमी शिव्यैव धान्यम् । शिव्यात्मके माप-

छादादौ धान्ये ।

शमीपत्नी स्त्री० शम्या इव पञ्चमस्याः ङीप् । लज्जालुहले

शमीर पु० अस्या शमी अत्यार्थे र 'कचित् स्वार्थिका अपि

प्रत्ययाः प्रकृतितो लिङ्गवचनान्यतिवर्तन्ते' इति भाष्योक्तेः

पुस्त्वम् । कुद्रायां शम्याम् ।

शम्या स्त्री० शं पाति प्रा-क । विद्युति ।

शम्पाक पु० शं शिवं पात्रे फले यस्य । आरग्वधे ।

शम्ब गतौ भ्वा पर०सक०सेट् । शम्बति अशम्बौ ।

शम्ब पु० शम्ब-अच् । वज्र मूल परस्थितौहे लौहकाष्ठायाम्

अतुलोमर्षणे, दरिद्रे च ।

शम्बर न० शम्ब-अरन् । जने धने, व्रते, चित्ते च । शृगभेदे

दैत्यभेदे, मत्स्यभेदे, पर्वतभेदे, युष्णे, चित्कण्ठे, लोभे,

अर्जुनहृत्ते च पु० । अत्रे लि० ।

शम्बरकन्द पु० शम्बरः श्रेष्ठः कन्दो यस्य । भारद्वाजकन्दे ।

शम्बरचन्दन न० इत० । शम्बरपर्वतजाते चन्दनभेदे ।

शम्बरसूदन पु० शम्बरमहोरं रूदयति क्षिणसि चु०रूद-ल्यु ।

कामदेवे ।

शम्बरारि पु० इत० । कामदेवे शम्बररिषादयोष्यत् ।

शम्बरी स्त्री० शम्बरं जलं बाह्येनाक्यस्य अच् गौरा०ङीष् ।

आशुपण्याम् ।

शम्बल पु०न० शम्ब-कलच् । कूले, पाथेये, मल्लरे च ।

शम्बाकृत लि० शम्बं कृतमप्यतुलोममाकृत्यते शम्ब-कृषण्यार्थे

ङाच्+क-क्त । अतुलोमेन विराट्ते कृते ज्ञेम् ।

शम्बु(न्) पु०स्त्री०शम्ब-ऊन् कृ वा । जलशुक्तौ (शासक) गज-

कुम्भान्तभागे च । रासायणप्रसिद्धे शूद्रतापथे, शङ्खे,

दैत्यभेदे च पु० ।

शम्बा लि० शमस्यस्य शम्+भ । कल्याणयुक्ते ।

शम्बल पु०शम्बं कल्याणदायकं तीर्थं लाति-ला क । पामभेदे

यत्न कल्पो भविष्यति तज्जिन् । कुट्टि यां स्त्री० गौरा०ङीष्

शम्बु पु० शम्+भू-ङु । महादेवे ।

शम्भुतनय पु० इत० । गणेशे, कार्तिकेये च शम्भुसुतादयोष्यत्

शम्भुप्रिया स्त्री० इत० । आमलक्याम् दुर्गायाम् ।

शम्भुवल्लभ न० इत० । श्वेतपद्मे । महादेवप्रिये लि० ।

शम्भ्या स्त्री० शम-यत् टाप् । युगकीलके ।

शय पु० शी-अच् । हस्ते, शपे, निद्रायां शयायां, पथे च ।

शयथ पु० शी-अथच् । अजगद्वर्षे, वृत्तौ, वराहे, मत्स्ये च

निद्राशीले लि० ।

शयनी न० शी-ल्युट् । निद्रायाम्, शयायां, मैथुने च ।

शयनीय न० शी-अनीयर् । शयायाम् स्वार्थे कन् । तत्रैव ।

शयनैकादशी स्त्री० इत० । आषाढशुक्लैकादश्याम् ।

शयालु लि० शी-आलुच् । निद्राशोवे । अजगरे, कुक्कुरे च पु० ।
 शयित लि० शी-कर्त्तरि क्त । निद्रिते । भावे-क्त । निद्रायां न० ।
 शयु पु० शी-उ । अजगरे सर्पे । उनन् । शयुनोप्यल ।
 शय्या स्त्री० शी क्यप् । खड्गायाम् । [हणभेदे च पु० ।
 शर न० शृ-अच् । जले । बाणे दधिदुग्धसारसारे, दधुसाधने
 शरकाण्डे पु० इत० । शरस्तम्बे, तन्निमित्तकवाणे च ।
 शरज न० शरात् दधिदुग्धसारत् जायते जन-ड । ह्यैक-
 कोने । शरवणे-जाते कार्तिकेये पु० ।
 शरजन्मन् पु० शरवणे जन्म यस्य । कार्तिकेये ।
 शरट् पु० शृ-अटन् । ककनासे, कुसुम्भाशके च ।
 शरणा न० शृ-ल्युट् । ऋष्टे, रक्षके, रक्षणे, वधे, घातके च
 प्रसारणार्थं स्त्री० टाप् ।
 शरणागत लि० शरणमागतः आ+गम-क्त । शरणागते ।
 शरणापन्न लि० शरणमापन्नः आ+पद-क्त । शरणमागते ।
 शरणार्थिन् लि० शरणमर्थयते अर्थ-णिनि । शरणकाभे ।
 श(स)रणि(णी) स्त्री० शृ(ष्ट)-अनि वा ङीप् । पथि, छीबन्तस्य
 जयन्त्याश्च । [योग्ये ।
 शरण्य लि० शरण्या साधुः यत् । शरणागतत्वाणकरण-
 शरत्कामिन् पु० शरदि कामयते कश्-णिनि । कुक्कुरे ।
 शरत्पद्म न० शरदिव शुभं पद्मम् । श्वेतपद्मे ।
 शरत्पर्वन् न० ७त० । कोजागरपूर्णिमानिमित्तोत्सवे ।
 शरद् स्त्री० शृ-अदि । बसरे, आश्विनकार्तिकमासात्मके ऋतौ च
 शरधि पु० शरा धीयन्तेऽल धा-क्ति । तृण्ये । [पुष्पाटने ।
 शरपुष्पा स्त्री० शरसेव पुष्पा यस्य । नीलीट्वाजतो कायल-
 शरभ पु० शृ-अभच् । 'अपपादूर्द्ध्वनयन जङ्घपादचतुष्टय' इत्यु-
 क्तलक्षणे ऋगभेदे, करभे, वानरभेदे, उष्ट्रे च ।
 शरभू पु० शरे शरवणे भवति भू-क्तिप् । कार्तिकेये ।
 शरभय लि० शरस्य विकारः भयट् । शरजाते प्रदायै ।
 श(स)रया(यू) स्त्री० शृ(ष्ट)-अयु वा ङङ् । अयोध्यानिम्नगहिन्यां
 नद्याम् । [हृषभेदे च ।
 श(स)रल लि० शृ(ष्ट)-अलच् । सुगमे, अकुटिलचित्ते (सरल)
 शरवणोद्भव पु० शरवणे उद्भवः उत्पत्तिस्थानस्य । कार्तिकेये
 शरव्य न० शरवे वाणशिवायै हितं शर+यत् । लक्ष्ये, शरेण
 वेधनायोद्देश्ये । [टस्य ड ल वा । (शराल) पञ्चभेदे ।
 शराटि(डि)(लि) स्त्री० शरमनुलस्य अटति अट-इन् पु०
 शराभ्यास पु० इत० । वाणमोचनशिवायाम् ।
 शराक् लि० शृ-आर । हिंसे । [धनुषि ।
 शरासोप पु० शराः आरोप्यन्तेऽल आ+रह्-णिच्-पठ् च अच् ।

शराव उ शरं दध्वादिधारमवति अच् अण् । ऋगसवे-प्रात्य-
 भेदे, (शरा) कुडवह्यपरिभाषे च । [नदीभेदे
 शरावती स्त्री० शराः सन्त्यस्यास् सतप् स्य वः पूर्वदोर्घश्च ।
 शराश्रय पु० इत० । तृण्ये । [शामासनम् । तृण्ये ।
 शरासन पु० शराः अस्त्रान्तेऽनेन अस्-ल्युट् । धनुषि शरा-
 शरी स्त्री० शीर्यते शृ-ई । परकाटणे ।
 शरीर न० शृ-ईरन् । प्रतिलक्षणं क्षीयमाणे देहे ।
 शरीरक पु० शरीरं कायति आत्मत्वेनाभिभव्यते कै-क ।
 जीवे । स्वार्थे वुन् । शरीरकोप्यल । [लि०
 शरीरज पु० शरीरात् जायते जन-ड । रोगे । देहजातभावे
 शरीरावरण न० शरीरमावृणोति आ+वृ-युच् । देहव्या-
 प्तिनि चर्म्मण् । देहावरके लि० ल्युट् । देहाच्छादने न०
 शरीरिन् पु० शरीरालाभिसामान्यत्वेनास्त्वस्य इति । जीवे
 शरु पु० शृ-उन् । क्रोधे, वज्जे, वाणे, आयुधे च । [आम्बे ।
 शरेष्ट पु० शृणाति कार्मिन् शृ अच् शरः कामः तस्य इष्ट इष्ट-क्त ।
 शर्करक पु० शर्करायाः रसः अण् ट्वाभावः शर्करः रस इव
 क यति मधुरत्वात् कै-क । मधुरजम्बीरे ।
 शर्करजा स्त्री० शर्करात् जायते जन-ड । शिताखण्डे ।
 शर्करा स्त्री० शृ करन् कस्य नेत्त्वम् । खण्डविकारे (चिनि)
 उपलखण्डे, कर्परखण्डे च । शर्करा अस्त्वस्य सतप्
 तस्य लुक् । शर्करावति देशे, रोगभेदे, शकवे च ।
 शर्कराचल पु० दानार्थं कल्पिते शर्करामये प्रवर्त्तते ।
 शर्कराधेनु स्त्री० दानार्थं कल्पिते शर्करामये धेन्याकारे रूपे
 शर्करावत लि० शर्कराः सन्त्यस्मिन् सतप् स्य वः । शर्करायुक्तदेशे
 शर्करिक लि० शर्कराः सन्त्यस्य ठक् । शर्करायुक्तदेशे इलच् । तत्रैव
 शर्द्ध पु० शृध-घञ् । अपानवायुत्वार्गे । ल्युट् । तत्रैव न० ।
 शर्द्धस्त्रहा पु० शर्द्धमपानवायुत्वार्गे जहाति हा-खश् सञ्च । भाषे
 शर्व हिंसायां गतौ च भा०-प०-संसेट् । शर्वति अशर्वीत् ।
 शर्मद लि० शर्म ददाति दा-क । सुखदायके । विष्णौ पु० ।
 शर्मन् शृ-मनिन् । सुखे, तद्वति लि० ब्राह्मणोपाधौ पु० । [लि०
 शर्मरा स्त्री० शर्म-राति रा-क । दारुहरिद्रायाम् । सुखदायके
 शर्व्यति पु० वैवस्वतमनोः पुलभेदे ।
 शर्व्य हिंसे भा०-प०-संसेट् । शर्वति अशर्वीत् ।
 शर्व्य पु० शर्व-अच् । महादेवे ।
 शर्व्यर पु० शर्व-अरन् । कामदेवे तमसि न० । [सम्भ्यायाश्च ।
 शर्व्यरी स्त्री० शृ-वमिप् ङीप् वनो र च । रालौ हरिद्रायां,
 शर्व्यला स्त्री० शर्व्य-घञ् तं शर्व्यं लाति ला-क । तोमरास्त्रे
 शर्व्याशी स्त्री० शर्व्यस्य पत्नी ङीप् आनुक् च । भवान्याम् ।

शल चालने भा०आ०सक०सेट् । शलते अशलिष्ट ।

शल गतो भा०पर०सक०सेट् ज्वलादि० । शलति अशालीत् ।

शल झापायां चु०आ०सक०सेट् । शलयते अशोशलत ।

शल वेगे भा०पर०सक०सेट् । शलति अशालीत् ।

शल न० शल-अच् । शल्लकीलोनि (सजासकांटा) ।

शलभ उ० शल-अभच् । कोटभेदे पतङ्गे ।

शलल न० स्त्री० शल-कलच् । शल्लकीलोनि (सजासकांटा)
स्त्रीले गौ०डीप् ।

शलाका स्त्री०शल-आकन् । शल्ले, मदनडले (मयना) शारि-
कायां, शल्लक्याम्, शरे, आलेख्यतलिकायां, अस्थि च ।

शलाकापरि अव्य०अव्ययी० शलाकासाधनक्रोड़ायां पराजये

शल्लाटु लि० शल-आटु । अपक्रामले भूलभेदे । विल्ले च पु० ।

शल्लालु पु० शल-आलुच् । सुगन्धद्रव्यभेदे । [पदार्थे]

शल्लालक लि० शलालुना क्रीतिं कन् । शलालुद्रव्येण क्रीति

शल्लक न०शल-क कस्य नेत्त्वम् । खल्ले, छल्लवल्कले, मल्ल-
त्वचि च(आंस) । [त्वचि च

शल्लकल न० शल-कलन् कस्य नेत्त्वम् । मल्लवल्कले, छल्ल
शल्लकलिन् पु० शल्लकलस्यस्य इनि । मल्ले ।

शल्लिकन् पु० शल्लकमस्यस्य इनि । मल्ले ।

शल्लभ प्रशंसायां भा०आ०सक०सेट् । शल्लभते अशल्लभिष्ट ।

श(या)ल्लमलि पु०शल-मलच् स्वार्थे इङ् इङ्वा । शास्त्रालिष्टले
(शिसल) । [उक्ते]

शास्त्रमलि स्त्री० शल्ल-मलिन् स्वार्थे इङ् वा ङीप् । (शिसल)

शल्य न०शल-यत् । वाघे, तोकरे, खेडे, वंशकविकायां, कीलके च

शल्यक पु० शल्लइव कायति कै-क । मदनडले (मयना)

शल्यलोभन् न० शल्यनिव लोभ । शल्लकीलोनि ।

शल्ल गतो भा०पर०सक०सेट् । शल्लति अशल्लीत् ।

शल्ल न० शल्ल-अच् । त्वचि, भेके पु० । स्वार्थे कन् । त्वचि न०
शल्लडले पु० । (सजास) पत्तिभेदे स्त्री० गौ०ङीप् ।

शल्लकद्रव पु० शल्लकोद्रव इव स्वादुः । शिङ्गुके ।

शल्य उ० शल-व । शाल्यदेमे । [अशवीत्

शव विकारे गतौ च भा०पर०सक०सेट् । शवति-अशवीत्-

शव पु०न० । शव-अच् । स्तवदेहे गतप्राये देहे । जले न० ।

शवक्राम्य पु० शवं क्राम्यति शव+क्राम्यच् । कुकुरे ।

शवयान न० शववाह्यं यानम् । स्तवदेहवाहनाद्ये तल्ये ।

शवर न० शव-अरन् । स्नेच्छजातिभेदे । पानीये, शिमे च पु०

तत्पत्न्यां स्त्री० ङीप् ।

शवरय उ० शववाहनाद्ये रथः । शववाहनाद्ये याने ।

शयरलोभ पु० शवरप्रियः लोभः । श्येतलोभे ।

शयरात्य उ० इत० । शयरावासस्थाने ।

शवल पु० शव-कलन् । कञ्चूरवर्णं तद्वति लि० । तद्वर्णवत्त्वा
धेनौ स्त्री० ।

शश सुतगतौ भा०पर०सक०सेट् । शशति । अशाशीत्-अशशीत्

शश पु०शश-अच् । श्दगभेदे (खरगोश) स्वार्थे कन् । तलैव ।

शशधर उ० शशं श्दगभेदं धरति छ-अच् । चन्द्रे, कर्पूरे च

शशब्दादयोप्यत्र ।

[योप्यत्र]

शशलाञ्छन पु०शशः श्दगभेदा लाञ्छनं यस्य चन्द्रे, शशाङ्काद-

शशविन्दु पु० राजभेदे, विष्णौ च ।

शशशिविका स्त्री०शश शिवीतया कायति कै-क । जीवन्त्याम्

शशस्थली स्त्री० शशवासयोप्या स्थली । अन्नवेद्यां श्दगभेदे

शशाण्डलि पु० आङि-णलि इत० । कर्कटीभेदे ।

शशाद् पु० शशमस्ति अद्-अच् । श्येनविहगे, ल्यु । तलैव ।

शशिकला स्त्री०इत० । चन्द्रस्य षोडशभागे ।

शशिकान्त न०शशी कान्तो यस्य । कुसुदे । चन्द्रकान्तमणौ पु०

शशिन् पु० शशीऽस्त्वस्य इनि । चन्द्रे ।

शशिप्रभ न० शशिना प्रभा यस्य । कुसुदे इत० । ज्योत्स्नायाम् ।

शशिभूषण पु०शशी भूषणं यस्य । महादेवे, शशिसङ्गनादयोप्यत्र

शशिलेखा स्त्री० शशिनो रेखा रस्य लः । चन्द्रकलायाम् ।

शशिनो लेखेव अस्तित्वात् । गुडूच्याम् ।

शशिवाटिका स्त्री० शशिनोवाटीव इवार्थे । पुनर्नवायाम् ।

शशिसेखर पु०शशी शेखरं यस्य । महादेवे शशिसङ्गनादयोप्यत्र

शशीर्ष न० इत० । शशस्य लोभि ।

शश्वत् अव्य० शश-वति । नैरन्तर्यं पुनःपुनरित्यर्थे च ।

शष वधे भा०प०सक०सेट् । शषति अशाषीत् अशषीत् ।

शष्कल पु० शष-कुलच् कस्य नेत्त्वम् । (उद्धरकरमर्चा) वले
अपूपभेदे, कर्णरन्ध्रे, 'अवलम्बितकर्णशष्कुली'ति नैषधम्
मल्लभेदे च दन्त्यमध्योऽप्ययमन्वार्थे ।

शष्प न० शष-पक् । बालहणे षासे । प्रतिभाजये पु० ।

शस वधे भा०प०स०सेट् क्का वेट् । शसति । अशाषीत् अशषीत्

शस आशिवि भा०आ०सक० इदित् सेट् । प्रावेणाङ्पूर्वः ।

आशंसते आशंसिष्ट ।

शस खरे अदा०खपा०प०सक०सेट् इदित् । शंसि खरंस्त

शसन न० शस-वधे ल्युट् । यशार्थे प्रशङ्कने ।

शस्त न० शन्स-क्त । कल्याणे तद्वति, स्तुते, प्रशस्ते च लि० ।

शस्त्र न० शस-ङ्गन् । लौहे, खड्गादौ अस्त्रे च स्वार्थे कन् । तलैव

शस्त्रकोपतरु पु० शस्त्रकोपस्य हितस्तवः । महापिण्डोष्ठो

शक्न जीविन् पु० शक्ने जीवति णिनि । शक्नाजीविनि ।
 शक्नपाणि पु० शक्नं पाणी यस्य । शक्नधारके आततायिभेदे
 'शक्नपाणिर्धानपद्' इति छट्टिः । [नकरे शित्तिभेदे
 शक्नमार्ज्ज पु० शक्नं मार्ज्जं कृज अण् । (शिकलकर) शक्नमार्ज्ज
 शक्नाभ्यास पु० इत० । शक्नप्रयोगशिञ्चायाम् ।
 शक्नायस शक्नयोग्यमयः अश्मभा० । लौहभेदे (इष्पात) ।
 शक्निन् लि० शक्नमस्यस्य इनि । शक्नविशिष्टे ।
 शक्नी स्त्री० स्वस्य शक्नं डीप् । कुरिकायाम् ।
 शस्य न० शस-प । बालहृष्ये घासे ।
 शस्य न० शस-यत् । उवादीनां फले । 'शस्यं चेतगतं प्रोक्त'-
 मित्युक्ते चेतस्ये धान्यादौ च । [शस्यनाशके लि० ।
 शस्यध्वंसिन् पु० शस्यं ध्वंसयति ध्वन्-घ-णिच् णिनि । तुन्नहृष्ये
 शस्यमञ्जरी स्त्री० इत० । अभिनवधान्यादिशीर्षे ।
 शस्यम्युक न० । धान्यादेः शीर्षे ।
 शस्यसम्बर पु० शस्यं संवृणोति सम्+वृ-ञच् । सालहृष्ये ।
 शस्यांक् पु० शस्यश्चकृति कृ-उण् । क्षुद्रशमीहृष्ये (सिगुन) हृष्ये च
 शाक पु० न० शक-घञ् । पलपुष्पादौ हृष्यभेदे पु० शक्तौ शिरोष
 हृष्ये, स्वराज्यावधि वस्त्रप्रवर्तके राजभेदे, तदोये वस्त्रे,
 च पु० हरितक्यां न० । श्यति सामर्थ्यं शोक तस्य
 नेत्सम् । 'भूतपत्तकरीराये फलकाण्डाधिकृदकम् । त्वक्
 पुष्पं कवकक्षैव शाकं दशविधं कृत'मित्युक्तेषु उवादीनां
 पत्रादिषु न० 'अशाकभुक् सोऽरुगिर्युद्धट ।
 शाकचुक्रिका स्त्री० शाकेषु सव्ये चुक्रिका । चिञ्चायाम् ।
 शाकट न० शकटाय हितम् अण् । शकटसम्बन्धियुगादौ ।
 शशाकके-हृष्ये, धवहृष्ये च पु० ।
 शाकटायन पु० व्याकरणकारके सुनिभेदे ।
 शाकटिक पु० शकटेन चरति ठञ् । शकटेन गन्तरि ।
 शाकटीन पु० शकटः परिमाणमस्य खञ् । विंशतिहलापरिमाणे
 शाकतस् पु० शाकाख्यः तरुः । (सिगुण) हृष्ये । शाकहृचादयोम्यत्
 शाकपत्र पु० शाकः पत्रमस्य । शिपुहृष्ये ।
 शाकबालेय पु० बलये हितम् ठक् शाकप्रधानो बालेयः ।
 ब्रह्मयष्टिकायाम् ।
 शाकम्बरी स्त्री० शाकैर्विभर्ति भृ-खञ् सम्च । 'भरिष्यामि
 हराः ! शाकैराहृष्टेः प्राणधारकैः । शाकम्बरीति
 विख्यातिमिति चण्डो निरुक्तायाम् दुर्गायाम् ।
 शाकयोग्य पु० शाके तद्गुण्ये योग्यः । धञाके । [वास्तूकशाके
 शाकराज पु० शाकेषु राजते अच्, शाकानां वा राजा टच् ।
 शाकविल्व पु० शाकोपि विल्व इव । वास्तूकौ स्वार्थे कन् तलैव

शाकवीर पु० शाकेषु वीरः दीर्घाधायकत्वात् । वास्तूकशाके
 शाकशाकट न० शाकस्य ज्ञेयं शाकटच् । शाकज्ञेय । शाक-
 टिनच् । अतोर्थे ।
 शाकश्रेष्ठ पु० शाकेषु श्रेष्ठः । वास्तूकशाके जोडन्यां वास्तूकौ स्त्री०
 शाकाङ्ग न० शाकस्य तद्गुणस्याङ्गस्ययोगि । भरिचे ।
 शाकाङ्ग न० शाकमेवाङ्गम् । उवाङ्गे ।
 शाकाङ्गभेदन न० शाकरूपम् अङ्गं भिनत्ति भिद-ल्यु ।
 चुके (चुकोपालङ्ग) ।
 शाकालावु स्त्री० शाकप्रधानालावुः । अलावुभेदे ।
 शाकिनी स्त्री० शाकोऽस्त्यस्याः इनि । शाकभवन्योग्यायां
 भूमौ, देवीसहचरीभेदे च ।
 शाकुन पु० शकुनं शुभाशुभसूचकं निमित्तप्रधित्व कतो पन्थः
 अण् । शकुनज्ञानसाधने पन्थे (काकचरित) । [घातके ।
 शाकुनिक पु० शकुनेन पक्षिबधादिना जीवति ठञ् । पक्षि-
 शाकुन्तलेय पु० शकुन्तलाया अपत्यं ठक् । दुष्प्रनात्मजे
 शकुन्तलागर्भजे भरते ऋषे ।
 शाक्त लि० शक्तिर्देवताऽस्य अण् । तन्लोको शक्तिदेवतोपासके
 शाक्तीक पु० शक्तिः प्रहृरणमस्य ईकक् । यत्ना योद्धरि ।
 शाक्य पु० शक-घञ् तत् साधुः यत् । बुद्धे ।
 शाक्यमुनि पु० शाक्यो मुनिः । बुद्धभेदे ।
 शाक्यसिंह पु० शाक्य वंशे सिंह इव । बुद्धभेदे । [अशाखीत्
 शाख व्याप्नो स्वा० पर० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । शाखति
 शाख पु० शाख-ञच् । कृत्तिकापुत्रे स्तम्भायुजे गणभेदे, पन्थ-
 परिच्छेदे, सर्गस्थानीये पन्थाग्रभेदे, उल्लखाग्रभेदे च
 (हाल) पञ्चान्तरे, राक्षौ, लतायाम्, अन्तिके, वेदैकदेशे च स्त्री०
 शाखाकण्ट पु० शाखाव्यापी कण्टः कण्टको यस्य । खुहीहृष्ये
 शाखानगर न० शाखेव नगरम् । भूलनगरसमीपस्थे क्षुद्र-
 पुरे शाखापुरादयोम्यत् ।
 शाखासृग पु० शाखास्थो सृगः पशुः । वानरे ।
 शाखान्ता स्त्री० शाखाव्यान्ता । उवाङ्गे ।
 शाखारण्ड पु० शाखायां वेदशाखायां रण्डः तद्विहित
 कर्मानाचरणात् । स्वशाखात्यागेन कर्मकर्त्तरि ।
 शाखाल पु० शाखाः बाहुल्येन सन्त्यस्य लच् । वानोरहृष्ये ।
 शाखाशिफा स्त्री० शाखाकटा शिफा मूलम् शाक० । वटा-
 दीनां शाखाजाते मूले । शिफामारम्य शाखा । गुडूष्यादि
 लतायाम् । [क्षेप्यभेदे च ।
 शाखिन् पु० शाखाऽप्यस्य इनि । हृष्ये । वेदैकदेशवति, ऋषभेदे,
 शाखोट पु० शाखा-व्याप्नो ओटन् (श्याओङ्गा) हृष्ये स्वार्थे कन् ।

तत्त्वैव ।

[जातिभेदे (शांख्यारी) ।

शाङ्खिक पु० शङ्खस्तद्विकारवलयनिर्माणं शिल्पमस्य ठञ् ।

शाङ्कुष्ठा स्त्रीभ्यति यो-क शः अङ्कुष्ठ इव यस्याः । गुञ्जायाम्

शाट् पु० शट्-घञ् । वस्त्रे । स्त्रीत्वमपि गौ० ङीष् ।

शाट्क पु० न० शट्-गुलु । वस्त्रे स्त्रीत्वमपि टाप् ।

शाक्यायन पु० सनिभेदे, तेन प्रोक्तम् अण् । प्रकृतहोमकर्मणि
वैयुष्यसमाधानार्थं विहिते होमभेदे न० ।

शाक्य न० शट्स्य भावः घञ् । शठतायाम् ।

शाड स्त्रीभावायं भ्याः श्यात् न० सक० सेट् । शाडते अशाडिष्ट

शाण न० शण्येन निर्दत्तम् अण् । शणस्त्रत्वनिर्मिते वस्त्रादौ ।

शण-घञ् । (कटिपाथर) कणपाथाये शस्त्रादीनां निक-
र्षणेन तीक्ष्णीकरणयन्त्रभेदे ।शाण्माजीव पु० शाण्माजीवति आ+जीव-अण् । अस्त्र-
तीक्ष्णताकारके शिल्पिनि ।

शाण्डि पु० शण्ड-इण् । चट्टकले शण्येन निर्दत्ता इञ् वा ङीष् ।

शण्डनिर्मिते पट्टिकावस्त्रे छिद्रवस्त्रे च ।

शाण्डित लि० शण्ड-णिच्-त्त । तीक्ष्णीकृते ।

शाण्डिल्य पु० शण्डिलस्यापत्यम् यञ् । गोत्वप्रवर्त्तके भक्ति-
शास्त्रकारके सनिभेदे, तमियलात्, विल्ले वल्लभेदे च ।शात न० शो-क्त । सुखे, तद्वति, क्षिप्ते, क्षये, दुर्बले, निमित्ते
च लि० धुस्तूरे पु० ।शातकुम्भ न० शतकुम्भे भवः अण् । हिरण्ये । धुस्तूरे कर-
वीरे च पु० । [धुस्तूरे पु० ।

शातकौम्भ न० शतकुम्भे भवम् अण् द्विपदद्वयः । हिरण्ये

शातन न० शो-णिच्-तङ्च् ल्युट् । तनूकरणे, विनाशने च
'जायते पञ्चशातनमि'ति मीमांसा ।

शातभीश पु० शाता दुर्बलाः पान्था भीरवो यस्याः । सत्त्विकाभेदे

शातनी स्त्री० शातं कार्यं लाति ला-क । (चासकथा) दृष्टे ।

शातव पु० शतुरेव स्वार्थेण् । रिपौ । तस्य भावः संघोवा
अण् । वैरे, रिपुसमूहे च न० ।

शाद् पु० शद-घञ् । कर्तुम्, बालहणे च ।

शाद्हरित पु० शादेन हरितस्त्वर्थयुक्तः । शाहले देशे ।

शाहल पु० शादाः सन्त्यल जलच् । बडलहणयुक्ते देशे ।

शान भेदने भ्या० उभ० सक० सेट् स्वार्थे सञ् । शीघ्रांसति ते
अशीघ्रांसीत् अशीघ्रांसिष्ट ।

शान पु० शान-अच् । अस्त्रादीनां तीक्ष्णताकारके यन्त्रभेदे ।

शानी स्त्री० शान-इत् ङीष् । इन्द्रवारुण्याम् ।

शान्त लि० शम-क्त । शमयुक्ते, अभियुक्ते च शम-णिच्-त्त नि०

शान्तिं गमिते लि० । निर्वेदस्याविभावके रसभेदे पु० ।

लोमपादराजक यायां, ऋष्यवृद्धपत्न्यां, शमीभेदे च स्त्री० ।

शान्तनव पु० शान्तनोरपत्यम् अण् । भीष्मे, भीष्मः शान्तनव
इति तत्तर्पणमन्त्रः ।

शान्तानु पु० ह्यपरयुगमने चन्द्रवंशे प्रतीपराजपुत्रे ऋषभेदे ।

शान्ति स्त्री० शम-क्तिन् । कामक्रोधादिजये, विषयेभ्यो मनसो
निवारणे, उपद्रवनिवारणे, निवारणे च ।

शान्तिक लि० शान्तये हितम् ठक् । शान्तिकारके होमादौ ।

शाप पु० शप-घञ् । अनिष्टं भूयादित्येवम् आक्रोशे, शपथे च
शापास्त पु० शाप एवास्तं यस्य । सनौ ।शाब्दबोध पु० शब्देन निर्दत्तः अण् । अन्वयबोधे शब्दज्ञान-
जन्ये पदार्थसङ्घटितद्वारेण ज्ञानभेदे ।शाब्दिक पु० शब्दं शब्दसाधुतात्तापकं शास्त्रं वेत्त्यधीते वा
ठक् । व्याकरणशास्त्राभिज्ञे । [जालादौ ।

शामित न० शम-णिच् इत्यच् । प्रयुक्त्वमस्याने । [इन्द्र-

शास्वरी स्त्री० शम्बरेण निर्दत्ता अण् ङीष् । मायायाम्

शास्त्विक लि० शम्बुः पश्यमस्य ठक् । शाङ्खिके । (शांख्यारी)

शा(स्व)स्वक पु० श(स्व)स्वक+स्वार्थेण् । शम्बुके (शासक) ।

शाम्नाव पु० शम्भोरयम् अण् । युग्लौ, कर्पूरे, विषभेदे,

शम्भुपुत्रे, सत्त्विकाभेदे, देवदारुणि च । शिवसम्बन्धिनि,

तदुपासके च लि० । दुर्गायां स्त्री० 'शाम्नावो कुपिता

तस्ये'ति तन्त्रम् ।

शा(स)यक पु० शो(षो)-गुलु । वाणे, खड्गे च ।

शार दीर्घल्ये अद० चु० उभ० सक० सेट् । शारयति-ते अशयारत्

शार न० शार-अच्, शृ-घञ् वा । कर्तुरवयौ । तद्वति लि० ।

शारङ्ग पु० शारं कर्तुरमङ्गं यस्य शकः । चातकपक्षिणि,

हरिणे, गजे, ऋक्षे, मयूरे च ।

शारद न० शरदि भवम्-अण् । श्वेतपद्मे । काशे, वज्रके,

हरिण्युक्ते च पु० शरङ्गवमाने लि० शारं श्वेतपद्ममस्त्यस्याः

अच् । शरस्तस्याम् स्त्री० । [आङ्गे तत्काले रोगे पु० ।

शारदिक न० शरदि भवं आङ्गे रोगो वा ठञ् । शरत्काले भवे

शारदीया स्त्री० शरदि भवा ऋण । शरत्काले कर्त्तव्यायां

दुर्गापूजायाम् ।

शारि(री) स्त्री० शृ-इञ् वा ङीष् । पाशकादिघटिकायां,

पक्षिभेदे च शारीं चरन्तीं सखि ! सारये'ति नैषधम् । युद्धार्थं

गजप्रथां, व्यवहारभेदे, कपटे च । स्वार्थे कन् पक्षिभेदे ।

शारिफल पु० न० शारेः फलमाधारः । शारिपट्टके पाशक-

क्रीडासाधने द्रव्ये (कक) स्वार्थे कन् । तत्त्वैव ।

शारिवा स्त्री० शारिरिव वनति वन-ड । श्यामालतायाम् ।
शारीर वि० शरीरस्त्रेदं अण् । देहसम्बद्धे सुखदुःखादौ
तत्त्वोद्गमस्य पुनः अण् । इषे पु० । शरीरमात्मनेनाभिमन्यते
अण् । जीवे । स्वार्थे क । जीवे । शारीरं दुःखं जीवं वा
अधिकृत्य क्तो भन्त्यः अण् । व्यासकृते वेदान्तकृते
चिकित्साङ्गे सुश्रुतग्रन्थादौ कदेशे च ।

शारीरिक वि० शरीरे भवः ठक् । देहजाते दुःखादौ ।

शाकक वि० शृ-उकञ् । हिंसके ।

शाकैर वि० शकैरा अस्वस्य अण् । शकैरायुक्ते देशे शकैरा-
या विकारः अण् । फाणिते, दुग्धफेणे च पु० ।

शाकं वि० शृङ्गस्य विकारः अण् । शृङ्गजाते पदार्थे । विष्णु
धनुषि, धनुर्मात्रे च पु० । आर्द्रके न० ।

शाङ्गिन् पु० शाङ्गः अस्वस्य इति । विष्णो धन्विमात्रे वि० ।

शाद्रूल पु० शृ-उलञ् उक् च । व्याघ्रभेदे, पक्षिभेदे, राज-
सभेदे, च उत्तरपदस्यः । अष्टाथे ।

शाद्रूलललित न० अष्टादशालरपादके रुन्दोभेदे ।

शाद्रूलविक्रीडित न० जनविंशत्यलरपादके रुन्दोभेदे ।

शाखैर न० श्वय्या इदम् अण् । अत्यन्ततमसि । रात्रिसम्ब-
न्धिनि, घातके च वि० । [अशालिड ।

शाल कथने आ० आ० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । शालते
शाल पु० शल-चञ् । मत्स्यभेदे, प्राकारे, खनामख्याते, टजभेदे,
टजमाले, दन्त्यादिस्तु टजमाले 'रसालः शालः सम-
दृश्यतासुने'ति नैपधम् ।

शालग्राम पु० शालानां दृष्टाणां यामः समूहे यत् । पर्वत-
भेदे तत्र जातः अण् । तत्र जाते विष्णोर्भक्तिभेदे ।

शा(स)ालज पु० शा(स)ालात् जायते जन-ड । सज्जरसे (धुना)

शालनिन्यास पु० इत० । सज्जरसे (धुना) । [टजभेदे ।

शालपर्णी स्त्री० शालस्त्रेव पर्णान्यस्याः ङीप् । (शालपानी)

शालभञ्जिका स्त्री० शालेन भञ्जते निर्भीयते मनुज-ण्पुल ।

काष्ठनिर्मितपुत्तलिकायां, वेष्ट्यायाञ्च । [लोभे ।

शालव पु० शालः तद्विद्यास इव वलति वह्निगच्छति वल-ड ।

शालवेष्ट पु० शालस्य वेष्ट इव । सज्जरसे (धुना) ।

शालसार पु० शालस्य सारः । हिङ्गुनि शालेषु सारः । टजश्रेष्ठे

शाला स्त्री० शाल-अच् । गृहे, टजस्य स्कन्दस्य शाखायाञ्च ।

शालाञ्चि पु० शाल इवाञ्चति अन्-च-इच् । शाकभेदे (शाङ्गा)

शालातुरीय पु० शालातुरे भवः । तद्गामवासिनि सुनौ ।

शालानी स्त्री० शालमानयति आ० नो-ड गौ० ङीप् । विदार्थ्याम्

शाल सृग पु० शालायां गृहे स्तग इव । शृगावे ।

शालाटक पु० शालायां गृहे, शाखायां टक इव वा ।
कुङ्कुरे, शृङ्गाले, विङ्गाले, रुग्ने, वानरे च ।

शालि पु० शल+इच् । कलमादिधान्ये, पठिकादिधान्ये,
गन्धमाज्जारि च ।

शालिका स्त्री० शालिरिव कायति कै-क । विदार्थ्याम् ।

शालिञ्च पु० शालिं चमति चम-ड पु० सुम् । शाकभेदे ।

शालिपर्णी स्त्री० शालेरिव पर्णान्यस्याः ङीप् । माधपसर्वांम्

शालिवाहन पु० विक्रमादित्यं हत्वा शकाब्दप्रवर्त्तके नृपभेदे

शालिहोत्र पु० शालयो ह्ययनेऽत्र ङ-ङ्गन् । घोटके ।

शाली स्त्री० शाल-अच् गौ० ङीप् । क्षणजीरके ।

शालीन वि० शालामर्हति ख । छटे सलज्जे, मिश्रेयाञ्च ।

शालु न० शाल-उण् । शालूके, कषायद्रव्ये, चौरनामगन्ध-
द्रव्ये च भेदे पु० । [जातीफले ।

शालूक न० शाल-उकञ् । कुसुदादिमूले उकञ् । तत्र

शालूर पु० शाल-ऊरच् । भेदे ।

शालेय पु० शालायां भवं ठक् । मधुरिकायाम् ।

शालोत्तर पु० यामभेदे ।

शालोत्तरीय पु० शालोत्तरे भवः । प्राणिनिसुनौ ।

शालमल पु० शाल-सलञ् । (शिशुल) टजे तद्विहितहीपभेदे च
शालमलि(ली) पु० स्त्री० शाल-सलिच् वा ङीप् (शिशुल) टजे
शालमलिका पु० शालमलिरिव कायति कै-क । रोहितकटजे
शालमलीफल पु० शालमल्या इव फलमस्य । तेजफलटजे ।
शालमलीवेष्ट पु० शालमली वेष्टयति वेष्ट अच् । शालमली-
निर्यासे ण्वुल् । तत्रैव ।

शाल्व पु० शाल-व । देशभेदे ।

शाल्व पु० शव-चञ् । शिशौ स्वार्थे कन् । तत्रैव शवस्त्रेदम् अण् ।
शवसम्बद्धे 'लितां शवमागौच'मिति स्मृतिः ।

शाल्वर पु० शाल्वयति विकारयति शव-णिच् अरन् । पाप्मे,
अप्रराधे, लोभद्रुमे च शवरेण प्रोक्तमण् । शवरेकते मी-
मांसाभाष्ये । शाल्वस्त्रेदम् अण् । शाल्वर सन्धिनि वि० ।

शाल्वरी स्त्री० शाल्वस्य प्रिया अण् । शृङ्गाश्व्याम्, विद्याभेदे च
शाप्रवत वि० शाल्व भवः अण् । सतते नित्ये ।

शाल्वलिक न० शाल्वलीनां सङ्घः ठक् । शाल्वलीसमूहे ।

शास आशंसायां आ० आ० सक० सेट् क्वा वेट् । प्रायेणाङ् पूर्वकः
आशंसते आशंसिड । [पूर्वः । आशास्ते आशांसिड

शास आशीर्वादे अदा० आ० सक० सेट् क्वा वेट् । प्रायेणाङ्

शास शासने अदा० प० णिक० सेट् क्वा वेट् । शास्ति अशासन् ।

शासन न० शास-ल्युट् । निःशयस्य हितसाधनादौ प्रवर्त्तने ।

शासनहर उ० शासनं हरति हृ-अच् । आनाहारके दूते ।
 शासितृ लि० शास-तृच् इट् । शासनकर्त्तरि ।
 शास्तृ लि० शास-तृच् इडभावः । शासनकर्त्तरि ।
 शास्त्र न० शिष्यतेऽनेन शास-घ्नन् । हितानुशासने ग्रन्थे ।
 शास्त्रदर्शिनं लि० दृश-णिनि इत् । शास्त्रज्ञे शास्त्रविदाद्योष्यत् ।
 शास्त्रिन् लि० शास्त्रं वेत्त्यधीते वा इनि । शास्त्रज्ञे ।
 शास्त्रीय लि० शास्त्रेण विहितः क्व । शास्त्रोक्ते धर्मादौ ।
 शास्य लि० शास-यत् । अनुशासनीये शिष्यादौ । [अशेट् ।
 शि छेदने भा० उभ० सक० अनिट् । शिनोति शिद्यते अशेषीत् ।
 शिशपा स्त्री० शिवं प्राति पा-क छ० । (शिव) दृष्टे ।
 शि(वि)कथ्य न० शिच-यक् कुक् च छ० सख्य शोवा । (सोम)
 मधूच्छिष्टे । खार्थं कन् । तत्रैव । [कृते पदार्थे
 शिष्य न० स्त्री० शिकं-यत्, शि-यत् कुक् च । (शिका) रज्जु
 शिष्यित लि० शिष्य शिष्यस्य करोति शिष्य+णिच्-कर्मणि
 क्त । शिष्याधारे स्थापिते पदार्थे ।
 शिच स्त्री० अभ्यासे भा० आ० सक० सेट् । शिचते अशिचिष्ट
 शिचा स्त्री० शिच-अपथ । अभ्यासे वर्षानासुच्चारणप्रदर्शके
 वेदाङ्गे ग्रन्थभेदे 'शिचा कस्यो व्याकरणमि'ति उ० ।
 शिचासुर पु० ७त० । विद्यादातरि ।
 शिचित लि० शिचा जाताऽस्य तार० इतच् शिच-क्त वा ।
 कृताभ्यासे, निपुणे, विद्वे च ।
 शिख गतो भा० पर० सक० सेट् इदित् । शिङ्गति अशिङ्गीत्
 शिख(खा)ण्ड पु० शिखाममति अम-ड तस्य नेत्वम् इत० वा
 यक० । मयूरैपिच्छे, चूड़ायाञ्च ।
 शिखण्डक पु० शिखण्ड इव कन् । काकपत्रे (काण्डजुलपी)
 स्त्रीत्वमपि तत्र, सा च चूड़ायाञ्च ।
 शिखण्डिक पु० शिखण्डोऽस्यस्य ठन् । कुक्कुटे ।
 शिखण्डिन् पु० शिखण्डोऽस्यस्य इनि । मयूरे हुपद-
 राजस्य पुत्रभेदे, विष्णौ च । यथिकायां, गुञ्जायां च स्त्री
 शिखर न० शिखा अस्यस्य अरच् आलोपः । पर्वताग्रे अन्त-
 मात्रे च । हलाग्रे पु० न० । पुसके, शुष्कदण्डादौ, रत्नभेदे,
 च मूर्त्तयां स्त्री० ।
 शिखरिन् पु० शिखरोऽस्यस्य इनि । पर्वते, कोवरी,
 बन्दाके, दृष्टे, अपामार्गे, कुन्दरुके, यावनाले च । रसा-
 लायां खाद्यभेदे, समुद्रशालारपादकेऽन्धोभेदे, मल्लिकायां
 रोमावल्यां च स्त्री० ङोप । (कुङ्करसङ्गा) लुपभेदे ।
 शिखलोहित पु० शिखाज्यस्य अच् तथाभूतः सन् लोहितः
 शिखा स्त्री० शी-खत् तस्य नेत्वम् छ० । अग्निज्वालायां, सप्त

कमध्यस्थकेयुगले च 'कलोपस्य शिखां वहि'रिति सूतिः
 शिखाकन्द न० शिखेव कन्दोऽस्य । षट्छने । [(देलकी)
 शिखातृ पु० शिखायादौपशिखायास्तत्परिव । दीपदृष्टे ।
 शिखाधर पु० शिखां चूड़ां धरति ह-अच् । मयूरे, शिखा-
 धारके लि० ।
 शिखामूल न० शिखेव मूलमस्य । षट्छने, (गाजर) ।
 शिखालु पु० शिखास्यस्य आलुच् । मयूरशिखादृष्टे ।
 शिखावत् पु० शिखा ज्वालाऽस्यस्य मतप् मस्य वः । वज्रौ,
 केतुग्रहे, चित्तकटके च । शिखावति लि० मूर्त्तयां स्त्री० ङीप्
 शिखावर पु० शिखां दृणोति ह-अच् । पनसदृष्टे ।
 शिखावल पु० शिखास्यस्य वलच् । मयूरे मयूरशिखादृष्टे च
 शिखिकण्ट न० शिखिनो मयूरस्य कण्टस्तद्वर्णोऽस्यस्य अर्थ
 आद्याच् । तृत्वे (तृते) शिखिपीवादयोष्यत् ।
 शिखिध्वज शिखिनो वज्रे ध्वज इव । धूमे ।
 शिखिन् पु० शिखा अस्यस्य इनि । मयूरे, वज्रा, चित्तक
 दृष्टे, केतुग्रहे, कुक्कुटे, दृष्टे, अश्वे, अजलोम्नि, पर्वते,
 ब्राह्मणे, मेधिकायां, मयूरशिखादृष्टे च । शिखायुक्ते लि०
 शिखिप्रिय पु० शिखिनं प्रीणयति प्री-क । लघुवदरे ।
 शिखिमण्डल पु० शिखिनां मण्डलमिव यत् । वरुणदृष्टे ।
 शिखिमोदा स्त्री० शिखिनं मोदयति छद-णिच्-अच् ।
 अंजमोदायाम् । [कुञ्जाण्डे ।
 शिखिवर्जक पु० शिखिनं वर्द्धयति दृढ-णिच्-खुल् ।
 शिखिवाहन पु० शिखी मयूरो वाहनं यस्य । कार्तिकेये ।
 शिग्रु पु० शि-रूक् युक् च । (सजिना) दृष्टे शकमात्रे च ।
 शिघ्र आघ्राणे भा० पर० सक० सेट् इदित् । शिङ्गयति अशिङ्गीत्
 शिङ्गाण न० शिचि-आनच् छ० णत्वम् । काचपाले लोहमले,
 नासिकामले, श्लेष्मणि च । खार्थं कन् । नासिकामले न० ।
 शिज अस्य टध्वनौ इदित् वा चु० उभ०पक्षे अदा० आ० सक०
 सेट् । शिङ्गयति ते शिङ्गते अशिङ्गित् त अशिङ्गिष्ट
 आदिरप्ययं पर० इत्येके तेन शिङ्गति अशिङ्गीत् ।
 शिङ्गा स्त्री० शिजि-अ । भूषणशब्दे । शिजि-अच् । धनुर्गुणे
 शिङ्गिनी स्त्री० शिङ्गति शिजि-णिनि । धनुर्गुणे ।
 शिष्ट अनादरे भा० पर० सक० सेट् । शेटति अशेट् ।
 शित लि० शो-क्त । दुर्बले, शाण्ठिते च ।
 शितद्रु पु० शतं द्रवति द्रु-कु-नि० । (शतलुज) नदीभेदे ।
 शितशूक पु० शितशीलः शुको यस्य । मवे । [तद्वर्णवति लि०
 शिति पु० शि-क्लिच् । भुजपत्रदृष्टे, शुक्लवर्णे, कणवर्णे च ।
 शितिकण्ट पु० शितिः कण्डो यस्य । शिवे, दास्यहविर्णे च

शितिचार पुं शितिः सन् चरति चर-वञ् । (सुपनि) शाके
शितिसारक पुं शितिः शुभः सारो यस्य कप् । तिन्दु कण्ठे
शितिलि वि० श्लथ-किलच् ० । क्षथे, अट्टके संयोगभेदे, सन्दे च
शिति पुं शि-निक् । यद्वन्त्ये, चतियभेदे यस्य सात्यकिर्नप्रा
शिप्र पुं शिर क् पुक् च । सरोवरभेदे, नदीभेदे स्त्री० ।
शिफ पुं स्त्री० शि-फक् । हलायां जटाकारे भूवे ।
शिफाक पुं शिफेव इवार्थे कन् । पद्मभूवे ।
शिफाकन्द पुं शिफेव कन्दः । पद्मभूवे ।
शिफाधर पुं शिफां धरति छ-अच् । शाखायाम् ।
शिफारुह पुं शिफायां रोहति रुह-क । वटहले ।
शि(वि)स्वा स्त्री० शिष्यति समति वा शम (सम) डम्बच् ०
(क्षिमी) स्वाते प्रदार्थे चक्रमर्हं च ।
शिस्वि(स्वी) स्त्री० शम-वि नि० वा ङीप् । शिम्बायाम्, (शिम्)
लतायां, एरकायाञ्च, स्वाथे कन् तलैव । [कन्] तलैव ।
शिस्विपर्णी स्त्री० शिस्वि रिव पर्णमस्याः । सहपण्याम् स्वाथे
शिर न० शृ-क । मलके, पिप्पलीभूवे, श्यायाम्, अजगरे च ।
शिरःफल पुं शिर इव फलमस्य । नारिकेले ।
शिरःशूल न० शिरसः शूलमिव तापकल्पात् । रोगभेदे ।
शिरज पुं शिरे जायते जन-ङ । कोशे ।
शिरस् न० शृ-असृन् नि० । मलके, अप्ये च ।
शिरसिरुह पुं शिरसि रोहति रुहक-अलुक् सं० । कोशे ।
शिरस्त न० शिरसि कायति प्रकाशते कै-क । शिरस्ताणे ।
शिरस्त न० शिरस्तायते तै-क । शिरोरुहके उष्णोपे । [लि०
शिरस्य पुं शिरसि भवः यत् । निर्मलकेषु शिरोजातमाने
शिरां स्त्री० शृ-क । नाद्याम् (शिर) ।
शिरापत्त पुं शिरेव पत्तं यस्य । हिलालहले ।
शिराल न० शिरास्त्वस्य लच् । कर्मीरुहे शिरायुक्ते लि० ।
शिरावृत्त न० शिरेव वर्तते वृत्त-क । सोमके ।
शिरौघ पुं शृ-इपन् । खनामख्याते हले । [शालायाम्
शिरोमृह न० शिरास्य सुपरिस्थं मृहम् । (चिलेवर) चन्द्र-
शिरोधरा स्त्री० शिरोमस्तकं धरति छ-अच् । सीवाम् ।
शिरोधि स्त्री० शिरो धीयतेऽल धा-कि । सीवाम् ।
शिरोमणि पुं स्त्री० शिरसि धात्रीमणिः । शिरोधार्ये रत्ने
बुद्धामणौ । स्त्रीपते वा ङीप् । शिरोरत्नादयोप्यत्र ।
शिरोरुजा स्त्री० शिरो रुजति व्यथयति रुज-क । सप्रच्छद-
हले । इत० । मलकरोगे ।
शिरोरुह पुं शिरसि रोहति रुह-क । कोशे ।
शिरोवल्ली स्त्री० शिरसः वल्लीव । समूरुद्धायाम् ।

शिरोवृत्त न० शिर इव वृत्तं वर्तलम् । सरिचे । [पामार्गे
शिरोवृत्तफल पुं शिरो वृत्तं सरिचमिव फलमस्याः । रक्ता-
शिरोवेष्ट पुं वेष्ट-वञ् शिरसो वेष्टः । उष्णोपे ल्युट् ।
तलैव न० ।

शिल उक्ते कण्ठश आदाने त्पर-सक-सेट् । शिलति अश्लीत्
शिल न० शिल-क । गृहीतशयात् चेत्वात्कण्ठश आदानरूपायां
हत्तौ, पापाण्ये, हाराधः स्थितकाष्ठाखण्डे च स्त्री० ।
शिलाकर्णी स्त्री० शिलेव कर्णमस्य ङीप् । शल्लकीहले ।
शिलाकुट्टक पुं शिलां कुट्टयति कुट्ट-ण्वल् । पापाण्यभेदे
अलभेदे । शिलया कुट्टति विहृषीकरोति । तापनभेदे ।
शिलाज न० शिलातो जायते जन-ङ । शैलेये गन्धद्रव्ये ।
शिलाजतु न० शिलाजातं जतु । पर्वतजाते उपधातुभेदे ।
शिलाक्षणी स्त्री० शिला व्यज्यतेऽनया अनृज-ल्युट् । काला
क्षणीहले ।

शिलात्मज न० शिलाया आत्मज इव । लोहे ।
शिलादद्रु पुं शिलाया दद्रु रिव । शैलेये गन्धद्रव्ये ।
शिलाधातु पुं शिलाया धातुश्चरमधातुरिव शुभ्रत्वात् ।
श्वेतोपले, (खड्गो) पीतवर्ण-गौरिकभेदे च ।
शिलापुत्र पुं शिलायाः पुत्र इव । (लोङ्गा) । प्रस्तरखण्डे ।
शिलापुष्प न० शिलायाः पुष्पम् । शैलेये गन्धद्रव्ये ॥
शिलाभेद पुं शिलामपि भिन्नं भिद-अण् । पापाण्यभेदि
हले, पापाण्यभेदकाले च ।
शिलाव्याधि पुं शिलाया व्याधिरिव । शैलेये गन्धद्रव्ये ।
शिलासन न० शिलाया आसनम् । शैलेये गन्धद्रव्ये ।
शिलासार न० शिलायाः सार इव । लोहे ।
शिलि पुं शिल-कि । भूर्जपत्रहले हारस्ये काष्ठे (गोवराट्)
भेक्याञ्च छत्वाकपुष्पे च स्त्री० ङीप् ।

शिलीन्ध्र न० शिलीं धरति छ-क छ-सम् । कदलीपुष्पे ।
शिलीन्ध्रक न० शिलीन्ध्र इव कै-कन् । गोमयच्छत्वाके ।
शिलीपद पुं शिलीव पदमस्य । रोगभेदे (गोद) ।
शिलीमुख पुं शिली मुखं दुःखमस्य । भ्रमरे, वाणे, युवे,
जङ्गीभूते च ।

शिलीन्ध्रय पुं शिलानासृज्यो यत् । पर्वते ।
शिलोज्ज पुं शिलेनोज्जः उक्लि-वञ् । उपात्तशयात् चेत्वात्
शेषावचयने । [शिलीङ्गादयोप्यत्र ।
शिलीत्य शिलाया उत्तिष्ठति उद-स्था-क । शैलेये गन्धद्रव्ये
शिल्प न० शिल-पक् । चित्तकलादिकर्मसु । [चित्रादिकर्तारि ।
शिल्पकारिन् लि० शिल्पं चित्रादिकलां करोति कृ-णिनि ।

शिल्पशाला स्त्री० इत० । चित्रकरादीनां चित्रकरणगृहे ।
शिल्पशाला न० शिल्पज्ञापनं शास्त्रम् । वास्तुविद्यादि
ज्ञापके शास्त्रे ।

शिल्पिन् त्वि० शिल्पं वेत्त्यधीते वा इति । चित्रादिकर्मकरे ।
शिव न० शो-वन् पु० । मङ्गले, सुखे, जले । सैम्भवे, सासुत्रे

च लवणे, श्वेतटङ्गणे च । मङ्गलवति त्वि० । महादेवे,
भोगे, बालभट्टे, बालके, गुग्गुलौ, वेदे, पुण्डरीकटले,
कृष्णधूसरे, पारदे, देवे, लिङ्गे, विष्णुश्चादिषु मध्ये
विंशतितमे योगे च पु० । [यनार्थं गोष्ठे निखाते काष्ठे ।

शिवक पु० शिव-इव इवार्थे कन् । कीलके गगनं गात्रकण्डू-
शिवकाञ्ची स्त्री० इत० । परीभेदे ।

शिवधर्मज शिवधर्माज्जायते जन-ड । मङ्गलभट्टे ।

शिवचतुर्दशी स्त्री० शिवप्रिया चतुर्दशी । फाल्गुनकृष्ण-
चतुर्दश्याम् ।

शिवदार् न० शिवो देवस्तदादिकं दार । देवदारुट्टे ।

शिवदूतो स्त्री० शिवो दूतो यस्याः । दुर्गाभूर्तिभेदे ।

शिवदुस पु० शिवप्रियः दुस । विल्लट्टे ।

शिवद्विष्टा स्त्री० इत० । केतक्याम् ।

शिवधातु पु० इत० । पारदे ।

शिवपुरी स्त्री० इत० । काम्याम् ।

शिवप्रिय न० इत० । रुद्राणे, महादेवपुष्पे त्वि० । वकट्टले,
धूसरे, स्मट्टिके च पु० । दुर्गायां स्त्री० ।

शिवमल्लक पु० शिवः कल्याणकरः मल्लइव कायति कै-क ।
अर्जुनट्टे ।

शिवमल्ली स्त्री० शिवस्य मल्लोव प्रिया । वकट्टले ।

शिवराति स्त्री० शिवप्रिया तदुपासनार्था रातिः । शिव-
चतुर्दश्यां साधितः परस्मात् कृष्णचतुर्दश्याम् । तद्वातौ
हि शिवपूजनव्रतादिकं क्रियते इति तस्या रातेस्तत्प्रिय-
त्वम् तद्विवसकर्म्ये व्रते च ।

शिवलिङ्ग न० इत० । शिवस्य लिङ्गाकारे प्रस्तारदिसमे प्रदार्थे ।

शिवलोक पु० इत० । कैत्रासनान्तके स्थाने ।

शिववल्लभ त्वि० इत० । महादेवप्रिये । शतपत्त्रां स्त्री० ।

शिववल्लो स्त्री० शिवप्रिया वल्लो । लिङ्गलतायां, श्रीवल्लभाञ्च ।

शिववाहन न० शिवं वाहयति वह-णिच्-ल्यु । वृषभे ।

शिववीज न० इत० । पारदे शिववीर्यादयोप्यत्र ।

शिवशेखर पु० शिवस्य शेखर इव । धूसरे, वकपुष्पे च ।

शिवसुन्दरी स्त्री० इत० । दुर्गायाम् ।

शिवा स्त्री० शी-वन् नि० । मङ्गलवत्यां स्त्रियां, दुर्गायां,

सुक्तौ, षड्गले, हरीतक्याम्, शमीटले, आमलक्यां,
दूर्वायां, गोरोचनायाञ्च ।

शिवानी स्त्री० शिवं कल्याणमानयति या+नी-ड गौ० डीप् ।

जयन्तीटले । शिवस्य पत्नी डीप् आनुक् च । दुर्गायाम् ।

शिवापीड पु० इत० । वकट्टले ।

शिवाफला स्त्री० शिवाया इव फलं यस्याः । शमीटले ।

शिवालय न० शिव आलीयतेऽल लो-व्यच् । प्रशाने इत० ।

रक्ततुलसां महादेवगृहे च पु० ।

शिवास्मृति स्त्री० शिवायाः स्मृतिर्यस्याः । जयन्तीटले तन्मा-

मोच्चारणे हि जयन्तीनामकदुर्गायाः स्मरणम् । [वकट्टले

शिवाह्लाद पु० शिवमाह्लादयति आ+ह्लाद-णिच्-अण् ।

शिवाह्ला स्त्री० शिवस्येवाह्ला यस्याः । रुद्रजटाटले ।

शिवि पु० शि-वि नि० न युणः । हिंस्रपशौ, भूर्जटले उशी-
नरराजसुते वृषभेदे च । [डुली ।

शिविका स्त्री० शिवं करोति शिव+णिच्-खुल् । यानभेदे

शिविर न० शो+किरच्-वुक च । कटके सैन्यनिवासस्थाने

शिवेष्ट पु० इत० । वकट्टले दूर्वायां स्त्री० । महादेवप्रिये त्वि०

शिशिर न० शश-किरच्-नि० । हिमे, माघफाल्गुनमास-

इयात्मके ऋतुभेदे शीतले स्थले च तद्वति त्वि० ।

शिशु पु० शो-कु सम्प्रदायः द्विलम् । बालके स्वल्पे च ।

शिशुक पु० शिशुरिव इवार्थे कन् । जलजन्तुभेदे (शिशुक) ।

शिशुगन्धा स्त्री० शिशुः स्वल्पो गन्धो यस्याः । मल्लिकार्भेदे

शिशुचान्द्रायण न० चतुरः प्रातरभ्योयात् पिण्डान् ध्रुवः

समाहितः चतुरोऽस्तमिते सूर्ये शिशुचान्द्रायणं स्मृतं-

मित्युक्ते व्रते । [स्त्री० ।

शिशुत्व न० इत० । शिशोर्भावं त्व । बाल्ये तत् शिशुताप्यत्व

शिशुपाल पु० चेदिदेशीयराजभेदे दम्भोपात्मजे । [मीरुण्णे

शिशुपालहन् पु० शिशुपालं हतवान् हन-भूते किप् ।

शिशुमार पु० शिशुं मारयति मृ-णिच् । जलजन्तुभेदे

गगनस्य ताराचक्रभेदे च ।

शिश्र पु० शश-नक् नि० । मेढ्रे पुंचिभेदे ।

शिश्विदान त्वि० श्विद-कानच्-द्विलम् । पापकारके ।

शिष वधे आ०पर० सक०सेट् । शेषति अशेषीत् ।

शिष परिशेषीकरणे वा चु०उ०पले आ०प०सक० सेट् । शेष-

यति ते शेषति अशीशिषत् त अशेषीत् । [च ।

शिष विगेषे रुधा०प्र०सक०अनिट् । शिनष्टि अशिषत् । [धीरे

शिष्ट त्वि० शास-क्त । शान्ते, वेदवाक्ये विश्वासकरे, सुवीधे

शिष्टाचार पु० शिष्टानामाचारः । सख्यहारे ।

शिष्टि स्त्री० शास-क्तिन् । आशायां, शासने, ताडने च
'शिष्यशिष्टिरवधेने'ति स्रुतिः ।

शिष्य वि० शाम-क्यप् । शिष्याये, छात्रे, उपदेशे च ।

शि(सि)क्लु पु० सिङ्-लक् नि० सख्य शो वा । गन्धद्रव्यभेदे स्थायै
कन् । तत्रैव । [अशोकिट् ।

शी शयने अदा० आ० अक० सेट् । शेते अशयिष्ट । [शोकिति

शोक सेके सर्पणे च आ० आ० सक० सेट् चङि न क्तस्वः ।

शोक आभर्षे सेके च चु० उभ० पक्षे आ० प० सक० सेट् ।

शोकयति ते शोकति अशीशिकत्-त अशीकीत ।

शीकर न० शोक-अरन् । सरलद्रवे, जलकण्ठे, वायौ च ।

शीघ्र न० शिषि रक् ण् । विलम्बाभावे त्वरिते च तद्वति लि०

शीघ्रजन्मन् पु० शीघ्रं जन्म यस्य । करञ्जद्वये ।

शीघ्रपुष्प पु० शीघ्रं पुष्पं यस्य । वक्रद्वये । [कर्चरि ।

शीघ्रवेधिन् पु० शीघ्रं विधिति विध-णिनि । शीघ्रलक्षवेधन-

शीत न० शै-क्त । शीतले, जले, हिमे च । बद्धवारद्वये
असनद्वये वेतनद्वये च पु० । शीतस्पर्शवति लि० ।

शीतक पु० शीतमिव करोति । दीर्घस्त्विति णि आलस्यहेतुना
कार्यकारणाय शीतवाधाभिमनिय सृष्टिते शीत+स्थायै
कन् । शीतपदार्थे, शीतकाले, दृष्टिके च ।

शीतकर पु० शीतः शीतलः करो यस्य । चन्द्रे । कर्पूरे च ।

शीतकिरणादयोऽप्यत्र लि० शीतकारके ।

शीतकाल पु० ईत० । हिमरुतौ मार्गपौषमाशुद्ध्यात्मके काले ।

शीतकुम्भ पु० शीतं कुम्भाति कुन्भ-अच् नि० । करवीरे ।

शीतक्षुद्र पु० 'त्वाहं' शीतं पिबेत् तोयं त्वाहं शीतं पयः
पिबेत् । त्वाहं शीतं दत्तं पीत्वा वायुभक्षपरस्त्वहमि-
त्युक्ते व्रते ।

शीतचार न० कर्म० । श्वेतदङ्गणे ।

शीतगन्ध न० शीतः शीतलः गन्धो यस्य । श्वेतचन्दने ।

शीतगु पु० शीता गावः किरणाः यस्य । चन्द्रे, कर्पूरे च ।

शीतपर्णी स्त्री० शीतं पर्णं यस्याः ङीप् । अर्कप्रक्षिकायाम् ।

शीतपल्लवा स्त्री० शीतः पल्लवो यस्याः । भूमिजम्बूम् ।

शीतपाकिनी स्त्री० शीते पाकोट्यस्याः इनि । काकोल्याम्

शीतपाकी स्त्री० शीतेन पाको यस्याः ङीप् । वाक्यालके,
काकोल्याश्च । [स्थायै कन् । शैलेये । अर्कद्वये च ।

शीतपुष्प पु० शीतं शीतवीर्यकरं पुष्पं यस्याः । शिरीषद्वये

शीतप्रभ पु० शीतस्य हिमस्त्वैव प्रभा यस्य । कर्पूरे ।

शीतप्रिय पु० ईत० । पर्पटे ।

शीतफल पु० शीतं शीतलवीर्यकरं फलमस्य । उडुम्बरे, गेली च

शीतबला स्त्री० शीतं बलं च यस्याः । महासमझावाम् ।

शीतभानु पु० शीताः शीतलाभानयोऽस्य । चन्द्रे, कर्पूरे च ।

शीतभीरु स्त्री० ईत० । सङ्क्षिकायाम् शीतभीते लि० ।

शीतमञ्जरी स्त्री० शीतकाले मञ्जरी यस्याः न कप् । शेफा-
लिकायाम् ।

शीतमूलक न० शीतं शीतवीर्यकरं मूलमस्य कप् । उग्रिरे ।

शीतरश्मि पु० शीतारश्मयोऽस्य । चन्द्रे, कर्पूरे च ।

शीतल पु० शीतं लाति ला-क शीतलस्यलक्षत्वा । शीतस्पर्शे
तद्वतिलि० । मलयोज्ज्वल-चन्दने, शैलेये, पद्मके, सौक्तिके
बोरणमूले, शैलेये च न० । अश्वनपय्यां बद्धवारद्वये,
चम्पके, चन्द्रे, कर्पूरे, राले च पु० ।

शीतलक न० शीतलमिव इवार्थे कन् । श्वेतोत्पले मरुतके पु०

शीतलच्छद् पु० शीतलः शीतलस्पर्शवान् छद्दोऽस्य । चम्पके
कर्म० । शीतलपत्रे पु० । [वारिणि न०

शीतलजल न० शीतलं जलं यस्मात् । उत्पले कर्म० । शीतल

शीतलवातक पु० शीतलोभातो धातुभेदे यस्मात् । अश्वन-
पय्याम् । तत्त्वेवने हि वायोः शीतलता ।

शीतला स्त्री० देवीभेदे जलजट्वभेदे च । तत्र ङीप् च ।

शीतवल्क पु० शीतः शीतकरः वल्कोऽस्य । उडुम्बरे ।

शीतवीर्यक पु० शीतं शीतलकरं वीर्यं यस्मात् । झञ्जद्वये ।

शीतशिव न० शीतं शीतलमपि शिवम् । सैन्धवलवणे । मिथे
कायां, शमीद्वये च स्त्री० । मधुरिकायाम् पु० ।

शीतसह पु० शीतं सहते सह-अच् । पीतुद्वये, नीलसिन्धु-
वारे च वाचस्पत्यम् स्त्री० । [कुटुम्बिन्यां, दूक्षायाश्च ।

शीता स्त्री० श्वै-क्त । लाङ्गलपद्मौ, रामपत्न्याम्, अतिबलायां

शीतांशु पु० शीताः अंशवो यस्य । चन्द्रे, कर्पूरे च । [लि०

शीताङ्गी स्त्री० शीतमङ्गलस्याः ङीप् । हंसपदीद्वये । शीतलदेहे

शीतार्त्त लि० शीतेन हतः । शीतालौ ।

शीतालु लि० शीत+अस्त्वर्थे आलुच् । शीतवाधाशुक्ते ।

शीतावला स्त्री० शीतमावलयति आ+वल-णिच्-कण् । महास
मङ्गायाम् । [काले ध्वनिभेदे ।

शीत्कार पु० शीदित्वस्य कारः शीत्+क-घञ् । स्त्रीणां रति

शी(सो)त्य लि० शी(सी)ताम् अर्हति यत् । हलकृष्टे जेलादौ ।

शीधु पु० न० । शी-धुक् । द्युनुरसजाते मद्यभेदे ।

शीधुगन्ध पु० शीधोरिव गन्धोऽस्य । बज्जलद्वये ।

शीन लि० श्वै-क्त । घर्भीभूते हतादौ । मूर्खे, अजगरे च पु० ।

शीभ कथने स्वा० आ० सेट् चङि न क्तस्वः । शीभते अशीभिष्ट

शीर पु० शी-रक् । अजगरपदे ।

शीर्षं लि० शु०-क्त। कश्चे, शु०कताप्रामे च।
 शीर्षपत्र पु० शीर्षं पत्रमस्य। कर्णिकारद्वये, निम्बे, पट्टिका
 लोभे च। विशेषपत्रयुक्ते लि०। कर्म० विशेषे पर्थे न०।
 शीर्षप्रण पु० शीर्षं पर्थमस्य। निम्बे, विशेषपत्रयुक्ते लि०।
 कर्म०। विशेषे पर्थे न०। [स्वार्थे कन्। तत्रैव
 शीर्षपुष्पी स्त्री० शीर्षं पुष्पमस्याः छीप्। अवाकपुष्पागम्।
 शीर्षमाला स्त्री० शीर्षानां मालेव। पृच्छिपर्यागम्। कर्म०।
 विशेषे माल्ये।
 शीर्षवृन्त न० शीर्षं वृन्तमस्य। (तरसज) फलद्वये। [इत्यादि
 शीर्षं न० शिरस् वा शीर्षादेशः। मलके। शशादौ शीर्षः
 शीर्षक न० शीर्षं कायति कै-क। शिरस्त्राणे (टोपर) शिरस्त्रि
 जयपराजयपत्रत्राण्यदण्डभेदे 'शीर्षकस्थऽभिधोक्तरी'ति
 सूतिः। स्वार्थे कन्। मलके न०। तेन कायति कै-क।
 राहुग्रहे। [लोऽहंत्वा'मिति भट्टिः।
 शीर्षच्छेद्य लि० शीर्षच्छेदमर्हति यत्। बध्ये 'शीर्षच्छेदास-
 शीर्षग्य पु० शीर्षं बध्यते शीर्षं-यत् शीर्षादेशः। शिर-
 स्त्राणे। शीर्षभवः यत्। विशदकेये पु० केजजाते लि०।
 शीर्षरक्ष न० शीर्षं रक्षति रक्ष-अण्। शिरस्त्राणे।
 शील सभाषी भा० पर० अक० सेट्। शीलति अशीलोत्।
 'सरसीः परिशीलितमिति नैषधम्।
 शील अभ्यासे अतिशयने च अद० बु० उभ० सक० सेट्। शील-
 यति ते अशिशीलत् त। [पु०
 शील न० शील-अण्। स्वभावे, सहृत्ते, चरिते च। अजगरपथे
 शीलन न० शील-ल्युट्। अभ्यासे, अतिशयने, प्रवर्तने च।
 शीलित लि० शील-क्त। अभ्यासे, शीर्षे च।
 शुक्र गतौ भा० पर० सक० सेट्। शोकेति अशोकोत्।
 शुक्र न० शुक्र-क। शन्यिपर्थे, वस्त्रे, वस्त्राद्वये च। व्यासृते,
 पक्षिभेदे शोनकद्वये च पु०।
 शुक्रच्छद न० शुक्रस्य छदश्च छदो दलमस्य। शन्यिपर्थे।
 शुक्रजिह्वा स्त्री० शुक्रस्य जिह्वा पर्थमस्याः। (शुयाटोटी)द्वये
 शुक्रतर् पु० शुक्रप्रियस्तर्षः। शिरीषद्वये शुक्रद्रुमादयोप्यत्र।
 शुक्रदेव पु० व्यासउले।
 शुक्रनाशन पु० शुक्रं नाशयति नश-णिच्-ल्यु। दद्रुने।
 शुक्रनास पु० शुक्रस्य नासेव पत्रमस्याः। श्लोनाकद्वये शुक्र-
 तल्यनासायुक्ते लि०। कादम्बरीपन्थमसिद्धे नारापीडवृक्ष-
 मन्त्रभेदे पु०।
 शुक्रपिण्डो पु० शुक्रानां पिण्डा पिण्डिव। शुक्रशिख्याम्।
 शुक्रपुच्छ पु० शुक्रस्य पुच्छश्च। गन्धके इत०। शुक्रस्य पुच्छे पु०।

शुक्रपुष्प पु० शुक्रश्च हरिश्च पुष्पमस्य। शिरीषद्वये।
 शुक्रप्रिय पु० इत०। शिरीषद्वये, जम्बुं स्त्री०।
 शुक्रफल पु० शुक्रश्च फलमस्य। अर्कद्वये।
 शुक्रवस्त्रं पु० इत०। दाडिमद्वये इत०। तस्य प्रिये लि०।
 शुक्रशि(सि)खा स्त्री० शुक्रश्च शि(सि)खा। कपिकच्छाम्।
 शुक्रादन पु० शुक्रैरयते अद-ल्युट्। दाडिमे।
 शुक्रानना स्त्री० शुक्रस्थाननमिव पत्रमस्याः। (शुयाटोटी)द्वये
 शुक्रोदर न० शुक्रस्योदरमिव। तालीशपत्रे इत०। शुक्रस्योदरे
 शुक्र न० शुच-क्त। मांसे काञ्जिके, द्रवद्रव्यभेदे, 'शुक्रं यन्मधुरं
 कालवशादन्तत्वागत'मित्युक्ते पदार्थे च 'दधि शुक्रेषु
 भोक्तव्य'मिति मतुः। निहरे, पूते, छिद्ये, दुर्जने, अस्त्रे,
 च लि०। शुक्रिकायां स्त्री०।
 शुक्ति स्त्री० शुच-क्तिन्। जलजन्यभेदे (भित्तुक) कपालखण्डे,
 गृहे, शङ्खनखे, नख्याम्, अशोरोगे, अश्वावर्तके,
 चक्षुरोगभेदे च। [कायाच्च।
 शुक्तिका स्त्री० शुक्तिरेव कन्। (भित्तुक) सुतास्त्रोटे, चुक्ति-
 शुक्तिज न० शुक्तौ जायते जन-ड। सुक्तायाम्। [छीप्।
 शुक्तिमत पु० शुक्तिरस्यस्य मतम्। पर्वतभेदे। नदीभेदे स्त्री०।
 शुक्र न० शुच रक्त्वि० कृतम्। मज्जजाते चरमधातौ, नेत्र-
 रोगभेदे च। ग्रहभेदे, दैत्यशरी, अग्नौ, चित्तकद्वये, ज्येष्ठ
 मासे, विष्कम्भादिषु योगेषु मध्ये चतुर्विंशे योगे च पु०।
 शुक्रकर पु० शुक्रं वीर्यं करोति क-अण्। मज्जधातौ। वीर्य-
 कारके लि०।
 शुक्रभुज् स्त्री० शुक्रं भुङ्क्ते भुज-क्तिप्। मयूरजातिस्त्रियाम्
 शुक्रला स्त्री० शुक्रं लाति ला-क। उच्चटाद्वये।
 शुक्रशिष्य पु० इत०। दैत्ये अहरे।
 शुक्रिय लि० शुक्रोदेवताऽस्य तस्येदम् वा व। शुक्रसंबन्धिनि
 तद्भवते, यजुर्वेदीये 'स्रचं वाचमि'त्यादिके षट्त्रिंशत्तमे
 शान्त्यध्याये न०।
 शुक्र न० शुच-लक् कृतम्। रजते, नवनेते, अक्षिरोगभेदे
 च। श्वेतवर्णं पु०। श्वेतवर्णवति शुद्धे च लि०।
 शुक्रकन्द पु० शुक्रः कन्दो यस्य। सहिषकन्दे। अतिविषायां
 स्त्री०। कर्म०। श्वेते कन्दे।
 शुक्रकर्म्मन् लि० शुक्रं शुद्धं कर्म यस्य। पवित्रे शुभचरिते।
 शुक्रकुष्ठ न० कर्म०। श्वेतकुष्ठे (धवल)। [लि०
 शुक्रदुग्ध पु० शुक्रं दुग्धमस्य। शङ्काद्वये। श्वेतनिर्धासवति
 शुक्रधातु पु० कर्म०। कटिन्याम् (खडि)
 शुक्रपत्र पु० कर्म०। दृष्टाद्वये शुक्रकलाक्रियापक्षद्वयकात्वे

चान्द्रसाधने काले, श्वेतकंदे, काले, वने च ।
 शुक्लपुष्प पुं शुक्लं पुष्पमस्य । खलाकडचे, कुन्दहले, मरुवने च ।
 श्वेतपुष्पवति त्रि० नागदन्त्या स्त्री० डीप् । कर्म० शुभे पुष्पे न० ।
 शुक्लपृष्ठक पुं शुक्लं पृष्ठमस्य कप् । सिन्धुकण्डे । [त्रि०]
 शुक्लरोहित पुं वर्षावर्षेनेति कर्म० । श्वेतरक्ते वर्णे, तद्वति
 शुक्लला स्त्री० शुक्लं लाति ला-क । उज्जटायाम् ।
 शुक्लवायस पुं कर्म० । वने, श्वेतकाले च ।
 शुक्लशाल पुं कर्म० । गिरिनिम्बे श्वेतवर्णहले च ।
 शुक्ला स्त्री० शुक्ल+अर्थ आद्यच् टाप् । सरस्वत्यां, शर्करायां,
 काकोत्यां, विदार्थ्यां, खुह्यां, श्वेतवर्णवत्यां, स्त्रियाञ्च ।
 शुक्लाङ्गी स्त्री० शुक्लमङ्गमस्याः ङीप् । मेफालिकायाम्, श्वेताङ्ग-
 युक्ते त्रि० ।
 शुक्लापाङ्ग पुं शुक्लः अपाङ्गो यस्य । मयूरे ।
 शुक्लान्त न० कर्म० । अन्तर्गते ।
 शुक्लिमन् पुं शुक्लस्य भावः इमनिच् । श्वेतवर्णे ।
 शुक्लोपला स्त्री० कर्म० स अस्वस्याः अच् । शर्करायाम् ।
 शुक्ल पुं श्वेत-गतस्यनेत्वं नि० अत उत्पञ्च । वटहले, आम्ना
 तके, शूके च । पर्पटीहले धान्यादिशूके च स्त्री० ।
 शुद्धाकम्पान् न० शुद्धेः वटपल्लवैः आ सम्यक् कसे यत् ।
 पुंसवनसंस्कारभेदे ।
 शुद्धिन् पुं शुद्धोऽस्वस्य इति । वटहले । शुद्धवति त्रि० ।
 शुच् स्त्री० शुच-क्तिप् । शोके । वा टाप् । तत्रैव ।
 शुच शौचे क्लेदे च दिवा० उभ० अक० सेट् । शुच्यति ते
 अशुचत्-अशोचीत् अशोचिष्ट ।
 शुच शोके भा० पर० सक० सेट् । शोचति अशोचीत् ।
 शुचि पुं शुच-क्तिन् । वृहौ, चित्रकण्डले, ज्येष्ठमासे, आषाढ-
 मासे शुद्धाचरणे, शोभा, वृहौ, शुद्धमन्त्रिणि, अग्नि-
 भेदे श्वेतवर्णे च । तद्वति त्रि० ।
 शुचिद्रुम पुं कर्म० । अश्वत्यहले ।
 शुचिमल्लिका स्त्री० कर्म० । नवमल्लिकायाम् । [अशुचीत् ।
 शुच्य अभिपवे भा० पर० सक० सेट् निष्ठा अनिट् । शुच्यति
 शुठ गतिविधाते भा० पर० सक० सेट् । शोठति अशोठीत् ।
 शुठ आलसे च्० उभ० सक० सेट् । शोठयति ते अशुशुठत् ।
 शुठ शोधने वा० च्० उभ० पले भा० पर० सक० सेट् इदित् ।
 शुठयति ते शुठयति अशुशुठत् त अशुशुठीत् ।
 शुथिल(स्त्री) स्त्री० शुठि-इच् वा ङीप् । (शुठ) । हले ।
 शुण गतौ त्० पर० सक० सेट् । शुणति अशोणीत् । [स्त्री० ।
 शुण्ड पुं शुण्ड-ड तस्य नेत्त्वम् । मदनिकरे, गजहस्ते पुं

स्त्रीपक्षे टाप् लट्पापान्दहे वेश्यायाम् सुरायां नलिन्यां
 कुट्टिचाम् जलहस्तिन्याञ्च स्त्री० ।
 शुण्डार पुं शुण्डा अस्त्यर्थे र । शौचिङ्के, हस्तिनि च ।
 अपकर्षे र । अपकटशुण्डायाम् । लच् । हस्तिनि ।
 शुण्डी स्त्री० शुण्डाकारोऽस्त्यस्याः अच् गौ० ङीप् । (हाति-
 शुण्डा) हले । [पविते, शुभे च त्रि०]
 शुङ्ग न० शुङ्ग-क्त । सैन्धवलवणे, मरिचे च । केवले, निर्हृषे,
 शुङ्गवल्ली स्त्री० कर्म० । शुङ्ग्याम्, पवित्रायां-लतायाञ्च ।
 शुङ्गान्त पुं शुङ्गः अन्तः प्रत्येनो यस्य । अन्तःपुरे, उपचारात्
 तत्र स्थितायां राजयोपिति पुं स्त्री० । 'शुङ्गान्तभोगनि-
 तान्ततटे इति नैवधम् ।
 शुङ्गापल्लवति स्त्री० कर्म० । अर्गालङ्कारभेदे ।
 शुङ्गि स्त्री० शुङ्ग-क्तिन् । माञ्जने नैर्भल्यसम्पादने वैदिककर्म-
 योग्यतासम्पादकसंस्कारभेदे च ।
 शुङ्गोदन पुं बौद्धभेदे ।
 शुङ्ग शौचे शोधने, निःशेषभवेने च दि० पर० सक० अनिट् ।
 शुङ्ग्यति अशुङ्गत् । भक्तोहरः शुङ्ग्यति यदुष्णः स्वादिति ली०
 शुन गतौ त्० पर० सक० सेट् । शुनति अशोनीत् ।
 शुन पुं शुन-क । कुकुरे । इक् । तत्रैव । [सुनिभेदे ।
 शुनः श्रेफ पुं शुनइव श्रेफोऽस्य असुक्कं० । विश्वामित्रशिष्ये
 शुनक पुं शुनइव कन् । सुनिभेदे श्वार्थे कन् । कुकुरे ।
 शुनी स्त्री० श्वन्+स्त्रियां ङीप् । कुकुरयोपिति, कुम्भारुणां च
 शुन्ध शुद्धौ चु० उ० सक० सेट् । शुन्धयति ते अशुशुन्धत् त ।
 शुन्ध शुद्धौ अक० शुद्धीकरणे सक० भा० उभ० सेट् । शुन्धति
 ते 'आपः शुन्दन्तुमैनसः' इति वेदमन्त्रः । अशुन्धीत् ।
 अशुन्धिष्ट ।
 शुन्भ दोष्टौ अक० मर्दने च सक० त्० पर० सेट् । शुभति अशु-
 म्भीत् 'प्रागप्राप्तिशुन्भशास्त्रावधत्' इति वीरचरितम् ।
 शुभ दोष्टौ अक० हंसने स० त्० सचा० प० सेट् । शुभति अशोभीत्
 शुभ दोष्टौ भा० आ० अक० सेट् । शुभते अशुभत् ।
 शुभ न० शुभ-क । मङ्गले, पद्माक्षे च । शुभयुक्ते त्रि० । विष्क-
 म्नादिषु मध्ये तयोर्विशयोगे पुं । [रिति भट्टिः
 शुभंयु त्रि० शुभम्+अस्त्यर्थे युच् । शुभान्विते 'चितिपः शुभंयु'
 शुभगन्धक न० शुभोगन्धोऽस्य । वीले ।
 शुभग्रह पुं शुभः शुभदायकः ग्रहः । सौम्यग्रहे शूरो शुक्रै-
 रङ्गोधिकचन्द्रे, पापग्रहायुक्ते बुधे च । [द्विर्गायां स्त्री० ।
 शुभङ्कर त्रि० शुभं करोति क्त-अच् सम् च । मङ्गलकारके ।
 शुभद पुं शुभं ददाति दा-क । अश्वत्यहले मङ्गलदातरि त्रि०

शुभपत्नी स्त्री० शुभानि पत्न्याख्याः ङीप् । (यावपान) जुप्
शुभा स्त्री० शुभ-क । शोभायां, कान्तो रोचनायां, गोरोच-
नायां, यस्यां प्रियङ्गौ, श्वेतदूर्वायां, देशभावाच्च ।

शुभाञ्जन पु० शुभ-क शुभम् अञ्जनं यस्मात् । शोभाञ्जनञ्च ।
शुभ्र न० शुभ-रक् । अश्वके, रोष्ये, काशीचे च । चन्द्रे, श्वेत
वर्णे च पु० । तद्वति लि० ।

शुभ्रकर पु० शुभ्रः करोटस्य । चन्द्रे, कपूरे च । शुभ्रकिरण-
शुभांशुप्रभृतयोप्यत्र । [योषिति]

शुभ्रदन्ती स्त्री० शुभ्रो दन्तो यस्याः ङीप् । उष्यदन्तदिग्गज-
शुभ्रालु पु० कर्म० । सहिषकन्दे ।

शुभ्र पु० शुभ्र-अच् । दानभेदे ।

शुभ्रमर्दिनी स्त्री० शुभ्रं मृद्नाति स्त्रद-णिनि । दुर्गायाम् ।
शुभ्र मारणे सम्भने च दि०या०सक०सेट् । शूर्यते अशोरिष्ट ।
शुल्क कपने, सर्जने, वर्जने च चु०उभ०सक०सेट् । शुल्कयति
ते अशुशुल्कत त ।

शुल्क पु० न० शुल्कते अतिसृज्यते कर्मणि घञ् । घट्टादिदेवे
राजपाह्यकरभेदे, वरपक्षात् कन्यापत्न्यौः पाह्ये धने
स्त्रीधनभेदे, भगिनोशुल्कं सोदर्याणां मिति स्त्रुतिः स्त्री-
भ्यः सम्भोगार्थं देवे धने, 'अशुल्कोपहृतायान्त पिण्डः
दावोदरेव ते' इति स्त्रुतिः पण्ये च ।

शुल्कस्थान न० इत० । (घाटि) घट्टे, भूपानां क्रयविक्रययोग्य
द्रव्यकरादानस्थाने ।

शुल्ल न० शुल्ल-अच् पु० । ताम्बे, रज्जौ च ।

शुल्ल माने दाने च चु०उभ०सक०सेट् । शुल्लयति ते अशुशुल्लत त
शुल्ल न० शुल्ल-अच् । ताम्बे, रज्जौ च । जलसमीपे, चाचारे,
यज्ञकार्ये च ।

शुल्लारि पु० इत० । गन्धके तस्य ताम्बादिजारकलात् तथालम्

शुश्रूषण न० शु-सन्-ल्युट् । सेवायाम् । युच् । तलैव स्त्री० ।

शुश्रूषा स्त्री० शु-सन्-अ । अवशेषायाम्, उपासनायाच्च ।

शुष गोपे दि०प०सक०अनिट् । शुष्यति अशुषत् ।

शुष पु० शुष-क । गर्से, विषे च ।

शुषि स्त्री० शुष-रक् । गोपणे, विषे च ।

शुषिर न० शुष-किरिच् । किष्टे, वंश्यादिवाद्ये च । सच्छिद्रे लि०

मूषिके, अन्नौ च पु० । नद्यां, नलीनामगन्धद्रव्ये च स्त्री०

शुष्क लि० शुष-क्त । आतपादिना कृतगोपणे ।

शुष्कपत्त न० शुष्कं पत्तमस्य । (नालता) शाकभेदे । कर्म० ।

शुष्के पण्ये न० ।

शुष्कल न० शुष्कं शोषणं लाति ला-क । शुष्कामांसे ।

शुष्कट्टञ्च पु० कर्म० । यवहले ।

शुष्कवैर न० शुष्कं फलश्रयं वैरम् । उद्देश्यश्रय्ये कलहे ।

शुष्कवर्ण पु० कर्म० । (षेठा) किरणरूपे वर्णे ।

शुष्काङ्ग पु० शुष्कमङ्गमस्य । धवहले (धगाङ्क)शुष्कावयवे लि०
स्त्रियां ङीप् । सा च गैरिकायाच्च ।

शुष्कार्द्रक न० शुष्कसार्द्रकम् । शुशुटास् (शुट) ।

शुष्म न० शुष-मन् किञ्च । तेजसि, पराक्रमे च । सूर्ये, अन्नौ,
चित्रकहले, वायौ, पविणि, अङ्घ्रिणि च पु० ।

शुष्मान् न० शुष-ञ्जनिप् । तेजसि, सूर्ये च । अन्नौ, चित्र-
कहले, च पु० ।

शूक पु० न० शू-ऊकञ् । (शुक्रा) तीक्ष्णये, शिखायाच्च । भेदे ।

शूककीट पु० शूकाकाररोमयुक्तः कीटः । (शुयापोका) कीट-

शूकधान्य न० शूकयुक्तं धान्यम् शाक० । यवादौ धान्ये ।

शूकपिण्डि (खड्गो) स्त्री० शूकस्य पिण्डोव । शूकशिख्याम्

शूकर पु० शू इत्यव्ययं शब्दं करोति क्त-अच् शूक+अक्षय्ये
र वा । खनामख्याते पशौ ।

शूकरकन्द पु० शूकर इव रोमशः कन्दोऽस्य । वाराहीकन्दे

शूकरपादिका स्त्री० शूकरखेव पादाः मूलान्यस्याः ङीप्
संज्ञायां कन् । कोलशिख्याम् । [वराहक्रान्तायाम् ।

शूकराक्रान्ता स्त्री० शूकरेषाकृत्यते आ आ+क्रम-क्त इत० ।

शूकरी स्त्री० शूकर आक्रान्तकले नास्त्वस्याः अच् गौःङीष् ।

वराहक्रान्तायाम् । शूकर+पुंयोगे ङीप् तज्जातिस्त्रियाम्

शूकरेष्ट पु० इत० । कसेचनामकन्दे । वराहप्रिवद्रव्ये लि० ।

शूकवती स्त्री० शूकस्त्रीच्छाप्रमत्त्वस्याः अतएव मस्य वः ।
कपिकच्छाम् ।

शूकशिखा स्त्री० शूकयुक्ता शिखा । कपिकच्छाम् ।

शूकशिखि (स्त्री) स्त्री० शूकयुक्ता शिखिः वा ङीप् । कपिकच्छाम्

शूका स्त्री० शूकोऽस्त्वस्याः अच् । कपिकच्छाम् ।

शूद्र पु० शुच-रक् पु०चस्य दः दीर्घश्च । चतुर्थे वर्णे । शुचा

इवति पु० । शोकहेतुकगतियुक्ते 'अह हारे त्वा शूद्रे'ति

श्रुतिः शुचा इवणात् क्षत्रियस्यापि शूद्रत्वमिति शरीर-

कमायम् । टाप् शूद्रा शूद्रजातिस्त्रियाम् । पुंयोगे ङीप् ।

शूद्रभाष्यायाम् । [द्विजसेवादौ शूद्रकत्वादयोप्यत्र ।

शूद्रकर्मन् न० शूद्रस्य शास्त्रविहितं कर्म । शूद्रकर्तव्ये

शूद्रप्रिय पु० इत० । पलायने ।

शूद्रार्ता स्त्री० शूद्रेणात्ता पीडिता । प्रियङ्गौ ।

शूद्रावेदिन् स्त्री० शूद्रां भिन्दति विद-णिनि सप० । शूद्र-

जातिस्त्रिया विवाहकर्त्तरि । 'शूद्रावेदी पतत्यवेरिति स्त्र-

शूद्रासुत उ० शूद्रायाः द्विजातिभिः जटायाः सुतः । द्विजाति
जाते शूद्रजातिस्त्रिया स्त्रते पुत्रभेदे ।

शूना स्त्री० द्वि-अधिकरणे-क्त । प्राणिवधस्य ने 'पञ्च शूना-
वृहस्पत्ये'ति स्मृतिः (आलजिभ) अथे जिह्वायाश्च ।

शून्य लि० शून्याय प्राणिवधाय हितम्-रहस्यस्थानत्वात् यत् ।
निर्जनस्थाने, आकाशे, विन्दुस्थाने, अभावे च । अस-
म्यर्थे, जने, तच्छे च लि० । [लि०]

शून्यमध्य पु० शून्यमाकाशो मध्ये यस्य । नवे । शून्यमध्ययुक्ते
शून्यवादिन् पु० शून्यमभावनात् सर्वकारणतया वदति
वद-णिनि । बौद्धभेदे । [(फणिमनसा)]

शून्या स्त्री० शून्यमक्षय्याः अत्र । नल्याम् महाकण्ठ के चाञ्च ।
शूर हिसे सम्भो च दि० व्याक्त० सक० सेट् । शूर्यते अशूरिद
शूर पिक्कमे अ० चु० उभ० सक० सेट् । शूरयति ते अशूरत् त ।
शूर पु० शूर-अत्र । वीरे, विक्रमवति, वसुदेवनामके, यादवे,
हर्षे, सिङ्गे, शूकरे, चित्तकटले, सावे, निजुचे, मत्स्यभेदे च ।

शूराण पु० शूर-ल्यु (ओल) मूलभेदे, शूनाकण्ठके च ।
शूरासेन पु० शूरा सेना यत् यस्य वा । देशभेदे, नृपभेदे च
शूर्प माने चु० उभ० सक० सेट् । शूर्पयति ते अशूर्पत् त ।
शूर्प पु० शूर्पते धान्यादिकमनेन शूर्प-वञ् । (कुला) धान्य-
स्फोटके, वंशकयपाले, द्रोणहयपरिमाणे च ।

शूर्पकर्ण पु० शूर्प इव कर्णो यस्य । गजे । [रावणभगिन्याम् ।
शूर्पणखा(स्त्री) स्त्री० शूर्प इव नखा अस्याः णत्वम् वा ङीप् ।
शूर्पपर्णी स्त्री० शूर्प इव पर्णान्यस्याः ङीप् । शिम्बीभेदे ।
शूर्पा पु० सुषु उर्मिरक्षय्याः पु० । लौहप्रतिमायाम् ।
शू(स्त्र)र्मि(स्त्री) स्त्री० सुषु उर्मिः यस्याः वा शूलम् वा
ङीप् । लौहादिप्रतिमायाम् ।

शूल राजायां स्वा० प० सक० सेट् । शूलति अशूलोत् ।
शूल पु० न० शूल-क । रोगभेदे, व्यथायां, सुतीक्ष्णं अयःफाले,
तिष्ठत्ये च । चिह्ने, सुनिभेदे, विष्काभ्यादिषु नवमयोगे च पु० ।
शूलग्रन्थि पु० शूलाकारः ग्रन्थिरस्य । मालाद्वयार्थम् ।
शूलघातन न० शूलं रोगभेदं घातयति हन-णिच्-ल्यु । मण्डूरे
शूलघ्न पु० शूलं हन्ति हन-क । तम्बुरद्वये ।
शूलद्विप् पु० द्वि० । द्विजौ ।

शूलधन्वन् पु० शूलं धनुरायुधमस्य अन्ध-समा० । शिवे ।
शूलधर पु० शूलं धारयति धारि-अच् । शिवे । शूलभृदा-
दयोष्यत् ।

शूलधारिन् पु० शूलं धरति धृ-णिनि । शिवे दुर्गायां स्त्री०
शूलघृप् पु० शूलेन घर्षति घृष-क्लिप् । शिवे । दुर्गायां स्त्री० ।

शूलनाशन न० शूलं नाशयति नश-णिच्-ल्यु । सौवर्चलवणे
शूलपाणि पु० शूलं पाणौ यस्य । शिवे । शूलहस्तादयोष्यत् ।

शूलशत्रु पु० शूलस्य शत्रुः । एरबद्धद्वये ।
शूलहन्त्री स्त्री० शूलं हन्ति हन-त्वं ङीप् । यवान्याम् ।
शूलहृत् पु० शूलं हरति हृ-क्लिप् । द्विजौ ।

शूलाकृत लि० शूलेन विद्धा कृतं पक्वम् शूल+डाच्+क्त-त्त ।
लौहादिकीकृतं विद्धा पक्वो भासि । (कावाव) ।

शूलिक लि० शूलं पाकपाधनत्वे नास्त्वस्य ङ् । शूलाकृते ।
शूलिन् पु० शूलमस्य इति । शूलरोगयुक्ते, शूलाक्षधारके लि०
शूलिन पु० शूलाकारं फलमस्य इति । भाण्डोरद्वये ।

शूलोत्खा स्त्री० शूलेन उत्खयते उद+खन-ङ । सोमराज्याम्
शूल्य लि० शूले संकृतं यत् । शूलाकृते भासि ।
शूप्र प्रसवे भा० प० सक० सेट् । शूप्रति अशूप्रोत् ।

शृ(ह)गाल पु० अहृजं लाति ला-क ङ् । (शेयाल) पशौ दैत्य-
भेदे, वासुदेवे, निवुरे, खले च । [काटा] क्षुपभेदे ।

शृगालकण्ठक पु० शृगालसहस्रं इव कण्ठको यस्य । (शेयाल
शृगालकोत्ति पु० शृगाल इव कण्ठकितः कोलिः । (शेया-
कुल) क्षुपभेदे । [लाक्षे क्षुपभेदे ।

शृगालघण्टो स्त्री० शृगाल इव कण्ठकिनी घण्टी । कोकि-
शृगालजम्बु स्त्री० शृगालप्रिया जम्बुः । गोडुम्बे (गोसक) ।
शृगालविद्धा स्त्री० शृगालैर्विद्यते विद-क्त । धृनिपण्याम् ।

शृगालिका स्त्री० शृगालस्य भाव्यां ङीप् स्वार्थे कन् । शृगाल
योषिति, शृगालोव इवार्थे कन् । भयात् पलायने ।

शृगाली स्त्री० शृगालस्तत्पलायनं साट्म्येनास्यस्य अच्
ङीप् । पलायने । [लौहमने पादवसने च ।

शृङ्गल पु० शृङ्गात् प्राधायात् स्वस्य तेऽनेन पु० । निगडे,
शृङ्गली स्त्री० शृङ्गलः तदाकारोऽस्यस्याः अत्र गौ० ङीप् ।
कोकिलावे दृष्टे पुंस्त्रोवस्ववसने च । रीतौ स्त्री० ङाप् ।

शृङ्ग न० शृङ्ग-गन् पु० हस्तः । पर्वतोपरिभागे, प्राधान्ये, काभोद्वेजे,
पश्चादेर्विषाणे, वाद्यभेदे च । (शिङ्गा) मङ्गुरस्त्रियां स्त्री० ङीप्
शृङ्गक पु० शृङ्गमिव इवार्थे कन् । जोरकटके ।

शृङ्गकन्द पु० शृङ्गमिव कन्दोऽस्य । शृङ्गाटके (पानीफल)
शृङ्गज न० शृङ्गे पर्वताग्रे जायते जन-ङ । अयुधचन्दने
सरलद्वये पु० । शृङ्गजातमाने लि० ।

शृङ्गमूल पु० शृङ्गमिव मूलमस्य । शृङ्गाटके ।
शृङ्गमोहिन् पु० शृङ्गाय कामोद्वेजाय मोहयति चहृ-णिच्-
णिनि । चम्पके । [(गाङ्गराशङ्का)]

शृङ्गला स्त्री० शृङ्गं तदाकारफलं लाति ला-क । अजशृङ्गाम्

शृङ्गवत् पु० शृङ्गं प्रागख्येनाख्यस्य मत्पुं मस्य वः । भारत-
वर्षस्य 'नीलः श्वेतश्च शृङ्गी च उत्तरे वषेपर्वता' इत्युक्ते
सीमापर्वतभेदे । शृङ्गयुक्ते त्रि० ।

शृङ्गवेर न० शृङ्गमिव वेरमवयवो यस्य । आर्द्रके, शृङ्गग्राम्,
राममित्रगृहचण्डालस्य पुरे च । स्वार्थे कन् । आर्द्रके
शृङ्गवेराभमूलकं पु० शृङ्गवेरेण इत्थं मूलमस्य कम् । एर-
कादयो ।

शृङ्गाट पु० शृङ्गं प्राधान्यमटति अट-अण् । उत्तरस्थपर्वतभेदे-
चतुष्पथे, जलकण्टकिद्वये च तत्फलये न० । (पानीफल)
स्वार्थे कन् । तत्र, चतुष्पथे, अलङ्कारोक्तबिम्बभेदरूपे
शृङ्गालङ्कारे च ।

शृङ्गार पु० शृङ्गं कामोद्रेकपृच्छत्यनेन अ-अण् । नाशोक्ते रस-
भेदे लवङ्गे सिन्दूरे । चूर्णे च शृङ्गं कारणत्वेन कृच्छति
अण् । कालागुरुणि आर्द्रके च । शृङ्गं प्राधान्यपृच्छत्य-
नेन अण् । भूपथे, गजभूपथे च स्वार्थे कन् । सिन्दूरे ।

शृङ्गारिन् पु० शृङ्गारः जत्यत्वेनाख्यस्य इनि । पूगे । तत्-
फलमलये हि कामोद्रेकइति तथालम् । गजे च । सुवेगे त्रि०

शृङ्गिक न० शृङ्गाकारोदकस्य ठन् । विपभेदे । प्रतिघायां स्त्री०
शृङ्गिण पु० शृङ्गं प्राधान्येनाख्यस्य इनन् । सेधे ।

शृङ्गिन् पु० शृङ्गमस्यस्य इनि । सेधे, भारतवर्षस्य सीमापर्वत-
भेदे, पर्वतमात्रे, दुनिभेदे, द्वये च । शृङ्गयुक्ते त्रि० धेन्वां
स्त्री० ङीप् ।

शृत् त्रि० शृ-क्त । पके ।

शृध अपानशब्दे स्वा०आ० लुङि छटि छटि च उ०अक०सेट्
क्तावेट् इता० । शर्द्धते अशृधत् शृधत्यति शर्द्धयते ।

शृध छदने स्वा०उ०स०सेट् क्तावेट् । शर्द्धति ते अशर्द्धीत् अशर्द्धि-
ष्टृ हिंसने क्ता०प्रा०प०सक०सेट् । शृधति अशरीत् । शीर्षः

श्रीखर पु० शिखि-गतौ करण् ठन् । शिखायां, मूर्धस्थितमास्ते,
च । वन्दायां स्त्री० ।

श्रेप पु० शी-पन् । श्रेफे शिन्ने । शयनकर्त्तरि त्रि० ।

श्रेफ पु०न० । शी-फन् । शिन्ने शी-असि फुक् च शेफीऽप्यत्र न०

श्रेफालिका स्त्री० शेरते इति श्रेफाः अलयो यत्र कप् ।

(शिडलि) पुष्यद्वये ।

[श्रेफालिकायाम् ।

श्रेफाली स्त्री० श्रेफाः शयनशालिनः अलयो यत्र ङीप् ।

श्रेमुषी स्त्री० शी-विच् श्रेः मोहकं सुप्ताति सुप-क । बुद्धौ ।

श्रेल गतौ चालने च स्वा०पर०सक०सेट् । श्रेलति अश्रेलौत्
चङि न ह्रस्वः ।

श्रेलु पु० श्रेल-उण् । बद्धवारद्वये ।

श्रेव पु० शी-वन् । पुंविज्ञे शिन्ने ।

श्रेवधि पु० श्रेः धनादिमोहकस्य अवधिः । 'पद्मोदस्त्रियां'
महापद्मः शृङ्गोमकरकच्छपौ । सुकुन्दकुन्दनीलाश्च खर्वश्च
विधेयानवेत्युक्ते नयविधे निधौ । [(श्रेखोला)

श्रेवल न० शी-विच् तद्याभूतः सन् बलते अच् । श्रेवाले ।

श्रेवाल न० श्रेने विच् श्रेः-सन् बलते वज् । श्रेवाले ।

श्रेष पु० शिव-अच् । अनन्ते सर्पराजे सर्पभेदे, अवशेषे च ।

श्रेषा स्त्री० शिष-धञ् । निम्नांल्यमात्यादौ 'शेषामिव भर्तु-
राप्तामिति, कुमारः ।

शैच्च पु० शिचां तन्नामपत्यमघोते वेत्ति वा अण् । शिचाप-
न्याध्यायिनि, तद्देशचरि च । कन् । शिचकोयत्र ।

शैखरिक पु० शिखरे प्राचीराद्यपि भवः ठक् । अषामार्गं ।

शैखरेय पु० शिखरे भवः ठक् । अषामार्गं ।

शैत्य न० शीतस्य भावः अच् । शीतलत्वे ।

शैथिल्य न० शिथिलस्य भावः अच् । अदृढसंयोगभेदे ।

शैनेय पु० शिनेर्गोतापत्यम् ठक् । स्यात्किनानि यादवे ।

शैल न० शिलायां भवः अण् । शैलेये गन्धद्रव्यभेदे । स्वार्थे
कन् । तत्र, शिलाजहनि च । शिलाः सन्धस्य प्रज्ञां
अण् । पर्वते पु० ।

शैलगन्ध न० शैलस्य शैलस्येय गन्धोऽस्य । शारवचन्दने ।

शैलज न० शैले पर्वते जायते जन-ङ । स्वनामस्थाने गन्ध-
द्रव्यभेदे । गजपिप्पल्याम् दुर्गायाञ्च स्त्री० ।

शैलधर पु० शैलं गोवर्द्धनपर्वतं धरति धृ-अच् । श्रीकृष्णे ।

शैलपत्र पु० शैलमिव सुगन्धि पत्रमस्य । विल्लहणे ।

शैलभित्तिपु०शैलं भिनत्ति भिद-क्तिच् । टङ्गे पाषाणदारणास्ते

शैलराज पु० शैलानां नगानां राजा टच् सभा० । हिमाचले

शैलवीज पु० शैलं तत्पत्यर्थं दूरं भावति अण् शैलं वीजं
यस्य । भङ्गातके ।

शैलशिविर न० शैलानां नगानां शिविरमिव । सद्यत्रे ।

शैलसार पु०न० शैलस्य सारइव । शिलाजहनि ।

शैलमुता स्त्री०इत० । पार्वत्याम् ।

शैलाग्र न० शैलस्याग्रम् । पर्वतशृङ्गे ।

शैलाज न० शिलायां जायते जन-ङ स्वार्थेऽण् । शैलजे ।

शैलाट पु० शैलं पर्वतमटति अट-अण् । हिंसे, किराते,
शुक्रवर्षकाचे, देवले च ।

शैलादि पु० शिलादस्यापत्यम् इज् । शिवपार्श्वचरे नन्दिनि ।

शैलालिन् पु० शिलालिनां उनिना प्रोक्तं नटद्रव्यमधीयते
णिनि । नटे शैलूचे ।

शैली स्त्री० शीलमेव स्त्रीयं अणु ङीप् । चारिते, 'आचार्य्याणां
मियं शैली यत्नाभायेनाभिधाय विशेषेण विदुषोतीति
प्राच्यः । [तालधारके च ।
शैलूप पु० शिलूपापत्यम् अणु । नट, विल्लट्टजे, धूर्त,
शैलूपिक पु० शैलूप तद्वृत्तिमत्त्वेडा ठक् । 'हृत्त्यन्वेषी नटा-
नान्त स तु शैलूपिकः स्मृत' इत्युक्ते नटहृत्त्यन्वे षिणि नट
प्रधाने, तत्रत्यां स्त्री० ङीप् 'नटीं शैलूपिकीं चैव राजकीं
वेष्यजीविनीम् । गत्वा चान्द्रायणं कृत्यादिति स्मृतिः ।
शैलेन्द्र पु० शैलः इन्द्र इव । हिमालये । इतः शैलेशादयोष्यल
शैलेन्द्रज पु० शैलेन्द्रे हिमालये जायते जन-ड । भूर्जहृत्ते ।
शैलेय न० शिलायां भवः ठक् । शैलजाख्ये गन्धद्रव्यभेदे
पर्वतजातमात्रे लि० । सिंहे, भ्रमरे च पु० ।
शैलोद्भवा स्त्री० शैलं पर्वतसद्विद्य भवति भू-अच् । जुष्ट-
पापाणभेदिनि हृत्ते पार्श्वत्याञ्च ।
शैव न० शिवमधिकृत्य कृतो पन्थः अणु । वेदव्यासप्रणीते
शिवप्रभाववर्णनात्मके महापुराणभेदे । शिवो देवताऽस्य
अणु । शिवभक्ते लि० । तस्येदमण । शिवसम्बन्धिनि
लि० । शैवले न० । [लक्ष्मतामिति नैषधम् ।
शैवल न० शी-वलज् । पञ्चकाष्ठे, शैवाले च 'वहतो बड्गशैव-
शैवल्लिनी स्त्री० शैवलानि सन्त्यस्याः इति । नद्याम् ।
शैवाल न० शी-वालन् स्त्रीयं अणु । (शैवोयाला) जलजाते
पदार्थभेदे ।
शैव्य पु० शिवगेर्गोत्रापत्यम् अ । शिविगोलजे राजभेदे 'शैव्यश्च
नरपुङ्गव' इति गीता । शिवितोऽधिगतः अ । घोटक-
भाले, श्रीकृष्णश्च घोटके च ।
शैशव न० शिशोर्भावं अणु । शिशुकाले अवस्थाभेदे ।
शैशिर पु० शिशिरं मियं यक् अणु । श्लामचटके । शि-
शिरं भवः कृत्यम् । शिशिरजाते लि० ।
शो तोष्णीकरणे दिवा० प० सक० अङ्गित् । श्यति अशात्-अशाशीत्
शोक पु० शुच-वज् । इष्टवियोगजाते दुःखानुशुष्ये चित्त-
हृत्तिभेदे । [इतः । शोकध्वंसे ।
शोकनाश पु० शोकं नाशयति नश्-णिच्-अणु । अशोकहृत्ते ।
शोकहारी स्त्री० शोकं हरति हृ-अणु ङीप् । वनवर्वरिकायाम्
शोकारि पु० इतः । कदम्बहृत्ते ।
शोचिष्केश पु० शोचिः केयद्रव सख । वङ्गौ, चित्तकहृत्ते च ।
शोचिस् न० शुच-इषि । प्रभायाम्, रोचिषि च ।
शोच्य लि० शुच-यत् । जुष्टे, अवरं, अपुङ्गवनीये च । स्त्रीयं
ङ् । तलैव ।

शोण गतौ सक० वर्णे अक० भा० पर० सेट् । शोणति अशोणीत्
[चङि न ह्रस्वः ।
शोण न० शोण-अच् । सिन्दूरे, रुधिरं च । रक्तेष्वौ, मङ्गले,
ग्रहे, अग्नौ, चित्रके, श्लोनाके हृत्ते, नदभेदे, रक्तवर्णे,
च पु० तद्वृत्ति लि० । वनहरिद्रायां स्त्री० ।
शोणक पु० शोणइव कन् । शोनाकहृत्ते ।
शोणभिरुट्टिका स्त्री० कर्म० । शोणभिरुष्टाम्, रक्तसैवे च ।
शोणभिरुट्टी स्त्री० शोणा भिरुट्टी । कुश्वके, कण्टकित्याश्च
शोणपत्त पु० शोणं पत्तमस्य । रक्तपुनर्णवायाम् ।
शोणपुष्पक पु० शोणं पुष्पमस्य कप् । नोविदारे ।
शोणपुष्पो स्त्री० शोणं पुष्पमस्याः ङीप् । सिन्दूरपुष्प्याम् ।
शोणरत्न न० कर्म० । पद्मरागमणौ ।
शोणाक न० शोणं रक्तवर्णमकति अणु (योना) । सुपभेदे
शोणित न० शोण इतच् । रुधिरं ।
शोणितचन्दन न० शोणितं रुधिरमिव चन्दनम् । रक्तचन्दने
शोणितपुर न० शोणितमिव रक्तं पुरम् । वाणाचुरनगरे ।
शोणोपल पु० कर्म० । साणिको मणौ । [कन् । तलैव ।
शोथ पु० शु-यन् । हस्तपादादेः स्कीतताकारके रोगभेदे । स्त्रीयं
शोथनी स्त्री० शोथं हन्ति हन-क । पुनर्णवायाम् शालप-
ण्याञ्च । शोथनायके औषधमात्रे लि० । [भङ्गातके
शोथजि(हृत्) पु० शोथं जयति हरति वा जि-हृ-किप्
शोथजिह्व पु० शोथे जिह्वाः विपरीताचरणशाली । पुनर्णवायाम्
शोधन न० शुध-णिच्-ल्युट् । शौचे, विष्टायाम् भलादेर्द्विरेचने
दोषनिवारणे, कृष्णादिनिर्घातने च । शुध-णिच्-ल्यु ।
निम्बुके, पु० । शुद्धिकारके लि० । शुध्यत्यनया करणे ल्युट्
ङीप् । सन्मार्ज्याम्, ताम्बूलयस्यां, नीलश्या स्त्री० ङीप्
शोधनाधीश न० इतः । जयपाठे । [भार्जिते
शोधित लि० शुध-णिच्-त्त । सत्ताद्यपसारणेन कृतसंस्कारं,
शोफ पु० शु-फन् । शोथे । [वायाञ्च
शोफनी स्त्री० शोफं हन्ति हन-क । शालपण्याम्, रक्तपुनर्ण-
शोफनाशन पु० शोफं नाशयति नश्-णिच्-ल्यु । नीलहृत्ते ।
शोफहृत् पु० शोफं हरति हन-किप् । भङ्गातके ।
शोभन न० शोभते शुभ-ल्यु । पद्मे, विष्कम्भादिषु पद्मके
योगे पु० । शोभायुक्ते लि० ।
शोभनक पु० शोभनाय कायति कै-क । शोभाङ्गमहृत्ते ।
शोभना स्त्री० शोभयति जेपनात् शुभ-णिच्-ल्यु । हरिद्रायां,
गोरोचनायाञ्च ।
शोभा स्त्री० शुभ-अ । दीप्तौ ।

श्रीभाञ्जन पु० श्रीभायै अञ्जते अञ्ज-ल्युट् । (शजना) हञ्चे
श्रीष पु० श्रुप-चञ् । वातादिना जलाद्यपहारेण कठिनकरणे
श्रीषयति श्रुप० णिच्-अच् । यच्छरोगे ।
श्रीषण न० श्रुप-ल्युट् । श्रीषणेन, रक्षाखादने, श्रीषे च श्रीषयति
श्रुप-णिच्-ल्यु । उन्मादनः श्रीषणश्चेत्युक्ते स्मरशरभेदे,
श्रीनाकहञ्चे च पु० ।
श्रीषसम्भव न० सम्भवत्यच्चात् संभू-अप् इत० । पिप्पलीभूषे
श्रीक न० श्रुक्तानां सम्भूः अण् । श्रुक्तसंघटायै ।
श्रीकर न० श्रुकरस्य वराहस्येदम् अण् । तीर्थभेदे ।
श्रीक्तिकेय न० श्रुक्तिकायां भवम् । ठक् । सत्तायाम् ।
श्रीक्त्येय न० श्रुक्तौ भवम् ठक् । सत्तायाम् ।
श्रीक्ता पु० श्रुक्तस्य भावः अञ् । श्वेततायाम् श्वेतवर्णे ।
श्रीच न० श्रुचेभावः अण् । श्रुचौ, प्रविवतायाम् 'अभक्ष्यपरि-
हारच संसर्गवायनिन्दितैः स्वधर्मै च व्यवस्थानं श्रीच-
मित्यभिधीयते इति स्मृत्युक्ते धर्मविषये च । [ह्रस्वः]
श्रीट गव्ये भ्वा० पर० अक० सेट् । श्रीटति अश्रीटीत् । चङि न
श्रीटीर पु० श्रीट-ईरन् । त्यागिनि-वीरे च । गव्यान्विते लि०
श्रीटीर्य्य न० श्रीटीरस्य वीरस्य भावः अञ् । वीर्य्ये, पराक्रमे,
गव्ये च । [श्रीटीत्]
श्रीड गव्ये भ्वा० पर० अक० सेट् चङि न चुल्लः । श्रीडति अ-
श्रीण्ड लि० श्रुण्डायां श्रुण्डायामभिरतः अण् । अन्ते, दूषे च ।
श्रीण्डक पु० श्रुण्डा श्रुण्डा पश्यमस्य ठक् । मद्यविक्रेतरि
जातिभेदे । [गौ० डोष् । ज्वये, गजपिप्पल्याञ्च ।
श्रीण्डो स्त्री० श्रुण्डा करिकरसदाकारः अस्यस्य अण्
श्रीण्डीर पु० श्रुण्डा गव्योऽस्यस्य ईरन् स्थायैऽण् ।
गव्यान्विते लि० ।
श्रीद्र पु० श्रुद्रायां द्विजातिभिर्हृदायां भवः अण् । दादशपञ्च-
मध्ये श्रुद्राजाते द्विजातिपञ्चभेदे ।
श्रीद्रोदनि पु० श्रुद्रोदनस्यापत्यम् इञ् । वौद्धिभेदे ।
श्रीधिका स्त्री० श्रीधः श्रीधनं सखिवरेकस्यै हितः ठक् ।
रक्तकन्नौ ।
श्रीनक पु० श्रुनकस्यापत्यमण् । ननिभेदे 'नेनिषे निनिषले
हृषयः शौनकादय इति भागवतम् ।
श्रीनिक पु० श्रुना प्राणिवधस्थानं प्रयोजनस्य ठक् । मांस-
विक्रेतरि (कसाड) श्रुगयायां, श्रुगयाशीले च ।
श्रीभ न० श्रीभायै हितम् अण् । व्योसगामिनि प्रभेदे । देवे पु०
श्रीभाञ्जन पु० श्रीभाञ्जनएव स्थायैऽण् । (शजना) हञ्चेभेदे
श्रीभिक लि० श्रीभा शिल्पस्यस्य ठक् । इन्द्रजालिके ।

श्रीरि पु० श्रुरस्य यादवभेदस्य वसुदेवस्य सूर्यस्य वा गोत्रा-
पत्यम् इञ् । विष्णौ, शनैश्चरे च ।
श्रीर्य्य न० श्रुरस्य भावः अञ् । वीर्य्ये, शक्तौ च ।
श्रीर्य्यिक पु० श्रुत्ये राजादिदेवे करे तदादाने अधिकृतः
ठक् । श्रुत्यादानाधिकृते ।
श्रीर्य्यिकेय पु० श्रुत्यिकः देशभेदः तत्र भवः ठक् । विषभेदे ।
श्रीर्य्यिक पु० श्रुत्यः कांस्यस्तम्भयपात्रादि पश्यमस्य ठक् ।
कांस्यकारे (काशारे) जातिभेदे ।
श्रीर्य्यिक लि० श्रुत्यपरदिने भवः श्रुत्य० ठक् तट् च । भावि-
दिनस्यायिनि पदार्थे ।
श्रीर्य्यिक पु० श्रुत्यकं श्रुत्यमांसं पश्यमस्य अण् । श्रुत्यमांस-
विक्रेतरि । तद्व्यस्यमस्य अण् । श्रुत्यमांसभञ्जके लि० ।
श्रुत चरणे भ्वा० पर० अक० सेट् । श्रुतति अश्रुतत् अश्रुतीत्
श्रुत चरणे भ्वा० पर० अक० सेचने सक० सेट् । श्रुतति अश्रु-
तत् आश्रुतीत् ।
श्रुत पु० श्रुत-चञ् । समन्तात् सेचने ।
श्रुत न० श्रुते श्री-सनिन् डिङ् । सखे, श्वे, अदन्तोऽप्यत्र ।
श्रुतान न० श्रुतानः श्रुताः श्रुतेऽत्र श्री-अनच् डिङ् ।
'श्रुतं श्रुतेन श्रुतः प्रोक्तः श्रुतं तत्स्थानमुच्यते' इति
निरुक्ते । श्रुताहस्याने ।
श्रुतानकाली स्त्री० श्रुतानस्या काली । कालिकाभेदे ।
श्रुतानवासिन् पु० श्रुताने वसति वस-णिनि । मन्दादेवे
वटुकभरने च । श्रुतानवासकर्त्तरि चण्डालादौ लि० ।
श्रुत न० श्रुतं पुंसं श्रुयते लप्सतेऽनेन श्रु-हु । पुरुषस्यस्य
लोमसङ्के । [तायां पोटाख्यायां स्त्रियाम् ।
श्रुतसुखी स्त्री० श्रुतं सुखे यस्याः डीप् । पुरुषलक्षणा-
श्रुत पु० श्रुतं विद्यतेऽस्य लच् । श्रुतयुक्ते 'श्रुतं लुप्तं
रितिरघुः । [श्रुतकर्त्तारके ।
श्रुतवर्द्धक पु० श्रुतं वर्द्धयति क्षिणति हृष-यस्यु । नापिते
श्रुत निषे भ्वा० पर० अक० सेट् । श्रुतति अश्रुतीत् ।
श्रुत लि० श्रुत-त । सङ्कोचविशेषभागे चनोभूते 'पथसाश्रयान-
कईमा'निति रघुः ।
श्रुत पु० श्रुत-मक् । हृषदारकहृषे, प्रयागतीर्थस्ये वटे, कोकिले,
धुस्तरे, पीलुहृषे, श्यामाके, गन्धहृषे, हृषवर्णे, हरिहृषे
च । तद्वति लि० सरिचे, सिन्धुलवणे च न० ।
श्रुत न० श्रुत+संज्ञायां कन् । रोहिण्यहृषे, श्यामाके
(श्यामा) धान्यभेदे पु० । [विहृषे, हृ
श्रुतकण्ठ पु० श्रुतः कण्ठोऽस्य । मयूरे, श्रिगे, नीलकण्ठ-

श्यामकन्दा स्त्री० श्यामः कन्दोऽस्याः । अतिविषायाम् ।
 श्यामकाण्डा स्त्री० श्यामः काण्डोऽस्याः । गण्डद्वयायाम् ।
 श्यामग्रस्थि स्त्री० श्यामो ग्रन्थिः । गण्डद्वयायाम् ।
 श्यामपत्र पु० श्यामपत्रं पत्राणि यस्य । तभालङ्घने ।
 श्यामल पु० श्यामवर्णं वाति ला-कः । पिण्डले कण्ठवर्णयुक्ते
 लि० । अश्वगन्ध्यायां, कटभ्यां, जम्बां, कलूयाञ्च स्त्री० ।
 श्यामलचूडा स्त्री० श्यामला चूडाऽस्याः । युष्मायाम् ।
 श्यामलता स्त्री० कर्म० । स्वनामख्याते लताभेदे । श्यामलस्य
 भावः तलु । कण्ठवर्णं, हरिद्वर्णं च ।
 श्यामलिका स्त्री० श्यामलोवर्णोऽल्पस्याः । उन् । नीलानौघौ
 श्यामलेखु पु० कर्म० (काजवा) इत्युभेदे ।
 श्यामसुन्दर ए० श्यामोऽपि सुन्दरः । श्रीकण्ठे 'श्यामसुन्दरः'
 ते दास्य इति भागवतम् ।
 श्यामा स्त्री० श्यै-वन् । शारिरीणधौ, प्रियङ्गौ, यचनायां,
 रालौ, कण्ठत्रिवृति, नीलाम्, सुगुलौ, सोमलतायां,
 गन्धायाम्, कण्ठायाम्, अस्त्रिकायां, सुहृत्, कलूयांश्च,
 वटपत्र्यां, वन्दायां, नीलपुनर्णवायां, प्रियङ्गायां, हरि-
 द्रायां, नीलद्वयायां, तुलस्यां, पञ्चरीजे, गवि, छायायां,
 शिंशपायां, पल्लिभेदे (शाभा) स्त्रीमात्रे 'शीतकावे
 भवेदुष्णा पीपे च सुखशीतला । तन्नामज्वनवर्णाभा सा
 स्त्री श्यामेति कीर्तितेत्युक्तलक्षणं स्त्रीविशेषे च ।
 श्यामाक पु० श्यामेव इवार्थे कन् । (श्यामा) धान्यभेदे ।
 श्यामाङ्ग पु० श्यामं हरिद्वर्णमङ्गमस्य । दुधपदे, कण्ठदेहे लि०
 स्त्रियां ङीप् 'श्यामाङ्गी' विगताम्बरा'मिति तन्मस्य ।
 श्यामास्त्री स्त्री० कर्म० । नीलास्त्रीण्युपे ।
 श्याल पु० श्यै-कालन् । पत्नीभ्रातरि स्वायं ठक् । श्यालिकोष्यल
 श्यालिका स्त्री० श्यै-कालन् संज्ञायां कन् । अत इत्थम् ।
 पत्नीभगिन्याम् ।
 श्याव पु० श्यै-वन् । कण्ठपीतमिश्रवर्णं । तद्वति लि०
 श्यावदत् लि० श्यावो दन्तो यस्य दन्तादेशः । श्यामवर्णदन्तयुक्ते
 श्यावदन्त पु० कर्म० । स्वभावतः कण्ठवर्णयुक्ते दन्ते, इव०
 कप् । तद्युक्ते लि० 'सुरासः श्यावदन्तक' इति स्मृतिः ।
 श्येत पु० श्यै-इतच् । शुक्लवर्णं तद्वति लि० स्त्रियां ङीप् तस्य
 नञ् । श्ये-नो ।
 श्येन पु० श्यै-इतच् । पल्लिभेदे (वाज) पाखण्डुरवर्णं च तद्वति लि०
 श्येनघण्टा स्त्री० श्ये-ना घण्टेव । दन्तीड्ये ।
 श्यै गतौ भ्रा० व्या० सक० क्वाणिट् । श्यायते अश्यास्ते ।
 श्येनम्भाता स्त्री० श्येनस्य पातो यत् अणुसम् च । मृगयायाम्

श्यो(षा)नाक पु० श्यै-ना(षा)क । (शोषा) लुपभेदे ।
 श्यक सर्पश्चे भ्रा० व्या० सक० सेट् इदित् । अङ्कित अशङ्कित ।
 श्यग गतौ भ्रा० पर० सक० सेट् इदित् । अङ्कित अशङ्कित ।
 श्यण दाने भ्रा० पर० सक० सेट् । अणयति अश्याणीत् अश्याणीत्
 घटादि० अणयति ।
 श्यण दाने चु० उ० सक० सेट् । अणयति ते अशिश्रयत् त ।
 श्रत् अश्र० श्री-डति । श्रद्धायाम् । [अशिश्रयत् त ।
 श्रथ यत्ने अक० प्रतिहर्षे सक० चु० उभ० सेट् । आणयति ते
 श्रथ दोर्वल्ले अ० चु० उभ० अक० सेट् । अणयति ते अशश्रयत् त
 श्रथ बधे भ्रा० पर० सक० सेट् । अणयति अश्याणीत् अश्याणीत् ।
 श्रथ बन्धे मोक्षे बधे च वा चु० उभ० पठे भ्रा० पर० सक० सेट् ।
 आणयति ते अणयति अशिश्रयत् त अश्याणीत्-अश्याणीत् ।
 श्रथ यैविल्ये अक० तत्कारणे सक० भ्रा० व्या० सेट् इदित् ।
 अश्रयते अश्रयति ।
 श्रयन न० अश्र-ल्युट् । बधे यत्ने प्रत्यर्हणे च ।
 श्रद्धा स्त्री० श्रत्-धा अङ् । आदरे, सुरवेदान्तवाक्यादिषु विश्वासे,
 सृष्ट्यायां, पुद्गौ, चित्तप्रसादे प्रत्ययो 'धर्मकार्येषु सा श्रद्धेत्य
 'भिधीयते' इति स्मृत्युक्ते धर्मकार्येषु प्रत्यये च । [लि०
 श्रद्धालु स्त्री० श्रद्धा+आलुच् । सृष्ट्यायाम् स्त्रियाम् श्रद्धायुक्ते
 श्रद्धा पन्थने बधे च वा चु० उ० पठे भ्रा० पर० सक० सेट् । अश्र-
 यति-ते अश्रयति अशश्रयत् त अशश्याणीत् ।
 श्रद्धा मोचने प्रतिहर्षे च भ्रा० पर० सक० सेट् । अश्याति अशश्याणीत्
 श्रद्धा न० अश्र-ल्युट् । पन्थने ।
 श्रपित लि० पु० आ-ज्ञा-णिच्-पुक् लुप्तस्य । पके ।
 श्रम तपसि आयासे छेदे च अक० भ्रा० परमादि० पर० सेट् क्वावेट् ।
 आश्रयति अश्रयत् अशश्याणीत् । आश्रयति अशश्याणीत् । [आसे च
 श्रम पु० श्रम-पञ्च न इति । तपसि, छेदे, आयासे, श्रद्धा-
 श्रमण पु० श्रम-युच् । यतिभेदे । भिक्षाजीविनि लि० । जडा-
 मांस्यां, सृष्ट्यायां, शरीरभेदे, सुदर्शनायां स्त्रियां च स्त्री०
 श्रमिन् लि० श्रम-इति । अशयुक्ते ।
 श्रम्भ प्रसादे भ्रा० व्या० अक० सेट् । अश्रयते अशश्रयति ।
 श्रय पु० श्रि-अन् । आश्रये । ल्युट् । तल्लेव न० ।
 श्रव पु० शृणोत्यनेन श्र-अप् । कर्णे, स्वाती च ।
 श्रवण न० शृणोत्यनेन श्र-ल्युट् । कर्णे शब्दप्राक्केन्द्रियभेदे
 भावे ल्युट् । श्रुतौ । अश्रिन्वादिषु दाविंशे नञ्त्वै पु० स्त्री०
 लीवत्वमपि 'अश्रार्कपाते श्रवणं यदि स्वादिति' स्मृतिः ।
 श्रवणिकाट्ये स्त्री० ।
 श्रवणद्वादशी स्त्री० श्रवणेन युक्ता द्वादशी शाक० । 'मासि

भाद्रपदे शुक्ले द्वादशी अवष्टाप्तिर्त्युक्तायां भाद्रपद-
द्वादश्याम् । [द्रव्यम् । आवणीदृष्टे ।
अवष्टापीर्णिका स्त्री० अवष्टाप्तिव शीर्षमस्याः कप् अत
अविष्टा स्त्री० अयते ष-अप् अवः प्रसिद्धिरस्य स्याः सतप्
अतिशयेन अववतो दृष्टम् अतपो लुक् । धनिष्ठानचले ।
अविष्टाज पु० अविष्ठानचले जायते जन-ङ । बुधपक्षे ।
अवस् न० अयतेऽनेन ष-अप्ति । कर्णे । कर्माणि अपि । कीर्त्तौ ।
आ विष्कृत्तौ अदा० प० अणिट् । आति अयासीत् । [अपयति
आ पाके अदा० प० सक० अणिट् घटा० । आति अयासीत्
आण लि० आ-क्त । पके । यथावां स्त्री० ।
आह न० अहा-हेतत्वेनास्त्वस्य अण् । 'अहया दीयते यस्मात्
आहं तेन निगद्यते' इत्युक्ते पित्रादिभ्यः अहया देये द्रव्ये
अस्यर्थे अण् । अहायुक्ते लि० । [भेदे च ।
आह देव पु० आहोहेष्टानां पित्राणां देवः शाक० । गने, सतु
आह देवता स्त्री० आह देवता त्वात्तद्रव्यस्याहेष्टा । 'पितरः
आह देवता' इति ऋत्त्युक्तेषु पित्राणु ।
आहृशाक न० आहृयोग्यं शाकम् । कालशाके ।
आहृक् लि० आहृ देयं आहृ तद्द्रव्यं भक्ष्यतेनास्त्वस्य वा
ठन् । आहृदेये भक्ष्ये, आहृदेयद्रव्यभोक्तरि च ।
आहृन् लि० आहृ तद्द्रव्यं भक्ष्यतेनास्त्वस्य इति । आहृ-
देयान्नभोक्तरि ।
आन्त लि० अन्त-क्त । अन्तयुक्ते, शान्ते, जितेन्द्रिये च ।
आन्तसंवाह न० आन्तस्य अन्तस्य संवाहः दूरीकरणम् ।
पादासनदिना अन्तनिवारणे ।
आम मन्त्रये अ० बु० उ० अ० अ० सेट् । आमयति ते अश्वामात् त
आवण पु० अवष्टेन युक्ता पौर्णमासी आवणी साक्षिन् मासे
अण् । वैशाखादिषु चतुर्थे चान्द्रे मासे उपचारात् कर्क-
टस्थरविके सौरमासे, पाषण्डे च अवष्टेन कर्णेन निर्हत्तः
अण् । कर्णसाध्ये प्रत्यक्षभेदे । अवष्टेन चलेषु युक्ता पौर्ण-
मासी अण् । चान्द्रआवष्टमासीयपौर्णमास्यां स्त्री० ङीप् ।
(शुलङ्गि) दृष्टभेदे च ।
आवणिक पु० आवणी अवष्टेन चलेषु युक्ता पूर्णिमादस्त्वस्मिन्
मासे ठन् । चान्द्रआवष्टमासे ।
आवन्ती स्त्री० ष-अप्ति ए० ङीप् । धर्मपत्तनाख्ये नगरीभेदे
अत्र सेवने आ० उ० अ० सेट् । अवति ते अश्विनिवत् त ।
अत्रि लि० अत्रि-क्त । सेविते, आश्रिते च ।
अत्रिय दाहे आ० पर० अ० सेट् क्ता वेट् । अयति अयेयीत् ।
अत्री पाके आ० उ० अ० अणिट् । अत्रीपाति अत्रीपीते अत्रैपीत्

अत्री स्त्री० अत्रि क्तिप् नि० । लक्ष्मणां, लवङ्गे, शोभायां, वाण्यां,
वैशरचनायां, सरलदृष्टे, धर्मार्थकामेषु सम्पत्तौ, प्रकारे,
उपकरणे, बुद्धौ, विभूतौ, अधिकारे, प्रभायां कीर्त्तौ, दृष्टौ
सिद्धौ, कर्मणे, विल्लदृष्टे दृष्टिनामौषधौ, 'देवं सुखं' गुरु-
स्थानं चेतं चेत्वाधिदेवताम् । सिद्धं सिद्धाधिकारांश्च श्री-
पूर्वं समुदीरयेदित्युक्तेषु देवादीनां नामोच्चारणायोपाधि-
भेदे च । रागभेदे पु० ।
अ्रीकण्ट पु० श्रीः शोभा कण्ठेऽस्य शिखे, श्वेतस्य कण्ठपद्मि
कर्णे शोभाधिक्यात्तत्त्वं । हस्तिनापुरस्य उत्तरपश्चिमस्य
कुरुजाङ्गलाख्ये देये च । [कर्कश्याम् ।
अ्रीकन्दा स्त्री० श्रीः शोभा तथा युक्तः कन्दोदस्याः । गन्ध्या-
अ्रीकर न० अत्रियं शोभां करोति क-अण् । रक्तोत्पले, विष्णौ,
दायनिगन्धकारके पण्डितभेदे च । शोभाकारके लि० ।
अ्रीकान्त पु० इत० विष्णौ । श्रीमाधश्रीमत्वादयोऽस्त्यत्र ।
अ्रीखण्ड न० अत्रियः शोभायाः खण्ड इव यत् । चन्द्रे ।
अ्रीगर्भ पु० श्रीगर्भेऽस्य । विष्णौ, खड्गे च 'श्रीगर्भे विजय-
क्षेत्रे'ति खड्गनामाष्टकम् ।
अ्रीग्रह उ० अत्रियः यत् इव यत् । पश्चिमां पानीयशालायाम्
अ्रीघन पु० अत्रिया बुद्ध्या घनः । बुद्धभेदे । दन्ति न० ।
अ्रीचक्र म० अत्रियाः चक्रं घनमभेदः । 'विन्दुलिकोणवक्रकोण-
दशारयुक्तं मन्त्रनामदलचक्रतमोदशारम् । दत्तत्वयश्च
धरणीचदलवयश्च अ्रीचक्रेतदुदितं परदेवतायाः' इति
तन्त्रोक्ते लिपुत्राहन्दरीपूजाङ्गे ग्रन्थभेदे ।
अ्रीज पु० अत्रियो जायते जन-ङ । काशदेवे । श्रीनन्दादयोऽस्त्यत्र
अ्रीताल पु० अ्रीयुक्ततालः । तालदणतस्ये दृष्टभेदे ।
अ्रीद पु० अत्रियं धनं ददाति दा-क । कृवेरे । धनदातरि लि० ।
अ्रीधर पु० अत्रियं धरति ध-अण् । विष्णौ, 'अतिगुरुं द्विच-
क्रञ्च वनमालाविभूषितम् । अ्रीधरं देवि ! विज्ञेय'मित्युक्ते
शालग्राममूर्तिभेदे न० ।
अ्रीनिकेतन पु० अत्रियं निकेतयति नितरां वासयति नि+कित-
णिच् ल्यु । विष्णौ । इत० । श्रीवासे न० ।
अ्रीनिवास पु० निवसत्यस्मिन् नि+वस घञ् इत० । विष्णौ
अ्रीपथ पु० अ्रीयुक्तः प्रम्याः । राजपथे ।
अ्रीपर्ण न० अ्रीर्लक्ष्मीः पर्णं दधेऽस्य । पद्मे । अ्रीयुक्ते पर्णमस्य
अग्निमन्वदृष्टे पु० । [द्रव्यम् । कटफण्डले ।
अ्रीपर्णिका स्त्री० अ्रीयुक्ते पर्णमस्याः संज्ञायां कन् अत
अ्रीपर्णी स्त्री० अ्रीयुक्ताणि पर्णांन्यस्याः ङीप् । गान्धारीदृष्टे,
कटफण्डले, शालग्रामिदृष्टे अश्विनमन्वदृष्टे च ।

श्रीपिष्ट उ० श्रियै शोभायै पिष्यते पिष-क्त । सरलद्वारसे ।
 श्रीपुष्प उ० इत० कामदेवे श्रियः पुत्रो भ्राता सहजत्वात् ।
 अश्वे, उच्चैःश्रवसि च ।
 श्रीपुष्प न० श्रीयुक्तं पुष्पम् । लवङ्गे । पद्मकाष्ठे च ।
 श्रीफल उ० श्रीयुक्तं फलमस्य । विल्लटचे राजादन्वाञ्च ।
 श्रीभद्रा स्त्री० श्रीयुक्तं भद्रमस्याः । भद्रसुखके ।
 श्रीभागवत न० श्रीयुक्तं भागवतम् । अष्टादशपुराणेषु मध्ये
 द्वादशस्कन्धयुक्ते अष्टादशसाहस्रे व्यासप्रणीते पुराणे ।
 श्रीभ्रातृ उ० श्रियः लक्ष्मा भ्राता अनुजलात् । अश्वे, चन्द्रे च
 श्रीमत् उ० श्रीरस्यस्य मतप । तिलकटचे, अश्वत्थटचे, विष्णौ,
 शिवे, कुक्षे च । शोभायुक्ते लिङ्गिण्यां छोप् सा च राधि-
 कायाञ्च । [ड । धूमपन्नायां लतायाम् ।
 श्रीमलापह्ना स्त्री० श्रिया शोभया मलमपहृन्ति अप+हृन्-
 श्रीमूर्ति स्त्री० श्रीपूर्वकथनयोर्म्यामूर्तिः । देवताप्रतिमायाम् ।
 श्रीरङ्गपत्तन न० श्रिया रङ्गस्य पत्तनमिव । दक्षिणस्थे देशभेदे
 श्रीरस उ० श्रिये रसोऽस्य । श्रीवेष्टे गन्धर्व्ये ।
 श्रीराम उ० श्रीशब्दयुक्तो रामः । दशरथात्मजे नृपभेदे ।
 श्रील लि० श्री+अस्त्वर्थे लप् । शोभायुक्ते सम्पदादियुक्ते च ।
 श्रीलता स्त्री० श्रीयुक्ता लता । महाज्योतिष्मत्पत्रां लतायाम् ।
 श्रीवत्स उ० वदति महत्त्वं वद-सं श्रीयुक्तो वत्सः । सहृत्त्व-
 लक्षणवैतरोभावर्त्तविशेषे । स अस्यस्य अप् । विष्णौ ।
 श्रीवत्सक उ० श्रीवत्सः चिह्नभेदः तेन कायति कै-क । हृदय-
 स्थवैतरक्ताकारलोमयुक्ते अश्वभेदे ।
 श्रीवत्सभृत् उ० श्रीवत्सं विभर्त्ति भृ-क्किप् । विष्णौ ।
 श्रीवत्सलाञ्छन उ० श्रीवत्सोलाञ्छनं यस्य । विष्णौ ।
 श्रीवत्साङ्गादयोप्यल । [वराहावतारे ।
 श्रीवराह उ० श्रिया युक्तो वराहः विष्णोर्दशस्ववतारेषु
 श्रीवाटी स्त्री० श्रिया वाटीव । नागवल्लीभेदे ।
 श्रीवारक उ० श्रियं वारयति कामयते श्वल् । सितावरके ।
 श्रीवास उ० श्रियै वासः शौरभमस्य । सरलद्वारसे (तारपिन्)
 श्रीवासस् न० श्रियै वासयति वस-णिच् अस्मि । सरलद्वारसे
 श्रीविद्या स्त्री० श्रियै निवर्गाय विद्या । लिप्युपराष्ट्रन्द्याम् ।
 श्रीदत्त उ० श्रियः शोभायाः दत्त इव । अश्वस्य हृदयस्थे
 वैतरोभावर्त्तभेदे । [तारपिन् ।
 श्रीवेष्ट उ० श्रियै वेष्टतेऽस्मै वेष्ट-घञ् । सरलद्वारनिर्यासं
 श्रीश उ० इत० । विष्णौ ।
 श्रीसहोदर उ० इत० । चन्द्रे, उच्चैःश्रवसि अश्वे च ।
 श्रीहस्तिनी स्त्री० श्रीयुक्ता हस्तिनी । (हातिशुद्धा) दृक्भेदे

श्रु गतौ भा० पर० सक० अनिट् । अवति अश्रीभोत् ।
 श्रु अवणे सा० पर० सक० अनिट् । दृष्टोति अश्रीभोत् ।
 श्रु(क्षु)भ्रिका स्त्री० श्रु(क्षु)भ्रः देशभेदः कारणत्वेनाक्षस्य ठन् ।
 सर्जिकाकारे ।
 श्रुत न० श्रूयते श्रु-क्त । शास्त्रे, तज्ज्ञाने च 'श्रुतान्वित' इति
 भट्टिः । अवणेन गृहीते, अवष्टेते च लि० ।
 श्रुतकीर्त्ति स्त्री० । कुशध्वजकन्यायां शत्रुघ्नपत्न्याम् । श्रुता
 विख्याता कीर्त्तिरस्य । विख्यातयशसि लि० ।
 श्रुतदेवी स्त्री० श्रुतस्य शास्त्रस्य देवी । सरस्वत्याम् ।
 श्रुतबोध उ० श्रुत-मालं बोधयति बुध-णिच्-अच् । कालि-
 दासकृते कन्दोपन्यभेदे ।
 श्रुतश्रवस् उ० श्रुतं श्रवो यमोऽस्य । शिशुपालपितरि 'निर्व-
 र्त्त्यतेऽरिः क्रियया च श्रुतश्रवसः श्रुत' इति भाषः ।
 श्रुति स्त्री० श्रु-क्तिन् । कर्णे, अवणेन्द्रियजन्ये, ज्ञाने, वेदे च ।
 अङ्गशास्त्रोक्ते त्रिभुजेष्वेतादौ भुजकोशोः संयुज्यमान-
 रेखाभेदे च । [कठोरशब्दविशेषरूपे काव्यदोषभेदे ।
 श्रुतिकटु उ० श्रुतौ अवणे कटुः कठोरः । अलङ्कारोक्ते
 श्रुतिजीविका स्त्री० श्रुतिं जोषयति मूलतयातुसरति जीव-
 त्वुत् । श्रुतिशास्त्रे । [अवणश्चातव्य धारणायुक्ते ।
 श्रुतिधर लि० श्रुत्या अवणश्चातवे धरति धारयति छ-अच् ।
 श्रुतिमूल न० श्रुतिरेव मूलं धर्मप्राप्त्यर्थे कारणम् । वेदरूपे
 धर्मबोधनप्रसाधे इव । यज्ञादौ, वेदशास्त्रबोधिते धर्मादौ
 च इत० । कर्णमूले ।
 श्रुतिवर्जित लि० श्रुत्या वेदाध्ययनेन कर्णेन वा वर्जितः
 दृज-क्त । वेदपाठहीने अधिरे च । [भेदे ।
 श्रुतिवेध उ० श्रुतेः कर्णस्य वेधो यत् । कर्णवेधाख्ये संस्कार
 श्रुतिस्फोटा स्त्री० श्रुताविव पक्षे स्फोटो यस्याः । कर्णस्फो-
 टालतायाम् । [ङ्कारोक्ते शब्दालङ्कारभेदे ।
 श्रुत्यनुप्रास उ० श्रूयते इति श्रुतिः शब्दसंस्कारप्रासः । अल-
 श्रुत्युक्त लि० श्रुतौ वेदे उक्तं विहितः । वेदविहिते धर्मादौ ।
 श्रु(क्षु)वा स्त्री० श्रु(क्षु)-क । श्रुचायां यज्ञपालभेदे । [डच् ।
 श्रु(क्षु)वाट्टञ्च उ० श्रु(क्षु)-वार्षी दृजः । (वदवि) विकङ्कत
 श्रेढी स्त्री० अश्वे राभीकरणाय दौकते दौकड् उ० गौ०
 डीप् । भिन्नजातीयद्रव्याणां भिन्नकरणाय अङ्गशा-
 स्त्रोक्ते गणनाप्रकारभेदे ।
 श्रेढीव्यवहार उ० अश्व्या व्यवहारः । अदीगणनायै
 नीलावत्युक्ते उपायभेदे ।
 श्रेणि(णो) स्त्री० श्रि-नि वा ङीप् । लिङ्ग्रहितायां षडङ्गौ ।

अयेयस् न० अतिगयेन प्रयस्यस् ईयसः आदेशः । धर्मो, मोक्षे,
शुभे च । अतिप्रशस्ते त्वि० स्त्रियां ङीप् । सा च हरी-
तक्यां, पाठायां, गजपिप्पल्यां, बालायाञ्च ।

अष्ट पु० अतिशयेन प्रशस्यः इष्टन् आदेशः । कुबेरे, न्यपे,
विम्रे, पिष्णौ च । गोदुग्धे न० अत्यन्तशस्ते त्वि० । स्थल-
पक्षिण्यां, मेदायाञ्च स्त्री० ।

अष्टकाष्ठ पु० अष्टं काष्ठमस्य । शाकट्ये (शेगुन) ।

अष्टाश्ल न० अष्टमश्लमस्य । ट्टाश्ले ।

अष्टिन पु० अष्टं घनादिकमस्य इति । शिल्पिवर्णिजां अष्टे
'सहि अष्टिचलरे प्रतिवसतीति सृज्जकटिकटोका ।

अस्ते स्त्री० प० अक० अजिट् । आयति अयासीत् । विलूतौ
घटादि० अपयति ।

ओण पु० ओण-अच् । पङ्क्तौ । काञ्जिके स्त्री० । [अओणीत् ।

ओण संघाते भ्वा०प० अक० सेट् चङि न ह्रस्वः । ओणति
ओणि(णो) स्त्री० ओण-इन् वा ङीप् । कषाम्, पयि च ।

ओणिफलक न० ओणिः फलकमिव । प्रशस्तकटौ इत० ।
कटिपार्श्वे । [वभनहृत्वे ।

ओणिसूत्र न० ओणौ स्थितं सूत्रम् । ओणिस्ये खङ्गादि
ओतस् न० अ-अङ्गुन हट् च । कर्णे, नदीवेगे, इन्द्रिये च ।

ओत न० अततेऽनेन अ-इन् । शब्दज्ञानसाधने कर्णरूपे इन्द्रिये
ओतिय पु० अन्तो वेदमधीते वेति वा अन्द्स्+घञ् ।

वेदाध्ययनादुरते, 'एकां शास्त्रां सकलां वा पङ्क्तिरङ्गै
रधीत्य च । षट्कर्मनिरतो विप्रः ओतियो नाम धर्मवि
दिसुक्ते विप्रे च ।

ओत त्वि० अतौ विहितमण् । वेदविहिते धर्मादौ 'अतौ कर्म
स्वयं कृत्यादिति अतः । गार्हपत्याहवनीयदक्षिणाग्निपु०

ओत न० ओत-सार्थे अण् । कर्णे । ओतियस्य भावः कर्म
वा अण् । वेदिकस्य भावे 'ओताहन्तीचणेरिति' सिद्धान्तकौ०

ओपट् अव्य० अ-ङौषटि । यत्नादौ हविर्दाने ।

श्लक सर्पणे भ्वा०आ०सक० सेट् इदित् । श्लङ्कते अश्लङ्कित
श्लङ्गा त्वि० श्लिष-क्लृ त्वि० । अल्पे, चिकणे, लौहे च ।

श्लङ्गात्वच् पु० श्लङ्गा त्वगस्याः । अश्लनकट्ये ।

श्लग गतौ भ्वा०प०सक० सेट् इदित् । श्लङ्गति अश्लङ्गीत् ।

श्लथ दौर्बल्ये अट्+ङु०उभ०सक० सेट् । श्लथयति ते अश्लथयत् त
श्लथ पु० श्लथ-अच् । विरलसंयोगे, शिथिले, दुर्बले च ।

श्लाख व्याप्तौ भ्वा०प०सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । श्लाखति
अश्लाखीत् । [श्लावते अश्लाषिच ।

श्लाघ आत्मयुगाधिकरणे भ्वा०आ०सक० सेट् चङि न ह्रस्वः ।

श्लाघा स्त्री० श्लाघ-अ । प्रशंसायां, निजयुगाधिकरणे
परिचर्यायास्, अभिलाषे च । [चगङी

श्लाघ्य त्वि० श्लाघ-यत् । प्रशस्ये 'श्लाघ्यस्त्वनृत्त्युपाययोरिति
श्लिष दाहे भ्वा०प०सक० सेट् क्त्वा वेट् । श्लेषति अश्लेषीत् ।

श्लिष आलिङ्गने संसर्गे च सक०दि०अनिट् । श्लिषति अश्लिषत्
आलिङ्गने तु अश्लिषत् ।

श्लिष श्लेषे चु० उ० सक० सेट् । श्लेषयति ते अश्लिषत् त ।

भित्तार्थकेऽभिन्नशब्दे 'आश्लेषि न श्लेषकवेरिति' नैषधम् ।

श्लिष्ट त्वि०श्लिष-क्त । आलिङ्गिते, संसृष्टे, श्लेषरूपशब्दालङ्कार-
युक्ते शब्दे च । [भेदे तद्गोयुक्ते त्वि० ।

श्लोपद् न० ओयुक्तं दृष्टियुक्तं पदमस्यात् पु० । (गोद) रोग-

श्लोपदप्रभव पु० श्लोपदाय रोगाय प्रभवति प्र+भू-अच् ।
आचलहृत्वे । [जीयहृत्वे ।

श्लोपदापह पु० श्लोपदं रोगमपहन्ति अप+हन-ड । पुत्र
श्लोल त्वि० ओरक्ष्यस्य लच् पु० रख लः । शोभायुक्ते तद्वि-
परीतोहि अश्लोलः ।

श्लेष पु० श्लेष-घञ् । संसर्गं, दाहे, आलिङ्गने, शब्दालङ्कारभेदे च

श्लेषान्ना स्त्री० श्लेषाणं हन्ति हन-क टाप् । सप्तिकायां,
केतक्याञ्च । ज्योतिषायां ङीप् ।

श्लेषण पु० श्लेषाण्यस्य न । कफविशिष्टे ।

श्लेषन् पु० श्लिष-मनिन् । कफे ।

श्लेषल त्वि० श्लेष+अव्ययं लच् । कफयुक्ते (वज्रयार) हृत्वे पु०

श्लेषह पु० श्लेषाणं हन्ति । कटफलहृत्वे ।

श्लेषात पु० श्लेषणे अतति अत-अच् । श्लेषातकट्ये ।

श्लेषातक पु० श्लेषणा सेवनजनितकफेन अतति अत-ण्वल्-
(वज्रयार) हृत्त्वभेदे ।

श्लेषान्तक पु० श्लेषणा सेवनजनितकफेन अन्तक इव नाशक-
त्वात् (वज्रयार) हृत्त्वभेदे । [श्लोक्ते अश्लोकिट् ।

श्लोक वर्जने संघाते च भ्वा०आ०सक० सेट् चङि न ह्रस्वः ।

श्लोक पु० श्लोक-अच् । चतुःपद्यात्मके कविकृते वाक्यभेदे,
यशसि च । [अश्लोषीत् ।

श्लोण संघाते भ्वा०प०सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । श्लोणति

श्लःअयेयस् न० श्लः परदिने भाविकाले अयेयो यस्मात् अच्
समा० सङ्गले, सुखे परमात्मनि च । कल्याणयुक्ते त्वि० ।

श्लक सर्पणे भ्वा० आ०सक० सेट् इदित् । श्लङ्कते अश्लङ्कित ।

श्लच गतौ भ्वा०आ०सक० सेट् । अचते अश्लचिच इदित्प्रयम् ।

श्लठ गतौ संस्कारे च चु० उ० सक० सेट् । अठयति-ते
अश्लिषठत् त । इदित्प्रयम् अठयति ।

श्वट् दुर्वचने अद० चु० उभ० सक० सेट् । श्वटयति ते अश्वश्वटत् त
श्वट्द्रक पु० शुनो दंष्ट्रे व कण्टकीऽस्य कन् । गोक्षुरे क्षुपे ।
श्वट्द्रा स्त्री० शुनोदंष्ट्रे व कण्टकादतत्वात् । गोक्षुरे क्षुपे ।
श्वधून्ते पु० श्वे व धून् पञ्चानां वा धून्तः । शृगाले ।
श्वन् पु० श्वि-कनिन् नि० । कुक्षुरे तज्जातिस्त्रियां छीप् शुनी ।
श्वनिशू न० स्त्री० शुनां कुक्षुराणां निशा वा ह्रस्वः । ककु-
रमादकरावौ । [चगुलाले ।

श्वपच पु० श्वानः पच्यन्ते यैः भोजनाय पच-घञर्थे क ।
श्वपाक पु० श्वानं पचति कर्त्तरि घञ् । चगुलाले ।
श्वफाल पु० शुनः प्रियं फलमस्य । वीजप्रदहन्ते ।
श्वफलक पु० । दृष्टिबन्धे अक्रूरपितरि नृपभेदे ।
श्वभीरु पु० श्वभ्यो भीरुः । शृगाले । [ते अश्वश्वभृत् त ।
श्वभृ गतौ द्विप्रकरणे सक० दौःस्थेऽक० चु० उ० सेट् । श्वभयति
श्वभन न० श्वभ-घञ् । क्षिप्ते ।
श्वयधु पु० श्वि-अधुच् । शोथे ।
श्वल वेगे भ्वा० पर० अक० सेट् । श्वलति अश्वालीत् ।
श्वल्क भाषणे चु० उ० सक० सेट् । श्वल्कयति ते अश्वश्वल्कत् त ।
श्वल्ल वेगे भ्वा० प० अक० सेट् । श्वल्लति अश्वल्लोत् ।
श्वलृत्ति पु० शुन इव पराधीना वृत्तिः । दास्ये 'न श्वलृत्त्या
कदाचनेति स्मृतिः ।

श्वशुर पु० शु आशु अश्वते आशु+अश-उरच् पु० । प्रत्युः
पितरि, भाष्यायाः पितरि च ।
श्वशूर्य्य पु० श्वशुरस्यापत्यम् यत् । देवरे, श्याले च ।
श्वश्रू स्त्री० श्वशुरस्य पत्नी कङ् उकाराकारलोपच । श्वशुर-
भाष्यायाम् ।
श्वस् अय० आगामि अहः पु० नि० । आगामिनि दिवसे ।
श्वस जोयने अटा० जला० प० सक० सेट् । श्वसिति अश्वसीत् ।
श्वस्य स्वप्ने अटा० प० अक० वैदिकयोग्यम् । श्वसि अश्वसीत् ।
श्वसन पु० श्वमित्यनेन श्वस-ल्युट् । वायौ, मदनहृत्ते च । भावे
ल्युट् । निश्चये न० ।

श्वसनेश्वर पु० श्वसो वायुरीश्वरोऽस्य । अर्जुनहृत्ते ।
श्वसित न० श्वम-क्त । निश्वासे, सुखनासिकाभ्यां वह्निर्गमनशीले
हृदयस्थप्राणवायौ ।
श्वसुन पु० श्वस-उनन् । (कुक्षुरयोद्गा) हृत्ते । [यस्तुनि ।
श्वस्तान् वि० श्वोभयः श्वस्+चुल्ल हृत् च । भाविदिनस्यायि-
श्वस्त्य वि० श्वोभवः श्वस्+ल्यप् । भाविदिनस्यायिबस्तुनि ।
श्वगणिक पु० श्वगणेन चरति ठल् नि० दी० । कुक्षुरादिना
सहगमाकर्त्तरि व्याधे ।

श्वोदन्त वि० शुन इव दन्तोऽस्य दी० । कुक्षुरादुदगने ।
श्वान पु० श्वे व अश्व । कुक्षुरे तज्जातिस्त्रियां छीप् ।
श्वोपद् पु० शुन इवापदस्मात् अच् । हिंस्रपशौ, व्याधे च ।
श्वोविधु पु० शुनां व्याविध्यते आ-व्यध् क्तिप् इत० । शल्यके ।
(यजारु) क । श्वाविधोष्यत् पु० ।
श्वोस पु० श्वस-घञ् । वायौ, कासरोगभेदे, शिलोक्ते चर्णो-
च्चारणार्थे बाह्यप्रयत्नभेदे च । [यामव्यापारे ।
श्वोसधारण न० श्वासः प्राणवायुः ध्रियतेऽनेन । प्राणा-
श्वोसारि पु० श्वासस्य रोगभेदसारिः नाशकत्वात् । पुष्करसूत्रे
श्वि गतौ सक० दृष्टौ अक० भ्वा० प० यजा० सेट् । श्वयति अशि-
श्व-अश्वसीत्-अश्वत् । [अश्वितत् अश्वेतिट् ।
श्वित शुक्लतापादने भ्वा० आ० लुङि उ० सक० सेट् । श्वेतने
श्वित न० श्वित-रक् । श्वेतकुशभेदे (धवल) । [(विहृती) ।
श्वितघ्नी स्त्री० श्वितं हन्ति हन-ट छीप् । पीतपण्याम्
श्वितिन् वि० श्वितवसत्यस्य इनि । श्वेतकुशयुक्ते ।
श्विट् शुक्लतापादने भ्वा० आ० सक० सेट् इदित् । श्विन्दति
अश्विन्दीत् ।
श्वेत पु० श्वित-अच् घञ् वा । द्वीपभेदे, पर्वतभेदे, कपर्दके,
शुक्रपत्रे, शङ्खे, शुभाभ्ये, जीरके, शुक्लवर्णे च । तद्वति
वि० । रौप्ये न० । स्वार्थे कन् । रौप्ये न० । वराटके पु० ।
श्वेतकण्टकारी स्त्री० कर्म० । शुभ्रवर्णकण्टकारिकायाम् ।
श्वेतकन्दा स्त्री० श्वेतः कन्दोऽस्याः । अतिविषायासु (चातइच्)
श्वेतकुञ्जर पु० कर्म० । ऐरावतगजे, श्वेतगजमात्रे च श्वेत-
गजादयोष्यत् ।
श्वेतकुश पु० कर्म० । शुक्लवर्णे कुशभेदे ।
श्वेतकेतु पु० कर्म० । केतुपत्रभेदे, सामवेदप्रसिद्धे अग्निभेदे च ।
श्वेतकेश पु० श्वेतः केश इव यस्य । रक्तशिपौ । शुक्लवर्णकेश-
वति हृत्ते वि० । कर्म० । शुक्ले केशे पु० ।
श्वेतखदिर पु० कर्म० । शुक्ले खदिरभेदे ।
श्वेतशर्तु पु० श्वेतोऽवस्य । हृत्ते । शुक्लपत्रयुक्ते वि० ।
श्वेतशुक्ला स्त्री० कर्म० । शुभ्रशुक्लायां पु० अदलोप्यत् ।
श्वेतचिल्ली स्त्री० कर्म० । शाकभेदे, (शादाचिरइ) ।
श्वेतच्छद् पु० श्वेतः छद्ः पठोऽस्य । हृत्ते । शुक्लपत्रयुक्ते वि० ।
श्वेतजीरक पु० कर्म० । शुक्लजीरके । [चारभेदे ।
श्वेतटङ्कण न० कर्म० । शुक्लटङ्कणे भावतीनदीतीरसम्भवे
श्वेतदूर्वा स्त्री० कर्म० । शुक्लदूर्वायाम् ।
श्वेतद्वीप पु० कर्म० । वैकुण्ठस्याविष्णुधाम्नि, द्वीपभेदे च ।
श्वेतघातु पु० कर्म० । श्वटिकायाम्, शुक्लवर्णधातुद्रव्ये च ।

श्वेतधामन् पु० श्वेतं धाम यस्य । चन्द्रे, कर्पूरे, सप्तद्रुफेण्ये च श्वेतकरादयोप्यत्र ।

श्वेतपत्र पु० श्वेतं पत्रं पयोऽस्य । हंसे । शुक्लपत्रयुक्ते लि०

श्वेतपद्म न० कर्म० । सितकमले ।

श्वेतपर्णीस पु० कर्म० । शुभ्रतलसाम् ।

श्वेतपाटला स्त्री० कर्म० । शुक्लपाटलादृष्ये (शादापाटल) [सिंहे

श्वेतपिङ्गल पु० देहेन श्वेतः जटया पिङ्गलः वर्षोवर्षेनेति श०

श्वेतपिण्डीतक पु० कर्म० । मङ्गापिण्डीतकदृष्ये ।

श्वेतपुष्प पु० श्वेतं पुष्पमस्य । सिन्दुवारदृष्ये । शुक्लवर्णपुष्पयुक्ते लि० । कर्म० । शुभ्रे पुष्पे न० । संज्ञायां कन् । शुक्ल-

करवीरे पु० । नागदन्त्यां, घोषातक्यां श्वेतोर्वारौ च स्त्री० ।

श्वेतपुष्पिका स्त्री० श्वेतं पुष्पमस्याः कप् अत इत्त्वम् । मङ्गापिण्डीतकदृष्ये ।

श्वेतभण्डा स्त्री० कर्म० । श्वेतापराजितायाम् ।

श्वेतमन्दार पु० कर्म० । शुक्लमन्दारे । [लि०

श्वेतमरिच कर्म० । शोभाञ्जनबीजे शुक्लमरिचे च । [तद्वति

श्वेतरक्त पु० श्वेतो रक्तः वर्षो वर्षेनेति श० । पाटलवर्णे ।

श्वेतरञ्जन न० श्वेतं रौप्यं रज्यतेऽनेन रज्जुज-ल्युट् । सीसके

श्वेतरथ पु० श्वेतो रथो यस्य । शुक्लपद्मे कर्म० । शुभ्रे रथे ।

श्वेतलोभ पु० कर्म० । पट्टिकालोभे ।

श्वेतवचा स्त्री० श्वेता वचेव । अतिविषायासु (आतइच) ।

श्वेतवल्कल पु० श्वेतं वल्कलमस्य । उडुम्बरदृष्ये ।

श्वेतवाजिन् पु० श्वेतो वाजो यस्य । चन्द्रे, अर्जुने च । श्वेता-सादयोप्यत्र । [लि०

श्वेतवासस पु० श्वेतं वासोऽस्य । संन्यासिभेदे । शुक्लवस्त्रयुक्ते

श्वेतवाह पु० श्वेतेन श्वेताश्वेन उह्यते वह-स्थि । इन्द्रे, अर्जुने, चन्द्रे च ।

श्वेतवाहन पु० श्वेतं वाहनमस्य । चन्द्रे, इन्द्रे, अर्जुने च ।

श्वेतवृक्षा स्त्री० कर्म० । वनविज्ञायाम् ।

श्वेतदृज पु० कर्म० । वरुणदृष्ये ।

श्वेतदृहती स्त्री० कर्म० । शुक्लवर्णलुट्दृहत्याम् ।

श्वेतशिशपा स्त्री० कर्म० । शुक्लशिशपायाम् ।

श्वेतशिश्र पु० कर्म० । सितशोभाञ्जने ।

श्वेतशुङ्ग पु० श्वेता शुङ्गाऽस्य । यवे । शुक्लवर्णशुङ्गायुक्ते लि०

श्वेतसूरण पु० कर्म० । वनसूरणे । [शुक्लभुजगे ।

श्वेतसर्प पु० श्वेतः सर्प इति दृष्ट-अच् । वरुणदृष्ये । कर्म०

श्वेतसर्षप पु० कर्म० । गौरवर्षे ।

श्वेतसार पु० श्वेत शरोऽस्य । शुक्लदृष्ये ।

श्वेतसुरसा स्त्री० कर्म० । शुक्लशेफालिकायाम् ।

श्वेतस्पन्दा स्त्री० श्वेता सती स्पन्दते स्पन्द-अच् । सितापराजितायाम् ।

श्वेतहय पु० कर्म० । उच्चैः श्ववसि, सितवर्णयुक्ते हये च ।

श्वेता स्त्री० श्वित-अच् । वराटिकायाम्, काष्ठपाटलायां, शङ्खि-न्याम्, अतिविषायासु, सितापराजितायाम्, शुक्लकण्ट-कायां, पाषाणभेद्याम्, शुक्लदूर्वायां, वंशरोचनायां, शर्करायां, शिलावस्त्रलायाञ्च ।

श्वेताक पु० कर्म० । शुक्लवर्णपुष्पके अर्कदृष्ये । [वरशाके

श्वेतावर पु० श्वेतं श्वेतवर्णमाहण्योति आ-ट-अच् । सिता-

श्वेतेज्जु पु० कर्म० । शुक्ले इज्जौ ।

श्वेतौही स्त्री० श्वेतोऽहः पत्नी डोण् । इन्द्राण्याम् शच्याम् ।

श्वैत्य श्वेतस्य भावः प्यञ् । शुक्लवर्णे ।

श्वोवसीयस न० अतिशयेन वसुः प्रशस्तसु वसोयस् नि-परदिने भाविकाले प्रशस्ते मङ्गले । तद्वति लि० ।

ष

ष पु० षो-क ट० पत्वम् । केशे । गर्भविमोचने, ज्ञानवे च सर्व्वे, श्वे, विश्वे च लि० । [असगीत् । सगयति ।

षग संवरणे स्वा०पर० सक० सेट् षटा० सिचि न ङङिः । सगति

षघ हिंसायां स्वा०पर० सक० सेट् सिचि न ङङिः । सघ्नोति असघीत् ।

षच सेवने स्वा०आ०सक्त०सेट् । सचते असचिट् ।

षच् संवत्से स्वा०पर० सक० सेट् । सचति । असचोत्-असाचीत्

षट् विभाजने स्वा०पर० सक०सेट् । षटति असटोत् अषाटोत्

षट्कर्मन् न० षट्प्रकारं कर्म । तन्त्रोक्तेषु शान्तिवशोकरण-

स्तम्भनविधेयोच्चाटनमारण्यरूपेषु षट्सु प्रयोगभेदेषु, यजन-

याजनाध्ययनाद्यापनदानप्रतिग्रहद्वेषु षट्सु विप्रकर्षेषु

च । षट् कर्माणि यस्य । यागादियुक्ते विभेऽपु० ।

षट्कोण न० षट् कोणा यस्य । वज्जे, तन्त्रांते ऊर्ध्वाधःस्थे

त्रिकोणद्वयरूपे यन्त्रभेदे, ज्योतिषोक्ते लग्नतः षष्ठस्थाने च ।

षट्चक्र न० षष्ठां चक्राणां समाहारः पावादि० । तन्त्रोक्तेषु

देहस्थेषु सुषुम्नानाडीमध्यवर्त्तिषु द्विदलचतुर्दलादिषु षट्सु

पद्मेषु । तदधिकृत्य क्रतोयम्यः अथ तस्य लुक् । षट्चक्र-

प्रतिपादकमन्त्रभेदे । [सङ्ख्याभेदे तत्संख्यान्विते च ।

षट्चत्वारिंशत् स्त्री० षड्विक्रिया चत्वारिंशत् । (श्रियाक्षिय)

षट्चरण पु० षट् चरणा यस्य । भ्रमरे, षट्पदादयोप्यत्र ।

षट् निवासे वने च अक० हिंसायां दाने च सक० चुरा० उभ०

सेट् । सट्पति ते व्यससट्पत् त ।

पट्तिस्तिन् पुं पट् तिक्ताः तिलोद्वर्त्तनादयः कर्मागलस्य । 'तिलो
द्वर्त्तौ तिलस्त्रायौ तिलहोमौ तिलप्रदः । तिलभुक् तिल-
वापो च पट्तिस्तिन् नावसीदतीत्युक्ते तिलोद्वर्त्तनादिकारिणि
पट्तिशब्दो स्त्री० षड्विकारा लिङ्गत् शाक० । (कृतिश) सङ्घा-
भेदे तत्सङ्घान्विते च ।

पट्पञ्चाशत् स्त्री० षड्विकारा पञ्चाशत् शाक० । (छायात्र)
सङ्घाभेदे, तत्सङ्घान्विते च । [अभरप्रियत्वम्]

पट्पदप्रिय पु० इत्त० । नागकेचरे तस्य हि प्रचुरसपुलात्
पट्पदातिथि पु० पट्पदः अतिपिथिव यस्य । आत्मदृष्टे ।
पट्पदानन्दवर्द्धन पु० पट्पदस्यानन्दं वर्द्धयति दृष्ट-पिथु-ल्लु-
उप० । अशोकदृष्टे ।

पट्पदी स्त्री० पट् पादा अस्याः पादस्य पाङ्गावः ङीप् पङ्गावः ।
दूजायां, अभरयोविनि सं० द्विगुः । पट्चरणयुक्ते कन्दो-
भेदे च । पट् श्लोकात्मकपद्यसंघाते ।

पट्प्रज्ञ पु० पट्प्रज्ञा यस्य । 'धर्मार्थकामलोपे लोकात्तत्त्वा-
र्थयोरपि । पट्प्रज्ञा तु यस्यासौ पट्प्रज्ञः परिकीर्त्तित'
इत्युक्ते धर्मार्थाद्यभिज्ञं बोद्धे ।

पट्पुङ्ग न० पश्यामङ्गानां समाहारः पात्वा० । 'जङ्गे वाङ् शिरो
मध्यं पट्पुङ्गसिद्धयते' इत्युक्ते देहावयवभेदे तन्मोक्षे हृद-
याद्यावयवभेदे यत्तु हृदयादिषु पट्पु अङ्गेषु मन्त्रविशेषो-
न्यस्यते तेषु । पट् अङ्गानीव यस्य । 'शिवाकालोव्याकरणं
निरुक्तं कन्द्यां चितिः । 'ज्योतिषामयनञ्चैव पट्पुङ्गे वेद
इष्यते' इत्युक्ते वेदे, सुदुर्गोत्तरजुषे च पु० ।

पट्भिन्न पु० पट् अभिज्ञा 'दिव्यं चक्षुः श्रोत्रं, परचित्तज्ञानं
पूर्वनिवासानुस्मृतिः, आत्मज्ञानम्, वियद्वतिः कायव्यूह-
सिद्धिश्चेत्येतानि अभिज्ञा अभिज्ञायमानानि यस्य । बौद्धभेदे ।

पट्प्रीति स्त्री० पट्प्रीति अशीतिः शाक० । (कृत्यापि) सङ्घा-
भेदे, तत्सङ्घान्विते च । पट्प्रीतिसुखवत्तु भियुनकत्या
धनुर्भीनेषु रथेः संक्रान्तौ च 'अयनविष्णु पदौ पट्प्रीतयो
विष्णुविष्णु पदौ पट्प्रीतय इति ज्योतिषसु ।

पट्प्रीतिमुख न० पट्प्रीतेः तन्नामसंक्रान्ते मुखम् । 'तत्रा-
दिषट्प्रीत्यङ्गां पट्प्रीतिसुखम् कृषात् । तत्तत्पट्प्रीत्येव
स्यात् द्विसप्तविधेषु राशिषु' इति पट्प्रीते धनुषो भागे,
द्वाविधेषु निमिषस्य च त्रिधनाष्टादशे भागे कत्यायास्तु
चतुर्दशे, इति सूर्यसिद्धान्तोक्ते तत्रादितः पट्प्रीतिदिना-
न्तरितकाले ।

पट्पानन पुं पट् आननानि यस्य । कार्त्तिकेये पट्पदनादयोषल

पट्पुङ्गि पुं पट् जर्भय ऐश्वर्याणि यस्य । पट्पुङ्गये परमेष्ठरे
पट्पुगव लि० पट्पुगिर्गौराभिरायुक्तः शकटः हृलो वा शाक०

अत्र सभा० । पट्पुगिर्गौराभिराकटं हृलादौ 'अष्टागव-
धर्म्यहलं पट्पुगवं जीविकाधिना'मिति स्मृतिः । पश्यां
गवां सभाहारः द्विगुः । पट्पु गोषु न० ।

पट्पुगा पुं पट्पुभिः गुणिता पुगाः शाक० । रात्रां सन्ध्यादिषु
पट्पु गुणेषु । [शब्दाम्, सहाकरञ्जे च ।

पट्पुत्र्या स्त्री० पुत्र्यः पुत्र्यः पट् पुत्र्या अस्याः । वचायां
पट्पुत्र्य न० पट् पुत्र्ययोः । पिप्पलीमूले, पट्पुत्र्युक्ते लि०
संज्ञायां कन् । पश्यां स्त्री० टाप् । अत इत्थम् वा ङीप्
वाचायां स्त्री० ।

पट्पुज पु० पट्पुजो नासादिस्थानेष्वो जायते जन-ड ।
'नासाकण्ठसरःस्थालु जिह्वां दन्तां च संश्रितः । पट्पुजः
संजायते यस्मात् तस्मात् पट्पुज इति स्मृतं' इत्युक्ते सर-
भेदे 'पट्पुजसंवादिनोः केका' इति रघुः ।

पट्पुदीर्घ पु० पट्पुर्भिर्गुणिता दीर्घाः । तन्मोक्षेषु आ, ई, ज,
ऐ, औ, अः इत्येवं रूपेषु पट्पु दीर्घेषु ।

पट्पुधा अन्त्य० पट्पु+प्रकारे धात् । पट्प्रकारे ।

पट्पुजा स्त्री० पट् भुजा इव यस्याः (खरसुज) फलवताभेदे
पट्पुस्तयुक्ते लि० ।

पट्पुस न० पश्यां रसानां समाहारः शा० । 'भधुरो लवणस्तिलः
कषायोऽण्डः कटुस्तथै'त्युक्ते भधुरं लौल्यमित्याङ्गि-
स्तादौ स च लक्ष्यते । लवणस्तु पटुः प्रोक्तः सन्धवादौ
स इष्यते । तिक्तस्तु पिचुमर्द्दादौ व्यक्तभासाद्यते रसः ।
कषायस्तु वरुणः स च प्रमीफलादिषु । कटुस्तु तीक्ष्ण
संज्ञः स्यात् मरीचादौ स चेष्टते' इत्युक्तस्यानेषु लक्ष्येषु
पट्पु रसेषु ।

पट्पुवर्ग पु० इत्त० । 'कामक्रोधलोभमोहमद मात्सर्येषु 'व्याजेष्ट
पट्पुमिति भट्टिः । 'जलं होरा च तद्वैकाणं नवा'ग्रहाद-
शक्ते । लिंशांशकद्वये विज्ञेः पट्पुर्गः सप्तदाहृतः' इति
ज्योतिषोक्तेषु जलादिषु पट्पु विस्तरो दृष्टदभिधाने ।

पश्यां संभक्तौ स्वा० पर० सक० सेट् । पश्य सत्वे पश्य नत्वम् ।
सनति असनीत् असनीत् ।

पश्यां दाने तना० उभ० सक० सेट् पश्य सत्वे पश्य नत्वम् ।
सनोति असनीत्-असनीत् असनिष्ट-असत ।

पश्यां (शब्द पु० पश्या-ड इत्यनेन पट्पु+पत्यं' शब्दं वा । हवे,
नपुंसके, पश्यादिसमूहे पु० न० ।

पश्यां पु० पश्या-ड तस्य नेत्यम् पु० पः । नपुंसके ।

पण्णसुख उ० षट् सखानि यस्य । कार्तिकेये ।

षट् गतौ च० उ० सक० सेट् । सादयति ते असौषदत् ।

षट् विषादे अक० हिंसायां गतौ च सक० त पर० अनिट् ज्वला० ।

सोदति, असदत् । सदः सादः ।

घनञ् गतौ स्वा० पर० सक० सेट् । सञ्जति असञ्जीत् ।

घनञ् सङ्गे, संबन्धे च स्वा० पर० सक० अनिट् । सजति असाञ्जीत् ।

घप सम्बन्धे स्वा० पर० सक० सेट् । सपति असापीत् असपीत् ।

घम वैकल्ये अद० चु० उभ० अक० सेट् । समयति ते असमयत् त

घम्ल सर्पये स्वा० पर० सक० सेट् । सलति असल्लीत् ।

घर्ज्ज अर्जने स्वा० पर० सक० सेट् । सर्ज्जति असर्ज्जीत् ।

घर्ह्ज अपानशब्दे स्वा० पर० सक० सेट् । सर्ह्जति असर्ह्जीत् ।

घर्ज्ज(वे) गतौ स्वा० सक० सेट् । सर्ज्जति असर्ज्जी(वी)त् ।

घल्ल गतौ स्वा० पर० सक० सेट् । सलति असाल्लीत् ।

घप् लि० ब० व० षो क्तिप् ट् । (अय)सङ्घाभेदे व्याकरणोक्ते सङ्घावाचके घान्ते नाल्ते च शब्दे च । [सङ्घान्ति च ।

घटि स्त्री० घट्टगुणिता द्यतिः लि० । (घाट्) सङ्घाभेदे, तत्-

घटिक उ० पञ्चा अहोभिः पच्यते कन् । (घाटिया) धान्यभेदे

घटिक्य न० घटिकधान्यस्य ध्वनं लोलम् यत् । घटिकधान्योत् पत्तियोम्ये लेले । [स्त्रियां ङीप्

घटितम लि० षष्ठेः पूरणः तसट् । येन घटिसङ्घा पूर्यते तस्मिन् ।

घटिमत्त उ० घटिवर्षमत्तः । अर्द्धवयस्के गजे तदुत्तरं हि तस्य भक्ततायोम्यत्वात् तथात्वम् ।

घटिसंवत्सर उ० ब० व० घटिगुणिता संवत्सराः । ज्योतिष-प्रसिद्धे प्रभवादिषु षष्ठीवत्सरेषु तद्विशेषो दृष्टदभिधाने ।

घटिहायन उ० घटिर्हायना वयोऽस्य । घटिवर्षवयस्के गजे घटिदिनपच्योहायनो ग्रीहिः शाक० । घटिकधान्ये ।

घष्ट लि० षष्ठां पूरणः षष्+ङट् युक् च । येन षट्संख्या पूर्यते तस्मिन् । स्त्रियां ङीप् । [षष्ठांशरूपे न्दपकरे ।

घष्टक लि० षष्ठो भागः कन् । षष्ठे भागे । [उत्पन्नशस्य

षष्ठांश उ० कर्म० । रक्षणप्रतिरूपतया प्रजाभ्यो आह्वे षष्ठान्न लि० षष्ठो दिवसस्य षष्ठकालः अन्नस्य तज्जोजनस्य वा

कालो यस्य । दिवसस्य षष्ठभागे अन्नभोजनकालवति पुरुषे ।

षष्ठान्नकाल उ० षष्ठे दिवसे अन्नान्नकालो यत् । व्रतभेदे ।

षष्ठी स्त्री० षष्ठां पूरणी ङट् युट् ङीप् । चन्द्रस्यः षष्ठकलाया हासदक्षिरूपक्रियारूपे तिथिभेदे, स्कन्दभाष्यारूपे मातृ-

काभेदे, 'मातृकाश्च पूज्यतमा सा च षष्ठी प्रकीर्तिता ।

शिशूनां प्रति विश्वेषु प्रतिपालनकारिणी तपस्विनी

विष्णुभक्ता कार्तिकेयस्य कामिनी'ति पुराणम् ।

षस्त्रे अदा० पर० अक० सेट् वैदिकः । सलति असासीत् अससीत्

षसज् सर्पये स्वा० पर० सक० सेट् । सज्जति असज्जीत् । अय-

भात्मनेपदीत्यन्ये 'पचोदपि पचयात्तरं न च पदेषु संसज्जते इति शकुन्तला ।

षस्त स्त्रे अदा० स्वपा० पर० अक० सेट् वैदिकः इदित् । संस्ते असंस्तीत् । [ति सञ्जति असोसञ्जत् अससीत् ।

षह् लमायां वा चु० उभ० पले दि० पर० सक० सेट् । साहयति

षह् लमायां स्वा० आ० सक० सेट् ज्वला० । सहते अससीत् ।

षाङ्गुगुण्य न० षट्गुणा एव षङ् । रात्रां सन्निविषहादिषु

षट्स्त्रपायेषु 'षाङ्गुण्यसपभुज्जते' इति भाषः ।

षाशमातुर उ० षष्ठां मातृश्यामपत्यम् अश्व उदादेशे रपरः ।

कार्तिकेये तस्य कृत्तिकालिकं, यङ्गा, दृष्टिवो, पार्वती चेति

षट् मातरः पुराणेषु प्रसिद्धाः ।

षात्वणत्विक लि० षत्वणत्वे अधिकृत्य कृतो मन्थः ठक् ।

षत्वणत्वप्रतिपादके मन्थे ।

षाशमासिक न० षष्ठे मासे भवः ठक् । मृतस्य एकाहोन

पचमासे कर्त्तव्ये आह्वेदे 'आद्यं पाशमासिके तथेति'

सूतिः 'एकाहम्यूनपचमासे तस्य विधानमिति' आर्त्तलेखः

षाध सिद्धौ स्वा० दि० च पर० अक० अनिट् । साधोति साधयति ।

असात्सीत् । [ति अससान्त्वत् त ।

षान्वय षामयुक्तसम्पादने अद० चु० उभ० सक० सेट् । शान्वयति

षि बन्धे स्वा० आ० उभ० सक० अनिट् । शिनोति शिनुते शिनानि

शिनीते असेषीत् । असेष्ट । [चत् त । सेक्ता

षिच आर्द्रकिरणे तु० चु० उभ० सक० अनिट् । शिञ्जति ते अशि-

षिट् अनादरे स्वा० प० सक० सेट् । सेटति असेटोत् ।

षिङ्ग उ० षिट्-गन् ट् । षिटे (लम्पट्) काष्ठके । [असेलीत् ।

षिध् माङ्गल्ये अक० शासने सक० वेट् । सेषति असेषीत्-

षिध् गतौ स्वा० पर० सक० सेट् । सेषति असेषीत् ज्ञावेत् ।

षिध् सिद्धौ दिवा० प० अक० अनिट् ज्ञावेत् । सिध्यति असेलीत् ।

षिम्भ हिंसने सक० दोषौ अक० स्वा० पर० सेट् ज्ञावेत् । सिम्भति

असिम्भीत् । [असेलीत् ।

षिम हिंसने स्वा० प० सक० सेट् । सेसति असेषीत् । [सिञ्जति

षिल उद्धृतशस्त्रलेलात् कणश्च आदाने तदा० पर० सक० सेट् ।

षिव तन्तुविस्तारे दि० प० सक० सेट् ज्ञावेत् । सोव्यति असेषीत्

षु (सुराव्यावनरूपे) सन्धाने सोमादेः पोडने मन्थने च स्वा० उ०

सक० स्नाने अक० अनिट् लुङि प० सेट् । सुनोति सुनुते

असायीत् असोष्ट । [असोष्ट ।

षु गतौ स्वा० आ० सक० अनिट् लुङि प० वेट् । सवति असायीत्

पु प्रसवे ऐश्वर्यं च आ०पर०सक०अनिट् सवति असौषीत् ।
पु ऐश्वर्यं प्रसवे च अदा० पर०सक० वेट् लिटि सेट् । सौति
असावीत्-असौषीत् । सुसुवि ।

घुट्ट अनादरे आ०चु०उ०सक०सेट् । सुट्टयति ते असुपुट्टत् त
पुन०भ दीपने आ०हिंसने स्वा०प०सक०सेट् । सुभति असुभीत्
पर दीपौ अक०ऐश्वर्यं सक०त०प० सेट् । सरति असोरीत् ।
पुहृ हृषौ लमायाश्च सक०दि०प०सेट् । सुहृति असुहृत् ।

पू प्रसवे अदा०आ०सक०सेट् । सूते असविट् ।
पू प्रसवे दि०आ०सक०सेट् । सूयते असविट्-असोष्ट ।
पू क्षेपे त०प०सक०वेट् । सुवति असावीत् ।

पूट निवारणे आ०आ०सक०सेट् । सूदते असूटिष्ट ।
पूट नारणे आ०प०सक०सेट् । सूदति असूदीत् ।
पूट नारणे अक०प्रतिज्ञायां निरासे च सक०चु०उ०सक०सेट् ।

सूदयति ते असूदपुट् । [रिष्ट

पूर समभे अक०हिंसने सक०दि०आ०सक०सेट् । सूयते असू-
पूर्ण अनादरे आ०प०सक०सेट् । सूयति असूयति ।
पूर्ण ईर्ष्यायां आ०प०सक०सेट् । सूयति असूयति ।

पूष प्रसवे आ०प०सक०सेट् । सूपति असूषीत् ।
पुन०भ हिंसने आ०प०सक०सेट् । सूभति असूभीत् ।
पुन०भ हिंसने आ०प०सक०सेट् । सुभति असुभीत् ।

पेक सर्पणे आ०आ०सक०सेट् चङि न ह्रस्वः । सेकति असेकीत्
पेल चालने गतौ च आ०पर०सक०सेट् चङि न ह्रस्वः ।
सेलति असेलीत् ।

पेव आराधने उपभोगे आश्रये च आ०उ०सक०सेट् चङि न
ह्रस्वः । सेवति सेवते असेवीत् असेविट् ।
पे जये आ०प०अक०अनिट् । सायति असावीत् ।

पे नाशने अक०दि०प०अनिट् । सति असात्-असावीत् ।
पोडत् पु० पट् दन्ता यस्य दन्तस्य दह नि० । पड्दन्तयोग्य-
वयस्यस्ते उपादौ । [तत्सङ्ख्यानिते च

पोडशन् ति० व०व० षडधिका दश नि० । (पोल) संख्याभेदे
पोडश पु० पोडशानां पूरः षट् । येन पोडशसंख्या पूर्यते
तस्मिन् । चन्द्रमण्डलस्य कलात्मके पोडशभागरूपकलायां,
विहरासुन्दर्याश्च स्त्री० ङीप् ।

पोडशक न०पोडश परिभाषकस्य कान् । पोडशसंख्याते वस्तु-
नि भूभ्यासनं जलं वस्त्रं प्रदीपोऽर्जं ततः परम् । ताम्बूल
कृत्वाग्नाय चाल्यं फलमतः परम् । यस्या च पाडका
गावः काष्ठानं रजतं तथा । दानमेतत् पोडशकं प्रेत-
सहिष्य दीयते इति स्मृत्युक्तेषु भूम्यादिषु प्रतीक्षेण दीय-

मानेषु पोडशशु । 'स्वर्णं रौप्यं तथा ताम्रं कांस्यं गावो
गजा हयाः । षट् भूमिर्बुधो वस्त्रं यस्या जेतुमुपायहौ ।
दास्यन् पितृयज्ञेषु दानं पोडशकं मतमिति वायुपुरा-
णोक्तेषु पितृयज्ञेषु देवेषु स्वर्णादिषु पोडशशु च ।

पोडशमाहका स्त्री० व०व० पोडशसंख्या मातरः । 'गौरी
पद्मा शची मेधा साविली विजया जया । देवसेना स्वधा
स्वाहा मातरो लोकमातरः । शान्तिः पुष्टिर्धृतिस्तुष्टिः कुल
देवात्मदेवता' इत्युक्तासु गौर्यादिषु पोडशशु माहकासु
पोडशाङ्ग पु० पोडश द्रव्याणि कङ्कान्यस्य । 'गुग्गुलु' सरलं
दारु पत्रं मलयचम्पवम् । ह्रीवेरमयुक्तं कुष्ठं गुडं सर्ज-
रसं चनम् । हरीतकीं नखीं लाक्षां जटासांसीञ्च शैल-
जम् पोडशाङ्गं विदुर्धूपं देवे पैले च कर्माणीं त्युक्ते गुग्गु-
ल्वादिषोडशद्रव्यरचिते धूपे ।

पोडशाङ्गि पु० पोडश अङ्गप्रयसरणा यस्य । कर्कटे ।
पोडशार न० पोडश आराणि कोषा अस्य । पोडगदल-
युक्ते कसणे, तन्मोक्ते यन्मभेदे च ।

पोडशिन् पु० पोडशकला विद्यमानेऽस्य इति । सोमे । यज्ञाङ्गे
तन्नाभसोभरसंस्थापनपाले च 'अतिराले पोडशिन् षट्-
ह्लातीति स्मृतिः ।

पोडशोपचार पु० व०व० पोडशसंख्याता उपचाराः । 'आसनं
स्वागतं पादुसर्पार्थमाचमनीयकम् । मधुपर्कचमस्तानं
वसनभरणानि च गन्धपुष्पे धूपदौ पौ नवेद्यं वन्दनं तथे'
त्युक्तेषु पोडशेषु पूजाङ्गद्रव्येषु ।

पोडा अव्य० षट् प्रकारम् धाच नि० । षट्सु प्रकारेषु ।
पोढान्यास पु० पोडा षट्प्रकारो न्यासः । तन्मोक्ते षट्-
प्रकारन्यासभेदे विस्तरो दृढदभिधाने ।

एक प्रतीघाते आ०प०सक०सेट् घटा० । सकति अस्ताकीत् ।
एग संवरणे आ०प०सक०सेट् सिचि न ह्रस्वः घटा० । सगति
अस्तगीत् । [अस्तगीत् ।

एन शब्दे आ०पर०सक०देट् वा घटा० । सनति अस्तानीत्-
एभ सम्भे स०स्वने अ०आ०आ०सेट् ईदित् । सम्भते अस्तस्मिष्ट
एम वैकल्ये अद०चु०उ०भ०सक०सेट् । समयति ते अतस्तान् त
एभ वैकल्ये अक०आ०प०सेट् । समति अस्तमीत् ।

एिध अभियोगे आ०आ०सक०सेट् । स्तिष्ठते अस्तेषिट् ।
एिप नारणे आ०आ०अक०सेट् चङि न ह्रस्वः । स्तेपते अस्तेपिट्
एिम ह्नेदे दि०प०अक०सेट् । स्तिम्यति अस्तेमीत् ।

टीम ह्नेदे दि०प०अक०सेट् । स्तीम्यति । अस्तीमीत् ।
टु सुतौ अदा०उ०सक०अनिट् सिचि सेट् लुङि प० वेट् ।

स्त्रौति स्त्रोति स्त्रुते इत्यथे अस्त्रावीत् अस्त्रोष्ट ।

एच प्रसारे अक०भ्या०आ०सेट । स्त्रोचते अस्त्रोचिष्ट ।

एच उच्चाये अद०चु०उ०सक०सेट । स्त्रूपयति ते अतृचापत् त

एच उच्चाये दि०प०सक०सेट । स्त्रूपयति स्त्रूपयत् । [अस्त्रोमिष्ट

एच अक०स्तम्भने सक०भ्या०आ०सेट ज्ञा वेट । स्त्रोभते

एच गतां भ्या०प०सक०सेट । स्त्रुति अस्त्रुति ।

एच वध त०प०सक०वेट । स्त्रुति अस्त्रुति अस्त्रुत् ।

एच वधे त० आ०सक०वेट । स्त्रुति अस्त्रुति अस्त्रुत् ।

एच जरणे भ्या०आ० अक०सेट चडि न ह्रस्वः । स्त्रोपते ।

अस्त्रोपिष्ट । [अस्त्रासीत् ।

ष्टै संघाते सक० ध्वनौ अक० भ्या०प०अनिट् । स्त्रायति ।

ष्ट्यै वेदने सक० दीप्तौ अक० भ्या०प० अनिट् । स्त्रायति

अस्त्रासीत् । मतान्तरे पत्यायति । [अस्त्रगीत् ।

ष्ठग सम्बरणे भ्या०प०सक०सेट घटा०सिचि न ढङिः । स्त्रगति

ष्ठण स्थितौ भ्या०प०अक०सेट ज्वला० । स्त्रयति अस्त्रासीत् ।

ष्टम् निरासे दि०प०सक०सेट । स्त्रयति अस्त्रासीत्—अस्त्रसीत्

ष्टा गतिनिष्ठौ भ्या०प०अक०अनिट् । तिष्ठति अस्त्रात् ।

ष्ठिव निरासे (स्त्रेष्टादेर्मुखेन वसने) भ्या०प०अक०सेट षीवति

अष्टीवत् । ठेवनम् । [अष्टीवत् षीवन् ।

ष्टीव निरासे (स्त्रेष्टादेर्मुखेन वसने) भ्या०प०अक०सेट । षीवति

अष्टूत् लि० धिवन्त । निरासे, वाने च । [अस्त्रसत्

ष्टास निरासे दि०प०अक०सेट ज्ञा वेट वा घटा० । स्त्रसति

ष्टा शोधने अद०प०अक०अनिट् । स्त्राति अस्त्रासीत् ।

ष्टिह प्रीतौ दि०प०अक०वेट । स्त्रिहति अस्त्रेहत् । स्त्रेहिता-

स्त्रेडा—स्त्रेधा । [स्त्रिहत् त ।

ष्टिह स्त्रेहयुक्त भवने चु०उ०अक०सेट । स्त्रेहयति ते अस्त्रि-

ष्टा स्त्राने आ०उ०अक०सेट । स्त्रौति अस्त्रावीत् अस्त्रोष्ट ।

ष्टाच स्त्रेचने भ्या०आ०अक०सेट । स्त्रोचते अस्त्रोचिष्ट ।

ष्टास भवे दि०प०अक०सेट । स्त्रुसति अस्त्रोसीत् ।

ष्टाह उच्चाये दि०प०अक०वेट । स्त्रुति अस्त्रुति ।

ष्टौ वेदे भ्या०प०अक०अनिट् । स्त्रायति अस्त्रासीत् । प्रत्ये

इत्येके णायति अस्त्रासीत् ।

ष्टि रैषदासे भ्या०आ०अक०अनिट् । स्त्रयति अस्त्रोष्ट ।

ष्टक् सर्पणे भ्या०आ०अक०सेट । स्त्रक्ते अस्त्रकिष्ट ।

ष्टद् स्वादे छदनेच चु०उ०अक०सेट । स्त्रदयति ते अस्त्रिदत्त

ष्टद् प्रीतौ लेहने च भ्या०आ०अक०सेट । स्त्रदते अस्त्रदिष्ट ।

ष्टन्ज आबिहने भ्या०आ०अक०अनिट् । स्त्रजते । अस्त्रज्ज

ष्टप गयने निद्रायाश्च अद०स्त्रपा० जघा० प० अक० अनिट् ।

स्त्रपति अस्त्रासीत् । [यति ते । अस्त्रपतिस्त्र त ।

ष्टर्त्त गतौ सक०ङ्खेन जीवने अक० चु०उ०सेट । स्त्रर्त्त-

ष्टष्क गतौ भ्या०आ०अक०सेट । स्त्रष्कते अस्त्रकिष्ट ।

ष्टिद् मोहे स्त्रेहे, च अक० मोचने च । भ्या० आ० लुङि उ०

सेट । स्त्रेदते अस्त्रिदत् अस्त्रेदिष्ट ।

ष्टिद् गात्रप्रवरणे अक० दि०प०अनिट् । स्त्रियति अस्त्रिदत् ।

स

स पु० सो-ङ । विष्णौ, सर्पे, ईश्वरे, विष्णवे च । [प्रकाशने ।

संक्षेप पु० सम्+क्षिप-घञ् । भूयसोऽर्थस्यावकायादिना-

संक्षोभ पु० सम्+क्षुभ-घञ् । चाञ्चल्ये, क्षोभे च । [लि० ।

संग्राहिन् पु० सम्+ग्रह्-णिनि । जुटजटले । सञ्चयकारके

संघ पु० सम्+हन्-ङ नि० । सम्+हे, जन्तुसमूहे च । घञ् ।

संघातोऽपि समूहे दृढसंयोगे च पु० ।

संघर्ष पु० सम्+घर्ष-घञ् । अन्योन्यदृढसंयोगे ।

संज्ञ न० सम्+ज्ञा-क । पीतकाष्ठे कालीयके गन्धद्रव्ये । सम्+

ज्ञा-अङ् । चेतनायाम् बुद्धौ, आस्थायाम्, हस्ताद्यैरर्थ-

स्मरणे, गायत्र्यां, सूर्यपत्न्याञ्च स्त्री० ।

संज्ञाप्रपन्न सम्+ज्ञा-णिच्-पुक् भारणे हस्तः ल्युट् । मा-

रणे । अन्यार्थे न ह्रस्वः । ज्ञाने । क्तिन् । संज्ञाप्रपन्न स्त्री०

संज्ञासुत पु० संज्ञायाः सूर्यपत्न्याः सुतः । शनैश्चरे ।

संज्ञु लि० संज्ञते जाह्नवी यस्य जाह्नव्याने सुः । संज्ञतजाह्नवे ।

संज्वर पु० सम्+ज्वर-अप् । अग्निजाते तामे ।

संमर्ह पु० सम्+हृद-घञ् । अन्योन्यदृढसंयोगरूपे सङ्घर्षे ।

संयत लि० सम्+यम-क्त । बह्वे कतथास्त्रोक्तनियमे च ।

संयत् स्त्री० संयम्यतेऽल सम्+यम-क्तिप् लृक् च । युद्धे ।

संयन्तु लि० संयच्छति सम्+यम-लच् । नियन्त्रि ।

संय(या)म पु० सम् यम-घञ् वा ढङिः । ज्ञातकृतवा पूर्वदिन

कर्मव्ये नियमभेदे, इन्द्रियनिग्रहे, बन्धने च ।

संयमन न० सम्+यम-ल्युट् । बन्धने, ज्ञाते, चतुःशले ष्टहे च

संयमनी स्त्री० संयम्यते बध्यतेऽल सम्+यम-ल्युट् । यमाधि-

कतप्रयाम् । [संयमवति लि० ।

संयमिन् पु० सम्+यम-णिनि न ढङिः । छिन्नेरे इन्द्रिय-

संयाव पु० सम्बन्ध एतादिभिर्द्वयते मित्राते गोधूमचूर्णादयम्

सम्+यु-घञ् । “संयावस्तु हतवीरयुडगोधूमपाकज”

इत्युक्ते एतादिना पक्कगोधूमचूर्णे । [संयुक्ते च ।

संयुज्ज लि० सम्बन्ध युज्जति सम्+युज्ज-क्तिन् । गुणाढेयः ।

संयुक्त लि० सम् + युज्-क्त। सयोगवति पदार्थे।

संयुग न० संयुज्यतेऽत्र सम् + युज्-क्त प्र० जस्य गः। युद्धे।

संयुत लि० सम् + यु-क्त। संयुक्ते।

संयोग पु० सम् + युज्-घञ्। खेलने क्रियाजन्ये द्रव्याश्रिते गुणभेदे, संबन्धनात्वे च।

संयोगपृथक्त्व न० संयोगेन फलसंबन्धभेदेन पृथक्त्वं नागा-
रूपत्वं यत्। एकस्यैव कर्मणो नित्यानित्यत्वप्रतिपादके
सोमांसकोक्ते न्यायभेदे।

संयोजित लि० सम् + युज्-णिच्-क्त। कृतमेलने पदार्था
नारेण कृतयोजने पदार्थे।

संरम्भ पु० सम् + रभ-घञ् सम् च। कोपे, आक्रोशे, उल्हासे।
वेगे च “अट्टिसंरम्भमिवाम्बुवाहमि”ति कुमारः।

संरोधन न० सम् + राध-ल्युट्। सम्यक् सेवने, सम्यक् चिन्तने च

संराव पु० सम् + रा-घञ्। शस्त्रे।

संरुद्ध लि० सम् + रुह्-क्त। प्रौढे, जाताङ्गुरे च।

संरोध पु० सम् + रुध-घञ्। रोधने, जेपे च।

संलग्न लि० सम् + लग्-क्त। मिलिते।

संलय पु० संलयते इन्द्रियव्यापारोऽत्र सम् + ली-अच्।
निद्रायाम्, प्रलये च।

संलोप पु० सम् + लप-घञ्। परस्परकथने प्रीत्या अन्धो-
न्धोक्तिप्रत्युक्तिभ्यां भाषण्ये, रक्षि कथने च।

संवत्सर पु० संवसति ऋतवोऽत्र सम् + वस + सरन्। वत्सरे,
ज्योतिषोक्ते समादिपञ्चकान्तर्गते वत्सरभेदे च।

संवत् अय्य० सम् + वव-क्तिप् यलोपे लुक्। विक्रमादित्यरा-
ज्यावधिके तत्कृतशकवत्सरे।

संवदन न० सम् + वद-ल्युट्। आलोचने, वशीकरणे, च।
सम् + वन-ल्युट्। संवननमयत्वं। [भेदे च।

संवर न० सम् + व-अप्। जले, दैत्यभेदे, मत्स्यभेदे, ऋग

संवर्त्त पु० सम्यक् वर्त्तते परावर्त्ततेऽत्र सम् + वृत्-णिच्-
घञ्। प्रलयकाले, सृष्टिकारकसुनिभेदे, कर्मफलवृत्ते, भेदे,
“संवर्त्तश्च वृद्धदक” इत्युक्ते भेषनायकभेदे च।

संवर्त्तक न० सम् + वृत्-णिच्-लुक्। बलदेवलाङ्गले। ततः
अस्त्वर्थे अच्। बलदेवे, बाहुवानले च पु०।

संवर्त्तिका स्त्री० सम् + वृत्-एल्लु टाप्। अतश्चम्। दो-
पारेः शिखायाम्, पद्मादेः केशरसमीपस्थे दले, नवपत्रे च

संवर्द्धक लि० सम् + वृध्-णिच्-लुक्। सम्माननाकारिणि
वृद्धिकारके च।

संवलित लि० सम् + वल-क्त। • मिलिते।

संवसथ पु० संवसत्यस्मिन् सम् + वस-अधच्। यासि जन-
समूहनिवासस्थाने। [वायो।।

संवह पु० सम्यक् वहति सम् + वह-अच्। सप्तवासुमध्यवर्त्ति-

संवार पु० सम् + व-घञ्। शिलापन्थोक्ते वर्णशारणार्थे वाह्य
प्रयत्नभेदे, सङ्गोपने च।

संवास पु० संवसत्यत्र सम् + वस-घञ्। ऋते, पुरवासिनां
पुराद्वहिर्वासयोग्ये अनाहते स्थाने च। [तत्त्वे च।

संवाह पु० संवाहयति सम् + वह-घञ्। अङ्गसमर्द्धके। खुल्ले।

संवाहन न० सम् + वह-णिच्-ल्युट्। भारदेर्वहने, अङ्ग
समर्द्धने च।

संविग्न लि० सम् + विज्-क्त। उद्विग्न इष्टवस्तुलाभाय तद
प्राप्तिहेतुना भयादिना वा जातोत्कण्ठे, [अङ्गीकारे च

संविन्ति स्त्री० सम् + विद्-क्तिगु। ज्ञाने, प्रतिपत्तौ, बुद्धौ,
संविद् स्त्री० सम् + विद्-सम्य० क्तिप्। ज्ञाने, प्रतिपत्तौ, बुद्धौ

अङ्गीकारे, समाधौ, नाशनि, आचारं, सङ्केते, युद्धे, तोषे च -
संविदा स्त्री० संविद्यतेऽनया सम् + विद्-क्तिप् टाप्। भङ्गायास्

(सिद्धि) “संविदासवयो मध्ये संविदेव गरीयसीति”तन्मन्त्रम्
संविदातिप्रक्रम पु० संविदोऽङ्गीकारस्य व्यतिप्रक्रमो यत्। कता-

ङ्गीकारस्योक्तङ्गणहेतुके विवादभेदे।

संविदित लि० सम् + विद्-क्त। अङ्गीकृते, सम्यग्ज्ञाते च।

संविधान न० सम् + वि + धा-ल्युट्। उपाये, आयोजने
रचनायाञ्च। [अतिविधायाम् (आतश्च)।

संविधा स्त्री० संसर्द्धितं विषं यथा धातुजस्य उत्तरपदलोपः।

संवीक्षण न० सम्यग्वीक्षते अन्वेष्यते वा सम् + वि + ईक्ष्-
ल्युट्। इष्टवस्तुमोलाभाय अन्वेषणे, सम्यग्दर्शने च।

संवीत लि० सम् + व्येज्-क्त। आहते, रुद्धे, च-सम् + वि +
इण-क्त। सङ्गते। [अन्वस्येति” रघुः।

संवृत लि० सम् + वृ-क्त। आहते, कृतगोपने च “तस्य संवृत-

संवेग पुं सम् + विज्-घञ्। भयादिना त्वरायाम्, सम्यग् वेगे च

संवेद पुं सम् + विद्-घञ्। ज्ञाने। युच्। संवेदनामयत्वं स्त्री०।

संवेष्ट पु० सम्यक् विशत्यत्र सम् + विश-घञ्। निद्रायाम् सं-
पूर्वकस्य तस्य निद्रार्थकत्वात्तयात्वम्। तथाच “संविष्टः कुश
शयने निशां निनावेति रघुः पीठे च।

संवेशन न० सम् + विश-णिच्-ल्युट्। रतिक्रियायाम् तदुत्तरं
हि निद्राधिक्येन तस्या निद्राहेतुत्वात् तयात्वम्।

संव्यान न० संवीयते सम् + व्येज्-कर्मणि ल्युट्। उत्तरोक्त
वस्त्रे, वस्त्रनाले च।

संशप्तक पु० सम्यक् शप्तमङ्गीकारो यस्य कप्। प्रतिज्ञाय स
प्राप्तादनिवर्त्तनि सैव “संशप्तकमशैरभूदिति” रघुः।

संशय पु० सम्+शो-अच्। सन्देहे एकस्मिन् धर्मिणि भावा-
भावयोः, विरुद्धधर्मद्वयस्य वा सन्देहे। यथा पर्वतो वज्रि-
मान्न वा, व्ययं स्थानुर्वा पुरुषोवेति। “स संशयो, भवेद्या
धीरेकत्वाभावभावयोरिति” भाषापरिच्छेदः।

संशयस्य लि० संशये तिष्ठति स्था-क। संशययुक्ते।

संशयात्मन् पु० संशय आत्मनि यस्य। संदिग्धान्तःकरणे “संश-
यात्मा विनश्यतीति” पुराणम्।

संशयालु लि० संशय+अल्यर्थे आलुच्। संशययुक्ते।

संशयित्व लि० सम्+शो-लच्। संशयकर्त्तरि।

संशरण न० संशयार्थे ऽनेन सम्+शृ-ल्युट्। रणारम्भे

संशित लि० सम्+शो-क्त। सम्पादितव्रतविषयकयत्ने।

संशितव्रत लि० संशितं सस्यक् सम्पादितं व्रतमनेन। सस्यक्-
सम्पादितव्रते। [ऊर्जने च।

संशुद्धि स्त्री० सम्+शुध-क्तिन्। सस्यक् शोधने, देहादिमा-

संस्थान लि० सम्+श्चे-क्त। शोतादिना सङ्कुचिते।

संश्रय पु० सम्+श्रि-अच्। आश्रये [पु०।

संश्रव पु० सम्+श्र-अप्। अङ्गीकारे। षञ्। संश्रावोष्यत्।

संश्रुत लि० सम्+श्र-क्त। अङ्गीकृते।

संश्लिष्ट लि० सम्+श्लिष-क्त। आलिङ्गिते, संबद्धे च।

संश्लेष पु० सम्+श्लिष-षञ्। आलिङ्गने, संबन्धमात्रे च।

संसक्त लि० सम्+सञ्ज-क्त। मिलिते, संबद्धे, समन्तादु-
विस्तीर्ण्य च “प्रान्तेषु संसक्तनभेरुष्णशक्तिरिति” कुमारः।

संसद् स्त्री० संसीदत्यस्याम् सम्+सद-सम्प० क्तिप्। सभायाम्

संसरण न० सम्+सृ-ल्युट्। स्नाहटनिबद्धदेहस्त्रीकाररूपे

संसारे, असंवाधस्येनागमने, रणारम्भे, घट्टापघे, संगतौ च।

संसर्ग पु० सम्+सृज-षञ्। सम्बन्धे, “विभागानन्तरं “यत्तव
धनं तन्ममेति” कृतसमयेन एकत्वावस्थानरूपे सम्बन्धे च।

संसर्गाभाव पु० संसर्गस्य सम्बन्धस्याभावः। ध्वंसप्रागभावात्
नाभावरूपे-भेदभिन्ने अभावे स्वस्याभावे च।

संसर्गिन् लि० सम्+सृज-घिणुन्। संसर्गयुक्ते विभागान-
न्तरं “यत् तव धनं तन्ममेति, कृतसमयेन एकत्वावस्थानरूप-
संसर्गयुक्ते आत्मादौ, सम्बद्धे च।

संसार पु० संसरत्यस्यात् सम्+सृ-षञ्। मिथ्याज्ञानजन्य
संस्काररूपवासनायां, देहारम्भकाहटभेदे, स्नाहटोपनिबद्ध
देहपरिपद्ये च। आधारे षञ्। विज्ञे। भावे षञ्। सङ्गतौ।

संसारमार्ग पु० ईत०। योगिद्वारे तत एव हि वह्निर्निगमने
मायासम्पत्तेरिति तस्य तथात्वम्।

संसारिन् लि० संसरति अहटभेदेन देहेन संयुज्यते सम्+

सृ-णिनि। शरीराभिमानिनि जीवे।

संसिद्ध लि० सस्यक् स्वभावेन वा सिद्धः सम्+सिध-क्त। स्व-
भावसिद्धे, सस्यगुणिप्रपञ्चे च। [निष्पत्तौ च।

संसिद्धि स्त्री० सम्+सिध-क्तिन्। स्वभावे, प्रकृतौ, सस्यगुः

संसृति स्त्री० सम्+सृ-क्तिन्। संसारप्रवाहे, सङ्गतौ च

संसृष्ट पु० सम्+सृज-क्त। विभागानन्तरं सैव्यात् पुनः

स्वस्वधनेषु कृतसंसर्गवति आत्मादौ “संसृष्टस्य तु संसृष्टो-
ति” स्मृतिः वसनादिना संशुद्धे, संयुक्ते च। भावे क्त। संबन्धे

संसृष्टिन् पु० संसृष्टमनेन ङनि। संसृष्टआत्मादौ। “अन्यो-
दर्थ्यस्तु संसृष्टीति” स्मृतिः। [चक्रे च।

संस्कृत् लि० सम्+कृ-लच्-सृट् च। संस्कारकारके, प्रा-

संस्कार पु० सम्+कृ-षञ् सृट् च। सतोयुषान्तराधान

रूपे प्रतिपद्यते, यथा अलङ्कारादेरङ्गादेर्वस्त्रादेय उद्दीपन-
निधानमार्ज्जनादयः, ब्रौह्मादेश यथाङ्गतासम्पादनाय

वैदिकसामेण प्रोक्षणादिः दर्पणादेर्निर्मलीकरणादिः।

स्मृतिहेतौ व्युत्पन्नजन्ये आत्मवृत्तिगुणभेदे, पृथिव्यादिच-
तुष्टयस्थे वेगाख्ये गुणे, यथावस्थिततयास्यापनप्रयोजके स्थि-

तिस्थापनाख्ये गुणभेदे, शास्त्राभ्यासजन्यव्युत्पत्तौ, व्याकरणी
क्तदिशा शब्दानां साधनप्रकारे, विप्रादीनां वैदिककस्त्रो-

हत्वसाधने गर्भाधानादौ क्रियाकलापे, पाके च।

संस्कारवर्जित लि० ईत०। गर्भाधानादिसंस्कारहीने, शा-

स्त्रादौ व्युत्पत्तिहीने च संस्कारहीनादयोष्यत्।

संस्कृत लि० सम्+कृ-क्त सृट् च। कृतसंस्कारे पदार्थे, व्याक-
रणादिलक्षणधीनसाधनयुक्ते शब्दे, पाके, भूषिते, यो-

षिते च।

संस्तर पु० सम्+स्तृ-अप्। यत्ने, शय्यायाम् पल्लवादिचित-
शय्यायां च “नवपल्लवसंस्तरे यथेति” कुमारः।

संस्ताव पु० सम्+स्तृ-अप्। परिचये, सस्यक् स्तुतौ च।

संस्ताव पु० संस्तूयतेऽल सम्+स्तृ-षञ्। यज्ञार्थं संस्तावक-
विप्राणां वासभूमौ।

संस्तुत लि० सम्+स्तृ-क्त। परिचिते, सस्यक्स्तुते च।

संस्ताय पु० सम्+स्तृ-षञ्। संघाते, निविडसंयोग-
रूपे सन्निवेशे, विस्मृतौ, स्मृष्टे; सस्थाने च।

संस्थ लि० सम्+स्था-क। अवस्थिते, ज्ञते च।

संस्था स्त्री० सम्+स्था-अङ्। व्याख्यपद्यावस्थितौ, स्थितौ,
नाशे, यज्ञभेदे, व्यवस्थायां, व्यक्तौ, साहस्ये, प्रान्ते च।

संस्थान न० सम्+स्था-ल्युट्। चतुष्पदे, आकारे, अवयव्या-
रम्भकसंयोगभेदे, चित्रे, सन्निवेशे, सस्यक्स्थितौ च।

संस्थित लि० सम्+स्था-क्त। ऋते, सस्यस्थिते च। [ठचे।
 संस्पृश स्त्री० संस्पृश्यते सम्+स्पृश-घञ् टाप्। रजनीगन्धा-
 संस्फुट लि० सम्+स्फुट-क। विकसिते।
 संस्फोट न० सम्+स्फोट-घञ्। युद्धे।
 संस्फोट पु० सम्+स्फुट-घञ्। युद्धे।
 संसृत लि० सम्+हन-क्त। दृढे, मिलिते, परार्थं मिलिते,
 “संहतपरार्थत्वादिति, साक्षात् इदं संयोगयुक्ते संस्यगृहते च
 संसृतल पु० संहतं संहननं संचातं लाति-ला-क। मिलित
 पाणिद्वये।
 संसृतपुष्पिका स्त्री० संसृतानि दृढं संयुक्तानि पुष्पाण्यस्याः
 कप् अत इत्त्वम्। मिश्रयायाम्।
 संसृति स्त्री० सम्+हन-क्तिन्। संसृहे, सस्यगृहने च।
 संसृजन न० संसृज्यते परार्थं संसृज्यते सम्+हन-ल्युट्।
 देहे, संचाते, वधे च।
 संसृर्ष पु० सस्यक् हर्षः सम्+हृष-घञ्। आगन्दे, स्पर्द्धायाञ्च
 संसृष्यत्वनेन घञ्। वायौ।
 संसृष्ट पु० सम्+हृ-घञ्। प्रलये, नाशे, संक्षेपे, नर-
 कभेदे, विषर्जने, भैरवभेदे च।
 संसृष्टसूत्रा स्त्री० संसृष्टाया स्थानान्तरनयनाय सूत्रा।
 तन्वीकृते सूत्राभेदे तल्लक्षणं दृष्टदभिधाने।
 संसृष्टा स्त्री० सस्यक् हितं प्रतिपाद्यं यस्याः। सन्वादिप्रसीते,
 धर्मशास्त्रे, पुराणे, इतिहासादौ, कर्मकाण्ड-प्रतिपादके
 वेदभागे, च।
 संसृति स्त्री० सम्+क्तेञ् क्तिन्। वस्त्रभिः कृते आह्वाने।
 संसृत लि० सम्+हृ-क्त। कृतसंहारे, सङ्कुचिते च।
 संसृति स्त्री० सम्+हृ-क्तिन्। संहारे-
 संसृति पु० सम्+हृद-घञ्। शब्दभेदे।
 संसृतिदिन् लि० सम्+हृद-णिनि। शब्दायमाने।
 संसृतिद पु० सम्+हृद-घञ्। आनन्दभेदे।
 संसृष्टक पु० संह कण्ठकेन सङ्गस्य सः। करजभेदे, (नाटा-
 करजा) शैवाले च। कण्ठकयुक्ते लि०। [कर्णयुक्ते च।
 संसृष्ट लि० सङ्ग कर्णेन श्रवणेन तस्यापारेण वा। स्तुतियोजे,
 संसृष्टा लि० सङ्ग कर्मणा कप्। व्याकरणोक्ते कर्मयुक्त
 क्रियाबोधके धातो “फलव्यापारयोरेकनिष्ठतायासकर्मकः।
 भातस्योर्धोर्भिभेदे संसृष्टक उदाहृत” इत्युक्तदिशा
 धातोः संसृष्टकत्वमवशिष्यम्।
 संसृष्ट लि० सङ्ग कलेषा, अवयवभावनाया, चतुष्षष्ठा कलाभिर्वा

सङ्गस्य सः। संपूर्णे समये, कलासहिते च।
 संसृष्टा लि० सङ्ग कारणेन। कार्ये। [अन्तिके समीपे।
 संसृष्ट पु० कश्चन पीडनं काशः कश्च-घञ् सङ्ग काशेन।
 संसृष्ट पु० सङ्ग समानः कुर्यादने। साकारुण्डहन्ते।
 संसृष्ट पु० सङ्ग समानं कुलमस्य। शकुलमत्वे (शल) स्त्री
 त्वमपि। समानवशे लि०।
 संसृष्ट लि० समाने कुले भवः यत्। अशौचविषये स्नाव-
 वध्युर्वाधिसनान्तरपुष्पावधिदशमपर्यन्ते पुरुषवर्गे, दायप-
 हये स्नावधिपञ्चमोर्ध्वस्तनपुरुषमात्रे “विभक्तदायान्
 संसृष्टानाचक्षते” इति स्मृतिः। [मिति केचित्।
 संसृष्ट अय्यं एक+नि०। एकवारे विद्यायाञ्च तत्वं स्त्रीत्व-
 संसृष्ट पु० संसृष्ट एकवारं प्रजायते प्र+जन-ड। काके
 एकवारजातापत्ये लि०।
 संसृष्टफला स्त्री० संसृष्ट फलति फल-अच्। कदलीहन्ते
 संसृष्ट लि० संसृज-क्त। आसृक्ते, अविरते च।
 संसृष्ट पु० सच-तन्। श्रुत्यवादिदूर्णे (आत) “मेधादौ
 संसृष्टो देयाः” इति स्मृतिः। [ह्रीप्। शबोहन्ते।
 संसृष्टफला (ली) स्त्री० संसृष्टवद्व च द्राणि फलान्यस्याः वा
 संसृष्टि न० संसृज-क्तिन्। जरौ, शकटावयवभेदे च।
 संसृष्ट लि० सङ्ग सम नं स्थायते स्था इन् नि०। सौहार्दयुक्ते
 संसृष्ट स्त्री० संसृष्ट+ह्रीप्। सङ्गचर्थां, वयस्यायाञ्च।
 संसृष्ट न० संसृष्टभावं यत्। मिलतायाम् सौहार्दम्।
 संसृष्ट पु० सङ्ग गरेण विषेण जातः। सूर्यवंशे नृपभेदे “सग-
 रात् सागरोजात” इति पुराणम्। विषयुक्ते लि०।
 संसृष्ट पु० सङ्ग समानो गर्भोऽस्य। सहोदरे आतरि। सङ्ग
 गर्भेण। गर्भयुक्ते, मध्यवर्त्तिस्त्वप्यपत्ययुक्ते कुशदूर्वा-
 दौ च लि०।
 संसृष्ट पु० समाने गर्भे भवः यत्। सहोदरे आतरि।
 संसृष्ट न० सङ्ग समानं गोत्वम्। कुले। सङ्ग समं गोत्वमस्य।
 चातौ लि०।
 संसृष्ट स्त्री० अद-क्तिन् नि० सङ्ग गिधः। सङ्गभोजने।
 संसृष्ट लि० सम्+कटच्। अत्यावकाशे स्थाने, संचाधे। सम्+
 कट-अच्। दुःखे “नरोसृज्यते सङ्गटादिति” चण्डो। देवी-
 भेदे, ज्योतिषोक्ते दशाभेदे च स्त्री० टाप्।
 संसृष्टा पु० सङ्ग संवाधमर्चाति अज-अण्। धवहन्ते।
 संसृष्ट पु० सम्+कृ-अण्। सप्पार्जन्यादिभिः क्षिप्ते रजसि।
 मेलेने, इतरजातिपुरुषेण इतरजातिस्त्रियां जाते जातिभेदे

“सङ्करस्य च कर्त्ता स्याद्यप्यहन्त्याभिमाः प्रजाः” इति गोता न्यायोक्ते जातिबाधके परस्परभावसमानाधिकरणयोरेकाधिकरणवृत्तित्वरूपे धर्माविशेषे च । तदुदाहरणादि दृष्टदभिधाने ।

सङ्करीकरणं न० संकरः क्रियतेऽनेन द्वि-क-ल्युट् । “खरा-द्योद्विष्टगेभानामजाविकवधस्तथा । सङ्करीकरणं त्रैयं भौ-नाहिमहिषस्य च” इत्युक्ते खरादिवधजन्ये पापे ।

सङ्कषेण पु० संकष्यते गर्भात् गर्भान्तरं नोयतेऽसौ सम्+कष-युच् । वलदेवे । भावे ल्युट् । आकर्षणे, स्थानान्तर-नयने च न० ।

सङ्कलनं न० सम्+कल-ल्युट् । एकत्वस्यीकरणे, योजने, (ठिक देया) संप्रहे च । [संटहीते च ।

सङ्कलितं लि० सम्+कल-क्त । योजिते, रेखादिना संघटे, सङ्कल्प पु० सम्+कल्प-घञ् । अभोटसिद्धये “इदमित्यमेव कार्यं” मित्येवंरूपे मनसोव्यापारभेदे, कर्मसाधनाय अभि-लापवाक्ये, “सङ्कल्पेन विना राजन् ! यत्किञ्चित् कुरुते नरः” इति पुराणस्मृतत्विशेषोदृष्टदभिधाने । [योऽयत्न

सङ्कल्पजन्मन् पु० सङ्कल्पात् जन्म यस्य । कामदेवे । सङ्कल्पभवाद-सङ्कल्पयोनि पु० सङ्कल्पोयोनिरूपत्तिकारणं यस्य । काम-देवे “सङ्कल्पयोनेरभिमानभूतमिति” कुमारः ।

सङ्कसुक् लि० सम्+कस-उक्तन् । अस्थिरे, मन्दे, दुर्जने सङ्कीर्णं, अपवादशोले च ।

सङ्काशं लि० सम्यक् काशते काश-अच् । सट्थे “तर्णादित्य-सङ्काशमिति” तन्त्रम् । निभादिवदस्य नित्यसमासता ।

सङ्किल पु० सम्+किल-क । वज्रे कल्पायाम् ।

सङ्कीर्णं लि० सम्+कृ-क्त । वज्रजनसंघर्षेण निरवकाशे स्थाने, मिलितनानाजातौ, व्याप्ते, मिश्रिते, सङ्कटे, एकत्व मिलितयोः परस्परविजातीययोश्च । इतरवर्णेन इतरवर्ण-स्त्रियां जाते जातिभेदे पु० । [च ।

सङ्कुचितं लि० सम्+कुच-क्त । कतसङ्कोचे, संक्षिप्ते, अप्रफुल्ले सङ्कुलं न० सम्+कुल-क । परस्परपराहृते, “थावज्जीवमह-

मौनौ ब्रह्मचारी च मे पिता । माता तु मम वन्ध्वैव पुत्रः, हीनः पितामहः” इत्येवं वाक्ये, परस्परहननरूपे युद्धे वज्रजनादिभिः संवाधेन निरवकाशे स्थाने च सङ्कीर्णं लि० ।

सङ्कुतं पु० सम्+कृत-घञ् । समनोगतभावव्यञ्जनाय कते हस्तादि मालनरूपे व्यापारे (इसारा) “अस्मान्छब्दाद्वयमर्थो-बोधः, अयं शब्दः असमर्थबोधयतु वा” इत्येवं शब्दनिष्ठ-अर्थबोधनाशक्तिविशेषे, प्रियसङ्गमार्थे गुप्तस्थाने च ।

सङ्केतितं लि० सङ्केतो जातोऽस्य तार० इतच् । सङ्केतवति वाच्ये अर्थे “साक्षात् सङ्केतितं योर्धमभिधत्ते” इति काव्यप्र०

सङ्कोच पु० सम्+कुच-घञ् । वज्रविषयकवाक्यस्यात्यविषय कतया व्यवस्थापने, सामान्यशब्दस्य विशेषपरताशाम्, जडीभावे, बोधे, वन्धे च । सम्+कुच-अच् । मत्स्यभेदे पु० कुङ्कुमे न० । [याम् ।

सङ्कोचनी स्त्री० सम्+कुच-ल्यु-गौ०ङोप् । लज्जालुलता ।

सङ्क्रन्दनं पु० सङ्क्रन्दयत्यसुरान् सम्+क्रन्द-णिच्-ल्यु । इन्द्रे । भावे ल्युट् । सम्यक्क्रन्दने न० ।

सङ्क्राम(क्रा)म पु० सङ्क्रामत्यनेन सम्+क्रम-घञ् वा टङिः जलवन्धनस्थाने(सांको) “आत्मानं सङ्क्रामं कर्त्तेति” ऋतिः भावे घञ् । रव्यादेः राश्वन्तरसञ्चारे च । [न्तरगमने च ।

सङ्क्रमणं न० सम्+क्रम-ल्युट् । सङ्क्रान्तां, रव्यादीनां राश्व

सङ्क्रान्तं लि० सङ्क्रान्तिरस्ति अच्, सम्+क्रम-क्त वा । सङ्क्रान्तियुक्ते सङ्क्रमणचरि, प्राप्ते, दायरूपेण पितृभर्त्तादितः आगते स्त्रिया प्राप्तिपथे च ।

सङ्क्रान्ति स्त्री० सम्+क्रम-क्तिन् । सम्यक्क्रमणे, रव्यादीनां राश्वन्तरसञ्चारे च । तत्र विशेषो दृष्टदभिधाने वक्ष्यते ।

सङ्क्ष न० संख्यायते परस्परनामोच्चारणं क्रियतेऽल सम्+ख्या घञर्थे क । युद्धे । अह् । विचारे, बुद्धौ, द्रव्याश्रिते एक-त्वद्विवादी गुणभेदे, च स्त्री० टाप् ।

सङ्ख्यातं लि० सम्+ख्या-क्त । कतसङ्क्षेपे, गुणिते-सम्यक्-ख्याते च ।

सङ्ख्यावत् पु० सङ्ख्या विचारणा साक्ष्यस्य मत्तृपस्य वा । पण्डिते सङ्ख्यायुक्ते लि० । [करणयोग्ये ।

सङ्क्षेयं लि० सङ्ख्यायतेऽसौ सम्+ख्या-यत् । गुण्ये सङ्क्ष

सङ्ग पु० सन्ज-घञ् । मेलने, सम्बन्धे, विषयादिरागे च “ध्यायतो विषयान् पुंसः सङ्गस्तोष पजायते” इति गोता ।

सङ्गतं न० सम्+गम-भावे क्त । सोहाद् सङ्गतौ च कर्त्तरि क्त । मिलिते लि० ।

सङ्गति स्त्री० सम्+गम-क्तिन् । सङ्गमे, मेलने, न्यायोक्ते अनन्तराभिधानप्रयोजकजिज्ञासाजनकज्ञानविषये, “सप्र-सङ्ग उपोद्घातो हेतुतावसरस्या । निर्वाहकैककार्यत्वे-मोढा सङ्गति रिच्यते” इत्युक्ते प्रसङ्गादौ पदार्थे च ।

सङ्गमं पु० सम्+गम-घञ् न टङिः । सङ्गतौ स्त्रीपुंसयोः संभोगे, नद्यादेर्नदादियोगस्थाने च “गङ्गासागरसङ्गमः” इति पुराणम् ।

सङ्गरं पु० संगीर्यते सम्+गृ-अप् । आपदि, प्रतिज्ञायां,

क्रियाकारके, विधे, शमीहृत्ते च ।

सङ्गव पु० सङ्गता गावोदोहनायाल कावे नि० । “प्रातः-
कालो सङ्गसांस्त्रोन् सङ्गवस्त्रावदेव तु” इति ऋत्त्युक्ते प्रातः-
कालानन्तरं सङ्गत्तलयात्मके कालभेदे ।

सङ्गिन् वि० सन्ज-घणुन् । सङ्गयुक्ते । स्त्रियां ङीप् ।

सङ्गीत न० सम् + गी-क्त । दर्शनार्थे नायगीतवाद्यत्विके, तत्-
प्रतिपादकपद्व्ये च । कर्मणि क्त । सत्यगीते लि० ।

सङ्गीर्ण वि० सम् + गृ-क्त । स्त्रीकृते ।

सङ्गह पु० सम् + गृह-अप् । सङ्गये, संश्लेषे, बहुवचनवाक्या
नामेकव सङ्गलने च । [सत् त ।

सङ्गहणी स्त्री० सङ्गिता पङ्कणी पङ्कणीरोगभेदे । [सङ्-पा-

सङ्गाम युजेचद० चु० उभ० सक० सेट् । सङ्गामयति ते अस

सङ्गाम पु० सङ्गपाम-घञ् । युजे ।

सङ्गामपटहं पु० इत० । रणवाद्यभेदे ।

सङ्गाहिन् पु० सम्यक् गृह्णाति मलम् सम् + गृह-णिनि ।
कुटजहृत्ते । मलावच्छेदके सङ्ग्रहकारके, च लि० ।

सङ्ग पु० संघवत् सर्वम् । सजातीयसमूहे, समूहे च ।

सङ्गचारिन् पु० सङ्गीभूय चरति चर-णिनि । सत्स्थे ।

सङ्गीभूयचारिणि जन्तुमाने लि० ।

सङ्गजीविन् पु० सङ्गेन जीवति जीव-णिनि । सङ्गोपजी-
विनि वातीने ।

सङ्गट्ट पु० सम् + घट्ट-अच् । परस्परसङ्गर्षणे गठने च ।

सङ्गट्टन न० सम् + घट्ट-ल्युट् । मेलने, गठने, रचनायाञ्च ।
युच् । तलैव स्त्री० । [योडङ्गात् ।

सङ्गतल पु० सङ्गी संघते मिलिते तले यत्न । संयोजितप्रतलद्वये

सङ्गपुष्पी स्त्री० सङ्गीभूतानि पुष्पाख्यस्याः ङीप् । धातकी
पुष्पाम् । (भाट फुल) ।

सङ्गर्ष पु० सम् + घर्-अच् । परस्परघर्षणे, सङ्घर्षायाञ्च ।

सङ्गशम् अव्य० सङ्ग + वीक्षणार्थे-शम् । भूरिशः इत्यर्थे ।

सङ्गाटिका स्त्री० सङ्गटयति-सम् + घट्ट-णिच् ल्युट् । युग्मे,
जलकसङ्घके, घ्राणे च । [हृदसंयोगे कफे च ।

सङ्गात पु० सम् + गत-घञ् । समूहे, नरकभेदे, सत्यगृहने,

सङ्गातपत्रिका स्त्री० सङ्गातयुक्तं पत्रमस्याः कप् अत
इत्थम् । शतपुष्पायाम् ।

सचि(ची) स्त्री० सच-इन वा ङीप् । इन्द्रायाम् ।

सचिप्लक पु० सङ्घ चिप्लकेन । क्लिजनेने (पिचुडियुक्तेने) ।

सचिव पु० सच-इन् तथा सन् वाति वा-क । सहाये, सन्निधि,
कृष्णधूसूरे च ।

सचेतन लि० सङ्घ चेतनया । विविष्टज्ञानयुक्ते ।

सचेष्ट पु० सचते सच-अच् तथाभूतः सन् इष्टः । आत्मे । सङ्घ
चेष्टया । चेष्टान्ति लि० । [हरिद्रायाम् ।

सञ्चारा स्त्री० सन् चारो गात्रादुत्पेने विष्वगतिरस्याः ।

सञ्चिदानन्द पु० सन् नित्यः चित् चैतन्यमानन्दः लिपद-
कर्म० । नित्यज्ञानसुखमये ब्रह्मणि ।

सञ्छूट् पु० कर्म० । सङ्गोपनापितादो मूत्रभेदे । “सञ्छूटौ
गोपनापिताविति” ऋतिः ।

सजम्बाल लि० सङ्घ जम्बालेन । पङ्कयुक्ते देये ।

सजाति पु० समाना जातिरस्य । समानवर्णेन समानवर्णाया
मूद्रायाम् उत्पादिते पुत्रे । तुल्यजातौ लि० ।

सजातीय लि० समानां जातिममर्हति क् । समानधर्मयुक्ते ।

सजु(जु)म् अव्य० सङ्घ जुसते क्प् पु० वा दीर्घः । सङ्घावे
“सजुःलल्य रतिं वसेदिति” भट्टिः ।

सज्ज लि० ससज-अच् । उद्युक्ते, संग्रहे, समृद्धे, निश्चये च ।

च । आयोजने, वेशे, च स्त्री० । सतोजायते जन-ङ । साधु-
जाते लि० ।

सज्जन लि० ससज-णिच्-ल्युट् । रचार्थे सैन्यस्थापने, घट्टे
च । ससज-ल्युट् । आयोजने, । सन् जनः । सौजन्यवति

जने, “कुसज्जनरञ्जनमिति” सत्कुलोद्भवे च पु० ।
ससज-णिच्-ल्युट् । नृपादीनामारोहणार्थं गजभूषा-

करणादौ । [संग्रहे च ।

सज्जित लि० सज्जा जातास्य तार० इतच् । कृतवेशे, भूषिते

सञ्च सञ्जीयते ऽल सम् + चि-ङ । लेखनार्थे पत्रभेदे (सांच)

सञ्चय पु० सम् + चि-अच् । समूहे, संप्रहे च । ल्युट् । सञ्च-
यनम् । सङ्ग्रहे न० । [सीदतीति] पुराणम् ।

सञ्चयिन् पु० सम् + चि-इनि । सङ्ग्रहकारके, “सञ्चयी नाव-

सञ्च(ञ्चा)र पु० सञ्चारत्यनेन सम् + चर घञर्थे क घञ् वा । सेतौ,
देहे, यज्ञादेः राश्वनरगमने च । भावे क । सम्यगतौ

सञ्चाय्य पु० सञ्जीयतेऽग्निरल सम् चि-ल्युट् । यज्ञभेदे ।

सञ्चारिका स्त्री० सञ्चारयति नावकयो वीक्षां सम् + चर-
णिच्-ल्युट् । दूतां कुट्टिन्याम्, युग्मे, घ्राणे च ।

सञ्चारिन् पु० सम् + चर-णिनि । धूपे, वायौ, अलङ्कारोक्ते
शङ्करादिरसाद्यनुगुणे भावभेदे च । “व्यक्तः सञ्चारिणा

तथेति, साहित्यं सञ्चारकारके लि० स्त्रियां ङीप् ।

“सञ्चारिणी दीपशिखेति” रघुः । सा च हंसपदायाञ्च ।

सञ्चाली स्त्री० सञ्चलति सम् + चल-ण गौ० ङीप् । शृङ्गायाप्

सञ्चित लि० सम् + चि-क्त । संग्रहीते ।

सत्त्ववन न० सत्+जु-युच्। परस्परभिन्नस्य तया स्थिते चतुः-
शालेन्दहे।

सत्जीवन न० सत्+जीव-ल्युट्। चतुश्च सत्त्व-
प्रधारणे च। संजीवयति चिन्-ल्युट्। औषधिभेदे
स्त्री० ङीप्।

सट न० स्त्री० सट-अच्। त्रतिनां केशसङ्कते, जटायाम्, शि-
खायां, सिंह देः केशरे च "सटाच्छटाभिन्नघोनेति" भाषः
सटि(टी) स्त्री० सट-इन् वा ङीप्। शस्याम्। कन्। गन्धपत्र
वृक्षे। सट-इन् ङीप्। सटीत्वत्। [भेदे।

सखडीन न० सत्+डी-क्त। पञ्चिणां सङ्कल्य गगनरूपे गति
सत् त्वि० अथ शब्द। सत्वे, साधौ, पूजिते, धीरे, प्रशस्ते,
विद्यमाने च। स्त्रियां ङीप् सावं पतिव्रतायां, स्त्रियां,
दत्तकन्यायाङ्क। "सती सती योगविन्दुदेहेति" कुमारः
ब्रह्मणि न० "अतस्तदिति निर्द्देशो ब्रह्मण्यस्तिविधः सटत"
इति गीता। आदरे अर्थः "सदसती आदरानन्दयो-
रिति" पाणिनिः। [तद्वति त्वि०।

सतत न० सत्+तन-क्त ण्ट० सत्तेऽन्यलोपः। निरन्तरे
सतत्त्वं न सत् सटश्च तत्त्वेन। स्वभावे।

सतानन्द ण्ट० गौतमपुत्रे अहल्यागर्भजे सुनिभेदे।

सतीन ण्ट० सती नयति नी-ङ। वंशभेदे, (कुद्रुमटर)
कलायभेदे च। स्वार्थे कन् तलैव।

सतीर्थ ण्ट० समाने तीर्थे युरौ वसति यत् समानस्य सः।
परस्परैकयुक्ते बाले, निर्यकारोऽप्यनित्यत्वे।

सतील ण्ट० सती लजयति ङ। (कुद्रुमटर) कलाये।

सतीलक ण्ट० सतीलद्रव कायति कै-क, सत् तिलेन तिलचि
ज्जेन कण्ट० दीर्घः। वंशे, (कुद्रुमटर) कलायभेदे, च।

सतीला स्त्री० सत् तिलेन तिलचिज्जेन ण्ट० दीर्घः। कलायभेदे

सत्कारे ण्ट० सत्+क-लृच्। विष्णोः। सत्कारके त्वि०।

सत्कर्म्मन् न० कर्म्म०। वेदादिविहिते वागादौ कर्म्मणि।

सत्काञ्चनार ण्ट० कर्म्म०। रत्नकाञ्चने।

सत्कार ण्ट० सत्+क-घञ्। सम्मानने, पूजने च।

सत्कृत त्वि० सत्+क-क्त। पूजिते, कृतसम्माने च।

सत्क्रिया स्त्री० सत्+क-श। सत्कारे, सम्मानने, पूजने च।

सत्तम त्वि० अतिशयेन सन् तमम्। अतिशयसाधौ।

सत्ता स्त्री० सतीभावः तन्। द्रव्यगुणकर्म्मवृत्तौ जातिभेदे,
विद्यमानतायाश्च।

सत्त्व न० सद-लृच्। स्थाने, यज्ञे, सदादाने, आच्छादने, अ-
रण्ये कैतवे, धने, गृहे, दाने, सरणि च।

सत्त्वम् अर्थः सद-लृच्। सत्त्वार्थे। त। सत्त्वाद्यत्वार्थे अर्थः०

सत्त्वशाला स्त्री० इत०। अन्नजलादेर्दानार्थे कल्पिते गृहे

सत्ताजित् ण्ट० सत्त्वेषाजयति लोकान् आ+जि-क्लिप्।

श्रीकृष्णश्चतुरे सत्यभामाजनके राजभेदे। [गृहस्थे च।

सत्तिन् ण्ट० सत्त्वं गृहं यत्रोवा विद्यतेऽस्य इति। गृहपते

सत्त्व न० सतीभावः त्व। सत्त्वसिद्धे प्रकाशादिशाधने प्रक-

त्ववयवे पदार्थे, "तत् सत्त्वं निर्मलत्वात् प्रकाशकमना-

मयमिति" गीता। अयं द्वितकारः। ण्ट० एकतकारः। स्वभावे

द्रव्ये, प्राणेषु, व्यवसाये, रणे, आत्मनि, चित्ते, आयुषि,

धने, च। न्यायोक्ते सत्त्वरूपे जातिभेदे, विद्यमानतायाश्च

द्वितकारः। जन्तुषु ण्ट० न०।

सत्पत्त न० सत् शोभनं पत्रम्। पद्मस्य नवदले ईश०। सुदले त्वि०

सत्पथ ण्ट० कर्म्म०। शोभनभागे, वेदादिविहितचारे च।

सत्प्रतिग्रह ण्ट० सङ्ग्रहः प्रतिग्रहः। साधुदत्तधनस्य प्रति-

ग्रहे "सप्त वित्तागमा धर्म्या दायोलाभः क्रयोजयः। विभागः

संप्रयोगश्च सत्प्रतिग्रहश्च चेति" स्मृतः।

सत्प्रतिपक्ष ण्ट० कर्म्म०। तत्त्वविरोधिनि, न्यायोक्ते हेतु-

दोषभेदे च। [लवति त्वि०।

सत्फल ण्ट० सन्ति शोभनानि फलान्यस्य। दाद्विभृष्टे सुफ-

सत्य न० सते हितं यत्। सत्ययुगे, शफवे, सिद्धान्ते, याथा-

र्थ्ये च तद्वति त्वि०। असत्यवृत्ते तान्दीप्त्यन्नाददेवे च ण्ट०।

सत्यङ्कार ण्ट० सत्य+क-घञ् नि० सन्। 'सत्यं यत् अवश्यं

केयमित्येवं' सत्यकरणे, सत्यापने (साधनादेशोया)।

सत्यपुर न० सत्ययुक्तं पुरम्। विष्णुलोकै।

सत्यफल ण्ट० सत्त्वं फलमस्य। विल्लवृत्ते। [याम्।

सत्यभामा स्त्री० सत्ताजितोत्पद्यतायां श्रीकृष्णस्य भार्या-

सत्यम् अर्थः० सत्+यश्च। स्त्रीकारे।

सत्ययुग न० सत्यप्रधानं युगम् शाक०। सत्यप्रचुरे प्रथमे युगे।

सत्यलोक ण्ट० सत्यप्रचुरो लोकः। जलस्थस्य सत्यलोकमध्ये सर्वो-

परिस्थे लोकै।

सत्यवचस् ण्ट० सत्त्वं वचोऽस्य। सुनौ। सत्यवचनयुक्तो त्वि०

सत्यवत् ण्ट० सत्त्वं विद्यतेऽस्य भद्रं मस्य वः। सावित्रीपती

गृहभेदे, सुनिभेदे च। सत्ययुक्तो त्वि० स्त्रियां ङीप् सा च

व्यासस्य सातरि च।

सत्यवतीसुत ण्ट० इत०। सत्यगम्यापुत्रे व्यासे सुनिभेदे।

सत्यवाच् ण्ट० सत्या वाक् यस्य। कर्षौ, काके च तस्य गन्धे न-

हि शुभाशुभनिश्चयेन तस्य तथालम्। सत्यवदनशीलेति०।

सत्यवादिन् लि० सत्यं वदति वद-णिनि। यथार्थं वाक्यं वक्तारि।
सत्यव्रतं पु० सत्यं व्रतमस्य। त्रिशङ्कुनामके राजभेदे। सत्यतत्
परे लि०।

सत्यसङ्गरः सत्यः सङ्गरः प्रतिष्ठा यस्य। जुवेरे सत्यप्रतिष्ठा लि०।
सत्यसन्धः लि० सत्या सन्धा सन्धानं यस्य। सत्याभिसन्धौ।

सत्याकृति स्त्री० सत्य + ङाच् + कृ - क्तन्। “अवशमेतन्मया-
केशमित्येवं” प्रतिष्ठाकृते सत्यकरणे (वायनादेभ्यो)।

सत्याश्रित न० सत्यसङ्गितसम्बद्धं यत्। वणिगृह्यतौ वाणिज्ये।

सत्यापन न० सत्य + णिच् - पुक् ल्यट्। सत्याकृतौ। युच्।
सत्यापनाप्यत् स्त्री०। [सत्यवाक्ये न०।]

सत्योद्य लि० सत्योद्यं यस्य वद-क्यप्। सत्यवादिनि। कर्म०।

सत्य सत्यम् सन्ततौ च व्यद० पु० आ० सक० सेट्। सत्ययते
अससत्। सत्यापयते इत्यन्ये।

सत्य न० सत्यते सन्तन्यते चञ्। यज्ञभेदे, त्रीक्षणस्वपुरेन्द्रपभेदे च
सत्याजित् पु० सत्येणाजयति लोकं नृ। त्रीक्षणस्वपुरे।

सत्वर न० सह त्वरया। शीघ्रे त्वरान्विते लि०।

सदंशक पु० सह दंशेन कप्। कर्मटके। दंशकयुक्ते लि०।

सदंशवदन पु० सह दंशेन दंशाकारेण तथामूर्तं वदनमस्य।
कङ्कतिहृगे।

सदञ्जन न० कर्म०। पुष्पाञ्जने रीतिजाते अञ्जनभेदे।

सदन् न० सीदत्यस्मिन् + सद-ल्युट्। गृहे, जले च।

सदय पु० सन् अयः। साधुगुभावहविधौ। सह दयया। दया-
न्विते लि०।

सदस् स्त्री० न०। सीदत्यस्मात् सद-असि। सभायाम्।

सदस्स पु० सदसि साधुर्वसति वा यत्। न्यूनातिरिक्ताविप-
र्ययपरिहाराय विधानदर्शिनि। सभासदि लि०।

सदा अव्य० सर्वस्मिन् काले दाच् सादेशः। सर्वस्मिन् काले
इत्यर्थे।

सदागति पु० सदा गतिरस्य। वायौ सदागतियुक्ते लि०।

सदाचार पु० कर्म० इत० वा “सरस्वतीद्विपद्विर्देवनद्योर्य-
दन्तरम्। तं देवनिर्मितं देशं ब्रह्मावर्त्तं प्रचक्षते। तस्मिन्
देशे य आचारः पारम्पर्यक्रमगतः। वर्णानां सान्तर-
लानां स सदाचार इत्येते” इति मल्लकदेशप्रचलिताचारे
“साधवः क्षीणदोषाश्च सत्कृद्, साधुवाचकः। तेषामा-
चरणं यत् सदाचारः स उच्यते” इत्युक्ते साधूनामाचरणे, च।

सदातन पु० सदा भवः सदा + तुल् लट्। विष्णौ। नित्ये
लि०। स्त्रियां ङीप्। [एलापयसाञ्च।]

सदातोया स्त्री० सदा तोयानि यस्याम्। करतोयानद्याम्,

सदात्मन् लि० सन् साधुरात्मा चित्तं यस्य। साधुचित्ते।

सदादान पु० सदा दानं सदजलं त्यागो वा यस्य। ऐरावते
गजे + सदात्यागिनि लि०। [युक्ते लि०।]

सदानन्द पु० सदा आनन्दो यस्य। सदाशिवे। अनवरतानन्द-
सदानर्त्त पु० सदा नृत्यति नृत-अच्। खञ्जनविहगे। सदा
नृत्यवति लि०।

सदानीरा स्त्री० सदा नीरमस्याम्। करतोयानद्याम्।

सदापुष्प पु० सदा पुष्पं यस्य। नारिकेलवृक्षे। रत्नाके स्त्री०
ङीप्। सदापुष्पयुक्ते लि०। [कुन्दे च।]

सदाप्रसून पु० सदा प्रसूनमस्य। रोहितकवृक्षे, अर्कवृक्षे,
सदाफल पु० सदा फलमस्य। नारिकेलवृक्षे, उडुम्बरवृक्षे च
वार्त्ताकुभेदे लि० स्त्रियां टाप्।

सदाभद्रा स्त्री० सदा भद्रमस्याः। गान्धारीवृक्षे।

सदाशिव पु० सदा शिवमस्मात्। महादेवे।

सदुत्तर न० कर्म०। व्यवहारे, प्रतिज्ञापन्नानुसारिण्युत्तरे प्रष्टव्य
सम्ययुत्तरे च इव०। तद्वति लि०।

सदृच्छ लि० समानं दर्शनमस्य दृश्य + क्स समानस्य सादेशः।
तत्पर्युक्ते। [तत्पर्युक्ते।]

सदृश् लि० समानं दर्शनमस्य समान + दृश् - क्तिप् सादेशः।

सदृश लि० समानं दर्शनमस्य समान + दृश् - टच्। तत्पर्युक्ते
स्त्रियां ङीप्।

सदृश पु० सह दंशेन। निकटे। देशान्विते लि०।

सद्वेत पु० कर्म०। न्यायोक्ते हेलाभासदोषरहिते हेतौ।

सद्भाव पु० सतोभावः, सन् वा भावः। विद्यमानत्वे साधु-
भावे च। “सद्भावमागत” इति भट्टिः। [इति लि०।]

सद्गत न० असत् सत् भूतम्। सत् + चि-भू-क्त। यथार्थे। त-
सद्गन् न० सीदत्यस्मिन् सद-मनिन्। गृहे, जले च।

सद्यःकृत लि० सद्यस्तत्क्षणत् कृतः क-क्त। तत्क्षणकृते।

सद्यःप्राणकर लि० सद्योऽह्णत् प्राणं बलम् आयुर्द्विविधं
करोति क-अच्। “सद्योभावं नवान्नं च बाला स्त्री क्षीर
भोजनम् दत्तस्योदकस्यैव सद्यःप्राणकराणि षडि-
त्युक्ते” इत्यमरः।

सद्यःप्राणहर लि० सद्यः प्राणमायुर्वलं वा हरति हृ-अच्।
“युष्मं मांसं स्त्रियो दद्याद् बालाकं स्तन्यं दधि। प्रभाते सैद्यनं
निद्रा सद्यःप्राणहराणि षडित्युक्ते” युष्मं सादिद्रव्यसमूहे

सद्यःशोषा स्त्री० सद्यः शोथोवस्याः। कपिकष्णाम्।

सद्यःशौच न० सद्यः शीघ्रमपनेयमथौचम्। सृत्त्युक्ते शीघ्रना-
शे अथौचे इव०। तद्वति शिल्पव्यपशोतिद्यादौ लि०।

सद्यस् अय्य० समेऽङ्गि नि०। तत्त्वणे, समानदिवसे इत्यर्थे च ।

सद्यस्कृत् लि० सद्योभवः कन् । सद्योजाते ।

सद्योजात पु० सद्योजायते जन-कर्त्तरि क्त । वत्से, शिवभूर्त्ति मेदे च व्याश्रुजाते लि० ।

सद्योभाविन् पु० सद्योभवति भू-णिनि । वत्से ।

सदृत्त न० दृत्-क्त-कर्म० । साधुस्वभावे साधुवर्त्तने । इव० सञ्चरितवति लि० । “सदृत्तवर्त्तिकर्षोहि क्षणार्द्धमपि यस्मिन्” इति पुराणम् ।

सदृत्ति स्त्री० कर्म० । उत्तमचरिते उत्तमव्याख्यानरूपे पन्थे च सती दृष्टिः यस्मिन् । सदृत्तिमति लि० “सदृत्तिः सच्चिन्मनेति” साधः । [स्त्रियांवाङाप् ।

सधर्म्मिन् लि० समानोधर्म्मोऽस्म्यनिच् समानस्य सः । सहये ।

सधर्म्मचारिणी स्त्री० सह धर्म्मं चरति चर-णिनि । सह धर्म्मचारिण्यं भार्यायाम् ।

सधर्म्मिन् लि० समानं धर्म्मं चरति । तत्त्वधर्म्मचरणकर्त्तरि । स्त्रियां ङीप् । सा च पत्न्याम् ।

सधवा स्त्री० सह धवेन । जीवत्यतिकायां स्त्रियाम् ।

सधप्रच् लि० सह-अङ्गति अन्व-क्लिप् सहस्य सध्रिः । सह-चरे स्त्रियां ङीप् सध्रीची सा च भार्यायाम् ।

सन पु० सन-अच् । चष्टापाकृतिष्ठणे । [धन्वश् ।

सनका पु० सन-तुन् । सनिभेदे ‘सनकश्च सनन्दश्चेति’ तर्पण-

सनत् पु० सन-अति । चतुर्ष्वे ब्रह्मणि, सदेत्यर्थे अय्य० ।

सनत्कुमार पु० इत० । ब्रह्मणः पुत्रे सनिभेदे ।

सनन्द पु० सह नन्देन । सनिभेदे । आनन्दयुक्ते लि० ।

सनपथी स्त्री० सनस्येव पथान्वयाः ङीप् । असनपथ्याम् ।

सनस्त्वल् न० शणस्य स्त्वल्मस्त्वल् अच् ण् । मत्स्यधारणार्थं स्त्वल्गते जाते ।

सना अय्य० सदा-नि दस्य नः । सदेत्यर्थे ।

सनातन लि० सदा शुल् तद् च नि० । सदाभवे यस्तु निश्चले च स्त्रियां ङीप् सा च स्वरसत्वां, सञ्ज्ञायाम् । शिवे ब्रह्मणि, दिव्यमनुष्ये च पु० ।

सनाभि पु० समानः नाभिर्यस्य । प्रातौ तस्य एकदेहोत्पन्नत्वेन त्वस्यनाभिता इति तथालम् । मध्ययुक्ते, शोष्ठयुक्ते च लि० ।

सनामक पु० सना सदा अययति अय-अणुल् । शोभाञ्जनद्वये तस्य पञ्चादिभोजनस्य रोगहेतुत्वात्तथालम् । सह नाम्ना कप् । नाभयुक्ते लि० ।

सनि पु० सन-इन् । पूजायां, दाने च । सत्कारपूर्वकनियोगे स्त्री० वा ङीप् ।

सनिष्टी(वे)व न० सह निष्टी(वे)वेन । सञ्च्युतवारिकथे (सधुत कारे) । [युक्ते च ।

सनीड लि० समानां नीडं सह नीडेन वा । निकटस्थे, नीड-सन्तत न० सम्+तन-क्त । सतते निरन्तरे । निरन्तरेवति विस्तीर्णे च लि० ।

सन्तति स्त्री० सन्तत्यते सम्+तन-क्तिश्च । गोत्रे, पुत्रे, कन्या याञ्च । भावे-क्तिन् । विस्तारे, पङ्क्तौ, अविविध धारायाञ्च ।

सन्तप्त लि० सम्+तप-क्त । अध्वगत्यादिना परिश्रान्ते, अग्नि तप्ते, तेन विशुद्धे च ‘सन्तप्तचामीकरबल्युपवृज्’मिति भट्टिः ।

सन्तप्तस्य न० सन्ततं तप्तः अच् सभा० । गाढान्धकारे, मोह्ये च सन्तान पु० सम्+तन-चञ् । वंशे, अपत्ये, विस्तारे, कल्प-द्वये च ।

सन्तानिका स्त्री० सम्+तन-अणुल् टाप् अत इत्यम् । गोर-सरे, शर्कटजात्रे, फेने, क्षुरिकाफले च ।

सन्ताप पु० सम्यक् तापः प्रा० । वज्रिजाते तापे ।

सन्तापन पु० सन्तापयति सम्+तप-णिच्-ल्यु । कामदेवस्य पञ्चशरानर्गते शरभेदे । सन्तापकारके लि० ।

सन्तोष पु० सम्+तप-चञ् । धैर्ये, स्वास्थ्ये च ‘सन्तोषसूत्रं हि सुखमिति’ मनुः । [सन्दंशिकाप्यल् स्त्री०

सन्दांश पु० सम्+दन्-अच् । (संदायी) यन्त्रभेदे । एणुल् ।

सन्द शर्पित पु० सन्द्ये तन्वाद्ये पतित इव । सोमांसकोक्त न्यायभेदे ।

सन्दर्भ पु० सम्+दभ-चञ् । रचनायां, सन्त्यने, प्रवन्ते “गूढा-यस्य प्रकाशस्य सारोक्तिः श्रेयता तया । नानार्थवत्त्वं वेदात्वं सन्दर्भः काव्यते बुधैरित्युक्ते कथनभेदे, वक्तृतात्पर्य-विशेषे च ।

सन्दान न० सम्+दो-ल्युट् । वज्रने, दान्ति, सम्यक्खण्डने च दा-ल्युट् । सम्यग्दाने न० गजस्त्राणीवतीरघोभागे पु० ।

सन्दानिका स्त्री० सन्दानं संखण्डनसम्यस्य ठन् । विद्वद्दिरे सन्दानित लि० सन्दानं जातमस्य तार० इतच् । वड्डे

‘रसनासन्दानितचरणे’ति मालविकान्गमिलम् । [गोष्ठ्ये

सन्दानिनी स्त्री० सन्दानं वज्रनं गवाक्षल इति ङीप् ।

सन्दाव पु० सम्+ड-चञ् । पलायने ।

सन्दाह पु० सम्+दह-चञ् । सखादिशोषे, सम्यग्दाहे च ।

सन्दिग्ध लि० सम्+दिह-कर्त्तरि क्त । सन्देहयुक्ते । कर्म्मणि-क्त । सन्देहविषये ।

सन्दिह लि० सस्+दी-क्त। वञ्। [कर्मणि-क्त। उपदिष्टे लि०।
सन्दिह न० सस्+दिह-भावे-क्त। वाचिकार्थकथने वाचायास्
सन्दिहान लि० सस्+दिह-यानच्। सन्देहयुक्ते।
सन्दी स्त्री० सस्+दी-ङ गौ० ङीप्। खड्गयास्।
सन्दीय पु० सन्दीयतेऽर्थे। सस्+दीप्-कर्त्तरि यत्। असूर-
विखाट्टणे।

सन्देष्टा पु० सस्+दिह-घञ्। वाचिकार्थकथने वाचायास्।
सन्देष्टहर पु० सन्देष्ट हरति अधीष्टस्थानं कथनाय नयति
हृ-ञच्। दूते 'तवैव सन्देष्टहरादिति' रघुः। खड्गन्।
सन्देष्टहारकोप्यत्व।

सन्देह पु० सस्+दिह-घञ्। संशयशब्दस्त्वर्थे।
सन्देह उ० सस्+इह-घञ्। समूहे। सन्धगुदोहे च
सन्धाव पु० सस्+हु-घञ्। पलायने।

सन्धा स्त्री० सस्+धा-ञच्। स्थितौ; प्रतिज्ञायास्, सन्धाने,
सुरादागवतुषु व्यापारभेदे, अतुषन्धाने च।

सन्धान न० सन्-धा-ङ्युट्। सुरादिशम्भदागवतुषु व्यापारे
शोभरसकण्डनात्मके अभिप्रेते, अतुषन्धाने, सङ्कटने च
सन्धाने स्त्रीत्वगमि तत्त्व ङीप्। सा च कुम्भशाखायाश्च
सन्धि पु० सस्+धा-क्ति। ऋषाणां चतुष्टुष्टान्तगते मेलनार्थं
मैत्रीकरणरूपे व्यापारे, संयोगे, अस्थिहृयसंयोगस्थाने,
चौरादिहृतसुरङ्गायां 'सन्धिं कृत्वा तु चौर्यमिति' स्मृतिः
भगे, सङ्कटने, नाटकाङ्गविशेषे, व्याकरणोक्ते वर्णद्वयजाते
वर्णविकारभेदे।

सन्धिचौर पु० सन्धिना कृतसुरङ्गाया चौरः। सन्धिं कृत्वा
चौर्यकारके (चिन्मेल)। [परार्थहारके]

सन्धिजीवक पु० सन्धिं जीवति जीव-ङ्युत्। शास्त्रेण
सन्धित लि० सन्धा जाताऽस्य तार-इतच्। कृतसन्धे, सन्धिते च
सन्धिनो स्त्री० सन्धा हृषभसंयोगस्तज्जागर्भोऽस्यस्याः इति
ङीप्। हृषभसंयोगेन हृतगर्भायां गमि।

सन्धिपूजा स्त्री० सन्धी अष्टम्याः प्रथमे नवम्याश्च आद्ये दशमे
पञ्चा। आश्विनशुक्लाष्टमीनवमीसन्धिकाले विहितपूजायास्।

सन्धिबन्ध पु० सन्धिं बध्नाति संयुनक्ति सस्+बन्ध-ञच्।
भूचपभक्ति। तस्मिन्ने हि भग्नसन्धियोजनं वैद्यके प्रसिद्धम्
सन्धिला स्त्री० सन्धिं लाति ला-क्। नद्यां, मदिरायाश्च।
स्वार्थे लच्। सुरङ्गायास्।

सन्धिविग्रहाधिकारिन् पु० सन्धिविग्रहेषु अधिकरोति
अभि+ङ-णिनि। ऋषाणां सन्धिविग्रहादधिकारिमन्त्रिभेदे
सन्धिवेला स्त्री० सन्धियुक्ता वेला समयः। अहोरात्रसन्धिसमये

सन्धिहारक पु० सन्धिना सुरङ्गाया हरति परद्रव्यम् हृ-ङ्युत्
सन्धिचौरे। (चिन्मेल)

सन्धुजित लि० सस्+धुज-क्त। उद्दीपिते।

सन्धेय लि० सस्+धा-यत्। संयोज्ये मेलनयोगे।

सन्ध्या स्त्री० सन्-ध्यै-ञच्। उवा। एक-रूपकालोत्तरभाविपर-
रूपकालस्यावकाशे, दिवारात्रस्य सध्यवर्तिकावे, स च
दिवारेषु पदसङ्घटितरात्रिप्रथमदण्डात्मकः कालः तयो-
चतुर्दण्डात्मककालश्च 'विषाभां रजनौ प्राञ्जल्यन्ताद्यन्तं
चतुष्टये। नाडीनां तदुभे सन्ध्ये दिवसाद्यान्तसंज्ञिते इति
स्मृतिः। अहोरात्रस्य यः सन्धिः सूर्यनयनवर्जितः।
सा च सन्ध्या समाख्यातेति स्मृतिः। सायाह्ने, सन्ध्या-
काले-उपास्यदेवताभेदे च। सन्ध्यासुपासने ये तु नियतं
श्रद्धितव्रता इति स्मृतिः। 'प्रातः सन्ध्यां ततः कृत्वा
संकल्पं बुध आचरेदिति' स्मृतिः। एतद्विशेषो दृष्टमि-
धाने। 'चत्वार्याह्नः सहस्राणि वर्षाण्यन्तं कृतं युगम्।
तस्य तावच्छतो सन्ध्या सन्ध्यांश्च प्रकीर्त्तितं इत्युक्ते
युगसन्धिकाले, नदीभेदे, ब्रह्मपत्नीभेदे च।

सन्ध्यांश पु० सन्ध्यायाः सत्ययुगादेरंशः। सत्ययुगादेरंशभेदे
तत्प्रमाणस्य सन्ध्यायै दृष्टव्यम्। 'सन्ध्यासन्ध्यांश्चसहितं
विज्ञेयं चतुर्युगमिति' सतुः।

सन्ध्याचल पु० 'सन्ध्यां वशिष्टः कृतवान् तत्त्व यस्माद्विधेः सुतः।
ततः सन्ध्याचलं नाम तस्य गायन्ति देवता' इत्युक्ते पर्वत-
भेदे।

सन्धानटिन् सन्ध्यायां नटति नट-णिनि। शिषे।

सन्ध्यापुष्पी स्त्री० सन्ध्यायां पुष्पमस्याः। जातिहृत्वे।

सन्ध्यावल पु० सन्ध्यायां सन्ध्योपलक्षिते रात्रिकाले चलं यस्य।
रात्रौ-चलयुक्ते रात्रिसे। [कालिकभेदे च।

सन्ध्यास्र न० सन्ध्याकालिकसम्भविष्य। सुवर्णगैरिके। सन्ध्या-
सन्ध्याराग न० सन्ध्याया इव रागोऽस्य। सिन्दूरे।

सन्ध्याराग पु० सन्ध्यायां तदाख्यभार्यायां रमते रम-घञ्।
चतुर्मुखे ब्रह्मणि। [स्वर्धे।

सन्ध पु० सीदति रुद-क्त। प्रियालहृत्वे अवसन्ने लि० स्वार्थे कन्।

सन्धकट्ट पु० सन्ध एव सन्धकः कर्म्म०। प्रियालहृत्वे, सर्वहृत्वे च
सन्धत लि० सस्+नम-क्त। प्रणते, शब्दायस्थाने च।

सन्धति स्त्री० सस्+नम-क्तिन्। प्रणामे, धनौ, नम्रतायाश्च।

सन्धहृत् लि० सस्+नह-क्त। कृतसन्धाहृत्वे हृतवर्णसि, खूह
रचनयावस्थिते सैन्यादौ, आततायिनि, सन्धादियुक्ते च।

सन्धय पु० सस्+नी-ञच्। समूहे, पृष्ठस्थिते-वले च।

सन्धिरुन न० सन्+नह-ल्युट् । वर्णपहणे, उद्योगे, सम्यग्
वचने च ।

सन्नाह पु० सन्नहते सन्+नह-घञ् । (सांजोया) वर्षेणि ।

सन्निकर्ष पु० सन्+नि+कष-घञ् । सांनिध्ये 'सदृत्तसन्निकर्षो
हि लक्षणाहमपि शक्यते' इति पुराणम् । विषयेन्द्रियसम्बन्धे,
न्यायसूते ज्ञानलक्षणासाधनलक्षणायोगजधर्मविशेषात्मके
अलौकिकप्रत्यक्षसाधने उपायभेदे च ।

सन्निकर्षण न० सन्+नि+कष-ल्युट् । सन्निधाने ।

सन्निकृष्ट वि० सन्+नि+कष-क्त । निकटस्थे ।

सन्निध न० सन्+नि+धा-क्त । नैकथे । समीपस्थिते वि० ।

सन्निधान न० सन्+नि+धा-ल्युट् । नैकथे, समीपे ।

सन्निधि पु० सन्+नि+धा-क्ति । समीपे । कर्मणि क्ति ।
इन्द्रियविषये । कर्म० । साधु निधौ ।

सन्निपतित लि० सन्+नि+पत-क्त । मिलिते, उपस्थिते, ऋते च

सन्निपात पु० सन्+नि+पत-घञ् । भेलने "सन्निपात
लक्षणेचिधिरनिमित्तं तद्विधातस्तेति" व्या० परि० ।
कफादिधातुलक्ष्य विजातीयवैषम्यरूपलिदोषजे विकारे,
नाशे, उपस्थितौ च ।

सन्निपातज्वर पु० सन्निपातस्य तदर्थो ज्वरः । वैद्यकीज्ञे
तिदोषजविकारसाधने ज्वरे ।

सन्निपातमुद् पु० सन्निपातं तिदोषजविकारं मुदति मुद-
किप् । नेपालनिघ्ने ।

सन्निबन्धन न० सन्निबन्धनं प्रा० । नानास्थानस्थवाक्यानामे-
कत् सङ्गुहने, तदुपयोगिप्रत्यभेदे च । ७७० । सन्निबन्ध-
वति लि० "सहस्रिः सन्निबन्धनेति" भाषः । [समासता ।

सन्निभ लि० सन्+नि+भा-क्त । सदृशे । निर्भादिबदस्य नित्य
सन्निवेश पु० सन्+नि+विश-आधारे घञ् । पुरादेवाङ्गुल्ये
देशे । भावे घञ् । सम्यक् स्थितौ ।

सन्निहित लि० सन्+नि+धा-क्त । निकटस्थे "कर्मासन्नि-
हितं जैवेति" सीमांसा । सम्यक्स्थापिते च । भावे क्त ।
नैकथे न० । [युक्ते, अर्पिते च ।

सम्यक्स लि० सन्+नि+अस-क्त । निश्चिते, कृतसम्यक्त्वयोगे,

सम्यक्सा पु० सन्+नि+अस-घञ् । "काम्यानां कर्माणां
त्वागं सम्यक्सां कवयोविदुः" रित्युक्ते विहितकर्माणां विधा-
नेन सम्यक्त्वयोगे, तदुपयोगिचतुर्थांशभे, चैत्रे-कर्त्तव्ये
पुराणप्रसिद्धशिवव्रतभेदे च ।

सम्यक्सिन् पु० सन्+नि+अस-णिनि । सम्यक्सवति, चतु-
र्थांशवति, चैत्रे कर्त्तव्यशिवव्रत कर्त्तरि च ।

सपत्न पु० समानः पत्नः । हस्त्यरूपे साध्यसाधनाश्रये पत्ने च ।

सपत्ताकरण न० सह पत्नेषु पत्नेषु सपत्नः तथा क्रियते
सपत्न+डाप्+अ-ल्युट् । पत्नेषु सह शरवैधनरूपे व्यस-
नव्यवहने । कर्माणि-क्त । सपत्ताकृतः । तथा पीडिते
लि० ।

सपत्न पु० सह एकार्थे पतति यतते पत-न सहस्य सः । शत्रौ ।

सपत्नारि पु० सपत्नः अरिरिव । (वेडवाश) वंशभेदे ।

सपत्नी स्त्री० समानः पतिर्यस्याः स्त्री न च । एकमर्तृकायां
स्त्रियासु, समसाधिकायां भूष्यादौ तु सपतिरित्यपि ।

सपदि अव्य० सह पदाने पद-इन् सहस्य सः । तत्त्वणइत्यर्थे
"सपदि सकृन्विताचीमिति" कुमारः । [पर्यायित् ।

सपर पूजायां कण्डादि० पर० सक० सेट् । सपर्यति अस-

सपस्थी स्त्री० सपर-यक्-अ टाप् । पूजायाम् "सोऽहं सयां-

विधिभाजनेनेति" रघुः । [चतुर्थांशविशिष्टे च ।

सपाद स्त्री० सह पादेन चरणेन चतुर्थांशेन वा । पादसहिते,

सपिण्ड लि० समानः पिण्डः स्नेहहारभक्तदेहोयस्य । एक

देहारभ्यदेहे ज्ञातिभेदे "असपिण्डा च या मातरिति"

ऋतिः । ज्ञातीनाम् साक्षात् परस्परया कतिपरस्परया

वा एकदेहारभ्यत्वात्तत्वात् । तत्र च दाये अर्थावे च

सापिण्डविशेषो दृष्टद्विधाने वक्ष्यते । "दाहत्वभोक्तृ-

त्वेनैकपिण्डवति दायवहणोपयोगि सापिण्डः" इति

दायभागः ।

सपिण्डीकरण न० सङ्ग पिण्डेन ततः अभूतवद्भावे चि+
अ-ल्युट् । प्रेतत्वविभोचनाय प्रेतोद्देशेन कर्त्तव्ये पिलादि

पिण्डसमन्वयकरणरूपे आहभेदे "सपिण्डीकरणादूर्ध्वं न

दद्यात् प्रतिपादिक" इति ऋतिः ।

सपिण्डीकृत लि० सह पिण्डैः पिलादिपिण्डैः सपिण्डः ततः

चि-अ-कर्माणि क्त । यदुद्देशेन सपिण्डीकरणं आहं कृतं

तस्मिन् ऋते जने "ये सपिण्डीकृताः प्रेतः" इति ऋतिः ।

सपीतक पु० सह समानः पीतकेन । राजकोषातकोदये ।

सपीति स्त्री० पा-क्तिन् पीतिः पानम् सह एकत्र पीतिः ।

सात्वादीनां सह भोजने । [उद्ये ।

सपीतिका स्त्री० सह पीतेन कपु असदृश्यम् । हसिषोषातको

सप्तकं न० सप्तानाश्रयवयम् कन् । सप्तसङ्ख्यायाम् । सप्त प्रमाणस्य

कन् । सप्तसङ्ख्यान्ति लि० ।

सप्तकौ सप्तभिः स्वरैरिव कायति शब्दावते कै-क । मेखलायाम्

सप्तचत्वारिंशत् स्त्री० सप्ताधिका चत्वारिंशत् शाक० (शात-

चत्वारिंशत्) सङ्ख्यायां, तत्त्वज्ञानान्ति च । एवं सप्तदशदयः

सप्ताधिकतत्तसङ्ख्यायां, तत्त्वज्ञानान्ति च ।
सप्तच्छद पु० सप्त सप्त छदाः प्रतिपत्तम् यस्य दृष्टौ सङ्ख्या
 यदस्य वीक्ष्यता भाष्योक्ता । (जातिम) दृष्टे ।
सप्तजिह्व पु० सप्त जिह्वा इव आखादसाधनानि अर्धिषो
 यस्य । वज्रौ “काली कराली च मनोजवा च सुलोहिता चैव
 सुधूषवर्णा । उपा प्रदीप्ता च क्षपीटयोनेः सप्तैव कीलाः
 कथिताश्च जिह्वा” इत्युक्तानां सप्तानामग्निज्वालानामेव
 तज्जिह्वात्वमुक्तम् । [रादयोऽथल ।
सप्तज्वाला पु० सप्त काशीत्यादयः ज्वाला यस्य । वज्रौ सप्तार्चि-
सप्ततन्तु सप्तभिः भूरादिभिर्महाव्याहृतिभिस्तन्त्यते तन-
 तन् । यत्ने । [ज्ञान्विते च ।
सप्तति स्त्री० सप्तयुष्मिता दशतिः नि० । (सत्तर) सङ्ख्यायां तत्त्व-
सप्ततितम लि० सप्ततेः पूरणः तमप् । येन सप्ततिसङ्ख्या
 पूर्यते तस्मिन् अर्थे । [पूर्यते तस्मिन् अर्थे ।
सप्तदश लि० सप्तदशानां पूरणः छट् । येन सप्तदशसङ्ख्या
सप्तद्वीपा स्त्री० सप्त जम्बूप्रभृतयोद्वीपाः यस्याः । जम्बू
 प्रभृतिसप्तद्वीपवत्त्वं पृथिव्याम् ।
सप्तधा अव्य० सप्तन्-प्रकारे धात् । सप्तप्रकारे ।
सप्तधातु पु० व० व० । सप्तयुष्मिता धातवः । देहस्येषु “रसाक्ष
 मांसमेदोऽप्यसक्जानः शुक्रसंयुताः । शरीरस्था इमे
 स्रोवाः पण्डितैः सप्त धातवः” इत्युक्तेषु रसादिषु धातुषु ।
सप्तन् पु० लि० । सप्त-तनिन् । (सात) सङ्ख्यान्विते ।
सप्तनामा स्त्री० सप्त नामानि यस्याः छप् । आदित्यभक्तायाम्
सप्तपत्र पु० सप्त सप्त पत्राणि प्रतिपत्तं यस्य । सुहरदृष्टे, सप्त-
 पत्रदृष्टे च ।
सप्तपदी स्त्री० सप्तानां पदानां समाहारः छीप् । विवाह-
 काले सप्तजलिकासु गन्तव्येषु सप्तसु पदेषु ।
सप्तपर्ण पु० सप्त सप्त पर्णान्यस्य प्रतिपर्णम् । (जातिम) दृष्टे ।
 जज्जानुलतायां स्त्री० ।
सप्तपाताल न० सप्ताहारद्विषुः पातादि । “अतलं बितलञ्चैव
 नितलञ्च क्रमादधः । महातलञ्च सुतलं पातालं सप्त की-
 र्त्तितं” इत्युक्तेषु सप्तसु भूरेषु स्थलोकेषु ।
सप्तप्रकृति स्त्री० व० व० सप्तसंख्याताः प्रकृतयः । साङ्ख्यसिद्धे भ-
 हदङ्गहारसहितसङ्ख्यापञ्चभूतहेतुशब्दादितन्मात्रात्मके प-
 दार्थे सप्तके “भङ्गदाद्याः प्रकृतिविलतयः सप्त” इति साङ्ख्य-
 कारिका षोडशपदार्थहेतुत्वात्प्रकृतित्वम् प्रकृतिकार्यत्वाच्च
 विलतित्वमाशङ्कम् ।
सप्तभट्ट पु० सप्तस्य स्थानेषु भट्टस्य । शिरीषदृष्टे ।

सप्तम लि० सप्तानां पूरणः सट् । येन सप्तसंख्या पूर्यते तस्मिन्
 अर्थे स्त्रियां छीप् । सा च चन्द्रस्य सप्तमकलायां द्वाचद्वि
 रूपायां तिथौ च ।

सप्तरक्त पु० सप्त रक्तानि प्रशस्तान्यस्य । “पाणिपादतले रक्ते
 नेत्रान्तरनखानि च । तालुकाधरजिह्वाश्च प्रशस्ता सप्तर-
 क्त ते” इत्युक्तस्थानेषु रक्ततावति जने ।

सप्तर्षि पु० व० व० सप्त ऋषयः कर्म० । “मरीचिरतिः पुलहः
 पुलह्यः क्रतुरङ्गिराः वशिष्ठश्चे” इत्युक्तेषु सप्तसु ऋषिषु ।

सप्तर्षिभण्डल लि० इत० । आकाशे नित्यं प्रवक्तव्यपरिभ्रा-
 मके नक्षत्रसप्तकात्मके नक्षत्रभण्डलभेदे “सप्तर्षिभण्डलं
 तस्माद्दृश्यते सर्वकोपरीति” पुराणम् ।

सप्तला स्त्री० सप्तधा जाति ला-क । नवमासिकायां चर्षक-
 यायां, गुज्यायां, पाटलायाञ्च ।

सप्तशती स्त्री० सप्तानां शतानां समाहारः । मार्कण्डेय पुरा-
 णान्तर्गते सप्तशतमन्त्रसमुदायात्मके देवीमाहात्म्यबोधके
 पन्थभेदे “मध्ये सप्तशतौ जपेदिति” पुराणं तद्विभागे
 दृष्टदभिधाने वक्ष्यते ।

सप्तशलाका पु० सप्त शलकाकारा रेखा यस्य । ज्योतिषोक्ते
 विवाहे-वर्ज्यदोषसूचके सप्तशलाकाकारितचक्रभेदे ।

सप्तशिरा स्त्री० सप्त शिरा यस्याः । ताम्बूलवज्रायाम् ।

सप्तसप्ति पु० सप्त सप्तयोऽष्टा यस्य । सूर्य्यै, अर्कदृष्टे च । सप्ताश्वा
 दयोऽथल ।

सप्तसागर पु० व० व० सप्तसंख्याताः सागराः । “नवनीतसुरासर्पि
 र्दधिदुग्धजलान्ताका” इत्युक्तेषु सप्तसु सागरेषु । सप्त हतादि-
 कलिताः सागरा इव देवपदार्थायल । पुराणोक्ते स्वनाम-
 ख्याते महादानभेदे लक्षणं दृष्टदभिधाने ।

सप्ताष्टु पु० सप्त अंशवोच्चायस्य । “कालीकराली चेत्याद्युक्ते”
 सप्तज्वालावति वज्रौ । [दृष्टे च ।

सप्ताश्ववाहन पु० सप्त अश्वाः वाहनान्यस्य । सूर्य्यै, अर्क-
 सप्ति पु० सप्त-ति । अश्वे । [“चलसफरीविषद्वितोर्विति” भाषः ।

सफर पु० सप्त-सरज्ज् पु० पक्ष फः । (पुटी) सूर्य्ये स्त्रीत्वमथल
 सफला लि० सङ्ग फलेन सङ्गस्य सः । अव्यर्थे, फलयुक्ते च ।

सवल लि० सङ्ग बलेन सामर्थ्येन सैव्येन वा । सामर्थ्यान्विते
 सैव्ययुक्ते च ।

सप्तसुचारिन् पु० समानं ब्रह्म वेदपङ्कषकारिणं व्रतं
 चरति चर-णिनि । एकस्य सप्तकाशात् वेदाध्ययनकाले
 तद्विवन्धनसमानव्रताचारवति । [साम् ।

सप्तर्षिका स्त्री० सप्त ऋषयः पत्न्या । विद्यमानपतिव्यायी स्त्रि-

सभा स्त्री० सह भान्ति अभीष्टनिश्चयार्थमेकत्र गृहे यत् । व-
ह्नां सभावेशनस्थाने, तदधिष्ठायिजनसमूहे च ।
सभाज सेवने दर्शने च सक० प्रीतौ व्य० अद० चु० उभ० सेट् ।
सभाजयति ते अससभाजत्-त ।
सभाजन न० सभाज-लुट् । गमनागमनादिकांते सुखानन्द-
प्रीतिस्थाने सम्भाषणे, पूजने च ।
सभासद् पु० सभायां सीदति-किप् । सभाजिके सभ्ये ।
सभास्तार पु० सभां सृणाति सृ-अण् । सभ्ये ।
सभिक पु० सभा द्युतसभास्यस्य ठन् । द्युतकारके
सभीक पु० सभा द्युतं प्रयोजनमस्य रैक । द्युतकारे ।
समोचित पु० सभा उचिता परिचिता यस्य । पण्डिते ।
सभायैव्ये लि० ।
सभ्य पु० सभायां साधुः यत् । सामाजिके, द्यूतकारे च विभ्य-
व्ये लि० । [न्ये च ।
सम् अव्य० सो-कश् । सभ्यगर्भे, प्रकर्षे, सङ्गतौ शोभने, सस-
सम लि० सभ-अच् । समाने, तल्ले, सर्वे, साधौ च (योङ्)
युक्ते, “समेऽर्हति वर्ग” इति लौक्यवती । समतयाख्यातेषु
द्वितीयचतुर्थैकैरादिषु राशिषु च । अतल्लेऽस्य सर्वना-
मता । गीतवाद्ययोरेककाशभवे गायकहस्तादिवादनरूपे
ताले न० ।
समञ्ज अव्य० अच् । समीपम् अव्ययी० अच् । समुःसन्निवेशे
तदवस्थिति अच् । प्रत्यक्षविषये लि० ।
समगन्धका पु० समस्तसुखभागेन निवेशितागन्धाः गन्धयुक्तद्रु-
व्याख्यस्य कप् । कतिपयधूपभेदे । [शोरे विनारमूळ]
समगन्धिका पु० सभः सर्वदा तल्लरूपः गन्धोऽस्त्वस्य ठन् । उ-
समग्र लि० सभं सकलं यथा स्थातृषाम्बुद्धते पङ्क-ङ् । सकले ।
समङ्गा स्त्री० समव्यवहारेण सन् + अन्ज-पञ् । सङ्गिण्याम्
समचित्त लि० सभं सर्वत्र समभावं चित्तं यस्य । सर्वत्र तल्ल-
दर्शके तत्त्वज्ञानिनि ।
समज ल० सभजल्ल सन् + अज-अप् व्यभावः । वने, समूहे
पशूनां संघे, मूर्खदण्डे च ।
समञ्जा स्त्री० सभस्मिन् सर्वत्र ज्ञायते जन्या प्रा-कप् । कीर्त्तौ
समज्या स्त्री० सन् + अज-अप् न बोभावः । सभायाम्, की-
र्त्तौ च । [प्रा० औचित्ये न० ।
समञ्जस लि० सभ्यन् अञ्ज औचित्यं यत् । उचिते, युक्ते च
समदर्शिनं लि० सभस्मिन् सर्वत्र ज्ञाभावेनाऽभिज्ञतया पश्यति
दृग्-स्थिति । सर्वत्र समदर्शके तत्त्वज्ञानिनि । “विद्यावि-
नयसम्पन्ने ब्राह्मणे गवि हस्तिनि । मुनि चैव नृपाके च

पण्डिताः समदर्शिनः” इति गीता । [नि लि० ।
समहृष्टि स्त्री० कर्म्म० । सर्वत्र तल्लदर्शने । इ व० । समदर्शि-
समधिक लि० सभ्यक् अधिकः प्रा० । अत्यन्ताधिके ।
समन्त पु० सभ्यक् अन्तः स यत् वा । सभ्यगन्ते, सीमायाम् च ।
समन्ततस् अव्य० समन्त-तच्चिन् । सर्वत्र विस्तारे ।
समन्तदुग्धा स्त्री० समन्ततो दुग्धमस्याः । क्षुहीरव्ये ।
समन्तपञ्चक न० समन्तात् पञ्चकं नदपञ्चकं यत् । तीर्थभेदे ।
समन्तभद्र पु० समन्तात् भद्रमस्य । बुद्धे ।
समन्तभुज् पु० समन्तात् भुङ्क्ते भुज-किप् । वङ्गौ । [च ।
समन्तात् अव्य० समन्त-आति । समन्ततइत्यर्थे सर्वत्र विस्तारे
समन्वित लि० सम् + अतु + इण-क्त । सङ्गते ।
समपद न० सभं पदं यस्मिन् । धन्विनां समपदनिवेशनपूर्व्ये
“स्थानानि धन्विनां पदे” त्युपक्रम्य “अन्वयं स्थात् समपद-
मित्युक्ते” व्यवस्थानभेदे । [हित्ये ।
समभिव्याहार पु० सम् + अभि + वि + आ + ह-घञ् । सा-
समभिव्याहृत लि० सम् + अभि + वि + आ + ह-क्त । सङ्गते ।
समभिव्यहार पु० सम् + अभि + ह-घञ् । पौनःपुन्ये “क्रियास-
मभिव्यहारेण विराध्यन्” इति भाषः । [क्रान्तं द्वयमिति] रघुः
समम् अव्य० सभ-अच् । साहित्ये, एकदेश्यर्थे, “सभमेव सभा-
समय पु० सम् + इण-अच् । काले, शपथे, आचारे सिद्धान्ते
निर्द्देशे सङ्गते, भाषायां, अङ्गीकारे च ।
समया अव्य० सभ + इण-आ । नैकशे, मध्ये, च ।
समयाध्युषित पु० समयः अध्युषितो यत् । सूर्यतारारहित-
काले “उदितेऽस्तमिते चैव समयाध्युषिते तथेति” मनुः ।
समर पु० न० सम् + ऋ-अप् । युद्धे ।
समरमूर्धन् पु० इत० । समरस्थाने ।
समर्चन न० सभ्यक् अर्चनं प्रा० । सभ्यकूपजने । [पु० ।
समर्थ लि० सम् + अर्ह-क्त । सभ्यकूपीकृते । [प्रशस्ताभीष्टे
समर्थ लि० सम् + अर्थ-अच् । यक्ते, हिते च । सभ्यगर्भः प्रा० ।
समर्थल न० सम् + अर्थ-लुट् । इदमित्येवेति निश्चयहेतु-
पन्यासेन निश्चायकव्यापारभेदे युच् । अशक्योऽध्यासाय स्त्री०
समर्थका लि० समर्थयति सम्-अध-णिच्-लुट् । इदं फल
दातरि, देवादौ ।
समर्थ्याद् लि० सङ्ग मर्थ्यादया । सीमायाम् । समीपे पु० ।
समल न० सभ्यक मलम् । विहायाम् । सङ्ग मलेन । कण्ठे लि०
समवतार पु० समवतीर्यते जनेन सम् + अव + तृ-पञ् । ज-
वावतरणसोपाने ।

समवर्त्तिन् पु० समं वर्त्तते एत-णिनि । यमे धर्मराजे ।

समवकार् पु० सम्+अव+ङ-घञ् । नाटकभेदे ।

समवाय पु० सम्+अव-इण-अच् । समूहे, मेलने, न्यायोक्ते
नित्ये द्रव्यादिषु जात्यादीनां संबन्धभेदे च ।

समवेत लि० सम्+अव-इण-क्त । मिलिते, समूहान्विते न्या-
योक्तेन समवायसम्बन्धेन स्थिते च ।

समष्टि स्त्री० सम्+अष्ट-क्तिन् । सव्यग्व्याप्तौ, समस्ततायाञ्च ।
कर्त्तरि क्तिच् । संघोभूते समस्ते पदार्थे ।

समष्टि(ष्टी)क्त्वा पु० सम्+तिष्ठति स्था-इलच् ण् वा दी-
र्घः । (गुह्ये) शाके । [शब्दभेदे च ।

समस्तन न० सम्+अस्त-ल्युट् । समासे, संक्षेपे । [कृतसमासे

समस्त लि० सम्+अस्त-क्त । संक्षेपे, सकले, व्याकरणोक्ते

समस्त्य लि० सम्+तिष्ठति स्था-क् । सम्भावेन दृश्यतया स्थिते

समस्त्यस्त्री स्त्री० कर्मा० गङ्गायतनयोर्ध्वस्थे अन्तर्वेदिदेशे ।

समस्त्या स्त्री० समस्त्ये संक्षिप्यतेऽनया सम्+अस्त-क्यप् । संक्षे-
पेण उक्तस्य लोकोपदादेः परकृतेन स्वकृतेन वा अवशेषेण
भागान्तरेण संघटनार्थं कृते प्रत्ये ।

समा स्त्री० समयति विकलयति भावान् सम्+अच्-टाप् । वलरे
अभरकतास्य नित्यवस्तुवचनान्तताङ्गीकृता पाणिनिना ह
समासभां विजायतेऽति सूत्रे एकवचनान्तता निर्दिष्टा ।

समासमीना स्त्री० संघासमां विजायते प्रकृते स्त्रिं
काल समासमानित्यल कालाधारे द्विवीया । प्रतिवर्षं प्रकृ-
तायां गवि ।

समाकर्षिन् पु० सम्+आ+रुच-णिनि । अतिदूरगाभिनि
गन्धे । सव्यगाकर्षणकर्त्तरि लि० । [कीर्त्तौ, संचावाञ्च ।

समाख्या स्त्री० समाख्यायतेऽनया सम्+आ+ख्या-कङ् ।

समाधात पु० समाह्वयतेऽल सम्+आ+हन्-घञ् । मुहे ।

समाज पु० सम्+अज-घञ् व्यभावः । पशुभिद्धानां समूहे,
समायाह्, इक्षिणि च ।

समाधा स्त्री० सम्+आ+धा-अङ् । निष्पत्तौ, विवादमञ्जने,
पूर्वप्रश्नस्य सव्ययुत्तरानुषुषिद्धान्तासुश्रुतकादिना सव्य-
गर्थावधारणे च । ल्युट् । समाधानमयत्त न० । तच्च चित्तैका-
लेऽप्येववस्तुनि निरन्तरस्थापनरूपे समाधौ च ।

समाधि पु० सम्+आ+धा-क्ति । समाधायां, ध्येयवस्तुनि
एकाग्रतया मनसःस्थापनरूपे ध्यानभेदे, वचनाभावे,
नियमे च । [शब्दभेदे च ।

समाध्यात लि० सम्+आ+ध्या-क्त । सव्यग्नविते, सव्यक्-
समान लि० सममानयति अन-अण् । तस्ये, माधौ, एकत्रि-

द्वित्यर्थे यत्समानाधिकरणमितिचिन्तामयिः ।

समानोदक पु० समानमेकं तर्पणादौ देयकदकं यस्य । “समा-
नोदकभावस्तु निवर्त्तताचतुर्हृष्टादित्युक्ते” एकादशावधि-
चतुर्हृष्टपुरुषपर्यन्ते ज्ञातिभेदे ।

समानोदर्थ्य पु० समाने उदरे भवः यत् वा न सादेशः । एकोदर
भालादौ । भगिन्यां स्त्री० ।

समाप पु० सव्यक् आपोयत् अच् समा० नि० । देववजनस्थाने ।

समापन न० सम्+आप-ल्युट् । समाप्तौ, परिच्छेदे, शेषे च

समापन्व लि० सम्+आ-पद-क्त । समाप्ते, प्राप्ते, क्लिष्टे, च ।
भावे क्त । समाप्तौ न० ।

समाप्त लि० सम्+आप-क्त । अवसानप्राप्ते, सव्यक्प्राप्ते च ।

समाप्ति स्त्री० सम्+आप+क्तिन् । अवसाने, समर्थने, प्राप्तौ च ।

समायोग पु० सम्+आ+युज-घञ् । संयोगसमवायकृपादि

सम्बन्धे, “क्षपेर्हृष्टिसमायोगादिति” पुराणम् । प्रयोजने च ।

समाश्लिन् पु० समालम्ब्यते सम्+आ+श्लि-णिनि । भू-
चम्भके । समालम्बनकर्त्तरि लि० ।

समाश्लम्ब पु० सम्+आ+श्लभ-घञ् सम् च । कुङ्कुमादिना
गात्रलेपने । ल्युट् । तल्लैवार्थे न० ।

समावर्त्तन न० समावर्त्तते गुरुकुलादनेन सम्+आ+हृत्-
ल्युट् । वेदाध्ययनानन्तरं गार्हस्थ्य गुरुकुलादागमन
हेतुके संस्कारभेदे ।

समाविष्ट लि० सम्+आ+विश-क्त । युक्ते, मनोभिनिवेशवति,
अभीष्टकर्त्तव्यकार्त्तयि चित्तैकाग्रविशेषयुक्ते च ।

समावृत्त पु० सम्+आ+हृत्-क्त । कृतसमावर्त्तनसंस्कारे ।

समावेश पु० सम्+आ+विश-घञ् । बह्वनामर्थानामेकत्र
वाक्यादौ अवस्थापने, कर्त्तव्येऽभिनिवेशे च ।

समावेशित लि० सम्+आ+विश-णिच्-क्त । कृतसमावेशेनो

समास पु० सम्+अस-घञ् । संक्षेपे, समर्थने, समाहारे, व्याक-
रणोक्ते आदिपदानामेकपदतासंपादके पदसाधुतार्थके
संस्कारभेदे च ।

समासक्त लि० सम्+आ+सन्ज-घञ् । संयुक्ते, अत्यन्तासक्ते,
अभिनिविष्टे च ।

समासङ्ग पु० सम्+आ+सन्ज-घञ् । संयोगे, सव्यगभिनिवेशे च

समासवत् पु० समास+असव्यर्थे । तप् मस्य वः । व्याकरणेोक्त
समासयुक्तेश्चक्षेपयुक्तेच समासेन हृत्वं वति । समासहृत्वे ।

समासादित लि० सम्+आ+सद+णिच्-क्त । सारभाण्डे,
निकटस्थिते लि० । [स्वावास् ।

समासाया स्त्री० समासेन संक्षेपेणावौऽभिहितोयस्याः । सम-

समाहित लि० सम्+आ+धा-क्त । उतसमाधौ, आहिते,
प्रतिज्ञाते, निष्पन्ने, युद्धे च ।

समाहृत लि० सम्+आ+हृ-क्त । संग्रहीते, एकत्वस्वीकृते ।
समाहृति स्त्री० सम्+आ+हृ-क्तिन् । संघेपे, संघहे, सङ्घज्ञे च
समाहृत्य पु० समाहृत्ये सम्+आ+हृ-अच् आत्माभावः ।

युद्धे आह्वाने प्राणिकरणकद्युते च, प्राणिभिः क्रियमाणस्तु
स विज्ञेयः समाहृत्य इति स्मृतिः ।

समाह्वा स्त्री० समा-आह्वा यस्याः । गोजिह्वाह्वे ।

समित् स्त्री० समीयतेऽल सम्+इण्-क्तिप् । युद्धे ।

समिता स्त्री० सम्+इण्-क्त । गोधूमचूर्णे सङ्गते लि० ।

समिति स्त्री० सम्+इण्-क्तिन् । समायं, युद्धे च ।

समिध् स्त्री० समिध्नतेऽनया सम्+इन्-क्तिप् । काष्ठे, होमीय
काष्ठभेदे च विहारी दृष्टदमिधाने ।

समिध पु० समिध्नते सम्+इन्-क्त । काष्ठे वज्रात् च ।

समिन्धन न० सम्+इन्-ल्युट् । काष्ठे सम्यग्दीप्तौ च ।

समीक न० सम-ईकन् । युद्धे ।

समीकरण न० सम्यगसः क्रियतेऽनेन सम्+वि+क-ल्युट् ।

गोजगणितप्रसिद्धे अज्ञातसंख्यानां यावत्तावतां सङ्ख्या
ज्ञानार्थं प्रक्रियाभेदे, तल्लक्ष्यतापादने च ।

समीक्ष न० सम्यगीकृतेऽनेन घञ् । साक्ष्यदर्शने । भावे घञ् ।

पर्यालोचने, सम्यग्ज्ञाने च । अ । समीक्षायात् सत्त्वे
बुद्धौ, लोकांशाशाले, जले च स्त्री० टाप् ।

समीक्षकारिन् लि० समीक्ष पर्यालोच्य करोति क-णिनि
उप० । वस्तुस्वरूपपर्यालोचनपूर्वककार्यकारके ।

समीचीन लि० सम्यग्भवः सम्+अनुच-क्तिप् ततः ख समः
समिः अक्षरकारलोमे पूर्वपददीर्घः । यथार्थं, साधौ च
सत्ये न० सत्यवति लि० ।

समीप लि० सङ्गता आपोऽल अच् समा अत ईलम् । निकटे
समीर पु० सम्यक् ईरयति नोदयति सम्+ईर-अच् । वायौ
ष्ट० समीरोष्यत् ।

समीरत्त पु० सम्+ईर-ल्युट् । वायौ, मरुवकण्ठे, पथिके च
समीरिता लि० सम्+ईर-क्त । कथिते, उच्चारिते 'चतुर्मुख
समीरिते'ति कुमारः । [वाग्मिनि च ।

समीहित लि० सम्+ईह-क्त । अभीष्टे । [वाग्मिनि च ।

समुख लि० सह सखेन सख्ययापारेण वा सख्यसादेशः ।

समुचित लि० सम्+उच्-क्त । सम्यग्उपयुक्ते समञ्जसे ।

समुच्चय पु० सम्+उद्+चि-अच् । द्विजादीनां राशौ, पर-
स्परनिरपेक्षाभामनेकेषामेकस्मिन् क्रियादायक्ये च । यथा

देवदत्तो यज्ञदत्तश्च गच्छतीत्यत्र देवदत्तयज्ञदत्तयोः परस्पर-
सामेक्षताभावेऽपि एकस्मिन् गमने अन्ययः । तद्वाचकश्च
प्रायेण चकारः कश्चित् तथादिशब्दोऽपि ।

समुच्चित लि० सम्+उद्+चि-क्त । कृतसमुच्चये 'समुच्चितफल
कासनाना'मिति विधिसंक्षेपे गदाधरः ।

समुच्च(च्चार) पु० सम्+उद्+चर-अप् घञ् वा । सम्यगुच्चा-
रणे, सम्यक्त्यागे च । [उल्लेखे च ।

समुच्छेद पु० सम्+उद्+छिद-अच् । विनाशे । [विरोधे,

समुच्छ्र(च्चार)य पु० सम्+उद्+चि-अच् घञ् वा । अत्युन्नतौ,

समुच्छ्रित लि० सम्+उद्+चि-क्त । अत्युन्नते ।

समुच्छ्रित लि० सम्यक्+उच्छ्रितम् सम्+उद्+चल-क्त ।

समन्तात् विस्तोर्णे (अयवापि) 'समुच्छ्रितविभ्रमा गतिरि'
ति काव्य प्र० । [प्रत्युक्तोचिते च ।

समुच्छ्रित लि० सम्+उद्+चल-क्त । सम्यगुच्छ्रासयुक्ते,

समुच्छ्रास पु० सम्+उद्+चल-अच् । छलनासिकाभ्यां प्राण
वायोर्व्यापारे ।

समुच्चित लि० सम्+उच्-क्त । त्यक्ते । [सम्यगुक्तने च ।

समुत्क्रम पु० सम्+उद्+क्रम-अच् न टङिः । ऊर्ध्वगमने,

समुत्क्रोश पु० सम्यक् उल्लोमति उच्चैः शब्दायने सम्+उद्+
क्रुश-अच् । क्रुरीविहने । भावे घञ् । अत्युच्चैः शब्दे ।

समुत्थ लि० सम्यगुत्तिष्ठति सम्+उद्+स्था-क्त सत्स थः । सम्य-
गुत्थने । [द्योगे, उत्थोलने च ।

समुत्थान न० सम्+उद्+स्था-कारणे ल्युट् सत्स थः । सत्-
समुत्थत्ति स्त्री० सम्+उद्+पद-क्तिन् । सत्पद्मे ।

समुत्पन्न लि० सम्+उद्+पद-क्त । सत्पद्मे ।

समुत्पाट पु० सम्+उद्+पट-अच् । उन्मूलिकरणे ।

समुत्पाटित लि० सम्+उद्+पट-क्त । उन्मूलिते । [उ०

समुत्पिञ्ज लि० सम्+उद्+पिञ्ज-अच् । अत्याकुले । आकुलसैन्ये

समुत्सर्ग पु० सम्यक् उल्लङ्घनः । सम्+उद्+हज-अच् । सम्यक्त्यागे

समुत्सर्क लि० सम्यगुत्सर्कः प्रा० । अत्यन्तोल्लुके इष्टवस्तुलाभाय
त्वरान्विते ।

समुत्सृष्ट लि० सम्+उद्+सृज-क्त । सम्यक्त्यक्ते । [तायाञ्च

समुत्सेध पु० सम्+उद्+सिध-अच् । अत्युन्नतौ, अतिस्कीत-

समुदत्त लि० सम्+उद्+अनुच-क्त । कृपादेरुत्तृजलादौ ।

समुदय पु० सम्+उद्+इण्-अच् । समूहे, युद्धे, सङ्घज्ञे, दिग्धे

च उद्योतिषोक्ते लब्धे न० घञ्जनः समूहे पु० । [माचारे च

समुदाचार पु० सम्+उद्+आ+चर-अच् । अभिप्राये, सम्य

समुदित लि० सम्+उद्+इण्-क्त । प्राप्नोति पदार्थं,

सम्+वद्-कर्मणि क्त । सम्प्रकथिते ।
 समुदीरण न० सम्+उद्+ईर-ल्युट् । सम्प्रकथने ।
 समुदीर्त लि० सम्+उद्+ईर-क्त । सम्प्रकथिते ।
 समुद्र उ० सम्+उद्+गम-ङ । समुद्रको समुदारेण संज्ञेय-
 कारकपदार्थे । स्थायं कन् तत्वेव ।
 समुद्रम पु० सम्+उद्+गम-ञञ् न ङङि । जर्जगतौ, समुद्रवे च
 समुद्रोत लि० सम्+उद्+गै-क्त । उच्चैर्गते ।
 समुद्रोर्ष लि० सम्+उद्+गु-क्त । वसिते, उत्तोलिते, कथिते च
 समुद्रिष्ट लि० सम्प्रक उद्दिष्टम् उद्+दिश-क्त । सम्प्रगृहे
 भवति पदार्थे 'तत्समुद्रिष्टं कर्मोति संक्षिप्तसारः ।
 समुद्देशे सम्प्रक उद्देशः उद्+दिश-ञञ् । सम्प्रगमिसन्त्यौ ।
 समुद्रत लि० सम्+उद्+हन-क्त । अत्यन्तप्रगल्भे, अत्यन्तावि-
 नीते, समुद्रोर्षे च ।
 समुद्ररा न० सम्+उद्+ह-ल्युट् । उत्तोलने कृपादेर्जसो-
 दयने, भुक्तावस्य वसने, उन्मूलने च । कर्मणि ल्युट् ।
 वान्ते-अन्नादौ, समुद्रिते च । [उन्मूलिते च ।
 समुद्रुत लि० सम्+उद्+ह-क्त । अपनीते, वान्ते, उत्तोलिते
 समुद्रुत् लि० सम्+उद्+ह-ङ् । वसगकारिणि, उन्मूल-
 यितरि, उत्थापके, हृतद्रव्यस्य पुनरादानकर्त्तरि च ।
 समुद्रव उ० सम्+उद्+भू-अप् । समुद्रतौ ।
 समुद्रुत लि० सम्+उद्+भू-क्त । समुद्रवे ।
 समुद्रत लि० सम्+उद्+भू-क्त । समुद्रवे ।
 समुद्रम लि० सम्+उद्+वस-ञञ् न ङङि । सम्प्रकथयत्ने ।
 समुद्र पु० सम्+उन्-क्लेदने र, सम्+उद्+रा-क वा । खनाय
 खाते प्रचुरजले पदार्थे । सह सद्रया सद्रासहिते लि०
 'बभौ मरुत्त्वान् विजतः समुद्रः बभौ मरुत्त्वान् विजतः
 समुद्रः इति भट्टिः । शब्दां, शब्दाञ् स्त्री० टाप् ।
 समुद्रकफ पु० समुद्रस्य कफ इव । जलधिफेने । [नद्याम् ।
 समुद्रकान्ता स्त्री० इत० । प्रकायां, नद्याञ् । समुद्रप्रियादयो-
 समुद्रगा स्त्री० समुद्रं गच्छति गम-ङ । नद्याम् 'सर्वा नद्याः
 समुद्रगा' इति पुराणम् ।
 समुद्रगृह न० समुद्र इव प्रचुरजलं गृहम् । जलयन्त्रगेहे ।
 समुद्रचुलुका पु० समुद्र चुलुकाः गच्छन्तमिति जलधिव्यवसायाद्येन
 पीतलोद्यास्य । अगच्छे सन्तौ । [रागे अच्यते, चञ्च् च ।
 समुद्रनवनीत न० समुद्रस्य नवनीतमिव । समुद्रमन्त्रोद्भूतवा-
 समुद्रफेन उ० इत० । समुद्रस्य फेने ।
 समुद्रमेखला स्त्री० समुद्रः मेखलेव घटनाकारत्वात् यक्षाः ।
 पृथिव्याम् । समुद्ररसवादयोप्यत्र ।

समुद्रयान न० यायतेऽनेन या-ल्युट् इत० । पोते समुद्रतरण
 साधने नौकाभेदे ।
 समुद्रसवण न० समुद्रजलजातं लवणम् । (कारकच) लवणे
 समुद्रवह्नि पु० इत० । समुद्रस्ये अग्नौ वाङ्मनवे ।
 समुद्रवेला स्त्री० इत० । समुद्रस्य कूले ।
 समुद्रान्त न० समुद्रस्थानः प्रथमदेशः साधनत्वेनात्यस्य अन्
 समुद्रः अन्तो यस्य वा । जातीफले । पुरालभायाम्,
 कापांक्षां, प्रकायां, यवासि च स्त्री० । समुद्रपर्यन्ते लि० ।
 समुद्रास्त्ररा स्त्री० समुद्रः अस्त्ररन्ध्रं वेदनाकारः यक्षाः ।
 पृथिव्याम् । सागरास्त्ररादयोप्यत्र ।
 समुद्रिद्रीय लि० समुद्र+भवाभे च क्त्वा । समुद्रभवे पदार्थे
 समुद्रह लि० सम्+उद्+वह अच् । जेष्टे, सम्प्रगृह्णनकर्त्तरि च
 समुन्द्रन न० सम्+उन्-ल्युट् । सम्प्रगार्होभावे (मिजा) ।
 समुन्न न० सम्+उन्-क्त । क्षिप्ते आर्दे ।
 समुन्नत लि० सम्+उद्+नम-क्त । अत्युच्चैः । शब्दभेदे उ० ।
 समुन्नाति क्रि० सम्+उद्+नम-क्तिन् । उच्चतायाम् 'प्रावः
 प्रयोधरसमुन्नतिरत्र ऐतरे' लुङ्गटः ।
 समुन्नत लि० सम्+उद्+नम-क्त । गर्जिते पण्डितमन्ये, प्रभौ
 समुद्रते च । कर्मणि क्त । उत्तोल्य बहे । [प्रथे, समुद्रावने च
 समुद्रय उ० सम्+उद्+नी-अच् । जर्जगयने, सम्प्रगोतौ, उत्तमे
 समुद्रचित् लि० सम्प्रक उपचितम् उप+चि-क्त । चञ्चल्यो
 कृते संवर्धिते च ।
 समुद्रजोषस् अञ्च० सम्+उप+जुष-अञ् । अत्यन्तमन्ये ।
 समुद्रपेथिवस् लि० सम्+उप+थि-कञ् । सजीप्रगते ।
 समुद्रोद लि० सम्+उप+वह-क्त । सङ्कृते संजाते च ।
 समुद्रोख उ० सम्+उद्+लिख-ञञ् । पादादिना भ्रूयाहेः खनने
 समुद्र लि० सम्+जह-वा वह-क्त । रागीकृते, अनपश्यते
 'समुद्रमस्य पांसुरे इति' ऋग्वेदः भुम्ने, दमिते, जव
 विवाहे, शोधिते च । सह मूदेन मूदसहिते लि० ।
 समूह उ० सङ्गतौ सम्मिहीनी अह यक्ष । सहभेदे । [भट्टिः
 समूल लि० सह मूदेन । मूदसहिते 'समूलघातं न्यवधीद' इति
 समूह उ० सम्+जह-ञञ् । समुद्रये ।
 समूहनी स्त्री० समूहोत्पन्ना ल्युट् । सकार्जन्याम् भाने-
 ल्युट् । संसार्जने । सम्प्रगृह्णरूपे च न० ।
 समूहनी उ० सम्+जह-ञञ् । यन्त्रियाभ्यौ । [हृष्टे च ।
 समूह लि० सम्प्रक सङ्गः सङ्घ-क्त । अधिक्त्वस्यक्तियुक्ते, अति
 सम्पत्ति स्त्री० सम्प्रक सङ्गिः सम्+सङ्घ-क्तिन् । अतिवस्यत्तौ,
 ह्यौ 'नपुंसकस्येति'ति भाषः ।

साक्षात्कार उ० साक्षात्+क-वञ् । प्रत्यये ।

साक्षिन् वि० सह-अणि अस् इति साक्षात्कृष्टा इति वा नि० । साक्षाद्दृष्टिः । क्षियां ऊप् । परमेष्ठरे पु० 'साक्षी चेताः केवलो निर्गुणश्चेति' नृतिः । अयमेव साक्षि-चेतन्यत्वेन वेदान्तपरिभाषादौ स्वीकृतः ।

साक्ष्य न० साक्षिणो भावः कर्म वा अञ् । साक्षिकर्माणि, व्यवहारविषयवृत्तदत्तान्तकथनरूपे तन्नामे च । 'यः साक्ष्यमन्दतं वदेदिति' स्मृतिः । [च ।

सागर पु० समरेण निर्हतः अण् । ससरे, स्रग्भेदे, सङ्क्राभेदे सागरसाक्षिनी स्त्री सागरं गच्छति गच्छ+अणि न षत्वम् । नद्यां, सूक्ष्मेवावाञ् । [ष्टधिव्याम्

सागरनेमि स्त्री सागरः नेमिरिव नेटनाकारो यस्याः । सागरमेखला स्त्री सागरी मेखलेव यस्याः । ष्टधिव्याम् सागराक्षय पु० सागर आलयो यश्च । वरुणे । सागरोत्थ न० सागराद् उत्तिष्ठति उद्+स्था क । सास्रवणणे साग्निक पु० सहाश्विना अग्निहोत्रेण वा कप् । औत्तर्त्ताग्नियुक्ते, अग्निहोत्रिणि द्विजे च ।

साक्ष्यं न० सहस्य भावः अञ् । परस्परभावसमानाधिकरणवृत्तित्वरूपे न्यायोक्ते जातिबाधने दोषभेदे, पूर्वोक्तसङ्करस्य धर्मे च साक्ष् वि० सहाजने । अक्षयुक्ते 'साक्षं तत् क्षियते पुनरिति' स्मृ० साक्षतिष्ठ वि० सङ्गत्या विद्वत्तः ठण् । सङ्गते ।

साक्षात्तिक वि० संपाप्ताय प्रभवति ठण् । क्षेपापत्तौ, युद्धोप-योगिरथादौ च ।

साचि अच्य-अच-इण् । वक्त्रे, तिर्यगर्थे च । [मर्णवायाम् । साचिवाटिका स्त्री साचि यथा तथा वटति एवम् । श्वेतपु-साचोक्तत वि० असाचि साचि क्रियते आ चि-नि० दीर्घः । वक्षीकृते 'साचोक्तता चारुतरेण तस्यापि'ति कुमारः ।

साट प्रकाशने अट्+उ० उ० अ० सेट् । साटयति ते अट्टसाटत् त साटोप वि० सहाटोपेन । सगर्भे, विकटे च ।

सात सुखे अ० उ० उ० अ० अ० सेट् । सातयति ते अट्टसातत् त सात न० सात-यत् । सुखे । सन-क्त । दत्ते, नष्टे च ।

सातला स्त्री सातं सुखं लाति ला-क । चर्मकषायाम् । साति स्त्री सन-क्तिन् । अवस्थाने । दाने, तोषणीयावाञ् ।

सातीनक पु० सतीनरय सार्थे अण् । सतीनकटले (सुदृष्टतर सात्यकि पु० सत्यकस्य दृष्टिपञ्चस्रस्रपक्षपत्यम् अण् । मिनेर्नपरि-खनानमस्याति दृष्टिपञ्चस्रे सति यभेदे । [विहृततदेभेदे

सात्यत् पु० अत्येव सात्यमवति अत-क्षिप् शक० । गदवा-सात्यत पु० अत्येव सात्यमवत्यं त अत्युपोपाधिके विष्णौ ।

सात्वतो देशस्य राजा अण् । विष्णौ, सात्त्वदेशाधिपे न्दमे वङ्गपु तस्य लुक् 'भगवान् सात्वतं पतिरिति' पुराणम् । 'सत्वं सत्वाश्रयं सत्वगुणं सेवेत' कैशवम् । योऽनन्यत्वेन मनसा सात्वतः ससुदाहृत' इत्युक्ते वैष्णवे यदुवश्ये अंगुष्ठे न्दपभेदे च । यदुवश्योत्पन्नत्वेन शिशुपालमातरि स्त्री० ऊप् । सा च नाटकस्य दृष्टिभेदे च ।

सात्विक पु० सत्वात् सत्वगुणप्रधानात् विष्णोर्भवति ठण् । चतुर्मुखे ब्रह्मणि तस्य विष्णुनाभिकमलजत्वात् तथात्वम् । सत्वमेव सात्विकस्यस्य ठण् । विष्णौ । सत्वगुणेन तत्कार्येण मनसा वा निर्हतः ठण् । सत्वगुणजाने, सत्वप्रधान मनोविशेषजाति च शङ्करादिपरमात्मगुणे भावभेदे च । सत्वप्रधाने जने वि० । 'आहाराः सात्विकप्रिया' इति गीता । दुर्गायां स्त्री० ऊप् ।

सादनी स्त्री साद्यन्ते रोगा अनया सद-णिच् ल्युट् । कटुव्याम् सादि पु० सद-इण् । सारधौ, योजरि च । अवसर्गे वि०

सादिन् पु० सद-णिनि । अक्षारोहणकर्त्तरि, गजारोहिणि, रणारोहिणि च । अवसर्गे वि० ।

सादृश्यं न० सदृशस्य भावः अञ् । तद्विचित्रे सति तद्वत्तभूयो-धर्मरूपे समानधर्मे, येन सह यस्य सादृश्यं प्रसिद्धं तत् दृष्टद्विधाने वक्षते ।

साधक वि० साध-खलु, विध-विच-खलु च साधादेयः वा । साधनकर्त्तरि, तन्मोक्षे अन्त्यादिनिहिंकारके शिष्ये च । 'साधकः सिद्धिमायुयादिति' तन्मम् ।

साधन न० साध्यतेनेन-विध-विच-खलु च साधादेयः । करणे, क्रियोत्पादके हेतुभेदे 'क्रियायाः परिनिष्पत्तिर्यथापाराद-नन्तरम् । विवक्ष्यते यदा यत् करणं तत्तदा' स्मृतमित्युक्ते क्रियासाधकव्यापारवतिकरणे, सैन्ये, युद्धोपकरणे पुंषिङ्गे, कारकभेदे, प्रसाधे, व्युत्सापके हेतौ च । भावे ल्युट् । सारणे, स्तवसंस्कारे, अग्निदाने, गतौ, निष्पादने, व्युत्सापने, सिद्धौ च । कर्मणि ल्युट् । द्रव्ये, धने, मैत्रे च ।

साधार्थं न० सधर्मस्य समानधर्मस्य भावः अञ् । स्त्रीयासा-धारणधर्मरूपे लज्जणे 'यद्वृत्तं यस्य साधर्म्यमिति' भाषा-परिक्रदेः । समानो धर्मो यस्य तस्य भावः अञ् । समान धर्मे यथा पशुमिव सुन्दरं सुखमित्यादौ सौन्दर्यम् ।

साधारणं वि० सह धारणया सार्थेण । सहये, अनेक स्वत्ववत्त्वैकसाधने 'साधारणं सत्त्वमित्युक्तं यत्किञ्चिदाह-नादिकमिति' स्मृतिः । क्षियां गौरा० ऊप् । सा च कुक्षि-कायां, वेश्यादिनायिकावाञ् न्यायोक्ते 'यः सपणे विपक्षे च

सम्+वद-कर्मणि क्त । सम्प्रकृषिते ।

समुद्गुण न० सम्+उद्+इर-ल्युट् । सम्प्रकृषणे ।

समुद्गुणं त्वि० सम्+उद्+इर-क्त । सम्प्रकृषिते ।

समुद्गुणं सम्+उद्+गम-ङ । समुद्गुणे समुद्गारेण संज्ञेय-
कारकपदार्थे । स्वार्थे कन् तत्त्वैव ।

समुद्गुणम् पु० सम्+उद्+गम-घञ् न वृद्धिः । जर्जगतौ, समुद्गुणे च
समुद्गुणं त्वि० सम्+उद्+गै-क्त । उच्चैर्गति ।

समुद्गुणं त्वि० सम्+उद्+गु-क्त । वसिते, उत्तोलिते, कृषिते च
समुद्गुणं त्वि० सम्प्रकृ उद्+दिश-क्त । सम्प्रगुणे

श्रवति पदार्थे 'तत्समुद्गुणं कर्मणि संज्ञिप्रसारः ।

समुद्गुणं सम्प्रकृ उद्गुणः उद्+दिश-घञ् । सम्प्रगमिसन्धौ ।

समुद्गुणं त्वि० सम्+उद्+हन-क्त । अत्यन्तप्रगल्भे, अत्यन्तावि-
नीते, समुद्गुणे च ।

समुद्गुणं न० सम्+उद्+ह-ल्युट् । उत्तोलने कृपादेर्जलो-
वयने, भुक्तान्नस्य वसने, उन्मूलने च । कर्मणि ल्युट् ।

वान्ते-अन्नादौ, सम्मूलिते च । [उन्मूलिते च ।

समुद्गुणं त्वि० सम्+उद्+ह-क्त । अपनीते, वान्ते, उत्तोलिते

समुद्गुणं त्वि० सम्+उद्+ह-लृच् । वसनकारिणि, उन्मूल-
यितरि, उत्थापके, हृतद्रव्यास्य पुनरादानकर्त्तरि च ।

समुद्गुणं पु० सम्+उद्+भू-अप् । सप्ततत्तौ ।

समुद्गुणं त्वि० सम्+उद्+भू-क्त । सप्ततत्तौ ।

समुद्गुणं त्वि० सम्+उद्+यम-क्त । सम्प्रगुणमवति ।

समुद्गुणं त्वि० सम्+उद्+यम-घञ् न वृद्धिः । सम्प्रकृषयने ।

समुद्गुणं पु० सम्+उद्+क्षेदेने र, सम्+उद्+रा-क वा । स्वनाथ
ख्याते प्रचुरजले पदार्थे । सह सद्रया सद्रासहिते त्वि०

'बभौ सवत्त्वान् विगतः समुद्रः बभौ सवत्त्वान् विगतः

समुद्रः इति भट्टिः । शब्दां, शब्दाश्च स्त्री० टाप् ।

समुद्रकफं पु० समुद्रस्य कफ इव । जलधिफने । [नद्याम् ।

समुद्रकान्ता स्त्री० इत० । प्रकायां, नद्याश्च । समुद्रप्रियादयो-

समुद्रगा स्त्री० समुद्रं गच्छति गम-ङ । नद्याम् 'सर्वान् नद्याः
समुद्रगा' इति पुराणम् ।

समुद्रगृहं न० समुद्र इव प्रचुरजलं गृहम् । जलयन्त्रगेहे ।

समुद्रसुलुका पु० समुद्रं सुलुकाः गण्डपमितजलसिन्धु अनायासेन
पीतत्वादास्य । अगच्छे सुनी । [रागे अच्यते, चन्द्रे च ।

समुद्रनवनीतं न० समुद्रस्य नवनीतसिन्धु । समुद्रमन्थनोद्भूतसा-

समुद्रफेनं पु० इत० । समुद्रस्य फेने ।

समुद्रमेखला स्त्री० समुद्रः मेखलेन वेष्टनाकारत्वात् यस्याः ।
प्रथिव्याम् । समुद्ररसवादयोऽप्यत्र ।

समुद्रयानं न० यावतेऽनेन या-ल्युट् इत० । पोते समुद्रतरण
साधने नौकामेदे ।

समुद्रलवणं न० समुद्रजलजातं लवणम् । (करकच) लवणे

समुद्रवह्निं पु० इत० । समुद्रस्य अग्नौ वाङ्मवाने ।

समुद्रवेला स्त्री० इत० । समुद्रस्य क्रूरे ।

समुद्रान्तं न० समुद्रस्थानं प्रथ्यन्तदेशः साधनत्वेनास्त्यस्य अच्
समुद्रः अन्तो यस्य वा । जातीफले । उरालभायाम्,

कार्पास्यां, प्रकायां, यवसि च स्त्री० । समुद्रपर्यन्ते त्वि० ।

समुद्राश्वरा स्त्री० समुद्रः अश्वरमिव वेष्टनाकारः यस्याः ।
प्रथिव्याम् । सागराश्वरादयोऽप्यत्र ।

समुद्रिद्रीयं त्वि० समुद्र+भगायै च लृच् वा । समुद्रभवे पदार्थे

समुद्रहं त्वि० सम्+उद्+वह् अच् । जप्ते, सम्प्रगुणहणकर्त्तरि च
समुन्द्रनं न० सम्+उद्-ल्युट् । सम्प्रगाह्रीभावे (भिजा) ।

समुन्नं न० सम्+उद्-क्त । क्लिप्ते आह्रे ।

समुन्नतं त्वि० सम्+उद्+नम-क्त । अत्युच्चैः । शस्त्रभेदे पु० ।

समुन्नतिं क्रि० सम्+उद्+नम-क्तिन् । उन्नतायाम् 'प्रायः
प्रयोधरसमुन्नतिरलं हेतुरि' लुङ्गटः ।

समुन्नद्धं त्वि० सम्+उद्+नह-क्त । गर्भिते प्रसिद्धत्वात्, प्रभौ
समुद्धते च । कर्मणि क्त । उत्तोल्य बद्धे । [पणे, समुद्भावने च

समुन्नयं पु० सम्+उद्+नी-अच् । जर्जगयने, सम्प्रगुणौ, उत्तुचे

समुपचितं त्वि० सम्प्रकृ उपचितम् उप+चि-क्त । उबद्धली
कृते संवर्धिते च ।

समुपजोषस् अच् सम्+उप+जुष-अच् । अत्यन्तानन्दे ।

समुपेधिवस् त्वि० सम्+उप+ध-कच् । समीपगते ।

समुपोदं त्वि० सम्+उप+वह-क्त । सङ्कृते संजाते च ।

समुल्लेखं पु० सम्+उद्+लिख-घञ् । पादादिना भूम्यादेः खनने

समूहं त्वि० सम्+जह्-वा बह-क्त । रागीकृते, अनपङ्कते
'समूहस्य पाङ्कते इति' कृत्वेदः भुम्ने, दभिते, जव

विवाहे, शोधिते च । सह मूदेन मूदसहिते त्वि० ।

समूहं पु० सङ्कृतौ सन्निहीनौ अह् यश्च । लङ्गभेदे । [भट्टिः

समूहं त्वि० सहसूत्रेण । मूलसहिते 'समूहघाते न्यबधीद्'ति
समूहं पु० सम्+जह्-घञ् । समुदये ।

समूहनी स्त्री० समूहान्तेनया ल्युट् । सन्मार्ज्याम् भाने-
ल्युट् । संमार्जने । सम्प्रगुणहणके च न० ।

समूह्यं पु० सम्+जह्-अच् । यथिव्याम् । [वृद्धे च ।

समूह्यं त्वि० सम्प्रकृ कृत्तः कृध-क्त । अधिकसम्प्रकृत्युक्ते, अधिक

समूह्यं स्त्री० सम्प्रकृ कृत्तः सम्+जह्-क्तिन् । अतिसम्प्रकृत्युक्ते,
वृद्धौ 'नपुंसकस्येति'ति भाषः ।

समेत लि० सम्+आ-इण-क्त । समागते, सङ्गते च ।

समेधित लि० सम्+एध-णिच्+क्त । 'संयुज्जिते मधुसन्धिसमेधितमेधयेति भावः ।

समोदक न० समस अर्द्धभागेन तल्लसदकं यत् । अर्द्धांश्च संयोगेन सधितदधिजाते तद्रभेदे । सह सोदकेन, सोदक-सहिते लि० ।

सम्पत्ति स्त्री० सम्+पद-क्तिन् । अतिविभवे, अतुल्यताभावे यस्य यद्रूपता उचिता तस्य तयाभवने च ।

सम्पद स्त्री० सम्+पद-समा०क्तिप् । विभवे, सम्पत्तौ च ।

सम्पन्न लि० सम्+पद-क्त । साधिते, सम्पदयुक्ते च ।

सम्पराय पु० सम्+परा+इण-अच् । युद्धे, आपदि, उत्तरकावे च

सम्परायिका न० सम्परायाव आपदे हितम् ठन् । युद्धे ।

ठण् । साम्परायिकमयत् ।

सम्पर्क पु० सम्+प्रच-घञ् । सम्बन्धे ।

सम्पर्किन् लि० सम्+प्रच-घिणुन् । सम्बन्धयुक्ते ।

सम्प्रा स्त्री० सम्पृक् अतर्कितं पतति पत-ङ । विद्युति ।

सम्प्राक् पु० सम्पृक् पाको सक्तात् पूवः । आरग्वधरणे तद्गो-जने हि मुक्ताघ्रादेः सप्ताकपाको भवतीति वैद्यके प्रसिद्धम् ष्टुट्, अले, अर्धने, लम्पट् च लि० ।

सम्प्रात पु० सम्+पत-घञ् । पलितगतिभेदे सम्यक्पतने च ।

सम्प्राति पु० सम्+पत-णिच्-इन् । जटायुयो ज्येष्ठमातरि, पत्निभेदे । स्त्रार्थे कन् । तत्रैव ।

सम्पुट पु० सम्+पुट-क्त । कृत्रयकण्ठे । सम्पृक् पुटमिव उभय पार्श्ववर्ति यस्य । एकजातीयपदार्थे भिन्नजातीयस्य उभ-यतो व्याख्या स्थिते लि० 'सकामैः सम्पुटोजास्य' इति तन्मम्

सम्पुटक पु० सम्पुटयति सप्त+पुट-अच् स्त्रार्थे वुन् । सप्तद्वके मञ्जुषाख्ये (मिटरा) पदार्थविशेषे ।

सम्पूर्ण लि० सम्+पूर-क्त । परिपूर्णं, समग्रं च 'आदित्यो-दवनेलायाः प्राङ्मुखं सङ्खान्विता एकादशोर्हि सम्पूर्णै'ति ऋतुक्ते एकादशीभेदे ।

सम्पृक्त लि० सम्+प्रच-क्त । मिश्रिते, सम्बन्धे च ।

सम्प्रणयन न० सम्+प्र+णो-ल्युट् । सम्प्रग्वह्निष्टमादेः शोध-नाय संस्कारविशेषे, विधाने च ।

सम्प्रति अव्य० सम्+प्रति+समाहारइहः । इदानीमित्यर्थे ।

सम्प्रतिपत्ति स्त्री० सम्+प्रतिपद्यते क्तिन् । वाद्युक्ताथविषय-स्वीकरणे 'श्रुत्याभियोगं प्रत्यर्थी यदि तं प्रतिपद्यते सा त्व सम्प्रतिपत्तिः स्मादि'ति ऋतुक्ते व्यवहारे उत्तरभेदे च ।

सम्प्रदाह लि० सम्+प्र+दा-हङ् । दाबकर्तार ।

सम्प्रदान न० सम्+प्र+दा-भावे ल्युट् । सम्प्रदाने । सम्प्रदीयते

ठञ् ल्युट् । 'कर्मणा यमभिप्रेति स सम्प्रदानमिति पाणिन्युक्ते

दानकर्मादृश्ये तच्च लिङिषम् । 'अनिराकरणात्कर्तुं स्वा-

गाङ्कर्मणोऽक्षितम् प्रेरणातुमतिभ्याम् लभते सम्प्रदानताम्'

इति । तत्र विष्णवे वस्त्रं ददातीत्यादौ अनिराकर्तुं सम्प्रदानम्,

याचकाय धनं ददातीत्यादौ प्रेरयित सम्प्रदानम्, गुरवे

धनं ददातीत्यादौ अतुमन्तु सम्प्रदानम् । [नार्थसमर्थने ।

सम्प्रधारणा स्त्री० सम्+प्र+प्र-णिच्-ल्युट् । युक्तायुक्तत्वविषये-

सम्प्रयोग पु० सम्+प्र+युज-घञ् । दृष्टादिनाभेच्छया धना-

दिविनियोगे । 'विभागः सम्प्रयोगश्चे'ति ऋतिः रमणे,

सम्बन्धे च ।

सम्प्रयोगिन् लि० सम्+प्र+युज घिणुन् । काष्ठके कला-

केलिकारके, सम्यग्गुणाभायं धनादिविनियोजके च ।

सम्प्रसाद पु० सम्+प्र+सद-घञ् । योगादिप्राप्ते विशिष्ट

नैर्मल्यसम्पादके प्रयत्नभेदे । भावे घञ् । सम्प्रसन्नतायाम् ।

सम्प्रसाधन न० सम्+प्र+साध-णिच्-करणे ल्युट् । कट-

कादौ भूषणे । भावे ल्युट् । भूषयकियायाम् ।

सम्प्रसारण न० सम्+प्र+सृ-णिच्-ल्युट् । सम्प्रवित्सारणे

सम्पादने, व्याकरणोक्ते यणः स्थाने जायमाने इक्षुसंश्रयणं च

सम्प्रहार पु० सम्प्रहियतेऽल सम्+प्र+हृ-घञ् । युद्धे भावे

घञ् । सम्प्रहृष्टरणे, गमने च । [रोगावस्थाभेदे च ।

सम्प्राप्ति स्त्री० सम्+प्र+आप-क्तिन् । सम्प्रकृपामौ वैद्यकोक्ते

सम्प्रेष पु० सम्+प्र+इष-घञ् वा ङङि । निवोगे । [भेदे

सम्प्रोक्ष्य न० सम्+प्र+उक्ष-ल्युट् । जलादिषेचनेन संस्कार

सम्प्रोक्षित लि० सम्+प्र+उक्ष-क्त । जलादिषेचनेन कृत-

संस्कारे पदार्थे । [इति तकारसंभोपि मत्वैव ।

सम्प्रसाह पु० सम्+फल+घञ् । मेघे । [इत्यम् । सम्प्रफुल्ल

सम्प्रफुल्ल लि० सम्+फुल्ल-अच् । विकसिते । सम्+फल-क्त अत

सम्प्र सर्पणे आ० प० सक० षेट् । सम्प्रति अचम्बित् ।

सम्प्र सम्बन्धे सु० उभ० सक० षेट् । सम्प्रयति ते अचम्बित् त

सम्प्र न० सम्-अच् । ङट्छेत्तस्य प्रतिलोभकर्मणे ।

सम्प्रद्व लि० सम्+वन्ध-क्त । संबन्धिनि । भावे क्त । सम्प्रग्वन्धने न०

सम्प्रग्वन्ध पु० सम्+वन्ध-घञ् । संसर्गं, संयोगादौ, न्याये, सङ्गहौ,

सम्प्रग्वन्धने च सम्प्रग्वन्धो यस्मात् । सप्तर्षे, हिते च लि०

सम्प्र न० सम्-अरन् । जले, बाह्यप्रतभेदे च । सेतौ, दैत्यभेदे,

हृगभेदे, बीनभेदे, पर्वतभेदे च पु० ।

सम्प्ररारि पु० सम्प्ररक्ष दैत्यविशेषस्य अरिः । कामदेवे ।

सम्प्ररी स्त्री० सम्-अरन् ङीष् । भूषणपर्यायं, मृतापर्यायम् ।

सम्बल न० सम्ब-कलच् । जले । पाथेये पु० न० ।
 स(श)स्वाकृत लि० स(श)स्वेन प्रतिलोमेन कृष्टं जेतं स(श)स्व-डाच्+
 क-क्त । प्रतिलोमकृष्टे चेलादौ । भावे घञ् । प्रतिलोमकर्षणे
 सम्बाध न० सम्बक् बाधा यत् । नरकवर्त्मनि सप्त+बाध-
 भावे घञ् । अन्योन्यसंधर्षे पु० ।
 सम्बुद्धि स्त्री० सम्+बुध-क्तिन् । सम्बोधनार्थं ।
 सम्बोध पु० सम्+बुध-घञ् । ज्ञेये, ज्ञाये, सम्बुद्धाने च ।
 सम्बोधन न० सम्+बुध-ल्युट् । सम्बुद्धाने । बुध-णिच्-ल्युट् ।
 सम्बुद्धाने 'स्थितस्वामिसखोभावमात्रं सम्बोधनं विदुः ।
 प्राप्ताभिसखः पुरुषः क्रियासु विनियुज्यते' इति व्याकर-
 णोक्ते अन्यत्वासक्तस्वामिसखोकरणाय अभीष्टवियासु
 विनियोगाय त्नापनादिक्रमे व्यापारे च ।
 सम्बली स्त्री० सम्बक् भलते सम्+भल-अच् गौ०ङीष् ।
 कुट्टिन्याम् परपुरुषेण सह अन्यस्त्रिया योजयित्वा ।
 सम्भव पु० सम्+भू-अप् । उत्पत्तौ, आधेयस्याधारे समावेश-
 नयोग्यत्वरूपे व्यापारे, उत्कटसन्देहे च । अपादाने
 अप् । हेतौ । कर्त्तरि अच् । सेलके लि० ।
 सम्भव्य पु० सम्+भू-कर्त्तरि यत् । कपिले, सम्बुग्भावविनि लि०
 सम्भाव पु० सम्+भू-घञ् । परिपूर्णतायाम्, सम्भूते, शास्त्राज्ञ
 सम्भावन न० सम्+भू-णिच्-ल्युट् । अर्थालङ्कारभेदे, व्याकर-
 णोक्ते क्रियासु योग्यताध्य साये लिङ्गर्थभेदे, उत्कटकोटिक
 संशयरूपे ज्ञानभेदे च । युच् । सम्भावनापि उक्तार्थे स्त्री० ।
 सम्भावित लि० सम्+भू-णिच्-क्त । सम्भवयुक्ते पदार्थे ।
 सम्भाषण न० सम्+भाष-ल्युट् । सम्बुक्कथने, परस्परकथने च
 सम्भिन्न लि० सम्+भिद-क्त । विदलिते भेदान्तिते सम्बुग्
 विकसिते च 'सम्भिन्नसङ्कुल' इति वेणीसंहारः ।
 सम्भूति स्त्री० सम्+भू-क्तिन् । विभवे ईश्वरस्यैवार्थभेदे च । 'स-
 भूतिं य उपासते' इति श्रुतिः ।
 सम्भूयससुत्यान न० सम्भूय+भिलित्वा सम्बुगुत्तिष्ठन्त्य
 नेन । भिलित्वा वणिजां बाणिज्यादिकर्मकरणे विवादभेदे
 सम्भूति स्त्री० सम्+भू-क्तिन् । सम्बुक् पोषणे ।
 सम्भूद् पु० संभियते संश्लिष्यतेऽल्ल सप्त+भिद-व्यापारे घञ् ।
 नद्योः सङ्गमस्थाने । भावे घञ् तत्सङ्गमे, सम्बुग्भेदने, स्फुटने,
 भिन्नने ऐक्ये च । 'सम्भूदे नान्यतरवैयर्थ्यमिति भीमांसा ।
 सम्भोग पु० सम्+भुज-घञ् । सम्बुग्भोगे, सुरते, हर्षे, केलि-
 नागरे, 'दर्शनस्वयंनादीनि निषेवेते विलासिनौ । यत्ना-
 सुरक्तावन्योन्य सम्भोगः ससदाहुत' इत्युक्तलक्षणे शृङ्गा-
 रस्यावस्थाभेदे ।

सम्भ्रम पु० सम्+भ्रम-घञ् न टङिः । भयादिजनिते वेगे
 त्वरायां तद्धेतुके, भये, आदरे, अतिशयभ्रमे, ह्वले च ।
 सम्भ्रति स्त्री० सम्+भ्रन-क्तिन् । अतुल्यतौ, आत्माभीष्टे
 अभिलाषे च ।
 सम्भृद् पु० सम्+भृद-घञर्थे क । हर्षे । अच् । हर्षयुक्ते लि० ।
 सम्भृद् पु० संभृयतेऽल्ल सप्त+भृद-घञ् । युक्ते । भावे घञ् ।
 अन्योन्यसंधर्षे च ।
 सम्भ्रान पु० सम्+भ्रन-घञ् । आदरे ।
 सम्भ्रानित स्त्री० सम्+भ्रन-णिच्-क्त । कृतगौरवे, समाहते च
 सम्भ्रार्जन न० सम्+भृज-ल्यु । संशोधने ।
 सम्भ्रार्जनी स्त्री० संभृज्यतेऽनया सम्+भृज-करणे ल्युट्
 ङीप् । धूल्वाद्यपसारणार्थे पदार्थे (भ्रंटा)
 सम्भ्रित लि० सम्+भा-क्त । सटये, तल्यपरिमाणे च ।
 सम्भुख लि० सङ्गतं सखसु प्रा० । अभिसुखगते ।
 सम्भुखीन लि० सम्भुख प्रतति ख । अभिसुखे प्रातिनि ।
 सम्भूर्च्छन न० सम्भूर्च्छात् जायते जन-ङ । स्वरभेदे ।
 सम्भूर्च्छन न० सम्+भूर्च्छ-ल्युट् । सम्बुग्विस्तारे, उन्नतौ,
 मोहे च । [योगे शोधितेऽवादी च ।
 सम्भुष्ट लि० सम्+भृज-क्त । आर्जनयुक्ते । श्लिकाद्यपसार-
 सम्भृद् पु० सम्+भृद-घञ् । हर्षे, प्रीतौ च ।
 सम्बुच् अव्य० सम्+अनुच-किप् सम्भाद्देशः । शोभने । सङ्गते,
 मनोत्ते च लि० । सत्यवाक्ये न० । तद्धति लि० ।
 सम्बाज् पु० सम्बक् राजते राज-किप् नाहसारः । कतं
 राजसूययज्ञे सर्वभूशोचरे न्यपतौ ।
 सर न० सरति ख-अच् । सरोवरे, जले च । लवणे, दध्यधे,
 दधिमक्षौ, तज्जाते नवनीते, वापे च निक्षेरे स्त्री० भावे
 अप् । भेदने, गमने च ।
 सरक पु० न० ख-बुन् । सवपानमाने, भव्यपरिवेशने, इलुज-
 मद्ये, तत्याने, अविरलपथिकपङ्क्तौ च ।
 सरघा स्त्री० सरं मद्यभेदं हन्ति हन-ङ लि० । मधुसक्तिकायाम्
 सरज न० सरात् जायते जन-ङ । नवनीते ।
 सरजसु स्त्री० सह रजसा । ऋतसत्यां क्रियासु अव्ययी०
 रजोयुक्ते लि० अच् सक्तां । रजः साहित्ये ।
 सरट पु० ख-अटन् । कलकासे (काकलास) ।
 सरण न० ख-ल्युट् । गमने, लोहमले च (गन्धभादास) जवावाञ्च
 सरणि(णी) स्त्री० ख-अनि । पथि पङ्क्तौ प्रसारिण्यां ।
 सरपत्तिका स्त्री० सरे जले पत्तमख्यस्याः टन् । पद्मे ।
 सरसा स्त्री० सह रसते । कुक्कुटसोपधि, विभाषोपपत्त्याञ्च ।

सरयु पु० ह-अयु । वायौ । जड । अयोध्यान्तिकवाहिनीभेदे स्त्री० ।
 सरल पु० ह-अनच् । पीतदारुणि धूपकाभेदे । उदारे,
 कृजौ च लि० । लिपुटायां स्त्री० । [लिपुटायाश्च ।
 सरलद्रुव पु० इत० । सरलद्रुवनियांसि, (टारपोन) नदीभेदे,
 सरलाङ्ग पु० सरलो द्रवोऽङ्गं साधनं यस्य । ओषेष्टे गन्ध-
 द्रव्ये । [अल स्त्री० 'सरसीः परिशीलितुमिति नैषधम् ।
 सरस न-ह-असि । जले, सरोवरे च । गौरा-ङीप् । सरसीत्य
 सरस न० सह रसेन जलेन आस्त्रादेन च । सरोवरे, रसा-
 न्ति, शार्ङ्गे च लि० । 'सरसां सरसां परिसृज्येति भट्टिः ।
 श्वेतलिङ्गतायां स्त्री० । [त्रिकण्डकहस्ते (तेकाटाधिजु) ।
 सरसम्पत् न० सरमिव नियांसं सम्पत्तनोति सम्प्र-प्र-तन-ड ।
 सरसिज न० सरसि जायते जन-ड अलुक् स० । पद्मे 'सर-
 सिजसमुद्भिदि'ति शकुन्तला ।
 सरसीरुह न० सरसां सरोवरे रोहति रुह-क । पद्मे ।
 सरस्वत पु० सरसि जलानि सन्त्यस्य सप्तम् सस्य वः । सरो-
 वरे, सागरे च नद्याम्, नदीभेदे, वाण्यां गवि, ज्योतिष्मत्यां
 ब्राह्मणम्, शक्ती, देवीभेदे, सोमलतायाश्च स्त्री-ङीप् ।
 सरा स्त्री० ह-अच् । निर्भरे ।
 सराव पु० सरं जलसवति अव-अच् । जलाधारे रुहस्ये
 पात्रभेदे (सरा) । सह रावेण, स्रज्दे लि० ।
 सरि पु० स्त्री० ह-इन् । स्त्रीत्वपणे वा ङीप् । निर्भरे ।
 सरिका स्त्री० सरोऽन्त्यस्थाः ह-वुन् वा । हिङ्गुपत्रिकायाम्
 सरित् स्त्री० ह-इति । नद्याम्, सूत्रे च ।
 सरित्पति पु० इत० । स्रष्ट्रे । [भावात् न तस्य दः । स्रष्ट्रे
 सरित्पु पु० सरित् स्त्रासित्वेनाख्यस्य सप्तम् सस्य वः पदत्वा-
 सरित्पुत पु० इत० । गङ्गापुत्रे मीमे । [दयोषल ।
 सरिताम्पति पु० इत० । अलुक् स० । स्रष्ट्रे सरितांनया-
 सरिद्वरा स्त्री० सरित्पु वरा श्रेष्ठा । गङ्गायाम् ।
 सरिल न० ह-इलच् । जले ।
 सरीरूप पु० वस्त्रं सर्पति रूप-यङ् तस्य लुक्, अच् । सर्प-
 दृष्टिकादौ, ज्योतिषोक्ते दृष्टिकादिरामौ च ।
 सर् पु० ह-उन् । खड्गादिषु ।
 सरूप लि० । सभानं रूपस्य सभानस्य सः । तस्य रूपे सदृशे
 सरोज न० सरसि जायते जन-ड । पद्मे सरोजातमाले लि० ।
 सरोजम्पत् न० सरसि जन्म यस्य । पद्मे । तडागजातमाले लि० ।
 सरोजिनी स्त्री० सरोजानां समूहः सन्निकटदेशो वा
 इति । पद्मसमूहे तद्युक्तदेशरूपायां पद्मलतायाम्, पद्मा
 धारदीर्घिकायाश्च ।

सरोरुह(ह) सरसि रोहति रुह-क्लिप् क वा । पद्मे ।
 सरोवर पु० सरोभिर्जलैर्जियतेऽसौ ह-अप् । तडागे ।
 सर्ग पु० हज-वच् । स्वभावे, सुष्टौ, निर्मले काव्यादेः परि-
 श्लेदे 'सर्गोऽयमादिगत' इति नैषधम् । निचये, 'यदि सर्ग
 एव ते इति रघुः । मोहे, उन्माहे, अतप्ततौ च । [दिभिषा
 सर्गवन्ध पु० सर्गैर्बध्यतेऽसौ बन्ध-वच् । सहाकाव्ये । लक्षणं दृष्ट
 सर्ज्ज अर्ज्जने आ० पर० सक० सिट् । सर्ज्जति असर्ज्जोत् घोष
 देयत्वाभावात् प्रत्यम् ।
 सर्ज्ज पु० हज-अच् । शालहस्ते, तद्रुसे, (धुना) पीतशाले च ।
 सर्ज्जक पु० हज-अलुक् । पीतशाले, शालहस्ते च ।
 सर्ज्जगन्धा स्त्री० सर्ज्जस्त्रेव गन्धो यस्याः । राक्षायाम् ।
 सर्ज्जन न० हज-अलुट् । सैन्यपञ्चादभागे, सुष्टौ च ।
 सर्ज्जनियांसक पु० सर्ज्जस्य नियांस इव कायति कै-क । रात्रे
 सर्ज्जमणि पु० सर्ज्जस्य शालहस्तस्य मणिरिव । (धुना) सर्जरसे
 सर्जरस पु० इत० । शालहस्तसे (धुना) ।
 सर्ज्जि(ज्जी)स्त्री० हज-इत् वा ङीप् । नदीभेदे, तत्कूलजे सर्जि-
 का चारे (साजिमाटि) । [नदीभेदे च ।
 सर्जिका स्त्री० हज-अलुक् टाप् अत इत्यम् । सर्जिकाचारे,
 सर्जिकाचार स्त्री० सर्जिकायाः चारः । खनामखाते चार-
 भेदे, (साजिमाटि) ।
 सर्जिचार पु० इत० । (साजिमाटि) सर्जिकाचारे ।
 सर्ज्य पु० सर्ज्जस्त्रेव यत् । सर्जरसे । सर्ज्ज-अलुक् । अर्जनीने लि०
 सर्प पु० हप अच् । नागलोचरे, भुजङ्गने च 'सर्पापसर्पं भद्रम्
 इति भारतम् तज्जामिस्त्रियां ङीप् । भावे चञ् । गमने ।
 सर्पकङ्काली स्त्री० सर्पस्त्रेव कङ्कालमङ्गविशेषो यस्याः गौ-
 ङीप् । सर्पविषवातिन्यां लतायाम् ।
 सर्पगन्धा स्त्री० सर्पाणां विषस्य गन्धो गन्धनं हिंसनं यस्याः
 ५० । विषहारिण्यां लतायाम् । [हरीलतायाम् ।
 सर्पघातिनी स्त्री० सर्पं सर्पविधं हन्ति हन-णिनि । सर्पविष
 सर्पहृत् पु० सर्पकृष्णसिन्धवायाश्चक्षेयो यस्य । नकुले ।
 सर्पदंष्ट्र पु० सर्पस्य दंष्ट्रेव पुष्पस्य । तावदनीडके । सर्पस्य
 दंष्ट्रेव स्पर्शनात् डः खदत्वात् । दृष्टिकालीनतायां स्त्री० ।
 सर्पदंष्ट्रिका स्त्री० सर्पदंष्ट्रकारोऽर्थस्याः टन् । अजशृङ्गाम्
 सर्पदण्डि स्त्री० सर्पं दण्डयति दण्ड-अच् । गोरवीडके ।
 सर्पदन्ती स्त्री० सर्पस्य दन्त इव पुष्पाख्यस्याः गौ० ङीप् ।
 नागदन्तीडके । [कर्कोश्याम् ।
 सर्पदम्बना स्त्री० सर्पान् दम्बयति दम्ब-णिच् अलुट् । बन्ध्या-
 सर्पपुष्पी स्त्री० सर्पस्य सर्पदन्त इव पुष्पाख्यस्याः ङीप् । नागदन्त्याम्

सर्वभुज उ० सर्वं भुङ्क्ते भुज-किप् । मयूरे ।
 सर्परज उ० सर्पाणां राजा टच् सभा० । वासुकी नागभेदे
 सर्पलता स्त्री० सर्पाख्या लता । ताम्बूलीलतायाश्च ।
 सर्पसल न० सर्पेण होम्यद्रव्येण तन्नाशनार्थं वा सलम् ।
 जनमेजयातुष्टिते महाभारतप्रसिद्धे सर्पनाशनार्थं यज्ञभेदे ।
 सर्पसहा स्त्री० सर्पं सहते सह-अच् । सर्पकङ्कालीलतायाम् ।
 सर्पहन् पु० सर्पं हन्ति हन-क्विप् । नकुले ।
 सर्पाक्षी स्त्री० सर्पस्त्रेवाक्षि यस्याः पच् सभा० । गन्धनाकुल्याम् ।
 सर्पाख्य उ० सर्पस्याख्या यस्याः । नागकेशरे, बहिष्कन्दभेदे च
 सर्पाङ्गी स्त्री० सर्पस्त्रेवाङ्गं यस्याः ङीप् । सर्पकङ्कालीलतायाम्
 सर्पादनी स्त्री० सर्पः सर्पविषमद्यतेऽनया अद्-ल्युट् ङीप् ।
 नाकुल्याम् ।
 सर्पाराति उ० इत० । गरुडे, नकुले च सर्पारिप्रभृतयोऽप्यत्र
 सर्पावास न० सर्पाणामावासो यत्र । चन्दनदृष्टे । इत० ।
 सर्पवासे उ० ।
 सर्पाशन उ० सर्पमश्नाति अश-ल्युट् । मयूरे, गरुडे च ।
 सर्पिस् न० रूप-इति । एते । [गमनकारके लि० ।
 सर्पिणी स्त्री० रूप-णिनि । सर्पयोषिति, सुपभेदे च ।
 सर्पिष्ट न० सर्पाणां भुजगीनामिष्टम् । चन्दनदृष्टे ।
 सर्पेट न० सर्पाणामिष्टम् । चन्दने । [त्वाच् पत्यम् ।
 सर्वं सर्पेण भ्वा० प० सक० षेट् । सर्वति असर्वीत् अथोपदेश-
 सर्व्य उ० सर्व-अच् । शिवे, पित्रौ च । सम्पूर्णं, सकले च लि० ।
 असंज्ञायामस्य सर्वनामता । [सोढरि लि० ।
 सर्वसहा स्त्री० सर्वं सहते सह् सच् च । इतिव्याम् । सर्व-
 सर्वकर्तृ उ० सर्वं करोति क्त-लृच् । यत्तुभुक्ते ब्रह्मणि,
 परमेश्वरे च । [संस्थाने सर्वकर्त्रीणाविति भट्टिः ।
 सर्वकर्त्रीणि लि० सर्वकर्त्रीभ्योऽलं ख । सर्वशरणसमर्थे प्रदार्थं
 सर्वकार उ० सर्वः चारमयः (सावान) । स्वाते प्रदार्थं ।
 सर्वश न० सर्वं गच्छति गम-ड । जले । शिवे, परमेश्वरे, वायौ,
 आत्मनि च उ० । सर्व्यगामिनि लि० । प्रियङ्गुदृष्टे स्त्री० टाप् ।
 सर्वगन्ध न० सर्वं गन्धा अत्र । 'चातुर्जातककपूरककोला-
 गुचकुसुमम् लवङ्गसहितञ्चैव सर्वगन्धं प्रकीर्तयितुं' लुक्ते
 गन्धद्रव्यसमूहे ।
 सर्वशत्रु उ० सर्वं शत्रुं शत्रु-लृच् सच् च । पापे । सर्वातिरेकिणि
 सर्वशत्रुनि लि० सर्वशत्रुषु विदितः ख । सर्वत्र विख्याते ।
 सर्वज्ञ उ० सर्वं जानाति ज्ञा-क् । शिवे, बुद्धे, परमेश्वरे च ।
 सर्वज्ञानकर्त्तरि लि० । दुर्गायां स्त्री० ।

सर्वतस् अत्र्य० सर्व-तसि लु । समन्तत इत्यर्थे ।
 सर्वतिक्ता स्त्री० सर्वतः विक्ता । काकषाण्याम् ।
 सर्वतोभद्र उ० न० सर्वतो भद्राणि सञ्जाति यस्याः । चतुर्द्वार-
 युक्ते गृहभेदे, प्रतिष्ठादौ पूज्यदेवतानां मण्डलभेदे
 ज्योतिषोक्ते शुभाशुभज्ञानार्थं चक्रभेदे, अक्षकारोक्ते बन्ध-
 भेदात्मके चित्रकाव्ये च । सर्वतोभद्र मल्ल । निम्बदृष्टे
 उ० । गाम्भार्या, वटयोषिति च स्त्री० ।
 सर्वतोभद्रचक्र न० सर्वतो भद्रं यत् तादृशं चक्रम् । ज्योति-
 षोक्ते शुभाशुभज्ञानार्थं चक्रभेदे ।
 सर्वतोभद्रबन्ध उ० सर्वतोभद्राकारेण बन्धः । चित्रकाव्यभेदे ।
 सर्वतोभद्रमण्डल न० सर्वतो भद्रनामकं मण्डलम् । शार-
 दातिलकाद्युक्ते प्रतिष्ठादौ—पूज्यदेवतामण्डलभेदे ।
 सर्वतोमुख न० सर्वतोमुखमस्य । जले । आकाशे, शिवे, ब्रह्म-
 णि, परमेश्वरे, आत्मनि, ब्राह्मणे अन्यत्र च उ० ।
 सर्वत्र अत्र्य० सर्व-त्रल् । सर्वस्मिन् काले, देशे, दिशि वेत्यर्थे ।
 सर्वत्रगा उ० सर्वत्र गच्छति गम-ड । वायौ । सर्वत्रगामिनि लि०
 सर्वत्रगामिन् उ० सर्वत्र गच्छति गम-णिनि । वायौ सर्वत्र
 गमरि लि० । [ज्ञायां, हेतौ च ।
 सर्वथा अत्र्य० सर्वप्रकारम् थाच् । सर्वप्रकारे, भूदे, प्रति-
 सर्वदम्भन उ० सर्वान् दम्भवति दम्-णिच्-ल्यु । दुश्मनपुत्रे
 भरतभ्ये । सर्वदम्भनकर्त्तरि लि० ।
 सर्वदर्शिनं उ० सर्वं दृश्यमानं पश्यति दृश्-णिनि । बुद्धे,
 परमेश्वरे च । सकलद्रष्टरि लि० ।
 सर्वदा अत्र्य० सर्वस्मिन् काले देशे दिशि वा दाच् । सर्व-
 स्मिन् कालादावित्यर्थे । [दृष्टादौ ।
 सर्वधुरीण लि० सर्वां दुरं वहति ख । सकलभारवाहके
 सर्वनाम उ० सर्वेषां नाम । व्याकरणोक्ते कार्यविशेषार्थं कृत-
 संज्ञावति सर्वादिशब्दभेदे ।
 सर्वभक्ष स्त्री० भक्ष-अच् उ० । अजायाम् सर्वभक्षके लि० ।
 सर्वभक्षला स्त्री० सर्वाणि सङ्गलान्वय्याः पञ्च० । दुर्गायाम् ।
 सर्वभय लि० सर्वात्मकः भयट् । सर्वात्मके । परमेश्वरे उ० ।
 सर्वभूषक उ० सर्वं सज्जाति सज्ज-उकन् उ० । काले ।
 सर्वरस उ० सर्वोरसमयः । (धुना) शालरसे वीणादेर्वाद्ये,
 पण्डिते च । कर्म० । लवणे रसे ।
 सर्वरसोत्तम उ० सर्वेषु रसेषु उत्तमः । लवणे रसे ।
 सर्वरात्र उ० सर्वा रात्रिः अच् सभा० । रात्राह्वानाः उंशोति
 उंस्त्वम् । सकलरात्रौ ।
 सर्वरी स्त्री० रूप-णिप् ङीप् र च । रात्रौ ।

सर्वसुपरिवर्त्त पु० सर्वतुनां परिवर्त्तो यत् । यत्नरे ।

सर्वला(ली) स्त्री० सर्वं लाति ला क वा गौरा० डीप् । गोमरास्ते
सर्वलिङ्गिन् पु० सर्वेषां लिङ्गानि सन्त्यस्य इति । वेदविस्-
त्राचारिणां योद्वादीनां लिङ्गवत्त्वं पापशुद्धे ।

सर्वलोह पु० सर्वः लोहमयोऽवयवो यस्य । लौहमये वाणे ।
सर्ववर्णिका स्त्री० सर्वं वर्णयति वर्ण-ण्वल् अत इत्त्वम् ।
गाम्भारीरुचे ।

सर्वविद् पु० सर्वं वेत्ति विद्-क्तिप् । प्रसिद्धरे । सर्वघातरि वि०
सर्ववेद पु० सर्वे वेदा अधीतत्वेन सन्त्यस्य अच् । सर्ववेदाध्य-
यनकर्त्तरि । विद्-अण् उप् । सर्वज्ञे लि० ।

सर्ववेदस् पु० सर्वाणि धनानि वेदयते लाभयते पालाय ददाति
विद्-लाभे णिच्-अधि । सर्वस्वदक्षिणकविजिज्ञासक
यानकर्त्तरि ।

सर्ववेशिन् पु० सर्वेषां वेशो धार्यत्वेनास्यस्य इति । नटे ।
सर्वसङ्गत पु० सर्वं सङ्गतसहितं यस्य । प्रतिधत्ते । सर्वलो-
चिते लि० । [सर्वसैन्यसञ्जीकरणेन युद्धयात्रायाम् ।

सर्वसङ्ग्रहण न० सर्वेषां सङ्ग्रहणं युद्धार्थं सञ्जीकरणं यत् ।
सर्वसङ्ग पु० सर्वं सहते अच् । युग्मबौ । सर्वसहिष्णौ वि०
सर्वसिद्धि पु० सर्वेषां सिद्धिरस्मात् । श्रीफले । सकलसाधने लि०
सर्वस्व न० कर्म० । सकलधने ।

सर्वस्वदक्षिण पु० सर्वस्वं दक्षिणा यत् । विश्वजिज्ञासकयागभेदे
सर्वहित न० सर्वेषां हितम् । सरिचे पु० । सकलहितहेतौ लि०
सर्वाङ्गीण लि० सर्वाङ्गाणि व्याप्नोति ख । सर्वावयवव्यापके
‘सर्वाङ्गीणे तत्त्वत्वे’ इति भट्टिः । [णत्वम् । दुर्गायाम्
सर्वाङ्गी स्त्री० सर्वेभ्य आनयति भोजं आ-नी-उ पूर्वपदादिति
सर्वानुकारिणी स्त्री० सर्वसमुकरोति अरु+ङ-णिनि ।
शासपण्याम् । [ज्ञानिनि लि०

सर्वानुभूति स्त्री० सर्वेषामनुभूतिर्यत् । श्वेतविद्ययाताम् तत्त्व-
सर्वानुभोजिन् वि० सर्वेषामन्नं सर्वाण्यन्नाणि वा भुङ्क्ते
भज-णिनि । सर्वाङ्गभक्षणे । [भक्षके ।

सर्वाङ्गीन लि० सर्वेषामन्नं सर्वसन्नं वा भुङ्क्ते ख । सर्वाङ्ग-
सर्वाभिसन्धिन् पु० सर्वल आचरणे अभिसन्ध्यास्यस्य इति ।
सर्वलाभिसन्धिसति जने ।

सर्वाभिसार पु० अभिसिध्यते अत् अभि+सृ-घञ् इत् ।
चतुरङ्गसैन्यसन्नाहेन युद्धयात्राभेदे । [सति लि०

सर्वार्थसिद्ध पु० सर्वेषु अर्थेषु सिद्धः । बुद्धे सकलानीष्टसिद्धि
सर्वाङ्ग पु० सर्वसङ्गः टच् सङ्गो ह्यदेशः णत्वम् । सकलदिने
सर्वोप पु० सर्वेषां चतुरङ्गसैन्यानामोपो दण्डभिसारो यत् ।

ओषधीभूतसर्वसैन्याभिसारे कर्म० । सर्वजलवेगे ।

सर्वोपधि स्त्री० कर्म० । ‘कुशसांशोहरिद्राभिर्विचारीयेयचन्द-
नैः । सराचन्दनकपूरेभुलः सर्वोपधिः स्रुत’ इत्युक्ते कुशा-
दिद्रव्यधने ।

सर्वोपधिगण पु० सर्वासाधोपधीनां गणः । ‘सुरासांशो
वचकुष्ठं शैवेयं रजनीद्वयम् । यठीचम्पकातुल्यञ्च सर्वोपधि
गणः स्रुतः’ इत्युक्ते द्रव्यगणे । [तैलभेदे ।

सर्षप पु० सृ-अप सृक् च । (सरिपा) सस्रभेदे । [खेदरूपे
सर्षपतैल न० सर्षपस्य द्वाहः सर्षप+स्त्री द्वाह-तैलच । सर्षप-
सल न० सल-अच् । जले ।

सलिल न० सल-इलच् । जले ।

सलिलकुन्तल पु० सलिलस्य कुन्तल इव । शैवाले ।

सलिलराशि पु० इत् । सघट्टे सलिलनिष्पादयोऽयम् ॥

सलिलेन्धन पु० सलिलमिन्धनमिव दाह्यं यत् । वाडवानले ।
सल्लकी स्त्री० शल्यपुन लुक् च ट-गौरा० डीप् । शल्लक्याम् ।
सल पु० स्रवते सृ-अच् । यज्ञे, सन्ताने च । अच् । सूर्ये, अर्कघट्टने
स्रवन न० सृ-ल्युट् । यज्ञाङ्गे स्नाने, सोमनिष्पादनव्यापारे,
सोमपाने, यज्ञे, सोमनिष्पीडने, प्रसवे च ।

स्रवयस् वि० समानं वयो यस्य समानस्य सः । वयस्ये ‘स्रवयो
भिरन्वित’ इति रघुः ।

स्रवर्ण पु० समानवर्णो यस्य । तस्यरूपे, एकजात्यान्मये यथा-
विप्रस्य विप्रजातिः सन्निवस्य सन्निवजातिः । ‘तस्यास्रप्रयत्नं
स्रवर्णमिति व्याकरणोक्ते स्थानप्रयत्नाभ्यां तस्यवर्णं च
यथा ककारस्य स्थानेन तस्यो गकारादिः, प्रयत्नसाध्येन
चकारस्य ककारादिः जकारस्य सकारः सकारस्य षकारः
हकारस्य वर्गीयचतुर्णां वर्णाः । स्रह वर्णेन वर्णसहिते लि०

स्रवहा स्त्री० स्रह वहेन । लिङ्गतायाम् ।

स्रवासस् वि० स्रह वाससा । वस्त्रस्यागविलम्बस्याचभे वेगवति
स्रविकल्पक न० स्रह-विकल्पेन कप् । वेदान्तोक्ते स्राट्छेध-
भेदादिकल्पनासहिते ध्यानभेदे, न्यायोक्ते एकस्मिन् धर्मि
स्रपरसंसर्गावगाहिनि ज्ञानभेदे च ।

स्रविकाश लि० स्रह विकशेन । प्रफुल्ले, विकशिते, असङ्कोचे च
स्रवित पु० सृ-लृच् । जगत्स्रष्टरि परमेश्वरे ‘तत् स्रवितुर्वरेण्यं’
सिति श्रुतिः सूर्ये च । [न फ्रस्स्य साञ्जिषी’ इति नैषधम्
स्रविध लि० स्रह विध्यति विध-क स्रस्स सः । निकटे ‘स्रविधेयि
स्रविष्णाय लि० स्रह विष्णवेन । विष्णवापने ।

स्रवेश लि० विशत्तल वेशोदेशः स्रह वेशेन । निकटे, वेशान्विते च
स्रव्य लि० सृ+प्रेरणे वल् । वामे दक्षिणे, प्रतिकूचे च विष्णौ पु० ।

सद्यसाचिन् उ० सद्येन वासेन सचति सच-णिनि । अर्जुने
सद्ये उ० सद्ये तिष्ठति स्था-क अनुक् स० अन्वडादि-पत्वम् ।
सारथौ । [सारथौ ।

सद्येष्ट उ० सद्ये तिष्ठति स्था ऋन् किञ्च अनुक् स० पत्वम् ।
ससत्या स्त्री० सह सत्येन । नागदन्त्याम् । सस्युक्ते लि० ।
ससवा स्त्री० सह सत्येन । गर्भवत्यां स्त्रियाम्, प्राणिशुक्ते लि०
'न ससत्वेण गर्भेति'ति मनुः ।

ससन न० सस-हिंसने ल्युट् । यत्राधिं पशुहनने ।
सस्य न० सध-यत् । इत्यादीनां फले, चलगते धात्वे च ।
सस्यसंवर उ० सस्यं संवरोति सम्+उ-अच् । शालवृक्षे ।
सस्यसंवरण उ० सस्यं संवरोति सम्+उ-ल्यु । अश्वकर्णवृक्षे
सह अद्य० सह-अच् । साहित्ये, साकल्ये, सादृश्ये, योगपटो,
विद्यमानत्वे, सहजौ, सम्बन्धे, सासर्थ्ये च ।
सह उ० सहते सह-अच् । अपहायणभावे भारादिसहिष्णौ लि०
सहकार उ० सह युगपत् किरति सौरभम् दूरादौ कृ-अण् ।
अतिदूरगामिसौरभान्विते आम्ने । भावे धञ् सहकारणे उ०
सहकारिन् लि० सह सम्भूय करोति कार्यं क-णिनि । हेतु
भेदे खमिन्ने स्वकार्यकारके हेतौ ।

सहगमन न० सह+गम-ल्युट् । सहसरणे, सह गमने च ।
सहचर उ० सह चरति चर-अच् । पीतकिष्कटां नीलकि-
ष्कटाञ्च । वयस्ये, प्रतिबन्धके, सहाये, अनुचरे च लि०
'सहचरसमुहस्तेति' कुमारः स्त्रियां ङीप् ।

सहचरी स्त्री० सह चरति चर ट । पीतकिष्कटां सह-
चरति धर्मम् चर-ट । धर्मपत्न्याम् ।

सहज उ० सह जायते जन-ड । सहोदरे, निसर्गे च स्वभावसिद्धे
'सजजप्राकृतावपी'ति भावः सहोत्पत्ते च लि० ज्योतिषोक्ते
जन्मलग्नात् तृतीयस्थाने न० । [नेयादौ

सहजमित न० सहजं स्वभावसिद्धम् प्राकृतं मितम् । भागि
सहजारि उ० सहजः स्वभावसिद्धः अरिः । सापलभ्रात-
पितृव्यपुत्रादौ ।

सहदेव उ० सह दीव्यति दिव-अच् । भारीकृते पाण्डवभेदे ।
बलायाम् दण्डोत्पत्ते, शारिरोपधौ च स्त्री० गौ० ङीप् ।
सर्पायाम् पीतदण्डोत्पत्त्याञ्च स्त्री० टाप् ।

सहधर्मिणी स्त्री० सह समानो धर्मोऽस्त्वस्या इनि । पत्न्याम्
सहन न० सह-ल्युट् । क्षमायां, तितिक्षायां, शीतोष्णादिद्वन्द्व-
धर्मसहने । सह-युच् । सहिष्णौ, क्षमाशीले च लि० ।

सहपान न० सह पानम् । एकत्र भद्यादिपाने ।

सहभाविन् लि० सह भवति भू-णिनि । सहभावे ।

सहभोजन न० सह एकत्र भोजनम् । एकत्र स्थानाशनादौ ।
सहभरण न० सह चृतेन प्रत्या सह एकचित्तारोहणेन सर-
णम् । चतुर्पतिचित्तारोहणेन तत्सहितभरणे ।

सहरसा स्त्री० सह रसेन । सुदृग्पर्याम् । रसान्विते लि० ।
सहस् न० सह-असि । बले, ज्योतिषि च मार्गशीर्षे मासे उ० ।
'सहसा सहसा कृतवेपथुरिति' भावः ।

सहसा अद्य० सह+सो-डा । हठादित्यर्थे, अकस्मादित्यर्थे च ।
सहस्य उ० सहसे बलाय हितः यत् । प्रौढभासे ।

सहस्र न० समानं हसति हस र । दशशतसङ्ख्यायां, बहु-
सङ्ख्यायां, तत्सङ्ख्यान्विते च । [शादयोष्यत् ।

सहस्रकार उ० सहस्रं काराः किरणावयव । सूर्ये सहस्रकिर-
सहस्रकाण्डा स्त्री० सहस्रं काण्डा यस्याः । श्वेतदूर्वायाम्
सहस्रदंष्ट्र उ० सहस्रं बहुसङ्ख्या दंष्ट्रा अव्य । पाठीनमत्स्ये
(बोयाल) ।

सहस्रदंष्ट्रिन् उ० सहस्रं दंष्ट्राः सन्त्यस्य इनि । पाठानमत्स्ये
सहस्रधारा स्त्री० सहस्रशुण्ठिता धारा । देवतास्नानार्थ-
बहुच्छिद्रयन्त्रनिष्ठतवज्जलादिधारायाम् ।

सहस्रनयन उ० सहस्रं नयनान्यस्य । इन्द्रे । सहस्रनेत्रादयोक्त
सहस्रपत्त न० सहस्रं बहुसङ्ख्याकानि पत्राणि यस्य । पत्रे
सहस्रपर्णादयोष्यत् ।

सहस्रपाद् उ० सहस्रं बहुः पादा वस्य पाद्भावः । विष्णौ,
परमेश्वरे च । 'सहस्राक्षः सहस्रपाद'ति उपसृक्तम् ।

सहस्रपाद उ० सहस्रं पादाः किरणाचरणा वा सन्त्यस्य
अच् । विष्णौ, सूर्ये अर्कवृक्षे च । [यार्जुने च

सहस्रभुज उ० सहस्रं बहुवो भुजा अव्य । विष्णौ, कार्त्तवी-
सहस्रमूर्धन् उ० सहस्रं बहुवो मूर्ध्नां गोऽस्य । विष्णौ, सहस्र-
शीर्षादयोष्यत् । [जुने, विष्णौ च

सहस्रवाङ्ग उ० सहस्रं बाहवोऽस्य । वाणासुरे, कार्त्तवीर्या-
सहस्रवीर्या स्त्री० सहस्रं बहुनि वीर्यावयवाः । दूर्वायाम्,
महाशतावयवाञ्च ।

सहस्रवेध न० सहस्रं बहुवो वेधा अव्य । चुके ।

सहस्रवेधिन् न० सहस्रं विध्यति विध-णिनि । हिङ्गौ ।
अन्तुवेतसे, कस्तूर्याञ्च उ० । सहस्रवेधकर्त्तरि लि० ।

सहस्रशिखर उ० सहस्रं बहुनि शिखराण्यस्य । विन्ध्यपर्वते
सहस्रा स्त्री० सहस्रं बलानि सन्त्यस्याः अच् । अम्बुदायाम् ।

सहस्रांशु उ० सहस्रमंशवो यस्य । सूर्ये, अर्कवृक्षे च । [इन्द्रे च

सहस्राक्ष उ० सहस्रलक्षोणि यस्य बहु समा० । इन्द्रे, विष्णौ,
सहस्रार न० सहस्रमाराः कोणा अव्य । शिरःस्थिते घुफ्फा

नाडोमथ्यस्य सहस्रदलकमले । [नृपादौ पाठीने च ।
सहस्रिन् पु० सहस्रं सैत्यानि सन्त्यस्य इति । सहस्रसैन्ययुक्ते
सहा स्त्रीसहते सह-अच् । सप्तपथ्यां, दत्तकुमार्यां, दशहोत्-
पलायां, धृष्टिष्यां, शुक्लभिक्षट्टासु, राज्ञायां, स्वर्णशीर्ष्यां,
सर्पकङ्काख्यां, नारीपुष्पे च ।

सहाचर पु० सह आचरति आ+चर-अच् । पीतभिक्षट्टासु ।
सहाय पु० सह एति इण-अच् । सहचरे, अन्तुशूले, असावन्तु-
क्तोऽपि सहाय एवेति कुमारः । [सहायससदाये च ।

सहायता स्त्री० सहायानां समूहः तभावे वा तल् । साहाय्ये
सहार पु० सह एकदैव ऋच्छति दूरं गच्छति सौरभेण
हृ-अच् । आम्ने । हारोहरणं सह हारेण । सहाप्रलये ।
सहारोय्य लि० सह आरोम्येण । रोगमूल्ये ।

सहासन न० सह आस्यतेऽल आस-ल्युट् । एकासने ।

सहित लि० सम्यक् हितः पु० समोऽन्यलोपः । सम्यग्हिते
सह-क्त वा इट्, सह-दत्तल् वा । समभिव्याहृते ।

सहित लि० सह-लच् वा इट् । सहनशीले । इडभावे । सो-
दाप्यल स्त्रियां ङीप् ।

सहित न० सहतेऽनेन सह-इल । सहनसाधने धर्मभेदे ।

सहिष्णु लि० सह-इष्णुल् । सहनशीले । [विरुद्धधर्मद्वयसह

सहिष्णुता स्त्री० सहिष्णोर्भावः तल् । क्षमायाम् शीतोष्णादिने
सहृदय लि० सह-हृदयेन । प्रशस्तचित्ते, काव्यार्थभावनावीन-
परिपक्वबुद्धौ 'सहृदयधुरीणाः कतिपये' इति रसगङ्गाधरः ।

सहस्रेषु पु० हृदयस्य लेखः कालुष्यकरणं हृद्भावः सह
हृत्तेलेन । 'विविकित्वात् हृदये अन्ने यस्मिन् प्रजायते ।
सहस्रेष्वन्त विज्ञेयमि' लुक्ते दूषितान्ने ।

सहोक्ति स्त्री० सह उक्तिः । सहकथने, एकोक्तौ, सह शब्द-
सोक्तिर्यत् । अर्थालङ्कारभेदे । [पर्ययालायाम् ।

सहोदज पु० न० सहते आतपाद्यल सह-अल् कर्म० । सनोनां
सहोद पु० सह जडा येन । 'या गर्भिणी संक्षिप्यते जाता
जातापि वा सती । वोढुः स गर्भो भवति सहोद इति
चोच्यते' इति सन्तुक्ते अज्ञातगर्भायां परिणीतायां स्त्रियां
जाते पुत्रभेदे, सहोदः सन् जायते जन-ड । सहोदजोऽ-
प्युक्तार्थे । [भगिन्यां स्त्री०

सहोदर न० सह समानसुदरं यस्य । एकगर्भजाते भ्रातरि ।

सह्य न० सहायस्य भावः यत् नि० । साहाय्ये, 'तत्त्वार्थे सहा-
नकरोदिति' पुराणम् सह भावे यत् । आरोम्ये, साम्ये
साधुर्थे च । कर्मणि यत् । सोढव्ये लि० पुनाख्यदेशसमी-
पस्थे पर्वतभेदे पु० ।

सा स्त्री० सो-ड । गौर्यां, लक्ष्म्याम् ।

सांख्य न० संख्यायतेऽल संख्या सम्यग्ज्ञानं सांख्यल अण् ।
सम्यग्दर्शने 'एषा तेऽभिहिता सांख्ये इति गीता संख्यां
मूलप्रकल्पादिपदार्थानां गणनमल प्रज्ञाद्याण् । कपिलप्रणीते
दर्शनशास्त्रे, परसर्वण्ये साङ्ख्यसमूहमयल साङ्ख्योक्तयोगे पु० ।

सांघातिक लि० संघाताय हितम् ठण् । सङ्घातकारके ।
ज्योतिषोक्ते जन्मनक्षत्रावधिषोडशमन्त्रले च 'देहद्रविण
बन्धूनां नाशः सांघातिके तथे'ति ज्योतिषम् परसर्वण्ये
साङ्घातिकमपि उभयल ।

सांष्टटिक न० संष्टटं प्रत्यक्षदृष्टकृतसरति ठण् । दृष्टानुसारि
न्यायभेदे, संष्टटो दृष्टमालः फलति ठण् । सट्टाः फले ।
परसर्वण्ये सान्द्रटिकमप्युभयल । [कारके ।

सांघातिक पु० सम्यक् यात्रायै अलम् ठण् । पोतेन वाणिज्य
सांघातीन लि० संयुगे युद्धे साधुः स्त्र । रणकुण्डे ।

सांराविण न० सम+र-भावे णिनि ततः स्वायेऽण् । व्याघ्रे
हृडादिकोलाहले । [अण् । ज्योतिर्वेत्तारि, गणके ।

सांवत्सर पु० संवत्सरं तज्ज्ञानोपयोगिशस्त्रं वेत्ति अधीते वा
सांवत्सरिक लि० संवत्सरे भवः ठञ् । प्रतिवर्षकर्तव्ये आह्वे
सांवाहिक पु० सम्यग्वादायालं ठण् । नैयायिके ।

सांशयिक लि० संशयमापन्नः ठण् । सन्दिग्धे, संशययुक्ते,
संशयविषये च । [भवे, संशारोपयोगिनि वा पदार्थे

सांसारिक लि० संसाराय हितम् तल भवे वा ठण् । संसार-
सांसिद्धिक लि० संसिद्धिः स्वभावसिद्धिः तया निर्दृष्टं ठण् ।

स्वभावसिद्धे । 'सांसिद्धिकसदाहृतमिति भाषापरिच्छेदः ।

साकम् अव्य० सह अकति अक-अम् सादेशः । साहित्ये ।

साकल्य न० सकलस्य भावः व्यञ् । ससदाये । सार्धं व्यञ् ।
सकले, होमार्थे मिश्रितेषु तिलादिद्रव्येषु च ।

साकाङ्क्ष लि० सहाकाङ्क्षया । साभिन्नामे, शब्दबोधोपयोग्याः
काङ्क्षायुक्ते पदभेदे च ।

साकार लि० सह आकारेण सूर्या । सूर्यविशिष्टे, सावयवे च
साकुरुण्ड पु० सकुरुण्ड एव सार्धेऽण् । सकुरुण्डहले ।

साकेत न० आकित्यते आकेतः सहाकेतेन । व्योष्यापरे
'जनस्य साकेतनिवासिन' इति रघुः ।

सात्तुक पु० सत्तवे हितः ठक् । यजे । सत्तूनां सभाहारः तस्ये-
दम् वा ठक् । सत्तुसमूहे न० । तत्त्वस्वस्थिनि लि० ।

साक्षात् अव्य० सह अकति अक्ष-आति सादेशः, सह व्यक्ष
मवति अत-क्षिप् वा । प्रत्यक्षे तद्विषये च 'यत्तमाज्ञात्
दपरोक्षाद्ब्रह्मेति श्रुतिः ।

साक्षात्कार पु० साक्षात्+क.चञ् । प्रत्यये ।

साक्षिन् लि० सह-अणि अस्त् इति साक्षात्कृष्टा इति वा नि० । साक्षात्कृष्टरि । क्षियां ङीप् । परमेष्ठरे पु० 'साक्षी चेताः क्षेत्रज्ञो निर्गुणश्चेति श्रुतिः । अयमेव साक्षि-चेतनत्वेन वेदान्तपरिभाषादौ स्वीकृतः ।

साक्ष्य न० साक्षिणो भावः कर्म वा व्यञ् । साक्षिकर्षणि, व्यवहारविषयवृत्तवृत्तान्तकथनरूपे तद्भावे च । 'यः साक्ष्यमन्दतं वदेदिति श्रुतिः । [च ।

सागर पु० समरेण निर्हृतः अण् । सङ्ग्रे, ऋगभेदे, सङ्ग्राभेदे सागरशामिनी स्त्री सागरं गच्छति गम+णिनि न णत्वम् । नद्यां, स्त्र्यञ्छेलायाञ्च । [ष्टप्रिव्याम्

सागरनेमि स्त्री सागरः नेमिरिव नेटनाकारो यस्याः ।

सागरमेखला स्त्री सागरो मेखलैव यस्याः । [ष्टप्रिव्याम्

सागराक्षय पु० सागर आलस्यो यस्य । वक्ष्ये ।

सागरोत्थ न० सागराद् उत्तिष्ठति उत्+स्था क । साहस्रजनने

साग्निक पु० सहान्निना अग्निहोत्रेण वा कप् । औतसात्ता-ग्निमुक्ते, अग्निहोत्रिणि द्विवे च ।

साङ्गव्यं न० सहस्रं भावः व्यञ् । परस्परभावनसमानाधिकरणवृत्तिरूपे न्यायोक्ते जातिबाधके दोषभेदे पूर्वोक्तसङ्गस्य धर्मे च साङ्ग लि० सहाङ्गेन । अङ्गयुक्ते 'साङ्गं तत् क्रियते पुनरिति श्रु० साङ्गतिव्य लि० सङ्गत्या निर्दृष्टः ठण् । सङ्गते ।

साङ्गामिक लि० संघातात् प्रभवति ठण् । सेनापतौ, युद्धोप-योगिरथादौ च ।

साचि अव्य० सच-इण् । वक्ते, तिर्यगर्थे च । [मञ्जुवायाम् ।

साचिवाटिका स्त्री साचि यथा तथा वटति ण्वुल् । चेतपु-साचीकृत लि० असाचि साचि क्रियते सा च्-नि० दीर्घः ।

वक्षीकृते 'साचीकृता चास्तरेण तस्यायि'ति कुमारः ।

साट प्रकाशने अट्+उ०+अ०+सेट् । साटयति ते अससाटत् त साटोप लि० सहाटोपेन । सगर्वं, विकटे च ।

सात सुखे अ० पु० उभ० अक० सेट् । सातयति ते अससातत् त

सात न० सात-अच् । सुखे । सन-क्त । दत्ते, नष्टे च ।

सातला स्त्री सातं सुखं लाति ला-क । चर्मकषायाम् ।

साति स्त्री सन-क्तिन् । अचसाने । दाने, तीव्रपीडयाञ्च ।

सातीनक पु० सतीनपय सार्थे अण् । सतीनकटके (सुदृढतर

सात्यकि पु० सत्यकस्य वृष्णिवंशस्य पञ्चमपत्यम् अण् । शिनेर्नपरि

स्नानमन्त्राते वृष्णिवंशे सात्वियभेदे । [विहृतदेशभेदे

सात्वत् पु० सत्वमेव सात्वतवति अत-क्लिप् शक० । यादवा-

सात्वत पु० सत्वमेव सात्वतस्य त सत्वगुणोपाधिके विष्णौ ।

सात्वतो देशस्य राजा अण् । विष्णौ, सात्वद्देशाधिपे

नृपे वङ्गपु तस्य लुक् 'भगवान् सात्वतां पति'रिति

पुराणम् । 'सत्वं सत्वाभ्यां सत्वगुणं सेवेत केचनम् ।

योऽनन्यत्वेन मनसा सात्वतः ससदाहृत' इत्युक्ते वैष्णवे

यदुवंशे अंगुष्ठे नृपभेदे च । यदुवंशोत्पन्नत्वेन शिशु

पालमातरि स्त्री० ङीप् । सा च नाटकस्य वृत्तिभेदे च ।

सात्विक पु० सत्वात् सत्वगुणप्रधानात् विष्णोर्भवति ठण् ।

चतुर्मुखे ब्रह्मणि तस्य विष्णुनाभिकमलजत्वात् तथात्सम् ।

सत्वमेव सात्विकस्य ठण् । विष्णौ । सत्वगुणेन तत्कार्येण

मनसा वा निर्हृतः ठण् । सत्वगुणजाने, सत्वप्रधान

मनोविशेषजाते च शङ्करादिरसातुगुणे भावभेदे च ।

सत्वप्रधाने जने लि० । 'आहुराः सात्विकप्रिया' इति

गीता । दुर्गायां स्त्री० ङीप् ।

साङ्गी स्त्री साङ्गान् रोगा अनया सद-णिच् ल्युट् । कटुव्याम्

सादि पु० सद-इण् । सारथौ, योद्धरि च । अवसन्ने लि०

सादिन् पु० सद-णिनि । अन्धारोहणकर्त्तरि, गजारोहिणि,

रणारोहिणि च । अवसन्ने लि० ।

सादृश्यं न० सदृशस्य भावः व्यञ् । तद्विषये सति तद्वत्भूयो-

धर्मरूपे समानधर्मे, येन सह यस्य सादृश्यं प्रसिद्धं तत्

दृष्टद्विधाने वक्ष्यते ।

साधक लि० साध-खुच्, विध-णिच्-खुच् साधादेशः वा ।

साधनकर्त्तरि, तन्मोक्षे सम्पादिसिद्धिकारके शिष्ये च ।

'साधकः सिद्धिमायुयादिति तन्मम् ।

साधन न० साध्यतेनेन-सिध-णिच्-ल्युट् साधादेशः । करणे,

क्रियोत्पादके हेतुभेदे 'क्रियायाः परिनिष्पत्तिर्यह्यापाराद्-

नन्तरम् । विवक्ष्यते यदा यत् करणं तत्तदा'श्रुतमित्युक्ते

क्रियासाधकव्यापारवतिकरणे, सैव, युद्धोपकरणे पुंविभे,

कारकभेदे, प्रसाधे, अतुसाधके हेतौ च । भावे ल्युट् ।

सारणे, श्रुतसंस्कारे, अग्निदाने, गतौ, निष्पादने, अतुगमने,

सिद्धौ च । कर्मणि ल्युट् । द्रव्ये, धने, मैत्रे च ।

साधर्म्यं न० सदृशस्य समानधर्मस्य भावः व्यञ् । समीपसा-

धारणधर्मरूपे कचणे 'यदुक्तं यस्य साधर्म्यमिति भाषा-

परिच्छेदः । समानो धर्मो यस्य तस्य भावः व्यञ् । समान

धर्मे यथा पञ्चमिव सुन्दरं सख्यमित्यादौ सौन्दर्यम् ।

साधारण्यं लि० सह धारणया साध्यं ठण् । सदृशे, अनेक

स्वत्ववैकल्याच्चिन् धने 'साधारण्यं समानित्वं यद्विद्विदाह-

नादिकमिति श्रुतिः । क्षियां गौरा० ङीप् । सा च कुक्षि

कायां, वेष्मादिनायिकायाञ्च न्यायोक्ते 'यः सपथे विपद्ये च

भवेत् साधारणस्तु स' इत्युक्ते हेत्वाभासभेदे पु० । यथा
वह्निमान् द्रव्यत्वादित्यादौ द्रव्यत्वहेतुः स्वपक्षे प्रवर्तते, विपक्षे
हृदादौ च स्थित इति साधारणः ।

साधारणधर्मः पु० कर्म० । 'अहिंसा सत्यमस्तेयं शौचमिन्द्रिय
नियमः' । दमनसार्जनं दानं धर्मं साधारणं विदु-
रित्युक्ते 'अहिंसादौ सर्ववर्णांश्च सतत्ये धर्मः' । न्याया
युक्ते संशयहेतौ समानधर्मं च रङ्गं रजतं नवेति संशये
रङ्गरजतयोः सामान्यधर्मश्चाकचिक्यत्वशुभ्रत्वादिः ।

साधित लि० सिध-णिच्-क्त । दापिते, प्रमाणादिना उद्भाषिते च
'साधितात् दशकं शत' इति स्मृतिः निष्पादिते' शोधिते च
साधिदैव लि० सह अधिदैवेन साध्यं विपददृष्टिः । अधि-
दैवतासङ्घिते साधिभूतसाधियन्त्रावपि परमेश्वरे ।

साधिष्ठ लि० अतिशयेन साधुः वाढो वा इच्छन् साधादेशः टि
डोपो वा । अत्यन्तदृढे, अतिसाधौ, अतिशोभने च ।

साधिष्ठान लि० सह अधिष्ठानेन । सविहिते तन्मोक्षे
मृत्चक्रमध्ये सुषुम्नामध्यस्थे चक्रभेदे न० ।

साधीयस् लि० अतिशयेन साधुः वाढो वा साधादेशः टि
डोपो वा । अत्यन्तदृढे न्याये, साधुतरे च । स्त्रियां ङीप् ।

साधु लि० साध-उन् । उत्तमकुलजाते, सुन्दरे, मनोहरे, उचिते
च । स्त्रियां वा ङीप् । सनौ, जिने च 'न प्रकृष्यति सम्माने
नावमाने न कुप्यति । न क्रुद्धः प्रवर्षं नृयादेव हि साधुख-
ण्य' मित्वाद्युक्तधर्मवति जने वार्तुर्विके च पु० ।

साधुपुत्र न० साधु पुत्रं यस्य । स्वल्पपुत्रे । कर्म० उत्तमकुलजे
साधुवाह पु० कर्म० । विनीते सुशिक्षिते घोटके ।

साधुवाहिन् पु० साधु यथा तथा वहति श्विनि । विनीतेऽथे
सुन्दरवहनकर्तारं लि० ।

साधुवृत्तः पु० कर्म० । कदम्बद्वये, वरुणद्वये, शोभनहस्तमाले च
साध्य पु० सिध-णिच्-यत् । 'मनोमन्ता तथा प्राणो नरोऽ-
पानश्च वीर्यवान् । निर्भयोनरकश्चैव दंशो नारायणो ह्यसः
प्रभुश्चेति समाख्यातः साध्या द्वादश देवता' इत्युक्ते द्वाद-
शसंख्ये गणदेवताभेदे, विष्णुत्वादेषु योगेषु एकविंशे
योगे च । साधनीये लि० । अष्टादशविधादेः प्रमाणादिना
उद्भाव्ये पदार्थे । 'प्रतिज्ञादोषनिर्मुक्तं साध्यं सत्कारणान्नि-
तम् । निश्चितं लोकविशेषं पक्षं पक्षविदोरित्युक्ते व्यवहारे
साधारणार्हे प्रतिज्ञेये पक्षे पु० । अस्तमित्वा साधनीये वज्रगादौ
च यथा वह्निमान् धूमादित्यादौ सिधाधिविधितः वज्रः
साध्यः । साध्यसंस्थानि अर्थं आयाच । साध्यवति पक्षे पु०
'साध्यनिर्देशः प्रतिज्ञे'ति न्यायकृतस्य साध्यवत्तना प्रवृत्ति-

र्हेत्येति दीधितिकारः संस्कार्यं, तन्मोक्षे मन्त्रमाले, पा-
न्यमन्त्रस्य सातुक्त्वतापाहकचक्रस्य द्वितीयपञ्चमादिके
'सिद्धः साध्यः सुसिद्धोऽर्थः क्रमात् प्रेया मनोविधिर'
त्युक्ते मन्त्रभेदे च विस्तरो दृष्टदमिधाने ।

साध्यता स्त्री० साध्यसाधुमिति विधेयस्य भावः तच् । साधु-
मिति विधेयताकृते न्यायोक्ते विषयताभेदे ।

साध्यतावच्छेदक पु० साध्यतामवच्छिनन्ति विशेषयति अवन-
च्छिद-खुच् । येन रूपेण यस्य साध्यतारूपा विषयता
तस्मिन् धर्मे । यथा वह्निवान् धूमादित्याव वज्रः साध्यः
तस्य साध्यतां वज्रित्वमवच्छिनसीति वह्निव्यं साध्यताव-
च्छेदकम् ।

साध्यसिद्धि स्त्री० साध्यस्य सिद्धिः विनिर्णयः सिध-क्तिन् ।
साध्यस्य वज्रगादेः अस्तमित्यादिना साधनाधीने निर्णये,
निष्पत्तौ, साध्यस्य प्रतिज्ञेयार्थस्य सिद्धिर्निर्णयो यत् ।
व्यवहारे प्रतिज्ञातार्थस्य प्राड्विवाकादिभिः विनिर्णयरूपे
व्यवहारपादे च ।

साध्यस न० साधु+अस्यति अस-अच् । भये ।
साध्नी स्त्री० साधु-ङीप् । भेदायां, 'आत्तांते हृदिता हृष्टे
प्रोषिते मलिना कृशा । मृते स्त्रियते या प्रत्यौ साध्नी
प्रेया प्रतिव्रते'त्युक्तलक्षणयां स्त्रियाश्च ।

सानन्द लि० सह आनन्देन । आनन्दसङ्घिते 'सानन्दं सन्दि-
ह्यते'ति भावतोभाषणम् ।

सानु पु० न० सन-अनु । प्रवर्तत्ये सप्तभूमिदेशे प्रस्थे, वने,
वातसमूहे, पक्षि, अये, कोविदे, अर्के, पक्ष्मने च ।

सानुज न० सानौ जायते जन-ङ । प्रपौष्टुरीके । तन्मुरद्वये
पु० । सङ्घातुजेन अनुजसङ्घिते लि० ।

सानुमत पु० सातुरस्यस्य मतम् । प्रवर्तते ।

सान्त्वयन न० सन्तापयति सम्+तप्+णिच् ल्युट् साध्नेऽण् ।
'गोमूत्रं गोशयं शीतं दधि सर्पिः कुशोदकम् । एकस्मान्नो
पवाशश्च कच्छं सान्त्वयनं विदुः' इत्युक्ते दृष्टसाधये प्रतभेदे ।

सान्त्व न० सह अन्तरेण सादेशः । विरले व्यवधानसङ्घिते च
सान्तानिक लि० सन्तानः प्रयोजनस्य ङक् । सन्तान-
साधने विधानभेदे । [साधसान्त्वन् सान्त्वापयतीत्युक्ते ।

सान्त्व आतुक्त्वकरणे अट्+तु+अङ्+सक+सेट् । सान्त्वयति ते
सान्त्व न० सान्त्व-अच् । सान्त्वयन्मते, आतुक्त्वस्य, 'मोक्षमनः
प्रोतिदवाक्ये, प्रियवाक्यादिना क्रोधोपशमनरूपे, सान्त्वने च
सान्त्वन न० सान्त्व-ल्युट् । आतुक्त्वकरणे प्रियवादादिना
क्रोधाद्युपशमने च । युच् । अन्तेव स्त्री० ।

सान्दीपनि पु० सन्दीपनस्यापत्यम् इज् । रामकृष्णयोराचार्ये
अवन्तिपुरवासिनि सन्निभेदे । [सन्निभे च वने न० ।

सान्द्र लि० अदि-रक् सह सन्धे । निविडे, स्रद्धे, क्षिग्धे,
सान्द्रपुष्प पु० सान्द्रं पुष्पमस्य । विभीतकटजे ।

सान्द्रक्षिग्ध लि० सान्द्रं क्षिग्धः [अतिहृद्ये अतिसनोहरे च
सान्द्रिक उ० सन्धा साराच्यावनं गित्यं वेत्ति ठक् । शौण्डिके
सन्धिः प्रयोजनमस्य ठण् । सन्धिकर्त्तरि लि० ।

सान्ध्य लि० सन्ध्यायां भवः अण् । सन्ध्याकालिके ।

सान्नाय्य न० सन्नीयते सम्+नी-यत् लि० । मन्नादिना सं-
स्कार्ये घटादौ । [ति] दुर्गावाहनमन्त्रः ।

सान्निध्य न० सान्निधिरव धस् । नैक्ये, 'सान्निध्यमिह कल्पये
सान्निपातिक लि० सन्निपातात् लिदोषविकारात् आगतः
तेन निर्दोषो वा ठक् । सन्निपाताज्जाते रोगे 'विकारे
सन्निपातिके' इति कुत्तारः ।

सान्नाय्यसिक पु० सन्नायः प्रयोजनमस्य ठक् । सन्न्यासिनि ।

सापत्न्य पु० सपत्न एव स्थाय्यं ध्वज् । शत्रौ, सपत्न्यां भवः
तस्या अपत्यं वा यज् । सपत्नीपुत्रे । अण् । सापत्न्यभयत्

सापिण्ड्य न० सपिण्ड्य भावः अज् । दायाद्यैः सपिण्ड्याद्युप
योगिनि ज्ञातिधर्मे सापिण्ड्यं साप्तपौरुषमिति सूत्रितः [हार्दे

साप्तपदीन न० सप्तभिः प्रदैः अक्षरितैर्निर्दिष्टम् अज् । सख्ये सौ-
साप्तपौरुष लि० सप्त पुरुषान् व्याप्नोति अण् । सप्तपुरुषव्यापके

साफल्य न० सफलस्य भावः अज् । सार्थक्ये, सन्पूर्वतायाञ्च ।

साम सान्त्वने अद० पु० उ० स० सेट् । सामयति ते असमाम् त
सामग पु० साम तद्वेदे गायति । सामवेदाध्यासिनि ।

सामगर्भ पु० साम गर्भे यस्य । विष्णौ ।

सामग्री स्त्री० न० समपस्य भावः अज् स्त्रीत्वपक्षे ङीप् ङीधि
यलोपः । ससत्तायाम् 'प्रायेण सामग्यविधा' इति कुत्तारः
स्वायं ध्वज् । कारणसमूहे, द्रव्ये च स्त्री० ।

सामस्त्यस्य न० समस्तस्य भावः अज् । औचित्ये ।

सासन् न० सो-सन्निन् । 'अस्मि' द्रुतं ङीष्महे, इत्यादिके
वेदभेदे, तलोक्तात् ऋतु मानभेदे 'साम्यधूतं' साम गीयते
इति ज्ञान्दोग्यम् । राश्यां 'साम भेदस्तादा दानं दशक्ये'-
त्युक्ते प्रत्युपशीकरणीयायभेदे, प्रियवाक्यादिना सान्त्वने च ।
प्रशुबन्धनरक्तौ स्त्री० ङीप् ।

सामन्त पु० संक्षिप्तोलः एकदेशो यस्य समन्तस्तत्क्षेत्रः अण् ।
समन्तवर्तमानन्तरवर्त्तिदेशाधिपे ऋषे । सन्तलङ्घनः अण् टि
लोपः । अष्टप्रजासु (सहस्र) यं परस्परया सौधाः
सामन्ता' इति सूत्रितः । [कारोचिते च ।

सामयिक लि० समये भवः उचितो वा ठज् । समयभने,
सामयोनि पु० साम योनिस्तत्पत्तिस्थानं यस्य । हस्तिनि,
तेषाञ्च सामयोनित्तुक्तं पालकाव्ये 'सूर्यस्याण्डकपाले हे
समानौय प्रजापतिः । हस्ताभ्यां परिहृत्वाय सप्त सामान्य
गायत । गायतो ब्रह्मणस्तस्मात् सस्येतर्भतकुजा' इति ।
चतुर्मुखे ब्रह्मणि च ।

सामर्थ्य न० समर्थस्य भावः अज् । देहजे बले यत्तौ योस्य-
तायां, सङ्गतार्थतायाञ्च । [समवायसम्बन्धिनि लि० ।

सामवायिक पु० समवाये प्रकृतः ठज् । मन्त्रिणि । तस्मैदम् ठज् ।

सामाजिक पु० समाजः सभावेद्यनं प्रयोजनमस्य । सभ्ये ।

सामान्य न० समानस्य भावः अज् । सादृश्यप्रयोजकधर्मे यथा
सुखं पद्ममिव सुन्दरमित्यादौ सौन्दर्यादि । समानमेव
स्वार्थं ध्वज् । द्रव्यगुणकर्मसु तत्त्वतया स्थितायां जातौ ।

सामान्यलक्षणा स्त्री० सामान्यं साधारणधर्मः लक्षणं यस्याः ।
न्यायोक्ते जलौकिकप्रत्यक्षसाधने उपायभेदे । यथा एक-
घटप्राने घटलक्षणा सामान्यधर्मप्रानात् सकलस्य घटत्व-
वतो ज्ञानम् । [रणस्त्रियां नैक्यायाम् ।

सामान्या स्त्री० समानैव स्वार्थे अज् अजा० टाप् । साधा-
सामि अव्य० साम-इन् । अर्द्धे 'सामिघटिते'ति नैषधम् ।

सामिधेनी स्त्री० सम्-इन् करणे ल्युट् लि० । अग्निस्त्रि-
ज्वनसाधने ऋग्भेदे, सप्तित्वाजे च ।

सामीध न० समीपस्य भावः स्थायं वा ध्वज् । नैक्ये निकटे च
'सामीध्यास्तेष्वनियमैर्वासाधारतवर्ध' इति व्याकरणम् ।

सामुद्र न० समुद्रे भवः अण् । (करकच) लवणे ।

सामुद्रक न० समुद्रेण प्रोक्तम् वृण् । हस्तादिरेखादिना स्त्रीपुं-
सुभ्राशुभलक्षणज्ञापके धन्यभेदे, 'वासभागे तु नारीणां
दक्षिणे पुरुषस्य च निर्दिष्टं' लक्षणं तेषां समुद्रेण
यथोदितमिति 'सामुद्रकसारसमुद्रे'ति नैषधम् ।

सामुद्रिक लि० समुद्रेण प्रोक्तम् ठज् । स्त्रीपुं सुभ्राशुभ-
लक्षणज्ञापके धन्ये । [ठण् । युद्धे परलोकसाधने लि०

साम्परायिक न० सम्परायाय आपदे परलोकाय वा हितम् ।

साम्प्रतम् अव्य० सम्+प्र+तन-अद्युक्ते । उचिते ।

साम्बर न० सम्बरदेशे भवम् अण् । सम्बरदेशोद्भवे लवणे
साम्बावा स्त्री० सम्भवः अकल्पस्य प्रजायाञ्च गो-ङीप् । रक्तलोभे

साम्य न० समस्य भावः अज् । तत्त्वप्रयोजके साधारणधर्मे
साम्नाज्य न० सम्नाजः भावः अज् । सार्वभौमत्वे 'भजे

साम्नाज्यदीक्षितमिति रघुः 'लक्षाधिपत्यं राज्यं साम्ना
साम्नाज्यं दशलक्षिके' इत्युक्ते दशलक्षयोजनाधिराज्ये च ।

साय पु० सो-घञ् । दिनान्ते, वार्षे च ।

सायंसन्ध्या स्त्री० सायम् दिनान्ते सन्ध्या, तत्र सन्ध्यायते सम्-
ध्यै-वजर्थे क वा । दिनान्तसन्ध्यायाम् दिनान्ते-उपास-
देवताभेदे च । भावे अङ् । तत्तौपासनायाम् ।

सायक पु० सो-एवञ् । वार्षे-खड्गे च ।

सायन्तन लि० सायन्धवः शुक्लं तट् च । दिनान्तभवे । स्त्रियां
ङीप् । “सायन्तनीं तिघिप्रत्यय” इति भट्टिः ।

सायपुष्पा स्त्री० सायकस्य पुष्पेयस्याः । व० । शरपुष्पादौ ।

सायम् अद्य-सो-असु । दिनान्ते “सायं सञ्चति वर्त्तत” इत्युद्भूतः

सायाङ्ग पु० सायोऽङ्गः एक० तं टच् स्यादेशः । दिनान्ते,
“सायाङ्गस्त्रिचङ्गर्तः स्वात् आद्यं तत्र न कारयेदिति” सृ-
त्तुक्ते पञ्चधाविभक्तदिगस्य लिभूत्तात्वे पञ्चमे शेषेऽंशे च ।

सायुज्य न० सह युगक्ति-युज-किप् स्यादेशः सयुज् तस्य भावः
यज् । सहयोगे, पञ्चविधसंज्ञिमध्ये एकत्वसमवस्थानरूपे
संज्ञिभेदे च । [सारत् त ।

सार दौर्बल्ये अद० डु० उभ० सक० सेट् । सारयति ते अस

सार न० सृ-घञ्, सार-अच् वा । जले, धने, न्याये, नव-
नीते, लौहे, वने च । वले, स्थिरांशे, मज्जनि, सर्जकारे, वा-
यौ, रोगे, यतिवटे दध्यपे च पु० न० । जेष्टे, वरे च लि०

सारक पु० सारयति रेचयति सृ-णिच्-खुल् । जयपाठे ।
रेचकद्रव्ये लि० ।

सारखदिर पु० कर्म० । विट्खदिर ।

सारगन्ध पु० सारः श्रेष्ठगन्धो यस्य । चन्दने ।

सारघ न० सरघाभिर्निर्गटं तम् अण् । मधुनि यौरे ।

सारङ्ग पु० सृ-अङ्गच् । चातकस्य, हरिणे, गजे, भट्टे
जले, राजहंसे, चित्तस्य, वाद्यभेदे, वस्त्रे, नानावर्ण्ये, मयूरे
काशदेवे, चामे, केये, आभरणे, पद्मे, शङ्खे, चन्दने, कर्पूरे
पुष्पे, जोकिले, मेघे, शिंघे, रालौ, भूसौ, दीप्तौ च । शार-
मङ्गलस्य शक० । शारङ्गोऽपि चित्तस्य गदौ ।

सारङ्गिक पु० सारङ्गं स्वरं हन्ति ठक् । व्याधे ।

सारज न० सारात् दध्ययात् जायते जन-ङ । नवनीते ।

सारण न० सृ-णिच्-लु । गन्धभेदे, अतीसाररोगे, रावण-
सचिवे च । भद्रवसायाम्, आस्वातके च पु० ।

सारणि(शी) स्त्री० सृ-णिच्-अनि वा ङीप् । सुद्रनखां,
प्रसारिण्याम्, सङ्क्षेपेण चङ्गलत्वादिबोधके ज्योतिषपञ्च-
भेदे च ।

सारतश्च पु० सारप्रधानः जलप्रधानस्तश्च । कदवीदौ ।

सारथि पु० सृ-अथिष्, सह रथेन हरयः षोटकः तत्र
नियुक्तः इज् वा । रथादिवाहनप्रेरके नियन्त्रि ।

सारदा स्त्री० सारं ददाति दा-क । सरस्वत्याम् “लिखति
यदि नृहीत्वा सारदेति” शिवस्तवः । सारदातरि लि० ।

सारद्रुम पु० साराटेग्राद्रुमः । खदिरवृक्षे ।

सारभाण्ड न० कर्म० अकलिसपाते, जेष्ठपाते च । [उच्चे ।

सारमूषिका स्त्री० सारे मूषिकेवापहारकत्वात् । देवदासी
सारमेय पु० स्त्री० सरमायाः कश्यपपत्न्याः अपत्यम् ठक् ।
कुकुरे । तद्योषिति स्त्री० ।

सारलौह न० लौहेषु सारः राज० । लौहसारे (इशपात) ।

सारव लि० सरव्यां भवः अण् नि० । सरयूनदीभवे ।

सारस न० सरोऽभिजनो नियतवसतिरस्य अण् । पद्मे, कथा-
भरणे च । सह रथेन सार्थं अण् । चन्द्रे, खगोलस्याते
पक्षिणि च पु० । तद्योषिति स्त्री० । सरसरदम् अण् ।
सरोवरसम्बन्धिनि लि० ।

सारसन न० सारं सनोति सन-अच् । स्त्रीकथाभरणे, का-
श्याम्, कञ्चुकदाढ्यार्थं मध्यकाये निबद्धे, पट्टिकादौ च ।

सारस्वत पु० सरस्वती देवताऽस्य, सरस्वत्यादं वा अण् ।
विल्लदण्डे, दंशभेदे, पञ्चगौडमध्ये ब्राह्मणभेदे सरस्वती
प्रतिपादितसुनिभेदे, ब्राह्मदिनरूपे कल्पभेदे च “सारस्व-
तस्य कल्पस्येति” उपाणम् । रक्षस्वतीसम्बन्धिनि “तस्यां
पूर्वार्द्धसमये कुर्व्यात् सारस्वतीतुल्यवमिति” उपाणम् ।
सरस्वतीदेवतायै च लि० “तत्पावनम् निर्वोषश्चः सार-
स्वतोद्विजै रिति” सृतिः ।

सारस्वतकल्प पु० कर्म० । तन्मोक्षे सरस्वत्या उपासनाय-
के विधानभेदे, तन्नामके-ग्रन्थादिने च । [दृष्ट्यायाङ् ।

सारा स्त्री० सारयति सृ-णिच्-अच् । कण्वलिङ्गतायाम्,

साराण पु० सारमालाति आ X ला-क । तिलवृक्षे ।

सारि(री) पु० स्त्री० सृ-इज् स्त्रीत्वपक्षे वा ङीप् । पाशके
“सारिं चरन्तीं सखि ! सारयेति” नैषधम् पक्षिभेदे च ।

सारिका स्त्री० सरति गच्छति सृ-एवञ् । पक्षिभेदे (शालिक)

सारिणी स्त्री० सृ-णिनि । सहदेवीलतायाम्, कार्पाशां, डुरा-
लमायां, कपिशिशिमायां, प्रसारिण्यां, रक्तपुनर्थावायाङ् ।

सारिवा स्त्री० सारिरिव वाति वा-क । (अनन्तमूल)
लताभेदे [भवः ठक् । विषभेदे ।

सारोष्ट्रिक पु० सारः श्रेष्ठ उष्ट्रो यस्य भारोष्ट्रः देशभेदस्तत्-
सार्ध पु० सृ-घञ् सार्धेऽण् । समूहे, जन्तुसमूहे “स जयत्यरि-

सार्धसार्धकोति" नैषधम् सह अर्थेन वाच्येन वा । वणिक्
सहृद् । धनिनि ति० । कन् । सार्धकः । अर्थसहिते जने ति०
शब्देपु० "सार्धकः सार्धबोधकदिति" शब्दशक्तिप्रकाशिका"
सार्धवाह उ० सार्धं वहति वह्-अण् । वणिग्जने ।
सार्द्र ति० सह अर्द्धेन । अर्द्रतायुक्ते । [अर्द्रयुक्ते ति० ।
सार्द्धम् अव्य० सह+अध-असृ । साहित्ये । सह अर्द्धेन । सार्द्धः ।
सार्प त० सर्पदेवतास्य अण् । अस्तेष्वन्यत्वे ।
सार्पिष्क ति० सर्पिषा संस्तुतम् ठण् । एतसंस्तुते व्यञ्जनादौ
सार्वजनीन ति० सर्वेषु जनेषु विदितः खञ् द्विपदद्विः ।
सर्वलोकविदिते ।
सार्वल्लिक ति० सर्वत्र भवम् ठञ् । सर्वस्मिन् कालादौ भवे ।
सार्वधातुक न० सर्वधातुन् व्याप्नोति ठञ् । व्याकरणोक्ते
सर्वधातुप्रकृतिके तिङादौ प्रत्यये ।
सार्वभौतिका ति० सर्वाणि-भूतानि व्याप्नोति ठञ्
द्विपदद्विः । सर्वभूतव्यापके ।
सार्वभौम उ० सर्वस्या भूमेरौश्वरः सर्वस्य भूमिषु विदितो
वा अण् । चक्रवर्त्तिनि ऋषे, उत्तरदिक्स्थे गजे च ।
सार्वलौकिक ति० सर्वेषु लोकेषु विदितः ठञ् द्विपदद्विः ।
सर्वल्लोकेषु विदिते "स रामः सार्वलौकिकः" इति भट्टिः ।
सार्वविभक्तिका ति० सर्वासु विभक्तिषु तदर्थे भवः-ठञ् ।
सर्वविभक्त्यर्थे विहिते तत्सिद्धादौ प्रत्यये ।
सार्पय ति० सर्पस्य विकारः अण् । सर्पविकारतत्वादौ
"अदुष्टं सार्पं तैलमिति, स्मृतिः" ।
साल उ० सह-घञ् । एकमाले, "रसालः सालः समदृश्य-
तेति" नैषधम् स्तनामस्थाने दृढभेदे, प्राकारे च ।
सालेन उ० सालः कारणत्वेनास्वस्य पानादित्वात् न । साल-
निर्यासे (धुना) ।
सालनिर्वास उ० इत० । धुना) सर्व्वरसे । [दृष्टे ।
सालपर्णी स्त्री० सालस्येव पर्णान्यस्याः स्त्री । (सालपानि)
सालपुष्प न० सालस्येव पुष्पं यस्य । स्वल्पपद्मे ।
सालभक्षिका स्त्री० सालं भक्षति भन्तुज-खुल् । काष्ठादि-
निर्मिते कलिप्रक्षीडावाधने पुस्तिकायास्, वेष्टायाश्च ।
सालरस उ० इत० । (धुना) रावे ।
सालवेष्ट उ० सालं वेष्टयति वेष्ट-अण् । रावे (धुना) ।
साला स्त्री० सालः प्राकारोऽस्त्वस्याः अच् । ष्टहे ।
सालाटक उ० सालायां टकइव । कुकुरे ।
सालूर उ० सह-जरच् णिच् । भेजे मशूको ।

सालेय उ० सालायां भवः ठञ् । मधुरिकायास् ।
सालोक्त न० समानोलोकोऽस्य तस्य भावः अण् । पञ्चविधसक्ति
मध्ये एकलोकसहवासरूपे सक्तिभेदे । [ऋषे ।
साल्व उ० व० व० सौमदेये । तेषा राजा अण् । तद्देशाधिपे
साल्वहन् उ० साल्वं हृत्पं हृतवान् हन-किप् । विष्णौ ।
सावधान ति० सह अवधानेन । सचेतने, सतर्के, मनोभि
निवेशयुक्ते च ।
सावन न० सवनं सोमयागाङ्गं स्नानं तस्येदम् अण् । "अहोरा-
त्रेण चैकेन सावनो दिवसः स्मृतः" इति ज्योतिषोक्ते अ-
होरात्रालम्भे दिवसे, सवनत्वस्य अहोरात्रसाध्यत्वाद-
ङ्गत्वात्सम्बन्धित्वम् । तत्त्रिंशद्विंशत्येकं मासभेदे च उ०
"विवाहादौ स्मृतः शौरः शेषेषु सावनोमत इति" स्मृतिः ।
"स्मृतकादिपरिच्छेदो दिनमासाब्दपास्तथा । मध्यमयह-
भुक्तिश्च सावनेन प्रकीर्त्तितः" इति सूर्यसिद्धान्तः ।
सा(श)वर उ० स(श)वरेण निर्दृष्टः अण् । प्राप्ते, अपवादे च ।
सावर्ण्य उ० सर्वाणां सूर्य्यपथ्यां संज्ञायां भवः अण् । सवर्णा-
गर्भजे सूर्य्यजे अष्टमे मनौ । इज् । सार्वर्णिरथल "सूर्य्या-
ज्जन्त समासाद्य सार्वर्ण्यं भविता सत्वरिति" चण्डी ।
सावित्र उ० सविता देवताऽस्य अण् । विप्रे । ऋग्विश्वे, स्त्री०
स्त्री । "सावित्रीमातृसाराऽपीति" स्मृतिः । सा च
सम्भवतोभाष्यायाश्च । सविहदेवताके चर्वादौ ति० यज्ञो-
पवीते न० । स्थायादौ अण् । सूर्य्ये । तस्येदम् अण् । महा-
देवे, गर्भे वसौ च उ० ।
सावित्रीव्रत न० सावित्रीपूजनसहितस्य कर्त्तव्यं व्रतम् । ज्यैष्ठ-
कणचतुर्दश्यां सावित्रीपूजनार्थं व्रते । [पवीते ।
सावित्रीसूत्र न० सावित्रीदीक्षाकालिकं सूत्रम् शाक० । यज्ञो-
पवीते स्त्री० अस-न णिच् । गोगलस्थिते लोमसंघाता-
तत्वे कथ्यते । [कथ्ये च ।
सास्त्र ति० सह अस्त्रेण । चक्षुर्जन्तान्ति । [सामानाधि
साहचर्य्य न० सहचरस्य भावः अण् । समभिव्यारे, साहित्ये,
साहस न० सहसा बलेन निर्दलम् अण् । बलेन कृते सौम्य
स्त्रीसंयहादौ ङङ् कर्म्मणि, "सहसा क्रियते यत्तु तत् साहस
मिति स्मृतमिति" स्मृतिः तच्च प्रञ्चविधम् "समुप्यभारणं
स्त्र्यं परदारामिषर्षणम् । पाशव्यमन्त्रतर्ज्ज्वे साहसं पञ्चधा
स्मृतमिति" स्मृतिः । सहसा अविचेचनेन कृतम् कर्म्म ।
अविस्मयकतर्क्यणि, ति० । साहसमनुसरति अण् । स्मृत्यु-
क्ते दृष्टविशेषे, "साधीतिपण्यसाङ्गको दण्डचक्रमसाहसः ।

नदर्थं सध्वमः प्रोक्तस्तदर्थमधमः स्मृतः" इति स्मृतिः । "पा-
कयज्ञे तं साहस" इत्युक्ते अग्निभेदे च उ० ।

साहसिका लि० साहसे प्रसृतः ठन् । मनुष्यभारणाद्यभिरते
चोदे, पारदारिके, मिथ्यावादिनि, पक्षपादादिनि च ।

साहस्य न० सहस्राणां समूहः अण् । सहस्रसमूहे । स्वार्थे
अण् । सहस्रसङ्ख्यायाम् न० । सहस्रं परिमाणमस्य अण् ।

सहस्रसंख्यान्ति ते लि० । सहस्रसंख्यकगजसमूहे उ० ।

साहायक न० सहायस्य भावः ङण् । साहाय्ये ।

साहाय्य न० सहायस्य भावः ङण् । सहायतायाम् ।

साहित्य न० सहितस्य भावः ङण् । मेलने परस्परसामेक्षाणां
तत्त्वरूपाणां क्रियात्मन्ययिले, तत्त्ववदेकक्रियात्मन्ययिले,
एकक्रियात्मन्ययिले, बुद्धिविशेषविषयत्वे, काव्यभेदे च ।

साह्य न० सहायस्य भावः अण् सह-यत्वा वा । सहाय्ये
सहनीये लि० ।

साह्य उ० सह व्याह्वयेनाभिधानेन । अभिधानसहिते "जगाम
गजसाह्यमिति" भारतम् । भेषादिप्राणिकरणयूतरूपे
समाह्वये च ।

सिंह उ० हिनस-अच् उ० वर्षविपर्ययः । खनासस्थिते पशु
भेदे, रक्तशोभाञ्जने, भेषादितः पञ्चमे राशौ च । प-
दान्तस्थः । ज्ञेयार्थे ।

सिंहकेशर उ० सिंहस्य व केशरोऽस्य । वज्रत्वे ।

सिंहतल उ० सिंहस्य तलमल । करद्वयमेलनरूपे अञ्जलौ ।

सिंहतुण्ड उ० सिंहस्य तुण्डः प्रथमस्य । सेहण्डडले ।

सिंहद्वार न० सिंहचित्रितं द्वारम् । उरप्रवेशनयोग्ये द्वारे

सिंहध्वनि उ० सिंहस्य ध्वनिः । सिंहतल्यनादे सिंहनादा-
दयोष्यत् । इत० सिंहस्य शब्दे । [वाद्यभेदे ।

सिंहनादिका उ० सिंहस्य नदति नदं-एवम् । (सिङ्गा)

सिंहनादिका स्त्री० सिंहमपि नादयति नद-यिच्-एवम् ।
दुरासभायाम् ।

सिंहपर्णी स्त्री० सिंहस्य उच्छ्रव्य पर्णमस्या ङीप् । वासकटजे

सिंहपुच्छिका स्त्री० सिंहस्य उच्छ्रव्य पक्षाण्यस्याः-कप्,
अत इत्यम् । (मुद्वाकृते) ङ्गे ।

सिंहपुच्छी स्त्री० सिंहस्य उच्छ्रव्य पुष्पाणि प्रणीनि बास्याः
ङीप् । चित्तपथ्यां, प्रतिपथ्याम्, माघपथ्याम् ।

सिंहपुष्पा स्त्री० सिंहस्य उच्छ्रव्य पुष्पाण्यस्याः । प्रतिपथ्याम्

सिंहसुखा स्त्री० सिंहस्य सुखसित सुखस्य दन्त इव प्रथमस्याः
ङीप् । वासके । [वाहनादयोष्यत् ।

सिंहयाना स्त्री० सिंहोयानं वाहनं यस्याः । उर्गयाम् सिंह-

सिंहल उ० सिंहोऽल्लव लच् । देशभेदे । तद्देशप्रभवत्वान्
रङ्गे, रीतौ त्वत्वे च न० ।

सिंहलास्थान उ० सिंहल आस्थानं यस्य । तालसदृशे दृक्भेदे ।

सिंहवाहिनी स्त्री० सिंहरूपो बाहो विद्यतेऽस्या इनि
। उर्गयाम् । [विक्रमे लि० ।

सिंहविक्रान्त उ० सिंहइव विक्रान्तः । अश्वे । सिंहतुल्य

सिंहविन्वा स्त्री० सिंहइव विन्वा विद-क्त । माघपथ्याम् ।

सिंहसंहनन लि० सिंहस्य संहननमङ्गमस्य । वराङ्गयुक्ते

सिंहतल्य ङङाङ्गे, च । "सिंहसंहननो युवेति" रघुः ।

सिंहा(शिङ्गा)न न० शिघि-आनच् उ० । लौहसले ।

सिंहासन न० सिंहचित्रितपासनम् । राजासने चतुराजी-
क्रोड़ायां जयभेदे, योगासनभेदे च लक्षणं ङङ्दभिधाने ।

सिंहास्य उ० सिंहस्यासमिवास्त्यदन्तइव उप्यं यस्य । वासके ।

सिंहिका स्त्री० । काश्यपपत्न्यां राज्ञमातरि ।

सिंहिकासुत उ० इत० । राहौ सिंहिकापुत्रादयोष्यत् ।

सिंहि स्त्री० हिनस्ति रोगान् हिन्व-अच् उ० । वार्ताकर्षां,
कषटकारिकायाम्, वासके, ढहल्लां, सप्तपथ्याम्, राज्ञमा-
तरि, च । सिंह+जातौ ङीप् । सिंहयोषिति ।

सिका सेचने सौत्र० पर० सक० सेट् । सेकति असेकीत् ।

सिकता स्त्री० व० व० । सिक-अतच् किञ्च । बालुकायाम् ।

सिकताः सन्धय अण् तस्य लुप् । सिकतायुक्तदेशे स्त्री० ।

सिकतामय लि० सिकता+मयट् । बालुकाभने तटादौ [देशे ।

सिकतावत् लि० सिकताः सन्धय म टप् मस्य वः । बालुकायुक्त-

सिकातिण लि० सिकताः सन्धय इलच् । बालुकायुक्तदेशे ।

सिक्थ न० सिच-यक् । मधूच्छिष्टे, (शोम) नील्याञ्च । स्वार्थे
कन् । तल, भक्तपुलाके, घासे च उ० ।

सिक्थ न० सिक-यत् । (सिके) रञ्जुनिर्मिते पदार्थे [कुनी] ।

सिङ्गा (घा)न न० शिघि-आनच् उ० । नासिकामले । (सि-

सिच् लि० सिच-किप् । सेचनकर्त्तरि, कर्मणि किप् । वस्ते

सिचय उ० सिच-अयच् किञ्च । वस्त्रे ।

सिञ्चिता स्त्री० सिच-इतच् उ० । पिप्पल्याम्

सित न० सो-क्त । रौध्रे, मूषके, चन्दने च । शरे, शुक्रपत्रे,

शुक्लवर्णे च उ० । तद्धति, समाम्ने, वज्रे, चाति च लि० ।

सितकण्ठ उ० सितः कण्ठोऽस्य । दात्यूहे, पञ्चिणि ।

सितकर उ० सितः करः किरणो यस्य । चन्द्रे, कर्पूरे च सित-
मयूखादयोष्यत् ।

सितकर्णी स्त्री० सितः कर्ण इव प्रथमस्याः ङीप् । वासके

सितकुञ्जर पु० सितः कुञ्जरोऽस्य । इन्द्रे । कर्म० । ऐरावतगजे
सितगुञ्जा स्त्री० कर्म० । श्वेतगुञ्जायाम् ।
सितच्छत्रा स्त्री० सितं छत्रमिव पुष्पमस्याः । श्वेतपुष्पायाम् ।
सितच्छद् पु० सितच्छदः पक्षो यस्य । हंसे । श्वेतदूर्वायां, स्त्री० ।
सितदर्भ पु० कर्म० । श्वेतकुशे । [जोरके ।
सितदीप्य पु० दीपयत्यग्निम् दीप-णिच्-यत् कर्म० । श्वेत-
सितदूर्वा स्त्री० कर्म० । श्वेतदूर्वायाम् ।
सितद्रु पु० कर्म० । मोरटभेदे, गुल्मवर्णदले च ।
सितधातु पु० कर्म० । कठिन्याम् ।
सितपत्र पु० सितः पत्रोऽस्य । हंसे । कर्म० । चन्द्रस्य दृष्टिकारक
पञ्चदशतिथ्यात्मके शुक्ले पत्रे । [दले ।
सितपर्णी स्त्री० सितानि पर्णान्वस्याः ङीप् । अर्के पुष्पिका
सितपाटलिका स्त्री० कर्म० । (श्वेतपाटल) दले ।
सितपुङ्खा स्त्री० सितः पुङ्खोऽस्याः । श्वेतशरपुङ्खादले ।
सितपुष्प न० सितानि पुष्पा यस्य । कैवर्त्तीकुलके । तगर-
दले, काशे, श्वेतरोहितकदले च पु० । श्वेतापराजितायां
स्त्री० ङीप् । मल्लिकायां स्त्री० टाप् । कर्म० । श्वेतपुष्पे न० ।
सितमरिच न० कर्म० । शुभ्रमरिचे ।
सितमाष पु० कर्म० । राजमाषे (वरवटी) [वायाम् ।
सितवर्षाभू स्त्री० वर्षासु भवति भू-क्तिप् कर्म० । श्वेतपुनर्ण-
सितसायका स्त्री० सितः सायको यस्य । ५६० । शुभ्र-
शरपुङ्खादले ।
सितशिम्बिका पु० सिता शिम्बि र्यस्य कप् । गोधूमे,
सितशूक पु० सितः शुभ्रः शूको यस्य । यवे ।
सितशूरण पु० कर्म० । वनशूरणे (वनखोल) ।
सितसर्पण पु० कर्म० । गौरसर्पणे । [शाके ।
सितसार(क) पु० सितः सारो नियांसो यस्य वा कप् । शालि-
सिता स्त्री० सो-क्त । शर्करायाम् ।
सिताखण्ड पु० सितायाः खण्ड इव । मधुजातशर्करायाम् ।
सिताग्र पु० सितमग्रं यस्य । कन्दके ।
सितादि पु० सितायाश्चादिः कारणम् । छुडे ।
सितापाङ्ग पु० सितमपाङ्गं यस्य । अयूरे
सिताज न० कर्म० । श्वेतकमले । सिताम्भोजादयोऽप्यत्र ।
सिताभ पु० सिता आभा यस्य । कर्पूरे, चन्द्रे च । तन्ने स्त्री०
सिताम्भ पु० अम्भ इव सितः शुभ्रः राजः । कर्पूरे ।
सिताम्भक न० अम्भकमिव सितम् राजः । कर्पूरे
सितार्जक पु० कर्म० । श्वेततण्डुलाम् ।

सितालक पु० आलयति भूषयति अल-णिच्-यत् कर्म० ।
श्वेतमन्दारे ! [श्वेतदूर्वायाम्
सितालता स्त्री० सिता सती आलतते आ+लत-ञच् ।
सितावर पु० सितं श्वेततामाहरोति आ+उ-ञच् (सुसुनि)
शाकभेदे ।
सिति पु० सो-क्तिच् । गुल्मवर्णे, कण्ठवर्णे च । तद्वति त्वि० ।
सितिमन् पु० सितस्य भावः प्रसन्निच् । शुभ्रतायाम् ।
सितिवार पु० सितिं श्वेततां दृष्टोति उ-ञच् । सुनिषण्णे
(सुसुनि)शाके ।
सितिवासम् पु० सितिं कृष्णं पासोऽस्य । बलदेवे ।
सितेतर पु० सितादितरः । श्यामशाली, कुलत्वे च श्यामेतर
वर्णे पु० तद्वति त्वि० ।
सितोपल पु० कर्म० । स्फटिके । कठिन्यां न० । शर्करायां स्त्री०
सिद्ध न० सिध-क्त । सैन्धवलवण्ये अक्षतिभत्वात्तथात्वम्
निष्पन्ने, पके,, निम्बे च त्वि० । सिद्धिरक्ष्यस्य अच् । व्याघादौ
हमौ देवयोनिभेदे च पु० । निश्चिते त्वि० विष्कम्भादिषु
मध्ये द्वाविंशयोगे, छुडे, कण्ठपुस्तूरे च पु० । उद्योतिषोक्ते
योगिनीदशममध्ये सप्तम्यां दशायां स्त्री० । तन्मोक्ते
सिद्धादिचक्रस्य साधकनामाद्यान्तरयुक्तकोमस्याद्यान्तरयुक्ते
मन्त्रभेदे पु० ।
सिद्धक पु० सिद्धश्च इवार्थे कन् । सिन्धुवारे, शालदले च
सिद्धजल न० सिद्धं पकं जलम् । काङ्गुले । सिद्धतोयादयोऽप्यत्र
सिद्धदेव पु० सिद्धानां देवः । महादेवे
सिद्धधातु पु० सिद्धः प्रसिद्धोऽभातः पारदे
सिद्धपीठ पु० न० कर्म० । "जातो लज्जवर्त्तित्वे होमो वा कोटि-
सङ्ग्रहः । महाविद्याजपाः कोषः सिद्धपीठः प्रकीर्तितः"
इति तन्मोक्ते स्थानभेदे ।
सिद्धपुर न० कर्म० । "लङ्काकुसुमं यमकोटिरस्याः प्राक्
पश्चिमे रोमकपत्तनञ्च । अधोगतं सिद्धपुरञ्चेत्युक्ते" भूगो-
लस्थेषु भूदत्तपादान्तरितदेशस्थेषु चतुर्षु देवनिर्मितेषु
पुरेषु मध्ये लङ्काधोभागस्थे पुरभेदे ।
सिद्धपुष्प पु० सिद्धं नित्यं पुष्पं यस्य । करवीरदले ।
सिद्धप्रयोजन पु० सिद्धं प्रयोजनं यस्मात् ५६० । गौरसर्पणे
सिद्धरस पु० सिद्धः प्रसिद्धोरसः । पारदे सिद्धोरसोऽत्र
धातुमाले त्वि० ।
सिद्धविद्या स्त्री० सिद्धा विद्या मन्त्रोपस्थाः । "प्राची तारा
महाविद्या षोडशी भुवनेश्वरी । भैरवी विद्वन्मन्त्रा च
विद्या प्रभावती तथा । वगला सिद्धविद्या च मातङ्गी क-

मलात्मिका । एता दश महाविद्याः सिद्धविद्याः प्रकीर्ति-
ताः” इति तन्मोक्षाष्ट दशसु काव्यादिषु ।

सिद्धसाधन न० सिद्धस्य निश्चितस्य साधनमनुमानम् । न्यायोक्ते
सिमाधिशिमाविरहकाले साध्यवत्त्वेन निश्चितस्य पुनरनु-
मानरूपे दोषे । सिद्धसाधयति न्यु । श्वेतसर्पमे पु० ।

सिद्धसाध्य पु० सिद्धादिवक्रस्य साधकनामाद्याचरयुक्तकोषा-
वधिद्वितीयकोषस्याद्याचरयुक्ते तन्मोक्ते मन्त्रभेदे ।

सिद्धसिद्ध पु० तन्मोक्ते सिद्धादिवक्रस्य साधकनामाद्याचर-
युक्तकोषस्थिताद्याचरयुक्ते मन्त्रभेदे ।

सिद्धसिन्धु स्त्री० इ० त० । गङ्गायाम् सिद्धनद्यादयोऽप्यत्र ।

सिद्धसुसिद्ध पु० तन्मोक्ते सिद्धादिवक्रस्य साधकनामा-
द्याचरयुक्तकोषावधिद्वितीयकोषस्थिताद्याचरयुक्ते मन्त्रभेदे ।

सिद्धान्त पु० सिद्धः निश्चितोऽन्तोवन्मात् । प्रमाणादुपन्या-
सेन पूर्वपक्षनिरासके सिद्धपक्षस्य स्थापनरूपे वाक्यस्ती भे,
ज्योतिःशास्त्रभेदे च य च सूर्यसिद्धान्तः सोमसिद्धान्तादिः

सिद्धारि पु० तन्मोक्ते सिद्धादिवक्रस्य साधकनामाद्याचर-
युक्तकोषावधिचतुर्थकोषस्याद्याचरयुक्ते मन्त्रभेदे ।

सिद्धार्थ (क) पु० सिद्धः अर्थोऽयमात् । ५ व० वा कप् । श्वेतसर्पमे
वटीहृत्ते च । इव० । प्रसिद्धार्थे लि० । “सिद्धार्थं सिद्धसम्बन्ध
मिति” प्राज्ञः ।

सिद्धि स्त्री० सिध-क्तिन् । कृद्भिनामौषधे, योगभेदे, अन्त-
र्ज्ञाने, निष्पत्तौ, प्राप्ते, पाङ्कक्यायाम्, मोक्षे, सम्पत्तौ,
अणिनादादिविषयार्थे, बुद्धौ, साध्यवत्तया निश्चये च ।

सिद्धिद पु० सिद्धिं ददाति दा-क । वटुकभैरवे । सिद्धिदा-
तरि लि० ।

सिद्धियोग पु० सिद्धिहेतव्योऽयं । “शुक्ते नन्दा रुपे भद्रा
शनौ रिक्ता कुजे जया । सुरी भूषां च संयुक्ता सिद्धियोगः
प्रकीर्तित” इति ज्योतिषोक्ते शुक्लादिवारयुक्तनन्दादौ
सिद्धा न० सिध-मन् किञ्च । किलासरोगे ।

सिद्धान् न० सिध-मनिन् किञ्च । किलासरोगे तद्गौरवति लि० ।
सिद्धल लि० सिध्पान्-अखर्षे लृप् । किलासरोगवति । वि-
कारे स्त्री० । [नखले ।

सिध्य पु० कार्यं साधयति सिध-णिच्-कर्तरि यत् लि० । पुष्य
सिध्रक पु० सेधति रोगान् सिध-रक् स्त्रार्थे कन् । (सुध) हृत्तभेदे
“वनमिथीयं” रितादिहृत्तलेण सिध्रकशब्दस्य पाणिनिना दीर्घ
विधानात् उंस्त्वमेवास्य, अषोरोक्ते स्त्रीत्वन्वपाणिनीयम् ।

सिध्रकावण न० सिध्रकप्रधानं वनं णत्वस् दीर्घश्च । देवीद्याने ।

सिन पु० सोयते बध्यते क्त सि-प्सि तस्य नः । प्सासे, काये च

सिनी स्त्री० सि-क्त तस्य नञ् स्त्रियां ङीप् । शुक्लवर्णस्त्रियाम् ।

सिनीवाली स्त्री० सिनी श्वेतां चन्द्रकलां वलति धारयति
अण् ङीप् । चतुर्दशोयुक्तावाममावास्यायाम् ।

सिन्दु (न्धु) क पु० स्यन्दते स्यन्द-उ संप्रसारणञ् पु० दक्ष बा धः
स्त्रार्थे वा कन् । सिन्दुवारहृत्ते ।

सिन्दु (न्धु) वार पु० सिन्धु गजभदं वारयति तिक्तत्वात् ङ-
अण् । (निशिन्दा) हृत्ते । “सत्ताकलापीकृत सिन्दुवारमिति”
कुमारः तस्य च श्वेतपुष्पत्वात् सत्तातल्यत्वम् ।

सिन्दूर न० स्यन्द-जरन् संप्रसारणम् । स्यनामख्याते रक्त-
वर्णं चूर्णभेदे, हृत्तभेदे पु० ।

सिन्दूरकारण न० इ० त० । सीसके । [सधवायाम् स्त्री० ।

सिन्दूरतिलक पु० सिन्दूरवर्णस्तिलकसिञ्जभेदोऽयम् । इतिनि

सिन्दूरी स्त्री० सिन्दूरवर्णानि पुष्पाणि सन्ध्याः अच् गौ०
ङीप् । सिन्दूररोचनां, धातक्याञ्च ।

सिन्धु पु० स्यन्द-उ संप्रसारणं दक्ष धञ् । सप्तद्रे, नदभेदे,
हृत्ते, श्वेतहृत्ते, रागभेदे, गजभदे, देशभेदे च । तद्देशवा-
सिनि पु० व० व । नदीरेदे स्त्री० ।

सिन्धुकाफ पु० सिन्धोः कफद्रव । सप्तद्रमेने । [श्वेतहृत्ते ।

सिन्धुकर न० सिन्धुदेशे कीर्यते क्रियते वा कृ-ज-वा ङप् ।

सिन्धुखेल पु० सिन्धुसमीपे खेलति खेल-अच् । सिन्धुदेशे ।

सिन्धुज न० सिन्धुदेशे सप्तद्रे वा जायते जन-ङ । सैन्धवल-
वणे । चन्द्र, कर्पूरे च पु० । लज्ज्यां स्त्री० । सिन्धुजातादयोऽप्यत्र ।

सिन्धुनन्दन पु० इ० त० । चन्द्रे, सिन्धुसुतादयोऽप्यत्र लज्ज्यां स्त्री० ।

सिन्धुपुष्प पु० सिन्धौ पुष्पप्रति विकाशते पुष्प-अच् । शङ्खे ।

सिन्धुमयज न० सिन्धुमन्वात् जायते जन-ङ । सैन्धव-
लवणे, अकृते च ।

सिन्धुर पु० सिन्धुर्भद्रजलमस्यासि र । इतिनि “मदाम्ब-
सिन्धुरघटेति” गङ्गास्तवः ।

सिन्धुलवण न० सिन्धुदेशजातं लवणम् । सैन्धवलवणे ।

सिन्धुवारित पु० सिन्धुः भद्रजलं वारितस्तिरस्कृतोऽयम्
अतितिक्तत्वात् । सिन्धुवारहृत्ते । (निशिन्दा)

सिन्धुवेष्टण पु० विष्ट-ल्यु इ० त० । गम्भारीहृत्ते ।

सिन्धुसङ्गम पु० सिन्धोः नद्योः नदीसप्तद्रेयोर्वा सङ्गमः ।

नद्योः नदीसप्तद्रेयोर्वा, मेलने । स यत् । तदाधारदेशे लि० ।

सिन्धुङ्गव न० सिन्धोः उद्भवति उद्भू-भू-अच् । सैन्धवलवणे

सिन्धूपल पु० सिन्धोरूपलवणं । सैन्धवलवणे । लोवसिन्धुः ।

सिप्र पु० सप-रक् पु० । सरोवरभेदे, चन्द्रे, निदाघजले,
धर्मे च उज्जयिनीसमीपस्थनदीभेदे स्त्री० । “सिदा-

तरङ्गानिलकम्पितास्त्रिति"रघुः ।

सिम उ० सि-मन् किञ्च । सर्वस्मिन् इत्यर्थे, तदर्थेऽस्य सर्वनामता
सिम्वा(स्त्रि) स्त्री० शस्यति इतिरनया शस-अच् इन् वा
उ० । (कुटि) शिम्वायाम् इत्यन्तः । नखीनामगन्धद्रव्ये । वा
ङीप् । ङीवन्तः । निष्ठायाश्च ।

सिम्बिजा स्त्री० सिम्बेजायते जन-ङ । शमीधान्ये कलायादौ
सिर उ० सि-रक् । पिप्पलीमूले । नाद्याम् अश्वुवाहिन्याश्च
स्त्री० । [सङ्गकोट्ये ।

सिङ्गकी स्त्री० सि-किप् लक-अच् गौरा० ङीप् कर्म० ।
सिङ्गण्ड उ० सो-कि सिः केदंस्तं ऊरुते कण्टकादृत्तत्वात्
ऊरि-अण् । चूहीट्ये [तलै व ।

सिङ्ग उ० सिङ्ग-लक् ण् । एकधूपाख्ये गन्धद्रव्ये । स्त्रार्थे कन् ।
सिङ्गकी स्त्री० सिङ्ग-लक् ण् गौ० ङीप् । सङ्गकोट्ये ।

सिङ्गभूमि स्त्री० सिङ्गस्य गन्धद्रव्यस्य भूमिः । सङ्गकोट्ये ।
सीक सेचने भू० व्या० सक० सेट् । सीकते असेकिट् । षङि न
तुल्यः । अथोपदेशत्वाच्च पत्वम् ।

सीकस्त्र्यै वा चु० उभ० पच्चे भ्वा० प० सक० सेट् । सीकय
ति ते सीकति असीसिकत् त असीकोत् । न पत्वम् ।
सीकार उ० सीकयते सिच्यतेऽनेन सीक-अरण् । जलकण्ठे ।
सीता स्त्री० सि-त ण् दीर्घः । लाङ्गलपद्धतौ, जनकराजदुहि-
तरि, भद्राश्ववर्षस्थितगङ्गायाश्च ।

सीतापति उ० ६ त० । श्रीरामे ।
सीतायाःपति उ० ६ त० अलङ्कृषाम् । श्रीरामे "सीतायाः पतये
नमः", इतिपुराणम् असमकाले पत्ये इति स्थात् ।
सीत्कार उ० सीदितव्यत्तस्य कारः सीत्+ज-पञ् । अत-
रागणे गच्छे ।

सीत्कृत न० सीत्+ज-भावे क्त । सीत्कारे, अतुरागजगच्छे
सीत्य न० सीतया लाङ्गलपद्धत्या निर्हन्तं यत् । धान्ये । सीता-
मर्हति यत् । हलकार्णयोन्वे चोलादौ लि० ।

सीधु उ० सिध-उ ण् । मद्ये "इक्षोः पकरसैः सिद्धः सीधु-
रित्यभिधीयते" इत्युक्ते मद्यभेदे च ।

सीधुगन्ध उ० सीधोरिव गन्धोऽयं इत् अनित्यत्वात् । वज्रले ।
सीधुपुष्प उ० सीधुगन्धयुक्तं पुष्पमस्य । कदम्बे, वज्रले च । धात-
व्यां स्त्री० ङीप् ।

सीधुरस उ० सीधोरिव रस आस्तादोऽस्य । आण्ड्ये ।

सीमन्त उ० सीमोऽन्तः शक० । (सिंति) कैशान्तर्गतवर्त्ता
कारे पदार्थे "पष्ठेऽष्टमे वा सीमन्त" इत्युक्ते गर्भावधिके
पष्ठे अष्टमे वा मासि कर्त्तव्ये संस्कारभेदे च ।

सीमन्तक न० सीमन्ते कायति कै-क । सिन्दूरे । नरकावासे पु०
सीमन्तिनी स्त्री० सीमन्त + अक्षय्ये इति । योषिति नाभ्याम् ।
सीमन्तोन्वयन न० सीमन्तस्य तदाख्यगर्भसंस्कारस्य उन्वयन-
सङ्गावनमत् । सङ्गुक्ते गर्भसंस्कारककर्म्मभेदे

सीमन् स्त्री० सि-इमनि ण् न गुणादि । मर्यादायाम्, अवधौ,
स्थितौ-जले, अयङ्कोमे "सीमिन् पुष्पलकोद्भूतः" इति सि-
ज्ञानकौस्तुभे । नेलायाश्च । [सीमन्तयस्यार्थे च ।

सीमा स्त्री० सीमन्+डाप् । मर्यादायां, पाशादेरन्तर्भागे,
सीमोविवाद उ० सीमायां विवादः । अष्टादशसु विवादेषु
मध्ये स्वनामस्थाने विवादभेदे ।

सीर उ० सि-रक् ण् । सूर्ये, अर्कट्ये, हले च । [जनकव्ये
सीरध्वज उ० सीरोहः तच्चिह्नितो ध्वजो यस्य । चन्द्रवंशे
सीरपाणि उ० सीरः हलः पाणौ यस्य । वलदेने

सीरिन् उ० सीरोहोऽस्यस्यामुधलेन इति । बलराजे
सी(से)वन न० सिव-स्युट् नि० वा दीर्घः । सेवने तन्तु-
सन्ताने (सेवोदान) [स्त्रार्थे कन् । तलार्थे

सीस न० सि-किप् ण् सो-क कर्म० । (सीसे) धातुभेदे
सीङ्गण्ड उ० सिङ्गण्ड+ण् दीर्घः । चूहीट्ये,
सु अय्य० छ-हु । पूजायाम्, अतिथये, जप्त्रे, अतुभतौ,
सम्बद्धौ, अनायासे च ।

सुकाष्टका स्त्री० सुवु कण्टकोऽस्याः । दंतकुमार्याम् ।

सुकाण्ड स्त्री० सु+कण्डु+यक् ण् । कण्डुरोगे (सुलकाना)
सुकान्द उ० शोभनः कन्दोऽस्य । कथेरौ, शोभनकान्दमुक्ते लि०
संज्ञायां कन् । पलायणौ

सुकान्दिन् उ० शोभनः हितकरः कन्दोऽस्य इति । वारा-
हीकन्दे, धरणीकन्दे, चूरण्ये, च । (कील)

सुकरा स्त्री० सुलेन क्रियते दुह्यते वा सु+ज-अल् । सुभी-
लायां गवि । सुखसाध्ये लि० । [कर्णमुक्ते लि० ।

सुकार्षक उ० सुवु कर्षयिष कन्दोऽस्य कप् । हस्तिकन्दे । शोभन
सुकार्षिका स्त्री० सुवु-कर्षाविव पर्यायशब्दाः कप् अत
इत्यम् । भूषिकपर्यायम् । [वाचस्पत्याम् (राक्षसशब्दां)]

सुकर्णी स्त्री० सुवु कर्णाविव पञ्जायशब्दाः ङीप् । इन्द्र-
सुकर्णम् उ० सुवु कर्म्म यस्मात् पू० । विष्णुभादिषु मध्ये
सप्तमे योगे । शोभनकालवर्ति लि० प्रादि० । शोभने काले न०

सुकल उ० सुवु कल्यते स्वायतेऽसौ सु+कल+पञ् । दाहत्व-
भोज्यत्वादिना विख्याते जने सुन्दरमधुराव्यक्तगच्छे च ।
सुकाण्ड उ० सुवु काण्डोऽस्य । कारवेक्षे, सुन्दरकाण्डयुक्ते
ट्ये च काण्डोरिवतायां स्त्री० । स्त्रार्थे कन् अत इत्यम् । तलैव

सुकामा स्त्री० सुष्ठुकायतेऽसौ सु X कन-घञ् । त्रायभाषा
लतायाम् । शोभनकामवति त्वि० ।

सुकाष्ठ न० सुष्ठु काष्ठं प्रा० । देवदारुकाष्ठे, शोभनकाष्ठे च ।

सुष्ठुकाष्ठा स्त्री० सुष्ठु काष्ठं यस्मात् । काष्ठकदल्याम्, कटुक्याञ्च

सुकुन्दक पु० सु + कुदि-ल्युट् । पलायडौ ।

सुकुन्दन न० सु + कुदि-ल्युट् । वर्बरे

सुकुमारा स्त्री० सु + कुमार-अच् घञ् वा । जातीष्ट्ये,
नवमालिकायाम्, कदल्यां, प्रकायां, मालत्याञ्च । अतिको-
मले त्वि० । प्रा० सुन्दरकुमारावस्थान्ति त्वि० स्त्रियां ङोप्

सुकृत् त्वि० सु + कृ-क्तिप् । पुण्यकारके, धार्मिके जने ।

सुकृत न० सु + कृ-क्त । पुण्ये, धर्मे, शुभे च । सुकर्म्मणि न०

सुकृति स्त्री० सु + कृ-क्तिन् । पुण्ये, मङ्गले, सत्कर्म्मणि च ।

सुकृतिन् त्वि० सुकृतमनेन इति । पुण्यशीले, शुभयुक्ते,
सत्कर्म्मणे च ।

सुकेशर पु० सुष्ठु केशरो यस्य । वीजपुरे ।

सुकौली स्त्री० प्रा० । क्षीरकाकोल्याम् ।

सुकोपक पु० सुष्ठु कोपोऽस्य कप् । कोपाक्षे ।

सुख सुखसम्पादने अद० सु० उभ० सक० सेट् । सुखवति-ते
असुखत्-त । अशोपदेशत्वात् प्रत्ययम् ।

सुख न० सुख-घञ् । पुण्यजन्ये एषभेदे आनन्दे असुखल-
वेदनीयेयदसुभवाय चित्तमसुखं भवति तस्मिन् अर्थे । तच्च
आत्मधर्म इति नैयायिकादयः । चित्तधर्म इति साङ्ख्या-
दयः । सुखयतीति अच्, सुखमस्यास्ति अच् वा । सुख-
कारके, सखिनि च त्वि० । [एच्चे सुखकारके त्वि० ।

सुखङ्करी स्त्री० सुखङ्करोति क-खच् लृप् च ङीप् । जीवन्ती
सुखजात त्वि० जातं सुखमस्य परिपातः । जातानन्दे-
“सुखजातः सुरापीत” इति भट्टिः ।

सुखदोह्या स्त्री० सुखेन दोह्या इह-यत् । क्षेत्रं विना
दोहनीयायां गवि-सुखसंदोह्याप्यत् ।

सुखभाज् त्वि० सुखं भजते भज-लृप् । सुखयुक्ते ।

सुखमोदा स्त्री० सुखः सुखकरोमोदो यस्याः । सङ्गकीष्ट्ये ।

सुखरात्रि स्त्री० सुखा सुखकरो रात्रिर्यस्याम् । आश्विना-
मावास्यायाम् दीपान्वितामावास्यायाम् ।

सुखरात्रिका स्त्री० सुखा रात्रिर्यस्याः ५० कप् । दीपान्विता-
मास्यायां-पूज्यायां लक्ष्म्याम् दीपान्वितासुपक्रम्य “पूज-
नीया तदा लक्ष्मीर्विज्ञेया सुखरात्रिकेति” उद्योति-
वचनम् । कवभावे सुखरात्रिरथल “आख्याता भूतले
देवि ! सुखरात्रि ! नमोऽस्तु ते” इति दीपान्वितामावास्या-

यां लक्ष्मीपूजनमन्त्रः ।

[काक्षारे साजिमाटि ।

सुखवर्चका पु० सुखं वर्चयति उद्दीपयति वर्च-णिच्-ल्युट् । सर्जि-

सुखवर्चस् पु० सुखं सुखकरं वर्चो यस्य । सर्जिकाक्षारे ।

(साजिमाटि) ।

[फलदृष्टे ।

सुखवास पु० सुखः सुखकरोवासोगन्धो यस्य । (तरसुज)

सुखवासन पु० सुखं सुखकरं वासनं गन्धो यस्य । सुखवा-
सनगन्धद्रव्ये ।

सुखाधार पु० सुखानामाधारः । स्वर्गे । कर्म० । सुखकरातारि ।

सुखायत पु० सुखे नायम्यते आ + यम-क्त । विनीताये ।

सुखायन पु० सुखे नायतेऽनेन अय-ल्युट् । छविनीताये । [नके

सुखावहं त्वि० सुखमावहति जनयति आ + वह-ल्यच् । सुखज-

सुखाश्च पु० सुखा सुखकारी आशा यस्य । वरुणे । सुखेनाश्र्यते

अय-घञ् । राजतिनिश्चेष्ट्ये । स्वार्थे कन् । सुखाशने,

(शया) राजतिनिश्चेष्ट्ये च पु० । भावे घञ् । सुखभोजने ।

सुखात्सव पु० सुखकर उत्सवो यस्मात् ५० । पत्नौ । कर्म० ।

आनन्दकारके, उत्सवे पु० । [क्षारे (साजिमाटि) ।

सुखोर्ज्ज्वक पु० सुखस्य उर्ज्ज्वः उद्भि रश्मयस्य ठन् । सर्जिका-

सुग न० सुष्ठु गच्छति निर्वाति गम-ङ् । विद्यायाम् । सुगमे त्वि०

सुगत पु० सुष्ठु गच्छति जानाति गम-कर्त्तरि-क्त । बुद्धे ।

सुगन्ध न० सुष्ठु गन्धोऽस्य न इत् । गन्धतले, सुद्रुजीरके,

नीलोत्पले, चन्दने, यम्बिपर्ये च । रक्तशिपौ, गन्धके, चणके,

भूतणे च पु० । सङ्गन्धद्रव्ययुक्ते आपणादौ त्वि० ।

सुखगन्धक पु० सुष्ठु गन्धोऽस्य कप् । रक्ततल्लक्षां, गन्धके,

नागरङ्गे, कर्काश्याञ्च ।

सुगन्धपत्ता स्त्री० सुगन्धं पत्तमस्याः । रुद्रजटायाम् ।

सुगन्धभूतया न० कर्म० । गन्ध तण्डे, [याञ्च ।

सुगन्धमूला स्त्री० सुगन्धं मूलं यस्याः । स्थलपद्मिन्याम्, रास्त्रा

सुगन्धा स्त्री० सुष्ठु गन्धोऽस्याः । रास्त्रायां शर्षा, बन्धा-

कर्कोश्याम्, रुद्रजटायां, नागल्लक्षां, शतपुष्पायां, नवमालि-

कायां, स्वर्णयूषिकायां, प्रकायां, सङ्गज्यां, गन्धपत्त्रायां,

अनन्तायां, तल्लक्षां, मातुलङ्गके च ।

सुगन्धामलक न० सुगन्धैः सर्वैरधिगम्यैर्युक्तमामलकम् ।

“सर्वैरधिगम्यमायुक्ताः युष्मास्त्वामलकत्वचः । यदातदायं

योगः स्यात् सुगन्धामलकाभिध” इत्युक्ते सर्वैरधिगम्युक्ते

युक्ते आमलकवत्त्वचे ।

सुगन्धि पु० सुष्ठु गन्धः इत्यस्य । इष्टगन्धे सुरभौ । सुष्ठु गन्धो-

ऽस्य । सुगन्धयुक्ते त्वि० एलबालुके, सुस्तायां, कथेरौ, गन्धतण्डे,

धान्यके, पिप्पलीमूले च पु० । स्वार्थे कन् । कङ्कारे, गौरस्वर्णे

पुष्करभूमे, उशीरे, सुरपथे, महाशाली, गन्धके, सुरस्ते च
सुगन्धिमुसुमः ५० सुगन्धि कुसुमं यस्य । पीतकरवीरे । सङ्ग-
भ्युक्तोऽप्यवति लि० ।

सुगन्धितफला स्त्री० त्वययनं निगिराकं वा फलं त्विफलं
सुगन्धि त्विफलस्यस्याः सादृश्येन व्यञ् । जातीफलं,
भृगुफले, लवङ्गकलिकाफले च

सुगन्धिमूलं न० सुगन्धि मूलमस्य । उशीरे (वेना)

सुगृहीतनामन् ५० सुगृहीतं प्रातःकाले स्मरणीयं नाम
यस्य । प्रातःस्मरणीये पुण्यकोत्तौ जने । [लि०]

सुगन्धिः ५० सुगन्धिर्यस्य । सौरभद्वये । सुन्दरपद्ममिति
सुग्रीवः ५० सुगु प्रोवाऽस्य । श्रीकृष्णस्याश्वे, सूर्यपुच्छे वानरेऽप्ये
च । सुन्दरप्रोवावति लि०

सुचक्षुस् ५० सुचक्षुरिव फलमस्य । उडुम्बरे, शोभनलो-
चनेभ्योक्ते लि० । प्रा० शोभने नेत्रे न० ।

सुचक्षुका स्त्री० सुचक्षुश्चक्षुरिव शिखा यस्याः कणा महाचक्षुष्याके
सुचरित्वा स्त्री० सुचक्षुश्चरितं यस्याः । पतिव्रतायां स्त्रियाम्
सञ्चरितवति लि० । प्रा० । सञ्चरिते न० ।

सुचर्म्मन् ५० सुचर्म्मो व वस्त्रमस्य । भूर्जद्वये सुन्दरचर्म्म
वति लि० । प्रा० । सुन्दरे चर्म्मेण न० । [ज्ञावाम् ।

सुचितवीजा स्त्री० सुचित्वं विचित्वं बीजं यस्याः । विड-
सुचित्वा स्त्री० प्रा० । चिर्भटायाम् । विचिते लि० ।

सुचिरः प्रा० । अत्यन्तचिरकाले, बहुकाले च । बहुकालमने लि०

सुचिरायुस् ५० सुचिरं बहुकालिकमनुयस्य । देवे । बहुकाल-
जीवित्वं लि०

सुचेतसः ५० प्रा० । सूर्यवस्त्रे । सुचुचेतोऽस्य तम् । सूर्यवस्त्र-
धरे लि० । [जले न०

सुजलं न० शोभनं जलं यस्मात् ५३० । कमले । प्रा० । सुन्दरे
सुजाता स्त्री० सु+जन-क्त । त्वर्थ्याम् । मनोभे लि० ।

सुजीवन्ती स्त्री० प्रा० । स्वर्णजीवन्त्याम् [अधोपदेशत्वाच्च यः ।

सुद्वयनादरे च ७० सक० सेट् । सुद्वयति ते असुसङ्गत् त
सुतः ५० स्त्री० सु-क्त । उक्ते तनयायां । स्त्री० सा च
दुरात्मयाया । उत्पन्ने, सम्पन्ने, निष्पीडिते च लि० ।

सु(सू)तकम् ० सु(सू)-भावे क्त सु(सू)तं जननं तस्मादा-
गतम् कम् । जननाशौचे, अशौचभाले च “सुतके स्तुतके
तथेति “श्राद्धस्य स्तुतकं तस्मादिति” च सूटिति ।

सुतजीवकः ५० सुतं जीवयति धारणात् जीव-णिच्-लुक् ।
उच्चजीवकद्वये ।

सुतसु(नू) ५० स्त्री० सुप्तसुवस्याः वा ऊङ् । नार्थ्याम् । “सुतसु-

सत्यममलङ्कारणाय ते” इतिमायः ।

सुतप्रस् ५० सुप्ततपति सु+तप्-आसि । सूर्ये । सुप्त तपोऽस्य
सुनौ ५० । सुन्दरतपोयुक्ते लि० प्रा० । सुन्दरे तपसि न० ।

सुतपादिका सुताः संहताः पादाः भूजान्वस्याः कप् न
पाङ्गावः कपि अत इत्थम् । हंसपदीलतायाम्

सुतराम् अव्य० सु+अतिशयेऽर्थे आसु तरप् । अवधारितार्थस्य
अतिशयोचितत्वे “धेन्वा तदध्यासितकातरप्या निरीक्ष्य-
माणः सुतरां दयालुरिति” रघुः अत्र कातराख्या धेन्वा
दस्यमानत्वेन दयालुत्वस्य अतिशयोचित्यम् [लितायाम् ।

सुतकारी स्त्री० सुतकीदृच्छति षट्-अण् ङीप् । देवदासी
सुतलः ५० न० सुप्तु तलं यस्य । पातालभेदे अट्टालिकाभेदे ५० ।

सुतहिवुक्योगः ५० सुते हिवुक्ते च योगः षड्विधस्य ।
“सुतहिवुक्वियद्विलम्बधर्मेऽध्वरगुरुर्द्विदि दानवार्चितो
वा । यदसुमस्रयाति तच्छुभं स्यात्” इत्युक्ते योगभेदे ।

सुतिक्तः ५० प्रा० । (चेतपापङ्ग) पर्यटे अत्यन्ततित्ते लि०
कोषातकयां स्त्री० संज्ञायां कन् । पारिमद्रे निस्त्रे भूनि-
स्त्रेच ५० ।

सुतीक्ष्णः ५० प्रा० । शोभाग्रनद्वये, श्वेतशोभाग्रने, सुनिभेदे
च “सुतीक्ष्णसुनिभेतन” मितिभट्टिः । अन्यथे लि० ।

सुतुङ्गः ५० प्रा० । नारिकेलद्वये ज्योतिषोक्ते यहाणाम् उच्च-
राशिपु अंशभेदेऽनुच विस्तरो दृढदम्भिधाने । अतिशयोक्ते लि०

सुतेजनः ५० सु+तिज-ल्यु । धन्विन, दत्ते ।

सुतेजम् ५० सुप्त तेजोऽस्य । आदिस्त्वभक्तायाम् । शोभन-
तेजोयुक्ते लि० [लितायाम्

सुतैला स्त्री० सुप्त तैलं यस्याम् ७३० । महाज्योतिष्मती

सु(सू)त्वामन् ५० सुप्तु त्वायते सु+त्व-भगिन् ५० । इन्द्रे
सुत्वन् ५० सुनोतिक्ता सु-कनिप् । कताभिपेक्षे कृतवसार्थं स्वाने
कृतसोमनिष्पीडने च । [अधोपदेशत्वाच्च यः ।

सुदः शोभायां सौ० प० सक० सेट् इदिन् । सुन्दति असुन्दीत् ।

सुदग्धिका ५० सुप्त दग्धमस्यस्य ठन् । सुदधानासद्वये ।

सुदण्डः ५० सुप्त दण्डोऽयस्यात् ५३० । वेले

सुदण्डिका स्त्री० सुदण्डयति रोगान् लुप् । गोरक्ष्याम् ।
(गोरक्षचाकुले) सुदण्डयत्यां स्त्रियाच्च ।

सुदत् ५० सुप्त दन्तोऽस्य वयसि दत्तयादेशः । शोभनदन्तयुक्त-
वयस्ये गजादौ युवत्यां स्त्रियां ङीप् । “सुदतीजनस्यज-
नार्पितमिति” नैषधम् । वयो भिन्ने ह सुदन्तस्त्वैव नटादौ ।

सुदर्भा स्त्री० सु+दृभ-वञ् । इन्दुदर्भाद्वये । सुप्तदर्भाद्वये
सुन्दरकुशसुते लि० ।

सुदर्शन उ० सुदु दृश्यते खल्वर्थे युत् । विष्णुवक्त्रे (पद्मसुखे)
लताभेदे, इन्द्रधरे च अमरावत्यां स्त्री० उगीम् ।

सुदत्त उ० सुदु दत्तात्यस्य । क्षीरसोराट्टाणे । शाकपण्यां स्त्री०

सुदामन् उ० सुदु ददाति दा-जनिन् । मेघे, पर्वतभेदे
(हरावत् पर्वत) गोपभेदे, सुसद्रे, मेरावने गजे, पुराण-
प्रसिद्धे श्रीकृष्णलिले विप्रभेदे च गोभनदातरि लि० ।
नदीभेदे स्त्री० तत्र वा उगीम् । सुदाम्नी ।

सुदाय उ० सुदु दीयते सु+दा-यच् । यौतुकप्रसादादिना
देये धने । सुदु दायो यस्य । पित्रप्रभृतौ ज्ञातौ ।

सुदि अव्य० सुदु दीयति सु+दि-डि । शुक्लपत्रे ।

सुदिन न० प्रादि० । प्रशस्तदिवसे । प्रशस्ते लि० ।

सुदिनाह न० सुदिनं प्रशस्तमहः टच् सभा० । प्रशस्तदिवसे ।
सुदीर्घधर्मा स्त्री० सुदीर्घः अतिविस्तीर्णो धर्मो गुणविशेषो
यस्याः केवलताभावाद्गानिच् डाप् । असमपण्याम्

सुदूर लि० प्रादि० । अतिदूरे । [कर्माणि च उ०

सुलुक्ल उ० वैवस्वतमनुपले । [विशेषे, अनन्ते नागे, विश्व-

सुधन्वन् लि० सुदु धनुषस्य अनहः । सुन्दरधनुर्भरे । राज-

सुधर्मन् स्त्री० सु+ध मनिन् । देवसभायाम् । कुटुम्बिनि उ०

सुधर्मा स्त्री० सुदु धर्मो यस्याः अनिच् सभा० वां डाप् । देव-
सभायाम् । गौ० उगीम् । सुधर्मणीत्यलम् ।

सुधा स्त्री० सुदु धीयते । धीयते कथ्यते वाधे, धा-वाक । अस्मते ।
लेपनद्रव्ये (कलिञ्चन) सूत्रायाम्, सुद्धां, गङ्गायाम्, इन्द्र-
कायां, विद्युति, रणे, जले, धात्वाम् हरीतक्याम् मधुनि,
यात्रपण्याश्च ।

सुधांशु उ० सुधेवाङ्मादकाः कंगयोऽस्य । चन्द्रे, कर्पूरे च । सुधा-
करादयोऽप्यत्र । [वासिते तैले ।

सुधांशुतैल न० सुधांशुना कर्पूरेण वासितं तैलम् । कर्पूर-

सुधांशुरत्न न० इत० । शौक्लिके तस्य चन्द्रमियात्तथात्वम् ।

सुधाङ्ग उ० सुधेवाण्यायनङ्गस्य । चन्द्रे, कर्पूरे च ।

सुधाजीविन् उ० सुधां लेपनद्रव्यस्य जीवति आ+जीव-णिनि ।
प्रसंगशब्दे (राज) ।

सुधाधार उ० इत० । चन्द्रे, कर्पूरे, अस्मताधारपाले च ।

सुधानधि उ० सुधा निधीयतेऽल नि+धा-क्ति । चन्द्रे, कर्पूरे च
सुधाप्रयस् उ० सुधा लेपनद्रव्यमिव सुभं प्रयो निग्रासोऽस्य ।
सुहीदने ।

सुधाभुज उ० सुधां भुक्तवान् भुज-भूते क्तिप् । देवे ।

सुधाभट्ट(स्त्र)ति उ० सुधा भ्रियते पुन्यते सूर्यते धाऽनेन भृ-भृ-
वा क्तिच् । यज्ञे, चन्द्रे, कर्पूरे च ।

सुधामय न० सुधात्मकं लेपनद्रव्यात्मकं वा प्राचुर्ये मयट् ।

राजभवने सौमि । अस्मत्तवदाङ्मादकवाक्यादौ लि० ।

स्त्रियां उगीम् । [शर्करायाम्, कर्पूरे च ।

सुधामोदक उ० सुधेव मोदयति सुद-णिच्-एतु । यवाश-

सुधावर्जित् उ० सुधां वर्जति हव-णिनि । चन्द्रे, कर्पूरे, जल-
णि च । [गन्धो यस्याः । तस्यव्याम् ।

सुधावास उ० इत० । चन्द्रे, कर्पूरे च । सुधाया इव वाधो

सुधासिन्धु उ० सुधामयः सिन्धुः । अस्मत्तस्यसद्रे ।

सुधास्त्रवा स्त्री० सुधां खवति सु-अच् । दन्तीष्टके सुदुजिह्वा-
याश्च (आलजिभ) । [द्योष्यव ।

सुधाहर उ० सुधां हरति हृ-अच् । गरुडे सुधाहारका-
सुधिति उ० स्त्री० सु+धा-क्तिच् न ह्यादेशः । कुठारे ।

सुधी उ० सुदु धीर्यस्य । पण्डिते । सुदु धीः । सुन्दरबुद्धौ

स्त्री० । सुदु ध्यायति सु+धै क्तिप् नि० । सुबुद्धियुक्ते लि०

सुधीकृत उ० सुधया सह उद्धवति उद्+भू-अच् । धन्वनरि
वैद्यराजे । ५त० । हरितक्यां स्त्री० ।

सुगन्ध न० सुदु गन्धयति सु+गन्ध-अच् । वनराजसुषले

श्रीकृष्णपार्श्वभेदे, राजगृहभेदे च । आनन्दजनके लि०

गोरोचनायाम्, उमायाम्, उमासखीभेदे, नाथ्याम्, अर्क-
पक्षोदये च (रघेरसूत्र) स्त्री० । [नेत्रयुक्ते लि० ।

सुनयन उ० सुदु नयने अस्य । स्मृते । नाथ्यां स्त्री० । गोभन

सुनालक उ० सुदु नालेन कायति नै-क् । वकटके सुन्दर-
नालयुक्ते लि० ।

सुनासिका स्त्री० सुदु नासाऽस्य स्य ठन् । काकना-

सायाम् । प्रा० । सुन्दरनासिकायाम् स्त्री० ।

सुनासी(गी)र उ० सुदु नासी(गी)रः अयमश्वैर्यं यस्य । इन्द्रे

सुनासी(गी)र्य्य उ० सुना(गी)रीरो देवताऽस्य यत् । यज्ञ
भेदे । ४ । सुनासी(गी)रीयोऽप्यत्र । [स्त्रायै कन् तल्लेव

सुनिघस्य न० सुदु निघस्यं स्त्रो यस्मात् ५व० । (सुनि) शब्दे ।

सुनिघ्न लि० सु+निघ्+तप-क्त यलच् । अलन्नोद्दीप्ते, सन्ने च

सुनीति स्त्री० सुदु नीतिः यस्याः । भ्रुवमातरि, सुन्दरनीति
युक्ते लि० । प्रा० । सुन्दरनीतो स्त्री० ।

सुनील न० प्रा० । अग्निभेदे (मीलस) । दाङ्गिने, सुन्दरनील-

वर्णे च उ० । तद्वति लि० । अतस्याम्, अपराजितायाम्,
जरतीहणे च स्त्री० । [सने, नीलरत्ने च ।

सुनीलक उ० सुनीलमिव इवार्थे कन् । नीलभट्टराजे, नीला

सुन्द उ० । दैत्यभेदे, वानरभेदे च ।

सुन्दर लि० सु+उन्द-करन्-यक्० । अनोक्तरे । स्त्रियां

डीप् । सा च उत्तमस्त्रियां त्रिपुरसुन्दरीदेव्याञ्च ।
 कामदेवे, वल्लभेदे च (सुन्दरि) पु० । [परिणते त्वि० ।
 सुपक्व पु० सुन्दरं पच्यते अथ पच-क्त तस्य वः । शोभनात् सुन्दर
 सुपच त्वि० भुक्तं सत् सुखेन पच्यते पच-वज्रै क । लघु-
 प्राक् द्वयमात्रे ।
 सुपत्न न० सुष्ठु पत्नमस्य । तेजपत्ने आदित्यपत्ने पु० सुन्दर
 पत्नयुक्ते त्वि० रुद्रजटायां, शतावर्षी, पालङ्गां घाल-
 पगयाञ्च स्त्री० । [कायां स्त्री० अत इत्थम् ।
 सुपत्तक पु० सुष्ठु पत्तमस्य स्वार्थे कन् । शोभाञ्जनदत्ते जल-
 सुपथ पु० सुष्ठु पन्थाः प्रा० अच् समा० । सद्वर्त्तनि सदा-
 चारे च सुष्ठु पन्था यत्न अच् समा० । सुन्दरपथयुक्ते त्वि०
 सुपथिन् पु० प्रा० समासालाभायः । सत्ये ।
 सुपद्मा स्त्री० सुष्ठु पद्यते पद-म । वचायाम् । पद्मिण्यां स्त्री०
 सुपर्णी पु० सुष्ठु पर्णं पत्नं पत्नी वा यस्य । गरुडे सुन्दरपर्ण-
 युक्ते त्वि० नागकेशरे पु० । बह्व्रीह्वर्थे कप् । आरग्वभे
 दत्ते, सप्रच्छददृष्टे, गरुडे च । शालपर्ण्या, रेणुकायां,
 पलाश्यां, स्वर्णजीवन्याञ्च स्त्री० कापि अत इत्थम् ।
 सुपर्णकेतु पु० सुपर्णे गरुडः केतुर्यस्य । विष्णौ ।
 सुपर्णी स्त्री० सुष्ठु पर्णान्यस्याः गौ० डीप् । पद्मिण्यां,
 गरुडसातरि च ।
 सुपर्णीतनय पु० इत० । गरुडे । [सुन्दरे पर्वणि न० ।
 सुपर्जन्य पु० सुष्ठु पर्व यस्य । देवे, वाणे, वंशे, धूमे च प्रा० ।
 सुपर्वा स्त्री० सुष्ठु पर्व यस्यः डाप् । श्वेतदूर्वायाम् ।
 सुपाक्य न० सुपाकमर्हति यत् । विह्वलयगे ।
 सुपार्श्व पु० सुष्ठु पार्श्वोऽस्य । मृच्छदृष्टे (माकुड्) वल्लभेदे,
 सम्पातिपुत्रे विह्वभेदे च सञ्ज्ञायां कन् । गर्दभाण्डदृष्टे पु
 सुन्दरपार्श्वान्विते त्वि० ।
 सुपिङ्गला स्त्री० प्रा० । ज्योतिष्मत्यां, जीवन्त्याञ्च । [त्वि०
 सुपीत न० प्रा० । गर्जरे (गजरे) । सुन्दरपीतवर्णे पु० । तद्वति
 सुपुट पु० सुष्ठु पुटमस्य । कोलकान्दे, विष्णुकान्दे च ।
 सुपुत्रिका स्त्री० सुष्ठु पुत्रः पत्नः यस्याः कप् अत इत्थम् ।
 जलकायाम् (तेलोपोका) ।
 सुपुष्करा स्त्री० सुष्ठु पुष्करमल्पस्याः अच् । स्वल्पपद्मिण्याम् ।
 सुपुष्प न० प्रा० । लवङ्गकुसुमे, प्रपौण्डरीके, तुवे, स्त्रीणां
 रजसि च । 'सुपुष्पराकीर्णं कुसुमधत्तमोमन्दरमि'ति श्लाभा
 स्तवः । सुष्ठु पुष्पमस्य । (पालतामान्दार) वृक्षे कप् । पाट-
 लायां स्त्री० अत इत्थम् ।
 सुपुष्पी स्त्री० सुष्ठु पुष्पमस्याः गौ० डीप् । श्वेतामराजिता-

यां, शतपुष्पायाम्, सिन्धेयायां, द्रोणपुष्पाञ्च ।
 सुपूर पु० सुष्ठु पूर्यते सु+पूर-क । वीजपूरे ।
 सुपूरक पु० सुष्ठु पूरयति पूर-खलुल् । वकटके ।
 सुप् स्त्री० व्याकरणपरिभाषिते सुप्रभृतौ प्रत्यये ।
 सुप्त न० स्वप-भावे क्त संप्रसारणम् । निद्रायां, शयने च । क-
 र्त्तरि क्त । निद्रिते त्वि० ।
 सुप्तजन पु० सुप्तो जनो यत्न । व्यङ्गरात्रे ।
 सुप्ति स्त्री० स्वप-क्तिन् । शयने निद्रायाम्, स्वप्ने च 'करोति
 सुप्तिर्जनदर्शनादिभिर्मिति नैषधम् ।
 सुप्रतिभा स्त्री० सुष्ठु प्रतिभा यस्याः पु० । सुरायाम् प्रा० ।
 उज्ज्वलबुद्धौ । इव० । तद्वति त्वि० । [पादके वन्दोभेदे स्त्री०
 सुप्रतिष्ठा स्त्री० प्रा० । प्रशंसायाम् । इव० तद्वति त्वि० । प्रज्ञाचर
 सुप्रतीक पु० सुष्ठु प्रतीको यस्य । ईशानकोणस्थिते दिग्भाजे
 शिवे, कामे च सुन्दराङ्गे त्वि० । प्रा० । सुन्दरेऽङ्गे न० ।
 सुप्रभा स्त्री० सुष्ठु प्रभा यस्याः । अग्निजिह्वादृष्टे । सुन्दर-
 दीप्तिमति त्वि० । प्रा० । शोभनदीप्तौ स्त्री० । [वाक्ये च
 सुप्रभात न० प्रा० । शुभस्मृचकप्रातःकाले, तत्र पाद्यभाङ्गव्य-
 सुप्रयुक्तशर पु० सुप्रयुक्तः शरो येन । शीघ्रहस्ते बाणमोच-
 नाभ्यासपाठवयुक्ते ।
 सुप्रयोगविशिख पु० सुष्ठु प्रयोगो निचेपो यस्य तादृशो
 विशिखो यस्य । शीघ्रहस्ते बाणमोचशीघ्रतारूपपाठवयुक्ते ।
 सुप्रलाप पु० सु+प्र+लप-घञ् । सुवचने ।
 सुप्रसन्न पु० सु+प्र+सद-क्त । कुबेरे । प्रसादयुक्ते त्वि० । सञ्ज्ञायां
 कन् । कष्णार्जके पु० । [विस्तारयुक्ते त्वि०
 सुप्रसरा स्त्री० सु+प्र+सृ-अन् । प्रसारिण्यां-लतायाम्
 सुप्रसाद पु० सुखेनानायासेन प्रसादो यस्य । शिवे । प्रा० ।
 सुन्दरप्रसन्नतायाम् ।
 सुफल पु० सुष्ठु फलमस्य । दाडिमै, वदरे, मुद्गे, कर्णिकारे,
 कपिले च । सुन्दरफलवति त्वि० । इन्द्रवारुण्यां कुष्मा-
 ण्ड्यां, कदल्यां, कपिलद्राक्षायाञ्च स्त्री० ।
 सुवन्ध पु० सुखेन बन्धतेऽसौ बन्ध-घञ् । तिलदृष्टे ।
 सुभग पु० सुष्ठु भगः साहाय्यप्रादिः यस्य । चम्पके, चशोके,
 रक्तान्ताले, टड्डणे च । सुदृष्टे, मित्रे, शोभनैश्वर्ययुक्ते च
 त्वि० । कैवर्त्तीहस्तायां, शालपर्ण्याम्, हरिद्रायां, नील-
 दूर्वायां, तुलस्यां, प्रियङ्गु, कस्तूर्यां, खर्षकदल्यां, यन-
 मल्लिकायां, पतिप्रियायां स्त्रियां च स्त्री० ।
 सुभगम्भावुक त्वि० अशुभगः अशुभगोभवति भू-व्यथ
 सुकञ्ज सम्ब । प्रियम्बविष्णौ ।

सुभगासुत पुं सुभगायाः प्रतिप्रियायाः सुतः । सौभागिनेये
सुभङ्ग पुं सुखेनावाप्सैन भज्यते निःसारत्वात् भनूज-घञ् ।
नारिकेलवृक्षे ।

सुभट्ट पुं प्रा० । सुन्दरयोद्धरि ।

सुभट्ट पुं सुभट्ट भट्टं यस्मात् । विष्णौ । इव० । शोभनमङ्गलवति
वि० । श्यामालतायास्त्री कृष्णस्य भगिन्याश्च स्त्री० । कप् ।
देवरथे विल्ववृक्षे च पु० ।

सुभद्राणी स्त्री० सुभद्रं सुमङ्गलमानयति व्या+नी-ङ गौ०
ङोष् णत्वम् । त्रायल्लोलतायास् ।

सुभट्टेश पुं इत० । अर्जुने । सुभद्रापत्न्यादयोष्यत् ।

सुभाञ्जन पुं सुष्ठु भाति भा-क कर्क० । शोभाञ्जनवृक्षे ।

सुभिन्न वि० सुखेन लब्ध्वा भिन्ना यत् प्रयाप्राप्तत्वात् । प्रच-
राव्रतवि कालादौ । [पुष्पिकायास्

सुभिन्ना स्त्री० सुष्ठु भिच्छते व्याच्यतेऽसौ सु-भिन्न-य । धातु
सुभीरक पुं सुष्ठु भीः सुभीः तामोरयति विरहिण्याम् ईर-
ण्यत् । प्रज्ञावृक्षे ।

सुभूति पुं सुष्ठु भवति । सु-भू-तिच् । पण्डितभेदे । प्रा० ।
सुन्दरविभूतौ स्त्री० इव० । तद्वति वि० । विल्ववृक्षे पु० ।

सुभृश न० सुष्ठु श्शस् । अतिशये दाक्ष्ये । तद्वति वि० । [वि०
सुभृ(भू) स्त्री० सुष्ठु भुर्यस्याः वा जङ् । नाय्याम् सुन्दरभू युक्ते ।
सुभ न० सुष्ठु भूयतेऽद्ः सु-भा-घञर्थे क । उष् । चन्द्रे, कर्पूरे,
नभसि च पु० ।

सुमङ्गला स्त्री० सुष्ठु मङ्गलं यस्याः ५ व० (माकड्ढाता) वृक्षे
सुमङ्गलयुक्ते वि० स्त्रियां ङोष् । 'सुमङ्गली इयं वधूरिति श्रुतिः'
सुमदन पुं सुष्ठु मदयति कोकिलान् मद-णिच् ल्यु । आन-
वृक्षे । [सधुररसयुक्ते वि०

सुमधुर न० प्रा० । अत्यल्पप्रियवाक्ये, सान्त्वनवाक्ये च । अति-
सुमन पुं सुष्ठु मयते मन-अप् । गोधूमे, धुकूरे च ।

सुमनःपत्रिका स्त्री० सुमनसः जात्यादिव पत्रमस्याः कप्
अत इत्त्वम् । जानीपत्रिकायाम् । [इत० । जातीकवे

सुमनःफल पुं सुष्ठु मनो यस्मात् ताडक फलमस्य । कपिले,
सुमनस् न० सुष्ठु मनो यस्मात् यस्य वा । पुष्पे । न० व० इत्यन्ये
'किं सेव्यते सुमनसां मनसापि गन्ध इति' रश्मिगङ्गाधरः ।
मालतां स्त्री० । प्रयत्नचित्तयुक्ते वि० । प्रा० । प्रशान्ते मनसि न०

सुमना स्त्री० सुष्ठु मयते मन-अप् । मालतीवृक्षे ।

सुमनोरजस् न० इत० । पुष्पधूलौ परागे । [वि०

सुमिता स्त्री० लक्ष्मणमातरि दशरथपत्नीभेदे । सुन्दरभित्तयुक्ते
समुख पुं सुष्ठु सुखमस्मात्, अस्स वा । गोपथे, पण्डिते

शक्रभेदे, नागभेदे, शितार्जके, वर्वरे, वनवर्धिरिकायासु ।
सुप्रसन्नवदने, मनोहरे च वि० । स्त्रियां ङोष् ।

सुमूल पुं सुष्ठु मूलमस्य । श्वेतशोभाञ्जने । शालपर्वणां, पुष्पि-
पर्वणां च स्त्री० । सुन्दरमूलयुक्ते वि० । संचायां कन् ।
गर्जरे न० । [सुन्दरमेखलान्विते वि०

सुमेखल पुं सुष्ठु मेखला यस्मात् ५ व० । सुप्रवृक्षे, इव० ।
सुमेधस् स्त्री० सुष्ठु मेधा यस्याः ५ व० अस्मिच् । ज्योतिष्प्रत्या-
लतायाम् इव० । सुन्दरमेधायुक्ते वि० ।

सुमेरु पुं प्रा० । पर्वतभेदे, जपमालापीमास्थयुटिकायाश्च ।
सुम्भा(ह्वा) पुं गुल्म-अच् पु० । देशभेदे । तद्देशवासिनि पुं न० व० ।
सुयामुन पुं यस्याया इदम् सुष्ठु वाचनं प्रियत्वेनास्त्यस्य अच् ।
विष्णौ, वत्सराजे, प्रासादविषये, पर्वतभेदे, मेघभेदे च ।

सुयोधन पुं सुखेन युध्यतेऽसौ सु+युध-युच् । धृतराष्ट्र-
राजपुत्रे दुर्योधने ।

सुर पुं सुष्ठु रातिददाल्यभीष्टं सु+रा-क । देवे, स्वर्ग्ये, पण्डिते च
सुरक्षता स्त्री० इत० । गुडूच्याम् । देवनिमित्ते वि० ।

सुरक्तक पुं सुरक्त इव कायति कै-क । कोषाक्षे, स्वर्णगैरिके च
सुरगुक् पुं इत० । वृक्षस्तौ ।

सुरग्रामणी पुं सुराणां ग्रामणीः नेता । इन्द्र ।

सुरङ्ग न० सुष्ठु रङ्गो यस्मात् ५ व० । हिङ्गुले, (वर्णकसाठि)
भेदे । प्रा० । नागरङ्गे, गर्तभेदे च ।

सुरङ्गधातु पुं सुष्ठु रङ्गो रङ्गनं यस्मात् कर्क० । गैरिके ।

सुरङ्गिका स्त्री० सुष्ठु रङ्गो रङ्गनं यस्याः ५ व०, कप् अत
इत्त्वम् । सूयायाम् । [नासायाम्, रक्तशोभाञ्जने च ।

सुरङ्गी स्त्री० सुष्ठु रङ्गो यस्याः ५ व० गौ० ङोष् । काक-
सुरज्येष्ठ पुं इत० । चतुर्मुखे ब्रह्मणि ।

सुरञ्जन पुं सुरञ्जयति सु+रन्ज-णिच् ल्यु । शुवाके ।

सुरत न० सु+रन् भावे क्त । स्त्रीपुंसयोः सङ्गमरूपे रमण
भेदे सु-रन्-कर्त्तरि क्त । अत्यन्तरति वि० ।

सुरता स्त्री० सुराणां समूहः भावो वा नृत्त वा । देवसमूहे,
देवले च । सु+रन्-क्त । अत्यन्तरतायां-स्त्रियाश्च ।

सुरथ पुं सुष्ठु रथोऽस्य । चन्द्रवंशे नृपभेदे 'सुरथो नाम-
राजाभूदिति' चण्डो । सुन्दररथयुक्ते वि० । [दासवृक्षे

सुरदार न० सुरप्रियं सुरलोकपथ्यं लसच्छ्रितं वा दास । देव-
सुरदीर्घिका स्त्री० सुराणां दीर्घिकैव । गङ्गायाम् । सुरवा-
प्यादयोष्यत् ।

सुरदुन्दुभी स्त्री० सुराणां दुन्दुभीवाङ्मादकत्वात् । तलस्याम्
सुरद्वम पुं सुरप्रियो द्वमः । देवदारुणि, देवनले च ।

सुरहिम् पु० सुरान् हेहि हिप-किप् । असुरे देवदेहरि लि०
सुरधुसु न० इत० । इन्द्रधुसु ।

सुरधूप पु० सुरप्रियो धूपः । रात्रे (धुना) ।

सुरन(या)दी स्त्री० इत० वा यत्नम् । गङ्गायाम् सुरधुन्यादयोऽप्यत्र

सुरनाल पु० सुरप्रियं नालमस्य । देवनलदृष्टे ।

सुरपति पु० इत० । इन्द्रे हरेषादयोऽप्यत्र ।

सुरपथ पु० सुराणां पन्था यत्र अच् समा० । आकाशे

सुरपर्णं न० सुरप्रियं पर्णमस्य । सौगन्धिके क्षोपधमेदे ।

सुरपरिष्क पु० स्त्री० । सुरप्रियं पर्यं शाक० तद्वत्स्य ठक् ।

सुरपुत्राग्रे ।

सुरपर्णी स्त्री० सुरप्रियं पर्णं यस्याः स्त्री० । पलाशीदृष्टे ।

सुरपादप पु० इत० । कल्युष्टे सुरदत्तादयोऽप्यत्र ।

सुरपुत्राग पु० सुरप्रियः पुत्रागः । पुत्रागमेदे ।

सुरपुरी स्त्री० इत० । कश्मिरावल्यां सुरभगव्यादयोऽप्यत्र ।

सुरप्रिय पु० इत० । अगस्त्यदृष्टे, दृष्टस्यते, इन्द्रे च । जान्यां,
खर्गकदल्याश्च स्त्री० ।

सुरभि न० सु+रभ-इन् । स्वर्णे, सुन्दरे, गन्धाश्छान च ।

चक्षुके, जातीफलदृष्टे, वसुने जलौ, 'स सुरभिं सुरभिं

सुसनीभरैरिति माधः । सुगन्धे, शशीदृष्टे, कदम्बे, कण-

सुगुहौ, गन्धलक्षणे, वकुलदृष्टे, रात्रे, चैत्रे सावि, पण्डिते,

गन्धफले च पु० । शल्लक्यां, रुद्रजटायां, जालकामेदे, गवि-

सुरायां, नवमानिकायां, तलस्यां, प्रथिव्यां, गवां जातरि

च स्त्री० वा डीप् । भीरे, सहस्रयुक्ते, मनोहरे, विश्वाते,

च लि० ।

सुरभिका स्त्री० सुरभि+स्त्रार्थे कन् । (चापाकला) । दृष्टे ।

सुरभित्वञ् स्त्री० सुरभिः त्वञ् यस्याः । स्थूलैलायाम् ।

सुरभिदाक पु० सुरभि दाक यस्य । वरलदृष्टे ।

सुरभिपत्ता स्त्री० सुरभि पत्तमस्याः । जम्बूदृष्टे, राजजम्बूदृष्टे च

सुरभि वल्कल न० सुरभि वल्कलमस्य । गुह्यत्ववि (दारविभि)

सुरभिस्त्रवा स्त्री० सुरभिः स्वरो निधन्दो यस्याः । शल्लक्याम्

सुरभृत्तिका स्त्री० सुरप्रिया भृत्तिका । त्वय्यम् । (वर्णकभाटि)

सुरमेदा स्त्री० सुरप्रियो मेदोऽस्याः । अहामेदायाम् ।

सुरर्वि पु० सुरप्रियः कविः । नारदादिषु कविषु ।

सुरलता स्त्री० सुरप्रिया लता । महाज्योतिषास्याम् ।

सुरलोक पु० सुराणां लोकः वाक्स्थानादिः । स्वर्गे । सुरभुव-
नादयोऽप्यत्र ।

सुरवर्त्मन न० सुराणां वर्त्म यत्र । आकाशे ।

सुरवज्रभा स्त्री० इत० । श्वेतवज्रायाम् ।

सुरवल्ली स्त्री० सुरप्रिया वल्ली । तलस्याम्

सुरवैशिन् स्त्री० इत० । असुरे सुरविरोधिनि लि० । सुर-
रिपुप्रभूतयोऽप्यत्र ।

सुरस न० सुखेन रस्यते सु+रस-ञच् । बोले, तले, गन्धलक्षणे,
सिन्धुवारे मोचरसे च । प्रा० स्नादौ रसे । इव० । सु-

स्नादरसयुक्ते लि० । तलस्यां पु० स्त्री० । राज्ञायां, नाग-

जातरि, भिम्बेयायां, ज्ञाज्ञायां, महाशतावस्थां च स्त्री० ।

सुरसुन्दरी स्त्री० सुरप्रिया सुन्दरी । मेनकाद्याश्चरसु, यो-
गिनीमेदे च ।

सुरा स्त्री० सुर+क सुर+क वा । मद्ये, चक्षुके च ।

सुराकर पु० सुराया आकरः । मद्योत्पत्तिस्थाने ।

सुराचार्य पु० इत० । दृष्टस्यते ।

सुराजक पु० सुषु राजते राज-ण्वल् । भङ्गराजे । इव०

कप् । सुन्दरराजान्विते लि० ।

सुराजम् पु० सुषु पूज्यते राजा नटश्च । सुन्दरे राजनि ।

इव० । सुन्दरराजस्वामिके देशे लि० ।

सुराजीविन् पु० सुरां सुरासम्पादनभाजीवति आ+जीव
णिनि । शौचिष्ठके । [स्वावदनक' इति स्रुतिः

सुराप लि० सुरां पिबति पाकः । मद्यपानकारके 'सुरापः

सुरापणा स्त्री० इत० । गङ्गायाम् । सुरतरङ्गिण्यादयोऽप्यत्र ।

सुरापान न० सुरा पीयतेनेन पा+कल्ये क्युट् । अवदंमे

(चाटनी) सुरायाः पानं येषां यावत् । प्राच्यदेशस्थे जने पु०

सुराभाग पु० सुराया भागः अपभागः । सुरासख्ये ।

सुरासख्य पु० इत० । सुराया अपभागे ।

सुरारिहन्तृ पु० सुराणामरिं हन्ति हन-हच् । विष्णौ ।

सुरार्ह न० सुरान् देवानर्हति अर्ह-अच् । हरिचन्द्रे ।

सुराष्ट्र पु० इव० देशमेदे (सुराष्ट्र) ।

सुराष्ट्रज न० स्त्री० सुराष्ट्रेणे जायते जन-ड । हवरिकायाश्च
लक्ष्यदृष्टे, विषमेदे च पु० । तद्देशजातत्वात् लि० ।

सुराह पु० सुरपूर्विका आह्वा यस्य मूरान् आह्वयति गन्धेन

आ+ह्वे-क वा । देवदाकदृष्टे, अक्षयके, हरिद्रादृष्टे च ।

सुरह पु० सु+रज-अच् पु० । शोभाजनदृष्टे ।

सुरूप न० सुन्दरं रूपमस्य । तले । सुन्दररूपवति लि०
पण्डिते पु० । गालपण्यां भार्यायाम् च स्त्री० । प्रा० ।

सुन्दरे रूपे न० ।

सुरुहक पु० सु+रह-कन् पु० । गर्हभाष्ये । [तलस्यां स्त्री०

सरेव्य पु० दृष्ट्यते पूज्यते यज-क्यप् इत० । दृष्टस्यते ।

सुरेन्द्र पु० सुराणामिन्द्रः श्वेतः राजा वा । इन्द्रे सुरराजे ।

सुरेभ न० सु+रेभ-अच् । रङ्गे । (रांग) ।
 सुरेवट उ० सुट रेवटः सु+रेव-अट्ट न वा । रावपूने ।
 सुरेखर उ० सुराणादीवरः । रुद्रे, रुद्रे च । स्वर्गगङ्गायां,
 दुर्गायाञ्च स्त्री० ङीप् । [जाङ्गायां स्त्री० ।
 सुरेष्ट उ० इत० । शाले, सरपुनागे, शिवमङ्गाभू च
 सुरोत्तम उ० सुरेष्टोत्तमः । स्वर्ग्यं, देवश्रेष्ठे लि० ।
 सुरोत्तर उ० सुरेष्ट तत्पुत्रनेपुत्तरः ञेष्टः । चन्दने ।
 सुरोद उ० सुरेष्ट उदकमस्य उदादेयः । सरासयुद्धे ।
 सुलभ लि० सुखेन लभ्यते सु+लभ-खल् । अनायासलभ्ये ।
 मायपर्याय, धूमपत्तायाञ्च स्त्री० ।
 सुलोचन उ० सुष्टु लोचनमस्य । हरिणे । सुन्दरनेत्रयुक्ते लि०
 सुलोमशा स्त्री० सुलोमानि सन्त्यस्याः श । काञ्चनकुण्डले
 सुलोमयुक्ते लि० । [मांसच्छदायाञ्च ।
 सुलोमा स्त्री० सुष्टु, लोमाश्चस्याः ङीप् । ताम्रवल्ग्याम्,
 सुलोहक न० प्रा० । पित्तले । [वि० श्लियां ङीप् तस्य नच
 सुलोहिता स्त्री० प्रा० । अस्मिन्निष्ठाष्टये । सुरक्षवर्णे पु० तद्वति
 सुवक्त्र उ० सुवुवक्त्रं चैवनात् यस्मात् । वनवर्ष्याम् इच० । सुन्द-
 रानयुक्ते लि० । प्रा० । सुन्दरे सुखे न० ।
 सुवचस् लि० सुष्टु वचोऽस्य । वाक्मि नि ।
 सुवचक उ० सुष्टु वचयति सु+वच्-णिच्-खुल् । सर्जिकाक्षारे
 सुवर्चला स्त्री० सुष्टु वचयति वर्च-णिच्-कलच् । स्वर्ग्यभार्या-
 याम्, अतस्याम्, आदिभक्त्यायां, ब्राह्मण्याञ्च । देशभेदे उ० ।
 सुवर्चिक उ० सुवर्च+अच्-वर्चैठल् । सर्जिकाक्षारे । जलकायां स्त्री०
 सुवर्चिन् उ० सु+वर्च-णिच्-णिनि । सर्जिकाक्षारे ।
 सुवर्ष न० सुष्टु वर्षोऽस्य । खनायख्याते धातुभेदे, हरि-
 चन्दने, स्वर्ग्यगैरिके, धने, नागेश्वरे । 'कर्षं सुवर्षस्य
 सुवर्षसंज्ञ' नियुक्ते कर्षमिते काष्ठने च यज्ञभेदे, धसूरे
 कण्ठगुण्डौ च उ० । सुष्टु वर्षो रूपमक्षरं वासः । सुष्टु
 सुन्दराक्षरयुक्ते च लि० । 'न सुवर्षमयो तदुः परं ननु
 वागपि तावको तथेति नैषधम् ।
 सुवर्षक न० सुवर्षमिव इवार्थे कन् । पित्तले, सुष्टुवर्षोऽस्य
 कप् । सुन्दरवर्षयुक्ते लि० । [व्याम् (चांपाकला) ।
 सुवर्षकदली स्त्री० सुष्टु, वर्षो यस्याः कर्म० । स्वर्षवर्षकद-
 सुवर्षकार उ० सुवर्षं सुवर्षजयभूषणादि करोति क-अच् ।
 (सेकरा) स्वर्षकारे जातिभेदे ।
 सुवर्षगैरिक सुवर्षमिव पीतं गैरिकम् । (वर्षकमाटि)
 गैरिकभेदे । [व्याम् ।
 सुवर्षनकुली स्त्री० सुवर्षमिव पीता नकुली । अहाज्योति-

सुवर्षप्रसव न० सुवर्षस्य प्रसव इव । एकवालुके ।
 सुवर्षवर्षिण् उ० सुवर्षस्य वर्षिण कवचिकयादिकर्ता ।
 जातिभेदे (सोनारवने) स्वर्षवर्षिण्प्रभृतयोप्यत ।
 सुवर्षयूथी स्त्री० सुवर्षमिव पीता यूथी । पीतवर्षयूथिकायाम्
 सुवर्षवर्णी स्त्री० सुवर्षस्येव वर्णी यस्याः । हरिद्रायाम्
 स्वर्षतुल्यवर्णयुक्ते लि० ।
 सुवर्षा स्त्री० सुष्टु, वर्णी यस्याः । कालागुर्वणि, वाञ्छालके च
 स्वर्षवर्णीयां, हरिद्रायां, आसुकर्यां च स्त्री० ङीप् ।
 सुवयस् स्त्री० सुष्टु, वयोऽस्याः । प्रौढायां स्त्रियाम् ।
 सुवलि(त्ती) स्त्री० प्रा० । सोमराजीवतायाम् ।
 सुवहा स्त्री० सुखेन उद्यते वायुनासौ सु+वह-खल् ।
 श्रेफालिकायां, राक्षायां, गोधापद्याम्, एलापय्याम्, यक्ष-
 क्वां, वीणायां, विटतायाम्, रुद्रजटायां, हंसपद्यां, मन्त्र-
 नाकुल्यां, सुसल्यां, नीलसिन्धुवारे च । सुखवाद्ये लि० ।
 सुवास उ० सुष्टु वासः । सुन्दरे सुखनिवासे च । इच० । रुद्रन्व-
 युक्ते, सन्निवासान्विते च लि० ।
 सुवासिनी स्त्री० सुखेन वसति सु+वस-णिनि । चिरवृष्ट्यां
 चिरं पितृकुलवासिन्याम् स्त्रियाम् ।
 सुविद् उ० सुष्टु वेत्ति विद्-क्लिप् । पण्डिते । सुष्टु विद्यते लभ्यते
 विद-लामे क्तिप् । गुणाढ्यायां स्त्रियाम् ।
 सुविद् उ० सु+विद-क् । कञ्चुकिनि ।
 सुविद् उ० सुविदं गुणाढ्यां स्त्रियवतति अत-क्लिप् । अथे
 सुविद् उ० सुविदतं राजानं खाति ला-क् । अन्तःपुरे-
 हाधिपते, कञ्चुकिनि च । सुविदता राज्ञः लोचते ला-क् ।
 अन्तःपुरस्थनाय्याम् स्त्री० । [युक्ते लि० ।
 सुविनीता स्त्री० सु+वि+नी-क् । सुमीलायां गवि । सुविनय-
 सुवीज उ० सुष्टु, वीज्यतेऽसौ वीज-क् । (खसुखसे) हृत्तभेदे
 इच० । सुन्दरवीजवति लि० । प्रा० । सुन्दरे वीजे न० ।
 सुवीरक न० सु+वीर खल् । सौवीराङ्गने ।
 सुवीराक्ष न० सुवीरयति वीज्यान्वितं करोति सु+वीर-
 अच् कर्म० । काञ्चिके । [प्रा० । उत्तमे वीर्ये न० ।
 सुवीर्य न० सुष्टु वीर्यं यस्मात् । वदरोकले । वनकापांस्यां स्त्री०,
 सुष्टु उ० सुष्टु वृत्तः वर्तुलः । शूरये (वील) सुन्दरवृत्ता-
 न्विते लि० । शतपद्मां, काकल्यां, शचायाञ्च स्त्री० ।
 सुवेगा स्त्री० सुष्टु वेगे वायुनिष्कारणवेगे यस्याः ५ त० ।
 अहाज्योतिहत्याम् ।
 सुवेला उ० सुगता वेला सुष्टुवृत्तं येन । लिङ्गटपर्वते । सुष्टु वेला
 मर्यादा स्थितिः यस्य । यान्ते, प्रणते च लि० ।

सुनेष उ० सुखेन विशयते उपभुज्यते सु+विश-चञ् । श्वेतेचौ
सुन्दरवेशयुक्ते लि० । [सुन्दरव्रतयुक्ते लि० ।

सुव्रती स्त्री० सुपु व्रतं नियमो यस्याः । सुशीलायां गतिं
सुशर्मन् उ० श्-सन्नि- सुपु, शर्मा सुखं यस्य । नृपभेदे
सुन्दरसुखवति लि० ।

सुशल्य उ० सुपु दृढं शल्यं यस्मात् । खदिरः । [रके च
सुशवी स्त्री० सु+शव-अच् गौरा० ङीष् । कारवेले, कृष्णजी-
सुशाक न० सुपु शाको यस्मात् ५७० । आर्द्रके । तत्संयोगे
हि शाकस्य सुखादता । सुपु शाको यस्य । चञ्चु-
शाके, तण्डुलीये, (नटेशाक) भिरुजायाञ्च उ० ।

सुशिख उ० सुन्दरी शिखा यस्य । वङ्गौ, चित्तकटचे च
शोभन शिखायुक्ते लि० मयूरशिखायां स्त्री० ।

सुशीत न० प्रा० । पीतचन्द्रे अतिशीतलसर्गः । तद्वति लि०

सुशीतल न० प्रा० । गन्धहृत् अतिशीतयुगयुक्ते लि० ।

सुशीता स्त्री० प्रा० । शतपत्रग्राम, शीतयुगवत्यां स्त्रियां च ।

सुशोम उ० सु+श्वे मन् सस्यसारणञ् । शीतलसर्गः । तद्वति लि०

सुशील उ० सुन्दरं-शीलमस्य । विष्णुपार्श्वचरभेदे शोभनचरि-
तान्विते लि० । [युक्ते लि०

सुश्रीक स्त्री० सुन्दरो श्रीरस्य कर् । सल्लकीवृत्ते । सुन्दरश्री-
सुश्रुत उ० सु श्रूयते सु+श्रु-क्त । विन्वाभिलचनिपले चिकि-
त्साशास्त्रकर्त्तरि स्निभेदे, तत्कृतपत्रे च । सुन्दरश्रुते लि०
‘देवाकर्षय सुश्रुतेन चरकस्रोक्तेनेति, नैपथम् ।

सुश्लिष्ट लि० सु+श्लिप-क्त । सुसंयुक्ते दृढमिलिते ।

सुषम उ० सुन्दरः समः प्रा० पत्वम् । शोभने, समे च परमायां
शोभायां स्त्री० । [जीरके, कृष्णजीरके च ।

सुषवी स्त्री० सु+सु-यच् गौ० ङीष् । कारवेले, सुदकारवेले,

सुषामन् लि० सुपु साम यस्य सुषामादि० पत्वम् । सुषामन्ने
स्त्रियां वा डाप् ङीप् च ।

सुषि स्त्री० सुष-इन् पृ० गस्य सः । सुषौ क्रिद्रे ।

सुषिर न० सुष-किरच् पृ० गस्य सः । क्रिद्रे । [लि०

सुषीम उ० सुपु सीमा यस्य । शीतलसर्गः । तद्वति, मनोमे च

सुषुप्त न० सु+सुप-भावे क्त । ‘यत् सुप्तो न कञ्चन कामं
कामयते न कञ्चन स्त्रिं पश्यति तत् सुषुप्तसिति’ श्रुत्युक्ते
ज्ञानशून्यावस्थामेदे । कर्त्तरि क्त । तदवस्थान्विते लि०

सुपुप्ति स्त्री० सु+सुप-क्तिन् । पुरीतति नाद्यां मनसः संयोग-
रूपे सर्वज्ञानशून्ये वेदान्तोक्ते सर्वपदार्थशून्ये च अवस्था-
भेदे ‘सुपुप्तिकाले सकले प्रलीये’ इति श्रुतिः ।

सुपुम्ना, स्त्री० सुपु इत्यव्यक्तं शब्दं ज्ञायति यत् क्ता-क ।

तन्मोक्ते मेरुदण्डवाहस्ये इडापिङ्गलानाडोर्मध्यस्थे सूक्ष्मे
नाडीभेदे ।

सुषेण उ० सुपु सेनयति सेनां करोति अच् पत्वम् । कर-
मर्दके (करमचा) वेतसे, चिकित्सके-वानरभेदे च, विष्टति
स्त्री० ङीप् । कन् अत इत्त्वम् । कृष्णविष्टति स्त्री० ।

सुपु अव्य० सु+स्था-क्त । अतिशये, प्रशस्ते, सत्ये च ।

सुसंस्कृत लि० सु+सम्+क्त-क्तं सुम् च । पयत्नेन इतादि-
नानाद्रव्येण पके व्यञ्जनादौ ।

सुसम्पद् स्त्री० प्रा० । सौभाग्ये सुपु सम्पद् यस्य । सुमन्त्रेदे लि०

सुसार उ० सुपु सारोऽस्य । रत्नखदिरः ।

सुसिकता स्त्री० प्रा० । शर्करायाम् । उत्तमवाल्मुकायां व० व०

सुस्य लि० सुखेन तिष्ठति स्या-क । आरोग्येण युक्ते सुखिनि च

सुखा स्त्री० सु+स्यै-क । (खेसारो) शमीधान्यभेदे ।

सुखात लि० सुपु स्नातः सु+स्यै-क्त । मङ्गलद्रव्येण ज्ञतस्नाने

सुहित लि० सु+धा-क्त । दमे, विहिते च । प्रा० । सुन्दरहिते
न० । ५७० । अग्निजिह्वाभेदे स्त्री० ।

सुहृद् उ० सुपु हृदयं यस्य मित्रार्थे हृदादेशः । मित्रे
ज्योतिषोक्ते लम्बाज्ञतृथस्थाने च ।

सुहृदय लि० सुपु हृदयं यस्य । प्रशस्तमङ्गले । प्रा० । सुचित्ते न०

सुहृदल न० सुहृदेव वलम् । मित्ररूपे सैन्ये ।

सू स्त्री० सू-किप् । सूतौ, प्रसवे, लेपे मेरणे च ।

सूक न० सू-मेरणे क्तिप् सार्थे कन् । उत्पले, बाणे, वाते च

सूकर उ० सू-इत्यव्यक्तं शब्दं करोति क्-अच् । वराहे,
कुम्भकारे, नृगभेदे च । वराहक्रान्तायां, वराहयोषिति च
स्त्री० ङीप् ।

सूक्त न० सु+वच-क्त । सुन्दरकथने, एकार्यप्रतिपादके एक-

देवत्ये वेदमन्त्रसमुदाये च । यथा श्रीसूक्तं पुरुषसूक्तमित्यादि
तानि च वेदे बह्विनि सन्ति तत् महादानोपयोगिनी कति
चित् सूक्तानि दानादानादिप्रवृत्तौ अस्माभिः उद्धृतानि ।

‘जप्यानि सूक्तानि तथैव चैषांमिति वङ्गपुराणम् ।

सूक्तं न० सूच-सून् । कैतवे, अध्यात्मपदार्थे, अलङ्कारभेदे
च । कतकटचे पु० । अणुपरिमाणवति, अल्पे च लि० ।

सूक्ष्मकृष्णफला स्त्री० सूक्ष्मं कृष्णं फलं यस्याः । मध्यम-
जम्बूवृत्ते ।

सूक्ष्मतण्डुल उ० सूक्ष्मतण्डुलोऽस्य । (खसखस) इति ख्याते,
प्रिप्लव्यां स्त्री० । [कुशाश्रीयुद्धौ ।

सूक्ष्मदर्शन लि० सूक्ष्मं पश्यति दृश-णिनि । अत्यन्तसुषुप्तौ

सूक्ष्मपक्ष उ० सूक्ष्मं पक्षमस्य । धान्यके, वनजीरके, देवसर्पणे,

जवुवदरे, सुरपरे, वनवर्ष्या, वाववउचे, लोहितेशी च ।
शतपुष्पायां, शतावर्ष्या, लघुजाह्म्यां इरावभायां, आकाश-
मांस्याश्च स्त्री० । कए अत इत्थम् । तत्रैव ।

सूक्ष्मपिप्पली स्त्री० कर्म० । वनपिप्पल्याम् ।

सूक्ष्मपुष्पा स्त्री० सूक्ष्माणि पुष्पाण्यस्याः । यवतिक्तायाम् ।

सूक्ष्मफलाला स्त्री० सूक्ष्म फलमस्याः । भूम्यामलक्याम् ।

सूक्ष्मवदरी स्त्री० कर्म० । भूमिवदर्याम् ।

सूक्ष्मभूत न० कर्म० । वेदान्तप्रसिद्धे अपञ्चीकृते भूम्यादीनां
प्रधानां भूतानां सूक्ष्मांगभेदे ।

सूक्ष्ममूला स्त्री० सूक्ष्मं मूलमस्याः । जयन्त्याम् ।

सूक्ष्मपल्ली स्त्री० कर्म० । तावपल्लीां, जतुकायाञ्च ।

सूक्ष्मबीज पु० सूक्ष्मं बीजमस्य । (खसखस) ख्याते एके ।

सूक्ष्मशर्करा स्त्री० कर्म० । बालुकायाम् ।

सूक्ष्मशाख पु० सूक्ष्मा शाखाऽस्य । जानवर्षुरे ।

सूक्ष्मशालि पु० कर्म० । अणुधान्ये प्रज्ञाकादायै ।

सूक्ष्मा स्त्री० सूच-अन् टाप् । यूथिकायां, सुट्टैलायां,
कख्यां, बालुकायाञ्च ।

सूक्ष्मैला स्त्री० कर्म० । सुट्टैलायाम् (सुजराटी एलाच्) ।

सूच पैशुने (अनदोहे) अद० पु० उभ० सक० सेट् । सूचयति ते
असूचचत् ।

सूचक लि० सूचयति अन्तर्दुहति सूच-ब्लु, ल् । पिशुने अन्त
दोहयति, बोधके च । काके, कुकुरे, विडाले, मिगाचे,
सिंहिगणे, एवै, नाटकप्रसिद्धे सूत्रधाराख्ये प्रधाननटे,
कयके, सूक्ष्मशाली च पु० ।

सूचन न० सूच-लुट् । हिंसने, ज्ञापने च । युच् । तल, इट्टी,
मोडायाम् अभिनये च स्त्री० ।

सूचि(ची) स्त्री० सूच-इन् वा डीप् । शिखायां, जीवनसाधने
खनामख्याते लोहमयप्रदार्थे च । [जीविनि (दरजि) ।

सूचिक लि० सूचिः तया जीवनं शिल्पमव्यस्य ठन् । सूच्या-
सूचिका स्त्री० सूचि+साधे कन् । सूच्याम् सूचिरिव इवार्थे
कन् । हस्तिशुश्रूषायाम् । [मिततया मेयलात्तपालम् ।

सूचिकाभरण न० वैद्यकोक्ते औषधभेदे तस्य च सूक्ष्मप-
सूचिकासुख पु० सूचिकेव क्रमसूक्ष्मं सुखमस्य । गङ्गे ।

सूचिचेत न० सूच्याकारं चेतम् । लोलावल्यां प्रसिद्धे
सूच्याकारके चेतभेदे ।

सूचित लि० सूच-क्त । कथिते, बोधिते, हिंसिते च ।

सूचिपत्तक पु० सूचिरिव पत्रमस्य कए । सितार्जकयाके
सूचीदलादयोष्यल ।

सूचिपुष्प पु० सूच्याकारं पुष्पं पुष्पायं यस्य । केतकहृजे
सूचीपुष्पादयोष्यल ।

सूचिशालि पु० कर्म० । सूक्ष्मधात्ये श्यामाकादायै ।

सूचीपत्ता स्त्री० सूचीव पत्रमस्याः । गण्डदूच्यायाम् ।

सूचीसुख सूचीव सुखमस्य । सितकुप्रे । हीरके न० ।

सूच्यग्रस्थूलक पु० सूच्यग्रमिव स्थूलः स्थाये कन् । (उसुखङ्ग)
दणभेदे ।

सूत पु० सू-प्रसवे प्रेरणे ऐश्वर्ये वा क्त । सूत्ये, । जलियजाते
ब्राह्मणीगर्भजे वर्षसङ्करभेदे, लट्टरि, सारथौ बन्दिनि,
भागधे, लोमहर्षणाख्ये पुराणवक्त्ररि च पारदे पु० न० ।
प्रसूते, प्रेरिते च लि० ।

सूततनय पु० सूतस्य तनयः । भारतप्रसिद्धे राधये कथ्ये
सूतपुलादयोष्यल । तस्य सूतपाणितत्वात्तथात्वम् ।

सूति स्त्री० सू-तिन् । प्रसवे 'प्रसवेः सूतिभारतैरिति' सूतिः
सूयते कण्ठ्यते सोमेऽतल सू-आधारे तिन् । सोमाभि-
षवभूमौ ।

सूतिका स्त्री० सू-क्त कन् अत इत्थम् । नवप्रसूतायां
स्त्रियाम् 'उदकां सूतिकां विनैति' सूतिः ।

सूतिकागार न० सूतिकाया निवासयोग्यगारम् । सूतिका
गृहे । सूतिकागृहादयोष्यल ।

सूतिकारोग पु० सू० इत्थ० । वैद्यकोक्ते रोगभेदे ।

सूतिकापटी स्त्री० सूतिकागृहपूष्पा पटी शक० । सूति
कागारे—प्रसवावधि पठे दिवसे पूज्यायां पठोदेष्याम् ।

सूत्यान लि० सूट्, उत्त्यानस् उत्थोगो यस्य । उत्तरे,
कर्षकृशवे । [रसपाने च ।

सूत्या स्त्री० सू-कथ् नि० । यथाङ्गस्नानभेदे, अभिषये, सोम-
सूत्याशौच न० सूतिनिमित्तकशाशौचम् । जननाशौचे
'शावाशौचं न कर्त्तव्यं सूत्याशौचं विधीयते' इति सूतिः ।

सूच यन्त्रने वेष्टने च अद० पु० उभ० सक० सेट् । सूचयति ते असू
सूचत् ।

सूत न० सूत-अच् । वस्त्रसाधने तन्तौ, व्यवस्थायां, नाटक साधने,
प्रस्तावे 'खल्ल चरमसंदिग्धं' सारवत् विद्यतोसुखम् ।
अस्तोभनवयश्च कलं कल विदोविडरित्युक्ते शास्त्रभेदे च

सूतकण्ठ पु० सूतं कण्ठे यस्य । विमे, कपोते, खड्गरीडे च ।

सूतधार पु० सूतं नाद्यासाधनं धारयति धृ-णिच्-अन् ।

नाद्याङ्गसाधनयुक्ते नाटकप्रस्तावके प्रधाननटे, 'कलधारेण
सहिताः संलापं यत् कुर्वते' इति दण्डकपञ्च इत्ये,
शिक्षिभेदे (सुतार) च ।

रूपतुल्यं पुं रूपत्वार्थं पुं यत् । कार्पासि । [(दरजी) ।
 रूपतमिदं पुं रूपं, भिनति रूप्या, भिद-क्तिप् । रूप्याजीवे
 रूपतयत् नः रूपवापनयन्तम् । (तांत) रूपवापनयन्ते ।
 रूपला स्त्री रूपं वाति ला-क । तर्कुव्याम् (टेको) ।
 रूपं पुं रूपयति खागन् रूप-अच् । रूपकारके, व्यञ्जन-
 भेदे रूपे, सारथ्ये, अपराधे, लोभे, पापे च ।
 रूपेन नः रूप-ल्युट् । हिंसने, निःक्षेपे, अङ्गीकारे च ।
 रूपशाला स्त्री इतः । पाकशालायाम् ।
 रूपं नः रूप-क्त तस्य नः । पुष्पे, प्रसवे च । कर्त्तरि-क्त ।
 विक्रियते जाते च लिङ् ।
 रूपी स्त्री रूप-क्त तस्य नः । प्राणिबधस्थाने 'पञ्च रूपीना मृह-
 स्थलेति, मनुः तनयायां, गजगुह्यायाम् भांसविक्रये च ।
 रूपं पुं रूप-न् । पुष्पे अमुजे, रूप्ये, अर्कहले च कन्यायां-
 स्त्री वा ऊङ् ।
 रूपत नः रूपयति अनेन सु+रूप-वजनैक । सत्ये-प्रिये-
 वाक्ये, मङ्गले च तद्वति लिङ् ।
 रूपं पुं रूपेन पीयते सु+पा-वजनैक कृष्टं । (दावि) व्यञ्जन-
 भेदे सुवपति सु+वप-क्त कृष्टं । रूपकारे पाचके । आधारे
 क । भाण्डे । करणे क । सायके ।
 रूपकारं पुं रूपं करोति क-अच् । पाचके ।
 रूपधूनं न रूपी धूयतेनेन । हिङ्गौ, रूपपाके हि हिङ्गु-
 धूपदानं पाकशाले प्रसिद्धम् । [प्रख्याम् ।
 रूपपणी स्त्री रूपसाधनस्य सङ्ग्रहेष्वर्थसंख्याः ऊपि । सङ्ग-
 रूपश्रेष्ठं पुं रूपेषु तत्साधनेषु श्रेष्ठः । सङ्ग ।
 रूपार्ङ्ग नः रूपस्य तत्संस्कारकसङ्गस्यकरणम् । हिङ्गौ ।
 रूपं पुं सवति प्रेरयति कर्माणि लोकान् रूप-क्रान् । रूप्ये,
 अर्कहले च । रूप-क । पण्डिते ।
 रूपणं पुं रूप-ल्युट् । रूपणे (खोब) ।
 रूपतं लिङ् सु+रूप-क्त कृष्टं । दयावौ ।
 रूपरूपं पुं इतः । अरण्ये, गरुडापजे ।
 रूपरि पुं रूप-क्रिन् । रूप्ये, अर्कहले, यादवभेदे, पण्डिते च
 'सदा प्रस्थानि रूपरय' इति श्रुतिः राजसर्पे स्त्री ऊपि ।
 रूपरिणं पुं रूप-णिनि । पण्डिते । [अयोपदेशत्वाच्च यः ।
 रूप्यं (रूप्यं) अनादरे स्वाप-सक-सेट् । रूप्यं (रूप्यं)ति अरूप्यं (रूप्यं)ति
 रूप्यं (रूप्यं)ण नः रूप्यं (रूप्यं) ल्युट् । अनादरे ।
 रूपं पुं नः । रूप-इ-शस्यः । रूप्यशब्दे ।
 रूपगणा स्त्री रूप्यं इव गणा अस्याः पुं शस्यः गणम् ।
 रावणभगिन्याम् ।

रूप्यं स्त्री रूप्य-इ-शस्यः । रूप्यशब्दार्थे वा ऊपि ।
 रूप्यं पुं रूप-कप् नि- दीर्घश्च । दिवाकरे, अर्कहले, दानव-
 भेदे च ।
 रूप्यकान्तं पुं रूप्यस्य कान्तः प्रियः । स्फटिकमणौ रूप्य-
 सम्पर्कात् यत्नाम्निसम्पर्कस्तिष्ठन् मणौ च (आतसो) ।
 रूप्यग्रहणं नः रूप्यस्य राऊणा तदाक्रान्तभूष्यायया मृगण
 साक्तमणम् । ज्योतिषोक्ते राऊमवभूषिण्यायया
 रूप्यमण्डलस्य आक्रमणरूपे पासे
 रूप्यं पुं रूप्यात् जायते जन-ङ । शनिपक्षे, यमे, वैव-
 खते मनी, सुयोववानरे च रूप्यपुत्रादयोप्यत्र । यमुनायां
 स्त्री ।
 रूप्यभक्तं पुं रूप्यस्य भक्त इव प्रियः । वस्तुहले ।
 रूप्यमणिं पुं रूप्यप्रियः मणिः । रूप्यकान्तमणौ ।
 रूप्यलता स्त्री रूप्यभक्ता लता । आदित्यभक्तायाम् ।
 रूप्यवस्त्रो स्त्री रूप्यतुल्यद्रव्यका वस्त्रो । अर्कपुष्पिकाहले ।
 रूप्यसारथिं पुं इतः । अरण्ये गरुडापजे । रूप्यसूतादयोप्यत्र
 रूप्या स्त्री रूप्यस्य भार्या टाप् । अमानुष्यां, संज्ञानाम्नां
 रूप्यभार्यायाम् । मानुष्यां कुन्यान्त ऊपि । रूप्येव ।
 रूप्यलोकं पुं इतः । आतपे रौद्रे ।
 रूप्यवर्त्तं पुं रूप्यं इवावर्त्तते आ+वर्त्त-अच् । (छडछडिया
 लुपभेदे (छलफिया) शके च आदित्यभक्तायां स्त्री ।
 रूप्यप्रसन्नं पुं रूप्यप्रियः अप्रसा । रूप्यकान्तमणौ ।
 रूप्यार्द्धं पुं रूप्येण रूप्यांस्तकालेन अर्द्धः प्रापितः वह-क्त ।
 रूप्यांस्तसमये आगतातिथौ ।
 रूपकालं पुं रूपकालं कस्य नेत्वम् । शृगावे ।
 रूपकान् नः रूप-कन् कनिन् वा कस्य नेत्वम् । खोप्रान्त-
 भागे 'रूपकपो परिशेदि चेति' श्रुतिः । 'महाभूषाया
 शोभितो नृसिंहवदिति ।' श्लेषात् कस्यभ्यतामस्य ।
 रूपकान् नः रूप-कनिप् । खोप्रान्तभागे । पुं रूपकान् । अथान्
 रूपं पुं रूप-गक् गस्य नेत्वम् । भिन्दिपाडास्ते ।
 रूपगालं पुं रूप-गालन् गस्य नेत्वम् । जम्बूके, दैत्यभेदे च ।
 रूपकाचारं पुं रूपजति वर्जितलं रूप-क ततः स्थाप
 कन् कर्म । सर्वाकाचारे । [रूपीत्यपि ।
 रूपिणं पुं रूप-निक् । शतौ । अङ्गुशाले स्त्री गल वा ऊपि ।
 रूपिणीका स्त्री रूपि+कन् रैकन् वा । लावायाम् ।
 रूपति स्त्री रूप-भावे क्तिन् । गमने । करणे क्तिन् । पथि । [च
 रूपत्वरं लिङ् रूप-कारप् । गमनकर्त्तरि स्त्रियां ऊपि साच मातरि
 रूपं गतौ स्वाप-र-सक-अनिट् । सर्पति अरूपम् । अतोप-

देशत्वान्न यः । [पृथक्चैव धातुः अपोपदेशत्वस्य चिन्त्यम्
सुभ हिंसे स्वापरं सकं सेट् क्ता वेट् । सर्भति असर्भति ।
सुभर उ० सु-क्वरच् । सुभमेदे, गमनशीले लि० । [च ।
सुष्ट लि० सुज-क्त । निर्मिते, युक्ते, निश्चिते, वहुले, भूषिते त्यक्ते
सुष्टि स्तो० सुज-क्तिन् । निर्माणे, विद्यस्य निष्पाणे, स्वभावे,
च । कर्मणि क्तिन् । सुजमाने 'या सुष्टिः सुदुराद्येति'
शकुन्तला । [गर्भदातीनुपे ।

सुष्टिप्रदा स्त्री० सुष्टिं सर्जनं गर्भं प्रददाति प्रन्दा-क ।
सेक पु० सिच-वच् । सेचने जल दिना आर्द्रिकरणे । [पात्रभेदे
सेकपात्र न० सिच्यतेऽनेन सिच-करणे वच् कर्म० । (सेच्योनी
सेक्तृ पु० सिच्यति रेतः सिच-टच् । पत्न्यौ । सेचके लि० ।
सेचक पु० सिच्यति तोयेन पृथिवीम् सिच-ण्वल् । मेघे, सेक-
कत्तरि लि० ।

सेचन न० सिच-भावे ल्युट् । जलादिना आर्द्रिकरणे करणे
ल्युट् । सेचन्यां, लुष्टसेकपात्रां स्त्री० ङीप् ।

सेट् पु० सिट्-उन् । (तरसज्ज) ट्ये ।

सेतु पु० सि-तन् । सेलादेर्जलधारणार्थं (आल) (आक्ताल)
पदार्थं, वरुणहृद्ये, तन्मोक्तो प्रणवात्मके मन्त्रे च स्वार्थं
कन् । वरुणहृद्ये ।

सेतुबन्ध पु० इत० । लङ्कागमनार्थं श्रीरामेण नलकविद्वारा
कारिते ससृष्टेःपरि आलीवन्धे, सेलादेरालीवन्धे च ।

सेतुभेदिन् पु० सेतु भिनत्ति भिद-णिनि । दन्तीहृद्ये ।

सेतुवृक्ष पु० सेतुनामको वृक्षः । वरुणहृद्ये सेतुपरिस्थे वृक्षे च
सेतु न० सि-हन् । (वेडि) जिगडे ।

सेना स्त्री० सि-न सह इनेन प्रभुणा वा । सैन्ये । [रणे च ।

सेनाङ्ग न० इत० । हस्त्यश्वरथपदातिसंघाते, सेनाया उपक-
सेनाचर पु० सेनायां चरति चर-ट । सेनागामिनि 'सेना-
चरीभवदिभाननेति' नैषधम् । [सिनापतौ च ।

सेनानी पु० सेनां देवसेनां वा नयति नी-क्तिप् । कार्तिकेये,
सेनापति पु० इत० । कार्तिकेये, सेनाध्यक्षे च ।

सेनामुख न० इत० । सैन्याग्रे, हस्त्यश्वदिशंस्त्राविशेषे,
'(हस्तिनः त्वयः रथाः त्वयः अश्वा नव पदातयः पशुदय
एतत् ससृष्टये' । [यामिने सैन्ये ।

सेनारत्न पु० सेनां रत्नति रत्न-अण् । सेनारत्नाकारके
सेफ पु० सि-फ । शके पुंसोऽसाधारणचिह्ने ।

सेमन्ती स्त्री० सिम-भा गौ० ङीष् । (सेञ्जीवी) पुष्पहृद्ये ।

सेलु पु० सि-लु । स्नेहातकहृद्ये ।

सेवक पु० सोव्यति सिव-ण्वल् । सोदनकर्तार (दरजी) सेव-

ण्वल् । श्वत्से, दासे, अतुचरे च लि० ।

सेवधि पु० सेवं सेवनं दधाति धा-कि । शङ्खप्रभृतौ निधौ ।

सेवन न० सिव-सेव-वा ल्युट् । सूत्र्यादिना वस्त्रादेर्योजने
आश्रयणे, उपभोगे, वस्त्रने, पूजने, भजने च । सोव्यते-
टनया ल्युट् । सूत्र्यां स्त्री० ङीष् ।

सेवा स्त्री० सेव-अ । भजने, आराधने, उपभोगे, आश्रयणे च
सेवित लि० सेव-क्त । पूजिते, आराधिते, आश्रिते, उपभुक्ते च
सेव्य न० सेव-ण्वल् । वीरणमूले । अश्वत्से, हिज्जलहृद्ये च पु०

सेवाहं लि० । वन्दाहृद्ये स्त्री० ।

सेहली स्त्री० सिहले देगे भवा अण् ङीष् । सिंहपिप्पल्याम्
सेहिक पु० सिंहिकायां भवः ठक् । राहौ, तस्याः अपत्यम्
ठक् । सिंहिकीयोप्यल । [सिकताप्रचुरदेशे लि० ।

सैकत न० सिकताः सन्त्यल अण् । बासुकाप्रचुरे नद्यादितटे
सैकतेष्ट न० सैकतं स्थानमिदं यस्य । आर्द्रके ।

सैतवाहिनी स्त्री० सितावाः शर्करायाः अयम् अण् सैतो
मधुररसलं वहति वह-णिनि । वाड्दायां नद्याम् ।

सैद्धान्तिक पु० सिद्धान्तं वेत्ति ठक् । सिद्धान्ताभिज्ञे ।

सैन्यापत्य न० सेनापतेर्भावाः कर्म वा यञ् । सेनापतिधर्मै, तत्-
कर्मणि च 'सैन्यापत्यमेत्य व' इति कुमारः ।

सैनिक पु० सेनायां समवेति ठक् । मिलिते हस्त्यश्वादी ।

सैन्धव न० सिन्धुनदीसमीपे देशे भवम् अण् । लवणभेदे
सिन्धोरद्वारभवः । अण् । घोटके, तस्य सिन्धुदेशसमुद्र-
समीपस्यारव्यदेशोद्भवत्वात् तथात्वम् ।

सैन्धवघ्नन पु० सैन्धवमिव घनः । सैन्धवशिलावत् समन्तादे-
करसात्मके सिदानन्दस्वरूपे परमेश्वरे ।

सैन्य पु० सेनायां समवेति अण् । मिलिते हस्त्यश्वादी ।

सेनानां रंघः अञ् । सेनासमुदाये न० ।

सैरन्ध्री स्त्री० सीरं हलं धरति छ-मूल० क सुम् च सीरन्ध्रः
लपकलखेटं शिल्पकर्म अण् तदस्यास्ति अच् गौ० ङीष् ।
परमहृद्ये स्वयमे शिल्पकारिणि स्त्रीभेदे पु० सैरि-
न्ध्रीत्यप्यल ।

सैरिभ पु० सीरे हृत्ते तद्वहने इभश्च मूरः शकं तयः स्वार्थेऽण् ।
महिषे, 'सेवे सैरिभकहिनीमिह महालक्ष्मीमिति' महा-
लक्ष्मोऽप्यनम् । [किश्ट्याम् । स्वार्थं कन् तत्रैव ।

सैरीय पु० सीरस्येदम् अण् सैरं हृत्कारासर्हति अण् ।

सैरेय स्त्री० सैरं सीराकारसर्हति ठक् । क्षिप्याम् । ठक्ञ् ।

सैरेवकोप्यल ।

सैवाल न० सेवायै सीनादीनामुपभोगाय अलति पय्यंगीति अञ्

सेवालः ततः स्वार्थे अण् । शैवाले स्वार्थे कन् । तत्रैव ।

सोट् लि० सह-क्त वा इडभावः । चान्ते तित्तिचिते । कर्त्तरि
क्त । शीतादिसहजशेषे लि० ।

सोट्ट् लि० सह-हृच् वा इडभावः । सहजकर्त्तरि चमागीले
भोक्कण्ट् लि० सह उत्कण्ठया । औत्सुक्यान्विते व्यभीष्ट-
लाभेच्छया विलम्बासहिष्णुत्वयुक्ते ।

सोत्प्रास न० उद्+प्र-अस-घञ् सह उभासेन । सोत्सुखेन,
अन्यार्थकस्य वाक्यस्य अन्यार्थकत्वकल्पनया तदुत्तरार्थके,
वाक्ये, प्रियवाक्ये च । सशब्दहास्ये पु० ।

सोद्य न० लि० सह उदयेन प्रादुर्भावेण दृष्ट्या, वा । प्रादुर्भूते,
दृष्टियुक्ते, लाभयुक्ते (सुदयुक्ते) च । [भगिन्यां स्त्री० ।

सोदर पु० सह समानसुदरं यस्य । एकोदरभवे भ्रातरि-
सोदर्य्य पु० सह समाने उदरे शयिता यत् सादेशः ।

एकोदरजाते भ्रातरि । भगिन्यां स्त्री० ।

सोनह न० सु-विच् सवे नह्यते नह घञर्थे क । लयने ।

सोन्माद् पु० सह उन्मादेन । उन्मत्ते, उन्मादिष्णौ ।

सोपपन्न पु० सह उपपन्नेन । समाक्रान्तभूक्त्यायेन राङ्गणा
योगरूपोपपन्नसहिते चन्द्रे तथाभूतचन्द्रकायायोगयुक्ते
सूर्य्ये च । [शया कृतदानादौ ।

सोपाधि(क) सह उपाधिना वा कप् । उपाधियुक्ते प्रतिभाभा
सोपान न० उप-अन-भावे वज् सह विद्यमानः उपान ;
उपरि गतिरनेन । आरोहणसाधने काठादिनिर्मिते
(पैठा) प्रभृतौ पदार्थे ।

सोभाञ्जन पु० शोभाञ्जन+पु० । (शजना) दृष्टे ।

सोम पु० सू-मन् । चन्द्रे, कर्पूरे, कुचेरे, यमे, वायौ, वसुभेदे,
जले, सोमलतौषधौ, तद्रसे, अमृते, दीधितौ च । सह
उभया । शिवे, वानरेशे-सुधोवे च । [विष्णौ ।

सोमगर्भ पु० सोमस्य तदात्मकान्तरूपमोजस्य गर्भः स्थानम् ।

सोमज न० सोमात् तत्त्वविरतौषधिस्यरसपानात् जायते
जन-ड । दुग्धे चन्द्रजाते लि० । बुधे पु० ।

सोमतीर्थ न० सोमेन तपस्वता कृतं तीर्थम् । प्रभाषतीर्थे ।

सोमप पु० सोमं तद्रसं पिबति पा-क । यज्ञे—सोमरसपात्र-
कर्त्तरि प्रिलगणभेदे ड० व० । पा-क्तिप् सोमपाकपत्य ।

सोमपत्त पु० सोमस्य ओषधिविशेषस्येव पत्तमस्य । (उल्लुखद्)
लणभेदे ।

सोमपीति(वि)न् पु० शीतमनेन इति सोमं पीतो पु० वा तस्य
घः । यज्ञे—सोमरसपाविनि । पा-क्तिप् । सोमपीवायत्व ।

सोमवन्धु पु० सोमस्य वन्धुः, सोमो वन्धुरस्य वा । सूर्य्ये

तद्वह्निकारत्वात् तस्य तथात्वम् चन्द्रजे बुध पु० कुसुद न० ।

सोमभू पु० सोम एव भूकृत्यतिस्थानं यस्य । बुधग्रहे, चन्द्रवश्ये
चत्विये च । [यागभेदे ।

सोमयाग पु० सोमेन यागः । त्रिवर्षसाध्ये सोमरसपानाङ्गके
सोमयाजिन् पु० सोमेन यजते यज-णिनि । सोमयागकर्त्तरि
सोमयोनि न० सोमः योनिरस्य । चन्दनभेदे ।

सोमराजी स्त्री० सोमेन राजते राज-अच् गौ०डीप् ।
(सोमराज) ओषधिभेदे । स्वार्थे कन् । सोमराजिकायत्व ।
राज-णिनि । सोमराजीत्यम्यत् पु० ।

सोमलता स्त्री० सू-मन् कर्म० । खनामख्यातायां लतायाम्
सोमलतिक्ता स्त्री० सोमलतेव इवार्थे कन् अत इत्त्वम् । गुडूच्याम्

सोमवंश पु० सोमस्य वंशः । चन्द्रवंशे चन्द्रावधिके गोल-
परम्परराजाते चत्विये च । [श्वेतखदिरं, कटफलं च ।

सोमवल्का पु० सोमस्यैव वल्कमस्य । कर्ज्जे, रीठाकर्ज्जे,
सोमवल्गिका स्त्री० सोमवल्गीव इवार्थे कन् । सोमराज्याम्
स्वार्थे कन् । सोमलतायाम् ।

सोमवल्ली स्त्री० सोमायाश्चतस्र वल्ली । गुडूच्याम् । सोमरूपा
वल्ली । सोमलतायाम् सोमराज्यां, ब्राह्मणं, सुदर्शनायाश्च ।

सोमवार पु० सोमस्वामिको वारः । चन्द्रस्वामिके दिने ।

सोमविप्रायिन् पु० सोमं विक्रीणाति वि+प्री-णिनि । सोम
लतायाः तद्रसस्य वा विक्रेतरि ।

सोमट्छ पु० सोम इव ट्छः । कटफलदले, श्वेतखदिरं च ।

सोमसार पुः सोम इव शुभ्रः सारोऽस्य । श्वेतखदिरं ।

सोमसिद्धान्त पु० सोमकतः सिद्धान्तः । चन्द्रप्रोक्ते ज्योतिष
ग्रन्थभेदे । [सोमलतानिष्प्रीडने ।

सोमसुत पु० सोमं सुतवान् सु-भूते क्तिप् । यज्ञार्थं कृत
सोमसुतवन् पु० सोमं सुतवान् भूते क्तिप् । कृतसोमरसपाने

सोमसुता स्त्री० इत० । नर्म्मादानायाम् । बुधे पु० । सोमो-
द्भवादयोप्यत्व पु० स्त्री० यथायथम् ।

सोमसूत न० सोमस्य जलस्य सूतमिव प्रणाली । जलनिर्गम
प्रणाल्याम्, शिवलिङ्गस्यगौरीपट्टस्य जलनिर्गमस्थाने च
'सोमसूतं न लङ्घयेदिति' तन्मन् ।

सोत्सुखत् लि० सह उत्सुखेन । भूमौ शान्तपरिवर्त्तनदियुक्ते
अन्नादौ अन्यार्थवाक्यस्य अन्यपरत्वयुक्ते वाक्ये च ।

सोत्सुगहन न० सह उत्सुगहनेन । अन्यथास्थितस्य अन्य-
रूपेण परिवर्त्तनसहिते वाक्ये (स्तुतिपरस्य निन्दापरता
निन्दापरस्य च स्तुतिपरता इत्येवं रूपे वाक्ये) ।

सौकर्य्य न० सुकरस्य भावः प्यञ् । जनायाससाध्यत्व ।

सौख्यसूक्तिक लि० सुखसूक्तिं सुखेन शयनं प्रकृति ठञ् ।

प्रातःकाले सुखशयनप्रच्छन्ने वैतालिकादौ ।

सौख्यं न० सुखमेव चातु० ध्वज् । सुखे । [तत्त्वसन्निधि लि० ।

सौगतं पु० सुगत एव अण् । सुगते बुद्धभेदे तस्येदम् । सुग-

सौगन्धं न० सुगु गन्धोऽस्य स्वायं अण् । कचूण्, रामकपूरे ।

सौगन्धिक न० सुगु गन्धः सुगन्धः तस्येदम् ठण् ।

कङ्कारे । [सुगन्धौ ।

सौगन्ध्यं न० सुगन्धस्य भावः ध्वज् । सङ्गन्धे । स्वायं ध्वज् ।

सौचिकं पु० सूच्यं तत्कर्मसौचनसुपजीवति ठण् । (दरजी)

सौचनकारके । [च । 'सौजन्यजन्यं यश' इत्युद्भटः ।

सौजन्यं न० सुजनस्य भावः ध्वज् । सुजनतायां सङ्गवहारे

सौखी स्त्री० गृण्हाकारोऽस्य स्याः अण् ङीप् घृ० शस्य सः ।

गजपिप्पल्याम् ।

सौत्रं पु० पाणिन्यादिभिः सूत्रेण कर्मविशेषाय पठितः अण् ।

श्वाद्यादिदशगणोयभिन्नेषु सूत्रमात्रपठितेषु धातुषु ।

सौतामणी स्त्री० सूतामा इन्द्रो देवताऽस्य अण् सपृथ्व-

त्वात् न टिजोपः णत्वम् । इष्टिभेदे तत्र हि सुरापानं

विप्राणामपि विहितम् 'सौतामण्यां सुरां पिबेदिति' श्रुतिः

सौदामनी स्त्री० सुदामा पृथ्वीतमैन्द्रोऽस्यैका दिक् तद्रामं

भवत्वात् अण् । विदुति । सा हि स्मृतिकमयस्य सुदामः

पृथ्वीतमैन्द्रो जाता । अश्वरोभेदे च । सुदामा ऐरावत-

गजस्य पत्नी ङीप् । ऐरावतवोधिति । तत्र ङीपि

अतोऽङ्गोपे । सौदाम्नीत्यपि ।

सौदायिकं न० सुदायात् बन्धुकुलान् आगतः ठण् । "जदया

कन्या वापि पत्युः पितृव्येऽयं वा । भर्तुः सकाशात्

पितो वा लब्धं सौदायिकं ह्येतमिति, स्मृत्युक्ते स्त्रीधनभेदे

'सौदायिकं धनं प्राप्य स्वातन्त्र्यं परिकीर्तितमिति' श्रुतिः

सौदासं पु० चन्द्रवंशे कल्माषपादे न्यपते ।

सौधं पु० न० सुधया जेपनद्रव्येण रक्तम् अण् । राजसदनभेदे

सुधावर्णमर्हति अण् । रूढे न० । सुधासम्बन्धिनि लि० ।

सौनिकं पु० सूना बन्धुस्थानं तदुपलज्जितसांसादि प्रत्यक्षस्य

ठण् । सांसक्रयविक्रयोपजीविनि व्याधे (कशाह) ।

सौन्दर्यं न० सुन्दरस्य भावः ध्वज् । चादृतायां, 'सङ्ग-

प्रत्यक्षकानां यः सन्निवेशो यमोचितम् । सङ्गिष्टः सन्निवन्तः

स्वात् तत्सौन्दर्यसदाहृतमि' श्रुते अङ्गादीनां मनोहरत्वे

सौपर्णं न० सुष्टु प्रणीनि तद्रूपमर्हति अण् । गरुडतन्मयौ ।

सौपर्ण्यं पु० सुपर्णा विनतायाः अपत्यम् ङक् । गरुडे ।

सौप्तिकं लि० सुप्तिभावे रात्रौ भवम् ङक् । रात्रिषुवे सुप्ता-

नधिकृत्य कृतो पत्युः ङक् । महाभारतपर्वभेदे ।

सौभं न० सुष्टु सर्वत्र लोके भाति भान्क स्वायं अण् ।

कामचारिणि, पुरे, हरिचन्द्रनूपुरे च ।

सौभद्रं पु० सुभद्रायां भवः अण् । सुभद्रापुत्रे अभिमन्यौ ।

सौभद्रं पु० सुभद्राया अपत्यम् ङक् । सुभद्रासुते अभिमन्यौ ।

सौभरिं पु० सुनिविशे ।

सौभागिनेयं पु० सुभगाया अपत्यम् ङक् इनादेशः द्विपद-

द्विभिः । सुभगापुत्रे । तत्कन्यायां स्त्री० ङीप् ।

सौभाग्यं न० सुभगस्य भावः ध्वज् द्विपदद्विभिः । प्रियत्वे स्वायं

ध्वज् । सिन्दूरे, टङ्कणे च । विष्णुभादिषु मध्ये चतुर्थे

योगे पु० । [सिन्दूराजिके ।

सौभिकं पु० सौभं कामचारिपुरं तत्प्रियाणं प्रियस्य ठण् ।

सौमनस्यं न० सुमनसो भावः ध्वज् । प्रयत्नचित्तत्वे ।

सौमनस्यायनी स्त्री० सौमनस्यमयतेऽनया अय-ल्युट् ङीप्

इत० मालत्याम्, तत्कलिकायाश्च । [लच्छाणे ।

सौमित्ति (लि) पु० सुमितायां भवः अण्, बाह्वादि० इज् वा ।

सौम्यं लि० सोमो देवताऽस्य अण् । सोमदेवताके टिप्त्वात्

स्त्रियां ङीप् । सोम इव शाखादित्यात् व स्वायं अण् ।

मनोहरे प्रियदर्शने अतुष्ये च लि० बुधे पु० । ततः स्वार्थिक

प्रत्ययान्वये सोम्योऽयमयत् । 'सदेव सोम्येदमप्याशी'दिति

श्रुतिः ज्योतिषोक्ते शुभपक्षे ह्यपादिसमराशौ, उदुम्बरद्वये

सौमपायिनि-विभे पु० । [पञ्चगाम् ।

सौम्यकच्छं पु० कर्म० सोमदेवताके जम्बूवाध्वे व्रतभेदे । [शत-

सौम्यगन्धी स्त्री० सौम्यः अतुष्यः गन्धो यस्याः गौ० ङीप् ।

सौम्यग्रहं पु० कर्म० । ज्योतिषोक्ते चन्द्रबुधशुक्रशुक्ररूपे शुभपक्षे

सौरं पु० सूरस्य इदम् सूरो देवतास्य अण् वा । सूर्यपुत्रे

यनैश्चरे यसे च । सूर्यदेवताके लि० स्त्रियां ङीप् । सूर्येण

निर्हन्तः अण् । एकैकराशौ तदंशेषु सूर्यगतिसाध्वे दिन-

माहादौ लि० । 'विवाहादौ ह्यतः सौरः' इति श्रुतिः

उदुम्बरद्वये पु० । [सुम्बरद्वये ।

सौरजं पु० सूखेदं सौर आलोककृतो जायते जन-ङ ।

सौरभं न० सूरभेर्भावः अण् । सङ्गन्धे, सौरभस्योक्ति अच् ।

सुरभिरस्त्रास्ति अण् वा । उदुम्बरे, गोले च न० ।

सौरभेयं पु० सूरभेरपत्यम् ङक् । गवि स्त्रियां ङीप् ।

'सौरभेयोश्च एव वेति' मोदानमन्तः तस्या इदम् ङक् ।

सुरभि सम्बन्धिनि लि० ।

सौराष्ट्रं पु० सूर, राक्षसोक्ति प्रसा० अण् । (सुरट) देश-

भेदे । सुराष्ट्रे भवः अण् । सुराष्ट्रदेशभवे लि० । विषभेदे न०

सौराष्ट्रिक न० सुराष्ट्रदेशे भवः ठक् । विषभेदे ।

सौरि पु० सुरसापत्यम् इत् । 'शनैश्चरे' 'सौरिवारेऽमृता-
नीति' ज्योतिषम् ।

सौरिरत्न न० सौरिमित्रं रत्नम् शक० । नीलके मणौ ।

सौरेय पु० सुरायै हितम् ढक् । शुक्लभिष्यङ्गाम् स्वार्थे कन्
तत्त्वैव । [ताम्रमयदत्तनिष्कार्यकर्त्तरि (कासोरि)

सौत्तिक लि० सुत्तं ताम्रप्रात्वादिनिष्माणं शिल्पमस्य ठक् ।

सौव लि० स्वखेदम् अण् न ढङिः वात्पूर्वञ्चौत् । आत्म-
संबन्धिनि । [स्वप्नामभवे पदार्थः ।

सौवप्राप्तिका लि० स्वप्नामे भवः ठक् न ढङिः वात्पूर्वञ्चौत् ।

सौवर्चल न० सुवर्चलदेशे भवम् अण् । कण्णलवणे ।

सौवर्णभेदिनी स्त्री० सुवर्णस्य विकारः अण् सौवर्णमिव
भिनन्ति प्रकाशते भिद-णिनि । प्रियङ्गौ ।

सौवस्तिक पु० स्वस्तिकरणे जुगलः ठक् न ढङिः वात्पूर्वञ्च-
औत् । पुरोहिते ।

सौविद पु० सुविदन्ति सु+विद-क स्वार्थेऽण् । अन्तःपुररचने
सौविदस्तु पु० सुविदन् विद्वांसमपि ज्ञाति ज्ञा-क स्वार्थेऽण् ।

अन्तःपुररचने ।

सौवीर पु० सुवीरो यत् सुवीरो देशभेदः तत्त्व भवः
अण् । स्रोतोद्वज्जने । काञ्चिके, वदरे च न० स्वार्थे कन् ।

काञ्चिकभेदे न० । वदरद्वजे पु० ।

सौवीरसार पु० न० कर्म० । स्रोतोद्वज्जने ।

सौवीरास्त्रन न० सौवीरास्त्रमस्त्रनम् । अस्त्रनभेदे 'सौवीरन्त
यवैराभेः पक्षैर्वा मिल्यैः' जतम् गोधूमैरपि सौवीरमि'त्या-
द्युक्ते अस्त्रनभेदे ।

सौष्ठव न० सुष्टु भद्रं तस्य भावः अण् न टिलोपः । आति-
यस्ये 'स सौष्टवौदार्यविशेषमालिनीमि'ति भारविः ।

सौहादे न० सुहृदो भावः अण् । स्नेहे, मित्रत्वे च ।

सौहित्य न० सुहितस्य तत्त्व भावः अण् । तप्तौ, 'नातिसौहि-
त्यमाचरेदिति' सूत्रिः ।

सौहृद न० सुहृदो भावः अण् । मित्रत्वे वस्तुतायाम् ।

स्कन्द उत्प्लुत्य गतौ अक० उद्धृतौ, आश्राने च सक० भ्वा० आ०
सेट् इदित् । स्कन्दते अस्कन्दित् । [न्दत् त

स्कन्द सप्ताहारे अद० चु० उभ० सक० सेट् । स्कन्दयति ते अचस्क
स्कन्द गतौ शोषणे च भ्वा० पर० सक० अर्निट् । स्कन्दति अस्क
दत् अस्कान्सीत् ।

स्कन्द पु० स्कन्दते उत्प्लुत्य गच्छति अच । कार्तिकेये ।

स्कन्दन न० स्कन्द-ल्युट् । रेवने, शरणे, गतौ शोषणे च ।

स्कन्दांशक पु० स्कन्दस्यांश एवांशो यस्य कप् । पारदे । तयोः
शिववीर्यजत्वादेकांशत्वम् ।

स्कन्ध पु० स्कन्धते आश्रुते कर्मणि घञ् ट० । अंसे (कांघ)
दृक्चस्य काण्डे (गुडि) ङप्, व्यूहे, युद्धे, समूहे, काये, भद्रादौ,
अन्दोभेदे, सौगतसिद्धेण विज्ञानादिषु पञ्चसु 'सुक्ताङ्गस्कन्ध
पञ्चकमि'ति मांघः । पथि, अन्यपरिच्छेदे च । 'स्कन्धे-
होद्गमि'त्युक्तमि'ति भागवतविशेषणम् ।

स्कन्धतरु पु० स्कन्धप्रधानस्तम्भः । नारिकेलद्वजे ।

स्कन्धफलं पु० स्कन्धे फलमस्य । नारिकेलद्वजे, उलुम्बरद्वजे च
स्कन्धवृक्षना स्त्री० स्कन्धे वृक्षमस्याः । मयूरिकायाम् ।

स्कन्धरुह पु० स्कन्धात् रोहति रुह क । वटद्वजे ।

स्कन्धवाह पु० स्कन्धेन वाहयति वह-णिच्-अच् । शकटादि
द्वारा स्कन्धवाहके दृपादौ । ल्यु । तत्त्वैव । [शाखायाम् ।

स्कन्धशाखा स्त्री० स्कन्धात् पश्यति शाखा । दृक्चस्य प्रधान

स्कन्धशृङ्ग पु० स्कन्धपर्यन्तं शृङ्गमस्य । मङ्गिषे ।

स्कन्धावार पु० स्कन्धाधेनावारः आ+ङ-घञ् । सुहार्थस्युक्त-
सैन्यानां स्थापने, तदाधारे-कटके च । [भावेक्त । चारेण न०

स्कन्ध लि० स्कन्द-क्त । च्युते, गलिते, क्षरिते, शुष्के, गते च ।

स्कन्ध प्रतिघाते क्रामा० स्ना० उ० सक० सेट् । स्कन्धाति स्कन्धोते
स्कन्धोति स्कन्धते । अस्कन्धीत् अस्कन्धित् ।

स्कन्ध लब्धे भ्वा० आ० सक० सेट् इदित् । स्कन्धते अस्कन्धित् ।

स्कु उद्धृतौ आश्राने च क्रामा० स्ना० उ० सक० अर्निट् । स्कुनाति
स्कुनीते स्कुनीते स्कुनुते । अस्कनीतीत् अस्कनीत् ।

स्कुद आश्राने उद्धृतौ च भ्वा० आ० सक० सेट् इदित् । स्कुन्दते
अस्कुन्दित् । [स्कुन्धाति स्कुन्धोति । अस्कन्धीत् ।

स्कुन्ध रोधने सौ० क्रामा० स्नादि० कार्यभागी प० सक० सेट् ।
स्वद विदारे दि० आ० सक० सेट् । स्वदाते अस्वददित् घटादि०

स्वदयति । [स्वलयति स्वालयति ।

स्वल चले भ्वा० प० सक० सेट् वा घटा० । स्वलयति अस्वलोत्
स्वलन न० स्वलय-भावे ल्युट् । चलने पतने ।

स्वलित न० स्वलय-भावे क्त । शूटयुद्धादौ-प्रदक्ष्या वीरमर्या-
दातः पतने स्वलयनभावे च । कर्त्तरि क्त । चलिते लि०

स्नान मेघशब्दे अद० चु० उभ० सक० सेट् । स्नानयति ते अतस्नानत् त
स्नान पु० स्नान-अच् । [माद] स्त्रीषाम् अरुभेदे ।

स्नानन न० स्नान-ल्युट् । क्षिन्नात्वे, मेघशब्दे, कुन्वनशब्दे च ।

स्नानन्धय पु० स्त्री० स्नानं धयति वे-खण्डं स्रम् च । अतिशयो
क्षियां छीप् । [टाप् ।

स्नानप पु० स्त्री० स्नानं प्रियति पा-क । अतिशयो बालके । क्षियां

स्तनभर पु० इत० । स्थूलस्तनभारे तदाभोगे च ।
स्तनयितु पु० स्तन-इतु । मेघे, सस्तके, मेघशब्दे, विद्युति,
मृत्तौ, रोगे च ।

स्तनरन्त पु० स्तनस्थ इत्यङ्वापम् । स्तनाये स्तनशिखादयोऽथवा
स्तनान्तर न० स्तनयोरन्तरम् । हृदये, स्तनमध्ये च ।

स्तनाभोग पु० इत० । स्तनस्य परिपूर्णतायाम् ।

स्तनित न० स्तन—भावे क्त । मेघशब्दे, सुरतादिशब्दे च ।
कर्त्तरि क्त । शब्दिते लि० ।

स्तनूभ रोधने क्त्वा० स्त्रा० प० सक० सेट् क्त्वा वेट् । सन्नात
सन्नाति अस्तभत् अस्तभ्नीत् ।

स्तन्य न० स्तने भवम् यत् । स्तनजाते दुग्धे ।

स्तम्बरोमन् पु० स्तम्बानि रोमाणि यस्य । मूकुरे ।

स्तम्ब सन्धने जडीभावे अक० तत्करणे, क्रियानिरोधे च सक०
भ्वा० आ० सेट् इदित् । सन्धने अस्तम्बिष्ठ ।

स्तम्ब पु० स्था-अस्त्वच् किञ्च घृ० । काण्डरहिते भ्रिण्टिकादौ-
द्वये, तृणादौ, गुच्छे च ।

स्तम्बकरि पु० स्तम्बं गुच्छं करोति क-इत् । ब्रीहधात्रे ।

स्तम्बघन पु० स्तम्बो हन्यतेऽनेन हन-क नि० । स्तम्बोन्मूल-
कमे स्तनिवादौ । [स्तनिवादौ ।

स्तम्बघ्न लि० स्तम्बो हन्यतेऽनेन हन-घञर्थे क । स्तम्बोन्मूलके
स्तम्बेरम पु० स्तम्बे उच्चादीनां काण्डे गुच्छे गुल्मे वा रमते
अच् अलुक् स० । गजे । [जडीभावे पु० ।

स्तम्भ पु० स्तम्भ-अच् । (घाम) स्थूणायाम् । भावे घञ् ।

स्तम्भन न० स्तम्भ-जडीकरणे भावे ल्युट् । जडीकरणे ।
करणे ल्युट् । तन्वाक्ते जडीकरणसाधने प्रयोगभेदे ।

स्तम्भन पु० स्तम्भयति स्तम्भ—णिच्-ल्यु । कन्दर्पस्य पञ्चसु
बाणेषु मध्ये बाणभेदे ।

स्तव पु० स्तु-अप् । प्रशंसायाम्, स्तुतौ च ।

स्तवक पु० स्तु-वृन्, स्था-अवक घृ० वा । गुच्छे ।

स्तावक लि० स्तु-श्वल् । स्तुतिकारके ।

स्तिमित न० स्तिस-भावे क्त । आर्द्रतायाम्, अचाञ्चल्ये च । क-
र्त्तरि क्त । अचञ्चले, आर्द्रे च लि० ।

स्तुत पु० स्तु-क्ता । कृतस्तवे ।

स्तुति स्त्री० स्तु-क्तिन् । स्तवे ।

स्तुतिपाठक पु० स्तुतिं पठति पठ-श्वल् । राजादेर्विन्दिनि ।

स्तुनूभ रोधने सौ० क्त्वा० स्त्रा० कार्यभागौ पर० सक० सेट्
क्त्वावेट् । स्तुन्नीति स्तुन्नाति । अस्तुन्नीत् ।

स्तूप पु० स्तू-पक् स्तूप-अच् वा । राशीकृते मृत्तिकादौ
संघाते. वने, निष्प्रयोजने च ।

स्तुभ पु० स्तुन्म-मूल० क । छागे । [पीत् अस्तुत अस्तरिष्ट ।

स्तु विस्तारे स्त्रा० उ० सक० अनिट् । स्तुणीति स्तुणुति अस्त्रा-

स्तु प्रीतौ अक० रचणे सक० स्त्रा० प० अनिट् । स्तुणीति अ-
स्त्रापीत् । अघोपदेशत्वाच्च पः । [पदेशत्वाच्च पः ।

स्तृच्च गतौ स्त्रा० पर० सक० सेट् । स्तृचति अस्तृचोत् । अघो-
स्तृह वधे त० प० सक० वेट् । स्तृहति अस्तृहीत् अस्तृचत् ।

अघोपदेशत्वाच्च पः ।

स्तु आच्छादने क्त्वा० स्त्रा० उ० सक० सेट् । स्तृणाति स्तृणीते
अस्त्रारोत् अस्तरिष्ट अस्त्ररीष्ट अस्तीर्त्त । [स्तेनत्-त ।

स्तेन चौर्थे अद० चु० उभ० सक० सेट् । स्तेनयति-ते अति-
स्तेन पु० स्तेन-घञ् । चौर्थे । अच् । चोरे लि० ।

स्तेप जेपे चु० उभ० सक० सेट् । स्तेपयति-ते अतिस्तिपत्-त ।
अघोपदेशत्वाच्च पः ।

स्तेम पु० स्तिस-घञ् । आर्द्रिभावे, स्नेहे च ।

स्तेय न० स्तेनस्य भावः यत् नि० । चौर्थे “प्रत्यञ्चं वा परोक्षं
वा रात्रौ वा यदि वा दिवा । यत् परद्रव्यहरणं स्तेयं
तत्परिकीर्त्तितं” मित्युक्ते परद्रव्यापहारे । [डौप् ।

स्तेयिन् लि० स्तेयमस्तेय इति । परद्रव्यापहारके । स्त्रियां-
स्तेन(न्य) न० स्तेनस्य भावः अण्, घञ् वा । चौर्थे परद्रव्यापह-
रणे । स्तेन एव स्त्रार्थे यत् । चोरे लि० । [भावे च ।

स्तैमित्य न० स्तिमितस्य भावः घञ् । जाड्ये, स्नेहे, आर्द्रि-

स्तोक पु० स्तु-घञ् । चातके, जलविन्दौ च । अल्पे लि० ।

स्तोकक पु० स्तोकाय जलाय कायतिशब्दायते कै-क । चातके

स्तोत्र न० स्तु-इत् । स्तवे-गुणकर्मादिभिः प्रशंसने ।

स्तोभ पु० स्तुभ-घञ् । अर्घ्यन्ये गानादिसुरपरिपूर्णाधि-

शब्दभेदे, यथा सामवेदे इडा, होइ, प्रभृतयः । हेलने, स्तम्भने च

स्तोम आत्मशुभाविवरणे अद० चु० उभ० अक० सेट् ।

स्तोमयति-ते अतुस्तोमत्-त ।

स्तोम पु० स्तोम-घञ् स्तु-मन् वा । सम्भवे, यज्ञे, स्तवे, च,

मस्तके, घने, शस्त्रे, लोहदण्डे च न० । वक्त्रे लि० ।

स्त्यान न० स्तौ-भावे क्त तस्य नः । स्नेहे, घनत्वे, संहतौ,

आलस्ये, प्रतिशब्दे च । कर्त्तरि क्त । संहतिकारके, ध्वनि-

कारके च लि० । [अघोपदेशत्वाच्च पः ।

स्त्यै संहतौ ध्वनौ भ्वा० अक० अनिट् । स्त्यायति अस्त्यापीत् ।

स्त्री स्त्री० स्तु-इट् । योषिति नायाम् ।

स्त्रीगवी स्त्री स्त्री चासौ गौश्च पञ्च समा० । (गाभि) रोहि-
याम् । [भाङ्गने । स्त्रीमनोहारके त्रि० ।

स्त्रीचित्तहारिन् पु० स्त्रियाचित्तं हरति हृ-णिनि । शो-
स्त्रीचिह्न न० स्त्रिया असाधारणं चिह्नम् । योनौ

स्त्रीचोर पु० स्त्रियाः चोर इव । काष्ठके ।

स्त्रीजित पु० स्त्रिया जितः जि-क्त । स्त्रीवश्ये ।

स्त्रीधन न० इत० । स्त्रीस्त्रियाश्रये द्रव्यभावे इतिमिताचरा-
दयः । “अध्यग्न्यध्यावाह्निकं भर्तृदायं तथैव च । भ्राता-
दत्तं पितृभ्याश्च षड्विधं स्त्रीधनं षट्” मित्वेवं परि-
गणिते स्त्रीस्त्रियाश्रये धने इति दायभागादयः ।

स्त्रीधर्म पु० इत० । ऋतौ नारीकुसुमविकाशे रजसि ।

स्त्रीधर्मिणी स्त्री० स्त्रीधर्मोऽस्त्वस्या इति । ऋतुमत्यां स्त्रियाम्

स्त्रीपुंघर्म पु० स्त्रियाः पुंसश्च धर्मः तमधिकृत्य व्यवहारो वा ।
स्त्रीपुंसयोः यथाशास्त्राचाररूपे धर्मे तद्विषयके अष्टा-
दशसु विवादेषु मध्ये विवादभेदे “स्त्रीपुंघर्मीविभाग-
चेति” षट्तिः । [पुरुषयोः ।

स्त्रीपुंस पु० द्विव० स्त्री च पुमांश्च अच् समा० । मिलितयोः स्त्री-

स्त्रीपुंसलक्षणा स्त्री० स्त्रीपुंसयोर्लक्षणमस्याम् । स्तनप्रक्षुब्ध-
प्रभृतिस्त्रीपुरुषचिह्नधारिण्यां स्त्रियाम् ।

स्त्रीप्रिय पु० इत० । आम्नश्चे । नारीप्रियभावे त्रि० ।

स्त्रीलिङ्ग पु० स्त्रिया इव लिङ्गं तत्कार्यं यस्य । स्त्रीलिङ्ग-
विहितव्याकरणोक्तसंस्कारयुक्ते शब्दभेदे । इत० स्त्री-
चिह्ने न० ।

स्त्रीवश पु० इत० । स्त्रीवशीभूते ।

स्त्रीविधेय पु० इत० । स्त्रीवशीभूते । [विवादभेदे ।

स्त्रीसंग्रहण न० स्त्रियाः संग्रहणं यत् । परस्त्रीहरणरूपे-
स्त्रीसभ न० स्त्रीणां सभा स्त्रीवत्वम् । स्त्रीसभाजे ।

स्त्रीसेवा स्त्री० इत० । स्त्रीसम्भोगे, व्यवसधर्मेण नारीसेवने ।

स्त्रीस्वभाव पु० स्त्रिया इव स्वभावो यस्य । अन्तःपुररचने
महङ्गके इत० । स्त्रीणां शोले ।

स्त्रैण न० स्त्रिया इदम् अण् नञ् । स्त्रीस्वभावे, “स्त्रैणेन नीता
विक्रान्तिं लघिन्नेति” भट्टिः । स्त्रीविधेये, स्त्रीसम्बन्धिनि
च त्रि० ।

स्थ त्रि० स्था-क । स्थितिशोले प्रायेण उत्तरपदस्थित एवायं
प्रयुज्यते यथा पदस्थः मागस्थः निकटस्थ इत्यादि ।

स्थग संवरणे भ्वा० पर० सक० सेट् षटा० सिचि न ढङि ।

स्थगति, अस्थगोत् । अशोपदेशत्वाच्च षः ।

स्थगन न० स्थग-ल्युट् । आच्छादने ।

स्थगित त्रि० स्थग-क्त । आच्छते तिरोहिते । [करङ्गे ।

स्थगी स्त्री० स्थग्यते ऽनया षज्ये क गौ० ङीष् । ताम्बूलपात्रे

स्थगिडल न० स्थल इलच् तुक् लस्य ड । चत्वरे, उन्नत्यवनति
शून्ये समीकृते प्रदेशे “निषेदुषी स्थगिडल एव केवले”
इति कुमारः । यत्रार्थं परिकृतस्थाने, होमार्थं कुण्ड-
प्रतिनिधित्वेन बालुकादिभिः कर्तव्ये मण्डलभेदे च “मित्यं
नैमित्तिकं कर्म स्थगिडले वा समाचरेत् । हस्तमात्रं तु
तत् कुर्यात् बालुकाभिः समन्तत्” इति तन्त्रम् ।

स्थगिडलशायिन् पु० स्थगिडले चत्वरे शेते व्रतवशात् शी-
णिनि । व्रतार्थं चत्वरे शयितरि । “स्थगिडलशायिन-
चेति” भट्टिः । [चत्वरे शयितरि ।

स्थगिडलेशय पु० स्थगिडले शेते अच् अलुक् समा० । व्रतार्थं

स्थपति पु० स्था-क तस्य पतिः । कञ्चुकिनि, शिल्पिभेदे, (कुतार)
कुबेरे, अधीशे, उच्चस्तिचवनामकयागकर्तारि च । सत्तमे त्रि०

स्थपुट त्रि० तिष्ठति स्था-क स्थं पुटं यत् । विषमोन्नतप्रदेशे,
“स्थपुटगतमपि क्रव्यमव्ययमस्तीति” भालतीभाषयम् ।
विषमस्थाने-सञ्चारिणि-जीवे पु० ।

स्थल स्थाने भ्वा० पर० अक० सेट् ञ्वला० । स्थलति अस्या-
लीत् । षलधातुनैवायं गतार्थ इत्यन्ये ।

स्थल न० स्त्री० स्थल-अच् । जलशून्ये-अजलिभे-भूभागे ।
स्त्रीत्वपक्षे ङीष् । “वनस्थलीर्भस्मरपत्तमोला” इति
कुमारः । जलिमाजलिमप्रदेशभावे, जलिमभूभागे च न० ।

स्थलकान्द पु० स्थलजः कान्दः । (वनशूल) अग्राभ्यकन्दे ।

स्थलकमल न० स्थलजातं कमलम् । स्थलपद्मे ।

स्थलकुमुद पु० स्थले कुसुमस्त्वस्य सादृश्येन अच् । करवीरे ।

स्थलपद्म न० स्थलजातं पद्मं शाक० । सनामख्याते पुष्पद्वये ।
स्थलजं पद्ममिव । मानके पु० ।

स्थलपद्मिनी स्त्री० स्थलपद्मानां समूहः तेषां सञ्चिज्जदेशो
वा इति । स्थलपद्मसमूहे तद्युक्तद्वये च । “ददर्श दूनः
स्थलपद्मिनीं नल” इति नैषधम् ।

स्थलमञ्जरी स्त्री० स्थलस्य मञ्जरीव । अपाभाभे ।

स्थलमृङ्गाट पु० स्थलजातः मृङ्गाटः शाक० । गोलुरे तस्य कण्ट-
कादृतत्वात् तथात्वम् । [कुमार्याम् ।

स्थलेच्छा स्त्री० स्थले रोहति रुह-क अलुक् सं० । एत

स्थलेशय पु० स्थले शेते शो-अच् अलुक् सं० । वराहहृत्
प्रभृतौ पशौ-स्थलशायिनि त्रि० ।

स्थविर न० स्था-किरच् स्ववादेशः । शैलेषु गन्धर्व्ये । चतुर्मुखे
ब्रह्मणि पु० । अचले, स्थिरे, दृढे च त्रि० । सङ्गात्रायण्यां स्त्री० ।

स्थविष्ठ लि० अतिशयेन स्थूलः इष्टन् लघोपे शुणः । अतिष्ठे-
ईयसु स्थनीयानपि । अतिष्ठे । स्थियां ङीप् ।

स्थायि पु० स्था तु पु० गत्वम् । शिवे, शास्त्रान्तर्युष्टये च । अस्म-
भेदे पु० स्थविर लि० । [तरि ।

स्थायिष्ठल पु० स्थिष्ठले शयिता ऽण् । व्रतार्थं स्थिष्ठले शयि
स्थान न० स्था-ल्युट् । स्थितौ, सादृश्ये, अवकाशे, सन्निवेशे,
वसतौ, गन्तव्यस्थौ, भाजने, निकटे, व्याकरणोक्ते प्रसङ्गे,
(आदिश्रमभानस्य यणादेः कारणभूते इगादौ) । नीतिवेदि-
नासुपचयापचयङीने साध्यावस्थाने च ।

स्थानचक्षुला स्त्री० स्थाने स्थितावपि चक्षुला । वर्वरीष्टये
अत्यवातेन चक्षुलत्वात्तस्यास्तथात्वम् ।

स्थानाध्यक्ष लि० स्थाने अध्यक्षः । स्थानरक्षके ।

स्थानिक लि० स्थानेऽधिकतः ठक् । स्थानाध्यक्षे ।

स्थानिन् लि० स्थानभस्त्रास्ति रक्ष्यत्वेन । स्थानरक्षके । स्थानं
प्रसङ्गः अस्त्यर्थे इति । व्याकरणोक्ते आदिश्रमभानयणादेः
कारणे इगादौ “स्थानिवदादेशोऽनल्लिधाविति” पाणिनिः
स्थानीय न० स्वीयतेऽस्मिन् स्था-आधारे अनीयर् । नगरे,
स्थानं वासमर्हति स्थानस्येदम् वा ङ् । वासयोग्ये, देशे
स्थानसम्बन्धिनि च लि० ।

स्थाने अव्य० स्था-ने । योग्यत्वे, औचित्ये च “स्थानेभवानेकनरा-
धिपः सन्निति” रघुः । सत्त्वे, सादृश्ये, कारणार्थे च ॥

स्थापत्य पु० स्थापतिरेव स्थाप्यं व्यञ् । अन्तःपुररक्षके कञ्चुकि-
प्रभृतौ । तस्य भावः व्यञ् । स्थापतिधर्मे न० ।

स्थापन न० स्था-णिच्-ल्युट् । आरोपणे, समाधौ, पुंसवनाख्ये
गर्भसंस्कारे च युच् । स्थापनाम्यल स्त्री० सा च निवे-
शने च । [पाठायाम् ।

स्थापनी स्त्री० स्थाप्यतेऽनया स्था-णिच्-करणे ल्युट् ।

स्थापित लि० स्था-णिच्-क्त । निश्चिते, निवेशिते, न्यसे च ।

स्थामन न० स्था-मनिन् । सामर्थ्ये, बले च ।

स्थायिन् लि० स्था-णिनि । स्थितिशीले, अलङ्कारोक्ते रसात-
कूले रत्नादिभावे पु० । “विभावेनानुभावेन व्यक्तः सञ्चारि-
णा तथा । रत्नादौ रसतामेति स्थायी भावः सचेतसा
मिति” साहित्यम् । [पु० ।

स्थायुक लि० स्था-उकञ् । स्थितिशीले । एकस्यामाधिकते
स्थाल न० स्थलति तिष्ठलन्नाद्याल आधारे चञ् । (वाल) अङ्ग-
पाले । पाकपाले (हाडि) स्त्री० गौ० ङीप् ।

स्थालीपाक पु० स्थाल्यां पाकः । गव्यदुग्धेन स्थाल्यां कृते
पाकभेदे तद्विधानं दृष्टदभिधाने ।

स्थालीपुलाक पु० स्थालीस्थाः पुलाकास्तखड्गलाः सन्त्यत्र एक
धर्मतोऽन्नायकत्वेन व्यञ् । भीमांसकोक्ते “स्थालीस्थास्तखड्ग-
लाएते सर्वे विष्कृतिभागिनः । समकालाग्निबंधयोगभागि-
त्वात् प्रतिपन्नव” दित्यनुमानकत्वेन न्यायभेदे यथा एकस्य-
पाकदर्शनेन अन्येषां पाकज्ञानम् एवं एकस्यपाकां सर्वेषां
मेकधर्माक्रान्तत्वमित्येवंरूपोद्भावनम् । [साधने दृष्टभेदे ।

स्थालीष्टल पु० स्थाल्यै-ष्टलः । अत्रत्याकारे स्थालीनिष्ठांश्च
स्थावर लि० स्था-वरच् । अचञ्चले स्थिरे, दृढादौ, भूम्यादौ च
“स्थावरं जङ्गमञ्चैव यद्यपि स्तयमर्जितमिति” स्मृतिः ।
पर्वते पु० । धनुर्गुणे न० । [पगमे भवतीति दृष्टदभिधाने ।
स्थाविर न० स्थाविरस्य भावः अण् । दृष्टत्वे तच्च सप्ततिवर्षा-
स्थासक पु० स्था-स-स्थापादौ कन् । अलङ्कारे, चा चिक्ये
जलबुद्धे च । [भट्टिः ।

स्थास्तु लि० स्था-स्तु । स्थितिशीले, “स्थास्तुरिवाचिरप्रभेति
स्थित लि० स्था-क्त । स्थिते, जर्जस्तयया दृढाद्यमाने,
“स्थितायां स्थानमाचरे रिति” रघुः निश्चये “प्रतिज्ञायुक्ते
स्थितिशालिनि च । [स्थाने च ।

स्थिति स्त्री० स्था-क्तिन् । मर्यादायां, न्याय्यपथावस्थाने,
स्थिर पु० स्था-किरच् । पर्वते, देवे, दृष्टे, कार्त्तिकेये, शनौ,
भोजे, दृष्टे, धवदृष्टे, ज्योतिषोक्तेषु दृष्टसिंहदृष्टिककुम्भा-
राशिषु च । कठिने, निश्चये च लि० । शास्त्रादौ, काकोल्यां,
दृष्टिव्यां, शालपर्ण्याञ्च स्त्री० ।

स्थिरगन्ध पु० स्थिरोगन्धो यस्य । चम्पकदृष्टे । पाटलायां,
केतक्याञ्च स्त्री० । स्थिरगन्धयुक्ते द्रव्यमात्रे लि० ।

स्थिरच्छद पु० स्थिरच्छदो यस्य । भूर्जपत्रदृष्टे । [दौ च ।

स्थिरच्छाय पु० स्थिराच्छाया यस्य । दृष्टमात्रे छायाप्रधाने वटा-

स्थिरजिह्व पु० स्थिरा अवचक्षुला जिह्वा यस्य । मत्स्ये । [लीदृष्टे

स्थिरजीविता स्त्री० स्थिरं जीवित मायुष्यं यस्याः । शास्त्र

स्थिरतर लि० अतिशयेन स्थिरः तरप् । अत्यन्तस्थिरे ईश्वरे पु० ।

स्थिरपत्त पु० स्थिराणि पन्नाण्यस्य । हिन्ताले ।

स्थिरपुष्प पु० स्थिरं पुष्पमस्य । चम्पकदृष्टे, वज्रलदृष्टे च ।

स्थिरपुष्पिन् पु० स्थिरं पुष्पमस्य इति । तिलकदृष्टे ।

स्थिरफला स्त्री० स्थिरं फलं यस्याः । कुम्भाजङ्गाम् ।

स्थिरमति स्त्री० स्थिरा-मतिः । स्थिरचित्ते, स्थिरा मति-
र्यस्य । स्थिरबुद्धियुक्ते लि० । “अनिर्जितः स्थिरमति
रिति” गोता । [भेदे, चिरस्थायिद्यौवनयुक्ते लि० ।

स्थिरयौवन न० पु० स्थिरं यौवनमस्य । विद्याधरादौ देवयोनि

स्थिररङ्गा स्त्री० स्थिरोरङ्गो रागोयस्याः । नील्याम् ।
स्थिररागा स्त्री० स्थिरोरागोरङ्गनं यस्याः । दाहृरिद्रायाम् ।
स्थिरसाधनक पुं० स्थिरं साधयति ल्यु ततः कन् । सिन्दु-
वारद्वये ।

स्थिरसार पुं० स्थिरः सारोयस्य । (सिगुण) शाकद्वये ।

स्थिराङ्घ्रिपु पुं० कर्म० । हिलाद्वये ।

स्थिरायुस्य पुं० स्थिरमायुर्व्यस्य दीर्घकालस्याधित्वात् । शास्त्रालि-
द्वये । चिरजीविनि त्रि० ।

स्थुड वरणे तृदा० कुटा० पर० सक० सेट् । स्थुडति अस्थु-
डीत् तस्योड् । अयोपदेशत्वाच्च घः ।

स्थूणा स्त्री० स्था-नञ् जदनादेशः घृ० । (खुटी) गृहस्तम्भे
“स्थूणावशेषं गृहस्मिति” साहि० लौहप्रतिमायाञ्च ।

स्थूरिनुपुं स्था-जरन् किञ्च स्थूरो वृषादिभारवाहकः स्थूरो
ऽप्यस्य सादृश्येन इनि । वृषादिवत्पृष्ठेन भारवाहके
ऽच्चे । स्थूरस्य भावः अणु स्थौरं तदस्यास्ति इनि ।
स्थूरीलोप्यत्वात् । [स्थूलत्-त ।

स्थूल दृंहणे अद० चु० उभ० अक० सेट् । स्थूलयति-ते अत-
स्थूल त्रि० स्थूल-अच् । पीवरे, (मोटा) झूटे, समूहे च न०
यनसे पु० । गजपिप्पल्याम्, एवारी, दृहदेलायाञ्च स्त्री० ।

स्थार्थे कन् । पीवरे त्रि० । संज्ञायां कन् (उलुखङ्ग) लणभेदे पुं०
स्थूलकङ्क पुं० कर्म० । वरकधान्ये (वीरधान) ।

स्थूलकणा स्त्री० कर्म० । झूलजीरके ईव० । पीनकणवति त्रि० ।

स्थूलकण्टका पुं० स्थूलः कण्टकोऽस्य । जालवर्ज्युरे । संज्ञायां
कन् अत इत्त्वम् । शास्त्रालीद्वये स्त्री० ।

स्थूलकण्टा स्त्री० स्थूलः कण्टः कण्टकोऽस्याः । दृहत्याम् ।

स्थूलकान्द पुं० स्थूलः कान्दोऽस्य । रक्तलगुने, गुरणे, हलि-
कन्दे, मानके च । [वृहच्चौ त्रि० ।

स्थूलचक्षु पुं० स्थूला चक्षुरिव शिखाऽस्य । महाचक्षुशाके ।

स्थूलजीरक पुं० कर्म० । जीरकभेदे (कालजिरा) ।

स्थूलताल पुं० कर्म० । हिलावे ।

स्थूलदण्ड पुं० स्थूलोदण्डोऽस्य । देवनले । स्थूलनालोऽप्यत्र ।

स्थूलदर्भ पुं० स्थूलं दृढं दृढ्यतेऽनेन दृढ-वच् । छज्जे (छज) ।

स्थूलदक्षा स्त्री० स्थूलानि दक्षानि यस्याः । दत्तकुमार्याम् ।

स्थूलनास पुं० स्थूला नासोऽस्य । शूकरे, स्थूलनासिकोप्यत्र । द-
हन्नासवति त्रि० । [स्थूलत्वान्तयात्वम् ।

स्थूलपट्ट पुं० स्थूलं पट्टं यस्मात् । कापशि तत्पूज्यपट्टस्य

स्थूलपाद पुं० स्थूलाः पीनाः पादा अस्मिन् पाङ्गावः । गजे

क्षीपदरोगे च ।

[स्त्री० । यवतिक्तायां स्त्री० छीप् ।

स्थूलपुष्प पुं० स्थूलं पुष्पं यस्य । वकटले । पर्वतजातापराजितायां

स्थूलफल पुं० स्थूलं फलमस्य । शास्त्रालोद्वये । दृहत्फलान्विते
त्रि० । शयपुष्पां स्त्री० छीप् । [प्रथिव्यादौ भूते ।

स्थूलभूत न० कर्म० । वेदान्तोक्ते प्रत्येकमेककालकतामापन्ने

स्थूलमरिच न० कर्म० । कङ्कोले ।

स्थूललक्ष्मि त्रि० स्थूलं लक्षयति दानाय संकल्पते, स्थूलं लक्ष्य
वाऽस्य । वस्तुदातरि । [कायाम् ।

स्थूलवर्त्मकत पुं० स्थूलं वर्त्म करोति क-किप् । ग्राह्यणयदि

स्थूलवल्कल पुं० स्थूलं वल्कलमस्य । रक्तलोभे । स्थूलत्वचान्विते त्रि०

स्थूलतृक्षफल पुं० स्थूलस्य तृक्षस्यैव फलमस्य । क्षिग्धपिण्डो-
तकड्याभेदे (मयना) ।

स्थूलवैदेही स्त्री० विदेहे भवा अणु कर्म० । गजपिप्पल्याम् ।

स्थूलशाटक पुं० कर्म० । स्थूलवस्त्रे स्थूलशाटिकादयोप्यत्र स्त्री० ।

स्थूलशालि पुं० कर्म० । महाशालौ ।

स्थूलशीर्षिका स्त्री० स्थूलं शीर्षं यस्याः कप् अत इत्त्वम् ।
कुट्टपिपैलिकायाम् । [न्ता) ।

स्थूलषट्पद पुं० षट्पद इव स्थूलः राज० । वरेलायाम् (वो-

स्थूलस्कन्ध पुं० स्थूलः स्कन्धोऽस्य । नकुले ।

स्थूलांशा स्त्री० स्थूलः अंशोऽवयवोऽस्याः । गन्धपक्त्रायाम् ।

स्थूलान्न पुं० कर्म० । आन्नभेदे ।

स्थूलैला स्त्री० कर्म० । दृहदेलायाम् ।

स्थूलोच्चय पुं० स्थूलानामुपलानामुच्चयोयत् । गण्डगैले । स्थू-
लस्य गजस्य उच्चयः । गजमध्यगतौ । वरणे, गजद-
न्तच्छिद्रे च ।

स्थेय पुं० स्थीयते विवादिनिर्वायकतयासौ स्था-यत् । विवादे-
संशयनिर्णायके, (जुरी) पुरोहिते च । स्थिरे त्रि० ।

स्थेयम् त्रि० अतिशयेन स्थिरः ईयस्य सादेशः । स्थिरतरे
त्रि० क्षियां छीप् । कृष्ण स्थेयोप्यत्र त्रि० । सान्त्वने न० ।

स्थैर्य न० स्थिरस्य भावः धृक् । स्थिरतायाम् ।

स्थौण्येय(क) पुं० स्थूणायां तल्लक्ष्मी भवः ठक् । यन्त्रिपण्यं
नासगन्धद्रव्ये ।

स्थौल्य न० स्थूलस्य भावः धृक् । पीवरत्ने ।

स्नपन पुं० स्ना-णिच्-पुक् स्नुट् । जलादिनाऽभिषेककारणे

स्नव पुं० स्नु-अप् । सवणे, जरणे च ।

स्नसा स्त्री० स्नव-अच् । स्त्रायौ ।

स्नातक पुं० स्ना-भावे क्त स्नानं वेदाध्ययनानन्तरं सभावेत्तमाज्ञा

ज्ञानं तदस्मात्तु कम् । वेदाध्ययनानन्तरं गार्हस्थ्याय कृत-
समावर्तनाङ्गज्ञाने ।

स्नातकव्रत न० इत० । स्नातककर्त्तव्ये स्नाने व्रतभेदे, “अ-
लाभे चैव कन्यायाः स्नातकव्रतमाचरेदिति” स्मृतिः ।

स्नान न० स्ना-ल्युट् । शोधने, अवगाहने मज्जने, च तप्त ।
मन्वादि कारणभेदादर्धविधं विस्तरौ दृढद्विधाने ।

स्नानदृष्टि न० स्नानार्थं दृष्टम् । कुशे ।

स्नानीय त्रि० स्नानाय हितम् । स्नानसाधने तैलो-
द्वर्तनादौ । [वायुवाहिन्याडीभेदे ।

स्नायु स्त्री० स्नाति-शुध्यति दोषोऽनया स्या उष्ण । शरीरस्ये

स्निग्ध त्रि० स्निह-क्त । स्नेहयुक्ते, वयस्ये, मज्जये, चिकणे
च । रक्तैरण्डे, सरलदृष्टे च उ० । भक्तमण्डे न० ।
मेदायां स्त्री० ।

स्निग्धतण्डुल उ० कर्म० । पट्टिधान्ये ।

स्निग्धता स्त्री० स्निग्धस्य भावः । स्नेहे, प्रियत्वे च । [दृष्टे च ।

स्निग्धदाह उ० स्निग्धं दाह कायस्य । सरलदृष्टे, देवदाह

स्निग्धपल्लव उ० स्निग्धं पल्लवस्य कप् । दृढतरङ्गे, शुष्क-
रङ्गे, गर्जरङ्गे च । वदर्थ्यां, पालक्यां, काष्ठोर्ध्वान् स्त्री० ।

स्निग्धमिण्ड्रीतक उ० कर्म० । मदनदृष्टेभेदे, पिण्डोत्तकभेदे

स्निग्धफला स्त्री० स्निग्धं फलस्य । नाज्जल्यम् ।

स्निह स्नेहे तु० उ० सक० सेट् । स्नेहयति-अस्मिन्-त ।
अयोपदेशत्वाच्च । [भाष्येऽङ्गायौ स्त्री० ।

सु उ० साह+सु आदेशः स्ना-ज्ज वा । पर्वतस्य समू-
हकृद् उ० कुहति किन्तु कालम् सुक्, लदोऽस्य । शीर-
कुहीदृष्टे ।

सुत उ० सु-क्त । चरिते जलादौ ।

सुधा स्त्री० सु-सक् । उत्तमध्याम्, कुहीदृष्टे च ।

सुहृ(त्ता) स्त्री० सुहृ-किन् वा टाप् । कुहीदृष्टे ।

सुहि(ची) स्त्री० सुहृ-रन् वा ङीप् । (मनसासिज्) दृष्टे ।

“कुहीविटपमंश्रिता मिति” उपाणम् ।

स्नेह उ० स्निह-वच् । प्रेमणि, तैलादिरसभेदे, न्यायोक्ते शुष्प
भेदे च यद्वात् दाहावृत्त्यम् ।

स्नेहन स० स्निह-णिच्-ल्युट् । तैलादिमर्द्दने अभ्यङ्गे ।

स्नेहप्रिय उ० स्नेहः तैलादिः प्रियोऽस्य । प्रदीपे ।

स्नेहभू स्त्री० इत० स्नेहास्ये देहस्य धातुभेदे, स्नेहपाले च

स्नेहरङ्ग उ० स्नेहेन रज्यते रन्ज-कर्मणि वच् । तिले ।

स्नेहवत् त्रि० स्नेहोऽस्य मतृ मस्य वः । स्नेहयुक्ते स्त्रियां
ङीप् । सा च मेदायां उ० स्त्री० ।

स्नेहविह्व न० स्नेहेन विह्वम् । देवदारुणि । [स्नेहकारणे न० ।

स्नेहवीज उ० स्नेहायां बीजस्य । प्रियालदृष्टे । इत० ।

स्नेहाश्र उ० स्नेहमस्नाति अश्र-अण् । प्रदीपे ।

स्नेहिनृ उ० स्निह-णिनि । वयस्ये वयस्ये, स्नेहयुक्ते त्रि० ।

स्त्रियां ङीप् ।

[सन्दिग्ध ।

सुद ईषत्कस्ये स्वा० आ० अक० सेट् इदित् । सन्दिग्धे अ-

स्यन्द उ० सदि-वच् । ईषत्कस्ये, ईषत्कस्ये, क्रियाभेदे च । नेव-

स्यन्दादौ शुभाशुभविषेचनं दृढद्विधाने ।

स्यर्द्ध संहर्षे (पराभिभवेच्छायां) स्वा० आत्म० अक० सेट् ।
सर्द्धते अस्मिन्दिट् ।

[स्त्री च ।

स्यर्द्धा स्त्री० स्यर्द्ध-अ । संहर्षे पराभिभवेच्छायां, सास्ये, क्रमो-

स्यर्ष पश्ये, स्त्रिये च उ० उ० सक० सेट् । स्यर्षयति ते अप-

स्यर्षत् त ।

स्यर्ष उ०-स्यर्ष-स्यृश-वा अच् षञ् वा । न्यायोक्ते त्वगिन्द्रिय-
प्राप्ते शुष्पभेदे, पश्ये, रोगे, युद्धे, शुभचरे, उपतापके च ।

वायौ उ० स्यर्षके त्रि० । स्यृश-णिच्-अच् । दाने स्यृशन्ते । वा-

युना जिह्वापादयोऽस्त, वच् । कादिषु भावसानेषु वर्ग्यवर्णेषु उ०

स्यर्शन न० स्यर्ष-स्यृश-वा ल्युट् । पश्ये, स्यर्षे च । णिच् ल्युट् ।

स्यर्शने, दाने च । स्यृश-कर्त्तरि ल्यु । वायौ उ० ।

स्यर्शलज्जा स्त्री० स्यर्शनात्ते लज्जते लज्ज-अच् । लज्जालुदृष्टे

स्यर्शशुद्धा स्त्री० स्यर्शे शुद्धा । शतमूल्याम् । [दृष्ट्यत ।

स्यर्ष्टुन् त्रि० स्यृश-लट् । उपतापयितरि । रोगे उ० । अष्ट । स-

स्यृश यस्ये बाधने च स्वा० उभ० सक० सेट् । स्यृशति-ते अस्-

शीत्-आसाशीत् । अस्मिन्दिट् । [रपस्येति] भावः ।

स्यृश उ० स्यृश-अच् । चरमाने, युद्धे, गूढचरे, च । “राजनीति-

स्यृश त्रि० स्यृश-क्त नि० इट्भावाः । व्यक्ते, स्फुटं च ।

स्यृ प्रीतौ अक० प्रीणने रज्यते पालने च सक० स्वा० पर०

अनिट् । स्यृणोति अस्मार्णोत् ।

स्यृक्ता स्त्री० स्यृश-क्त उ० शस्य कः । प्रकाश्याम् ।

स्यृश स्यर्षे त० पर० सक० अनिट् । स्यृशति अस्मासीत् अ-

स्मार्णोत् अस्मृणत् ।

[ङीप् ।

स्यृशा स्त्री० स्यृश-क । सर्पघातिनीदृष्टे । कण्टकार्या स्त्री०

स्यृष्ट त्रि० स्यृश-क्त । कृतस्यर्षे । भाषे क्त । स्यर्षे न० ।

स्यृष्टास्यृष्ट न० स्यृष्टेन वा स्यृष्टं स्यृष्टम् । परस्परस्यर्षेने ।

स्यृष्टास्यृष्टि न० स्यृश-भावे-क्तं मज्ज-स्यृश-क्तिन्, स्यृष्टश्च

अस्मृष्टश्च द्वयोः समाहारः । स्यर्षास्यर्षयोः । “नगरे

पामदाहे च स्यृष्टास्यृष्टि न दुहतीति” स्मृतिः । [पश्यृष्टत्

स्यृष्ट दृष्ट्यायां अद० चुरा० उभ० सक० सेट् । स्यृष्टयति-ते अ-

सृष्टणीय लि० सृष्ट-अनीयत् । वाञ्छनीये, स्नाद्ये च “अहो
वताचि सृष्टणीयवीर्य” इति कुमारः ।

सृष्ट्यालु लि० सृष्ट-आलुच् । सृष्ट्याशीले । [कुमारः ।

सृष्टा स्त्री० सृष्ट-अङ् । इच्छायाम् “मिथुने सृष्टावतीति”
सृष्ट्यु पु० सृष्ट-यत् । मातुलङ्गकटणे । वाञ्छनीये लि० ।

स्फट विशेषतायाम् अक० स्ना० पर० सेट् । स्फटति अस्फटोत्-
अस्फटोत् । इदिदयमययसक्तार्थे स्फटति अस्फटोत् ।

स्फट पु० स्त्री० स्फट-अच् । सर्पफणायाम् । [भेदे ।

स्फटि(टी) स्त्री० स्फट-इन् वा ङीप् । (फट् क । रि) वणिग्द्रव्य
स्फटि(टी)क पु० स्फटिरि(टी)व इवार्थे कन् । खनामखाते म-

णौ स्फार्थेऽण् । स्फाटिकमयत्वं न० । [स्फाटिकमयपर्वते च ।

स्फटिकाचल पु० स्फटिक इव शुभ्रः अचलः । कैलासपर्वते,

स्फटिकाद्रिभिद्(द्) पु० स्फटिकाद्रिं स्फाटिकपर्वतं भि-
नत्ति सादृश्यात् भिद्-क्विप् क वा । कर्पूरे ।

स्फटिकाभ्र पु० स्फाटिकवर्णः अभ्र इव । कर्पूरे ।

स्फटिकारि पु० इत् । (फट् किरि) वणिग्द्रव्यभेदे तस्य स्फ-
टिकतल्यदीप्तिमत्त्वात्तयात्वम् । [अति-ते अपस्फटत्-त ।

स्फड परिहासे चु० उभ० अक० सेट् इदित् । स्फण्ड-
स्फर चले स्फूर्त्तौ च तदा० प० अक० सेट् । स्फरति अस्फारीत् ।

स्फरण न० स्फर-ल्युट् । स्फरणे । [वीत्

स्फल चले स्फूर्त्तौ च तदा० पर० अक० सेट् । स्फलति अस्फा-
स्फाटिकोपल पु० स्फटिकमेव अण् कर्म० । स्फटिके ।

स्फाति स्त्री० स्फाय-क्तिन् । दृष्टौ ।

स्फाय द्रव्ये स्ना० आ० अक० सेट् । स्फायति अस्फायि-अस्फा
विष्ट । निष्ठायासनिट् स्फोतः । [लि० ।

स्फार पु० स्फाय-रक् । स्फार्थे बुद्धे । विपुले, विकिटे, प्रचुरे च

स्फारण न० स्फुर-णिच्-स्फारादेशः ल्युट् । विकासने ।

स्फाल पु० स्फल-घञ् । स्फूर्त्तौ । [कट् फले ।

स्फिग्घातन पु० स्थिचं घातयति हन-स्फार्थे णिच्-ल्यु ।

स्फिच् स्त्री० स्फाय-डिच् । कटिप्रोथे, तत्स्थे वातजे रोगभेदे च

स्फिट इती हिंसे अनादरे च चु० उभ० अक० सेट् । स्फोटयति
ते अपिस्फिटत् त ।

स्फिर लि० स्फाय-किरच् । प्रचुरे, दृष्टे च ।

स्फोत लि० स्फाय-क्त स्फोभावः । दृष्टे-सम्भवे च ।

स्फुट भेदे चु० उभ० अक० सेट् । स्फोटयति ते अपस्फुटत् त ।

स्फुट विकाशे स्ना० प० अक० सेट् । स्फोटति अस्फुटत्
अस्फोटोत् । [पुस्फोट ।

स्फुट विकाशे त० कुटा० प० अक० सेट् । स्फुटति अस्फुटोत्

स्फुट विदलने स्ना० आत्म० अक० सेट् । स्फोटते अस्फोटिष्ट
स्फुट हावे चुरा० उभ० अक० सेट् । इदित् स्फुण्डयति ते
अपस्फुण्डत् त ।

स्फुट हिंसे चु० उभ० अक० सेट् प्रायेणाह पूर्वः । आस्फोट-
यति ते आपस्फुटत् त । [अपस्फुटत् त ।

स्फुट विकाशे अद० चु० उभ० अक० सेट् । स्फुटयति ते

स्फुट लि० स्फुट-क । विकशिते, व्यक्ते, भिन्ने, शुक्ले च ।

ज्योतिषोक्तेषु मेघादिराशिषु अंशविशेषस्थितेषु सूच्या-
दिग्रहेषु पु० तेषां तत्तदंशकलादिषु गतौ स्त्री० । उत्

प्रेक्षाया द्योतने न० । सर्पफणायाम् स्त्री० ।

स्फुटन न० स्फुट-ल्युट् । विकशने, विदलीभावे च ।

स्फुटवन्धनी स्त्री० स्फुटं बन्धनं यस्याः गौ० ङीप् । कपोतपट्टाम्

स्फुटित लि० स्फुट-क्त । विकशिते, भिन्ने “दग्धे वा स्फु-
टितेऽथ वेति” पुराणम् व्यक्तीकृते, परिहासिते च ।

स्फुटि(टी) स्त्री० स्फुट-इन् वा ङीप् । पादस्फोटरोगे
(फोडा) कर्कटीफले च । [फुटि] । [इत् त ।

स्फुट अनादरे चु० उ० अक० सेट् । स्फुटयति ते अपस्फु-

स्फुड वरणे त० कु० पर० अक० सेट् । स्फुडति अस्फुडोत्
पुस्फोड । [अस्फुगिडिष्ट ।

स्फुड विकाशे स्ना० आत्म० अक० सेट् इदित् । स्फुण्डते

स्फुड परिहासे चु० उ० अक० सेट् इदित् । स्फुण्डयति ते
अपस्फुण्डत् त ।

स्फुर स्फूर्त्तौ त० कुटा० प० अक० सेट् । स्फुरति अस्फुरोत्
पुस्फोर । “चारु पुस्फोर वाञ्छरिति” भट्टः ।

स्फुरण न० स्फुर-ल्युट् । ईषत्सन्दने । युच् । तत्तैव स्त्री० ।

स्फूर्च्छ विस्फरणे स्ना० प० अक० सेट् । स्फूर्च्छति अस्फूर्च्छीत्

स्फूर्ज वज्रशब्दे स्ना० प० अक० सेट् । स्फूर्जति अस्फूर्जीत् ।

स्फुल स्फूर्त्तौ-चले च अक० सञ्ज्ञये अक० तदा० कुटा० प० सेट्
स्फुलति अस्फुलोत् । पुस्फोल ।

स्फुल न० स्फुल-क । वस्त्रागारे (ताड) ।

स्फुलन न० स्फुल-ल्युट् । स्फुरणे ।

स्फुलिङ्ग पु० स्त्री० स्फुल-इङ्गच्, स्फुत्तव्यक्तः शब्दो लिङ्गति
गच्छति यस्मात् लिङि-घञ् पु० वा । अग्निशक्ते ।

स्फुलिङ्गिनी स्त्री० स्फुलिङ्ग-अस्त्वर्थे इनि । अग्निज्वाला-
याम् । स्फुलिङ्गयुक्ते लि० ।

स्फूर्जयु पु० स्फूर्ज-अणु । वज्रपातशब्दे । [प्रतिभावाच्च ।

स्फूर्त्ति स्त्री० स्फूर्च्छ-स्फुर-वा क्तिन् । स्फुरणे विकशने

स्फूर्त्तिमत् पु० स्फूर्त्तिरस्य सतत्प । पाशुपताख्ये शैवभेदे

प्रतिभायुक्ते विकाशयुक्ते च लि० ।

स्फोटयस् लि० अतिशयेन स्फुरः, ईयस् स्फुःदेशः । अति-
प्रचुरे, स्त्रियां ङीप् । इठन् । स्फोद्यत् लि० ।

स्फोट पु० स्फुटत्वर्थो यस्मात् स्फुट-घञ् । व्याकरणोक्ते वर्यां
तिरिक्ते पूर्वपूर्ववर्णासुभवसहितचरमवर्णव्यञ्जे अर्थप्रत्या-
यके अखण्डे शब्दभेदे “शृणोति य इमं स्फोटमिति”
भागवतम् । “न स्फोटः प्रतीत्यप्रतीतिभ्यामिति” शारीर-
कसूत्रम् यथा च वर्यसमुदयानां नार्थबोधकत्वं तथा
प्रपञ्चितमस्माभिः, शब्दार्थरत्ने । प्रणभेदे च (फोड़ा) ।

स्फोटका पु० स्फुट-ण्वल् । (फोड़ा) ब्रणभेदे विदारके च ।

स्फोटन न० स्फुट-ल्युट् । विदारणे, विकाशने च ।

स्फोटनी स्त्री० स्फुट्यतेऽनया स्फुट-ल्युट् ङीप् । मणिवेधन-
करणे यन्त्रभेदे (मोमरी) । [कन् । भङ्गातके ।

स्फोटवीजका पु० स्फोटस्य ब्रणभेदस्य बीजम् ततः स्तार्थे

स्फोटायन पु० स्फोटएवायनं अर्थबोधकतयाश्रयणं यस्य ।
अर्थबोधकत्वेन स्फोटाभ्युपगन्तरि वैयाकरणे सुनिभेदे
“अबड् स्फोटायनस्येति” पाणिनिः ।

स्फप् न० स्फा-य यत् नि० । खङ्गाकारे यन्त्रार्थे काष्ठभेदे ।

स्फु अय्य० स्फि-ङ । अतोते, पादपूरणे च ।

स्फय पु० स्फि-अच । गर्वे, अङ्गुते च ।

स्फुर पु० स्फुरति प्रियमनेन स्फु-अप् । कामदेवे । भावे अप् ।
स्फुरणे । [योयत्व ।

स्फुरगृह न० स्फुरस्य गृहमिव । स्त्रीचिह्नभेदे स्फुरमन्दिराद-
स्फुरण न० स्फु-ल्युट् । ज्ञातवस्तुनोऽनुभववाधेन संस्कारजन्ये

उद्बोधकसङ्कारेण जायमाने ज्ञानभेदे आध्याने चिन्तने च ।

स्फुरदशा स्त्री० स्फुरकता दशा । कामिनां स्फुरकतासु नयनप्री-
त्यादिषु दशसु दशासु । विस्फुरोद्बुद्धमिधाने ।

स्फुरप्रिया स्त्री० इत० । स्फुरभार्यायां रतौ ।

स्फुरवीथिका स्त्री० स्फुरस्य वीथिकेव प्राप्तिहेतुत्वात् । वेश्यायाम्

स्फुरहर पु० स्फुरं हरति नाशयति हृ-अच् । महादेवे स्फुर
महानादयोषत्व । [न हि स्त्रीणां स्फुरोद्दीपनम् ।

स्फुराङ्गुश पु० स्फुरस्याङ्गुशश्च उच्यते जकत्वात् । नखे, नखाघाते-
स्फुरान्न पु० स्फुरप्रिय आन्नः । राजाज्ने ।

स्फुरासव पु० स्फुरोद्दीपक आसवः । लालायाम् कामिनां तत्-
पाने हि स्फुरोद्दीपनात्तस्यास्तथात्वम् ।

स्मार्त्त लि० स्मृतौ विहितः, स्मृतिं वेत्त्यधीते वा अण् । स्मृति
विहिते स्मानादौ “अन्योऽपि स्मार्त्तमाचरेदिति” “स्मा-
र्त्तं वैदिकवत् चरेदिति” च स्मृतिः स्मृतिशास्त्राभिज्ञे च ।

स्मि अनादरे विख्याये च चु० आ० सक० सेट् । स्मापयते अस्मि-
स्मापत । अघोपदेशत्वात् न घः । अन्यतो विख्याये स्मापयतो-
त्वेव । अयं स्मादिरपि अनिट् । स्मयते अस्मेष्ट ।

स्मिष्ट अनादरे सक० स्नेहे अक० चु० उभ० सेट् । स्मेष्टयति ते
अस्मिष्टात् ।

स्मित न० स्मि-क्त । ईषद्वास्ने “सुखं विकशितस्मितमिति”
भालतीमाधवम् । विकशिते, विस्मिते च लि० ।

स्मील निमेषणे स्वा० पर० अक० सेट् । स्मीलति अस्मीलीत्

स्मृ स्मरणे स्वा० प्र० सक० अनिट् । स्मरति अस्मार्षीत् ।

स्मृ औत्सुक्ये स्वा० प्र० सक० अनिट् घटा० । स्मरति अस्मार्षीत्

स्मृत लि० स्मृ-क्त । कृतस्मरणे स्मृतिविषये ।

स्मृति स्त्री० स्मृ-क्तिन् । अतुभूतवस्तुन उद्बोधकसङ्कारेण
संस्काराधीने ज्ञानभेदे । स्मर्यते वेदधर्मोऽनेन करणे क्तिन् ।
धर्मशास्त्रशास्त्रे वेदार्थासुभवजन्ये वेदार्थास्तुवादके सुनि-
प्रणीते वाक्यरूपे शास्त्रे । “वेदोऽखिलो धर्ममूलं स्मृतिधीने
च तद्विदा मिति” मनुः ।

स्मृतिहेतु पु० इत० । संस्कारे वाचनारूपे गुणभेदे ।

स्मुर लि० स्मि-रन् । विकशिते ईषद्वास्यान्विते च “महाजनः
स्मुरसुखोभविष्यतीति” कुमारः । [यस्यन् ।

स्यद पु० स्यन्द-घञर्थे क । वेगे । [स्यन्दते अस्यदत् अस्यन्दिष्ट

स्यन्द स्त्रवणे स्वा० आ० लुङि, लृटि, लृङि च उभ० अक० वेट् ।

स्यन्द पु० स्यन्द-घञ् । तरणे, प्रसवे ।

स्यन्दन न० स्यन्द-भावे ल्युट् । तरणे । कर्त्तरि ल्यु । जले न० ।
रथे, तिनिषट्ठके च पु० । [रथारोहेण योद्धरि ।

स्यन्दनारोह पु० स्यन्दनमारोहति युद्धार्थम्, आ + रुह अण् ।

स्यन्दनि पु० स्यन्द-अनि । तिनिशब्दणे । ङीप् । लालायां स्त्री०

स्यन्दिन् लि० स्यन्द + णिनि । प्रसविणि । लालायां स्त्री०
ङीप् ।

स्यन्न लि० स्यन्द-क्त । स्मृते जलादौ । [अस्यमीत् ।

स्यम ध्वनने स्वा० पर० अक० सेट् क्तावेट् फणादि० । स्यमति

स्यम वितर्के चु० उ० सक० सेट् । स्यामयति ते अस्मिन्स्यम् त ।

स्यम ध्वाने अद० चु० उभ० सक० सेट् । स्यामयति अस्मिन्स्यम् त

स्यमन्तका पु० स्यम-भक्त्यंज्ञायां कन् । श्रीकृष्णस्य हस्तस्ये
मणिभेदे । तस्य गुणादिकं दृष्टदमिधाने वक्ष्यते ।

स्यमीका स्त्री० स्यम-ईकक् । वल्मीके । कावे, मेघे च पु० ।

स्यूत लि० स्रिव-क्त । स्रज्यादिना अश्रिते वस्त्रादौ । सूत्ररचित
पात्रे पु० । पु० औत् । सोतोऽप्यत्र ।

स्यूति स्त्री० स्रिव-क्तिन् । स्रज्यादिना वस्त्रादिसीवने ।

स्यून ए० सिव-नक्। सुखे, किरणे, सुखादिसूतखण्डव-
स्त्रनिर्मिते पदार्थे (धुकड़ी) च।

संसन न० सन्ध-णिव-ल्युट्। जर्जगतस्याधोनयने पातने।
युच्। संसनायत्त स्त्री०।

संसिन् त्रि० सन्ध-णिनि। अधःपतनशीले। पीलुह्ये पु०।

स्रक् गतौ भ्वा० आत्म० सक० सेट् ऋदिट्। स्रक्ते अस्रक्छिष्ट।

स्रग्वत् त्रि० स्रक् माल्यमल्यस्य स्रष्टुं मल्य वः कल्पम्। माल्य
वति। विनि। स्रग्वीत्ययत्। उभयत्र स्त्रियां ङीप्।

स्रज् स्त्री० स्रज्यते स्रज-क्रिन् त्रि०। माल्ये।

स्रन्स पतने भ्वा० आत्म० लुङि ङ० अक० सेट् ऋदिट्। संसते
अस्रसत् अस्रसिष्ट। ["नास्रसत् करिणां यैव मिति"रघुः।

स्रन्स प्रभादे भ्वा० आ० अक० सेट् ऋदिट्। संसते अस्रसिष्ट।

स्रम्भ अनवधाने भ्वा० आ० अक० सेट् ऋदिट्। संसते
अस्रम्भिष्ट। [स्रम्भते अस्रम्भत् अस्रम्भिष्ट।

स्रम्भ विचासे भ्वा० आत्म० लुङि ङ० सक० सेट् ऋदिट्। स-

स्र(स्त्रा)व पु० स्र-अप् वञ्च् वा। सरणे। कर्त्तरि अच्। निर्भरे

स्रवण न० स्र-ल्यु। मूलजले, वस्त्रे च। भावे ल्युट्। सरणे

स्रवन्ती स्त्री० स्र-क्रिञ् ङीप्। नद्याम् जीवधिभेदे, गुह्य
स्थाने च। गृह। स्रवतिशिष्टे त्रि०। स्त्रियां ङीप्।

स्रवा स्त्री० स्र-अच्। भूर्वायास्।

स्रष्टृ पु० स्रज्-ढच्। जगत्कर्त्तरि, चतुर्मुखे, शिवे च। स्रष्टि-
कर्त्तरि त्रि० स्त्रियां ङीप्।

स्रस्तं त्रि० सन्ध-क्त। व्युत्ते पतिते।

स्रस्तर पु० सन्ध-तरन् क्तिञ्। आसने।

स्राक् अव्य० स्र-डाङ्। स्वरिते द्रागित्थये। [त्रि०

स्रावक न० स्रावयति स्र-णिच्-ल्युट्। सरिचे। निःस्रावके-

स्त्रिभ हिंसे भ्वा० प० सक० सेट् ऋदिट्। स्त्रिभति अस्त्रिभोत्

स्त्रिभ हिंसे भ्वा० प० सक० सेट् ऋदिट्। स्त्रो भति अस्त्रो भीत्।

स्त्रिव शोभे अक० दिवा० प० गतौ सक० सेट् ऋदिट्।
स्त्रिव्यते अस्त्रे वीत्। [लुङ्।

स्रु गतौ सक० सरणे अक० भ्वा० प० अजिड्। स्रवति अस्त्रु।

स्रुग्दार पु० स्रुचे यज्ञपात्राय दारु यस्य। विकृष्टतृष्टे।

स्रुघ्न पु० देशभेदे। योऽस्यनिवासः अच्युगै० ङीप्। सर्जि-
काशारे स्त्री०। [वाङ्मन्त्रे यज्ञपात्रभेदे।

स्रुच् स्त्री० स्रु-क्रिप् चिट् च। वटपत्ताजतौ विकृष्टतृष्टाजने

स्रुत त्रि० स्रु-क्त। स्वरिते जडादौ, गते च। हिङ्गुपत्त्यां स्त्री०

स्रुव पु० स्त्री० स्रु-क। स्रुदिक्काभवे हस्तमिति यज्ञपात्रभेदे।

स्रुक्क्याम् भूर्वायास् स्त्री०।

स्रु स्त्री० स्रु-क्रिप् त्रि०। यज्ञपात्रभेदे। निर्भरे च।

स्रु विकृतौ-भ्वा० पर० अक० अजिड्। स्रावयति अस्त्रासीत्

स्रोत न० स्रु-तच्। स्रोतसि वेगेन स्रोतोजलनिःसरणे।

स्रोतस् न० स्रु-तसि। वेगेन स्रोतोजलनिःसरणे रेतसि च।

स्रोतस्वत् त्रि० स्रोतोऽप्यस्य स्रष्टुं मल्य वः। स्रोतोयुक्ते। नद्यां
स्त्री० ङीप्। [तोयुक्ते त्रि०।

स्रोतस्विनी स्रोतस्-अस्त्र्यै विनि ङीप्। नद्याम्। स्रो-

स्रोतोच्चन न० स्रोतसि यष्टनास्रोतोजलसि च्छिष्टस्यौबोर-

देशे भवम् अञ्जनम्। सौवीरदेशे अञ्जने।

स्रोतोवद्वा स्त्री० स्रोतवा यद्वाति सरमि वद्वा-अच्। नद्याम्।

स्व न० स्वन-ङ। धने, आत्मनि ज्ञातौ च पु०। आत्मीये
त्रि०। आत्मनि आत्मीये, चार्थेऽप्यर्थनामता।

स्वकम्पन पु० स्वनैव पराप्रयुज्यमान एव कम्पते कपि-युच्।
वाद्यौ। [सदेति]गीता।

स्वकर्म्मन् न० स्वस्य कर्म्म। स्ववर्षोचिते कालेः "स्वकर्म्मनिरतः

स्वकीय त्रि० स्वस्य दम् व ज्ञान् च। आत्मीये। अत्र नित्यमेव
कुत्र, अङ्गुक्तयुक्तप्रयोगसु अपाधि नीयः।

स्वग कर्मणे भ्वा० प० सक० सेट् ऋदिट्। स्वगति असङ्गोत्।

स्वगत त्रि० स्वस्मिन् मनसि आत्मनि वा गतम् गम-क्त।
मनोगते, आत्मगते च। नाटकामिनये प्रतिपाद्यपुरुषं
वर्जयित्वा रङ्गभूमिस्थसाप्ताजिकजनप्रवणयोन्मे वाक्येन०।
लक्षणं ढङ्दक्षिधाने।

स्वगुप्ता स्त्री० स्वनैव गुप्ता। श्रुतशिष्याम्, लज्जालुलतायाश्च

स्वच्छ त्रि० सुधु अच्छः प्रा०। अतिनिर्मले कालुष्यरहिते।
कृत्तायां, स्फटिके च पु०। श्वेतदूर्वायाम् स्त्री०।

स्वच्छन्द त्रि० स्वस्य हन्दोऽभिप्रायः। स्वज्ञते यस्य। साधीने

स्वच्छपत्त न० स्वच्छं पत्तं यस्य। अशके।

स्वच्छर्माण पु० कर्म०। स्फाटिके।

स्वज न० स्वस्मात् देहात् आत्मनो वा जायते। रुधिरं।

पुत्रे पु० कन्यायां स्त्री० आत्मजाते त्रि०। [आत्मसम्पन्निजोके।

स्वजन पु० स्वस्य जनोजननमेकजने यस्य। ज्ञातौ। द्वि०।

स्वठ गतौ संस्तारेऽप्यस्तारे च पु० उभ० सक० सेट्। स्वठ-
यति-ते असिस्वठत्-त।

स्वतन्त्र त्रि० स्वस्य तन्त्रं वशीकारो यस्य। साधीने अपराधीने
स्वतस् अव्य० स्व-तसिन्। आत्मन इत्यर्थे।

स्वता स्त्री० स्वस्य स्वजोयस्य भायः। तत्। स्वकीयत्वे। "कायः
स्वतां पश्यतोति" शकुन्तला।

स्वत्व न० स्वस्य भावः त्व। द्रव्यादिषु यथेष्टकयविक्रयादिक्रि-

यासु नियोजके घर्षभेदे, स्वामित्वे च तच्च द्रव्यगत मातृगतञ्च
स्व दन न० स्वद-ल्युट् । आस्वादे, वेदने च । सुप्तु अदनम् ।
सुमचये । [आचारादिधर्मै ।

स्व धर्मः स्वस्य वेदादिविहितो धर्मः । स्वातृरूपे वेदाद्युक्ते
स्व धा अव्य० स्वद-आ प्र०दस्व धः । पितृदेवोद्देशेन हवि-
स्वागो । स्वेन धयति धे-क आप् । मातृकामेदे स्त्री०
“नमः स्वधायै स्वाहायै” इति पितृमाथा ।

स्व ध प्रिय उ० स्वधाप्रिनां प्रियः शाक्त० । कृष्णतिले, स्वधोप
वर्णितमाहादिप्रिये पितादौ च । [गणे, देवे च ।

स्व धा भुज् स्वधेत्येन त्वत्कृत्यं भुक्ते भुज-क्लिप् । पितृ-
स्व धि(ती) स्त्री० स्वेन धीयते धा-क्लिप् वा ङीप् । कृठारे
परयधे । प्र० । अधितिरश्चत् ।

स्वन गद्वे स्वा०पर० अक० सेट्-कथा० । स्वनति । अस्वनीत्-
अस्वानीत् । अयं भूषणे वा षटा० । [नत्-त

स्वन धाने अद० उ० उभ० अक० सेट् । स्वनयति-ते अश्वस्व-
स्वन उ० स्वन-अप् । गद्वे । [विघर्गर्जिते च न०

स्व नित लि० स्वन-कर्त्तरि-क्त । प्रवृत्ते । भावे क्त । गद्वे,
स्व पन न० स्वप-ल्युट् । शयने, निद्रायाञ्च ।

स्व पिण्डा स्त्री० स्वेनैव पिण्डः पिण्डाकारोऽस्वस्थाः अच् ।
पिण्डस्वर्ज्याम् । [भेदे च ।

स्व प्र उ० स्वप-नन् । निद्रायां, शयने, सुप्रस्य मानसिकज्ञान-
स्व प्रकृत् न० स्वप्नं निद्रां करोति क्त-क्लिप् । (सप्तमि) प्राप्ते ।

स्व प्रज् लि० स्वप-जिह्व । शयनशोभे ।
स्व भाव उ० स्वस्य भावः । निर्वर्णे, नैवर्गिके-स्वकोवे-धर्मै च ।

स्व भावोक्ति स्त्री० स्वभावसोक्तिरत्र । अवह्वारीके अर्थावह्वार
भेदे ईत० । स्वभावस्य कथने । [ईश्वरे, कामे च ।

स्व भू उ० स्वेनैव भवति भू-क्लिप् । ब्रह्मणि, विश्वौ, शिवे,
स्वयंवर उ० स्वयमात्मना वरो वरणम् । “कन्यायात्मनैव स्वपते-

र्वरे”, “सदृशि स्वयंवर” इति नैवधम् । स्वयं व्रणुते पतिम्
ङ-अच् । आत्मनैव पतिवरणकर्त्रीणां कन्यकायां स्त्री० ।

स्व यज्जुत उ० स्वयमात्मना जतः । जलिषे उत्ते, आत्मजते
लि० । “पूर्वजुषेः स्वयंजत” इति स्मृतिः ।

स्व यज्जुप्ता स्त्री० स्वयमात्मनैव शुभा । नृकथिष्व्याम् ।
स्व यन्दत्त उ० स्वयमात्मनैव नतः पितृमातृभ्यां दत्तः । दत्तात्मके

पुत्रभेदे “दत्तात्मा तु स्वयन्दत्त” इति स्मृतिः ।
स्व यन् अव्य० सु + अय-अच् । आत्मनेत्यर्थे ।

स्व यन्मु उ० स्वयन् + भू-ङ् । ब्रह्मणि ।
स्व यन्मुवा उ० स्वयन्भवति भू-ङ् । धूपपञ्चायाम् ।

स्वयन्मु उ० स्वयं भवति भू-क्लिप् । चतुर्ष्वे ब्रह्मणि, जप्ते च ।

स्वर आलोभे अद० चुरा० उभ० अक० सेट् । स्वरयति-ते
अश्वस्वरत्-त ।

स्वर् अव्य० स्वृ-विच् । स्वर्गे, “यज्ञ इः स्वेन संभिन्नं न च यज्ञ-
मनन्तरम् अभिलाषोपनीतञ्च तत्पुत्रं स्वः पदास्वद” मित्युक्ते
इः स्वार्थं भिक्षे सुखसन्ताने, परलोके, देवावासे, शोभने च ।

स्वर उ० स्वर-अच्, स्वृ-अप् वा । उदात्तानुदात्तस्वरितरूपे व-
र्णोच्चारण्यत्वभेदे, तादृशस्वरवत्ता च अकारादिषु व्यञ्जन-
भिन्नवर्णेषु शिचायास्तक्ता । तन्वोक्ते प्राणादिवायोर्वापार-
भेदे, काक्तादिकृते वर्णाद्युच्चारणध्वनिविशेषे, निषादादिषु
गानजध्वनिषु च । विस्वरौ उद्बृद्धिधाने ।

स्वरपत्तन न० स्वराणां निषादाद् नां गानध्वनिविशेषाणां
पत्तनमात्रयः । सामवेदे ।

स्वरभङ्ग उ० स्वरस्य कण्ठध्वनिभेदस्य भङ्गो यस्मात् । रोगभेदे ।
स्वरभण्डलिका स्वराणां भण्डलमस्वरस्य ठन् । वीणायाश्च

ईत० । स्वरसमूहे । [च-युलु । वीणायां, वंश्याञ्च ।
स्वरलासिका स्त्री० स्वरैः निषादादिभिः वसति कत्यतीव ल-

स्वरस उ० स्वेन स्वभावेन रसः आस्वाद्यः । शिलापिष्टकस्वभेदे,
कायभेदे च । स्वस्व रसः रागः । स्वाभिप्राये स्वरात्म्ये, वा
क्यादौ-रचनाभङ्गां च ।

स्वराज्ज् उ० स्वेनैव राजते राज-क्लिप् । ईश्वरे “अर्थेज्जभिन्नः
स्वराङ्गि”, भागवतम् । वैदिककण्ठभेदे च । [अल ।

स्वरापगा स्त्री० स्वः स्वर्गस्वापगा । गङ्गायाम् स्वर्गपगादयो-
स्वरित उ० स्वरोजातोऽस्य इतच् । उदात्तानुदात्तसमाहार-

रूपे स्वरभेदे स्वर-क्त । स्वरयुक्ते लि० । [वृत्तिकभेदे च ।
स्वर् उ० स्वृ-उ । वज्जे, धूपस्वच्छे, वापे, यज्ञे, सूर्यकिरणे,

स्वर्गन्त्रि लि० स्वस्वैव इषिः प्रवर्तिका सज्जत्ये यस्य । स्वतन्त्रे,
ईत० । स्वस्वाभिकापे स्त्री० ।

स्वरूप न० स्वस्य रूपम् । स्वभावे । स्वनेव रूपम् । स्वात्मके पदार्थे
स्वं यथास्वं रूपयति रूप-अच् । यथास्वरूपमभिज्ञे-प-

ण्डिते उ० । स्वेन स्वभावेनैव रूपमस्य । मनोर्ध्वे, लि० ।
स्वरूपसंबन्ध उ० स्वरूपं सम्बन्धः, स्वरूपयोर्वा सम्बन्धः । स्वा-

योक्ते, स्वात्मके सम्बन्धे, पदपदार्थातिरिक्ते पदार्थभेदे, यथा
प्रतिबोमितम् विषयत्वमित्यादि ।

स्वरोदय स्वरयागदयोदय । स्वरस्य आर्याविशेषस्य शुभाशुभ
त्वज्ञानसाधने तन्मयास्त्रभेदे ।

स्वर्ग उ० स्वरिति गीयते नै-क सु + ङज-वच् वा । इ-
स्वार्थभिन्ने सुखसन्ताने, देवानामावासास्थाने च ।

स्वर्गनाथ उ० ईत० । इन्द्रे । स्वर्गपत्यादयोप्यत्र ।
 स्वर्गवधू स्त्री० ईत० । अश्वरथम् ।
 स्वर्गाचल उ० स्वर्गलोकस्थोऽचलः । सुमेरुपर्वते । [ति०]
 स्वर्गिन् उ० स्वर्गस्थस्य भोग्यत्वेन इति । देवे । स्वर्गवासिनि
 स्वर्गोक्तम् उ० स्वर्गोक्तो यस्य । देवे ।
 स्वर्जिक उ० सु + अर्ज्ज् - अच् अस्त्यर्थे ठन् । सर्जिकाकारे ।
 कर्म० । सर्जिकाकारादयोप्यत्र ।
 स्वर्ग्य न० सुष्ठु अर्ग्यो वर्णयस्य । काञ्चने, धूसरे, नागकेशरे,
 गौरवर्णयस्ये च । [सुवर्णस्य लेशे उ० ।
 स्वर्ग्यकाय न० स्वर्ग्यमिव पीतः कणोऽस्य । कणयुग्मलौ ईत० ।
 स्वर्ग्यकाय उ० स्वर्ग्यमिव पीतः कायोऽस्य । गरुडे ।
 स्वर्ग्यकार उ० स्वर्ग्यं स्वर्गमयमलङ्कारादि करोति क्त-अण् ।
 (सिकरा)जातिभेदे ।
 स्वर्गकेतकी स्त्री० स्वर्गमिव पीता केतकी । पीतकेतक्याम् ।
 स्वर्गवीरी स्त्री० स्वर्गमिव पीतं वीरं निर्यासोऽस्यस्य अच्
 गौ० ङीप् । ओषधिभेदे सा च मालवदेशे जायते । [भेदे ।
 स्वर्गगैरिक न० स्वर्गमिव पीतं गैरिकम् । (वर्णकभाटि) पदार्थ
 स्वर्गग्रीवा स्त्री० नदीभेदेन ।
 स्वर्गचूड उ० स्वर्गमिव पीता चूडा यस्य । चापपक्षिणि ।
 स्वर्गज न० स्वर्गात् जायते जन-ङ । वङ्गे । स्वर्गजातभावे लि० ।
 स्वर्गजीवन्ती स्त्री० स्वर्गमिव पीता जीवन्ती । पीतपुष्पजीवन्त्याम्
 स्वर्गदी स्त्री० स्वर्गं दृष्टि अपसारयति तल्लवर्णत्वान् दो-क
 गौ० ङीप् । दृष्टिकाव्याम् । ईत० । गङ्गायाम् । [लकट्ये च ।
 स्वर्गदीधिति उ० स्वर्गमिव भास्वरा दीधितिरस्य । अग्नौ, चि-
 स्वर्गद्गु उ० स्वर्गमिव पुष्पादौ पीतो द्रुः । आरम्भे ।
 स्वर्गपक्ष उ० स्वर्गमिव पीतः पक्षोऽस्य । गरुडे ।
 स्वर्गपाटक उ० स्वर्गं पाटयति पट-णिच्-एत् । ट कृत्वे ।
 स्वर्गपुष्प उ० स्वर्गमिव पीतं पुष्पमस्य । चम्पके, आरम्भे,
 उ० स्त्री० स्त्रीत्वे ङीप् । सा च स्वर्गकेतक्याञ्च । सातलायाम्
 कलिकारौ स्त्री० टाप् । [कदल्याम् ।
 स्वर्गफला स्त्री० स्वर्गमिव पीतं फलमस्याः । (चांपाकला) स्वर्ग
 स्वर्गभङ्गार उ० स्वर्गमिव स्वर्गमयो वा भङ्गारः । पीतभङ्गाराजे
 स्वर्गमयकलसे च । [उपधातभेदे ।
 स्वर्गमाचिक न० स्वर्गमिव पीतं माचिकम् । स्वनामस्थाने
 स्वर्गयूथी स्त्री० स्वर्गमिव पीता यूथी । पीतयूथिकायाम् ।
 स्वर्गलता स्त्री० स्वर्गमिव पीता लता । ज्योतिष्मत्याम् ।
 स्वर्गवर्णा स्त्री० स्वर्गमिव वर्णो रूपमस्याः । हरिद्रायाम् ।
 स्वर्गवल्लल उ० स्वर्गमिव पीतं वल्ललमस्य । सोनाकट्ये ।

स्वर्गशेफालिका स्त्री० स्वर्गमिव पीता शेफालिका ।
 पीतशेफालिकायाम् । [वर्णदेहे लि० ।
 स्वर्गाङ्ग उ० स्वर्गमिवाङ्गं पत्रपुष्पादि-यस्य । आरम्भे । पीत-
 स्वर्गारि उ० ईत० । गन्धके तस्य स्वर्गं मारकत्वात्तथात्वम् ।
 स्वर्त्त गतौ सक० दुःखेन जीवने अक० चु० उ० सेट् । स्वर्त्तयति ते
 असस्वर्त्तत् । [अस्वर्त्तिट् ।
 स्वर्द् पीतौ अक० प्रोणेने लेहनेच सक० भ्वा० आत्म० सेट् । स्वर्द्ते
 स्वर्भानव उ० खरिव भूमौ भातुर्दीप्तिरस्यस्य अच् । गोमेदमणौ
 स्वर्भानु उ० स्वः स्वर्गे भातुर्दीप्तिरस्य । राहौ ।
 स्वर्लोका उ० स्वरेव लोकः भुवनम् । स्वर्गे, ईत० । स्वर्गस्थलोके ।
 स्वर्वापी स्त्री० स्वः स्वर्गस्य वापीव । गङ्गायाम् ।
 स्वर्वेष्टा स्त्री० स्वः स्वर्गस्य वेष्टा । मेनकाद्यश्चरम् ।
 स्वल्प लि० सुष्ठु अल्पम् प्रा० । अल्पे जुदे ।
 स्वल्पकेशरिन् पु० स्वल्पः केशरोऽस्यस्यरिन् । कोविदारहणे ।
 स्वल्पपत्रका पु० स्वल्पं पत्रमस्य कप् । गौरयाके
 स्ववासिनी स्त्री० स्वस्तिन् पितालये वसति वस-णिनि । चिरं
 पितृगृहादिवासिन्यामूढायामनूढायां वा स्त्रियाम् ।
 स्वष्ट स्त्री० सु + अश् - ऋन् । भगिन्याम् ।
 स्वस्त गतौ चु० उ० सक० सेट् । स्वस्तति ते असस्वस्तत् ।
 स्वस्ति अव्य० सु-अश्-क्तिच्, अस्तीति विभक्तिरूपकम् अव्य
 यं प्रादि० वा । लेशे, आशिषि, पुण्यादौ, स्त्रीकाररूपेण च ।
 स्वस्तिक उ० न० । स्वस्ति शुभाव हितम् ठन् । “स्वस्तिकं प्रा-
 ष्णुष्वं यत् स्वादिलिङ्गाद्युगतं भवेत् । तत्प्राप्ताद्युगतौ चान्यौ
 तत्प्रथ्यन्तगतोऽपरः” इत्युक्तलक्षणे ऋहभेदे, सितारवाणके,
 आसनवन्द्यभेदे, तण्डुलचूर्णनिर्मिते-लिङ्गोष्णाकारे-द्रव्य-
 भेदे च “इतं स्वस्तिकमिन्दूर” मित्यधिवासनद्रव्यप्रापक-
 वाक्यम्” चतुष्टये उ० । [उ० । स्वस्तिवादिनि लि० ।
 स्वस्तिमुख उ० स्वस्ति मुखे आदौ यस्य । लेख्ये पञ्चादौ । विमे
 स्वस्तिवाचन न० स्वस्ति शुभस्व विप्रहारा वाचनम् । कर्मार-
 म्भे विघ्नोपशान्तये ब्राह्मणद्वारा कर्तव्यकर्मणां शुभता
 वाचने ।
 स्वस्तिवाचनिक लि० स्वस्तिवाचनाय हितं, तत्प्रयोगम्, तत्त-
 भवं वा ठन् । स्वस्तिवाचनसाधने, तदुक्तिवत्, तत्संस्थिति च
 स्वस्थयन न० स्वस्ति शुभस्थायनं लाभोयस्यात् । शुभार्थं
 क्रियमाणे वेदादिविहिते यज्ञयागादौ ।
 स्वस्थ लि० स्वः परलोके तिष्ठति स्वेन स्वभावेन सुखेन, वा
 तिष्ठति स्या-क विस्मर्गलोपः । स्वभावस्य, स्वर्गस्थिते, विना
 यासने सुखेनावस्थिते च । “स्वस्था भवन्त मयि जीवन्ति

धार्तराष्ट्र" इति वेणीसंहारनाटकम् ।
 स्वस्त्रीय पु० स्वसुरपत्यम् छ । भागिनेये भागिनेय्यां स्त्री० ।
 स्वागत न० सुखेनागतम् सु + आ + गम् - क्त । सुखेनागमने
 "स्वागतं स्वानधीकारानिति, कुमारः तदस्यास्ति अच् ।
 कुशले ।

स्वाच्छन्द्य न० स्वच्छन्दस्य भावः प्यञ् । स्वाधीनत्वे स्वास्थ्ये च ।
 स्वातन्त्र्य न० स्वतन्त्रस्य भावः प्यञ् । स्वाधीनत्वे परानधीनत्वे ।
 स्वाति(ती) पु० स्त्री० स्वेनैव अतति अत इन् स्त्रीत्वपक्षे वा
 डीप् । अश्विन्यादिषु पञ्चदशे नक्षत्रे, सूर्यपत्नीभेदे च ।

स्वाद प्रीतौ अक० प्रीणने लेहने च सक० स्वा० आ० सेट् ।
 स्वादत्ते आस्वादित् ।

स्वाद पु० स्वद-स्वाद-वा घञ् । रसानुभवे, प्रीती, प्रीणने, लेहने च ।
 स्वादु पु० स्वद-उण् । मधुररसे, गुडे, जीवकौषधौ च । च इष्टे,
 मधुरे, मनोज्ञे च त्रि० स्त्रियां वा डीप् ।

स्वादुकण्टक पु० स्वादुः कण्टकोऽस्य । विकङ्कतवृक्षे ।
 स्वादुकन्दा स्त्री० स्वादुः कन्दोऽस्याः । विदार्याम् ।
 स्वादुका स्त्री० स्वादुता मधुररसेन कायति कै-क । नागदन्त्याम् ।
 स्वादुखण्ड पु० स्वादुः मिष्टः खण्डोऽस्य । गुडे कर्म० मधुरे भागे ।
 स्वादुगन्धा स्त्री० स्वादुरिष्टः गन्धोऽस्याः । रक्तशोभाजने, भूमि-
 कुम्भाण्डयाञ्च ।

स्वादुपर्णी स्त्री० स्वादूनि पर्णान्यस्याः डीप् । दुग्धिकायाम् ।
 स्वादुपाका स्त्री० स्वादुः पाकोऽस्याः । काकमाच्याम् ।
 स्वादुपिण्डी स्त्री० स्वादुः पिण्डः पिण्डाकारं फलमस्याः । पिण्डख-
 ज्ज्यैर्याम् ।
 स्वादुफल स्त्री० स्वादु फलमस्य । कोविदार्याम् कर्म० । मिष्टे
 फले न० ।

स्वादुमज्जन पु० स्वादुः मज्जा यस्य । पर्वतजे पीलौ ।
 स्वादुमांसी स्त्री० स्वादु मांसमिव फलमस्याः । काकोल्याम् ।
 स्वादुमूल न० स्वादु मूलमस्य । गर्जरे (गाजर) ।
 स्वादुरसा स्त्री० स्वादुः रसो यस्याः । काकोल्याम्, मदिरायाम्,
 शतावर्या, दाद्यायाम्, आम्रातके च ।

स्वादुलता स्त्री० स्वाद्वी लता । विदार्याम् ।
 स्वाद्वल्ल पु० स्वादुः अम्लः । दाद्विमे । [नभर्तृकाद्योप्यत्र ।
 स्वाधीन त्रि० स्वस्याधीनः । स्वायत्ते स्वतन्त्रे । [भेदे स्वाधी-
 स्वाधीनपतिका स्त्री० स्वाधीनः पतिर्यस्याः कप् । नायिका-
 स्वाध्याय पु० स्वः स्वकीयत्वेन विहितः अध्यायः द्विजानाम्, अधि
 + इङ्-कर्मणि घञ् । द्विजैः पाठ्ये वेदभागभेदे "स्वाध्या-
 योऽध्येतव्य" इति श्रुतिः । भावे घञ् । अवस्था पाठ्यवेदाध्य-
 यने "स्वाध्यायो जप हस्त्युक्तो वेदाध्ययनकर्मणीति" स्मृतिः ।

स्वान्त न० स्वन-क्त । मनसि सहाये च ।
 स्वाप पु० स्वप-घञ् । निद्रायाम् शयने, अज्ञाने च ।
 स्वापतेय । न० स्वस्य धनस्य पतिः तस्येदम् ढञ् । धने ।

स्वाभाविक त्रि० स्वभावादागतः ङञ् । स्वभावसिद्धे, स्त्रियां डीप्
 ("स्वाभाविकी" स्वच्छतेत्युज्जटः)

स्वामिन् त्रि० स्व + अस्त्यर्थे मिनि दीर्घश्च । अधिपतौ, ईश्वरे च ।
 स्त्रियां डीप् । हरे, विभौ, नृपे कान्तिकेये, भर्त्तरि, वास्याय-
 नसुनौ, गरुडे, परमहंसे च पु० ।

स्वायम्भुव पु० स्वयम्भुवोऽपत्यं, तस्येदम् वा अण् ओरोदिति
 वक्तव्ये ओर्गुण इति संज्ञापूर्वकविधानादनित्यस्वाञ्च गुणः उवङ् ।
 स्वयम्भूपुत्रे प्रथमे मनौ, स्वयम्भूसम्बन्धनि त्रि० "धाम स्वाय-
 म्भुवं ययुरिति" कुमारः । स्त्रियां डीप् । सा च ब्राह्मयाञ्च ।

स्वार्थिक त्रि० स्वार्थे विहतः ङञ् । स्वार्थविहिते व्याकरणोक्ते
 प्रत्यये ।

स्वाराज्य पु० स्वः स्वर्गे राजते राज-किप् । इन्द्रे ।
 स्वाराज्य न० स्वराजः स्वाराजो वा भावः प्यञ् । ब्रह्मत्वे, इन्द्रत्वे च ।
 स्वारोचिष पु० द्वितीये मनौ । "स्वारोचिषेऽन्तरे प्राप्ते" इति
 चण्डी ।

स्वार्थ पु० स्वस्य अर्थः प्रयोजनम् अभिधेयो वा । स्वप्रयोजने
 स्वाभिधेये च "सार्थकः स्वार्थबोधकृदिति" शब्दशक्ति० ।

स्वास्थ्य न० स्वस्थस्य भावः प्यञ् । आरोग्ये, सन्तोषे, सुखे च ।
 स्वाहा अव्य० सु + आ + ह्ये - डा नि० देवोद्देशेन हविस्स्यागे ।
 अग्निभार्यायां "स्वाहायेव हविर्भुजमिति" रघुः मातृकाभेदे
 च स्त्री० "नमः स्वाहायै स्वाहायै" इति पितृगाथा ।

स्वाहाप्रिय पु० इत० । अग्नौ । स्वाहापत्यादयोप्यत्र ।
 स्वाहाभुज पु० स्वाहेतिसन्नेत्रेण त्यक्तद्रव्यं भुङ्क्ते भुज-किप् । देवे ।
 स्विद् अव्य० स्विद्-किप् । प्रक्षे, वितर्क, पादपूरणे च ।
 स्विन्न त्रि० स्विद्-क्त । घर्मयुक्ते, प्रस्वेदान्विते च । [अङ्गीकारे ।
 स्वीकार पु० अस्वस्य स्वस्य कारः करणं स्व + चि + कृ-घञ् ।
 स्वीय त्रि० स्वस्येदम् छ अपागिनीयैरत्र न कुमिति मन्यते ।
 स्वसम्बन्धनि । नायिकाभेदे स्त्री० ।

स्वूर्च्छ विस्मृतौ स्वा० प० सक० सेट् । स्वूर्च्छति अस्वूर्च्छति ।
 स्तु शब्दे अक० उपतापे सक० स्वा० प० वेट् । स्वरति अस्वारीत्
 अस्वार्थीत् ।

स्वूर्त्तिसने कथा० प्वा० प० सक० सेट् स्तुणति अस्वारीत् ।
 स्वेक गतौ स्वादि० आत्म० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । स्वेकते
 अस्वेकिष्ट ।

स्वेच्छा स्त्री० स्वस्येच्छा । स्वाभिलाषे ।
 स्वेच्छामृत्यु पु० स्वेच्छया मृत्युर्यस्य । भोक्त्रे स्वेच्छाधीन
 मृत्युयुक्ते त्रि० ।

स्वेद पु० स्वेद-स्विद्-वा, घञ् । पाकभेदे (सेका) घर्मं गात्रादितो
 जलादेः निष्पन्दने । [स्वेदजातमात्रे त्रि० ।

स्वेदज पु० स्वेदाज्जायते जन-ङ । स्वेदजाते दंशादिजनतौ ।
 स्वेदन न० स्विद्-णिच्-त्युट् । गात्रादितो घर्ममार्देनिस्सारणव्या-
 पारे । (भापरा)-न ।

स्वेदनी स्त्री० स्विद्यते पच्यतेऽनया स्विद्-ल्युट् । लौहपात्रभेदे (ताओया) संज्ञायां कन् टापि ह्रस्वः । स्वेदनिका । कन्दुरुपे पात्रे भज्जनपात्रे स्त्री० । [च त्रि० ।

स्वैर न० स्वस्य ईरम् ईर-अच् वृद्धिः । स्वेच्छायाम् । तद्वति मन्दे, स्वैरिन् त्रि० स्वेनैव ईरयितुं शीलमस्य ईर-णिनि वृद्धिः । स्वेच्छा-चारिणि स्वतन्त्रे । व्यभिचारिरित्रयां स्त्री० ङीप् ।

स्वोपाजित त्रि० स्वेन उपाजितम् । स्वयमर्जिते धनादौ ।

ह

ह अव्य० हा-ड । पादपरणे, सम्बोधने, नियोगे, ज्ञेये, निग्रहे, प्रसिद्धौ च । शिवे, जले, शून्ये, मङ्गले, आकाशे, रक्ते, स्वर्गे, पापहरणे, चन्द्रे, सकोपवारणे, शुष्के च पु० ।

हंस पु० हंस-अच्-ष्टु० । स्वनामख्याते पक्षिभेदे, निर्लोमनूपे, विष्णौ, सूर्ये, परमात्मनि, “हंसं तनौ सन्निहितं चरन्तमिति” नैषधम् । मत्सरे, यतिभेदे, मन्त्रभेदे, देहस्थवायुचेष्टाभेदे, अश्वभेदे, सुमेरुपर्वते, शिवे, अग्रस्थिते, श्रेष्ठे, विशुद्धे, अज-पामन्त्ररूपे वर्णे च “हंकारेण बहिर्याति सकारेण विशेषुनः । हंसेति सततं मन्त्रं जीवो जपति सर्वदेति” तन्त्रम् ।

हंसक पु० हंस इव कायति शब्दायते कै-क । पादकटके नृपरादौ ।

हंसगामिनी स्त्री० हंस इव मृदु गच्छति गम-णिनि । मृदुगा-मिन्यां स्त्रियाम् । हंसेन गच्छति णिनि ङीप् । ब्रह्माण्याम् ।

हंसनादिनी स्त्री० “गजेन्द्रगमना तन्वी कोकिलालापसंयुता । नितम्बे गुम्बिणी या स्यात् सा स्मृता हंसनादिनी” खुफल-क्षणायां नायक्याम् ।

हंसपदी स्त्री० हंसस्येव पादाः मूलान्यस्याः पद्मावे स्त्रियां ङीप् पद्मावः । गोधातकोलतायाम् । छन्दोभेदे तु हंसपदा ।

हंसपाद न० हंसस्य पादः तद्वर्णोऽस्यस्य अच् । हिङ्गुले ।

हंसमाला स्त्री० ६त० । पङ्कथाकारेण स्थिते हंससंमूहे, कादम्बे च ।

हंसरथ पु० हंसः रथो वाहनं यस्य । चतुर्भुजे ब्रह्मणि हंसवाहना-दयोप्यत्र ।

हंसलोमश न० हंस इव लोमशं युक्तम् । कासीसे उपधातौ ।

हंसवती स्त्री० हंसस्तत्पादाकारः अस्यस्याः मतुप् मस्य वः । हंसपद्याम् ।

हंसबीज न० हंसस्य बीजमत्र । हंसडिम्बे ।

हंसाङ्घ्रि पु० हंसस्याङ्घ्रिरिव लोहितत्वात् । हिङ्गुले ।

हंसारूढ पु० हंसमारूढः आ + रुह-क् । ब्रह्मणि तच्छक्त्यां ब्रह्माण्यां स्त्री० । [छन्दोभेदे च ।

हंसी स्त्री० हंसस्य भाव्यां ङीप् । हंसयोषिति द्वाविंशत्यक्षरपादके हंद्दो अव्य० हर्मिष्यव्यक्तं जहाति हा-डो । सम्बोधने “हंहो चिन्मयचित्तचन्द्रमणयं चन्द्रा इति दग्धे, दग्धे, प्रश्ने च ।

हज्जे(आ) अव्य० हर्मिष्यव्यक्तं जप्यतेऽत्र जप-डे डा वा । नाट्य-क्रियायां नटाभिनेयकृते चेटीसम्बोधने ।

हट दीप्तौ भ्वा० प० अक० सेट् । हटति अहटीत्-अहाटीत् ।

हट्ट पु० हट-ट डस्य नेत्त्वम् । क्रयविक्रयस्थाने “प्रतिहट्टपथे घरट्ट-जादिति” नैषधम् । [(हाटचोर) चौरभेदे ।

हट्टचौरक पु० हट्टे प्रकाशिते स्थाने एव चौरः स्वार्थे कन् । हट्टविलासिनी स्त्री० हट्टं विलासयति वि + लस-णिच्-णिनि ङीप् । गन्धद्रव्यभेदे, हरिद्रायाञ्च ।

हट कीलबन्धे बलात्कारे प्लुतौ च स्वा० पर० अक० सेट् । हटति । अहाटीत्-अहटीत् ।

हट पु० हट-अच् । बलात्कारे, प्रश्रयाञ्च ।

हटपर्णी स्त्री० हटते प्लवते हट-अच् हटं प्लवमानं पर्णं यस्याः ङीप् । शोबाले, कुम्भिकायाञ्च ।

हटयोग पु० हठात्कारेण योगः । प्राणायामादिक्रियाभ्यासजे राजयोगं विनैव परमात्मसाक्षात्काररूपे चित्तवृत्तिरोधात्मके योगे ।

हठालु पु० हटः प्लवमान, आलुरिव । कुम्भिकायाम् । (पाना) ।

हठी स्त्री० हट-अच् गौ० ङीप् । वारिपर्याम् (पाना) ।

हडि पु० हट-हन् पु० । पशुमारणसाधने काष्ठयन्त्रे (हाडिकाठ) ।

हडिक पु० हट-इकक् पु० । नीचजातिभेदे (हाडि) ।

हड्ड न० हड-ड डस्य नेत्त्वम् पु० । अस्नि- (हाड) । संज्ञायां कन् । नीचजातिभेदे (हाडि) ।

हण्डा स्त्री० हन-डा डस्य नेत्त्वम् । बृहति-मृत्पात्रभेदे (हांडा) नाट्योक्तौ नीचसम्बोधने अव्य० ।

हण्डिका स्त्री० बुद्धा हण्डा कन् । बुद्धे मृत्पात्रे (हांडि) ।

हण्डे अव्य० हन-डे डस्य नेत्त्वम् । नाट्योक्तौ नीचसम्बोधने ।

हत त्रि० हन-क् । नाशिते, प्रतिहते, प्रतिबद्धे, आशारहिते, गुणिते च । भावे क्, हनने, गुणने च न० ।

हतक त्रि० हत इव नष्टप्रायत्वात् कन् । नष्टप्राये (मडा) ।

हताश त्रि० हता आशा यस्य । आशाशून्ये, बन्ध्ये, निर्दये, पिशुने च ।

हति स्त्री० हन-क्तिन् । हनने, मारणे, व्याघाते, अपकर्षे, गुणने च ।

हत्या स्त्री० हन-क्यप् । मारणे, वधे, प्राणवियोगानुकूलव्यापारे “ब्रह्महत्या सुरापानमिति” स्मृतिः ।

हृद् विष्टोत्सर्गे भ्वा० आ० अक० सेट् । हृदते अहृदिष्ट ।

हन वधे-गतौ च भ्वा० प० सक० अनिट् । हन्ति अवधीत् ।

“कुञ्जं हन्ति कुशोदरी” त्यादावालङ्कारिकास्तु गतौ निहतार्थ-तामाहुः ।

हनन न० हन-ल्युट् । “स्यात् प्राणविच्छेदफलव्यापारो हननं स्मृत” मित्युक्ते, व्यापारे गुणने च ।

हनील पु० हन-इन् ङीप् हन्यां लीयते ली-ड । केतकीवृक्षे ।

हनु(नू) पु० स्त्री० हन-उन् वा ऊङ् । कपोलद्वयोपरिस्थे मुख-
भागे, हृदयविलासिन्यां, रोगे, अस्त्रभेदे, मृत्तौ च स्त्री० ।

हनु(नू)मत् पु० हनु(नू) + अस्त्यर्थे मत्पु । रामस्य अनुचरे,
अञ्जनागर्भजाते पवनतनये वानरभेदे ।

हन्त अव्य० हन-त । हर्षे, अनुकम्पायां, विषादे, आर्त्तौ, वादे,
सम्भ्रमे, वाक्यारम्भे, स्वेदे, परिच्छेदे, कल्पने च ।

हन्तकार पु० हन्त हर्षस्य कारः करणं, हन्तेत्यस्य कारः उच्चार-
णम् वा कृ-घञ् । अतिथये देवे-अस्त्रे, हन्तशब्दप्रयोगे च ।

हन्तृ त्रि० हन-तृच् । हननकर्तरि सततहननानुशीलयितरि च
स्त्रियां ङीष् । “महिषासुरहन्त्याश्चेति” पुराणम् ।

हन्तृ त्रि० हन्-क्त । कृतपुरीषोत्सर्गं ।

हम् अव्य० हा-डम् । रूपोक्तौ, अनुनये च । [पु० । हम्वाप्यत्र ।

हम्भा(म्भा) स्त्री० हम् + भा-हम्भ-अङ् वा । गवां ध्वनौ ।

हम्भ गतौ भ्वा० प० सक० सेट् । हम्भति । अहम्भीत् ।

हय गतौ सक० क्कान्तौ अक० भ्वा० प० सेट् । हयति अहयति ।

हय पु० हय-हि-वा अच् । घोडके ।

हयगन्ध पु० हयस्येव गन्धोऽस्य । काचलवले । अश्वगन्धायाम्,
अजमोदायाश्च स्त्री० ।

हयग्रीव पु० हयस्येव दीर्घा ग्रीवास्य । विष्णोरवतारभेदे, दैत्य-
भेदे च, “हयग्रीवसधोपेतं तद्वै भागवतं विदुरिति” पुराणम्
दुर्गायां स्त्री० ।

हयग्रीवहन् पु० हयग्रीवास्यं दैत्यं हतवान् हन-क्विप् । विष्णौ ।

हयन न० हि-ह्युट् । कर्णरथे । [मापपण्याम् ।

हयपुच्छी स्त्री० हयस्य पुच्छाकारोऽस्यस्याः अच् गौ० ङीष् ।

हयप्रिय पु० ६त० यवे, अश्वगन्धायां, खर्जूर्याश्च स्त्री० अश्वव-
ह्मने त्रि० । हयेष्टादयोप्यत्र । [ण्वुल् । तत्रैव ।

हयमार पु० हयं मारयति निषेवणात् मृ-गिच्-अण् । करवीरे,

हयमारण पु० हयं मारयति मृ-गिच्-ल्यु । अश्वस्थवृक्षे ।

हयवाहनसङ्कर पु० हयस्य वाहनं चालनं सङ्करिति सम् × कृ-
अच् । रक्तकाञ्चने ।

हया स्त्री० हयः हयगन्धोऽस्यस्याः अच् । अश्वगन्धायाम् ।

हयाध्यक्ष पु० हयेषु तद्वचनेषु अध्यक्षः । अश्वरक्षणाधिकृते ।

हयानन्द पु० हयमानन्दयति आ + नन्द-गिच्-अण् । सुद्वे ।

हयारि पु० ६त० । करवीरे ।

हयाशना स्त्री० हयैरशयते अश-ल्युट् । सख्यकीवृक्षे ।

हयोत्तम पु० हयेषु उत्तमः । अश्वरत्ने आजानेयेऽश्वे ।

हर पु० ह-अच् । रुद्रे, अग्नौ गर्द्धभे, विभाजके च “अन्योन्य-
हाराभिहृती हरंशा” विति लीलावती । ह-भावे अप् । हरणे,
विभाजने च ।

हरगौरी स्त्री० हरदेवार्द्धहरा गौरी । अर्द्धनारीश्वररूपे शिवपार्व-
त्योर्मूर्तिभेदे द्वन्द्व० । शिवपार्वत्योः द्वि० व० ।

हरण न० ह-भावे ल्युट् । स्थानान्तरकरणे, विभाजने च कर्मणि
ल्युट् । योतुकादौ देवे धने ।

हरतेजस् न० ६ त० । पारदे शिववीर्ये च । हरवीजादयोप्यत्र ।

हरशेखरा स्त्री० हरस्य शैशवमावातस्वेनास्यस्याः अच् ।
गङ्गायाम् ।

हरि पु० ह-इच् । विष्णौ, सिंहे, सर्पे, वानरे, भेके, चन्द्रे, सूर्ये,
वायौ, अश्वे, यमे, हरे, ब्रह्मणि, किरणे, नववर्षमध्ये
वर्षभेदे, मयूरे, कोकिले, हंसे, शुक्रपक्षिणि, भर्तृहरिनामके
वाक्यपदीयग्रन्थकारके-पण्डिते, इन्द्रे, पीते, पिङ्गलवर्णे,
हरिद्वर्णे च । तद्वति त्रि० “हरिं विदिस्वा हरिभिश्च वाजिभि-
रिति रघुः ।

हरिकेश पु० हरिः पिङ्गलः केशोऽस्य । शिवे, शिवभक्त्यचभेदे च ।
स एव तत्प्रसादात् कार्यां दण्डपाणित्वमाप्तवान् इति काशी-
खण्डे स्थितम् । [पुरीभेदे च ।

हरिगृह न० ६त० । हरेर्विष्णुमूर्तेर्गृहम् हरिभूतिगृहे एकचक्र-
हरिचन्दन न० हरेरिन्द्रस्य प्रियं चन्दनम्, चन्दयति च वि ल्यु
६त० वा । देवतरुभेदे । हरेर्विष्णोः प्रियं चन्दनम् । श्वेतच-
न्दने गोशीर्षनामके-मलयैकदेशे-जाते चन्दनभेदे, ज्योत्स्नायां,
कुङ्कुमे, सुन्दराङ्गे च न० ।

हरिण पु० ह-इनच् । स्वनामख्याते पशौ, शिवे, विष्णौ, हंसे,
शुक्रवर्णे पाण्डुवर्णे च । तद्वति त्रि० ।

हरिणहृदय पु० हरिणस्येव भीतं हृदयमस्य । भीरौ ।

हरिणाक्षी स्त्री० हरिणस्येवाक्षि यस्याः ५त० पञ्च समा० ङीष् ।
हृदयविलासिनीनामगन्धद्रव्ये हरिणतुल्यनेत्रवति त्रि० स्त्रियां
ङीष् । ‘हरिणाक्षि ! कटाक्षेणे’त्युद्धतः ।

हरिणाङ्ग पु० हरिणः शशनामको मृगोऽङ्गश्चिह्नं, अङ्गे क्रोडे वा
अस्य । चन्द्रे ।

हरिणी स्त्री० हरितवर्णा स्त्री ङीप् तस्य नः । हरिद्वर्णायां स्त्रियां,
स्वर्णप्रतिमायां, स्वर्णयूथ्यां, मञ्जिष्ठायां, वरुण्यां, वराहस्त्रियां,
सप्तदशाक्षरपादके छन्दोभेदे च । हरिणस्य स्त्री० ङीप् ।
मृग्याम् ।

हरित् पु० ह-इति । नीलपीतमिश्रितवर्णे (पाताररङ्गे) पलाशवर्णे
च तद्वति त्रि० । सूर्याश्वे, सुद्वे, सिंहे, सूर्ये
विष्णौ च पु० ।

हरित पु० ह-इतच् । सिंहे, मन्थानतृणे, हरिद्वर्णे च । तद्वति
त्रि० । स्त्रियां ङीप् तस्य नश्च । दूर्वायां, जयन्त्यां, हरिद्रायां,
कपिलद्राक्षायां नीलदूर्वायाश्च स्त्री० टाप् ।

हरितक न० हरितेन वर्णेन कायति प्रकाशते कै-क । शाके ।

हरितशाक पु० हरितं शाकमस्य । शोभाञ्जने ।

हरिताल न० हरिवर्णस्य पीतवर्णस्य तालः प्रतिष्ठा यत्र । पीतवर्णे
उपधातुभेदे ‘स हरितालसमाननवांशुकमिति’ माघः । पीतव-
र्णपक्षिभेदे पु० स्वार्थे कन् । हरिताले ।

हरितालिका स्त्री० हरेस्तालो हस्तालो यस्यां कप् अत ह्रस्वम् ।
सौरभाद्रशुक्लचतुर्थ्याम् । हरितवर्णाय अलति पर्याप्नोति
अल-ण्वुल् । दूर्वायाम् । अण् डीप् । हरिताली । दूर्वायाम्, सा
च आकाशरेखायां, खङ्गलतायाञ्च ।

हरिताश्म न० हरितवर्णमशम अच् समा० (पेरीजा) मणिभेदे,
तुल्ये, (तुंते) उपधातुभेदे च ।

हरितपर्ण न० हरिद्वर्णं पर्णमस्य । मूलके (मूला) हरिपर्णादयोप्यत्र ।

हरिदर्भ पु० हरिः हरिद्वर्णो दर्भः । हरिद्वर्णे कुशे ।

हरिदश्व पु० हरिनामकोऽश्वो यस्य । सूर्ये ।

हरिदेव पु० हरिदेवोऽधिष्ठात्री देवता अस्य । श्रवणानक्षत्रे ।

हरिद्वर्ग पु० हरिद्वर्णो गर्भो यस्य । हरिद्वर्णे कुशे ।

हरिद्रव पु० हरिवर्णः पिङ्गलवर्णो द्रवद्रव्ये । नागकेशरजसि ।

हरिद्रा स्त्री० हरिं पीतवर्णं द्रवति दु-ड । स्वनामख्याते
ओषधिभेदे ।

हरिद्रागणेश पु० हरिद्रावर्णयुक्तो गणेशः । पीतवर्णे गणेशभेदे ।

हरिद्राभ पु० हरिद्रव आभाति आ + भा-क । पीतसाले
(पियासाले) कर्बुरके, पीतवर्णे च । तद्वति त्रि० ।

हरिद्राराग त्रि० हरिद्राया इव रागः रञ्जनमनुरागोऽस्य । अस्थि-
रागुरागो सौहृदे ।

हरिद्रु पु० हरिः हरिद्वर्णो द्वाह्रिद्रा, दुः । वृक्षमात्रे, दारुहरिद्रायाञ्च ।

हरिद्वार न० हरेस्तत्प्राप्ते द्वारं सेवनात् । स्वनामख्याते तीर्थभेदे ।

हरिनामन् न० हरेर्नाम तदाख्यातं वा । हरिनामनि तदाख्याने
च हरेरिव नामास्य । सुद्रे पु० ।

हरिनेत्र न० हरेर्नेत्रमिव श्वेतपद्मे ६त० । विष्णोर्लोचने । हरेः
सिंहस्येव नेत्रमस्य दीर्घत्वात् । पेचके पु० ।

हरिन्मणि पु० हरिद्वर्णो मणिः । मरकते मणौ ।

हरिन्मुद्ग पु० हरिद्वर्णो मुद्गः । शरदि पक्कमुद्गे ।

हरिप्रिय न० हरेर्विष्णोः प्रियम् । कालीयके चन्दने, उशीरे च ।
कदम्बे, पीतभृङ्गराजे, विष्णुकन्दे, करवीरे, शङ्खे, बन्धूके, शिवे,
वातुले च पु० । लक्ष्म्यां, तुलस्यां, पृथिव्यां, द्वादश्यां तिथौ
च स्त्री० । हरिवल्लभे त्रि० ।

हरिवालुक न० हरेर्विष्णोः प्रियम् वालुकम् । एलवालुके ।

हरिभक्त त्रि० हरौ विष्णौ भक्तः । विष्णुभक्तिमति 'सर्वजीवेषु
यो विष्णुं भावयेत् समभावतः । हरौ करोति भक्तिञ्च
हरिभक्तः स च स्मृतः' इति पुराणोक्ते सर्वत्र समदृष्टपूर्वक-
हरिसेवके पु० ।

हरिभद्र न० हरिं भद्रयति सन्तर्पयति अच् । हरिवालुके ।

हरिभुज पु० हरिं भेकं भुङ्क्ते भुज-किप् । सर्पे ।

हरिमन्थ पु० मन्थते मन्थः एकदेशः हरिः पीतो मन्थो यस्य ।
चणके, तस्य बहुमन्थनेऽपि पीतस्वानपायात्तथात्वम् । हरिं
सर्पं मन्नाति मन्थ-अण् । गणिकारिकायाम् देशभेदे च ।

हरिमन्थक पु० हरिः पीतो मन्थ एकखण्डो यस्य कप् । चणके ।

हरिमन्थज पु० हरिमन्थे देशे जायते जन-ड । चणके,
कृष्णमुद्रे च ।

हरिवंश पु० ६त० । विष्णुवंशे, हरेर्वंशः आख्येयत्वेनास्त्यत्र अच्
महाभारतान्तर्गते खिलरूपे ग्रन्थभेदे ।

हरिवर्ष न० हरिनामकं वर्षम् । जम्बुद्वीपस्य नववर्षमध्ये वर्षभेदे ।

हरिवासर न० हरिप्रियं वासरम् । एकादशीदिवसे, द्वादशी-
प्रथमपादे च । 'अन्नमाश्रित्य पापानि तिष्ठन्ति हरिवासरे' इति,
'द्वादश्याः प्रथमः पादो हरिवासरसंज्ञक' इति च पुरा० ।

हरिवाहन पु० हरिं वाहयति स्थानान्तरं नयति वह + णिच्
ल्यु । गरुडे ६त० वारिवाहनमप्यत्र न० ।

हरिवीज न० हरेर्वीजमुत्पत्तिकारणत्वेनास्त्यस्य अच् । हरिताले
'हरितालं हरेर्वीजं लक्ष्म्या बीजं मनःशिखे'ति वैद्यकम् ।

हरिशयन न० हरेः शयनं निद्रा । विष्णुनिद्रायाम् । हरेः शयनं
यत्र । तदुपलक्षिते काले स च 'मैत्रायपादे स्वपितीह
विष्णु'रित्युपक्रम्य 'प्रबुध्यते मासचतुष्टयेने'त्यन्तेन दर्शितः
आपाठस्य शुक्लद्वादश्यवधिकार्त्तिकशुक्लद्वादशीपर्यन्तरूपो
मासचतुष्टयात्मकः । विस्तरो बृहदभिधाने ।

हरिश्चन्द्र पु० हरिः चन्द्र इव ऋषौ सुद् । सूर्यवंशये त्रिशङ्कुपुत्रे
नृपभेदे । ऋषिभिक्ते तु न सुद् । हरिचन्द्र एव ।

हरिश्चन्द्रपुर न० ६त० । सौमनस्ये ।

हरिसङ्कीर्त्तन न० हरेर्हरिनाम्नः संकीर्त्तनं कथनम् । श्रीविष्णोर्ना-
मोच्चारणे 'सकलं निष्फलं राजन् ! हरिसङ्कीर्त्तनं विने'ति
पुराणम् ।

हरिहय पु० हरिवर्णो हयो यस्य । इन्द्रे 'हरिं विदित्वा हरिमिश्र
वाजिभि'रिति रचौ तस्य हरिवर्णतुरगत्वमुक्तम् ।

हरिहर पु० हरियुक्तो हरः । हरिहरयोः संछिद्यार्द्धदेहतया स्थिते
मूर्त्तिभेदे । द्व० । शिवनारायणयोः द्वि० व० ।

हरिहरक्षेत्र न० हरिहरयोः प्रियं क्षेत्रम् । गङ्गागण्डकीसङ्गमान्ति-
कदेशस्थे पाटलिपुत्रादुत्तरस्यां दिशि स्थिते तीर्थभेदे ।

हरीतकी स्त्री० हरिं पीतवर्णं फलद्वारा इता प्राप्ता हृण-क्त ।
संज्ञायां कन् गौ० डीप् । स्वनामख्याते वृक्षे तस्याः फलम्
अण् तस्य लुप् । हरीतकीफले स्त्री० । 'कदाचित् कुपिता
माता नोदरस्था हरीतकी'ति वैद्यकम् ।

हरेणु स्त्री० ह-एणु । रेणुकानामगन्धद्रव्ये, कुलस्त्रियाञ्च । (मटर)
सतीले पु० । स्वार्थे कन् तत्रैव ।

हर्त्तृ त्रि० ह-वृच् । हरणकारिणि । चौरैः, सूर्ये च पु० ।

हर्म्य न० ह-यत् सुद् च । धनिनां गृहभेदे 'रम्यं हर्म्यतल'मिति
प्रबोधचन्द्रोदयः ।

हर्म्यं कृमे अक० गतौ सक० श्वा० पर० सेद् । हर्म्यति अहर्म्यात् ।

हृदयश्व पु० हरि पिङ्गलमचि यस्य पच् समा० । सिंह, कुबरे च ।

हृदयश्व पु० हरिवर्णोऽश्वोऽस्य । इन्द्रे

हर्ष पु० हर्ष-घञ् । सुखे, हृष्टाधिगमजन्यानन्दे ।

हर्षण पु० हर्षयति अभीष्टदानात् हर्ष-णिच्-त्यु । विष्कम्भा-
दिमध्ये चतुर्दशे योगे । हर्षकारके त्रि० । हर्ष-त्युट् ।
हर्षे न० ।

हर्षमाण पु० हर्ष ताच्छीर्ये चानश् । श्राद्धदेवभेदे हृष्टचित्ते । त्रि०
हर्षिणी स्त्री० हर्ष-णिच्-णिनि ङीप् । विजयायाम् । हर्ष-
कारके त्रि० ।

हर्षित त्रि० हर्षो जातोऽस्य हृत् । जातानन्दे ।
हल विलेखे भ्वा० पर० सक० सेट् उबलादि० । हलति अहालीत् ।

हल न० हल्यते कृष्यतेऽनेन हल घञर्थे क । लाङ्गले ।
हलही स्त्री० हल-शतृ हलन्तं कृषकमपि दायति शोधयति वै-क
गौ० ङीप् । हरिद्रायाम् ।

हलधर पु० हलं धरति आयुधत्वेन धृ-अच् । बलरामे । कृषके
त्रि० 'उन्मूलिता हलधरेण पदावघातेरिशुद्धः ।

हलभूति स्त्री० हलेन हलसाध्या भूतिः । कृषिवृत्तौ ।
हला व्य० हेति लीयते ला-का । नाट्योक्तौ सखीसम्बोधने, सख्यां,
प्रथिव्यां, जले च ।

हलायुध पु० हलेन आयुधयति आ + युध क । बलदेवे ।
हलाहल पु० हलेनेव आहलति विलिखति आ + हल-अच् । विषभेदे ।
हलि पु० हल-इन् । बृहद्वले ।

हलिन् पु० हलोऽस्यस्यायुधत्वेन इनि । बलरामे । कृषके त्रि०
हलीन पु० हलाय हितः ख । शाकवृत्ते (शेगुन) ।
हलीशा स्त्री० हलस्य ईशा शक० । लाङ्गलदण्डे ।

हल्य त्रि० हलं हलकर्षणमर्हति तस्येदं वा यत् । हलकृष्टे
चेत्रादौ, हलसम्बन्धिनि च । हलानां समूहः यत् ।
हलसमूहे स्त्री० ।

हल्ल विकाशे भ्वा० पर० अक० सेट् । हल्लति अहल्लीत् ।
हल्लक न० हल्ल-णुल् । रक्तकल्लारे (हला) ।
हल्लीप न० हल्ल-किप् लप्-अच् पृ० कर्म० । स्त्रीणां मण्डलिकाकार-
नृत्ये । ततः कन् । तत्रैव ।

हव पु० हु-अप् ह्वे-अप् पृ० वा । यज्ञे, आज्ञायां, होमे, आह्वाने च ।
हवन न० हु-त्युट् । होमे देवायुद्देशेन मन्त्रपूर्वकं वह्नौ
हविःप्रक्षेपे ।

हवनी स्त्री० ह्वयतेऽस्यां हु-त्युट् । यज्ञकुण्डे ।
हवनीय त्रि० हु-कर्मणि अनीयर् । होमद्रव्ये ।

हवा अव्य० हव वाच द्बन्द्वा० । प्रसिद्धार्थे ।
हविरशन पु० हविरश्नाति अश-युच् । वह्नौ ।

हविर्गन्धा स्त्री० हविषो गन्धो यस्याम् । शय्याम् (शाङ्ग) ।
हविर्गन्ध न० हविषो गृहम् । यज्ञमण्डपसन्निकृष्टस्ये हवनीय-
द्रव्यस्थापनार्थं गेहे ।

हविर्मन्थ पु० हविषे मन्थ्यतेऽसौ मन्थ-घञ् । गणिकारीवृत्ते ।

हविष्य न० हविषे हितम् यत् । घृते, स्थूत्युक्ते हैमन्तिकादावन्नो
च 'चेरुहविष्यं भुञ्जानां' इति भागवतम् ।

हविष्यान्न न० कर्म० । 'हैमन्तिकं सिताऽस्वित्तं धान्यं सुद्रास्ति-
ला यवाः । कलायककुनीवारा वास्तूकं हिलसोचिका । पष्टिका
कालशाकञ्च मूलकं केमुकेतरत् । लवणे सिन्धुसामुद्रे गव्ये
च दधिसर्पिणी । पयोऽनुदृष्टतसारञ्च पनसान्नहरीतकी ।
तिन्तिडी जीरकञ्चैव नागरञ्च पित्तप्ली । कदली लवली
धत्री फलान्यगुडमैत्रवम् । अतैलपकं मुनयो हविष्यान्नं
प्रचक्षते' इत्युक्ते व्रतादौ भक्ष्यद्रव्यभेदे ।

हविस् न० ह्वयते हु-कर्मणि, असुन् । घृते, हवनीयद्रव्यमात्रे च
'वपाया मेदसो हविषोनुमृहीति' श्रुतिः । भावे असुन् । होमे ।
हव्य न० हु-कर्मणि यत् । देवयोग्यान्ने हवनीयद्रव्ये त्रि० । भावे
यत् होमे न० । [स्विन्ने अन्ने चरौ ।

हव्यपाक पु० हव्याय होमाय पाको यस्य । होमार्थं घृतादिमिश्रिते
हव्यवाह पु० हव्यं वहति देवान् वह-अण् । अग्नौ ।

हव्यवाहन पु० हव्यं वाहयति वह-णिच्-त्यु । वह्नौ ।
हव्याश पु० हव्यमश्नाति अश-अण् । वह्नौ । त्यु । हव्याशनो
प्यत्र पु० ।

हस हासे भ्वा० प० अक० सेट् सिचि न वृद्धिः । हसति अहसीत्
दोषदर्शनपूर्वकहासे तु सकर्मकः 'स्थितावहस्येव पुरं मघोनः'
इति भट्टिः ।

ह (हा)स पु० हस-अप् घञ् वा । हासे मुखविकासनभेदे ।
हसन न० हस-त्युट् । प्रीत्या सुखकपोलादेर्विकासने हास्ये ।
हसन्ती स्त्री० हस-ञ् ङीप् । अङ्गारधानिकायां मल्लिकाभेदे, शाकि-
नीभेदे च । हस-शतृ ङीप् । हासिनि त्रि० । श्रियाम् ङीप् ।
हसित न० हस-भावे क्त । हास्ये, कर्त्तरि क्तः । कृतहास्ये
विकशिते च ।

हस्त पु० हस-तन् न इट् । देहावयवभेदे (हात) चतुर्विंशत्यङ्गुल-
परिमाणे 'यवोदरैरङ्गुलमष्टसंख्यैर्हस्तोऽङ्गुलैः पङ्गुणितैश्च-
तुभिरिति' लीलावती । हस्तिशुण्डे च । अश्विन्यादिषु
त्रयोदशे नक्षत्रे पु० स्त्री० । 'जाह्नवी हस्तयोगे' इति पुराणम्
'पुष्या हस्ता तथा स्वातिरिति' उयोतिषम् ।

हस्तामलक न० हस्तस्थितमामलकम् आमलक्याः फलं तदिव
वा । करावस्थितामलकफले, तद्वत् अनायासदृश्ये पदार्थे
वेदान्तप्रसिद्धग्रन्थभेदे च । करामलकादयोप्यत्र ।

हस्तिक न० हस्तिनां समूहः कन् । हस्तिसमूहे ।
हस्तिकर्ण पु० हस्तिनः कर्ण इव पर्णमस्य अच् । एरण्डवृक्षे,
पलाशभेदे, गणदेवताभेदे, हस्तिकन्दे, रक्तैरण्डे च । कन् ।
किंशुकभेदे ।

हस्तिकन्द पु० हस्तिनः पदमिव कन्दोऽस्य । स्वनामख्याते कन्दभेदे ।
हस्तिकरञ्ज पु० हस्तीव महान् करञ्जः । महाकरञ्जे ।
हस्तिकर्णदत्त पु० हस्तिनः कर्ण इव दलमस्य । पलाशभेदे ।

हस्तिकोलि पु० हस्तीव कोलिः । वद्रीभेदे ।
 हस्तिघोषा स्त्री० हस्तीव वृहती घोषा । वृहद्वोषायाम् ।
 हस्तिघोषातकी स्त्री० हस्तीव वृहती घोषातकी । हस्तिघोषायाम् ।
 हस्तिचारिणी स्त्री० हस्तीव चरति चर-णिनि । महाकरञ्जे ।
 हस्तिदन्त पु० ६त० । करिदन्ते । तदाकारोऽस्यस्य अच् । मूलके
 न० । गृहभित्तिनिखाताद्धं काष्ठनिर्मितकलिकाकारे पदार्थं
 नागदन्तादयोप्यत्र ।
 हस्तिदन्तफला स्त्री० हस्तिदन्त इव फलमस्याः । पर्वारौ
 कर्कटीभेदे ।
 हस्तिन् पु० हस्तः शुण्डादण्डोऽस्यस्य । गजे, चन्द्रवंश्ये नृपभेदे ।
 हस्तिनख पु० हस्तिनो नख इव हस्तिना न खन्यते नञ् + खन-
 ङ वा । पुरद्वारस्थे, मृत्कूटे, दुर्गद्वारावरोधनार्थं निम्नोन्नते
 खातोद्धते मृदाशी च ।
 हस्तिनापुर न० हस्तिना तदाख्यनृपेण चिह्नितं तत्कृतत्वात् पुरम्
 अलुक्स० । (दिह्वी) पुरभेदे ।
 हस्तिनी स्त्री० हस्तिनः योषा ङीप् । करिण्याम् गजयोषिति स्त्रीभेदे च ।
 हस्तिप पु० हस्तिनं पाति पा-क । हस्यारोहे । स्वार्थे कन् तत्रैव ।
 हस्तिपत्र पु० हस्तिकर्ण इव पत्रमस्य । हस्तिकन्दवृक्षे ।
 हस्तिपर्णिका स्त्री० हस्तिकर्ण इव पर्णमस्याः कप् अत इस्वम् ।
 राजकोषातक्याम् ।
 हस्तिपर्णी स्त्री० हस्तिकर्ण इव पर्णमस्या ङीप् । मोरतालतायां,
 कक्याञ्च । [भेदे च ।]
 हस्तिमद पु० ६त० । करिकरनिःसृतमदजले । स इव । गन्धद्रव्य-
 हस्तिरोहणक पु० हस्तीव रोहते रुयु कन् । महाकरञ्जे ।
 हस्तिलोभ्रक पु० हस्तीव लोभ्रः स्वार्थे कन् । लोभ्रभेदे ।
 हस्तिविषाणी स्त्री० हस्तिविषाणं गजदन्तस्तदाकारः मध्यभागी
 (धोड़) यस्याः गौ० ङीप् । कद्वयाम् ।
 हस्तिशुण्डा (ण्डी) स्त्री० हस्तिशुण्डस्तदाकारोऽस्यस्याः अच् वा
 गौ० ङीप् । (हातिशुङ्गा) वृक्षे ।
 हस्तिश्यामाक पु० हस्तीव स्थूलः श्यामाकः । स्थूलश्यामाके ।
 हस्ते अव्य० हस्त + ए । पाणौ इत्यर्थे स्वीकारे च ।
 हस्त्यध्वक्ष पु० ७त० । गजाध्वक्षे गजचरणादौ नियुक्ते च ।
 हस्त्यारोह पु० हस्तिनमारोहति आ + रुह अण् । हस्तिपके ।
 हृदा पु० हेति शब्दं जहाति हा-किप् । गन्धर्वभेदे ।
 हा त्यागे जु० प० स० अनिद् । जहाति अहासीत् निष्ठातस्य नः ।
 हा गतौ जु० आ० स० अनिद् निष्ठातस्य नः । जिहीते अहासिष्ट ।
 हा अव्य० हा-का । विषादे, शोके, पीडायां, कुसायाञ्च ।
 हाङ्गर पु० हा विषादाय पीडायै वा अङ्गं राति रा-क । स्वनामख्याते
 जलजन्तुभेदे । [निर्मिते त्रि० ।]
 हाटक न० हट-ण्वुल् । देशभेदे । तत्रजे-स्वर्णे, धुस्त्रे च स्वर्ण-

हान न० हा भावे क्त । परित्यागे 'हिमहानकृता न कृते'ति भट्टिः ।
 हानि स्त्री० हा-किन् नि० निः । चतौ अपचये ।
 हायन पु० स्त्री० अम्बु जहाति हा-रु-नि० । व्रीहौ । भावं जहाति
 हा-रु-नि० । वस्त्रे अग्निशिखायां स्त्री० ।
 हार पु० ह-कर्मणि घञ् । मुक्तामालाभेदे 'हारो नारोपितः
 कण्ठे' इति सीतायाक्यम् । हरतीति कर्त्तरि घञ् ण वा ।
 भाजके, "अन्योन्यहारमिहतौ हराशौ" इति लीलावती ।
 हारक पु० ह-ण्वुल् । चौरै, कितवै, शाखोटकभेदे, भाजकाङ्के
 च । हरणकर्त्तरि त्रि० । [लदाचायाम् ।]
 हारहारा स्त्री० हार इव हरति आस्वादनात् ह-अण् । कपि-
 हारहारा स्त्री० ह्वे-किप् हूः हार इव हुवं राति रा-क । दाढायाम् ।
 मद्ये पु० ।
 हारावली स्त्री० हार इवावली । मुक्तावल्यां "शृङ्गारहारावली"
 इति गङ्गास्तवः । पुरुषोत्तमकृते कोपभेदे च ।
 हारि(री) स्त्री० ह-णिच्-हन् वा ङीप् । द्यूतादिभङ्गे तत्पराजये,
 पथिकसमूहे च ।
 हारिद्र पु० हरिद्रया रक्तः अण् । कदम्बवृक्षे तत्पुष्पस्य पीतप्राय-
 त्वात् तथार्वम् । हरिद्रारक्ते त्रि० ।
 हारिन् त्रि० हारोऽस्यस्य इनि ह-णिनि वा । हारके, हारविशिष्टे,
 मनोहारिणि च । "हारीण्यवलानां हारीण्यवलानाम्" इति
 भट्टिः ।
 हारीत पु० ह-णिच्-ईतच् । स्मृतिकर्त्तरि मुनिभेदे । पक्षिभेदे, कितवै च ।
 हार्द न० हृदयस्य कर्म युवा० अण् हृदादेशः । ज्ञेहे, प्रेमणि ।
 हृदि भवः विदितो वा अण् । हृदयस्थे, हृदयवेद्ये च त्रि० ।
 हाट्यर्ण पु० ह्रियतेऽसौ ह-ण्यत् । विभीतकवृक्षे । हरणीये त्रि० ।
 हाल पु० हलोऽस्यस्य अण् हल् एव वा अण् । बलरामे, हले च ।
 हाला स्त्री० हल-घञ् । मद्ये, तालरसजे मद्ये च ।
 हालाहल पु० न० हालेव हलति हल + अच् । स्थावरविषभेदे,
 कीटभेदे च । मद्ये स्त्री० तत्र ङीप् ।
 हालिक त्रि० हलेन खनति हलः प्रहरणमस्य तस्येदं वा ठक् ठञ्
 वा । हलकर्षके, हलेन शोद्धरि, हलसम्बन्धिनि च ।
 हाव पु० ह्वे-भावे घञ् नि० । आह्वाने, स्त्रीणां शृङ्गारभावजे चेष्टा-
 भेदे च ।
 हास्तिक न० हस्तिनां समूहः ठण् । हस्तिनसमूहे ।
 हास्तिन न० हस्तिना नृपेण निर्वृत्तं नगरम् अण् संयोगपरत्वादिनो
 न टिलोपः । हस्तिनापुरे ।
 हास्य न० हस-ण्यत् । हासे, हसने, अलङ्कारोक्ते रसभेदे च ।
 हाहाकार पु० हाहा इत्यस्य कारः कृ-भावे घञ् युद्धशब्दे, शोक-
 ध्वनौ च ।
 हि वर्द्धने गतौ च स्वादि० पर० सक० अनिद् । हिनोति अहैषीत् ।

दि अव्य० हा-हि वा डि । हेतौ, अवधारणे, विशेषे, प्रश्ने, सम्भ्रमे, हेतूपदेशे, शोके, असूयायां, श्लोकपूरेण च ।

हिसक पु० हिन्स-ण्वुल् । व्याघ्रादौ हिंसे पशौ, शत्रौ च । हिंसाकारके त्रि० ।

हिंसा स्त्री० हिन्स-अ । बधे, घातने, चौर्यादिकर्मणि च ।

हिंसा त्रि० हिन्स-र । हिंसाशीले, घोरं च । भये, मांस्यां, काका-दभ्यां, जटामांस्यां, गवेधुकायां, शिवायाञ्च स्त्री० ।

हिक् कजने भ्वादि० उभ० अक० सेट् । हिक्कति ते अहिक्कित् अहिक्किट् ।

हिक्क हिंसायां चुरा० आ० सक० सेट् । हिक्कयते अजिहिक्कत ।

हिक्का स्त्री० हिक्क-अ । रोगभेदे (हेचकी) ।

हिङ्गु न० हिमं गच्छति गम-ङु नि० । (हिङ्) रामतदेशोद्भवे वृत्ते यस्य नियासो हिङ्गुद्वयम् ।

हिङ्गुनाडिका स्त्री० हिङ्गुनो नाडीव ह्वार्थे कन् इत्स्वः । नाडीहिङ्गी ।

हिङ्गुनिर्यास पु० हिङ्गुन इव नियासोऽस्य । निस्ववृत्ते । दत० । हिङ्गुवृत्तनिर्यासे (हिङ्) । [स्त्री० ङीप् ।

हिङ्गुपत्र पु० हिङ्गुन इव पत्रमस्य । इङ्गुदीवृत्ते । (हिङ्गुपत्र) वृत्तभेदे हिङ्गुपर्णी स्त्री० हिङ्गुन इव पर्णमस्या ङीप् । वंशपण्याम् ।

हिङ्गुल पु० न० हिङ्गु तद्वर्णं लाति + क । रक्तवर्णे वर्णकद्रव्यभेदे, वार्त्ताक्यां, वृहत्याञ्च स्त्री० ङीप् ।

हिङ्गुलु पु० न० हिङ्गु, तद्वर्णं लाति ला-ङु । (हिङ्गुल) वर्णकद्रव्ये हिङ्गुशिराटिका स्त्री० हिङ्गुन इव शिरां पत्रशिरामटति अट ण्वुल् अत इत्स्वम् । वंशपण्याम् ।

हिङ्गल न० हिङ्गुल + घृ० । मधुरसूले (आलु) ।

हिज्जा पु० हिनोति हि-किप् तथा सन् जायते जन-ड कर्म० । हिज्जलवृत्ते ।

हिज्जल पु० हि-किप् हित्व हितकारि जलं यस्य । वृत्तभेदे (हिज्जल) । हिड गतौ भ्रमणे भ्वादि० आत्म० सक० सेट् इदित् । हिण्डते अहिण्डित् ।

हिडिम्ब पु० राक्षसभेदे स हि भीमेन हतः । तद्गगिन्त्यां स्त्री० ।

हिडिम्बजित् पु० हिडिम्बं राक्षसभेदं जितवान् जि-किप् । भीम-सेने हिडिम्बशत्रुप्रभृतयोऽप्यत्र ।

हिडिम्बापति पु० दत० । भीमसेने ।

हिण्डन न० हिडि-ल्युट् । भ्रमणे, रमणे, लेखने, च ।

हिण्डि(ण्डी) पु० हिडि-इरन् ईरन् वा । समुद्रफेने, वार्त्ताकौ, पुरुषे, रुचके च ।

हित त्रि० धा-क्त हि-क्क वा । गते, पथ्ये, इष्टसाधने, मङ्गले च ।

हितकारिन् त्रि० हितं करोति कृ-णिनि । शुभकारके ।

हितैषिन् त्रि० हितमिच्छति इप्-णिनि । हितेच्छाकारिणि ।

हितोपदेश पु० हितस्य इष्टसाधनस्य उपदेशः । हितार्थे उपदेशे, विष्णुशर्मकृते नीतिग्रन्थभेदे च ।

हिन्ताल पु० हीनस्तालो यस्मात् पृ० (हिंताल) वृत्ते ।

हिन्दोल पु० हिन्दोल + वञ् पृ० । दोलने, धावणशुक्लपञ्चविहित-दोलनयन्त्रेण भगवतो दोलनरूपे उत्सवभेदे, रागभेदे च ।

हिम न० हि-मक् । आकाशचयुतजलकणे, शीतलरूपेण । तद्व्रति त्रि० । सूचमैलायां, रेणुकायां, भद्रमुस्तायाम्, नागरमुस्तायां, पृष्ठायाञ्च स्त्री० । अग्रहायणपौषमासात्मके षट्पदभेदे, चन्दन-वृत्ते, चन्द्रे, कर्पूरे च पु० ।

हिमक पु० हिममिव कायति कै-क । विकङ्कतवृत्ते ।

हिमकर पु० हिमः करः किरणो यस्य हिमं करोति निषेवणात् कृ-अच् । चन्द्रे, कर्पूरे च । हिमकिरणादयोऽप्यत्र ।

हिमगिरि पु० हिममयो गिरिः हिमप्रधानो वा गिरिः । हिमालय-पर्वते । हिमपर्वतादयोऽप्यत्र ।

हिमतैल पु० हिमवीर्यं तैलम् । कर्पूरजाते तैले ।

हिमदुग्धा स्त्री० हिमवीर्यकरं दुग्धमस्याः । क्षीरण्याम् ।

हिमदुर्दिन न० हिमहेतुकं दुर्दिनम् । हिमपातेन दुःखकरे दिने कुम्भटिकायुक्तदिने ।

हिमद्रुम पु० हिमप्रधाने जायमानः द्रुमः । निस्ववृत्ते ।

हिमप्रस्थ पु० हिमः शीतलः प्रस्थो यस्य । हिमालयपर्वते ।

हिमवत् पु० हिमानि प्राचुर्येण सन्ति अत्र मनुप् मस्य वः । हिमालयपर्वते ।

हिमबालुक पु० हिममयो बालुकेव अंशो यस्य । कर्पूरे ।

हिमसंहति स्त्री० दत० । हिमसमूहे, हिमेन कृतसङ्घाते (वरफ) पदार्थे च । [वृत्ते ।

हिमहासक पु० हिमं हसति शीतवीर्यत्वात् ण्वुल् । हिन्ताल-

हिमांशु पु० हिमा अंशवोऽस्य । चन्द्रे, कर्पूरे च ।

हिमांश्वभिख्य न० हिमांशोरिवाभिख्या शोभा यस्य । रौप्ये तस्य अतिशुभ्रत्वात्तथात्वम् ।

हिमागम पु० हिमस्यागमो यत्र । हेमन्ते अग्रहायणपौषमासात्मके षट्ती । [गङ्गायाञ्च ।

हिमाद्रिजा स्त्री० हिमाद्रौ जायते जन-ड । क्षीरण्यां, पार्वत्यां

हिमाद्रितनया स्त्री० दत० । दुर्गायाम् । हिमाद्रिसुतादयोऽप्यत्र ।

हिमानी स्त्री० हिमानां संहतिः हिम-ङीप् आनुक् च । हिमसमूहे “आगता वत जरेव हिमानी” इत्युद्भटः ।

हिमाराति पु० दत० । सूर्ये, अर्कवृत्ते, वह्नौ, चित्रकवृत्ते च ।

हिमालय पु० हिमानामालयः । हिमवत्पर्वते । हिमप्रधाने आलयो यस्य । शुक्लशिखरे, भूस्थामालयाञ्च ।

हिमाब्ज न० हिमकाले जायते जन-ड । उपले ।

हिमावती स्त्री० हिमं सेवने हिमवीर्यं विद्यतेऽस्य मनुप् मस्य वः संज्ञायां दीर्घः । स्वर्णक्षीर्याम् ।

हिमाश्रया स्त्री० हिमं हिमवीर्यमाश्रयति आ + श्रि-अच् । स्वर्णजी-वन्त्याम् । [कपिलद्राक्षायाम् ।

हिमोत्तरा स्त्री० हिममुत्तरं यस्याः सेवने शीतवीर्यकरत्वात् ।

हिमोद्भवा स्त्री० हिमप्रधानैर्याने उद्भवति उद्-भू-अच् । शट्याम् ।

हिरण न० ह-ल्युट् नि० । रेतसि, स्वर्णे, वराटके च ।
 हिरण्मय त्रि० हिरण्यात्मकम् मयट् नि० । हिरण्यात्मके स्त्रियां
 ङीप् । “हिरण्मयी शालतेव” इति भट्टिः । नववर्षमध्ये वर्ष-
 भेदे न० । आदित्यमण्डलस्थे परमब्रह्मणि “य एष हिरण्मयः
 पुरुषो दृश्यते हिरण्याक्षः” इति छान्दोग्यम् ।
 हिरण्य न० हिरण्यमेव स्वार्थं यत् । सुवर्णं, धुस्तूरे, रेतसि, द्रव्ये,
 वराटके, अक्षये, मासभेदे, अकुप्ये, रजते, धने च ।
 हिरण्यकशिपु पु० दैत्यविशेषे । स तु कश्यपात् दिव्यां जातः ।
 हिरण्यकशिपुहन् पु० हन्-क्विप् ६त० । विष्णौ ।
 हिरण्यकामधेनु स्त्री० विधानेन हिरण्यरचिता कामधेनुः ।
 तुलादिषोडशमहादानमध्ये दानार्थं हिरण्येन कल्पितायां धेनौ,
 उपचारात् तद्दाने च ।
 हिरण्यगर्भं पु० हिरण्यं स्वर्णमयाण्डं गर्भं उत्पत्तिस्थानमस्य ।
 चतुर्मुखे ब्रह्मणि तस्य हेमाण्डप्रभवत्वात्तथात्वम् “तदण्डमभ-
 वद्धैर्म सहस्रांशुसमप्रभम् । तस्मिन् जज्ञे स्वयं ब्रह्मा सर्वलोक-
 पितामहः” इति मनुः । तुलादिषोडशमहादानमध्ये दानार्थं
 स्वर्णादिना कल्पिते हिरण्यगर्भे, उपचारात्तद्दाने, शालग्राम-
 मूर्तिभेदे च ।
 हिरण्यवाह(हु) पु० हिरण्यं वाहयति प्रापयति भक्तान् हिरण्य-
 वर्णो वाहुरिव तरङ्गो वा यस्य । महादेवे, शोणे नदभेदे च ।
 हिरण्यरेतस् पु० हिरण्यं रेतो यस्य । वह्नौ, चित्रकवृक्षे च ।
 स्वर्णस्य वह्निरेतोभवत्वं भारतादायुक्तम् ।
 हिरण्याक्ष पु० कश्यपस्य पुत्रे दैत्यभेदे ।
 हिरण्याश्व पु० हिरण्यनिर्मितोऽश्वः । तुलादिषोडशमहादानमध्ये
 दानार्थं स्वर्णादिकल्पितेऽश्वे, तद्दाने च ।
 हिरण्याश्वरथ पु० हिरण्येन निर्मितः अश्वः तथुक्तरथश्च । तुला-
 दिषोडशमहादानमध्ये दानार्थं स्वर्णादिना कल्पिते सुवर्णम-
 याश्वयुक्तरथे, तद्दाने च ।
 हिरुकू अन्य० हि-उकिक् रुट् च । वर्जने त्यागे ।
 हिल हावकरणे तुदा० पर० अक० सेट् । हेलति अहेलीत् ।
 हिलमोचि(ची) स्त्री० हिल-क शुच-ङिनि कर्म० वा ङीप् ।
 (हेलेष्वा) शाके । स्वार्थं कन् तत्रैव । [अजिहिल्लोलत् त ।
 हिल्लोल दोलने अद० चुरा० उभ० सक० सेट् । हिल्लोलयति ते
 हिल्लोल पु० हिल्लोल-अच् । तरङ्गे । घञ् । दोलने ।
 हिच प्रीणने स्वादि० पर० सक० सेट् इदित् । हिन्वति अहिन्वीत् ।
 हिचक न० हिचि + उकक् नि० । ज्योतिषोक्ते लम्नाच्चतुर्थे स्थाने ।
 हिस वधे वा चुरा० उभ० पचे रुधा० पर० सक० सेट् इदित् ।
 हिनसि हिसयति ते अहिंसीत् अजिहिंसत् त ।
 ही अन्य० डि-ङी- । विस्मये, दुःखे, विषादे, शोके च । वीणसायां
 द्वित्वम् । विषादाद्यतिशये । [व्यवहारे प्रतिवादिभेदे पु० ।
 हीन त्रि० पु० हा + क्त तस्य नः ईदृशम् । ऊने, निन्द्ये, अधमे च ।

हीनवादिन् पु० कर्म० । “पूर्ववादं परित्यज्य योऽन्यमालम्बते
 पुनः । वादसंक्रमणाज्ज्ञेयो हीनवादी स वै नरः” इति स्मृत्यु-
 क्ते व्यवहारे वादिभेदे ।
 हीनाङ्ग त्रि० हीनमङ्गं यस्य । स्वभावतो न्यूनाङ्गवति “हीनाङ्गं
 विकलाङ्गं च” इति स्मृतिः । स्त्रियां वा ङीप् ङीवन्तः । जुद-
 पिप्पल्याञ्च ।
 हीन्ताल् पु० हीनस्तालो यस्मात् पू० । हिन्तालवृक्षे (हिताल) ।
 हीर न० ह-क नि० । वज्रे, हीरके च । शिवे, सर्पे, हारे, सिंहे
 च पु० । लक्ष्म्याम्, पिपीलिकायां, कार्मवीर्याञ्च स्त्री० । स्वार्थं
 कन् । (हीरा) मणिभेदे ।
 हीराङ्ग पु० हीरसिम्ब दृढमङ्गमस्य । इन्द्रस्य वज्रे ।
 हील न० ही-विस्मयं लाति ला-क । रेतसि ।
 हु होमे, अदने च चुरा० पर० सक० अनिट् । जुहोति अहौषीत् ।
 हुङ्कार पु० हुमिस्यव्यक्तस्य कारः कृ-घञ् उप० । हुमिस्यव्यक्तस्य
 प्रतिषेधसूचकशब्दस्योच्चारणे । “मौनव्रतं महाकण्ठं हुङ्कारेणापि
 नश्यति” इति पुराणम् ।
 हुड राशीकरणे सक० मज्जने संघाते च अक० तुदा० कृटा० पर०
 सेट् । हुडति अहुडीत् जुहोड ।
 हुड राशीकरणे भ्वादि० आत्म० सक० सेट् इदित् । हुण्डते अहु-
 ण्डित् । [अहोडिट् ।
 हुड गतौ भ्वादि० आत्म० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । होडति ।
 हुड पु० हुड-क । मेघे, चौरनिवारणार्थं भूमौ निखाते लौहकी-
 लके च ।
 हुत त्रि० हु-क्त । देवोद्देशेन मन्त्रद्वाराऽग्नौ प्रक्षिप्ते घृतादौ । भावे
 क्त । होमे न० । [चित्रकवृक्षे च ।
 हुतभुज पु० हुतं मन्त्रेण प्रक्षिप्तं घृतादि शुद्धं भुज-क्विप् । अग्नौ,
 हुतघट्ट पु० हुतं घृतादिकं वहति प्रापयति देवान् प्रीत्यर्थम् । वह-
 अच् । अग्नौ, चित्रकवृक्षे च ।
 हुताश पु० हुतमश्नाति अश-अण् । वह्नौ, चित्रकवृक्षे च । एयु ।
 हुताशनोऽप्यत्र । स च कर्मविशेषविहितवह्नौ च ।
 हुति स्त्री० हु-क्तिन् । होमे । [हुक्लृत् तुक्लृत्” इति स्मृतिः ।
 हुम् अन्य० हु-डुमि । स्मरणे, प्रश्ने, अनुज्ञायां च । निवारणे, “गुरुं
 हुच्छ्रु कौटिल्ये भ्वादि० पर० सक० सेट् । हुच्छ्रुति अहुच्छ्रुति ।
 ह्रस्वपाठवशात् हुच्छ्रुतीत्येवेत्यन्ये । [अहोलीत् ।
 हुल हतौ संवरणे च भ्वादि० पर० सक० सेट् उवला० । होलति
 हुलहुली स्त्री० हुल-क आभीक्ष्ण्ये द्वित्वं ङीप् । स्त्रीणां मङ्गल-
 ध्वनिभेदे (उलुडलु) ।
 हुहु(ह) ह्ने-ड नि० । गन्धर्वभेदे । प्रूपो हूहुरित्यप्यत्र ।
 हुङ्कार पु० ह्रम् + कृ-घञ् । अवज्ञाहेतुके शब्दभेदे “हुङ्कारेणैव तं
 भस्म सा चकाराग्निं तातः” इति चण्डी । [अहुडिट् ।
 हुड गतौ भ्वादि० आत्म० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । हुडते
 हुत त्रि० ह्ने-क्त सम्प्रसारणम् । आहूते कृताह्वाने ।

हृति स्त्री० हृ-क्तिन् सम्प्रसारणम् । आह्वाने ।

हृन् पु० हृ-नक् सम्प्रसारणं च । श्लेच्छजातिभेदे, तद्वासस्थानदे-
शभेदे च “हृन्वङ्गखसेवेव नान्यदेशे कदाचन” इति ज्योति-
षम् । तत्र प्रचलिते स्वर्णमुद्राभेदे इत्यन्ये ।

ह्रम् अव्य० हु-ह्रम् । प्रश्ने, वितर्के, सम्मतौ, क्रोधे, भये, निन्दा-
याम्, अवज्ञायाञ्च ।

हृच्छन् न० हृच्छ-त्तयुट् । कौटिल्ये ।

हृ हरणे भ्वादि० उभ० द्विक० अनिट् । हरति ते अहर्षीत् अहत ।

हृ वलात्कारहरणे लु० पर सक० अनिट् वैदिकः । जहर्षि अहर्षीत् ।

हृच्छय पु० हृदि शेते शी-अच् । कामदेवे । हृदयशायिनि त्रि० ।

हृच्छूल न० ६त० । शूलरोगभेदे । [वीरवती] इति भट्टिः ।

हृणी कण्ठ्वा० आत्म० अक० सेट् । हृणीयते अहृणीयत “हृणीयते

हृणीया स्त्री० हृणीय-अ । निन्दायाम् ।

हृत्कम्प पु० ६त० । भयादिहेतुके हृदयकम्पे ।

हृत त्रि० ह-क्त । अपहृते, स्थानान्तरं गमिते च ।

हृत् त्रि० ह-क्तिप् तुक् च । हारिणि । प्रयो० तस्य दः, हृदयस्य
हृदादेशो वा । हृदये, मानसे च न० ।

हृदय न० हृ + कथन् तुक् च । मनसि, वक्षसि च । हृत् एति
हृन् अच् । परब्रह्मणि “हृदयं तस्माद्वृद्धयम्” इति श्रुतिः ।

हृदयग्रन्थि पु० हृदयस्य ग्रन्थिः । अविद्यासम्बन्धरूपे संसारबन्धे
“मिथते हृदयग्रन्थिः” इति भागवतम् ।

हृदयङ्गम न० हृदयं गच्छति गम-ख सुम् च । युक्तियुक्ते वाक्ये ।
मनोहरे त्रि० “हृदयङ्गमसूत्तिस्त्वम्” इति भट्टिः ।

हृदयस्थान न० हृदयस्य मनसः स्थानं हृदयरूपं वा स्थानम् ।
वक्षःस्थले । [तत्रैव ।

हृदयिक त्रि० हृदयं प्रशस्तमनोऽस्त्यस्य ठन् । प्रशस्तचित्ते । इनि
हृदयेश पु० ६त० । भर्त्तरि । [रोमसंवे ।

हृदावर्त्त पु० हृदिस्थ आवर्त्तः । अश्वस्य हृदयस्थे आवर्त्ताकारे
हृदिका स्त्री० द्रोणश्यालकस्य कृपाचार्यस्य मातरि ।

हृदिकास्तुत पु० ६त० । द्रोणश्यालके कृपाचार्ये ।

हृदिस्पृश त्रि० हृदि हृदये स्पृश्यतेऽलौ कर्मणि किन् अलुक् स० ।
हृद्ये मनोज्ञे । कर्त्तरि किन् । मर्मस्पृशि, दुःखदे च ।

हृद्रोल पु० पर्वतभेदे ।

हृद्य न० हृदि स्पृश्यते मनोज्ञत्वात् हृद् + यत् । गुडस्वचि (दार-
चिनि) । मनोज्ञे त्रि० । वृद्धिनामौपधौ स्त्री० ।

हृद्यगन्ध न० हृद्यो गन्धोऽस्य । शुद्धजीरके । विस्ववृत्ते पु० ।
जात्यां स्त्री० । इत् समा० । हृद्यगन्धीत्यपि । शुद्धजीरके न० ।

हृद्रोग पु० ६त० । हृदयस्य रोगभेदे, कामे च ।

हृद्रोगवैरिण पु० ६त० । अर्जुनवृक्षे ।

हृद्वण्टक पु० ६त० । हृदयस्य विभाजके, जठरे ।

हृल्लास पु० हृदयस्य लासो यत्र हृदादेशः । हिक्कारोगे तेन हि
हृदयस्य स्फूर्त्तिरिव भवति ।

हृल्लेख पु० हृदयं लिखति स्पृशति लिख-अ हृदादेशः । ज्ञाने, तर्के,
तन्त्रोक्ते मन्त्रभेदे च । औसुक्ये स्त्री० ।

हृष चित्तोत्साहे भ्वादि० पर० अक० सेट् । हर्षति अहर्षीत् ।

हृष हर्षे चित्तोत्साहे, दिवा० पर० अक० सेट् । हृष्यति अहृषत्
अहर्षीत् ।

हृष मिथ्याकरणे भ्वादि० पर० सक० सेट् क्त्वा वेट् । हर्षति अहर्षीत् ।

हृषित त्रि० हृष-क्त वा इट् । प्रीते, विस्मिते, प्रहृते, प्रणते, वर्मिते,
जातरोमाञ्चे च ।

हृषीक न० हृष-ईकक् । विषयग्राहके चक्षुरादौ इन्द्रिये ।

हृषीकेश पु० ६त० । विष्णौ “अन्तर्त्यामिब्राह्मणे तस्य सर्वनिय-
न्तृत्वोक्तेः सर्वेन्द्रियप्रवर्त्तकत्वादीशत्वम् । [हृते च ।

हृष्ट त्रि० हृष-क्त । प्रीते, जातहर्षे, जातरोमाञ्चे, विस्मिते, प्रति-
हृष्टमानस त्रि० हृष्टं प्रीतं मानसमस्य । हृष्टचित्ते ।

हृष्टरोमन् त्रि० हृष्टमिव जाताङ्गुरं रोम यस्य । जातरोमाञ्चे,
पुलकिते ।

हृष्टि स्त्री० हृष-क्तिन् । आनन्दे, हर्षे, ज्ञाने च ।

हे अव्य० हा-डे । सम्बोधने, आह्वाने, असूयादौ च ।

हेठ विघाते भ्वादि० पर० सक० सेट् । हेठति अहेठीत् ।

हेठ भूतौ उत्पत्तौ च अक० पवित्रीकरणे सक० तुदा० पर० सेट् ।
हेठति अहेठीत् । [अहेठिष्ट ।

हेठ वाधने भ्वादि० आत्म० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । हेठते
हेठ पु० हेठ-घञ् । बाधायाम्, विघाते च । [अहेठिष्ट ।

हेड अनादरे भ्वादि० आत्म० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । हेडते
हेड वेष्टने भ्वादि० पर० सक० घटा० । हेडति अहेडीत् ।

हेति स्त्री० हन-करणे क्तिन् नि० । अस्त्रे, अग्निशिखायां, सूर्य-
किरणे, तेजोमात्रे, साधने च ।

हेतु पु० हि-तुन् । कारणे, अनुमितिसाधने व्याप्ये फले च ।

हेतुता स्त्री० हेतोर्भावः तत् । हेतुत्वे, कार्याव्यवहितपूर्वत्वेणे
नियतकार्याधिकरणवृत्तिस्वरूपे कारणत्वे, सङ्गतिविशेषे च
“हेतुतावसरस्तथा” इति प्राञ्चः ।

हेतुमत् त्रि० हेतुरस्त्यस्य मतुप् । कार्यर्थे । स्त्रियां ङीप् ।

हेत्वाभास पु० हेतुरिव आभासते आ + भास-अच् हेतोर्वा आभासः
आ + भास-घञ् । दुष्टे हेतौ, हेतुदोषे च । स च दोषः पञ्च-

विधः-व्यभिचारः, विरुद्धता, असिद्धिः, सप्रतिपक्षता, वाचश्च ।
तादृशदोषेषु सत्सु अनुमितिनोदिति एतच्छृङ्गणोदाहरणादिकं
वाचस्पत्ये । [वर्णांशे, बुधे च पु० ।

हेम न० हि + मन् । स्वर्णे, धुस्तूरे, मापकपरिमाणे च । कृष्ण-
हेमकन्दल पु० हेमवर्णं कन्दं लाति ला + क । प्रवाले ।

हेमकान्ति स्त्री० हेम इव कान्तिरस्याः । दारुहरिद्रायाम् । स्वर्ण-
तुल्यद्युतियुक्ते त्रि० । ६त० । स्वर्णस्य दीप्तौ स्त्री० ।

हेमकार पु० हेम तन्मयं भूषणं करोति कृ-अण् । स्वर्णकारे । वर्ण-
सङ्करभेदे (सेकरा) ।

हेमकिञ्जल्क न० हेमेव पीतं किञ्जल्कं यस्य । नागकेशरे ।
हेमकूट पु० हेममयः कूटो यस्य । किंपुरुषवर्षस्थे पर्वतभेदे ।
हेमकेतकी स्त्री० हेमवर्णा केतकी । स्वर्णकेतक्याम् ।
हेमक्षीरी स्त्री० हेम इव पीतं क्षीरं यस्याः । स्वर्णक्षीर्याम् ।
हेमगन्धिनी । स्त्री० हेमः नागकेशरस्येव गन्धोऽस्यस्याः इति
ङीप् । रेणुकास्थे गन्धद्रव्ये ।
हेमगौर पु० हेमेव गौरः पीतः । अशोकवृक्षे । स्वर्णतुल्यपीते त्रि० ।
हेमतार न० हेमं तारयति उत्कृष्टं करोति तृ + णिच्-अण् । तुल्ये ।
हेमदुग्धक पु० हेमवर्णं दुग्धं निर्यासोऽस्य कप् । उद्धुम्बरे । स्वर्ण-
क्षीर्या स्त्री० वा ङीप् अत इत्स्वम् ।

हेमदुग्धिन् पु० हेमवर्णं दुग्धं निर्यासोऽस्यस्या इति । उद्धुम्बरे ।
हेमन् न० हि-मनिन् । स्वर्ण-धातौ, ध्रुवरे, नागकेशरे, हिमे च ।
हेमन्त पु० न० । हि-न्त लुट् च । अग्रहायणपौषमासात्मके ऋतौ ।
हेमन्तनाथ पु० हेमन्ते नाथ्यते याच्यते नाथ-कर्मणि घञ् ।
कपिस्थे । [स्वार्थे-कन् । तत्र, लोभ्रे च ।

हेमपुष्प न० हेमवर्णं पुष्पमस्य । अशोकवृक्षे । चम्पकवृक्षे पु० ।
हेमपुष्पी स्त्री० हेमवर्णं पुष्पमस्याः ङीप् । मञ्जिष्ठायाम्, स्वर्ण-
जीवन्त्याम्, इन्द्रवारुण्याम्, सुपल्याम्, कण्टकार्याञ्च । संज्ञायां
कन् ह्रस्वः । स्वर्णयूथिकायाम् स्त्री० ।

हेमफला स्त्री० हेमवर्णं फलमस्याः । स्वर्णकदल्याम् (चांपाकला) ।
हेममालिन् पु० हेमेव किरणानां मालास्यस्य इति । सूर्ये ।
हेमयूथिका स्त्री० हेमवर्णा यूथिका । स्वर्णयूथिकायाम् ।
हेमरागिणी स्त्री० हेम इव रागोऽस्यस्या इति ङीप् । हरिद्रायाम् ।

हेमलता स्त्री० हेमवर्णा लता । स्वर्णजीवन्त्याम् ।
हेमशिखा स्त्री० हेमवर्णा शिखा यस्याः । स्वर्णक्षीर्याम् ।
हेमसार न० हेम सारयति निर्मलीकरोति सृ-अण् । तुल्ये ।
हेमहस्तिरथ पु० हेमनिर्मितहस्तिरयुक्तो रथः । तुलापुरुषादिषो-
डशमहादानमध्ये दानार्थं कल्पिते स्वर्णमयहस्तिरयुक्ते रथे,
तद्दाने च ।

हेमाङ्ग पु० हेमेव पीतमङ्गं यस्य । गरुडे, सिंह, सुमेरी, ब्रह्मणि,
चम्पकवृक्षे, विष्णौ च । स्वर्णवर्णाङ्गयुक्ते त्रि० । हेमतुल्येऽङ्गे न० ।

हेमाद्रि पु० हेममयोऽद्रिः । सुमेरी पर्वते । [मर्दनयोग्ये त्रि० ।
हेमाद्रिजरण पु० हेमाद्रौ जीर्यति जृ-लुप् । स्वर्णक्षीर्याम् । हेम-
हेय त्रि० हा-यत् । त्याज्ये ।

हेर न० हि-रन् । हरिद्रायाम्, मुकुटभेदे च ।
हेरम्ब पु० हे शिवे रम्बति रवि-अच् अलुक् समा० । गणेशे ।

हेरम्बजननी स्त्री० ६त० । दुर्गायाम् । [चिकायाम् ।

हेलञ्जा स्त्री० हिल-ञञ् हेलं चिनोति चि-ङ टाप् ष्ट० । हिलमो-
हेलन न० हिल-ल्युट् । अवज्ञायाम् ।

हेला स्त्री० हेड-अनादरे भावे अ डस्य लः । स्त्रीणां शृङ्गारभावजे
“प्रीदेच्छा यासितिरुद्धानां नारीणां सुरतोस्सवे । शृङ्गारशास्त्रत-
त्त्वज्ञैः हेला सा परिकीर्तिता” इत्युक्तचेष्टाविशेषे ।

हेलि पु० हिल-इन् । सूर्ये, अर्कवृक्षे च । णिनि । हेलीत्यप्यत्र ।

हेष अश्वशब्दे भ्वादि० आत्म० अक० सेट् चङि न ह्रस्वः । हेषते
अहेषिष्ट ।

हेषा स्त्री० हेष-अ । घोटकानां शब्दे ।

हेहै अव्य० हे च है च द्व० । सम्बोधने ।

है अव्य० हा-कै । सम्बोधने, आह्वाने च ।

हेतुक त्रि० हेतौ प्रसृतः टण् । हेतुवादरते, सयुक्तिकवाक्यवादिनि
“त्रैविद्यो हेतुकस्तर्का निरुक्तो धर्मपाठकः” इति स्मृतिः ।

हेम त्रि० हिमे भवं अण् । हिमजातमात्रे । भूमिभवे पु० । हेमो
विकारः अण् टिलोपः । स्वर्णविकारे स्वर्णमयपदार्थे ।

हेमन पु० हेमन्त एव हेमन्ते भवो वा अण् तलोपः । हेमन्ते
काले । तत्र जाते त्रि० ।

हेमवत न० हिमवतोऽदूरभवो देशः तस्येदं वा अण् । भारतवर्ष-
भेदे । हिमालयसम्बन्धिनि त्रि० । विपभेदे पु० । तस्यापस्यं
तत्र भवो वा अण् । पार्वत्यां, हरीतक्यां, स्वर्णक्षीर्याम्, श्वेत-
वचायाञ्च स्त्री० ङीप् । [कायाम् ।

हेमा(मी) स्त्री० हेमं तद्वर्णाऽस्यस्य अण् वा ङीप् स्वर्णयूथि-
हैयङ्गवीन न० ह्योगोदोहाङ्गवम् ह्यस् + गो + ख नि० । नवनीते,
पूर्वदिनदुग्धोद्भवे सद्योजाते घृते च ।

हैहय पु० देशविशेषे । तेषां राजा अण् । हैहयेश्वरे कार्त्तवीर्ये ।

हौ अव्य० हे-हो नि० । सम्बोधने । [होहते अहोडिष्ट ।

होड गतौ अनादरे च भ्वादि० आत्म० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः ।

होड पु० होड-अच् । हुड-अच् वा । समुद्रगामिनौकाभेदे (हडि),
चौरचिह्ने च ।

होतु पु० ह + वृच् । ऋग्वेदाभिज्ञे । होमकर्त्तरि त्रि० । स्त्रियां
ङीप् “या हविर्या च होत्री” इति शकुन्तला ।

होत्र न० ह-प्ठन् । होमे, हविषि, घृतादौ च । स्तुतौ स्त्री० टाप् ।
होत्रिन् पु० होत्रं होमोऽस्यस्य इति । होमकर्त्तरि ।

होत्रीय न० होत्राय हितं होतुरिदं वा छ । हविर्गृहे । होतुसम्ब-
न्धिनि त्रि० ।

होम पु० हु-मन् । देवतोद्देशेन वह्नौ घृतादित्यागरूपे हवने निष्यं
गृहस्थकर्त्तव्येषु पञ्चषु यज्ञेषु मध्ये देवयज्ञे, श्राद्धीयविप्रपाणौ
श्राद्धीयाप्रभागस्य मन्त्रेण दाने च ।

होमकुण्ड न० होमाय कुण्डम् । होमाय कुण्डे ।

होमधान्य न० होमोपयुक्तं धान्यम् । तिले, यवे च ।

होमधूम पु० होमजः धूमः । होमार्थाग्निजाते धूमे ।

होमभस्मन् न० होमजं भस्म । हुतद्रव्यजाते भस्मनि ।

होमिन् पु० होमोऽस्यस्य इति । होमकर्त्तरि ।

होम्य त्रि० होमाय हितं यत् । होमोपयुक्ते घृतादौ ।

होरा स्त्री० हु-रन् । ज्योतिषोक्ते लग्ने, राशयर्द्धभागे, होराज्ञापक-
शास्त्रभेदे, रेखायाञ्च ।

होलका स्त्री० हु-विच् लकति लक-अच् कर्म० । “अर्द्धपके शमीधान्यै-
स्तृणभ्रष्टैश्च होलका” इत्युक्ते तृणादिना अर्द्धपके शमीधान्ये ।

होलाका स्त्री० हु-विच् लक-घञ् । वसन्तोत्सवभेदे, “होलाका कर्त्तव्येति, कल्पयति” इति दायभागः ।

हौ अव्य० ह्ये + डौ नि० । सम्बोधने, आह्वाने च ।

हौड अनादरे गतौ च भ्वादि० आत्म० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । हौडते अहौडिष्ट ।

हु चौट्ये अदा० आत्म० सक० अनिट् । हुते अहोष्ट ।

हल चलने भ्वादि० पर० अक० सेट् घटा० । हलति अह्वालीत् ।

प्रहल्यति अनुपसर्गस्य वा ह्रस्वः ।

ह्यस् अव्य० गतेऽहनि नि० । गतदिवसे ।

ह्यस्तन त्रि० ह्यस् + भवार्थे व्युत्पुट् च । गतदिवसभवे । त्यप् । ह्यस्त्योऽप्यत्र त्रि० । [ह्यति अहगीत् ।

ह्यग संवरणे भ्वादि० पर० सक० सेट् घटा० सिचि न वृद्धिः ।

हृद् पु० हृद्-अच् नि० । अगाधजलाशये ।

हृदिनी स्त्री० हृदोऽस्त्यस्याम् इति । नद्याम् ।

हृप भाषणे चुरा० उभ० सक० सेट् । हापयति ते अजिह्वपत् ।

हृस रवे भ्वादि० पर० सक० सेट् । हसति अहसीत् अह्वासीत् ।

हृसिष्ट त्रि० अतिशयेन ह्रस्वः दृष्ट्वा ह्रस्वदेशः । अतिह्रस्वे ।

हृसिमन् पु० ह्रस्वस्य भावः इमनिच् ह्रस्वदेशः । ह्रस्वतायाम् ।

हृसीयस् त्रि० अतिशयेन ह्रस्वः ईयसु ह्रस्वदेशः । अतिह्रस्वे ।

ह्रियां डीप् । [मात्राकालोच्चार्ये लघुवर्णे पु० ।

ह्रस्व न० ह्रस्-घञ् । परिमाणभेदे । तद्वति, खर्वे च त्रि० । एक-

ह्रस्वकुश पु० कर्म० । खेतकुशे । ह्रस्वदर्भादयोऽप्यत्र ।

ह्रस्वगर्भ पु० ह्रस्वो गर्भो यस्य । कुशे ।

ह्रस्वगवेधुका स्त्री० कर्म० । नागवलायाम् ।

ह्रस्वजम्बू स्त्री० कर्म० । बुद्रजम्बूवृक्षे ।

ह्रस्वदा स्त्री० ह्रस्वैरपि दीयते छिद्यते दो-क । शक्त्वयाम् ।

ह्रस्वपत्रक पु० ह्रस्वं पत्रमस्य कप् । नगजमधूके (मौल) । अश्व-

स्थायाम् स्त्री० टाप् अत ह्रस्वम् ।

ह्रस्वफला स्त्री० ह्रस्वं फलमस्याः । भूमिजम्बूवृक्षे ।

ह्रस्वमूल पु० ह्रस्वं मूलमस्य । रक्तेक्षी ।

ह्रस्वाग्नि पु० ह्रस्वः अग्निरस्मात् षत० । अर्कवृक्षे ।

ह्रस्वाङ्ग पु० ह्रस्वमङ्गमस्मात् षव० । जीवकौषधे । द्रव० । वामने,

खर्वे त्रि० । कर्म० । ह्रस्वे अङ्गे न० ।

ह्राद स्वने भ्वादि० आत्म० अक० सेट् । ह्रादते अह्रादिष्ट ।

ह्राद पु० ह्राद-घञ् । शब्दे । अच् । हिरण्यकशिपुपुत्रभेदे पु० ।

शब्दकारके त्रि० ।

ये शब्दाङ्गुधिपारमापुरमलप्रज्ञातरीवैभवात् तानुद्दिश्य नमस्क्रियैव सततं तेभ्यो न चैषा क्रिया ।

ये शास्त्रेऽकृतबुद्धयो निजधिया द्युत्पिस्सवो मानवा नानाकोपनिरीक्षणे श्रमभियस्तेभ्यो ममेषा क्रिया ॥

शब्दरत्नमयः कोपो मोषदोषमयोऽजितः । नानार्थोऽव्ययरूपाद्यो बहुधातुर्जयस्ययम् ॥

पदातुनासने रतं मुनित्रयं हृदानतम् । अमुष्य भूमिमण्डले करोतु सुप्रचारणम् ॥

इति श्रीतारानाथतर्कवाचस्पतिभट्टाचार्यसङ्कलितः शब्दस्तोममहानिधिः समाप्तः ।

हादिनी स्त्री० हाद + णिनि-डीप् । विद्युति, वज्रे, नद्याम्, शक्त्वयाम् । हादविशिष्टे त्रि० ।

हास पु० हास-घञ् । शब्दे, अपचये च । [यिष्ट ।

हिणी लजायां कण्डूवा० आत्म० अक० सेट् । हिणीयते अहिणी-

हिणीया स्त्री० हिणी-यक्-अ । लजायाम् ।

ही लजायां जु० पर० अक० अनिट् । जिहति अहैषीत् ।

ही स्त्री० ही-क्विप् । लजायाम् ।

हीच्छ लजायां भ्वादि० पर० अक० सेट् । हीच्छति अहीच्छीत् ।

हीजित त्रि० इत० । लजाशीले ।

ही(त)ण त्रि० ही-क्त वा तस्य नः । लजिते ।

हीवेर(ल) न० ह्रिये लजायै वेरमङ्गमस्य बुद्धत्वात् पृ० वा रस्य लः । (वाला) जुपभेदे । [अहोडिष्ट ।

हुड गतौ भ्वादि० आत्म० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । हौडते

हुड गतौ भ्वादि० आत्म० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । हूडति अहूडिष्ट । [अहैषिष्ट ।

हेप गतौ भ्वादि० आत्म० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । हेपते

हेष सर्पणे भ्वादि० आत्म० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । हेपते अहैषिष्ट । [अहैषिष्ट ।

हेष सर्पणे भ्वादि० आत्म० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । हेपते

हेषा स्त्री० हेष-अ । अश्वशब्दभेदे ।

हौड गतौ भ्वादि० आत्म० सक० सेट् चङि न ह्रस्वः । हौडते अहौडिष्ट । [ह्यति अहगीत् ।

ह्यग संवरणे भ्वादि० पर० सक० सेट् घटा० सिचि न वृद्धिः ।

ह्यप भाषणे चुरा० उभ० द्विक० सेट् । हापयति ते अजिह्वपत् ।

ह्यस रवे भ्वादि० पर० अक० सेट् । हसति अहसीत् अह्वासीत् ।

ह्राद शब्दे भ्वादि० आत्म० अक० मोदने सक० सेट् निष्ठायाम्-निट् । ह्रादते अह्रादिष्ट ।

ह्राद पु० ह्राद + घञ् । आह्रादे, आनन्दे, सन्तोषे च ।

हादिनी स्त्री० हाद-णिनि-डीप् । विद्युति, वज्रे, ईश्वरशक्तिभेदे च । हादविशिष्टे त्रि० ।

हल चलने भ्वादि० पर० अक० सेट् घटा० । हलति अह्वालीत् ।

प्रहल्यति अनुपसर्गस्य वा ह्रस्वः हल्यति हल्यति ।

ह्वान ह्ये-र्युट् । आह्वाने ।

हृ कुटिलीकरणे भ्वादि० पर० सक० अनिट् । ह्वरति अह्वरिषीत् ।

ह्ये स्पन्द्यां शब्दे च अक० आह्वानार्थे सक० भ्वादि० उभ० यजा० अनिट् । ह्वयति अह्वत्-अह्वत अह्वस्त ।

